BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
21 1
8
Bibliotheca
Coll. Rom.
Societ. Jesu
M
12. D. 3.

D. AVRELII

AVGVSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI DE TRINITATE,

Vnà cum reliquis illius libris, quibus τὰ Διδακτικὰ, hoc eſt, quæ propriè ad docendum pertinent, continentur. Quorum ſeriem verſa pagina indicabit.

TOMVS TERTIVS.

Cum Indice rerum & ſententiarum locupletiſſimo.



LVGDVNI,
Apud Sebaſtianum Honoratum.
M. D. LXII.

AD LECTOREM.

IN HVNC tertium & quartum ſequentem Tomos digeſsimus τὰ διδακτικὰ, hoc eſt, quæ nec ſunt epiſtolæ, nec ad populum dicta nec aduerſus hæreticos pugnantia ſed lectori erudiendo ſcripta. Notha cenſuris additis indicauimus, ne quis erret inſciens.

CATALOGVS.

De doctrina Chriſtiana. Lib. IIII,	Pagina 1.
Locutionum. Lib. VII.	120
De fide & Symbolo. Lib. I.	182
Enchiridion ad Laurentium. Lib. I.	198
De eccleſiaſticis dogmatibus. Lib. I.	258
De fide ad Petrum diaconum. Lib. I.	277
De Trinitate. Lib. XV.	316
De Geneſi ad literam imperfectus. Lib. I.	641
De Geneſi ad literam. Lib. XII.	670
De mirabilibus ſacræ ſcripturæ. Lib. III.	939
De agone Chriſtiano, Lib. I.	1013
De opere monachorum. Lib. I.	1034
De ſpiritu & litera ad Marcellinum. Lib. I.	1071
De diuinatione dæmonum. Lib. I.	1120
De ſpiritu & anima. Lib. I.	1132
Speculum. Lib. I.	1206
Quæſtiunculæ de Trinitate.	1377
De benedictionibus Iacob Patriarchæ.	1383
Sententiæ.	1391

INDEX RERVM ET VERBORVM MEMORABILIVM, QVAE IN HOC TERTIO TOMO OPERVM DIVI AVRELII AVGVSTINI continentur.

A

AARONIS virga. pagina. 961. & 970
Abel iuſticiæ humanæ primatum tenuit. 943
Abolitio peccati. 1423
Abortiui fœtus. 240
Abraham quo modo viderit Deum ſub quercu Mābre. 358. & ſeq. copioſé.
De tribus viris vel angelis, in quibus ad quercum Mambre apparuiſſe Abrahæ Dominus manifeſtatur. 358. & ſequentibus.
In Abrahæ lumbis aliter fuit Chriſtus, aliter Maria. 868. 869
De ariete quem Abrahā obtulit pro filio. 956
Abrahæ fides. 1413
Abraham & Lazarus an in inferno fuerint. 934
Abrahæ ſinus quis ſit. 815. & 934
Abſtinentia. 300
Abſtinentiæ meritum. 274
Abſtinentia matrimonij, carnis, & vini. 300
Quo modo tenebræ ſuper abyſſum. 645. 646
Academica philoſophia quo modo inualuerit. 609
Contra Academicos libri tres quando ſcripti ab Auguſtino. 610
Academica philoſophia. 609
Acceſſus & receſſus diluuij. 948
Acceſſus ad Deū. 1399. 1402
Accidens non competit in Deum. 423
Accidens ſeparabile & inſeparabile. 423. 424
Actiones corporales rectas eſſe dicimus, ſi eis regendis intellectuale mentis præfuerit. 524
Actiones humanæ in hunc finem currere debent, vt vel diuinæ imaginis in nobis

† 2 ſimili

ſimilitudo reformetur, vel huius vitæ neceſſitati conſulatur. 1188
Adæ & Euæ creatio, & quando. 773. & ſequētibus plura.
Adam qua ætate aut ſtatura conditus fuerit. 784
Adæ corpus quale. 787. & 789
Adæ corpus, & noſtrum diuerſa. 790
Adæ ſtola data. 791
Adæ quo modo ſit locutus Deus. 827. & 833 & 895
Adæ ecſtaſis cur immiſſa. 850
Adam per mulierem infirmus factus. 850. in principio.
Adæ mulier facta propter ſobolem. 836
Et qua forma facta ſit. 842
Cur de latere viri. 842
Adam primò immortalis. 266
Adam libera voluntas. 307
Ad Adam animalia quare, & quo modo adducta. 842. 843
An Adæ & Euæ datum ſit ſit præceptum. 827
Adæ lapſus. 212. & 267. & 1413
Adæ reparatio. 1413
Adæ & Euæ tentatio, & tranſgreſſio. 874. & ſequētibus.
Adam & Eua an præſciuerint caſum ſuum. 885
Adam quo modo ſeductus, & quo modo Eua. 901
Quo modo aperti ſunt oculi amborum. 893
Adam ſi non peccaſſet, quales fuiſſent nuptiæ, & liberorū propagatio. 836. & ſeq.
Adam ſi nō peccaſſet, qualis fuiſſet corporum mutatio. 838
Adam quare prius interrogatus. 895
Adæ & mulieris excuſatio ſuperba. 896. 897
Adam excommunicatus. 900
Adæ peccatum. 212
Et quo modo multifariū. 221
De pœnis Adæ & Euæ inflictis. 898. & ſeq.
Adam imaginem Dei perdidiſſe peccato, quo modo accipiendum. 790
Adæ labor, & cultura terræ quid. 898
Adæ peccatū in poſteros. 267
Adæ duo, terrenus & cœleſtis graphicè deſcribūtur. 560. & ſeq. 1422. & 1426
De adiutorio Dei. 849. & 1393
In adiutoriū viri ad quid coniunx creata. 836. 837
Aliter Deus operatus eſt primò, aliter nūc adminiſtrat omnia. 764
Solus Deus adorandus. 1222
Aduerſarius noſter quis. 1013
Aduerſarius noſter diabolus. 1013. 1014
Aduerſa. 1396
Adulatio. 1404
Adulterium Dauid. 69
Aedificatio ſpiritalis. 1401
Aegyptij meritò ſpoliati ab Hebræis. Et quid myſticè ſignificet. 53

De ænigmate & tropicis locutionibus. 603.& ſeq.
Aetates mundi ſex. 400
Secundum quatuor ætates, quatuor gradus ad fœlicitatem. 255
Aeternum quo modo accipiatur. 147
Aeternitas vera Dei eſt. 1409
Aeternitas. 1391. & 1409. & 1431
Aethiopiſſa vxor Moyſi. 968. 969
Aethiopia duplex, Orientalis altera, altera Occidentalis. 969
Aër & aqua. 706
Aër craſſior vnde generetur. 661
Aërem craſſum aquæ nomine deſignari. 661.662
Aër terra & aquis ſuperior. 689
Aëre ſuperior ignis. 690
Aërem appellari cœlum, 690. & 706
Aër ſuperior & inferior. 609
Aër caliginoſus dæmonũ carcer. 713
Aëreæ impreſſiones quo modo generentur. 712.& 770
Aërea animalia, dæmones. 711.712
Aetiologia ſiue Etymologia. 642.in fine.
Affectus quid ſit. 1183.1405
Affectus quatuor. 1134
Affectus humani diuerſitas. 1385
Afflictio impiorum. 1191
Afflictio piorũ. 1393.& 1409. & 1411
Afflictio neceſſaria. 1393. & 1409.& 1413
Agricultura in paradiſo. 818
Agricolarum labor honeſtus & ſanctus. 1047
Allegoria. 642.circa finem.
Allegoria propriè, loquutio figurata. 64
Albula fluuius, nunc Tyberis. 817
Allegoria quid. 603.& 642
Altare Dei inuiſibile. 1409
Amalechitæ & dæmones, ad crucis ſignũ vincuntur. 411
Ambiguitas ſermonis, qua ratione expediatur. 59
Ambiguitas & obſcuritas vitentur. 95
Ambroſij dictio ſubmiſſa, tẽperata, & grãdis. 109.& ſeq.
Ambulatio ſuper aquas. 1008
Amen & Hallelu-ia non tranſlata. 30
Amari nihil, niſi aliquo modo cognitũ. 467.& 491.& ſeq.
Nemo prorſus amat incognita. 491.& 495
Quædã amaſſe, poſſediſſe eſt 487
Amor quid. 1179
Amor. 1200
Amor bonus & malus. 1404
Amor & cupiditas. 486
Amoris & timoris opus. 1415
Amor ſciendi. 492.493
Ad amorẽ æternũ gradus. 477
Amor erga Deum. 1435
Ad amorem Dei exhortatio. 1019.

1019.& 1149
Amor Dei erga creaturas. 675
Amor Dei, ſcripturæ ſumma. 20
Amor Chriſti & Eccleſiæ, allegoricus ex Canticis. 1249
Ad amorem ſpiritualium adhortatio, cum dehortatione voluptatum huius ſeculi. 1149.& ſeq.
Amor ſui vbi laudandus. 15
Amos propheta. 91.92
Amphibologia quid faciat. 31
Analogia quid. 642.in fine.
Ananias præceptor Pauli. 3
Androgyni. 722.in fine.
Angelorum conditio. 886
Angeli quando creati. 643.& 650.& 694
Angeli, nuncij Dei. 611.& 768
Angelorum vocabula. 227
Angeli Græcè, Latinè nuncij. 768
Angelorum corpora. 227
Angeli, & omnes cœleſtes virtutes corporeæ. 261
Angelorum obedientia, & miniſteria. 845
Angeli nullam poſſunt creare naturam. 846.in principio. & 1405
Angeli plantatores tantùm & rigatores. 846.847
Angeli Deo creanti quo modo ſeruiãt, ignoramus. 848, in principio.
Angeli boni iuſſa diuina nunquàm malis angelis reuelant. 705.circa finem.
Angelis creatura corporea ſubdita eſt. 931
Angelorũ ſcientia. 744.& 747
Angelorum ſcientia quo modo nata. 747
Angelorum contemplatio. 749
Angelica mens. 748
Angeli quo modo cognitionem rerum acceperint. 749
Angelicæ mentis celeritas. 751.752
Angeli quo modo Deo ſubditi, & angelis creatura corporea ſubdita. 831
Angelica creatura quo modo adiuuatur, & adiuuat. 831. 832.
Angelorum præſcientia. 884
Angelorum voluntas libera. 273.& 292
Angelorum ſtabilitas & chori, ſiue vocabula. 227.& 273 & 307
Angelos non eiuſdem naturæ eſſe cum Deo. 291. 292. & 306.in fine.
Angelorum fœlicitas. 273
Angeli quoque proximi nobis, & quo modo diligendi. 17.18
In angelis cura dei erga nos. 1018
Angelorumq́ corpora & apparitiones. 227.228
Angeli quo modo mittãtur, quo modóve hominibus appa

appareant. 375.376
Eadem de re plura. 377. & ſequentibus.
Angeli. 768.769
Angeli boni & mali opera quædam habent ſimilia. 892
Angelorum alia oracula, alia dæmonum. 1123
Angelorum eccleſia & noſtra 228
Angelorum conſortes ſancti. 213. & 890.
Angelus magni conſilij Chriſtus. 364
Angeli tranſgreſſores vnde in hanc detruſi caliginē. 712. & 884. 885
Angelicæ ruinæ cauſa. 882
Angeli mali an ſtatim ceciderunt poſt creationem. 884
Angeli malij vbi facti. 884. 885
Angeli mali bonis ſubditi. 888
Angeli quare poſt lapſum pœnitentiam aſſequi non potuerunt, ſicut homines. 942. & 1382
Angelorū caſus. 213. & 882. & 841.
Et quòd homines pij ſuccedunt in locum angelorum eiectorum. 213
Angelorum & hominis caſus 941
Anguſtia pro triſticia. 167
Anguſta via. 1373
Animus quid ſit. 1132
Animus & anima idem ſunt. 1165
De animo humano. 1180
Animus melior hominis pars 523, in fine.
De ſpiritu & anima liber. 1131. & ſeq.
Animus ſeipſum intelligit. 1133
Animus ad incorporeorum amorem excitandus. 498
Animi vires. 1134
Animus à ſenſibilibus abducens. 500
Animi æquitas melior, quàm corporis ſanitas. 1407
Animi & corporis renaſcentia. 11
Animi noſtri motus quo modo à ſpiritalibus ſentiantur, & ab iis afficiantur. 1156
Animi ægritudo. 1408
Animus malè conſcius. 1404
De anima quæſtio. 792. & ſequentibus
Animæ origo dubia. 870. in fine
Et quo modo de hac Auguſtinus adhuc hæſitat. 871
De animarum origine variæ ſententiæ. 261. 262. & 895. & 1181
Anima creata à Deo. 855
Anima an ex nihilo. 794. & 854. in fine. & 858. & 1174

Anima vnde ſit facta, & quid ſit 803
Animæ origo quæritur. 805. & 853
Quod anima de nihilo fiat. 1174
Animæ cauſalis ratio. 804
Animæ quando creatæ. 778
Anima facta ad imaginem & ſimilitudinem dei. 1173
Anima quid. 1137. & 1143. & 1177
An materia aliqua ſpiritalis fuerit animæ. 795. & ſeq. copioſe.
An corpus fuerit materia animæ. 797
Animam non eſſe ex corporeo elemento. 799
Anima incorporea. 799
De anima duæ opiniones. 855
Animarum fons. 856. & 865
Anima & ſpiritus idem. 262
An anima habeat rationem ſeminis occultam. 870
Animæ ſubſtantiam non creſcere aut decreſcere. 873
Animæ dimenſio. 1141
Anima quo ſit in loco. 1150
Anima rectrix. 1410
Animæ dignitas. 1161
Animæ præſtantia. 802. & 1171.
In anima quo modo ſit imago Trinitatis. 504. & ſequẽtibus. & 568. & ſequentibus. & 575 & ſequent.
Anima per quid vnitur Deo. 1148
Anima non eſt pars Dei, nec eiuſdem naturæ cum Deo. 793
Animæ cum Deo comparatio. 1169
Animæ, ad ea de quibus corpus conſtat, comparatio. 1147
Animæ immortalitas. 262. & 570
Anima in aliam rem non mutatur 797. & 854
Animæ vita quæ. 636. & 1407
Animæ vita & mors. 1191
Animæ vires. 1133. & 1160. & 1171. 1172
Animæ virium, cum choris angelorum, frigida collatio. 1135
In anima virtutes. 932. & 1134. 1135. & 1158. & 1152. & 1160
In anima veſtigia trinitatis à quo. 135. 136
Animæ gradus ſeptem. 1197
Anima quo modo creſcat & ſentiat: 873. & 874
Anima quicquid agit, tota agit. 1151
Tria eſſe in anima quæ ſunt vnum, mentem, & noticiam ſui, & amorem. 481
Animæ pro virium varietate varia nomina, 1164
Animæ virium definitio. 1172

An inſi

An inſit in anima vis diuinationis. 914
Animæ raptus. 928
Anima alloquitur, docetur, & confirmatur. 1196.& ſequentibus.
Anima capax omnium. 1137
Animæ lumen. 932
Anima à Deo recedens. 1173
Anima carnalis fœminæ comparatur, intellectus viro. 1426.1427
Anima an fuerit præſcia futuri. 807
Animæ viſionum tria genera. 1155
Animæ viſionum alia genera. 1156
Animæ imagines falſæ, & viſus multiplex. 1153.& ſequẽtibus.
Anima an cum carne creetur, an à Deo mittatur, 865
Anima quo modo latuerit, & poſtea carni inſerta ſit. 806
Anima an compulſa ad corpus ſumendum. 807
Animæ coniunctio cum corpore. 1162
Animæ & corporis amicicia. 1142
De corpore & anima. 1177
Anima domina corporis. 1410
Aliud anima, aliud organa corporis. 802
Animæ requies in hac vita. 1392
De anima opiniones duæ tractatæ, Anima an ex traduce an ſingulæ ſingulis creentur. 855.& ſeq.
Anima dicitur inquantum eſt vita corporis: ſpiritus autem inquantum eſt ſubſtantia ſpiritalis. 262.& 1137.& 1188
Anima hominis quo modo creetur. 261
Anima humana infunditur. 262
Anima, imago Dei. 276.& 1173
Anima & ſpiritus, idem ſunt in homine 267. & 804. & 1137.& 1183
Anima rationalis & intellectualis. 1419
Factus eſt homo in animam viuam, cur dictum ſit. 800. 801
Animæ duæ non ſunt in homine. 262
Anima mulieris vnde. 851
Quæſtio de anima mulieris difficilis. 858
De anima & baptiſmo infantium opiniones. 864
Animam bonam aut malam ſortiri, quo modo intelligendum. 856.& 865.& ſequentibus.
Anima vna credentium, quo modo accipiendum. 544.& 1419

Anima Chriſti vnde ſit. 866
Anima Chriſti non ex traduce Adam. 868. & ſequentib.
Anima humana naturaliter diuinis, ex quibus pendet, connexa rationibus, cùm dicit melius fieri hoc, quàm illud, ſi verum dicit, & det quod dicit, in illis ſupernis rationibus videt. 1436
Anima rationalis domina eſt corporis ſui, quæ inferiori non bene imperabit, niſi ſuperiori ſe Deo tota charitatis ſubiectione ſeruierit. 1410
An Chriſtus in lumbis Abrahæ ſecundum animam 868 & ſequent.
De animæ origine opiniones tres. 853
Anima non ex traduce. 851. & 854
De animæ origine, quæſtio obſcuriſſima. 792. & ſequētibus
Animas hominum fuiſſe ante corpora Plato docuit. 538
Animas ante corpora fuiſſe, & pro meritis operum in corpora mitti, error notatus. 780. & 856. 857
Anima non eſt ex Dei ſubſtantia: contra Manichæos. 793 & 798. & 1173.
Animam ex traduce, & corpoream, Tertullianus putauit. 872
De anima opinionum error. 499
Animæ quando creatæ. 778
Animas non eſſe filias angelorum. 853. & 855
Quod animæ duæ non ſint in homine. 262. & 1181.
Animarum locus poſt mortem, vſque ad iudicium futurum. 252
Animarum locus an corporalis. 815
Anima corpore exuta quò feratur. 932
Anima quò reuertatur, quò corpus. 858
Anima rapta viſione ſpiritali & intellectuali. 910. 911
Animæ ſanctorum ante paſſionem. 275
Animæ ſanctorum poſt aſcenſionem. Ibidem
Animæ peccatorum in inferno. Ibid.
Etiam in anima impiorum eſt aliqua Dei imago. 570
Anima ſua culpa lapſa, ſola Dei miſericordia liberatur 849
Anima quo modo corruptibilis & mortalis. 196. circa finem. & 809. in fine
Animæ brutorum mortales. 262
Animæ vita & mors. 166. & 570. & 809. & 1191. & 1407 1408
Animæ lumen Deus. 932

Anima pro vita. 130. 131. & 170. & 175.
Anima pro homine per ſynecdochen. 144. & 146. & 170. & 454
Anima dicitur ſpiritus nomine. 857
Anima dicitur carnis nomine. 196. & 860. 861
Anima dicitur cordis nomine. 856 in prin.
Anima terra dicitur. 644 in fine.
Animalium cognitio neceſſaria. 35. & 715. 716
Animalia terreſtria & aquatica. 710. 711
Animalia aquatica. 945
Animalia ἀμφίβια. 946
Animalium benedictio. 715
Animantia quare adducta ad Adam. 842
Annus quot diebus conſtet. 701. 702
Annus biſſextus. 792
Anni quadraginta ſex templi extructi, allegoricè. 402.
Annus magnus, quem vulgo Platonis vocant. 659. in fi.
Anticipatio in ſcripturis. 158
Antiphraſis in ſcriptura. 73
Antonius eremita θεοδίδακτος. 2
Apparitio Samuelis. 981
Apparitiones ſpirituum. 915
De apparitionibus diuinis dubitatio. 355
Apolinar iſtæ quid ſenſerint de incarnatione Chriſti. 239
Apoſtatica radix. 247
Apoſtolis permiſſum eſſe non laborare. 1040
Apoſtolorum libertas viuendi de Euangelio. 1039
Apoſtoli non laborantes an peccarint. 1055
Apoſtolus Paulus in quo ſit imitandus. 1016. 1017
Apoſtoli & miracula. 1007
Apotheca quid ſignificet. 1057. circa finem.
ἀποτελέσματα. 704
Aquæ & terræ creatio. 680
Aquæ ſuper cœlum. 690
Aquarum congregatio. 656. & 679. & 698
Aquarum diuiſio. 654
Aquæ ſupra firmamentum. 654. 655. & 687. & ſequentibus abunde.
Aquæ. 661. & ſeq.
Aquarum natura duplex. 709 in fine.
Ex aqua omnis liquor. 959.
Aqua ſecundum naturam vertitur in lapides. 966
Aqua in ſanguinem. 959
Aquæ edulcatæ. 963
Aquæ quo modo dulceſcant. 964
Aqua ex petra. 966
Aquæ contradictionis. 970
Aquæ nomine aër craſſus deſignatur. 661
Aquæ nomine, ſpiritus ſanctus. 71
Per aquas populi deſignatur. Ibidem.

Arbitrium liberum. 213. & ſeq. & 250. & 262. & ſeq. copioſiſſimè. & 807. & 1019 & 1106. & 1181. & 1405. & 1415
Arbitrium, electio. 1181
Arbitrium hominis ad mortem. 1415.
Arbitrium captiuum. 214
Arca capta & reſtituta. 979
Arcana ſcripturæ. 1398
Arcus fœderis. 948
Arida pro terra. 139. in fine.
Aries, quem Abraham obtulit pro filio, vnde allatus. 956
ἁρμονία. 870
Arriana hæreſis de filio. 1429
Arrij argumenta impugnata. 423. & 436. & 443.
Arrianos perſtringit. 258. 259.
Artis mechanicæ in ſcripturis vſus. 46. 47.
Quæ artes humanæ amplectendæ. 51. 52
Artes liberales non contemnendæ. 53.
Artificum labor honeſtus & ſanctus. 1047
Artifex ſummus. 1403
Aſcenſio Chriſti. 189
Aſcenſio Chriſti quomodo ad nos pertineat. 225
De aſcenſu Heliæ in curru igneo. 987
Aſſenſus ad Deum. 1415
Aſſerendi temeritas vitanda. 641. & 686
Aſtuti propriè. 877. in principio.
Auaricia fons malorum. 883. & 1401
Auaritiæ vanitas. 1399
Auditur obedientius cuius vita orationi reſpondet. 116. & ſeq.
Aues quadrupedes. 522
Auguſtinus Donatiſtarum inſidiis petitus. 206
Auguſtinus Græcam linguam leuiter attigit. 373
Auguſtinus negociorum forentium examinator. 1065. 1066
Auguſtini labores innumerabiles. Ibidem.
Auguſtinus qualem lectorem vellt librorum ſuorum. 374
Auguſtus menſis pro Sextili. 40
Auxilium Dei. 1423

B

BAbylonica captiuitas. 995
Balaam aſina quomodo locuta, 849. & 892. & 971. 972
Baptiſmus ſanguinis. 274. 275 & 1405
Baptiſmi & circuncisionis collatio. 1422
Baptiſmi myſterium. 224. & 1076
Baptiſmi donum contra peccatum originale & actiuum. 230

Sin

Sine Baptiſmo nemo ſaluabitur. 299.& 308
Baptizati oleo quare vnguntur. 632
Baptiſmi gratia. 1425
Baptiſmus,220.& 310.&1076 & 1175.& 1425
Baptizatus eſſet, pro lauiſſet. 235
Baptizandi cur exorcizentur & exufflentur. 265
Non Baptizati. 307.in fi.
Baptiſmus paruulorum non eſt ſuperfluus. 871
Paruulorum non baptizatorum damnatio. 308
Baptiſmus infantium & ſenum. 220.221
Pueri baptizandi.266. & 859. & 1175.
Baptiſmo infantes ſeruari. 862
Cur anima infantis non baptizati condemnetur. 863
De anima & baptiſmo infantium,opiniones. 864
In baptizandis paruulis conſuetudo Eccleſiæ non ſpernenda. 871
De pueris non baptizatis quęſtio. 1175
Baptizatus eſt Chriſtus à Ioãne. 223.& 1005
Qui ſint habendi pro baptizatis. 270.271
Baptiſmus non repetendus. 299.& 310.& 1426
Barbariſmus quid. 32
Beatus verè quis. 547
An beatus ſit qui ſecundum ſuam viuit voluntatem. 547
Beatitudinis appetitus. 211
Beatè viuere an omnes velint, & norint. 546
De beatitudine variæ philoſophorum ſententiæ. 546
Beatius bona velle quæ non habeas,quàm habere quicquid vtcunque vis. 548
Beatus non vult, niſi quod licet optare. 548
Beati ſumus hic fide & ſpe. 550
Beatitudo vera conſiſtit in immortalitate. 550
Beati æquales angelis Dei. 213,& 308
Beatorum viſa poſt mortem. 845
Beati ex prædeſtinatione.309. 310
Beatitudinis diſtantia & æqualitas. 1431
Bellum bonum. 1400
Bella præcipua Domini auxilio peracta. 1000
Benedictiones Iacob patriarchæ. 1383.& ſeq.
Benedicẽdus Deus omni tempore. 1398
Beneficentia. 1399
Beneuolentia. 1414
Berilli noticia vtilis. 35 in fi.
Beſtiæ & pecora differũt.665. & 713.& ſeq.
Beſtiarum inter ipſas diſcordia. 717.718
Bona ſunt valde omnia quæ ſunt. 1408
Bonum omne à Deo. 1104

Bonorum diuerſitas. 1426
Bonum incorruptibile. 1408
Bona ſolida. 1411
Quomodo idem malum ſit & bonum. 203
Et de natura contrariorum. 204
Mala quomodo ex bonis. 205
Bonorum & malorum cauſa 211
Boni & mali diſcrimen experientia docet. 824.825
Bonum mali ſubſidio non indiget. 881
Bona amplectenda,& mala fugienda. 1192
Bona æterna & temporalia. 1417
Bonum incommutabile, deus eſt. 1417
Bona omnia ex Deo. 264. & 1104
Boni & mali finis. 1406
Deus vnicè bonus. 465
Valde bona quare poſtremò additum. 723
Bona temporalia quo modo contemnenda. 1437.1437
Bona temporalia & æterna quomodo differant. 1418
Bonus eſſe nemo poteſt per ſe. 263
Boni ſemper ſui ſimiles. 68
Bonum & iuſtum hominem operatur Deus. 821
Bonus nemo niſi ex malo. 1406
Bonorum bona opera in abſcondito ſunt. 1411
Bonorum profectus in tentatione. 1411
Boni in ſpeciem. 1415
Boni qui incertum. 1410
Boni quo modo exercentur per malos. 1393
In bonis malum. 1402
Boni admonentur, ne deſidia malorum & ipſi pigreſcentes corrumpantur. 1066
De bonis & de malis benefacit Deus. 1017
Bonorum & malorum creatio. 879
Bonorum numerus ſemper de numero impiorum auctus. 1409

C

Κακοῦργοι. 141
Cecidit homo ſponte, ſponte reſurgere nō potuit. 213.214
Caſus angelorum. 212.213
Caſus Adæ. 267
Cæcorum viſiones vnde. 918
Caiphæ prophetia. 412. & 924
Calamitas Iſraëlitarum. 593
Calix quid in ſcripturis. 71
Canis pro homine extremo & contemptibili. 143. in fine.
Canonici ſacræ ſcripturæ libri. 28.29
Canticū nouū, laus Dei. 1359
Canticum Iſraëlitarum. 962. 963
Cantantium conſuetudo mēdis librorum patrocinatur. 33
Capilli noſtri numerati. 1018

Captiuitas Babylonica, & in ea geſta quid ſignificent. 995.& ſeq.
De capite tonſo & comato. 1067.
Capitis non velandi myſterium. 1068
Carbunculi noticia vtilis. 35 in fine.
Caro. 896.& 1393
De populo carnes poſtulante in ſolitudine. 968
Caro humana valde bona. 275
Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum. 860
Caro concupiſcit, quo modo dictum. Ibidem.
An caro concupiſcat ſine anima. 961
Carnem quo modo odiſſe cõueniat. 19
Carnis cupiditates vincendæ. 1393.& 1403
Caro dicitur homo, 146. & 216
Per carnem intelliguntur conſanguinei. 31
Caro dicitur anima. 196 .& 860.
Carnis inſtauratio quocunque modo interierit. 241
Carnis reſurrectio quo modo accipienda. 196. & 240. & 1032
Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt: exponitur. 1032 1033
Caro Chriſti, vita fidelium. 1408.
Caſtitas vera. 1396
Catachreſis, tropi ſpecies. 73
Cataphryges ſpiritum ſanctũ in ſe, non Apoſtolos, miſſum delirant. 1029
De catechumenis defunctis, & martyribus non baptizatis. 274
Cathedra Moyſi, ſana doctrina. 117
Catonis lepidum dictum. 39
Cauſa prima, Deus. 377. & 1397
Cauſa originalis omnium à Deo. 384
Cauſæ ſuperiores & inferiores. 848
Κέλευμα. 1052.1053
Cerebri conſideratio. 800
Cerebri pars anterior origo ſenſuum. 801
Cerebri tres ventriculi. Ibid.
A cerebro ſẽtiẽdi motus. 921
Cerebri vis. 1153
Ceremoniæ Iudæorum vmbræ ſunt futurorum. 1094
Cetus iuſſu diuino deglutiuit Ionam. 845
Chamæleon quomodo colorem mutat. 511
Charitas Dei ipſe Deus. 619
Charitas Dei, qua nos facit dilectores ſuos. 1111.in prin.
Charitas perpetuò manet. 22
Charitas donum Dei. 1424
Charitas plenitudo legis 1413
Charitas ſcopus totius ſcripturæ. 20 21.& 26.27.& 66
Charitatẽ ſolam præcepit ſcriptura. 63

Charit

Charitas eſt motus vel affectus animi. 63
Ad Charitatem inferendam quæ faciant. 63
Charitatis & miſericordiæ ordo. 236
Charitas quo modo maior fide ac ſpe. 256
Ad Charitatem referuntur omnia præcepta legis. 256. in fine.
Charitas omnia credit Deo, 1109
Charitas & patientia ex Iob. 1250
Charitas virtus peculiaris piorum. 1300. & 1371. 1380. & 1391
Charitatis lex. 1395
Charitas, lex, prophetæ & Euangelium. 1418
Charitatis excellentia. 1425
Charitas vera. 475. 476. & 1430
Charitas inexhauſta. 1400
Charitatis præceptum tria iubet. 15. 16. & 1407
Chore & aliorum caſus. 969
Chriſmatis miſterium. 1428
Chriſti nomen a chriſmate. Ibidem.
De Chriſto quæ dicuntur in ſcriptura, ſanè accipienda. 326. 327. & 335. & ſeq.
Chriſtus agnus Dei. 354
Chriſtus magni conſilij angelus. 364
Chriſtus finis legis. 1410. in principio.
Chriſtus finis fidelium. 1411
Chriſtus fundamentum fidei. 199
Chriſtus inſtaurat omnia. 229
Chriſtus iudex viuorum & mortuorum. 190. & 225. & 1427
Chriſtus lapis vnctus à Iacob. 814. in fine.
Chriſtus lapis reprobatus ab ædificantibus. Ibid.
Chriſtus leo de tribu Iuda. 71
Chriſtus mediator. 216. & 825
Chriſtus vitæ mediator: diabolus, mortis. 406
Chriſtus medicina. 10
Chriſti opera cum patre. 1425
Chriſtus ouis paſchalis. 814
Chriſtus quo modo factus peccatum. 220
Chriſtus, petra, lapis. 814
Chriſtus quoque proximus noſter. 18
Chriſtus ſacerdos & ſacrificium. 188
Chriſtum eſſe ſapiētiam Dei. 1024
Chriſtus verbum patris quare dicatur. 184
Chriſtus vnigenitus & primogenitus quo modo. 186
Chriſtus quo modo vnctus ſpiritu ſancto. 632
De Chriſto trifariam ſcripturæ videntur loqui. 347
Chriſti typus, Iſaac. 355. in principio
Chriſti typus, lapis Iacob. 814.

814. in fine.
Chriſti miſſio, eius incarnatio fuit. 1429
Chriſtum eſſe verum Deum. 323. & 1023
Chriſtus Dei imago & ſimilitudo. 192
In Chriſto diuinitatis plenitudo corporaliter, quo modo intelligendum. 908. & 1421
Chriſti diuinitas. 304
In Chriſto duæ naturæ, & vna perſona. 304. 305
Chriſtus æternus Deus, ex virgine natus. 259
Chriſtus non factus, nec creatus. 192. & 323
Chriſtus & Deus & homo. 192 & 216. in fine. & 1429
Chriſtus Deus & homo, vna perſona. 561
De eodem Chriſto diuerſa prædicantur, ob diuerſas naturas hypoſtaſeos. 216. & 304. 305. & 340
Chriſtus non phantaſma. 259
Chriſtus quo modo creatura. 185. 186. & 313
Chriſti anima vnde ſit. 866
Chriſti humanitas, gratiæ indicium. 217
Chriſti corpus, anima, ſpiritus. ſiue mens. 187. & 1023. 1024
Chriſti humanitas. 281. & 304. & 306. & 1431.
Cur Deus factus homo, & paſſus. 1020. 1021
Chriſtum corpus induiſſe verum. 1023
Chriſtum non ſolùm habuiſſe corpus hominis. 1023. 1024. 1025
Chriſti corpus non fuiſſe imaginarium. 1025. 1026
Chriſti corpus ſemper manſiſſe idem. 1027
Idémque ſublatum in cœlũ. 1027. 1028
Chriſtus homo. 1431
Chriſti carnis excellentia. 285
Chriſtus varbo & carne commixtus. 407. & 419
Chriſti anima non ex traduce Adam. 867
Chriſtus quo modo cóceptus de ſpiritu ſancto. 218
Et non filius ſpiritus ſancti. 218. 219. & 1381
Chriſtus natus de ſpiritu ſancto. 219. & 218
Verbum quo modo caro factum 9. & 216
Chriſti natiuitas. 185. & 218. & 1002
Chriſtus quo modo fuerit in lumbis Abrahæ. 868
Chriſtus cur ex virgine natus. 562
Chriſti natiuitas incontaminata. 1023. 1024
Chriſtus baptizatur à Ioãne. 223. & 1005
Chriſti tentatio & ieiunium. 1007
Chriſti miracula recenſentur. 1007. & ſequentibus.
Chriſti tentatio, noſtra eruditio. 1401

Charitas eſt motus vel affe-ctus animi. 63
Ad Charitatem inſerendam quæ faciant. 63
Charitatis & miſericordiæ ordo. 236
Charitas quo modo maior fide ac ſpe. 256
Ad Charitatem referuntur omnia præcepta legis. 256. in fine.
Charitas omnia credit Deo, 1109
Charitas & patientia ex Iob. 1250
Charitas virtus peculiaris piorum. 1300. & 1371. 1380. & 1391
Charitatis lex. 1395
Charitas, lex, prophetæ & Euangelium. 1418
Charitatis excellentia. 1426
Charitas vera. 475. 476. & 1430
Charitas inexhauſta. 1400
Charitatis præceptum tria iubet. 15. 16. & 1407
Chore & aliorum caſus. 969
Chriſmatis miſterium. 1428
Chriſti nomen a chriſmate. Ibidem.
De Chriſto quæ dicuntur in ſcriptura, ſanè accipienda. 326. 327. & 335. & ſeq.
Chriſtus agnus Dei. 354
Chriſtus magni conſilij angelus. 364
Chriſtus finis legis. 1410. in principio.
Chriſtus finis fidelium. 1411
Chriſtus fundamentum fidei. 199
Chriſtus inſtaurat omnia. 229
Chriſtus iudex viuorum & mortuorum. 190. & 225. & 1427
Chriſtus lapis vnctus à Iacob. 814. in fine.
Chriſtus lapis reprobatus ab ædificantibus. Ibid.
Chriſtus leo de tribu Iuda. 71
Chriſtus mediator. 216. & 825
Chriſtus vitæ mediator: diabolus, mortis. 406
Chriſtus medicina. 10
Chriſti opera cum patre. 1425
Chriſtus ouis paſchalis. 814
Chriſtus quo modo factus peccatum. 220
Chriſtus, petra, lapis. 814
Chriſtus quoque proximus noſter. 18
Chriſtus ſacerdos & ſacrificium. 188
Chriſtum eſſe ſapiētiam Dei. 1024
Chriſtus verbum patris quare dicatur. 184
Chriſtus vnigenitus & primogenitus quo modo. 186
Chriſtus quo modo vnctus ſpiritu ſancto. 632
De Chriſto trifariam ſcripturæ videntur loqui. 347
Chriſti typus, Iſaac. 355. in principio
Chriſti typus, lapis Iacob. 814.

814. in fine.
Chriſti miſſio, eius incarnatio fuit. 1429
Chriſtum eſſe verum Deum. 323. & 1023
Chriſtus Dei imago & ſimilitudo. 192
In Chriſto diuinitatis plenitudo corporaliter, quo modo intelligendum. 908. & 1421
Chriſti diuinitas. 304
In Chriſto duæ naturæ, & vna perſona. 304. 305
Chriſtus æternus Deus, ex virgine natus. 259
Chriſtus non factus, nec creatus. 192. & 323
Chriſtus & Deus & homo. 192 & 216. in fine. & 1429
Chriſtus Deus & homo, vna perſona. 561
De eodem Chriſto diuerſa prædicantur, ob diuerſas naturas hypoſtaſeos. 216. & 304. 305. & 340
Chriſtus non phantaſma. 259
Chriſtus quo modo creatura. 185. 186. & 313
Chriſti anima vnde ſit. 866
Chriſti humanitas, gratiæ indicium. 217
Chriſti corpus, anima, ſpiritus. ſiue mens. 187. & 1023. 1024
Chriſti humanitas. 281. & 304. & 306. & 1431.
Cur Deus factus homo, & paſſus. 1020. 1021
Chriſtum corpus induiſſe verum. 1023
Chriſtum non ſolùm habuiſſe corpus hominis. 1023. 1024. 1025
Chriſti corpus non fuiſſe imaginarium. 1025. 1026
Chriſti corpus ſemper manſiſſe idem. 1027
Idémque ſublatum in cœlũ. 1027. 1028
Chriſtus homo. 1431
Chriſti carnis excellentia. 285
Chriſtus varbo & carne commixtus. 407. & 419
Chriſti anima non ex traduce Adam. 867
Chriſtus quo modo cóceptus de ſpiritu ſancto. 218
Et non filius ſpiritus ſancti. 218. 219. & 1381
Chriſtus natus de ſpiritu ſancto. 219. & 218
Verbum quo modo caro factum 9. & 216
Chriſti natiuitas. 185. & 218, & 1002
Chriſtus quo modo fuerit in lumbis Abrahæ. 868
Chriſtus cur ex virgine natus, 562
Chriſti natiuitas incontaminata. 1023. 1024
Chriſtus baptizatur à Ioãne. 223. & 1005
Chriſti tentatio & ieiunium. 1007
Chriſti miracula recenſentur. 1007. & ſequentibus.
Chriſti tentatio, noſtra eruditio. 1401

Chriſtus reliquit patrem & matrem, vt adhæreret vxori Eccleſiæ. 1426
Chriſtum ex libris Platonicis profeciſſe, commentũ Platonicorum. 45
Chriſtum paſſum eſſe anno quadrageſimo ſexto quidã putarunt. 44
Chriſti paſſio, mors, & ſepultura. 188.189
Chriſti crux, ſepultura, reſurrectio, aſcenſio, quo modo ad nos pertineant. 225
Chriſtus paſſus & mortuus, bona voluntate patris. 248
Chriſtus mortem guſtauit & deglutiuit. 283
Chriſti paſſio, & mors ſpontanea. 407
Chriſtus, perfectiſſima victima. 410
Per Chriſti paſſionem & mortem cur Deus liberauit hominem, & non aliter. 552
Et cur Deus factus homo & paſſus. 1020
Chriſtum filium Dei, paſſione non fuiſſe mutatum. 1027
Chriſti ſudor quid adũbret. 1398
Chriſti mors indebita, liberauit obnoxios morti. 557.& 1424
Triduum mortis Chriſti. 79
Chriſti ſepulturæ myſterium. 734
Chriſtus quo modo ſoluerit inferni dolores. 934
Chriſtus quo modo poſt tres dies dicatur reſurrexiſſe. 79. & 189.& 402.403
Chriſti reſurrectio & aſcenſio. 189
Chriſti reſurrectio, ſacramentum renouationis noſtræ, & eius quæ in fine futura eſt eṅigilationis exemplũ. 408. in principio.
Chriſti cibus poſt reſurrectionem. 1011.1012
Chriſtus ſedet ad dexteram patris, quo modo accipiendum. 189.150.& 1028
Chriſtus humilitatis exemplum. 468.& 1401
Ad Chriſtum via. 11
Per Chriſtum viuendi exemplum nobis datum. 186. in principio.
Ad Chriſtum inuitatio. 313. 314
Chriſti imitatio. 452.& 1401. circa finem.
Per Chriſtum à ſcientia peruenimus ad ſapientiam. 563.
Chriſtum lumen verum ſequamur. 1428. circa finem.
Chriſtianis quatenus liceat vti literis prophanis. 52.& ſequentibus.
Chriſtiani nominetenus. 199. 200
Et titulus fidei an ſit profuturus. 231
Chriſtiano quid credendum. 201

201.202
Chriſtiani malè viuentes. 311
Chriſtianis precepit Paulus manifeſtè laborem 1036. & ſequentibus.
Chriſtianorum omnium vna reſpublica. 1061
Chriſtiani omnes, ſacerdotalis & regiæ dignitatis conſortes. 1428
Chriſtus plenus gratia cur dictus. 632
Chriſtus caput Eccleſiæ. 186 in principio.
Corpus Chriſti 1428
Ciborum delectus. 273
Cibos & nuptias damnantes non ſunt Chriſtiani, ſed potiùs Hierachitæ, & Manichei. 273
Cibi & potus abſtinentia. 311
Et merita ex abſtinentia. 273. 274
Cibus Domini poſt reſurrectionem. 1011
Cicero, Romani author eloquij. 101
Et magnus author eloquentiæ. 577
Circuncifio, alia carnis, alia cordis. 1078. 1079
Circuncifio & baptiſmus cõparantur. 1422
Ciuitates duæ poſt iudicium. 253
Ciuitas bonorum & malorũ. 884.
Ciuis, hoſpes. 1393
Ciuitatis æternæ, æterna ſunt gaudia. 1395
Ciues terreni, & cœleſtes. 1406
Ciuitates duæ, Hieruſalem & Babylon. 1412
Clamor in ſcripturis ſignat impudentem iniquitatẽ. 129. circa finem. & 239
Claues eccleſiæ. 11. & 296
Clementia Dei. 1390
Clericatus impedimenta. 274
De codicibus emendandis. 33. 34
Cœli & terræ nomine mũdus ſignificatur. 183. & 835
Cœli & terræ nomine, ſpiritales & carnales in Eccleſia. 689
Cœlum ſicut pellis extentũ, quid allegoricè. 696. 697
Cœlum locus Dei præcipuè. 1380
Cœlorũ ſecreta diſcutere, nõ eſt fragilitatis noſtræ. 189
Cœlum dicitur aër. 690. & 706. & 1014. 1015.
Cœli figura. 696
Et de motu cœli. 697
Cœli cœlorum quo modo dicatur. 706
Cœlos periiſſe aquis diluuij. 707
Cœlum tertium, quo Paulus raptus, quid fuerit. 902. & ſeq. & 930. & 937
An verè viderit cœlum. 906
Cœli multi ſecũdũ quoſdam. 931
Cœlum primum, ſecundum, & tertium, quid. 936

Ad cœleſtia mentem excitemus. 1195
Cœli fragore hoſtes fugati. 980
Cœli ſiccitas. 983
Cogitatio & obliuio Dei. 615
Cogitationes bonæ à Deo, malæ nō ſemper à diabolo. 276.
Cogitationes latere diabolū. 276
Cogitationis nimiæ vis. 512. 513.& 802.& 913
Cogitandi varia ratio. 538
Cogitationes, loquutiones ſunt cordis. 605
Cognitio rerum naturalium non beat. 201.202.& 205
Cognitio ſui neceſſaria. 394. & 1184.& 1187
Per cognitionem infirmitatis noſtræ perficimur. 395
Cognitio rerū in verbo Dei. 743
Ad cognitionem ſui, tres gradus. 1185
Cognitio creaturæ inuiſibilis. 1436
Aliter per ſenſus, aliter incorporea cognoſci. 484
Cognitio Dei certa quando perficietur. 478
Cognitio fœlix à Deo. 579
Cognitio Dei ſimpliciſſima. 615
Cognitio prima Dei, ſcire quid non ſit. 464
Cognoſcimus Deum, & non niſi cogniti. 478.& 732
Cognitio Dei per creaturas. 1082
Quando Adā & Eua congreſſi primò ſint 837
Quo modo ex multis colligamur in vnum. 404
Cultus diuinus quibus cōſtet. 199
Cultus dæmonum vnius Dei cultui ceſſuros prædictum à prophetis. 1126
De vno ſolo Deo colendo, fugiendiſque idolis. 1215
De Deo vno colendo, & amando proximo. 1256
Colere Deum eſt actio pia, & eius gratiā contra vicia interna pugnare. 1421
Coli pro Deo non vult Eccleſia. 226
Colūba, ſpiritus ſanctus. 353. & ſequentibus.
Et quod verum corpus columbæ formatum. 1026
Columna nubis & ignis. 355. & 364.365
Commixtus. 407.& 419
Communio euchariſtiæ. 1428
Communia omnia Chriſtianis. 1061
Comam nutrire quid ſignet. 1067.1068
Compunctio quid ſit. 1183.
Ante concionem orandus eſt Deus doctori Eccleſiaſtico. 99
Concionatori non tantū preces. ſed & ſtudium eſt neceſſarium. 100
Eadem Eccleſiaſtæ neceſſaria, quæ oratori. 101

Qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto. 186
Concubitus libido. 285
An concubitus propter peccatum. 839
Cõcupiſcentia cõiugalis. 562
Non concupiſcere non eſt in poteſtate noſtra. 861
Concupiſcentia & mens virem & mulierẽ adumbrãt. 1069
Concupiſcendi vis. 1133
Concupiſcentia carnis vincenda. 1393. & 1400
Concupiſcentias vincẽdo diabolum vincimus. 1014
Condere, idem quod creare. 185
Confeſſionis vtilitas. 1414
Confeſſionis humilitatem ſuperbi non habent. 896
Confeſſio laudis. 1391
Confeſſio & ſatiſfactio. 1400
Confuſio linguarum. 952
Coniugium ſpiritale in homine. 1426
A coniugio abſtinent ſerui Chriſti. 300. & 311
Coniugij tria bona. 839
Coniunctio matris & fœminę. 774. 775
Conſcientię malæ pœna. 1410
Conſuetudinem non eſſe iuſticiam. 65
Conſtellationũ ratio diſcuſſa. 40
Contemplationis verum gaudium quando nobis contingat. 239. & ſeq.
Contẽplatio diuinitatis 1416
Contemplatio & meditatio quid ſint. 1163
Contemptus opum. 1425
Continentia. 273
Continentiam vouere. 300
Continentiæ votum ſeruandum. 300. 301
Contraria ſimul ineſſe, cõtra dialecticos. 204
A contrariis notis pleraque ignota intelliguntur. 826
Conuerſio noſtri, penes Deũ. 309
Conuerti ad Deũ, & diſcedere, quid. 822. 823. & 1414
Qui conuertitur, non ſibi, ſed gratiæ Dei tribuat. 849
Conuerſio. 1414
Cordis vis. 1155
Quod corde concipitur, hoc actione promitur. 1399
Cordis mutatio. 1428
Corona certantibus datur. 1013
Corpus, anima, ſpiritus. 187
Corporibus inſtauratis ſuperflua non accedent. 242
Corporibus ſuus decor addetur. 242
Corpora reſurgent omni vicio libera. 242
Corpora damnatorum. 243
Corpora impiorum. 295
In corporalibus rationes æternas homo ſolus animantiũ percipit. 524
Corpus primi hominis quale. 787
Corpus animale. 789
Corpus Adam animale. 791

Corporum transformationes 798
Qualia futura fuiſſent corpora, ſi non fuiſſet peccatum. 840
Qualis fuiſſet corporum mutatio, ſi Adam non peccaſſet. 838
Corpus diaboli. 889
Corporum reſurrectio quare futura. 936
Corpora defunctorum, deo perire non poſſunt. 1412
Corporis & animi renaſcentia. 11
Corporea eſt omnis creatura. 261
Incorporeus ſolus deus. Ibid.
Corpora cœleſtia & terreſtria 290
Corpus animale & ſpiritale. 783. & ſeq. & 908. 909
Corpus idem mortale & immortale. 790
Corpus Adæ & noſtrum diuerſa. 790
De corpore humano medicorum ſententia. 799
Corporis humani motio cōſiderata. 829. & ſeq.
Corporale tranſlato vocabulo. 908
Corpora, mortuorum dilaniata. 718
Corpus noſtrum quo modo redigimus in ſeruitutem. 1017
Corporis compoſitio. 1147
Corporis materia. 1163
De corpore & anima. 1177
Corpus aggrauat animā. 1393
Corporum mutatio. 1419
Corpus chriſti. 889. & 1428
Corpus chriſti non fuiſſe imaginarium. 1025. 1026
Corpus domini ſemper manſiſſe idem. 1027
Corpus chriſti in cœlum ſublatum. 1027. 1028
Correptio, eleemoſyna. 234
Corrigit Deus bonos per malos. 1402. & 1414
Corruptio naturæ. 203
Corruptio eſt boni exterminatio. 204. in fine.
Coruus Heliæ. 983
Cras pro futuro quecunque tempore. 167
Creatori potius quàm creaturæ ſeruiamus. 1398
Creaturæ. 289
Creatio cœli terræque. 261. & 643
Ex nihilo conditus mundus. 183. 184
Creaturarum ordo. 1435
Creator omnipotens. 183
Creaturas non præceſſit materia. 183
Creaturæ rationales. 307
Creare & condere quid. 185
Creatura omnis corporea. 261
Et alia de creaturis. 289. & ſequentibus.
Creaturis omnibus Deus vtitur vt vult. 378. 479
Creatura quot modis aſſumitur ad ſignificandum. 386
Creatio aquæ & terræ. 680
Creatio hominis. 774

Ad creaturas vox dei. 779
Modus creandi hominis. 782 783
Nulla creatura eſt eadem cũ Deo. 306. in fine.
Creata omnia ſimul. 750. & 852
De creaturis dei multa nos latere. 768
Creatura ſpiritalis & corporalis. 828
Creaturas quo modo deus moueat, obſcurum. 829
Creatura corporea ſubdita angelis. 831
Creatio bonorum & malorũ. 879
Creaturæ conditio. 1404
Creaturæ bonum. Ibid.
Creator ſolus Deus. 846. in princ. & 1405
Creatura nulla mala. 1420
Creaturæ inuiſibilis cognitio 1436
Credentes intelligere facit Deus. 1429
Credendum quid chriſtiano. 201. 202.
Credere quodlibet non bonum. 1107
Credendi volũtas à Deo. 1109 & ſeq. copioſè.
Crimen & peccatum differũt. 230
Criminoſi regnum dei non poſſidebunt. 232. & ſeq.
Crimina infanda penitus reiicienda. 233
Crucis figura myſticè. 54
Crucis ſignum omnem chriſtianam actionem præ ſe fert. Ibid.
Crux pœnitentiæ. 399
Crux Chriſti quomodo ad nos pertineat. 225
Crucis ſigno Amalechitæ & dæmones vincũtur. 40. 411
Culpæ veniales. 1396
Cupiditates, portæ inferi. 1403. in fine.
Cupiditates carnis vincendæ. 798
Cupido varietatis vnde naſcatur. 1195.
Cupiditas quid. 63
Cupiditatem ſolã culpat ſcriptura. 63. in principio.
Ad cupiditatem euellendam quæ faciant, & quæ ad charitatem inferendam. 63
Cupiditas, fons malorũ. 883
Cupiditas habendi. 239
Curioſitas diuinatorum peſtifera. 41. & ſeq.
Curioſa omnis anima indocta. 1017
Currus igneus Heliæ. 987
Cuſtodia Dei. 1434
Cyniphes, muſculæ breuiſſimæ. 381. circa principiũ.
Cyprianus doctor ſuauiſſimus, & martyr beatiſſimus. 53. circa finem.
Cyprianus literis prophanis vſus. Ibidem.
Cypriani nimia facundia. 99
Cypriani dictio ſubmiſſa. 108.
Cypriani dictio temperata 110.
Cypriani dictio grandis. 111

D

Dæmones animalia aëris. 711.712
Dęmonum mira fallacia. 405
Dæmones errore humano delectantur, & paſcuntur. 1126
A dæmonibus quo modo decipiuntur mathematici, & diuinatores. 41
Inter dæmones & mathematicos ſocietas. 41
Dæmones quo modo occupent homines. 276
Dæmonum miracula ad decipiendos homines. 405
Dæmones quo modo vera norunt, & futura nonnunquàm prædicunt. 705
Dæmonũ ludificationes. 798
Dæmonum ſapientia & aſtutia. 876.877
Dęmonum perſpicacia, & præſcientia. 918
Dæmonum locus. 1015
Dæmones cur rectores harũ tenebrarum dicti. Ibid.
De dæmonum diuinatione liber 1110. & ſeq.
Dæmones futura ſcire, & prędicere, nõ eſſe mirandũ. 1120
Dæmonum natura & potentia. 1122
Dæmonum experiẽtia. 1159
Dæmonibus ſenſum & corpora tribuit Auguſtinus. 1123. & 1125
Dæmonum ſenſus ac corporũ excellentia. 1122.1123
Dæmones vnde mira ſciant. 1123.
Dæmones vnde præciant futura. 1124
Dæmones an per exteriora ſigna internas hominum cogitationes deprehendant. 1125
Alia dæmonum, alia prophetarum oracula. 1125
Dæmones quo modo fallant & fallantur. 1125.1126
Dæmones cur ipſorum mala vel ſileant, vel prædicant interdum. 1126.1127
Dæmonum cultus vnius Dei cultui ceſſuros, prædictum à prophetis. 1128.1129
Dæmones quoque interdum docent verum Deum colẽdum 1127
Damnati. 310
Danielis viſio excuſſa. 371
Daniel ſomnia interpretans. 996
Daniel in lacum leonum miſſus. 998.999
Dauidis adulterium. 69
Debita etiam ſanctis dimittuntur. 167
Decalogi obſeruatio. 1086
Decalogus quoque occidit, niſi adſit gratia. Ibid.
Decalogi præcepta, cum charitate data à ſpiritu ſancto, collata. 1090
Decimarum eleemoſynas deũ non reſpuere. 236.237
Dedicatio vitulorum aureorum. 982

Definitio. 49
Defunctorum corpora. 1412
Delicti abundãtia per legem, 1075
Denarij numeri myſterium. 36
Non deſperandum peccatoribus. 849
Deſperationis malum. 1399
Non deſperandi peccatores. 1409
Deuotio quid ſit. 1183
Dei vocabulum quid præ ſe ferat. 7.& ſeq.
Deum omnes intelligunt id, quo nihil melius. 7. circa finem.
Dei cognitio per creaturas. 1082
Deus ſolus perfectiſſime eſt. 422.in fine.
In deum non competit accidens. 423.in fine.
Deus quo modo dicitur ſubſtantia. 457
Deus ſolus incorporeus. 261
Deus magnus,non mole, ſed virtute. 442.circa principium.
Dei naturæ nulla fit acceſſio. 442
Deus incommutabilis. 302.& 1408
Deus ineffabilis & incogitabilis. 7.& 1397
Deo nihil ſapientius. 8
Deus cognoſcere dicitur,quãdo cognoſcentes facit. 336. & 732
Dei obliuio & recordatio, 1401.
Dei volũtas prima cauſa. 377 & 1397
Dei voluntas omnium cauſa. 379.& 787
Dei voluntas in ſaluandis & perdendis. 245
Deus omnipotens. 183. & 244
Dei potentia creaturis non alligata. 784
Deus vnice bonus 465
Deus ſummum bonum. 1420
A deo omne bonum. 1102
Deus omnium vita. 291
Deus vbique. 290
Deus æternus. 302
Deitatis temporalitas. 1433
De deo quo modo cogitandum. 421
Dei quo modo obliuiſcimur, reminiſcimur. 581
Deus ſupra mentem. 591
Deus quo modo ſemper quæritur. 591
De deo quid ſentiendum. 828
De deo quærendo. 1392
Deus incogitabilis. 236.& 1397
Deus omnium creator. 289. & 302
Deum ſimul feciſſe omnia. 750.& ſeq.
In deo quo modo fuerint omnia. 767.& 771.& ſequentibus
Deus ſolus creator. 846.& 1405
Deum requieſcere & operari,

quo modo accipiendum. 733.& 1418.1419
Deus quo modo operatur. 684
Deus quo modo agat, aut quieſcat. 732
Dei operatio gemina in creaturis. 819.& 845.846
Diuina prouidentia omnia regi. 770.& 1018.& 1419
Diuinæ prouidentiæ argumenta. 771
Dei præſcientia. 250.& 786. & 1395
Dei prouidentia. 1395.& 1418
Diuinæ prouidentiæ opus bl pertitum. 819.& 845.846
Dei occulta quatenus nobis cognita. 1408
Dei præſcientia de malis.880. & 1436
Deus continet & tuetur omnia. 734
Deus aliter operatus eſt primò, aliter nunc adminiſtrat omnia. 764.& 769
Deus quo modo creaturas moueat, obſcurum. 829
Deus ſemper quietus, omnia tamen agens. 830
Deus ſemper idem adminiſtrat omnia. 832
Dei opera tarditas ingenij humani non aſſequitur. 847
Dei arbitrio omnia regi.1419
Deus vnus. 301
Quæ de patre, filio, & ſpiritu ſancto dicuntur, vt vox patris, homo, columba, ſonus vocis, linguæ diuiſæ velut ignis, quo modo accipienda. 321.322.& 353. & ſequentibus.& 419.& ſeq.
De deo quicquid abſolutè dicitur, & de ſingulis perſonis ſingulariter dicitur. 437
Deus vnus & trinus: & quæ perſonis communia, quæ non. 321
Deus ſolus continet omnes perſonas. 443
Deus quo modo viſus in igne rubi. 355 & 363
Deus quo modo viſus in columna nubis & ignis. 355
Deus quo modo viſus in fulgure, & tonitruo in monte Sina. Ibid.
Deum videt purgatus animus 9
Deus viſibilis induta carne. Ibidem.
Deus quo modo viſibilis & inuiſibilis. 1379
Deus variè aſſumit creaturā, & de apparitionibus diuinis plura. 353.& ſeq.
A Deo primaria cauſa proficiſcuntur omnia.377.& ſequent.& 384
Et multa de miraculis diuinis & magicis.376.& ſequentibus.
Dei eſſentia nunquàm per ſe apparuit. 388
Et de miniſterio angelorum plura

plura. 389.& ſeq.
Deus omnibus creaturis vtitur vt vult. 378
Deus cur factus homo. 9
Deus factus eſt homo, quo modo accipiendum. 218. & ſeq.
Deum habuiſſe tam mentem, quàm animam hominis. 1024
Deus & homo. 1429
Deus quare creauerit præſcitos ad damnationem. 879
Dei creatio & prædeſtinatio 245.246
Deus cuius vult miſeretur 245.& ſeq.
Deus vnicè colendus. 1215. & 1256.
Deus vnus adorandus. 1222
De deo quo modo differendum. 319
Deum nobis ſcriptura more humano cur deliniat. 317. 318
De Deo propriè dicta. 318
De Deo quo modo cogitandum. 421
De Deo quid ſentiendú, 421. & ſeq.
De Deo quid credi debeat. 1405
Deo quid hominem iungat. 1400
Quid in homine ſimile Deo 528.& ſeq.
Dei miſericordia & iudicium. 246.
Dei iuſticiæ potentia quo modo adiuncta. 555.556
Et quòd iuſticiam ſequi debet potentia. 556.
Dei incipere & deſinere. 649
Deus quo modo dicatur iraſci 1406
Deus quo modo loquatur. 783. & 827. & 833. & 835. & 895.
Dei pœnitere, & non pœnitere, quid ſit. 1406
In Deo nihil ſecundum accidens dicitur. 423.424
Quædam ex tempore de Deo prædicantur, nulla ipſius demutatione. 433
Quicquid de Deo prædicatur iuxta ſubſtantiam prædicatur. 596
Deum corporeum eſſe Tertullianus finxit. 872
De Deo error triplex. 316. & ſeq.
Contra eos qui inducunt tres deos. 1022.1023
Dij homines dicti ſunt. 325. circa finem.
Diuina natura. 301.& 766
Diuinitas Chriſti. 304
Diuinatio per dæmones fit. 41.& ſeq.& 705.
Diuinationes Mathematicorum vanæ. 39
Diuinatorum & dæmonum ſocietas. 42
Diuinatores vnde præterita & futura dicant. 41.42
Et quòd iſtis non credendum 40.& ſeq.
Diuinatorum execrabilis idololatria. 41

Diuinatores & Mathematici, maximè dicentes vera, cauendi Chriſtianis. 704.705
De diuinatione dęmonum liber vnus. 1120.& ſeq.
Diuinationes dæmonũ vnde ſint. 1122
Diuinare quomodo videâtur medici, nautæ, agricolæ. 1124.
Diuinationis vis an inſit animæ. 914
Diuinationes occulto inſtinctu, & caſu factæ. 923.924
Diuinationum exempla. 918. & ſeq. & 924
Deuteronomium, ſecũda lex. 972
Per dextram & ſiniſtram in ſcripturis, quid. 127. & 189. 190. & 1028.
Ad dexteram Dei ſedere filiũ. 189. 190. & 1028.
Diaboli vocabulum. 888
De diabolo creato ad malum, opinio. 886
Diaboli conditio. 890
Diabolum cur fecerit Deus. 887
Diabolus malus non eſt, quó modo. 272. 273
Diabolum creaturam fuiſſe bonam. 886. 887. & 890
Diabolus vnde ceciderit 712. & 886.
Diabolus an ſui caſus pręſcius fuerit 884. & ſeq.
Diabolum ſuperbia cecidiſſe. 882. & ſequentibus.
Diabolum in veritate nó ſtetiſſe. 884. & 888
Diaboli malicia fidelibus cedit in bonum. 409
Diabolum latere cogitationes. 276
Diabolus mediator mortis. 406
In diaboli poteſtatem homo quomodo traditus. 554
Et quod diabolus nó eſt alienus à poteſtate Dei. 555
Diabolus non potentia, ſed iuſticia ſuperandus fuit. 555. 556
Diabolus iuſticia Dei vincitur. 555. 556. 557
Diabolus nihil poteſt, niſi per mittatur. 882
Diabolo qui ſeparatim poteſtatem quandam tribuunt, reprehenduntur. 882
Diabolum vincimus, vincendo concupiſcentias. 1014
Diaboli fuga. 1403
Diaboli tyrannis victa. 1413
Diabolus aduerſarius noſter. 1013
Diabolus homo dictus, & homo diabolus. 888. 889
Diabolus, homicida. 884
Diabolus biformis, eſt leo & draco. 797. 798
Diabolus ſignificatur per principem Tyri. 889
Diabolus quomodo princeps huius mundi. 1013. 1014
Diaboli vaſa mali homines, & tanquam capitis corpus. 889
Diabolus, ſerpens. 877

Diabolus tentator. 877
Dialecticæ vtilitas in ſcripturis. 47
Dialectica ad iudicandum vtilis eſt. 50
Ab Ethnicis ſi quid bene dictum, in noſtrum vſum eſt conuertendum. 53
Ordo narrationis inuerſus qua ratione explicetur. 80
Dicendi varia genera. 86
Dicere ſapienter & eleganter. 86.& 94 & 117
Dicere perſpicuè. 95
Dicendo flectendi animi. 98
Aliàs, alio vtendum dicendi genere. 103
Dicendi genus triplex, ſubmiſſum, temperatum, & grande. 103. & ſeq.
Dictio varianda eſt. 112.113
Dictionis granditas quid efficiat. 114
Et alia de ratione dicendi. 114
Vt cum audientium voluptate dicamus. 115
Orandus Deus, vt adſit nobis dicentibus. 119
Didymus. 1183
Dies quo modo accipiatur. 653. 654
Dies explicatur, inquantum vocabulum. 653.654
Dies, nox, lux, tenebræ. 676
Dies & nox ſpiritaliter. 743. 744
Dies ſex, quomodo accipiendi. 724. 725. & 744.745
Dierum numerus quo modo accipiendus. 745
Cur ſex diebus non addatur nox. 744
Dies vnus ſepties repetitus. 745. & 753
Dies quietis ſanctificatus. 736
Dierum ac noctium diſtinctio. 676.& ſeq.
Diei noctis ſucceſſio. 678
Dies obſeruare & menſes, &c. ſuperſtitio Mathematica. 108. & 239
Dierum & temporum ſigna. 659
Diem nouiſſimum neſcire filium, quo genere locutionis dicatur. 336
Diffidentia ſui. 1406
Digitus Dei dicitur ſpiritus ſanctus. 366. & 1090
Dilatio pro exultatione. 167. & 168
Diligendum quid ſit. 13. & 1414
Diligi an poſſit quod neſcitur. 467.& 491.& ſeq.
Quomodo diligatur trinitas incognita. 468
Quid rectè diligatur. 239. A. 1414. & 1416
Dilectionis regula. 13
Dilectionis ordo, & quibus ſit ſuccurrendum. 16
Dilectio. 473. & 1391. & 1432
Dilectionis præceptum quando implebitur. 1116
Dilectio ſui & proximi. 13
Modus diligendi Deum & proximum. 12. & ſeq. 1391
Dilectio Dei & proximi. 1380. &

1380.& 1391
De diligendo Deo, proximo, & ſeipſo. 15.& 1407
Dilectio dei & proximi perpetuò manet. 22
Diligendus deus vnicè. 1408
Optandum vt omnes diligant deum. 16
Ad diligendum deum, exhortatio. 1019
Dilectio erga deum. 1433
Dilectio ſui, vbi laudanda 15
Dilectio proximi. 1255.1256
Diligendus omnis homo vt proximus. 17
Dilectio angelorum. 17
Qui diligit fratrem, deum diligit. 474.& ſeq.
Diligendi inimici. 234
Diligendi homines non errores. 1391.& 1397
Diluuium. 944. & ſequentibus.
Diluuij acceſſus & receſſus. 948
Aquarum diluuij eruptio. 946
Contra non dimittentes peccata. 235
Qui dat veniam peccanti, eleemoſynam dat. 234
Orandum omnibus pro dimittendis peccatis. 267
Diſceſſus à deo. 823.& 1398. & 1420
Diſcendum hominibus, per homines etiam. 3
Diſcentium ſtatus melior, quàm docentium. 1430
Diſcentium profectus. 1393
Quo modo diſcatur. 1438
Diſcretiua vis. 1164
Diſciplina à diſcendo, pro ſcientia. 567
Diſciplina pro correctione. Ibidem.
Quo modo deus diſpoſuerit omnia. 730
Diſputationis comes iactantia. 1430
Diſputatores contentioſi nominantur. 1023
Diſputationibus non inutiliter exercentur ingenia. 228 circa principium.
In diſputationibus modeſtia Auguſtini. 809.810
Diſputatio Pauli Athenis. 1053
Diſtinctio quantum faciat. 56
Diſtinctio in pronunciando. 57
Diuitiarum verus contemptus, etſi teneantur. 1425
Diuitiæ veræ & falſæ. 1399
Diuites Chriſtiani, pauperes ſunt. 1413.& 1415
Diues. 1415
Diuiſio. 49.50
Docet Chriſtus, admonet homo. 100.& 382
Doctoris Eccleſiaſtici officium. 85
De doctrina Chriſtiana. 1. & ſequentibus.
Doctores non contemnendi, etiam in ſacris literis. 1. Lege prologum. Et contra ingratos erga præceptores. Ibidem.

Doctrinarum

Doctrinarum genera duo. 38
Doctrinæ humanæ quæ amplectendæ. 51.52
Doctoris Chriſtiani officium 85
Summa duorum librorum de doctrina Chriſtiana. 55
Quare conanti dicere dicendum perſpecuè. 06
Non decebit vnuſquiſque ciuem ſuum, & fratrem ſuũ. 1095.1096
Doctori Eccleſiaſtico orandus deus ante concionem. 99.& 119
Nec tantùm preces, ſed & ſtudium neceſſarium. 100
Doctrina ſana, id eſt, Chriſtiana. 120.in princ.
Doctrinæ externus vſus. 819
Doctrinæ apoſtolicæ vtilitas. 1342
Doctrina patris. 1428
Doctoribus vanam gloriam inſidiari. 1430
De dogmatibus Eccleſiaſticis liber. 258.& ſequentibus.
Dominus deus, cur ſimul ponantur in ſcriptura. 821
Dominatus Chriſtianus. 1407
Domus pro cubiculo, vel tentorio. 120
Domus Iſraël, carnalis & ſpiritalis. 1096.1097
Domus dei cuſtodia. 1395
Donatiſtæ Eccleſiam in ſola Africa, & ſola Donati parte remanſiſſe finxerunt. 1030
Donatiſtarum inſidiis petitus Auguſtinus. 206
Donec quo modo accipiatur in ſcripturis ſacris. 329
Dona dei habent etiam impij. 1380
Dormire proceſſare. 151
Dormientes oculis patentibus. 922
Dubitare de occultis melius eſt quã litigare de incertis. 815
Dupli ad ſimplum contentus, allegoricè. 307.& ſeq.
Dupli ad ſimplum per alios numeros ratio. 400
Dyſenteria. 841

E

Eccleſiæ oppugnatio per gentes à prophetis prædicta. 1129
Eccleſiæ præfiguratio. 929
Eccleſia area dominica. 311
Eccleſia, paradiſus. 889.& 930.& 935
Eccleſia, terra viuentium. 78. circa finem.
Eccleſia militans & triumphans. 226
Eccleſia angelorum & noſtra. 228
Eccleſia catholica, id eſt, toto orbe diffuſa. 642
Eccleſiam catholicam negant Donatiſtæ. 1030. in princi.
Eccleſia vniuerſalis, templum dei. 226
Eccleſia catholica. 299.& 310 & 642.& 1030
Credere Eccleſiam catholicam. 195
Eccleſia in paucis. 1410
Eccleſia permixta. 75

In Eccleſia boni & mali. 311. 312
Quòd morũ diuerſitate perturbantes Eccleſiam, cōtra fraternam charitatem agentes, ſe corrigere debeant. 1070
Eccleſia Chriſti ſponſa, & cõiunx. 11
Eccleſiæ filij boni. 1410
Eccleſiæ conſuetudo nō ſpernenda. 871
Extra Eccleſiam catholicam baptiſmus nemini prodeſt. 259.& 310
Eccleſiam perſequentes prę ſunt. 1406
Exteſis, exceſſus mentis, ſiue alienatio. 832.& 913.914
In ecſtaſi conſilium datũ puero ægrotanti. 919
In ecſtaſi viſiones vnde. 920
Eleemoſynarum multa genera. 234.& ſequentibus.
Eleemoſynis peccata purgantur. 233.234
Eleemoſynæ ſceleratè viuentium. 235
Eleemoſynarum ordo. 236
Eleemoſynam dãtes, à nobiſipſis incipiamus. Ibid.
Eleemoſynis freto non indulgendum viciis. 237
Elementorum natura. 646.& 688.& 848
De elementis mundi. 274
Elementorum commutatio. 707.circa finem.
Ad quatuor elementa referri quinque ſenſus. 708
Elementorum quatuor ordo 709
Elemento cuique ſua animalia, quidam philoſophorũ diſtribuerunt. 711
Elementa quo modo in corpore humano. 1163
Elephantiaſis, morbi genus. 841
Electio. 1181
Eloquentia non ſemper vera perſuadet. 51
Eloquentia quo modo comparetur. 84.85
Eloquentia inſipientis fugienda. 86.& 1416.circa finem
Eloquentia ſana in ſacris literis. 87
Emere vultis vili,& care vendere, dictum cuiuſdam Mimi. 545
Ἐγγαστρίμυθοι. 41
Enchiridion quid. 200
Ἐπφύσησιν 793
Ennij dictum: Omnes mortales ſeſe laudari exoptant 546.in princ.
Enoch. 933
Enoch tranſlatio, ſtatus, & reditus. 838
Ἐφιάλτης. 1158
Epiſtolæ ſunt homines. 1090
Errare quid ſit. 205.206
Error bonus. 206
Error quis vituperandus. 208. 209
Error innoxius. 209.210
Errantium vicia duo. 346
Eruditio diuina. 1401

Eſdras

Eſdras, legem innouans. 999. 1000.
Eſſe, Dei proprium. 186. 187. & 422.423
Eſſe, viuere, intelligere, poſſe, in Deo. 1379
Non eſſe. 1392
Eſſe cum Deo. 1397
Eſſentia Dei nunquam per ſe apparuit. 388
Eſſentia deitatis. 1396
Ἑτέρωσις, figura, qua numerus accipitur pro nume. 321
Ab Ethnicis ſi quid bene dictũ in noſtrum vſum eſt cõuertendum. 53
Euæ formatio per quem, & quo modo. 846.& 849
Euæ anima vnde. 851.& 858
Euangelij prædicatores, Chriſti permiſſu, de Euangelio viuere poſſunt. 1039.1040
Euangelium non rectè intellectum ab crioſis. 1057
Euangeliſtis de Euangelio viuere permiſſum eſſe. 1039. & ſeq. plura.
Euchariſtiæ ſacramentum. 62. & 386
In Euchariſtia non offeratur pura aqua. 275
Euchariſtiæ celebratio. 275. & 387.& 1409
Euchariſtia, Chriſti oblati memoria. 66.& 305
Euchariſtiæ ſacrificium. 62.& 66.& 305.306
Euchariſtiæ ſumptio. 1409
Euchariſtia an quotidie ſumẽda. 271
Euchariſtia etiam infantibus dabatur. 387.388
Contra Eunomium. 625
Euphrates, fluuius paradiſi. 817
Exauditio nõn ſemper precantium. 133.& 136 & 141.& 145.146.
Excluſores artifices qui. 1081
Excommunicatio Eccleſiaſtica. 900
Exemplis hominum, homines magis accẽdũtur. 476
Exemplũ viuendi in Chriſto. 186
Exorciſmus & ſufflatio ante baptiſmum. 265
Expoſitio ſcripturæ ſacræ, quadruplex. 642
Externa verbi prædicatio diſcernitur ab interna. 382. in fine.
Ezechiæ infirmitas. 993.994

F

Fabulæ poëtarum nõ interpretẽtur allegoricè 37
Fabulæ non neceſſariæ. 43
Facta iudicantur ex circunſtãtiis. 64
Fieri poſſe aliquid, tametſi factum ſit nunquàm. 1071.& 1105.
Omnia facta eſſe ſimul. 750
Cur additum, Fecit Deus: 694.
Aliud facere, aliud permittere

Deum. 1120
Quod factum eſt, ex Ioanne, quo modo diſtinguẽdum. 765
Facinus & flagitium quid. 63
Facultas propria. 1402
Fallere & mentiri differunt. 207
Fallendi modi varij. 208
Fallacia. 1417
Fama bona, odor bonus. 64. & 1416
Fames ſpiritalis 1417
Fames in obſidione, 992
Faſcinauit, pro inuidit. 171
Faſtidium ſpiritale. 1392. & 1417
Fermentum in bono & in malo. 70
Ferri ſupernatatio. 990 991
Fides quid ſit. 200. 201
De definitionibus orthodoxæ fidei. 258. & ſeq.
Fidem eſſe de iis quæ non videntur. 542
Fides vnde proficiſcatur. 1107. & ſequentibus.
Fides. 214. & 1019. & 1401. & 1403. & 1416. & 1430. & 1431
Fides Dei donum eſt. 76
Fides via ad Deum. 210. in principio.
Fides cordiũ mundatrix. 630. circa finem.
Fidei Chriſtianæ fundamentum quod. 199
Fides reſurrectione & aſcenſione fulcitur 10
Fides quæ laudanda. 1109
Fidei laus, 278
Fides & veritas. 1429
De fide & ſymbolo. 182. & ſequentibus.
Fidem, quam corde geſtamus etiam ore profiteamur. 182
Fides & ratio. 199
Fidei titulus an ſit profuturus. 231
Fidei confeſſio. 254
De fide ad Petrum diaconũ. 277 & ſeq.
Per fidẽ euehimur ad incommutabilem veritatem. 413
Fides quo modo videt & videtur. 543. 544
Fides nullo ſenſu capitur. 543. 544
Fides vna quo ſenſu dicatur. 544
Fides tranſitura eſt. 569
Fidei tranſeuntis veſtigium quo modo ſeruet trinitatẽ. 576
Fidei ſimplicitas. 1033
Fidei filius qui. 1086. in principio.
Fides an in noſtra poteſtate ſit, 1107. & ſeq.
Fides bifariam accepta. 1108
Quam fidem commendet Apoſtolus. 1109
Fidei Chriſtianæ gradus. 1411
Fides intellectum aperit, infidelitas claudit. 1493

Fides Chriſti quæ. 1430
Fides & baptiſmus. 309
Fides catholica explicata. 641
In fide catholica negligentes facilè decipiuntur ab hæreticis. 1029
Fides adhæret charitati. 21
Fides, ſpes, charitas, illuminant. 23
De fide, ſpe, & charitate enchiridion. 198
Fide, ſpe, & charitate colendus Deus. 199
Fides & ſpes quo modo differant. 200.201
Fides inutilis, niſi accedat charitas. 467.& 620.621
Fidelium ſpes, & fidei conſtãtia. 1400
Fide ac ſpe quo modo maior charitas. 255
Fides cum operibus. 76
Fides quæ per dilectionem operatur, ſaluos nos facit. 231
Fides per dilectionem operatur. 1110.1111
De fide & operatione. 76. & 1022.& 1104 1105.
De fide & operibus. 231. 232
Fides bonorũ operum fons. 1413
Fidelis Deus. 1108
Fidelis homo. Ibidem.
Fides Chriſti, qua nos fideles facit. 1111
Fidelium finis, Chriſtus. 1411
Fiducia ſui peſtilens. 254
Diffidentia ſui, 1406
Figuratè dicta vtrum ne propriè accipiantur, & contrà. 59.& 670
Figuratus ſermo illuſtrat ſcripturam, ſi intelligatur. 59
Figura vbi ſubſit, vbi non. 66
Filiorum procreatio quo modo, ſi Adam non peccaſſet. 836.837
Filiũ dici & aui & proaui. 128
Filios obligari peccatis parentum, 221
Filij iræ. 215.& 861
Filij iræ natura ſumus, quo modo dicatur. 555
Filij Dei regenerati. 1422
Filij Eccleſiæ boni. 1410
Filius, principium. 643.& 670
Filium neſcire diem, qua ratione dicatur. 356
Filius, virtus & ſapientia Dei. 435.436.& 619
Et an ſapientia de ſapientia. 436.& 598
Filium Dei paſſione non fuiſſe mutatum. 1027
Filius æqualis patri. 325.327. & 439.440
Filius quo modo glorificauerit patrem. 350
Filius quo modo dicatur verbum patris. 451
Filij opera, quæ & patris. 1425. & 1435
Filius quare ſolus Incarnatus dicatur. 1381

Filij ſubiectio. 327. 328. & 1435

Filius Dei quo modo ſubiectus patri exponitur. 327. 328

Filij Dei vita. 1427. & 1432

Filius non ideo minor patre, quia ille miſſus eſt, hic verò mittit. 350

Filius à patre traditus, & à ſeipſo. 352

An filius & ſpiritus ſanctus antea miſſi ſint. 375

Filij miſſio. 1429

Fines medij è ſupremo æſtimantur. 515

Firmamenti nomine, cœlum. 655. 656

Firmamentum aquæ. 687

An mobile ſit firmamentum. 697

Firmamentum quare dicatur. 697

Flagella Dei. 1418

Flagitium & facinus quid. 63

Flagitioſa in ſcripturis quo modo accipienda. 64

Flamma inferni quo modo intelligenda. 815

Flatus in faciem. 793

Vnde flatus in faciem. 794

Flumina quatuor. 817

Ad fœlicitatem gradus, quatuor ſecundum quatuor ætates. 255

Fœlicitas vera. 205

Fœlicitas eſt ſcire Deum. 394

Fœlicitas piorum. 1193

Fœlicitatis præmium an æquale. 1379. & 1431

Fœlicitas ſolida 1415

Fœlicitas malorum. 1428

Felicitas infœlix. 1395. & 1410

Fœminæ origo. 834

Fœmina qua ſit facta forma. 842

Fœneratio in ſcripturis quid. 169

Fœtus abortiui & monſtroſi. 240. 241

Fœtus abortiui an reſurgant. 240. 241

Fœtus in vtero quando viuere incipiat. 241

Fœtus. 1138

Fons vnus rigans omnem terram, quo modo intelligendum. 761. & ſequen.

Foramina nouem in humano corpore. 1144

Fornax ferrea, pro dura tribulatione. 166

Fornicatio dicta idololatria. 61

Fortitudo, quartus gradus ſapientiæ. 27

Fortitudo Gentilium & Chriſtianorum. 1421

Fortitudo Sampſonis in capillis. 978

Fragore cœli fugati hoſtes. 980

Frater quilibet homo dicitur. 143

Fratres ſcriptura dicit cognatos. 124

Fructus terræ. 723

Frui & vti differunt. 6

Fruendum ſolo Deo. 6. & 12
Deus non fruitur nobis, ſed vtitur. 18
Frui homine quo modo conueniat. 19
Quibus modis Deo fruemur. 1202.1203
Contra fucum & ornatū muliebrem, ex Cypriano & Ambroſio. 111.112
Fuga viciorum in contraria. 839
Fulgura & tonitrua in monte tempore legis datæ, qualia. 355
Fundamentum fidei, Chriſtus. 199
Fundamentum ſpiritale. 1401
Fures quo modo tolerandi. 1038.1039
Furtum quale venia dignum. 1058
Futura quot modis præſciantur. 411
Futura quo modo in præſcientia & voluntate Dei. 786.787

G

Ganges, alio nomine Phiſon. 817
Gaudia æterna. 1395
Gaudium rectum. 1400
Gaudium Chriſtiani. 1402
De Gedeone & duobus ſignis. 977
Geminorum conſtellatio diſcuſſa. 40.41.& 705
Gignendi officium. 716
Generatio æterna, quàm difficilis intellectu. 1023
Generatio terrena & celeſtis. 1406
De geniti & ingeniti vocabulo. 423
De Geneſi ad literam liber imperfectus. 641.& ſequētibus.
De Geneſi ad literam, libri duodecim. 670. & ſequen.
Geneſeos liber. hiſtoria. 811
Genethliaci, vulgo Mathematici. 39
Genethliacorum ſuperſtitioſa vanitas taxata. 39.40
Gentium vocatio prædicta. 1128
Gentiles ſi quid bene dixerunt, id non aſpernandum. 38
Gentilium ſuperſtitiones taxatæ. 40
A Gentilibus ſi quid bene dictum, in noſtrum vſum eſt conuertendum, 53. in principio.
Gentes perueniſſe ad cognitionem Dei, per creaturas. 1082.& ſeq.
Gentes natura duce benefacientes. 1102
In Gentibus, imago Dei non omnino deleta. 1102
Gentes an pertineant ad gratiam mediatoris. 1103
Geometræ rari. 538
Geon fluuius paradiſi, alio nomine Nilus. 817

Germinet terra herbam: exponitur. 657
Geſon. 174
Giezi fallacia & lepra. 990
Gladius flammeus ante paradiſum. 900
Gladius pro tribulatione. 166
Gladius, lingua. 1030
Gloria. 400
Gloriatio in bono & in malo 1081
Gloria vana. 1403
Gloria mundi, & huius contemptus. 1424. & 1438.
Gloria vana quibus potiſſimùm inſidietur. 1430
Gloriandum in ſolo domino. 246. & 1416
Perſonæ iuuicem quo modo ſe glorificent. 350
Gradus quatuor ad fœlicitatem, ſecundum quatuor ætates. 255
Gradatio, figura. 643
Gradus ad amorem æternũ. 477
Gradatio, Græcè κλίμαξ dicitur. 643
Græcos codices conſulit Auguſtinus. 325. 326
Græci pagani. 1047
Græca lingua & Hebræa neceſſaria eſt ad cognitionem literarum ſacrarum. 30
Ad Græca exemplaria nouũ teſtamentum emendandũ. 34
Vetus item, iuxta ſeptuaginta. 34
Græcè mediocriter doctus Auguſtinus. 373
Grandinis generatio. 712
An gratia ſit natura. 269
Gratia & ſtipendium peccati. 251
Gratia. 150. & 213. 214. & 264. & 268. & 269. & 309. & 1172. & 1394. & 1396. & 1434
Gratia & prædeſtinatio. 245
Gratia & liberum arbitrium. 250. & 263. & 265. & 1405. & 1423
Gratia & iuſticia. 1392
Gratia in veteri teſtamento latens, in nouo reuelatur. 1089
Abſque gratia Decalogus quoque occidit. 1086
Gratia data eſt vt lex impleretur. 1093. & 1395
Gratiæ indicium, Chriſti humanitas. 217
Gratia Dei nobis in homine Chriſto commendatur. 561
Gratiæ dona ſunt duo. 1403
Gratia gratis data. 395
Gratia niſi gratis detur gratia non eſt. 252. & 1080
Gratia & meritum pugnant. 1423
Gratia & meritum. 1434
Gratia abolentur omnia peccata. 223
Gratia ſaluamur, non operibus. 1394
Gratia præcedit opera bona. 1422

Per gratiam Dei natura libera tur & regitur. 849
Gratiæ vis. 264.& 268
Gratiæ omnia debentur. 268
Gratia operatur omnia. 268
Nihil agitur ſine gratia. 369. & 1396
Gratia, vita æterna. 251
Gratiæ Dei auxilium. 849.& 1392
Gratia vbi. 1135
Gratia pro gratia redditur. 251
Contra inimicos gratiæ Dei acriter diſputatum. 1071. & ſequentibus.
Γυνὴ. 1038

H

HAbitus eſt in animo, etiam ſi deſit actus. 574.& ſeq.
Hæreditaria ſucceſſio. 1214
Hæreditatē Chriſti multitudine filiorū non minui. 1410
Hæretici ſi quid bene dixerint, legendi, ſed cautè. 74
Hæretici Chriſtiani nomine tenus. 199.in fine
Hæretici & ſchiſmatici extra Eccleſiam damnati. 310.311
Hæretici quos potiſſimum decipiant. 1029.in fine.
Hæretici abutuntur teſtimoniis ſcripturæ. 721.& 797
Halleluia non tranſlatum. 30
Haruſpicum & augurum libri ſuperſticioſi. 38.in fine
Ad Hebraica & Græca recurrendum, ſi quam dubitationem attulerit Latinorum interpretum in finita varietas. 30
Hebraica quædam nomina in libris canonicis non trāſlata. 36.& 35
Heliæ ieiunium. 36.& 986
Heliam vidua paſcit. 984
Heliæ coruus. 983
Helias & Heliſæus Iordanem tranſeuntes 987
Heliæ aſcenſus in curru igneo 987.988
Heliæ pallio Iordanem diuiſit Heliſæus. 988
De puero ab Helia reſuſcitato. 984
Et quid adumbrarit. Ibidem
Heliæ ſpiritus qui. 432.in fine.
Per Heliam prophetia ſignatur. 36.circa finem
Heliæ tranſlatio, ſtatus, & reditus. 838
Helizæus Iordanem diuidēs pallio Heliæ. 987
Helizæi virtutes. 988
Per Helizæum victoria. 991
Heluidiani Mariam virginem negant. 274
Herbarum cognitio neceſſaria. 35.36
Herbarum cognitio non ſuperſticioſa. 45
Herbæ & ligna fructifera. 699

Hermaphroditi. 528.& 722
Heteroſis figura, qua numerus accipitur pro numero. 221
Hiericontis ſubuerſio. 974
Hieruſalem cœleſtis. 930. 931
Hilaritas in bono. 1402
Hilaritas in dando. 1051
Hilarius vſus literis prophanis. 55
Hilarij ſententia de trinitate, expenſa. 444
Hiſtrionum ſigna. 24.& 43
Hiſtoria quid ſit. 642
Hiſtoriæ temporum vtilitas. 44
Hiſtoria non numeranda inter humana inſtituta. 45
Hiſtorica expoſitio ſcripturæ. 641.& ſeq.
Hiſtoriæ veritas quęrenda primùm deinde myſteria. 817 & 876
Vſque in hodiernum diem, quo modo dicat ſcriptura. 173
De holocauſto in monte Carmeli. 984
Homo cur erectæ ſtaturæ. 523 524.& 784
Hominis creatio & immortalitas. 7 9.& ſequentibus.& 774
Hominis creandi modus. 782
Homo primus quo modo factus. 784. 785
Homo primus immortalis creatus. 790
Homo quando factus. 773.& 777.& 852
Hominis dignitas & excellentia 783.& ſeq.& 1167
Homo imago Dei quo modo 528.& ſeq.& 1401
Homo deflexus ab imagine Dei. 531
In homine quo modo imago pecudis. 532
Homo ad totius trinitatis imaginem conditus. 526.& 669
Homo ad imaginem & ſimilitudinem Dei factus. 666. & ſequent.
Imago Dei quo modo ſolus vir. 533.& 535 & 722.& 1069
In homine quid ſimile Deo. 535
Homo quo modo periit, ac rurſum liberatus ſit. 554.& ſequentibus.
In homine quo modo reformetur imago Dei. 586.& 1188
Eiúſq; reformationis gradus & conſummatio. 587
Homo qua ſui parte ad imaginē & ſimilitudinem Dei factus ſit, ad quam proficiendo renouatur. 589 & ſeq. & 726.& ſeq.& 1069
Hominis lapſus. 1397
Homo quo modo periit. 554
Homo tribus conſtat, ſpiritu, anima, & corpore. 195
Hominis duæ ſubſtantiæ tantùm. 262.& 1133.& 1182
Hominis primi quale corpus. 787

Humanæ naturæ excellentia. 1420
Homo ratione præcellit. 783
Humanæ cōditionis dignitas. 1167
Homo lapſus ex ſe non poteſt reſurgere. 533
Homo nihil poteſt ſine Deo. 268. & 822
Hominis poteſtas in beſtias. 719
Hominis eſt cadere, ſurgere non item. 213. 214
Hominis natura eſt duplex. 1188
Humanæ naturæ qualitas. 1422
Hominis inſtitutio bona. 423
Homini propria facultas ad peccandum. 1402
Hominum propria, peccatum & mendacium. 1425
Homines diligendi, non errores. 1391. & 1398
Homines non odio habendi, ſed vicia. 1398
Homo ciues terrenos parit. 1406
Humana imbecillitas vnde. 1019
Homo mortalis. 1161
Nemo viribus ſuis confidat. 1406
Homine quo modo frui conueniat. 19
Hominem trahit ſolus Deus. 269
Hominem quo modo operatur Deus atq; cuſtodit. 821
In homine gemina operatio Dei. 819. & 822
Homine quo modo Deus vtatur. 18. 19
Homo præſente Deo illuminatur, abſente tenebratur. 140
Hominis optimum quid. 523 in fine.
Homines quo modo ſimiles nat pecudibus. 783. & 797
Homo ſecundum ſe viuens, ſimilis eſt diabolo. 1405
Homo interior, templum Dei 1427
Homo interior & exterior qualis. 523
Homo interior. 524. & 722. & 1427
Homo homo, pro omnis homo. 163
Homo quare cinis. 1187
Homines hominum exēplis magis accendimur. 476
Humanitas Chriſti. 281. & 304. 305
Quare Deus homo fieri voluit, & inter homines conuerſari. 1020
Homuſion quid ſit. 260
Humanitatis effectus. 1021
Hoſtes inuiſibiles quo modo vincantur. 1007
Hoſtes fragore cœli fugati. 980
Humilitas. 1399. & 1401
Humilitate acceditur ad deū. 1399
Per humilitatem ad ſublimia graditur. 1438
Humilitatis exemplum Chriſtus.

ſtus. 186
Hydrops, morbi genus. 841
Hyperbaton. 124
Per hyperbolē multa in ſcripturis dicta. 123
Ὑπὲρ ἐγώ 89
Hypocriſis, geminum peccatum. 1412
Hypocriſis malum. 1415
Hypoſtaſis quid Græcis 428. 429
Et qua neceſſitate tres hypoſtaſes dixerint. 453. & ſeq.
Hyſopi vis. 36. in principio. & 54

I

IAcob patriarchæ benedictiones quo modo intelligendæ. 1383. & ſeq.
Iacob & Ioſeph ſepultura. 956
Iacobus Alphæi. 124
Idioma proprietas linguarū. 120
Idolorum ruina à prophetis prædicta. 1128
De idolis fugiendis, ex Deuteronomio. 1215
Idolorum vanitas. 1412
Idololatræ taxatur. 1254. 1255
Idololatræ vnde dicti. 170. in fine & 326. in principio.
Contra idololatras ex Abacuc. 1254
Idololatria diuinatorum execrabilis. 41
Idololatria dicitur fornicatio. 61
Ieiunij quadraginta dierum exempla. 36
Ieiunium quadraginta dierū 967
Ieiunium & tentatio Chriſti. 1007
Ieiunium Heliæ. 36. & 986
Ieſum Chriſtum filium, ex ſymbolo exponitur. 184
Ignaui iocoſe deridentur. 1058
Ignis dicitur ſpiritus ſanctus. 354
Ignis rubi qualis. 355
Ignis deſcendens ſuper quinquagenarios 986
In ignem proiecti & liberati pueri tres. 996. & ſeq.
Ignis tentationis & tribulationis. 232. 233
Ignis purgatorius. 231. & 233
Per ignem ſaluari. 232
Ignorantia & difficultas hominis. 1437
Ignorantia loquax. 1409
Illuſio in ſcripturis notanda. 143
Imaginatio fallax. 499
Imaginariæ phantaſiæ vis, in conceptu. 503. & ſeq.
Imagines dormientiū atque furentium, vnde. 512. 513
Etiam non viſis addit imaginatio, quæ in aliis vidimus. 521
Imaginationes vigilantium, ægrotantium, phreneticorum, & cætera. 913
Imaginatio vnde efficiatur. 1164

Imago quid ſit. 666
Imago rei cognitæ in animo. 488
Imago pecudis in homine. 532
Imagines in ſomno, & ecſtaſi. 903. & 920. 921. & ſeq. ample.
Imagines animæ falſæ. 1153
Variæ item formationes ſimilitudinum in animo. 925
Imago & ſimilitudo differunt. 666. & ſeq.
Imago dei, homo. 1401
Quo modo ad imaginem & ſimilitudinem Dei factus ſit homo. 526. & ſequent. & 589
Ad imaginem & ſimilitudinem Dei factum hominem quid. 719. & 1168. & ſeq.
Imago Dei anima. 276. & 1168
Imago trinitatis quo modo ſit in anima. 504. & 569. & 570. & 576
Imaginem Dei perdidit Adã peccato, quo modo accipiendum. 531. 532. & 789. 790
Imago Dei quo modo reformetur in homine. 586
Huiúſque reformationis gradus, & conſummatio. 587
Imago Dei non omnino deleta in Gentibus. 1102
Imago Dei cur ſolus vir dicatur. 533
Imago filij tantum eſt corporum immortalitas. 588. 589
Imbres vnde generentur. 662. 663. & 690
Imitatio Chriſti. 1401
Immortalitatis participes redimur per Chriſtum. 551
Immortalitas hominis. 721
Imperium datum homini. 720
Impiorum mors, vt vita piorum perpetua. 253
Impiorum afflictio. 1191
Impios increpat, & comminatur ex Eſaia. 1257. & ſequentibus.
Impœnitentiæ malum. 297
Improbitas hominum notatur. 1253. 1254
Impudici, oſores naturæ. 1020
Impunitas. 1395. & 1399
Inane quo modo intelligatur. 826
Incarnationis Chriſti vtilitas. 552. & 1397
Incarnatus cur ſolus filius dicatur. 1381
De incarnatione verbi. 1381. & 1403. & 1426. & 1428. & 1436
De incarnatione Chriſti hæreſes variæ. 259. & ſeq.
Incrementa. 1397
Indurare dei quid ſit. 246. 247
Infantium mortuorum conditio. 243
Infantium mens an ſe nouerit. 572
Infantes ſeruari baptiſmo. 862
Infantis non baptizati anima cur

ma cur condemnetur. 863
Infans citò moriturus,cur naſcatur. 864.in princip.
Inferni dolores quomodo ſoluti. 934
Inferi nuſquam in bono.934.
Inferni ignis incertus. 815
Inferorum pœnalia loca.932.933
Infernales pœnæ quibuſdam demonſtratæ. 932
De inferis quæſtio. 933
In inferno an ſinus Abrahæ. 934.
Inferni flamma quo modo intelligenda. 815
Per infirmitatis noſtræ agnitionem perficimur. 395
An ingenitus quod pater dicitur,poſſit inter illa accipi quæ ad ſeipſum & ſubſtantialiter dicuntur. 425
Ingenium. 1416
Ingenij boni indoles. 1416
Inimici diligendi vt fratres. 234.& ſeq.
Inimicos diligere, perfectorum eſt. 235
Pro inimicis orandum. 1411
Iniquitas hominum fugienda non homines. 1402
Iniquitas quem prius lædat. 1403
Iniquitatem pati melius eſt, quam facere. 1417
Iniqui quare eſſe permittantur. 878
Iniuſti quædam rectè iudicant. 585
Innocentia vera. 1391
Innobedientiæ malum. 816. & 823.824
Inobedientiæ pœna. 1416
Inſectorum origo. 716
Inſtitutio. 1423
Inſtituta humana. 43
Inſtituta hominum quæ fugienda,& quæ amplectenda ſint. 44
Quæ dicantur hominum inſtituta,& quæ non. Ibid.
Intelliguntur pleraque ignota a contrariis notis. 826
Intelligimus credendo. 1429
Intelligentia mandatorum ex gratia. 264.in fi.
Intelligentia in mente eminet. 1140
Intelligentia. 1200
Intellectus bonus. 1392
Intellectui fides viam aperit, infidelitas claudit. 1403
Intellectus vis animæ. 1426
Intellectuales naturæ immortales. 261
Intellectuale. 911
Interpretes cur ſubinde varient. 30.31
Interpretum Latinorum infinita varietas. 30
Interpretationum diuerſitas prodeſt. 30.31.& 34
Interpretes Latini innumerabiles. 30
Inuenire quid. 500
Inuidia ſequitur ſuperbiam. 882.in fine.& 1421
Ioannis Baptiſtæ mirabilis natiuitas. 1001.& ſeq.
Ioannis baptiſmus alius à Chriſti

Chriſti baptiſmo. 223
Ioannis in Apocalypſi viſio. 928.in fine.
Ioci feſtiui de monachis ignauis. 1057.1058
Ionam cetus deglutiuit iuſſu diuino. 845
Iordanis ſiccatus. 973
Iordanem tranſeunt Helias & Helizeus. 987
Iordanem diuiſit Helizæus pallio Heliæ. Ibidem.
Ioſue, ſucceſſor Moyſi. 973
Ira ſua nulli iniuſta videtur 1425
Ira cohibenda. Ibid.
Iræ dei obnoxij omnes naſcimur, 215
Ira Dei iuſta vindicta. 1406
Iraſci quomodo dicatur deus. 216
Iſaac typus Chriſti. 355
Iſraëlitarum calamitas. 993
Iudæi inuidi. 34
Iudicat etiam iniuſtus quædam recta. 585
Iudicia Dei & hominum differunt. 1422
Iudicium pro pœna æterna. 1029
Iudicium peruerſum. 8
Iudicium & miſericordia dei. 246
Iudicia lectorum varia. 319
De iudiciis: 1215
Iudicia temeraria. 1393
Iudicia Dei. 1422
Iudicia ſecularia & forenſia 238.& 1215
Iudicij extremi cogitatio. 314
Iudicium extremum. 190. & 225.& 308
Iudicare viuos & mortuos quo modo accipiendum. 225
De iudicio viuorum & mortuorum. 261
Iudicium futurum. 1028
Iudicium futurum peccatis pœnam præſcribet. 231
Poſt iudicium duæ ciuitates. 253
Poſt iudicium an pœna impiorum æterna. 253
Iudicio peracto, non expectanda reſtitutio. 261
Poſt iudicium voluntas & pœnitentia impiorum 296
Iudicem videbunt aliter boni, aliter mali. 341
Iudicij diem minatur peccatoribus Sophonias. 1255
Iulius menſis, pro Quintili. 40
Quid hominem Deo iungat. 1400
Iouem non genuiſſe nouem muſas. 37
Iuſſa Dei. 1395
Iuſtificabuntur factores legis: exponitur. 1099.1100
Iuſtificatio præcedit legis factores. 1110
Iuſtificatio ex fide impetratur. 1105
Iuſtitiam ſequi debet potentia. 556
Iuſticia immortalis eſt. 578
Iuſticiæ retributiones duæ ſunt. 1392

Iuſticiæ ratio habenda. 1400
Iuſticia iniquis odioſa. 1408
Iuſticia nimia. 1432
Iuſticia humana imperfecta. 1407.& 1424.
Iuſticia humana. 1432
Iuſticia vera deſurſum eſt. 1424
Ad iuſticiam vocantur peccatores. 1072.& 1116
Iuſticia vera. 1424
Iuſticia Dei dicitur, non ſolum qua ipſe iuſtus eſt, ſed qua nos iuſtificat. 581. & 1079. & 1082. & 1092. & 1111
Iuſticia & potentia Dei. 555. 556
Iuſticia Chriſti quo modo victus diabolus. 157
Iuſtè viuere, opus Dei. 1072
Iuſticia Dei manifeſtata per legem & prophetas. 1079
Iuſtum quid ſit, iniuſtus etiā agnoſcit. 585
Iuſtus nemo ita eſt, vt perfectum ſe audeat dicere. 717
Iuſtum hominem & bonum quo modo operatur Deus 822
Iuſtiſſimus Deus etiā iniuſta ſinit fieri. 1121
Iuſtorum natiuitas. 1422

L

Lapſus hominis. 1397
Laborem manifeſtè præcepit Chriſtianis Paulus. 1036
Non laborare, Apoſtolis permiſſum eſſe. 1040
Apoſtolum ſenſiſſe de labore manuum. 1041
Paulus ſententiam ſuam de laborãdo, comprobauit ipſo facto. 1038
Laborantium duplex genus. 1048
Labor opificum & agricolarũ honeſtus & ſanctus. 1047
Inter laborandum licet orare & pſallere. 1052
In laborando ordo. 1054
Laborat manibus Corinthi Paulus. 1054
Non laborantes Apoſtoli exteri, an peccarint. 1055
Quare laborandum monachis. 1048
Non laborare quibus permiſſum. 1055.1056
Laborandum manibus, quare. 1060
Laboris fidelium finis. 1403
Labor piorum, exercitatio eſt, non damnatio. 1418
Lachrymæ vnde ſalſæ. 955
Lactantius vſus literis prophanis. 53
Lapidũ cognitio neceſſaria. 35
Lapis vnctus à Iacob, Chriſtus eſt. 814. in fine.
Latent nos multa. 768
Laus Dei. 1430
Laus humana quã noxia. 1425
Laudari exoptãt omnes mortales, Ennij dictum. 546
Lazarus & alij mortui à domino reſuſcitati, quid ſignificent. 1010
Quid in primis legendum. 28.&

18 & ſeq.
Qualem lectorem ſcriptura poſtulet. 22
Leoni cóparatur diabolus. 71
Leo in bono, & in malo. 71
Leproſa manus ſinui immiſſa. 958
Lepra Mariæ murmuratricis. 969
Lepra Naaman. 989
Lepra Giezi. 990
Quæ leuia videntur eſſe, interdum grauiſſima. 238
Leui in lumbis Abrahæ decimatus. 780. & 849. & 868
Legis exponendæ modi 642
Lex ſupra mentem hominis, veritatem docet. 1438
Lex Dei. 1394
Lex ſcripta in cordibus Chriſtianorum. 1094. & 1099
Lex quo modo iniuſto poſita, non iuſto. 1080
Legis nouæ, veteriſque diſcrimen. 70. & 1098.
Legis veteris & nouæ, non eadem ratio. 70
Lex vetus mortem: noua iuſtitiam miniſtrat. 1091
Legis veteris facta & miracula ſub compendio enarrata. 1000. & ſeq. copioſe.
Lex vetus & lex noua vnde ſic appellatæ. 1093. 1094
Lex ſcripta in cordibus. 1094. & 1099
Lex per literam ſignificatur. 1074
Legis obſeruatio. 1078
Lex operum, & lex fidei, quo modo inter ſe differát. 1084
Lex & gratia. 1395
Legis cognitio non iuſtificat. 1084
Lex impletur ex Dei beneficio. 1093
Legem naturaliter facere, quo modo accipiendum. 1415 1416
Lex. 1093. & 1410. & 1415
Legis ſeruitus. 60
Legis exponendæ quatuor modi. 642
Legis cognitio. 1084
Legis amor. 1393
Legis ſcrutatio. Ibidem.
Lex Dei ferenda. 1394
Legis litera occidit. 1395
Legis viuificator ſpiritus. Ibi.
Lex ſignatur per Moyſem. 36
Legis factores iuſtificabuntur quo modo accipiendum. 1099. & ſeq.
Legis finis Chriſtus. 1410
Aliud eſt eſſe in lege, aliud ſub lege. 1044. 1045
Legis peccati origo. 840. & 876
Lex peccati quo modo ſuperatur. 842
Lex & peccatum. 1415
Leges humanæ non negligendæ. 52
Libertas Chriſtiana. 61. & 214, & 1106. & ſeq. & 1396. & 1402
Libertas vera. 1396. & 1042
Liberum arbitrium homini datum. 213. & 292. & 1019

Liberum

Liberum arbitrium poſt peccatum inualidum atque infirmum. 1181
Liberum arbitrium non tollitur. 1106.& 1114
Liberũ arbitriũ aſtruitur. 807
Libertas ad malum. 1075
Libidinis origo. 894
Libri canonici. 28
Librorum emendationem impedit conſuetudo cantantium. 33
Libri ſacri quo modo emendandi. 33
Ligaturarũ execranda ſuperſtitio. 38
Lignorum productio. 775.& 813
Cur datum præceptum de ligno. 823
Ligni vitæ cibus innoxius. 816
Lignum vitæ quid ſit. & ſciẽtiæ boni & mali. 814.& 816
Lignum vitæ Chriſtus. 814
Quo modo appellatũ lignũ ſcientiæ boni & mali. 825. 826
Lilia agri neque nent &c. quo modo intelligatur. 1063
Linguæ vocabulum propriè & per tranſlationem. 909 910
Linguarũ diuerſitas vnde. 25
Linguis variis ſcriptura ſacra prodita. Ibidem
Lingua vna primitus. 843
Quæ autem illa lingua fuerit, quid attinet quærere. Ibid.
Linguarum confuſio. 952
Linguam Græcam & Hebræã neceſſariam eſſe ad cognitionem literarum ſacrarũ. 30.& 55
Linguarum ſcientia cur ferè ab omnibus deſperatur. 493. circa finem.
Lingua Hebraica, Græca, & Latina. 953
Lingua dicitur gladius. 1030
Literæ ſigna verborum. 25
Per literam ſignificatur lex. 1074
Litera occidit: locus Apoſtoli declaratus. 1073
Non locorum ſpacio ſed mentis affectu acceditur ad Deum, & receditur. 9. & 1399. in fine.
Locorum nominibus tanquã luminibus ornatur oratio. 92. circa finem.
Locutio propria & figurata. 29.30
Locutio figurata quid efficiat. 26.& 59
Locutiones obſcuriores quo modo explicandæ. 29
Locutiõis integritas quid. 32
Locutiones diligenter obſeruandæ. 63.64
Locutionis genus ante omnia eſt conſiderandũm. 79
Locutionum libri ſeptem. 120 & ſeq.
Loqui rectè. 792
Loqui bene & malè viuere, nihil aliud, eſt, quàm ſe ſua voce damnare. 1391. in fine.

Locut

Locutionum & verborũ proprietas, quo modo percipienda. 33
Locutio figurata ne quaſi propria accipiatur, & contra. 59.& 62
Locutiones tropicæ. 72
Loqui figuratè aliud, aliud propriè. 1036
Locutionis duo vicia, ſolœciſmus & barbariſmus. 32
Quo modo Deus ſit locutus. 827
Loth viſio excutitur. 362
Loth vxor in petram ſalis. 954
Luciferi caſus 888
Luciferi caſus per principem Tyri. 889
Contra Luciferianos 1031
Lucta contra vicia. 1421
Lucus 73
Lucis tria genera. 649.650
Fiat lux quo modo dictum, 649.&675.676
Lux quæ fuit ante luminaria, ſpiritalis. 741.742
Dies item ſpiritalis. 746
Lux, dies, tenebræ, nox. 652
Fiant luminaria. 658
Lux quid ſit. 672
Lux prima, & ſol, 678
Lucis emiſſio & contractio. 682
Lux, tenebræ. Ibidem.
Luminaria die quarto. 699
Luminaria an rectores habeant. 705
De luce quæ fuit ante luminaria. 741
Lux ſpiritalis. 742
Illud de luce & die ſpiritali, quo modo accipiendum. 746
Lumen, ſiue illuminatio cordium, ſpiritus Dei. 1420
Lumen animæ, Deus. 932
Lux iuſticiæ quo modo amittatur. 1412
Lumen verum Chriſtum ſequamur. 1428
Luna ſigniferum circulum ſingulis menſibus complet. 691.in fine
Lunæ creatio. 702
Luna ſolis lumine quo modo illuſtratur. 703
In lupos homines conuerti. 1158

M

Magicæ artes ſuperſtitioſæ. 38
Magicæ artes etiam à Deo. 381
Magi Pharaonis vnde ſerpentes fecerint, & alia. 381
Magicæ fallaciæ dæmonum. 405
Magiſtratus qualis eſſe debeat. 1407
Magnus aliter Deus dicitur, aliter mons. 429
Mali naſcimur. 1406
Mali cur eſſe permittantur, 878
Mali præſciti. 880.& 1436
Malis vtitur Deus ad profe-

ctum bonorum. 878.879
Malorũ cõuictus.311.& 1402
Mali cruciant bonos.311.312. & 1402
Mali tolerandi. 311. 312. & 1400
In malos voluntas Dei. 880
Mali ex ſe alios æſtimant. 68
Malorum defectus. 1400
Mali homines, vaſa diaboli. 887.in fine.
Malorum origo. 211
Malum non eſt à Deo. 272
Malum quid, vel vnde ſit. 211
Malum eſt priuatio boni. 202 & 306
Malum natura nihil eſt. 273
Mala quare ſint. 202
Malum ſcire, non eſt malum. 488
Quo modo idem malum ſit, & bonum. 213
Quo modo mala ex bonis. 205
Malicia breuis. 1400
Malicia malorum bonos flagellari. 1402
In malis bonum. Ibidem
Mala ſunt fugienda. 1192
Mala temporalia patienter toleranda. 1400
Nihil mali iuſti patiuntur. 1017.circa finem.
Mandatum. 1415
Manſiones multæ, diuerſa merita ſanctorum. 1431
Manichæus antè Manes dictus. 1019
Manichæorum portenta de genere tenebrarum. 1015
Contra Manichæos reiicientes vetus teſtamentum. 812
Manichæi negant ſpiritus ſancti in Apoſtolos deſcẽſum. 1029
Manna. 964
Manus Dei, pro poteſtate & virtute Dei. 783
Manus leproſa ſinui immiſſa. 958
Maris fluxus & refluxus. 950
Mare ſiccatum. 962
Maria de carnis peccati propagine concepta. 867. & 869
Et quo modo fuerit in lumbis Abrahæ. 867.& 869
Mariæ virginitas. 216
Mariæ virginitas quo modo fœcundata. 562
Mariam virginem negant Heluidiani. 274
Maria, virgo peperit, virgo permanſit. 274
Mariam matrem Chriſti negant hæretici. 187
Maria virgo cur facta mater Dei. 286
Mariæ murmuratricis lepra. 969
Marito imperium debetur. 898
Marſorum vis ſerpẽtibus aduerſa. 891
Martyres in ſudore Chriſti adumbrati. 1398

Marty

Martyrum reliquiæ honorandæ. 274
Martyrum baſilicæ frequentandæ. Ibidem
Martyrum vice baptiſmi. 274
Martyrum reliquias hypocritæ ſub habitu monachorũ venditant. 1064
De martyribus non baptizatis. 274
Matrem reliquit Chriſtus, 1426
Materia an præcedat formã, 681.& 758
Materia informis,& formabilis. 758
Materia quælibet. 680
Mathematicæ figuræ & lineæ, 42
Mathematicorum pernicioſæ ſuperſtitiones. 39.& ſeq.
Mathematicis non habenda fides. 41
Inter mathematicos & dæmones ſocietas. 42
Mathematici,etiam ſi vera dicant, fugiendi Chriſtiano, 704
Matrimonium diuinitus inſtitutum. 300.& 311
Matrimonia etiam ſecunda & tertia,licita. 311
Matrimonium tria complectitur. 839
Matrimonij vſum damnant Manichæi, & Hierarchitæ. 273
Matrimonia & continentiam æquabat Iouinianus. 274
Maxilla,locus. 141
Mediator verus Chriſtus.416.& 251
Mediator vnus. 283.& 1424.& 1430.& 1431
Medicina vulnerum noſtrorum, Chriſtus. 10
Medicina ſuperſtitioſa. 38 39
Medicinæ externæ vſus. 819.& 822
Meditatio & contemplatio quid ſint. 1163.& 1183
Meditari diuina. 1412
Memoria in ſcripturis tractandis plurimum valet. 29
In memoria veſtigium trinitatis. 516
Quo modo memoria mentis venit in ipſam. 579
Memoria an & præſentiũ ſit. 580
Memoriæ ſedes in cerebro. 801
Memoria mens eſt. 1165
Memoria quid ſit. 1172
Memoria,intelligentia,amor. 1200
Mentiri & fallere differunt. 207. 208
Mendacium non ſine iniquitate. 21.& 207
Mentiri quid ſit. 207
Mendacium non ideo peccatum non eſt,quia prodeſt. 210.211
Mẽdacium laborioſum. 1398 in principio.
Mendaciorum genera duo. 1415

Mendacium ſemper eſt peccatum. 210.& 1405
Mendicitatem non eſſe verbi miniſterium. 1048.& ſeq.
Mentem, ſpiritum, & rationẽ vocari. 187.& 595
Mentis principatus. 499
Mens νοῦς. 187
Mens, principale hominis. 1043
Mens quo modo amat ſeipſam incognitam ſibi. 495
Mens quo modo ex parte ſit ſibi nota, argutatio. 497
Mens, id eſt rationalis intelligentia. 498
Mens, vt eſt, ita ſe nouit. 501
Mens quo modo intelligit quid non ſit. 501
In mente hominis quo modo rationale quoddam coniugium. 524.525. & 531. & 533
Mens infantiũ an ſe nouerit. 572
Mens quo modo ſeipſam intelligat. 573
Supra mentem Deus. 100.591
Mentis humanæ cæcutientia. 630
Secundum mentem totus homo æſtimandus. 668
Mens angelica. 748
Mens veritatis capax non eſt, niſi à viciis libera. 1022
Mens & concupiſcentia in viro & muliere adumbrata. 1069.1070
Mens dicitur à μένη. 1140
Quòd in mente emineat intelligentia. Ibidem.
Mens omnia Αυγᾶμα. Ibidem.
Mentem hominis ſpiritus quidem afficiũt, ſed ſolus Deus implet. 1158
Mentis dilatatio, ſubleuatio, alienatio. 1186
Mens ad cæleſtia excitanda, 1195
Mentis vox. 1399
Menſura. 728
Merces quo modo debetur bonis operibus. 1422
Meretrix in prophetia Oſee. 64
Meritum humanum. 1420
Merita piorum. 264
Meritum hominis nullum. 213.& 299.& 1396. in fine. & 1403
Meritis noſtris beatitudinem conferri, quo modo intelligendum. 585
Meritum hominis, donũ gratuitum. 553.& 585
Meritorum initium vnde. 270
Merita noſtra, dona Dei. 251
Meritum & gratia pugnant. 1423
Merita ſanctorum diuerſa. 1431
Metaphora, tropi ſpecies. 73. & 181
Metempſychoſis improbatur. 797.& ſeq.& 854.& 1419. in fine.
Contra metempſychoſin Pythagoræ. 538

Micare digitis. 469
Miracula vnde videantur. 376
Miracula ſunt etiam aliâs con ſueta. 380
Et quòd ſola varietas facit mi raculum. Ibidem.
Miracula magica etiā à Deo. 381
Miracula dæmonum ad decipiendos homines. 381.& 405
Miraculorum quæ contra naturæ vſitatum curſum fiūt, ratio. 784.785
Miracula quibus proſint. 1401
Miracula inuiſibilia. 1403
Miracula non fieri contra naturam. 1419
Miſer quis. 1411
Miſericordiæ ordo. 236
Miſericordia Dei neceſſaria vbique. 240
Miſericordia & veritas. 1394. & 1401.& 1410
Miſericordia & iudiciū. 1424
Mitti filius, & ſpiritus ſanctus quo modo dicantur. 350
Mittens & miſſus æquales. 415
Modus certus in rebus ſpiritalibus. 729
De opere monachorū. 1034. & ſequentibus.
Monachi quo modo defendāt ocium ſuum. 1034. & ſequentibus.
In monachos ocioſos. 1048.& 1053
Monachis quare laborādum. 1048
Monachatum amplectentes, ſpe viuendi ocioſè. 1056
A monachis ocioſis Euangelium nō rectè intellectum. 1057
Monachi ignaui iocosè deridentur. 1055.& ſeq.
Monachi ocioſi & vagi graphicè deſcribuntur. 1064
Monaſteria, gemina illecebra corruptiſſima. 1067
Monachorum capita tonſa, & comata. 1067
Monachi venalem circumferentes hypocriſim. 1067
Per monachos peruerſa ſcripturæ interpretatio. 1068
Sub monachorum habitu hypocritæ reliquias martyrū venditant. 1064
Montes fide tranſferre, ſine exemplo. 1115
Monſtroſi fœtus. 241
Monſtra an reſurgant. Ibidē.
Mors hominis quid ſit. 1177
Mors qualis. 1405
Mortem Deus non fecit, quo modo dictum. 406
Mors ſupplicium peccati. 211. 212.& 243
Mors etiam piorum, peccati pœna eſt. 1405
Mortis cogitatio, remedium peccati. 1438
Mors aliquorum cur acceleretur, aliorum retardetur. 864
Mors prima & ſecunda. 1405. & 1408

Mors ſecunda. 243 & 1405
Mors peccatorum infœlix. 1422
Mors ſpiritalis. 368
Mors impiorum, vt vita piorum perpetua. 253
Mortis mediator diabolus, vitæ Chriſtus. 406
Mortis reliquiæ cedunt in bonum electis. 559
Mors piorum bona. 1396. & 1405
Mors Chriſti. 188. & 1424
Mortem non conſciſcendam. 1396
Mortalitas quando eſt contracta. 894
Mortuos ſepelire mortuos, quid. 398
Poſt mortem locus animarũ vſq; ad iudiciũ futurũ. 352
Mortui pueri reſuſcitatio. 984
Mortui Lazari & aliorum reſuſcitatio. 10 0
Mortuorum reliquiæ honorandæ. 274
Mortuorum corpora dilaniata. 718
Mortuorum corpora Deo perire non poſſunt. 1412
Morum præcepta, etiam gentilium, non contĕnenda. 53
Motus corporalis origo in cerebro. 801
Motus tempus, locus. 758. & 828. 829
Motio corporis humani conſiderata. 829. 830
Quomodo Deus moueat, quo modo anima. 830
Moyſi vxor Aethiopiſſa. 968
Moyſi filij. 957
Moyſi viſio in rubo excutitur. 363
Moyſes quo modo viderit Deum. 366. & 929
Moyſes à ſocero ſuo conſiliũ accipit. 4
Moyſi ſepultura quare ignota 972
Moyſi ſucceſſor, Ioſue. 973
Per Moyſen lex ſignatur. 36
Moyſes eruditus omni ſapientia Aegyptiorum. 53. in fi.
Moyſi ſpiritus qui. 433
Mulier, omnis fœmina nuncupatur, etiam ſi virgo ſit. 126. & 163. 164. & 351
Mulier cur de latere facta ſit. 844
Mulieris formatio per quem. 846
Mulier quo modo facta. 849
Mulieris pœna 898
Mulieres ſe fucantes Cyprianus deteſtatur. 111. & ſeq.
Mulieres fideles miniſtrarunt Chriſto & apoſtolis. 1038
Multiloquium neceſſariũ excuſatur. 638
Mundus ex nihilo conditus. 283
Mundum conditum nõ præceſſit materia. 189
Mundi creatio. 261. & 718. & 939
Mundi abolitio qualis futura. 274
Mundi vaticinia. 411
Mundus duplex. 1430

Mundo

Mundo vtendum, non fruendum. 6.in fine
Mundus dicitur cœlum & terra. 183.& 835
Mundus dicitur impij & carnales.9. & 331
Munda omnia ſunt mundis. 235.236
Mundicia cordis neceſſaria ſaluando. 236
Immundi omnes, quos non mundat fides Chriſti. Ibid.
Muſæ,filiæ memoriæ. 37
Muſarum nouem ſimulachra. 37
Iouem præterea non genuiſſe nouem Muſas. Ibidem
Nihil non mutabile, præter Deum. 272

N

NAaman leproſus. 989
Naſci vocabulum variè accipitur. 219
Natiuitas duplex. 1426
Natiuitas Ioannis. 1001
Natiuitas iuſtorum. 1422
Natiuitas Chriſti. 185.& 218
Quòd Deus æternus ex virgine natus ſit. 187.& 259
Natum eſſe Chriſtum de ſpiritu ſancto,quid ſignificet. 219
Cur ex virgine natus. 562
Natura bifariàm accepta. 555
Naturæ corruptio. 203
Naturæ profectus,& defectus 289
Natura nihil non bonum. 306
Naturæ contemplatio. 818
Naturæ operatio nobis occultiſſima. 846.in fine
Naturæ leges, & curſus communis. 848.circa finem
Et quo modo multa mirabiliter fiant præter vſitatum naturæ curſum. 849
Natura iniqua, ſua voluntate deprauata,gratia Dei inſtauratur. Ibidem
Naturę impudici oſores 1020
Natura prior quàm vicium. 1404
Et alia de vicio naturæ. Ibid.
Naturæ conſideratio. 1406
Natura & gratia. 1424
Natura diuina. 301
Natura Dei incommutabilis. 595
Natura in Adam perdita.861. & 1421
Naturæ humanæ qualitas. 1422
Natura bona inſtituta, ſed peccato viciata. 1404.& 1406
De obſcuris naturalium rerũ multis tractata. in libris ſuper Geneſim.641.& ſeq.
Naturalium rerum cognitio non beat. 201.202.& 205
In naturalibus ratio humana quouſque aliquid comprehendat. 786
Necem nobis inferre non debemus. 1376
Negatio addita non mutat

prædicamentum. 426
Negligentiæ malum. 1408
Neptuni ſimulachrum. 60. 61
Spiritalia nequiciæ in cœleſtibus, & c. quo modo accipiendum. 1016
Ex nihilo an aliquid fiat poſt creationem rerum. 854. in fine
Nilus, alio nomine Geon. 917
Niuis generatio. 712
Nocendi poteſtas. 1420
Nomen quaſi notamen. 653
Nomina animantium generaliter. 713. & 834
Nominis Dei ſanctificatio. 155. & 161. & 1101
Notarij à notis appellati. 44
In noticia Dei omnia erant antequam fierent. 766
Cur ſicut noticia mentis eſt proles, non etiam amor partus eiuſdem ſit. 489
Nouum nihil apud Deum. 1395. & 1397
Nubes vnde generentur. 663. & 707
Nuptiæ. 273
Nuptiales ceremoniæ. 900
Nuptiæ virginitati non comparandæ. 273
Nuptiæ bonæ. 273. & 300. & 311. & 839
Nuptiarum regula. 838. 839
Nuditas. 876
Nudi gratia deſtituti. 894
Nudiuſtertius pro tempore præterito. 147. in fine
Numeratur populus. 982
Numerorum cognitio neceſſaria. 36
Numerorum imperitia multa facit non intelligi, tranſlatè ac myſticè poſita in ſcripturis. 36. circa princip.
Numerorum ac temporum ratio in ſcripturis. 79
Numeri finiti pro infinitis, & omni tempore. Ibid.
Numerus, pondus, menſura. 522. & 728. & ſequentibus, plura.
Ratio dupli ad ſimplum, per alios numeros. 400
Numeri ternarij myſterium. 36
Numeri ſexti myſterium. 400
Numeri ſenarij perfectio. 725 & 730
Numerus ſeptenarius ſpiritui ſancto dedicatus. 759
Numeri denarij myſterium. 36. & 37
Numerus denarius creatoris atque creaturæ ſignificat ſcientiam. 36
Numeri quadrageſimi myſterium. 36. & 403
Numeri quadrageſimi ſexti templi extructi allegoria. 402
Numeri quinquagenarij myſterium. 36
Numerus quinquagenarius quomodo de quadragenario numero exiſtat. 36

OBdu

O

Obdurare Dei quid ſit. 246.247
Obedientiæ quantum bonũ. 816.& 1414.& 1420
Obedientiæ ſingulare exemplum, Chriſtus. 825
Obliuiſci Dei quid ſit.616. & 1401
Obliuio præcepti. 892
Obſcura locis apertioribus explicanda. 71
Obſcuritas vitanda, 95
Occidere noſipſos non debemus. 1376
Occulta modò, olim reuelabuntur. 244
Occulta Dei quatenus nobis cognita. 1408
Ocium quomodo defendant monachi. 1034
Ocium quibus concedi poſſit. 1057
Ab ocioſis Euangelium non rectè intellectum. 1057
De ocio monachorum. 1304. & ſequentibus plura.
De ocioſis ioci feſtiui. 1058
Ocium Chriſtiani. 1402
Oculorum carnalium acies & celeritas. 751
Oculi primorũ parentũ quo modo fuerint aperti. 893
Oculi pro intentione. 1062
Odit ſe nemo. 19
Odium perfectum. 1397
Odor bonus, fama bona. 64. & 1416
Odor Chriſti, prædicatio veritatis. 1429
Oleum quo baptizatos vngit Eccleſia, quid ſignet. 633
Omnis terra in ſcripturis quid 983
Omnipotentem patrem ex ſymbolo exponitur. 183
Omnipotens Deus. 244
Opificum labor honeſtus & ſanctus. 1047
Opinantes Philoſophi potius quàm ſcientes. 202
Opiniones humanæ cedant verbo Dei. 389.& 855
Opiniones veræ, falſæq́;. 685
Opinatores monentur. 871
Beatus non vult niſi quod licet optare. 548
Opus amoris & timoris. 1415
Opera Chriſti cum patre. 1425.& 1435
Opera patris, quæ & filij 1435
Quo modo De9 operetur. 684
Opera Dei. 764
Deum adhuc operari. 769
Opera Dei magna. 1421
Operatio Dei gemina in creaturis. 819
Opera Dei nõ aſſequitur tarditas ingenij humani. 847
Opera noſtra bona, ex munere Dei. 214
Opera bona ꝑ defunctis. 252
Poſt opera noſtra bona nos requieturos, ſicut Deus poſt opera ſua bona requieuit. 733
Opera bona ex quo fonte manent. 1076
Opera bona p̄cedit gratia. 1422

Operum meritis nemo glorietur. 1423
Opum contemptus. 1425
Oracula dæmonum alia, & alia prophetarum. 1125
Oratio quid ſit. 1183.& 1400
Orationes ſacerdotum. 265
Orare & pſallere licet inter laborandum. 1052
Orationibus mutuis indigemus omnes. 1431
Orationis locus. 1427
Orandum pro inimicis. 1411
Orandum eſſe concionatoribus. 99
Orādo Deū nō docemus. 613
Orationis dominicæ expoſitio. 254.& ſeq.
Oratio dominica, & ſymbolum. 200
Oratione dominica expiari leuiora peccata. 233.234
Oratio dominica ſecundum Lucam. 254.255
Orationes malæ. 241.1415.& 1431
Oratio figurata quid efficiat. 26
Orationis perſpicuitas. 95
Oratio qua ratione fiat perſpicua. Ibid.
Oratoris eſt docere, delectare flectere. 97 & 100.101
Ordinem rerum homines nō inſtituerunt, ſed animaduerterunt. 48
Ordo narrationis inuerſus qua ratione explicetur. 80
Ordine omnia geri, optima gubernatio. 1054
Ordo. 1398
Ordo in creaturis. 1435
Originalis peccati abolitio. 222
Originale peccatum. 285. & 307.& 1418
Orthygometra auis. 968
Os hominis duplex. 606
Oſſum, pro os. 58.& 95
Oſanna quid ſignificet. 30
Oſanna cur interpretatum. Ibidem.
Oſee meretrix. 64.65
Oſtendere, pro facere. 137. circa finem
Oua an primum creata, vel aues. 750
Oues, bonos ſignificant in libris ſanctis. 26
Ozæ filij Aminadab caſus. 982

P

Pagani, qui & Græci, & Gentiles. 1044.1045.& 1047
Paganis vnde cognitio veritatis. 1083.& 1099
Paganorum impetus in Eccleſiam. 1129
Paganorum reliquiæ, fruſtra iactant ſua. Ibidem
Palmites vitis, diſcipuli Chriſti. 1432
Panibus quinque turba paſcitur. 1009
Panis in bono, & in malo. 71
Panis pro omni cibo, 131.145. & 141

Panis quotidianus quid. 254
Pantomimus. 43
Papiliones, tĕtoria dicuntur. 129
Paradiſi vocabulum. 935
E paradiſo hominem expelli exponitur. 899. 900. & 1437
Paradiſus, vita beata. 900
Paradiſus ſpiritalis. 789
Paradiſus an propriè, vel figurate accipiendus. Ibidem.
Paradiſus corporalis & ſpiritalis. 810, & 815. & 934. & ſeq.
De paradiſo tres ſententiæ. 810
Paradiſus locus amœniſſimus. 811
Paradiſus à cognitione hominum remotiſſimus. 818. in principio.
In paradiſo agricultura. 818. & ſeq.
In paradiſum an Paulus raptus. 909 & ſeq. & 930. & 935
Paradiſus Eccleſia dicta. 889. & 930. in fine. & 935.
Paradiſus paradiſorum. 936
Paradiſum cuſtodire & operari. 820
Paralyticus in grabbato. 1008
Paralyticum reſtituit Petrus 1012
Partitio. 49
Paſcha Hebraicè, tranſitus dicitur. 369
Paſcha. 276
De Paſchæ celebratione. Ibidem.
Paſſio Chriſti omnes ſuperat paſſiones. 1418
Paſtores nocte vigilantes. 1003
Pater pro auo. 129
Pater in filio, & filius in patre. 280
Pater & filius, vnus Deus. 279
Pater in diuinis ingenitus. 425 & 425
Patris vox de cœlo. 321. 322
Pater, filius, & ſpiritus ſanctus. 1189
Pater quo modo dederit filio vitam. 1427. & 1432
Pater non iudicat quenquam. 341. & ſeq.
De patre & filio quæ ſimul dicantur. 437
Pater filio quid dederit, quod maius eſt omnibus. 1434
Patris opera, quæ & filij. 1425 & 1434
Patrem & matrem quo modo reliquerit Chriſtus. 1426
Contra eos qui credebant ſolum patrem immortalem & inuiſibilem. 357
Patientia. 1250. & 1391
Patientia & charitas. 1250
Patientia fortis. 1409
Patientia Dei expectantis & inuitantis peccatores ad pœnitentiam. 1391

Patientia fidelium. 1394
Patriarchæ habuerunt multas vxores. 65.& 68
Paulus cur ſic appellatus. 1077
Pauli humilitas. Ibidem.
Paulus perſecutor Eccleſiæ ſupra modum. Ibidem.
Paulus conſtantiſſimus gratiæ prædicator. 1085
Pauli ſolicitudo de Eccleſia. 1049
Pauli diſputatio Athenis. 1053
Paulus laborat manibus Corinthi. 1054
Paulus manifeſtè laborē præcepit Chriſtianis. 1036
Paulus gratis docuit. 1037
Paulus ſententiam ſuam de laborādo, comprobauit ipſo facto. 1037.1038
Paulus non vſus eſt libertate ſibi conceſſa. 1042
In Paulo neceſſitas prædicandi verbi. 1043
Pauli indigentia, & quare mercedem fugerit. 1045
Paulus cuius artis fuerit opifex, vel quando operabatur. 1047.& 1054
Pauli ſimulatio, quòd Timotheum circuncidit, raſerit caput, & ſe purificauerit. 1044
Paulus raptus in cœlum. 902. & ſeq. copioſè.
Quid ſit quod viderit Paulus. 904
Paulus in quo imitandus ſit. 1016.1017
Pauli eloquentia demonſtratur. 88.& ſeq.
In Paulo ſpiritus ſanctus. 1052
Paulus gratiæ Chriſti magnificus defenſor. 1077. & 1082.& 1096.in fine.
Pauli aduerſarij. 1059. & 1114
Paupertas piorum. 1413. & 1415
In pauperum oppreſſores, voluptuarios. 1253
De pace. 1294
Pax à Deo quæratur. 1409
Pax cum impiis. 1394
Pax domeſtica quid. 1407
Pacis ſtudium. 1409
Pax quando perfecta. 1407. 1408
Pax regni cœleſtis. 229
Pax Dei. Ibidem.
Pax plena. 1407.1408
Pax Chriſti. 1433
Peccatum quid. 642
Peccatum & crimen differūt. 230
Peccatum dicitur ſacrificium pro peccatis. 220.& 307
Peccato vno comprehendi plura. 221
Peccatorum non author, ſed ordinator Deus. 652.& 683
Peccata omnia duæ res faciūt in homine cupiditas & timor. 239
Peccata infantium & puerorum. 861
Peccatum originale & actiuum. 230

Peccata maiorum quouſque propagentur, non temere definiendum. 222
Peccatis parentum obligantur filij. 221
Peccata patrum in quartam generationem puniuntur. 222
Peccamus ſponte, ſed ſponte reſurgere non poſſumus. 213.214
Peccandi voluntatē cur Deus non ademerit. 879
Peccati pœna, mors. 211. & 212
Peccatum pro pœna peccati. 154
Peccatis pœnam præſcribet iudicium futurum. 231
Peccati primi pœna. 212
Peccatoribus minatur diem iudicij, vt reſipiſcant. 1255
Peccati pœna. 1398. & 1422. & 1437
Mors peccatorum. 1422
Sine peccato neminem viuere. 1072. & 1115
Peccatores verè omnes homines. 266. & 311
Peccatores ſancti quoq;. 267. & 276.
Peccatum an ſit corporis & animæ ſimul. 859
Peccata leuia & grauia. 237
Paccata quæ leuia videntur eſſe, interdum grauiſſima. 238
Peccata horrenda, vſu quoque leuia videntur. 239
Peccata venialia non impediunt. 1396
Peccata ſua defendentes. 1413
Peccato ſuo vnuſquiſque perit. 1422
Peccatum in membris quid ſit. 861
Peccata abundantia per legem. 1075
Peccatum nihil. 1413
Peccatum omne eſſe mendacium. 210. & 1405
Pro peccatis dimittendis, omnibus orandum. 267
Peccata dimittuntur etiam ſanctis. Ibidem.
Peccata eleemoſynis & oratio nibus purgantur. 234
Peccatorum remiſſio. 195. & 230. & 1032.
Peccata omnia abolentur gratia. 223
Peccata abolentur pœnitentia. 275
De peccatorum venia. 275. & 1410
Peccatores ne deſperent. 849
Peccatores gratia Dei ſalui fiunt. Ibidem.
Peccatum nullum irremiſſibile. 1410
Peccatorum recordatio. 1411
Peccati abolitio per Chriſtū 1423
Peccati remedia. 1437
Peccatum in ſpiritum ſanctū irremiſſibile. 240. & 297
Peccati lex, quæ eſt pœna peccati in membris, repugnans legi mentis, quo modo ſuperetur. 840. & 876. & 893

Peccator omnis inexcuſabilis. 1423
Peccator, ſeruus peccati. 214. & 1396
Peccatores ad iuſticiam vocantur. 1255
Peccatores non deſperandi. 1409
Peccantium fœlicitate nihil infœlicius. 1395. & 1410
Peccatores quatenus diligendi. 1417 in princ.
Inter pecora & beſtias quid interſit. 665. & 713
Percõtatio & interrogatio. 58
Peregrinatio vita huius mortalitatis. 6. & 1393. in prin.
Perfectio iuſticiæ humanæ. 1071
Perfectorum eſt inimicos diligere. 235. in prin.
Perfectus in hac vita nemo. 717. & 1401. in princ.
Pericula inexperta quo modo poſſint intelligi à contrariis notis. 826
Permiſſio diuina. 244
Permittere aliud, aliud facere Deum. 1120
Nec ſtatim rectum quod deus permittit. 1120. 1121
Deus etiam iniuſta ſinit fieri. 1121
Perſecutionem fugerunt diſcipuli Chriſti. 1063
Perſequentes Eccleſiam proſunt. 1406
Perſeuerantia in bonis à Deo. 263. in fine.
Ds perſeuerantiæ bono. 1414
Quod in aliis perſonis plerunque flagitium eſt, in diuina vel prophetica magnæ cuiuſdam rei ſignum eſt. 64
Perſona filij. 303. 304
Perſonarum in diuinis diſtinctio. 303
Perſonis quæ communia, quę non. 321
Perſonarum actiones proprię. 322
In vna perſona interdum intelliguntur omnes. 331. & ſequent.
Nec perſonæ tres propriè dicuntur. 429
De perſonis quæ propriè quę communiter prædicentur. 430
Perſonis ſingulis attributa per Hilarium 444
Perſonis omnibus non congruunt quæ relatiuè dicuntur. 450
Perſonarum trium eadem eſſentia. 458
Peruerſitas. 1413
Petra erat Chriſtus, qualis locutio. 354. & 814
Petra pro ſolido fidei fundamento. 368. in fine.
Petri claues. 296
Petrus paralyticum reſtituit. 1012
Petri virtus. Ibidem.
Petri ſuperſtitioſa ſimulatio, & alia in eo reprehendenda. 1032
Petrus Eccleſiæ totius figuram

ram gerit. 1031.1032
Phanaticorum vaticinia.1126
Phantaſiæ imaginariæ vis matrum concipientium. 511
Pharao, nomen regiæ dignitatis apud Aegyptios. 132. & 136
Phariſaiſmi peſtis. 1402
Philoſophus, amator ſapientiæ. 568.in prin.
A philoſophis Ethnicis ſi quid bene dictum, in noſtrum vſum eſt conuertendum. 53
Philoſophi plura opinantur potius quàm ſciunt. 202
Philoſophi idololatræ. 1082
Phiſon fluuius paradiſi, alio nomine Ganges. 817
Phreneticorum imaginationes. 913.& 915.916
Phrenetici cuiuſdam diuinatio. 918.919
Phyſicen etſi Chriſtianus ignoret, nihil metuendum eſt. 201.202.& 205
Pietas, ſecundus gradus ſapientiæ. 26
Pietas eſt vera ſapientia. 198. & 1081
Pij contempti. 1394
Pontius Pilatus, iudex Romanus. 188
Paſſus ſub Pontio Pilato. Ibidem.
Piſcinæ vocabuli ratio. 73
Piſces memoriam habere.711
Piſcis, cibus delicatus. 64
De piſce & hamo metaphora. 1018
Plagæ decẽ Aegypti, & quid figurent. 959.& ſeq
Planetarum nomina vnde. 39
Planetarios ſcriptura ſacra cõdemnat. , Ibidem.
Plato & Hieremias propheta coætanei. 45
Platonis theologia Pythagorica. Ibid.
Contra Platonis reminiſcentiam, & metempſychoſin Pythagoræ. 538
E Platonicis libris Chriſtum profeciſſe, Platonicorum commentum. 45
πλατωνίζει. 227
De pluuia ſuper terram, & cultura. 760
Pluuia vnde generetur. 662. 663.& 691.& 707.& ſeq.
Pœna peccati.212. & 642. & 1398.& 1422.& 1437
Pœnalia duo ſunt, ignorantia, & difficultas. 1437
Pœna & iuſticia. 1414
Pœnæ mortuorum. 243
Pœna impiorum an æterna. 253
Pœnitentia, renaſcentia animi. 11
De pœnitentia. 230 & 272.& 1409
Pœnitentiæ ſatisfactio quid. 272
Pœnitentia & gratia. 309
Pœnitentia impiorum, peracto iudicio, infructuoſa. 296

Pœnitentia abolentur peccata. 275. & 296. & 1409 & 1410
Ad pœnitentiam exhortationes. 1252.& 1262
Pœnitentia Eccleſiæ publica. 230
Pœnitere Dei quid ſit. 1406
Poëtarum fabulas non interpretandas allegoricè. 37
Pòpuli regimen. 1407
Populi recenſio. 982
Poſſibilia Deo multa, quorũ exempla deſunt. 1071. & 1115
Poſteriora Dei. 367.& 929
Potentia ſequi debet iuſticiã. 556
Poteſtas nocendi. 1420
Poteſtas Dei & humana. 1408
Potus. 311
Præceptum de ligno vitæ cur datum. 823
Ex præcepto contempto, homo potuit intelligere periculum. 826
Præceptorum Dei impletio vnde. 1105
Pręcepta patris quę ſint. 1235
Et de eiſdem obſeruandis, Ibidem.
Præcepta omnia referũtur ad charitatem. 256.in fine
Præceptorum intelligentia ex gratia. 264.in fine
Præceptorum Decalogi cum charitate data à ſpiritu ſancto comparatio. 1090
Præcepta viuendi ex Leuitico 1211.& ſeq.
Præcepta quædam viuendi. ex Eccleſiaſte. 1248.1249
Non omnibus omnia præcipi 67
Quo tempore quid præceptum ſit, conſiderandum. 67
Præcepta viuendi ex ſcriptura. 1207. & ſequentibus abundè.
Præcepta ſeruiliter fieri, vel liberaliter. 1415.in fine.
Præcepta ſuauia. 1412
Præceptorum obliuio, & memoria. 892
Præcepta Dei non prodeſſe Deo, ſed illi cui præcipiuntur. 1395
Præceptores non contemnendi, etiam in ſacris literis. 2. & ſeq. Lege prologum.
De prædeſtinatione diuina ſatis abundè diſſerit Auguſtinus. 298.& ſequen. & 309. & ſeq.
Prædeſtinatio Dei firma. 78
Prædicant verbum boni & mali in Eccleſia. 116. 117. 118. 119
Prædicatio Euangelij externa hominum: operatio interna Dei. 382.in fine.
Prædicatio veritatis, bonus odor Chriſti. 1429
Prædicatoribus vana gloria inſidiatur. 1430
Prædicatores miniſtrant verbum, Deus dat incrementum. 100

Prædicatori eadem neceſſaria quæ oratori. 101
Prædicator obedientius auditur, cuius vita orationi reſpondet. 116
Quare prædicatores verbi ſtipendium accipiant, 1052
Prædicatores verbi diuerſos eſſe, ſecundum linguæ, ingenij, vitæ diuerſitatem. 118
Prædicaturus oret Deum. 99. & 119
Prædicatorem quibus rebus inſtructum eſſe oporteat, lege libros de Doctrina Chriſtiana, in hoc tertio tomo, pagina. 1. & ſeq.
Prædicator iniquus, nihil ſibi prodeſt, ſed audientibus. 116. 117
Prædicatores, etiam mali, audiendi ſunt. 116. 117
Prælatorum munus. 1407
Prælium bonum. 1400
Præmia diuerſa poſt hanc vitam. 1413
Præmia iuſtorum. 1393
Præpoſiti ferendi. 1394
Præpoſitorum cuſtodia quando vtilis. 1395
Præſcientia Dei. 250. & 786. & 1395. & 1436
Præſcientia Dei, de malis. 880
Præſumptio, vicium intolerabile. 346
Præuaricatio hominis. 1437
Precatio. 1400. & 1415. & 1431
Preces ſacerdotum. 265
Primitia ſingulariter. 160
Primogenitus, & vnigenitus, eſt Chriſtus 186
Principium. 672. 673
Principij vocabulum quomodo de Deo prædicetur. 431
In principio, id eſt, in filio. 670
Priſcilla, & Maximilla, prophetiſſæ Montani. 1029
Aduerſus procellas præmunitio. 1409
Proceſſio ſpiritus ſancti à patre & filio. 632
Proceſſionem & generationē diſtinguere, difficillimum eſt. 634
Profectus. 1393
Prolepſis, anticipatio. 181
Non ſtatim proles eſt illius, quod ab alio venit. 525
Promiſſiones diuinæ. 272
Promiſſa Dei. 1395
Pronunciatio, & inuentio in ſacris literis. 5
Prophani, ſiquid bene dixerint, non aſpernandum. 38
Prophetæ per Heliam ſignantur 36
Prophetarum eloquentia. 91. & ſequentibus.
Prophetia ad mentem pertinet. 910
Prophetis credendum. 1412
Prophetia. 910. & 1412
De proprietate verborum & locutionũ percipiendæ. 133

Proſpera & aduerſa quo modo ferenda. 1396
Prouidentia piorum in rebus externis. 1059. & 1061
Prouidentia diuina omnia reguntur. 770. & 1018
Prouidentiæ diuinæ argumenta. 771
Prouidentia. 1395. & 1418
Proximus quis. 17. & 143
Proximi nobis angeli quoque. 18
Proximus noſter Chriſtus. Ibidem.
Ad proximi vtilitatem omnia referenda. 65
Prudentia quid ſit. 1142
Pſalmi cum opere. 1398
Pſallere licet inter laborandum. 1052
Pſeudoprophetæ taxantur. 1262
Pudicicia eripi non poteſt animo inuiolato. 1396
Puer ſeruus dicitur. 134. 135
Puerorum peccata. 861
Puer ægrotans. 919
De pueris non baptizatis. 1175
Pueri mortui excitatio. 984
Pueri tres in ignem coniecti, & liberati. 996
Pugna contra vicia. 1421
Pulchritudo. 668
Punitio diuina. 1396
Impunitatis malum. 1395. & 1399
Purgatio vera per Chriſtum. 405
Purificationes humanæ pernicioſæ 410
Purgatorius ignis poſt hanc vitam. 231. & 233
Puteus quē vidit Agar eiecta cum filio. 955. 956
Pythagoras quo modo philoſophi nomen maluit. 568
Contra Pythagoræ metempſychoſin. 538
Pythoniſſa quam Saul conſuluit. 41
Et de puella habente ſpiritum Pythonis in Actis Apoſtolicis. Ibidem.

Q

Quærendus Deus. 1542
Quæſtio curioſa. 189
Quæſtiones inutiles vitandæ. 696
Quæſtiunculæ de Trinitate. 1377. & ſeq.
Quies Dei in nobis. 737
Quies hominum in Deo. 737
Deum requieſcere & operari. 733
Quies diei ſeptimi. 731
Deus quo modo requieuerit. 736
Deus ſemper quietus, omnia tamen agens. 830
Quies ab operibus. 733

R

Racha quid. 30
Racha cur non interpretatum.

tatum, Ibidem
Apoſtolus ſciuit hominem raptum vſque ad tertium cœlum. 935
Apoſtolus in raptu ſuo neſciuit an in corpore fuerit, ſiue extra corpus. Ibidem.
Ratio quid ſit. 1133. & 1143. & 1165
Ratio, & ratiocinatio, quid: & quo modo differant. 1133
Rationem, mentem, & ſpiritũ vocari. 187
Ratione antecellit homo beluis. Ibidem.
Rationibus humanis non fidendum. 72
Ratiocinatores garruli in diuinis 319
Ratio ſuperior & inferior. 524
Rationes cauſales creaturis inditæ. 785
Ratio humana quouſque aliquid comprehendat. 786
Rationis lumen Deus. 932
Rationales ſpiritus. 1178
Rationalis creaturæ diuerſa ratio. 1179
Ratio dominatrix carnis. 1414
Rebelles conſumpti igne. 970
Recapitulatio in ſcripturis, multas quæſtiones ſoluit. 80
Recenſio populi. 982
Rectũ non ſtatim quod Deus permittit. 1120
Redimere hominem iure, nõ vi, placuit Deo. 555
Redemptio noſtra quare per mortem Chriſti. 552. 553
Redemptionem hominis trinitas ſimul operata eſt. 554
Reformationis gradus, & conſummatio. 587. 588
Regimen populi. 1407
Regnum Dei dicti ſunt fideles. 334
Regulæ Ticonij cuiuſdam. 73 & ſequentibus
Relatiua quæ dicantur dialecticis. 1378
Relatiuum non eſt accidens. 424
In relatiuis mutuis nonnunquam deſunt vocabula. 431
Reliquiæ ſanctorum honorandæ. 274
Reliquias martyrum vendi-tantes hypocritæ, ſub habitu monacherum. 1064
Remedia varia. 1437
Contra reminiſcentiam Platonis. 538
Quo modo Dei reminiſcimur. 581
Remittenda fratrum delicta. 1430. 1431
Remiſſio peccatorum. 195. & 230. & 275. & 1032
Renaſcentia corporis & animi. 11
Qui non renaſcantur. 12
Renati in Chriſto liberamur. 223
Renaſcentia ſpiritus. 256
Renati filij Dei. 1422
Renouatio hominis quotidiana. 214. & 587. 588

Renouatio imaginis Dei, in homine. 586
Reformationis gradus & con ſummatio. 587.588
Renouatio hominum qualis futura in reſurrectione. 788.789.790
Cur eadem repetitentur. 694
Reptilia. 663
De requie diei ſeptimi, plura. 731. & ſequentibus abunde.
Requieſcere Deum, & operari, quo modo accipiendum. 733.& 1418.1419
Requies Dei in nobis, & hominum requies in Deo. 737
Requies animæ in hac vita. 1392
Res & ſigna in ſcripturis. 5
Res per ſigna diſcuntur. Ibidem.
Rerum diuiſio. 6
Res variis modis conditæ. 781
Rerũ inchoatio & perfectio. Ibidem.
Rerum dominus quis. 1410
Reſpublica vna omniũ Chriſtianorum. 1062
Reſipiſcentes eſſe recipiẽdos. 1031
Reſipiſcendum maturè. 1398
Reſipiſcentiæ fructus. Ibidẽ.
De reſurrectione multa. 240. & ſeq. & 294. & ſeq.
Reſurrectio omnium communis. 260. & 294. & 308.
In reſurrectione erunt viri & mulieres. 275. & 295
Reſurrectio inæqualis bonorum & malorum. 50. 12. & 294. & ſeq.
In reſurrectione, angelorum ſimilitudo promittitur. 213. & 308
An reſurgant fœtus abortiui, & monſtra. 240.241
Reſurrectionis noſtræ celeritas. 751
Reſurrectio. 1423
Reſurrectione & aſcenſione fulcitur fides. 10. & 189
Reſurrectio Chriſti, meritum fidei noſtræ. 369
Reſuſcitatio pueri mortui. 984
Reſurrectio carnis certa. 196. & 1032.1033
Reſurgentis corporis qualitas. 11.12. & 189. & 295. & 308
Reſurgent corpora ſanctorũ à vicio libera. 242.243
Reſurgentis corporis gloria. 295.296. & 308. & 1423
Reſurrectio corporum. 936
Reſurrectio Chriſti. 189
Reſurrectio Chriſti quo modo ad nos pertineat. 225. & 399
Rhetorica ad ſermonem eſt vtilis. 50
Rhetorica tam falſa, quàm vera perſuadet. 83
Rhetoricam niſi quis citò, nũquàm diſcit. 84

Rhetorices artificium. 89
Ad Romanos Epiſtolæ ſumma. 1077.1078
Rubus Moyſi incombuſtus. 355.& 363 & 957
Ruminatio verbi. 1410

S

SAbbatum.1402.& 1418.in fine.& 1425
Sabbati ſanctificatio & myſterium. 734. & ſeq.
Sabbatum Iudeorum, vmbra futuri. 733
Sabbatum Chriſtianum. 735
De ſabbatiſmo & requie plura. 735.& ſequen.
Sabbatizandum ſpiritaliter. 1089.& 1402
Sabbatiſmus iugis & verus. 60.& 1418.1419.& 1425
Sabellius quo modo in hæreſim lapſus. 456
Sabellianorum error taxatur. 429.& 1429
Sacerdotij,Chriſti.& Leuitici diſcrimen. 868
Sacerdotes,omnes Chriſtiani.
Sacerdotiũ amplectentes ſpe viuendi ocioſè. 1056
Sacramentum incarnationis filij Dei. 1427
Sacramenta Chriſtianorum pauca, Iudæorũ multa. 62
Sacramenta vetera, ceremoniæ Iudæorum. 1085. & 1094
Sacramenta Iudæorum, vmbra erant futurorum. 1094
Sacramenta manauerunt ex latere Chriſti. 1426
Sacramenta duo præcipua.62
Sacramẽtum regenerationis. 256
Sacramentum Euchariſtiæ.62
Sacramenti corporis & ſanguinis Chriſti cõſideratio.379
Sacramenta indignè ſumentes. 1398
Sacrificia. 305
In ſacrificio quatuor conſiderantur. 410
Et quòd Chriſtus victima perfectiſſima. Ibidem.
Sacrificia pro mortuis. 252
Sacrificium panis & vini. 305
Sacrificium in ſpiritu. 60
Sagarum arte homines in lupos & iumenta conuerti. 1158
Sagæ noctu equitantes 1159
Salomonis idolalotria. 901
De ſaluandis & perdendis voluntate Dei. 245
Saluatur nemo niſi authore Deo. 272
Salus Dei. 1082
Salus Domini, qua nos ſaluos facit. 1082.& 1111
Qui vult omnes homines ſaluos fieri,exponitur. 249
Sampſonis fortitudo erat in capillis: & quid repræſentet. 978
Samuelis apparitio. 981
Samuel & alij intonſi quid adumbrent. 1067.1068

Sancti & perfecti qui. 25.26
Sancti quare ſint lapſi. 70
Sancti quoque peccatores. 276
Sancti antiqui in futurũ Chriſtum crediderunt. 256
De ſanctis quo modo cogitãdum. 467
In ſanctis quid diligamus 470
Et quòd hominum exemplis, homines magis accenduntur. 476
Sancti conſortes angelorum. 242
Sancti plenius cognoſcent bonitatem Dei. 244
Sanctorum reliquiæ honorãdæ. 274
Sanctorum inuocatio. 1195
Sanctos non fieri ſignis & prodigiis. 276
Sanctificari nomen Dei. 155. & 161. & 1101
In ſanctitate homo proficere non poteſt, nec à peccatis reſurgere, ſine adiutorio Dei. 1072
Quo modo Deus hominem ſanarit. 10
Sapiens aliter Deus dicitur, aliter homo. 446
Sapiẽtiæ definitio ſecundum philoſophos. 568
Sapientia quantum cæteris rebus præſtet. 1248
Sapientia & ſcientia quo modo differant. 536. & 563. & 568
Ad ſapientiam itur ſeptem gradibus. 26. & ſeq.
Sapientia propriè filius dicitur, cùm tota trinitas ſapiẽtia dicatur. 618
Sapientia quo modo dicatur genita vel nata. 451
Sapientia Dei dicitur, non ſolùm qua ipſe ſapiens eſt, ſed quam dat homini. 581
Sapientia Dei. 765
Sapientia. 1141. in fine
Sapientia hominis vera, Deũ rectè colere. 198
Sapientia vera quid. 198. & 1141
Sapientia ex ſcripturis. 198
Sapientia & ſcientia noſtra, Chriſtus. 564
Sapientia vera ex fide. 567
Sapientia vera, Dei cultus eſt. 567. & 1081. 1082
Sapientia humana vana eſt, niſi etiam ſit Dei. 581
Sapientia ſerpentis. 876
Sapientia in malo. 877
Sapientiæ libri author, & authoritas. 28. 29
Sapientia & Eccleſiaſticus, Ieſu filij Sirach. Ibid.
Sara nonagenaria filium peperit. 955
Sara & Agar, duo teſtamenta adumbrant. 814
Satanæ artes euitandæ. 228
Satanæ tyrannis. 1413
Satisfactio pœnitentiæ quid. 272. & 1400
Saturnus planeta. 655
Saturnus quare frigidus. 691

Saul etiam prophetauit. 980
Schemata locutionum. 604
Scire propriè quid. 1184
Inter ſcientiam & ſapientiam quid. 536.& 563.& 568
Scientia. 1183.& 1393
In ſcientia non gloriandum. 1414
A ſcientia ad ſapientiam tendimus per Chriſtum. 563
Scientia vera. 1393
Scire Deum, fœlicitas eſt. 394
Scire Deum, quid ſit. 467
Scientiæ Dei nihil accedit ex rebus cognitis. 612
Scriptura ſacra variis linguis prodita. 25
De ſcripturæ ordine, qui videri poſſet præpoſterus. 776
Scripturæ canonicæ. 28 29
Et quid primo, quid deinde quærendum. 29
Scripturæ ſacræ cum prophana comparatio. 55
Scripturæ ſacræ quo modo legendæ. 86
Scripturæ ſacræ conſequentia, ſiue ſententiæ circunſtantia inquirenda. 56.& 687
Scripturarum tractatio duabus rebus nititur. 5
Scripturarum lectio orationibus adiuuatur. 636
Scriptura ſacra qualem lectorem poſtulet. 21.& 22.& 54
In ſcriptura ſacra eſſe ſanam eloquentiam. 87
Scripturæ ſacræ hiſtoria primùm, tũ myſteria perſcrutanda. 817.& 876
In ſcriptura ſacra idioma attendendum. 29.30
Scripturæ diſtinctio quantũ faciat. 56
Scripturæ recta pronunciatio 57
Scripturæ obſcuritas non inutilis. 25.& 617
Scripturas perperàm intellectas explicat Auguſtinus. 327
Scripturam claram obſcuram reddentes taxantur. 1042
Scripturæ arcana. 1398
In ſcripturis eundem locum varie intelligi, nihil prohibet. 71.72.& 685
Et quod obſcura locis apertioribus explicanda. 71
Scripturam per ſcripturam exponere tutiſſimum. 71
Scripturarum regulæ ſiue claues Ticonij cuiuſdam. 73. & ſequentibus
Scripturæ ſacræ quo modo tractandæ, libri de doctrina Chriſtiana docent. 1.in princip.& ſeq.
Scriptura quibus mediis intelligatur. 636
Scripturæ ſacræ quadruplex expoſitio, prima iuxta hiſto-

 riam,

riam, ſecunda per allegoriam, tertia per analogiam, quarta per ætiologiam. 641.& ſeq.
Quid primò, quid deinde quęrendum in ſcripturis ſacris. 29
In ſcriptura quid conſiderandum. 670
Scripturæ ſumma & finis, charitas. 21.& 26.& 66
Scriptura verax, etiam ſi non intelligatur. 762
Scripturis ſacris credendum & cedendum. 26
Scriptura quæ complectatur, & quòd verax. 702
Scripturæ ſententia, non noſtra amplectenda. 685. in principio.
Scripturæ ſacræ codices quomodo emendandi. 33
Scripturæ ſacræ teſtimoniis tutiùs agitur, quàm coniecturis humanis. 855. in principio.
Scriptura blanditur infirmitati noſtræ. 760. in fine
In ſcripturis ſanctis diſcimus voluntatem Dei. 25.& 29
Scriptura quæ complectatur. 762
Scripturas diuinas Antonius eremita memoriter tenuit, & prudenter cogitando intellexit. 2. circa finem
Scripturam ſacram faſtidientes notantur. 686
In ſcripturis tractandis temeritas afferendi vitanda. 640.& 686
Scripturæ peruerſa interpretatio per monachos. 1068
Scutum pro bona Dei voluntate. 71
Ante ſecula, à ſeculo, in ſeculo, quo modo dicantur. 767
Securitas præpoſtera. 1399
Securitas periculoſa. 1410
Sedere Deum quid ſit. 190
Semina an prius creata, vel herba. 657.& 771. 772
Semina rerum. 761. & 771. 732
Senarius numerus. 725. & 730. 731
Senior in ſcriptura quis dicatur. 176, circa finem
Sennacherib rex Aſſyriorum 993
Sentiendi ratio, 921.& ſequẽtibus
Senſus duplex hominis, interior & exterior, & quo modo idem ſentiatur à multis. 1137.& ſeq.
Senſus rationi vicinus. 664
Senſus ex anima, anima ex igni. 709
Senſuum origo, pars cerebri anterior. 801. & 1163. 1164
Non ſtatim præſtatiora ſunt, quæ ſenſu præcellunt. 1122
Senſus & imaginatio differunt. 1140

Senſus & eius opus. 1142
Senſus quinque exteriores. 917
Senſus quinque ad quatuor elementa referuntur. 708
Senſus quinque vnde formentur. 1163.1164
Sententiæ ex Auguſtino & alijs decerptæ. 1391. & ſequentibus vſque ad finem
Septies pro omni tempore. 79
Septem dierum altior allegoria. 741
Septimus dies veſperam quare non habeat. 738
Septuaginta anni Hieremiæ. 79. in fine
Septuaginta interpretes cur ſubinde variant ab Hebręis 91.92
Iuxta ſeptuaginta interpretes tractat ſcripturam Auguſtinus. 174
Septuaginta interpretum interpretatio, & eorum cellulæ. 34
Septuaginta interpretum grauiſſima authoritas. Ibid.
Sepulturæ vſus. 1399
Sepultura Iacob & Ioſeph. 956
Sepulchra aperta. 1011
Sepultura Chriſti quo modo ad nos pertineat. 225
Serenitas vnde. 712
Serotinum quid. 168
Sermonis varietas. 655
Serpens in bono & in malo. 71
Serpentes magorum Pharaonis vnde. 381
Serpentium incantatio, vis diabolica. 891
In ſerpente diabolus. 977
Serpentis aſtutia. 35
Serpentis dolus & perſuaſio. 874
Serpens quare dictus ſapientior, ſiue callidior cunctis animãtibus. 876. & 891. 892
Per ſerpentem quare tẽtatio. 881
Per ſerpentem quo modo tentatio diaboli. 850
Serpens an verba prolata intellexerit. 891
Qui potuerit Adam credere ſerpenti. 900.901
Serpentis pœna, & maledictio 897
Serpentis ænei hiſtoria. 971
A ſerpẽte mãducari quid. 1014
Seruire pro colere. 325.326
Seruimus Deo ad vtilitatem noſtram, quo modo intelligatur. 822
Seruire Deo omnem creaturam. 1017
Seruitutis conditio. 898. & 1407
Seruitus legis, libertas Euangelij. 60
Seruitus animæ carnalis miſerabilis. 60
Seruitute noſtra non indiget Deus. 822
Seruus peccati, peccator. 214
Sexti numeri myſterium. 400

Siccitas cœli. 983
Signorum alia naturalia, alia data. 23
Inter ſigna principatum obtinent verba, 24
Signa verborum literæ. 25
Signa modò propriè, nũc metaphoricè accipiuntur. 29
Signum quid ſit. 23
Signa vtilia & inutilia. 61
Signa Chriſtianorum & Iſraelitarum. 61
Signa Chriſtiani interpretantur. 61
Signa & virtutes faciunt etiã mali. 276
Signa neminem faciunt ſanctum. 276
Siliqua porcorum cibus. 61
Simile ſimile nouit. 480
Similitudines gratæ. 26
Similitudo de ſpiritu ſuper aquas. 648
Similitudo quid. 667
Similitudinum formationes in animo. 925
Simplicitas. 1432
Simplicitatis perfectæ ſolus Deus. 441
Quo modo in ipſa ſimplicitate Dei ſit trinitas. 598
Simulatio. 1415
Per ſiniſtram & dextram in ſcripturis quid. 127. & 190
Sinus Abrahæ. 815. & 934
Sitis bona. 1412
Societas humana. 1408
Sodomitica vindicta. 954
Solis creatio. 678
Sol circulum ſigniferum per annum complet. 659. 660 & 691
Solis & Lunæ curſus. 952
Solis & Lunæ ſtatio. 974. 975
Sol retrocedit. 994
Solœciſmus quid. 32
Somniorum imagines & ludibria. 513. & 903
Somnia venerea. 916
Somnia Daniel interpretatur 996
Somniorũ quinq; genera. 1157
Sophiſtæ ſapientes. 141
Sophiſticæ captiones. 47
Qui ſophiſticè loquitur, odibilis eſt: exponitur. 47
A ſoricibus cùm veſtis roditur, ſuperſtitio. 39
Species à ſpecie viciſſim gignitur. 521
Spectra. 1158
Speculum Auguſtini. 1206. & ſequentibus
Speculum in quo Deus videtur. 603
Speculum & ænigma, quid. 604
Spes fidelium, hæreditas Chriſti. 1406
Spinæ cur creatæ & tribuli. 718
Spiritus vocabulum πνεῦμα. 586. 587. & 909. & 1138. 1139. & 1174
Spiritus pro anima. 586. & 804
Spiritus pecoris. 586. 587. & 909
Spiritus, ventus dicitur. 587
Spiritus, mens rationalis. 909

Spiritus dicitur etiã deus.909
Spiritus vnio quid ſit. 440
Spiritus corpore præſtantior. 917
Spiritus & mentis differentia 909.910
Spiritus inferior mente. 910
De ſpiritu & anima. 1132. & ſeq.
Spiritus corporeus, aër, ignis. 1164
Spiritus rationales. 1178
Spiritus intellectualis. 1191
Spiraculum vitæ. 1176
Spiritus hominis vocatur mẽs ſiue ratio.187.& 195.& 186 & 909
Spiritus noſter dicitur bifariam. 432
Spiritus noſter quomodo dicatur. 432
Spiritus Dei, & ſpiritus hominis, quo modo vnus ſpiritus fiat. 438.439
Spiritus dicitur etiam in homine, qui non mens eſt. 586.& 927
Spiritus hominis, anima.857. & 1137.& 1139
Spiritus ſanctus.226.& 303.& 1029
De ſpiritu ſancto quo modo loquatur ſcriptura. 349
Spiritus ſanctus creator. 216
Spiritus ſanctus verus Deus, non creatura. 325
Spiritus ſancti pater & filius, vnicum principium. 432
Spiritus ſanctus à patre & filio procedens.303.& 633. 634
In ſpiritum ſanctum credere. 190
Spiritus ſanctus, donum Dei. 192.& 218.& 1380
Quo modo in ſpiritu ſancto etiam antequam daretur, poſſit doni nomen intelligi, vt ei ſemper non aliud fuerit donum eſſe, quàm ipſum eſſe. 433
Spiritus ſancti donum, ipſe ſpiritus ſanctus.433.& 624.
Spiritus ſanctus, donum & donatum quo modo dicatur. 430.& 433
Spiritus ſancti diuerſa dona. 622.623
Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas. 647.648.& 674. 675
Spiritus Dei, pro vitali creatura. 648
Spiritus timoris nihil prodeſt ſine ſpiritu charitatis. 1408
Spiritu Dei qui aguntur.1423
Spiritus ſanctus bis datus. 418.& 632
Spiritum ſanctum an poſſint dare viri ſancti, & Eccleſiæ prælati. 632
Spiritum ſanctum accepit Chriſtus, & quando. 633
Spiritus ſancti miſſio viſibilis. 353
Spiritus ſancti ſenſibilis demonſtratio. 419

Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ quid præfigurarit. 1026.
Spiritus ſancti ſenſibilis demonſtrio quo modo accipienda. 419
Spiritus ſanctus loquutus per prophetas. 418
De ſpiritu ſancto natus Chriſtus. 187.& 216.& 633
Spiritus ſanctus, charitas Dei. 193
Spiritus ſanctus quo modo ſolus dicatur charitas. 617
Spiritus ſanctus, columba. 354
Spiritus ſactus, digitus Dei. 366.& 1090
Spiritus ſanctus, ſpiritus Heliæ & Moyſi. 432.in fi.
Spiritus ſanctus, ignis. 354
Spiritus ſanctus, numero ſeptenario ſignificatur. 759
Spiritum ſanctum in ſe, non Apoſtolos deſcendiſſe, Cataphryges dicunt. 1029
Et Manichæi in ſuum Archimanichæum. Ibidem
Spirituum commixtio. 913.& 921.& 1158
Spirituum apparitiones. 915
Spirituum diſcretio. 915
Spiritus quo modo partim ceciderint. 1178
Spiritus appellantur in ſcripturis etiam mali angeli. 1015
Spiritus mundi huius, ſuperbiæ ſpiritus. 1085.in fi.
De ſpiritu & litera. 1071. & ſeq.
Litera occidit, ſpiritus autem viuificat, copioſè exponitur. 59. & ſeq. & 1073. & 1395.& 1415
Spiritus & carnis pugna. 13. 14.& 860.& 1421.
Stella magorum. 1004
Steriles fœminæ quo modo conceperint. 849
Stipendium peccati mors. 251
Stola data Adæ. 791
Strutionum oſſibus ſuperſtitioſi vtuntur. 39
Suſtantia nulla per ſe mala, ſed per incõgruentiã. 1437
Subſtantia à ſubſiſtendo dicta. 457
Subſtantia quo modo dicatur Deus. Ibidem.
Succeſſio hæreditaria. 1214
Quibus potiſſimum ſit ſuccurrendum. 16
Sudor Chriſti 1398
Superior rebus. 1410
Superbia lapſi cùm ſimus, humilitate ad patriam redeamus oportet cum tribus regibus, qui per aliam viam reuerſi ſunt in regionem ſuam. 186.& 406
Superbia eſt maxima culpa, quare huic peccato datur maxima pœna. 410
Superbia eſt vicium, cui plus cæteris, lege diuina reſiſtitur. 410
Superbiæ deſtructio, eſt humilitas

militas Dei incarnati. 468
Superbia eſt maximum impedimentum, ne homo Deo adhæreat. 561
Superbia eſt amor propriæ excellentiæ, inuidia autem, odium fœlicitatis alienæ: ſuperbia nanque eſt cauſa inuidiæ. 883
Superbia eſt caput & origo omnium viciorum. Ibid.
Superbia habet confuſionis deformitatem, non autem confeſſionis humilitatem. 896. in fine.
Superbiæ vicio & ingratitudinis, multi à diuinæ ſtabilitate ſubſtantiæ repulſi ſunt & ad idololatriæ dedecus defluxerunt. 1082
Superbia. 1396
Superbia & inuidia. 1421
Superborum hominum viuentium. ſecundum ſpiritum terrenum & de ſua vanitate præſumentium, quodam modo aufertur ſpiritus pro prius. 857
Superbi ex mutatione nominis ſancti Pauli, exemplum humilitatis ſumere debent. 1077
Superſtitiones Gentilium. 38. 39
Superſtitio mathematica. 39
Surgere non potuit homo, qui ſponte ceciderat. 213. in fine.
Syderum obſeruatio. 40
Syderum magnitudo, & an æqualiter fulgeant. 703
Et de fatis ſyderum. 704
Sydera an rectores habeant. 706
Syllogiſmus captioſus & ſophiſticus. 47
Et alia de ratione ſyllogiſtica. 47. & ſeq.
Syllogiſmo Diogenes captus eſt. 47
In ſymbolum, quod vocant Apoſtolorum, expoſitio. 182. & ſeq.
Symbolum fidei, pro nouellis Chriſtianis congeſtum. 182. & ſeq.
Symbolum & oratio dominica. 200. & ſeq.
Symbolum eſt lac paruulorum, & cibus fortium. 254
Symmachus interpres. 122. & 174
Synecdoche. 79. & 141. & 143. & 150. & 166. & 175. & 216. & 764.
Synecdoche quando fiat regula. 150

T

Temeritas aſſerendi vitanda. 641. & 686
Temerè non aſſeuerandum. 815
Temetum quid. 494
Templum Dei, homo interior.

rior. 1427
Tempus à creatura cœpit. 758. & 1419
Tempus & motus. 758. & 828. 829
Temporum diſcrimina. 700. & ſeq.
Temporum & numerorum ratio in ſcripturis, 79
Tempora. 1433. 1434
Temporalitas deitatis. 1433
Temporalibus quatenus vtendum. 1402
Tenebræ humanæ quo modo illuminentur. 1428
Tenebræ ſuper abyſſum. 645. & ſeq.
Tenebræ ignorantiæ & infidelitatis. 396. in fine.
De tenebrarum gente, ſomnia Manichæorum. 1015. ſequent.
Tenebrarum rectores cur dæmonia. 1015
Tenebrarum nomine ſignificantur infideles. Ibidem.
Tenebræ, abſentia lucis. 646. in princip.
Tenebræ non factę à Deo, ſed ordinatæ. 651. 652
Tenebræ. 1011
Tentatio & ieiunium. 1007. & 1394
Tentatio hominis quare permiſſa. 878
Tentator quare hominem deiecerit. 877. 878
Tentatio cur per ſerpentem. 881. & 890
Tentatoris verba. 892
Tentatio, vita humana. 1401. in prin.
Tentationes homini neceſſariæ, 717. & 1412
Tentationum fructus. 1394
Tentationes ſuperbiſſimæ & periculoſiſſimæ quę, & qualiter cauendæ. 3
Tentatio & ieiunium Chriſti. 1007
Contra tentantes Deũ. 1063. 1064
Quod vtendum induſtria noſtra, ne Deum tentare videamur. 1063
Terræ vocabulum quo modo accipiatur. 835
Terra inuiſibilis. 645
Omnis terra in ſcripturis. 983
Terra viuentium, Eccleſia. 78
Terra quo modo innumeris inquinata peccatis. 1252
Terra pro hominibus. 136. & 141
Terræ motus in Africa & Thracia. 974
Tertullianus Deum corporeum eſſe ſomniauit. 872
Tertullianus animam corpoream eſſe ſomniauit. Ibid.
Teſtamentum pro pacto pacis. 127. & 167
Teſtamentum pro præcepto. 173
Teſtamentum vetus & nouum quo modo differant. 1098

Et vnde illud nouum, hoc vetus dicatur. 1093.1094
Teſtamenti veteris quadraginta quatuor libri enumerantur. 28.29
Teſtamenti noui libri enumerantur. 29
Teſtamẽtum nouum ex Græcis voluminibus emendandum. 34
Teſtamentum vetus ſecundum ſeptuaginta interpretes emendandum. 34
Teſtamentum vetus non accipiunt Manichæi. 812
Teſtamenti noui, ex prophetis commemoratio. 1092
Tethys, dea marina, pro mari. 963
Theologiæ ſtudium qualem animum requirat. 54
Theologia Platonis, Pythagorica. 45
Theoſebia interpretatur Dei cultus. 1081.in fi.
Θεῖται. 328
Ticonij regulæ ſeptem. 73. & ſeq.
Tigris, fluuius paradiſi. 812
Timor. 1407
Timoris ſpiritus nihil prodeſt ſine ſpiritu charitatis. 1408
Timor pœnæ. 1402
Timor Dei primus gradus ſapientiæ. 26
Timor Dei. 1399
Timor Dei & amor bona opera pariunt. 1415
Timotheus valetudinarius. 1048
Tolerantia proximi. 1402
Tolerantia in aduerſis. 1417
Tonitrua & fulgura tempore datæ legis qualia. 355. & 365. & 380
Tonitrui & coruſcationis generatio. 712
Traditur filius Dei à ſe, & à patre. 351.352
Trahit hominem ſolus Deus. 269
Transfiguratio Domini. 1009
Transfiguratio hominum in lupos. 1158
Tranſgreſſio primorum parẽtum. 865. & ſeq. copioſè.
De tranſitu Iordanis, Heliæ & Heliſæi. 987
Contra tribulationum procellas præmunitio. 1409
Trinitatis inſinuatio. 280. & 674
Vna trinitas, & trina vnitas. 1434
Trinitas firmiter credenda. 67
Trinitas, vnus Deus. 190
Trinitatis operatio communis & indiuiſa. 219. & 322
Trinitas. 6. & 190. & 674. & 1413
Trium perſonarum eadem eſſentia. 199. & ſeq. copioſè. & 458.
De fide trinitatis. 258. & 279
De trinitate perfecta. 259. 269.
Perſonarum diſtinctio. 393

Trinitas nullis terminis circumſcripta. Ibidem.
Quare non dicamus vnam perſonam, ſicut vnam eſſentiam, & vnum Deum. 279 & 455.456
Perſona filij. 303
Trinitatis vnitas laborioſè quæritur. 320
Et quòd iudicia lectorum varia. 319.320
De trinitate libri quindecim. 316.& ſeq.
Eadem perſonarum diuinitas. 323
Trinitas tota inuiſibilis. 356
Et de apparitionibus diuinis plura. 353.& 835.836
Trinitas coæterna. 419
Trinitas an poſſit dici ſpiritus ſanctus 430
Tres perſonæ impropriè dicuntur. 429
Trinitas non excludit ſimpliplicitatem vnitatis. 441. 442.
Trinitas ſolus Deus quo modo dicatur. 442
Trinus dicitur Deus, non triplex. 442
Omnibus perſonis conuenit luminis & ſapientiæ vocabulum. 451
Tres perſonas qua neceſſitate Græci hypoſtaſes dixerint. 453
Tres deos quare nó dicimus, nec tres eſſentias. 455.456
In trinitate non eſt maius aut minus. 463
Trinitas quo modo diligatur incognita. 468
De trinitate quomodo cogitandum. Ibid.
De trinitate quo modo inquirendum. 478
Et cognitio Dei quando perficietur. Ibid.
Trinitatis veſtigium in anima 504.& 507
Trinitatis veſtigium in corpore. 506
Trinitatis veſtigium in omni ſenſu corporis. 507
Trinitatis veſtigium in memoria. 516
Trinitatis imago in bonis tantùm. 514
In trinitate diuina tanta eſt ſubſtantiæ vnitas, vt æqualitatem teneat, pluralitaté non recipiat. 1413
Trinitatis ſimilitudo, & imago differunt. 524
Triadis veſtigium in cognitione ſpiritali. 540.& ſeq.
Trinitas ſimul operata eſt redemptionem hominis. 554.
Trinitatis imago imperfecta eſt etiam in quibuſlibet. 564.565
Trinitatis vera imago in qua animi parte ſit 569
Trinitas quæ in ſimplicitate Dei eſt incomprehenſibilis. 600
Trinitas aliter in nobis, quàm in Deo. 106

Trinitas quàm vera ſit in Dei vnitate, & quàm vera in eiuſdem trinitate vnitas. 629
In trinitate nulla tẽporis interualla. 632
Trinitatis ſignificatio. 692
De trinitate quæſtiunculæ. 1377 & ſeq.
Contra eos qui inducunt diuerſitatem in ſanctam trinitatem. 1023
In vna perſona interdum intelliguntur omnes. 331. 332
Tres perſonas negantes reprehenduntur. 1022
Item tres deos inducentes. 1022.1023
Triſticiæ malum. 934
Triſticia iniqua patientis melior eſt quàm leticia iniqua facientis. 1411
Troporum cognitio neceſſaria. 72
Tropica locutio quæ. 82. & 604
Tropi veteris inſtrumenti explicati. 220. & ſequentibus libris.
Troporum nomina non facilè enunciantur. 604
Tunicæ pelliceæ. 899
Ad turpiſſima gradus. 532
Tyberis, priùs Albula. 817
Tyrannis ſatanæ. 1413
Tyri princeps diabolum ſignificat. 889

V

Varietatis cupido vndè naſcatur. 1195
Vaſa iræ & miſericordiæ. 1406
Vates qui apud nos prophetæ. 411
Vaticinia mundi. 411
Vates Ethnici cur permittantur prophetizare. 412
Velamentum Moyſi, & coma priſcorum ſanctorum, idẽ ſignificant. 1068
Velare caput quid ſignet. 1068. & ſeq.
Velamen Moyſi. 1091
Voluntas. 1107
Voluntas aliena quo modo cernatur 545
Voluntas Dei, omniũ cauſa. 378 & 787. & 1397
Voluntatem Dei in ſcripturis ſanctis diſcimus. 26
Voluntas Dei efficax. 244. 245
Voluntates Dei in ſaluandis & perdendis. 245
Contra voluntatem Dei, nihil. 247
Voluntas bona, alia Dei, alia hominis. 248
Volũtas Dei eſt prima & ſumma cauſa omnium corporaliũ ſpiritaliumque motionum. 1397
Voluntas Dei bona, mala hominũ voluntate impletur. Ibidem.

††††††

De

De voluntate Dei. 1112. & 1427
Voluntas noſtra qualis futura ſit. 250
Volútas hominis poſt baptiſmum. 270
Voluntas Adæ libera. 307
Voluntas hominis repugnans Deo. 824
Voluntas hominis eget ope Dei. 1072. 1073
Voluntas credendi à Deo. 1114
Voluntatem æſtimari. 1402
Voluntas bona à Deo præparatur. 251
Voluntas bona à Deo. 214. & 268. & 1072
Beatius velle bona quæ non habeas, quàm habere quicquid vtcunque vis. 548
Venenoſa animalia quare creata. 717
Venia. 1411
Ventriloqua 41
Venti generatio. 712
Verba, ſigna rerum. 5. 6.
Verba obtinent principatum inter ſigna. 24
Verba nunc propriè, nunc metaphoricè accipiuntur. 29
Verborũ proprietas quo modo percipienda. 33
Verbum idem, non idem ſignificat vbique. 70
In verbis verum ametur, non verba. 96
Verbis contendere. 118
Verbum pro facto in ſcripturis. 180
Et cogitatio, & nutus, & literæ verba ſunt, & verbi diuini habent imaginem. 605
Verbum hominis quatenus verum. 610
Verbum Dei noſtris opinioni bus præferendum. 389. & 855
Verbũ Dei, doctrina diuina. 608
Verbũ Dei cur ſubinde obſcurum. 617
Verbi miniſterium non eſſe mendicitatem. 1049
Verbi præcones quare ſtipendium accipiant. 1062
Verbi præcones diuerſi, ſecũdum linguæ ingenij, vitæ diuerſitatem. 118
Verbi miniſtris debetur victus. 1039. & 1055
Verbi externi vſus. 1114
Verbi ruminatio. 1410
Verbum Dei eſt filius Dei patris. 451
Verbum patris Chriſtus dicitur, & quare. 184
Verbum, ſapientia. 673
De verbo ſummo. 608. & ſequentibus.
Verbum per omnia æquale patri promenti. 613
Verbum æternum quale. 614
Verbum æternum, à verbo hominis quo modo differat. 486. & 608

Verbum quo modo caro factum. 9.10
Verbi & carnis vnio. 305
Verbi miſſio. 1429
Verbi incarnatio.1403.& 1426 & 1428
Veritas. 1411.& 1437
Veritas odium parit. 1409
Veritas & fides. 1429
Verum omne à quo. 4
Verum in verbis ametur, non verba. 96.in fine
Veritati percipiendæ quo modo reddimur habiles. 396 397
Veritatis cognitio. 1633
Veritas quo modo diſcatur. 1438
Veritatis prædicatio, bonus odor Chriſti. 1429.in fine
Veritas vincit. 1411
Veritatis atteſtatio per hoſtes eiuſdẽ. 1125.& 1127.1128
Veritas Dei eſt, mendacium hominis. 4.& 1425
Veritas vbicunque inuenta, Domini eſt. 38
Veritas Chriſtus. 1425
Ex veritate qui ſint. 1434 1435
Vermiculi etiam obediunt iuſſioni diuinæ. 845
Veſpera quare non ſequatur diem ſeptimum. 738.& ſequentibus
Veſtes non detritæ. 974
Vetus homo. 1401
Vetus teſtamentum & nouũ, quare dicantur. 1093.1094
Via ad Deum. 9.& 17 & 20. & 210
Via anguſta. 1393
Videre refertur ad omnes ſenſus. 166
Animus purgatus Deum videt. 9
Deus viſibilis induta carne. 9
Mundo corde videntur diuina. 631
Viſio in Sina. 365
Viſiones ſanctorũ quales. 873
Viſionum genera tria, aut corpore, aut ſpiritu, aut mente. 904.& ſequent.& 926. & ſeq.
Viſa ſomniantium, ægrotantium, phreneticorum, in ecſtaſi, & cæcorum conſiderata. 920. & ſequentibus copioſe
Viſiones pueri cuiuſdam ægrotantis. 919
Viſionum cauſæ, & diuerſitas.920. & ſequentibus, abunde.
Viſiones diuinitus demonſtratæ. 923.& ſeq.
Viſiones corporales plerunq; fallunt. 927
Viſio ſola intellectualis certa. 927
Viſiones prophetarũ.928.929
Viſiq ſpiritalis quo modo accipienda. 931
Viſa beatorum poſt mortem. 937
Viſionum animæ varia genera. 1155.& ſeq.
Viſionum exempla.911.& ſequen

quentibus.
Viduis nuptias prohibentes taxantur. 1032
Victoria per Heliſæum. 991
Vindicta Sodomitica, 954
Virga Aaron quo modo floruit. 849.& 970
Virga in ſerpentem. 958
Virgines ſcriptura dicit mulieres. 127.& 163.& 164
Virgo Maria, ſemper fuit virgo. 274
Virginitas carnis & animæ. 1399
Virginitas præfertur nuptiis. 273
Virginitas & nuptiæ. 838
Virginitatis laudatio, ex Cypriano & Ambroſio. 110. & ſequentibus.
Viride agri cur additum. 754
Virtutes quatuor. 1134
Virtutes cardinales quatuor. Ibidem,
Virtutes in anima. 932
Virtutes an deſinant in vita futura, 578
Contra vicia lucta. 1421
Vicia ipſa, non homines odio habendi. 1397.1398
Vitiorum noticia non mala, ſed ipſa vicia. 488
Viciorum fuga in contraria, 839
Vicium non niſi in bono. 1421
Vicio prior natura. 1404
Vitulus pro boue. 179
Vitulorum aureorum dedicatio. 982
Quo modo videndum ex Pſalmis. 1223.& ſeq.
Viui & mortui, qui dicantur 190.& 225
Vita & mors animæ. 1191.& 1407.& 1414
Vitæ præſentis ad futuram cõparatio. 1095
Vita filij Dei. 1427
Vita pater, filius, & ſpiritus ſanctus. 1433
Vita æterna, cognitio Dei. 1095
Vita æterna, gratia Dei. 251
Vita æterna. 1095
Vitæ æternæ manſiones multæ. 1431
In vita futura fides tranſibit. 569
An, & cæteræ virtutes deſinant, 578
Vitæ corporeæ gradus incrementorum. 1145
Vita præſens peregrinatio. 6
Vita præſens, vanitas. 367. in fine.
Viuendi præcepta ex ſcriptura petenda. 1207.& ſequentibus
Vita bona, donum Dei. 1074 & ſeq.
Vitæ malæ origo. 294
Vnctio Chriſti ſpiritalis. 633
Vnguentum pretioſum myſticè. 64
Vnigenitus, Chriſtus. 186
Vnitas dilectionis. 1429
Vnum ſumus in Chriſto omnes, per naturam ſcilicet, & charit

charitatem. 404
Vnitas trinitatis. 483
Aliter vnum pater & filius, aliter nos. 438
Vnio verbi & carnis. 305
Vniuerſitas rerum bonitate Dei conſiſtit. 202
Vniuerſi decus. 1404
Vniuerſitas. 668
Vniuerſitatis natura. 831
Volatilia. 663
Volatilia cœli non metunt, &c. quo modo intelligatur. 1063
In voluptarios. 1253
Vota ſeruanda. 300
Votum continenciæ ſeruandum. 300
Etiam coniugatis. 301
Votum Chriſtianorum. 1392
Vouet nemo rectè quicquam niſi à Domino accipiat. 1396
Voces dicuntur tonitrua. 143
Vox Dei ambulantis. 895
Vox mentis. 1399
Vſus illicitus, abuſus dicitur. 6
Vti quid. Ibidem.
Vtendum quo modo temporalibus. 20
Vxores multas habuerunt patriarchæ. 65. & 67

Finis Indicis tertij tomi operum D. Auguſtini.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE DOCTRINA CHRISTIANA

LIBER PRIMVS.

PROLOGVS.

SVNT præcepta quædam tractãdarum ſcripturarum, quæ ſtudioſis earum video non incommode poſſe tradi, vt non ſolum legendo alios qui diuinarũ literarum operta aperuerunt, ſed & aliis ipſi aperiendo proficiant. Hæc tradere inſtitui volentibus & valentibus diſcere, ſi deus ac dominus noſter ea, quæ de hac recogitanti ſolet ſuggerere, etiam ſcribenti mihi non deneget. Quod antequam exordiar, videtur mihi reſpondendum eſſe his, qui hæc reprehenſuri ſunt, aut reprehenſuri eſſent, ſi eos non antè placaremus. Quod ſi nonnulli etiam poſt ita reprehenderint, ſaltem alios non mouebunt, nec ab vtili ſtudio ad imperitiæ pigritiam reuocabunt, quos mouere poſſent, niſi præmunitos præparatóſque inuenirent. Quidam enim reprehenſuri ſunt hoc opus noſtrum, cum ea quæ præcepturi ſumus, non intellexerint. Quidam vero cum intellectis vti voluerint, conatíque fuerint ſcripturas diuinas ſecundum hæc præcepta tractare, neque valuerint aperire atque explicare quæ cupiunt, inani-

ter me laboraſſe arbitrabuntur. Et quia ipſi non adiuuabuntur hoc opere, nullum adiuuari poſſe cenſebunt. Tertium genus eſt reprehenſorum, qui diuinas ſcripturas vel reuera bene tractant, vel bene tractare ſibi videntur. Qui quoniam nullis huiuſcemodi obſeruationibus lectis quales nunc tradere inſtitui, facultatem exponendorum ſanctorum librorum ſe aſſecutos vel vident vel putant, nemini eſſe iſta præcepta neceſſaria, ſed potius totum quod de illarum literarum obſcuritate laudabiliter aperitur, diuino munere fieri poſſe clamitabunt. Quibus omnibus breuiter reſpondens, Illis qui hæc quæ ſcribimus nō intelligunt, hoc dico, me ita non eſſe reprehendendum, quia hæc non intelligunt, tanquam ſi lunam veterem vel nouam ſydúſve aliquod minime clarum vellent videre, quod ego intē to digito demonſtrarem, Illis autem nec ad ipſum digitum meum videndum ſufficiens eſſet acies oculorum, nō propterea mihi ſuccenſere deberent? Illi verò qui etiam iſtis præceptis cognitis atque perceptis, ea quæ in diuinis libris obſcura ſunt, intueri nequiuerint, arbitrentur ſe digitum quidem meū intueri poſſe, ſydera verò quibus demonſtrandis intenditur, videre non poſſe. Et illi ergo & iſti me reprehendere deſinãt, & lumen oculorum diuinitus ſibi præberi deprecentur. Non enim ſi poſſum membrum meum ad aliquid demonſtrandum mouere, poſſum etiam oculos accendere, quibus vel ipſa demonſtratio mea, vel etiam illud quod volo demonſtrare, cernatur. Iam vero eorum qui diuino munere exultant, & ſine talibus præceptis qualia nunc tradere inſtitui, ſe ſanctos libros intelligere atque tractare gloriantur, & propterea ſuperflua voluiſſe me ſcribere exiſtimant, ſic eſt lenienda commotio, vt quanuis magno Dei munere iure lætentur, recordentur ſe tamen per homines didiciſſe vel literas. Nec propterea ſibi ab Antonio ſancto & perfecto viro Aegyptio monacho inſultari debere, qui ſine vlla ſcientia literarum ſcripturas diuinas, & memoriter audiendo tenuiſſe, & prudenter cogitando intellexiſſe prædicatur. Aut ab illo ſeruo Barbaro Chriſtiano, de quo à grauiſsimis fidéque digniſsimis viris nuper accepimus: qui literas quoque ipſas nullo docente homine, in plenam notitiam orando vt ſibi reuelarentur, accepit, triduanis precibus impetrans, vt etiam codicem oblatum ſtupentibus qui aderãt legendo percurreret. At ſi hæc quiſque falſa arbitretur, non ago pugnaciter. Certe enim quoniam cum Chriſtianis nobis

Antonius eremita, θεοδίδακτος.

res

res eſt, qui ſe ſcripturas ſanctas ſine duce homine gaudent noſſe,& ſi ita eſt,vero & non mediocri gaudent bono, concedant neceſſe eſt vnumquenque noſtrum & ab ineunte pueritia conſuetudine audiendi linguam ſuam didiciſſe,& aliam aliquam vel Græcam vel Hebræam vel quamlibet cæterarum, aut ſimiliter audiendo,aut per hominem præceptorem accepiſſe.Iã ergo ſi placet ,moneamus omnes fratres, ne paruulos ſuos iſta doceant, quia momento vno temporis adueniente ſpiritu ſancto , repleti Apoſtoli omnium gentium linguis locuti ſunt:aut cui talia non prouenerint, non ſe arbitretur eſſe Chriſtianum,aut ſpiritum ſanctum accepiſſe ſe dubitet:Immo vero & quod per hominem diſcendum eſt, ſine ſuperbia diſcat, & per quem docetur alius,ſine inuidia tradat quod accepit. Neque tentemus eum cui credidimus, ne talibus inimici verſutiis & peruerſitate decepti, ad ipſum quoque Euangeliũ audiendum atque diſcendum nolimus ire in eccleſias,aut codicem legere,aut legentem prædicantémque hominem audire,& expectemus rapi vſque in tertium cœlum,ſiue in corpore, ſiue extra corpus ſicut dixit Apoſtolus.& ibi audire ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui:aut ibi videre dominum Ieſum Chriſtum, & ab illo potius quàm ab hominibus audire Euangelium. Caueamus tales tentationes ſuperbiſsimas & periculoſiſsimas,magíſque cogitemus & ipſum Apoſtolum Paulum,licet diuina & cœleſti voce proſtratum & inſtructum,ad hominem tamen miſſum eſſe vt ſacramenta perciperet atque copularetur eccleſiæ: & Centurionem Corneliũ quamuis exauditas orationes eius eleemoſynáſque reſpectas ei angelus nunciauerit, Petro tamen traditum imbuendum, per quem non ſolum ſacramenta perciperet, ſed etiam quid credendum , quid ſperandum,quid diligendum eſſet, audiret. Et poterant vtique omnia per angelum fieri:ſed abiecta eſſet humana conditio, ſi per homines hominibus verbum ſuum deus miniſtrare nolle videretur. Quomodo enim verum eſſet quod dictum eſt, Templum enim dei ſanctum eſt quod eſtis vos,ſi deus de humano templo reſponſa non redderet, & totũ quod diſcendum hominibus tradi vellet, de cœlo atque per angelos perſonaret? Deinde ipſa charitas quæ ſibi inuicem homines nodo vnitatis aſtringit, non haberet aditum refundendorum & quaſi miſcendorum ſibimet animorum,ſi homines per homines nihil diſcerent. Et certe ſpadonem illum qui

Marginal notes: 2. Cor. 12. — Actor. 9. — Actor. 10. — 1. Corint. 3.

Acto.8. Eſaiam Prophetam legens non intelligebat, neque Apoſtolus ad angelum miſit, nec per angelum ei quod non intelligebat expoſitum, aut diuinitus in mente ſine hominis miniſterio reuelatum eſt: ſed potius ſuggeſtione diuina miſſus eſt ad eum, ſeditq; cum eo Philippus, qui nouerat Eſaiam Prophetam, eiq; humanis verbis & lingua quod in ſcriptura illa tectum erat, *Exod.18.* aperuit. Nónne cum Moyſe deus loquebatur, & tamen conſilium regendi atque adminiſtrandi tam magni populi à ſocero ſuo alienigena ſcilicet homine, & maxime prouidus, & minime ſuperbus accepit? Nouerat enim ille vir ex quacunq; anima verum conſilium proceſsiſſe, non ei, ſed illi qui eſt veritas incommutabili deo tribuendum eſſe. Poſtremo quiſquis ſe nullis præceptis inſtructum diuino munere quæcunq; in ſcripturis ſanctis obſcura ſunt intelligere gloriatur, bene quidem credit, & verum eſt non eſſe illam ſuam facultatem quaſi ex ſeipſo exiſtentem, ſed diuino munere traditam. Ita enim dei gloriam quærit, non ſuam. Sed cum legit, & nullo ſibi hominũ exponente intelligit, cur ipſe aliis affectat exponere, ac nõ potius eos remittit deo, vt ipſi quoque non per hominem, ſed illo intus docente intelligant? Sed videlicet timet ne audiat à do- *Matth.25* mino. Serue nequam, dares pecuniam meam nummulariis. Sicut ergo hi ea quæ intelligunt, produnt cæteris vel loquendo vel ſcribendo, ita ego quoque ſi non ſolum ea quæ intelligant, ſed etiam intelligendo ea quę obſeruent, prodidero, culpari ab *Ioan.14.* eis profecto non debeo: quanquam nemo debeat aliquid ſic ha- *1. Cor.4.* bere quaſi ſuum proprium, niſi fortè mendacium. Nam omne verum ab illo eſt, qui ait, Ego ſum veritas. Quid enim habemus quod non accepimus? Quod ſi accepimus, quid gloriamur quaſi non acceperimus? Qui legit audientibus literas, vtique quas agnoſcit enunciat, Qui autem ipſas literas tradit, hoc agit vt alij quoque legere nouerint, vterque tamen hoc inſinuat quod accepit. Sicut etiam qui ea quæ in ſcripturis intelligit, exponit audientibus, tanquam literas quas agnoſcit, pronunciat lectoris officio. Qui autem præcipit quo modo intelligendum ſit, ſimilis eſt tradenti literas, hoc eſt præcipienti quo modo ſit legendum: vt quo modo ille qui legere nouit, alio lectore non indiget, cum codicem inuenerit, à quo audiat quid ibi ſcriptum ſit: ſic iſte qui præcepta quæ conamur tradere, acceperit, cum in libris aliquid obſcuritatis inuenerit, quaſdam regulas veluti literas tenens, intellectorem alium non requirat,

per

per quem ſibi quod opertum eſt, retegatur, ſed quibuſdam ve-
ſtigiis indagatis ad occultum ſenſum ſine vllo errore ipſe per
ueniat, aut certe in abſurditatem prauæ ſententiæ non inci-
dat. Quapropter quanquam & in ipſo opere ſatis apparere poſ
ſit, huic officioſo labori noſtro non recte aliquem contradice
re, tamen ſi huiuſcemodi procemio quibuſlibet obſiſtentibus
conuenienter videtur eſſe reſponſum, huius viæ quam in hoc
libro ingredi volumus, tale nobis occurrit exordium. *Inuentio et*
DVAE SVNT res quibus nititur omnis tracta- *pronuncia-*
tio ſcripturarum. Modus inueniendi quæ intelli- *tio.*
genda ſunt, & modus proferendi quæ intellecta CAP. I.
ſunt. De inueniendo prius, de proferendo poſtea
differemus. Magnum onus † & arduum, & ſi ad ſuſtinendum † *opus.*
difficile, vereor ne ad ſuſcipiendum temerarium. Ita ſanè ſi de
nobiſipſis præſumeremus. Nunc vero cum in illo ſi ſpes per-
agendi huius operis, à quo nobis in cogitatione multa de hac
re iam tradita tenemus, non eſt metuendum ne dare deſinat
cætera, cùm ea quæ data ſunt, cœperimus impendere. Omnis
enim res quæ dando non deficit, dum habetur & non datur,
nondum habetur quo modo habenda eſt. Ille enim ait, Qui ha *Matth. 13.*
bet, dabitur ei: Dabit ergo habentibus, id eſt, cum benignita-
te vtentibus eo quod acceperunt, adimplebit benignitate vten
tibus eo quod acceperunt, adimplebit atque cumulabit quod
dedit. Illi quinque & illi ſeptem erant panes, antequam incipe *Matt. 14.*
rent dari eſurientibus. Quod vbi fieri cœpit, cophinos & ſpor- *& 15.*
tas ſatiatis tot hominum milibus impleuerunt. Sicut ergo ille
panis dum frangeretur, accreuit, ſic ea quæ ad hoc opus aggre
diendum iam dominus præbuit, cum diſpenſari cœperint, eo-
ipſo ſuggerente multiplicabuntur, vt in ipſo hoc noſtro mini-
ſterio, non ſolum nullam patiamur inopiam, ſed de mirabili
etiam abundantia gaudeamus. Omnis doctrina vel rerum
eſt vel ſignorum, ſed res per ſigna diſcuntur. Proprie autem *Res & ſi-*
nunc res appellaui, quæ non ad ſignificandum aliquid adhiben *gna.*
tur, ſicuti eſt lignum, lapis, pecus, atque huiuſmodi cætera. Sed CAP. II.
non illud lignum quod in aquas amaras Moyſem † legiſſe le- *1. ſen. di. 1.*
gimus, vt amaritudine carerent: neque ille lapis quem Iacob *cap. 1.*
ſibi ad caput poſuerat: neque illud pecus quod pro filio immo- † *proieciſſe.*
lauit Abraham. Hæ namq; ita ſunt vt aliarum etiam ſigna ſint *Exod. 15.*
rerum. Sunt autem alia ſigna quorum omnis vſus in ſignificã- *Gene. 28.*
do eſt, ſicuti ſunt verba. Nemo enim vtitur verbis niſi aliquid *& 29.*

ſignificandi gratia. Ex quo intelligitur quid appellem ſigna, res eas videlicet quæ ad ſignificandum aliquid adhibentur. Quamobrem omne ſignum etiam res aliqua eſt. Quod enim nulla res eſt, omnino nihil eſt. Non autem omnis res etiam ſignum eſt. Et ideo in hac diuiſione rerum atque ſignorum, cum de rebus loquemur, ita loquemur, vt etiam ſi earum aliquæ adhiberi ad ſignificandum poſſunt, non impediant partitionẽ qua prius de rebus, poſtea de ſignis diſſeremus, memoritérq; teneamus id nũc in rebus cõſiderandũ eſſe quod ſunt, nõ quod aliud etiã præter ſeipſas ſignificant. Res ergo aliæ ſunt quibus fruendum eſt, aliæ quibus vtendum, aliæ quæ fruuntur & vtuntur. Illæ quibus fruendum eſt, beatos nos faciunt, Iſtis quibus vtendum eſt, tendentes ad beatitudinem adiuuamur, & quaſi adminiculamur, vt ad illas quæ nos beatos faciunt, peruenire, atque his inhærere poſsimus. Nos vero qui fruimur & vtimur, inter vtraſque conſtituti, ſi eis quibus vtendum eſt frui voluerimus, impeditur curſus noſter, & aliquando etiam deflectitur, vt ab his rebus quibus fruendum eſt obtinendis, vel retardemur, vel etiam reuocemur, inferiorum amore præpediti. Frui enim eſt amore alicui rei inhærere propter ſeipſam. Vti autem quod in vſum venerit ad id quod amas obtinendum referre, ſi tamen amandum eſt. Nam vſus illicitus, abuſus potius vel abuſio nominandus eſt. Quomodo ergo ſi eſſemus peregrini, qui beatè viuere niſi in patria non poſſemus, eáque peregrinatione vtique miſeri, & miſeriam finire cupientes, in patriam redire vellemus, opus eſſet vel terreſtribus vel marinis vehiculis quibus vtendum eſſet vt ad patriam qua fruendum erat peruenire valeremus: quòd ſi amœnitates itineris & ipſa geſtatio vehiculorum nos delectaret, conuerſi ad fruendum his quibus vti debuimus, nollemus cito viam finire, & peruerſa ſuauitate implicati alienaremur à patria cuius ſuauitas faceret beatos, Sic in huius mortalitatis vita peregrinantes à domino ſi redire in patriam volumus, vbi beati eſſe poſſumus, vtendum eſt hoc mundo, non fruendum vt inuiſibilia dei per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciantur: hoc eſt, vt de corporalibus temporalibúſque rebus æterna & ſpiritalia capiamus. Res igitur quibus fruendum eſt, pater & filius & ſpiritus ſanctus eſt, eadémque trinitas, vna quædam ſumma res communíſque omnibus fruentibus ea, ſi tamen res & non rerum omnium cauſa ſit, ſi tamen & cauſa. Non enim

Rerũ diuiſio. c. iii. 1. ſen. di. 1. ca. Id ergo.

Frui et vti CAP. IIII.

1. Cor. 5.

Roma. 1.

Trinitas. CAP. V.

enim facile nomen quod tantæ excellentiæ conueniat, poteſt inueniri, niſi quòd melius ita dicitur, Trinitas hæc, vnus deus ex quo omnia, per quem, omnia in quo omnia. Ita pater & filius & ſpiritus ſanctus, & ſingulus quiſque horum deus, & ſimul omnes vnus deus, & ſingulus quiſque horum plena ſubſtantia, & ſimul omnes vna ſubſtantia. Pater nec filius eſt nec ſpiritus ſanctus: filius nec pater eſt nec ſpiritus ſanctus: ſpiritus ſanctus nec pater eſt nec filius: ſed pater tantum pater, & filius tantum filius, & ſpiritus ſanctus tanum ſpiritus ſanctus. Eadem tribus æternitas, eadem incommutabilitas, eadem maieſtas, eadem poteſtas. In patre vnitas, in filio æqualitas, in ſpiritu ſancto vnitatis æqualitatiſque concordia, Et tria hæc vnũ omnia propter patrem, æqualia omnia propter filium, connexa omnia propter ſpiritum ſanctum. Diximúſne aliquid & ſonuimus aliquid dignum deo? Immo vero me nihil aliud quàm dicere voluiſſe ſentio. Si autem dixi, non eſt hoc quod dicere volui. Hoc vnde ſcio, niſi quia deus ineffabilis eſt: quod *Deus ineffabilis.* autem à me dictum eſt, ſi ineffabile eſſet, Ac per hoc ne ineffabilis quidem dicendus eſt deus, quia & hoc cum dicitur, ali- CAP. VI. quid dicitur. Et fit neſcio quæ pugna verborum, quoniam ſi illud eſt ineffabile quod dici non poteſt, non eſt ineffabile quod vel ineffabile dici poteſt. Quæ pugna verborum ſilentio cauenda potius quàm voce pacanda eſt. Et tamen deus, cùm de illo nihil digne dici poſsit, admiſit humanæ vocis obſequium, & verbis noſtris in laude ſua gaudere nos voluit. Nã inde eſt quod & dicitur deus. Non enim reuera in ſtrepitu iſtarum duarum ſyllabarum ipſe cognoſcitur, ſed tamen omnes Latinæ linguæ ſocios, cum aures eorum ſonus iſte tetigerit, mouet ad cogitandam excellentiſsimam quandam immortaléınque naturam. Nam cum ille vnus cogitatur deo- *Deum o[mn]es intelligunt id quo nihil melius.* rum deus, ab his etiam qui alios & ſuſpicantur & vocant & colunt, deos, ſiue in cœlo ſiue in terra, ita cogitatur, vt aliquid quo nihil melius ſit atque ſublimius, illa cogitatio conetur attingere. Sanè quoniam diuerſis mouentur bonis, partim eis CAP. VII. quæ ad corporis ſenſum, partim eis quæ ad animi intelligentiam pertinent, Illi qui dediti ſunt corporis ſenſibus, aut ipſum cœlum, aut quod in cœlo fulgentiſsimum vident, aut ipſum mundum, deum deorum eſſe arbitrantur. Aut ſi extra mundum ire contendunt, aliquid lucidum imaginantur, idque vel infinitum vel ea forma, quæ optima videtur, inani

ſuſpicione conſtituunt, aut humani corporis figuram cogitant, ſic eam cæteris anteponunt. Quòd ſi vnum deum deorum eſſe non putant, & potius multos aut innumerabiles æqualis ordinis deos, etiam eos tamen prout cuique aliquid corporis videtur excellere, ita figuratos animo tenent. Illi autē qui per intelligentiam pergunt videre quod deus eſt, omnibus eum naturis viſibilibus & corporalibus, intelligibilibus etiam & ſpiritalibus omnibus mutabilibus præferunt. Omnes tamen pro excellentia dei certatim dimicant. Nec quiſquam inueniri poteſt, qui hoc deum credat eſſe quo melius aliquid eſt. Itaque hoc omnes deum conſentiunt eſſe, quod cæteris rebus omnibus anteponunt.

Deo nihil ſapientius. CAP. VIII.

Et quoniam omnes qui de deo cogitant, viuum aliquid cogitant, illi ſoli poſſunt non abſurda & indigna de deo exiſtimare, qui vitam ipſam cogitant, & quæcunque illis forma occurrerit corporis, eam vita viuere vel non viuere ſtatuunt, & viuentem non viuenti anteponunt, eámque ipſam viuentem corporis formam quantalibet luce præfulgeat, quantalibet magnitudine præmineat, quantalibet pulchritudine ornetur, aliud eſſe ipſam, aliud vitam qua vegetatur intelligunt: eámque illi moli quæ ab illa vegetatur & animatur dignitate incomparabili præferunt. Deinde ipſam vitam pergunt inſpicere: & ſi eam ſine ſenſu vegetantem inuenerint, qualis eſt arborum, præponunt ei ſentientem, qualis eſt pecorum: & huic rurſus intelligentem, qualis eſt hominum. Quam cum adhuc mutabilem viderint, etiam huic aliquam incommutabilem coguntur præponere: illam ſcilicet vitam quæ non aliquando deſipit, aliquando ſapit, ſed eſt potius ipſa ſapientia. Sapiens enim mens, id eſt, adepta ſapientiam, antequā adipiſceretur non erat ſapiens. At vero ipſa ſapientia, nec fuit vnquā inſipiens, nec eſſe vnquam poteſt. Quam ſi non viderent, nullo modo plena fiducia vitam incommutabiliter ſapientem, commutabili vitæ anteponerent. Ipſam quoque regulam veritatis qua illam clamant eſſe meliorem, incommutabilem vident. Nec vſpiam niſi ſupra ſuam naturam vident,

Peruerſum iudicium. CAP. IX.

quandoquidem ſe vident mutabiles. Nemo eſt enim tam imprudenter inſulſus qui dicat, vnde ſcis incommutabiliter ſapientem vitam commutabili eſſe præferendam? Idipſum enim quod interrogat, vnde ſciam, omnibus ad contemplandum communiter atque incommutabiliter præſto eſt. Et hoc qui non videt, ita eſt quaſi cæcus in ſole, cui nihil prodeſt ipſis locis

Digitized by Google

locis oculorum eius tam claræ ac præſentis lucis fulgor infuſus. Qui autem videt ac refugit, conſuetudine vmbrarum carnalium inualidam aciem mentis gerit. Prauorũ igitur morum quaſi contrariis flatibus ab ipſa patria repercutiuntur homines, poſteriora atque inferiora ſectantes, quàm illud quod eſſe melius atque præſtantius confitentur.

Purgatus anim⁹ deũ videt. CAP. X.

Quapropter cum illa veritate perfruendum ſit, quæ incommutabiliter viuit, & in ea trinitas deus author & conditor vniuerſitatis rebus quas condidit conſulat, purgandus eſt animus, vt perſpicere illam lucem valeat & inhærere perfectè. Quam purgationē quaſi ambulationē quandã, & quaſi nauigationē ad patriam eſſe arbitremur. Nõ enim ad eũ qui vbiq; pręſens eſt, locis mouemur: ſed bono ſtudio boniſq; moribus.

Cur denuſa ſtus homo. CAP. XI.

Quod non poſſemus niſi ipſa ſapientia tantæ etiam noſtræ infirmitati congruere dignaretur, & viuendi nobis præberet exemplum, non aliter quàm in homine, quoniam & nos homines ſumus. Sed quia nos cum ad illam venimus, ſapienter facimus: ipſa cum ad nos venit, ab hominibus ſuperbis quaſi ſtulte feciſſe putata eſt. Et quoniam nos cum ad illam venimus, conualeſcimus: ipſa cum ad nos venit: quaſi infirma exiſtimata eſt. Sed quod ſtultum eſt dei, ſapientius eſt hominibus: & quod infirmum eſt dei, fortius eſt hominibus. Cum ergo ipſa ſit patria, viam ſe quoque nobis fecit ad patriam. Et cum ſano & puro interiori oculo vbiq; ſit præſens, eorum qui oculũ illum infirmum immũdúmq; habent, oculis etiam carneis apparere dignata eſt. Quia enim in ſapientia dei non poterat mũdus per ſapientiam cognoſcere deum, placuit deo per ſtultitiã prædicationis ſaluos facere eredentes. Nõ igitur per locorum ſpacia veniendo, ſed in carne mortali mortalibus apparendo veniſſe ad nos dicitur. Illuc enim venit vbi erat, quia in hoc mundo erat, & mundus per eum factus eſt. Sed quoniam cupiditate fruendi pro ipſo creatore creatura, homines configurati huic mundo, & mundi nomine congruentiſſime vocati, non eum cognouerunt, propterea dixit Euangeliſta, Et mundus eum non cognouit. Itaque in ſapientia Dei non poterat mundus per ſapientiam cognoſcere deum. Cur ergo venit cum hic eſſet, niſi quia placuit deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes? Quo modo venit, niſi quia verbum caro factum eſt & habitauit in nobis? Sicuti cum loquimur, vt id quod in anima gerimus, in audientis animum per aures car-

1. Corin. 1.

Deus viſibilis induta carne.

CAP. XII.

1. Corin. 1.

Ioan. 1.

Ibidem.

Verbũ quo modo caro factum. CAP. XIII

Digitized by Google

neas illabatur, fit ſonus, verbum quod corde geſtamus, & locutio vocatur: nec tamen in eundem ſonum cogitatio noſtra conuertitur, ſed apud ſe manens integra, formam vocis qua ſe inſinuet auribus ſine aliqua labe ſine mutatione aſſumit: ita verbum dei non commutatum, caro tamen factum eſt vt habitaret in nobis

Deus hominē quomodo ſanarit. CAP. XIIII.

Sicut autem curatio via eſt ad ſanitatem, ſic iſta curatio peccatores ſanandos reficiendóſque ſuſcepit. Et quemadmodum medici cum alligant vulnera, non incompoſite, ſed apte id faciunt, vt vinculi vtilitatem quædam pulchritudo etiam conſequatur. ſic medicina ſapientiæ per hominis ſuſceptionem noſtris eſt accommodata vulneribus, de quibuſdam contrariis curans, & de quibuſdam ſimilibus. Sicut etiam ille qui medetur vulneri corporis, adhibet quædam contraria, ſicut frigidum calido, vel humidum ſicco, vel quid aliud huiuſmodi Adhibet etiam quædam ſimilia, ſicut linteolum vel rotundo vulneri rotundum, vel oblongum oblongo, ligaturámque ipſam non eandem membris omnibus, ſed ſimilem ſimilibus coaptat: ſic ſapientia dei hominem curans, ſeipſam exhibuit ad ſanādum, ipſa medicus, ipſa medicina. *Sapien.* 11. Quia ergo per ſuberbiam homo lapſus eſt, humilitatem adhibuit ad ſanandum. Serpentis ſapiētia decepti ſumus, dei ſtultitia liberamur. Quemodmodum autem illa ſapientia vocabatur, erat autem ſtultitia contemnentibus deum: ſic iſta quæ vocatur ſtultitia, ſapientia eſt vincentibus diabolum. Nos immortalitate male vſi ſumus vt moreremur, Chriſtus mortalitate bene vſus eſt vt viueremus Corrupto animo fœminæ ingreſſus eſt morbus: integro corpore fœminæ proceſsit ſalus. Ad eadem contraria pertinet quòd etiam exemplo virtutum eius vitia noſtra curantur. Iam vero ſimilia quaſi ligamenta membris & vulneribus noſtris adhibita illa ſunt, quòd per fœminam deceptos, per fœminam natus, homo homines, mortalis mortales, morte mortuos liberauit. Multa quoque alia diligentius conſiderantibus quos inſtituti operis peragendi neceſsitas nō rapit, vel à contrariis, vel à ſimilibus medicinæ Chriſtianæ apparet inſtructio.

Fulcitur fides reſurrectione & aſcenſione. CAP. XV. *Marci* 16 *Ioan.* 10. *Acto.* 10.

Iam vero credita domini à mortuis reſurrectio, & in cœlum aſcenſio, magna ſpe fulcit fidem noſtram. Multum enim oſtendit quàm voluntarie pro nobis animam poſuerit qui ſic eam habuit in poteſtate reſumere. Quāta ergo ſe fiducia ſpes credentium conſolatur conſiderans quantus quanta pro nondum credentibus paſſus ſit. Cùm enim

enim iudex viuorum atque mortuorum expectatur è cœlo,
magnum timorem incutit neglıgentibus, vt ſe ad indulgen-
tiam†*conuertant, eúmque magis bene agendo deſiderent, *†* al. dili-*
quàm male agendo formident. Quibus autem verbis dici, aut *gentiam.*
qua cogitatione capi poteſt præmium quod ille in fine datu-
rus eſt; quando ad conſolationem huius itineris tantum dedit
de ſpiritu ſuo, quo in aduerſis vitæ huius fiduciam cha- *Ephe. 1.*
ritatémque tantam eius, quem nondum videmus, habea-
mus: & dona vnicuique propria ad inſtructionem Eccleſiæ
ſuæ, vt id quod oſtendit eſſe faciendum, non ſolum ſine mur-
mure, ſed etiam cum delectatione † faciamus. Eſt enim *† dilectione*
Eccleſia corpus eius, ſicut Apoſtolica doctrina commendat, *Eccleſia*
quæ etiam coniunx eius dicitur. Corpus ergo ſuum multis *Chriſti ſpō-*
membris diuerſa officia gerentibus, nodo vnitatis & charita- *ſa.* CAP.
tis tanquam ſanitatis aſtringit. Exercet autem hoc tempore & XI.
purgat medicinalibus quibuſdam moleſtiis, vt erutam de hoc *Ephe. 5.*
ſeculo, in æternum ſibi copulet coniugem eccleſiam, non
habentem maculam neque rugam, aut aliquid huiuſmo-
di. Porrò quoniam in via ſumus, nec via iſta locorum *Via ad Chri-*
eſt, ſed affectuum, quam intercludebant quaſi ſepta quædam *ſtū.* CAP.
ſpinoſa præteritorum malitiæ peccatorum, quid liberalius XVII.
& miſerecordius facere potuit qui ſeipſum nobis quo redire-
mus ſubſternere voluit, niſi vt omnia donaret peccata con-
uerſis, & grauiter fixa interdicta reditus noſtri pro nobis
crucifixus euelleret? Has igitur claues dedit Eccleſię ſuę, *Claues Ec-*
vt quæ ſolueret in terra, ſoluta eſſent in cœlo: quæ ligaret in *cleſiæ.*
terra, ligata eſſent & in cœlo: ſcilicet vt quiſquis in Eccle- CAP.
ſia eius dimitti ſi peccata non crederet, non ei dimitteren- XVIII.
tur: quiſquis autem crederet, ſeque ab his correctus auerte- *Matth. 16*
ret in eiuſdem Eccleſiæ gremio conſtitutus, eadem fide
atque correctione ſanaretur. Quiſquis enim non credit di-
mitti ſibi poſſe peccata, fit deterior deſperando, quaſi nihil
illi melius quàm malum eſſe remaneat, vbi de fructu ſuæ
conuerſionis infidus eſt. Iam vero ſicut animi quædam *De renaſcē-*
mors eſt, vitæ prioris morúmque reiectio, † quæ fit pœni- *tia corporis*
tendo: ſic etiam corporis mors eſt animationis priſtinæ re- *& animi.*
ſolutio. Et quo modo animus poſt pœnitentiā qua priores mo- CAP. XIX
res perditos interemit, reformatur in melius, ſic etiam corpus *† reiectio.*
poſt iſtam mortem quam vinculo peccati omnes debemus,
credendum & ſperandū eſt reſurrectionis tempore in melius
commu

commutari: vt non caro & ſanguis regnum dei poſsideant quod fieri non poteſt, ſed corruptibile hoc induat incorrup-
1.Corin.15. tionem, & mortale hoc induat immortalitatem, nullámque faciens moleſtiam quia nullam patietur indigentiam à beata
Qui non renaſcantur. perfectáque anima cum ſumma quiete vegetetur. Cuius autem animus non moritur huic ſeculo, neque incipit confi-
CAP. XX. gurari veritati, in grauiorem mortem morte corporis trahitur. Neque ad communionem cœleſtis beatitudinis, ſed ad
Inæqualis reſurrectio bonorũ & malorum. luenda ſupplicia reuiuiſcet. Hoc itaque fides habet, atque ita rem ſe habere credendum eſt, neque animum, neque corpus humanum omnimodum interitum pati: ſed impios reſurgere ad pœnas inæſtimabiles, pios autem ad vitam ęternam.

CAP. XXI. *Ioan. 5.* *Solo deo fruendum.* In his igitur omnibus rebus illæ tantum ſunt quibus fruẽdum eſt, quas æternas atque incommutabiles commemorauimus. Cæteris autem vtendum eſt, vt ad illarum perfruitionẽ peruenire poſsimus. Nos itaque qui fruimur & vtimur aliis
CAP. XXII. rebus, res aliquæ ſumus. Magna enim quædam res eſt homo factus ad imaginem & ſimilitudinem dei, non inquantum
1.ſen. diſ.1. ca. Id ergo. mortali corpore includitur, ſed inquantum beſtias rationalis animæ honore præcellit. Itaque magna quæſtio eſt, vtrũ frui
Gene.1. ſe debeant homines, an vti, an vtrunque. Præceptum eſt enim
1.ſen.diſ.1. ca.cũ autẽ. nobis vt diligamus inuicem. Sed quæritur vtrum propter ſe homo ab homine diligendus ſit, an propter aliud. Si enim propter ſe, fruimur eo: ſi propter aliud, vtimur eo. Videtur autem mihi propter aliud diligendus. Quod enim propter ſe diligendum eſt, in eo conſtituitur vita beata. Cuius etiam ſi nondum res, tamen ſpes eius nos hoc tempore conſolatur.
Hiere.17. Maledictus autem qui ſpem ſuam ponit in homine. Sed nec ſeipſo quiſquam frui debet, ſi liquido aduertas, quia nec ſeipſum debet propter ſeipſum diligere, ſed propter illud quo fruendum eſt. Tunc quippe eſt optimus homo, cum tota vita
** † al. pergit* ſua peragitur* † in incommutabilem vitam, & toto affectu inhæret illi. Si autem ſe propter ſe diligit, non ſe refert ad deũ ſed ad ſeipſum conuerſus, non ad incommutabile aliquid cõuertitur. Et propterea iam cum defectu aliquo ſe fruitur, quia melior eſt cum totus hæret atque conſtringitur incommutabili bono, quàm cum inde vel ad ſeipſum relaxatur. Si ergo teipſum, non propter teipſum debes diligere, ſed propter illud vbi dilectionis tuæ rectiſsimus finis eſt, non ſuccenſeat alius homo, ſi etiam ipſum propter deum diligis. Hæc enim

regula

regula dilectionis conſtituta eſt. Diliges, inquit, proximũ tuũ ſicut teipſum: deũ verò ex toto corde, & ex tota mente, vt omnes cogitationes tuas & omnẽ vitam & omnẽ intellectũ in illum conferas, à quo habes ea ipſa quæ confers. Cum autem ait, Toto corde, tota anima, tota mente, nullã vitæ noſtræ partẽ reliquit quæ vacare debeat, & quaſi locum dare vt alia re velit frui, ſed quicquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur, quò totius dilectionis impetus currit. Quiſquis ergo rectè proximum diligit, hoc cum eo debet agere, vt etiam ipſe toto corde, tota anima, tota mente diligat deũ. Sic enim eum diligens tanquam ſeipſum, totam dilectionem ſui & illius refert in illam dilectionem dei, quæ nullum à ſe riuulum duci extra patitur cuius deriuatione minuatur.

3. ſent. diſt. 27. cap. con ſequenter.
Matt. 22.
Leuit. 19.
Deute. 6.
3. ſen. di. 27 c. dilectiõis.
Quid ſit diligendum.

CAP. XXIII.

Non autem omnia quibus vtendum eſt, diligenda ſunt, ſed ea ſola quæ a ut nobiſcum ſocietate quadam referuntur in deum, ſicuti eſt homo vel angelus, aut ad nos relata beneficio dei per nos indigens, ſicuti eſt corpus. Nam vtique martyres non dilexerunt ſcelus perſequentium ſe, quo tamen vſi ſunt ad promerendum deum. Cum ergo quatuor ſint diligenda. Vnum quod ſupra nos eſt, alterũ quod nos ſumus, tertiũ quod iuxta nos eſt, quartũ quod infra nos eſt. De ſecundo & quarto nulla præcepta danda erant. Quantumlibet enim homo excidat à veritate, manet illi dilectio ſui & dilectio corporis ſui. Fugax enim animus ab incommutabili lumine omnium regnatore id agit, vt ipſe ſibi regnet & corpori ſuo. Et ideo non poteſt niſi & ſe & corpus ſuum diligere. Magnum autem aliquid adeptum ſe putat, ſi etiam ſocius, id eſt, aliis hominibus dominari potuerit. Ineſt enim vitioſo animo id magis appetere, & ſibi tanquã debitũ vẽdicare, quod vni propriè debet deo. Talis autẽ ſui dilectio melius odiũ vocatur. Iniquum eſt enim quia vult ſibi ſeruire, & quod infra ſe eſt, cum ipſe ſeruire ſuperiori nolit. Rectiſsiméque dictum eſt, Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam: & ideo fit infirmus animus, & de mortali corpore cruciatur. Neceſſe eſt enim vt illud diligat, & eius corruptione prægrauetur. Immortalitas enim & incorruptio corporis de ſanitate animi exiſtit: ſanitas autem animi eſt firmiſsime inhærere potiori, hoc eſt, incommutabili deo. Cum vero etiam eis qui ſibi naturaliter pares ſunt, hoc eſt, hominibus dominari affectat, intolerabilis omnino ſuperbia eſt.

3. ſen. di. 27 ca. Sed quæ hac.
3. ſen. d. 28 ca. Hic põt. Et diſt. 29.
Pſal. 10.

Nemo ergo ſe odit. Et hinc quidem cum aliqua ſecta non

Carnẽ odiſſe quomodo

conueniat. nonnulla quæſtio fuit. Sed neque cor pus ſuum quiſquam odit.
CAP. XXIIII. Verum eſt enim quod ait Apoſtolus, Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit. Et quod nonnulli dicunt malle ſe omnino
Ephe. 5. eſſe ſine corpore, omnino falluntur. Non enim corpus ſuum,
3. ſen. diſt. 28. cap. 1. ſed corruptiones eius & pondus oderunt. Non itaque nullum corpus, ſed incorruptum & integerrimum † corpus volunt
† celerrimũ habere, Sed putant nullum corpus eſſe ſi tale fuerit, quia tale aliquid animam eſſe putant. Quod autem cõtinentia quadam & laboribus quaſi perſequi videntur corpora ſua, qui hoc recte faciunt, non id agunt vt non habeant corpus, ſed vt habeant ſubiugatum & paratũ ad opera neceſſaria. Libidines enim male vtentes corpore, id eſt, conſuetudines & inclinationes animæ ad fruendum inferioribus, per ipſius corporis laborioſam quandam militiam extinguere affectant. Nam non ſe interimunt, ſed curam ſuæ valitudinis gerunt. Qui autem peruerſe
Galat. 5. id agunt, quaſi naturaliter inimico ſuo corpori bellum ingerunt. In quo fallit eos quod legunt, Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Hæc enim ſibiinuicem aduerſantur. Dictum eſt enim hoc propter indomitam carnalem conſuetudinem, aduerſus quam ſpiritus concupiſcit, non vt interimat corpus, ſed vt concupiſcentiam eius, id eſt, conſuetudinem male domitam faciat ſpiritui ſubiugatam, quod naturalis ordo deſiderat. Quia enim hoc erit poſt reſurrectionem, vt corpus omnimodo cum quiete ſumma ſpiritui ſubditum immortaliter vigeat, hoc etiam in hac vita meditandum eſt, vt conſuetudo carnalis mutetur in melius, nec inordinatis motibus reſiſtat ſpiritui, Quod donec fiat, caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem: non per ódium reſiſtente ſpiritu, ſed per principatum, quia magis quod diligit, vult ſubditum eſſe meliori: nec per odium reſiſtente carne, ſed per conſuetudinis vinculum, quod à parentum etiam propagine inueteratum naturæ lege inoleuit. Id ergo agit ſpiritus in domanda carne, vt ſoluat malæ conſuetudinis quaſi pacta peruerſa, & fiat pax conſuetudinis bonæ, Tamen nec iſti qui falſa opinione deprauati corpora ſua deteſtantur, pati eſſent vnum oculum vel ſine ſenſu doloris amittere, etiam ſi in altero tantus cornendi ſenſus remaneret, quantus erat in duobus, niſi aliqua res quæ præponenda eſſet, vrgeret. Iſtis atque huiuſmodi documentis ſatis oſtenditur eis qui

Meditandi verbo pulchre hic vti tur, nõ tantũ pro cogitare, ſed pro cogitando exercere: ſicuti veteres dixerũt, oẽs artes in meditatiõe cõſiſtere.

qui ſine pertinacia verum requirunt, quàm certa ſit ſenten
tia Apoſtoli vbi ait, Nemo enim vnquam carnem ſuam odio *Epheſi. 5.*
habuit. Addidit etiam, Sed nutrit & fouet eam, ſicut Chriſtus *Amor ſui*
Eccleſiam. Modus ergo diligendi præcipiendus eſt homini, *vbi laudā-*
id eſt, quomodo ſe diligat, vt proſit ſibi. Quin autem ſe dili- *dus.*
gat & prodeſſe ſibi velit, dubitare dementis eſt. Præcipien- *CAP.*
dum etiam quomodo corpus ſuum diligat, vt ei ordinate pru *XXV.*
dentérq; conſulat. Nam quòd diligat etiam corpus ſuum idq;
ſaluum habere atque integrum velit, æque manifeſtum eſt.
Aliquid itaque amplius diligere aliquis poteſt, quàm ſalutem
atque integritatem corporis ſui. Nam multi & dolores &
amiſsiones nonnullorum membrorum voluntarias ſuſcepiſ-
ſe inueniuntur: ſed vt alia quę amplius diligebant ſaltem con-
ſequerentur. Non ergo propterea quiſquam dicendus eſt, nõ
diligere ſalutem atque incolumitatem corporis ſui, quia am-
plius aliquid diligit. Nam & auarus quanuis pecuniam dili-
gat, tamen emit ſibi panem. Quod cum facit, dat pecuniam
quam multum amat & augere deſiderat, Sed quia pluris æſti-
mat ſalutem corporis ſui, quæ illo pane fulcitur, ſuperuacaneũ
eſt diutius de re manifeſtiſsima diſputare, quod tamen plerũ
que nos facere cogit error impiorum. Ergo quoniam præ *Te diligen*
cepto non eſt opus, vt ſe quiſque & corpus ſuum diligat, id eſt, *do deo, pro-*
quoniam id quod ſumus, & id quod infra nos eſt, ad nos tamẽ *ximo & ſe*
pertinet, inconcuſſa naturæ lege diligimus, quæ in beſtias etiã *ipſo.* CAP.
promulgata eſt: nam & beſtiæ ſe atq; corpora ſua diligunt: *XXVI.*
reſtabat vt & de illo quod ſupra nos eſt, & de illo quod iuxta
nos eſt, præcepta ſumeremus. Diliges, inquit, dominum deum *Matth. 22*
tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua: & ex tota men- *1. Timot. 1.*
te tua, & diliges proximum tuum tanquam teipſum. In his duo
bus præceptis vniuerſa lex pendet & Prophetæ. Finis itaque
præcepti eſt dilectio, & ea gemina, id eſt, dei & proximi. Quòd
ſi te totum intelligis, id eſt, animam & corpus tuum, & proxi-
mum totum, id eſt, animam & corpus eius: homo enim ex ani
ma conſtat & corpore, nullum rerum diligendarum genus in
his duobus præceptis prætermiſſum eſt. Cum enim præcur-
rat dilectio dei, eiuſque dilectionis modus præſcriptus appa-
reat, ita vt cætera in illum cõfluant, de dilectione tua nihil di- *Ordo dile-*
ctum videtur. Sed cum dictũ eſt, Diliges proximũ tuũ tanquã *ctionis.*
teipſum: ſimul & tui abs te dilectio nõ prætermiſſa eſt. Ille *CAP.*
autẽ iuſte & ſancte viuit, q rerũ integer æſtimator eſt. Ipſe eſt *XXVII.*
autem

Digitized by Google

autem qui ordinatam dilectionem habet, ne aut diligat quod non eſt diligendum, aut non diligat quod eſt diligendum, aut amplius diligat quod minus eſt diligendum, aut æque diligat quod vel minus vel amplius diligẽdum eſt, aut minus vel amplius quod æquè diligendum eſt. Omnis peccator inquantum peccator eſt, non eſt diligendus. Et omnis homo inquantum homo eſt, diligendus eſt propter deum, deus vero propter ſeipſum. Et ſi deus omni homine amplius diligẽdus eſt, amplius quiſque debet eum diligere quàm ſeipſum. Item amplius alius homo diligendus eſt quàm corpus noſtrum: quia propter deũ omnia iſta diligenda ſunt, & poteſt nobiſcum alius homo deo perfrui, quod non poteſt corpus, quia corpus per animam viuit qua fruimur deo.

Ordo dilectionis. CAP. XXVII.

Omnes autem homines æque diligendi ſunt. Sed cum omnibus prodeſſe non poſsis, his potiſsimum conſulendum eſt, qui pro locorum & temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus conſtrictius tibi quaſi quadam ſorte iunguntur. Sicut enim ſi tibi abundaret aliquid, quod dari oporteret ei qui non haberet, nec duobus dari poſſet, ſi tibi occurerent duo, quorum neuter alium vel indigentia, vel erga te aliqua neceſsitudine ſuperaret, nihil iuſtius faceres quàm vt ſorte eligeres, cui dandum eſſet quod dari vtrique non poſſet. Sic in hominibus, quibus omnibus conſulere nequeas, pro ſorte habendum eſt prout quiſque tibi colligatius temporaliter adhærere potuerit.

Quibus potiſsimũ ſit ſuccurrẽdũ CAP. XXVIII. *3. ſentẽ. di. 29. ca. vnde etiam.*

Omnium autem qui nobiſcum frui poſſunt deo, partim eos diligamus quos ipſi adiuuamus, partim eos à quibus adiuuamur: partim eos quorum & indigemus adiutorio, & indigentiæ ſubuenimus: partim quibus nec ipſi conferimus aliquid commodi, nec ab eis vt nobis conferatur attendimus. Velle tamen debemus, vt omnes diligant nobiſcum deum, & totum quod vel eos adiuuamus vel adiuuamur ab eis, ad vnum illum finem referendum eſt. Si enim in theatris nequitiæ qui aliquem diligit hiſtrionem, & tanquam magno vel etiam ſummo bono eius arte perfruitur, omnes diligit qui eum diligunt ſecum, nõ propter illos, ſed propter eum quem pariter diligunt: & quanto eſt in eius amore feruentior, tanto agit quibus poteſt modis, vt à pluribus diligatur, & tanto pluribus cupit eum oſtendere, & quem frigidiorem videt, excitat eum quantum poteſt laudibus illius. Si autem contrauenientem inuenerit, odit in illo vehementer odium dilecti ſui, & quibus modis valet inſtat vt

Optãdũ vt omnes diligant deum C. XXIX.

anferat:

auſerat: quid nos in ſocietate dilectionis Dei agere conue-
nit, quo perfrui, beate viuere eſt, & à quo habent omnes qui
eum diligunt, & quod ſunt, & quod eum diligunt: de quo ni-
hil metuimus, ne cuiquam poſsit cognitus diſplicere, & qui
ſe vult diligi, non vt ſibi aliquid, ſed vt eis qui diligunt æter-
num præmium conferatur, hoc eſt ipſe quem diligunt? Hinc
etiam efficitur vt inimicos etiam noſtros diligamus: Non *Matth. 5.*
enim eos timemus, quia nobis quod diligimus, auferre non
poſſunt, ſed miſeramur potius, quia tanto magis nos oderũt,
quanto ab illo quem diligimus, ſeparati ſunt. Ad quem ſi
conuerſi fuerint, & illum tanquam beatificum bonum, & nos
tanquam ſocios tanti boni neceſſe eſt vt diligant. Oritur *Omnis ho-*
autem hoc loco de angelis nonnulla quæſtio. Illo enim *mo vt pro-*
fruentes, etiam ipſi beati ſunt, quo & nos frui deſideramus, *ximus dili*
Et quanto in hac vita fruimur vel per ſpeculum vel in ænig *gendus.*
mate, tanto noſtram peregrinationem & tolerabilius ſuſti- CAP.
nemus, & ardentius finire cupimus. Sed vtrum ad illa duo XXX.
præcepta etiam dilectio pertineat angelorum, non irrationa- *1. ſent. di. 1.*
biliter quæri poteſt. Nam quòd nullum hominum exceperit *Hac ergo.*
qui præcepit vt proximum diligamus, & ipſe in Euangelio *Matth. 22*
dominus oſtendit, & Paulus Apoſtolus. Nanque illi cui duo *3. ſen. d. 28*
præcepta protulerat, atque in eis pendere totam legem Pro *ca. Oritur.*
phetáſque dixerat, cum interrogaret eum dicens. Et quis eſt *Luca 10.*
meus proximus? hominem quendam propoſuit deſcenden-
tem ab Hieruſalem in Hiericho incidiſſe in latrones, & ab
eis grauiter vulneratum ſaucium & ſemiuiuum eſſe dereli-
ctum. Cui proximum eſſe non docuit, niſi qui erga illum re-
creandum atque curandum miſericors extitit, ita vt hoc qui
interrogauerat interrogatus ipſe fateretur. Cui dominus ait,
Vade & tu fac ſimiliter: vt videlicet eum eſſe proximum in-
telligamus, cui vel exhibendum eſt officium miſericordiæ ſi
indiget, vel exhibendum eſſet ſi indigeret. Ex quo iam con-
ſequens, vt etiam ille à quo nobis hoc viciſsim exhibendum
eſt, proximus ſit noſter. Proximi enim nomen ad aliquid eſt,
nec quiſquã eſſe proximus niſi proximo poteſt. Nullũ autem
exceptum eſſe cui miſericordię denegetur officium, quis nõ
videat? quãdo vſque ad inimicos etiam porrectum eſt eodem
domino dicente, Diligite inimicos veſtros, benefacite iis qui *Matth. 5.*
oderũt vos. Ita quoq; Apoſtolus Paulus docet cum dicit, Nam *Roma. 13.*
non adulterabis, non homicidiũ facies, nõ furaberis, non con-

cupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc ſermone recapitulatur, Diliges proximum tuum tanquam teipſum. Dilectio proximi malum non operatur. Quiſquis ergo arbitratur non de omni homine Apoſtolum præcepiſſe, cogetur fateri quòd abſurdiſsimum & ſceleratiſsimum eſt, viſum fuiſſe Apoſtolo non eſſe peccatum, ſi quis aut non Chriſtiani aut inimici adulterauerit vxorem, aut eum occiderit, aut eius rem cupierit. Quod ſi dementis eſt dicere, manifeſtũ eſt omnem hominem proximũ eſſe deputandum, quia erga neminem operandum eſt malum. Iam vero ſi vel cui præbendum eſt, vel à quo nobis præbendũ eſt officium miſericordiæ, rectè proximus dicitur: manifeſtum eſt hoc præcepto quo iubemur diligere proximũ, etiam ſanctos angelos contineri, à quibus nobis tanta miſericordiæ officia impenduntur, quãta multis diuinarum ſcripturarum locis animaduertere facile eſt. Ex quo & ipſe Deus & Dominus noſter proximum ſe noſtrum dici voluit. Nam & ſeipſum ſignificat dominus Ieſus Chriſtus opitulatum eſſe ſemiuiuo iacẽti in via afflicto & relicto à latronibus. Et Propheta in oratione ait, Sicut proximũ ſicut fratrẽ noſtrũ ita cõplacebam. Sed quoniã excellẽtior ac ſupra naturã noſtrã eſt diuina ſubſtantia, præceptũ quo diligamus Deum à proximi dilectione diſtinctũ eſt. Ille enim nobis præbet miſericordiã propter ſuam bonitatẽ, nos autẽ nobis inuicẽ propter illius: id eſt, ille noſtri miſeretur, vt ſe perfruamur: nos verò inuicem noſtri miſeremur, vt illo perfruamur. Quapropter adhuc ambiguũ eſſe videtur, cũ dicimus ea re nos perfrui quã diligimus propter ſeipſam, & ea re nobis fruendũ eſſe tantũ qua efficimur beati, cæteris vero vtendum. Diligit enim nos deus, & multũ nobis dilectionẽ eius erga nos diuina ſcriptura commendat: quo modo ergo diligit, vt nobis vtatur, an vt fruatur? Sed ſi fruitur, eget bono noſtro, quod nemo ſanus dixerit. Omne enim bonum noſtrum vel ipſe, vel ab ipſo eſt. Cui autem obſcurum vel dubium eſt, non egere lucem rerum harum nitore quas ipſa illuſtrauerit? Dicit etiam apertiſsime Propheta, Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniã bonorum meorum non eges. Non ergo fruitur nobis, ſed vtitur. Nam ſi neque fruitur neque vtitur, non inuenio quemadmodum diligat. Sed neque ſic vtitur vt nos, Nam nos res quibus vtimur ad id referrimus, vt Dei bonitate perfruamur. Deus vero ad ſuam bonitatem vſum noſtrũ refert. Quia enim bonus eſt, ſumus

3. ſen. d. 28. cap. oritur.

Angeli quoque proximi nobis.

Pſal. 34.

1. ſen. di. 1. c. ſed cum.

Deus non fruitur nobis, ſed vtitur. CAP. XXXI.

Pſal. 15.

Deus homine quo modo vtatur. CAP. XXXII.

ſumus: & inquantum ſumus, boni ſumus. Porrò autem quia iuſtus eſt, non impune ſumus mali, Inquantum enim mali ſumus, intantum minus etiam ſumus. Ille enim ſumme ac primitus eſt, qui omnino incommutabilis eſt, & qui pleniſsime dicere potuit, Ego ſum qui ſum: & dices eis, Qui eſt, miſit ad vos. At cætera quæ ſunt, & niſi ab illo eſſe non poſſunt, & intantum bona ſunt, inquantum acceperunt vt ſint. Ille igitur vſus qui dicitur Dei quo nobis vtitur. non ad eius ſed ad noſtram vtilitatem refertur, ad eius autem tantummodo bonitatem. Cuius autem nos miſeremur & cui cõſulimus, ad eius quidem vtilitatem id facimus, eámque intuemur: ſed neſcio quo modo etiam noſtra ſit conſequens, cum eam miſericordiam quam impendimus egenti ſine mercede non reliquit Deus. Hæc autem merces ſumma eſt vt eo perfruamur, & omnes qui eo fruimur, nobis etiam inuicem in ipſo perfruamur. Nam ſi in nobis id facimus, remanemus in via, & ſpem beatitudinis noſtræ in homine vel in angelo collocamus. Quod & homo ſuperbus & angelus ſuperbus arrogant ſibi, atque in ſe aliorum ſpem gaudent conſtitui. Sanctus autem homo & ſanctus angelus etiam feſſos nos atq; in ſe acquieſcere & remanere cupientes reficiunt potius, aut eo ſumptuquem propter nos, aut illo etiam quem propter ſe acceperũt, acceperunt tamen, atque ita refectos in illum ire compellũt, quo fruentes pariter beati ſimus. Nam & Apoſtolus clamat, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus eſt? aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Et neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat: ſed qui incrementum dat Deus. Et angelus hominem ſe adorantem monet, vt potius illum adoret ſub quo ei Domino etiam ipſe conſeruus eſt. Cum autem homine in Deo frueris, Deo potius quàm homine frueris. Illo enim frueris quo efficieris beatus, & ad Deum te perueniſſe lætaberis, in quo ſpem ponis vt venias. Inde ad Philemonem Paulus, Ita frater, inquit, ego te fruar in Domino. Quòd ſi non addidiſſet in Domino, & te fruar tantum, dixiſſet, in eo conſtituiſſet ſpem beatitudinis ſuæ. quanquam & viciniſsime dicitur frui cum delectatione vti. Cum enim adeſt quod diligitur, etiam delectationẽ ſecum neceſſe eſt gerat. Per quam ſi tranſieris, eámq; ad illud vbi permanẽdũ eſt retuleris, vteris ea, & abuſiue nõ proprie diceris frui Si verò inhæſeris atq; permãſeris, finẽ in ea ponẽs lætitiæ tuæ, tũc vere & ꝓprie frui dicẽdus es.

1. ſen. di. 1. ca. Sed cũ. *2. ſen. di. 1. ca. ideoque.* *2. ſen. d. 35. cap. quod autem.* *1. ſent. di. 1. ca. ſed cũ.*

Quo modo homĩe frui conueniat. CAP. XXXIII

1. Cor. 1. *1. Cor. 3.* *Apoc. 19.* *1. ſen. di. 1. ca. cũ autẽ.* *Græce Paulus dixit ὀναίμην alludens ad nomẽ Oneſimi.* *Id verbum tũ ad vtilitatẽ refertur, quàm ad voluptatem.*

Quod non faciendum eſt niſi in illa trinitate, id eſt, ſummo
Prima via ad Deum. & incommutabili bono. Vide quemadmodum cum ipſa
veritas & verbum, per quod facta ſunt omnia, caro factum
CAP. XXXIIII. eſſet vt habitaret in nobis, tamen ait Apoſtolus, Et ſi noue-
ramus Chriſtum ſecundum carnem, ſed iam non nouimus.
Ioan. 1. Ille quippe qui non ſolum peruenientibus poſſeſsionem, ſed
2. Corin. 5. etiam viam præbere ſe voluit venientibus ad ſe, principium
Prouer. 8. viarum voluit carnem aſſumere. Vnde eſt etiam illud, Do-
minus creauit me in principio viarum ſuarum: vt inde inci-
perent qui vellent venire. Apoſtolus igitur quanuis adhuc
Philip. 3. ambularet in via,& ad palmam ſupernæ vocationis ſequere-
tur vocantem dominum, tamen quæ retro ſunt obliuiſcens,
& in ea quæ ante ſunt extentus,iam principium viarũ tranſie-
rat, hoc eſt eo non indigebat: à quo tamen aggrediendum
& exordiendum iter eſt omnibus, qui ad veritatem perueni-
Ioan. 14. re & in vita æterna permanere deſiderant. Sic enim ait, Ego
ſum via & veritas & vita: hoc eſt per me venitur, ad me per-
uenitur,in me permanetur. Cum enim ad ipſum peruenitur,
etiam ad ipſum patrem peruenitur: quia per æqualem ille qui
eſt æqualis agnoſcitur, vinciente & tanquam agglutinante
nos ſpiritu ſancto,quo in ſummo atque incommutabili bono
permanere poſsimus, Ex quo intelligitur quòd nulla res in
via tenere nos debeat, quando nec ipſe dominus inquantum
via noſtra eſſe dignatus eſt, tenere nos voluerit, ſed tranſire:
ne rebus temporalibus quanuis ab illo pro ſalute noſtra ſuſce
ptis & geſtis inhæreamus infirmiter, ſed per eas potius cur-
ramus alacriter: vt ad eumipſum qui noſtram naturam à tem
poralibus liberauit & collocauit ad dexteram patris, prouehi
Scripturæ ſumma, amor dei. atque peruenire mereamur. Omnium igitur quæ prædi-
cta ſunt, ex quo de rebus tractamus, hæc ſumma eſt, vt intel-
ligatur legis & omnium diuinarum ſcripturarum plenitudo
CAP. XXXV. & finis eſſe dilectio rei qua fruẽdum eſt,& rei quæ nobiſcum
ea re frui poteſt, quia vt ſe quiſque diligat præcepto non eſt
Roma. 13. opus.Hoc ergo vt noſceremus atque poſſemus, facta eſt tota
pro ſalute noſtra per diuinam prouidentiam diſpenſatio tem-
poralis, qua debemus vti, non quaſi menſoria quadam dile-
ctione atque delectatione, ſed tranſitoria potius tanquam
viæ, tanquam vehiculorum vel aliorum quorumlibet inſtru-
mentorum, aut ſi quid congruentius dici poteſt, vt ea qui-
bus ferimur, propter illud ad quod ferimur, diligamus.

Quiſquis

Scopus totius ſcripturæ.

CAP. XXXVI.

Quiſquis igitur ſcripturas diuinas vel quamlibet earum partem intellexiſſe ſibi videtur, ita vt eo intellectu non ædificet iſtam geminam charitatem, Dei & proximi, nondum intellexit. Quiſquis vero talem inde ſententiam duxerit, vt huic ædificandæ charitati ſit vtilis, nec tamen hoc dixerit, quod ille quem legit eo loco ſenſiſſe probatur, non pernicioſe fallitur, nec omnino mentitur. Ineſt quippe in mentiente voluntas falſa dicendi, & ideo multos inuenimus qui mentiri velint qui autem falli, neminem. Cum igitur hoc ſciens homo faciat, illud neſciens patiatur, ſatis in vna eadémque re apparet illum qui fallitur, éo qui mentitur eſſe meliorem: quandoquidem pati melius eſt iniquitatem, quàm facere. Omnis autem qui mentitur iniquitatem facit, & ſi cuiquam videtur vtile aliquando eſſe mendacium, poteſt videri vtilem aliquando eſſe iniquitatem. Nemo enim mentiens in eo quòd mentitur ſeruat fidem. Nam hoc vtique vult, vt cui mentitur fidem ſibi habeat, quam tamen ei mentiendo non ſeruat. Omnis autem fidei violator, iniquus eſt. Aut igitur iniquitas vtilis eſt aliquando, quod fieri non poteſt, aut mendacium ſemper inutile eſt. Sed quiſquis in ſcripturis aliud ſentit quàm ille qui ſcripſit, illis non mentientibus fallitur. Sed tamen vt dicere cœperam, ſi ea ſententia fallitur, quæ ædificat charitatem, quæ finis præcepti eſt, ita fallitur, ac ſi quiſquam errore deſerens viam, eò tamen per agrum pergat, quò etiam via illa perducit. Corrigendus eſt tamen, & quàm ſit vtilis viam non deſerere, demonſtrandum eſt, ne conſuetudine deuiandi etiam in tranſuerſum aut peruerſum ire cogatur.

1. Timo. 1.

Scriptura qualē lectorē poſtulat.

CAP. XXXVII.

Aſſerendo enim temere quod ille non ſenſit quem legit, plerunque incurrit in alia quæ illi ſententiæ contexere nequeat. Quæ ſi vera & certa eſſe conſentit, illud non poſſit verum eſſe quod ſenſerat: Fitque in eo neſcio quo modo vt amãdo ſententiam ſuam ſcripturæ incipiat offenſior eſſe quàm ſibi. Quod malum ſi ſerpere ſiuerit, euertetur ex eo. Per fidem enim ambulamus, non per ſpeciem. Titubauit autem fides ſi diuinarum ſcripturarum vacillat authoritas. Porrò fide titubante, charitas etiam ipſa langueſcit. Nam ſi à fide quiſq; ceciderit, à charitate etiã neceſſe eſt cadat: Non enim poteſt diligere quod eſſe non credit. Porrò ſi & credit & diligit, bene agendo & præceptis bonorum morum obtemperando efficit vt etiam ſperet ſe ad id quod diligit eſſe venturum. Itaq; tria hæc ſunt

2. Corin. 5.

1. Corin. 3.

Charitas perpetuo manet. CAP. XXXVIII. quibus & ſcientia omnis & prophetia militat. fides, ſpes, charitas. Sed fidei ſuccedit ſpes quam videbimus. Et ſpei ſuccedit beatitudo ipſa, ad quam peruenturi ſumus. Charitas autem etiã iſtis decedentibus augebitur potius. Si enim credendo diligimus quod nondum videmus, quanto magis cum videre cœperimus? Et ſi ſperando diligimus, quo nondum peruenimus, quanto magis cum peruenerimus? Inter temporalia quippe atque æterna hoc intereſt, quòd temporale aliquid plus diligitur antequam habeatur, vileſcit autem cum aduenerit. Non enim ſatiat animã, cui vera & certa ſedes eſt æternitas. Aeternum autem ardẽtius diligitur adeptum quàm deſideratum. Nulli enim deſideranti conceditur plus de illo exiſtimare quàm in ſe habet, vt ei vileſcat cum minus inuenerit: ſed quantum quiſque veniens exiſtimare potuerit, plus perueniens inuenturus eſt. Homo itaq; fide, ſpe & charitate ſubnixus, eáque inconcuſſe retinens, nõ indiget ſcripturis niſi ad alios inſtruendos. Itaque multi per hæc tria etiam in ſolitudine ſine codicibus viuunt. Vnde in illis arbitror iam completum eſſe quod dictum eſt, Siue Prophetiæ euacuabuntur, ſiue linguæ ceſſabunt, ſiue ſcientia deſtruetur. Quibus tamen quaſi machinis tanta fidei & ſpei & charitatis ineſt inſtructio, vt perfectum aliquid tenentes, ea quæ ſunt ex parte non quærãt, Perfectum ſanè quantum in hac vita poteſt, Nam in comparatione futuræ vitæ nullius iuſti & ſancti eſt vita iſta perfecta, Ideo manent, inquit, fides, ſpes, charitas, tria hæc, maior autem horum eſt charitas: quia & cum quiſq; ad æterna peruenerit, duobus iſtis decedentibus charitas auctior & certior permanebit.

Fides, ſpes, charitas illuminant. CAP. XXXIX. *1. Corin. 13.*

Qualẽ lectorẽ ſcriptura poſtulet. CAP. XL. *1. Timo. 1.* Quapropter cum quiſque cognouerit finem præcepti eſſe charitatem, de corpore puro & conſcientia bona & fide non ficta, omnem intellectum diuinarum ſcripturarum ad iſta tria relaturus, ad tractationem illorũ librorum ſecurus accedat. Cum enim diceret, charitas: addidit de corde puro: vt nihil aliud quàm id quod diligendũ eſt diligatur. Conſcientiam vero bonam ſubiunxit propter ſpem, Ille enim ſe ad id quod credit & diligit, peruenturum eſſe deſperat, cui malæ conſcientiæ ſcrupulus ineſt. Tertio & fide, inquit, non ficta. Si enim fides noſtra mendacio caruerit, tunc & nos diligimus quod non eſt diligendum, & rectè viuendo id ſperamus, vt nullo modo ſpes noſtra fallatur. Propterea & de rebus continentibus fidem, quantum pro tempore ſatis eſſe arbitratus

bitratus ſum, dicere volui, quia in aliis voluminibus, ſiue per alios ſiue per nos multa iam dicta ſunt. Modus itaque ſit iſte libri huius, Cætera de ſignis quantum dederit dominus diſſeremus.

Libri primi Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE DOCTRINA CHRISTIANA

LIBER SECVNDVS.

De ſignis. Caput 1.

QVONIAM de rebus cum ſcriberem, præmiſi cōmonens ne quis in eis attenderet niſi quod ſunt, non etiam ſi quid aliud præter ſe ſignificant, viciſsim de ſignis diſſerens hoc dico, ne quis in eis attēdat quod ſunt, ſed potius quod ſigna ſunt, id eſt, quod ſignificant. Signum eſt enim res præter ſpeciem quam ingerit ſenſibus: aliud aliquid ex ſe faciens in cogitationem venire: ſicut veſtigio viſo tranſiſſe animal, cuius veſtigium eſt cogitamus: & fumo viſo ignem ſubeſſe cognoſcimus: & voce animantis audita, affectionem animi eius animaduertimus: & tuba ſonante, milites vel progredi vel regredi, & ſi quid aliud pugna poſtulat oportere nouerunt. Signorum igitur alia ſunt naturalia, alia data Naturalia ſunt, quæ ſine voluntate atque vllo appetitu ſignificādi, præter ſe aliquid aliud ex ſe cognoſci faciūt: ſicuti eſt fumus ſignificās ignem. Non enim volens ſignificare id facit, ſed rerū expertarū animaduerſione & notatione cognoſcitur ignē ſubeſſe, etiā ſi fumus ſolus appareat. Sed & veſtigium tranſeuntis animalis, ad hoc genus pertinet.

De cōſe. di. 2. ca. ſignū. 4. ſen. di. 1. cap. ſacramentum.

Ex vultus irati ſeu triſtis affectionem animi ſignificat, etiam nulla eius volūtate qui aut iratus aut triſtis eſt:aut ſi quis alius motus animi vultu indice proditur, etiam id nobis non agentibus vt prodatur. Sed de hoc toto genere nunc diſſerere non eſt propoſitum. Quoniam tamen incidit in partitionem noſtram, præteriri omnino non potui, atque id hactenus notatum eſſe ſuffecerit.

Quo ſignorum genere ſit vſus hic. CAP. II. Data vero ſigna ſunt, quæ ſibi quæque viuentia inuicem dant ad demonſtrandos, quantum poſſunt, motus animi ſui vel ſenſa aut intellecta quęlibet. Nec vlla cauſa eſt nobis ſignificandi, id eſt ſigni dandi, niſi ad depromendum & traiiciedum in alterius animum id quod in animo gerit is qui ſignum dat. Horum igitur ſignorum genus quātum ad homines attinet conſiderare atque tractare ſtatuimus:quia & ſigna diuinitus data quæ in ſcripturis ſanctis cōtinentur, per homines nobis indicata ſunt, qui ea conſcripſerunt. Habent etiam beſtiæ quædam inter ſe ſigna quibus produnt appetitum animi ſui. Nam & gallus gallinaceus reperto cibo, dat ſignum vocis gallinæ vt accurrat: & columbus gemitu columbam vocat, & ab ea viciſſim vocatur:& multa huiuſmodi animaduerti ſolent. Quæ vtrū ſicut vultus aut dolentis clamor ſine ſignificandi voluntate ſequantur motum animi, an vere ad ſignificandum dentur, alia quæſtio eſt, & ad rem quæ nunc agitur non pertinet. Quam partem ab hoc opere tanquam non neceſſariam remouemus.

Inter ſigna principatū obtinēt verba. CAP. III. Signorū igitur quibus inter ſe homines ſua ſenſa communicant, quædam pertinēt ad oculorum ſenſum, pleraque ad aurium, pauciſſima ad cæteros ſenſus. Nam cum innuimus non damus ſignum niſi oculis eius quem volumus per hoc ſignum volūtatis noſtræ participem facere. *Hiſtrio.* Et quidam motus manuum pleraque ſignificant, Et hiſtriones omnium membrorum motibus dant ſigna quædā ſcientibus, & cum oculis eorum quaſi fabulantur. Et vexilla draconeſque militares per oculos inſinuant volūtatem ducum. Et ſunt hæc omnia quaſi quædam verba viſibilia. Ad aures autē quæ per- *1. Cori. 14.* tinent, vt dixi, plura ſunt, in verbis maxime. Nam & tuba & tibia & cithara dant plerunque, non ſolum ſuauem, ſed etiam ſignificātem ſonum. Sed omnia ſigna verbis comparata pauciſſima ſunt, Verba enim prorſus inter homines obtinuerunt principatum ſignificandi quæcunque animo concipiuntur, ſi *Ioan. 12.* ea prodere quiſque velit. Nam & odore vnguēti dominus quo *Matt. 26.* perfuſi ſunt pedes eius, ſignum aliquod dedit, Et ſacramento

corp

Digitized by Google

corporis & ſanguinis ſui prægustato, ſignificauit quod voluit,
Et cum mulier tangendo fimbriam veſtimenti eius, ſalua fa- *Matth. 9.*
cta eſt, nõnihil ſignificat. Sed innumerabilis multitudo ſigno-
rum, quibus ſuas cogitationes homines exerunt, in verbis con
ſtituta eſt, Nam & illa ſigna omnia quorum genera breuiter
attigi, potui verbis enũciare, verba vero illis ſignis nullo mo
do poſſum. Sed quia verberato aëre ſtatim tranſeunt, nec *Signa ver*
diutius manẽt quàm ſonant, inſtituta ſunt per literas ſigna ver *borũ literæ.*
borum, Ita voces oculis oſtenduntur, non per ſeipſas, ſed per CAP. IIII.
ſigna quædam ſua. Iſta igitur ſigna non potuerũt communia
eſſe omnibus gẽtibus peccato quodam diſſentionis humanæ,
cum ad ſe quiſque principatum rapit. Cuius ſuperbiæ ſignum *Gene. 11.*
eſt erecta illa turris in cœlum, vbi homines impij non ſolum
animos, ſed etiã voces diſſonas habere meruerunt. Ex quo *Diuerſitas*
factum eſt, vt etiam ſcriptura diuina qua tantis morbis huma *linguarũ.*
narum voluntatum ſubuenitur, ab vna lingua profecta quæ CAP.
opportune potuit per orbem terrarum diſſeminari, per varias V.
interpretum linguas longe latéque diffuſa innoteſceret gen-
tibus ad ſalutem: quam legẽtes nihil aliud appetunt quàm co-
gitationes voluntatémque illorum à quibus conſcripta eſt in-
uenire, & per illas voluntatem dei ſecundum quam tales ho-
mines locutos eſſe credimus. Sed multis & multiplicibus *Obſcuritas*
obſcuritatibus, & ambiguitatibus decipiuntur, qui temere le- *ſcripturæ.*
gunt aliud pro alio ſentientes, quibuſdam autem locis quid *nõ inutilis.*
vel falſo ſuſpicentur non inueniunt: ita obſcure quædam di CAP.
cta denſiſsimam caliginem obducũt. Quod totum prouiſum VI.
diuinitus eſſe non dubito, ad edomandam labore ſuperbiam,
& intellectum à faſtidio reuocandum: cui facile inueſtigata
plerunque vileſcunt. Quid enim eſt quæſo, quòd quiſquam di
cat ſanctos eſſe homines atque perfectos, quorum vita & mo
ribus Chriſti Eccleſia de quibuſlibet ſuperſtitionibus pręcidit
eos qui ad ſe veniunt, & imitatione bonorum ſibimet quo-
dam modo incorporat: qui boni fideles & veri dei ſerui de-
ponentes onera ſeculi ad ſanctum baptiſmi lauacrum vene-
runt, atque inde abſcedentes conceptione ſancti ſpiritus fru-
ctum dant geminæ charitatis, id eſt dei & proximi: quid eſt
ergo quòd ſi hæc quiſque dicat, minus delectat audientem,
quàm ſi ad eundem ſenſum locum illum exponat de canticis
canticorum vbi dictum eſt eccleſiæ, cum tanquam pulchra
quædam fœmina laudaretur. Dentes tui ſicut grex detonſa-

rum aſcendentes de lauacro, quæ omnes geminos creant, & no eſt ſterilis in eis? Num aliud homo diſcit, quàm cum illud planiſsimis verbis, ſine ſimilitudinis huiuſmodi adminiculo audiret? Et tamen neſcio quo modo ſuauius intueor ſanctos, cum eos quaſi dentes Eccleſiæ video præcidere ab erroribus homines, atque in eius corpus emollita duritia quaſi demerſos manſóſque transferre. Oues etiam iucundiſsime agnoſco detonſas, oneribus ſecularibus tanquam velleribus depoſitis, & aſcendentes de lauacro, id eſt de baptiſmate creare omnes geminos, id eſt duo pręcepta dilectionis, & nullam eſſe ab iſto ſancto fructu ſterilem video. Sed quare ſuauius videam, quàm ſi nulla de diuinis libris talis ſimilitudo promereiur, cum res eadem ſit eadémque cognitio, difficile eſt dicere, & alia quæſtio eſt. Nunc tamen nemo ambigit, & per ſimilitudines libentius quæque cognoſci, & cum aliqua difficultate quæſita multo gratius inueniri. Qui enim prorſus non inueniunt quod quærunt, fame laborãt. Qui autem non quærũt. quia in promptu habent, faſtidio ſæpe marceſcunt. In vtroque autem languor cauendus eſt. Magnifice igitur & ſalubriter ſpiritus ſanctus ita ſcripturas ſanctas modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret, obſcurioribus aute faſtidia detergeret. Nihil enim ferè de illis obſcuritatibus eruitur, quod non planiſſimè dictũ alibi reperiatur.

Oratio figurata quid efficiat.

Septẽ gradibus ad ſapiẽtiã itur.

CAP. VII.

Eſai. 11.

Gradus primus.

Ante omnia igitur opus eſt dei timore conuerti ad cognoſcẽdam eius voluntatem, ſi quid nobis appetendum fugiendúmque præcipiat. Timor autem iſte cogitationẽ de noſtra immortalitate, & de futura morte neceſſe eſt incutiat, & quaſi clauatis carnibus † omnes ſuperbiæ motus ligno crucis affigat. Deinde opus eſt miteſcere pietate, neque contradicere diuinæ ſcripturæ, ſiue intellectæ, ſi aliqua vitia non percutit, ſiue non intellectæ, quaſi nos melius ſapere meliúſque percipere poſsimus: ſed cogitare potius & credere id eſſe melius & verius quod ibi ſcriptum eſt, etiam ſi lateat, quàm id quod nos per noſmetipſos ſapere poſſumus.

† calcibus.

Secundus.

Tertius.

Poſt iſtos duos gradus timoris atque pietatis, ad tertium venitur ſcientiæ gradum, de quo nunc agere ſtatui. Nam in eo ſe exercet omnis diuinarũ ſcripturarum ſtudioſus, nihil aliud in eo inueniens quàm diligendum eſſe deum propter deum, & proximum propter deum: & illum quidem ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligere, proximum vero tanquam ſeipſum, id eſt, vt tota dilectio proximi, ſicut etiam

Matt. 22.

noſtri

Digitized by Google

noſtri referatur in Deum. De quibus duobus præceptis cum de rebus ageremus, in libro ſuperiore tractauimus. Neceſſe eſt ergo vt primo ſe quiſque in ſcripturis inueniat amore huius ſeculi, hoc eſt temporalium rerum implicatum, longe ſeiunctum eſſe à tanto amore Dei, & tanto amore proximi, quantum ſcriptura ipſa præſcribit. Tum vero ille timor quo cogitat de iudicio Dei, & illa pietas qua non poteſt niſi credere & cedere authoritati ſanctorum librorum, cogit eum ſeipſum lugere. Nam iſta ſcientia bonæ ſpei hominem ſe non iactantem, ſed lamentantem facit: Quo affectu impetrat ſedulis precibus conſolationem diuini adiutorij, ne deſperatione frangatur, & eſſe incipit in quarto gradu, hoc eſt fortitudinis, quo eſuritur & ſititur iuſtitia. Hoc enim affectu ab omni mortifera iucunditate rerum tranſeuntium ſeſe extrahit, & inde ſe auertens conuertit ad dilectionem æternorum, incommutabilem ſcilicet vnitatem eandémq; trinitatê. Quam vbi aſpexerit quantum poteſt, in longinqua radiantem, ſuíq; aſpectus infirmitate ſuſtinere ſe illam lucem non poſſe perſenſerit, in quinto gradu, hoc eſt in conſilio miſericordię purgat animam tumultuantem quodam modo atque obſtrepentem ſibi de appetitu inferiorum conceptus ſordibus. Hinc verò ſe in dilectione proximi gnauiter exercet, in eáq; perficitur, & ſpe iam plenus atq; integer viribus cum peruenerit vſq; ad inimici dilectionem, aſcendit in ſextum gradum, vbi iam ipſum oculum purgat quo videri Deus poteſt, quantum poteſt ab iis qui huic ſeculo moriuntur quantum poſſunt. Nam intantum vident, inquantum moriuntur huic ſeculo. Inquantum autem huic viuunt, non vident. Et ideo quanuis iam certior & non ſolum tolerabilior, ſed etiam iucundior ſpecies lucis illius incipiat apparere, in ænigmate tamen adhuc & per ſpeculum videri dicitur, quia magis per fidem quàm per ſpeciem ambulatur, cum in hac vita peregrinamur, quanuis conuerſationem habeamus in cœlis. In hoc autem gradu ita purgat oculum cordis, vt veritati ne ipſum quidem præferat aut conferat proximum: ergo nec ſeipſum, quia nec illum quem diligit ſicut ſeipſum. Erit ergo iſte ſanctus tam ſimplici corde atque mundato, vt neque hominibus placendi ſtudio detorqueatur à verò, nec reſpectu deuitandorum quorumlibet incommodorum ſuorum quæ aduerſantur huic vitæ. Talis filius aſcendit ad ſapientiam quæ vltima & ſeptima eſt, qua pacatus tranquil

Supra li. 1. cap. 26.

Eſa. 11.

Quartus.

Quintus.

Sextus.

1. Corin. 13.
1. Corin. 5.
Philip. 3.

Septimus. tranquillúſq. perfruitur. Initium enim ſapientiæ timor domini. Ab illo enim vſque ad ipſam per hos gradus tenditur & peruenitur. Sed nos ad tertium gradum illum conſiderationem referamus, de quo differere quod dominus ſuggeſſerit atque tractare inſtituimus. Erit igitur diuinarum ſcripturarum ſolertiſsimus indagator, qui primo totas legerit, notáſq; habuerit, & ſi nondum intellectu, iam tamen lectione, duntaxat eas quæ appellantur canonicæ. Nam cæteras ſecurius leget fide veritatis inſtructus, ne præoccupent imbecillem animum, & periculoſis mendaciis atque phantaſmatibus eludentes præiudicent aliquid contra ſanam intelligentiam. In canonicis autem ſcripturis Eccleſiarum catholicarum quamplurium authoritatē ſequatur, inter quas ſanè illæ ſunt quæ Apoſtolicas ſedes habere & epiſtolas accipere meruerūt. Tenebit igitur hūc modum in ſcripturis canonicis, vt eas quæ ab omnibus accipiuntur Eccleſiis catholicis, præponat eis quas quædam non accipiunt. In eis vero quæ non accipiuntur ab omnibus, præponat eas quas plures grauioréſq; accipiunt, eis quas pauciores minoríſq; authoritatis Eccleſiæ tenent. Si autē alias inuenerit à pluribus, alias à grauioribus haberi, quanquam hoc inuenire non poſsit, æqualis tamen authoritatis eas habendas puto. Totus autem canon ſcripturarum in quo iſtā conſiderationem verſandam dicimus, his libris continetur Quinque Moyſeos, id eſt Geneſi, Exodo, Leuitico, Numeri, Deuteronomio, & vno libro Ieſu Naue, vno Iudicum, vno libello qui appellatur Ruth, qui magis ad Regnorum principia videtur pertinere. Deinde quatuor Regnorū & duobus Paralipomenon, non conſequentibus, ſed quaſi à latere adiunctis ſimúlq; pergentibus. Hæc eſt hiſtoria quæ ſibimet annexa tempora continet, atque ordinem rerum. Sunt aliæ tanquàm ex diuerſo ordine, quæ neque huic ordini, neque inter ſe connectuntur, ſicut eſt Iob & Tobias & Heſter & Iudith & Maccabæorum libri duo, & Eſdræ duo, qui magis ſubſequi videntur ordinatam illam hiſtoriam, vſq; ad Regnorum vel Paralipomenon terminatam. Deinde Prophetæ, in quibus Dauid vnus liber Pſalmorum & Salomonis tres, Prouerbiorum, Cantica canticorum, & Eccleſiaſtes. Nam illi duo libri, vnus qui Sapientia, & alius qui Eccleſiaſticis inſcribitur, de quadam ſimilitudine Salomonis eſſe dicuntur. Nam Ieſus filius Sirach eos ſcripſiſſe conſtantiſsime perhibetur. Qui tamen quoniam in authori

Marginal notes: *Pſal. 110.* — *Idem Canoni i.* — CAP. VIII. — *diſt. 19. ca. In canonicis.* — *2. Retract. ca. 4.*

thoritatem recipi meruerunt, inter Propheticos numerandi ſunt. Reliqui ſunt eorum libri qui proprie Prophetæ appellati ſunt, duodecim Prophetarum libri ſinguli: qui connexi ſibimet, quoniam nunquam ſeiuncti ſunt pro vno habentur. Quorum Prophetarum nomina ſunt hæc, Oſee, Ioël, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Naüm, Abacuk, Sophonias Aggæus, Zacharias, Malachias. Deinde quatuor Prophetæ ſunt maiorum voluminum, Eſaias, Hieremias, Daniel, Ezechiel. His quadragintaquatuor libris veteris teſtamenti terminatur authoritas. Noui autem quatuor libris Euangelij ſecundū Matthæum ſecundum Marcum, ſecundū Lucam, ſecundum Ioannem: quatuordecim Epiſtolis Pauli Apoſtoli, ad Romanos, ad Corinthios duabus, ad Galatas, ad Epheſios, ad Philippenſes, ad Theſſalonicenſes duabus, ad Coloſſenſes, ad Timotheum duabus, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebræos. Petri duabus, tribus Ioannis, vna Iudæ, & vna Iacobi, Actibus Apoſtolorum libro vno, & Apocalypſis Ioannis libro vno. In his omnibus libris timentes Deum & pietate manſueti quærunt voluntatem Dei. Cuius operis & laboris prima obſeruatio eſt, vt diximus, noſſe iſtos libros, & ſi nondum ad intellectum, legendo tamen vel mandare memoriæ, vel omnino incognitos non habere. Deinde illa quæ in eis aperte poſita ſunt vel præcepta viuendi, vel regulæ credendi, ſolertius diligentiúsq; inueſtiganda ſunt. Quæ quanto quiſque plura inuenit, tanto eſt intelligentia capacior. In iis enim quæ aperte in ſcriptura poſita ſunt, inueniuntur illa omnia quæ continent fidem moréſque viuendi, ſpem ſcilicet atque charitatem, de quibus libro ſuperiore tractauimus. Tum vero facta quadam familiaritate cum ipſa lingua diuinarum ſcripturarum, in ea quæ obſcura ſunt aperienda & diſcutienda pergendum eſt, vt ad obſcuriores locutiones illuſtrandas de manifeſtioribus ſumantur exempla, & quædam certarum ſententiarum teſtimonia dubitationem de incertis auferant. In qua re memoria valet plurimum, Quæ ſi defuerit, non poteſt his præceptis dari.

Ibidem.

Quid primo quidue inde quærendū in literis ſacris CAP. IX.

Duabus autem cauſis non intelliguntur quæ ſcripta ſunt, ſi aut ignotis, aut ambiguis ſignis obteguntur. Sunt autem ſigna vel propria vel tranſlata. Propria dicuntur, cum his rebus ſignificandis adhibentur, propter quas ſunt inſtituta, ſicut cum dicimus bouem, intelligimus pecus, quod omnes nobiſcum Latinæ linguæ homines hoc nomine vocāt. Tranſlata

Verba nūc proprie nunc metaphorice accipiuntur. CAP. X.

autem qui ordinatam dilectionem habet, ne aut diligat quod non eſt diligendum, aut non diligat quod eſt diligendum, aut amplius diligat quod minus eſt diligendum, aut æque diligat quod vel minus vel amplius diligẽdum eſt, aut minus vel amplius quod æquè diligendum eſt. Omnis peccator inquantum peccator eſt, non eſt diligendus. Et omnis homo inquantum homo eſt, diligendus eſt propter deum, deus vero propter ſeipſum. Et ſi deus omni homine amplius diligẽdus eſt, amplius quiſque debet eum diligere quàm ſeipſum. Item amplius alius homo diligendus eſt quàm corpus noſtrum: quia propter deũ omnia iſta diligenda ſunt, & poteſt nobiſcum alius homo deo perfrui, quod non poteſt corpus, quia corpus per animam viuit qua fruimur deo.

Ordo dilectionis. C A P. X X V I I.

Omnes autem homines æque diligendi ſunt. Sed cum omnibus prodeſſe non poſsis, his potiſsimum conſulendum eſt, qui pro locorum & temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus conſtrictius tibi quaſi quadam ſorte iunguntur. Sicut enim ſi tibi abundaret aliquid, quod dari oporteret ei qui non haberet, nec duobus dari poſſet, ſi tibi occurerent duo, quorum neuter alium vel indigentia, vel erga te aliqua neceſsitudine ſuperaret, nihil iuſtius faceres quàm vt ſorte eligeres, cui dandum eſſet quod dari vtrique non poſſet. Sic in hominibus, quibus omnibus conſulere nequeas, pro ſorte habendum eſt prout quiſque tibi colligatius temporaliter adhærere potuerit.

Quibus potiſſimũ ſit ſuccurrẽdũ C A P. X X V I I I. *3. ſentẽ. di. 29. ca. vnde etiam.*

Omnium autem qui nobiſcum frui poſſunt deo, partim eos diligamus quos ipſi adiuuamus, partim eos à quibus adiuuamur: partim eos quorum & indigemus adiutorio, & indigentiæ ſubuenimus: partim quibus nec ipſi conferimus aliquid commodi, nec ab eis vt nobis conferatur attendimus. Velle tamen debemus, vt omnes diligant nobiſcum deum, & totum quod vel eos adiuuamus vel adiuuamur ab eis, ad vnum illum finem referendum eſt. Si enim in theatris nequitiæ qui aliquem diligit hiſtrionem, & tanquam magno vel etiam ſummo bono eius arte perfruitur, omnes diligit qui eum diligunt ſecum, nõ propter illos, ſed propter eum quem pariter diligunt: & quanto eſt in eius amore feruentior, tanto agit quibus poteſt modis, vt à pluribus diligatur, & tanto pluribus cupit eum oſtendere, & quem frigidiorem videt, excitat eum quantum poteſt laudibus illius. Si autem contrauenientem inuenerit, odit in illo vehementer odium dilecti ſui, & quibus modis valet inſtat vt

Optãdũ vt omnes diligant deum C. X X I X.

anſerat:

Digitized by Google

auferat: quid nos in ſocietate dilectionis Dei agere conuenit, quo perfrui, beate viuere eſt, & à quo habent omnes qui eum diligunt, & quod ſunt, & quod eum diligunt: de quo nihil metuimus, ne cuiquam poſsit cognitus diſplicere, & qui ſe vult diligi, non vt ſibi aliquid, ſed vt eis qui diligunt æternum præmium conferatur, hoc eſt ipſe quem diligunt? Hinc etiam efficitur vt inimicos etiam noſtros diligamus: Non enim eos timemus, quia nobis quod diligimus, auferre non poſſunt, ſed miſeremur potius, quia tanto magis nos oderūt, quanto ab illo quem diligimus, ſeparati ſunt. Ad quem ſi conuerſi fuerint, & illum tanquam beatificum bonum, & nos tanquam ſocios tanti boni neceſſe eſt vt diligant. Oritur autem hoc loco de angelis nonnulla quæſtio. Illo enim fruentes, etiam ipſi beati ſunt, quo & nos frui deſideramus, Et quanto in hac vita fruimur vel per ſpeculum vel in ænigmate, tanto noſtram peregrinationem & tolerabilius ſuſtinemus, & ardentius finire cupimus. Sed vtrum ad illa duo præcepta etiam dilectio pertineat angelorum, non irrationabiliter quæri poteſt. Nam quòd nullum hominum exceperit qui præcepit vt proximum diligamus, & ipſe in Euangelio dominus oſtendit, & Paulus Apoſtolus. Nanque illi cui duo præcepta protulerat, atque in eis pendere totam legem Prophetáſque dixerat, cum interrogaret eum dicens, Et quis eſt meus proximus? hominem quendam propoſuit deſcendentem ab Hieruſalem in Hiericho incidiſſe in latrones, & ab eis grauiter vulneratum ſaucium & ſemiuiuum eſſe derelictum. Cui proximum eſſe non docuit, niſi qui erga illum recreandum atque curandum miſericors extitit, ita vt hoc qui interrogauerat interrogatus ipſe fateretur. Cui dominus ait, Vade & tu fac ſimiliter: vt videlicet eum eſſe proximum intelligamus, cui vel exhibendum eſt officium miſericordiæ ſi indiget, vel exhibendum eſſet ſi indigeret. Ex quo iam conſequens, vt etiam ille à quo nobis hoc vicisſim exhibendum eſt, proximus ſit noſter. Proximi enim nomen ad aliquid eſt, nec quiſquā eſſe proximus niſi proximo poteſt. Nullū autem exceptum eſſe cui miſericordię denegetur officium, quis nō videat? quādo vſque ad inimicos etiam porrectum eſt eodem domino dicente, Diligite inimicos veſtros, benefacite iis qui oderūt vos. Itaquoq; Apoſtolus Paulus docet cum dicit, Nam non adulterabis, non homicidiū facies, nō furaberis, non con-

Matth. 5.

Omnis homo vt proximus diligendus.

CAP. XXX.

1. ſent. di. 1. c. Hæc ergo.

Matth. 22

3. ſen. d. 28 ca. Oritur.

Luce 10.

Matth. 5.

Roma. 13.

cupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc ſermone recapitulatur, Diliges proximum tuum tanquam teipſum. Dilectio proximi malum non operatur. Quiſquis ergo arbitratur non de omni homine Apoſtolum præcepiſſe, cogetur fateri quòd abſurdiſsimum & ſceleratiſsimum eſt, viſum fuiſſe Apoſtolo non eſſe peccatum, ſi quis aut non Chriſtiani aut inimici adulterauerit vxorem, aut eum occiderit, aut eius rem cupierit. Quod ſi dementis eſt dicere, manifeſtũ eſt omnem hominem proximũ eſſe deputandum, quia erga neminem operandum eſt malum. Iam vero ſi vel cui prębendum eſt, vel à quo nobis præbendũ eſt officium miſericordiæ, recte proximus dicitur: manifeſtum eſt hoc præcepto quo iubemur diligere proximũ, etiam ſanctos angelos contineri, à quibus nobis tanta miſericordiæ officia impenduntur, quãta multis diuinarum ſcripturarum locis animaduertere facile eſt. Ex quo & ipſe Deus & Dominus noſter proximum ſe noſtrum dici voluit. Nam & ſeipſum ſignificat dominus Ieſus Chriſtus opitulatum eſſe ſemiuiuo iacẽti in via afflicto & relicto à latronibus. Et Propheta in oratione ait, Sicut proximũ ſicut fratrẽ noſtrũ ita cõplacebam. Sed quoniã excellẽtior ac ſupra naturã noſtrã eſt diuina ſubſtantia, præceptũ quo diligamus Deum à proximi dilectione diſtinctũ eſt. Ille enim nobis præbet miſericordiã propter ſuam bonitatẽ, nos autẽ nobis inuicẽ propter illius: id eſt, ille noſtri miſeretur, vt ſe perfruamur: nos verò inuicem noſtri miſeremur, vt illo perfruamur. Quapropter adhuc ambiguũ eſſe videtur, cũ dicimus ea re nos perfrui quã diligimus propter ſeipſam, & ea re nobis fruendũ eſſe tantũ qua efficimur beati, cæteris vero vtendum. Diligit enim nos deus, & multũ nobis dilectionẽ eius erga nos diuina ſcriptura commendat: quo modo ergo diligit, vt nobis vtatur, an vt fruatur? Sed ſi fruitur, eget bono noſtro, quod nemo ſanus dixerit. Omne enim bonum noſtrum vel ipſe, vel ab ipſo eſt. Cui autem obſcurum vel dubium eſt, non egere lucem rerum harum nitore quas ipſa illuſtrauerit? Dicit etiam apertiſsime Propheta, Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniã bonorum meorum non eges. Non ergo fruitur nobis, ſed vtitur. Nam ſi neque fruitur neque vtitur, non inuenio quemadmodum diligat. Sed neque ſic vtitur vt nos, Nam nos res quibus vtimur ad id referrimus, vt Dei bonitate perfruamur. Deus vero ad ſuam bonitatem vſum noſtrũ refert. Quia enim bonus eſt,

ſumus

3. ſen. d. 28. cap. oritur.

Angeli quoque proximi nobis.

Pſal. 34.

1. ſen. di. 1. c. ſed cum.

Deus non fruitur nobis, ſed vtitur. CAP. XXXI.

Pſal. 15.

Deus homine quomodo vtatur. CAP. XXXII.

ſumus: & inquantum ſumus, boni ſumus. Porrò autem quia iuſtus eſt, non impune ſumus mali, Inquantum enim mali ſumus, intantum minus etiam ſumus. Ille enim ſumme ac primitus eſt, qui omnino incommutabilis eſt, & qui pleniſsime dicere potuit, Ego ſum qui ſum: & dices eis, Qui eſt, miſit ad vos. At cætera quæ ſunt, & niſi ab illo eſſe non poſſunt, & intantum bona ſunt, inquantum acceperunt vt ſint. Ille igitur vſus qui dicitur Dei quo nobis vtitur. non ad eius ſed ad noſtram vtilitatem refertur, ad eius autem tantummodo bonitatem. Cuius autem nos miſeremur & cui cōſulimus, ad eius quidem vtilitatem id facimus, eámque intuemur: ſed neſcio quo modo etiam noſtra ſit conſequens, cum eam miſericordiam quam impendimus egenti ſine mercede non reliquit Deus. Hæc autem merces ſumma eſt vt eo perfruamur, & omnes qui eo fruimur, nobis etiam inuicem in ipſo perfruamur. Nam ſi in nobis id facimus, remanemus in via, & ſpem beatitudinis noſtræ in homine vel in angelo collocamus.

1. ſen. di. 1. ca. Sed cū. 2. ſen. di. 1. ca. ideoque. 2. ſen. d. 35. cap. quod autem. 1. ſent. di. 1. ca. ſed cū.

Quo modo homīe frui conueniat.
CAP. XXXIII

Quod & homo ſuperbus & angelus ſuperbus arrogant ſibi, atque in ſe aliorum ſpem gaudent conſtitui. Sanctus autem homo & ſanctus angelus etiam feſſos nos atq; in ſe acquieſcere & remanere cupientes reficiunt potius, aut eo ſumptuquem propter nos, aut illo etiam quem propter ſe acceperūt, acceperunt tamen, atque ita refectos in illum ire compellūt, quo fruentes pariter beati ſimus. Nam & Apoſtolus clamat, Nunquid Paulus pro vobis crucifixus eſt? aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Et neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. Et angelus hominem ſe adorantem monet, vt potius illum adoret ſub quo ei Domino etiam ipſe conſeruus eſt. Cum autem homine in Deo frueris, Deo potius quàm homine frueris. Illo enim frueris quo efficieris beatus, & ad Deum te perueniſſe lætaberis, in quo ſpem ponis vt venias. Inde ad Philemonem Paulus, Ita frater, inquit, ego te fruar in Domino. Quòd ſi non addidiſſet in Domino, & te fruar tantum, dixiſſet, in eo conſtituiſſet ſpem beatitudinis ſuæ, quanquam & viciniſsime dicitur frui cum delectatione vti. Cum enim adeſt quod diligitur, etiam delectationē ſecum neceſſe eſt gerat. Per quam ſi tranſieris, eámq; ad illud vbi permanēdū eſt retuleris, vteris ea, & abuſiue nō proprie diceris frui. Si verò inhæſeris atq; permāſeris, finē in ea ponēs lætitiæ tuæ, tūc vere & ꝓprie frui dicēdus es.

1. Cor. 1. 1. Cor. 3. Apoc. 19. 1. ſen. di. 1. ca. cū autē.

Græce Paulus dixit ὀναίμην alludens ad nomē Oneſimi.

Id verbum tā ad vtilitatē refertur, quàm ad voluptatem.

Quod non faciendum eſt niſi in illa trinitate, id eſt, ſummo
Prima via ad Deum. & incommutabili bono. Vide quemadmodum cum ipſa
veritas & verbum, per quod facta ſunt omnia, caro factum
CAP. XXXIIII. eſſet vt habitaret in nobis, tamen ait Apoſtolus, Et ſi noue-
ramus Chriſtum ſecundum carnem, ſed iam non nouimus.
Ioan. 1. Ille quippe qui non ſolum peruenientibus poſſeſsionem, ſed
2. Corin. 5. etiam viam præbere ſe voluit venientibus ad ſe, principium
Prouer. 8. viarum voluit carnem aſſumere. Vnde eſt etiam illud, Do-
minus creauit me in principio viarum ſuarum: vt inde inci-
perent qui vellent venire. Apoſtolus igitur quanuis adhuc
Philip. 3. ambularet in via, & ad palmam ſupernæ vocationis ſequere-
tur vocantem dominum, tamen quæ retro ſunt obliuiſcens,
& in ea quæ ante ſunt extentus, iam principium viarũ tranſie-
rat, hoc eſt eo non indigebat: à quo tamen aggrediendum
& exordiendum iter eſt omnibus, qui ad veritatem perueni-
Ioan. 14. re & in vita æterna permanere deſiderant. Sic enim ait, Ego
ſum via & veritas & vita: hoc eſt per me venitur, ad me per-
uenitur, in me permanetur. Cum enim ad ipſum peruenitur,
etiam ad ipſum patrem peruenitur: quia per æqualem ille qui
eſt æqualis agnoſcitur, vinciente & tanquam agglutinante
nos ſpiritu ſancto, quo in ſummo atque incommutabili bono
permanere poſsimus, Ex quo intelligitur quòd nulla res in
via tenere nos debeat, quando nec ipſe dominus inquantum
via noſtra eſſe dignatus eſt, tenere nos voluerit, ſed tranſire:
ne rebus temporalibus quanuis ab illo pro ſalute noſtra ſuſce
ptis & geſtis inhæreamus infirmiter, ſed per eas potius cur-
ramus alacriter: vt ad eumipſum qui noſtram naturam à tem
poralibus liberauit & collocauit ad dexteram patris, prouehi
Scripturæ ſumma, amor dei. atque peruenire mereamur. Omnium igitur quæ prædi-
cta ſunt, ex quo de rebus tractamus, hæc ſumma eſt, vt intel-
ligatur legis & omnium diuinarum ſcripturarum plenitudo
CAP. XXXV. & finis eſſe dilectio rei qua fruẽdum eſt, & rei quæ nobiſcum
Roma. 13. ea re frui poteſt, quia vt ſe quiſque diligat præcepto non eſt
opus. Hoc ergo vt noſceremus atque poſſemus, facta eſt tota
pro ſalute noſtra per diuinam prouidentiam diſpenſatio tem-
poralis, qua debemus vti, non quaſi manſoria quadam dile-
ctione atque delectatione, ſed tranſitoria potius tanquam
viæ, tanquam vehiculorum vel aliorum quorumlibet inſtru-
mentorum, aut ſi quid congruentius dici poteſt, vt ea qui-
bus ferimur, propter illud ad quod ferimur, diligamus.

Quiſquis igitur ſcripturas diuinas vel quamlibet earum partem intellexiſſe ſibi videtur, ita vt eo intellectu non ædificet iſtam geminam charitatem, Dei & proximi, nondum intellexit. Quiſquis vero talem inde ſententiam duxerit, vt huic ædificandæ charitati ſit vtilis, nec tamen hoc dixerit, quod ille quem legit eo loco ſenſiſſe probatur, non pernicioſe fallitur, nec omnino mentitur. Ineſt quippe in mentiente voluntas falſa dicendi, & ideo multos inuenimus qui mentiri velint qui autem falli, neminem. Cum igitur hoc ſciens homo faciat, illud neſciens patiatur, ſatis in vna eadémque re apparet illum qui fallitur, eo qui mentitur eſſe meliorem: quandoquidem pati melius eſt iniquitatem, quàm facere. Omnis autem qui mentitur iniquitatem facit, & ſi cuiquam videtur vtile aliquando eſſe mendacium, poteſt videri vtilem aliquando eſſe iniquitatem. Nemo enim mentiens in eo quòd mentitur ſeruat fidem. Nam hoc vtique vult, vt cui mentitur fidem ſibi habeat, quam tamen ei mentiendo non ſeruat. Omnis autem fidei violator, iniquus eſt. Aut igitur iniquitas vtilis eſt aliquando, quod fieri non poteſt, aut mendacium ſemper inutile eſt. Sed quiſquis in ſcripturis aliud ſentit quàm ille qui ſcripſit, illis non mentientibus fallitur. Sed tamen vt dicere cœperam, ſi ea ſententia fallitur, quæ ædificat charitatem, quæ finis præcepti eſt, ita fallitur, ac ſi quiſquam errore deſerens viam, eò tamen per agrum pergat, quò etiam via illa perducit. Corrigendus eſt tamen, & quàm ſit vtilis viam non deſerere, demonſtrandum eſt, ne conſuetudine deuiandi etiam in tranſuerſum aut peruerſum ire cogatur. Aſſerendo enim temere quod ille non ſenſit quem legit, plerunque incurrit in alia quæ illi ſententiæ contexere nequeat. Quæ ſi vera & certa eſſe conſentit, illud non poſſit verum eſſe quod ſenſerat: Fitque in eo neſcio quo modo vt amãdo ſententiam ſuam ſcripturæ incipiat offenſior eſſe quàm ſibi. Quod malum ſi ſerpere ſiuerit, euertetur ex eo. Per fidem enim ambulamus, non per ſpeciem. Titubauit autem fides ſi diuinarum ſcripturarum vacillat authoritas. Porrò fide titubante, charitas etiam ipſa langueſcit. Nam ſi à fide quiſq; ceciderit, à charitate etiã neceſſe eſt cadat: Non enim poteſt diligere quod eſſe non credit. Porrò ſi & credit & diligit, bene agendo & præceptis bonorum morum obtemperando efficit vt etiam ſperet ſe ad id quod diligit eſſe venturum. Itaq; tria hæc ſunt

Scopus totius ſcripturæ.

CAP. XXXVI.

1. Timo. 1.

Scriptura qualẽ lectorẽ poſtulat.

CAP. XXXVII.

2. Corin. 5.

1. Corin. 3.

Charitas perpetuo manet. CAP. XXXVIII.

quibus & ſcientia omnis & prophetia militat. fides, ſpes, charitas. Sed fidei ſuccedit ſpes quam videbimus. Et ſpei ſuccedit beatitudo ipſa, ad quam peruenturi ſumus. Charitas autem etiã iſtis decedentibus augebitur potius. Si enim credendo diligimus quod nondum videmus, quanto magis cum videre cœperimus? Et ſi ſperando diligimus, quo nondum peruenimus, quanto magis cum peruenerimus? Inter temporalia quippe atque æterna hoc intereſt, quòd temporale aliquid plus diligitur antequam habeatur, vileſcit autem cum aduenerit. Non enim ſatiat animã, cui vera & certa ſedes eſt æternitas. Aeternum autem ardẽtius diligitur adeptum quàm deſideratum. Nulli enim deſideranti conceditur plus de illo exiſtimare quàm in ſe habet, vt ei vileſcat cum minus inuenerit: ſed quantum quiſque veniens exiſtimare potuerit, plus perueniens inuenturus eſt.

Fides, ſpes, charitas illuminant. CAP. XXXIX. *1. Corin. 13.*

Homo itaq; fide, ſpe & charitate ſubnixus, eáque inconcuſſe retinens, nõ indiget ſcripturis niſi ad alios inſtruendos. Itaque multi per hæc tria etiam in ſolitudine ſine codicibus viuunt. Vnde in illis arbitror iam completum eſſe quod dictum eſt, Siue Prophetiæ euacuabuntur, ſiue linguæ ceſſabunt, ſiue ſcientia deſtruetur. Quibus tamen quaſi machinis tanta fidei & ſpei & charitatis ineſt inſtructio, vt perfectum aliquid tenentes, ea quæ ſunt ex parte non quærãt, Perfectum ſanè quantum in hac vita poteſt, Nam in comparatione futuræ vitæ nullius iuſti & ſancti eſt vita iſta perfecta, Ideo manent, inquit, fides, ſpes, charitas, tria hæc, maior autem horum eſt charitas: quia & cum quiſq; ad æterna peruenerit, duobus iſtis decedentibus charitas auctior & certior permanebit.

Qualẽ lectorẽ ſcriptura poſtulet. CAP. XL. *1. Timo. 1.*

Quapropter cum quiſque cognouerit finem præcepti eſſe charitatem, de corpore puro & conſcientia bona & fide non ficta, omnem intellectum diuinarum ſcripturarum ad iſta tria relaturus, ad tractationem illorũ librorum ſecurus accedat. Cum enim diceret, charitas: addidit de corde puro: vt nihil aliud quàm id quod diligendũ eſt diligatur. Conſcientiam vero bonam ſubiunxit propter ſpem, Ille enim ſe ad id quod credit & diligit, peruenturum eſſe deſperat, cui malæ conſcientiæ ſcrupulus ineſt. Tertio & fide, inquit, non ficta: Si enim fides noſtra mendacio caruerit, tunc & nos diligimus quod non eſt diligendum, & rectè viuendo id ſperamus, vt nullo modo ſpes noſtra fallatur. Propterea & de rebus continentibus fidem, quantum pro tempore ſatis eſſe arbitratus

bitratus ſum, dicere volui, quia in aliis voluminibus, ſiue per alios ſiue per nos multa iam dicta ſunt. Modus itaque ſit iſte libri huius, Cætera de ſignis quantum dederit dominus diſſeremus.

Libri primi Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE DOCTRINA CHRISTIANA

LIBER SECVNDVS.

QVONIAM de rebus cum ſcriberem, præmiſi cōmonens ne quis in eis attenderet niſi quod ſunt, non etiam ſi quid aliud præter ſe ſignificant, viciſsim de ſignis diſſerens hoc dico, ne quis in eis attēdat quod ſunt, ſed potius quod ſigna ſunt, id eſt, quod ſignificant. Signum eſt enim res præter ſpeciem quam ingerit ſenſibus: aliud aliquid ex ſe faciens in cogitationem venire: ſicut veſtigio viſo tranſiſſe animal, cuius veſtigium eſt cogitamus: & fumo viſo ignem ſubeſſe cognoſcimus: & voce animantis audita, affectionem animi eius animaduertimus: & tuba ſonante, milites vel progredi vel regredi, & ſi quid aliud pugna poſtulat oportere nouerunt. Signorum igitur alia ſunt naturalia, alia data Naturalia ſunt, quæ ſine voluntate atque vllo appetitu ſignificādi, præter ſe aliquid aliud exſe cognoſci faciūt: ſicuti eſt fumus ſignificās ignem. Non enim volens ſignificare id facit, ſed rerū expertarū animaduerſione & notatione cognoſcitur ignē ſubeſſe, etiā ſi fumus ſolus appareat. Sed & veſtigium tranſeuntis animalis, ad hoc genus pertinet.

De ſignis. Caput 1.

De cōſe. di. 2. ca. ſignū. 4. ſen. di. 1. cap. ſacramentum.

Ex vultus irati ſeu triſtis affectionem animi ſignificat, etiam nulla eius volũtate qui aut iratus aut triſtis eſt: aut ſi quis alius motus animi vultu indice proditur, etiam id nobis non agentibus vt prodatur. Sed de hoc toto genere nunc differere non eſt propoſitum. Quoniam tamen incidit in partitionem noſtram, præteriri omnino non potui, atque id hactenus notatum eſſe ſuffecerit.

Quo ſignorum genere ſit vſurus hic. CAP. II.

Data vero ſigna ſunt, quæ ſibi quæque viuentia inuicem dant ad demonſtrandos, quantum poſſunt, motus animi ſui vel ſenſa aut intellecta quęlibet. Nec vlla cauſa eſt nobis ſignificandi, id eſt ſigni dandi, niſi ad depromendum & traiiciẽdum in alterius animum id quod in animo gerit is qui ſignum dat. Horum igitur ſignorum genus quãtum ad homines attinet conſiderare atque tractare ſtatuimus: quia & ſigna diuinitus data quæ in ſcripturis ſanctis cõtinentur, per homines nobis indicata ſunt, qui ea conſcripſerunt. Habent etiam beſtiæ quædam inter ſe ſigna quibus prodũt appetitum animi ſui. Nam & gallus gallinaceus reperto cibo, dat ſignum vocis gallinæ vt accurrat: & columbus gemitu columbam vocat, & ab ea viciſsim vocatur: & multa huiuſmodi animaduerti ſolent. Quæ vtrũ ſicut vultus aut dolentis clamor ſine ſignificandi voluntate ſequantur motum animi, an vere ad ſignificandum dentur, alia quæſtio eſt, & ad rem quæ nunc agitur non pertinet. Quam partem ab hoc opere tanquam non neceſſariam remouemus.

Inter ſigna principatũ obtinẽt verba. CAP. III.

Signorũ igitur quibus inter ſe homines ſua ſenſa communicant, quædam pertinẽt ad oculorum ſenſum, pleraque ad aurium, pauciſsima ad cæteros ſenſus. Nam cum innuimus non damus ſignum niſi oculis eius quem volumus per hoc ſignum volũtatis noſtræ participem facere. *Hiſtrio.* Et quidam motus manuum pleraque ſignificant, Et hiſtriones omnium membrorum motibus dant ſigna quædã ſcientibus, & cum oculis eorum quaſi fabulantur. Et vexilla draconeſque militares per oculos inſinuant volũtatem ducum. Et ſunt hæc omnia quaſi quædam verba viſibilia. Ad aures autẽ quæ pertinent, vt dixi, plura ſunt, in verbis maxime. *1. Cori. 14.* Nam & tuba & tibia & cithara dant plerunque, non ſolum ſuauem, ſed etiam ſignificãtem ſonum. Sed omnia ſigna verbis comparata pauciſsima ſunt, Verba enim prorſus inter homines obtinuerunt principatum ſignificandi quæcunque animo concipiuntur, ſi ea prodere quiſque velit. *Ioan. 12.* Nam & odore vnguẽti dominus quo perfuſi ſunt pedes eius, ſignum aliquod dedit, Et ſacramento *Matt. 26.*

corp

corporis & ſanguinis ſui prægustato, ſignificauit quod voluit, Et cum mulier tangendo fimbriam veſtimenti eius, ſalua facta eſt, nõnihil ſignificat. Sed innumerabilis multitudo ſignorum, quibus ſuas cogitationes homines exerunt, in verbis conſtituta eſt, Nam & illa ſigna omnia quorum genera breuiter attigi, potui verbis enũciare, verba vero illis ſignis nullo modo poſſum. Sed quia verberato aëre ſtatim tranſeunt, nec diutius manẽt quàm ſonant, inſtituta ſunt per literas ſigna verborum, Ita voces oculis oſtenduntur, non per ſeipſas, ſed per ſigna quædam ſua. Iſta igitur ſigna non potuerũt communia eſſe omnibus gẽtibus peccato quodam diſſenſionis humanæ, cum ad ſe quiſque principatum rapit. Cuius ſuperbiæ ſignum eſt erecta illa turris in cœlum, vbi homines impij non ſolum animos, ſed etiã voces diſſonas habere meruerunt. Ex quo factum eſt, vt etiam ſcriptura diuina qua tantis morbis humanarum voluntatum ſubuenitur, ab vna lingua profecta quæ opportune potuit per orbem terrarum diſſeminari, per varias interpretum linguas longe latéque diffuſa innoteſceret gentibus ad ſalutem: quam legẽtes nihil aliud appetunt quàm cogitationes voluntatémque illorum à quibus conſcripta eſt inuenire, & per illas voluntatem dei ſecundum quam tales homines locutos eſſe credimus. Sed multis & multiplicibus obſcuritatibus, & ambiguitatibus decipiuntur, qui temere legunt aliud pro alio ſentientes, quibuſdam autem locis quid vel falſo ſuſpicentur non inueniunt: ita obſcure quædam dicta denſiſsimam caliginem obducũt. Quod totum prouiſum diuinitus eſſe non dubito, ad edomandam labore ſuperbiam, & intellectum à faſtidio reuocandum: cui facile inueſtigata plerunque vileſcunt. Quid enim eſt quæſo, quòd quiſquam dicat ſanctos eſſe homines atque perfectos, quorum vita & moribus Chriſti Eccleſia de quibuſlibet ſuperſtitionibus præcidit eos qui ad ſe veniunt, & imitatione bonorum ſibimet quodam modo incorporat: qui boni fideles & veri dei ſerui deponentes onera ſeculi ad ſanctum baptiſmi lauacrum venerunt, atque inde abſcedentes conceptione ſancti ſpiritus fructum dant geminæ charitatis, id eſt dei & proximi: quid eſt ergo quòd ſi hæc quiſque dicat, minus delectat audientem, quàm ſi ad eundem ſenſum locum illum exponat de canticis canticorum vbi dictum eſt eccleſiæ, cum tanquam pulchra quædam fœmina laudaretur. Dentes tui ſicut grex detonſa-

Matth. 9.

Signa verborũ literæ. CAP. IIII

Gene. 11.

Diuerſitas linguarũ. CAP. V.

Obſcuritas ſcripturæ nõ inutilis. CAP. VI.

rum aſcendentes de lauacro, quæ omnes geminos creant, &
Oratio figurata quid efficiat. nō eſt ſterilis in eis? Num aliud homo diſcit,quàm cum illud planiſsimis verbis, ſine ſimilitudinis huiuſmodi adminiculo audiret? Et tamen neſcio quo modo ſuauius intueor ſanctos, cum eos quaſi dentes Eccleſiæ video præcidere ab erroribus homines, atque in eius corpus emollita duritia quaſi demerſos manſóſque transferre. Oues etiam iucundiſsime agnoſco de tonſas, oneribus ſecularibus tanquam velleribus depoſitis, & aſcendentes de lauacro, id eſt de baptiſmate creare omnes geminos,id eſt duo pręcepta dilectionis,& nullam eſſe ab iſto ſancto fructu ſterilem video.Sed quare ſuauius videam,quàm ſi nulla de diuinis libris talis ſimilitudo promeretur, cum res eadem ſit eadémque cognitio,difficile eſt dicere,& alia quæſtio eſt. Nunc tamen nemo ambigit,& per ſimilitudines libentius quæque cognoſci,& cum aliqua difficultate quæſita multo gratius inueniri. Qui enim prorſus non inueniunt quod quærunt,fame laborāt.Qui autem non quærūt.quia in promptu habent, faſtidio ſæpe marceſcunt. In vtroque autem languor cauendus eſt. Magnifice igitur & ſalubriter ſpiritus ſanctus ita ſcripturas ſanctas modificauit, vt locis apertioribus ſami occurreret, obſcurioribus autē faſtidia detergeret. Nihil enim ferè de illis obſcuritatibus eruitur, quod non planiſſimè dictū alibi reperiatur.

Septē gradibus ad ſapiētiā itur.

CAP. VII.

Eſai.11. *Gradus primus.* Ante omnia igitur opus eſt dei timore conuerti ad cognoſcēdam eius voluntatem,ſi quid nobis appetendum fugiendúmque præcipiat. Timor autem iſte cogitationē de noſtra immortalitate, & de futura morte neceſſe eſt incutiat,& quaſi clauatis carnibus † omnes ſuperbiæ motus ligno crucis affigat. *Secundus.* Deinde opus eſt miteſcere pietate,neque contradicere diuinæ ſcripturæ, ſiue intellectæ,ſi aliqua vitia non percutit, ſiue non intellectæ, quaſi nos melius ſapere meliúſque percipere poſsimus: ſed cogitare potius & credere id eſſe melius & verius quod ibi ſcriptum eſt, etiam ſi lateat,quàm id quod nos per noſmetipſos ſapere poſſumus.

† calcibus.

Tertius. Poſt iſtos duos gradus timoris atque pietatis, ad tertium venitur ſcientiæ gradum, de quo nunc agere ſtatui. Nam in eo ſe exercet omnis diuinarū ſcripturarum ſtudioſus, nihil aliud in eo inueniens quàm diligendum eſſe deum propter deum, *Matt.22.* & proximum propter deum: & illum quidem ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente diligere, proximum vero tanquam ſeipſum, id eſt, vt tota dilectio proximi, ſicut etiam noſtri

noſtri referatur in Deum. De quibus duobus præceptis cum de rebus ageremus, in libro ſuperiore tractauimus. Neceſſe eſt ergo vt primo ſe quiſque in ſcripturis inueniat amore huius ſeculi, hoc eſt temporalium rerum implicatum, longe ſeiunctum eſſe à tanto amore Dei, & tanto amore proximi, quantum ſcriptura ipſa præſcribit. Tum vero ille timor quo cogitat de iudicio Dei, & illa pietas qua non poteſt niſi credere & cedere authoritati ſanctorum librorum, cogit eum ſeipſum lugere. Nam iſta ſcientia bonæ ſpei hominem ſe non iactantem, ſed lamentantem facit: Quo affectu impetrat ſedulis precibus conſolationem diuini adiutorij, ne deſperatione frangatur, & eſſe incipit in quarto gradu, hoc eſt fortitudinis, quo eſuritur & ſititur iuſtitia. Hoc enim affectu ab omni mortifera iucunditate rerum tranſeuntium ſeſe extrahit, & inde ſe auertens conuertit ad dilectionem æternorum, incommutabilem ſcilicet vnitatem eandémq; trinitaté. Quam vbi aſpexerit quantum poteſt, in longinqua radiantem, ſuiq; aſpectus infirmitate ſuſtinere ſe illam lucem non poſſe perſenſerit, in quinto gradu, hoc eſt in conſilio miſericordię purgat animam tumultuantem quodam modo atque obſtrepentem ſibi de appetitu inferiorum conceptis ſordibus. Hinc verò ſe in dilectione proximi gnauiter exercet, in eáq; perficitur, & ſpe iam plenus atq; integer viribus cum peruenerit vſq; ad inimici dilectionem, aſcendit in ſextum gradum, vbi iam ipſum oculum purgat quo videri Deus poteſt, quantum poteſt ab iis qui huic ſeculo moriuntur quantum poſſunt. Nam intantum vident, inquantum moriuntur huic ſeculo. Inquantum autem huic viuunt, non vident. Et ideo quamuis iam certior & non ſolum tolerabilior, ſed etiam iucundior ſpecies lucis illius incipiat apparere, in ænigmate tamen adhuc & per ſpeculum videri dicitur, quia magis per fidem quàm per ſpeciem ambulatur, cum in hac vita peregrinamur, quamuis conuerſationem habeamus in cœlis. In hoc autem gradu ita purgat oculum cordis, vt veritati ne ipſum quidem præferat aut conferat proximum: ergo nec ſeipſum, quia nec illum quem diligit ſicut ſeipſum. Erit ergo iſte ſanctus tam ſimplici corde atque mundato, vt neque hominibus placendi ſtudio detorqueatur à verò, nec reſpectu deuitandorum quorumlibet incommodorum ſuorum quæ aduerſantur huic vitæ. Talis filius aſcendit ad ſapientiam quæ vltima & ſeptima eſt, qua pacatus tranquil

Supra li. 1. cap. 26.
Eſa. 11.
Quartus.
Quintus.
Sextus.
1. Corin. 13.
1. Corin. 5.
Philip. 3.

thoritatem recipi meruerunt, inter Propheticos numerandi ſunt. Reliqui ſunt eorum libri qui proprie Prophetæ appellati ſunt, duodecim Prophetarum libri ſinguli: qui connexi ſibimet, quoniam nunquam ſeiuncti ſunt pro vno habentur. Quorum Prophetarum nomina ſunt hæc, Oſee, Ioël, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Naüm, Abacuk, Sophonias Aggæus, Zacharias, Malachias. Deinde quatuor Prophetæ ſunt maiorum voluminum, Eſaias, Hieremias, Daniel, Ezechiel. His quadragintaquatuor libris veteris teſtamenti terminatur authoritas. Noui autem quatuor libris Euangelij ſecundũ Matthæum, ſecundum Marcum, ſecundũ Lucam, ſecundum Ioannem: quatuordecim Epiſtolis Pauli Apoſtoli, ad Romanos, ad Corinthios duabus, ad Galatas, ad Epheſios, ad Philippenſes, ad Theſſalonicenſes duabus, ad Coloſſenſes, ad Timotheum duabus, ad Titum, ad Philemonem, ad Hebręos. Petri duabus, tribus Ioannis, vna Iudæ, & vna Iacobi, Actibus Apoſtolorum libro vno, & Apocalypſis Ioannis libro vno. In his omnibus libris timentes Deum & pietate manſueti quærunt voluntatem Dei. Cuius operis & laboris prima obſeruatio eſt, vt diximus, noſſe iſtos libros, & ſi nondum ad intellectum, legendo tamen vel mandare memoriæ, vel omnino incognitos non habere. Deinde illa quæ in eis aperte poſita ſunt vel præcepta viuendi, vel regulæ credendi, ſolertius diligentiúſq; inueſtiganda ſunt. Quæ quanto quiſque plura inuenit, tanto eſt intelligentia capacior. In iis enim quæ aperte in ſcriptura poſita ſunt, inueniuntur illa omnia quæ continent fidem moréſque viuendi. ſpem ſcilicet atque charitatem, de quibus libro ſuperiore tractauimus. Tum vero facta quadam familiaritate cum ipſa lingua diuinarum ſcripturarum, in ea quæ obſcura ſunt aperienda & diſcutienda pergendum eſt, vt ad obſcuriores locutiones illuſtrandas de manifeſtioribus ſumantur exempla, & quædam certarum ſententiarum teſtimonia dubitationem de incertis auferant. In qua re memoria valet plurimum, Quæ ſi defuerit, non poteſt his præceptis dari.

Ibidem.

Quid primo quid deinde quærẽdũ in literis ſacris CAP. IX.

Duabus autem cauſis non intelliguntur quæ ſcripta ſunt, ſi aut ignotis, aut ambiguis ſignis obteguntur. Sunt autem ſigna vel propria vel tranſlata. Propria dicuntur, cum his rebus ſignificandis adhibentur, propter quas ſunt inſtituta, ſicut cum dicimus bouem, intelligimus pecus, quod omnes nobiſcum Latinæ linguæ homines hoc nomine vocãt. Tranſlata

Verba nũc proprie, nũc metaphorice accipiuntur. CA. X.

lata ſunt, cum & ipſæ res quas propriis verbis ſignificamus ad aliud aliquid ſignificandum vſurpantur, ſicut cum dicimus bouem,& per has duas ſyllabas intelligimus quod iſto nomine appellari ſolet: ſed per illud pecus rurſus intelligimus Euangeliſtam quem ſignificauit ſcriptura, interpretante Apoſtolo,dicens:Bouem triturantem non infrænabis.

1.Cor.9.
1.Tim.15

Græcā linguā et Hebræā neceſſariam eſſe ad cognitionē literarū ſacrarum.

CAP. XI.

Contra ignota ſigna propria, magnum remedium eſt linguarum cognitio. Et Latinæ quidem linguæ homines quos nunc inſtruendos ſuſcepimus, & duabus aliis ad ſcripturarum diuinarum cognitionem habent opus, Hebræa ſcilicet & Græca, vt ad exemplaria præcedentia recurratur, ſi quam dubitationem attulerit Latinorum interpretum infinita varietas, quanquam & Hebræa verba non interpretata ſæpe inueniamus in libris, ſicut amen, halleluia, & racha & oſanna, & ſi qua ſunt alia. Quorum partim propter ſanctiorem authoritatem, quamuis interpretari potuiſſent, ſeruata eſt antiquitas. ſicut eſt amen & halleluia, partim verò in aliam linguam transferri non potuiſſe dicuntur, ſicut alia duo quæ poſuimus. Sunt enim quædam verba certarum linguarum, quæ in vſum alterius linguæ per interpretationem tranſire non poſſunt. Et hoc maximè interiectionibus accidit, quæ verba potius motum animi ſignificant, quàm ſententiæ conceptæ† vllam particulam: Nam & hæc duo talia eſſe perhibentur. Dicunt enim racha indignantis eſſe vocem, oſanna lætantis. Sed non propter hæc pauca quæ notare atque interrogare facillimum eſt, ſed propter diuerſitates, vt dictum eſt, interpretum, illarum linguarum eſt cognitio neceſſaria. Qui enim ſcripturas ex Hebræa lingua in Græcam verterunt linguam, numerari poſſunt, Latini autem interpretes nullo modo. Vt enim cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus, & aliquantulum facultatis ſibimet vtriuſque linguæ habere videbatur, auſus eſt interpretari.

†contextæ.

Diuerſitas interpretationū quid faciat.

CAP. XII.

Eſa.58

Quæ quidem res plus adiuuit intelligentiam quàm impediuit, ſi modo legentes non ſint negligentes. Nam nonnullas obſcuriores ſententias plurium codicum ſæpe manifeſtauit inſpectio. Sicut illud Eſaiæ Prophetæ vnus interpres ait: Et carnem tuam ne deſpexeris: alius, Et domeſticos ſeminis tui ne deſpexeris: vterque ſibimet inuicem atteſtantur. Nanque alter ex altero exponitur: quia & caro poſſet accipi propriè vt corpus ſuum quiſque ne deſpiceret, ſe putaret admonitum: & domeſtici ſeminis

nis tranſlatæ, Chriſtiani poſſent intelligi, ex eodem verbi ſemine nobiſcum ſpiritaliter nati. Nunc autem collato interpretum ſenſu probabilior occurrit ſententia propriè de conſanguineis non deſpiciendis eſſe præceptum, quoniam domeſticos ſeminis cum ad carnem retuleris, conſanguinei potiſſimum occurrunt. Vnde eſſe arbitror illud Apoſtoli quod ait, *Rom. 11.* Si quo modo ad æmulationem adducere potuero carnem meam vt ſaluos faciam aliquos ex illis. id eſt, vt æmulando eos qui crediderant & ipſi crederent. Carnem autem ſuam dixit Iudæos, propter conſanguinitatem. Item aliud eiuſdem Eſaiæ Prophetæ, Niſi credideritis, non intelligetis. Alius in- *Eſa. 7.* terpretatus eſt, Niſi credideritis non permanebitis. Quis horum vera ſecutus ſit, niſi exemplaria linguæ præcedētis legantur, incertum eſt, Sed tamen ex vtroque magnum aliquid inſinuatur ſcienter legentibus. Difficile eſt enim ita diuerſos à ſe interpretes fieri, vt non ſe aliqua vicinitate cōtingant. Ergo quoniam intellectus in ſpecie ſempiterna eſt, fides verò in rerum temporalium quibuſdam cunabulis quaſi lactè alit paruulos. Nunc autem per fidem ambulamus non per ſpe- *2. Cor. 5.* ciem, Niſi autem per fidem ambulauerimus, ad ſpeciem peruenire non poterimus, quæ non tranſit, ſed permanet per intellectum purgatum nobis cohærentibus veritati. Propterea ille ait, Niſi credideritis non permanebitis. Ille verò, Niſi *Amphibologia.* credideritis non intelligetis. Et ex ambiguo linguæ precedentis plerunque interpres fallitur cui non bene nota ſententia eſt, & eam ſignificationem transfert quæ à ſenſu ſcriptoris penitus aliena eſt. Sicut quidam codices habent, Acuti pedes *Pſalm. 13.* eorum ad effundendum ſanguinem, ὀξὺς enim apud Græcos & acutum & velocem ſignificat. Ille ergo vidit ſentētiam qui tranſtulit, Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem. Ille autem alius ancipiti ſigno in aliam partem raptus errauit. Et talia quidèm non obſcura ſed falſa ſunt, quorum alia conditio eſt, Non enim intelligendos ſed emendandos tales codices potius præcipiēdum eſt. Hinc eſt enim etiam illud: quoniam μόσχος moſchos Græcè vitulus dicitur, μοσχεύματα moſcheumata quidam non intellexerunt eſſe plantationes, & vitulamina interpretati ſunt. Qui error tam multos codices præoccupauit, vt vix inueniatur aliter ſcriptum, & tamen ſententia manifeſtiſsima eſt, quia clareſcit conſequentibus verbis. Nanque adulterinæ plantationes non dabunt radices *Sap. 4.* altas:

altas: conuenientius dicitur quàm vitulamina, quæ velut pedibus per terram gradiuntur, & non hærent radicibus. Hanc tranſlationem in eo loco etiam cætera contexta cuſtodiunt.

Sed quoniam & quæ ſit ipſa ſententia, quam plures interpretes pro ſua quiſque facultate atque iudicio conantur eloqui, non apparet niſi in ea lingua inſpiciatur quam interpretantur, & plerunque à ſenſu authoris deuius aberrat interpres ſi non ſit doctiſsimus. Igitur aut illarum linguarum ex quibus in Latinam ſcripturam peruenit petenda cognitio eſt, aut habendæ interpretationes eorum qui ſe verbis nimis obſtrinxerunt, non quia ſufficiunt, ſed vt ex eis libertas vel error dirigatur aliorum qui non magis* verba quàm ſententias interpretando ſequi maluerunt. Nam non ſolum verba ſingula, ſed etiam locutiones ſæpe transferuntur, quæ omnino in Latinæ linguæ vſum, ſi quis conſuetudinem veterum, qui Latine locuti ſunt tenere voluerit, tranſire non poſſunt. Quæ aliquando intellectui nihil adimunt, ſed offendunt tamen eos qui plus delectantur in rebus, cum etiam in earum ſignis ſua quædam ſeruatur integritas. Nam ſolœciſmus qui dicitur, nihil aliud eſt quàm cum verba non ea lege ſibi coaptantur qua coaptauerunt qui priores nobis non ſine authoritate aliqua locuti ſunt. Vtrum enim inter homines, an inter hominibus dicatur, ad rerum non pertinet cognitorem. Item Barbariſmus quid aliud eſt, niſi verbum non eis literis vel ſono enunciatum, quo ab eis qui Latine ante nos locuti ſunt, enunciari ſolet? Vtrum enim ignoſcere producta tertia ſyllaba vel correpta dicatur, non multum curat qui peccatis ſuis Deum vt ignoſcat petit, quolibet modo illud verbum ſonare potuerit. Quid eſt ergo integritas locutionis, niſi Latinæ conſuetudinis conſeruatio loquentium veterum authoritate firmata? Sed tamen eo magis inde offenduntur homines quo infirmiores ſunt, & eo ſunt infirmiores, quo doctiores videri volunt: non rerum ſcientia qua ædificamur, ſed ſignorũ, qua non inflari omnino difficile eſt, cum & ipſa rerum ſcientia ſæpe ceruicem erigat, niſi dominico reprimatur iugo. Quid enim obeſt intellectori, quòd ita ſcriptum eſt, quæ eſt terra in qua iſti inſident ſuper eam, ſi bona eſt aut nequã, & quæ ſunt ciuitates in quibus ipſi inhabitant in ipſis? Quam locutionem magis alienæ linguæ eſſe arbitror, quàm ſenſum aliquem altiorem. Illud etiam quod iam auferre non poſſumus de ore

*al. tam.

Solœciſmus & Barbariſmus. CAP. XIII.

1. Cor. 8.

cant

cantantium populorum, Super ipſum autem floriet ſanctifi- *Pſal.131.*
catio mea: nihil profecto ſententiæ detrahit: auditor tamen
peritior mallet hoc corrigi, vt non floriet, ſed florebit dicere-
tur. Nec quicquam impedit correctionẽ niſi conſuetudo can-
tantium. Iſta ergo facile etiam contemni poſſunt ſi quis ea
cauere noluerit, quæ ſano intellectui nihil detrahunt. At ve-
ro illud quod ait Apoſtolus: Quod ſtultum eſt Dei, ſapientius *1.Cor.1.*
eſt hominibus. & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt homini-
bus: ſi quis in eo Græcam locutionem ſeruaſſe voluiſſet, vt
diceretur, Quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominum: &
quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominum: iret quidem vi-
gilantis lectoris intentio in ſententiæ veritatem: ſed tamen
aliquis tardior, aut non intelligeret aut etiam peruerſe intelli
geret. Non enim tantum vitioſa locutio eſt in Latina lingua
talis, verumetiam in ambiguitatem cadit, vt quaſi hominum
ſtultum vel hominum infirmum ſapientius vel fortius videa-
tur eſſe, quàm Dei: quanquam & illud, ſapientius eſt homi-
nibus, non caret ambiguo etiam ſi ſolœciſmo careat. Vtrum
enim his hominibus ab eo quod eſt huic homini, an ab his
hominibus ab eo quod eſt ab hoc homine dictum ſit, non ap-
paret niſi illuminatione ſententiæ. Melius itaque dicitur ita,
Sapientius eſt quàm homines, & fortius eſt quàm homines.
De ambiguis autem ſignis poſt loquemur, nũc de incognitis
agimus, Quorum duæ formæ ſunt quantum ad verba perti-
net. Namque aut ignotum verbum facit hærere lectorem,
aut ignota locutio. Quæ ſi ex alienis linguis veniunt, aut quæ-
renda ſunt ab earum linguarum hominibus, aut linguæ eiuſ-
dem, ſi & ocium eſt & ingenium ediſcendæ, aut plurium in-
terpretum conſulenda collatio eſt. Si autem ipſius linguæ no-
ſtræ aliqua verba locutionéſque ignoramus legendi conſue-
tudine audiendíque innoteſcunt. Nulla ſanè ſunt magis man-
danda memoriæ, quàm illa verborum locutionúmq; genera
quæ ignoramus, vt cum vel peritior occurrerit, de quo quæri
poſſint, vel talis lectio quæ vel præcedentibus vel conſequen
tibus vel vtriſque oſtendat quam vim habeat, quídve ſignifi-
cet quod ignoramus, facile adiuuante memoria poſſimus ani
maduertere & diſcere: quanquam tanta eſt vis conſuetudinis
etiam ad diſcẽdum, vt qui in ſcripturis ſanctis quodam modo
nutriti educatíq; ſunt, magis alias locutiones mirentur eáſque
minus Latinas putent quàm illas quas in ſcripturis didicerũt,

De ꝑcipienda verborũ & locutionũ ꝓprietate & emendandis codicibus.

CAP. XIIII.

neque in Latinæ linguæ authoribus reperiuntur. Plurimum hic quoque iuuat interpretum numeroſitas collatis codicibus inſpecta atque diſcuſſa, tantum abſit falſitas, Nam codicibus emendandis primitus debet inuigilare ſolertia eorũ qui ſcripturas diuinas noſſe deſiderant, vt emendatis non emendati cedant, ex vno duntaxat interpretationis genere venientes. In ipſis autem interpretationibus Itala cæteris perferatur. Nam eſt verborum tenacior cum perſpicuitate ſententiæ, Et Latinis quibuſlibet emendandis, Græci adhibeantur, in quibus Septuaginta interpretum quod ad vetus teſtamentum attinet, excellit authoritas: qui iam per omnes peritiores Eccleſias tanta præſentia Spiritus ſancti interpretati eſſe dicuntur, vt os vnum tot hominum fuerit. Qui ſi, vt fertur, multíque non indigni fide prædicant, ſinguli cellis etiam ſingulis ſeparati cum interpretati eſſent, nihil in alicuius eorum codice inuentum eſt quod non iiſdem verbis eodémque verborum ordine inueniretur in cæteris: quis huic authoritati conferre aliquid nedum præferre audeat? Si autem contulerunt vt vna omnium communi tractatu, iudicióque vox fieret, nec ſi quidem quemquam vnum hominem qualibet peritia ad emendandum tot ſeniorum doctorúmq; conſenſum aſpirare oportet aut decet. Quamobrem etiam ſi aliquid aliter in Hebræis exemplaribus inuenitur quàm iſti poſuerint, cedendum eſſe arbitror diuinæ diſpenſationi, quæ per eos facta eſt: vt libri quos gẽs Iudæa cæteris populis vel religione vel inuidia prodere nolebat, credituris per dominum gentibus miniſtra regis Ptolomæi poteſtate tanto ante proderentur. Itaque fieri poteſt, vt ſic illi interpretati ſint, quemadmodum congruere gentibus ille qui eos regebat †, & qui os vnum omnibus fecerat Spiritus ſanctus iudicauit. Sed tamen vt ſuperius dixi, horum quoque interpretum qui verbis tenacius inhæſerunt, collatio non eſt inutilis ad explanãdam ſæpe ſententiam. Latini ergo, vt dicere cœperam, codices veteris teſtamenti, ſi neceſſe fuerit, Græcorum authoritate emendandi ſunt, & eorum potiſsimum qui cum ſeptuaginta eſſent ore vno interpretati eſſe perhibentur. Libros autem noui teſtamenti, ſi quid in Latinis varietatibus titubat, Græcis cedere oportet nõ dubium eſt, & maxime qui apud Eccleſias doctiores & diligentiores reperiũtur. In trãſlatis vero ſignis ſi qua forte ignota cogunt hærere lectorem, partim linguarum notitia, partim rerum

Interpretatio Septuaginta C A. X V.

De ciui. dei li. 18. c. 43. Iſtud alij veluti fabulam ridẽt.

† *Regebat.*

Cognitio animalium, herbarũ, la

rerum inueſtigāda ſunt. Aliquid enim ad ſimilitudiuē valet,& proculdubio ſecretū quiddam inſinuat ſiloa [probatica] piſcina, vbi lauare faciē iuſſus eſt, cui oculos, dominus luto de ſputo facto inunxerat. Quod tamen nomen linguæ incognitæ, niſi Euangeliſta interpretatus eſſet, tam magnus intellectus lateret. Sic etiā multa quæ ab authoribus eorundem librorū interpretata nō ſunt nomina Hebræa, non eſt dubitandū habere nō paruam vim atq; adiutoriū ad ſoluēda ænigmata ſcripturarū, ſi quis poſsit ea interpretari: quod nonnulli eiuſdem linguæ viri periti non ſanè paruum beneficiū poſteris contulerunt, qui ſeparata de ſcripturis eadē verba omnia interpretati ſunt, & quid ſit Adam, quid Heua, quid Abrahā, quid Moyſes, ſiue etiam locorū nomina, quid ſit Hieruſalem vel Sion, vel Hiericho, vel Sina, vel Libanus, vel Iordanis, vel quæcunque alia in illa lingua ſunt incognita nobis nomina. Quibus apertis & interpretatis multæ in ſcripturis figuratæ locutiones manifeſtantur. Rerum autē ignorantia facit obſcuras figuratas locutiones, cum ignoramus vel animantiū, vel lapidum, vel herbarum naturas aliarúmve rerum quæ plerunq; in ſcripturis ſimilitudinis alicuius gratia ponuntur. Nam & de ſerpente, quod notū eſt totum corpus eum pro capite obiicere ferientibus, quantū illluſtrat ſenſum illum quo dominus iubet aſtutos nos eſſe ſicut ſerpētes, vt ſcilicet pro capite noſtro, quod eſt Chriſtus, corpus potius perſequētibus offeramus, ne fides Chriſtiana tanquam caput necetur in nobis, ſi parcentes corpori negemus Deum: vel illud quòd per cauernæ anguſtias coarctatus, depoſita veteri tunica vires nouas accipere dicitur, quantum concinit ad imitandam ipſius ſerpentis aſtutiam, exuendúmque ipſum veterem hominem, ſicut Apoſtolus dicit, vt induamur nouo, & exuendum per anguſtias, dicente domino, Intrate per anguſtam portam. Vt ergo notitia naturæ ſerpentis illuſtrat multas ſimilitudines, quas de hoc animante ſcriptura dare conſueuit, ſic ignorātia nonnullórum animalium quæ non minus per ſimilitudines commemorat, impedit plurimum lectorem. Sic lapidum, ſic herbarum, vel quæcunque tenentur radicibus. Nam & carbunculi notitia, quòd lucet in tenebris, multa illuminat etiam obſcura librorum vbicunque propter ſimilitudinem ponitur, & ignorātia berilli vel adamantis claudit plerunq; intelligentiæ fores. Nec aliam ob cauſam facile eſt intelligere pacem

Pidū, ſimiliúq; neceſſaria.

CAP. XVI.

Ioan. 9.

Hebraica nomina.

Matt. 10

Ephe. 4 & Coloſſ. 3.

Matt. 7.

Exod. 28.

Ezech. 3.

perpetuam ſignificari oleæ ramuſculo, quem rediens ad ar-
Gene.8. cam columba pertulit, niſi quia nouimus & olei lenem con-
tactum non facile alieno humore corrumpi, & arborē ipſam
frondere perenniter. Multi autem propter ignorantiā hyſſo-
pi dum neſciunt quam vim habeat, vel ad purgandum pul-
monem, vel vt dicitur ad ſaxa radicibus penetranda, cum ſit
herba breuis atque humilis, omnino inuenire non poſſunt,
quare dictum ſit, Aſperges me hyſſopo & mundabor. Nume-
Pſal.50. rorum etiam imperitia multa facit non intelligi, tranſlate ac
myſtice poſita in ſcripturis. Ingenium quippe, vt ita dixerim,
ingeniū non poteſt non moueri quid ſibi velit, quòd & Moy-
Exod.24. ſes & Helias & ipſe dominus quadraginta diebus ieiunauerūt?
3.Reg.19. Cuius actionis figuratus quidam nodus: niſi huius numeri co-
Matt.4. gnitione & conſideratione non ſoluitur. Habet enim denariū
quater, tanquam cognitionē omniū rerum intextam tempo-
ribus. Quaternario quippe numero & diurna & annua curri-
cula peraguntur. Diurna matutinis, meridianis, veſpertinis,
nocturniſque horarum ſpaciis, Annua, vernis, æſtiuis, autum-
nalibus hyemalibúſq; menſibus. A temporū autem delecta-
tione dum in temporibus viuimus, propter æternitatē in qua
viuere volumus abſtinendū & ieiunandū eſt, quanuis tempo-
rum curſibus ipſa nobis inſinuetur doctrina contemnendorū
temporū & appetendorū æternorum. Porrò autem denarius
Matt.22. numerus creatoris atque creaturæ ſignificat ſcientiam. Nam
Trinitas creatoris eſt, ſeptenarius autē numerus creaturā in-
dicat, propter vitā & corpus. Nam in illa tria ſunt: vnde etiam
toto corde, tota anima, tota mente diligēdus eſt Deus. In cor-
pore autem quatuor manifeſtiſsima apparent, quibus conſtat
elementa. In hoc ergo denario dum temporaliter nobis in-
ſinuatur, id eſt quater ducitur, caſtè & continenter à tempo-
rum delectatione viuere, hoc eſt quadraginta diebus ieiuna-
re monemur. Hoc lex, cuius perſona eſt in Moyſe, hoc pro-
phetia, cuius perſonā gerit Helias, hoc ipſe dominus monet,
Matt.17. qui tanquam teſtimonium habens ex lege & Prophetis, me-
dius inter illos in monte tribus diſcipulis videntibus atque
ſtupentibus claruit. Deinde ita quæritur, quo modo quinqua-
genarius de quadragenario numero exiſtat, qui non medio-
criter in noſtra religione ſacratus eſt propter Pentecoſtem,
& quo modo ter ductus propter tria tempora, ante legem,
Actor.2. ſub lege, ſub gratia, vel propter nomen Patris & Filij &
Spiritus

Spiritus ſancti, adiuncta eminentius ipſa trinitate ad purgatiſsimæ Eccleſiæ myſterium referatur, perueniátque ad centum quinquaginta tres piſces, quos retia poſt reſurrectionem domini in dexteram partem miſſa cęperunt. Ita multis aliis atque aliis numerorum formis quædam ſimilitudinum in libris ſanctis ſecreta promuntur, quæ propter numerorum imperitiam legentibus clauſa ſunt. Non pauca etiam claudit atq; obtegit nonnullarum rerum muſicarum ignorantia. Nam & de Pſalterij & citharæ differentia, quidam non inconcinne aliquas rerum figuras aperuit: & decem chordarum Pſalterium non importunè inter doctos quæritur, vtrum habeat aliquam muſicæ legem quæ ad tantum neruorum numerum cogat, an vero ſi non habet, eoipſo magis ſacrate ſit accipiendus ipſe numerus: vel propter decalogum legis: de quo item numero ſi quæratur, nō niſi ad creatorem creaturámque referendus eſt: vel propter ſuperius expoſitum ipſum denarium Et ille numerus ædificationis templi cōmemoratus in Euangelio quadraginta ſcilicet & ſex annorum, neſcio quid muſicum ſonat, & relatus ad fabricam dominici corporis propter quam templi mentio facta eſt, cogit nonnullos hæreticos confiteri Filium Dei non falſo ſed vero & humano corpore indutum, Et numerum quippe & muſicam pleriſque locis in ſanctis ſcripturis poſita honorabiliter inuenimus. Non enim audiendi ſunt errores gentilium ſuperſtitionum, qui nouem muſas Iouis & memoriæ filias eſſe finxerunt. Refellit eos Varro, quo neſcio vtrum apud eos quiquam talium rerum doctior vel curioſior eſſe poſsit. Dicit enim ciuitatem neſcio quam, non enim nomen recolo, locaſſe apud tres artifices terna ſimulachra Muſarum, quæ in templo Apollinis dono poneret, vt quiſquis artificum pulchriora formaſſet, ab illo potiſsimū electa emeret. Itaque contigiſſe vt opera ſua quoque illi artifices æquè pulchra explicarent, & placuiſſe ciuitati omnes nouem, atque omnes emptas eſſe, vt in Apollinis templo dedicarentur, Quibus poſtea dicit Heſiodum poëtam impoſuiſſe vocabula. Non ergo Iupiter nouem Muſas genuit, ſed tres fabri ternas creauerunt. Tres autem non propterea illa ciuitas locauerat, quia in ſomnis eas viderat, aut tot ſe cuiuſquam illorum oculis demonſtrauerant: ſed quia facile erat animaduertere omnem ſonum, qui materies cantilenarum eſt, triformem eſſe natura. Aut enim editur voce,

Ioan.21.

Pſal.32. et 91.

Ioan.2.

Poëtarū fabulas non interpretādas allegorice.

CAP. XVII.

Simulachra Muſarum.

ſicuti eorum eſt qui faucibus ſine organo canunt: aut flatu, ſicut tubarum & tibiarum: aut pulſu, ſicut in citharis & tympanis, & quibuſlibet aliis quæ percutiendo canora ſunt. Sed ſiue ita ſe habeat quod Varro retulit, ſiue non ita, nos tamen non propter ſuperſtitionem profanorum debemus muſicam fugere, ſi quid inde vtile ad intelligendas ſanctas ſcripturas rapere potuerimus: nec ad illorum theatricas nugas conuerti, ſi aliquid de citharis & de organis quod ad ſpiritalia capiēda valeat, diſputemus. Neque enim & literas diſcere non debuimus, quia earum repertorem dicunt eſſe Mercurium: aut quia iuſtitiæ virtutíque templa dedicarunt, & quæ corde geſtanda ſunt in lapidibus adorare maluerunt, propterea nobis iuſtitia virtúſque fugiēda eſt: immo vero quiſquis bonus verúſque Chriſtianus eſt, domini ſui eſſe intelligat vbicunque inuenerit veritatem, quam confitens & agnoſcens, etiam in literis ſacris ſuperſtitioſa figmenta repudiet: doleátque homines atque caueat, qui cognoſcentes deum, non vt deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt cor inſipiens eorum: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & immutauerunt gloriam incorruptibilis dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum & quadrupedum & ſerpentium.

Profani ſi quid bene dixerūt, nō aſpernādū. CAP. XVIII. *Rom. 1.*

Sed vt totum iſtum locum, nam eſt maxime neceſſarius, diligētius explicemus, Duo ſunt genera doctrinarum quæ in gentilibus etiam moribus exercentur. Vnum earum rerum quas inſtituerunt homines, alterum earum quas animaduerterunt iam peractas aut diuinitus inſtitutas. Illud quod eſt ſecundum inſtitutiones hominum, partim ſuperſtitioſum eſt, partim ſuperſtitioſum nō eſt. Superſtitioſum eſt, quicquid inſtitutum eſt ab hominibus ad facienda & colēda idola, pertinens, vel ad colendam ſicut deum creaturam partémve vllam creaturæ, vel ad conſultationes & pacta quædam ſignificationum cum dæmonibus placita atque fœderata, qualia ſunt molimina * magicarum artiū, quæ quidem commemorare potius quàm docere aſſolent Poëtæ. Ex quo genere ſunt, ſed quaſi licentiore vanitate haruſpicum & augurum libri. Ad hoc genus pertinent omnes etiam ligaturæ, atque remedia quæ medicorum quoque diſciplina condemnat, ſiue in præcantationibus, ſiue in quibuſdam notis quas characteres vocant: ſiue in quibuſdam rebus ſuſpendendis atque ligandis, vel

Doctrinarum genera duo. CAP. XIX. *26.q.2.ca. Illud.* *Superſtitio* CAP. XX. ** al. volumina.*

vel etiam ſaltandis quodam modo, non ad temperationem corporum, ſed ad quaſdam ſignificationes, aut occultas, aut etiam manifeſtas: quæ mitiore nomine Phyſicam vocant, vt non quaſi ſuperſtitioſe implicare, ſed natura prodeſſe videantur: ſicut ſunt inaures in ſummo aurium ſingularum, aut de ſtruthionum oſsibus anſulæ in digitis, aut cum tibi dicitur ſingultienti, vt dextera manu ſiniſtrum pollicem teneas. His adiungũtur milia inaniſsimarum obſeruationum, ſi membrum aliquod ſalierit, ſi iunctim ambulantibus amicis, lapis, aut canis, aut puer medius interuenerit: atque illud quòd lapidem calcant, tanquam diremptorem amicitiæ minus moleſtum eſt, quàm quòd innocentem puerum colapho percutiunt, ſi pariter ambulantibus intercurrerit. Sed bellum eſt quòd aliquando pueri vindicantur à canibus, Nam plerunque tam ſuperſtitioſi ſunt quidam, vt etiam canem qui medius interuenerit ferire audeant, non impune. Nanque à vano remedio cito interdum ille percuſſorem ſuum ad verum medicum mittit. Hinc ſunt etiam illa: limen calcare cum ante domum ſuam tranſit: redire ad lectum, ſi quis dum ſe calciat ſternutauerit: redire domum, ſi procedens offenderit: cum veſtis à ſoricibus roditur, plus timere ſuſpicionem futuri mali, quàm præſens damnum dolere. Vnde illud eleganter dictum eſt Catonis, qui cum eſſet conſultus à quodam qui ſibi à ſoricibus eroſas caligas diceret: reſpondit non eſſe illud monſtrum, ſed vere monſtrum habendum fuiſſe, ſi ſorices à caligis roderentur. Neque illi ab hoc genere perniciosæ ſuperſtitionis ſegregandi ſunt, qui genethliaci propter natalium dierum conſiderationes, nunc autem vulgo Mathematici vocantur. Nam & ipſi quamuis veram ſtellarum poſitionem, cum quiſque naſcitur conſectentur, & aliquando etiam peruestigent, tamen quòd inde conantur vel actiones noſtras vel actionum euenta prædicere, nimis errant, & vendunt imperitis hominibus miſerabilem ſeruitutem. Nam quiſque liber cum ad huiuſmodi Mathematicum ingreſſus fuerit, dat pecuniam vt ſeruus inde exeat, aut Martis, aut Veneris, vel potius omnium ſyderum, quibus illi qui primi errauerunt, errorémque poſteris propinauerunt, vel beſtiarum propter ſimilitudinem, vel hominum ad ipſos homines honorandos impoſuerunt vocabula. Non enim mirandum eſt, cum etiam propioribus recentioribúſque

Catonis lepidum dictum.

Superſtitio mathema- CAP. CXXI.

temporibus, ſydus quod appellamus luciferum honori & nomini Cæſaris Romani dicare conati ſunt. Et fortaſſe factum eſſet atque iſſet in vetuſtatem, niſi auia eius Venus præoccupaſſet hoc nominis prædium, neque iure vllo ad hæredes traduceret, quod nunquam viua poſſederat aut poſsidendum petiuerat. Nam vbi vacabat locus, neque alicuius priorum mortuorum honore tenebatur, factum eſt quod in rebus talibus fieri ſolet. Pro quintili enim & ſextili menſibus, Iulium atque Auguſtum vocamus de honoribus hominum Iulij Cæſaris & Auguſti Cæſaris nuncupatos, vt facile qui voluerit intelligat etiam illa ſydera prius ſine his nominibus cœlo vagata eſſe. Mortuis autem illis quorum honore memoriam vel coacti ſunt homines regia poteſtate, vel placuit humana vanitate nomina eorum imponentes ſyderibus, eoſipſos ſibi mortuos in cœlum leuare videbantur. Sed quomodolibet vocentur ab hominibus, ſunt tamen ſydera quæ deus inſtituit & ordinauit vt voluit, & eſt certus motus illorum quo tēpora diſtinguuntur atque variantur. Quem motum notare cum quiſque naſcitur quo modo ſe habeat facile eſt, per eorum inuentas conſcriptáſque regulas quod ſancta ſcriptura condemnat dicens, Si enim tantum potuerunt ſcire vt poſſent æſtimare ſeculum, quo modo eius dominum non facilius inuenerunt? Sed ex ea notatione velle naſcentium mores, actus, euenta prædicere, magnus error & magna dementia eſt. Et apud eos quidem qui talia dediſcenda didicerunt, ſine vlla dubitatione refellitur hæc ſuperſtitio. Conſtellationes enim quas vocant, notatio eſt ſyderum, quo modo ſe habebant cum ille naſceretur de quo iſti miſeri à miſerioribus conſuluntur. Fieri autem poteſt, vt aliqui gemini tam ſequaciter fundantur ex vtero, vt interuallum temporis inter eos nullum poſsit apprehendi, & conſtellationum numeris annotari. Vnde neceſſe eſt nonnullos geminos eaſdem habere conſtellationes, cum paria rerum vel quas agunt, vel quas patiuntur euenta non habeant, ſed plerunque ita diſparia, vt alius fœlicißimus, alius infœlicißimus viuat: ſicut Eſaü & Iacob geminos accipimus natos, ita vt Iacob qui poſterior naſcebatur manu plantam præcedentis fratris tenens inueniretur. Horum certè dies atque hora naſcentium aliter notari non poſſet, niſi vt amborum conſtellatio eſſet vna. Quantum autem interſit inter amborum mores, facta, laboros atque ſucceſſus, ſcriptura teſtis eſt, iam ore om-

Sic Virg. Ecce Dionei proceßit Cæſaris aſtrum.

Obſeruatio ſyderum.

CAP. XXII.

Supra. 21. c

Gene. 5.

omnium gentium peruagata *. Neque enim ad rem pertinet quòd dicunt ipſum momentum minimum atque anguſtiſſimum temporis quod geminorum partum differminat, multum valere in rerum natura atque cœleſtium corporum rapidiſſima velocitate. Etſi enim côcedam vt plurimum valeat, tamen in conſtellationibus à Mathematico inueniri non poteſt, quibus inſpectis ſe fata dicere profitetur. Quod ergo in conſtellationibus non inuenit, quas neceſſe eſt vnas inſpiciat, ſiue de Iacob, ſiue de eius fratre conſulatur, quid ei prodeſt ſi diſcat † in cœlo quod temere ſecurus infamat, & no † diſcat in tabula quam fruſtra ſollicitus intuetur? Quare iſtæ quoque opiniones quibuſdam rerum ſignis humana præſumptione inſtitutis, ad eadem illa quaſi quæda cum dæmonibus pacta & conuenta referendæ ſunt. Hinc enim fit, vt occulto quodam iudicio diuino cupidi malarum rerum homines tradantur illudendi & decipiendi pro meritis voluptatū ſuarum, illudentibus eos atque decipientibus præuaricatoribus angelis: quibus iſta pars mundi infima ſecundum pulcherrimum ordinem rerum diuinæ prouidentiæ lege ſubiecta eſt. Quibus illuſionibus & deceptionibus euenit, vt iſtis ſuperſtitioſis & pernicioſis diuinationum generibus multa præterita & futura dicantur, nec aliter accidant, quàm dicunt, multáque obſeruantibus ſecundum obſeruationes ſuas eueniant, quibus implicati curioſiores fiant & ſeſe magis magiſque inſerant multiplicibus laqueis pernicioſiſſimi erroris. Hoc genus fornicationis animæ ſalubriter diuina ſcriptura non tacuit, neque ab ea ſic deterruit animā, vt propterea talia negaret eſſe ſectanda, quia falſa dicuntur à profeſſoribus eorum, ſed etiam ſi dixerint vobis, inquit, & ita euenerit, ne credatis eis. Non enim quia imago Samuëlis mortui Saüli regi vera prænunciauit, propterea talia ſacrilegia quibus imago illa præſentata eſt minus execranda ſunt: aut quia in Actibus Apoſtolorum ventriloqua fœmina verum teſtimonium perhibuit Apoſtolis domini, ideo Paulus Apoſtolus pepercit illi ſpiritui, ac nō potius fœminam illius dæmonij correptione atque excluſione mundauit. Omnes igitur artes huiuſmodi vel nugatoriæ vel noxiæ ſuperſtitionis, ex quadam peſtifera ſocietate hominum & dæmonum, quaſi pacta infidelis & doloſæ amicitiæ conſtituta, penitus ſunt repudiāda & fugienda Chriſtiano: non quod idolum ſit aliquid, vt ait Apoſtolus, ſed quia quæ immolant, dæ-

*al. peruulgata.

† † diſtat.

Non habēda fides Mathematicis Caput XXIII.

26. q. 2. ca illud.

Deut. 13.

1. Reg. 28.

Lib. 2. ad Simpli. q. 3

Act. 16.

Vētriloqua quaſi vētre loquēs. Græce ἐγγαστρίμυθος.

Eſt diuinatorū genus

& hodie apud Italos, qui ſic dicti ſunt quòd ore nō edentes ſonum, per ventrem loqui viſi ſūt

1.Cor.10.

monijs immolant & non Deo: nolo autem vos ſocios fieri dæmoniorum. Quod autem de idolis & de immolationibus quæ honori eorum exhibẽtur, dixit Apoſtolus, hoc de omnibus imaginarijs ſignis ſentiendum eſt, quę vel ad cultum idolorum, vel ad creaturā eiuſque partes tanquam Deum colendas trahunt, vel ad remediorum aliarū vſq. obſeruationū curam pertinent. quæ non ſunt diuinitus ad dilectionem Dei & proximi, tanquam publice conſtituta, ſed per priuatas appetitiones rerum temporaliū, corda diſsipant miſerorum. In omnibus ergo iſtis doctrinis ſocietas dæmonum formidanda atque vitanda eſt, qui nihil cum principe ſuo diabolo niſi reditum noſtrum claudere atque obſerare conantur. Sicut autem de ſtellis quas condidit & ordinauit Deus humanæ & deceptorię coniecturę ab hominibus inſtitutæ ſunt: ſic etiam de quibuſdam naſcentibus, vel quo modo diuinæ prouidentiæ adminiſtratione exiſtentibus rebus, multi multa humanis ſuſpicionibus, quaſi regulariter coniecta literis mandauerunt, ſi forte inſolite acciderint, velut ſi mula pariat, aut fulmine aliquid percutiatur.

Societas inter dæmones et Mathematicos.

CAP. XXIIII.

Quæ omnia tantum valent, quātum præſumptione animorum quaſi cōmuni quadam lingua cum dęmonibus fœderata ſunt. Quæ tamen omnia plena ſunt peſtiferæ curioſitatis, cruciātis ſolicitudinis, mortiferæ ſeruitutis. Non enim quia valebant animaduerſa ſunt, ſed animaduertendo atque ſignando factum eſt vt valerent. Et ideo diuerſis diuerſa proueniunt ſecundū cogitationes & præſumptiones ſuas. Illi enim ſpiritus qui decipere volūt, talia procurāt cuiq; qualibus eū irretitū per ſuſpiciones & cōſenſiones eius viderint. Sicut enim, verbi gratia, vna figura literæ quæ decuſſatim notatur, aliud apud Græcos, aliud apud Latinos valet, non natura, ſed placito, & cōſenſione ſignificādi: & ideo qui vtrāq; linguā nouit, ſi homini Græco velit aliquid ſignificare ſcribēdo, nō in ea ſignificatione ponit hanc literā, in qua eā ponit cū homini ſcribit Latino. Et beta vno eodēq; ſono, apud Græcos literæ, apud Latinos oleris nomen eſt. Et cū dico, *Lege*, in his duabus ſyllabis aliud Græcus, aliud Latinus intelligit. Sicut ergo hæ omnes ſignificationes pro ſuæ cuiuſq; ſocietatis conſenſione animos mouent: & quia diuerſa conſenſio eſt, diuerſe mouent. Nec ideo conſenſerunt in eas homines, quia iam valebant ad ſignificationem: ſed ideo valent, quia conſenſerunt in eas. Sic etiam illa ſigna, quibus pernicioſa dæmonum

ſocietas

ſocietas comparatur, pro cuiuſque obſeruationibus valent. Quod manifeſtiſsime oſtendit ritus augurum, qui & antequam obſeruent, & poſteaquam obſeruata ſigna tenuerint, id agunt, ne videant volatus, aut audiant voces auium: quia nulla iſta ſigna ſunt, niſi conſenſus obſeruantis accedat. Quibus amputatis atque eradicatis ab animo Chriſtiano, deinceps videndæ ſunt inſtitutiones hominum non ſuperſtitioſæ, id eſt, non cum dæmonibus ſed cum ipſis hominibus inſtitutæ. Nanque omnia quæ ideo valent inter homines, quia placuit inter eos vt valeant, inſtituta hominum ſunt: quorum partim ſuperflua, luxurioſáque inſtituta ſunt, partim commoda & neceſſaria. Illa enim ſigna quæ ſaltando faciunt hiſtriones, ſi natura non inſtituto & conſenſione hominum valerent, non primis temporibus ſaltante Pantomimo præco pronuntiaret populis Carthaginis quid ſaltator vellet intelligi. Quod adhuc multi meminerunt ſenes, quorum relatu hæc ſolemus audire. Quod ideo credendum eſt, quia nunc quoque ſi quis theatrum talium nugarum imperitus intrauerit, niſi ei dicatur ab altero quid illi motus ſignificent, fruſtra totus intentus eſt. Appetunt tamen omnes quandam ſimilitudinem in ſignificando, vt ipſa ſigna inquantum poſſunt, rebus quæ ſignificantur ſimilia ſint. Sed quia multis modis ſimile aliquid alicui poteſt eſſe, non conſtant talia ſigna inter homines, niſi conſenſus accedat. In picturis vero & ſtatuis, cæteriſque huiuſmodi ſimulatis operibus, maxime peritorum artificum, nemo errat cum ſimilia viderit, vt agnoſcat quibus ſint rebus ſimilia. Et hoc totum genus inter ſuperflua hominum inſtituta numerandum eſt, niſi cum intereſt quid eorum, qua de cauſa, & vbi, & quando, & cuius authoritate fiat. Milia denique fictarum fabularum & falſitatum, quarum mendaciis homines delectantur, humana inſtituta ſunt. Et nulla magis hominum propria, quæ à ſeipſis habent, exiſtimanda, quàm quæque falſa atque mendacia. Commoda vero & neceſſaria hominum cum hominibus inſtituta ſunt, quæcunque in habitu & cultu corporis ad ſexus vel honores diſcernendos differentia placuit: & innumerabilia genera ſignificationum, ſine quibus humana ſocietas, aut non omnino, aut minus commode geritur: quæq; in ponderibus atque menſuris, & numerorum impreſsionibus, vel æſtimationibus ſua cuique ciuitati & populo ſunt propria, & cętera huiuſmodi. Quę niſi hominum inſtitu

Inſtituta humana.

CAP. XXV.

Pãtomimꝰ ab excellentia imitationis dictus eſt mimus, qui quoſlibet geſtus & mores expreſſerit & quamuis geſſerit perſonam.

Digitized by Google

inſtituta eſſent, non per diuerſos populos varia eſſent, nec in ipſis populis ſingulis pro arbitrio ſuorũ principum mutarentur. Sed hæc tota pars humanorum inſtitutorum, quę ad vſum vitæ neceſſarium proficiunt, nequaquam eſt fugienda Chriſtiano, immo etiam quantum ſatis eſt, intuenda, memoriáque retinenda.

Quæ hominũ inſtituta fugienda, & quæ amplectenda ſint. CAP. XXVI.

Adumbrata enim quædam & naturalibus vtcunque ſimilia hominum inſtituta ſunt, quorum ea quæ ad ſocietatem, vt dictum eſt, dæmonum pertinent, penitus repudianda ſunt & deteſtanda. Ea vero, quæ homines cum hominibus habent, aſſumenda, inquantum non ſunt luxurioſa atque ſuperflua. & maxime literarum figuræ, ſine quibus legere non poſſumus, linguarúmque varietas quantum ſatis eſt, de qua ſuperius diſputauimus. Ex eo genere ſunt etiam notæ, quas qui didicerunt, proprie iam notarij appellantur. Vtilia ſunt iſta, nec diſcuntur illicite, nec ſuperſtitione implicant, nec luxu eneruant, ſi tantum occupẽt, vt maioribus rebus, ad quas adipiſcendas ſeruire debent, non ſint impedimento.

Quæ dicantur hominũ inſtituta, et quæ non. CAP. XXVII.

Iam vero illa quæ non inſtituendo, ſed aut tranſacta temporibus, aut diuinitus inſtituta, inueſtigando homines prodiderunt, vbicunque diſcantur, non ſunt hominum inſtituta exiſtimanda. Quorum alia ſunt ad ſenſus corporis, alia vero ad rationem animi pertinentia. Sed illa quæ ſenſu corporis attinguntur, vel narrata credimus, vel demonſtrata ſentimus, vel experta conijcimus.

Hiſtoria. CAP. XXVIII.

Quicquid igitur de ordine temporum tranſactorum indicat ea quæ appellatur hiſtoria, plurimum nos adiuuat ad ſanctos libros intelligendos, etiam ſi præter Eccleſiam puerili eruditione diſcatur. Nam & per olympiadas, & per conſulum nomina multa ſæpe quæruntur à nobis: & ignorantia conſulatus, quo natus eſt dominus, & quo paſſus eſt, nonnullos coëgit errare, vt putarent quadraginta ſex annorum ætate paſſum eſſe dominum, quia per tot annos ædificatum eſſe templum, dictum eſt à Iudæis, quod imaginẽ dominici corporis habebat. Et annorum quidẽ ferè triginta baptizatum eſſe retinemus authoritate Euangelica. Sed poſtea quot annos in hac vita egerit, quanquam textu ipſo actionum eius animaduerti poſſit: tamen ne aliunde caligo dubitationis oriatur, de hiſtoria gentium collata cum Euangelio, liquidius certiúſque colligitur. Tunc enim videbitur non fruſtra dictum eſſe, quod quadraginta ſex annis templum ædificatum ſit: vt cum referri iſte numerus ad ætatem domini non potue-

Chriſtũ paſſũ eſſe anno ferè triceſimo docet Tertullianus in opere aduerſus Iudæos, imperij Tiberij, anno XV. Coſſ. Rubellio Gemino, & Rufio

Digitized by Google

potuerit, ad ſecretiorem inſtructionem humani corporis referatur quo indui propter nos non dedignatus eſt vnicus Dei filius, per quem facta ſunt omnia. De vtilitate autem hiſtoriæ, vt omittam Græcos, quantam noſter Ambroſius quæſtionem ſoluit calumniantibus Platonis lectoribus & dilectoribus: qui dicere auſi ſunt, omnes domini noſtri Ieſu Chriſti ſententias, quas mirari & prædicare coguntur, de Platonis libris eum didiciſſe, quoniam longè antè humanum aduentum domini Platonem fuiſſe negari non poteſt. Nónne memoratus Epiſcopus conſyderata hiſtoria gentium, cum Platonem reperiſſet Hieremiæ Prophetæ temporibus profectum fuiſſe in Aegyptum, vbi tunc ille Propheta erat, probabilius eſſe oſtendit, quod Plato potius noſtris literis per Hieremiam fuerit imbutus, vt illa poſſet docere vel ſcribere quæ iure laudantur. Ante literas enim gentis Hebræorum, in qua vnius Dei cultus emicuit * †, ex qua ſecundum carnem venit dominus noſter, nec ipſe quidem Pythagoras fuit, à cuius poſteris Platonem theologiam didiciſſe iſti aſſerunt. Ita conſideratis temporibus fit multò credibilius iſtos potius de literis noſtris habuiſſe, quæcunque bona & vera dixerunt, quàm de Platonis dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, quod dementiſsimum eſt credere. Narratione autem hiſtorica, cum præterita etiam hominum inſtituta narrantur, non inter humana inſtituta ipſa hiſtoria numeranda eſt: quia iam quæ tranſierunt, nec infecta fieri poſſunt, in ordine temporum habenda ſunt, quorum eſt conditor & adminiſtrator Deus. Aliud eſt enim facta narrare, aliud docere facienda. Hiſtoria facta narrat fideliter atque vtiliter: libri autem haruſpicum, & quæque ſimilès literæ facienda vel obſeruanda intendunt docere, monitoris audacia, non iudicis fide. Eſt etiam narratio demonſtrationi ſimilis, qua non præterita, ſed præſentia indicantur ignaris. In quo genere ſunt quæcunque de locorum ſitu, naturíſque animalium, lignorum, lapidum, herbarum, aliorúmve corporum ſcripta ſunt. De quo genere ſuperius egimus, eámque cognitionem valere ad ænigmata ſcripturarum ſoluenda docuimus: non vt pro quibuſdam ſignis adhibeantur, tanquam ad remedia vel machinamenta ſuperſtitionis alicuius: nam & illud genus iam diſtinctum ab hoc licito & libero ſeparauimus. Aliud eſt enim dicere, tritam iſtam herbam

Gemino. Ireneus putat illũ fuiſſe maiorem annis 40.

2. Retract. CAP. 4.

**al. extitit*

† emicuit.

Cognitio herbarũ, & ſimiliũ rerũ nõ eſt ſuperſtitioſa.

CAP. XXIX.

ſi bib

ſi biberis, venter non dolebit: & aliud eſt dicere, iſtam herbam collo ſi ſuſpenderis, venter non dolebit. Ibi enim probatur contemperatio ſalubris: hic ſignificatio ſuperſtitioſa damnatur. Quanquam vbi præcantationes, & inuocationes, & characteres non ſunt, plerunque dubium eſt verum res quæ alligatur, aut quoquo modo adiungitur ſanando corpori, vi naturæ valeat quod liberè adhibendum eſt: an ſignificatiua quadam obligatione proueniat, quod tantò prudentius oportet cauere Chriſtianum, quanto efficacius prodeſſe videbitur. Sed vbi latet qua cauſa quid valeat, quo animo quiſque vtatur intereſt, duntaxat in ſanandis vel temperandis corporibus, ſiue in medicina, ſiue in agricultura: ſyderum autem cognoſcendorum non narratio, ſed demonſtratio eſt, quorum perpauca ſcriptura commemorat. Sicut autem plurimis notus eſt lunæ curſus, qui etiam ad paſsionem domini anniuerſarie celebranda ſolenniter adhibetur: ſic paucisſimis cæterorum quoque ſyderum vel ortus, vel occaſus, vel alia quælibet momenta ſine vllo ſunt errore notiſsima. Quæ per ſeipſam cognitio, quanquam ſuperſtitione quoſdam non alliget, non multum tamen ac propè nihil adiuuat tractationem diuinarum ſcripturarum, & infructuoſa intentione plus impedit. Et quia familiaris eſt perniciosiſſimo errori fatua fata cantantium, commodius honeſtiúſque contemnitur. Habet autem præter demonſtrationem præſentium, etiam præteritorum narrationi ſimile aliquid, quòd à præſenti poſitione motúque ſyderum, & in præterita eorum veſtigia regulariter licet recurrere. Habet etiam futurorum regulares coniecturas, non ſuſpicioſas & ominoſas, ſed ratas & certas: non vt ex eis aliquid trahere in noſtra fata & euenta tentemus, qualia Genethliacorum deliramenta ſunt, ſed quantum ad ipſa pertinet ſydera. Nam ſicut is qui computat lunam, cum hodie inſpexerit quota ſit, & ante quotlibet annos quota fuerit, & poſt quotlibet annos quota futura ſit, poteſt dicere: ſic de vnoquoque ſyderum, qui ea peritè computat, reſpondere conſueuerunt. De qua tota cogitatione, quantum ad vſum eius attinet, quid mihi videtur, aperui. Artium etiam cæterarum, quibus aliquid fabricatur, vel quod remaneat poſt operationem artificis ab illo effectum, ſicut domus, & ſcamnum, & vas aliquod, atque alia huiuſcemodi: vel quæ miniſterium quoddam exhi

Artium Mechanicæ in ſcripturis vſus. CAP. XXX.

exhibent operanti Deo, ſicut medicina & agricultura & gubernatio: vel quarum omnis effectus eſt actio, ſicut ſaltationum & curſuum & luctaminum, Harum ergo cunctarum artium de præteritis experimenta faciunt etiam futura coniici: nam nullus earum artifex membra mouet in operando, niſi præteritorum memoriam cum futurorum expectatione contexat. Harum autem cognitio tenuiter in ipſa humana vita curſimque vſurpanda eſt, non ad operandum, niſi forte officium aliquod cogat, de quo nunc non agimus, ſed ad iudicandum, ne omnino neſciamus quid ſcriptura velit inſinuare, cum de his artibus aliquas figuratas locutiones inſerit. Reſtant ea quæ non ad corporis ſenſus, ſed ad rationem animi pertinent, vbi diſciplina regnat diſputationis & numeri. Sed diſputationis diſciplina ad omnia genera quæſtionum, quæ in literis ſanctis ſunt penetranda & diſſoluenda, plurimum valet: tantum ibi cauenda eſt libido rixandi, & puerilis quædam oſtentatio decipiendi aduerſarium. Sunt enim multa quæ appellantur ſophiſmata, falſæ concluſiones rationum, & plerunque ita veras imitantes, vt non ſolum tardos, ſed ingenioſos etiam minus diligenter attentos decipiant. Propoſuit enim quidam dicens ei cum quo loquebatur, Quod ego ſum, tu non es. At ille conſenſit. Verum enim erat ex parte, vel eo ipſo quod iſte inſidioſus, ille ſimplex erat. Tunc iſte addidit. Ego autem homo ſum Hoc quoque cum ab illo accepiſſet, concludit dicens, Tu igitur non es homo. Quod genus captioſarum concluſionum, ſcriptura quantum exiſtimo deteſtatur illo loco, vbi dictum eſt, Qui ſophiſtice loquitur, odibilis eſt. Quanquam etiam ſermo non captioſus, ſed tamen abundantius quàm grauitatem decet, verborum ornamenta ſectans, ſophiſticus dicatur. Sunt etiam veræ connexiones ratiocinationis falſas habentes ſententias, quæ conſequuntur errorem illius cum quo agitur. Quæ tamen ad hoc inferuntur à bono & docto homine: vt in iis erubeſcens ille, cuius errorem conſequuntur, eundem relinquat errorem: quia ſi in eodem manere voluerit, neceſſe eſt vt etiam illa quæ damnat, tenere cogatur. Non enim vera inferebat Apoſtolus, cum diceret, Neque Chriſtus reſurrexit, & illa alia, Inanis eſt prædicatio noſtra inanis eſt fides noſtra, & deinceps alia quæ omnino falſa ſunt, quia & Chriſtus reſurrexit, & non erat inanis prædicatio eorum qui

Dialectica CAP. XXXI.

Hoc ſyllogiſmo quidam adolescens Diogenē ipſe facta à Diogene cōuerſione captus, deridebatur.

Eccles.37.

1. Corin.15.

qui hoc annuntiabant, nec fides eorum qui hoc crediderant ſed iſta falſa veriſsimè connectebantur illi ſententiæ, qua dicebatur, non eſſe reſurrectionem mortuorum. Iſtis autem falſis repudiatis, quoniam vera erant ſi mortui non reſurgunt, conſequens erit reſurrectio mortuorum. Cum ergo ſint veræ connexiones, non ſolum verarum, ſed etiam falſarum ſententiarum, facile eſt veritatem connexionum etiam in ſcholis illis diſcere, quæ præter Eccleſiam ſunt. Sententiarum autem veritas in ſanctis libris eccleſiaſticis inueſtiganda eſt.

Hoīes ordinẽ rerũ nõ inſtituerũt ſed animaduerterunt.

CAP. XXXII.

Ipſa tamen veritas connexionum non inſtituta, ſed animaduerſa eſt ab hominibus & notata, vt eam poſsint vel diſcere vel docere. Nam eſt in rerum ratione perpetua & diuinitus inſtituta. Sicut enim qui narrat ordinem temporum, non eum ipſe componit: & locorum ſitus aut naturas animalium vel ſerpentium * vel lapidum qui oſtendit, non res oſtendit ab hominibus inſtitutas: & ille qui demonſtrat ſydera, eorúmque motus, non à ſe vel ab homine aliquo rem inſtitutam demonſtrat: ſic etiam qui dicit, cum falſum eſt quod conſequitur, neceſſe eſt vt falſum ſit quod præcedit, veriſsimè dicit, neque ipſe facit vt ita ſit, ſed tantum ita eſſe demonſtrat. Ex hac regula illud eſt quod de Apoſtolo Paulo commemorauimus: præcedit enim non eſſe reſurrectionem mortuorum, quod dicebant illi, quorum errorem deſtruere volebat Apoſtolus. Porrò illam ſententiam præcedentem, qua dicebant non eſſe reſurrectionem mortuorum, neceſſariò ſequitur, Neque Chriſtus reſurrexit. Hoc autem quod ſequitur, falſum eſt, Chriſtus enim reſurrexit. Falſum eſt ergo & quod præcedit. Præcedit autem, non eſſe reſurrectionem mortuorum. Eſt igitur reſurrectio mortuorum. Quod totum breuiter ita dicitur, Si non eſt reſurrectio mortuorum, neque Chriſtus reſurrexit: Chriſtus autem reſurrexit, eſt igitur reſurrectio mortuorum. Hoc ergo vt conſequenti ablato, auferetur etiam neceſſariò quod præcedit, non inſtituerunt homines, ſed oſtenderunt. Et hæc regula pertinet ad veritatem connexionum, non ad veritatem ſententiarum.

**al. ſtirpiũ*

Cõcluſio ſyllogiſmi falſa. Caput XXXIII.

Sed in hoc loco de reſurrectione cum ageretur, & regula connexionis vera eſt, & ipſa in concluſione ſententia. In falſis autem ſententiis connexionis veritas eſt iſto modo. Faciamus aliquem conceſsiſſe, ſi animal eſt cochlea, vocem habet. Hoc conceſſo, cum probatum fuerit vocem cochleam non

non habere, quoniam conſequenti ablato, illud quod præcedit auſertur, concluditur non eſſe animal cochleam. Quæ ſententia falſa eſt, ſed ex conceſſo falſo vera eſt cõcluſionis connexio. Veritas itaque ſententiæ per ſeipſam valet, veritas autem cõnexionis ex eius cum quo agitur opinione vel conceſſione conſiſtit. Ideo autem, vt ſupra diximus, infertur vera connexione quod falſum eſt, vt eum cuius errorem corrigere volumus, pœniteat conceſsiſſe præcedentia, quorum conſequentia videt eſſe reſpuenda. Iam hinc intelligere facile eſt, ſicut in falſis ſententiis veras, ſic in veris ſententiis falſas concluſiones eſſe poſſe. Fac enim aliquem propoſuiſſe. Si iuſtus eſt ille, bonus eſt, & eſſe conceſſum. Deinde aſſumpſiſſe non eſt autem iuſtus. Quo item conceſſo, intuliſſe concluſionem: Non eſt igitur bonus. Quæ tametſi vera ſint omnia, non eſt tamen vera regula concluſionis. Non enim ſicut ablato conſequenti auſertur neceſſario quod præcedit, ita etiam ablato præcedenti auſertur neceſſario quod cõſequitur: quia verum eſt cum dicimus: Si orator eſt, homo eſt. Ex qua propoſitione ſi aſſumamus. Non eſt autem Orator, non erit conſequens cum intuleris: Non eſt igitur homo. Quapropter aliud eſt noſſe regulas connexionum, aliud ſententiarum veritatem. In illis diſcitur quid ſit conſequens, quid non cõſequens, quid repugnans. Conſequens eſt: Si orator eſt, homo eſt. Inconſequens: Si homo eſt, orator eſt. Repugnans: Si homo eſt, quadrupes eſt. Hic ergo de ipſa connexione iudicatur. In veritate autem ſententiarum ipſæ per ſe ſententiæ non earum connexio conſideranda eſt: ſed veris certiſque ſententiis, cum incertæ vera connexione iungũtur, etiam ipſæ certæ fiant neceſſo eſt. Quidam autem ſic ſe iactant, cum veritatem connexionum didicerint, quaſi ſententiarum ipſa ſit veritas. Et rurſus, quidam plerunque retinentes veram ſententiam, male ſe contemnunt, quia leges cõcluſionis ignorant: cum melior ſit qui nouit eſſe reſurrectionem mortuorum, quàm ille qui nouit conſequens eſſe vt ſi reſurrectio mortuorum non eſt, neque Chriſtus reſurrexerit. Item ſcientia definiẽdi, diuidẽdi, atq; partiendi, quanquam etiam rebus falſis plerũque adhibeatur, ipſa tamen falſa non eſt, neq; ab hominibus inſtituta, ſed in rerum ratione comperta. Non enim quia & fabulis ſuis eam Poetæ, & opinionibus erroris ſui vel falſi Philoſophi, vel etiã hæretici, hoc eſt falſi Chriſtiani adhibere conſueuerunt, propterea

Aliud eſt noſſe leges cõcluſionũ, quàm res intelligere. Caput. XXXIIII.

1. Cor. 15.

Definitio, Diuiſio, Partitio. CAP. XXXV.

pterea falſum eſt, neque in definiendo, neque in diuidendo, aut partiendo aliquid cõplectendum eſſe quod ad rem ipſam non pertinet, aut aliquid quod pertinet prætereundũ. Hoc verum eſt, etiam ſi ea quæ definiuntur aut diſtribuuntur, vera non ſint: nam & ipſum falſum definitur, cum dicimus, falſum eſſe ſignificationem rei nõ ita ſe habentis vt ſignificatur, ſiue aliquo alio modo. Quæ definitio vera eſt. quãuis falſum verum eſſe non poſsit. Poſſumus etiam diuidere, dicentes duo eſſe genera falſi. Vnum eorum quæ omnino eſſe nõ poſſunt, alterum eorum quæ non ſunt, quanuis eſſe poſsint. Nam qui dicit ſeptem & tria vndecim eſſe, id dicit quod omnino eſſe non poteſt: qui vero dicit calendis, verbi gratia, Ianuariis pluiſſe, tametſi factum non ſit, id tamen dicit quod fieri potuerit. Definitio igitur & diuiſio falſorum poteſt eſſe veriſſima, quanuis falſa ipſa vtique vera non ſint.

Eloquentia non ſemper vera perſuadet. CAP. XXXVI.

Sunt etiam quædam præcepta vberioris diſputationis, quæ iam eloquentia nominatur, quæ nihilominus vera ſunt, quanuis eis poſſint etiam falſa perſuaderi. Sed quia & vera eſſe poſſunt non eſt facultas ipſa culpabilis, ſed ea male vtentium peruerſitas. Nam neque hoc ab hominibus iuſtitutum eſt, vt veritatis expreſsio conciliet auditorem, aut vt facile quod intendit, inſinuet breuis & aperta narratio, & varietas eius ſine faſtidio teneat intentos, & cæteræ huiuſmodi obſeruationes: quę ſiue in falſis ſiue in veris cauſis veræ ſunt, tamen inquantum vel ſciri vel credi aliquid faciunt, aut ad expetendum fugiẽdũmve animos mouent, & inuentæ potius quod ita ſe habeant, quàm vt ita ſe haberent inſtitutæ.

Rhetorica ad ſermonẽ, Dialectica ad iudicandũ vtilis. CAP. XXXVII.

Sed hæc pars cum diſcitur, magis vt proferamus ea quæ intellecta ſunt, quàm vt intelligamus adhibendã eſt. Illa vero concluſionum & definitionum & diſtributionum plurimum intellectorem adiuuat: tantum abſit error, quo videntur homines ſibi ipſam beatæ vitæ veritatem didiciſſe, cum iſta didicerint: quanquam plerunque accidat, vt facilius homines res eas aſſequantur, propter quas aſſequendas iſta diſcuntur, quàm talium præceptorum nodoſiſsimas & ſpinoſiſsimas diſciplinas. Tanquam ſi quiſpiam dare volens præcepta ambulandi, moneat non eſſe leuandum pedem poſteriorem, niſi cum poſuerit priorem, deinde minutatim quemadmodum articulorũ & poplitum cardines oporteat mouere deſcribat. Vera enim dicit, nec aliter ambulari poteſt: ſed facilius homines hoc faciendo,

ciendo ambulant, quàm animaduertunt cum faciunt, aut intelligunt cum audiunt. Qui autem ambulare non poſſunt, multo minus ea curant, quæ nec experiendo poſſunt attendere. Ita plerunque citius ingenioſus videt non eſſe ratam concluſionem, quàm præcepta eius capit: tardus autem non eam videt, ſed multo minus quod de illa præcipitur. Magíſque in his omnibus ipſa ſpectacula veritatis ſæpe delectant, quàm ex eis in diſputando aut iudicando adiuuamur, niſi forte quòd exercitatioria reddunt ingenia, ſi etiam maligniora aut inflatiora non reddant, hoc eſt, vt aut decipere veriſimili ſermone atque interrogationibus ament, aut aliquid magnum, quo ſe bonis atque innocentibus anteponant, ſe aſſecutos putent, qui iſta didicerunt. Iam vero numeri diſciplina cuilibet tardiſſimo clarum eſt, quòd non ſit, ab hominibus inſtituta, ſed potius indagata atque inuenta. Non enim ſicut primam ſyllabam Italiæ, quam breuem pronunciauerunt veteres, voluit Virgilius, & longa facta eſt: ita quiſquam poteſt efficere cum voluerit, vt ter terna aut non ſint nouem, aut non poſſint efficere quadratam figuram, aut non ad ternarium numerum tripla ſint, ad ſenarium ſeſcupla, ad nullum dupla, quia intelligibiles numeri ſemiſſem non habent. Siue ergo in ſeipſis conſiderentur, ſiue ad figurarum aut ſonorum aliarúmve motionum leges numeri adhibeantur, incommutabiles regulas habent, neque vllo modo ab hominibus inſtitutas, ſed ingenioſorum ſagacitate compertas. Quæ tamen omnia quiſquis ita dilexerit, vt iactare ſe inter imperitos velit, & non potius quærere vnde ſint vera, quæ tantúmodo vera eſſe perſenſerit: & inde quædam non ſolum vera, ſed etiam incommutabilia quæ incommutabilia eſſe non comprehenderit: ac ſic à ſpecie corporum vſque ad humanam mentem perueniens, cum & ipſam mutabilem inuenerit, quòd nunc docta, nunc indocta ſit, conſtituta tamen inter incommutabilem ſupra ſe veritatem, & mutabilia infra ſe cætera, ad vnius Dei laudem atque dilectionem cuncta conuertere, à quo cuncta eſſe cognoſcit, doctus videri poteſt, ſapiens autem eſſe nullo modo.

Numeri. CAP. XXXVIII.

Quæ artes humanæ amplectendæ. CAP. XXXIX

Quamobrem videtur mihi ſtudioſis & ingenioſis adoleſcentibus, & timentibus Deum, beatámque vitam quærentibus ſalubriter præcipi, vt nullas doctrinas, quæ præter

Digitized by Google

Eccleſiam Chriſti exercentur. tanquam ad beatam vitam capeſſendam ſecure ſequi audeant, ſed eas ſobrie diligentérque diiudicent Et ſi quas inuenerint ab hominibus inſtitutas varias propter diuerſas voluntates inſtituẽtium & ignotas propter ſuſpiciones errantium, maxime ſi habeant etiam cũ dæmonibus initam ſocietatem per quarundam ſignificationum, quaſi quædam pacta atque conuenta, repudient penitus & deteſtentur, alienent etiam ſtudia à ſuperfluis & luxurioſis hominum inſtitutis. Illa vero inſtituta hominum, quæ ad ſocietatem conuenientium valent, pro ipſa huius vitæ neceſsitate non negligant. In cæteris autem doctrinis, quæ apud gentes inueniuntur. præter hiſtoriam rerum, vel præteriti temporis, vel præſentis ad ſenſus corporis pertinentium, quibus etiam vtilium artium corporalium experimenta & coniecturæ annumerantur, & præter rationem diſputationis & numeri nihil vtile eſſe arbitror. In quibus omnibus tenẽdum eſt. Ne quid nimis, & maxime in iis quæ ad corporis ſenſus pertinentia, voluuntur temporibus, & continentur locis. Sicut autem quidam de verbis omnibus & nominibus Hebræis & Syris & Aegyptiis, vel ſi qua alia lingua in ſcripturis ſanctis inueniri poteſt, quæ in eis ſine interpretatione ſunt poſita, fecerunt vt ea ſeparatim interpretarentur: quod & Euſebius fecit de temporum hiſtoria propter diuinorum librorum quæſtiones quæ vſum eius flagitant. Quod ergo hi fecerunt de his rebus. vt non ſit neceſſe Chriſtiano in multis propter pauca laborare: ſic video poſſe fieri, ſi quem eorum qui poſſunt benignam ſanè operam fraternæ vtilitati delectet impendere, vt quoſcunque terrarum locos, quæve animalia vel herbas atque arbores, ſiue lapides vel metalla incognita, ſpeciéſque quaſlibet ſcriptura cõmemorat, ea generatim digerens, ſola expoſita literis mandet. Poteſt etiam de numeris fieri, vt eorum tantũmodo numerorũ expoſita ratio conſcribatur, quos diuina ſcriptura meminit. Quorum aliqua aut omnia forte iam facta ſunt, ſicut multa quæ à bonis doctíſque Chriſtianis elaborata atque conſcripta arbitramur, non inuenimus: ſed ſiue propter turbas negligẽtium, ſiue propter inuidorum occultationes latent: quod vtrum de ratione diſputãdi fieri poſſit, ignoro. Et videtur mihi fieri non poſſe, quia per totum textum ſcripturarum colligata eſt neruorum vice: & ideo magis ad ambigua ſoluenda & explicanda, de quibus poſt loquemur,

Leges humanæ.

quemur, legentes adiuuat, quàm ad incognita ſigna, de quibus nunc agimus, agnoſcenda. Philoſophi autem qui vocantur, ſi qua forte vera & fidei noſtræ accommoda dixerunt, maxime Platonici, non ſolum formidanda non ſunt, ſed ab eis etiam tanquam iniuſtis poſſeſſoribus in vſum noſtrum vendicanda. Sicut enim Aegyptij non ſolum idola habebant & onera grauia, quæ populus Iſraël deteſtaretur & fugeret, ſed etiam vaſa atque ornamenta de auro & argento & veſtem, quæ ille populus exiens de Aegypto, ſibi potius tanquam ad vſum meliorem clanculo vendicauit, non authoritate propria, ſed præcepto Dei ipſis Aegyptiis neſcienter commodantibus ea quibus non bene vtebantur, Sic doctrinæ omnes gentilium non ſolum ſimulata & ſuperſtitioſa figmenta, grauéſque ſarcinas ſuperuacanei laboris habent, quæ vnuſquiſque noſtrum duce Chriſto de ſocietate gentilium exiens, debet abominari atque deuitare: ſed etiam liberales diſciplinas vſui veritatis aptiores, & quæram morum præcepta vtiliſsima continent, déque ipſo vno Deo colendo nonnulla vera inueniuntur apud eos: quod eorum tanquam aurum & argentum, quod non ipſi inſtituerunt, ſed de quibuſdam quaſi metallis diuinæ prouidentiæ, quæ vbique infuſa eſt, eruerunt, & quo peruerſe atque iniurioſe ad obſequia dæmonum abutuntur, cum ab eorum miſera ſocietate ſeſe animo ſeparat, debet ab eis auferre Chriſtianus ad vſum iuſtum prædicandi Euangelij. Veſtem quoque illorum, id eſt hominum quidem inſtituta, ſed tamen accommodata humanæ ſocietati, qua in hac vita carere non poſſumus, accipere atque habere licuerit in vſum conuertenda Chriſtianum: nam quid aliud fecerunt multi boni fideles noſtri? Nónne aſpicimus quanto auro & argento & veſte ſuffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus doctor ſuauiſsimus, & martyr beatiſsimus? Quanto Lactantius? Quanto Victorinus, Optatus, Hilarius? Vt de viuis taceam: quanto innumerabiles Græci? Quod prior ipſe fideliſsimus Dei famulus Moyſes fecerat, de quo ſcriptum eſt, quòd eruditus fuerit omni ſapientia Aegyptiorum? Quibus omnibus viris ſuperſtitioſa gentium conſuetudo, & maxime illis temporibus, cum Chriſti iugum decutiens, Chriſtianos perſequebatur, diſciplinas quas vtiles habebat, nunquam commodaret, ſi eas in vſum vnius Dei colendi, quo vanus idolorum

Ab ethnicis ſi quid bene dictu, in noſtrum vſum eſt cõuertẽdũ, CAP. XL.

Exo. 3. & 12. Di. 37. ca. legim⁹.

Acto. 7

Digitized by Google

cultus extingueretur, conuerſum iri ſuſpicaretur: ſed dederunt aurum & argentum & veſtem ſuam exeunti populo Dei de Aegypto, neſcientes quemadmodum illa quæ dabant in
Exod.3.& 12. Chriſti obſequium redderentur. Illud enim in Exodo factum, ſine dubio figuratum eſt vt hoc præſignaret: quod ſine præiudicio alterius, aut paris, aut melioris intelligentiæ dixerim.

Studiū theologia qualem animū requirat. Sed hoc modo inſtructus diuinarum ſcripturarum ſtudioſus, cum ad eas perſcrutandas accedere cœperit, illud [a] poſtolicum cogitare non ceſſet, Scientia inflat, charitas ædificat. Ita enim ſentiet quanuis de Aegypto diues exeat, tamen
CAP. XLI. niſi Paſcha egerit, ſaluum ſe eſſe non poſſe. Paſcha autem
1.Cor.8. noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Nihilque magis immolatio
Exod.3.& 12.1.Corin. 5.Mat.11. Chriſti nos docet, quàm illud quod ipſe clamat tanquam ad eos quos in Aegypto ſub Pharaone videt laborare: Venite ad me qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos, Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus veſtris. Iugum
† lene. enim meum ſuaue † eſt, & ſarcina mea leuis. Quibus niſi mitibus & humilibus corde, quos non inflat ſcientia, ſed
Exod.12. charitas ædificat? Meminerint ergo eorum qui Paſcha illo tempore per vmbrarum imaginaria celebrabāt, cum ſignari
Hyſſopi vis poſtes ſanguine agni iuberētur, hyſſopo fuiſſe ſignatos. Hæc
Ephe.3. herba mitis & humilis eſt, nihil fortius & penetrabilius eius radicibus: vt in charitate radicati & fundati poſsimus cōprehendere cū omnibus ſanctis quæ ſit latitudo, & longitudo, & altitudo, & profundū, id eſt crucem domini: cuius latitudo dicitur in tranſuerſo ligno quo extenduntur manus. Longitudo à terra vſque ad ipſam latitudinem, quo à manibus & infra totum corpus affigitur, Altitudo à latitudine ſurſum vſq; ad ſummum, quo adhæret caput, Profundū vero quod terræ infixum abſconditur. Quo ſigno crucis omnis actio Chriſtiana deſcribitur: bene operari in Chriſto, & ei perſeueranter inhærere: ſperare cœleſtia, ſacramenta non profanare. Per hanc actionem purgati valebimus cognoſcere etiam ſupereminentem ſcientiam charitatis Chriſti, quia æqualis eſt patri, per quem facta ſunt omnia vt impleantur in omnem plenitudinem
Ioan.1. Dei. Eſt etiam in hyſſopo vis purgatoria, nec inflante ſcientia de diuitiis ab Aegypto ablatis, ſuperbe aliquid pulmo
Pſal.50. tumidus anhelet, Aſperges me, inquit, hyſſopo & mundabor: lauabis me, & ſuper niuem dealbabor, Auditui meo

dabis

dabis exultationem & lætitiam. Deinde annectit conſequenter, vt oſtendat purgationem à ſuperbia ſignificari hyſſopo, Et exultabunt oſſa humiliata. Quantum autem minor eſt auri argẽti veſtiſque copia, quam de Aegypto ſecum ille populus abſtulit, in comparatione diuitiarum quas poſtea Hieroſolymæ conſecutus eſt, quæ maxime in Salomone rege oſtenduntur: tanta fit cuncta ſcientia quæ quidem eſt vtilis collecta de libris gentium, ſi diuinarum ſcripturarum ſcientiæ comparetur. Nam quicquid homo extra didicerit, ſi noxium eſt, ibi damnatur, ſi vtile eſt, ibi inuenitur. Et cum ibi quiſque inuenerit omnia quæ vtiliter alibi didicit, multo abũdantius ibi inueniet ea quæ nuſquam omnino alibi, ſed in illarũ tantummodo ſcripturarum mirabili altitudine & mirabili humilitate diſcuntur. Hac igitur inſtructione præditum cum ſigna incognita lectorem non impedierint, mitem & humilẽ corde ſubiugatum leniter Chriſto, & oneratum ſarcina leui, fundatum & radicatum & ædificatum in charitate, quam ſcientia inflare non poſsit, accedat ad ambigua ſigna in ſcripturis conſideranda & diſcutienda, de quibus iam tertio volumine dicere aggrediar, quod dominus donare dignabitur.

Sacra ſcrĩpturæ cum profana cõparatio.

CAP. XLII.

3. *Reg.* 10.

Matth. 11.

Ephe. 3.

1. *Corin.* 8.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE DOCTRINA CHRISTIANA

LIBER TERTIVS.

HOMO timens deum, voluntatem eius in ſcripturis ſanctis diligenter inquirit. Et ne amet certamina pietate manſuetus, præmunitus etiã ſcientia linguarum, ne in verbis locutionibúſque ignotis hæreat, præmunitus etiam cogni-

Summa ſuperiorum librorum.

CAP. I.

tione quarundam rerum neceſſariarum, ne vim naturámve earum quæ propter ſimilitudinem adhibentur, ignoret, adiuuante etiam codicum veritate quam ſolers emendationis diligentia procurauit, veniat ita diſtrictus ad ambigua ſcripturarum diſcutienda atque ſoluenda. Vt autem ſignis ambiguis non decipiatur, quantum per nos inſtrui poteſt, fieri autem poteſt, vt iſtas vias quas oſtendere volumus, tanquam pueriles vel magnitudine ingenij, vel maioris illuminationis claritate rideat: ſed tamen vt dicere cœperam, quantum per nos inſtrui poteſt, qui in eo loco animi eſt, vt per nos inſtrui valeat, ſciat ambiguitatē ſcripturæ aut in verbis propriis eſſe, aut in tranſlatis: quæ genera in ſecundo libro demonſtrauimus.

Diſtinctio quantum faciat.
CAP. II.

Sed cum verba propria faciunt ambiguā ſcripturam, primo prouidendum eſt, ne male diſtinxerimus, aut pronunciauerimus. Cum ergo adhibita intentio incertum eſſe prouiderit, quo modo diſtinguendum aut quo modo pronunciandum ſit, conſulat regulam fidei, quam de ſcripturarum planioribus locis & Eccleſiæ authoritate percepit, de qua ſatis egimus, cum de rebus in primo libro loqueremur. Quòd ſi ambæ vel etiam omnes, ſi plures fuerint partes ambiguitatis, ſecundum fidem ſonuerint, textus ipſe ſermonis à præcedentibus & conſequentibus partibus, quæ ambiguitatem illam in medio poſuerunt, reſtat conſulendus: vt videamus cui nam ſententiæ de pluribus quæ ſe oſtendunt ferat ſuffragium, eámque ſibi contexi patiatur. Iam nunc exempla conſidera. Illa hæretica diſtinctio, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat: vt alius ſenſus ſit, Verbum hoc erat in principio apud Deum, non vult verbum Deum confiteri. Sed hoc regula fidei refellendum eſt, qua nobis de Trinitatis æqualitate præſcribitur, vt dicamus, Et Deus erat verbum, deinde ſubiungamus, Hoc erat in principio apud Deum. Illa vero diſtinctionis ambiguitas neutra parte reſiſtit fidei, & ideo textu ipſo ſermonis diiudicanda eſt, vbi ait Apoſtolus, Et quid eligam ignoro. compellor autem ex duobus, concupiſcentiam habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto: multo enim magis optimum, manere in carne neceſſarium propter vos. Incertum enim eſt vtrum ex duobus concupiſcentiam habens, an compellor autem ex duobus, vt illud adiungatur, concupiſcentiam habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Sed quoniam ita ſequitur, Multo enim magis

Ioan. 1.

Philip. 1.

opt

optimum, apparet eum eius optimi dicere ſe habere concupiſcentiam, vt cum ex duobus compellatur, alterius tamen habeat concupiſcentiam, alterius neceſsitatem: concupiſcentiam ſcilicet eſſe cum Chriſto, neceſsitatem manere in carne. Quæ ambiguitas vno conſequenti verbo diiudicatur, quod poſitum eſt, enim: quam particulam qui abſtulerunt interpretes, illa potius ſententia ducti ſunt, vt non ſolum compelli ex duobus, ſed etiam duorum habere concupiſcentiam videretur. Sic ergo diſtinguendum eſt, Et quid eligam ignoro, compellor autem ex duobus: quam diſtinctio ſequitur, concupiſcentiam habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Et tanquam quæreretur, quare huius rei potius habeat concupiſcentiam? Multo enim magis optimum, inquit. Cur ergo è duobus compellitur? Quia eſt manendi neceſſitas quam ita ſubiecit, Manere in carne neceſſarium propter vos. Vbi autem neque præſcripto fidei, neque ipſius ſermonis textu ambiguitas explicari poteſt, nihil obeſt ſecundum quamlibet earum quæ oſtenduntur ſententiam diſtinguere. Veluti eſt illa ad Corinthios. Has ergo promiſsiones habentes chariſsimi, mundemus nos ab omni coinquinatione carnis & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore domini, capite nos, neminí nocuimus. Dubium eſt quippe vtrum mundemus nos ab omni coinquinatione carnis & ſpiritus, ſecundum illam ſententiam, vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu: an mundemus nos ab omni coinquinatione carnis, vt alius ſit ſenſus, Et ſpiritus perficientes ſanctificationem in timore domini, capite nos. Tales igitur diſtinctionum ambiguitates in poteſtate legentis ſunt. *2. Cor. 7.*

Diſtinctio in pronunciando.

CAP. III.

Quæcunque autem de ambiguis diſtinctionibus diximus, eadem obſeruanda ſunt & in ambiguis pronunciationibus. Nam & ipſæ niſi nimia lectoris vitientur incuria, aut regulis fidei corriguntur, aut præcedentis vel conſequentis contextione ſermonis: aut ſi neutrum horum adhibetur ad correctionem, nihilominus dubiæ remanebunt, vt quolibet modo lector pronunciauerit, non ſit in culpa. Niſi enim fides reuocet, qua credimus Deum non accuſaturum aduerſus electos ſuos, & Chriſtum non condemnaturum electos ſuos, poteſt illud ſic pronunciari, Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Vt hanc interrogationem quaſi reſponſio ſubſequatur, Deus qui iuſtificat. Et iterum interrogetur, Quis eſt qui con-

demnat? Et reſpondeatur, Chriſtus Ieſus qui mortuus eſt. Quod credere quia dementiſsimum eſt, ita pronunciabitur, vt præcedat percontatio, ſequatur interrogatio. Inter percontationem autem & interrogationem hoc veteres intereſſe dixerunt, quòd ad percontationem multa reſponderi poſſunt: ad interrogationem vero, aut non, aut etiam. Pronunciabitur ergo ita, vt poſt percontationem qua dicimus, Quis accuſabit aduerſus electos Dei? illud quod ſequitur ſono interrogantis enuncietur, Deus qui iuſtificat? vt tacite reſpondeatur, non. Et item percontemur, Quis eſt qui condemnat? rurſúſque interrogemus, Chriſtus Ieſus qui mortuus eſt: magis autem qui reſurrexit, qui eſt in dextera Dei, qui & interpellat pro nobis? vt vbique tacite reſpondeatur, non.

Procontatio & interrogatio.

Roma.9. At vero illo loco vbi ait, Quid ergo dicemus? quia gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam, apprehenderunt iuſtitiam, niſi poſt percontationem qua dictum eſt, Quid ergo dicemus? reſponſio ſubiiciatur, quia gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam apprehenderunt iuſtitiam, textus conſequens non cohærebit. Qualibet autem voce pronuncietur illud quod

Ioan. 1. Nathanaël dixit, A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe: ſiue affirmantis, vt illud ſolum ad interrogationẽ pertineat quod ait, A Nazareth: ſiue totum cum dubitatione interrogantis, non video quo modo diſcernatur: vterque autem ſenſus fidem non impedit. Eſt etiam ambiguitas in ſono dubio ſyllabarum, & hæc vtique ad pronunciationem pertinens,

Pſal. 138. Nam quod ſcriptum eſt, Non eſt abſconditum à te os meum quod feciſti in abſcondito, non elucet legenti vtrum correpta litera os pronunciet an producta. Si enim corripiat, ab eo quod ſunt oſſa: ſi autem producat, ab eo quod ſunt ora, intelligitur numerus ſingularis. Sed talia linguæ præcedentis inſpectione diiudicantur. Nam in Græco non, στόμα, ſed ὀστέον poſitum eſt. Vnde plerunque loquendi conſuetudo vulgaris vtilior eſt ſignificandis rebus, quàm integritas literata. Mallem quippe cum barbariſmo dici, Non eſt abſconditum à te oſſum meum, quàm vt ideo eſſet minus apertum, quia magis Latinum eſt. Sed aliquando dubius ſyllabæ ſonus etiam vicino verbo ad eandem ſententiam pertinente diiudicatur. Sicut eſt illud Apoſtoli, Quæ prædico

Gala.5. vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non poſsidebunt. Si tantummodo dixiſſet, quæ prædico vobis

his, neque ſubiunxiſſet, ſicut prædixi, non niſi ad codicem præcedentis linguæ recurrendum eſſet, vt cognoſceremus vtrum in eo quòd dixit, prædico, producenda an corripienda eſſet media ſyllaba, Nunc autem manifeſtum eſt producendam eſſe. Non enim ait, ſicut prædicaui, ſed ſicut prædixi.

Non ſolum autem iſtæ, ſed etiam illæ ambiguitates quæ non ad diſtinctionem vel ad pronunciationem pertinent, ſimiliter conſiderandæ ſunt, qualis illa eſt ad Theſſalonicenſes: Propterea conſolati ſumus fratres in vobis. Dubium eſt enim, vtrum ô fratres, an hos fratres. Neutrum autem horum eſt contra fidem: ſed Græca lingua hos caſus pares non habet, & ideo illa inſpecta renunciatur vocatiuus, id eſt, ô fratres. Quod ſi noluiſſet interpres dicere, propterea conſolationem habuimus fratres in vobis: minus ſeruitum eſſet verbis, ſed minus de ſententia dubitaretur: aut certe ſi adderetur, noſtri, nemo ferè ambigeret vocatiuum eſſe caſum, cum audiret, Propterea conſolati ſumus fratres noſtri in vobis: Sed iam hoc periculoſius permittitur: ita factum eſt in illa ad Corinthios, cum ait Apoſtolus, Quotidie morior, per veſtram gloriam fratres quam habeo in Chriſto Ieſu. Ait enim quidam interpres, Quotidie morior, per veſtram iuro gloriam: quia in Græco vox iurantis manifeſta eſt ſine ambiguo ſono. Rariſsime igitur & difficillime inueniri poteſt ambiguitas in propriis verbis, quantum ad libros diuinarum ſcripturarum ſpectat, quam non aut circunſtantia ipſa ſermonis qua cognoſcitur ſcriptorum intentio, aut interpretum collatio, aut præcedentis linguæ ſoluat inſpectio.

Ambiguitas ſermonis qua ratione expediatur.

CAP. IIII.

1. Theſ. 3.

1. Corin. 15.

νή.

Sed verborum tranſlatorum ambiguitates, de quibus deinceps loquendum eſt, non mediocrem curam induſtriámque deſiderant. Nam in principio cauendum eſt, ne figuratam locutionem ad literam accipias. Et ad hoc enim pertinet, quod ait Apoſtolus, Litera occidit, ſpiritus autem viuificat. Cum enim figurate dictum ſic accipitur, tanquam proprie dictum ſit, carnaliter ſapitur. Neque vlla mors animæ congruentius appellatur, quàm cum id etiam quod in ea beſtiis antecellit, hoc eſt intelligentia carni ſubiicitur ſequendo literam. Qui enim ſequitur literam, tranſlata verba ſicut propria tenet: neque illud quod proprio verbo ſignificatur, refert ad aliam ſignificationem. Sed ſi ſabbatum

Figuratus ſermo ſi intelligatur illuſtrat ſcripturã.

CAP. V.

2. Corin. 3.

aud

audierit, verbi gratia, non intelligit niſi vnum diem de ſeptem, qui continuo volumine repetuntur. Et cum audierit ſacrificium, non excedit cogitatione illud quod fieri de victimis pecorum terreniſque fructibus ſolet. Ea demum eſt miſerabilis animæ ſeruitus, ſigna pro rebus accipere, & ſupra creaturam corpoream oculum mentis ad hauriendum æternum lumen leuare non poſſe. Quæ tamen ſeruitus in Iudæo populo longe à cæterarum gētium more diſtabat, quandoquidem rebus temporalibus ita ſubiugati erant, vt vnus eis in omnibus commendaretur Deus. Et quanquam ſigna rerum ſpiritalium pro ipſis rebus obſeruarent, neſcientes quò referrentur, id tamen inſitum habebant, quod tali ſeruitute vni omnium, quem non videbant, placerent Deo. Quam cuſtodiam tanquam ſub pædagogo paruulorum fuiſſe ſcribit Apoſtolus. Et ideo qui talibus ſignis pertinaciter inhæſerunt, contemnentem iſta dominum, cum iam tempus reuelationis eorum veniſſet, ferre non potuerunt: atque inde calumnias, quòd ſabbato curaret, moliti ſunt principes eorum, populúſque ſignis illis tanquam rebus aſtrictus, non credebat Deum eſſe, vel à Deo veniſſe, qui ea ſicut à Iudæis obſeruabantur, nollet attendere. Sed qui crediderunt, ex quibus facta eſt prima Eccleſia Hieroſolymitana, ſatis oſtenderunt quanta vtilitas fuerit eo modo ſub pædagogo cuſtodiri, vt ſigna quæ temporaliter impoſita erant ſeruientibus, ad vnius Dei cultum, qui fecit cœlum & terram, opinionem obſeruantium * religarent. Nanque illi quia proximi ſpiritalibus fuerunt, in ipſis enim temporalibus & carnalibus vocibus atque ſignis, quanuis quo modo ſpiritaliter eſſent intelligenda neſcirent, quia vnum tamen didicerant venerari æternum Deum, tam capaces extiterunt ſpiritus ſancti, vt omnia ſua venderent, eorúmque pretium indigentibus diſtribuendum, ante Apoſtolorum pedes ponerent, ſeque totos dedicarent Deo tanquam templum nouum, cuius terrenæ imagini, hoc eſt templo veteri ſeruiebant. Non enim hoc vllas Eccleſias gentium feciſſe ſcriptum eſt, quia non tam prope inuenti erant qui ſimulachra manufacta Deos habebant. Et ſi quando aliqui eorum illa tanquam ſigna interpretari conabantur, ad creaturam colendam, venerandámque referebant. Quid enim mihi prodeſt ſimulachrum, verbi gratia, Neptuni, non ipſum habendum Deum, ſed eo ſigni

Seruitus legis. CAP. VI.

Galat. 3.

Matth. 12

*al. ſeruientium.

Acto. 4.

De cultoribus ſimulachrorū & creaturarum. CAP. VII.

ſignificari vniuerſum mare, vel etiam omnes aquas cæteras, quæ fontibus prorunnt: ſicut à quodam Poëta illorum deſcribitur: ſi bene recolo, ita dicente, Tu Neptune pater cui tempora cana crepanti Cincta ſalo reſonant, magnus cui perpete mento Profluit Oceanus. & flumina crinibus errant. Hæc ſiliqua intra dulce tectorium ſonantes lapillos quatit. Non eſt autem hominum, ſed porcorum cibus. Nouit quid dicam, qui Euangelium nouit. Quid ergo mihi prodeſt quod Neptuni ſimulachrum ad illam ſignificationem refertur, niſi forte vt neutrum colam. Tam enim mihi ſtatua quælibet, quàm mare vniuerſum, non eſt Deus. Fateor tamen altius demerſos eſſe, qui opera hominum Deos putant, quàm qui opera Dei. Sed nobis vnus diligendus & colendus Deus præcipitur, qui fecit hæc omnia, quorum illi ſimulachra venerantur, vel tanquam Deos, vel tanquam ſigna & imagines Deorum. Si ergo ſignum vtiliter inſtitutum pro ipſa re ſequi, cui ſignificandæ inſtitutum eſt, carnalis eſt ſeruitus, quanto magis inutilium rerum ſigna inſtituta pro rebus accipere? Quæ ſi retuleris ad ea ipſa quæ his ſignificantur, eiſque colendis animum obligaueris, nihilominus ſeruili carnaliſque onere atque velamine non carebis.

Claudiani verſus.

Deuter. 6.

Quamobrem Chriſtiana libertas eos, quos inuenit ſub ſignis vtilibus tanquam prope inuentos, interpretatis ſignis quibus ſubditi erant, eleuatos ad eas res, quarum illa ſigna ſunt, liberauit. Ex his factæ ſunt Eccleſiæ ſanctorum Iſraëlitarum. Quos autem inuenit ſub ſignis inutilibus, non ſolum ſeruilem operationem ſub talibus ſignis, ſed etiam ipſa ſigna fruſtrauit remouitque omnia: vt à corruptione multitudinis ſimulatorum Deorum, quam ſæpe ac proprie ſcriptura fornicationem vocat, ad vnius Dei cultum gentes conuerterentur, nec ſub ipſis iam ſignis vtilibus ſeruituræ, ſed exercitaturæ potius animum in eorum intelligentia ſpiritali.

Chriſtiani ſigna interpretantur.

CAP. VIII.

Sub ſigno enim ſeruit qui operatur aut veneratur aliquam rem ſignificantem, neſciens quid ſignificet, Qui vero aut operatur, aut veneratur vtile ſignum diuinitus inſtitutum, cuius vim ſignificationémque intelligit, non hoc veneratur quod videtur & tranſit, ſed illud potius quò talia cuncta referenda ſunt. Talis autem homo ſpiritalis & liber eſt, etiam tempore ſeruitutis, quo carnalibus animis nondum oportet ſigna illa reuelari †, quorum iugo edomandi ſunt.

De ſignis Iſraelitarū & Chriſtianorū.

CAP. IX.

† al. releuari.

Tales

Tales autem ſpiritales erant Patriarchæ ac Prophetæ, omnéſque in populo Iſraël per quos nobis ſpiritus ſanctus ipſa ſcripturarum & auxilia & ſolatia miniſtrauit. Hoc vero tempore poſteaquam reſurrectione domini noſtri Ieſu Chriſti maniſeſtiſsimum iudicium noſtræ libertatis illuxit, nec eorum quidem ſignorum quæ iam intelligimus operatione graui onerati ſumus: ſed quædam pauca pro multis eadémq; factu facillima, & intellectu anguſtiſsima, & obſeruatione caſtiſsima, ipſe dominus & Apoſtolica tradidit diſciplina: ſicuti eſt baptiſmi ſacramentum, & celebratio corporis & ſanguinis domini. Quæ vnuſquiſque cum percipit quò referantur imbutus agnoſcit, vt ea non carnali ſeruitute ſed ſpiritali potius libertate veneretur. Vt autem literam ſequi & ſigna pro rebus quæ iis ſignificantur accipere ſeruilis infirmitatis eſt, ita inutiliter ſigna interpretari male vagantis erroris eſt. Qui autem non intelligit quid ſignificet ſignum, & tamen ſignum eſſe intelligit, nec ipſe premitur ſeruitute. Melius eſt autem vel premi incognitis, ſed vtilibus ſignis, quàm inutiliter ea interpretando, à iugo ſeruitutis eductam ceruicem laqueis erroris inſerere.

Baptiſmus Euchariſtia.

Quæ vt figurate dicta ſint accipienda. CAP. X.

Huic autem obſeruationi qua cauemus figuratam locutionem, id eſt tranſlatam quaſi propriam ſequi, adiungenda etiam illa eſt, ne propriam quaſi figuratam velimus accipere. Demonſtrandus eſt igitur prius modus inueniendæ locutionis, propriáne an figurata ſit. Et iſte omnino modus eſt, vt quicquid in ſermone diuino neque ad morum honeſtatem neque ad fidei veritatem proprie referri poteſt, figuratum eſſe cognoſcas. Morum honeſtas ad diligendum Deum & proximum, fidei veritas ad cognoſcendum Deum & proximum pertinet. Spes autem ſua cuique eſt in conſcientia propria, quemadmodum ſe ſentit ad dilectionem Dei & proximi cognitionémque proficere. De quibus omnibus primo libro dictum eſt. Sed quoniam procliue eſt humanum genus, non ex momentis ipſius libidinis, ſed potius ſuæ conſuetudinis æſtimare peccata, fit plerunque vt quiſque hominum ea tantum culpanda arbitretur quæ ſuæ regionis & temporis homines vituperare atque damnare conſueuerunt, & ea tantum probanda atque laudanda quæ conſuetudo eorum cum quibus viuit, admittit: eóque contingit, vt ſi quid ſcriptura vel præceperit quod abhorret à conſuetudine audientium, vel quod non abhorret, culpauerit, ſi animum eorum

rum iam verbi vinxit authoritas, figuratam locutionem putent. Non autem præcipit ſcriptura niſi charitatem, nec culpat niſi cupiditatem, & eo modo informat mores hominum. Item ſi animum præoccupauit alicuius erroris opinio, quicquid aliter aſſeuerit ſcriptura, figuratum homines arbitrautur. Non autem aſſerit niſi catholicam fidem, rebus præteritis & futuris & præſentibus. Præteritorum narratio eſt, futurorum prænunciatio, præſentium demonſtratio. Sed omnia hæc ad eandem charitatem nutriendam atque corroborandam, & cupiditatem vincendam atque extinguendam valent. Charitatem voco motum animi ad fruendum Deo propter ipſum, & ſe atque proximo propter Deum. Cupiditatem autem motum animi ad fruendum ſe & proximo & quolibet corpore non propter Deum. Quod autem agit indomita cupiditas ad corrumpendum animum & corpus ſuum, flagitium vocatur. Quod autem agit vt alteri noceat, facinus dicitur. Et hæc ſunt duo genera omnium peccatorum. ſed flagitia priora ſunt. Quæ cum exanimauerint animum, & ad quandam egeſtatem perduxerint, in facinora proſilitur, quibus remoueantur impedimenta flagitiorum aut adiumenta quærantur. Item quod agit charitas quo ſibi proſit, vtilitas eſt, Quod autem agit vt proſit proximo, beneficentia nominatur. Et hinc præcedit vtilitas, quia nemo poteſt ex eo quod non habet prodeſſe alteri. Quanto autem magis regnum cupiditatis deſtruitur, tanto charitatis augetur. Quicquid ergo aſperum & quaſi ſæuum factu dictúque in ſanctis ſcripturis legitur ex perſona Dei vel ſanctorum eius, ad cupiditatis regnum deſtruendum valet. Quod ſi perſpicuè ſonat, non eſt ad aliud referendum quaſi figurate dictum ſit. Sicuti eſt illud Apoſtoli, Theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij Dei, qui reddet vnicuique ſecundum opera ſua, iis quidem qui ſecundum ſuſtinentiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionem quærentibus vitam æternam: iis autem qui ex contentione ſunt, & diffidunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci. Sed hoc ad eos, cum quibus euertitur ipſa cupiditas, qui eam vincere noluerunt. Cum autem in homine cui dominabantur, regna cupiditatis ſubuertuntur, illa eſt aperta locutio. Qui autem Ieſu Chriſti ſunt, carnem

Charitas. *Cupiditas.* *1. ſent. diſt. 17. c. quòd autem.* *Flagitium* *Facinus.* *Quæ ad euellendā cupiditatem, quæq; ad inſerēdam charitatē faciant.* CAP. XI. *Roma. 2.* *Gala. 5.*

† *paßionibus.* carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis † & concupiſcentiis. Niſi quia & hic quædam verba tranſlata tractantur, ſicuti eſt ira Dei, &, crucifixerunt. Sed non tam multa ſunt vel ita poſita, vt obtegant ſenſum & allegoriam, vel ænigma faciant, *Hierem.* 1. quam proprie figuratam locutionem voco. Quod autem Hieremiæ dicitur: Ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & regna, vt euellas & deſtruas, & diſperdas & diſsipes: non dubium quin figurata locutio tota ſit ad eum finem referen- *Facta iudicantur ex circunſtantiis.* da quem diximus. Quæ autem quaſi flagitioſa imperitis videntur, ſiue tantum dicta ſiue etiam facta ſunt vel ex Dei perſona, vel ex hominum, quorum nobis ſanctitas commendatur, tota figurata ſunt, quorum ad charitatis paſtum CAP. XII. enucleanda ſecreta ſunt. Quiſquis autem rebus prætereuntibus reſtrictius vtitur quàm ſeſe habent mores eorum cum quibus viuit, aut temperans aut ſuperſtitioſus eſt: quiſquis vero ſic eis vtitur, vt metas conſuetudinis bonorum, inter quos verſatur, excedat, aut aliquid ſignificat, aut flagitioſus eſt. In omnibus enim talibus non vſus rerum, ſed libido *Ioan.* 12. vtentis in culpa eſt. Neque enim vllo modo quiſquam ſobrius crediderit domini pedes ita vnguento pretioſo à muliere perfuſos, vt luxurioſorum & nequam hominum ſolent, quorum talia conuiuia deteſtamur. Odor enim bonus fama bona eſt quam quiſquis bonæ vitæ operibus habuerit. dum veſtigia Chriſti ſequitur, quaſi pedes eius pretioſiſsimo odore perfundit. Ita quod in aliis perſonis plerunque flagitium *Oſee.* 1. eſt, in diuina vel prophetica perſona magnæ cuiuſdam rei ſignum eſt. Alia quippe eſt in perditis moribus, alia in Oſee Prophetæ vaticinatione coniunctio meretricis. Nec ſi flagitioſe in conuiuiis tumulentorum & laſciuorum nudantur corpora, propterea in balneis nudum eſſe, flagitium eſt. Quid igitur locis & temporibus perſoniſque conueniat, diligenter attendendum eſt, ne temere flagitia reprehendamus. Fieri enim poteſt, vt ſine aliquo vitio cupidinis vel voracitatis pretioſiſsimo cibo ſapiens vtatur, inſipiens autem fœdiſsima gulę *Piſce tanquam cibo delicato.* flamma in viliſsimum ardeſcat. Et ſanius quiſque maluerit more domini piſce veſci, quàm lenticula more Eſaü nepotis *Luce* 24. Abraham, aut hordeo more iumentorū. Non enim propterea *Gene.* 25. continentiores nobis ſunt pleræque beſtiæ, quia vilioribus aluntur eſcis. Nam in omnibus huiuſcemodi rebus, non ex earum rerum natura quibus vtimur, ſed ex cauſa vtendi & modo

modo appetendi vel probandum eſt vel improbandum quod facimus. Regno terreno veteres iuſti cœleſte regnum imaginabantur & prænuntiabant. Sufficiendæ prolis cauſa erat vxorum plurium ſimul vni viro habendarum inculpabilis conſuetudo, & ideo vnam fœminam maritos habere plurimos honeſtum non erat: non enim mulier eo eſt fœcundior, ſed meretricia potius turpitudo eſt vel quæſtum vel liberos vulgo quærere. In huiuſcemodi moribus quicquid illorum temporum ſancti non libidinoſe faciebant, quamuis ea facerent quæ hoc tempore niſi per libidinem fieri non poſſunt, non culpat ſcriptura. Et quicquid ibi tale narratur, non ſolum hiſtorice ac proprie ſed etiam figurate ac prophetice acceptum, interpretandũ eſt vſque in finem illum charitatis, ſiue Dei, ſiue proximi, ſiue vtriuſque. Sicut enim talares & manicatas tunicas habere apud Romanos veteres flagitium erat, nunc autem honeſto loco natis. cum tunicati ſunt, non eas habere flagitium eſt: ſic animaduertẽdum eſt in cætero quoque vſu rerum abeſſe oportere libidinem: quæ non ſolũ ipſa eorum inter quos viuit conſuetudine nequiter abutitur, ſed etiam ſæpe fines eius egreſſa, fœditatem ſuam, quæ inter clauſtra morum ſolennium latitabat, flagitioſiſsima eruptione manifeſtat. Quicquid autem congruit conſuetudini eorum, cum quibus vita iſta degenda vel neceſsitate imponitur, vel officio ſuſcipitur, à bonis & magnis hominibus ad vtilitatem & beneficentiam referendum eſt, vel proprie, ſicut & nos debemus, vel etiam figuratæ, ſicut Prophetis licet.

Omnia ad proximi vtilitatem referenda.

C A P. X I I I.

Conſuetudinem nõ eſſe iuſtitiam.

In qua facta legenda cum incurrunt indocti alterius conſuetudinis, niſi authoritate reprimantur flagitia putant, nec poſſunt animaduertere totam conuerſationem ſuam, vel in coniugiis, vel in conuiuiis, vel in veſtitu, cæteróque humano victu atq; cultu, aliis gentibus & aliis temporibus flagitioſam videri.

C A P. X I I I I.

Qua varietate innumerabilium conſuetudinũ commoti quidam dormitantes vt ita dicam, qui neque alto ſomno ſtultitiæ ſopiebantur, nec in ſapientiæ lucem poterant euigilare, putauerunt nullam eſſe iuſtitiam per ſeipſam, ſed vnicuique genti conſuetudinem ſuam iuſtam videri: quæ cum ſit diuerſa omnibus gentibus, debeat autem incõmutabilis manere iuſtitia, fieri manifeſtũ, nullam vſquam eſſe iuſtitiam. non intellexerunt, ne multa cõmemorem, quod tibi fieri non vis, alij ne feceris, nullo modo poſſe vlla eorum gentili diuerſitate variari.

Tobiæ 4. Matth. 7.

riari. Quæ ſententia, cum refertur ad dilectionem Dei, omnia flagitia moriuntur: cum ad proximi, omnia facinora. Nemo enim vult corrumpi habitaculum ſuum: non ergo debet corrumpere habitaculum Dei, ſeipſum ſcilicet. Et nemo vult ſibi à quoquam noceri: noc ipſe igitur cuiquam nocuerit.

Charitas finis ſcripturæ. CAP. XV.

Sic euerſa tyrannide cupiditatis, charitas regnat iuſtiſsimis legibus dilectionis Dei propter Deum, ſui & proximi propter Deum. Seruabitur ergo in locutionibus figuratis regula huiuſmodi, vt tam diu verſetur diligenti conſideratione quod legitur, donec ad regnum charitatis interpretatio perducatur. Si autem hoc iam proprie ſonat, nulla putetur figurata locutio.

Vbi figura ſubſit, vbi non. CAP. XVI.

Si præceptiua locutio eſt, aut flagitium aut facinus vetans, aut vtilitatem aut beneficentiam iubens, non eſt figurata. Si autem flagitium aut facinus videtur iubere, aut vtilitatem aut beneficentiam vetare, figurata eſt. Niſi manducaueritis, inquit, carnem filij hominis & ſanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis: facinus vel flagitium videtur iubere. Figura eſt ergo, præcipiens paſsioni domini eſſe communicandum, & ſuauiter atque vtiliter recõdendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata ſit. Ait ſcriptura: Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit, potum da illi. Hic nullo dubitante beneficentiam præcipit. Sed quod ſequitur, Hoc enim faciens carbones ignis congerens ſuper caput eius: maleuolentiæ facinus putes iuberi. Ne igitur dubitaueris figurate dictum: & cum poſsit dupliciter interpretari, vno modo ad nocendum, altero ad præſtandum, ad beneficentiam te potius charitas reuocet, vt intelligas carbones ignis eſſe vrentes pœnitentiæ gemitus quibus ſuperbia ſanatur eius qui dolet ſe inimicum fuiſſe hominis à quo eius miſeriæ ſubuenitur. Item cum ait dominus. Qui amat animam ſuam perdet eam: non vtilitatem vetare putandus eſt, qua debet quiſque conſeruare animam ſuam: ſed figurate dictum, perdet animam, id eſt, perimat atque amittat vſum eius quem nunc habet, peruerſum ſcilicet atque præpoſterum, quo inclinatur temporalibus, vt æterna non quærat. Scriptum eſt, Da miſericordiam, & ne ſuſcipias peccatorem. Poſterior pars huius ſententiæ videtur vetare beneficentiam. Ait enim, ne ſuſcipias peccatorem: Intelligas enim figurate poſitum pro peccato peccatorem, vt peccatum eius non ſuſcipias. Sæpe autem accidit, vt quiſquis in meliori

Ioan. 6. Euchariſtia.

Prouer. 25

Ioan. 12.

Eccleſi. 12.

Nõ omnia

liori gradu ſpiritalis vitæ vel eſt vel eſſe ſe putat, figurate dicta eſſe arbitretur, quæ inferioribus gradibus præcipiuntur. Vt, verbi gratia, ſi cœlibem amplexus eſt vitam, & ſe caſtrauit propter regnum cœlorum, quicquid de vxore diligenda & regenda ſancti libri præcipiunt, non proprie, ſed tranſlate accipi oportere contendat. Et quiſquis ſtatuit ſeruare innuptam virginem ſuam, tanquam figuratam locutionem conetur interpretari qua dictum eſt, Trade filiam, & grande opus perfeceris. Erit igitur etiam hoc in obſeruationibus intelligendarum ſcripturarum, vt ſciamus alia omnibus communiter præcipi, alia ſingulis quibuſque generibus perſonarum, vt non ſolum ad vniuerſum ſtatum valetudinis, ſed etiam ad ſuam cuiuſque membri propriam infirmitatem medicina pertineat. In ſuo quippe genere curandum eſt, quod ad melius genus non poteſt erigi. Item cauendum eſt, ne forte quod in ſcripturis veteribus pro illorum temporum conditione etiam ſi non figurate ſed proprie intelligatur, non eſt flagitium neque facinus, ad iſta etiam tempora quis putet in vſum vitæ poſſe transferri: quod niſi dominante cupiditate, & ipſarum quoque ſcripturarum quibus euertenda eſt ſatellitium quærente non faciet: nec intelligit miſer ad hanc vtilitatem illa ſic eſſe poſita, vt ſpei bonæ homines ſalubriter videant, & conſuetudinem quam aſpernātur poſſe habere vſum bonum, & eam quam amplexantur eſſe poſſe damnabilem, ſi & ibi charitas vtentium, & hic cupiditas attendatur. Nam ſi multis vxoribus caſte vti quiſquam pro tempore potuit, poteſt alius vna libidinoſe. Magis enim probo multarum fœcunditate vtentem propter aliud, quàm vnius carne fruentem propter ipſam. Ibi enim quæritur vtilitas temporum opportunitatibus congrua, hic ſatiatur cupiditas temporalibus voluptatibus implicata. Inferioriſque gradus ad Deum ſunt quibus ſecundum veniam concedit Apoſtolus carnalem cum ſingulis coniugibus conſuetudinem propter intemperantiam eorum: quàm illi qui plures ſinguli cum haberent, ſicut ſapiens in cibo & potu, non niſi ſalutem corporis, ſic in concubitu non niſi procreationem filiorum intuebantur. Itaque ſi eos in hac vita inueniſſet domini aduentus cum iam non mittendi ſed colligendi lapides tempus eſſet, ſtatim ſeipſos caſtrarent propter regnum cœlorum. Non enim eſt in carendo difficultas, niſi cum eſt in habendo

præcipi omnibus.

C A P. X V I I.

1. Corin. 7.

Eccleſi. 7.

Quo tẽpore quid præceptum ſit conſiderandum. C A. X V I I I.

1. Corin. 7.

Eccleſ. 3.

Matt. 19.

Digitized by Google

cupiditas. Nouerant quippe illi homines etiam in ipſis coniugibus luxuriam eſſe abutendi intemperantiam, quod Tobiæ teſtatur oratio, quando eſt copulatus vxori. Ait enim, Benedictus es domine Deus patrum noſtrorum, & benedictum nomen tuum in omnia ſecula ſeculorum. Benedicant te cœli & omnis creatura tua. Tu feciſti Adam, & dediſti illi adiutorium Euam. Et nunc domine tu ſcis quoniam non luxuriæ cauſa accipio ſororem meam, ſed ipſa veritate vt miſerearis noſtri domine. Sed qui effrænata libidine, vel per multa ſtupra diffluentes euagantur, vel in ipſa vna coniuge, non ſolum excedunt ad liberorum procreationem pertinentem modum, ſed etiam inhumanioris intemperantiæ ſordes inuerecunda omnino licentia ſeruilis cuiuſdam libertatis accumulant, non credunt fieri potuiſſe, vt temperanter multis fœminis antiqui vterentur viris nihil ſeruātes in vſu illo niſi congruum tempori propagandæ prolis officium: & quod ipſi laqueis libidinis obſtricti, vel in vna non faciunt, nullo modo in multis fieri poſſe arbitrantur. Sed iſti poſſunt dicere, ne honorari quidem atque laudari oportere viros bonos & ſanctos, quia ipſi cum honorantur atque laudantur intumeſcunt ſuperbia, tanto auidiores inaniſsimæ gloriæ, quanto eos frequentius atque latius lingua blandior ventilauerit: qua ita leues fiunt, vt eos rumoris aura, ſiue quæ proſpera, ſiue quæ aduerſa exiſtimatur, in quaſlibet inuehat voragines flagitiorum, aut in facinorū etiam ſaxa collidat. Videant ergo quàm ſibi arduum ſit atque difficile, nec laudis eſca illici, nec contumeliarum aculeis penetrari, & non ex ſe alios metiantur.

Tobiæ 8.

Infra 21. Qui ali alios de ſuo æſtimant ingenio. CAP. XIX.

Credant potius Apoſtolos noſtros nec cum ſuſpicerentur ab hominibus inflatos fuiſſe, nec cum deſpicerentur eliſos. Neutra quippe tentatio defuit illis viris. Nam & credentium celebrabantur præconio, & perſequentium maledictis infamabantur. Sicut ergo iſti pro tempore vtebantur his omnibus & non corrumpebantur: ſic illi veteres vſum fœminarum ad ſui temporis conuenientiam referentes, non patiebantur eam dominationem libidinis, cui ſeruiunt qui iſta non credunt. Et ideo iſti ſeſe nullo modo cohiberent ab inexpiabili filiorum odio à quibus vel vxores vel concubinas ſuas attentatas, aut attrectatas eſſe recognoſcerent, ſi eis forte tale aliquid accidiſſet. Rex autem Dauid cum hoc ab impio atque immani filio paſſus eſſet, non ſolum ferocientem tolerauit, ſed

In quauis viuendi ratione boni ſui ſunt ſimiles. CAP. XX.

Adulterium Dauid.

ſed etiam planxit extinctum. Non enim carnali zelo irritatus tenebatur, quem nullo modo iniuriæ ſuæ, ſed peccata filij commouebant. Nam ideo ſi vinceretur eum occidi prohibuerat, vt edomito ſeruaretur pœnitendi locus. Et quia non potuit, non orbitatem doluit in eius interitu, ſed quia nouerat in quas pœnas tam impie adultera & parricidalis anima raperetur. Nanque alio prius filio, qui innocens erat, pro quo ægrotante affligebatur, moriente lætatus eſt. Ex hoc maxime apparet qua moderatione ac temperantia illi viri fœminis vtebantur, quòd cum in vnam illicite irruiſſet rex idem æſtu quodam ætatis & temporalium rerum proſperitatibus abreptus, cuius etiam maritum occidendum præceperat, accuſatus eſt per Prophetam. Qui cum ad eum veniſſet conuincendum de peccato, propoſuit ei ſimilitudinem de paupere qui habebat ouem vnam, cuius vicinus cum haberet multas, ad aduentum hoſpitis ſui vnicam potius vicini pauperis ouiculam exhibuit epulandam. In quem commotus Dauid occidi eum iuſsit, & quadruplicari ouem pauperi, vt ſe neſciens condemnaret, qui peccauerat ſciens. Quod cum ei manifeſtatum eſſet, & diuinitus denuntiata vindicta, diluit pœnitendo peccatum. Sed tamen in hac ſimilitudine ſtuprum tantummodo deſignatum eſt de oue vicini pauperis. De marito autem mulieris interempto, hoc eſt de ipſo paupere, qui vnam habebat ouem occiſo, non eſt per ſimilitudinem interrogatus Dauid, vt in ſolo adulterio diſcerent ſententiam damnationis ſuæ. Ex quo intelligitur, quanta temperantia multas mulieres habuerit, quando de vna in qua exceſſit modum à ſeipſo puniri coactus eſt. Sed in iſto viro immoderatæ huius libidinis, non permanſio, ſed tranſitus fuit. Propterea etiam ab arguente Propheta ille illicitus appetitus hoſpes vocatus eſt. Non enim dixit eum regi ſuo, ſed hoſpiti ſuo, vicini pauperis ouem ad epulandum exhibuiſſe. At vero in eius filio Salomone, non quaſi hoſpes tranſitum habuit, ſed regnum iſta libido poſſedit. De quo ſcriptura non tacuit, culpans eum fuiſſe amatorem mulierum. Cuius tamen initia deſyderio ſapientiæ flagrauerant, quam cum amore ſpiritali adeptus eſſet, amore carnali amiſit. Ergo quanquam omnia vel penè omnia quæ in veteris teſtamenti libris geſta continentur, non ſolum proprie, ſed etiam

Margin notes: CA. XXI. 2. Reg. 18. — 2. Reg. 12. — Ibidem. — 3 Reg. 11. — Nō eadem ratio veteris & nouæ legis. — CA. XXII.

etiam figurate accipienda ſint: tamen etiam illa quæ proprie lector acceperit, ſi laudati ſunt illi qui ea fecerunt, ſed ea tamen abhorrent à conſuetudine bonorum, qui poſt aduentum domini diuina præcepta cuſtodiunt, figuram ad intelligentiam referat, factum vero ipſum ad mores non tranſferat. Multa enim ſunt quæ illo tempore officioſe facta ſunt, quæ modo niſi libidinoſe fieri non poſſunt. Si qua vero peccata magnorum virorum legerit, tametſi aliquam in eis figuram rerum futurarū animaduertere atque indagare potuerit: rei tamen geſtæ proprietatem ad hunc vſum aſſumat, vt ſe nequaquā rectè ſuis factis iactare audeat, & præ ſua iuſtitia cæteros tanquā peccatores contemnat, cum videat tantorum virorum & cauendas tempeſtates, & flenda naufragia. Ad hoc enim etiam peccata illorum hominum ſcripta ſunt, vt Apoſtolica illa ſententia vbique tremenda ſit, qua ait, Quapropter qui videtur ſtare, videat ne cadat. Nulla enim ferè pagina eſt ſanctorum librorum, in qua non ſonet, quòd Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam.

Sancti, quare ſint lapſi. CA. XXIII.

1. Corin. 10. Iacob. 4. 1. Pet. 5.

Ante omnia conſiderandum genus locutionis. CA. XXIIII.

Maxime itaque inueſtigandum eſt, vtrum propria ſit, an figurata locutio quam intelligere conamur. Nam comperto quòd figurata ſit, adhibitis regulis rerum quas in primo libro digeſſimus, facile eſt eam verſare omnibus modis, donec perueniamus ad ſententiam veritatis, præſertim cum vſus acceſſerit pietatis exercitatione roboratus. Inuenimus autem vtrum propria ſit, an figurata locutio, illa intuentes quæ ſupra dicta ſunt.

Idem verbū non idē ſignificat vbiq;. CA. XXV.

Quod cum apparuerit, verba quibus continetur, aut à ſimilibus rebus ducta inuenientur, aut ab aliqua vicinitate attingentibus. Sed quoniam multis modis res ſimiles rebus apparent, non putemus eſſe præſcriptum, vt quod in aliquo loco res aliqua per ſimilitudinem ſignificauerit, hoc eam ſemper ſignificare credamus. Nam & in vituperatione fermentum poſuit dominus cum diceret, Cauete à fermento Phariſæorum: & in laude cum diceret, Simile eſt regnum cœlorum mulieri quæ abſcondit fermentum in tribus menſuris farinæ donec fermentaretur totum. Huius igitur varietatis obſeruatio duas habet formas. Sic enim aliud atque aliud res quæque ſignificant, vt aut contraria aut tantummodo diuerſa ſignificent. Contraria ſcilicet, cum aliàs in bono, aliàs in malo res eadem per ſimilitudinem ponitur, ſicut hoc eſt quod de fermento ſupra

Matt. 16. Luce 13. 2. Retra. 4

pra diximus. Tale eſt etiam quòd leo ſignificat Chriſtum, *Apoca.5.*
vbi dicitur, Vicit leo de tribu Iuda, Significat & diabolum, *1.Pet.5.*
vbi ſcriptum eſt, Aduerſarius veſter diabolus tanquam leo *Matth.10*
rugiens circumit, quærens quem deuoret. Ita ſerpens in bo- *2.Cor.11.*
no eſt, Aſtuti vt ſerpentes, In malo autem, Serpens Euam
ſeduxit aſtutia ſua. In bono, panis, Ego ſum panis viuus &
qui de cœlo deſcendi. In malo autem panis, Panes occul- *Ioan.6.*
tos libenter edite. Sic & alia plurima. Et hæc quidem quæ
commemoraui minime dubiam ſignificationem gerunt, quia *Prouer. 9.*
exempli gratia commemorari non niſi manifeſtiſsima de-
buerunt. Sunt autem quæ incertum ſit in quam partem ac-
cipi debeant, ſicut, Calix in manu domini vini meri plenus *Pſalm.74*
eſt mixto. Incertum eſt enim vtrum iram Dei ſignificet non
vſque ad nouiſsimam pœnam, id eſt, vſque ad fæcem: an po-
tius gratiam ſcripturarum à Iudæis ad Gentes tranſeuntem,
quia inclinauit ex hoc in hoc remanentibus apud Iudæos
obſeruationibus quas carnaliter ſapiunt, quia fæx eius non
eſt exinanita. Cum vero res eadem non in contraria, ſed
tantum in diuerſa ſignificatione ponitur, illud eſt in exem-
plo, quòd aqua & populum ſignificat, ſicut in Apocalypſi *Apoc. 17*
legimus, & ſpiritum ſanctum, vnde eſt illud, Flumina aquæ *Ioan.7.*
viuæ fluent de ventre eius, & ſi quid aliud atque aliud, pro
locis in quibus ponitur, aqua ſignificare intelligitur. Sic &
aliæ res non ſingulæ, ſed vnaquæque earum, non ſolum duo
aliqua diuerſa, ſed etiam nonnunquam multa ſignificat, pro
loco ſententiæ, ſicut poſita reperitur. Vbi autem aper- *Obſcura lo*
tius ponuntur, ibi diſcendum eſt quo modo in locis intelli- *cis apertio-*
gantur obſcuris. Neque enim melius poteſt intelligi quod *ribus expli*
dictum eſt Deo, Apprehende arma & ſcutum & exurge in *canda.*
adiutorium mihi: quàm ex illo loco vbi legitur, Domine vt *CAP.*
ſcuto bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos. Nec tamen ita vt *XXVI.*
iam vbicunque ſcutum pro aliquo munimento legerimus po- *Pſalm.34.*
ſitum, non accipiamus niſi bonam voluntatem Dei. Dictum *Pſal.5.*
eſt enim: Et ſcutum fidei in quo poſsitis, inquit, omnes ſagit- *Ephe.6.*
tas maligni ignitas extinguere. Nec rurſum ideo debemus in
armis huiuſcemodi ſpiritalibus ſcuto tantummodo fidem tri-
buere, cum alio loco etiam lorica dicta ſit fidei. Induti, inquit, *1.Theſſ.5.*
loricam fidei & charitatis. Quando autem ex eiſdem ſcri- *Eundē lo-*
pturæ verbis non vnum aliquid ſed duo vel plura ſentiuntur, *cum varie*
etiam ſi latet quid ſenſerit ille qui ſcripſerit, nihil periculi eſt *intelligi nō*

hil prohi-bet. CAP. XXVII. ſi quodlibet eorum congruere veritati ex aliis locis ſanctarum ſcripturarum doceri poteſt: id tamen eo conante qui diuina ſcrutatur eloquia, vt ad voluntatem perueniatur authoris, per quem ſcripturam illam ſanctus operatus eſt ſpiritus: ſiue hoc aſſequatur, ſiue aliam ſententiam de illis verbis quæ fidei rectæ non refragatur exſculpat, teſtimonium habens à quocunque alio loco diuinorum eloquiorum. Ille quippe author in eiſdem verbis quæ intelligere volumus & ipſam ſententiam forſitan vidit, & certè Dei ſpiritus qui per eum hæc operatus eſt, etiam ipſam occurſuram lectori vel auditori, ſine dubitatione præuidit, immo vt occurreret, quia & ipſa eſt veritate ſubnixa, prouidit. Nam quid in diuinis eloquiis largius & vberius potuit diuinitus prouideri, quàm vt eadē verba pluribus intelligantur modis, quos alia non minus diuina conteſtantia faciant approbari? *Humanis rationibus non fidendum.* CAP. XXVIII. Vbi autē talis ſenſus eruitur, cuius incertum cèrtis ſanctarum ſcripturarum teſtimoniis non poſsit aperiri, reſtat vt ratione reddita manifeſtus appareat, etiam ſi ille cuius verba intelligere quærimus eum forte non ſenſit. Sed hæc conſuetudo periculoſa eſt. Per ſcripturas enim diuinas multo tutius ambulatur: quas verbis trāſlatis occupatas † cum ſcrutari volumus, aut hoc inde exeat quod non habeat controuerſiam: aut ſi habet, ex eadem ſcriptura vbicunque inuentis atque adhibitis eius teſtibus terminetur.

† opacatas.

Cognitio troporū neceſſaria. CAP. XXIX. *De trinita.lib.15. cap.9.* Sciant autem literati, modis omnibus locutionis, quos Grammatici Græco nomine tropos vocant, authores noſtros vſos fuiſſe, & multiplicius atque copioſius quàm poſſunt exiſtimare vel credere qui neſciunt eos & in aliis iſta didicerunt. Quos tamen tropos qui nouerunt, agnoſcunt in literis ſanctis, eorúmque ſcientia ad eas intelligendas aliquantulum adiuuantur. Sed hic eos ignaris tradere non decet, ne artem Grammaticam docere videamur. Extra ſanè vt diſcantur admoneo, quanuis iam ſuperius id admonuerim, id eſt, in ſecundo libro, vbi de linguarum neceſſaria cognitione diſſerui. Nam literæ à quibus ipſa Grammatica nomen accepit, γράμματα enim Græci literas vocant, ſigna vtique ſonorum ſunt ad articulatam vocem qua loquimur pertinentium. Iſtorum autem troporum, nō ſolum exempla omnium, ſed quorundam etiam nomina in diuinis libris leguntur, ſicut allegoria, ænigma, parabola. Quamuis penè omnes ij tropi qui liberali dicuntur arte cognoſci, etiam in eorum

rep

reperiantur loquelis, qui nullos Grammaticos audierunt, & eo quo vulgus vtitur ſermone contenti ſunt. Quis enim non dicit, ſic floreas? Qui tropus metaphora vocatur. Quis non dicit piſcinam etiam quæ non habet piſces, nec facta eſt propter piſces, & tamen à piſcibus nomen accepit? Qui tropus catachreſis dicitur. Longum eſt iſto modo cæteros perſequi. Nam vſque ad illos peruenit vulgi locutio, qui propterea mirabiliores ſunt, quia contra quàm dicitur ſignificant, ſicuti eſt quæ appellatur ironia vel antiphraſis. Sed ironia pronunciatione indicat quid velit intelligi, vti cum dicimus homini mala facienti, res bonas facis. Antiphraſis vero, vt contraria ſignificet, non voce pronunciantis efficitur: ſed aut verba habet ſua quorum origo contraria eſt, ſicut appellatur lucus, quod minime luceat: aut conſueuit aliquid ita dici, quanuis dicatur etiam non econtrario: veluti cum quærimus accipere quod ibi non eſt, & reſpondetur nobis, abundat: aut adiunctis verbis facimus vt à contrario intelligatur quod loquimur, veluti ſi dicamus, caue illum, quia bonus homo eſt. Et quis talia non dicit indoctus, nec omnino ſciens qui ſint, vel quid vocentur hi tropi? Quorum cognitio propterea ſcripturarum ambiguitatibus diſſoluendis eſt neceſſaria, quia cum ſenſus ad proprietatem verborum ſi accipiatur, abſurdus eſt, quærendum eſt vtique ne forte illo vel illo tropo dictum ſit, quod non intelligimus: & ſic pleraque inuenta ſunt quæ latebant. Ticonius quidam qui contra Donatiſtas inuictiſsime ſcripſit, cum fuerit Donatiſta, & illic inuenitur abſurdiſsimi cordis, vbi eos non omni ex parte relinquere voluit, fecit librum quem Regularum vocauit, quia in eo quaſdam ſeptem regulas executus eſt, quibus quaſi clauibus diuinarum ſcripturarum apperirentur occulta. Quarum primam ponit de domino & eius corpore: ſecundam de domini corpore bipartito: tertiam de promiſsis & lege: quartam de ſpecie & genere: quintam de temporibus: ſextam de recapitulatione: ſeptimam de diabolo & eius corpore. Quæ quidem conſyderata, ſicut ab illo aperiuntur, non parum adiuuant ad penetranda quæ tecta ſunt diuinorum eloquiorum. Nec tamen omnia, quæ ita ſcripta ſunt vt non facile intelligantur, poſſunt his regulis inueniri, ſed aliis modis pluribus quos hoc numero ſeptenario vſqueadeo non eſt iſte complexus, vt idem ipſe multa exponat obſcura, in

Piſcina.

Lucus.

Regulæ Ticonij conſiderandæ. CAP. XXX.

quibus harum regularum adhibet nullam, quoniam nec opus eſt. Neque enim aliquid illic tale verſatur aut quæritur. Si-
Apoca.1. cut in Apocalypſi Ioannis quærit, quemadmodum intelligendi ſint angeli Eccleſiarum ſeptem quibus ſcribere iubetur, & ratiocinatur multipliciter, & ad hoc peruenit vt ipſos angelos intelligamus Eccleſias. In qua copioſiſſima diſputatione, nihil iſtarum eſt regularum, & vtique res illic obſcuriſſima quæritur, quod exempli gratia ſatis dictum ſit. Nam colligere omnia nimis longum & nimis operoſum eſt, quæ ita obſcura ſunt in ſcripturis canonicis, vt nihil iſtorum ſeptem ibi requirendum ſit. Iſte autem cum has velut regulas commendaret, tantum eis tribuit, quaſi omnia quæ in lege, id eſt, in diuinis libris obſcure poſita inuenerimus, his bene cognitis atque adhibitis intelligere valeamus. Ita quippe exorſus eſt eundem librum vt diceret, Neceſſarium duxi ante omnia quæ mihi videntur libellum regularum ſcribere, & ſecretorum legis veluti claues & luminaria fabricare. Sunt enim quædam regulæ myſticæ quæ vniuerſæ legis receſſus obtinent, & veritatis theſauros aliquibus inuiſibiles faciunt. Quarum ſi ratio regularum ſine inuidia vt communicamus accepta fuerit, clauſa quæque patefient, & obſcura dilucidabuntur, vt quiſque Prophetiæ immenſam ſyluam perambulans, his regulis quodam modo quaſi lucis tramitibus deductus ab errore defendatur. Hic ſi dixiſſet, Sunt enim quædam regulæ myſticæ, quæ nonnullos legis receſſus obtinent, aut certè quæ legis magnos receſſus obtinent, non autem quod ait, vniuerſæ legis receſſus, neque dixiſſet, clauſa quæque patefient, ſed clauſa multa patefient, verum dixiſſet: nec tamen elaborato atque vtili operi ſuo pluſquam res ipſa poſtulat dando in ſpem falſam lectorem eius cognitorémque miſiſſet. Quod ideo dicendum putaui, vt liber ipſe & legatur à ſtudioſis, quia plurimum adiuuat ad ſcripturas intelligendas, & non de illo ſperetur tantum quantum non habet, Caute ſanè legendus eſt, non ſolum propter quædam, in quibus vt homo errauit: ſed maxime propter illa quæ ſicut Donatiſta hæreticus loquitur. Quid autem doceant vel admoneant iſtæ ſeptem regulæ, breuiter oſtendam.

Hæretici ſi quid bene dixerunt legendi: ſed cautè.

Ticonij regula prima. CAP. XXXI.

Prima de domino & eius corpore eſt, in qua ſcientes aliquando capitis & corporis, id eſt, Chriſti & Eccleſiæ vnam perſonam nobis intimari: neque enim fruſtra dict

dictum eſt fidelibus: Ergo Abrahæ ſemen eſtis; cum ſit *Galat.3.*
vnum ſemen Abrahę quod eſt Chriſtus: non hęſitemus quando à capite ad corpus, vel à corpore tranſitur ad caput, & tamen non receditur ab vna eademque perſona. Vna enim perſona loquitur dicens: Sicut ſponſo impoſuit mihi mitram, & ſicut ſponſam ornauit me ornamento: & tamen quid horum duorum capiti, quid corpori, id eſt, quid Chriſto, quid Eccleſiæ conueniat, vtique intelligendum eſt. Secunda eſt de domini corpore bipartito, quod quidem non ita debuit appellari. Non enim reuera domini corpus eſt, quod cum illo non erit in æternum. Sed dicendum fuit de domini corpore vero atque permixto: aut vero atque ſimulato, vel quid aliud: quia non ſolum in æternum, verumetiam nunc hypocritæ non cum illo eſſe dicendi ſunt, quanuis in eius eſſe videantur Eccleſia. Vnde poterat iſta regula & ſic appellari, vt diceretur de permixta Eccleſia. Quæ regula lectorem vigilantem requirit, quando ſcriptura cum ad alios iam loquatur tanquam ad eoſipſos ad quos loquebatur videtur loqui: vel de ipſis cum de aliis iam loquatur, tanquam vnum ſit vtrunque corpus, propter temporalem commixtionem & communionem ſacramentorum. Ad hoc pertinet in Canticis canticorum: Fuſca ſum & ſpecioſa, vt tabernacula Cedar, ſpecioſa ſum vt pelles Salomonis. Non enim ait: Fuſca fui, vt tabernacula Cedar, & ſpecioſa fui vt pelles Salomonis: ſed vtrunque ſe eſſe dixit propter temporalem vnitatem intra vna retia piſcium bonorum & malorum. Tabernacula enim Cedar ad Hiſmaelem pertinent, qui non erit hæres cum filio liberæ. Itaque cum de bona parte Deus dicat: Ducam cæcos in viam quam non nouerunt, & ſemitas quas non nouerunt calcabant: & faciam illis tenebras in lucem, & praua in directum: hæc verba faciam, & non derelinquam eos. Mox de alia parte quæ male permixta eſt, dicit: Ipſi autem conuerſi ſunt retrorſum: quanuis alij iam ſignificentur his verbis. Sed quoniam nunc in vno ſunt, tanquam de ipſis loquitur de quibus loquebatur: non tamen ſemper in vno erunt. Ipſe eſt quippe ille ſeruus commemoratus in Euangelio, cuius dominus cum venerit diuidet eum, & partem eius cum hypocritis ponet. Terria regula eſt de promiſsis & lege, quæ alio modo dici poteſt de ſpiritu & litera, ſicut nos eam appellauimus, cum de hac re libru ſcriberemus. Poteſt

Regula ſecunda. CAP. XXXII.

Canti.1.

Matth.13.
Geneſ. 21. & 25.
Galat.4.
Eſa. 42.

Matt. 24.
Regula tertia. CAP. XXXIII.

Digitized by Google

Poteſt etiam ſic dici, de gratia & mandato. Hæc autem magis mihi videtur magna quæſtio, quàm regula, quæ ſoluendis quæſtionibus adhibenda eſt. Hæc eſt autem quam non intelligentes Pelagiani vel condiderunt ſuam hæreſim, vel auxerunt. Laborauit in ea diſſoluenda Ticonius bene, ſed non plene. Diſputans enim de fide & operibus, opera nobis dixit à Deo dari merito fidei: ipſam verò fidem ſic eſſe à
Fides. nobis, vt nobis non ſit à Deo. Nec attendit Apoſtolum dicen-
Opera. tem, Pax fratribus & charitas cum fide à Deo patre, & do-
Ephеſ.6. mino noſtro Ieſu Chriſto. Sed non erat expertus hanc hæreſim: quæ noſtro tempore exorta multum nos, vt gratiam Dei quæ per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum eſt d..er-ſus eam defenderemus, exercuit: & ſecundum id quod ait
1.Cor.11. Apoſtolus: Oportet hæreſes eſſe, vt probati manifeſti fiant in vobis: multo vigilantiores diligentioréſque reddidit: vt aduerteremus in ſcripturis ſanctis, quod iſtum Ticonium minus attentum, minúſque ſine hoſte ſolicitum fugit, etiam ipſam ſcilicet fidem donum illius eſſe qui eius menſuram vni-
Philip.1. cuique partitur. Ex qua ſententia quibuſdam dictum eſt: Vobis donatum eſt pro Chriſto, non ſolum vt in eum credatis, verumetiam vt pro eo patiamini. Vnde quis dubitet vtrunque eſſe Dei donum, qui fideliter atque intelligenter audit vtrunque donatum? Plura ſunt & alia teſtimonia quibus id oſtenditur: ſed hoc nunc non agimus, alibi autem atque ali-
Regula bi ſæpiſsime iſta egimus. Quarta vero Ticonij regula eſt
quarta. de ſpecie & genere. Sic enim eam vocat, volens intelligi ſpe-
CAP. ciem partem, genus autem totum, cuius ea pars eſt quam
XXXIIII. nuncupant ſpeciem: ſicut vnaquæque ciuitas pars eſt vtique vniuerſitatis gentium: hanc ille vocat ſpeciem, genus autem omnes gentes. Neque hic ea diſcernendi ſubtilitas adhibenda eſt quæ à Dialecticis traditur, qui inter partem & ſpeciem quid interſit acutiſsime diſputant. Eadem vero ratio eſt, ſi non de vnaquaque ciuitate, ſed de vnaquaque prouincia, vel gente, vel regno tale aliquid in diuinis reperiatur eloquiis. Non ſolum enim, verbi gratia, de Hieruſalem vel de aliqua gentium ciuitate, ſiue Tyro, ſiue Babylonia, ſiue aliqua qualibet dicitur aliquid in ſcripturis ſanctis quod modum eius excedat, & conueniat potius omnibus gentibus: verumetiam de Iudæa, de Aegypto, de Aſſyria, & quacunque alia gente in qua ſunt plurimæ ciuitates, non tamen totus orbis ſed

ſed pars eius eſt, dicitur quod tranſeat eius modum, & congruat potius vniuerſo cuius hæc pars eſt: vel ſicut iſte appellat, generi cuius hæc ſpecies eſt. Vnde & in notitiam vulgi verba iſta venerunt, vt etiam idiotæ intelligant, quid ſpecialiter, quid generaliter in quocunque præcepto imperiali ſit conſtitutum. Fit hoc etiam de hominibus ſicut ea quæ de Salomone dicuntur excedunt eius modum, & potius ad Chriſtum vel Eccleſiam, cuius ille pars eſt relata clareſcunt. Nec ſpecies ſemper exceditur: ſæpe enim talia dicuntur, quæ vel ei quoque, vel ei fortaſſe tantummodo apertiſsime congruant. Sed cum à ſpecie tranſitur ad genus, quaſi adhuc de ſpecie loquente ſcriptura, ibi vigilare debet lectoris intentio, ne quærat in ſpecie quod in genere poteſt melius & certius inuenire. Facile quippe eſt illud quod ait Propheta Ezechiel: Domus Iſraël habitauit in terra, & polluerunt illam in via ſua & in idolis ſuis, & peccatis ſuis: ſecundum immunditiam menſtruatæ facta eſt via eorum ante faciem meam: & effudi iram meam ſuper eos, & diſperſi illos inter nationes, & ventilaui eos in regiones, ſecundum vias eorum, & ſecundum peccata eorum iudicaui eos. Facile eſt, inquam, hoc intelligere de illa domo Iſraël, de qua dicit Apoſtolus: Videte Iſraël ſecundum carnem, quia hæc omnia carnalis populus Iſraël & fecit & paſſus eſt. Alia etiam quæ ſequuntur, eidem intelliguntur populo conuenire. Sed cum cœperit dicere: Et ſanctificabo nomen meum ſanctum, illud magnum quod pollutum eſt inter nationes quod polluiſtis in medio earum, & ſcient gentes quia ego ſum dominus: iam intentus debet eſſe qui legit, quemadmodum ſpecies excedatur & adiungatur genus. Sequitur enim & dicit: Et dum ſanctificabor in vobis ante oculos eorum: & accipiam vos de gentibus, & congregabo vos ex omnibus terris, & inducam vos in terram veſtram, & aſpergam vos aqua munda, & mundabimini ab omnibus ſimulachris veſtris, & mundabo vos: & dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum dabo in vos: & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum, & ſpiritum meum dabo in vos: & faciam vt in iuſtitiis meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis & faciatis: & habitabitis in terra quam dedi patribus veſtris, & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum, & mundabo vos ex omnibus immunditiis veſtris. Hoc de nouo teſtamento

Pſalm. 71.

Ezech. 36.

1. Cor. 10.

Ezech. 36.

mento eſt prophetatum, ad quod pertinet non ſolum vna gens illa in reliquiis ſuis, de quibus alibi ſcriptum eſt: Si

Eſa 10. fuerit numerus filiorum Iſraël, ſicut arena maris, reliquiæ ſaluæ fient, verumetiam cæteræ gentes quæ promiſſæ ſunt patribus eorum, qui etiam noſtri ſunt, non ambigit quiſquis intuetur, & lauacrum regenerationis hinc eſſe promiſ-

2. Corin.3. ſum, quod nunc videmus omnibus gentibus redditum. Et illud quod ait Apoſtolus, cum noui teſtamenti gratiam commendaret, vt in comparatione veteris emineret: Epiſtola noſtra vos eſtis ſcripta, non atramento, ſed ſpiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus, hinc

Ezech.11. & 36. eſſe reſpicit & perſpicit dictum vbi iſte Propheta dicit: Et dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum dabo in vos, & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum. Cor quippe carneum. Vnde ait Apoſtolus, tabulis cordis carnalibus, à corde lapideo voluit vitam ſentientem diſcerni, & per vitam ſentientem ſignificauit intelligentem. Sic fit Iſraël ſpiritalis, non vnius gentis, ſed omnium quæ promiſſæ ſunt patribus in eorum ſemine quod eſt Chriſtus. Hic ergo Iſraël ſpiritalis ab illo Iſraël carnali, qui eſt vnius gentis, nouitate gratiæ, non nobilitate patriæ, & mente, non gente diſtinguitur. Sed altitudo prophetica dum de illo vel ad illum loquitur, latenter tranſit ad hunc: & cum iam de iſto vel ad iſtum loquatur, adhuc de illo vel ad illum loqui videtur: non intellectum ſcripturarum nobis quaſi hoſtiliter inuidens, ſed exercens medicinaliter cor noſtrum. Vnde & il-

Ezech.36. lud quod ait: Et inducam vos in terram veſtram: & paulo poſt, tanquam idipſum repetens: Et habitabitis, inquit, in terra quam dedi patribus veſtris, non carnaliter ſicut carnalis Iſraël, ſed ſpiritaliter ſicut ſpiritalis Iſraël, debemus accipere. Eccleſia quippe ſine macula & ruga ex omnibus gentibus con-

Terra viuentium. gregata, atque in æternum regnatura cum Chriſto, ipſa eſt terra beatorum, terra viuentium: ipſa eſt intelligenda patribus data, quando eis certa & immutabili Dei voluntate promiſſa eſt: quoniam ipſa promiſſionis vel prædeſtinationis firmitate iam data eſt, quæ danda ſuo tempore à patribus credi-

2. Timo.3. ta eſt, ſicut de ipſa gratia quæ ſanctis datur, ſcribens ad Timotheum Apoſtolus ait: Non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundum ſuum propoſitum & gratiam quæ data eſt nobis in Chriſto Ieſu ante ſecula æterna, manifeſtata autem nunc per aduentum

uentum

uentum Saluatoris noſtri. Datam dixit gratiam, quando nec erant adhuc quibus daretur: quoniam in diſpoſitione ac prædeſtinatione Dei iam factum erat, quod ſuo tempore futurum erat, quo eſſe dicit manifeſtatam. Quanuis hæc poſsint intelligi, & de terra futuri ſeculi, quando erit cœlū nouum, & de terra noua, in qua iniuſti habitare non poterunt Et ideo rectè dicitur piis, quòd ipſa ſit terra eorum, quæ vlla ex parte non erit impiorum: quia & ipſa ſimiliter data eſt quando danda firmata eſt. Quintam Ticonius regulam ponit, quam de temporibus appellat: qua regula plerunque inueniri vel coniici poſsit latens in ſcripturis ſanctis quantitas temporum. Duobus autem modis vigere dicit hanc regulam, aut tropo ſynecdoche, aut legitimis numeris. Tropus ſynecdoche, aut à parte totum, aut à toto partem facit intelligi: ſicut vnus Euangeliſta poſt dies octo factum dicit, quod alius poſt dies ſex, quando in monte diſcipulis tantum tribus præſentibus, facies domini vt ſol reſplenduit, & veſtimenta eius ſicut nix. Vtrunque enim verum eſſe non poſſet, quod de numero dierum dictum eſt, niſi ille qui dixit, poſt dies octo, intelligatur partem nouiſsimam diei ex quo id Chriſtus prædixit futurum, & partem primam diei quo id oſtendit impletum, pro totis diebus duobus atque integris poſuiſſe: is vero qui dixit, poſt dies ſex, integros omnes & totos, ſed ſolos medios computaſſe. Hoc modo locutionis quo ſignificatur à parte totum, etiam illa de reſurrectione Chriſti ſoluitur quæſtio. Pars enim nouiſsima diei, quo paſſus eſt, niſi pro toto die accipiatur, id eſt, adiuncta etiam nocte præterita, & nox in cuius parte vltima reſurrexit, niſi totus dies accipiatur, adiuncto ſcilicet die illuceſcente dominico non poſſunt eſſe tres dies & tres noctes quibus ſe in corde terræ prædixit futurum. Legitimos autem numeros dicit, quos eminentius diuina ſcriptura commendat, ſicut ſeptenarium vel denarium, vel duodenarium, & quicunque alij ſint quos legendo ſtudioſi libenter agnoſcunt. Plerunque enim huiuſmodi numeri pro vniuerſo tempore ponuntur, ſicut, Septies in die laudem dixi tibi: nihil eſt aliud, quàm: Semper laus eius in ore meo. Tantundem valent, & cum multiplicantur ſiue per denarium, ſicut ſeptuaginta & ſeptingenti, vnde poſſunt & ſeptuaginta anni Hieremiæ pro vniuerſo tempore ſpiritaliter accipi, quo eſt apud alienos Eccleſia: ſiue

Regula quinta. CAP. XXXV.

Luca 9. *Matth.17*

Matth.12 *Numeri finiti pro infinito & omni tempore.* *Pſal.118.* *Pſalm. 33.* *Hiere.25.*

Digitized by Google

ſiue per ſeipſos, ſicut decem per decem centum ſunt: & duodecim per duodecim centum quadraginta quatuor quo numero ſignificatur vniuerſitas ſanctorum in Apocalypſi. Vnde apparet non ſolas temporum quæſtiones iſtis numeris eſſe ſoluendas: ſed latius patere ſignificationes eorum, & in multa proſerpere. Neque enim numerus iſte in Apocalypſi ad tempora pertinet, ſed ad homines. Sextam regulam Ticonius recapitulationem vocat, in obſcuritate ſcripturarum ſatis vigilanter inuentam. Sic enim dicuntur quædam quaſi ſequantur in ordine temporis, vel rerum continuatione narrentur, cum ad priora quæ prætermiſſa fuerant, latenter narratio reuocetur. Quod niſi ex hac regula intelligatur, erratur. Sicut in Geneſi: Et plantauit, inquit, dominus Deus paradiſum in Eden ad Orientem, & poſuit ibi hominem quem formauit, & produxit Deus adhuc de terra omne lignum ſpecioſum & bonum in eſcam. Ita videtur dictum tanquam id factum ſit poſteaquam factum poſuit Deus hominem in paradiſum: cum breuiter vtroque commemorato, id eſt, quòd plantauit Deus paradiſum, & poſuit ibi hominem quem formauit, recapitulando redeat & dicat quod prætermiſerat. quo modo ſcilicet paradiſus fuerit plantatus, quia produxit Deus adhuc de terra omne lignum ſpecioſum & bonum in eſcam. Denique ſecutus adiunxit: Et lignum vitæ in medio paradiſi, & lignum ſcientiæ boni & mali. Deinde flumen quo paradiſus irrigaretur, diuiſum in quatuor principia fluuiorum quatuor explicatur, quod totum pertinet ad inſtitutionem paradiſi. Quod vbi terminauit, repetiuit illud quod iam dixerat, & reuera hoc ſequebatur atque ait: Et ſumpſit dominus Deus hominem quem fecit, & poſuit eum in paradiſo, & cætera. Poſt iſta enim facta ibi eſt poſitus homo, ſicut nunc ordo ipſe demonſtrat: non poſt hominem ibi poſitum facta ſunt iſta, ſicut prius dictum putari poteſt, niſi recapitulatio illic vigilanter intelligatur, qua reditum eſt ad ea quæ fuerant prætermiſſa. Itémque in eodem libro, cum commemorarentur generationes filiorum Noé, dictum eſt, Hi filij Cham in tribubus ſuis, ſecundum linguas ſuas in regionibus ſuis & in gentibus ſuis. Enumeratis quoque filiis Sem, ſequitur, Hi filij Sem in tribubus ſuis, ſecundum linguas ſuas in regionibus ſuis & in gentibus ſuis. Et annectitur de omnibus. Hæ tribus filiorum Noe,

Apoca. 7.

Ordo narrationis in uerſus, qua ratione explicetur.

CAP. XXXVI.

Geneſ. 2.

Gene. 10.

ſecun-

ſecundum generationes eorum, & ſecundum gentes eorum. Ab his diſperſæ ſunt inſulæ gentium ſuper terram poſt diluuium. Et erat omnis terra labium vnum, & vox vna omnibus. *Gene. 11* Hoc itaque quod adiunctum eſt, Et erat omnis terra labium vnum & vox vna omnibus, id eſt, vna lingua omnium: ita dictum videtur tanquam eo iam tempore quo diſperſi fuerant ſuper terram, etiam ſecundum inſulas gentium vna fuerit omnibus lingua communis: Quod proculdubio repugnat ſuperioribus verbis vbi dictum eſt:In tribubus ſuis ſecundum linguas ſuas. Neque enim dicerentur habuiſſe iam linguas ſuas ſingulæ tribus quæ gentes ſingulas fecerant, quando erat omnibus vna communis: ac per hoc recapitulando adiunctum eſt, Et erat omnis terra labium vnum, & vox vna omnibus: latenter narratione redeunte,vt diceretur quo modo factum ſit vt ex vna omnium lingua fuerint diuiſi per multas. Et continuo de illa turris ædificatione narratur, vbi hæc eis iudicio diuino ingeſta eſt pœna ſuperbiæ, poſt quod factum diſperſi ſunt ſuper terram ſecundum linguas ſuas. Fit iſta recapitulatio etiam obſcurius, ſicut in Euangelio dicit dominus, Die quo exiit Loth à Sodomis, pluit ignem de *Luce 17.* cœlo, & perdidit omnes: ſecundum hæc erit dies filij hominis quo reuelabitur. Illa hora, qui erit in tecto & vaſa eius in domo, non deſcendat tollere illa: Et qui in agro, ſimiliter non reuertatur retro: meminerit vxoris Loth. Nunquid cum *Gene.19.* dominus fuerit reuelatus, tunc ſunt iſta ſeruanda, ne quiſque retro reſpiciat, id eſt, vitam præteritam cui renunciauit inquirat: & non potius iſto tempore, vt cum dominus fuerit reuelatus, retributionem pro eis quæ quiſque ſeruauit vel contempſit inueniat? Et tamen quia dictum eſt, In illa hora, tunc putantur iſta ſeruanda, cum fuerit dominus reuelatus: niſi ad intelligendam recapitulationem ſenſus legentis inuigilet, adiuuante alia ſcriptura, quæ ipſorum Apoſtolorũ ad- *1.Ioan. 2.* huc tempore clamauit, Filij nouiſsima hora eſt. Tempus ergo ipſum quo Euangelium prædicatur,quouſque dominus reueletur, hora eſt in qua oportet iſta ſeruari, quia & ipſa reue- *Regula ſeptima.* latio domini ad eandem horam pertinet, quæ die iudicij terminabitur.

CAP. XXXVII.

Septima Ticonij regula eſt, eadémque poſtrema de diabolo & eius corpore. Eſt enim & ipſe caput impiorum, qui ſunt eius quodam modo corpus, ituri cum illo *Matth.25* in ſupplicium æterni ignis: ſicut Chriſtus caput eſt Eccle- *Ephe.1.*

ſiæ, quæ eſt corpus eius futurum cum illo in regno & gloria ſempiterna. Sicut ergo in prima regula, quam vocat de domino & eius corpore, vigilandum eſt vt intelligatur, cum de vna eadémque perſona ſcriptura loquitur, quid conueniat capiti, quid corpori: ſic & in iſta nouiſsima aliquando in diabolum dicitur, quod non in ipſo, ſed potius in eius corpore poſsit agnoſci, quod habet non ſolum in eis qui manifeſtiſsime foris ſunt, ſed in eis etiam qui cum ad ipſum pertineant, tamen ad tempus miſcentur Eccleſiæ, donec vnuſquiſque de hac vita exeat, vel à frumento palea ventilabro vltimo

Eſa. 14. ſeparetur. Quod enim ſcriptum eſt apud Eſaiam, Quo modo cecidit de cœlo Lucifer mane oriens, & cætera, quæ ſub figura regis Babyloniæ de eadẽ perſona vel ad eandem perſonam dicta ſunt in ipſa cõtextione ſermonis, de diabolo vtiq; intelliguntur: & tamen quod ibi dictum eſt, Contritus eſt in terra qui mittit ad omnes gentes: non totum ipſi capiti congruit. Nam etſi mittit ad omnes gẽtes diabolus angelos ſuos, tamen in terra corpus eius non ipſe conteritur: niſi quia ipſe eſt in corpore ſuo quod contritum ſit vt puluis, quem proiicit

Pſalm. 1. ventus à facie terræ. Hæ autem omnes regulæ excepta vna quæ vocatur de promiſsis & lege, aliud ex alio faciunt intelligi, quod eſt proprium tropicæ locutionis, quæ latius patet quàm vt poſsit, vt mihi videtur, ab aliquo vniuerſa comprehendi. Nam vbicunque velut aliud dicitur vt aliud intelligatur, etſi nomen ipſius tropi in loquendi arte non inuenitur, tropica locutio eſt. Quæ cum ſit vbi fieri ſolet, ſine labore ſequitur intellectus: cum vero vbi non ſolet, laboratur vt intelligatur, ab aliis magis ab aliis minus, ſicut magis minúſve dona Dei ſunt in ingeniis hominum, vel adiutoria tribuũtur. Proinde ſicut in verbis propriis, de quibus ſuperius diſputauimus, vbi res vt dicũtur intelligendæ ſunt: ſic in tranſlatis quæ faciunt tropicas locutiones, vbi aliud ex alio intelligendũ eſt. de quibus hucuſque quantum viſum eſt ſatis egimus, non ſolum admonendi ſunt ſtudioſi venerabilium literarum, vt in ſcripturis ſanctis genera locutionũ ſciant, & quo modo apud eas aliquid dici ſoleat, vigilanter aduertant, memoriterq; retineant: verũetiam, quod eſt præcipuũ & maxime neceſſarium orent vt intelligãt. In eis quippe literis quarũ ſtudioſi ſunt legunt, quoniã dominus dat ſapientiã, & à facie eius ſcientia & intellectus, à quo & ipſum ſtudiũ, ſi pietate præditum eſt acceperunt,

perunt, Sed hęc ſatis etiam de ſignis, quantum ad verba pertinent, dicta ſunt. Reſtat vt de proferendis eis quæ ſentimus, ſequenti volumine quæ dominus donauerit, diſſeramus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI DE DOCTRINA CHRISTIANA.

LIBER QVARTVS.

PROLOGVS.

HOC OPVS noſtrum quod inſcribitur de Doctrina Chriſtiana, in duo quędam fueram prima diſtributione partitus. Nam poſt procemium quo reſpondi eis qui hoc fuerant reprehenſuri, duæ ſunt res inquam, quibus nititur omnis tractatio ſcripturarum: modus inueniendi quę intelligenda ſunt, & modus proferendi quæ intellecta ſunt. De inueniendo prius, de proferẽdo poſtea diſſeremus. Quia ergo de inueniendo multa iam diximus, & tria de hac vna parte volumina abſoluimus, domino adiuuante, de proferendo pauca dicemus, vt ſi fieri potuerit, vno libro cũcta claudamus, totũq; hoc opus quatuor voluminibus terminetur. Primo itaq; expectationẽ legẽtiũ, qui forte me putant Rhetorica daturũ eſſe præcepta, quæ in ſcholis ſecularibus & didici & docui, iſta prælocutione prohibeo, atque vt à me nõ expectẽtur admoneo: nõ ꝗ nihil habeãt vtilitatis, ſed ſi quid habent ſeorſum, diſcendum eſt, ſi cui fortaſsis bono viro etiam hæc vacat diſcere, nõ autem à me vel in hoc opere, vel in aliquo alio requirendũ. Nam cum per artem Rhetoricam & vera ſuadeantur & falſa, quis audeat dicere aduerſus mendacium in defenſoribus ſuis inermem debere conſiſtere veritatem: vt videlicet illi qui res falſas perſuadere conantur, nouerint auditorem vel beneuolum vel intentum vel doc

Quid lectori expectãdum hoc libro. CAP. I.

Rhetorica tam falſa quàm vera perſuadet CAP. II.

vel docilem procœmio facere, iſti autem non nouerint? Illi falſa breuiter, aperte, veriſimiliter, & iſti vera ſic narrent, vt audire tædeat, intelligere non' pateat, credere poſtremo non libeat? Illi fallacibus argumentis veritatem oppugnent, aſſerant falſitatem: iſti nec vera defendere, nec falſa valeant refutare. Illi animos audientium in errorem mouentes impellentéſque dicendo terreant, contriſtent, exhilarent, exhortentur ardenter, iſti pro veritate lenti frigidique dormitent. Quis ita deſipiat, vt hoc ſapiat? Cum ergo ſit in medio poſita facultas eloquij, quæ ad perſuadenda ſeu praua ſeu recta valeat plurimum, cur non bonorum ſtudio comparatur, vt militet veritati, ſi eam mali ad obtinendas peruerſas vanáſque cauſas in vſus iniquitatis & erroris vſurpant? Sed quæcunque ſunt de hac re obſeruationes atque præcepta quibus cum accedit in verbis plurimis ornamentiſque verborum exercitatioris linguæ ſolertiſsima conſuetudo, fit illa quæ facundia vel eloquentia nominatur, extra iſtas literas noſtras ſepoſito ad hoc congruo temporis ſpacio, apta & conuenienti ætate diſcenda ſunt eis qui hoc celeriter poſſunt. Nam & ipſos Romanæ eloquentiæ principes, non piguit dicere, quòd hanc artem niſi quis cito poſsit, nunquam omnino poſſit perdiſcere. Quod vtrum verum ſit, quid opus eſt quærere? Non enim etiam ſi poſsint hæc à tardioribus tandem aliquando perdiſci, nos ea tanti pendimus, vt eis diſcendis iam maturas vel etiam graues hominum ætates velimus impendi. Satis eſt vt adoleſcentulorum iſta ſit cura, nec ipſorum omnium quos vtilitati Eccleſiaſticæ cupimus erudiri, ſed eorum quos nondum magis vrgens, & huic rei ſine dubio præponenda neceſsitas occupauit. Quoniam ſi acutum & feruens adſit ingenium, facilius adhæret eloquẽtia legentibus & audientibus eloquentes, quàm eloquentiæ præcepta ſectantibus. Nec deſunt Eccleſiaſticæ literæ etiam præter canonem in authoritatis arce ſalubriter collocatum, quas legendo homo capax, etſi id non agat, ſed tantummodo rebus quæ ibi dicuntur intentus ſit, etiam eloquio quo dicuntur, dum in his verſatur, imbuitur, accedente vel maxime exercitatione ſiue ſcribendi ſiue dictandi, poſtremo etiam dicendi, quæ ſecundum pietatis ac fidei regulam ſentit. Si autem tale deſit ingenium, nec illa Rhetorica præcepta capiuntur, nec ſi magno labore inculcata quantulacunque ex parte capiantur, aliquid proſunt;

Rhetoricã niſi quis ci to, nunquã diſcit.

CAP. III.

Ex Cice. de Orat.

profunt: quandoquidem etiam ipſi qui ea didicerunt, & copioſe ornatéque dicunt, non omnes vt ſecundum ipſa dicant, poſſunt ea cogitare cum dicunt, ſi non de his diſputant: immo vero vix vllos erum eſſe exiſtimo, qui vtrunque poſsint, & dicere bene, & ad hoc faciēdum præcepta illa dicendi cogitare cum dicunt. Cauendum eſt enim ne fugiant ex animo quæ dicenda ſunt, dum attenditur vt arte dicantur: Et tamen in ſermonibus atque dictionibus eloquentium, impleta reperiuntur præcepta eloquentiæ, de quibus illi vt eloquerentur vel cum loquerentur non cogitauerunt, ſiue illa didiciſſent, ſiue ne attigiſſent quidem. Implent quippe illa quia eloquentes ſunt, non adhibent vt ſint eloquentes. Quapropter cum ex infantibus loquentes non fiant, niſi locutiones diſcendo loquentium: cur eloquentes fieri non poſsint nulla eloquendi arte tradita, ſed elocutiones eloquentium legendo & audiendo, & quantum aſſequi conceditur imitando? Quid quod ita fieri ipſis quoque experimur exemplis? Nam ſine præceptis Rhetoricis nouimus plurimos eloquentiores plurimis qui illa didicerunt: ſine lectis vero & auditis eloquentium diſputationibus vel dictionibus neminem. Nam neque ipſa arte Grammatica qua diſcitur locutionis integritas, indigerent pueri, ſi eis inter homines qui integre loquerentur, creſcere daretur & viuere. Neſcientes quippe vlla nomina vitiorum, quicquid vitioſum cuiuſquam ore loquentis audirent, ſana ſua conſuetudine reprehenderent & cauerent, ſicut ruſticos vrbani reprehendunt, etiam qui literas neſciunt. Debet igitur diuinarum ſcripturarum tractator & doctor, defenſor rectæ fidei, ac debellator erroris, & bona docere, & mala dedocere: atque in hoc opere ſermonis conciliare auerſos, remiſſos erigere, neſcientibus quid agatur, quid expectare debeant intimare. Vbi autem beneuolos, intentos, dociles, aut inuenerit, aut ipſe fecerit, cætera peragenda ſunt, ſicut cauſa poſtulat. Si docendi ſunt qui audiunt, narratione faciendū eſt, ſi tamen indigeat vt res de qua agitur innoteſcat. Vt autem quæ dubia ſunt certa fiant, documentis adhibitis ratiocinandum eſt. Si vero qui audiunt, monendi ſunt potius quàm docendi, vt in eo quod iam ſciunt, agendo non torpeant, & rebus aſſenſum quas veras eſſe fatentur accommodent, maioribus dicendi viribus opus eſt. Ibi obſecrationes & increpationes, concitationes & coërcitiones, & quæcunque alia valent

Officiū doctoris Chriſtiani.
CA. IIII.

ad commouendos animos, ſunt neceſſaria. Et hæc quidem cuncta quæ dixi, omnes ferè homines in iis quæ loquendo agunt facere non quieſcunt. Sed cum alij faciant obtuſe, deformiter, frigide, alij acute, ornate, vehementer, illum ad hoc opus vnde agimus, iam oportet accedere, qui poteſt diſputare vel dicere ſapienter, etiam ſi non poteſt eloquenter vt proſit audientibus, etiam ſi minus prodeſſet, quàm ſi & eloquenter poſſet dicere. Qui vero affluit inſipienti eloquentia, tanto magis cauendus eſt, quanto magis ab eo in iis quæ audire inutile eſt, delectatur auditor, & eum quoniam diſerte dicere audit, etiam vere dicere exiſtimat. Hæc autem ſenten tentia nec illos fugit, qui artem Rhetoricam docendam putarunt: Faſsi ſunt enim ſapientiam ſine eloquētia parum prodeſſe ciuibus, eloquentiam vero ſine ſapientia nimium obeſſe plerunq;, prodeſſe nunquā. Si ergo hæc illi qui præcepta eloquentiæ tradiderunt, in eiſdem libris in quibus id egerunt veritate inſtigante coacti ſunt confiteri, veram, hoc eſt ſupernam quæ à patre luminum deſcendit, ſapientiam neſcientes, quanto magis nos non aliud ſentire debemus, qui huius ſapientiæ Filij & miniſtri ſumus? Sapienter autem dicit homo tanto magis vel minus, quanto in ſcripturis ſanctis magis minúſve profecit. Non dico in eis multum legendis memoriæq́; mandandis, ſed bene intelligendis, & diligenter earum ſenſibus indagandis. Sunt enim qui eas legunt, & negligunt, legūt vt teneant, negligunt ne intelligant. Quibus longe ſine dubio præferendi ſunt, qui verba earum minus tenent, & cor earum ſui cordis oculis vident. Sed vtriſque ille melior, qui & cum volet eas dicit, & ſicut oportet intelligit. Huic ergo qui ſapienter debet dicere, etiam quod non poteſt eloquenter, verba ſcripturarum tenere maxime neceſſarium eſt. Quanto enim ſe pauperiorem cernit in ſuis, tanto eum oportet in iſtis eſſe ditiorem: vt quod dixerit ſuis verbis, probet ex illis, & qui propriis verbis minor erat, magnorū teſtimonio quodam modo creſcat. Probando enim delectat, qui minus poteſt delectare dicendo. Porrò qui non ſolum ſapiēter, verumetiam eloquenter vult dicere, quoniam profecto plus proderit, ſi vtrunque potuerit, ad legendos vel audiendos & exercitatione imitandos eloquentes eum mitto libentius, quàm magiſtris artis Rhetoricæ vacare præcipio: ſi tamen ij qui leguntur & audiuntur, non ſolum eloquēter, ſed etiam ſapienter dixiſſe

De variis dicendi generibus.

CAP. V.

Verba Cice. ex primo libro de Inuentione.

Iaco. 3.

xiſſe

eſſe vel dicere, veraci prædicatione laudâtur. Qui enim eloquenter dicunt, ſuauiter: qui ſapienter, ſalubriter audiuntur. Propter quod non ait ſcriptura: Multitudo eloquentium, ſed multitudo ſapientium ſanitas eſt orbis terrarū. Sicut autē ſæpe ſumenda ſunt & amara ſalubria, ita ſemper vitanda eſt pernicioſa dulcedo. Sed ſalubri ſuauitate vel ſuaui ſalubritate quid melius? Quanto enim magis illic appetitur ſuauitas, tanto facilius ſalubritas prodeſt. Sunt ergo Eccleſiaſtici viri qui diuina eloquia non ſolum ſapienter, ſed eloquenter etiam tractauerunt. Quibus legendis magis non ſufficit tempus quàm deeſſe ipſis ſtudentibus & vacantibus poſſunt.

Sapien.6.

In ſacris eſſe ſanā eloquentiam.

CAP. VI.

Hic aliquis forſitan quærit, vtrum authores noſtri, quorum ſcripta diuinitus inſpirata canonem nobis ſaluberrima authoritate fecerunt, ſapientes tantummodo, an eloquentes etiam nuncupandi ſunt. Quæ quidem quæſtio apud meipſum & apud eos qui mecum quod dico ſentiunt, facillime ſoluitur. Nam vbi eos intelligo, non ſolum nihil eis ſapientius, verumetiam nihil eloquentius mihi videri poteſt. Et audeo dicere, omnes qui rectè intelligunt quod illi loquuntur, ſimul intelligere non eos aliter loqui debuiſſe. Sicut eſt enim quædam eloquentia quæ magis ætatem iuuenilem decet, eſt quæ ſenilem, nec iam dicenda eſt eloquentia, ſi perſonæ nō congruat eloquentis: ita eſt quædam quæ viros ſumma authoritate digniſſimos planeque diuinos decet. Hac illi locuti ſunt, nec ipſos decet alia, nec alios ipſa: ipſis enim congruit, alios autem quanto videtur humilior, tanto altius non ventoſitate ſed ſoliditate tranſcendit. Vbi vero non eos intelligo, minus quidem mihi apparet eorum eloquentia, ſed eam tamen non dubito eſſe talem qualis eſt vbi intelligo. Ipſa quoque obſcuritas diuinorum ſalubriúmque dictorum tali eloquentiæ miſcenda fuerat, in qua proficere noſter intellectus, non ſolum inuentione, verumetiam exercitatione deberet. Poſſem quidem, ſi vacaret, omnes virtutes & ornamenta eloquentiæ, de quibus inflantur iſti qui linguam ſuam noſtrorum authorum linguæ non magnitudine ſed tumore præponunt, oſtendere in iſtorum literis ſacris, quos nobis erudiendis, & ab hoc ſeculo prauo in beatum ſeculum transferendis, prouidentia diuina prouidit. Sed non ipſa me plus quàm dici poteſt in illa eloquentia delectant, quæ ſunt his viris cum Oratoribus gentilium Poëtíſve communia. Illud

magis admiror & ſtupeo, quòd iſta noſtra eloquentia ita vſi ſunt per alteram quandam eloquentiam ſuam, vt nec eis deeſſet, nec emineret in eis: quia eam nec improbari ab illis, nec oſtentari oportebat: quorum alterum fieret ſi vitaretur, alterum putari poſſet ſi facile agnoſceretur. Et in quibus forte locis agnoſcitur à doctis, tales res dicuntur, vt verba quibus dicuntur non à dicente adhibita, ſed ipſis rebus velut ſponte ſubiuncta videantur: quaſi ſapiētiam de domo ſua, id eſt pectore ſapientis procedere intelligas, & tanquam inſeparabilem famulam etiam non vocatam ſequi eloquentiam.

Pulchrè docet adductis exēplis in ſacris literis ineſſe germanā eloquentiā, quæ ſapientiæ adhæret velut inſeparabilis comes. CAP. VII.

Quis enim non videat quid voluerit dicere, & quàm ſapienter dixerit Apoſtolus: Gloriamur in tribulationibus, ſcientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero ſpem, ſpes autem non confundit: quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Hic ſi quis, vt ita dixerim, imperite peritus artis eloquentiæ præcepta Apoſtolum ſecutum fuiſſe contendat, nónne à Chriſtianis doctis indoctiſque ridebitur? Et tamen agnoſcitur hic figura, quæ κλίμαξ climax Græce, Latine vero à quibuſdam eſt appellata gradatio, quoniam ſcalam dicere noluerunt, cum verba vel ſenſa connectuntur alterum ex altero: ſicut hic, ex tribulatione patientiam, ex patientia probationem, ex probatione ſpem connexam videmus. Agnoſcitur & aliud decus, quoniam poſt aliqua pronunciationis voce ſingula finita, quæ noſtri membra & cæſa, Græci autem κῶλα καὶ κόμματα vocant, ſequitur ambitus ſiue circumitus, quam περίοδον, periodon illi appellant, cuius membra ſuſpenduntur voce dicentis, donec vltima finiantur. Nam eorum quæ præcedunt circumitum, membrum illud eſt primum, quoniam tribulatio patientiam operatur, ſecundum, patientia autem probationem, tertium, probatio vero ſpem. Deinde ſubiungitur ipſe circumitus, qui tribus peragitur membris: quorum primum eſt, ſpes autem non confundit, ſecundum, quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, tertium, per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. At hæc atque huiuſcemodi in elocutionis arte traduntur. Sicut ergo Apoſtolum præcepta eloquētiæ ſecutum fuiſſe non dicimus, ita quòd eius ſapientiam ſecuta ſit eloquentia, non negamus. Scribens ad Corinthios in ſecunda Epiſtola, redarguit quoſdam qui erant ex Iudæis pſeudoapoſtoli,

li, eíque detrahebant. Et quoniam ſeipſum prædicare compellitur, hanc ſibi velut inſipientiam tribuens, quàm ſapienter dicit, quámque eloquenter? Sed comes ſapientiæ, dux eloquentiæ, illam ſequens, iſtam præcedens & ſequentem non reſpuens, Iterum dico, inquit, ne quis me exiſtimet inſipientem eſſe, alioquin velut inſipientem ſuſcipite me, vt & ego modicum quid glorier. Quod loquor, non loquor ſecundum Deum, ſed quaſi in ſtultitia in hac ſubſtantia gloriæ, Quoniamquidem multi gloriantur ſecundum carnem, & ego gloriabor. Libenter enim ſuſtinetis inſipientes, cum ſitis ipſi ſapientes. Toleratis enim ſi quis vos in ſeruitutem redigit, ſi quis deuorat, ſi quis accipit, ſi quis extollitur, ſi quis in faciem vos cædit: ſecundum ignobilitatem dico, quaſi nos infirmati ſimus. In quo quis audet, in inſipientia dico, audeo & ego. Hebræi ſunt? & ego. Iſraëlitæ ſunt? & ego. Semen Abrahæ ſunt? & ego. Miniſtri Chriſti ſunt? & ego. Vt inſipiens dico, ſuper ego. In laboribus plurimum, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadraginta vna minus accepi. Ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum, ter naufragium feci: nocte & die in profundo maris fui. In itineribus ſæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in deſerto, periculis in mari, periculis in falſis fratribus. In labore & ærumna, in vigiliis ſæpius, in fame & ſiti, in ieiuniis multis, in frigore & nuditate, præter illa quæ extrinſecus ſunt incurſus in me quotidianus, ſolicitudo omnium Eccleſiarum, Quis infirmatur & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur & ego non vror? Si gloriari oportet, in iis quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor. Quanta ſapientia iſta ſint dicta vigilantes vident. Quanta vero eloquentiæ cucurrerint flumine, & qui ſtertit, aduertit. Porrò autem qui nouit agnoſcit, quod ea cæſa quæ commota Græci vocant, & membra & circumitus, de quibus pauloante diſſerui, cum decentiſſima varietate interponerentur, totam iſtam ſpeciem dictionis, & quaſi eius vultum quo etiam indocti delectantur moueuntúrque, fecerunt, Nam vnde cœpimus hunc locum inſerere, circumitus ſunt, primus minimus hoc eſt bimembris, minus enim quàm duo membra circumitus habere non poſſunt, plura vero poſſunt: ergo ille primus eſt, Iterum di-

2. Cor. 11.

Super ego Græcè ὑπὲρ ἐγὼ, id eſt amplius ſiue magis ego, Verbo magis reddidit, quàm ſententiam.

Artiſiciũ Rhetoricum.

f 5 co,

co, ne quis me exiſtimet inſipientem eſſe. Sequitur alius trimembris. Alioqnin, velut inſipientem ſuſcipite me, vt & ego modicum quid glorier. Tertius qui ſequitur membra habet quatuor. Quod loquor, non loquor ſecundum Deum, ſed quaſi in ſtultitia, in hac ſubſtantia gloriæ. Quartus duo habet, Quandoquidem multi gloriantur ſecundum carnem, & ego gloriabor. Et quintus habet duo. Libenter enim ſuſtinetis inſipientes, cum ſitis ipſi ſapientes. Etiam ſextus bimembris eſt, Toleratis enim, ſi quis vos in ſeruitutem redigit. Sequuntur tria cæſa. Si quis deuorat, ſi quis accipit, ſi quis extollitur. Deinde tria membra, Si quis in faciem vos cædit, ſecundum ignobilitatem dico, quaſi nos infirmati ſimus. Additur timembris circumitus. In quo autem quis audet, in inſipientia dico, audeo & ego. Hinc iam ſingulis quibuſque cæſis interrogando poſitis, ſingula itidem cæſa reſponſione redduntur, tria tribus. Hebræi ſunt? & ego. Iſraëlitæ ſunt? & ego. Semen Abrahæ ſunt? & ego. Quarto autem cæſo ſimili interrogatione poſito, non alterius cæſi, ſed membri oppoſitione reſpondet, Miniſtri Chriſti ſunt? & ego. Vt inſipiens dico, ſuper ego. Iam cæſa quatuor ſequentia, remota decentiſsime interrogatione funduntur: In laboribus plurimum, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter. Deinde interponitur breuis circumitus, quoniam ſuſpenſa pronunciatione diſtinguēdum eſt: A Iudæis quinquies, vt hoc ſit vnum membrum, cui connectitur alterum, quadraginta vna minus accepi. Inde reditur ad cæſa, & ponūtur tria. Ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum, ter naufragium feci. Sequitur membrum: Nocte ac die in profundo maris fui. Deinde quatuordecim cæſa decentiſsimo impetu profluunt: In itineribus ſæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in deſerto, periculis in mari, periculis in falſis fratribus, in labore & ærūna, in vigiliis ſæpius, in fame & ſiti, in ieiuniis multis, in frigore & nuditate. Poſt hæc interponit trimembrem circumitum: Præter illa quæ extrinſecus ſunt, incurſus in me quotidianus, ſolicitudo omnium Eccleſiarum. Et hinc duo membra percontatione ſubiungit. Quis infirmatur & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur & ego nō vror? Poſtremo totus iſte quaſi anhelans locus, bimēbri circumitu terminatur: Si gloriari oportet, in iis quæ infirmit

mitatis meæ ſunt gloriabor. Quod vero poſt hunc impetum interpoſita narratiuncula quodam modo requieſcit,& requieſcere facit auditorem,quid decoris,quid delectationis habeat, ſatis dici non poteſt.Sequitur enim dicens : Deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti ſcit,qui eſt benedictus in ſecula,quòd non mentior. Ac deinde quo modo periclitatus fuerit, & quo modo euaſerit, breuiſsime narrat. Longum eſt cætera perſequi,vel in aliis ſanctarum ſcripturarum locis iſta monſtrare. Quid ſi etiam figuras locutionis quæ illa arte traduntur,in iis ſaltem quæ de Apoſtoli eloquio commemoraui,oſtendere voluiſſem? Nónne facilius graues homines ne nimium, quàm quiſquam ſtudioſorum ſibi ſufficientem putarent?Hæc omnia quando à magiſtris docentur, pro magno habentur, magno pretio emuntur,magna iactatione venduntur:Quam iactationem etiam ego redolere vereor,dum iſta ſic diſſero.Sed male doctis hominibus reſpondendum fuit, qui noſtros authores contemnendos putant, non quia non habent, ſed quia non oſtentant quàm nimis iſti diligunt eloquentiã. Sed forte quis *2.Corin.11.* putat,tanquam eloquentem, noſtrum elegiſſe me Apoſtolum Paulum,Videtur enim vbi ait,Et ſi imperitus ſermone,ſed nõ ſcientia:quaſi concedendo obtrectatoribus ſic locutus,nõ tanquam id verum agnoſceret confitendum. Si autẽ dixiſſet,Imperitus quidem ſermone,(& non addidiſſet) ſed non ſcientia, nullo modo aliud poſſet intelligi. Scientiam plane non cunctatus eſt profiteri,ſine qua eſſe doctor gentium non valeret,

• Certe ſi quid eius proferimus ad exemplum eloquentiæ, ex illis epiſtolis vtiq; proferimus, quas etiam ipſi obtrectatores eius qui ſermonem præſentis contemptibilẽ putari volebant, graues & fortes eſſe confeſsi ſunt. Dicendum ergo mihi aliquid eſſe video & de eloquentia Prophetarũ, vbi per tropologiam multa obteguntur. Quæ quanto magis tranſlatis verbis videtur operiri,tanto magis cũ fuerint aperta dulceſcunt. Sed hoc loco tale aliquid cõmemorare debeo,vbi quæ dicta ſunt, non cogar exponere,ſed cõmendẽ tantũ quo modo dicta ſint. Et ex illius Prophetæ libro potiſsimũ hoc faciã, qui ſe paſtorẽ *Amos 7.* vel armentariũ fuiſſe dicit,atq; inde diuinitus ablatum atque miſſum, vt Dei populo prophetaret. Non autẽ ſecundum ſeptuaginta interpretes,qui etiam ipſi diuino ſpiritu interpretari.ob hoc aliter videntur nonnulla dixiſſe, vt ad ſpiritalẽ ſenſum ſcrutandũ magis admoneretur lectoris intẽtio,vnde etiã

obſcu

Google

obſcuriora nõnulla, quia magis tropica ſunt eorum: ſed ſicut ex Hebræo in Latinum eloquium presbytero Hieronymo vtriuſque linguæ perito interpretante tranſlata ſunt. Cum igitur argueret impios, ſuperbos, luxurioſos, & fraternæ ideo negligentiſsimos charitatis, ruſticus vel ex ruſtico iſte Propheta exclamauit dicens, *Amos 6.* Væ vobis qui opulenti eſtis in Sion, & confiditis in mõte Samariæ, optimates capita populorum, ingredientes pompatice domum Iſraël. Tranſite in Calãne & videte, & ite inde in Emath magnam, & deſcendite in Geth Palæſtinorũ, & ad optima quæque regna horum, ſi latior terminus eorum termino veſtro eſt. Qui ſeparati eſtis in diem malum, & appropinquatis ſolio iniquitatis. Qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris. Qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. Qui canitis ad vocem Pſalterij. Sicut Dauid putauerunt ſe habere vaſa Cantici, bibentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti, & nihil patiebãtur ſuper cõtritione Ioſeph. Nunquid nam iſti qui Prophetas noſtros tanquã ineruditos & elocutionis ignaros, veluti docti diſertíq; contemnunt, ſi aliquid eis tale vel in tales dicendũ fuiſſet, aliter ſe voluiſſent dicere, qui tamen eorum inſanire noluiſſent? Quid enim eſt quod iſto eloquio aures ſobriæ plus deſiderent? prima ipſa inuectio, quaſi ſopitis ſenſibus vt euigilarent, quo fremitu illiſa eſt? Væ vobis qui opulenti eſtis in Sion, & confiditis in mõte Samariæ, optimates capita populorum, ingredientes pompatice domum Iſraël. Deinde vt beneficiis Dei, qui eis ampla ſpacia regni dedit, oſtendat ingratos, quoniam cõfidebant in monte Samariæ, vbi vtique idola colebantur, Tranſite, inquit, in Calamne & videte, & te inde in Emath magnam, & deſcendite in Geth Palæſtinorum, & ad optima quæque regna horum, ſi latior terminus eorum termino veſtro eſt. Simul etiam cum iſta dicũtur, locorum nominibus tanquam luminibus ornatur eloquium, quæ ſunt Sion, Samaria, Calamne, Emath magna, & Geth Palæſtinorum. Deinde verba quæ his adiunguntur locis decentiſsime variantur. Opulenti eſtis, cõfiditis, tranſite, ite, deſcendite. Conſequenter denunciatur futura ſub iniquo rege propinquare captiuitas, cum adiũgitur, Qui ſeparati eſtis in diem malum, & appropinquatis ſolio iniquitatis. Tunc ſubiiciuntur merita luxuriæ, Qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de

med

medio armenti. Iſta ſex membra tres bimembres circumitus reddiderunt. †* Non enim ait, Qui ſeparati eſtis in diem malum, qui appropinquatis ſolio iniquitatis, qui dormitis in lectis eburneis, qui laſciuitis inſtratis veſtris, qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti, Quod ſi ita diceretur, eſſet quidem & hoc pulchrum, vt ab vno pronomine repetito omnia ſex membra decurrerent & pronunciantis voce ſingula finirentur. Sed pulchrius factum eſt, vt eidem pronomini eſſent bina ſubnexa, quæ tres ſententias explicarent: Vnam ad captiuitatis prænunciationem, qui ſeparati eſtis in diem malum, & appropinquatis ſolio iniquitatis: Alteram ad libidinem, qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris: Ad voracitatem vero tertiam pertinentem, qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti: vt in poteſtate ſit pronunciantis, vtrum ſingula finiat & membra ſint ſex: an primum & tertium & quintum voce ſuſpendat, & ſecundum primo, quartum tertio, ſextum quinto connectendo, tres bimembres circumitus decentiſsime faciat: vnum quo calamitas imminens, alterum quo lectus impurus, tertium quo prodiga menſa monſtretur. Deinde luxurioſam remordet aurium voluptatem, Vbi cum dixiſſet, Qui canitis ad vocem Pſalterij: quoniam poteſt exerceri ſapienter à ſapientibus Muſica, mirabili decore dicendi, inuectionis impetu relaxato, & non ad illos, ſed de illis iam loquens, vt nos Muſicam ſapientis à Muſica luxuriantis diſtinguere commoneret: non ait: Qui canitis ad vocem pſalterij, & ſicut Dauid putatis vos habere vaſa Cantici: ſed cum illud ad illos dixiſſet, quod luxurioſi audire deberent: Qui canitis ad vocem pſalterij, imperitiam quoq; eorum aliis quodam modo indicauit, adiungens. Sicut Dauid putauerunt ſe habere vaſa Cantici, bibentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti. Tria hæc melius pronunciantur, ſi ſuſpenſis duobus prioribus membris circumitus tertio finiatur. Iam vero quod his omnibus adiicitur. Et nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph, ſiue continuatim dicatur, vt vnum ſit membrum: ſiue decentius ſuſpendatur, & nihil patiebantur, & poſt hanc diſtinctionem inferatur, ſuper contritione Ioſeph, atque ſit bimembris circumitus: miro decore non dictum eſt, nihil patiebantur ſuper contritione fratris, ſed poſitus eſt pro fratre Ioſeph, vt quicunque frater proprio * ſignificaretur eius nomi

†* al. ediderunt.

* al. propitius.

nomine, cuius ex fratribus fama præclara eſt, vel in malis quæ pendit, vel in bonis quæ rependit. Iſte certe tropus vbi Ioſeph quemcunque fratrem facit intelligi, neſcio vtrum illa quam didicimus & docuimus arte tradatur. Quàm ſit tamen pulcher,& quemadmodum afficiat legentes atque intelligentes,non opus eſt cuiquam dici ſi ipſe non ſentit, Et plura quidem quæ pertinent ad præcepta eloquentiæ, in hoc ipſo loco quem pro exemplo poſuimus poſſunt reperiri. Sed bonum auditorem non tam ſi diligenter diſcutiatur, inſtruit, quàm ſi ardenter pronuncietur,accendit.Neque enim hæc humana induſtria cōpoſita,ſed diuina mente ſunt fuſa & ſapienter & eloquenter,non intenta in eloquentiam (ſapientia) ſed à ſapientia non recedente eloquentia. Si enim, ſicut quidam diſertiſsimi atque acutiſsimi viri videre ac dicere potuerunt, ea quæ velut Oratoria arte dicuntur, non obſeruarentur & notarentur, & in hanc doctrinam redigerentur, niſi prius in Oratorum inuenirentur ingeniis: quid mirum ſi & in iſtis inueniuntur, quos ille miſit qui facit ingenia? Quapropter & eloquentes quidem non ſolum ſapientes canonicos noſtros authores doctoréſq; fateamur tali eloquentia vſos,qualis perſonis eiuſmodi congruebat.

Qualis debeat eſſe ſermo doctoris Euangelici. CAP. VIII.

Sed nos etſi de literis eorum, quæ ſine difficultate intelliguntur nonnulla ſumimus elocutionis exempla, nequaquam tamen putare debemus imitandos eos nobis eſſe, in iis quæ ad exercendas & elimandas quodam modo mentes legentium,& ad rumpenda faſtidia atque acuenda ſtudia diſcere volentium, zelandos quoque ſiue vt ad pietatem conuertantur, ſiue vt à myſteriis ſecludantur animos impiorum, vtili ac ſalubri obſcuritate dixerunt. Sic quippe illi locuti ſunt, vt poſteriores qui eos recte intelligerent & exponerent, alteram gratiam, diſparem quidem veruntamen ſubſequentem in Dei Eccleſia reperirent. Non ergo expoſitores eorum ita loqui debent,tanquam ſe ipſi exponendos ſimili authoritate proponant, ſed in omnibus ſermonibus ſuis primitus ac maxime vt intelligantur elaborent ea quantum poſſunt perſpicuitate dicendi,vt aut multū tardus ſit qui non intelligat: aut in rerum quas explicare atque oſtendere volumus difficultate ac ſubtilitate, non in noſtra locutione ſit cauſa,quo minus tardiúſve quod dicimus poſsit intelligi.

Perſpicuitas orationis. CAP. IX.

Sunt enim quædam quæ ſua vi non intelliguntur, aut vix intelliguntur,quantolibet & quantumlibet,quanuis planiſsime dicen

dicentis verſentur eloquio, quæ in populi audientiã, vel raro ſi aliquid vrget, vel nunquam omnino mittenda ſunt. In libris autem qui ita ſcribuntur, vt ipſi ſibi quodam modo lectorem teneant, cum intelliguntur, moleſti non ſint volentibus legere: cum autem non intelliguntur, moleſti non ſint nolentibus legere. Et in aliquorum collocutionibus non eſt hoc officium deſerendum, vt vera quanuis difficillima ad intelligendum quæ ipſi iam percepimus, cum quantocunque labore diſputationis, ad aliorum intelligentiam perducamus: ſi tenet auditorem vel collocutorem diſcendi cupiditas, nec mentis capacitas deſit, quæ quoquo modo intimata poſſit accipere, non curante illo qui docet quanta eloquētia doceat, ſed quanta euidentia. Cuius euidentiæ diligens appetitus aliquando negligit verba cultiora, nec curat quid bene ſonet, ſed quid bene indicet atque intimet quod oſtendere intendit. Vnde ait quidam, cum de tali genere locutionis ageret, eſſe in ea quandam diligentem negligentiam. Hæc tamen ſic detrahit ornatum, vt ſordes non contrahat. Quanuis in bonis doctoribus tanta docendi cura ſit vel eſſe debeat, vt verbum quod niſi obſcurum ſit vel ambiguum, Latinum eſſe non poteſt, vulgi autem more ſic dicitur vt ambiguitas obſcuritáſque vitetur, non ſic dicatur vt à doctis, ſed potius vt ab indoctis dici ſolet. Si enim non piguit dicere interpretes noſtros: Non congregabo conuenticula eorum de ſanguinibus: quoniam ſenſerunt ad rem pertinere, vt eo loco pluraliter enunciaretur hoc nomen, quod in Latina lingua tantummodo ſingulariter dicitur: cur pietatis doctorem pigeat imperitis loquentem oſſum potius quàm os dicere, ne iſta ſyllaba non ab eo quod ſunt oſſa, ſed ab eo quod ſunt ora intelligatur, vbi Afrę aures de correptione vocalium vel productione non iudicant. Quid enim prodeſt locutionis integritas, quam non ſequitur intellectus audientis, cum loquendi omnino nulla ſit cauſa, ſi quod loquimur non intelligunt propter quos vt intelligant loquimur? Qui ergo docet, vitabit omnia verba quæ non docent. Et ſi pro eis alia integra quæ intelligantur poteſt dicere, id magis eliget. Si autē non poteſt, ſiue quia nō ſunt, ſiue quia in præſentia nō occurrunt, vtetur etiam verbis minus integris, dū tamē res ipſa doceatur atque diſcatur integre. Et hoc quidem non ſolum in collocutionibus, ſiue ſiant cum aliquo vno, ſiue cum pluribus, verumetiam multo magis in populis, quando ſermo pro

Qua ratione perſpicua ſit oratio. C. A. x.

Pſalm. 15.

promitur, vt intelligatur inſtandum eſt, quia & in collocutionibus eſt cuiq; interrogandi poteſtas. Vbi autem omnes tacent vt audiatur vnus, & in eum intenta ora conuertunt, vbi vt requirat quiſque quod non intellexerit, nec moris eſt nec decoris, ac per hoc debet maxime tacenti ſubuenire cura dicentis. Solet autem motu ſuo ſignificare auida multitudo cognoſcendi vtrum intellexerit. Quod donec ſignificet, verſandum eſt quod agitur multimoda varietate dicendi, quod in poteſtate nō habent qui præparata & ad verbum memoriter retenta pronunciant. Mox autem vt intellectum eſſe conſtiterit, aut ſermo finiendus, aut in alia tranſeundum eſt. Sicut enim gratus eſt qui cognoſcenda enubilat, ſic oneroſus eſt qui cognita inculcat, eis duntaxat quorum tota expectatio in diſſoluenda eorum quæ panduntur difficultate pendebat. Nam delectandi gratia etiam nota dicuntur, vbi non ipſa, ſed modus quo dicuntur attenditur. Quod ſi & ipſe iam notus eſt atque auditoribus placet, penè nihil intereſt, vtrum is qui dicit, dictor vel lector ſit. Solent enim & ea quæ commode ſcripta ſunt, non ſolum ab iis quibus primitus innoteſcunt iucunde legi, verum ab iis etiam quibus iam nota ſunt neque adhuc illa de memoria deleuit obliuio, non ſine iucunditate relegi, vel ab vtriſque libenter audiri. Quæ autem quiſque iam oblitus eſt, cum commonetur, docetur. Sed de modo delectandi nunc non ago, de modo autem quo docendi ſunt qui diſcere deſiderant loquor. Is autem eſt optimus, quo fit vt qui audit verum audiat, & quod audit intelligat. Ad quem finem cum ventum fuerit, nihil tunc amplius de ipſa re tanquam diutius docenda laborandum eſt, ſed forte de commendanda vt in corde figatur. Quod ſi faciendum videbitur, ita modeſte faciendum eſt, ne perueniatur ad tædium. Prorſus hæc eſt in docendo eloquentia, qua fit dicendo non vt libeat quod horrebat, aut vt fiat quod pigebat, ſed vt appareat quod latebat. Quod tamen ſi fiat inſuauiter, ad paucos quidem ſtudioſiſſimos ſuus peruenit fructus, qui ea quæ diſcenda ſunt, quanuis abiecte incultéq; dicantur, ſcire deſiderant. Quod cum adepti fuerint, ipſa delectabiliter veritate paſcūtur, Bonorúmq; ingeniorum inſignis eſt indoles, in verbis verum amare, nō verba. Quid enim prodeſt clauis aurea, ſi aperire quod volumus non poteſt? Aut quid obeſt lignea, ſi hoc poteſt, quādo nihil quærimus niſi patere quod clauſum eſt? Sed quoniam inter ſe habent non

Quare conāti docere dicendum perſpicue. CAP. XI.

nonnullã ſimilitudinẽ veſcentes atq; diſcẽtes, propter faſtidia plurimorũ etiam ipſa ſine quibus viui non poteſt alimẽta condienda ſunt.

Oratoris eſt docere, delectare, flectere.

CA. XII.

Dixit ergo quidam eloquens, & verum dixit, ita dicere debere eloquentem, vt doceat, vt delectet, vt flectat. Deinde addidit, docere neceſsitatis eſt, delectare ſuauitatis, flectere victoriæ. Horũ trium quod primo loco poſitum eſt, hoc eſt docendi neceſsitas, in rebus eſt conſtituta quas dicimus, reliqua duo in modo quo dicimus docendo. Qui ergo dicit cum docere vult, quandiu non intelligitur nondum ſe exiſtimet dixiſſe quod vult ei quem vult docere. Quia etſi dixit quod ipſe intelligit, nõdum illi dixiſſe putandus eſt à quo intellectus non eſt. Si verò intellectus eſt, quocunque modo dixerit, dixit. Quod ſi etiam delectare vult eum cui dicit, aut flectere: non quocunque modo dixerit faciet, ſed intereſt quo modo dicat vt faciat. Sicut eſt autem vt teneatur ad audiendum delectãdus auditor: ita flectendus, vt moueatur ad agendum. Et ſicut delectatur ſi ſuauiter loquaris: ita flectitur ſi amet quod polliceris, timeat quod minaris, oderit quod arguis, quod commendas amplectatur, quod dolendum exageras doleat, cum quid lætandum prædicas gaudeat, miſereatur eorum quos miſerandos ante oculos dicendo conſtituis, fugiat eos quos cauẽdos terrendo proponis: & quicquid aliud grandi eloquentia fieri poteſt ad commouendos animos auditorum, non quid agendum ſit vt ſciant, ſed vt agant quod agendum eſſe iam ſciunt. Si autem adhuc neſciunt, prius vtique docendi ſunt quàm monendi. Et fortaſſe rebus ipſis cognitis ita mouebuntur, vt eos non opus ſit maioribus eloquentiæ viribus iam moneri. Quod tamen cum opus eſt, faciendũ eſt. Tunc autem opus eſt, quando cum ſcierint quid agendum ſit non agunt, ac per hoc docere neceſsitatis eſt. Poſſunt enim homines & agere & non agere quod ſciunt. Quis autem dixerit eos agere debere quod neſciunt? Et ideo flectere neceſſitatis non eſt. quia non ſemper opus eſt, ſi tantũ docenti vel etiam delectanti conſentit auditor. Ideo autẽ victoriæ eſt flectere, quia fieri poteſt vt doceatur & delectetur, & non aſſentiatur. Quid autem illa duo proderũt, ſi deſit hoc tertium? Sed neq; delectare neceſsitatis eſt: quandoquidẽ cum dicendo vera monſtrantur, quod ad officium docendi pertinet, non eloquio agitur, neque hoc attenditur, vt vel ipſa vel ipſum delectet eloquium, ſed per ſeipſa quoniam vera ſunt manifeſtata

delectant. Vnde plerũque delectant etiam falſa patefacta atque conuicta. Neque enim delectant, quia falſa ſunt, ſed quia falſa eſſe verum eſt. Delectat & dictio qua hoc verum eſſe monſtratum eſt. Propter eos autem quibus faſtidientibus non placet veritas, ſi alio quocunque modo, niſi eo modo dicatur vt placeat & ſermo dicentis, datus eſt in eloquentia non paruus etiam delectationi locus. Quæ tamen addita non ſufficit duris, quos nec intellexiſſe nec docentis elocutione delectatos eſſe profuerit. Quid enim hæc duo conferũt homini, qui & confitetur verum, & collaudat eloquium, nec inclinat aſſenſum, propter quem ſolum cum aliquid ſuadetur rebus quæ dicuntur inuigilat dicentis intentio? Si enim talia dicantur quæ credere vel noſſe ſufficiat, nihil eſt aliud eis conſentire, niſi confiteri vera eſſe. Cum vero id docetur quod agendum eſt, & ideo docetur vt agatur, fruſtra perſuadetur verum eſſe quod dicitur, fruſtra placet modus ipſe quo dicitur, ſi non ita dicitur vt agatur. Oportet igitur eloquentem Eccleſiaſticum quando ſuadet aliquid quod agendum eſt, non ſolum docere vt inſtruat, & delectare vt teneat, verumetiam flectere vt vincat. Ipſe quippe iam remanet ad conſenſionem flectendus eloquentiæ granditate, in quo id non egit vſque ad eius confeſsionem demonſtrata veritas, adiuncta etiam ſuauitate dictionis. Cui ſuauitati tantum operæ impenſum eſt ab hominibus, vt non ſolum non facienda, verumetiam fugienda ac deteſtanda tot & tanta mala atque turpia, quæ malis & turpibus diſertiſsime perſuaſa ſunt, non vt eis conſentiatur, ſed ſola delectationis gratia lectitentur. Auertat autem Deus ab Eccleſia ſua quod de ſynagoga Iudæorũ Hieremias Propheta commemorat dicens, Pauor & horrenda facta ſunt ſuper terram, Prophetæ prophetabant iniqua, & ſacerdotes plauſum dederunt manibus ſuis, & plebs mea dilexit ſic, Et quid facietis in futurum? O eloquentia tanto terribilior, quanto purior, & quanto ſolidior, tanto vehementior. O vere ſecuris concidens petras. Huic enim rei ſimile eſſe verbũ ſuum quod per ſanctos Prophetas fecit, & per hunc ipſum Prophetam Deus ipſe dixit, Abſit itaque abſit à nobis, vt ſacerdotes plaudent manibus iniqua dicentibus, & plebs Dei diligat ſic. Abſit à nobis, inquam, tanta dementia, Nam quid faciemus in futurum? Et certe minus intelligantur, minus placeant, minus moueant quæ dicuntur, vera tamen dicantur & iuſta,

Dicendo flectendi animi. CA. XIII.

Dicendi genus graue. CA. XIIII.

Hierem. 5.

non iniqua libenter audiantur. Quod vtique non fieret niſi ſuauiter dicerentur, In populo autem graui de quo dictum eſt Deo, In populo graui laudabo te: nec illa ſuauitas delectabilis eſt, qua non quidem iniqua dicuntur, ſed exigua & fragilia bona ſpumeo verborum ambitu ornantur, quali nec magna atque ſtabilia decenter & grauiter ornarentur. Eſt tale aliquid in epiſtola beati Cypriani, Quod ideo puto vel accidiſſe vel conſulto factum eſſe, vt ſciretur à poſteris quam linguam doctrinæ Chriſtianæ ſanitas ab iſta redundantia reuocauerit, & ad eloquentiam grauiorem modeſtioremq; reſtrinxerit, qualis in eius conſequentibus literis ſecure amatur, religioſe appetitur ſed difficillime impletur. Ait ergo quodã loco, Petamus hanc ſedem: dant ſeceſſum vicina ſecreta: vbi dum erratici palmitum lapſus pendulis nexibus per arundines baiulas repunt, viteam porticum frondea tecta fecerũt. Non dicuntur iſta niſi mirabiliter affluentiſsima fœcunditate facundiæ, ſed profuſione nimia grauitate diſplicent. Qui vero hæc amant, profecto eos qui non ita dicunt, ſed caſtigatius eloquuntur, non poſſe ita eloqui exiſtimant, non iudicio iſta deuitare. Quapropter iſte vir ſanctus & poſſe ſe oſtendit ſic dicere, quia dixit alicubi, & nolle quoniam poſtmodum nuſquam. Agit itaque noſter iſte eloquens cum & iuſta & ſancta & bona dicit: neque enim alia debet dicere: agat ergo quantum poteſt cum iſta dicit, vt intelligenter, vt libenter, vt obedienter audiatur: & hæc ſe poſſe ſi potuerit, & inquantum potuerit, pietate magis orationum quàm oratorum facultate non dubitet, vt orando pro ſe ac pro illis quos eſt allocuturus ſit, orator antequam dictor. Ipſa hora iam vt dicat accedens priuſquam exerat proferentem linguam, ad Deum leuet animam ſitientem, vt eructet quod biberit vel quod impleuerit fundat. Cum enim de vnaquaque re quæ ſecundum fidem delectationémque tractanda ſunt, multa ſint quæ dicantur, & multi modi quibus dicantur ab eis qui hoc ſciunt, quis nouit quid ad præſens tempus, vel nobis dicere, vel per nos expediat audiri, niſi qui corda omnium videt? Et quis facit vt, quod oportet, & quemadmodum oportet dicatur à nobis, niſi in cuius manu ſunt & nos & ſermones noſtri? Sic per hoc diſcat quidem omnia quæ docenda ſunt qui & noſſe vult & docere, facultatémque docendi vt decet virum Eccleſiaſticum comparet. Ad horam vero ipſius dictionis illud

Pſal. 34.

Cyprianus.

Orandus deus doctori Eccleſiaſtico ante concionem.

CAP. XV.

Sapien. 7.

Google

Matth.10 potius bonæ menti cogitet conuenire quod dominus ait, Nolite cogitare quo modo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtris qui loquitur in vobis. Si ergo loquitur in eis Spiritus ſanctus qui perſequentibus traduntur pro Chriſto, cur non & in eis qui tradunt dicentibus Chriſtum? Quiſquis autem dicit non eſſe hominibus præcipiendum quid vel quemadmodum doceant, ſi doctores ſanctus efficit ſpiritus, poteſt dicere, nec orandum nobis eſſe, quia dominus ait, Scit pater veſter quid vobis neceſſarium ſit priuſquam petatis ab eo. Aut Apoſtolum Paulum Timotheo & Tito nō debuiſſe præcipere, quid vel quemadmodum præciperent aliis. Quas tres Apoſtolicas epiſtolas ante oculos habere debet, cui eſt in Eccleſia doctoris perſona impoſita.

Non tantum preces ſed & ſtudium neceſſarium. CAP. XVI. *Matth. 6.*

1. Timo. 4. Nónne in prima ad Timotheum legitur, Annuncia hæc & doce? Quæ autem ſint, ſupra dictum eſt. *1. Timot. 5.* Nónne ibi eſt, Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem? *2. Timo. 1.* Nónne in ſecunda ei dicitur: Formam habe verborū ſanorum quæ à me audiſti? *2. Timo. 2.* Nónne ibi ei dicitur, Satis age teipſum probabilem operarium exhibens Deo, non erubeſcentem verbum veritatis rectè tractantem? Ibi eſt & illud. *2. Timo. 4.* Prædica verbum, iuſta opportune, importune, argue, obſecra, increpa in omni longanimitate & doctrina. *Titum. 1.* Itémq; ad Titum, nónne dicit Epiſcopum iuxta doctrinam fidelis verbi perſeuerantem eſſe debere, vt potens ſit in doctrina ſana & contradicentes redarguere? *Ad Titum 2. & 3.* Ibi etiam dicit, Tu vero loquere quæ decet ſanam doctrinam, ſenes ſobrios eſſe. & quæ ſequuntur: Ibi & illud, Hæc loquere & exhortare, & increpa cum omni imperio. Nemo te contemnat, Admone illos principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe: & cætera Quid ergo putamus? Nunquid contra ſeipſum ſentit Apoſtolus, qui cum dicat doctores operatione fieri Spiritus ſancti, ipſe illis præcipit quid & quemadmodum doceāt? An intelligendum eſt, & hominum officia ipſo ſancto Spiritu largiente in docendis etiam ipſis doctoribus non debere ceſſare: & tamen neque qui plantat eſſe aliquid, neque qui rigat; ſed Deum qui incrementum dat? *1. Corin. 3.* Vnde ipſis quoq; miniſtris ſanctis hominibus, vel etiam ſanctis angelis operantibus nemo rectè diſcit quæ pertinent ad viuendum cum Deo, niſi fiat à Deo docilis cui dicitur in Pſalmo, Doce me facere volūtatem tuā, quia tu es Deus meus. *Pſal. 142.* Vnde & ipſi Timotheo idem

dicit

dicit Apoſtolus, loquens vtique ad diſcipulum doctor, Tu autem perſeuera in iis quæ didiciſti, & credita ſunt tibi, ſciens à quo didiceris. Sicut enim corporis medicamenta quæ hominibus ab hominibus adhibentur, non niſi eis proſunt, quibus Deus operatur ſalutem, qui & ſine illis mederi nō poteſt, cum ſine ipſo illa non poſſint, & tamen adhibentur, & ſi hoc officioſe fiat, inter opera miſericordiæ vel beneficentiæ deputatur: ita & adiumenta doctrinæ tunc proſunt animæ adhibita per hominem, cum Deus operatur vt proſint, qui potuit Euangelium dare homini, etiam non ab hominibus neque per hominem. Qui ergo nitēdo nititur perſuadere quod bonum eſt, nihil horum trium ſpernens, vt ſcilicet doceat, vt delectet, vt flectat, oret atque agat: vt quemadmodum ſupra diximus, intelligenter, libenter, obedientérque audiatur. Quod cum apte & conuenienter facit, non immerito eloquens dici poteſt, etſi non eum ſequatur auditoris aſſenſus. Ad hæc enim tria, id eſt, vt doceat, vt delectet, vt flectat, etiam tria illa videtur pertinere voluiſſe idem ipſe Romani author eloquij cum itidem dixit. Is igitur erit eloquens qui poterit parua ſubmiſſe, modica temperate, magna granditer dicere: tanquam ſi adderet illa etiam tria, & ſic explicaret vnam eandémque ſententiam dicens, Is erit igitur eloquens, qui vt doceat poterit parua ſubmiſſe, vt delectet modica temperate, vt flectat magna granditer dicere. Hæc autem tria ille ſicut ab eo dicta ſunt, in cauſis forenſibus poſſet oſtendere. Non autem hoc eſt in Eccleſiaſticis quæſtionibus, in quibus huiuſmodi quem volumus informare ſermo verſatur. In illis enim ea parua dicuntur, vbi de rebus pecuniariis iudicandum eſt: Ea magna, vbi de ſalute ac de capite hominum. Ea vero vbi nihil horum iudicandum eſt, nihílque agitur vt agat ſiue decernat ſed tantummodo vt delectetur auditor, inter vtrunque quaſi media, & ob hoc modica, hoc eſt moderata dixerunt. Modicis enim modus nomen impoſuit. Nam modica pro paruis abuſiue, non proprie dicimus. In iſtis autem noſtris quandoquidem omnia, maxime quæ de loco ſuperiore populis dicimus, ad hominum ſalurem, nec temporariam ſed æternam referre debemus, vbi etiam cauendus eſt æternus interitus, omnia magna ſunt quæ dicimus: vſqueadeo vt nec de ipſis pecuniariis rebus, vel acquirendis vel amittendis parua videri debeant, quæ doctor Eccleſiaſticus dicit, ſiue ſit illa magna, ſiue

2. Timo. 3.

Triplex dicēdi genus.

CAP. XVII.

In lib. cui titulus Orator.

Eadem Eccleſiaſtæ neceſſaria q̃ Oratori.

CAP. XVIII.

parua pecunia. Neque enim parua eſt iuſtitia, quam profecto & in parua pecunia cuſtodire debemus, dicente domino,
Luca 16. Qui in minimo fidelis eſt, & in magno fidelis eſt. Quod ergo minimum eſt, minimum eſt: ſed in minimo fidelem eſſe, magnum eſt. Nam ſicut ratio rotunditatis, eſt, vt à puncto medio omnes lineæ pares in extrema ducantur, eadem eſt & in magno diſco quæ in nummulo exiguo? ita vbi parua iuſte geruntur, non minuitur iuſtitiæ magnitudo. De iudiciis denique ſecularibus, quibus vtique niſi pecuniariis cum loqueretur Apoſtolus, Audet quiſquam veſtrum, inquit, aduerſus alterum habẽs negocium iudicari ab iniquis, & non apud ſanctos? An neſcitis quia ſancti mundum iudicabunt? Et ſi in vobis iudicatur mundus, indigni eſtis qui de minimis iudicetis? Neſcitis quia angelos iudicabimus, nedum ſecularia? Secularia igitur iudicia ſi habueritis, eos qui contemptibiles ſunt in Eccleſia, hos conſtituite ad iudicandum. Ad reuerentiam vobis dico. Sic non eſt inter vos quiſquam ſapiens, qui poſsit inter fratrem ſuum iudicare? ſed frater cum fratre iudicatur, & hoc apud infideles. Iam quidem omnino delictum eſt, quia iudicia habetis vobiſcum. Quare non magis iniquitatem patimini? Quare non potius fraudemini? Sed vos iniquitatem facitis & fraudatis, & hoc fratres. An neſcitis quia iniuſti regnum Dei non hæreditabunt? Quid eſt quòd ſic indignatur Apoſtolus, ſic corripit, ſic exprobrat, ſic increpat, ſic minatur? Quid eſt quòd ſui animi affectum tam crebra & tam aſpera vocis mutatione teſtatur? Quid eſt poſtremo, quòd de rebus minimis tam granditer dicit? Tantúmne de illo negocia ſecularia meruerunt? Abſit. Sed hoc facit propter iuſtitiam, charitatem, pietatem, quæ nulla ſobria mente dubitante, etiam in rebus quamlibet paruulis magna ſunt. Sane ſi moneremus homines quemadmodum ipſa negocia ſecularia vel pro ſe vel pro ſuis apud Eccleſiaſticos iudices agere deberent, recte admoneremus vt agerent tanquam parua ſubmiſſe. Cum vero de illius viri differamur eloquio, quem volumus earum rerum eſſe doctorem, quibus liberamur ab æternis malis, atque ad æterna peruenimus bona, vbicunque agantur hæc, ſiue ad populum, ſiue priuatim, ſiue ad vnum, ſiue ad plures, ſiue ad amicos, ſiue ad inimicos, ſiue in perpetua dictione, ſiue in collocutione, ſiue in tractatibus, ſiue in libris, ſiue in epiſtolis, vel longiſsimis vel breuiſsimis,

magna

magna ſunt: niſi forte quoniam calix aquæ frigidæ, res minima atque viliſsima eſt, ideo minimum aliquid atque viliſsimum dominus ait, quòd eum qui dederit diſcipulo eius, non perdet mercedem ſuam. Aut vero quando iſte doctor in Eccleſia facit inde ſermonem, paruum aliquid debet exiſtimare ſe dicere, & ideo non temperate, non granditer, ſed ſubmiſſe ſibi eſſe dicendum. Nónne quando accidit vt de hac re loqueremur ad populũ, & Deus affuit vt non incongrue diceremus, tanquã de illa aqua frigida quædam flamma ſurrexit, quæ etiam frigida hominum pectora, ad miſericordiæ opera facienda, ſpe cœleſtis mercedis accenderet? Et tamen cum doctor iſte debeat rerum dictor eſſe magnarum, nõ ſemper eas debet granditer dicere, ſed ſubmiſſe cum aliquid docetur, temperate cum aliquid vituperatur ſiue laudatur. Cum vero aliquid agendum eſt, & ad eos loquimur qui hoc agere debent, nec tamen volunt, tunc ea quæ magna ſunt, dicenda ſunt granditer, & ad flectendos animos congruenter. Et aliquando de vna eadémque re magna, & ſubmiſſe dicitur ſi docetur, & temperate ſi prædicatur, & grãditer ſi auerſus inde animus vt conuertatur, impellitur. Quid enim Deo ipſo maius eſt? Nunquid ideo nõ dicitur? Aut qui docet vnitatem trinitatis, debet niſi ſubmiſſa diſputatione agere, vt res ad dignoſcendum difficilis, quantum datur poſsit intelligi? Nunquid hic ornamenta & non documenta quæruntur? Nunquid vt aliquid agat, eſt flectendus auditor, & non potius vt diſcat inſtruendus? Porrò cum laudatur Deus, ſiue de ſeipſo, ſiue de operibus ſuis, quanta facies pulchræ ac ſplendidæ dictionis oboritur ei, qui poteſt quantũ poteſt laudare, quem nemo conuenienter laudat, nemo quomodocunque non laudat: At ſi non colatur, aut cum illo vel etiam præ illo colantur idola, ſiue dæmonia, ſiue quæcunque creatura, quantum hoc malum ſit, atque vt ab hoc malo auertantur homines, debet vtique granditer dici. Submiſſæ dictionis exemplum eſt apud Apoſtolum Paulum, vt planius aliquid commemorem, vbi ait, Dicite mihi ſub lege volentes eſſe, legem non legiſtis? Scriptum eſt enim, quòd Abraham duos filios habuit: vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed ille qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt: qui autem de libera, per repromiſsionem: quæ ſunt in allegoria. Hæc enim ſunt duo teſtamenta. Vnum quidem in monte Sina in

Matth. 10

Aliàs alio verdis dicendi genere. CAP. XIX.

Exẽpla ex ſacris literis. CAP. XX.

Galat. 4.

ſeruitutem generans, quæ eſt Agar. Sina enim mons eſt in Arabia, quæ coniuncta eſt huic quæ nunc eſt in Hieruſalem, & ſeruit cum filiis ſuis. Quæ autem ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt, quæ eſt mater noſtra &c. Itémque ibi ratiocinatur & dicit, Fratres ſecundum hominem dico, tamen hominis confirmatum teſtamẽtum nemo irritum facit, aut ſuperordinat, Abrahæ dictæ ſunt promiſsiones & ſemini eius. Non dicit in ſeminibus tanquam in multis, ſed tanquã in vno & ſemini tuo quod eſt Chriſtus. Hoc autem dico teſtamentum confirmatum à Deo, quæ poſt quadringẽtos & triginta annos facta eſt lex, non infirmat ad euacuandas promiſsiones. Si enim ex lege hæreditas, iam non ex promiſsione. Abrahæ autem per repromiſsionem donauit Deus. Et quia occurrere poterat audientis cogitationi, vt quid ergo lex data eſt, ſi ex illa non eſt hæreditas? ipſe ſibi hoc obiecit, atque ait velut interrogãs, Quid ergo lex? Deinde reſpõdit, Trãſgreſsionis gratia propoſita eſt, donec veniret ſemẽ cui promiſſum eſt diſpoſita per angelos in manu mediatoris. Mediator autem vnius non eſt: Deus autem vnus eſt Et hic occurrebat quod ſibiipſe propoſuit. Lex ergo aduerſus promiſſa Dei? Et reſpondit, Abſit. Reddidítque rationem dicens, Si enim data eſſet lex quæ poſſet viuificare, vere † ex lege eſſet iuſtitia. Sed concluſit ſcriptura omnia ſub peccato, vt promiſsio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus &c. vel ſi quid eiuſmodi eſt. Pertinet ergo ad docendi curam non ſolum aperire clauſa, & nodos ſoluere quæſtionum: ſed etiam dum hoc agitur aliis quæſtionibus quæ fortaſsis inciderint, ne id quod dicimus improbetur per illas aut refellatur, occurrere: ſi tamen & ipſa earum ſolutio pariter occurrerit, ne moueamus quod auferre non poſſumus. Fit autem vt cum incidentes quæſtioni aliæ quæſtiones, & aliæ rurſus incidentibus incidentes pertractantur atque ſoluuntur, in eam longitudinem ratiocinationis extendatur intentio, vt niſi memoria plurimum valeat atque vigeat, ad caput vnde agebatur diſputator redire non poſsit. Valde autem bonum eſt, vt quicquid contradici poteſt, ſi occurrerit refutetur, ne ibi occurrat vbi non erit qui reſpondeat: aut præſenti quidem ſed tacenti occurrat, & minus ſanatus * abſcedat. In illis autem Apoſtolicis verbis dictio temperata eſt, Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem, iuniores vt fratres, anus vt matres, adoleſcentulas vt ſorores. Et in illis, Obſecro aut

Galat. 3.

† *omnino.*

* *al. ſatiatus.*

Tẽperatæ dictionis exemplum.

autem vos fratres per miſerationem Dei, vt exhibeatis cor- *Roma. 12.*
pora veſtra hoſtiam viuam, ſanctam, Deo placentem. Et to-
tus ferè ipſius exhortationis locus temperatum habet elocu-
tionis genus: vbi illa pulchriora ſunt in quibus propria pro-
priis tanquam debita reddita decenter excurrunt, Sicuti eſt,
Habentes dona diuerſa ſecũdum gratiam quæ data eſt vobis: *Diſtribu-*
ſiue prophetiam, ſecundum regulam fidei: ſiue miniſterium, *tio.*
in miniſtrando: ſiue qui docet, in doctrina: ſiue qui exhor-
tatur, in exhortatione: Qui tribuit, in ſimplicitate: qui præ-
eſt, in ſolicitudine: qui miſeretur, in hilaritate, Dilectio ſine
ſimulatione, Odio habentes malum, adhærentes bono, Cha-
ritate fraternitatis inuicem diligentes, honore mutuo præue-
nientes, ſtudio non pigri, ſpiritu feruentes, domino ſeruien-
tes, ſpe gaudẽtes, in tribulatione patientes, orationi inſtantes,
neceſsitatibus ſanctorum communicantes, hoſpitalitatem ſe-
ctantes. Benedicite perſequentibus vos, benedicite & nolite
maledicere. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus.
Idipſum inuicem ſentientes. Et quàm pulchrè iſta omnia ſic
effuſa, bimembri circuitu terminantur? Non alta ſapientes,
ſed humilibus conſentientes. Et aliquanto poſt, In hoc ipſo,
inquit, perſeuerantes, * Reddite omnibus debita: cui tribu- **al. ſeruien-*
tum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: *tes.*
cui honorem, honorem. Quæ membratim fuſa clauduntur *Roma. 13.*
etiam ipſo circuitu, quem duo membra connectunt. † * Ne **† al. con-*
mini quicquam debeatis niſi vt inuicem diligatis. Et poſt pau *texunt.*
lulum, Nox præceſsit, inquit, dies autem appropinquauit, Ab-
iiciamus itaque opera tenebrarũ, & induamur arma lucis,
ſic vt in die honeſte ambulemus, Non in comeſſationibus &
ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in conten-
tione & æmulatione: ſed induimini dominum Ieſum Chri-
ſtum, & carnis prouidentiam ne feceritis in concupiſcentiis. *Numero-*
Quod ſi quiſquam ita diceret, Et carnis prouidentiam ne in *ſum, ĩquit*
concupiſcentiis feceritis: ſine dubio aures clauſula numero *Cicero puta-*
ſiore mulceret, Sed grauior interpres etiam ordinem maluit *tur non qđ*
tenere verborum. Quo modo autem hoc in Græco eloquio *totum cõ-*
ſonet, quo eſt locutus Apoſtolus, viderint eius eloquij vſque ad *ſtat ex nu-*
iſta doctiores. Mihi tamen quod nobis eodem verborum or- *meris, ſed*
dine interpretatum eſt, nec ibi videtur currere numeroſe. Sa- *quod ad nu-*
nè hunc elocutionis ornatũ, qui numeroſis fit clauſulis, deeſſe *meros pro-*
fatendum eſt authoribus noſtris, Quod verum per interpretes *xime acce-*
dit.

factum ſit, an, quod magis arbitror, conſulto illi hæc plauſibilia deuitauerint, affirmare non audeo: quoniam me fateor ignorare. Illud tamen ſcio, quod ſi quiſquam huius numeroſitatis peritus, illorum clauſulas eorundem numerorum lege componat: quod facillime ſit mutatis quibuſdam verbis, quæ tantundem ſignificatione valent, vel mutato eorum quæ inuenerit ordine: nihil illorum quæ velut magna in ſcholis Grammaticorum aut Rhetorum didicit, illis diuinis viris defuiſſe cognoſcet. Et multa reperiet locutionis genera tãti decoris, quæ quidem & in noſtra, ſed maxime in ſua lingua decora ſunt, quorum nullum in eis, quibus iſti inflantur literis inuenitur. Sed cauendum eſt ne diuinis grauibúſque ſententiis, dum additur numerus, pondus detrahatur. Nam illa muſica diſciplina, vbi numerus iſte pleniſsime dicitur, vſqueadeo non deſuit Prophetis, vt vir doctiſsimus Hieronymus quorundam etiam metra commemoret, in Hebræa duntaxat lingua: Cuius vt veritatẽ ſeruaret in verbis, hæc inde non tranſtulit. Ego autem vt de ſenſu meo loquar, qui mihi quàm aliis & quàm aliorum eſt vtique notior, ſicut in meo eloquio, quãtum modeſte fieri arbitror, nón prætermitto iſtos numeros clauſularum: ita in authoribus noſtris hoc mihi plus placet quòd ibi eos rariſsime inuenio. Grande autem dicendi genus hoc maxime diſtat ab iſto temperato genere, quòd non tam verborum ornatibus acceptum eſt, quàm violentis animi affectibus. Nam capit etiam illa ornamenta penè omnia, ſed ea ſi non habuerit, non requirit. Fertur quippe impetu ſuo, & elocutionis pulchritudinem ſi occurrerit, vi rerum rapit, non cura decoris aſſumit. Satis enim eſt ei propter quod agitur, vt verba congruentia non oris eligantur induſtria, ſed pectoris ſequantur odorem. Nam ſi aurato gemmatóque ferro vir fortis armetur, intentiſsimus pugnæ, agit quidem illis armis quod agit, non quia ſpecioſa, † ſed quia arma ſunt: idem ipſe eſt tamen, & valet plurimum, etiam cum rimanti † telum ita facit. Agit Apoſtolus vt pro Euangelico miniſterio patienter mala huius tẽporis, cum ſolatio donorum Dei omnia tolerentur. Magna res eſt & granditer agitur, nec deſunt ornamenta dicendi, Ecce, inquit, nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis: nullam in quoquam dantes offenſionem, vt non reprehendatur miniſteriũ noſtrum: ſed in omnibus commend-

In prologo ſuper Iob.

† pretioſa.

† vibranti.

2. Corin. 6.

mendantes noſmetipſos vt Dei miniſtros, in multa patientia, in tribulationibus, in neceſsitatibus, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, in caſtitate, in ſcientia, in longanimitate, in benignitate, in ſpiritu ſancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei: per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam: vt ſeductores & veraces, vt qui ignoramur & cognoſcimur, quaſi morientes, & ecce viuimus: vt coërciti, & non mortificati: vt triſtes, ſemper autem gaudentes: ſicut egêtes, multos autem ditantes: tanquam nihil habentes, & omnia poſsidentes. Vide adhuc ardentem, Os noſtrum patet ad vos ô Corinthij, cor noſtrum dilatatum eſt: & cætera quæ perſequi longum eſt. Itémque ad Romanos agit, vt perſecutiones huius mundi, charitate vincantur, ſpe certa in adiutorio Dei. Agit autem & granditer & ornate, Scimus, inquit, quoniam diligêtibus Deũ omnia cooperantur in bonum, iis qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti: quoniam quos ante præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædeſtinauit, illos & vocauit: & quos vocauit, ipſos & iuſtificauit: quos autem iuſtificauit, illos & glorificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui proprio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo non etiam cum illo nobis omnia donauit? Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus qui iuſtificat, Quis eſt qui condemnet? Chriſtus Ieſus qui mortuus eſt, magis autẽ qui reſurrexit, qui eſt in dextera Dei, qui & interpellat pro nobis? Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut ſcriptum eſt, Quoniam propter te mortificamur tota die, æſtimati ſumus vt oues occiſionis. Sed in his omnibus ſuperuincimus per eum qui dilexit nos. Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neq; principatus, neque præſentia, neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro. Ad Galatas autẽ quãuis tota ipſa in epiſtola ſubmiſſo dicẽdi genere ſcripta ſit, niſi in extremis partibus vbi eſt eloquium temperatum, tamen interponit quendam locum eo motu animi, vt ſine vllis quid

Grandiloquæ dictionis exẽplũ.

Rom. 8.

Pſal. 43.

quidem talibus ornamentis qualia ſunt in iis quæ modo po-
Gala. 4. ſuimus, non poſſet tamen niſi granditer dici, Dies, inquit, obſeruatis & menſes & annos & tempora, Timeo vos ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis. Eſtote ſicut & ego quoniam & ego ſicut vos. Fratres precor vos, nihil me læſiſtis. Scitis quia per infirmitatem carnis iampridem euangelizaui vobis, & tentationes veſtras in carne mea non ſpreuiſtis neq; reſpuiſtis: ſed ſicut angelum Dei excepiſtis me, ſicut Chriſtum Ieſum, Quæ ergo fuit beatitudo veſtra? Teſtimonium vobis perhibeo, quoniam ſi fieri poſſet, oculos veſtros eruiſſetis & dediſſetis mihi. Ergo inimicus factus ſum vobis verum prædicans? Aemulantur vos non bene, ſed excludere vos volunt vt eos æmulemini. Bonum eſt autem in bono æmulari ſemper, & non ſolum cum præſens ſum apud vos Filioli mei quos iterum parturio donec formetur Chriſtus in vobis. Vellem autem nunc adeſſe apud vos, & mutare vocem meam, quia confundor in vobis. Nunquid hic aut contraria contrariis verba ſunt reddita, aut aliqua gradatione ſibi ſubnexa ſunt, aut cæſa & membra circuitúſve ſonuerunt? Et tamen non ideo tepuit grandis affectus quo eloquium feruere ſentimus. Sed Apoſtolica iſta ſic clara ſunt, vt & profunda ſint: atque ita conſcripta memoriæq; mandata, vt non ſolum lectore vel auditore, verumetiam expoſitore opus habeant, ſi quis in eis non ſuperficie contentus altitudinem quærat. Quapropter videamus iſta genera dicendi in eis qui iſtorum lectione ad rerum diuinarum atque ſalubrium ſcientiam profecerunt, eadémque Eccleſiæ miniſtrarunt. Beatus Cyprianus ſubmiſſo dicendi genere vtitur in eo libro, vbi de ſacramento calicis diſputat. Soluitur quippe ibi quæſtio in qua quæritur, vtrum calix dominicus aquam ſolam, an eam vino mixtam debeat habere. Sed exempli gratia aliquid inde ponendum eſt. Poſt principium ergo epiſtolæ, iam ſoluere incipiens propoſitam quæſtionem, Admonitos autem vos ſciatis, inquit, vt in calice offerendo dominica traditio ſeruetur, neque aliud fiat à nobis quàm pro nobis dominus prior fecit, vt calix qui in commemorationem eius offertur, vino mixtus offeratur. Nam cum dicat Chriſtus, Ego ſum vitis vera, ſanguis Chriſti non aqua eſt vtique, ſed vinum: nec poteſt videri ſanguis eius quo redempti & viuificati ſumus eſſe in calice, quando vinum deſit calici quo Chriſti ſanguis oſtenditur, qui ſcripturarum omnium

Exempla ex doctoribus. CA. XXXI.

Cyprianus in epiſt. de ſacramẽto calicis Submiſſe dictionis exẽplum.

Cõcor. de cõſe di. 2. c. 1. & 2. & 4. ſen. diſt. 11. c. 1. aquæ.

Ioan. 15.

nium ſacramento ac teſtimonio prædicatur. Inuenimus enim in Geneſi circa ſacramentum Noë hoc idem præcurriſſe, & figuram dominicæ paſſionis illic extitiſſe, quòd vinum bibit, quòd inebriatus eſt, quòd in domo ſua nudatus eſt, quòd fuit recubans nudis & patentibus femoribus, quòd nuditas illa patris à medio filio denudata † eſt, à maiore vero & minore contecta: & cætera quæ neceſſe non eſt exequi, cum ſatis ſit hoc ſolum complecti, quod Noë typum futuræ veritatis oſtendens, non aquam ſed vinum biberit, & ſic imaginem dominicæ paſſionis expreſſerit. Item in ſacerdote Melchiſedech dominici ſacramenti præfiguratũ videmus myſterium, ſecundum quod ſcriptura diuina teſtatur & dicit, Et Melchiſedech rex Salem, protulit panem & vinum. Fuit autem ſacerdos Dei ſummi, & benedixit Abraham. Quod autem Melchiſedech typum Chriſti portaret, declarat in Pſalmis ſpiritus ſanctus, ex perſona patris ad filium dicens, Ante Luciferum genui te, Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Hæc & alia quæ ſequuntur huius epiſtolæ, ſubmiſſæ dictionis modum ſeruant quod facile eſt explorare legentibus. Sanctus quoque Ambroſius cum agat rem magnam de ſpiritu ſancto, vt eum patri & filio demonſtret æqualem: ſubmiſſo tamen dicendi genere vtitur, quoniam res ſuſcepta non ornamenta verborum, aut ad flectendos animos commotionis affectum, ſed rerum documenta deſiderat. Ergo inter cætera in principio huius operis ait, Commotus oraculo Gedeon, cum audiſſet quòd deficientibus licet populorum milibus, in vno viro dominus plebem ſuam ab hoſtibus liberaret, obtulit hœdum caprarum, Cuius carnes ſecundum præcepta angeli, & azyma ſupra petram poſuit. & ea iure perfudit Quæ ſimul vt virgæ cacumine quam gerebat angelus Dei contigit, de petra ignis erupit, atque ita ſacrificium quod offerebatur aſſumptum eſt. Quo indicio declaratum videtur, quòd petra illa typum habuerit corporis Chriſti, quia ſcriptum eſt, Bibebant de conſequenti petra, petra autem erat Chriſtus. Quod vtique non ad diuinitatem eius, ſed ad carnem relatum eſt, quæ ſitientium corda populorum perenni riuo ſui ſanguinis inundauit. Iam tunc igitur in myſterio declaratum eſt, quia dominus Ieſus in carne ſua, totius mundi peccata crucifixus aboleret, nec ſolum delicta factorum, ſed etiam cupiditates animorum. Caro enim hœdi ad culpam facti refertur, ius ad

Gene. 9.

† *denotata.*

Gene. 14.

Pſal. 150.

Amb. li. 1. de ſp. ſan. cto in prologo.

Iudic. 6.

1. Cor. 10.

promitur, vt intelligatur inſtandum eſt, quia & in collocutionibus eſt cuiq; interrogandi poteſtas. Vbi autem omnes tacent vt audiatur vnus, & in eum intenta ora conuertunt, vbi vt requirat quiſque quod non intellexerit, nec moris eſt nec decoris, ac per hoc debet maxime tacenti ſubuenire cura dicentis. Solet autem motu ſuo ſignificare auida multitudo cognoſcendi vtrum intellexerit. Quod donec ſignificet, verſandum eſt quod agitur multimoda varietate dicendi, quod in poteſtate nō habent qui præparata & ad verbum memoriter retenta pronunciant. Mox autem vt intellectum eſſe conſtiterit, aut ſermo finiendus, aut in alia tranſeundum eſt. Sicut enim gratus eſt qui cognoſcenda enubilat, ſic oneroſus eſt qui cognita inculcat, eis duntaxat quorum tota expectatio in diſſoluenda eorum quæ panduntur difficultate pendebat. Nam delectandi gratia etiam nota dicuntur, vbi non ipſa, ſed modus quo dicuntur attenditur. Quod ſi & ipſe iam notus eſt atque auditoribus placet, penè nihil intereſt, vtrum is qui dicit, dictor vel lector ſit. Solent enim & ea quæ commode ſcripta ſunt, non ſolum ab iis quibus primitus innoteſcunt iucunde legi, verum ab iis etiam quibus iam nota ſunt neque adhuc illa de memoria deleuit obliuio, non ſine iucunditate relegi, vel ab vtriſque libenter audiri. Quæ autem quiſque iam oblitus eſt, cum commonetur, docetur. Sed de modo delectandi nunc non ago, de modo autem quo docendi ſunt qui diſcere deſiderant loquor. Is autem eſt optimus, quo ſit vt qui audit verum audiat, & quod audit intelligat. Ad quem finem cum ventum fuerit, nihil tunc amplius de ipſa re tanquam diutius docenda laborandum eſt, ſed forte de commendanda vt in corde figatur. Quod ſi faciendum videbitur, ita modeſte faciendum eſt, ne perueniatur ad tædium. Prorſus hæc eſt in docendo eloquentia, qua ſit dicendo non vt libeat quod horrebat, aut vt fiat quod pigebat, ſed vt appareat quod latebat.

Quare conāti docere dicendum perſpicue. CAP. XI.

Quod tamen ſi fiat inſuauiter, ad paucos quidem ſtudioſiſſimos ſuus peruenit fructus, qui ea quæ diſcenda ſunt, quanuis abiecte incultéq; dicantur, ſcire deſiderant. Quod cum adepti fuerint, ipſa delectabiliter veritate paſcūtur. Bonorúmq; ingeniorum inſignis eſt indoles, in verbis verum amare, nō verba. Quid enim prodeſt clauis aurea, ſi aperire quod volumus non poteſt? Aut quid obeſt lignea, ſi hoc poteſt, quādo nihil quærimus niſi pater quod clauſum eſt? Sed quoniam inter ſe habent

nonnullā ſimilitudinē veſcentes atq; diſcētes, propter faſtidia plurimorū etiam ipſa ſine quibus viui non poteſt alimēta con dienda ſunt. Dixit ergo quidam eloquens, & verum dixit, ita dicere debere eloquentem, vt doceat, vt delectet. vt flectat. Deinde addidit, docere neceſsitatis eſt, delectare ſuauitatis, flectere victoriæ. Horū trium quod primo loco poſitum eſt, hoc eſt docendi neceſsitas, in rebus eſt conſtituta quas dicimus, reliqua duo in modo quo dicimus docendo. Qui ergo dicit cum docere vult, quandiu non intelligitur nondum ſe exiſtimet dixiſſe quod vult ei quem vult docere. Quia etſi dixit quod ipſe intelligit, nōdum illi dixiſſe putandus eſt à quo intellectus non eſt. Si verò intellectus eſt, quocunque modo dixerit, dixit. Quod ſi etiam delectare vult eum cui dicit, aut flectere: non quocunque modo dixerit faciet, ſed intereſt quo modo dicat vt faciat. Sicut eſt autem vt teneatur ad audiendum delectādus auditor: ita flectendus, vt moueatur ad agendum. Et ſicut delectatur ſi ſuauiter loquaris: ita flectitur ſi amet quod polliceris, timeat quod minaris, oderit quod arguis, quod commendas amplectatur, quod dolendum exaggeras doleat, cum quid lætandum prædicas gaudeat, miſereatur eorum quos miſerandos ante oculos dicendo conſtituis, fugiat eos quos cauēdos terrendo proponis: & quicquid aliud grandi eloquentia fieri poteſt ad commouendos animos auditorum, non quid agendum ſit vt ſciant, ſed vt agant quod agendum eſſe iam ſciunt. Si autem adhuc neſciunt, prius vtique docendi ſunt quàm monendi. Et fortaſſe rebus ipſis cognitis ita mouebuntur, vt eos non opus ſit maioribus eloquentiæ viribus iam moneri. Quod tamen cum opus eſt, faciendū eſt. Tunc autem opus eſt, quando cum ſcierint quid agendum ſit non agunt, ac per hoc docere neceſsitatis eſt. Poſſunt enim homines & agere & non agere quod ſciunt. Quis autem dixerit eos agere debere quod neſciunt? Et ideo flectere neceſſitatis non eſt, quia non ſemper opus eſt, ſi tantū docenti vel etiam delectanti conſentit auditor. Ideo autē victoriæ eſt flectere, quia fieri poteſt vt doceatur & delectetur, & non aſſentiatur. Quid autem illa duo proderūt, ſi deſit hoc tertium? Sed neq; delectare neceſsitatis eſt: quandoquidē cum dicendo vera monſtrantur, quod ad officium docendi pertinet, non eloquio agitur, neque hoc attenditur, vt vel ipſa vel ipſum delectet eloquium, ſed per ſeipſa quoniam vera ſunt manifeſtata

Oratoris eſt docere, delectare, flectere.

CA. XII.

delectant. Vnde plerūque delectant etiam falſa patefacta atque conuicta. Neque enim delectant, quia falſa ſunt, ſed quia falſa eſſe verum eſt. Delectat & dictio qua hoc verum eſſe monſtratum eſt. Propter eos autem quibus faſtidientibus non placet veritas, ſi alio quocunque modo, niſi eo modo dicatur vt placeat & ſermo dicentis, datus eſt in eloquentia non paruus etiam delectationi locus. Quæ tamen addita non ſufficit duris, quos nec intellexiſſe nec docentis elocutione delectatos eſſe profuerit. Quid enim hæc duo conferūt homini, qui & confitetur verum, & collaudat eloquium, nec inclinat aſſenſum, propter quem ſolum cum aliquid ſuadetur rebus quæ dicuntur inuigilat dicentis intentio? Si enim talia dicantur quæ credere vel noſſe ſufficiat, nihil eſt aliud eis conſentire, niſi confiteri vera eſſe. Cum vero id docetur quod agendum eſt, & ideo docetur vt agatur, fruſtra perſuadetur verum eſſe quod dicitur, fruſtra placet modus ipſe quo dicitur, ſi non ita dicitur vt agatur. Oportet igitur eloquentem Eccleſiaſticum quando ſuadet aliquid quod agendum eſt, non ſolum docere vt inſtruat, & delectare vt teneat, verumetiam flectere vt vincat. Ipſe quippe iam remanet ad conſenſionem flectendus eloquentiæ granditate, in quo id non egit vſque ad eius confeſsionem demonſtrata veritas, adiuncta etiam ſuauitate dictionis. Cui ſuauitati tantum operæ impenſum eſt ab hominibus, vt non ſolum non facienda, verumetiam fugienda ac deteſtanda tot & tanta mala atque turpia, quæ malis & turpibus diſertiſsime perſuaſa ſunt, non vt eis conſentiatur, ſed ſola delectationis gratia lectitentur. Auertat autem Deus ab Eccleſia ſua quod de ſynagoga Iudæorū Hieremias Propheta commemorat dicens, Pauor & horrenda facta ſunt ſuper terram, Prophetæ prophetabant iniqua, & ſacerdotes plauſum dederunt manibus ſuis, & plebs mea dilexit ſic, Et quid facietis in futurum? O eloquentia tanto terribilior, quanto purior, & quanto ſolidior, tanto vehementior. O vere ſecuris concidens petras. Huic enim rei ſimile eſſe verbū ſuum quod per ſanctos Prophetas fecit, & per hunc ipſum Prophetam Deus ipſe dixit, Abſit itaque abſit à nobis, vt ſacerdotes plaudent manibus iniqua dicentibus, & plebs Dei diligat ſic. Abſit à nobis, inquam, tanta dementia, Nam quid faciemus in futurum? Et certe minus intelligantur, minus placeant, minus moueant quæ dicuntur, vera tamen dicantur & iuſta,

Dicendo flectendi animi. CA. XIII.

Dicendi genus graue. CA. XIIII.

Hierem. 5.

non iniqua libenter audiantur. Quod vtique non fieret niſi ſuauiter dicerentur. In populo autem graui de quo dictum eſt Deo, In populo graui laudabo te: nec illa ſuauitas delectabilis eſt, qua non quidem iniqua dicuntur, ſed exigua & fragilia bona ſpumeo verborum ambitu ornantur, quali nec magna atque ſtabilia decenter & grauiter ornarentur. Eſt tale aliquid in epiſtola beati Cypriani. Quod ideo puto vel accidiſſe vel conſulto factum eſſe, vt ſciretur à poſteris quam linguam doctrinæ Chriſtianæ ſanitas ab iſta redundantia reuocauerit, & ad eloquentiam grauiorem modeſtioremq; reſtrinxerit, qualis in eius conſequentibus literis ſecure amatur, religioſe appetitur ſed difficillime impletur. Ait ergo quodã loco, Petamus hanc ſedem: dant ſeceſſum vicina ſecreta: vbi dum erratici palmitum lapſus pendulis nexibus per arundines baiulas repunt, viteam porticum frondea tecta fecerũt. Non dicuntur iſta niſi mirabiliter affluentiſsima fœcunditate facundiæ, ſed profuſione nimia grauitate diſplicent. Qui vero hæc amant, profecto eos qui non ita dicunt, ſed caſtigatius eloquuntur, non poſſe ita eloqui exiſtimant, non iudicio iſta deuitare. Quapropter iſte vir ſanctus & poſſe ſe oſtendit ſic dicere, quia dixit alicubi. & nolle quoniam poſtmodum nuſquam. Agit itaque noſter iſte eloquens cum & iuſta & ſancta & bona dicit: neque enim alia debet dicere: agat ergo quantum poteſt cum iſta dicit, vt intelligenter, vt libenter, vt obedienter audiatur: & hæc ſe poſſe ſi potuerit, & inquantum potuerit, pietate magis orationum quàm oratorum facultate non dubitet, vt orando pro ſe ac pro illis quos eſt allocuturus ſit, orator antequam dictor. Ipſa hora iam vt dicat accedens priuſquam exerat proferentem linguam, ad Deum leuet animam ſitientem, vt eructet quod biberit vel quod impleuerit fundat. Cum enim de vnaquaque re quæ ſecundum fidem delectationémque tractanda ſunt, multa ſint quæ dicantur, & multi modi quibus dicantur ab eis qui hoc ſciunt, quis nouit quid ad præſens tempus, vel nobis dicere, vel per nos expediat audiri, niſi qui corda omnium videt? Et quis facit vt quod oportet, & quemadmodum oportet dicatur à nobis, niſi in cuius manu ſunt & nos & ſermones noſtri? ſic per hoc diſcat quidem omnia quæ docenda ſunt qui & noſſe vult & docere, facultatémque docendi vt decet virum Eccleſiaſticum comparet. Ad horam vero ipſius dictionis illud

Pſal. 34.

Cyprianus.

Orandus deus doctori Eccleſiaſtico ante concionem.

CAP. XV.

Sapien. 7.

Matth.10 potius bonæ menti cogitet conuenire quod dominus ait, Nolite cogitare quo modo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtris qui loquitur in vobis. Si ergo loquitur in eis Spiritus ſanctus qui perſequentibus traduntur pro Chriſto, cur non & in eis qui tradunt dicentibus Chriſtum? Quiſquis autem dicit non eſſe hominibus præcipiendum quid vel quemadmodum doceant, ſi doctores ſanctus efficit ſpiritus, poteſt dicere, nec orandum nobis eſſe, quia dominus ait, Scit pater veſter quid vobis neceſſarium ſit priuſquam pietatis ab eo. Aut Apoſtolum Paulum Timotheo & Tito nō debuiſſe præcipere, quid vel quemadmodum præciperent aliis. Quas tres Apoſtolicas epiſtolas ante oculos habere debet, cui eſt in Eccleſia doctoris perſona impoſita. Nónne in prima ad Timotheum legitur, Annuncia hæc & doce? Quæ autem ſint, ſupra dictum eſt. Nónne ibi eſt, Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem? Nónne in ſecunda ei dicitur: Formam habe verborū ſanorum quæ à me audiſti? Nónne ibi ei dicitur, Satis age teipſum probabilem operarium exhibens Deo, non erubeſcentem verbum veritatis rectè tractantem? Ibi eſt & illud. Prædica verbum, iuſta opportune, importune, argue, obſecra, increpa in omni longanimitate & doctrina. Itémq; ad Titum, nónnne dicit Epiſcopum iuxta doctrinam fidelis verbi perſeuerantem eſſe debere, vt potens ſit in doctrina ſana & contradicentes redarguere? Ibi etiam dicit, Tu vero loquere quæ decet ſanam doctrinam, ſenes ſobrios eſſe. & quæ ſequuntur: Ibi & illud, Hæc loquere & exhortare, & increpa cum omni imperio. Nemo te contemnat, Admone illos principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe: & cætera Quid ergo putamus? Nunquid contra ſeipſum ſentit Apoſtolus, qui cum dicat doctores operatione fieri Spiritus ſancti ipſe illis præcipit quid & quemadmodum doceāt? An intelligendum eſt, & hominum officia ipſo ſancto Spiritu largiente in docendis etiam ipſis doctoribus non debere ceſſare: & tamen neque qui plantat eſſe aliquid, neque qui rigat, ſed Deum qui incrementum dat? Vnde ipſis quoq; miniſtris ſanctis hominibus, vel etiam ſanctis angelis operantibus nemo recte diſcit quæ pertinent ad viuendum cum Deo, niſi fiat à Deo docilis cui dicitur in Pſalmo. Doce me facere volūtatem tuā, quia tu es Deus meus. Vnde & ipſi Timotheo idem dicit

Margin notes: Non tantū preces ſed & ſtudiū neceſſariū. CAP. XVI. — Matth. 6. — 1. Timo. 4. — 1. Timot. 5. — 2. Timo. 1. — 2. Timo. 2. — 2. Timo. 4. — Titum. 1. — Ad Titum 2. & 3. — 1. Corin. 3. — Pſal. 142.

dicit Apoſtolus, loquens vtique ad diſcipulum doctor, Tu autem perſeuera in iis quæ didiciſti, & credita ſunt tibi, ſciens à quo didiceris. *2. Timo.3.* Sicut enim corporis medicamenta quæ hominibus ab hominibus adhibentur, non niſi eis proſunt, quibus Deus operatur ſalutem, qui & ſine illis mederi nō poteſt, cum ſine ipſo illa non poſſint, & tamen adhibentur, & ſi hoc officioſe fiat, inter opera miſericordiæ vel beneficentiæ deputatur: ita & adiumenta doctrinæ tunc proſunt animæ adhibita per hominem, cum Deus operatur vt proſint, qui potuit Euangelium dare homini, etiam non ab hominibus neque per hominem.

Triplex dicēdi genus. CAP. XVII.

Qui ergo nitēdo nititur perſuadere quod bonum eſt, nihil horum trium ſpernens, vt ſcilicet doceat, vt delectet, vt flectat, oret atque agat: vt quemadmodum ſupra diximus, intelligenter, libenter, obedientérque audiatur. Quod cum apte & conuenienter facit, non immerito eloquens dici poteſt, etſi non eum ſequatur auditoris aſſenſus. Ad hæc enim tria, id eſt, vt doceat, vt delectet, vt flectat, etiam tria illa videtur pertinere voluiſſe idem ipſe Romani author eloquij cum itidem dixit. Is igitur erit eloquens qui poterit parua ſubmiſſe, modica temperate, magna granditer dicere: tanquam ſi adderet illa etiam tria, & ſic explicaret vnam eandémque ſententiam dicens, Is erit igitur eloquens, qui vt doceat poterit parua ſubmiſſe, vt delectet modica temperate, vt flectat magna granditer dicere. *In lib. cui titulus Orator.*

Eadem Eccleſiaſtæ neceſſaria q̃ Oratori. CAP. XVIII.

Hæc autem tria ille ſicut ab eo dicta ſunt, in cauſis forenſibus poſſet oſtendere. Non autem hoc eſt in Eccleſiaſticis quæſtionibus, in quibus huiuſmodi quem volumus informare ſermo verſatur. In illis enim ea parua dicuntur, vbi de rebus pecuniariis iudicandum eſt: Ea magna, vbi de ſalute ac de capite hominum. Ea vero vbi nihil horum iudicandum eſt, nihílque agitur vt agat ſiue decernat, ſed tantummodo vt delectetur auditor, inter vtrunque quaſi media, & ob hoc modica, hoc eſt moderata dixerunt. Modicis enim modus nomen impoſuit. Nam modica pro paruis abuſiue, non proprie dicimus. In iſtis autem noſtris quandoquidem omnia, maxime quæ de loco ſuperiore populis dicimus, ad hominum ſalutem, nec temporariam ſed æternam referre debemus, vbi etiam cauendus eſt æternus interitus, omnia magna ſunt quæ dicimus: vſqueadeo vt nec de ipſis pecuniariis rebus, vel acquirendis vel amittendis parua videri debeant, quæ doctor Eccleſiaſticus dicit, ſiue ſit illa magna, ſiue

Digitized by Google

parua pecunia. Neque enim parua eſt iuſtitia, quam profe-
cto & in parua pecunia cuſtodire debemus, dicente domino,
Luca 16. Qui in minimo fidelis eſt, & in magno fidelis eſt. Quod er-
go minimum eſt, minimum eſt: ſed in minimo fidelem eſſe,
magnum eſt. Nam ſicut ratio rotunditatis, eſt, vt à puncto
medio omnes lineæ pares in extrema ducantur, eadem eſt &
in magno diſco quæ in nummulo exiguo? ita vbi parua iuſte
geruntur, non minuitur iuſtitiæ magnitudo. De iudiciis
denique ſecularibus, quibus vtique niſi pecuniariis cum lo-
queretur Apoſtolus, Audet quiſquam veſtrum, inquit, aduer-
ſus alterum habẽs negocium iudicari ab iniquis, & non apud
ſanctos? An neſcitis quia ſancti mundum iudicabunt? Et ſi in
vobis iudicatur mundus, indigni eſtis qui de minimis iudi-
cetis? Neſcitis quia angelos iudicabimus, nedum ſecularia?
Secularia igitur iudicia ſi habueritis, eos qui contemptibiles
ſunt in Eccleſia, hos conſtituite ad iudicandum. Ad reueren-
tiam vobis dico. Sic non eſt inter vos quiſquam ſapiens, qui
poſsit inter fratrem ſuum iudicare? ſed frater cum fratre iu-
dicatur, & hoc apud infideles. Iam quidem omnino delictum
eſt, quia iudicia habetis vobiſcum. Quare non magis iniqui-
tatem patimini? Quare non potius fraudemini? Sed vos ini-
quitatem facitis & fraudatis, & hoc fratres. An neſcitis quia
iniuſti regnum Dei non hæreditabunt? Quid eſt quòd ſic
indignatur Apoſtolus, ſic corripit, ſic exprobrat, ſic incre-
pat, ſic minatur? Quid eſt quòd ſui animi affectum tam cre-
bra & tam aſpera vocis mutatione teſtatur? Quid eſt poſtre-
mo, quòd de rebus minimis tam granditer dicit? Tantúmne
de illo negocia ſecularia meruerunt? Abſit. Sed hoc facit pro-
pter iuſtitiam, charitatem, pietatem, quæ nulla ſobria mente
dubitante, etiam in rebus quamlibet paruulis magna ſunt.
Sane ſi moneremus homines quemadmodum ipſa nagocia
ſecularia vel pro ſe vel pro ſuis apud Eccleſiaſticos iudices
agere deberent, recte admoneremus vt agerent tanquam
parua ſubmiſſe. Cum vero de illius viri differamur eloquio,
quem volumus earum rerum eſſe doctorem, quibus libera-
mur ab æternis malis, atque ad æterna peruenimus bona, vbi-
cunque agantur hæc, ſiue ad populum, ſiue priuatim, ſiue ad
vnum, ſiue ad plures, ſiue ad amicos, ſiue ad inimicos, ſiue in
perpetua dictione, ſiue in collocutione, ſiue in tractatibus,
ſiue in libris, ſiue in epiſtolis, vel longiſsimis vel breuiſsimis,
magna

magna ſunt: niſi forte quoniam calix aquæ frigidæ, res minima atque viliſsima eſt, ideo minimum aliquid atque viliſsimum dominus ait, quòd eum qui dederit diſcipulo eius, non perdet mercedem ſuam. Aut vero quando iſte doctor in Eccleſia facit inde ſermonem, paruum aliquid debet exiſtimare ſe dicere, & ideo non temperate, non granditer, ſed ſubmiſſe ſibi eſſe dicendum. Nónne quando accidit vt de hac re loqueremur ad populũ, & Deus affuit vt non incongrue diceremus, tanquã de illa aqua frigida quædam flamma ſurrexit, quæ etiam frigida hominum pectora, ad miſericordiæ opera facienda, ſpe cœleſtis mercedis accenderet? Et tamen cum dctor iſte debeat rerum dictor eſſe magnarum, nõ ſemper eas debet granditer dicere, ſed ſubmiſſe cum aliquid docetur, temperate cum aliquid vituperatur ſiue laudatur. Cum vero aliquid agendum eſt, & ad eos loquimur qui hoc agere debent, nec tamen volunt, tunc ea quæ magna ſunt, dicenda ſunt granditer, & ad flectendos animos congruenter. Et aliquando de vna eadémque re magna, & ſubmiſſe dicitur ſi docetur, & temperate ſi prædicatur, & grãditer ſi auerſus inde animus vt conuertatur, impellitur. Quid enim Deo ipſo maius eſt? Nunquid ideo nõ dicitur? Aut qui docet vnitatem trinitatis, debet niſi ſubmiſſa diſputatione agere, vt res ad dignoſcendum difficilis, quantum datur poſsit intelligi? Nunquid hic ornamenta & non documenta quæruntur? Nunquid vt aliquid agat, eſt flectendus auditor, & non potius vt diſcat inſtruendus? Porrò cum laudatur Deus, ſiue de ſeipſo, ſiue de operibus ſuis, quanta facies pulchræ ac ſplendidæ dictionis oboritur ei, qui poteſt quantũ poteſt laudare, quem nemo conuenienter laudat, nemo quomodocunque non laudat: At ſi non colatur, aut cum illo vel etiam præ illo colantur idola, ſiue dæmonia, ſiue quæcunque creatura, quantum hoc malum ſit, atque vt ab hoc malo auertantur homines, debet vtique granditer dici. Submiſſæ dictionis exemplum eſt apud Apoſtolum Paulum, vt planius aliquid commemorem, vbi ait, Dicite mihi ſub lege volentes eſſe, legem non legiſtis? Scriptum eſt enim, quòd Abraham duos filios habuit: vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed ille qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt: qui autem de libera, per repromiſsionem: quæ ſunt in allegoria. Hæc enim ſunt duo teſtamenta. Vnum quidem in monte Sina in

Matth. 10

Aliis alio tendis dicendi genere. CAP. XIX.

Exempla ex ſacris literis. CAP. XX.

Galat. 4.

ſeruitutem generans, quæ eſt Agar. Sina enim mons eſt in Arabia, quæ coniuncta eſt huic quæ nunc eſt in Hieruſalem, & ſeruit cum filiis ſuis. Quæ autem ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt, quæ eſt mater noſtra &c. Itémque ibi ratiocinatur & dicit, Fratres ſecundum hominem dico, tamen hominis confirmatum teſtamẽtum nemo irritum facit, aut ſuperordinat, Abrahæ dictæ ſunt promiſsiones & ſemini eius. Non dicit in ſeminibus tanquam in multis, ſed tanquã in vno & ſemini tuo quod eſt Chriſtus. Hoc autem dico teſtamentum confirmatum à Deo, quæ poſt quadringẽtos & triginta annos facta eſt lex, non infirmat ad euacuandas promiſsiones. Si enim ex lege hæreditas, iam non ex promiſsione. Abrahæ autem per repromiſsionem donauit Deus. Et quia occurrere poterat audientis cogitationi, vt quid ergo lex data eſt, ſi ex illa non eſt hæreditas? ipſe ſibi hoc obiecit, atque ait velut interrogãs, Quid ergo lex? Deinde reſpõdit, Trãſgreſsionis gratia propoſita eſt, donec veniret ſemẽ cui promiſſum eſt diſpoſita per angelos in manu mediatoris. Mediator autem vnius non eſt: Deus autem vnus eſt Et hic occurrebat quod ſibiipſe propoſuit. Lex ergo aduerſus promiſſa Dei? Et reſpondit, Abſit. Redditíque rationem dicens, Si enim data eſſet lex quæ poſſet viuificare, vere † ex lege eſſet iuſtitia. Sed concluſit ſcriptura omnia ſub peccato, vt promiſsio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus &c. vel ſi quid eiuſmodi eſt. Pertinet ergo ad docendi curam non ſolum aperire clauſa, & nodos ſoluere quæſtionum: ſed etiam dum hoc agitur aliis quæſtionibus quæ fortaſsis inciderint, ne id quod dicimus improbetur per illas aut refellatur, occurrere: ſi tamen & ipſa earum ſolutio pariter occurrerit, ne moueamus quod auferre non poſſumus. Fit autem vt cum incidentes quæſtioni aliæ quæſtiones, & aliæ rurſus incidentibus incidentes pertractantur atque ſoluuntur, in eam longitudinem ratiocinationis extendatur intentio, vt niſi memoria plurimum valeat atque vigeat, ad caput vnde agebatur diſputator redire non poſsit. Valde autem bonum eſt, vt quicquid contradici poteſt, ſi occurrerit refutetur, ne ibi occurrat vbi non erit qui reſpondeat: aut præſenti quidem ſed tacenti occurrat, & minus ſanatus * abſcedat. In illis autem Apoſtolicis verbis dictio temperata eſt, Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem, iuniores vt fratres, anus vt matres, adoleſcentulas vt ſorores. Et in illis, Obſecro

Galat. 3.

† omnino.

** al. ſatiatus.*

Tẽperatæ dictionis exemplum.

aut

autem vos fratres per miſerationem Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuam, ſanctam, Deo placentem. Et totus ferè ipſius exhortationis locus temperatum habet elocutionis genus: vbi illa pulchriora ſunt in quibus propria propriis tanquam debita reddita decenter excurrunt, Sicuti eſt, Habentes dona diuerſa ſecũdum gratiam quæ data eſt vobis: ſiue prophetiam, ſecundum regulam fidei: ſiue miniſterium, in miniſtrando: ſiue qui docet, in doctrina: ſiue qui exhortatur, in exhortatione: Qui tribuit, in ſimplicitate: qui præeſt, in ſolicitudine: qui miſeretur, in hilaritate, Dilectio ſine ſimulatione, Odio habentes malum, adhærentes bono, Charitate fraternitatis inuicem diligentes, honore mutuo præuenientes, ſtudio non pigri, ſpiritu feruentes, domino ſeruientes, ſpe gaudẽtes, in tribulatione patientes, orationi inſtantes, neceſsitatibus ſanctorum communicantes, hoſpitalitatem ſectantes. Benedicite perſequentibus vos, benedicite & nolite maledicere. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Idipſum inuicem ſentientes. Et quàm pulchrè iſta omnia ſic effuſa, bimembri circuitu terminantur? Non alta ſapientes, ſed humilibus conſentientes. Et aliquanto poſt, In hoc ipſo, inquit, perſeuerantes, * Reddite omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Quæ membratim fuſa clauduntur etiam ipſo circuitu, quem duo membra connectunt. † * Nemini quicquam debeatis niſi vt inuicem diligatis. Et poſt paululum, Nox præceſsit, inquit, dies autem appropinquauit, Abiiciamus itaque opera tenebrarum, & induamur arma lucis, ſic vt in die honeſte ambulemus, Non in comeſſationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in contentione & æmulatione: ſed induimini dominum Ieſum Chriſtum, & carnis prouidentiam ne feceritis in concupiſcentiis. Quod ſi quiſquam ita diceret, Et carnis prouidentiam ne in concupiſcentiis feceritis: ſine dubio aures clauſula numeroſiore mulceret, Sed grauior interpres etiam ordinem maluit tenere verborum. Quo modo autem hoc in Græco eloquio ſonet, quo eſt locutus Apoſtolus, viderint eius eloquij vſque ad iſta doctiores. Mihi tamen quod nobis eodem verborum ordine interpretatum eſt, nec ibi videtur currere numeroſe. Sanè hunc elocutionis ornatũ, qui numeroſis fit clauſulis, deeſſe fatendum eſt authoribus noſtris, Quod virum per interpretes

Roma. 12.

Diſtributio.

** al. ſeruientes.*

Roma. 13.

** † al. contexunt.*

Numeroſum, inquit Cicero putatur non quod totum conſtat ex numeris, ſed quod ad numeros proxime accedit.

factum ſit, an, quod magis arbitror, conſulto illi hæc plauſibilia deuitauerint, affirmare non audeo: quoniam me fateor ignorare. Illud tamen ſcio, quod ſi quiſquam huius numeroſitatis peritus, illorum clauſulas eorundem numerorum lege componat: quod facillime fit mutatis quibuſdam verbis, quæ tantundem ſignificatione valent, vel mutato eorum quæ inuenerit ordine: nihil illorum quæ velut magna in ſcholis Grammaticorum aut Rhetorum didicit, illis diuinis viris defuiſſe cognoſcet. Et multa reperiet locutionis genera tãti decoris, quæ quidem & in noſtra, ſed maxime in ſua lingua decora ſunt, quorum nullum in eis, quibus iſti inflantur literis inuenitur. Sed cauendum eſt ne diuinis grauibúſque ſententiis, dum additur numerus, pondus detrahatur. Nam illa muſica diſciplina, vbi numerus iſte pleniſsime dicitur, vſqueadeo non defuit Prophetis, vt vir doctiſsimus Hieronymus quorundam etiam metra commemoret, in Hebræa duntaxat lingua: Cuius vt veritatẽ ſeruaret in verbis, hæc inde non tranſtulit. Ego autem vt de ſenſu meo loquar, qui mihi quàm aliis & quàm aliorum eſt vtique notior, ſicut in meo eloquio, quãtum modeſte fieri arbitror, nón prætermitto iſtos numeros clauſularum: ita in authoribus noſtris hoc mihi plus placet quòd ibi eos rariſsime inuenio. Grande autem dicendi genus hoc maxime diſtat ab iſto temperato genere, quòd non tam verborum ornatibus acceptum eſt, quàm violentis animi affectibus. Nam capit etiam illa ornamenta penè omnia, ſed ea ſi non habuerit, non requirit. Fertur quippe impetu ſuo, & elocutionis pulchritudinem ſi occurrerit, vi rerum rapit, non cura decoris aſſumit. Satis enim eſt ei propter quod agitur, vt verba congruentia non oris eligantur induſtria, ſed pectoris ſequantur odorem. Nam ſi aurato gemmatóque ferro vir fortis armetur, intentiſsimus pugnæ, agit quidem illis armis quod agit, non quia ſpecioſa, † ſed quia arma ſunt: idem ipſe eſt tamen, & valet plurimum, etiam cum rimanti † telum ita facit. Agit Apoſtolus vt pro Euangelico miniſterio patienter mala huius tẽporis, cum ſolatio donorum Dei omnia tolerentur. Magna res eſt & granditer agitur, nec deſunt ornamenta dicendi, Ecce, inquit, nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis: nullam in quoquam dantes offenſionem, vt non reprehendatur miniſteriũ noſtrum: ſed in omnibus com-

In prologo ſuper Iob.

† pretioſa.

† vibranti.

2. Corin. 6.

mend-

mendantes noſmetipſos vt Dei miniſtros, in multa patientia, in tribulationibus, in neceſsitatibus, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, in caſtitate, in ſcientia, in longanimitate, in benignitate, in ſpiritu ſancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei: per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam: vt ſeductores & veraces, vt qui ignoramur & cognoſcimur, quaſi morientes, & ecce viuimus: vt coërciti, & non mortificati: vt triſtes, ſemper autem gaudentes: ſicut egētes, multos autem ditantes: tanquam nihil habentes, & omnia poſsidentes. Vide adhuc ardentem, Os noſtrum patet ad vos ô Corinthij, cor noſtrum dilatatum eſt: & cætera quæ perſequi longum eſt. Itémque ad Romanos agit, vt perſecutiones huius mundi, charitate vincantur, ſpe certa in adiutorio Dei. Agit autem & granditer & ornate, Scimus, inquit, quoniam diligētibus Deū omnia cooperantur in bonum, iis qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti: quoniam quos ante præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædeſtinauit, illos & vocauit: & quos vocauit, ipſos & iuſtificauit: quos autem iuſtificauit, illos & glorificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui proprio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo non etiam cum illo nobis omnia donauit? Quis accuſabit aduerſus electos Dei? Deus qui iuſtificat, Quis eſt qui condemnet? Chriſtus Ieſus qui mortuus eſt, magis autē qui reſurrexit, qui eſt in dextera Dei, qui & interpellat pro nobis? Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Sicut ſcriptum eſt, Quoniam propter te mortificamur tota die, æſtimati ſumus vt oues occiſionis. Sed in his omnibus ſuperuincimus per eum qui dilexit nos. Certus ſum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neq; principatus, neque præſentia, neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro. Ad Galatas autē quãuis tota ipſa in epiſtola ſubmiſſo dicēdi genere ſcripta ſit, niſi in extremis partibus vbi eſt eloquium temperatum, tamen interponit quendam locum eo motu animi, vt ſine vllis quid

Grandiloquæ dictionis exēplū. *Rom. 8.* *Pſal. 43.*

nium ſacramento ac teſtimonio prædicatur. Inuenimus enim in Geneſi circa ſacramentum Noë hoc idem præcurriſſe, & figuram dominicæ paſsionis illic extitiſſe, quòd vinum bibit, quòd inebriatus eſt, quòd in domo ſua nudatus eſt, quòd fuit recubans nudis & patentibus femoribus, quòd nuditas illa patris à medio filio denudata † eſt, à maiore vero & minore contecta: & cætera quæ neceſſe non eſt exequi, cum ſatis ſit hoc ſolum complecti, quod Noë typum futuræ veritatis oſtendens, non aquam ſed vinum biberit, & ſic imaginem dominicæ paſsionis expreſſerit. Item in ſacerdote Melchiſedech dominici ſacramenti præfiguratũ videmus myſterium, ſecundum quod ſcriptura diuina teſtatur & dicit, Et Melchiſedech rex Salem, protulit panem & vinum. Fuit autem ſacerdos Dei ſummi, & benedixit Abraham. Quod autem Melchiſedech typum Chriſti portaret, declarat in Pſalmis ſpiritus ſanctus, ex perſona patris ad filium dicens, Ante Luciferum genui te, Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Hæc & alia quæ ſequuntur huius epiſtolæ, ſubmiſſæ dictionis modum ſeruant quod facile eſt explorare legentibus. Sanctus quoque Ambroſius cum agat rem magnam de ſpiritu ſancto, vt eum patri & filio demonſtret æqualem: ſubmiſſo tamen dicendi genere vtitur, quoniam res ſuſcepta non ornamenta verborum, aut ad flectendos animos commotionis affectum, ſed rerum documenta deſiderat. Ergo inter cætera in principio huius operis ait, Commotus oraculo Gedeon, cum audiſſet quòd deficientibus licet populorum milibus, in vno viro dominus plebem ſuam ab hoſtibus liberaret, obtulit hœdum caprarum, Cuius carnes ſecundum præcepta angeli, & azyma ſupra petram poſuit, & ea iure perfudit Quæ ſimul vt virgæ cacumine quam gerebat angelus Dei contigit, de petra ignis erupit, atque ita ſacrificium quod offerebatur aſſumptum eſt. Quo indicio declaratum videtur, quòd petra illa typum habuerit corporis Chriſti, quia ſcriptum eſt, Bibebant de conſequenti petra, petra autem erat Chriſtus. Quod vtique non ad diuinitatem eius, ſed ad carnem relatum eſt, quæ ſitientium corda populorum perenni riuo ſui ſanguinis inundauit. Iam tunc igitur in myſterio declaratum eſt, quia dominus Ieſus in carne ſua, totius mundi peccata crucifixus aboleret, nec ſolum delicta factorum, ſed etiam cupiditates animorum. Caro enim hœdi ad culpam facti refertur, ius ad

Gene. 9. | *† denotata.* | *Gene. 14.* | *Pſal. 150.* | *Amb. li. 1. de ſp ũ ſancto in prologo.* | *Iudic. 6.* | *1. Cor. 10.*

Num. 11. ad illecebras cupiditatum, ſicut ſcriptum eſt, Quia concupiuit populus cupiditatem peſsimam, & dixerunt, Quis nos cibabit carne? Quòd igitur extendit angelus virgam, & tetigit petram, de qua ignis exiit, oſtendit quòd caro domini ſpiritu repleta diuino peccata omnia humanæ conditionis exureret. Vnde & dominus ait, Ignem veni mittere in terram. Et cætera, in quibus rei docendæ ac probandæ maxime incumbit.

Luce 2.

Cyprianus in epiſt. de habitu virginũ: quæ incipit, Diſciplina cuſtos &c.

De genere temperato eſt apud Cyprianum virginitatis illa laudatio, Nunc nobis ad virgines ſermo eſt, quarum quo ſublimior gloria eſt, maior & cura. Flos eſt ille Eccleſiaſtici germinis decus atque ornamentum gratiæ ſpiritalis, læta indoles laudis & honoris, opus integrum atque incorruptum, Dei imago reſpondens ad ſanctimoniam domini: illuſtrior portio gregis Chriſti. Gaudet per ipſas, atque in illis largiter floret ſanctæ matris Eccleſiæ glorioſa † fœcunditas: quantóq; plus glorioſa virginitas numero ſuo addit, tanto plus gaudium matris augeſcit. Et alio loco in fine epiſtolæ. Quo modo, inquit, portauimus imaginem eius qui de limo eſt, ſic portemus & imaginem eius qui de cœlo eſt. Hanc imaginem virginitas portat, portat integritas, ſanctitas portat & veritas: portant diſciplinæ Dei memores, iuſtitiam cum religione retinentes, ſtabiles in fide, humiles in timore, ad omnem tolerantiam fortes, ad ſuſtinendas iniurias mites, ad faciendam miſericordiam faciles, fraterna pace vnanimes atque concordes. Quæ vos ſingula ô bonæ virgines obſeruare, diligere, implere debetis, quæ Deo & Chriſto vacantes ad dominum cui vos dicaſtis, maiore & meliore parte præceditis: prouectæ annis, iunioribus facite magiſterium: minores natu, præbete paribus incitamentum, hortamentis vos mutuis excitate, æmulis de virtute documentis ad gloriam prouocate, durate fortiter, ſpiritaliter pergite, peruenite fœliciter, tantum mementote tunc noſtri, cum incipet in vobis virginitas honorari.

† generoſa.

In eadem epi. in fine.

1. Corin. 15.

Ambroſius etiam genere dicendi temperato & ornato profeſsis virginibus proponit tanquam ſub exempli forma quod moribus imitentur, & dicit, Virgo erat, non ſolum corpore, ſed etiam mente, quæ nullo doli ambitu ſyncerum adulteraret affectum, corde humilis, verbis grauis, animi prudens, loquendi parcior, legendi ſtudioſior: non in incerto diuitiarum, ſed in prece pauperis ſpem reponens, intenta operi, verecunda ſermoni, arbitrum mentis ſolita non hominem

In virginibus in libro 2. in princ.

nem ſed Deum quærere: nullum lædere, bene velle omnibus, aſſurgere maioribus natu, æqualibus non inuidere, fugere iactantiam, rationem ſequi, amare virtutem. Quando iſta vel vultu læſit parentes? quando diſſenſit à propinquis? quando faſtidiuit humilem? quando irriſit debilem? quando vitauit inopem? Eos ſolos ſolita cœtus virorum inuiſere, quos miſericordia non erubeſceret, neque præteriret verecundia. Nihil toruum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecundum: non geſtus fractior, non inceſſus ſolutior, non vox petulantior, vt ipſa corporis ſpecies ſimulachrum fuerit mentis: & figura probitatis. Bona quippe domus in ipſo veſtibulo debet agnoſci, ac primo prætendat ingreſſu, nihil intus latere tenebrarum, tanquam lucernæ lux intus poſita, foris luceat. Quid ego exequar ciborum parſimoniam, officiorum redundantiam: alterum vltra naturam ſuperfuiſſe, alterum ipſi naturæ penè defuiſſe? Illic nulla intermiſſa tempora, hic congeminati ieiunio dies: & ſi quando reficiendi ſucceſsiſſet voluntas, cibus plerunque obuius qui mortem arceret, non delitias miniſtraret &c. Hæc autem propterea in exemplis huius temperati generis poſui, quia non hic agit vt virginitatem voueant quæ nondum vouerunt, ſed quales eſſe debeant quæ iam votæ ſunt. Nam vt aggrediatur animus tantum ac tale propoſitum, grandi vtique dicendi genere debet excitari & accendi. Sed martyr Cyprianus de habitu virginum, non de ſuſcipiendo virginitatis propoſito ſcripſit. Iſte vero Epiſcopus etiam ad hoc eas magno accendit eloquio. Verum ex eo quod ambo egerunt, dictionis grandis exempla memorabo. Ambo *Grandis ge-*
quippe inuecti ſunt in eas, quæ formam pigmentis colorant, *neris exem-*
vel potius decolorant: quorum prior ille cum hoc ageret, ait *plum.*
inter cætera, Si quis pingendi artifex vultum alicuius, & ſpe- *In epiſtola*
ciem & corporis qualitatem æmulo colore ſignaſſet, & ſigna- *de habitu*
to iam conſummatóq; ſimulachro, manus alius inferret, vt *virginum*
iam formata, iam picta quaſi peritior reformaret, grauis prioris artificis iniuria & iuſta indignatio videretur. Tu te exiſtimas impune laturam tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offenſam? Vt enim impudica circa homines, & inceſta fucis lenocinantibus non ſis, corruptis violatíſq; quæ Dei ſunt, peior adultera detineris. Quòd ornari te putas, quòd putas comi, impugnatio eſt iſta diuini operis, præuaricatio
eſt veritatis. Monentis Apoſtoli vox eſt, Expurgate vetus fer- *1. Corin. 5.*
mentum,

mentum,vt ſitis noua conſperſio, ſicut eſtis azymi. Etenim Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Itaque feſta celebremus,non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ,ſed in azymis ſynceritatis & veritatis. Num ſynceritas perſeuerat & veritas, quando quæ ſyncera ſunt polluuntur, & colorum adulterinis medicaminum fucis in mendacium vera mutantur? Dominus tuus dicit, Non potes facere capillum vnum album aut nigrum,& tu ad vincendam domini tui vocem vis te eſſe potiorem audaci conatu,& ſacrilego contemptu? Crines tuos inficis, malo præſagio futurorum capillos iam tibi flammeos auſpicaris. Longum eſt inſerere omnia quæ ſequuntur. Ille vero poſterior vt in tales diceret, Hinc illa,inquit,naſcuntur incentiua vitiorum,vt quæſitis coloribus ora depingant, dum viris diſplicere formidant, & de adulterio vultus, meditantur adulterium caſtitatis. Quanta hæc amentia effigiem mutare naturæ,picturam quærere? Et dum verentur maritale iudicium, perdiderunt ſuum. Prior enim de ſe pronunciat, quæ cupit mutare quod nata eſt: ita dum alij ſtudet placere,prius ipſa ſibi diſplicet. Quem iudicem mulier veriorem requirimus deformitatis tuæ,quàm teipſam quæ videri times? Si pulchra es,cur abſconderis? Si deformis, cur te formoſam eſſe mentiris,nec tuæ conſcientiæ, nec alieni gratiam erroris habitura? Ille enim alteram diligit,tu alteri vis placere: & iraſceris ſi amet alteram, qui adulterare in te docetur. Mala magiſtra es iniuriæ tuæ. Lenocinari enim refugit,etiam quæ paſſa eſt lenonem. Ac licet vilis mulier, non alteri tamen,ſed ſibi peccat. Tolerabiliora propemodum in adulterio crimina ſunt: ibi enim pudicitia,hic natura adulteratur. Satis,vt exiſtimo,apparet fœminas ne ſuam fucis adulterent formam, & ad pudorem & ad timorem hac facundia vehementer impelli. Proinde neque ſubmiſſum, neque temperatum,ſed grande omnino genus hoc elocutionis agnoſcimus. Et in his autem, quos duos ex omnibus proponere volui,& in aliis Eccleſiaſticis viris & bona & bene, id eſt, ſicut res poſtulat,acute, ornate, ardentérque dicentibus, per multa eorum ſcripta vel dicta poſſunt hæc tria genera reperiri, & aſsidua lectione vel auditione admixta etiam exercitatione ſtudentibus inoleſcere. Nec quiſquam præter diſciplinam eſſe exiſtimet iſta miſcere, imò quantum congrue fieri poteſt, omnibus generibus dictio varianda eſt. Nam quando

Matth.5 — *Amb.li.1. de virginibus.* — *Dictio varianda eſt,* CAP. XXII.

proli

prolixa eſt in vno genere, minus detinet auditorem Cum vero fit in aliud ab alio tranſitus, etiam ſi longius eat, decentius procedit oratio: quanuis habeant & ſingula genera varietates ſuas in ſermone eloquentium, quibus non ſinuntur in eorum qui audiunt frigeſcere vel tepeſcere ſenſibus. Veruntamen facilius ſubmiſſum ſolum quàm ſolum grande diutius tolerari poteſt. Commotio quippe animi quanto magis excitanda eſt, vt nobis aſſentiat auditor, tanto minus in ea diu teneri poteſt, cum fuerit quantum ſatis eſt excitata. Et ideo cauendum eſt, ne dum volumus altius erigere quod erectum eſt, etiam inde decidat, quò fuerat excitatione perductum. Interpoſitis vero quæ ſunt dicenda ſubmiſsius, bene reditur ad ea quæ opus eſt granditer dici, vt dictionis impetus ſicut maris æſtus alternet. Ex quo fit vt grande dicendi genus, ſi diutius eſt dicendum, non debeat eſſe ſolum, ſed aliorum generum interpoſitione varietur: ei tamen generi dictio tota tribuatur, cuius copia præualuerit. Intereſt enim quod genus cui generi interponatur vel adhibeatur certis & neceſſariis locis: nam & in grandi genere ſemper aut penè ſemper temperata debent eſſe principia. Et in poteſtate eſt eloquentis, vt dicantur nonnulla ſubmiſſe etiam quæ poſſent granditer dici, vt ea quæ dicuntur granditer, ex illorum fiant comparatione grandiora, & eorum tanquam vmbris luminoſiora reddantur. In quocũque autem genere aliqua quæſtionum vincula ſoluenda ſunt, acumine opus eſt, quod ſibi ſubmiſſum genus proprie vendicat. Ac per hoc eo genere vtendum eſt, & in aliis duobus generibus, quando eis iſta incidunt, ſicut laudendum aliquid vel vituperandum: vbi nec damnatio, nec cuiuſquam liberatio, nec ad actionem quamlibet aſſenſio requiritur: in quocunque alio genere occurrerit, genus adhibendum & interponendum eſt temperatum. In grandi ergo genere inueniunt locos ſuos duo cætera, & in ſubmiſſo ſimiliter. Temperatum autem genus non quidem ſemper, ſed tamen aliquando ſubmiſſo indiget, ſi, vt dixi, quæſtio, cuius nodus eſt ſoluendus, incurrat: vel quando nonnulla, quæ ornari poſſent, ideo non ornantur, ſed ſubmiſſo ſermone dicuntur, vt quibuſdam quaſi toris ornamentorum præbeant eminentiorem locum. Grande autem genus temperata dictio non requirit, Ad delectandos quippe animos, non ad mouendos ipſa ſuſcipitur. Non ſanè ſi decenti crebrius & vehemen

De miſcendo dictionis genere. CAP. XXIII.

Sublime dicẽdi genus quid efficiat. CAP. XXIIII.

hementius acclametur, ideo granditer putandus eſt dicere: hoc enim & acumina ſubmiſsi generis, & ornamenta faciunt temperati. Grande autem genus plerunque pondere ſuo voces præmit, ſed lachrymas exprimit. Denique cum apud Cæſaream Mauritaniæ populo diſſuaderem pugnam ciuilem, vel potius plus quàm ciuilem, quam cateruam vocabant: neque enim ciues tantũmodo, verum etiam propinqui, fratres, poſtremo parẽtes ac filij lapidibus inter ſe in duas partes diuiſi, per aliquot dies continuos, & certo tempore anni ſolenniter dimicabant, & quiſq; vt quemque poterat occidebat. Egi quidem granditer quantum valui, vt tam crudele atq; inueteratũ malum de cordibus & moribus eorum auellerem, pellerémq; dicendo: non tamen egiſſe aliquid me putaui, cũ eos audirem acclamantes, ſed cum flentes viderẽ. Acclamationibus quippe ſe doceri & delectari, flecti autem lachrymis indicabãt. Quas vbi aſpexi, immanem illam conſuetudinẽ à patribus & auis, longéq; à maioribus traditam, quæ pectora eorum hoſtiliter obſidebat, vel potius poſsidebat, deuictam antequam reipſa id oſtenderẽt, credidi. Móxq; ſermone finito, ad agendas Deo gratias corda atque ora conuerti. Et ecce iam fermè octo vel amplius anni ſunt propitio Chriſto, ex quo illic nihil tale tentatum eſt. Sunt & alia multa experimenta, quibus didicimus homines quid in eis fecerit ſapientis granditas dictionis, non clamore potius quàm gemitu, aliquando etiam lachrymis, poſtremo vitæ mutatione monſtraſſe. Submiſſo etiam dicendi genere ſunt plerique mutati, ſed vt quod non ſciebant, ſcirẽt: aut quod eis videbatur incredibile, crederent: non autem vt agerent quod agendum iam nouerant, & agere nolebant. Ad huiuſmodi nanq; duritiam flectendam, debet granditer dici. Nam & laudes & vituperationes quando eloquẽter dicuntur, cum ſint in genere temperato, ſic afficiũt quoſdam, vt non ſolum in laudibus & vituperationibus eloquentia delectentur, verum & ipſi laudabiliter appetant, fugiántque vituperabiliter viuere. Sed nunquid omnes qui delectantur, mutantur: † *ſicut in grandi genere omnes qui flectuntur, agunt, & in ſubmiſſo genere omnes qui docentur ſciunt, aut credunt verum eſſe quod neſciunt? Vnde colligitur illa duo genera quod efficere intendunt, hoc eis eſſe maxime neceſſariũ, qui ſapienter & eloquenter volunt dicere. Illud vero quod agitur genere temperato, id eſt, vt eloquentia ipſa delectet, non eſt propter

*† * imitantur.*

Dicendum vt perſuadeamus.

CAP. XXV.

propter ſeipſum vſurpandũ:ſed vt rebus quæ vtiliter honeſtéque dicuntur, ſi nec docente indigent eloquio nec monente, quia & ſcientes & fauentes auditores habent, aliquanto promptius ex ipſa delectatione elocutionis accedat vel tenacius adhæreat aſſenſus Nam cum eloquentię ſit vniuerſale officium in quocunq; iſtorum trium generũ, dicere apte ad perſuaſionem.finis autẽ id quod intenderis perſuadere dicẽdo:in quocunque iſtorũ trium generum dicit quidem eloquens apte ad perſuaſionem ſed niſi perſuadeat ad finem non peruenit eloquentiæ. Perſuadet autẽ in ſubmiſſo genere vera eſſe quæ dicit.perſuadet in grandi,vt agantur quæ agẽda iam eſſe ſciuntur,nec tamen aguntur. Perſuadet in genere temperato, pulchre ornatéq; ſe dicere : Quo fine nobis quid opus eſt? Appetant eum qui lingua gloriantur,& ſe in panegyricis talibúſq; dictionibus iactant,vbi nec docẽdus, nec ad aliquid agendum mouendus,ſed tantũmodo eſt delectandus auditor. Nos vero iſtum finem referamus ad alterũ finem ,vt ſcilicet quod efficere volumus cum grãditer dicimus, hoc etiam iſto velimus: id eſt vt bona morũ diligantur,vel deuitentur mala : ſi ab hac actione non ſic alieni ſunt homines,vt ad eam grandi genere dictionis vrgendi videantur:aut ſi iam id agunt,vt agant ſtudioſius,atq; in eo firmiter perſeuerent. Ita fit vt etiam temperati generis ornatu non iactanter,ſed prudenter vtamur, non eius fine contenti,quo tantũmodo delectatur auditor,ſed hoc potius agentes,vt etiam ipſo ad bonũ,quod perſuadere volumus,adiuuetur.

Vt cum auditiũ voluptate dicamus.

CAP. XXVI.

Illa itaq; tria, quæ ſupra poſuimus, eum qui ſapienter dicit,ſi etiam eloquẽter vult dicere,id agere debere, vt intelligenter,vt libenter,vt obedienter audiatur,non ſic accipienda ſunt tanquã ſingula illis tribus dicẽdi generibus ita tribuantur,vt ad ſubmiſſum intelligenter,ad temperatũ libenter, ad grande pertineat obedienter audiri : ſed ſic potius vt hæc tria ſemper intendat,& quantum poteſt agat, etiam cum in illorum ſingulo quoque verſatur. Nolumus enim faſtidiri, etiam quod ſubmiſſe dicimus,ac per hoc volumus non ſolum intelligenter, verumetiam libenter audiri . Quid autem agimus diuinis teſtimoniis docendo quod dicimus, niſi vt obedienter audiamur, id eſt, vt credatur eis , opitulante illo cui dictũ eſt,Teſtimonia tua credibilia facta ſunt valde?[*Pſal. 92.*] Quid etiã cupit niſi credi,qui aliquid licet ſubmiſſo eloquio diſcentibus narrat? Et quis eum velit audire,niſi auditorẽ nonnulla etiam

ſuauitate detineat? Nam ſi non intelligatur, quis neſciat? neq libenter eum poſſe, nec obedienter audiri? Plerunque autem dictio ipſa ſubmiſſa, diſſoluit difficillimas quæſtiones,& inopinata manifeſtatione demonſtrat: dum ſententias acutiſsimas de neſcio quibus quaſi cauernis, vnde non ſperabatur, eruit & oſtendit: dum aduerſarij conuincit errorem,& docet falſum eſſe quod ab illo dici videbatur inuictum: maxime quando adeſt ei quoddam decus non appetitum, ſed quodam modo naturale:& quando nõnulla non iactanticula,ſed quaſi neceſſaria,atque, vt ita dicam, ipſis rebus extorta numeroſitas clauſularum,tantas acclamationes excitat, vt vix intelligatur eſſe ſubmiſſa. Non enim quia neque incedit ornata neque armata, ſed tanquam nuda congreditur, ideo non aduerſariũ neruis lacertíſque collidit, & obſiſtentem ſubruit ac deſtruit membris fortiſsimis falſitatem. Vnde autem crebro & multũ acclamatur ita dicentibus, niſi quia veritas ſic demonſtrata, ſic defenſa,ſic inuicta delectat? Et in hoc agitur genere ſubmiſſo iſte noſter doctor & dictor id agere debet,vt nõ ſolum intelligenter,verumetiam libenter & obediẽter audiatur. Illa quoque eloquentia generis temperati apud eloquentem Eccleſiaſticũ,nec inornata relinquitur, nec indecenter ornatur: nec ſolum vt appetit vt delectet, quod ſolum apud alios profitetur: verumetiam in iis quæ laudat ſiue vituperat,iſtis appetendis vel firmius tenendis, illis autem vitandis vel reſpuendis, vult vtiq; obedienter audiri. Si autẽ non auditur intelligenter, nec libenter poteſt.Proinde illa tria, vt intelligãt qui audiunt,vt delectentur,vt obediant,etiã in hoc genere agendum eſt, vbi tenet delectatio principatum. Iam vero vbi mouere & flectere grandi genere opus eſt auditorem,quod tunc eſt opus,quando & veraciter dicit & ſuauiter confitetur,& tamen non vult facere quod dicitur, dicendum eſt proculdubio granditer. Sed quis mouetur, ſi neſcit quod dicitur? Aut quis tenetur vt audiat, ſi non delectatur? Vnde & in iſto genere, vbi ad obedientiam cor durum dictionis granditate flectendum eſt, niſi & intelligenter & libenter qui dicit, audiatur, non poteſt obedienter audiri. Habet autem vt obedienter audiatur quantacunq; granditate dictionis maius pondus vita dicentis. Nam qui ſapienter & eloquenter dicit, viuit autem nequiter,erudit quidem multos diſcendi ſtudioſos,quãuis animæ ſuæ ſit inutilis, ſicut ſcriptum eſt, Scribæ & Phariſæi in

Metaphora venuſta.

Obediẽtius audiri cuius vita orationi reſpondet.

CAP. XXVII.

cathedra Moyſi ſederunt: quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite. Dicunt enim, & non faciunt. Vnde ait & Apoſtolus, Siue occaſione ſiue veritate Chriſtus annũtietur: Chriſtus autem veritas eſt, & tamen etiam non veritate annuntiari veritas poteſt, id eſt, vt prauo & fallaci corde quæ recta & vera ſunt prædicentur. Sic quippe annuntiatur Ieſus Chriſtus ab eis qui ſua quærunt, non quæ Ieſu Chriſti. Sed quoniã boni fideles non quemlibet hominũ, ſed ipſum Deum obedienter audiunt, qui ait: Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Dicunt enim, & nõ faciunt, Ideo audiũtur vtiliter, qui etiam vtiliter non agunt. Sua enim quærere ſtudent, ſed ſua docere non audent, de loco ſcilicet ſuperiore ſedis Eccleſiaſticæ, quem ſana doctrina conſtituit. Propter quod ipſe dominus, priuſquã de talibus quod cõmemoraui diceret, præmiſit, Cathedram Moyſi ſederunt. Illa ergo cathedra, non eorum, ſed Moyſi, cogebat eos bona dicere, etiam non bona facientes. Agebant ergo ſua in vita ſua: docere autem ſua, cathedra illos non permittebat aliena. Multis itaq; proſunt dicendo quæ non faciunt: ſed longe pluribus prodeſſent faciendo quæ dicunt. Abundant enim qui malæ vitę ſuæ defenſionẽ ex ipſis ſuis præpoſitis & doctoribus quærunt, reſpondentes corde ſuo, aut etiam ſi ad hoc erumpunt ore ſuo, atque dicentes, Quod mihi præcipis, cur ipſe non facis? Ita fit vt eum non obedienter audiant, qui ſe ipſe non audit, & Dei verbum quod eis prædicatur, ſimul dum ipſo prædicatore contemnant. Denique Apoſtolus ſcribens ad Timotheũ, cum dixiſſet, Nemo adoleſcentiam tuam contemnat: ſubiecit vnde non contemnerentur, atque ait, Sed forma eſto fidelium in ſermone, in conuerſatione, in dilectione, in fide, in caſtitate. Talis doctor vt obedienter audiatur non impudenter, non ſolum ſubmiſſè ac temperate, verumetiam granditer dicit: quia non contemptibiliter viuit. Sic nanque elegit bonam vitã, vt etiam bonam non negligat famam, ſed prouideat bona coram Deo & hominibus, quantum poteſt illum timẽdo, his conſulendo. In ipſo etiam ſermone malit rebus placere quàm verbis: nec exiſtimet dici melius, niſi quod dicitur verius: nec doctor verbis ſeruiat, ſed verba doctori. Hoc eſt enim quod Apoſtolus ait. Non in ſapientia verbi, ne euacuetur crux Chriſti. Ad hoc enim valet etiam, quod ait ad Timotheum, Noli verbis contendere: ad nihil enim vtile eſt, niſi ad ſubuerſionem audientium.

Matth. 23. Philip. 1. Philip. 2. Matt. 23. 1. Timo. 4. Sapiẽter dicere. CAP. XXVIII. 2. Cor 8. 1. Cor. 1. 2. Cor. 2.

tium. Neque enim hoc ideo dictum eſt, vt aduerſariis oppugnantibus veritatem, nihil nos pro veritate dicamus. Et vbi erit quod cum oſtenderet qualis eſſe Epiſcopus debeat, ait inter cætera, Vt potens ſit in doctrina ſana, & contradicentes poſsit redarguere. Verbis enim cõtendere eſt, non curare quo modo error veritate vincatur, ſed quo modo tua dictio dictioni præferatur alterius. Porrò qui non verbis contendit, ſiue ſubmiſſè, ſiue temperate, ſiue granditer dicat, id agit verbis vt veritas pateat, veritas placeat, veritas moueat: quoniam nec ipſa quæ præcepta finis, & plenitudo legis eſt charitas, vllo modo recta eſſe poteſt, ſi ea quæ dicuntur non vera ſed falſa ſunt. Sicut autem cuius pulchrum corpus & deformis eſt animus, magis dolendus eſt, quàm ſi deforme haberet & corpus: ita qui eloquenter ea quæ falſa ſunt dicunt, magis miſerandi ſunt, quàm ſi talia deformiter dicerent. Quid eſt ergo non ſolum eloquenter verumetiam ſapienter dicere, niſi verba in ſubmiſſo genere ſufficientia, in tẽperato ſplendentia, in grandi vehementia, veris tamẽ rebus quas audire oporteat adhibere? Sed qui vtrunque non poteſt, dicat ſapienter quod non dicit eloquenter, potius quàm dicat eloquenter, quod non dicit ſapienter. Si autem ne hoc quidem poteſt, ita conuerſetur vt non ſolum præmium ſibi comparet, ſed etiam præmium habeat aliis exemplum, & ſit ei quaſi copia dicendi forma viuendi. Sunt ſanè quidam qui bene pronunciare poſſunt, quid autem pronuncient, excogitare non poſſunt. Quod ſi ab aliis ſumant eloquenter ſapientérque conſcriptum, memoriæque commendent, atque ad populum proferant, ſi eam perſonam gerunt, non improbe faciunt. Sic enim, quod profecto vtile eſt, multi prædicatores veritatis fiunt, nec multi magiſtri, ſi vnius veri magiſtri idipſum dicant omnes, & nõ ſint in eis ſchiſmata. Nec deterrendi ſunt iſti voce Hieremiæ prophetæ, per quem Deus arguit eos qui furantur verba eius, vnuſquiſque à proximo ſuo. Qui enim furantur, alienum auferunt: verbum autem Dei non eſt ab eis alienũ, qui obtemperant ei. potiúſque ille dicit aliena, qui cum dicat bene, viuit male. Quæcunque enim bona dicit, eius excogitari videntur ingenio, ſed ab eius moribus aliena ſunt. Eos itaque dixit Deus furari verba ſua, qui boni volunt videri, loquendo quæ Dei ſunt, cum mali ſint faciendo quæ ſua ſunt. Nec ſanè ipſi dicunt bona, quæ dicunt, † ſi diligenter attendas. Quo modo

Titum.1. *Verbis contendere.* *1.Timo.1.* *Roma.13.* *Diuerſos eſſe verbi præcones ſecundū linguæ, ingenij, vitæ diuerſitatem.* CAP. XXIX. *Matt.23.* *1.Cor.1.* *Hiere.23.* *† quæ dei*

lo enim dicunt verbis quod negant factis? Non enim fruſtra ſunt.
de talibus ait Apoſtolus, Confitentur ſe noſſe Deum, factis Ad titū 1.
autem negant. Modo ergo quodam ipſi dicunt, & rurſus alio
modo ipſi non dicunt, quoniam vtrunque verum eſt quod ait
veritas. De talibus enim loquens, Quæ dicunt, inquit, facite: Matt.23.
quæ autem faciunt, facere nolite: hoc eſt quod ex ore illorum
auditis, facite: quod in opere videtis, facere nolite. Dicunt Sup.27.c.
enim, inquit, & non faciunt. Ergo quanuis non faciant, di- Sup.28.c.
cunt tamen. Sed alio loco tales arguens, Hypocritæ, inquit, Matt.12.
quo modo poteſtis bona loqui, cum ſitis mali? Ac per hoc &
ea quæ dicunt, quando bona dicunt, non ipſi dicunt, volun-
tate ſcilicet atque opere negando quod dicunt. Vnde contin-
git, vt homo diſertus & malus ſermonem quo veritas prædi-
cetur, dicendum ab alio non diſerto, ſed bono ipſe compo-
nat. Quod cum fit, ipſe à ſeipſo tradit alienum, ille ab alieno
accipit ſuum. Cum vero boni fideles bonis fidelibus hāc operam commodant, vtrique ſua dicunt. quia & Deus ipſorum
eſt, cuius ſunt illa quæ dicunt: & ea ſua faciunt, quæ non ip-
ſi componere potuerunt, qui ſecundum illa compoſite vi-
uunt. Siue autem apud populum vel apud quoſlibet iam
iámque dicturus aliquis, ſiue quod apud populum dicēdum,
vel ab eis qui voluerint aut potuerint legendum eſt dicta-
turus, oret vt Deus ſermonem bonum det in os eius. Si enim
regina orauit Heſter, pro ſuæ gentis temporaria ſalute locu-
tura apud regem, vt in os eius Deus congruum ſermonem
daret: quanto magis orare debet, vt tale munus accipiat, qui
pro æterna hominum ſalute in verbo & doctrina laborat?
Illi vero qui ea dicturi ſunt quæ ab aliis acceperunt, & an-
tequam accipiant orent pro eis à quibus accipiunt, vt eis de-
tur quod per eos accipere volunt: & cum acceperint, orent
vt bene & ipſi proferant, & illi ad quos proferunt ſumant:
& de proſpero exitu dictionis eidem gratias agant, à quo
id ſe accepiſſe non dubitant, vt qui gloriatur in illo glorie-
tur, in cuius manu ſunt & nos & ſermones noſtri.

Orād.^9 d.^9 v. adſit nobis dicentibus CA. XXX.

Heſter 14.

2.Cor.10.

Sapien.7.

Longior euaſit liber hic quàm volebam, quámque puta-
ueram. Sed legenti vel audienti, cui gratus eſt, longus non
eſt: cui autem longus eſt, per partes eum legat, qui habere
vult cognitū. Quem vero eius cognitionis piget, de longitu-
dine non queratur. Ego tamen Deo noſtro gratias ago, quòd
in his quatuor libris non qualis ego eſſem, cui multa deſunt,

Excuſat prolixitatē libri. CAP. XXXI.

 ſed

ſed qualis eſſe debeat, qui in doctrina ſana, id eſt Chriſtiana, non ſolum ſibi, ſed aliis etiam laborare ſtudet, quantulacunque potui facultate deſſerui.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, LOCVTIONIS DE GENESI
LIBER PRIMVS.

LOCVTIONES ſcripturarum, quæ
videntur ſecundū proprietates, quæ idio-
mata Græce vocantur, linguæ Hebraicæ
1 vel Græcæ. Et diuident inter medium
Gene.1. diei, & inter medium noctis. Volati-
2 lia volantia ſuper terram ſecundum fir-
mamentum cœli. Quæritur quo modo
accipiendum ſit ſecundum firmamētum
cœli. Sic etiam faciamus hominem ſecundum imaginem &
3 ſecundum ſimilitudinem. Quod multi Latini codices habent,
Gene. 2. ad imaginem & ſimilitudinem. Implete terram, & domi-
4 namini ejus. Latina enim locutio eſt, dominamini ei. Et
5 homo non erat operari terram. Quod Latini codices ha-
6 bent, qui operaretur terram. Plantauit Deus paradiſum
ſecundum Orientem. Quod Latini habent, ad Orientem.
Quod habent multi Latini codices, Et lignum ſciendi bo-
num & malum. Vel, Lignum ſcientiæ boni & mali: vel, li-
gnum ſciendi boni & mali: & ſi quæ ſunt aliæ varietates de
hac re interpretum, Græcus habet, Et lignum ad ſciendum
cognoſcibile boni & mali. Quod neſcio vtrum locutionis ſit,
7 & non magis certum ſenſum aliquem inſinuet. Quod ha-
bent latini codices, Ex omni ligno quod eſt in paradiſo, eſcæ
edes.

edes. Non in paradiſo eſcæ, diſtinguendum eſt, ſed eſcæ edes:
nam eſca edes dici admittit Latina locutio, quæ pro datiuo
caſu Græco, ablatiuum vel quem appellant ſeptimum, in hu-
iuſmodi locutionibus ſolet ponere: aut certe ordo verborum
eſt, Ex omni ligno eſcæ. Serpens erat prudentiſsimus om 8
nium beſtiarum. quod multi Latini habent, in Græco ſcri- *Gene.3.*
ptum eſt φρονιμώτατος. Quod ſcriptum eſt de Adam & 9
Eua, Aperti ſunt oculi eorum, cum abſurde credatur eos in
paradiſo cæcos, vel oculis clauſis prius oberraſſe, locutionis
eſt, qua etiam de Agar ſcriptum eſt, Aperuit oculos ſuos, & *Gene.21.*
vidit puteum. Neque enim clauſis prius oculis ſedebat. Et
quòd in fractione panis aperti ſunt oculi eorum qui cogno- *Luca 24.*
uerunt dominum poſt reſurrectionē. Neque enim per viam
cum illo clauſis oculis ambulabant. Et, Quod habent mul-
ti codices, Inimicitiam ponam inter te & mulierem. Græci 10
habent, in medio tui & in medio mulieris: quod locutionis
genus eſt, Nam tantundem valet quantum cum dicitur, in-
ter te & mulierem: hoc in eo quod ſequitur, in medio ſemi-
nis tui, & in medio ſeminis eius. Quod habent multi co- 11
dices, quia audiſti vocem mulieris tuæ, & ediſti de ligno de
quo præceperam tibi de eo ſolo non edere. Græci habent,
Ediſti de ligno de quo præceperam tibi, eo ſolo non edere
ex eo. Alij autem interpretes Græci habent, manducaſti vel
ediſti: vt ita ſit ſenſus ſecundum ipſos, quia audiſti vocem
mulieris tuæ, & ediſti de ligno de quo præceperam tibi eo
ſolo non edere, ex eo ediſti. Et appoſuit parere fratrem 12
eius Abel. locutio eſt frequens in ſcripturis, appoſuit dicere. 13

Et factum eſt dum eſſent in campo, inſurrexit Cain ſu- *Gene.4.*
per Abel & occidit eum. locutio eſt frequens: nam etſi non
haberet, & factum eſt, poſſet integer ſenſus eſſe, Et cum eſ-
ſent in campo. Quod ſcriptum eſt in quibuſdam Latinis 14
codicibus, Et pœnituit, & dixit Deus. Deleam hominem *Gene.5.*
quē feci à facie terræ. in Græco inuenitur ἐνεθυμήθη, quod ma-
gis recogitauit quàm pœnituit ſignificare perhibetur, quod
verbum etiam nonnulli Latini codices habent. Quod ha 15
bent Latini codices plurimi, Nidos facies in arcam. cum La-
tina locutio ſit non in arcam, ſed in arca. Græci nec in ar-
cam, nec in arca habent, ſed nidos facies arcam: quod in-
telligitur, vt ipſa arca nidi eſſent. Quod habent plerique 16
codices, Facies oſtium arcæ à latere. nonnulli habent, ex

Digitized by Google

tranſuerſo, Sic enim voluerunt interpretari quod Græce di-
17 citur, ἐκπλαγίων. Quod ſcriptum eſt, Adhuc enim ſeptem
dies & ego inducam diluuium aquæ ſuper terram. quod non-
nulli Latini codices habent: in Græco inuenitur, ego indu-
cam pluuiam ſuper terram. Græca locutio genitiuum ha-
bet, non accuſatiuum, vt ſi hoc in Latinum exprimamus, ita
dicatur, Adhuc enim ſeptem diebus inducam pluuiam ſuper
18 terram. Quod ſcriptum eſt, Et fecit Noë omnia quæcun-
2. Retract. que præcepit illi dominus, ſic fecit Locutio eſt ſimilis ei quod
cap. 4. in conditione creaturæ poſteaquam dicitur, Et ſic eſt factum:
19 additur, & fecit Deus. Quod ſcriptum eſt, Delebo om-
Gene. 1. nem ſuſcitationem. non creationem dictam notandum eſt:
ἀνάστασιν enim Græce ſcriptum eſt, quod nomẽ reſurrectio-
nis aſsidue ponitur in ſcripturis Græcis, cum poſſet ἐξανά-
στασις dici: vt ſuſcitatio ſit ἀνάστασις, reſurrectio ἐξανάστασις.
Philip. 3. Quo verbo & Apoſtolus vſus eſt, Si quo modo occurramus
in reſurrectionem mortuorum. Ibi enim Græce non ἀνά-
20 στασιν, ſed ἐξανάστασιν habet. Quod ſcriptum eſt, Et om-
Gene. 7. nes beſtiæ ſecundum genus, & omnia pecora ſecundum ge-
nus, & omne repens quod mouetur ſuper terram ſecundum
genus, & omne volatile ſecundum genus intrarunt ad Noë
in arcam, bina ab omni carne in quo eſt ſpiritus vitæ. non
refertur in quo, niſi genus ſubaudias. id eſt, in quo genere.
Nam ſi in carne ſubaudiremus, in qua, fuerat dicendum: quod
21 ſolus interpres Symmachus dixit. Quod iterum ſcriptum
eſt, Et deleta eſt omnis ſuſcitatio. notandum locutionis eſſe,
pro eo ac ſi diceret, conditionem vel creaturam carnis Cum
dixiſſet & deleta eſt omnis ſuſcitatio quæ erat ſuper faciem
omnis terræ ab homine vſque ad pecudum & repentium &
volatilium cœli: deinde addidit, & deleta ſunt de terra: lo-
cutionem illam eſſe repetitionis qua familiariter vtitur ſcri-
22 ptura, notandum eſt. Quod ſcriptum eſt, Dimiſit coruum
Gene. 8. videre ſi ceſſauit aqua: & exiens reuerſus non eſt donec ſic-
caujt aqua à terra. locutio eſt vſitata in ſcripturis, quæ iam
nunc incipiat aduerti, Non enim poſtea reuerſus eſt, quia di-
23 ctum eſt nõ reuerſum donec ſiccaret aqua. Quod ſcriptum
eſt, Et extendit manum ſuam & accepit eam, & induxit eam
ad ſemetipſum in arcam. Locutio eſt, quam propterea He-
bræam puto, quia & Punicæ linguæ familiariſsima eſt, in qua
multa inuenimus Hebræis verbis conſonantia. Nam vtique
ſuff

ſufficeret, Et extendit manum: etſi non adderet, ſuam. Tale eſt
etiam quod paulopoſt dicit, Habebat oliuæ ſolia, ſurculum in
ore ſuo. Et non appoſuit reuerti ad eum amplius: locutio 24
eſt familiariſsima ſcripturis. Quod ſcriptũ eſt, Et non adii 25
ciam adhuc maledicere ſuper terram. ſimile eſt ſuperiori, Et
non appoſuit reuerti ad eum. Et non adiiciam percutere 26
omnem terram.† ipſa locutio eſt Etenim ſanguinem ve- *Gene.9.*
ſtrum animarum veſtrarum. cum ſufficeret, aut ſanguinẽ ve- *† carnem*
ſtrum, aut ſanguinem animarum veſtrarum. Hoc ſignum *viuam.*
teſtamenti quod ego ponam inter medium meum & veſtrũ, 27
quod eſt inter me & vos. Hic erat gigas venator contra 28
dominum Deum. Incertum eſt vtrum poſsit accipi coram do- *Gene.10.*
mino Deo: quia & ſic ſolet intelligi quod Græce dicitur *ἐναν*
τίον. Vnde exiit inde Philiſtiim: cum ſufficeret, vnde exiit 29 30
Philiſtiim. Et erat omnis terra labium vnum. quod vſitate 31
nos dicimus, lingua vna. Et erat omnis terra labium vnum. *Gene.11.*
Notandum omnem terram, appellatam omnes homines qui 32
tunc erant, quamuis nondum in omni terra. Et facti ſunt il- 33
lis lateres pro lapide. Græcus habet, Et facti ſunt illis lateres in
lapidem. Quod ſi Latine diceretur, locutio minus intelligere-
tur. Venite ædificemus nobis ciuitatem & turrim, cuius 34
caput erit vſque ad cœlum Secundum hyperbolen dictum eſt,
ſi locutionis genus hic accipiendum eſt: ſi autem vſque ad cœ
lum proprie dictum accipitur, inter quæſtiones conſideretur.

Quod quidam Latini codices habent, Sem filius Noë erat 35
annorum centum cum genuit Arphaxat. Græci habent, Sem
filius centum annorũ cum genuit Arphaxat: vbi eclipſis eſt,
quia deeſt, erat. Sed quod non habent, Filius Noë, ſed filius
tantum. noua locutio eſt. Et erat Sara ſterilis, & non gene- 36
rabat. Cum poſſet ſufficere, Et erat Sara ſterilis. Erit ergo 37
cum te viderint Aegyptij, dicent, Quia vxor illius hæc. Gene- *Gene.12.*
re locutionis adiunctum eſt, quia: nam ſufficere potuit, Vxor
illius hæc. Quod ait ſcriptura, Factum eſt autem ſtatim vt 38
intrauit Abrahã in Aegyptum Sufficeret. Statim autem vt in-
trauit Abrahã in Aegyptũ. Quid hoc feciſti mihi, quia non 39
annunciaſti mihi, quia vxor tua eſt? Cum ſufficeret, nõ annun-
ciaſti. Et ipſum annunciaſti, more ſcripturarũ dictum eſt: nam
Latini habent plerique, non dixiſti. Aſcendit autem Abra *Gene.13.*
ham de Aegypto, ipſe & vxor eius, & omnia eius: & Loth 40
cum eo in deſertum. Subauditur, aſcenderunt. Nec tamen
proprie

Digitized by Google

proprie dicitur aſcendiſſe cum eo quod habebat exanime, ſi-
cut aurum & argentum,& omnis ſupellex : ac per hoc intel-
ligitur hic locutio quæ vocatur Græce zeugmatica eclipſis.
41 Et facta eſt rixa inter medium paſtorum pecorum Abra-
ham,& pecorum Loth. Vnde Latini codices penè omnes non
tranſtulerunt iſtam locutionem : ſed ita loquuntur vt conſue-
tudo noſtra habet,& nobis deinceps eam notare non placuit:
ipſa eſt enim per omnia in Græca ſcriptura , vbi tale aliquid
42 dicitur. Quoniam homines fratres nos ſumus , Abraham
Gene.14. dixit ad Loth. Vnde intelligitur morem eſſe ſcripturæ ita lo-
qui, vt fratres appellentur vnius cognationis , etiam ſi gradu
ſanguinis differant,vt alter ſi in ſuperiore, alter in inferiore,
43 ſicut hoc loco : nam patruus erat Abraham. Factum eſt au-
tem in regno Amraphel regis Sennar. Secundum noſtræ lo-
cutionis conſuetudinem ſic incipere ſufficeret , In regno au-
tem Amraphel, Ergo quod ait ſcriptura, Factum eſt autem,
44 more ſuo locuta eſt. Quartodecimo autem anno Chodol-
logomor & reges qui cum eo. Subauditur,erant. Vnde à qui-
45 buſdam Latinis etiam additum eſt. Et choreos qui in mon-
46 tibus Seir. Subauditur, erant. Adueniens autem eorum qui
euaſerunt quidam nuntiauit Abraham transfluuiali , ipſe au-
tem habitabat ad quercum Mambre , Emor fratris Eſchol, &
fratris Aunam, qui erant coniurati Abraham. Obſcurum hy-
perbaton:ordo eſt enim, Adueniens quidam eorum qui euaſe-
runt Emor fratris Eſchol & fratris Aunam , qui erant coniu-
rati, nuntiauit Abraham transfluuiali : ipſe autem habitabat
ad quercum.Hoc hyperbaton obſcurius fit etiam per eclipſin.
Cum enim dictum eſſet, Quidam Emor fratris Aunam : non
dictum eſt quid fratris,ſed intelligitur , filius. Sicut cum dici-
tur,Iacobus Alphæi:quanuis non dicatur filius, nihil aliud in-
telligitur.Et multæ ſunt tales locutiones ſcripturarum, vbi fi-
47 lius tacetur & intelligitur. Quod habent quidam Latini co-
dices,Et dixit Abraham ad regem Sodomorum,Extendā ma-
num meam ad Deum altiſsimum, qui creauit cœlum & ter-
ram,ſi aſporto vſq; ad corrigiam calciamenti. fefellit inter-
pretem,quod Græcus habet *σπάρτον*, quod Latine filum intel-
48 ligitur , vt ita ſcripturarum locutio ſit. Extendam manum
meam ad Deum altiſsimum, qui creauit cœlum & terram , ſi
accipiam de omnibus tuis. Si enim pro eo dixit. Extendā ma-
num meam ad Deum altiſsimum : ac ſi diceret,Iuro : non eſt
in La

in Latino vſitata locutio. niſi ita dicatur,Extēdo manū meam
ad Deum altiſsimū me nō accipere de omnibus tuis. Scien 49
do ſcies,quia peregrinū erit ſemen tuū in terra. Locutio qui- *Gene.15.*
dem ſcripturarū eſt vſitatiſsima.Sed Græci habent,Sciēs ſcies,
quod penè tantundem eſt. Et dedit eam Abraham viro ſuo 50
ipſi vxorē.Plus habet ipſi. Cum autē vidit ſe conceptū ha- *Gene.16.*
bere,ſpreta ſum coram illa.Græci habent hoc loco participiū, 51
quod Latina lingua nō habet,hoc eſt *ἰδοῦσα*. Sed tanquā ſi di-
ceretur,Videns autem ſe conceptū habere,ſpreta ſum coram
illa:quaſi ſolœciſmus ſonat, Sic etiā per illud participiū quod
dictū eſt *ἰδοῦσα ἐγκεκυῖα* pro quo nos dicimus,videns. Quod 52
Latini,Augeā te nimis valde.Græci habent, valde valde. Et 53
dabo tibi & ſemini tuo poſt te terram in qua habitas,omnem *Gene.17.*
terram Chanaam in poſſeſsionem æternam.Videndū vtrum
locutio ſit quod dicit æternam, Græci habēt *αἰώνιον*, Et quod
ait, Et ſemini tuo poſt te. Ibi enim voluit intelligi quod dixe-
rat,tibi. Tu autem teſtamentum meum conſeruabis & ſe 54
men tuum poſt te in progenies ſuas.Conſeruabis pro cōſerua,
promiſsiuū pro imperatiuo modo poſuit. Et puer octo die 55
rum circūcidetur omne maſculinū, pro omnis maſculus, quaſi
poſſet circuncidi niſi maſculus. Et procedit Abrahā in faciē 56
& dixit in animo ſuo dicēs,Si mihi centum annos habenti na-
ſcetur,& ſi Sara annorum nonaginta pariet? Admirantis eſſe
iſtam locutionē,non dubitantis dubitandū non eſt. Abrahā 57
autē erat annorum nonagintanouē cum circunciſus eſt car-
nem præputij ſui.Non dixit carne,aut in carne. Et in boues 58
accurrit Abrahā. non dixit ad boues. Abraham autē & Sara 59
ſeniores progreſsi in diebus.quod Græci habent,progreſsi die
rum. Dixit autē dominus, Clamor Sodomorum & Gomor- 60
ræ impletus eſt,& delicta eorum magna valde.Clamorē ſcri *Gene.18.*
ptura ſolet ponere pro tanta impudentia & libertate iniqui-
tatis,vt nec verecundia, nec timore abſcondatur. Et dixit, 61
quia non perdā ſi inuenero ibi quadragintaquinque. Super- *Gene.19.*
fluum videtur, quia & ideo in codicibus nōnullis Latinis non
legitur. Nunquid domine ſi loquar.ſubauditur,iraſceris:aut 62
aliquid huiuſmodi. Cū euerteret dominus ciuitates in qui 63
bus habitant in eis. In omni loco vbi intrauerimus ibi. Et 64
aperuit Deus oculos eius,& vidit puteum aquæ viuæ.Locutio 65
eſt,nō enim clauſis oculis erat:vnde iam in principio libri lo- *Gene.21.*
cuti ſumus,vbi ſcriptū eſt,Et aperti ſunt oculi eorum. Et terra *Gene.22.*

in qua

66 in qua inhabitaſti in ea. Et diſpoſuerunt ambo teſtamen-
67 tum,vel teſtati ſunt ambo. Amat ſcriptura teſtamenti nomine
68 pactum appellare, Accipe filium tuum dilectum. Illa locu-
Gene.21. tione dictum eſt,accipe qua etiam ad Agar de filio eius. Et
Gene. 3. reſpiciens Abraham oculis, cum ſufficeret, reſpiciens. Per
69 memetipſum iuraui, niſi benedicens benedicam te. Ac ſi di-
70 ceret, Per memetipſum iuraui, quòd benedicens benedicam
te.aut nullo verbo audito ſimpliciter per memetipſum iura-
ui,benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo ſe-
71 men tuum. cum ſufficere poſſet, multiplicabo. Et nuntia-
tum eſt Abrahæ dicentes cum conſuetudo loquendi habeat,
nuntiauerunt Abrahæ dicentes: aut nuntiatum eſt à dicenti-
72 bus. Et ſurrexit Abraham à mortuo ſuo. Non dixit à mor-
Gene.23. tua ſua.Et iterũ de eadem,Et ſepeliam,inquit, mortuũ meum.
quod non neutro quaſi corpus mortuũ. ſed in maſculino ge-
73 nere dictum Græca ſcriptura demonſtrat. Et adiurabo te
Gene.24. per dominum Deum cœli & terræ Græci non habent,per,ſed
74 iuro te dominum Deum cœli. Cum quibus ergo habito in
75 eis. Nequando noluerit mulier ire mecum. Mulierem fœ-
76 minam appellare, proprium eſt illius linguæ. In terram de
77 qua exiſti inde. Attende tibi ne reuoces filium meum illuc.
78 His verbis ſolet cõminatio declarari. Et poſuit puer manũ
ſub femore Abrahæ,& iurauit ei de verbo hoc. Ergo locutio
eſt qua dixerat Abrahã adiuro te,ac ſi dixiſſet, iura mihi. non
autem ſolemus ſic loqui, ſed obſeruandum eſt, verum ſint in
ſcripturis aliæ ſimiles locutiones, Nam quod dixit Abraham,
ſi noluerit mulier venire tecum, purus eris à iuramento hoc
manifeſtauit ita ſe dixiſſe,adiuro te,tanquã diceret,iura mihi.
79 Quod ſcriptum eſt de Rebecca: Virgo autem erat ſpecioſa
valde, virgo erat,vir non cognouerat eam, iſta repetitio com
mendationem virginitatis inſinuat. Sed cur additum ſit, vir
non cognouerat eam, niſi locutionis ſit: mirum ſi poſſit acci-
pi ita vt virgo nomen ſit ætatis, non integritatis. Græci autẽ
non habent,cognouerat, ſed cognouit,quod videtur inconſe-
80 quens. Adorauit domino, quod nobis vſitatum eſt dicere,
81 adorauit dominum. Quoniam non dereliquit iuſtitiam &
veritatem à domino meo,id eſt,iuſtitiam & veritatẽ quæ eſt à
82 domino meo: ac ſi diceret, quã fecit dominus meus. Et cur-
rens puella nuntiauit in domũ matris ſuæ. quaſi non eſſet ipſa
83 & patris domus. Et aquam lauare pedibus ipſius & pedibus

viro

virorũ qui cum eo erant. Dominus cui placui ante ipſum, 84
ipſe mittet angelum ſuum tecum, quaſi non ſufficeret, cui pla
cui: an poterat ei placere niſi ante ipſum? Si tu proſperas 85
viam meam, qua ego nunc ingredior in eam. Cum verba 86
ſua narraret ſeruus Abrahæ, quæ dixit acceſſurus ad fontem,
ita narrauit. Et erit virgo cui ego dixero, Da mihi bibere pu-
ſillum aquæ de hydria tua: & dicet mihi, Et tu bibe & came-
lis tuis hauriam: Hæc mulier eſt quam parauit dominus famu
lo ſuo Iſaac. Quibus verbis ſatis euidenter expreſſum eſt etiã
mulieres appellatas locutione Hebraica quæ virgines eſſent.

Et benedixi dominum Deum domini mei Abrahã. Hono 87
rificentiæ locutio eſt, & familiariſsima ſcripturis. ſicut Deus
Heliæ. Renuntiate mihi vt redeam dexterã aut ſiniſtram. 88
Per dexterã ſcilicet proſperitatem, per ſiniſtram aduerſitatẽ
ſignificauit, id eſt, dexteram ſi conceſſerint, ſiniſtram ſi non
conceſſerint. Nam vtique ea via rediturus fuerat qua vene-
rat, Quam locutionem ſcripturarum etiã cætera earum loca
indicabunt: quia dextera nominatur in omnibus bonis, ſini-
ſtra in malis: ſiue fœlicitas & infœlicitas, ſiue iuſtitia & iniu-
ſtitia: & aliquãdo dextera in æternis ſiniſtra in temporalibus.

Hæc ſunt nomina filiorum Iſraël ſecundum nomina gene 89
rationes eorum. Tanquam dixiſſet, Secundũ quæ nomina ge *Gene. 25.*
nerationes eorum appellatæ ſunt. Accepit Rebeccã filiam 90
Bathuel Syri de Meſopotamia ſororẽ Laban Syri ſibi in vxo-
rem. Cum poſſet dici tantummodo, Vxorem, aut ſibi vxorem.

Et ei erant gemini in vtero eius. Cum poſſet nõ addi quod 91
dictum eſt, eius. Creuerunt autem iuuenes Eſt talis locutio 92
& apud autores ſeculares, ſicuti eſt, Et ſcuta latentia condunt:
id eſt condendo latentia faciunt. Sic & hic, Creuerunt iuuenes,
cum infantes eſſent, intelligitur creſcendo facti ſunt iuuenes.

Iacob de Eſaü, Vende mihi hodie primogenita tua mihi, *Gene. 26.*
Sic enim habent codices Græci. Videntes vidimus quia eſt 93
dominus tecum, & diſponemus tecum teſtamentum. Amant 94
ſcripturæ pro pacto ponere teſtamentũ, id eſt, *διαθήκην*, quod
Latini habent, Et diſponemus tecum teſtamentum ne facias
nobiſcum malum: tanquam diceretur, Vt paciſcaris non fa-
cere nobiſcum malũ. Et vocauit filium ſuum ſeniorẽ Eſaü, 95
& dixit. Hoc loco ſenioris nomẽ non ſignificat ætatẽ grauem,
ſed ex comparatione maiorem. Nunc ergo ſume vas tuum, 96
pharetramq́; & arcum. Non dixit, vaſa ſed vas. Quod autem
intelli

intelligi voluit, non apparet,niſi forte locutio eſt, vt per vas
pharetram voluerit intelligi, & exponendo quid dixerit vas,
adiunxit pharetrámq; & arcum, Tanquam dixerit,Sume vas
tuum & pharetram:veluti ſi diceret,Sume vas tuum,id eſt pha
retram.Deinde aliud, & arcum, quod non ad aliud vas per-
tineret quod eſt pharetra. Aut certe pharetram & arcum vas
voluit appellare, ſingularem ponens numerum pro plurali,
tanquam ſi diceret,Accipe veſtem tuam: quo nomine intelli-
geremus plures veſtes, ſicuti intelligimus militem pro mili-
97 tibus, & multa ſunt talia. Exi in campum, & venare mihi
98 venationem, Et vade ad oues,& ſume mihi duos hœdos te-
neros & bonos, Nomine ouium vtriuſque pecoris genus ſi-
99 gnificauit, quod in eiſdem paſcuis ſimul erant. Et det tibi
benedictionē patris tui Abraham. Iſaac dicit filio ſuo de auo
100 eius:patre ſuo. Exiit in Meſopotamiam Syriæ. Quaſi Meſo-
Gene.28. potamia dicatur niſi Syriæ: quanuis hoc ſeptuaginta habere
non perhibentur Syriæ, ſed cum aſteriſco ſcriptum eſt.
101 Deus ad Iacob, Non derelinquam te donec faciam omnia
quæ tecum locutus ſum.Quaſi dimiſſurus eum cum fecerit,nō
102 vtiq;,ſed locutio eſt. Surrexit Iacob de ſomno ſuo, & dixit:
Quia eſt dominus in loco hoc, ego autē ignorabam. Plenus
103 ſenſus eſt,etſi non habeat, Quia. Eſt dominus in loco hoc,
Ac ſi diceret,Eſt hic demonſtratio domini,nō enim dominus
104 in loco eſt. Iacob interrogans quod ait,Noſtis Laban filium
Gene.29. Nachor? Cum eſſet filius Bathuel. Intelligendum eſt nobilio-
rem fuiſſe Nachor,& merito dignitatis eius factum eſſe,vt de
ipſo interrogaret:filium autem dici & aui & proaui vltra ma-
ioris alicuius eum qui ex illo propagatur,vſitatiſsimæ locutio
nis eſt.Hinc eſt quod & Iſaac patrem filij ſui appellauit Abra-
105 ham, ſicut paulo ante cōmemoraui. Adhuc eſt dies multa,
106 nondum eſt hora congregandi pecora. Et dedit illi Laban
ancillam ſuam ipſi vxorem Plenum eſſet,etſi,ipſi non addere-
107 tur. Si inueni gratiam ante te, auguratus eſſem: benedixit
Gene.30. enim me Deus in introitu tuo.Non videtur conſequens,quia
hic dicendum fuit,Si inueniſſem gratiam ante te, auguratus
eſſem:Nunc autē ſi inueni,Ordo eſt,Si inueni gratiā ante te,
permitte me augurari. Ita enim dixit, Auguratus eſſem,tan-
108 quam diceret,O ſi auguratus eſſem, id eſt, ad bonū augurium
109 te in domo mea haberem. Exaudiet me iuſtitia mea in die
Gene.31. craſtino,id eſt exaudiri me faciet. Et vidit Iacob faciem La-
ban

ban,& ecce non erat ad eum ſicut heſterna & nudiuſtertiana
die. Famliariſsima in ſcripturis locutio: Heſterna & nudiuſter
tiana die, pro tempore præterito poſuit. Et vidi oculis meis 110
in ſomno. Cum clauſi ſint in ſomno oculi corporis. Ego 111
ſum Deus, qui apparui tibi in loco Dei. Locutio eſt. An Deus
in loco Dei ſic accipiendum eſt, quo modo pluit dominus à
domino filius à patre? Reſpõdens autem Iacob dixit ad La 112
ban: Dixi enim, ne forte auferas filias tuas à me &, omnia
mea. Intrauit autem Laban & ſcrutatus eſt in domo Liæ. 113
Aduertendum eſt quo modo dicatur domus vxoris cum in
itinere comprehenſi ſint à Laban. Niſi forte conſuetudo ſcri-
pturarum dicit domum pro cubiculo vel tentorio, quo modo
etiam aucillarum domos dicit. Iacob dicit ad Laban, quia 114
ſcrutatus es omnia vaſa domus meæ. Nunc vnam domum di-
cit, cuius membra erant domus vxorum eius & concubina-
rum: vt intelligatur domus appellatas cum eſſent cubicula aut
tentoria, quos etiã papiliones vocant. Niſi Deus patris mei 115
Abraham & timor Iſaac affuiſſet mihi. Patrem ſuum appellat
auum ſuum, ſicut ei dixerat Iſaac pater eius. Miſit autem 116
Iacob nuncios ante ſe ad Eſaü fratrem ſuum in terra Seir, in *Gene.32.*
regionem Edom & mandauit illis dicens, Sic dicetis domino
meo Eſaü: ſic dicit puer tuus Iacob, cũ Laban habitaui & de-
moratus ſum vſque modo,& facti ſunt mihi boues & aſini &
oues & pueri & puellæ, & miſi nuntiare domino meo Eſaü.
Non dixit, mihi nuntiare tibi. Si interrogauerit te Eſaü di- 117
cens, cuius es? & quo vadis? & cuius hæc quæ antecedunt te?
& dices. pueri tui Iacob Plenum eſſet & integrum etiam ſi,
&, non haberet. Munera miſit domino meo Eſaü, & ecce 118
ipſe poſt nos. Dicendum autem fuerat vſitata locutione, mu-
nera miſit domino meo tibi, aut domino ſuo tibi. Surrexit 119
autem eadem nocte, & accepit vxores duas & duas ancillas.
Hic diſtinguitur ab vxoribus, quas prius vxores ſcriptura di-
xerat. Et accepit duas vxores & duas ancillas. Notandum eſt
quemadmodũ dicatur conſuetudine ſcripturarum, accepit: nõ
enim tunc eas duxit, aut tunc à ſocero accepit. Quod habẽt 120
Latini codices, & oues & boues fœtantur, Græci habent fœ- *Gene.33.*
tantur ſuper me: Quod ea ſignificatione dictum eſt, vt intelli-
gatur, ſuper ſolicitudinem vel curem meam: quo modo ſole-
mus loqui cum dicimus, ſuper caput noſtrũ eſſe aliquid cuius *Gene.34.*
maximã curam gerimus. Et filij Iacob venerunt de campo, 121

Digitized by Google

Et cum audiſſent compuncti ſunt viri,& triſte erat illis valde quod turpe fecerat in Iſrael, quod dormiſſet cum filia Iacob, & non ſic erit. Difficile talis locutio reperitur in ſcripturis, non inducta, perſona loquentium, ſcriptorem verba eorum interpoſuiſſe, Non enim ait,& dixerunt: ſed hoc tacito verba dixit eorum. Nam qui alij dicere potuerunt, & non ſic erit:
122 niſi qui grauiter indignati vindictam moliebantur. Notandum quòd Emor loquẽs de Dina ad Iacob & filios eius, filiam
123 dicit veſtram, non dicit filiam tuam ſororem iſtorum. In hac ſimiles erimus vobis & habitabimus in vobis. id eſt, inter
124 vos. Appoſitus enim erat filiæ Iacob. id eſt, amabat eam.
125 Et filium eius Sichem interfecerunt in ore gladij. ac ſi di-
126 ceret, gladio. Quæ abſtulerunt filij Iacob de ciuitate Sichimorum Salem cum eam expugnaſſent, ſic enumerãtur, Oues eorum, & boues eorum, & aſinos eorum quæcunque erant in ciuitate,& quæcunque erant in campo tulerunt, & omnia corpora eorum captiuauerunt,& diripuerunt quæcunq; erant in ciuitate, & quæcunque erant in domibus. Inter hæc omnia non ſatis intelligitur quid dixit, & corpora eorũ: neque enim ſuſpicandum eſt, quod corpora abſtulerunt peremptorum, ſed rerum intelligenda ſunt, quæ corporaliter poſsidentur: vt eorum ſit executio quod ſequitur, & ſupellectilem, & cætera, ſicut in iure dicitur, traditio corporum, Quanquam Græci σωμάτια ſeruos appellant vſitatiſsima locutione, ſed quia non σωμάτια. ſed σώματα hic dictum eſt, non eſt temere confirmandum, ſeruos ſignificatos: fieri tamen poteſt vt hoc ma-
127 gis ſit. Cum gentem Edom, id eſt, Idumæorum comme-
Gene.36. moraret ſcriptura, & qui in ea regnaſſent: poſtea dicit, Hæc nomina principum Eſaü ſecundum loca eorum in regionibus eorum & in gentibus eorum. gentes appellans vnius gentis, propter familiarum multiplicatas generationes, cum etiam ipſe Edom vocaretur: vnde & gens quam propagauit cogno-
128 minata eſt, cuius vtique pater fuit. Cum audiſſet autem
Gene.37. Ruben. liberauit eum de manibus eorum,& dixit, non feriamus eum in anima. Non ergo liberauit eum, & inde hoc dixit: ſed hoc dicendo eum liberauit. Prius ergo dixit, liberauit eum, & deinde breui recapitulatione quo modo eum libera-
129 uerit, inſinuat, Non feriamus eum in anima. hoc loco nomine animæ vitam corporis animati ſignificat, per efficientem id quod efficitur. Secundum hoc videri poteſt etiam ad

diabo

diabolum dictum eſſe de Iob, Animam eius ne tangas: id eſt, *Iob 2.*
ne occidas eum. Nam ſecundum illam ſignificationem qua
natura animæ commemoratur, illud à domino dicitur, No-
lite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non poſ-
ſunt occidere. Quod Iudas dicit, Manus autem noſtræ non 130
ſint ſuper eum. hoc eſt quod dici à nobis ſolet, manus ei non *Matth. 10*
inferamus. Quoniam frater noſter & caro noſtra eſt. non 131
aliud, ſed bis hoc idem dictum eſt, tanquam exponendo quid
ſit frater noſter, id eſt caro noſtra, quòd ex eadem carne fue-
rant procreati. Occiderunt hœdum caprarum. Sic ſolet 132
loqui ſcriptura, Quemadmodũ in Pſalmo, ſicut agni ouium: *Pſal. 113.*
quaſi poſsit eſſe aut hœdus niſi caprarum, aut agnus niſi
ouium. Et nuntiatum eſt nurui eius Thamar, dicentes. 133
Dicendum autem fuit, Nuntiauerunt dicentes. Et depoſi- *Gene. 38.*
tis veſtimentis viduitatis ſuæ à ſe. Quid minus eſſet, ſi non 134
adderetur à ſe? Et non appoſuit amplius ſcire eam, pro eo 135
quod eſt miſceri ei. Et inuenit Ioſeph gratiam in conſpe- 136
ctu domini ſui. Hæc locutio nulli eſt ignota in ſcripturis. *Gene 39.*
Et neſciebat quæ circa eum erant. Apud Græcos vſitata eſt 137
vulgo locutio, apud nos recta non eſt, ſed Neſciebat aliquid
dicimus. Præter panem quem ipſe edebat. Per panem vti- 138
que omnia intelligi voluit ad victum eius pertinentia. Vn- *Matth. 6.*
de pro quotidiano victu, panis ſolus poſitus intelligitur in
oratione dominica. Et miſit vxor domini eius oculos ſuos 139
in Ioſeph. Solet & apud nos vulgo eſſe vſitata locutio, pro eo
quod eſt amauit eum. Et ait, dormi mecũ, Et iſta vſitata eſt 140
locutio, pro eo quod eſt concumbe mecum. Et dedit carce- 141
ris cuſtos, carcerem per manũ Ioſeph, pro eo quod in manus *Gene. 40.*
Ioſeph, per quod ſignificat in poteſtate. Et dixerunt ſomniũ 142
vidimus, & non eſt qui interpretatur illud. Cũ ſomnium ſuum
vnuſquiſque vidiſſet. non dixerunt ſomnia vidimus, ſed ſom-
nium vidimus. Tres fundi, tres dies ſunt. non dixit tres dies 143
ſignificant. Et multum hæc locutio notanda eſt, vbi aliqua ſi-
gnificantia earum rerum quas ſignificat nomine appellan-
tur. Inde eſt quod ait Apoſtolus, Petra autẽ erat Chriſtus, non *1. Corin. 10*
ait, Petra ſignificabat Chriſtũ. Et dabis calicẽ Pharaoni in 144
manu eius. cum plenũ eſſet, etiam ſi non adderetur, in manu
eius. Et auferet Pharao caput tuum abs te. Plenũ eſſet etiam 145
ſi non haberet, abs te. Et manducabunt aues cœli carnes 146
suas abs te. Similis ſuperiori locutioni. Et factum eſt poſt 147

Digitized by Google

147 biennium dierum. Quid minus eſſet ſi non haberet, dierum?
148 Surrexit autem Pharao, & non erat ſomnium. Amant ſcri-
pturæ ſic loqui de ſomniis, cum fuerit euigilatum, tanquam
reddita homini veritate vigilantium, tunc illud appareat ſom
149 nium, quod cum videretur, quaſi veritas fuit. Peccatum
meum recordor hodie. Pharao iratus fuit pueris ſuis, & poſuit
150 nos in carcere. Ille loquebatur tanquam de altero. Et vi-
dimus ſomnium ambo nocte vna, ego & ille. quaſi non ſuf-
ficeret quod ambo dixerat. Deinde & hic vidimus ſomnium
dicit, non vidimus ſomnia tanquam vnum ambo vidiſſent.
151 Factum eſt autem ſicut comparuit nobis, ita & contigit.
Factum eſt autem, ſic ſolet ſcriptura ponere: nam plenum eſ-
152 ſet, Sicut enim cõparuit nobis, ita & contigit. Quales nun-
quam vidi tales in tota terra Aegypti turpiores, Dici autem
poſſet more noſtro, quibus nunquam vidi turpiores, aut qua-
153 les nunquam vidi, aut nunquam vidi tales. Exurgens autem
154 dormiui. exurgens ait, pro expergiſcens. Quanta Deus fa-
cit oſtẽdit Pharaoni. Cum illi loqueretur, tanquam de altero
155 dicit. Et conſumet fames terram. Pro, homines qui ſunt in
156 terra. Nunc ergo vide hominem prudentem & intelligen-
tem, & conſtitui te eum ſuper terram Aegypti, & faciat Pha-
rao & conſtituat locorum principes ſuper terram. Quaſi alius
ſit cui dixit, Prouide hominem prudentem, & alius de quo di-
157 xit, Conſtituat Pharao. Congregetur triticum ſub manu
158 Pharaonis: id eſt, ſub poteſtate. Tamen thronũ præcedam
tui ego. Sic ſe habent verba in Græco, quæ dixit Pharao ad
Ioſeph, Sed præcedam tui: vſitata eſt apud Græcos locutio,
apud nos autem dicitur præcedam te. Illud vero, Præcedam
te thronum, nec apud Græcos vſitata perhibetur, ſed præcedã
te throno, id eſt, honore ſedis: quod intelligitur, præcedam te
159 regno: hoc enim illi & poſtea dicit. Ego Pharao, ſine te ne-
Gene. 42. mo extollet manum ſuam ſuper omnem terram Aegypti. tan
quam diceret, Ego ſum rex, tu autem princeps vel præpoſi-
tus Aegypti. Pharao quippe non hominis nomen eſt, ſed re-
160 giæ poteſtatis. Videns autem Iacob quia eſt venditio in
Aegypto, dixit filiis ſuis, Quare ſegnes eſtis? Ecce audiui quod
eſt venditio in Aegypto. Notandum quia id quod audiſſe ſe
161 dicit, vidiſſe eum ſcriptura dixerat. Emitte nobis puſillas
eſcas vt viuamus, & non moriamur. Vnum horum ſuffice-
ret, aut vt viuamus, aut non moriamur. Paccati ſumus, non
ſunt

ſunt pueri tui exploratores. [quaſi de aliis dixerint, Non ſunt pueri tui exploratores:] Cũ poſſent dicere. Non ſumus : ho- 162
norificentiæ autem more maxime ita loquebantur. Duo- 163
decim ſumus pueri tui fratres in terra Chanaan: cum poſte- *Gene.35.*
rius dicant, quòd vnus eorum non ſit, ipſum ſcilicet Ioſeph non eſſe exiſtimantes, id eſt, periſſe. Hac locutione dictum eſt etiam illud, Hi filij Iacob qui facti ſunt ei in Meſopota- *Ibidem.*
mia, cum ibi non fuerit natus Beniamin. Quod autem dixerunt, ſumus in terra Chanaan, cum eo tempore quo loquebantur in Aegypto eſſent, ſumus dictum eſt, pro habitamus, inde enim venerant ilico redituri, ibi commorantes

Hoc eſt quod dixi vobis dicens, quòd exploratores eſtis. 164
Quid deeſſet, etiam ſi non adderet, dicens?. Ipſi vero ite 165
ducite emptionem tritici veſtri. Ducite pro eo quod eſt ferte. Quia enim ducuntur iumenta in quibus fertur, etiam hoc duci dictum eſt. Nónne locutus ſum vobis dicens, 166
Ne noceatis puero & non exaudiſtis me? Notandum exauditionem non eam ſolam dici qua exaudit Deus. Ipſi autem 167
ignorabant, quia audit Ioſeph: audit pro intelligit. Nam voces audit vtique aure etiam qui non intelligit linguam. Repetitur illa locutio quando narrant patri ſuo quid eis acciderit in Aegypto, & quid dixerint ad Ioſeph, Duodecim ſumus fratres filij patris noſtri, vnus non eſt. puſillus autem cum patre noſtro hodie in terra Chanaan. Multa in his paucis verbis genera locutionum ſunt, & illud quod pauloante memoraui, duodecim ſumus, cum ipſi dicant, vnus non eſt: Et filij ſumus patris noſtri, quaſi poſſent eſſe filij non patris ſui. Puſillus autem cum patre noſtro hodie in terra Chanaan: nec dixerunt, eſt, aut aliquid huiuſmodi. Deinde notandum eſt, quod maxime neceſſarium videtur propter Euangeliſtarum narrationes, quo modo cum ea quæ dicta ſunt dicta eſſe narrantur, non omnino eodem modo repetũtur, cum tamen in diuerſitate verborum nihil ſententiæ depereat veritatis. Nam quòd dixerunt dictum ſibi eſſe à Ioſeph, & in terram mercamini. non inuenitur ab illo dictum. Sine mendacio autem dixerunt, quod ex verbis quæ dixerat in eius voluntate cognouerãt. Neque enim verba ſunt neceſſaria niſi ad exprimendam, & in audientium notitiam perferendam quantum poſſumus voluntatem. Et erat vniuſcuiuſque alligatura ar- 168
genti in ſacco eorum. Non dixit in ſacco eius, aut in ſaccis eo-

169 rum,ſed quaſi vnus ſaccus omnium eſſet. Super me facta
170 ſunt omnia hæc. id eſt,me miſeria onerant. Ait autem illi
Gene. 43. Iudas, dicens. Potuit plenum eſſe etſi non haberet, dicens.
171 Interrogans interrogauit nos homo. Aſsidua eſt talis locutio
in ſcripturis,interrogans interrogauit nos homo,aut interro-
172 gando interrogauit: & ſi qua ſimilia. [Mecum enim man-
ducabunt homines meridie panem. nunquid panes tantum?
Sed ab eo quod excellit & cætera eſt complexa locutio.]
173 Mecum enim manducabunt homines meridie. Quod dicit
meridie, prādium ſignificat quod fit medio die: hoc eſt enim
174 meridies. Vt accipias nos in ſeruos & aſinos noſtros. Non
vtique ſubauditur ſeruos, Nam quod Latini codices ſeruos
habent, in Græcis παῖδας legitur,quod nullo modo aſini poſ
ſunt eſſe. ergo aſinos noſtros tantummodo accipias ſubaudi-
175 tur. Aperuimus ſaccos noſtros, & hoc argentum vniuſcu-
iuſque in ſacco ſuo, Non addidit inuentū eſt: aut apparuit, aut
176 erat, aut aliquid huiuſmodi. Propitius vobis, nolite timere.
In his verbis quibus dictū eſt, propitius vobis, duo verba ſunt
quæ ſubaudiuntur, & ſit & Deus. Plenum eſt enim, propitius
ſit vobis Deus, quod omnino in Græco vſitatiſsimum eſt.
177 Saluus eſt puer tuus, pater noſter, adhuc viuit. Hic expreſ-
ſius oſtenditur pueri nomine ſeruum ſolere ſignificari. Non
178 enim in illo ſene poſſet hoc eſſe nomen ætatis. Non pote-
rant Aegyptij manducare cum Hebræis panes. abominatio
eſt enim Aegyptiis. Illa locutio frequentatur, vt in panibus
179 omnes eſcæ intelligantur. Magnificata facta eſt autem pars
Beniamin præ partibus omnium quintupliciter ad illorum.
Iam quia dictum erat præ partibus omnium, potuit non dici
180 ad illorum. Inueniens autem eos dixit, ſecūdum verba hæc.
Gene. 44. potuit dicere, dixit eis verba hæc. An forte non locutionis ge-
nus eſt, ſed intereſt etiam ſententiæ. Aliud enim eſt ipſa ver-
ba dicere, aliud ſecundum ipſa: vt quæcunque alia dicta fue-
rint eadem ſententia teneatur, quæ in illis verbis compre-
henſa eſt, hoc eſt ſecundum ipſa, etiam ſi non ipſa. Sed quia
ſequitur illis reſpondentibus, Vt quid loquitur dominus ſecun
dum verba hæc, qui vtique dicere debuerunt vſitato more, vt
quid loquitur dominus verba hæc, conſtat eſſe locutionis ge-
181 nus. Abſit à pueris tuis facere ſecundum verbum hoc. po-
tuerūt dicere, abſit à nobis, ſed illa honorificētia eſt vſitata ſcri
pturis ſic dicere tāquā de aliis: Pueris autē pro ſeruis dictū eſt.

Et nos

Et nos autẽ erimus ſerui domino noſtro. Etiam hic, παῖδες 182
Græci habent, hoc eſt pueri, quod tam aſsidue ſcriptura pro
ſeruis ponit, vt difficile inueniatur non iſto nomine appellare
ſeruos. Quo modo autem aſcendam ad patrem, cum puer 183
non ſit nobiſcum, vt non videam mala quæ inuenient patrem
meum? [Magis conſuetudo loquẽdi exigebat dici, vt videam
mala quæ inuenient patrẽ meum?] hoc eſt, quo modo aſcen-
dam vt videam? Nouo itaque loquẽdi more id quod dixit, ac
ſi dixiſſet, non. Sic enim vſitatus ordo iſte verborum eſt. Non
aſcẽdam ad patrem, cum puer nõ ſit nobiſcum, vt non videam
mala quæ inuenient patrem meum. Quando fleuit Ioſeph 184
cum recognoſceretur à fratribus ſuis, ait ſcriptura, Audierunt
autem omnes Aegyptij, & auditum eſt in domo Pharaonis:
deinde ſequitur quod narrabat, Dixit autem Ioſeph ad fratres
ſuos. Prius itaque ſcriptura dixit, quod poſtea factum eſt. Hoc
enim famæ celebritate accidit, vt omnibus Aegyptiis notum
fieret, & poſtea reuerſa eſt narratio ad id quod dicebatur bre-
ui recapitulatione. Et diuulgata eſt vox in domo Pharao- 185
nis dicentes, Venerunt fratres Ioſeph. dicentes poſuit pro di-
centium. Vox enim dicentium diuulgata eſt, venerunt fratres
Ioſeph. At ille reſpondit, quid eſt, dicens: Ordo eſt, At ille 186
reſpondit dicẽs, quid eſt. Deus dixit ad Iacob, Ego deſcen- *Gene. 46.*
dam tecum in Aegyptum, & ego aſcẽdere te faciam in finem. 187
Sic habent Græci, quod Latini habent, & ego deducam te in
finem. Iudam autẽ miſit ante ſe ad Ioſeph, vt venirent ſibi 188
obuiam iuxta heroum ciuitatem. Neſcio vtrum heroum no-
men facile in ſcripturis reperiatur. In verbis Ioſeph quibus 189
ait ad fratres ſuos, Aſcendens nunciabo Pharaoni & dicam
ei, Fratres mei & domus patris mei qui erant in terra Cha-
naan, venerunt ad me: viri autem ſunt paſtores. Viri enim pe-
corum nutritores erant, & iumenta & oues & omnia ſua ad-
duxerunt. Quod interpoſitum eſt, viri enim pecorum nutrito-
res erant, ex perſona ſua ſcriptor interpoſuit, & redit ad ver-
ba Ioſeph, adiungendo & iumenta & omnia ſua adduxerunt,
vt ordo ſit in verbis Ioſeph: Viri autem ſunt paſtores, & iu-
menta & oues & omnia ſua adduxerunt. Dixit autem Pha- 190
rao ad Iacob, Quot anni dierum vitæ tuæ? ſubauditur ſunt. *Gene. 47.*
Puſilli & maligni fuerunt dies annorum vitæ meæ. Puſil- 191
los pro paucis poſitum eſt. Neque enim vitæ alicuius quàm
cæterorum dies poſſunt eſſe horarum ſpacio breuiores. Hoc

autem Iacob ex cōparatione dixit vitæ maiorũ ſuorum. Nam
192 vtique centũ triginta annos quos ille iam agebat, nemo nunc
viuit. Triticum ſecundum corpus, id eſt,ſecundum nume-
193 rum corporum. Per corpus etenim,numerum corporum:per
numerum corporum,numerum hominum ſignificat. Inua-
194 luerat autem fames valde, & defecit terra Aegypti. Terra,
poſuit pro hominibus qui erant in terra. Venerunt autem
omnes Aegyptij ad Ioſeph dicētes, Da nobis panes. Panes per
195 triticum ſignificat,locutione per id quod efficitur,id quod ef-
*Pſal.*118. ficit. Et facta eſt terra Pharaoni, Non ait Pharaonis, Amat
ſic loqui ſcriptura ſicut in Pſalmo dictũ eſt, Et cuſtodiuit legē
tuã, hæc facta eſt mihi, quia iuſtificationes tuas exquiſiui. De
196 lege Dei dixit, Hæc facta eſt mihi,id eſt, in meam vtilitatem.
Præter terrã ſacerdotum tantũ non poſſedit Ioſeph, quaſi
197 dixiſſet, præter terrã ſacerdotum tantum, omnē terram poſ-
ſedit Ioſeph. Et poſuit illis Ioſeph in præceptũ vſque in ho-
diernum diē in terra Aegypti, vt præſtent quintas Pharaoni.
Hinc intelligitur Pharaonis nomen poteſtatis fuiſſe regalis,
quod dixit,vſq; in hodiernum diem. Nō enim illi qui tūc fuit,
198 præſtare poterãt Aegyptij vſq; ad illum diem quo iſta ſcribe-
bantur, quando ille non iam viuebat. Et fuerunt dies Iacob
199 annorum vitæ eius. Dies annorum ſæpe dicit ſcriptura, cum
*Gene.*48. ſemel poſſet annos dicere. Quod ſcriptum eſt, Nunciatum
eſt Ioſeph, quia pater tuus turbatur, Aliqui codices habēt ve-
xatur,aliqui æſtuatur,& aliud alij,ſicut interpretari Latini po-
tuerunt, quod Græce ſcriptum eſt, ἐνοχλεῖται. Ideo autem tur-
batur accōmodatius dici videtur, quia hoc dici ſolet de iis qui
afflictatione corporis morte propinquãte iactãtur. Et ex hoc
etiã turba ὄχλος dicitur. Eſt enim turba multitudo inordina-
200 ta,non ſicut populus quod δῆμος dicitur, nec ſicut plebs quod
λαός dicitur, ſed ſicut ὄχλος quod turba dicitur. Iacob be-
nedicens nepotes ſuos filios Ioſeph, ait inter cætera, Et inuo-
cabitur in his nomen meũ & nomē patrũ meorum. Vnde no-
201 tandũ eſt non ſolum exauditionē, ſed etiã inuocationem dici
202 aliquãdo quæ non Dei, ſed hominũ ſint. Hic enim primiti-
*Gene.*49. uus, minus habet eſt, ſecundum codices Græcos. In benedi-
ctione Ioſeph ait inter cætera Iacob, Inde qui confortauit Iſ-
203 raël. mirum ſi nō ſubauditur,eſt:vt planũ ſit. Inde eſt qui con-
*Gene.*50. fortauit Iſraël. Quod ſcriptum eſt, Dixit Ioſeph ſeruis ſuis
ſepultoribus, vt ſepelirent patrē eius. non inuenit lingua La-
tina

tina quēadmodum appellaret ἐνταφιαστὰς. Nō enim ipſi ſepeliunt, id eſt, terræ mādant corpora mortuorum, quod non eſt Græce ἐνταφίασαν, ſed ἔθαψαν. Illi ergo ἐνταφιασταὶ id agunt quod exhibetur corporibus humandis, vel condiendo vel ſiccando, vel inuoluendo & alligando, in quo opere maxime Aegyptiorum cura præcellit. Quod ergo dicit etiā ſepelierunt, curauerunt intelligere debemus. Et quod dicit quadraginta dies ſepulturæ, ipſius curationis accipiēdæ ſunt. Sepultus enim
ille non eſt niſi vbi ſe mandauerat ſepeliri. Loquimini in 204
aures Pharaonis. locutio eſt vſitata ſcripturis. Et dixit Pha- 205
rao ad Ioſeph, Deſcende & ſepeli patrem tuum. Etiam ſi per ,
potentes illos per quos Ioſeph mādauerat Pharao, dixit, quòd
perferrent ad Ioſeph, non vtique dixit niſi ipſi Ioſeph. Vnde *Matth.8.*
illud eſt in Euangelio, quòd vnus Euangeliſtarum dicit Centurionem veniſſe ad dominum & dixiſſe illi, Puer meus ia- *Luce 7.*
cet in domo paralyticus. Alius autem totum diligentius narrans, amicos eum ad dominum miſiſſe commemorat qui
hoc ei diceret, In quibus amicis vtique ipſe venit, cuius in *Matth.10*
eis voluntas præſens fuit. Vnde eſt, Qui vos recipit, me recipit, & qui me recipit, recipit eum qui me miſit. Plan- 206
xerunt eum planctum magnum & validum. Planxerunt planctum non planxerunt planctu, locutio eſt in Latina lingua
non ignota, ſicut dicitur, ſeruitutem ſeruiuit, militiam mi- 207
litauit, & ſimilia. Et redditione reddet nobis omnia mala
quæ oſtendimus ei. Ex hac locutione ait & Apoſtolus, Ale- *2.Timo.4.*
xander ærarius multa mala mihi oſtendit. Oſtendimus enim dictum eſt, vel oſtendit, pro eo quod eſt fecimus, vel fecit.
Accipe iniquitatem ſeruorum Dei patris tui. Noua lo- 208
cutio eſt, accipe iniquitatem pro ignoſce, aut remitte, aut
obliuiſcere. Sed puto inde eſſe dictum, accipe, ac ſi diceretur, 209
æquo animo accipe, hoc eſt, noli indigne ferre. Et venientes ad eum dixerunt. Non iterum venerunt, ſed quod dictum fuit, iterum dictum eſt, Solet hoc facere ſcriptura.

DIVI AVRELII AVGVSTINI, LOCVTIONIS DE EXODO

LIBER SECVNDVS.

1 ET inualeſcebant valde valde. Quid
eſt quod dictũ eſt de obſtetricibus,
Exod. 1. Et fecerunt ſibi domos, quoniam ti-
muerunt Deum? Prædictũ eſt enim
Benefaciebat Deus cum obſtetrici-
bus. Et ad hoc videtur pertinere ꝙ
fecerant ſibi domos timẽdo Deum,
tanquam beneficia Dei ad hoc eis
profuerint, vt facerent ſibi domos.
Nunquid antea non eas habuiſſe domos intelligendum eſt?
An ad diuitias hoc verbum pertinet, vel potius ad aliquas rei
familiaris idoneas facultates? Huic enim ſimile videtur, quod
ait etiã Iacob poſt quatuordecim annos ſeruitutis ſuæ ſocero
Gene. 30. ſuo volẽti eum adhuc apud ſe tenere. Nunc ergo quando fa-
ciam & ego mihi domũ, dixerat enim quod creuerint pecora
Laban ſub illo: Sicut & ipſe Laban cõfeſſus fuerat dicens. Be-
nedixit me Deus in introitu tuo. Cum ergo dicit, quãdo faciã
& ego mihi domum? ſubintelligitur, ſicut & tu. Hoc videtur
enim valere quod ait, & ego, vt ad ipſam domũ faciendam vi-
deatur pertinere quod conſequẽter ad Laban merces ipſa ſta-
2 tuenda proponitur. Et omne fœmininum viuificate illud.
3 Sic enim habẽt Græci, Latini non habẽt, illud. Erat autem
quidam de tribu Leui, & ſumpſit ſibi de filiabus Leui. intelligi-
Exod. 2. tur vxorem: quod quidam Latini interpretes etiam addẽdum
Græce 4 putauerunt. Sequitur autẽ, Et habuit eam & cõcepit. Quid
ſic ſcribitur ſit tibin, ideo difficile eſt noſſe, quia nec Græcus interpres ex
θίβην 5 Hebræo, nec Latinus ex Græco vertit hoc nomen, ſed trãſtu-
πεπύξε. lit vt inuenit. Timuit autẽ Moyſes & dixit, Si ſic diuulga-
tum eſt verbũ hoc. Duo ſunt in hac locutione attẽdenda. Pri-
mo, quia pẽdet ſentẽtia, & ſic dimiſſa eſt: Deinde, quia verbum
pro

pro facto poſuit. Et reſpexit filios Iſraël & innotuit illis Pro 6
eo poſitum eſt innotuit, quod egit in eis, quibus Dei curam
erga ſe intelligerent. Videns vidi afflictionem † populi mei
qui eſt in Aegypto. Et dixit Moyſes ad Deũ, Quis ſum, quia 7 † vexationem.
ibo ad Pharaonẽ regem Aegypti, & qui educã filios Iſraël de
terra Aegypti? Dixit autem, quoniam ero tecum. Sic habet 8
Græcus. Latinus autem, Et quis ego dixit: & nõ dixit quia ibo, Exod.3.
& quia educam, ſed vt eam & ducam. Et quod in Græco ha-
bet, dixit autem quia ero tecum, intelligitur vtiq; quod dixerit
ad Moyſem. Totum autẽ hoc Latinus addidit & ait, Dixit au-
tem Deus ad Moyſem, Deus dicit quòd dicat Moyſes filiis Iſ-
raël, Viſitans viſitaui vos, & quæcunque contigerunt vobis in
Aegypto. Græcus habet, viſitatione viſitaui vos. Deus dicit 9
ad Moyſem de filiis Iſraël, & audient vocem tuam. Græcus ha
bet, & exaudiẽt vocem tuam, quia exauditio dicitur hominis,
quod habet Græcus, Poſcet mulier à vicina & ab inquilina 10
ſua vaſa argentea & aurea & veſtem. Græcus habet à cohabi- Exod.4.
tatrice ſua: hoc eſt *συνοίκου*, quod Latini aliqui interpretati ſunt,
à concellaria ſua. Moyſes dicit, Quid ſi nõ crediderint mihi
neq; exaudierint vocẽ meã, quod Latini, audierint, interpre- 11
tati ſunt. Extende manum & apprehende caudam. Græcus
habet: Latinus autẽ, manum tuam & caudam eius interpreta- 12
tus eſt. Et extendens manum apprehendit caudam, & facta
eſt virga in manu eius. Et dixit illi, vt credant tibi quoniã appa 13
ruit dominus Deus patrum ipſorum, Græcus non habet, & di-
xit illi: ſed continuo adiunxit, vt credant tibi, id eſt, verba Dei,
poſt illud factum miraculum: tanquam adhuc loqueretur &
modo ſententiam verborum impleuerit. Nam ordo eſt verbo
rum, Extende manum & apprehende caudam, vt credant tibi:
ſed interpoſita eſt facti narratio, & poſtea reditum, vt cre-
dant tibi. Quod Latinus habet, Et facta eſt manus eius lepro 14
ſa tanquam nix. Græcus non habet, leproſa: ſed tantum, facta
eſt tanquã nix. Quod ſi non audierint vocẽ ſigni primi, Græ 15
cus ſic habet: Latinus autẽ, vocẽ tuam ſigni primi: ſequitur, &
ſic credant tibi voce ſigni ſequentis. Et erit aqua quã ſumes 16
de flumine ſanguis ſuper aridã: vel potius ſuper aridũ, id eſt,
ſuper id quod aridũ eſt: quod Latinus dixit, ſanguis ſuper ter-
ram. Moyſes dixit, Precor domine, non ſum eloquens 17
ante heſternam, & nudiuſtertianam diem. Et virgam hanc 18
ſumes in manum tuam, in qua facies in ea ſigna. cum dici poſ-
ſet,

ized by Google

ſet, in qua facies ſigna: aut certe virgam hanc ſumes in manum tuam & facies in ea ſigna. Nunc vero vtrunque dictum
19 eſt ſolita locutione ſcripturarum. Poſt dies autē illos multos, mortuus eſt rex Aegypti. Dixit autem dominus ad Moyſem in Madiam, Vade perge in Aegyptum: mortui ſunt enim omnes qui quærebant animam tuam. Multa in his verbis genera locutionum notanda ſunt. Primo vade, perge in Aegyptum: tanquam non ſufficeret tantum vade, vel tātum perge. Deinde, mortui ſunt omnes qui quærebant animā tuam: cum ſolum regem Aegypti ſcriptura dixerit mortuum, & de ſolo antea dictum fuerit quòd Moyſem quærebat occidere. An ipſe poſt alios inimicos vltimus mortuus eſt? Quod ſi ita eſt, nō locutio, ſed ſenſus eſt. Item qui quærebant animam tuam, non in malo tātum, ſed etiam in bono dici ſolet in ſcripturis: Nam
Pſal.39. ſicut hic in malo dictum eſt, ſic etiam in Pſalmis, Confundan-
Pſal. 141. tur & reuereantur, qui quærunt animā meam. In bono, Periit ſuga à me, & non eſt qui requirat animam meam. Niſi forte aliquid diſtare dicitur inter quærentes & requirentes, vt illud
20 in malo, hoc in bono intelligendum ſit. Et dicebant ad po-
Exod. 5. pulum dicentes, Hæc dicit Pharao. Quam locutionem piguit
21 Latinum interpretari. Videat Deus vos & iudicet, quoniā execrabilem feciſtis odorem noſtrum palam Pharaone, & palam ſeruis eius, dare gladium in manus eius vt occidat nos: ſic enim habet Græcus. Latinus autem ait quem pro optimo legebamus, vt daretis gladium in manibus eius, qui ſolœciſmus nulla interpretationis neceſsitate factus eſt, qui in Græco non
22 eſt. Statui teſtamentum meū ad illos, ita vt darem illis ter-
Exod.6. ram Chananæorum. Et terram quam incoluerunt, in qua
23 & incoluerunt in ea: ſic enim habet Græcus. Quod vtique & in Græca lingua abſurde videtur ſonare, & tamen ſeptuaginta interpretum authoritas tanta eſt, quos ita loqui non piguit: quid enim & ſi ſenſus hic latet? Quod ſi nullus eſt, ipſa locutio notanda eſt, ne alibi inuenta ſenſum impediat, vel aliquid
24 quærere vbi quærendum non eſt compellat. Quod habet Latinus, Exaudiuit gemitum filiorum Iſraël quemadmodum Aegyptij affligent eos: Græcus habet, *καταδυναστεύουσι*, quod interpretari poſſet, in ſeruitutem redigunt eos, nam vno ver-
25 bo non poteſt. Et locutus eſt Moyſes ſic ad filios Iſraël, & non exaudierunt Moyſem à defectione animi & ab operibus duris. Exaudierunt ait, non audierunt. Ecce enim

eloq

eloquens ſum ego.quod ait Moyſes ad dominum ἄλογος
dixit Græcus,non imperitus, quaſi ἀμαθὴς vel ἄπειρος. Hi 27
ſunt Aaron & Moyſes quibus dixit Deus vt educant filios Iſ-
raël de terra Aegypti. Sic enim habet Græcus. Ecce ego gra-
cili voce ſum,& quo modo exaudiet me Pharao? Notandum
quòd exaudiet dixit, non audiet. Fecit autem Moyſes & 28
Aaron ſicut præcepit illis dominus, ita fecerunt. Quid deeſ- Exod.7.
ſet,ſi non diceretur,ita fecerunt? Si loquetur vobis Pharao 29
dicens, Date nobis ſignum aut portentum,& dices Aaron fra
tri tuo, ſume virgam: nónne locutionis noſtræ conſuetudo
poſcebat & quædam eius integritas vt ita diceretur: ſi loque-
tur vobis Pharao dicens, Date nobis ſignum aut portentum,
dices Aaron fratri tuo,ſume virgam. Quid ergo ibi additum
eſt,&,niſi aliqua proprietate locutionis Hebraicæ,nam neque
Græca eſſe prohibetur. Non mihi videntur ſatis commode
interpretati Latini, σοφισταὶ Pharaonis, vt dicerent ſapientes?
Sophiſtæ enim ſapientes dicuntur. Potuit enim Latinus inter-
pres Sophiſtæ dicere,quoniam non eſt quemadmodum id La-
tine dicatur, & ideo iſto verbo iam vtimur pro Latino, Sicut
Philoſophiam dicimus non ſolum Græce, verumetiam Lati-
ne:ſophiſtæ autem appellantur latinarum literarum eloquen-
tiſsimi authores. Et abſorbuit virga Aaron virgas illorum. 30
ac ſi diceret.draco Aaron. Quod dictum eſt de Pharaone, 31
Ecce ipſe exiit ad aquam. Græcus habet, ſuper aquam. Di- 32
mitte populum meum vt ſeruiat mihi in deſerto, & ecce non
exaudiſti vſque adhuc. Quotiens dicitur exaudiſti,cum homi 33
ni dicatur. Fecerunt autem & ſimiliter incantatores* Aegy- * al. κάκαρ
ptiorum veneficiis ſuis, & induratum eſt cor Pharaonis, & γοι
non exaudiuit eos, ſicut dixit dominus. Quia in vſu ſcripturæ Exod. 8.
eſt.exaudiuit,cum etiam de homine loquitur. Dimitte po- 34
pulum meum vt ſeruiant mihi. non vt ſeruiat, qui loquendi
modus non ferè inuenitur, niſi vbi res ipſa ſingularis pluri-
bus conſtat.Populus enim ſingulari nomine dicitur,ſed cōſtat
ex multis. Sic eſt etiam, Omnis terra adorent te, quia omnis
terra dictum eſt pro hominibus qui ſunt in terra. Ecce ego 35
ferio omnes fines tuos ranis. Sic enim habet Græcus elegan-
tiſsima locutione:vt ranæ ipſæ, plaga intelligatur qua feritur
terra Aegypti. Et eructabit flumen ranas: & aſcendentes 36
intrabunt in domos tuas & in promptuaria cubiculorum tuo-
rum ſuper lectos tuos, & in domos ſeruorum tuorum, & po-
puli

puli tui,& in conſperſis tuis,& in clibanis tuis:& ſuper te & ſuper populum tuum & ſuper ſeruos tuos aſcendent ranæ. Notandum quòd in domos & cætera cum dixiſſet, accuſatiuũ caſum tenuit,& ſuper lectos &c. vbi dixit,ſuper, accuſatiuum ſimiliter ſeruauit.In conſperſis autem & in clibanis ad ablatiuũ ſe tranſtulit: Nam & Græcus mutauit propoſitionem, quam non mutat Latinus Ille enim habet εἰς τοὺς οἴκους in domos: in conſperſis autem ἐν τοῖς φυράμασιν. Vbi mirum ſi non etiam ſenſus eſt, non locutio, vt in conſperſionibus & in clibanis exortas ranas forſitan velit intelligi, non extrinſecus aſcendiſſe vel irruiſſe, & quia eas fluuium eructaturum prædicit,
37 inde impleri omnia. Et extendit Aaron manũ ſuper aquam
Aegypti & eduxit ranas & educta eſt rana, & operuit terrã.
Repetitio à plurali ad ſingularem numerũ traiecta eſt, Nam
vtique rana pro multitudine ranarũ poſitum eſt. Neſcio quo
autem modo per loquendi conſuetudinem imbutis ſenſibus
hominum, ſæpe plus videtur quod ſingulariter quàm quòd
pluraliter dicitur.Nam plus accipitur cum dicitur, verbi cauſa,eſt illic miles,quam, ſunt illic milites: eſt illic piſcis, quàm
38 ſunt illic piſces. Et colligebant aceruos aceruos.Hæc repetitio multitudinem aceruorum ſignificat, & eſt ſcripturis fa-
39 miliaris. Quod habent Latini,Extende manu virgam tuam
& percute terra, non percute terram.Græcus habet aggerem
terræ ſi tamen hoc verbo recte interpretatur quod dictum eſt
40 τὸ χῶμα τῆς γῆς. Fecerunt autem ſimiliter & incantatores
veneficiis ſuis,vt educerent ſcyniphes, & non poterant. Notandum eſt,fecerunt dictum, pro eo quod eſt,conati ſunt facere.Nam vtique ſi fecerunt ſimiliter,proculdubio eduxerunt ſcyniphes:ſed quia ſequitur,vt educerent & non poterant:non ergo ſimiliter fecerunt,ſed ſimiliter facere conati ſunt.Aut ſi forte & ipſi quamuis veneficiis agerent, eadem tamen agendi
41 ſpecie virgam extendebant, quod ſcriptura non expreſsit. Et
42 in terram ſuper quam ſunt ſuper eam. Et glorioſam faciam
in die illa terrã Geſſen,in qua populus meus ineſt ſuper eam.
43 Et dixit Moyſes, Ego exeam à te & orabo Deum,& exibit
cynomyia à Pharaone & à ſeruis eius: quaſi alteri diceret, &
exeam à te, & de altero Pharaone ſubſequeretur à quo eſſet
44 exitura cynomyia. Dimitte populum meum vt mihi ſer-
Exod. 9. uiat. Ecce ego pluam hac hora craſtina grandinem multam.
45 Grando autem multa valde valde. Et deſinent voces &
gran

grando. Notandum eſt ſcripturam voces ſolere appellare to- 46
nitrua, quas voces Dei etiam Pharao ſuperius appellauit di-
cens, Orate pro me ad dominum, vt deſinant fieri voces Dei.
Vbi & illa locutio eſt quod dixit, deſinant fieri voces. Vt nar-
retis in auribus filiis veſtris & filiis filiorum veſtrorum quæ-
cunque illuſit Aegyptiis. Notandum quemadmodum dica-
tur, illuſio ne forte ita ſit dictum, Draco hic quem finxiſti ad *Pſal.*103.
illudendum ei. Et illud in Iob. Hoc eſt initiũ figmenti domini *Iob* 40.
quod fecit ad illudendum ab angelis eius. Ecce ego induco 47
hac hora craſtino die locuſtam multam. Ecce quemadmodũ *Exod.*10.
ſuperius dixit ranam, vbi diximus plerunq; plus intelligi cum
aliquod huiuſmodi ſingulariter dicitur, quàm ſi pluraliter di-
ceretur. Manifeſtum eſt enim plus ſonare, locuſtam multam,
quàm ſi diceret, locuſtas multas. Qui autem & qui ſunt qui 48
ibunt, quotidie dicimus conſuetudine familiariore, quàm qui
& qui ibunt. Non eſt relictum viride nihil in lignis. Dicen 49
dum fuit more locutionis noſtræ, non eſt relictum viride ali-
quid in lignis. Pharao ad Moyſem, Peccaui ante dominum 50
Deum veſtrum & in vobis. ſuſcipite ergo delictum meũ. Hac *Gene.*51.
locutione & ad Ioſeph vſi ſunt fratres eius vbi dixerunt, Ac-
cipe iniquitatem ſeruorum Dei patris tui. Quod Latini ha- 51
bent, Et nemo vidit fratrem ſuum tribus diebus. Græcus ha- *Exod.*10.
bet, Et non vidit nemo fratrem ſuum. Notandum etiam fra-
trem hominis quemlibet hominem dici. Pharao dixit ad 52
Moyſem & Aaron, Ite & ſeruite domino Deo veſtro, præter
oues & boues relinquite: ſic enim habet Græcus: valde inuſita
ta locutio eſt, niſi poſt diſtinctionem ſubinferatur, relinquite,
& ſubaudiatur, iſta, vt ſit ſenſus, Ite præter oues & boues, & re-
linquite iſta. Solet enim talis eclipſis fieri crebro in locutioni-
bus ſcripturarum. Et non relinquimus vngulam. quaſi ab 53
ductis pecoribus poſſet vngula remanere. Quid eſt enim aliud,
non relinquimus vngulam, niſi nec vngulam relinquemus?

Pharao ad Moyſem, attende tibi vltra apponere videre fa 54
ciem meam. pro eo quod eſt, attende tibi ne vltra videas fa-
ciem meam. Et petat vnuſquiſq; à proximo ſuo, & mulier à 55
proxima ſua vaſa argẽtea & aurea & veſtẽ. Notandũ & Aegy- *Exod.*11.
ptios Hebræis proximos dictos. Et erit clamor magnus per 56
totã terrã Aegypti qualis nõ fuit, & talis nõ adhuc apponetur:
in filiis autem Iſraël non muttiet canis lingua ſua ab homine
vſq; ad pecus. Elegãtiſsima locutio eſt, per canẽ quippe extre-
mum

mum ſignificauit vel hominum vel pecorum : ita commen-
dans.quanta in Hebræis quies futura eſſet, Aegyptiis acerba
57 orbitate clamantibus. Accipiant ſinguli ouem per domos
Exod.12. patriarum. Quas dicat patrias,non facile eſt intelligere , vtrũ
ciuitates in quibus commanebant,an potius numeroſas fami-
lias à cuiuſque velut paternitate propagatas.Hoc enim magis
in Gręco ſignificari perhibetur.Si autem pauci ſint qui in do-
mo,ita vt non ſint idonei ad ouem,id eſt,vt ipſa paucitas, non
ſit idonea ad ouem conſumendam : aſſumet ſecum vicinum
proximum ſuum,hoc eſt ipſa domus aſſumet vicinum:homi-
nem proximum pro homine poſuit, ſingularem autem pro
58 plurali. Non enim vnum , ſed quot ſufficiunt. Cum de oue
conſumenda ſcriptura loqueretur,ſecundum numerũ, inquit,
animarũ vnuſquiſq; quot ſufficiat . animas pro hominibus à
59 parte totũ. Sument de ſanguine & ponent ſuper duos poſtes,
& ſuper limẽ in domibus in quibus manducabunt illas in eis.
Cum dixerit in quibus , dixit etiam , in eis more vſitatiſsimo.
Sed manducabunt illas, quæritur quas, & intelligitur carnes.
Hoc enim ſequitur,Et manducabunt carnes hac nocte aſſatas
igni. Quod habẽt Latini codices,Qui manducabunt carnem,
Græci autem habent *κρέας*, id eſt,carnem, ſed genere neutro.
Ideo in Græco eſt,in domibus in quibus manducabunt illa in
eis .Eſt vero illa locutio, vt prius diceret illas, quàm prædice-
ret quid in conſequentibus intelligeretur quas dixerit:ſimilis
Lib.2.quæ ei locutioni quam de filio Moyſi expoſuimus.cum eum vellet
ſtionum de angelus occidere,& exemplum adhibuimus de Pſalmo,Fun-
Exod.q.11. damenta eius in mõtibus ſanctis,diligit dominus portas Sion.
Pſal.86. Cuius enim fundamenta non intelligimus niſi ex conſequen-
tibus.Sic & hic,in quibus manducabunt illas, in eis : id eſt, in
quibus domibus manducabunt illas,intelligitur carnes,de qui
60 bus conſequẽter loquitur. Sumetis autem vobis faſciculum
hyſſopi,& tingetis ex ſanguine qui eſt iuxta oſtium, & linietis
ſuper limen & ſuper ambos poſtes de ſanguine.Et hic faſcicu-
lus hyſſopi plures faſciculos ſignificat,ſicut rana plures ranas,
& locuſta plures locuſtas,Tropus autem iſte quando ſit in re-
61 bus quæ à nobis non ita dici ſolent , obſcuritatem facit. Et
erit cum dicent ad vos filij veſtri,quæ eſt ſeruitus iſta?Et dice-
tis eis,immolatio Paſcha hoc domino : etiam ſi non haberet,
62 & planum eſſet , dicetis eis. Et aduenientes filij Iſraël fece-
runt ſicut dominus præcepit Moyſi & Aaron,ita fecerũt.Non
adde

adderet, ita fecerunt, niſi mos eſſet ſcripturarum. Et factũ 63
eſt in die illa, eduxit dominus filios Iſrael de terra Aegypti.
Ait enim dominus ad Moyſem dicens Omne adaperiens vul- *Exod.13.*
uam maſculina: pluralem numerum intulit ſingulari, quia ip-
ſum quod dictum eſt, Omne adaperiens vuluam, non vtique
in vno ſed in multis accipitur. Similis eſt locutio, Attendite
popule meus Tale eſt & quod paulopoſt ſequitur. Omne quod *Pſal.77.*
adaperit vuluam de armentis & pecoribus quæcunq; tibi nata
erunt. Omne quæcunque tibi nata erunt, ipſe modus eſt locu-
tionis. Omne adaperiens vuluam aſinæ. Græcus habet aſi- 64
ni. modo illo locutionis quam iam in Geneſi notauimus, vbi *Supra lib.*
maſculino pro fœminino poſitum eſt, de morte Saræ dicen- *locutionis*
te ſcriptura, Surgens Abraham à mortuo: &, ſepeliam mor- *de Gene.1.*
tuum meum: & talia ſæpe ibi dicuntur de mortua. Propter *cap. 23.*
hoc ego immolo domino omne quod aperit vuluam maſcu- *Gene.23.*
lina. Similis eſt locutio ſuperiori. Et erit in ſigno ſuper 65
manum tuam, id eſt, ſuper omnia opera: vbi magis ſenſus eſt 66
forſitan quàm locutio. Et excuſsit dominus Aegyptios in *Exod.4.*
medio maris. Græcus habet, & excuſsit dominus Aegyptios 67
medium maris. Vidit autem Iſraël manum magnam quæ *Exod.14.*
fecit dominus Aegyptiis. Tunc cantauit Moyſes & filij Iſ- 68
raël canticum hoc domino & dixerunt dicere, Sic enim habet *Exod. 15.*
Græcus *ἄπαν τῷ λέγειν*. Et non inueniebant aquam vt bi- 69
berent. poterat non habere, vt biberent. Et murmurauit 70
populus aduerſus Moyſem dicentes. Non dicens, ſed dicentes. *Exod.16.*
Ex pluribus enim populus conſtat. Et venerunt omnis ſy- 71
nagoga filiorum Iſraël in eremo. Non dixit, venit, quia ſy- 72
nagoga ex pluribus conſtat. Murmurabant omnis ſynago- 73
ga filiorum Iſraël aduerſus Moyſem & Aaron. Eadem eſt &
iſta locutio. Dixit autem dominus ad Moyſem, Ecce ego 74
pluam vobis panem de cœlo. Manna pluiturus, panes promi
ſit. Locutio eſt qua panis pro alimento ponitur. Amat autem
ſcriptura pluraliter magis panes quàm ſingulariter dicere: 75

Mane videbitis, inquit, gloriam, dum exaudiet murmura
tionem veſtram ſuper Deum, id eſt, quia murmuratis ſuper
Deum. Quod tantũ valet ac ſi diceret, aduerſus Deum. Dein-
de notandum nouo modo hic exauditionem dictam nõ pre-
cantium, ſed murmurantium: cum reprehendat vtique ſcri-
ptura murmurationem: Tanquam hoc dixerit, quòd cogno-
uerit Deus murmurationem eorum, & ipſam Dei cognitio-

76 nem, dixit exauditiovem. Accedite ante Deum exaudiu
enim murmur veſtrum. Iterum exauditionem, non precum
ſignificat & petitionum ſed etiam murmuris malorum: hoc
77 &, poſtea dicit, Deus exaudiuit murmur filiorum Iſraël. Et
ecce in facie eremi minutum tanquam coriandrum. Cum to-
ties Deus dicat faciem terræ, ſicut hic faciem eremi, mirum
eſt vnde homines ita errent cum faciem audierint, vt tale ali-
quid opinentur, qualis hominis facies eſt, vel alicuius animan
78 tis. Secundum numerum animarum veſtrarum vnuſquiſq;
cum commanentibus vobis colligite. Quàm ſæpe ſcripturas
animas homines appellat à parte totum: Non facile autem
carnes pro hominibus, ſed carnē, ſicut eſt, Non timebo quid
Pſalm. 55. faciat mihi caro. Quod apertius in eodem Pſalmo ait, Quid
mihi faciet homo. Non autem diceret ſecundum numerum
carnium veſtrarum: ſicut dixit, ſecundum numerum anima-
5 rum veſtrarum. Et collegerunt illud mane mane: quo
modo puteos puteos, aceruos aceruos, ſic dictum eſt ma-
80 ne mane. Nullus veſtrum egrediatur vnuſquiſque de loco
ſuo die ſeptimo. Quod interpoſitum eſt, vnuſquiſque, potuit
81 & non dici. Non erat autem populo aqua bibere: id eſt, ad
82 bibendum. Et maledicebant populus ad Moyſem. id eſt,
Exod. 17. maledictis agebant Moyſem, hoc eſt maledicebant illi, nam
83 hoc in conſequentibus ipſe dixit, Quid maledicitis mihi? Et
84 murmurabat populus ad Moyſem dicentes. Et virgam in
qua percuſsiſti flumen accipe in manu tua. In qua percuſsiſti
dixit pro eo quod dicimus, de qua percuſsiſti. Et eſt iſta locu-
85 tio creberrima in ſcripturis. Et ſumpſit Iethor vel Iethro
Leuit. 18. ſocer Moyſi holocauſtomata & ſacrificia Deo. Sumpſit pro
eo quod eſt obtulit. An forte ſenſus eſt, non locutio? vt ea ſum
Exod. 17. pſiſſe intelligatur, quæ Moyſes obtuliſſet, quanquam Moy-
ſes nō legitur ſuperius ſacrificaſſe, nec Aaron, nec quiſquam
Hebræorum qui educti ſunt de Aegypto: ſed tantum ſuperius
ſcriptum eſt, quòd altare conſtituerit Moyſes, & appellauerit
illud, dominus meum refugium. Iſtum autem Iethor legimus
ſacerdotem fuiſſe Madiam, id eſt, gentis Madian. Mirum eſt
autem, ſi ad eius aduentum cœpit ſacrificare Moyſes, & non
86 potius ipſe Iethor qui iam ſacerdos erat. Graue tibi verbū
87 hoc: ſubauditur, eſt. E●demonſtrabis illis vias in quibus
88 ambulabunt in eis. Verbum autem graue referebant ſuper
Moyſem. Sic enim habet Græcus, quod Latini interpretati
ſunt,

ſunt, ad Moyſem. Illa ſanè locutione ipſa etiam cura ſignifi-
catur,quia dictum eſt ſuper Moyſem, velut onus ei ſignifice-
tur interpoſitum. Verbum autem graue,dictum eſt pro quæ-
ſtione graui. Vnde ſequitur,Omne autem leue verbum iu- 89
dicabunt ipſi Quod Græcus habet ἐπονομάσω ſupernomina-
uero, aut annominauero expreſsius dicitur, quod vſitatius
cognominauero nonnulli interpretati ſunt. Sed non habet
neceſſariam ſignificationem cognominauero: propinquius
autem dicitur cognominauero quàm nominauero: Nam &
hoc aliqui interpretes dixerunt. Et veniam ad te & benedi- 90
cam te. Cum ſuperius pluraliter loqueretur,facietis & immo- *Exod.* 20.
labitis: dicit, veniam ad te, tanquam ipſi Iſraël, id eſt,populo.
Et hæ iuſtificationes quas pones coram illis, Si emeris ſer- 91
uum Hebræum,& cætera. Notanda locutio, quemadmodum, *Exod.* 21.
cum illud dictum ſit ad Moyſem, hoc eſt, Hæ ſunt iuſtifica-
tiones, quas appones coram illis: iam ad populum ipſum cæ-
tera dicuntur quaſi ad Moyſem,Si emeris ſeruum Hebræum;
Non enim hoc Moyſi dictum eſt, ſed quod populo, tantum
ipſi populo dicebat, Pertundet ei dominus auriculam de ſu-
bula, & ſeruiet in ſempiternum, vel in æternum. quod Græ-
cus habet εἰς τὸν αἰῶνα. Ecce quemadmodum ſcriptura mul-
tis locis dicit ſecundum hoc verbum græcum ſempiternum
vel æternum. Vbi non intelligitur æternitas illa ſecundum
quam nobis æterna promittuntur,vel ſecundum quam à con-
trario igne æterno mali cremabuntur: neque enim ſeruus iſte
qui viuere in æternum nō poſſet, poſſet ſeruire in æternum:
ſed intelligitur æternum dictum: cuius temporis finis non
eſt: aut certe aliquid hoc ſacramento ſignificatur æternum.
Dabo tibi locū in quem fugiat ibi qui occiderit.. Si quis 92
percuſſerit ſeruum ſuum aut ancillam ſuam in virga quod eſt 93
de virga. Lapidibus lapidabitur taurus.quaſi poſſet lapidari 94
niſi lapidibus. Differt aliquid iſta locutio ab illa, qua diceret
more ſcripturarū,lapidatione lapidabitur,ſed tamē ſimilis eſt.
Si autē taurus cornupeta erat ante heſternā & nudiuſtertia 95
nam pro tēpore præterito poſuit partē pro toto, quantūcun-
que illud fuiſſet,more ſcripturarū. Si quis autem aperuerit 96
lacum aut exciderit lacū,& non operuerit eū,& ceciderit illuc
vitulus aut aſinus, dominus laci reddet. Et hæc locutio à par-
te totū intelligēda eſt. Non enim ſi equus ceciderit in lacum *Exod.* 22.
aut ouis,ideo non reddet, quia hoc ſcriptum nō eſt. Quod 97

98 autem mortuum fuerit, ipſi erit. pro ipſius erit. Si autem
depauerit quis agrum vel vineam,& admiſerit pecus ſuũ de-
99 paſcere agrum alium, id eſt, alienum. Si autem pignus ac-
ceperis veſtem proximi tui, ante ſolis occaſum reddes ei.Ge-
nus pro ſpecie poſuit.Sic enim dictum eſt,ac ſi de omni veſte
pignus dederit,cum de illo ſpecialiter ſe dicere ex conſequen
tibus ſcriptura teſtetur, qui non habet niſi eam veſtem vnde
100 ſe nocte cooperiat. Ecce ego mitto angelum meum ante
Exod.23. faciem tuam,vt ſeruet te in via,& inducat te in terram quam
paraui tibi: ante te ibit & exaudi eum. Angelum ſuum iubet
Deus exaudiri à populo, non vtique petentem,ſed iubentem.
101 Et mittam veſpas ante te & eiiciet Amorrhæos. A plurali
ad ſingularem numerum ſe conuertit. Intelligitur autem,eii-
ciet Amorrhæos veſpa,ſicut rana,ſicut locuſta, non quod vna
ſit,ſed quòd per ſingularem numerum pluralis numerus in-
102 telligatur. Per partes eiiciam illos à te. Non diſpones illis
& diis eorum pactum & non confident in terra tua, nec pec-
care te faciant ad me. Non dixit in me, idem tamen ſignifi-
103 cat. Reſpondit autem omnis populus voce vna dicentes.
104 Et viderunt locum vbi ſteterat ibi dominus Deus Iſraël.
Exod. 24. Vbi ſteterat poſſet ſufficere, ſed Hebraice dicuntur iſtæ locu-
105 tiones. Et inaurabis illa auro. ſimilis eſt locutio lapidibus
Exod.25. lapidabitur. Cyathos in quibus immolabunt in eis. Duas
106 baſes columnæ vni in ambas partes eius, & duas baſes colum
107 næ vni in ambas partes eius. Ne de omnibus diceret, de dua-
bus dicit more ſuo geminando: ſicut puteos puteos, aceruos
108 aceruos,generationes & generationes: & ſimilia. Et colum
109 nas inaurabis auro, & inaurabis ſeras auro. Et inærabis ea
110 æramento. Talis locutio eſt, inaurabis auro. Extra velum,
Exod. 26. quod eſt ſuper teſtamentum. De lucerna accendenda cum di-
Exod. 27. ceret.hoc ait. id eſt,quòd foris accenderetur vbi eſt ſanctum,
non intra velamen quod eſt ſuper teſtamentum, hoc eſt,ſan-
ctum ſanctorum. Ego ſuper, non ſic ait tanquam eſt tectum,
vel cameră,vel firmamẽtũ cœli,vel arcæ cooperculũ:ſed etiã
quod vice parietis oppoſitum eſſet, ſuper dixit: ſicut dicimus
ſuperiorẽ diſcumbere aut ſtare, non vtiq; alterum portari ab
111 altero. Legitimũ ſempiternũ in progenies veſtras. Eo mo-
112 do ſempiternũ.quo multa ſuperius diximus. Et ſumet Aarõ
Exod.28. nomina filiorũ Iſrael ſuper rationale iudicij ſuper pectus in-
troeunti ſanctuariũ.hoc eſt,ſumet Aaron introiens,quod ali-

qui Latini ſolœciſmũ vitãtes interpretati ſunt. Sed quia & Græcus introëunti habet, & Latini aliqui conſonant, locutionem potius notandam credidi quàm corrigẽdam. Et pones ſu- 113
per rationale iudicij fimbrias catenatas. Et hic Latini nõnulli ſolœciſmum cauentes, fimbrias catenatas, interpretati ſunt. Græcus autem habet τοὺς κρωσσοὺς τὰ ἁλυσιδωτά. Hãc ſolemus dicere abſolutam locutionem, cum generi maſculino vel fœminino neutrum infertur, quemadmodum ſi dicamus, iuſti æternæ non ſunt ſtabilia. Et Aaron cum cœperit fungi ſa- 114
cerdotio, audietur vox eius intranti in ſanctum in conſpectu domini & exeunti. Vocem eius ex tintinnabulis dixit, qui magis ſonus eſt eius. Intranti & exeunti, pro intrantis & exeuntis *Exod. 29.*
poſuit, datiuum pro genitiuo. Et duos renes & adipẽ quæ 115
ſuper eos. ſubauditur, eſt, quod nonnulli interpretes addide- *Exod. 30.*
runt. Et ſeparabit illud ſeparatione. Et cum accẽdet Aa- 116
ron lucernas, ſero incẽdet ſuper illud. Sero dixit pro veſpere, 117
& ideo notãda locutio eſt ὀψέ quippe Græcus habet. Sero autem proprie non ſolet dici, niſi cum tempus trãſierit quo fieri debuit quod ſero dicitur factũ. Si acceperis computationem 118
filiorum Iſraël in viſitatione eorum, & dabunt ſinguli redemptionem animæ ſuæ domino: & nõ erit in eis ruina in viſitatione eorum. & hoc eſt quod dabunt tibi. Pendet iſta locutio, quia interpoſita eſt coniunctio copulatiua, quæ ſi nõ interponeretur, non penderet. Tribus autem locis eſt poſita, quorum vndelibet detracta, plenam facit ſententiam. Rurſus vbi dictũ eſt: Si acceperis computationem filiorum Iſraël in viſitatione ipſorum, & dabunt ſinguli redemptionẽ animæ ſuæ domino: ſi enim non dixiſſet, & dabunt, ſed tantũmodo dixiſſet dabunt, finiretur ſentẽtia nec penderet. Ita enim diceretur, ſi acceperis computationẽ filiorum Iſraël in viſitatione eorum dabunt ſinguli redemptionẽ animæ ſuæ domino. Si autẽ hic ponitur hæc coniunctio, deorſum tollenda eſt, vt ita dicatur, ſi acceperis computationem filiorum Iſraël in viſitatione ipſorum, & dabunt ſinguli redẽptionem animæ ſuæ domino, & nõ erit in eis ruina in viſitatione eorum, hoc eſt quod dabunt. Aut certe in medio vbi dictum eſt, & non erit in eis ruina: ſi detrahas coniunctionem, non pendebit ſententia. Erit enim ſenſus: ſi acceperis computationẽ filiorum Iſraël in viſitatione ipſorũ, & dabunt ſinguli redemptionem animæ ſuæ domino, nõ erit in eis ruina. Cum vero vtique poſita eſt eadem coniunctio,

pendere fecit locutionem : ideo eam notandam putauimus.
119 Conſurrexit populus in Aaron, & dixerunt ei. Vſitata locu-
Exod.32. tio eſt, quia ex multis populus conſtat. Deinde notandum, to-
tum pro parte poſitum. Apoſtolus enim ſicut re vera erat,
quoſdam eorum dixit hoc feciſſe, non totum populum, vbi
1.Corin.10 ait: Neque idolis ſeruiamus, ſicut quidam illorum. Surge &
120 fac nobis deos qui nos pręcedant. Sedenti loquebãtur an po-
tius locutio eſt notãda propter q̃d ſæpe dicitur: Exurge domi
121 ne, aut: Surge Deus, iudica terram. Et nũc ſine me, & iratus
ira: quo modo morte morietur, Amat ita loqui ſcriptura.
122 Cui ſunt aurea demite. Non dixit quid aurea, vnde Latini
123 interpretes dixerunt, qui habet aurum demat. Quis ad do-
124 minum veniat ad me. Fecerunt ſibi deos aureos de vno vi-
tulo. pluralem ergo numerum pro ſingulari poſuit. Inde eſt
illud: Ij dij tui Iſraël qui eduxerunt te de terra Aegypti. Non
ſanè locutionis iſtæ reperiuntur vbi pluralis pro ſingulari po-
nitur: niſi in eo rerum genere in quo etiam de pluribus fieri
vel intelligi poteſt. Non enim quia vnus ille vitulus erat, ideo
non & plures fieri poterant, aut ideo non multis idolis ſimilis
127 fuerat. Hac locutione dictum eſt, latrones inſultaſſe domino,
cum hoc vnum feciſſe ſcriptura teſtetur, ſed non ſolus fuerat
latro. Quinetiã cum iſta locutio ſit per nomina propria. qua-
liter eam in ſcripturis factam nõdum comperimus, plures ſic
intelliguntur, ſicut Phædras & Medeas quidam dixerunt cum
fuerit vna Phædra & vna Medea, ſed Phædras & Medeas ap-
Exod.33. pellauerũt omnes ſimiles Phædræ & Medeæ. Ita nõ ſine cauſa
nec vtcunq; ac paſsim ſicut ab imperitis vitioſe fit, ſed certo
125 modo certiſq; regulis iſtæ locutiones interponuntur. Vade
aſcẽde hinc tu & populus tuus quos eduxiſti de terra Aegypti,
nõ, quem eduxiſti, quod ita vſitatũ eſt vt rarius aliter dicatur.
126 Et dixit dominus: Deponite ſtolas gloriarũ veſtrarũ & cul-
tum, & oſtendã quę facturus ſum tibi. A plurali ad ſingularem
numerũ locutionem terminauit, quia multi erant & populus
erat: ſicut dixerat, Vos populus duræ ceruicis, nõ dixit, tu po-
pulus, ſed vos populus, cũ vos, numeri ſit pluralis, populus autẽ
numeri ſingularis. Si inueni gratiam in cõſpectu tuo, ſimul
127 ambulat dominus meus nobiſcũ. tanquam de alio dicat. Aſsi-
Exod.34. duę ſunt hæ locutiones, ſed cum dicitur ad Deũ, putatur patri
dici de filio. Cum autem talia dicerẽtur ad Pharaonem & ad
Ioſeph & ad alios, multis locis gen⁹ locutionis intelligebatur.

Nequam

Nequando ponat teſtamentum iis qui ſedēt ſuper terram. 128
Ac ſi diceret, ſedes habent, quod eſt habitant. Et deos fu- 129
ſiles ne feceris tibi. Locutio eſt à parte totum ſignificās: Non
enim quia fuſiles tātummodo nominauit, fieri ſculptiles, du-
ctiles, uēt ſētque permiſit, vel vllum genus ſimulacrorum, aut
qualemcunque factitiorū deorum. Omne adaperiens vul- 130
uam maſculina: id eſt, omne adaperiens vuluam mihi erit ex
iis quæ ſunt maſculina. Primitiuū ſubiugalis redimes oue. 131
Et hoc à parte totum eſt, Neque enim ſubiugale non ſit iu-
mentum quodlibet, cuius caro tanquam immunda reſpuitur,
ideo non eſt redimendum, aut alio quàm oue redimendum.
Non occides ſuper fermētum ſanguinem immolatorum 132
meorum. Locutio eſt vtique, occides ſanguinē, pro eo quod
eſt, occidendo effundes. Et non dormiet vſque in mane 133
immolatio ſolennitatis Paſchæ. Dormiet, dixit, manebit, Nam
caro pecudis occiſæ & coctæ quo modo dormiet? Quod ergo
dicitur, Quare obdormis domine hoc genere locutionis di- *Pſal. 43.*
citur, & intelligitur, quare ceſſas: id eſt, non vindicas. De 134
quadraginta dierum ieiunio Moyſi ſcriptura ſic loquitur, Pa-
nem non manducauit & aquam nō bibit. à parte totum, pane
omnem cibum, & aqua omnem potum ſignificans. Exci- 135
de tibi duas tabulas ſicut & primæ. ſubauditur, fuerunt: vnde
hoc verbum noſtri interpretes etiam addendum putauerunt,
quoniam inuſitata eſt in lingua Latina talis eclipſis. Et erat 136
Moyſes ad omnem ſynagogam filiorū Iſraël, dicens. Plenum *Exod. 35.*
eſſet etſi non haberet, dicēs. Et attulerūt vnuſquiſque quod 137
afferret cor eorū. Poterat vſitatius dicere, & attulit vnuſquiſ-
que quod afferebat cor eius. Et quibus viſum eſt animæ 138
eorum, attulerunt redemptionem domino. Non dixit, & ſicut
viſum eſt animæ eorum. Et omnis cui inuentum eſt apud 139
eum coria arietum rubricata. quod diceretur vſitate, omnes
apud quos inuēta ſunt coria arietum rubricata. Omnis af- 140
ferens redemptionem argentum & æs attulerunt redemptio-
nes domino. Vſitatius diceretur, omnis attulit: quàm omnes
attulerunt. Et apud quos inuenta ſunt apud eos ligna impu- 141
tribilia. Apud eos, more ſcripturarum additum eſt, nam ſine
hoc eſſet plena ſententia. Et omnis mulier ſapiens mente 142
manibus nere. quaſi nere poſſet non manibus: & ſapiens nere,
elegās atq; inuſitata locutio eſt. Deinde omnis mulier attule-
runt. More ſuperiorū plurali cōcluditur ſingularis, quia omnis

143 mulier attulit, vſitatius diceretur. Et omnes mulieres quibus viſum eſt ſenſu ſuo, in ſapiētia nerunt pilos caprinos. Notandum ſapientiam in his artibus ſæpe appellare ſcripturam,
144 id eſt, ſophiam. Et compoſitiones & oleū vnctionis & compoſitionem incenſi. Non compoſitiones aliquas extra debemus intelligere: ſed cum dictum eſſet, & compoſitiones, per coniunctionem copulatiuam non aliud adiunxit, ſed quod dixerat expoſuit, vt ſciremus quas compoſitiones, & oleum, inquit, vnctionis & compoſitionem incenſi. Compoſitionem au-
145 tem vocat, quia ex multis ita confecta ſunt. Et omnis vir & mulier quorum afferebat ſenſus eorum vt intrarent & facerent omne opus quodcunque præcepit dominus fieri illud per Moyſem, attulerunt filij Iſraël redemptionem domino. Ergo omnis vir & mulier, intelliguntur filij Iſraël. Cæteræ
146 locutiones ſimiles ſuperioribus. Facere aurum & argentum & æs. pro eo quod eſt facere ex auro & argento & ære. Non enim aurum faciebant, ſed ex auro. Tale eſt etiam quod paulo poſt dicit, & operari ligna: hoc eſt, ex lignis. Facere omnia opera ſancti textilia, & varia texere cocco & byſſo, facere omne opus architectonicū varietatis. Ecce in rebus textilibus architectonicum opus appellat: mirum niſi propterea, quia tabernaculo fiebant quod ædificio ſimile fuit, & tāquam domus erigebatur. Quid autem dicat opera ſancti, non euidenter apparet: vtrum ſancti ſacerdotis, quoniam & de ſtola vel de ſtolis eius hæc dicuntur, an ſancti Dei in cuius cultu hæc fiebant: an opera ſancti, ſicut dicebatur ſanctum & ſan-
147 ctum ſanctorum. Humeralia continentia ex vtriſque par-
Exod. 38. tibus eius. Non dixit ex vtriſque partibus eorum, quamuis illa humeralia, non humerale dixiſſet: ſicut ſolet humerale dicere, Ipſum enim appellauit pluraliter humeralia, ſicut ſto-
148 lam eaſdē ſtolas. Et Eliab filius Achiſamech de tribu Dan qui architectonatus eſt textilia & conſutilia, & diuerſicoloria texere de cocco & byſſo. Nouo modo dicuntur architectonari textilia. Etiam illud à parte totum intelligēdum eſt quod ait, texere cocco & byſſo: ex his enim & cætera intelligimus,
149 id eſt, purpura & hyacinthum. Et fecerunt filij Iſraël ſicut præcepit dominus Moyſi, ita fecerunt. Plenum eſſet etiam ſi
Exod. 39. non adderetur, ita fecerunt. Et fecit Moyſes omnia quæ
150 præcepit ei dominus, ita fecit. Similiter vt dictum eſt, & filij Iſraël.

DIVI

DIVI AVRELII
AVGVSTINI, LOCVTIONIS
DE LEVITICO
LIBER TERTIVS.

DE LEPROSO cum loqueretur dominus 1
ait, Et immundus vocabitur. quaſi non ſatis *Leuit.13.*
eſſet ſemel dicere, immundus vocabitur.
Quanquam nonnulli codices ita habeant. In
alio Græco ita inuenimus ſemel dictum, im-
mundus vocabitur. Itē paulo poſt dicit, Cum
ſit immundus, immundus erit. quod in La-
tinum de Græco nō ſicut poſitum eſt, exprimi potuit, ait enim
Græcus ἀκάθαρτος ὢν ἀκάθαρτος ἔσται quaſi diceret, immūdus
exiſtens immundus erit: ſed non hoc eſt exiſtēs quod Græcus
dixit ὢν, ſed ſi dici poſſet, eſſent ab eo quod eſt eſſe, nō ab eo
quod eſt, exiſtere. Et veſtimēto ſi fuerit in eo tactus lepræ. 2
Potuit vſitate ita dicere, & in veſtimēto ſi fuerit tactus lepræ.
Aut in omni vaſe pelliceo in quocunq; fuerit in eo tactus. 3
Poterat ſatis eſſe, in quocunq; fuerit tactus. Et ecce nō com 4.
mutauit tactus aſpectum ſuū, id eſt colorem in quē aſpicitur:
non enim aſpectum quo ipſe aſpicit. Tactū quippe ipſam ma-
culam dicit. Et accipiēs ſacerdos de hemina olei, ſuperfun- 5
det in manum ſacerdotis ſiniſtram. Nō dixit, in manum ſuam
ſiniſtram, cum vtique in ſuam faciet. Viro viro cuicunque *Leuit.14.*
fuerit fluor, & homo cuicunque exierit ex eo concubitus ſe- 6
minis, & omne ſuper quocunque dormit ſuper illud, & omne *Leuit.15.*
ſuper quod ſederit ſuper illud, immundum erit. Et emittet 7
in manu hominis parati in eremum. Id eſt, emittet in eremum *Leuit.16.*
in manu hominis ad hoc parati. De hirco emiſſario loqueba-
tur cum hoc diceret. Notandum eſt autem quo modo dicat 8
ſcriptura, in manu. Homo homo filiorum Iſraël, id eſt, ex *Leuit.17.*
filiis Iſraël. Iſta autem repetitio quemlibet hominem videtur 9
ſignificare, id eſt, ille aut ille. Turpitudinem patris tui, & *Leui.1.*

k 5 turpi

10 turpitudinem matris tuæ non reuelabis. Hac locutione concubitum vetuit cum his perſonis. Turpitudinem fratris pa-
tris tui nō reuelabis, & ad vxorem eius non introibis: propin-
qua enim tua eſt. Et, poſuit pro, id eſt Hanc enim dicit tur-
pitudinem fratris patris eius, id eſt, turpitudinem patrui, pu-
11 denda vxoris patrui. Et exhorruit terra eos qui incedēt ſu-
Leuit. 19. per eam, id eſt, ſedes habent, quos eſt habitant. Et perme-
12 tentibus vobis meſſem terræ veſtræ, non perficietis meſſem
veſtram agri tui permetere. Hoc quod à plurali cœpit, & ad
ſingularem numerum terminauit, pleriquc Latini interpreta-
ri noluerunt, ſed dixerunt agri veſtri, vbi dictum eſt agri tui,
quaſi Græcus hoc non poſſet dicere. Magis ergo locutio no-
13 tanda fuit quàm emendanda. Quicunque acceperit ſoro-
Leuit. 20. rem ſuam ex patre ſuo aut matre ſua, & viderit turpitudinem
eius, & ipſe viderit turpitudinem eius, turpitudinem ſororis
ſuæ reuelauit, peccatum ſuum accipient. Peccatum poſuit pro
14 pœna peccati. Et ſegregabitis volmetipſos inter medium
pecorum mundorum, & inter medium pecorum immundo-
rum, & inter medium volucrum mūdarum & immundarum.
Segregabitis volmetipſos dixit, inter medium mundorum &
immundorum: quoniam ſegregantur munda ab immundis,
vel à mundis immunda: noua eſt omnino locutio. Aliud eſt
enim, ſegregabis inter medium pecorum mundorum, & inter
medium pecorum immundorum: ſicut ſæpiſsime loqui ſolet.
Aliud eſt quod modo ait: Segregabitis volmetipſos, tanquam
ab alterutrum ſegregantes ſeipſos ſegregent ab vtriſque, tan-
15 quam iudicando inter vtraque. Dic ſacerdotibus filiis Aa-
Leuit. 21. ron & dices ad eos: In animabus non inquinabuntur in gente
eorum niſi propinquo qui proximus eſt eis. In luctu dicit qui
debetur animabus defunctorum. Ideo enim lugentur, quia
16 exceſſerunt. Et caluicium non rademini ſuper mortuum,
& ſuper carnes ſuas non ſecabunt ſectiones. Vſitata eſſet lo-
17 cutio, carnes ſuas non ſecabūt ſectionibus. Mulierem for-
nicariam & profanam non accipient, & mulierem eiectam
viro ſuo. quoniam ſanctus eſt domino deo ſuo. Nō dixit quo-
niam ſancti ſunt, ſed tāquam de vno loqueretur cum cœperit
à plurali. Deinde ſequitur ſingulariter: Sanctificaui eum, dona
domini Dei veſtri ille offeret, ſanctus eſt: quoniā ſanctus ego
18 dominus qui ſanctifico eos: rurſus ad pluralem concluſit. Si
autem ſacerdos poſſederit animā emptā pecunia, hic edet de
pani

panibus eius. Non dixit, hæc edet, cum animā diceret, quæ ge-
neris eſt fœminini: ſed potius ad illud reſpexit quod per ani-
mam ſignificare voluit, id eſt, ad hominē. Et filia hominis 19
ſacerdotis ſi fuerit viro alienigenæ, id eſt ſi nupſerit viro alie- *Leuit. 22.*
nigenæ. Et locutus eſt dominus ad Moyſem dices: vitulum 20
aut ouem aut caprā cum natu fuerit, & erit ſeptē dies ſub ma-
tre ſua. Plus videtur habere, &, ſecūdum vſitatiſsimas locutio-
nes in ſcripturis, quas Latini pleriq́ue transferre noluerunt.
Et ſanctificabor in medio filiorū Iſraël, quod eſt ſanctus ha- 21
bebor. Neq; enim dominus etiā præter filios Iſraël nō eſt ſan
ctus. Eo ſenſu dictū eſt & in oratione dominica: Sanctificetur *Matth. 6.*
nomē tuum. id eſt, ſanctū habeatur ab hominibus. Loquere 22
ad filios Iſraël & dices ad eos: Solennia domini quæ vocabitis *Leuit. 23.*
vocata ſancta, iſta ſunt ſolennia mea, ſex diebus facies opera.
Cū ad plures loquendū dixerit, tāquā ad vnū poſtea loquitur.
Et numerabitis vobis à die craſtino ſabbati quia obtulerit 23
gremiū ſuperpoſitionis, ſeptē ſeptimanas integras numerabis.
Nō dixit numerabitis, cū ad plures ſuperius loqueretur. Et 24
cū nominaſſet filius mulieris Iſraëlitidis, nomē maledixit: Cū *Leuit. 24.*
hic nō addiderit Dei, manifeſtū eſt tamē nomē Dei eſſe intel
ligēdū cui maledixit. Homo homo ſi maledixerit Deū, ſuū 25
peccatū accipiet. Ecce vbi ſatis apparet locutionis eſſe, cū di-
citur homo homo, tanquā dicat, homo ille aut ille hoc eſt qui-
cūque homo. Nō ſicut quidā putauerūt, homo ita dici, tanquā
laudabiliter nūcupetur: ac ſi diceretur homo, ſed homo, id eſt,
nō qualiſcūque velut ſimilis pecori, ſed qui vere ſit homo: quē
ſenſum nō eſſe verū, ſed locutionis hoc eſſe ſcripturarū aper-
te hic oſtēditur, cū in eo dicitur qui culpatur, nō qui laudatur.
Cum de ſeruis ageret quos liceret habere Iſraëlitis. Et erit 26
vobis, inquit, in poſſeſsione in æternū. cū vtiq; æterni moriē- *Leuit. 25.*
do eſſe no poſſent vel domini vel ſerui. Aeternum ergo dixit,
vbi nō eſt tēporis præſtitutus modus quouſq; ſeruiāt, ſicut cō-
ſtitutus eſt eis quos in remiſsione dimitti iubet libertati ſuæ.
Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea obſer- 27
uaueritis & feceritis ea, & dabo pluuiā vobis in tēpore ſuo. Su- *Leuit. 26.*
perfluū eſt, &, cōſuetudini locutionis noſtræ, ſed more ſcriptu-
rarū additū. Sequebatur enim, dabo vobis. Et ſi vſque adhuc 28
nō obedieritis mihi, & apponā caſtigare vos ſepties in pecca-
tis veſtris. Etiā hic ſuperfluū eſt, &, ſequebatur enim, apponam
caſtigare vos. Quod autē ſepties ait, ſepties pro omni numero
accipiendum eſt.

DIVI

DIVI AVRELII
AVGVSTINI, LOCVTIONIS DE NVMERI
LIBER QVARTVS.

1 ET vobiſcum erunt vnuſquiſq; ſecundũ caput
Nume.1. vniuſcuiuſcunq; principum. Filij Simeon ſe-
& 2. cundum propinquitates eorum, ſecundum
populos eorum, ſecundum domos familia-
rum eorum, ſecundum numerum nominũ
eorum ſecundum caput eorum, omnia ma-
ſculina à viginti annis & ſupra, omnis qui
procedit in virtute recognitio eorum. Hæc locutio quod non
dicit filij Simeon, vel ex filiis Simeon, ſed filiis Simeon datiuo
caſu, & hoc ſeruat deinceps in cæteris tribubus, nõ eſt tranſla
2 ta ab interpretibus Latinis quos inſpicere potuimus. In ſola
autem tribu Ruben quæ prima numerata eſt, non eſt iſta lo-
cutio. Non enim ait: Filiis Ruben ſecundum propinquitates
eorum, & cætera, ſed ait: Et fuerunt filiis Ruben primogeniti
Iſraëlis ſecundum propinquitates eorum, & deinde ſimiliter
3 vt in cæteris. Et fecerunt filij Iſraël ſecundum omnia quæ
Nume.2. mandauit dominus Moyſi & Aaron, ita fecerunt. Sacerdo-
4 tes qui vncti ſunt, quorum conſummauerunt manus eorum
Nume.3. ſacerdotio fungi. Et imponent ſuper illud omnia vaſa eius
5 quibus miniſtrant in ipſis. Et reddet cui deliquit ei. Quidam
Nume. 4. locutionem iſtam transferre volentes, emendato ordine ver-
6 ba tranſtulerunt, dicentes: & reddet ei cui deliquit. Vir aut
7 mulier quicunque fecerit ab omnibus peccatis humanis. Non
Nume.5. ait, quæcunque fecerit: Sed locutio eſt, vbi ſexus maſculinus
pronomen vindicauit, quamuis poſterius fœmininus ſit poſi-
8 tus, quæ locutio vſitata non eſt. Viri viri ſi præuaricata fue-
rit vxor eius. Non ſolum quia geminauit nomen, vt diceret
9 Viri viri, ſed etiam quia addidit, eius, notanda locutio eſt. Si
ſuperueniet illi ſpiritus zelandi, illa autem non fuerit inqui-
nata, & adducet homo vxorem ſuam ad ſacerdotẽ. Superfluũ
eſt,

eſt,&,ſed ſcripturis vſitata locutio. Erit aqua argutionis quæ 10
maledicitur hæc Hanc locutionem inuſitatam fecit ordo ver-
borum,Poſſet etiam vſitate ita dici: Erit aqua argutionis hæc
quæ maledicitur,vel ſi quid aliud vſitata verba ordinando di-
ci poteſt. Innocens eſto ab aqua argutionis quæ maledici- 11
tur hæc. In hac locutione non ſolus verborum ordo inuſitate
ſonat,ſed etiam caſus mutatus eſt. Eſſet enim integrum & vſi-
tatum: Innocens eſto ab hac aqua argutionis quæ maledicitur,
aut ab aqua argutionis hac quæ maledicitur. Et inflabitur 12
ventrem.pro,inflabitur ventre. Hæc locutio & apud Latinos
authores frequentatur. ſed interpretes noſtri qui eam tranſ
ferre noluerunt, dixerunt. Et inflabitur venter eius. Vir vel 13
mulier quicunque magne vouerit votum. Non dixit quęcun *Nume.6.*
que. Ei radetur caput ſuum. Talis locutio eſt qualis ſupe 14
rius, inflabitur ventrem. Sex vehicula tecta & duodecim 15
boues:vehiculum à duobus principibus, & vitulum à ſingulis. *Nume.7.*
In hac locutione notādum putaui eoſdem dicto vitulos quos
boues dixerat.ſed hoc etiam Gręcum idioma eſſe perhibetur.

Princeps vnus quotidie, princeps quotidie offerent dona 16
ſua.pro eo vt diceret: Singulis diebus ſinguli principes. Vi 17
tulum vnum pro bobus,& hircum ex capris vnum. Et non 18
erit in filiis Iſraël accedens filiorum Iſraël ad ſancta. † Vide- *Nume.8.*
tur potuiſſe ſufficere: & non erit in filiis Iſraël accedens ad †*eſcam.*
ſancta,† aut certe: Non erit filiorum Iſraël accedens ad ſan-
cta. † Et fecit Moyſes & Aaron & omnis ſynagoga filiorū 19
Iſraël Leuitis ſecundum quæ præcepit dominus Moyſi de Le-
uitis, ita fecerunt eis filij Iſraël. Et homo homo quicunque 20
mundus fuerit,& in viam longinquam non eſt, & defuerit fa- *Nume.9.*
cere Paſcha,exterminabitur anima illa de populo ſuo. Ergo
homo homo.locutio eſt, ac ſi diceret: Quicunque homo ille
vel ille. Et cum aſcendiſſet nubes à tabernaculo, & poſtea 21
promouebant filij Iſraël. Poterat plenum eſſe. Et cum aſcen-
diſſet nubes à tabernaculo,promouebant filij Iſraël. Et pro- 22
mouebunt ordo caſtrorum filiorum Iuda primi. Et promo- *Nume.10.*
uebunt filij Gerſon & filij Merari. Futuri temporis verbum 23
poſuit cum rem geſtam præteritam narret,ſicut in ſuperiori-
bus cum de nube loqueretur, ad cuius motum vel ſtationem
caſtra promouebant vel conſiſtebant,atque ita deinceps in plu
rium promotionibus hoc verbo vtitur. Et dixit Moyſes 24
Obeth filio Raguel Madianitæ genero Moyſi.non ait genero
ſuo.

25 ſuo. Et dixit ad eũ:Non ibo, ſed ad terrã meam & ad pro-
26 geniẽ meam,ſubauditur, ibo. Et promiſcuus qui erat in eis
Nume. 11. concupiuerunt concupiſcentiam.Singularẽ poſuit pro plurali,
vt promiſcuus diceret,non promiſcui,& tamen pluralẽ reddi-
27 dit,cum ait,concupiuerunt. Nunc autem anima noſtra ari-
da,nihil præter in mãna oculi noſtri.Deſunt verba,eſt,& ſunt:
plenum quippe eſſet, Anima noſtra arida eſt, nihil præter in
manna ſunt oculi noſtri.Nam quidam interpretes ita tranſtu-
lerunt,& addiderũt verba quæ non ſunt in Græco. Et mole-
28 bant illud in mola. Sexcenta milia peditum, in quibus ſum
29 in eis. Et abſtulit de ſpiritu qui ſuper ipſum, ſubauditur, aut
erat,aut erit.Sed hanc locutionem quæ dicitur eclipſis,Græco
eloquio familiariſsimam,& quantum puto etiam Hebræo,La
tinos interpretes transferre piguit, cum & in Latina lingua
30 frequentetur, quanuis minus quàm in Græca. Et percuſsit
dominus plagam magnã valde.Notanda fuit locutio,percuſ-
31 ſit plagam,non percuſsit plaga,quod eſt vſitatum. Et homo
32 Moyſes lenis valde,ſubauditur, erat. Et ira animationis do-
Nume. 12. mini ſuper eos,ſubauditur, facta eſt. Ecce Maria leproſa ſicut
33 nix.Et hic ſubauditur, facta. Et quæ terra in qua iſti incidẽt
Nume. 13. ſuper eam.Et quæ ciuitas in quibus iſti habitant in ipſis. Lo-
34 cum ipſum quem nominauerunt vallem botri. cum ſuperius
dixiſſet: Venerunt in vallem botri. Dictum eſt ergo per an-
ticipationem,non quia jam hoc vocabatur quando venerunt
35 ſed cum ſcriberetur hic liber,iam vocabatur. Quoniam for
tior eſt nobis magis vſitata eſſet locutio ſi non haberet, ma-
36 gis. Et protulerunt pauorem terræ quam expoliauerunt
37 eam. Terram quam tranſiuimus eam explorare, terra co-
Nume. 14. medens qui habitant ſuper eam eſt. Dicendum autem fuit vſi-
38 tate,terra quam tranſiuimus explorare. Terram quam ex-
39 plorauimus eam bona eſt, valde valde. Et ait omnis ſyna-
goga lapidare eos in lapidibus,non dictum eſt lapidibus,cum
40 ipſum lapidare poſſet vſitata locutione ſufficere. Et quo-
uſq; non crediũt mihi in omnibus ſignis,quibus feci in ipſis?
41 Non ait,quæ feci in ipſis. Puer autem meus Caleph, quo-
niam ſpiritus alius in eo,& aſſecutus eſt me,& inducam eum
42 in terrã.Vſitatum eſſet ſi non haberet,&. Et inducã eum in
terram,in quam intrauit illuc. Sufficeret vſitata locutione, in
43 quã intrauit. Et ait dominus ad Moyſem & Aaron dicens.
Hoc illatũ eſt,cum dominus & ſuperius loqueretur. Facit hoc
ſæpe

ſæpe ſcriptura cum aliquid aliud vult dicere, iterum inducit
loquentem qui iam loquebatur. Quotquot murmurauerũt 44
ſuper me.nõ ait,de me,aut aduerſus me. Et hæreditate poſ- 45
ſidebunt terram & quam vos abſceſsiſtis ab ea. Vſitatum eſ-
ſet à qua vos abſceſsiſtis:nunc vero, & quam abſceſsiſtis dictũ
eſt,& nouo more.&.additum eſt ab ea.ſicut ſcripturę loqui ſo-
lent Sicut eſt: Penitúſq; ſonantes Acceſtis ſcopulos: id eſt, ac- *Aenei.1.*
ceſsiſtis ſcopulos:non ait,ad ſcopulos. Et,Deuenere locos non
ait,ad locos Ita & quam abſceſsiſtis:non ait à qua abſceſsiſtis.

Ego dominus locutus ſum,niſi ita fecero ſynagogæ iſti ma 46
lignæ. Quærendũ eſt ſanè quid ſit quod Græce poſitũ ſit *ἐκεῖ*.
Noſtri enim interpretes hoc penè vbiq; interpretati ſunt, niſi
in terrã in quã ego induco vos illuc *Si autem anima vna pec 47
cauerit non ſponte,offeret caprã vnam anniculam pro peccat *Nume. 15.*
to & exorabit ſacerdos pro anima inuita, & quæ peccauerat
nolentes ante dominum,exorare pro eo, & remittetur ei. In
hac ſententia & illa locutio notanda erat, quòd ait, exorabit
ſacerdos:& poſtea dixit exorare. Vtrunque enim ſimul.ita di-
ci poſſet, exorabit exorare Et illa, quod à fœminino genere
incipiens ad maſculinũ clauſit. Cum enim dixiſſet, ſi anima
vna peccauerit,concluſit dicens exorare pro eo:vbi intelligi
tur.pro eo homine. Nam quod adiunxit, & dimittetur ei: in
Latino quidem nõ apparet,quia hoc pronomen generis om-
nis (eſt.Sed in Græco maſculinũ elucet vbi habet *ἀυτῷ*, quod
hic) poſitum eſt.ei.Quod vero hic dictũ eſt.pro anima inuita:
intelligitur:quæ inuita peccauerit, non quòd nolit pro ſe of-
ferri.Hoc enim etiam conſequenter expoſuit vbi ait: & quæ
peccauerit nolẽter. Et ideo (inuita) poſitum eſt, quia Latine
non potuit exprimi quod Græce dictũ eſt *ἀκουσιασθεῖσα*. Non
potuit enim dici nolentata, vel quid aliud ab eo quòd nolens
fecerit. Et anima quæcunq; fecerit in manu ſuperbiæ. ſub-
auditur peccatum.Notandum etiam quod ait,manu ſuperbiæ,
manum ponens pro opere ſiue poteſtate. Morte moriatur
homo lapidate eum lapidibus omnis ſynagoga.& morte mo- 48
riatur, Et lapidate lapidibus, & lapidate omnis ſynagoga. lo- 49
cutiones ſunt inuſitatæ nobis. Et accipite ſinguli thuribu- *Nume. 16.*
lum ſuum.Et deſcenderunt ipſi & omnia quæ ſunt eis.Pręſens 50
poſuit pro præterito,ſunt pro erant vel fuerunt. Et om 51
nis Iſraël qui in circuitu eorum fugerunt à voce eorum. ſub-
auditur erat, id eſt, omnis Iſraël qui erat in circuitu eorum.

**Si anima vna peccauerit:cõcluſit dicens, exorare pro eo.vbi intelligitur,pro eo homine. Nam quod adiũxit, et dimittetur ei:in Latino quidem nõ appareret quia hoc pronomẽ generis omnis poſitum eſt ei.*

Quo

52 Quoniam ſanctificauerunt thuribula peccatorũ horum in
† animab'. manibus † ſuis. Non dixit, quia ſanctificauerunt thuribula peccatores hi in manibus † ſuis, ſed quaſi quæreretur quorum thuribula, pro eo vt diceret ſua, dixit peccatorũ horum Qui autẽ
53 ſanctificauerint, intelligendum reliquit. id eſt. quia ipſi. Et
Nume. 17. ecce germinauit virga Aaron in domum Leui. Latina conſue-
54 tudo, in domo Leui exigeret dici. Et ego accepi fratres ve-
Nume. 18. ſtros Leuitas de medio filiorum Iſraël dationem datam domino. Hæc locutio in latinum neceſsitate ita tranſlata eſt. Nam Græcus habet *δόμα δεδομένον*, quod ſi quiſquã Latine velit exprimere, dicturus eſt, datum datum, quia & *δόμα* datum eſt,
Philip. 4. ſecundum quod dicit Apoſtolus: Non quia quæro datum, ſed requiro fructum. Quod in Græco *δόμα* ſcriptum eſt. Et in Ge
Gene. 25. neſi: Dedit Abraham data filiis ſuis Græcus habet *δόματα* Et
Matth. 7. in Euangelio: Noſtis bona data dare filiis veſtris *δόματα* eſt in Græco. Et *δεδομένον*, datum eſt. non nomen, ſed participiũ. Ac per hoc datum datum dici poſſet tanquam datum quod datur, niſi ambiguitas vitanda eſſet. Hanc ambiguitatem quidã noſtri vitare conantes interpretes, donum datum dixerũt. Sed donum Græce *δῶρον* dicitur, non doma. Vnde hoc loco non recte diceretur, quia non ſibi hoc donatum à filiis Iſraël dicit Deus ſed pro primogenitis ſibi debitis redditum. Vnde & quæ redduntur & quę donantur, data dici poſſunt. Et ideo omne donum etiam datũ eſt, non omne datum etiam donum eſt:
55 quia non omne quod datur, continuo etiam donatur. Omnis primitia olei, & omnis primitia vini & tritici, primitia eorum quæcunque dederint domino, tibi dedi ea. Non dixit omnem primitiuum tibi dedi eum. Sed cum dixiſſet, omnis primitia, & enumeraret de quibus eſſet, intulit tibi dedi ea: nec ſaltem tibi dedi eam, aut tibi dedi eas, id eſt primitias, ſed neutrum genus intulit. quod quidem fieri abſoluta locutione etiã in Latina lingua ſolet. Neque hoc quod dictum eſt primitia, Latinum videtur, primitiæ quippe numeri tantum pluralis dici ſolent. Sed ſi potuerunt interpretes noſtri trãſferre quod in Græco inuenerunt: Non congregabo conuenticula eorum
Pſalm. 15. de ſanguinibus. Et alio loco: Virum ſanguinum & doloſum
Pſal. 5. abominabitur dominus: cum ſanguis in Latina lingua numeri ſit tantum ſingularis, cur etiam hic piget & ſingularem numerum primitia ſicut habet Græcus exprimere? Aliqui tamen interpretes primitias tranſtulerunt, & per accuſatiuum

caſum

caſum. vt dicerent: Omnes primitias tibi dabo. Ita vtranque
locutionem nobis inuſitatam quo modo in Græco inuēta eſt,
transferre noluerunt. Loquere filiis Iſraël & accipient à te 56
iuuencam rufam. Pro eo ac ſi diceret: Adducăt ad te,aut cer- *Nume.19.*
tè vtrunque vſitate diceretur: Accipiant & adducant ad te iu-
uencam rufam. Et lauabit corpus ſuū aqua. Hoc intellige- 57
retur etiam ſi non haberet aqua. Et ponet extra caſtra in 58
locum mundum. Non in loco mundo dixit, quod Latinæ locu
tionis eſt. Omne vas apertū quæcunq; non habent alligatu 59
ram alligatam ſuper ea. Et accepit Moyſes virgā quæ ante 60
dominum. ſubauditur, erat. Quia non credidiſtis ſanctificare *Nume.20.*
me in conſpectu filiorum Iſraël. id eſt ſanctitatem meā decla 61
rare. Secundū iſtam locutionem dictum eſt: Et pro eis ſancti-
fico meipſum. Et in oratione dominica: Sanctificetur nomen *Matth.6.*
tuum. Et incolæ fuimus in Aegypto dies plures. pro, annis
multis. Et dixit ad eum Edom, Hic eſt gens ipſa. Non enim 62
adhuc viuebat Edom qui erat Eſaü: ſicut ipſi qui nuncios mi- 63
ſerunt Iſraël vocabantur, quod prius nomen vnius hominis
erat. Et dicunt ei filij Iſrael: Iuxta montem tranſibimus. Si 64
autem de aqua tua biberimus ego & pecora mea, dabo pre-
tium tibi. Satis eleganter à plurali tranſit ad ſingularem nu-
merum, tanquam Iſraël diceret, cum dixiſſet filij Iſraël, & à
verbis cœpiſſet numeri pluralis, quod eſt tranſibimus & bibe
rimus. Et vidit omnis ſynagoga quia dimiſſus eſt Aaron. 65
Non facile hoc verbum reperitur in ſcripturis, dimiſſus, pro
eo quod eſt mortuus. Hoc & in Euangelio eſt, vbi ait Simeon:
Nunc dimittis ſeruum tuum in pace, Veruntamen ἀπολύεις *Lucæ 2.*
habet in Græco, quod magis à reſolutione quàm à dimiſsio-
ne dictum ſonat. Non enim dixit ἄφεις quod ſine dubio eſt,
dimittis. Et fleuerunt Aaron triginta dies omnis domus 66
Iſraël. Non dixit fleuit, nec dixit tota vel vniuerſa, ſed omnis
quaſi plures eſſent. Sicuti eſt, omnis homo, quod de omnibus
dicitur, longè vtiq; aliud quàm totus homo quod de vno di-
citur: ſed aſsidue ponit ſcriptura omne pro toto. Et detra- 67
hebat populus ad Deum & aduerſus Moyſem. Non dixit de *Nume.21.*
Deo ſed ad Deum, quamuis hanc locutionē quidam transfer-
re nolentes, detrahebant de Deo, tranſtulerunt. Ora ergo 68
ad dominum vt auferat à nobis ſerpentem. Sicut in Exodo *Supr.li.2.*
dictum eſt, ranam, ſingulare pro plurali. Et factū eſt quan- 69
do momordit ſerpens hominem, & aſpexit in æneum ſerpen-

Digitized by Google

tem & viuebat. Non ſolum hoc habet iſta locutio quòd vertit
modum verbi. & à ſpecie perfecta præteriti temporis ad im-
70 perfectam clauſit, ſed etiam quod plus habet, &c. Et eleuan
Nume. 22 tes ex Oboth caſtra collocauerunt in Celgai trans in eremo:
71 hoc eſt in vlteriore eremo. Et percuſsit aſinam in virga.
72 non dixit virga, ſed in virga. In maledictione inimicorum
Nume. 23. meorum vocaui te, & ecce benedixiſti benedictionem. Non
dixit benedictione, ſed tanquam diceret, ecce benedixiſti be-
73 nedictionem. Quæcunque miſerit Deus in os meum, hoc
74 obſeruabo loqui. Non dixit, hæc obſeruabo. Veni mecum
75 adhuc in locum alium de quo non videbis eum inde. Et ait
Nume. 25. dominus ad Moyſem: Accipe duces populi & oſtenta eos do-
mino contra ſolem, & auertetur ira animationis domini ab
Iſraël. Cum dominus loqueretur, non dixit: Et oſtenta eos mi-
76 hi, & auertetur ira mea ab Iſraël. Domus familiæ eſt Ma-
Nume. 26 dian. De muliere hoc dixit quæ cum adultero Iſraëlita per-
cuſſa eſt. Quibus verbis quantum puto intelligi voluit nobi-
lem fuiſſe vt diceret eam, domus familiæ, ſicut iam vulgo ad
inſigne diuitiarum & paterfamiliâs & materfamiliâs dicitur.
77 Et locutus eſt dominus ad Moyſem & ad Eleazar ſacerdo-
tem, dicens: Accipe principium totius ſynagogæ filiorum Iſ-
raël à viginti annis & ſupra. Notandū quid appellauerit prin
78 cipium, robur ſcilicet ætatis in populo. Vt exaudiant eum
Nume. 27. filij Iſraël & in ore eius exibunt, & in ore eius introibunt, id
79 eſt cum iuſſerit. Et fecit Moyſes ſecundum quæ præcepit
illi dominus, & aſſumens Ieſum ſtatuit eum ante Eleazarum
ſacerdotem, &c. Vbi hoc notandum fuit, quia cum iam dixiſ-
ſet: Et fecit Moyſes ſecundum quæ præcepit illi dominus, ea-
80 dem ipſe repetit. Et cōmendauit eum ſecundum quæ præce
pit dominus Moyſi. Non ait, ſecundum quæ præcepit illi do-
81 minus. Decimam decimam ſimilaginis conſperſam in oleo
Nume. 28. agno vni, id eſt ſingulas decimas ſingulis agnis. Quod enim
ait, decimam decimam, ſignificauit quòd repetendæ ſint deci-
82 mæ per ſingulos agnos. Et in menſe primo quartadecimâ
menſis huius dies feſtus, ſeptem dies azyma edetis. Notādum
diem feſtum per plures dies celebrari: & tamen diem feſtum
dici, non dies feſtos: ipſius feſtiuitatis celebrationem, quot-
83 quot dies tenuerit. Et menſe ſeptimo vna menſis. Secūdum
Nume. 29. hanc locutionem dictum eſt in Geneſi. Et facta eſt veſpera, &
Gene. 1. factum eſt mane dies vnus. Nam & ibi ſicut hic Græcus ha-
bet

bet ἡμέρα μία. Vnde quidam hic interpretantes, prima die
menſis, neceſſariam locutionem prætermiſerunt, quanuis à
ſententia verborum non receſſerint. Vitulum vnum ex bo- 84
bus, arietem vnum. Non ait: ex ouibus ſicut illud ex bobus,
cum & illud ſi deeſſet, plenum eſſet. Agnos anniculos ſine 85
vitio ſeptem. Hoc quod in agnis poſuit ſine vitio, per omnia
ſubauditur, & in vitulo ſcilicet & in ariete. Decima decima 86
agno vni ſeptem agnis. id eſt, ſingula ſingulis. Exceptis 87
votis veſtris & voluntaria veſtra, & holocauſtomata veſtra.
ſacrificia veſtra, & libamina veſtra, & ſalutaria veſtra.
Hanc & locutionē ſi vel Græca eſſet non notarem. Non enim
ait, exceptis votis veſtris & voluntariis veſtris, & cætera, vt
cœperat: ſed neque excepta vota veſtra, vt ab ipſo velut So-
lœciſmo inciperet. Sed cum prius recte vſitata locutione di-
xiſſet: exceptis votis veſtris, ea deinde adiunxit per alium ca-
ſum vbi ſubaudiri non poſſit, exceptis, ſed excepta, quod non
admittit nec Græca nec Latina locutio. Homo homo qui- 88
cunque vouerit votum domino. pro eo quod eſt, omnis ho- *Nume.* 30.
mo. Cum autem mulier vouerit votum domino, aut definie-
rit definitione in domo patris ſui in iuuentute ſua. Hic mulie
rem fœminam dicit etiam ſi virgo ſit, more ſcripturarum.
Vnde etiam de Chriſto eſt, quod ait Apoſtolus: Factum ex *Galat.* 4.
muliere. Et audierit pater eius vota eius & definitiones eius 89
quas definiuit. Definitiones definiuit, locutio eſt. Definiũt 90
aduerſus animam ſuam. id eſt, aduerſus delectationes animæ
ſuæ. Et tacuerit pater eius, & ſtabuut omnia vota eius. Hic 91
plus habet, &. Nam integer ſenſus eſt: Si audierit & tacuerit
pater eius. ſtabunt omnia vota eius. Si autem facta fuerit 92
viro. intelligitur, nupſerit. Scriptura ſic loquitur. Et vota 93
eius ſuper eam. ſubauditur ſunt, quod nonnulli interpretes
etiam addiderunt. Omnia quæcunque exierunt ex labiis 94
eius ſecundum vota eius, & ſecundum definitiones quæ ad-
uerſus animam eius, non manet ei. Cum expectaretur nume-
rus pluralis, vt diceret, non manent ei, nam ita nonnulli in-
terpretati ſunt, vitantes iſtum quaſi Solœciſmum. Mille ex 95
tribu, & mille ex tribu ex omnibus tribubus Iſraël. Nunquid *Nume.* 31.
duodecies dixit mille? Et tamen repetitio iſta millenos ſigni-
ficat. Interfecerunt in gladio. quod vſitate diceretur, inter- 96
fecerũt gladio. Et omnes ciuitates eorũ quæ inhabitationi 97
bus eorum. ſubauditur erant. Et villas eorum ſuccenderunt 98
 in igni.

99 in igni. quod vſitate diceretur, ſuccenderunt igni. Et omnem multitudinem mulierum, quæ non nouit concubitum maſculi, viuificate. Nuſquam certius apparet Hebræa locutio-
100 ne mulieres etiam dici virgines ſolere. Et à dimidia parte eorum accipietis & dabis ea Eleazar ſacerdoti primitias do-
101 mini. Non dixit, dabitis. Et animæ hominum à mulieribus quæ non cognouerunt concubitum viri, omnis anima duo & triginta milia. Et hic ſuperior locutio confirmata eſt, mulieres dici etiam quæ non cognouerunt concubitum viri, id eſt
102 virgines. Et accepit Moyſes & Eleazar ſacerdos aurum à Chiliarchis & à Centurionibus, & intulit ea in tabernaculum teſtimonij. Videtur dicere debuiſſe: & intulit illud in tabernaculum teſtimonij, quoniam aurum acceptum eſſe prædixerat, & plerique Latini codices ſic habent. Sed ideo pluraliter videtur illatum vt diceret, intulit ea, quia multa vaſa fuerant
103 ſuperius commemorata in quibus erat hoc aurum. Et pecora multitudo erat filiis Ruben & filiis Gad, multitudo co-
104 pioſa valde. Non dixit, & pecorum multitudo erat. Et vi-
Nume. 32. derunt regionem Iazer & regionem Galaad, & erat locus, locus pecoribus. Non iungendum eſt in pronunciatione quod bis dixit locus, ſed ſubdiſtinguendum, & erat locus, & deinde inferendum, locus pecoribus, Quaſi enim expectaretur qua-
105 lis locus, ita repetitio eleganter illata eſt. Et accedentes filij Ruben & filij Gaad dixerunt ad Moyſem & Eleazar ſacerdotem, & ad principes ſynagogæ, dicentes. Non eſt ita vel Græca vel Latina locutio, dixerunt dicentes, ſed Hebræa vi-
106 detur. Detur terra iſta famulis tuis in poſſeſsionem. Quaſi
107 de aliis dicerent cum ſibi peterent. Non enim ſecuti ſunt poſt me, præter Caleph filius Iephone. Videtur dicere debuiſſe, præter Caleph filium Iephone. Sed nominatiue intulit quia præceſsit, ſecuti ſunt. Eſt autem iſta locutio etiam Latina
108 ſed rara. Donec conſummaretur omnis generatio facientis maligna in conſpectu domini. Non dixit, faciens maligna,
109 neque facientium maligna. Et acceſſerunt ei, & dixerunt:
110 Non vtique. Vſitatum eſt acceſſerunt ad eum. Et ædificabitis vobiſipſis ciuitates impedimentis veſtris. Ac ſi diceret:
111 Aedificabitis vobiſipſis propter impedimenta veſtra. Impedimenta noſtra & vxores noſtræ & omnia pecora noſtra erunt in ciuitatibus Galaad, Pueri autem tui tranſibunt omnes armati. Non dixerunt: nos autem tranſibimus omnes

armati,

armati, ſed tanquam de aliis dicerent. Et commendauit eis 112
Moyſes Eleazar ſacerdotem & Ieſum filium Naue, & princi-
pes familiarum tribuum Iſraël. Non ait commendauit eos
Moyſes Eleazar ſacerdoti, quod vtique ordo locutionis vſita-
te exigebat. Per hos enim introducti ſunt in terram quam
petebant. Vnde magis illi iſtis à quibus introducebantur in
terram poſtulatam, quàm iſti qui introducebant illis quos in-
troducebant commendati videntur. Si autem non tranſie- 113
rint armati vobiſcum in bellum in cõſpectu domini & tranſ-
ferre impedimenta eorum. Plus habet, &. Et dedit eis Moy 114
ſes filiis Gad & filiis Ruben. Plus habet, eis. Et non ibi erat 115
aqua populo bibere, pro eo quod eſt ad bibendum. Loque- *Nume. 33.*
re filiis Iſraël & dices ad eos. Sufficere videtur, Loquere filiis 116
Iſraël. Et omnia idola fuſilia eorum perdetis ea. plus habet, 117
ea. Hoc erit vobis fines maris. Non dixit, hi erunt vobis. 118

Et hoc erit vobis fines ad Aquilonem. Eadem repetita lo- *Nume. 34.*
cutio eſt. Et erunt ciuitates eis habitare. pro eo quod dici 119
ſolet, ad habitandum. Refugia erunt vobis fugere illò ho- 120
micidam. Quod vſitate dici poſſet, vt fugiat illò homicida. *Nume. 35.*
Et incolæ qui in vobis, iſtæ ciuitates in refugium. Singulari 121
numero poſitum eſt incolæ: id eſt, huic incolæ qui in vobis:
quoniam minus habet, eſt. Non enim ait, qui in vobis eſt, no-
tiſsima locutione, ſed rariore in lingua Latina quàm Græca.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, LOCVTIONIS DE DEVTERONOMIO
LIBER QVINTVS.

VSQVE ad flumen magnum, flumen Euphra- 1
ten. Non dixit vſque ad flumen magnum Eu- *Deuter. 1.*
phraten. Et iudicium quod durum fuerit à
vobis afferetis illud ad me. Non dixit quod du 2
rum fuerit vobis, ſed à vobis: id eſt ita durum,

3 vt à vobis indicari non poſsit. Si videbit aliquis virorum
iſtorum terram optimam hanc quam iuraui patribus eorum,
præter Caleph filius Iephone hic videbit eam. Et in libro nu-
merorum iſtam locutionem notauimus, quia non dixit præ-
4 ter Caleph filium Iephone, ſed filius. Dominus enim Deus
Deuter. 2. veſter benedixit te in omni opere manuum tuarum. Non ait,
benedixit vos in omni opere manuum veſtrarum, cum præ-
5 dixiſſet veſter, non tuus. Nunc ergo ſurgite & promouete,
& pertranſite vos vallem Arnon. Ecce tradidi in manus tuas
Seon regem Eſebon. Non dixit in manus veſtras, ſed à plurali
6 ad ſingularem tranſiit. Quoniam quæ eſt gens magna cui
Deuter. 4. eſt ei Deus appropians illis. Duo ſunt hic notanda, vel quod
ait, cui eſt ei; vel quod non ait, appropians illi, ſed appropians
7 illis Et ſimilitudinem non vidiſtis ſed vocem. cum vox nō
poſsit videri, ſed generaliter hoc verbum poſuit tanquam ad
8 omnē corporis ſenſum videre pertineat. In quam vos in-
gredimini illo, hæreditare eam: plenum eſſet etiā ſi non ad-
9 ditum eſſet, illo. Et eduxit vos de fornace ferrea ex Ae-
gypto. Fornacem ferream duram tribulationem intelligi vo-
Pſal. 104. luit. Secundum hoc & de Ioſeph dictum eſt in Pſalmis: Fer-
10 rum pertrāſiit animam eius. Et non tranſiit Iordanē hunc.
quaſi & alius ſit Iordanis. Ex hac locutione arbitror ſæpe dici
11 etiam hunc mundum, quaſi alius ſit. Si autem genueris fi-
lios & filios filiorum tuorum. Notanda locutio eſt, vbi & auos
12 nepotes dicit gignere. Et quęretis ibi dominum Deum ve-
ſtrum & inuenietis eum, quando exquiretis eum ex toto cor-
de tuo, & ex tota anima tua in tribulatione tua. Non dixit, in
toto corde veſtro & in tota anima veſtra & in tota tribulatio-
13 ne veſtra. Interrogate dies priores qui fuerunt priores te.
Non dies ſed homines intelligendum eſt. Similiter & hoc no-
tandum quod etiam ſuperius cum dixerit, interrogate, plura-
liter priores, te intulit ſingulariter, non priores vobis.

14 Si & tentauit Deus ingreſſus accipere ſibi gentem de me-
dia gente. Tentauit pro eo quod eſt voluit poſitum eſt, aut
quid aliud. Quod autem ait de media gente, de mediis genti-
bus intelligendum eſt, ſingulari poſito pro plurali: ſicut ſer-
pentem, ranam & locuſtam, pro ſerpentibus, ranis & locuſtis
15 ſcriptum legimus. Sed omnia quæ fecit dominus Deus ve-
ſter in Aegypto coram te vidente. Nihil minus eſt, etſi non
16 addatur, vidente. Et ego ſtabam inter dominum & vos in

tem

tẽpore illo annũciare vobis verba domini, quoniam timui- *Deuter. 5.*
ſtis à facie ignis & non aſcẽdiſtis in montem,dicens: Ego ſum
dominus Deus tuus &c. dicens poſuit pro, cum diceret. Et 17
aduena qui incolit in te. Populo dictum accipiendum eſt non
quaſi vni homini, quia in populo incolit aduena. Propter 18
hoc conſtituit tibi dominus Deus tuus vt obſerues diem ſab-
bati & ſanctificare eum. Si, &, non haberet, nõ videretur in-
uſitata locutio; Vt obſerues diem ſabbati ſanctificare eum:
[aut certe ſi ita eſſet, Vt obſerues diem ſabbati & ſanctifices
eum.] aut ita, Propter hoc conſtituit tibi dominus Deus tuus
obſeruare diem ſabbati & ſanctificare eum. Nunc vero, Vt
obſerues diem ſabbati & ſanctificare eum, inuſitata & notan-
da locutio eſt. Attende tibi ne dilatetur cor tuum & obli- 19
uiſcaris domini Dei tui. Notandum etiam in malo dici poſſe *Deuter. 6.*
dilatationem cordis: Exultatione quippe in dilatatione intel-
ligitur, cui cõtrariæ ſunt anguſtia, id eſt triſtitia, vtrunque
autem poteſt & in bono & in malo accipi. Et erit cum in- 20
terrogauerit te filius tuus cras dicens. Cras poſuit, pro futuro
quocunque tempore. Septem gentes magnas & multas. 21
Quo modo ergo multas, ſi ſeptem? Sed multas dixit, multi- *Deuter. 7.*
tudinem habentes. Non diſpones ad eos teſtamẽtum, cum 22
de gentibus diceret: Teſtamentum ergo pro facto poſuit.

Et filiam eius non ſumes filio tuo: Diſcedere enim faciet 23
filium tuum à me, & ſeruiet diis aliis,& iraſcetur indignatio-
ne dominus in vos, non ait iraſcar, ſed tanquam de alio dice-
ret. Ciuitates magnas & muratas vſque in cœlum, hyper- 24
bolice dictum. Nec dicas in corde tuo cum conſumpſerit *Deuter. 9.*
dominus Deus tuus gentes iſtas ante faciem tuam, dicẽs:pro- 25
pter iuſtitias meas induxit me dominus hæreditare terram
bonam iſtam. Ordo eſt: Ne dicas in corde tuo,dicens.

Nequando dicant inhabitantes terram, vnde inde nos 26
eduxiſti? More ſcripturæ additũ eſt, inde. Quæ fecit vir 27
tutem in Aegyptiorum. Hoc interpretes noſtri quidam La- *Deute. 11.*
tini minus intelligentes noluerunt dicere virtutem, ſed vir-
tuti vel exercitui: Quoniam id quod ait Græcus, Δυνάμιν,
nonnulli exercitum intellexerunt. Sed elegãs locutio eſt, quæ
fecit virtutem eorum: intelligendum eſt quid eam fecit,quo-
niam ad nihil eam redegit:ſed quia pluraliter dictum eſt,ideo
ſubobſcurum eſt. Quos aperiẽs terra os ſuũ deglutiuit eos, 28
& domus eorum & tabernacula eorum. Duæ locutiones hic

notandæ ſunt: quod & additum eſt, eos, cum ſufficere potuiſ-
ſet quod & ait ſuperius, quos & domus eorum cum dixiſſet, ad-
didit, & tabernacula eorum: quaſi alias in eremo haberẽt do-
mus niſi tabernacula. Sed nimirũ domus intelligi voluit ho-
mines ad eos pertinentes, ſicut ipſi populo dicitur: Et nunc tu
domus Iacob. Nec iſta locutio aliena eſt à Latina lingua: Nam
& Romani *dicti* ſunt domus Aſſaraci, quòd ex Aſſaraco Tro-
29 iano originem ducerent. Quoniam oculi veſtri viderunt
omnia opera domini magna quæ fecit in vobis hodie. Cum
de his operibus diceret quæ per eremum facta ſunt eo tem-
pore quo ibi circunducebantur per quadraginta annos, tamen
hodie dixit, quod intelligi voluit hoc tempore quotquot ibi
30 annos idem tempus habere potuiſſet. Terram quam iura-
uit dominus patribus noſtris dare eis ſeminíque eorum poſt
eos. Tanquam diceret, id eſt ſemini eorum poſt eos. Nõ enim
31 & ipſis dedit, ſed ita ipſis dedit cum ſemini eorũm dedit. Si
autem auditu audieritis omnia mandata eius quæ ego mando
tibi hodie. Auditu videtur ſuperfluum, ſed locutio eſt ſcriptu-
32 ræ ſanctæ familiariſsima. Et dabit pluuiã terræ tuæ in tem-
pore ſuo matutinum & ſerotinum. Cum matutinum tempus
dies dicitur, nunquid hic intelligi voluit tẽpus anni primum?
Serotinum vero minus Latinum eſt, ſed nõ potuit magis pro-
prie de Græco exprimi, quod illi dicunt ὄψιμον: tamen etiam
in Latina lingua vulgo vſitatum eſt, vt dicatur ſerotinum, ſed
quod tardius quàm oporteat factum eſt. Hic vero tempus an-
33 ni potius intelligi voluit. Et cum comederis & ſatiatus fue-
ris, attẽde tibi ipſi ne dilatetur cor tuum, & præuaricemini &
ſeruiatis diis aliis. Iam ſuperius tales locutiones notauimus,
ſiue quòd à ſingulari ad pluralem tranſit, ſiue quòd in malo
voluit intelligi dilatetur, vbi noxiam proſperitatem ſignifica-
34 uit. Et flumẽ magnum Euphraten. Repetitiones iſtæ vſi-
tatæ ſunt in ſcripturis & rem decenter commendant.
35 Timorem veſtrum & tremorem veſtrũ imponet domi-
nus Deus veſter ſuper faciem vniuerſæ terræ. Non timorem
& tremorem quo ipſi timent & tremunt, ſed quo timentur &
36 alios tremere faciunt. Non poteris manducare in ciuita-
Deute. 12. tibus tuis decimationem frumenti tui. pro eo quod eſt nõ de-
37 bebis. Et incendes ciuitatem in igni. nos vſitatius dicere-
38 mus igni. Si autem longe fuerit via à te. ac ſi diceret, lon-
39 ga via erit, aduerbium poſuit pro nomine. Et fœnerabis
gen

gentes multas. Fœnerationem ſcriptura dicit mutuo datam Deute. 15.
pecuniam, etiam ſi vſuræ non accipiantur. Vnde eſt & illud in
Pſalmo: Beatus vir qui miſeretur & commodat. Hoc enim Pſal. 111.
maluerunt interpretari noſtri, qui ſententiã potius quàm ver-
ba ſequenda putauerunt. Nam in Græco habet *δανείζει*, quod
eſt fœneratur. Et principaberis gentium multarũ, tui au- 40
tem non principabuntur. Tanquam diceret, Tibi non domi
nabuntur, hoc eſt gentes. Genitiuus enim caſus eſt ſingularis
huius pronominis quod ait tui, cuius datiuus eſt tibi, non plu-
ralis nominatiuus, cuius genitiuus eſt tuorum. Si autem 41
fuerit in te egenus in fratribus tuis in vna ciuitatum. Nõ vni
homini, ſed populo dicitur, ideo, in te. Si autem fuerit in 42
te egenus in fratribus tuis in vna ciuitatum tuarum in terra
quam dominus Deus tuus dat tibi, non auertes cor tuum, ne-
que conſtringes manum tuam à fratre tuo egente: Aperiens
aperies manus tuas ei, fœnus fœnerabis ei quantumcunque
poſtulat & quantum eget. Hic certe cum opera miſericordiæ
pręcipiat, non vtique vſurarum crudelitas ſuſcipienda eſt. Vn-
de apparet quòd ait fœnus fœnerabis ei: mutuo dãdum quod
poſtularet intelligi voluiſſe. Quod autem ait, aperiens ape-
ries manus tuas, tale eſt & quod ſequitur: fœnus fœneraberis:
vſitata locutio eſt in ſcripturis ſanctis. Cum de aure per- 43
tundenda ſerui præcepiſſet: Et ancillam, inquit, tuam facies
ſimiliter. accuſatiuum pro datiuo ponens: Non ait ancillæ tuæ
facies, quod locutionis noſtræ conſuetudo poſcebat. Si au- 44
tem fuerit in eo vitium claudum aut cæcum, vel omne vitiũ
malum. Non ait, claudicatio aut cæcitas, ipſa enim ſunt vitia,
ſed claudum & cæcum quod ſunt non vitia ſed animalia quæ
habent vitia. Hoc quoque notandum eſt quòd ait, vitium ma-
lum, quaſi poſſet eſſe vitium bonum. Et non dormiet de 45
carnibus de quibus immolaueritis veſpere die primo vſque Deute.16.
in mane. Pro eo quod eſt, non remanebit ea nocte, non dor-
miet dictum eſt. Non offeres domino Deo tuo vitulũ vel 46
ouẽ in quo eſt in ipſo vitium. vſitata locutio eſſet, in quo eſt
vitium: ſed iſta ſcripturis eſt vſitatior. Et lapidabis eos in 47
lapidibus, & morientur. quod ex noſtra conſuetudine dicere- Deuter.17.
tur, lapidibus, non in lapidibus. Non multiplicabit ſibi e- 48
quum pro equis vel pro equitatu equum poſuit, vnde nõnulli
equitatum interpretati ſunt. Non poteris conſtituere ſuper 49
te hominem alienum, qui non eſt frater tuus. Non poteris di-

50 ctum eſt, pro, non debebis. Secundum omnia quæ petiſti
à domino Deo tuo in Oreb in die cõuocationis dicentes. cum
51 dixerit ſuperius petiſti, dicẽtes: ſubiecit, non dicens. Quo-
niam dominus Deus veſter qui præcedit vobiſcum. non dixit
52 vos. Si occurreris nidum auis ante faciem tuam in via. No-
Deute.22. tandum quòd occurreris dixit etiam non ambulanti. Si au-
53 tem ædificaueris domum nouam, facies coronam ſolario tuo,
& non facies homicidium in domo tua, ſed cadat qui cecidit
ab eo, id eſt, à ſolario cadat qui cecidit: nimis inuſitata locutio
54 eſt. Et abiens fuerit viro alteri, & oderit eam vir nouiſſi-
mus. Notãdum ex duobus poſteriorem nouiſſimum dici, Ta-
lis locutio eſt in Euangelio, quando quæritur ex duobus fra-
tribus quis eorum fecerit voluntatem patris, & reſpondetur
Matt. 21. nouiſſimus, cum duo fuerint. Non pignorabis molam ne-
55 que ſuperiorem lapidem molæ, quia animam iſte pignorat.
Deute.24 Pro eo quod eſt, quia animam pignoras ſi feceris. Deinde no-
tandum animam dixiſſe pro ea vita quam habet anima in cor
pore. Ex qua locutione & illud eſt in Euangelio: Nónne ani-
Matt.6. ma plus eſt quàm eſca? Si autem deprehendatur homo fu-
56 rans animam ex fratribus ſuis filiis Iſraël animam pro homi-
ne poſuit. Denique ſequitur, & opprimẽs eum vẽdiderit. Quæ
non minus notanda eſt locutio. Noluit enim dicere eam, quod
eſſet magis conſequens, quoniam animam dixerat, ſed eum, id
eſt hominẽ in cuius ſignificatione dixerat animam. Si de-
57 bitum fuerit in proximo tuo debitum quodcunque. Repetitio
verbi locutionem notãdam facit. Si autem noluerit homo
58 accipere vxorem fratris ſui, & aſcẽdet mulier in porta ad Se-
Deute.25. natum & dicet: Non vult frater viri mei ſuſcitare nomen fra
tris ſui in Iſraël, noluit frater viri mei. Quãuis verborum re-
petitiones amet ſcriptura, inuſitatior eſt tamen repetitio hæc,
ſed elegantius querelæ oſtẽtat affectum. Maledictus om-
59 nis qui dormierit cum omni pecore, pro eo quod eſt, concu-
Deute.27. buerit. Deinde cum omni pecore, pro eo quod eſt, cum quo-
libet pecore. Et ſeruies inimicis tuis quos immittet domi-
60 nus Deus tuus ſuper te. Græcus habet λατρεύσεις, vbi Latinus
Deute.28. interpretatus eſt, Seruies. Solet autẽ hoc verbum in ea ſerui-
tute ſcriptura ponere quæ debetur Deo. Vnde idololatræ ap-
pellãtur, qui ea ſeruitute idolis ſeruiũt. Ergo hic inuſitate po-
ſitum eſt hoc verbum: quanquam poſſit etiã hunc ſenſum ha-
bere, quòd tã grauiter multa dixerit, vt inimicis ſuis nimium

ſuperbientibus tanquam diis ſeruiſſe cogantur. Gentem 61
cuius non audies vocem eius. Et hoc notandum eſt quòd & cu
ius dixit, & eius, ſicut loqui ſcripturæ ſolent, & id quod ait. Cu-
ius non audies vocem. pro eo quod eſt, cuius linguam non in-
telliges. Mollis & tenera in te valde faſcinauit oculo ſuo fra 62
trem ſuum & vxorem quæ eſt in ſinu eius, & qui reliqui ſunt
filij quicunque relicti fuerint illi, ita vt det vni ex eis à carni-
bus filiorum ſuorum de quibuſcunque edet, eo quòd non de-
relictum ſit ei quicquam in anguſtia & tribulatione qua tri-
bulabunt te inimici tui in omnibus ciuitatibus tuis. Notãdum
eſt quemadmodum id dictum ſit faſcinauit pro inuidit, & tan
quam ad hoc derelicto, vt neceſſe ſit ei dare de carnibus filio-
rum quas cogit neceſsitas in cibum ſumi à parentibus. Nam
& in Prouerbiis quod Latini codices habent: Non cœnabis Prouer. 23.
cum viro inuido. Græcus habet ἀνδρὶ βασκάνῳ βάσκανος au-
tem faſcinus dicitur. Et erit ſicut lætatus eſt dominus in no 63
bis benefacere vobis. Græcus habet Benefacere vos. Nec vi-
detur eſſe ſaltem Græca locutio: accuſatiuus tamen pro datiuo
poſitus intelligitur, vnde maluerunt Latini interpretes dicere
vobis quàm vos. Vos vidiſtis omnia quæ fecit dominus 64
Deus veſter in terra Aegypti coram vobis Pharaoni & ſeruis Deute. 29.
eius omnibus, & omni terræ illius tentationes magnas quas
viderunt oculi tui. Notandũ illas plagas etiam tentationes vo-
cari. Si fuerit diſperſio tua à ſummo cœli vſq; ad ſummum 65
cœli, (inde congregabit te dominus Deus tuus. Mirum ſi non
hoc dicit, A ſummo cœli vſque ad ſummum cœli,) quod ſolet
dicere, à ſummo terræ vſq; ad ſummũ terræ. fortaſſe propter-
ea, quia ſecundum id quod & iſte aër cœlum dicitur, coniungi
tur terræ. Non eſt in cœlo, dicens: Quis aſcendet in cœlum 66
& accipiet nobis illud, & audientes illud faciemus. Neq; trans Deute. 30.
mare eſt, dicens: Quis transfretabit nobis trans mare & acci-
piet nobis illud, & audientes illud & faciemus. dicens, pro eo
poſuit, quod eſt, vt dicas. Noua locutio. Et dominus qui co- 67
mitabitur tibi tecum. Et dixit dominus ad Moyſem: Ecce tu Deute. 31.
dormies cum patribus tuis, hoc verbo eius mortem ſignifica- 68
uit. Amaricantes eratis quę ad Deum. id eſt, amaricabatis ea 69
quæ Dei ſunt. Scio enim quia poſt obitum meum iniquitate
iniquitatem facietis. vno verbo autem Gręcè dicitur, iniquita-
tem facietis, quod eſt ἀνομήσετε. Et occurrent vobis mala no- 70
uiſsimum dierum. Sic enim habet Græcus, pro, in nouiſsimis
diebus,

71 diebus, aut in nouiſsimo dierum. Nam hic ipſe pater tuus
Deuter.32 poſſedit te & fecit te,& creauit te. Ordo notandus eſt, prius
enim videtur dicere debuiſſe: Creauit te,& fecit te,& deinde
poſſedit te. Quo modo enim intelligitur poſſe poſsideri qui
non eſt? Hæc metaphora minus vſitata eſt, vt renes tritici in-
telligantur velut interiora tritici, vnde farina eiicitur. Hoc
enim & adipem dixit. Nam hoc nomen etiam farinam ſolent
Græci appellare. Hoc enim habet Græcus in Exodo, vbi ſcri-
ptum eſt: Eleuantes farinam ſuper humeros ſuos: Græcus
72 quippe interpres στέατα poſuit,quod ſunt adipes. Filij in qui-
73 bus nõ eſt fides in eis. vſitata ſcripturis locutio. Quoniã iu-
dicabit dominus populum ſuum,& in ſeruis ſuis conſolabitur.
Pro,ſeruos ſuos conſolabitur. Niſi forte ipſum conſolari dicit
trãſlato verbo,velut ab indignatione vel offenſione, qua eum
offendunt mali. Sic autem eius conſolatio accipienda eſt,non
74 ex more hominum, ſicut nec ira & zelus & cætera talia. Vbi
ſunt dij eorum in quibus confidebant in ipſis. Plenum eſſet &
75 ſine,ipſis. Et iurabo dexteram meam, id eſt, per dexteram
76 meam. Lætamini cœli ſimul cum eo, & adorent eum om-
nes angeli Dei. Alij codices habent: & adorabunt eum omnes
filij Dei. Filios autem Dei dictos qui angeli ſunt in cœlis,non
facile in ſcripturis ſanctis inuenitur.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI, LOCVTIONIS DE IESV NAVE
LIBER SEXTVS.

1 *Ioſue.1.* VOS autem tranſibitis expeditiores fratri-
bus veſtris,omnis fortis,id eſt,omnis qui-
2 cunque in vobis fortis eſt. Vt ſciatis
Ioſue.3. viam quam ibitis eam. plenum eſſet etiã
3 ſi non haberet,eam. Et factum eſt cum
eſſetis in Hiericho. Notanda locutio eſt.
Nondum quippe erant in eadem ciuitate
cuius portæ contra illos clauſæ fuerant.
Vnde

Vnde factum eſt vt in eam intrare non poſſent niſi muri eius *Ioſue.6.*
cecidiſſent circumacta arca domini. Ergo in Hiericho dictum
eſt, in terra quæ pertineret ad Hiericho. De Hiericho di- 4
ctum eſt cum clauſa eſſet, Nec quiſquam ex illa prodibat, neq;
introibat, vtique in illam ſubauditur, non ex illa. Hoc appel-
latur Græce *ζεῦγμα κατὰ ἔκλειψιν* Dominus dicit ad Ieſum: 5
Ecce ego trado tibi ſubiugatam Hiericho & regē eius qui eſt
in ea, potentes fortitudine Mirandum quod non hic poſuit
coniunctionem copulatiuam, vt diceret, & potentes fortitudi-
ne, quam ſolet ſcriptura tam aſsidue ponere, vt etiam ibi in-
ueniatur vbi ſenſum ſolitæ locutionis impediat. An & Hieri-
cho & rex eius dicti ſunt, potentes fortitudine? Et Raab me 6
retricem & domum paternam eius viuificauit Ieſus, & com-
memorata eſt in Iſraël vſque in hodiernum diem. Notandum
eſt quemadmodum dicat ſcriptura, vſque in hodiernum diem:
quod aſsidue dicit. Nam & de lapidibus illis duodecim qui po *Ioſue.4.*
ſiti ſunt vbi Iordanis ex ima parte defluxerat, & ex parte ſu-
periore conſtiterat, arca tranſeunte vel populo, ita dictum
eſt, quòd eſſent ibi vſq; in hodiernum diem, quod videtur ita
ſonare, tanquam poſt plurimum temporis per hāc ſcripturam
iſta narrentur, nec eo tempore ij libri conſcripti fuerint quo
erant hæc recentiſsima. Quiſquis autem putat hoc, quid de
iſta meretrice dicturus eſt, quę vtique quantum eſt ætas vnius
hominis vixit, & tamen dicitur vſque in hodiernum diem.
De iis itaque rebus dicitur hoc quæ non ita conſtitutæ ſunt vt
poſtea mutarentur ab eis qui conſtituerunt. Quod modo di-
citur aliquis in exilium perpetuum miſſus, quia non ad tem
pus præfinitum hoc ſupplicio plectitur, non quia quiſquam po
teſteſſe perpetuus in exilio, cum homo ipſe non poſsit eſſe
perpetuus. Sic ergo & iſta meretrix non eſt præcepta ad tem-
pus habitare in Iſraël, ideo dictum eſt vſque in hodiernum
diem. Dominus dicit ad Ieſum: Peccauit populus & tranſ 7
greſſus eſt teſtamentum meum, quod diſpoſui ad eos. Notan- *Ioſue.7.*
dum quemadmodum teſtamentum appellet hoc quod præce
perat vt anathema eſſet Hiericho, & nemo ſibi inde aliquid
vſurparet. Deus loquens ad Ieſum ait inter cætera: Ecce de- 8
di in manus tuas regem Gai & terrā ipſius, & facies Gai ſicut *Ioſue.8.*
feciſti Hiericho & regi eius, & prædā pecorū prædaberis tibi.
Præcipue notanda locutio eſt, non ſolum quia prædaberis tibi
dixit, tanquam vnius futura eſſet illa præda, cum omniū eſſet
futura.

futura. Nam tales locutiones vſitatiſsimæ ſunt, cũ Deus tanquam ad vnũ loquitur, quæ ad populũ loquitur. Sed hoc nouũ eſt hic, quia prędixit ſcriptura: Et dixit dominus ad Ieſum, quẽ conſtat vnum hominem fuiſſe: quod tamen dixit prædaberis tibi, non vtique ita dictum eſt vt præda illa huius vnius hominis eſſe præcepta ſit, ſed vniuerſi populi. Et inſidiæ erant ciuitati à mari: Qui neſcit putat iſtam ciuitatem maritimam. Conſuetudinis eſt autem ſcripturarum vt Occidentalem partem à mari appellet, vel ad mare: quia ex ipſa parte terra vbi hæc agebantur propius habet mare quàm à cæteris partibus.

9

10 Extende manum tuam in Geſo quod eſt in manu tua contra ciuitatẽ. Iſta locutio notanda non eſſet, niſi propter nomẽ quod obſcurum eſt eis in quorum cõſuetudine non eſt. Quid enim dicat Geſon non facile intelligitur: hoc interpres Symmachus ſcutũ appellaſſe perhibetur. Septuaginta autem interpretes, ſecundum quos iſta tractamus, qui poſuerunt Geſon, miror ſi & in Græca lingua haſtam vel lanceam Gallicanam intelligi voluerunt. Ea quippe dicuntur Geſa quorũ & Virgilius meminit, vbi ait de Gallis in ſcuto Aeneę pictis: Duo quiſque Alpina coruſcant Geſa manu. Et facti ſunt inter mediũ

Aeneid.8.

11 caſtrorum hi hinc, & hi hinc. Duo notãda ſunt in hac locutione: Vnũ quòd cũ hoſtes qui vincebantur in medio eſſent, tanquam de his dictum eſt, quòd hi eſſent hinc & hi hinc, cum potius ita Iſraëlitæ fuerint qui eos in medio poſuerant percutiendos. Alterum quòd inter medium caſtrorum eos factos eſſe dicit ſcriptura, caſtra appellans etiam productas acies in prælio conſtitutas, cum caſtra non ſoleant appellari, niſi vbi exercitus ad manendum conſiſtit. Niſi forte ideo caſtra appel-

12 lata ſunt, quia cum omnibus ſuis ibant. Exceptis pecoribus & ſpoliis quæ erant in ciuitate prædati ſunt filij Iſraël ſecundum præceptum domini quemadmodum conſtituit dominus Ieſu. Ita dictum eſt exceptis pecoribus & ſpoliis prędati ſunt, quaſi ipſa non fuerint prædati, cum potius ipſa prædati ſint, & excepta ideo dicta ſint, quia hæc illo prælio ſola conſumpta

13 non ſunt. Iſraëlitæ reſpondentes Gabaonitis dixerunt: Vide ne in me habites, ſed quo modo diſponam tibi teſtamentum. Iam & ſuperius tales locutiones notauimus: hoc eſt enim, vide ne in me habites, quod eſt, apud me, id eſt, in terra quam eis promiſerat Deus. Et hic tanquam ad vnum hominẽ videntur locuti, cum legatus ad eos non vnus venerit, ſed more ſuo gẽti

& po

& populo reſponſa reddentes.ſingulari numero loquuntur,ſi-
cut plerunque & ad ipſos Deus vel ductor ipſorũ.Notandum
etiam quòd pactum pacis teſtamentum vocat ſcriptura,more
quidem ſuo,nam ſæpe ita loquitur. Et nuntiatum eſt Ieſu di 14
centes:Inuenti ſunt quinque reges abſconditi in ſpelunca,pro *Ioſue.10.*
eo quod eſt,nuntiauerunt dicentes. Ita faciet dominus om- 15
nibus inimicis veſtris quos vos debellabitis eos. Nihil minus
eſſet huic ſententiæ etſi non haberet,eos. Et omnes cepit in 16
bello:quia per dominum factum eſt confortari cor eorum, vt
obuiam irent ad bellum ad Iſraël vt exterminarentur.Notan-
dum eſt confortari cor, non ſemper in bono accipiendum. *Ioſue.14.*
Tu ſcis verbum quod locutus eſt dominus ad Moyſem ho 17
minem Dei de me & te. Non dixit hominem ſuum. Et di *Ioſue.17.*
xerunt filij Ioſeph: Non ſufficit nobis mons & equus electus 18
& ferrum Chananæo qui habitat in Baſan.Equum electum di
xit pro equis electis, quod vſitatum in noſtro ſermone nõ eſt:
Vnde nonnulli Latini interpretes noluerunt equum interpre
tari,ſed equitatũ. Sic autẽ dictum eſt,equus electus pro equis,
ſicut in noſtra conſuetudine dicitur miles pro militibus. Et 19
facti ſunt exitus illorum Iordanis,& reuertentur fines ad ma- *Ioſue.18.*
re: non dixit reuerſi ſunt, aut ſaltem reuertuntur, ſicut ſolet
de finibus dici, ſed reuertentur, tanquam adhuc futurum ſit,
cum præteritorum ſit iſta narratio. Et in omnibus ferè ipſis
terrarum diuiſionibus per ſingulas quaſque tribus, ita loqui-
tur ſcriptura, vt futuri temporis verbis vtatur. Refugere il 20
luc qui percuſſerit animam nolens. Hic animam,vel hominẽ *Ioſue 20.*
intelligere debemus, vel vitam carnis quæ ſit per animam.
Qua locutione & illud dictum eſt, à fratribus Ioſeph: Non
percutiamus eius animam.id eſt non eum occidamus:Nam ſi *Gene.37.*
anima poſſet ab interfectore percuti, non diceret dominus: *Matt.10.*
Nolite timere eos qui corpus occidunt,animam autem occi-
dere non poſſunt. Mandauit dominus in manu Moyſi. Lo- 21
cutio familiariſsima ſcripturis.Ita enim dicitur verbum quod *Ioſue 21.*
factũ eſt in manu illius, vel illius Prophetæ:hoc eſt in poteſta-
te dicendi datum. Et accepit Ieſus cultros petrinos in qui- 22
bus circunciderat filios Iſrael. Non dixit quibus circuncide-
rat,ſed in quibus. Et vbi dimiſit eos Ieſus in domos ſuas, & 23
benedixit eos dicens. Plus videtur hic copulatiua cõiunctio,id *Ioſue 22.*
eſt,&:Nam ita dici poſſet, Et vbi dimiſit eos in domos ſuas,
benedixit eos dicens. Item alia locutio notanda eſt, quòd 24
cum

cum dixiſſet ſcriptura. Et benedixit eos Ieſus dicens, atque his
verbis intentos feciſſet audire quid benedicendo dixit Ieſus,
hoc ſolum ſubiecit, In diuitiis multis abierunt in domos ſuas
& pecora multa valde, & argentum & aurum & veſtem mul-
tam valde, diuiſerunt prædam inimicorum ſuorum cum fra-
tribus ſuis. Quod magis eſſe narrantis quàm benedicentis ap-
25 paret. Aedificauerunt ibi aram ſuper Iordanem, aram ma-
gnam videre. Iſta locutio etiam in ſermone Latino nota eſt.
26 Et audierunt filij Iſraël dicentium, Non ait, dicentem vel
27 dicentes. Seruire ſeruitutem domini. In qua locutione duo
notanda ſunt, & ſeruire ſeruitutem, quæ etiam Latina locutio
reperitur, & ſeruitutem domini, id eſt, quæ debetur vel exhi-
28 betur domino. Et audiẽtes Phinees ſacerdos & omnes prin-
cipes ſynagogæ qui erant cum illo, verba quæ locuti ſunt filij
Ruben & filij Gad & dimidium tribus Manaſſes. & placuerũt
illis. Audientes pro audierunt poſitum eſt. aut plus eſt hic, &:
Nam plenus eſt ſenſus, audientes verba hæc, placuerunt illis.
Nec tamen ſine inconſequentia: quia cum audiſſent, dicen-
29 dum fuit. Et Ieſus ſenior prouectus diebus. hoc de Abraham
Ieſue.23. dictum notauimus, ſeniorem in ſcripturis non ſolum illum ap-
pellari qui eſt infra ætatem ſenis, ſed etiam valde ſenem. Vn-
de non omnis ſenior ſenex, omnis autem ſenex ſenior dici
30 poteſt. Et induxit ſuper illos mare & operuit ſuper illos.
Ieſue.24. Non ait operuit illos, quanuis nonnulli interpretes hoc
31 maluerunt dicere. In omnibus gentibus quas tran-
ſiuimus per ipſas. Vſitatæ in ſcripturis ſunt
iſtæ locutiones, nec tam crebro
notandæ, quàm cre-
bro intercur-
runt.

DIVI

DIVI AVRELII
AVGVSTINI, LOCVTIONIS
DE IVDICVM
LIBER SEPTIMVS.

ET FACTVM eſt poſtquam defun- 1
ctus eſt Ieſus, interrogabant filij Iſ- *Iudic. 1.*
raël in domino. non ait, dominum,
quod ſermonis noſtri cōſuetudo po-
ſcebat. Et bellemus in Chananæo. 2
Non dixit aduerſus Chananęum, aut
contra Chananæum, aut ſaltem in
Chananęum. Et mortuus eſt Ieſus 3
filius Naue ſeruus domini, filius cen- *Iudic. 2.*
tum decem annorũ. Iſta repetitio quod cũ dixiſſet filius Naue
repetiuit filius, & deinde addidit, centum decem annorũ: inu-
ſitata eſt, vt potius filius centũ decem annorum diceret quàm
homo centum decem annorum: ſed tamen & alibi reperitur.
Et omnis generatio appoſiti ſunt ad patres ſuos. Notanda 4
locutio eſt, quòd nõ ait appoſita eſt: quia plures erant. Tra- 5
didit eos in manu prædantium. Non dixit in manũ, quod vi-
detur Latina locutio poſtulare. Et cum ſuſcitauit dominus 6
eis iudices, & erat dominus cũ iudice. Solita locutione plus eſt
hic, &: Nam plenũ eſſet, Et cum ſuſcitauit dominus eis iudi-
ces, erat dominus cum iudice. Notandum eſt etiam hoc quòd
à plurali ad ſingularẽ tranſiens, non ait, cũ iudicibus, ſed cum
iudice, id eſt, cũ vnoquoq; iudice. Et factũ eſt cum morere 7
tur iudex & reuertebãtur iterũ & corrumpebant ſuper patres
ſuos. Recta locutio iſta eſſe poterat ſecundũ conſuetudinem
ſermonis noſtri: Et fiebat cũ moreretur iudex, & reuertebãn-
tur, & iterum corrũpebant ſuper patres ſuos. Si, &, nõ haberet,
plenũ eſſet, Cum moreretur iudex reuertebantur, & iterum
corrumpebant ſuper patres ſuos: id eſt, pluſquam patres eorũ.
Propter quod tanta deliquit gens hæc teſtamẽtum meũ. 8
Tanta dixit pro tantũ, id eſt tam multũ, nomen pro aduerbio,

Iudic.3. quod etiam Latinis locutionibus maxime in Poëticis inueni-
9 tur. Et non obaudierũt vocis meæ. Græca magis locutio eſt.
10 Factus eſt ſuper eum Spiritus domini. cum Spiritus domi-
Iudic.3. ni vtique factus non ſit: ſed ſuper eum factus eſt, ita dictũ eſt,
Ioan. 1. ac ſi diceretur, Factum eſt vt eſſet ſuper eum. Ex qua locutio-
ne & in Euangelio legitur: Ante me factus eſt, id eſt factũ eſt.
vt eſſet ante me. Quod alio modo diceretur, Prælatus eſt mi-
11 hi. Et ſumpſit Aioth gladium deſuper femore ſuo dextro.
Sic interpretari potuit quod Græcus habet ἀπὸ ἄνωθεν. Nam
12 locutio minus Latina eſt. Erat autem Eglon vir exilis valde.
hoc ad antiphraſim [dictum.] id eſt locutione contraria ſe-
quentia indicant: quando enim percuſſus eſt, dictum eſt quòd
concluſerunt adipes vulnus, quia non eductus eſt gladius de
13 ventre eius. Et percuſsit alienigenas in ſexcẽtos viros. Non
ait alienigenarum ſexcentos viros, aut certe alienigenas in
14 ſexcentis viris. Nónne præcepit dominus Deus Iſraël tibi
Iudic.4. & perges in montem Thabor? Non ait vt pergas, quod vide-
tur eſſe conſequẽs, ſed inuſitata locutione, nónne præcepit ti-
bi & perges: vt ſubaudiamus verbum quod ſupra poſitum eſt,
& ſit, Nónne perges: aut ſolita locutione plus habet, &, Nam
iſta coniunctione detracta ſenſus currit: Nónne mãdauit do-
minus Deus Iſraël tibi, perges in montem Thabor, & acci-
15 pies tecum decem milia virorũ &c. Quoniam neſcio diem
in quo dominus proſperat angelum mecum. vtrum proſperat
actus angeli eius qui mecum eſt, an proſpera mihi facit per
16 angelum. Omnes currus ſuos, nongentos currus ferreos.
Vbilibet diſtinguatur, elegans repetitio: vtrum omnes currus
ſuos, & deinde ſequatur, nongẽtos currus ferreos: [An omnes
currus ſuos nongentos, & deinde inferatur, currus ferreos.]
17 Et pauefecit dominus Siſaram & omnes currus eius & om-
nia caſtra eius in ore gladij in conſpectu Barach: Quo modo
pauefecit currus, niſi eos intelligas qui erant in curribus?
18 Et pauefecit dominus Siſaram & omnes currus eius, & omnia
caſtra eius in ore gladij in conſpectu Barach. Pauefecit in ore
gladij, ac ſi diceret, interfecit in ore gladij: pauefecit ergo, cũ
19 cæderetur gladio. Et deſcendit Siſara deſuper curru ſuo. Ita
20 dici Latine potuit, quod eſt Græce ἀπὸ ἄνωθεν. Et cooperuit
eum in pelle ſua. Non dixit pelle, aut de pelle: Sic enim habet
21 Græcus ἐν τῇ δέῤῥει αὐτῆς. Et erit ſi quis venerit ad te & di-
xerit, eſt hic vir? & dices, non eſt. Detracta coniunctione con-

ſeq

ſequentem habet ſenſum: Si quis venerit ad te, & dixerit, eſt
hic vir? dices, nõ eſt. Et pergebat manu filiorum Iſraël per- 22
gens: Solita & frequentata locutio eſt. Et indurabatur in Ia- 23
bin regem Chanaan. Nouo modo poſitum eſt hoc verbũ in-
durabatur, pro eo quod eſt fortis efficiebatur & prævalidus.
Perforauit caput eius & percuſsit. id eſt, percuſsit caput eius 24
& perforauit. Sic pereant omnes inimici tui domine & di- *Iudic. 5.*
ligentes eum ſicut ortus ſolis in potentia eius. non dixit dili- 25
gentes te, cum vtique de domino intelligi vellet. Et factum 26
eſt quando ſeminauit vir Iſraël. non vnum hominem ſignifi-
cat, ſed ipſam gentem. Aſcendebat Madiam & Amelech & 27
filij Orientis, & aſcẽdebat ſuper eum. Iſta repetitio verbi non *Iudic. 6.*
videtur habere ſolitam elegantiam vel affectũ. Et liberauit 28
vos de manu Aegypti Per manũ poteſtatẽ ſignificat, per Ae-
gyptum Aegyptios. Et dixit ad eum Gedeon. In me domine 29
mi. ſubintelligitur intende, hoc eſt, in me intende. Et eſt iſta
locutio ſcripturis familiariſsima. Et ſi eſt dominus nobiſcũ, 30
& vt quid inuenerunt nos omnia mala iſta. plus habet coniun
ctionem, &, ſicut ſolet loqui ſcriptura: quæ ſi detrahatur, ple-
na ſententia eſt. Et ſi eſt dominus nobiſcum, vt quid inuene 31
runt nos omnia mala iſta. quamuis & ſuperior cõiunctio poſ-
ſit ſalua ſententia detrahi: vt cum dixiſſet, In me domine mi?
deinde ſequatur, Si eſt dominus nobiſcum, vt quid inuenerũt
nos omnia mala iſta: magis enim hoc exigit noſtræ locutio-
nis conſuetudo. Et vitulum annorum ſeptem: Hic manife- 32
ſtum eſt quo modo vitulos appellet ſcriptura: Bos enim anno-
rum ſeptem ſecundum conſuetudinẽ locutionis noſtræ, nõ eſt
vtique vitulus. Secundũ hanc ergo locutionem dictum eſt de
Sangar, quòd occiderit ſexcentos viros præter vitulos boum, *Iudic. 3.*
hoc eſt præter boues. Et cecinit in cornea. ſubauditur tuba: 33
Grecus enim nõ habet tuba, ſed tantũ cornea. Camelis eorũ *Iudic. 7.*
nõ erat numerus, & erãt ſicut arena quæ eſt ad labiũ maris. In 34
multitudine cõſtat ὑπερβολικῶς dictũ. Hęc autẽ tranſlatio vbi
labiũ maris poſuit pro littore, aſsidua eſt in ſcripturis, ſed ra-
ra eſt in Latinis codicibus. quia pleriq; littus interpretati ſunt,
magis quid ſignificet labiũ volentes ponere, quàm ipſum la-
bium. Nam littus ſi vellent ſeptuaginta interpretes dicere, nõ
deeſſet linguæ Græcè quod dicerent. Et diuiſit trecentos 35
viros per tria principia. pro partibus principia poſuit. Et di- 36
xerunt ad Gedeon viri Effrem. id eſt viri de tribu Effrem.

m 2 Quid

37 Quid verbũ hoc feciſti nobis vt non vocares nos cum exi-
Iudic.8. res pugnare in Madian?verbum pro facto poſuit. Et dede-
38 runt ſeptuaginta argenti. ſubauditur pondo, vel tale aliquid.
39 Interpretatio ex Hebræo ſeptuaginta pondo habet. Et con-
Iudic.9. duxit in ipſis Abimelech viros. In ipſis dixit, pro ex ipſis id eſt
40 ex argenti pondo ſeptuaginta conduxit viros. Viros ina-
Pſal.34. nes & perturbatos. inanes poſuit pro leuibus. quibus ſunt con
41 trarij graues: vnde dicitur, In populo graui laudabo te. Et
intrauit in domũ patris ſui in Effrata & interfecit fratres ſuos
filios Hieroboaal ſeptuaginta viros ſuper lapidem vnũ. Quia
iam ſuperius ſeptuaginta dixerat filios Hieroboaal, id eſt Ge-
deon, & nunc eos ſeptuaginta dicit occiſos: quãuis minus oc-
ciſi fuerint duo, id eſt ipſe qui occidit & Ionathan iunior qui
latuit: de quo adiungens dicit, Et remãſit Ionathan filius Hie-
roboaal iunior, quoniam abſcondit ſe: ac per hoc vniuerſum
42 numerum poſuit pro penè vniuerſo. Et ſpreuerunt viri Si-
chimorũ in domo Abimelech Non dixit, ſpreuerunt domum
43 Abimelech. Et inſidiati ſunt ſuper Sichimam quatuor prin-
cipia. id eſt quatuor partes. Iam iſtam locutionem etiam ſu-
44 perius notauimus. Et accepit populũ & diuiſit eum in tria
principia. Accepit dixit de illo populo qui cum illo erat: & hic
45 tria principia, pro tribus partibus poſuit. Et abierunt viri
46 in locum ſuum. id eſt vnuſquiſque. Et eris nobis in caput
Iudic.11. omnibus habitantibus Galaad. Non dixit eris nobis caput.
Pſal.30. Sic enim ſolet loqui ſcriptura Vnde eſt Eſto mihi in Deum
47 protectorem & in domum refugij: & multa huiuſmodi Et
hæc vnica ei, & non eſt præter ipſam filius aut filia. hoc eſt
quod dictum eſt vnica ei, ſed propter affectũ repetita ſentẽtia
48 eſt. Et non eſt ei præter ipſam filius aut filia. Non eſt ei pro
49 non erit ei dictum eſt: præterita quippe narrantur. Et vxor
Iudic.13. eius ſterilis. & non pariebat. cum potuiſſet ſufficere quod di-
50 ctum eſt, ſterilis. Et precatus eſt Manue dominũ. & dixit: In
me domine, homo Dei quem miſiſti veniat nunc iterum ad
51 nos. In me ita dictum eſt, vt ſubaudiatur, intende. Et per-
cuſsit eos tibiam ſuper femur. Hęc locutio inuſitata eſt. tamen
locutio eſt, non aliquis in corpore vulneris locus, ſicut in quæ-
ſtionibus expoſui hoc eſt percuſsit eos ad admirationẽ, ad ſtu-
52 porẽ. Et dixerunt vir Iuda, quare aſcendiſtis ſuper nos. Sin-
Iudic.15. gularem poſuit pro plurali: dixerunt enim viri Iuda, nõ vnus
53 vir. Ne forte occurratis in me vos. pro eo quod eſt occidatis

me

Et hæc locutio in quæſtionibus expoſita eſt. Et reduxerunt 54
eum de petra & vſque venit vſque ad maxillam. Locus eſt ſic
appellatus poſtea ex eo facto quod ibi geſsit ipſe Sampſon,
quando maxilla aſini pugnans mille proſtrauit: hoc ergo per
Prolepſim dictum eſt, quia poſt illa omnia geſta, hæc hiſto-
ria conſcripta eſt. Sicut ſtuppa cum olfecerit ignem Meta- 55
phora ab animali ad inanimale Non enim ſtuppa ſenſum ha- Iudic. 16.
bet olfactus: ſed ita dictum eſt, ac ſi diceretur, cum ignem ſen-
ſerit. Quanuis & hoc quod dixi, ſenſerit, ad eandem metapho-
ram pertineat. ſed ad celeritatē intelligendam pertinet, quod
dictum eſt, olfecerit. Et extendit manum ſuam & accepit 56
eam. Et ſi non diceret, extendit manum ſuam, vtique extenta
manu acceptam intelligeremus. Et nuntiatum eſt Gazæis 57
dicentes. Non ait, nuntiauerunt dicentes, aut nuntiatum eſt à
dicentibus. Si alligauerint me in ſeptem neruis humidis 58
nondum ſiccatis. non ait, ſeptem neruis ſed in ſeptem neruis.
Si alligauerint me in ſeptem neruis humidis nondum ſic- 59
catis, & infirmabor, plenum eſſet ſi non haberet, &. Et in- 60
ſidiæ ei ſedebant in cubiculo Quod nonulli interpretati ſunt
obſidebant ſed Græcus ἐκάθητο, hoc eſt ſedebat, quia inſidiæ
ſingulari numero Græcè dicuntur, nec poteſt Latinè dici inſi-
dia. Locutio autem notanda erat, quia dictum eſt inſidiæ ſede-
bant, pro iis qui inſidiabātur Ipſi enim ſedebāt. Nunc ergo 61
indica mihi in quo alligaberis. Non ait: quo alligaberis, aut.
vnde alligaberis. Si alligauerint me in funibus nouis. Non 62
dixit funibus. Item ſi allegauerint me in funiculis nouis in 63
quibus nō eſt factū opus, & infirmabor. Plenū eſſet etſi
non præponeretur, &. Et hoc tertiū fefelliſti me. 64
Tertiū poſuit pro tertio ſiue ter, nomē ſcili-
cet pro aduerbio, quod & in Latinis locu-
tionibus eleganter fieri ſolet. Di- 65
mitte me & palpabo columnas
ſuper quas domus cōfir-
mata eſt ſuper eas.

Locutionis Iudicum Finis.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, DE FIDE ET SYMBOLO LIBER.

Quæ cauſa & ſcopus operis præſentis.
CAP. I.
Abacuc. 2

QVONIAM ſcriptum eſt, & Apoſtolicæ diſciplinæ robuſtiſsima authoritate firmatum, quoniam iuſtus ex fide viuit, eáque fides officium à nobis exigit & cordis & linguæ. Ait enim Apoſtolus: Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem: oportet nos eſſe, & iuſtitiæ memores, & ſalutis: quandoqui-

Roma. 10.

dem in ſempiterna iuſtitia regnaturi, à præſenti ſeculo maligno ſalui fieri non poſſumus, niſi & nos ad ſalutem proximorum nitentes, etiam ore profiteamus fidem quam corde geſtamus: quæ fides ne fraudulentis calliditatis hæreticorum poſsit in nobis aliqua ex parte violari, pia cautáque vigilantia prouidendum eſt. Eſt autem fides catholica in ſymbolo nota fidelibus, memoriæq; mandata quantum res paſſa eſt breuitate ſermonis: vt incipientibus atque lactentibus eis qui in Chriſto renati ſunt, nondum ſcripturarum diuinarum diligentiſsima & ſpiritali tractatione atque cognitione roboratis, paucis verbis credendum conſtitueretur, proficientibus & ad diuinam doctrinam certa humilitatis atque charitatis firmitate ſurgentibus, quod multis verbis exponendo eſſet perficiendum. Sub ipſis ergo paucis in ſymbolo conſtitutis, plerique hæretici venena ſua occultare conati ſunt: quibus [reſtitit] & reſiſtit diuina miſericordia per ſpiritales viros, qui catholicam fidem, non tantum in illis verbis accipere & credere, ſed etiam domino reuelante, intelligere atque cognoſcere meruerunt. Scriptum eſt enim: Niſi credideritis,

non

non intelligetis. Sed tractatio fidei ad inueniendum * † ſymbolum valet: non vt ipſa pro ſymbolo gratiam Dei conſequentibus, memoriæ mandanda & reddenda tradatur, ſed vt illa quæ in ſymbolo retinentur contra hæreticorum inſidias authoritate catholica & munitiore defenſione cuſtodiat. *Eſaiæ.7.* **†al. muniendum.*

Conati ſunt enim quidam perſuadere Deum patrem non eſſe omnipotentem: non quia hoc dicere auſi ſunt, ſed in ſuis traditionibus hoc ſentire & credere conuincuntur. Cum enim dicunt eſſe naturam quam Deus omnipotens non creauerit, de qua tamen iſtum mundum fabricauerit, quem pulchre ornatum eſſe concedunt, Ita patrem omnipotentem Deum negant, vt non eum credant mundum potuiſſe facere, niſi ad eum fabricandum alia natura, ſcilicet quæ iam fuerat & quam ipſe non fecerat, vteretur: Carnali ſcilicet conſuetudine videntes fabros & domorum ſtructores, & quoſlibet opifices, qui niſi adiuuantur parata materia, ad effectum ſuæ artis peruenire non poſſunt, Ita etiam intelligunt fabricatorem mundi non eſſe omnipotentem, ſi mundum fabricare non poſſet, niſi cum aliqua ab illo fabricata natura, tanquam materies adiuuaret, At ſi omnipotentem Deum fabricatorem mundi eſſe concedunt, fateantur neceſſe eſt ex nihilo eum feciſſe quæ fecit. Non enim aliquid eſſe poteſt cuius creator non eſſet, cum eſſet omnipotens: quia etſi aliquid fecit ex aliquo, ſicut hominem de limo, non vtique fecit ex eo quod ipſe non fecerat, quia terram vnde limus eſt ex nihilo fecerat. Et ſi ipſum cœlum & terram, id eſt ipſum mundum, & omniaque in eo ſunt, ex aliqua materia fecerat, ſicut ſcriptum eſt, Qui fecit mundum ex materia inuiſa, vel informi, ſicut nonnulla exemplaria tenent: nullo modo credendum eſt illam ipſam materiam de qua factus eſt mundus, quãuis informem, quanuis inuiſam quocunque modo eſſet, per ſeipſam eſſe potuiſſe, tanquam coæternam & coæuam Deo: ſed quemlibet modum ſuum quem habebat vt quo modo eſſet, & diſtinctarum rerum formas poſſet accipere, non habebat niſi ab omnipotente Deo, cuius beneficio eſt res non ſolum quæcunque formata, ſed etiam quæcunque formabilis. Inter formatum autem & formabile hoc intereſt, quòd formatum iam accepit formam, formabile autem poteſt accipere. Sed qui præſtat rebus formam, ipſe præſtat & rebus etiam poſſe formari: *Patrē omnipotentē.* *CAP. II.* *Sapien. 11.* *Differunt formatū & formabile.*

quoniam de illo & in illo eſt omniũ ſpecioſiſsima ſpecies incommutabilis:& ideo ipſe vnus eſt, qui cuilibet rei non ſolum vt pulchra ſit, ſed etiam vt pulchra eſſe poſsit attribuit. Quapropter rectiſsime credimus omnia Deum feciſſe de nihilo: quia etiamſi de aliqua materia factus eſt mundus, eadem ipſa materia de nihilo facta eſt, vt ordinatiſsimo Dei munere prima capacitas formarum fieret, ac deinde formarentur quæcunque formata ſunt, Hoc autem diximus, ne quis exiſtime contrarias ſibi eſſe diuinarum ſcripturarum ſententias: Quoniam & omnia Deum feciſſe de nihilo ſcriptum eſt, & mundum eſſe factum de informi materia. Credẽtes itaque in Deũ patrem omnipotentem, nullam creaturam eſſe quæ ab omnipotente non creata ſit, exiſtimare debemus. Et quia omnia per verbum creauit, quod verbum & veritas dicitur & virtus

Ioan.14. & ſapientia Dei, multiſque aliis inſinuatur vocabulis, qui no-
1. Corint.1. ſtræ fidei Chriſtus Ieſus dominus commendatur, liberator ſcilicet noſter & rector filius Dei: Non enim verbum illud per quod ſunt omnia condita, generare potuit, niſi ille qui per ipſum condidit omnia.

Ieſum Chriſtum filiũ. Credimus etiã & in Ieſum Chriſtum filium Dei patris vnigenitũ vnicum dominũ noſtrum. Quod

CAP. III. tamen verbum non ſicut verba noſtra debemus accipere, quæ voce atque ore prolata verberato aëre tranſeunt, nec diutius manent quàm ſonant. Manet enim illud verbum incommutabiliter, nam de ipſo dictum eſt cum de ſapientia diceretur,

Sapien.7. In ſeipſa manens innouat omnia. Verbum autem patris ideo

Verbũ quare dictum. dictum eſt, quia per ipſum innoteſcit pater. Sicut ergo verbis noſtris id agimus, cum verum loquimur, vt noſter animus innoteſcat audienti, & quicquid ſecretum in corde gerimus, per ſigna huiuſmodi ad vlterius cognitionem proferatur: ſic illa ſapientia quam Deus pater genuit, quoniam per ipſum innoteſcit ſignis ſecretiſsimis † pater, verbum eius conuenientiſſime nominatur. Inter animum autem noſtrum & verba noſtra quibus eundem animum oſtendere conamur, plurimum diſtat. Nos quippe non gignimus ſonantia verba, ſed facimus: quibus faciendis materia ſubiacet corpus. Plurimũ autem intereſt inter animum & corpus. Deus vero cum verbum genuit, id quod eſt ipſe genuit, neque de nihilo, neque de aliqua iam facta conditáque materia, ſed ſeipſo id quod eſt ipſe. Hoc enim & nos conamur cum loquimur, ſi diligenter conſideremus noſtræ voluntatis appetitũ, non cum mentimur, ſed cum

† al. innoaſcit dignis animis ſecretiſsim⁹.

ve

verum loquimur. Quid enim aliud molimur, niſi animum ipſum noſtrum, ſi fieri poteſt, cognoſcendum & perſpiciendum animo auditoris inferre: vt in nobis quidem ipſi maneamus, nec recedamus à nobis & tamen tale iudicium quo fiat in altero noſtra notitia proferamus, vt quantum facultas conceditur, quaſi alter animus ab animo per quē ſe iudicet proferatur? Id facimus conantes & verbis & ipſo ſono vocis, & vultu & geſtu corporis, tot ſcilicet machinamētis id quod intus eſt demonſtrare cupientes, quia tale aliquid proferre non poſſumus: & ideo non poteſt loquentis animus penitus innoteſcere, vnde etiam mendaciis locus patet. Deus autem pater qui veriſsime ſe indicare animis cogituris & voluit & potuit, hoc ad ſe ipſum indicandum genuit, quod eſt ipſe qui genuit, qui virtus etiam eius & ſapientia eſſe dicitur, quia per ipſum operatus eſt & diſpoſuit omnia, De quo propterea dicitur, Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Quamobrem vnigenitus filius Dei, neque factus eſt à patre, quia ſicut dicit Euangeliſta, omnia per ipſum facta ſunt: Neque ex tempore genitus, quoniam ſempiternus Deus ſapiens ſempiternam ſecum habet ſapiētiam ſuam. Neque impar eſt patri, id eſt in aliquo minor, quia & Apoſtolus dicit, Qui cum in forma Dei eſſet cōſtitutus, non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis Deo. Hac igitur fide catholica, & illi excluduntur qui eundem dicunt filium eſſe qui pater eſt: quia & hoc verbum apud Deū eſſe non poſſet niſi apud Deum patrem, & nulli eſt æqualis qui ſolus eſt. Excluduntur etiam qui creaturam dicunt eſſe filium, quamuis non talem quales ſunt cæteræ creaturæ. Quantamcunque enim creaturam dicant, ſi creatura eſt, condita & facta eſt, Nam idē eſt condere quod creare, quanquam in Latinæ linguæ conſuetudine dicatur aliquando creare pro eo quod eſt gignere, ſed Græca diſcernit, Hoc enim dicimus creaturam quod illi κτίσμα vel κτίσιν vocant. Et cum ſine ambiguitate loqui volumus, non dicimus creare, ſed condere. Ergo ſi creatura eſt filius, quamlibet magna ſit, facta eſt. Nos autem in eum credimus per quem facta ſunt omnia non in eum per quem facta ſunt cætera, Neque enim hic aliter accipere poſſumus omnia, niſi quæcūque ſunt facta. Sed quoniam verbum caro factum eſt & habitauit in nobis, eadem ſapientia quæ de Deo genita eſt, dignata eſt etiam in hominibus creari. Quò pertinet illud, Dominus

Sapien 8.
Natiuitas Christi.
CAP. IIII.
Ioan. 1.
Philip. 2.
Creare, condere.
Ioan. 1.

m 5 cre

Qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto. creauit me in principio viarum ſuarum, Viarum enim eiu⁹
principium & caput Eccleſiæ eſt Chriſtus homine indutus⁹
per quem viuendi exemplum nobis daretur. Hæc eſt via cer-
ta qua perueneriμus ad Deum. Non enim redire poſſumus,
Prouer. 8. niſi humilitate, qui ſuperbia lapſi ſumus, ſicut dictum eſt pri-
Gen. 3. mæ noſtræ creaturæ, Guſtate & eritis tanquam dij. Huius igi-
tur humilitatis exemplum id eſt viæ qua redeundum fuit, ip-
ſe reparator noſter in ſeipſo demonſtrare dignatus eſt, qui
non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemet-
ipſum euacuauit formam ſerui accipiens, vt crearetur homo
in principio viarum eius, verbum per quod facta ſunt om-
nia. Quapropter ſecundum id quod vnigenitus eſt, non habet
fratres: ſecundum id autem quod primogenitus eſt, fratres
† al. poſt ei⁹ & per eius primatum. vocare dignatus eſt omnes, qui poſt eius primitias † in Dei
gratia naſcimur per adoptionem filiorum, ſicut Apoſtolica
doctrina commendat. Naturalis ergo filius de ipſa patris ſub-
ſtantia vnicus natus eſt, idem exiſtens quod pater, Deus de
Deo, lumen de lumine: nos autem non lumen naturaliter ſu-
mus, ſed ab illo lumine illuminamur, vt ſapientia lucere poſ-
Ioan. 1. ſimus. Erat, inquit, lumē verum, quod illuminat omnem ho-
minem venientem in hunc mundum. Addimus itaque fidei
rerum æternarum etiam temporalem diſpenſationem domi-
ni noſtri, quam gerere & miniſtrare nobis pro noſtra ſalute
dignatus eſt. Nam ſecūdum id quod vnigenitus eſt filius Dei:
non poteſt dici, fuit & erit: ſed tantum, eſt: quia & quod fuit,
iam non eſt, & quod erit, nondum eſt. Ille ergo eſt incommu-
tabilis ſine conditione temporum & varietate. Nec aliunde
arbitror manare quod famulo ſuo Moyſi tale nomen ſuum
11. de ciuitate dei. CAP. 2. inſinuauit. Nam cum ab eo quæreret, ſi ſe populus ad quem
mittebatur cōtemneret, à quo ſe diceret eſſe miſſum, reſpon-
ſum dicentis accepit, Ego ſum qui ſum. Deinde ſubiungit,
Exod. 3. Hæc dices filiis Iſraël, Qui eſt, miſit me ád vos. Ex quo iam
ſpiritalibus animis patere confido, nullam naturam Deo eſſe
poſſe contrariam. Si enim ille eſt, & de ſolo Deo proprie dici
poteſt hoc verbum, Quod enim vere eſt, incommutabiliter
manet, quoniam quod mutatur fuit aliquid quod iam non eſt,
& erit quod nondum eſt: nihil habet Deus contrarium. Si
enim quæreretur, [à nobis] quid ſit albo contrarium, re-
ſponderemus nigrum: ſi quæreretur quid ſit calido contra-
rium, reſpōderemus frigidum: ſi quæreretur quid ſit contra-
rium

rium veloci, reſponderemus tardum: & quæcunque ſimilia. Cum autem quæritur quid ſit contrarium ei quod eſt, recte reſpondetur quod non eſt. Sed quoniam per temporalem, vt dixi, diſpenſationem, ad noſtram ſalutem & reparationem operante Dei benignitate, ab illa incommutabili Dei ſapientia natura noſtra mutabilis ſuſcepta eſt, temporalium rerum ſalubriter pro nobis geſtarum adiungimus fidem, credentes in eum Dei filium qui natus eſt per ſpiritumſanctum ex virgine Maria. Dono enim Dei, hoc eſt ſpiritusancto conceſſa nobis eſt tanta humilitas tanti Dei, vt totum hominem ſuſcipere dignaretur in vtero virginis, maternum corpus integrum inhabitans, integrum deſerens Cui temporali diſpenſationi multis modis inſidiantur hæretici. Sed ſi quis tenuerit catholicam fidem, vt totum hominem credat eſſe ſuſceptum verbo Dei, id eſt corpus, animam, ſpiritum, ſatis contra illos munitus eſt: quippe cum iſta ſuſceptio pro ſalute noſtra geſta ſit: cauendum eſt ne cum crediderit aliquid noſtrum non pertinere ad iſtam ſuſceptionem, non pertineat ad ſalutem. Et cum homo excepta forma membrorum, quæ diuerſis generibus animantium diuerſa tributa eſt, non diſtet à pecore niſi rationali ſpiritu, qui mens etiam nominatur, quo modo ſana eſt fides qua creditur, quòd id noſtrum ſuſceperit Dei ſapientia quod habemus commune cum pecore, illud autem non ſuſceperit quod illuſtratur luce ſapientiæ & quod hominis proprium eſt? Deteſtandi etiam illi ſunt, qui dominum noſtrum Ieſum Chriſtum matrem Mariam in terris habuiſſe negant: cum illa diſpenſatio vtrunque ſexum & maſculinum & fœmininum honorauerit, & ad curam Dei pertinere monſtrauerit, non ſolum quem ſuſcepit, ſed etiam illum per quem ſuſcepit, virum gerendo, naſcendo de fœmina. Nec nos ad negandum Chriſti matrem cogit quod ab eo dictum eſt: Quid mihi & tibi eſt mulier, nondum venit hora mea: ſed potius admonet vt intelligamus ſecundum Deum non eum habuiſſe matrem, cuius maieſtatis perſonam parabat oſtendere, aquam in vino vertendo. Quod autem crucifixus eſt, ſecundum hominem crucifixus eſt, & illa erat hora quæ nondum venerat, quando dictum eſt, Quid mihi & tibi, nondum venit hora mea id eſt qua te cognoſcam, Tunc enim vt homo crucifixus cognouit hominem matrem, & dilectiſſimo diſcipulo humaniſſime commendauit.

Corpus, anima, ſpirit⁹.

Mens vir.

Natus ex Maria virgine.

Ioan. 2.

Ioan. 19.

Nec

Nec iſtud nos moueat, quòd cum ei nunciaretur mater eius & fratres, reſpondit, Quæ mihi mater, aut qui fratres? &c. ſed potius doceat miniſterium noſtrum quo verbum Dei fratribus miniſtramus, cum parentes impediunt non eos debere cognoſci. Nam ſi propterea quiſque putauerit non eum habuiſſe matrem in terris, quia dixit: Quæ mihi mater? cogatur & neceſſe eſt & Apoſtolos negare habuiſſe patres in terris, quoniam præcepit eis dicens, Nolite vobis patrem dicere in terris, vnus enim eſt pater veſter qui in cœlis eſt. Nec nobis fidem iſtam minuat cogitatio muliebriũ viſcerum, vt propterea recuſanda videatur talis domini noſtri generatio, quod eam ſordidi ſordidam putant: quia & ſtultum Dei ſapientius eſt hominibus: & omnia munda mundis, veriſsime Apoſtolus dicit: Debent enim intueri qui hoc putant, ſolis huius radios, quem certe non tanquam Dei creaturam laudant, ſed tanquam Deum adorant, per cloacarum fœtores & quæque horribilia vſquequaque diffundi, & in his operari ſecundum naturam ſuam, nec tamen inde aliqua contaminatione ſordeſcere, cum viſibilis lux viſibilibus ſordibus ſit natura coniunctior. Quanto minus igitur poterat pollui verbum Dei non corporeum neque viſibile, de fœmineo corpore vbi humanam carnem ſuſcepit cum anima & ſpiritu, quibus interuenientibus habitat maieſtas verbi ab humani corporis fragilitate ſecretius? Vnde manifeſtum eſt nullo modo potuiſſe verbum Dei maculari humano corpore, quo nec ipſa anima humana maculata eſt. Non enim cum regit corpus atque viuificat, ſed cum eius mortalia concupiſcit, de corpore anima maculatur. Quod ſi animæ maculas illi vitare vellent, hæc mendacia potius & ſacrilegia formidarent. Sed parua erat pro nobis domini noſtri humilitas in naſcendo, acceſsit etiam vt mori pro mortalibus dignaretur, Humiliauit enim ſe, factus ſubditus vſque ad mortem, mortem autem crucis. ne quiſquam noſtrum etiam ſi mortem poſſet non timere, aliquod genus mortis quod homines ignominioſum arbitrantur horreret. Credimus itaque in eum qui ſub Pontio Pilato crucifixus eſt & ſepultus. Addendum enim erat iudicis nomen propter temporum cognitionem. Sepultura vero illa cum creditur, fit recordatio noui teſtamenti, quòd reſurrecturo ad vitæ nouitatem præberet teſtimonium, ſicut naſcituro vterus virginalis. Nam ſicut in-

Matth. 12 · *Matth. 23* · *1. Corin. 1.* · *Ad Titum 1.* · *Mors Chriſti. CAP. V* · *Philip. 2.* · *Paſſus ſub Pontio Pilato.* · *Cruxifixus mortuus et ſepultus.* · *Ioan. 19.*

in illo monumento nullus alius mortuus ſepultus eſt, nec ante nec poſtea, ſic in illo vtero nec ante nec poſtea quicquã mortale conceptum eſt. Credimus etiam illum tertio die reſurrexiſſe à mortuis primogenitum, conſecuturis fratribus quos in adoptionem filiorum Dei vocauit, quos comparticipes & cohæredes ſuos eſſe dignatus eſt. Credimus in cœlũ aſcendiſſe, qui vitæ beatitudinem * † etiam nobis promiſit dicens, Erunt ſicut angeli in cœlis, in illa ciuitate quæ eſt mater omnium noſtrum Hieruſalem æterna in cœlis. Solet autem quoſdam offendere vel impios gentiles vel hæreticos, quòd credamus aſſumptum terrenum corpus in cœlum. At gentiles plerunque Philoſophorum argumentis nobiſcum agere ſolent, vt dicant, terrenum aliquid in cœlo eſſe non poſſe: noſtras enim ſcripturas non nouerunt, nec ſciunt quo modo dictum ſit Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale. Non enim ita dictum eſt, quaſi corpus vertatur in ſpiritum & ſpiritus fiat: quia & nunc corpus noſtrum quod animale dicitur, non in animam verſum eſt & anima factum. Sed ſpiritale corpus intelligitur, quia ita coaptandum eſt *, vt cœleſti habitationi conueniat omni fragilitate ac labe terrena in cœleſtem puritatem & ſtabilitatem mutata atque conuerſa. Hæc eſt immutatio, de qua iterum dicit Apoſtolus, Omnes reſurgemus, ſed non omnes immutabimur: quam immutationem non in deterius, ſed in melius fieri docet idem cum dicit, & nos immutabimur. Sed vbi & quo modo ſit in cœlo corpus dominicum, curioſiſsimum & ſuperuacaneum eſt quærere, tantummodo in cœlo eſſe credendum eſt. Non enim eſt fragilitatis noſtræ cœlorum ſecreta diſcutere, ſed eſt noſtræ fidei de dominici corporis dignitate ſublimia & honeſta ſapere.

Tertia die reſurrexit à mortuis.

CAP. VI.

Matt. 20.

† al. quẽ beatitudinis locum.

1 Cor. 15.

** al. quod ita ſpiritui ſubditũ eſt.*

1. Corin. 15.

Credimus etiam, quòd ſedet ad dexteram Dei patris: Nec ideo tamen quaſi humana forma circunſcriptum eſſe Deum patrem arbitrandum eſt, vt de illo cogitantibus, dextrum aut ſiniſtrum latus animo occurrat: aut idipſum quòd ſedere pater dicitur, flexis poplitibus fieri putandum eſt, ne illud incidamus ſacrilegium quo execratur Apoſtolus eos qui commutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem corruptibilis hominis. Tale enim ſimulachrum Deo nefas eſt Chriſtiano in templo collocare, multo magis in corde nefarium eſt, vbi vere eſt templum Dei, ſi à terrena cupiditate atque errore mundetur. Ad dexteram ergo intelligendum eſt

Ad dexteram patris.

CAP. VII.

Roma. 1.

dictum

dictum eſſe in ſumma beatitudine, vbi iuſtitia & pax & gaudium eſt, Sicut ad finiſtrã hœdi cõſtituuntur, id eſt, in miſeria, propter iniquitates & labores atq; cruciatus. Sedere ergo qu... dicitur Deus, non membrorum poſitionem, ſed iudiciariam ſignificat poteſtatem qua illa maieſtas nunquam caret, ſemper digna dignis tribuendo: quanuis in extremo iudicio multo manifeſtius inter homines vnigeniti filij Dei iudicis viuorum atq; mortuorum claritas indubitata fulſura ſit. Credimus etiam inde venturum conuenientiſsimo tempore, & iudicaturum viuos & mortuos. Siue iſtis nominibus iuſti & peccatores ſignificentur: ſiue quos tunc ante mortem noſtram in terris inuenturus eſt, appellati ſunt viui, mortui vero qui in eius aduentu reſurrecturi ſunt: hæc diſpenſatio tẽporalis non tantũ eſt, ſicut illa generatio ſecundum Deum, ſed etiã fuit & erit. Nam fuit dominus noſter in terris, & nunc eſt in cœlis, & erit in claritate iudex viuorum atq; mortuorum: ita enim veniet ſicut aſcendit, ſecundum authoritatẽ quæ in actibus Apoſtolorum continetur. Ex hac itaq; tẽporali diſpenſatione loquitur in Apocalypſi vbi ſcriptum eſt, Hæc dicit qui eſt & qui fuit & qui futurus eſt. Digeſta itaq; fidei commendata, & diuina generatione domini & humana diſpenſatione, iungitur cõfeſsioni noſtræ ad perficiendã fidem quæ nobis de Deo eſt, ſpiritus ſanctus, nõ minore natura quàm pater & filius, ſed vt ita dicã conſubſtantialis & coæternus: quia iſta Trinitas vnus eſt Deus: nõ vt idem ſit pater qui eſt filius & ſpiritus ſanctus, ſed vt pater ſit pater, & filius ſit filius, & ſpiritus ſanctus ſit ſpiritus ſanctus: ſed hęc Trinitas vnus Deus ſicut ſcriptũ eſt, Audi Iſraël, Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Tamen ſi interrogemur de ſingulis & dicatur nobis, Deus eſt pater? Reſpondebimus, Deus. Si quæratur, vtrũ Deus ſit filius, hoc reſpondebimus. Nec ſi fuerit de ſpiritu ſancto talis interrogatio, aliud eſſe eum debemus reſpondere quam Deũ, vehementer cauẽtes ſic accipere quo modo de hominibus dictũ eſt, Dij eſtis. Non enim ſunt naturaliter dij quicunque ſunt facti atque conditi ex patre per filiũ dono ſpiritus ſancti. Ipſa enim ſignificatur Trinitas cum Apoſtolus dicit, Quoniam ex ipſo & in ipſo & per ipſum ſunt omnia. Quodcunq; ergo de ſingulis interrogati, reſpondeamus Deum eſſe de quo quæritur, ſiue patrẽ ſiue filium, ſiue ſpiritum ſanctum, vt tamen non tres doceri à nobis coli quiſquam exiſtimauerit. Nec mirũ quòd hæc de ineffabili

Matt. 25.
Iudicium.
CA. VIII.
Actor. 1.
Apoca. 1.
Trinitas.
CAP. IX.
Credo in ſpiritum ſanctum.
Deuter. 6.
Pſalm. 81.
Roma. 11.
Cõparatio.

ſabili natura dicuntur, cum in iis etiam rebus quas corporeis oculis cernimus & corporeo ſenſu diiudicamus, tale aliquid accidat. Nam cum de fonte interrogati, non poſſumus dicere quòd ipſe ſit fluuius, nec de fluuio interrogati, poſſumus dicere quòd ſit fons, & rurſum potionem quæ de fonte vel fluuio eſt, nec fluuium nec fontem poſſumus appellare. tamen in hac Trinitate aquã nominamus: & cũ de ſingulis quæritur, ſingillatim aquam reſpondemus. Nam ſi quæro vtrũ in fonte aqua ſit, reſpondetur aqua, & ſi quæramus vtrum aqua ſit in fluuio, nihil aliud reſpondetur, & in illa potione non poterit eſſe alia reſponſio: nec tamen eas tres aquas, ſed vnam dicimus. Sanè cauendum eſt, ne quiſquam ineffabilem illius maieſtatis ſubſtautiam ſicut fontem iſtum viſibilem atq; corporeum vel fluuium vel potionem cogitet. In his enim aqua illa quæ nunc in fonte eſt, exit in fluuium, nec in ſe manet, & cum de fluuio vel fonte in potionẽ tranſit, non ibi permanet vnde ſumitur. Itaq; fieri poteſt vt eadem aqua nunc ad fontis appellationem pertineat, nunc ad fluuij, nunc ad potionis. Cum in illa Trinitate dixerimus, non poſſe fieri vt pater aliquãdo ſit filius, aliquando ſpiritus ſanctus, Sicut in arbore radix non eſt niſi radix, nec robur, niſi robur, nec ramos niſi ramos poſſumus dicere. Non enim id quod dicitur radix, poteſt dici robur & rami, nec lignum quod pertinet ad radicẽ, poteſt alio etiam tranſitu nunc in radice eſſe, nunc in robore, nunc in ramis, ſed tantummodo in radice: cum illa regula nominis maneat, vt radix lignũ ſit, & robur lignum, & rami lignum, nec tamen tria ligna dicantur, ſed vnum. Aut ſi hæc habent aliquam diſsimilitudinem, vt poſsint non abſurde tria ligna dici propter firmitatis diuerſitatem: illud certe omnes concedunt, ſi ex fonte tria pocula impleantur, poſſe dici tria pocula, tres autẽ aquas non poſſe dici, ſed omnino vnã aquam: quanquam de ſingulis poculis interrogatus in quolibet horum aquam eſſe reſpondeas, quãuis nullus hic tranſitus fiat, ſicut de fonte in flumina dicebamus. Hæc autem non propter illius diuinæ naturæ ſimilitudinẽ, ſed etiã propter viſibilium vnitatem corporalia exempla data ſunt, vt intelligeretur fieri poſſe vt aliqua tria, nõ tantum ſingillatim, ſed etiã ſimul vnũ ſingulare nomẽ obtineãt. Nec quiſquã miretur & abſurdũ putet, quòd Deũ dicimus patrẽ, Deũ filiũ, Deũ ſpiritũ ſanctũ, nec tamẽ tres Deos in iſta Trinitate, ſed vnum Deũ, vnamq; ſubſtantiã: & de patre quidẽ & filio multis libris differ

Cõparatio.

Cõparatio.

dictum eſſe in ſumma beatitudine, vbi iuſtitia & pax & gaudium eſt, Sicut ad ſiniſtrā hœdi cōſtituuntur, id eſt, in miſeria, propter iniquitates & labores atq; cruciatus. Sedere ergo quòd dicitur Deus, non membrorum poſitionem, ſed iudiciariam ſignificat poteſtatem qua illa maieſtas nunquam caret, ſemper digna dignis tribuendo: quanuis in extremo iudicio multo manifeſtius inter homines vnigeniti filij Dei iudicis viuorum atq; mortuorum claritas indubitata fulſura ſit. Credimus etiam inde venturum conuenientiſsimo tempore, & iudicaturum viuos & mortuos. Siue iſtis nominibus iuſti & peccatores ſignificentur: ſiue quos tunc ante mortem noſtram in terris inuenturus eſt, appellati ſunt viui, mortui vero qui in eius aduentu reſurrecturi ſunt: hæc diſpenſatio tēporalis non tantū eſt, ſicut illa generatio ſecundum Deum, ſed etiā fuit & erit. Nam fuit dominus noſter in terris, & nunc eſt in cœlis, & erit in claritate iudex viuorum atq; mortuorum: ita enim veniet ſicut aſcendit, ſecundum authoritatē quæ in actibus Apoſtolorum continetur. Ex hac itaq; tēporali diſpenſatione loquitur in Apocalypſi vbi ſcriptum eſt, Hæc dicit qui eſt & qui fuit & qui futurus eſt. Digeſta itaq; fidei commendata, & diuina generatione domini & humana diſpenſatione, iungitur cōfeſsioni noſtræ ad perficiendā fidem quæ nobis de Deo eſt, ſpiritus ſanctus, nō minore natura quàm pater & filius, ſed vt ita dicā conſubſtantialis & coæternus: quia iſta Trinitas vnus eſt Deus: nō vt idem ſit pater qui eſt filius & ſpiritus ſanctus, ſed vt pater ſit pater, & filius ſit filius, & ſpiritus ſanctus ſit ſpiritus ſanctus: ſed hęc Trinitas vnus Deus ſicut ſcriptū eſt, Audi Iſraël, Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Tamen ſi interrogemur de ſingulis & dicatur nobis, Deus eſt pater? Reſpondebimus, Deus. Si quæratur, vtrū Deus ſit filius, hoc reſpondebimus. Nec ſi fuerit de ſpiritu ſancto talis interrogatio, aliud eſſe eum debemus reſpondere quam Deū, vehementer cauētes ſic accipere quo modo de hominibus dictū eſt, Dij eſtis. Non enim ſunt naturaliter dij quicunque ſiunt facti atque conditi ex patre per filiū dono ſpiritus ſancti. Ipſa enim ſignificatur Trinitas cum Apoſtolus dicit, Quoniam ex ipſo & in ipſo & per ipſum ſunt omnia. Quodcunq; ergo de ſingulis interrogati, reſpondeamus Deum eſſe de quo quæritur, ſiue patrē ſiue filium, ſiue ſpiritum ſanctum, vt tamen non tres doceri à nobis coli quiſquam exiſtimauerit. Nec mirū quòd hæc de ineffabili

Matt. 25. *Iudicium.* CA. VIII. *Acto. 1.* *Apoca. 1.* *Trinitas.* CAP. IX. *Credo in ſpiritum ſanctum.* *Deuter. 6.* *Pſalm. 81.* *Roma. 11.* *Cōparatio.*

ſabili natura dicuntur. cum in iis etiam rebus quas corporeis oculis cernimus & corporeo ſenſu diiudicamus, tale aliquid accidat. Nam cum de fonte interrogati, non poſſumus dicere quòd ipſe ſit fluuius, nec de fluuio interrogati, poſſumus dicere quòd ſit fons, & rurſum potionem quæ de fonte vel fluuio eſt, nec fluuium nec fontem poſſumus appellare. tamen in hac Trinitate aquã nominamus: & cũ de ſingulis quæritur, ſingillatim aquam reſpondemus. *Cōparatio.* Nam ſi quæro vtrũ in fonte aqua ſit, reſpondetur aqua, & ſi quæramus vtrum aqua ſit in fluuio, nihil aliud reſpondetur, & in illa potione non poterit eſſe alia reſponſio: nec tamen eas tres aquas, ſed vnam dicimus. Sanè cauendum eſt, ne quiſquam ineffabilem illius maieſtatis ſubſtantiam ſicut fontem iſtum viſibilem atq; corporeum vel fluuium vel potionem cogitet. In his enim aqua illa quæ nunc in fonte eſt, exit in fluuium, nec in ſe manet, & cum de fluuio vel fonte in potionẽ tranſit, non ibi permanet vnde ſumitur. Itaq; fieri poteſt vt eadem aqua nunc ad fontis appellationem pertineat, nunc ad fluuij, nunc ad potionis. Cum in illa Trinitate dixerimus. non poſſe fieri vt pater aliquãdo ſit filius, aliquando ſpiritus ſanctus, Sicut in arbore radix non eſt niſi radix. nec robur, niſi robur, nec ramos niſi ramos poſſumus dicere, Non *Cōparatio.* enim id quod dicitur radix, poteſt dici robur & rami, nec lignum quod pertinet ad radicẽ, poteſt alio etiam tranſitu nunc in radice eſſe, nunc in robore, nunc in ramis, ſed tantummodo in radice: cum illa regula nominis maneat, vt radix lignũ ſit, & robur lignum, & rami lignum, nec tamen tria ligna dicantur, ſed vnum. Aut ſi hæc habent aliquam diſsimilitudinem, vt poſsint non abſurde tria ligna dici propter firmitatis diuerſitatem: illud certe omnes concedunt, ſi ex fonte tria pocula impleantur, poſſe dici tria pocula, tres autẽ aquas non poſſe dici, ſed omnino vnã aquam: quanquam de ſingulis poculis interrogatus in quolibet horum aquam eſſe reſpondeas, quãuis nullus hic tranſitus fiat, ſicut de fonte in flumina dicebamus. Hæc autem non propter illius diuinæ naturæ ſimilitudinẽ, ſed etiã propter viſibilium vnitatem corporalia exempla data ſunt, vt intelligeretur fieri poſſe vt aliqua tria, nõ tantum ſingillatim, ſed etiã ſimul vnũ ſingulare nomẽ obtineãt. Nec quiſquã miretur & abſurdũ putet, quòd Deũ dicimus patrẽ, Deũ filiũ, Deũ ſpiritũ ſanctũ, nec tamẽ tres Deos in iſta Trinitate, ſed vnum Deũ, vnamq; ſubſtantiã: & de patre quidẽ & filio multis libris

differ

diſſeruerunt docti & religioſi viri, quibus quantum homines hominibus poterãt, quẽadmodum non vnus eſſet pater & filius, ſed vnũ eſſent, & quid proprie pater eſſet, & quid filius inſinuare conati ſunt quòd ille genitor, hic genitus: ille non de filio, hic de patre: huius ille principium vnde & caput Chri-
Ioan.8. ſti dicitur, quãuis & Chriſtus principiũ, ſed non patris: hic vero illius imago, quãuis nulla ex parte diſsimilis & omnino indifferenter æqualis. Tractantur hæc latius ab eis qui non tã breuiter quàm nos, totius Chriſtianæ fidei profeſsionem volunt explicare. Itaq; inquantum filius eſt, de patre accepit vt ſit, cũ ille de filio id non acceperit: & inquantũ hominem, mutabilẽ, ſcilicet creaturã in melius commutandam ineffabili miſericordia, tẽporali diſpenſatione ſuſcepit, multa de illo in ſcripturis inueniuntur ita dicta, vt impias hæreticorũ mentes prius volẽtes docere quàm noſſe in errorem miſerint, vt putarent eum non æqualẽ patri, nec eiuſdẽ ſubſtantiæ. Qualia ſunt illa,
Ioan.14. Quoniã pater maior me eſt. Et, Caput mulieris vir, caput viri
1.Corin.11. Chriſtus, caput autẽ Chriſti Deus. Et, Tunc ipſe ſubiectus erit
1.Corin.15. ei, qui illi ſubiecit omnia. Et, Vado ad patrẽ meum & patrem
Ioan.20. veſtrum. Deum meum & Deum veſtrũ: & nonnulla huiuſmodi: quæ omnia poſita ſunt, non vt naturæ atq; ſubſtantiæ inæ-
Ioan.10. qualitatẽ ſignificent, ne falſa ſint illa. Ego & pater vnũ ſumus:
Ioan.14. Et. Qui me videt, videt & patrem meum. Et, Deus erat verbũ:
Ioan.1. non enim factus eſt, cũ omnia per ipſum facta ſunt: Et, Non
Philip.1. rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis Deo. & cætera talia: Sed illa poſita ſunt, partim propter adminiſtrationem ſuſcepti hominis, qua dicitur Semetipſum exinaniuit: non quia, mutata eſt illa ſapientia, cum ſit omnino incommutabilis, ſed quia humiliter hominibus innoteſcere voluit: partim propter hanc adminiſtrationem illa ita ſcripta ſunt, de quibus hæretici calumniantur: partim propterea, quia filius patri debet quod eſt, hoc etiam vtique debens patri quòd eidem patri æqualis aut par eſt, pater autem nulli debet quicquid eſt. De ſpiritu ſancto autem nondum tam copioſe ac diligenter diſputatum eſt à doctis & magnis diuinarũ ſcripturararum tractatoribus, vt intelligi facile poſsit & eius proprium, quo proprio ſit vt eum neque filium neque patrem dicere poſsimus ſed tantum ſpiritum ſanctum, niſi quòd eum donum Dei eſſe prædicant, vt Deum credamus non ſeipſo inferius donum dare: ſeruant tamen vt non genitum ſpiritum ſanctum tanquam filium de

patre

patre prædicent, vnicus enim eſt Chriſtus neq; de filio tan-
quam nepotem ſummi patris. nec tamen id quod eſt, nulli de-
bere, ſed patri ex quo omnia: ne duo conſtituamus principia
ſine principio, quod falſiſsimum eſt & abſurdiſsimum, & non
catholicæ fidei ſed quorundam hæreticorum errori propriũ.
Auſi ſunt tamen quidam ipſam communionem Patris & Fi-
lij, atque vt ita dicam, deitatem, quam Græci θειότητα appellant
Spiritum ſanctum credere: vt quoniam Pater Deus, & Filius
Deus, vt ipſa deitas ſibi qua copulantur, & ille gignẽdo filium,
& ille patri cohærendo & ei à quo eſt genitus, æquetur. Hanc
ergo deitatem quam etiam dilectionem in ſeinuicem ambo-
rum charitatémque volunt intelligi, Spiritum ſanctum appel-
latum dicunt, multiſque ſcripturarum documẽtis adſunt huic
opinioni ſuæ, Siue illo quod dictum eſt. Quoniam charitas *Roma.5.*
Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum qui
datus eſt nobis, ſiue aliis multis talibus teſtimoniis: & eoipſo
quòd per Spiritum ſanctum reconciliamur Deo, vnde etiam
donum Dei dicunt, ſatis ſignificari volunt charitatẽ Dei eſſe
Spiritum ſanctum. Non enim reconciliamur illi niſi per dile-
ctionem, qua etiam Filij Dei appellamur: non iam ſub timore
tanquam ſerui, quia conſummata dilectio foras mittit timo- *1.Ioan.3.*
rem: & ſpiritum libertatis accipimus in quo clamamus, abba *1.Ioan.4.*
pater. Et quia reconciliati & in amicitiam reuocati per chari *Roma.8.*
tatem poterimus omnia ſecreta Dei cognoſcere, propterea de
Spiritu ſancto dicitur, Ipſe vos inducet in omnem veritatem.
Propterea & fidentia prædicandæ veritatis quia impleti ſunt *Ioan.16.*
aduentu eius Apoſtoli, recte charitati tribuitur: quia & diffi
dentia timori datur, quam conſummatio charitatis foras mit-
tit, Et ideo etiam donum Dei dicitur, quia eo quod quiſq; no-
uit non fruitur niſi & id diligat, Frui autem ſapientia Dei ni-
hil aliud eſt, quàm ei dilectione cohærere: Neque quiſquam
in eo quod percipit permanet niſi dilectione, & ideo Spiritus
ſanctus dicitur, quoniam ad permanendum ſanciuntur quæ-
cunque ſanctificantur, Nec dubium eſt à ſanciendo ſanctita-
tem vocari. Maxime autem illo teſtimonio vtuntur aſſerto- *Ioan.3.*
res huius ſententię quod ſcriptum eſt, Quod natum eſt de car- *Ioan.4.*
ne, caro eſt: & quod natum eſt de Spiritu ſpiritus eſt: quoniam
Deus Spiritus eſt. Hoc enim regenerationem noſtram dicũt,
quæ non ſecundum Adam de carne eſt, ſed ſecũdum Spiritum
de Spiritu ſancto. Quapropter ſi Spiritus ſancti hoc loco facta

eſt commemoratio, vbi dictum eſt, Quoniam Deus ſpiritus eſt: animaduertendum dicunt, non dictum eſſe quoniam ſpiritus Dei eſt, ſed quoniam Deus ſpiritus eſt, vt ipſa deitas Patris & Filij hoc loco dicta ſit Deus quod eſt Spiritus ſanctus. Huc accedit aliud teſtimonium quod dicit Ioannes Apo-
1.Ioan.4. ſtolus, Quoniam Deus dilectio eſt. Hic enim non ait, dilectio Dei, ſed Deus dilectio eſt: vt ipſa deitas dilectio intelligatur. Et quòd in illa enumeratione connexarum ſibi rerum vbi dicitur, Omnia veſtra, vos autem Chriſti, Chriſtus
1.Corin.3. autem Dei. Et, Caput mulieris vir, caput viri Chriſtus, ca-
1.Corin.11. put autem Chriſti Deus: nulla fit commemoratio Spiritus ſancti: ad hoc pertinere dicunt, quia non ferè in iis quæ ſibi connexa ſunt numerari ſolet ipſa connexio. Vnde etiam in illo loco Trinitatem ipſam videntur agnoſcere, qui legunt attentius, cum dicitur: Quoniam ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia. Ex ipſo, tanquam ex eo qui nulli debet quod eſt: per ipſum, tanquam per mediatorem: in ipſo, tanquam in eo qui continet: id eſt, copulatiue coniungit. Huic ſententiæ contradicunt, qui arbitrantur iſtam communionem, quam deitatem vel dilectionem, ſiue charitatem appellamus, non eſſe ſubſtantiam: quærant autem ſecundum ſubſtantiam ſibi exponi Spiritum ſanctum: Nec intelligunt
1.Ioan.4. non aliter potuiſſe dici, Deus dilectio eſt: niſi eſſet dilectio ſubſtantia. Dicunt quippe, conſuetudine rerum corporalium, Quoniam ſi duo ſibi corpora copulentur, ita vt iuxta inuicem collocentur, ipſa copulatio non eſt corpus, quandoquidem ſeparatis illis corporibus quæ copulata fuerant, nulla inuenitur: nec tamen quaſi deciſsiſſe & migraſſe intelligitur ſicut illa corpora: Sed hi tales cor mundum faciant quantum poſſunt, vt videre valeant in Dei ſubſtantia non eſſe aliquid tale, quaſi aliud ibi ſit ſubſtantia, aliud quod accidat ſubſtantiæ & non ſit ſubſtantia: ſed quicquid ibi intelligi poteſt, ſubſtantia eſt. Verum hæc dici poſſunt facile & credi: videri autem niſi puro corde quo modo ſe habeant omnino non poſſunt. Quapropter ſiue iſta vera ſit ſententia, ſiue aliud aliquid ſit, fides inconcuſſa tenenda eſt, vt Deum dicamus Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum ſanctum: neque tres deos, ſed iſtam trinitatem vnum Deum, neque diuerſos natura, ſed eiuſdem ſubſtantiæ: neque vt Pater aliquando ſit Filius, aliquando ſit Spiritus ſanctus, ſed pater ſemper pater,

& filius

& filius ſemper filius, & ſpiritus ſanctus ſemper ſpiritus ſanctus. Nec temere aliquid de inuiſibilibus affirmemus tanquam ſcientes, ſed tanquam credentes, quoniam videri niſi mundo corde non poſſunt. Et qui ea videt in hac vita ex parte vt dictum eſt, atque in ænigmate, non poteſt efficere vt & ille videat cui loquitur ſi cordis ſordibus impeditur. Beati autem mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Hæc eſt fides de Deo conditore & renouatore noſtro. Sed quoniam dilectio non tantum in Deum nobis imperata eſt, cum dictum eſt, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, ſed etiam in proximum, nam diliges, inquit, proximum tuum tanquam teipſum: Si autem iſta fides congregationem ſocietatémque hominum non teneat, in qua fraterna charitas operetur, minus fructuoſa eſt. Credimus & ſanctam Eccleſiam, vtique catholicam. nam & hæretici & ſchiſmatici congregationes ſuas Eccleſias vocant. Sed hæretici de Deo falſa ſentiendo ipſam fidem violant, ſchiſmatici autem diſciſsionibus iniquis à fraterna charitate diſsiliunt, quamuis ea credant quæ credimus. Quapropter nec hæreticus pertinet ad Eccleſiam catholicam, quoniam diligit Deum, nec ſchiſmaticus, quoniam diligit proximum: Et ideo peccatis proximi facile ignoſcit, qui ſibi nouit ignoſci ab illo qui nos recõciliauit ſibi delens omnia præterita, & ad vitam nouam nos vocans. quam vitã donec perfectã. capiamus ſine peccatis eſſe non poſſumus: Intereſt tamen qualia ſint. Nec de peccatorũ differentia modo tractandum eſt, ſed credendum omnino, nullo modo nobis ignoſci ea quæ peccamus ſi nos inexorabiles ad ignoſcenda peccata fuerimus. Itaq; credimus remiſsionem peccatorũ. Et quoniã tria ſunt quibus homo cõſtat, ſpiritus, anima & corpus quæ rurſus duo dicũtur, quia ſæpe anima ſimul cum ſpiritu nominatur, Pars enim quædã eiuſdem rationalis qua carent beſtiæ, ſpiritus dicitur, Principale noſtrum ſpiritus eſt, Deinde vita qua coniungimur corpori anima dicitur, Poſtremo iſtud quod viſibile eſt vltimum noſtrum eſt corpus. Hoc autem omnis creatura ingemiſcit & parturit vſque nunc, dedit tamen primitias ſpiritus, quia credidit Deo, & bonæ iam voluntatis eſt. Hic ſpiritus etiam vocatur mens. de quo dicit Apoſtolus, Mẽte ſeruio legi Dei. Qui item alio loco dicit, Teſtis eſt enim mihi Deus, cui ſeruio in

1. Corin. 13. — *Matth. 5.* — *Deut. 6.* — *Leuiti. 19.* — *Credere eccleſiam catholicam.* — CAP. X. — *Remiſsionẽ peccatorũ.* — *τὸ ἡγεμονικόν.* — *Roma. 8.* — *Roma. 7.* — *Roma. 1.*

ſpiritu meo. Anima vero cum carnalia bona adhuc appetit, caro nominatur. Pars enim eius quædam reſiſtit ſpiritui non natura, ſed conſuetudine peccatorum. Vnde dicitur, Mente ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati. Quæ conſuetudo in naturam verſa eſt ſecundum generationem mortalem pecca-
Ephe.2. to primi hominis..Ideóque ſcriptum eſt, Et nos aliquando fuimus naturaliter filij iræ, id eſt vindictæ, per quem factum eſt vt ſeruiamus legi peccati. Eſt autem animæ natura perfecta, cum ſpiritui ſuo ſubditur, & cum ſequitur ſequentem Deum:
1.Cor.2. ideo animalis homo non percipit quæ ſunt ſpiritus Dei. Sed non tam cito anima ſubiugatur ſpiritui ad bonam operationem, quàm cito Spiritus Deo ad veram fidem & bonam voluntatem: ſed aliquando tardius eius impetus, quo in carnalia & temporalia defluit, refrænatur. Sed quoniã & ipſa mundatur, recipiens ſtabilitatem naturæ ſuæ dominante ſpiritu qui ſibi caput eſt, cui eius capiti, caput eſt Chriſtus, non eſt deſperandum etiam corpus reſtitui naturæ propriæ: ſed vtiq; non tam cito quàm anima: ſicut nec anima tam cito quàm ſpiritus, ſed tempore opportuno in nouiſsima tuba cum mortui
1.Corin.15. reſurgent incorrupti & nos immutabimur. Et ideo credimus
Carnis reſurrectionem. & carnis reſurrectionem, non tantum quia reparatur anima, quæ nunc propter carnales affectiones caro nominatur: ſed hæc etiam viſibilis caro quæ naturaliter eſt caro, cuius nomẽ anima non propter naturam, ſed propter affectiones carnales accepit. Hæc ergo viſibilis, quæ caro proprie dicitur, ſine dubitatione credenda eſt reſurgere. Videtur enim Paulus Apo-
1.Cor.15. ſtolus eam tanquam digito ſuo oſtendere, cum dicit: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem. Cum enim dicit, hoc, in eam quaſi digitum intendit. Quod autem viſibile eſt, id poteſt digito oſtendi: quoniam poſſet & anima corruptibilis dici, nam vitiis morum ipſa corrumpitur. Et mortale hoc induere immortalitatem cum legitur, eadem ſignificatur viſibilis caro, quia in eam identidem velut digitus intenditur. Poteſt enim & anima ſicut corruptibilis propter morũ vitia, ita etiam mortalis dici. Mors quippe animæ eſt apoſtatare à Deo, quod primum eius peccatum in paradiſo ſacris literis continetur. Reſurget igitur corpus ſecundum Chriſtianam fi-
1.Ret.c.19 dem, quæ fallere non poteſt. Quod cui videtur incredibile, qualis nunc ſit caro attendit, qualis autem futura ſit non conſiderat: quia illo tempore immutationis angelicæ non jam

caro erit & ſanguis, ſed tantum corpus. Cum enim de carne Apoſtolus loqueretur: Alia, inquit, caro pecorum, alia volucrum, alia piſcium, alia ſerpētum: & corpora cœleſtia & corpora terreſtria. Non enim dixit caro cœleſtis, dixit autem cœleſtia & terreſtria corpora. Omnis enim caro etiam corpus eſt, non autem omne corpus caro eſt. Primo in iſtis terreſtribus, quoniam lignum corpus eſt, ſed non caro: hominis autem vel pecoris, & corpus & caro: in cœleſtibus verò nulla caro, ſed corpora ſimplicia & lucida, quæ appellat Apoſtolus ſpiritalia, nonnulla autem vocant ætherea. Et ideo non carnis reſurrectioni contradicit illud quod ait: Caro & ſanguis regnum Dei non poſsidebunt. Sed quale futurũ ſit quod nunc caro & ſanguis eſt, prædicat. In qualem naturam quiſquis non conuerti poſſe hanc carnem credit, gradibus ducendus eſt ad fidem. Si enim ab eo quæras, vtrum terra in aquam poſsit conuerti, propter vicinitatem non ei videtur incredibile. Rurſum ſi quæras, vtrum aqua poſsit in aërem, neque hoc abſurdum eſſe reſpondet, vicina enim ſunt ſibi. Et de aëre ſi quæratur vtrum in æthereum corpus, id eſt, cœleſte poſſit mutari, iam ipſa vicinitas perſuadet. Quod ergo per hos gradus fieri poſſe concedit vt terra in corpus æthereum conuertatur, cur non accedente Dei voluntate qua corpus humanum ſupra aquas potuit ambulare, celerrime id fieri poſſe, quemadmodum dictum eſt, in ictu oculi, ſine vllis talibus gradibus credit, ſicut plerunque fumus in flammam mira celeritate conuertitur? Caro enim noſtra vtique ex terra eſt. Philoſophi enim quorũ argumentis ſæpius reſurrectioni carnis reſiſtitur, quibus aſſerunt nullum poſſe eſſe terrenum corpus in cœlo, quodlibet corpus in omne corpus conuerti & mutari poſſe concedunt. Qua corporis reſurrectione facta, à temporis conditione liberati, æterna vita ineffabili charitate atque ſtabilitate ſine corruptione perfruemur. Tunc enim fiet illud quod ſcriptum eſt, Abſorpta eſt mors in victoria. Vbi eſt mors aculeus tuus, vbi eſt mors contentio tua? Hæc eſt fides quæ paucis verbis tenenda in ſymbolo nouellis Chriſtianis datur. Quæ pauca verba fidelibus nota ſunt, vt credendo ſubiugentur Deo, ſubiugati recte viuant, recte viuẽdo cor mundent, corde mũdo quod credunt intelligant.

1. Corin. 15. *Ibidem.* *1. Cor. 15.*

F I N I S.

DIVI AVRELII

AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, ENCHIRIDION

AD LAVRENTIVM.

Sapiẽtia ex ſcripturis. CAP. I.

DICI non poteſt dilectiſsime fili Laurenti quantum tua eruditione delecter, quantúmque te cupiam eſſe ſapientem, non ex eorum numero de quibus dicitur, Vbi ſapiens, vbi ſcriba, vbi conquiſitor huius ſeculi? Nónne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mũdi? ſed ex eorum numero de quibus dictum eſt, Multitudo ſapiẽtum ſanitas eſt orbis terrarũ. Et quales vult Apoſtolus fieri, quibus dicit, Volo autem vos ſapientes quidem eſſe in bono, ſimplices autem in malo. Sicut autem nemo à ſeipſo eſſe poteſt, ita etiam nemo à ſeipſo ſapiens eſſe poteſt, ſed ab illo illuſtrante de quo ſcriptũ eſt, Omnis ſapientia à Deo eſt.

Eſa.33. *1.Cor.1* *Sapien.6.*

Eccleſi.1. *Pietas eſt ſapientia.* CAP. II. *Iob.28.*

Hominis autẽ ſapientia pietas eſt. Habes hoc in libro ſancti Iob, Nam ibi legitur, quòd ipſa ſapientia dixerit homini, Ecce pietas eſt ſapientia. Si autem quæras quam dixerit eo loco pietatem, diſtinctius in Græco reperies θεοσέβειαν qui eſt Dei cultus. Dicitur enim Græce pietas, & aliter idem εὐσέβεια, quo nomine ſignificatur bonus cultus, quanuis & hoc præcipue referatur ad colendum Deum. Sed nihil eſt commodius illo nomine quo euidenter Dei cultus expreſſus eſt, cum quid eſſet hominis ſapientia diceretur.

Cultus diuinus quibus cõſtet. CAP. III.

Quæriſne aliquid dici breuius, qui petis à me vt breuiter magna dicantur? An hoc ipſum tibi fortaſſe deſideras breuiter aperiri, atque in ſermonem colligi breuem, quò nam modo ſit colendus Deus? Hic ſi reſpondero, fide, ſpe, charitate colendum Deum, profecta dicturus es, bre

es, breuius hoc dictum eſſe quàm velis, ac deinde petiturus ea tibi breuiter explicari quæ ad ſingula tria iſta pertineant, quid credendum ſcilicet, quid ſperandum, quid amandum ſit. Quod cum fecero, ibi erunt omnia illa, quæ in epiſtola tua quærenda poſuiſti. Cuius exemplum ſi eſt penes te facile eſt vt ea reuoluas & relegas. Si autem non eſt, commemorante me recolas. Vis enim tibi vt ſcribis, librū à me fieri, quem *Ratio & fides.* CAP. IIII. Enchiridion, vt dicunt, habeas, & de tuis manibus non recedat: continens poſtulata, id eſt, quid ſequendum maxime, quid propter diuerſas principaliter hæreſes ſit fugiendum: in quantum ratio pro religione contendat, vel quid in ratione cum fides ſit ſola, non conueniat: quid primum, quid vltimum teneatur: quæ totius definitionis ſumma ſit, quod certum propriúmque fidei catholicæ fundamentum. Hæc autem omnia quæ requiris proculdubio ſcies, diligenter ſciendo quid credi, quid ſperari debeat, quid amari: Hæc enim maxime immo vero ſola religione ſequenda ſunt. His qui contradicit, aut omnino à Chriſti nomine alienus eſt, aut hæreticus. Hæc ſunt defendenda ratione, quæ vel à ſenſibus corporis inchoata, vel ab intelligentia mentis inuenta. Quæ autem nec corporeo ſenſu experti ſumus, nec mente aſſequi valuimus aut valemus, eis ſine vlla dubitatione credenda ſunt teſtibus, à quibus ea quæ diuina vocari iam meruit ſcriptura confecta eſt: qui ea ſiue per corpus ſiue per animum diuinitus adiuti, vel videre, vel etiam præuidere potuerunt. Cum autem initio fidei quæ per dilectionem operatur, imbuta mens fuerit, tendit bene viuendo etiam ad *Fundamentum fidei.* CAP. V. ſpeciem peruenire vbi eſt ſanctis & perfectis cordibus nota & ineffabilis pulchritudo, cuius plena viſio eſt ſumma fœlicitas. *Gala. 5.* Hoc eſt nimirum quod requiris, quid primum, quid vltimum teneatur: inchoari fide, perfici ſpecie. Hæc etiam totius definitionis eſt ſumma. Certum vero propriúmque fidei catholicæ fundamentum, Chriſtus eſt. Fundamentum *1. Cor. 3.* enim aliud, ait Apoſtolus, nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt CHRISTVS IESVS.

Neque hoc ideo negandum eſt proprium fundamentum eſſe fidei catholicæ, quia putari poteſt aliquibus hæreticis hoc nobiſcum eſſe commune. Si enim diligenter quæ ad Chriſtum pertinent cogitentur, nomine tenus inuenitur Chriſtus apud quoſlibet hæreticos, qui ſe Chriſtianos

Digitized by Google

vocari volunt, re verò ipſa non eſt apud eos. Quod oſtendere nimis longum eſt, quoniam commemorandæ ſunt omnes hæreſes, ſiue quæ fuerunt, ſiue quæ ſunt, ſiue quæ potuerunt ſub vocabulo Chriſtiano, & etiam quàm ſit hoc verũ per ſingulas quaſque monſtrandum. Quæ diſputatio tam multorum eſt voluminum, vt etiam infinita videatur. Tu autem Enchiridion à nobis poſtulas, id eſt, quod manibus poſsit aſtringi, non quod armaria poſsit onerare. Vt igitur ad illa tria redeamus, per quæ diximus colẽdum Deum, fidem, ſpem, charitatem, facile eſt vt dicatur quid credendum, quid ſperãdum, quid amandum ſit. Sed quemadmodum aduerſus eorum qui diuerſa ſentiunt calumnias defendatur, operoſioris vberioríſque doctrinæ eſt. Quæ vt habeatur non breui Enchiridio manus debet impleri, ſed grandi ſtudio pectus accendi.

ἐγχειρίδιον. CAP. VI.

Symbolum & oratio dominica. CAP. VII. *Tal. prædicens.* *Iohel. 2.* *Roma. 10.*

Nam ecce tibi eſt Symbolum & dominica oratio: quid breuius auditur aut legitur, aut quid facilius memoriæ commendatur? Quia enim de peccato graui & miſeria premebatur genus humanum, & diuina indigebat miſericordia, gratiæ Dei tempus Propheta præuidens † ait, Et omnis qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit: propter hoc dominica oratio. Sed Apoſtolus cum ad ipſam gratiam commendandam hoc Propheticum commemoraſſet teſtimonium, continuo ſubiecit: Quo modo autem inuocabunt in quem non crediderunt? propter hoc Symbolum. In his duobus tria illa intuere. Fides credit, ſpes & charitas orant. Sed ſine fide eſſe non poſſunt, ac per hoc & fides orat. Propterea quippe dictum eſt. Quo modo inuocabunt in quem non crediderunt?

Fides, ſpes, charitas. CA. VIII. *Lucanus.*

Quid autem ſperari poteſt quod non creditur? Porrò etiam aliquid quod non ſperatur, credi poteſt. Qui nanque fidelium pœnas non credit impiorum, nec ſperat tamen? Et quiſquis eas imminere ſibi credit ac fugaci motu animi exhorret, rectius timere dicitur quàm ſperare. Quæ duo Lucanus diſtinguens ita complexus ait, Liceat ſperare timẽti. Non autem ab alio Poëta quãuis meliore proprie dictum eſt. Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem. Denique nonnulli in arte grammatica verbi huius vtuntur exemplo ad oſtendendam impropriam dictionem, & aiunt, Sperare dixit, pro timere. Eſt itaque fides & malarum rerum & bonarum: quia & bona creduntur & mala, & hoc fide bona, nõ mala. Eſt etiam fides & præteritarum rerum, & præſentium & futurarum.

3. ſent. diſt. 28. c. & ſic ut.

Cre

Credimus enim mortuum Chriſtũ, quod iam præteriit. Cre-
dimus ſedere ad dexteram patris, quod nunc eſt. Credimus
venturum ad iudicandum, quod futurum eſt. Item fides & ſua-
rum rerũ eſt & alienarum. Nam & ſe quiſque credit aliquan-
do eſſe cœpiſſe, nec fuiſſe vtique ſempiternum, & alia atque
alia: nec ſolum de aliis hominibus multa quæ ad religionem
pertinent, verumetiam de angelis credimus. Spes autem non
niſi bonarum rerum eſt, nec niſi futurarum, & ad eum per-
tinentium qui earum ſpem gerere perhibetur. Quæ cum ita
ſint, propter has cauſas diſtinguenda erit fides à ſpe: ſicut vo-
cabulo ita & rationabili differentia. Non quod attinet ad non
videre, ſiue quæ creduntur, ſiue quæ ſperantur, fidei ſpeique
commune eſt. in epiſtola quippe ad Hebræos, qua teſte vſi *Hebræ.11.*
ſunt illuſtres catholicæ regulæ defenſores, fides eſſe dicta eſt
cognitio † rerum quæ non videntur. Quanuis quando ſe quiſ- *† cõuictio.*
que non verbis non teſtibus, non denique vllis argumentis,
ſed præſentium rerum euidentiæ dicit credidiſſe, hoc eſt, fi-
dem accommodaſſe, non ita videtur abſurdum, vt recte re-
prehendatur in verbo, eíque dicatur, Vidiſti, ergo non cre-
didiſti. Vnde putari poteſt non eſſe conſequens, vt non videa-
tur res quæcunque creditur: Sed melius hanc appellamus fi- *3.ſen. diſt.*
dem quam diuina eloquia docuerunt, earum ſcilicet rerum *26 cap. &*
quæ non videntur. De ſpe quoque ait Apoſtolus. Spes quæ vi- *ſicut.*
detur non eſt ſpes. Quod enim videt quis, quid ſperat? Si au- *Roma.8.*
tem quod non videmus ſperamus, per patientiam expecta-
mus. Cum ergo bona bonis * † futura eſſe creduntur, nihil ** † al. nobis*
aliud quàm ſperantur. Iam de amore quid dicam, ſine quo
fides nihil prodeſt? Spes vero ſine amore eſſe non poteſt De- *Iacobi.2.*
nique vt ait Apoſtolus Iacobus, Et dæmones credunt & con *Gala.5.*
tremiſcunt, nec tamen ſperant vel amãt, ſed potius quod ſpe- *3.ſen. diſt.*
ramus & amamus credendo venturum eſſe formidant. Pro- *23. c. ſi ve-*
pter quod Apoſtolus Paulus fidem quæ per dilectionem ope- *ro. Quid*
ratur, approbat atque commendat, quæ vtique ſine ſpe eſſe *credendum*
non poteſt. Proinde nec amor ſine ſpe eſt, nec ſine amore *Chriſtiano.*
ſpes, neque vtrunque ſine fide. Cum ergo quæritur, quid *Cap. IX.*
credendum ſit quod ad religionem pertineat, non rerum na- *3. ſẽ. di. 23.*
tura ita rimanda eſt, quemadmodum ab eis quos Phyſicos *ca. fides eſt.*
Græci vocant: nec metuendum eſt, quemadmodum ab eiſ- *Infra. c. 16.*
dem, ne aliquid de vi & numero elementorum, de motu at- *† al. & de-*
que ordine & de effectibus † ſyderum, de figura cœli, de ge- *fectibus.*

neribus & naturis animalium, fruticum, lapidum, fontium, fluminum, montium, de ſpaciis locorum & temporum, de ſignis imminentium tempeſtatum, & alia ſexcenta de iis rebus quas illi vel inuenerunt vel inueniſſe ſe exiſtimant: Chriſtianus ignorat: quia nec ipſi omnia repererunt tanto excellentes ingenio, flagrantes ſtudio, abundantes ocio, & quædam humana coniectura inueſtigantes, quædam vero hiſtorica experientia perſcrutantes, & in eis quæ ſe inueniſſe gloriantur, plura opinantes potius quàm ſcientes. Satis eſt Chriſtiano rerum creatarum cauſam ſiue cœleſtium, ſiue terreſtrium, ſiue viſibilium, ſiue inuiſibilium, nõ niſi bonitatem credere creatoris, qui vnus eſt & verus eſt Deus: nullámque eſſe naturam quæ nõ aut ipſe ſit, ab ipſo: eúmque eſſe Trinitatem, patrem ſcilicet, & filium, à patre genitum, & ſpiritum ſanctum ab eodem patre procedentem, ſed vnum eundémque ſpiritum & patris & filij.

Vniuerſitas rerum.
CAP. X.
1. ſent. diſt. 46. cap. eſt enim.

Ab hac ſumme & æqualiter & immutabiliter bona Trinitate creata ſunt omnia, & nec ſumme nec æqualiter nec immutabiliter bona, ſed tamen bona etiam ſingula. Simul vero vniuerſa valde bona, quia ex omnibus conſiſtit vniuerſitatis admirabilis pulchritudo. In qua etiam illud quo malum dicitur, bene ordinatũ & loco ſuo poſitum, eminentius commendat bona, vt magis placeant & laudabiliora ſint dum comparantur malis.

Mala quare ſint.
CAP. XI.
Vbi ſuprà. 1. ſent. diſt. 46. c. quod vero. 2. ſen. diſt. 43. ca. oſtenſa & diſt. 35. cap. quo circa.

Neque enim Deus omnipotens, quod etiam infideles fatentur, rerum cui ſumma poteſtas, cum ſumme bonus ſit, vllo modo ſineret mali eſſe aliquid in operibus ſuis, niſi vſqueadeo eſſet omnipotens & bonus, vt benefaceret etiam de malo. De bono naturæ vitiatum ipſe Deus bene facit reformando aut puniendo vitiatum: ac per hoc ergo malum nec vitium erit, quia nihil eſt cum euacuatur. Quid eſt autem aliud quod malum dicitur, niſi priuatio boni? Nam ſicut corporibus animaliũ nihil eſt aliud morbis & vulneribus affici, quàm ſanitate priuari. Neque enim id agitur cum adhibetur curatio, vt mala illa quæ inerant, id eſt, morbi ac vulnera recedant hinc & alibi ſint, ſed vtique vt non ſint. Non enim vlla ſubſtantia, ſed carnalis ſubſtantiæ vitium eſt vulnus aut morbus: Cum caro ſit ipſa ſubſtantia, profecto aliquod bonum eſt, cui accidunt iſta mala, id eſt, priuationes eius boni, quod dicitur ſanitas: Ita etiam & animorum quæcunque ſunt vitia, naturalia ſunt priuationes bonorum. Quæ cum ſanantur, non aliquo transferuntur, ſed etiam

quæ

quæ ibi erant, & nuſquam erant, quando in illa ſanitate non erant. Naturæ igitur omnes, quoniam naturarum prorſus omnium ſumme conditor bonus eſt, bonæ ſunt. Sed quia non ſicut earum conditor ſumme atque incommutabiliter bonæ ſunt, ideo in eis & minui bonum & augeri poteſt. Sed bonum minui malum eſt, quanuis quantumcunque minuatur, remaneat aliquid neceſſe eſt, ſi adhuc natura eſt vnde natura ſit: neque enim ſi qualiſcunque aut quantulacunque natura eſt, conſumi bonum quod natura eſt, niſi & ipſa conſumatur, poteſt. Merito quippe natura incorrupta laudatur. Porrò ſi & incorruptibilis ſit, quæ corrumpi omnino non poſſit, multo eſt proculdubio laudabilior. Cum vero corrumpitur, ideo malum eſt eius corruptio, quia eam qualicunque priuat bono: nam ſi nullo bono priuat, non nocet, nocet autem adimendo bonum. Quandiu itaque natura corrumpitur, ineſt ei bonum quo priuetur: ac per hoc ſi naturæ aliquid remanebit quod iam corrumpi nequeat: profectò natura incorruptibilis erit, & ad hoc tam magnum bonum corruptio non perueniet. At ſi corrumpi non deſinet, nec bonum vtique habere deſinet, quo eam poſsit priuare corruptio. Quam ſi penitus totámque conſumpſerit, ideo nullum bonum inerit, quia natura nulla erit. Quocirca bonum conſumere non poteſt corruptio, niſi conſumendo naturam. Omnis ergo natura bonum eſt, magnum ſi corrumpi non poteſt, paruum ſi poteſt: negari tamen bonum eſſe niſi ſtulte atque imperite prorſus non poteſt. Quæ ſi corruptione conſumitur, nec ipſa corruptio remanebit, vbi nulla eſſe poſſit ſubſiſtente natura.

Naturæ corruptio. CA. XII.

Ac per hoc nullum eſt quod dicitur malum, ſi nullum ſit bonum: ſed bonum omni malo carens, integrum bonum eſt. Cui vero ineſt malum, vitiatum vel vitioſum bonum eſt: nec malum vnquam poteſt eſſe vllum, vbi bonum eſt nullum. Vnde res mira conficitur, vt quia omnis natura, inquantum natura eſt, bonum eſt, nihil aliud dici videatur, cum vitioſa natura mala eſſe natura dicitur, niſi malum eſſe quod bonum eſt: nec malum eſſe niſi quod bonum eſt, quia omnis natura bonum eſt: nec res aliqua mala eſſet, ſi res ipſa quæ mala eſt, natura non eſſet. Non igitur poteſt eſſe malum niſi aliquod bonum. Quod cum dici videatur abſurde, connexio tam

Quo modo idē malū ſit & bonum. CAP. XIII. *2. ſen. diſt. 34. ca. oſtēſa.*

2. ſen. diſt. 35. ca. item & aliter. tamen ratiocinationis huius velut ineuitabiliter nos compellit hoc dicere. Et cauendum eſt ne incidamus in illam ſententiam propheticam, vbi legitur, Væ iis qui dicunt quod bonum eſt malum, & quod malum eſt bonum: qui dicunt dulce amarum, & amarum dulce: qui dicunt tenebras lucem, & lucem tenebras. *Eſaie. 5.* *2. ſen. diſt. 34. cap. ad hoc.* Et tamen dominus ait, Malus homo de malo theſauro cordis ſui profert mala. *Matt. 12.* Quid eſt autem malus homo, niſi mala natura, quia homo natura eſt? Porrò ſi homo aliquod bonum eſt, quia natura eſt, quid eſt malus homo, niſi malum bonum? *2. ſē. di. 34. ca. ex quo.* Tamen cum duo iſta diſcernimus, inuenimus nec ideo malum, quia homo eſt: nec ideo bonum, quia iniquus eſt: ſed bonum quia homo, malum quia iniquus. Quiſquis igitur dicit malum hominem eſſe, aut quod bonum eſt iniquum eſſe, ipſe incidit in propheticam illam ſententiam, Væ iis qui dicunt quod bonum eſt malum: & quod malum eſt bonum. *Eſaie. 5.* Opus enim Dei culpat, quod eſt homo, & vitium hominis laudat quod eſt iniquitas. Omnis nanque natura, etiam ſi vitioſa eſt, inquantum natura eſt, bona eſt: inquantum vitioſa eſt, mala eſt.

Contraria. CA. XIIII *2. ſenten. di 34. ca. Ideoque.*

Quapropter in iis contrariis, quæ mala & bona vocantur, illa Dialecticorum regula deficit, qua dicunt nulli rei duo ſimul ineſſe contraria. Nullus enim aër ſimul eſt & tenebroſus & lucidus: nullus cibus aut potus ſimul dulcis eſt & amarus: nullum corpus ſimul vbi album, ibi & nigrum: nullum ſimul vbi deforme, ibi & formoſum. Et hoc in multis ac penè in omnibus contrariis reperitur, vt in vna re ſimul eſſe non poſsint. Cum autem bona & mala nullus ambigat eſſe contraria, non ſolum ſimul eſſe poſſunt, ſed etiam mala omnino ſine bonis, & niſi in bonis eſſe non poſſunt, quanuis bona ſine malis eſſe poſſunt. Poteſt enim homo vel angelus non eſſe iniuſtus: iniuſtus autem non poteſt eſſe niſi homo vel angelus, & bonum, quod homo: bonum, quod angelus: malum, quod iniuſtus. Et hæc duo contraria ita ſimul ſunt, vt ſi bonum non eſſet, in quo malum eſſet, prorſus nec malum eſſe potuiſſet: quia non modo vbi conſiſteret, ſed vnde oriretur corruptio non haberet, niſi eſſet quod corrumperetur: quod niſi bonum eſſet, nec corrumperetur: quoniam nihil eſt aliud corruptio, quàm boni exterminatio. *Corruptio quid ſit.* Ex bonis igitur mala orta ſunt, & niſi in aliquibus bonis non ſunt: nec erat aliâs vnde oriretur vlla mali natura: nam ſi eſſet, in-

quan

quantum natura eſſet, profecto bona eſſet: & aut incorruptibilis natura magnum eſſet bonum, aut etiam natura corruptibilis nullo modo eſſet, niſi aliquod bonum, quod bonum corrumpendo poſſet ei nocere corruptio. Sed cum mala ex bonis orta eſſe dicimus, non putetur hoc domini ex ſententiæ refragari, qua dicit, Non poteſt arbor bona fructus malos facere. Non poteſt enim, ſicut veritas dicit, colligi vua de ſpinis: quia non poteſt vua naſci de ſpinis. Sed ex bona terra & vites naſci poſſe videmus & ſpinas. Et eodem modo tanquam arbor mala fructus bonos, id eſt, opera bona, non poteſt facere voluntas mala. Sed ex bona hominis natura oriri voluntas & bona poteſt & mala. Nec fuit prorſus vnde primitus oriretur voluntas mala, niſi ex angeli & hominis natura bona. Quod & ipſe dominus eodem loco, vbi de arbore & fructibus loquebatur, apertiſsime oſtendit, Ait enim, Aut facite arborem bonam & fructum eius bonũ: aut facite arborem malam & fructum eius malum: Satis admonens ex arbore quidem bona malos, aut ex mala bonos naſci fructus non poſſe: ex ipſa tamen terra, cui loquebatur, vtranque arborem oriri poſſe. Quæ cum ita ſint, quando nobis Maronis ille verſus placet, Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas: non nobis videatur ad fœlicitatem conſequendam pertinere, ſi ſciamus cauſas magnarum in mundo corporalium motionum, quæ abditiſsimis naturæ ſinibus occuluntur, Vnde tremor terris, qua vi maria alta tumeſcant, Obicibus ruptis, rurſúſque in ſeipſa reſidant: & cætera huiuſmodi, ſed bonarum & malarum rerum cauſas noſſe debemus. Et id hactenus quatenus eas homini in hac vita erroribus ærumníſque pleniſsima, ad eoſdem errores & ærumnas euadendas noſſe conceditur. Ad illam quippe fœlicitatem tendẽdum eſt, vbi nulla quatiamur ærumna, nullo errore fallamur: nam ſi cauſæ corporalium motionum noſcendæ nobis eſſent, nullas magis noſſe quàm noſtræ valetudinis deberemus. Cum vero eis ignoratis, medicos quærimus, quis non videat quod de ſecretis cœli & terræ nos latet, quanta ſit patientia neſciendum. Quanuis enim error quanta poſſumus cura cauendus ſit, non ſolum in maioribus, verumetiam in minoribus rebus, nec niſi rerum ignorantia poſsit errari: non eſt tamen conſequens, vt continuo erret quiſquis aliquid neſcit, ſed quiſquis ſe exiſtimat ſcire quod neſcit: pro vero quippe

Quo modo mala ex bonis. CAP. XV.
Matt. 7.
2. ſẽ. di. 24 ca. Ideoq;.
Matt. 12.
Fœlicitas vera. CAP. XVI.
Georg. 2.
Error quid ſit. CAP. XVII.
2. Diſtin. 38. ca. quã uis. 3. ſen. diſtin. 38 ca. Illud.

quippe approbat falſum, quod eſt erroris proprium. Veruntamen in qua re quiſq; erret, intereſt plurimum: nam in vna eadémque re & neſcienti ſciens, & erranti non errans recta ratione præponitur. In diuerſis autem rebus, id eſt, cum iſte ſciat alia, ille alia: & iſte vtiliora, ille minus vtilia, vel etiam noxia: quis non in eis quæ ille ſcit, ei præferat neſciẽtem. Sunt enim quædam quæ neſcire quàm ſcire ſit melius. Itemq; nonnullis errare profuit aliquando, ſed in via pedum, non in via

Poßidoni' ĩ vita Auguſtini. ca. 13. morum. Nam nobiſipſis accidit, vt in quodam biuio falleremur, & non iremus per eum locum, vbi operiens tranſitum noſtrum Donatiſtarum manus armata ſubſederat: atque ita factum eſt, vt eò quò tendebamus, per Deuium circuitum veniremus, cognitiſque inſidiis illorum, nos gratularemur erraſſe atque inde gratias ageremus Deo. Quis ergo viatorem ſic errantem ſic non erranti latroni præponere dubitauerit? Et fortaſſe ideo apud illum ſummum Poëtam loquens qui-

Aeglog. 8 dam miſer amator. Vt vidi, inquit, vt perij vt me malus abſtulit error: quoniam & eſt error bonus qui non ſolum nihil obſit, verumetiam proſit aliquid Sed diligentius conſiderata veritate, cum nihil ſit aliud errare quàm verum putare quod falſum eſt, falsúmq; quod verum eſt: vel certum habere pro incerto, incertúmve pro certo, ſiue falſum, ſiue ſit verum: ídq; tam ſit in animo deforme atque indecens, quàm pulchrum ac decorum eſſe ſentimus, vel in loquendo, vel in aſſentiẽdo eſt eſt, nõ non: profecto & ob hoc ipſum eſt vita iſta miſera qua viuimus, quod ei nonnunquam vt non amittatur, error eſt ne-

Matth. 5. ceſſarius, Abſit vt talis ſit illa vita, vbi eſt animæ noſtræ ipſa veritas vita, vbi nemo fallit, fallitur nemo. Hic autem homines fallunt atque falluntur, miſerioréſq; ſunt, cum mẽtiendo fallunt, quàm cum mentientibus credendo falluntur. Vſqueadeo tamen rationalis natura refugit falſitatem, & quantum poteſt deuitat errorem, vt falli nolint etiam quicunque amant fallere. Non enim ſibi qui mentitur, videtur errare, ſed alium in errorem mittere credentem ſibi: & in ea quidem re non errat quam mendacio contegit, ſi nouit ipſe quid verum ſit: ſed in hoc fallitur, quòd putat ſibi ſuum non obeſſe mendacium, cum magis facienti quàm patienti obſit omne peccatum.

Mẽdaciũ. Verum difficillima & latebroſiſsima hinc gignitur quæ-

CAP. XVIII. ſtio, de qua iam grandem librum cum, reſpondendi neceſsitas non vrgeret, abſoluimus. Vtrum ad officium hominis iuſti

petti

pertineat aliquando mentiri. Nonnulli enim eo vſq; progre-
diuntur, vt & peierare, & de rebus ad Dei cultũ pertinentibus,
ac de ipſa Dei natura falſum aliquid dicere, nonnunquam bo-
num piumq; opus eſſe contendant. Mihi autem videtur pec- *22.q.2.ca.*
catum eſſe quidem omne mendacium, ſed multum intereſſe *ma[illegible]. 3.ſen.*
quo animo, & quibus de rebus quiſq; mentiatur. Non enim ſic *diſt. 8. cap.*
peccat ille qui conſulendi, quo modo ille qui nocendi volun *mentiri.*
tate mentitur. Haud vero tantum nocet, qui viatorem in men
tiendo in diuerſum iter mittit, quantũ is qui viam vitæ, men-
dacio fallente deprauat. Nemo ſanè mentiens iudicandus eſt, *22.q.2.ca.*
qui dicit falſum quod putat verum: quoniam quantum in ipſo *is autem.*
eſt, non fallit ipſe, ſed fallitur. Non itaque mendacij, ſed ali-
quando temeritatis arguendus eſt, qui falſa incautius credita
pro veris habet. Potiúſque econtrario, quantum in ipſo eſt,
mentitur ille qui dicit verum, quod putat falſum. Quantum
enim ad animum eius attinet, quia non quod ſentit hoc dicit,
non verum dicit, quamuis verum inueniatur eſſe quod dicit:
nec vllo modo liber eſt à mendacio, qui ore neſciens verum
loquitur, ſciens autem voluntate mentitur. Non conſideratis
itaque rebus ipſis de quibus aliquid dicitur, ſed ſola intentione
dicentis, melior eſt qui neſciens falſum dicit, quoniam id ve
rum putat, quàm qui mentiendi animum ſciens gerit, neſciens
verum eſſe quod dicit. Ille nanque aliud non habet in animo,
aliud in verbo: huic vero qualecunq; per ſeipſum ſit quod ab
eo dicitur, aliud tamen clauſum in pectore, aliud in lingua
promptum eſt: quod malum eſt proprium mentientis. In *22.q.2.ca.*
ipſarum autem quæ dicuntur conſideratione rerum tantum *in ipſarũ.*
intereſt, qua in re quiſque fallatur ſiue mentiatur, vt cum falli
quàm mentiri minus ſit malum, quantum pertinet ad homi-
nis voluntatem, tamen longe tolerabilius ſit in iis, quæ à re-
ligione ſunt ſeiuncta, mentiri, quàm in iis, ſine quorum fide
vel notitia Deus coli non poteſt, falli: vt in pluribus à perqui-
rente lucidius inueſtigabitur. Quod vt illuſtretur exemplis,
intueamur quale ſit, ſi quiſpiam dum mentitur, viuere nun-
ciat aliquem mortuum: & alius dum fallitur, credat iterum *Fallẽdi mo*
Chriſtum poſt quælibet longa tempora moriturum: nónne *di varij.*
illo modo mentiri, quàm iſto modo falli incomparabiliter CAP.
præſtat: multóque minoris mali eſt in illum errorem aliquem XIX.
inducere, quàm in iſtum ab aliquo induci? In quibuſdam *3. ſent. diſt.*
ergo rebus magno, in quibuſdam paruo, in quibuſdam nullo *38. c. illud.*
malo

malo, in quibuſdam etiam nonnullo bono fallimur. Nam magno malo fallitur homo, cum hoc nõ credit quod ad vitam ducit æternam: vel hoc credit quod ad mortem ducit æternam. Paruo autem malo fallitur, qui falſum pro vero approbando, incidit in aliquas moleſtias temporales, quibus tamen adhibita fideli patientia conuertit eas in vſum bonum. Veluti ſi quiſquam bonum hominem putando qui malus eſt, aliquid ab eo patiatur mali. Qui vero malum hominem ita bonum credit, vt nihil ab eo patiatur mali, nullo modo fallitur: nec in eum cadit illa Prophetica deteſtatio Væ iis qui dicunt quod

Eſaie.5. malum eſt bonum. De ipſis enim rebus, quibus homines mali

2.ſent.diſt. ſunt, non de hominibus dictum intelligendum eſt. Vnde qui

34.cap. ad adulterium dicit bonum, recte arguitur illa voce Prophetica.

hoc.& 37. Qui vero ipſum hominem dicit bonum, quem putat caſtum,

ca.ex quo. & neſcit adulterum, non in doctrina rerum bonarum & malarum, ſed in occultis humanorum fallitur morum: vocans hominem bonum, in quo putat eſſe quod eſſe non dubitat bonum, & dicens malum adulterum & bonum caſtum: ſed hunc bonum dicens, neſciendo adulterum eſſe: illũ malum, neſcien-

Supra, eodẽ do caſtum. Porrò ſi per errorem euadit quiſque perniciem,

cap.17. ſicut ſuperius dixi nobis in itinere contigiſſe, etiam aliquid boni homini errore confertur. Sed cum dico in quibuſdam rebus nullo malo aliquem, vel nonnullo etiam bono falli, nõ ipſum errorem dico nullum malum vel nonnullum bonum: ſed malum quò non venitur, vel bonum quò venitur errando, id eſt, ex ipſo errore quid non eueniat, vel quid proueniat. Nam ipſe per ſeipſum error aut magnum in re magna, aut paruum in re parua, tamen ſemper eſt malum. Quis enim niſi errans malum neget approbare falſa pro veris, aut improbare vera pro falſis, aut habere incerta pro certis, vel certa pro incertis? Sed aliud eſt, bonum hominem putare qui malus eſt, quod eſt erroris: & aliud eſt ex hoc malo aliud malum non pati, ſi nihil noceat homo malus qui eſt putatus bonus. Itémq; aliud eſt ipſam viam putare quæ non eſt ipſa, & aliud eſt ex hoc erroris malo aliquid boni conſequi, velut eſt ab inſidiis

Quis error malorum hominum liberari. Neſcio ſanè vtrum etiam

vituperan- eiuſmodi error ſit, cum homo de malo homine bene ſentit,

dus. CAP. qualis ſit neſciens: aut pro eis quæ per ſenſus corporis capi-

XX. mus, occurrunt ſimilia, quæ ſpiritu tanquam corpore, aut cor-

Acto.2. pore tanquam ſpiritu ſentiuntur. Quale putabat eſſe Apoſto-

lus

lus Petrus, quando exiſtimabat ſe viſum videre, repente de clauſtris & vinculis per angelum liberatus. Aut in ipſis rebus corporeis leue putatur eſſe quod aſperum eſt, aut dulce quod amarum eſt, aut bene olere quod putridum eſt, aut tonare cũ rheda tranſit, aut illum eſſe hominem, cum alius ſit: quando duo ſimillimi ſunt quod in geminis ſæpe contingit. Vnde ait ille, Gratúſque parẽtibus error: & cætera talia etiam peccata dicenda ſint. Hæc quæſtio nodoſiſsima, quæ homines acutiſsimos Academicos torſit, nunc mihi enodenda ſuſcepta eſt, vtrum aliquid debeat ſapiens approbare, ne incidat in errorem, ſi pro veris approbauerit falſa, cum omnia, ſicut affirmant, vel occulta ſint, vel incerta. Vnde tria confeci volumina in initio conuerſionis meæ ne impedimento nobis eſſent, quæ tanquam in oſtio contradicebant. Et vtique fuerat remouenda inueniendæ deſperatio veritatis quæ illorum videtur argumentationibus roborari. Apud illos ergo error omnis putatur eſſe peccatum, quod vitari non poſſe contendunt, ſi omnis ſuſpendatur aſſenſio. Errare quippe dicunt eum quiſquis aſſentitur incertis, nihílque certum eſſe in hominum viſu, propter indiſcretam ſimilitudinem falſi, etiam ſi quod videtur, forte ſit verum, acutiſsimis quidem, ſed impudentiſsimis conflictationibus diſputant. Apud nos autem iuſtus ex fide viuit. Ac ſi tollatur aſſenſio, & fides tollitur, quia ſine aſſenſione nihil creditur: Et ſunt vera, quamuis non videantur, quæ niſi credantur, ad vitam beatam, quæ non niſi æterna eſt, non poteſt perueniri. Cum iſtis vero vtrum loqui debeamus ignoro, qui non ſolum victuros in æternum, ſed in præſentia ſe viuere neſciunt: imo neſcire ſe dicunt quod neſcire non poſſunt. Neque enim quiſquam ſinitur neſcire ſe viuere: quandoquidem ſi non viuit, non poteſt aliquid vel neſcire: quoniam non ſolum ſcire, verumetiam neſcire non niſi viuentis eſt. Sed videlicet non aſſentiendo quòd viuant, cauere ſibi videntur errorem, cum etiam errando conuincantur viuere: quoniam non poteſt qui non viuit errare. Sicut ergo nos viuere non ſolum verum, ſed etiam certum eſt: ita vera & certa ſunt multa, quibus non aſſentiri, abſit vt ſapientia potius quàm dementia nominanda ſit. In quibuſdam autem rebus nihil intereſt ad capeſſendum Dei regnum, vtrum credantur, an non: vel vtrum vera ſiue ſint ſiue putentur, an falſa: in his errare, id eſt, aliud pro alio putare, non arbitrandum

Aenei.10

Abac.2.

Error innoxius.

CAP. XXI.

22.q.2.c. *quibuſdã.*

Digitized by Google

eſt eſſe peccatum: aut ſi eſt, minimum eſſe atque leuiſsimum. Poſtremo qualecunq; illud & quantuncunq; ſit, ad illam viam non pertinet, qua imus ad Deum: quæ via fides eſt Chriſti,
Galat. 5. quæ per dilectionem operatur. Neque enim ab hac via deuiabat in geminis filiis gratus ille parentibus error: aut ab hac
Actor. 12. via deuiabat Apoſtolus Petrus, quando ſe exiſtimans viſum videre, aliud pro alio ſic putabat, vt à corporum imaginibus, in quibus ſe eſſe arbitrabatur, vera in quibus erat corpora nõ dignoſceret, niſi cum ab illo angelus, per quem fuerat libe-
Gene. 37. ratus, abſceſsit: Aut ab hac via deuiabat Iacob Patriarcha, quando viuentem filium à beſtia credebat occiſum. In his atque huiuſmodi falſitatibus, ſalua fide, quæ in Deo nobis eſt, fallimur: & via non relicta, quæ ad illum nos ducit, erramus. Qui errores etiam ſi peccata non ſunt, tamen in malis huius vitæ deputandi ſunt: quæ ita ſubiecta eſt vanitati, vt approbentur hic falſa pro veris, reſpuantur vera pro falſis, teneantur incerta pro certis. Quanuis enim hæc ab ea fide abſint, per quam ad veram certámq; atq; æternam beatitudinẽ tendimus: ab ea tamen miſeria non abſunt, in qua adhuc ſumus, Nullo modo quippe falleremur in aliquo vel animi vel corporis ſenſu, ſi iam vera illa atque perfecta fœlicitate fruere-
Omne mẽdac. ũ peccatũ CAP. XXII. mur. Porrò autem omne mendacium ideo dicendum eſt eſſe peccatum, quia homo non ſolum quando ſcit ipſe quid verum ſit, ſed etiam ſi quãdo errat & fallitur ſicut homo, hoc debet loqui quod animo gerit: ſiue illud verum ſit, ſiue putetur & non ſit. Omnis autem qui mentitur, ea contra id quod animo ſentit loquitur, voluntate fallendi. Et vtiq; verba propterea ſunt inſtituta, nõ per quæ ſe inuicem homines fallant, ſed per quæ in alterius quiſque notitiam cogitationes ſuas proferat. Verbis igitur vti ad fallaciam, non ad quod inſtituta ſunt, peccatum eſt. Nec ideo vllum mendacium putãdum eſt, non eſſe peccatum, quia poſſumus aliquando alicui prodeſſe mentiendo. Poſſumus enim & furando aliquando alicui prodeſſe, ſi pauper cui palàm datur, ſentit commodum, & diues cui clàm tollitur, non ſentit incommodum: nec ideo tale furtum quiſquam dixerit non eſſe peccatum. Poſſumus & adulterando prodeſſe, ſi aliqua, niſi ad hoc ei conſentiatur, appareat amando moritura, & ſi vixerit pœnitendo purganda: nec ideo peccatum tale negabitur adulterium. Si autem merito nobis placet caſtitas, quid quæſo offendit veritas, vt propter alienam

3. ſent. diſt. 38. c. mentiri.

3 ſent. diſt. 38. ca. ſciẽdũ. & cap. mentiri.

alienam vtilitatem illa non violetur adulterando, & violetur iſta mentiendo? Non ideo mendacium poterit aliquando laudari, quia nonunquam pro ſalute quorundam mentimur. Peccatum ergo eſt, ſed veniale, quod beneuolentia excuſat, & ideo fallacia damnat. Plurimum quippe ad bonum profeciſſe homines, qui non niſi pro ſalute hominis mentiuntur, non eſt negandum: ſed in eorum tali profectu merito laudatur, vel etiam temporaliter remuneratur beneuolentia, non fallacia: quæ vt agnoſcatur ſatis eſt, non vt etiam prædicetur, maxime in hæredibus teſtamenti noui, quibus dicitur, Sit in ore veſtro eſt eſt, non non: quod enim amplius eſt, à malo eſt. Propter quod malum, quia ſubrepere in hac mortalitate non deſinit, etiam ipſi cohæredes Chriſti dicunt, Dimitte nobis debita noſtra. His itaque pro huius breuitatis neceſſitate tractatis, quoniam cauſæ cognoſcendæ ſunt rerum bonarum & malarum, quantum viæ ſatis eſt quæ nos perducat ad regnum, vbi erit vita ſine morte, ſine errore veritas, ſine perturbatione fœlicitas: nequaquã dubitare debemus rerum quæ ad nos pertinent bonarum cauſam non eſſe niſi bonitatem Dei: malarum vero ab immutabili bono deficientem boni mutabilis voluntatem, prius angeli, hominis poſtea.

Matth. 5.

Matth. 6.

Cauſa bonorum & malorum.

C A P. X X I I I.

2. ſen. di. 34 ca. mala.

Malorum origo.

Hoc primum eſt creaturæ rationalis malum, id eſt, prima priuatio boni: deinde etiam iam nolentibus ſubintrauit ignorantia rerum agendarum, & concupiſcentia noxiarum, quibus comites ſubinſeruntur error & dolor: quæ duo mala quando imminentia ſentiuntur, ea fugitantis animi motus vocatur metus. Porrò animus cum adipiſcitur concupita, quanuis pernicioſa vel inania, quoniam id errore non ſentit, vel delectatione morbida vincitur, vana etiam lætitia ventilatur. Ex his morborum non vbertatis ſed indigentiæ tanquam fontibus omnis miſeria naturæ rationalis emanat. Quæ tamen natura in malis ſuis non potuit amittere beatitudinis appetitum. Verum hæc communia mala ſunt & hominum & angelorum, pro ſua malitia Dei iuſtitia damnatorum. Sed homo habet & pœnam propriam qua etiam corporis morte punitus eſt. Mortis quippe ſupplicium dominus ei comminatus fuerat ſi peccaret: ſic eum munerans libero arbitrio, vt tamen regeret imperio, terreret exitio, atque in paradiſi fœlicitate tanquam in vmbra vitæ, vnde iuſtitia cuſtodita in meliora conſcenderet,

C A P. X X I I I I.

Ibidem.

Beatitudinis appetit⁹

C A P. X X V.

Gene. 2. & 5.

Digitized by Google

Peccatum Adam. CAP. XXVI. collocauit. Hinc poſt peccatum exul effectus, ſtirpem quoque ſuam, quam peccando in ſe tanquam in radice vitiauerat, pœna mortis & damnationis obſtrinxit: vt quicquid prolis ex illo & ſimul damnata per quam peccauerat coniuge, per carnalem concupiſcentiam, in qua inobedientiæ pœna ſimilis retributa eſt, naſceretur, traheret originale peccatum, quo traheretur per errores doloréſque diuerſos ad illud extremum cum deſertoribus angelis vitiatoribus & poſſeſſoribus & conſortibus ſuis ſine fine ſupplicium. Sic per vnum *Roma.5.* hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Multum quippe appellauit eo loco Apoſtolus vniuerſum genus humanum. *Pœna primi peccati.* CAP. XXVII. Ita ergo res ſe habebant, Iacebat in malis, vel etiam voluebatur, & de malis in mala præcipitabatur totius humani generis maſſa damnata, & adiuncta parti eorum qui peccauerant, angelorum, luebat impiæ deſertionis digniſsimas pœnas. Ad iram quippe Dei pertinet iuſtam, quicquid cæca & indomita concupiſcentia faciunt libenter mali, & quicquid manifeſtis opertíſque pœnis patiuntur inuiti: non ſanè creatoris deſiſtente bonitate, & malis angelis ſubminiſtrare vitam, viuacémque potentiam, quæ ſubminiſtratio ſi auferatur, interibunt: & hominum quanuis de propagine vitiata damnatáque naſcentium formare ſemina & animare, & ordinare membra per temporum ætates, per locorum ſpacia vegetare ſenſus, alimenta donare. Melius enim iudicauit de malis benefacere, *3. ſen. diſt. 46. c. quod vero.* quàm mala nulla eſſe permittere. Et ſi quidem in melius hominum reformationem nullam prorſus eſſe voluiſſet, ſicut impiorum nulla eſt angelorum, nónne merito fieret, vt natura quæ Deum deſeruit, quæ præceptum ſui creatoris, quod cuſtodire facillime poſſet, ſua male vtens poteſtate calcauit atque tranſgreſſa eſt, quæ ſui in ſe creatoris imaginem ab eius lumine contumaciter auerſa violauit, quæ ſalubrem ſeruitutem ab eius legibus male libero abrupit arbitrio, vniuerſa in æternum deſereretur ab eo, & pro ſuo merito pœnam penderet ſempiternam? Planè ita faceret, ſi *Caſus deſertorum angelorum.* CAP. XXVIII. tantum iuſtus non etiam miſericors eſſet, ſuámque indebitam miſericordiam multo euidentius in indignorum potius liberatione monſtraret. Angelis igitur aliquibus impia ſuperbia deſerentibus Deum, & in huius aëris imam caliginem

nem de ſuperna cœleſti habitatione deiectis, reſiduus numerus angelorum in æterna cum Deo beatitudine & ſanctitate permanſit. Neque enim ex vno angelo lapſo atque damnato cæteri propagati ſunt, vt eos ſicut homines originale malum obnoxiæ ſucceſsionis vinculis obligaret, atque vniuerſos traheret ad debitas pœnas: ſed eo qui diabolus factus eſt, cum ſociis impietatis elato, & ipſa cum eis elatione proſtrato, cæteri pia obedientia domino cohæſerunt, accipientes etiam, quod illi non habuerunt, certam ſcientiam, qua eſſent de ſua ſempiterna, & nunquam caſura ſtabilitate ſecuri.

2. Pet. 2. Iude 1.

Hoïes pij ſuccedũt in locum angelorum eiectorum.

CAP. XXIX.

Placuit itaque vniuerſitatis creatori atque moderatori Deo, vt quoniam non tota multitudo angelorum Deum deſerendo perierat, ea quæ perierat, in perpetua perditione remaneret: quæ autem cum Deo illa deſerente perſtiterat, de ſua certiſsime cognita ſemper futura fœlicitate ſecura gauderet: alia vero creatura rationalis, quæ in hominibus erat, quoniam peccatis atque ſuppliciis, & originalibus & propriis tota perierat, ex eius parte reparata, quod angelicæ ſocietati ruina illa diabolica minuerat, ſuppleret. Hoc enim promiſſum eſt reſurgentibus ſanctis, quòd erunt æquales angelis Dei. Itaque ſuperna illa Hieruſalem mater noſtra ciuitas Dei, nulla ciuium ſuorum numeroſitate fraudabitur, ſed vberiore etiam copia fortaſſe regnabit. Neque enim numerum aut ſanctorum hominum, aut immundorum dæmonum nouimus, in quorum locum ſuccedentes filij ſanctæ matris Eccleſiæ, quæ ſterilis apparebat in terris, in ea pace de qua illi ceciderunt, ſine vllo temporis termino permanebunt. Sed illorum ciuium numerus, ſiue qui eſt, ſiue qui futurus eſt, in contemplatione eſt eius artificis, qui vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt, atque in menſura & numero & pondere cuncta diſponit.

2. ſen. di. 21 ca. præterea
Matt. 22.
2. ſen. di. 9. c. à quibuſdam.
22. de ciui. dei, ca. 1.
Roma. 4.
Sapien. 11.

Merita, gratia, liberum arbitrium.

CAP. XXX.

Verum hæc pars generis humani, cui liberationem Deus, regnúmque promiſit æternum, nunquid meritis operum ſuorum reparari poteſt? Abſit. Quid enim boni operari poteſt perditus, niſi quantum fuerit à perditione liberatus? † Nunquid libero voluntatis arbitrio? Et hoc abſit, nam libero arbitrio male vtens homo, & ſe perdit & ipſum. Sicut enim qui ſe occidit, vtique viuendo ſe occidit, ſed ſe occidendo non viuit, nec ſeipſum poteſt reſuſcitare cũ occiderit: ita cum libero peccaretur arbitrio, victore peccato amiſſum eſt & liberum arbitrium, à quo enim quis deui-

2. ſen. di. 25 cap. vnde manifeſtũ.
† reparat.
2. Pet. 2.

Digitized by Google

ctus eſt, huic & ſeruus addictus eſt. Petri certè Apoſtoli eſt iſta ſententia. Quæ cùm vera ſit, qualis quæſo poteſt ſerui addicti eſſe libertas, niſi quando eum peccare delectat? Liberaliter enim ſeruit, qui ſui domini voluntatem libenter facit. Ac per hoc ad peccandum liber eſt, qui peccati ſeruus eſt. Vnde ad iuſte faciendum liber non erit, niſi à peccato liberatus, eſſe iuſtitiæ cœperit ſeruus. Ipſa eſt vera libertas propter recti facti lætitiam †, ſimul & pia ſeruitus propter præcepti obedientiam. Sed iſta libertas ad benefaciendum vnde erit homini addicto & vendito, niſi redimat ille cuius illa vox eſt, Si vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis? Quod antequam fieri in homine incipiat, quo modo quiſquam de libero arbitrio in bono glorietur opere, qui nondum liber eſt ad operandum bene: niſi ſe vana ſuperbia inflatus extollat, quam cohibet Apoſtolus dicens, Gratia ſalui facti eſtis per fidem?

2. ſen. diſt. 25. ca. iſtã libertatem. *† al. rectè faciendi licentiam.* *Ioan. 8.* *Ephe. 2.*

Fides. CAP. XXXI.

Et ne ipſam ſaltem fidem ſic ſibi homines arrogarent, vt non intelligerent diuinitus eſſe donatam, ſicut idem Apoſtolus alio loco dicit, ſe vt fidelis eſſet, miſericordiam conſecutum: hic quoque adiunxit atque ait, Et hoc non ex nobis, ſed Dei donum eſt, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Et ne putarentur fidelibus bona opera defutura, rurſus adiecit, Ipſius enim ſumus figmentum creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis, quæ præparauit Deus vt in illis ambulemus. Tunc ergo efficimur vere liberi, cum Deus nos fingit, id eſt, format & creat, non vt homines quod iam fecit, ſed vt boni homines ſimus, quod nunc gratia ſua facit: vt ſimus in Chriſto Ieſu noua creatura, ſecundum quod dictum eſt, Cor mundum crea me Deus. Neque enim cor eius quantum pertinet ad naturam cordis humani, non iam creauerat Deus. [ſed renouationem animæ demorantis in corde, Propheta poſtulat.]

1. Corint. 7. *Epheſ. 2.* *Ibidem.* *Pſal. 50.*

Bona voluntas à deo. CAP. XXXII.

Iterum ne quiſquam etſi non de operibus, de ipſo glorietur libero arbitrio voluntatis, tanquam ab ipſo incipiat meritum, cui tanquam debitum reddatur præmium bene operandi, ipſa libertas, audiat eundem gratiæ præconem dicẽtem, Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Et alio loco, Igitur non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei. Cum proculdubio ſi homo eius ætatis eſt vt ratione iam vtatur, non poſſit credere, ſperare, diligere niſi velit, nec peruenire ad palmam ſupernæ vocationis Dei, niſi voluntate cucurrerit. Quo modo ergo non volentis neque cur

Philip. 2. *Roma. 9.* *1. ſen. d. 16 c. voluntatẽ.*

currentis, ſed miſerentis eſt Dei, niſi quia & ipſa voluntas, ſicut ſcriptum eſt, à Deo præparatur? Alioquin ſi propterea dictum eſt, non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei: quia ex vtroque fit, id eſt, ex voluntate hominis, & miſericordia Dei: vt ſic dictum accipiamus, non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei: tanquam diceretur, non ſufficit ſola voluntas hominis, ſi non ſit etiam miſericordia Dei. Non ergo ſufficit ſola miſericordia Dei, ſi non ſit etiam voluntas hominis: ac per hoc ſi rectè dictum eſt, non volentis hominis, ſed miſerentis eſt Dei, quia id voluntas hominis ſola non implet, cur non & econtrario rectè dicitur, non miſerentis eſt Dei, ſed volentis eſt hominis, quia id miſericordia Dei ſola non implet? Porro ſi nullus Chriſtianus dicere audebit, non miſerentis eſt Dei, ſed volentis eſt hominis, ne Apoſtolo apertiſsime contradicat: reſtat vt propterea rectè dictum intelligatur, non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei, vt totum Deo detur, qui hominis voluntatem bonam & præparat adiuuãdam, & adiuuat præparatam. Præcedit enim bona voluntas hominis multa Dei dona, ſed non omnia: quæ autem non præcedit ipſa, in eis eſt & ipſa. Nam vtrũque legitur in ſanctis eloquiis: Et miſericordia eius præueniet me, & miſericordia eius ſubſequetur me. Nolentem præuenit vt velit, volentem ſubſequitur ne fruſtra velit. Cur enim admonemur orare pro inimicis noſtris vtique nolentibus pie viuere, niſi vt Deus in illis operetur vt velint? Item cur admonemur petere, vt accipiamus, niſi vt ab illo fiat quod volumus à quo factum eſt vt velimus? Oramus ergo pro inimicis noſtris vt miſericordia Dei præueniat eos, ſicut præuenit & nos: oramus autem pro nobis, vt miſericordia eius ſubſequatur nos. Tenebatur itaque iuſta damnatione genus humanum, & omnes erant iræ filij, de qua ira ſcriptum eſt, Quoniam omnes dies noſtri defecerunt, & in ira tua defecimus. Anni noſtri ſicut aranea meditabuntur. De qua ira etiam Iob, Homo enim natus ex muliere breuis vitæ & plenus iræ. De qua ira dicit etiam dominus Ieſus, Qui credit in filium, habet vitam æternam: qui autem non credit in filium, non habet vitam æternam, ſed ira Dei manet ſuper eum, Non ait, veniet, ſed manet ſuper eum. Cum hac quippe omnis homo naſcitur. Propter quod dicit Apoſtolus, Fuimus enim & nos

2. ſen. d. 28 ca. ipſa tamen. *Pſal. 58.* *Pſal. 22.* *Matt. 6.* *Philip. 2.* *Matt. 7.* *Oẽs naſcimur ab ira dei.* CAP. XXXIII. *Pſal. 89.* *Iob. 14.* *Ioan. 3.* *Ephe. 2.*

natura filij, iræ ſicut & cæteri. In hac ira cum eſſent homines per originale peccatum, & tanto grauius & perniciosius, quãto maiora vel plura inſuper addiderunt, neceſſarius erat mediator, hoc eſt reconciliator, qui hanc iram ſacrificij ſingularis, cuius erant vmbræ omnia ſacrificia legis & Prophetarum, oblatione placaret Vnde dicit Apoſtolus, Si enim cum inimici eſſemus reconciliati ſumus Deo per mortẽ filij eius, multo magis reconciliati nunc in ſanguine eius ſalui erimus ab ira per ipſum. Cum autem Deus iraſci dicitur, non eius ſignificatur perturbatio qualis eſt in animo iraſcentis hominis: ſed ex humanis motibus tranſlato vocabulo, vindicta eius, quæ non niſi iuſta eſt, iræ nomen accepit. Quod ergo per mediatorem reconciliamur Deo, & accipimus ſpiritum ſanctum, vt ex inimicis efficiamur filij: quotquot enim ſpiritu Dei aguntur, hi filij ſunt Dei: hæc eſt gratia Dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. De quo mediatore longum eſt, vt quanta dignum eſt, tanta dicantur, quanuis ab homine dici digne non poſsint. Quis enim hoc ſolum congruentibus explicet verbis, quòd verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis, vt crederemus in Dei patris omnipotentis vnicum filium natum de ſpiritu ſancto & Maria virgine? Ita quippe verbum caro factum eſt, à diuinitate carne ſuſcepta, non in carnem diuinitate mutata. Carnem porrò hic hominem debemus accipere, à parte totum ſignificante locutione, ſicut dictum eſt, Quoniam ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro, id eſt, omnis homo. Nam nihil naturæ humanæ in illa ſuſceptione fas eſt dicere defuiſſe, ſed naturæ ab omni peccati nexu omnimodo liberæ: non qualis de vtroque ſexu naſcitur per concupiſcentiam carnis cum obligatione delicti, cuius reatus per regenerationem diluitur: ſed qualem de virgine naſci oportebat, quem fides matris, non libido conceperat. Quod ſi vel per naſcentem corrumperetur eius integritas, non iam ille de virgine naſceretur: eúmque falſo, quod abſit, de virgine Maria natum tota confiteretur Eccleſia, quæ imitans eius matrem, quotidie parit membra eius, & virgo eſt. Lege, ſi placet, de virginitate ſanctæ Mariæ meas literas miſſas ad illuſtrem virum, quem cum honore ac dilectione nomino, Voluſianum. Proinde Chriſtus Ieſus Dei filius eſt, & Deus & homo eſt. Deus ante omnia ſecula, homo in noſtro ſeculo. Deus quia Dei verbum,

Marginal notes: *Roma. 5.* — *Quomodo dicatur deus iraſci.* — *Roma. 8.* — *Chriſtus mediator.* CAP. XXXIIII. — *Ioan. 1.* — *Matth. 1.* — *Ioan. 1.* — *Roma. 3.* — *Chriſtus & deus & homo.* CAP. XXXV.

Deus

Deus enim erat verbum: homo autem, quia in vnitatem perſonæ acceſsit verbo anima rationalis & caro. Quocirca inquantum Deus eſt, ipſe & pater vnum ſunt: inquantum autem homo, pater maior eſt illo. Cum enim eſſet vnicus Dei filius, non gratia ſed natura, vt eſſet, etiam plenus gratia, factus eſt & hominis filius: idémque ipſe vtrunque ex vtroque vnus Christus, quia cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, quod natura erat, id eſt, eſſe æqualis Deo. Exinaniuit autem ſe formam ſerui accipiens, non amittens vel minuens formam Dei. Ac per hoc & minor eſt factus, & manſit æqualis, vtrunque vnus ſicut dictum eſt: ſed eſt aliud propter verbum, aliud propter hominem. Propter enim verbum æqualis patri, propter hominem minor. Vnus Dei filius, idémque hominis filius: vnus hominis filius, idémque Dei filius: non duo filij Dei, Deus & homo, ſed vnus Dei filius: Deus ſine initio, homo à certo initio, dominus noſter Ieſus Chriſtus. *Ioan. 1.* *Ioan. 10.* *Ioan. 14.* *Philip. 2.*

Hic omnino granditer & euidenter Dei gratia commendatur. Quid enim natura humana in homine Chriſto meruit, vt in vnitatē perſonæ vnici filij Dei ſingulariter eſſet aſſumpta? Quæ bona voluntas, cuius boni propoſiti ſtudium, quæ bona opera præceſſere, quibus mereretur iſte homo, vt vna fieret perſona cum Deo? Nunquid antea fuit homo, & hoc ei ſingulare beneficium præſtitum eſt, vt ſingulariter promereretur Deum? Nempe ex quo homo eſſe cœpit, non aliud cœpit eſſe quàm Dei filius: & hoc vnicus, & propter Deum verbum, quod illo ſuſcepto caro factū eſt, vtique Deus: vt quemadmodum eſt vna perſona quilibet homo, anima ſcilicet rationalis & caro, ita ſit Chriſtus vna perſona, verbum & homo. Vnde naturæ humanæ tanta gloria nullis præcedentibus meritis ſine dubitatione gratuita: niſi quia magna hic & ſola Dei gratia fideliter & ſobrie conſyderantibus euidenter oſtenditur: vt intelligant homines per eandem gratiam ſe iuſtificari à peccatis, per quam factū eſt vt homo Chriſtus nullum habere poſſet peccatum? Sic & eius matrem angelus ſalutauit, quando ei futurum annunciauit hunc partum. Aue, inquit, gratia plena. Et paulo poſt: Inueniſti, ait, gratiam apud Deum. Et hæc quidem gratia plena, & inueniſſe gratiā apud Deum dicitur, vt domini ſui, immo domini omnium mater eſſet. De ipſo autem Ioannes Euangeliſta cum dixiſſet, Et verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis, & vidimus, inquit, *Gratiæ indicium Chriſti humanitas.* CAP. XXXVI. *3 ſen. di. 6. ca. Et ne.* *Ioan. 1.* *Luce 1.* *Ioan. 1.*

gloriam quaſi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. Quod ait, Verbum caro factum eſt: hoc eſt plenum gratiæ. Quod ait, Gloriam vnigeniti à patre: hoc eſt plenum veritatis. Veritas quippe ipſa vnigenitus Dei filius, non gratia, ſed natura. Gratia ſuſcepit hominem tanta vnitate perſonæ, vt idem ipſe etiam eſſet hominis filius.

Natiuitas Christi. CAP. XXXVII.

Idem nanque Ieſus Chriſtus filius Dei vnigenitus, id eſt, vnicus dominus noſter natus eſt de ſpiritu ſancto & Maria virgine. Et vtique ſpiritus ſanctus Dei donum eſt, quod quidem & ipſum eſt æquale donanti. *Matth. 1.* Et ideo Deus eſt etiam ſpiritus ſanctus, patre filióque non minor. Ex hoc ergo quòd de ſpiritu ſancto eſt ſecundum hominem natiuitas Chriſti, quid aliud quàm ipſa gratia demonſtratur? Cum enim virgo quæſiuiſſet ab angelo, quo modo id fieret quod ei nuntiabat, quandoquidem illa virum non cognoſceret: *Luca. 1.* reſpondit Angelus, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſsimi obumbrabit tibi. Ideoque & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius Dei. *Matth. 1.* Et Ioſeph cum vellet eam dimittere ſuſpicatus adulteram quam ſciebat non de ſe grauidam, tale reſponſum ab angelo accepit, Noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt, id eſt, quod tu eſſe de alio viro ſuſpicaris, de ſpiritu ſanctó eſt. *Christ' quo modo cōceptus de ſpiritu ſancto*

CAP. XXXVIII.

Nunquid tamen ideo dicturi ſumus patrem hominis Chriſti eſſe ſpiritum ſanctum, vt Deus pater verbum genuerit, ſpiritus ſanctus hominem, ex qua vtraque ſubſtantia Chriſtus vnus eſſet, & Dei patris filius ſecundum verbum, & ſpiritus ſancti filius ſecundum hominem: quòd quaſi eum ſpiritus ſanctus tanquam pater eius de matre virgine genuiſſet? *3. ſen. d. 4. ca. Sed nō.* Quis hoc dicere audebit? Nec opus eſt oſtendere diſputando quanta alia ſequantur abſurda, cum hoc ipſum iam ita ſit abſurdum, vt nullæ fideles aures id valeant ſuſtinere. *3. ſen. d. 6. ca. & ne.* Proinde ſicut confitemur, dominus noſter Ieſus Chriſtus qui de Deo, Deus homo autem natus eſt de ſpiritu ſancto & Maria virgine, vtraque ſubſtantia diuina ſcilicet atque humana, filius eſt vnicus Dei patris omnipotentis, de quo procedit ſpiritus ſanctus. Quo modo ergo dicimus Chriſtum natum de ſpiritu ſancto, ſi non eum genuit ſpiritus ſanctus? An quia fecit eum? *Ioan. 1.* quoniam dominus noſter Ieſus Chriſtus inquantum Deus eſt, omnia per ipſum facta ſunt: *Roma. 1.* inquantum autem homo eſt, & ipſe factus eſt, ſicut Apoſtolus dicit, Factus eſt enim ex ſemine Dauid ſecundum carnem. *3. ſen. d. 4. CAP. 1.*

Sed

Sed cum illam creaturam quam virgo concepit & peperit, quamuis ad ſolam perſonam filij pertinentem, tota Trinitas fecerit, neque enim ſeparabilia ſunt opera Trinitatis, cur in ea facienda ſolus ſpiritus ſanctus nominatus eſt? An & quando vnus trium in aliquo opere nominatur, vniuerſa operari Trinitas intelligitur? Ita vero eſt, & exemplis doceri poteſt. Sed non eſt in hoc diutius immorandum. Illud enim mouet, quo modo dictum ſit, Natus de ſpiritu ſancto, cum filius nullo modo ſit ſpiritus ſancti. Neque enim quia mundum iſtum fecit Deus, dici eum fas eſt Dei filium, aut eum natum de Deo, ſed factum, vel creatum, vel conditum, vel inſtitutum ab illo, vel ſi quid huiuſmodi rectè poſſumus dicere. Hunc ergo cum confiteamur natum de ſpiritu ſancto & Maria virgine, quo modo non ſit filius ſpiritus ſancti, & ſit filius virginis Mariæ, cum & de illo & illa ſit natus, explicare difficile eſt. Proculdubio quippe non ſic de illo vt de patre: ſic autem de illa vt de matre natus eſt. Non igitur concedendum eſt, quicquid de aliqua re naſcitur, continuo eiuſdem rei filium nuncupandum. Vt enim omittam alia: aliter de homine naſci filium, aliter capillum, pediculum, vel lumbricum, quorum nihil eſt filius. Vt ergo hæc omittam, quoniam tantæ rei deformiter comparantur, certè qui naſcuntur ex aqua & ſpiritu ſancto non aquæ filios eos rite dixerit quiſpiam, ſed planè dicuntur filij Dei patris & matris Eccleſię. Sic ergo de ſpiritu ſancto natus eſt filius Dei patris non ſpiritus ſancti. Nam & illud quod de capillo & de cæteris diximus, ad hoc tantum valet, vt admoneamur, non omne quod de aliquo naſcitur, etiam filium eius de quo naſcitur poſſe dici. Sicut non omnes qui dicuntur alicuius filij, conſequens eſt vt de illo etiam nati eſſe dicantur, ſicut ſunt qui adoptantur. Dicuntur etiam filij gehennæ, non ex illa nati, ſed in illam præparati, ſicut filij regni qui præparantur in regnum. Cum itaq; de aliquo naſcatur aliquid etiam non eo modo vt ſit filius, nec rurſus omnis qui dicitur filius, de illo ſit natus, cuius dicitur filius, profecto modus iſte quo natus eſt Chriſtus de ſpiritu ſancto non ſicut filius, & de Maria virgine ſicut filius, inſinuat nobis gratiā Dei: qua homo nullis præcedentibus meritis, in ipſo exordio naturę ſuæ quo eſſet cœpit, verbo Dei copularetur in tantā perſonæ vnitatē, vt idem ipſe eſſet filius Dei qui filius hominis, & filius hominis qui filius Dei: ac ſic in naturæ huma

Ibidem, ca. ſequen.

Matth. 1.

Vox naſci, variè accipitur. cap. XXXIX. 3 ſen. d. 4. c. ſed non eſt.

Vbi ſupra. Chriſtū natum eſſe de ſpū ſancto, quid ſignificet.

CAP. XL.

humanæ ſuſceptione fieret quodam modo ipſa gratia illi homini naturalis,quæ nullum peccatum poſſit admittere. Quæ gratia propterea per ſpiritum ſanctum fuerat ſignificanda, quia ipſe proprie ſic eſt Deus, vt dicatur etiam Dei donum. Vnde ſufficienter loqui perlongum eſſet:ſi tamen id fieri poteſt, valde prolixæ diſputationis eſt. Nulla igitur voluptate carnalis concupiſcentiæ ſeminatus ſiue conceptus eſt, & ideo nullum peccatum originaliter trahens, Dei quoque gratia verbo patris vnigenito, non gratia filio ſed natura, in vnitate perſonæ modo mirabili & ineffabili adiunctus atque concretus, & ideo nullum peccatum & ipſe committens, tamen propter ſimilitudinem carnis peccati, in qua venerat, dictus eſt & ipſe peccatum ſacrificandus ad diluenda peccata. In veteri quippe lege peccata vocabantur ſacrificia pro peccatis. Quod vere iſte factus eſt cuius erant vmbræ illa. Hinc Apoſtolus cum dixiſſet, Obſecramus pro Chriſto reconciliari Deo: continuo ſubiunxit atque ait, Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos ſimus iuſtitia Dei in ipſo. Non ait, vt in quibuſdam mendoſis codicibus legitur, Is qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, tanquam pro nobis Chriſtus ipſe peccauerit: ſed ait, Eum qui non nouerat peccatum,id eſt Chriſtum,pro nobis peccatum fecit Deus, cui reconciliandi ſumus: hoc eſt ſacrificium pro peccatis, per quod reconciliari valeremus. Ipſe ergo peccatum vt nos iuſtitia:nec noſtra, ſed Dei ſimus: nec in nobis,ſed in ipſo:ſicut ipſe peccatum non ſuum,ſed noſtrum:nec in ſe,ſed in nobis conſtitutum, ſimilitudine carnis peccati,in qua crucifixus eſt,demonſtrauit: vt quoniam peccatum ei non inerat, ita quodam modo peccato moreretur dum moritur carne, in qua erat ſimilitudo peccati: & cum ſecundum vetuſtatem peccati nunquam ipſe vixiſſet, noſtram ex morte veteri, qua in peccato mortui fueramus, reuiuiſcentem vitam noua ſua reſurrectione ſignaret. Ipſum eſt quod in nobis celebratur, magnum baptiſmatis ſacramentum, vt quicunque ad iſtam pertinent gratiam, moriantur peccato,ſicut ipſe peccato mortuus dicitur: quia mortuus eſt, carni,hoc eſt peccati ſimilitudini: & viuant de lauacro renaſcendo,ſicut ipſe de ſepulchro reſurgendo, quamlibet corporis ætatem gerant. A paruulo enim recens nato vſque ad decrepitum ſenem, ſicut nullus prohibendus eſt à baptiſmo, ita

Chriſtus peccatum factus. CA. XLI.

Oſee 4.

2.Cor.5.

Baptiſma. CAP. XLII.

Baptiſmus infantum & ſenum.

ita nullus eſt qui non peccato moriatur in baptiſmo: ſed par- CAP.
uuli tantum originali, maiores autem etiam iis omnibus mo- XLIII.
riuntur peccatis, quæcunque malo viuendo addiderunt ad il- *De cõ. di. 4*
lud, quod naſcendo traxerunt. Sed ideo etiam ipſi peccato *c. paruulo.*
mori plerunque dicuntur, cum proculdubio non vni, ſed mul- *4. ſen. diſt.*
tis peccatis omnibúſque moriantur, quæcunque iam propria *4. cap. 1.*
commiſerunt, vel cogitatione, vel locutione, vel opere: quia *Figura*
etiam per ſingularem numerum pluralis numerus ſignificari *iriſeois*
ſolet, ſicut ait ille: Vterumq; armato milite complent, quamuis *qua nume*
hoc multis militibus fecerint. Et in noſtris literis legitur, Ora *rus accipi-*
ergo ad dominum, vt auferat à nobis ſerpentem. Non ait ſer- *tur pro nu*
pentes: quos patiebatur populus vt hoc diceret, & innumera- *mero.* CA.
bilia talia. Cum vero & illud originale vnum plurali numero XLIIII.
ſignificatur, quando dicimus in peccatorum remiſsionem ba- *Aeneid. 2*
ptizari paruulos, nec dicimus in remiſsionem peccati: illa eſt *Nume. 21.*
contraria locutio, qua per pluralem locutionem ſignificatur *2. ſen. di. 33*
numerus ſingularis. Sicut de Herode mortuo in Euangelio di- *c. Et quod.*
ctum eſt: Mortui ſunt enim qui quærebant animam pueri. *& ca. alio*
Non dictum eſt, mortuus eſt. Et in Exodo, Fecerunt, inquit, ſi- *quin.*
bi Deos aureos: cum vnum vitulum fecerint tantum, de quo *Matth. 2.*
dixerunt: Hi ſunt dij tui Iſrael, qui eduxerũt te de terra Aegy- *Exod. 32.*
pti. Et hic ponentes pluralem pro ſingulari. Quamuis & in *Vno pecca-*
illo peccato vno, quod per vnum hominem intrauit in mun- *to cõprehen*
dum, & in omnes homines pertranſiit, propter quod etiam *di plura.*
etiam paruuli baptizantur, poſſint intelligi plura peccata, ſi CA. XLV.
vnumipſum in ſua quaſi membra diuidatur ſingula, nam & *Roma. 5.*
ſuperbia eſt illic, qua homo in ſua potius eſſe, quàm in Dei po-
teſtate dilexit. Et ſacrilegium, quia deo non credidit: & homi- *2. ſent. diſt.*
cidium, quia ſemetipſum præcipitauit in mortem: & fornica- *33. ca. quod*
tio ſpiritalis, quia integritas mentis humanæ ſerpentina ſua- *vero.*
ſione corrupta eſt: & furtum, quia cibus prohibitus vſurpa- *Gene. 3.*
tus eſt: & auaritia, quia pluſquam illi ſufficere debuit appeti-
uit: & ſi quid aliud in hoc vno admiſſo diligenti conſydera-
tione inueniri poteſt. Parentum quoque peccatis paruulos *Peccatũ pa*
obligare, non ſolum primorum hominum, ſed etiam ſuorum, *rentũ obli-*
de quibus ipſi nati ſunt, non improbabiliter dicitur. Illa quip- *gari filios.*
pe diuina ſententia, Reddam peccata patrum in filios: tenet CAP.
eos vtiq; antequam per regenerationem ad teſtamentum no- XLVI.
uum incipiant pertinere. Quod teſtamentum prophetabatur *Exod. 20.*
cum diceretur per Ezechielem, non accepturos filios peccata *Ezech. 38.*
patrum

patrum ſuorum, nec alterius futuram in Iſraël parabolam
Hiere 31. illam, Patres manducauerunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupuerunt. Ideo enim quiſq; renaſcitur, vt ſoluatur in eo quicquid peccati eſt cum quo naſcitur. Nam peccata quæ male agendo poſtea committuntur, poſſunt & pœnitendo ſanari, ſicut etiam poſt baptiſmũ fieri videmus. Ac per hoc non ob aliud eſt inſtituta regeneratio, niſi quia vitioſa eſt generatio, vſqueadeo, vt etiam de legitimo matrimonio procreatus
Pſal.50. dicat, In iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis mater mea me in vtero aluit. Neque hic dixit, In iniquitate vel peccato, cum & hoc recte dici poſſet: ſed iniquitates & peccata
Roma 5. dicere maluit. Quia & in illo vno quod in omnes homines pertranſiit, atq; tam magnum eſt, vt in eo mutaretur & conuerteretur in neceſsitatem mortis humana natura, ſicut ſupra diſſerui, reperiuntur plura peccata, & alia parentum, qui etſi non ita poſſunt mutare naturam, reatu tamen obligant filios, niſi gratuita gratia & miſericordia diuina ſubueniat.

Quouſque maiorũ peccata propagẽtur non temere definiendum.

CAP. XLVII.

Exo.20. *2.ſen.d.33. ca.de hoc.*

Sed de peccatis aliorum parentum, quibus ab ipſo Adam vſque ad patrem ſuum, progeneratoribus ſuis quiſque ſuccedit, non immerito diſceptari poteſt: vtrum omnium malis actibus & multiplicatis delictis originalibus, qui naſcitur implicetur, vt tanto peius quanto poſterius quiſque naſcatur, An propterea Deus in tertiam & quartam generationem de peccatis parentum eorum poſteris comminetur, quia iram ſuam quantum ad progeneratorum ſuorum culpas non extendit vlterius moderatione miſerationis ſuæ: ne illi quibus regenerationis gratia non confertur, nimia ſarcina in ipſa ſua æterna damnatione premerentur, ſi cogerentur ab initio generis humani omnium præcedentium parentum ſuorum originaliter peccata contrahere, & pœnas pro eis debitas pendere. An aliud aliquid de re tanta in ſcripturis ſanctis diligentius perſcrutatis atque tractatis, valeat vel non valeat reperiri temere non audeo affirmare.

Abolitio originalis peccati

CAP. XLVIII.

2.ſen.diſt. 33.ca.hic quæri ſolet *1. Timo.2.*

Illud tamen vnum peccatum, quod tam magnum in loco & habitu tantæ infœlicitatis admiſſum eſt, vt in vno homine originaliter, atque, vt ita dixerim, radicaliter totum genus humanum damnaretur, non ſoluitur ac diluitur niſi per vnum mediatorem Dei & hominum hominem Chriſtum Ieſum, qui ſolus potuit ita naſci, vt ei opus non eſſet renaſci.

Chriſtus baptizatus

Non enim renaſcebãtur, qui baptiſmate Ioãnis baptizabantur, à quo & ipſe baptizatus

zatus eſt, ſed quodam præcurſorio illius miniſterio qui di- *à Ioanne.*
cebat, Parate viam domino: huic vni in quo ſolo renaſci CAP.
poterant, parabantur.* Huius enim baptiſmus eſt non in XLIX.
aqua tantum, ſicut fuit Ioannis, verumetiam in ſpiritu ſan- *De cõ. di. 4*
cto, vt de illo ſpiritu regeneretur quiſquis in Chriſtum cre- *ca. non rege*
dit, de quo Chriſtus regeneratus regeneratione non eguit. *nerabātur.*
Vnde vox illa patris quæ ſuper baptizatum facta eſt. Ego ho- *Matth. 3.*
die genui te: non vnum illum temporis idem quo baptiza- *Ibidem.*
tus eſt, ſed immutabilis æternitatis oſtendit, vt illum hominem ad vnigeniti perſonam pertinere monſtraret. Vbi enim dies nec heſterni fine inchoatur, nec initio craſtini terminatur, ſemper hodiernus eſt. In aqua ergo voluit baptizari à Ioanne, non vt eius iniquitas vlla dilueretur, ſed vt magna commendaretur humilitas. Ita quippe nihil in eo baptiſmus quod ablueret, ſicut mors nihil quod puniret, inuenit: vt diabolus veritate iuſtitiæ, non violentia poteſtatis oppreſſus & victus, quoniam ipſum ſine vllo peccati merito iniquiſsime occiderat, per ipſum iuſtiſsime amitteret quos peccati merito detinebat. Vtrunque igitur ab illo, id eſt, & baptiſmus & mors certę diſpenſationis cauſa, non miſeranda neceſsitate, ſed miſerante potius voluntate ſuſceptum eſt: vt vnus peccatum tolleret mundi, ſicut vnus peccatum miſit in mundum, hoc eſt, in vniuerſum genus humanum.

Niſi quòd ille vnus vnum pecca- *Gratia abo*
tum miſit in mundum, iſte vero vnus non ſolum vnum il- *leri oīa pec-*
lud, ſed cuncta ſimul abſtulit quæ addita inuenit. Vnde di- *cata. C. L.*
cit Apoſtolus, Non ſicut per vnum peccantem, ita eſt & *Roma. 5.*
donum. Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem. Quia vtique illud vnum quod originaliter trahitur, etiam ſi ſolum ſit, obnoxios damnationi facit, gratia vero ex multis delictis iuſtificat hominem, qui præter illud vnum quod communiter cum omnibus originaliter traxit, ſua quoque propria multa commiſit.

Veruntamen quod paulo poſt *Renati in*
dicit, Sicut per vnius delictum in omnes homines ad con- *Christo libe*
demnationem, ita & per vnius iuſtitiam in omnes homi- *ramur.*
nes ad iuſtificationem vitę: ſatis indicat ex Adam nemi- CAP. LI.
nem natum, niſi damnatione detineri, & neminem niſi in *Roma. 5.*
Chriſto renatum à damnatione liberari. De qua per vnum *Baptiſmi*
hominem pœna, & per vnum hominem gratia cum locutus *myſteriū.*
fuiſſet, CAP. LII.

fuiſſet, quantum illi epiſtolæ ſuæ loco ſufficere iudicauit, deinde ſacri baptiſmatis in cruce Chriſti grande myſterium commendauit: eo modo, vt intelligamus nihil aliud eſſe in Chriſto baptiſmum, niſi mortis Chriſti ſimilitudinem: nihil autem aliud mortem Chriſti crucifixi, niſi remiſsionis peccati ſimilitudinem: vt quemadmodum in illo vera mors facta eſt, ſic in nobis vera remiſsio peccatorum: & quemadmodum in illo vera reſurrectio, ita in nobis vera iuſtificatio. Ait enim,

Roma.6. Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato, vt gratia

Roma.5. abundet? Dixerat enim ſuperius, Vbi enim abundauit peccatum, ibi ſuperabundauit gratia. Et ideo quæſtionem ſibiipſi propoſuit, vtrum propter abundantiam gratiæ conſequen-

Roma.6. dam in peccato ſit permanendum. Sed reſpondit, Abſit. At-

IIte conſ. di. 4. cap. vt oſtenderet. que ſubiecit. Si mortui ſumus peccato, quo modo viuemus in illo? Deinde vt oſtenderet nos mortuos eſſe peccato, An ignoratis, inquit, quoniam quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus? Si ergo hinc oſtendimur mortui eſſe peccato, quia in morte Chriſti baptizati ſumus, profecto & paruuli qui baptizantur in Chriſto, peccato moriuntur, quia in morte ipſius baptizantur. Nullo

Roma.6. enim excepto dictum eſt, Quicunque enim baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus, Et ideo dictum eſt, vt probaretur mortuos nos eſſe peccato. Cui autem peccato paruuli renaſcendo moriuntur, niſi quod naſcendo traxerunt? Ac per hoc etiam ad ipſos pertinet quod ſequitur, dicens: Conſepulti enim ſumus illi per baptiſmum in mortem, vt quemadmodum ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini morti eius, ſimul & reſurrectionis erimus, hoc ſcientes, quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, vt euacuetur corpus peccati, vt vltrà non ſeruiamus peccato: Qui enim mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato. Si autem mortui ſumus cum Chriſto, credimus quia ſimul etiam viuemus cum illo, ſcientes quia Chriſtus reſurgens à mortuis, iam non moritur, & mors illi vltra non dominabitur. Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quod autem viuit, viuit Deo. Ita & vos exiſtimate vos mortuos quidem eſſe peccato, viuere autem Deo in Chriſto Ieſu. Hinc enim probare cœperat non eſſe nobis permanendum in peccato, vt gratia abundaret, & dixerat, Si mortui

ſumus

ſumus peccato, quo modo viuemus in eo? Atque vt oſtenderet mortuos nos eſſe peccato, ſubiecit, An ignoratis quoniam quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte illius baptizati ſumus? Sic itaque totum locum iſtum concluſit, vt cœpit. Mortem quippe Chriſti ſic inſinuauit, vt etiam ipſum mortuum diceret eſſe peccato. Cui peccato, niſi carnis, in qua erat non peccatum, ſed ſimilitudo peccati, & ideo nomine appellat peccati? Baptizatis itaque in morte Chriſti, in qua non ſolum maiores, verumetiam paruuli baptizantur, ait: Sic & vos, id eſt, quemadmodum Chriſtus, ſic & vos exiſtimate vos mortuos eſſe peccato, viuere autem Deo in Chriſto Ieſu. *De cõ. diſt. 4. ca. vt oſtenderet.* *Roma. 6.*

Quicquid igitur geſtum eſt in cruce Chriſti, in ſepultura, in reſurrectione tertio die, in aſcenſione in cœlum, & in ſede ad dexterã patris: ita geſtum eſt, vt his rebus non myſtice tantum dictis, ſed etiam geſtis configuraretur vita Chriſtiana quæ hic geritur. *Crux, ſepultura, reſurrectio, aſcẽſio, quo modo ad nos pertineant.* Nam propter eius crucem dictum eſt, Qui autem Ieſu Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis. CAP. LIIII. *Galat. 5.* Propter ſepulturã, Conſepulti enim ſumus cum Chriſto per baptiſmum in mortem. Propter reſurrectionem, Vt quemadmodum Chriſtus reſurrexit à mortuis per gloriam † Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. *Roma. 6.* *† al. gratiã* Propter aſcenſionem vero in cœlum ſedémque ad dexteram Patris, Si autem reſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite: vbi Chriſtus eſt ad dexteram Dei ſedens. Quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. *Coloſſ. 3.*

Iudicium. CAP. LIIII. Iam vero quod de Chriſto confitemur futurum, quoniam de cœlo venturus eſt, viuos iudicaturus & mortuos, non pertinet ad vitam noſtram quæ hic geritur, quia nec in rebus geſtis eius eſt, ſed in fine ſeculi gerendis. *2. Timo. 4.* Ad hoc pertinet quod Apoſtolus ſecutus adiunxit, Cum Chriſtus apparuerit vita veſtra tunc & vos apparebitis cum illo in gloria. *Coloſſ. 3.*

Iudicare viuos & mortuos. CAP. LV. Duobus autem modis accipi poteſt, quod viuos & mortuos iudicabit: ſiue vt viuos intelligamus, quos hic nondum mortuos, ſed adhuc in iſta carne viuentes inuenturus eſt eius aduentus. Mortuos autem, qui de corpore priuſquam veniat exiere vel exituri ſunt, *4. ſẽ. d. 43. ca. his aũt.* Siue viuos iuſtos, mortuos autem iniuſtos, quoniã iuſti quoque iudicabuntur. Aliquando enim iudicium Dei ponitur in malo. Vnde illud eſt, Qui autem male egerunt, in reſurrectionem iudicij. *Ioan. 5.* Aliquando & in bono, ſecundum quod di-

Pſal.53. ctum eſt, Deus in nomine tuo ſaluum me fac, & in virtute tua iudica me. Per iudicium quippe Dei fit ipſa bonorum ma-
Matt.25. lorũ quoque diſcretio, vt liberandi à malo, non perdendi cum malis, boni ad dexteram ſegregentur. Propter quod ille cla-
Pſal.42. mabat, Iudica me Deus. Et quid dixerat velut exponens, &
Spirit' ſanctus. diſcerne, inquit, cauſam meam de gente non ſancta. Cum autem de Ieſu Chriſto filio Dei vnico domino noſtro, quod
CAP. ad breuitatem confeſsionis pertinet dixerimus, adiungimus
LVI. ſic credere nos & in Spiritum ſanctum, vt illa Trinitas compleatur quæ Deus eſt. Deinde ſancta commemoratur Ec-
Galat.4. cleſia. Vnde datur intelligi rationalem creaturam ad Hieruſalem liberam pertinentem, poſt commemorationem creatoris, id eſt, ſummæ illius Trinitatis fuiſſe ſubdendam. Quoniam quicquid de homine Chriſto dictum eſt, ad vnitatem perſonæ vnigeniti pertinet. Rectus itaque confeſsio-
Eccleſia. nis ordo poſcebat, vt Trinitati ſubiungeretur Eccleſia, tanquam habitatori domus ſua, & Deo templum ſuum, & conditori ciuitas ſua. Quæ tota hic accipienda eſt, non ſolum ex
Pſal.95. parte qua peregrinatur in terris à ſolis ortu vſque ad occaſum laudans nomen domini, & poſt vetuſtatis captiuitatem cantans canticum nouum: verumetiam ex illa quæ in cœlis ſemper ex quo condita eſt cohæſit Deo, nec vllum ſui caſus malum experta eſt. Hæc in ſanctis angelis beata perſiſtit, & ſuæ parti peregrinanti ſicut oportet opitulatur: quia vtraque vna erit conſortio æternitatis, & nunc vna eſt vinculo charitatis, quæ tota inſtituta eſt ad colendum vnum Deum. Vnde nec tota, nec vlla pars eius vult ſe coli pro Deo, nec cuiquam eſſe Deus pertinenti ad templum Dei, quod ædificatur ex diis quos facit non factus Deus. Ac per hoc Spiritus ſanctus ſi creatura non creator eſſet, profecto creatura rationalis eſſet. Ipſe enim eſſet ſumma creatura, & ideo in regula fidei non poneretur ante Eccleſiam, quia & ipſe ad Eccleſiam pertineret in illa eius parte quæ in cœlis eſt. Nec
1.Cor.6. haberet templum, ſed etiam ipſe templum eſſet. Templum autem habet de quo dicit Apoſtolus, Neſcitis quia corpora
1.Cor.6. veſtra templum ſunt Spiritus ſancti, qui in vobis eſt, quem habetis à Deo? De quibus alio loco dicit, Neſcitis quia corpora veſtra membra Chriſti ſunt? Quo modo ergo Deus non eſt qui templum habet? Aut minor Chriſto eſt cuius membra templum habet? Neque enim aliud templum eius, &

aliud

aliud templum Dei eſt, cum idem dicat Apoſtolus, Neſci- *1.Cor.3.*
tis, quia templum Dei eſtis. Quod vt probaret, adiecit, Et
Spiritus Dei habitat in vobis. Deus ergo habitat in templo
ſuo, non ſolum Spiritus ſanctus, ſed etiam Pater & Filius, qui
etiam de corpore ſuo, per quod factus eſt caput Eccleſiæ, *Coloſſ.1.*
quæ in hominibus eſt, vt ſit ipſe in omnibus primatum te-
nens ait, Soluite templum hoc, & in triduo ſuſcitabo illud.
Templum ergo Dei, hoc eſt totius ſummæ illius Trinita-
tis, ſancta eſt Eccleſia, ſcilicet vniuerſa in cœlo & in terra.

Sed de illa quæ in cœlis eſt, affirmare quid poſſumus, ni- *Stabilitas*
ſi quod nullus in ea malus eſt, nec quiſquam deinceps de illa *angelorum*
cecidit aut caſurus eſt, ex quo Deus angelis peccantibus non CAP.
pepercit, ſicut ſcribit Apoſtolus Petrus, ſed carceribus caligi- LVII.
nis inferni retrudens tradidit in iudicio puniendos reſeruari. *2.Pet.2.*

Quo modo autem ſe habeat beatiſsima illa & ſuperna *Vocabula*
ſocietas, quæ ibi ſint differentiæ perſonarum, vt cum omnes *angelorum*
tanquam generali nomine angeli nuncupentur, ſicut in epi- CAP.
ſtola ad Hebræos legimus: Cui enim angelorum Deus dixit LVIII.
aliquando, Sede à dextris meis? hoc quippe modo ſignifica- *Hebr.1.*
uit omnes vniuerſaliter angelos dici: ſint tamen & illic ar- *Pſal. 109.*
changeli: & vtrum iidem archangeli nominentur virtutes,
atque ita dictum ſit, Laudate eum omnes angeli eius, lau- *Pſal. 148.*
date eum omnes virtutes eius: ac ſi diceretur, laudate eum
omnes angeli eius, laudate eum omnes archangeli: & quid
inter ſe diſtent quatuor illa vocabula, quibus vniuerſam ip-
ſam cœleſtem ſocietatem videtur Apoſtolus eſſe comple-
xus dicendo, Siue ſedes, ſiue dominationes, ſiue principatus, *Coloſſ.1.*
ſiue poteſtates, dicant qui poſſunt, ſi tamen poſſunt probare
quod dicunt, ego me iſta ignorare confiteor. Sed nec illud *πλατωνίζει*
quidem certum habeo, vtrum ad eandem ſocietatem perti-
neant, ſol & luna & cuncta ſydera, quamuis nonnullis lucida
corpora eſſe, non cum ſenſu vel intelligentia videantur.

Itémque angeli, quis explicet cum qualibus corporibus ap- *Corpora an*
paruerint hominibus, vt non ſolum cernerētur, verumetiam *gelorum.*
tangerentur, & rurſus non ſolida corpulentia, ſed ſpiritali po- CA.LIX.
tentia quaſdam viſiones, non oculis corporeis, ſed ſpiritalibus
vel mentibus ingerant, vel dicant aliquid non ad aurem fo-
rinſecus, ſed intus in animo hominis, etiam ibidem ipſi
conſtituti: ſicut ſcriptum eſt in prophetarum libro, Et dixit

Zach.1. mihi angelus qui loquebatur in me: non enim ait, qui loquebatur ad me, ſed in me. Vel appareant & in ſomnis, & colloquantur more ſomniorum. Habemus quippe in Euangelio, *Matth.1.* Ecce angelus domini apparuit illi in ſomnis dicens. His enim modis velut indicant ſe angeli contrectabilia corpora non habere. Faciúntque difficillimam quæſtionem, quo modo patres eis pedes lauerint: quo modo Iacob cum angelo *Gene.18. 19. & 32.* tam ſolida contrectatione luctatus ſit. Cum iſta quæruntur, & ea ſicut poteſt quiſque coniectat, non inutiliter exercentur ingenia, ſi adhibeatur diſceptatio moderata, & abſit error opinantium ſe ſcire quod neſciunt. Quid enim opus eſt vt hæc atque huiuſmodi affirmentur vel negentur, vel definiantur cum diſcrimine, quādo ſine crimine neſciuntur? Magis *Artes ſatanæ euitādæ* opus eſt diiudicare atque dignoſcere, cum ſe ſatanas transfigurat velut angelum lucis ne fallendo ad aliqua pernicioſa *CAP. LX.* ſeducat. *2.Cor.11.* Nam quando ſenſus corporis fallit, mentem vero non mouet à vera rectáque ſententia, qua quiſque vitam fidelem gerit, nullum eſt in religione periculum. Vel cum ſe bonum fingens, ea facit ſiue dicit, quæ bonis angelis congruunt, etiam ſi credatur bonus, non eſt error Chriſtianæ fidei pericloſus, aut morbidus. Cum vero per hæc aliena ad ſua incipit ducere, tunc eum dignoſcere, nec ire poſt eum, magna & neceſſaria vigilantia eſt. Sed quo modo vnuſquiſque hominum idoneus eſt omnes mortiferos eius dolos euadere, niſi regat atque tueatur Deus? Et ipſa huius rei difficultas ad hoc eſt vtilis, ne ſit ſpes ſibi quiſque aut homo alter alteri, ſed Deus ſuis omnibus. Id enim nobis potius expedire prorſus piorum ambigit nemo. *Eccleſia angelorum & noſtra.* Hæc ergo quæ in ſanctis angelis & virtutibus Dei eſt Eccleſia, tunc nobis ſicuti eſt innoteſcet, cum ei coniuncti fuerimus in finem, ad ſimul habendam *CA. LXI.* beatitudinem ſempiternam. Iſta vero quæ ab illa peregrinatur in terris, eo nobis notior eſt quod in illa ſumus, & quia hominum eſt, quod & nos ſumus. Hæc ſanguine mediatoris nullum habentis peccatum, ab omni redempta eſt peccato. *Roma.8.* eiúſque vox eſt, Si Deus pro nobis quis contra nos? Qui filio proprio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Non enim pro angelis mortuus eſt Chriſtus. Sed ideo etiam pro angelis fit quicquid hominum per eius mortem redimitur & liberatur à malo, quoniam cum eis quodam modo redit in gratiam poſt inimicitias quas

inter

inter homines & ſanctos angelos peccata fecerunt, & ex ipſa hominum redemptione ruinæ illius angelicæ detrimenta reparantur. Et vtique nouerunt ſancti angeli docti à Deo, cuius veritatis æterna contemplatione beati ſunt, quanti ſunt, quanti numeri ſupplementum de genere humano integritas illius ciuitatis expectet. Propter quod ait Apoſtolus, inſtaurari omnia in Chriſto quæ in cœlis ſunt & quæ in terris. In ipſo quippe inſtaurantur quæ in cœlis ſunt, cum id quod inde in angelis lapſum eſt ex hominibus redditur. Inſtaurantur autem quæ in terris ſunt, cum ipſi homines qui prædeſtinati ſunt ad æternam vitam à corruptionis vetuſtate renouantur. Ac ſi per illud ſingulare ſacrificium, in quo mediator eſt immolatus, quod vnum multæ in lege victimæ figurabant, pacificantur cœleſtia cum terreſtribus, & terreſtria cum cœleſtibus. Quoniam ſicut idem Apoſtolus dicit, In ipſo complacuit omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare, & per eum reconciliari omnia in ipſum, pacificans per ſanguinem crucis eius, ſiue quæ in cœlis ſunt, ſiue quæ in terris. Pax iſta præcellit, ſicut ſcriptum eſt, omnem intellectum, neque ſciri à nobis niſi cum ad eam venerimus poteſt. Quo modo enim pacificantur cœleſtia niſi in nobis, id eſt, concordando nobiſcum? Nam ibi ſemper eſt pax, & inter ſe vniuerſis intellectualibus creaturis, & cum ſuo creatore. Quæ pax præcellit, vt dictum eſt, omnem intellectum, ſed vtique noſtrum, non eorum qui ſemper vident faciem patris. Nos autē quantuſcunque ſit in nobis intellectus humanus, ex parte ſcimus, & videmus nunc per ſpeculum in ænigmate. Cum vero æquales angelis Dei fuerimus, tunc quemadmodum & ipſi videbimus facie ad faciem, tantámque pacem habebimus erga eos, quantam & ipſi erga nos, quia tantum eos dilecturi ſumus, quantum ab eis diligimur. Itaque pax eorum nota nobis erit, quia & noſtra talis ac tanta erit, nec præcellet tunc intellectum noſtrum. Dei vero pax quæ illic eſt erga eos, & noſtrum & illorum intellectum ſine dubitatione præcellet. De ipſo quippe beata eſt rationalis creatura quæcunque beata eſt, non ipſe de illa. Vnde ſecundum hoc melius accipitur quod ſcriptum eſt, Pax Dei quæ præcellit omnem intellectum: vt in eo quod dicit, omnem, nec ipſe intellectus ſanctorum angelorum eſſe poſsit exemptus, ſed Dei ſolius. Neque enim & ipſius intellectum pax eius excellit.

Chriſtus inſtaurat omnia.
CA. LXII.
Coloſſ. 1.
Philip. 4.
Pax regni cælorum.
CAP. LXIII.
22. de ciui. dei, ca. 29.
1. Cor. 13.
Pax dei.
Philip. 4.

Remiſſio peccatorũ. CAP. LXIIII. Concordant autem angeli nobiſcum etiam nunc cum re-
mittuntur noſtra peccata. Ideo poſt commemorationem
ſanctæ Eccleſiæ in ordine confeſsionis ponitur, remiſsio
peccatorum. Per hanc enim ſtat Eccleſia quæ in terris eſt,
Luca 15. per hanc non perit quod perierat & inuentum eſt. Exce-
pto quippe baptiſmatis munere, quod contra originale pec-
catum donatum eſt, vt quod generatione attractum eſt, re-
generatione detrahatur, & tamen actiua quoque peccata
quæcunque corde, ore, opere commiſſa inuenerit, tollit,
Hac ergo excepta magna indulgentia, vnde incipit hominis
renouatio, in qua ſoluitur omnis reatus & ingeneratus &
additus, ipſa etiam vita cætera tam ratione vtentis ætatis,
quantalibet præpolleat fœcunditate iuſtitiæ, ſine remiſsio-
ne peccatorum non agitur, Quoniam Filij Dei quandiu
mortaliter viuunt, cum morte confligunt. Et quamuis de il-
Roma.8. lis ſit veraciter dictum, Quotquot Spiritu Dei aguntur, hi
filij ſunt Dei: ſic tamen Spiritu Dei excitantur, & tan-
quam filij Dei proficiunt ad Deum, vt etiam ſpiritu ſuo,
Sap.9. maxime aggrauante corruptibili corpore tanquam filij ho-
minum quibuſdam motibus humanis deficiant ad ſeipſos,
& ideo peccent. Intereſt quidem quantum ſatis dicitur,
Crimen. Neque enim quia peccatum eſt omne crimen, ideo crimen
Peccatum. eſt etiam omne peccatum. Itaque ſanctorum hominum vi-
tam, quandiu in hac morte viuitur, inueniri poſſe dicimus
1.Ioan.1. ſine crimine: peccatum autem ſi dixerimus quia non ha-
bemus, vt ait ſanctus Apoſtolus, noſmetipſos ſeducimus,
Pœnitẽtia. & veritas in nobis non eſt. Sed neque de ipſis crimini-
CAP. bus quamlibet magnis remittendis in ſancta Eccleſia, Dei
LXV. deſperanda eſt miſericordia agentibus pœnitentiam ſe-
1.c.inactio cundum modum ſui cuiuſque peccati. In actione autem
ne.4.ſent. pœnitentiæ, vbi tale crimen commiſſum eſt, vt is qui
di.20.cap. commiſit, à Chriſti etiam corpore ſeparetur, non tam
Si vero. conſyderanda eſt menſura temporis, quàm doloris, Cor
Pſal.50. enim contritum & humiliatum Deus non ſpernit. Verum
quia plerunque dolor alterius cordis occultus eſt alteri,
neque in aliorum notitiam per verba vel quæcunque alia
Pſal.37. ſigna procedit, cum ſit coram illo cui dicitur, Gemitus
meus à te non abſconditus: recte conſtituuntur ab iis qui
Eccleſiæ præſunt tempora pœnitentiæ, vt fiat etiam ſatis
Eccleſiæ, in qua remittuntur ipſa peccata: Extra eam quippe
non

non remittuntur. Ipſa nanque proprie ſpiritum ſanctum pignus accepit, ſine quo non remittuntur vlla peccata, ita vt quibus dimittuntur, conſequantur vitam æternam. Magis enim propter futurum iudicium fit remiſsio peccatorum. In hac autem vita vſqueadeo valet quod ſcriptum eſt, Graue iugum ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, vſque in diem ſepulturæ in matrem omnium, vt etiam paruulos videamus poſt lauacrũ regenerationis diuerſorum malorum afflictione cruciari: vt intelligamus totum quod ſalutaribus agitur ſacramentis, magis ad ſpem futurorum bonorum, quam ad retentionem vel adeptionem præſentium pertinere. Multa etiam mala hic videntur ignoſci, & nullis ſupplicus vindicari, ſed eorum pœnæ reſeruantur in poſterum. Neque enim fruſtra ille proprie dicitur dies iudicij, quando venturus eſt iudex viuorum atque mortuorum. Sicut econtrario vindicantur hic aliqua, & tamen ſi remittuntur, profectò in futuro ſeculo non nocebunt. Propterea de quibuſdam temporalibus pœnis quæ in hac vita peccantibus irrogantur, eis quorum peccata delentur ne reſeruentur in finem, ait Apoſtolus, Si enim noſmetipſos iudicaremus, à domino non iudicaremur. Cum iudicamur autem à domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Creduntur autem à quibuſdam etiam ij qui nomen Chriſti non relinquunt, & eius lauacro in Eccleſia baptizantur, nec ab ea vllo ſchiſmate vel hæreſi præciduntur, in quantiſlibet ſceleribus viuant, quæ nec diluant, pœnitendo, nec eleemoſynis redimant, ſed in eis vſque ad huius vitæ vltimum diem pertinaciſsime perſeuerent, ſalui futuri per ignem: licet pro magnitudine facinorum flagitiorúmque diuturno, non tamen æterno igne puniri. Sed qui hoc credunt, & tamen catholici ſunt, humana quadam beneuolentia mihi falli videntur. Nam ſcriptura diuina aliud conſulta reſpondet. Librum autem de hac quæſtione ſcripſi, cuius titulus eſt, de fide & operibus. Vbi ſecundum ſcripturas ſanctas, quantum Deo adiuuante potui, demonſtraui eam fidem ſaluos facere, quam ſatis euidenter expreſsit Paulus Apoſtolus dicens, In Chriſto enim Ieſu neque circuncifio quicquam valet, neque præpucium, ſed fides quæ bene per dilectionem operatur. Si autem male & non bene operatur, proculdubio ſecundum Apoſtolum Iacobum, mortua eſt in ſemetipſa. Qui rurſus ait, Si fidem di-

Iudiciũ ſuturũ peccatis pœnam præſcribet.

CAP. LXVI.

Eccle. 40.

1. Cor. 11.

Titulus fidei an ſit profuturus

CAP. LXVII.

21. de ciui. dei, ca. 21.

1. Cor. 13.

Purgatorium.

Cap. 14. 15. & 16.

Galat. 5.

Iaco. 2.

dicat ſe quiſquam habere, opera autem non habeat, nunquid poterit fides ſaluare eum? Porrò autem ſi homo ſceleratus propter fidem ſolam per ignem ſaluabitur, & ſic eſt accipiendum quod ait beatus Apoſtolus, Ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem: poterit ergo ſaluare ſine operibus fides, & falſum erit quod dixit eius coapoſtolus Iacobus. Falſum erit & illud quod idem ipſe Paulus dixit, Nolite, inquit, errare, neque fornicatores, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum cōcubitores, neque fures, neque auari, neque maledici, neque ebrioſi, neque rapaces regnum Dei poſsidebunt. Si enim etiam in iſtis perſeuerantes criminibus, tamen propter fidem Chriſti ſalui erunt, quo modo in regno Dei non erunt? Sed quia hæc Apoſtolica manifeſtiſsima & apertiſsima teſtimonia falſa eſſe non poſſunt, illud quod obſcure dictum eſt de iis qui ſuperædificant ſupra fundamentum quod eſt Chriſtus, non aurum, non argentum, non lapides pretioſos, ſed ligna, fœnum, ſtipulam: de his enim dictum eſt quòd per ignem ſalui erunt, quoniam fundamenti merito non peribunt: ſic intelligendum eſt, vt iis manifeſtis non inueniatur eſſe contrarium. Ligna quippe & fœnum & ſtipula non abſurde accipi poſſunt rerum ſecularium, quamuis licite conceſſarum, tales cupiditates, vt amitti ſine animi dolore nō poſsint. Cum autem iſte dolor vrit, ſi Chriſtus in corde fundamenti locum habet, id eſt, vt ei nihil anteponatur, & malit homo qui tali dolore vritur, rebus quas ita diligit magis carere quàm Chriſto: per ignem fit ſaluus. Si autem res huiuſmodi temporales ac ſeculares tempore tentationis maluerit tenere quàm Chriſtum, eum in fundamento non habuit: quia hæc priore loco habuit, cum in ædificio prius non ſit aliquid fundamento. Ignis enim de quo locutus eſt eo loco Apoſtolus Paulus, talis debet intelligi, vt ambo per eum tranſeant, id eſt, & qui ædificat ſupra hoc fundamentum aurum, argentum, lapides pretioſos: & qui ædificat ligna, fœnum, ſtipulam. Cum enim hoc dixiſſet, adiunxit: Vniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus permanſerit, quod ſuperædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus autem exuſtum fuerit, damnum patietur: ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem. Non ergo vnius eorum, ſed vtriuſque opus ignis probabit. Eſt quidem ignis tentatio tribulationis, de quo aperte alio

loco

1. Corin. 3. *1. Corin. 6.* *Per ignem ſaluari.* CAP. LXVIII. *1. Corin. 3.* *4. ſent. diſt. 21. cap. hic ubi ci. Lib. 21. de ciui. Dei, capit. 21. & 26.* *1. Corin. 3.*

loco ſcriptum eſt, Vaſa figuli probat fornax, & homines iu- *Eccle. 17*
ſtos tentatio tribulationis. Iſte ignis in hac interim vita facit *1. Corin. 7*
quod Apoſtolus dixit, ſi accidat duobus fidelibus: vni ſcilicet cogitanti quæ Dei ſunt, quo modo placeat Deo, hoc eſt ædificanti ſuper Chriſtum fundamentum, aurum, argentum, lapides precioſos: alteri autem cogitanti ea quæ mundi ſunt, quo modo placeat vxori, id eſt, ædificanti ſuper idem fundamentum, ligna, fœnum, ſtipulam. Illius enim opus non exuritur, quia non ea dilexit quorum amiſsione crucietur. Exuritur autem opus huius, quoniam ſine dolore non pereunt, quæ cum amore poſſeſſa ſunt. Sed quoniam alter vtra conditione propoſita, eis potius carere malit quàm Chriſto, nec timore amittendi talia, deſerit Chriſtum, quanuis doleat dum amittit, ſaluus eſt quidem, ſic tamen quaſi per ignem. Quia *1. Corin. 3.*
vrit eum rerum dolor quas dilexerat amiſſarum, ſed non ſubuertit neque conſumit fundamenti ſtabilitate atque incorruptione munitum. Tale aliquid etiam poſt hanc vitam fie- *Purgatorium ignis.*
ri incredibile non eſt, & vtrum ita ſit, quæri poteſt. Et aut inueniri aut latere nonnullos fideles per ignem quendam pur- CAP. LXIX.
gatorium, quanto magis minúſve bona pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiúſque ſaluari: non tamen tales de quibus di- *4. ſen. d. ſt. 21. ca. In illo.*
ctum eſt, quòd regnum Dei non poſsidebunt, niſi conuenienter pœnitentibus eadem crimina remittantur. Conuenienter autem dixi, vt ſteriles in eleemoſynis non ſint, qui- *1. Corin. 6.*
bus tantum tribuit ſcriptura diuina, vt earum tantummodo fructum ſe imputaturum prænunciet dominus dextris, & ea- *Matt. 25.*
rum tantummodo ſterilitatem ſiniſtris, quando his dicturus eſt, Venite benedicti patris mei, percipite regnum Dei. Illis autem, Ite [maledicti] in ignem æternum. Sanè cauendum eſt ne quiſquam exiſtimet infanda illa crimina, qualia qui agunt, regnum Dei non poſsidebunt, quotidie perpetranda, & eleemoſynis quotidie redimenda. In melius quippe eſt vita mutanda, & per eleemoſynas de peccatis præteritis eſt propiciandus Deus, non ad hoc emendus quodam modo, vt ea ſemper liceat impune committere. Nemini enim dedit laxamentum peccandi, quanuis miſerando deleat iam facta peccata, ſi non ſatisfactio congrua negligatur. *Infanda crimina penitus reſecanda.* CA. LXX. *De pœnit. di. 3. ca. Sanè.* *4. ſen. diſt. 14. c. In medio.*

De quotidianis autem breuibus leuibúſque peccatis, ſine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana oratio fidelium ſatisfacit. Eorum eſt enim dicere, Pater noſter qui es in cœlis. *Eccleſi. 15. Oratione dominica*

expiari leuiora peccata. CAP. LXXI. *De pœ. di. 3. c. de quo ſub.inv. 4. ſẽ. di. 14. c. Quæ o.ũ: Matt. 6.*

lis. Qui iam patri tali regenerati ſunt ex aqua & ſpiritu ſancto. Delet omnino hæc oratio minima & quotidiana peccata. Delet & illa à quibus vita fidelium ſcelerate etiam geſta, ſed pœnitendo in melius mutata diſcedit: ſi quemadmodum veraciter dicitur, Dimitte nobis debita noſtra, quoniam non deſunt quæ dimittantur, ita veraciter dicatur, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, id eſt, ſi fiat quod dicitur: quia & ipſa eleemoſyna eſt veniam petenti homini ignoſcere. Ac per hoc ad omnia quæ vtili miſericordia fiunt, valet quod dominus ait, Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis.

Eleemoſynarum genera. CAP. LXXII. *Lucæ 11. 4. ſẽ. di. 15. ca. His reſponderi. * al. medelam. Di. 45. c. et q emendat. 4. ſen. diſt. 15. ca. his reſponderi. Matt. 16.*

Non ſolum autem qui dat eſurienti cibum, ſitienti potum, nudo veſtimentum, peregrinanti hoſpitium, fugienti latibulum, ægro vel incluſo viſitationem, captiuo redemptionem, debili ſubuectionem, cæco deductionem, triſti conſolationem, non ſano medicinam*, erranti viam, deliberanti conſilium, & quod cuique neceſſarium eſt indigenti: verumetiam & qui dat veniam peccanti, eleemoſynam dat: & qui emendat verbere in quem poteſtas datur, vel coërcet aliqua diſciplina, & tamen peccatum eius quo ab illo læſus eſt aut offenſus, dimittit ex corde, vel orat vt ei dimittatur, non ſolum in eo quòd dimittit atque orat, verumetiam in eo quòd corripit, & aliqua emendatoria pœna plectit, eleemoſynam dat: quia miſericordiam præſtat. Multa enim bona præſtantur inuitis, quando eorum conſulitur vtilitati non voluntati: quia ipſi ſibi inueniuntur eſſe inimici, amici vero eorum potius illi quos inimicos putant, & reddunt errando mala pro bonis, cum reddere mala Chriſtianus non debeat pro malis. Multa itaque ſunt genera eleemoſynarum, quæ cum facimus, adiuuamur vt dimittantur nobis noſtra peccata.

Diligere inimicum. CAP. LXXIII. *3. ſen. di. 30 ca. hic ſolet. † al. cũ poſſis audiens dicentẽ Ieſum, Diligite &c. Matth. 5.*

Sed ea nihil eſt maius, qua ex corde dimittimus, quod in nos quiſque peccauit. Minus enim magnum eſt erga eum eſſe beneuolum, ſiue etiam beneficum qui tibi mali nihil fecerit. Illud multo grandius & magnificentiſſimæ bonitatis eſt, vt tuum quoque inimicum diligas, & ei qui tibi malum vult, etſi poteſt facit, tu bonum ſemper velis, faciáſque cum poſſis, † [illius memor exempli qui in cruce pendens pro ſuis exorat perſecutoribus, ſuóſque admonuit dicens,] Diligite inimicos veſtros, benefacite eis qui vos oderunt, & orate prò eis qui vos perſequuntur. Sed quoniam perfectorum ſunt iſta filiorum Dei, quo

qui

quidem ſe debet omnis fidelis extendere, & humanum animum ad hunc affectum orando Deum ſecúmq; agendo luctandóq; perducere: tamen quia hoc tam magnum bonum tantæ multitudinis non eſt, quantam credimus exaudiri cum in oratione dominica dicitur, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. *Math. 6.* proculdubio verba ſponſionis huius implentur, ſi homo qui nondum ita proficit vt iam diligat inimicum, tamen quando rogatur ab homine qui peccauit in eum, vt ei dimittat, dimittit ex corde: quia etiam ſibi roganti vult vtique dimitti, cum orat & dicit, Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: id eſt, ſic dimitte nobis debita noſtra rogantibus nobis, ſicut & nos dimittimus rogantibus debitoribus noſtris. Iam vero qui eum in quem peccauit hominem rogat, ſi peccato ſuo mouetur vt roget, non eſt adhuc deputandus inimicus, vt eum diligere ſit difficile, ſicut difficile erat quando inimicitias exercebat.

Peccata non dimittentes.

CAP. LXXIIII.

3. ſen. diſt. 30. ca. Hic ſolet.

Quiſquis autem roganti & peccati ſui pœnitenti non ex corde dimittit, nullo modo exiſtimet à domino ſua peccata dimitti, quoniam mentiri veritas non poteſt. Quem vero lateat Euangelij auditorem ſiue lectorem, quis dixerit, Ego ſum veritas? *Ioan. 14.* Qui cum docuiſſet orationem, hanc in ea poſitam ſententiam vehementer commendauit dicens, Si enim dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater veſter cœleſtis delicta veſtra. Si autem non dimiſeritis hominibus, nec pater veſter dimittet vobis peccata veſtra. *Math. 6.* Ad tam magnum tonitruum qui non expergiſcitur, non dormit ſed mortuus eſt: & tamen potens eſt ille etiam mortuos ſuſcitare.

Eleemoſynæ ſceleratè viuẽtiũ.

CAP. LXXV.

4. ſen. diſt. 15. cap. Hu reſpondeo.

Sanè qui ſceleratiſſime viuunt, nec curant talem vitam moreſque corrigere, & inter ipſa facinora & flagitia ſua eleemoſynas frequentare non ceſſant, fruſtra ſibi ideo* blandiuntur, quoniam dominus ait, Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis. Hoc enim quàm late pateat, non intelligunt. Sed vt intelligant, attendant quibus dixerit. Nempe in Euangelio ſic ſcriptum eſt, Cum loqueretur, rogauit illum quidam Phariſæus vt pranderet apud ſe, & ingreſſus recubuit. Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere, Quare non baptizatus eſſet ante prandium? *Lucæ 11.* Et aidominus ad illum. Nunc vos Phariſæi quod de foris eſt calicis & catini mundatis, quod autem intus eſt veſtrum, plenum eſt rapina & iniquitate. Stulti, nónne qui fecit id quod foris

** al. in ea.*

Baptizatus eſſet, pro lauiſſet.

foris eſt, etiam id quod intus eſt fecit? [Videte vt etiam id
4. ſent. d. quod intus eſt mundum fiat.] Veruntamen quod ſupereſt, da-
15. cap. his te eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis. Itáne hoc
reſponderi. intellecturi ſimus, vt Phariſæis non habentibus fidem Chri-
Ioan. 3. ſti, etiam ſi nō in eum crediderint, nec renati fuerint ex aqua
& ſpiritu ſancto, munda ſint omnia tantum ſi eleemoſynas
dederint, ſicut iſti eas dandas putant: cum ſint immundi om-
nes quos non mundat fides Chriſti, de qua ſcriptum eſt, Mun-
Acto. 15. dans fide corda eorum: & dicat Apoſtolus, Immundis autem
Titum. 1. & infidelibus nihil eſt mundum, ſed polluta ſunt eorum &
mens & conſcientia. Quo modo ergo Phariſæis omnia mun
da eſſent ſi eleemoſynas darent, & fideles non eſſent? Aut
quo modo fideles eſſent ſi in Chriſtum credere atque in eius
renaſci gratia noluiſſent? Et tamen verum eſt quod audie-
Lucæ 11. rant, Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis.

Ordo charitatis & miſericordiæ. Qui autem vult eleemoſynam ordinate dare, à ſeipſo de-
bet incipere, & eam ſibi primum dare. Eſt enim eleemoſyna
opus miſericordiæ, veriſsiméque dictū eſt, Miſerere animæ
CAP. LXXVI. tuæ placens Deo. Propter hoc renaſcimur, vt Deo placea-
mus, cui merito diſplicet quod naſcendo contraximus. Hæc
De pœnit. di. 3. ca. qui vult. eſt prima eleemoſyna quam nobis dedimus, quoniam noſip-
ſos miſeros per miſerantis Dei miſericordiam requiſiuimus,
iuſtum iudicium eius confitentes, quo miſeri effecti ſumus, de
4. ſen. di. 15 ca. His reſponderi. quo dicit Apoſtolus, Iudicium quidem ex vno in condemna-
tionem. Et magnæ charitati eius gratias agentes, de qua idem
ipſe dicit gratiæ prædicator, Commendat autem ſuam dile-
Eccleſ. 32. ctionem Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores eſ-
Roma. 5. ſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt: vt & nos veraciter de
noſtra miſeria iudicantes, & Dei charitatem quam donauit
ipſe diligentes, pie rectéque viuamus. Quod iudicium & cha-
Matth. 23 ritatem Dei cum Phariſæi prætereirent, decimabant tamen
† propter. præter † eleemoſynas quas faciebant etiam quæque minu-
Lucæ 11. tiſsima fructuum ſuorum: & ideo non dabant eleemoſynas à
ſeipſis incipientes, ſecúmque prius miſericordiam facientes,
ſicut iſti eas dandas putant. Propter quem dilectionis ordi-
Matt. 22. nem dictum eſt, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Cum
Matt. 23. ergo increpaſſet eos quòd forinſecus ſe lauabant, intus autem
rapina & iniquitate pleni eſſent, admonens quēdam eleemo-
ſynam, quam ſibi homo primitus debet dare, & interiora mun
Lucæ 11. dare, Veruntamen, inquit, quod ſupereſt, date eleemoſynam,
&

& ecce omnia munda ſunt vobis. Deinde vt oſtenderet quid
admonuiſſet, & quid ipſi facere non curarent. ne illum puta-
rent eleemoſynas eorum ignorare. ſed væ vobis, inquit, Pha-
riſæis: tanquam diceret, Ego quidem commonui vos ad elee-
moſynam dandam per quam vobis omnia munda ſint, ſed
væ vobis qui decimatis mentham & rutam & omne olus: has
enim noui eleemoſynas veſtras, ne de illis me vos nunc ad-
monuiſſe arbitremini: & præteritis iudicium & charitatem
Dei. qua eleemoſyna poſſetis ab omni inquinamento interio-
ri mundari, vt vobis munda eſſent & corpora quæ lauatis: hoc
eſt enim omnia, & interiora ſcilicet & exteriora. Sicut alibi
legitur, Mundate quę intus ſunt, & quæ foris ſunt munda erũt. *Lucæ 11.*
Sed ne iſtas eleemoſynas quæ fiunt de fructibus terræ, re- *4. ſẽ. di. 15.*
ſpuiſſe videretur. Hæc, inquit, oportuit facere, id eſt, iudicium *ca. His re-*
& charitatem Dei: & illa non omittere. id eſt, eleemoſynas *ſponderi.*
fructuum terrenorum. Non ergo ſe fallant: qui per elee- *Non indul*
moſynas quaſlibet largiſsimas fructuum ſuorum vel cuiuſque *gẽdũ vitiis*
pecuniæ, impunitatem ſe emere exiſtimant in facinorum ſuo- *freto eleemo*
rum immanitate ac flagitiorum nequitia permanendo: Non *ſynu.* CAP.
ſolum enim hæc faciunt, ſed ita diligunt, vt in eis ſemper LXXVII.
optent tantum ſi poſsint impune verſari. Qui autẽ diligit ini- *Pſal. 10.*
quitatem, odit animam ſuam: & qui odit animam ſuam, non
eſt miſericors, ſed crudelis. Diligendo eam quippe ſecundum
ſeculum, odit eam ſecundum Deum. Si ergo vellet ei dare
eleemoſynam, per quã munda illi eſſent omnia, odiſſet eam
ſecundum ſeculum & diligeret eam ſecundum Deum. Nemo
autem dat eleemoſynam quamlibet, niſi vnde det ab illo acci- *Pſal. 58.*
piat qui non eget: & ideo dictum eſt, Miſericordia eius præ-
ueniet me. Quæ ſint autem leuia & quæ grauia peccata, *Peccata le*
non humano, ſed diuino ſunt pẽſanda iudicio. Videmus enim *uia. Caput*
quædam ab ipſis quoq; Apoſtolis ignoſcendo fuiſſe conceſſa: LXXVIII.
quale illud eſt quod venerabilis Paulus coniugibus ait, No- *1. Cor. 7.*
lite fraudare inuicem, niſi ex conſenſu ad tempus vt vace-
tis orationi: & iterum ad idipſum reuertimini, ne vos tentet
ſatanas propter incontinentiam veſtram: quod putari poſſet
non eſſe peccatum, miſceri ſcilicet coniugi non filiorum pro-
creandorum cauſa, quod bonum eſt nuptiale, ſed carnalis
etiam voluptatis: vt fornicationis, ſiue adulterij, ſiue cuiuſ-
quam alterius immunditiæ mortiferum malum, quod turpe
eſt etiam dicere, quò poteſt tentante ſatana libido pertra-
here,

here, incontinentium deuitet infirmitas. Poſſet ergo, vt dixi, hoc putari non eſſe peccatum, niſi addidiſſet. Hoc autem dico ſecundum veniam, non ſecundum imperium. Quis autem iam eſſe peccatum neget, cum dari veniam facientibus Apo-
1.Cor.6. ſtolica authoritas fateatur? Tale quiddam eſt vbi dicit, Audet quiſquam veſtrum aduerſus alterum negotium habens iudicari apud iniquos, & non apud ſanctos? Et paulo poſt, Secularia igitur iudicia ſi habueritis, inquit, eos qui contemptibiles ſunt in Eccleſia, hos collocate ad iudicandum. Ad reuerentiam vobis dico, Sic non eſt inter vos quiſquam ſapiens qui poſsit inter fratrem & fratrem iudicare: ſed frater cum
† iudicatur fratre iudicio contendit, † & hoc apud infideles. Nam & hic poſſet putari iudicium habere aduerſus alterum, non eſſe pec
1.Cor.6. catum, ſed tantummodo id extra Eccleſiam velle iudicari,
De correptione & gratia.c.3. niſi ſecutus adiungeret, Iam quidem omnino delictum eſt inter vos, quia iudicia habetis vobiſcum. Et ne quiſquam hoc ita excuſaret, vt diceret iuſtum ſe habere negotium, ſed iniquitatem ſe pati, quam velit à ſe iudicum ſententia remoueri: continuo talibus cogitationibus vel excuſationibus occurrit atque ait. Quare non magis iniquitatem patimini? Quare non
Matth.5. potius fraudamini? Vt ad illud redeatur quod dominus ait, Si quis voluerit tunicam tuam tollere, & iudicio tecum conten-
Luce.6. dere, dimitte illi & pallium. Et alio loco, Qui abſtulerit, inquit, tua, noli repetere. Prohibuit itaque ſuos de ſecularibus
1.Cor.6. rebus cum aliis hominibus habere iudicium. Ex qua doctrina dicit Apoſtolus eſſe delictum, Tamen cum ſinit in Eccleſia talia iudicia finiri inter fratres, fratribus iudicantibus, extra Eccleſiam vero terribiliter vetat: manifeſtum eſt etiam hic quid ſecundum veniam concedatur infirmis. Propter hęc atq; huiuſmodi peccata & alia licet iis minora, quæ fiunt verborum & cogitationum offenſionibus, Apoſtolo Iacobo confi-
Iacobi.3. tente ac dicente, In multis enim offendimus omnes: oportet
Matt.6. vt quotidie crebróq; oremus dominum atq; dicamus, Dimit-
Quæ leuia videtur eſſe interdũ grauiſsima te nobis debita noſtra: nec in eo quod ſequitur mentiamur, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Sunt autẽ quædã quæ leuiſsima putarentur, niſi in ſcripturis demonſtrarentur opinione grauiora. Quis enim dicentẽ fratri ſuo, fatue, reum
CAP. LXXIX. gehennæ putaret, niſi veritas diceret? Cui tamen vulneri ſubiecit continuo medicinam, præceptum fraternæ reconcilia-
Matt.5. tionis adiungens. Mox quippe ait, Si ergo offers munus tuum

ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habes aliquid aduerſum te, & cætera. Aut quis æſtimaret quàm magnum peccatum ſit, dies obſeruare & menſes & annos & tempora: ſicut obſeruant qui certis diebus ſiue menſibus ſiue annis volunt vel nolunt aliquid inchoare, eo quòd ſecundum vanas doctrinas hominum fauſta vel infauſta exiſtiment tempora: niſi huius mali magnitudinem ex timore Apoſtoli penſaremus, qui talibus ait, Timeo ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis. Hinc accidit, quòd peccata quanuis magna & horrenda cum in conſuetudinem venerint, aut parua aut nulla eſſe creduntur: vſque adeo vt non ſolum non occultanda, verumetiam iam prædicanda ac diffamanda videantur: quando ſicut ſcriptum eſt, Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ.& qui iniqua gerit benedicitur. Talis in diuinis libris iniquitas & clamor vocatur. Sicut habes apud Eſaiam Prophetam de vinea mala, Expectaui, inquit, vt faceret iudicium, fecit autem iniquitatem, & non iuſtitiam, ſed clamorem. Vnde eſt illud in Geneſi, Clamor Sodomorum & Gomorreorum multiplicatus eſt. Quia non ſolum iam apud eos non puniebantur illa flagitia, verumetiam publice velut lege frequentabantur. Sic noſtris temporibus ita multa mala, etſi non talia, in apertam conſuetudinem iam venerunt, vt pro his non ſolum excommunicare aliquem laicum non audeamus, ſed nec clericum degradare. Vnde cum exponerem ante aliquot annos Epiſtolam ad Galatas, in eo ipſo loco vbi ait Apoſtolus, Timeo ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis: exclamare compulſus ſum, Væ peccatis hominum quæ ſola inuſitata exhorreſcimus, vſitata vero pro quibus abluendis filij Dei ſanguis effuſus eſt, quanuis tam magna ſint, vt omnino claudi contra ſeſe faciant regnum Dei, ſæpe videndo omnia tolerare, ſæpe tolerando nonnulla etiam facere cogimur. Atque vtinam ô domine non omnia quæ non poterimus prohibere, faciamus. Sed videro vtrum me immoderatus dolor incaute aliquid compulerit dicere. Hoc nunc dicam quod quidem & in aliis opuſculorum meorum locis ſæpe iam dixi, Duabus ex cauſis peccamus, Aut nondum videndo quid facere debeamus, aut non faciendo quod debere fieri iam videmus. Quorum duorum illud ignorantiæ malum eſt, hoc infirmitatis. Contra quæ quidem pugnare nos conuenit, ſed

26.q.7.c. quis exiſtimaret. *Gala.4.* *Galat.4.* *Vſu peccatā leuia videntur etiam horrenda.*

CAP. LXXX.

Pſal.9. *Eſaie.5.* *Gene.18.* *Gal.4.*

Peccati cauſæ duæ.

CAP. LXXXI.

proſe

profecto vincimur, niſi diuinitus adiuuemur, vt non ſolum videamus quid faciendum ſit, ſed etiam accedente ſanitate delectatio iuſtitiæ vincat in nobis earum rerum delectationes, quas vel habere cupiendo vel amittere metuendo ſcientes videntésq; peccamus: iam non ſolum peccatores, quod eramus etiam per eum ignorantiam peccabamus, verumetiam legis præuaricatores, cum id non facimus quod faciendum iam eſſe nouimus, vel facimus quod non faciendum eſſe iam ſcimus. Quapropter non ſolum ſi peccauimus vt ignoſcat, propter quod dicimus, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: verumetiam ne peccemus vt regat, propter quod dicimus, Ne nos inferas in tentationem: ille rogandus eſt, cui dicitur in Pſalmo, Dominus illuminatio mea & ſalus mea: vt illuminatio detrahat ignorantiam, ſalus infirmitatem.

Matth.6. *Pſal.26.*

Miſericordia dei neceſſaria vbique. CA. LXXXII.

Nam & ipſa pœnitentia quando digna cauſa eſt ſecundum morem Eccleſiæ vt agatur, plerunque infirmitate non agitur: quia & pudor timor eſt diſplicendi, dum plus delectat hominum æſtimatio, quàm iuſtitia qua ſe quiſque humiliat pœnitendo. Vnde non ſolum cum agitur pœnitentia, verumetiam vt agatur, Dei miſericordia neceſſaria eſt. Alioquin non diceret Apoſtolus de quibuſdam, Ne forte det illis Deus pœnitentiam. Et vt Petrus amare fleret, præmiſit Euangelium & ait, Reſpexit eum dominus.

2.Timo.2. *Lucæ 22.*

Peccatũ in ſpiritũ ſanctum. CA. LXXXIII. *De verbis domini ſermone I I.*

Qui vero in Eccleſia remitti peccata non credens, contemnit tantam diuini muneris largitatem, & in hac obſtinatione mẽtis diem claudit extremum, reus eſt illo irremiſsibili peccato in ſpiritum ſanctum, in quo Chriſtus peccata dimittit. De qua quæſtione difficili in quodam propter hoc ſolum conſcripto libello enucleatiſsime quantum potui diſputaui.

Carnis reſurrectio. CAP. LXXXIIII

Iam vero de reſurrectione carnis non ſicut quidam reuixere, iterúmque ſunt mortui, ſed in æternam vitam, ſicut Chriſti ipſius caro reſurrexit, quemadmodum poſsim breuiter diſputare, & omnibus quæſtionibus quæ de hac re moueri aſſolent ſatisfacere, non inuenio. Reſurrecturam tamen carnem omnium quicunque nati ſunt hominum atque naſcentur, & mortui ſunt atque morientur, nullo modo dubitare debet Chriſtianus.

Fœtus abortiui. CA. LXXXV. *Lib. 22. de ciui. dei ca. 12. & 13.*

Vnde primo occurrit de abortiuis fœtibus quæſtio, qui iam quidem nati ſunt in vteris matrum, ſed nondum ita vt iam poſsint renaſci. Si enim reſurrecturos eos dixerimus, de iis qui iam formati ſunt, tolerari poteſt vtcunque quod

quod dicitur. Informes vero abortus quis non procliuius perire arbitretur, ſicut ſemina quæ concepta non fuerint? Sed quis negare audeat, etſi affirmare non audeat, id acturam reſurrectionem, vt quicquid formæ defuit impleatur? Atque ita non deſit perfectio quæ acceſſura erat tempore quemadmodum non erunt vitia quæ acceſſerunt tempore: vt neque in eo quod aptum & congruum dies allaturi fuerant, natura fraudetur: neque in eo quod aduerſum atque contrariũ dies attulerant, natura turpetur: ſed integretur quod nõdum erat integrum, ſicut inſtaurabitur quod fuerat vitiatum. Ac per hoc ſcrupuloſiſsime quidem inter doctiſsimos quæri ac diſputari poteſt, quod vtrum ab homine inueniri poſsit ignoro, quando incipiat homo in vtero viuere. Vtrum ſit quædam vita occulta quæ nondum motibus viuentis appareat. Nam negare vixiſſe puerperia, quæ propterea membratim exſecantur & eiiciuntur ex vteris prægnantium, ne matres quoque ſi mortua ibi relinquantur occidant, impudentia nimia videtur. Ex quo autem incipit homo viuere, ex illo vtique iam mori poteſt. Mortuus vero, vbicunque illi mors potuit euenire, quo modo ad reſurrectionem non pertineat mortuorum, reperire non poſſum. Neque enim & monſtra quę naſcuntur & viuunt, quamlibet cito moriantur, aut reſurrectura negabuntur, aut ita vitiata reſurrectura credenda ſunt, ac non potius correcta emendatáque natura. Abſit enim vt illum bimembrem, qui nuper natus eſt in Oriente, de quo & fratres fideliſsimi qui eum viderunt retulerunt, & ſanctæ memoriæ Hieronymus præsbiter ſcriptum reliquit: Abſit, inquam, vt vnum hominem duplicem ac non potius duos, quod futurum fuerat, ſi gemini naſcerentur, reſurrecturos exiſtimemus. Ita cætera quæ ſinguli quique partus vel amplius vel minus aliquid habendo, vel quadam nimia deformitate monſtra dicuntur, ad humanæ naturæ figuram reſurrectione reuocabuntur: ita vt ſingulæ animæ ſingula ſua corpora obtineant, nullis cohærentibus etiam quæcunque cohærentia nata fuerant: ſed ſeorſum ſibi ſingulis ſua membra geſtantibus, quibus humani corporis completur integritas. Non autem perit Deo terrena materies de qua mortalium creatur caro: ſed in quemlibet puluerem cinerémve ſoluatur, in quoſlibet halitus auráſque diffugiat, in quacunque aliorum corporum ſubſtantiam vel in ipſa elementa vertatur, in quorumcunque

Fœtus in vtero quãdo viuere incipiat.

CAP. LXXXVI.

4. ſen. diſt. 44. c. illud. Lib. 22. de ciui. dei. capitu. 13.

Monſtroſi fœtus.

CAP. LXXXVII.

4. ſen. diſt. 44. c. illud. Li 16. de ciui. dei. c. 8.

Inſtauratio carnis quocũque modo perierit.

CAP. LXXXVIII.

animalium etiam hominum cibum cedat carnémque mute-
tur illi animæ humanæ puncto temporis redit, quę illam pri-
4 ſen. diſt. 44. ca. Nō enim. mitus vt homo fieret, creſceret, viueret animauit. Ipſa ita-
que terrena materies, quæ diſcedente anima fit cadauer, non
ita reſurrectione reparabitur, vt ea quæ dilabuntur & in alias
Superflua inſtaurātis corporibus non accedent. atque alias aliarum rerum ſpecies formáſque vertuntur, quan
uis ad corpus redeant vnde dilapſa ſunt. ad eaſdem quoque
corporis partes vbi fuerunt redire neceſſe ſit. Alioquin ſi ca-
pillis capitis redit quod iam crebra tonſura detraxit, ſi vngui-
bus quod totiens dempſit exectio, immoderata & indecens,
CAP. LXXXIX. cogitantibus & ideo reſurrectionem carnis non credentibus,
occurrit informitas. Sed quemadmodum ſi ſtatua cuiuſlibet
21. de ciui. dei. cap. 19. ſolubilis metalli aut igne liqueſceret, aut contereretur in pul-
uerem, aut confunderetur in maſſam, & eam vellet artifex
rurſus ex illius materiæ quantitate reparare, nihil intereſſet
ad eius integritatem, quæ particula materię cui membro ſta-
tuæ redderetur, dum tamen totum ex quo conſtituta fuerat,
reſtituta reſumeret: Ita Deus mirabiliter atque ineffabiliter
artifex, de toto quo caro noſtra conſtiterat, eam mirabili &
ineffabili celeritate reſtituet. Nec aliquid attinebit ad eius
redintegrationem, vtrum capilli ad capillos redeant, & vn-
gues ad vngues: an quicquid eorum perierat mutetur in car-
Corporibus ſuus decor addetur. nem, & in partes alias corporis reuocetur, curante artificis
prouidentia ne quid indecens fiat. Nec illud eſt conſequens
vt ideo diuerſa ſit ſtatura reuiuiſcentium ſingulorum, quia
CAP. XC. fuerat diuerſa viuentium, aut macri cum eadem macie, aut
pingues cum eadem pinguedine reuiuiſcant. Sed ſi hoc eſt in
conſilio creatoris, vt in effigie ſua cuiuſque proprietas & diſ-
cernibilis ſimilitudo ſeruetur, in cæteris autem corporis bo-
nis æqualia cuncta reddantur: ita modificabitur illa in vno-
quoque materies, vt nec aliquid ex ea pereat, & quod alicui
4. ſen. diſt. 44. ca. Nō enī, in fine defuit ille ſuppleat, qui etiam de nihilo potuit quod voluit
operari. Si autem in corporibus reſurgentium rationabilis
inæqualitas erit, ſicut eſt vocum quibus cantus impletur: hoc
Reſurgent corpora omni vitio libera. fiet cuique de materia corporis ſui, quod & hominem reddat
æqualem angelicis cœtibus, & nihil inconueniens eorum in-
gerat ſenſibus. Indecorum quippe aliquid ibi non erit, ſed
quicquid futurum eſt, hoc decebit, quia nec futurum eſt ſi non
CAP. XCI. decebit. Reſurgent igitur ſanctorum corpora ſine vllo vi-
tio, ſine vlla deformitate, ſicut ſine vlla corruptione, onere.

difficultate. In quibus tanta facilitas ꝗ reſurgendi, ꝗ quanta
fœlicitas erit. Propter quod & ſpiritalia dicta ſunt, cum pro-
culdubio corpora ſint futura, nō ſpiritus. Sed ſicut nunc corpus
animale dicitur, quod tamen corpus non anima eſt: ita tunc *1. Cori. 15.*
ſpiritale corpus erit, corpus tamen non ſpiritus erit. Proinde *4. ſen. diſt.*
quantum attinet ad corruptionē quæ nūc aggrauat animam, *44. ca. Hoc*
& ad vitia, quibus caro aduerſus ſpiritū concupiſcit, tunc non *autem.*
erit caro ſed corpus, quia & cœleſtia corpora perhibentur. *Sapiens. 9.*
Propter quod dictum eſt, Caro & ſanguis regnū Dei nō poſſi *Gala. 5.*
debunt. Et tanquam exponens quid dixerit, Neq; corruptio, *1. Corin. 15.*
inquit, corruptionē poſſidebit. Quod prius dixit, carō & ſan-
guis: hoc poſterius dixit corruptio: & quod prius regnū Dei,
hoc poſterius incorruptionē. Quātum autē attinet ad ſubſtan
tiam, etiam tunc caro erit. Propter quod & poſt reſurrectionē *Luca. 24.*
corpus Chriſti caro appellatū eſt. Sed ideo ait Apoſtolus. Se- *1. Corin. 15.*
minatur corpus animale, reſurget corpus ſpiritale: quoniam
tanta erit tunc concordia carnis & ſpiritus, viuificante ſpiritu
ſine ſuſtentaculi alicuius indigētia ſubditam carnē, vt nihil no
bis repugnet ex nobis, ſed ſicut foris neminem, ita nec intus
noſipſos patiamur inimicos. Quicūq; vero ab illa perditio- *Corpora dā*
nis maſſa quæ facta eſt per hominē primū, non liberātur per *natorum.*
vnum mediatorem Dei & hominum, reſurgēt quidem etiam CAP.
ipſi vnuſquiſq; cum ſua carne, ſed vt cum diabolo & angelis XCII.
eius puniantur. Vtrum ſanè ipſi cum vitiis & deformitatibus *4. ſen. diſt.*
ſuorum corporum reſurgant, quicunq; in eis vitioſa & defor- *44. cap. de*
mia membra geſtarunt, inquirendo laborare quid opus eſt? *reprobis.*
Neq; enim fatigare nos debet incerta eorū habitudo vel pul- *1. Timo. 2.*
chritudo, quorū erit certa & ſempiterna damnatio. Nec mo- *Li. 21. de ci*
ueat quo modo in eis erit corpus incorruptibile ſi dolere pote *ui. dei. c. 5.*
rit, aut quomodo corruptibile ſi mori nō poterit. Nō eſt enim
vera vita, niſi vbi fœliciter viuitur: nec vera incorruptio, niſi
vbi ſalus nullo dolore corrūpitur. Vbi autē infœlix mori non *Apoc. 2. &*
ſinitur, vt ita dicā, mors ipſa nō moritur: & vbi dolor perpetuꝰ *20.*
nō interimit ſed affligit, ipſa corruptio nō finitur. Hæc in ſan *Infantium*
ctis ſcripturis ſecūda mors dicitur. Nec prima tamē mors, *cōditio.*
qua ſuū corpus anima relinquere cogitur, nec ſecūda qua pœ CAP.
nale corpus animā relinquere nō permittitur, homini accidiſ- XCIII.
ſet, ſi nemo peccaſſet. Mitiſſima ſanè omniū pœna erit eorū, *2. ſen. diſt.*
qui præter peccatum, quod originale traxerunt, nullum inſu- *33. ca. alio-*
per addiderunt: & in cæteris qui addiderunt, tanto quiſque *quin.*

toler abiliorem ibi habebit damnationem, quanto hic mino-
Sancti ple rem habuit iniquitatem. Remanentibus itaque angelis &
nius cogno hominibus reprobis in æterna pœna, tunc ſancti ſcient ple-
ſcent boni- nius quid boni eis contulerit gratia. Tunc rebus ipſis euiden
tatem dei. tibus apparebit quod in Pſalmo ſcriptum eſt, Miſericordiam
CAP. & iudicium cantabo tibi domine. Quia niſi per indebitam
XCIIII. miſericordiam nemo liberatur, & niſi per debitum iudicium
Pſal. 100. nemo damnatur. Tunc non latebit quod nunc latet, cum
Quæ nunc de duobus paruulis vnus eſſet aſſumendus per Dei miſericor-
occulta o- diam, alius per iudicium relinquendus, in quo is qui aſſume-
lim reuela retur agnoſceret, quid ſibi per iudicium deberetur niſi miſe-
buntur. ricordia ſubueniret: cur ille potius quàm iſte fuerit aſſum-
CAP. ptus, cum cauſa vna eſſet ambobus: cur apud quoſdam non
XCV. factæ ſint virtutes, quæ ſi factæ fuiſſent, egiſſent illi homines
pœnitentiam, & factæ ſint apud eos qui non fuerant credi-
Matth. 11. turi. Apertiſsime nanque dominus dicit, Væ tibi Corozaim,
1. ſent. diſ. & væ tibi Bethſaida, quia ſi in Tyro & Sidone factæ fuiſſent
43. cap. his virtutes quæ factæ ſunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœ-
autem illi. nitentiã egiſſent. Nec vtique Deus iniuſte noluit ſaluos fieri
cum poſſent ſalui eſſe ſi vellent. Tunc in clariſsima luce ſa-
pientiæ videbitur quod nunc piorum fides habet, antequam
manifeſta cognitione videatur, quàm certa & immutabilis &
efficaciſsima ſit voluntas Dei, quàm multa poſsit & non velit
nihil autem velit quod non poſsit: quámque ſit verum quod
Pſal. 113. in Pſalmo canitur: Deus autem noſter in cœlo ſurſum, in cœ-
1. ſen diſt. lo & in terra omnia quæcunque voluit fecit. Quod vtique nõ
46. c. nũc. eſt verum, ſi aliqua voluit & non fecit. Et quod eſt indignius,
videre. ideo non fecit quoniam ne fieret quod volebat omnipotens,
1. ſẽ. di. 45. voluntas hominis impediuit. Non ergo ſit aliquid niſi omni-
ca. pmiſſio. potens fieri velit, vel ſinendo vt fiat, vel ipſe faciendo. Nec
Omnipotẽs dubitandum eſt Deum facere bene etiam ſinendo fieri quæ-
deus. cunque fiunt male. Non enim hoc niſi iuſto iudicio ſinit. Et
CAP. profecto bonum eſt omne quod iuſtum eſt. Quanuis ergo ea
XCVI. quæ mala ſunt in quantum mala ſunt non ſint bona: tamen vt
1. ſẽ. di. 46. non ſolum bona ſed etiam ſint & mala, bonum eſt. Nam niſi
ca. qui enĩ. eſſet hoc bonum vt eſſent & mala, nullo modo eſſe ſineren-
tur ab omnipotente bono. Cui proculdubio quàm facile eſt
quod vult facere, tam facile eſt quod non vult eſſe, non ſine-
1. ſẽ. di. 42. re. Hoc niſi credamus, periclitatur ipſum noſtræ fidei con-
ca. ex qui- feſsionis initium quas nos in Deum Patrem omnipotentem

cred

credere confitemur. Neque enim veraciter ob aliud vocatur omnipotens, niſi quia quicquid vult poteſt, nec voluntate cuiuſpiam creaturæ voluntatis omnipotētis impeditur effectus. *huſdam.*

De ſaluandis & perdēdis voluntate dei. CAP. XCVII.

Quamobrem videndum eſt quemadmodum ſit de Deo dictum, quia & hoc Apoſtolus veriſsime dixit, quia omnes homines vult ſaluos fieri. Cum enim non omnes, ſed multo plures non fiunt ſalui, videtur vtique non fieri quod Deus vult fieri, humana ſcilicet voluntate impediente voluntatem Dei. Quando enim quæritur cauſa; cur non omnes ſalui fiant, reſponderi ſolet, quia hoc ipſi nolunt. Quod quidem de paruulis dici non poteſt, quorum nondum eſt velle, ſeu nolle. Nam quod infantili motu faciunt, ſi eorum voluntati iudicaretur eſſe tribuendum, quando baptizantur, cum reſiſtunt quantum poſſunt, etiam nolentes ſaluos eos fieri diceremus. Sed apertius dominus in Euangelio compellans impiam ciuitatem. Quotiens, inquit, volui colligere filios tuos ſicut gallina pullos ſuos, & noluiſti: tanquam Dei voluntas ſuperata ſit hominum voluntate, & infirmiſsimis nolendo impedientibus, non potuerit facere potentiſsimus quod volebat. Et vbi eſt illa omnipotentia qua in cœlo & in terra omnia quæcunque voluit fecit, ſi colligere filios Hieruſalem voluit & non fecit? An potius & illa quidem filios ſuos ab ipſo colligi noluit, ſed ea quoque nolente filios eius collegit ipſe quos voluit: quia in cœlo & in terra non quædam voluit & fecit, quædam vero voluit & non fecit, ſed omnia quæcunque voluit fecit. *1. Timo. 2.* *1. ſē. di. 46. ca. 1. & 2.* *Matt. 23.* *Pſal. 113.*

Gratias et prædeſtinatio. CAP. XCVIII.

Quis porrò tam impie deſipiat vt dicat Deum malas hominum voluntates quas voluerit, quando voluerit, vbi voluerit, in bonum non poſſe conuertere? Sed cum facit, per miſericordiam facit: cum autem non facit, per iudicium non facit. Quoniam cuius vult miſeretur, & quem vult indurat. Quod cum diceret Apoſtolus, gratiam commendabat, ad cuius commendationem de illis in Rebeccæ vtero geminis fuerat iam locutus: quibus nondum natis, nec aliquid agentibus boni ſeu mali, vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret, non ex operibus ſed ex vocante dictum eſt ei, quia maior ſeruiet minori. Propter quod adhibuit alterum propheticum teſtimonium vbi ſcriptum eſt, Iacob dilexi, Eſaü autem odio habui. Sentiens autem quemadmodum poſſet hoc quod dictum eſt permouere eos qui penetrare intelligendo non poſſunt hanc altitudinē gratiæ. Quid ergo dicemus ait? *1. ſē. di. 46. cap. Nunc.* *Roma. 5.* *Malach. 1.*

Nunquid iniquitas eſt apud Deum? Abſit, Iniquum enim videtur vt ſine vllis bonorum malorúmve operum meritis, vnum Deus diligat, odiatque alterum. Qua in re ſi futura opera vel bona huius vel mala illius, quæ Deus vtique præſciebat, vellet intelligi, nequaquam diceret, non ex operibus, ſed diceret, ex futuris operibus, eoq; modo iſtam ſolueret quæſtionem: immo nullam quã ſolui opus eſſet faceret queſtionem. Nunc vero cum reſpõdiſſet, abſit, id eſt, abſit vt ſit iniquitas apud Deũ, mox vt probaret nulla hoc iniquitate Dei fieri, inquit, Moyſi

Exod.33. enim dicit, Miſerebor cui miſertus ero, & miſericordiam præſtabo cui miſericos fuero: Quis enim niſi inſipiens Deum iniquum putet, ſiue iudicium pœnale ingerat digno, ſiue miſeri-

Roma.9. cordiam præſtet indigno? Denique infert & dicit. Igitur non

Ephe.2. volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei. Ambo itaque gemini natura filij iræ naſcebantur, nullis quidem operibus propriis, ſed originaliter ex Adam vinculo damnationis obſtricti. Sed qui dixit, miſerebor cui miſertus ero, & miſericordiam præſtabo cui miſericors fuero, Iacob dilexit per miſericordiam gratuitam, Eſaü autem odio habuit per iudicium debitum. Quod cum deberetur ambobus, in altero alter agnouit non de ſuis diſtantibus meritis ſibi eſſe gloriandum, quòd in eadem cauſa idem ſupplicium non incurrit, ſed de diuinæ gratiæ largitate, quia non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei. Altiſsimo quippe ac ſaluberrimo ſacramento vniuerſa facies, atque vt ita dixerim, vultus ſanctarum ſcripturarum bene intuentes id admonere inuenitur, vt qui gloria-

1 Corin.1. tur in domino glorietur. Cum autem Apoſtolus miſericor

Miſericordia & iudicium dei. diam Dei commendaſſet in eo quod ait, Igitur non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei: deinde vt etiam iudicium commendaret, quoniam in quo non fit miſericordia, non iniquitas fit, ſed iudicium, non eſt quippe iniquitas apud

CAP. XCIX.

Roma.9.

Exod.9.

Deum: continuo ſubiecit atque ait, Dicit enim ſcriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitaui, vt oſtendam in te potentiam meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuerſa terra. Quibus dictis ad vtrunque concludens, id eſt, ad miſericordiam & ad iudicium, inquit, Ergo cuius vult miſeretur Deus, & quem vult obdurat. Miſeretur, ſcilicet magna bonitate, obdurat nulla iniquitate, vt nec liberatus de ſuis meritis glorietur, nec damnatus niſi de ſuis meritis conqueratur. Sola enim gratia redemptos diſcernit à perditis, quos in vnam

perditio

perditionis concreuerat inaſſam ab origine ducta cauſa communis. Hoc autem qui eo modo audit vt dicat, quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis reſiſtit? tanquam propterea malus non videatur eſſe culpandus, quia Deus cuius vult miſeretur, & quem vult obdurat: abſit vt pudeat nos hoc reſpondere, quod reſpondiſſe videmus Apoſtolum, O homo tu quis es qui reſpõdeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui ſe finxit, quid me feciſti ſic? An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere, aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? Hoc enim loco quidam ſtulti putant Apoſtolum in reſponſione defeciſſe, & inopia reddendæ rationis repreſsiſſe contradictoris audaciam. Sed magnum habet pondus quod dictum eſt, O homo tu quis es? Et in talibus quæſtionibus ad ſuæ capacitatis conſiderationem reuocat hominem verbo quidem breui, ſed re ipſa magna eſt redditio rationis. Si enim non capit hæc, quis eſt qui reſpondeat Deo? Si autem capit, magis non inueniet quid reſpondeat. Videt enim ſi capit, vniuerſum genus humanum tam iuſto iudicio diuino in apoſtatica radice damnatum, vt etiam ſi nullus inde liberaretur, nemo recte poſſet Dei vituperare iuſtitiam: & qui liberantur, ſic oportuiſſe liberari: vt ex pluribus non liberatis, atque in damnatione iuſtiſsima derelictis, oſtenderetur quid meruiſſet vniuerſa conſperſio, & quò etiam iſtos debitum iudicium Dei duceret, niſi eius indebita miſericordia ſubueniret: vt volentium de ſuis meritis gloriari, omne os obſtruatur, & qui gloriatur in domino glorietur. Hæc ſunt magna opera domini, exquiſita in omnes voluntates eius: & tam ſapienter exquiſita, vt cum angelica & humana creatura peccaſſet, id eſt, non quod ille, ſed quod voluit ipſa feciſſet, etiam per eandem creaturæ voluntatem, qua factum eſt quod creator noluit, impleret ipſe quod voluit: bene vtens & malis, tanquam ſumme bonus, ad eorum damnationem quos iuſte prædeſtinauit ad pœnam, & ad eorum ſalutem quos benigne prædeſtinauit ad gratiam. Quantum enim ad ipſos attinet, quod Deus noluit fecerunt: quantum vero ad omnipotentiam Dei, nullo modo id efficere valuerunt. Hoc quippe ipſo quod contra voluntatem DEI fecerunt, de ipſis facta eſt voluntas eius. Propterea, nanque magna opera Domini exquiſita in omnes voluntates eius,

Roma. 9. *Li. 15. de ci ui. dei. c. 1.* *Vbi ſupra.* *1. Corin. 1.* *Nihil fit cõtra volũtatem dei.* *CAP. C.* *1. ſent. diſ. 47. cap. 1.* *Lib. 14. de ciuita. dei. cap. 27.* *Pſal. 110.*

Bona volũ vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem,
tas, alia quod etiam contra eius fit voluntatem: quia non fieret ſi non
dei, alia ho ſineret: nec vtique nolens ſinit, ſed volens. Nec ſineret bo-
minis. nus fieri male, niſi omnipotens etiam de malo facere poſſet
CAP. CI. bene. Aliquando autem bona voluntate homo vult aliquid
1. ſent. diſt. quod Deus non vult, etiam ipſe bona multo amplius multó-
48. ca. 1. que certius voluntate. Nam illius mala voluntas eſſe nunquam poteſt. Tanquam ſi bonus filius patrem velit viuere, quem Deus bona voluntate vult mori. Et rurſus fieri poteſt, vt hoc velit homo voluntate mala quod Deus vult bona: velut ſi malus filius velit mori patrem, velit hoc etiam Deus. Nempe ille vult quod non vult Deus, iſte vero id vult, quod vult & Deus: & tamen bonæ voluntati Dei pietas illius potius conſonat, quamuis aliud volentis, quàm huius idem volentis impietas. Tantum intereſt quid velle homini, quid Deo congruat, & ad quem finem ſuam quiſque referat voluntatem, vt
1. ſent. diſ. aut approbetur aut improbetur. Nam Deus quaſdam volun-
48. cap. ad tates ſuas vtique bonas implet per malorum hominum vo-
quod. luntates malas. Sicut per Iudæos maleuolos bona voluntate
Matt. 16. patris Chriſtus pro nobis occiſus eſt. Quod tantum bonum factum eſt, vt Apoſtolus Petrus quando fieri id nolebat, Satanas ab ipſo qui occidi venerat diceretur. Quàm bonæ apparebant voluntates piorum fidelium, qui nolebant Apoſtolum
1. ſent. diſ. Paulum Hieruſalem pergere, ne ibi pateretur mala quæ Pro-
48. cap. ſi pheta Agabus prædixerat: & tamen Deus hæc illum pati vo-
vero. lebat pro annuntianda fide Chriſti, exercens martyrem Chri-
Acto. 21 ſti. Neque iſte bonam voluntatem ſuam impleuit per Chriſtianorum voluntates bonas, ſed per Iudæorum malas: & ad eum potius pertinebant qui nolebant quod volebat, quàm illi per quos volentes factum eſt quod volebat, quia idipſum quidem, ſed ipſe per eos bona, illi autem mala voluntate fecerunt.
Voluntas Sed quantælibet ſint voluntates vel angelorum vel homi-
dei. num, vel bonorum vel malorum, vel illud quod Deus vel
CAP. aliud volentes quàm Deus, omnipotentis voluntas Dei ſem-
CII. per inuicta eſt: quæ mala eſſe nunquam poteſt, quia etiam
1. ſent. diſt. cum mala irrogat, iuſta eſt, & profecto quæ iuſta eſt mala
47. cap. ve- non eſt. Deus igitur omnipotens ſiue per miſericordiam cu-
rum vt. ius vult miſereatur, ſiue per iudicium quem vult obduret, nec inique aliquid facit, nec niſi volens quicquam facit, & omnia quæcunque vult facit. Ac per hoc cum audimus & in ſa-

cris

cris literis legimus, quòd velit omnes homines ſaluos fieri: *Excutitur*
quanuis certum ſit nobis non omnes homines ſaluos fieri, *dict. ū Apo*
non tamen ideo debemus omnipotentiſsimæ Dei voluntati *ſtoli Qui*
aliquid derogare, ſed ita intelligere quod ſcriptum eſt: Qui *vult omnes*
vult omnes homines ſaluos fieri: tanquam diceretur, nullum *homines*
hominem fieri ſaluum, niſi quem ſaluum fieri ipſe voluerit: *ſaluos fieri.*
non quòd nullus ſit hominum niſi quem ſaluum fieri velit, ſed CAP.
quod nullus fiat niſi quem velit, & ideo ſit rogandus vt velit, CIII.
quia neceſſe eſt fieri ſi voluerit. De orando quippe Deo age- *1. ſen.diſt.*
bat Apoſtolus, vt hoc diceret: Sic enim intelligimus id quod *46.ca.nūc*
in Euangelio ſcriptum eſt: Qui illuminat omnem hominem: *videri.*
non quia nullus eſt hominum qui non illuminetur, ſed quia *1.Timo.2.*
niſi ab ipſo nullus illuminatur. Aut certe ſic dictum eſt: Qui *Ioan.1.*
omnes homines vult ſaluos fieri, non quòd nullus hominum
eſſet quem ſaluum fieri nollet, qui virtutes miraculorum facere noluit apud eos quos dicit acturos fuiſſe pœnitentiam ſi feciſſet: ſed vt omnes homines omne genus humanum intelligamus per quaſcunque differentias diſtributum, reges, priuator, nobiles, ignobiles, ſublimes, humiles, doctos, indoctos, integri corporis, debiles, ingenioſos, tradicordes, fatuos, diuites, pauperes, mediocres, mares, fœminas, infantes, pueros, adoleſcentes, iuuenes, ſeniores, ſenes: in linguis omnibus, in moribus omnibus, in artibus omnibus, in profeſsionibus omnibus, in voluntatum & conſcientiarum varietate innumerabili conſtitutos, & ſi quid aliud differentiarum eſt in hominibus. Quid eſt enim eorum vnde nos Deus per vnigenitum ſuum dominum noſtrum per omnes gentes ſaluos fieri homines velit, & ideo faciat, quia omnipotens velle inaniter non poteſt quodcunque voluerit? Præceperat enim *1.Timo. 2.*
Apoſtolus vt oraretur pro ſingulis hominibus, & ſpecialiter *li.19.de ci-*
addiderat pro regibus & iis qui in ſublimitate ſunt, qui putari *ui.dei.cap.*
poterant faſtu & ſuperbia ſeculari à fidei Chriſtianæ humili- *26.*
tate abhorrere. Proinde dicens: Hoc enim bonum eſt coram ſaluatore noſtro Deo, id eſt, vt etiam pro talibus oretur, Statim vt deſperationem tolleret, addidit: Qui omnes homines *1.Timo.2.*
vult ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Hoc quippe Deus bonum iudicauit, vt orationibus humilium, dignaretur ſalutem præſtare ſublimium. Quod vtique iam videmus impletum. Iſto locutionis modo & dominus eſt vſus in Euangelio, vbi ait Phariſæis: Decimatis mentam & rutam & *Matt.23.*

Lucæ 11.

omne olus. Neque enim Phariſæi & quæcunque aliena & omnium per omnes terras alienigenarum omnia olera decimabant. Sicut ergo hic omne olus, omne olerum genus, ita & illic omnes homines, omne hominum genus intelligere poſſumus: Et quocunque alio modo intelligi poteſt, dum tamen credere non cogamur aliquid omnipotentem Deum voluiſſe fieri, factúmque non eſſe, qui ſine vllis ambiguitatibus ſi in

Pſal. 113.

cœlo & in terra, ſicut & veritas cantat, omnia quæcũque voluit fecit, profectò facere noluit quodcunque non fecit.

Præſciẽtia dei. CAP. CIIII.

Quapropter etiam primum hominem Deus in ea ſalute in qua conditus erat cuſtodire voluiſſet, cúmque opportuno tempore poſt genitos filios ſine interpoſitione mortis ad meliora perducere, vbi iam non ſolum peccatum non committere, ſed nec voluntatem poſſet habere peccandi, ſi ad permanendum ſine peccato ſicut factus erat perpetuam voluntatem habiturum eſſe præſciſſet. Quia vero eum male vſurum libero arbitrio, hoc eſt peccaturum eſſe præſciebat, ad hoc potius præparauit voluntatem ſuam, vt bene ipſe faceret etiam de male faciente, ac ſic hominis voluntate mala non euacuaretur, ſed nihilominus impleretur omnipotentis bona.

Volũtas noſtra qualis futura ſit. CAP. CV. *2. ſen. di. 7. c. homi vero & diſt. 25. c. angeli. et li. 22. de ciuit. dei. ca. 30 2. ſent. diſ. 25. ca. Angeli.*

Sic enim oportebat prius hominem fieri, vt & bene velle poſſet & male, [nec gratis ſi bene, nec impune ſi male] poſtea vero ſic erit, vt male velle non poſsit, nec ideo libero carebit arbitrio. Multo quippe liberius erit arbitrium, quòd omnino nõ poterit ſeruire peccato. Neque enim culpãda eſt voluntas, aut voluntas non eſt, aut libera dicenda non eſt, qua beati eſſe ſic volumus, vt eſſe miſeri non ſolum nolimus, ſed nequaquam prorſus velle poſsimus. Sicut ergo nunc etiam anima noſtra nolle infœlicitatem, ita tunc nolle, iniquitatem ſemper habitura eſt. Sed ordo prætermittendus non fuit, in quo Deus voluit oſtendere, quàm bonum ſit animal rationale quod etiam peccare poſsit, quanuis ſit melius quod peccare nõ poſsit: ſicut minor fuit immortalitas, ſed tamen fuit in qua poſſet etiam mori, quãuis maior futura ſit in qua nõ poſsit mori.

Liberũ arbitriũ & gratia. CAP. CVI. *2. ſen diſt. 29. cap. 1.*

Illam natura humana perdidit per liberum arbitrium, & hãc eſt acceptura per gratiam, quam fuerat, ſi non peccaſſet, acceptura per meritum: quanuis ſine gratia nec tunc vllum meritum eſſe potuiſſet. Quia etſi peccatum in ſolo libero arbitrio erat cõſtitutum, non tamen iuſtitiæ retinẽdæ ſufficiebat liberum arbitrium, niſi participatione immutabilis boni diuinum adiutorium

torium præberetur. Sicut enim mori eſt in hominis poteſtate cum velit, nemo eſt enim qui non ſeipſum, vt nihil aliud dicã, vel non veſcendo poſsit occidere, ad vitam vero tenẽdam voluntas non ſatis eſt, ſi adiutoria ſiue alimentorum ſiue quorumque tutaminum deſint. Sic homo in Paradiſo ad ſe occidendum relinquendo iuſtitiã idoneus erat per voluntatem, vt autẽ ab eo teneretur vita iuſtitiæ, parũ erat velle niſi ille qui eum fecerat adiuuaret. Sed poſt illam ruinam maior eſt miſericordia Dei, quando & ipſum liberum arbitrium liberãdum eſt à ſeruitute, cui dominatur cum morte peccatum. Nec omnino per ſeipſum, ſed per ſolam Dei gratiã, quæ in fide Chriſti poſita eſt liberatur: vt voluntas ipſa, ſicut ſcriptum eſt à domino præparetur, quia cætera Dei munera capiantur per quæ veniatur ad munus æternum. Vnde & ipſam vitam æternam, quæ certa merces eſt operum bonorũ, gratiam Dei appellat Apoſtolus: Stipendium enim, inquit, peccati mors, gratia Dei vita æterna in Chriſto Ieſu domino noſtro. Stipẽdium pro opere militiæ debitum redditur, non donatur, ideo dixit, Stipendium peccati mors: vt mortem peccato non immerito illatam, ſed debitam demonſtraret. Gratia vero niſi gratis ſit, gratia non eſt. Intelligendum eſt igitur etiam ipſa hominis bona merita eſſe Dei munera, quibus cum vita æterna redditur, quid niſi gratia pro gratia redditur? Sic ergo factus eſt homo rectus, vt & manere in ea rectitudine poſſet non ſine adiutorio diuino, & ſuo fieri peruerſus arbitrio: vtrumlibet horum elegiſſet, Dei voluntas fieret, aut etiam ab illo, aut certe de illo. Proinde quia ſuam maluit facere quàm Dei, de illo facta eſt voluntas Dei, qui ex eadem maſſa perditionis quæ de illius ſtirpe profluxit, facit aliud vas in honorem, aliud in contumeliam: in honorem, per miſericordiam: in contumeliam, per iudicium, vt nemo glorietur in nomine, ac per hoc nec in ſe. Nam neque per ipſum liberaremur vnum mediatorem Dei & hominum hominẽ Chriſtum Ieſum, niſi eſſet & Deus. Sed cum factus eſt Adam homo ſcilicet rectus, mediatore non opus erat: Cum vero genus humanum peccata longe ſeparauerunt à Deo, per mediatorem qui ſolus ſine peccato natus eſt, vixit & occiſus eſt, reconciliari nos oportebat Deo vſque ad carnis reſurrectionem in vitam æternam: vt & humana ſuperbia per humilitatem Dei argueretur ac ſanaretur, & demonſtraretur homini quàm longe à Deo receſſerat, cum per incar

Gratia & ſtipendium peccati.

CAP. CVII.

Roma. 6.

Roma. 11.

2. ſent. diſ. 24. cap. 1.

Roma. 6.

Mediator Chriſtus.

CAP. CVIII.

1. Timo. 2.

incarnatum Deũ reuocaretur,& per hominem Deum exemplum obedientiæ contumaci homini præberetur,& vnigenito ſuſcipiente formam ſerui, quæ nihil ante meruerat, fons gratiæ panderetur, & carnis etiam reſurrectio redẽptis promiſſa in ipſo redemptore præmonſtraretur, & per eandem naturam quam ſe decepiſſe lætabatur diabolus vinceretur: nec tamen homo gloriaretur; ne iterum ſuperbia naſceretur: & ſi quid aliud de tanto mediatoris ſacramento à proficientibus videri & dici poteſt, aut tantum videri, etiam ſi non dici poteſt.

Locus animarũ vſq; ad iudiciũ futurum.

CAP. CIX.

Tempus autem quod inter hominis mortem & vltimam reſurrectionem interpoſitum eſt animas abditis receptaculis continet, ſicut vnaquæque digna eſt vel requie vel ærumna, pro eo quod ſortita eſt in carne cum viueret.

13. q. 2. cap. Tempus. 4. ſent. di. 45. cap. 1.

Bona opera ꝓ defũctis.

CAP. CX.

Vbi ſupra. ca. Neque.

Neq; negandum eſt defunctorum animas pietate ſuorum viuentium releuari, cum pro illis ſacrificium mediatoris offertur, vel eleemoſynæ in Eccleſia fiunt. Sed eis hęc proſunt, qui cum viuerent, vt hæc ſibi poſta prodeſſe poſſent, meruerunt. Eſt enim quidam viuendi modus, nec tam bonus vt non requirat iſta poſt mortem, nec tam malus vt ei non proſint iſta poſt mortem. Eſt vero talis in bono, vt iſta non requirat, & eſt rurſus talis in malo, vt nec hic valeat cum hæc vita tranſierit adiuuari. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo poſsit poſt hanc vitam releuari quiſpiam vel grauari. Nemo autem ſe ſperet quod hic neglexerit cum obierit apud Deum promereri. Non igitur iſta quæ pro defunctis commendandis frequentat Eccleſia, illi Apoſtolicæ ſunt aduerſa ſententiæ, qua dictum eſt: Omnes enim aſtabimus ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque ſecundum ea quæ per corpus geſsit, ſiue bonum, ſiue malum: quia etiam hoc meritum ſibi quiſq; cum in corpore viueret comparauit vt ei poſſent iſta prodeſſe. Non enim omnibus proſunt. Et quare non omnibus proſunt, niſi propter differentiam vitæ quam quiſque geſsit in corpore? Cum ergo ſacrificia ſiue altaris ſiue quaruncunque eleemoſynarum pro baptizatis defunctis omnibus offerũtur, pro valde bonis gratiarũ actiones ſunt: pro nõ valde malis, propitiationes ſunt: pro valde malis etſi nulla ſunt adiumẽta mortuorum, qualeſcunq; viuorũ conſolationes ſunt. Quibus autẽ proſunt, ad hoc proſunt, vt ſit plena remiſsio, aut certe tolerabilior fiat ipſa damnatio.

2. Corin. 5.

13. q. 2. c. tempus.

Duæ ciuitates poſt

Poſt reſurrectionem vero facto vniuerſo completoq; iudicio, ſuos fines habebunt ciuitates

tes duæ, vna Chriſti,altera diaboli,vna bonorum, altera malorum, vtraque tamen angelorũ & hominum. Iſtis voluntas, illis facultas non poterit vlla eſſe peccandi : vel vlla conditio moriendi, iſtis in æterna vita vere folicitérq; viuentibus, illis infœliciter in æterna morte ſine moriendi poteſtate duranti-bus,quoniã vtrique ſine fine. Sed in beatitudine iſti alius alio præſtabilius,in miſeria vero illi,alius alio tolerabilius permanebunt.

iudicium.

CAP. CXI. *4.ſen.diſt. 50.cap.1.*

Fruſtra itaque nonnulli, imò quamplurimi æternã damnatorum pœnam ,& cruciatus ſine intermiſsione perpetuos,humano miſerantur affectu,atq; ita futurũ eſſe non credunt:non quidem ſcripturis aduerſando diuinis , ſed pro ſuo motu dura quæque molliendo , & in leniorem flectendo ſententiam,quæ putant in eis terribilius eſſe dicta quàm verius. Non enim obliuiſcetur,inquiunt,miſereri Deus, aut continebit in ira ſua miſerationes ſuas. Hoc quidem in pſalmo legitur ſancto. Sed de his ſine vllo ſcrupulo intelligitur , qui vaſa miſericordiæ nuncupantur , quia & ipſi non pro meritis ſuis, ſed Deo miſerante de miſeria liberantur. Aut ſi hoc ad omnes exiſtimant pertinere , non ideo neceſſe eſt vt damnationem opinentur poſſe finiri eorum , de quibus dictum eſt . Et ibunt hi in ſupplitium æternum:ne iſto modo putetur habitura finem quandoq; fœlicitas etiã illorum,de quibus econtrario dictũ eſt : Iuſti autem in vitã æternã.Sed pœnas damnatorũ certis temporũ interuallis exiſtimẽt. ſi hoc eis placet, aliquatenus mitigari:etiam ſic quippe intelligi poteſt manere in illis ira Dei , hoc eſt ipſa damnatio. Hæc enim vocatur ira Dei,non diuini animi perturbatio:vt in ira ſua,hoc eſt manente ira ſua , non tamen contineat miſerationes ſuas . non æterno ſupplicio finem dando , ſed leuamen adhibendo vel interponendo cruciatibus. Quia nec Pſalmus ait , ad finiendam iram ſuam,vel poſt iram ſuam,ſed in ira ſua. Quæ ſi ſola eſſet quanta ibi minima cogitari poteſt , perire à regno Dei, exulare à ciuitate Dei,alienari à vita Dei, carere tam magna multitudine dulcedinis Dei quam abſcondit timentibus ſe, perfecit autem ſperantibus in ſe , tam grandis & pœna vt ei nulla poſsint tormenta quæ nouimus comparari , ſi illa ſit æterna,iſta autem ſint quamlibet multis ſeculis longa(finienda.)

Pœna ipſorũ an æterna.

CAP. CXII. *4.ſent.diſ. 46 ca.1. Et.21.lib. de ciui. dei c.18.& 24*

Pſal.76. *Roma.9.* *Matth.25* *Pſal.76.* *li.13. de trinitate.c.12* *Pſal. 30.*

Mors ipſorũ vt vita piorũ perpetua.

CAP. CXIII. *4.ſen. diſt. 46.c.1.iuxta finem.*

Manebit ergo ſine fine mors illa perpetua damnatorum, id eſt alienatio à vita Dei , & omnibus erit ipſa communis , quamlibet homines de varietate pœnarum , de dolorum

rum

rum releuatione vel intermiſsione pro ſuis humanis motibus ſuſpicentur, ſicut manebit communiter omnium vita æterna ſanctorum, quālibet bonorum diſtantia concorditer fulgeant.

Cōfeſsio fidei. CAP. CXIIII. Ex iſta fidei confeſsione quæ breuiter ſymbolo continetur, & carnaliter cogitata lac eſt paruulorum, ſpiritaliter autem conſiderata atque tractata cibus eſt fortium, naſcitur ſpes bona fidelium, cui charitas ſancta comitatur, (de qua ſcriptū *Fiducia ſui.* eſt Maior omnibus iis eſt,) Sed de iis omnibus quæ fideliter ſunt credenda, ea tantum ad ſpem pertinent quæ in oratione *Hiere. 17.* dominica continentur. Maledictus eſt enim omnis, ſicut diuina teſtantur eloquia, qui ſpem ponit in homine. ac per hoc in ſemetipſo qui ſpem ponit, huius maledicti vinculo innectitur. Ideo non niſi à domino Deo petere debemus quicquid ſperamus nos, vel bene operaturos, vel pro bonis operibus *Oratio dominica.* CAP. CXV. adepturos. Proinde apud Euangeliſtam Matthæum ſeptem petitiones continere dominica videtur oratio: quarum in tribus æterna poſcuntur, in reliquis quatuor temporalia, quæ tamen propter æterna conſequenda ſunt neceſſaria. Nam quod *Matth. 6.* dicimus: Sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra: quod non abſurde quidam intellexerunt in ſpiritu & corpore: omnino retinenda ſunt ſine fine: & hic inchoata quantumcunque proficimus augentur in nobis: perfecta vero, quod in alia vita ſperandum eſt, ſemper poſsidebuntur. Quod vero dicimus: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie, & dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, & ne nos *† inferas.* inducas † in tentationem, ſed libera nos à malo: quis non videat ad præſentis vitæ indigentiam pertinere? In illa itaque vita æterna vbi nos ſemper ſperamus futuros, & nominis Dei ſanctificatio, & regnum eius & voluntas eius in noſtro ſpiritu & corpore perfecte atque immortaliter permanebunt. Panis vero quotidianus ideo dictus eſt, quia hic eſt neceſſarius, quātus animæ carníq; tribuendus eſt, ſiue ſpiritaliter, ſiue carnaliter, ſiue vtroque intelligatur modo. Hic eſt etiam quam poſcimus remiſsio, vbi eſt omnis remiſsio peccatorum: Hic tentationes quæ nos ad peccandum, vel illiciunt, vel impellunt: hic denique malum vnde cupimus liberari, illic autem nihil *Eadē oratio ſecūdū Lucam.* eſt iſtorum. Euangeliſta vero Lucas in oratione dominica petitiones non ſeptem, ſed quinque complexus eſt. Nec ab iſto vtique diſcrepauit, ſed quo modo iſta ſeptem ſint intelligēda, ipſa

ipſa ſua breuitate commonuit. Nomen quippe Dei ſanctifica- CAP.
tur in ſpiritu, Dei autem regnum in carnis reſurrectione ven CXVI.
turum eſt. Oſtendens ergo Lucas tertiam petitionem duarum *Lucæ.11.*
ſuperiorum eſſe quodam modo repetitionem, magis eã prætermittendo fecit intelligi. Deinde tres alias adiungit, de pane quotidiano, de remiſſione peccatorũ, de tentatione vitanda. At vero quod ille in vltimo poſuit. Sed libera nos à malo, iſte *Math 6.* non poſuit, vt intelligeremus ad illud ſuperius quod de tentatione dictum eſt, pertinere. Ideo quippe ait, ſed libera, non ait, & libera, tanquã vnam petitionẽ eſſe demonſtrans. Non hoc, ſed hoc, vt ſciat vnuſquiq; in eo ſe liberari à malo quòd non infertur in tentationẽ. Iam porrò charitas quã duabus iſtis, *Charitas.* id eſt, fide ac ſpe maiorem dixit Apoſtolus, quanto in quocunque maior eſt, tanto melior eſt in quo eſt. Cum enim quæritur, vtrum quiſque ſit homo bonus, non quæritur quid credat aut ſperet, ſed quid amet. Nã qui recte amat, proculdubio recte credit & ſperat: qui vero non amat, inaniter credit, etiam ſi ſunt vera quæ credit: inaniter ſperat, etiam ſi ad veram fœlicitatem doceantur pertinere quæ ſperat, niſi & hoc credat ac ſperet, quod ſibi petenti donari poſsit vt amet: Quanuis enim ſperare ſine amore non poſsit, fieri tamẽ poteſt vt id nõ amet ſine quo ad id quod ſperat non poteſt peruenire. Tanquã ſi ſperet vitam æternam, quamuis non habeat, & non amet iuſtitiam ſine qua nemo ad illã peruenit. Ipſa eſt autem fides Chriſti quam commendat Apoſtolus, quæ per dilectionem operatur, & quod in dilectione nondum habet, petit vt accipiat, quærit vt inueniat, pulſat vt aperiatur ei. Fides nanque impetrat quod lex imperat: Nam ſine Dei dono, id eſt ſine ſpiritu ſancto, per quem diffunditur charitas in cordibus noſtris, iubere lex poterit, non iuuare, & præuaricationem inſuper facere, qui de ignorantia ſe excuſare non poſsit. Regnat enim carnalis cupiditas vbi non eſt Dei charitas. Sed cum in altiſsimis ignorantiæ tenebris nulla reſiſtente ratione viuitur ſecundum carnem, hæc ſunt prima hominis. Deinde cum per legem cognitio fuerit facta peccati, ſi nondum diuinus adiuuat ſpiritus, ſecundum legem volens viuere vincitur, & ſciens peccat, peccatoq; ſubditus ſeruit: A quo enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt: id agente ſcientia mandati, vt peccatum operetur in homine omnem concupiſcentiam, cumulo præuaricationis adiecto, atque ita quod ſcriptum eſt

CAP. CXVII. *1.Corin.13.* *Gala.5.* *Matth.7.* *2.ſent. diſ. 26.c.& ſi.* *Roma.5.* *Quatuor gradus ad fœlicitatẽ ſecundum quatuor ætates.* *CAP. CXVIII.* *Roma.3.* *1. Petri.2.* *Roma.5.*

implea

impleatur: Lex ſubintrauit vt abundaret delictum. Hæc ſunt ſe
cunda hominis. Si autem reſpexerit Deus vt ad implenda quæ
mandat ipſe adiuuare credatur, & agi homo cœperit Dei ſpi-
Gala.5. ritu, concupiſcitur aduerſus carnem fortiore robore charita-
tis: vt quanuis ſit adhuc quod homini repugnet ex homine,
nondum tota infirmitate ſanata, ex fide tamen iuſtus viuat, iu-
Abac.2. ſtéq; viuat in quantum non cedit malæ concupiſcentiæ, vin-
cente dilectione iuſtitiæ. Hæc ſunt tertia bona ſpei hominis:
In quibus ſi pia perſeuerantia quiſque proficiat, poſtrema pars
reſtat, quæ poſt hanc vitam in requie ſpiritus, deinde in reſur-
rectione etiam carnis implebitur. Harum quatuor differentia
rum, prima eſt ante legem, ſecunda ſub lege, tertia ſub gratia,
quarta in pace plena atq; perfecta. Sic eſt & Dei populus or-
dinatus per temporum interualla ſicut Deo placuit, qui in
Sapien.11. menſura, numero & pondere cuncta diſponit. Nam fuit pri-
mitus ante legem: ſecundo ſub lege, quæ per Moyſem data
eſt: deinde ſub gratia, quę reuelata eſt per primum mediatoris
aduentum. Quæ quidem gratia nec antea defuit quibus im-
partiri eam oportuit, quanuis pro temporis diſpenſatione ve-
lata & occulta: Neq; enim antiquorum quicunque iuſtorum
præter Chriſti fidem ſalutem potuit inuenire. At vero niſi &
illis cognitus fuiſſet, non potuiſſet nobis per eorum miniſte-
Renaſcētia rium aliàs apertius, aliàs occultius prophetari. In quacunq;
ſpiritus. autem quatuor iſtarum velut ætatum ſingulum quemq; ho-
CAP. minem gratia regenerationis inuenerit, ibi ei remittuntur
CXIX. præterita vniuerſa peccata: & reatus ille naſcendo contractus,
Ioan 3. renaſcendo diſſoluitur. Támque multum valet quod ſpiritus
vbi vult ſpirat, vt quidam ſecundum illam ſeruitutem ſub le-
ge eſſe non nouerint, ſed cum mandato incipiant adiutorium
Sacramētū habere diuinum. Antequam poſsit autem homo capax eſſe
regeneratio mandati, ſecundum carnem viuat neceſſe eſt: ſed ſi iam ſacra-
*nis.*C.CXX. mento regenerationis imbutus eſt, nihil ei mors oberit ſi
Roma.4. tunc ex hac vita migrauerit. Quia ideo Chriſtus mortuus eſt
Pſal.87. & reſurrexit, vt & viuorum & mortuorum dominetur, nec
Charitas. tenebit regnum mortis eum, pro quo mortuus eſt ille liber in
CAP. mortuis. Omnia igitur præcepta diuina referuntur ad
CXXI. charitatem, de qua dicit Apoſtolus: Finis autem præcepti eſt
2.ſen. diſt. charitas, de corde puro, & conſcientia bona & fide non fi-
38.cap.1. cta. Omnis itaque præcepti finis eſt charitas, id eſt ad chari-
1.Timo.1. tatem refertur omne præceptum. Quod vero ita ſit vel ti-

more

more pœnæ, vel aliqua intentione carnali, vt non referatur ad illam charitatem, quam diffundit Spiritus ſanctus in cordibus noſtris, nondum fit quemadmodum fieri oportet, quanuis fieri videatur. Charitas quippe ita Dei eſt & proximi: & vtique in his duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ. Adde Euangelium, adde & Apoſtolos: non enim aliunde vox iſta, Finis præcepti eſt charitas, & Deus charitas eſt. Quæcunque ergo mandat Deus, ex quibus vnum eſt: Non mœchaberis: & quæcunque non iubentur, ſed ſpeciali conſilio monentur, ex quibus vnum eſt: Bonum eſt homini mulierem non tangere: tunc recte fiunt quũ referuntur ad diligendum Deũ, & proximũ propter Deum, & in hoc ſeculo, & in futuro: nunc Deum per fidem, tunc per ſpeciem, & ipſum proximum nunc per fidem. Non enim ſcimus mortales corda mortalium, tunc autem illuminabit dominus abſcondita tenebrarum & manifeſtabit cogitationes cordium. Et tunc laus erit vnicuique à Deo: quia id laudabitur & diligetur à proximo in proximo, quod ne lateat ab ipſo illuminabitur Deo. Minuetur autem cupiditas charitate creſcente, donec veniat hic ad tantã magnitudinem qua maior eſſe non poſsit. Maiorem enim charitatem nemo habet, quàm vt animã ſuam quis ponat pro amicis ſuis. Ibi autem quis explicet quanta charitas erit, vbi cupiditas quam vel coërcendo ſuperet nulla erit: quàm ſumma ſanitas erit, quando contentio mortis nulla erit. Sed ſit aliquando huius voluminis finis, quod ipſe videris, vtrum Enchiridion vel appellare debeas vel habere, Ego tamen cum ſpernenda tua in Chriſto Ieſu ſtudia non putarem, bona de te credens, in adiutorio noſtri redemptoris confidens ac ſperans, téque in eius membris plurimum diligens, librum ad te ſicut valui, vtinam tam commodum quàm prolixum, de fide, ſpe, & charitate conſcripſi.

3. ſẽ. di. 36. ca. Cũ duo.
Matt. 22.
1. Timo. 1.
1. Ioan. 4.
Exod. 20.
1. Corin. 7.
1. Corin. 4.
Ioan. 15.
Quare op' cõſcripſerit
CAP. CXXII.

FINIS.

~~DESYDERII ERASMI ROTERODAMI cenſura~~ in libellum de dogmatibus Eccleſiaſticis.

HIc libellus ferebatur inter opera Tertulliani, quanquam nec illius eſt, vt qui cap. 4. referatur inter hæreticos, nec Auguſtini. videtur partim ex huius operibus collectus, partim ex decretis ſyno-

dorum. Cap. 25. citantur eadem ex epiſtola Innocentij Romani Pontificis, quæ eſt ordine. 93. licet verbis aliquot immutatis: multáq; e his citantur in decretis Pontificum, & ſententiis Theologorum, ſed ita tractata, vt ferè ſolent nothæ. Nec verba ſunt eadem, & capita quædam deſunt in vetuſtis exemplaribus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, LIBER DE DEFINITIONIBVS ORTHOdoxæ fidei, ſiue Eccleſiaſticis Dogmatibus.

De fide trinitatis. CAP. I.

1. ſentẽ. diſ. 29. cap. 1. *De fide & ſymbolo. cap. 9.*

CREDIMVS vnum eſſe Deum Patrem & Filium & Spiritũ ſanctum. Patrem, eo quòd Filium habeat. Filium, eo quòd Patrem habeat. Spiritũ ſanctum, eo quod ſit ex Patre & Filio procedens, Patri & Filio coęternus. Pater ergo principium deitatis, qui ſicut nunquam fuit non Deus, ita nunquam fuit non Pater, à quo Filius natus, à quo Spiritus ſanctus non natus, quia non eſt Filius, neque ingenitus quia non eſt pater, neque factus, quia non eſt ex nihilo, ſed ex Deo Patre & Deo Filio Deus procedens. Pater æternus, eò quòd æternũ habeat Filiũ cuius æternus ſit Pater Filius æternus, eò q̃ ſit patri coæternus. Spiritus ſanctus æternus eò q̃ ſit Patri & Filio coęternus. Non confuſa in vna perſona Trinitas, vt Sabellius dicit, neque ſeparata aut diuiſa in natura diuinitas, vt Arrius blaſphemat, ſed alter in perſona Pater, alter in perſona Filius, alter in perſona Spiritus ſanctus. Vnus natura in ſancta Trinitate Deus pater & Filius & Spiritus ſanctus.

De incarnatione Christi. CAP. II.

Non Pater carnem aſſumpſit, neque Spiritus ſan-

ſanctus, ſed Filius tantum: vt qui erat in diuinitate Dei Patris Filius, ipſe fieret in homine hominis matris filius: ne filij nomen ad alterum tranſiret, qui non eſſet æterna natiuitate filius. Dei ergo Filius factus eſt hominis Filius, natus ſecundum veritatem naturæ ex Deo Dei Filius, & ſecundum veritatem naturæ ex homine hominis Filius: vt veritas geniti non adoptione, non appellatione, ſed in vtraque natiuitate Filij nomen naſcendo haberet, & eſſet verus Deus & verus homo vnus Filius. Non ergo duos Chriſtos, neque duos Filios fatemur, ſed Deum & hominem vnum Filium. Quem propterea & vnigenitum dicimus, manentem in duabus ſubſtantiis, ſicut ei naturæ veritas contulit, non confuſis naturis, neque immixtis ſicut Timothiani volunt, ſed ſocietate vnitis. Deus ergo hominem aſſumpſit, homo in Deum tranſiuit, non naturæ verſibilitate, ſicut Apollinariſtæ dicunt, ſed Dei dignatione: vt nec Deus mutaretur in humanam ſubſtantiam aſſumendo hominem, nec homo in diuinam glorificatus in Deum: quia mutatio vel verſibilitas naturæ & diminutionem & abolitionẽ ſubſtantiæ facit. Creditur à nobis ſine confuſione coniuncta ſancta Trinitas, ſine ſeparatione diſtincta. Natus eſt ergo Dei Filius ex homine & non per hominem, id eſt, non ex viri coitu, ſicut Ebion dicit: ſed carnem ex virginis corpore trahens, & non de cœlo ſecum afferens, ſicut Marcion, Origenes, & Eutyches affirmant. Neque in phantaſia, id eſt abſque carne, ſicut Valentinus aſſerit, id eſt, neque putatiuè imaginatum, ſed corpus verum. Non tantum carnem ex carne, ſicut Marcianus, ſed verus Deus ex diuinitate, & verus homo ex carne vnus Filius: in diuinitate verbum Patris & Deus, in homine anima & caro. Anima non abſque ſenſu & ratione, vt Apollinaris, neque caro abſque anima, vt Eunomius: ſed anima cum ratione ſua, & caro † cum ſenſibus ſuis, per quos ſenſus veros in paſsione, & ante paſsionem ſuæ carnis dolores ſuſtinuit. Neque ſic eſt natus ex virgine, vt & diuinitatis initium homo naſcendo acceperit, quaſi antequã naſceretur ex virgine Deus nõ fuerit, ſicut Artemon & Berillus & Marcellus docuerũt, ſed ætern⁹ Deus & homo ex virgine natus eſt. Nihil creatũ aut ſeruiẽs in Trinitate credamus, vt vult Dionyſius fons Arrij: nihil inæquale, vt vult Eunomius, vt Arrius: nihil inæquale gratiæ, vt vult Aetius: nihil

3. ſen. diſ. 1. ca. diligenter.

3. ſen. diſt. 7. cap. Satis diligenter.

† corpus.

Quòd æternus de' ex virgine natus ſit.

CAP. III. *De trinitate perfecta.*

CAP. IIII.

anterius poſteriúſve aut minus, vt Arrius: nihil extraneum aut officiale alteri, vt Macedonius: nihil perſuaſione aut ſubreptione inſertum, vt Manichæus: nihil corporeum, vt Meliuo & Tertullianus: nihil corporaliter effigiatum, vt Anthropomorphius & Vadianus: nihil ſibi inuiſibile à creaturis, vt Origenes: nihil creaturis viſibile, vt Fortunatus: nihil moribus vel voluntate diuerſum, vt Marcion: nihil ex Trinitatis eſſentia ad creatarum naturam deductum, vt Plato & Tertullianus: nihil officio ſingulare nec alteri communicabile, vt Origenes: nihil confuſum, vt Sabellius: ſed totum perfectum, quia totum ex vno & vnum ex toto: non tamen ſolitarium, vt præſumunt Praxeas & Syluanus, Pentapolitana damnabilis illa doctrina. Homouſion ergo, id eſt coëſſentialis in diuinitate patri filius, Homouſion patri & filio ſpiritus ſanctus, homouſion Deo & homini vnius Filius, manens Deus in homine ſuo in gloria Patris, deſiderabilis videri ab angelis: ſicut Pater & Spiritus ſanctus adoratur ab angelis & ab omni creatura, non homo factus præter Deum, vel Chriſtus cum Deo, ſicut blaſphemat Neſtorius, ſed homo in Deo & Deus in homine. Erit reſurrectio mortuorum omnium hominum, ſed vna inſimul & ſemel. Non prima iuſtorum, & ſecunda peccatorum, vt fabula eſt ſomniatorum, ſed vna omnium. Et ſi id reſurgere dicitur quod cadit, caro ergo noſtra in veritate reſurgit, ſicut in veritate cadit. Et non ſecũdum Origenem immutatio corporum erit, id eſt aliud nouum corpus pro carne: ſed eadem caro corruptibilis quæ cadit tam iuſtorum quàm iniuſtorum incorruptibilis reſurget, quæ vel pœnam ſufferre poſsit pro peccatis, vel in gloria æterna manere pro meritis. Omnium enim hominum erit reſurrectio. Si omnium erit, ergo omnes moriuntur, vt mors ab Adam ducta omnibus filiis eius dominetur. Et maneat illud priuilegium in domino quod de eo ſpecialiter dicitur: Non dabis ſanctũ tuũ videre corruptionẽ. Eius enim caro nõ vidit corruptionẽ. Hanc rationẽ maxima patrum turba tradẽte ſuſcepimus. Verũ quia ſunt & alij æquè catholici & eruditi viri, qui credunt, anima in corpore manente immutandos ad incorruptionem & immortalitatem eos qui in aduentu domini viui inueniendi ſunt, & hoc eis reputari pro reſurrectione ex mortuis, quòd mortalitatem immutatione deponant, non morte: quolibet quis acquieſcat modo, non eſt hæreticus, niſi ex contentione hære

De homouſion. CAP. V. 1. Petri. 1.

De reſurrectione. CAP. VI.

Reſurrectio omniũ cõmunis. CAP. VII. Pſal. 15. Act. 2.

hæreticus fiat. Sufficit enim in Eccleſiæ lege carnis reſurre-
ctionem credere futuram de morte. Quod autem dicimus
in ſymbolo, in aduentu domini viuos ad mortuos iudicandos
non ſolum iuſtos & peccatores ſignificari, ſicut Diodorus pu-
tat, ſed & viuos eos qui in carne inueniendi ſunt credimus, qui
adhuc morituri creduntur, vel immutandi ſunt, vt alij volunt,
vt ſuſcitati continuo vel reformati cum ante mortuis iudicen
tur. Poſt reſurrectionem & iudicium non credamus reſtitu
tionem futuram, quam Origenes delirat, vt dæmones vel im-
pij homines poſt tormenta quaſi ſuppliciis expurgati, vel illi
in angelicam qua creati ſunt redeant dignitatem, vel iſti iu-
ſtorum ſocietati donentur: eò quòd hoc diuinæ conueniat
pietati, ne quid ex rationalibus pereat creaturis, ſed quolibet
modo ſaluetur. Sed nos credamus ipſi iudici omnium & retri-
butori iuſto, qui dixit: Ibunt impij in ſimplicium æternum,
iuſti autem in vitam æternam, vt percipiant fructum operum
ſuorum. In principio creauit Deus cœlũ & terrã & aquam
ex nihilo. Et cum adhuc tenebræ ipſam aquam occultarent,
& aqua terram abſconderet, facti ſunt angeli & omnes cœle-
ſtes virtutes, vt non eſſet ocioſa Dei bonitas, ſed haberet in
quibus per multa ante ſpacia bonitatem ſuam oſtenderet: &
ita hic viſibilis mundus ex materia quæ à Deo facta fuerat,
factus eſt & ornatus. Nihil incorporeum & inuiſibile natu-
ra credendum, niſi ſolum Deum, id eſt, Patrem & Filium &
Spiritum ſanctum. Qui ideo recte incorporeus creditur, quia
vbique eſt, & omnia implet atque conſtringit: ideo & inuiſibi
lis omnibus creaturis, quia incorporeus eſt. Creatura om-
nis corporea eſt, angeli & omnes cœleſtes virtutes corporeæ,
licet non carne ſubſiſtant. Ex eo autem corporeas eſſe credi-
mus intellectuales creaturas, quòd localiter circunſcribuntur
ſicut & anima humana quæ carne clauditur, & dæmones qui
per ſubſtãtiam angelicæ naturæ ſunt. Immortales eſſe cre-
dimus intellectuales naturas, quia carne carent, nec habent
quò cadant vt reſurrectione egeant poſt ruinam neceſſaria.
Animas hominum non eſſe ab initio inter cæteras intelle-
ctuales naturas, nec ſimul creatas, ſicut Origenes fingit: neq;
cum corporibus per coitum ſeminãtur ſicut Luciferiani, Cy-
rillus & aliqui Latinorum præſumptores affirmant, quaſi na-
turæ conſequentiam ſeruantes. Sed dicimus creationẽ animæ
ſolum creatorem omnium noſſe, & corpus tantum per con-

De iudicio viuorũ & mortuorũ. CAP. VIII.

Peracto iudicio nõ expectãda reſtitutio. CAP. IX.

Matt. 25.

Gene. 1. *Creatio mũdi.* CAP. X.

Solus deus incorporeus. CAP. XI.

Omnis creatura corporea. CAP. XII.

Intellectuales naturæ ĩmortales. CAP. XIII.

Anima hominis quomodo creetur. CAP. XIIII.

iugij copulam ſeminari, Dei vero iudicio coagulari in vulua & compingi atque formari, ac formato iam corpore animam creari & infundi, vt viuat in vtero homo ex anima conſtans & corpore, & egrediatur viuus ex vtero, plenus humana ſubſtantia.

Quòd duæ animæ non ſint in homine. CAP. XV.

Neque duas animas eſſe dicimus, in vno homine, ſicut Iacobus & alij Syrorum ſcribunt, vnam animalem qua animetur corpus, & immixta ſit ſanguini, & alteram ſpiritalem quæ rationem miniſtret: ſed dicimus vnam eſſe eandémque animam in homine, quæ & corpus ſua ſocietate viuificet, & ſemetipſum ſua ratione diſponat, habens in ſeſe libertatem arbitrij, vt in ſuæ ſubſtantiæ eligat cogitatione quod vult.

Anima hominis immortalis. CAP. XVI.

Solum hominem credimus habere animam ſubſtantiuam quæ exuta corpore viuit, & ſenſus ſuos atque ingenia viuaciter tenet. Non cum corpore moritur ſicut Aratus aſſerit: neque poſt modicum interuallum, ſicut Zenon dicit, quia ſubſtantialiter viuit.

Anima brutorum. CAP. XVII.

Animalium vero animæ non ſunt ſubſtantiuæ, ſed cum carne ipſa carnis viuacitate naſcuntur, & cum carnis morte finiuntur & moriuntur, & ideo nec ratione reguntur, ſicut Plato & Alexander putãt, ſed ad omnia naturæ incitamenta ducuntur.

Infunditur anima. CAP. XVIII.

Anima humana, non cum carne moritur, quia non cum carne, vt ſuperius diximus, ſeminatur, ſed formato in vẽtre matris corpore, Dei iudicio creatur & infunditur, vt viuat homo intus in vtero, & ſic procedat natiuitate in mundum.

Duæ ſubſtantiæ hominis. CAP. XIX.

Duabus ſubſtantiis tantum conſtat homo, anima & corpore. Anima cum ratione ſua, & corpore cum ſenſibus ſuis. Quos tamen ſenſus abſque animæ ſocietate non mouet corpus. Anima vero & ſine corpore rationale ſuum tenet.

Anima & ſpiritus idẽ. CAP. XX. *1. Theſſ. 5. Sapien. 1.*

Non eſt tertius in ſubſtantia hominis ſpiritus, ſicut Didymus contendit, ſed ſpiritus ipſa eſt anima pro ſpiritali natura, vel pro eo quòd ſpiret in corpore ſpiritus appellatur. Anima vero ex eo vocatur, quòd ad viuendum vel ad viuificandum animet corpus. Tertium vero qui ab Apoſtolo cum anima & corpore inducitur ſpiritum, gratiam ſancti ſpiritus eſſe intelligamus, quam orat Apoſtolus vt integra perſeueret in nobis, ne noſtro vicio aut minuatur aut fugetur à nobis, quia ſpiritus ſanctus effugiet fictum.

De libero arbitrio. CAP. XXI. *Gene. 3.* *† perficiẽte.*

Libertati arbitrij ſui commiſſus eſt homo ſtatim in prima conditione, vt ſola vigilantia mentis amittente, † etiam in præcepti cuſtodia perſeueraret, ſi vellet in eo quod creatus fuerat permanere. Poſtquam vero ſeductione ſerpentis per Euam

ceci

cecidit, naturæ bonum perdidit, pariter & vigorem arbitrij: non tamen electionem, ne non eſſet ſuum quòd euitaret peccatum, nec merito indulgeretur quòd non arbitrio diluiſſet. Manet itaque ad quærendam ſalutem arbitrij libertas, id eſt rationalis voluntas, ſed admonente prius Deo & inuitante ad ſalutem, vt vel eligat vel ſequatur vel agat occaſione ſalutis, hoc eſt inſpiratione Dei. Vt autem conſequatur quod eligit vel quod ſequitur vel quod occaſione agit, Dei eſſe libere confitemur. Initium ergo ſalutis noſtræ Deo miſerante habemus: vt acquieſcamus ſalutiferæ inſpirationi, noſtræ poteſtatis eſt: vt adipiſcamur, quod acquieſcendo admonitioni cupimus, diuini eſt muneris: vt nō labamur in adepto ſalutis munere, ſolicitudinis noſtræ eſt & cœleſtis pariter adiutorij: vt labamur, poteſtatis noſtræ eſt & ignauiæ. Non tamē ad obtinendam ſine illo, qui quærētes facit inuenire, qui pulſantibus aperit, qui petentibus donat. Sicut ergo initium ſalutis noſtræ Deo miſerante & inſpirante habere nos credimus: ita arbitriū naturæ noſtræ ſequax eſſe diuinæ inſpirationis, libere confitemur. Igitur vt nō labamur à bono vel naturæ vel meriti, ſolicitudinis noſtræ eſt & cœleſtis pariter adiutorij vt labamur, poteſtatis noſtræ & ignauiæ. *Matth. 7.*

Gratia. CAP. XXII.

Firmiſſime credēdum eſt, in præuaricatione Adæ omnes homines naturalē poſsibilitatem & innocētiam perdidiſſe: & neminem de profundo illius ruinæ per liberum arbitrium poſſe conſurgere, niſi eum gratia Dei miſerantis erexerit: liberum enim arbitrium ille perpeſſus, dum ſuis inconſultius vtitur bonis, cadens in præuaricationis profunda demerſus eſt. Et nihil quemadmodum exinde ſurgere poſſet inuenit, ſuáque in æternum libertate deceptus, huius ruinæ latuiſſet oppreſſu, niſi eum poſt Chriſti pro ſua gratia reuelaſſet aduentus, qui per nouæ regenerationis purificationem omne prætéritum vicium ſui baptiſmatis lauacro purgauit.

Nemo bonus per ſe. CAP. XXIII.

Neminem eſſe per ſemetipſum bonum niſi participationem ſui ille donauerit qui ſolus eſt bonus.

Perſeuerātia in bonis à deo. CAP. XXIIII.

Neminem etiam baptiſmatis gratia renouatum idoneum eſſe ad ſuperandas diaboli inſidias & ad vincendas carnis concupiſcētias, niſi per quotidianum adiutorium Dei, perſeuerantiam bonæ conuerſationis acceperit.

Liberū ar-

Quod nemo niſi per Chriſtum libero bene vtatur arbitrio idem magiſter in Epiſtola ad Mileuentanum concilium data prædicat, dicens: Aduerte tādem ô prauiſsimarum mentiū doctrina, quòd

bitrium. primum hominem ita libertas ipſa decepit, vt dum indulgentius fræuis eius vtitur, in præuaricationem præſumptione incideret. Nec ex hac potuit erui, niſi ei prouidentia regenerationis ſtatum priſtinæ libertatis Chriſti domini reformaſſet aduentus.

CAP. XXV.

Merita. Quod omnia ſtudia & omnia opera ac merita ſanctorum ad Dei gloriam laudémque referēda ſint, quia nemo aliunde ei placeat, niſi ex eo quod ipſe donauerit. in quam nos ſententiam dirigit beatæ recordationis Papæ Zozimi regularis authoritas, cum ſcribens ad totius orbis Epiſcopos ait: Nos autem inſtinctu Dei, omnia enim bona ad authorē ſuum referenda ſunt vnde naſcuntur, ad fratrum & coëpiſcoporum noſtrorum conſcietiam vniuerſa retulimus. Hunc autem ſermonem ſynceriſsimæ veritatis luce radiātem tanto Afri Epiſcopi honore venerati ſunt, vt ita ad eundē virum ſcriberent, Illud vero quod in literis quas ad vniuerſas prouincias curaſti eſſe mittendas poſuiſti, dicens: Non tamen inſtinctu Dei, & cætera. ſic accipimus dictum, vt illos qui contra Dei adiutorium extollunt humani arbitrij libertatem, diſtricto gladio veritatis velut curſim tranſiens amputares. Quid enim tam libero fecisti arbitrio, quàm quòd vniuerſa in noſtræ humilitatis conſcientiam retuliſti? & tamen inſtinctu Dei factum eſſe fideliter ſapientérque vidiſti, veraciter fidentérque dixiſti.

CAP. XXVI.

Roma. 8. *Quicquid boni ex deo.* Ideo vtique, quia præparatur voluntas à domino, Et vt boni aliquid agant, paternis inſpirationibus ſuorū ipſe tangat corda filiorum. Quotquot enim ſpiritu Dei aguntur, hi filij Dei ſunt, vt nec noſtrum deeſſe ſentiamus arbitrium, & in bonis quibuſque voluntatis humanæ ſingulis motibus, magis illius valere non dubitemus auxilium.

CAP. XXVII.

Gratia vis. Ita Deus ex cordibus hominum, atque in ipſo libero operatur arbitrio, vt ſancta cogitatio, pium conſilium, omniſque motus bonæ voluntatis ex Deo ſit: quia per illum aliquid boni poſſumus, ſine quo nihil poſſumus.

CAP. XXVIII.

de conſe. di. 4. cap. placuit vt quæcūque dixerit. Quicunque dixerit gratiam Dei qua iuſtificamur per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, ad ſolam remiſſionem peccatorum valere quæ iam commiſſa ſunt, nō etiam ad adiutorium gratiæ vt non committantur, anathema ſit.

Intelligentia ex gratia. Quiſquis dixerit gratiam Dei per Ieſum Chriſtum propter hoc tantum nos adiuuare ad non peccandum, quia per ipſum nobis reuelatur & aperitur intelligentia mandatorum, vt ſciamus quid appetere & quid vitare debeamus, non autem per illam nobis præſtari vt quod faciendū cognouimus etiam

CAP. XXIX.

face

facere diligamus atque valeamus, anathema ſit. Obſecrationum quoque ſacerdotalium ſacramenta reſpiciamus, quæ ab Apoſtolis tradita in toto mundo, atque in omni catholica eccleſia vniformiter celebrantur, vt legem credendi, lex ſtatuat ſupplicandi. Cum enim ſanctarum plebiũ præſules mandata ſibimet legatione fungantur apud diuinam clementiam, humani generis agunt cauſam, & tota ſecum Eccleſia congemiſcente poſtulant & precantur, vt infidelibus donetur fides, vt idololatræ ab impietatis ſuæ liberentur erroribus, vt Iudæis ablato cordis velamine, lux veritatis appareat, vt hæretici catholicæ fidei perceptione reſipiſcant, vt ſchiſmatici ſpiritum rediuiuæ charitatis accipiant, vt lapſis pœnitentiæ remedia conferãtur, vt denique catechumenis ad regenerationis ſacramenta perductis, cœleſtis miſericordiæ aula reſeretur. Hæc autem non perfunctoriè neque inaniter à domino peti, rerum ipſarum monſtrat effectus, quãdoquidem ex omni errorum genere plurimos Deus dignatur attrahere, quos erutos de poteſtate tenebrarum trãsferat in regnum filij charitatis ſuæ, & ex vaſis iræ faciat vaſa miſericordiæ. Quod adeo totum diuini operis eſſe ſentitur, vt hæc efficienti Deo gratiarum ſemper actio laudíſque cõfeſſio pro illuminatione talium vel correctione referantur.

de cõſe.diſ. 4.ca.quiſquis dixerit.

Preces ſacerdotum.

CAP. XXX.

Illud etiam quod circa baptizandos in vniuerſo mundo ſancta Eccleſia vniformiter agit, non ocioſo contemplamur intuitu. Cum ſiue paruuli, ſiue iuuenes ad regenerationis veniunt ſacramentum, non prius fontem vitæ adeant quàm exorciſmis & exufflationibus clericorum ſpiritus ab eis immundus abigatur: vt tunc vere appareat quando princeps mundi huius mittatur foras, & quo modo prius alligetur fortis & deinceps vaſa eius diripiantur, in poſſeſsionem tranſlata victoris, qui captiuam ducit captiuitatem, & dat dona hominibus.

Exorciſm' & ſufflatio.

CAP. XXXI.

de conſe. diſt.4.cap. ſiue paruuli.

Ioan.12.

Matth.12.

Pſal.67.

Omnium bonorum affectuum atque operum, & omnium ſtudiorum, omniúmque virtutum quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, Deum profitemur authorem. Et non dubitamus ab ipſius gratia omnia hominis merita præueniri, per quem fit vt aliquid boni & velle incipiamus & facere. Quo vtique auxilio & munere Dei non aufertur liberum arbitrium, ſed liberatur, vt de tenebroſo lucidum, de prauo rectum, de languido ſanum, de imprudente ſit prouidum. Tãta enim eſt erga omnes homines bonitas Dei, vt noſtra velit eſſe merita, quæ ſunt ipſius dona, &

Gratia liberũ arbitrium.

CAP. XXXII.

& pro iis quæ largitus eſt æterna præmia ſit donaturus. Agit quippe in nobis vt quod vult & velimus & agamus: nec ocioſa eſſe in nobis patitur quæ exercenda non negligenda donauit: vt & nos cooperatores ſimus gratiæ Dei, ac ſi quid in nobis ex noſtra viderimus remiſsione langueſcere, ad illum ſolicite recurramus, qui ſanat omnes languores noſtros, & redimit de interitu vitam noſtram, & cui quotidie dicimus: Ne nos inducas in tétationem, ſed libera nos à malo. Quicunque dicit Adam primum hominem mortalem factum, ita vt ſiue peccaret, ſiue non peccaret, moreretur in corpore hoc, id eſt de corpore exiret, non peccati merito, ſed neceſsitate naturæ, anathema ſit. Quicunque paruulos recentes ab vteris matrum baptizandos negat, aut dicit in remiſsionem quidem peccatorum eos baptizari, ſed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod lauacro regenerationis expietur, vnde ſit conſequens vt in eis forma baptiſmatis in remiſsionem peccatorum non vera, ſed falſa intelligatur, anathema ſit: Quoniam non aliter intelligendum eſt quod ait Apoſtolus: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit: in quo omnes peccauerunt: niſi quemadmodum Eccleſia catholica vbique diffuſa ſemper intellexit. Propter hanc enim fidei regulam etiam paruuli qui nihil peccatorum in ſeipſis adhuc committere potuerunt, ideo in peccatorum remiſsionem veraciter baptizantur, vt in eis regeneratione mundetur, quod generatione traxerunt. Quod ait ſanctus Ioannes Apoſtolus: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipſos seducimus, & veritas in nobis non eſt: quiſquis ſic accipiédum putauerit vt dicat propter humilitaté non oportere dici nos non habere peccatum, non quia veritas eſt, anathema ſit. Sequitur enim Apoſtolus & adiungit: Si autem confeſsi fuerimus peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus, qui remittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. Vbi ſatis apparet, hoc non tantum humiliter, ſed etiam veraciter dici. Poterat enim Apoſtolus dicere: Si dixerimus, non habemus peccatum, noſipſos extollimus, & humilitas in nobis non eſt. Sed cum ait: Noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt: ſatis oſtendit. eum qui dixerit ſe non habere peccatum, non verum loqui, ſed falſum. Quicunque dixerit in oratione dominica ideo dicere ſanctos: Dimitte nobis debita noſtra, vt non pro ſeip

Pſa.102. Math.6. Adã primo immortalis. CAP. XXXIII. *De baptizandis infantulis.* CAPVT XXXIIII. *De conſe. diſt.4.cap. placuit vt quicunque Roma.5. 1.Ioan.1. Omnes verè ſumus peccatores.* CAP. XXXV. *Math.6. Omnibus*

ſeipſis hoc dicant, quia non eſt eis iam neceſſaria iſta petitio, *crandū pro*
ſed pro aliis qui ſunt in ſuo populo peccatores: & ideo non *dimittēda*
dicere vnumquenque ſanctorum, Dimitte mihi debita mea, *peccata.*
ſed dimitte nobis debita noſtra, vt hoc pro aliis potius quàm CAP.
pro ſe iuſtus petere intelligatur: anathema ſit. Sanctus enim XXXVI.
& iuſtus erat Apoſtolus Iacobus,cum dicebat:In multis enim
offendimus omnes. Nam quare additum eſt, omnes, niſi vt *Iacobi.3.*
iſta ſententia conuenerit Pſalmo vbi legitur:Ne intres in iudicium cum ſeruo tuo, quoniam non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens?Et in oratione ſapientiſsimi Salomonis:Non eſt homo qui non peccet. Et in libro ſancti Iob: In manu omnis hominis ſignat, vt ſciat omnis homo infirmitatem ſuam.Vnde etiam Daniel ſanctus & iuſtus, cum in oratione pluraliter diceret. Peccauimus, iniquitatem fecimus. & cætera quæ ibi veraciter & humiliter confitetur, ne putaretur quemadmodum quidam ſentiunt, hoc non de ſuis, ſed de populi ſui dixiſſe peccatis:poſtea dixit, Cum orarem & confiterer peccata mea, & peccata populi mei domino Deo meo: noluit dicere peccata noſtra,ſed, populi ſui dixit, & ſua: quoniam futuros iſtos qui tam male intelligerent tanquam Propheta præuidit. Quicunque ipſa verba dominicæ orationis, vbi dicimus,Dimitte nobis debita noſtra:ita volunt à ſanctis dici, vt humiliter non veraciter hoc dicatur: anathema ſit.Quis enim ferat orantem,non hominibus ſed ipſi domino mentientem, qui labiis ſibi dicit dimitti velle, & corde dicit quæ ſibi dimittantur debita non habere? Si quis per offenſam præuaricationis Adæ non totum,id eſt ſecundum corpus & animam in deterius dicit hominem commutatum, ſed animæ libertate illæſa durante corpus tantummodo corruptioni credit obnoxium, Pelagij errore deceptus aduerſatur ſcripturæ dicenti:Anima quę peccauerit,ipſa morietur.Et.Neſcitis, quoniam cui obeditis,& à quo quis ſuperatur eius ſeruus adiicitur? Si quis ſoli Adæ præuaricationem ſuam, non etiam eius propagini aſſerit nocuiſſe,aut certe mortē tantum corporis quæ pœna peccati eſt,non autem & peccatum quod mors eſt animæ per vnum hominem in omne genus humanum trāſiſſe teſtatur,iniuſtitiā Deo dabit,cōtradicens Apoſtolo dicenti:Per vnū hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes homines peccauerunt. Si quis inuocatione huma

Pſal.142. Eccles.7. Iob.37. Daniel.9. Ibidem. Matth.6. Dimittuntur debita etiā ſanctis CAP. XXXVII. *Lapſus Adæ.* CAP. XXXVIII. *Ezech.18. Roma.6. 2 Pet.2. Peccatum Adæ in poſteros.* CAP. XXXIX. *Roma.5. Gratia.* CAP. XL.

humana gratiam Dei dicit poſſe conferri, non autem ipſam
Eſa.65. gratiam facere vt inuocetur à nobis, contradicit Eſaiæ prophetæ, vel Apoſtolo idem dicenti: Inuentus ſum à non quærentibus me, palam apparui iis qui me non interrogabant.
Roma.10. Si quis vt à peccato purgemur voluntatem noſtram Deum
Volutas bona à deo. expectare contendit, non autem vt etiam purgari velimus per ſancti ſpiritus infuſionem & operationem in nobis fieri
CAP. XLI. confitetur, reſiſtit ipſi ſpiritui ſancto per Salomonem dicenti: Præparatur volūtas à domino. Et Apoſtolo ſalubriter prædi-
Philip.2. canti: Deus eſt qui operatur in nobis & velle & perficere pro
Gratia operatur omnia. bona voluntate. Si quis ſicut augmentum, ita etiam initium fidei, ipſumq́; credulitatis affectum quo in eum credimus qui iuſtificat impium & ad regenerationem ſacri baptiſmatis per-
CAP. XLII. uenimus, non gratiæ donum, id eſt per inſpirationem ſpiritus ſancti corrigentem voluntatem noſtram ab infidelitate
Roma.4. ad fidem, ab impietate ad pietatem, ſed naturaliter nobis in-
Philip.1. eſſe dicit, Apoſtolicis dogmatibus aduerſarius approbatur,
Ibidem. beato Apoſtolo Paulo dicente: Confidimus, quia qui cœpit in vobis bonum opus perficiet vſque in diem Chriſti Ieſu. Et illud: Vobis datum eſt pro Chriſto, non ſolum vt in eum
Ephe.2. credatis, verumetiam vt pro illo patiamini. Et, Gratia ſalui
Gratiæ omnia deberi. facti eſtis per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum eſt. Qui enim fidem qua in Deum credimus dicunt eſſe natu-
CAP. XLIII. ralem, omnes eos qui ab eccleſia Chriſti alieni ſunt, quodam modo fideles eſſe definiunt. Si quis ſine gratia Dei credentibus, volentibus, deſiderantibus, conantibus, ſtudentibus, petentibus, quærentibus, pulſantibus nobis miſericordiam dicit conferri diuinitus, non autem vt credamus, velimus, vel hæc omnia ſicut oportet agere valeamus per infuſionem & inſpirationem ſancti ſpiritus in nobis fieri confitetur: & aut humilitati, aut obedientiæ humanæ ſubiungit gratiæ adiutorium, nec vt obedientes & humiles ſimus ipſius gratiæ donum eſſe
1.Corin.4. conſentit: reſiſtit Apoſtolo dicēti. Quid enim habēs, quod non
1.Corin.15. accepiſti? Et, Gratia Dei ſum id quod ſum. Si quis per natu-
Hominē nihil poſſe ſine deo. ræ vigorem bonum aliquid quod ad ſalutem pertinet vitæ æternæ cogitare vt expedit aut eligere, ſiue ſalutari, id eſt Euangelicæ prædicationi conſentire poſſe confirmat, abſque
CAP. XLIIII. illuminatione & inſpiratione ſpiritus ſancti, qui dat omnibus ſuauitatem in conſentiendo & in credendo veritatem, hæretico fallitur ſpiritu, non intelligens vocem Dei in Euangelio,

dicen

dicentis: Sine me nihil poteſtis facere. Et illud Apoſtoli: Non *Ioan.15.*
quòd idonei ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis, ſed *2.Cor.3.*
ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Si quis alios per miſericor- *Solus deus*
diam, alios vero per liberum arbitrium, quod in omnibus *trahit ho-*
qui de præuaricatione primi hominis nati ſunt conſtat eſſe *minem.*
viciatum, ad gratiam baptiſmi poſſe venire contendit, à recta CAP.
fide probatur alienus. Ille enim non omnium liberum arbi XLV.
trium per peccatum primi hominis aſſerit infirmatum: aut
certe ita læſum putat, vt tamen quidam valeant ſine reuela-
tione Dei miniſterium ſalutis æternæ per ſemetipſos poſſe
conquirere. Quod quàm ſit contrarium ipſe dominus pro- *Ioan.6.*
bat, qui non aliquos ſed neminem ad ſe poſſe venire teſta- *Matt.16.*
tur, niſi quem pater attraxerit. Sicut & Petro dicit: Beatus es
Simon Bariona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed
pater meus qui in cœlis eſt. Et Apoſtolus: Nemo poteſt di-
cere dominus Ieſus niſi in ſpiritu ſancto. Arbitrium volun- *1.Cor.12.*
tatis in primo homine infirmatum, niſi per gratiam baptiſmi *Liberu ar-*
non poteſt reparari. Quod amiſſum niſi à quo potuit dari, non *bitrium.*
poteſt reddi. Vnde veritas dicit: Si vos filius liberauerit, tunc CAP.
verè liberi eritis. Natura humana etiam ſi in illa integri XLVI.
tate in qua eſt condita permaneret, nullo modo ſeipſam crea- *Ioan.8.*
tore ſuo non adiuuante ſeruaret. Vnde cum ſine Dei gratia *Gratia.*
ſalutem non poſſet cuſtodire quam accepit, quo modo ſine CAP.
Dei gratia poterit reparare quod perdidit. Sicut eis qui vo- XLVII.
lentes in lege iuſtificari à gratia exciderunt, veriſsime dicit *An gratia*
Apoſtolus: Si in lege iuſtitia eſt, ergo Chriſtus gratis mor- *ſit natura.*
tuus eſt: ſic eis qui gratiam quam commendat & percipit fides CAP.
Chriſti putant eſſe naturam, veriſsime dicetur: Si per natu- XLVIII.
ram iuſtitia eſt, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt: Iam hic enim *Galat.2.*
erat lex & non iuſtificabat. Iam hic erat & natura, & non iu-
ſtificabat: ideo Chriſtus non gratis mortuus eſt, vt & lex per
illum impleretur qui dixit, Non veni ſoluere legem, ſed im- *Matth.5.*
plere: & natura per Adam perdita per illum repararetur, qui *Luca.19.*
dixit, veniſſe ſe quærere & ſaluare quod perierat. Secundum *Repetitio*
ſupraſcriptas ſanctarum ſcripturarum ſententias, vel anti- *ſuperioru.*
quorum patrum definitiones, hoc Deo propiciante & prædi- CAP.
care debemus & credere, quòd per peccatum primi hominis XLIX.
ita genus humanum ſit inclinatũ, vt nullus poſtea aut diligere
Deum ſicut oportuit, aut credere in Deũ, aut operari propter
Deum quod bonum eſt poſsit, niſi eum gratia miſericordiæ
diuinæ

diuinæ præuenerit. Vnde & Abel iuſto & Noë & Abrahæ & Iſaac & Iacob: omniq; antiquorum ſanctorum multitudini illam præclaram fidem quam in ipſorum laude prædicat Apoſtolus Paulus, non per bonum naturæ, quod prius in Adã datum fuerat, ſed per gratiam Dei credimus fuiſſe collatam. Quam gratiam etiam poſt aduentum domini omnibus qui baptizari deſiderant, non in libero arbitrio haberi ſed Chriſti nouimus ſimul & credimus largitate conferri, ſecundum illud quod iam ſæpe dictum eſt & prædicat Paulus Apoſtolus: Vobis donatum eſt pro Chriſto non ſolum vt in eum credatis, ſed etiam vt pro eo patiamini. Et illud: Deus qui cœpit in vobis bonum opus perficiet vſque in diem domini noſtri. Et illud: Gratia ſalui facti eſtis per fidem, & hoc nõ ex vobis, Dei enim donum eſt. Et quod de ſeipſo ait Apoſtolus: Miſericordiam conſecutus ſum, vt fidelis eſſem. Non dixit quia eram, ſed vt eſſem. Et illud: Quid habes quod non accepiſti? Et illud: Omne datum bonum, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum. Et illud: Nemo habet quicquam niſi illi datum fuerit deſuper. Hoc etiam ſecundum fidem catholicam credimus, quòd poſt acceptam baptiſmi gratiam, omnes baptizati Chriſto auxiliante & cooperante quæ ad ſalutem animæ pertinent poſſunt & debeant ſi fideliter laborare voluerint adimplere. Aliquos vero ad malum diuina poteſtate prædeſtinatos eſſe, non ſolum non credimus, ſed etiam ſi ſunt qui tantum mali credere velint: cum omni deteſtatione illis anathema dicimus. In omni opere bono non nos incipimus & poſtea per Dei miſericordiam adiuuamur, ſed ipſe nullis præcedentibus bonis meritis & fidem & amorem ſui prius inſpirat: vt & baptiſmi ſacramenta fideliter requiramus, & poſt baptiſmum cum ipſius adiutorio ea quæ ſibi ſunt placita implere poſsimus. Vnde manifeſtiſsime credendum eſt, quod & illius latronis quem dominus ad paradiſi patriam reuocauit, & Cornelij Centurionis ad quem angelus domini miſſus eſt: Zachæique qui ipſum dominum ſuſcipere meruit illa tam admirabilis fides non fuerit de natura, ſed diuinæ gratiæ largitate donata. Baptiſma vnum eſt, ſed in eccleſia, vbi vna fides eſt, vbi in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti datur. Et ideo ſi qui apud illos hæreticos baptizati ſunt qui in ſanctæ Trinitatis confeſsione baptizant, & veniunt ad nos, recipiantur quidem vt baptizati, ne ſanctæ Trinita

Hebræ. 11. Philip. 1. Ibidem. Ephe. 2. 1. Cor. 7. 1. Cor. 4. Iacob. 1. Ioan. 3.

Voluntas hominis poſt baptiſmũ. CAP. L.

Initiũ meritorũ vnde. CAP. LI.

Lucæ. 23. Acto. 10. Lucæ. 19.

Qui ſint habẽdi pro baptizatis. CAP. LII.

Trinitatis inuocatio vel confeſsio annulletur: ſed doceantur *Epheſ.4.*
integre & inſtruantur, quo ſenſu ſanctæ Trinitatis myſterium *Matt 28.*
in eccleſia teneatur: & ſi conſentiunt credere vel acquieſcunt *De conſe.*
confiteri, purgati iam fidei integritate confirmentur manus *diſt.4.*
impoſitione. Si vero paruuli ſunt vel hebetes qui doctrinam CAP. II.
non capiant, reſpondeant pro illis qui eos offerunt iuxta no *qui apud.*
men † baptizandi: & ſic manus impoſitione & chriſmate com- † *morem.*
muniti, Euchariſtiæ myſteriis admittãtur. Illos autem qui non
ſanctæ Trinitatis inuocatione apud hæreticos baptizati ſunt,
& veniunt ad nos baptizari debere pronuntiamus, non rebaptizari: Neque enim credendum eſt eos fuiſſe baptizatos, qui
non in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti iuxta regulam à
domino poſitam tincti ſunt: vt ſunt Paulini, Procliani, Borboritæ, Siphori qui nunc vocantur Bonoſiani, Photiniani,
Montani & Manichæi, variáq; impietatis germina: vel cæteræ iſtorum originis ſiue ordinis peſtes, quæ duo principia
ſibi ignota introducunt, vt Cerdon & Marcion: vel contraria,
vt Manichæus: vel tria & Barbara, vt Setianus & Theodoſius:
vel multa, vt Valentinus: vel Chriſtum hominem fuiſſe abſque Deo, vt Cerinthus, Hebion, Artemon & Photinus. Ex
iſtis, inquam, ſi qui ad nos venerint, non requirendum ab eis
vtrum baptizati ſint an non, ſed hoc tantum, ſi credant eccleſiæ fidem, & baptizentur eccleſiaſtico baptiſmate. Quoti *De Eucha*
die Euchariſtiæ communionem percipere nec laudo nec re- *riſtia.*
prehendo. Omnibus tamen dominicis diebus communican- CAP.
dum ſuadeo & hortor ſi tamen mens ſine affectu peccandi LIII.
ſit. Nam habentem adhuc voluntatem peccandi, grauari *de cõſ. diſt.*
magis dico Euchariſtiæ perceptione quàm purificari. Et ideo *2.ca. quoti*
quanuis quis peccato mordeatur, peccandi non habeat de *die.*
cætero voluntatem, & communicaturus ſatisfaciat lachry- *4.ſen. diſt.*
mis & orationibus: & confidens de domini miſeratione, qui *12.cap. in-*
peccata piæ confeſsionis donare conſueuit, accedat ad Eu- *ſtitutũ eſt.*
chariſtiam intrepidus & ſecurus. Sed hoc de illo dico quem
capitalia & mortalia peccata non grauant. Nam quem mortalia crimina poſt baptiſmum commiſſa premunt, hortor
prius publica pœnitentia ſatisfacere, & ita ſacerdotis iuditio reconciliatum communioni ſociari, ſi vult non ad iudicium & condemnationem ſui Euchariſtiam percipere. Sed
& ſecreta ſatisfactione ſolui mortalia crimina non negamus, ſed mutato prius ſeculari habitu, & confeſſo religionis
ſtudio

dorum. Cap. 25. citantur quaedem ex epiſtola Innocentij Romani Pon
tificis, quae eſt ordine. 93. licet verbis aliquot immutatis: multaque e
hinc citantur in decretis Pontificum, & ſententiis Theologorum, ſed
ita tractata, vt ferè ſolent nothi. Nec verba ſunt eadem, & capita
quaedam deſunt in vetuſtis exemplaribus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, LIBER DE DEFINITIONIBVS ORTHOdoxæ ſidei, ſiue Eccleſiaſticis Dogmatibus.

De fide trinitatis. CAP. I.

CREDIMVS vnum eſſe Deum Patrem & Filium & Spiritũ ſanctum. Patrem, eo quòd Filium habeat. Filium, eo quòd Patrem habeat. Spiritũ ſanctum, eo quod ſit ex Patre & Filio procedens, Patri & Filio coęternus. Pater ergo principium deitatis, qui ſicut nunquam fuit non Deus, ita nunquam fuit non Pater, à quo Filius natus, à quo Spiritus ſanctus non natus, quia non eſt Filius, neque ingenitus quia non eſt pater, neque factus, quia non eſt ex nihilo, ſed ex Deo Patre & Deo Filio Deus procedens. Pater æternus eò quòd æternũ habeat Filiũ cuius æternus ſit Pater Filius æternus, eò quod ſit patri coæternus. Spiritus ſanctus æternus eò quod ſit Patri & Filio coęternus. Non confuſa in vna perſona Trinitas, vt Sabellius dicit, neque ſeparata aut diuiſa in natura diuinitas, vt Arrius blaſphemat, ſed alter in perſona Pater, alter in perſona Filius, alter in perſona Spiritus ſanctus. Vnus natura in ſancta Trinitate Deus pater & Filius & Spiritus ſanctus.

1. ſent. diſt. 29. cap. 1. De fide & ſymbolo. cap. 9.

De incarnatione Chriſti. CAP. II.

Non Pater carnem aſſumpſit, neque Spiritus ſan-

ſanctus, ſed Filius tantum: vt qui erat in diuinitate Dei Patris Filius, ipſe fieret in homine hominis matris filius: ne filij nomen ad alterum tranſiret, qui non eſſet æterna natiuitate filius. Dei ergo Filius factus eſt hominis Filius, natus ſecundum veritatem naturæ ex Deo Dei Filius, & ſecundum veritatem naturæ ex homine hominis Filius: vt veritas geniti non adoptione, non appellatione, ſed in vtraque natiuitate Filij nomen naſcendo haberet, & eſſet verus Deus & verus homo vnus Filius. Non ergo duos Chriſtos, neque duos Filios fatemur, ſed Deum & hominem vnum Filium. Quem propterea & vnigenitum dicimus, manentem in duabus ſubſtantijs, ſicut ei naturæ veritas contulit, non confuſis naturis, neque immixtis ſicut Timothiani volunt, ſed ſocietate vnitis. Deus ergo hominem aſſumpſit, homo in Deum tranſiuit, non naturæ verſibilitate, ſicut Apollinariſtæ dicunt, ſed Dei dignatione: vt nec Deus mutaretur in humanam ſubſtantiam aſſumendo hominem, nec homo in diuinam glorificatus in Deum: quia mutatio vel verſibilitas naturæ & diminutionem & abolitionẽ ſubſtantiæ facit. Creditur à nobis ſine confuſione coniuncta ſancta Trinitas, ſine ſeparatione diſtincta. Natus eſt ergo Dei Filius ex homine & non per hominem, id eſt, non ex viri coitu, ſicut Ebion dicit: ſed carnem ex virginis corpore trahens, & non de cœlo ſecum afferens, ſicut Marcion, Origenes, & Eutyches affirmant, Neque in phantaſia, id eſt abſque carne, ſicut Valentinus aſſerit, id eſt, neque putatiuè imaginatum, ſed corpus verum. Non tantum carnem ex carne, ſicut Marcianus, ſed verus Deus ex diuinitate, & verus homo ex carne vnus Filius: in diuinitate verbum Patris & Deus, in homine anima & caro. Anima non abſque ſenſu & ratione, vt Apollinaris, neque caro abſque anima, vt Eunomius: ſed anima cum ratione ſua, & caro † cum ſenſibus ſuis. per quos ſenſus veros in paſsione, & ante paſsionem ſuæ carnis dolores ſuſtinuit. Neque ſic eſt natus ex virgine, vt & diuinitatis initium homo naſcendo acceperit, quaſi antequã naſceretur ex virgine Deus nõ fuerit, ſicut Artemon & Berillus & Marcellus docuerũt, ſed ætern⁹ Deus & homo ex virgine natus eſt. Nihil creatũ aut ſeruiẽs in Trinitate credamus, vt vult Dionyſius fons Arrij: nihil inæquale, vt vult Eunomius, vt Arrius: nihil inæquale gratiæ, vt vult Aetius: nihil

3. ſen. diſ. 1. ca. diligenter.

3. ſen. diſt. 7. cap. Satis diligenter.

† corpus.

Quòd æternus de⁹ ex virgine natus ſit.

CAP. III.

De trinitate perfecta.

CAP. IIII.

anterius poſteriúſve aut minus, vt Arrius: nihil extraneum aut officiale alteri, vt Macedonius: nihil perſuaſione aut ſubreptione inſertum, vt Manichæus: nihil corporeum, vt Melito & Tertullianus: nihil corporaliter effigiatum, vt Anthropomorphitis & Vadianus: nihil ſibi inuiſibile à creaturis, vt Origenes: nihil creaturis viſibile, vt Fortunatus: nihil moribus vel voluntate diuerſum, vt Marcion: nihil ex Trinitatis eſſentia ad creatarum naturam deductum, vt Plato & Tertullianus: nihil officio ſingulare nec alteri communicabile, vt Origenes: nihil confuſum, vt Sabellius: ſed totum perfectum, quia totum ex vno & vnum ex toto: non tamen ſolitarium, vt præſumunt Praxeas & Syluanus, Pentapolitana damnabilis illa doctrina.

De homouſion.
CAP. V.
1. Petri. 1.

Homouſion ergo, id eſt coëſſentialis in diuinitate patri filius, Homouſion patri & filio ſpiritus ſanctus, homouſion Deo & homini vnius Filius, manens Deus in homine ſuo in gloria Patris, deſiderabilis videri ab angelis: ſicut Pater & Spiritus ſanctus adoratur ab angelis & ab omni creatura, non homo factus præter Deum, vel Chri[illegible]s cum Deo, ſicut blaſphemat Neſtorius. ſed homo in Deo & Deus in homine.

De reſurrectione.
CAP. VI.

Erit reſurrectio mortuorum omnium hominum, ſed vna inſimul & ſemel. Non prima iuſtorum, & ſecunda peccatorum, vt fabula eſt ſomniatorum. ſed vna omnium. Et ſi id reſurgere dicitur quod cadit, caro ergo noſtra in veritate reſurgit ſicut in veritate cadit. Et non ſecũdum Origenem [illegible]mutatio corporum erit, id eſt aliud nouum corpus pro carne: ſed eadem caro corruptibilis quæ cadit tam iuſtorum quàm iniuſtorum incorruptibilis reſurget, quæ vel pœnam ſufferre poſsit pro peccatis, vel in gloria æterna manere pro meritis.

Reſurrectio omniũ hominum.
CAP. VII.
Pſal. 15.
Actu. 2.

Omnium enim hominum erit reſurrectio. Si omnium erit, ergo omnes moriuntur, vt mors ab Adam ducta omnibus filiis eius dominetur. Et maneat illud priuilegium in domino quod de eo ſpecialiter dicitur: Non dabis ſanctũ tuũ videre corruptionẽ. Eius enim caro nõ vidit corrupti[illegible]nẽ. Hanc rationẽ maxima patrum turba tradẽte ſuſcepimus. Verũ q[illegible]a ſunt & alij æquè catholici & eruditi viri, qui credunt, a[illegible]ima in corpore manente immutandos ad incorruptionem & immortalitatem eos qui in aduentu domini viui inueni[illegible]i ſunt, & hoc eis reputari pro reſurrectione ex mortuis, quod mortalitatem immutatione deponant, non morte: quolibet quis acquieſcat modo, non eſt hæreticus, niſi ex contentione

hære

hæreticus fiat. Sufficit enim in Eccleſiæ lege carnis reſurre-
ctionem credere futuram de morte. Quod autem dicimus *De iudicio*
in ſymbolo, in aduentu domini viuos ad mortuos iudicandos *viuorũ &*
non ſolum iuſtos & peccatores ſignificari, ſicut Diodorus pu- *mortuorũ*
tat, ſed & viuos eos qui in carne inueniendi ſunt credimus, qui *CAP.*
adhuc morituri creduntur, vel immutandi ſunt, vt alij volunt, *VIII.*
vt ſuſcitati continuo vel reformati cum ante mortuis iudicen
tur. Poſt reſurrectionem & iudicium non credamus reſtitu *Peracto iu-*
tionem futuram, quam Origenes delirat, vt dæmones vel im- *dicio nõ ex*
pij homines poſt tormenta quaſi ſuppliciis expurgati, vel illi *pectãda re*
in angelicam qua creati ſunt redeant dignitatem, vel iſti iu- *ſtitutio.*
ſtorum ſocietati donentur: eò quòd hoc diuinæ conueniat CAP.IX.
pietati, ne quid ex rationalibus pereat creaturis, ſed quolibet
modo ſaluetur. Sed nos credamus ipſi iudici omnium & retri-
butori iuſto, qui dixit: Ibunt impij in ſimplicium æternum, *Matt. 25.*
iuſti autem in vitam æternam, vt percipiant fructum operum
ſuorum. In principio creauit Deus cœlũ & terrã & aquam *Gene.1.*
ex nihilo. Et cum adhuc tenebræ ipſam aquam occultarent, *Creatio mũ-*
& aqua terram abſconderet, facti ſunt angeli & omnes cœle- *di.*
ſtes virtutes, vt non eſſet ocioſa Dei bonitas, ſed haberet in CAP.X
quibus per multa ante ſpacia bonitatem ſuam oſtenderet: &
ita hic viſibilis mundus ex materia quæ à Deo facta fuerat,
factus eſt & ornatus. Nihil incorporeum & inuiſibile natu- *Solus deus*
ra credendum, niſi ſolum Deum, id eſt, Patrem & Filium & *incorporeꝰ.*
Spiritum ſanctum. Qui ideo recte incorporeus creditur, quia CAP.XI.
vbique eſt, & omnia implet atque conſtringit: ideo & inuiſibi *Omnis crea*
lis omnibus creaturis, quia incorporeus eſt. Creatura om- *tura corpo*
nis corporea eſt, angeli & omnes cœleſtes virtutes corporeæ, *rea.*
licet non carne ſubſiſtant. Ex eo autem corporeas eſſe credi- CAP.XII.
mus intellectuales creaturas, quòd localiter circunſcribuntur *Intellectua*
ſicut & anima humana quæ carne clauditur, & dæmones qui *les naturæ*
per ſubſtãtiam angelicæ naturæ ſunt. Immortales eſſe cre- *ĩmortales.*
dimus intellectuales naturas, quia carne carent, nec habent CAP.
quò cadant vt reſurrectione egeant poſt ruinam neceſſaria. XIII.
Animas hominum non eſſe ab initio inter cæteras intelle- *Anima ho*
ctuales naturas, nec ſimul creatas, ſicut Origenes fingit: neq; *minis quo-*
cum corporibus per coitum ſeminãtur ſicut Luciferiani, Cy- *modo cree-*
rillus & aliqui Latinorum præſumptores affirmant, quaſi na- *tur.*
turæ conſequentiam ſeruantes. Sed dicimus creationẽ animæ CAP.
ſolum creatorem omnium noſſe, & corpus tantum per con- XIIII.

iugij copulam ſeminari, Dei vero iudicio coagulari in vulua & compingi atque formari, ac formato iam corpore animam creari & infundi, vt viuat in vtero homo ex anima conſtans & corpore, & egrediatur viuus ex vtero, plenus humana ſubſtantia.

Quòd duæ animæ non ſint in homine. CAP. XV.

Neque duas animas eſſe dicimus, in vno homine, ſicut Iacobus & alij Syrorum ſcribunt, vnam animalem qua animetur corpus, & immixta ſit ſanguini, & alteram ſpiritalem quæ rationem miniſtret: ſed dicimus vnam eſſe eandémque animam in homine, quæ & corpus ſua ſocietate viuificet, & ſemetipſum ſua ratione diſponat, habens in ſeſe libertatem arbitrij, vt in ſuæ ſubſtantiæ eligat cogitatione quod vult.

Anima hominis immortalis. CAP. XVI.

Solum hominem credimus habere animam ſubſtantiuam quæ exuta corpore viuit, & ſenſus ſuos atque ingenia viuaciter tenet. Non cum corpore moritur, ſicut Aratus aſſerit: neque poſt modicum interuallum, ſicut Zenum dicit, quia ſubſtantialiter viuit.

Anima brutorum. CAP. XVII.

Animalium vero animæ non ſunt ſubſtantiuæ, ſed cum carne ipſa carnis viuacitate naſcuntur, & cum carnis morte finiuntur & moriuntur, & ideo nec ratione reguntur, ſicut Plato & Alexander putāt, ſed ad omnia naturæ incitamenta ducuntur.

Infunditur anima. CAP. XVIII.

Anima humana, non cum carne moritur, quia non cum carne, vt ſuperius diximus, ſeminatur, ſed formato in vētre matris corpore, Dei iudicio creatur & infunditur, vt viuat homo intus in vtero, & ſic procedat natiuitate in mundum.

Duæ ſubſtantiæ hominis. CAP. XIX.

Duabus ſubſtantiis tantum conſtat homo, anima & corpore. Anima cum ratione ſua, & corpore cum ſenſibus ſuis. Quos tamen ſenſus abſque animæ ſocietate non mouet corpus. Anima vero & ſine corpore rationale ſuum tenet.

Anima & ſpirit⁹ idē. CAP. XX. *1. Theſ. 5.* *Sapien. 1.*

Non eſt tertius in ſubſtantia hominis ſpiritus, ſicut Didymus contendit, ſed ſpiritus ipſa eſt anima pro ſpiritali natura, vel pro eo quòd ſpiret in corpore ſpiritus appellatur. Anima vero ex eo vocatur, quòd ad viuendum vel ad viuificandum animet corpus. Tertium vero qui ab Apoſtolo cum anima & corpore inducitur ſpiritum, gratiam ſancti ſpiritus eſſe intelligamus, quam orat Apoſtolus vt integra perſeueret in nobis, ne noſtro vicio aut minuatur aut fugetur à nobis, quia ſpiritus ſanctus effugiet fictum.

De libero arbitrio. CAP. XXI. *Gene. 3.* *† perficiēte.*

Libertati arbitrij ſui commiſſus eſt homo ſtatim in prima conditione, vt ſola vigilantia mentis amittente, † etiam in præcepti cuſtodia perſeueraret, ſi vellet in eo quod creatus fuerat permanere. Poſtquam vero ſeductione ſerpentis per Euam

ceci

cecidit, naturæ bonum perdidit, pariter & vigorem arbitrij: non tamen electionem,ne non eſſet ſuum quòd euitaret peccatum, nec merito indulgeretur quòd non arbitrio diluiſſet. Manet itaque ad quærendam ſalutem arbitrij libertas, id eſt rationalis voluntas, ſed admonente prius Deo & inuitante ad ſalutem, vt vel eligat vel ſequatur vel agat occaſione ſalutis, hoc eſt inſpiratione Dei. Vt autem conſequatur quod eligit vel quod ſequitur vel quod occaſione agit, Dei eſſe libere confitemur. Initium ergo ſalutis noſtræ Deo miſerante habemus: vt acquieſcamus ſalutiferæ inſpirationi, noſtræ poteſtatis eſt: vt adipiſcamur,quod acquieſcendo admonitioni cupimus, diuini eſt muneris: vt nõ labamur in adepto ſalutis munere, ſolicitudinis noſtræ eſt & cœleſtis pariter adiutorij: vt labamur, poteſtatis noſtræ eſt & ignauiæ. Non tamẽ ad obtinendam ſine illo, qui quærẽtes facit inuenire,qui pulſantibus aperit,qui petentibus donat. Sicut ergo initium ſalutis noſtræ Deo miſerante & inſpirante habere nos credimus:ita arbitriũ naturæ noſtræ ſequax eſſe diuinæ inſpirationis, libere confitemur. Igitur vt nõ labamur à bono vel naturæ vel meriti,ſolicitudinis noſtræ eſt & cœleſtis pariter adiutorij vt labamur, poteſtatis noſtræ & ignauiæ. *Matth. 7.*

Gratia. CAP. XXII. Firmiſsime credẽdum eſt, in præuaricatione Adæ omnes homines naturalẽ poſsibilitatem & innocẽtiam perdidiſſe: & neminem de profundo illius ruinæ per liberum arbitrium poſſe conſurgere, niſi eum gratia Dei miſerantis erexerit: liberum enim arbitrium ille perpeſſus, dum ſuis inconſultius vtitur bonis, cadens in præuaricationis profunda demerſus eſt. Et nihil quemadmodum exinde ſurgere poſſet inuenit, ſuáque in æternum libertate deceptus, huius ruinæ latuiſſet oppreſſu,niſi eum poſt Chriſti pro ſua gratia reuelaſſet aduentus, qui per nouæ regenerationis purificationem omne præteritum vicium ſui baptiſmatis lauacro purgauit.

Nemo bonus per ſe. CAP. XXIII. Neminem eſſe per ſemetipſum bonum niſi participationem ſui ille donauerit qui ſolus eſt bonus.

Perſeuerãtia in bonis à deo. CAP. XXIIII. Neminem etiam baptiſmatis gratia renouatum idoneum eſſe ad ſuperandas diaboli inſidias & ad vincendas carnis concupiſcẽtias, niſi per quotidianum adiutorium Dei, perſeuerantiam bonæ conuerſationis acceperit.

Liberũ ar- Quod nemo niſi per Chriſtum libero bene vtatur arbitrio idem magiſter in Epiſtola ad Mileuentanum concilium data prædicat,dicens: Aduerte tãdem ô prauiſsimarum mentiũ doctrina,quòd

bitrium. primum hominem ita libertas ipſa decepit, vt dum indulgen-
CAP. tius fræuis eius vtitur, in præuaricationem præſumptione in-
XXV. cideret. Nec ex hac potuit erui, niſi ei prouidentia regenera-
tionis ſtatum priſtinæ libertatis Chriſti domini reformaſſet
Merita. aduentus. Quod omnia ſtudia & omnia opera ac merita
CAP. ſanctorum ad Dei gloriam laudémque referēda ſint. quia ne-
XXVI. mo aliunde ei placeat, niſi ex eo quod ipſe donauerit. In quam
nos ſententiam dirigit beatæ recordationis Papæ Zozimi re-
gularis authoritas, cum ſcribens ad totius orbis Epiſcopos ait:
Nos autem inſtinctu Dei, omnia enim bona ad authorē ſuum
referenda ſunt vnde naſcuntur, ad fratrum & coëpiſcoporum
noſtrorum conſciētiam vniuerſa retulimus. Hunc autem ſer-
monem ſynceriſsimæ veritatis luce radiātem tanto Afri Epi-
ſcopi honore venerati ſunt, vt ita ad eundē virum ſcriberent,
Illud vero quod in literis quas ad vniuerſas prouincias curaſti
eſſe mittendas poſuiſti, dicens: Non tamen inſtinctu Dei, &
cætera. ſic accipimus dictum, vt illos qui contra Dei adiuto-
rium extollunt humani arbitrij libertatem, diſtricto gladio
veritatis velut curſim tranſiens amputares. Quid enim tam
libero feciſti arbitrio, quàm quòd vniuerſa in noſtræ humili-
tatis conſcientiam retuliſtis & tamen inſtinctu Dei factum eſ-
ſe fideliter ſapientérque vidiſti, veraciter fidentérque dixiſti.
Roma. 8. Ideo vtique, quia præparatur voluntas à domino, Et vt boni
Quicquid aliquid agant, paternis inſpirationibus ſuorū ipſe tangat cor-
boni ex deo da filiorum. Quotquot enim ſpiritu Dei aguntur, hi filij Dei
CAP. ſunt, vt nec noſtrum deeſſe ſentiamus arbitrium, & in bonis
XXVII. quibuſque voluntatis humanæ ſingulis motibus, magis illius
Gratia vis. valere non dubitemus auxilium. Ita Deus ex cordibus ho-
CAP. minum, atque in ipſo libero operatur arbitrio, vt ſancta cogi-
XXVIII. tatio, pium conſilium, omniſque motus bonæ voluntatis ex
de conſe. di. Deo ſit: quia per illum aliquid boni poſſumus, ſine quo nihil
4. cap. pla- poſſumus. Quicunque dixerit gratiam Dei qua iuſtifica-
cuit vt mur per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, ad ſolam remiſ
quæcūque ſionem peccatorum valere quæ iam commiſſa ſunt, nō etiam
dixerit. ad adiutorium gratiæ vt non committantur, anathema ſit.
Intelligen- Quiſquis dixerit gratiam Dei per Ieſum Chriſtum pro-
tia ex gra- pter hoc tantum nos adiuuare ad non peccandum, quia per
tia. ipſum nobis reuelatur & aperitur intelligentia mandatorum,
CAP. vt ſciamus quid appetere & quid vitare debeamus, non autem
XXIX. per illam nobis præſtari vt quod faciendū cognouimus etiam

face

facere diligamus atque valeamus, anathema ſit. Obſecrationum quoque ſacerdotalium ſacramenta reſpiciamus, quæ ab Apoſtolis tradita in toto mundo, atque in omni catholica eccleſia vniformiter celebrantur, vt legem credendi, lex ſtatuat ſupplicandi. Cum enim ſanctarum plebiũ præſules mandata ſibimet legatione fungantur apud diuinam clementiam, humani generis agunt cauſam, & tota ſecum Eccleſia congemiſcente poſtulant & precantur, vt infidelibus donetur fides, vt idololatræ ab impietatis ſuæ liberentur erroribus, vt Iudæis ablato cordis velamine, lux veritatis appareat, vt hæretici catholicæ fidei perceptione reſipiſcant, vt ſchiſmatici ſpiritum rediuiuæ charitatis accipiant, vt lapſis pœnitentiæ remedia conferãtur, vt denique catechumenis ad regenerationis ſacramenta perductis, cœleſtis miſericordiæ aula reſeretur. Hæc autem non perfunctoriè neque inaniter à domino peti, rerum ipſarum monſtrat effectus, quãdoquidem ex omni errorum genere plurimos Deus dignatur attrahere, quos erutos de poteſtate tenebrarum trãsferat in regnum filij charitatis ſuæ, & ex vaſis iræ faciat vaſa miſericordiæ. Quod adeo totum diuini operis eſſe ſentitur, vt hæc efficienti Deo gratiarum ſemper actio laudiſque cõfeſsio pro illuminatione talium vel correctione referantur. Illud etiam quod circa baptizandos in vniuerſo mundo ſancta Eccleſia vniformiter agit, non ocioſo contemplamur intuitu. Cum ſiue paruuli, ſiue iuuenes ad regenerationis veniunt ſacramentum, non prius fontem vitæ adeant quàm exorciſmis & exufflationibus clericorum ſpiritus ab eis immundus abigatur: vt tunc vere appareat quando princeps mundi huius mittatur foras, & quo modo prius alligetur fortis & deinceps vaſa eius diripiantur, in poſſeſsionem tranſlata victoris, qui captiuam ducit captiuitatem, & dat dona hominibus. Omnium bonorum affectuum atque operum, & omnium ſtudiorum, omniúmque virtutum quibus ab initio fidei ad Deum tenditur, Deum profitemur authorem. Et non dubitamus ab ipſius gratia omnia hominis merita præueniri, per quem fit vt aliquid boni & velle incipiamus & facere. Quo vtique auxilio & munere Dei non aufertur liberum arbitrium, ſed liberatur, vt de tenebroſo lucidum, de prauo rectum, de languido ſanum, de imprudente ſit prouidum. Tãta enim eſt erga omnes homines bonitas Dei, vt noſtra velit eſſe merita, quæ ſunt ipſius dona,

de cõſe. diſ. 4. ca. quiſquis dixerit.
Preces ſacerdotum.
CAP. XXX.
Exorciſm⁹ & ſufflatio.
CAP. XXXI.
ce conſe. diſt. 4. cap. ſiue paruuli.
Ioan. 12.
Matth. 12.
Pſal. 67.
Gratia liberũ arbitrium.
CAP. XXXII.

& pro iis quæ largitus eſt æterna præmia ſit donaturus. Agit
quippe in nobis vt quod vult & velimus & agamus: nec ocio-
ſa eſſe in nobis patitur quæ exercenda non negligenda donа-
Pſa.102. uit: vt & nos cooperatores ſimus gratiæ Dei, ac ſi quid in no-
Matth.6. bis ex noſtra viderimus remiſsione langueſcere, ad illum ſo-
Adã pri- licite recurramus, qui ſanat omnes languores noſtros, & re-
mo immor dimit de interitu vitam noſtram, & cui quotidie dicimus: Ne
talis. nos inducas in tẽtationem, ſed libera nos à malo. Quicun-
CAP. que dicit Adam primum hominem mortalem factum, ita vt
XXXIII. ſiue peccaret, ſiue non peccaret, moreretur in corpore hoc,
De bapti- id eſt de corpore exiret, non peccati merito, ſed neceſsitate
zandis in- naturæ, anathema ſit. Quicunque paruulos recentes ab
fantulis. vteris matrum baptizandos negat, aut dicit in remiſsionem
CAPVT quidem peccatorum eos baptizari, ſed nihil ex Adam trahe-
XXXIIII. re originalis peccati, quod lauacro regenerationis expietur,
De conſe. vnde ſit conſequens vt in eis forma baptiſmatis in remiſsio-
diſt.4.cap. nem peccatorum non vera, ſed falſa intelligatur, anathema
placuit vt ſit: Quoniam non aliter intelligendum eſt quod ait Apoſto-
quicunque lus: Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, &
Roma.5. per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit: in
quo omnes peccauerunt: niſi quemadmodum Eccleſia catho-
lica vbique diffuſa ſemper intellexit. Propter hanc enim fidei
regulam etiam paruuli qui nihil peccatorum in ſeipſis adhuc
committere potuerunt, ideo in peccatorum remiſsionem ve-
raciter baptizantur, vt in eis regeneratione mundetur, quod
1.Ioan.1. generatione traxerunt. Quod ait ſanctus Ioannes Apoſto-
Omnes ve- lus: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nosipſos ſedu-
rè ſumus cimus, & veritas in nobis non eſt: quiſquis ſic accipiendum pu-
peccatores. tauerit vt dicat propter humilitatẽ non oportere dici nos non
CAP. habere peccatum, non quia veritas eſt, anathema ſit. Sequi-
XXXV. tur enim Apoſtolus & adiungit: Si autem confeſsi fuerimus
peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus, qui remittat nobis pecca-
ta, & mundet nos ab omni iniquitate. Vbi ſatis apparet, hoc
non tantum humiliter, ſed etiam veraciter dici. Poterat enim
Apoſtolus dicere: Si dixerimus, non habemus peccatum, noſ-
ipſos extollimus, & humilitas in nobis non eſt. Sed cum ait:
Noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt: ſatis oſten-
dit eum qui dixerit ſe non habere peccatum, non verum lo-
Matth.6. qui, ſed falſum. Quicunque dixerit in oratione dominica
Omnibus ideo dicere ſanctos: Dimitte nobis debita noſtra, vt non pro
ſeip

ſeipſis hoc dicant, quia non eſt eis iam neceſſaria iſta petitio, *orandū pro*
ſed pro aliis qui ſunt in ſuo populo peccatores: & ideo non *dimittēdo*
dicere vnumquenque ſanctorum, Dimitte mihi debita mea, *peccatu.*
ſed dimitte nobis debita noſtra, vt hoc pro aliis potius quàm CAP.
pro ſe iuſtus petere intelligatur: anathema ſit. Sanctus enim XXXVI.
& iuſtus erat Apoſtolus Iacobus, cum dicebat: In multis enim
offendimus omnes. Nam quare additum eſt, omnes, niſi vt *Iacobi.3.*
iſta ſententia conuenerit Pſalmo vbi legitur: Ne intres in iu-
dicium cum ſeruo tuo, quoniam non iuſtificabitur in con- *Pſal.142.*
ſpectu tuo omnis viuens? Et in oratione ſapientiſsimi Salomo-
nis: Non eſt homo qui non peccet. Et in libro ſancti Iob: In *Ecclēs.7.*
manu omnis hominis ſignat, vt ſciat omnis homo infirmita- *Iob.37.*
tem ſuam. Vnde etiam Daniel ſanctus & iuſtus, cum in ora-
tione pluraliter diceret. Peccauimus, iniquitatem fecimus. & *Daniel.9.*
cætera quæ ibi veraciter & humiliter confitetur, ne putaretur
quemadmodum quidam ſentiunt, hoc non de ſuis, ſed de po-
puli ſui dixiſſe peccatis: poſtea dixit, Cum orarem & confite- *Ibidem.*
rer peccata mea, & peccata populi mei domino Deo meo:
noluit dicere peccata noſtra, ſed, populi ſui dixit, & ſua: quo-
niam futuros iſtos qui tam male intelligerent tanquam Pro- *Matth.6.*
pheta præuidit. Quicunque ipſa verba dominicæ oratio- *Dimittun-*
nis, vbi dicimus, Dimitte nobis debita noſtra: ita volunt à ſan- *tur debita*
ctis dici, vt humiliter non veraciter hoc dicatur: anathema *etiā ſanctis*
ſit. Quis enim ferat orantem, non hominibus ſed ipſi domino CAP.
mentientem, qui labiis ſibi dicit dimitti velle, & corde dicit XXXVII.
quæ ſibi dimittantur debita non habere? Si quis per offen- *Lapſus*
ſam præuaricationis Adæ non totum, id eſt ſecundum corpus *Adæ.*
& animam in deterius dicit hominem commutatum, ſed ani- CAP.
mæ libertate illæſa durante corpus tantummodo corruptio- XXXVIII.
ni credit obnoxium, Pelagij errore deceptus aduerſatur ſcri- *Ezech.18.*
pturæ dicenti: Anima quę peccauerit, ipſa morietur. Et Neſci- *Roma.6.*
tis, quoniam cui obeditis, & à quo quis ſuperatur eius ſeruus *2 Pet.2.*
adiicitur? Si quis ſoli Adæ præuaricationem ſuam, non *Peccatum*
etiam eius propagini aſſerit nocuiſſe, aut certe mortē tantum *Adæ in po*
corporis quæ pœna peccati eſt, non autem & peccatum quod *ſteros.*
mors eſt animæ per vnum hominem in omne genus huma- CAP.
num trāſiſſe teſtatur, iniuſtitiā Deo dabit, cōtradicens Apoſto XXXIX.
lo dicenti: Per vnū hominem peccatum intrauit in mundum, *Roma.5.*
& per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, *Gratia.*
in quo omnes homines peccauerunt. Si quis inuocatione CAP. XL.
huma

humana gratiam Dei dicit poſſe conferri, non autem ipſam gratiam facere vt inuocetur à nobis, contradicit Eſaiæ prophetæ, vel Apoſtolo idem dicenti: Inuentus ſum à non quærentibus me, palam apparui iis qui me non interrogabant.

Eſa.65.

Roma.10.

Voluntas bona à deo.

CAP. XLI.

Si quis vt à peccato purgemur voluntatem noſtram Deum expectare contendit, non autem vt etiam purgari velimus per ſancti ſpiritus infuſionem & operationem in nobis fieri confitetur, reſiſtit ipſi ſpiritui ſancto per Salomonem dicenti: Præparatur volūtas à domino. Et Apoſtolo ſalubriter prædicanti: Deus eſt qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate.

Philip.2.

Gratia operatur omnia.

CAP. XLII.

Si quis ſicut augmentum, ita etiam initium fidei, ipſumq; credulitatis affectum quo in eum credimus qui iuſtificat impium & ad regenerationem ſacri baptiſmatis peruenimus, non gratiæ donum, id eſt per inſpirationem ſpiritus ſancti corrigentem voluntatem noſtram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, ſed naturaliter nobis ineſſe dicit, Apoſtolicis dogmatibus aduerſarius approbatur, beato Apoſtolo Paulo dicente: Confidimus, quia qui cœpit in vobis bonum opus perficiet vſque in diem Chriſti Ieſu. Et illud: Vobis datum eſt pro Chriſto, non ſolum vt in eum credatis, verumetiam vt pro illo patiamini. Et, Gratia ſalui facti eſtis per fidem, & hoc non ex vobis, Dei enim donum eſt. Qui enim fidem qua in Deum credimus dicunt eſſe naturalem, omnes eos qui ab eccleſia Chriſti alieni ſunt, quodam modo fideles eſſe definiunt.

Roma.4.

Philip.1.

Ibidem.

Ephe.2.

Gratiæ omnia deberi.

CAP. XLIII.

Si quis ſine gratia Dei credentibus, volentibus, deſiderantibus, conantibus, ſtudentibus, petentibus, quærentibus, pulſantibus nobis miſericordiam dicit conferri diuinitus, non autem vt credamus, velimus, vel hæc omnia ſicut oportet agere valeamus per infuſionem & inſpirationem ſancti ſpiritus in nobis fieri confitetur: & aut humilitati, aut obedientiæ humanæ ſubiungit gratiæ adiutorium, nec vt obedientes & humiles ſimus ipſius gratiæ donum eſſe conſentit: reſiſtit Apoſtolo dicēti. Quid enim habēs, quod non accepiſti? Et, Gratia Dei ſum id quod ſum.

1.Corin.4.

1.Corin.15.

Hominē nihil poſſe ſine deo.

CAP. XLIIII.

Si quis per naturæ vigorem bonum aliquid quod ad ſalutem pertinet vitæ æternæ cogitare vt expedit aut eligere, ſiue ſalutari, id eſt Euangelicæ prædicationi conſentire poſſe confirmat, abſque illuminatione & inſpiratione ſpiritus ſancti, qui dat omnibus ſuauitatem in conſentiendo & in credendo veritatem, hæretico fallitur ſpiritu, non intelligens vocem Dei in Euangelio, dicen

dicentis:Sine me nihil poteſtis facere. Et illud Apoſtoli: Non *Ioan.15.*
quòd idonei ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis,ſed *2.Cor.3.*
ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Si quis alios per miſericor- *Solus deus*
diam, alios vero per liberum arbitrium, quod in omnibus *trahit ho-*
qui de præuaricatione primi hominis nati ſunt conſtat eſſe *minem.*
viciatum,ad gratiam baptiſmi poſſe venire contendit, à recta CAP.
fide probatur alienus. Ille enim non omnium liberum arbi XLV.
trium per peccatum primi hominis aſſerit infirmatum: aut
certe ita læſum putat, vt tamen quidam valeant ſine reuela-
tione Dei miniſterium ſalutis æternæ per ſemetipſos poſſe
conquirere. Quod quàm ſit contrarium ipſe dominus pro- *Ioan.6.*
bat, qui non aliquos ſed neminem ad ſe poſſe venire teſta- *Matt.16.*
tur,niſi quem pater attraxerit. Sicut & Petro dicit: Beatus es
Simon Bariona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi, ſed
pater meus qui in cœlis eſt. Et Apoſtolus: Nemo poteſt di-
cere dominus Ieſus niſi in ſpiritu ſancto. Arbitrium volun- *1.Cor.12.*
tatis in primo homine infirmatum,niſi per gratiam baptiſmi *Liberu ar-*
non poteſt reparari.Quod amiſſum niſi à quo potuit dari,non *bitrium.*
poteſt reddi.Vnde veritas dicit: Si vos filius liberauerit tunc CAP.
verè liberi eritis. Natura humana etiam ſi in illa integri XLVI.
tate in qua eſt condita permaneret,nullo modo ſeipſam crea- *Ioan.8.*
tore ſuo non adiuuante ſeruaret. Vnde cum ſine Dei gratia *Gratia.*
ſalutem non poſſet cuſtodire quam accepit, quo modo ſine CAP.
Dei gratia poterit reparare quod perdidit. Sicut eis qui vo- XLVII.
lentes in lege iuſtificari à gratia exciderunt, veriſsime dicit *An gratia*
Apoſtolus: Si in lege iuſtitia eſt, ergo Chriſtus gratis mor- *ſit natura.*
tuus eſt:ſic eis qui gratiam quam commendat & percipit fides CAP.
Chriſti putant eſſe naturam, veriſsime dicetur: Si per natu- XLVIII.
ram iuſtitia eſt,ergo gratis Chriſtus mortuus eſt:Iam hic enim *Galat.2.*
erat lex & non iuſtificabat. Iam hic erat & natura, & non iu-
ſtificabat:ideo Chriſtus non gratis mortuus eſt, vt & lex per
illum impleretur qui dixit, Non veni ſoluere legem, ſed im- *Matth.5.*
plere:& natura per Adam perdita per illum repararetur, qui *Lucæ.19.*
dixit,veniſſe ſe quærere & ſaluare quod perierat. Secundum *Repetitio*
ſupraſcriptas ſanctarum ſcripturarum ſententias, vel anti- *ſuperiorũ.*
quorum patrum definitiones, hoc Deo propiciante & prædi- CAP.
care debemus & credere, quòd per peccatum primi hominis XLIX.
ita genus humanum ſit inclinatũ,vt nullus poſtea aut diligere
Deum ſicut oportuit,aut credere in Deũ, aut operari propter
Deum quod bonum eſt poſsit, niſi eum gratia miſericordiæ

diuinæ

Trinitatis inuocatio vel confeſsio annulletur: ſed doceantur integre & inſtruantur, quo ſenſu ſanctæ Trinitatis myſterium in eccleſia teneatur: & ſi conſentiunt credere vel acquieſcunt confiteri, purgati iam fidei integritate confirmentur manus impoſitione. Si vero paruuli ſunt vel hebetes qui doctrinam non capiant, reſpondeant pro illis qui eos offerunt iuxta no men† baptizandi: & ſic manus impoſitione & chriſmate communiti, Euchariſtiæ myſteriis admittātur. Illos autem qui non ſanctæ Trinitatis inuocatione apud hæreticos baptizati ſunt, & veniunt ad nos, baptizari debere pronuntiamus, non rebaptizari: Neque enim credendum eſt eos fuiſſe baptizatos, qui non in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti iuxta regulam à domino poſitam tincti ſunt: vt ſunt Paulini, Prociliani, Borboritæ, Siphori qui nunc vocantur Bonoſiani, Photiniani, Montani & Manichæi, variáq. impietatis germina: vel cæteræ iſtorum originis ſiue ordinis peſtes, quæ duo principia ſibi ignota introducunt, vt Cerdon & Marcion: vel contraria, vt Manichæus: vel tria & Barbara, vt Setianus & Theodoſius: vel multa, vt Valentinus: vel Chriſtum hominem ſuiſſe abſque Deo, vt Cerinthus, Hebion, Artemon & Photinus. Ex iſtis, inquam, ſi qui ad nos venerint, non requirendum ab eis vtrum baptizati ſint an non, ſed hoc tantum, ſi credant eccleſiæ fidem, & baptizentur eccleſiaſtico baptiſmate. Quotidie Euchariſtiæ communionem percipere nec laudo nec reprehendo. Omnibus tamen dominicis diebus communicandum ſuadeo & hortor ſi tamen mens ſine affectu peccandi ſit. Nam habentem adhuc voluntatem peccandi, grauari magis dico Euchariſtiæ perceptione quàm purificari. Et ideo quanuis quis peccato mordeatur, peccandi non habeat de cætero voluntatem, & communicaturus ſatisfaciat lachrymis & orationibus: & confidens de domini miſeratione, qui peccata piæ confeſsionis donare conſueuit, accedat ad Euchariſtiam intrepidus & ſecurus. Sed hoc de illo dico quem capitalia & mortalia peccata non grauant. Nam quem mortalia crimina poſt baptiſmum commiſſa premunt, hortor prius publica pœnitentia ſatisfacere, & ita ſacerdotis iudicio reconciliatum communioni ſociari, ſi vult non ad iudicium & condemnationem ſui Euchariſtiam percipere. Sed & ſecreta ſatisfactione ſolui mortalia crimina non negamus, ſed mutato prius ſeculari habitu, & confeſſo religionis ſtudio

Ephe.4. Matt.28. De conſe. diſt.4.

CAP. II.

qui apud. † *morem.*

De Euchariſtia.

CAP. LIII.

de cōſ. diſt. 2. ca. quoti die. 4. ſen. diſt. 12. cap. inſtitutū eſt.

ſtudio per vitæ correctionem, & iugi immo perpetuo Iuſtu miſerante Deo, ita duntaxat, vt contraria pro iis quæ pœnitet agit, & Euchariſtiam omnibus dominicis diebus ſupplex & ſubmiſſus vſque ad mortem percipiat.

De pœnitẽtia. CAP. LIIII. *4.ſen.diſt. 14.cap.1. Et di.15.c. Hu reſpondeti.*

Pœnitentia vera, eſt pœnitenda non admittere, & admiſſa deflere. Satisfactio pœnitentiæ, eſt cauſas peccatorum excidere, nec earum ſuggeſtionibus aditum indulgere.

De diuinis promiſsionibus. CAP. LV.

In diuinis promiſsionibus nihil terrenum vel tranſitorium expectemus ſicut Militani ſperant. Non nuptiarum copulam ſicut Cerinthus & Marcion delirant. Non quod ad cibum vel ad potum pertinet, ſicut Papiæ, authore Hirenæo, & Tertullianus & Lactantius acquieſcunt. Neque poſt mille annos poſt reſurrectionem regnum Chriſti in terra futurum, & ſanctos cum illo in delitiis regnaturos ſperemus, ſicut Nepos docuit, qui primam iuſtorum reſurrectionem, & ſecundam impiorum confinxit. Et inter has duas mortuorum reſurrectiones, gẽtes ignorantes Deum in angulis terrarum in carne ſeruandas. Quæ poſt mille annos regni in terra iuſtorum, inſtigante diabolo mouendæ ſunt ad pugnam contra iuſtos regnantes: & domino pro iuſtis pugnante imbre igneo compeſcendas: atque ita mortuas, cum cæteris in impietate antè mortuis ad æterna ſupplicia in incorruptibili carne reſuſcitandas.

Quòd nullus ſaluetur niſi deo authore. CAP. LVI.

Nullum credimus ad ſalutem niſi Deo inuitante venire. Nullum inuitatum ſalutem ſuam niſi Deo auxiliante operari. Nullum niſi orantem auxilium promereri. Nullum Dei voluntate perire, ſed per ſeipſum pro electione arbitrij, ne ingenuitatis libertas atque poteſtas ſemel homini attributa ad ſeruilem cogatur neceſſitatem.

Quod malum nõ ſit à deo. CAP. LVII. *2.ſen.diſt. 35.cap.quo ɛ rea.*

Malum vel malitia non eſt à Deo creata, ſed à diabolo inuenta, quia & ipſe bonus à Deo creatus eſt. Sed quia libero arbitrio vtpote rationalis creatura à Deo commiſſus eſt, & cogitandi acceperat facultatem, ſcientiam boni vertit ad malum: & multa cogitando factus eſt inuentor mali. & quod in ſe perdiderat, inuidit in aliis: nec contentus ſolus perire, ſuaſit aliis, vt qui eſſet ſuę malitiæ inuentor, fieret & aliorum author: & ex eo malum vel malitia percurrit in cæteras rationales creaturas.

Nihil non mutabile præter deũ. CAP. LVIII.

Vnde cognoſcimus nihil eſſe natura immutabile, niſi ſolum Deum patrem & filium & ſpiritum ſanctum, qui mutari non poteſt à bono, quia natura poſſidet bonum, nec poteſt aliud quid eſſe quàm bonum.

Stabilitas

Angeli vero qui in illa qua creati ſunt beatitudine perſeuerant, non

non natura poſsident bonum vt non mutarentur cum cæte- *in angelis.*
ris, ſed arbitrij ſeruantes bonam voluntatem, & bonum con C A P.
ditionis, & fidem ſuo domino. Propter quod & merito ab ip- L I X.
ſo domino ſancti angeli vocantur, quòd tenuerunt arbitrij
ſanctitatem, nec ſociorum exemplo deuiauerunt à bono.

Fides vera quæ eſt catholica omnium creaturarum ſiue ſpi *Natura ni*
ritalium ſiue corporalium bonam confitetur ſubſtantiam, & *hil eſt malũ*
mali nullam eſſe naturam: quia Deus qui vniuerſitatis eſt con CAP. LX.
ditor, nihil non bonum fecit. Vnde & diabolus bonus eſſet,
ſi in eo quod factus eſt permaneret. Sed quia naturali excel-
lentia male vſus eſt, & in veritate non ſtetit, non in contra-
riam ſubſtantiam tranſiit, ſed à ſummo bono cui debuit ad-
hęrere, diſceſsit. Virtutes angelicæ quæ in diuino amore fi- *Ioan. 8.*
xæ perſtiterunt lapſis ſuperbientibus angelis, hoc munere re
tributionis acceperunt, vt nulla iam rubigine ſurripientis cul- *Fœlicitas*
pæ mordeantur: vt & in contemplatione conditoris ſine fœ- *angelorũ.*
licitatis fine permaneant, & in hoc ſic conditæ æterna ſtabi C A P.
litate ſubſiſtãt. Tales creati ſunt angeli, vt ſi vellent in bea- L X I.
titudinis luce perſiſterent. Si autem vellent, etiam labi potuiſ- *Libera vo-*
ſent. Vnde & Satan cum ſequentibus legionibus cecidit. Sed *luntas an-*
poſt eius lapſum ita confirmati ſunt angeli qui perſtiterunt, *gelorum.*
vt cadere omnino non poſſent, quia ne omnino iam caderẽt, C A P.
virtutem incommutabilitatis acceperunt. Bonæ ſunt nup- L X I I.
tiæ, ſed cauſa filiorum & compeſcendæ fornicationis obten- *Nuptiæ.*
tu. Melior eſt continentia, ſed non ſibi ſufficit ad beatitudi- C A P.
nem ſi pro ſolo amore pudicitiæ retinetur, ſed ſi & cum affe- L X I I I.
ctu cauſa vacãdi domino eligatur, alioquin diuortium magis *Continẽtia.*
coniugi videbitur eſſe, quàm appetitio caſtitatis. Virgini- C A P.
tas vtroque bono præcelſior eſt, quia & naturam vincit & pu- L X I I I I
gnam. Naturam, corporis integritate: pugnam, pace caſtimo *Virginitas.*
niæ, quæ pro ſolo amore pudicitiæ in pace eſt. Bonum eſt L X V.
cibum cum gratiarum actione ſumere, & quicquid Deus præ- *Ciborũ dele*
cepit edendum eſt. Abſtinere autem ab aliquibus non quaſi à *ctus.*
malis, ſed quaſi non neceſſariis, non eſt malum. Moderari ve- C A P.
ro vſum pro neceſsitate & tempore, proprie Chriſtianorum L X V I.
eſt. Malas vero dicere nuptias vel fornicationi comparan *Nuptiæ &*
das aut ſtupro: cibos quoque credere malos, vel malitias cau *cibus.*
ſare percipientibus, non eſt Chriſtianorum, ſed proprie Hie- C A P.
rachitarum & Manichæorum. Sacratæ vero virginitati nu- L X V I I.
ptias coæquare, aut pro amore caſtigandi corporis, abſtinen- *Merita ex*

Beatã virginem ſemper fuiſſe virginem.

tibus à vino vel carnibus nil credere meriti accreſcere, non hoc Chriſtiani, ſed Iouiniani eſt. Integra fide credendũ eſt, beatam Mariam Dei Chriſti matrem, & virginem concepiſſe, & virginem genuiſſe, & poſt partum virginem permanſiſſe. Nec eſt blaſphemiæ Heluidij acquieſcendum qui dixit, Fuit virgo ante partum, non virgo poſt partum.

CAP. LXIX. De elementis mundi.

Elementa, id eſt cœlum & terram non credamus abolenda per ignem, ſed in melius commutanda, figuram quoque mundi, id eſt imaginem, non ſubſtantiam tranſituram.

CAP. LXX. Matt. 19. De facultatibus erogandis.

Bonum eſt facultates cum diſpenſatione pauperibus erogare. Melius eſt pro intentione ſequendi dominum in ſimul donare, & abſolutum ſolicitudine cum Chriſto egere.

CAP. LXXI. Impedimẽta clericatus.

Maritum duarum poſt baptiſmum matronarum clericum non ordinãdum. Neque eum qui vnam quidem, ſed concubinam non matronam habuit: Nec illum qui viduam, aut repudiatam, vel meretricem in matrimonio ſumpſit. Neque eum qui ſemetipſum quolibet corporis ſui membro indignatione aliqua vel iuſto iniuſtóve timore ſuperatus truncauerit. Neque illum qui vſuras accepiſſe conuincitur, aut in ſcena luſiſſe dinoſcitur. Neque eum qui publica pœnitẽtia mortalia crimina deflet. Neque illum qui aliquando in furiam verſus inſaniuit, vel afflictione diaboli vexatus eſt. Nec eum qui per ambitionẽ ad imitationem Simonis magi pecuniam offert.

CAP. LXXII. Diſ. 50. c. ex pœnitentibus. Acts. 8. De reliquiis ſanctorum.

Sanctorũ corpora & præcipue beatorum martyrum reliquias, ac ſi Chriſti membra ſynceriſsime honoranda, & baſilicas eorum nominibus appellatas velut loca ſancta diuino cultui mancipata, affectu piiſsimo & deuotione fideliſsima adeundas credimus. Si quis contra hanc ſententiam venerit non Chriſtianus, ſed Eunomianus & Vigilantianus creditur.

CAP. LXXIII. De catechumenis de ſanctis & martyrib' non baptizatis.

Baptizatis tantũ iter eſſe ſalutis credimus. Nullum catechumenum, quamuis in bonis operibus defunctũ vitam æternã habere credimus, excepto martyrio vbi tota baptiſmi ſacramenta complentur. Baptizandus confitetur fidem ſuam coram ſacerdote, & interrogatus reſpondet: hoc & martyr coram perſecutore facit, qui & confitetur fidem ſuam, & interrogatus reſpondet. Ille poſt confeſsionem vel aſpergitur aqua vel intingitur: & hic vel aſpergitur ſanguine, vel contingitur igne.

CAP. LXXIIII. de conſ. di. 4. ca. Catechumenũ.

Ille manus impoſitione pontificis accipit Spiritum ſanctum: hic habitaculum efficitur Spiritus ſancti, dum non eſt ipſe qui loquitur, ſed Spiritus Patris qui loquitur in illo. Ille communicat Euchariſtiæ in

comme

commemoratione mortis domini: hic ipſi Chriſto commoritur. Ille confitetur ſe mundi actibus renunciaturum: hic ipſi renunciat vitæ. Illi peccata omnia dimittuntur: in iſto extinguuntur. In Euchariſtia non debet pura aqua offerri, vt quidam ſobrietatis falluntur imagine, ſed vinum cum aqua mixtum: quia & vinum fuit in redemptionis noſtræ myſterio, cum dixit, Non bibam amodo de hoc genimine vitis: & aqua mixtum, non quod poſt cœnam dabatur, ſed quod de latere eius lancea perfoſſo aqua cum ſanguine egreſſa, vinũ de vera eius carnis vite cum aqua expreſſum oſtenditur. Bona eſt caro noſtra & valde bona, vtpote à bono ſolo Deo condita, & non eſt mala, vt volunt Sethianus & Ophianus & Patricianus: nec mali cauſa, vt docuit Florianus: nec ex malo & bono compacta, vt Manichæus blaſphemat. Sed cum ſit creatione bona, arbitrio animæ efficitur nobis vel bona vel mala non immutatione ſubſtantiæ, ſed executionis mercede. Ipſa enim eſt quæ ſtabit ante tribunal Chriſti, in quo perferat anima propria corporis prout geſsit ſiue bonum ſiue malum. In reſurrectione ex mortuis ſexus forma non mutabitur, ſed vir mortuus reſurget in forma viri, & fœmina in forma fœminæ. Carens tamen ſexuum in hac vita conditione, non ſpecie naturali, ne non ſit vera reſurrectio ſi non id reſurget quod cadit. Ante paſsionem domini omnes animæ ſanctorum in inferno ſub debito præuaricationis Adæ tenebantur, donec authoritate domini per indebitam eius mortem à ſeruili conditione liberarentur. Poſt aſcenſionem domini ad cœlos, omnium ſanctorum animæ cum Chriſto ſunt, & exeuntes de corpore ad Chriſtum vadunt, expectantes reſurrectionẽ corporis ſui, vt ad integram & perpetuam beatitudinem cum ipſo pariter immutentur: ſicut & peccatorũ animæ in inferno ſub timore poſitæ, expectant reſurrectionem ſui corporis, vt cum ipſo ad pœnam detrudantur æternam. Pœnitentia aboleri peccata indubitanter credimus etiam ſi in vltimo vitæ ſpiritu admiſſorum pœniteat, & publica * lamẽtatione peccata prodantur, quia propoſitum Dei, quo decreuit ſaluare quod perierat, ſtat immobile: & ideo quia voluntas eius non mutatur, ſiue emendatione vitæ ſi tẽpus conceditur, ſiue ſupplici * confeſsione ſi continuo vita exceditur, venia peccatorum fideliter præſumatur ab illo, qui non vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur à perditione pœnitendo, & ſaluatus miſera-

Ft. 4. ſent. diſt. 4. cap. His autem. Matt. 10.

Qualiter Euchariſtia offeratur. CAP. LXXV.

Matt. 26. Ioan. 16.

De humana carne. CAP. LXXVI.

2. Corin. 5.

Reſurrectio. CAP. LXXVII.

Animæ sãctorũ ante paſsionem. CAP. LXXVIII.

Animæ sãctorum poſt aſcenſionẽ. CAP. LXXIX.

De peccatorũ venia. CAP. LXXX.

**aliàs ſupplici.*

Luce. 19.

**al. publica.*

Ezech. 18. & 33.

 tione *Quod di-*

bolũ lateãt cogitatio-nes. tione domini viuat. Si quis aliter de iuſtiſsima Dei pietate ſentit, non Chriſtianus, ſed Nouatianus eſt.

CAP. LXXXI. Internas animę cogitationes diabolum non videre certi ſumus, ſed motibus eas corporis ab illo & affectionum indiciis colligi experimento didicimus. Secreta autem cordis, ſolus ille nouit ad quem dicitur, Tu ſolus noſti corda filiorum hominum.

Cogitatio-nes. CAP. LXXXII. Non omnes malæ cogitationes noſtræ ſemper diaboli inſtinctu excitantur, ſed aliquotiens ex noſtri arbitrij motu emergunt. Bonæ autem cogitationes ſemper à Deo ſunt.

2. Paral. 6 *Dæmones quo modo occupãt homines.* Dæmones per energicam operationem non credimus ſubſtantialiter illabi animæ, ſed applicatione & oppreſsione vniri. Illabi autem menti illi ſoli poſsibile eſt qui creauit, qui natura ſubſiſtens incorporeus, capabilis eſt ſuæ facturæ.

CAP. LXXXIII. *1. ſen di. 8. cap. Illud.* *De ſignis & virtutibus.* Signa & prodigia & ſanitates etiam peccatores in nomine domini facere ab ipſo Deo didicimus, & cum alios hac pręſumptione iuuent, ſibi per ambitionem humanæ gloriæ nocent: quia gloriantur in dato falſo, non meritis debito.

CAP. LXXXIIII. *Matth. 7.* *Quod nullus ſignis ſanctus fit.* Signis & prodigiis clarum poſſe fieri Chriſtianum, non tamen ſanctum, ſi intemperatis & aſperis moribus agat: temperatis autem & placidis moribus etiam abſque ſignorum efficacia, & ſanctum & perfectum & Dei hominem fieri recte credimus.

CAP. LXXXV. *Sãcti quoque peccatores.* Nullus ſanctus & iuſtus caret peccato, nec tamen ex hoc deſinit eſſe iuſtus vel ſanctus cum affectu teneat ſanctitatem. Non enim naturæ humanæ viribus, ſed propoſiti adiumento per Dei gratiam acquirimus ſanctitatem. Et ideo veraciter ſe omnes ſancti pronuntiant peccatores, quia in veritate habent quod plangant, & ſi non reprehenſione conſcientiæ, certe mobilitate & mutabilitate præuaricatricis naturæ.

CAP. LXXXVI. *Paſcha.* Paſcha, id eſt dominicæ reſurrectionis ſolennitas, ante tranſgreſſum vernalis æquinoctij & quartædecimæ lunæ perfectionem, nõ poteſt celebrari in eodem menſe natæ.

CAP. LXXXVII. *Imago dei anima.* Propter nouellos legiſlatores, qui ideo animam tantum ad imaginem Dei creatam dicunt, vt quia Deus incoporeus recte creditur. etiam incorporea anima eſſe credatur, libere confitemur, imaginem in æternitate, ſimilitudinem in moribus inueniri.

CAP. LXXXVIII

DESI

~~DESIDERII ERASMI ROTERO-~~ ~~dami cenſura~~ in librum, de fide ad Petrum.

NEc hunc librum eſſe Auguſtini in primis arguit ipſa phraſis, primum abiectior quàm eſt illius, ad hoc impurior. Nec enim ille vnquam dixiſſet pergere Hieroſolymam, pro eo quod eſt proficiſci Et toties hic repetitur, firmiſsime tene & nullatenus dubites, non ſimplici vicio Latinitatis. Accedit, quod huius operis, quum ſit iuſtum volumen, non meminit in Retractationibus, & tamen nec epiſtola videri poteſt, nec popularis tractatus. Preterea toties hic iteratur, infantes qui circa baptiſmum hinc deceſſerint, æternis ignibus cruciandos: quod aliàs apud Auguſtinum nuſquam legi, licet pœnæ, damnationis & interitus vocabulis vtatur frequenter. Nam damnatus dicitur & qui damno afficitur, & perire qui ſalutem illam beatam non aſſequitur. Poſtremo ſic exordiens loquitur, quaſi Syria ſit magis obnoxia hæreticis quàm Africa, quum in Africa præter illas communes hæreſeis, regnarent etiam Manichei, Donatiani, Circuncelliones & Pelagiani. Videtur & hoc opus collectum ex Auguſtini lucubrationibus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS, EPISCOPI LIBER VNVS DE FIDE AD PETRVM DIACONVM.

PROLOGVS.

EPISTOLAM fili Petre tuæ charitatis accepi. In qua te ſignificaſti velle Hieroſolymam pergere, & poſtulaſti te literis noſtris inſtrui, quam debeas in illis partibus veræ fidei regulam tenere, vt nullius tibi poſsit ſenſus hære-

ticæ ſubrepere falſitatis. Gaudeo quidem quòd pro fide vera ſine vllo perfidiæ vitio cuſtodienda ſolicitudinem geris, ſine qua nulla poteſt prodeſſe, immo nec eſſe conuerſio. Apoſtolica quippe dicit authoritas, quia ſine fide impoſsibile eſt placere Deo. Fides nanque eſt bonorum omnium fundamentum. Fides eſt humanæ ſalutis initium. Sine hac fide nemo ad Filiorum Dei numerum poteſt peruenire, quia ſine ipſa nec in hoc ſeculo quiſquam iuſtificationis gratiam conſequitur, nec in futuro vitam poſsidebit æternam. Et ſi quis hic non ambulauerit per fidem, non perueniet ad ſpem. Sine fide omnis labor hominis vacuus eſt. Tale quippe eſt, vt ſine vera fide quiſque velit Deo per contemptum ſeculi placere: quale ſi quiſquam tendens ad patriam, in qua ſe ſcit beatè eſſe victurum, relinquat itineris rectitudinem, & improuidus ſectetur errorem: quo non ad beatam ciuitatem perueniat, ſed in præcipitium cadat, vbi non gaudium peruenienti detur, ſed cadenti interitus inferatur. Veruntamen vt de fide ſufficiens ſermo promatur, nec temporis ſuffragatur ſpacium, quia celeriter noſtrum cupis habere reſponſum, & tam magnum eſt huius diſputationis opus, vt à magnis vix poſsit impleri. Neque enim popoſciſti ſic te debere de fide inſtrui, vt vnam quamlibet hæreſim deſignares, contra quam ſpecialiter noſtræ diſputationis vigilaret intentio: ſed cum indefinite definitionem fidei petis, cámque cupis etiam ſub breuitate concludi, vides proculdubio quàm ſit nobis impoſsibile, vt rem tantam in breui plene comprehendamus. Cui ſufficientes eſſe non poſſumus, etiam ſi tantum ſpacium temporis, & tale nobis eſſet ingenium, vt multa voluminum de hoc quod à nobis expetis, facere valeremus. Sed quia Deus prope eſt omnibus inuocantibus eum in veritate, qui verbum conſummans & breuians fecit ſuper terram, ſpero, quia ſicut tibi dedit huius fidei ſanctam ſolicitudinem, ſic etiam mihi, vt tuo tam bono támq; laudabili ſeruiam deſiderio, ſufficientem tribuet facultatem: vt etſi non potuero cuncta dicere, ex quibus omnis error hæreticus poſſit agnoſci: & agnitus vel conuinci valeat vel vitari: tamen in nomine atq; adiutorio ſanctæ Trinitatis, quę vnus ſolus verus & bonus eſt Deus, ea dicam in quibus ſaltem magna ex parte rationē fidei catholicæ cōſtet ſine aliqua erroris caligine contineri: quibus retentis poteris & illa deprehēdere atq; fugere: quæ

Hebræ.11. *Fides.* *Pſal.144.* *Eſa.10.* *Rom.9.*

quæ etſi in hoc opere non videntur ſpeciali diſputatione con-
uinci,tamen ex iis quæ hic generaliter atque abſolute ponen-
tur, appareant illa quæ infideles homines auribus ſolent ſu-
ſurrare fidelium, non regula diuinæ veritatis tradita, ſed ne-
quitia humani erroris inuenta.

QVocunque igitur loco fueris conſtitutus, quia *Trinitas.*
ſecundum regulam noſtri Saluatoris imperio CAP I.
promulgatam, noſti te in vno patris & filij & *Matt.28.*
ſpiritus ſancti nomine baptizatum, principali-
ter atq; indubitanter toto corde retine, patrem
Deum, filium Deum, & ſpiritum ſanctum Deum, id eſt ſan-
ctam atque ineffabilem Trinitatem vnum eſſe naturaliter
Deum, de quo in Deuteronomio dicitur: Audi Iſraël, domi- *Deute.6.*
nus Deus tuus Deus vnus eſt. Et, Dominum Deum tuum ado *Matth.4.*
rabis, & illi ſoli ſeruies. Veruntamẽ quia iſtum vnum Deum,
qui ſolus eſt verus naturaliter Deus,non patrem ſolum,neque
filium ſolum, neque ſolum ſpiritũ ſanctum, ſed ſimul patrem
& filium & ſpiritum ſanctum diximus eſſe, cauendum eſt ne
ſicut patrem & filium & ſpiritum ſanctum vnum Deum eſſe,
quantum ad naturalem attinet vnitatem, veraciter dicimus:
ſic eum qui pater eſt, eũdem vel filium vel ſpiritum ſanctum,
aut eum qui filius eſt, ſiue patrem ſiue ſpiritum ſanctum, aut
eum qui ſpiritus ſanctus proprie in confeſsione huius Trini-
tatis dicitur, vel patrem vel filium perſonaliter dicere ſiue cre
dere, quod omnino nefas eſt, audeamus. Fides enim quam
ſancti Patriarchæ atque Prophetæ ante incarnationem filij
Dei diuinitus acceperunt, quam etiam ſancti Apoſtoli ab ip-
ſo domino in carne poſito audierunt, & ſpiritus ſancti magi-
ſterio inſtructi, non ſolum ſermone prædicauerunt, verume-
tiam ad inſtructionem ſaluberrimam poſterorum ſcriptis ſuis
inditam reliquerunt, vnum Deum prædicat Trinitatem. id
eſt patrem & filium & ſpiritum ſanctum. Sed Trinitas vera
non eſſet, ſi vna eadémque perſona diceretur pater & filius &
ſpiritus ſanctus. Si enim ſicut eſt patris & filij & ſpiritus ſan-
cti vna ſubſtantia, ſic eſſet vna perſona, nihil omnino eſſet
in quo veraciter Trinitas diceretur. Rurſus quidem Trinitas
eſſet vera, ſed vnus Deus Trinitas ipſa non eſſet, ſi quemad-
modum pater & filius & ſpiritus ſanctus perſonarum ſunt ab-
inuicem proprietate diſtincti,ſic fuiſſent naturarũ quoque di-
uerſitate diſcreti. Sed quia in illo vno vero Deo Trinitate, nõ

ſolum quòd vnus Deus eſt, ſed etiam quòd Trinitas eſt, naturaliter verum eſt, propterea ipſe Deus verus in perſonis Trinitas eſt, & in vna natura vnus eſt. Per hanc vnitatem naturalem totus pater in filio & ſpiritu ſancto eſt, totus filius in patre & ſpiritu ſancto eſt, totus quoque ſpiritus ſanctus in patre & filio. Nullus horum extra quemlibet ipſorum eſt, quia nemo alium aut præcedit æternitate, aut excedit magnitudine, aut ſuperat poteſtate: quia nec filio nec ſpiritu ſancto quãtum ad naturæ diuinæ vnitatem pertinet, aut anterior, aut maior pater eſt: nec filij æternitas atque immenſitas, velut anterior aut maior ſpiritus ſancti immenſitatem æternitatémque aut præcedere aut excedere naturaliter poteſt. Sicut ergo nec filius poſterior aut minor eſt patre, ita nec ſpiritus ſanctus poſterior aut minor eſt filio. Aeternum quippe & ſine initio eſt, de patris natura natus exiſtit: & æternum ac ſine initio eſt, quod ſpiritus ſanctus de natura patris filíiq; procedit. Ob hoc ergo tres, vnum recte credimus & dicimus Deum, quia vna prorſus æternitas, vna immenſitas, & vna naturaliter eſt trium perſonarum diuinitas. Teneamus igitur patrem & filium & ſpiritum ſanctum vnum eſſe naturaliter Deum, neque tamen ipſum patrem eſſe qui filius eſt, neque filium ipſum eſſe qui pater eſt, nec ſpiritum ſanctum ipſum eſſe qui pater aut filius eſt. Vna enim eſt patris & filij & ſpiritus ſancti eſſentia quàm Græci οὐσίαν vocant, in qua non eſt aliud pater, aliud filius, aliud ſpiritus ſanctus, quãuis perſonaliter ſit alius pater, alius

Gene.1. filius, alius ſpiritus ſanctus. Quod nobis maxime in ipſo ſanctarum ſcripturarum initio demonſtratur, vbi Deus dicit, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Cum enim in ſingulari numero dicit, imaginem, oſtendit vnam naturam eſſe, ad cuius imaginem homo fieret, Cum vero dicit pluraliter, noſtram, oſtendit eundem Deum ad cuius imaginem homo fiebat, non vnam eſſe perſonam. Si enim in illa natura vna patris & filij & ſpiritus ſancti vna eſſet perſona, non diceretur ad imaginem noſtram, ſed ad imaginem meam, nec dixiſſet faciamus, ſed faciam. Si vero in illis tribus perſonis tres eſſent intelligendæ vel credẽdæ ſubſtantiæ, non diceretur, ad imaginẽ noſtram, ſed ad imagines noſtras. Vna enim imago trium naturarum inæqualium eſſe non poſſet, Sed dum ad vnam imaginem vnius Dei homo factus dicitur, vna ſanctæ Trinitatis eſſentialiter diuinitas intimatur. Deni-

que

que & paulopoſt pro eo quod ſuperius dixerat, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram,ſic hominem factum ſcriptura narrauit vt diceret, Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum. Hanc Trinitatem perſonarum atque vnitatem naturæ Propheta Eſaias reuelatam eſſe ſibi nõ tacuit, cum ſe dicit ſeraphin vidiſſe clamantia, Sanctus ſanctus ſanctus dominus Deus ſabaoth, Vbi prorſus in eo quòd dicitur tertio ſanctus, perſonarum Trinitatẽ,in eo vero quòd dicitur ſemel, dominus Deus ſabaoth diuinæ naturæ cognoſcimus vnitatem. In illa igitur ſancta Trinitate, quæ ideo à nobis repetitur toties, vt noſtro cordi tenacius infigatur, vnus eſt Deus pater, qui ſolus eſſentialiter de ſeipſo vnum filium genuit, & vnus filius qui de vno patre ſolus eſt eſſentialiter genitus, & vnus ſpiritus ſanctus qui ſolus eſſentialiter de patre filióque procedit. Hoc autem totum vna perſona non poſſet, ſcilicet gignere ſe, & naſci de ſe, & procedere de ſe. Quia igitur aliud eſt genuiſſe quàm natum eſſe, aliúdque eſt procedere quàm genuiſſe vel natũ eſſe, manifeſtum eſt,quoniam alius eſt pater, alius filius, alius ſpiritus ſanctus. Trinitas itaque ad perſonas patris & filij & ſpiritus ſancti refertur, vnitas ad naturam. *Eſa.6.*

Humanitas Chriſti. CAP. II.

Sicut ergo ſecundum illam diuinitatem, qua vnum ſunt pater & filius & ſpiritus ſanctus,neque patrem natum credimus, neque ſpiritum ſanctum, ſed ſolum filium: ſic etiam ſecundum carnem ſolum filium natum catholica fides & credit & prædicat. Neque enim in illa Trinitate proprium eſſet ſolius patris,quia non eſt natus ipſe,ſed vnum filium genuit: neque proprium ſolius filij, quia non genuit ipſe,ſed ſolus de patris eſſentia natus eſt: neque propriũ ſpiritus ſancti, quia nec natus eſt ipſe, nec genuit, ſed ſolus de patre filióque procedit: ſi ſecundum diuinam quidem naturam Deus pater de nullo naſceretur Deo, ſecundum carnem tamen ipſe naſceretur ex virgine. Si enim pater naſceretur de virgine, vna perſona eſſet pater & filius: ipſa autem vna perſona, pro eo quia non de Deo, ſed tantum de virgine naſceretur, non Dei filius, ſed tantum hominis filius veraciter diceretur. Ipſe autem Dei filius dicit, quia ſic dilexit Deus mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret. Et iterum, Non enim miſit Deus filium ſuum in mundũ vt iudicet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum, Nec beatus dixiſſet Ioannes.Qui diligit genitorem,diligit & eum qui natus eſt ex eo. Nec ipſe filius dixiſ- *Ioan.3.* *1.Ioan.5.* *Ioan.5.*

Ioan.5. ſet, Pater meus vſq; modo operatur & ego operor. Ipſe enim qui filius dicitur, ſi idem eſſet & pater, nō veraciter Dei filius diceretur, quia non de Deo, ſed de ſola virgine naſceretur. Ad extremum nec ipſe pater de cœlo teſtaretur, & ſuum cor-
Matth.3. porali voce filium demōſtraret dicens, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Apoſtolus quoque non
Roma.8. dixiſſet de Deo patre, Qui proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Sed quoniam omnia iſta diuinitus ad noſtram doctrinam dicta ſunt, & quia diuina dicta ſunt, vtique vera ſunt: verum eſt quod fides catholica prædicat, & ſecundum diuinitatem de patre natum eſſe ſolum filium æternum cum patre, immortalem, impaſsibilem atque incommutabilem Deum, & ſecundum carnem non patrem, ſed vnigenitum eius filium, ſalua æternitate ſua temporaliter natū, ſalua impaſsibilitate ſua paſſum, ſalua immortalitate ſua mortuum, ſalua incōmutabilitate ſua, quia Deus verus & vita æterna eſt, veraciter ſuſcitatum. Qui totum habet commune cum patre quod æternus naturaliter ſine initio habuit: & nihil habet commune cum patre eorum quæ in ſuam perſonam temporaliter atque humiliter ille æternus atque excelſus accepit de virgine. Vna enim perſona eſſet pater & filius: ipſa autem vna perſona, pro eo quia non de Deo, ſed tantum de virgine naſceretur, non Dei filius. Rurſus ſi non ille qui proprius atque vnigenitus Dei patris filius eſt, ſed ſpiritus ſanctus naſceretur ex virgine, non ipſum qui factus eſt ex muliere, factus ſub lege, natum de ſpiritu ſancto ex Maria virgine, in ſymbolo acceptum, & corde ad iuſtitiam crederet, & ore ad ſalutem ſancta eccleſia cōfiteretur, Sed & ipſe ſpiritus ſanctus, qui patris & filij ſpiritus eſt, formam ſerui acciperet, non ipſe ſpiritus ſanctus ſuper ſeipſum hominem factum in columbæ
Marci.3. ſpecie cœlitus adueniret. Pater ergo Deus de nullo genitus Deo, ſemel de ſua natura ſine initio genuit filium Deum ſibi æqualem, & eadem qua ipſe naturaliter æternus eſt diuinitate coæternum. Sed idem Deus filius cum ſit æternus & verus, & cum patre ſecundum diuinitatem naturaliter vnus Deus eſt,
Ioan.10. ſecūdum hoc quod dicit, Ego & pater vnum ſumus, idem pro nobis eſt homo factus verus & plenus: In eo verus, quia veram habet Deus ille humanam naturam, in eo vero plenus, quia & carnem humanam ſuſcepit, & animam rationalem. Idem tamen vnigenitus Deus natus eſt ſemel ex patre, ſemel

ſemel ex matre, Natus eſt enim de patre Deus verbum, natus eſt ex matre verbum caro factum. Vnus ergo eſt atque idem Deus Dei filius natus ante ſecula, & natus in ſeculo, & vtraque natiuitas vnius eſt filij Dei. Diuina, ſecundum quam creator in forma Dei coæternus patri Deus eſt: humana, ſecundũ quam ſemetipſum exinaniens, & formam ſerui accipiens, non ſolum in conceptu materni vteri ſemetipſum dum homo fieret, eadem ſeruilis formę ſuſceptione formauit: verumetiam de eodem matris vtero idem Deus homo factus exiuit, & in cruce idem Deus homo factus pependit, & in ſepulchro idem Deus homo factus iacuit, & ab infernis idem Deus homo factus tertio die reſurrexit, ſed in ſepulchro ſecundum ſolam carnem idem Deus iacuit, & in infernum ſecundum ſolam animam deſcendit. Qua de inferis ad carnem die tertia reuertente, idem Deus ſecundum carnem quæ in ſepulchro iacuit, de ſepulchro reſurrexit: & quadrageſimo poſt reſurrectionem die, idem Deus homo factus, ad cœlum aſcendens in dextera Dei ſedit, inde in fine ſeculi ad iudicandos viuos mortuóſque venturus. Verbum ergo caro factum, vnus eſt filius Dei dominus Ieſus Chriſtus, mediator Dei & hominum. Idcirco autem mediator, quia idem Deus atq; homo verus, habens cum patre vnam diuinitatis naturam, & humanitatis vnam cum matre ſubſtantiam: habens ex nobis vſque ad mortem iniquitatis noſtræ pœnam, habens incommutabilem de Deo patre iuſtitiam: propter iniquitatem noſtram temporaliter mortuus, propter iuſtitiam ſuam & ipſe viuus ſemper, & immortalitatem mortalibus largiturus. Qui perfectam quidẽ humanitatem ſuam in ipſa diuinitatis ſuæ perfectione ſeruauit: veritatem vero mortalitatis noſtræ per ſuſceptionẽ mortis, veritate atque incommutabilitate ſuæ immortalitatis abſorbuit. Hoc eſt quod teſtatur beatus Petrus, quia Chriſtus deglutiuit mortem vt vitæ æternæ hæredes efficeremur. Beatus quoque Paulus docet, quia Chriſtus mortem deglutierit, illuminauerit autem vitam & incorruptionẽ. Chriſtus ergo mortem guſtauit, quia verus homo eſt: idémq; mortem deglutiuit, quia verus Deus eſt, Ipſe quippe ſicut dicit Apoſtolus, mortuus eſt ex infirmitate, ſed viuit ex virtute Dei, vnus atq; idem, qui ſecundum Prophetiã beati Dauid, & homo factus eſt in Sion, & ipſe fundauit eam altiſsimus. Itaque nec diuinitas Chriſti aliena eſt à natura patris, ſecundum id quod in principio erat verbum,

Philip.2. *Acto.1.* *Ioan.1.* *1. Timo.2.* *1.Petri 3.* *2.Timo.1.* *Pſal.86.* *Ioan.1.*

verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deũ, Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Nec humanitas eius aliena eſt à natura matris, ſecundum id quod verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Illa enim natura quæ ſemper genita manet ex patre, noſtram naturam ſine peccato ſuſcepit, vt naſceretur ex virgine. Neque enim natura æterna atq; diuina temporaliter concipi & temporaliter naſci ex natura humana vllatenus poſſet, niſi ſecũdum ſuſceptionem veritatis humanæ, veram temporaliter conceptionem atque natiuitatem ineffabilis in ſe diuinitas accepiſſet. Sic eſt Deus æternus ac verus, veraciter ſecundum tempus & conceptus & natus ex virgine.

Galat.4. Dum enim venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum natum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum Dei reciperemus: illo ſcilicet Deo naturaliter facto filio hominis, qui vnus eſt naturaliter filius Dei patris vnigenitus. Hoc vſque Ioannes Euangeliſta

Ioan.1. confirmans poſtquã dixit, Et verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis: ſubſequenter ait, Et vidimus gloriã eius, gloriam quaſi vnigeniti à patre, plenũ gratiæ & veritatis. Sic ille omnium ſpirituum, omniúmque corporũ, id eſt omnium naturarum creator & dominus, creauit virginem, creandus ex virgine, & cuius ipſe factor eſt, matrem ſibi fecit, quando de

**al.naturã* eius carne concipiendus atque pariendus, veram materiam * carnis Deus immenſus ac ſempiternus accepit: vt & ſecundum veritatem formæ ſeruilis, Deus homo miſericorditer fieret, & ſecundum formam Dei naturali veritate idem Deus homo permanens non careret. Sic igitur Chriſtum Dei filium, id eſt, vnam ex Trinitate perſonam Deum verum crede, vt diuinitatem eius de natura patris natam eſſe non dubites. Et ſic eum verum hominem crede, vt eius carnem non cœleſtis, non aëreæ, non alterius cuiuſquam putes eſſe naturæ, ſed eius cuius eſt omnium hominũ caro: id eſt, quam ipſe Deus homini primo de terra plaſmauit, & cæteris hominibus plaſmat, quos per propagationem ex hominibus creat. Sed licet caro Chriſti & omnium hominum vnius eiuſdémque naturæ ſit: hæc tamen quam Deus verbum ex Maria virgine ſibi vnire dignatus eſt,

† concepta. ſine peccato ſuſcepta †, ſine peccato nata eſt: vtpote ſecundum quam Deus æternus & iuſtus miſericorditer, & conceptus, & natus eſt, & dominus gloriæ cucifixus eſt. Quibus

bus autem verbis explicabitur carnis illius excellentia ſingularis, cuius diuina eſt ex ipſa ſui conceptione perſona, cuius origo natiuitatis inſolita, qua ſic verbum caro factum eſt, vt vna perſona eſſet cum carne ſua vnigenitus ac ſempiternus Deus, ipſa ſuæ carnis conceptione conceptus? Iſtam vero cæterorum hominum carnem, per humanum certum eſt naſci concubitum, viro ſeminante, fœmina vero concipiente atque pariente. Et quia dum ſibiinuicem vir muliérque miſcentur vt filios generent, ſine libidine non eſt parentum concubitus, ob hoc filiorum ex eorum carne naſcentium non poteſt ſine peccato eſſe conceptus, vbi peccatum in paruulos non tranſmittit propagatio, ſed libido. Nec fœcunditas humanæ naturæ facit homines cum peccato naſci, ſed fœditas libidinis quam homines habent ex illius primi iuſtiſsima condemnatione peccati. Ideo beatus Dauid quanuis de legitimo naſceretur iuſtóq; coniugio, in quo ſcilicet nec infidelitatis culpa, nec fornicationis macula poterat inueniri: propter originale tamen peccatum, quo naturaliter obſtricti ſunt filij iræ, non ſolum impiorum filij, ſed omnes etiam qui de iuſtorum ſanctificata carne naſcuntur, exclamat & dicit. Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, & in delictis concepit me † mater mea. Sanctus etiam Iob dicit, mundum à ſorde non eſſe hominem: nec ſi vnius diei ſit vita eius ſuper terram. Dei ergo filius vnigenitus qui eſt in ſinu patris, vt carnem hominis animámque mundaret, ſuſceptione carnis atq; animæ rationalis incarnatus eſt: & qui eſt Deus verus, homo verus factus eſt, non vt alter Deus eſſet, alter homo, ſed idem Deus, idem homo. Qui vt illud peccatum quod in concubitu mortalis carnis generatio humana cõtraxit, auferret, conceptus eſt nouo more, Deus incarnatus in matre virgine, ſine coitu viri, ſine libidine concipientis virginis: vt per Deum hominem quem abſque libidine conceptum inuiolatus edidit virginis vterus, ablueretur peccatum, quod naſcentes trahunt omnes homines: quibus in corpore mortis huius talis eſt naſcendi conditio, vt matres eorum fœcunditatis opus implere non poſsint, niſi prius virginitatem carnis amiſerint. Solus igitur abſtulit peccatum conceptionis atq; natiuitatis humanæ Deus vnigenitus, qui dum conciperetur, veritatem carnis accepit ex virgine, & cum naſceretur, integritatem virginitatis ſeruauit in matre. Iſta cauſa eſt, qua Deus factus eſt filius virginis Mariæ, & Maria virgo

Libido concubitus.

Pſal. 50.
† peperit.
Iob. 25.

virgo facta eſt mater vnigeniti Dei:vt quem pater genuit ex æternitate,ipſum virgo conceptũ proferret in tẽpore.Illa vtiq; eſt virgo,quam Deus qui de ea fuerat naſciturus ita ſingulari gratia præuenit atq; repleuit,vt ipſum haberet ventris ſui fructum,quem ex initio habuit vniuerſitas dominũ :& ipſum ſibi videret naſcendi ſolennitate ſubditũ,quem in vnitate paternæ ſubſtantiæ, non ſolum humana, ſed etiam angelica creatura cognoſcit & adorat altiſsimum. Sic ergo peccatum & pœna peccati, quæ per ſcelus corruptæ mulieris intrauit in mundũ, per inuiolatæ virginis partũ auſertur à mũdo.Et quia in conditione generis humani per mulierẽ quæ de ſolo viro facta eſt,cõtigit vt mortis vinculo teneremur obſtricti: hoc in redemptione humani generis diuina bonitas egit,vt per virum qui de ſola muliere natus eſt,vita hominibus redderetur. Illic humanam naturam nequiſsima deceptione ſibi diabolus in peccati ſimilitudine ſociauit: hic Deus humanam naturam in vnitate perſonæ ſuſcepit.Ibi fœmina decepta eſt vt fieret filia diaboli : hic virgo gratia repleta eſt, vt fieret mater ſummi atque incommutabilis vnigeniti Dei.Ibi angelus deiectus per ſuperbiam,ſeductæ mulieris animum obtinuit : hic Deus humilians ſe per miſericordiam,incorruptæ virginis vterum ex ea naſciturus impleuit. Dei enim filius Ieſus Chriſtus qui in forma Dei erat,quia niſi ex natura patris natus eſſet:eſſe non

Philip.2.b. poſſet,ipſe ſecundum Apoſtolicam doctrinã ſemetipſum exinaniuit,formã ſerui accipiens.Formam igitur ſerui,id eſt naturam ſerui in ſuam accepit ille Deus perſonam : atq; ita hominum factor in ſimilitudinẽ hominũ factus & habitu inuentus vt homo,ipſe humiliauit ſemetipſum, factus obediens patri vſque ad mortẽ, mortem autẽ crucis : Intente igitur hanc Apoſtoli ſententiam cogita & in ea cognoſces quo modo dominũ Ieſum Chriſtũ eundẽ Deum atq; hominem credas.Nec tamen in eo veritatẽ vtriuſq; naturæ in vna perſona,aut confundas,aut diuidas.Cũ ergo primo audis de domino Ieſu Chriſto,quia in forma Dei erat,oportet te agnoſcere, firmiſsiméq; tenere in illo formæ nomine naturalẽ plenitudinẽ debere intelligi.In forma igitur Dei dominus Ieſus Chriſtus erat,quia in natura Dei patris ſemper erat de quo natus eſt.Vnius ergo naturæ cum patre eſt,æqualitérque cum eo ſempiternus atq; immenſus. æqualiter immortalis & incommutabilis, æqualiter inuiſibilis & inenarrabilis,æqualiter bonus & iuſtus,æqualiter

liter miſerator & miſericors,patiẽs & multũ miſericors & verax æqualiter fortis & ſuauis, æqualiter ſapiẽs atq; omnipotẽs. Proinde hæc omnia quæ diximus de filio Dei, firmiſsima fide retine qui hæc vtriq; omnia in vnitate naturæ habens cũ patre, ſine dubio æqualis eſt patri Propter quod & Apoſtolus continuo adiungens ait:Non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo. Non enim rapina fuit illa filij cum patre diuinitatis æqualitas.ſed naturæ. Etiam illa quæ conſequenter ſubiungit Apoſtolus dicens, quia ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens,in ſimilitudinem hominum factus,& habitu inuentus vt homo:& quia humiliauit ſemetipſum, factus obediens patri vſq; ad mortem, mortem autem crucis. Omnia hæc de illo Deo vnigenito Dei filio, de illo verbo Deo, de quo dicit Euangeliſta: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbũ.de illa Dei virtute, deiq; ſapientia, de qua de eo dicitur:Omnia in ſapientia feciſti:de illo principio cum quo vnum eſt pater ipſe principium, & in quo ſibi coæterno fecit cœlum & terram, id eſt omnem ſpiritalẽ corporalémq; naturam:de Deo vnigenito, qui eſt in ſinu patris, vt dixi, omnia hæc perſonaliter accipe ſalua tamẽ æternitate, immenſitate,immortalitate,incommutabilitate inuiſibilitate deitatis eius.Quæ ita naturaliter atque æqualiter communia cum Deo patre habet Dei filius. vt licet pro nobis fuerit homo veraciter factus,permanſerit tamen æqualis vero Deo patri, de quo natus eſt verus, & veritas Deus. Semetipſum igitur exinaniuit, ſed de plenitudine eius nos omnes accepimus quam plenitudinem ſi exinanitus amitteret,quod de ea nobis daret. vtique non haberet Eodem autem non habente, nos proculdubio nihil poſſemus accipere: de plenitudine autem eius non omnes accepimus. Ex eo autem quòd nobis de plenitudine ſua dedit, oſtendit etiam cum ſe exinaniuit plenitudinem non amiſiſſe quam habuit quia ſi plenitudinem ſuam amitteret, dare de illa nullatenus poſſet.Formam ergo ſerui accepit, neque enim aliud fuit illa ſummi Dei exinanitio,niſi formæ ſeruilis,id eſt humanæ naturæ ſuſceptio. Vtraque igitur eſt in Chriſto forma, quia vtraque & vera & plena eſt in Chriſto ſubſtantia: ideo ſanctus Euangeliſta, plenum eum gratiæ & veritatis prædicat:quia in diuina natura in qua Deus veritas eſt, plenus eſt, & in humana natura in qua homo verus gratia factus eſt,plenus eſt.In illa plenitudine Deus

Ibidem. *Ioan.1.* *Pſal.103.* *Ioan.1.* *Ibidem.*

eſt,

eſt, in forma Dei æqualis Deo. In iſta plenitudine ſeruus in forma ſerui, quia in ſimilitudinem hominum factus, habitu eſt inuentus vt homo. Exinaniens ergo ſemetipſum, formam ſerui accepit vt fieret ſeruus: ſed formæ Dei plenitudinem nõ amiſit, in qua ſemper eſt æternus atque incommutabilis dominus: factus ſecundum formam ſerui homo verus, eiuſdem naturæ cuius eſt ancilla mater, & manens in forma Dei Deus verus, eiuſdem naturæ cuius eſt etiam dominus pater. In forma Dei cum patre & ſpiritu ſancto vnus eſt ſolus formator omnium Deus, ſecundum formam ſerui, ſolus ipſe ſua & patris & ſpiritus ſancti operatione formatus: quia creator eſt cõmune habens naturaliter cum patre & ſpiritu ſancto: quia autem creatus eſt, formam ſerui ſecundum quam creatus eſt ſolus habens perſonaliter in ſeipſo. Cuius & natiuitatem futuram ſecundum carnem & mortem & reſurrectionem, atque in cœlo aſcenſionem lex & prophetæ pronuntiare nunquam deſtiterunt, prout ipſe præcipiebat, [obedientes] & verbis & factis. Nam & in ſacrificiis carnalium victimarum, quæ ipſa ſibi ſancta Trinitas, quæ vnus eſt Deus noui & veteris teſtamenti, à patribus noſtris præcipiebat offerri, illius ſacrificij ſignificabatur gratiſsimum munus, quod pro nobis ſeipſum ſolus Dei filius ſecundum carnem eſſet miſericorditer oblaturus. Ipſe enim ſecundum Apoſtolicam doctrinam obtulit ſemetipſum pro nobis oblationem, & hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis. Ipſe verus Deus & pontifex, qui pro nobis non in ſanguine taurorum & hircorum, ſed in ſanguine ſuo ſemel introiuit in ſancta. Quod tunc pontifex ille ſignificabat, qui cum ſanguine in ſancta ſanctorum per annos ſingulos introibat. Iſte igitur eſt qui in ſe vno totum exhibuit, quod eſſe neceſſarium ad redemptionis noſtræ ſciebat effectum, idem ſcilicet & ſacerdos & ſacrificium, idem Deus & templum. Sacerdos, per quem ſumus reconciliati: ſacrificium, quo reconciliati, Templum in quo reconciliati: Deus, cui reconciliati, Solus tamen ſacerdos, ſacrificium & templum, & hæc omnia Deus ſecundum formã ſerui. Non autem ſolus Deus [filius,] quia hoc eſt cum patre & pirituſancto ſecundum formã Dei. Reconciliati igitur ſumus per ſolum filium ſecũdum carnem, ſed non ſoli filio ſecundum diuinitatem. Trinitas enim nos ſibi reconciliauit, per hoc quòd ſolum verbum carnem ipſa Trinitas fecit. In quo ſic veritas incommutabilis manet hu-

Epheſ.4. *Hebr.9.*

man

manæ diuinæque naturæ: vt ſicut vera ſemper eſt eius diuinitas quam de patre incommutabilem habet: ita vera ſemper atque incommutabilis ſit eius humanitas quam ſibi vnitam ſummam diuinitas gerit. Hæc pauca de fide ſanctæ Trinitatis, quæ ſolus & verus eſt naturaliter Deus, quantum breuitas temporis & ſermonis permiſit, inſerui. Nunc de creatura quid abſque dubitatione credere debeas intimabo. Principaliter itaque tene, omnem naturam quæ non eſt Trinitas Deus, ab ipſa ſancta Trinitate quæ ſolus Deus æternus & verus eſt, creatam ex nihilo. Ac ſi vniuerſa in cœlis & in terra, viſibilia & inuiſibilia, ſiue thronos, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, opus atque creaturam eſſe ſanctæ Trinitatis: quæ eſt vnus Deus rerum omnium creator & dominus æternus, omnipotens, [iuſtus,] & bonus, habens naturaliter vt ſemper ſit & mutari aliquando non poſsit. Et hic Deus qui ſine initio ſemper eſt, quia ſumme eſt, dedit rebus à ſe creatis, vt ſint: non tamen ſine initio, quia nulla creatura eiuſdem naturæ eſt cuius eſt Trinitas vnus verus & bonus Deus, à quo creata ſunt omnia. Et quia ſumme bonus eſt, dedit omnibus naturis quas fecit vt bonæ ſint: non tamen tantum bonæ quantum creator omnium bonorum, Qui non ſolum ſumme bonus, ſed etiam ſummum atque incommutabile bonum eſt, quia æternum bonum eſt: nullum habens defectũ, quia non ex nihilo factum: nullum habens profectum, quia nullum habens initium. Ideo quippe naturæ à Deo factæ proficere poſſunt, quia eſſe cœperunt: ideo deficere, quia ex nihilo factæ ſunt. Ad defectum eas conditio ducit originis, ad profectum vero prouehit operatio creatoris. In eo igitur primum Trinitatis, quæ Deus verus eſt, æternitas ſine initio naturalis agnoſcitur, quia quædam ita fecit, vt cum eſſe quidem cœperint, tamen non eſſe aliquando non poſsint. In eo vero eius omnipotentia intelligitur, quia omnem creaturam viſibilem atque inuiſibilem, id eſt corporalem atque ſpiritalem de nihilo fecit, in quibus ipſa rerum diuerſitas multo magis commendat bonitatem atque omnipotentiam creatoris. Niſi enim omnipotens eſſet, non vna eadémque facilitate ſumma atque ima feciſſet. Et niſi ſumme bonus eſſet, non ſe gubernandis rebus quoque infimis præſtitiſſet. Igitur tam in magnis quàm in paruis quibuſque rebus conditis magna eſt bonitas atque omnipotentia conditoris. Omnia enim ſapienter

Creaturæ. CAP. III.

Naturæ profectus & defectus.

fecit ſumma veráque ſapientia: cui naturaliter hoc eſt eſſe quod ſapientē eſſe: hoc facere, quod ſapienter facere. ſimplicitas itaque multiplicis ſapientiæ dei, magnitudinem celſitudinis ſuæ, non ſolum in magnitudine ſublimium creaturarum, verumetiam in infirmarum paruitate commendat: dum bona omnia quæ creauit, non ſolum multo inferius diſsimiliáque ſuo creatore ſunt, vtpote nō prolata de ſeipſo, ſed facta prorſus ex nihilo: verūetiam inter ſe non æqualiter ſunt, ſed vnaquæque res ita permanet ſicut à deo cum non eſſet accepit: alia quidem ſic, alia autem ſic. Neque enim ſic datum eſt corporibus vt ſint, ſicut ſpiritus acceperunt: cum ipſa quoque corpora non æqualiter ſint, & in ipſis cœleſtibus atque terreſtribus inueniatur nonnulla diuerſitas: cum tam cœleſtia quàm terreſtria non ſolum impari diſtent quantitate molis, verumetiam diſsimili ſplendeant claritate. Alia nāque eſt, ſicut dicit Apoſtolus, claritas cœleſtium corporum, alia terreſtrium. In ipſis quoque cœleſtibus alia claritas ſolis, alia claritas lunæ, alia claritas ſtellarum. Stella enim differt à ſtella in claritate. Corporaliū igitur naturarum diuerſitas oſtendit vnāquamque earum non hoc eſſe quod ex ſe ſemper habere potuerit, ſed quod ex diſpoſitione atque opere omnipotentiſsimi atque incommutabilis & ſapientiſsimi creatoris accepit. Quod ſi vnius eiuſdémque naturæ eſſet quælibet creatura corporalis cuius eſt ſancta Trinitas, quæ vnus eſt deus, nec localiter in loco eſſet nec temporis mutationem aliquando ſentiret, nec de loco ad locum tranſiret, nec circumſcriberetur quantitate molis ſuæ. Quę omnia oſtendunt huiuſmodi naturarum illum eſſe opificem, cui nullus latus aut anguſtus locus, quia nō minus in anguſtiis quàm in latis totus eſt. Nec mutatur tempore qui ſolus poteſt volumina temporum, non temporali volubilitate, ſed æterna ſtabilitate mirabiliter ordinare: neq; enim in tempore cogitat, quemadmodum temporum ſeries rerum deceſsione aut ſucceſsione tranſcurrat. Nec aliqua molis quantitate terminatur, quia nullo fine concluditur, Neque per mundi partes partibus ſuis eſt ipſe diffuſus, vt maiores mundi partes ſuis maioribus impleat, & minores minoribus implendo, nuſquam tamen totus ſe infundat. Ipſe enim eſt deus qui ait, Cœlum & terram ego impleo. Omnia igitur quæ fecit, id eſt ſpiritus & corpora, ſumma & ima, cœleſtia atque terreſtria, viuentia & quibus viuendi facultatem non dedit,

Corpora cœleſtia et terreſtria.
1.Cor.15.

Deus vbique.
Hiere.23.

ineffabiliter

ineffabiliter vbique totus dominus & implet & continet, Nec in iis quæ diuiduntur, ipſe diuiditur: nec in iis quæ mutantur, vlla mutatione variatur. Niſi enim naturaliter incommutabilis ipſe eſſet, nunquam in rebus mutabilibus ordo quidam conſilij ac diſpoſitionis eius incommutabilis permaneret. Deus igitur rerum corporearum atque incorporearum creator immenſus, eo primum ſe nullum eſſe corpus oſtendit, quia quibuſdam corporibus vitam non dedit, cum corpora omnia ipſe creauerit. Ipſe autem naturaliter vita eſt, quia ſi vita non eſſet non viuentia corpora ipſe non feciſſet. Neque enim facit rem non viuentem, niſi res viuens. Non igitur vnius naturæ ſunt cum deo corpora, quæ viuere omnino non poſſunt. Ac ſic neque illa corpora vnius naturæ cum deo ſunt, quibus ſingulis ſingulos brutos atque irrationabiles ſpiritus, quibus eadem corpora viuificarentur ac ſenſificarentur, inſeruit Sed nec ipſi bruti ſpiritus vnius naturę cum deo ſunt, quos licet viuificandis, ſenſificandiſque cognoſcatur inſeruiſſe corporibus, ipſis tamen ſpiritibus nullum intelligendi largitus eſt lumen. quo ſuum poſſent aut cognoſcere, aut diligere creatorem. Ipſos quoque ſpiritus quos rationales atque intellectuales eſſe nõ dubium eſt, quis audet blaſphemo ſpiritu & ceco corde eiuſdẽ naturæ cuius eſt deus, vel putare vel dicere, cũ deus vtique naturaliter incõmutabilis omnino ſit & immenſus? Qui cum in ſe diuerſitatem vllam habere non poſſit, in eiſdem tamen ſpiritibus quos rationales atque intellectuales fecit, diuerſitatem ſuæ operationis oſtendit in quibuſdam enim, id eſt qui terrenis ac mortalibus ſunt inſerti corporibus, etſi nullus eſt eis localis motus, quia per locorum corporalium partes, cum ipſi in corporibus ſint, non particulariter ſunt, ſed ſicut in totis corporibus toti, ſic in eorundem corporum partibus toti ſunt, tamen cogitationum varietas diuerſitatem in eis cuiuſdam temporalis motionis ac mutationis oſtendit: dum modo aliquid neſciunt, modo ſciunt: modo volunt, modo nolunt: modo ſapiunt, modo deſipiunt: modo iniqui ex iuſtis, modo iuſti ſunt ex iniquis: modo pietatis illuſtrantur lumine, modo deprauantur tenebroſo impietatis errore. Illos quoque quos terrenorum corporum grauat nulla lutulenta materies, id eſt angelicos ſpiritus, quis non videat non vnius naturæ eſſe cum Deo,

Deus omnium vita.

Angeli.

ſed factos ex nihilo, quorum naturalis mutabilitas in eo cognoſcitur, quia eiuſdem naturæ pars eſt in deterius permutata? Deinde quòd ij qui deprauati non ſunt, licet illius dono, à quo cum non eſſent, facti ſunt, indefeſſa, & inquantum creaturæ angelicæ gratis datum eſt, perfecta dilectione, contemplatione atque exultatione multitudinem dulcedinis domini inceſſabiliter ſentiant: nec ab eo naturali cõditione deficiant: ſi & inhærentibus Deo ineſt de varietate temporis: quia collato ſibi æternæ incorruptionis atque incõmutabilitatis munere nihil in ſe ſentiant immutationis: ineſt tamen ſingulis naturalis terminus, quo à ſe inuicem diſcernuntur, quia nullus eorum in alio eſt. Et cum vni eorum opus quodlibet iniungitur, alius quoque alteri operi implendo diuinæ poteſtatis deputatur arbitrio. Hæc omnia oſtendunt etiam ſanctos angelos opera † eſſe ſanctę Trinitatis: cuius per ſingulas res, quas vtique ſicut voluit fecit, apparet mirabilis & ſapientia in diſpoſitione & virtus in opere. Quoſdam igitur ſpiritus ſic Deus creauit, vt ſemper eſſent: quoſdam vero vt eſſe ſpiritus quandoque deſinerent. Illos itaq; deſituros quoſdam ex aqua quoſdam vero quia ſic voluit omnipotens, produxit ex terra. Superiores vero ſpiritus nullum cum corporeis elementis habere fecit naturale conſortium, quos & æternos creauit, & eis facultatem atque intelligentiam cogitandæ cognoſcendæ, diligendæq; diuinitatis inſeruit. Quos tamen ita creauit, vt etiam præ ſeipſis illum diligerent, cuius ſe tales creatos opere cognouiſſent, cum eorum vt tales fierent, nulla merita præceſsiſſent. Vt autem hæc dilectio haberet iuſtam & congruam laudem, voluntatis quoque eis tribuit libertatem: vt eſſet eis poſsibile, ſiue ad eum qui ſupra eos eſt, intentionem ſanctæ dilectionis erigere, ſiue ad ſe, vel ad ea quæ infra eos ſunt, graui † cupiditatis ſemetipſos pondere declinare. Non eſt igitur natura quæ in æternum poſsit ſiue miſere, ſiue bene viuendo ſubſiſtere, niſi quæ poteſt de Deo ipſius Dei munere cogitare. Hæc autem natura intellectualis in animabus eſt hominum & ſpiritibus angelorum. Deus quippe diligendi ac cognoſcendi ſe, non niſi angelis & hominibus indidit facultatẽ. Quibus propter arbitrij libertatem, quæ maxime debuit intellectuali creturæ creatoris benignitate conferri, ita cognoſcendi ac diligendi ſe facultatem voluntatémque donauit, vt eam vnuſquiſque & habere poſſet & perdere. Si quis tamen ſponte

† creaturas

† praua.

ſponte eam perderet, ſuo eam deinceps arbitrio reſumere non valeret: vt illius eſſet ſanctæ cogitationis initia gratuitæ dono bonitatis denuo reuocandis quibus vellet infundere, cuius fuit in ipſo creationis exordio nullis præcedentibus meritis ſpiritus & corpora locis atque affectionibus, prout ipſe ſapiēs voluit, congrue & mirabiliter ordinare. Angeli ergo atque homines pro eo quia rationales ſunt facti, æternitatis ac beatitudinis donum in ſe à naturæ ſpiritalis creatore † diuinitus acceperunt, ita ſcilicet vt ſi dilectioni creatoris ſui iugiter inhæſiſſent, ſimul æterni beatique manſiſſent. Si vero propriæ voluntatis arbitrio contra ſummum creatoris imperium ſuam niterentur facere voluntatem, protinus à contumacibus beatitudo diſcederet, & ad ſupplicium eis relinqueretur æternitas miſera, erroribus deinceps doloribúſque crucianda. Et de angelis quidem hoc diſpoſuit & impleuit, vt ſi quis eorum bonitatem voluntatis perderet, nunquam eam diuino munere repararet. Pars itaque angelorum quæ à ſuo creatore Deo, quo ſolo bono beata fuit, voluntaria prorſus auerſione diſceſſit æquitatis ſupernæ iudicio, initium ſuæ damnationis in ipſa auerſione voluntatis inuenit: vt non aliud ei eſſet incipere iam puniri, quàm illius beatifici boni dilectione deſtitui: quam Deus in æterno ſic totam præcepit remanere ſupplicio, vt etiā ignem ei æternum præpararet: in quo omnes illi præuaricatores angeli nec mala poſsint vnquam voluntate carere nec pœna, ſed permanente in eis iniuſtæ auerſionis malo, permaneret etiam iuſtæ retributionis æterna damnatio. Horum malorum princeps diabolus primos homines quos ad peccati principium † inuidus duxit, non eis tantum, ſed & vniuerſæ propagini eorum cum vicio peccati meritum mortis inſeruit. Deus autem miſericors & iuſtus, ſicut diabolo & angelis eius propria voluntate cadentibus, cæteros angelos in ſuæ dilectionis æternitate firmauit: ſic etiam humani generis maſſam non totam in ſempiternum perire permiſit: ſed quos voluit eius gratuita bonitas, repulſis tenebris in quibus omnis humana natiuitas peccati originalis condemnatione verſatur, reducendos prædeſtinauit ad lucem: in eo præcipue demonſtrans, quòd iſtos originalis peccati vinculis indebita gratia liberatoris abſolueret: cum alios & quàm maxime paruulos, quibus nulla poſſunt vel bona vel mala ineſſe propria merita voluntatis, inſolubili nexu æterna damnatio retineret. Bonæ

† *al. donū in ipſa naturæ ſpiritalis creatione.*

† *præcipitium.*

quoque voluntatis & cogitationis initium, non homini ex ſe ipſo naſci, ſed diuinitus & præparari & tribui, in eo deus euidenter oſtendit: quia neque diabolus, neque aliqui angelorum eius, ex quo ruinæ illius merito in hanc inferiorem ſunt detruſi caliginem, bonam potuit aut poterit reſumere voluntatem. Quod ſi poſsibile eſſet, vt humana natura, poſtquam à Deo auerſa bonitatem perdidit voluntatis, ex ſe ipſa rurſus eam habere potuiſſet, multo poſsibilius hoc natura haberet angelica, quæ quãto minus grauatur terreni corporis pondere, tanto magis hac eſſet prædita facultate. Sed oſtẽdit deus vnde bona voluntas hominibus detur, quam ſic amiſerunt angeli cum haberent, vt amiſſam deinceps habere nõ poſsint. Quoniam igitur digna eſt eadem voluntas bona per dei gratiam æternæ beatitudinis præmio, & iniquitas angelica atque humana non debet eſſe impunita: propterea ſecũdum catholicæ fidei regulam venturum eſſe filium dei ad puniendos omnes peccatores angelos, & ad iudicãdos homines viuos & mortuos fideliter expectamus. Teſtatur enim beatus Petrus, quia

2.*Petri*.2. deus angelis peccãtibus non pepercit, ſed carceribus caliginis inferi detrudens, tradidit in iudicio puniendos reſeruari. De hominibus quoque viuis ac mortuis iudicandis hoc ait beatus

2.*Timo*.4. Paulus: Teſtificor coram Deo & Chriſto Ieſu, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos, & aduentũ ipſius & regnũ eius. In cuius aduentu ab illo primi hominis corpore, quod deus de terra plaſmauit, vſque ad omnium hominum corpora, quæ animata quandoque videre cœperunt ab illo reſuſcitabuntur, à quo operante creata ſunt. Singula vero corpora illis ſingulis ſuis animabus in reſurrectione reddentur, quas in maternis, vt viuere inciperent, ventribus habere cœperunt: vt ſcilicet animæ in illo examine iuſti iudicis in eiſdem ſingulis corporibus ſuis accipiant retributionem, ſiue regni, ſiue ſupplicij, in quibus ſiue bonam ſiue malam qualitatem vitæ præſentis

Origo vitæ malæ. habuerunt. Qualitas autem malæ vitæ ab infidelitate incipit, quæ ab originalis peccati reatu initium ſumit. In quo quiſquis viuere ita incipit, vt ante finiat vitã quàm ab eius obligatione ſoluatur, ſi vnius diei vel vnius horæ ſpatio anima illa vixit in corpore, neceſſe eſt eam cũ eodẽ corpore interminabilia gehenæ ſuſtinere ſupplicia: vbi diabolus cum angelis ſuis in æternũ arſurus eſt qui & primus peccauit, & peccatum primis hominibus perſuaſit. Vbi cũ eo etiam fornicarij, idolis

idolis ſeruientes, adulteri, molles, maſculorum concubitores, fures, auari, ebrioſi, maledici, rapaces, & omnes qui opera carnis agunt, de quibus dicit Apoſtolus, quia regnum Dei non conſequentur, ſi ante huius vitæ terminum à viis ſuis malis conuerſi non fuerint, æternis ignibus exurentur. Omnis enim homo, qui in hoc ſeculo vſque ad finem in iniquitatum delectatione, & cordis obduratione permanſerit, ſicut hic eum noxia criminum delectatio tenuit, ſic eum ſine fine ſempiterna cruciatio retinebit. Erit enim etiam iniquorum reſurrectio, ſed ſine immutatione, quam ſolis fidelibus, & ex fide iuſte viuentibus daturus eſt Deus. Hoc eſt enim quod ait Apoſtolus Paulus: Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. Oſtendens autem iuſtos diuino munere commutandos, ait: Et nos immutabimur. Habebūt ergo iniqui cum iuſtis reſurrectionē carnis communem, immutationis tamen gratiam non habebunt, quæ dabitur iuſtis: Quoniam à corporibus impiorū non auferetur corruptio, & ignobilitas, & infirmitas in quibus ſeminantur: quæ ob hoc morte non extinguentur, vt illud iuge tormentum corpori atque animæ ſit mortis æternæ ſupplicium. Iuſtæ vero animæ, quas hic redemptor Deus gratis ex fide iuſtificauit, & iuſtificatis bene viuendi vſque in finem perſeuerantiam tribuit, in ipſis corporibus, in quibus hic iuſtificationis gratiam diuinitus acceperunt, & in quibus iuſtificatæ per fidem, in charitate Dei proximíque vixerunt, regni cœleſtis æterna beatitudine potientur: glorificatis etiam corporibus ſuis, quæ ſine dubio carnis natura, quam Deus creauit, veraciter permanente, non ſicut hic animalia, ſed ſpiritalia tunc habebunt. Sanctorum enim ſeminatur corpus animale, ſurget ſpiritale. In his per illam immutationem, quæ ſolis dabitur iuſtis, implebitur, quod oportere dicit Apoſtolus, vt corruptibile hoc induat incorruptionem, & mortale hoc induat immortalitatem. In quibus ſexus maſculinus & fœmininus, ſicut eadem corpora creata ſunt, permanebit: quorum gloria erit pro factorum bonorum diuerſitate diuerſa. Omnia tamen corpora, ſiue maſculorum, ſiue fœminarum, quæcunque in regno illo erunt, glorioſa erunt. Ille autem iudex nouit quantam vnicuique ſit daturus gloriam, qui in hac vita per miſericordiam gratis iuſtificando præuenit, quos illic per iuſtitiam glorificare diſpoſuit. Tempus vero acquirendi vitam æternam in iſta tantum vita

Galat. 5.

1. Cor. 15.

Corpora impiorum.

Deus hominibus dedit, vbi voluit eſſe etiam pœnitētiam fructuoſam. Ideo autem hic pœnitentia fructuoſa eſt, quia poteſt hic homo depoſita malitia bene viuere: & mutata voluntate iniuſta, merita ſimul operáque mutare, & in timore Dei ea gerere quæ placeant Deo. Quod qui in hac vita non fecerit, habebit quidem pœnitentiā in futuro ſeculo de malis ſuis, ſed indulgentiam in conſpectu Dei non inueniet: quia etſi erit ibi ſtimulus pœnitudinis, nulla tamē ibi erit correctio voluntatis. A talibus enim iniquitas ſua ita culpabitur, vt nullatenus poſsit ab eis vel diligi, vel deſiderari iuſtitia. voluntas enim eorum talis erit, vt habeant in ſe ſemper malignitatis ſuæ ſupplicium, nunquam tamen percipere poſsint bonitatis affectum. Quia ſicut illi qui cum Chriſto regnabunt, nullas in ſe malæ voluntatis reliquias habebunt: ita illi qui erunt in ſupplicio ignis æterni cum diabolo & eius angelis deputati, ſicut nullam vlterius habebunt requiem, ſic nullatenus bonam habere poterunt voluntatem. Et ſicut cohæredibus Chriſti dabitur perfectio gratiæ ad æternam gloriā, ſic conſortibus diaboli cumulabit ipſa malignitas pœnam, quando exterioribus deputati tenebris, nullo illuſtrabuntur interiore lumine veritatis. Proinde omni homini in hac vita poteſt eſſe vtilis pœnitentia, quam quocunque tempore homo egerit, quamlibet iniquus, quamlibet annoſus, ſi toto corde renunciauerit peccatis præteritis, & pro eis in conſpectu Dei non ſolum corporis, ſed etiam cordis lachrymas fuderit, & malorum operum maculas bonis operibus diluere curauerit, omnium peccatorum indulgentiam mox habebit. Hoc enim nobis dominus

Eſaiæ. 30. prophetico promittit eloquio, dicens: Si cōuerſus fueris & in-

*Eccle.*21. gemueris, ſaluus eris. Et alio loco dicitur: Fili peccaſti, ne adiicias iterum, ſed & de præteritis deprecare, vt tibi dimittantur. Nunquam peccanti eſſet indicta pro peccatis deprecatio, ſi deprecanti non eſſet remiſsio cōcedenda. Sed etiam pœnitentia peccatori tunc prodeſt, ſi eam in eccleſia catholica ge-

Claues Petri. rat. Cui Deus in perſona beati Petri ligandi ſoluendíque tribuit poteſtatem. dicens: Quæ alligaueris ſuper terram, erunt

*Matt.*16. ligata & in cœlis: & quæ ſolueris ſuper terram erūt ſoluta & in cœlis. In quacunque igitur homo ætate veram peccatorum ſuorum pœnitentiam egerit, & vitam ſuam Deo illuminante correxerit, non priuabitur indulgentiæ munere: quia Deus, ſicut per Prophetam dicit, non vult mortem [peccatoris ſiue] mo

morientis, ſed magis vt reuertatur à via ſua mala, & viuat anima eius, Veruntamen nullus hominum debet ſub ſpe miſericordiæ Dei in ſuis diutius remanere peccatis, cum etiam in ipſo corpore nemo velit ſub ſpe futuræ ſalutis diutius ægrotare. Tales enim qui ab iniquitatibus ſuis recedere neglıgũt, & ſibi de Deo indulgentiam repromittunt, nonnunquam ita præueniuntur repentino Dei furore, vt nec conuerſionis tempus, nec beneficium remiſsionis inueniant. Ideo vnumquemque noſtrum ſacra ſcriptura benigne præmonet, dicens: Ne tardaueris conuerti ad Deum, & ne differas de die in diem: ſubito veniet ira eius, & in tempore vindictæ diſperdet te. Dicit etiam beatus Dauid: Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra. Cui beatus quoque Paulus concordat his verbis: Videte fratres, ne forte ſit in aliquo veſtrum cor malum incredulitatis diſcedendi à Deo viuo: ſed adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Obduratus igitur viuit, ſiue qui non conuertitur, deſperans de indulgentia peccatorum ſuorum: ſiue qui ſic miſericordiam Dei ſperat, vt vſque in finem vitæ præſentis in ſuorum criminum peruerſitate permaneat. Proinde diligentes miſericordiam Dei, metuentéſque iuſtitiam, nec de remiſsione peccatorum deſperemus, nec remaneamus in peccatis: ſcientes quia illa omnium hominum debita ſit exactura æquitas iuſtiſsimi iudicis, quæ non dimiſerit miſericordia clementiſsimi redemptoris. Sicut enim miſericordia ſuſcipit abſoluitque conuerſos, ita iuſtitia repellet puniétque obduratos. Hij ſunt qui peccantes in ſpiritum ſanctum, neque in hoc ſeculo, neque in futuro remiſsionem accipiẽt peccatorum. Ideo autem omnis anima intellectualis ſpiritus eſt, vt quærat, agnoſcat, atque diſcernat: & tempus operum ſuorum, pro quibus receptura eſt in iudicio quæ ordinauit diuina iuſtitia: & eiuſdem retributionis tempus, quo nunquam licebit, aut opera mutare, aut remiſsionem peccatorum ſuorum de diuina miſericordia vtiliter poſtulare. Cæteri vero ſpiritus omnium animalium, quibus non eſt intellectus, quia quidam eorum de terra, quidam de aquis originem ducunt: de aquis enim ſunt reptilia & volatilia, de terra vero quædam quæ reptãt, quædam vero quæ gradiuntur, exorta ſunt: tandiu ſpiritus ſunt, quamdiu in corporibus viuunt. Anima quippe, quæ rationis capax

Ezech. 33. *Eccle. 5.* *Pſal. 94.* *Hebr. 3.* *Peccatũ in ſpiritũ ſanctum.*

diuinitus facta non eſt, cum carne ſua & incipit & deſinit vi-
uere: quia quando corpori vitam non tribuit, & ipſa non vi-
uit: atque ita miro modo cum omni carni anima ſit cauſa vi-
uendi, ſpiritus tamen irrationalis tandiu viuit, quãdiu in car-
ne manere potuerit: & dum à carne ſua ſeparatur, extinguitur.
Ita ſit, vt cum ipſe vita carnis ſuæ ſit, viuere ipſe neque-
at, quando vitam carni ſubminiſtrare deſierit. Et ſi non fuerit ca-
ro cui vitam dare valeat, ipſe quoque eam protinus non ha-
bebit. Ideo nec æternitas irrationalibus ſpiritibus data eſt, nec
aliquod eis iudicium præparatur, in quo eis vel beatitudo pro
bonis, vel damnatio pro malis reddatur operibus. Ideo autem
in eis nulla operum diſcretio requiritur, quia nullam intelli-
gendi facultatem diuinitus acceperunt. Propterea ergo eo-
rum corpora reſurrectura non ſunt, quia nec ipſis animalibus
eorum aut æquitas, aut iniquitas fuit, pro qua eis æterna vel
beatitudo ſit tribuenda vel pœna. Illa igitur animalia præſen-
tis ſeculi curſum atque ornatum ſecundum creatoris incom-
prehenſibilem peragunt voluntatem, quæ de ſuis factis nul-
lam rationem reddituri ſunt, quia rationalia non ſunt. Nun-
1.Cor.9. quid enim de bobus cura eſt Deo? Homines vero quia ratio-
nales facti ſunt, & de ſe & de omnibus rebus, quas in vſum
vitæ præſentis acceperunt, rationem reddituri ſunt Deo, &
2.Cor.5. pro ſuorum actuum qualitate recipient aut pœnam aut glo-
riam. Omnes enim nos manifeſtari oportet ante tribunal
Chriſti, vt recipiat vnuſquiſque propria corporis prout geſſit,
Ioan.5. ſiue bonum, ſiue malum. Tunc ſcilicet, cum ſecundum ipſius
noſtri creatoris ac redemptoris eloquium, omnes qui in mo-
numentis ſunt audient vocem eius, & procedent qui bona fe-
cerunt in reſurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in re-
ſurrectionem iudicij: vt ſcilicet qui mala egerũt, eant in com-
buſtionem æternã cum diabolo principe omnium malorum
ſemper arſuri: qui vero bona fecerunt, eant in vitam æter-
nam regnaturi ſine fine cum Chriſto rege omnium ſecule-
rum. Illi autem cum Chriſto regnabunt, quos Deus gratuita
bonitate ſua prædeſtinauit ad regnum: quia eos tales præ-
deſtinando præparauit, vt regno digni eſſent, præparauit at-
que ſecundum propoſitum vocandos, vt obediant: præpara-
uit iuſtificandos, vt accepta gratia recte credant, & bene vi-
uant: præparauit etiam glorificandos, vt Chriſti cohæredes
effecti, regnum cœlorum ſine fine poſſideant. Ad quod re-
gnum

gnum diuerſis temporibus per ſacramenta, quæ ad fidem incarnationis ſuæ Chriſtus inſtituit, illi perueniunt quos Deus gratis nullo bonæ voluntatis, vel boni operis merito præcedente ſaluauit. Quemadmodum ex illo tempore, quo ſaluator noſter dixit, Si quis renatus non fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto non poteſt introire in regnum Dei: abſque ſacramento baptiſmatis, præter eos qui in eccleſia catholica ſine baptiſmate pro Chriſto ſanguinem fundunt, nec regnum cœlorum poteſt quiſquam accipere, nec vitam æternam: quia ſiue in catholica fide, ſiue in hæreſi quacunque vel ſchiſmate quiſquam in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti baptiſmi ſacramentum acceperit, integrum ſacramentum accipit: ſed ſalutem, quæ virtus eſt ſacramenti, non habebit ſi extra catholicam eccleſiam ipſum ſacramentum habuerit. Ergo ideo debet ad eccleſiam redire, non vt ſacramentum baptiſmatis iterum accipiat, quod nemo debet in quolibet homine baptizato repetere: ſed vt in catholica ſocietate vitam æternam accipiat, ad quam obtinendam, nunquam poteſt eſſe idoneus: qui cum ſacramento baptiſmatis ab eccleſia catholica remanſerit alienus. Qui ſi eleemoſynas largas faciat, & pro nomine Chriſti etiam ſanguinem fundat, pro eo quod in hac vita non tenuit eccleſiæ catholicæ vnitatem, non habebit æternam ſalutem. Vbi enim cuique prodeſſe poteſt baptiſmus, ibi prodeſſe & eleemoſyna poteſt. Baptiſmus autem extra eccleſiam quidem eſſe poteſt, ſed non in eccleſia prodeſſe nequit. In eccleſia igitur tantummodo catholica poteſt vnicuique prodeſſe & perceptio baptiſmatis, & opera miſericordiæ, & nominis Chriſti glorioſa confeſſio, ſi tamen in eccleſia catholica bene viuat. Sicut enim ſine eccleſiæ catholicæ ſocietate nec baptiſmus alicui poteſt prodeſſe, nec opera miſericordiæ, niſi forte vt mitius torqueatur, non tamen vt inter filios Dei reputetur: ſic intra eccleſiam catholicam per ſolum baptiſmum vita æterna nõ acquiritur, ſi poſt baptiſmum male viuatur: nam & illi qui bene viuunt, debent operibus miſericordiæ indeſinenter inſiſtere: ſcientes ſe licet leuia, nonnulla tamen quotidie contrahere peccata, pro quibus etiam ſancti & iuſti in hac vita ſemper Deo dicere debent, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Quæ peccata quanto in rebus licitis, & à Deo conceſsis frequenter hominibus ſurrepunt: & quanto magis fortioribus cibis corpus impletur, &

car

Ioan. 3.

Non repetendus baptiſmus.

Eccleſia catholica.

Math. 6.

carnalibus cor hominis actibus affectibúſque implicatur, cum
Abſtinentia. to frequentior culpa in hac mortalitate contrahitur. Propterea humiles ſerui Chriſti, qui cupiunt domino ſuo ſine impedimento, & abſque animi noxia occupatione ſeruire, coniugia omnino non appetunt, & à carnibus & vino abſtinent, inquantum corporis valetudo permittit: non quia peccatum eſt aut coniugem habere, aut vinum carnéſve percipere: nam
1.Timo.4. & beatus Apoſtolus dicit, Quia omnis creatura Dei bona eſt, & nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur: ſanctificatur enim per verbum Dei & orationem. Coniugium
Gene.1. quoq; in primis hominibus Deus inſtituit, & benedixit. Pro-
Hebræ.13. pter quod Apoſtolus ait, Honorabile connubium in omnibus, & torus immaculatus. Ideoque ſerui Dei in eo quòd à carnibus & à vino abſtinent, non tanquam res immundas refugiunt, ſed mundioris vitæ inſtituta ſectantur. Et in eo quòd coniugia non habent non nuptiarum bonum, crimen eſſe exiſtimant, ſed cõtinentiam iugem bonis nuptiis meliorem eſſe non dubitant, Iſto quàm maxime tempore, quando dicitur de
Matt.19. continentia, Qui poteſt capere, capiat. De nuptiis vero dicitur,
1.Cor.7. Qui ſe non continet, nubat. In vna enim ratione virtus exeritur, in altera infirmitas remedio ſubleuatur. Vnde quia ægritudini ſemper eſt conſulendum, propterea ſi cui primo contigerit priuari coniugio, ſi voluerit ſecundas vel tertias inire nuptias, nullum de illis peccatum habebit, ſi eas caſte ſeruauerit: id eſt ſi vnus & vna legitime duntaxat coniuncti, fidem ſeruent, vt nec ille mulieri præter vxorem, nec illa viro præter maritum vllatenus miſceatur. In talibus etſi fuerit aliquis coniugalis exceſſus, qui tamen legitimum non violet torum, habebit nonnullum, ſed veniale peccatum. Sed hæc illorum
Continentiã vouere. ſunt, qui nullam vouerunt continentiam Deo. Cæterum quiſquis ſeipſum caſtrauerit propter regnum cœlorum, & in corde ſuo continentiam Deo vouerit, non ſolum ſi mortifero fornicationis crimine maculetur, verumetiam ſi aut vir vxorem accipere, aut mulier nubere voluerit, ſecundum Apoſto-
1.Timo.5. li ſententiam, damnationem habebit: quia primam fidem irri-
1.Cor.7. tam fecit. Sicut ergo ſecundum Apoſtoli ſententiam dignum eſt vt vxori vir debitum reddat, ſimiliter & vxor viro, quia ſi quis acceperit vxorem, non peccat: & ſi nupſerit virgo non
Ibidem. peccat: ita ſecundum eiuſdem Apoſtoli dictum qui ſtatuit in corde ſuo firmus non habens neceſſitatem, poteſtatem autem

habens

hrbens ſuæ voluntatis, & vouerit continentiã Deo, debet eam vſque in finem tota mentis ſolicitudine cuſtodire ne damnationem habeat, ſi primam fidem irritam fecerit. Similiter & coniugati viri, & coniugatæ mulieres, ſi ex conſenſu perennem Deo vouerint continentiam, nouerint ſe ſui voti obnoxios detineri: nec iam ſibi debere commixtionẽ carnis, quam primitus licitam habuerunt, ſed Deo ſe debere continentiam quam vouerunt. Tunc enim vnuſquiſque regnum cœlorum, quod ſanctis promittitur, poſsidebit, ſi obliuiſcens quæ retro ſunt, & in anteriora extendens ſeipſum, ſecundum quod in Pſalmis dicitur, Vouete, & reddite domino Deo veſtro: quod ſcit eſſe licitum, & ad profectum melioris vitæ pertinere cognoſcit, & libenter voueat, & celeriter reddat, & in hoc quòd votum reddit, meliore ſemper conatu proficiat. Omni enim vouenti Deo & reddenti quod vouit: ipſe quoque Deus reddet cœleſtis regni præmia quæ promiſit. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, patrem & filium & ſpiritum ſanctum vnum eſſe naturaliter Deum, in cuius nomine baptizati ſumus. Cum enim aliud nomen ſit pater, aliud filius, aliud ſpiritus ſanctus: hoc eſt vtique vnum naturæ nomen horũ trium quod dicitur, Deus. Qui dicit in Deuteronomio, Videte quoniam ego ſum Deus, & non eſt alius præter me. Et de quo dicitur, Audi Iſraël, dominus Deus tuus Deus vnus eſt. Et, Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, patrem & filium & ſpiritũ ſanctum, id eſt, ſanctam Trinitatem eſſe ſolum naturaliter verum Deum. Quia cum tres deos nobis colere non liceat, niſi vnum ſolum verum Deum, tamen ſicut pater verus Deus dicitur, teſtante Apoſtolo qui ait Conuerſi eſtis ad Deum à ſimulachris, ſeruite Deo viuo & vero, & expectate filium eius de cœlis quem ſuſcitauit à mortuis Ieſum: ita quoq; filiũ verum Deum Ioannes commendat Apoſtolus, dicens, Scimus quia filius Dei venit, & dedit nobis intellectũ vt cognoſcamus verũ Deum, & ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto. Hic eſt verus Deus, & vita æterna: qui vtiq; quoniam verus Deus eſt, etiam veritas eſt, ſicut ipſe nos edocet dicens, Ego ſum via & veritas & vita. De ſpiritu quoq; ſancto Ioannes Apoſtolus ait, Quia ſpiritus eſt veritas. Et vtiq; non poteſt naturaliter Deus verus non eſſe, qui veritas eſt. Quem etiam Deum Paulus Apoſtolus confitetur, dicẽs, Membra veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti qui

Philip. 3. *Pſal. 75.* *Vota.* *Natura diuina.* CAP. IIII. *Deute. 32.* *Deut. 6.* *Matth. 4.* *Vnus deus.* CAP. V. *1. Theſſ. 1.* *1. Ioan. 1.* *Ioan. 14.* *1. Cor. 6.*

qui in vobis eſt quem habetis à Deo, & non eſtis veſtri [illegible]
enim eſtis pretio magno glorificate & portate Deum in [illegible]
Deus æternus. pore veſtro. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites [illegible]
& filium & ſpiritum ſanctum, id eſt, ſanctam Trinitatē [illegible]
CAP. VI. verum Deum ſine initio ſempiternum eſſe. Propter quod [illegible]
Ioan. 1. ptum eſt, In principio erat verbum, & verbū erat apud Deum,
& Deus erat verbum, Hoc erat in principio apud Deum. [illegible]
Pſal. 73. dem uo ſempiternitas intimatur, vbi dicitur in Pſalmo, [illegible]
Roma. 1. tem rex noſter ante ſecula, Et alio loco, Sempiterna quoque [illegible]
Deus incommutabilis. virtus & diuinitas. Firmiſsime tene, & nullatenus [illegible]
ſanctam Trinitatem ſolum verum Deum, ſicut æternum [illegible]
CAP. VII. ſolum naturaliter incommutabilem eſſe. Hoc enim ſignifi-
Exod. 3. cat, cum dicit ſeruo ſuo Moyſi, Ego ſum qui ſum. Hoc &
Pſalmus dicit, In principio domine tu terram fundaſti, & [illegible]
Pſal. 101. ra manuum tuarum ſunt cœli: Ipſi peribunt, tu autem per[illegible]
nes, & omnes ſicut veſtimentum veteraſcent. Et ſicut op[illegible]
rium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipſe es, &
Deus omnium creator. anni tui non deficient. Firmiſsime tene, & nullatenus [illegible]
bites, ſanctam Trinitatem ſolum eſſe verum Deum, [illegible]
omnium viſibilium atque inuiſibilium creatorem. De quo [illegible]
CAP. VIII. Pſalmo dicitur, Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, [illegible]
eius in domino Deo ipſius qui fecit cœlum & terram, [illegible]
Pſal. 145. & omnia quæ in eis ſunt. De quo etiam Apoſtolus [illegible]
Roma. 11. niam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, ipſi gloria in
Trinitas in vnitate. ſecula. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, patris & fi-
lij & ſpiritus ſancti vnam quidem eſſe naturam, tres vero eſſe
CAP. IX. perſonas: patrémque ſolum eſſe qui dixit, Hic eſt filius [illegible]
Matth. 3. dilectus, in quo mihi bene complacui: & filium ſolum eſſe ſu-
per quem vox illa ſolius patris inſonuit, quando in Iordane [illegible]
cundum carnem baptizatus eſt vnigenitus Deus, qui carnem
ſolus accepit: atque ſpiritum ſanctum patris & filij ſolum eſſe,
qui in ſpecie columbæ ſuper Chriſtum baptizatum & a[illegible]
dentem ab aqua deſcendit, & quinquageſimo die poſt reſurre-
ctionem Chriſti fideles in vno loco poſitos, in linguarum
ignearum viſione aduenìens repleuit. Illam vocem, qua ſolus
locutus eſt Deus pater: & illam carnem, qua ſolus homo fa-
ctus eſt vnigenitus Deus: & illam columbam, in cuius ſpecie
Acto. 2. ſpiritus ſanctus ſuper Chriſtum deſcendit: illáſque linguas
igneas, in quarum viſione fideles Apoſtolos in vno loco con-
ſtitutos repleuit, opera eſſe totius ſanctæ Trinitatis, id eſt,
vnam

vnius Dei, qui fecit omnia in cœlo & in terra, viſibilia & inuiſibilia. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, ſolum Deum filium, id eſt, vnam ex Trinitate perſonam ſolius patris eſſe filium: ſpiritum vero ſanctum ipſum quoque vnam ex Trinitate perſonam, non ſolius patris, ſed ſimul patris & filij eſſe ſpiritum. Oſtendens enim Dei filius ſe ſolum eſſe de patre genitum, ait: Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret. Et paulo poſt, Qui autem non credit, iam iudicatus eſt, quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei. Spiritum autem ſanctum & patris & filij eſſe ſpiritum Apoſtolus docet, qui ait, Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu, ſi tamen ſpiritus Dei habitat in vobis. Et ſequitur, Si quis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. *Diſtinctio perſonarũ. CAP. X.* *Ioan. 3.* *Roma. 8.*

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, eundem ſpiritum ſanctum, qui patris & filij vnus eſt ſpiritus, de patre & filio procedere. Dicit enim filius, Cum venerit ſpiritus veritatis, qui à patre procedit. Vbi ſuum ſpiritum eſſe docuit, quia ipſe eſt veritas. De filio quoque procedere ſpiritum ſanctum, prophetica atque Apoſtolica doctrina nobis commendat, Eſaias enim dicit de filio, Percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium. De quo & Apoſtolus ait, Quem interficiet dominus Ieſus ſpiritu oris ſui. Quem etiam ipſe vnicus Dei filius ſpiritũ oris ſui eſſe ſignificans, poſt reſurrectionem inſufflans in diſcipulos, ait. Accipite ſpiritum ſanctum. De ore vero ipſius domini Ieſu, ait Ioannes in Apocalypſi, quia gladius vtraque parte acutus procedebat. Ipſe ergo ſpiritus oris eius, Ipſe eſt gladius qui de ore eius procedit. *Spiritus ſan. proc. CAP. XI.* *Ioan. 15.* *Ioan. 14.* *Eſaiæ. 11.* *2. Theſſ. 2.* *Ioan. 20.* *Apoca. 1.*

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, Trinitatem Deum immenſum eſſe virtute non mole: & omnem creaturam ſpiritalem atque corporalem virtute eius & præſentia contineri. Dicit enim Deus pater, Cœlum & terram ego impleo. Dicitur etiam de ſapientia Dei, quæ filius eſt eius, Quia attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. De ſpiritu quoque ſancto legimus, Quia ſpiritus domini repleuit orbem terrarum. Et David Propheta dicit, Quò ibo à ſpiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcendero ad infernum, ades. *Trinitas nullis terminis circũſcripta. CAP. XII.* *Hiere 23.* *Sapien. 8.* *Sapien. 1.* *Pſal. 138.*

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, vnam ex Trinitate perſonam, id eſt, Deum filium, qui de natura Dei patris ſolus natus eſt, & vnius eiuſdémque naturæ cum patre *Perſona filij. CAP. XIII.*

patre eſt, ipſum in plenitudine temporis ſecundum ſuſceptionem formæ ſeruilis voluntariæ in virgine conceptum, & de virgine natum, verbum carnem factum: ipſum quoq; eſſe qui eſſentialiter natus eſt de patre, & eſſentialiter conceptum eſt, natúſq; de virgine: ipsúmq; vnum eſſe, & vnius naturæ cum virgine, qui ait de Deo patre, Ante ſecula fundauit me, & ante omnes colles generauit me. De quo etiam dixit Apoſtolus, Quia cum venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum, factum ex muliere, factū ſub lege. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, Chriſtum filium Dei ſicut de Deo patre plenum perfectúmq; Deum, ita de virgine matre plenum perfectúmq; hominem genitum, id eſt, verbum Deum, habentem ſcilicet ſine peccato veram noſtri generis * carnem & animam rationalem. Quod ipſe Dei filius euidenter oſtendit, dicens de carne ſua, Palpate & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. Animam quoque ſe habere his verbis oſtendit, dicens, Propterea me pater diligit, quia ego pono animam meam, & iterum ſumo eam. Intellectum quoque animæ ſe habere oſtendit in eo, quod ait, Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde. Et de ſe ipſo Deus per Prophetam Dicit, Ecce intelliget puer meus, & exaltabitur, & ſublimis erit valde. Nam & beatus Petrus ſecundum ſancti Dauid prophetiam in Chriſto carnem & animam confitetur. De ipſo enim beato Dauid loquens, ait Propheta igitur cum eſſet, & ſciret quia iureiurando iuraſſet illi Deus de fructu lumbi eius ſedere ſuper ſedem eius, prouidens locutus eſt de reſurrectione Chriſti, quia neque derelicta eſt anima eius in inferno, neq; caro eius vidit corruptionem. Firmiſſime tene, & nullatenus dubites, vnum filium atq; ipſum eſſe Deum verum, qui cum patre Deo, & ſpiritu ſancto Deo fecit omnia temporal, & in monte Sinai legem Moyſi dedit ordinatam per angelos, & ipſum Deum verbum carnem factum: qui veniente plenitudine temporis, miſſus à patre & ſpiritu ſancto, factus eſt ex muliere quam fecit, ſolus factus eſt ſub lege quam dedit. Firmiſsime tene & nullatenus dubites, Dei verbum quod caro factum eſt, in duas naturas, inconfuſibiliter permanere. Vnam veram diuinam, quam habet cum patre communem, ſecundum quam dicit Ego & pater vnum ſumus, & qui me videt, videt & patrem, & ego in patre & pater in me eſt: ſecundum quam etiam dicit Apoſtolus, ſplendorem

*Prouer. 8. Galat. 4. Humanitas Chriſti. CAP. XIIII. *al. virginis. Lucæ. 24. Ioan. 10. Matt. 11. Eſaiæ. 25. Act. 2. Pſal. 131. Pſal. 15. Diuinitas Chriſti. CAP. XV. Exo. 20. 21 Gala. 4. De duabus in Chriſto naturis. CAP. XVI. Ioan. 10. & 14. Hebr. 1.*

dorem gloriæ & figuram ſubſtantiæ Dei. Alteram veram humanam, ſecũdum quam ipſe deus incarnatus dicit, Pater maior me eſt. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, Deum verbum carnem factum, vnam habere diuinitatis ſuæ carniſque perſonam, Deus enim verbũ plenam naturam humanam ita ſibi veraciter vnire dignatus eſt, & permanente diuinitate ſua ita verbum caro factum eſt: vt quanuis naturaliter non hoc ſit verbum quod caro, quia duarum naturarum veritas manet in Chriſto, ſecundum vnam tamen perſonam idem verbum caro ab ipſo fieret maternæ conceptionis initio. Deus enim verbum non accepit perſonam hominis, ſed naturam: & in æternam perſonam diuinitatis accepit temporalem ſubſtantiam carnis. Vnus eſt ergo Chriſtus verbum caro factum, qui etiam ex patribus ſecundum carnem, & ſuper omnia Deus benedictus in ſecula. Vnus Ieſus, cui & pater dicit, Ex vtero ante luciferum genui te. Vbi ſignificatur ante omne tempus ſine initio æterna natiuitas. Vnus Ieſus, de quo & Euangeliſta dicit, Quia vocatum eſt nomen eius Ieſus, quod vocatum eſt ab angelo priuſquam in vtero conciperetur. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, non carnem Chriſti ſine diuinitate conceptã in vtero virginis priuſquam ſuſciperetur à verbo, ſed ipſum verbum Deum ſuæ carnis acceptione conceptum, ipſámque carnem verbi incarnatione conceptam. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, ipſum vnigenitum Deum verbum carnem factum, ſe pro nobis obtuliſſe ſacrificium & hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis: cui cum patre & ſpiritu ſancto à Patriarchis, Prophetis, & ſacerdotibus tempore veteris teſtamenti animalia ſacrificabantur: & cui nunc, id eſt tempore noui teſtamenti, cum patre & ſpiritu ſancto, cum quibus illi eſt vna diuinitas, ſacrificium panis & vini in fide & charitate. ſancta eccleſia catholica per vniuerſum orbem terræ offerre non ceſſat. In illis enim carnalibus victimis figuratio fuit carnis Chriſti, quam pro peccatis noſtris ipſe ſine peccato fuerat oblaturus, & ſanguinis quem erat effuſurus in remiſſionem peccatorum noſtrorum. In iſto autem ſacrificio gratiarum actio atque commemoratio eſt carnis Chriſti quam pro nobis obtulit, & ſanguinis quem pro nobis idem Deus effudit. De quo beatus Paulus dicit in Actibus Apoſtolorum, Attendite vobis & vniuerſo gregi in quo vos ſpiritus

Ioan. 14.
Vnitas perſonæ in Chriſto.
CAP. XVII.
Pſal. 109.
Lucæ 2.
Verbi & carnis vnio
CAP. XVIII.
3. ſen. di. 2. ca. ſtantem
Sacrificia.
CAP. XIX.
Sacrificiũ panis.
Acto. 20.

ſanctus poſuit epiſcopos regere eccleſiam Dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo. In illis ergo ſacrificiis quid nobis eſſet donandum figuratè ſignificabatur. In hoc autem ſacrificio quid nobis iam donatum ſit, euidenter oſtenditur. In illis ſacrificiis prænunciabatur filius Dei pro impiis occidendus: in hoc autem pro impiis annunciatur occiſus, teſtante Apoſtolo: quia Chriſtus cum adhuc infirmi eſſemus ſecundum tempus, pro impiis mortuus eſt: & quia cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius.

Roma.5.

Humanitas Chriſti. CAP. XX.

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, verbum carnem factum, eandem humanam carnem ſemper veram habere, qua de virgine verbum Deus natus eſt, qua crucifixus & mortuus eſt, qua reſurrexit & in cœlum aſcendit, & in dextera Dei ſedet, qua etiam venturus eſt iudicare viuos & mortuos: propter quod Apoſtoli ab angelis audierunt, Sic veniet quemadmodum eum vidiſtis euntem in cœlum. Et beatus Ioannes ait, Ecce veniet cum nubibus, & videbit eum omnis oculus & qui eum crucifixerunt, & videbunt eum omnes termini terræ talem.

Acto.1. *Apoc.1.*

Natura nihil nō bonū. CAP. XXI.

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, trinitatem Deum, id eſt, patrem & filium & ſpiritum ſanctum eſſe naturaliter ſummum atque incommutabile bonum: & ab ipſo creatas eſſe omnes naturas, bonas quidem, quia à ſummo bono factæ ſunt, ſed mutabiles, quæ de nihilo factæ ſunt: nullámque eſſe malam naturam, quia omnis natura inquantum natura eſt, bona eſt. Sed quia in ea bonum & augeri & minui poteſt, intantum mala dicitur, inquantum bonum eius minuitur. Malum enim nihil aliud eſt, niſi boni priuatio. Vnde geminum conſtat eſſe creaturæ rationalis malum, vnum quo volũtarie ipſa deficit à ſummo bono creatore ſuo, alterum quo inuita punietur ignis æterni ſupplicio: illud paſſura iuſte, quia hoc admiſit iniuſte: & quia ordinem in ſe non ſeruauit diuinæ inſtitutionis: ordinem diuinæ non effugiet vltionis.

Malum.

Nulla creatura eſt eadem cum deo. CAPVT XXII.

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, neque angelos, neque aliam quamlibet creaturam eiuſdem naturæ eſſe, cuius eſt ſecundum naturalem diuinitatem ſumma trinitas, quæ eſt vnus naturaliter Deus pater & filius & ſpiritus ſanctus: neque enim vnius naturę eſſe potuerunt ille qui fecit, & ea quæ fecit.

Angeli ſtabiles. CAP. XXIII.

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, omnem creaturam naturaliter mutabilem, à Deo incommutabili factam, nec tamen poſſe quemlibet ſanctorũ angelorum

lorum in deterius mutari: quia ſic acceperunt æternam beatitudinem, qua Deo ſtabiliter perfruuntur, vt ea carere non poſsint. Sed hoc ipſum, quod ab illo ſtatu beatitudinis, in quo ſunt, mutari in deterius nullatenus poſſunt, non eſt eis naturaliter inſitum, ſed poſtquam creati ſunt gratiæ diuinæ largitate collatū. Si enim angeli naturaliter incōmutabiles fierent. nunquam de eorum conſortio diabolus & eius angeli cecidiſſent. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, in omni creatura, quā ſpiritalem atq; corpoream ſumma trinitas fecit. ſolos ſpiritus angelicos & humanos intelligendi facultatem diuinitus accepiſſe. Cæteros vero ſpiritus brutorū animalium rationalem intelligentiā non accepiſſe, & etiam hoc omnino habere non poſſe. Propter quod dicitur hominibus, Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus nō eſt intellectus. Et ideo animas hominū, & animas pecorum vnius naturæ non eſſe: nec animas pecorum in animas hominum, nec animas hominum in anims pecorum poſſe aliquando tranſire. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites primos homines, id eſt, Adam & mulierem eius, bonos & rectos, & ſine peccato creatos eſſe cum libero arbitrio, quo poſſent. ſi vellent, humili & bona voluntate ſeruire atque obedire: quo arbitrio etiam poſſent, ſi vellent propria voluntate peccare: eóq; non neceſsitate, ſed propria volūtate peccaſſe: illóq; peccato ſic in deterius mutatam humanam naturam, vt non ſolum in ipſis primis hominibus per peccatum mors obtineret regnum, ſed etiam in omnes homines tranſiret peccati mortíſq; dominium. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, omnem hominem, qui per concubitum viri & mulieris cōcipitur, cum peccato originali naſci, impietati ſubditum, mortíq; ſubiectum, & ob hoc natura iræ filium naſci. De qua Dicit Apoſtolus, Eramus enim & nos natura filij iræ, ſicut & cæteri. A qua ira nullus liberatur, niſi per fidem mediatoris Dei & hominum, hominis Ieſu Chriſti, qui ſine peccato conceptus, ſine peccato natus, ſine peccato mortuus, peccatum pro nobis factus eſt, id eſt, ſacrificium factus eſt pro peccatis noſtris. In veteri quippe teſtamento peccata dicebantur ſacrificia, quæ pro peccatis offerebantur, in quibus omnibus fuit ſignificatio Chriſti: quia ipſe eſt agnus Dei qui tollit peccata mūdi. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, non ſolū homines iam ratione vtentes, verumetiam paruulos, qui ſiue in vteris matrū viuere incipiunt, & ibi moriun

Creaturæ rationales. CAP. XXIIII.

Pſal. 31.

Libera voluntas Adā. CAP. XXV.

Roma. 5.

Peccatum originale. CAP. XXVI.

De cōſe. di. 4. ca. Firmiſ. me.

Ephe. 2.

1. Timo. 2.

Ioan. 1.

Non baptizati. CAP. XXVII.

De conſen. diſt. 4. ca. Firmiſsime. riuntur, ſiue cum de matribus nati ſine ſacramento ſancti baptiſmatis, quod datur in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, de hoc ſeculo tranſeunt, ignis æterni ſempiterno ſupplicio puniendos: quia etſi propriæ actionis peccatum nullum habuerunt, originalis tamen peccati damnationem carnali conceptione & natiuitate traxerunt.

Iudicium. CAP. XXVIII. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, ideo Chriſtum filium Dei ad iudicandos viuos & mortuos venturum, vt homines, quos hic dono ſuæ gratiæ gratis per fidem iuſtificat, eiſdémq; iuſtificatis in fide & charitate ſanctæ matris Eccleſiæ vſque in finem perſeuerantiam donat, in ſuo aduentu reſuſcitet & glorificet, & ſecundum promiſsionem ſuam æquales ſanctis angelis faciat, & *Matt. 22.* ad eum ſtatum perducat, in quo perfecte, quantum vnicuiq; donat Deus, boni ſint, & ab ipſa perfectione deinceps mutari non poſsint: vbi diuerſa erit ſanctorum gloria, ſed vna erit omnium vita æterna. Diabolum vero & angelos eius in ignẽ æternum à Chriſto eſſe mittendos, vbi nunquam carebunt pœna, quam eis præparauit diuina iuſticia. Cum ipſo etiam *Sapien. 2.* Diabolo impios & iniquos homines, de quibus ſcriptura dicit, Imitãtur autem eum qui ſunt ex parte illius, pro eo, quia eum in malis operibus imitati ſunt, & ante finẽ præſentis vitæ cõgruam pœnitentiam non egerũt, reſumptis corporibus ſupplicio æternæ cõbuſtionis arſuros.

Reſurrectio. CAP. XXIX. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites omnibus hominibus & bonis & malis reſurrectionem carnis in aduentu domini futuram eſſe cõmunem: retributionem vero iuſtitiæ Dei eſſe bonis maliſque diſsimilem, ſecundum quòd Apoſtolus ait, Quia omnes reſurgemus, *1 Cor. 15.* ſed non omnes immutabimur. Immutabuntur autem iuſti qui ibunt in vitam æternam. Quod Apoſtolus oſtendit dicẽs, Et mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Et oſtẽdens quæ erit ipſa immutatio adiecit, Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. In iuſtorum corporibus fiet quod ipſe Apoſtolus ait, Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, ſurget in gloria. Se- *Ibidem.* minatur in infirmitate, ſurget in virtute. Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale. Quod propterea ſpiritale dixit, non quia ipſum corpus ſpiritus erit, ſed quia viuificante ſpiritu immortale atque incorruptibile permanebit. Sic autem tunc dicitur ſpiritale corpus cum non ſpiritus ſit, ſed

permaneat

permaneat corpus: ſicut nunc animale dicitur, cum tamen inueniatur non anima eſſe, ſed corpus. Firmiſsime tene & nullatenus dubites, exceptis illis qui pro nomine Chriſti ſuo ſanguine baptizantur, nullum hominem accepturum vitam æternam, qui non hic à malis ſuis fuerit per pœnitētiam fideinque conuerſus, & per ſacramentum fidei & pœnitentiæ, id eſt, per baptiſmum liberatus: & maioribus quidem neceſſarium eſſe & pœnitentiam de malis ſuis agere, & fidem catholicam ſecundum regulam veritatis tenere, & ſacramentum baptiſmatis accipere: paruulis vero qui nec propria voluntate credere, nec pœnitentiam pro peccato quod originaliter trahunt agere poſſunt, ſacramentum fidei quod eſt ſanctum baptiſma quandiu rationis ętas eorum capax eſſe non poteſt, ſufficere ad ſalutem. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, neminem hic poſſe hominum pœnitentię agere, niſi quem Deus illuminauerit, & gratuita ſua miſeratione conuertit. Apoſtolus enim dicit, Ne forte det illis Deus pœnitentiam ad cognoſcendam veritatem, & reſipiſcant à Diaboli laqueis. Firmiſsime tene & nullatenus dubites, poſſe quidem hominem quem nec ignorantia literarum, nec aliqua prohibet imbecillitas vel aduerſitas, verba ſanctæ legis & Euangelij, ſiue legere, ſiue ex ore cuiuſquam prædicatoris audire: ſed diuinis mandatis obedire neminem poſſe, niſi quem Deus gratia ſua præuenerit: vt quod audit corpore, corde etiã percipiat, & accepta diuinitus bona voluntate atque virtute, mandata Dei facere & velit & poſsit. Neque enim qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementũ dat Deus, qui etiam operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, Deo incommutabili non ſolum præterita & præſentia, ſed etiam futura omnia incommutabiliter eſſe notiſsima, cui dicitur, Deus qui occultorum es cognitor, qui ſcis omnia antequam fiant.

Fides & baptiſmus. CAP. XXX. *15.q.1.ca. Firmiſsime.*

Gratia. CAP. XXXI. *2.Timo.2.*

Nihil agi ſine gratia CAP. XXXII. *1.Cor.3. Philip.2.*

Deũ nihil latere. CAP. XXXIII. *Danie.13.*

Prædeſtinatio. CAP. XXXIIII. *Roma.8.*

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, Trinitatem Deum incommutabilem rerum omnium atque operum, tam ſuorum quàm humanorum certiſsimum cognitorem, ante omnia ſecula ſcire quibus eſſet per fidem gratiam largiturus: ſine qua nemo poteſt ex initio mundi vſque in finem à reatu peccati tam originalis quàm actualis abſolui. Quos enim Deus præſciuit, & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, omnes

Beati ex prædeſtinatione. CAP. XXXV.

quos vaſa miſericordiæ gratuita bonitate Deus fecit, ante conſtitutionem mundi in adoptionem filiorum Dei prædeſtinatos à Deo: neque perire poſſe aliquem eorũ quos Deus prædeſtinauit ad regnum cœlorum: nec quenquam eorum quos non prædeſtinauit ad vitam vlla poſſe ratione ſaluari. Prædeſtinatio enim illa gratuitæ donationis eſt præparatio, qua nos
Ephe.1. Apoſtolus ait prædeſtinatos in adoptionem filiorum Dei per
Baptiſmus Ieſum Chriſtum in ipſum. Firmiſsime tene, & nullatenus
CAP. dubites, ſacramentum baptiſmatis, non ſolum intra Eccleſiam
XXXVI. catholicam, ſed etiam apud Hæreticos, qui in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti baptizant, eſſe poſſe, ſed extra Eccleſiam catholicam prodeſſe non poſſe. Imò ſicut intra Eccleſiam recte credentibus per ſacramẽtum baptiſmi conferri ſalutem: ſic extra Eccleſiam baptizatis, ſi ad Eccleſiam non redierint, eodem baptiſmo accumulari perniciem. Tantũ enim valet Eccleſiaſticæ ſocietatis vnitas ad ſalutẽ, vt baptiſmo non ſaluetur, cui non ibi datur, vbi oportet vt detur. Ineſſe tamen domini baptiſmum etiam extra Eccleſiam baptizato, ſed ad iudicium ineſſe ab Eccleſia ſeparato. Et quia manifeſtum eſt, vbicunque datum fuerit, hoc baptiſma ſemel eſſe dandum, ideo etſi ab Hæreticis in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti fuerit datum, venerabiliter agnoſcendum, & ob hoc nul-
Ioan.13. latenus iterandum. Saluator enim dicit, Qui ſemel lotus eſt,
Eccleſia. non indiget niſi vt pedes lauet. Firmiſsime tene, & nulla-
CAP. tenus dubites, omnem extra Eccleſiam catholicam baptiza-
XXXVII. tum, participem fieri non poſſe vitæ æternæ, ſi ante finem vitæ huius catholicæ non fuerit redditus atque incorporatus
1.Cor.13. Eccleſiæ. Quia ſi habeam, inquit Apoſtolus, omnem fidem, & nouerim omnia ſacramenta, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Nam & in diebus diluuij neminem legimus
Damnati. extra arcam potuiſſe ſaluari. Firmiſsime tene, & nullate-
CAP. nus dubites, non ſolum omnes Paganos, ſed etiam omnes Iu-
XXXVIII. dæos Hæreticos atque ſchiſmaticos, qui extra Eccleſiam ca-
Matt.25. tholicam præſentem finiunt vitam, in ignem æternum itu-
Heretici. ros, qui paratus eſt Diabolo & angelis eius. Firmiſsime
CAP. tene, & nullatenus dubites, quemlibet hæreticum ſiue ſchiſ-
XXXIX. maticum in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti baptizatum, ſi Eccleſiæ catholicæ non fuerit aggregatus, quantaſcunque eleemoſynas fecerit, etſi pro Chriſti nomine etiam ſanguinem fuderit, nullatenus poſſe ſaluari. Omni enim homini,

mini, qui Eccleſiæ catholicæ non tenet vnitatem, neque baptiſmus, neque eleemoſyna quamlibet copioſa, neque mors pro nomine Chriſti ſuſcepta proficere poterit ad ſalutē, quandiu in eo hæretica vel ſchiſmatica prauitas perſeuerat, quæ ducit ad mortem. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, non omnes qui intra Eccleſiam catholicam baptizantur, accepturos eſſe vitam æternam, ſed eos qui percepto baptiſmate rectè viuunt, id eſt, qui abſtinuerūt ſe à vitiis & concupiſcentiis carnis. Regnum enim cœlorum ſicut infideles Hæretici atque ſchiſmatici non habebunt, ſic Catholici criminoſi poſſidere non poterunt. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, etiam iuſtos atque ſanctos homines, exceptis iis qui baptizati paruuli ſunt, ſine peccato hic neminem viuere poſſe: ſempérque omni homini eſſe neceſſarium, & peccata ſua vſque in finem vitæ præſentis eleemoſynis diluere, & remiſſionem à Deo humiliter ac veraciter poſtulare. Firmiſſime tene, & nullatenus dubites, omnem creaturam Dei bonam eſſe, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: & Dei ſeruos, qui à carnibus aut vino abſtinent, non tanquam immunda quæ à Deo facta ſunt reſpuere, ſed à fortiori cibo & potu pro ſola caſtigatione corporis abſtinere. Nuptias quoque diuinitus inſtitutas & benedictas: & melius quidem ſi quiſquam ſine coniugio ſit, vt liberius atque plenius cogitet quæ ſunt Dei, quo modo placeat Deo: tamen illis qui continentiam non vouerunt, nullum eſſe peccatum, ſi vel mulier nubat, vel vir vxorem ducat. Nec ſolas primas nuptias à Deo inſtitutas, ſed etiam ſecūdas & tertias, pro eorum qui ſe continere non poſſunt infirmitate conceſſas. Eis vero qui ſiue coniugati, ſiue à coniugio liberi continentiam Deo vouerunt, admodum eſſe damnabile. ſi vel illi coniugale opus voluerint appetere, quò ſe non acceſſuros, vel illi repetere, à quo ſe receſſuros, illi libera, illi communi profeſsi ſunt voluntate. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, aream Dei eſſe eccleſiam catholicam, & intra eam vſque in finem ſeculi frumento mixtas paleas contineri: hoc eſt bonis malos ſacramentorum communione miſceri: & in omni profeſsione, ſiue clericorum, ſiue monachorum, ſiue laicorum, bonos eſſe ſimul & malos: nec pro malis bonos deſerendos, ſed pro bonis malos, inquantum exigit fidei & charitatis ratio tolerandos, id eſt, ſi vel in Eccleſia nullius perfidiæ ſemina ſpargunt,

Chriſtiani male viuētes. CAP. XL.

Sine peccatu nemine viuere. CAP. XLI.

Cibus, potus Matrimoniū. CAP. XLII. *1.Timo.* 4.

*1.Cor.*7.

Malos miſceri bonis. CAP. XLIII.

vel fratres ad aliquod malum opus mortifera imitatione non ducunt: nec poſſe aliquem intra Eccleſiam catholicam rectè credentem benéque viuentem, alieno vnquam maculari peccato; ſi cuiquam peccanti nec conſenſionem præbeat nec fauorem, Vultérque malos à bonis intra Eccleſiam tolerari, ſi hoc cum eis bene viuendo & bene monendo agatur, vt & videntes & audientes quæ bona ſunt, mala ſua reſpuant, & iudicandos ſe à Deo pro ſuis malis operibus contremiſcant, atque ita præueniente dono gratiæ de ſuis iniquitatibus confundantur, & ad bonam vitam per Dei miſericordiam conuertantur. Bonos vero à malis intra Eccleſiam duntaxat catholicam conſtitutis non debere niſi operum diſsimilitudine ſeparari, vt cum quibus diuina communicant ſacramenta, non habeant mala opera, quibus illi ſunt criminoſi, communia. In fine vero ſeculi bonos à malis etiam corpore ſeparandos: quãdo veniêt Chriſtus habens ventilabrum in manu ſua, & permundabit aream ſuam, & congregabit triticum in horreum ſuum, paleas autem comburet igni inextinguibili: quando per iudicium iuſtum ſegregabit iuſtos ab iniuſtis, bonos à malis, rectôs à peruerſis: bonos conſtituet à dextris, malos à ſiniſtris, & ex eius ore iuſti æternique iudicij ſempiterna atque incommutabili prolata ſententia, iniqui omnes ibunt in combuſtionêm æternam, iuſti autem in vitam æternam: iniqui ſemper arſuri cum diabolo, iuſti autẽ regnaturi [ſine fine] cum Chriſto. Hæc interim quadraginta capitula ad regulam veræ fidei firmiſsime pertinentia fideliter crede, fortiter tene, veraciter patientérque defende. Et ſi quem contraria his dogmatizare cognoueris, tanquam peſtem fuge, & tanquam hæreticũ abiice. Ita enim iſta quæ poſuimus fidei catholicæ congruunt, vt ſi quis non ſolum omnibus, ſed etiam ſingulis voluerit contraire, in eo quòd ſingulis horum contumaciter repugnat, & his contraria docere nõ dubitat, hæreticus & Chriſtianæ fidei inimicus, atq; ex hoc omnibus catholicis anathematizandus appareat. Quamuis igitur & anguſtia tẽporis & feſtinatio portitoris compulerit nos aliqua, quæ pro diuerſis hæreſibus agnoſcendis atque vitandis fuerant inſerenda, prætèrire ſilentio: tamen ſi omnia quæ in hoc opuſculo cõtinentur recenſere & notiſsima prorſus habere non negligas, ex his poteris cautâ diſcretione etiam de cæteris ſpiritaliter iudicare. Apoſtolus enim dicit, quia ſpiritalis iudicat omnia: quo

Matth.3.
Matt. 25.
Perſiſtẽdũ in fide. CAP. XLIIII
1.Cor.2.

quo donec vnuſquiſque noſtrûm perueniat, in eo quò peruenit, ambulet, id eſt, in eo quod certum accepit fideliter perſeueret, Quod ſi quid aliter ſapit, hoc quoque illi Deus reuelabit. *Philip. 3.* Vere firmum fidei eſt fundamentum, principaliter credere patrem & filium & ſpiritum ſanctum, vnum eſſe naturaliter Deum: ita vt de natura patris vere natum vnigenitum filium, & ſimul de patre & filio vere atque naturaliter procedentem credamus ſpiritum ſanctum: ipſámque Trinitatem eſſe vnum ſolum verum æternum atque incommutabilem Deum. *Repetit ſuperiora.* CAP. XLV. Credere etiam congruit ad ſalutem, vnam ex Trinitate perſonam, id eſt, vnigenitum Deum pro noſtra ſalute ſolum hominem factum: eundémque vnum eſſe Deum verum, & hominem verum, ſecundum diuinitatem vnam naturam habentem cum patre & ſpiritu ſancto: ſecundum humanitatem vero animam Chriſti rationalem eiuſdem naturæ eſſe cuius ſunt animæ omnium hominum, & carnem Chriſti illius eſſe naturæ cuius eſt vniuerſorum qui de primo homine originem ducunt. Ergo nec animam Chriſti, nec carnem vnius cum diuinitate eiuſdémque eſſe naturæ: quia ſecundum humanitatem vere ipſe creatus eſt. Sed ſicut diuinitati eius cum patre & ſpiritu ſancto eſt diuina natura communis: ſic animæ eius & corpori naturalis eſt communio cum animabus & corporibus noſtris. Qui diuinitate ſua carnem atque animam credentium in ſe, & à peccati dominio, & ab æternæ mortis ſupplicio gratis eripuit auferendo peccatum. Hac enim credulitate munitus, non obliuiſceris diuinam miſericordiam die noctúque ſupplicare: obſecrans beatam ſpem omnium credentium in ſe qui eſt Chriſtus dominus, vt huius fidei veritatem firmiter teneas, inuiolatámque cuſtodias quia ſpiritus ſanctus fidelibus ſe deprecantibus copioſum ſubminiſtrat adiutorium, ſicut Propheta dicit, Propè eſt dominus omnibus inuocantibus eum in veritate. Voluntatem timentium ſe faciet, & preces eorum exaudiet, & ſaluos faciet eos. *Pſal. 144.* Cuſtodit dominus omnes diligentes ſe, & omnes peccatores diſperdet. Et iterum ipſi Deo dicit, Ecce omnes qui ſe elongant à te, peribunt: perdidiſti omnes qui fornicantur abs te. *Pſal. 72.* De ſe autem ait: Mihi autem adhærere Deo bonum eſt, ponere in domino ſpem meam. Adhære igitur Deo fili chariſsime, & in ipſo ſpem tuam toto corde fide & charitate conſtitue. In militia ſeculi exhibe regi terreno fidele ſeruitiū; quia

hoc diligit Deus, hoc mandat Apoſtolus, In cauſa vero fidei, qua Chriſtus nos redemit in ſanguine ſuo, omnis de corde noſtro timor abſcedat. Illi animas noſtras debemus, cuius ſanguine redempti ſumus. Illum debemus præ omnibus diligere, quem nouimus noſtrarum animarum clementiſsimum redemptorem. Illius debemus timere præ omnibus æternam & veram poteſtatem, quem veuturum ſperamus æquiſsimum iudicem. Illius debemus promiſſa toto affectu cordis appetere, qui poteſt animæ & corpori donare vitam æternam. Illius debemus timere iracundiam, qui poteſt animam & corpus mittere in gehennam: in cuius iudicio ſine acceptione perſonarum, ſine ambitu poteſtatum æqualiter iudicabuntur domini & ſerui, reges & milites, diuites & pauperes, humiles & ſublimes, Vbi ſeruus quiſquis hic fidem Dei in veritate tenuerit, regno potietur æterno: dominus autem infidelis ſempiterno exuretur incendio. Vbi ſeruorum dominorúmque fidelium nec vita terminabitur, nec lætitia finietur: infidelium vero ſiue ſeruorum ſiue dominorum ſecũdum ſermonis prophetici veritatem, ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur. Ibunt enim iniqui in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius. Attendamus autem quos illuc ſaluator ituros eſſe prædixerit, nempe illos, quibus dicturus eſt, Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare: Sitiui, & non dediſtis mihi bibere: Nudus fui, & non veſtiſtis me: Hoſpes, & non ſuſcepiſtis me: Infirmus, & in carcere, & non veniſtis ad me. Quòd ſi in ignem æternum digne mittetur, qui Chriſto in ſuis minimis eſurienti panem non dederit: quid paſſurus eſt qui ipſum panem, qui de cœlo deſcendit, ſibi per infidelitatis vicium adimit? Et ſi in flammis perennibus exuretur, qui Chriſto in ſuis minimis ſitienti calicem aquæ frigidæ non tribuit: quid ille patietur, qui renatus ex aqua & ſpiritu ſancto, ſanctum baptiſma in ſe iterare permittit, quod ad ſalutem ſemel, & ad ſacramentum ſanctæ regenerationis accepit? Et ſi illum credimus perennibus ſubdendum eſſe tormentis, qui Chriſtum in ſuis minimis peregrinum hoſpitio negligit charitate ſuſcipere: quid paſſurum ſe putauerit, qui dominum Chriſtum de domo ſui cordis excludens, & diabolum in ſe cæca prorſus infidelitate recipiens, de ſancta Eccleſia, quæ eſt columna & firmamentum veritatis, hæretica circumuentus falſitate diſceſſerit? Et ſi ille qui infirmos

Eſaiæ 66.

Matt. 25.

mos atque in carcere poſitos ſamulos Chriſti non viſitat igni deputatur ſempiterno: quid illis retribuendum dicemus, qui Dei famulos, in quibus ſolam perſequuntur fidei veritatem, aut ſqualore carcerum, aut exiliorum deportatione violenter affligunt? Sed in his omnibus licet infideles ſæuiant, Deus tamen ſuis auxilium ſubminiſtrat. Et dum inimici fidei aut callida quemque ſeductione, aut violenta compulſione cupiunt deprauare, Chriſtus qui eſt virtus & ſapientia Dei, vt mortiferæ ſuaſionis promiſſa deſpicient, & virtutem tribuit, vt terroribus humanis robore diuini timoris obſiſtant: tantum eſt vt voluntas non auertatur à Deo, & fidei præmio potiatur. Ipſa eſt enim cui aut pro infidelitate infligitur æterna pœna, aut ſeruatæ fidei merces erit ſempiterna lætitia.

Libri de regula fidei Finis.

Epiſtola Diui Auguſtini ad Aurelium Carthaginenſis Eccleſiæ Epiſcopum.

DOmino beatiſsimo & ſynceriſsima charitate venerando, ſancto fratri & conſacerdoti papæ Aurelio, Auguſtinus in domino ſalutem. De trinitate quæ Deus ſummus & verus eſt, libros iuuenis inchoaui, ſenex edidi: Omiſeram quippe hoc opus poſteaquam comperi præreptos mihi eſſe ſiue ſubreptos antequam eos abſoluerem, & retractatos, vt mea diſpoſitio fuerat, expolirem. Non enim ſingillatim ſed omnes ſimul edere ea ratione decreueram, quoniam præcedentibus conſequentes inquiſitione proficiente † nectuntur. Cum ergo per eos homines qui priuſquam vellem ad quoſdam illorum peruenire potuerunt, diſpoſitio mea nequiuiſſet impleri, interruptam di ctationē reliquerā, cogitans hoc ipſum in aliquibus meis ſcriptis conqueri: vt ſcirent qui poſſent, non à me fuiſſe eoſdē libros editos, ſed ablatos priuſquam mihi editione mea digni viderentur. Verum multorum fratrū vehementiſsima poſtulatione, & maxime tua iuſsione compulſus, opus tam laborioſum, adiuuāte domino terminare curaui: eóſq; emendatos non vt volui, ſed vt potui, ne ab illis qui ſubrepti iam in manus hominum exierant, plurimum diſcreparent, venerationi tuæ per filium noſtrum condiaconum chariſsimum miſi, Et cuicunque audiendos, deſcribendos, legendóſque permiſi: in quibus ſi ſeruari mea diſpoſitio potuiſſet, eſſent profecto etſi eaſdem

† inquiſitionis proprietate.

ſenten

ſententias habentes, multo tamen enodatiores atque planiores, quantum rerum tantarum explicandarum difficultas & facultas noſtra pateretur. Sunt autem qui primos quatuor vel potius quinque etiam ſine procemiis habent, & duodecimum ſine extrema parte non parua. Sed ſi eis hæc editio potuerit innoteſcere, omnia ſi voluerint & valuerint emendabunt. Peto ſanè vt hanc Epiſtolam ſeorſum quidem, ſed tamen ad caput eorundem librorum iubeas anteponi. Ora pro me.

DIVI AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, DE TRINITATE,

LIBER PRIMVS.

Error de deo triplex. CAP. I.

LECTVRVS hæc quæ de Trinitate diſſerimus, prius oportet vt nouerit, ſtylum noſtrum aduerſus eorum vigilare calumnias, qui fidei contemnentes initium, immaturò & peruerſo rationis amore falluntur. Quorum nonnulli ea quæ de corporalibus rebus ſiue per ſenſus corporeos experta nouerũt†, ſiue quæ natura humani ingenij & diligentiæ viuacitate vel artis adiutorio perceperunt, ad res incorporeas & ſpiritales tranſferre conantur, vt ex his illa metiri atque opinari velint. Sunt quidam alij qui ſecundum humani animi naturam vel affe

† notaverunt.

affectum de Deo ſentiunt ſi quid ſentiunt, & ex hoc errore eum de Deo diſputant, ſermoni ſuo diſtortas & fallaces regulas fingunt. Eſt item aliud hominum genus, eorum qui vniuerſam quidem creaturam quæ profectò mutabilis eſt, nituntur tranſcendere, vt ad incommutabilem ſubſtantiam quæ Deus eſt erigant intentionem: ſed mortalitatis onere prægrauati, cum & videri volunt ſcire quod neſciunt, & quod volunt ſcire non poſſunt, præſumptiones opinionum ſuarum audacius affirmando, intercludunt ſibimet intelligentiæ vias, magis eligentes ſententiam ſuam non corrigere peruerſam, quàm mutare defenſam. Et hic quidem omnium morbus eſt trium generum quæ propoſui: & eorum ſcilicet qui ſecundum corpus de Deo ſapiunt: & eorum qui ſecundum ſpiritalem creaturam, ſicuti eſt anima. & eorum qui neque ſecundum corpus neque ſecundum ſpiritalem creaturam, & tamen de Deo falſa exiſtimant: eo remotiores à vero, quo id quod ſapiunt nec in corpore reperitur, nec in facto & condito ſpiritu, nec in ipſo creatore. Qui enim opinatur Deum, verbi gratia, candidum vel rutilum, fallitur: ſed tamen hæc inueniuntur in corpore. Rurſus qui opinatur Deum nunc obliuiſcentem, nunc recordantem, vel ſi quid huiuſmodi eſt, nihilominus in errore eſt, ſed tamen hæc inueniuntur in animo. Qui autem putat eius eſſe potentiæ Deum vt ſeipſum ipſe genuerit, eo plus errat, quod non ſolum Deus ita non eſt, ſed nec ſpiritalis nec corporalis creatura. Nulla enim omnino res eſt quæ ſeipſam gignat vt ſit. Vt ergo ab huiuſmodi falſitatibus humanus animus purgaretur, ſancta ſcriptura paruulis congruens, nullius generis rerum verba vitauit, ex quibus quaſi gradatim ad diuina [atq; ſublimia] noſter intellectus velut nutritus aſſurgeret. Nam & verbis & rebus corporalibus ſumptis vſa eſt cum de Deo loqueretur, velut cum ait. In tegmine alarum tuarum protege me: Et de ſpiritali creatura multa tranſtulit quibus ſignificaret illud quod ita non eſſet, ſed ita dici opus eſſet, ſicuti eſt: Ego ſum Deus zelotes: Et, Pœnitet me hominem feciſſe. De rebus autem quæ omnino non ſunt, non traxit aliqua vocabula, quibus vel figuraret locutiones, vel ſpiraret † ænigmata. Vnde pernitioſius & inanius euaneſcunt, qui tertio illo genere erroris à veritate ſecluduntur, hoc ſuſpicando de Deo, quod neque in ipſo, neque in vlla creatura inueniri poteſt.

Pſal. 16. *Exod. 20.* *Gene. 6.* *† Iſp. ſpiraret.*

teſt. Rebus enim quæ in creatura inueniuntur, ſolet ſcriptura diuina velut infantilia oblectamenta formare, quibus infirmorum ad quærendum ſuperiora & inferiora deſerenda, pro ſuo modulo tanquam paſsibus moueretur affectus. Quæ vero proprie de Deo dicuntur, quæq; in nulla creatura inueniuntur, raro ponit ſcriptura diuina, ſicut illud quod dictum eſt ad Moyſem: Ego ſum qui ſum: &, qui eſt, miſit me

Exod.3. ad vos Cum enim eſſe aliquo modo dicatur & corpus & animus niſi proprio quodam modo vellet intelligi, non id vtiq;

1.Timo.6. diceret. Et illud quod ait Apoſtolus. Qui ſolus habet immortalitatem, cum & anima modo quodam immortalis eſſe dicatur & ſit: non autem diceret. Solus habet, niſi quia vera immortalitas incommutabilitas eſt, quam nulla poteſt habere

Iacob.1. creatura, quoniam ſolius eſt creatoris. Hoc & Iacobus dicit: Omne datum optimum, & omne donum perfectum de ſurſum eſt deſcendens à patre luminum, apud quem non eſt

Pſal.101. commutatio, nec momenti obumbratio. Hoc & Dauid: Mutabis eos & mutabuntur, tu vero idem ipſe es. Proinde ſubſtantiam Dei ſine vlla ſui commutatione mutabilia facientem, & ſine vllo ſui temporali motu temporalia creantem, intueri & plene noſſe difficile eſt: & ideo eſt neceſſaria purgatio mentis noſtræ, qua illud ineffabile, ineffabiliter videri poſsit: qua nondum præditi, fide nutrimur, & per quædam tolerabiliora, vt ad illud capiendum apti & habiles efficiamur,

Coloſſ.2. itinera ducimur. Vnde Apoſtolus, in Chriſto quidem dicit eſſe omnes theſauros ſapientiæ & ſcientiæ abſconditos: eum tamen quanuis iam gratia eius renatis, ſed adhuc carnalibus & animalibus, tanquam paruulis, in Chriſto, non ex diuina virtute in qua æqualis eſt, patris, ſed ex humana infirmitate

1.Cor.2. ex qua crucifixus eſt, commendauit. Ait nanque: Neque enim iudicaui me ſcire aliquid in vobis niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum. Deinde ſecutus ait: Et ego in infirmitate & timore & tremore multo fui apud vos. Et paulo poſt eis di-

1.Cor.3. cit: Et ego fratres non potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus Quaſi paruulis in Chriſto, lac potum dedi vobis, non eſcam: nondum enim poteratis, ſed nec adhuc quidem poteſtis. Hoc cum dicitur quibuſdam, iraſcuntur, & ſibi contumelioſe dici putant: & plerunque malunt credere eos potius à quibus hoc audiunt non habere quod dicant, quàm ſe capere non poſſe quod dixerint. Et aliquando

afferi

afferimus eis rationem, non quam petunt cum de Deo quærunt: quia nec ipſi eam valent ſumere, nec nos fortaſſe vel apprehendere vel proferre: ſed qua demonſtretur eis quàm ſint inhabiles minimèque idonei percipiendo quod exigunt. Sed quia non audiunt quod volunt, aut callide nos agere putant, vt noſtram occultemus imperitiam, aut malitioſe quod eis inuideamus peritiam, atque ita indignantes perturbatíque diſcedunt. Quapropter adiuuante domino Deo noſtro ſuſcipiemus & eamipſam quam flagitant quantum poſſumus reddere rationem, Quòd trinitas ſit vnus Deus & ſolus & verus, & quàm recte pater & filius & ſpiritus ſanctus, vnius eiuſdémque ſubſtantiæ vel eſſentiæ dicatur, credatur, intelligatur: vt non quaſi noſtris excuſationibus illudantur, ſed re ipſa experiantur, & eſſe illud ſummum bonum quod purgatiſsimis mentibus cernitur, & à ſe propterea cerni comprehendíque non poſſe, quia humanæ mentis acies inualida in tam excellenti luce non figitur, niſi per iuſtitiam fidei nutrita vegetetur. Sed primum ſecundum authoritatem ſcripturarum ſanctarum vtrum ſe ita fides habeat demonſtrandum eſt. Deinde ſi voluerit & adiuuerit Deus, iſtis garrulis ratiocinatoribus, elatioribus quàm capatioribus, atque ideo morbo periculoſiore laborantibus, ſic fortaſſe ſeruiemus, vt inueniant aliquid vnde dubitare non poſsint, & ob hoc in eo quod inuenire nequiuerint, de ſuis mentibus potius quàm de ipſa veritate, vel de noſtris diſputationibus conquerantur: atque ita ſi quid eis erga Deum vel amoris eſt vel timoris, ad initium fidei & ordinem redeant, iam ſentientes quàm ſalubriter in ſancta Eccleſia medicina fidelium conſtituta ſit: vt ad perceptionem incommutabilis veritatis, imbecillem mentem obſeruata pietas ſanet, ne in opinionem noxiæ falſitatis temeritas inordinata præcipitet. Nec pigebit autem me ſicubi hæſito quærere, nec pudebit ſicubi erro diſcere. Proinde quiſquis hæc legit, vbi pariter certus eſt pergat mecum: vbi pariter hæſitat, quærat mecum: vbi errorem ſuum cognoſcit, redeat ad me: vbi meum, reuocet me. Ita ingrediamur ſimul charitatis viam, tendentes ad eum, de quo dictum eſt: Quærite faciem eius ſemper. Et hoc placitum, pium atq; tutum coram domino Deo noſtro, cum omnibus interim qui ea quæ ſcribo legunt & in omnibus ſcriptis meis: maximéq; in iis vbi quæritur

De deoque modo diſſerendum. CAP. II.

Iudicia lectorum varia. CAP. III.

Pſal. 104.

vnitas

vnitas trinitatis, pater & filius & ſpiritus ſanctus, quia nec periculoſius alicubi erratur, nec laborioſius aliquid quæritur, nec fructuoſius aliquid inuenitur. Quiſquis ergo cum legit dicit, hoc non bene dictum eſt, quoniam non intelligo, locutionem meam reprehendat, non fidem: & forte vere potuit dici planius, veruntamen nullus hominum ita locutus eſt, vt in omnibus ab omnibus intelligeretur. Videat ergo cui hoc in ſermone meo diſplicet, vtrum alios in talibus rebus quæſtionibúſque verſatos intelligat, cum me non intelligit. Et ſi ita eſt, ponat librum meum, vel etiam ſi hoc videatur, abiiciat. & eis potius quos intelligit, operam & tempus impendat. Non tamen propterea putet me tacere debuiſſe, quia non tam expedite ac dilucide quàm illi quos intelligit eloqui potui. Neque enim omnia quæ ab omnibus conſcribuntur, in omnium manus veniunt. Et fieri poteſt, vt nonnulli qui etiam hæc noſtra intelligere valent, illos planiores non inueniant libros, & in iſtos ſaltem incidant. Ideoque vtile eſt, plures à pluribus fieri diuerſo ſtylo, non diuerſa fide, etiam de quæſtionibus eiſdem, vt ad plurimos res ipſa perueniat, ad alios ſic, ad alios autem ſic. At ſi ille qui ſe iſta non intellexiſſe conqueritur, nulla vnquam de talibus rebus diligenter & acute diſputata intelligere potuit, ſecum agat votis & ſtudiis vt proficiat, non mecum querelis & conuitiis, vt taceam. Qui vero hæc legens dicit, intelligo quidem quid dictum ſit, ſed non vere dictum eſt: afferat ſi placet ſententiam ſuam, & redarguat meam ſi poteſt. Quod ſi cum charitate & veritate fecerit, mihíque etiam, ſi in hac vita maneo, cognoſcendum facere curauerit, vberrimum fructum huius laboris mei cepero. Quod ſi mihi non potuerit, quibus id potuerit me volente ac libente præſtiterit: ego tamen *Pſal.1.* in lege domini meditor ſi non die ac nocte, ſaltem quibus temporum particulis poſſum, & meditationes meas ne obliuione fugiant ſtylo alligo: ſperans de miſericordia Dei, quòd in omnibus veris quæ certa mihi ſunt, perſeuerantem me faciet. *Philip.3.* Si quid autem aliter ſapio, id quoque mihi ipſe reuelabit, ſiue per occultas inſpirationes atque admonitiones, ſiue per manifeſta eloquia ſua, ſiue per fraternas ſermocinationes. Hoc oro, & hoc depoſitum deſideriúmq; meum penes ipſum habeo, qui mihi ſatis idoneus eſt, & cuſtodire quæ dedit, & reddere quæ promiſit. Arbitror ſanè nonnullos tardiores,

res, in quibuſdam locis librorum meorũ opinaturos me ſenſiſſe quod non ſenſi, aut non ſenſiſſe quod ſenſi. Quorum errorem mihi tribui non debere quis neſciat, ſi velut me ſequentes neque apprehendentes, deuiauerint in aliquam falſitatẽ, dum cogor per quædam denſa & opaca viam carpere: quandoquidem nec ipſis ſanctis diuinorum librorum authoritatibus vllo modo quiſquam recte tribuerit tam multos & varios errores hæreticorum, cum omnes ex eiſdem ſcripturis, falſas atque fallaces opiniones ſuas conentur defendere. Admonet me planè, ac mihi iubet ſuauiſsimo imperio lex Chriſti, hoc eſt charitas, vt cum aliquid falſi in libris meis me ſenſiſſe homines putant quod ego non ſenſi, atque idipſum falſum alteri diſplicet, alteri placet, malim me reprehendi à reprehenſore falſitatis, quàm ab eius laudatore laudari. Ab illo enim quanuis ego non recte qui hoc non ſenſerim, error tamen ipſe recte vituperatur. Ab hoc autem nec ego recte laudor, à quo exiſtimor id ſenſiſſe quod vituperat veritas, nec ipſa ſententia quam vituperat veritas. Ergo in nomine domini ſuſceptum opus aggredimur.

Quæ perſonis communia, quæ non.

CAP. IIII.

De conſe. diſt. 1. c. omnes quos.

Omnes quos legere potui qui ante me ſcripſerunt de Trinitate quæ eſt Deus, diuinorũ librorum veterum & nouorum catholici tractatores, hoc intenderunt ſecundum ſcripturas docere, quòd pater & filius & ſpiritus ſanctus, vnius eiuſdémque ſubſtantiæ, inſeparabili æqualitate diuinam inſinuent vnitatem. Ideoque non ſint tres dij ſed vnus Deus: quanuis pater filium genuerit, & ideo filius non ſit qui pater eſt: filiúſque à patre ſit genitus, & ideo non ſit pater qui filius eſt: ſpiritúſque ſanctus, nec pater ſit, nec filius, ſed tantum patris & filij ſpiritus, patri & filio etiam ipſe coæqualis, & ad trinitatis pertinens vnitatem: non tamen eandem trinitatem natam de virgine Maria, & ſub Pontio Pilato crucifixam & ſepultam, tertio die reſurrexiſſe & in cœlum aſcendiſſe, ſed tantummodo filium. Nec eandem trinitatem deſcendiſſe in ſpecie columbæ ſuper baptiſmum †: Aut die Pentecoſtes poſt aſcenſionem domini, ſonitu facto de cœlo quaſi ferretur flatus vehemens, & linguis diuiſis velut ignis, ſediſſe ſuper vnum quemque eorum, ſed tantummodo ſpiritũ ſanctum. Nec eandem trinitatem dixiſſe de cœlo: Tu es filius meus, Siue cum baptizatus eſt à Ioanne, Siue in monte quando cum illo erant tres diſcipuli, Aut quando ſonuit vox, dicens, Et clarificaui & iterum clarificabo: ſed tantummodo

Matth. 3. *† al. ſuper Ieſum baptizatum.* *Acto. 2.* *Marci. 1.* *Matth. 3.* *Matt. 17.* *Ioan. 12.*

patris vocem fuiſſe ad filium factam, quanuis pater & filius & ſpiritus ſanctus, ſicut inſeparabiles ſunt ita inſeparabiliter operentur. Hæc etiam mea fides eſt, quoniam hæc eſt catholica fides. Sed in ea nonnulli perturbantur, cum audiunt Deum patrem & Deum filium, & Deum ſpiritum ſanctum, & tamen hanc trinitatem non tres deos, ſed vnum Deum, & quemadmodum id intelligant quærunt: præſertim cum dicitur inſeparabiliter operari trinitatem in omni re quam Deus operatur, & tamen quandam vocem patris ſonuiſſe, quæ vox filij non ſit: in carne autem natum & paſſum, & reſurrexiſſe, & in cœlum aſcendiſſe, non niſi filium in columbæ autem ſpecie veniſſe, non niſi ſpiritum ſanctum, intelligere volunt: quo modo & illam vocem quæ non niſi patris fuit trinitas fecerit: & illam carnem in qua non niſi filius de virgine natus eſt, eadem trinitas creauerit: & illam columbæ ſpeciem in qua non niſi ſpiritus ſanctus apparuit, illa ipſa trinitas operata ſit: alioqnin non inſeparabiliter trinitas operatur, ſed alia pater facit, alia filius, alia ſpiritus ſanctus. Aut ſi quædam ſimul faciunt, quædam ſine inuicem, iam non inſeparabilis trinitas. Mouet etiam quo modo ſpiritus ſanctus in trinitate ſit, quem nec pater, nec filius, nec ambo genuerint, cum ſit & patris & filij ſpiritus. Quia ergo quærunt iſta homines, & tædio nobis ſunt, vt ſi quid hinc ex dono Dei ſapit infirmitas noſtra ediſſeramus eis vt poſſumus, neque cum inuidia tabeſcente iter habeamus. Si dicimus nihil nos de talibus rebus cogitare ſolere, mentimur. Si autem fatemur habitare iſta in cogitationibus noſtris, quoniam rapimur amore indagandæ veritatis, flagitant iure charitatis, vt eis indicemus quid hinc excogitare potuerimus: non quia iam acceperim, aut perfectus ſim. Nam ſi Paulus Apoſtolus, quanto magis ego longe infra illius pedes iacens, non me arbitror apprehendiſſe: ſed pro modulo meo, ſi ipſa quæ retro ſunt obliuiſcor, & in anteriora me extendo, & ſecundum intentionem ſequor ad palmam ſupernæ vocationis, quantum eiuſdem viæ peregerim, & quò peruenerim vnde mihi in finem reliquus curſus eſt, vt aperiam deſideratur à me, illis deſiderantibus, quibus me ſeruire cogit libera charitas. Oportet autem, & donabit Deus, vt eis miniſtrando quæ legant, ipſe quoque proficiam, & eis cupiens reſpondere quærentibus, ipſe quoque inueniã quod

Actiones perſonarũ propriæ. CAP. V.

Matth. 3.

Sapien. 6.

Philip. 3.

quærebam. Ergo ſuſcepi hæc iubente atque adiuuante domino Deo noſtro, non tam cognita cum authoritate diſſerere, quàm ea cum pietate diſſerendo cognoſcere. Qui dixerunt dominũ noſtrum Ieſum Chriſtũ non eſſe Deum, aut non eſſe verum Deũ, aut non cum patre vnũ & ſolum Deum, aut non eſſe im mortalẽ, quia mutabilem, manifeſtiſsima diuinorum teſtimoniorũ & conſona voce conuicti ſunt, velut ſunt illa: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Manifeſtum eſt enim quod verbum Dei, filium Dei vnicum accepimus, de quo póſt dicit, Et verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis, propter natiuitatem incarnationis eius quæ facta eſt in tempore ex virgine. In eo autem declaratur non tantum Deum eſſe, ſed etiam eiuſdem cum patre ſubſtantiæ, quia cum dixiſſet Et Deus erat verbum, hoc erat, inquit, in principio apud Deum: omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Neque enim dicit, omnia, niſi quæ facta ſunt, id eſt omnem creaturam. Vnde liquido apparet ipſum factum non eſſe per quem facta ſunt omnia. Et ſi factus non eſt, creatura non eſt. Si autem creatura non eſt, eiuſdem cum patre ſubſtantiæ eſt. Omnis enim ſubſtantia quæ Deus non eſt, creatura eſt: & quæ creatura non eſt, Deus eſt. Et ſi non eſt filius eiuſdem ſubſtantiæ cuius eſt pater, ergo facta ſubſtantia eſt. Si facta ſubſtantia eſt, non omnia per ipſum facta ſunt. At omnia per ipſum facta ſunt: Vnius igitur eiuſdémq; cum patre ſubſtantiæ eſt: & ideo non tantũ Deus ſed & verus Deus. Quod idem Ioãnes apertiſsime in epiſtola ſua dicit: Scimus quod filius Dei venerit & dederit nobis intellectum vt cognoſcamus verum Deum, & ſimus in vero filio eius Ieſu Chriſto. Hic eſt verus Deus, & vita æterna. Hinc etiam conſequenter intelligitur, non tantummodo de patre dixiſſe Apoſtolum Paulũ: Qui ſolus habet immortalitatem, ſed de vno & ſolo Deo quod eſt ipſa trinitas. Neq; enim ipſa vita æterna mortalis eſt ſecundum aliquam mutabilitatem, ac per hoc filius Dei, quia vita æterna eſt, cum patre etiam ipſe intelligitur vbi dictum eſt: Qui ſolus habet immortalitatem. Eius enim vitæ æternæ, & nos participes facti pro modo noſtro immortales efficimur. Sed aliud eſt ipſa cuius participes efficimur vita æterna, aliud nos qui eius participatione viuemus in æternum. Si enim dixiſſet, Quem temporibus propriis oſtendet pater beatus & ſolus potens,

Eadem perſonarum diuinitas.
CAP. VI.
Ioan. 1.
1. Ioan. 5.
1. Timo. 6.
1. Ioan. 5.
1. Timo. 6.
1. Timo. 6.

rex regum & dominus dominantium, qui ſolus habet immortalitatem, nec ſic inde ſeparatum filium oporteret intelligi. Neque enim quia ipſe filius alibi loquens voce ſapientiæ, ipſe eſt enim Dei ſapientia, ait: Gyrum cœli circumiui ſola, ſeparauit à ſe patrem: quanto magis ergo non eſt neceſſe vt tantummodo de patre præter filium intelligatur quod dictũ eſt, Qui ſolus habet immortalitatem, cum ita dictum ſit: vt ſerues, inquit, mandatum ſine macula, irreprehenſibile vſque in aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti: quem temporibus propriis oſtenderet beatus & ſolus potens, rex regum & dominus dominantium, qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſsibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre poteſt, cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorũ, Amen. In quibus verbis, nec pater proprie nominatus eſt, nec filius, nec ſpiritus ſanctus, ſed beatus & ſolus potens, rex regum & dominus dominantium: quod eſt vnus ſolus & verus Deus ipſa trinitas. Niſi forte quæ ſequuntur, perturbabunt hunc intellectum: quia dixit, Quem nemo hominum vidit, nec videre poteſt, cum hoc etiam ad Chriſtum pertinere ſecũdum diuinitatem eius accipiatur, quam non viderunt Iudæi, qui tamen carnem viderunt & crucifixerunt. Videri autem trinitas humano viſu nullo modo poteſt, ſed eo viſu videtur, quo iam qui vident, non homines, ſed vltra homines ſunt. Recte ergo ipſe Deus trinitas intelligitur beatus & ſolus potens, oſtendẽs aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti temporibus propriis. Sic enim dictum eſt: Solus habet immortalitatem: quo modo dictum eſt, Qui facit mirabilia ſolus. Quod velim ſcire de quo dictum accipiant: ſi de patre tantum, quo modo ergo verum eſt, quod ipſe filius dicit: Quæcunque enim pater facit, hæc eadem & filius facit ſimiliter. An quicquam eſt inter mirabilia mirabilius quàm reſuſcitare & viuificare mortuos? Dicit autem idem filius: Sicut pater ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. Quo modo ergo ſolus pater facit mirabilia, cum hæc verba nec patrem tantum, nec filium tantum permittant intelligi, ſed vtique Deum vnum verum ſolum, id eſt, patrem & filium & ſpiritum ſanctum. Item cum dicit idem Apoſtolus: Nobis vnus Deus pater, ex quo omnia & nos in ipſo, & vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia & nos per ipſum: quis dubitet eum omnia quæ creata ſunt dicere: ſicut beatus Ioannes, omnia per ipſum facta ſunt?

Eccle. 24. *1. Timo. 6.* *1. ſen. di. 4. ca. quidã.* *1. ſen. di. 4. ca. quidã.* *Pſal. 71.* *Ioan. 5.* *1. Cor. 8.*

ſunt? Quæro itaque de quo dicat alio loco, Quoniam ex ipſo, & per ipſum,& in ipſo ſunt omnia, ipſi gloria in ſecula ſeculorum amen? Si enim de patre & filio & ſpiritu ſancto, vt ſingulis perſonis ſingula tribuantur. Ex ipſo, id eſt, ex patre,per ipſum,id eſt,per filium: in ipſo,id eſt, in ſpiritu ſancto: manifeſtum quòd pater & filius & ſpiritus ſanctus vnus Deus eſt, quando ſingulariter intulit: Ipſi gloria in ſecula ſeculorum. Vnde enim cepit hunc ſenſum? Non ait: O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ patris,aut filij, aut ſpiritus ſancti:ſed ſapientiæ & ſciẽtiæ Dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit mentem domini?Aut quis conſiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: Ipſi gloria in ſecula ſeculorum, amen. Si autem hoc de patre tantummodo intelligi volunt, quo modo ergo omnia per patrem ſunt, ſicut hic dicitur:Et omnia per filium: ſicut ad Corinthios vbi ait: Et vnus dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia: Et ſicut in Euangelio Ioannis: Omnia per ipſum facta ſunt? Si enim alia per patrem, alia per filium,iam non omnia per patrem, nec omnia per filium. Si autem omnia per patrem, & omnia per filium, eadam per patrem quæ per filium. Aequalis eſt ergo patris filius,& inſeparabilis operatio eſt patris & filij: quia ſi vel filium fecit pater quem non fecit ipſe filius,non omnia per filium facta ſunt: at omnia per filium facta ſunt.Ipſe igitur factus non eſt,vt cum patre faceret omnia quæ facta ſunt: quanquam nec ab ipſo verbo tacuerit Apoſtolus, & apertiſsime omnino dixerit: Qui cum in Dei forma eſſet, non rapinã arbitratus eſt eſſe æqualis Deo: Hic Deum proprie patrem appellans,ſicut alibi: Caput autem Chriſti Deus. Similiter & de ſpiritu ſancto collecta ſunt teſtimonia, quibus ante nos qui hæc diſputauerunt abundantius vſi ſunt, quia & ipſe Deus & non creatura. Quòd ſi non creatura, non tantum Deus, Nam & homines dicti ſunt dij, ſed etiam verus Deus.Ergo patri & filio prorſus æqualis,& in trinitatis vnitate conſubſtantialis & coæternus.Maxime verò illo loco ſatis claret, quod ſpiritus ſanctus non ſit creatura, vbi iubemur non ſeruire creaturæ, ſed creatori. Non eo modo quo iubemur per charitatem ſeruire inuicem, quod eſt Græce δουλεύειν, ſed eo modo quo tantum Deo ſeruitur, quod eſt Græce, λατρεύειν. Vnde idololatræ dicuntur qui ſimulacris

Roma.11. 1.ſen.diſt. 36.ca. Præterea ſciendum.

1.Cor.8.

Ioan.1.

Philip.2.

1.Cor.11.

Pſal.81.

Roma.1.

Galat.5.

Deut.6.

Matth. 4. eam ſeruitutem exhibent quæ debetur Deo. Secũdum hanc enim ſeruitutem dictum eſt: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſerujes. Nam & hoc diſtinctius in Græca ſcriptura inuenitur, λατρεύσεις enim habet. Porrò ſi tali ſeruitute, creaturæ ſeruire prohibemur, quandoquidem dictum eſt: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſer-
*Roma.*1. uies: vnde & Apoſtolus deteſtatur eos qui coluerunt & ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori, non eſt vtique creatura ſpiritus ſanctus, cui ab omnibus ſanctis talis ſeruitus
*Philip.*3. exhibetur, dicente Apoſtolo: Nos enim ſumus circuncisio ſpiritui Dei ſeruientes, quod eſt in Græco, λατρεύοντες. Plures enim codices etiam Latini ſic habent, qui ſpiritui Dei ſeruimus, Græci autem omnes, aut penè omnes. In nonnullis autem exemplaribus Latinis inuenimus, non ſpiritui Dei ſeruimus, ſed ſpiritu Deo ſeruimus. Sed qui in hoc errant, & authoritati grauiori cedere detrectant, nunquid &
*1.Cor.*6. illud varium in codicibus reperiunt: Neſcitis quia corpora veſtra templum in vobis eſt ſpiritus ſancti, quem habetis à Deo? Quid autem inſanius magiſque ſacrilegum eſt, quàm vt quiſquam dicere audeat membra Chriſti templum eſſe
*1.Cor.*6. creaturæ minoris ſecundum ipſos quàm Chriſtus eſt? Alio enim loco dicit: Corpora veſtra membra ſunt Chriſti. Si autem quæ membra ſunt Chriſti, templum eſt ſpiritus ſancti, non eſt creatura ſpiritus ſanctus: quia cui corpus noſtrum templum exhibemus, neceſſe eſt vt huic eam ſeruitutem debeamus, qua non niſi Deo ſeruiendum eſt, quæ Græce
*1.Cor.*6. appellatur, λατρεία. Vnde conſequenter dicit: Glorificate ergo & portate Deum in corpore veſtro. His & talibus diuinarum ſcripturarum teſtimoniis, quibus vt dixi, priores noſtri copioſius vſi, expugnauerunt hæreticorum tales calumnias vel errores, inſinuatur fidei noſtræ, vnitas & æqualitas trinitatis.

Filius quo modo minor patre ac ſeipſo.

CAP. VII.

Sed quia multa in ſanctis libris propter incarnationem verbi Dei, quæ pro ſalute noſtra reparanda facta
*1.Timo.*2. eſt, vt mediator Dei & hominum eſſet homo Chriſtus Ieſus, ita dicuntur, vt maiorem filio patrem ſignificent, vel etiam apertiſsime oſtendant, errauerunt homines minus diligenter ſcrutantes vel intuentes vniuerſam ſeriem ſcripturarum, & ea quæ de Chriſto Ieſu ſecundũ hominem dicta ſunt, ad eius ſubſtantiam quæ ante incarnationẽ ſempiterna erat & ſempiterna eſt, transferre conati ſunt. Et illi quidem dicunt minorem

filium

filium eſſe quàm pater eſt, quia ſcriptum eſt, ipſo domino dicente: Pater maior me eſt. Veritas autem oſtendit ſecundum *Ioan. 14.* iſtum modum etiam ſeipſo minorē filium. Quo modo enim non etiam ſeipſo minor factus eſt, qui ſemetipſum exinaniuit, *Philip. 2.* formam ſerui accipiens? Neque enim ſic accepit formam ſerui, vt amitteret formam Dei, in qua erat æqualis patri. Si ergo ita accepta eſt forma ſerui, vt non amitteretur forma Dei, cum & in forma ſerui, & in forma Dei idem ipſe ſit filius vnigenitus Dei patris, in forma Dei æqualis patri, in forma ſerui, mediator Dei & hominum homo Chriſtus Ieſus: *1. Timo. 2.* quis non intelligat quòd in forma Dei etiam ipſe ſeipſo maior eſt, In forma autem ſerui etiam ſeipſo minor eſt. Non *Philip. 2.* itaque immerito ſcriptura vtrunque dicit, & æqualem patri filium, & patrem maiorem filio. Illud enim propter formam Dei, hoc autem propter formam ſerui, ſine vlla confuſione intelligitur. Et hæc nobis regula per omnes ſacras ſcripturas diſſoluendæ huius quæſtionis, ex vno capite epiſtolæ Pauli Apoſtoli promitur, vbi manifeſtius iſta diſtinctio commendatur. Ait enim: Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam *Ibidem.* arbitratus eſt eſſe æqualis Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus & habitu inuentus vt homo. Eſt ergo Dei filius Deo patri natura æqualis, habitu minor: in forma enim ſerui quam accepit minor eſt patre: in forma autem Dei in qua erat etiam antequam hãc accepiſſet, æqualis eſt patri. In forma Dei verbum per quod facta ſunt omnia: *Ioan. 1.* in forma autem ſerui, factus *Galat. 4.* ex muliere, factus ſub lege, vt eos qui ſub lege erant, redimeret. Proinde in forma Dei fecit hominem, in forma ſerui factus eſt homo. Nam ſi pater tantum ſine filio feciſſet hominem, *Gene. 1.* non ſcriptum eſſet: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Ergo quia forma Dei accepit formam ſerui, *Philip. 2.* vtrunque Deus, & vtrunque homo. Sed vtrunque Deus propter accipientem Deum, vtrunque autem homo propter acceptum hominem. Neque enim illa ſuſceptione alterum eorum in alterum conuerſum atque mutatum eſt: nec diuinitas quippe creaturam mutata eſt vt deſiſteret eſſe diuinitas, nec creatura in diuinitatem vt deſiſteret eſſe creatura. *Scripturas perperam intellectas explicat.*

CAP. VIII. Illud autem quod dicit Apoſtolus, Cum autem ei omnia ſubiecta fuerint, tunc & ipſe filius ſubiectus erit ei qui illi ſubiecit omnia: *1. Cor. 15.* Aut ideo dictum eſt, ne quiſquam

putaret habitum Chriſti qui ex humana creatura ſuſceptus eſt, conuerſum iri poſtea in ipſam diuinitatem, vel vt certius expreſſerim deitatẽ, quæ non eſt creatura, ſed eſt vnitas Trinitatis incorporea & incommutabilis, & ſibimet conſubſtantialis, & coæterna natura. Aut ſi quiſquam contendit, vt aliqui ſenſerunt, ita dictum, Et ipſe filius ſubiectus erit ei qui illi ſubiecit omnia: vt ipſam ſubiectionem commutationem & conuerſionem credat futuram creaturæ in ipſam ſubſtantiam vel eſſentiam creatoris, id eſt, vt quæ fuerat ſubſtantia creaturæ, fiat ſubſtantia creatoris: certe vel hoc concedit, quod non habet vllam dubitationem, nondum hoc fuiſſe factum, cum dominus diceret: Pater maior me eſt. Dixit enim hoc non ſolum antequam aſcendiſſet in cœlum, verumetiam antequam paſſus reſurrexiſſet à mortuis. Illi autem qui putant humanam in eo naturam in deitatis ſubſtantiam mutari atque conuerti, & ita dictum. Tunc & ipſe filius ſubiectus erit ei qui illi ſubiecit omnia: ac ſi diceretur, tunc & ipſe filius hominis & à verbo Dei ſuſcepta humana natura commutabitur in eius naturam, qui ei ſubiecit omnia, tunc futurum putant, cum poſt diem iudicij tradiderit regnum Deo & patri. Ac per hoc etiam ſecundum iſtam opinionem adhuc pater maior eſt, quàm quæ de virgine ſerui forma accepta eſt. Quòd ſi aliqui & hoc affirmant, quòd iam fuerit in Dei ſubſtantiam mutatus homo Chriſtus Ieſus, illud certe negare non poſſunt, quòd adhuc natura hominis manebat, quando ante paſſionem dicebat, Quoniam pater maior me eſt: vnde nulla contatio eſt ſecundum hoc dictum eſſe, quòd forma ſerui maior eſt pater, cui in forma Dei æqualis eſt filius. Nec quiſquam cum audierit quod ait Apoſtolus: Cum autem omnia ei ſubiecta fuerint, manifeſtum quia præter eum qui illi ſubiecit omnia: ita exiſtimet de patre intelligendum, quòd ſubiecerit omnia filio, vt ipſum filium ſibi omnia ſubieciſſe non putet. [Quod Apoſtolus ad Philippenſes oſtendit dicens, Noſtra autem conuerſatio in cœlis eſt, vnde & ſaluatorem expectamus dominum Ieſum Chriſtum, qui transfigurabit corpus humilitatis noſtræ conforme vt fiat corpori gloriæ ſuæ, ſecundum operationem ſuam qua poſſit etiam ſibi ſubiicere omnia.] Inſeparabilis enim operatio eſt patris & filij: alioquin nec ipſe pater ſibi ſubiecit omnia, ſed filius ei ſubiecit, qui ei regnum tradit, & euacuat omnem principatum & omnem poteſtatem

Idem. Ioan. 14. 1. Cor. 15. Ioan. 14. Philip. 2. 1. Cor. 15. Philip. 3.

tem

tem & virtutem. De filio quippe iſta dicta ſunt: Cum tradiderit, inquit, regnum Deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum & omnem poteſtatē & virtutem. Ipſe enim ſubiicit, qui euacuat: Nec ſic arbitremur Chriſtum traditurum regnum Deo & patri, vt adimat ſibi. Nam & hoc quidam vaniloqui crediderunt. Cum enim dicitur, Tradiderit regnum Deo & patri: non ſeparatur ipſe, quia ſimul cum patre vnus Deus eſt. Sed diuinarum ſcripturarū curioſos contentionúmque ſtudioſos fallit verbum quod poſitum eſt, donec. Ita nanque ſequitur: Oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos ſuos ſub pedibus ſuis: tanquā cum poſuerit, non ſit regnaturus. Nec intelligunt ita dictum ſicuti eſt illud, Confirmatum eſt cor eius, non commouebitur donec videat ſuper *Pſal.111.* inimicos ſuos. Non enim cum viderit iam commouebitur. Quid ergo eſt, Cum tradiderit regnum Deo & patri: quaſi *1 Cor.15.* modo non habeat regnum Deus & pater? Sed quia omnes iu- *Abac.2.* ſtos in quibus nunc regnat ex fide viuentibus mediator Dei *1. Timo.2.* & hominū homo Chriſtus Ieſus perducturus eſt ad ſpeciem, quam viſionem dicit idem Apoſtolus, facie ad faciem: ita di- *1.Cor.13.* ctum eſt, Cum tradiderit regnum Deo & patri: ac ſi diceretur *1.Cor.15.*, cum perduxerit credentes ad contemplationem Dei & patris. Sicut enim dicit: Omnia mihi tradita ſunt à patre meo, *Matth.11.* & nemo nouit filium niſi pater, & nemo nouit patrem, niſi filius, & cui voluerit filius reuelare. Tunc reuelabitur à filio *1.Cor.15.* pater, cum euacuauerit omnem principatum & omnem poteſtatem & virtutem, id eſt, vt neceſſaria non ſit diſpenſatio ſimilitudinum per angelicos principatus & poteſtates & virtutes. Ex quarum perſona non inconuenienter intelligitur dici in Cantico canticorum ad ſponſam: Similitudines auri fa- *Cantic.1.* ciemus tibi cum diſtinctionibus argenti, quoaduſque rex in recubitu ſuo eſt, id eſt, quoaduſque Chriſtus in ſecreto ſuo eſt: quia vita veſtra abſcōdita eſt cum Chriſto in Deo: Cum Chri- *Coloſſ.3.* ſtus, inquit, apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria. Quod antequam fiat, videmus nunc per ſpecu- *1.Cor.13.* lum in ænigmate, hoc eſt in ſimilitudinibus, tunc autem facie ad faciem. Hæc enim nobis contemplatio promittitur a- *1.Ioan.3.* ctionum omnium finis atque æterna perfectio gaudiorum. Filij enim Dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus enim quia cum apparuerit ſimiles ei erimus, quoniā videbimus eum ſicuti eſt. Quòd enim dixit famulo ſuo Moyſi,

Exod.3. Ego ſum qui ſum: hæc dices filiis Iſraël, qui eſt miſit me ad vos: hoc cõtemplabimur cum viuemus in æternum. Ita quip-
Ioan.17. pe ait: Hæc autem eſt vita æterna, vt cognoſcant te vnum ve-
1.Cor.4. rum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Hoc fiet cum venerit dominus & illuminauerit occulta tenebrarum, cum tenebræ mortalitatis huius corruptioniſque tranſierint. Tunc
Pſal 5. erit mane noſtrum, de quo in Pſalmo dicitur: Mane aſtabo
1.Cor.15. iſti & contemplabor. De hac contemplatione intelligo di-ctum, Cum tradiderit regnum Deo & patri: id eſt, cum per-
1.Timo.2. duxerit iuſtos, in quibus nunc ex fide viuentibus regnat mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus ad contemplationem Dei & patris. Si deſipio hic, corrigat me qui melius ſapit, mihi aliud non videtur. Neque enim quæremus aliud
Roma.8. cum ad illius contemplationem peruenerimus, quæ nunc non eſt quandiu gaudium noſtrum in ſpe eſt. Spes autem quæ videtur non eſt ſpes: quod enim videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus quoaduſque rex in recubitu ſuo eſt. Tunc erit quod ſcri-
Pſal.15. ptum eſt: Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Illa lætitia nihil amplius requiretur, quia nec erit quod amplius requiratur. Oſtendetur enim nobis pater, & ſufficiet nobis. Quod be-
Ioan.14. ne intellexerat Philippus, vt diceret domino: Oſtende nobis patrem, & ſufficit nobis: ſed nondum intellexerat, eo quoque modo ipſum ſe potuiſſe dicere: domine oſtende nobis te, & ſufficit nobis. Vt enim hoc intelligeret, reſponſum ei à domino eſt: Tanto tempore vobiſcum ſum, & non cognouiſtis me: Philippe qui videt me, videt & patrem. Sed quia volebat eum ex fide viuere antequam illud poſſet videre, ſecutus eſt, & ait,
2.Cor.5. Non credis, quia ego in patre & pater in me eſt? Quandiu enim ſumus in corpore, peregrinamur à domino: Per fidem enim ambulamus & non per ſpeciem. Contemplatio quippe merces eſt fidei, cui mercedi per fidem corda mundantur:
Acto.15. ſicut ſcriptum eſt: Fide mundans corda eorum. Probatur autem quòd illi contemplationi corda mundentur, illa maxi-
Matth.5. me ſententia: Beati mundicordes, quoniam ipſi Deum videbũt. Et quia hæc eſt vita æterna, dicit Deus in Pſalmo: Longi-
Pſal.10. tudine dierũ replebo eum, & oſtẽdam illi ſalutare meum. Siue ergo audiamus, oſtende nobis filiũ: ſiue audiamus, oſtende no-
Ioan.10. bis patrem: tantũdem valet, quia neuter ſine altero poteſt oſtẽdi, Vnum quippe ſunt, ſicut & ipſe ait, Ego & pater vnũ ſumus.

Denique propter ipſam inſeparabilitatem, ſufficienter aliquando nominatur, vel pater vel filius ſolus, adimpleturus nos lætitia cum vultu ſuo. Nec inde ſeparatur vtriuſque ſpiritus, id eſt patris & filij ſpiritus. Qui ſpiritus proprie dicitur ſpiritus veritatis, quem hic mundus accipere non poteſt. Hoc eſt enim plenum gaudium noſtrum, quo amplius non eſt, frui ſcilicet Trinitate Deo, ad cuius imaginem facti ſumus. Propter hoc aliquando ita loquitur de ſpiritu ſancto tanquam ſolus ipſe ſufficiat ad beatitudinem noſtram: & ideo ſolus ſufficit, quia ſeparari à patre & filio non poteſt: ſicut pater ſolus ſufficit, quia ſeparari à filio & ſpiritu ſancto non poteſt: & filius ideo ſufficit ſolus, quia ſeparari à patre & ſpiritu ſancto non poteſt. Quid enim ſibi vult quòd ait: Si diligitis me, mandata mea ſeruate, & ego rogabo patrem, & alium aduocatum dabit vobis, vt vobiſcum ſit in æternum, ſpiritum veritatis quem hic mundus accipere non poteſt, id eſt, dilectores mundi. Animalis enim homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei. Sed adhuc poteſt videri ideo dictum. Et ego rogabo patrem & alium aduocatum dabit vobis, vt vobiſcum ſit in æternum, quaſi non ſolus filius ſufficiat. Illo autem loco ita de illo dictum eſt, tanquam ſolus omnino ſufficiat, Cum venerit ille ſpiritus veritatis docebit vos omnem veritatem. Nunquid ergo ſeparatur hinc filius, tanquam ipſe non doceat omnem veritatem, aut quaſi hoc impleat ſpiritus ſanctus quod minus potuit docere filius? Dicant ergo ſi placet, maiorem eſſe filio ſpiritum ſanctum, quem minorem illo ſolent dicere. An quia non dictum eſt, Ipſe ſolus aut nemo niſi ipſe vos docebit omnem veritatem, ideo permittunt vt cum illo docere credatur & filius? Apoſtolus ergo filium ſeparauit à ſciendis iis quæ Dei ſunt, vbi ait: Sic & quæ Dei ſunt nemo ſcit niſi ſpiritus Dei: vt iam iſti peruerſi poſſint ex hoc dicere, quod & filium non doceat quæ Dei ſunt, niſi ſpiritus ſanctus, tanquam maior minorem: cui filius ipſe tantum tribuit, vt diceret, Quia hæc locutus ſum vobis, triſtitia impleuit cor veſtrum, ſed ego veritatem dico: Expedit vobis vt ego eam. Nam ſi non abiero, aduocatus non veniet ad vos. Hoc autem dixit, non propter inæqualitatem verbi Dei & ſpiritus ſancti, ſed tanquam impedimento eſſet præſentia filij hominis apud eos, quo minus veniret ille qui minor non eſſet, quia ſemetipſum non exinaniuit formam ſerui

Ioan. 14.
Ibidem.
1. Cor. 2.
Ioan 14.
Ioan. 16.
1. Cor. 2.
Ioan. 16.
In vna perſona, intercum intelliguntur oẽs
CAP. IX.
Philip. 2.

ſerui accipiens ſicut filius. Oportebat ergo vt auferretur ab oculis eorum forma ſerui, quam intuentes hoc ſolũ eſſe Chriſtum putabant quod videbant. Inde eſt & illud, quod ait: Si di-
*Ioan.*14. ligeretis me, gauderetis vtique, quoniam eo ad patrem, quia pater maior me eſt: id eſt, propterea me oportet ire ad patrem, quia dum me ita videtis, ex hoc quòd videtis, exiſtimatis quia minor ſum patre, atq; ita circa creaturam ſuſceptúmque habitum occupati, æqualitatem quam cum patre habeo
*Ioan.*20. non intelligetis. Inde eſt & illud: Noli me tangere, nondum enim aſcendi ad patrem meum. Tactus enim tanquam finem facit notionis. Ideoque nolebat in eo eſſe finem intenti cor-
**aliàs, ne.* dis in ſe, vt * hoc quod videbatur tantummodo putaretur. Aſcenſio autem ad patrem erat ita videri ſicut æqualis eſt patri, vt ibi eſſet finis viſionis, quæ ſufficit nobis. Aliquãdo item de filio ſolo dicitur, quòd ipſe ſufficiat, & in eius viſione merces tota promittitur delectationis & deſiderij noſtri. Sic enim
*Ioan.*14. ait: Qui habet mandata mea & cuſtodit ea, ille eſt qui diligit me. Qui autem me diligit, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & oſtendam meipſum illi. Nunquid hic, quia non dixit, oſtendam illi & patrem, ideo ſeparauit patrem à
*Ioan.*10. ſe? ſed quia verum eſt, Ego & pater vnum ſumus: cum pater oſtenditur, & filius oſtenditur qui in illo eſt: & cum filius oſtenditur, etiam pater oſtenditur, qui in illo eſt. Sicut
*Ioan.*14. ergo cum ait, Et oſtendam illi meipſum: intelligitur quia
*1.Cor.*15. oſtendit & patrem, ita & in eo quod dicitur, Cum tradiderit regnum Deo & patri: intelligitur quia non adimit ſibi. Quoniam cum perducet credentes ad contemplationem Dei & patris, profectò perducet ad contemplationem ſuam, qui dixit: Et oſtendam illi meipſum. Et ideo conſequenter cum
*Ioan.*14. dixiſſet illi Iudas: Domine quid factum eſt quia oſtenſurus es te nobis, & non huic mundo? Reſpondit Ieſus & dixit illi, Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget illum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. Ecce quia non ſolum ſeipſum oſtendit ei à quo diligitur, quia ſimul cum patre venit ad eum, & manſionem facit apud eum. An forte putabitur manſionem in dilectore ſuo facientibus patre & filio, excluſus eſſe ab hac manſione ſpiritus ſanctus? Quid eſt ergo quod ſuperius ait de ſpiritu ſanctô, Quem hic mundus accipere non poteſt, quoniam non videt illum, noſtis illum vos quia

vobiſcum manet,& in vobis eſt,Non itaque ab hac manſione ſeparatus eſt, de quo dictum eſt. Vobiſcum manet, & in vobis eſt.Niſi forte quiſquam ſic abſurdus eſt, vt arbitretur cum pater & filius venerint, vt manſionem apud eum faciant, id eſt, dilectorem ſuum, diſceſſurum inde ſpiritum ſanctum & tanquam locum daturum maioribus,Sed huic carnali cogitationi occurrit ſcriptura:Paulò quippe ſuperius ait:Et ego rogabo patrem, & alium aduocatum dabit vobis, vt vobiſcum ſit in æternum. Non ergo diſcedet patre & filio venientibus, ſed in eadem manſione cum ipſis erit in æternum, quia nec ille ſine ipſis venit, nec illi ſine ipſo. Sed propter inſinuationem Trinitatis, perſonis etiam ſingulis nominatis dicuntur quædam ſeparatim: non tamen aliis ſeparatis intelliguntur propter eiuſdem Trinitatis vnitatem vnámque ſubſtantiam atque diuinitatem patris & filij & ſpiritus ſancti. Tradet itaque regnum Deo & patri dominus noſter Ieſus Chriſtus, non ſe inde ſeparato, nec ſpiritu ſancto, quando perducet credentes ad contemplationem Dei, vbi eſt finis omnium bonarum actionum, & requies ſempiterna, & gaudium quod nunquam auferetur à nobis. Hoc enim ſignat in eo quod ait:Iterum videbo vos, & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis. Cuius gaudij ſimilitudinem præſignabat Maria ſedens ad pedes domini,& intenta in verbum eius, quieta ſcilicet ab omni actione,& intenta in veritatem ſecundum quendam modum,cuius capax eſt iſta vita,quo tamen præfiguraret illud,quod futurum eſt in æternum:Martha quippe ſorore ſua in neceſsitatis actione conuerſante, quanuis bona & vtili, tamen cum requies ſucceſſerit, tranſitura,ipſa requieſcebat in verbo domini. Et ideo dominus conquerenti Marthæ quòd eam ſoror non adiuuaret, reſpondit: Maria optimam partem elegit,quę non auferetur ab ea.Non malam partem dixit quod agebat Martha, ſed iſtam optimam quæ non auferetur. Illa enim quæ in miniſterio indigentiæ eſt,cum indigentia ipſa tranſierit,aufertur.Boni quippe operis tranſituri merces eſt requies permanſura.In illa igitur contemplatione Deus erit omnia in omnibus, quia nihil ab illo aliud requiretur, ſed ſolo ipſo illuſtrari, perfruíq; ſufficiet. Ideoque ille in quo ſpiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus: Vnam,inquit, petij à domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo domini, per omnes dies vitæ meæ, vt contem

Ibidem. *Idem ſuſius explicat.* CAP. X. *1.Cor.15.* *Ioan.16.* *Luca.10.* *1.Corin.15.* *Roma.8.* *Pſal.26.*

contempler delectationem domini. Contemplabimur enim
1.Timo.2. Deum patrem & filium & ſpiritum ſanctum, cum me-
1.Cor.15. diator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus, tradiderit re-
gnum Deo & patri: vt iam non interpellet pro nobis media-
tor & ſacerdos noſter filius Dei & filius hominis, ſed & ipſe
inquantum ſacerdos eſt, aſſumpta propter nos ſerui forma,
**†al.additur, & cui ſubiecit omnia.* ſubiectus ſit ei qui illi ſubiecit omnia*† vt inquantum Deus
eſt, cum illo nos ſubiectos habeat: inquantum ſacerdos, no-
biſcum illi ſubiectus ſit. Quapropter cum filius ſit & Deus &
homo, alia ſubſtantia Deus, alia homo, homo potius in filio
quàm filius in patre: Sicut caro animæ meæ, alia ſubſtantia
eſt ad animam meam, quamuis in vno homine, quàm anima
alterius hominis ad animam meam. Cum ergo tradiderit re-
gnum Deo & patri, id eſt cum credentes & viuentes ex fide,
pro quibus nunc mediator interpellat, perduxerit ad contem-
plationem, cui percipiendæ ſuſpiramus & gemimus, & transa-
ierit labor & gemitus, iam non interpellabit pro nobis tra-
Ioan.16. dito regno Deo & patri: hoc ſignificans ait, Hæc vobis iam
locutus ſum in ſimilitudinibus, veniet hora quando iam non
in ſimilitudinibus loquar vobis, ſed manifeſte de patre nun-
ciabo vobis, id eſt, iam non erunt ſimilitudines, cum viſio
fuerit facie ad faciem. Hoc eſt enim quod ait, ſed manifeſte
de patre nuntiabo vobis: ac ſi diceret, manifeſte patrem oſten-
dam vobis. Nuntiabo quippe ait, quia verbum eius eſt. Se-
quitur enim & dicit: Illa die in nomine meo petetis, & non
dico vobis, quia ego rogabo patrem. Ipſe enim pater amat
vos, quia vos me amaſtis, & credidiſtis quia à Deo exiui. Exi-
ui à patre, & veni in hunc mundum, iterum relinquo mun-
dum, & vado ad patrem. Quid eſt; A patre exiui: niſi non in
ea forma qua æqualis ſum patri, ſed aliter, id eſt in aſſumpta
creatura minor apparui? Et quid eſt, Veni in hunc mundum:
niſi formam ſerui quam me exinaniens accepi, etiam pecca-
torum qui mundum iſtum diligunt oculis demonſtraui. Et
quid eſt, Iterum relinquo mũdum: niſi ab aſpectu dilectorum
mundi aufero quod viderunt? Et quid eſt, Vado ad patrem: niſi
doceo me ſic intelligendũ à fidelibus meis quo modo æqua-
lis ſum patri? Hoc qui credunt, digni habebuntur perduci à
fide ad ſpeciem, id eſt ad ipſam viſionem, quò perducens di-
ctus eſt tradere regnum Deo & patri. Fideles quippe eius
quos redemit ſanguine ſuo, dicti ſunt regnum eius, pro qui-
bus

bus nunc interpellat:tunc autem illic eos ſibi faciens inhærere,vbi æqualis eſt patri,non iam rogabit patrem pro eis. Ipſe enim,inquit,pater amat vos. Ex hoc enim rogat, quo minor eſt patre.quo vero æqualis eſt,exaudit cum patre. Vnde ſe ab eo quòd dixit, Ipſe enim pater amat vos: vtique ipſe non ſeparat:ſed ſecundum ea facit intelligi quæ ſupra commemoraui, ſatiſque inſinuaui, plerunque ita nominari in trinitate vnamquanque perſonam, vt & aliæ illic intelligantur. Sic itaque dictum eſt, Ipſe enim pater amat vos:vt conſequenter intelligatur & filius & ſpiritus ſanctus: non quia modo nos non amat,qui proprio filio non pepercit,ſed pro nobis omnibus tradidit eum: ſed tales nos amat Deus, quales futuri ſumus,non quales ſumus. Quales enim amat, tales in æternum conſeruat:quod tunc erit cum tradiderit regnum Deo & patri,qui nunc interpellat pro nobis vt iam non roget patrem, quia ipſe pater amat nos. Quo autem merito, niſi fidei, qua credimus antequam illud quod promittitur videamus? Per hanc enim peruenimus ad ſpeciem, vt tales nos amet, quales amat vt ſimus,non quales odit qui mali ſumus,& hortatur ac præſtat, ne tales eſſe ſemper velimus. Quapropter cognita iſta regula intelligendarum ſcripturarum de filio Dei, vt diſtinguamus quid in eis ſonet ſecundum formam Dei, in qua æqualis eſt patri, & quid ſecundum formam ſerui quam accepit.in qua minor eſt patre,non conturbabimur tanquam contrariis ac repugnantibus inter ſe ſanctorum [librorum] ſententiis. Nam ſecundum formam Dei æqualis eſt patri, & filius, & ſpiritus ſanctus.quia neuter eorum creatura eſt, ſicut iam oſtendimus. Secundum autem formam ſerui, minor eſt patre. quia ipſe dixit: Pater maior me eſt. Minor eſt ſeipſo, quia de illo dictum eſt:Semetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens. Minor eſt ſpiritu ſancto, quia ipſe ait: Qui dixerit blaſphemiam in filium hominis, remittetur ei:qui autem dixerit in ſpiritum ſanctum,non remittetur ei.Et in ipſo virtutes operatus eſt,dicens:Si ergo in ſpiritu Dei eiicio dæmonia, certe ſuperuenit ſuper vos regnum Dei. Et apud Eſaiam dicit,quam lectionem ipſe in ſynagoga recitauit, & de ſe completam ſine ſcrupulo dubitationis oſtendit: Spiritus, inquit, domini ſuper me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus miſit me,prædicare captiuis remiſsionem &c.Ad quæ facienda ideo dicit ſe miſſum,quia ſpiritus domini eſt ſuper eū.

Roma. 8. *1.Cor.15.* *Filius quo modo minor vtroque.* CAP. XI. *Ioan.14.* *Philip.2.* *Matth.12.* *Lucæ 4.* *Eſaie 61.*

Secun

Secundum formam Dei, omnia per ipſum facta ſunt, & ſine
ipſo factum eſt nihil. Secundum formam ſerui, ipſe factus eſt
ex muliere, factus ſub lege. Secundum formam Dei, ipſe &
Ioan.1. pater vnum ſunt. Secundum formam ſerui, non venit facere
Gala.4. voluntatem ſuam, ſed voluntatem eius qui eum miſit. Secun-
Ioan.10. dum formam Dei, Sicut habet pater vitam in ſemetipſo, ſic
Ioan.6. dedit & filio vitam habere in ſemetipſo, Secundum formam
Ioan.5. ſerui, Triſtis eſt anima mea vſque ad mortem: & Pater, in-
Matt.26. quit, ſi fieri poteſt tranſeat à me calix iſte. Secundum formam
Dei, Ipſe eſt verus Deus & vita æterna. Secundum formam
ſerui, Factus eſt obediens vſque ad mortem, mortem autem
1.Ioan.5. crucis. Secundum formã Dei, Omnia quæ habet pater, ipſius
Philip.2. ſunt: & omnia tua mea ſunt, inquit, & mea tua. Secundum for-
Io.16.& mam ſerui, Non eſt doctrina ipſius, ſed illius qui eum miſit.
17. Et de die & hora nemo ſcit, neque angeli in cœlo, neque
Ioan.7. filius, niſi pater. Hoc enim neſcit, quod neſcientes facit, id eſt,
Matt.24. quod non ita ſciebat vt tunc diſcipulis indicaret: ſicut dictum
Qua ratio- eſt ad Abraham, Nunc cognoui quòd timeas Deum: id eſt,
ne filius di nunc feci vt cognoſceres, quia & ipſe ſibi in illa tentatione
catur neſci probatus innotuit. Nam & illud vtique dicturus erat diſcipu-
re diẽ et ho lis tempore opportuno, de quo futuro tanquam præterito lo-
rã quã ſcit quens, ait, Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos, ſeruus enim
pater. neſcit voluntatem domini ſui: Vos autem dixi amicos, quia
CAP. XII. omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis: quod
Gene.22. nondum fecerat, ſed quia certò facturus erat, quaſi iam feciſ-
ſet locutus eſt. Ipſis enim ait: Multa vobis habeo dicere, ſed
Ioan.16. non poteſtis illa portare modo. Inter quæ intelligitur, & de
die & hora. Nam & Apoſtolus: Neque enim iudicaui me, in-
quit, ſcire aliquid inter vos, niſi Chriſtum Ieſum, & hunc cru-
1.Cor.2. cifixum: Eis enim loquebatur, qui capere altiora de Chriſti
2.Cor.3. deitate non poterant. Quibus etiam paulo poſt dicit, Non po-
tui vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus. Hoc
ergo inter illos neſciebat, quod per illum ſcire non poterant.
Et hoc ſolum ſe ſcire dicebat, quod eos per illum ſcire opor-
tebat. Deniq; ſciebat inter perfectos, quod inter paruulos ne-
1.Cor.2. ſciebat. Ibi quippe, ait, Sapientiam loquimur inter perfectos.
Eo nanque genere locutionis neſcire quiſq; dicitur quod oc-
cultat, quod dicitur foſſa cæca quæ occulta eſt. Neque enim
aliquo genere loquuntur ſcripturæ, quod in conſuetudine
humana non inueniatur, quia vtique hominibus loquuntur.

Secundum formam Dei dictum eſt, Ante omnes colles genuit me: id eſt, ante omnes altitudines creaturarum. Et ante luciferum genui te: id eſt, ante omnia tempora & temporalia. Secundum formam autem ſerui dictum eſt: Dominus creauit me in principio viarum ſuarum: quia ſecundum formam Dei dixit, Ego ſum veritas, & ſecundum formam ſerui, Ego ſum via. Quia enim ipſe eſt primogenitus à mortuis, iter fecit Eccleſiæ ſuæ ad regnum Dei ad vitam æternam, cui caput eſt ad immortalitatem etiam corporis: & ideo creatus eſt in principio viarum Dei in opera eius, Secundum formam enim Dei, principium eſt quod & loquitur nobis: in quo principio fecit Deus cœlum & terram. Secundum autem formam ſerui, Sponſus procedens de thalamo ſuo. Secundum formam Dei, Primogenitus omnis creaturæ, & ipſe ante omnes eſt, & omnia in illo conſtant. Secundum formam ſerui, Ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ. Secundum formam Dei, Dominus eſt gloriæ. Vnde manifeſtum eſt, quòd ipſe glorificet ſanctos ſuos. Quos enim prædeſtinauit ipſos & vocauit, & quos vocauit ipſos & iuſtificauit, quos autem iuſtificauit, ipſos & glorificauit. De illo quippe dictum eſt, quòd iuſtificet impium: de illo dictum eſt, quòd ſit iuſtus & iuſtificans. Si ergo quos iuſtificauit, ipſos & glorificauit, qui iuſtificat ipſe & glorificat, qui eſt vt dixit, Dominus gloriæ, ſecundum formam tamen ſerui ſatagentibus diſcipulis de glorificatione ſua, reſpondit: Sedere ad dexteram vel ad ſiniſtram meam non eſt meum dare vobis, ſed quibus paratum eſt à patre meo. Quod autem paratum eſt à patre eius, & ab ipſo filio paratum eſt, Quia ipſe & pater vnum ſunt. Iam enim oſtendimus in hac Trinitate per multos diuinarum locutionum modos etiam de ſingulis dici quod omnium eſt, propter inſeparabilẽ operationem vnius eiuſdémque ſubſtantiæ: Sicut & de ſpiritu ſancto dicit, Cum ego iero, mittam illum ad vos. Non dixit, mittemus, ſed ita quaſi tantum filius eum miſſurus eſſet, & non pater: cum alio loco dicat: Hæc locutus ſum vobis apud vos manens Aduocatus autem ille, ſpiritus ſcilicet, quem mittet pater in nomine meo, ille vobis declarabit omnia. Hic rurſus ita dictum eſt, quaſi non eum miſſurus eſſet & filius, ſed tantum pater. Sicut ergo iſta, ita & illud quod ait, Sed quibus paratum eſt à patre meo: cum patre ſe intelligi voluit, parare ſedes gloriæ quibus vellet. Sed dicit aliquis.

Prouer. 8. *Pſal. 109.* *Ioan. 14.* *Ioan. 8.* *Gene. 1.* *Pſal. 18.* *Coloſſ. 1.* *Ibidem.* *Roma. 8.* *Roma. 4.* *Roma. 3.* *Matt. 20.* *Ioan. 10.* *Ioan. 16.* *Ioan. 14.* *Matt. 20.*

Illic cum de ſpiritu ſancto loqueretur, ita ſe miſſurum [illegible]
vt non negaret patrem miſſurum, & alio loco ita pa[illegible]
non negaret ſe miſſurum. hic vero aperte ait, Non e[illegible]
dare vobis: atque ita ſecutus, à patre dixit iſta p[illegible]

†*al. præ-ſtruximus. Sed hoc eſt quod præſtrinximus † * ſecundum form[illegible]
dictum: vt ita intelligeremus Non eſt meum dare vo[illegible]
ſi diceretur, Non eſt humanæ poteſtatis hoc dare: vt per il-
lud intelligatur hoc dare, per quod Deus & æqualis eſt patri.

Ioan.16. Non eſt, inquit, meum dare, id eſt non humana [illegible]
iſta do, ſed quibus paratum eſt à patre meo. Sed iam [illegible]
lige, quia ſi omnia quæ habet pater mea ſunt, & hoc [illegible]
meum eſt, & cum patre iſta paraui. Nam & illud quæ[illegible]

Ioan.12. modo dictum ſit, Si quis non audit verba mea, ego [illegible]
Matt.20. dicabo illum. Fortaſsis enim ita hic dixit Ego non [illegible]
Ioan.12. illum: quemadmodum ibi, Non eſt meum dare. Sed [illegible]
ſequitur, Non enim veni, inquit, vt iudicem mundum, [illegible]
vt ſaluum faciam mundum. Deinde adiungit, & dic[illegible]
me ſpernit & non accipit verba mea, habet qui ſe [illegible]
Hic iam intelligeremus patrem, niſi adiungeret & [illegible]
Verbum quod locutus ſum, ipſum iudicabit illum in [illegible]
ſimo die. Quid igitur, iam nec filius iudicabit, quia [illegible]
Ego non iudicabo illum, nec pater, ſed verbum quod [illegible]

Ioan.12. tus eſt filius? imò potius audi adhuc quod ſequitur, Quia ego,
inquit, non ex me locutus ſum, ſed ille qui [illegible] pater,
ille mandatum mihi dedit. quid dicam, & quid loquar, &
ſcio quia mandatum eius vita æterna eſt. Quæ ego loquor,
ita vt dixit mihi pater, ſic loquor. Si ergo non [illegible]
ſed verbum quod locutus eſt filius: ideo autem iu[illegible]
bum quod locutus eſt filius, quia non ex ſe locutus e[illegible]
lius, ſed qui miſit eum pater mandatum dedit ei [illegible]
cat, & quid loquatur: pater vtique iudicat cuius verbum eſt
quod locutus eſt filius, atque ipſum verbum patris [illegible] eſt
filius ipſe. Non enim aliud eſt mandatum patris, [illegible] ver-
bum patris. Nam & verbum hoc appellauit, & mandatum.
Videamus ergo ne forte quod ait, Ego non ex me locutus
ſum: hoc intelligi voluerit, Ego non ex me natus [illegible]. Si
enim verbum patris loquitur, ſeipſum loquitur, [illegible]
verbum patris. Plerunque enim dicit, Dedit mihi pat[illegible]
quo vuult intelligi quod eum genuerit pater: non vt [illegible]
iam exiſtenti & non habenti dederit aliquid. ſed ipſum [illegible]

diſſe vt haberet, genuiſſe eſt vt eſſet. Non enim ſicut creatura, ita Dei filius ante incarnationē & ante aſſumptam creaturam vnigenitus, per quem facta ſunt omnia, aliud eſt, & aliud habet, ſed hoc ipſum eſt, quod eſt id quod habet. Quod illo loco manifeſtius dicitur, ſi quis ad capiendum ſit idoneus, vbi ait: Sicut habet pater vitam in ſemetipſo, ita dedit filio, vitam habere in ſemetipſo. Neque enim iam exiſtenti & vitam non habenti dedit vt haberet vitam in ſemetipſo, cum eo ipſo quod eſt, vita ſit, hoc eſt ergo, dedit filio vitam habere in ſemetipſo, genuit filium incommutabilem vitam, quod eſt vita æterna. Cum ergo verbum Dei ſit filius Dei, & filius Dei ſit verus Deus, & vita æterna, ſicut in epiſtola ſua dicit Ioannes, etiam hic quid aliud agnoſcimus, cum dicit dominus, Verbum quod locutus ſum, ipſum iudicabit eum in nouiſſimo die: & ipſum verbum patris verbum eſſe dicit & mandatum patris, ipſúmque mandatum vitam æternam? Et ſcio, inquit, quia mandatum eius vita æterna eſt. Quæro itaque quo modo intelligamus, Ego non iudicabo? ſed verbum quod locutus ſum iudicabit: quod ex conſequentibus apparet ita dictum, ac ſi diceret ſic. Ego non iudicabo, ſed verbum patris iudicabit, verbum autem patris eſt ipſe filius Dei. Sic ne intelligendum eſt, Ego non iudicabo, ſed ego iudicabo? quo modo iſtud poteſt eſſe verum, niſi ita: ego ſcilicet non iudicabo ex poteſtate humana, quia filius hominis ſum: ſed ego iudicabo ex poteſtate verbi, quia filius Dei ſum. Aut ſi contraria & repugnantia videntur, ego non iudicabo, ſed ego iudicabo: quid illic dicemus, vbi ait, Mea doctrina non eſt mea: quo modo mea, quo modo non mea? Non enim dixit, Iſta doctrina non eſt mea, ſed mea doctrina non eſt mea: quam dixit ſuam, eandem dixit non ſuam. Quo modo iſtud verum eſt, niſi ſecundum aliud ſuam dixerit, ſecundum aliud non ſuam. Secundum formam Dei ſuam, ſecundum formam ſerui non ſuam. Cum enim dicit, Non eſt mea ſed eius qui me miſit: ad ipſum verbum nos fecit recurrere, doctrina enim patris eſt verbum patris qui eſt vnicus filius. Quid ſibi & illud vult. Qui in me credit, non in me credit? Quo modo in ipſum, quo modo non in ipſum, quo modo tam contrarium ſibíque aduerſum poteſt intelligi? Qui in me credit, inquit, non in me credit, ſed in eum qui me miſit: niſi ita intelligas, qui in me credit, non in hoc quod videt

Ioan. 5. *1. Ioan. 5.* *Ioan. 12.* *Ioan. 7.* *Philip. 2.* *Ioan. 7.* *Ioan. 12.*

credit, ne ſit ſpes noſtra in creatura: ſed in eo qui ſuſcepit crea-
turam in qua humanis oculis appareret, ac ſic ad ſe æqualem
patri contemplandum per fidem corda mundaret. Idem
Ibidem. ad patrem referens intentionem credentium & dicens, Non
in me credit, ſed in eum qui me miſit: non vtique ſe à patre,
id eſt, ab illo qui eum miſit voluit ſeparari: ſed vt ſic in eum
Ioan.14. crederetur, quo modo in patrem cui eſt æqualis. Quod aper-
Ioan.10. te alio loco dicit, Creditis in Deum & in me credite: id eſt,
ſicut creditis in Deum, ſic & in me: quia ego & pater vnum
Ioan.12. Deus. Sicuti ergo hic tanquam abſtulerit à ſe fidem homi-
Matt.20. num, & in patrem tranſtulerit, dicendo, non in me credit,
ſed in eum qui me miſit: à quo tamen ſe vtique non ſepara-
uit, Sic etiam quod ait, Non eſt meum dare, ſed quibus para-
tum eſt à patre meo, puto clarere ſecundum quid vtrumque
Iohn.12. accipiendum ſit. Tale eſt enim & illud, Ego non iudicabo,
1.Timo. 4. cum ipſe iudicaturus ſit viuos & mortuos: ſed quia non ex
poteſtate humana, propterea recurrens ad diuinitatem, ſur-
ſum erigit corda hominum, propter quæ ſubleuanda aſ-
Philip.2. cendit. Niſi tamen ipſe idem eſſet filius hominis propter
De eodem formam ſerui quam accepit, qui eſt filius Dei propter Dei
Chriſto di- formam in qua eſt, non diceret Apoſtolus Paulus de princi-
uerſa prædi- pibus huius ſeculi, Si enim cognouiſſent, nunquam dominum
cãtur, ob di- gloriæ crucifixiſſent. Ex forma enim ſerui crucifixus eſt, &
uerſas na- tamen dominus gloriæ crucifixus eſt. Talis enim erat illa
turas hypo- ſuſceptio quæ Deum hominem faceret, & hominem Deum.
ſtaſeos. quid tamen propter quid, & quid ſecundum quid dicatur,
CAP. adiuuante domino, prudens & diligens & pius lector intelli-
XIII. git. Nam ecce diximus quia ſecundum id quod Deus eſt, glo-
1.Cor.2. rificat ſuos, ſecundum hoc vtique quod dominus gloriæ eſt, &
tamẽ dominus gloriæ crucifixus eſt, quia recte dicitur & Deus
crucifixus, non ex virtute diuinitatis, ſed ex infirmitate carnis:
ſicut dicimus, quia ſecundum id quod Deus eſt iudicat, hoc eſt
ex poteſtate diuina, non humana, & tamen ipſe homo iudi-
caturus eſt, ſicut dominus gloriæ crucifixus eſt: ita enim aper-
Matt. 25. te ait, Cum venerit filius hominis in gloria ſua, & omnes an-
geli eius cum eo: tunc congregabuntur ante eum omnes
gentes: & cætera quæ de futuro iudicio vſque ad vltimam ſen-
tentiam in eo loco prædicantur. Et Iudæi quippe qui in mali-
cia ſua perſeuerantes, in illo iudicio puniendi ſunt, ſicut alibi
Zacha.12. ſcriptum eſt, Videbunt in quem pupugerunt. Cum enim &
boni

boni & mali viſuri ſunt iudicem viuorũ & mortuorum, procul dubio eum videre non poterunt mali, niſi ſecundum formam qua filius hominis eſt, ſed tamen in claritate in qua iudicabit, non in humilitate in qua iudicatus eſt. Cæterum illam Dei formam in qua æqualis eſt patri, proculdubio impij non videbũt. Non enim ſunt mundicordes. Beati enim mundicordes, quoniam ipſi Deum videbunt. Et ipſa viſio eſt facie ad faciem, quæ ſummum præmium promittitur iuſtis, & ipſa fiet, cum tradet regnum Deo & patri: in quo ſuæ formæ viſionem vult intelligi, ſubiecta Deo vniuerſa creatura, & ipſa in qua filius Dei filius hominis factus eſt. Quia ſecundum hanc & ipſe filius tunc ſubiectus illi erit, qui ei ſubiecit omnia, vt ſit Deus omnia in omnibus. Alioquin ſi filius Dei iudex in forma qua æqualis eſt patri etiam impiis cum iudicaturus eſt apparebit, quid eſt quod pro magno dilectori ſuo pollicetur dicens, Et ego diligam eum, & oſtendam meipſum illi? Quapropter filius hominis iudicaturus eſt, nec tamen ex humana poteſtate, ſed ex ea qua filius Dei eſt. Et rurſus filius Dei iudicaturus eſt, nec tamen in ea forma apparens, in qua Deus eſt æqualis patri, ſed in ea qua filius hominis eſt. Ita vtrunque dici poteſt, & filius hominis iudicabit, & non filius hominis iudicabit. Quia filius hominis iudicabit, vt verum ſit quod ait, Cum venerit filius hominis, tunc congregabuntur ante eum omnes gentes. Et non filius hominis iudicabit, vt verum ſit quod ait, Ego non iudico, Et ego non quæro gloriam meam, eſt qui quærat & iudicet. Nam ſecundum id quod in iudicio non forma Dei, ſed forma filij hominis apparebit: nec ipſe pater iudicabit. Secundum hoc enim dictum eſt, Pater non iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. Quod vtrum ex illa locutione dictum ſit, quam ſupra commemorauimus, vbi ait, Sic dedit filio habere vitam in ſemetipſo, vt ſignificaret quia ſic genuit filium. An ex illa de qua loquitur Apoſtolus dicens, Propter quod eum ſuſcitauit, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne nomen. Hoc enim de filio hominis dictum eſt: ſecundum quem Dei filius excitatus eſt à mortuis. Ille quippe in forma Dei æqualis eſt patri, ex qua ſe exinaniuit, formam ſerui accipiens: in ipſa forma ſerui & agit & patitur & accipit, quæ conſequenter contexit Apoſtolus, Humiliauit ſe factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis: pro-

Philip.2. *Cõcor.4.ſẽ. d.48.cap. Sed cũ in.* *Matth.5.* *1.Cor.13.* *1.Cor.15.* *Ioan.14.* *Matt.25.* *Ioan.8.* *Ioan.5.* *Philip.2.*

pter quod & Deus illum exaltauit, & donauit ei [illegible]
quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu om[illegible]
flectatur, cœleſtium, terreſtrium & infernorum [illegible]
lingua confiteatur, quia dominus Ieſus Chriſtus in [illegible]
Dei patris. Vtrum ergo ſecundum illam, an ſecu[illegible]
Ioan.5. locutionem dictum ſit, Omne iudicium dedit filio: ſa[illegible]
apparet, quia ſi ſecundum illud diceretur ſecundum [illegible]
ctum eſt, Dedit filio habere vitam in ſemetipſo, no[illegible]
diceretur, pater non iudicat quenquam. Secundum [illegible]
quód æqualem pater genuit filium, iudicat cum illo. [illegible]
dum hoc ergo dictum eſt quòd in iudicio, non in [illegible]
Dei, ſed forma filij hominis apparebit. Non quia [illegible]
cabit qui dedit omne iudicium filio, cum de illo [illegible] filius.
Ioan.8. Eſt qui quærat & iudicet: ſed ita eſt dictum, Pater [illegible]-
Ioan.5. cat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. [illegible]-
tur Patrem nemo videbit in iudicio viuorum & mo[illegible]-
ſed omnes filium: quia & filius & hominis eſt, v[illegible]
ab impiis videri, cum & illi videbunt in quem pupug[illegible].
Zacha.12. Quod ne conijcere potius quàm aperte demonſtr[illegible]
mur, proferamus eiuſdem domini certam ma[illegible]
ſententiam, qua oſtendamus ipſam fuiſſe cauſ[illegible]
Ioan.5. ret, Pater non iudicat quemquam, ſed omne iudic[illegible]
filio, quia iudex in forma filij hominis apparebi[illegible]
ma non eſt patris ſed filij, Nec ea filij in qua æq[illegible]
patri, ſed in qua minor eſt patre, vt ſit in iudicio [illegible]-
Ibidem. cuus & bonis & malis. Paulo enim poſt dicit, Amen [illegible]
vobis, quia qui verbum meum audit & credit ei qui [illegible]
me, habet vitam æternam, & in iudicium non ve[illegible]
tranſit à morte in vitam. Hæc vita æterna eſt, illa [illegible]
Ibidem. non pertinet ad malos. Deinde ſequitur, Amen a[illegible]
vobis, quia veniet hora & nunc eſt, quando mortui [illegible]
vocem filij Dei, & qui audierint viuent. Et hoc pr[illegible]
eſt piorum qui ſic audiunt de incarnatione eius: vt cr[illegible]
Ioan.5. quia filius Dei eſt, id eſt, ſic eum propter ſe [illegible]
piunt minorem patre in forma ſerui, vt cred[illegible] quia æ[illegible]-
lis eſt patri in forma Dei. Et ideo ſequitur, & h[illegible]
commendans dicit, Sicut enim pater habet vitam in [illegible]
ipſo, ita dedit & filio vitam habere in ſemetipſo. Deinde [illegible]
nit ad diuiſionem ſuæ claritatis in qua venturus eſt ad iu-
Ibidem. dicium, quæ viſio communis erit impiis & iuſtis. Sequitur

[illegible]

enim & dicit, Et poteſtatem dedit ei iudicium facere, quoniam filius hominis eſt. Puto nihil eſſe manifeſtius. Nam quia filius Dei eſt æqualis patri, non accepit hanc poteſtatem iudicij faciendi, ſed habet illam cum patre in occulto. Accepit autem illam, vt boni & mali eum videant iudicantem, quia filius hominis eſt. Viſio quippe filij hominis exhibebitur & malis. Nam viſio formæ Dei non niſi mundis corde, quia ipſi Deum videbunt, id eſt, ſolis piis exhibebitur: quorum dilectioni hoc ipſum promittit, quia ſeipſum oſtendet illis. Et ideo vide quid ſequatur. Nolite mirari hoc, inquit. Quid nos prohibet mirari, niſi illud quod reuera miratur omnis qui non intelligit, vt ideo diceret patrem dediſſe ei poteſtatem iudicium facere, quia filius hominis eſt, cum magis quaſi hoc expectaretur, vt diceret, quoniam filius Dei eſt. Sed quia filium Dei ſecundum id quod in forma Dei æqualis eſt patri videre iniqui non poſſunt, Oportet autem vt iudicem viuorum & mortuorum, coram quo iudicabuntur, & iuſti videant & iniqui. Nolite, inquit, hoc mirari, quoniam veniet hora in qua omnes qui in monumentis ſunt audient vocem eius, & prodient qui bona geſſerunt, in reſurrectionem vitæ, qui autem mala geſſerunt, in reſurrectionem iudicij. Ad hoc ergo oportebat vt ideo acciperet hanc poteſtatem, quia filius hominis eſt, vt reſurgentes omnes viderent eum in forma in qua videri ab omnibus poteſt: ſed alij ad damnationem, alij ad vitam æternam. Quæ eſt autem vita æterna, niſi illa viſio quæ non conceditur impiis? vt cognoſcant te, inquit, vnum verum Deum, & quem miſit Ieſum Chriſtum. Quo modo & ipſum Ieſum Chriſtum, niſi quemadmodum vnum verum Deum qui oſtendet ſeipſum illis. Non quo modo oſtendet ſe etiam puniendis in forma filii hominis: ſecundum illam viſionem bonus eſt, ſecundum quam viſionem Deus apparet mundis corde, quoniam quàm bonus Deus Iſraël rectis corde. Quando autem iudicem videbunt mali, non eis videbitur bonus, quia non ad eum gaudebunt corde, ſed tunc ſe plangent omnes tribus terræ, in numero vtique omnium malorum & infidelium. Propter hoc etiam illi qui eum dixerat magiſtrum bonum, quærens ab eo conſilium conſequendæ vitæ æternæ, reſpondit. Quid me interrogas de bono, nemo bonus niſi vnus Deus? cum & hominem alio loco dicat bonum

Matth. 5. *Ioan. 5.* *Ibidem.* *Ioan. 17.* *Pſal. 72.* *Apoca. 1.* *Matt. 19.*

Matt. 12. ipſe dominus. Bonus homo, inquit, de bono theſauro cordis
ſui profert bona: & malus homo de malo theſauro cordis ſui
profert mala. Sed quia ille vitam æternam quærebat: vita
autem æterna eſt in illa contemplatione, qua non ad pœnam
Matt. 19. videtur Deus, ſed ad gaudium ſempiternum. Et non intelli-
gebat cum quo loquebatur, qui tantummodo eum filium ho-
minis arbitrabatur, Quid me interrogas, inquit, de bono? id
eſt, iſtam formam quam vides, quid interrogas de bono, &
vocas me ſecũdum quod vides magiſtrum bonum? Hæc for-
ma filij hominis eſt, hæc forma accepta eſt, hæc forma ap-
parebit in iudicio, non tantum iuſtis, ſed & impijs, & huius
Philip. 2. formæ viſio non erit in bonum eis qui male agunt. Eſt au-
tem viſio formæ meæ in qua cum eſſem, non rapinam arbi-
tratus ſum eſſe æqualis Deo: ſed vt hanc acciperem meipſum
exinaniui. Ille ergo vnus Deus pater & filius & ſpiritus ſan-
ctus, qui non apparebit niſi ad gaudium quod non aufere-
Pſal. 26. tur à iuſtis. Cui gaudio futuro ſuſpirat qui dicit, Vnam petij
à domino hanc requiram, vt inhabitem in domo domini per
omnes dies vitæ meæ, vt contempler delectationem domi-
ni. Vnus ergo Deus ipſe eſt ſolus bonus, ob hoc, quia nemo
eum videt ad luctum & planctum, ſed tantum ad ſalutem &
lætitiam veram ſecundum illam formam ſi me intelligis, bo-
Matt. 19. nus ſum. Si autem ſecundum hanc ſolam, quid me interro-
Zacha. 12. gas de bono, ſi inter illos es qui videbunt in quem pupuge-
runt, & ipſa viſio malum eis erit, quia pœnalis erit. Ex illa
ſententia dixiſſe dominum, quid me interrogas de bono? ne-
mo bonus niſi vnus Deus. His documentis quæ commemo-
raui probabile eſt, quia illa viſio Dei qua contemplabimur
incommutabilem atque humanis oculis inuiſibilem Dei ſub-
ſtantiam quæ ſolis ſanctis promittitur, quam dicit Apoſtolus
1. Cor. 13. Paulus. Facie ad faciem: & de qua dicit Apoſtolus Ioannes,
1. Ioan. 3. Similes ei erimus quoniam videbimus eum ſicuti eſt: & de
Pſal. 26. qua dicitur, Vnam petij à domino hanc requiram vt con-
templer delectationem domini: & de qua dicit ipſe dominus,
Ioan. 14. Et ego diligam eum, & oſtendam meipſum illi, & propter
quam ſolam fide corda mundamus, vt ſimus beati mundo-
Matth. 5. cordes, quoniam ipſi Deum videbunt, & ſi qua alia de illa vi-
ſione dicta ſunt, quæ copioſiſsime ſparſa per omnes ſcriptu-
ras inuenit quiſquis ad eam quærendam oculum amoris in-
tendit: ſola eſt ſummum bonum noſtrum, cuius adipiſcendi

cau

cauſa præcipimur agere quicquid rectè agimus. Viſio verò illa filij hominis quæ prænuntiata eſt, cum congregabuntur omnes gentes ante eum, & dicent ei, Domine quando te vidimus eſurientem & ſitientem & cætera. nec bonum erit impiis qui mittentur in ignem æternum, nec ſummum bonum erit iuſtis. Adhuc enim vocat eos ad regnum quod eis paratum eſt ab initio mundi. Sicut enim illis dicet, Ite in ignem æternum: ita iſtis, Venite benedicti patris mei, poſsidete paratum vobis regnum. Et ſicut ibunt illi in combuſtionem æternam, ſic iuſti in vitam æternam. Quid eſt autem vita æterna, niſi vt cognoſcant te, inquit, vnum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum? Sed iam in ea claritate de qua dicit patri, quam habui apud te priuſquam mundus fieret. Tunc enim tradet regnum Deo & patri, vt intret ſeruus bonus in gaudium domini ſui, & abſcondat eos quos poſsidet Deus in abſcondito vultus ſui à conturbatione hominum: eorum ſcilicet qui tunc conturbabuntur audientes illam ſententiam: à quo auditu malo iuſtus non timebit, ſi modo protegatur in tabernaculo, id eſt, in fide recta catholicæ Eccleſiæ, à contradictione linguarum, id eſt, à calumniis hæreticorum. Si vero eſt alius intellectus verborum domini quibus ait, Quid me interrogas de bono, nemo bonus niſi vnus Deus: dum tamen non ideo credatur maioris bonitatis eſſe patris quàm filij ſubſtantia, ſecundum quam verbum eſt, per quod facta ſunt omnia, nihilque abhorreat à ſana doctrina: ſecuri vtamur, non vno tantum, ſed quotquot reperiri potuerint. Tanto enim fortius conuincuntur hæretici, quanto plures exitus patent ad eorum laqueos euitandos. Sed ea quæ adhuc cōſideranda ſunt, ab alio petamus exordio.

Matt.25. *Ibidem.* *Ioan.17.* *1.Cor.15.* *Pſal.30.* *Pſal.111.* *Matt.19.* *Ioan. 1.*

DIVI AVRELII AVGVSTINI, DE TRINITATE LIBER SECVNDVS.

PROOEMIVM.

CVM homines Deum quærunt, & [illegible] gētiam Trinitatis pro captu infi[illegible] manæ animum intendunt, experti [illegible] tates laborioſas, ſiue in ip[illegible] nantes intueri inacceſsibilem lu[illegible] ipſa multiplici & multimoda loc[illegible] rarum ſacrarum, vbi mihi non vi[illegible] atteri anima, vt Chriſti gratia glorificata dulceſcat * [illegible] aliquid certum diſcuſſa omni ambiguitate perue[illegible] liuè debent ignoſcere errantibus in tanti perue[illegible] creti. Sed duo ſunt quæ in errore hominum d[illegible] rantur, præſumptio priuſquam veritas pateat: & [illegible] tuerit præſumptæ defenſio falſitatis. A quibus [illegible] nimis inimicis inuentioni veritatis, & tractati[illegible] ſanctorū atque librorū, ſi me, vt precor & ſpero, [illegible] derit atque munierit ſcuto bonæ voluntatis ſuæ, [illegible] ſericordiæ ſuæ, non ero ſegnis ad inquirendam [illegible] Dei, ſiue per ſcripturam eius, ſiue per creaturam. [illegible] que nobis ad hoc proponitur intuenda, vt ipſe [illegible] diligatur, qui & illam inſpirauit, & iſtam creauit. N[illegible] dus ero ad proferendam ſentētiam meam, in qua magis ama-bo inſpici à rectis, quàm timebo morderi à per[illegible]. Gratanter enim ſuſcipit oſculum columbinū pulcherrima & modeſtiſsima charitas: dentem autem caninum vel euitat [illegible] ſima humilitas, vel retundit ſolidiſsima veritas. M[illegible] bo à quolibet reprehendi, quàm ſiue ab errāte, ſiue [illegible] lante laudari. Nullus enim reprehēſor formidandus eſt ama-tori veritatis. Etenim aut inimicus reprehēſurus eſt, aut [illegible]

*al. dilucescat.

*

Pſal. 5.

cus.

cus. Si ergo inimicus inſultat, ferendus eſt. Amicus autem ſi errat docendus, ſi docet audiendus. Laudator vero & errans confirmat errorem, & adulans illicit in errorem. Emendabit ergo me iuſtus in miſericordia & arguet me, oleum autē peccatoris non impinguabit caput meum. *Pſal. 140.* Quamobrem quā quam firmiſsime teneamus de domino noſtro Ieſu Chriſto, & per ſcripturas diſſeminatam, & à doctis catholicis earundem ſcripturarum tractatoribus demonſtratam tanquam canonicam regulam, quo modo intelligatur Dei filius & æqualis patri ſecundum Dei formam in qua eſt, & minor patre ſecūdum ſerui formam quam accepit, in qua forma nō ſolum patre, ſed & ſpiritu ſancto, neque hoc tantum, ſed etiam ſeipſo minor inuentus eſt, nō ſeipſo qui fuit, ſed ſeipſo qui eſt, quia forma ſerui accepta, formam Dei non amiſit, ſicut ſcripturarum quæ in ſuperiore libro commemorauimus teſtimonia docuerunt. *Trifariam de Chriſto loqui videtur ſcriptura. CAP. I.* *Philip. 2.* Sunt tamen quædam in diuinis eloquiis ita poſita vt ambiguum ſit ad quam potius regulam referantur: virum ad eam qua intelligimus minorem filium in aſſumpta creatura: an ad eam qua intelligimus, non quidem minorem eſſe filium, ſed æqualem patri, tamen ab illo hunc eſſe Deum de Deo, lumen de lumine. Filium quippe dicimus Deum de Deo patrem autem Deū tantum, non de Deo. Vnde manifeſtum eſt quod filius habeat alium de quo ſit & cui filius ſit, pater autem non filium de quo ſit habeat, ſed tantum cui pater ſit. Omnis enim filius de patre eſt quod eſt, & patri filius eſt. Nullus autem pater de filio eſt quod eſt, ſed filio pater eſt. Quædā enim ita ponuntur in ſcripturis de patre & filio vt indicent vnitatē æqualitatēmq; ſubſtātiæ. ſicuti eſt, Ego & pater vnum ſumus. Et, Cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis Deo: & quæcunq; talia ſunt. *Ioan. 10.* *Philip. 2.* Quædam vero ita vt minorē oſtendant filium propter formā ſerui, id eſt, propter aſſumptā creaturam mutabilis humanæq; ſubſtantiæ, ſicuti eſt quod ait, Quoniā pater maior me eſt. Et, Pater non iudicat quenquā, ſed omne iudicium dedit filio. *Ioan. 14.* *Ioan. 5.* Nam paulopoſt conſequenter ait, Et poteſtatē dedit ei iudiciū facere, quoniā filius hominis eſt. Quædā porrò ita, vt nec minor nec æqualis oſtēdatur, ſed tantu quod de patre ſit intimetur: vt eſt illud, Sicut habet pater vitam in ſemetipſo, ſic dedit filio vitā habere in ſemetipſo. Et illud, Neq; enim poteſt filius à ſe facere quicquā, niſi quod viderit patrem facientem. Quod ſi propterea dictū acceperimus, quia in forma accepta

ex creatura minor eſt filius: conſequens erit vt prior pater ſuper aquas ambulauerit, aut alicuius alterius cæci natos oculos *Matt. 14.* ſputo & luto oculos aperuerit & cætera quæ filius in carne *Ioan. 9.* apparens inter homines fecit: vt poſſit ea facere quæ dixit non poſſe filium à ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem. Quis autem vel delirus ita ſentiat? Reſtat ergo vt hæc ideo dicta ſint, quia incommutabilis eſt vita filij ſicut & patris, & tamen de patre eſt. & inſeparabilis eſt operatio patris & filij, ſed tamen ita operari, filio de illo eſt, de quo ipſe eſt, id eſt, de patre. Et ita videt filius patrem, vt quo eum videt, hoc ipſo ſit filius. Non enim aliud illi eſt eſſe de patre, id eſt, naſci de patre, quàm videre patrem, aut videre operantem quàm pariter operari: ſed ideo non à ſe, quia non *Ioan. 5.* eſt à ſe. Et ideo quæ viderit patrem facientem hæc eadem facit & filius ſimiliter, quia de patre eſt. Neque enim alia ſimiliter, ſicut pictor alias tabulas pingit, quemadmodum alias ab alio pictas videt: nec eadem diſsimiliter, ſicut corpus eaſdem literas exprimit, quas animus cogitauit: ſed quæcunque, inquit, pater facit, hæc eadem filius facit ſimiliter. Et hæc eadem dixit & ſimiliter, ac per hoc inſeparabilis & par eſt operatio patri & filio, ſed à patre eſt filio. Ideo non poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem. Ex hac ergo regula qua ita loquuntur ſcripturæ, vt non alium alio minorem, ſed tantum velint oſtendere quis de quo ſit, nonnulli eum ſenſum conceperunt, tanquam minor filius diceretur. Quidam autem noſtri indoctiores, & in his minime eruditi, dum hæc ſecundum formam ſerui conantur accipere, & eos rectus intellectus non ſequitur, perturbantur. Quod ne accidat, tenenda eſt hæc regula, qua non minor eſt filius, ſed quòd de patre ſit intimatur: quibus verbis, non inæqualitas, ſed natiuitas eius oſtẽditur.

De primo modo. CAP. II. Sunt ergo quædam in ſanctis libris, vt dicere cœperam, ita poſita vt ambiguum ſit ad quam potius regulam referenda ſint: vtrum ad illud quod propter aſſumptam creaturam minor eſt filius: an ad illud quòd quamuis æqualis, tamen quia de patre ſit indicatur. Et mihi quidem videtur, ſi eo modo ambiguũ eſt, vt explicari diſcerníq; non poſsit, ex vtraque regula ſine periculo poſſe intelligi, ſicut eſt quod ait, Mea *Ioan. 7.* doctrina non eſt mea, ſed eius qui me miſit. Nam & ex forma *Supra. li. 1. cap. XII.* ſerui poteſt accipi, ſicut iam in libro ſuperiore tractauimus, & ex forma Dei in qua ſic æqualis eſt patri, vt tamen de patre

tre ſit. In Dei quippe forma, ſicut non eſt aliud filius, aliud vita eius, ſed ipſa vita filius eſt: ita non eſt aliud filius, aliud doctrina eius, ſed ipſa doctrina filius eſt. Ac per hoc ſicut id quod dictum eſt, dedit filio vitam: non aliud intelligitur quàm genuit filium qui eſt vita: ſic etiam cum dicitur, Dedit filio doctrinam, bene intelligitur, genuit filium qui eſt doctrina: vt quod dictum eſt, Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui me miſit, ſic intelligatur, ac ſi dictum ſit, ego non ſum à meipſo, ſed ab illo qui me miſit. Nam & de ſpiritu ſancto, de quo non eſt dictum, Semetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, ait tamen ipſe dominus. Cum autem venerit ipſe ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem Non enim loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunq; audiet loquetur, & quæ ventura ſunt annuntiabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis, Poſt hæc verba, niſi continuo ſecutus dixiſſet, Omnia quæcunq; habet pater mea ſunt, propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis: crederetur fortaſſe ita natus de Chriſto ſpiritus ſanctus, quemadmodum ille de patre. De ſe quippe dixerat, Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui me miſit. De ſpiritu autem ſancto, Non enim loquetur à ſemetipſo, ſed quæcuq; audiet, loquetur: quia de meo accipiet & annuntiabit vobis. Sed quia reddidit cauſam cur dixerit, de meo accipiet, ait enim Omnia quæcunque habet pater mea ſunt, propterea dixi, quia de meo accipiet: reſtat ergo vt intelligatur etiam ſpiritus ſanctus de patre habere ſicut & filius. Quo modo? niſi ſecundum id quod ſupra diximus, Cum autem venerit paracletus quem ego mittam vobis à patre, ſpiritum veritatis qui à patre procedit, ille teſtimoniū perhibebit de me. Procedendo itaq; à patre dicitur non loqui à ſemetipſo: & ſicut nō ex eo fit vt minor ſit filius quia dixit Non poteſt filius a ſe facere quicquā, niſi quod viderit patrem facientē: non enim hoc ex forma ſerui dixit, ſed ex forma Dei, ſicut iam oſtendimus: hæc autem verba non iudicāt quòd minor ſit, ſed quod de patre ſit: Ita nō hinc efficitur vt minor ſit ſpiritus ſanctus, quia dictum eſt de illo, Non enim loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunq; audiet loquetur: Secundum hoc enim dictum eſt, quòd de patre procedit. Cum vero & filius de patre ſit, & ſpiritus ſanctus à patre procedat, cur nō ambo filij dicātur, nec ambo geniti, ſed ille vnus filius vnigenitus, hic autem ſpiritus ſanctus, nec filius, nec genitus, quia ſi genitus vtique

Ioan. 5.
Ioan. 7.
Idem de ſpiritu ſancto CAP. III.
Philip. 2.
Ioan. 16.
Ioan. 7.
Ioan. 16.
Ioan. 15.
Ioan. 5.
Ioan. 16.
Infra li. I. CAP. XXV.

vtiq; filius,alio loco ſi Deus donauerit & q[illegible]
Perſonæ in differemus. Veruntamen hic euigilent, ſi poſſi[illegible]
vicẽ quomo etiam ſibi ſuffragari putauerunt,quaſi ad [illegible]
do ſe glorifi trem filio eſſe maiorem,quia dixit filius Pater cl[illegible]
cent. ecce ſpiritus ſanctus clarificat eum. Nunquid nam [illegible]
CAP. ior eſt filio? Porrò autem ſi propterea ſpiritus ſ[illegible]
IIII. cat filium,quia de filij accipiet, & ideo de eius ac[illegible]
Ioan.17. omnia quæ habet pater ipſius ſunt manifeſtum e[illegible]
Ioan.16. ſpiritus ſanctus glorificat filium pater glorificat [illegible]
cognoſcitur quod omnia quæ habet pater non [illegible]
etiam ſpiritus ſancti ſunt,quia potens eſt [illegible]
rificare filium,quem glorificat pater. Quod ſi ille [illegible]
cat,eo quẽ glorificat maior eſt, [illegible]
Ioan.17. uicem glorificãt,Scriptum eſt autẽ [illegible] & filium [illegible]
trem. Ego te,inquit,glorificaui ſuper terram, [illegible]
putetur ſpiritus ſanctus maior ambobus quia [illegible]
quem glorificat pater ,ipſum autẽ ne[illegible] patre [illegible]
Miſſi filiu ptum eſt glorificari. Sed in his con[illegible]
& ſſũs ſan tunt vt dicant,maior eſt qui mittit [illegible]
ctſ quomo de maior eſt pater filio: quia filius [illegible]
do dicitur. cõmemorat. Maior eſt & ſpiritu ſancto, quia [illegible]
CAP. V. ſus, Quem mittet pater in nomine meo. E[illegible]
Ioan.14. vtroque minor eſt,quia & pater eum mittit [illegible]
rauimus,Et filius cum dixit. Si autem a[illegible]ro [illegible]
1.ſen.d.15. vos. Qua in quæſtione primũ quæro, vnde & [illegible]
c.ne autem ſus ſit filius. Ego,inquit,à patre exiui, & veni [illegible]
mireris. ergo à patre exire & venire in hunc mund[illegible], h[illegible]
Ioan.16. Quid igitur eſt quod de illo idem ipſe Euangeliſta [illegible]
Ioan.1. hoc mundo erat, & mundus per eum factus eſt, [illegible]
eum non cognouit? Deinde coniungit In ſua propria [illegible]
luc vtiq; miſſus eſt , quò venit. Ac ſi in hunc [illegible]
eſt,quia exiit à patre & venit in hunc mundum, [illegible]
do erat,Illuc ergo miſſus eſt vbi erat. Nam & i[illegible]
ptum eſt in Propheta Deum dicere , Cœlum & [illegible]
Hiere.23. impleo: ſi de filio dictum eſt ipſum enim nonnulli [illegible]
telligi vel prophetis vel in prophetis locutum [illegible]
niſi illuc vbi erat? Vbique enim erat qui ait, C[illegible]
ego impleo. Si autem de patre dictum eſt, vbi [illegible]
verbo ſuo, & ſine ſapientia ſua quæ procedit [illegible]
Sapien.8. finem fortiter,& diſponit omnia ſuauiter. Sed ne[illegible]

ritu ſancto vſque in eſſe potuit. Itaque ſi vbique eſt Deus, vbi-
que etiam eſt ſpiritus eius. Illuc ergo & ſpiritus ſanctus miſ-
ſus eſt vbi erat. Nam & ille qui non inuenit locum quò iret *1. ſen. di. 15.*
à facie Dei & dicit, Si aſcendero in cœlum tu ibi es, ſi deſcen- *c. ne autem*
dero in infernum ades, vbique volens intelligi præſentem *mireris.*
Deum, prius nominauit ſpiritum eius. Nam ſic ait. Quo abibo *Pſal. 138.*
à ſpiritu tuo & quò à facie tua fugiam? Quocirca ſi & filius & *1. ſen. d. 15.*
ſpiritus ſanctus illuc mittitur vbi erat, quærendum eſt quo *c. quocirca.*
modo intelligatur iſta miſſio, ſiue filij ſiue ſpiritus ſancti, Pa-
ter enim ſolus, nuſquam legitur miſſus. Et de filio quidem ita
ſcribit Apoſtolus, Cum autem venit plenitudo temporis mi- *Gala. 4.*
ſit Deus filium ſuum, factum ex muliere, factum ſub lege, vt
eos qui ſub lege erant redimeret. Miſit, inquit, filium ſuum *De gratia*
factum ex muliere. Quo nomine quis catholicus neſciat, non *noui teſ. ad*
eum priuationem virginitatis, ſed differentiam ſexus He- *Honora c.*
bræo loquendi more ſignificare voluiſſe? Cum itaque ait, Mi- *2 1. ſen. d 15*
ſit Deus filium ſuum factum ex muliere, ſatis oſtendit eo *c. quocirca.*
ipſo miſſum filium quo factus eſt ex muliere. Quòd ergo de
Deo natus eſt, in hoc mundo erat. Quòd autem de Maria na-
tus eſt in hunc mundum miſſus aduenit. Proinde mitti à pa-
tre ſine ſpiritu ſancto non potuit: non ſolum quia intelligi-
tur pater cum eum miſit, id eſt, fecit ex fœmina, non vtique
ſine ſpiritu ſuo feciſſe. verumetiam quod manifeſtiſsime at-
que apertiſsime in Euangelio dicitur virgini Mariæ quæ- *Luce 1.*
renti ab angelo, quo modo fieret illud: ſpiritus ſanctus ſuperue-
niet in te & virtus altiſsimi obumbrabit tibi. Et matthæus di- *Matth. 1.*
cit, Inuenta eſt in vtero habens de ſpiritu ſancto. Quanquam *Eſaie 48.*
& apud Eſaiam Prophetam ipſe Chriſtus intelligitur de ad- *1. ſen. d. 15.*
uentu ſuo futuro dicere, Et nunc dominus miſit me & ſpiritus *c. & quòd*
eius. Fortaſſe aliquis cogat, vt dicamus etiam à ſeipſo miſ- *à ſ. ſtō.*
ſum eſſe filium, quia ille Mariæ conceptus & partus opera- *1. ſen. d. 15.*
tio trinitatis eſt, qua creante omnia creantur. Et quo modo *c. quod aūt*
iam, inquit, pater eum miſit, ſi ipſe ſe miſit? Cui primum re-
ſpondeo quærens, vt dicat ſi poteſt, quo modo pater eum ſan-
ctificauit ſi ſe ipſe ſanctificauit? Vtrunque enim idem domi-
nus ait. Quem pater inquit, ſanctificauit & miſit in hunc mun *Ioan. 10.*
dum, vos dicitis, quia blaſphemat, quoniam dixi filius Dei
ſum. Alio autem loco ait, Et pro eis ſanctifico meipſum. Item *Ioan. 17.*
quæro quo modo eum pater tradidit, ſi ipſe ſe tradidit? Vtrun-
que enim dicit Apoſtolus Paulus, Qui filio, inquit, proprio *Roma. 8.*
non

ed by Google

3 ſen. d. 20 c. Iuſtus. non pepercit: ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Alibi autem de ipſo ſaluatore ait, Qui me dilexit, & tradidit ſeipſum
Gal. 2. pro me. Credo reſpondebit, ſi hæc probe ſapit, quia vna voluntas eſt patris & filij, & inſeparabilis operatio. Sic ergo intelligat illam incarnationem, & ex virgine natiuitatem, in qua filius intelligitur miſſus vna eadémque operatione patris & filij inſeparabiliter eſſe factam, non vtique inde ſepa-
Matth. 1. rato ſpiritu ſancto, de quo aperte dicitur, Inuenta eſt in vtero habens de ſpiritu ſancto. Nam etiam ſi ita quæramus, enodatius fortaſsis quod dicimus apparebit, quo modo miſit Deus
Gala. 4. filium ſuum: Iuſsit vt veniret, atque ille iubenti obtemperans venit, an rogauit, an tantummodo admonuit? Sed quodlibet horum ſit, verbo vtique factum eſt. Dei autem verbum ipſe
1. ſen. diſt. 15. ca. quod autem. eſt Dei filius. Quapropter cum eum pater verbo miſit, à patre & verbo eius factum eſt vt mitteretur. Ergo à patre & filio miſſus eſt idem filius, quia verbum patris eſt ipſe filius. Quis enim ſe tam ſacrilega induat opinione, vt putet temporale verbum à patre factum eſſe, vt æternus filius mitteretur, &
Ioan. 1. in carne appareret ex tempore? Sed vtique in ipſo Dei verbo quod erat in principio apud Deum, & Deus erat, in ipſa ſcilicet ſapientia Dei ſine tempore erat, quo tempore illum in carne apparere oporteret. Itaque cum ſine vllo initio temporis in principio eſſet verbum, & verbum eſſet apud Deum, & Deus eſſet verbum: quæ ſine vllo tempore in ipſo verbo erat, quo tempore verbum caro fieret & habitaret in nobis. Quæ plenitudo temporis cum veniſſet, miſit Deus filium
Gala. 4. ſuum, factum ex muliere: id eſt, factum in tempore, vt incarnatum verbum hominibus appareret, quod in ipſo verbo ſine tempore erat, in quo tempore fieret. Ordo quippe tempo-
1. ſen. d. 15. c. hic queritur cur. rum in æterna Dei ſapientia ſine tempore eſt. Cum itaque hoc à patre & filio factum eſſet, vt in carne filius appareret, congruenter dictus eſt miſſus ille qui in ea carne apparuit, miſiſſe autem ille qui in ea non apparuit. Quoniam illa quæ coram corporeis oculis foris geruntur, ac interiore apparatu naturæ ſpiritalis exiſtunt: propterea conuenienter miſſa dicuntur, Forma porrò illa ſuſcepti hominis filij perſona eſt,
1 ſen. d. 15. c. quod aût non etiam patris. Quapropter pater inuiſibilis vnà cum filio ſecum inuiſibili, eundem filium viſibilem faciendo miſiſſe eum dictus eſt: qui ſi eo modo viſibilis fieret, vt cum patre inuiſibilis eſſe deſiſteret, id eſt, ſi ſubſtantia inuiſibilis verbi in crea-

turam

viſibilem mutatus & tranſiens verteretur, ita miſſus à patre intelligeretur filius, vt tantum miſſus non etiam cum patre mittens inueniretur. Cum vero ſic accepta eſt forma ſerui, vt maneret incommutabilis forma Dei, manifeſtum eſt, quòd à patre & filio non apparentibus factum ſit quod appareret in filio, id eſt, vt ab inuiſibili patre cum inuiſibili filio, idem ipſe filius viſibilis mitteretur. Cur ergo ait: Et à meipſo non veni? *Ioan. 8.* Iam hoc ſecundum formam ſerui dictum eſt, ſecundum *1. ſen. d. 15.* quam dictum eſt, Ego non iudico quenquam. Si ergo miſſus *c. ſed ad hoc* dicitur inquantum apparuit foris in creatura corporali, qui *Ioan. 8.* intus in natura ſpiritali oculis mortalium ſemper occultus *1 ſen. d. 16.* eſt, iam in promptu eſt intelligere etiam de ſpiritu ſancto *c. & primo* cur miſſus & ipſe dicatur. Facta eſt enim quædam creaturæ ſpecies ex tempore in qua viſibiliter oſtederetur ſpiritus ſan- *Matth. 3.* ctus: ſiue cum in ipſum dominum corporali ſpecie velut co- *Act. 2.* lumba deſcendit: ſiue cum decem diebus peractis poſt eius aſcenſionem, die pentecoſtes factus eſt ſubito de cœlo ſonus quaſi ferretur flatus vehemens, & viſæ ſunt illis linguæ diuiſæ tanquam ignis, qui & inſedit ſuper vnumquenque eorum. Hæc operatio viſibiliter expreſſa, & oculis oblata mortalibus, miſsio ſpiritus ſancti dicta eſt: non ita vt appareret eius ipſa ſubſtantia qua & ipſe inuiſibilis & incommutabilis eſt, ſicut pater & filius: ſed exterioribus viſis hominum corda commota, à temporali manifeſtatione venientis, ad occultam æternitatem ſemper præſentis conuerterentur. Ideo autem *Deus variè aſſumit creaturam.* nuſquam ſcriptum eſt quod Deus pater maior ſit ſpiritu ſancto, vel ſpiritus ſanctus minor Deo patre, quia non ſic eſt aſſumpta creatura in qua appareret ſpiritus ſanctus, ſicut aſſumptus eſt filius hominis, in qua forma ipſius verbi Dei perſona *CAP. VI.* præſentaretur: non vt haberet verbum Dei ſicut alij ſapien- *1. ſen. d. 16.* tes ſancti, ſed præ participibus ſuis. Non vtique quòd amplius *c. ſed prim.* habebat verbum Dei, vt eſſet quàm cæteri excellentiore ſapientia, ſed quòd ipſum verbum erat. Aliud eſt enim verbum in carne, aliud verbum caro, id eſt, aliud eſt verbum in homine, aliud verbum homo. Caro enim pro homine poſita eſt in eo quod ait, Verbum caro factum eſt: ſicut & illud, Et videbit omnis caro pariter ſalutare Dei. Non enim ſine anima vel *Ioan. 1.* ſine mente, ſed ita omnis caro, ac ſi diceretur, omnis homo. *Lucæ 3.* Non ergo ſic eſt aſſumpta creatura, in qua apparuit ſpiritus *1. ſen. d. 16.* ſanctus, ſicut aſſumpta eſt caro illa & humana illa forma ex *c. ſed prim.*

virgine Maria. Neque enim columbam beatificauit ſpiritus, vel illum flatum, vel illum ignem, ſibique & perſonæ ſuæ in vnitatem habitúmque coniunxit in æternum. Haud vero mutabilis & conuertibilis eſt natura ſpiritus ſancti, vt non hæc ex creatura fierent, ſed ipſe in illud atque illud mutabiliter verteretur, ſicut aqua in glaciem. Sed apparuerunt illa, ſicut opportune apparere debuerunt creatura ſeruiente creatori, & ad nutum eius incommutabiliter in ſeipſo permanentis, ad eum ſignificandum & demonſtrandum ſicut & ſignificari & demonſtrari mortalibus oportebat, mutata atque conuerſa.

Matth. 3. Proinde quanquam illa columba ſpiritus dicta ſit, & de illo

Acto. 2. igne cum diceretur, Viſæ ſunt illis, inquit, linguæ diuiſæ velut ignis, qui & inſedit ſuper vnumquenque eorum, & cœperunt loqui linguis, quemadmodum ſpiritus dabat eis pronunciare, vt oſtenderet per illum ignem ſpiritum demonſtratum, ſicut per columbam, non tamen ita poſſumus dicere ſpiritum ſanctum, & Deum & columbam, aut & Deum & ignem, ſicut dicimus filium & Deum & hominē: nec ſicut dicimus filium agnum Dei, non ſolum Ioanne baptiſta dicente, Ecce agnus

Ioan. 1. Dei: ſed etiam Ioanne Euangeliſta vidente agnum occiſum

Apoca. 5. in Apocalypſi. Illa quippe viſio Prophetica non eſt exhibita oculis corporeis per formas corporeas, ſed in ſpiritu per ſpiritales imagines corporum. Columbam vero illam & ignem oculis viderunt, quicunque viderūt: quanquam de igne diſceptari poteſt, vtrum oculis, an ſpiritu viſus ſit, propter verba

Acto. 2. ſic poſita: Non enim ait, Viderūt linguas diuiſas velut ignem, ſed viſæ ſunt eis. Non autem ſub eadem ſignificatione ſolemus dicere, viſum eſt mihi, qua dicimus, vidi. Et in illis quidem ſpiritalibus viſis imaginum corporalium ſolet dici, & viſum eſt mihi, & vidi. In illis vero quæ per expreſſam corporalem ſpeciem oculis demonſtrantur, non ſolet dici, viſum eſt mihi, ſed vidi. De illo ergo igne poteſt eſſe quæſtio, quomodo viſus ſit, vtrum intus in ſpiritu tanquam foris, an vere foris coram oculis carnis. De illa vero columba quæ dicta eſt corporali ſpecie deſcendiſſe, nullus vnquā dubitauit, quod

1. Cor. 10. oculis viſa ſit. Nec ſicut dicimus filium petram (ſcriptum eſt enim, Petra erat Chriſtus) ita poſſumus dicere ſpiritum columbam vel ignem. Illa enim petra iam erat in creatura, & per actionis modum nuncupata eſt nomine Chriſti, quem ſi-

Gene. 26. gnificabat: ſicut lapis ille, quem Iacob poſuit ad caput, etiam

vnctio-

vnctionem ad ſignificandum dominum aſſumpſit. Sicut Iſaac Chriſtus erat, cum ad ſe immolandum ligna portabat. Acceſsit illis actio quædam ſignificatiua iam exiſtentibus: non autem ſicut illa columba & ignis ad hæc tantummodo ſignificanda repente extiterunt. Magis iſta ſimilia mihi videntur flammæ illi quæ in rubo apparuit Moyſi & illi columnæ quā populus in eremo ſequebatur, & fulguribus & tonitruis quæ fiebant cum lex daretur in monte. Ad hoc enim corporalis rerum illarum extitit ſpecies, vt aliquid ſignificaret atque præteriret. Propter has ergo corporales formas, quæ ad eum ſignificandum, & ſicut humanis ſenſibus oportebat demonſtrandum temporaliter extiterunt, miſſus dicitur etiam ſpiritus ſanctus: non tamen maior patre dictus eſt, ſicut filius propter formam ſerui: quia illa forma ſerui inhæſit ad vnitatem perſonæ: illæ vero corporales ſpecies ad demonſtrandum quod opus fuit ad tempus apparuerunt, & eſſe poſtea deſtiterunt. Cur ergo non & pater dicitur miſſus per illas ſpecies corporales, ignem rubi, & columnam nubis vel ignis, & fulgura in monte, & ſi qua talia tunc apparuerunt, cum eum coram patribus locutum teſte ſcriptura didicimus, ſi per illos creaturæ modos & formas corporaliter expreſſus, & humanis aſpectibus præſentatas ipſe demonſtrabatur? Si autem filius per ea demonſtrabatur, cur tanto poſt dicitur miſſus, cum ex fœmina factus eſt? ſicut Apoſtolus dicit, Cum autem venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere: quandoquidem & antea mittebatur, cum per illas creaturæ mutabiles formas patribus apparebat. Aut ſi non recte poſſet dici miſſus, niſi cum verbum caro factum eſt, cur miſſus dicitur ſpiritus ſanctus cuius nulla talis incorporatio facta eſt? Si vero per illa viſibilia quæ in lege & Prophetis commendantur, nec pater, nec filius, nec ſpiritus ſanctus oſtendebatur, cur etiam ipſe nunc dicitur miſſus, cum illis modis & antea mitteretur? In huius perplexitate quæſtionis, adiuuante domino, primum quærendum eſt, vtrum pater, an filius, an ſpiritus ſanctus, an aliquando pater, aliquando filius, aliquando ſpiritus ſanctus, an ſine vlla diſtinctione perſonarum, ſicut dicitur Deus vnus & ſolus, id eſt, ipſa trinitas per illas creaturæ formas patribus apparuerit. Deinde quodlibet horum inuentum viſumve fuerit, vtrum ad hoc opus tantummodo

Gene. 22. — Exod. 3. — Exod. 13. — Exod. 19. — Dubitatio de apparitionibus diuinis. — CAP. VII. — Exod. 3. — Exod. 19. — Galat. 4. — Ioan. 1. — Infra c. 18. — 1. ſen. di. 8. ca. ſed vbi.

creatura formata ſit, in qua Deus ſicut tunc oportuiſſet ipſe indicaret, humanis oſtenderetur aſpectibus: an angeli qui iam
Infra lib.3. antea erant ita mittebantur, vt ex perſona Dei loquerentur,
CAP.I. aſſumentes corporalem ſpeciem de creatura corporea in vſum miniſterij ſui, ſicut cuique opus eſſet: aut ipſum corpus ſuum cui non ſubduntur, ſed ſubditũ regunt, in ſpecies quas vellent accommodatas atque aptas actionibus ſuis mutantes atque vertentes ſecundum attributam ſibi à creatore poten-
3. de trinit. tiam. Poſtremo videbimus id quod quærere inſtitueramus,
CAP.I. vtrum filius, & ſpiritus ſanctus, & antea mittebantur. Et ſi mittebantur, quid inter illam miſsionem, & eam quam in Euangelio legimus diſtet: an non ſit miſſus aliquis eorum,
Matth.3. niſi cum vel filius factus eſſet ex Maria virgine, vel cum ſpi-
Act.2. ritus ſanctus viſibili ſpecie, ſiue in columba, ſiue in igneis lin-
Tota trinitas inuiſibilis. CAP. VIII. guis apparuit. Omittamus igitur eos qui nimis carnaliter naturam verbi Dei atque ſapientiam quæ in ſeipſa manens innouat omnia, quam vnicum Dei filium dicimus, non ſolum mutabilem, verumetiam viſibilem eſſe putauerunt. Illi
Sap.7. enim multum craſſum cor diuinis rebus inquirendis audacius, quàm religioſius attulerunt. Anima quippe cum ſit ſubſtantia ſpiritalis, cúmque etiam ipſa facta ſit, nec per alium potuerit fieri, niſi per quem facta ſunt omnia, & ſine quo fa-
Ioan.1. ctum eſt nihil, quamuis ſit mutabilis, non eſt tamen viſibilis: quod illi de verbo ipſo atque ipſa ſapientia Dei, per quam facta eſt anima crediderunt, cum ſit illa non inuiſibilis tantum, quod & anima eſt, ſed etiam incõmutabilis quod anima non eſt. Eadem quippe incommutabilitas eius commemorata eſt,
Sap.7. vt diceretur in ſeipſa manens innouat omnia. Et iſti quidem ruinam erroris ſui diuinarum ſcripturarum teſtimoniis quaſi fulcire conantes, adhibent Pauli Apoſtoli ſententiam, & quod dictum eſt de vno ſolo Deo, in quo ipſa trinitas intelligitur, tantum de patre, non & de filio, & de ſpiritu ſancto dictum eſſe
1.Timo.1. accipiunt: Regi autem ſeculorum immortali inuiſibili, ſoli Deo honor & gloria in ſecula ſeculorum. Et illud alterum:
1.Timo.6. Beatus & ſolus potens rex regum, & dominus dominantium, qui ſolus habet immortalitatem & lucem habitat inacceſſibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre poteſt. Hæc quemadmodum intelligenda ſint, iam ſatis nos diſſeruiſſe ar-
Contra eos qui crede- bitror. Verum illi qui iſta non de filio nec de ſpiritu ſancto, ſed tantum de patre accipi volunt, dicunt viſibilem filium

non

non per carnem de virgine aſſumptam, ſed etiam antea per ſeipſum. Nam ipſe, inquiunt, apparuit oculis patrum. Quibus ſi dixeris: Quo modo ergo viſibilis per ſeipſum filius, ita & mortalis per ſeipſum filius, vt conſtet vobis quod tantummodo de patre vultis intelligi quod dictum eſt: Qui ſolus habet immortalitatem. Nam ſi propter carnē ſuſceptam mortalis eſt filius, propter hanc ſinite vt ſit & viſibilis. Reſpondent, nec propter hanc mortalem ſe filium dicere: ſed ſicut & ante viſibilem, ita & ante mortalem. Nam ſi propter carnem filium dicunt eſſe mortalem, iam non pater ſine filio ſolus habet immortalitatem, quia & verbum eius, per quod facta ſunt omnia, habet immortalitatem. Neque enim quia carnem aſſumpſit mortalem, ideo amiſit immortalitatem ſuam. Quandoquidem nec animæ humanæ hoc accidere potuit vt cum corpore moreretur, dicente ipſo domino: Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non poſſunt occidere. Aut vero etiam ſpiritus ſanctus carnem aſſumpſit: de quo vtique ſine dubio turbabuntur, ſi propter carnem mortalis eſt filius, quo modo accipiant patrem tantummodo ſine filio & ſine ſpiritu ſancto habere immortalitatem, quandoquidem ſpiritus ſanctus non aſſumpſit carnem. Qui ſi non habet immortalitatem, non ergo propter carnem mortalis eſt filius. Si autem habet ſpiritus ſanctus immortalitatem, non de patre tantummodo dictum eſt, Qui ſolus habet immortalitatem. Quocirca ita ſe arbitrantur & ante incarnationem per ſeipſum mortalem filium poſſe conuincere, quia ipſa mutabilitas non inconuenienter mortalis dicitur, ſecundum quam & anima dicitur mori. non quia in corpus, vel in aliquam alteram ſubſtantiam mutatur & vertitur, ſed in ipſa ſua ſubſtantia quicquid alio modo nunc eſt aut fuit, ſecundum id quod deſtitit eſſe quod erat, mortale deprehenditur. Quia itaque, inquiunt, antequam natus eſſet filius Dei de virgine Maria, ipſe apparuit patribus noſtris, non in vna eadem que ſpecie, ſed multiformiter, aliter atque aliter: & viſibilis eſt per ſeipſum, quia nondum carne aſſumpta ſubſtantia eius conſpicua mortalibus oculis fuit, & mortalis inquantum mutabilis. Ita & ſpiritus ſanctus, qui aliàs columba, aliàs ignis apparuit. Vnde non trinitati aiunt, ſed ſingulariter & propriè patri tantummodo conuenit quod dictum eſt: Immortali inuiſibili ſoli Deo, & qui ſolus habet immortalitatem, & lucem

bat ſc. ū patrē immortalē & inuiſibilem.

CAP. IX.

1. Timo. 6.

Matt. 10.

1. Timo. 6.

1. Timo. 6.

inhabitat inacceſsibilem, quem nemo hominum vidit, nec videre poteſt. Omiſsis ergo iſtis, qui nec animæ ſubſtantiam inuiſibilem noſſe potuerunt, vnde longe remotum ab eis erat vt noſſent vnius & ſolius Dei, id eſt, patris & filij & ſpiritus ſancti, non ſolum inuiſibilem, verum & incommutabilem permanere ſubſtantiam, ac per hoc in vera & ſincera immortalitate conſiſtere: nos qui nunquam apparuiſſe corporeis oculis Deum nec patrem, nec filium, nec ſpiritum ſanctum dicimus, niſi per ſubiectam ſuæ poteſtati corpoream creaturam, in pace catholica pacifico ſtudio requiramus, parati corrigi, ſi fraterne ac rectè reprehendimur, parati etiam ſi ab inimico, vera tamen dicente, mordeamur: vtrum indiſcrete Deus apparuerit patribus noſtris antequam Chriſtus veniret in carne, an aliqua ex triuitate perſona, an ſingillatim quaſi per vices.

Viſio Abrahæ ſub Mambra. CA. X.

Ac primum in eo quod ſcriptum eſt in Geneſi, locutum Deum cum homine quem de limo finxerat, ſi excepta figurata ſignificatione, vt rei geſtæ fides etiam ad literam teneatur, iſta tractamus, in ſpecie hominis videtur Deus cum homine tunc locutus. Non quidem expreſſe hoc in libro poſitum eſt, ſed circunſtantia locutionis † id reſonat, maxime in illo quod ſcriptum eſt, vocem Dei audiuiſſe Adam deambulantis in paradiſo ad veſperam, & abſcondiſſe ſe in medio ligni quod erat in paradiſo, Deoque dicenti: Adam vbi es, reſpondiſſe: Audiui vocem tuam, & abſcondi me à facie tua, quoniam nudus ſum. Quomodo enim poſsit ad literam intelligi talis Dei ambulatio & collocutio, niſi in ſpecie humana, non video. Neque enim dici poteſt vocem ſolam factam vbi deambulaſſe dictus eſt Deus, aut eum qui deambulabat in loco non fuiſſe viſibilem, cum & Adam dicat quòd abſconderit ſe à facie Dei. Quis ergo erat ille, vtrum pater, an filius, an ſpiritus ſanctus? An omnino Deus indiſcrete ipſa Trinitas in forma hominis homini loquebatur? Contextio quidem ipſa ſcripturæ nuſquam tranſire ſentitur à perſona ad perſonam, ſed ille videtur loqui ad primum hominem qui dixit: Fiat lux, & fiat firmamentum, & cætera per illos ſingulos dies, quem Deum patrem ſolemus accipere, dicentem vt fiat quicquid facere voluit. Omnia enim per verbum ſuum fecit, quod verbum eius vnicum filium eius ſecundum rectam fidei regulam nouimus. Si ergo Deus pater locutus eſt ad primum hominem, & ipſe de-

† lectionis.

Gene. 3.

Gene. 1.

amb

ambulabat in paradiſo ad veſperam, & ab eius facie ſe in medio ligni paradiſi peccator abſconderat: cur non iam ipſe intelligitur apparuiſſe Abrahæ & Moyſi, & quibus voluit, & quemadmodum voluit per ſubiectam ſibi commutabilem atque viſibilem creaturam, cum ipſe in ſeipſo atque in ſubſtantia ſua qua eſt, incommutabilis atque inuiſibilis maneat? Sed fieri potuit vt à perſona ad perſonam occulte ſcriptura tranſiret, & cum patrem dixiſſe narraſſet: Fiat lux, & cætera quæ per verbum feciſſe commemoratur, iam per filium indicaret loqui ad primum hominem, non aperte explicans hoc, ſed eis qui poſſent intelligendum intimans.

Qui ergo habet vires, quibus hoc ſecretum poſſit mentis acie penetrare, vt ei liquido appareat, vel poſſe etiam patrem, vel non poſſe niſi filium, vel etiam ſpiritum ſanctum, per creaturam viſibilem humanis oculis apparere, pergat in hæc ſcrutanda, ſi poteſt, etiam verbis enuncianda atque tractanda. Res tamen quantum ad ſcripturæ teſtimonium attinet, vbi Deus cum homine locutus eſt, quantum exiſtimo occulta eſt. Quia etiam vtrum ſoleret Adam corporeis oculis Deum videre, non euidenter apparet, cum præſertim magna ſit quæſtio, cuiuſmodi oculi eis aperti fuerint, quando vetitum cibum guſtauerunt: Hi enim antequam guſtaſſent, clauſi erant. Illud tamen non temere dixerim, ſi paradiſum corporalem quemdam locum illa ſcriptura inſinuat, deambulare ibi Deum niſi in aliqua corporea forma, nullo modo potuiſſe. Nam & ſolas voces factas quas audiret homo, nec aliquam formam videret, dici poteſt: nec quia ſcriptum eſt, Abſcondit ſe Adam à facie Dei: continuo ſequitur vt ſoleret faciem eius videre. Quid ſi enim non quidem videre ipſe poterat, ſed videri ipſe metuebat ab eo cuius vocem audierat, & deambulantis præſentiam ſenſerat? Nam & Cain dixit Deo, A facie tua abſcondam me: nec ideo fateri cogimur, eum ſolere cernere faciem Dei corporeis oculis, in qualibet forma viſibili, quamuis de facinore ſuo vocem interrogantis ſecúmque loquentis audiſſet. Cuiuſmodi autem loquela tunc Deus exterioribus hominum auribus inſonaret, maxime ad primum hominem loquens, & inuenire difficile eſt, & non hoc iſto ſermone ſuſcepimus. Veruntamen ſi ſolæ voces & ſonitus fiebant, quibus quædam

Gene. 3.

Gene. 4.

Gene. 3.

ſenſibilis præſentia Dei, prioribus illis hominibus præbebatur,
cur ibi perſonam Dei patris non intelligam, neſcio: quando-
Matt. 17. quidem eius perſona oſtenditur, & in ea voce, cum Dominus in
monte coram tribus diſcipulis præfulgens apparuit, & in il-
Matth. 3. la, vbi ſuper baptizatum columba deſcendit, & in illa vbi ad
Ioan. 12. patrem de ſua clarificatione clamauit, eique reſponſum eſt,
Et clarificaui, & iterum clarificabo. Non quia fieri potuit
vox ſine opere filij & ſpiritus ſancti (Trinitas quippe inſe-
parabiliter operatur) ſed quia ea vox facta eſt, quæ ſolius
perſonam patris oſtenderet: ſicut humanam illam formam
ex virgine Maria Trinitas operata eſt, ſed ſolius filij perſo-
na eſt. Viſibilem nanque ſolius filij perſonam, inuiſibilis Tri-
nitas operata eſt. Nec nos aliquid prohibet, illas voces factas
Gene. 3. ad Adam, non ſolum à Trinitate factas intelligere, ſed etiam
perſonam demonſtrantes eiuſdem Trinitatis accipere. Illam e-
nim cogimur, non niſi patris accipere, vbi dictum eſt, Hic
Matth. 3. eſt filius meus dilectus. Neque enim Ieſus etiam ſpiritus ſan-
cti filius, aut etiam ſuus filius credi aut intelligi poteſt. Et vbi
Ioan. 12. ſonuit, Et clarificaui & iterum clarificabo: nō niſi patris per-
Ioan. 17. ſonam fatemur. Reſponſio quippe eſt ad illam domini vo-
cem qua dixerat, Pater clarifica filium tuum, quod non po-
tuit dicere niſi Deo patri tantum, non & ſpiritui ſancto, cu-
Gene. 3. ius non eſt filius. Hic autem vbi ſcriptum eſt, Et dixit domi-
nus Deus ad Adam: cur non ipſa trinitas intelligatur, nihil
dici poteſt. Similiter etiam quod ſcriptum eſt, Et dixit domi-
Gene. 12. nus ad Abraham, Exi de terra tua, & de cognatione tua, &
de domo patris tui: non eſt apertum, vtrum ſola vox facta
ſit ad aures Abrahæ, an & aliquid oculis eius apparuerit. Pau-
lo poſt autem aliquanto apertius dictum eſt, Et viſus eſt do-
minus Abrahæ & dixit illi, Semini tuo dabo terram hanc. Sed
nec ibi expreſſum eſt, in qua ſpecie viſus ſit ei dominus, aut
vtrum pater, an filius, an ſpiritus ſanctus ei viſus ſit. Niſi for-
te putant ideo filium viſum eſſe Abrahæ, quia non ſcriptum
eſt, viſus eſt ei Deus, ſed viſus eſt ei dominus. Tanquam enim
1. Cor. 8. propriè videtur filius dominus vocari, dicēte Apoſtolo, Nam
& ſi ſunt qui dicantur dij, ſiue in cœlo ſiue in terra, ſicuti ſunt
dij multi & domini multi nobis, tamen vnus Deus pater, ex
quo omnia, & nos in ipſo, & vnus dominus Ieſus Chriſtus,
per quem omnia, & nos per ipſum. Sed & cum Deus pater
multis locis inueniatur dictus dominus, ſicuti eſt illud, Do-

minus

minus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: & *Pſal.2.*
illud, Dixit dominus domino meo, ſede a dextris meis. Cum *Pſal.109.*
etiam ſpiritus ſanctus dominus dictus inueniatur, vbi Apoſtolus ait, Dominus autem ſpiritus eſt. Et ne quiſquam *2.Cor.3.*
arbitraretur filium ſignificatum, & ideo dictum ſpiritum propter incorpoream ſubſtantiam, ſecutus attexuit, Vbi autem ſpiritus domini, ibi libertas. Spiritum autem domini nemo eſſe dubitauerit ſpiritum ſanctum. Neque hic ergo euidenter apparet, vtrum aliqua ex trinitate perſona, an Deus ipſa trinitas, de quo vno Deo dictum eſt, Dominum Deum tuum *Deute.6.*
adorabis, & illi ſoli ſeruies: viſus fuerit Abrahæ. Sub ilice au- *Gene.18.*
tem Mambre, tres viros vidit, quibus & inuitatis hoſpitióque ſuſceptis & epulantibus miniſtrauit. Sic tamen ſcriptura illam rem geſtam narrare cœpit, vt non dicat, viſi ſunt ei tres viri, ſed viſus eſt ei dominus. Atque inde conſequenter exponens, quo modo ei ſit viſus dominus, contexit narrationem de tribus viris, quos Abraham per pluralem numerum inuitat, vt hoſpitio ſuſcipiat, & poſtea ſingulariter ſicut vnum alloquitur. Et ſicut vnus ei de Sara filium pollicetur, quem dominum dicit ſcriptura, ſicut in eiuſdem narrationis exordio, Viſus eſt, inquit, dominus Abrahæ, Inuitat ergo & pedes lauat, & deducit abeuntes tanquam homines: loquitur autem tanquam cum domino Deo, ſiue cum ei promittitur filius, ſiue cum ei Sodomæ imminens interitus indicatur.

Non paruam neque tranſitoriam conſyderationem po- *De eadē viſione.*
ſtulat iſte ſcripturæ locus. Si enim vir vnus illi viſus fuiſſet,
iam illi qui dicunt & priuſquam de virgine naſceretur per *CAP. XI.*
ſuam ſubſtantiam viſibilem filium, quid aliud quàm ipſum eſſe clamarent, quoniam de patre, inquiunt, dictum eſt, In- *1.Timo.1.*
uiſibili ſoli Deo? Et tamen poſſem adhuc quærere, quo modo ante ſuſceptam carnem, habitu eſt inuentus vt homo, quā- *Philip.2.*
doquidem ei pedes loti ſunt, & humanis epulis epulatus eſt? Quo modo iſtud fieri poterat, cum adhuc in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſſe æqualis Deo? Nunquid enim iam ſemetipſum exinanierat, formam ſerui accipiens, in ſimilitudine hominum factus, & habitu inuentus vt homo? cum hoc quando fecerit per partum virginis nouerimus? Quo modo igitur antequam hoc feciſſet, vt vir vnus *Gene.18.*
apparuit Abrahæ? an illa forma vera non erat? Poſſem iſta quærere, ſi vir vnus apparuiſſet Abrahæ, idémque Dei filius

ed by Google

crederetur. Cum vero tres viri viſi ſunt, nec qui[illegible]
vel forma vel ætate vel poteſtate maior cæteris d[illegible]
non hic accipiamus viſibiliter inſinuatam per crea[illegible]
ſibilem trinitatis æqualitatem, atque in tribus pe[illegible]
eandémque ſubſtantiam? Nam ne quiſquam puta[illegible]
matum vnum in tribus fuiſſe maiorem, & eum [illegible]
Dei filium intelligēdum, duos autem alios ang[illegible]
cum tres viſi ſint, vni domino illic loquitur Abrah[illegible]
cta ſcriptura futuris talibus cogitationibus atque [illegible]
bus contradicendo non prætermiſit occurrere, qu[illegible]
Gen.19. lo poſt duos angelos dicit veniſſe ad Loth, in qui[illegible]
vir iuſtus qui de Sodomorum incendio meruit [illegible]
Gene.18. vnum dominum loquitur. Sic enim ſcriptura ſeq[illegible]
Viso Loth Abiit autem dominus poſtquam ceſſauit loqui ad A[illegible]
ex.[illegible]. & Abraham reuerſus eſt ad locum ſuum. Venerun[illegible]
CAP. XII. duo angeli in Sodomis veſpere. Hic attentius con[illegible]
Gene.19. dum eſt, quod oſtendere inſtitui. Cum tribus certe [illegible]
Gene.18. tur Abraham, & eum dominum ſingulariter appe[illegible]
te, inquiet aliquis, vnum ex tribus agnoſcebat d[illegible]
lios autem duos angelos eius. Quid ſibi ergo vul[illegible]
ſequenter dicit ſcriptura. Abiit autem dominus poſt [illegible]
Ibidem. ſauit loquens ad Abraham, & Abraham reuerſu[illegible]
Gene.19. cum ſuum. Venerunt autem duo angeli in Sodomis [illegible]
An forte ille vnus abſceſſerat, qui dominus agno[illegible]
tribus & duos angelos qui cum illo venerant ad [illegible]
dam Sodomam miſerat? Ergo ſequētia videamus [illegible]
inquit, duo angeli in Sodomis veſpere. Loth autem [illegible]
ad portam Sodomorum. Et cum vidiſſet eos Loth, [illegible]
in obuiam illis, & adorauit in faciem ſuper terram & [illegible]
Ecce domini, diuertite in domum pueri veſtri. H[illegible]
ſtum eſt, & duos angelos fuiſſe, & in hoſpitium pl[illegible]
inuitatos, & honorifice appellatos dominos, cum [illegible]
homines putarentur. Sed rurſum mouet, quia niſi [illegible]
Dei cognoſcerentur, non adoraret Loth in faciem ſuper ter-
ram. Cur ergo tanquam tali humanitate indigentibus, [illegible]
ſpitium præbetur & victus? Sed quodlibet hic lateat, [illegible]
nunc quod ſuſcepimus exequamur. Duo apparent, a[illegible]
ambo dicuntur, pluraliter inuitantur. Tanquam cum [illegible]
bus pluraliter loquitur, donec exeatur à Sodomis. Dei[illegible]
ſequitur ſcriptura & dicit, Et factum eſt poſtquam eduxit [illegible]

ſoras,

foras, dixerunt, Saluans ſalua animam tuam, ne reſpexeris retro, neque ſtes in hac vniuerſa regione. In montem vade, & ibi ſaluaberis, ne forte comprehendaris. Dixit autem Loth ad eos Rogo domine, quoniam inuenit puer tuus ante te miſericordiam &c. Quid eſt hoc quod dixit ad eos, Rogo domine ſi iam ille diſceſſerat qui dominus erat, & angelos miſerat, Cur dicitur, Rogo domine, & non rogo domini? Aut ſi vnum ex eis voluit appellare, cur ait ſcriptura, Dixit autem Loth ad eos, Rogo domine, quoniam inuenit puer tuus ante te miſericordiam? An & hic intelligimus in plurali † numero duas perſonas? Cum autem iidem duo tanquam vnus compellantur, vnius ſubſtantiæ vnum dominum Deum. Sed quas duas perſonas hic intelligimus? an patris & filij, an patris & ſpiritus ſancti, an filij & ſpiritus ſancti? Hoc forte congruentius quod vltimum dixi, Miſſos enim ſe dixerunt, quod de filio & de ſpiritu ſancto dicimus. Nam patrem miſſum nuſquam ſcripturarum nobis notitia occurrit. Moyſes autem quando ad populum Iſrael ex Aegypto educendum miſſus eſt, ſic ei dominum apparuiſſe ſcriptum eſt, Paſcebat, inquit, oues Ietro ſoceri ſui ſacerdotis Madian, & egit oues in deſertum, & venit in montem Dei Oreb, Apparuit autem illi angelus domini in flamma ignis de rubo. Et vidit quia in rubo ignis ardebat, rubus vero non comburebatur, & ait Moyſes, Ibo & videbo viſum iſtud, quod tam magnum vidi, quoniam non comburitur rubus. Cum ergo vidit dominus quia venit videre, clamauit ad eum dominus de rubo dicens Ego ſum Deus patris tui, Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob. Et hic primo angelus domini dictus eſt deinde Deus. Nunquid ergo angelus eſt Deus Abraham & Deus Iſaac & Deus Iacob. Poteſt ergo recte intelligi ipſe Saluator, de quo dicit Apoſtolus, Quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus Benedictus in ſecula. Qui ergo ſuper omnia eſt Deus benedictus in ſecula, non abſurde etiam hic ipſe intelligitur Deus Abraham & Deus Iſaac & Deus Iacob. Sed cur prius angelus domini dictus eſt cum de rubo in flamma ignis apparuit? vtrum quia vnus ex multis angelis erat, ſed per diſpenſationem perſonam domini ſui gerebat: an aſſumptum erat aliquid creaturæ, quod ad præſens negotium viſibiliter appareret, & inde voces ſenſibiliter ederentur, quibus præſen

† ſingulari.

Viſio in rubo. CAP. XII.

Exod. 3.

Roma. 9.

præſentia domini per ſubiectam creaturam corpo[illegible]
ſentibus hominibus ſicut oportebat exhiberetur [illegible]
ex angelis erat, quis facile affirmare poſſit, vtrum [illegible]
ſona nuntianda impoſita fuerit, an ſpiritus [illegible]
tris, an [illegible]ſius omnino trinitatis, quæ eſt vnus [illegible]
Exod.3. diceret, Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus [illegible]
Neque enim poſſumus dicere Deum Abraha[illegible]
Iſaac, & Deum Iacob, filium Dei eſſe, & patrem [illegible]
ſpiritum ſanctum, aut ipſam trinitatem quam cr[illegible]
te[illegible]igimus vnum Deum, audebit aliquis negare Deum Ab[illegible]
ham, & Deum Iſaac, & Deum Iacob. Ille e[illegible]
rum patrum Deus qui non eſt Deus. Porrò ſi [illegible]
ter Deus eſt, ſicut etiam omnes hæretici conce[illegible]
filius, quod velint nolint coguntur fateri, dic[illegible]
Roma.9. Qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula: [illegible]
1.Cor.6. ctus dicente Apoſtolo, Clarificate ergo Deum [illegible]
ſtro, cum ſupra diceretur, Neſcitis quoniam corpora [illegible]
templum in vobis eſt ſpiritus ſancti, quem h[illegible]
hi tres vnus Deus, ſicut catholica ſanitas cre[illegible]
cet quam in trinitate perſonam, & vtrum [illegible]
trinitatis gerebat ille angelus, ſi vnus ex cæ[illegible]
Si autem in vſum rei præſentis aſſumpta creatura [illegible]
humanis oculis appareret, & auribus inſona[illegible]
tur angelus domini, & dominus & Deus, non p[illegible]
pater intelligi, ſed aut filius, aut ſpiritus ſanctus [illegible]
ſpiritum ſanctum alicubi angelum dictum non re[illegible]
Ioan.16. ex opere poſſit intelligi. Dictum enim de illo eſt, [illegible]
tura ſunt annuntiabit vobis. Et vtique angelus Græce [illegible]
nuntius interpretatur. De domino autem Ieſu C[illegible]
Eſa.9. dentiſsime legimus apud Prophetam, quod [illegible]
angelus dictus ſit, cum & ſpiritus ſanctus & D[illegible]
Viſio in co & dominus angelorum. Item in exitu filiorum [illegible]
lũna ignis. Aegypto ſcriptum eſt, Deus autem præibat illos, [illegible]
CAP. in columna nubis & oſtendebat illis [illegible]
XIIII. lumna ignis & non deficiebat columna nubis die & c[illegible]
Exod.13. na ignis nocte ante populum. Quis & hic dubitet per ſubie[illegible]
ctam creaturam eandémq; corpoream, non per [illegible]
tiam Deum oculis apparuiſſe mortalium? ſed [illegible]
an filium, an ſpiritum ſanctum, an ipſam tri[illegible]
Deum ſimiliter non apparet. Nec ibi hoc di[illegible]

tum exiſtimo, vbi ſcriptum eſt, Et maieſtas domini apparuit in nube, & locutus eſt dominus ad Moyſem dicens, Exaudiui murmur, filiorum Iſrael &c. Iam vero de nubibus & vocibus & fulguribus & tuba & fumo in monte Sina cum diceretur Sina autem mons fumabat totus, propterea quod deſcendiſſet Deus in igne in eum, & aſcendebat fumus tanquam fumus fornacis & mente confuſus eſt omnis populus vehementer, fiebāt autem voces tubæ prodeuntes fortiter valde. Moyſes loquebatur, & Deus reſpondebat ei voce, Et paulo poſt data lege in decem præceptis, conſequenter dicitur. Et omnis populus videbat voces & lampades & voces tubæ & montem fumantem. Et paulo poſt, Et ſtabat, inquit, omnis populus à longe, Moyſes autem intrauit in nebulam vbi erat Deus. & dixit dominus ad Moyſem &c. Quid hinc dicam, niſi quod nemo tam vecors eſt, qui credat fumum, ignem, nubes & nebulam, & ſi qua ſunt huiuſmodi verbi vel ſapientiæ Dei quod eſt Chriſtus, vel ſpiritus ſancti eſſe ſubſtantiam? Nam de patre Deo nec Arriani hoc vnquam auſi ſunt dicere. Ergo creatura ſeruiente creatori facta ſunt illa omnia, & humanis ſenſibus pro diſpenſatione congrua præſentata: niſi forte, quia dictum eſt, Moyſes autem intrauit in nebulam vbi erat Deus, hoc arbitrabitur carnalis cogitatio, à populo quidem nebulam viſam, intra nebulam vero Moyſem oculis carneis vidiſſe filium Dei, quem delirantes hæretici in ſua ſubſtantia viſum volunt. Sane viderit eum Moyſes oculis carneis, ſi oculis carneis poteſt videri, non modo ſapientia Dei quod eſt Chriſtus, ſed vel ipſa cuiuſlibet hominis & qualiſcunque ſapientis. Aut quia ſcriptum eſt de ſenioribus Iſraël, quia viderunt locum vbi ſteterat Deus Iſraël, & quia ſub pedibus eius tanquā opus lapidis ſaphiri, & tanquam aſpectus firmamenti cœli, propterea credendum eſt verbum & ſapientiam Dei per ſuam ſubſtantiam in ſpatio loci terreni ſtetiſſe, quæ pertendit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter & ita eſſe mutabile verbum Dei, per quod facta ſunt omnia, vt modo ſe contrahat, modo diſtendat. Mundet dominus à talibus cogitationibus corda fidelium ſuorum: ſed per ſubiectam, vt ſæpe diximus, creaturam exhibentur hæc omnia viſibilia & ſenſibilia, ad ſignificandum inuiſibilem atque intelligibilem Deum, non ſolum patrem, ſed & filium, & ſpiritum ſanctum, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: quanuis inuiſibilia

Exod.16. *Viſio in Sina. CAP. XV.* *Exod.19.* *Exod. 20.* *Exod.19.* *Exod. 24.* *Sap.8.* *Ioan.1.* *Roma.11.*

Roma.1. ſibilia Dei à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciantur, ſempiterna quoque virtus eius & diuinitas. Sed quod attinet ad id quod nunc ſuſcepimus, nec in monte
Exod. 19. Sina video quemadmodum appareat per illa omnia quæ mortalium ſenſibus terribiliter oſtendebantur, vtrum Deus trinitas, an pater, an filius, an ſpiritus ſanctus proprie loquebatur. Veruntamen ſi quid hinc ſine affirmandi temeritate modeſte atque cunctanter conijcere conceditur, ſi vna ex
Exod.31. trinitate perſona poteſt intelligi, cur non ſpiritum ſanctum
Luce 11. potius intelligimus, quando & tabulis lapideis lex, quæ ibi data eſt, digito Dei ſcripta eſſe dicitur, quo nomine ſpiritum ſanctum in Euangelio ſignificari nouimus. Et quinquaginta dies numerantur ab occiſione agni & celebratione Paſchæ vſque ad diem quo hæc fieri cœpta ſunt in monte Sina. Sicut poſt domini paſsionem, ab eius reſurrectione quinquaginta dies numerantur, & venit promiſſus à filio Dei ſpiritus ſanctus. Et in ipſo eius aduentu quem in Apoſtolorum Acti-
Acto.2. bus legimus, per diuiſionem linguarum ignis apparuit, qui & inſedit ſuper vnumquemque eorum. Quod Exodo congruit,
Exod.19. vbi ſcriptum eſt, Sina autem mons fumabat totus, propterea quòd deſcendit in eum Deus in igne. Et aliquanto poſt, Species, inquit, maieſtatis domini, tanquam ignis ardens ſuper verticem montis coram filiis Iſraël. Aut ſi hæc ideo facta ſunt, quia nec pater nec filius illic eo modo præſentari poterant ſine ſpiritu ſancto, quo ipſam legem ſcribi oportebat: Deum quidem non per ſubſtantiam ſuam quæ inuiſibilis & incommutabilis manet, ſed per illam ſpeciem creaturæ ibi apparuiſſe cognoſcimus, Sed aliquam ex trinitate perſonam ſigno quodam proprio, quantum ad mei capacitatem ſenſus
Moyſes quomodo videri d.ū. pertinet, non videmus. Eſt etiam quo nonnulli moueri ſolent, quia ita ſcriptum eſt, Et loquebatur dominus ad Moyſen facie ad faciem, ſicut quis loquitur ad amicum ſuum, cum paulo poſt dicat idem Moyſes, Si ergo inueni gratiam
CAP. XVI. ante te, oſtende mihi temetipſum manifeſte, vt videam te, vt ſim inueniens gratiam ante te, & vt ſciam quia populus tuus
Exod.33. eſt gens hæc. Et paulo poſt iterum. Dixit Moyſes ad dominum, Oſtende mihi maieſtatem tuam. Quid eſt hoc ergo quòd in omnibus quæ ſupra fiebant, Deus viſus per ſuam ſubſtantiam putabatur? Vnde à miſeris creditus eſt, non per creaturam, ſed per ſemetipſum viſibilis filius Dei: & quòd intrauerit in ea

in nebulam Moyſes, ad hoc intraſſe videbatur vt oculis quidem populi oſtenderetur caligo nebuloſa, ille autem intus verba Dei tanquam eius faciem contemplatus audiret, Et quo modo dictum eſt, Locutus eſt dominus ad Moyſem facie ad faciem, ſicut quis loquitur ad amicum ſuum. Ecce idem dicit, Si inueni gratiam ante te †, oſtende mihi temetipſum manifeſte. Nouerat vtiq; quod corporaliter videbat, & veram viſionẽ Dei ſpiritaliter requirebat. Locutio quippe illa quæ fiebat in vocibus, ſic modificabatur, tanquam eſſet amici loquentis ad amicum. Sed Deum patrem quis corporeis oculis videt? Et quod in principio erat verbum, & verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbum, per quod facta ſunt omnia, quis corporeis oculis videt? Et ſpiritum ſapientiæ quis corporeis oculis videt? Quid eſt autem, Oſtende mihi temetipſum manifeſte vt videam te: niſi oſtende mihi ſubſtantiam tuam? Hoc autem ſi non dixiſſet Moyſes, vtcunque ferendi eſſent ſtulti, qui putant per ea quæ ſupra dicta vel geſta ſunt, ſubſtantiã Dei oculis eius fuiſſe cõſpicuã. Cum vero hic apertiſsime demonſtretur nec deſideranti hoc fuiſſe conceſſum, quis audeat dicere per ſimiles formas quæ huic quoq; viſibiliter apparuerunt, nõ creaturam Deo ſeruientem, ſed hoc ipſum quod Deus eſt cuiuſquam oculis apparuiſſe mortalium? Et hoc quidem quod poſtea dominus dicit ad Moyſen, Non poteris videre faciem meam & viuere. Non enim videbit homo faciẽ meam & viuet. Et ait dominus, Ecce locus penes me eſt & ſtabis ſuper petram, ſtatim vt tranſibit mea maieſtas, & ponam te in ſpecula †petræ, & tegam manum meam ſuper te, donec tranſeam. & auferam manum meam, & tunc videbis poſteriora mea, nam facies mea non apparebit tibi. Non incongruenter ex perſona domini noſtri Ieſu Chriſti præfiguratum ſolet intelligi: vt poſteriora eius accipiatur caro eius, in qua de virgine natus eſt, & mortuus & reſurrexit, ſiue propter poſterioritatem mortalitatis poſteriora dicta ſint, ſiue quòd eam prope finem ſeculi, hoc eſt poſterius ſuſcipere dignatus eſt. Facies autẽ eius illa Dei forma, in qua non arbitratur rapinam eſſe æqualis Deo patri, quam nemo vtiq; poteſt videre & viuere: ſiue quia poſt hanc vitã in qua peregrinamur à domino, & vbi corpus quod corrumpitur aggrauat animam, videbimus facie ad faciem, ſicut dicit Apoſtolus. De hac enim vita in Pſalmis dicitur, Veruntamen vniuerſa vanitas omnis homo viuens.

Exod.19. *Exod.33.* *† al. in conſpectu tuo.* *Ioan.1.* *Exod.33.* *† al ſpelũca* *Poſteriora dei quomodo videantur. allegoria.* CAP. XVII. *Exod.33.* *Luce 2.* *Philip.2.* *2.Cor.5.* *Sap.9.* *1.Cor.13.* *Pſal.38.* *Pſal.142.*

Et

†al. in con- Et iterum Quoniam non iuſtificabitur coram te † [illegible]
ſpectu tuo. uens. In qua vita etiam, ſecundum Ioannem, [illegible]
1. Ioan. 3. ruit quod erimus. Scimus autem, inquit, quia cum [illegible]
ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Q[illegible]
vtique poſt hanc vitam intelligi voluit, cum mortis [illegible]
ſoluerimus, & reſurrectionis promiſſum receperimus [illegible]
Pſal. 103. quod etiam nunc inquantum Dei ſapientiam per quam [illegible]
ſunt omnia, ſpiritualiter intelligimus, in tantum carnalibus a-
fectibus morimur: vt mortuum nobis hunc mundum [illegible]-
tantes, nos quoque ipſi huic mundo moriamur, [illegible]
Galat. 6. quod ait Apoſtolus. Mundus mihi crucifixus eſt & [illegible]
Coloſſ. 2. do. De hac enim morte iterum dixit, Si autem m[illegible]
cum Chriſto, quid adhuc velut viuentes de hoc mundo [illegible]
Exod. 33. nitis? Non ergo immerito nemo poteſt faciem, [illegible]
manifeſtationem ſapientiæ Dei videre & viuere. I[illegible]
eſt ſpecies, cui contẽplandæ ſuſpirat omnis qui [illegible]
diligere ex toto corde, & ex tota anima & ex tota [illegible]
quam contemplandam etiam proximum quantum [illegible]-
fi [illegible], qui diligit & proximum ſicut ſeipſum. In qu[illegible]
Matt. 22. præceptis, tota lex pendet & Prophetæ. Quod ſigni[illegible]
in ipſo Moyſe. Nam cum dixiſſet propter dil[illegible]
qua præcipue flagrabat, Si inueni gratiam in conſpectu [illegible],
oſtende mihi temetipſum manifeſte, vt ſim inueniens [illegible]
ante te: continuo propter dilectionem etiam pr[illegible]
cit atque ait, Et vt ſciam quia populus tuus eſt [illegible]
eſt ergo ſpecies quæ rapit omnem animam rationalem [illegible]-
derio ſui, tanto ardentiorem, quanto mundiorem & [illegible]-
diorem, quanto ad ſpiritualia reſurgentem. Tantum [illegible]
ſpiritualia reſurgentem, quanto à carnalibus m[illegible]
dum peregrinamur à domino, & per fidem [illegible]
per ſpeciem poſteriora Chriſti hoc eſt carnem [illegible] fi-
2. Cor. 5 dem videre debemus: id eſt in ſolido fidei fundamento ſtan-
tes quod ſignificat petra, & eam de tali tutiſſima [illegible]-
tuentes, in catholica ſcilicet Eccleſia de qua dictum [illegible]
Matt. 16. per hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. Tanto enim [illegible]
tius diligimus, quam videre deſideramus faciẽ Chriſti [illegible]
in poſterioribus eius agnoſcimus quantum nos [illegible]
rit Chriſtus. Sed in ipſa carne, fides reſurrectionis [illegible]
ſaluos facit atque iuſtificat. Si enim credideris inquit in cor-
Roma. 10. de tuo, quia illum Deus ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris. Et
iterum,

iterum, Qui traditus eſt, inquit, propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Ideoque reſurrectio corporis domini eſt meritum fidei noſtræ. Nam mortuam eſſe illam carnem in cruce paſsionis, etiam inimici eius credunt, ſed reſurrexiſſe non credunt. Quod firmiſsime nos credentes, tanquam de petræ ſoliditate contuemur: vnde certa ſpe adoptionum expectamus, redemptionem corporis noſtri: quia hoc in membris Chriſti ſperamus quæ noſipſi ſumus, quod perfectum eſſe in ipſo tanquam in capite noſtro, fidei ſanitate cognoſcimus. Inde non vult niſi cum tranſierit videri poſteriora ſua, vt in eius reſurrectionem credatur. Paſcha enim Hebræum verbum dicitur, quod tranſitus interpretatur. Vnde & Ioãnes Euangeliſta dicit, Ante diem feſtum Paſchæ, ſciens Ieſus quia venit hora eius, vt tranſeat ex hoc mundo ad patrem. Hoc autem qui credunt, nec tamen in catholica fide, ſed in ſchiſmate aliquo, aut in hæreſi credũt non de loco qui eſt penes eum vident poſteriora domini. Quid enim ſibi vult quod ait dominus, Ecce locus eſt penes me, & ſtabis ſuper petram? Quis locus terrenus eſt penes dominum, niſi hoc eſt penes eum quod eum ſpiritaliter attingit? Nam quis locus non eſt penes dominum, qui attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter? Et cuius dictum eſt Cœlum mihi ſedes eſt, & terra ſcabellum pedum meorum. Et qui dixit, Quam domum ædificabitis mihi, aut quis locus quietis meæ, nónne manus mea fecit hæc omnia? Sed videlicet intelligitur locus penes eum in quo ſtatur ſuper petram, ipſa Eccleſia catholica: vbi ſalubriter videt Paſcha domini, id eſt tranſitum domini, & poſteriora eius, id eſt corpus eius, qui credit in reſurrectionem eius. Et ſtabis, inquit, ſuper petram, ſtatim vt tranſiet mea maieſtas. Reuera enim ſtatim vt tranſiit maieſtas domini in clarificatione domini, qua reſurgens aſcendit ad patrem, ſolidati ſumus ſuper petram. Et ipſe Petrus tunc ſolidatus eſt, vt cum fiducia prædicaret, quem priuſquam eſſet ſolidatus ter timore negauerat, iam quidem prædeſtinatione poſitus in ſpecula† petræ, ſed adhuc manu domini ſibi ſuperpoſita ne videret. Poſteriora enim eius viſurus erat, & nondum ille tranſierat vtique à morte ad vitam, nondum reſurrectione clarificatus erat. Nam & quod ſequitur in Exodo, & dicit, Tergam manum meam ſuper te, donec tranſeam, & auferam manum meam, & tunc videbis poſteriora

Roma. 4. *Roma. 8.* *Exod. 33.* *Ioan. 13.* *Exod. 33.* *Sap. 8.* *Eſa. 66.* *Exod. 33.* *Matt. 26.* *† al. ſpelunca* *Exod. 33.*

mea: Multi Hæreticæ quorum tunc figura erat Moyſes, poſt reſurrectionem domini, crediderũt in eum, tanquam iam videntes poſteriora eius, remota manu eius ab oculis ſuis. Vnde & Eſaiæ talem prophetiam Euangeliſta commemorat, Incraſſa cor populi huius & aures eorum oppila, & oculos eorum graua. Denique in Pſalmo non abſurde intelligitur ex eorum perſona dici, Quoniam die ac nocte grauata eſt ſuper me manus tua. Die fortaſſe cum manifeſta miracula faceret, nec ab eis agnoſceretur. Nocte autem cum in paſsione moreretur, quando certius putauerũt ſicut quemlibet hominem peremptum & extinctum. Sed quoniam cum tranſiſſet videret poſteriora viderentur, prædicante ſibi Apoſtolo Petro, quia oportebat Chriſtum pati & reſurgere, compuncti ſunt dolore pœnitentiæ, vt fieret in baptizatis quod in capite eius Pſalmi dicitur, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Propterea cum dictum eſſet, Grauata eſt ſuper me manus tua, tanquam domino tranſeunte, vt iam remoueret manum & viderentur poſteriora eius, ſequitur vox dolentis & confitẽtis, & ex fide reſurrectionis domini peccatorum remiſsionem accipientis. Conuerſus ſum, inquit, in ærumna mea dum infigeretur ſpina. Peccatum meum cognoui, & iniuſtitiam meam non operui: Dixi pronuntiabo aduerſum me iniuſtitiam meam domino, & tu remiſiſti impietatem peccati † mei. Neque enim tanto carnis nubilo debemus inuolui, vt putemus faciem quidem domini eſſe inuiſibilem, dorſum vero viſibile, quandoquidem in forma ſerui vtrunque viſibiliter apparuit. In forma autem Dei abſit vt tale aliquid cogitetur. Abſit vt verbum Dei & ſapientia Dei ex vna parte habeat faciem, & ex alia dorſum ſicut corpus humanum, aut omnino vlla ſpecie vel motione, ſiue loco, ſiue tempore commutetur. Quapropter ſi in illis vocibus quæ fiebant in Exodo, & illis omnibus corporalibus demonſtrationibus dominus Ieſus Chriſtus oſtendebatur: aut aliàs Chriſtus ſicut loci huius conſideratio perſuadet, aliàs ſpiritus ſanctus, ſicut ea quæ ſupra diximus admonent: non hoc efficitur vt Deus pater nunquam tali aliqua ſpecie patribus viſus ſit. Multa enim talia viſa facta ſunt illis temporibus, non euidenter nominato & deſignato in eis, vel patre, vel filio, vel ſpiritu ſancto, ſed tamen per quaſdam valde probabiles ſignificationes nonnullis iudiciis exiſtentibus, vt nimis temerarium ſit dicere,

Eſa. 6. Matth. 13. Pſal. 31. Acto. 2. Luce 24. Pſal. 31. Ibidem. † cordis. Philip. 2.

ſit dicere, Deum patrem nunquam patribus aut Prophetis per aliquas viſibiles formas apparuiſſe. Hanc enim opinionem illi pepererunt, qui non potuerunt in vnitate trinitatis intelligere quod dictum eſt, Regi autem ſeculorum immortali, inuiſibili ſoli Deo: &, quem nemo hominum vidit, nec videre poteſt: Quod de ipſa ſubſtantia ſumma ſumméque diuina & incommutabili, vbi & pater & filius & ſpiritus ſanctus vnus eſt ſolus Deus, per ſanam fidem intelligitur. Viſiones autem illæ per creaturam commutabilem Deo incommutabili ſubditam factæ ſunt, non proprie ſicuti eſt, ſed ſignificatiue ſicut pro rerum cauſis & temporibus oportuit oſtendentes Deum. Quanquam neſcio quemadmodum iſti intelligant quod Danieli apparuit antiquus dierum, à quo filius hominis quod propter nos eſſe dignatus eſt accepiſſe intelligitur regnum, ab illo ſcilicet qui ei dicit in Pſalmo, Filius meus es tu, ego hodie genui te: poſtula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Et qui omnia ſubiecit ſub pedibus eius. Si ergo Danieli, & pater dans regnum, & filius accipiens apparuerunt in ſpecie corporali, quo modo iſti dicunt, patrem nunquam viſum eſſe Prophetis, & ideo ſolum debere intelligi inuiſibilem quem nemo hominum vidit nec videre poteſt? Ita enim narrauit Daniel. Aſpiciebam, inquit, donec throni poſiti ſunt, & vetuſtus dierum ſedebat, & indumentnm eius quaſi nix album, & capillus capitis eius quaſi lana munda: Thronus eius flamma ignis, rotæ eius ignis flagrans, & flumen ignis tranſibat in conſpectu eius. Et mille milia deſeruiebant ei, & dena milia denum milium aſsiſtebant ei. Et iudicium collocauit, & libri aperti ſunt, &c. Et paulo poſt, Aſpiciebam, inquit, in viſu noctis, & ecce cum cœli nubibus quaſi filius hominis [veniens] erat, & vſque ad veterem dierum peruenit, & oblatus eſt ei, Et ipſi datus eſt principatus & honor & regnum, & omnes populi tribus & linguæ ipſi ſeruient. Poteſtas eius, poteſtas æterna, quæ non præteribit, & regnum eius quod non corrumpetur. Ecce pater dans, & filius accipiens regnum ſempiternum, & ſunt ambo in conſpectu prophetantis viſibili ſpecie. Non ergo inconuenienter creditur etiam pater Deus eo modo ſolere apparere mortalibus: Niſi forte aliquis dicat, ideo non eſſe viſibilem patrem, quia in conſpectu ſomniantis apparuit, Ideo autem viſibilem filium & ſpiritum ſanctum, quia Moyſes

1. Timo. 1.
1. Timo. 6.
Viſio Danielis.
CAP. XVIII.
Pſal. 2.
Pſal. 8.
1. Timo. 6.
Danie. 7.

illa omnia vigilans vidit. Quaſi vero verbum & ſapientiam Dei viderit Moyſes carnalibus oculis aut videri ſpiritus vel humanus poteſt qui carnem iſtam viuificat, vel ipſe corporeus qui ventus dicitur, quanto minus ille ſpiritus Dei, qui omnium hominum & angelorum mentes ineffabili excellentia diuinæ ſubſtantiæ ſupergreditur? Aut quiſquam tali præcipitetur errore, vt audeat dicere filium & ſpiritum ſanctum etiam vigilantibus hominibus eſſe viſibiles, patrem autem non niſi ſomniantibus. Quo modo ergo de patre ſolo accipiunt. Quem nemo hominum vidit, nec videre poteſt? An
1. Tim. 6 cum dormiũt homines, tunc non ſunt homines? Aut qui formare ſimilitudinem corporis poteſt ad ſe ſignificandum per viſa ſomniantium, nõ poteſt formare ipſam corpoream creaturam ad ſe ſignificandum oculis vigilantium: cum eius ſubſtantia qua eſt ipſe quod eſt, nulla corporis ſimilitudine dormienti, nulla corporea ſpecie vigilanti poſsit oſtendi ſed non ſolum patris, verumetiam filij & ſpiritus ſancti. Et certè qui vigilantium mouentur viſis, vt non patrem, ſed tantum filium vel ſpiritum ſanctum credant, corporalibus hominum apparuiſſe conſpectibus, vt omittam tantam latitudinem ſanctarum paginarum, & tam multiplicem earum intelligentiam, vnde nemo ſani capitis affirmare debet, nuſquam perſonam patris per aliquam ſpeciem corporalem vigilantium oculis demonſtratam. Sed vt hæc, vt dixi, omittam quid
Gene. 18. dicunt de patre noſtro Abraham, cui certè vigilanti & miniſtranti, cum ſcriptura præmiſiſſet dicens: Viſus eſt domino Abrahæ, non vnus aut duo, ſed tres apparuerunt viri quorum nullus excelſius aliis eminuiſſe dictus eſt, nullus honoratius effulſiſſe, nullus imperioſius egiſſe? Quapropter quo-
Supra c. 7. niam in illa tripartita noſtra diſtributione, primum quærere inſtituimus, vtrum pater, an filius, an ſpiritus ſanctus, an, aliquando pater, aliquando filius, aliquando ſpiritus ſanctus, an ſine vlla diſtinctione perſonarum, ſicut dicitur, Deus vnus & ſolus, id eſt, trinitas ipſa, per illas creaturæ formas patribus apparuerit, interrogatis quæ potuimus quantum ſufficere viſum eſt, ſanctarum ſcripturarum locis nihil aliud quantum exiſtimo diuinorum ſacramentorum modeſta & cauta conſideratio perſuadet, niſi vt temere non dicamus quæ nam ex trinitate perſona cuilibet patrum & Prophetarum in aliquo corpore vel ſimilitudine corporis apparuerit, niſi cum conti-

nentia

nentia lectionis aliqua probabilia circumponit indicia. Ipſa enim natura vel ſubſtantia vel eſſentia vel quolibet alio nomine appellandum eſt idipſum quod Deus eſt, quicquid illud eſt corporaliter videri non poteſt. Per ſubiectam vero creaturam, non ſolum filium vel ſpiritum ſanctum, ſed etiam patrem corporali ſpecie ſiue ſimilitudine mortalibus ſenſibus ſignificationem ſui dare potuiſſe credendum eſt. Quæ cum ita ſint, ne immoderatius progrediatur ſecundi huius voluminis longitudo, ea quæ reſtant, in conſequentibus videamus. *In 2 ſen. d 8. ca. cæterum veniti*

DIVI AVRELII AVGVSTINI, DE TRINITATE LIBER TERTIVS.

PROOEMIVM.

CREDANT qui volunt, malle me legendo quàm legenda dictando laborare. Qui autē hoc nolunt credere, experiri autem & poſſunt & volunt denique legendo vel meis inquiſitionibus reſpondeant, vel interrogationibus aliorum, quas pro mea perſona quam in ſeruitio Chriſti gero, & pro ſtudio quo fidem noſtrā aduerſum errorem carnalium & animalium hominū munire inardeſco, neceſſe eſt me pati, & videant quàm facile ab iſto labore me temperem, & quanto etiam gaudio ſtylum poſſim habere feriatum. Quod ſi ea quæ legimus de his rebus ſufficienter edita in Latino ſermone, aut non ſunt, aut non inueniūtur, aut certè difficile à nobis inueniri queunt, Græcæ autem linguæ non ſit nobis tantus habitus, vt talium rerum libris legendis & intelligendis vllo modo reperiamur idonei, quo genere literarum ex iis quæ nobis pauca interpretata ſunt, non dubito cuncta quæ vtiliter quærere poſſumus contineri. Fratribus autem non valeam reſiſtere iure, quo eis ſeruus factus ſum, flagitantibus vt eorum in Chriſto laudabilibus

Tranſitione demonſtrat quid dictum ſit, & quid reſtet dicendum.

1. Confeſſ. ca. 13. et 2. cōtra Petilianu. c. 38.

libus ſtudiis, lingua ac ſtylo meo, quas bigas in me charitas agitat, maxime ſeruiam, egó; ipſe multa quæ neſciebam, ſcribendo me didiciſſe confitear, non debet hic labor meus cuiquam pigro, aut multū docto videri ſuperfluus, cū multis ingenijs multiſq; indoctis inter quos etiā mihi nō parua ex parte ſit neceſſarius. Ex his igitur quæ ab aliis de hac re ſcripta iam legimus, plurimū adminiculati & adiuti, ea quę de Trinitate, vno ſummo ſummóq; bono Deo pie quæri & diſſeri poſſe arbitror, ipſo exhortante quærēda atq; adiuuante diſſerenda ſuſcepi: vt ſi alia non ſunt huiuſmodi ſcripta, ſit quod habeant, & legant qui voluerint & valuerint: ſi autem iam ſunt, tanto facilius aliqua inueniantur, quanto talia plura eſſe poterunt. Sanè cum in omnibus literis meis, non ſolū pium lectorem, ſed etiam liberū correctorem deſyderem, multo maxime in his vbi ipſa magnitudo quæſtionis, vtinam tam multos inſpectores habere poſſet, quàm multos contradictores habet. Veruntamen ſicut lectorem meū nolo mihi eſſe deditum, ita correctorem nolo ſibi. Ille me non amet amplius quàm catholicam fidem. iſte ſe non amet amplius quàm catholicam veritatem. Sicut illi dico, Noli meis literis quaſi ſcripturis canonicis inſeruire, ſed in illis & quod nō credebas cum inueneris incunctanter crede, in iſtis autem quòd certum nō habebas niſi certum intellexeris, noli firmiter retinere: Ita illi dico, Noli meas literas ex tua opinione vel contentione, ſed ex diuina lectione vel inconcuſſa ratione corrigere. Si quid in eis veri, cōprehenderis, exiſtēdo non eſt meū, at intelligendo & amando, & tuū ſit & meū: Si quid autē falſi conuiceris, errando fuerit meū, ſed iam cauendo nec tuū ſit nec meum. Hinc itaq; tertius hic liber ſumat exordiū, quouſq; ſecūdus peruenerat. Cum enim ad id ventum eſſet, vt vellemus oſtendere, non ideo minorem patre filium, quia ille miſit, hic miſſus eſt, nec ideo minorem vtroque ſpiritum ſanctum, quia & ab illo & ab illo miſſus in Euangelio legitur, ſuſcepimus hoc quærere, cum illuc miſſus ſit filius vbi erat, quia in hunc mundū venit, & in hoc mundo erat cum illuc etiam ſpiritus ſanctus vbi & ipſe erat, quoniam ſpiritus domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia ſcientiam habet vocis, Vtrum propterea miſſus ſit dominus, quia ex occulto in carne natus eſt, & de ſinu patris ad oculos hominū in forma ſerui tanquam egreſſus apparuit: ideo etiam ſpiritus ſanctus, quia & ipſe corporali ſpecie quaſi celum

Tuſt. 9. ca. noli meis. *Ioan. 1.* *Sap. 1.* *Matth. 3.*

olumba viſus eſt: & linguis diuiſis velut ignis: vt hoc eis fuerit mitti, ad aſpectum mortalium, in aliqua forma corporea de ſpiritali ſecreto procedere, quod pater quoniam non fecit, tantummodo miſiſſe, nō etiam miſſus eſſe dictus ſit. Deinde quæſitum eſt, cur & pater non aliquando dictus ſit miſſus, ſi per illas ſpecies corporales quæ oculis antiquorum apparuerunt ipſe demonſtrabatur? Si autem filius tunc demonſtrabatur, cur tanto poſt miſſus diceretur, cum plenitudo temporis venit, vt ex fœmina naſceretur, quandoquidem & antea mittebatur, cum in illis formis corporaliter apparebat? Aut ſi nō rectè miſſus diceretur, niſi cum verbum caro factum eſt, cur ſpiritus ſanctus miſſus legatur, cuius incarnatio talis nō facta eſt? Si vero per illas antiquas demonſtrationes, nec pater nec filius ſed ſpiritus ſanctus oſtendebatur, cur etiam ipſe nunc diceretur miſſus, cum illis modis & antea mitteretur? Deinde ſubdiuiſimus vt hæc diligentiſsime tractarētur, & tripartitam fecimus quæſtionem, cuius vna pars in ſecundo libro explicata eſt, duæ ſunt reliquæ, de quibus deinceps diſſerere aggrediar. Iam enim quæſitum atque tractatum eſt, in illis antiquis corporalibus formis & viſis, non tantummodo patrem, nec tantummodo filium, nec tantummodo ſpiritum ſanctum apparuiſſe, ſed aut indifferēter dominum Deum qui trinitas ipſa intelligitur, aut quamlibet ex trinitate perſonam, quam lectionis textus iudiciis circūſtantibus ſignificaret. Nunc ergo primum quæramus, quod ſequitur. Nam ſecundo loco in illa diſtributione poſitum eſt, vtrum ad hoc opus tātummodo creatura formata ſit, in qua Deus ſicut tunc oportuiſſe iudicauit, humanis oſtenderetur aſpectibus: an angeli qui iam erant ita mittebantur vt ex perſona Dei loquerētur, aſſumentes corporalem ſpeciem de creatura corporea in vſum miniſterij ſui: aut ipſum corpus ſuum, cui non ſubduntur, ſed ſubditū gerunt, mutantes atq; vertentes in ſpecies quas vellent, accōmodatas atque aptas actionibus ſuis, ſecundum attributam ſibi à creatore potentiam. Qua quæſtionis parte quantū dominus dederit pertractata, poſtremo vidēdum erit id quod inſtitueramus inquirere, vtrum filius & ſpiritus ſanctus & antea mittebātur: & ſi ita eſt, quid inter illam miſsionem & eam quam in Euangelio legimus diſtet: an miſſus non ſit aliquis eorum, niſi cum vel filius factus eſt ex Maria virgine, vel cum ſpiritus ſanctus viſibili ſpecie, ſiue in columba ſiue in igneis linguis apparuit.

Acto. 2. *Galat. 4.* *Ioan. 1.* *An filius & ſpiritus ſanctus antea miſsi ſint. Cap. 1. Supra li. 2. Cap. 7. 2. ſen. d. 8. ca. Sed vbi Supra li. 2. Cap. 7. Galat. 4. Matth. 3. Acto. 2. 2. ſen. d. 8.*

ca. Sed vbi deum. Sed fateor excedere vires intentionis meæ, vtrum angeli manente ſpiritali ſui corporis qualitate, per hanc occultius operantes, aſſumant ex inferioribus elementis corpulentioribus quod ſibi coaptatum, quaſi aliquam veſtem mutent & vertant in quaſlibet ſpecies corporales, etiam ipſas veras ſicut *Ioan. 2.* aqua vera in verum vinum conuerſa eſt à domino: an ipſa propria corpora ſua transforment in quod voluerint, accommodata ad id quod agunt. Sed quodlibet horum ſit, ad præſentem quæſtionem non pertinet. Et quanuis hæc quoniam homo ſum, nullo experimento poſsim comprehendere, ſicut angeli qui hæc agunt, & magis ea norunt quàm ego noui quatenus mutetur corpus meum in affectu voluntatis meæ, ſiue quod in me, ſiue quod ex aliis expertus ſum: quid horum tamen ex diuinarum ſcripturarum authoritatibus credam, nunc non opus eſt dicere, ne cogar probare, & fiat ſermo longior de re qua non indiget præſens quæſtio. Nunc illud videndum eſt, vtrum angeli tunc agebant, & illas corporum ſpecies apparentes oculis hominum, & illas voces ſonantes auribus, cum ipſa ſenſibilis creatura ad nutum ſeruiens conditoris, in id quod opus erat pro tempore verteretur, *Sap. 16.* ſicut in libro ſapientiæ ſcriptum eſt: Creatura enim tibi factori deſeruiens extenditur in tormentum aduerſus iniuſtos, & lenior fit ad benefaciendum iis qui in te confidunt. Propter hoc & tunc in omnia ſe transfigurans, omnium nutrici gratiæ tuæ deſeruiebat ad voluntatem horum qui te deſiderabāt. Peruenit enim ſapientia † voluntatis Dei per creaturam ſpiritalem vſque ad effectus viſibiles atque ſenſibiles creaturæ corporalis. Vbi enim non operatur quod vult Dei omnipotentis ſapientia, quæ pertendit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter? Sed aliud eſt ordo naturalis in conuerſione & mutabilitate corporum, qui quamuis etiam ipſe ad nutum Dei ſeruiat, perſeuerātia tamen conſuetudinis amiſit admirationem: ſicuti ſunt quæ vel breuiſſimis vel certè non longis interuallis temporum cœlo, terra, maríque mutantur, ſiue naſcentibus, ſiue occidentibus rebus, ſiue aliàs aliter atque aliter apparētibus. Alia vero quamuis ex ipſo ordine venientia, tamen propter longiora interualla temporum minus vſitata. Quæ licet multi ſtupeant, ab inquiſitoribus huius ſeculi comprehenſa ſunt, & progreſſu generationum quo ſæpius repetita ſunt & à pluribus cognita, eo

† potentia.

Sap. 8.

Miracula vnde videantur.

Cap. 11.

1. ſen. d. 45. cap. voluntas ergo.

eo minus mira ſunt, Sicuti ſunt defectus luminarium, & raro exiſtentes quædã ſpecies ſyderum & terræ motus, & monſtruoſi partus animantium: & quæcunque ſimilia, quorum nihil fit niſi voluntate Dei, ſed pleriſque non apparet. Itaque licuit vanitati Philoſophorum, etiam cauſis aliis ea tribuere vel veris, ſed proximis: cum omnino videre non poſſent ſuperiorem cæteris omnibus cauſam, id eſt voluntatem Dei: vel falſis, & ne ab ipſa quidem perueſtigatione corporalium rerum atque motionum, ſed à ſua ſuſpitione & errore prolatis. Dicam ſi potero quiddam, exempli gratia, quo hæc apertiora ſint. Eſt certè in corpore humano quædam moles carnis, & formæ ſpecies, & ordo diſtinctióque membrorum, & temperatio valetudinis: hoc corpus inſpirata anima regit, eadémque rationalis: & ideo quamuis mutabilis, tamen quæ poſsit illius incommutabilis ſapientiæ particeps eſſe: vt ſit participatio eius, in idipſum, ſicut in Pſalmo ſcriptum eſt, de omnibus ſanctis, ex quibus tanquam lapidibus [viuis] ædificatur illa Hieruſalem mater noſtra æterna in cœlis. Ita enim canitur, Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipſum. Idipſum quippe hoc loco illud ſummum & incommutabile bonum intelligitur, quod Deus eſt, atque ſapientia voluntáſque ipſius. Cui cantatur alio loco, Mutabis ea & mutabuntur, tu vero idem ipſe es. *Pſal.* 121. *Pſal.* 10.1.

Conſtituamus ergo animo talem ſapientem, cuius anima rationalis iam ſit particeps incommutabilis æternæque veritatis, quam de omnibus ſuis actionibus conſulat, nec aliquid omnino faciat, quod non in ea cognouerit eſſe faciendum, vt ei ſubditus eique obtemperans rectè faciat. Iſte ſi conſulta ſumma ratione diuinæ iuſtitiæ quam in ſecreto audiret aure cordis ſui, eáque ſibi iubente, in aliquo officio miſericordiæ corpus labore fatigaret, ægritudinémque contraheret, conſultíſque medicis, ab alio diceretur cauſam morbi eſſe corporis ſiccitatem, ab alio autem humoris immoderationem: vnus eorum veram cauſam diceret, alter erraret, vterque tamen de proximis cauſis, id eſt, corporalibus pronunciaret. At ſi illius ſiccitatis cauſa quæreretur, & inueniretur voluntarius labor, iam ventum eſſet ad ſuperiorem cauſam, quæ ab anima proficiſceretur ad afficiendum corpus quod regit, ſed nec ipſa prima eſſet. Illa enim proculdubio ſuperior erat, in ipſa incommutabili ſapientia, cui hominis *A deo primaria cauſa proficiſcuntur omnia.* *Cap.* III.

ſapientis anima in charitate feruiens, & ineffabiliter iubenti obediens, voluntarium laborem ſuſceperat: ita non niſi Dei voluntas cauſa prima illius ægritudinis veraciſſime reperiretur. Iam vero ſi in labore officioſo & pio adhibuiſſet ille ſapiens miniſtros collaborantes ſecum in opere bono, non tamen eadem voluntate Deo ſeruientes, ſed ad carnalium cupiditatum † ſuarum mercedem peruenire cupientes, vel incommoda carnalia deuitantes: adhibuiſſet etiam iumenta ſi hoc exigeret illius operis implendi procuratio, quæ vtique iumenta irrationalia eſſent animantia, nec ideo mouerent membra ſub ſarcinis, quòd aliquid de illo bono opere cogitarent, ſed naturali appetitu ſuæ voluptatis & deuitatione moleſtiæ, poſtremo adhibuiſſet etiam ipſa corporea omni ſenſu carentia, quæ illi operi eſſent neceſſaria, frumentum ſcilicet & vinum, & oleum, veſtem, nummum, codicem, & ſi qua huiuſmodi, In his certè omnibus in illo opere verſantibus corporibus, animatis ſiue inanimatis, quæcunque mouerentur, attererentur, repararentur, exterminarentur, reformarentur, alio atque alio modo locis & temporibus affecta mutarentur, non alia eſſet iſtorum omnium viſibilium & mutabilium factorum cauſa, niſi illa inuiſibilis & incommutabilis voluntas Dei per animam iuſtam, ſicut ſedem ſapientiæ, cunctis vtens, & malis rationalibus, & irrationalibus animis, & poſtremo corporibus, ſiue quæ illis inſpirarentur & animarentur, ſiue omni ſenſu carentibus: cum primitus vteretur ipſa bona anima & ſancta, quam ſibi ad pium & religioſum obſequium ſubdidiſſet? Quod ergo de vno ſapiente, quamuis adhuc mortale corpus geſtante, quamuis ex parte vidente, poſuimus exempli gratia, hoc de aliqua domo vbi aliquorum talium ſocietas eſt, hoc de ciuitate vel etiam de orbe terrarum licet cogitare, ſi penes ſapientes ſanctéque ac perfecte Deo ſubditos ſit principatus & regimen rerum humanarum. Sed hoc quia nondum eſt. Oportet enim nos in hac peregrinatione prius mortaliter exerceri, & per vires manſuetudinis & patientiæ in flagellis erudiri, vt illam ipſam ſupernam atque cœleſtem, vnde peregrinamur, patriam cogitemus. Illic enim Dei volũtas, qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem flagrantem in ſpiritibus ſumma pace atque amicitia copulatis, & in vnam volũtatem quodam ſpiritali charitatis igne conflatis, tanquam in excelſa [& ſancta]

† voluptatũ

Deus omnibus creaturis vtitur vt vult.

Cap. III.

Pſal. 103.

cta] & ſecreta ſede præſidens, velut in domo ſua, & in templo ſuo. Inde ſe quibuſdam ordinatiſsimis creaturæ motibus, primo ſpiritalibus, deinde corporalibus per cuncta diffundit, & vtitur omnibus ad incommutabile arbitrium ſententiæ ſuæ, ſiue incorporeis, ſiue corporeis rebus, ſiue rationalibus, ſiue irrationalibus ſpiritibus, ſiue per eius gratiam, ſiue malis per propriam voluntatem. Sed quemadmodum corpora craſſiora & inferiora per ſubtiliora & potentiora quodam ordine reguntur: ita omnia corpora per ſpiritum vitæ, & ſpiritus vitæ irrationalis per ſpiritum vitæ rationalem, & ſpiritus vitæ rationalis deſertor atque peccator per ſpiritum vitæ rationalem pium & iuſtum, & ille per ipſum Deum, ac ſi vniuerſa creatura per creatorem ſuum, ex quo, & per quem, & in quo etiam condita atque inſtituta eſt, ac per hoc voluntas Dei eſt, prima & ſumma cauſa omnium corporalium ſpecierum atque motionū. Nihil enim fit viſibiliter & ſenſibiliter, quod non de interiore inuiſibili atque intelligibili aula ſummi Imperatoris, aut iubeatur, aut permittatur, ſecundum ineffabilem iuſtitiam præmiorum atque pœnarum, gratiarum & retributionum in iſta totius creaturæ ampliſsima quadam immenſáq; republica. Si ergo Apoſtolus Paulus quamuis adhuc portaret ſarcinam corporis, quod corrumpitur & aggrauat animam, quamuis adhuc ex parte atque ænigmate videret, optans diſſolui & eſſe cum Chriſto, & in ſemetipſo ingemiſcens adoptionem expectans redemptionem corporis ſui, potuit tamen ſignificando prædicare dominū Ieſum Chriſtum, aliter per linguam ſuā, aliter per epiſtolam, aliter per ſacramentum corporis & ſanguinis eius: Nec linguam quippe eius, nec membranas, nec atramentum, nec ſignificātes ſonos lingua editos, nec ſigna literarum conſcripta pelliculis, corpus Chriſti & ſanguinem dicimus, ſed illud tantum quod ex fructibus terræ acceptum, & prece myſtica conſecratum rite ſumimus ad ſalutem ſpiritalem in memoriam pro nobis dominicæ paſsionis: Quod cum per manus hominum ad illam viſibilem ſpeciem perducitur, non ſanctificatur vt ſit tam magnum ſacramentum, niſi operante inuiſibiliter ſpiritu Dei: cū hæc omnia quæ per corporales motus in illo opere fiunt, Deus operetur, mouens primitus inuiſibilia miniſtrorū, ſiue animas hominum, ſiue occultorū ſpirituū ſibi ſubditas ſeruitutes: quid mirum ſi etiam in creatura cœli & terræ, maris & aëris,

Coloſſ. 1.
1. ſen. diſt. 45. c. volūtas ergo.
Sapien. 9.
1. Corin. 13.
Phil. 1.
Roma. 8.
De conſe. di. 2. ca. corpus & ſanguis
Luca 22.
4. ſen. d. 11. cap. ſi vero quæris.

aëris, facit Deus quæ vult ſenſibilia atque viſibilia, ad [illegible]
ſum in eis ſicut oportere ipſe nouit ſignificandum & [illegible]
ſtrandum, non ipſa ſua qua eſt apparente ſubſtantia, [illegible]
nino incommutabilis eſt, omnibúſque ſpiritibus quos [illegible]
Miracula ſunt etiam conſueta. interius ſe retiúſq; ſublimior? Vt enim diuina to[illegible]
ritalem corporalémque adminiſtrante creaturam, [illegible]
annorum certis diebus aduocantur aquæ maris, & e[illegible]
Cap. v. tur ſuper faciem terræ. Sed cum hoc orante ſancto Helia [illegible]
3. Reg. 18. ctum eſt quia præceſſerat tam continua, & tam lo[illegible]
tas, vt deficerent fame homines, nec ea hora qua ille Dei ſer-
uus orauit. aër ipſe aliqua humida facie mox fu[illegible]
ſigna prætulerat, conſecutis tantis & tam velocit[illegible]
bus, apparuit vis diuina, quibus illud dabatur di[illegible]
miraculum. Itaque Deus operatur ſolennia fulgura [illegible]
Exod. 19. nitrua Sed quia in monte Sina inuſitato modo fi[illegible]
que illæ non ſtrepitu confuſo edebantur, ſed ex ei[illegible]
ſigna dari certiſsimis indiciis apparebat, miracula e[illegible]
attrahit humorem per radicem vitis ad botrum & [illegible]
niſi Deus qui & homine plantante & rigante incre[illegible]
1. Corin. 3. Sed cum ad nutum domini aqua in vinum inuſitata [illegible]
Ioan. 2. conuerſa eſt, etiam ſtultis fatentibus vis diuina dec[illegible]
Gene. 1. Quis arbuſta fronde ac flore veſtit ſolenniter, niſi D[illegible]
Nume. 17. rùm cum floruit virga ſacerdotis Aarõ, collocuta eſt [illegible]
modo cum dubitãte humanitate diuinitas. Et lignis [illegible]
nibus & omnium animalium carnibus gignendis a[illegible]
Gene. 1. mandis communis eſt terrena materies. Et quis ea facit, niſi
qui dixit vt hæc terra produceret, & in eodem verbo [illegible]
Exod. 4. creauit regit atque agit? Sed cum eandem materiam ex virga
Moyſi in carnem ſerpentis proxime ac velociter vertit, mira-
culum fuit, rei quidem mutabilis, ſed tamẽ inuſitata mu[illegible]
Quis autem animat quæque viua naſcentia, niſi qui & [illegible]
Sola varie tas facit mi raculum. ſerpentem ad horã ſicut opus fuerat animauit? Et quis [illegible]
didit cadaueribus animas ſuas, cum reſurgerent mortui, [illegible]
qui animat carnes in vteris matrum, vt oriantur mori[illegible]
Cap. v i. ¶ Similiter & de communi materia, quæ in cauſis mũdi a[illegible]
Ezech. 37. conſiſtit, ſubito ad tempus prodire arietem & columbam c[illegible]
ſtituit, quibus vnus vigor carneus & in tempore & ex te[illegible]
re acceſsionis & receſsionis, non diſpar ſed inuſitatus ap-
ruit. ¶ Sed cum fiunt illa cõtinuato quaſi quãdo fluuio laben-
tium manẽtiúmque rerum, & ex occulto in promptum, atque
ex

ex prompto in occultum, vſitato itinere tranſeuntium, naturalia dicuntur. Cum verò admonendis hominibus inuſitata mutabilitate ingeruntur, magnalia nominantur. Hic video quid infirmæ cogitationi poſsit occurrere, cur ſcilicet iſta miracula etiam magicis artibus fiant? Nam & magi Pharaonis ſimiliter ſerpentes fecerunt, & alia ſimilia. Sed illud amplius eſt admirandum, quo modo magorum illa potentia quæ ſerpentes facere potuit, vbi ad muſcas minutiſsimas ventum eſt, omnino defecit: cyniphes enim muſculæ ſunt breuiſsimæ, qua tertia plaga ſuperbus populus Aegyptiorum cædebatur. Ibi certe deficientes magis dixerunt, Digitus Dei eſt hic. Vnde intelligi datur, ne ipſos quidem tranſgreſſores angelos & aëreas poteſtates, in imam iſtam caliginem, tanquam in ſui generis carcerem, ab illius ſublimis ætheree puritatis habitatione detruſas, per quas magicæ artes poſſunt quicquid poſſunt, valere aliquid niſi data deſuper poteſtate. Datur autem vel ad fallendos fallaces, ſicut in Aegyptios & in ipſos etiam magos data eſt, vt in eorum ſpirituum ſeductione viderentur admirandi, à quibus fiebant à Dei veritate damnandi, vel ad admonendos fideles, ne tale aliquid facere pro magno deſyderent, propter quod etiam nobis ſcripturę authoritate ſunt prodita: vel ad exercendam, probandam manifeſtandámque iuſtorum patientiam. Neque enim parua viſibilium miraculorum potentia. Iob cuncta quæ habebat amiſit, & filios & ipſam corporis ſanitatem. Nec ideo putandum eſt iſtis tranſgreſſoribus angelis ad nutum ſeruire hanc viſibilium rerum materiam, ſed Deo potius à quo hæc poteſtas datur, quantum in ſublimi & ſpiritali ſede incommutabilis iudicat. Nam & damnatis iniquis etiam in metallo ſeruiunt aqua & ignis & terra, ut faciant inde quod volunt, ſed quantum ſinitur: nec ſanè creatores illi mali angeli dicendi ſunt, quia per illos magi reſiſtentes famulo Dei, ranas & ſerpentes fecerunt. Non enim ipſi eas creauerunt, Omnium quippe rerum quæ corporaliter viſibiliterq; naſcuntur, occulta quædam ſemina in iſtis corporeis mundi huius elementis latent. Alia ſunt enim hæc iam conſpicua oculis noſtris eſt fructibus & animantibus, alia vero illa occulta iſtorum ſeminum ſemina. Vnde iubente creatore produxit aqua prima natatilia & volatilia, Terra autem prima ſui generis germina, & prima ſui generis animalia. Neque enim tunc huiuſcemodi fœtus ita produ

Miracula magica.
Cap VII.
2. ſen. di. 7. ca. quorum ſcientia.
Exod. 7.
Exod. 8.
2. ſen. di. 7. ca. quorum ſcientia.
Exod 7.
Iuda 1.
Exod. 8.
Iob. 2.
Solus deus creat etiam illa quæ magicis artibus transformantur.
Cap. VIII.
2. ſen. di. 7. cap. nec putandum.
Exod. 7. & 8.
Exod. 7. & 8.
2. ſen. di. 6. ca. nec ſane
Gene. 1.

producti ſunt, vt in eis quæ producta ſunt, vis illa continua ſit: ſed plerunq; deſunt congrue temperamenta corporum occaſiones, quibus erumpant, & ſpecies ſuas peragant. Ecce enim breuiſſimus ſurculus ſemen eſt, nam conuenienter mandatus terræ arborem facit. Huius autem ſurculi ſubtilius ſemen aliquod eiuſdem generis granum eſt, & hucuſq; nobis viſibile. Iam vero huius etiam grani ſemen, quãuis oculis videre non queamus, ratione tamẽ coniicere poſſumus: quia niſi talis aliqua vis eſſet in iſtis elementis, non plerunque naſcerentur ex terra quæ ibi ſeminata non eſſent: nec animalia tam multa nulla marium fœminarúmq; commixtione præcedente, ſiue in terra, ſiue in aqua: quæ tamen creſcunt & coeundo alia pariunt, cum illa nullis coëuntibus parentibus orta ſint. Et certe apes ſemina filiorum non coëundo concipiunt, ſed tanquam

1 *ſen.di.7. ca. nec ſane* ſparſa per terras ore colligunt. Inuiſibilium enim ſeminum creator, ipſe creator eſt omnium rerum: quoniam quæcunque naſcendo ad oculos noſtros exeunt, ex occultis ſeminibus accipiunt progrediendi primordia, & incrementa debitæ magnitudinis diſtinctionéſq; formarum, ab originalibus tanquam regulis ſumunt.

2 *ſen.di.7. c. ſicut ergo* Sicut ergo nec parẽtes dicimus creatores hominum, nec agricolas creatores frugum, quamuis eorum extrinſecus adhibitis motibus iſta creanda Dei virtus interius operetur: Ita non ſolum malos, ſed nec bonos angelos fas eſt putare creatores, ſi pro ſubtilitate ſui ſenſus & corporis ſemina rerum iſtarum nobis occultiora nouerunt, & ea per congruas temperationes elementorum latenter ſpargunt, atque ita gignendarum rerum, & accelerandorum incrementorum præbent occaſiones. Sed nec boni hæc niſi quantum Deus iubet, nec mali hæc iniuſte faciunt, niſi quantum iuſte ipſe permittit. Nam iniqui malitia voluntatem habent iniuſtam, poteſtatem autem non niſi iuſte accipiunt, ſiue ad pœnam ſuam, ſiue aliorum, vel pœnam malorum, vel laudem bonorum. Sicut ergo Apoſtolus Paulus diſcernens interius Deum creantem atque formantem, ab operibus creaturæ quæ admouentur extrinſecus, & de agricultura ſimilitudinem aſſumẽs ait: Ego plantaui,

1 *Cor.3.*

2 *ſen.di.7. c. ſicut ergo* Apollo rigauit, ſed Deus incrementũ dedit. Sicut ergo in ipſa vita noſtrã mentẽ iuſtificando formare non poteſt niſi Deus, prædicare autem Euangeliũ extrinſecus & homines poſſunt, non ſolum boni per veritatẽ, ſed etiam mali per occaſionem: ita creationem rerũ viſibilium Deus interius operatur, exteriores

riores autem operationes ſiue bonorum ſiue malorum, vel angelorum vel hominum, ſiue etiã quorumcunq; animalium, ſecundum imperiũ ſuum, & à ſe impertitas diſtributiones poteſtatum & appetitiones commoditatum, ita rerum naturæ adhibet in qua creat omnia. quemadmodum terræ agricultu ram, Quapropter, ita non poſſum dicere angelos malos magicis artibus euocatos, creatores fuiſſe ranarum atq; ſerpentium, ſicut non poſſum dicere homines malos creatores eſſe ſegetis, quam per eorum operam video exortam. Sicut nec Iacob creator colorum in pecoribus fuit, quia bibentibus in conceptu matribus variatas virgas quas intuerentur appoſuit. Sed nec ipſæ pecudes creatrices fuerunt varietatis prolis ſuæ, quia inhæſerat animæ illarum diſcolor phantaſia ex contuitu variarum virgarum per oculos impreſſa: quæ non potuit niſi corpus quod ſic affecto ſpiritu animabatur ex compaſsione commixtionis afficere, vnde teneris fœtuũ primordiis colore tenus aſpergeretur. Vt enim ſic ex ſemetipſis afficiantur, vel anima ex corpore vel corpus ex anima, congruentiæ rationis id faciunt, quæ incommutabiliter viuunt in ipſa ſumma Dei ſapientia: quã nulla ſpacia locorum capiunt: & cum ipſa ſit incommutabilis, nihil eorum quæ cõmutabiliter ſunt deſerit, quia nihil eorum niſi per ipſam creatum eſt. Vt enim de pecoribus non virgæ ſed pecora naſcerentur, fecit hoc incommutabilis & inuiſibilis ratio ſapientiæ Dei, per quem creata ſunt omnia. Vt autẽ de varietate virgarum, pecorum conceptorum color aliquid duceret, fecit hoc anima grauidæ pecudis per oculos affecta forinſecus, & interius ſecum pro ſuo modulo formandi regulam trahens, quã de intima potentia ſui creatoris accepit. Sed quanta ſit vis animæ ad afficiendam atq; mutandam materiam corporalem, cum tamen creatrix corporis dici non poſsit: quia omnis cauſa mutabilis ſenſibiliſq; ſubſtantiæ, omniſq; modus & numerus & pondus eius vnde efficitur vt ſit, & natura ita vel ita ſit, ab intelligibili & incommutabili vita, quæ ſuper omnia eſt, exiſtit, & peruenit vſque ad extrema atq; terrena: multus ſermo eſt, neq; nunc neceſſarius. Verum propterea factum Iacob de pecoribus commemorandum arbitratus ſum, vt intelligeretur ſi homo qui virgas illas ſic poſuit, dici non poteſt creator colorum in agnis & hædis: nec ipſæ matrũ animæ, quæ conceptam per oculos corporis phantaſiam varietatis, ſeminibus carne conceptis, quantum

Exod. 7. & 8.

Gene. 30.

De hoc vide infra. li. 11. ca. 2. & li. 12. de ciuitate dei. c. 25. & li. 18. ca. 5.

tum natura paſſa eſt, aſperſerunt: multo minus [illegible] narum ſerpentiúmq; creatores angelos malos, per [illegible] Pharaonis tunc illa fecerunt. Aliud eſt enim ex [illegible] ſummo cauſarum cardine condere atque ad mi[illegible] turam, quod qui facit, ſolus creator eſt Deus. Aliud [illegible] diſtributis ab illo viribus & facultatibus aliquam ope[illegible] forinſecus admouere, vt tunc vel tunc, ſi vel ſic [illegible] creatur. Iſta quippe originaliter ac primord[illegible] textura elementorum cuncta iam creata ſunt, [illegible] portunitatibus prodeunt. Nam ſicut matres graui[illegible] tibus, ſic ipſe mundus grauidus eſt cauſis naſcen[illegible] illo non creantur, niſi ab illa ſumma eſſentia, vbi [illegible] nec moritur aliquid, nec incipit eſſe, nec deſinit. Adh[illegible] tem forinſecus accidentes cauſas, quæ tametſi non [illegible] rales, tamen ſecundum naturam adhibentur, vt ea [illegible] to naturæ ſinu abdita continentur, erumpant & for[illegible] quodam modo explicando menſuras & numeros, & [illegible] ſua quæ in oculto acceperunt ab illo, qui omnia [illegible] & numero & pondere diſpoſuit, non ſolum mali a[illegible] etiam mali homines poſſunt, ſicut exemplo ag[illegible] pra docui. Sed ne de animalibus qu[illegible] diue[illegible] quòd habent ſpiritum vitæ cum ſenſu appete[illegible] dum naturam ſunt, vitandíq; contraria: etiam hoc e[illegible] quam multi homines nouerunt, ex quibus her[illegible] bus, aut quaruncunque rerum quibuſlibet ſuccis [illegible] bus, vel ita poſitis, vel ita obrutis, vel ita contritis, vel [illegible] mixtis, quæ animalia naſci ſoleant, quorum ſe [illegible] mens audeat dicere creatorem? Quid ergo [illegible] admodum poteſt noſſe quilibet nequiſsimus homo [illegible] vermes muſcæq; naſcantur: ita mali angeli pro [illegible] ſenſus in occultioribus elementorum ſeminibus no[illegible] ranæ ſerpentéſq; naſcantur, & hæc per certas & no[illegible] rationum opportunitates occultis motibus adhib[illegible] creari, non creant: ſed illa homines quæ ſolent ab ho[illegible] fieri, non mirantur. Quod ſi quiſquam celeritates incre[illegible] torum forte miratur, quòd illa animantia tam cito f[illegible] attendat, quemadmodum & iſta pro modulo facu[illegible] manæ ab hominibus procurentur. Vnde enim fi[illegible] vt e[illegible] corpora citius vermeſcant æſtate quàm hyeme c[illegible] dioribus quàm in frigidioribus locis? Sed hæc ab h[illegible]

Cauſa originalis omnis à deo.

Cap. ix.

2. ſen. di. 6. c. ſicut ergo mente.

Sapien. 11.

Exod. 8.

tanto diffcilius adhibentur, quanto deſunt ſenſuum ſubtilitates, & corporum mobilitates in membris terrenis & pigris. Vnde qualibuſcunq; angelis vicinas cauſas ab elementis contrahere, quanto facilius eſt, tanto mirabiliores in huiuſmodi operibus eorum exiſtunt celeritates: ſed non eſt creator, niſi qui principaliter iſta format. Nec quiſquam hoc poteſt niſi ille penes quem primitus ſunt omnium quæ ſunt menſuræ, numeri, & pondera:& ipſe eſt vnus creator Deus, ex cuius ineffabili potentatu fit etiam vt quod poſſent hi angeli ſi per mitterentur, ideo non poſsint, quia non permittuntur. Neque enim occurrit alia ratio cur non potuerint facere minutiſsimas muſcas qui ranas ſerpentéſque fecerunt, niſi quia maior aderat dominatio prohibēdi per ſpiritū ſanctum, quod etiam ipſi magi confeſsi ſunt dicentes, Digitus Dei eſt hic. Quid autem poſsint per naturam. nec poſsint per prohibitionem, & quid per ipſius naturæ ſuæ conditionem facere non ſinantur, homini explorare difficile eſt, imò vero impoſsibile, niſi per illud donum Dei, quod Apoſtolus commemorat, dicens, Alij diiudicatio ſpirituum. Nouimus enim hominem poſſe ambulare, & nequaquam hoc poſſe ſi non permittatur: volare autem non poſſe etiam ſi permittatur. Sic & illi angeli quædam poſſunt facere ſi permittantur ab angelis potētioribus ex imperio Dei: quædam vero non poſſunt, etiam ſi ab eis permittantur: quia ille non permittit, à quo illis eſt talis naturæ modus, qui etiam per angelos ſuos & illa plerunque non permittit, quæ conceſsit vt poſsint. Exceptis igitur illis, quæ vſitatiſſimo tranſcurſu temporum in rerum naturæ ordine corporaliter fiunt, ſicuti ſunt ortus occaſúſque ſyderum, generationes & mortes animalium, ſeminum & germinum innumerabiles diuerſitates, nebulæ & nubes, niues & pluuiæ, fulgura & tonitrua, fulmina & grandines, venti & ignes, frigus & æſtus, & omnia talia. Exceptis etiam illis quæ in eodem ordine rara ſunt, ſicut defectus luminum, & ſpecies inuſitatæ ſyderum, & monſtra, & terræmotus, & ſimilia. Exceptis ergo iſtis omnibus quorum quidem prima & ſumma cauſa non eſt niſi voluntas Dei, Vnde & in Pſalmo, cum quædam huius generis eſſent commemorata: Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis, ne quis ea vel fortuitu, vel cauſis tantummodo corporalibus, vel etiam ſpiritalibus, tamen præter voluntatem Dei ex iſtentibus agi crederet, continuo ſubiecit, quæ faciunt ver-

2. ſen. di. 7 c. ſicut ergo

Sapien. 11.
2. ſen. di. 7. cap. illud.
Exod. 8.
Exod. 7.
Exod. 8.
1. Cor. 12.
Pſal. 148.

Quot modis creatura aſſumitur ad ſignificandum.

CAP. X.

bum eius. Sed his, vt dicere cœperam, exceptis, alia ſunt illa, quæ quamuis ex eadem materia corporali, ad aliquid tamen diuinitus annunciandum noſtris ſenſibus admouentur, quæ propriè miracula & ſigna dicuntur, nec in omnibus quæ nobis à domino Deo annunciantur, ipſius Dei perſona ſuſcipitur. Cum autem ſuſcipitur, aliquando in angelo, demonſtratur, aliquando in ea ſpecie, quæ non eſt quod angelus, quamuis per angelum diſpoſita miniſtretur. Rurſus cum in ea ſpecie ſuſcipitur, quæ non eſt quod angelus, aliquando iam erat ipſum corpus, & ad hoc demonſtrandum in aliquam mutationem aſſumitur: aliquando ad hoc exoritur, & re peracta rurſus abſumitur: ſicut etiam cum homines annunciant, aliquando ex ſua perſona verba Dei loquuntur, ſicuti cum præmittitur, Dixit dominus: aut, hæc dicit dominus, aut tale aliquid: aliquando autē nihil tale præmittentes, ipſam Dei perſonam in ſe ſuſcipiunt, ſicuti eſt, Intellectum tibi dabo, & conſtituam te in via hac qua ingredieris. Sic non ſolum in dictis, verum etiam in factis, Dei perſona ſignificāda imponitur Prophetis, vt eam gerat in miniſterio † prophetiæ: ſicut eius perſonam gerebat qui veſtimentum ſuum diuiſit in duodecim partes, & ex eis decem ſeruo regi Salomonis dedit, regi futuro Iſraël. Aliquando etiam res quę non erat quod Propheta, & erat iam in terrenis rebus in huiuſmodi ſignificationem aſſumpta eſt: ſicut ſomnio viſo Iacob euigilans fecit de lapide quem dormiens habebat ad caput: Aliquādo ad hoc fit eadē ſpecies, vel aliquantulum manſura, ſicut potuit ſerpens ille æneus exaltatus in eremo, ſicut poſſunt & literæ: vel peracto miniſterio tranſitura, ſicut panis ad hoc factus in accipiendo ſacramento conſumitur. Sed quia hæc hominibus nota ſunt, quia per homines fiunt, honorem tanquam religioſa poſſunt habere, ſtuporem, tanquam mira non poſſunt. Itaque illa quæ per angelos fiunt quo difficiliora & ignotiora, eo mirabiliora ſunt nobis: illis autem tanquam ſuæ actiones notæ atque faciles. Loquitur ex perſona Dei angelus domini, dicēs, Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob: cum ſcriptura prædixiſſet, Viſus eſt ei angelus domini. Loquitur & homo ex perſona domini, dicens, Audi populus meus, & loquar Iſraël, & teſtificabo tibi: Deus Deus tuus ego ſum. Aſſumpta eſt virgo ad ſignificationem, & in ſerpentem angelica facultate mutata eſt. Quæ facultas cum deſit homini, aſſumptus eſt tamen & ab homine

Hiere. 31. — *Pſal. 31.* — † *myſterio.* — *3. Reg. 11.* — *Gene. 28.* — *Nume. 21.* — *Eucharistia.* — *Exod. 3.* — *Pſal. 80.* — *Exod. 7.*

lapis

lapis ad talem aliquam ſignificationem. Inter factum angeli *Gene.28.*
& factum hominis plurimum diſtat: illud & mirandum & intelligendum eſt, hoc autem tantummodo intelligendũ. Quod ex vtroque intelligitur, fortaſsis vnum eſt: at illa ex quibus intelligitur, diuerſa ſunt, tanquam ſi nomen domini & auro & atramento ſcribatur. Illud eſt precioſius, illud vtilius: quod tamen in vtroque, ſignificatur idipſum eſt. Et quamuis idem *Exod.4.*
ſignificauerit, ex virga Moyſi ſerpẽs, quod lapis Iacob, melius *Gene.28.*
tamen aliquid lapis Iacob quàm ſerpẽtes magorũ. Nam ſicut *Exod.7.*
vnctio lapidis Chriſtum in carne, in qua vnctus eſt oleo exultationis præ participibus ſuis: ita virga Moyſi cõuerſa in ſerpentem, ipſum Chriſtum factum obedientem vſque ad mortem crucis. Vnde ait, Sicut exaltauit Moyſes ſerpentem in deſerto, ſic oportet exaltari filium hominis, vt omnis qui credit in ipſo, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Sicut intuentes illum ſerpentem exaltatũ in eremo, ſerpentum morſibus non peribant. Vetus enim homo noſter cõfixus eſt cruci cum illo, vt euacuaretur corpus peccati. Per ſerpentem enim intelligitur mors, quæ facta eſt à ſerpente in paradiſo, modo locutionis per efficientem id quod efficitur demonſtrante. Ergo virga in ſerpẽtem, Chriſtus in mortem: & ſerpens rurſus in virgam, Chriſtus in reſurrectionẽ totus cum corpore ſuo quod eſt Eccleſia, quod in fine temporis erit, quem ſerpentis cauda ſignificat quam Moyſes tenuit vt rediret in virgam. Serpẽtes autem magorum tanquam mortui ſeculi, niſi credentes in Chriſtum tanquam deuorati in corpus eius intrauerint, reſurgere in illo non potuerunt. Lapis ergo Iacob, vt dixi, melius aliquid ſignificauit quàm ſerpentes magorum: at enim factum magorum multo mirabilius. Verum hæc non ita præiudicant rebus intelligendis, tanquam ſi hominis nomen ſcribatur auro, & Dei atramento. Illas etiam nubes & ignes quo modo fecerint vel aſſumpſerint angeli ad ſignificandum quod annunciabant etiam ſi dominus vel ſpiritus ſanctus illis corporalibus formis oſtendebatur, quis nouit hominum? ſicut infantes non nouerunt quod in altari ponitur, & peracta pietatis celebratione conſumitur, vnde vel quo modo conficiatur, vnde in vſum religionis aſſumatur. Et ſi nunquam diſcant experimento vel ſuo vel aliorum, & nunquam illam ſpeciem rerum videant, niſi inter celebrationes ſacramentorum cum offertur & datur, dicatúrque illis

Pſal.44. *Philip.2.* *Ioan.3.* *Nume.21.* *Roma.6.* *Gene.3.* *Synecdoche* *Infra c.11.* *Exod.4.* *Gene.28.* *Euchariſtia.*

Matt.26. authoritate grauiſsima,cuius corpus & ſanguis ſit, nihil aliud credet, niſi omnino in illa ſpecie dominum oculis apparuiſſe

Ioan.19. mortalium,& de latere tali percuſſo,liquorem illum omnino fluxiſſe. Mihi autem omnino vtile eſt,vt meminerim virium mearum fratréſque meos admoneam , vt & ipſi meminerint ſuarum, ne vltra quàm tutum eſt humana progrediatur infirmitas. Quemadmodum enim hæc faciant angeli , vel potius Deus quemadmodum hæc faciat per angelos ſuos,& quæ fieri velit etiam per angelosmalos,ſiue ſinẽdo,ſiue cogendo, ex occulta ſede altiſsimi imperij ſui,nec oculorum acie pene-

†prouectu, trare,nec fiducia rationis enucleare , nec prouentu † mentis cõprehendere valeo,vt tam certus hinc loquar ad omnia quæ requiri de his rebus poſſunt,quàm ſi eſſem angelus, aut Pro-

Sapien.9. pheta aut Apoſtolus.Cogitationes enim mortalium timidæ & incertæ prouidentiæ noſtræ.Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animam , & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Et difficile æſtimamus quæ in terra ſunt, & quæ in proſpectu ſunt,inuenimus cum labore:quæ in cœlis ſunt autem,quis inueſtigabit?Sed quia ſequitur & dici Senſum autem tuum quis ſciet, niſi tu dederis ſapientiam , & miſeris ſpiritum ſanctum tuum de altiſsimis : quæ in cœlis ſunt quidem,non inueſtigamus quo rerum genere & corpora angelica ſecundum propriam dignitatem,& eorum quędam corporalis actio continetur:ſecundum ſpiritum tamen Dei miſſum nobis de altiſsimis, & impartitam eius gratiam mentibus no-

2.ſen.di.8. ca.caterum ſtris audeo fiducialiter dicere.nec Deum patrem,nec verbum eius, nec ſpiritum eius, quod Deus vnus eſt, per id quod eſt, atque idipſum eſt,vllo modo eſſe mutabilem,ac per hoc multo minus eſſe viſibilem:quoniam ſunt quædam quamuis mutabilia,non tamen viſibilia', ſicut noſtræ cogitationes,& memoriæ,& voluntates,& omnis incorporea creatura'. Viſibile

Eſſentia dei nunquam per ſe apparuit. autem quicquã non eſt,quod non ſit mutabile. Quapropter ſubſtantia, vel ſi melius dicitur eſſentia Dei , vbi pro modulo noſtro ex quantulacũq; particula intelligimus patrẽ & filiũ & ſpiritũ ſanctum,quandoquidẽ nullo modo mutabilis eſt,nullo

Cap.x 1. modo poteſt ipſa per ſemetipſam eſſe viſibilis . Proinde illa

2.ſen.di.8. ca. Ceterũ. omnia quæ patribus viſa ſunt,cum Deus illis ſecundum ſuam diſpenſationẽ temporibus congruam præſentaretur,per creaturam facta eſſe manifeſtum eſt. Et ſi nos latet quo modo ea miniſtris angelis fecerit,per angelos tamen eſſe facta , non ex

noſt

noſtro ſenſu dicimus, ne cuiquā videamur plus ſapere, quàm oportet ſapere, ſed ſapiamus ad temperantiam,ſicut Deus nobis partitus eſt menſuram fidei,ſed credimus, propter quod & loquimur. Extat enim authoritas diuinarū ſcripturarum, vnde mens noſtra deuiare non debet, nec relicto ſolidamēto diuini eloquij, per ſuſpitionum ſuarum abrupta præcipitari,vbi nec ſenſus corporis regit, nec perſpicua ratio veritatis elucet. Apertiſsime quippe ſcriptum eſt in epiſtola ad Hebræos, cum diſpenſatio noui teſtamenti à diſpenſatione veteris teſtamenti ſecundum congruentiam ſeculorum ac temporum diſtingueretur,non tātum illa viſibilia, ſed ipſum etiam ſermonem per angelos factum. Sic enim dicit: Ad quem autem angelorum dixit aliquando, Sede ad dexterā meam,quouſque ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum?Nónne omnes ſunt miniſtri ſpiritus ad miniſtrationem miſsi, propter eos qui futuri ſunt hæreditatem poſsidere ſalutis? Hinc oſtendit illa omnia non ſolum per angelos facta, ſed etiā propter nos facta: id eſt propter populum Dei,cui promittitur hæreditas vitæ æternæ. Sicut ad Corinthios etiam ſcriptum eſt, Omnia hæc in figura contingebāt illis, ſcripta ſunt autem ad correptionē noſtram, in quos finis ſeculorum obuenit. Deinde quia tunc per angelos,nunc autem per filium ſermo factus eſt,conſequēter apertéque demonſtrans. Propterea,inquit,abundantius oportet attēdere nos ea quæ audiuimus, ne forte defluamus:ſi enim qui per angelos dictus eſt,ſermo factus eſt firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia iuſtam accepit mercedis retributionem,quo modo nos effugiemus tantam negligentes ſalutem? Et quaſi quæreres quam ſalutem, vt oſtenderet ſe de nouo teſtamento iam dicere,id eſt ſermone qui non per angelos, ſed per dominum factus eſt. Quæ cum initium accepiſſet, inquit, vt enarraretur per dominum, ab iis qui audierunt in nos confirmata eſt,conteſtante Deo ſignis & portentis,& variis virtutibus,& ſpiritus ſancti diuiſionibus ſecundū ſuam voluntatem. Sed ait aliquis,cur ergo ſcriptum eſt, Dixit dominus ad Moyſen: & non potius, Dixit angelus ad Moyſen? Quia cum verba iudicis præco pronuntiat,non ſcribitur in geſtis, Ille præcō dixit, ſed ille iudex: ſic etiam loquente Propheta ſancto, etſi dicamus, Propheta dixit, nihil aliud quàm dominum dixiſſe intelligi volumus. Et ſi dicamus, dominus dixit, Prophetam non ſubtrahimus ſed quis per eum dixerit admonemus. Et il-

Roma. 12.
2. *Corin.* 4.
Hebr. 1.
Pſal. 109.
1. *Cor.* 10.
Heb. 2.

la quidem ſcriptura ſæpe aperit angelum eſſe dominum, quo loquente identidem dicitur, dominus dixit, ſicut iam demonſtrauimus. Sed propter eos, qui cum ſcriptura illic angelũ nominat, ipſum per ſeipſum filium Dei volunt intelligi, qui a propter annuntiationem paternæ ac ſuę voluntatis à Propheta dictus eſt angelus: propterea volui ex hac epiſtola manife-

Mala.3. ſtius teſtimonium dare, vbi non dictum eſt, per angelum, ſed per angelos. Nam & Stephanus in actibus Apoſtolorũ eo more narrat hæc, quo etiam in libris veteribus conſcripta legi. Viri fratres & patres audite, inquit, Deus glorię apparuit Abra-

Acto.7. hæ patri noſtro, cum eſſet in Meſopotamia. Ne quis autẽ ar-

Gene.12. bitraretur tunc Deum gloriæ per id quod in ſeipſo eſt, cuiſquam oculis apparuiſſe mortalium, in conſequentibus dicit, quòd Moyſi angelus apparuerit. Fugit, inquit, Moyſes in ver-

Acto.7. bo iſto, & factus eſt inquilinus in terra Madian, vbi genuit

Exod.2. filios duos. Et completis illic annis xl. apparuit illi in deſerto montis Sina angelus domini in flamma ignis in rubo, Moyſes autem videns mirabatur viſum. Qui cum accederet conſiderare, facta eſt vox domini dicens: Ego ſum Deus patrum

Exod.3. tuorum, Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob. Tremefactus autem Moyſes, non audebat conſiderare. Dixitque illi dominus, Solue calciamentum pedum tuorum, &c. Hic certe & angelum & dominum dicit, eundẽmq; Deum Abraham, & Deum Iſaac, & Deum Iacob, ſicut in Geneſi ſcriptum eſt. An forte quiſquam dicturus eſt, quòd Moyſi per angelum apparuit dominus, Abrahæ vero per ſeipſum? At hoc à Stephano

Acto.7. non quæramus, ipſum librũ vnde Stephanus iſta narrauit, interrogemus. Nunquid enim quia ſcriptum eſt. Et dixit domi-

Gene.12. nus Deus ad Abrahã. Et paulo poſt, Et viſus eſt dominus Deus

Gene.17. Abrahæ, propterea iſta non per angelos facta ſunt, cum alio

Gene.18. loco ſimiliter dicat, Viſus eſt autem ei Deus ad ilicem Mambræ, ſedenti ad oſtium tabernaculi ſui meridie. Et tamen conſequenter adiungit, Reſpiciens autem oculis ſuis vidit, & ecce tres viri ſtabant propter eum, de quibus iam diximus. Quo modo enim poterunt iſti, qui vel à verbis ad intellectum nolunt aſſurgere, vel facile ſe ab intellectu in verba præcipitant, quo modo poterunt explicare viſum eſſe Deum in viris tribus, niſi eos, ſicut etiam conſequentia docent, angelos fuiſſe fateantur? An quia non dictum eſt, Angelus ei locutus eſt vel apparuit, propterea dicere audebunt,

Moyſi

Moyſi quidem illam viſionem ac vocem per angelũ factam, quia ita ſcriptum eſt, Abrahæ autem quia commemoratio angeli non eſt facta, per ſubſtantiam ſuam Deum apparuiſſe atque ſonuiſſe. Quid quod nec apud Abraham de Angelo tacitum eſt? Nam ita legitur, cum immolandus filius eius præciperetur, Et factũ eſt poſt hæc verba, tentauit Deus Abraham, & dixit ad eum, Abraham Abraham. Et ille dixit, Ecce ego. Et dixit ei, Accipe filium tuum dilectum, quem diligis Iſaac, & vade in terram excelſam, & offer eum ibi holocauſtum ſuper vnum montium quem tibi dixero. Certe hic Deus, non angelus commemoratus eſt. Paulo poſt vero ita ſe habet ſcriptura, Extendens autem Abraham manum ſuam, ſumpſit gladium, volens occidere filium ſuum. Et vocauit eum angelus domini de cœlo, & dixit ei, Abraham Abraham. Et dixit, Ecce ego. Et dixit, Ne iniicias manum tuam ſuper puerum, neque facias ei quicquam. Quid ad hoc reſpondetur? an dicturi ſunt Deum iuſsiſſe vt occideretur Iſaac, & angelũ prohibuiſſe? Porrò ipſum patrem aduerſum Dei præceptum, qui iuſſerat vt occideret, obtemperaſſe angelo vt parceret? Ridendus & abiiciẽdus hic ſenſus eſt. Sed neque huic tam craſſo & abiecto vllum locum ſcriptura eſſe permittit, continuo ſubiungens, Nũc enim cognoui quia times Deum tu, & nõ pepercisti filio tuo dilecto propter me. Quid eſt propter me, niſi propter eum qui occidi iuſſerat? Idem igitur Deus Abrahæ qui angelus, an potius per angelum Deus? Accipe ſequentia. Certe iam hic angelus manifeſtiſsime expreſſus eſt, attende tamen quid contexatur: Reſpiciẽs Abraham oculis ſuis vidit, & ecce aries vnus tenebatur in arbore ſabech cornibus, & abiit Abrahã, & accepit arietem, & obtulit eum holocauſtũ pro Iſaac filio ſuo. Et cognominauit Abraham nomen loci illius: Dominus vidit, vt dicant hodie, quòd in monte dominus viſus eſt: ſicut paulo ante quod dixit Deus per angelum, Nũc enim cognoui quia times Deũ: non quia tunc Deus cognouiſſe intelligendus eſt, ſed egiſſe, vt per Deum ipſe Abraham cognoſceret quantas haberet vires cordis ad obediendum Deo vſque ad immolationem vnici filij: illo modo locutionis quo ſignificatur per efficientem id quod efficitur, ſicut dicitur frigus pigrum, quod pigros facit: vt ideo cognouiſſe diceretur, quia ipſum Abraham niſi tali experimento probaretur. Ita & hic cognominauit cognoſcere fecerat, quem poterat latere fidei ſuæ firmitas,

Gene. 22.

Simile habetur ſup. cap. 10.

Abraham nomen loci illius, Dominus vidit:id eſt quod videri ſe fecit. Nam continuo ſecutus ait: Vt dicant hodie, In monte dominus viſus eſt. Ecce idem angelus, dominus dicitur: quare niſi quia per angelum dominus? Iam vero in eo quod ſequitur, prophetice omnino loquitur angelus, & prorſus aperit quod per angelum Deus loquatur. Et vocauit, inquit, angelus domini Abraham iterum de cœlo, dicens: Per me iuraui dicit dominus, pro eo quòd feciſti hoc verbum, & non pepercisti filio tuo dilecto propter me &c. Hæc certe verba vt dicat ille per quē loquitur dominus, Hæc dicit dominus, etiam Prophetæ ſolent habere. An filius Dei de patre ait, Dicit dominus, & ipſe eſt ille angelus patris? Quid ergo de illis tribus viris, nonne reſpiciūt quo modo vrgeātur, qui viſi ſunt Abrahæ, cum prædictū eſſet, viſus eſt ei dominus: An quia viri dicti ſunt, non erant angeli? Danielem legant dicentem: Ecce vir Gabriel. Sed quid vltra differimus ora eorum euidentiſſimo atque grauiſsimo alio documēto oppilare, vbi non angelus ſingulariter, nec viri pluraliter, ſed omnino angeli dicuntur: per quos ſermo non quilibet factus, ſed lex ipſa data maniſeſtiſſime oſtēditur, quam certe nullus fidelium dubitat Deum dediſſe Moyſi ad ſubiugandum populum Iſraël, ſed tamen per angelos datam. Ita Stephanus loquitur: Dura ceruice, inquit, & non circuncisi corde & auribus, vos ſemper ſpiritui ſancto reſtitiſtis, ſicut & patres veſtri. Quem Prophetarum non perſecuti ſunt patres veſtri? Et occiderunt eos, qui prænunciabant de aduentu iuſti, cuius nūc vos proditores & interfectores fuiſtis, qui accepiſtis legem in edictis angelorum, nec cuſtodiſtis. Quid hoc euidentius, quid tanta authoritate robuſtius: In edictis quidem angelorū lex illi populo data eſt, ſed domini Ieſu Chriſti per eam diſponebatur & prænunciabatur aduentus. Et ipſe tanquam verbum Dei miro & ineffabili modo erat in angelis, in quorum edictis lex ipſa dabatur. Vnde dicit in Euangelio: Si crederetis Moyſi, crederetis & mihi, de me enim ille ſcripſit. Per angelos ergo tūc dominus loquebatur, per angelos filius Dei, mediator Dei & hominum futurus ex ſemine Abrahæ ſuum diſponebat aduentum, vt inueniret à quibus reciperetur confitentes reos, quos lex non impleta fecerat tranſgreſſores. Vnde & Apoſtolus ad Galatas dicit: Quid ergo lex? Trāſgreſſionis gratia poſita eſt, donec veniret ſemen cui promiſſum eſt, diſpoſita per angelos in manu mediatoris: hoc

Gene.22. *Gene.18.* *Danie.8. & 9.* *Acto.7.* *Ioan.5.* *1.Timo.2.* *Galat.3.*

hoc eſt diſpoſita per angelos in manu ſua. Non enim natus eſt per conditionem, ſed per poteſtatem. Quod autem non aliquem ex angelis dicit mediatorem, ſed ipſum dominũ Ieſum Chriſtum, inquantum homo fieri dignatus eſt, habes alio loco. Vnus, inquit Deus,& vnus mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus. Hinc illud Paſcha in interfectione agni: hinc illa omnia quæ de Chriſto venturo in carne atque paſſuro, ſed & reſurrecturo in lege figurantur, quæ data eſt in edictis angelorum, donec veniret ſemen, diſpoſita per angelos in manu mediatoris, In quibus angelis erat vtique & pater & filius & ſpiritus ſanctus:& aliquando pater, aliquando filius, aliquando ſpiritus ſanctus, aliquando ſine vlla diſtinctione perſonæ Deus per illos figurabatur, etſi viſibilibus & ſenſibilibus formis apparens, per creaturam tamẽ ſuam, non per ſubſtantiam ſuam, cui videndæ corda mundantur per hęc omnia quæ oculis videntur,& auribus audiuntur. Sed iam ſatis, quantum exiſtimo, pro captu noſtro diſputatum & demonſtratum eſt, quod in hoc libro ſuſceperamus oſtẽdere: conſtitítque & probabilitate rationis quãtum homo vel potius quantum ego potui, & firmitate authoritatis quantum de ſcripturis ſanctis diuina eloquia patuerũt, quòd antiquis patribus noſtris ante incarnationem Saluatoris, cum Deus apparere dicebatur, voces illæ ac ſpecies corporales per angelos factæ ſunt: ſiue ipſis loquentibus vel agentibus aliquid ex perſona Dei, ſicut etiam Prophetas ſolere oſtendimus: ſiue aſſumentibus ex creatura quod ipſi non eſſent, vbi Deus figurate demõſtraretur hominibus. Quod genus ſignificationum nec Prophetas omiſiſſe multis exemplis docet ſcriptura. Supereſt igitur iam vt videamus cum & nato per virginẽ domino, & corporali ſpecie ſicut columba deſcendente ſpiritu ſancto, viſiſque igneis linguis, ſonitu facto de cœlo die Pentecoſtes poſt aſcenſionem domini, non ipſum Dei verbum per ſubſtantiam ſuam, qua patri æquale atque coæternum eſt, nec ſpiritus patris & filij per ſuam ſubſtantiam, qua & ipſe vtriſque æqualis atque coæternus eſt, ſed vtique per creaturam, quæ illis modis formari & exiſtere potuit corporeis atque mortalibus ſenſibus apparuerit, quid inter illas demonſtrationes & has proprietates filij Dei & ſpiritus ſancti, quamuis per creaturam viſibilem factas interſit, quod alio volumine commodius ordiemur.

1. Timo.2. *Exod.12.* *Acto.7.* *Galat.3.* *Matth.3.* *Acto.1.*

DIVI AVRELII AVGVSTINI, DE TRINITATE LIBER QVARTVS.

Scire deum fœlicitas eſt

SCIENTIAM terreſtrium cœleſ[illegible]que rerũ magni æſtimare ſolet ge[illegible]manũ, in quo profectò meliores [illegible] huic ſcientiæ præponũt noſſe ſemetip[illegible] laudabiliórque eſt animus, cui nota e[illegible] infirmitas ſua, quàm qui ea non r[illegible] vias ſyderum ſcrutatur etiam cog[illegible] aut qui iam cognitas tenet, ignorans ipſe qua via ingre[illegible] ad ſalutem ac firmitatem ſuam. Qui vero iam euig[illegible] Deum, ſpiritus ſancti calore excitatus, atque in eius a[illegible]re c[illegible]ram ſe viluit, ad eúmque intrare volens nec valens, e[illegible] lucente attendit in ſe, inuenítque ſe, ſuámque ægri[illegible] illius munditiæ contemperari non poſſe cognouit, flere [illegible] habet, eúmque deprecari, vt etiam atque etiam m[illegible]ere[illegible] donec exuat totam miſeriam, & precari cum fiducia, i[illegible]

1.Cor.8. cepto gratuito pignore ſalutis, per eius vnicum Salua[illegible] hominis & illuminatorem: hunc ita agẽtem & dolentem [illegible]tia non inflat, quia charitas ædificat: præpoſuit enim [illegible] ſciẽtiæ, præpoſuit ſcire infirmitatem ſuam magis quàm [illegible] mundi mœnia, fundamenta terrarum, & faſtigia cœlorum [illegible]

Eccle.1. hanc apponendo ſciẽtiam, appoſuit dolorem. Dolorem pere-grinationis ſuæ ex deſiderio patriæ ſuæ, & cõditoris eius be[illegible] Dei ſui. In hoc genere hominũ, in familia Chriſti tui do[illegible]e

Matth.5. Deus meus, ſi inter pauperes tuos gemo, da mihi de p[illegible] reſpondere hominibus, qui non eſuriunt & ſitiunt iuſtitiã [illegible] ſatiati ſunt & abundant. Satiauit autem illos phantaſma eo[illegible] non veritas tua, quam repellendo reſiliunt, & in ſuam va[illegible]tem cadunt. Ego certe ſentio quàm multa figmẽta pariat c[illegible]r humanum. Et quid eſt cor meum, niſi cor humanum? Sed hoc oro Deũ cordis mei, vt nihil ex eis figmentis pro ſolido vero

eru

eructem in has literas, ſed inde veniat in eas quicquid per me venire potuerit, vnde mihi, quãuis proiecto à facie oculorum ſuorum, & de longinquo redire conanti, per viam quam ſtrauit humanitati diuinitas vnigeniti ſui, aura veritatis eius aſpergitur. Quam intantum licet mutabilis haurio, inquãtum in ea nihil mutabile video, nec locis & tẽporibus ſicut corpora, nec ſolis temporibus & quaſi locis, ſicut ſpirituum noſtrorũ cogitationes: nec ſolis temporibus, & nulla vel imagine locorum, ſicut quædam noſtrarum mentium ratiocinationes. Omnino enim Dei eſſentia, qua eſt, nihil mutabile habet, nec in æternitate, nec in veritate, nec in voluntate: quia æterna ibi eſt veritas, & æterna charitas: & vera ibi eſt charitas, vera æternitas: & chara ibi eſt æternitas, & chara veritas. Sed quoniam exulauimus ab incommutabili gaudio, nec tamen inde præciſi atque abrupti ſumus, vt non etiam in iſtis mutabilibus & temporalibus æternitatem, veritatem, beatitudinẽ quæreremus: nec mori enim, nec falli, nec perturbari volumus: miſſa ſunt nobis diuinitus viſa congrua peregrinationi noſtræ, quibus admoneremur, non hic eſſe quod quærimus, ſed illuc ad ipſa † eſſe redeundum, vnde niſi penderemus, hic ea non quæreremus. Ac primum nobis perſuadendum fuit, quantũ nos diligeret Deus, ne deſperatione non auderemus erigi in eum. Quales autẽ dilexerit, oſtendi oportebat, ne tanquã de meritis noſtris ſuperbiẽtes, magis ab eo reſiliremus, & in noſtra fortitudine magis deficeremus: ac per hoc egit nobiſcũ, vt per eius fortitudinem potius proficeremus, atq; ita in infirmitate humilitatis, perficeretur virtus charitatis. Hoc ſignificat in Pſalmo, vbi ait: Pluuiã voluntariã ſegregãs Deus hæreditati tuæ, & infirmata eſt, tu vero perfeciſti eam. Pluuiã quippe voluntariã non niſi gratiam vult intelligi, non meritis redditã, ſed gratis datã, vnde & gratia nominatur. Dedit enim eam, nõ quia digni eramus, ſed quia voluit. Hoc cognoſcentes, non fidẽtes in nobis erimus, & hoc eſt infirmari. Ipſe vero perficit nos, qui etiam Paulo Apoſtolo dixit: Sufficit tibi gratia mea: nã virtus in infirmitate perficitur. Perſuadendũ ergo erat homini quantum nos dilexerit Deus, & quales dilexerit. Quantũ, ne deſperaremus: quales, ne ſuperbiremus. Hũc locũ Apoſtolus perneceſſariũ ſic explicat, Commẽdat autẽ, inquit, ſuã charitatẽ Deus in nobis, quoniam cũ adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt: multo magis iuſtificati nũc in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira

Pſal. 30. *Luca 15.* *Per agnitionem infirmitatis noſtræ perficimur.* CAP. I. *† al. ab iſta* *Pſal. 67.* *1 Cor. 16.* *2. Cor. 12.* *Roma. 5.*

ira per ipſum. Si enim cum inimici eſſemus, reconciliati ſu-
mus Deo per mortem filij eius: multo magis recōciliati ſalui
Roma. 8. erimus in vita ipſius. Item alio loco, Quid ergo, inquit, dice-
mus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos, qui proprio
filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum: quo-
modo non & cum illo nobis omnia donauit? Quod autem fa-
ctum nobis annuntiatur, hoc futurum oſtendebatur & anti-
quis iuſtis, vt per eandem fidem etiam ipſi humilitati [illegible]
rentur, & infirmati perficerentur. Quia igitur vnum verbum
Ioan. 1. Dei eſt, per quod facta ſunt omnia, quod eſt incommutabilis
veritas, vbi principaliter atque incommutabiliter ſunt omnia
ſimul, non ſolum quæ nunc ſunt in hac vniuerſa creatura, ve-
rumetiam quę fuerunt, & quæ futura ſunt. Vbi autem nec fue-
runt, nec futura ſunt, ſed tātummodo ſunt, & omnia vita ſunt,
& omnia vnum ſunt, & magis vnum eſt, & vna vita eſt. Sic
enim omnia per ipſum facta ſunt, vt quicquid factum eſt in
his, in illo vita ſit, & facta non ſit: quia in principio nō factum
eſt verbum, ſed erat verbum apud Deum, & Deus erat ver-
bum, & omnia per ipſum facta ſunt: nec per ipſum omnia fa-
cta eſſent: niſi ipſum eſſet ante omnia, factúmq; non eſſet. In
iis autem quæ per ipſum facta ſunt, etiam corpus quod vita
non eſt, per ipſum non fieret, niſi in illo antequam fieret vita
eſſet. Quod enim factum eſt, iam in illo vita erat, & non qua-
liſcunq; vita: nam & anima vita eſt corporis, ſed & hæc facta
eſt, quia mutabilis eſt: & per quid facta eſt, niſi per Dei ver-
bum incommutabile? Omnia enim per ipſum facta ſunt, &
ſine ipſo factum eſt nihil: quod ergo factum eſt, iam in illo vi-
ta erat, & non qualiſcunque vita, ſed vita erat lux hominum.
lux vtiq; rationalium mentiū, per quas homines à pecoribus
differunt, & ideo ſunt homines. Non ergo lux corporea, quæ
lux eſt carnium, ſiue de cœlo fulgeat, ſiue terrenis ignibus ac-
cendatur: nec humanarum tantum carnium, ſed etiam belua-
rum, & vſq; ad minutiſsimos quoſq; vermiculos, Omnia enim
hæc vident iſtam lucē: at illa vita lux hominum erat, nec lon-
Act. 17. ge poſita ab vnoquoq; noſtrum. In illa enim viuimus & mo-
Ioan. 1. uemur & ſumus. Sed lux in tenebris lucet, & tenebræ eam nō
Quo modo comprehenderunt. Tenebræ autem ſunt ſtultæ mētes ho-
reddimur minum, praua cupiditate atq; infidelitate cæcatæ. Has vt cura-
habiles per ret atq; ſanaret verbum, per quod facta ſunt omnia, caro fa-
cipiēda ve- ctum eſt, & habitauit in nobis. Illuminatio quippe noſtra par-
ticipa

ticipatio verbi Dei eſt,illius ſcilicet vitæ quæ lux eſt hominũ. *ritati.*
Huic autem participationi prorſus inhabiles & minus idonei CAP. II.
eramus,propter immunditiã peccatorũ. Mundandi ergo eramus. *Ioan.1.* Porrò iniquorum & ſuperborum vna mundatio eſt ſanguis iuſti, & humilitas Dei:vt ad contemplãdum Deum quod natura nõ ſumus,per eum mundaremur,factum quod natura ſumus,& quod peccato non ſumus. Deus enim natura non ſumus, homines natura ſumus, iuſti peccato non ſumus. Deus itaq; factus homo iuſtus, interceſsit Deo pro homine peccatore. Non enim congruit peccator iuſto,ſed congruit homini homo. Adiungens ergo nobis ſimilitudinẽ humanitatis ſuæ, abſtulit ſimilitudinem iniquitatis noſtræ. Et factus particeps mortalitatis noſtræ, fecit nos participes diuinitatis ſuæ. Merito quippe mors peccatoris veniens ex damnationis neceſsitate, ſoluta eſt per mortem iuſti venientem ex miſericordiæ voluntate,dum ſimplum eius cõgruit duplo noſtro. Hęc enim congruẽtia.ſiueconuenientia, vel cõcinentia, vel conſonãtia, vel ſi quid cõmodius dicitur, quod eſt vnum ad duo, in omni cõpaginatione,vel ſi melius dicitur coaptatione creaturæ, valet plurimum. Hanc enim coaptationẽ,ſicut mihi nunc occurrit dicere volui,quã Græci ἁρμονίαν vocant. Neq; nunc locus eſt vt oſtendam quantum valeat conſonãtia ſimpli ad duplũ, quæ maxima in nobis reperitur,vt ſit nobis inſita naturaliter: à quo vtiq; niſi ab eo qui nos creauit, vt nec imperiti poſsint eam non ſentire,ſiue ipſi cantãtes, ſiue alios audiẽtes, per hãc quippe voces acutiores grauioreſq; cõcordant,ita vt quiſquis ab ea diſſonuerit,non ſcientiam,cuius expertes ſunt plurimi, ſed ipſum ſenſum auditus noſtri vehemẽter offendat. Sed hoc vt demonſtretur,longo ſermone opus eſt:ipſis autem auribus exhibere poteſt ab eo qui nouit in regulari monochordo.

Verum quod inſtat impræſentia quantum donat Deus, *Dupli ad* ediſſerendum eſt, quemadmodum ſimplum domini & ſalua- *ſimplum cõ* toris noſtri Ieſu Chriſti, duplo noſtro congruat & quodam *centus alle* modo cõcinat ad ſalutem. Nos certe,quod nemo Chriſtianus *gorice.* ambigit, & anima & corpore mortui ſumus, anima propter CAP. III. peccatũ,corpore propter pœnã peccati,ac per hoc & corpore propter peccatum, Vtriq; autem rei noſtræ,id eſt,& animæ & corpori,medicina & reſurrectione opus erat,vt in melius renouaretur,quod erat in deterius commutatum. Mors autem animæ impietas eſt, & mors corporis corruptibilitas, per quam

quam ſit & animæ à corpore abſceſſus. Sicut enim an[illegible]
deſerente, ſic corpus anima deſerente, moritur: vnde [illegible]
ſipiens, hoc exanime. Reſuſcitatur enim anima per p[illegible]
Roma.4. tiam, & in corpore adhuc mortali renouatio vitæ inc[illegible]
à fide, qua creditur in eum qui iuſtificat impium, bo[illegible]
ribus augetur & roboratur de die in diẽ, cum magis [illegible]
2.Cor.4. renouatur interior homo. Corpus vero tanquam hom[illegible]
rior, quanto eſt hæc vita diuturnior, tanto magis ma[illegible]
rumpitur, vel ætate, vel morbo, vel variis afflictionibu[illegible]
veniat ad vltimam afflictionem quæ ab hominibus m[illegible]
catur. Eius autẽ reſurrectio differtur in finem: cum & i[illegible]
1.Ioan.3. ſtificatio noſtra perficietur ineffabiliter. Tunc enim ſ[illegible]
Sapien.9. ei erimus, quoniã videbimus eum ſicuti eſt. Nunc vero [illegible]
Iob.7. corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & vita h[illegible]
Pſal.142. ſuper terram tota tentatio eſt, non iuſtificabitur in conſ[illegible]
tuo omnis viuens. in comparatione iuſtitiæ qua æq[illegible]
angelis, & gloriæ quæ reuelabitur in nobis. De mo[illegible]
animæ à morte corporis diſtinguenda, quid plura d[illegible]
ta cõmemorem, cũ dominus in vna ſententia Euang[illegible]á-
Matth.8. que mortem cuiuis facile diſcernendam poſuerit, vbi [illegible]
mortuos ſepelire mortuos ſuos. Sepeliendum quippe co[illegible]s
mortuum erat, ſepultores autem eius per infid[illegible]
tatem in anima mortuos intelligi voluit, quales exci[illegible]
Ephe.5. dicitur: Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & il[illegible]
te Chriſtus. Deteſtatur autem quandam mortem Ap[illegible]
1.Timo.5. cens de vidua: Quæ autem in delitiis agit, viuens m[illegible]
Anima igitur iam pia quæ fuit impia, propter iuſtit[illegible]
dicitur ex morte reuixiſſe atque viuere. Corpus autẽ n[illegible]
tum moriturum propter animæ abſceſſum qui futuru[illegible]
propter infirmitatẽ tantum carnis & ſanguinis, quoda[illegible]
Roma.8. in ſcripturis etiam mortuum dicitur, loquente Apoſtolo, [illegible]
pus quidem, inquit, mortuum eſt propter peccat[illegible]
autem vita eſt propter iuſtitiam: hæc vita ex fide facta e[illegible]
Abac.2. niam iuſtus ex fide viuit. Sed quid ſequitur? Si autem ſ[illegible]
Roma.8. eius, qui ſuſcitauit Ieſum à mortuis, habitat in vobis, q[illegible]
ſcitauit Chriſtum Ieſum à mortuis, viuificabit & mort[illegible]
pora veſtra per inhabitantem ſpiritum eius in vobis. Huic e-
go duplæ morti noſtræ ſaluator impendit ſimplam ſuam: &
ad faciendam vtranque reſuſcitationem noſtram, in ſacra-
mento & exemplo præpoſuit & propoſuit vnam ſuam, N[illegible]
eum

enim fuit peccator aut impius, vt ei tanquam ſpiritu mortuo in interiore homine renouari opus eſſet, & tanquam reſipiſcendo ad vitam iuſtitiæ reuocari: ſed indutus carne mortali, ea ſola moriens, ſola reſurgens, ea ſola nobis ad vtrunq; concinuit, cum in ea fieret interioris hominis ſacramentum, exterioris exemplum. Interioris enim hominis noſtri ſacramento data eſt illa vox, pertinens ad mortem animæ noſtræ ſignificandam, non ſolū in Pſalmo, verumetiā in cruce, Deus meus Deus meus, vt quid me dereliquiſti? Cui voci cōgruit Apoſtolus dicens: Sciētes quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt cum illo, vt euacuetur corpus peccati, vt vltra non ſeruiamus peccato. Crucifixo quippe interioris hominis pœnitētiæ dolores intelliguntur, & cōtinentiæ quidā ſalubris cruciatus, per quam mortem mors impietatis perimitur, in qua nos non dereliquit Deus. Et ideo per talem crucē euacuatur corpus peccati, vt iam non exhibeamus membra noſtra arma iniquitatis peccato: quia & interior homo ſi vtique renouatur de die in diem, profecto vetus eſt antequam renouetur. Intus namque agitur, quod idē Apoſtolus dicit. Exuite vos veterē hominem, & induite nouū. Quod ita conſequenter exponit. Quapropter deponentes mendacium, loquimini veritatem. Vbi autem deponitur mendacium, niſi intus, vt inhabitet in monte ſancto Dei, qui loquitur veritatē in corde ſuo? Reſurrectio vero corporis domini ad ſacramentū interioris reſurrectionis noſtræ pertinere oſtēditur, vbi poſtquam reſurrexit, ait mulieri, Noli me tangere, nōdum enim aſcendi ad patrē meum. Cui myſterio congruit Apoſtolus, dicens, Si autē conſurrexiſtis cū Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt ad dexteram Dei ſedens, quæ ſurſum ſunt ſapite. Hoc eſt enim Chriſtum non tangere, niſi cum aſcenderit ad patrem, non de Chriſto ſapere carnaliter. Iam vero ad exemplum mortis exterioris hominis noſtri dominicæ carnis mors pertinet, quia per talem paſsionem maxime hortatus eſt ſeruos ſuos, vt non timeant eos qui corpus occidunt, animam autem non poſſunt occidere. Propter quod dicit Apoſtolus, Vt ſuppleam quæ deſunt preſſurarum Chriſti in carne mea. Et ad exemplum reſurrectionis exterioris hominis noſtri pertinere inuenitur reſurrectio corporis domini, qui ad diſcipulos ait, Palpate & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. Et vnus ex diſcipulis etiam cicatrices eius contrectans, excla

Pſal. 21. *Matt. 27.* *Roma. 6.* *Roma. 6.* *Ephe. 4.* *Ioan. 20.* *Coloſſ. 3.* *Matt. 10.* *Coloſſ. 1.* *Luce. 24.*

Ioan.20. exclamauit dicens,Dominus meus & Deus meus. Et cum il-
lius carnis tota integritas appareret, demonſtratum eſt in ea
Matt.10. quod ſuos exhortans dixerat, Capillus capitis veſtri nō peri-
bit.Vnde enim primo,Noli me tangere, nōdum enim aſcen-
Ioan.20. di ad patrem meum:& vnde antequam aſcendat ad patrem, à
diſcipulis tangitur, niſi quia illic inſinuabatur interioris ho-
minis ſacramentū,hic præbebatur exterioris exemplum? An
forte quiſquam ita eſt abſurdus atq; auerſus à vero, vt audeat
dicere à viris eum tactum antequam aſcenderet,à mulieribus
autem cum aſcendiſſet? Propter hoc exemplum futuræ no-
ſtræ reſurrectionis in corpore,quod præceſsit in domino, di-
1 Cor.15. cit Apoſtolus:Initium Chriſtus, deinde qui ſunt Chriſti. De
corporis enim reſurrectione illo loco agebatur, propter quã
Philip.3. etiam dicit:Transfigurauit corpus humilitatis noſtræ confor-
me corpori gloriæ ſuæ.Vna ergo mors noſtri ſaluatoris, dua-
bus mortibus noſtris ſaluti fuit. Et vna eius reſurrectio duas
nobis reſurrectiones præſtitit,cum corpus eius in vtraque re,
id eſt, & in morte & in reſurrectione, & ſacramento interio-
ris hominis noſtri, & exemplo exterioris medicinali quadam
Ratio dupli ad ſimplũ per alios numeros conuenientia miniſtratum eſt. Hæc autem ratio ſimpli ad
duplum oritur quidem à ternario numero. Vnum quippe ad
duo,tria ſunt.Sed hoc totum quod dixi,ad ſenarium peruenit.
Vnum enim & duo & tria,ſex fiunt. Qui numerus propterea
CAP.IIII. perfectus dicitur,quia partibus ſuis cōpletur.Habet enim illas
Gene.1. tres ſextam, tertiam, dimidiam. Nec vlla pars alia quæ dici
poſsit quota ſit,inuenitur in eo,Sexta ergo eius vnum eſt, ter-
tia duo dimidia tria.Vnum autem & duo & tria conſummant
eundem ſenarium.Cuius perfectionem nobis ſancta ſcriptu-
ra commendat,in eo maxime quòd Deus ſex diebus perfecit
opera ſua,& ſexto die factus eſt homo ad imaginem Dei. Et
ſexta ætate generis humani, filius Dei venit & factus eſt fi-
lius hominis, vt nos reformaret ad imaginem Dei, Ea quip-
pe nunc ætas agitur, ſiue milleni anni ſingulis diſtribuantur
ætatibus, ſiue in diuinis literis memorabiles atque inſignes
quaſi articulos temporum veſtigemus,vt prima ætas inuenia-
tur ab Adam vſq; ad Noë,inde ſecunda vſque ad Abraham.Et
deinceps ſicut Matthæus Euangeliſta diſtinxit ab Abraham
Matth.1. vſque ad Dauid,à Dauid vſque ad tranſmigrationem in Baby-
loniam, atque inde vſque ad virginis partum. Quæ tres æta-
tes coniunctæ illis duabus, quinque faciunt. Proinde ſextam

inchò

inchoauit natiuitas domini, quæ nunc agitur vſque ad occultum temporis finem. Hunc ſenarium numerũ quandam temporis gerere figuram, etiam in illa ratione tripertitæ diſtributionis agnoſcimus, qua vnum tempus computamus ante legem, alterum ſub lege, tertium ſub gratia. In quo tempore ſacramentum renouationis accepimus: vt in fine temporis etiam reſurrectione carnis, omni ex parte renouati, ab vniuerſa, non ſolum animæ, verumetiam corporis infirmitate ſanemur. Vnde intelligitur illa mulier in typo Eccleſiæ à domino ſanata & erecta, quam curuauerat infirmitas alligante Satana. De talibus enim occultis hoſtibus plangit illa vox Pſalmi: Curuauerunt animã meam. Hęc autem mulier decem & octo annos habebat in infirmitate, quod eſt ter ſeni. Mẽſes autem annorũ decem & octo inueniuntur in numero ſolidi quadrati ſenarij, quod eſt ſexies ſeni, & hoc ſexies. Iuxtà quippe eſt in eodem Euangelij loco, arbor quoque illa ficulnea, cuius miſerã ſterilitatẽ etiam tertius annus arguebat. Sed ita pro illa interceſſum eſt, vt dimitteretur illo anno, vt ſi fructũ ferret, bene: ſin aliter, excideretur. Nam & tres anni ad eandem tripartitam diſtributionẽ pertinent, & menſes trium annorum quadratum ſenarium faciunt, quod eſt ſexies ſeni. Annus etiam vnus ſi duodecim menſes integri conſiderentur, quos triceni dies cõplent, talem quippe menſem veteres obſeruauerunt, quem circuitus lunaris oſtendit, ſenario numero pollet. Quod enim valent ſex in primo ordine numerorum, qui cõſtat ex vnis, vt perueniatur ad decem hoc valent ſexaginta in ſecundo ordine, qui conſtat ex denis vt perueniatur ad centum. Sexagenarius ergo numerus dierũ, ſexta pars anni eſt, Proinde per ſenarium primi verſus multiplicantur, tanquam ſenarius ſecundi verſus, & fiunt ſexies ſexageni trecenti & ſexaginta dies, qui ſunt integri duodecim menſes. Sed quoniam ſicut menſem circuitus lunæ oſtendit hominibus, ſic annus circuitu ſolis animaduerſus eſt, reſtãt autẽ quinque dies & quadrans diei, vt ſol impleat curſum ſuum annũmque concludat: quatuor enim quadrantes faciunt vnum diem, quem neceſſe eſt intercalari excurſo quadriennio quod biſextum vocant, ne temporũ ordo turbetur: etiam ipſos dies quinque & quadrantem ſi conſideremus, ſenarius numerus in eis plurimum valet. Primum, quia ſicut fieri ſolet vt à parte totum computetur, non ſunt iam dies quinque, ſed potius ſex, vt qua-

Luca 13.

Pſal. 56.

Luca 13.

drans ille accipiatur pro die. Deinde quia in ipſis quinque diebus ſexta pars menſis eſt: ipſe autem quadrans ſex horas habet. Totus enim dies, id eſt, cum ſua nocte vigintiquatuor horæ ſunt, quarum pars quarta, quæ eſt quadrans diei, ſex horæ inueniũtur: ita in anni curſu ſenarius numerus plurimum valet. Nec immerito in ædificatione corporis dominici, in cuius figura templum à Iudæis deſtructum, triduo ſe reſuſcitaturum eſſe dicebat, numerus ipſe ſenarius pro anno poſitus intelligitur. Dixerunt enim, quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum, & quadragies ſexies ſeni, fiunt ducenti ſeptuaginta ſex. Qui numerus dierum complet nouem menſes & ſex dies qui tanquam decem menſes parientibus fœminis imputantur: non quia omnes ad ſextum diem poſt nonũ menſem perueniunt, ſed quia ipſa perfectio corporis domini tot diebus ad partũ perducta comperitur, ſicut à maioribus traditum ſuſcipiens Eccleſię cuſtodit authoritas. Octauo enim kal. Aprilis conceptus creditur, quo & paſſus: ita monumento nouo, quo ſepultus eſt, vbi nullus erat mortuorum poſitus, nec ante nec poſtea, congruit vterus virginis quo conceptus eſt, vbi nullus ſeminatus eſt mortalium. Natus autem traditur octauo kal. Ianuarias. Ab illo ergo die vſque ad iſtum computati, ducenti, ſeptuaginta & ſex reperiuntur dies, qui ſenarium numerum quadragies ſexies habent. Quo numero annorum templum ædificatum eſt, quia eo numero ſenariorum corpus domini perfectum eſt, quod mortis paſsione deſtructum, triduo reſuſcitauit. Dicebat enim hoc de templo corporis ſui, ſicut euidentiſsimo & robuſtiſsimo Euangelij teſtimonio declaratur, quo ait: Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Ipſum autẽ triduum nõ totum & plenũ fuiſſe ſcriptura teſtis eſt, ſed primus dies à parte extrema totus annumeratus eſt: dies vero tertius à parte prima, & ipſe totus: medius autẽ inter eos, id eſt ſecũdus dies abſolute totus vigintiquatuor horis ſuis, duodecim nocturnis, & duodecim diurnis. Crucifix⁹ eſt enim primò Iudæorũ vocibus hora tertia, cũ eſſet dies ſexta ſabbati. Deinde in ipſa cruce ſuſpẽſus eſt hora ſexta, & ſpiritũ tradidit hora nona. Sepultus eſt autem cũ iam ſero factũ eſſet, ſic ſeſe habẽt verba Euãgelij, quod intelligitur in fine diei. Vndelibet ergo incipias, etiã ſi alia ratio reddi poteſt, quo modo nõ ſit cõtra Euangeliũ Ioãnis, vt hora

Anni 46. tépli extru cti allegori ce. CAP. V.
Ioan. 2.
Luce 23.
Ioan. 2.
Matt. 12.
Triduũ reſurrectionis. CAP. VI.
Matt. 12.
Matt. 27.
Marci. 15.
Ioan. 19.

tertia

tertia ligno ſuſpēſus intelligatur, totū diem primū non cōpre hendis. Ergo à parte extrema totus cōputabitur, ſicut tertius à parte prima. Nox enim vſq; ad diluculū, quo domini reſurrectio declarata eſt, ad tertium diem pertinet: quia Deus qui dixit de tenebris lucem clareſcere, vt per gratiā noui teſtamēti & participationem reſurrectionis Chriſti audiremus: Fuiſtis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino: inſinuat nobis quodam modo quòd à nocte dies ſumat initium. Sicut enim primi dies propter futurum hominis lapſum, à luce in noctem, ita iſti propter hominis reparationem à tenebris ad lucem computantur. Ab hora ergo mortis vſque ad diluculū reſurrectionis horæ ſunt quadraginta, vt etiam ipſa hora nona cōnumeraretur. Cui numero congruit etiam vita eius ſuper terram, poſt reſurrectionem in quadraginta diebus. Et eſt iſte numerus frequentiſsimus in ſcripturis ad inſinuandum myſterium perfectionis in quadripertito modo. Habēt enim quandam perfectionem decem, & ea quater multiplicata faciunt quadraginta. A veſpere autem ſepulturæ vſque ad diluculum reſurrectionis triginta ſex horæ ſunt, qui eſt quadratus ſenarius. Refertur autem ad illam rationem ſimpli ad duplum, vbi eſt coaptationis maxima conſonantia. Duodecim enim ad vigintiquatuor ſimplo ad duplum conueniunt, & fiunt triginta ſex: nox tota cum die toto & nocte tota, neque hoc ſine illo ſacramento quod ſupra memoraui. Non abſurde quippe ſpiritum Dei comparamus, corpus autem nocti. Dominicum enim corpus in morte ac reſurrectione & ſpiritus noſtri figuram, & corporis gerebat exemplum. Etiam ſic ergo apparet illa ratio ſimpli ad duplum in horis trigintaſex, cum duodecim conferūtur ad vigintiquatuor. Et horum quidem numerorū cauſas cur in ſcripturis ſanctis poſitæ ſint, poteſt alius aliâs indagare: vel quibus iſtæ quas ego reddidi, prępo nēdæ ſint, vel æque probabiles, vel iſtis etiā probabiliores: fruſtra tamē eos eſſe in ſcripturis poſitos, & nullas cauſas eſſe myſticas, cur illic iſti numeri cōmemorentur, nemo tā ſtultus ineptúſq; cōtēderit. Ego autē quas reddidi, vel ex eccleſiæ authoritate à maioribus traditas, vel ex diuinarū teſtimonio ſcripturarū, vel ex ratione numerorū ſimilitudinūq; collegi. Contra rationē nemo ſobrius, cōtra ſcripturas nemo Chriſtianus, cōtra eccleſiā nemo pacificus ſenſerit. Hoc ſacramētū, hoc ſacrificium, hic ſacerdos, hic Deus, antequā miſſum veniret,

2. Cor. 4. *Ephe. 5.* *Gene. 1.*

colligamur in vnum. factus ex fœmina, omnia quæ ſacrate atque myſtice patribus noſtris per angelica miracula apparuerunt, ſiue quæ per ipſos

CAP. VII. facta ſunt, ſimilitudines huius fuerut, vt omnis creatura factis quodam modo loqueretur vnum futurum in quo eſſet ſalus vniuerſorum à morte reparandorum Quia enim ab vno vero Deo & ſummo per impietatis iniquitatem reſiliētes & diſſonantes deflexeramus, & euanueramus in multa, diſciſſi per multa & inhærētes in multis: oportebat nutu & imperio Dei miſerantis, vt ipſa multa venturum conclamarent vnum, & à multis conclamatus veniret vnus, & multa conteſtarētur veniſſe vnum, & à multis exonerati veniremus ad vnum: & multis peccatis in anima mortui, & propter peccatum in carne morituri, amaremus ſine peccato mortuum in carne pro nobis vnum: & in reſuſcitatum credentes, & cum illo per fidem ſpiritu reſurgentes, iuſtificaremur in vno iuſto facti vnum: nec in ipſa carne nos reſurrecturos deſperaremus, cùm multa membra intueremur præceſſiſſe nos caput vnum: in quo nūc per fidem mundati, & tunc per ſpeciem redintegrati, per mediatorem Deo reconciliati hæreamus vni, fruamur vno, permaneamus vnum. Sic ipſe filius Dei, verbum Dei, & idem ipſe mediator Dei & hominum filius hominis, æqualis patri per diuinitatis vnitatem, & particeps noſtri per humanitatis ſuſceptionem, patrem interpellans pro nobis, per id quod homo erat, nec tamen tacens quod Deus cum patre vnum erat, inter cætera ita loquitur. Non pro his autem rogo, inquit, tantum, ſed & pro eis qui credituri ſunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint, vt mundus credat, quia tu me miſiſti. Et ego claritatem, quam dediſti mihi, dedi eis, vt ſint vnum, ſicut & nos vnū ſumus. Non dixit, ego & ipſi vnum, quamuis per id quod Eccleſiæ caput eſt & corpus eius Eccleſia, poſſet dicere, ego & ipſi non vnum ſed vnus, quia caput & corpus vnus eſt Chriſtus: ſed diuinitatem ſuam conſubſtantialem patri oſtendens, hoc ait: propter quod & alio loco dicit, Ego & pater vnum ſumus: in ſuo genere, hoc eſt, in eiuſdem naturæ conſubſtantiali parilitate, vult eſſe ſuos vnum, ſed in ipſo: quia in ſeipſis non poſſent diſſociari abinuicem per diuerſas voluptates & cupiditates, & immundicias peccatorum: vnde mundantur per mediatorem, vt ſint in illo vnū: non tantum per eandem naturam qua homines ex hominibus

In Chriſto omnes vnū ſumus. — CAP. VIII. — 1. *Timo.* 2. — *Roma.* 8. — *Ioan.* 17. — *Vnū per naturam & charitatē.* — CAP. IX. — *Ioan.* 10.

mortalibus

mortalibus æquales angelis fiunt:ſed etiam per eandem charitatem in eandem beatitudinem conſpirantes concordiſsima voluntate in vnum ſpiritum quodam modo igne charitatis conflatam. Ad hoc enim valet quod ait, Vt ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus: vt quemadmodum pater & filius, non tantum æqualitate ſubſtantiæ, ſed etiam voluntate vnum ſunt: ita & ij inter quos & Deum mediator eſt filius, non tantum per id quod eiuſdem naturæ ſunt, ſed etiam per eandem dilectionis ſocietatem vnum ſint. Deinde idipſum quòd mediator eſt, per quem reconciliamur Deo, ſic indicat, Ego, inquit, in eis, & tu in me, vt ſint conſummati in vnum. Hæc eſt vera pax, & cum creatore noſtro nobis firma connexio, purgatis & reconciliatis per mediatorem vitæ, ſicut maculati & alienati ab eo receſſeramus per mediatorem mortis. Sicut enim diabolus ſuperbus hominem ſuperbientem perduxit ad mortem, ita Chriſtus humilis hominem obediētem reduxit ad vitam. Quia ſicut ille elatus cecidit & deiecit conſentientem, ſic iſte humiliatus ſurrexit, & erexit credētem. Quia enim non peruenerat diabolus quò ipſe perduxerat (mortem quippe ſpiritus in impietate geſtabat, ſed mortem carnis non ſubierat, quia nec indumentnm ſuſceperat) magnus homini videbatur princeps in legionibus dæmonum, per quas fallaciarum regnum exercet: ſic hominem per elationis typum, potentiæ quàm iuſtitiæ cupidiorem, aut per falſam Philoſophiam magis inflans: aut per ſacra ſacrilega irretiens, in quibus etiam magicæ fallaciæ curioſiores ſuperbioréſque animas deceptas illuſáſque præcipitat, ſubditum tenens, pollicens etiam purgationem animæ, per eas quas τελετὰς appellant, transfigurādo ſe in angelum lucis per multiformem machinationem, in ſignis & prodigiis mendacij. Facile eſt enim ſpiritibus nequiſsimis per aërea corpora facere multa, quæ mirentur animæ terrenis corporibus aggrauatæ, etiam melioris affectus. Si enim corpora ipſa terrena nonnullis artibus & exercitationibus modificata, in ſpectaculis theatricis tanta miracula hominibus exhibent, vt ij qui nunquā viderunt talia narrata vix credāt: quid magnum eſt diabolo & angelis eius, de corporeis elemētis, per aërea corpora facere quæ caro miretur: aut etiā occultis inſpirationibus ad illudendos humanos ſenſus phantaſmata imaginum machinari, quibus vigilantes dormiētéſve decipiat, vel furentes exagitet? Sed ſicut fieri poteſt, vt homo

Ioan.17. *1. Timo.2.* *Ioan.17.* *Per Chriſtū vera purgatio.* CAP. X. *Gene.3.* *2.Cor.11.* *Miracula dæmonum.* CAP. XI.

vita ac moribus melior, ſpectet nequiſsimos homines, vel in ſune ambulantes, vel multimodis motibus corporum multa incredibilia facientes, nec vllo modo facere talia concupiſcat, nec eos propterea ſibi præponendos exiſtimet: ſic anima fidelis & pia, non ſolum ſi videat, verumetiam ſi propter fragilitatem carnis exhorreat miracula dæmonum, non ideo tamen aut non ſe poſſe talia dolebit, aut ob hoc illos meliores eſſe iudicabit: cum ſint præſertim in ſocietate ſanctorum, qui per virtutem Dei cui cuncta ſubiecta ſunt, & minime fallacia, & multo maiora fecerunt, ſiue homines, ſiue angeli boni.

Diabolus mortis, Chriſtus vitæ mediator. CAP. XII.

Nequaquam igitur per ſacrilegas ſimilitudines, & impias curioſitates, & magicas conſecrationes animæ purgantur & reconciliantur Deo: quia falſus mediator non traiicit ad ſuperiora, ſed potius obſidens intercludit viam per affectus, quos tanto maligniores, quanto ſuperbiores ſuæ ſocietatis inſpirat: qui non poſſunt ad euolandum pennas nutrire virtutum, ſed potius ad demergendum pondera exaggerare vitiorum, tanto grauius anima ruitura, quāto ſibi videtur euecta ſublimius. Proinde ſicut magi fecerunt diuinitus moniti, quos ad humilitatem * domini adorandam ſtella perduxit: ita & nos, non quā venimus, ſed per aliam viam in patriam redire debemus, quam rex humilis docuit, & quam rex ſuperbus humili regi aduerſarius obſidere non poſsit. Et nobis enim vt adoremus humilem Chriſtum, cœli enarrauerunt gloriam Dei, cum in omnem terram exiit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Via nobis fuit ad mortem per peccatum in Adam. Per vnum quippe hominem peccatum intrauit in mūdum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Huius viæ mediator diabolus fuit, perſuaſor peccati & præcipitator in mortem. Nam & ipſe ad operandam duplam mortem noſtram, ſimplam attulit ſuam. Per impietatem namque mortuus eſt in ſpiritu, carne vtique mortuus non eſt: nobis autem & impietatem perſuaſit, & per hanc vt in mortem carnis venire mereremur, effecit. Vnum ergo appetiuimus iniqua ſuaſione, alterum nos ſecutū eſt iuſta damnatione: propterea quippe ſcriptum eſt, Deus mortem non fecit, quia cauſa mortis ipſe non fuit: ſed tamen per eius retributionem iuſtiſsima mors irrogata eſt peccatori. Sicut ſupplicium iudex irrogat reo, cauſa tamen ſupplicij nō eſt iuſtitia iudicis, ſed meritum criminis. Quò ergo nos mediator mortis tranſ

Matth. 2. *al. humanitatem.* *Pſal. 18.* *Roma. 5.* *Sapien. 1.*

tranſmiſit, & ipſe non venit, id eſt ad mortem carnis: ibi nobis dominus Deus noſter medicinam emēdationis inſeruit, quam ille non meruit, occulta, & nimis arcana ordinatione diuinæ altæq; iuſtitiæ. Vt ergo, ſicut per vnum hominem mors, ita & per vnum hominem fieret reſurrectio mortuorū, quia magis vitabant homines quod euitare nō poterant mortem carnis, quàm mortem ſpiritus, id eſt, magis pœnā quàm meritū pœnæ: nam non peccare aut non curatur, aut parum curatur: non mori autem quāuis nō obtineatur, vehemēter ſatagitur: vitæ mediator oſtendens, quàm non ſit mors timenda, quæ per humanam conditionem iam euadi non poteſt, ſed potius impietas, quæ per fidem caueri poteſt, occurrit nobis ad finem quò venimus, ſed non quà venimus. Nos enim ad mortē per peccatum venimus, ille per iuſtitiā: & ideo cū ſit mors noſtra pœna peccati, mors illius facta eſt hoſtia pro peccato. Quapropter cū ſpiritus corpori præponatur, morſq; ſit ſpiritus à Deo deſeri, mors autem corporis à ſpiritu deſeri: eáque ſit pœna in morte corporis, vt ſpiritus quia volens deſeruit Deum, deſerat corpus inuitus: vt cum ſpiritus Deum deſeruerit, quia voluit, deſerat corpus etiam ſi noluerit: nec deſerat cum voluerit, niſi aliquā ſibi vim, qua ipſum corpus perimatur, intulerit: demonſtrauit ſpiritus mediatoris, quàm nulla pœna peccati vſque ad mortem carnis acceſſerit, quia non eam deſeruit inuitus, ſed quia voluit, quando voluit, quo modo voluit. Quippe Dei verbo ad vnitatem commixtus eſt homo: Hinc ait, Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam, Nemo tollit eam à me, ſed ego pono eam à me & iterum ſumo eam. Et hoc maxime mirati ſunt, ſicut Euāgelium loquitur, qui præſentes erant, cum poſt illam vocem, in qua figuram peccati noſtri edidit, continuo tradidit ſpiritum. Longa enim morte cruciabantur ligno ſuſpēſi. Vnde latronibus vt iam morerētur, & de ligno ante ſabbatum deponerentur, crura confracta ſunt. Ille autē quia mortuus inuentus eſt, miraculo fuit. Hoc etiam Pilatum legimus fuiſſe miratū, cum ab ipſo ſepeliendum corpus domini peteretur. Ille itaque deceptor qui fuit homini mediator ad mortē, falſóque ſe opponit ad vitam nomine purgationis per ſacra & ſacrificia ſacrilega quibus ſuperbi ſeducūtur, quia nec participationē mortis noſtræ habere potuit, nec reſurrectionem ſuæ, ſimplā quidem ſuam mortem ad duplā noſtram potuit afferre: ſimplam vero

Roma.5. *Mors Chri poteſtatiua* CAP. XIII. *Commixtus.* *Ioan.10.* *Ioan.19.* *Marci.15.*

reſurrectionem in qua & ſacramẽtum eſſet renouationis noſtræ, & eius quæ in fine futura eſt euigilationis exemplum, aſſumere vtique potuit, Ille proinde qui ſpiritu viuus carnẽ ſuam mortuam reſuſcitauit, verus vitæ mediator illum ſpiritu mortuum & mortis mediatorem à ſpiritibus in ſe credentium foras miſit, vt non regnaret intrinſecus, ſed forinſecus oppugnaret, nec tamen expugnaret. Cui ſe ipſe quoque tentandum præbuit, vt ad ſuperandas etiam tentationes eius mediator eſſet, non ſolum per adiutorium, verumetiam per exemplum. At ille primitus vbi per omnes aditus ad interiora moliens irrepere, expulſus eſt, poſt baptiſma in eremo completa omni tentatione illecebroſa, quia viuum ſpiritu, ſpiritu mortuus non inuaſit, quoquo modo auidus mortis humanæ conuertit ſe ad faciendam mortem, quam potuit: & permiſſus eſt in illud quod ex nobis mortale viuus mediator acceperat. Et vbi potuit aliquid facere, vbi ex omni parte deuictus eſt, & vnde accepit exterius poteſtatem dominicæ carnis occidẽdæ, inde interior eius poteſtas qua nos tenebat occiſa eſt. Factum eſt enim vt vincula peccatorum multorum, in multis mortibus per vnius vnam mortem quam peccatum nullũ præceſſerat, ſoluerentur. Quã propterea dominus pro nobis indebitam reddidit, vt nobis debita non noceret. Neque enim iure cuiuſquam poteſtatis exutus eſt carne, ſed ipſe ſe exuit. Nam qui poſſet nõ mori ſi nollet, proculdubio quia voluit mortuus eſt: & ideo principatus & poteſtates exemplauit, fiducialiter triumphãs eas in ſemetipſo. Morte ſua quippe vno veriſsimo ſacrificio pro nobis oblato, quicquid culparũ erat vnde nos principatus & poteſtates ad luenda ſupplicia iure detinebant, purgauit, aboleuit, extinxit, & ſua reſurrectione in nouam vitam nos prædeſtinatos vocauit, vocatos iuſtificauit, iuſtificatos glorificauit. Ita diabolus hominem quem per conſenſionem ſeductum, tanquam iure integro poſsidebat, & ipſe nulla corruptione carnis & ſanguinis ſeptus, per iſtam corporis mortalis fragilitatem, nimis egeno & infirmo, tanto ſuperbior, quanto velut ditior & fortior, quaſi pannoſo & ærumnoſo dominabatur, in ipſa morte carnis amiſit. Quò enim cadentem nõ ſecutus impulit peccatorem, illuc deſcendẽtem perſecutus compulit redemptorem. Sic in mortis conſortio filius Dei nobis fieri dignatus eſt amicus, quò non perueniendo meliorem ſe nobis atque maiorem putabat inimicus. Dicit enim redemptor noſter: Maiorem dile

Matth. 4. Ibidem. Ioan. 10. Coloſſ. 2. Roma. 8. Ioan. 15.

dilectionem nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat pro amicis ſuis. Quocirca etiam ipſo domino ſe credebat diabolus ſuperiorem, inquantum illi dominus in paſsionibus ceſſit, quia & de ipſo intellectũ eſt quod in Pſalmo legitur: Minuiſti eum paulominus ab angelis: vt ab iniquo velut æquo iure aduerſum nos agente, ipſe occiſus innocens eum iure æquiſſimo ſuperaret, atque ita captiuitatem propter peccatum factam captiuaret: nóſque liberaret à captiuitate propter peccatum iuſta, ſuo proprio ſanguine iniuſte fuſo mortis chirographum delens, & iuſtificandos redimens peccatores. Hinc etiam diabolus adhuc ſuos illudit, quibus ſe per ſua ſacra velut purgandis, & potius implicandis atque mergendis, falſus mediator opponit, quòd ſuperbis facillime perſuadet irridere atque contemnere mortem Chriſti, à qua ipſe quanto eſt alienior, tanto ab eis creditur ſanctior atque diuinior. Qui tamen apud eum paucißimi remanſerunt, agnoſcentibus gentibus, & pia humilitate bibentibus preciũ ſuum, eiúſque fiducia deſerentibus hoſtem ſuum, & concurrentibus ad redemptorem ſuũ. Neſcit enim diabolus quo modo illo & inſidiante & furente vtatur ad ſalutem fidelium ſuorum excellentiſsima ſapientia Dei, à fine ſuperiore quod eſt initium ſpiritalis creaturæ, vſque ad finem inferiorem, quod eſt mors corporis, pertendens fortiter & diſponens omnia ſuauiter. Attingit enim vbique propter ſuam munditiam, & nihil inquinatum in eam incurrit. A morte autem carnis alieno diabolo vnde nimium ſuperbus incedit, mors alterius generis præparatur in æterno igne tartari, quo non ſolum cum terrenis, ſed etiam cum aëreis corporibus excruciari ſpiritus poſsint. Superbi autem homines quibus Chriſtus, quia mortuus eſt, viluit, vbi nos tam magno precio emit, & iſtam mortem reddunt cum hominibus conditioni ærumnoſæ naturæ, quæ trahitur à primo peccato, & in illam cum illo præcipitabuntur. Quem propterea Chriſto præpoſuerunt, quia eos in iſtam deiecit, quò per diſtantem naturam ipſe non cecidit, & quò propter eos per ingentem miſericordiam ille deſcendit: & tamen ſe dæmonibus eſſe meliores non dubitãt credere, eoſque maledictis omnibus inſectari deteſtarique non ceſſant, quos certe alienos ab huius mortis paſsione nouerunt, propter quam Chriſtum contemnunt. Nec ſe volunt conſiderare, quàm fieri potuerit, vt in ſe manens, nec per ſeipſum ex vlla parte mutabile

Pſal. 8.
Ephe. 4.
Coloſſ. 2.
Sapien. 7.
Sapien. 8.

bile Dei verbum, per inferioris tamen naturæ ſuſceptionem aliquid inferius pati poſſet, quod immundus dæmon, quia terrenum corpus non habet, pati non poſsit. Sed cum ſint ipſi dæmonibus meliores, tamen quia carnem portant, mori ſic poſſunt, quemadmodum mori dæmones, qui eam non portant, non vtique poſſunt. Et cum de ritibus ſacrificiorum ſuorum multũ præſumant, quæ ſe fallacibus ſuperbíſque ſpiritibus immolare non ſentiunt, aut ſi iam ſentiunt aliquid ſibi prodeſſe arbitrantur perfidorum & inuidorum amicitiam, quorum intentionis nullum negocium eſt, niſi impeditio reditus noſtri: non intelligunt ne ipſos quidem ſuperbiſsimos ſpiritus honoribus ſacrificiorum gaudere potuiſſe, niſi vni vero Deo pro quo coli volunt, verum ſacrificiũ deberetur.

Chriſtus perfectiſsima victima. CAP. XIIII.

Neque id poſſe rite offerri, niſi per ſacerdotem ſanctum & iuſtum, nec niſi ab eis accipiatur quod offertur, pro quibus offertur, atque id ſine vitio ſit, vt pro vitioſis mundandis poſsit offerri. Hoc certe omnes cupiunt, qui pro ſe offerri ſacrificium Deo volunt. Quis ergo tam iuſtus & ſanctus ſacerdos, quàm vnicus filius Dei, qui nõ opus haberet per ſacrificium ſua purgare peccata, nec originalia, nec ex humana vita quæ addũtur? Et quid tam congruẽter ab hominibus ſumeretur quod pro eis offerretur, quàm humana caro? Et quid tam aptum huic immolationi, quàm caro mortalis? Et quid tam mundum pro mũdandis vitiis mortalium, quàm ſine vlla contagione carnalis concupiſcentiæ, caro nata in vtero & ex vtero virginali? Et quid tam grate offerri & ſuſcepi poſſet, quàm caro ſacrificij noſtri, corpus effectum ſacerdotis noſtri? Vt quoniam quatuor conſiderantur in omni ſacrificio, cui offeratur, à quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur, idemipſe vnus verũſq; mediator, per ſacrificium pacis reconciliãs nos Deo, vnum cum illo maneret cui offerebat, vnũ in ſe faceret pro quibus offerebat, vnus ipſe eſſet qui offerebat, & quod offerebat.

Purificationes humanæ pernicioſæ. CAP. XV.

Sunt autem quidam qui ſe putant ad cõtemplandum Deum, & inhærẽdum Deo virtute propria poſſe purgari, quos ipſa ſuperbia maxime maculat. Nullum enim vitiũ eſt cui magis diuina lege reſiſtitur, & in quod magis accipiat dominãdi ius ille ſuperbiſsimus ſpiritus: ad ima mediator, ad ſumma intercluſor: niſi occulte inſidiãs alia vita deuitetur, aut per populũ deficientẽ, quod interpretatur, Amalech, aperte ſæuiẽs, & ad terrã repromiſsionis repugnando tranſitũ negãs, per crucẽ domini quæ Moyſi manibus

Exod. 17.

nibus

…ibus extēſis eſt præfigurata ſuperetur. Hinc enim purgatio-…ē ſibi iſti virtute propria pollicentur, quia nōnulli eorū po-…uerunt aciem mentis vltra omnem creaturam tranſmittere, …c lucem incōmutabilis veritatis quantulacunq; ex parte con-…ingere, quod Chriſtianos multos ex fide interim ſola viuen…es, nondum potuiſſe derident. Sed quid prodeſt ſuperbienti, …& ob hoc erubeſcenti lignū conſcendere, de longinquo pro-…ſpicere patriā tranſmarinam? Aut quid obeſt humili de tanto …nteruallo non eam videre, in illo ligno ad eam venienti, quo …dedignatur ille portari? Hi etiam reſurrectionē carnis nos …credere reprehendunt, ſibiq; potius etiam de his rebus credi …volunt, Quaſi vero quia præcelſam incommutabilēmq; ſub-…ſtantiam, per illa quæ facta ſunt intelligere potuerunt, pro-…pterea de conuerſione rerum mutabilium, aut de contexto ſe-…culorum ordine conſulendi ſint. Nunquid enim quia veriſsi-…me diſputant, & documentis certiſsimis perſuadent, æternis …rationibus omnia temporalia fieri, propterea potuerunt in …ipſis rationibus perſpicere, vel ex ipſis colligere quæ ſint ani-…maliū genera, quæ ſemina ſingulorū in exordiis, qui modus …in incrementis, qui numeri per conceptus, per ortus, per æta-…tes, per occaſus, qui motus in appetendis quæ ſecundum na-…turam ſunt, fugiendíſq; contrariis? Nónne iſta omnia, nō per …illam incommutabilem ſapientiā, ſed per locorū ac temporū …hiſtoriā quæſierunt, & ab aliis experta atq; conſcripta credide…runt? Quo minus mirādum eſt, nullo modo eos potuiſſe pro-…lixiorum ſeculorū ſeriē veſtigare, & quandam metā eius ex-…curſus, quo tanquā fluuio genus decurrit humanum, atq; inde …conuerſionem ad ſuum cuiq; debitum terminum. Iſta enim …nec Hiſtorici ſcribere potuerunt longe futura & à nullo ex-…perta atq; narrata Nec iſti Philoſophi cæteris meliores in il-…lis ſummis æterníſq; rationibus intellectu talia contemplati …ſunt: Alioquin non eiuſdem generis præterita quæ potuerunt …hiſtorice inquirerent, ſed potius & futura prænoſcerēt. Quod …qui potuerunt, ab eis vates, à noſtris Prophetæ appellati ſunt.

Vaticinia mundi. CAP. XVI. *Roma. 1.*

Quanquam & Prophetarum nomen nō omnino alienum eſt à literis eorum, ſed plurimum intereſt vtrum experimento præteritorum futura coniiciantur. Sicut medici multa præuidendo, etiam literis mandauerunt, quæ ipſi experta notauerunt: Sicut denique agricolæ vel etiam nautæ multa prænunciant. Talia enim ſi ex longis interuallis temporū fiant, diuinationes

Futura quot modis præſciātur. CAP. XVII.

Hanc oratione videtur nõ abſoluiſſe. Deeſt enim incertũ eſt aut ſimile quidpiam, niſi mutes verbi modũ præſentiũt.&c.

nationes putantur. An vero iam ventura præſenſerint, & viſa venientia nuncient, pro acuto ſenſu videntium, quod faciunt aëreæ poteſtates diuinare creduntur: tanquam quam de montis vertice aliquem longe videat venientem, proxime in campo habitantibus ante nunciet: an ab ſanctis quibus ea Deus per verbum ſapientiámq; ſua cat, vbi & futura & præterita ſtant, vel quibuſdam præ tientur hominibus, vel ab eis audita, rurſus ad alios hom tranſmittantur: an ipſorum hominum quorundam mẽtes tantum euehantur ſpiritu ſancto, vt non per angelos, ſed ſeipſas futurorum inſtantes cauſas, in ipſa ſumma rerũ conſpiciant. Audiunt enim iſta & aëreæ poteſtates, ſiue lis ea nunciantibus, ſiue hominibus, & tantum audiunt q tum opus eſſe ille iudicat, cui ſubiecta ſunt omnia. Multa prædicuntur inſtinctu quodam, impulſo ſpiritu neſcienti

Ioan.11. ſicut Caiphas neſciuit quid dixit, ſed cum eſſet Pontifex phetauit. Ergo de ſucceſsionibus ſeculorum, & de reſurre ne mortuorum, Philoſophos nec illos conſulere debemus creatoris æternitatem, in quo viuimus, mouemur & ſ

Acto.17. quantum potuerunt intellexerunt. Quia per ea quæ facta

Roma.1. cognoſcentes Deum, nõ ſicut Deũ glorificauerunt, aut gr egerunt ſed dicentes ſe eſſe ſapiẽtes ſtulti facti ſunt. Et cũ nei non eſſent, in æternitatẽ ſpiritalis incommutabil q. naturæ aciem mentis tam cõſtanter infigere, vt in ipſa ſap conditoris atq; rectoris vniuerſitatis viderẽt volumina ſeculorũ, quæ ibi iam eſſent & ſemper eſſent, hic autẽ futura eſſent, vt nõ eſſent: atq; vt ibi viderent conuerſiones in mel non ſolũ animorũ, ſed etiam corporũ humanorum vſq; ad modi perfectionẽ: cum ergo ad hæc videnda nullo modo eſent idonei, ne ad illud quidẽ digni habiti ſunt, vt eis iſta per ſanctos angelos nuntiarentur: ſiue forinſecus per ſenſus corporis, ſiue interioribus reuelationibus in ſpiritu expreſſis. ſicut patribus noſtris vera pietate præditis hæc demonſtrata ſunt: qui ea prædicẽtes vel de præſentibus ſignis vel de promis rebus, ita vt prædixerant, factis fidem facientes, authoritatẽ cui de longe futuris vſq; in ſeculi finẽ crederetur, habere meruerũt. Poteſtates autẽ aëreæ ſuperbæ atq; fallaces, etiam ſi quædã de ſocietate & ciuitate ſanctorum, & de vero mediatore à ſanctis Prophetis vel angelis audita per ſuos vates dixiſſe reperiuntur, id egerunt vt per hæc aliena vera, etiam fi-

Dei ſi poſſent ad ſua falſa traducerent.Deus autem per
ẽtes id egit, vt veritas vndique reſonaret fidelibus in ad-
iium,impiis in teſtimonium. Quia igitur ad æterna ca-
nda idonei nõ eramus, ſordeſq; peccatorum noſtrorum
præ grauabant temporalium rerum amore contractæ, &
opagine mortalitatis tanquam naturaliter inolitæ, pur-
i eramus. Purgari autem vt contemperaremur æternis,
niſi per temporalia poſſemus ,qualibet iam cõtemperati
bamur. Sanitas enim à morbo plurimum diſtat, ſed me-
curatio niſi morbo congruat,non perducit ad ſanitatem.
ilia temporalia decipiunt ægrotos, vtilia temporalia ſu-
unt ſanãdos,& traiiciunt ad æterna ſanatos. Mens autem
nalis ſicut purgata contemplationem debet rebus æter-
ic purganda tẽporalibus fidem. Dixit quidam & illorum
quondam apud Græcos ſapientes habiti ſunt, Quantum
l quod ortum eſt æternitas valet,tantum ad fidem veritas.
rofectò eſt vera ſententia.Quod enim nos temporale di-
us,hoc ille quod ortũ eſt appellauit. Ex quo genere etiam
ſumus , non tantum ſecundum corpus, ſed etiam ſecun-
animi mutabilitatem. Non enim proprie vocatur æter-
, quod aliqua ex parte mutatur. Inquantum igitur muta-
s ſumus , intantum ab æternitate diſtamus. Promittitur
em nobis vita æterna per veritatem, à cuius perſpicuitate
ſus tantum diſtat fides noſtra, quantum ab æternitate mor
tas. Nunc ergo adhibemus fidem rebus temporaliter ge-
propter nos,& per ipſam mundamur. vt cum ad ſpeciem
erimus,quemadmodum ſuccedit fidei veritas,ita morta-
ti ſuccedat æternitas. Quapropter quoniam fides noſtra
veritas, cum ad id quod nobis credentibus promittitur,
uenerimus:promittitur autẽ nobis vita æterna:& dixit ve-
s,non quæ fiet ſicut futura eſt fides noſtra,ſed quæ ſemper
veritas,quia ibi eſt æternitas:dixit ergo veritas,Hæc eſt au
vita æterna,vt cognoſcant te vnum verũ Deum,& quem
ſiſti Ieſum Chriſtum:cum fides noſtra videndo fiet veritas,
c mortalitatem noſtram commutatam tenebit æternitas.
uod donec fiat & vt fiat, quia rebus ortis accommodamus
idem fidem credulitatis,ſicut in æternis ſperamus veritatẽ
ntemplationis, ne fides mortalis vitæ diſſonaret à veritate
ernæ vitæ,ipſa veritas patri coæterna de terra orta eſt, cũ
ius Dei ſic venit vt fieret filius hominis,& ipſe quidem in ſe
excipo

Per fidem euehimur ad incõmutabilem veritatem.

CAP. XVII.

Ioan.17.

Pſal.84.

Hanc ora- nationes putantur. An vero iam ventura præſenſerint, &
tionẽ vide- viſa venientia nuncient, pro acuto ſenſu videntium, quoc
tur nõ ab- faciunt aëreæ poteſtates diuinare creduntur: tanquam ſi
ſoluiſſe. quam de montis vertice aliquem longe videat veniente
Deeſt enim proxime in campo habitantibus ante nunciet: an ab an
incertũ eſt ſanctis quibus ea Deus per verbum ſapientiámq; ſuam
aut ſimle cat, vbi & futura & præterita ſtant, vel quibuſdam præ
quidpiam, tientur hominibus, vel ab eis audita, rurſus ad alios hom
niſi mutes tranſmittantur: an ipſorum hominum quorundam mẽte
verbi mo- tantum euehantur ſpiritu ſancto, vt non per angelos, ſe
dũ præſen- ſeipſas futurorum inſtantes cauſas, in ipſa ſumma rerũ
ſerũt. &c. conſpiciant. Audiunt enim iſta & aëreæ poteſtates, ſiue a
lis ea nunciantibus, ſiue hominibus, & tantum audiunt q
tum opus eſſe ille iudicat, cui ſubiecta ſunt omnia. Multa
prædicuntur inſtinctu quodam, impulſo ſpiritu neſcient
Ioan. 11. ſicut Caiphas neſciuit quid dixit, ſed cum eſſet Pontifex
phetauit. Ergo de ſucceſsionibus ſeculorum, & de reſurre
ne mortuorum, Philoſophos nec illos conſulere debemu
creatoris æternitatem, in quo viuimus, mouemur & ſu
Acto. 17. quantum potuerunt intellexerunt. Quia per ea quæ facta
Roma. 1. cognoſcentes Deum, nõ ſicut Deũ glorificauerunt, aut gr
egerunt ſed dicentes ſe eſſe ſapiẽtes ſtulti facti ſunt. Et c
nei non eſſent, in æternitatẽ ſpiritalis incommutabiliſq
turæ aciem mentis tam cõſtanter infigere, vt in ipſa ſapie
conditoris atq; rectoris vniuerſitatis viderẽt volumina ſ
lorũ, quæ ibi iam eſſent & ſemper eſſent, hic autẽ futur
ſent, vt nõ eſſent: atq; vt ibi viderent conuerſiones in me
non ſolũ animorũ, ſed etiam corporũ humanorum vſq; a
modi perfectionẽ: cum ergo ad hæc videnda nullo mod
ſent idonei, ne ad illud quidẽ digni habiti ſunt, vt eis iſta
ſanctos angelos nuntiarentur: ſiue forinſecus per ſenſus
poris, ſiue interioribus reuelationibus in ſpiritu expreſsis
cut patribus noſtris vera pietate præditis hæc demonſt
ſunt: qui ea prædicẽtes vel de præſentibus ſignis vel de p
mis rebus, ita vt prædixerant, factis fidem facientes, auth
tatẽ cui de longe futuris vſq; in ſeculi finẽ crederetur, hal
meruerũt. Poteſtates autẽ aëreæ ſuperbæ atq; fallaces, et
ſi quædã de ſocieiate & ciuitate ſanctorum, & de vero me
tore à ſanctis Prophetis vel angelis audita per ſuos vate
xiſſe reperiuntur, id egerunt vt per hæc aliena vera, etiam
d

deles Dei ſi poſſent ad ſua falſa traducerent. Deus autem per neſciētes id egit, vt veritas vndique reſonaret fidelibus in adiutorium, impiis in teſtimonium. Quia igitur ad æterna capeſſenda idonei nō eramus, ſordéſq; peccatorum noſtrorum nos prægrauabant temporalium rerum amore contractæ, & de propagine mortalitatis tanquam naturaliter inolitæ, purgandi eramus. Purgari autem vt contemperaremur æternis, non niſi per temporalia poſſemus, qualibet iam cōtemperati tenebamur. Sanitas enim à morbo plurimum diſtat, ſed medici curatio niſi morbo congruat, non perducit ad ſanitatem. Inutilia temporalia decipiunt ægrotos, vtilia temporalia ſuſcipiunt ſanādos, & traiiciunt ad æterna ſanatos. Mens autem rationalis ſicut purgata contemplationem debet rebus æternis, ſic purganda tēporalibus fidem. Dixit quidam & illorum qui quondam apud Græcos ſapientes habiti ſunt, Quantum ad id quod ortum eſt æternitas valer, tantum ad fidem veritas. Et profectò eſt vera ſententia. Quod enim nos temporale dicimus, hoc ille quod ortū eſt appellauit. Ex quo genere etiam nos ſumus, non tantum ſecundum corpus, ſed etiam ſecundum animi mutabilitatem. Non enim proprie vocatur æternum, quod aliqua ex parte mutatur. Inquantum igitur mutabiles ſumus, intantum ab æternitate diſtamus. Promittitur autem nobis vita æterna per veritatem, à cuius perſpicuitate rurſus tantum diſtat fides noſtra, quantum ab æternitate mortalitas. Nunc ergo adhibemus fidem rebus temporaliter geſtis propter nos, & per ipſam mundamur, vt cum ad ſpeciem venerimus, quemadmodum ſuccedit fidei veritas, ita mortalitati ſuccedat æternitas. Quapropter quoniam fides noſtra fiet veritas, cum ad id quod nobis credentibus promittitur, peruenerimus: promittitur autē nobis vita æterna: & dixit veritas, non quæ fiet ſicut futura eſt fides noſtra, ſed quæ ſemper eſt veritas, quia ibi eſt æternitas: dixit ergo veritas, Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te vnum verū Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum: cum fides noſtra videndo fiet veritas, tunc mortalitatem noſtram commutatam tenebit æternitas. Quod donec fiat & vt fiat, quia rebus ortis accommodamus quidem fidem credulitatis, ſicut in æternis ſperamus veritatē contemplationis, ne fides mortalis vitæ diſſonaret à veritate æternæ vitæ, ipſa veritas patri coæterna de terra orta eſt, cū filius Dei ſic venit vt fieret filius hominis, & ipſe quidem in ſe

Per fidem euehimur ad incōmutabilem veritatem.

CAP. XVIII.

Ioan.17.

Pſal.84.

excipo

Hanc oratione videtur nō abſoluiſſe. Deeſt enim incertū eſt ſimile quidpiam, niſi mutes verbi modū praeſenſerūt. &c.

nationes putantur. An vero iam veutura præſenſerint, & lõge viſa venientia nuncient, pro acuto ſenſu videntium, quod cum faciunt aëreæ poteſtates diuinare creduntur: tanquam ſi quiſquam de montis vertice aliquem longe videat venientem, & proxime in campo habitantibus ante nunciet: an ab angelis ſanctis quibus ea Deus per verbum ſapientiámq; ſuam indicat, vbi & futura & præterita ſtant, vel quibuſdam prænuntientur hominibus, vel ab eis audita, rurſus ad alios homines tranſmittantur: an ipſorum hominum quorundam mẽtes intantum euehantur ſpiritu ſancto, vt non per angelos, ſed per ſeipſas futurorum inſtantes cauſas, in ipſa ſumma rerũ arce conſpiciant. Audiunt enim iſta & aëreæ poteſtates, ſiue angelis ea nunciantibus, ſiue hominibus, & tantum audiunt quantum opus eſſe ille iudicat, cui ſubiecta ſunt omnia. Multa etiã prædicuntur inſtinctu quodam, impulſo ſpiritu neſcientium,

Ioan. 11. ſicut Caiphas neſciuit quid dixit, ſed cum eſſet Pontifex prophetauit. Ergo de ſucceſsionibus ſeculorum, & de reſurrectione mortuorum, Philoſophos nec illos conſulere debemus qui creatoris æternitatem, in quo viuimus, mouemur & ſumus,

Acto. 17. quantum potuerunt intellexerunt. Quia per ea quæ facta ſunt

Roma. 1. cognoſcentes Deum, nõ ſicut Deũ glorificauerunt, aut gratias egerunt ſed dicentes ſe eſſe ſapiẽtes ſtulti facti ſunt. Et cũ idonei non eſſent, in æternitatẽ ſpiritalis incommutabiliſq; naturæ aciem mentis tam cõſtanter infigere, vt in ipſa ſapientia conditoris atq; rectoris vniuerſitatis viderẽt volumina ſeculorũ, quæ ibi iam eſſent & ſemper eſſent, hic autẽ futura eſſent, vt nõ eſſent: atq; vt ibi viderent conuerſiones in melius, non ſolũ animorũ, ſed etiam corporũ humanorum vſq; ad ſui modi perfectionẽ: cum ergo ad hæc videnda nullo modo eſſent idonei, ne ad illud quidẽ digni habiti ſunt, vt eis iſta per ſanctos angelos nuntiarentur: ſiue forinſecus per ſenſus corporis, ſiue interioribus reuelationibus in ſpiritu expreſsis: ſicut patribus noſtris vera pietate præditis hæc demonſtrata ſunt: qui ea prædicẽtes vel de præſentibus ſignis vel de proximis rebus, ita vt prædixerant, factis fidem facientes, authoritatẽ cui de longe futuris vſq; in ſeculi finẽ crederetur, habere meruerũt. Poteſtates autẽ aëreæ ſuperbæ atq; fallaces, etiam ſi quædã de ſocietate & ciuitate ſanctorum, & de vero mediatore à ſanctis Prophetis vel angelis audita per ſuos vates dixiſſe reperiuntur, id egerunt vt per hæc aliena vera, etiam fideles

deles Dei ſi poſſent ad ſua falſa traducerent. Deus autem per neſciẽtes id egit, vt veritas vndique reſonaret fidelibus in adiutorium, impiis in teſtimonium. Quia igitur ad æterna capeſſenda idonei nõ eramus, ſordéſq; peccatorum noſtrorum nos prægrauabant temporalium rerum amore contractæ, & de propagine mortalitatis tanquam naturaliter inolitæ, purgandi eramus. Purgari autem vt contemperaremur æternis, non niſi per temporalia poſſemus, qualibet iam cõtemperati tenebamur. Sanitas enim à morbo plurimum diſtat, ſed medici curatio niſi morbo congruat, non perducit ad ſanitatem. Inutilia temporalia decipiunt ægrotos, vtilia temporalia ſuſcipiunt ſanãdos, & traiiciunt ad æterna ſanatos. Mens autem rationalis ſicut purgata contemplationem debet rebus æternis, ſic purganda tẽporalibus fidem. Dixit quidam & illorum qui quondam apud Græcos ſapientes habiti ſunt, Quantum ad id quod ortum eſt æternitas valet, tantum ad fidem veritas. Et profecto eſt vera ſententia. Quod enim nos temporale dicimus, hoc ille quod ortũ eſt appellauit. Ex quo genere etiam nos ſumus, non tantum ſecundum corpus, ſed etiam ſecundum animi mutabilitatem. Non enim proprie vocatur æternum, quod aliqua ex parte mutatur. Inquantum igitur mutabiles ſumus, intantum ab æternitate diſtamus. Promittitur autem nobis vita æterna per veritatem, à cuius perſpicuitate rurſus tantum diſtat fides noſtra, quantum ab æternitate mortalitas. Nunc ergo adhibemus fidem rebus temporaliter geſtis propter nos, & per ipſam mundamur, vt cum ad ſpeciem venerimus, quemadmodum ſuccedit fidei veritas, ita mortalitati ſuccedat æternitas. Quapropter quoniam fides noſtra fiet veritas, cum ad id quod nobis credentibus promittitur, peruenerimus: promittitur autẽ nobis vita æterna: & dixit veritas, non quæ fiet ſicut futura eſt fides noſtra, ſed quæ ſemper eſt veritas, quia ibi eſt æternitas: dixit ergo veritas, Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te vnum verũ Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum: cum fides noſtra videndo fiet veritas, tunc mortalitatem noſtram commutatam tenebit æternitas. Quod donec fiat & vt fiat, quia rebus ortis accommodamus quidem fidem credulitatis, ſicut in æternis ſperamus veritatẽ contemplationis, ne fides mortalis vitæ diſſonaret à veritate æternæ vitæ, ipſa veritas patri coæterna de terra orta eſt, cũ filius Dei ſic venit vt fieret filius hominis, & ipſe quidem in ſe

Per fidem euehimur ad incõmutabilem veritatem. CAP. XVIII.

Ioan. 17.

Pſal. 84.

excipe

Ioan.20. exclamauit dicens, Dominus meus & Deus meus. Et cum illius carnis tota integritas appareret, demonſtratum eſt in ea
Matt.10. quod ſuos exhortans dixerat, Capillus capitis veſtri nō peribit. Vnde enim primo, Noli me tangere, nōdum enim aſcen-
Ioan.20. di ad patrem meum: & vnde antequam aſcendat ad patrem, à diſcipulis tangitur, niſi quia illic inſinuabatur interioris hominis ſacramentū, hic præbebatur exterioris exemplum? An forte quiſquam ita eſt abſurdus atq; auerſus à vero, vt audeat dicere à viris eum tactum antequam aſcenderet, à mulieribus autem cum aſcendiſſet? Propter hoc exemplum futuræ noſtræ reſurrectionis in corpore, quod præceſsit in domino, di-
1 Cor.15. cit Apoſtolus: Initium Chriſtus, deinde qui ſunt Chriſti. De corporis enim reſurrectione illo loco agebatur, propter quā
Philip.3. etiam dicit: Transfigurauit corpus humilitatis noſtræ, conforme corpori gloriæ ſuæ. Vna ergo mors noſtri ſaluatoris, duabus mortibus noſtris ſaluti fuit. Et vna eius reſurrectio, duas nobis reſurrectiones præſtitit, cum corpus eius in vtraque re, id eſt, & in morte & in reſurrectione, & ſacramento interioris hominis noſtri, & exemplo exterioris medicinali quadam
Ratio dupli ad ſimplū per alios numeros CAP. IIII. conuenientia miniſtratum eſt. Hæc autem ratio ſimpli ad duplum oritur quidem à ternario numero. Vnum quippe ad duo, tria ſunt. Sed hoc totum quod dixi, ad ſenarium peruenit. Vnum enim & duo & tria, ſex fiunt. Qui numerus propterea perfectus dicitur, quia partibus ſuis cōpletur. Habet enim illa
Gene.1. tres ſextam, tertiam, dimidiam. Nec vlla pars alia quæ dici poſsit quota ſit, inuenitur in eo. Sexta ergo eius vnum eſt, tertia duo, dimidia tria. Vnum autem & duo & tria conſummant eundem ſenarium. Cuius perfectionem nobis ſancta ſcriptura commendat, in eo maxime quòd Deus ſex diebus perfecit opera ſua, & ſexto die factus eſt homo ad imaginem Dei. Et ſexta ætate generis humani, filius Dei venit & factus eſt filius hominis, vt nos reformaret ad imaginem Dei. Ea quippe nunc ætas agitur, ſiue milleni anni ſingulis diſtribuantur ætatibus, ſiue in diuinis literis memorabiles atque inſignes quaſi articulos temporum veſtigemus, vt prima ætas inueniatur ab Adam vſq; ad Noë, inde ſecunda vſque ad Abraham. Et deinceps ſicut Matthæus Euangeliſta diſtinxit ab Abraham
Matth.1. vſque ad Dauid, à Dauid vſque ad tranſmigrationem in Babyloniam, atque inde vſque ad virginis partum. Quæ tres ætates coniunctæ illis duabus, quinque faciunt. Proinde ſextam

incho

inchoauit natiuitas domini, quæ nunc agitur vſque ad occultum temporis finem. Hunc ſenarium numerũ quandam temporis gerere figuram, etiam in illa ratione tripertitæ diſtributionis agnoſcimus, qua vnum tempus computamus ante legem, alterum ſub lege, tertium ſub gratia. In quo tempore ſacramentum renouationis accepimus: vt in fine temporis etiam reſurrectione carnis, omni ex parte renouati, ab vniuerſa, non ſolum animæ, verumetiam corporis infirmitate ſanemur. Vnde intelligitur illa mulier in typo Eccleſiæ à domino ſanata & erecta, quam curuauerat infirmitas alligante Satana. De talibus enim occultis hoſtibus plangit illa vox Pſalmi: Curuauerunt animã meam. Hęc autem mulier decem & octo annos habebat in infirmitate, quod eſt ter ſeni. Mẽſes autem annorũ decem & octo inueniuntur in numero ſolidi quadrati ſenarij, quod eſt ſexies ſeni, & hoc ſexies. Iuxtà quippe eſt in eodem Euangelij loco, arbor quoque illa ficulnea, cuius miſerã ſterilitatẽ etiam tertius annus arguebat. Sed ita pro illa interceſſum eſt, vt dimitteretur illo anno, vt ſi fructũ ferret, bene: ſin aliter, excideretur. Nam & tres anni ad eandem tripartitam diſtributionẽ pertinent, & menſes trium annorum quadratum ſenarium faciunt, quod eſt ſexies ſeni. Annus etiam vnus ſi duodecim menſes integri conſiderentur, quos triceni dies cõplent, talem quippe menſem veteres obſeruauerunt, quem circuitus lunaris oſtendit, ſenario numero pollet. Quod enim valent ſex in primo ordine numerorum, qui cõſtat ex vnis, vt perueniatur ad decem hoc valent ſexaginta in ſecundo ordine, qui conſtat ex denis vt perueniatur ad centum. Sexagenarius ergo numerus dierũ, ſexta pars anni eſt, Proinde per ſenarium primi verſus multiplicantur, tanquam ſenarius ſecundi verſus, & fiunt ſexies ſexageni trecenti & ſexaginta dies, qui ſunt integri duodecim menſes. Sed quoniam ſicut menſem circuitus lunæ oſtendit hominibus, ſic annus circuitu ſolis animaduerſus eſt, reſtãt autẽ quinque dies & quadrans diei, vt ſol impleat curſum ſuum annũmque concludat: quatuor enim quadrantes faciunt vnum diem, quem neceſſe eſt intercalari excurſo quadriennio quod biſextum vocant, ne temporũ ordo turbetur: etiam ipſos dies quinque & quadrantem ſi conſideremus, ſenarius numerus in eis plurimum valet. Primum, quia ſicut fieri ſolet vt à parte totum computetur, non ſunt iam dies quinque, ſed potius ſex, vt qua-

Lucæ 13.

Pſal. 56.

Lucæ 13.

drans ille accipiatur pro die. Deinde quia in ipſis quinque diebus ſexta pars menſis eſt: ipſe autem quadrans ſex horas habet. Totus enim dies, id eſt, cum ſua nocte vigintiquatuor horæ ſunt, quarum pars quarta, quæ eſt quadrans diei, ſex horæ inueniũtur: ita in anni curſu ſenarius numerus plurimum valet. Nec immerito in ædificatione corporis dominici, in

Anni 46. tẽpli extructi allegoricè. CAP. V. cuius figura templum à Iudæis deſtructum, triduo ſe reſuſcitaturum eſſe dicebat, numerus ipſe ſenarius pro anno poſitus intelligitur. Dixerunt enim, quadraginta & ſex annis ædificatum eſt templum, & quadragies ſexies ſeni, fiunt ducenti ſeptuaginta ſex.

Ioan. 2. Qui numerus dierum complet nouem menſes & ſex dies, qui tanquam decem menſes parientibus fœminis imputantur: non quia omnes ad ſextum diem poſt nonũ menſem perueniunt, ſed quia ipſa perfectio corporis domini tot diebus ad partũ perducta comperitur, ſicut à maioribus traditum ſuſcipiens Eccleſię cuſtodit authoritas. Octauo enim kal.

Lucæ 23. Aprilis conceptus creditur, quo & paſſus: ita monumento nouo, quo ſepultus eſt, vbi nullus erat mortuorum poſitus, nec ante nec poſtea, congruit vterus virginis quo conceptus eſt, vbi nullus ſeminatus eſt mortalium. Natus autem traditur octauo kal. Ianuarias. Ab illo ergo die vſque ad iſtum computati, ducenti, ſeptuaginta & ſex reperiuntur dies, qui ſenarium numerum quadragies ſexies habent. Quo numero annorum templum ædificatum eſt, quia eo numero ſenariorum corpus domini perfectum eſt, quod mortis paſsione deſtructum, tri-

Ioan. 2. duo reſuſcitauit. Dicebat enim hoc de templo corporis ſui, ſicut euidentiſsimo & robuſtiſsimo Euangelij teſtimonio de-

Matt. 12. claratur, quo ait: Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, ſic erit filius hominis in corde terræ tribus

Triduũ reſurrectionis. CAP. VI. diebus & tribus noctibus. Ipſum autẽ triduum nõ totum & plenũ fuiſſe ſcriptura teſtis eſt, ſed primus dies à parte extrema totus annumeratus eſt: dies vero tertius à parte prima, & ipſe totus: medius autẽ inter eos, id eſt ſecũdus dies abſolute

Matt. 12. totus vigintiquatuor horis ſuis, duodecim nocturnis, & duodecim diurnis. Crucifix⁹ eſt enim primò Iudæorũ vocibus hora

Matt. 27. tertia, cũ eſſet dies ſexta ſabbati. Deinde in ipſa cruce ſuſpẽſus

Marci. 15. eſt hora ſexta, & ſpiritũ tradidit hora nona. Sepultus eſt autem cũ iam ſero factũ eſſet, ſic ſeſe habẽt verba Euãgelij, quod intelligitur in ſine diei. Vndelibet ergo incipias, etiã ſi alia ratio

Ioan. 19. reddi poteſt, quo modo nõ ſit cõtra Euangeliũ Ioãnis, vt hora

tertia

tertia ligno ſuſpēſus intelligatur, totū diem primū non cōprehendis. Ergo à parte extrema totus cōputabitur, ſicut tertius à parte prima. Nox enim vſq; ad diluculū, quo domini reſurrectio declarata eſt, ad tertium diem pertinet: quia Deus qui dixit de tenebris lucem clareſcere, vt per gratiā noui teſtamēti & participationem reſurrectionis Chriſti audiremus: Fuiſtis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino: inſinuat nobis quodam modo quòd à nocte dies ſumat initium. Sicut enim primi dies propter futurum hominis lapſum, à luce in noctem, ita iſti propter hominis reparationem à tenebris ad lucem computantur. Ab hora ergo mortis vſque ad diluculū reſurrectionis horæ ſunt quadraginta, vt etiam ipſa hora nona cōnumeretur. Cui numero congruit etiam vita eius ſuper terram, poſt reſurrectionem in quadraginta diebus. Et eſt iſte numerus frequentiſsimus in ſcripturis ad inſinuandum myſterium perfectionis in quadripertito modo. Habēt enim quandam perfectionem decem, & ea quater multiplicata faciunt quadraginta. A veſpere autem ſepulturæ vſque ad diluculum reſurrectionis triginta ſex horæ ſunt, qui eſt quadratus ſenarius. Refertur autem ad illam rationem ſimpli ad duplum, vbi eſt coaptationis maxima conſonantia. Duodecim enim ad vigintiquatuor ſimplo ad duplum conueniunt, & fiunt triginta ſex: nox tota cum die toto & nocte tota, neque hoc ſine illo ſacramento quod ſupra memoraui. Non abſurde quippe ſpiritum Dei comparamus, corpus autem nocti. Dominicum enim corpus in morte ac reſurrectione & ſpiritus noſtri figuram, & corporis gerebat exemplum. Etiam ſic ergo apparet illa ratio ſimpli ad duplum in horis trigintaſex, cum duodecim conferūtur ad vigintiquatuor. Et horum quidem numerorū cauſas cur in ſcripturis ſanctis poſitæ ſint, poteſt alius aliàs indagare: vel quibus iſtæ quas ego reddidi, pręponēdæ ſint, vel æque probabiles, vel iſtis etiā probabiliores: fruſtra tamē eos eſſe in ſcripturis poſitos, & nullas cauſas eſſe myſticas, cur illic iſti numeri cōmemorentur, nemo tā ſtultus ineptúſq; cōtēderit. Ego autē quas reddidi, vel ex eccleſiæ authoritate à maioribus traditas, vel ex diuinarū teſtimonio ſcripturarū, vel ex ratione numerorū ſimilitudinūq; collegi. Contra rationē nemo ſobrius, cōtra ſcripturas nemo Chriſtianus, cōtra eccleſiā nemo pacificus ſenſerit. Hoc ſacramētū, hoc ſacrificium, hic ſacerdos, hic Deus, antequā miſſum veniret,

2. Cor. 4.
Ephe. 5.
Gene. 1.

colligamur in vnum. factus ex fœmina, omnia quæ ſacrate atque myſtice patribus noſtris per angelica miracula apparuerunt, ſiue quæ per ipſos

CAP. VII. facta ſunt, ſimilitudines huius fuerut, vt omnis creatura factis quodam modo loqueretur vnum futurum in quo eſſet ſalus vniuerſorum à morte reparandorum. Quia enim ab vno vero Deo & ſummo per impietatis iniquitatem reſiliētes & diſſonantes deflexeramus, & euanueramus in multa, diſciſsi per multa & inhærētes in multis: oportebat nutu & imperio Dei miſerantis, vt ipſa multa venturum conclamarent vnum, & à multis conclamatus veniret vnus, & multa conteſtarētur veniſſe vnum, & à multis exonerati veniremus ad vnum: & multis peccatis in anima mortui, & propter peccatum in carne morituri, amaremus ſine peccato mortuum in carne pro nobis vnum: & in reſuſcitatum credentes, & cum illo per fidem ſpiritu reſurgentes, iuſtificaremur in vno iuſto facti vnum: nec in ipſa carne nos reſurrecturos deſperaremus, cùm multa membra intueremur præceſsiſſe nos caput vnum: in quo nūc per fidem mundati, & tunc per ſpeciem redintegrati, per mediatorem Deo reconciliati hæreamus vni, fruamur vno, permaneamus vnum.

In Christo omnes vnū ſumus. CAP. VIII. Sic ipſe filius Dei, verbum Dei, & idem ipſe mediator Dei & hominum filius hominis, æqualis patri per diuinitatis vnitatem, & particeps noſtri per humanitatis ſuſceptionem, patrem interpellans pro nobis, per id quod homo erat, nec tamen tacens quod Deus cum patre vnum erat, inter cætera ita loquitur. Non pro his autem rogo, inquit, tantum, ſed & pro eis qui credituri ſunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint, vt mundus credat, quia tu me miſiſti. Et ego claritatem, quam dediſti mihi, dedi eis, vt ſint vnum, ſicut & nos vnū ſumus.

1. Timo. 2. Roma. 8. Ioan. 17.

Vnū per naturam & charitatē. CAP. IX. Non dixit, ego & ipſi vnum, quamuis per id quod Eccleſiæ caput eſt & corpus eius Eccleſia, poſſet dicere, ego & ipſi non vnum ſed vnus, quia caput & corpus vnus eſt Chriſtus: ſed diuinitatem ſuam conſubſtantialem patri oſtendens, hoc ait: propter quod & alio loco dicit, Ego & pater vnum ſumus: in ſuo genere, hoc eſt, in eiuſdem naturæ conſubſtantiali parilitate, vult eſſe ſuos vnum, ſed in ipſo: quia in ſeipſis non poſſent diſſociari abinuicem per diuerſas voluptates & cupiditates, & immundicias peccatorum: vnde mundantur per mediatorem, vt ſint in illo vnū: non tantum per eandem naturam qua homines ex hominibus

Ioan. 10.

mortalibus

mortalibus æquales angelis fiunt:ſed etiam per eandem cha-
ritatem in eandem beatitudinem conſpirantes concordiſsima
voluntate in vnum ſpiritum quodam modo igne charitatis
conflatam. Ad hoc enim valet quod ait, Vt ſint vnum, ſicut & *Ioan.17.*
nos vnum ſumus: vt quemadmodum pater & filius, non tan-
tum æqualitate ſubſtantiæ, ſed etiam voluntate vnum ſunt: ita
& ij inter quos & Deum mediator eſt filius, non tantum per *1. Timo.2.*
id quod eiuſdem naturæ ſunt, ſed etiam per eandem dilectio-
nis ſocietatem vnum ſint. Deinde idipſum quòd mediator eſt,
per quem reconciliamur Deo, ſic indicat, Ego, inquit, in eis, *Ioan.17.*
& tu in me, vt ſint conſummati in vnum. Hæc eſt vera pax, *Per Chriſtū*
& cum creatore noſtro nobis firma connexio, purgatis & re- *vera purga*
conciliatis per mediatorem vitæ, ſicut maculati & alienati ab *tio.* CA.X.
eo receſſeramus per mediatorem mortis. Sicut enim diabo- *Gene.3.*
lus ſuperbus hominem ſuperbientem perduxit ad mortem,
ita Chriſtus humilis hominem obediẽtem reduxit ad vitam.
Quia ſicut ille elatus cecidit & deiecit conſentientem; ſic iſte
humiliatus ſurrrexit, & erexit credẽtem. Quia enim non per-
uenerat diabolus quò ipſe perduxerat (mortem quippe ſpiri-
tus in impietate geſtabat, ſed mortem carnis non ſubierat,
quia nec indumentnm ſuſceperat) magnus homini videbatur
princeps in legionibus dæmonum, per quas fallaciarum re-
gnum exercet: ſic hominem per elationis typum, potentiæ
quàm iuſtitiæ cupidiorem, aut per falſam Philoſophiam ma-
gis inflans: aut per ſacra ſacrilega irretiens, in quibus etiam
magicæ fallaciæ curioſiores ſuperbioréſque animas deceptas
illuſáſque præcipitat, ſubditum tenens, pollicens etiam purga
tionem animæ, per eas quas τελετὰς appellant, transfigurãdo
ſe in angelum lucis per multiformem machinationem, in ſi- *2.Cor.2.*
gnis & prodigiis mendacij. Facile eſt enim ſpiritibus ne- *Miracula*
quiſsimis per aërea corpora facere multa, quæ mirentur ani- *dæmonum.*
mæ terrenis corporibus aggrauatæ, etiam melioris affectus. CAP.XI.
Si enim corpora ipſa terrena nonnullis artibus & exercitatio-
nibus modificata, in ſpectaculis theatricis tanta miracula ho-
minibus exhibent, vt ij qui nunquã viderunt talia narrata vix
credãt: quid magnum eſt diabolo & angelis eius, de corporeis
elemẽtis, per aërea corpora facere quæ caro miretur: aut etiã
occultis inſpirationibus ad illudendos humanos ſenſus phan-
taſmata imaginum machinari, quibus vigilantes dormiẽtéſve
decipiat, vel furentes exagitet? Sed ſicut fieri poteſt, vt homo

G 3 vita

vita ac moribus melior, ſpectet nequiſsimos homines, vel in ſune ambulantes, vel multimodis motibus corporum multa incredibilia facientes, nec vllo modo facere talia concupiſcat, nec eos propterea ſibi præponendos exiſtimet: ſic anima fidelis & pia, non ſolum ſi videat, verumetiam ſi propter fragilitatem carnis exhorreat miracula dæmonum, non ideo tamen aut non ſe poſſe talia dolebit, aut ob hoc illos meliores eſſe iudicabit: cum ſint præſertim in ſocietate ſanctorum, qui per virtutem Dei cui cuncta ſubiecta ſunt, & minime fallacia, & multo maiora fecerunt, ſiue homines, ſiue angeli boni.

Diabolus mortis, Chriſtus vitæ mediator. CAP. XII.

Nequaquam igitur per ſacrilegas ſimilitudines, & impias curioſitates, & magicas conſecrationes animæ purgantur & reconciliantur Deo: quia falſus mediator non traiicit ad ſuperiora, ſed potius obſidens intercludit viam per affectus, quos tanto maligniores, quanto ſuperbiores ſuæ ſocietatis inſpirat: qui non poſſunt ad euolandum pennas nutrire virtutum, ſed potius ad demergendum pondera exaggerare vitiorum, tanto grauius anima ruitura, quãto ſibi videtur euecta ſublimius. *Matth. 2.* Proinde ſicut magi fecerunt diuinitus moniti, quos ad humilitatem * domini adorandam ſtella perduxit: ita & nos, non **al. humanitatem.* quà venimus, ſed per aliam viam in patriam redire debemus, quam rex humilis docuit, & quam rex ſuperbus humili regi aduerſarius obſidere non poſsit. Et nobis enim vt adoremus *Pſal. 18.* humilem Chriſtum, cœli enarrauerunt gloriam Dei, cum in omnem terram exiit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Via nobis fuit ad mortem per peccatum in Adam. *Roma. 5.* Per vnum quippe hominem peccatum intrauit in mũdum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Huius viæ mediator diabolus fuit, perſuaſor peccati & præcipitator in mortem. Nam & ipſe ad operandam duplam mortem noſtram, ſimplam attulit ſuam. Per impietatem namque mortuus eſt in ſpiritu, carne vtique mortuus non eſt: nobis autem & impietatem perſuaſit, & per hanc vt in mortem carnis venire mereremur, effecit. Vnum ergo appetiuimus iniqua ſuaſione, alterum nos ſecutũ eſt iuſta damnatione: *Sapien. 1.* propterea quippe ſcriptum eſt, Deus mortem non fecit, quia cauſa mortis ipſe non fuit: ſed tamen per eius retributionem iuſtiſsima mors irrogata eſt peccatori. Sicut ſupplicium iudex irrogat reo, cauſa tamen ſupplicij nõ eſt iuſtitia iudicis, ſed meritum criminis. Quò ergo nos mediator mortis tranſ

tranſmiſit, & ipſe non venit, id eſt ad mortem carnis: ibi nobis dominus Deus noſter medicinam emẽdationis inſeruit, quam ille non meruit, occulta, & nimis arcana ordinatione diuinæ altæq; iuſtitiæ. Vt ergo, ſicut per vnum hominem mors, ita & per vnum hominem fieret reſurrectio mortuorũ, quia magis vitabant homines quod euitare nõ poterant mortem carnis, quàm mortem ſpiritus, id eſt, magis pœnã quàm meritũ pœnæ: nam non peccare aut non curatur, aut parum curatur: non mori autem quãuis nõ obtineatur, vehemẽter ſatagitur: vitæ mediator oſtendens, quàm non ſit mors timenda, quæ per humanam conditionem iam euadi non poteſt, ſed potius impietas, quæ per fidem caueri poteſt, occurrit nobis ad finem quò venimus, ſed non quà venimus. Nos enim ad mortẽ per peccatum venimus, ille per iuſtitiã: & ideo cũ ſit mors noſtra pœna peccati, mors illius facta eſt hoſtia pro peccato. Quapropter cũ ſpiritus corpori præponatur, mortq; ſit ſpiritus à Deo deſeri, mors autem corporis à ſpiritu deſeri: eáque ſit pœna in morte corporis, vt ſpiritus quia volens deſeruit Deum, deſerat corpus inuitus: vt cum ſpiritus Deum deſeruerit, quia voluit, deſerat corpus etiam ſi noluerit: nec deſerat cum voluerit, niſi aliquã ſibi vim, qua ipſum corpus perimatur, intulerit: demonſtrauit ſpiritus mediatoris, quàm nulla pœna peccati vſque ad mortem carnis acceſſerit, quia non eam deſeruit inuitus, ſed quia voluit, quando voluit, quo modo voluit. Quippe Dei verbo ad vnitatem commixtus eſt homo: Hinc ait, Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam, Nemo tollit eam à me, ſed ego pono eam à me & iterum ſumo eam. Et hoc maxime mirati ſunt, ſicut Euãgelium loquitur, qui præſentes erant, cum poſt illam vocem, in qua figuram peccati noſtri edidit, continuo tradidit ſpiritum. Longa enim morte cruciabantur ligno ſuſpẽſi. Vnde latronibus vt iam morerẽtur, & de ligno ante ſabbatum deponerentur, crura confracta ſunt. Ille autẽ quia mortuus inuentus eſt, miraculo fuit. Hoc etiam Pilatum legimus fuiſſe miratũ, cum ab ipſo ſepeliendum corpus domini peteretur. Ille itaque deceptor qui fuit homini mediator ad mortẽ, falſóque ſe opponit ad vitam nomine purgationis per ſacra & ſacrificia ſacrilega quibus ſuperbi ſeducũtur, quia nec participationẽ mortis noſtræ habere potuit, nec reſurrectionem ſuæ, ſimplã quidem ſuam mortem ad duplã noſtram potuit afferre: ſimplam vero

Roma. 5.

Mors Chri ſtiſpõtanea

CAP. XIII.

Commixtus.

Ioan. 10.

Ioan. 19.

Marci. 15.

reſurrectionem in qua & ſacramētum eſſet renouationis noſtræ, & eius quæ in fine futura eſt euigilationis exemplum, nō vtique potuit. Ille proinde qui ſpiritu viuus carnē ſuam mortuam reſuſcitauit, verus vitæ mediator illum ſpiritu mortuum & mortis mediatorem à ſpiritibus in ſe credentium foras miſit, vt non regnaret intrinſecus, ſed forinſecus oppugnaret, nec
Matth. 4. tamen expugnaret. Cui ſe ipſe quoque tentandum præbuit, vt ad ſuperandas etiam tentationes eius mediator eſſet, non ſolum per adiutorium, verumetiam per exemplum. At ille primitus vbi per omnes aditus ad interiora moliens irrepere, expulſus eſt, poſt baptiſma in eremo completa omni tentatione illecebroſa, quia viuum ſpiritu, ſpiritu mortuus non inuaſit, quoquo modo auidus mortis humanæ conuertit ſe ad faciendam mortem, quam potuit: & permiſſus eſt in illud quod ex nobis mortale viuus mediator acceperat. Et vbi potuit aliquid facere, vbi ex omni parte deuictus eſt, & vnde accepit exterius poteſtatem dominicæ carnis occidēdæ, inde interior eius poteſtas qua nos tenebat occiſa eſt. Factum eſt enim vt vincula peccatorum multorum, in multis mortibus per vnius vnam mortem quam peccatum nullū præceſſerat, ſoluerentur. Quā propterea dominus pro nobis indebitam reddidit, vt nobis debita non noceret. Neque enim iu re cuiuſquam poteſtatis exutus eſt carne, ſed ipſe ſe exuit. Nam qui poſſet nō mori ſi nollet, proculdubio quia voluit mortuus eſt: & ideo principatus & poteſtates exemplauit, fiducialiter triumphās eas in ſemetipſo. Morte ſua quippe vno veriſsimo ſacrificio pro nobis oblato, quicquid culparū erat vnde nos principatus & poteſtates ad luenda ſupplicia iure detinebant, purgauit, aboleuit, extinxit, & ſua reſurrectione in nouam vitam nos prædeſtinatos vocauit, vocatos iuſtificauit, iuſtificatos glorificauit. Ita diabolus hominem quem per conſenſionem ſeductum, tanquam iure integro poſsidebat, & ipſe nulla corruptione carnis & ſanguinis ſeptus, per iſtam corporis mortalis fragilitatem, nimis egeno & infirmo, tanto ſuperbior, quanto velut ditior & fortior, quaſi pannoſo & ærumnoſo dominabatur, in ipſa morte carnis amiſit. Quò enim cadentem nō ſecutus impulit peccatorem, illuc deſcendētem perſecutus compulit redemptorem. Sic in mortis conſortio filius Dei nobis fieri dignatus eſt amicus, quò non perueniendo meliorem ſe nobis atque maiorem putabat inimicus. Dicit enim redemptor noſter: Maiorem dile

Ibidem. *Ioan.* 10. *Coloſſ.* 2. *Roma.* 8. *Ioan.* 15.

dilectionem nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat pro amicis ſuis. Quocirca etiam ipſo domino ſe credebat diabolus ſuperiorem, inquantum illi dominus in paſsionibus ceſsit, quia & de ipſo intellectũ eſt quod in Pſalmo legitur: Minuiſti eum paulominus ab angelis: vt ab iniquo velut æquo iure aduerſum nos agente, ipſe occiſus innocens eum iure æquiſſimo ſuperaret, atque ita captiuitatem propter peccatum factam captiuaret: nóſque liberaret à captiuitate propter peccatum iuſta, ſuo proprio ſanguine iniuſte fuſo mortis chirographum delens, & iuſtificandos redimens peccatores. Hinc etiam diabolus adhuc ſuos illudit, quibus ſe per ſua ſacra velut purgandis, & potius implicandis atque mergendis, falſus mediator opponit, quòd ſuperbis facillime perſuadet irridere atque contemnere mortem Chriſti, à qua ipſe quanto eſt alienior, tanto ab eis creditur ſanctior atque diuinior. Qui tamen apud eum paucisſimi remanſerunt, agnoſcentibus gentibus, & pia humilitate bibentibus preciũ ſuum, eiúſque fiducia deferentibus hoſtem ſuum, & concurrentibus ad redemptorem ſuũ. Neſcit enim diabolus quo modo illo & inſidiante & furente vtatur ad ſalutem fidelium ſuorum excellentiſsima ſapientia Dei, à fine ſuperiore quod eſt initium ſpiritalis creaturæ, vſque ad finem inferiorem, quod eſt mors corporis, pertendens fortiter & diſponens omnia ſuauiter. Attingit enim vbique propter ſuam munditiam, & nihil inquinatum in eam incurrit, A morte autem carnis alieno diabolo vnde nimium ſuperbus incedit, mors alterius generis præparatur in æterno igne tartari, quo non ſolum cum terrenis, ſed etiam cum aëreis corporibus excruciari ſpiritus poſsint. Superbi autem homines quibus Chriſtus, quia mortuus eſt, viluit, vbi nos tam magno precio emit, & iſtam mortem reddunt cum hominibus conditioni ærumnoſæ naturæ, quæ trahitur à primo peccato, & in illam cum illo præcipitabuntur. Quem propterea Chriſto præpoſuerunt, quia eos in iſtam deiecit, quò per diſtantem naturam ipſe non cecidit, & quò propter eos per ingentem miſericordiam ille deſcendit: & tamen ſe dæmonibus eſſe meliores non dubitãt credere, eoſque maledictis omnibus inſectari deteſtarique non ceſſant, quos certe alienos ab huius mortis paſsione nouerunt, propter quam Chriſtum contemnunt. Nec ſe volunt conſiderare, quàm fieri potuerit, vt in ſe manens, nec per ſeipſum ex vlla parte muta-

Pſal. 8.
Ephe. 4.
Coloſſ. 2.
Sapien. 7.
Sapien. 8.

bile Dei verbum, per inferioris tamen naturæ ſuſceptionem aliquid inferius pati poſſet, quod immundus dæmon, quia terrenum corpus non habet, pati non poſsit. Sed cum ſint ipſi dæmonibus meliores, tamen quia carnem portant, mori ſic poſſunt, quemadmodum mori dæmones, qui eam non portant: non vtique poſſunt. Et cum de ritibus ſacrificiorum ſuorum multũ præſumant, quæ ſe fallacibus ſuperbíſque ſpiritibus immolare non ſentiunt, aut ſi iam ſentiunt aliquid ſibi prodeſſe arbitrantur perfidorum & inuidorum amicitiam, quorum intentionis nullum negocium eſt, niſi impeditio reditus noſtri: non intelligunt ne ipſos quidem ſuperbiſsimos ſpiritus honoribus ſacrificiorum gaudere potuiſſe, niſi vni vero Deo pro quo coli volunt, verum ſacrificiũ deberetur.

Chriſtus perfectiſsima victima. CAP. XIIII.

Neque id poſſe rite offerri, niſi per ſacerdotem ſanctum & iuſtum, nec niſi ab eis accipiatur quod offertur, pro quibus offertur, atque id ſine vitio ſit, vt pro vitioſis mundandis poſsit offerri. Hoc certe omnes cupiunt, qui pro ſe offerri ſacrificium Deo volunt. Quis ergo tam iuſtus & ſanctus ſacerdos, quàm vnicus filius Dei, qui nõ opus haberet per ſacrificium ſua purgare peccata, nec originalia, nec ex humana vita quæ addũtur? Et quid tam congruẽter ab hominibus ſumeretur quod pro eis offerretur, quàm humana caro? Et quid tam aptum huic immolationi, quàm caro mortalis? Et quid tam mundum pro mũdandis vitiis mortalium, quàm ſine vlla contagione carnalis concupiſcentiæ, caro nata in vtero & ex vtero virginali? Et quid tam grate offerri & ſuſcepi poſſet, quàm caro ſacrificij noſtri, corpus effectum ſacerdotis noſtri? Vt quoniam quatuor conſiderantur in omni ſacrificio, cui offeratur, à quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur, idemipſe vnus verúſq; mediator, per ſacrificium pacis reconciliãs nos Deo, vnum cum illo maneret cui offerebat, vnũ in ſe faceret pro quibus offerebat, vnus ipſe eſſet qui offerebat, & quod offerebat.

Purificationes humanæ pernicioſæ. CAP. XV.

Sunt autem quidam qui ſe putant ad cõtemplandum Deum, & inhærẽdum Deo virtute propria poſſe purgari, quos ipſa ſuperbia maxime maculat. Nullum enim vitiũ eſt cui magis diuina lege reſiſtitur, & in quod magis accipiat dominãdi ius ille ſuperbiſsimus ſpiritus: ad ima mediator, ad ſumma intercluſor: niſi occulte inſidiãs alia vita deuitetur, aut per populũ deficientẽ, quod interpretatur, Amalech, aperte ſæuiẽs, & ad terrã repromiſsionis repugnando tranſitũ negãs, per crucẽ domini quæ Moyſi manibus

Exod. 17.

nibus extẽſis eſt præfigurata ſuperetur. Hinc enim purgationẽ ſibi iſti virtute propria pollicentur, quia nõnulli eorũ potuerunt aciem mentis vltra omnem creaturam tranſmittere, & lucem incõmutabilis veritatis quantulacunq; ex parte contingere, quod Chriſtianos multos ex fide interim ſola viuentes, nondum potuiſſe derident. Sed quid prodeſt ſuperbienti, & ob hoc erubeſcenti lignũ conſcendere, de longinquo proſpicere patriã tranſmarinam? Aut quid obeſt humili de tanto interuallo non eam videre, in illo ligno ad eam venienti, quo dedignatur ille portari? Hi etiam reſurrectionẽ carnis nos credere reprehendunt, ſibíq; potius etiam de his rebus credi volunt. Quaſi vero quia præcelſam incommutabilémq; ſubſtantiam, per illa quæ facta ſunt intelligere potuerunt, propterea de conuerſione rerum mutabilium, aut de contexto ſeculorum ordine conſulendi ſint. Nunquid enim quia veriſsime diſputant, & documentis certiſsimis perſuadent, æternis rationibus omnia temporalia fieri, propterea potuerunt in ipſis rationibus perſpicere, vel ex ipſis colligere quæ ſint animaliũ genera, quæ ſemina ſingulorũ in exordiis, qui modus in incrementis, qui numeri per conceptus, per ortus, per ætates, per occaſus, qui motus in appetendis quæ ſecundum naturam ſunt, fugiendíſq; contrariis? Nónne iſta omnia, nõ per illam incommutabilem ſapientiã, ſed per locorũ ac temporũ hiſtoriã quæſierunt, & ab aliis experta atq; conſcripta crediderunt? Quo minus mirãdum eſt, nullo modo eos potuiſſe prolixiorum ſeculorũ ſeriẽ veſtigare, & quandam metã eius excurſus, quo tanquã fluuio genus decurrit humanum, atq; inde conuerſionem ad ſuum cuiq; debitum terminum. Iſta enim nec Hiſtorici ſcribere potuerunt longe futura & à nullo experta atq; narrata Nec iſti Philoſophi cæteris meliores in illis ſummis æterníſq; rationibus intellectu talia contemplati ſunt: Alioquin non eiuſdem generis præterita quæ potuerunt hiſtorice inquirerent, ſed potius & futura prænoſcerẽt. Quod qui potuerunt, ab eis vates, à noſtris Prophetæ appellati ſunt.

Vaticinia mundi. CAP. XVI. *Roma. I.*

Quanquam & Prophetarum nomen nõ omnino alienum eſt à literis eorum, ſed plurimum intereſt vtrum experimento præteritorum futura coniiciantur. Sicut medici multa præuidendo, etiam literis mandauerunt, quæ ipſi experta notauerunt: Sicut denique agricolæ vel etiam nautæ multa prænunciant. Talia enim ſi ex longis interuallis temporũ fiant, diuinationes

Futura quot modis præſciãtur. CAP. XVII.

Hanc oratione videtur nõ abſoluiſſe. Deeſt enim incertũ eſt aut ſimle quidpiam, niſi mutes verbi modũ præſenſerũt. &c.

nationes putantur. An vero iam ventura præſenſerint, & lõge viſa venientia nuncient, pro acuto ſenſu videntium, quod cum faciunt aëreæ poteſtates diuinare creduntur: tanquam ſi quiſquam de montis vertice aliquem longe videat venientem, & proxime in campo habitantibus ante nunciet: an ab angelis ſanctis quibus ea Deus per verbum ſapientiámq; ſuam indicat, vbi & futura & præterita ſtant, vel quibuſdam prænuntientur hominibus, vel ab eis audita, rurſus ad alios homines tranſmittantur: an ipſorum hominum quorundam mẽtes intantum euehantur ſpiritu ſancto, vt non per angelos, ſed per ſeipſas futurorum inſtantes cauſas, in ipſa ſumma rerũ arce conſpiciant. Audiunt enim iſta & aëreæ poteſtates, ſiue angelis ea nunciantibus, ſiue hominibus, & tantum audiunt quantum opus eſſe ille iudicat, cui ſubiecta ſunt omnia. Multa etiã prædicuntur inſtinctu quodam, impulſo ſpiritu neſcientium,

Ioan.11. ſicut Caiphas neſciuit quid dixit, ſed cum eſſet Pontifex prophetauit. Ergo de ſucceſsionibus ſeculorum, & de reſurrectione mortuorum, Philoſophos nec illos conſulere debemus qui creatoris æternitatem, in quo viuimus, mouemur & ſumus,

Acto.17. quantum potuerunt intellexerunt. Quia per ea quæ facta ſunt

Roma.1. cognoſcentes Deum, nõ ſicut Deũ glorificauerunt, aut gratias egerunt ſed dicentes ſe eſſe ſapiẽtes ſtulti facti ſunt. Et cũ idonei non eſſent, in æternitatẽ ſpiritalis incommutabilíſq; naturæ aciem mentis tam cõſtanter infigere, vt in ipſa ſapientia conditoris atq; rectoris vniuerſitatis viderẽt volumina ſeculorũ, quæ ibi iam eſſent & ſemper eſſent, hic autẽ futura eſſent, vt nõ eſſent: atq; vt ibi viderent conuerſiones in melius, non ſolũ animorũ, ſed etiam corporũ humanorum vſq; ad ſui modi perfectionẽ: cum ergo ad hæc videnda nullo modo eſſent idonei, ne ad illud quidẽ digni habiti ſunt, vt eis iſta per ſanctos angelos nuntiarentur: ſiue forinſecus per ſenſus corporis, ſiue interioribus reuelationibus in ſpiritu expreſsis: ſicut patribus noſtris vera pietate præditis hæc demonſtrata ſunt: qui ea prædicẽtes vel de præſentibus ſignis vel de proximis rebus, ita vt prædixerant, factis fidem facientes, authoritatẽ cui de longe futuris vſq; in ſeculi finẽ crederetur, habere meruerũt. Poteſtates autẽ aëreæ ſuperbæ atq; fallaces, etiam ſi quædã de ſocietate & ciuitate ſanctorum, & de vero mediatore à ſanctis Prophetis vel angelis audita per ſuos vates dixiſſe reperiuntur, id egerunt vt per hæc aliena vera, etiam fideles

deles Dei ſi poſſent ad ſua falſa traducerent. Deus autem per neſciẽtes id egit, vt veritas vndique reſonaret fidelibus in adiutorium, impiis in teſtimonium. Quia igitur ad æterna capeſſenda idonei nõ eramus, ſordéſq; peccatorum noſtrorum nos prægrauabant temporalium rerum amore contractæ, & de propagine mortalitatis tanquam naturaliter inolitæ, purgandi eramus. Purgari autem vt contemperaremur æternis, non niſi per temporalia poſſemus, qualibet iam cõtemperati tenebamur. Sanitas enim à morbo plurimum diſtat, ſed medici curatio niſi morbo congruat, non perducit ad ſanitatem. Inutilia temporalia decipiunt ægrotos, vtilia temporalia ſuſcipiunt ſanãdos, & traiiciunt ad æterna ſanatos. Mens autem rationalis ſicut purgata contemplationem debet rebus æternis, ſic purganda tẽporalibus fidem. Dixit quidam & illorum qui quondam apud Græcos ſapientes habiti ſunt, Quantum ad id quod ortum eſt æternitas valer, tantum ad fidem veritas. Et profecto eſt vera ſententia. Quod enim nos temporale dicimus, hoc ille quod ortũ eſt appellauit. Ex quo genere etiam nos ſumus, non tantum ſecundum corpus, ſed etiam ſecundum animi mutabilitatem. Non enim proprie vocatur æternum, quod aliqua ex parte mutatur. Inquantum igitur mutabiles ſumus, intantum ab æternitate diſtamus. Promittitur autem nobis vita æterna per veritatem, à cuius perſpicuitate rurſus tantum diſtat fides noſtra, quantum ab æternitate mortalitas. Nunc ergo adhibemus fidem rebus temporaliter geſtis propter nos, & per ipſam mundamur, vt cum ad ſpeciem venerimus, quemadmodum ſuccedit fidei veritas, ita mortalitati ſuccedat æternitas. Quapropter quoniam fides noſtra fiet veritas, cum ad id quod nobis credentibus promittitur, peruenerimus: promittitur autẽ nobis vita æterna: & dixit veritas, non quæ fiet ſicut futura eſt fides noſtra, ſed quæ ſemper eſt veritas, quia ibi eſt æternitas: dixit ergo veritas, Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te vnum verũ Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum: cum fides noſtra videndo fiet veritas, tunc mortalitatem noſtram commutatam tenebit æternitas. Quod donec fiat & vt fiat, quia rebus ortis accommodamus quidem fidem credulitatis, ſicut in æternis ſperamus veritatẽ contemplationis, ne fides mortalis vitæ diſſonaret à veritate æternæ vitæ, ipſa veritas patri coæterna de terra orta eſt, cũ filius Dei ſic venit vt fieret filius hominis, & ipſe quidem in ſe

Per fidem euehimur ad incõmutabilem veritatem.

CAP. XVIII.

Ioan.17.

Pſal.84.

excipo

exciperet fidem noſtrã, qua nos perduceret ad veritatẽ ſuam, qui ſic ſuſcepit mortalitatem noſtram vt non amitteret æternitatem ſuam. Quantum enim ad id quòd ortum eſt æternitas valet, tantum ad fidem veritas. Ita ergo nos purgari oportebat, vt ille nobis fieret ortus qui maneret æternus, nec alter nobis eſſet in fide alter in veritate. Nec ab eo quòd orti ſumus, ad æterna tranſire poſſemus, niſi æterno per ortum noſtrum nobis ſociato, ad æternitatẽ ipſius traiiceremur. Nunc itaque illuc quodam modo ſecuta eſt fides noſtra, quò aſcendit in quem credimus, ortus, mortuus, reſuſcitatus, aſſumptus. Horũ quatuor, duo priora noueramus in nobis. Scimus enim homines & oriri & mori: Duo autem reliqua, id eſt reſuſcitari & aſſumi, iuſte in nobis futura ſperamus, quia in illo facta credidimus. Itaque in illo quia & id quod ortum erat tranſiit ad æternitatem, tranſiturũ eſt & noſtrum cum fides peruenerit ad veritatem. Iam enim credentibus vt in verbo fidei manerent, & inde ad veritatem, ac per hoc ad æternitatẽ perducti à

Ioan.8. morte liberarentur, ita loquitur: Si manſeritis in verbo meo, vere diſcipuli mei eritis. Et quaſi quærerent quo fructu: ſecutus ait: Et cognoſcetis veritatem. Rurſus quaſi dicerent: Quid prodeſt mortalibus veritas: Et veritas, inquit, liberabit vos. Vnde niſi à morte, à corruptione, à mutabilitate? Veritas quippe immortalis, incorrupta, incommutabilis permanet. Vera autem immortalitas, vera incorruptibilitas, vera incom-

Filius quo modo fact' minor.

CAP. XIX.

Acto.15.

mutabilitas, ipſa eſt æternitas. Ecce ad quod miſſus eſt filius Dei, imò vero ecce quid eſt miſſum eſſe filiũ Dei? Quæcunq; propter faciendam fidem qua mundaremur ad contemplandam veritatẽ in rebus ortis ab æternitate prolatis, & ad æternitatem relatis temporaliter geſta ſunt, aut teſtimonia miſsionis huius fuerũt, aut ipſa miſsio filij Dei. Sed teſtimonia quædam venturum prænuntiauerunt, quędam veniſſe teſtata ſunt. Factum quippe creaturam per quem facta eſt omnis creatura, omnem creaturam teſtem habere oportebat. Niſi enim multis miſsis prædicaretur vnus, non multis dimiſsis teneretur vnus. Et niſi talia eſſent teſtimonia quæ paruis magna eſſe viderentur, non crederetur ille ita magnus, vt magnos faceret magnus qui ad paruos miſſus eſt paruus. Incomparabiliter enim maiora filij Dei facta ſunt cœlum & terra, & omnia quæ in eis ſunt, quia omnia per ipſum facta ſunt, quàm ſigna

Ioan.1. & portenta quæ in eius teſtimonium proruperunt. Sed tamen

homi

homines vt hæc magna per eum facta parui crederent, illa parua tanquam magna tremuerunt. Cum ergo venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege, vſque adeo paruum, vt factum, eo itaq; miſſum quo factum. Si ergo maior mittit minorem, fatemur & nos factum minorē, & in tantum minorē inquātum factum, & intantum factum inquantum miſſum. Miſit enim filium ſuum factum ex muliere, per quē tamen quia facta ſunt omnia, non ſolum priuſquam factus mitteretur, ſed priuſquā eſſent omnia, eundem mittenti confitemur æqualē, quem dicimus miſſum minorem. Quo modo ergo ante iſtam plenitudinem temporis, qua eum mitti oportebat, priuſquam miſſus eſſet videri à patribus potuit, cum eis angelica quædam viſa demonſtrarentur. quando nec iam miſſus, ſicut æqualis eſt patri videbatur? Vnde enim dicit Philippo, à quo vtique ſicut à cæteris, & ab ipſis à quibus crucifixus eſt in carne videbatur, Tanto tempore vobiſcum ſum & non cognouiſtis me? Philippe qui me videt, videt & patrem: niſi quia videbatur & non videbatur? ſicut miſſus factus fuerat, non videbatur ſicut per eum omnia facta erant. Aut vnde etiam illud dicit: Qui habet mandata mea & ſeruat ea, ipſe eſt qui diligit me: & qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum & manifeſtabo ei meipſum: cum eſſet manifeſtus ante oculos hominum, niſi quia carnem, quod verbum in plenitudine temporis factum erat, ſuſcipiendam noſtræ fidei porrigebat: Ipſum autem verbum per quod omnia facta erant, purgatæ per fidem menti contemplandum in æternitate ſeruabat? Si autem ſecundum hoc miſſus à patre filius dicitur, quia ille pater eſt, ille filius, nullo modo impedit vt credamus, æqualem patri eſſe filium conſubſtantialē & coæternum, & tamen à patre miſſum filium. Non quia ille maior eſt ille minor, ſed quia ille pater, ille filius: ille genitor, ille genitus: Ille à quo eſt qui mittitur, ille qui eſt ab eo qui mittit. Filius enim à patre eſt, non pater à filio. Secundum hoc iam poteſt intelligi, non tantum ideo dici miſſus filius, quia verbum caro factum eſt, ſed ideo miſſus vt verbum caro fieret, & per præſentiam corporalem illa quæ ſcripta ſunt operaretur: id eſt vt non tantum homo miſſus intelligatur quod verbum caro factum eſt, ſed & verbum miſſum vt homo fieret: quia non ſecundum imparem poteſtatem vel ſubſtantiam vel aliquid quod Deo patri non ſit æqua

Galat. 4. *1. ſen. diſt. 16. cap. ſed prius quā.* *Ioan. 14.* *Ioan. 1.* *Ioan. 14.* *Ioan. 1.* *Mittens et miſſus æquales.* CAP. XX. *Ioan. 1.*

æquale miſſus eſt, ſed ſecundum id quod filius à patre eſt, non pater à filio: Verbum enim patris eſt filius, quod & ſa-
Sapien.7. pientia eius dicitur. Quid ergo mirum ſi mittitur, non quia inæqualis eſt patri, ſed quia eſt manatio quædam claritatis omnipotentis Dei ſyncera? Ibi autem quod manat, & de quo manat vnius eiuſdémque ſubſtantiæ eſt. Neque enim ſicut aqua de foramine terræ aut lapidis manat, ſed ſicut lux de lu-
Ibidem. ce. Nam quod dictum eſt: Candor eſt enim lucis æternæ, quid aliud dictum eſt, quàm lux eſt lucis æternæ? Candor quippe lucis, quid niſi lux eſt? Et ideo coæterna luci, de qua lux eſt. Maluit autem dicere, candor lucis, quàm lux lucis, ne obſcurior putaretur iſta quæ manat, quàm illa de qua manat. Cum enim auditur candor eius eſſe iſta, facilius eſt vt per hanc lucere illa, quàm hæc minus lucere credatur. Sed quia cauendum non erat ne minor lux illa putaretur quæ iſtam genuit, hoc enim nullus vnquam hæreticus auſus eſt dicere, nec credendum eſt aliquem auſurum, illi cogitationi occurrit ſcriptura qua poſſet videri obſcurior lux iſta quæ manat, quàm illa de qua manat. Quam ſuſpitionem tulit, cum ait: Candor eſt illius, id eſt, lucis æternæ, atque ita oſtẽdit æqualem. Si enim hęc minor eſt, obſcuritas illius eſt, non candor illius. Si autẽ maior eſt, non ex ea manat: Non enim vinceret de qua genita eſt. Quia ergo ex illa manat, non eſt maior quàm illa. Quia vero non obſcuritas illius ſed candor illius eſt, nõ eſt minor, æqualis eſt ergo. Neque hoc mouere debet, quia dicta eſt manatio quædam claritatis omnipotentis dei ſyncera: tanquam ipſa non ſit omnipotens, ſed omnipotentis manatio. Mox enim de
Sapien.7. illa dicitur: Et cum ſit vna, omnia poteſt. Quis eſt autem omnipotens, niſi qui omnia poteſt? Ab illo itaq; mittitur, à quo emanat. Sic enim expetitur ab illo qui amabat eam & deſide-
1.ſen. diſt. 15. cap. ad quod.1 ſen. diſt.15.ca. ecce dictum. rabat eam, Emitte, inquit, illam de ſanctis cœlis tuis, & mitte illam a ſede magnitudinis tuæ vt mecum ſit, & mecum laboret, id eſt doceat me laborare ne laborem. Labores enim eius, virtutes ſunt [de quibus iam dictum eſt.] Sed aliter mittitur vt ſit cum homine, aliter miſſa eſt vt ipſa ſit homo. In animas enim ſanctas ſe transfert, atq; amicos Dei & Prophetas conſtituit, ſicut etiã implet ſanctos engelos, & omnia talibus mi-
Galat.4. niſteriis congrua per eos operatur. Cum autem venit plenitudo tẽporis, miſſa eſt, non vt impleret angelos, nec vt eſſet angelus, niſi inquantum conſiliũ patris annuntiabat, quod & ipſius

ipſius erat, Nec vt eſſet cũ hominibus, aut in hominibus: Hoc *Ioan.1.*
enim & antea in patribus & Prophetis: ſed vt ipſum verbum
caro fieret, id eſt homo fieret: in quo futuro reuelato ſacra-
mento, etiam eorum ſapientium atque ſanctorum ſalus eſſet,
qui priuſquam ipſe de virgine naſceretur, de mulieribus nati
ſunt, & in quo facto atq; prædicato ſalus ſit omniũ credentiũ,
ſperantiũ, diligentiũ. Hoc enim magnũ pietatis eſt ſacramẽtũ, *1. Timo.3.*
quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatũ eſt in ſpiritu, ap-
paruit angelis, prædicatũ eſt gentibus, creditum eſt in mũdo,
aſſumptũ eſt in gloria. Ab illo ergo mittitur Dei verbũ cuius *3. ſen. di.1.*
eſt verbũ de quo natũ eſt. Mittit qui genuit, mittitur quod ge- *ca. diligen-*
nitum eſt. Et tunc vnicuiq; mittitur, cum à quoquam cogno- *ter.1. ſen. d.*
ſcitur, atque percipitur quantum cognoſci & percipi poteſt *15. cap. ad*
pro captu, vel proficientis in Deum, vt perfectæ in Deo ani- *quad. 1. ſe.*
mæ rationalis. Non ergo eoipſo quo de patre natus eſt, miſſus *diſt.15. ca.*
dicitur filius: Sed vel eo quòd apparuit huic mundo verbum *ad quod d*
caro factũ: Vnde dicit, Exiui à patre & veni in hunc mundum: *cimus.*
Vel eo quòd ex tempore cuiuſque mente percipitur, ſicut di-
ctum eſt, Mitte illam vt mecum ſit, & mecum laboret. Quod
ergo natum eſt ab æterno, æternum eſt: Candor eſt enim lu- *Sapien.9.*
cis æternæ. Quod autem mittitur ex tempore, à quoquam co- *1. Timo.3.*
gnoſcitur. Sed cum in carne manifeſtatus eſt filius Dei, in *Galat.4.*
hunc mundum miſſus eſt in plenitudine temporis, factus ex *1. Cor.1.*
fœmina. Quia enim in ſapientia Dei non poterat mundus *Ioan.1.*
cognoſcere per ſapientiam Deum, quoniam lux lucet in tene
bris, & tenebræ eam non comprehenderunt, placuit Deo per
ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes, vt verbum
caro fieret & habitaret in nobis Cum autem ex tempore cu- *1. Cor.1.*
iuſque profectus mente percipitur, mitti quidem dicitur, ſed *Ioan.1.*
non in hunc mundum. Neque enim ſenſibiliter apparet, id eſt *1. ſen. diſt.*
corporeis ſenſibus præſto eſt. Quia & nos ſecundum quod *15. ca. pre-*
mente aliquid æternum quantum poſſumus capimus, non in *terea.*
hoc mũdo ſumus. Et omnium iuſtorum ſpiritus, etiam adhuc
in hac carne viuentium, inquanta diuina ſapiunt, non ſunt in
hoc mundo. Sed pater cum ex tempore à quoquam cognoſci-
tur, non dicitur miſſus: Non enim habet de quo miſſus ſit, aut *Eccle.24.*
ex quo procedat, Sapientia quippe dicit: Ego ex ore altiſsimi *Ioan.15.*
prodiui. Et de ſpiritu ſancto dicitur, à patre procedit, pater *3. ſen. diſt.*
vero à nullo. Sicut ergo pater genuit, filius genitus eſt, ita *1. cap. dili-*
pater miſit, filius miſſus eſt. Sed quemadmodum qui genuit *genter,*

Ioan.10. & qui genitus eſt, ita & qui miſit & qui miſſus eſt vnum ſunt, *1. ſen. diſt. 18. cap. donum vero.* quia pater & filius vnũ ſunt: Ita etiam ſpiritus ſanctus vnum cum eis eſt, quia hæc tria vnum ſunt. Sicut enim natum eſſe eſt filio à patre eſſe, ita mitti eſt filio, cognoſci quòd ab illo ſit. Et ſicut ſpiritui ſancto donum Dei eſſe eſt à patre procedere, ita mitti eſt cognoſci quòd ab illo procedat. Nec poſſumus dicere quòd ſpiritus ſanctus & à filio nõ procedat: Neq; enim fruſtra idẽ ſpiritus & patris & filij ſpiritus dicitur. Nec video quid aliud ſignificare voluerit, cum ſufflans in faciem diſcipulorum, ait, Accipite ſpiritum ſanctum. *Ioan.20.* Neque enim flatus ille corporeus, cum ſenſu corporaliter tangendi procedens ex corpore, ſubſtantia ſpiritus ſancti fuit, ſed demonſtratio per congruam ſignificationem, non tantum à patre, ſed & à filio procedere ſpiritum ſanctum. Quis enim dementiſsimus dixerit, alium fuiſſe ſpiritum quem ſufflans dedit, & *Acto.2.* alium quem poſt aſcenſionem ſuam miſit? Vnus enim ſpiritus, eſt ſpiritus Dei, ſpiritus patris & filij, ſpiritus ſanctus qui *1.Cor.12.* operatur omnia in omnibus. Sed quod bis datus eſt, diſpenſatio certæ ſignificationis fuit, de qua ſuo loco quantum dominus dederit diſſeremus. Quod ergo ait dominus, Quem ego *Ioan.15.* mittam vobis à patre: oſtendit ſpiritum & patris & filij: quia etiam cũ dixiſſet, quem mittet pater: addidit, in nomine meo: non tamen dixit, quem mittet pater à me: quemadmodum dixit, quem ego mittam vobis à patre: videlicet oſtẽdens quod *1. ſen. diſt. 15. cap. Hic queritur. & diſt. 29. Cap.1.* totius diuinitatis, vel ſi melius dicitur, deitatis, principium pater eſt. Qui ergo à patre procedit & filio, ad eum refertur à quo natus eſt filius. Et quod dicit Euangeliſta, Spiritus nondum erat datus, quia Ieſus nondum erat clarificatus: quo modo intelligitur, niſi quia certa illa ſpiritus ſancti datio vel miſ- *Ioan.7.* ſio poſt clarificationem Chriſti futura erat qualis nunquam antea fuerat. Neque enim antea nulla erat, ſed talis non fuerat. Si enim antea ſpiritus ſanctus non dabatur quo impleti Prophetæ locuti ſunt, cum aperte ſcriptura dicat, & multis locis oſtendat ſpiritu ſancto eos locutos fuiſſe: cum & de Ioanne Baptiſta dictum ſit, Spiritu ſancto replebitur iam inde ab *Lucæ.1.* vtero matris ſuæ: & ſpiritu ſancto repletus Zacharias inueni- *Ibidem.* tur pater eius, vt de illo talia diceret: & ſpiritu ſancto Maria, vt talia de domino quem geſtabat vtero prædicaret: ſpiritu ſancto Simeon & Anna, vt magnitudinem Chriſti paruuli agnoſcerent, quo modo ergo ſpiritus nondũ erat datus, quia *Lucæ.2.*

Ieſus

Ieſus nondum erat clarificatus, niſi quia illa datio, vel donatio, *Ioan.7.*
vel miſsio ſpiritus ſancti, habitura erat quandam proprieta-
tem ſuam in ipſo aduentu, qualis antea nunquam fuit? Nuſquã *Acto.2.*
enim legimus, linguis quas non nouerant homines locutos,
veniente in ſe ſpiritu ſancto, ſicut tunc factum eſt, cum opor-
teret eius aduentum ſignis ſenſibilibus demonſtrari, vt oſten
deretur totum orbem terrarum atq; omnes gentes in linguis
variis conſtitutas, credituras in Chriſtum per donũ ſpiritus
ſancti, vt impleretur quod in Pſalmo canitur, Nõ ſunt loquelę *Pſal.18.*
neq; ſermones, quorũ non audiãtur voces eorũ. In omnẽ terrã
exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorũ. Verbo *Cõmixtus.*
itaque Dei ad vnitatem perſonæ copulatus, & quodam modo *Galat.4.*
commixtus eſt homo, cum veniente plenitudine temporis
miſſus eſt in hunc mundum, factus ex fœmina filius Dei, vt
eſſet & filius hominis propter filios hominũ. Hinc perſonam
angelica natura figurare antea potuit, vt prænunciaret, non
expropriare vt ipſa eſſet. De ſenſibili autem demõſtratio- *De ſenſibi*
ne ſpiritus ſancti, ſiue per columbæ ſpeciem, ſiue per linguas *li demon-*
igneas, cum eius ſubſtantiam patri & filio coæternam, pari- *ſtratione*
terque incõmutabilem ſubdita & ſeruiens creatura tempora- *ſancti ſpi-*
libus motibus & formis oſtenderet, cum ad eius perſonæ vni- *ritus, et de*
tatem, ſicut caro quod verbum factum eſt non copularetur, *coæternita-*
non audeo dicere nihil tale factũ eſſe antea. Sed planè fiden- *te Trinita*
ter dixerim, patrẽ & filium & ſpiritũ ſanctũ vnius eiuſdémque *tis.* CAP.
ſubſtantiæ, Deũ creatorẽ, trinitatem omnipotentẽ inſeparabi- XXI.
liter operari, ſed ita non poſſe per longe imparem maximéq; *Matt.10.*
corporeã creaturã inſeparabiliter demõſtrari ſicut per voces *Acto.2.*
noſtras quæ vtiq; corporaliter ſonant, non poſſunt pater & fi- *Ioan.1.*
lius & ſpiritus ſanctus, niſi ſuis & propriis interuallis temporũ
certa ſeparatione diſtinctis, quæ ſuæ cuiuſq; vocabuli ſyllabæ
occupãt, nominari. In ſua quippe ſubſtãtia qua ſunt tria, vnum
ſunt pater & filius & ſpiritus ſanctus nullo tẽporali motu ſuper
omnẽ creaturã idipſum ſine vllis interuallis tẽporũ vel locorũ
& ſimul vnũ atq; idem ab ęternitate in ęternitatẽ, tanquã ipſa
æternitas quæ ſine veritate & charitate nõ eſt. In meis autem
vocibus ſeparati ſunt pater & filius & ſpiritus ſanctus: nec ſimul
dici potuerũt, & in literis viſibilibus ſua ſeparatim locorũ ſpacia
tenuerũt. Et queãdmodũ cũ memoriã meã & intellectũ & vo-
luntatẽ nomino, ſingula quidẽ nomina ad res ſingulas referũ-
tur, ſed tamen ab hominibus tribus ſingula facta ſunt: nullum

enim horum trium nominum eſt, quod non & memoria & intellectus & voluntas mea ſimul operata ſint: Ita trinitas ſimul operata eſt, & vocem patris, & carnem filij, & columbam ſpiritus ſancti, cum ad ſingulas perſonas hæc ſingula referantur. Qua ſimilitudine vtcunque cognoſcitur inſeparabilem in ſeipſa Trinitatem per viſibilis creaturæ ſpeciem ſeparabiliter demonſtrari, & inſeparabilem Trinitatis operationem, etiam in ſingulis eſſe rebus, quæ vel ad patrem, vel ad filium, vel ad ſpiritum ſanctum demonſtrandum propriè pertinere dicuntur. Si ergo à me quæritur, quo modo factæ ſint vel voces vel ſenſibiles formæ atque ſpecies ante incarnationem verbi Dei quæ hoc futurũ præfigurarẽt, per angelos ea Deum operatum eſſe reſpondeo, quod etiam ſcripturarum ſanctarum teſtimoniis quãtum exiſtimo ſatis oſtendi. Si autem quæritur ipſa incarnatio quo modo facta ſit, ipſum verbum Dei, dico carnem factum, id eſt hominem factum, non tamen in hoc quod factum eſt conuerſum atque mutatum: ita ſanè factum, vt ibi ſit non tantum verbum Dei & hominis caro, ſed etiam rationalis hominis anima, atque hoc totum & Deus dicatur propter Deum & homo propter hominem. Quod ſi difficile intelligitur, mens fide purgetur, magis magiſque abſtinendo à peccatis, & bene operãdo & orando cum gemitu deſideriorum ſanctorum, vt per diuinum adjutorium proficiendo, & intelligat, & amet. Si autem quæritur poſt incarnationẽ verbi, quo modo facta ſit vel vox patris, vel ſpecies corporalis qua ſpiritus ſanctus demonſtratus eſt, per creaturam quidem facta iſta non dubito: ſed vtrum tantũmodo corporalem atq; ſenſibilẽ: an adhibito ſpiritu etiam rationali vel intellectuali, hoc enim quibuſdam placuit appellare, quod Græci dicunt νοερὸν: non quidem ad vnitatem perſonæ, quis enim hoc dixerit, vt quicquid illud eſt creaturæ per quod ſonuit vox patris, ita ſit Deus pater, aut quicquid illud eſt creaturæ in quo per columbæ ſpeciem vel per igneas linguas ſpiritus ſanctus demonſtratus eſt, ita ſit ſpiritus ſanctus, ſicut eſt Dei filius homo ille qui de virgine factus eſt: ſed tantũmodo ad miniſterium peragendæ ſignificationis, ſicut oportuiſſe Deus judicauit: an aliquid aliud intelligẽdum ſit, inuenire difficile eſt, & temere affirmare non expedit. Quo modo tamen iſta ſine rationali vel intellectuali creatura potuerint fieri non video. Neque adhuc locus eſt explicare, cur ita ſentiam, quantum vires dominus

Matth. 5.
Actor. 2.
3. ſen. diſt. 6 cap. Ne autem.
Actor. 15.

minus dederit. Prius enim ſunt diſcutienda & refellenda hæreticorum argumenta, quæ non ex diuinis libris, ſed ex ratiocinibus ſuis proferunt, quibus ſe vehemẽter cogere arbitrantur teſtimonia ſcripturarum quę de patre & filio & ſpiritu ſancto ſunt, ita eſſe intelligenda vt ipſi volunt. Nunc autem non ideo minorem filium quia miſſus eſt à patre, nec ideo minorẽ ſpiritum ſanctũ quia & pater eũ miſit & filius, ſufficienter quantum arbitror demonſtratum eſt. Siue enim propter viſibilem creaturã, ſiue potius propter principij cõmendationem, non propter inæqualitatem vel imparilitatẽ vel diſſimilitudinem ſubſtantiæ in ſcripturis hæc poſita intelliguntur: quia etiam ſi voluiſſet Deus pater per ſubiectam creaturã viſibiliter apparere, abſurdiſsime tamen aut à filio quem genuit, aut à ſpiritu ſancto qui de illo procedit, miſſus diceretur. Iſte igitur ſit huius voluminis modus, deinceps in cæteris adiuuante domino, illa hæreticorũ verſutiſsima argumenta qualia ſint & quemadmodum redarguantur videbimus. *1.ſen. diſt. 15.ca. ideo que putauerunt.* *1.ſen. diſt. 1.ca. diligẽter vero.*

Libri quarti Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, DE TRINITATE

LIBER QVINTVS.

De deo quomodo cogitandũ. CAP. I.

HINC iam exordiens ea dicere quæ dici vt cogitantur vel ab homine aliquo vel certe à nobis nũ omnimodo poſſunt: quamuis & ipſa noſtra cogitatio, cũ de Dei Trinitatẽ cogitamus, longè ſe illi de quo cogitat, imparem ſentiat, neque vt eſt eum capiat, ſed vt ſcriptũ eſt, etiam à tantis quantus Paulus Apoſtolus hic erat, per ſpeculum & in ænigmate videatur: primum ab ipſo domino Deo noſtro de quo ſemper cogitare debemus, & de quo digne cogitare non poſſumus, cui laudando reddenda eſt omni tempore benedictio, & cui enunciando nulla competit dictio, & adiutoriũ ad intelligẽda

atque explicanda quæ intendo, & veniam precor ſicubi offen do. Memor ſum enim, non ſolum voluntatis, verumetiam infirmitatis meæ. Ab his etiam qui iſta lecturi ſunt vt ignoſcãt peto, vbi me magis voluiſſe quàm potuiſſe dicere aduerterint, quod vel ipſi melius intelligunt, vel propter mei eloquij difficultatem non intelligunt, ſicut ego eis ignoſco vbi propter ſuam tarditatẽ me intelligere nõ poſſunt. Facilius enim nobis inuicem ignoſcimus, ſi nouerimus, aut certe credendo firmũ tenuerimus, ea quæ de natura incommutabili & inuiſibili, ſummé́q; viuente ac ſibi ſufficiente dicũtur, non ex conſuetudine viſibilium atq; mutabiliũ & mortaliũ vel egenarũ rerum eſſe metienda: ſed cum in his etiam quæ noſtris corporalibus adiacent ſenſibus, vel quod noſipſi in interiore homine ſumus, ſcientia cõprehẽdendis laboremus nec ſufficiamus, nõ tamen impudẽter in illa quæ ſupra ſunt diuina, & ineffabilia, pietas fidelis ardeſcit, non quam ſuarũ virium inflat arrogantia, ſed quam gratia ipſius creatoris & ſaluatoris inflaminat. Nam quo intellectu Deũ capit homo, qui ipſum intellectum ſuum quo eum vult capere nondum capit? Si autem hunc iam capit, attendat diligenter nihil eo eſſe in ſua natura melius, & videat vtrum ibi videat vlla lineamenta formarũ, nitores colorũ, ſpacioſam granditatẽ, partium diſtantiã, molis diſtenſionẽ, aliquas per locorum interualla motiones, vel quid eiuſmodi. Nihil certe iſtorũ inuenimus in eo, quo in natura noſtra nihil melius inuenimus, id eſt in noſtro intellectu, quo

1. ſen. diſt. 8. ca. Quod autem. ſapientiã capimus quantũ capaces ſumus. Quod ergo non inueuimus in meliore noſtro, nõ debemus in illo quærere, quod longe melius eſt meliore noſtro. Vt ſic intelligamus Deum ſi poſſumus quantũ poſſumus ſine qualitate bonũ, ſine quãtitate magnũ, ſine indigentia creatorẽ, ſine ſitu præſentẽ, ſine habitu omnia cõtinentẽ, ſine loco vbiq; totũ, ſine tẽpore ſempiternũ, ſine vlla ſui mutatione mutabilia facientem, nihilq; patientẽ.

1. ſen. diſt. 8. cap. 1. Solus deus perfectiſſime eſt. Quiſquis Deũ ita cogitat, etſi nondũ poteſt omniũ inuenire quid ſit, pie tamen cauet, quantũ poteſt aliquid de eo ſentire quod nõ ſit. Eſt tamen ſine dubitatione ſubſtãtia, vel ſi melius hoc appellatur eſſentia, quã Græci οὐσίαν vocant. Sicut enim ab eo quod eſt ſapere, dicta eſt ſapientia, & ab eo quod

CAP. II. eſt ſcire, dicta eſt ſcientia, ita ab eo quod eſt eſſe, dicta eſt eſſentia. Et quis magis eſt, quàm ille qui dixit famulo ſuo Moyſi, Ego ſum qui ſum: & dices filiis Iſraël, Qui eſt miſit me

me ad vos? Sed aliæ quæ dicuntur eſſentiæ ſiue ſubſtantiæ capient accidentia, quibus in eis fiat vel magna vel quantacunque mutatio. Deo autem aliquid eiuſmodi accidere non poteſt, & ideo ſola eſt incõmutabilis ſubſtantia vel eſſentia, quæ Deus eſt, cui profecto ipſum eſſe vnde eſſentia nominata eſt, maxime ac veriſsime competit. Quod enim mutatur, nõ ſeruat ipſum eſſe, & quod mutari poteſt, etiam ſi non mutetur, poteſt quod fuerat non eſſe: ac per hoc illud ſolum quod non tantum non mutatur, verumetiam mutari omnino non poteſt, ſine ſcrupulo occurrit quod veriſsime dicatur eſſe.

Exod.3.
1. ſen. diſt. 8. cap. dei etiam.

De geniti & ingeniti vocabulo CAP. III.

Quamobrem vt iam etiam de iis quæ nec dicuntur vt cogitantur, nec cogitantur vt ſunt, reſpondere incipiamus fidei noſtræ aduerſariis: inter multa quæ Arriani aduerſus catholicam fidem ſolent diſputare, hoc ſibi maxime callidiſsimum machinamentum proponere videntur cum dicunt. Quicquid de Deo dicitur vel intelligitur, non ſecũdum accidens ſed ſecundum ſubſtantiam dicitur. Quapropter ingenitum eſſe patri ſecundum ſubſtantiam eſt, & genitum eſſe filio ſecundum ſubſtantiam eſt. Diuerſum eſt autem ingenitum eſſe, & genitum eſſe, diuerſa eſt ergo ſubſtantia patris & filij. Quibus reſpondemus: Si quicquid de Deo dicitur ſecundum ſubſtãtiam dicitur, ergo quod dictum eſt, Ego & pater vnum ſumus: ſecundum ſubſtantiam dictum eſt. vna eſt igitur ſubſtantia patris & filij. Aut ſi hoc non ſecundum ſubſtantiam dictum eſt, dicitur ergo aliquid de Deo non ſecundum ſubſtantiã, & ideo iam non cogimur ſecundum ſubſtantiam intelligere ingenitum & genitum. Item dictum eſt de filio. Non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis Deo: quærimus ſecũdum quid æqualis? Si enim non ſecundum ſubſtantiam dicitur æqualis, admittũt vt dicatur aliquid de Deo, non ſecundum ſubſtãtiam. Admittant ergo non ſecundum ſubſtantiam dici ingenitum & genitum. Quod ſi propterea non admittunt, quia omnia de Deo ſecundum ſubſtantiam dici volunt, ſecundum ſubſtantiã filius æqualis eſt patri.

Ioan.10.
Philip.2.

Accidens non competit in deũ. CAP. IIII.

Accidens autem non ſolet dici, niſi quod aliqua mutatione eius rei cui accidit amitti poteſt. Nam etſi quædam dicuntur accidentia inſeparabilia quæ Græce appellantur ἀχώριστα, ſicut eſt plumæ corui color niger, amittit eum tamen, nõ quidẽ quãdiu pluma eſt, ſed quia nõ ſemper eſt pluma. Quapropter ipſa materies mutabilis eſt & ex eo ꝙ definit eſſe illud animal, vel illa pluma, totúmq; illud corpus in terrã

mutatur & vertitur, amittit vtique etiam illum colorē. Quamuis & accidens quod ſeparabile dicitur, non ſeparatione, ſed mutatione amittatur, ſicuti eſt capillis hominum nigritudo, quoniam dum capilli ſunt poſſunt albeſcere, ſeparabile accidens dicitur. Sed diligenter intuentibus ſatis apparet, non ſeparatione quaſi emigrare aliquid à capite dum caneſcit, vt nigritudo inde candore ſuccedente diſcedat & aliquò eat, ſed illam qualitatem coloris ibi verti atque mutari. Nihil itaq; accidens in Deo, quia nihil mutabile aut amiſsibile. Quod ſi & illud dici accidens placet, quod licet non amittatur, minuitur tamen vel augetur, ſicuti eſt animæ vita: nam & quandiu anima eſt tandiu viuit, & quia ſemper anima eſt ſemper viuit, ſed quia magis viuit cum ſapit, minúſque cum deſipit, fit etiam hic aliqua mutatio, non vt deſit vita, ſicut nec deeſt inſipienti ſapiētia, ſed vt minus ſit: nec tale aliquid in Deo ſit quia omni-

1. ſen. diſt. 26. ca. quo circa. no incommutabilis manet. Quamobrem nihil in eo ſecūdum accidens dicitur, quia nihil ei accidit, nec tamen omne quod dicitur ſecundum ſubſtantiam dicitur. In rebus autem creatis atque mutabilibus quod non ſecundum ſubſtātiam dicitur, reſtat vt ſecundum accidens dicatur. Omnia enim accidunt eis, quæ vel amitti poſſunt vel minui, & magnitudines & qualitates, & quod dicitur ad aliquid, ſicut amicitiæ, propinquitates, ſeruitutes, ſimilitudines, æqualitates, & ſi qua huiuſmodi, & ſitus & habitus, & loca, & tempora, & opera atque paſsiones.

Relatiuum nō accidēs. CAP. V. 1. ſen. diſt. 26. ca. quo circa.

In Deo autem nihil quidem ſecūdū accidens dicitur, quia nihil in eo mutabile eſt, nec tamen omne quod dicitur, ſecundum ſubſtantiam dicitur. Dicitur enim ad aliquid, ſicut pater ad filium & filius ad patrem, quod non eſt accidens, quia & ille ſemper pater, & ille ſemper filius, & non ita ſemper quaſi ex quo natus eſt filius, vt ex eo quòd nunquam deſinat eſſe filius, pater non deſinat eſſe pater, ſed ex eo quòd ſemper natus eſt filius nec cœpit vnquam eſſe filius. Quod ſi aliquādo eſſe cœpiſſet, aut aliquando eſſe deſineret filius, ſecūdum accidens diceretur. Si vero quod dicitur pater ad ſeipſum diceretur, non ad filium, & quod dicitur filius ad ſeipſum diceretur nō ad patrem, ſecundum ſubſtātiam diceretur & ille pater & ille filius.

1. ſen. diſt. 26. c. ſquicirca. Sed quia & pater non dicitur pater niſi ex eo quòd eſt ei filius, & filius non dicitur niſi ex eo quòd habet patrem, non ſecundum ſubſtantiam hæc dicuntur: quia non quiſque eorum ad ſeipſum, ſed ad inuicem atque ad alterutrum iſta dicuntur: ne-

que

que ſecundum accidens, quia & quod dicitur pater & quod dicitur filius, æternum atque incommutabile eſt eis. Quamobrem quamuis diuerſum ſit patrem eſſe & filium eſſe, nõ eſt tamen diuerſa ſubſtantia; quia hæc non ſecundum ſubſtãtiam dicuntur, ſed ſecundum relatiuum, quod tamẽ relatiuum non eſt accidens, quia non eſt mutabile.

1. ſen. diſt. 28. ca. præterea.

An ingeniti quod pater dicitur, poſſit inter illa accipi quæ ad ſeipſum & ſubſtãtialiter dicuntur.

Si autem huic ſic putant reſiſtendum eſſe ſermoni, quod pater quidem ad filium dicitur, & filius ad patrem, ingenitus tamen & genitus ad ſeipſos dicuntur, non ad alterutrum: non enim hoc eſt dicere ingenitum quod eſt patrem dicere: quia etſi filiũ non genuiſſet, nihil prohiberet eum dicere ingenitum: & ſi gignat quiſque filiũ, non ex eo ipſe ingenitus eſt, quia geniti homines ex aliis hominibus gignunt & ipſi alios. Inquiunt ergo, pater ad filium dicitur, & filius ad patrem, ingenitus autem ad ſeipſum, & genitus ad ſeipſum dicitur: Et ideo ſi quicquid ad ſeipſum dicitur ſecundum ſubſtantiam dicitur, diuerſum eſt autem ingenitum eſſe & genitum eſſe, diuerſa igitur ſubſtantia eſt.

CAP. VI.

1. ſen. diſt. 31. cap. 1.

Hoc ſi dicunt non intelligunt de ingenito quidem aliquid ſe dicere quod diligentius pertractãdum ſit, quia nec ideo quiſque pater quia ingenitus, nec ingenitus ideo quia pater, & propterea nõ ad aliquid, ſed ad ſe dici putatur ingenitus: genitum vero mira cæcitate non aduertunt dici non poſſe, niſi ad aliquid. Ideo quippe filius quia genitus, & quia filius vtique genitus. Sicut autem filius ad patrem, ſic genitus ad genitorem refertur; & ſicut pater ad filium, ita genitor ad genitum. Ideoque alia notio eſt qua intelligitur genitor, alia qua ingenitus. Nam quamuis de patre Deo vtrunque dicatur, illud tamen ad genitum, id eſt, ad filium dicitur, quod nec illi negant: hoc autem quod ingenitus dicitur, ad ſeipſum dici perhibent. Dicunt ergo: Si aliquid ad ſeipſum dicitur pater, quod ad ſeipſum dici non poteſt filius, & quicquid ad ſeipſum dicitur, ſecundum ſubſtantiam dicitur, & ad ſeipſum dicitur ingenitus, quod dici non poteſt filius, ergo ſecundum ſubſtantiam dicitur ingenitus, quod filius quia dici non poteſt, non eiuſdem eſt ſubſtantiæ. Cui verſutiæ reſpondetur ita, vt ipſi cogantur dicere ſecundum quid ſit æqualis patri filius, vtrum ſecundum id quod ad ſe dicitur, an ſecundum id quod ad patrem dicitur. Non enim ſecundum id quod ad patrem dicitur, quoniam ad patrem filius dicitur, ille autem non filius, ſed pater eſt: Quia non ſic ad ſe dicuntur pater & filius, quo modo amici aut vicini. Re-

3. ſen. diſt. 28. ca. præterea.

1. ſen. diſt. 27. cap. Hic non eſt.

latiue quippe amicus dicitur ad amicum. Et ſi æqualiter ſe diligunt, eadem in vtroque amicitia eſt. Et relatiue vicinus dicitur ad vicinum, & quia æqualiter ſibi vicini ſunt, quãtum enim iſte illi, tantum & ille huic vicinatur, eadem in vtroque vicinitas. Quia vero filius non ad filium relatiue dicitur, ſed ad patrem, non ſecundum hoc quòd ad patrem dicitur, æqualis eſt filius patri, reſtat vt ſecundum id æqualis ſit quod ad ſe dicitur. Quicquid autem ad ſe dicitur, ſecundum ſubſtantiam dicitur. Reſtat ergo vt ſecundum ſubſtantiam ſit æqualis. Eadem eſt igitur vtriuſque ſubſtantia. Cum vero ingenitus dicitur pater, non quid ſit, ſed quid nõ ſit dicitur. Cum autem relatiuum negatur, nõ ſecundũ ſubſtantiam negatur, quia ipſum relatiuum non ſecũdum ſubſtantiam dicitur.

1. ſen. diſt. 31. cap. 1. 1. ſen. diſt. 28. cap. 1. in fin.

Negatio addita non mutat prædicamentũ.

CAP. VII. Hoc exemplis planum faciendum eſt. Ac primũ videndum eſt hoc ſignificari cum dicitur genitus, quod ſignificatur cũ dicitur filius. Ideo enim filius, quia genitus, & quia filius, vtique genitus. Quod ergo dicitur ingenitus, hoc oſtẽditur quod nõ ſit filius: ſed genitus & ingenitus commode dicuntur, filius autem Latine dicitur, ſed infilius vt dicatur non admittit loquendi conſuetudo. Nihil tamen intellectui demitur ſi dicatur non filius, quemadmodum etiam ſi dicatur nõ genitus, pro eo quod dicitur ingenitus, nihil aliud dicitur: Sic enim & vicinus & amicus relatiue dicuntur, nec tamẽ poteſt inuicinus dici quo modo dicitur inimicus. Quamobrem non eſt in rebus conſiderandum quid vel ſinat vel non ſinat dici vſus ſermonis noſtri, ſed quis rerum ipſarum intellectus eluceat. Nõ ergo iam dicamus ingenitum quamuis dici Latine poſſit, ſed pro eo dicamus non genitum, quod tantum valet. Non ergo aliud dicimus quàm non filium. Negatiua porrò iſta particula non id efficit, vt quod ſine illa relatiue dicitur, eadem præpoſita ſubſtantialiter dicatur: ſed id tantũ negatur, quod ſine illa aiebatur, ſicut in cæteris prædicamentis, velut cum dicimus, homo eſt, ſubſtantiã deſignamus. Qui ergo dicit, non homo eſt, non aliud genus prædicamenti enũtiat, ſed tantũ illud negat. Sicut ergo ſecundũ ſubſtantiã aio, homo eſt, ſic ſecundũ ſubſtãtiam nego cum dico, non homo eſt. Et cum quæritur, quantus ſit, &c. aio quadrupedalis eſt, id eſt quatuor pedum, ſecundum quantitatem aio: qui dicit non quadrupedalis eſt, ſecundum quantitatem negat. Candidus eſt, ſecundum qualitatẽ aio: non candidus eſt, ſecundum qualitatem nego. Propinquus eſt, ſecundum

1. ſen. diſt. 27. ca. Hic non eſt. 1. ſen. diſt. 27. cap. 1. in prin.

1. ſen. d. 28. ca. 1. in medio.

dum relatiuum aio: non propinquus eſt, ſecundum relatiuum nego. Secundum ſitum aio, cum dico iacet: ſecundum ſitum nego, cum dico non iacet. Secundum habitum aio, cum dico armatus eſt: ſecundum habitum nego, cum dico non armatus eſt. tantumdem autem valet ſi dicam inermis eſt. Secundum tempus aio, cum dico heſternus eſt: ſecundum tempus nego, cum dico non heſternus eſt. Et cum dico Romæ eſt, ſecundum locum aio: & ſecundum locum nego, cum dico non Romæ eſt. Secundum id quod eſt facere aio, cum dico cædit. ſi autem dicam non cædit: ſecundum id quod eſt facere nego, vt oſtendam non hoc facere. Et cum dico vapulat, ſecundum prædicamentum aio quod pati vocatur: & ſecundum id nego, cum dico non vapulat. Et omnino nullum prædicamenti genus eſt ſecundum quod aliquid aiere volumus, niſi vt ſecundum idipſum prædicamentum negare conuincamur, ſi præponere negatiuam particulam voluerimus. Quæ cum ita ſint, ſi ſubſtantialiter aierem, dicendo filius: ſubſtantialiter negarem, dicendo non filius. Quia vero relatiue aio, cum dico filius eſt, ad patrem enim refero: relatiue nego ſi dicam, non filius eſt: Ad parentem enim eandem negationem refero, volens oſtendere quod ei parens non ſit. At ſi quantum valet, quod dicitur filius, tantundem valet quod dicitur genitus, ſicut prælocuti ſumus, tantundem ergo valet quod dicitur non genitus, quantum valet quo dicitur non filius. Relatiue autem negamus dicendo non filius, relatiue igitur negamus dicendo, non genitus Ingenitus porrò quid eſt niſi non genitus? Non ergo receditur à relatiuo prædicamento, cum ingenitus dicitur. Sicut enim genitus non ad ſeipſum dicitur, ſed quod ex genitore ſit: ita cum dicitur ingenitus, non ad ſeipſum dicitur, ſed quod ex genitore non ſit oſtenditur. In eodem tamẽ prædicamento quod relatiuum vocatur, vtraque ſignificatio vertitur. Quod autem relatiue pronunciatur, non indicat ſubſtantiam. Ita quamuis diuerſum ſit genitus & ingenitus, non indicat diuerſam ſubſtantiam: quia ſicut filius ad patrem, & nõ filius ad non patrem refertur: ita genitus ad genitorem, & non genitus ad non genitorem referatur neceſſe eſt. Quapropter illud præcipue teneamus, quicquid ad ſe dicitur præſtantiſsima illa & diuina ſublimitas ſubſtantialiter dici, quod autem ad aliquid, non ſubſtantialiter ſed relatiue: tantámque vim eſſe eiuſdẽ ſubſtantiæ in patre & filio & ſpirituſancto, vt quicquid de ſin-

1. ſen. d. 28. cap. 1. poſt mediũ. & cap. Ideo licet.

1. ſent. di. 5. c. 1. in fine.

Quicquid abſolute de deo dicitur de ſingulis perſonis ſingulariter dicitur.

CAP. VIII.

1. ſen. d. 22 cap. Scien-

dum eſt. 1. de ſingulis ad ſeipſos dicitur, non pluraliter [in ſumma] ſed
ſen. diſt. 4. ſingulariter accipiantur. Quemadmodum enim pater Deus
cap. Quidā eſt & filius Deus eſt, & ſpiritus ſanctus Deus eſt, quod ſecun-
tamen & dum ſubſtantiam dici nemo dubitat, non tamen tres deos, ſed
di. 22. cap. vnum Deum dicimus eandem ipſam præſtantiſsimam Trini-
Sciendū eſt tatem: Ita magnus pater, magnus filius, magnus ſpiritus ſan-
poſt mediū. ctus, non tamen tres magni, ſed vnus magnus. Non enim de patre ſolo, ſicut illi peruerſe ſentiunt, ſed de patre & filio &
Pſal. 85. ſpiritu ſancto ſcriptum eſt, Tu es Deus ſolus magnus: & bonus pater, bonus filius, bonus ſpiritus ſanctus, nec tres boni, ſed vnus eſt bonus, de quo dictum eſt: Nemo bonus niſi ſolus
Luce. 18. Deus. Etenim dominus Ieſus, ne ab illo qui dixerat, magi-
Matth. 19 ſter bone, tanquam hominem compellans, ſecundum homi-
1. ſen. d. 27. nem tantummodo intelligeretur, ideo non ait: Nemo bonus
c. eſt ſciē- niſi ſolus pater, ſed nemo bonus niſi ſolus Deus, in patris e-
dū, in fine. nim nomine, ipſe per ſe pater pronunciatur, in Dei vero & ipſe & filius & ſpiritus ſanctus, quia Trinitas vnus Deus. Situs vero & habitus & loca & tempora, non proprie ſed tranſ-
Pſal. 79. late, ac per ſimilitudines dicuntur in Deo. Nam & ſedere ſu-
Pſal. 103. per cherubin dicitur: quod ad ſitum dicitur. Et abyſſum tan-
Pſal. 101. quam veſtimentum amictus: quod ad habitum. Et anni tui
Pſal. 138. non deficient: quod ad tempus. Et ſi aſcendero in cœlum tu ibi es: quo ad locum. Quod autem ad faciendum attinet, fortaſsis de ſolo Deo veriſsime dicatur. Solus enim Deus facit & ipſe non fit, neque patitur quantum ad eius ſubſtantiam per-
1. ſen. d. 22. tinet quia Deus eſt. Itaque omnipotens pater, omnipotens fi-
cap. ſcien- lius, omnipotens ſpiritus ſanctus, nec tamen tres omnipo-
dum eſt. tentes, ſed vnus omnipotens: Ex quo omnia, per quem om-
Roma. 11. nia, in quo omnia, ipſi gloria. Quicquid ergo ad ſeipſum dicitur Deus, & de ſingulis perſonis ſingulariter dicitur, id eſt, de patre & filio & ſpiritu ſancto, & ſimul de ipſa Trinita-
1. ſen. d. 22. te, non pluraliter, ſed ſingulariter dicitur. Quoniam quippe
ca. dehis e- non aliud eſt Deo eſſe, & aliud magnum eſſe, ſed hoc idem
nim, in prin- illi eſt eſſe quod magnum eſſe, propterea ſicut non dicimus
cipio. tres eſſentias, ſic non dicimus tres magnitudines, ſed vnam eſſentiam & vnam magnitudinem. Eſſentiam dico, quæ οὐσία Græce dicitur, quam vſitatius ſubſtantiam vocamus. Dicunt quidē & illi hypoſtaſim, ſed neſcio quid volunt intereſſe inter vſiam & hypoſtaſim: Ita vt pleri que noſtri qui hæc Græco tractant eloquio dicere cōſueuerint μίαν οὐσίαν, τρεῖς ὑποστάσεις,

quod

quod eſt Latine, vnam eſſentiam, tres ſubſtantias. Sed quia *Nec perſo-*
noſtra loquendi conſuetudo iam obtinuit, vt hoc intelligatur, *næ tres pro*
cum dicimus eſſentiam, quod intelligitur cum dicimus ſub- *prie dicun-*
ſtantiam, non audemus dicere vnam eſſentiam tres ſubſtan- *tur.* CAP.
tias ſed vnam eſſentiam vel ſubſtantiam. tres autem perſo- IX.
nas, quemadmodum multi Latini iſta tractantes & digni au- *1.ſē.d.23.c.*
thoritate dixerunt, cum alium modum aptiorem non inue- *oſtenditur*
nirent quo enuntiarent verbis quod ſine verbis intelligebant. *quoque,*
Reuera enim cum pater non ſit filius, & filius non ſit pater, &
ſpiritus ſanctus ille qui etiam donum Dei vocatur, nec pater
ſit nec filius, tres vtique ſunt. Ideoque pluraliter dictum eſt: *Ioan 10.*
Ego & pater vnum ſumus. Non enim dixit, vnum eſt, quod *1.ſē.d.23.c.*
Sabelliani dicunt, ſed vnum ſumus. Tamen cum quæritur *ideo oritur.*
quid tres, magna prorſus inopia humanum laborat eloquium. *Aliter ma*
Dictum eſt tamen tres perſonæ, nõ vt illud diceretur, ſed nec *gnus deus*
taceretur. Sicut ergo non dicimus tres eſſentias, ita non di- *dicitur, a-*
cimus tres magnitudines, neque tres magnos. In rebus enim *liter mons.*
quæ participatione magnitudinis magnæ ſunt, quibus eſt CAP.X.
aliud eſſe, aliud magnas eſſe, ſicut magna domus. & magnus
mons, & magnus animus, in his ergo rebus aliud eſt magni-
tudo, aliud quod ab ea magnitudine magnum eſt, & prorſus
non hoc eſt magnitudo quod eſt magna domus. Sed illa eſt
vera magnitudo qua non ſolum magna eſt domus quæ ma-
gna eſt, & qua magnus eſt mons quiſquis magnus eſt, ſed
etiam qua magnum eſt quicquid aliud magnum dicitur: vt
aliud ſit ipſa magnitudo, aliud ea quæ ab illa magna dicuntur.
Quæ magnitudo vtique primitus magna eſt, multóque ex-
cellentius quàm ea quæ participatione eius magna ſunt. Deus *1.ſen.d.22.*
autem quia non ea magnitudine magnus eſt quæ non eſt *c. deus enĩ.*
quod ipſe. vt quaſi particeps eius ſit Deus cum magnus eſt:
alioquin illa erit maior magnitudo quàm Deus, Deo autem
non eſt aliquid maius, Ea igitur magnitudine magnus eſt qua
ipſe eſt eadem magnitudo. Et ideo ſicut non dicimus tres eſ- *1.ſen.d.22.*
ſentias, ſic nec tres magnitudines: hoc eſt enim Deo eſſe quod *c.ſecũdũ.eſt*
magnum eſſe. Eadem cauſa nec magnos tres dicimus, ſed
vnum magnum, quia non participatione magnitudinis Deus
magnus eſt, ſed ſeipſo magno magnus eſt: quia ipſe ſua eſt
magnitudo. Hoc & de bonitate, & de æternitate, & de om-
nipotentia Dei dictum ſit, omnibúſque omnino prædicamen-
tis quæ de Deo poſſunt pronuntiari, quod ad ſeipſum dicitur,

non

De perſonis quæ proprie quæ cõmuniter prædicãtur CAP. XI.

non tranſlate ac per ſimilitudinem ſed proprie, ſi tamen de illo proprie aliquid dici ore hominis poteſt. Quod autem proprie ſingula in eadem Trinitate dicuntur, nullo modo ad ſeipſa, ſed adinuicem, aut ad creaturam dicuntur, & ideo relatiue non ſubſtantialiter ea dici manifeſtum eſt. Sicut enim Trinitas vnus Deus dicitur, magnus, bonus, æternus, omnipotens, idémque ipſe ſic ſua dici poteſt deitas, ipſe ſua magnitudo, ipſe ſua bonitas ipſe ſua æternitas, ipſe ſua omnipotentia: non ſic poteſt dici Trinitas pater, niſi forte tranſlate ad creaturam propter adoptionem filiorum. Quod enim ſcriptum eſt, Audi Iſraël, dominus Deus tuus, Deus vnus eſt, non vtique excepto filio, aut excepto ſpiritu ſancto oportet intelligi, quem vnum dominum Deum noſtrum recte dicimus, etiam patrem noſtrum per gratiam ſuam nos regenerantem Trinitas autem filius nullo modo dici poteſt. Spiritus vero ſanctus ſecundum quod ſcriptum eſt, Quoniam Deus ſpiritus eſt: poteſt quidem vniuerſaliter dici, quia & pater ſpiritus, & filius ſpiritus, & pater ſanctus, & filius ſanctus. Itaque pater & filius & ſpiritus ſanctus, quoniam vnus Deus, & vtique Deus ſanctus eſt, & Deus ſpiritus eſt, poteſt appellari Trinitas & ſpiritus ſanctus. Sed tamen ille ſpiritus ſanctus qui non Trinitas, ſed in Trinitate intelligitur, in eo quod proprie dicitur ſpiritus ſanctus relatiue dicitur, cum & ad patrem & ad filium refertur, quia ſpiritus ſanctus & patris & filij ſpiritus eſt: ſed ipſa relatio non apparet in hoc nomine. apparet autem cum dicitur, donum Dei. Donum enim eſt patris & filij, quia & à patre procedit, ſicut dominus dicit, & quod Apoſtolus ait, Qui ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius: de ipſo vtique ſancto ſpiritu ait, Donum ergo donatoris, & donator doni, cum dicimus, relatiue vtrunque adinuicem dicimus. Ergo ſpiritus ſanctus ineffabilis eſt quædam patris filiíque communio, & ideo fortaſſe ſic appellatur, quia patri & filio poteſt eadem appellatio conuenire. Nam hoc ipſe proprie dicitur, quod illi communiter, quia & pater & ſpiritus & filius ſpiritus, & pater ſanctus, & filius ſanctus. Vt ergo ex nomine quod vtriq; conuenit, vtriuſque communio ſignificetur, vocatur donum amborum ſpiritus ſanctus. Et hæc Trinitas vnus Deus, Deus ſolus, bonus, magnus, æternus, omnipotens: Ipſe ſibi vnitas, deitas, magnitudo, bonitas, omnipotentia. Nec mouere debet, quoniam diximus relatiue dici ſpiritum ſanctum non ipſam Trini

1. ſen. d. 22. cap. deus enim. n. ſi.
1. ſen. d. 16. cap. homo vero.
Deute. 6.
1. ſen. d. 26 ca. hic quæri poteſt.
Ioan. 4.
1. ſen. d. 26 c. ita etiam de ſpũ ſancto et d. 18 ca. donum.
1. ſen. d. 18. ca. donum. vero. 1. ſen. d. 26. cap. quidem in fine. 1. ſen. d. 26. cap. ita etiam.
Ioan. 15.
Roma. 8.
1. ſen. d. 31. cap. quod autem.
In relatiuis mutuis in

Trinitatem, ſed eum qui eſt in Trinitate, quia non ei videtur *terdum de*
viciſsim reſpondere vocabulum eius ad quem refertur. Non *ſunt voca-*
enim ſicut dicimus, ſeruum domini & dominum ſerui, filium *bula.*
patris & patrem filij, quoniam iſta relatiue dicuntur, ita CAP. XII.
etiam hic poſſumus dicere, Dicimus enim ſpiritum ſanctum *1.ſ.n.d.26.*
patris, ſed non viciſsim dicimus patrem ſpiritus ſancti, ne fi- *cap. Quidā*
lius eius intelligatur ſpiritus ſanctus. Item dicimus ſpiritum *tamen.*
ſanctum filij, ſed non dicimus filium ſpiritus ſancti, ne pa-
ter eius intelligatur ſpiritus ſanctus. In multis enim relatiuis
hoc contingit, vt non inueniatur vocabulum quo ſibi viciſsim
reſpondeant quæ ad ſe referuntur. Quid enim tam manife-
ſte relatiue dicitur quàm pignus? Ad id quippe refertur pi-
gnus cuius eſt pignus, & ſemper pignus alicuius rei pignus
eſt. Non ergo cum dicimus pignus patris & filij, poſſumus
viciſsim dicere patrem pignoris aut filium pignoris. At vero *1.ſen.d.26.*
cum dicimus, donum patris & filij, non quidem dicere poſſu- *cap. Quidā*
mus patrem doni, aut filium doni, ſed vt hæc ſibi viciſsim *tamen.*
reſpondeant, dicimus donum donatoris, & donatorem do- *Principij*
ni, quia hic potuit inueniri vſitatum vocabulum, illic non *vocabulum*
potuit. Dicitur ergo relatiue pater, idémque relatiue di- *quo modo*
citur principium, & ſi quid forte aliud, ſed pater ad filium di *de deo præ-*
citur, principium vero ad omnia quæ ab ipſo ſunt. Item di- *dicatur.*
citur relatiue filius, relatiue dicitur & verbum & imago, & CAP.
in omnibus his vocabulis ad patrem refertur. Nihil autem XIII.
horum pater dicitur. Et principium dicitur filius, cum enim *1.ſen.d.28*
diceretur ei, Tu quis es? reſpondit, Principium qui & loquor *c. ſciendum*
vobis. Sed nunquid patris principium? Creatorem ſe quippe *quoque. &*
oſtendere voluit, cum ſe dixit eſſe principium, ſicut & pa- *d. 27. cap.*
ter principium eſt creaturæ, eo quòd ab ipſo ſunt omnia. *Hic nō eſt,*
Nam & creator relatiue dicitur ad creaturam, ſicut dominus *in fine.*
ad ſeruum. Et ideo cum dicimus, & patrem principium, & fi *Ioan. 8. 1.*
lium principium, non duo principia creaturæ dicimus, quia *ſen.di. 29.*
& pater & filius ſimul ad creaturam vnum principium eſt, ſi- *cap. & pa-*
cut vnus creator, ſicut vnus Deus. Si autem quicquid in ſe ma *ter ab.*
net & gignit aliquid vel operatur, principium eſt ei rei quam *1.ſen.d.30.*
gignit, vel ei quam operatur, non poſſumus negare etiam *ca.1.1.ſen.*
ſpiritum ſanctum recte dici principium, quia non eum ſepara *di.29. cap.*
mus ab appellatione creatoris. Et ſcriptū eſt de illo quod ope- *& pater.*
retur, & in ſe vtiq; manēs operatur. Non enim in aliquid eorū *poſt me.*
quæ operatur, ipſe mutatur & vertitur. Et quæ operatur, vide *Ioan. 5.*

1. Cor. 12. Apoſtolus Vnicuique autem, inquit, datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem. Alij quidem datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum, alteri autem fides in eodem ſpiritu, alij donatio curationum in vno ſpiritu, alij operatio virtutum, alij prophetia, alij diiudicatio ſpirituum, alij genera linguarum. Omnia autem hæc operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens propria vnicuique prout vult, vtique ſicut Deus. Quis enim tanta iſta poteſt operari niſi Deus? Idem autem Deus qui operatur omnia in omnibus. Nam & ſingillatim ſi interrogemur de ſpiritu ſancto, veriſsime reſpondemus, quod Deus ſit, & cum patre & filio ſimul vnus Deus eſt. Vnum ergo principium ad creaturam dicitur Deus, non duo vel tria principia. Ad ſe autem inuicem in Trinitate, ſi gignens ad id quod gignitur principium eſt, pater ad filium principium eſt, quia gignit eum. Vtrum autem & ad ſpiritum ſanctum principium ſit pater, quoniam dictum eſt de patre procedit, non parua quæſtio eſt. Quia ſi ita eſt, non iam principium ei tantū rei erit quam gignit aut facit, ſed etiam ei quam dat. Vbi & illud elucescit, vtpote quod ſolet multos mouere, cur non ſit filius etiam ſpiritus ſanctus, cum & ipſe à patre exeat, ſicut in Euangelio legitur. Exiit enim, non quo modo natus, ſed quo modo datus, & ideo non dicitur filius quia neq; natus eſt ſicut vnigenitus, neq; factus vt per Dei gratiam in adoptionem naſceretur, ſicuti nos. Quod enim de patre natum eſt, ad patrem ſolum refertur cum dicitur filius, & ideo filius patris eſt, & non noſter. Quod autē datum eſt, & ad eum qui dedit refertur, & ad eos quibus dedit. Itaque ſpiritus ſanctus, non tantum patris & filij qui dederunt, ſed etiam noſter dicitur qui accepimus. Sicut dicitur, Domini ſalus quia dat ſalutem eadem etiam noſtra ſolus eſt qui accepimus. Spiritus ergo & Dei eſt qui dedit, & noſter qui accepimus: Non ille ſpiritus noſter quo ſumus, quia ipſe ſpiritus eſt hominis qui in ipſo eſt: ſed alio modo iſte noſter eſt, quo dicimus & panem noſtrum da nobis, quamquam & illum ſpiritum qui hominis dicitur vtique accepimus. Quid enim habes, inquit Apoſtolus, quod non accepiſti? Sed aliud eſt quod accepimus vt eſſemus, aliud quod accepimus vt ſancti eſſemus. Vnde ſcriptum eſt & de Ioanne, quod in ſpiritu & virtute Heliæ veniret: dictus eſt Heliæ ſpiritus, ſcilicet ſpiritus ſanctus quem accepit Helias. Hoc & de Moyſe intelligendum

Margin notes: Ibidem. Ibidem. 1. ſen. d. 29. cap. & pater. in fine. Pater et filius vnicū principium ſancti ſpūs. CAP. XIIII. 1. ſen. d. 13. cap. cū autem. in fine. 1. ſen. diſt. 18. cap. hic queritur. in fin. cap. & ſecundū hoc. 1. ſen. d. 18. cap. & ſecundū hoc. Pſal. 3. 1. Cor. 12. Matth. 6. 1. Corin. 4. 1. ſen. d. 18. cap. Et ſecundum. Luc. 1.

ligendum eſt, cum ait ei dominus, Tollam de ſpiritu tuo: & dabo eis: hoc eſt, dabo illis de ſpiritu ſancto quē iam tibi dedi. Si ergo & quod datur, principium habet, eum à quo datur, quia non aliunde accepit illud quod ab ipſo procedit, fatendū eſt patrem & filium principium eſſe ſpiritus ſancti, non duo principia. Sed ſicut pater & filius vnus Deus. & ad creaturam relatiue vnus creator & vnus dominus, ſic relatiue ad ſpiritum ſanctum vnum principium. Ad creaturam vero pater & filius & ſpiritus ſanctus vnū principium, ſicut vnus creator & vnus dominus. Interius autem quæritur, vtrum quemadmodum filius non hoc tantum habet naſcendo vt filius ſit, ſed omnino vt ſit: ſic & ſpiritus ſanctus eo quo datur habeat, non tantum vt donum ſit, ſed omnino vt ſit, Vtrum ergo erat antequā daretur, ſed nondum erat donum, an eoipſo quo daturus erat eū Deus, iam donum erat & antequam daretur? Sed ſi non procedit niſi cum datur, nec procederet vtique priuſquam eſſet cui daretur, quo modo iam erat ipſa ſubſtantia ſi non eſt niſi quia datur: ſicut filius non tantū vt ſit filius, quod relatiuę dicitur, ſed omnino vt ſit ipſam ſubſtantiam naſcendo habet? An ſemper procedit ſpiritus ſanctus & non ex tempore ſed ab æternitate procedit? Sed quia ſic procedebat vt eſſet donabile, iam donum erat, & antequam eſſet cui daretur. Aliter enim intelligitur cum dicitur donum, Aliter cum dicitur donatum. Nam donum poteſt eſſe & antequam detur, donatum autem niſi datū fuerit, nullo modo dici poteſt. Nec moueat quòd ſpiritus ſanctus cum ſit coæternus patri & filio, dicitur tamen aliquid ex tempore. velutihoc ipſum quod donatum diximus. Nam ſempiterne ſpiritus donum, temporaliter autem donatum. Nam & ſi dominus non dicitur, niſi cum iam habere incipit ſeruum, etiam ipſa appellatio relatiua ex tēpore eſt Deo. Non enim ſempiterna creatura eſt, cuius eſt ille dominus. Quo modo ergo obtinebimus nec ipſa relatiua eſſe accidentia, quoniam nihil accidit Deo temporaliter, quia non eſt mutabilis, ſicut in exordio huius diſputationis tractauimus. Ecce dominum eſſe non ſempiternum habet, ne cogamur etiam ſempiternam creaturam dicere, quia ille ſempiterne non dominaretur, niſi etiam iſta ſempiterne famularetur. Sicut autem non poteſt eſſe ſeruus qui non habet dominum, ſic nec dominus, qui non habet ſeruum. Et quiſquis extiterit qui æternum quidem Deum ſolum dicat, tempora autem non

Nume. 11.
1. ſen. d. 29 ca. deinde.
Quo modo in ſpiritu ſancto etiā antequam daretur poſſit doni nomē intelligi, vt ei ſēper non aliud fuerit donum eſſe quàm ipſum eſſe.

CAP. XV.

1. ſen. d. 18. c. Et notandum, circa principium 1. ſen. d. 18. c. Sed quæritur. 1. ſen. di. 18. c. donum vero. circa finē.
Quadā ex tempore de deo prædicātur. nulla ipſius demutatione.

CAP. XVI.

1. ſen. d. 18. cap. donum vero.
Sup. 4. &

1. ſen. diſt. 30. cap. 1. eſſe æterna propter varietatem & mutabilitatem, ſed tempora tamen non in tempore eſſe cœpiſſe, Non enim erat tempus antequam inciperent tempora, & ideo non in tempore accidit Deo vt dominus eſſet, quia ipſorum temporum dominus erat, quæ vtique non in tempore eſſe cœperunt: quid reſpondebit de homine qui in tempore factus eſt, cuius vtique dominus non erat antequam eſſet cui eſſet? Certe vel vt dominus hominis eſſet ex tempore accidit Deo. Et vt omnis auferri videatur controuerſia, certe vt tuus dominus eſſet aut meus qui modo eſſe cœpimus, ex tempore accidit Deo. Aut ſi & hoc propter obſcuram quęſtionem animæ videtur incertum, quid vt eſſet dominus populi Iſraël? Quia etſi iam erat animæ natura quam ille populus habebat, quod modo non quærimus, tamen ille populus nondum erat, & quando eſſe cœpit apparet. Poſtremo vt dominus eſſet huius arboris & huius ſegetis, ex tempore accidit, quæ modo eſſe cœperunt. Quia etſi materies ipſa iam erat, aliud eſt tamen dominum eſſe materiæ, aliud eſſe dominum iam factæ naturæ. Alio enim tempore eſt etiam homo dominus ligni, & alio tempore dominus eſt arcæ, quamuis ex ipſo ligno fabricatæ, quod vtique non erat, cum ligni dominus iam eſſet. Quo modo igitur obtinebimus nihil ſecundum accidēs dicit Deum, niſi quia ipſius naturæ nihil accidit quo mutetur, vt ea ſint accidentia relatiua, quæ cum aliqua mutatione rerum de quibus dicũtur, accidunt, Sicut amicus relatiue dicitur, neque enim eſſe incipit, niſi cum amare cœperit. Fit ergo aliqua mutatio voluntatis vt amicus dicatur. Nummus autem cum dicitur precium, relatiue dicitur, nec tamen mutatus eſt cum eſſe cœpit precium, neque cum dicitur pignus, & ſi qua ſunt ſimilia. Si ergo nummus poteſt nulla ſui mutatione toties dici relatiue, vt neque cum incipit dici, neque cum deſinit, aliquid in eius natura vel forma qua nummus eſt mutationis fiat, quanto facilius de illa incommutabili Dei ſubſtātia debemus accipere, vt ita dicatur relatiue aliquid ad creaturam, vt quamuis temporaliter incipiat dici, non tamen ipſi ſubſtātiæ Dei accidiſſe aliquid intelligatur, ſed illi creaturæ ad quam dicitur. Domine, inquit, refugium factus es nobis. Refugium ergo noſtrum Deus relatiue dicitur, ad nos enim refertur, & tunc refugium noſtrum fit, cum ad eum refugimus, Nunquid tunc fit aliquid in eius natura, quod antequam ad eum refugeremus nō erat?

1. ſen. d. 30. cap. ſed huc aliquis. *2. ſen. di. 2. cap. antea enim.* *1. ſen. d. 30. cap. ſed huc aliquis.* *1. ſen. d. 30. cap. ſi ergo nummus.* *Pſal. 89.*

In nobis

In nobis ergo fit aliqua mutatio, Deteriores enim fuimus antequam ad eum refugeremus, & efficimur ad eum refugiendo meliores, in illo autem nulla. Sic & pater noſter eſſe incipit, cum per eius gratiam regeneramur quoniam dedit nobis poteſtatem filios Dei fieri Subſtantia itaque noſtra mutatur in melius, cum filij eius efficimur, ſimul & ille pater noſter eſſe incipit, ſed nulla commutatione ſuæ ſubſtantiæ Quòd ergo temporaliter dici incipit Deus quod antea non dicebatur, manifeſtum eſt relatiue dici: non tamen ſecundum accidens Dei quòd ei aliquid acciderit, ſed planè ſecundum accidens eius, ad quod dici aliquid Deus incipit relatiue. Et quod amicus Dei iuſtus eſſe incipit, ipſe mutatur, Deus autem abſit vt temporaliter aliquando diligat, quaſi noua dilectione quæ in illo ante non erat, apud quem nec præterita tranſierunt & futura iam facta ſunt. Itaque omnes ſanctos ſuos ante mundi conſtitutionem dilexit, ſicut prædeſtinauit. Sed cum conuertuntur & inueniunt illum, tunc incipere ab eo diligi dicũtur, vt eo modo dicatur quo poteſt humano affectu capi quod dicitur. Sic etiam cum iratus malis dicitur, & placidus bonis illi mutãtur, non ipſe Sicut lux infirmis oculis aſpera, firmis lenis eſt, ipſorum ſcilicet mutatione non ſua. *Ephe. 1.*

Libri quinti Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, DE TRINITATE,

LIBER SEXTVS.

AEQVALITATEM patris & filij & ſpiritus ſancti putant nonnulli ex hoc impediri quo minus intelligatur, quia ſcriptũ eſt, Chriſtũ Dei virtutẽ & Dei ſapientiam, vt ideo non videatur ęqualitas, quia nõ eſt pater ipſe virtus & ſapientia, ſed genitor virtutis & ſapiẽtiæ. Et reuera nõ medioeri intẽtione quęri ſolet, quo modo dicatur Deus virtutis & ſapiẽtię pater,

An filius ſapientia de ſap ẽtia. CAP I. *1. Cor. 1.* *Sup. lib. 6.* CAP. I.

1.Cor.1. pater, Ait enim Apoſtol' Chriſtũ Dei virtutẽ & Dei ſapientiã.
Et hinc nõnulli noſtri aduerſum Arrianos hoc modo ratiocinati ſunt eos dũtaxat qui prius ſe aduerſum catholicam fidem
1.ſen. di.9. extulerunt. Nam ipſe Arrius dixiſſe fertur, Si filius eſt, natus
c. ſed contra. eſt: ſi natus eſt, erat tempus quando non erat filius: non intel-
& ca. ligens etiam natum eſſe Deo ſempiternum eſſe, vt ſit coęter-
qui hoc. nus patri filius, ſicut ſplendor qui gignitur ab igne atque diffunditur coæuus eſt illi, & eſſet coæternus, ſi eſſet ignis æternus. Vnde quidem poſteriores Arriani abiecerunt iſtam ſententiam: faſsíque ſunt, non ex tempore cœpiſſe filium Dei. Sed inter diſputationes quas habebant noſtri aduerſum eos qui dicebant, erat tempus quando non erat filius, hanc etiam
1.ſen.di.9. nonnulli ratiocinationem inſerebant. Si Dei filius virtus &
cap. item ſi ſapientia Dei eſt, nec vnquam Deus ſine virtute & ſapientia
dei filius. fuit, coæternus eſt Deo patri filius. Dicit autem Apoſtolus,
1.Corin.1. Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam, & Deum aliquan
1.ſen.d.32. do non habuiſſe virtutem aut ſapientiam, dementis eſt dice-
c. præterea. re. Non igitur erat tempus quando non erat filius. Quæ ratiocinatio ad id cogit, vt dicamus Deum patrem non eſſe ſapientem, niſi habendo ſapientiam quam genuit, non exiſtendo per ſe pater ipſa ſapientia. Deinde ſi ita eſt, filius quoque ipſe ſicut dicitur Deus de Deo, lumen de lumine, videndum eſt vtrum poſsit ſapientia de ſapientia dici, ſi non eſt Deus pater ipſa ſapientia, ſed tantum genitor ſapientiæ. Quod ſi tenemus, cur non & magnitudinis ſuæ, & bonitatis, & æternitatis, & omnipotentiæ ſuæ generator ſit, vt non ipſe ſit ſua magnitudo, & ſua bonitas, & ſua æternitas, & ſua omnipotentia, ſed ea magnitudine magnus ſit quam genuit, & ea bonitate bonus, & ea æternitate æternus, & ea omnipotentia omnipotens quæ de illo nata eſt, ſicut non ipſe ſua ſapientia eſt, ſed ea ſapientia ſapiens eſt quæ de illo nata eſt. Nam illud non eſt formidandum, ne cogamur multos filios Dei dicere, præter adoptionem creaturæ coæternos patri, ſi magnitudinis ſuæ genitor eſt, & bonitatis, & æternitatis, & omnipotentiæ. Huic enim calumniæ facile reſpondetur, ſic non effici, quia multa nominata ſunt, vt ille multorum filiorum coæternorum ſit pater quemadmodum non efficitur, vt duorum ſit, cum dicitur Chriſtus Dei virtus, & Dei ſapiẽtia. Eadem quippe virtus quæ ſapientia, & eadem ſapientia quæ virtus eſt. Itáne igitur etiam de cæteris, vt eadem ſit magni

magnitudo quæ virtus, & ſi qua alia. quæ vel ſupra comme-
morata ſunt, vel commemorari adhuc poſſunt. Sed ſi non *Quæ de pa-*
dicitur in ſeipſo, niſi quod ad filium dicitur, id eſt, pater vel *tre & filio*
genitor vel principium eius, ſi etiam gignens ei quod de ſe *ſimul dicū-*
gignit, conſequenter principium eſt, quicquid aliud dicitur, *tur, quæ*
cum filio dicitur, vel potius in filio, ſiue magnus ea magnitu- *non.*
dine quam genuit, ſiue iuſtus ea iuſtitia quam genuit, ſiue bo- CAP. II.
nus ea bonitate quam genuit, ſiue potens ea potentia vel vir-
tute quam genuit, ſiue ſapiens ea ſapientia quam genuit. Ma-
gnitudo autem ipſa nō dicitur pater, ſed magnitudinis gene-
rator. Filius vero ſicut in ſeipſo dicitur filius, quod non cum
patre dicitur, ſed ad patrem, non ſic & in ſeipſo magnus, ſed
cum patre cuius ipſe magnitudo eſt. Sic & ſapiens cum patre
dicitur cuius ipſe ſapientia eſt, ſicut ille ſapiens cum filio, quia
ea ſapientia ſapiens eſt quam genuit. Quicquid ergo ad ſe di- *1. ſ. n. d. 27.*
cuntur, non dicitur alter ſine altero, id eſt, quicquid dicuntur *c. & eſt hic*
quod ſubſtantiam eorum oſtēdat, ambo ſimul dicuntur Si hæc
ita ſunt, iam ergo nec Deus eſt pater ſine filio, nec filius Deus
ſine patre, ſed ambo ſimul Deus. Et quod dictum eſt, In prin-
cipio erat verbum: in patre erat verbum intelligitur. Aut ſi in *Ioan. 1.*
principio ſic dictū eſt, ac ſi diceretur, ante omnia, quod ſequi-
tur, & verbum erat apud Deum, verbum quidem ſolus filius
accipitur, non ſimul pater & filius, tāquam ambo vnum ver-
bum. Sic enim verbum quo modo imago, nō autem pater & *1. ſen. d. 27.*
filius ſimul ambo imago, ſed filius ſolus imago patris, quem- *ca. hic non.*
admodum & filius, non enim ambo ſimul filius. Quod vero *Coloſſ. 1.*
adiungitur, & verbum erat apud Deum: multum eſt vt ſic in
telligatur, verbum quod ſolus eſt filius, erat apud Deum quod
nō ſolus eſt pater, ſed pater & filius ſimul Deus. Sed quid mi-
rum, ſi in duabus quibuſdam rebus longe inter ſe diuerſis po-
teſt hoc dici? Quid enim tam diuerſum, quàm animus & cor-
pus? Poteſt tamen dici, animus erat apud hominem, id eſt, in
homine, cum animus non ſit corpus, homo autem animus ſi-
mul & corpus ſit. Vt etiam quod conſequēter ſcriptum eſt, Et *Ioan. 1.*
Deus erat verbum: ſic intelligatur, verbū quod non eſt pater,
Deus erat ſimul cum patre. Ita ne ergo dicimus, vt pater ſit ge-
nerator magnitudinis, hoc eſt generator virtutis, vel genera-
tor ſapientiæ ſuæ: filius autem magnitudo, virtus & ſapientia:
Deus vero magnus, omnipotens, ſapiens ambo ſimul? Quo
modo ergo Deus de Deo, lumen de lumine? Non enim ſimul *1. ſen. d. 27.*

c hic quæritur. ambo Deus de Deo,ſed ſolus filius de Deo,ſcilicet patre. Nec ambo ſimul lumen de lumine,ſed ſolus filius de lumine patre. Niſi forte ad inſinuandum & breuiſsime inculcandum, quòd coæternus eſt patri filius,ita dictũ eſt Deus de Deo & lumẽ de lumine, & ſiquid hoc modo dicitur, ac ſi diceretur, hoc quod non eſt filius ſine patre,de hoc quod non eſt pater ſine filio, id eſt,hoc lumen quod lumen non eſt ſine patre, de hoc lumine patre quod lumen non eſt ſine filio: vt cum dicitur Deus quod non eſt filius ſine patre, eſt de Deo quod non eſt pater ſine filio,perfecte intelligatur quòd non præceſsit genitor illud quod genuit.Quod ſi ita eſt,hoc ſolum de eis dici non poteſt,illud de illo,quod ſimul ambo non ſunt. Sicut verbum de verbo dici non poteſt,quia non ſimul ambo verbum,ſed ſolus filius.Nec imago de imagine, quia non ſimul ambo imago, Nec filius de filio,quia non ſimul ambo filius, ſecũdum quod dicitur,Ego & pater vnũ ſumus. Vnum ſumus enim dictũ eſt, quod ille,hoc & ego ſecundum eſſentiam, non ſecundum relatiuum. Et neſcio vtrum inueniatur in ſcripturis dictum, vnum ſunt, quorum eſt diuerſa natura. Si autem aliqua plura eiuſdem naturæ ſint,& diuerſa ſentiant,non ſunt vnũ inquantum diuerſa ſentiunt.Nam ſi iam vnum eſſent ex eo ꝙ homines erant, non diceret, Vt ſint vnum ſicut nos vnum: cũ ſuos diſcipulos patri cõmendaret,At vero Paulus & Apollo quia & ambo homines & idem ſentiebant, Qui plantat,inquit, & qui rigat vnũ ſunt Cum ergo ſic dicitur vnũ, vt non addatur quid vnum,& plura vnum dicantur, eadem natura atque eſſentia non diſsidens nec diſſentiẽs ſignificatur.Cũ vero additur quid vnum poteſt aliquid ſignificari ex pluribus vnum factum, quamuis diuerſis natura, ſicut anima & corpus non ſunt vtique vnum. Quid enim tam diuerſum niſi addatur aut ſubintelligatur quid vnum, id eſt, vnus homo, aut vnum animal? Inde Apoſtolus, Qui adhæret meretrici, inquit, vnum corpus eſt: non dixit, vnum ſunt, aut vnum eſt, ſed addidit corpus, tanquam ex duobus diuerſis maſculino & fœminino vnum corpus adiunctione compoſitum Et qui adhæret domino,inquit,vnus ſpiritus eſt.non dixit,qui adhæret domino vnus eſt, aut vnum ſunt, ſed addidit ſpiritus. Diuerſum enim eſt natura,ſpiritus hominis, & ſpiritus Dei, ſed inhærendo fit vnus ſpiritus ex diuerſis duobus,ita vt ſine humano ſpiritu beat⁹ ſit Dei ſpiritus atque perfectus,beatus autẽ ſpiritus hominis non niſi

1. ſen. d. 27. cap. & eſt ſciendum.

Aliter vnũ pater & filius, aliter nos.

CAP. III.

1. ſen. d. 27 ca. Hic dici oportet.

Ioane 17.

1. Cor. 3.

1. Cor. 6.

niſi cum Deo. Nec fruſtra, vt exiſtimo, cum tanta in Euangelio, ſecundum Ioannem & toties diceret dominus de ipſa vnitate, vel ſua cum patre, vel noſtra inuicem nobiſcũ, nuſquam dixit, vt nos & ipſi vnum, ſed vt vnum ſint, ſicut & nos vnum ſumus. Pater ergo & filius vnum ſunt, vtique ſecundum vnitatem ſubſtantiæ, & vnus Deus eſt, & vnus magnus, & vnus ſapiens, ſicut tractatũ eſt. Vnde ergo maior pater? Si enim maior, magnitudine maior. Cum autẽ magnitudo filius eius ſit, nec ille vtiq; maior eſt eo qui ſe genuit, nec ille maior eſt ea magnitudine qua magnus eſt, ergo æqualis. Nam vnde æqualis ſi non eo quo eſt, cui non eſt aliud eſſe, & aliud magnum eſſe? Aut ſi æternitate pater maior eſt, non eſt, æqualis filius quacunq; re. Vnde enim æqualis? Si magnitudine dixeris, non eſt par magnitudo, quæ minus æterna eſt, atq; ita cætera. An forte in virtute æqualis eſt, in ſapientia vero non eſt æqualis? Sed quo modo eſt æqualis virtus quæ minus ſapit? An in ſapientia æqualis eſt, in virtute autem non eſt æqualis? Sed quo modo æqualis ſapientia, quæ minus potẽs eſt? Reſtat ergo vt ſi in vlla re æqualis nõ eſt, in omnibus non ſit æqualis. Et ſcriptura clamat, Non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis Deo. Cogitur ergo quiuis aduerſarius veritatis qui aliquo modo tenetur Apoſtolica authoritate, in qualibet vel vna re æqualẽ Deo filium confiteri. Eligat quam voluerit: hinc ei oſtendetur in omnibus eſſe æqualem, quæ de ſubſtantia eius dicũtur.

1. ſen. d 31. ca. hic dico oportet, in medio. *Ioan. 17.* *Ioan. 14.* *1. ſen. d. 22. c ſciendum eſt. & cap. dens eum.* *Philip. 2.*

Sic enim virtutes quæ ſunt in animo humano, quãuis alio atque alio modo ſingulæ intelligantur, nullo modo tamen ſeparantur ab inuicem, vt quicunque fuerint æquales, verbi gratia, in fortitudine, æquales ſint & prudentia, & temperantia, & iuſtitia. Si enim dixeris æquales eſſe iſtos fortitudine, ſed illũ præſtare prudẽtia, ſequitur vt huius fortitudo minus prudens ſit, ac per hoc nec fortitudine æquales ſunt, quando illius fortitudo prudentior. Atque ita de cæteris virtutibus inuenies, ſi omnes eadem cõſideratione percurras. Non enim de viribus corporis agitur, ſed de animi fortitudine. Quanto ergo magis in illa incommutabili æternáque ſubſtantia incomparabiliter ſimpliciore quàm eſt animus humanus, hæc ita ſe habẽt? Humano quippe animo non hoc eſt eſſe quod eſt fortem eſſe, aut prudentem, aut iuſtum, aut temperatum. Poteſt enim eſſe animus, & nullam iſtarum habere virtutum. Deo autem hoc eſt eſſe quod eſt fortem eſſe, aut iuſtum eſſe, aut ſapiẽtem

Illius in nullo non æqualis patri.

CAP. IIII.

1. ſen. di. 8. ca. hic diligenter.

eſſe, & ſi quid de illa ſimplici multiplicitate, vel multiplici
ſimplicitate dixeris, quo ſubſtantia eius ſignificetur. Quam-
obrem ſiue ita dicatur Deus de Deo vt & ſingulis hoc nomen
conueniat, non tamen vt ambo ſimul duo dij, ſed vnus Deus
ſit, Ita enim ſibi cohærent quemadmodum & in diſtantibus
2. Cor.3. diuerſiſque ſubſtantiis fieri Apoſtolus teſtis eſt. Nam & ſolus
2.Cor.6. dominus ſpiritus eſt, & ſolus hominis ſpiritus vtique ſpiritus
eſt, tamen ſi hæreat domino vnus ſpiritus eſt: quanto magis
ibi vbi eſt omnino inſeparabilis atq; æterna connexio, ne ab-
ſurde dici videatur quaſi filius amborum, cum dicitur filius
Dei, ſi id quod dicitur Deus, non niſi de ambobus dicitur ſi-
mul: ſiue quicquid de Deo dicitur quod ſubſtãtiam eius indi-
cet, nõ niſi de ambobus ſimul dicitur, immo ſimul de ipſa Tri
1.ſen.d.31. nitate dicitur. Siue ergo hoc, ſiue illud ſit, quod diligẽtius di-
c.1.in fine. ſcutiendum eſt, nunc vnde agitur ſatis eſt videre, nullo modo
filium æqualem eſſe patri, ſi in aliquo ſcilicet quod pertineat
ad ſignificandam eius ſubſtantiam inæqualis inuenitur, ſicut
Philip.2. iam oſtendimus. Apoſtolus autem dixit æqualem, in omnibus
1.ſen.d.10. ergo æqualis eſt patri filius, & eſt vnius eiuſdémque ſubſtan-
c.nunc ve- tiæ. Quapropter etiam ſpiritus ſanctus, in eadem vnitate
ro,in fine. ſubſtantiæ & æqualitate conſiſtit. Siue enim ſit vnitas ambo-
Spiritus v- rum, ſiue ſanctitas, ſiue charitas, ſiue ideo vnitas quia chari-
nio quid ſit tas, & ideo charitas quia ſanctitas, manifeſtum eſt quòd non
CAP. V. aliquis duorum eſt quo vterque cõiungitur, quo genitus à gi-
1.ſen.d.10. gnente diligatur, generatorémq; ſuum diligat, ſintque non
c.nũc vero. participatione, ſed eſſentia ſua, neq; dono ſuperioris alicuius,
n fine. Et c. ſed ſuo proprio ſeruantes vnitatem ſpiritus in vinculo pacis.
Siue enim. Quod imitari per gratiam, & ad Deũ & ad noſipſos iubemur.
1.sẽ.d.32.c. In quibus duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ, Ita
huic quæſt. ſunt illa tria, Deus vnus, ſolus, magnus, ſapiẽs, ſanctus, beatus.
Ephe.4. Nos autẽ ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo beati, quia ipſius mu-
Matt.22. nere inter nos vnũ, cum illo autem vnus ſpiritus, quia adglu-
Pſal.72. tinatur anima noſtra poſt eum. Et nobis hærere Deo bonum
eſt, quia perdet omne qui fornicatur ab eo. Spiritus ergo ſan-
1.ſen.d.10. ctus commune aliquid eſt patris & filij, quicquid illud eſt: At
c.ſiue enim ipſa communio, conſubſtantialis & coæterna. Quæ ſi amicitia
conuenienter dici poteſt, dicatur, ſed aptius dicitur charitas.
Et hæc quoque ſubſtantia, quia Deus ſubſtantia, & Deus cha-
1.Ioan.4. ritas, ſicut ſcriptum eſt. Sicut autem ſubſtãtia ſimul cum patre
& filio, ita ſimul magna, & ſimul bona, & ſimul ſancta, & quic-

quid

quid aliud ad ſe dicitur,quoniã non aliud eſt Deo eſſe,& aliud eſſe magnũ vel bonum eſſe,& cætera,ſicut ſupra oſtendimus. Si enim minus magna eſt ibi charitas quàm ſapientia, minus quàm eſt diligitur ſapientia. Aequalis eſt igitur, vt quanta eſt ſapientia tantum diligatur. Eſt autem ſapientia æqualis patri, ſicut ſupra diſputauimus. Aequalis eſt igitur etiam ſpiritus ſanctus, & ſi æqualis, in omnibus æqualis propter ſummam ſimplicitatẽ quæ in illa ſubſtantia eſt, Et ideo non amplius quàm tria ſunt, vnus diligẽs eum qui de illo eſt,& vnus diligens eum de quo eſt, & ipſa dilectio. Quæ ſi nihil eſt, quo modo Deus dilectio eſt? Si non eſt ſubſtantia, quo modo Deus ſubſtantia eſt? *1. ſen. d. 22. c. ſciendum in fine.* *1. ſen. d. 10. c. ſiue enim* *1. Ioan. 4.* *Solus deus perfectæ ſimplicitatis.*

CAP. VI.

Si autem quæritur quo modo ſimplex & multiplex ſit illa ſubſtantia, animaduertenda eſt primo creatura quare ſit multiplex, nullo autem modo vere ſimplex. Et prius corpus vniuerſum vtiq; partibus conſtat:ita vt ſit ibi alia pars maior, alia minor, & maius ſit vniuerſum quàm pars quælibet aut quantalibet. Nam & cœlũ & terra partes ſunt vniuerſæ mundanæ molis: ſed & ſola terra, & ſolũ cœlum innumerabilibus partibus conſtat,& in tertia ſui parte minor eſt quàm in cætera,.& in dimidia minor quàm tota:& totũ mũdi corpus quod duabus plerũque partibus appellari ſolet,id eſt,cœlum & terra, vtiq; maius eſt quàm ſolum cœlũ aut ſola terra. Et in vno quoque corpore aliud eſt magnitudo, aliud color, aliud figura Poteſt enim & diminuta magnitudine manere idẽ color & eadem figura, & colore mutato manere eadem figura & eadem magnitudo, & figura eadem non manente tam magnum eſſe & eodem modo coloratum. Et quæcunque alia ſimul dicuntur de corpore, poſſunt & ſimul & plura ſine cæteris commutari. Ac per hoc multiplex eſſe conuincitur natura corporis,ſimplex autem nullo modo. Creatura quoque ſpiritalis ſicut eſt anima, eſt quidem in corporis cõparatione ſimplicior, ſine comparatione autẽ corporis multiplex eſt etiam ipſa non ſimplex. Nam ideo ſimplicior eſt corpore, quia non mole diffunditur per ſpatium loci, ſed in vno quoque corpore & in toto tota eſt, & in qualibet eius parte tota eſt. Et ideo cum ſit aliquid in quauis exigua particula corporis quod ſentiat anima, quamuis non fiat in toto corpore: illa tamen tota ſentit, quia totam non latet. Sed tamen etiam in anima cum aliud ſit artificioſum eſſe, aliud inertem, aliud acutum, aliud memorem,aliud cupiditas,aliud timor,aliud lætitia,aliud tri- *1. ſen. di. 8. ca. eademq; ſola.* *Gene. 1.* *1 ſen. di. 8. ca. eademque ſola.* *1. ſen. di. 8. ca. eademque ſola.* *1. ſen. di. 8. c. creatura quoque.*

ſtitia, poſsintque & alia ſine aliis,& alia magis,alia minus in-
numerabilia & innumerabiliter in animę natura inueniri,ma
nifeſtum eſt nō ſimplicem,ſed multiplicem eſſe naturam. Ni-
hil enim ſimplex mutabile eſt, omnis autem creatura muta-
Trinitas non excludit ſimplicitatem vnitatis. bilis. Deus vero multipliciter quidem dicitur magnus,bo-
nus, ſapiens, beatus,verus, & quicquid aliud non indigne dici
videtur, Sed eadem magnitudo eius eſt, quæ ſapientia: Non
enim mole magnus eſt,ſed virtute. Et eadem bonitas quæ ſa-
pientia & magnitudo,& eadē veritas quæ illa omnia: Et non
CAP. VII. eſt ibi aliud beatum eſſe, & alium magnum, aut ſapiētem,aut
verum,aut bonum eſſe,aut omnino ipſum eſſe.Nec quoniam
1.ſen.di.8. c.Creatura quoque & cap.hoc diligenter. 1.ſen.di.19. c.preterea. 1.ſen.d.21. c.ſed iterū. Trinitas eſt,ideo triplex putādus eſt: Alioquin minor erit pa-
ter ſolus, aut filius ſolus, quàm ſimul pater & filius. Quanquā
non inueniatur quo modo dici poſsit,aut pater ſolus aut filius
ſolus, cum ſemper atque inſeparabiliter & ille cum filio ſit, &
ille cum patre: non vt ambo ſint pater, aut ambo filius, ſed
quia ſemper in inuicem, neuter ſolus. Quia vero dicimus &
Deum ſolum ipſam trinitatem,quamuis ſemper ſit cum ſpiri-
tibus & animabus ſanctis, ſed ſolum dicimus quòd Deus eſt,
quia non & illi cum illo Deus ſunt: ita ſolum patrem dicimus
Dei naturæ nulla ſit acceſsio. patrem, non quia ſeparatur à filio, ſed quia non ſimul ambo
pater ſunt. Cum itaq; tantus eſt ſolus pater, vel ſolus filius,
vel ſolus ſpiritus ſanctus quātus eſt ſimul pater & filius & ſpi-
CAP. VIII. ritus ſanctus, nullo modo triplex dicendus eſt.Corpora quip-
pe adiunctione ſua creſcūt. Quamuis enim qui adhæret vxo-
1.ſen.d.19. c.preterea. ri ſuæ,vnum corpus ſit,maius tamen corpus ſit,quàm ſi ſolius
viri eſſet, aut ſolius vxoris. In rebus autem ſpiritalibus cum
minor maioribus adhæreſcit, ſicut creatura creatori, illa ſit
maior quàm erat, non ille. In iis enim quæ non mole magna
ſunt, hoc eſt maius eſſe quod eſt melius eſſe. Melior autem
ſit ſpiritus alicuius creaturæ, cum adhæret creatori, quàm ſi
1.ſen.d.19. c.preterea. nō adhæreat, & ideo etiam maior quia melior. Qui ergo ad-
hæret domino, vnus ſpiritus eſt: ſed tamen dominus nō ideo
ſit maior, quamuis ſiat ille qui adhæret domino. In ipſo igi-
tur Deo cum adhæret æquali patri filius æqualis, aut ſpiritus
ſanctus patri & filio æqualis, non ſit maior Deus quàm ſin-
guli eorum, quia non eſt quò creſcat illa perfectio. Perfectus
autem ſiue pater, ſiue filius, ſiue ſpiritus ſanctus, & perfectus
Deus, pater & filius & ſpiritus ſanctus, & ideo Trinitas potius
Solus deus quàm triplex. Et quoniā oſtendimus quo modo poſsit dici
ſolus

ſolus pater, quia non niſi ipſe ibi pater, conſideranda eſt illa ſententia qua dicitur, Deum verum ſolum non eſſe patrem ſolum, ſed patrem & filium & ſpiritum ſanctum Si quis enim interroget, pater ſolus vtrum ſit Deus? quo modo reſpondebitur nõ eſſe, niſi forte ita dicamus, eſſe quidem patrẽ Deum, ſed non eſſe ſolum Deum, eſſe autẽ ſolum Deum, patrem & filium & ſpiritum ſanctum? Sed quid agimus de illo teſtimonio domini: Patri enim dicebat, & patrem nominauerat ad quem loquebatur, cum ait, Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcãt te vnum verum Deum. Quod quidem Arriani ſic ſolent accipere quaſi non ſit filius verus Deus. Quibus excluſis, videndum eſt an intelligere cogamur, cum dictum eſt patri, Vt cognoſcant te vnum verum Deum: tanquam hoc inſinuare voluerit, quia ſolus pater Deus verus eſt, ne non intelligeremus Deum, niſi ipſa tria ſimul, patrem & filiũ & ſpiritum ſanctũ. Num ergo ex domini teſtimonio, & patrẽ vnum verum Deũ dicimus, & filium vnum verum Deum, & ſpiritum ſanctum vnum verum Deum, & ſimul patrem & filium & ſpiritum ſanctum, id eſt ſimul ipſam trinitatem, non tres veros deos, ſed vnum verum Deum? An quoniam addidit, Et quem miſiſti Ieſum Chriſtum: ſubaudiendum eſt vnum verum Deum? Et ordo verborum eſt, vt te & quem miſiſti Ieſum Chriſtum, cognoſcant vnum verum Deum. Cur ergo tacuit de ſpiritu ſancto? An quoniã conſequens eſt, vt vbicunque nominatur vnũ, tanta pace vni adhærens, vt per hanc vtrunque vnum ſit, iam ex hoc intelligatur etiam ipſa pax, quamuis non commemoretur? Nam & illo loco Apoſtolus videtur quaſi prætermittere ſpiritum ſanctum, & tamen etiam ibi intelligitur, vbi ait, Omnia ſunt veſtra, vos autem Chriſti: Chriſtus autem Dei. Et iterũ, Caput mulieris vir, caput viri Chriſtus, caput autem Chriſti Deus. Sed rurſus ſi Deus nõ niſi omnia ſimul tria, quo modo caput Chriſti Deus, id eſt, caput Chriſti trinitas, cum in trinitate ſit Chriſtus vt ſit trinitas? An quod eſt pater cum filio, caput eſt ei quod eſt ſolus filius, cum filio enim pater Deus, ſolus autem filius Chriſtus eſt, maxime quia iam verbum caro factum loquimur. Secundum quam humanitatem eius etiam maior eſt pater, ſicut dicit, Quoniam pater maior me eſt: vt hoc ipſum Deum eſſe quod illi cum patre vnum eſt, caput ſit hominis mediatoris, quod ipſe ſolus eſt. Si enim mentem recte dicimus principale hominis, id eſt, tanquam

cõtinet oẽs perſonas.
CAP. IX.
1. ſen. d. 21. c. poſt hæc.
Ioan. 17.
Ibidem.
Græce eſt, μόνον.
1. ſen. d. 21. c. veruntamẽ in fine.
1. Cor. 3.
1. Cor. 11.
Ioan. 1.
Ioan. 14.
1. Timo. 2.

quam caput humanæ ſubſtantiæ,cum ipſe homo cum mente ſit homo, cur non multo congruentius, multóq; magis verbum cũ patre quod ſimul Deus eſt, caput eſt Chriſti quamuis
Ioan.1. Chriſtus homo niſi cum verbo quod caro factum eſt intelligi non poſſit.Sed hoc vt iam diximus,aliquando diligentius poſtea conſiderabimus.Nunc autem æqualitas Trinitatis, & vna eadémque ſubſtantia quantum breuiter potuimus demonſtrata eſt, vt quoquo modo ſe habet iſta quæſtio, quam diſcutiendam acriore intentione diſtulimus, nihil impediat quo minus fateamur ſummam æqualitatem patris & filij & ſpiritus ſancti.

Attributa per Hilarium ſingulis perſonis.

CAP. X.

1.ſen.d.31. c. Non eſt hic. Et infra libr. 15. Cap.3.

1.ſen.d.31. ca. propria ergo. 1.ſen. diſt.31.ca. nam eum.

Quidam cum vellet breuiſsime ſingularum in Trinitate perſonarum inſinuare propria,æternitas,inquit, in patre,ſpecies in imagine,vſus in munere. Et quia non mediocris authoritatis in tractatione ſcripturarum, & aſſertione fidei vir extitit,Hilarius enim hoc in libris ſuis poſuit horum verborum,id eſt,patris & imaginis, & muneris, æternitatis,& ſpeciei,& vſus,abditam ſcrutatus intelligentiam quantum valeo,non eum ſecutũ arbitror in æternitatis vocabulo, niſi quod pater non habet patrem de quo ſit,filius autem de patre eſt vt ſit,atque vt illi coæternus ſit. Imago enim ſi perfecte implet illud cuius imago eſt,ipſa coæquatur ei, non illud imagini ſuæ. In qua imagine ſpeciem nominauit, credo propter pulchritudinem, vbi iam eſt tanta congruentia & prima æqualitas & prima ſimilitudo, nulla in re diſsidens, & nullo modo inæqualis & nulla ex parte diſsimilis,ſed ad identidem reſpondens ei cuius imago eſt. Vbi eſt prima & ſumma vita,cui non eſt aliud viuere & aliud eſſe,ſed idem eſt eſſe & viuere. Et primus ac ſummus intellectus,cui non eſt aliud viuere & aliud intelligere,ſed id quod eſt intelligere,hoc viuere,hoc eſſe eſt, vnum omnia : tanquam verbum perfectum, cui non deſit aliquid, & ars quædam omnipotentis atque ſapientis Dei, plena omnium rationum viuentium incommutabilium,& omnes vnum in ea,ſicut ipſa vnum de vno, cum

1.ſen.di.31. c.1.in fine. quo vnum.Ibi nouit omnia Deus quæ fecit per ipſam,& ideo cum decedant & ſuccedant tempora, non decedit aliquid vel

1.ſen.di.31. c. Eſt autẽ. ſuccedit ſcientiæ Dei. Non enim hæc quæ creata ſunt ideo ſciuntur à Deo,quia facta ſunt : ac non potius ideo facta ſunt vel mutabilia quia immutabiliter à Deo ſciuntur. Ille igitur ineffabilis quidam complexus patris & imaginis non eſt ſine perfruitione,ſine charitate,ſine gaudio.Illa ergo dilectio,delectatio,

lectatio,fœlicitas,vel beatitudo,ſi tamen aliqua humana voce digne dicitur, vſus ab illo appellatus eſt breuiter,& eſt in Trinitate ſpiritus ſanctus, non genitus,ſed genitoris, genitique ſuauitas, ingenti largitate atque vbertate perfundens omnes creaturas pro captu earum, vt ordinem ſuum teneant & locis ſuis acquieſcāt. Hæc igitur omnia quæ arte diuina facta ſunt, & vnitatem quandam in ſe oſtendunt,& ſpeciem & ordinem, Quicquid enim horum eſt,& vnum aliquid eſt,ſicut ſunt naturæ corporum, & ingenia animarum: & aliqua ſpecie formatur,† ſicut ſunt figuræ & qualitates corporum, ac doctrinæ vel artes animarum:& ordinem aliquem petit aut tenet ſicut ſunt pondera vel collocationes corporum, atque amores aut delectationes animarum. ¶ Cæterum in illa ſumma Trinitate tantum eſt vna quantum tres ſimul, nec plus aliquid ſunt duæ quàm vna ¶ Oportet igitur vt creatorem per ea quæ facta ſunt intellectum conſpicientes,Trinitatem intelligamus, cuius in creatura quo modo dignum eſt apparet veſtigium. In illa enim Trinitate ſumma origo eſt rerum omnium & perfectiſsima pulchritudo, & beatiſsima delectatio. Itaque illa tria,& ad ſeinuicem determinari videntur,& in ſe infinita ſunt. ¶ Sed hic in rebus corporeis,non tantum eſt res vna, quantum tres ſimul, & plus aliquid ſunt duæ quàm vna res. Cæterum in ſumma Trinitate tantum eſt vna quantum tres ſimul ſunt, nec plus aliquid ſunt duæ quàm vna. & in ſe infinita ſunt. ¶ Ita & ſingula ſunt in ſingulis, & omnia in ſingulis,& ſingula in omnibus, & omnia in omnibus, & vnum omnia. Qui videt hoc vel ex parte, vel per ſpeculum & in ænigmate, gaudeat cognoſcens Deum, & ſicut Deum honoret & gratias agat,Qui autem non videt,tendat per pietatem ad videndum, non per cæcitatem ad calumniandum: quoniam vnus eſt Deus, ſed tamen Trinitas. Nec confuſe accipiendum eſt, Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia: nec diis multis, ſed ipſi gloria in ſecula ſeculorum.

*

χρηστόν.

1. ſen d.3.c. nūc reſtat.

† ſpecies formarum.

1. ſen.di.3. cap.nunc reſtat.

1. ſen.d.31. c. Eſt autē.

1. ſen.d.19. c. In rebus. Hoc in quibuſdam nō habebantur.

1. ſen.d.31. c. Eſt autē.

1. Cor.13.

Roma.1.

1. ſen.d.36. c. preterea.

Roma.11.

DIVI AVRELII AVGVSTINI, HIPPONENSIS EPISCOPI, DE TRINTATE,

LIBER SEPTIMVS.

Aliter deus ſapiēs, aliter homo dicitur
CAP. I.
Sup. libr. 6. Cap. 1.
1. Cor. 1.

IAM nunc quæramus diligentius, quantum dat Deus, quod paulo ante diſtulimus, Vtrum & ſingula quæq; in Trinitate perſona poſsit per ſeipſam non cum cæteris duabus dici Deus aut magnus, aut ſapiens, aut verus, aut omnipotens, aut iuſtus, & ſi quid aliud dici de Deo poteſt, non relatiue, ſed ad ſeipſum, an vero non dicantur iſta, niſi cum Trinitas intelligitur. Hoc enim quæſtionē facit, quia ſcriptum eſt, Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiā vtrum ita ſit pater ſapientiæ atq; virtutis ſuæ, vt hac ſapientia ſapiēs ſit quam genuit, & hac virtute potens quam genuit: & quia ſemper potens & ſapiens, ſemper genuit virtutem & ſapientiam. Dixeramus enim ſi ita eſt, cur non & magnitudinis ſuæ pater ſit qua magnus eſt, & bonitatis qua bonus, & iuſtitiæ qua iuſtus, & alia ſi qua ſunt Aut ſi hæc omnia pluribus vocabulis in eadē ſapientia & virtute intelliguntur, vt ea ſit magnitudo quę virtus ea bonitas quæ ſapientia, & ea rurſus ſapientia quæ virtus, ſicut iam tractauimus meminerimus, cum aliquid horū nomino ſic accipiendum eſſe, ac ſi omnia cōmemorem. Quæritur ergo an pater etiam ſingulus ſit ſapiens, atque ipſa ſibi ipſe ſapientia, an ita ſit ſapiens quo modo dicēs. Verbo enim quod genuit dicēs eſt nō verbo quod profertur, & ſonat, & tranſit, ſed verbo quod erat apud
Ioan 1. Deū, & Deus erat verbū, & omnia per ipſum facta ſunt: verbo æquali ſibi quo ſemper atq; incōmutabiliter dicit ſeipſum. Nō
1. ſen. d. 27. c. Inc nō eſt eſt enim ipſe verbū, ſicut nec filius nec imago Dicēs autē exceptis illis tēporalibus vocibus verbi Dei, quæ in creatura ſiūt, rā ſonant, & tranſeunt. Dicens ergo illo coæterno verbo, non ſingulus intelligitur, ſed cū ipſo verbo ſine quo non eſt vtiq; dicēs. Idne & ſapiēs ſicut dicēs, vt ita ſit ſapientia, ſicut verbū, & hoc ſit verbū eſſe quod eſt eſſe ſapientiā, hoc etiā eſſe virtutem

tutem: vt virtus & ſapientia & verbũ idem ſit, & relatiue dicatur, ſicut filius & imago: atq; ille non ſingulus potens, vel ſapiens, ſed cum ipſa virtute & ſapientia quã genuit: ſicut non ſingulus dicẽs, ſed eo verbo & cũ eo verbo quod genuit, atq; ita magnus ea & cum ea magnitudine quam genuit. Et non alio magnus, alio Deus, ſed eo magnus quo Deus, quia non aliud illi eſt magnum eſſe, aliud Deum eſſe: conſequens eſt, vt nec Deus ſingulus, ſed ea & cum deitate quã genuit, vt ſic ſit filius deitas patris, ſicut ſapientia & virtus patris, & ſicuti eſt verbum & imago patris. Et quia non aliud illi eſt eſſe, aliud Deum eſſe, ita ſit etiam eſſentia patris filius, ſicuti eſt verbum & imago eius. Ac per hoc etiam excepto eo quod pater eſt, non ſit aliquid pater, niſi quia eſt ei filius, vt non tantum id quod dicitur pater, quod manifeſtũ eſt eum non ad ſeipſum, ſed ad filiũ relatiue dici, & ideo patrẽ quia eſt ei filius, ſed omnino vt ſit quod ad ſeipſum eſt, ideo ſit quia genuit eſſentiam ſuam. Sicut enim magnus eſt, non niſi ea quã genuit magnitudine: ita & eſt non niſi ea quam genuit eſſentia, quia nõ eſt aliud illi eſſe, aliud magnũ eſſe. Itáne igitur pater eſt eſſentiæ ſuæ, ſicut pater eſt magnitudinis ſuæ ſicut pater eſt virtutis ac ſapiẽtiæ ſuæ, eadẽ quippe eius magnitudo quæ virtus, & eadẽ eſſentia quæ magnitudo. Hæc diſputatio nata eſt ex eo quod ſcriptũ eſt, Chriſtũ eſſe Dei virtutẽ, & Dei ſapientiam. Quapropter in eas anguſtias ſermo coarctatur, cum ineffabilia fari cupimus, vt aut dicamus Chriſtum non eſſe Dei virtutem & Dei ſapientiã, atq; ita impudenter & impie reſiſtamus Apoſtolo: aut Chriſtum quidem Dei virtutẽ & Dei ſapientiã eſſe fateamur, ſed eius patrem non eſſe patrem virtutis & ſapientiæ ſuæ, quod non minus impiũ eſt. Sic enim nec Chriſti erit pater quia Chriſtus Dei virtus & Dei ſapiẽtia eſt, Aut non eſſe patrẽ virtute ſua potentem, neq; ſapientia ſua ſapientem, quod quis audeat dicere: aut aliud in patre intelligi eſſe, aliud ſapientẽ eſſe, vt non hoc ipſo ſit quo ſapiẽs eſt. quod de anima intelligi ſolet, quę aliàs inſipiens aliàs ſapiens eſt, velut natura mutabilis, & non ſumme perfectéq; ſimplex: aut patrem non eſſe aliquid ad ſeipſum, & non ſolũ quod pater eſt, ſed omnino quod eſt, ad filium relatiue dici. Quo modo ergo eiuſdem eſſentiæ filius cuius pater, quandoquidem ad ſeipſum nec eſſentia eſt, nec omnino eſt ad ſeipſum, ſed etiam eſſe ad filium illi eſt? At enim multomagis vnius eiuſdémque eſſentiæ, quia

vna

Marginal notes: *1.Cor.1.* — *1.ſ.n.d.19. c.cui q; enumerentur.* — *Coloſſ.1.* — *1.ſ.n.d.19. c.cui q; enumerentur.* — *1.Cor.1.* — *1.Cor.1.*

vna eadémq; eſſentia pater & filius, quandoquidem patri non ad ſeipſum eſt ipſum eſſe, ſed ad filium quam eſſentiam genuit, & qua eſſentia eſt quicquid eſt. Neuter ergo ad ſe eſt, & vterque adinuicem relatiue dicitur: an pater ſolus, non ſolum quod pater dicitur, ſed omnino quicquid dicitur, relatiue ad filium dicitur: ille autem dicitur ad patrem, & ad ſe, & ſi ita eſt, quid dicitur in filio ad ſe, an ipſa eſſentia? Sed patris eſſentia eſt filius ſicut patris virtus & ſapientia, ſicut verbum patris, & imago patris: aut ſi eſſentia dicitur ad ſe filius, pater autem non eſt eſſentia, ſed genitor eſſentiæ, non eſt autem ad ſeipſum, ſed hac ipſa eſſentia quam genuit, ſicut hac ipſa magnitudine magnus quam genuit, ergo & magnitudo dicitur ad ſe filius, ergo & virtus & ſapientia & verbum & imago. Quid autem abſurdius quàm imaginem ad ſe dici, aut ſi non idipſum eſt imago & verbum, quod eſt virtus & ſapientia: ſed illa relatiue dicuntur, hæc autem ad ſe non ad aliud, incipit non ea ſapientia quam genuit, ſapiens eſſe pater, quia non poteſt ipſe ad eam relatiue dici, & illa ad eum relatiue non dici. Omnia enim quæ relatiuè dicuntur, ad inuicem dicuntur. Reſtat itaque vt etiam eſſentia filius relatiue dicatur ad patrem. Ex quo conficitur inopinatiſsimus ſenſus, vt ipſa eſſentia non ſit eſſentia, vel certe cum dicitur eſſentia, non eſſentia, ſed relatiuum indicetur: quo modo cum dicitur dominus, non eſſentia indicatur, ſed relatiuũ quo refertur ad ſeruum. Cum autem homo dicitur vel aliquid tale, quod ad ſe non ad aliud dicitur, tunc indicatur eſſentia: homo ergo cum dominus dicitur, ipſe homo eſſentia eſt, dominus vero relatiue dicitur, homo enim ad ſe dicitur, dominus ad ſeruum: hoc autem vnde agimus, ſi eſſentia ipſa relatiue dicitur, eſſentia ipſa non eſt eſſentia. Huc accedit, quia omnis eſſentia quæ relatiue dicitur, eſt etiam aliquid excepto relatiuo, ſicut homo dominus, homo ſeruus, & equus iumentum, & nummus arra: homo & equus & nummus ad ſe dicuntur, & ſubſtantiæ ſunt vel eſſentiæ dominus vero & ſeruus & iumentum & arra, ad aliquid relatiue dicuntur. Sed ſi non eſſet homo, id eſt, aliqua ſubſtantia, non eſſet qui relatiue dominus diceretur. Et ſi non eſſet equus quædam eſſentia, non eſſet quod iumentum relatiue diceretur: Ita ſi nummus non eſſet aliqua ſubſtantia, nec arra poſſet relatiue dici. Quapropter ſi & pater non eſt aliquid ad ſeipſum, non eſt omnino qui relatiue dicatur

(margin: *1.Cor.1. Coloſſ.1.*)

catur ad aliquid. Non enim ſicut ad aliquid coloratum refertur color eius, nec omnino ad ſe dicitur color,ſed ſemper alicuius colorati eſt,illud autem cuius color eſt etiam ſi eo quòd coloratum dicitur ad colorem refertur, tamen id quod corpus dicitur ad ſe dicitur. Vllo modo ita putandum eſt patrem non dici aliquid ad ſeipſum, ſed quicquid dicitur ad filium dici, eundem vero filium & ad ſeipſum dici & ad patrem. Cum ergo dicitur magnitudo magna & virtus potens, vtique ad ſeipſum, & magnitudo atque virtus magni & potentis patris, qua pater magnus & potens eſt. Non ergo ita, ſed vtrunque ſubſtantia, & vtrunque vna ſubſtantia. Sicut autem abſurdum eſt dicere candidum non eſſe candorem, ſic abſurdum eſt dicere ſapientem non eſſe ſapientiam. Et ſicut candor ad ſeipſum candidus dicitur, ita & ſapientia ad ſeipſam dicitur ſapiens. Sed candor corporis non eſt eſſentia,quoniam ipſum corpus eſſentia eſt, & illa eius qualitas, vnde & ab ea dicitur candidum corpus, cui non hoc eſt eſſe quod candidum eſſe. Aliud enim ibi forma & aliud color,& vtrunque non in ſeipſo ſed in aliqua mole, quæ moles nec forma nec color eſt ſed formata & colorata: Sapientia vero & ſapiens eſt, & ſeipſa ſapiens eſt. Et quoniam quæcunque anima participatione ſapientiæ fit ſapiens,ſi rurſus deſipiat,manet tamen in ſe ſapientia,nec cum anima fuerit in ſtultitiam commutata, illa mutatur, non ita eſt in eo qui ex ea fit ſapiens, quemadmodũ candor in corpore quod ex illo candidum eſt. Cum enim corpus in alium colorem fuerit mutatum, non manebit candor ille, ſed omnino eſſe deſinet. Quòd ſi & pater qui genuit ſapientiam ex ea fit ſapiens,neque hoc eſt illi eſſe quod ſapere,qualitas eius eſt filius non proles eius,& non ibi erit iam ſumma ſimplicitas. Sed abſit vt ita ſit. quia vere ibi eſt ſumme ſimplex eſſentia, hoc ergo eſt ibi eſſe quod ſapere. Quòd ſi hoc eſt ibi eſſe quod ſapere, non per illam ſapientiam quam genuit ſapiens eſt pater, alioquin non ipſe illam, ſed illa eum genuit. Quid enim aliud dicimus,cum dicimus hoc illi eſt eſſe quod ſapere,niſi eo eſt quo ſapiens eſt? Quapropter quæ cauſa illi eſt vt ſapiens ſit, ipſa illi cauſa eſt vt ſit: proinde ſi ſapientia quam genuit cauſa illi eſt vt ſapiẽs ſit,etiam vt ſit ipſa illi cauſa eſt, Quod fieri non poteſt, niſi gignendo eum aut faciendo. Sed neq; genitricem neque conditricem patris vllo modo quiſquam dixerit ſapientiam. Quid enim inſanius?

1. ſen. di. 5. ca. item ſi.

1. ſen. d. 32. ca. ſi enim.

Ergo & pater ipſa ſapientia eſt. Et ita dicitur filius ſapientia
patris, quo modo dicitur lumen patris, id eſt, vt quemadmo-
1.ſen.di. 5. dum lumen de lumine, & vtrunque vnum lumen: ſic intelli-
cap. predi- gatur ſapientia de ſapientia, & vtrunque vna ſapientia, ergo
ctis autem. & vna eſſentia: quia hoc eſt ibi eſſe quod ſapere. Quod enim
eſt ſapientiæ ſapere, & potentiæ poſſe, & æternitati æternam
eſſe, iuſtitiæ iuſtam eſſe, magnitudini magnam eſſe, hoc eſt,
1.ſen.di.5. eſſentiæ ipſum eſſe. Et quia in illa ſimplicitate non eſt aliud
cap. item ſi ſapere quam eſſe, eadem ibi ſapiẽtia eſt quæ eſſentia. Pater
circa finẽ. igitur & filius ſimul vna eſſentia, & vna magnitudo, & vna
Quæ relati veritas, & vna ſapientia. Sed non pater & filius ſimul ambo
ue dicũtur. vnum verbum, quia non ſimul ambo vnus filius. Sicut enim
nõ cõgruũt filius ad patrem refertur, non ad ſeipſum dicitur, ita & ver-
omnibus bum ad eum cuius verbum eſt refertur cum dicitur verbum.
perſonis. Eo quippe filius quo verbum, & eo verbum quo filius, Quo-
CAP. II. niam igitur pater & filius ſimul non vtiquè vnus filius, con-
1.ſen.d.27. ſequens eſt, vt pater & filius ſimul non ambo vnum verbum,
ca. hic non Et propterea non eo verbum quo ſapientia: quia verbum non
eſt. ad ſe dicitur, ſed tantum relatiue ad eum cuius verbum eſt,
1.ſen.d.28. ſicut filius ad patrem: ſapientia vero eo quo eſſentia, Et ideo
cap. ſciendũ quia vna eſſentia, vna ſapientia. Quoniam vero & verbum
quoque. ſapientia eſt, ſed non eo verbum quo ſapientia, Verbum enim
1.ſen.d.18. relatiue, ſapientia vero eſſentialiter intelligitur: id dici acci-
ca. hic ori- piamus cum dicitur verbum, ac ſi dicatur, nata ſapientia, vt
tur. ſit & filius & imago, Et hæc duo cum dicuntur. id eſt, nata ſa-
pientia, in vno eorum eo quòd nata eſt & verbum & imago
& filius intelligatur, & in his omnibus nominibus non oſten-
datur eſſentia, quia relatiue dicuntur. At in altero quod eſt ſa-
pientia, quoniam & ad ſe dicitur, ſeipſa enim ſapiens eſt, etiam
1.ſen.di. 5. eſſentia demonſtretur, & hoc eius eſſe quod ſapere. Vnde pa-
c. prædictis ter & filius ſimul vna ſapientia, quia vna eſſentia, & ſingilla-
autem in tim ſapientia de ſapientia, ſicut eſſentia de eſſentia. Quapro-
pricip. pter, non quia pater non eſt filius, & filius non eſt pater, aut
ille ingenitus, ille autem genitus. ideo non vna eſſentia, quia
his nominibus relatiua eorum oſtenduntur. Vterque autem
ſimul vna ſapientia, & vna eſſentia vbi hoc eſt eſſe quod ſa-
pere: non autem ſimul vterque verbum aut filius, quia non
Luminis hoc eſt eſſe quod verbum eſſe, aut filium eſſe, ſicut iam ſa-
& ſapien- tis oſtendimus iſta relatiue dici. Cur ergo in ſcripturis nun-
tiæ vocabu quam ferè de ſapientia quicquam dicitur, niſi vt oſtendatur

à Deo

à Deo genita vel creata: genita ſcilicet per quam facta ſunt omnia, creata vero vel facta, ſicut in hominibus: cum ad eam quæ non creata nec facta ſed genita eſt, conuertuntur & illuſtrantur? In ipſis enim fit aliquid quod vocetur eorum ſapientia, vel illud ſcripturis prænuntiantibus aut narrantibus, quod verbum caro factũ eſt & habitauit in nobis: hoc modo enim Chriſtus facta ſapientia eſt, quia factus eſt homo. An propterea non loquitur in illis libris ſapientia, vel de illa dicitur aliquid niſi quod eam de Deo natam oſtendat, aut factam, quamuis ſit & pater ipſe ſapientia, quia illa nobis ſapientia commendanda erat & imitanda, cuius imitatione formamur. Pater enim eam dicit vt verbum eius ſit, non quo modo profertur ex ore verbum ſonans, aut ante pronunciationem cogitatur, ſpaciis enim temporum hoc completur, illud autem æternum eſt, & illuminando dicit nobis & de ſe & de patre, quod dicendum eſt hominibus. Ideoque ait, Nemo nouit filium niſi pater, & nemo nouit patrem niſi filius, & cui voluerit filiꝭ reuelare: quia per filium reuelat pater, id eſt, per verbum ſuum. Si enim hoc verbum quod nos proferimus temporale & tranſitorium, & ſeipſum oſtendit, & illud de quo loquimur: quanto magis verbũ Dei, per quod facta ſunt omnia? quod ita oſtendit patrem ſicuti eſt pater: quia & ipſum ita eſt, & hoc eſt quod pater, ſecundum quod ſapientia eſt & eſſentia. Nam ſecundum quod verbum, non hoc eſt quod pater, quia verbum non eſt pater, & verbum relatiue dicitur ſicut filius, quod vtique non patet. Et ideo Chriſtus virtus & ſapientia Dei, quia de patre virtute & ſapientia, etiam ipſe virtus & ſapientia eſt, ſicut lumẽ de patre lumine, & fons vitæ apud Deũ patrem, vtique fontem vitę. Quoniã apud te inquit, Propheta, eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen: quia ſicut pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit filio habere vitam in ſemetipſo: & erat lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mũdum. & lumen hoc verbum erat apud Deum, ſed & Deus erat verbũ. Deus autem lumen eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllę, lumen vero non corporale ſed ſpiritale. Neque ita ſpiritale vt illuminatione factum ſit, quemadmodum dictum eſt Apoſtolis, Vos eſtis lumen mundi: ſed lumen quod illuminat omnem hominem, ea ipſa & ſumma ſapientia Deus, vnde nunc agimus. Sapientia ergo filius de ſapientia patre, ſicut lumen de lumine, & Deus de Deo, vt &

lum omnibus perſonis cõgruit
CAP. III.
Ioan. 1.
1. Cor. 1.
Matth. 11.
Ioan. 1.
1. Cor. 1.
1 ſen. di. 5. c. prædictis autem.
Pſal. 35.
Ioan. 5.
Ioan. 1.
1. Ioan. 1.
Matth. 5.
Ioan. 1.
1. ſen. di. 5. c. prædictis

vt & ſingulus pater lumen, & ſingulus filius lumen: & ſingulus pater Deus,& ſingulus filius Deus, ergo & ſingulus pater ſapientia,& ſingulus filius ſapientia. Et ſicut vtrunque ſimul
1.Cor.1. vnum lumen, & vnus Deus,ſic vtrunque vna ſapientia.Sed filius factus eſt nobis ſapientia à Deo,& iuſtitia & ſanctificatio, quia temporaliter nos ad illum conuertimur.id eſt, ex aliquo
Ioan.1. tempore.vt cum illo maneamus in æternum. Et ipſe ex quodam tempore verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis.Propterea igitur cum pronunciatur in ſcripturis,aut narratur aliquid de ſapientia, ſiue dicente ipſa, ſiue cum illa dicitur, filius nobis potiſsimum inſinuatur. Cuius imaginis exemplo & nos non diſcedamus à Deo, quia & nos imago Dei
Gene.1. ſumus Non quidem æqualis, facta quippe à patre per filium, non nata de patre ſicut illa.Et nos quia illuminamur lumine, illa vero quia lumen illuminans,& ideo illa ſine exemplo nobis exemplum eſt. Neque enim imitatur præcedentem aliquem ad patrem à quo nunquam eſt omnino ſeparabilis,quia idipſum eſt quod ille de quo eſt. Nos autem nitentes imitamur manentem, & ſequimur ſtantem, & in ipſo ambulantes tendimus ad ipſum: quia factus eſt nobis via temporalis per humilitatem, quæ manſio nobis æterna eſt per diuinitatem. Quoniam quippe ſpiritibus mundis intellectualibus qui ſuperbia non lapſi ſunt, in forma Dei, & Deo æqualis & Deus præbet exemplum, vt ſe idem exemplum redeundi etiam la-
Philip.2. pſo præberet homini,qui propter immundiciam peccatorum pœnámque mortalitatis Deum videre non poterat, ſemetipſum exinaniuit, non mutando diuinitatem ſuam, ſed no-
1.Timo.1. ſtram mutabilitatem aſſumendo: & formam ſerui accipiens,
Ioan.1. venit ad nos in hunc mundum, qui in hoc mundo erat, quia mundus per eum factus eſt: vt exemplum ſurſum videntibus Deum exemplum deorſum mirantibus hominem,exemplum ſanis ad permanendum, exemplum infirmis ad conualeſcendum,exemplum morituris ad non timendum,exemplũ mortuis ad reſurgendum eſſet,in omnibus ipſe primatum tenens,
Coloſſ 1. Quia enim homo ad beatitudinem ſequi non debebat niſi Deum,& ſentire non poterat Deum,ſequẽdo Deũ hominem factum ſequeretur ſimul,& quem ſentire poterat & quem ſequi debebat. Amemus ergo eum & inhæreamus illi,charitate
Roma.5. diffuſa in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctũ qui datus eſt nobis.Non igitur mirum ſi propter exemplum quod nobis vt

reforme

reformemur ad imaginem Dei præbet imago æqualis patri, *1. ſen. d. 31. cap. quod autem.*
cum de ſapientia ſcriptura loquitur, de filio loquitur quem
ſequimur viuendo ſapienter: quamuis & pater ſit ſapientia ſi
cut lumen & Deus ſpiritus quoque ſanctus ſiue ſumma charitas
vtrunque coniungens nóſque ſubiungens, quod ideo non
indigne dicitur quia ſcriptum eſt, Deus charitas eſt, quo modo
non eſt etiam ipſa ſapientia cum ſit lumen, quoniam Deus *1. Ioan. 4.*
lumen eſt. Siue ergo hoc modo, ſiue alio modo eſſentia ſpiritus *1. Ioan. 1.*
ſancti ſingillatim ac proprie nominanda eſt, quoniã Deus
eſt, vtique lumen eſt. Et quoniam lumen eſt, vtique ſapientia
eſt: Deum autem eſſe ſpiritum ſanctum, vtique ſcriptura clamat
apud Apoſtolum qui dicit, Neſcitis quia templum Dei *1. Cor. 3.*
eſtis? Statímque ſubiicit, Et ſpiritus Dei habitat in vobis. Deus
enim habitat in templo ſuo: Non enim tãquam miniſter habitat
ſpiritus Dei in templo Dei, cum alio loco euidentius dicat,
Neſcitis quia corpora veſtra templum in vobis eſt ſpiritus *1. Cor. 6.*
ſancti, quem habetis à Deo, & non eſtis veſtri: Empti enim
eſtis precio magno glorificate & portate Deum in corpore
veſtro. Quid eſt autem ſapientia, niſi lumẽ ſpiritale & incommutabile?
Eſt enim & ſol iſte lumen ſed corporale eſt, & ſpiritalis
creatura lumen, ſed nõ incõmutabile. Lumen ergo pater,
lumen filius, lumen ſpiritus ſanctus, Simul autem non tria lumina,
ſed vnum lumen. Et ideo ſapientia pater. ſapiẽtia filius,
ſapientia ſpiritus ſanctus, & ſimul non tres ſapientiæ, ſed vna
ſapientia, & quia hoc eſt ibi eſſe quod ſapere, vna eſſentia pater
& filius & ſpiritus ſanctus. Nec aliud eſt ibi eſſe quàm Deũ
eſſe. Vnus ergo Deus, pater & filius & ſpiritus ſanctus. Itaq; *Qua neceſſitate Græci tres hypoſtaſes dixerũt, Latini perſonas.*
loquendi cauſa de ineffabilibus, vt fari aliquo modo poſſemus
quod effari nullo modo poſſumus, dictum eſt à noſtris Græcis
vna eſſentia, tres ſubſtantiæ: à Latinis autem vna eſſentia vel
ſubſtantia, tres perſonæ: quia ſicut iam diximus, non aliter in
ſermone noſtro, id eſt, Latino eſſentia quàm ſubſtantia ſolet
intelligi. Et dum intelligatur ſaltem in ænigmate quod dici *CAP. IIII.*
tur, placuit ita dici vt diceretur aliquid cum quæreretur quid
tria ſint, quæ tria eſſe fides vera pronunciata, cum & patrem *1. ſen. d. 23. ca. qua neceſſitate. in princip.*
non dicit eſſe filium, & ſpiritum ſanctũ quod eſt donum Dei,
nec patrem dicit eſſe nec filium. Cum ergo quęritur quid tria
vel quid tres, conferimus nos ad inueniendum aliquod ſpeciale
vel generale nomen quo complectamur hæc tria, neque *1. ſen. d. 23.*
occurrit animo quia excedit ſupereminẽtia diuinitatis vſitati

 eloquij

ca. qua neceſsitate in fine. eloquij facultatem. Verius enim cogitatur Deus quàm dicitur, & verius eſt quàm cogitatur. Cum enim dicimus nō eandem eſſe Iacob qui eſt Abraham, Iſaac autem nec Abraham eſſe nec Iacob, tres eſſe vtique fatemur, Abraham, Iſaac & Iacob. Sed cum quæritur quid tres, reſpondemus tres homines, nomine ſpeciali eos pluraliter appellantes, generali autem ſi dicamus tria animalia. Homo enim ſicut veteres definierunt, animal eſt rationale, mortale. Aut ſicut ſcripturæ noſtræ loqui ſolent, tres animas cum à parte meliore totum appellari placet, id eſt ab anima, cum corpus & anima ſit totus homo.
Deute. 10. Gene. 46. Ita quippe dictū eſt in Aegyptum deſcendiſſe cum Iacob animas ſeptuaginta quinque pro tot hominibus. Item cum dicimus equum tuum, non eum eſſe qui meus eſt, & tertium alicuius alterius, nec meum eſſe nec tuum, fatemur tres eſſe. Et interroganti quid tres, reſpōderemus tres equos nomine ſpeciali, generali autem tria animalia. Item cum dicimus bouem non eſſe equum, canem vero nec bouem eſſe nec equum, tria quædam dicimus, & percontantibus quid tria, non iam ſpeciali nomine dicimus tres equos, aut tres boues, aut tres canes, quia non eadem ſpecie continētur, ſed generali tria animalia, ſiue ſuperiore genere tres ſubſtātias, vel tres creaturas, vel tres naturas. Quæcunque autē plurali numero enunciantur ſpecialiter vno nomine, etiam generaliter enunciari poſſunt. Non autem omnia quæ generaliter vno nomine appellantur, etiam ſpecialiter appellare vno nomine poſſumus. Nam tres equos quod eſt nomē ſpeciale, etiam animalia tria dicimus. Equum vero & bouem & canem, animalia tria tantum dicimus vel ſubſtantias, quæ ſunt generalia nomina, & ſi quid aliud de his generaliter dici poteſt. Tres vero equos aut boues aut canes, quæ ſpecialia vocabula ſunt, nō ea poſſumus dicere. Ea quippe vno nomine quāuis pluraliter enunciamus, quæ communiter habent illud quod eo nomine ſignificatur. Abraham quippe & Iſaac & Iacob, commune habent id quod eſt homo, itaq; dicuntur tres homines. Equus quoq; & bos & canis, cōmune habent id quod eſt animal. Dicuntur ergo tria animalia. Ita tres aliquas lauros, etiam tres arbores dicimus, laurum vero & myrtum & oleam. tantū tres arbores vel tres ſubſtantias aut tres naturas, atq; ita tres lapides, etiam tria corpora, lapidem vero & lignum & ferrum, tantum tria corpora, vel ſi quo etiam ſuperiore generali nomine dici poſſunt. Pa-

ter ergo & filius & ſpiritus ſanctus quoniam tres ſunt, quæramus quid tres ſunt, & quid cõmune habeant. Non enim commune illis eſt id quod pater eſt, vt inuicẽ ſibi ſint patres, ſicut amici, cum relatiue ad alterutrum dicantur, poſſunt dici tres amici quòd inuicem ſibi ſunt. Non autem hoc ibi, quia tãtum pater ibi pater, nec duorum pater, ſed vnici filij. Nec tres filij, cum pater ibi non ſit filius nec ſpiritus ſanctus. Nec tres ſpiritus ſancti, quia & ſpiritus ſanctus propria ſignificatione qua etiam donũ Dei dicitur nec pater nec filius. Quid igitur tres? Si enim tres perſonæ, commune eſt eis id quod perſona eſt, ergo ſpeciale hoc, aut generale nomen eſt eis, ſi conſuetudinem loquẽdi reſpicimus. Sed vbi eſt naturæ nulla diuerſitas, ita ibi generaliter enunciantur aliquã plura, vt etiam ſpecialiter enunciari poſsint. Naturæ enim differentia facit, vt laurus & myrtus & olea, aut equus & bos & canis, non dicantur ſpeciali nomine, iſtæ tres lauri, aut illi tres boues, ſed generali, vt iſtæ tres arbores, & illa tria animalia. Hic vero vbi nulla eſt eſſentiæ diuerſitas, oportet vt ſpeciale nomẽ habeant hæc tria, quod tamen non inuenitur. Nam perſona generale nomen eſt, intantum vt etiam homo poſsit hoc dici, cum tãtum interſit inter hominem & Deum. Deinde in ipſo generali vocabulo, ſi propterea dicimus tres perſonas, quia commune eſt eis id quod perſona eſt, Alioquin nullo modo poſſunt ita dici, quemadmodum non dicuntur tres filij, quia non commune eſt eis id quod eſt filius: cur nõ etiam tres deos dicimus? certe enim quia pater perſona, & filius perſona, & ſpiritus ſanctus perſona, ideo tres perſonæ. Quia ergo pater Deus, & filius Deus, & ſpiritus ſanctus Deus, cur non tres dij? Aut quoniam propter ineffabilem coniunctionẽ hæc tria ſimul vnus Deus, cur non etiam vna perſona, vt ita non poſsimus dicere tres perſonas, quamuis ſingulam quamque appellemus perſonam, quemadmodum non poſſumus dicere tres deos, quamuis quemque ſingulum appellemus Deum, ſiue patrem, ſiue filium, ſiue ſpiritum ſanctum. An quia ſcriptura nõ dicit tres deos? Sed nec tres perſonas alicubi ſcripturã commemorare inuenimus. An quia nec tres, nec vnam perſonam ſcriptura dicit hæc tria: legimus enim perſonam domini, non perſonam dominum: propterea licuit loquendi & diſputandi neceſsitates tres perſonas dicere, non quia ſcriptura dicit, ſed quia ſcriptura non contradicit. Si autem diceremus tres deos,

1. ſen. d. 23. ca. qua neceſsitate.

1. ſẽ. d. 23. c. pater ergo.

1. ſen. d. 23. c. ſed quaeritur ĩ princ.

1. ſen. d. 23. c. Sed quaeritur circa finem.

Deute.6. contradiceret ſcriptura dicens: Audi Iſraël, dominus Deus
1.ſen.d.23. c.verum et hic in prin. tuus Deus vnus eſt. Cur ergo & tres eſſentias non licet dicere, quod ſimiliter ſcriptura, ſicut non dicit, ita nec contradicit. Nam eſſentia ſi ſpeciale nomen eſt commune tribus, cur non dicantur tres eſſentiæ, ſicut Abraham, Iſaac & Iacob, tres homines, quia homo ſpeciale nomen eſt commune omnibus hominibus. Si autem ſpeciale nomen non eſt eſſentia, ſed generale, quia homo & pecus & arbor & ſydus & angelus dicun-
1.ſen.d.23. cap.verum & hic. tur eſſentia, cur nõ dicuntur iſtæ tres eſſentiæ, ſicut tres equi dicuntur tria animalia, & tres lauri dicuntur tres arbores, & tres lapides tria corpora? Aut ſi propter vnitatẽ trinitatis non dicuntur tres eſſentiæ ſed vna eſſentia, cur non propter eandem vnitatem non dicuntur tres ſubſtantiæ vel tres perſonæ,
1.ſen.d.23. cap.quod enim de. ſed vna ſubſtantia & vna perſona? Quàm enim eſt illis commune nomen eſſentiæ, ita vt ſingulus quiſque dicatur eſſentia, tam illis commune eſt vel ſubſtãtiæ vel perſonæ vocabulum. Quod enim de perſonis ſecundum noſtram, hoc de ſub-
1.ſen.d.23. ca.verũ & hic, in medi. ſtantiis ſecundum Græcorum cõſuetudinem ea quæ diximus oportet intelligi. Sic enim dicunt illi tres ſubſtãtias vnam eſſentiam, quemadmodum nos dicimus tres perſonas, vnam eſſentiam vel ſubſtantiam. Quid igitur reſtat, niſi vt fateamur
†parta. loquendi neceſsitate partita † hæc vocabula, cum opus eſſet copioſa diſputatione aduerſum inſidias vel errores hæreticorum? Cum enim conaretur humana inopia loquẽdo proferre ad hominum ſenſus quod in ſecretario mẽtis pro captu tenet, de domino Deo creatore ſuo, ſiue per piam fidẽ, ſiue per qualemcunque intelligentiam, timuit dicere tres eſſentias, ne intelligeretur in illa ſumma æqualitate vlla diuerſitas. Rurſus non eſſe tria quædam, non poterat dicere, quod Sabellius
1.ſen.d.23. ca.verũ & hic, in fi. & ca.iam ſufficienter. quia dixit, in hæreſim lapſus eſt. Certiſsime quippe & de ſcripturis cognoſcitur quod pie credendum eſt, & aſpectus mentis indubitata perceptione perſtringitur, & patrem eſſe & filium & ſpiritum ſanctum, nec eundem filium eſſe qui pater eſt nec ſpiritum ſanctum eundem eſſe vel patrem vel filium. Quæſiuit quid tria diceret, Et dixit ſubſtantias ſiue perſonas, quibus nominibus non diuerſitatem intelligi voluit, ſed ſingularitatem: vt non ſolum ibi vnitas intelligatur, ex eo quod dicitur vna eſſentia, ſed & trinitas, ex eo quod dicuntur tres ſubſtantiæ vel perſonæ. Nam ſi hoc eſt Deo eſſe quod ſubſiſtere, ita non erant dicendæ tres ſubſtantiæ, vt non dicuntur

tres

tres eſſentiæ : quemadmodum quia hoc eſt Deo eſſe quod ſapere, ſicut non tres eſſentias, ita nec tres ſapientias dicimus. Sic enim quia hoc illi eſt Deũ eſſe quod eſt eſſe, tam tres eſſentias quàm tres deos dici fas non eſt. Si autem aliud eſt Deo eſſe, aliud ſubſiſtere, ſicut aliud Deo eſſe, aliud patrē eſſe vel dominum eſſe: quod enim eſt ad ſe dicitur, pater autem ad filium, & dominus ad ſeruientem creaturam dicitur: relatiue ergo ſubſiſtit, ſicut relatiue gignit, & relatiue dominatur. Ita iam ſubſtantia non erit ſubſtantia, quia relatiuum erit. Sicut enim ab eo quod eſt eſſe appellatur eſſentia, ita ab eo quod eſt ſubſiſtere ſubſtantiam dicimus. Abſurdum eſt autē, vt ſubſtantia relatiue dicatur, Omnis enim res ad ſeipſum ſubſiſtit, quanto magis Deus, ſi tamē dignum eſt, vt Deus dicatur ſubſiſtere. De his enim rebus recte intelligitur, in quibus ſubiectis ſunt ea quæ in aliquo ſubiecto eſſe dicuntur, ſicut color aut forma in corpore. Corpus enim ſubſiſtit, & ideo ſubſtantia eſt. Illa vero in ſubſiſtente atq; ſubiecto corpore, quæ non ſubſtantiæ ſunt, ſed in ſubſtantia: & ideo ſi eſſe deſinat, vel ille color, vel illa forma, non adimunt corpori eſſe corpus, quia non hoc ei eſt eſſe, quod illam vel illam formam colorémve retinere. Res vero mutabiles neq; ſimplices, proprie dicũtur ſubſtantiæ. Deus autem ſi ſubſiſtit vt ſubſtantia proprie dici poſſit, ineſt in eo aliquid tanquam in ſubiecto, & non eſt ſimplex, cui hoc ſit eſſe quod illi eſt, & quicquid aliud de illo ad illum dicitur, ſicut magnus, omnipotens, bonus, & ſi quid huiuſmodi de Deo non incongrue dicitur. Nefas eſt autē dicere vt ſubſiſtat, & ſubſit Deus bonitati ſuæ, atque illa bonitas non ſubſtãtia ſit vel potius eſſentia, neq; ipſe Deus ſit bonitas ſua, ſed in illo ſit tanquam in ſubiecto. Vnde manifeſtum eſt Deũ abuſiue ſubſtantiam vocari, vt nomine vſitatiore intelligatur eſſentia, quod vere ac proprie dicitur, ita vt fortaſſe ſolum Deum dici oporteat eſſentiam. Eſt enim vere ſolus, quia incommutabilis eſt, idq; nomen ſuum famulo ſuo Moyſi enuntiauit, cum ait: Ego ſum qui ſum: Et dices ad eos, qui eſt miſit me ad vos. Sed tamē ſiue eſſentia dicatur quod proprie dicitur, ſiue ſubſtantia quod abuſiue, vtrunque ad ſe dicitur, non relatiue ad aliquid. Vnde hoc eſt Deo eſſe quod ſubſiſtere, & ideo ſi vna eſſentia trinitas, vna etiã ſubſtantia. Fortaſsis igitur commodius dicuntur tres perſonæ, quàm tres ſubſtantiæ.

1. ſen. d. 8. c. vnde nec in princip.

Subſtantia quo modo dicitur de°

CAP. V.

1 ſen. di. 8. c. vnde nec

3. ſen. d. 8. c. vnde nec

1. ſen. d. 18. c. vnde nec in medio.

Exod. 3.

Sed ne nobis videar ſuffragari, hoc quoque requiramus. *Triũ perſonarũ eadẽ*

eſſentia. Quanquam & illi, ſi vellent, ſicut dicunt tres ſubſtantias, tres
CAP. VI. hypoſtaſes, poſſent dicere tres perſonas, tria proſopa. Illud
1. ſen. d. 23. autem maluerunt quod forte ſecũdum linguæ ſuæ conſuetu-
c. quod enĩ. dinem aptius diceretur. Nanque & in perſonis eadẽ ratio eſt.
1. ſen. d. 23. Non enim aliud eſt Deo eſſe, aliud perſonã eſſe, ſed omnino
c. qđ autẽ. idem. Nam ſi eſſe ad ſe dicitur, perſona vero relatiue, ſic di-
in princip. camus tres perſonas, patrem & filium & ſpiritum ſanctum, quemadmodum dicũtur aliqui tres amici, aut tres propinqui, aut tres vicini, quòd ſint adinuicem, non quòd vnuſquiſq; eorũ ſit ad ſeipſum. Quapropter quilibet ex eis amicus eſt duorum cæterorum, aut propinquus aut vicinus, quia hæc nomina relatiuam ſignificationem habent. Quid ergo? non placet vt dicamus patrem perſonã eſſe filij & ſpiritus ſancti, aut filium perſonam eſſe patris & ſpiritus ſancti, aut ſpiritum ſanctum perſonam eſſe patris & filij? Sed neque perſona ita dici alicubi ſolet, neq; in hac trinitate cum dicimus perſonam pa-
1. ſen. d. 23. tris, aliud dicimus quàm ſubſtantiam patris. Quocirca vt ſub-
c. qđ autem ſtantia patris ipſe pater eſt, nõ quo pater eſt, ſed quo eſt, ita &
notandum. perſona patris non aliud quàm ipſe pater eſt: ad ſe quippe dicitur perſona, non ad filium vel ſpiritum ſanctum, ſicut ad ſe dicitur Deus, & magnus & bonus & iuſtus & ſi quid aliud huiuſmodi. Et quemadmodum hoc illi eſt eſſe, quod Deum eſſe, quod magnũ, quod bonum eſſe, ita hoc illi eſt eſſe, quod per-
1. ſen. d. 23. ſonam eſſe. Cur ergo non hæc tria ſimul vnam perſonã dici-
cap. ideo o- mus, ſicut vnã eſſentiam & vnũ Deum, ſed tres dicimus per-
ritur. ſonas, cum tres deos aut tres eſſentias non dicamus, niſi quia volumus, vel vnum aliquod vocabulũ ſeruire huic ſignificationi qua intelligitur trinitas, ne omnino taceremus interro-
1. ſen. d. 19. gati, quid tres, cũ tres eſſe fateremur? Nam ſi genus eſt eſſen-
ca. hic abii- tia, ſpecies autẽ ſubſtãtia ſiue perſona, vt nõnulli ſentiũt, omit-
ciendum. to illud quod iam dixi, oportere appellare tres eſſentias, vt appellantur tres ſubſtãtiæ vel perſonæ, ſicut appellãtur tres equi eademq; animalia tria, cũ ſit ſpecies equus, animal genus. Neque enim ſpecies ibi pluraliter dicta eſt, & genus ſingulariter, tanquã diceretur tres equi vnũ animal, ſed ſicut tres equi ſpeciali nomine, ita tria animalia generali nomine. Quod ſi di-
1. ſen. d. 19. cunt ſubſtantiæ vel perſonæ nomine non ſpeciem ſignificari,
cap. ſi vero ſed aliquid ſingulare atque indiuiduum: vt ſubſtantia vel per-
dicunt. ſona, non ita dicatur ſicut dicitur homo, quod commune eſt omnibus hominibus, ſed quo modo dicitur hic homo, velut

Abra

Abraham, velut Iſaac, velut Iacob, vel ſi quis alius qui etiam digito præſens demonſtrari poſſit: ſic quoque illos eadem ratio conſequetur. Sicut enim dicuntur Abraham, Iſaac & Iacob tria indiuidua, ita tres homines, & tres animæ. Cur ergo & pater & filius & ſpiritus ſanctus, ſi ſecundum genus & ſpeciem & indiuiduum etiam iſta diſſerimus, non ita dicuntur tres eſſentię vel tres ſubſtantiæ ſeu perſonæ? ſed hæc, vt dixi, omitto. Illud dico, ſi eſſentia genus eſt, vna eſſentia iam non habet ſpecies, ſicut quia genus eſt animal, vnum animal iam non habet ſpecies. Non ſunt ergo tres ſpecies vnius eſſentiæ, pater & filius & ſpiritus ſanctus. Si autem ſpecies eſt eſſentia, ſicut ſpecies eſt homo, tres vero illæ quas appellamus ſubſtantias ſiue perſonas, ſic eandem ſpeciem communiter habēt, quemadmodum Abraham Iſaac & Iacob, ſpeciem quæ homo dicitur communiter habent, non autem ſicut homo ſubdiuiditur in Abrahā, Iſaac & Iacob, ita vnus homo & in aliquos ſingulos homines ſubdiuidi poteſt, omnino enim non poteſt, quia vnus homo iam ſingulus homo eſt. Cur ergo vna eſſentia in tres ſubſtantias, vel perſonas ſubdiuiditur. Nam ſi eſſentia ſpecies eſt ſicut homo, ſic eſt vna eſſentia ſicut vnus homo: an ſicut dicimus aliquos tres homines eiuſdem ſexus, eiuſdem temperationis corporis, eiuſdémque animi, vnam eſſe naturam, tres enim ſunt homines, ſed vna natura: ſic etiam ibi dicimus tres ſubſtantias vnam eſſentiam, aut tres perſonas vnam ſubſtantiam vel eſſentiam? Hoc vero vtcunque ſimile eſt, quia & veteres qui Latine locuti ſunt, antequam haberent iſta nomina, quæ non diu eſt quod in vſum venerunt, id eſt eſſentiam vel ſubſtantiam, pro his naturam dicebant. Non itaque ſecundum genus & ſpecies iſta dicimus, ſed quaſi ſecundum communem eandémque materiam. Sicut ex eodem auro ſi fierent tres ſtatuæ, diceremus tres ſtatuas vnum aurum, nec tamen diceremus genus aurum: ſpecies autem ſtatuas, nec aurum ſpeciem, ſtatuas vero indiuidua. Nulla quippe ſpecies indiuidua ſua tranſgreditur, vt aliquid extra comprehēdat. Cum enim definiero quid ſit homo. quod eſt nomē ſpeciale, ſinguli quinq; homines qui ſunt indiuidua eadem definitione continentur, nec aliquid ad eam pertinet quod homo non ſit. Cum vero aurum definiero, non ſolæ ſtatuæ ſi aureæ fuerint, ſed & annuli, & ſi quid aliud de auro fuerit ad aurum pertinebit, & ſi nihil inde fiat, aurum dicitur, quia etiam ſi non ſint aureæ, non

1. ſen. d. 19. c. his quoque.

1. ſen. d. 19. c. notādum etiam.

non ideo non erunt ſtatuæ. Item nulla ſpecies excedit definitionem generis ſui. Cum enim definiero animal,quoniam generis huius ſpecies eſt equus, omnis equus animal eſt, non autem ſtatua omnis aurum eſt.Ideo quamuis in tribus ſtatuis aureis,recte dicamus tres ſtatuas vnum aurum,non tamen ita dicimus vt genus aurũ,ſpecies vero ſtatuas intelligamus. Nec ſic ergo trinitatem dicimus tres perſonas vel ſubſtantias, vnã eſſentiam & vnum Deum,tanquam ex vna materia tria quædam ſubſiſtant, etiam ſi quicquid illud eſt, in his tribus explicatum ſit. Non enim aliquid aliud eius eſſentiæ eſt præter iſtam trinitatẽ,tamen tres perſonas eiuſdem eſſentiæ, vel tres perſonas vnam eſſentiam dicimus:tres autẽ perſonas ex eadem eſſentia non dicimus,quaſi aliud ibi ſit quod eſſentia eſt, aliud quod perſona, ſicut tres ſtatuas ex eodem auro poſſumus dicere.Aliud enim illic eſt eſſe aurum,aliud eſſe ſtatuas. Et cum dicuntur tres homines vna natura, vel tres homines eiuſdem naturæ, poſſunt etiam dici tres homines ex eadem natura,quia ex eadem natura & alij tres homines poſſunt exiſtere. In illa vero eſſentia trinitatis, nullo modo alia quælibet perſona ex eadem eſſentia poteſt exiſtere. Deinde in his rebus non tantum eſt vnus homo, quantum tres homines ſimul. Et plus ſunt aliquid homines duo,quàm vnus homo. Et in ſtatuis æqualibus plus auri eſt tres ſimul quàm ſingulæ ſtatuæ, & minus auri eſt vna quàm duæ. At in Deo non ita eſt. Non enim maior eſſentia eſt pater & filius & ſpiritus ſanctus ſimul quàm ſolus pater aut ſolus filius:ſed tres ſimul illæ ſubſtantiæ ſiue perſonæ,ſi ita dicendæ ſunt,æquales ſunt ſingulis, quod animalis homo non percipit.Non enim poteſt cogitare niſi moles & ſpacia, vel minuta vel grandia, volitantibus in animo eius phantaſmatibus, tanquam imaginibus corporum. Ex qua immunditia donec purgetur, credat in patrem & filium & ſpiritum ſanctum,vnum Deum,ſolum,magnum,omnipotentem, bonum, iuſtum,miſericordem, omnium viſibilium & inuiſibilium conditorem, & quicquid de illo pro humana facultate digne vereq; dici poteſt. Neque cum audierit patrem ſolum Deum, ſeparet inde filium, aut ſpiritum ſanctum. Cum eo quippe ſolus Deus,cum quo & vnus Deus eſt, quia & filium cum audimus ſolum Deum,ſine vlla ſeparatione patris aut ſpiritus ſancti oportet accipere:atq; ita dicat* vnã eſſentiam, vt non exiſtimet aliud alio vel maius vel melius, vel

1.ſen.d.19. c.notãdum etiam.

1.ſen.d.25. ca.quibuſdã & d.5. c.oſtẽditur circa finẽ.

1.ſen.d.19. c.notandũ. & cap. hu quoque.

1.Cor.2.

*al. intelligat.

vel aliqua ex parte diuerſum. Non tamē vt pater ipſe ſit & filius & ſpiritus ſanctus, & quicquid aliud ad alterutrum ſingula dicuntur, ſicut verbum quod non dicitur niſi filius, aut donum quod non dicitur niſi ſpiritus ſanctus propter quod etiam pluralem numerum admittunt: ſicut in Euangelio ſcriptum eſt, Ego & pater vnum ſumus: Et vnum dixit, & ſumus. Vnum, ſecundum eſſentiam, quòd idem Deus: ſumus, ſecundum relatiuum, quòd ille pater, hic filius. Aliquando & tacetur vnitas eſſentiæ, & ſola pluraliter relatiua commemorantur. Veniemus ad eum ego & pater, & habitabimus apud eum. Veniemus & habitabimus, pluralis numerus eſt, quia prædictum eſt, Ego & pater: id eſt filius & pater, quæ relatiue ad inuicem dicuntur. Aliquando, latenter omnino, ſicut in Geneſi: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Et faciamus, & noſtram, pluraliter dictum eſt, & niſi ex relatiuis accipi non poteſt. Non enim vt facerent dij aut ad imaginem & ſimilitudinem deorum, ſed vt facerent pater & filius & ſpiritus ſanctus, ad imaginem patris & filij & ſpiritus ſancti, vt ſubſiſteret homo imago Dei. Deus autem trinitas. Sed quia non omnino æqualis fiebat illa imago Dei tanquam non ab illo nata, ſed ab eo creata, huius rei ſignificandæ cauſa ita imago eſt vt ad imaginem ſit, id eſt, non æquatur parilitate ſed quadam ſimilitudine accedit. Non enim locorum interuallis ſed ſimilitudine acceditur ad Deum, & diſsimilitudine receditur ab eo. Sunt enim qui ita diſtinguunt, vt imaginem velint eſſe filium, hominem vero non imaginem, ſed ad imaginem. Refellit autem eos Apoſtolus dicens: Vir quidem non debet velare caput, cum ſit imago & gloria Dei: Non dixit ad imaginem ſed imago. Quæ tamen imago cum alibi dicitur: Ad imaginē, non quaſi ad filium dicitur, quæ imago æqualis eſt patri, alioquin non diceret ad imaginem noſtram. Quo modo enim noſtram cum filius ſolius patris imago ſit? Sed propter imparem vt diximus ſimilitudinem dictus eſt homo ad imaginem, & ideo noſtram, vt imago trinitatis eſſet homo: non trinitati æqualis ſicut filius patri, ſed accidens, vt dictum eſt quadam ſimilitudine ſicut in diſtantibus ſignificatur quædam vicinitas, non loci ſed cuiuſdam imitationis. Ad hoc enim eis & dicitur: Reformamini in nouitate mentis veſtræ. Quibus itē dicit: Eſtote itaq; imitatores Dei ſicut filij chariſsimi. Nouo enim homini dicitur: Qui renouatur in agnitionem Dei ſecundum

Ioan. 10. — Ioan. 14. — Gene. 1. — 2. ſ. n. d. 16. c. quocirca. — 1. Cor. 11. — 2. ſen. d. 16. c. ſi 1ᵒ verò. — Gene. 1. — Roma. 12. — Ephe. 5. — Coloſſ. 3.

cundum

cundum imaginem eius qui creauit eum. Aut ſi iam placet propter diſputandi neceſsitatem, etiam exceptis nominibus relatiuis, pluralem numerum admittere, vt vno nomine reſpondeatur, cum quæritur, quid tria, & dicere tres ſubſtantias ſiue tres perſonas, nullæ moles aut interualla cogitentur, nulla diſtantia quantulæcunque diſsimilitudinis, vt ibi intelligatur aliud alio vel paulo minus quocunque modo minus eſſe aliud alio poteſt, vt neque perſonarum ſit confuſio, nec talis diſtinctio qua ſit impar aliquid. Quod ſi intellectu capi non poteſt, fide teneatur, donec illuceſcat in cordibus ille qui ait per Prophetam: Niſi credideritis non intelligetis. *Eſaia.7.*

Libri ſeptimi de Trinitate Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI, DE TRINITATE.

LIBER OCTAVVS.

Epilogus ſuperius dictorum.

DIXIMVS alibi ea dici proprie in illa trinitate diſtincte ad ſingulas perſonas pertinentia, quæ relatiue dicuntur ad inuicem, ſicut pater & filius & vtriuſq; donum ſpiritus ſanctus. Non enim pater trinitas, aut filius trinitas, aut trinitas donum. Quod vero ad ſe dicuntur ſinguli, non dici pluraliter tres, ſed vnam ipſam trinitatem, ſicut Deus pater, Deus filius, Deus ſpiritus ſanctus. Et dominus † pater, dominus filius, dominus ſpiritus ſanctus. Et omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens ſpiritus ſanctus. Nec tamen tres dij, aut tres domini, aut tres omnipotentes. Sed vnus Deus, dominus, omnipotẽs, ipſa trinitas, & quicquid aliud, non ad inuicem relatiue, ſed ad ſe ſinguli dicuntur. Hoc enim ſecundum eſſentiam dicuntur, quia hoc eſt ibi eſſe, quod magnum eſſe, quod bonum eſſe, quod ſapientem eſſe, & quicquid aliquid ad ſe vnaquæque ibi perſona, vel ipſa trinitas dicitur. Ideoq; dici tres perſonas vel tres ſubſtantias, non vt aliqua in-

† Vetera loco dominus hic, habent bonus.

telliga

telligatur diuerſitas eſſentiæ, ſed vt vel vno aliquo vocabulo reſponderi poſsit,cum dicitur quid tres,vel quid tria, tãtámq; eſſe æqualitatem in ea trinitate, vt non ſolũ pater non ſit maior quàm filius, quod attinet ad diuinitatem, ſed nec pater & filius ſimul maius aliquid ſint quàm ſpiritus ſanctus,aut ſingula quæque perſona quælibet trium , minus aliquid ſit quàm ipſa trinitas. Dicta ſunt hæc,& ſi ſæpius verſando repetantur, familiarius quidem innoteſcũt.Sed & modus aliquis adhibendus eſt,deóq; ſupplicandum deuotiſsima pietate, vt intellectũ aperiat,& ſtudiũ contentionis abſumat,quo poſsit mente cerni eſſentia veritatis,ſine vlla mole,ſine vlla mobilitate.† Nũc itaq; in quantum ipſe adiuuat creator mire miſericors,attendamus hæc quæ modo tam interiora quàm ſuperiora tractabimus, cum ſit eadem ſeruata illa regula,vt quod intellectui noſtro nondum eluxerit, à firmitate fidei non dimittatur. 1.ſen.d.19. cap.ſciendũ eſt ergo. † mutabilitate.

Dicimus enim non eſſe in hac trinitate maius aliquid duas aut tres perſonas quã vnam earum,quod non capit cõſuetudo carnalis, non ob aliud niſi quia vera quæ creata ſunt ſentit vt poteſt. Veritatem autem ipſam qua creata ſunt non poteſt intueri.Nam ſi poſſet,nullo modo eſſet lux iſta corporea manifeſtior quàm hoc quod diximus.In ſubſtantia quippe veritatis, quoniam ſola vere eſt, non eſt maior aliqua, niſi quæ verius eſt.Quicquid autem intelligibile atq; incommutabile eſt,non aliud alio verius eſt, quia æque incommutabiliter æternũ eſt. Nec quod ibi magnum dicitur,aliunde magnum eſt,quàm eo quo vere eſt.Quapropter vbi magnitudo ipſa veritas eſt,quicquid plus habet magnitudinis, neceſſe eſt vt plus habeat veritatis.Quicquid ergo plus veritatis non habet,non habet plus etiam magnitudinis,Porrò quicquid plus habet veritatis profecto verius eſt, ſicut maius eſt quod plus habet magnitudinis,hoc ergo ibi eſt maius quod verius. Non autem verius eſt pater & filius ſimul, quàm ſingulus pater, aut ſingulus filius. Non igitur maius aliquid vtrunq; ſimul. quàm ſingulum eorum.Et quoniam æque vere eſt etiam ſpiritus ſanctus,nec pater & filius ſimul,maius aliquid eſt quam ipſe,quia nec verius eſt.Pater quoq; & ſpiritus ſanctus ſimul quoniã veritate non ſuperant filium,non enim verius ſunt,nec magnitudine ſuperant.Atq; ita filius & ſpiritus ſanctus ſimul tam magnum aliquid ſunt,quàm pater ſolus, quia tã vere ſunt.Sic & ipſa trinitas tam magnũ eſt,quàm vnaquæq; ibi perſona.Non enim ibi maior In trinitate non eſt maius aut minus. CAP. I. 1.ſen.d.19. c.ſciendum eſt ergo. 1.ſen.d.19. c.quod ibi.

maior eſt, quæ verior non eſt, vbi eſt ipſa veritas magnitudo. Quia in eſſentia veritatis, hoc eſt verum eſſe quod eſt eſſe, & hoc eſt eſſe quod eſt magnum eſſe, hoc eſt ergo magnum eſſe quod verum eſſe. Quod igitur ibi æque verum eſt, etiam æque magnum ſit neceſſe eſt. In corporibus autem fieri poteſt, vt æque verum ſit hoc aurum atq; illud, ſed maius hoc ſit quàm illud, quia non eadem ibi eſt magnitudo quæ veritas, Aliudq́; illi eſt aurum eſſe, aliud magnum eſſe. Sic & in animi natura, ſecundum quod dicitur magnus animus, non ſecundum hoc dicitur verus animus. Animum enim verum habet etiã qui non eſt magnanimus, quandoquidem corporis & animi eſſentia, non eſt ipſius veritatis eſſentia, ſicut eſt trinitas Deus vnus, ſolus, magnus, verus, verax, veritas. Quem ſi cogitare conamur, quantum ſinit & donat, nullus cogitetur per locorum ſpacia contactus aut complexus, quaſi trium corporũ, nulla compago iuncturæ, ſicut tricorporem Geryonem fabulæ ferunt: ſed quicquid animo tale occurrerit, vt magis ſit in tribus quàm in ſingulis, minúſq; in vno quàm in duobus, ſine vlla dubitatione reſpuatur. Ita enim reſpuitur omne corporeũ. In ſpiritalibus autem, omne mutabile quod occurrerit nõ putetur Deus. Non enim paruæ notitiæ pars eſt, cum de profundo iſto in illã ſummitatem reſpiramus, ſi antequã ſcire poſſumus quid ſit Deus, poſſumus iam ſcire quid non ſit. Non eſt enim certe nec terra, nec cœlum, nec quaſi terra & cœlũ, nec tale aliquid quale videmus in cœlo, nec tale aliquid quicquid non videmus, & eſt fortaſsis in cœlo. Nec ſi augeas imaginatione cogitationis lucem ſolis quantum potes, ſiue quo ſit maior, ſiue quo ſit clarior, millies tantum, aut innumerabiliter, neq; hoc eſt Deus, Nec ſicut cogitantur angeli mundi ſpiritus cœleſtia corpora inſpirantes, atq; ad arbitrium quo ſeruiunt Deo mutãtes atq; verſantes, nec ſi omnes, cum ſint milia milium, in vnũ collati vnus fiant, nec tale aliquid Deus eſt. Nec ſi eoſdem ſpiritus ſine corporibus cogites, quod quidem carnali cogitationi difficillimum eſt. Ecce vide ſi potes, ô anima prægrauata corpore quod corrumpitur, & onuſta terrenis cogitationibus multis & variis, ecce vide ſi potes, Deus veritas eſt. Hoc enim ſcriptum eſt: Quoniam Deus lux eſt: non quo modo iſti oculi vident, ſed quo modo videt cor, cum audit veritas eſt. Noli quærere quid ſit veritas, ſtatim enim ſe opponunt caligines imaginum corporalium & nubila fantaſmatum,

Prima cognitio dei ſcire quid non ſit. CAP. II.

Apoc. 5.

Sapien. 9.

1. Ioan. 1.

ſum,& perturbant ſerenitatem, quæ primo ictu diluxit tibi, cum diceretur veritas. Ecce in ipſo primo ictu, quo velut coruſcatione perſtringeris, cum dicitur veritas, mane ſi potes, ſed non potes. Relaberis in iſta ſolita atque terrena. Quo tandem pondere quæſo relaberis, niſi ſordium contractarum cupiditatis viſco & peregrinationis erroribus. Ecce iterum vide ſi potes. Non amas certe niſi bonum, quia bona eſt terra altitudine montium & temperamento collium & planicie camporum, & bonum prædium, amœnum ac fertile,& bona domus paribus membris diſpoſita,& ampla & lucida, & bona animalia,animata corpora,& bonus aër modeſtus & ſalubris, & bonus cibus ſuauis atque aptus valetudini,& bona valetudo ſine doloribus & laſsitudine,& bona facies hominis dimenſa pariliter & affecta hilariter & luculenter colorata, & bonus animus amici conſenſionis dulcedine & amoris fide,& bonus vir iuſtus, & bonæ diuitiæ, quia facilè expediunt, & bonum cœlum cum ſole & luna & ſtellis ſuis, & boni angeli ſancta obedientia, & bona locutio ſuauiter docens, & congruenter monens auditorem. Et bonum carmen, canorum numeris, & ſententiis graue. Quid plura & plura? Bonum hoc & bonum illud. Tolle hoc & illud & vide ipſum bonū ſi potes, ita Deum videbis,non alio bono bonum, ſed bonum omnis boni. Neq; enim in his omnibus bonis vel quæ commemoraui, vel quæ alia cernuntur ſiue cogitantur, diceremus aliud alio melius cum vere iudicamus,niſi eſſet nobis impreſſa notio ipſius boni,ſecundum quod & probaremus aliquid,& aliud alij pręponeremus. Sic amandus eſt Deus, non hoc & illud bonum, ſed ipſum bonum. Quęrendum enim bonum animæ,non cui ſuperuolitet iudicando,ſed cui hæreat amando. Et quid hoc niſi Deus? Non bonus animus,aut bonus angelus,aut bonum cœlum,ſed bonum bonū. Sic enim forte facilius aduertitur quid velim dicere. Cum enim audio,verbi gratia,quod dicitur animus bonus,ſicut duo verba ſunt,ita ex eis verbis duo quędam intelligo. Aliud quo animus eſt, aliud quo bonus. Et quidem vt animus eſſet,non egit ipſe aliquid. Non enim iam erat qui ageret vt eſſet. Vt autem ſit bonus animus,video agendū eſſe voluntate:non quia idipſum quo animus eſt, non eſt aliquid boni, Nam vnde iam dicitur & veriſsime dicitur corpore melior? ſed ideo nondū dicitur bonus animus, quoniam reſtat ei actio voluntatis, qua ſit præſtantior, quam ſi neglexerit, iure

Deus vnice bonus.

CAP. III.

culpatur, rectéq; dicitur nõ bonus animus. Diſtat enim ab eo qui hoc agit. Et quia ille laudabilis, profecto iſte qui hoc non agit vituperabilis eſt. Cum vero agit hoc ſtudio, & fit bonus animus, niſi ſe ad aliquid cõuertat quod ipſe non eſt, nõ poteſt hoc aſſequi. Quò ſe autẽ conuertit vt fiat bonus animus, niſi ad bonũ, cum hoc amat & appetit, & adipiſcitur? Vnde ſi rurſus ſe auertat, fiatq; non bonus, hoc ipſo ꝙ ſe auertit à bono, niſi maneat in ſe illud bonũ vnde ſe auertit, non eſt quò ſe iterum ſi voluerit emẽdare conuertat. Quapropter nulla eſſent mutabilia bona, niſi eſſet incõmutabile bonũ. Cum itaq; audis bonum hoc & bonum illud, quæ poſſunt aliâs dici etiam non bona, ſi potueris ſine illis quæ participatione boni bona ſunt, perſpicere ipſum bonum, cuius participatione bona ſunt, ſimul enim & ipſum intelligis cum audis hoc aut illud bonũ. Si ergo potueris, illis detractis per ſeipſum perſpicere bonum perſpiceris Deum. Et ſi amore inhæſeris, continuo beatificaberis. Pudeat autẽ cum alia non amẽtur, niſi quia bona ſunt, eis inhærendo non amare bonũ ipſum, vnde bona ſunt. Illud etiam, ꝙ animus, tantũ quia eſt animus, etiam nondũ eo modo bonus quo ſe cõuertit ad incõmutabile bonum, ſed vt dixi tantum animus, cum ita nobis placet vt eum omni etiam luci corporeæ cum bene intelligimus præferamus, non in ſeipſo nobis placet, ſed in illa arte qua factus eſt. Inde enim approbatur factus, vbi videtur fuiſſe faciendus: hæc eſt veritas, & ſimplex bonum. Non enim eſt aliud aliquid quam ipſum bonum, ac per hoc etiam ſummum bonũ. Non enim minui vel augeri bonum poteſt, niſi quod ex alio bono bonũ eſt. Ad hoc ſe igitur animus conuertit vt bonus ſit, à quo habet vt animus ſit. Tunc ergo voluntas naturæ cõgruit vt perficiatur in bono animus, cum illud bonum diligitur † conuerſione voluntatis, vnde eſt & illud quod non amittitur, nec auerſione volũtatis. Auertẽdo enim ſe à ſummo bono, amittit animus vt ſit bonus animus, non autem amittit vt ſit animus, cum & hoc iam bonum ſit corpore melius hoc ergo amittit voluntas quod voluntas adipiſcitur. Iam enim erat animus qui conuerti ad id vellet à quo erat. Qui autem vellet eſſe antequam eſſet, nondum erat: & hoc eſt bonum noſtrũ, vbi videmus vtrũ eſſe debuerit aut debeat quicquid eſſe debuiſſe, aut debere cõprehendimus: & vbi videmus eſſe nõ potuiſſe niſi eſſe debuiſſet, quicquid etiam quo modo eſſe debuerit cõprehẽdimus. Hoc ergo bonum

† al. cũ ad illud bonũ dirigitur.

boñum non longe poſitũ eſt ab vnoquoq; noſtrũ. In illo enim viuimus, mouemur, & ſumus. Sed dilectione ſtandũ eſt ad illud, & inhærẽdum illi, vt præſente perfruamur a quo ſumus, quo abſente nec eſſe poſſumus. Cũ enim per fidem adhuc am bulamus, non per ſpeciem, nondũ vtiq; videmus Deum, ſicut idem ait, facie ad faciem: quẽ tamen niſi nunc iam diligamus, nunquã videbimus, Sed quis diligit quod ignorat? Sciri enim aliquid & non diligi poteſt Diligi autem quod neſcitur, quęro vtrũ poſsit, quia ſi non poteſt, nemo diligit Deũ antequã ſciat. Et quid eſt Deum ſcire, niſi eum mente conſpicere, firméque percipere? Non enim corpus eſt vt carneis oculis inquiratur. Sed & priuſquã valeamus conſpicere atq; percipere Deũ, ſicut cõſpici & percipi poteſt, quod mũdicordibus licet: Beati enim mundicordes, quia ipſi Deum videbunt, niſi per fidem diligatur, non poterit cor mundari, quo ad eum videndũ ſit aptũ & idoneũ. Vbi ſunt enim illa tria, propter quę in animo ędifican da, omniũ diuinorũ librorũ machinamenta conſurgunt, fides, ſpes, charitas, niſi in animo credẽte quod nondũ videt, & ſperante atque amante quod credit? Amatur ergo & quod ignoratur, ſed tamen creditur. Nimirũ autem cauendũ eſt, ne credens animus id quod non videt fingat ſibi aliquid quod non eſt, & ſperat diligátque quod falſum eſt. Quod ſi fit, non erit charitas de corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta, quæ finis præcepti eſt, ſicut idem Apoſtolus dicit. Neceſſe eſt autem cum aliqua corporalia lecta vel audita quæ non vidimus, credimus, fingat ſibi aliquid animus in lineamentis formíſq; corporum, ſicut occurrerit cogitanti, quod aut verũ non ſit, aut etiã ſi verũ eſt, quod rariſsime poteſt accidere, non hoc tamẽ fide vt teneamus quicquã prodeſt, ſed aliud aliquid vtile, quod per hoc inſinuatur. Quis enim legentium vel audientiũ quæ ſcripſit Apoſtolus Paulus, vel quæ de illo ſcripta ſunt, non fingit animo & ipſius Apoſtoli faciem, & omnium quorum ibi nomina cõmemorantur? Et cum in tanta hominum multitudine quibus illæ literæ notæ ſunt, alius aliter lineamenta figurámque illorum corporum cogitet, quis propinquius & ſublimius cogitet, vtiq; incertum eſt. Neq; ibi occupatur fides noſtra qua facie corporis fuerint illi homines, ſed tantũ quia per Dei gratiam ita vixerunt, & ea geſſerunt, quæ ſcriptura illa teſtatur, hoc & vtile eſt credere, & non deſperandum & appetendum. Nam & ipſius dominicæ faciei carnis, innumerabilium

Acto.17.
Fides inutilis niſi accedat charitas.
CAP. IIII.
2.Cor.5.
1.Cor.13.
3.ſen.d.24 ca.poſt hoc in fine.
Matth. 5.
1.Cor.13.
1.Timo. 1.

rabilium cogitationum diuerſitate variatur & fingitur, quæ tamen vna erat, quæcunque erat. Neque enim in fide noſtra quam de domino Ieſu Chriſto habem⁹, illud ſalubre eſt quod ſibi animus fingit, longe fortaſſe aliter quàm res ſe habet, ſed illud quod ſecundum ſpeciem de homine cogitamus: habemus enim quaſi regulariter infixã humanæ naturæ noticiam ſecundum quam quicquid tale aſpicimus, ſtatim hominẽ eſſe cognoſcimus ve hominis formam.

Quo modo trinitas diligatur incognita.

CAP. V.

Secundum hanc noticiam cogitatio noſtra informatur, cum credimus pro nobis Deum hominem factum, ad humilitatis exemplum, & ad demonſtrandam erga nos dilectionẽ Dei. Hoc enim nobis prodeſt credere, & firmum atque incõcuſſum corde retinere, ſcilicet humilitatem qua natus eſt Deus ex fœmina, & à mortalibus per tantas contumelias perductus ad mortem, ſummum eſſe medicamentum, quo ſuperbiæ noſtræ ſanaretur tumor, & altum ſacramentum quo pecccati vinculum ſolueretur. Sic & virtutem miraculorum ipſius & reſurrectionis eius, quoniam nouimus quis ſit omnipotentia, de omnipotente Deo credimus, & ſecundum ſpecies & genera rerum vel natura inſita vel experiẽtia collecta, de factis huiuſcemodi cogitamus, vt non ficta ſit fides noſtra. Neque enim nouimus faciem virginis Mariæ, ex qua ille à viro intacta, neq: in ipſo partu corrupta mirabiliter natus eſt. Nec quibus membrorum lineamentis fuerit Lazarus, nec Bethaniam nec ſepulchrum lapidémq; illum quem remoueri iuſsit cum eum reſuſcitaret vidimus, nec monumentum nouum exciſum in petra vnde ipſe reſurrexit, nec montem Olìueti vnde aſcẽdit in cœlũ. Neque omnino ſcimus quicunque iſta non vidimus, an ita ſint vt ea cogitamus, immo vero probabilius exiſtimamus non eſſe ita. Nanque cum alicuius facies vel loci vel hominis, vel cuiuſlibet corporis eadem occurrerit oculis noſtris quæ occurrebat animo, cum eam priuſquã videremus cogitabamus, nõ paruo miraculo mouemur. Ita raro & penè nunquã accidit: & tamẽ ea firmiſsime credimus, quia ſecũdum ſpecialem generalémque noticiam quæ certa nobis eſt cogitamus. Credimus enim dominum Ieſum Chriſtũ natum de virgine quæ Maria vocabatur. Quid ſit autem virgo, & quid ſit naſci, & quid ſit nomen proprium non credimus, ſed prorſus nouimus. Vtrum autem illa facies Mariæ fuerit quæ occurrit animo cum iſta loquimur aut recordamur, nec nouimus omnino, nec credimus.

Ioan.11. *Matt.27.* *Acto.1.* *Luca 2.*

Itaque

Itaque hic ſalua fide licet dicere, forte talem habebat faciem, forte non talem: forte autem de virgine natus eſt Chriſtus, nemo ſalua fide Chriſtiana dixerit. Quamobrem quoniam trinitatis æternitatem, & æqualitatem & vnitatem quantum datur intelligere cupimus, prius autem quàm intelligamus credere debemus, vigilandúmque nobis eſt ne ficta ſit fides noſtra: eadem quippe trinitate fruendum eſt, vt beate viuamus, ſi autem falſum de illa crediderimus, inanis erit ſpes, & non caſta charitas: quo modo igitur eam trinitatem quam nõ nouimus, credendo diligimus? An ſecundum ſpecialem generalémve notitiam, ſecundum quam diligimus Apoſtolum Paulum? Qui etiam ſi non ea facie fuit quæ nobis occurrit de illo cogitantibus, & hoc penitus ignoramus, nouimus tamen quid ſit homo. Vt enim longe non eamus, hoc ſumus, id eſt homo, & illum hoc fuiſſe & animam eius corpori copulatam mortaliter vixiſſe manifeſtũ eſt. Hoc ergo de illo credimus, quod inuenimus in nobis, iuxta ſpeciem vel genus, quo humana omnis natura pariter continetur. Quid igitur de illa excellentia trinitatis ſiue ſpecialiter ſiue generaliter nouimus, quaſi multæ ſint tales trinitates, quarum aliquas experti ſumus, vt per regulam ſimilitudinis impreſſam vel ſpecialem vel generalem notitiam, illam quoque talem eſſe credamus, atque ita rem quam credimus & nondum nouimus, ex parilitate rei quam nouimus diligamus? Quod vtiq; non ita eſt. An quemadmodum diligimus in domino Ieſu Chriſto, quòd reſurrexit à mortuis, quamuis inde neminem vnquam reſurrexiſſe viderimus, ita trinitatẽ quam non videmus, & qualem nullam vnquã vidimus poſſumus credẽdo diligere? Sed quid ſit mori, & quid ſit viuere, vtique ſcimus: quia & viuimus & mortuos ac morientes aliquando vidimus & experti ſumus. Quid eſt autẽ aliud reſurgere, niſi reuiuiſcere, id eſt, ex morte ad vitam redire? Cum ergo dicimus & credimus eſſe trinitatem, nouimus quid ſit trinitas, quia nouimus quid ſint tria, ſed non hoc diligimus. Nam id vbi volumus facile habemus, vt alia omittam. vel micando digitis tribus: an vero diligimus, non quòd omnis trinitas, ſed quod trinitas Deus? Hoc ergo diligimus in trinitate, quod Deus eſt, ſed Deum nullum alium vidimus, aut nouimus, quia vnus eſt Deus, ille ſolus quem nondum vidimus, & credendo diligimus. Sed ex qua rerum notarum ſimilitudine vel comparatione credamus, quo etiam nondum notum

Micare digitis.

In ſanctis quid diligamus. CAP. VI.

tum Deum diligamus, hoc quæritur. Redi ergo mecum, & conſideremus cur diligamus Apoſtolum. Nunquid nam propter humanam ſpeciem quam notiſsimam habemus, eo quòd credimus eum hominẽ fuiſſe? Non vtique. Alioquin nunc non eſt quem diligamus, quandoquidem homo ille iam non eſt. Anima enim eius à corpore ſeparata eſt. Sed id quod in illo amamus, etiam nunc viuere credimus: Amamus enim animũ iuſtũ. Ex qua ergo generali aut ſpeciali regula, niſi quia ſcim⁹, & quid ſit animus, & quid ſit iuſtus? Et animus quidẽ quid ſit, non incongrue nos dicimus ideo noſſe, quia & nos habemus animũ. Neq; enim vnquã oculis vidimus, & ex ſimilitudine viſorum pluriũ, notionẽ generalem ſpecialémve percepimus, ſed potius vt dixi, quia & nos habem⁹. Quid enim tam intime ſcitur, ſéq; ipſum eſſe ſentit, quàm id quo etiã cætera ſentiuntur, id eſt, ipſe animus? Nam & motus corporum quibus præter nos alios viuere ſentimus, ex noſtra ſimilitudine agnoſcimus: quia & nos ita mouemus corpus viuendo, ſicut illa corpora moueri aduertimus. Neque enim cũ corpus viuũ mouetur, aperitur vlla via oculis noſtris ad videndũ animũ, rem ſcilicet quæ oculis videri non poteſt: ſed illi moli aliquid ineſſe ſentimus, quale nobis ineſt ad mouendũ ſimiliter molem noſtram, quod eſt vita & anima. Neque enim quaſi humanæ prudentiæ rationíſq; propriũ eſt. Et beſtiæ quippe ſentiũt viuere, non tantũ ſeipſas, ſed etiam ſeinuicem atq; alterutrũ, & noſipſos. Nec animas noſtras vidẽt, ſed ex motibus corporis, idq; ſtatim & facillime quadam conſpiratione naturali. Animum igitur cuiuſlibet ex noſtro nouimus, & ex noſtro credimus quem nouimus. Non enim tantũ ſentimus animũ, ſed etiam ſcire poſſumus quid ſit animus cõſideratione noſtri, habemus enim animum. Sed quid ſit iuſtus, vnde nouimus? Dixeramus enim nos Apoſtolum non alia cauſa diligere, niſi quòd ſit iuſtus animus. Nouimus ergo & quid ſit iuſtus, ſicut & quid ſit animus. Sed quid ſit animus vt dictum eſt nouimus ex nobis. Ineſt enim animus nobis. Quid autem ſit iuſtus vnde nouimus, ſi iuſti non ſumus? Quod ſi nemo nouit quid ſit iuſtus niſi qui iuſtus eſt, nemo diligit iuſtum vnquam niſi iuſtus. Nemo enim poteſt diligere quem iuſtum eſſe credit ab hoc ipſum, quia iuſtũ eſſe credit, ſi quid ſit iuſtus ignorat. Secundum quòd ſuperius demõſtrauimus neminem diligere quod credit & nõ videt, niſi ex aliqua regula notitiæ generalis

ſiue

ſpecialis. Ac per hoc ſi non diligit iuſtũ niſi iuſtus, quo modo volet quiſq; iuſtus eſſe qui nondum eſt? Non enim vult quiſquam eſſe quod nõdum diligit. Vt autẽ ſit iuſtus qui nondum eſt, volet vtiq; iuſtus eſſe: vt autẽ velit, diligit iuſtum. Diligit ergo iuſtũ, & qui nõdum iuſtus eſt. Diligere autẽ iuſtum non poteſt, qui quid ſit iuſtus, ignorat. Proinde nouit quid ſit iuſtus, etiã qui nondũ eſt: vbi ergo nouit, num oculis vidit? An vllum corpus iuſtum velut album, aut nigrũ, aut quadrum, aut rotundũ? quis hoc dixerit? At oculis nõ vidit niſi corpora. Iuſtus autem in homine nõ eſt, niſi animus. Et cum homo iuſtus dicitur, ex animo dicitur, non ex corpore. Eſt enim quędã pulchritudo animi iuſtitia qua pulchri ſunt homines, pleriq; etiã qui corpore diſtorti atq; diſformes ſunt. Sicut autem animus non videtur oculis, ita nec pulchritudo eius. Vbi ergo nouit quid ſit iuſtus, qui nõdum eſt, atq; vt ſit diligit iuſtũ? An ſigna quædã per motum corporis emicãt, quibus ille aut ille homo eſſe iuſtus apparet? Sed vnde nouit illa ſigna eſſe animi iuſti, neſciens quid omnino ſit iuſtus? Nouit ergo Sed vbi nouimus quid ſit iuſtus, etiã cum iuſti nondũ ſumus? Si extra nos nouimus, in corpore aliquo nouimus. Sed non eſt iſta res corporis. In nobis igitur nouimus quid ſit iuſtus. Nõ enim alibi hoc inuenio cum quæro vt hoc eloquar, niſi apud meipſum. Et ſi interrogẽ aliũ quid ſit iuſtus, apud ſeipſum quærit quid reſpondeat. Et quiſquis hic verũ reſpõdere potuit, apud ſeipſum quid reſpõderet inuenit. Et Carthaginẽ quidem cum eloqui volo, apud meipſum quæro vt eloquar, & apud meipſum inuenio fantaſiã Carthaginis. Sed eam per corpus accepi, id eſt per corporis ſenſum, quoniam præſens in ea corpore fui, & eam vidi atq; ſenſi, memoriáq; retinui, vt apud me inuenirẽ de illa verbum, cum eam vellẽ dicere. Ipſa enim fantaſia eius in memoria mea verbum eius, non ſonus iſte triſyllabus cum Carthago nominatur, vel etiam cum tacite nomen ipſum per ſpacia temporũ cogitatur, ſed illud quod in animo meo cerno, cum hoc triſyllabũ voce profero, vel antequã proferam. Sic & Alexandriã cum eloqui volo quam nũquam vidi, præſto eſt apud me fantaſma eius. Cum enim à multis audiſſem & credidiſſem magnam eſſe illam vrbẽ, ſicut mihi narrari potuit, finxi animo meo imaginẽ eius quam potui: & hoc eſt apud me verbum eius, cum eam volo dicere antequã voce quinq; ſyllabas proferã, quod nomẽ eius ferè omnibus notũ eſt. Quam tamen

imaginem ſi ex animo meo proferre poſſem ad oculos hominum qui Alexandriam nouerunt, profecto aut omnes dicerent, non eſt ipſa: aut ſi dicerent, ipſa eſt, multum mirarer, atque intuens in animo meo ipſam, id eſt imaginem quaſi picturam eius, ipſam tamen eſſe neſcirem, ſed eis crederem qui viſam tenerent. Non autem ita quæro quid ſit iuſtus, nec ita inuenio, nec ita intueor cum id eloquor, nec ita probor cum audior, nec ita probo cum audio, quaſi tale aliquid oculis viderim, aut vllo corporis ſenſu didicerim, aut ab eis qui ita didiciſſent audierim. Cum enim dico & ſciēs dico, iuſtus eſt animus qui ſcientia atque ratione in vita ac moribus ſua cuique diſtribuit, non aliquam rem abſentem cogito, ſicut Carthaginem, aut fingo vt poſſum ſicut Alexandriam, ſiue ita ſit ſiue non ita, ſed præſens quiddā cerno, & cerno apud me, etſi non ſum ipſe quod cerno, & multi qui audiūt approbabūt. Et quiſquis me audit atque ſciēter approbat, apud ſe & ipſe hoc idem cernit, etiam ſi non ſit & ipſe quod cernit. Iuſtus vero cum id dicit, id quod ipſe eſt cernit & dicit. Et vbi etiā ipſe cernit, niſi apud ſeipſum? Sed hoc mirum non eſt. Vbi enim ſe cerneret, niſi apud ſeipſum? Illud mirabile eſt, vt apud ſe animus videat quod alibi nuſquam vidit, & verum videat, & ipſum verum ſci licet iuſtum animum videat, & ſit ipſe animus, & nō ſit iuſtus animus, quē apud ſeipſum videt. Num eſt alius animus iuſtus in animo nondum iuſto? Aut ſi non eſt quem ibi videt, cum videt & dicit quid ſit animus iuſtus, nec alibi quàm in ſeipſo videt, cum ipſe non ſit animus iuſtus? An illud quod videt, veritas eſt interior præſens animo qui eam valet intueri, neque omnes valent? Et qui intueri valent, hoc etiā quod intuentur non omnes ſunt, hoc eſt non ſunt etiam ipſi iuſti animi, ſicut poſſūt videre ac dicere, quid ſit iuſtus animus? Quod vnde eſſe potuerunt, niſi inhærendo eidem ipſi formæ quā intuentur vt inde formentur & ſint iuſti animi, non tantum cernentes aut dicentes iuſtum eſſe animum qui ſcientia atq; ratione in vita ac moribus ſua cuique diſtribuit, ſed etiam vt ipſi iuſte viuant, iuſtéque morati ſint, ſua cuiq; diſtribuendo, vt nemini

Roma. 13. quicquam debeant niſi vt inuicem diligāt. Et vnde inhæretur illi formæ, niſi amando? Cur ergo alium diligimus quem credimus iuſtum, & non diligimus ipſam formam, vbi videmus quid ſit iuſtus animus, vt & nos iuſti eſſe poſsimus? An vero niſi & iſtā diligeremus, nullo modo eum diligeremus quem

dili

diligimus ex iſta, ſed dum iuſti non ſumus, minus eam diligimus quàm vt iuſti eſſe valeamus? Homo ergo qui creditur iuſtus, ex ea forma & veritate diligitur, quam cernit & intelligit apud ſe ille qui diligit, ipſa vero forma & veritas non eſt quo modo aliunde diligatur. Neque enim inuenimus aliquid tale præter ipſam, vt eam cum incognita eſt credendo diligamus, ex eo qnod iam tale aliquid nouimus. Quicquid enim tale aliquid perſpexeris ipſa eſt: & nõ eſt quicquam tale, quoniã ſola ipſa talis eſt, qualis ipſa eſt. Qui ergo amat homines, aut quia iuſti ſunt, aut vt iuſti ſint amare debet: ſic enim & ſemetipſum amare debet, aut quia iuſtus eſt, aut vt iuſtus ſit. Sic enim diligit proximum tanquam ſeipſum ſine vllo periculo. Qui enim aliter ſe diligit, iniuſte ſe diligit, quoniam ſe ad hoc diligit vt ſit iniuſtus. Ad hoc ergo vt ſit malus, ac per hoc iam non ſe diligit. Qui enim diligit iniquitatẽ, odit animam ſuam.

3. ſen. d. 17 cap. conſequenter. *Matt. 22.* *Pſal. 10.*

Quapropter non eſt præcipue vidẽdum in hac quæſtione quæ de trinitate nobis eſt, & de cognoſcẽdo Deo, niſi quid ſit vera dilectio, imo vero quid ſit dilectio. Ea quippe dilectio dicenda eſt quæ vera eſt, alioquin cupiditas eſt: atq; ita cupidi abuſiue dicuntur diligere, quemadmodum cupere abuſiue dicuntur, qui diligunt. Hæc eſt autẽ vera dilectio vt inhærentes veritati iuſte viuamus: & ideo contẽnamus omnia mortalia præ amore hominũ, quo eos volumus iuſte viuere. Ita enim & mori pro fratribus viriliter parati eſſe poterimus, quod nos dominus Ieſus Chriſtus exẽplo ſuo docuit. Cũ enim duo præcepta ſint in quibus tota lex pendet & Prophetæ, dilectio Dei & dilectio proximi, nõ immerito plerunq; ſcriptura pro vtroque vnum ponit. Siue tantum Dei, ſicuti eſt illud, Scimus quoniam diligẽtibus Deum omnia cooperãtur in bonũ. Et iterũ, Quiſquis autẽ diligit Deum, hic cognitus eſt ab illo. Et illud, Quoniam charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Et alia multa: quia & qui diligit Deum, conſequens eſt vt faciat quod præcipit Deus, & intantum diligit inquantũ facit: conſequens ergo eſt vt & proximum diligat, quia hoc præcepit Deus. Siue tantum proximi dilectionem ſcriptura cõmemorat; ſicut eſt illud, Inuicẽ onera veſtra portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti. Et illud, Omnis enim lex in vno ſermone impletur, in eo quòd ſcriptũ eſt, Diliges proximum tuum tanquã teipſum. Et in Euangelio, Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines bona,

De vera dilectione. CAP. VII. *Matt. 22.* *Roma. 8.* *1. Cor. 8.* *Roma. 5.* *Galat. 6.* *Galat. 5.* *Matth. 7.*

ita & vos facite illis: hæc eſt enim lex & Prophetæ. Et pleráq; alia reperimus in literis ſanctis, in quibus ſola dilectio proximi ad perfectionem præcipi videtur, & taceri de dilectione Dei, cum in vtroq; lex pendeat & Prophetæ. Sed & hoc ideo, quia & qui proximum diligit, conſequens eſt vt ipſam præcipue dilectionem diligat. Deus autem dilectio eſt, & qui manet in dilectione in Deo manet. Conſequens ergo eſt vt præcipue Deum diligat. Quapropter qui quærunt Deum per iſtas poteſtates, quæ mundo præſunt vel partibus mundi, auferuntur ab eo longéque iactantur: non interuallis locorum, ſed diuerſitate affectuum. Exterius enim conâtur ire, & interiora ſua deſerunt quibus interior eſt Deus: Itaque ſi aliquam etiam ſanctam poteſtatem vel audierunt, vel vtcunque cogitauerunt, facta magis eius appetunt quæ humana miratur infirmitas, non imitantur pietatem qua diuina requies comparatur. Malunt enim ſuperbe hoc poſſe quod angelus, quàm deuote hoc eſſe quod angelus. Non enim ſanctus quiſquam poteſtate ſua gaudet, ſed eius à quo habet poſſe quicquid congruenter poteſt. Et nouit potentius eſſe coniungi omnipotēti pia voluntate, quàm propria voluntate poſſe quod contremiſcant qui talia nō poſſunt. Itaque ipſe dominus Ieſus Chriſtus talia faciens, vt mirantes doceret ampliora, & temporalibus inſolitis intentos atque ſuſpenſos ad æterna atque interiora cōuerteret, Venite, inquit, ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & reficiam vos, tollite iugum meum ſuper vos. Et non ait, diſcite à me quatriduanos mortuos ſuſcitare: ſed ait, Diſcite à me quoniam mitis ſum & humilis corde. Potentior eſt enim & tutior ſolidiſsima humilitas, quàm ventoſiſsima celſitudo. Et ideo ſequitur, dicens: Et inuenietis requiem animabus veſtris. Dilectio enim non inflatur, & Deus dilectio eſt: & fideles in dilectione acquieſcent illi, reuocati à ſtrepitu qui foris eſt, ad gaudia ſilentij. Ecce Deus dilectio eſt, vt quid imus & currimus in ſublimia cœlorū, & ima terrarum, quærentes eū qui eſt apud nos, ſi nos velimus eſſe apud eum?

1. ſen. d. 17. cap. ne autem in re. *1. Ioan. 4.* *Matth. 11.* *1. Cor. 13.* *1. ſē. di. 17. ca. ne autē.*

Quòd qui fratrē diligit deū diligat, qui amat et ipſā dilectionē quæ ex deo eſt et de⁹ eſt

Nemo dicat, non noui quid diligam. Diligat fratrem, & diliget eandem dilectionem. Magis enim nouit dilectionem qua diligit, quam fratrem quem diligit. Ecce iam poteſt notiorem Deum habere quàm fratrem. Planè notiorem, quia præſentiorem: notiorem, quia interiorem: notiorem, quia certiorem. Amplectere dilectionem Deum, &

dile

dilectione amplectere Deum. Ipſa eſt dilectio quæ omnes bonos angelos, & omnes Dei ſeruos conſociat vinculo ſanctitatis: nóſque & illos coniungit inuicem nobis, & ſubiungit ſibi. Quanto igitur ſaniores ſumus à tumore ſuperbiæ, tanto ſumus dilectione pleniores. Et quo, niſi Deo plenus eſt, qui plenus eſt dilectione? At enim charitatem video, & quantum poſſum eam mente conſpicio, & credo ſcripturæ dicenti, Quoniam Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in Deo manet. Sed cum illam video, non in ea video trinitatem. Immo vero vides trinitatem, ſi charitatem vides. Sed commonebo ſi potero, vt videre te videas, aſsit tantum ipſa, vt moueamur charitate ad aliquod bonum. Quia cum diligimus charitatem, aliquid diligentem diligimus, propter hoc ipſum quia diligit aliquid. Ergo quid diligit charitas, vt poſsit etiam ipſa charitas diligi? Charitas enim non eſt quæ nihil diligit. Si autem ſeipſam diligit, diligat aliquid oportet, vt charitatem ſe diligat. Sicut enim verbum indicat aliquid, indicat etiam ſeipſum, ſed non ſe verbum indicat, niſi ſe aliquid indicare indicet: ſic & charitas diligit quidem ſe, ſed niſi ſe aliquid diligentem diligat, non charitatem ſe diligit. Quid ergo diligit charitas, niſi quod charitate diligimus? Id autem vt à proximo prouehamur, frater eſt. Dilectionem autem fraternam quantum commendat Ioannes Apoſtolus attendamus. Qui diligit, inquit, fratrem ſuum, in lumine manet, & ſcandalum in eo non eſt. Manifeſtum eſt quòd iuſtitiæ perfectionem in fratris dilectione poſuerit: nam in quo ſcandalum non eſt, vtique perfectus eſt. Et tamen videtur dilectionem Dei tacuiſſe, quod nunquam faceret, niſi quia in ipſa fraterna dilectione vult intelligi Deum. Apertiſsime enim in eadem epiſtola paulopoſt ita dicit, Dilectiſsimi diligamus inuicem, quia dilectio ex Deo eſt, Et omnis qui diligit, ex Deo natus eſt, & cognoſcit Deum. Qui non diligit, non cognouit Deum, quia Deus dilectio eſt. Iſta contextio ſatis apertéq; declarat, eandem ipſam fraternam dilectionem, nam fraterna dilectio eſt, qua diligimus inuicem, non ſolum ex Deo, ſed etiam Deum eſſe, quam videmus tanta authoritate prædicari. Cum ergo de dilectione diligimus fratrem, de Deo diligimus fratrem. Nec fieri poteſt vt eandem dilectionem non præcipue diligamus, qua fratrem diligimus. Vnde colligitur, duo

CAP. VIII.
1.ſe.di.17. ca.ne aute.
1.Ioan.4.
1.Ioan.2.
1.ſen.d.17. ca.ne aute.
1.Ioan.4.

duo illa præcepta non poſſe eſſe ſine inuicem: quoniam quippe Deus dilectio eſt, Deum certe diligit qui diligit dilectionem. Dilectionem autem neceſſe eſt vt diligat, qui diligit fratrem. Et ideo paulopoſt ait: Nõ poteſt Deum diligere, quem non videt, qui fratrem quem videt non diligit: quia hæc illi cauſa eſt non videndi Deum, quòd non diligit fratrem. Qui enim non diligit fratrem, non eſt in dilectione: & qui non eſt in dilectione, non eſt in Deo, quia Deus dilectio eſt. Porrò qui non eſt in Deo, non eſt in lumine, quia Deus lumen eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ. Qui ergo non eſt in lumine, quid mirum ſi non videt lumen, id eſt non videt Deum quia in tenebris eſt? Fratrem autem videt humano viſu, quo videri Deus non poteſt. Sed ſi eum quem videt humano viſu, ſpiritali charitate diligeret, videret Deum, qui eſt ipſa charitas, viſu interiore, quo videri poteſt. Itaque qui fratrem quem videt non diligit, Deum quem propterea non videt, quia Deus dilectio eſt, qua caret qui fratrem non diligit, quo modo poteſt diligere? Nec illa iam quæſtio moueat, quantum fratri charitatis debeamus impendere, quantum Deo: incomparabiliter plus quàm nobis Deo, fratri autem quantum nobiſipſis. Nos autem ipſos tanto magis diligimus, quanto magis diligimus Deum. Ex vna igitur eadémque charitate Deum proximúmque diligimus: ſed Deum propter Deum, nos autem & proximum propter Deum. Quid enim eſt quæſo quòd exardeſcimus, cum audiuimus & legimus: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis: nullam in quoquã dantes offenſionem, vt non reprehendatur miniſterium noſtrum, ſed in omnibus commendantes noſmetipſos vt Dei miniſtros, in multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, in caſtitate, in ſcientia, in longanimitate, in bonitate, in ſpiritu ſancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei: per arma iuſtitiæ, à dextris & ſiniſtris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam: vt ſeductores & veraces, vt qui ignoramur & cognoſcimur: quaſi morientes, & ecce viuimus: vt coërciti & non mortificati: vt triſtes, ſemper autem gaudentes: ſicut egeni, multos autem ditantes: tanquam nihil habentes, & omnia poſsidentes. Quid eſt enim quòd accendimur in dilectionem Pauli Apoſtoli,

1. Ioan. 4. Ibidem. 3. ſen. diſt. 27. cap. hic quæritur. 1. ſen. diſt. 17. c. ne aũt 1. Ioan. 4. 3. ſen. diſt. 27. cap. hic quæritur. 1. Ioan. 4. 3. ſen. diſt. 29. ca. quo rum etiam 3 ſent. diſt. 87. cap. hic quæritur. Homines hominum exemplis magis accendimur.

CAP. IX. 1. Cor. 6.

ſtoli,cum iſta legimus, niſi quòd credimus eum ita vixiſſe? Viuendum tamen ſic eſſe Dei miniſtris,non de aliquibus auditum credimus, ſed intus apud nos, vel potius ſupra nos in ipſa veritate conſpicimus. Illum ergo quem ſic vixiſſe credimus,ex hoc quod videmus diligimus. Et niſi hanc formam, quam ſemper ſtabilem atq; incommutabilem cernimus, præcipue diligeremus, non ideo diligeremus illum,quia eius vitam,cum in carne viueret, huic formæ coaptatã & cõgruentem fuiſſe fide retinemus. Sed neſcio quo modo amplius & in ipſius formæ charitatem excitamur, per fidem qua credimus vixiſſe ſic aliquem:& ſpẽ,qua nos quoq; ita poſſe viuere, qui homines ſumus,ex eo quòd aliqui homines ita vixerunt,minime deſperamus,vt hoc & deſideremus ardentius,& fidẽtius precemur. Ita & ipſorũ vitam facit à nobis diligi formæ illius dilectio,ſecundum quã vixiſſe creduntur,& illorum vita credita,in eandem formã flagrantiorem excitat charitatem: vt quanto flagrantius diligimus Deum, tanto certius ſereniúſq; videamus:quia in Deo conſpicimus incommutabilẽ formam iuſtitiæ,ſecundum quam hominẽ viuere oportere iudicamus. Valet ergo fides ad cognitionem & ad dilectionem Dei,non tanquam omnino incogniti,aut omnino non dilecti, ſed quo cognoſcatur manifeſtius,& quo firmius diligatur. Quid eſt autem dilectio vel charitas,quam tantopere ſcriptura diuina laudat & prædicat, niſi amor boni? Amor autem alicuius amantis eſt,& amore aliquid amatur. Ecce tria ſunt,amans,& quod amatur,& amor. Quid eſt ergo amor,niſi quædam vita duo aliqua copulans, vel copulare appetens, amantem ſcilicet,& quod amatur? Et hoc etiam in extremis carnalibúſque amoribus ita eſt,ſed vt aliquid purius & liquidius hauriamus, calcata carne aſcendamus ad animum. Quid amat animus in amico,niſi animum? Et illic igitur tria ſunt, amans, & quod amatur,& amor. Reſtat etiam hinc aſcendere. & ſuperius iſta quærere, quantum homini datur. Sed hic paululum requieſcat intentio, non vt ſe iam exiſtimet inueniſſe quod quærit, ſed ſicut ſolet inueniri locus,vbi iam quærendum eſt aliquid, nondum illud inuentum eſt, ſed iam inuentum eſt vbi quæratur: ita hoc dixiſſe ſuffecerit, vt tanquam ab articulo alicuius exordij cætera contexamus.

Gradus ad amorem æternum. CAP. X.

Libri octaui finis.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI, DE TRINITATE,

LIBER NONVS.

De trinitate quo modo inquirendum.
CAP. I.

TRINITATEM certe quærimus non
quamlibet, ſed illam trinitatem, quæ Deus
eſt, verúſq; ac ſummus, ac ſolus Deus. Expe-
cta ergo quiſquis hæc audis. Adhuc enim
quærimus, & talia quærentem nemo iuſte
reprehendit, ſi tamen in fide firmiſsimus
quærat, quod aut noſſe aut eloqui difficilli-
mum eſt. Affirmantem vero cito iuſtéque reprehendit, quiſ-
Pſal. 68. quis melius vel videt vel docet. Quærite, inquit, Deum, & vi-
uet anima veſtra. Et ne quiſquam ſe tanquam apprehendiſſe
Pſal. 104. temere gaudeat: Quærite, inquit, faciem eius ſemper. Et Apo-
1. Cor. 8. ſtolus: Si quis ſe, inquit, putat aliquid ſcire, nondum ſcit quem-
admodum ſcire oporteat. Quiſquis autem diligit Deum, hic
cognitus eſt ab illo. Nec ſic quidem dixit: Cognouit illum: quæ
periculoſa præſumptio eſt, ſed cognitus eſt ab illo. Sed & ali-
Galat. 4. bi cum dixiſſet, Nunc autem cognoſcentes Deum: ſtatim cor-
rigens, immo cogniti, inquit, à Deo, maximéq; illo loco: Fra-
Philip. 3. tres, inquit, ego meipſum non arbitror apprehendiſſe: vnum
autem, quæ retro oblitus, in ea quæ ante ſunt extentus, ſecun-
dum intentionem ſequor ad palmam ſupernæ vocationis Dei
in Chriſto Ieſu. Quotquot ergo perfecti, hoc ſapiamus. Per-
fectionem in hac vita dicit, non aliud quàm ea quæ retro
ſunt obliuiſci, & in ea quæ ante ſunt extendi ſecundum inten-
tionem. Tutiſsima eſt enim quærentis intentio, donec ap-
prehendatur illud quò tendimus, & quò extendimur. Sed ea
3. ſen. di. 4 recta intentio eſt, quæ proficiſcitur à fide. Certa enim fides vt-
ca. poſt hæc cunque inchoat cognitionem: cognitio vero certa non per-
in medio. ficietur, niſi poſt hanc vitam, cum videbimus facie ad faciem.
1. Cor. 13. Hoc ergo ſapiamus, vt nouerimus tutiorem eſſe affectum
vera quærendi, quem incognita pro cognitis præſumendi.
Sic

Sic ergo quæramus tanquam inuenturi: & ſic inueniamus, tanquam quæſituri. Cum enim conſummauerit homo, tunc incipit. De credendis nulla infidelitate dubitemus, de intelligendis nulla temeritate affirmemus: in illis authoritas tenenda eſt. in his veritas exquirenda Quod ergo ad iſtam quæſtionem attinet, credamus patrem & filium & ſpiritum ſanctum eſſe vnum Deum, vniuerſæ creaturæ conditorem atque rectorem: nec patrem eſſe filium, nec ſpiritum ſanctum vel patrem eſſe vel filium, ſed trinitatem relaturum ad inuicem perſonarum, & vnitatem æqualis eſſentiæ. Hoc autem quæramus intelligere, ab eo ipſo quem intelligere volumus auxilium precantes, & quantum tribuit quod intelligimus explicare, tanta cura & ſolicitudine pietatis, vt etiam ſi aliquid aliud pro alio dicimus, nihil tamen indignum dicamus. Vt ſi quid, verbi gratia, de patre dicimus, quod patri proprie non conueniat, aut filio conueniat, aut ſpiritui ſancto, aut ipſi trinitati: & ſi quid de filio quod filio proprie non congruat, ſaltem congruat patri, aut ſpiritui ſancto, aut trinitati: item ſi quid de ſpiritu ſancto, quod proprietatem ſpiritus ſancti non deceat, non tamen alienum ſit à patre aut à filio, aut ab vno de ipſa trinitate, veluti nunc cupimus videre vtrum illa excellentiſsima charitas proprie ſpiritus ſanctus ſit: quod ſi non eſt, aut pater eſt charitas, aut filius, aut ipſa trinitas, quoniam reſiſtere non poſſumus certiſsimæ fidei, & validiſsimæ authoritati ſcripturæ dicentis, Deus charitas eſt: non tamen debemus deuiare ſacrilego errore, vt aliquid de trinitate dicamus, quod non creatori, ſed creaturæ potius conueniat, aut inani cogitatione fingatur. Quæ cum ita ſint, attendamus iſta tria, quæ inueniſſe nobis videmur. Nondum de ſupernis loquimur, nondum de Deo patre & filio & ſpiritu ſancto, ſed de hac impari imagine, attamen imagine, id eſt homine: familiarius enim eam & facilius fortaſsis intuetur mentis noſtræ infirmitas. Ecce ego qui hoc quæro, cum aliquid amo tria ſunt, ego, & quod amo, & ipſe amor. Non enim amo amorem, niſi amantem amem: nam non eſt amor vbi nihil amatur. Tria ergo ſunt, amans, & quod amatur, & amor. Quod ſi non amem niſi meipſum, nónne duo erunt, quod amo, & amor? Amans enim & quod amatur, hoc idem eſt, quando ſe ipſe amat: ſicut amare & amari, eodem modo idipſum eſt, cum ſe quiſque amat.

Eccle. 18.

1. ſen. di. 3. ca. quapropter.

1. Ioan. 4.

De tribus in amore, eorumq. CAP. II.

amat. Eadem quippe res bis dicitur, cum dicitur, amat ſe, & amatur à ſe. Tunc enim nō eſt aliud atq; aliud amare & amari, ſicut non eſt alius atq; alius, amãs & amatus. At vero amor, & quod amatur etiam ſic duo ſunt. Non enim cum quiſque ſe amat amor eſt, niſi cum amatur ipſe amor. Aliud eſt autem amare ſe, aliud eſt amare amorem ſuum. Non enim amatur amor, niſi iam aliquid amans: quia vbi nihil amatur, nullus eſt amor. Duo ergo ſunt, cum ſe quiſq; amat, amor & quod amatur. Tunc enim amans & quod amatur vnum eſt. Vnde videtur non eſſe conſequens, vt vbicunque amor fuerit, iam tria intelligantur. Auferamus enim ab hac conſideratione cętera quæ multa ſunt, quibus homo conſtat: atque vt hæc quæ nunc requirimus, quantum in his rebus poſſumus, liquido reperiamus, de ſola mente tractemus. Mens igitur cum amat ſeipſam, duo quædam oſtendit, mentem & amorem. Quid eſt autem amare ſe, niſi ſibi præſto eſſe velle ad fruendum ſe? Et cum tantum ſe vult eſſe, quantum eſt, par menti voluntas eſt, & amanti amor æqualis. Et ſi aliqua ſubſtantia eſt amor, non eſt vtique corpus, ſed ſpiritus: nec mens corpus ſed ſpiritus eſt. Neque tamen amor & mens duo ſpiritus, ſed vnus ſpiritus: nec eſſentiæ duæ, ſed vna: & tamen duo quædam vnum ſunt, amans & amor: ſiue ſic dicas, quod amatur & amor. Et hæc quidem duo, relatiue ad inuicem dicuntur. Amans quippe ad amorem refertur, & amor ad amantem. Amans enim aliquo amore amat, & amor alicuius amantis eſt. Mens vero & ſpiritus non relatiue dicuntur, ſed eſſentiam demonſtrant. Non enim quia mens & ſpiritus alicuius hominis eſt, ideo mens & ſpiritus manet. Retracto enim eo quod homo eſt, quod adiuncto corpore dicitur, mens & ſpiritus manet. Retracto autem amante, nullus eſt amor: & retracto amore, nullus eſt amans. Ideoque quantum ad inuicem referuntur, duo ſunt. Quod autem ad ſe ipſa dicuntur & ſingula ſpiritus, & ſimul vtrunque vnus ſpiritus: & ſingula mens, & ſimul vtrunque vna mens. Vbi ergo trinitas, attendamus quantum poſſumus, & inuocemus lucem ſempiternam, vt illuminet tenebras noſtras. & videamus in nobis quantum ſinimur imaginem Dei. Mens enim amare ſeipſam non poteſt, niſi etiam ſe nouerit: nam quo modo amat quod neſcit? Aut ſi quiſquam dicit ex notitia generali vel ſpeciali mentem credere ſe eſſe talem, quales alias

Simile ſimi le nouit.

CAP. III.

1. ſen. di. 3.

alias experta eſt,& ideo amare ſeipſam,inſipientiſsime loquitur. Vnde enim mens aliquam meatem nouit, ſi ſe nõ nouit? Neque enim vt oculus corporis videt alios oculos, & ſe non videt: ita mens nouit alias mẽtes,& ignorat ſemetipſam. Per oculos enim corporis corpora videmus, quia radios qui per eos emicant,& quicquid cernimus tangunt, refringere ac retorquere in ipſos non poſſumus,niſi cum ſpecula intuemur. Quod ſubtiliſsime obſcuriſsiméque diſſeritur, donec apertiſſime demonſtretur vel ita ſe rem habere,vel non ita,Sed quoquo modo ſe habeat vis, qua per oculos cernimus,ipſam certe vim ſiue ſint radij,ſiue aliud aliquid,oculis cernere non valemus,ſed mente quærimus,& ſi fieri poteſt,etiam hoc mente comprehendimus. Mens ergo ipſa ſicut corporearum rerum noticias per ſenſus corporis colligit, ſic incorporearum rerũ per ſemetipſam. Ergo & ſemetipſam. per ſeipſam nouit,quoniam eſt incorporea: nam ſi nõ ſe nouit,non ſe amat. Sicut autem duo quædam ſunt,mens & amor eius, cum ſe amat:ita quædam duo ſunt, mens & noticia eius, cum ſe nouit. Igitur ipſa mens & amor & noticia eius, tria quædã ſunt, & hæc tria vnum ſunt: & cum perfecta ſunt,æqualia ſunt. Si enim minus ſe amat quàm eſt, vt verbi gratia, tantum ſe amat hominis mens,quantum amãdum eſt corpus hominis cum plus ſit ipſa quàm corpus, peccat, & non eſt perfectus amor eius. Item ſi amplius ſe amat quàm eſt, velut ſi tantum ſe amet, quantum amandus eſt Deus,cum incomparabiliter minus ſit ipſa quàm Deus, etiam ſic nimium peccat,& non perfectum habet amorem ſui. Maiore autem peruerſitate & iniquitate peccat, cum corpus tantum amat,quantum amandus eſt Deus. Item noticia ſi minor eſt, quàm eſt illud quod noſcitur, & plene noſci poteſt,perfecta non eſt.Si autem maior eſt, iam ſuperior eſt natura quæ nouit quàm illa quæ nota eſt: ſicut maior eſt noticia corporis,quàm ipſum corpus quod ea noticia notum eſt. Illa enim vita quædam eſt in ratione cognoſcẽtis: corpus autem non eſt vita.Et vita quælibet quolibet corpore maior eſt, non mole, ſed vi. Mens vero cum ſeipſam cognoſcit, non ſe ſuperat noticia ſua. quia ipſa cognoſcit, & ipſa cognoſcitur. Cum ergo ſe totam cognoſcit,neque ſecum quicquam aliud, par illi eſt cognitio ſua: quia neque ex alia natura eſt eius cognitio, cum ſeipſam cognoſcit. Et cum ſe totam nihil amplius percipit, nec minor nec maior eſt recte, Recte igitur

cap.& hæc tria.

Tria eſſe in anima quæ ſunt vnũ, mentem,& noticiã ſui & amorẽ.

CAP. IIII. 1.ſen.di. 3. cap. poteſt etiam.

diximus, hæc tria cum perfecta ſunt, eſſe conſequenter
1.ſen.di.3. æqualis. Simul etiam admonemur, ſi vtcunque videre poſ-
c.ſed tam. ſumus hæc in anima exiſtere, & tanquam inuoluta euolui, vt ſentiantur, & dinumerentur ſubſtantialiter, vel, vt ita dicam, eſſentialiter, non tanquam in ſubiecto, vt color, aut figura in corpore, aut vlla alia qualitas aut quantitas. Quicquid enim tale eſt, non excedit ſubiectum in quo eſt. Non enim color iſte aut figura huius corporis poteſt eſſe & alterius corporis. Mens autem amore quo ſe amat, poteſt amare & aliud præter ſe. Item non ſe ſolum cognoſcit mens, ſed &
1.ſen.di.3. alia multa. Quamobrem non amor & cognitio tanquam in
c.ſed tam. ſubiecto inſunt menti, ſed ſubſtantialiter etiam iſta ſunt ſicut ipſa mens, quia etſi relatiue dicuntur ad inuicem in ſua tamen ſunt ſingula quæque ſubſtantia. Non ſicut color & coloratum relatiue, ita dicuntur ad inuicem, vt color in ſubiecto colorato ſit, non habens in ſeipſo propriam ſubſtantiam: quoniam coloratum corpus ſubſtantia eſt, ille autem in ſubſtantia: ſed ſicut duo amici etiam duo ſunt homines, quæ ſunt ſubſtantiæ, cum homines non relatiue dicantur, amici autem relatiue. Sed item quamuis ſubſtantia ſit amans vel ſciens, ſubſtantia ſit ſcientia, ſubſtantia ſit amor, ſed amans & amor, aut ſciens & ſcientia relatiue ad ſe dicantur ſicut amici. Mens vero aut ſpiritus non ſunt relatiua, ſicut nec homines relatiua ſunt, non tamen ſicut amici homines poſſunt ſeorſum eſſe ab inuicem, ſic amans & amor, aut ſciens & ſcientia. Quanquam & amici corpore videntur ſeparari poſſe, non animo, inquantum amici ſunt: veruntamen fieri poteſt, vt amicus amicum etiam odiſſe incipiat & eoipſo amicus, eſſe deſinat, neſciente illo, & adhuc amante. Amor autem quo ſe mens amat, ſi eſſe deſinat, ſimul & illa deſinit eſſe amans. Item noticia qua ſe mens nouit, ſi eſſe deſinat, ſimul & illa noſſe ſe deſinet. Sicut caput capitati alicuius vtique caput eſt, & relatiue ad ſe dicuntur, quamuis etiam ſubſtantiæ ſint. Nam & caput corpus eſt, & capitatum: & ſi non ſit corpus, nec capitatum erit. Sed hæc præciſione ab inuicem ſeparari poſſunt, illa non poſſunt. Quòd ſi ſunt aliqua corpora, quæ ſecari omnino & diuidi nequeunt, tamen niſi partibus ſuis conſtarent, corpora non eſſent: pars ergo ad totum relatiue dicitur, quia omnis pars alicuius totius pars eſt, & totum omnibus partibus totum

tum eſt. Sed quoniam & pars corpus eſt & totum, non tantum iſta relatiue dicuntur, ſed etiam ſubſtantialiter ſunt. Fortaſsis ergo mens totum eſt, & eius quaſi partes amor quo ſe amat, & ſcientia qua ſe ſciuit & nouit, quibus duabus partibus illud totum conſtat. An tres ſunt æquales partes, quibus totum vnum completur? Sed nulla pars totum, cuius pars eſt, complectitur. Mens vero cum ſe totam nouit, hoc eſt perfecte nouit, per totum eius eſt notitia eius. Et cum ſe perfecte amat, totam ſe amat, & per totum eſt amor eius. Num ergo ſicut ex vino & aqua & melle vna fit potio, & ſingula per totum ſunt, & tamen tria ſunt: nulla enim pars eſt potionis quæ non habeat hæc tria: non enim iuncta velut ſi aqua & oleum eſſent, ſed omnino commixta ſunt, & ſubſtantiæ ſunt omnes, & totus ille liquor vna quædam eſt ex tribus confecta ſubſtantia: tale aliquid arbitrandum eſt eſſe ſimul hæc tria, mentem, amorem notitiam? Sed non vnius ſubſtantiæ ſunt aqua. vinum, & mel, quamuis ex eorum commixtione fiat vna ſubſtantia potionis. Quo modo autem illa tria non ſint eiuſdem ſubſtantiæ, non video. cum mens ipſa ſe amet, atque ipſa ſe nouerit: atque ita ſint hæc tria, vt non alteri alicui rerum mens vel amata vel nota ſit. Vnius ergo eiuſdémque eſſentiæ neceſſe eſt hæc tria ſint: & ideo ſi tanquam commixtione confuſa eſſent, nullo modo eſſent tria, nec referri adinuicem poſſent. Quemadmodum ſi ex vno eodémque auro tres annulos ſimiles facias quamuis connexos, ſibi referuntur ad inuicem quòd ſimiles ſunt: omnis enim ſimilis alicui ſimilis eſt: & trinitas annulorum eſt, & vnum aurum. Ac ſi miſceantur ſibi, & per totam ſinguli maſſam ſuam conſpergantur, intercidet illa trinitas, & omnino non erit: ac non ſolum vnum aurum dicetur, ſicut in illis tribus annulis dicebatur, ſed iam nulla aurea tria. Aut in illis tribus, cum ſe nouit mens & amat ſe, manet trinitas, mens, amor, notitia, & nulla commixtione confunditur: quamuis & ſingula ſint in ſemetipſis, & inuicem tota in totis, ſiue ſingula in binis, ſiue bina in ſingulis. Itaque omnia in omnibus. Nam & mens eſt vtique in ſeipſa, quoniam ad ſeipſam mens dicitur: quamuis noſcens, vel nota, vel noſcibilis ad ſuam notitiam relatiue dicatur. Amans quoque & amata vel amabilis ad amorem refeatur, quo ſe amat. Et notitia quamuis referatur ad mentem

Trium vnitas.
CAP. V.

cognoſcentem vel cognitam, tamen & ad ſeipſam nota & noſcens dicitur. Non enim ſibi eſt incognita noticia, qua ſe mens ipſa cognoſcit. Et amor quamuis referatur ad mentem amantem, cuius amor eſt, tamen & ad ſeipſum eſt amor, vt ſit etiam in ſeipſo: quia & amor amatur, nec alio niſi amore amori poteſt, id eſt ſeipſo. Ita ſunt hæc ſingula in ſeipſis. In alternis autem ita ſunt, quia & mens amans in amore eſt, & amor in amantis noticia, & notitia in mente noſcente. Singula in binis ita ſunt, quia mens quæ ſe nouit & amat, in amore & noticia ſua eſt: & amor amantis mentis, ſeſéque ſcientis in mente noticiáq; eius eſt, Et noticia mentis ſe ſcientis & amantis in mente atque in amore eius eſt, quia ſcientem ſe amat, & amantem ſe nouit. Ac per hoc & bina in ſingulis, quia mens, quæ ſe nouit & amat, cum ſua noticia eſt in amore, & cum ſuo amore in noticia: amor quippe ipſe & noticia ſimul ſunt in mente quæ ſe amat & nouit. Tota vero in totis, quemadmodum ſint, iam ſupra oſtendimus, cum ſe tota mens amat, & totam nouit, & totum amorem ſuum nouit, totámque amat noticiam ſuam, quando tria iſta ad ſe ipſa perfecta ſunt. Miro itaque modo tria iſta inſeparabilia ſunt à ſemetipſis, & tamen eorum ſingulum quodque ſubſtantia eſt, & ſimul omnia vna ſubſtantia vel eſſentia, cum relatiue dicantur adinuicem. Sed cum ſeipſam nouit humana mens, & amat ſeipſam, non aliquid incommutabile nouit & amat; alitérque vnuſquiſq; humo loquendo enunciat mentem ſuam, quid in ſeipſo agatur attendens, aliter autem humanam mentem ſpeciali aut generali cognitione definit.

1. ſen. di. 3. cap. ſunt. *1. ſen. di. 3. cap. & hæc tria.* *Aliter per ſenſus, aliter incorporea cognoſci.*

CAP. VI. Itaque cum mihi de ſua propria loquitur, vtrum intelligat hoc aut illud, aut non intelligat, & vtrum velit aut nolit hoc aut illud, credo. Cum vero de humana ſpecialiter aut generaliter verum dicit, agnoſco & approbo. Vnde manifeſtum eſt aliud vnumquemque videre in ſe, quod ſibi alius dicenti credat, non tamen videat: aliud autem in ipſa veritate, quod alius quoque poſsit intueri, quorum alterum mutari per tempora, alterum incommutabili æternitate conſiſtere. Neque enim oculis corporeis multas mentes videndo, per ſimilitudinem colligimus generalem vel ſpecialem mentis humanæ noticiam, ſed intuemur inuiolabilem veritatem, ex qua perfecte, quantum poſſumus, definiamus: non qualis ſit vniuſcuiuſque hominis mens, ſed qualis eſſe ſempiternis ra-

tionibus debeat. Vnde etiam phantaſias rerum coporalium per corporis ſenſum hauſtas, & quodam modo infuſas memoriæ, ex quibus etiam ea quæ non viſa ſunt, ficto phantaſmate cogitantur, ſiue aliter quàm ſunt, ſiue fortuitu ſicuti ſunt, aliis omnino regulis ſupra mentem noſtram incommutabiliter manentibus, vel approbare apud noſmetipſos, vel improbare conuincimur, cum recte aliquid approbamus aut improbamus. Nam & cum recolo Carthaginis mœnia, quæ vidi, & cum fingo Alexandriæ mœnia, quæ non vidi, eaſdémque imaginarias formas quaſdam quibuſdam præferens, rationabiliter præfero, viget & claret deſuper iudicium veritatis, ac ſui iuris incorruptiſsimis regulis firmum eſt. Et ſi corporalium imaginum quaſi quodam nubilo ſubtexitur, non tamen inuoluitur atque confunditur. Sed intereſt vtrum ego ſub illa, vel in illa caligine, tanquam à cœlo perſpicuo ſecludar: an ſicut in altiſsimis montibus accidere ſolet, inter vtrunque aëre libero fruens, & sereniſsimam lucem ſupra, & denſiſsimas nebulas ſubtus aſpiciam. Nam vnde in me fraterni amoris inflammatur ardor, cum audio virum aliquem pro fidei pulchritudine & firmitate acria tormenta toleraſſe? Et ſi mihi digito oſtendatur ipſe homo, ſtudeo mihi coniungere, notum facere, amicitia colligare. Itaque ſi facultas datur, accedo, alloquor, ſermonem confero, affectum meum in illum quibus verbis poſſum, exprimo, viciſsímque in eo fieri quem in me habeat atque exprimi volo, ſpiritalémque complexum credendo molior, quia peruestigare tam cito & cernere penitus eius interiora nō poſſum. Amo itaque fidelem & fortem virum amore caſto atque germano. Quod ſi mihi inter noſtras loquelas fateatur, aut incautius aliquo modo ſeſe indicet, quòd vel de Deo credat incongrua, atque in illo quoq; carnale aliquid deſideret, & pro tali errore illa pertulerit, vel ſperatæ pecuniæ cupiditate, vel inani auiditate laudis humanæ, ſtatim amor ille, quo in eum ferebar offenſus, & quaſi repercuſſus, atq; ab indigno homine ablatus, non in ea forma permanet, ex qua eum talem credens amaueram. Niſi forte ad hoc amo iam, vt talis ſit, cum talem non eſſe compererо. At in illo homine nihil mutatum eſt, mutari tamen poteſt, vt fiat quod eum iam eſſe credideram. In mente autem mea mutata eſt vtique ipſa exiſtimatio, quæ de illo aliter ſe habebat & aliter habet: idémq; amor ab

intentione perfruendi ad intentionem conſulendi, incommutabili deſuper iuſtitia iubente deflexus eſt. Ipſa vero forma inconcuſſæ ac ſtabilis veritatis, & in qua fruerer homine, bonum eum credens. & in qua eum conſulo vt bonus ſit, eadem luce incorruptibilis ſyceriſsimæque rationis, & meæ mentis aſpectum, & illam phantaſiæ nubem, quam deſuper cerno, cum eundem hominem quem videram cogito, imperturbabili æquitate perfundit. Item cum arcum pulchre ac æqualiter intortum quem vidi, verbi gratia, Carthagine, animo reuoluo, res quædam menti nunciata per oculos, memoriæque transfuſa, imaginarium conſpectum facit. Sed aliud mente conſpicio, ſecundum quod mihi opus illud placet: vnde etiam ſi diſpliceret, corrigerem. Itaque de iſtis ſecundum illam iudicamus, & illam cernimus rationalis mentis intuitu. Iſta vero aut præſentia ſenſu corporis tangimus, aut imagines abſentium fixas in memoria recordamur, aut ex earum ſimilitudine talia fingimus, qualia noſipſi, ſi vellemus atque poſſemus, etiam opere moliremur. Aliter enim figurantes animo imagines corporum, aut per corpus corpora videntes: aliter autem rationes artémque ineffabiliter pulchram talium figurarum ſuper aciem mentis ſimplici intelligentia capientes.

Verbū æternum à verbo hominis quo modo differat. CAP. VII.

In illa igitur æterna veritate, ex qua temporalia facta ſunt omnia, formam ſecundum quam ſumus, & ſecundum quam vel in nobis, vel in corporibus vera & recta ratione aliquid operamur, viſu mentis aſpicimus: atque inde conceptam rerum veracem notitiam, tanquam verbum apud nos habemus, & dicendo intus gignimus. nec à nobis naſcendo diſcedit. Cum autem ad alios loquimur, verbo intus manenti miniſterium vocis adhibemus, aut alicuius ſigni corporalis, vt per quandam commemorationem ſenſibilem tale aliquid fiat etiam in animo audientis, quale de loquentis animo non credit. Nihil itaque agimus per membra corporis in factis in dictiſque noſtris, quibus vel approbantur vel improbantur mores hominum, quod non verbo apud nos intus edito preuenimus. Nemo enim volens aliquid facit, quod non in corde ſuo prius dixerit. Quod verbum amore concipitur, ſiue creaturæ, ſiue creatoris, id eſt, aut naturæ mutabilis aut incommutabilis veritatis.

Amor & cupiditas. CAP. VIII.

Ergo aut cupiditate, aut charitate: non quo non ſit amanda creatura, ſed ſi ad creatorem refertur ille amor, non iam cupiditas ſed charitas

ritas erit. Tūc enim eſt cupiditas cum propter ſe amatur creatura, tunc non vtentem adiuuat, ſed corrumpit fruentem. Cum ergo aut par nobis, aut inferior creatura ſit, inferiore vtendum eſt ad Deum, pari autem fruendum, ſed in Deo. Sicut enim teipſo, non in teipſo frui debes, ſed in eo qui fecit te, ſic etiam illo quem diligis tanquam teipſum: & nobis ergo & fratribus in domino fruamur, & inde nos nec ad noſmetipſos remittere, & quaſi relaxare deorſum verſus audeamus. Naſcitur autem verbum cum excogitatum placet, aut ad peccandum aut ad recte faciendum. Verbum ergo noſtrum & mentem de qua gignitur quaſi medius amor coniungit, ſeque cum eis tertium complexu incorporeo ſine vlla confuſione conſtringit. Conceptum autem verbum & natum idipſum eſt, cum voluntas in ipſa notitia conquieſcit, quod ſit in amore ſpiritalium. Qui enim, verbi gratia, perfecte nouit, perfectéque amat iuſtitiam, iam iuſtus eſt, etiam ſi nulla exiſtat ſecundum eam forinſecus per membra corporis operandi neceſsitas. In amore autem carnalium temporaliúmque rerum, ſicut in ipſis animalium fœtibus, alius eſt conceptus verbi, alius partus. Illic enim quod cupiendo concipitur, adipiſcendo naſcitur. Quoniam non ſufficit auaritiæ noſſe & amare aurum, niſi & habeat, neque noſſe & amare veſci, aut concumbere, niſi etiam id agat, neque noſſe & amare honores & imperia, niſi proueniant, Quæ tamen omnia, nec adepta ſufficiunt. Qui enim biberit ex hac, inquit, aqua, ſitiet iterum. Ideoque & in Pſalmo, Concepit, inquit, dolorem & peperit iniquitatem. Dolorem vel laborem dicit concipi, cum ea concipiuntur quæ noſſe ac velle non ſufficit, & inardeſcit atque ægrotat animus indigentia, donec ad ea perueniat, & quaſi pariat ea. Vnde eleganter in Latina lingua parta dicuntur & reperta atque comperta, quæ verba quaſi à partu ducta reſonant. Quia concupiſcētia cum conceperit parit peccatum. Vnde dominus clamat, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis. Et alio loco, Vę prægnantibus & mămantibus in illis diebus. Cum itaque ad partum verbi referret omnia vel recte facta vel peccata, Ex ore, inquit, tuo iuſtificaberis, & ex ore tuo condēnaberis: os volēs intelligi, non hoc viſibile, ſed interius inuiſibile cogitationis & cordis. Recte ergo quæritur, vtrū omnis notitia verbum an

1.ſen. di. 1. c. cum. aut.

Adſhi- lc.d.

Quadā amaſſe, poſſediſſe eſt.

CAP. IX.

Ioan. 4.

Pſal. 7.

Iacobi 1.

Matth. 11.

Matt. 24.

Matt. 12.

Et vicia

quedā bene nouim'. an tantum amata notitia. Nouimus enim & ea quæ odimus, Sed nec concepta, nec parta dicenda ſunt animo, quæ nobis

CAP. X. diſplicent. Non enim omnia quæ quoquo modo tangunt concipiuntur: vt tantum nota ſint, non tamen verba dicantur, ſicut iſta de quibus nunc agimus. Aliter enim dicuntur verba quæ ſpacia temporum ſyllabis tenent, ſiue pronuncientur, ſiue cogitentur, aliter omne quod notum eſt verbum dicitur, animo impreſſum quamdiu de memoria proferri & definiri poteſt, quamuis res ipſa diſpliceat: aliter cum placet quod mente concipitur. Secundum quod genus verbi acci-*1. Cor. 12.* piendum eſt quod ait Apoſtolus, Nemo dicit dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto: cum ſecundum aliam verbi notionem *Matth. 7.* dicant hoc & illi de quibus ipſe dominus ait: Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorum. Verumtamen cum & illa quæ odimus recte diſplicent, rectéque improbantur, approbatur eorum improbatio, & placet & verbum eſt. Neque vitiorum notitia nobis diſplicet, ſed ipſa vitia. Nam placet mihi quod noui & definio quid ſit intemperantia, & hoc eſt verbum eius: ſicuti ſunt in arte nota vitia, & recte approbatur eorum notitia, cum diſcernit cognitor ſpeciem priuationémque virtutis, ſicut aiere & negare, eſſe & non eſſe: attamen virtute priuari atque in vitium deficere dānabile eſt. Et definire intemperantiam, verbúmque eius dicere pertinet ad artem morum. Eſſe autem intemperantem ad id pertinet quod illa arte culpatur, Sicut noſſe ac definire quid ſit ſolœciſmus, pertinet ad artem loquendi, facere autem vicium eſt, quod eadem arte reprehenditur. Verbum eſt igitur quod nunc diſcernere ac inſinuare volumus, cum amore notitia. Cum itaque ſe mens nouit & amat, iungitur ei amore verbum eius. Et quoniam amat notitiam, & nouit amorem, & verbum in amore eſt, & amor in verbo, & vtrunque in amante atque dicente. Sed omnis ſecundum ſpeciem notitia, ſimilis eſt ei rei quam nouit. Eſt enim alia notitia ſecundum priuationem, quam cum improbamus, loquimur. Et hæc priuationis improbatio ſpeciē laudat, ideoque approbatur. Habet ergo animus nonnullā ſpeciei no-

Imago rei cognitæ in animo. tæ ſimilitudinem, ſiue cum ea placet, ſiue cum eius priuatio diſplicet. Quocirca inquantum Deū nouimus, ſimiles ſumus:

CAP. XI. ſed non ad æqualitatem ſimiles, quia non tantum eum nouimus, quantum ipſe ſe. Et quemadmodum cum per ſenſum

cor-

corporis diſcimus corpora, fit eorum aliqua ſimilitudo in animo noſtro, quæ phantaſia memoriæ eſt: non enim omnino ipſa corpora in anima ſunt, cum ea cogitamus ſed eorum ſimilitudines. Itaque cum eas pro illis approbamus, erramus. Error nanque eſt pro alio alterius approbatio. Melior eſt tamen imaginatio corporis in animo, quàm illa ſpecies corporis, inquantum hæc in meliore natura eſt, id eſt in ſubſtantia vitali, ſicuti animus eſt: ita cum Deum nouimus, quamuis meliores efficiamur quàm eramus antequã noſſemus, maximéque cum eadem notitia etiam placita dignéque amata verbum eſt, fitque aliqua Dei ſimilitudo illa notitia: tamen inferior eſt, quia in inferiore natura eſt. Creatura quippe animus, creator autẽ Deus. Ex quo colligitur, quia cum ſe mens ipſa nouit atque approbat, ſic eſt eadem notitia verbum eius, vt ei ſit par omnino & æquale, atque identidem: quia neque inferioris eſſentiæ notitia eſt, ſicut corporis: neque ſuperioris, ſicut Dei. Et cum habeat notitia ſimilitudinẽ ad eam rem quã nouit, hoc eſt cuius notitia eſt, hæc habet perfectam & æqualem, qua mens ipſa quæ nouit eſt nota. Ideoque & imago & verbum eſt, quia de illa exprimitur, cum cognoſcendo eidem coæquatur, & eſt gignenti æquale quod genitum eſt.

Cur ſicut noticia mẽtis eſt proles, non etiã amor partus eiuſdẽ ſit. CAP. XII.

Quid ergo? amor non erit imago? nõ verbum? non genitus? Cur enim mens notitiam ſuam gignit, cum ſe nouit: & amorem ſuum non gignit, cum ſe amat? Nam ſi propterea eſt notionis ſuæ cauſa, quia noſcibilis eſt: amoris etiam ſui cauſa eſt, quia eſt amabilis, Cur vtrunque itaque non genuerit, difficile eſt dicere. Hæc enim quæſtio etiam de ipſa ſumma trinitate, omnipotentiſsimo creatore Deo, ad cuius imaginem homo factus eſt, ſolet mouere homines, quos veritas Dei per humanam locutionem inuitat ad fidem. Cur non ſpiritus quoque ſanctus à patre Deo genitus vel creditur vel intelligitur, vt filius etiam ipſe dicatur? Quod nunc in mente humana vtcunq; inueſtigare conamur, vt ex inferiore imagine, in qua nobis familiarius natura ipſa noſtra, quaſi interrogata reſpondet, exercitationem mentis aciem ab illuminata creatura ad lumen incommutabile dirigamus: ſi tamen veritas ipſa perſuaſerit, ſicut Dei verbum filium eſſe nullus Chriſtianus dubitat, ita charitatem eſſe ſpiritum ſanctum. Ergo ad imaginem illam, quæ creatura eſt, hoc eſt ad rationalem mentem diligentius de hac re interrogandam conſi-

Gene. I.

derandámque redeamus, vbi temporaliter exiſtens nonnullarum rerum notitia, quæ antea non erat, & aliquarum rerum amor, quæ antea non amabantur, diſtinctius nobis aperit quid dicamus: quia & ipſi locutioni temporaliter dirigendæ, facilior eſt ad explicandum res, quæ in ordine temporum comprehenditur. Primo itaque manifeſtum ſit, poſſe fieri, vt ſit aliquid ſcibile, id eſt quod ſciri poſsit, & tamen neſciatur: illud autem fieri non poſſe, vt ſciatur quod ſcibile non fuerit. Vnde liquido tenendum eſt, quòd omnis res quancunque cognoſcimus, congenerat in nobis notitiam ſui. Ab vtroque enim notitia paritur, à cognoſcente & cognito. Itaque mens cum ſeipſam cognoſcit, ſola parens eſt notitiæ ſuæ: & cognitum enim & cognitor ipſa eſt. Erat autem ſibi ipſa noſcibilis, & antequam ſe noſſet: ſed notitia ſui non erat in ea, cum ſeipſam non nouerat. Quòd ergo cognoſcit ſe, parem ſibi notitiam ſui gignit: quia non minus ſe nouit quàm eſt, nec alterius eſſentiæ eſt notitia eius, non ſolum quia ipſa nouit, ſed etiam quia ſeipſam, ſicut ſupra diximus. Quid ergo de amore dicendum eſt, cur non etiam cum ſe amat, ipſum quoque amorem ſui genuiſſe videatur? Erat enim amabilis ſibi, & antequam ſe amaret, quia poterat ſe amare: ſicut erat ſibi noſcibilis, & antequam ſe noſſet, quia poterat ſe noſſe. Nam ſi non ſibi eſſet noſcibilis, nunquam ſe noſſe potuiſſet. Ita ſi non ſibi eſſet amabilis, nunquam ſe amare potuiſſet. Cur itaque amando ſe non genuiſſe dicatur amorem ſuum, ſicut cognoſcendo ſe genuit notitiam ſuam? In eo quidem manifeſte oſtenditur hoc amoris eſſe principium, vnde procedit: ab ipſa quidem mente procedit, quæ ſibi eſt amabilis antequam ſe amet: atque ita principium eſt amoris ſui, quo ſe amat. Sed ideo non recte dicitur genitus ab ea, ſicut notitia ſui qua ſe nouit, quia notitia iam inuentum eſt quod partum vel repertum dicitur, quod ſæpe præcedit inquiſitio eo fine quietura. Nam inquiſitio eſt appetitus inueniendi, quod idem valet ſi dicas, reperiendi. Quæ autem reperiuntur, quaſi pariuntur, vnde proli ſimilia ſunt, vbi niſi in ipſa notitia? Ibi enim quaſi expreſſa formantur, Nam etſi iam erant res quas quærendo inuenimus, notitia tamē ipſa non erat, quam ſicut prolem naſcentem deputamus. Porrò appetitus ille qui eſt in quærendo, procedit à quærente, & pendet quodammodo, neque requieſcit fine quo intenditur, niſi id quod quæritur inuen

1. ſent. d. 3. cap. & eſt ipſa mens.

uentum, quærenti copuletur. Qui appetitus, id eſt, inquiſitio, quamuis amor eſſe non videatur, quo id quod notū eſt, amatur: hoc enim adhuc vt cognoſcatur agitur: tamen ex eodem genere quiddam eſt. Nam voluntas iam dici poteſt, quia omnis qui quærit inuenire vult, & ſi id quæritur quod ad notitiam pertineat, omnis qui quærit noſſe vult. Quod ſi ardenter atque inſtanter vult, ſtudere dicitur, quod maxime in aſſequendis atque adipiſcēdis quibuſque doctrinis dici ſolet. Partum ergo mentis antecedit appetitus quidam, quo id quod noſſe volumus quærendo & inueniendo, naſcitur proles ipſa notitia: ac per hoc appetitus ille concipitur paritúrque notitia, partus & proles recte dici non poteſt. Idémque appetitus quo inhiatur rei cognoſcendæ, fit amor cognitæ: dum tenet atque amplectitur placitam prolem, id eſt notitiam, gignentique coniungit. Et eſt quædam imago trinitatis: ipſa mens & notitia eius, quod eſt proles eius ac de ſeipſa verbum eius, & amor tertius, & hæc tria vnum atque vna ſubſtantia. Nec minor proles, dum tantam ſe nouit mens quanta eſt: nec minor amor dum tantum ſe diligit quantum nouit & quanta eſt.

1. ſen. di. 3. cap. & eſt ipſa. 1. ſen. d. 3. cap. nec minor.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI EPISCOPI,
DE TRINITATE
LIBER DECIMVS.

Nihil amari niſi aliquo modo cognitum. CAP. I.

NVNC ad ea ipſa conſequenter enodatius explicanda limatior accedat intentio. Ac primum quia rem prorſus ignotam amare omnino nullus poteſt, diligenter intuendum eſt cuiuſmodi ſit amor ſtudentiū, id eſt, non iam ſcientium, ſed adhuc ſcire cupientium quanque doctrinam. Et in his quippe in quibus non vſitate dicitur ſtudium, ſolent exiſtere amores ex auditu, dum cuiuſque pulchritudinis fama ad videndum ac fruendum animus accenditur, quia generaliter nouit corporum pulchritudines,

ex eo quòd plurimas vidit,& ineſt intrinſecus vnde approbe-tur,cui forinſecus inhiatur.Quod cum ſit, non rei penitus in-cognitæ amor excitatur, cuius genus ita notum eſt. Cum au-tem virum bonum amamus, cuius faciem non vidimus, ex notitia virtutum amamus, quas nouimus in ipſa veritate. Ad doctrinas autem cognoſcendas, plerunque nos laudantium atque prædicantium accendit authoritas: & tamen niſi breui-ter impreſſam cuiuſque doctrinæ haberemus in animo no-tionem, nullo ad eam diſcendam ſtudio flagraremus. Quis enim ſciendæ, verbi gratia, Rhetoricæ vllam curam & ope-ram impenderet, niſi ante ſciret eam dicendi eſſe ſcientiam? Aliquando etiam ipſarum doctrinarum fines auditos exper-tóſve miramur,& ex hoc inardeſcimus facultatem compara-re diſcendo,qua ad eos peruenire poſsimus. Tanquam ſi lite-ras neſcienti dicatur quandam eſſe doctrinam, qua quiſque valeat quamuis longe abſenti verba mittere manu facta in ſilentio, quæ rurſus ille cui mittuntur, non auribus ſed ocu-lis colligat, ídque fieri videat, nónne dum concupiſcit noſſe quo id poſsit, omni ſtudio circa illum finem mouetur, quem iam notum tenet? Sic accenduntur ſtudia diſcentium, nam quod quiſque prorſus ignorat, amare nullo pacto poteſt. Ita etiam ſignum ſi quis audiat incognitum, veluti verbi alicu-ius ſonum, quo quid ſignificetur ignorat, cupit ſcire quid nam ſit, id eſt ſonus ille, cui rei commemorandæ inſtitutus ſit: veluti ſi audiat cum dicitur temetum, & ignorans quid ſit, requirat. Iam itaque oportet vt nouerit ſignum eſſe, id eſt non eſſe inanem illam vocem, ſed aliquid ea ſignificari: alioquin iam notum eſt hoc triſyllabum, & articulatam ſpe-ciem ſuam impreſsit animo per ſenſum aurium. Quid am-plius in eo requiratur, quo magis innoteſcat, cuius omnes literæ, omniáque ſoni ſpacia nota ſunt: niſi quia ſimul in-notuit ſignum eſſe, mouítque ſciendi cupiditatem, cuius rei ſignum ſit.Quo igitur amplius notum eſt, ſed non plene no-tum eſt, eo cupit animus de illo noſſe quod reliquum eſt. Si enim tantummodo eſſe iſtam vocem noſſet,eámque alicuius rei ſignum eſſe non noſſet,nihil iam quæreret de ſenſibili re, quantum poterat ſentiendo percepta. Quia vero non ſolum eſſe vocem, ſed & ſignum eſſe iam nouit, perfecte id noſſe vult. Neque vllum perfecte ſignum noſcitur, niſi cuius rei ſi-gnum ſit cognoſcatur. Hoc ergo qui ardenti cura quærit vt

noue

nouerit,ſtudióq; accenſus inſiſtit,nõ poteſt dici eſſe ſine amore.Quid igitur amat?Certe enim amari aliquid niſi notũ non poteſt.Neq; enim ille iſtas tres ſyllabas amat, quas iam notas habet.Quod ſi hoc in eis amat,quia ſcit eas ſignificare aliquid, non inde nunc agitur,non enim hoc noſſe quærit. Sed in eo quod ſcire ſtudet,quid amet inquirimus, quod profectò nondum nouit:& propterea miramur cur amet,quoniam firmiſſime nouimus amari niſi nota non poſſe.Quid ergo amat,niſi quia nouit atq; intuetur in rationibus rerum quæ ſit pulchritudo doctrinæ,qua continentur notitiæ ſignorum omnium:& quæ ſit vtilitas in ea peritia,qua inter ſe humana ſocietas ſenſa communicat,ne ſibi hominum cœtus deteriores ſint quauis ſolitudine,ſi cogitationes ſuas colloquendo non miſceant? Hanc ergo ſpeciem decoram, & vtilem cernit anima, & nouit & amat:eámque in ſe perfici ſtudet quantum poteſt, quiſquis vocum ſignificantium quæcunq; ignorat,inquirit. Aliud eſt enim quod eam in veritatis luce conſpicit, aliud quod in ſua facultate concupiſcit. Conſpicit nanque in luce veritatis quàm magnum,& quàm bonum ſit omnes omnium gentium linguas intelligere ac loqui,nullámq; vt alienigenam audire, & à nullo ita audiri.Cuius notitiæ decus cogitatione iam cernitur,amatúrq; res nota:quæ ita conſpicitur, atq; inflammat ſtudia diſcentium, vt circa eam moueantur, eíq; inhient in omni opera, quam impendunt conſequendæ tali facultati,vt etiam vſu amplectantur quod ratione prænoſcunt: atq; ita quiſq;,cui facultati ſpe propinquat,ei feruentius amore inardeſcit. Eis doctrinis quippe ſtudetur vehementius, quæ capi poſſe non deſperantur. Nam cuius rei adipiſcendæ ſpẽ quiſq; nõ gerit,aut tepide amat,aut omnino non amat.quamuis quã pulchra ſit videat. Quocirca quia omnium linguarum ſcientia ferè ab omnibus deſperatur, ſuæ gentis quiſque maxime ſtudet, vt nouerit. Quod ſi & illi ad perfectum percipiendæ ſe non ſufficere ſentit, nemo tamen tam deſidioſus eſt huius notitiæ, qui non cum audierit incognitum verbum, velit noſſe quid illud ſit, & ſi poteſt,quærat ac diſcat. Quod dum quærit,vtique in ſtudio diſcendi eſt, & videtur amare rem incognitam, quod non ita eſt. Species nanque illa tangit animum, quam nouit & cogitat, in qua elucet decus conſociandorum animorum in vocibus notis audiendis, atque reddendis, eáque accendit ſtudio quærentem quidem quod ignorat,

rat, ſed notam formam, quò id pertineat, intuentem & amantem. Itaque ſi quærenti, verbi gratia, quid ſit temetum, hoc enim exempli cauſa poſueram, dicatur, quid ad te pertinet, reſpondebit, ne forte audiam loquentem, & non intelligam: aut vſpiam forte id legam, & quid ſcriptor ſenſerit neſciam: quis tandem huic dicat, noli intelligere quod audis, noli noſſe quod legis? Omnibus enim ferè animis rationalibus in promptu eſt ad videndum huius peritiæ pulchritudo, qua hominum inter ſe cogitata, ſignificantium vocum enuntiatione noſcuntur: propter hoc notum decus, & ob hoc amatum quia notum, ſtudioſe quæritur verbum illud ignotum. Itaque cum audierit atque cognouerit temetum à veteribus vinum appellatum, ſed iam ex vſu loquendi quem nunc habemus hoc vocabulum emortuum, propter nonnullos fortaſſe veterum libros ſibi neceſſarium deputabit. Si autem & illos ſuperuacaneos habet, forte iam nec dignum quod memoriæ commendet exiſtimat, quia videt ad illam ſpeciem doctrinæ quam notam mente intuetur atque amat, minime pertinere. Quamobrem omnis amor ſtudentis animi, hoc eſt volentis ſcire quod neſcit, non eſt amor eius rei quam neſcit, ſed eius quam ſcit, propter quam vult ſcire quod neſcit, aut ſi tam curioſus eſt, vt non propter cauſam aliam notam, ſed ſolo amore rapiatur incognita ſciendi, diſcernendus quidem eſt à ſtudioſi nomine iſte curioſus, ſed nec ipſe amat incognita, imò congruentius dicitur, odit incognita, quæ nulla eſſe vult, dum vult omnia eſſe cognita. Sed ne quiſquam nobis difficiliorem referat quæſtionem, aſſerens tam non poſſe quenquam odiſſe quod neſcit, quàm non poteſt amare quod neſcit, non reſiſtimus verbis ſed intelligendum eſt, non hoc idem dici cum dicitur, amat ſcire incognita, ac ſi diceretur, amat incognita. Illud enim fieri poteſt vt amet quiſque ſcire incognita: vt autem amet incognita non poteſt. Non enim fruſtra ibi eſt poſitum ſcire: Quoniam qui ſcire amat incognita, non ipſa incognita, ſed ipſum ſcire amat. Quod niſi haberet cognitum, neque ſcire ſe quicquam poſſet fidenter dicere neque neſcire. Non ſolum enim qui dicit ſcio, & verum dicit, neceſſe eſt vt quid ſit ſcire ſciat: ſed etiam qui dicit neſcio, idque fidenter & verum dicit, & ſcit verum ſe dicere, ſcit vtique quid ſit ſcire: quia & diſcernit ab ſciente neſcientem, cum veraciter ſe intuens dicit neſcio: & cum ipſe ſcit ſe verum dicere, vnde

Supra eodem.

vnde ſciret, ſi quid ſit ſcire, neſciret? Quilibet igitur ſtudioſus quilibet curioſus non amat incognita, etiam, cum ardentiſsimo appetitu inſtat ſcire quod neſcit. Aut enim iam genere notum habet quod amat, idque noſſe expetit, etiam in aliqua re ſingula, vel in ſingulis rebus quæ illi nondum notæ forte laudantur, fingítque animo imaginariam formam qua excitetur in amorem. Vnde autem fingit, niſi ex iis quæ iam nouerat? Cui tamen formæ animo figuratæ atque in cogitatione notiſsimæ, ſi eam quæ laudabatur diſsimilem inuenerit, fortaſſe non amabit. Quod ſi amauerit, ex illo amare incipiet ex quo didicit. Pauloante quippe alia erat quæ amabatur, quam ſibi animus formans exhibere conſueuerat. Si autem illi formæ ſimilem inuenerit quam fama prædicauerat, cui vere poſsit dicere, iam te amabam, nec tunc vtique amabat incognitam, quam in illa ſimilitudine nouerat. Aut in ſpecie ſempiternæ rationis videmus aliquid & ibi amamus, quod cum expreſſum in aliqua rei temporalis effigie, illis qui experti ſunt laudantibus, & amamus & credimus, non aliquid amamus incognitum, vnde iam ſupra ſatis diſſeruimus: aut aliquid notum amamus, propter quod ignotum aliquid quærimus: cuius ignoti amor nequaquam nos tenet, ſed illius cogniti, quò pertinere nouimus, vt illud etiam quod adhuc ignotum quærimus, nouerimus: ſicut de incognito verbo pauloante locutus ſum. Aut ipſum ſcire quiſque amat, quod nulli ſcire aliquid cupienti eſſe incognitum poteſt. His cauſis videntur amare incognita, qui ſcire aliquid volunt quod neſciunt, & propter ardentiorem quærendi appetitum ſine amore eſſe dici non poſſunt. Sed quàm ſe res aliter habeat, nec omnino quicquam ametur incognitum, arbitror me perſuaſiſſe verum diligenter intuentibus. Sed quia exempla quæ dedimus eorum ſunt qui aliquid quod ipſi non ſunt noſſe cupiunt, videndum eſt, ne forte aliquod nouum genus appareat cum ſe ipſa mens noſſe deſiderat. Quid ergo amat mens, cum ardenter ſeipſam quærit vt nouerit, dum incognita ſibi eſt? Ecce enim mens ſemetipſam quærit, vt nouerit, & inflammatur hoc ſtudio. Amat igitur, Sed quid amat? Seipſam? Quo modo, cum ſe nondum nouerit, nec quiſquam poſsit amare quod neſcit? An ei fama prædicauit ſpeciem ſuam, ſicut de abſentibus ſolemus audire? Forte ergo ſe non amat, ſed quod de ſe fingit hoc amat, longè fortaſſe

Nemo proprius amat incognita. CAP. II.

Quo modo mens amat ſeipſam incognitã ſibi CAP. III.

fortaſſe aliud quàm ipſa eſt, aut ſi ſe mens ſui ſimilem fingit, & ideo cum hoc figmentum amat, ſe amat antequam nouerit, quia id quod ſui ſimile eſt intuetur: nouit igitur alias mentes ex quibus ſe fingat, & genere ipſo ſibi nota eſt. Cur ergo cum alias mentes nouit, ſe non nouit, cum ſeipſa nihil poſsit eſſe præſentius. Quod ſi oculis corporis magis alij oculi noti ſunt, quàm ipſi ſibi, non ſe ergo quærat nunquam inuentura. Nunquam enim ſe oculi præter ſpecula videbunt. Nec vllo modo putandum eſt etiam rebus incorporeis contemplandis tale aliquid adhiberi, vt mens tanquam in ſpeculo ſe nouerit. An in ratione veritatis æternæ videt quàm ſpecioſum ſit noſſe ſemetipſam, & hoc amat quod videt, ſtudétq; in ſe fieri: quia quamuis ſibi nota non ſit, notum tamen ei eſt quàm bonum ſit vt ſibi nota ſit. Et hoc quidem permirabile eſt, nondum ſe noſſe, & quàm pulchrum ſit ſe noſſe, iam noſſe. An aliquem finem optimum, id eſt, ſecuritatem & beatitudinem ſuam videt, per quandam occultam memoriam, quæ in longinqua eam progreſſam non deſeruit, & credit ad eundem finem, niſi ſeipſam cognouerit, ſe peruenire non poſſe? Ita dum illud amat, hoc quęrit: & notum amat illud, propter quod quærit ignotum. Sed cur memoria beatitudinis ſuæ potuit, & memoria ſui cum ea perdurare non potuit, vt tam ſe noſſet quæ vult peruenire, quàm nouit illud quò vult peruenire? An cum ſe noſſe amat, non ſe quam nondum nouit, ſed ipſum noſſe amat: acerbiúſque tolerat ſeipſam deeſſe ſcientiæ ſuæ, qua vult cuncta comprehendere? Nouit autem quid ſit noſſe, & dum hoc amat quod nouit etiam ſe cupit noſſe. Vbi ergo noſſe ſuum nouit, ſi ſe non nouit? nam nouit quod alia nouerit, ſe autem non nouerit: hinc enim nouit & quid ſit noſſe. Quo pacto igitur ſe aliquid ſcientem ſcit, quæ ſeipſam neſcit? neque enim alteram mentem ſcientem ſcit, ſed ſeipſam, Scit igitur ſeipſam. Deinde cum ſe quærit vt nouerit, quærentem ſe iam nouit. Iam ſe ergo nouit. Quapropter non poteſt omnino neſcire ſe, quæ dum ſe neſcientem ſcit, ſe vtique ſcit: ſi autem ſe neſcientem neſciat, non ſe quærit vt ſciat. Quapropter eoipſo quo ſe quærit, magis ſe ſibi notam quàm ignotam eſſe conuincitur. Nouit enim ſe quærentem atque neſcientem, dum ſe quærit vt nouerit. Quid ergo dicemus? An quòd ex parte ſe nouit, ex parte non nouit? Sed abſurdum eſt dicere, non eam totam ſcire quod ſcit. Non dico totum

ſcit

ſcit, ſed quod ſcit, tota ſcit. Cum itaque aliquid de ſe ſcit quod niſi tota non poteſt, totam ſe ſcit. Scit autem ſe aliquid ſcientem, nec poteſt quicquam ſcire niſi tota. Scit ſe igitur totam. Deinde quid eius ei tam notum eſt quàm ſe viuere? Non poteſt autem & mens eſſe, & non viuere, quando habet etiam amplius vt intelligat: nam & animæ beſtiarum viuunt, ſed non intelligunt. Sicut ergo mens tota eſt, ſic tota viuit. Nouit autem viuere ſe. Totam ſe igitur nouit. Poſtremo cũ ſe noſſe mens quærit, mentem ſe eſſe iam nouit: alioquin vtrum ſe quæ erat ignorat, & aliud pro alio forſitan quærat. Fieri enim poteſt vt ipſa non ſit mens, atque ita dum mentem noſſe quę- rit, non ſeipſam quærat. Quapropter quoniam cum quærit mens quid ſit mens, nouit quod ſe quærat, profectò nouit quod ipſa ſit mens. Porro ſi hoc in ſe nouit quod mens eſt. & tota mens eſt. totam ſe nouit. Sed ecce non ſe nouerit eſſe mentem, cum autem ſe quærit, hoc tantũmodo nouerit quod ſe quærat. Poteſt enim etiam ſic aliud pro alio quærere, ſi hoc neſcit: vt autem non quærat aliud pro alio, proculdubio nouit quid quærat. At ſi nouit quid quærat, & ſeipſam quærit ſeipſam vtique nouit. Quid ergo adhuc quærit? quòd ſi ex parte ſe nouit, ex parte autem adhuc quærit, non ſeipſam, ſed partem ſuam quærit. Cum enim ea ipſa dicitur, tota dicitur. Deinde quia nouit nondum ſe à ſe inuentam totam, nouit quanta ſit tota. Atque ita quærit quod deeſt, quemadmodum ſolemus quærere, vt veniat in mentem quod excidit, nec tamen penitus excidit, quia poteſt recognoſci, cum venerit, hoc eſſe quod quærebatur. Sed quo modo mens veniat in mentem, quaſi poſsit mens in mente non eſſe: huc accedit, quia ſi parte inuenta, non ſe totam quærit, tamen tota ſe quærit. Tota ergo ſibi præſto eſt, & quid adhuc quæratur non eſt: hoc enim deeſt quod quæritur, non illa quæ quærit. Cum itaque tota ſe quærit, nihil eius deeſt, aut ſi non tota ſe quærit, ſed pars quæ inuenta eſt quærit partem quę nondum inuenta eſt, non ſe ergo mens quærit, cuius ſe nulla pars quęrit: pars enim quæ inuenta eſt, non ſe quærit: pars autem quæ nondum inuenta eſt, nec ipſa ſe quærit, quoniam ab ea quæ iam inuenta eſt parte quæritur. Quocirca quia nec tota ſe mens quærit, nec pars eius vlla ſe quærit, ſe mens omnino non quærit.

Arguatur quo modo mẽs ex parte ſibi ſit nota.

CAP IIII.

Vt quid ergo ei præceptum eſt, vt ſeipſam cognoſcat? Credo vt ſeipſam cogitet, & ſecundum naturam ſuam viuat, id eſt

Animus ad incorpo-

ctorum amorem excitandus. id eſt, vt ſecundum naturam ſuam ordinari appetat, ſub eo ſcilicet cui ſubdenda eſt, ſupra ea quibus præponenda eſt: ſub illo à quo regi debet, ſupra ea quæ regere debet. Multa enim

CAP. V. per cupiditatem prauam tanquam ſui ſit oblita, ſic agit. Videt enim quædam intrinſecus pulchra, in præſtantiore natura quæ Deus eſt. Et cum inſtare debeat vt eis fruatur, volens ea ſibi tribuere, & nõ ex illo ſimilis illius, ſed ex ſeipſa eſſe quod ille eſt, auertitur ab eo moueturque & labitur in minus & minus, quod putatur amplius & amplius quia nec ipſa ſibi, nec ei quicquam ſufficit recedenti ab illo qui ſolus ſufficit: Ideoque per egeſtatem ac difficultatem fit nimis intenta in actiones ſuas, & inquietas delectationes quas per eas colligit: atque ita cupiditate acquirendi notitias ex iis quæ foris ſunt, quorum cognitum genus amat, & ſentit amitti poſſe, niſi impenſa cura teneatur, perditque ſecuritatem, tantóque ſeipſam minus cogitat, quãto magis ſecura eſt, quòd ſe non poſſit amittere. Ita cum aliud ſit non ſe noſſe, aliud non ſe cogitare: Neque enim multarum doctrinarum peritum, ignorare Grammaticam dicimus cum eam non cogitat, quia de medicinæ arte tunc cogitat. Cum ergo aliud ſit non ſe noſſe, aliud non ſe cogitare, tanta vis eſt amoris, vt ea quæ cum amore diu cogitauerit, eiſque curæ glutino inhæſerit, attrahat ſecum etiam cum ad ſe cogitandam quodam modo redit. Et quia illa corpora ſunt quæ foris per ſenſus carnis adamauit, eorúmque diuturna quadam familiaritate implicata eſt, nec ſecum poteſt introrſum tanquam in regionem incorporeæ naturæ ipſa corpora inferre, imagines eorum conuoluit & rapit, factas in ſemetipſa, de ſemetipſa. Dat enim eis formandis quiddam ſubſtantiæ ſuæ, ſeruat autem aliquid quo libere de ſpecie talium imaginum iudicet, & hoc eſt magis mens. id eſt rationalis intelligentia, quæ ſeruatur vt iudicet. Nam illas animæ partes quæ corporum ſimilitudinibus informantur, etiam cum beſtiis nos communes habere ſentimus. Errat

Imaginatio fallax.

CAP. VI. autem mens, cum ſe iſtis imaginibus tanto amore coniungit, vt etiam ſe eſſe aliquid huiuſmodi exiſtimet. Ita enim conformatur eis quodam modo, non id exiſtendo ſed putando, non quo ſe imaginem putet, ſed omnino illud ipſum cuius imaginem ſecum habet. Viget quippe in ea iudicium diſcernendi corpus quod foris relinquit, ab imagine quam de illo

de illo ſecum gerit, niſi cum ita exprimuntur eædem imagines tanquam foris ſentiantur, non intus cogitentur, ſicut dormientibus, aut furentibus, aut in aliqua ecſtaſi accidere ſolet. Cum itaque ſe tale aliquid putat, corpus eſſe ſe putat. Et quia ſibi bene conſcia eſt principatus ſui quo corpus regit, hinc factum eſt vt quidam quærerent quid corporis amplius valet in corpore, & hoc eſſe mentem, vel omnino totam animam exiſtimarent, vt Empedocles & Ericates opinati ſunt. Itaque alij ſanguinem, alij cerebrum, alij cor, non ſicut ſcriptura dicit, Confitebor tibi domine in toto corde meo: Et, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, Hoc enim abutendo vel transferendo vocabulum ducitur à corpore ad animam, ſed ipſam omnino particulam corporis quam in viſceribus dilaniatis videmus, eam eſſe putauerunt. Alij ex minutiſsimis indiuiduíſque corpuſculis quas atomos dicunt, concurrentibus in ſe atque cohærentibus, eam confici crediderunt. Alij aërem, alij ignem ſubſtantiam eius eſſe dixerunt. Alij eam nullam eſſe ſubſtantiam, quia niſi corpus nullam ſubſtantiam poterant cogitare, & eam corpus eſſe non inueniebant, ſed ipſam temperationem corporis noſtri vel compagem primordiorum, quibus iſta caro tanquam connectitur, eſſe opinati ſunt Et hi omnes eam mortalem eſſe ſenſerunt, quia ſiue corpus eſſet, ſiue aliqua compoſitio corporis, non poſſet vtique immortaliter permanere. Qui vero eius ſubſtantiam vitam quandam nequaquam corpoream, quandoquidem vitam omne viuum corpus animantem ac viuificantem eſſe repererunt, conſequenter & immortalem, quia vita carere vita non poteſt, vt quiſque potuit probare conati ſunt: Nam de quinto illo neſcio quo corpore, quod notiſsimis quatuor huius mundi elementis quidam coniungentes hinc animam eſſe dixerunt, hocloco diu differendum non puto. Aut enim hoc vocant corpus quod nos, cuius in loci ſpacio pars toto minor eſt, & in illis annumerandi ſunt qui mentem corpoream eſſe crediderunt: aut ſi vel omnem ſubſtantiam vel omnẽ mutabilem ſubſtantiam corpus appellant, cum ſciant non omnem locorũ ſpaciis aliqua longitudine & latitudine & altitudine cõtineri, non cũ eis de vocabuli quæſtione pugnandum eſt. In his omnibus ſententiis quiſquis videt mentis naturam & eſſe ſubſtantiam

Error opinionum de anima.

CAP. VII.

Pſal. 9. 11 & 113.

Deut. 6.

Matt. 22.

Infra. c. 10.

& non eſſe corpoream, id eſt non minore ſui parte minus occupare loci ſpacium, maiúſque maiore, ſimul oportet videat eos qui opinantur eſſe corpoream, non ob hoc errare quod mens deſit eorum notitiæ, ſed quod adiungunt ea, ſine quibus nullam poſſunt cogitare naturam. Sine phantaſiis enim corporum quicquid viſi fuerint cogitare, nihil omnino eſſe arbitrantur. Ideoque non ſe tanquam ſibi deſit mens, requirat. Quid enim tam cognitioni adeſt, quàm id quod menti adeſt: aut quid tam menti adeſt, quàm ipſa mens? Vnde & ipſa quæ appellatur inuentio, ſi verbi originem retractemus, quid aliud reſonat, niſi quia inuenire eſt in id venire quod quæritur. Propterea quæ quaſi vltro in mentem veniunt, non vſitate dicuntur inuenta, quamuis cognita dici poſsint, quia non in ea quærendo tendebamus vt in ea veniremus, hoc eſt ea inueniremus. Quapropter ſicut ea quæ oculis aut vllo alio corporis ſenſu requiruntur, ipſa mens quærit, ipſa enim etiam ſenſum carnis intendit, tunc autem inuenit, cum in ea quæ requiruntur idem ſenſus venit: Sic alia quæ non corporeo ſenſu internuncio, ſed per ſeipſam noſſe debet, cum in ea venit, inuenit: aut in ſuperiore ſubſtantia, id eſt in Deo, aut in cæteris animæ partibus, ſicut de ipſis imaginibus corporum cum iudicat, intus enim in anima eas inuenit per corpus impreſſas.

Inuenire quid.

Animus à ſenſibilibus ad.lucens.

CAP. VIII.

Ergo ſeipſam quemadmodum quærat & inueniat, mirabilis quæſtio eſt, quò tendat, vt quærat, aut quò veniat vt inueniat: Quid enim tam in mente quam mens eſt? Sed quia in iis eſt quæ cum amore cogitat: ſenſibilibus autem, id eſt, corporalibus cum amore aſſuefacta eſt, non valet ſine imaginibus eorum eſſe in ſemetipſa: Hinc ei oboritur erroris dedecus, dum rerum ſenſarum imagines ſecernere à ſe non poteſt, vt ſe ſolam videat. Cohæſerunt enim mirabiliter glutino amoris, & hęc eſt eius immundicia, quoniam dum ſe ſolam nititur cogitare, hoc ſe putat eſſe ſine quo ſe non poteſt cogitare. Cum igitur ei præcipitur, vt ſeipſam cognoſcat, non ſe tanquam ſibi detracta ſit quærat, ſed id quod ſibi addidit detrahat. Interior eſt enim ipſa, non ſolum quàm iſta ſenſibilia quæ manifeſte foris ſunt, ſed etiam quàm imagines eorũ quæ in parte quadam ſunt animæ, quam habent & beſtiæ, quamuis intelligentia careant, quæ mentis eſt propria. Cum ergo ſit mens interior, quodam modo exit à ſemetipſa, cum in hæc quaſi veſtigia multarum intentionum exerit amoris affe-

ctum. Quæ veſtigia tanquam imprimuntur memoriæ, quando hæc quæ foris ſunt corporalia ſentiuntur, vt etiam cum abſunt iſta, præſto ſint tamen imagines eorum cogitantibus. Cognoſcat ergo ſemetipſam, nec quaſi abſentem ſe quærat, ſed intentionem voluntatis qua per alia vagabatur ſtatuat in ſemetipſam, & ſe cogitet. Ita videbit quòd nunquam ſe non amauerit, nunquam neſcierit: ſed aliud ſecum amando cum eo ſe confudit & concreuit quodam modo, atque ita dum ſicut vnum diuerſa complectitur, vnum putauit eſſe quæ diuerſa ſunt. Non itaque velut abſentem ſe quærat cernere, ſed præſentem ſe curet diſcernere. Nec ſe quaſi non nôrit cognoſcat, ſed ab eo quo alterum nouit dignoſcat. Ipſum enim quod audit, cognoſce teipſam, quo modo agere curabit, ſi neſcit, aut quid ſit cognoſce, aut quid ſit teipſam? Si autem vtrunque noui, nouit & ſeipſam, quia non ita dicitur menti, cognoſce teipſam, ſicut dicitur, cognoſce cherubin aut ſeraphin. De abſentibus enim illis credimus, ſecundum quòd cœleſtes quædam poteſtates eſſe prædicantur. Neque ſicut dicitur, cognoſce voluntatem illius hominis, quæ nobis nec ad ſentiendum vllo modo, nec ad intelligendum præſto eſt, niſi corporalibus ſignis editis, & hoc ita vt magis credamus quàm intelligamus. Neque ita vt dicitur homini, vide faciem tuam, quod niſi in ſpeculo fieri non poteſt. Nam & ipſa noſtra facies abſens ab aſpectu noſtro eſt, quia non ibi eſt quò ille dirigi poteſt. Sed cum dicitur menti, cognoſce teipſam, eo ictu quo intelligit quod dictum eſt, teipſam, cognoſcit ſeipſam, nec ob aliud quàm eo quo ſibi præſens eſt. Si autem quod dictum eſt non intelligit, non vtique facit: hoc igitur ei præcipitur vt faciat, quod cum ipſum præceptum intelligit, facit. Non ergo adiungat aliud ad id quod ſeipſam cognoſcit, cum audit vt ſeipſam cognoſcat. Certè enim nouit ſibi dici, ſibi ſcilicet quæ eſt, & viuit, & intelligit. Sed eſt & cadauer, viuit & pecus: intelligit autem nec cadauer nec pecus. Sic ergo ſe eſſe & viuere ſcit, quo modo eſt, & viuit intelligentia. Cum ergo, verbi gratia, mens aërem ſe putat, aërem intelligere putat, ſe tamen intelligere ſcit: aërem autem ſe eſſe non ſcit, ſed putat. Secernat quod ſe putat, cernat quod ſcit; hoc ei remaneat. Vnde ne illi quidem dubitauerunt, qui aliud atque aliud corpus eſſe mentem putauerunt: Neque enim omnis mens aërem ſe eſſe exiſtimat, ſed aliæ ignem, aliæ cerebrum, aliæq;

Mens vt eſt, ita ſe nouit. CAP. IX.

Mens quo modo intelligit quid non ſit. CAP. X.

aliud corpus, & aliud aliæ, ſicut ſupra commemoraui: omnes tamen ſe intelligere nouerunt & eſſe & viuere: ſed intelligere ad id quod intelligunt referunt, eſſe autem & viuere ad ſeipſas. Et nulli eſt dubium, nec quenquam intelligere qui non viuat, nec quenquam viuere qui non ſit. Ergo conſequenter & eſſe & viuere id quod intelligit, non ſicuti eſt cadauer quod non viuit, nec ſicuti viuit anima quæ non intelligit, ſed proprio quodam eodémq; præſtantiore modo. Item velle ſe ſciunt, neque hoc poſſe quenquam qui non ſit, & qui non viuat pariter ſciunt. Itémque ipſam voluntatem referũt ad aliquid quod ea voluntate volunt. Meminiſſe etiam ſe ſciunt, ſimúlque ſciunt quod nemo meminiſſet niſi eſſet ac viueret: Sed & ipſam memoriam referimus ad aliquid quod ea meminimus. Duobus igitur horum trium, memoria & intelligentia multarum rerum notitia atque ſcientia continentur: Voluntas autem adeſt, per quam fruamur eis vel vtamur. Fruimur enim cognitis, in quibus voluntas ipſis propter ſeipſa delectata conquieſcit: vtimur vero eis quæ ad illud referimus quo fruendum eſt. Nec eſt alia vita hominum vitioſa atque culpabilis, quàm male vtens & male fruens. De qua re non eſt nunc differendi locus. Sed quoniam de natura mentis agitur, remoueamus à conſideratione noſtra omnes notitias quæ capiuntur extrinſecus per ſenſus corporis, & ea quæ poſuimus omnes mentes de ſeipſis noſſe certáſque eſſe diligentius attendamus. Vtrum enim aëris ſit vis viuendi, reminiſcendi, intelligendi, volendi, cogitandi, ſciendi, iudicandi, an ignis, an cerebri, an ſanguinis, an atomorum, an præter vſitata quatuor elementa, quinti neſcio cuius corporis, an ipſius carnis noſtræ compago, vel temperamentum hæc efficere valeat, dubitauerunt homines: & alius hoc, alius aliud affirmare conatus eſt. Viuere ſe tamen & meminiſſe, & intelligere, & velle, & cogitare, & ſcire, & iudicare quis dubitet? Quandoquidem etiam ſi dubitat viuit, ſi dubitat vnde dubitet meminit, ſi dubitat dubitare ſe intelligit, ſi dubitat certus eſſe vult, ſi dubitat cogitat, ſi dubitat ſcit ſe neſcire, ſi dubitat iudicat non ſe temere conſentire oportere. Quiſquis igitur aliunde dubitat, de his omnibus dubitare non debet, quæ ſi non eſſent, de vlla re dubitare non poſſet. Hæc omnia, qui vel corpus vel compoſitionem ſeu temperationem corporis eſſe mentem putant, in ſubiecto eſſe volunt videri, vt ſubſtan

1. ſen. di. 1. c. hic cõſiderandum et c. id ergo. & ca. hac ergo.

ſtantia ſit aër, vel ignis, ſiue aliquod aliud corpus, quod mentem putant: intelligentia vero ita inſit huic corpori, ſicut qualitas eius: vt illud ſubiectum ſit, hæc in ſubiecto: ſubiectum ſcilicet mens quam corpus eſſe arbitrantur, in ſubiecto autem intelligentia, ſiue quid aliud eorum quæ certa nobis eſſe commemorauimus. Iuxta opinantur etiam illi qui mentem ipſam negant eſſe corpus, ſed compaginem aut temperationem corporis. Hoc enim intereſt, quòd illi mentem ipſam dicunt eſſe ſubſtantiam, in quo ſubiecto ſit intelligentia: iſti autem ipſam mentem in ſubiecto eſſe dicunt, corpore ſcilicet cuius compoſitio vel temperatio eſt. Vnde conſequenter etiam intelligentiam quid aliud quàm in eodem ſubiecto corpore exiſtimant? Qui omnes non aduertunt, mentem noſſe ſe etiam cum quærit ſe, ſicut iam oſtẽdimus. Nullo modo autem rectè dicitur ſciri aliqua res, dum eius ignoratur ſubſtantia. Quapropter cum ſe mens nouit, ſubſtantiam ſuam nouit, & cum de ſe certa eſt, de ſubſtantia ſua certa eſt. Certa eſt autem de ſe, ſicut conuincunt ea quæ ſupra dicta ſunt. Nec omnino certa eſt, vtrum aër, an ignis ſit, an aliquod corpus, vel aliquid corporis. Non eſt igitur aliquid eorum. Totúmque illud quod ſe iubetur vt nouerit, ad hoc pertinet vt certa ſit, non ſe eſſe aliquid eorum de quibus incerta eſt, ídque ſolum eſſe ſe certa ſit, quod ſolum eſſe ſe certa eſt. Sic enim cogitat ignem aut aërem, & quicquid aliud corporis cogitat. Neque vllo modo fieri poſſet vt ita cogitaret id quod ipſa eſt, quemadmodum cogitat id quod ipſa non eſt. Per phantaſiam quippe imaginariam cogitat hæc omnia, ſiue ignem, ſiue aërem, ſiue illud, vel illud corpus, partémve vllam, ſiue compaginem temperationémque corporis, nec vtique iſta omnia, ſed aliquid horum eſſe dicitur. Si quid autem horum eſſet, aliter id quàm cætera cogitaret, non ſcilicet per imaginale figmentum, ſicut cogitantur abſentia, quæ ſenſu corporis tacta ſunt, ſiue omnino ipſa, ſiue eiuſdem generis aliqua, ſed quadam interiore, non ſimulata, ſed vera præſentia. Non enim quicqam illi eſt ſeipſa præſentius, ſicut cogitat viuere ſe & meminiſſe & intelligere & velle ſe. Nouit enim hæc in ſe, nec imaginatur quaſi extra ſe illa ſenſu tetigerit, ſicut corporalia quæque tanguntur. Ex quorum cogitationibus ſi nihil ſibi affingat, vt tale aliquid eſſe ſe pu-

Veſtigia ſummæ trinitatis in anima. putet, quicquid ei de ſe remanet, hoc ſolũ ipſa eſt. Remotis igitur paulisper cæteris, quorum mens de ſeipſa certa eſt: tria hæc potiſsimum conſiderata tractemus, memoriam, intelligentiam, voluntatem: In his enim tribus inſpici ſolent

CAP. XI. etiam ingenia paruulorum cuiuſmodi præferant indolem. Quanto quippe tenacius & facilius puer meminit, quantóque acutius intelligit & ſtudet ardentius, tãto eſt laudabilioris ingenij. Cum vero de cuiuſque doctrina quæritur: non quanta firmitate ac facilitate meminerit, vel quanto acumine intelligat, ſed quid meminerit, & quid intelligat quæritur. Et quia non tantum quàm doctus ſit conſideratur laudabilis animus, ſed etiam quàm bonus, non tantum quid meminerit & quid intelligat, verumetiam quid velit attenditur: non quanta flagrantia velit, ſed quid velit prius, deinde quantum velit. Tunc enim laudandus eſt animus vehementer amans, cum id quod amat vehementer amandum eſt. Cum ergo dicũtur hæc tria ingenium, doctrina, vſus: primum horum conſideratur in illis tribus, quid poſsit quiſque memoria, & intelligentia, & voluntate. Secundum eorum conſideratur, quid habeat quiſque in memoria, & intelligentia, quò ſtudioſa voluntate peruenerit. Iam vero vſus tertius in voluntate eſt pertractante illa quæ in memoria & intelligentia continentur, ſiue ad ali-

1. ſen. di. 1. cap. notandum vero. quid ea referat, ſiue eorum fine delectata conquieſcat. Vti enim eſt aſſumere aliquid in facultatem voluntatis: frui eſt autem, vti cum gaudio, non adhuc ſpei, ſed iam rei. Proinde omnis qui fruitur, vtitur: aſſumit enim aliquid in facultatem volũtatis, cum fine delectationis. Non autem omnis qui vtitur, fruitur: ſed id quod in facultatem voluntatis aſſumit, non

1. ſen. di. 3. cap. nunc vero. propter illud ipſum, ſed propter aliud appetit. Hæc igitur tria, memoria, intelligentia, voluntas, quoniam non ſunt tres vitæ, ſed vna vita, nec tres mentes, ſed vna mens, conſequenter vtique nec tres ſubſtantiæ ſunt, ſed vna ſubſtãtia. Memoria quippe quòd vita & mens & ſubſtantia dicitur, ad ſeipſam dicitur. Quòd vero memoria dicitur, ad aliquid relatiue dicitur. Hoc de intelligentia quoque, & de voluntas dixerim. Et intelligentia quippe & voluntas, ad aliquid dicuntur. Vita eſt autem vnaquæque ad ſeipſam, & mens, & eſſentia. Quocirca tria hæc eo ſunt vnum, quo vna vita, vna mens, vna eſſentia. Et quicquid aliud ad ſeipſa ſingula dicuntur, etiam ſi-

1. ſen. di. 3. mul non pluraliter, ſed ſingulariter dicuntur. Eo vero tria

quo

quo ad ſe inuicem referuntur, quæ ſi æqualia non eſſent, non ſolum ſingula ſingulis, ſed etiam omnibus ſingula, non vtique ſe inuicem caperent. Neque enim tantum à ſingulis ſingula, verumetiam à ſingulis omnia capiuntur. Memini enim me habere memoriam, & intelligentiam, & voluntatem: & intelligo me intelligere & velle atque meminiſſe: & volo me velle, & meminiſſe, & intelligere totámque meam memoriam & intelligentiam & voluntatem ſimul memini. Quod enim memoriæ meæ non memini, non eſt in memoria mea. Nihil autem tam in memoria, quàm ipſa memoria eſt. Totàm igitur memini. Item quicquid intelligo, intelligere me ſcio, & ſcio me velle quicquid volo: Quicquid autem ſcio memini. Totam igitur intelligentiam, totámque voluntatem meam memini. Similiter cum hæc tria intelligo, tota ſimul intelligo. Neque enim quicquam intelligibilium non intelligo, niſi quod ignoro. Quod autem ignoro, nec memini nec volo. Quicquid itaque intelligibilium non intelligo, conſequenter etiam non memini nec volo. Quicquid autem intelligibilium memini & volo, conſequenter intelligo. Voluntas etiam mea totam intelligētiam totámque memoriam meam capit, dum toto vtor quod intelligo & memini. Quapropter quando inuicem à ſingulis, & tota omnia capiuntur, æqualia ſunt tota ſingula totis ſingulis, & tota ſingula ſimul omnibus totis, & hæc tria vnum, vna vita, vna mens, vna eſſentia. Iámne igitur aſcendendum eſt qualibuſcunque intētionis viribus ad illam ſummam & altiſsimam eſſentiam, cuius impar imago eſt humana mens, ſed tamen imago: an adhuc eadem tria diſtinctius declaranda ſunt in anima, per illa quæ extrinſecus ſenſu corporis capimus, vbi temporaliter imprimitur rerum corporearum notitia? Mentem quippe ipſam in memoria & intelligentia & voluntate ſuimetipſius talem reperiebamus, vt quoniam ſemper ſe noſſe ſempérque ſeipſam velle comprehendebatur, ſimul etiam ſemper ſui meminiſſe, ſempérque ſeipſam intelligere & amare comprehenderetur, quamuis non ſemper ſe cogitare diſcretam ab eis quæ non ſunt quod ipſa eſt: ac per hoc difficile in ea dignoſcitur memoria ſui, & intelligentia ſui. Quaſi non ſint hæc duo, ſed vnum duobus vocabulis appelletur, ſic apparet in ea re vbi valde iſta coniuncta ſunt, & aliud alio nullo præceditur tempore: amórque ipſe non ita ſentitur eſſe,

ca. æqualia etiam.

1. ſen. di. 3. ca. Totamque meam.

1. ſen. di. 3. c. Similiter cum hæc.

1. ſen. di. 3. c. Voluntas mea. Et ca. hic attendendum.

Animæ aliquid accedit tēpore, non deo.

CAP. XII.

cum eum non prodit indigentia, quoniam non ſemper præſto eſt quod amatur. Quapropter etiam tardioribus diluceſcere hæc poſſunt, dum ea tractantur quæ ad animam tempore accedunt, & quæ illi temporaliter accidunt, cum meminit quod antea non meminerat, & cum videt quod antea non videbat, & cum amat quod antea non amabat. Sed aliud hæc tractatio iam poſcit exordium, propter huius libelli modum.

Libri Decimi finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI EPISCOPI, DE TRINITATE

LIBER VNDECIMVS.

Veſtigium trinitatis etiam in corpore. CAP. I. *Coloſſ. 3.*

NEMINI dubium eſt, ſicut interiorem hominem intelligentia ſic exteriorē ſenſu corporis præditum. Nitamur igitur ſi poſſumus in hoc quoq; exteriore indagare qualecunque veſtigium trinitatis, nō quia & ipſe eodem modo ſit imago Dei. Manifeſta eſt quippe Apoſtolica ſententia, quæ interiorem hominem renouari Dei agnitione declarat ſecūdum imaginem eius qui creauit eum, cum & alio loco dicat: Et ſi exterior homo noſter corrumpitur, tamen interior renouatur de die in diem. In hoc ergo qui corrumpitur, quæramus quemadmodum poſſumus quandam trinitatis effigiem, & ſi non expreſsiorem, tamen fortaſsis ad dignoſcendū faciliorem. Neque enim fruſtra & iſte homo dicitur, niſi quia ineſt ei nonnulla interioris ſimilitudo, & illo ipſo ordine conditionis noſtræ quo mortales atque carnales effecti ſumus, facilius & quaſi familiarius viſibilia quàm intelligibilia pertractamus. Cum iſta ſint exterius, illa interius, & iſta ſenſu corporis ſentiamus, illa mente intelligamus, nóſque ipſi animi non ſenſibiles ſimus, id eſt, corpora, ſed intelligibiles, quoniam vita

2. Cor. 4.

ſumus:

ſumus: tamen vt dixi, tanta facta eſt in corporibus conſuetudo, & ita in hæc miro modo relabens foras ſe noſtra proiecit intentio, vt cum ab incerto corporum ablata fuerit, vt in ſpiritum multo certiore ac ſtabiliore cognitione figatur, refugiat ad iſta, & ibi appetat requiem vnde traxit infirmitatem. Cuius ægritudini congruendum eſt, vt ſi quando interiora ſpiritalia accommodatius diſtinguere atque facilius inſinuare conamur, de corporalibus exterioribus ſimilitudinum documenta capiamus. Senſu igitur corporis exterior homo præditus, ſentit corpora, & iſte ſenſus quod facile aduertitur quinquepertitus eſt, videndo, audiendo, olfaciendo, guſtando, tangendo. Sed & multum eſt & non neceſſarium, vt omnes hos quinque ſenſus id quod quærimus, interrogemus. Quod enim nobis vnus eorum renunciat, etiam in cæteris valet. Itaque potiſsimum teſtimonio vtamur oculorum. Is enim ſenſus corporis maxime excellit, & eſt viſioni mentis pro ſui generis diuerſitate vicinior.

Veſtigium Triadis in omni ſenſu corporis. CAP. II.

Cum igitur aliquod corpus videmus, hæc tria quod facillimum eſt conſideranda ſunt & dignoſcenda. Primo ipſa res quam videmus, ſiue lapidem, ſiue aliquam flammam, ſiue quid aliud quod videri oculis poteſt, quod vtique iam eſſe poterat, & antequam videretur. Deinde viſio quæ non erat priuſquam rem illam obiectam ſenſui ſentiremus. Tertio quod in ea re quæ videtur, quandiu videtur ſenſum detinet oculorum, id eſt, animi intentio. In his igitur tribus, non ſolum eſt manifeſta diſtinctio, ſed etiam diſcreta natura. Primum quippe illud corpus viſibile longe alterius naturæ eſt quàm ſenſus oculorum, quo ſibimet incidente fit viſio. Ipſaq; viſio quid aliud, quàm ſenſus ex ea re quæ ſentitur informatus apparet? Quãuis re viſibili detracta nulla ſit nec vlla omnino eſſe poſsit talis viſio ſi corpus non ſit quod videri queat. Nullo modo tamen eiuſdem ſubſtantiæ eſt corpus quo formatur ſenſus oculorum, cum idem corpus videtur, & ipſa forma quæ ab eodem imprimitur ſenſui, quæ viſio vocatur. Corpus enim viſum in ſua natura ſeparabile eſt: ſenſus autem qui iam erat in animante, eius priuſquam videret quod videre poſſet, cum in aliquid viſibile incurreret, vel viſio quæ fit in ſenſu ex viſibili corpore cum iam coniunctum eſt & videtur, Senſus ergo vel viſio, id eſt, ſenſus formatus extrinſecus, ad animantis naturam pertinet, omnino aliam quàm

eſt

eſt illud corpus quod videndo ſentimus, quo ſenſus non ita formatur vt ſenſus ſit, ſed vt viſio ſit. Nam ſenſus & ante obiectum rei viſibilis niſi eſſet in nobis, non diſtaremus à cæcis, dum nihil videmus, ſiue in tenebris, ſiue clauſis luminibus. Hoc autem diſtamus, quod nobis ineſt & non videntibus quo videre poſsimus qui ſenſus vocatur, illis vero non ineſt: Nec aliunde niſi quòd eo carent, cæci appellantur. Itémque illa animi intentio quæ in ea re quam videmus ſenſum tenet atque vtrunque coniungit, non tantum ab ea re viſibili natura differt, quandoquidem iſte animus illud corpus eſt, ſed ab ipſo quoq; ſenſu atque viſione, quoniam ſolius animi eſt hæc intentio: Senſus autem oculorum non ob aliud ſenſus corporis dicitur, niſi quia & ipſi oculi membra ſunt corporis. Et quamuis non ſentiat corpus exanime, anima tamen commixta corpori per inſtrumentum ſentit corporeum, & idem inſtrumentum ſenſus vocatur Qui etiam paſſione corporis cum quiſque excæcatur interceptus extinguitur, cum idem maneat animus, & eius intentio, luminibus amiſsis, non habeat quidem ſenſum corporis quem videndo extrinſecus corpori adiungat, atque in eo viſo figat aſpectum, niſu tamen ipſo indicet ſe adempto corporis ſenſu, nec perire potuiſſe, nec minui. Manet enim quidam videndi appetitus integer, ſiue id poſsit fieri, ſiue non poſsit Hæc igitur tria, corpus quod videtur, & ipſa viſio. & quæ vtrunque coniungit intentio, manifeſta ſunt ad dignoſcendum, non ſolum propter propria ſingulorum, verumetiam propter differentiam naturarum. Atque in his cum ſenſus non procedat ex corpore illo quod videtur, ſed ex corpore ſentientis animantis, cui anima ſuo quodam miro modo contemperatur, tamen ex corpore quod videtur gignitur viſio, id eſt, ſenſus ipſe formatur: vt iam non tantum ſenſus qui etiam in tenebris eſſe integer poteſt, dum eſt incolumitas oculorum, ſed etiam ſenſus informatus ſit, quæ viſio vocatur. Gignitur ergo ex re viſibili viſio, ſed non ex ſola, niſi adſit & videns. Quocirca ex viſibili & vidente gignitur viſio, ita ſanè vt ex vidente ſit ſenſus oculorum, & aſpicientis atque intuentis intentio, Illa tamen informatio ſenſus, quæ viſio dicitur à ſolo imprimatur corpore quod videtur, id eſt, à re aliqua viſibili: qua detracta, nulla remanet forma quæ inerat ſenſui, dum adeſſet illud quod videbatur: ſenſus tamen ipſe remanet

manet qui erat, & priuſquam aliquid ſentiretur: velut in aqua veſtigium tamdiu eſt, donec ipſum corpus quod imprimitur ineſt: quo ablato nullum erit, cum remaneat aqua quæ erat,& antequam illam formam corporis caperet. Ideoque non poſſumus quidem dicere quòd ſenſum gignat res viſibilis, gignit tamen formam velut ſimilitudinem ſuam, quæ fit in ſenſu cum aliquid videndo ſentimus. Sed corporis formam quam videmus, & formam quæ ab illa in ſenſu videntis fit per eundem ſenſum,non diſcernimus,quoniam tanta coniunctio eſt, vt non pateat diſcernendi locus. Sed ratione colligimus nequaquam nos potuiſſe ſentire, niſi fieret in ſenſu noſtro aliqua ſimilitudo conſpecti corporis. Neque enim cum annulus ceræ imprimitur, ideo nulla imago facta eſt, quia non diſcernitur, niſi cum fuerit ſeparata. Sed quoniam poſt ceram ſeparatam manet quod factum eſt vt videri poſsit, propterea facile perſuadetur, quòd inerat iam ceræ forma impreſſa ex annulo, & antequam ab illa ſepararetur. Si autem liquido humori adiungeretur annulus, eo detracto nihil imaginis appareret. Nec ideo tamen diſcernere ratio non deberet, fuiſſe in illo humore antequam detraheretur, annuli formam factam ex annulo, quæ diſtinguenda eſt ab ea forma quæ in annulo eſt,vnde iſta facta eſt[quæ detracto annulo non erit,quamuis illa in annulo maneat vnde iſta facta eſt.] Sic ſenſus oculorum,non ideo non habet imaginem corporis quod videtur quandiu videtur,quia eo detracto non remanet. Ac per hoc tardioribus ingeniis difficillime perſuaderi poteſt, formari in ſenſu noſtro imaginem rei viſibilis, cum eam videmus, & eandem formam eſſe viſionem. Sed qui forte aduerterint quod commemorabo, non ita in hac inquiſitione laborabunt. Plerunque cum diuſcule attenderimus quæque luminaria,& inde oculos clauſerimus,quaſi verſantur in conſpectu quidam lucidi colores varie ſeſe commutantes,& minus minúſque fulgentes donec omnino deſiſtant: Quas intelligendum eſt reliquias eſſe formæ illius quæ facta erat in ſenſu, cum corpus lucidum videretur, paulatímque & quodam modo gradatim deficiendo variari. Nam & infertarum feneſtrarum cancelli, ſi eos forte intuebamur, ſæpe in illis apparuere coloribus, vt manifeſtum ſit hanc affectionem noſtro ſenſui ex ea re quæ videbatur impreſſam. Erat ergo etiam cum videremus,& illa erat clarior & expreſſior,

ſior, ſed multum coniuncta cum ſpecie rei eius quæ cernebatur, vt diſcerni omnino non poſſet, & ipſa erat viſio. Quinetiam cum lucernæ flammula modo quodam diuaricatis radiis oculorum quaſi geminatur, duæ viſiones fiunt, cum ſit res vna quæ videtur. Singillatim quippe afficiuntur iidem radij de ſuo quiſque oculo emicantes, dum non ſinuntur in illud corpus intuendum pariter coniunctéque concurrere, vt vnus fiat ex vtroque contuitus. Et ideo ſi vnum oculum clauſerimus, non geminum ignem, ſed ſicuti eſt vnum videbimus. Cur autem ſiniſtro clauſo illa ſpecies deſinit videri quæ ad dextrum erat, viciſſímque dextro clauſo illa intermoritur quæ ad ſiniſtrum erat, & longum eſt & rei præſenti non neceſſarium modo quærere atque diſſerere. Quod enim ad ſuſceptam quæſtionem ſatis eſt, niſi fieret in ſenſu noſtro quædam imago ſimillima rei eius quam cernimus, non ſecundum oculorum numerum flammæ ſpecies geminaretur, cum quidam cernendi modus adhibitus fuerit, qui poſſit concurſum ſeparare radiorum. Ex vno quippe oculo quolibet modo deducto aut impreſſo aut intorto, ſi alter clauſus eſt, dupliciter videri aliqnid quod ſit vnum nullo pacto poteſt. Quæ cum ita ſint, tria hæc quamuis diuerſa natura quemadmodum in quandam vnitatem contemperentur meminerimus, id eſt, ſpecies corporis quæ videtur, & impreſſa eius imago ſenſui quod eſt viſio, ſenſúſve formatus, & voluntas animi quæ rei ſenſibili ſenſum admouet, in eóque ipſam viſionem tenet. Horum primum, id eſt, res ipſa viſibilis non pertinet ad animantis naturam, niſi cum corpus noſtrum cernimus. Alterum autem ita pertinet, vt & in corpore fiat, & per corpus in anima: fit enim in ſenſu, qui neque ſine corpore eſt, neque ſine anima. Tertium vero ſolius animæ eſt, quia voluntas eſt. Cum igitur horum trium tam diuerſæ ſubſtantiæ ſint, tamen in tantam coëunt vnitatem, vt duo propria vix intercedente iudice ratione diſcerni valeant, ſpecies videlicet corporis quod videtur, & imago eius quæ fit in ſenſu, id eſt, viſio. Voluntas autem tantam vim habet copulandi hæc duo, vt & ſenſum formandum admoueat ei rei quæ cernitur, & in ea formatum teneat. Et ſi tam violenta eſt vt poſſit vocari amor, aut cupiditas, aut libido, etiam cæterum corpus animantis vehementer afficit. Et vbi non reſiſtit pigrior duriórque materies, in ſimilem ſpeciem

Infra eodē cap. 11.

ſpeciem colorémque commutat: licet videre corpuſculum chamæleontis, ad colores quos videt facillima conuerſione variari. Aliorum autem animalium quia non eſt ad conuerſionem facilis corpulentia, fœtus plerunque produnt libidines matrum, quid cum magna delectatione conſpexerint. Quàm enim teneriora atque, vt ita dixerim, formabiliora ſunt primordia ſeminum, tam efficaciter & capaciter ſequuntur intentionem maternæ animæ, & quæ in ea facta eſt phantaſiam, per corpus quod cupide aſpexit. Sunt exempla quæ copioſe commemorari poſsint, ſed vnum ſufficit de fidelíſsimis libris, quod fecit Iacob vt oues & capræ varios coloribus parerent, ſupponendo eis variata virgulta in canalibus aquarum, quæ potantes intuerentur eo tempore quo conceperant. Sed anima rationalis deformiter viuit, cum ſecundum trinitatem exterioris hominis viuit, id eſt, cum ea quæ forinſecus ſenſum corporis formant, non laudabilem voluntatem qua hæc ad vtile aliquid referat, ſed turpem cupiditatem qua his inhæreſcat, accommodat. Quia etiam detracta ſpecie corporis quæ corporaliter ſentiebatur, remanet in memoria ſimilitudo eius, quò rurſus voluntas conuertat aciem, vt inde formetur intrinſecus, ſicut ex corpore obiecto ſenſibili ſenſus extrinſecus formabatur. Atque ita fit illa Trinitas ex memoria & interna viſione, & quæ vtrunque copulat voluntate, quæ tria in vnum coguntur, ab ipſo coactu cogitatio dicitur. Nec in his tribus diuerſa ſubſtantia eſt. Neque enim aut corpus illud ſenſibile ibi eſt, quod omnino diſcretum eſt ab animantis natura, aut ſenſus corporis ibi formatur vt fiat viſio, aut ipſa voluntas id agit, vt formandum ſenſum ſenſibili corpori admoueat, in eóque formatum detineat: ſed pro illa ſpecie corporis quæ videbatur extrinſecus, ſuccedit memoria retinens illam ſpeciem quam per corporis ſenſum combibit anima: próque illa viſione quæ foris erat cum ſenſus ex corpore viſibili formaretur, ſuccedit intus ſimilis viſio, cum ex eo quod memoria tenet formatur acies animi, & abſentia corpora cogitantur: voluntáſque ipſa quo modo foris corpori obiecto formandum ſenſum admouebat, formatúmque iungebat, ſic aciem recordantis animi conuertit ad memoriam, vt ex eo quod illa retinuit, iſta formetur, & ſit in cogitatione ſimilis viſio. Sicut autem ratione

Chamæleo.

Gene. 30.
2. Retr. ca. 15. & 16.

Trium vnitas in ſenſu
CAP. III.

diſcernebatur ſpecies viſibilis, qua ſenſus corporis formabatur, & eius ſimilitudo quæ fiebat in ſenſu formato vt eſſet viſio, alioquin ita erant coniunctæ, vt omnino vna eadémque putaretur: ſic illa phantaſia cum animus cogitat ſpeciem viſi corporis, cum conſtet ex corporis ſimilitudine, quam memoria tenet, & ex ea quæ inde formatur in acie recordantis animi, tamen ſic vna & ſingularis apparet, vt duo quædam eſſe non inueniantur niſi iudicante ratione: qua intelligimus aliud eſſe illud quod in memoria manet, etiam cum aliunde cogitamus, & aliud fieri cum recordamur, id eſt ad memoriam redimus, & illic inuenimus eandem ſpeciem. Quæ ſi iam ibi non eſſet, ita oblitos nos eſſe diceremus, ut omnino recolere non poſſemus. Si autem acies recordantis non formaretur ex ea re quæ erat in memoria, nullo modo fieret viſio cogitantis: ſed vtriuſque coniunctio, id eſt, eius quam memoria tenet, & eius quæ inde exprimitur, vt formetur acies recordantis; quia ſimillimæ ſunt, veluti vnam facit apparere. Cum autem cogitantis acies auerſa inde fuerit, atque id quod in memoria cernebatur deſtiterit intueri, nihil formæ quæ impreſſa erat in eadem acie remanebit: Atque inde formabitur quò rurſus conuerſa fuerit, vt alia cogitatio fiat. Manet tamen illud quod reliquit in memoria, quo rurſus cum id recordamur conuertatur, & conuerſa formetur, atque vnum cum eo fiat vnde formatur. Voluntas vero illa quæ hac atque illac fert & refert aciem formandam coniungítque formatam, ſi ad interiorem phantaſiam tota confluxerit, atque à præſentia corporum quæ circumiacet ſenſibus atque ab ipſis ſenſibus corporis, animi aciem omnino auerterit, atque ad eam quæ intus cernitur imaginem penitus conuerterit, tanta offenditur ſimilitudo ſpeciei corporalis expreſſa ex memoria, vt nec ipſa ratio diſcernere ſinatur, vtrum foris corpus ipſum videatur, an intus tale aliquid cogitetur. Nam interdum homines nimia cogitatione rerum viſibilium vel illecti vel territi, etiam eiuſmodi repente voces ediderunt, quaſi re vera in mediis talibus actionibus ſiue paſsionibus verſarentur. Et memini me audiſſe à quodam quòd tam expreſſam & quaſi ſolidam ſpeciem fœminei corporis in cogitando cernere ſoleret, vt ei ſe quaſi miſceri ſentiens, etiam genitalibus flueret. Tantum habet virium anima in corpus ſuum, & tantum valet ad in

Quo modo fit hec vnitas.

CAP. IIII.

γόνοῤῥοίῃ

indumenti qualitatem vertendam atque mutandam, quo modo homo afficiatur indutus qui cohæret indumento ſuo. Ex eodem genere affectionis etiam illud eſt quod in ſomnis per imagines illudimur. Sed plurimum differt, vtrum ſopitis ſenſibus corporis, ſicuti ſunt dormientium, aut ab interiore compage turbatis, ſicuti ſunt furentium, aut alio quodam modo alienatis, ſicuti ſunt diuinantium vel prophetantium animi intẽtio quadã neceſsitate incurrat in eas quæ occurrunt imagines, ſiue ex memoria, ſiue alia aliqua occulta vi, per quaſdam ſpiritales mixturas ſimiliter ſpiritalis ſubſtantiæ: an ſicut ſanis atque vigilantibus interdum contingit, vt cogitatione occupata voluntas ſe auertat à ſenſibus, atque ita formet animi aciem variis imaginibus ſenſibilium rerum, tanquam ipſa ſenſibilia ſentiantur. Non tantum autem cum appetendo in talia voluntas intenditur, fiunt iſtæ impreſsiones imaginum, ſed etiam cum deuitandi & cauendi cauſa rapitur animus in ea contuenda quæ fugiat. Vnde non ſolum cupiendo, ſed etiam metuendo, infertur vel ſenſus ipſis ſenſibilibus; vel acies animi formanda imaginibus ſenſibilium, Itaque aut metus, aut cupiditas, quanto vehementior fuerit, tanto expreſsius formatur acies, ſiue ſentientis ex corpore quod in loco adiacet, ſiue cogitantis ex imagine corporis, quæ memoria continetur. Quod ergo eſt ad corporis ſenſum aliquod corpus in loco, hoc eſt ad animi aciem ſimilitudo corporis in memoria: & quod eſt aſpicientis viſio, ad eam ſpeciem corporis ex qua ſenſus formatur, hoc eſt viſio cogitantis ad imaginem corporis in memoria conſtitutam, ex qua formatur acies animi: & quod eſt intentio voluntatis ad corpus viſum, viſionémque copulandam, vt fiat ibi quædam vnitas trium, quamuis eorum ſit diuerſa natura, hoc eſt eadem voluntatis intentio ad copulandam imaginem corporis quæ eſt in memoria, & viſionem cogitantis, id eſt, formam quam cepit acies animi rediens ad memoriam: vt fiat & hic quædam vnitas ex tribus, non iam naturæ diuerſitate diſcretis, ſed vnius eiuſdémque ſubſtantiæ, quia hoc totum intus eſt, & totum vnus animus. Sicut autem cum forma & ſpecies corporis interierit, non poteſt ad eam voluntas ſenſum reuocare cernentis: ita cum imago quam memoria gerit obliuione deleta eſt, non erit quò aciem animi formandam voluntas recordando retorqueat. Sed quia præualet animus, non ſo-

In bonis tã tum imago trinitatis.

CAP. V.

lum oblita, verumetiam non ſenſa nec experta configere, ea quæ non exciderunt augendo, minuendo, commutando, & pro arbitrio componendo, ſæpe imaginatur quaſi ita aliquid ſit, quod aut ſcit non ita eſſe, aut neſcit ita eſſe. In quo genere cauendum eſt, ne aut mentiatur vt decipiat, aut opinetur vt decipiatur. Quibus duobus malis euitatis nihil ei obſunt imaginata phantaſmata: ſicut nihil obſunt experta ſenſibilia, & retenta memoriter, ſi neque cupide appetantur ſi iuuant, neque turpiter fugiantur ſi offendunt. Cum autem in his voluntas relictis melioribus auida volutatur, immunda fit, atque ita & cum aſſunt pernicioſe & cum abſunt pernicioſius cogitantur. Male itaque viuitur, & deformiter ſecundum trinitatem hominis exterioris: quia & illam trinitatem, quæ licet interius imaginetur, exteriora tamen imaginatur, ſenſibilium corporaliúmque vtendorum cauſa peperit: Nullus enim eis vti poſſet etiam bene, niſi ſenſarum rerum imagines memoria tenerentur, & niſi pars maxima voluntatis in ſuperioribus atque inferioribus habitet: eáque ipſa quæ commodatur, ſiue foris corporibus, ſiue intus imaginibus eorum, niſi quicquid in eis capit ad meliorem veriorémque vitam referat, atque in eo fine cuius intuitu hæc agenda iudicat acquieſcat, quid aliud facimus, niſi quod nos Apoſtolus facere prohibet, dicens: Nolite conformari huic ſeculo: quapropter non eſt iſta Trinitas imago Dei. Ex vltima quippe, id eſt, corporea creatura, qua ſuperior eſt anima, in ipſa anima fit per ſenſum corporis, nec tamen eſt omnino diſsimilis. Quid enim non pro ſuo genere ac pro ſuo modulo habet ſimilitudinem Dei, quandoquidem Deus fecit omnia bona valde, non ob aliud niſi quia ipſe ſumme bonus eſt. Inquantum ergo bonum eſt quicquid eſt, intantum ſcilicet quamuis longe diſtantem, habet tamen nonnullam ſimilitudinem ſummi boni: & ſi naturalem vtique rectam & ordinatam, ſi autem vicioſam, vtique turpem atque peruerſam. Nam & animæ in ipſis peccatis ſuis non niſi quandam ſimilitudinem Dei, ſuperba & præpoſtera, &, vt ita dicam, ſeruili libertate ſectantur. Ita nec primis parentibus noſtris perſuaderi peccatum poſſet, niſi diceretur: Eritis ſicut dij. Non ſanè omne quod in creaturis aliquo modo ſimile eſt Deo, etiam eius imago dicenda eſt, ſed illa ſola, qua ſuperior ipſe ſolus eſt. Ea quippe de illo prorſus

Roma.12.

Eccle.39.

Gene.3.

ex

ſus exprimitur inter quam & ipſum nulla interiecta natura eſt. Viſionis igitur illius, id eſt, formæ quæ fit in ſenſu cernentis, quaſi parens eſt forma corporis ex qua fit. Sed parens illa non vera, vnde nec iſta vera proles eſt. Neque enim omnino inde gignitur, quoniam aliud adhibetur corpori, vt ex illo formetur, id eſt ſenſus videntis. Quocirca id amare, alienari eſt. Itaque voluntas quæ vtrunque coniungit quaſi parentem & quaſi prolem, magis ſpiritalis eſt, quàm vtrunlibet illorum. Nam corpus illud quod cernitur, omnino ſpiritale non eſt. Viſio vero quæ fit in ſenſu habet admixtum aliquid ſpiritale, qua ſine anima fieri non poteſt. Sed non totum ita eſt, quoniam ille qui formatur corporis ſenſus eſt. Voluntas ergo quæ vtrunque coniungit, magis, vt dixi, ſpiritalis agnoſcitur, & ideo tanquam perſonam ſpiritus inſinuare incipit in illa trinitate. Sed magis pertinet ad ſenſum formatum, quàm ad illud corpus vnde formatur. Senſus enim animantis & voluntas animæ eſt, non lapidis aut alicuius corporis quod videtur. Non ergo ab illo quaſi parente procedit. Sed nec ab iſta quaſi prole, hoc eſt viſione ac forma quæ in ſenſu eſt. Prius enim quàm viſio fieret, iam erat voluntas, quæ formandum ſenſum cernendo corpori admouit, ſed nõdum erat placitum. Quo modo enim placeret quod nondum erat viſum? Placitum autem quia & * † voluntas eſt. Ideoque nec quaſi prolem viſionis poſſumus dicere voluntatem, quia erat ante viſionem, nec quaſi parentem, quia non ex voluntate, ſed ex viſo corpore formata & expreſſa eſt: finem fortaſſe volũtatis & requiem poſſumus rectè dicere viſionem, ad hoc duntaxat vnum, ſcilicet videndum corpus. Neque enim propterea nihil aliud volet, quia videt aliquid quod volebat.

2. Retr. ca. 15.

** † quieta.*

Fines medij è ſupremo eſtimãtur.

CAP. VI.

Non itaq; omnino ipſa voluntas hominis cuius finis non eſt niſi beatitudo, ſed ad hoc vnum interim ſcilicet ſubiectum voluntas videndi finem non habet niſi viſionem, ſiue id referat ad aliud, ſiue non referat. Si enim non refert ad aliud viſionem, ſed tantũ voluit vt videret: non eſt diſputandum quo modo oſtendatur finem voluntatis eſſe viſionem, manifeſtũ eſt enim. Si autem refert ad aliud, vult vtique aliud, nec iam videndi voluntas erit. Aut ſi videndi, non hoc videndi, ſed aliud: tanquam ſi velit quiſque videre cicatricem, vt inde doceat vulnus fuiſſe: aut ſi velit videre feneſtrã, vt per feneſtram

videat tranſeuntes: omnes iſtæ atque aliæ tales voluntates
1.ſen.d.38. ſuos proprios fines habent, qui referuntur ad finem illius vo
ca.ſed quæ- luntatis qua volumus beate viuere, & ad eam peruenire vi-
ritur. tam quæ non referatur ad aliud, ſed amanti per ſeipſam ſuf-
ficiat. Voluntas ergo videndi, finem habet viſionem: & vo-
luntas hanc rem videndi finem habet huius rei viſionem. Vo-
luntas itaque videndi cicatricem, finem ſuum expetit, hoc eſt
viſionem cicatricis, & ad eam vltra non pertinet. Voluntas
enim probandi vulnus fuiſſe, alia voluntas eſt, quamuis ex
1.ſen.d.38. illa religetur, cuius item finis eſt probatio vulneris. Et volun
c.ſed quæ- tas videndi feneſtram, finem habet feneſtræ viſionem. Altera
ritur vtrũ eſt enim quæ ex iſta nectitur voluntas, per feneſtram viden-
tertio. di tranſeuntes: cuius item finis eſt viſio tranſeuntium. Rectæ
1.ſen.d.38. autem ſunt voluntates omnes ſibimet religatæ, ſi bona eſt il-
c.ſed quæ- la quò cunctæ referuntur: ſi autem praua eſt prauæ ſunt om-
ritur vtrũ nes. Et ideo rectarum voluntatum connexio iter eſt quoddam
omnes. aſcendentium ad beatitudinem quod certis velut paſsibus
agitur. Prauarum autem atque diſtortarum voluntatum im-
plicatio, vinculum eſt quo alligabitur qui hoc agit, vt proii-
Matth. 8. ciatur in tenebras exteriores. Beati ergo qui factis & moribus
Eſa. 5. cantant canticum graduum. Et væ iis qui trahunt peccata,
ſicut reſtem longam. Sic eſt autem requies voluntatis quem
dicimus finem, ſi adhuc refertur ad aliud, quemadmodum
poſſumus dicere requiem pedis eſſe in ambulando, cum po-
nitur vnde alius innitatur, quo paſsibus pergitur. Si autem
aliquid ita placet, vt in eo cum aliqua delectatione voluntas
acquieſcat, nondum eſt tamen illud quò tenditur, ſed & hoc
refertur ad aliud, vt deputetur non tanquam patria ciuis, ſed
Trinitatis tanquam refectio, vel etiam manſio viatoris. Iam vero in
veſtigiũ in alia trinitate interiore quidem quàm eſt iſta in ſenſibilibus &
memoria. ſenſibus, ſed tamen quæ inde concepta eſt, cum iam non ex
CAP. corpore ſenſus corporis, ſed ex memoria formatur acies ani-
VIII. mi, cum in ipſa memoria ſpecies inhæſerit corporis quod fo-
rinſecus ſenſimus, illam ſpeciem quæ in memoria eſt, quaſi
parentem dicimus eius quæ fit in phantaſia cogitantis. Erat
enim in memoria, & priuſquam cogitaretur à nobis: ſicut erat
corpus in loco, & priuſquam ſentiretur vt viſio fieret. Sed
cum corpus cogitatur, ex illa quam memoria tenet, expri-
mitur in acie cogitantis, & reminiſcendo formatur ea ſpe-
cies, quæ quaſi proles eſt eius quam memoria tenet. Sed
neque

neqne illa vera parens, neque iſta vera proles eſt. Acies quippe animi quæ formatur ex memoria cum recordando aliquid cogitamus, non ex ea ſpecie procedit quam meminimus viſam, quandoquidem eorum meminiſſe non poſſemus niſi vidiſſemus: Acies autem animi quæ reminiſcendo formatur, erat etiam priuſquam corpus quod meminimus videremus, quanto magis priuſquam id memoriæ manderemus? Quanquam itaque forma quæ fit in acie recordantis, ex ea fiat quæ ineſt memoriæ, ipſa tamen acies non inde exiſtit, ſed erat ante iſtam. Conſequens eſt autem vt ſi non eſt illa vera parens, nec iſta vera ſit proles. Sed & illa quaſi parens, & iſta quaſi proles aliquid inſinuant, vnde interiora atque veriora exercitatius certiúſque videantur. Difficilius iam planè diſcernitur, vtrum voluntas quæ memoriæ copulat viſionem, non ſit alicuius eorum ſiue parens ſiue proles: & hanc diſcretionis difficultatem facit eiuſdem naturæ atque ſubſtantiæ parilitas & æqualitas. Neque enim ſicut foris facile diſcernebatur formatus ſenſus à ſenſibili corpore, & voluntas ab vtroque propter naturæ diuerſitatem quæ ineſt ab inuicem omnibus tribus, de qua ſatis ſupra diſſeruimus, ita & hic poteſt. Quamuis enim hæc Trinitas de qua nunc quæritur foriniecus inuecta eſt animo, intus tamen agitur, & non eſt quicquam eius præter ipſius animi naturam. Quo igitur pacto demonſtrari poteſt voluntatem, nec quaſi parentem, nec quaſi prolem eſſe, ſiue corporeæ ſimilitudinis quæ memoria continetur, ſiue eius quæ inde cum recordamur exprimitur, quando vtrunque in cogitãdo ita copulat, vt tanquam vnum ſingulariter appareat, & diſcerni niſi ratione nõ poſſit? Atq; illud primum videndum eſt, non eſſe poſſe voluntatem reminiſcendi, niſi vel totum, vel aliquid rei eius quam reminiſci volumus, in penetralibus memoriæ teneamus. Quod enim omnimodo & omni ex parte obliti fuerimus nec reminiſcendi voluntas exoritur, quoniam quicquid recordari volumus, recordati iam ſumus in memoria noſtra eſſe vel fuiſ-Verbi gratia. Si recordari volo quid heri cœnauerim, aut recordatus iam ſum cœnaſſe me: aut ſi & hoc nondum, certè circa ipſum tempus aliquid recordatus ſum, ſi nihil aliud, ipſum ſaltem heſternum diem & eius eam partem qua cœnari ſolet, & quid ſit cœnare. Nam ſi nihil tale recordatus eſſem, quid heri cœnauerim, recordari velle non poſſem. Vnde in-

telligi poteſt voluntatem reminiſcendi ab iis quidem rebus quæ memoria continenter procedere, adiunctis ſimul eis quæ inde per recordationem cernendo exprimuntur, id eſt, ex copulatione rei cuiuſdam quam recordati ſumus, & viſionis quæ inde facta eſt in acie cogitantis cum recordati ſumus: Sed ipſa quæ vtrunque copulat voluntas, requirit & aliud quod quaſi vicinum eſt atque contiguum recordanti. Tot igitur huius generis trinitates, quot recordationes, quia nulla eſt earum vbi non hæc tria ſunt, illud quod in memoria reconditum eſt etiam antequam cogitetur, & illud quod fit in cogitatione cum cernitur, & voluntas vtrunque coniungens, & ex vtroque ac tertia ſeipſa vnum aliquid complens. An potius ita cognoſcitur vna quædam in hoc genere trinitas, vt vnum aliquid generaliter dicamus quicquid corporalium ſpecierum in memoria latet, & rurſus vnum aliquid generalem viſionem animi talia recordantis atque cogitantis, quorum duorum copulationi tertia coniungitur copulatrix voluntas, vt ſit hoc totum vnum quiddam ex quibuſdam tribus.

Varia cogitandi ratio. CAP. VIII.

Sed quoniam non poteſt acies animi ſimul omnia quæ memoria tenet vno ſpectu contueri; alternat viciſsim cedendo ac ſuccedendo trinitates cogitationum, atque ita fit iſta innumerabiliter numeroſiſsima Trinitas, nec tamen infinita ſi numerus in memoria reconditarum rerum non excedatur. Ex quo enim cœpit vnuſquiſque ſentire corpora quolibet corporis ſenſu, etiam ſi poſſet adiungere quæ oblitus eſt, certus ac determinatus profecto numerus foret, quamuis innumerabilis. Dicimus enim innumerabilia, non ſolum infinita, ſed etiam quæ ita finita ſunt vt facultatem numerantis excedant. Sed hinc aduerti aliquanto manifeſtius poteſt, aliud eſſe quod reconditum memoria tenet, & aliud quod inde in cogitatione recordantis exprimitur, quamuis cum fit vtriuſque copulatio, vnum idémque videatur. Quia meminiſſe non poſſumus corporum ſpecies, niſi tot quot ſenſimus, & quantas ſenſimus, & ſicut ſenſimus: ex corporis enim ſenſu eas in memoriam combibit * animus. Viſiones autem illæ cogitationum ex iis quidem rebus quæ ſunt in memoria, ſed tamen innumerabiliter atque omnino infinite multiplicantur atque variantur: Vnum quippe ſolem memini, quia ſicuti eſt vnum

**al. condidit.*

vidi.

vidi. Si voluero autem duos cogito vel tres, vel quotquot volo, ſed ex eadem memoria qua vnum memini, formatur acies multos cogitantis. Et tantum memini quantum vidi. Si enim maiorem vel minorem memini quàm vidi, iam non memini quod vidi, & ideo nec memini. Quia vero memini, tantum memini quantum vidi, vel maiorem tamen pro voluntate cogito, vel minorem. Et ita memini vt vidi. Cogito autem ſicut volo currentem, & vbi volo ſtantem, vnde volo & quò volo venientem. Quadrum etiam mihi cogitare, in promptu eſt, cum meminerim rotundum, & cuiuſlibet coloris, cum ſolem viridem nunquam viderim, & ideo nec meminerim: Atque vt ſolem, ita cætera. Hæ autem rerum formæ, quoniam corporales atque ſenſibiles ſunt, errat quidē animus cum eas opinatur eo modo foris eſſe quo modo intus cogitat, vel cum iam interierunt foris & adhuc in memoria retinentur, vel cum aliter etiam quod meminimus, non recordandi fide, ſed cogitādi varietate formatur. Quanquam ſæpiſsime credamus etiam vera narrantibus, quæ ipſi ſenſibus perceperunt. Quæ cum in ipſo auditu quando narrantur cogitamus, non videtur ad memoriam retorqueri acies viſionis cogitantium: neque enim ea nobis recordantibus, ſed alio narrante cogitamus: atque illa trinitas non hic videtur expleri, quæ fit cum ſpecies in memoria latens & viſio recordantis tertia voluntate copulantur. Non enim quod latebat in memoria mea, ſed quod audio cogito cum aliquid mihi narratur. Non ipſas voces loquentis dico, ne quiſquam putet in illam me exiſſe trinitatem, quæ foris in ſenſibilibus & in ſenſibus agitur, ſed eas cogito corporum ſpecies, quas narrans verbis ſoniſque ſignificat, quas vtique non reminiſcens, ſed audiens cogito. Sed ſi diligentius conſyderemus, nec tunc exceditur memoriæ modus. Neque enim vel intelligere poſſem narrantem, ſi ea quæ dicit, & ſi contexta tunc primum audirem, non tamen generaliter ſingula meminiſſem. Qui enim mihi narrat, verbi gratia, aliquem montem ſylua exutum & oleis indutum, ei narrat qui meminerim ſpecies & montium & ſyluarum & olearum, quas ſi oblitus eſſem, quid diceret omnino neſcirem, & ideo narrationem illam cogitare non poſſem. Ita fit vt omnis qui corporalia cogitat, ſiue ipſe aliquid confingat, ſiue audiat, aut legat, vel præterita narrantem, vel futura prænuntiantem, ad

memoriam ſuam recurrat, & ibi reperiat modum atque menſuram omnium formarum quas cogitans intuetur: Nam neque colorem quem nunquam vidit, neque figuram corporis, nec ſonum quem nunquam audiuit, nec ſaporem quem nunquam guſtauit, nec odorem quem nunquam olfecit, nec vllam contrectationem corporis quam nunquam ſenſit poteſt quiſquã omnino cogitare. At ſi propterea nemo aliquid corporale cogitat niſi quod ſenſit, quia nemo meminit corporale aliquid niſi quod ſenſit, ſicut in corporalibus ſentiendi, ſic in memoria eſt cogitandi modus. Senſus enim accipit ſpeciem ab eo corpore quod ſentimus, & à ſenſu memoria, à memoria vero acies cogitantis. Voluntas porrò ſicut adiungit ſenſum corpori, ſic memoriam ſenſui, ſic cogitãtis aciem memoriæ. Quæ autem conciliat iſta atque coniungit, ipſa etiam diſiungit, ac ſeparat, id eſt voluntas. Sed à ſentiendis corporibus motu corporis ſeparat corporis ſenſus, ne aliquid ſentiamus, aut vt ſentire deſinamus: veluti cum oculos ab eo quod videre nolumus auertimus vel claudimus: ſic aures à ſonis, ſic nares ab odoribus. Ita etiam vel os claudendo, vel aliquid ex ore reſpuẽdo à ſaporibus auerſamur. In tactu quoque vel ſubtrahimus corpus ne tangamus quod nolumus, vel ſi iam tangamus, abiicimus aut repellimus. Ita motu corporis agit voluntas, ne ſenſus corporis rebus ſenſibilibus copuletur. Et agit hoc quantum poteſt: nam cum in hac actione propter conditionem ſeruilis mortalitatis difficultatem patitur, cruciatus eſt conſequens, vt voluntati nihil reliqui fiat niſi tolerantia. Memoriam vero à ſenſu voluntas auertit, cum in aliud intenta non ei ſinit inhærere præſentia. Quod animaduertere facile eſt, cum ſæpe coràm loquentem nobis aliquem aliud cogitando non audiſſe nobis videmur. Falſum eſt autem, audiuimus enim, ſed non meminimus, ſubinde per aurium ſenſum labentibus vocibus, alienato nutu voluntatis, per quem ſolent infigi memoriæ: verius itaque dixerimus cum tale aliquid accidit, non meminimus, quam non
πιθανόν. audiuimus. Nam & legentibus euenit & mihi ſæpiſsime, vt perlecta pagina vel epiſtola, neſciam quid legerim, & repetam. In aliud quippe intento nutu voluntatis, non ſic eſt adhibita memoria ſenſui corporis, quo modo ipſe ſenſus adhibitus eſt literis. Ita & ambulantes intenta in aliud voluntate, neſciunt quà tranſierint: quòd ſi non vidiſſent, non ambu-
laſſent

laſſent, aut maiore intentione palpando ambulaſſent, præſertim ſi per incognita pergerent, ſed quia facile ambulauerunt, vtique viderunt. Quia vero non ſicut ſenſus oculorum locis quacunque pergebant, ita ipſi ſenſui memoria iungebatur, nullo modo id quod viderunt etiam recentiſſimum meminiſſe potuerunt. Iam porrò ab eo quod in memoria eſt, animi aciem velle auertere, nihil eſt aliud quàm non inde cogitare. In hac igitur diſtributione cum incipimus à ſpecie corporis, & peruenimus vſque ad ſpeciem quæ fit in contuitu cogitantis, quatuor ſpecies reperiuntur quaſi gradatim natæ altera ex altera. Secunda de prima, tertia de ſecunda, quarta de tertia. A ſpecie quippe corporis quod cernitur, exoritur ea quæ fit in ſenſu cernentis, & ab hac ea quæ fit in memoria, & ab ea hac quæ fit in acie cogitantis. Quapropter voluntas quaſi parentem cum prole ter copulat. Primo ſpeciem corporis cum ea quam gignit in corporis ſenſu. Et ipſam rurſus cum ea quæ fit ex illa in memoria, atque iſtam quoque tertio cum ea quæ ex illa paritur in cogitantis intuitu. Sed media copula quæ ſecunda eſt, cum ſit vicinior, non tam ſimilis eſt primæ quàm tertia: viſiones enim duæ ſunt, vna ſentientis, altera cogitantis. Vt autem poſſit eſſe viſio cogitantis, ideo fit in memoria de viſione ſentientis ſimile aliquid, quò ſe ita conuertat in cogitando acies animi, ſicut ſe in cernendo conuertit ad corpus acies oculorum: propterea duas in hoc genere trinitates volui commẽdare: vnam cum viſio ſentientis formatur ex corpore: aliam cum viſio cogitantis formatur ex memoria. Mediam vero nolui, quia ibi non ſolet viſio dici, cum memoriæ commendatur forma, quæ fit in ſenſu cernentis. Vbique tamen voluntas non apparet niſi copulatrix quaſi parẽtis & prolis. Et ideo vndecunque procedat, nec parẽs nec proles dici poteſt. At enim ſi non meminimus niſi quod ſenſimus, neque cogitamus niſi quod meminimus, cur plerunque falſa cogitamus, cum ea quæ ſenſimus non vtique falſo meminerimus: niſi quia voluntas illa quam coniunctricem ac ſeparatricẽ huiuſcemodi rerum iam quantum potui demonſtrare curaui, formandam cogitantis aciem per abſcondita memoriæ ducit vt libitum eſt, & ad cogitanda ea quæ nõ meminimus, ex eis quæ meminimus, aliud hinc, aliud inde, vt ſumat impellit: quæ in vnam viſionem coëuntia faciunt aliquid quod ideo falſum dicatur †, quia vel

Species à ſpecie viciſſim gignuntur.

CAP. IX.

Etiam non viſis addit imaginatio quæ in aliis vidimus.

CAP. X.

† *iudicatur*

non eſt foris in rerum corporearum natura, vel non de memoria videtur expreſſum cum tale nihil nos ſenſiſſe meminimus. Quis enim vidit cygnum nigrum, & propterea nemo meminit, cogitare tamē quis non poteſt? Facile eſt enim illam figuram quam videndo cognouimus nigro colore profundere, quem nihilominus in aliis corporibus vidimus. Et quia vtrunque ſenſimus, vtrunque meminimus. Nec autem quadrupedem memini, quia non vidi. Sed phantaſiam talem facillime intueor, dum alicui formæ volatili qualem vidi adiungo alios duos pedes, quales itidem vidi. Quapropter dum coniuncta cogitamus, quæ ſingillatim ſenſa meminimus, videmur non id quod meminimus cogitare, cum id agamus moderante memoria vnde ſumimus omnia quæ multipliciter ac varie pro noſtra voluntate componimus. Nam neque ipſas magnitudines corporum quas nunquam vidimus ſine ope memoriæ cogitamus. Quantum enim ſpacij ſolet occupare per magnitudinem mundi noſter obtutus, in tātum extendimus quaſlibet corporum moles, cum eas maximas cogitamus. Et ratio quidem pergit in ampliora, ſed phantaſia non ſequitur. Quippe cum infinitatem quoque numeri ratio renuntiet, quam nulla viſio corporalia cogitantis apprehendit. Eadem ratio docet minutiſsima etiam corpuſcula infinite diuidi, cum tamen ad eas tenuitates vel minutias peruentum fuerit, quas viſas meminimus, exiliores minutioréſque phantaſias iam non poſſumus intueri, quamuis ratio non deſinat perſequi ac diuidere. Ita nulla corporalia niſi aut ea quæ meminimus aut ex iis quæ meminimus cogitamus.

Leuit. 11. *2. retra. ca. 15.*

Sed quia numeroſe cogitari poſſunt quæ ſingillatim ſunt impreſſa memoriæ, videtur ad memoriam menſura, ad viſionem vero numerus pertinere. Quia licet innumerabilis ſit multiplicitas talium viſionum, ſingulis tamen in memoria præſcriptus eſt intranſgreſsibilis modus. Menſura igitur in memoria, in viſionibus numerus apparet: ſicut in ipſis corporibus viſibilibus menſura quædam eſt, cui numeroſiſsime coaptatur ſenſus videntium, & ex vno viſibili multorum cernentium formatur aſpectus: ita vt etiam vnus propter duorum oculorum numerum plerunque vnam rem geminata ſpecie videat, ſicut ſupra docuimus. In his ergo rebus vnde viſiones exprimuntur quædam menſura eſt. In ipſis autem viſionibus numerus. Voluntas vero quæ iſta coniun

Numerus, pondus, mē ſura. CAP. XI. *Supra c. 2.*

coniungit & ordinat.& quadam vnitate copulat,nec ſentiendi aut cogitandi appetitum niſi in his rebus vnde viſiones formantur acquieſcens collocat, ponderi ſimilis eſt. Quapropter hæc tria, menſuram, numerum,pondus,etiam in cæteris omnibus rebus animaduertenda prælibauerim. Nunc interim voluntatem copulatricem rei viſibilis atq; viſionis quaſi parentis & prolis.ſiue in ſentiendo,ſiue in cogitando,nec parentem nec prolem dici poſſe, quomodo valui & quibus valui demonſtraui. Vnde tempus admonet hanc eandem trinitatem in interiore homine requirere, atque ab iſto de quo tandiu locutus ſum animali atque carnali,qui exterior dicitur,introrſus tendere. Vbi ſperamus inuenire nos poſſe ſecundum trinitatem imaginem Dei. conatus noſtros illo ipſo adiuuante, quem omnia,ſicut res ipſæ indicant, ita etiam ſancta ſcriptura in menſura & numero & pondere diſpoſuiſſe teſtatur. *Sapien. 11.* *Sapien. 11.*

Libri de Trinitate vndecimi Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI, DE TRINITATE,

LIBER DVODECIMVS.

Homo interior qualis CAP. I.

AGE nunc videamus vbi ſit quaſi quoddam hominis exterioris interioríſque confinium. Quicquid enim habemus in animo commune cum pecore, recte adhuc dicitur ad exteriorem hominem pertinere. Non enim ſolum corpus homo exterior deputabitur, ſed adiuncta quadam vita ſua qua compages corporis & omnes ſenſus vigent, quibus inſtructus eſt ad exteriora ſentienda. Quorum ſenſorum imagines infixæ in memoria,cũ recordando reuiſuntur,res adhuc agitur ad exteriorem hominẽ pertinens. Atq; in his omnibus non diſtamus à pecore,niſi quòd figura corporis non proni,ſed erecti ſumus. Qua in re admonemur ab eo qui nos fecit,ne meliore noſtri parte,id eſt,animo ſimiles pecoribus ſimus, à quibus corporis erecti *1.ſen.d.16. c.quocirca.*

erectione diſtamus: non vt in ea quæ ſublimia ſunt in corporibus animum promiciamus. Nam vel in talibus quietem voluntatis appetere, proſternere eſt animum: ſed ſicut corpus ad ea quæ ſunt excelſa corporum, id eſt, ad cœleſtia naturaliter erectum eſt, ſic animus qui ſubſtantia ſpiritalis eſt, ad ea quæ ſunt in ſpiritalibus excelſa erigendus eſt, non elatione ſuperbiæ, ſed pietate iuſtitiæ. Poſſunt autem & pecora & ſentire per corporis ſenſus extrinſecus corporalia, & ea memoriæ fixa reminiſci, atque in eis appetere conducibilia, fugere incommoda: verum ea notare, ac nō ſolum naturaliter rapta, ſed etiam de induſtria memoriæ commendata retinere, & in obliuionem iamiámque labentia recordando atque cogitando rurſus imprimere, vt quemadmodum ex eo quod gerit memoria cogitatio formatur, ſic & hoc ipſum quod in memoria eſt cogitatione firmetur. Fictas etiā viſiones hinc atque inde recordata quælibet ſumendo, & quaſi aſſumendo componere, inſpicere, quemadmodum in hoc rerum genere quæ veriſimilia ſunt diſcernantur à veris, non ſpiritalibus ſed ipſis corporalibus. Hæc atque huiuſmodi quamuis in ſenſibilibus atque in eis quæ inde animus per ſenſum corporis traxit agantur atque verſentur, non ſunt tamen rationis expertia, nec hominibus pecoribúſque communia. Sed ſublimioris rationis eſt iudicare de iſtis corporalibus ſecundum rationes incorporales & ſempiternas. Quæ niſi ſupra mentem humanam eſſent, incommutabiles profecto non eſſent, atque in his niſi ſubiungeretur aliquid noſtrum, non ſecundum eas poſſemus iudicare de corporalibus. Iudicamus autem de corporalibus ex ratione dimēſionum atque figurarum quam incommutabiliter manere mens nouit. Illud vero noſtrum quod in actione corporalium atque temporalium tractandorum ita verſatur, vt non ſit nobis commune cum pecore, rationale quidem eſt, ſed ex illa rationali noſtræ mentis ſubſtantia, qua ſubhæremus intelligibili atque incommutabili veritati, tanquam ductum & inferioribus tractādis gubernandíſque deputatum eſt. Sicut enim in omnibus pecoribus non inuētum eſt viro adiutorium ſimile illi, niſi detractum de illo in coniugium formaretur: ita menti noſtræ qua ſupernam & internam cōſulimus veritatē, nullum eſt ad vſum rerū corporalium, quantum naturæ hominis ſatis eſt, ſimile adiutorium ex animę partibus quas communes cum pecoribus habemus.

Aeternas rationes in corporalib' homo ſolus animantiū percipit. CAP. II.

Ratio ſuperior & inferior. CAP. III.

Et

Et ideo quiddam rationale noſtrum . non ad vnitatis diuortium ſeparatum , ſed in auxilium ſocietatis quaſi deriuatum, in ſui operis diſpertitur officium. Et ſi ut vna caro eſt duorum in maſculo & fœmina, ſic intellectum noſtrum, & actionem vel conſilium, & executionem vel rationem , & appetitum rationalem, vel ſi quo alio modo ſignificantius dici poſſunt, vna mentis natura complectitur , vt quemadmodum de illis dictum eſt, Erunt duo in carne vna, ſic de his dici poſsit, duo in mente vna. Cum igitur diſſerimus de natura mentis humanæ , de vna quadam re diſſerimus , nec eam in hæc duo quæ commemoraui , niſi per officia geminamus. Itaque cum in ea quærimus trinitatem, in tota quærimus, non ſeparantes actionem rationalem in temporalibus à contemplatione æternorum , vt tertium aliquid iam quæramus quo trinitas impleatur. Sed in tota natura mentis ita trinitatem reperiri opus eſt vt ſi deſit actio temporalium cui operi neceſſarium ſit adiutorium, propter quod ad hæc inferiora adminiſtranda deriuetur aliquid mentis in vna nuſquam diſpertita mente trinitas inueniatur. Et facta iam iſta diſtributione , in eo ſolo quod ad contemplationem pertinet æternorum, non ſolum trinitas, ſed etiam imago Dei. In hoc autem quod deriuatum eſt in actione temporalium , etiam ſi trinitas poſsit non tamen imago Dei poſsit inueniri. Proinde non mihi videntur probabilem afferre ſententiam , qui ſic arbitrantur trinitatem imaginis Dei in tribus perſonis quod attinet ad humanam naturam poſſe reperiri , vt in coniugio maſculi & fœminæ atque in eorum prole compleatur. Quòd quaſi vir ipſe patris perſonã intimet, filij vero quod de illo ita proceſsit vt naſceretur, atq; ita tertiam perſonam velut ſpiritus dicunt eſſe mulierem, quæ ita de viro proceſsit, vt nõ ipſa eſſet filius aut filia, quamuis ea concipiẽte proles naſceretur. Dixit enim dominus de ſpiritu ſancto, quòd à patre procedat, & tamen filius non eſt. In huius igitur opinionis errore hoc ſolum probabiliter affertur, quod in origine factæ fœminæ ſecundum ſanctæ ſcripturæ fidem ſatis oſtenditur , non omne quod de aliqua perſona ita exiſtit, vt perſonam alteram faciat , filium poſſe dici quandoquidem de viri perſona extitit perſona mulieris nec tamen eius filia dicta eſt. Cætera ſanè ita ſunt abſurda , immo vero ita falſa, vt facillime redarguantur. Omitto enim quale ſit ſpiritum ſanctum matrem filij putare & coniugem

Gene. 2.

Ibidem.

Trinitatis ſimilitudo & imago differunt.

CAP. IIII.

Nõ ſtatim proles eſt illius quod ab alio venit.

CAP. V.

Gene. 2.

Ioan. 15.

iugem

iugem patris, fortaſsis quippe reſpondeatur hæc in carnalibus
habere offenſionem, dum corporei conceptus partúſq; cogi-
tantur. Quanquã & hæc ipſa caſtiſsime cogitent, quibus mun
Ad titũ 1. dis omnia munda ſunt, immundis autem & infidelibus, quo-
rum polluta ſunt & mens & conſcientia, ita nihil eſt mun-
dum, vt quoſdam eorum etiam de virgine ſecundum carnem
natus Chriſtus offendat. Sed tamen in ſpiritalibus illis ſum-
mis vbi non eſt aliquid violabile, aut corruptibile, nec natum
ex tempore, nec ex informi formatum, ſi qua dicuntur talia,
ad quorum ſimilitudinem etiam iſta inferioris creaturæ ge-
nera quamuis longe remotiſsime facta ſunt, non debent cu-
iuſquam ſobriam perturbare prudentiam, ne cum vanum de-
uitat horrorem, in pernitioſum incurrat errorem. Aſſueſcat
in corporibus ita ſpiritalium reperire veſtigia, vt cum inde
ſurſum verſus duce ratione aſcendere cœperit, vt ad ipſam
incommutabilem veritatem per quam ſunt facta iſta perue-
niat, non ſecum ad ſumma pertrahat quod contemnit in in-
fimis. Nec enim erubuit quidam, vxorem ſibi eligere ſapien-
tiam, quia nomen vxoris in prole gignenda corruptibilē con-
cubitnm ingerit cogitanti: aut vero ipſa ſapientia ſexu fœmi-
nea eſt, quia fœminini generis vocabulo & Græca & Latina
Homo ad lingua enunciatur. Non ergo propterea reſpuimus iſtam
totius trini ſententiam, quia timemus ſanctam & inuiolabilem [atq; in-
tatis ima- commutabilem] charitatem, tanquam coniugem Dei patris,
ginem con de illo exiſtentem, ſed non ſicut prolem, ad gignendum ver-
ditus. bum per quod facta ſunt omnia cogitare: ſed quia eam fal-
CAP. VI. ſam diuina ſcriptura euidenter oſtendit. Dixit enim Deus, Fa-
Ioan. 1. ciamus hominem ad imaginem noſtram: paulo poſt autem
Gene. 1. dictum eſt, Et fecit Deus hominem ad imaginem Dei. No-
1. ſen. diſt. ſtram certe, quia pluralis eſt numerus, non recte diceretur ſi
3. ca. propo- homo ad vnius perſonæ imaginē fieret, ſiue patris, ſiue filij,
namus & ſiue ſpiritus ſancti. Sed quia fiebat ad imaginē trinitatis, pro-
c. Hilarius. pterea dictũ eſt, ad imaginem noſtrã. Rurſus autē ne in trini-
tate credendos arbitraremur tres deos, cum ſit eadē trinitas
vnus Deus, Et fecit, inquit, Deus hominem ad imaginem Dei:
pro eo ac ſi diceret, ad imaginē ſuam. Sunt enim tales vſitatæ
in literis illis locutiones, quas nonnuli etiã ſi catholicã fidem
aſſerunt, non tamen diligenter aduertunt, vt putent ita dictũ,
Fecit Deus hominē ad imaginē Dei: quaſi diceretur, fecit pater
ad imaginē filij: ſic volētes aſſerere in ſcripturis ſanctis Deũ

dictum

dictum etiã filium, quaſi,deſint alia veriſsima & manifeſtiſsima documenta,vbi non ſolum Deus,ſed etiam verus Deus dictus eſt filius.In hoc enim teſtimonio dum aliud ſoluere intendunt.ſic ſe implicant,vt expedire non poſsint.Si enim pater fecit ad imaginẽ filij,ita vt non ſit homo imago patris & filij, diſsimilis eſt patri filius.Si autẽ pia fides docet.ſicuti docet, filium eſſe ad æqualitatem eſſentiæ ſimilem patri , quod ad ſimilitudinem filij factum eſt,neceſſe eſt etiam ad ſimilitudinem patris factum ſit. Deinde ſi hominem pater non ad ſuam,ſed ad filij fecit imaginẽ.cur non ait,Faciamus hominẽ ad imaginẽ & ſimilitudinẽ tuã,ſed ait noſtram,niſi quia trinitatis imago fiebat in homine, vt hoc modo eſſet homo imago vnius veri Dei.quia ipſa trinitas vnus verus Deus eſt?Locutiones autem ſunt innumerabiles tales in ſcripturis,ſed has protuliſſe ſuffecerit.Eſt in Pſalmis ita dictum, Domini eſt ſalus,& ſuper populum tuum benedictio tua:quaſi alteri dictum ſit,non ei de quo dixerat.Domini eſt ſalus.Et iterum,A te.inquit,eruar,à tentatione , & in Deo meo ſperans tranſgrediar murũ:quaſi alteri dixerit,à te eruar à tentatione.Et iterũ. Populi ſub te cadent, in corda inimicorum regis:ac ſi diceret, In corda inimicorũ tuorum.Ei quippe regi dixerat,id eſt, domino noſtro Ieſu Chriſto,populi ſub te cadẽt:quem regẽ intelligi voluit,cum diceret inimicorũ regis. Rarius iſta in noui teſtamenti literis inueniuntur.Sed tamen ad Romanos Apoſtolus, De filio ſuo, inquit, qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſecundũ carnẽ, qui prædeſtinatus eſt filius dei in virtute ſecundum ſpiritum ſanctificationis ex reſurrectione mortuorũ Ieſu Chriſti domini noſtri , tanquã de alio ſupra diceret. Quid eſt enim filius Dei prędeſtinatus ex reſurrectione mortuorũ Ieſu Chriſti,niſi idẽ Ieſus Chriſtus qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute?Ergo quomodo hic cũ audiuimus filius Dei in virtute Ieſu Chriſti.aut filius Dei ſecundum ſpiritũ ſanctificationis Ieſu Chriſti,aut filius Dei ex reſurrectione mortuorũ Ieſu Chriſti,cũ dici potuiſſet vſitate,in virtute ſua,aut ſecundũ ſpiritum ſanctificationis ſuæ,aut ex reſurrectione mortuorũ eius, vel mortuorũ ſuorũ,non cogimur intelligere aliam perſonã, ſed vnã eandemq; ſcilicet filij Dei domini noſtri Ieſu Chriſti: ita cũ audimus, Fecit Deus hominẽ ad imaginẽ Dei : quamuis poſſet vſitatius dici ad imaginem ſuam :non tamen cogimur aliã perſonã intelligere in trinitate, ſed ipſam vnã eandémq;

Gene.1. *Pſal.3.* *Pſal.17.* *Pſal.44.* *Roma.1.* *Gene.1.*

trini

trinitatem, qui eſt vnus Deus, & ad cuius imaginem factus eſt homo. Quæ cum ita ſint, ſi eandem trinitatis imaginem non in vno ſed in tribus hominibus acceperimus, patre & matre & filio, non erat ergo ad imaginem Dei factus homo antequam vxor ei fieret, & antequam filium propagarent, quia nondum erat trinitas. An dicit aliquis, Iam trinitas erat, quia etſi nondum forma propria, iam tamen originali natura & mulier erat in latere viri, & filius in lumbis patris? Cur ergo cum ſcriptura dixiſſet, Fecit Deus hominem ad imaginẽ Dei:
Gene.1. contexuit dicens, Fecit Deus eum, maſculum & fœminam fecit eos, & benedixit eos. Vel ſi ita diſtinguendum eſt, Et fecit Deus hominem: vt deinde inferatur, ad imaginem Dei fecit illum: & tertia ſubiunctio ſit, maſculum & fœminã fecit eos. Quidam enim timuerunt dicere, fecit eum maſculum & fœminam, ne quaſi monſtruoſum aliquid intelligeretur ſicuti ſunt quos hermaphroditos vocant, cum etiam ſic non mendaciter poſsit intelligi vtrũque in numero ſingulari, propter
Gene.2. id quod dictum eſt, Duo in carne vna. Cur ergo, vt dicere cœperam, in natura hominis ad imaginem Dei facta præter maſculum & fœminam nõ commemorat ſcriptura? Ad implendam quippe imaginẽ trinitatis debuit addere & filium, quamuis adhuc in lumbis patris conſtitutum, ſicut mulier erat in latere. An forte iam facta erat & mulier: & ſcriptura breui complexione conſtrinxerat, quod poſtea quẽadmodum ſit factum diligentius explicaret, & propterea filius commemorari non potuit, quia nondum erat natus: quaſi & hoc non poterat ea breuitate complecti ſpiritus ſanctus, ſuo loco poſtea natum filium narraturus, ſicut mulierem de viri latere aſſumptã ſuo poſtmodum loco narrauit, & tamen hic eam nominare non prætermiſit.

Homo imago dei quomodo. CAP. VII.

Non itaque ita debemus intellligere hominem factum ad imaginem ſummæ trinitatis, hoc eſt ad imaginem Dei, vt eadẽ imago in tribus intelligatur hominibus: præſertim cum Apoſtolus virum dicat eſſe imaginem Dei, & propterea velamentum ei capitis demat, quod mulieri adhibendum monet, ita loquens,
1.Cor.11. Vir quidem non debet velare caput, cum ſit imago & gloria Dei. Mulier autem gloria viri eſt. Quid ergo dicemus ad hæc? Si pro ſua perſona mulier adimplet imaginem trinitatis, cur ea detracta de latere viri adhuc ille imago dicitur? Aut ſi & vna perſona hominis ex tribus poteſt dici imago Dei, ſicut in ipſa ſumma trinitate & vna quæq;

perſona

perſona Deus eſt, cur & mulier non eſt imago Dei? Nam & propterea caput velare præcipitur, quod ille quia imago Dei prohibetur. Sed videndum eſt quo modo non ſit contrarium quod dicit Apoſtolus, non mulierem ſed virum eſſe imaginem Dei, huic quod ſcriptum eſt in Geneſi, Fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum, maſculum & fœminam fecit eos, & benedixit eos. Ad imaginem Dei quippe naturam ipſam humanam factam dicit, quæ ſexu vtroque completur, nec ab intelligenda imagine Dei ſeparat fœminam. Dicto enim quòd fecit Deus hominem ad imaginẽ Dei, fecit eum, inquit, maſculum & fœminam: vel certe alia diſtinctione, maſculum & fœminam fecit eos. Quo modo ergo per Apoſtolum audiuimus, virum eſſe imaginem Dei, vnde caput velare prohibetur, mulierem autem non, & ideo ipſa hoc facere iubetur? niſi credo illud eſſe quod iam dixi, cum de natura humanæ mentis agerem, mulierem cum viro ſuo eſſe imaginem Dei, vt vna imago ſit tota illa ſubſtantia? Cum autem ad adiutorium diſtribuitur, quod ad eamipſam ſolam attinet, non eſt imago Dei: quod autem ad virum ſolum attinet, imago Dei eſt, tam plena atque integra, quàm in vnum coniuncta muliere. Sicut de natura humanæ mentis diximus, quia & ſi tota contempletur veritatem, imago Dei eſt: & cũ ex ea diſtribuitur aliquid, & quadam intentione deriuatur ad actionem rerum temporaliũ, nihilominus ex qua parte conſpectam conſulit veritatem, imago Dei eſt, ex qua vero intenditur in agenda inferiora, non eſt imago Dei. Et quoniam quantuncunq; ſe extẽderit in id quod æternum eſt, tanto magis inde formatur ad imaginem Dei, & propterea non eſt cohibenda, vt ſe inde contineat ac temperet, & ideo vir non debet velare caput. Quia vero illi rationali actioni quæ in rebus corporalibus temporalibúſq; verſatur, periculoſa eſt nimia in inferiora progreſsio, debet habere poteſtatem ſuper caput, quod indicat velamentum quo ſignificatur eſſe cohibenda. Grata eſt enim ſanctis angelis ſacrata & pia ſignificatio. Nam Deus non ad tempus videt, nec aliquid noui ſit ex eius viſione atque ſcientia, cum aliquid temporaliter ac tranſitorie geritur, ſicut inde afficiuntur ſenſus vel carnales animalium & hominũ, vel etiam cœleſtes angelorũ. In iſto quippe manifeſto ſexu maſculi & fœminæ, Apoſtolus Paulus occultioris cuiuſdam rei figuraſſe myſterium vel hinc intelligi

Ibidem. *Gene. 1.* *1. Cor. 11.* *1. Timo. 5.*

poteſt, quòd cum alio loco dicat, veram viduam eſſe deſolatam ſine filiis & nepotibus, & tamen eam ſperare debere in Deũ, & perſiſtere in orationibus nocte & die: hic indicat mulierem ſeductã in preuaricatione factã, ſaluam fieri per filiorum generationẽ. Et addidit, Si permanſerint in fide & dilectione & ſanctificatione cũ ſobrietate. Quaſi vero poſsit obeſſe bonæ viduæ ſi vel filios non habuerit, vel ij quos habuerit, in bonis operibus permanere noluerint. Sed quia ea quæ dicũtur opera bona, tanquã filij ſunt vitæ noſtræ, ſecundũ quã quæritur cuius vitæ ſit quiſq;, id eſt, quo modo agat hæc temporalia, quam vitã Græci nõ ζωὴν, ſed βίον vocãt, & hæc opera bona maxime in officiis miſericordię frequẽtari ſolent: opera vero miſericordiæ nihil proſunt, ſiue Paganis, ſiue Iudæis, qui Chriſto non credũt, ſiue quibuſcũq; hæreticis vel ſchiſmaticis vbi fides & dilectio & ſobria ſanctificatio non inuenitur: manifeſtũ eſt quid Apoſtol⁹ ſignificare voluerit, ideo figurate ac myſtice quia de velando mulieris capite loquebatur, quod niſi ad aliquod ſecretũ ſacramenti referatur, inane remanebit. Sicut enim non ſolũ veraciſsima ratio, ſed etiam ipſius Apoſtoli declarat authoritas non ſecundũ formã corporis homo factus eſt ad imaginẽ Dei, ſed ſecundũ rationalem mentẽ. Cogitatio quippe turpiter vana eſt, quæ opinatur Deũ membrorũ corporaliũ lineamentis circũſcribi atq; definiri. Porrò autẽ nõne idem beatus Apoſtolus dicit, Renouamini ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouũ hominẽ qui ſecundũ Deum creatus eſt. Et alibi apertius. Exuentes vos, inquit, veterem hominẽ cum actibus eius, & induite nouũ qui renouatur in agnitione Dei ſecundũ imaginẽ eius qui creauit eum. Si ergo ſpiritu mentis noſtræ renouamur, & ipſe eſt nouus homo qui renouatur in agnitione Dei ſecundũ imaginem eius qui creauit eum, nulli dubium eſt non ſecundũ corpus, neq; ſecundũ quãlibet animi partem, ſed ſecundũ rationalem mentem vbi poteſt eſſe agnitio Dei, hominem factũ ad imaginem eius qui creauit eum. Secundũ hanc igitur renouationem efficimur etiam filij Dei per baptiſmũ Chriſti, & induentes nouum hominem, Chriſtum vtiq; induimur per fidem. Quis eſt ergo qui ab hoc conſortio fœminas alienet, cum ſint nobiſcum gratię cohęredes? Et alio loco idem Apoſtolus dicat, Omnes enim filij Dei eſtis per fidem in Chriſto Ieſu, Quicunque enim in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis, Non eſt Iudæus neque Græcus, non

1. Cor. 11. *Ephe. 4.* *Coloſſ. 3.* *Galat. 3.*

non eſt ſeruus neque liber, non eſt maſculus neque fœmina, omnes enim vos vnum eſtis in Chriſto Ieſu. Nunquid nam igitur fideles fœminæ ſexum corporis amiſerunt? Sed quia ibi renouantur ad imaginem Dei, vbi ſexus nullus eſt, ibi factus eſt homo ad imaginem Dei vbi ſexus nullus eſt, hoc eſt in ſpiritu mentis ſuæ. Cur ergo vir propterea non debet caput velare, quia imago eſt & gloria Dei: Mulier autem debet, quia gloria viri eſt, quaſi mulier non renouetur ſpiritu mentis ſuæ, qui renouatur in agnitione Dei ſecundum imaginem eius qui creauit illum? Sed quia ſexu corporis diſtat à viro, rite potuit in eius corporali velamento figurari pars illa rationis, quæ ad temporalia gubernanda deflectitur, vt non maneat imago Dei niſi ex qua parte mens hominis æternis rationibus conſpiciendis vel conſulendis adhæſerit, quam non ſolum maſculos, ſed etiam fœminas habere manifeſtum eſt. Ergo in eorum mentibus communis natura cognoſcitur, in eorum vero corporibus ipſius vnius mentis diſtributio figuratur. Aſcendentibus itaque introrſus quibuſdam gradibus conſiderationis per animæ partes, vnde incipit aliud occurrere, quod non ſit nobis commune cum beſtiis, inde incipit ratio, vbi homo interior iam poſſit agnoſci. Qui etiam ipſe ſi per illam rationem cui temporalium rerum adminiſtratio delegata eſt, immoderato progreſſu nimis in exteriora prolabitur, conſentiente ſibi capite ſuo, id eſt, non eam cohibente atque refrænante illa quæ in ſpecula conſilij præſidet quaſi virili portione, inueteratur inter omnes inimicos ſuos, virtutis inuidos dæmones cum ſuo principe diabolo: æternorúmque illa viſio, ab ipſo etiam capite cum coniuge vetitum manducante ſua trahitur, vt lumen oculorum eius non ſit cum illo: Ac ſic ab illa illuſtratione veritatis ambo nudati, atque apertis oculis conſcientiæ ad videndum quàm inhoneſti atque indecori remanſerint tanquam folia dulcium fructuum, ſed ſine ipſis fructibus, ita ſine fructu boni operis bona verba contexunt, vt male viuentes quaſi bene loquendo contegant turpitudinem ſuam. Poteſtatem quippe ſuam diligens anima, à communi vniuerſo ad priuatam partem prolabitur: & apoſtatica illa ſuperbia, quod initium peccati dicitur, cum in vniuerſitate creaturæ Deum rectorem ſecuta, legibus eius optime gubernari potuiſſet, plus aliquid vniuerſo appetens, atque id ſua lege

1. Cor. 11. *Coloſſ. 3.* *Diſflex? ab imagine dei.* CAP. VIII. *2. ſen. diſt. 24. cap. eſt enim. in medio.* *Pſal. 6.* *Gene. 3.* *De eodem.* CAP. IX. *Eccle. 10.*

L 2 guber

gubernare molita, quia nihil eſt amplius vniuerſitate, in curam partilem truditus, & ſic aliquid amplius concupiſcendo minuitur. Vnde & auaricia dicitur radix omnium malorum. Totúmque illud vbi aliquid proprium contra leges quibus vniuerſitatis adminiſtratur agere nititur, per corpus proprium gerit, quod partiliter poſsidet: atque ita formis & motibus corporalibus delectata, quia inter eas ſecum nõ habet, cum eorum imaginibus quas memoriæ fixit inuoluitur, & phantaſtiqua fornicatione turpiter inquinatur, omnia officia ſua ad eos fines referens, quibus curioſe corporalia ac temporalia per corporis ſenſus quærit, aut tumido faſtu aliis animis corporeis ſenſibus deditis eſſe affectat excelſior, aut cœnoſo gurgite carnalis voluptatis immergitur. Cum ergo bona voluntate ad interiora & ſuperiora percipienda, quæ non priuatim, ſed communiter ab omnibus qui talia diligunt ſine vlla anguſtia vel inuidia caſto poſsidentur amplexu, vel ſibi vel aliis conſulit, & fallatur in aliquo per ignorantiam temporalium, quia & hoc temporaliter gerit, & modum agendi non teneat quem debebat, humana tentatio eſt. Et magnum eſt hanc vitam ſic degere, quam velut viam redeuntes carpimus, vt tentatio nos non apprehendat niſi humana. Hoc enim peccatum extra corpus eſt, nec fornicationi deputatur, & propterea facillime ignoſcitur. Cum vero propter adipiſcenda ea quæ per corpus ſentiuntur propter experiendi vel excellendi vel contrectandi cupiditatem, vt in his finem boni ſui ponat, aliquid agit, quicquid agit turpiter agit: & fornicatur in corpus proprium peccans, & corporearum rerum fallacia ſimulachra introrſus rapiens, & vana meditatione componens, vt ei nec diuinum aliquid placeat niſi tale videatur, priuatim auara fœtatur erroribus, & priuatim prodiga inanitur viribus. Nec ad tam turpem & miſerabilem fornicationem ſemel ab exordio proſiliret, ſed ſicut ſcriptum eſt, Qui modica ſpernit, paulatim decidet. Quo modo enim coluber nõ apertis paſsibus, ſed ſquamarũ minutiſsimis niſibus repit, ſic lubricus deficẽdi motus negligentes minutatim occupat, & incipiens à peruerſo appetitu ſimilitudinis Dei, peruenit ad ſimilitudinem pecorum. Inde eſt quòd nudati ſtola prima, pelliceas tunicas mortalitate meruerunt. Honor enim hominis verus eſt imago & ſimilitudo Dei, quæ non cuſtoditur niſi ad ipſum * à quo imprimitur. Tanto magis

1.Timo.6. | *Gradus ad turpiſsima.* CAP. X. | *1.Cor.10.* | *1.Cor.6.* | *2.retr.c.15.* | *Eccle.19.* | *Imago pecudis in homine.* CAP. XI. | *Gene.3.* | **al. ab ipſo.*

magis itaque inhæretur Deo, quanto minus diligitur proprium. Cupiditate vero experiendæ poteſtatis ſuæ, quodam nutu ſuo ad ſeipſum tãquam ad medium proruit. Itaque cum vult eſſe ſicut ille ſub nullo, & ab ipſa ſui medietate pœnaliter ad ima propellitur, id eſt, ad ea quibus pecora lætantur: atque ita cum ſit honor eius ſimilitudo Dei, dedecus autem eius ſimilitudo pecoris, homo in honore poſitus non intellexit, cõparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt eis. Quã igitur tam longe tranſiret à ſummis ad infima, niſi per medium ſui? Cum enim neglecta charitate ſapientiæ quæ ſemper eodem modo manet, concupiſcitur ſciẽtia ex mutabilium temporalium experimento, inflat nõ ædificat: Ita prægrauatus animus quaſi pondere ſuo à beatitudine expellitur, & per illud ſuæ medietatis experimentum pœna ſua diſcit, quid interſit inter bonum deſertum, malúmque commiſſum, nec redire poteſt effuſis ac perditis viribus, niſi gratia conditoris ſui ad pœnitentiam vocantis & peccata donantis. Quis enim infœlicem animam liberabit à corpore mortis huius, niſi gratia Dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrũm? De qua gratia, ſuo loco quantum ipſe præſtiterit diſſeremus. Nunc de illa parte rationis ad quam pertinet ſcientia, id eſt, cognitio rerum temporalium atque mutabilium nouãdis vitæ huius actionibus neceſſaria, ſuſceptam conſiderationem quantum dominus adiuuat peragamus. Sicut enim in illo manifeſto coniugio duorum hominũ qui primi facti ſunt, non manducauit ſerpens de arbore vetita, ſed tantummodo mãducandum perſuaſit, Mulier autem non manducauit ſola, ſed viro ſuo dedit, & ſimul manducauerunt, quamuis cum ſerpente ſola locuta, & ab eo ſola ſeducta ſit: ita & in hoc quod etiam in homine vno geritur & dignoſcitur, occulto quodam ſecretoque coniugio carnalis, vel vt ita dicam, qui corporis ſenſus intenditur ſenſualis animi motus, qui nobis pecoribúſque communis eſt, ſecluſus eſt à ratione ſapientiæ. Senſu quippe corporis corporalia ſentiuntur: æterna vero & incommutabilia ſpiritalia ratione ſapientiæ intelliguntur. Rationi autem ſcientiæ appetitus vicinus eſt, quandoquidem de ipſis corporalibus quæ ſenſu corporis ſentiuntur, ratiocinatur ea quæ ſcientia dicitur actionis: ſi bene, vt eam notitiam referat ad finem ſummi boni: ſi autem male, vt eis fruatur tãquam bonis talibus in quibus falſa beatitudine conquieſcat. Cum ergo

Pſal. 48.

1. Cor. 8.

Roma. 7.

Vin quo modo ſolus imago dei.

CAP. XII.

2. ſen. diſt. 74. ca. ita que.

Gene. 3.

2. ſen. diſt. 24, cap. eſt enim.

Vbi ſupra.

2.ſen.d.24 ca.itaque. huic intentioni mentis quæ in rebus temporalibus & corporalibus propter actionis officium ratiocinandi viuacitate verſatur, carnalis ille ſenſus vel animalis ingerit quandam illecebram fruendi ſe, id eſt, tanquam bono quodam priuato & proprio, non tanquam publico atque communi, quod eſt incommutabile bonum, tunc velut ſerpens alloquitur fœminam: huic autem illecebræ conſentire, de ligno prohibito manducare eſt. Sed iſte conſenſus ſi ſola cogitationis delectatione contentus eſt, ſuperioris vero authoritate conſilij ita membra retinētur, vt non exhibeantur iniquitatis arma peccato, ſic habendum exiſtimo velut cibum vetitum mulier ſola comederit. Si autem in conſenſione male vtendi rebus quæ per ſenſum corporis ſentiuntur, ita decernitur quodcunque peccatum, vt ſi poteſtas ſit etiam corpore compleatur, intelligenda eſt illa mulier dediſſe viro ſuo ſecum ſimul edendum illicitum cibū. Neque enim poteſt peccatum non ſolum cogitandum ſuauiter, verumetiam efficaciter perpetrandum mente decerni, niſi & illa mentis intentio penesquam ſumma poteſtas eſt mēbra in opus mouendi, vel ab opere cohibendi, malæ actioni cedat & ſeruiat. Nec ſanè cum ſola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens eſſe faciēda, tenens tamen & voluens libenter quæ ſtatim vt attigerunt animū reſpui debuerunt, negandū non eſt eſſe peccatum, ſed longe minus quàm & ſi opere ſtatuatur implendū. Et ideo de talibus quoq; cogitationibus venia petenda eſt, pectúſq; percutiendū, atq; dicendum, Dimitte nobis debita noſtra: faciendum quoq; quod ſequitur, atq; in oratione iungendū, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Neq; enim ſicut in illis duobus primis hominibus perſonam ſuam quiſq; portabat, & ideo ſi ſola mulier cibum ediſſet illicitū, ſola vtiq; mortis ſupplicio plecteretur, Ita dici poteſt in homine vno, ſi delectationibus illicitis: à quibus ſe cōtinuo deberet auerteret cogitatio, libenter ſola paſcatur, nec facienda decernātur mala, ſed tantum ſuauiter in recordatione teneantur quaſi mulierem ſine viro poſſe damnari: abſit hoc credere. Hæc quippe vna perſona eſt, vnus homo eſt, totúſq; dānabitur, niſi hæc quæ ſine voluntate operandi, ſed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, ſolius cogitationis ſentiūtur eſſe peccata, per mediatoris gratiā remittantur. Hæc itaq; diſputatio qua in mente vniuſcuiuſque hominis quæſiuimus quoddam rationale

Roma.6. Gene.3.

2.ſen.d.24 ca. itaque. circa medium.

Matth. 6.

conſiu

coniugium contemplationis & actionis, officiis per quædam ſingula diſtributis, tamen in vtroque mentis vnitate ſeruata, ſalua illius veritatis hiſtoria, quam de duobus primis hominibus viro ſcilicet eiúſque muliere, de quibus propagatum eſt genus humanum, diuina tradit authoritas, ad hoc tantummodo audienda eſt, vt intelligatur Apoſtolus, imaginem Dei viro tantum tribuendo, non etiam fœminæ, quamuis in diuerſo ſexu duorum hominum, aliquid tamen ſignificare voluiſſe quod in vno homine quæreretur. Nec me fugit, quoſdam qui fuerunt ante nos egregij defenſores catholicæ fidei & diuini eloquij tractatores, cum in homine vno cuius vniuerſam animam bonam quandam paradiſum eſſe ſenſerunt, duo iſta requirerent, virum mentem, mulierem vero dixiſſe corporis ſenſum. Et ſecundum hanc diſtributionem qua vir ponitur mens, ſenſus vero corporis mulier, videntur apte omnia conuenire, ſi cõſiderata tractentur: niſi quòd in omnibus beſtiis & volatilibus, ſcriptum eſt, non eſſe inuentum viro adiutorium ſimile illi, & tunc eſt ei mulier facta de latere. Propter quod ego non putaui pro muliere ſenſum corporis eſſe ponendum quem videmus nobis & beſtiis eſſe communem, ſed aliquid volui quod beſtiæ non haberent, ſenſúmque corporis magis pro ſerpente intelligendum exiſtimaui, qui legitur ſapientior omnibus pecoribus terræ. In eis quippe naturalibus bonis, quæ nobis & irrationabilibus animalibus videmus eſſe communia, viuacitate quadam ſenſus excellit: non ille de quo ſcriptum eſt in Epiſtola quæ eſt ad Hebræos, vbi legitur, perfectorum eſſe ſolidum cibum, qui per illum habitum exercitatos habent ſenſus ad ſeparandum bonum à malo: illi quippe ſenſus naturæ rationalis ſunt ad intelligentiam pertinentes: ſed iſte ſenſus qui eſt quinquepertitus in corpore, per quẽ non ſolum à nobis, verumetiam à beſtiis corporalis ſpecies motúſq; ſentitur. Sed ſiue iſto, ſiue illo, ſiue aliquo alio modo accipiendum ſit, quod Apoſtolus virum dixit imaginẽ & gloriam Dei, mulierem autem gloriam viri: apparet tamen cum ſecundum Deum viuimus, mẽtem noſtram in inuiſibilia eius intentam, ex eius æternitate, veritate, charitate, proficienter debere formari. Quiddam vera rationalis intentionis noſtræ, hoc eſt, eiuſdem mentis in vſum mutabilium corporaliúmq; rerũ, ſine quo hæc vita nõ agitur dirigendum: non vt conformemur huic ſeculo finẽ conſtituendo in bonis talibus, & in ea de-

Gene.3.
1. Cor.11.
Quid in homine ſimile deo.
CAP. XIII.
Gene.2.
Gene.3.
Hebræ.5.
1.Cor.11.
Roma.12.

agimus, ad eam pertinet ſcientiam ſiue diſciplinam, qua in euitandis malis boniſque appetendis actio noſtra verſatur, & quicquid propter exempla vel cauenda, vel imitanda, & propter quarumque rerum quæ noſtris accõmodata ſunt vſibus neceſſaria documenta, hiſtorica cognitione colligimus. De his ergo ſermo cum fit, eum ſcientiæ ſermonem puto diſcernendum à ſermone ſapientiæ, ad quam pertinent ea quæ nec fuerunt, nec futura ſunt, ſed ſunt, & propter æternitatem in qua ſunt, & fuiſſe & eſſe & futura eſſe dicũtur, ſine vlla mutabilitate temporum. Non enim ſic fuerunt vt eſſe definerent, aut ſic futura ſunt quaſi nunc non ſint, ſed idipſum eſſe ſemper habuerunt, ſemper habitura ſunt. Manent autẽ non tanquam in ſpaciis locorum fixa veluti corpora, ſed in natura incorporali ſic intelligibilia præſto ſunt mẽtis aſpectibus, ſicut iſta in locis viſibilia vel contrectabilia corporis ſenſibus. Non autem ſolum rerum ſenſibilium in locis poſitarum ſine ſpaciis localibus manent intelligibiles incorporaléſque rationes, verumetiam motionum in temporalibus tranſeuntiũ, ſine temporali tranſitu ſtant etiam ipſæ vtiq; intelligibiles non ſenſibiles, Ad quas mentis acie peruenire paucorum eſt, & cum peruenitur quantum fieri poteſt, non in eis manet ipſe peruentor, ſed veluti acie ipſa reuerberata repellitur, & fit rei non tranſitoriæ tranſitoria cogitatio. Quæ tamen cogitatio tranſiens per diſciplinas quibus eruditur animus, memoriæ commendatur, vt ſit quò redire poſsit, quæ cogitur inde tranſire, quamuis ſi ad memoriam cogitatio non rediret, atq; quod commendauerat ibi inueniret, velut rudis ad hoc ſicut ducta fuerat duceretur, idque inueniret, vbi primũ inuenerat, in illa ſcilicet incorporea veritate, vnde rurſus quaſi deſcriptum in memoria figeretur. Neq; enim ſicut manet verbi gratia, quadrati corporis incorporalis & incõmutabilis ratio: ſic in ea manet hominis cogitatio, ſi tamen ad eam ſine phantaſia ſpacij localis potuit peruenire. Aut ſi alicuius artificioſi & muſici ſoni per moras temporis tranſeuntis numeroſitas comprehendatur, ſine tempore ſtans in quodam ſecreto altóq; ſilentio, tãdiu ſaltem cogitari poteſt quamdiu poteſt ille cantus audiri: tamẽ quod inde rapuerit etſi tranſiens mentis aſpectus, & quaſi glutiens in ventrem ita in memoria repoſuerit, poterit recordando quodam modo ruminare, & in diſciplinam quod ſic didicerit traiicere. Quod ſi fuerit omnimoda obliuione deletum, rurſus

doctrina duce ad id venietur quod penitus exciderat, & ſic inuenietur vt erat. Vnde Plato ille Philoſophus nobilis perſuadere conatus eſt vixiſſe hic animas hominum,& antequam iſta corpora gererent. Et hinc eſſe quòd ea quæ diſcuntur, reminiſcuntur potius cognita quàm cognoſcuntur noua. Retulit enim puerum quẽdam, neſcio quæ de geometria interrogatum ſic reſpondiſſe, tanquam eſſet illius peritiſsimus diſciplinæ. Gradatim quippe atque artificioſe interrogatus, videbat quod videndum erat, dicebátque quod viderat. Sed ſi recordatio hæc eſſet rerum antea cognitarum, non vtique omnes vel penè omnes cum illo modo interrogarentur, hoc poſſent. Non enim omnes in priore vita geometræ fuerunt, cum tam rari ſint in genere humano, vt vix poſsit aliquis inueniri: ſed potius credẽdum eſt mentis intellectualis ita conditam eſſe naturam, vt rebus intelligibilibus naturali ordine diſponente conditore ſubiũcta, ſic iſta videat in quadam luce ſui generis incorporea, quemadmodum oculus carnis videt, quæ in hac corporea luce circumadiacent, cuius lucis capax eíque congruens eſt creatus. Non enim & ipſe ideo ſine magiſtro alba & nigra diſcernit, quia iſta iam nouerat antequam in hac carne crearetur. Denique cur de ſolis rebus intelligibilibus id fieri poteſt, vt bene interrogatus quiſque reſpondeat quòd ad quamque pertinet diſciplinã, etiam ſi eius ignarus eſt? Cur hoc facere de rebus ſenſibilibus nullus poteſt, niſi quas iſto vidit in corpore conſtitutus aut eis qui nouerãt indicantibus credidit, ſeu literis cuiuſque ſeu verbis? Non enim acquieſcendum eſt eis qui Samium Pythagoram ferunt recordatũ fuiſſe talia nonnulla quæ non fuerat expertus, cum hic alio iam fuiſſet in corpore: & alios nõnullos narrant alij, eiuſmodi aliquid in ſuis mentibus paſſos. Quas falſas fuiſſe memorias, quales plerunque experimur in ſomnis, quando nobis videmur reminiſci quaſi egerimus aut viderimus quod nec egimus omnino nec vidimus: & eo modo affectas eſſe illorum mentes etiam vigilantium, inſtinctu ſpirituum malignorum atque fallacium, quibus curæ eſt de reuolutionibus animarum falſam opinionem, ad decipiendos homines firmare vel ſerere, ex hoc coniici poteſt, quia ſi vere illa recordarentur quæ hic in alijs antea poſiti corporibus viderant, multis ac penè omnibus id contingeret: quãdoquidem vt de viuis mortuos, ita de mortuis viuos, tanquam de vigilantibus

dor

Contra reminiſcentiam Platonis & metempſychoſin Pythagoræ.

CAP. XV.

1. *Retra. c.* 4. & 7.

Sami' Pythagoras.

dormientes, & de dormientibus vigilantes, ſine ceſſatione fieri ſuſpicantur. Si ergo hæc eſt ſapientiæ & ſcientiæ recta diſtinctio, vt ad ſapientiam pertineat æternarum rerum cognitio intellectualis, ad ſcientiam vero temporalium rerum cognitio rationalis, quid cuique præponendum ſiue poſtponendum ſit, non eſt difficile iudicare. Si autem alia eſt adhibenda diſcretio qua dignoſcantur hæc duo, quæ proculdubio diſtare Apoſtolus docet dicens, Alij datur quidem per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum: tamen etiam iſtorum duorum quæ nos poſuimus euidentiſsima differentia eſt, quòd alia ſit intellectualis cognitio æternarum rerum, alia rationalis temporalium, & huic illam præponendam eſſe ambigit nemo. Relinquentibus itaque nobis ea quæ ſunt exterioris hominis, & ab eis quæ communia cum pecoribus habemus introrſum aſcendere cupientibus, antequam ad cognitionem rerum intelligibilium atque ſummarum quæ ſempiternæ ſunt veniremus, temporalium rerum cognitio rationalis occurrit. Etiam in hac igitur inueniamus ſi poſſumus aliquam trinitatem, ſicut inueniebamus in ſenſibus corporis, & in iis quæ per eos in animam vel ſpiritum noſtrum imaginabiliter intrauerunt: vt pro corporalibus rebus quas corporeo foris poſitas attingimus ſenſu, intus corporũ ſimilitudines haberemus impreſſas memoriæ, ex quibus cogitatio formaretur, tertia voluntate vtrunque iungente: ſicut formabatur foris acies oculorum, quam voluntas vt viſio fieret adhibebat rei viſibili, & vtrunque iungebat, etiam illic ipſa ſe admouens tertiam. Sed non eſt hoc coarctandum in hunc librum, vt in eo qui ſequitur ſi Deus adiuuerit cõuenienter poſsit inquiri, & quod inuentum fuerit explicari. 1.Cor.12.

LIBRI DE TRINITATE duodecimi, Finis.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE.

LIBER TERTIVSDECIMVS.

Veſtigium triadis in cognitione ſpirituali. CAP. I.

IN libro ſuperiore huius operis duodecimo ſatis egimus diſcernere rationalis mẽtis officium in temporalibus rebus, vbi non ſola cognitio, verum & actio noſtra verſatur, ab excellentiore eiuſdem mentis officio, quod contemplandis æternis rebus impenditur, ac ſola cognitione fruitur. Commodius autem fieri puto, vt de ſcripturis ſanctis aliquid interſeram, quo facilius poſsit vtrunq; dignoſci. Euangelium ſuum Ioannes Euangeliſta ſic exorſus eſt, In principio erat verbum, & verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbum: hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil. Quod factum eſt in ipſo vita erat, & vita erat lux hominũ, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Fuit homo miſſus à Deo, cui nomen erat Ioannes, hic venit in teſtimonium vt teſtimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illũ. Non erat ille lux ſed vt teſtimoniũ perhiberet de lumine. Erat lux vera quæ illuminat omnẽ hominẽ venientẽ in hunc mundũ. In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eũ non cognouit. In propria venit & ſui eum non receperũt. Quotquot autẽ receperunt eum, dedit eis poteſtatẽ filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine eius. Qui non ex ſanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt. Et verbũ caro factũ eſt, & habitauit in nobis. Et vidimus gloriã eius, gloriam quaſi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. Hoc totum quod ex Euangelio poſui, in præcedentibus ſuis partibus habet, quod immutabile ac ſempiternũ eſt: cuius contemplatio nos beatos facit. In conſequentibus vero, permixta cum temporalibus commemoratur æterna, Ac per hoc aliqua ibi ad ſcientiam pertinẽt, aliqua

Ioan. 1.

Supra lib. 12. ca. 14.

aliqua ad ſapientiam, ſicut in libro duodecimo noſtra præceſſit diſtinctio. Nam in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum, hoc erat in principio apud Deum, Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil: quod factum eſt in ipſo vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non cõprehenderunt: Contemplatiuam vitam requirit, & intellectuali mẽte cernendum eſt. Qua in re quãto magis quiſq; profecerit, tanto fiet ſine dubitatione ſapientior. Sed propter id quod ait, Lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderũt: fide vtiq; opus erat qua crederetur quod non videtur. Tenebras quippe intelligi voluit, auerſa ab huiuſmodi luce eámq; minus idonea contueri corda mortalium: propter quod adiungit & dicit, Fuit homo miſſus à Deo, cui nomen erat Ioannes, hic venit in teſtimonium vt teſtimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illum. Hoc iam temporaliter geſtum eſt, & ad ſcientiam pertinet quæ cognitione hiſtorica continetur. Hominem autem Ioannem in phantaſia cogitamus, quæ de humanæ naturæ notitia impreſſa eſt noſtrę memoriæ. Et hoc eodem modo cogitant, ſiue qui iſta non credunt, ſiue qui credunt. Vtriſq; enim notum eſt quid ſit homo, cuius exteriorem partem. id eſt, corpus, per corporis lumina didicerunt, interiorem vero, id eſt, animam in ſeipſis, quia & ipſi homines ſunt, & per humanam conuerſationẽ cognitam tenent, vt poſsint cogitare quod dicitur, Fuit homo cui nomen erat Ioannes, quia & nomina ſciunt loquendo & audiendo. Quod autẽ ibi eſt, miſſus à Deo: fide tenent qui tenent. Et qui fide nõ tenent, aut dubitatione ambigunt, aut infidelitate deridẽt. Vtriq; tamen ſi non ſunt ex numero nimis inſipientium, qui dicunt in corde ſuo, non eſt Deus, hæc audiẽtes verba vtrunq; cogitant, & quid ſit Deus & quid ſit mitti à Deo, & ſi nõ ſicut res ſe habent, at certe ſicut valẽt. Fidẽ porrò ipſam quam videt quiſq; in corde ſuo eſſe, ſi credit, vel non eſſe, ſi nõ credit, aliter nouimus: non ſicut corpora quæ videmus oculis corporeis, & per ipſorum imagines quas memoria tenemus, etiã abſentia cogitamus: nec ſicut ea quæ non vidimus & ex iis quæ vidimus cogitatione vtcunq; formamus, & memoriæ commendamus, quò recurramus cum voluerimus, vt illic ea vel potius qualeſcunq; imagines eorũ quas ibi fiximus ſimiliter recordatione cernamus: nec ſicut hominem viuum, cuius

3. ſen. d. 23. cap. notandum.

cuius animam etiam ſi non videmus ex noſtra coniicimus, & ex motibus corporalibus hominem viuum,ſicut videndo didicimus,intuemur etiam cogitando. Non ſic videtur fides in corde in quo eſt, ab eo cuius eſt, ſed eam tenet certiſsima ſcientia, clamátque conſcientia.Cum itaq; propterea credere iubeamur, quia id quod credere iubemur videre non poſſumus,ipſam tamen fidem quando ineſt in nobis videmus in nobis:quia & rerum abſentium præſens eſt fides, & rerum quæ foris ſunt intus eſt fides,& rerum quæ non videntur videtur fides,& ipſa tamen temporaliter fit in cordibus hominum:Et ſi ex fidelibus, infideles fiunt, perit ab eis. Aliquando autem & rebus falſis accommodatur fides:loquimur enim ſic,vt dicamus,habita eſt ei fides & decepit. Qualis fides, ſi tamen & ipſa dicenda eſt fides,non culpabiliter de cordibus perit,quando eam inuenta veritas pellit: optabiliter autem rerum verarum in eaſdem res fides tranſit. Non enim dicendum eſt perit,quando ea quę credebãtur videntur.Nunquid enim adhuc fides dicenda eſt, cũ definita ſit in epiſtola ad Hebræos fides, dictúmq; ſit eam eſſe coniunctionem rerum quæ non videntur?Deinde quod ſequitur, Hic venit in teſtimonium,vt teſtimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illum:actio,vt dixi,temporalis eſt.Temporaliter enim teſtimonium perhibetur etiam de re ſempiterna, quod eſt intelligibile lumen. De quo vt teſtimonium perhiberet venit Ioãnes, qui non erat lux,ſed vt teſtimoniũ perhiberet de lumine.Adiungit enim, Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit. In propria venit, & ſui eum non receperunt. Hæc verba omnia qui Latinam linguam ſciunt, ex rebus intelligunt quas nouerunt. Quarum aliquæ nobis innotuerunt per corporis ſenſus, ſicut homo, ſicut ipſe mundus, cuius tam euidentem magnitudinem cernimus,ſicut eorundem verborum ſoni.Nam & auditus ſenſus eſt corporis. Aliqua autem per animi rationem, ſicut id quod dictum eſt,Et ſui eum non receperunt. Intelligitur enim,non in eum crediderunt. Quod quid ſit, nullo corporis ſenſu,ſed animi ratione cognouimus.Ipſorum etiã verborum,non ſolum ſonos ſed ſignificationes, partim per corporis ſenſum, partim per animi rationem didicimus. Nec ea verba nunc primum audiuimus, ſed quæ iam audieramus.

Hebræ.11. *Ioan.1.* *Ibidem.*

Et

Et non ſolum ipſa, verumetiam quæ ſignificarent cognita memoria tenebamus, & hic agnouimus. Hoc enim nomen diſyllabum cum dicitur mundus, quoniam ſonus eſt, res vtiq; corporalis per corpus innotuit, id eſt, per aurem, ſed etiam quod ſignificat per corpus innotuit, id eſt per oculos carnis. Mundus quippe Inquantum notus eſt, videntibus notus eſt. Ad hoc verbum quatuor ſyllabarum quod eſt, crediderunt, ſono ſuo quoniam corpus eſt per aurem carnis illabitur: quod autem ſignificat, nullo corporis ſenſu, ſed animi ratione cognoſcitur. Niſi enim quid ſit, crediderunt, per animam noſſemus, non intelligeremus quid non fecerint illi de quibus dictum eſt, Et ſui eum non receperunt. Sonus ergo verbi forinſecus inſtrepit auribus corporis, & attingit ſenſum qui vocatur auditus. Species quoque hominis & in nobiſipſis nota eſt, & forinſecus in aliis adeſt corporis ſenſibus, oculis cum videtur, auribus cum auditur, tactui cum tenetur & tangitur. Habet etiam in memoria noſtra imaginem ſuam, incorporalem quidem, ſed corpori ſimilem. Mundi denique ipſius mirabilis pulchritudo forinſecus præſto eſt, & aſpectibus noſtris, & ei ſenſui qui dicitur tactus ſi quid eius attingimus. Habet etiam ipſe intus in memoria noſtra imaginem ſuam, ad quam recurrimus, cum eum vel ſepti parietibus, vel etiam in tenebris cogitamus. Sed de his imaginibus rerum corporalium, incorporalibus quidem habentibus tamen ſimilitudines corporum, & ad vitam exterioris hominis pertinentibus, iam ſatis in vndecimo libro locuti ſumus. Nunc autem agimus de homine interiore & eius ſcientia, ea quæ rerum eſt temporalium & mutabilium: in cuius intentione cum aſſumitur aliquid, etiam de rebus ad exteriorem hominem pertinentibus, ad hoc aſſumendum eſt vt aliquid inde doceatur quod rationalem adiuuet ſcientiam: ac per hoc rerum quas communes cum animantibus irrationalibus habemus, rationalis vſus ad interiorem hominem pertinet, nec recte dici poteſt cum irrationalibus animantibus eum nobis eſſe communem. Fides vero de qua in hoc libro aliquanto diutius diſputare certa diſpoſitionis noſtræ ratione compellimur, quam qui habent fideles vocantur, & qui non habent infideles, ſicut ij qui venientem in propria Dei filium non receperunt, quamuis ex auditu in nobis facta ſit, non tamen ad eum ſenſum corporis pertinet qui appellatur auditus, quoniam non eſt ſonus, nec ad oculos huius

Ioan. 1.

Supra libr. 11. CAP. 1.

Fides quo modo videt et videtur.

CAP. II.

3. ſen. d. 23. ca. cunque diuerſis.

3.ſen.d.24 huius carnis, quoniam non eſt color aut corporis forma, nec
c.poſt hoc. ad eum qui dicitur tactus, quoniam corpulentiæ nihil habet, nec ad vllum ſenſum corporis, quoniam cordis eſt res iſta non corporis, nec foris eſt à nobis, ſed in intimis noſtris, nec eam quiſquam hominũ videt in alio, ſed vnuſquiſq; in ſemetipſo. Denique poteſt & ſimulatione confingi, & putari eſſe in quo non eſt Suam igitur quiſq; fidem apud ſeipſum videt: in alte-
Galat.5. ro autem credit eſſe eam, non videt, & tanto firmius credit, quanto fructus eius magis nouit quos operari ſolet fides per dilectionem. Quamobrem omnibus de quibus Euangeliſta ſubiungit & dicit, Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine eius, qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex vo-
3.ſen.d.23. ca. cũque diuerſis. luntate viri, ſed ex Deo nati ſunt, Fides iſta communis eſt: non ſicut aliqua corporis forma communis eſt ad videndum omnium oculis quibus præſto eſt. Ex ipſa quippe vna omnium cernentium quodam modo informatur aſpectus, ſed ſicut dici poteſt omnibus hominibus eſſe facies humana communis.
2.ſen.d.27 c.quid autem & 3. ſen.di. 25. cap.accipitur autem. Nam hoc ita dicitur, vt tamen ſinguli ſuas habeant. Ex vna ſanè doctrina impreſſam fidem credentium cordibus ſingulorum qui hoc idem credunt veriſsime dicimus. Sed aliud ſunt ea quæ creduntur, aliud fides qua creduntur, Illa quippe in rebus ſunt quæ vel eſſe vel fuiſſe vel futuræ eſſe dicuntur, hæc autem in animo credentis eſt, ei tantum conſpicua cuius eſt, quamuis ſit & in aliis non ipſa ſed ſimilis. Non enim numero eſt vna, ſed genere, propter ſimilitudinem tamen & nullam
3.ſen.d.23. ca.cumque diuerſis. diuerſitatem magis vnam dicimus eſſe quàm multas. Nam & duos homines ſimillimos cum videmus, vnam faciem dicimus & miramur amborum. Facilius itaq; dicitur multas animas fuiſſe ſingulas vtique ſingulorum, de quibus legimus in
Acto.4. Actibus Apoſtolorum, quòd eis fuerit anima vna: quàm vbi
Ephe.4. dixit Apoſtolus, Vna fides, tot eas audet quiſquam dicere quot
Matt.15. Matt.14. fideles. Et tamen qui dicit, O mulier magna eſt fides tua: & alteri, Modicæ fidei quare dubitaſti? ſuam cuique eſſe ſignificat. Sed ita dicitur eadem credentium fides vna, quemadmodum eadem volentium voluntas vna: cum & in ipſis qui hoc idem volunt ſua voluntas ſit cuique conſpicua, alterius autem lateat, quamuis idem velit. Et ſi aliquibus ſignis ſeſe indicet, creditur potius quã videtur. Vnuſquiſq; autem ſui animi conſcius non credit vtique hãc eſſe ſuam, ſed planè peruidet volunta

luntatem. Eſt quædam ſanè eiuſdem naturæ viuenti & ratione vtentis tanta conſpiratio, vt cum lateat alterum quid alter velit, nonnullæ tamen ſint voluntates omnium etiam ſingulis notæ. Et cum quiſque homo neſciat quid homo alius vnus velit, in quibuſdam rebus poſsit ſcire quid omnes velint. Vnde illa cuiuſdam mimi facetiſsima prædicatur vrbanitas, Qui cum ſe promiſiſſet in theatro quid in animo haberent, & quid vellent omnes, aliis ludis eſſe dicturum, atque ad diem conſtitutũ ingenti expectatione maior multitudo conflueret, ſuſpenſis & ſilentibus omnibus, dixiſſe perhibetur, Vili vultis emere, & caro vendere. In quo dicto leuiſsimi ſcenici, omnes tamen conſcientias inuenerunt ſuas, eiq; vera ante oculos omnium conſtituta, & tamen improuiſa dicenti admirabili fauore plauſerunt. Cur autem tam magna expectatio facta eſt illo promittente omnium voluntatem ſe eſſe dicturum, niſi quia latent hominem aliorum hominũ voluntates? Sed nunquid iſta latuit iſtum? Nunquid quenquam latet? Qua tandem cauſa, niſi quia ſunt quædam quæ non inconuenienter in aliis de ſe quiſque coniiciat, compatiente vel conſpirante vitio ſeu natura. Sed aliud eſt videre voluntatem ſuam, aliud, quamuis certiſsima coniectura, coniicere alienam. Nam conditam Romam tam certum habeo in rebus humanis quàm Conſtantinopolim, cum Romam viderim oculis meis, de illa vero nihil nouerim, niſi quòd aliis teſtibus credidi. Et minus quidem ille vel ſeipſum intuendo, vel alios quoq; experiẽdo, vili velle emere, & caro vendere, omnibus id credidit eſſe commune. Sed quoniam reuera vicium eſt, poteſt quiſque adipiſci eiuſmodi iuſtitiam, vel alicuius alterius vicij quod huic contrarium eſt incurrere peſtilentiam, qua huic reſiſtat & vincat. Nam ſcio ipſe hominem, cum venalis codex ei fuiſſet oblatus pretiíque eius ignarum, & ideo quiddã exiguum poſcentem cerneret venditorẽ, iuſtum pretium quod multo amplius erat, nec opinanti dediſſe. Quid ſi etiam ſit quiſquam nequitia tanta poſſeſſus, vt vili vendat quæ dimiſerunt parentes, & caro emat quæ conſumant libidines? Non eſt, vt opinor, incredibilis iſta luxuries. Et ſi quærantur tales, & reperiãtur, aut etiam non quæſiti fortaſsis occurrant, qui nequitia maiore quàm theatrica propoſitione vel pronũciationi theatricæ inſultent, magno precio ſtupra emendo, paruo autem rura vendendo. Largitionis etiam gratia nouimus quoſdã emiſſe fru-

Voluntas aliena quo modo cernitur.

CAP. III.

menta carius, & vilius vendidiſſe ſuis ciuibus. Illud etiā quod vetus poëta dixit Ennius, Omnes mortales ſeſe laudari exoptant: profectò & de ſeipſo & de iis quos expertus fuerat, coniecit in aliis. & videtur pronunciaſſe hominū omniū voluntates. Deniq; ſi & minus ille dixiſſet, Laudari omnes vultis, nemo veſtrū vult vituperari: ſimiliter quod eſſet omniū voluntatis dixiſſe videretur. Sunt tamen qui vicia ſua oderint, & in quibus ſibi diſplicent ipſi, nec ab aliis ſe laudari velint, gratiáſque agant obiurgantiū beneuolentiæ, cum ideo vituperantur vt corrigantur. At ſi dixiſſet, omnes beati eſſe vultis, miſeri eſſe non vultis, dixiſſet aliquid quod nullus in ſua non agnoſceret voluntate. Quicquid enim aliud quiſquam latenter velit, ab hac voluntate quæ omnibus hominibus ſatis nota eſt, non recedit. Mirum eſt autē cum capeſſendæ atque retinendæ beatitudinis voluntas vna ſit omniū, vnde tanta exiſtat de ipſa beatitudine rurſus varietas atque diuerſitas voluntatum, non quòd aliquis eam nolit, ſed quòd non omnes eam norint. Si enim omnes eam noſſent, nō ab aliis putaretur eſſe in virtute animi, aliis in corporis voluptate, aliis in vtraque, & aliis atque aliis, alibi atque alibi. Vt enim eos quæque res maxime delectauit, ita in ea conſtituerunt vitam beatam. Quo modo igitur feruentiſsime amant omnes, quod non omnes ſciunt? Quis poteſt amare quod neſcit? ſicut iam de hac re in libris ſuperioribus diſputaui. Cur ergo beatitudo amatur ab omnibus nec tamen ſcitur ab omnibus? An forte ſciunt omnes ipſa quę ſit, ſed non omnes ſciunt vbi ſit, & inde cōtentio eſt? Quaſi vero de aliquo mundi huius agatur loco, vbi debeat quiſque velle viuere, qui vult beate viuere, ac non ita quæratur vbi ſit beatitudo, ſicut quæritur quæ ſit? Nam vtiq; ſi in corporis voluptate eſt, ille beatus eſt qui fruitur corporis voluptate. Si in virtute animi, ille qui hac fruitur. Si in vtraque, ille qui fruitur vtraque. Cum itaque alius dicit, beatè viuere eſt voluptate corporis frui, alius autem beatè viuere eſt virtute animi frui, nónne aut ambo neſciunt quæ ſit beata vita, aut non ambo ſciūt? Quo modo ergo ambo amant eam, ſi nemo poteſt amare quod neſcit? An forte falſum eſt quod pro veriſsimo certiſſimoq; poſuimus beatè viuere omnes homines velle? Si enim beate viuere eſt, verbi gratia, ſecundum animi virtutem viuere, quo modo beate viuere vult qui hoc non vult? Nónne verius dixerimus, homo iſte non vult beate viuere, quia non vult

Ennius poeta.

An omnes norint & velint beate viuere.

CAP. IIII.

4. ſen. diſt. 49 cap. Solet etiam Supr. li. 10.

4. ſen. diſt. 49. cap. Solet etiam queri.

vult ſecundum virtutem viuere, quod ſolum eſt beate viuere? Non igitur omnes beate viuere volunt, immo pauci hoc volunt, ſi non eſt beate viuere niſi ſecundum virtutem animi viuere, quod multi nolunt. Itáne falſum erit, vnde nec ipſis Academicis cum omnia dubia ſint, Academicus ille Cicero dubitauit, qui cum vellet in Hortenſio dialogo ab aliqua re certa de qua nullus ambigeret ſumere ſuę diſputationis exordium. Beati certe, inquit, omnes eſſe volumus? Abſit vt hoc falſum eſſe dicamus. Quid igitur? an dicendum eſt, etiam ſi nihil ſit aliud beate viuere, quàm ſecundum virtutem animi viuere, tamen & qui hoc non vult, beate vult viuere? Nimis quidem hoc videtur abſurdum. Tale eſt enim ac ſi dicamus. Et qui non vult beate viuere, beate vult viuere. Iſtam repugnantiam quis audiat, quis ferat? & tamen ad hanc contrudit neceſsitas, ſi & omnes beate viuere verum eſt, & non omnes ſic volunt viuere, quo modo ſolum beate viuitur. An forte illud eſt quod nos ab his anguſtiis poſsit eruere, vt quoniam diximus ibi quoſq; poſuiſſe beatam vitam quod eos maxime delectauit, vt voluptas Epicurū, virtus Zenonem, ſic alium aliquid aliud, nihil dicamus eſſe beate viuere ſecundum delectationem ſuam, & ideo falſum non eſſe quòd omnes beate viuere velint, quia omnes ita volunt vt quemq; delectat. Nam & hoc populo ſi pronunciatū eſſet in theatro, omnes id in ſuis volūtatib' inuenirēt. Sed hoc quoq; Cicero cū ſibi ex'aduerſo propoſuiſſet, ita redarguit, vt qui hoc ſentiunt erubeſcant. Ait enim: Ecce autem non Philoſophi quidem ſed prompti tamē ad diſputandum homines aiunt eſſe beatos qui viuant vt ipſi velint: hoc eſt quod nos diximus, vt quoſque delectat. Sed mox ille ſubiecit, Falſum id quidem. Velle enim quod non deceat, id ipſum miſerrimum eſt. Nec tam miſerum eſt non adipiſci quod velis, quàm adipiſci velle quod non oporteat. Præclariſsime omnino atque veriſsime. Quis nāque ita ſit mente cæcus, & ab omni luce decoris alienus, ac tenebris dedecoris inuolutus, vt eum qui nequiter viuit ac turpiter, & nullo prohibente, nullo vlciſcente, & nullo ſaltem reprehendere audente, inſuper & laudantibus plurimis, quoniam ſicut ait ſcriptura diuina, Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & qui iniqua gerit benedicitur, implet omnes ſuas facinoroſiſsimas & flagitioſiſsimas voluntates †, ideo beatum dicat, quia viuit vt vult: cū profecto quāuis & ſic miſer eſſet, minus

Quis verè beatus.

CAP. V.

4. ſen. diſt. 49. cap. Solet etiam queri ante medium.

4 ſen. diſt. 49. cap. Solet quæri de beati.

Pſal. 9.

† voluptates.

tamen eſſet ſi nihil eorum quæ perperam voluiſſet, habere potuiſſet: mala enim voluntate vel ſola quiſque miſer efficitur, ſed miſerior poteſtate, qua deſiderium malæ voluntatis *Vbi ſupra.* impletur. Quapropter quoniam verum eſt quod omnes homines eſſe beati velint, ídque vnum ardentiſsimo amore appetant, & propter hoc cætera quæcunq; appetunt, nec quiſquã poteſt amare quod omnino quid vel quale ſcit neſcit: nec poteſt neſcire quid ſit quod velle ſe ſcit, ſequitur, vt omnes beatam vitam ſciant. Omnes autem beati habent quod volunt, quamuis non omnes qui habent quod volunt continuo ſint beati. Continuo autẽ miſeri qui vel nõ habent quod volunt, vel id habent quod non recte volunt. Beatus igitur nõ eſt niſi qui & habet omnia quæ vult, & nihil vult male. Cum ergo ex his duobus beata vita conſtet, atq; omnibus nota, omnibus chara ſit, quid putemus eſſe cauſæ, cur horum duorũ, quando vtrunque non poſſunt, magis eligant homines, vt omnia quę volunt habeant, quàm vt omnia bene velint etiam ſi non habeant. An ipſa eſt prauitas generis humani, vt cum eos non lateat, nec illum beatũ eſſe qui quod vult non habet, nec illum qui quod male vult habet, ſed illum qui & habet quæcunque vult bona, & nulla vult mala, ex his duobus quibus beata vita perficitur, quando vtrunq; non datur, id eligatur potius, vnde magis à beata vita receditur. Longius quippe ab illa eſt quicunque adipiſcitur male concupita, quàm qui non adipiſcitur concupita, cum potius eligi debuerit voluntas bona atq; præponi, etiam non adepta quæ appetit. Propinquat enim beato, qui bene vult quæcunque vult, & quę adeptus cum fuerit beatus erit. Et vtique non mala ſed bona beatum faciunt, quando faciunt, quorũ bonorum habet aliquid iam, ídque non parui æſtimandũ, eam ipſam ſcilicet voluntatẽ bonam, qui de bonis quorũ capax eſt humana natura, non de vllius mali perpetratione vel adeptione gaudere deſiderat, & bona qualia & in hac miſera vita eſſe poſſunt, prudenti, temperanti, forti, & iuſta mente ſectatur, & quantũ datur aſſequitur, vt etiam in malis ſit bonus, & finitis malis omnibus atq; impletis bonis omnibus ſit beatus. Ac per hoc in iſta mortali vita erroribus ærumniſque pleniſsima, præcipue fides eſt neceſſaria, qua in Deum creditur. Non enim quæcunque bona, maximéque illa quibus quiſque fit bonus, & illa quibus fiet beatus, vnde niſi à Deo in hominem veniant, & homini accedant, inueniri poteſt.

Beatius bene velle quæ nõ habeas quàm habere quicquid vicunque vis.

CAP. VI.

4. ſen. diſt. 49. c. Solet quæri de beatitudine

Vbi ſupra. Beatus nõ vult niſi quod licet optare.

CAP. VII.

teſt.Cum autem ex hac vita ab eo qui in his miſeriis fidelis & bonus eſt, ventum fuerit ad beatam, tunc erit vere quod nunc eſſe nullo modo poteſt, vt ſic homo viuat quomodo vult. Non enim volet male viuere in illa fœlicitate, aut volet aliquid quod deerit, aut deerit quod voluerit. Quicquid amabitur aderit, nec deſiderabitur quod non aderit: omne quod ibi erit, bonum erit, & ſummus Deus ſummum bonum erit, atque ad fruendum amantibus præſto erit, & quod eſt omnino beatiſſimum, ita ſemper fore certum erit. Nunc vero fecerunt quidam ſibi Philoſophi ſicut eorũ cuiq; placuit vitas beatas ſuas, vt quaſi propria virtute poſſent, quod cõmuni mortaliũ conditione non poterant, ſic ſcilicet viuere vt vellent. Sentiebant enim aliter beatum eſſe neminem poſſe niſi habendo quod vellet, & nihil patiẽdo quod nollet, Quis autem non qualemcunq; vitam qua delectatur, & ideo beatã vocat, vellet ſic eſſe in ſua poteſtate vt eam poſſet habere perpetuam, & tamen quis ita eſt? quis vult pati moleſtias quas fortiter toleret, quãuis eas velit poſſitque tolerare ſi patitur? Quis velit in tormentis viuere, etiam qui poteſt in eis per patientiam tenendo iuſticiam laudabiliter viuere? Tranſitura cogitauerũt hęc mala qui ea pertulerunt, vel cupiendo habere, vel timẽdo amittere quod amabant, ſiue nequiter ſiue laudabiliter. Nam multi per tranſitoria mala, ad bona permanſura fortiter tetenderunt, Qui profecto ſpe beati ſunt, etiam cũ ſunt in tranſitoriis malis, per quę ad bona non tranſitura perueniunt. Sed qui ſic ſpe beatus eſt, nondum beatus eſt. Expectat nãque per patientiam beatitudinem quam nondum tenet. Qui vero ſine vlla ſpe tali ſine vlla tali mercede cruciatur, quantamlibet adhibeat tolerantiam, non eſt beatus veraciter, ſed miſer fortiter. Neque enim propterea miſer non eſt, quia miſerior eſſet, ſi & impatienter miſeriam ſuſtineret. Porrò ſi iſta non patitur qua nollet pati in ſuo corpore, nec tunc quidem beatus habendus eſt, quoniam nõ viuit vt vult, Vt enim alia omittam quæ corpore illæſo ad animi pertinent offenſiones, ſine quibus viuere velimus, & ſunt innumerabilia, vellet vtique ſi poſſet ita ſaluum & incolume habere corpus, & nullas ex eo pati moleſtias, vt id haberet in poteſtate, aut in ipſius incorruptione corporis, quod quia non habet, ac pendet in incerto, profecto non viuit vt vult. Quamuis enim per fortitudinem ſit paratus excipere & æquo ferre animo quicquid aduerſitatis acciderit, mauult

4. ſen. dist. 49. c. Solet etiam quæri de.

tamen vt nõ accidat, & ſi poſsit facit: atque ita paratus eſt in vtrunque, vt quantum in ipſo eſt alterum optet, alterum vitet, & ſi quod vitat incurrerit, ideo volẽs ferat, quia fieri non potuit quod volebat. Ne opprimatur ergo ſuſtinet, ſed premi nollet. Quo modo ergo viuit vt vult? an quia volẽs fortis eſt ad ferenda quæ nollet illata? Ideo igitur id vult quod poteſt, quoniam quod vult non poteſt. Hæc eſt tota, vtrum ridenda, an potius miſeranda, ſuperborum beatitudo mortalium, gloriantium ſe viuere vt volunt, quia volentes patienter ferunt quæ accidere ſibi nolunt. Hoc enim aiunt quod ſapienter dixit Terentius, Quoniam non poteſt id fieri quod vis, id velis quod poſsis. Commode hoc dictum eſſe quis negat? Sed conſilium eſt datum miſero, ne eſſet miſerior. Beato autem, quales ſe eſſe omnes volunt, non recte neć vere dicitur, non poteſt fieri quod vis. Si enim beatus eſt, quicquid vult fieri poteſt, quia non vult quod fieri non poteſt. Sed non eſt mortalitatis huius hæc vita, nec erit niſi quando & immortalitas erit. Quæ ſi nullo modo dari homini poſſet, fruſtra etiam beatitudo quæreretur, quia ſine immortalitate non poteſt eſſe.

In Andr.

Hic fide ac ſpe beati ſumus.

CAP. VIII.

Cum ergo beati eſſe omnes homines volunt, ſi vere volunt, profecto & eſſe immortales volunt. Aliter enim beati eſſe non poſſunt. Denique & de immortalitate interrogati, ſicut & de beatitudine, omnes eam ſeſe velle reſpondent. Sed qualiſcunque beatitudo, quæ potius vocetur quàm ſit, in hac vita quæritur immo vero fingitur, dum immortalitas deſperatur, ſine qua vera beatitudo eſſe non poteſt. Ille quippe beatè viuit, quod iam ſuperius diximus, & aſtruẽdo ſatis fiximus, qui viuit vt vult, nec male aliquid vult. Nemo autem male vult immortalitatem, ſi eius humana capax eſt Deo donante natura, cuius ſi capax non eſt, nec beatitudinis capax eſt. Vt enim homo beate viuat, oportet vt viuat. Quem porrò moriẽtem vita ipſa deſerit, beata vita cum illo manere quo modo poteſt? Cum autem deſerit, aut nolentem deſerit proculdubio, aut volentem, aut neutrum. Si nolentem, quò modo beata vita eſt, quæ ita eſt in voluntate vt non ſit in poteſtate? Cúmque beatus nemo ſit aliquid volendo nec habendo, quanto minus eſt beatus qui non honore, non poſſeſsione, non qualibet alia re, ſed ipſa beata vita nolens deſeritur, quando ei nulla vita erit? Vnde & ſi nullus ſenſus relinquitur quo ſit miſera, propterea enim beata vita diſcedit, quoniam tota vi-

ta di

ta diſcedit: miſer eſt tamen quamdiu ſentit, quia ſcit ſe nolentem conſumi, propter quod cætera & quod præ cæteris diligit. Non igitur poteſt vita & beata eſſe, & nolentem deſerere, quia beatus nolens nemo fit: ac per hoc quanto magis nolentem deſerendo miſerum facit, quæ ſi nolenti præſto eſſet miſerum faceret? Si autem volentem deſerit, etiam ſic quo modo beata erat, quam perire voluit qui habebat? Reſtat vt dicant neutrum eſſe in animo beati, id eſt enim deſeri à beata vita, cum per mortem deſerit tota vita, nec nolle nec velle, ad vtrunque enim parato & æquo animo conſiſtere. Sed nec iſta beata eſt vita, quia talis eſt, vt quem beatum facit, amore eius indigna ſit. Quo modo enim eſt beata vita quam non amat beatus? Aut quo modo amatur, quod vtrum vigeat, an pereat indifferenter accipitur? Niſi forte virtutes quas propter ſolam beatitudinem ſic amamus, perſuadere nobis audent, vt ipſam beatitudinem non amemus? Quod ſi faciunt, etiam ipſas vtique amare deſiſtimus, quando illam propter quam ſolam iſtas amauimus, non amamus. Deinde quo modo erit vera illa tam perfecta, tam examinata, tam eliquata, tam certa ſententia, beatos eſſe omnes homines velle, ſi ipſi qui iam beati ſunt, beati eſſe nec nolunt nec volunt? Aut ſi volunt vt veritas clamat, vt natura compellit, qui ſumme bonus & immutabiliter beatus creator indidit hoc, Si volunt, inquam, beati eſſe qui beati ſunt, beati vtique non eſſe nolunt. Si autem beati non eſſe nolunt, proculdubio nolunt conſumi & perire quod beati ſũt, nec niſi viuentes beati eſſe poſſunt. Nolunt igitur perire quod viuunt. Immortales ergo eſſe volunt, quicunque vere beati vel ſunt vel eſſe cupiũt. Non autem viuit beate, cui non adeſt quod vult. Nullo modo igitur eſſe poterit vita veraciter beata, niſi fuerit ſempiterna. Hanc vtrum capiat humana natura, quam tamen deſiderabilem confitetur, non parua quæſtio eſt. Sed ſi fides adſit quæ ineſt eis quibus dedit poteſtatẽ Ieſus filios Dei fieri nulla quæſtio eſt. Humanis quippe argumentationibus hæc inuenire conantes, vix pauci magno præditi ingenio abundantes ocio, doctrinisque ſubtiliſsimis eruditi, ad indagandam ſolius animæ immortalitatem peruenire potuerunt. Cui tamen animæ beatam vitam non inuenerunt ſtabilem, id eſt veram. Ad miſerias eam quippe vitæ huius etiam poſt beatitudinem redire dixerunt. Et qui eorum de hac erubuerũt ſentẽtia, & animam pur

I. ſin d. I. c hic conſiderãdum eſt.

Ioan. 1.

Per Chriſtum participes reddimur immortalitatis.

CAP. IX.

purgatam in ſempiternam beatitudinem ſine corpore collocandam putauerunt, talia de mundi retrorſus æternitate ſentiunt, vt hanc de anima ſententiā ſuam ipſi redarguant. Quod
Cap. 20. hic longum eſt demonſtrare, ſed in libro duodecimo de ciuitate Dei, ſatis à nobis eſt quantum arbitror explicatum. Fides autem iſta totum hominem immortalem futurum, qui vtique conſtat ex anima & corpore, & ob hoc vere beatum, non argumentatione humana, ſed diuina authoritate promittit. Et
Ioan. 1. ideo cum dictum eſſet in Euangelio, quod Ieſus dederit poteſtatem filios Dei fieri iis qui eum receperunt, & quid ſit recepiſſe eum, breuiter fuiſſet expoſitum, dicendo, credentibus in nomine eius, quóque modo filij Dei fierēt, eſſet adiunctum.
Ibidem. Qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt, ne iſta hominum quam videmus & geſtamus infirmitas tantam excellentiam deſperaret, illico annexum eſt, Et verbum caro factum eſt, Et habitauit in nobis: vt à contrario ſuaderetur. quod incredibile videbatur. Si enim natura Dei filius propter filios hominum miſericordia factus eſt hominis filius, hoc eſt enim, verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis hominibus: quanto eſt credibilius natura filios hominis, gratia Dei filios Dei fieri, & habitare in Deo, in quo ſolo, & de quo ſolo eſſe poſſunt beati participes immortalitatis eius effecti: propter quod perſuadendū Dei filius particeps noſtræ mortalitatis effectus eſt.

Cur ſic deus reſtituerit hominem.

CAP. X.

Eos itaque qui dicunt, Itáne defuit Deo modus alius quo liberaret homines, à miſeria mortalitatis huius, vt vnigenitum filium Deum ſibi coæternum, hominem fieri vellet, induendo humanam animam & carnem, mortalémque factum mortem perpeti: parum eſt ſic refellere, vt iſtum modum quo
3. ſen. d. 20 c. 1. in principio. nos per mediatorem Dei & hominum, hominem Chriſtum Ieſum Deus liberare dignatur, aſſeramus bonum & diuinæ congruum dignitati: verumetiam vt oſtendamus non alium
1. Timo. 2. modum poſsibilem Deo defuiſſe, cuius poteſtati cūcta æqualiter
1. ſen. d. 44 c. poſt hæc. ſubiacent, ſed ſanandæ noſtræ miſeriæ conuenientiorem modum alium nō fuiſſe, nec eſſe oportuiſſe. Quid enim tam neceſſarium fuit ad erigendam ſpem noſtram, mentéſque mortalium cōditione ipſius mortalitatis abiectas, ab immortalitatis deſperatione liberandas, quàm vt demonſtraretur
3. ſen. d. 20. Caput 1. nobis quanti nos penderet Deus, quantúmque diligeret? Quid vero huius rei tanto iſto indicio manifeſtius atq; præcla-

clarius, quàm vt Dei filius immutabiliter bonus, in ſe manẽs quod erat, & à nobis & pro nobis accipiens quod non erat, præter animæ ſuæ naturæ detrimẽtum, noſtrum dignatus inire conſortium, prius ſine vllo malo ſuo merito mala noſtra perferret: ac ſic iam credentibus quãtum nos diligat Deus, & quod deſperabamus iam ſperantibus, dona in nos ſua ſine vllis bonis meritis noſtris, immo præcedentibus & malis meritis noſtris, indebita largitate conferret, quia & ea quæ dicuntur merita noſtra, dona ſunt eius? Vt enim fides per dilectionem operetur, charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Tunc eſt autem datus, quãdo eſt Ieſus reſurrectione clarificatus. Tunc enim eum ſe miſſurũ eſſe promiſit & miſit, quia tunc ſicut de illo ſcriptum eſt, & ante prædictum, Aſcendit in altum captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus. Hæc dona ſunt merita noſtra quibus ad ſummum bonũ immortalitatis & beatitudinis peruenimus. Commendat autem, inquit Apoſtolus, charitatem ſuam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Multo magis iuſtificati nunc in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira per ipſum. Adhuc addit & dicit, Si enim cum inimici eſſemus recõciliati ſumus Deo per mortem filij eius multo magis recõciliati ſalui erimus in vita ipſius. Quos peccatores dixit prius, hos poſterius inimicos Dei: & quos prius iuſtificatos in ſanguine Ieſu Chriſti, eos poſterius reconciliatos per mortem filij Dei: & quos prius ſaluos ab ira per ipſum, eos poſtea ſaluos in vita ipſius. Nõ ergo ante iſtam gratiã quoquo modo peccatores, ſed in talibus peccatis fuimus, vt inimici eſſemus Dei. Superius autẽ idem Apoſtolus nos peccatores, & inimicos Dei, duobus identidem nominibus appellauit, vno velut mitiſsimo, alio planè atrociſsimo dicens, Si enim Chriſtus cum infirmi eſſemus adhuc, iuxta tempus pro impiis mortuus eſt: Quos infirmos, eoſdẽ impios nuncupauit. Leue aliquid videtur infirmitas, ſed aliquando talis eſt, vt impietas nominetur. Niſi tamen infirmitas eſſet, medicum neceſſarium non haberet. Qui eſt Hebraice Ieſus, Græce σωτήρ, noſtra autem locutione ſaluator. Quod verbum Latina lingua antea nõ habebat, ſed habere poterat, ſicut potuit quando voluit. Hæc autem Apoſtoli ſententia præcedẽs vbi ait, Adhuc cum infirmi eſſemus iuxta tempus pro impiis mortuus eſt, cohæret his duabus ſequentibus, quarum in

Galat.5. Roma.5. Ioan.16. Ephe.4. Pſal.67. Roma.5. Ibidem. Roma.5. Ibidem.

vna dixit, peccatores, in alia inimicos Dei, tanquam illis ſingulis reddiderit ſingula, peccatores ad infirmos, inimicos Dei referens ad impios. Sed quid eſt, iuſtificati in ſanguine ipſius? Quæ vis eſt ſanguinis huius obſecro, vt in eo iuſtificentur credentes? Et quid eſt, reconciliati per mortem filij eius? Itáne vero cum iraſceretur nobis Deus pater, vidit mortem filij ſui pro nobis, & placatus eſt nobis? Nunquid ergo filius eius vſqueadeo nobis iam placatus erat, vt pro nobis etiam dignaretur mori: pater vero vſqueadeò adhuc iraſcebatur, vt nisi filius pro nobis moreretur non placaretur? Et quid eſt quòd alio loco idem ipſe doctor gentium, Quid, inquit, ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis cõtra nos? Qui proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, Quo modo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Nunquid niſi iam placatus eſſet pater, proprio filio non parcens pro nobis eum traderet? Nónne videtur hæc illi velut aduerſa eſſe ſententia? In illa moritur pro nobis filius, & reconciliatur nobis pater per mortem eius. In hac autem tanquam prior nos dilexerit pater, ipſe propter nos filio nõ parcit, ipſe pro nobis eum tradidit ad mortem. Sed video quòd & antea pater dilexit nos, non ſolum antequã pro nobis filius moreretur, ſed antequam conderet mundum, ipſo teſte Apoſtolo qui dicit, Sicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem. Nec filius patre ſibi nõ parcente pro nobis velut inuitus eſt traditus, quia & de ipſo dictum eſt, Qui me dilexit & tradidit ſemetipſum pro me. Omnia ergo ſimul & pater & filius & amborum ſpiritus pariter & concorditer operantur, tamen iuſtificati ſumus in Chriſti ſangnine, & reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius. Et quo modo id factum ſit, vt potero etiam hic quantum ſatis videbitur explicabo.

Trinitas ſimul operata eſt redẽptionẽ hominis. CAP. XI. — *Roma.8.* — *Ephe.1.* — *Galat.2.* — *3. ſen. d. 20 cap. 1. poſt principium*

Homo quo modo periit CAP. XII.

Quadam iuſtitia Dei in poteſtatem diaboli traditum eſt genus humanum, peccato primi hominis in omnes vtriuſque ſexus communione † naſcentes originaliter tranſeunte, & parentum primorum debito vniuerſos poſteros obligante. Hæc traditio prius in Geneſi ſignificata eſt, vbi cum ſerpenti dictum eſſet, Terram manducabis: homini dictum eſt, Terra es & in terram ibis. Eo quod dictũ eſt, in terram ibis: mors corporis prænũtiata eſt, quia nec ipſam fuerat experturus ſi permanſiſſet vt factus eſt rectus. Quod vero viuẽti ait, Terra es: oſtendit totum hominem in deterius commutatum,

†commixtione. — *Gene.3.*

Tale

Tale eſt enim, Terra es: quale iſtud, Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis, quoniã caro ſunt. Tunc ergo demonſtrauit eum ei traditum, cui dictum fuerat, terram manducabis, Apoſtolus autem apertius hoc prædicat, vbi dicit, Et vos cum eſſetis mortui delictis & peccatis veſtris, quibus aliquando ambulaſtis ſecũdum ſeculum mundi huius, ſecundum principem poteſtatis aëris, ſpiritus huius qui nunc operatur in filiis diffidentiæ, in quibus & nos omnes aliquando conuerſati ſumus in deſideriis carnis noſtræ, facientes voluntates carnis & affectionum, & eramus natura filij iræ, ſicut & cæteri. Filij diffidentiæ ſunt infideles, & quis hoc non eſt antequam fidelis fiat? Quocirca omnes homines ab origine ſub principe ſunt poteſtatis aëris, qui operatur in filiis diffidentiæ. Et quod dixi ab origine: hoc eſt quod dicit Apoſtolus, natura & ſe fuiſſe ſicut cæteros: natura ſcilicet vt eſt deprauata peccato, non vt recta creata ab initio. Modus autem iſte quo traditus eſt homo in diaboli poteſtatem, non ita debet intelligi, tanquam hoc Deus fecerit, aut fieri iuſſerit: ſed quòd tantum permiſerit, iuſte tamen. Illo enim deſerente peccantem, peccati author illico inuaſit. Nec ita ſanè Deus deſeruit creaturam ſuam, vt non ſe illi exhiberet Deum creantem & viuificantem, & inter pœnalia mala etiam bona malis multa præſtantem. Non enim continuit in ira ſua miſerationes ſuas, nec hominem à lege ſuæ poteſtatis amiſit, quando in diaboli poteſtate eſſe permiſit: quia nec ipſe diabolus à poteſtate omnipotentis alienus eſt, ſicut neque à bonitate. Nam & maligni angeli vnde qualiſcunque ſubſiſterent vita, niſi per eum qui viuificat omnia? Si ergo commiſsio peccatorum per iram Dei iuſtam hominem ſubdidit diabolo, profecto remiſsio peccatorum per reconciliationem Dei benignam, eruit hominem à diabolo. Non autem diabolus potentia Dei, ſed iuſtitia ſuperandus fuit. Nam quid omnipotente potentius? Aut cuius creaturæ poteſtas, poteſtati creatoris comparari poteſt? Sed cum diabolus vicio peruerſitatis ſuæ factus ſit amatòr potentiæ, & deſertor oppugnatórq; iuſtitiæ: ſic enim & homines eũ tanto magis imitantur, quanto magis neglecta, vel etiam perosâ iuſtitia potẽtiæ ſtũdent, eiúſq; vel adeptione lætantur, vel inflammantur cupiditate: placuit Deo, vt propter eruendũ hominem de diaboli poteſtate, non potẽtia diabolus, ſed iuſtitia vinceretur, atque ita & homines imitantes Chriſtum, iuſtitia quære

Gene.6. *Ephe.2.* *3. ſen. diſt. 20. cap. 1.* *1 ſen. d. 20. cap. ſi vero.* *Pſal. 76.* *Ibidem.* *Iure nõ vi placuit hominem redimere.* CAP. XIII. *1. ſen. d. 20 ca. ſi vero.*

quærerent diabolum vincere,non potentia.Non quòd potentia quaſi mali aliquid fugienda ſit,ſed ordo ſeruandus eſt quo prior eſt iuſtitia. Nam quãta potentia poteſt eſſe mortalium? Teneant ergo mortales iuſtitiam.potentia immortalibus debetur, Cui comparata quantalibet eorum hominum qui potentes vocantur in terra, ridicula infirmitas inuenitur, & ibi foditur peccatori fouea, vbi videntur mali plurimum poſſe.

Pſal.93. Cantat autem iuſtus & dicit,Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum: Vt mitiges ei à diębus malignis,donec fodiatur peccatori fouea. Quoniam non repellet dominus plebem ſuam,& hęreditatem ſuam non relinquet:Quoadúſque iuſtitia conuertatur in iudicium,& qui habent eam omnes recto ſunt corde. Hoc ergo tẽpore quo differtur potentia populi Dei,non repellet dominus plebem ſuã, & hæreditatem ſuam non derelinquet, quantalibet acerba & indigna ipſa humilis atque infirma patiatur, quoadúſque iuſtitia quam nunc habet infirmitas piorum, conuertatur in iudicium,hoc eſt,iudicandi accipiat poteſtatem. Quod iuſtis in fine ſeruatur, cum præcedentem iuſtitiam ordine ſuo fuerit potentia ſubſecuta. Potentia quippe adiuncta iuſtitiæ, vel iuſtitia accedens potentiæ, iudiciariam poteſtatem facit: pertinet autem iuſtitia ad voluntatem bonam,Vnde dictum eſt ab

Luca.2. angelis nato Chriſto; Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Potentia vero ſequi debet iuſtitiam,non præire.Ideo & in rebus ſecundis ponitur,id eſt pro-

Supra eodẽ cap.6. ſperis;Secundæ autem à ſequendo ſunt dictæ.Cum enim beatum faciãt,ſicut ſuperius diſputauimus,duæ res, bene velle, & poſſe quod velis,non debet eſſe illa peruerſitas,quæ in eadem diſputatione notata eſt, vt ex duabus rebus quæ faciunt beatum,poſſe quod velit,homo eligat, & velle quod oportet,negligat,cum prius debeat habere voluntatem bonã, magnam vero poſtea poteſtatem. Bona porrò voluntas purganda eſt à viciis,à quibus ſi vincitur homo, ad hoc vincitur vt male velit,& bona iam voluntas eius quo modo erit? Optandum eſt itaq; vt poteſtas nunc detur,ſed contra vicia,propter quæ vincenda potentes nolunt eſſe homines, & volunt propter vincendos homines,vt quid hoc,niſi vt vere victi falsò vincant, ne ſint veritate ſed opinione victores. Velit homo prudens eſſe,velit fortis,velit temperans, velit iuſtus:atq; vt hæc veraciter poſſit,potentiã planè optet atq; appetat vt potens ſit in

ſeipſo,

ſeipſo, & miro modo aduerſus ſeipſum pro ſeipſo. Cætera vero quæ bene vult, & tamen non poteſt, ſicut eſt immortalitas, & vera ac plena fœlicitas, deſiderare non ceſſet, & patiẽter expectet. Quæ eſt igitur iuſtitia qua victus eſt diabolus? Quæ niſi iuſtitia Ieſu Chriſti? Et quo modo victus eſt? Quia cum in eo nihil morte digum inueniret, occidit eum tamen. Et vtiq; iuſtum eſt vt debitores quos tenebat liberi dimittantur, in eũ credentes quem ſine vllo debito occidit, hoc eſt. quòd iuſtificari dicimur in Chriſti ſanguine. Sic quippe in remiſsionem peccatorum noſtrorũ, innocens ſanguis ille effuſus eſt. Vnde ſe dicit in Pſalmis inter mortuos liberũ. Solus enim à debito mortis liber eſt mortuus. Hinc & in alio Pſalmo dicit, Quæ non rapui tunc exoluebam: rapinam volens intelligi peccatum, quia vſurpatum eſt contra licitum. Vnde per os etiã carnis ſuæ, ſicut in Euangelio legitur, dicit, Ecce venit princeps mundi huius, & in me nihil inueniet, id eſt, nullum peccatum. Sed vt ſciant omnes, inquit, quia voluntatem patris mei facio, ſurgite eamus hinc. Et pergit inde ad paſsionem, vt pro debitoribus nobis quod ipſe nõ debebat exolueret. Nunquid iſto iure æquiſsimo diabolus vinceretur, ſi potentia Chriſtus cum illo agere non iuſtitia voluiſſet? ſed poſtpoſuit quod potuit vt prius ageret quod oportuit. Ideo autem illum eſſe opus erat, & hominem, & Deum. Niſi enim homo eſſet, non poterat occidi. Niſi & Deus eſſet, non crederetur noluiſſe quod potuit, ſed nõ potuiſſe quod voluit. Nec ab eo iuſtitiam potẽtiæ prælatam fuiſſe, ſed ei defuiſſe potentiã putaremus. Nunc vero humana pro nobis paſſus eſt, quia homo erat: ſed ſi voluiſſet etiã hoc nõ pati potuiſſet, quia & Deus erat. Ideo gratior facta eſt in humilitate iuſtitia, quia poſſet ſi noluiſſet humilitatẽ non perpeti tanta in diuinitate potentia, ac ſic à moriente tam potente, nobis mortalibus impotentibus, & commendata eſt iuſtitia, & promiſſa potentia. Horum enim duorum vnum fecit moriendo alterum reſurgendo. Quid enim iuſtius, quàm vſq; ad mortem crucis pro iuſtitia peruenire? Et quid potentius, quàm reſurgere à mortuis, & in cœlum cum ipſa carne in qua eſt occiſus aſcendere? Et iuſtitia ergo prius, & potentia poſtea diabolum vicit. Iuſtitia ſcilicet, quia nullum peccatum habuit, & ab illo iniuſtiſsime eſt occiſus: potentia vero, quia reuixit mortuus, nũquam poſtea moriturus. Sed potentia diabolum viciſſet, etiam ſi ab illo non potuiſſet occidi: quamuis maioris

Chriſti mors indebita, liberauit obnoxios morti.

CAP. XIIII.

3. ſen. d. 20 ca. Si vero.

Pſal. 87.

Pſal. 68.

Ioan. 14.

1. ſen. d. 20 ca. ſi vero. in fi.

Marci. 15. & 16.

Roma. 6.

maioris ſit potentiæ etiam ipſam mortem vincere reſurgendo, quàm vitare viuendo. Sed aliud eſt propter quod iuſtificamur in Chriſti ſanguine, cum per remiſsionem peccatorum eruimur à diaboli poteſtate: hoc ad id pertinet quod à Chriſto iuſtitia diabolus vincitur, non potentia. Ex infirmitate quippe quam ſuſcepit in carne mortali, non ex immortali potentia crucifixus eſt Chriſtus, de qua tamen infirmitate ait Apoſto-
1.Cor.1. lus: Quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus. Non eſt
De eodem itaque difficile videre diabolum victum, quando qui ab illo
CAP. occiſus eſt reſurrexit. Illud eſt maius & ad intelligendum pro-
XV. fundius, videre diabolum victum quando ſibi viciſſe videbatur, id eſt quando Chriſtus occiſus eſt. Tunc enim ſanguis ille, quoniam eius erat qui nullum habuit omnino peccatum, ad remiſsionem noſtrorum fuſus eſt peccatorum: vt quia eos diabolus merito tenebat, quos peccati reos conditione mortis obſtrinxit, hos per eum merito dimitteret, quem nullius peccati reum immerito pœna mortis affecit. Hac iuſtitia victus & hoc vinculo vinctus eſt fortis, vt vaſa eius eriperentur, quæ apud eum cum ipſo & angelis eius fuerant vaſa iræ, & in vaſa
Roma.9. miſericordiæ verterentur. Hæc quippe verba ipſius domini noſtri Ieſu Chriſti de cœlo ad ſe facta, cum primum vocatus eſt narrat Apoſtolus Paulus. Nam inter cætera quæ audiuit,
Acto.26 etiam hoc ſibi dictum loquitur, Ad hoc enim tibi apparui vt conſtituam te miniſtrum & teſtem eorum quæ à me vides, quibus etiam pareo tibi liberans te de populo & de gentibus in quas ego mitto te aperire oculos cæcorum, vt auertantur à tenebris, & à poteſtate ſatanæ ad Deum, vt accipiant remiſſionem peccatorum, & ſortem quæ in ſanctis, & fidem quæ in me eſt. Vnde & exortans idem Apoſtolus credentes, & ad gra-
Coloſſ.1. tiarum actionem Deo patri. Qui eruit nos, inquit, de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij charitatis ſuæ. in quo habemus redemptionem in remiſsionem peccatorum. In hac redemptione tanquã præcium pro nobis datus eſt ſanguis Chriſti, quo accepto diabolus non ditatus eſt ſed ligatus: vt nos ab eius nexibus ſolueremur, nec quẽquam ſecum eorum quos Chriſtus ab omni debito liber indebite fuſo ſuo ſanguine redemiſſet, peccatorum retibus inuolutum traheret ad ſecundæ ac ſempiternæ mortis exitium: ſed hactenus mo-
1.Petri.1. rerentur ad Chriſti gratiam pertinentes, præcogniti & prædeſtinati & electi ante conſtitutionem mundi quatenus pro-

illis

illis ipſe mortuus eſt Chriſtus, carnis tantum morte non ſpiritus. Quamuis enim & ipſa mors carnis de peccato primi hominis originaliter venerit, tamen bonus eius vſus glorioſiſsimos martyres fecit. Et ideo non ſolum ipſa, ſed omnia ſeculi huius mala, dolores, laboréſque hominum quanquam de peccatorum, & maxime de peccati originalis meritis veniant, vnde facta eſt & ipſa vita vinculo mortis obſtricta, tamen & remiſsis peccatis remanere debuerunt, cum quibus homo pro veritate certaret, & vnde exerceretur virtus fidelium: vt nouus homo per teſtamentum nouum, inter mala huius ſeculi nouo ſeculo præpararetur, miſeriam quam meruit vita iſta damnata ſapienter tolerans, & quia finietur prudenter gratulans, beatitudinem vero quam liberata vita futura ſine fine habitura eſt, fideliter & patienter expectans. Diabolus enim à dominatu & à cordibus fidelium foras miſſus, in quorũ damnatione atque infidelitate licet damnatus etiam ipſe regnabat, tantum pro conditione mortalitatis huius aduerſari ſinitur, quantum eis expedire nouit. De quo ſacræ literæ perſonant per os Apoſtolicum, Fidelis Deus qui non permittit vos tentari ſupra id quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione etiam exitum, vt poſsitis ſuſtinere. Proſunt autem iſta mala quæ fideles pie perferunt, vel ad emendanda peccata, vel ad exercendam probandámque iuſtitiam, vel ad demonſtrandam vitæ huius miſeriam, vt illa vbi erit beatitudo vera atque perpetua, & deſideretur ardentius & inſtantius inquiratur Sed circa eos iſta ſeruantur, de quibus Apoſtolus dicit. Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, iis qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti. Quoniam quos ante præſciuit, & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædeſtinauit illos & vocauit, & quos vocauit, illos & iuſtificauit, quos autem iuſtificauit, ipſos & glorificauit. Horum prædeſtinatorum nemo cum diabolo peribit, nemo vſque ad mortem ſub diaboli poteſtate remanebit. Deinde ſequitur quod iam ſupra commemoraui, Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis quis contra nos? Qui filio proprio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo non & cum illo omnia nobis donauit? Cur ergo non fieret mors Chriſti? Imò cur non prætermiſsis aliis innumerabilibus modis quibus ad nos liberandos vti poſſet omnipotens, ipſa potiſsi

Reliquiæ mortis cedunt in bonum electis

CAP. XVI.

Ioan. 12.

1. Cor. 10.

Roma. 8.

Ibidem.

potiſsimum eligeretur vt fieret:vbi nec de diuinitate eius aliquid imminutum eſt aut mutatum,& de humanitate ſuſcepta tantum beneficij collatum eſt hominibus,vt à Deo filio ſempiterno eodémque hominis filio mors temporalis indebita redderetur, qua eos à ſempiterna morte debita liberaret.Peccata noſtra diabolus tenebat, & per illa nos merito fiebat in morte.Dimiſit ea ille qui ſua non habebat,& ab illo immerito eſt perductus ad mortem.Tantum valuit ſanguis ille,vt ne-

Roma.5. minem Chriſto indutum in æterna morte debita detinere debuerit,qui Chriſtum morte indebita vel ad tempus occidit. Commendat ergo charitatem ſuam Deus in nobis :quoniam cum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Multo magis iuſtificati nunc in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira per ipſum. Iuſtificati, inquit, in ſanguine ipſius. Iuſtificati planè in eo quòd à peccatis omnibus liberati. Liberati autem à peccatis omnibus, quoniam pro nobis eſt Dei filius, qui nullum habebat occiſus. Salui ergo erimus ab ira per ipſum. Ab ira vtique Dei, quæ nihil eſt aliud quam iuſta vindicta. Non enim ſicut hominis animi perturbatio eſt ira Dei, ſed illius ira eſt, cui dicit alio loco

Sapien.12. ſancta ſcriptura, Tu autem domine, virtutum cum tranquillitate iudicas. Si ergo iuſta diuina vindicta tale nomen accepit, etiam reconciliatio Dei quæ recte intelligitur, niſi cum

3.ſen.d.19. c.qui ſolus. in medio. talis ira finitur?Nec inimici eramus Deo,niſi quemadmodum iuſtitiæ ſunt inimica peccata,quibus remiſsis tales inimicitiæ finiuntur,& reconciliantur iuſto*quos ipſe iuſtificat. Quos ta-

Roma.8. men etiam inimicos vtique dilexit,quandoquidem proprio fi-

**al.deo.* lio non pepercit, ſed pro nobis omnibus cum adhuc inimici

Roma.5. eſſemus tradidit eum.Recte ergo Apoſtolus ſecutus adiunxit, Si enim cũ inimici eſſemus reconciliati ſumus Deo per mortem filij eius;per quam facta eſt illa remiſsio peccatorũ,multo magis reconciliati ſalui erimus in vita ipſius. In vita ſalui, qui per mortem reconciliati. Quis enim dubitat daturũ amicis vitam ſuã pro quibus inimicis dedit mortẽ ſuam ?Non ſolum autem,inquit, ſed & gloriamur in Deo per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum,per quem nunc reconciliationem accepimus.Non ſolum,ait,ſalui erimus,ſed & gloriamur.Nec in nobis,ſed in Deo:nec per nos, ſed per dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtum,per quem nunc reconciliationem accepimus,ſecundum ea quæ ſuperius diſputata ſunt. Deinde ſubiungit Apoſtolus,

ſtolus, Propter hoc ſicut per vnum hominem peccatũ in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccauerunt, & cætera. In quibus prolixius de duobus hominibus diſputat, vno eodémque primo Adam per cuius peccatum in mortem tanquam hæreditariis malis poſteri eius obligati ſumus: altero autem ſecundo Adam, qui non homo tantum, ſed etiam Deus eſt, quo pro nobis ſoluente quod non debebat, à debitis & paternis & propriis liberati ſumus. Proinde quoniam propter vnum illum tenebat diabolus omnes per eius viciatam * carnalem concupiſcentiam generatos, iuſtum eſt vt propter hũc vnum dimittat omnes per ipſius immaculatam gratiam ſpiritalem regeneratos. Sunt & alia multa quæ in Chriſti incarnatione, quæ ſuperbis diſplicet, ſalubriter intuenda atque cogitanda ſunt. Quorum eſt vnum quod demonſtratum eſt homini, quem locum haberet in rebus quas cõdidit Deus, quandoquidem ſic Deo coniungi potuit humana natura, vt ex duabus ſubſtantiis fieret vna perſona, ac per hoc iam ex tribus ſcilicet Deo, anima & carne: vt ſuperbi illi maligni ſpiritus, qui ſe ad decipiendum quaſi ad adiuuandum medios interponunt, non ideo ſe audeant homini præponere, quia non habent carnem: & maxime quia & mori in eadem carne dignatus eſt filius Dei ne ideo illi tanquam deos ſe coli perſuadeãt, quia videntur eſſe immortales. Deinde vt gratia Dei in nobis ſine vllis præcedentibus meritis in homine Chriſto commendaretur, quia nec ipſa tanta vnitate Deo vero coniunctus vna cum illo perſona, id eſt ipſe homo aſſumptus, mox vt homo etiam Deus filius Dei viueret, vllis eſt præcedentibus meritis aſſecutus. Sed ex quo homo eſſe cœpit, ex illo eſt & Deus: vnde dictum eſt, Verbum caro factum eſt. Etiam illud eſt, vt ſuperbia hominis quæ maxime impedimẽto eſt ne inhæreatur Deo, per tantam Dei humilitatem redargui poſſet atq; ſanari: diſcátque homo quàm longe receſſerit à Deo, & quid illi valeat ad medicinalem dolorem, quãdo per talem mediatorem reddit, qui hominibus & Deus diuinitate ſubueni, & homo infirmitate conuenit. Quod autẽ maius obedientiæ nobis præberetur exemplum qui per inobedientiam perieramus, quàm Deo patri Deus filius obediens vſq; ad mortem crucis? Quod præmium tantæ obedientiæ vbi oſtenderetur melius, quàm in carne tanti mediatoris, quæ ad vitam reſurrexit æternam?

Roma.5.

**al. vicia tanquã per*

Vtilitas incarnationis

CAP. XVII.

3. ſen. di. 6. Cap. de hoc Auguſt. in fin.

3. ſen. di. 6. & ne de ſuo. circa finem.

Ioan.1.

Philip.2.

Pertinebat etiam ad iuſtitiam bonitatémque creatoris, vt per eandem rationalem creaturam ſuperaretur diabolus, quam ſe ſuperaſſe gaudebat, & de ipſo genere venientem quod genus origine viciata, per vnum tenebat vniuerſum. Poterat enim vtique Deus hominem aliunde ſuſcipere, in quo eſſet mediator Dei & hominum, non de genere illius Adam, qui peccato ſuo genus obligauit humanum,ſicut ipſum quem primum creauit,nō de genere creauit alicuius Poterat ergo vel ſic, vel alio quo vellet modo creare vnum alium hominem, de quo vinceretur victor prioris: ſed melius iudicauit vt de ipſo quod victum fuerat genere aſſumeret hominem Deus, per quem generis humani vinceret inimicum. Et tamen ex virgine, cuius conceptum ſpiritus non caro, fides non libido præuenit. Nec interfuit carnis concupiſcētia,per quam ſeminantur & concipiuntur cæteri, qui trahunt originale peccatū: ſed ea penitus remotiſsima, credēdo, non concumbendo ſancta eſt fœcundata virginitas, vt illud quod naſcebatur ex propagine primi hominis, tantummodo generis non etiam criminis originem duceret. Naſcebatur nanque non traſgreſſionis cogitatione viciata natura, ſed omnium talium viciorū ſola medicina. Naſcebatur, inquam, homo nullum habens, nullum habiturus omnino peccatum, per quem renaſcerētur liberandi à peccato, qui naſci non poſſunt ſine peccato. Quāuis enim carnali concupiſcentia quæ ineſt genitalibus membris bene vtatur caſtitas coniugalis, habet tamen motus non voluntarios,quibus oſtendit vel nullā ſe in paradiſo ante peccatum eſſe potuiſſe, vel non talem fuiſſe ſi fuit, vt aliquando reſiſteret voluntati. Nunc autem illam talem eſſe ſentimus, vt repugnans legi mentis etiam ſi nulla eſt cauſa generandi, ſtimulos ingerat coëundi, vbi ſi ei ceditur peccando ſatietur, ſi non ceditur diſſentiendo frænetur. Quæ duo aliena fuiſſe à paradiſo ante peccatum, dubitare quis poſsit? Nam neque illa honeſtas faciebat aliquid indecorum, nec illa fœlicitas patiebatur aliquid impacatum. Oportebat itaque vt iſta carnalis concupiſcentia nulla ibi eſſet omnino,quando concipiebatur virginis partus, in quo nihil dignum morte fuerat inuēturus, & eum tamen occiſurus author mortis, authoris vitæ morte vincendus. Victor primi Adam, & tenens genus humanum, victus à ſecundo Adam, & amittens genus Chriſtianum, liberatum ex humano genere ab humano crimine, per eum qui

Cur ex virgine natus. CAP. XVIII.

1. Timo. 2.

3. ſē. d. 12. c. ſolet etiam.

Roma. 7.

qui non erat in crimine,quamuis eſſet ex genere,vt deceptor ille ab eo vinceretur genere,quod vicerat crimine.Et hoc ita geſtum eſt vt homo non extollatur: ſed qui gloriatur, in domino glorietur,Qui enim victus eſt,homo tantũ erat,& ideo victus eſt, quia ſuperbe Deus eſſe cupiebat. Qui autem vicit, & homo erat & deus: ideo ſic vicit nat⁹ ex virgine,quia Deus humiliter, non quo modo alios ſanctos regebat illum hominem,ſed gerebat.Hæc tanta Dei dona. & ſi qua alia ſunt, quæ de hac re nobis & quærere nunc & diſſerere longum eſt, niſi verbum caro fieret nulla eſſent. Hęc autem omnia quę pro nobis verbum caro factum temporaliter & localiter fecit & pertulit,ſecundum diſtinctionem quam demonſtrare ſuſcepimus,ad ſcientiam pertinent, non ad ſapientiam. Quod autem verbum eſt ſine tempore, ſine loco, eſt patri coæternum & vbique totum,de quo ſi quiſquam poteſt quantum poteſt veracem proferre ſermonem, ſermo ille erit ſapientiæ: ac per hoc verbum caro factum,quod eſt Chriſtus Ieſus,& ſapientię theſauros habet & ſcientiæ. Nam ſcribens Apoſtolus ad Coloſſenſes,Volo enim vos ſcire,inquit,quantum certamen habeam pro vobis,& pro iis qui ſunt Laodiciæ,& quicunq; non viderunt faciem meam in carne,vt conſolentur corda eorum, copulati in charitate & in omnibus diuitiis plenitudinis intellectus ad cognoſcendum myſterium Dei, quod eſt Chriſtus Ieſus.in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. Quatenus nouerat Apoſtolus theſauros iſtos, quantũ eorum penetrauerat, & in eis ad quanta peruenerat, quis poteſt noſſe?Ego tamen ſecundum id quod ſcriptum eſt,Vnicuique autem noſtrum datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem, alij quidem datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum: ſi ita inter ſe diſtant hæc duo vt ſapientia diuinis, ſcientia humanis attributa ſit rebus, vtrunque agnoſco in Chriſto, & mecum omnes eius fideles. Et cum lego: Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis, in verbo intelligo verum Dei filium, in carne agnoſco verum hominis filium,& vtrunque ſimul in vna perſona Dei & hominis ineffabili gratiæ largitate coniunctum,Propter quod ſequitur, & dicit, Et vidimus gloriam eius gloriam quaſi vnigeniti à patre plenum gratiæ & veritatis. Si gratiam referamus ad ſcientiam, veritatem ad ſapientiam, puto nos ab illa duarum iſtarum rerum diſtinctione quam

2.Cor.10.

Per Chriſtũ à ſcië. tia peruenimus ad ſapientiam

CAP. XIX.

Coloſſ. 2.

1.Cor.12.

3 ſen. d.35

CAP.I.

Ioan.1.

3.ſen.di. 6. cap. & ne de ſuo,

Ioan.1.

commendauimus non abhorrere. In rebus enim per tempus ortis, illa ſumma gratia eſt, quòd homo in vnitate perſonæ coniunctus eſt Deo, in rebus vero æternis ſumma veritas recte tribuitur Dei verbo. Quòd vero idem ipſe eſt vnigenitus à patre plenus gratiæ & veritatis, id actum eſt, vt idem ipſe ſit in rebus pro nobis temporaliter geſtis, cui per eandem fidem mundamur, vt eum ſtabiliter contemplemur in
Roma. 1. rebus æternis. Illi autem præcipui gentium philoſophi, qui inuiſibilia Dei per ea quę facta ſunt intellecta conſpicere potuerunt, tamen quia ſine mediatore, id eſt ſine homine Chriſto philoſophati ſunt, quem nec venturum Prophetis, nec veniſſe Apoſtolis crediderunt, veritatem detinuerunt, ſicut de illis dictum eſt, in iniquitate. Non potuerunt enim in his rerum infimis conſtituti, niſi quærere aliqua media per quæ ad illa quæ intellexerant ſublimia peruenirent: atque ita in deceptores dæmones inciderunt, per quos factum eſt vt immutarent gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum & quadrupedum & ſerpentium. In talibus enim formis etiam idola inſtituerunt, ſiue coluerunt. Scientia ergo noſtra Chriſtus eſt, ſapientia quoque noſtra idem Chriſtus eſt. Ipſe nobis fidem de rebus temporalibus inſerit, ipſe de ſempiternis exhibet veritatem, per ipſum pergimus ad ipſum, tendimus per ſcientiam ad ſapientiam: ab vno tamen eodémque Chriſto non recedimus,
Coloſſ. 2. in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. Sed nunc de ſcientia loquimur, pòſt de ſapientia, quantum ipſe donauerit locuturi. Nec iſta duo ſic accipiamus quaſi non liceat dicere, vel iſtam ſapientiam, quæ in rebus humanis eſt, vel illam ſcientiam quæ in diuinis. Loquendi enim latiore conſuetudine, vtraque ſapientia, vtraque ſcientia dici poteſt.
1. Cor. 12. Nullo modo tamen ſcriptum eſſet apud Apoſtolum, Alij datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ: niſi & proprie ſingulis nominibus hæc ſingula vocarentur, de quorum diſtinctione nunc agimus.

Imperfecta Trinitatis imago eſt etiam in quibuſlibet CAP. XX. *3. ſen. diſt.*

Iam itaque videamus quid ſermo iſte prolixus effecerit, quid collegerit, quò peruenerit. Beatos eſſe ſe velle, omnium hominum eſt: nec tamen omnium eſt fides, qua cor mundante ad beatitudinem peruenitur. Ita fit vt per iſtam quam non omnes volunt ad illam tendendum ſit quam nemo poſſit eſſe qui nolit. Beatos eſſe ſe velle omnes in corde ſuo vident, tantáque eſt in hac re naturæ huma-

hæ conſpiratio, vt non fallatur homo qui hoc ex animo ſuo de animo coniicit alieno. Denique omnes id velle nos nouimus. Multi vero immortales ſe eſſe poſſe deſperant, cum id quod omnes volunt, nullus aliter poſsit: volunt tamen etiam immortales eſſe ſi poſſent, ſed non credendo quòd poſsint, non ita viuunt vt poſsint. Neceſſaria eſt ergo fides vt beatitudinem conſequamur, omnibus humanæ naturæ bonis, id eſt, & animi & corporis. Hanc autem fidem in Chriſto eſſe definitam, qui in carne reſurrexit à mortuis, non moriturus vlterius, nec niſi per illum quenquam liberari à diaboli dominatu per remiſsionem peccatorum, In cuius diaboli partibus neceſſe eſt miſeram eſſe vitam, eadémque perpetuam, quæ mors eſt potius dicenda quàm vita eadem fides habet. De qua & in hoc libro ſicut potui pro ſpacio temporis diſputaui, cum iam & in quarto libro huius operis, multa de hac re dixerim, ſed ibi propter aliud, hic propter aliud. Ibi ſcilicet vt oſtenderem, cur & quo modo Chriſtus in plenitudine temporis à patre ſit miſſus, propter eos qui dicunt, eum qui miſit, & eum qui miſſus eſt æquales natura eſſe non poſſe. Hic autem ad diſtinguendam actiuam ſcientiam à contemplatiua ſapientia: placuit quippe velut gradatim aſcendentibus in vtraque requirere apud interiorem hominem quandam ſui cuiuſque generis Trinitatem, ſicut prius apud exteriorem quæſiuimus, vt ad illam Trinitatem quæ Deus eſt, pro noſtro modulo, ſi tamen vel hoc poſſumus, ſaltem in ænigmate & per ſpeculum contuendam exercitatiore in his inferioribus rebus mente veniamus. Huius igitur verba fidei quiſquis in ſolis vocibus memoriæ commendauerit, neſciens quid ſignificent: ſicut ſolent qui Græcè neſciunt, Græca verba tenere memoriter, vel Latina ſimiliter, vel cuiuſque alterius linguæ, qui eius ignari ſunt: nónne habent quandam in ſuo animo Trinitatem? quia & in memoria ſunt illi verborum ſoni, etiam quando inde non cogitat: & inde formatur acies recordationis eius, quando de his cogitat: & voluntas recordantis atque cogitantis vtrunque coniungit. Nullo modo tamen dixerimus iſtum, cum hoc agit, ſecundum Trinitatem interioris hominis agere, ſed potius exterioris: quia id ſolum meminit & quando vult, & quantum vult intuetur, quod ad ſenſum corporis pertinet, qui vocatur auditus: nec aliud quàm corporalium rerum, id eſt ſonorum, tali cogitatione

49.ca. ſolet etiam.
2.Theſſ. 3.
Acto. 15.
Roma. 6.
Supra lib. 4. cap. 19.
Galat. 4.
1. Cor. 13.

imagines verſat. Si autem quod verba illa ſignificant, teneat & recolat, iam quidem aliquid interioris hominis agit: ſed nondum dicendus vel putandus eſt viuere ſecundum interioris hominis Trinitatem, ſi ea non diligat quæ ibi prædicantur, præcipiuntur, promittuntur. Poteſt enim etiam ad hoc tenere atque cogitare, vt falſa eſſe exiſtimans conetur etiam redarguere. Voluntas ergo illa, quæ ibi coniungit ea quę memoria tenebantur, & ea quæ in acie cogitationis impreſſa ſunt, implet quidem aliquam Trinitatem, cum ipſa ſit tertia: ſed non ſecundum eam viuitur, quando illa quæ cogitantur velut falſa non placent. Cum autem vera eſſe credũtur & quæ ibi diligenda ſunt diliguntur, iam ſecundum Trinitatem interioris hominis viuitur: ſecundum hoc enim viuit quiſque quod diligit. Quo modo autem diliguntur quæ neſciuntur, ſed tamen creduntur? Iam quæſtio iſta tractata eſt in ſuperioribus libris, & inuentum neminem diligere quod penitus ignorat: ex iis autem quæ nota ſunt diligi, quando diligi dicuntur ignota. Nunc librum iſtum ita claudimus, vt admoneamus quòd iuſtus ex fide viuit: quæ fides per dilectionem operatur, ita vt virtutes quoque ipſæ quibus prudenter, fortiter, temperanter, iuſtéque viuitur, omnes ad eandem referantur fidem. Non enim aliter poterunt veræ eſſe virtutes: quæ tamen in hac vita non valent tantum, vt aliquando non ſit hic neceſſaria qualiumcunque remiſsio peccatorum, quæ non fit niſi per eum, qui ſanguine ſuo vicit principem peccatorum. Ex hac fide & tali vita quæcunque notiones ſunt in animo fidelis hominis, cum memoria continentur, & recordatione inſpiciuntur, & voluntati placent, reddunt quandam ſui generis Trinitatem. Sed imago Dei, de qua in eius adiutorio pòſt loquemur, nondum in ipſa eſt: quod tunc melius apparebit, cum demonſtratum fuerit, vbi ſit, quod in futuro volumine lector expectet.

Acto.2.
Galat.5.

Libri tertiidecimi Finis.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE TRINITATE

LIBER QVARTVSDECIMVS.

NVNC de ſapientia nobis eſt diſſerendum, non de illa Dei, quæ proculdubio Deus eſt, nam ſapientia Dei filius eius vnigenitus dicitur, ſed loquemur de hominis ſapientia, vera tamen quæ ſecundum Deum eſt, & verus ac præcipuus cultus eius eſt, quæ vno nomine θεοσέβεια Græce appellatur. Quod nomen noſtri, ſicut ian commemorauimus, volentes & ipſi vno nomine interpretari, pietatem dixerunt. cum pietas apud Græcos εὐσέβεια vſitatius nũcupetur: θεοσέβεια vero quia vno verbo perfecte non poteſt, melius duobus interpretatur, vt dicatur potius Dei cutus. Hanc eſſe hominis ſapientiam, quod & in duodecimo huius operis volumine iam poſuimus, ſcripturæ ſanctæ authoritate demonſtratur, in libro ſerui Dei Iob, vbi legitur Dei ſapientiam dixiſſe homini. Ecce pietas eſt ſapientia, abſtinere auem à malis ſcientia. Siue etiam vt nonnulli de Græco ἐπιστήμην interpretati ſunt diſciplinam, quæ vtique à diſcendo nom:n accepit, vnde & ſcientia dici poteſt. Ad hoc enim quæque res diſcitur vt ſciatur. Quamuis alia notione, in iis quæ pro peccatis ſuis mala vnuſquiſque patitur vt corrigatur, dici ſoleat diſciplina. Vnde illud eſt in epiſtola ad Hebræos, Quis enim eſt filius, cui non det diſciplinam pater eius? Et illud euidẽtius in eadem. Omnis enim ad tempus diſciplina non gaudij videtur eſſe, ſed triſtitiæ: poſtea vero fructum pacificũ iis qui per eam certauerũt, reddet iuſtitiæ. Deus ergo ipſe ſumma ſapiẽtia, cultus autẽ Dei ſapiẽtia eſt hominis, de qua nunc loquimur. Nam ſapiẽtia huius mundi ſtultitia eſt apud Deũ. Secundum hanc itaq; ſapientiã quæ Dei cultus eſt, ait ſancta ſcriptura: Multitudo ſapiẽtium ſanitas eſt orbis terrarum. Sed ſi de ſapiẽtia ſapiẽtiũ diſputare eſt, quid agemus?

Vera ſapiẽtia ex fide. CAP. I. *3. ſen. diſt. 35. ca. illud etiam.*

Supra lib. 12. cap. 14. *Iob. 28.*

Hebr. 12.

1. Cor. 3.

Sapien. 6.

Nunquid nam profiteri audebimus ſapientiam, ne ſit noſtra de illa impudẽs diſputatio? Nónne terrebimur exemplo Pythagoræ, qui cum auſus non fuiſſet ſapientiam profiteri, Philoſophum potius, id eſt amatorem ſapientiæ ſe eſſe reſpondit: à quo id nomen exortum ita deinceps poſteris placuit, vt quantalibet de rebus ad ſapientiã pertinentibus doctrina quiſque vel ſibi vel aliis videretur excellere, non niſi Philoſophus vocaretur? An ideo ſapientem profiteri taliũ hominum nullus audebat, quia ſine vllo peccato putabant eſſe ſapientem? Hoc autem noſtra ſcriptura nõ dicit, quæ dicit, Argue ſapientem & amabit te. Profecto enim iudicat habere peccatum, quem cenſet arguendum. Sed ego nec ſic quidem ſapientem me audeo profiteri: ſatis eſt mihi quòd etiam ipſi negare non poſſunt, eſſe etiam Philoſophi, id eſt amatoris ſapientiæ, de ſapientia diſputare. Non enim hoc illi facere deſtiterunt, qui ſe amatores ſapientiæ potius quàm ſapiẽtes eſſe profeſsi ſunt. Diſputantes autem de ſapientia, definierunt eam dicẽtes: Sapientia eſt rerum humanarum diuinarúmque ſcientia. Vnde ego quoque in libro ſuperiore vtrarumque rerum cognitionem, id eſt diuinarum atque humanarũ, & ſapiẽtiam & ſcientiam dici poſſe non tacui. Verum ſecundum hanc diſtinctionem qua dixit Apoſtolus, Alij datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ, iſta definitio diuidenda eſt, vt rerum diuinarum ſcientia proprie ſapientia nuncupetur, humanarum autẽ propriè ſcientiæ nomen obtineat. De qua volumine tertiodecimo diſputaui, non vtique quicquid ſciri ab homine poteſt in rebus humanis, vbi plurimum ſuperuacuæ vanitatis & noxiæ curioſitatis eſt, huic ſcientiæ tribuens, ſed illud tantummodo, quo fides ſaluberrima, quæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, roboratur: qua ſcientia non pollent fideles plurimi, quamuis polleant ipſa fide plurimum. Aliud eſt enim ſcire tantummodo quid homo credere debeat propter adipiſcendam vitam beatam, quæ non niſi æterna eſt: aliud autem ſcire quemadmodũ hoc ipſum & piis opituletur, & cõtra impios defendatur, quam proprio appellare vocabulo ſcientiam videtur Apoſtolus. De qua prius cum loquerer, ipſam præcipue fidem commendare curaui, à temporalibus æterna breuiter diſtinguens, atque ibi de temporalibus diſſerens: æterna vero in hunc librum differens, etiam de rebus æternis fidem temporalem quidem, & tẽporaliter in credentium

Marginal notes: 8. de ciuitate dei ca. 2. — Prouer. 9. — 3. ſen. d. 35. c. 1. in prin. — Supra lib. 12. cap. 14. — 1. Cor. 12. — Caput 19. — Supra lib. 13. cap. 1.

tium cordibus habitare, neceſſariam tamē propter adipiſcenda ipſa æterna eſſe monſtraui. Fidem quoq; de temporalibus rebus, quas pro nobis æternus fecit, & paſſus eſt in homine, quem temporaliter geſsit, atque ad æterna prouexit, ad eandem æternorum adeptionem prodeſſe diſſerui: virtutéſq; ipſas, quibus in hac temporali mortalitate prudenter, fortiter, temperāter & iuſte viuitur, niſi ad eandem licet temporalem fidem, quæ tamen ad æterna perducit, referantur, veras non eſſe virtutes. 2.Cor.5. Quapropter quoniā ſicut ſcriptum eſt: Quādiu ſumus in corpore, peregrinamur à domino: per fidem enim ambulamus, non per ſpeciem. *Etiam ipſa fides trāſitura eſt.* Profectò quamdiu iuſtus ex fide viuit, quamuis ſecundum hominem interiorem viuat, CAP. II. licet per eandem temporalem fidem ad veritatem nitatur, & *Aba.2.* tendat ad æterna, tamen in eiuſdem fidei temporalis retētione, contemplatione, dilectione, nondum talis eſt Trinitas, vt Dei iam imago dicenda ſit, ne in rebus temporalibus conſtituta videatur, quæ conſtituenda eſt in æternis. Mens quippe humana, cum fidem ſuam videt, qua credit quod non videt, non aliquid ſempiternum videt. Non enim ſemper hoc erit, 2. *Cor.5.* quod vtique non erit, quando iſta peregrinatione finita, qua peregrinamur à domino, vt per fidem ambulare neceſſe ſit, ſpecies illa ſuccedet, per quā videbimus facie ad faciem: ſicut 1.*Cor.13.* modo non videntes, tamē quia credimus, videre merebimur, atque ad ſpeciem nos per fidem perductos eſſe gaudebimus. Neque enim iam fides erit, qua credantur quæ non videntur, ſed ſpecies qua videantur quæ credebātur. Tunc ergo & ſi vitæ huius mortalis tranſactæ meminerimus, & crediſſe nos aliquando quæ non videbamus, memoriter recoluerimus, in præteritis atque tranſactis deputabitur fides iſta, non in præſentibus rebus ſempérque manentibus: ac per hoc etiam Trinitas iſta, quæ nunc in eiuſdem fidei præſentis ac manentis memoria, contuitu, dilectione conſiſtit, tunc tranſacta & præterita reperietur eſſe, non permanens. Ex quo colligitur, vt ſi iam imago Dei eſt iſta Trinitas, etiā ipſa non in eis quæ ſemper ſunt, ſed in rebus ſit habenda tranſeuntibus. Abſit autem vt cum animæ natura ſit immortalis, nec ab initio quo creata eſt, vnquam deinceps eſſe deſiſtat, id quo nihil melius habet, non cum eius immortalitate perduret. Quid vero melius in eius natura creatū eſt, quàm quòd ad ſui creatoris imaginem facta eſt? Non igitur in fidei retentione, contempla- CAP. III.

In qua animi parte ſit vera Trinitatis imago.

tione, dilectione, quæ non erit ſemper, ſed in eo quod ſemper erit, inuenienda eſt, quam dici oporteat imagioem Dei. An adhuc vtrum ita ſe res habeat,aliquanto diligentius atque abſtruſius perſcrutabimur? Dici enim poteſt non perire iſtam Trinitatem, etiam cum fides ipſa tranſierit: quia ſicut nunc eam & memoria tenemus,& cogitatione cernimus, & voluntate diligimus, ita etiam tunc cum eam nos habuiſſe memoria tenebimus & recolemus, & hoc vtrunque tertia voluntate iungemus, eadem Trinitas permanebit. Quoniam ſi nullum in nobis quaſi veſtigium tranſiens reliquerit, profecto nec in memoria noſtra eius aliquid habebimus quò recurramus, eam præteritam recordantes, atque id vtrunque intentione tertia copulantes: & quod erat ſcilicet in memoria,non inde cogitantibus nobis, & quod inde cogitatione formatur. Sed qui hoc dicit, non diſcernit aliam nunc eſſe Trinitatem, quando præſentem fidem tenemus, videmus, amamus in nobis: aliam tunc futuram, quando non ipſam, ſed eius velut imaginarium veſtigium in memoria recōditum, recondatione contuebimur, & duo hæc, id eſt quod erat in memoria retinentis, & quod inde imprimitur in acie recordantis, tertia volūtate iungemus. Quod vt poſsit intelligi,ſumamùs exemplum de corporalibus rebus, de quibus in libro vndecimo ſatis locuti ſumus. Nempe ab inferioribus ad ſuperiora aſcendentes, vel ab exterioribus ad interiora ingredientes, primam reperimus Trinitatem in corpore quod videtur, & acie videntis, quæ cum videt, inde formatur, & in voluntatis intentione, quæ vtrunque coniungit. huic Trinitati ſimilem conſtituamus, cum fides quæ nunc ineſt nobis, tanquam corpus illud in loco, ita in noſtra memoria conſtituta eſt, de qua informatur cogitatio recordantis, ſicut ex illo corpore acies intuentis, Quibus duobus vt Trinitas impleatur, annumeratur tertia volūtas;quæ fidem in memoria cōſtitutam,& quandam eius effigiem in contuitu recordationis impreſſam connectit & coniungit: ſicut in illa corporalis Trinitate viſionis, formam corporis quod videtur, & conformationem quæ fit in cernentis aſpectu, coniungit intentio voluntatis. Faciamus ergo corpus illud quod cernebatur interiſſe dilapſum, nec eius remanſiſſe aliquid in vllo loco, ad quod videndum recurrat aſpectus. Nunquid quia imago rei corporalis iam tranſactæ atque præteritæ remanet in memoria vnde informetur

recor

recordantis obtutus, atque id vtrunque tertia voluntate iungatur, eadem Trinitas eſſe dicenda eſt, quæ fuerat quando ſpecies in loco poſiti corporis videbatur? Non vtique, ſed prorſus alia: nam præter quod illa erat extrinſecus, ſed hæc intrinſecus, illam profectò faciebat ſpecies præſentis corporis, hanc imago præteriti. Sic & in hac re, de qua nunc agimus, & propter quam putauimus adhibendum illud exemplum, fides quę nunc in animo noſtro eſt, velut illud corpus in loco, dum tenetur, aſpicitur, amatur, quandam efficit Trinitatem: ſed non ipſa erit, quando fides hæc in animo ſicut corpus illud in loco iam non erit. Quæ vero tunc erit, quando eam recordabimur in nobis fuiſſe non eſſe, alia profectò erit. Hanc enim quæ nunc eſt, facit res ipſa præſens, & in animo credentis affixa: at illam quæ tunc erit, faciet rei præteritæ imaginatio in recordantis memoria derelicta. Nec illa igitur Trinitas, quæ nunc non eſt, imago Dei erit: nec iſta imago Dei eſt, quæ tunc non erit: ſed ea eſt inuenienda in anima hominis, id eſt, rationali, ſiue intellectuali, imago creatoris, quæ immortaliter immortalitati eius eſt inſita. Nam ſicut ipſa immortalitas animæ ſecundum quendam modum dicitur. Habet quippe & anima mortem ſuam, cum vita beata caret, quæ vera animæ vita dicenda eſt. Sed immortalis ideo nuncupatur, quoniam qualicunque vita, etiam ſi miſerrima eſt nunquam deſinit viuere, Ita quamuis ratio vel intellectus nunc in ea ſit ſopitus, nunc prauus, nunc magnus appareat, nunquam niſi rationalis & intellectualis eſt anima humana: ac per hoc ſi ſecundum hoc facta eſt ad imaginem Dei, quod vti ratione atque intellectu ad intelligendū & conſpiciendum Deum poteſt, profectò ab initio quo eſſe cœpit iſta tam magna & mira natura, ſiue ita obſoleta ſit hæc imago, vt penè nulla ſit, ſiue obſcura atq; deformis, ſiue clara & pulchra ſit, ſemper eſt. * Denique deformitatem dignitatis eius miſerās diuina ſcriptura, Quanquam, inquit, in imagine Dei ambulat homo, tamen vane conturbatur: Theſaurizat, & neſcit cui congregabit ea. Non itaque imagini Dei vanitatem tribueret, niſi deformem cerneret factam, nec tantum valere illam deformitatem, vt auferat quod imago Dei eſt, ſatis oſtendit dicēdo, Quanquam in imagine Dei ambulat homo. Quapropter ex vtraque parte veraciter pronunciari poteſt iſta ſententia, vt quemadmodum dictum eſt, Quanquam in imagine Dei ambulat homo, tamen vane

Etiam in anima impiorum eſt aliqua dei imago.

CAP. IIII.

** Aliter additur, Huius exēpli fides, quæ nunc in anima noſtra eſt, velut illud ſemper eſt.*

Infra ca. 8.

Pſal. 38.

vane conturbatur: ita dicatur, Quanquam vane conturbatur homo, tamen in imagine Dei ambulat. Quanquam enim magna natura ſit, tamen vitiari potuit, quia ſumma non eſt: & quanquam vitiari potuerit, quia ſumma non eſt, tamen quia ſummæ naturæ capax eſt, & eſſe particeps poteſt, magna natura eſt. Quæramus igitur in hac imagine Dei quandam ſui generis Trinitatē, adiuuante ipſo, qui nos fecit ad imaginem ſuam. Non enim aliter poſſumus hæc ſalubriter inueſtigare, & ſecundum ſapientiam, quæ ab illo eſt, aliquid inuenire: ſed ea quæ in ſuperioribus libris, & maxime in decimo, de anima humana vel mente diximus, ſi lectoris vel memoria teneantur atque recolantur, vel diligentia in eiſdem locis, in quibus conſcripta ſunt, recenſeantur, nō hic deſiderabit proliziorem de rei tantæ inquiſitione ſermonem. Inter cætera ergo in libro decimo diximus, Hominis mētem noſſe ſemetipſam. Nihil enim tam nouit mens, quàm id quod ſibi præſto eſt: nec menti magis quicquam præſto eſt, quàm ipſa ſibi. Et alia ſatis, quantum viſum eſt, adhibuimus documenta, quibus hoc certiſsime probaremus.

Gene. 1. *Cap. 7.*

Infantium mēs an ſe nouerit. CAP. V.

Quid itaque dicendum eſt de infantis mente, ita adhuc paruuli, & in tam magna demerſi rerum ignorantia, vt illius mentis tenebras, mens hominis quæ aliquid nouit exhorreat? An etiam ipſa ſe noſſe credenda eſt, ſed intenta nimis in eas res, quas per corporis ſenſus tanto maiore, quanto nouiore cœpit delectatione ſentire, non ignorare ſe poteſt, ſed cogitare ſe non poteſt? Quanta porrò intentione in iſta quæ foris ſunt ſenſibilia feratur, vel hinc ſolum coniici poteſt: quòd lucis huius hauriendæ ſic auida eſt, vt ſi quiſquam minus cautus aut neſciens quid inde poſsit accidere, nocturnum lumen poſuerit vbi iacet infans, in ea parte ad quam iacentis oculi poſsint retorqueri, nec ceruix poſsit inflecti, ſic eius inde non remoueatur aſpectus, vt nonnullos ex hoc etiam ſtrabones fieri nouerimus, eam formam tenentibus oculis, quam teneris & mollibus conſuetudo quodammodo infixit. Ita & in alios corporis ſenſus, quantum ſinit illa ætas, intentione ſe quaſi coarctant animæ paruulorum, vt quicquid per carnem offendit aut allicit, hoc ſolum abhorreant vehementer aut appetant: ſua vero interiora non cogitent, nec poſsint admoneri vt hoc faciant: quia nondum admonentis ſigna nouerunt, vbi præcipuum locum verba obtinent, quæ ſicut alia prorſus neſciunt. Quod autem

Strabones vnde fieri ſolent.

aliud

aliud ſit non ſe noſſe,aliud non ſe cogitare,iam in eodem vo- *Supra lib. 10. cap. 5.* lumine oſtendimus.Sed hanc ætatem omittamus,quæ nec interrogari poteſt quid in ſe agatur. & noſipſi eius valde obliti ſumus.Hinc tantum certos nos eſſe ſuffecerit, quòd cum homo de animi ſui natura cogitare potuerit,atq; inuenire quod verum eſt,alibi non inueniet,quàm penes ſeipſum. Inueniet autem non quod neſciebat,ſed vnde nō cogitabat.Quid enim ſcimus,ſi quod eſt in noſtra mente neſcimus,cum omnia quæ ſcimus,non niſi mente ſcire poſsimus? Tanta eſt tamen co- *Quo modo mens ſeipſam intelligat.* gitationis vis,vt nec ipſa mens quodam modo ſe in conſpectu ſuo ponat,niſi quando ſe cogitat: ac per hoc ita nihil in conſpectu mentis eſt,niſi vnde cogitatur,vt nec ipſa mens,qua co gitatur quicquid cogitatur,aliter poſsit eſſe in conſpectu ſuo, CAP. VI. niſi ſeipſam cogitando.Quo modo autem quando ſe non cogitat in conſpectu ſuo non ſit,cum ſine ſeipſa nunquam eſſe poſsit,quaſi aliud ſit ipſa, aliud conſpectus eius, inuenire non poſſum. Hoc quippe de oculo corporis non abſurde dicitur, Ipſe quippe oculus loco ſuo fixus eſt in corpore, aſpectus autem eius in ea quæ extra ſunt tenditur.& vſque in ſydera extenditur.Nec eſt oculus in conſpectu ſuo,quandoquidem non conſpicit ſeipſum,niſi in ſpeculo obiecto, vnde iam locuti ſumus. Quod non fit vtique, quando ſe mens in ſuo conſpectu *Supra lib. 4. c. 3. & 9* ſui cogitatione conſtituit. Nunquid ergo alia ſui parte aliam partē ſuam videt,cum ſe conſpicit cogitando,ſicut aliis membris noſtris, qui ſunt oculi, alia membra noſtra conſpicimus, quæ in noſtro poſſunt eſſe conſpectu? Quid dici abſurdius vel ſentiri poteſt? Vnde igitur aufertur mens niſi à ſeipſa, & vbi ponitur in conſpectu ſuo,niſi ante ſeipſam?Non ergo ibi erit vbi erat, quando in conſpectu ſuo non erat: quia hic poſita, inde ſublata eſt.Sed ſi conſpicienda migrabit,conſpectura vbi manebit? An quaſi germinatur † vt & illic ſit & hic, id eſt & *† geminatur.* vbi conſpicere, & vbi conſpici poſsit: vt in ſe ſit conſpiciens, ante ſe conſpicua?Nihil horum nobis veritas conſulta reſpondet,quoniam quando iſto modo cogitamus., non niſi corporum ſictas imagines cogitamus,quod mentem non eſſe paucis certiſsimum eſt mentibus, à quibus poteſt de hac re veritas conſuli, Proinde reſtat, vt aliquid pertinens ad eius naturam ſit conſpectus eius, & in eam quando ſe cogitat, non quaſi per loci ſpacium, ſed incorporea conuerſione reuocetur. Cum vero non ſe cogitat, non ſit quidem in conſpectu

ſuo,

ſuo, nec de illa ſuus formetur obtutus, ſed tamen nouerit ſe tanquam ipſa ſit ſibi memoria ſui. Sicut multarum diſciplinarum peritus ea quæ nouit, eius memoria continentur, nec eſt inde aliquid in conſpectu mentis eius, niſi vnde cogitat, cætera in arcana quadam notitia ſunt recondita, quæ memoria nuncupatur. Ideo Trinitatem ſic commendabamus, vt illud vnde formatur cogitantis obtutus, in memoria poneremus: ipſam vero conformationem tanquam imaginem quæ inde imprimitur, & illud quo vtrunq; coniungitur amorem ſeu voluntatem. Mens igitur quando cogitatione ſe conſpicit, intelligit ſe & recognoſcit. gignit ergo intellectum hunc, & cognitionem ſuã. Res quippe incorporea intellecta conſpicitur, & intelligendo cognoſcitur. Nec ita ſanè gignit iſtam noticiam ſuam mens, quando cogitãdo intellectã ſe conſpicit, tanquam ſibi ante incognita fuerit. Sed ita ſibi nota erat, quemadmodum notæ ſunt res quæ in memoria continentur, etiam ſi non cogitentur, quoniam dicimus hominem noſſe literas, etiam cum de aliis rebus non de literis cogitat. Hæc autem duo gignens & genitum, dilectione tertia copulantur. quæ nihil eſt aliud quàm voluntas fruendum aliquid appetens vel tenens. Ideoq; etiã illis tribus nominibus inſinuandam mentis putauimus Trinitatem, memoria, intelligentia, voluntate. Sed quoniam mentẽ ſemper ſui meminiſſe, ſempérque ſeipſam intelligere & amare, quamuis nõ ſemper ſe cogitare diſcretam ab eis quæ non ſunt quod ipſa eſt, circa eiuſdem libri decimi finem diximus: quærendũ eſt quónam modo ad cogitationem pertineat intellectus: notitia vero cuiuſq; rei, quæ ineſt menti, etiam quando non de ipſa cogitatur, ad ſolam dicatur memoriam pertinere Si enim hoc ita eſt, non habebat hæc tria, vt & ſui meminiſſet, & ſe intelligeret, & amaret: ſed meminerat tantum ſui, & poſtea cũ cogitare ſe cœpit, tunc ſe intellexit atq; dilexit. Quapropter diligentius illud conſideremus exemplum quod adhibuimus, vt oſtẽderetur aliud eſſe rem quãque non noſſe, aliud non cogitare: fieríq; poſſe, vt nouerit homo aliquid quod non cogitat, quando aliunde non inde cogitat. Duarum ergo vel plurium diſciplinarũ peritus, quando vnam cogitat, aliam vel alias etiam ſi non cogitat, nouit tamen. Sed nunquid recte poſſumus dicere, iſte muſicus nouit quidem Muſicam, ſed nunc eam non intelligit, quia eam non cogitat: intelligit autem nunc Geometriam, hanc enim non cogitat?

Supra lib. 10. cap. 11.

Habitus eſt in animo, etiam ſi deſit actus.

CAP. VII.

Supra lib. 10. cap. 6.

tat? Abſurda eſt quantum apparet iſta ſententia. Quid etiam illa, ſi dicamus, iſte muſicus amat quidem Muſicam, ſed nunc eam non amat quando eam non cogitat: amat autem nunc Geómatriam, quoniam nunc ipſam cogitat, nónne ſimiliter abſurda eſt? Rectiſsime vero dicimus. Iſte quem perſpicis de Geometria diſputantem, etiam perfectus eſt muſicus: nam & meminit diſciplinæ eius & intelligit eam & diligit, ſed quamuis eam nouerit & amet, nunc illam non cogitat, quoniam Geometriam de qua diſputat cogitat. Hinc admonemur eſſe nobis in abdito mentis quarundam rerum quaſdam notitias, & tunc quodam modo procedere in medium, atq; in conſpectu mentis velut apertius conſtitui, quando cogitantur, Tunc enim ſeipſa mens, & meminiſſe, & intelligere, & amare inuenit, etiam vnde non cogitabat, quando aliud cogitabat. Sed vnde diu nõ cogitauerimus, & vnde cogitare niſi commoniti non valemus, id nos neſcio quo eodémque miro modo, ſi poteſt dici, ſcire neſcimus. Denique recte ab eo qui commemorat, ei cui commemorat dicitur: Scis hoc, ſed ſcire te neſcis. Commemorabo & inuenies te ſcientem quod te neſcire putaueras. Id agunt & literæ quæ de his rebus conſcriptæ ſunt, quas res duce ratione veras eſſe inuenit lector: non quas veras eſſe credit ei qui ſcripſit, ſicut legitur hiſtoria, ſed quas veras eſſe etiam ipſe inuenit, ſiue apud ſe, ſiue in ipſa mentis luce veritate. Qui vero nec admonitus valet iſta contueri, magna cæcitate cordis, tenebris ignorantiæ demerſus eſt altius, & mirabiliore diuina ope indiget, vt poſsit ad veram ſapientiam peruenire. Propter hoc itaque volui de cogitatione adhibere qualecunque documentum, quo poſſet oſtendi quo modo ex iis quæ memoria continentur recordantis acies informetur, & tale aliquid gignatur vbi homo cogitat, quale in illo erat vbi ante cogitationem meminerat: quia facilius dignoſcitur quod tempore accedit, & vbi parens prolem ſpacio temporis antecedit. Nam ſi nos referamus ad interiorem mentis memoriã qua ſui meminit, & interiorem intelligẽtiam qua ſe intelligit, & interiorem voluntatem qua ſe diligit, vbi hæc tria ſimul ſunt, & ſimul ſemper fuerunt ex quo eſſe cœperunt, ſiue cogitarentur, ſiue non cogitarentur, videbitur quidem imago illius trinitatis & ad ſolam memoriam pertinere. Sed quia ibi verbum eſſe ſine cogitatione non poteſt: Cogitamus enim omne quod dicimus, etiam illo interiore verbo

quod

quod nullius gentis pertinet linguam: in tribus potius illis imago iſta cognoſcitur, memoria ſcilicet, intelligentia, voluntate. Hanc autem nunc dico intelligentiam qua intelligimus cogitantes: id eſt, quando eis repertis quæ memoriæ præſto fuerant, ſed non cogitabantur, cogitatio noſtra formatur: & eam voluntatem, ſiue amorem, vel dilectionem, quæ iſtã prolem parentémq; coniungit, & quodam modo vtrique communis eſt. Hinc factum eſt vt etiam per exteriora ſenſibilia quæ per oculos carnis videtur, legentium ducerem tarditatẽ, in vndecimo ſcilicet libro: atque inde cum eis ingrederet ab hominis interioris eam potentiam qua ratiocinatur de temporalibus rebus, differens illam principaliter dominantẽ qua contemplamur æternas: atq; id duobus voluminibus egi, duodecimo vtrunque diſcernens, quorum vnum eſt ſuperius, alterum inferius, quod ſuperiori eſſe ſubditum debet. Tertiodecimo autem de munere inferioris qua humanarum rerum ſcientia ſalubris continetur, vt in hac temporali vita id agamus quo conſequamur æternam. quanta potui veritate ac breuitate differui: quandoquidem rem tam multiplicem atque copioſam, multorum atque magnorum diſputationibus multis magniſque celebratam, vno ſtrictam volumine incluſi, oſtendens etiam in ipſa Trinitatem, ſed nondum quæ Dei ſit imago dicenda. Nunc vero ad eam iam peruenimus diſputationem, vbi principale mentis humanæ, quo nouit Deum vel poteſt noſſe, conſiderandum ſuſcepimus, vt in eo reperiamus imaginem Dei. Quamuis enim mens humana non ſit eius naturæ cuius eſt Deus, imago tamen naturæ eius qua natura melior nulla eſt, ibi quærenda & inuenienda eſt in nobis, quo etiam natura noſtra nihil habet melius: ſed prius mens in ſeipſa conſideranda eſt antequam ſit particeps Dei, & in ea reperienda eſt imago eius. Diximus enim eam etſi amiſſa Dei participatione obſoletam, atque deformem, Dei tamen imaginem permanere. Eo quippe ipſo imago eius eſt, quo eius capax eſt, eiúſque particeps eſſe poteſt, quod tam magnum bonum niſi per hoc quòd imago eius eſt, intelligi non poteſt. Ecce ergo mens meminit ſui, intelligit ſe, diligit ſe: hoc ſi cernimus, cernimus Trinitatem, nondum quidem Deum, ſed iam imaginem Dei. Non forinſecus accepit memoria quod teneret, nec foris inuenit quod aſpiceret intellectus, ſicut corporis oculus. Nec iſta duo, velut formam corporis,

Fidei tranſeuntis veſtigium, quo modo ſeruat Trinitatẽ
CAP. VIII.
1. ſeu. di. 3. c, nũc vero Supra lib. 10. cap. 4.

poris,& eam quæ inde facta eſt in acie contuentis, voluntas foris iunxit: nec imaginem rei quæ foris viſa eſt, quodam modo raptam & in memoria reconditam cogitatio cum ad eam conuerteretur, inuenit, & inde formatus eſt recordantis obtutus, iungente vtrunque tertia voluntate: ſicut in eis oſtendebamus Trinitatibus fieri, quæ in rebus corporalibus reperiebantur, vel ex corporibus per ſenſum corporis introrſus quodam modo trahebantur: de quibus omnibus in libro vndecimo diſſeruimus. Nec ſicut fiebat vel apparebat, quando de illa ſcientia diſſerebamus, iam in hominis interioris operibus conſtituta, quæ diſtinguenda fuit à ſapientia. Vnde quæ ſciuntur, velut aduentitia ſunt in animo, ſiue cognitione hiſtorica illata, vt ſunt facta & dicta, quæ tempore peraguntur & tranſeunt, vel in natura rerum ſuis locis & regionibus conſtituta ſunt, ſiue in ipſo homine quæ non erant oriuntur, aut aliis docentibus, aut cogitationibus propriis ſicut fides quam plurimum in libro decimotertio commendauimus: ſicut virtutes, quibus ſi vere ſunt in hac mortalitate, ideo bene viuitur, vt beate in illa quę diuinitus promittitur immortalitate viuatur. Hæc atque huiuſmodi habent in tempore ordinem ſuum, in quo nobis Trinitas memoriæ viſionis & amoris facilius apparebat: nam quædam eorum præueniunt cognitionem diſcentium. Sunt enim cognoſcibilia, & antequã cognoſcantur, ſuíq; cognitionẽ in diſcentibus gignunt. Sunt autem vel in locis ſuis, vel quæ tempore præterierunt: quamuis quæ præterierunt, non ipſa ſint, ſed eorum quędã ſigna præteritorum, quibus viſis vel auditis, cognoſcãtur fuiſſe atq; tranſiſſe. Quæ ſigna vel in locis ſita ſunt, ſicut in monumenta mortuorum, & quæcunq; ſimilia: vel in literis fide dignis, ſicut eſt omnis grauis & approbandæ authoritatis hiſtoria: vel in animis eorũ, qui ea iam nouerũt: eis quippe iam nota, & aliis vtique ſunt noſcibilia, quorũ ſcientiam preuenerunt, & qui ea noſſe, illis quibus nota ſunt docentibus, poſſunt. Quæ omnia quando diſcuntur, quandam faciunt Trinitatẽ, ſpecie ſua quæ noſcibilis fuit, etiam antequã noſceretur, eíq; adiuncta cognitione dicentis, quæ tunc eſſe incipit quando diſcitur, ac tertia voluntate quæ vtrunque coniungit. Et cum cognita fuerint, alia Trinitas, cum recoluntur, fit iam interius in ipſo animo, ex iis imaginibus quę cum diſcerẽtur ſunt impreſſa in memoria, & informatione cogitationis ad ea conuerſo recordantis

Ca.7.& 8.

Cap.20.

aſpectu, & ex voluntate quæ tertia duo iſta coniungit. Ea vero quæ oriuntur in animo vbi non fuerunt, ſicut fides, & cætera huiuſmodi, & ſi aduẽtitia vidẽtur, cum doctrina inferuntur, nõ tamen foris poſita vel foris peracta ſunt, ſicut illa quæ creduntur, ſed intus omnino in ipſo animo eſſe cœperunt. Fides enim non eſt quod creditur, ſed qua creditur: & illud quod creditur, illa conſpicitur. Tamen quia eſſe cœpit in animo qui iam erat animus antequam iſta eſſe † cœpiſſet, aduentitium quiddam videtur. & in præteritis habebitur, quando ſuccedente ſpecie iam eſſe deſtiterit: aliámque nunc Trinitatem facit per ſuam præſentiam. retenta, conſpecta, dilecta: aliam tunc faciet per quoddam ſui veſtigium, quod in memoria prçteriens dereliquerit, ſicut iam ſupradictum eſt. Verũ autem tunc etiam virtutes, quibus in hac mortalitate bene viuitur, quia & ipſæ incipiunt eſſe in animo, qui cum ſine illis prius eſſet, tamen animus erat, deſinant eſſe cum ad æterna perduxerint, nonnulla quæſtio eſt. Quibuſdam enim viſum eſt deſituras: & de tribus quidem prudentia, fortitudine, temperantia, cum hoc dicitur, nonnihil dici videtur. Iuſtitia vero immortalis eſt, & magis tunc perficietur in nobis, quàm eſſe ceſſabit. De omnibus tamen quatuor magnus author elòquentiæ Tullius in Hortenſio dialogo diſputans: Si nobis, inquit, cum ex hac vita migrauerimus, in beatorum inſulis immortale æuum, vt fabulæ ferunt, degere liceret, quid opus eſſet eloquentia, cum iudicia nulla fierent, aut ipſis etiam virtutibus: nec enim fortitudinis egeremus, nullo propoſito aut labore aut periculo, nec iuſtitia, cum eſſet nihil quod appeteret alicui, † nec temperãtia quæ regeret eas quæ nullæ eſſent libidines: nec prudentia quidem egeremus nullo delectu propoſito bonorũ & malorum. Vna igitur eſſemus beati cognitione naturæ & ſcientia, qua ſola etiam deorum eſt vita laudanda. Ex quo intelligi poteſt, cætera neceſsitatis eſſe, vnum hoc voluntatis Ita ille tantus Orator, cum Philoſophiam prędicaret, recolens ea quæ à Philoſophis acceperat, & præclare ac ſuauiter explicans, in hac tantũ vita, quam videmus ærumnis & erroribus plenam, omnes quatuor neceſſarias dixit eſſe virtutes: nullam vero earum, cum ex hac vita emigrauerimus, ſi liceat ibi viuere vbi viuitur beate: ſed bonos animos ſolæ beatos eſſe cognitione & ſcientia, hoc eſt cõtemplatione naturę, quã nihil eſt melius & amabilius: ea eſt natura, quæ creauit

† antequã in illo ita eſſe &c.

† appeteretur alieni.

1 *ſen.d.* 53. CAP.I.
3. *ſen. diſt.* 33. *cap.*I.

uit omnes cæteras,inſtituítque naturas. Cui regēti eſſe ſubditum, ſi iuſtitiæ eſt, immortalis eſt omnino iuſtitia: nec in illa eſſe beatitudine deſinet, ſed talis ac tanta erit, vt perfectior & maior eſſe nō poſsit.Fortaſsis & aliæ tres virtutes,prudentia ſine vllo iam periculo erroris, fortitudo ſine moleſtia tolerandorum malorum, temperantia ſine repugnatione libidinum,erunt in illa fœlicitate: vt prudentiæ ſit nullum bonū Deo præponere vel æquare, fortitudinis ei firmiſsime cohærere temperantiæ nullo defectu noxio delectari.Nunc autem quod agit iuſtitia in ſubueniendo miſeris, quod prudentia in præcauendis inſidiis,quod fortitudo in perferendis moleſtiis quod temperantia in coërcendis delectationibus prauis, non ibi erit,vbi nihil omnino mali erit: ac per hoc iſta virtutum opera,quæ huic mortali vitę ſunt neceſſaria,ſicut fides ad quā referenda ſunt,in præteritis habebuntur: & aliam nunc faciūt Trinitatem, cum ea præſentia tenemus, aſpicimus, amamus: aliam tunc factura ſunt, cum ea non eſſe, ſed fuiſſe per quædam eorum veſtigia,quæ prætereundo in memoria derelinquant reperiemus: quia & tunc Trinitas erit, cum illud qualecunq; veſtigium & memoriter retinebitur, & agnoſcetur veraciter,& hoc vtrunque tertia voluntate iungitur. In omnium iſtarum, quas commemorauimus, temporalium rerum ſcientia. quædam cognoſcibilia cognitionem interpoſitione temporis antecedunt:ſicut ſunt ea ſenſibilia, quæ iam erant in rebus,antequam cognoſcerētur: vel ea omnia,quæ per hiſtoriam cognoſcuntur.Quædam vero ſimul eſſe incipiunt,velut ſi aliquid viſibile, quod omnino non erat, ante noſtros oculos oriatur, cognitionē noſtram vtiq; non præcedit:aut ſi aliquid ſonet,vbi adeſt auditor,ſimul profecto incipiunt eſſe, ſimúlq; deſinūt,& ſonus & eius auditus,Veruntamen ſiue tempore præcedentia, ſiue ſimul eſſe incipiētia cognoſcibilia cognitionē gignūt,non cognitione gignūtur. Cognitione vero facta,eū ea quæ cognouimus,poſita in memoria recordatione reuiſuntur,quis non videat priorem eſſe tēpore in memoria retentionē,quàm in recordatione viſionē,& huiusvtriuſq; tertia voluntate iunctionem? Porrò autem in mente non ſic eſt,neque enim aduentitia ſibi ipſa eſt, quaſi ad ſeipſam quæ erat,venerit aliunde eadem ipſa quæ non erat: aut nō aliunde venerit,ſed in ipſa quæ iam erat, nata ſit ea ipſa quæ nō erat: ſicut in ipſo homine quę non erant oriuntur,aut alius docen-

3. ſen. di. 33 c poſt. prædicta.

Quo modo memoria mētis venit in ipſam.

CAP. X.

tibus, aut cogitationibus propriis: ſicut fides, ſicut virtutes, ſicut in mente, quæ iam erat, oritur fides quæ non erat. Aut poſt cognitionem ſui recordando ſeipſam velut in memoria ſua conſtitutam videt, quaſi non ibi fuerit antequam ſeipſam cognoſceret: cum profectò ex quo eſſe cœpit nunquam ſui meminiſſe, nunquam ſe intelligere, nunquam ſe amare deſtiterit, ſicut iam oſtendimus: ac per hoc quando ad ſeipſam cognitione conuertitur, fit Trinitas, in qua iam & verbum poſsit intelligi. Formatur quippe ex ipſa cognitio voluntate vtrunque iungente. Ibi ergo magis agnoſcenda eſt imago

† quàm quærenda. quam quærimus.† Sed dicet aliquis: Non eſt iſta memoria, qua mens ſui meminiſſe perhibetur, quæ ſibi ſemper eſt præ-

An & præſentiũ ſit memoria. ſens. Memoria enim præteritorum eſt, non præſentium: nam quidam cum de virtutibus agerent, in quibus eſt etiam Tullius, in tria iſta prudentiam diuiſerunt, memoriam, intelligentiam, prouidentiam: Memoriam ſcilicet præteritis, intelligentiam præſentibus, prouidentiã rebus tribuentes futuris, quam

CAP. XI. 1. ſen. di. 3. cap. voluntas mea. non habent certam, niſi præſcij futurorum, quæ non eſt munus hominum, niſi detur deſuper, vt Prophetis. Vnde ſcriptura ſapientiæ de hominibus aiens, Cogitationes, inquit, mortalium timidæ, & incertæ prouidẽtiæ noſtræ. Memoria vero de

Sapien. 9. præteritis, & intelligentia de præſentibus certa eſt, ſed præſentibus vtiq; corporalibus† rebus: nam corporales corporalium

† incorporalibus. præſentes ſunt aſpectibus oculorum, Sed qui dicit memoriam non eſſe præſentiũ, attendat quemadmodũ dictum ſit in ipſis ſecularibus literis, vbi maioris fuit curę verborum integritas

Virgilius. quàm veritas rerum: Nec talia paſſus Vlyſſes, oblitúſve ſui eſt Ithacus. diſcrimine tanto. Virgilius enim cum ſui non oblitũ diceret Vlyſſem, quid aliud intelligi voluit, niſi quòd meminerit ſui? Cũ ergo ſibi præſens eſſet, nullo modo ſui meminiſſet niſi ad res præſentes memoria pertineret. Quapropter ſicut in rebus pręteritis ea memoria dicitur, qua fit vt valeant recoli & recordari: ſic in re præſenti quod ſibi eſt mens, me-

A deo fœlix cognitio. moria ſine abſurditate dicenda eſt, qua ſibi præſto eſt vt ſua cogitatione poſsit intelligi & vtrunque ſui amore coniungi.

Hæc igitur Trinitas mentis non propterea Dei eſt imago,

CAP. XII. 1. ſen. diſt. 3. ca. Rurſus iſta. quia ſui meminit mens & intelligit ac diligit ſe, ſed quia poteſt etiam meminiſſe & intelligere & amare à quo facta eſt. Quod cum facit, ſapiens ipſa fit. Si autem non facit, etiam cum ſui meminit, ſeſéq; intelligit ac diligit ſtulta eſt. Memi-

nerit

nerit itaque Dei ſui ad cuius imaginem facta eſt, cúmque intelligat atque diligat. Quod vt breuius dicam, colat Deũ non factum, cuius ab eo capax eſt facta,& cuius particeps eſſe poteſt propter quod ſcriptum eſt, Ecce Dei cultus eſt ſapientia: *Iob. 28.*
& non ſua luce ſed ſummæ illius lucis participatione ſapiens erit,atque vbi æterna ibi beata regnabit. Sic enim dicitur iſta hominis ſapientia, vt etiam Dei ſit. Tunc enim vera eſt, nam ſi humana eſt, vana eſt. Verum non ita Dei, qua ſapiens eſt Deus, Neque enim participatione ſui ſapiens eſt, ſicut mens participatione Dei. Sed quemadmodũ dicitur iuſtitia Dei,non ſolum qua ipſe iuſtus eſt, ſed quam dat homini cum iuſtificat impium, quem commendans Apoſtolus, ait de quibuſdam: *Roma. 10.*
Ignorantes enim Dei iuſtitiam,& ſuam iuſtitiã volentes conſtituere,iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti: ſic etiam dici poteſt de quibuſdam: Ignorantes Dei ſapientiã, & ſuam volentes conſtituere,ſapientiæ Dei non ſunt ſubiecti. Eſt igitur natura non facta, quæ fecit omnes cæteras magnas paruáſque naturas eis quas fecit ſine dubitatione præſtantior: ac per hoc etiã de qua loquimur rationali & intellectuali, quæ hominis mens eſt ad eius qui eam fecit imaginem facta. Illa autem cæteris natura præſtantior Deus eſt. Et quidem non longe poſitus ab vnoquoque noſtrum, ſicut Apoſtolus dicit adiungens:In illo enim *Act. 17.*
viuimus & mouemur & ſumus. Quod ſi ſecundum corpus diceret, etiam de iſto corporeo mundo poſſet intelligi. Nam & in illo ſecundum corpus viuimus mouemur & ſumus. Vnde ſecundum mẽtem quæ facta eſt ad eius imaginem, debet hoc accipi excellentiore quodam, eodémque nõ viſibili, ſed intelligibili modo. Nam quid non eſt in ipſo de quo diuinè ſcriptum eſt: Quoniã ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia? *Roma. 11.*
Proinde ſi in ipſo ſunt omnia, in quo tandem poſſunt viuere quæ viuunt, & moueri quæ mouentur, niſi in quo ſunt? Non tamen omnes cum illo ſunt eo modo quo ei dictum eſt: Ego ſemper tecum. Nec ipſe cum omnibus eo modo quo dicimus: *Pſal. 72.*
Dominus vobiſcũ. Magna itaq; hominis miſeria eſt cum illo non eſſe, ſine quo non poteſt eſſe. In quo enim eſt, proculdubio ſine illo non eſt:& tamen ſi eius non meminit,cúmq; non intelligit,nec diligit,cum illo non eſt. Quod autem quiſq; penitus obliuiſcitur,nec commoneri eius vtiq; poteſt.

Quo modo Dei reminiſcimur. CAP. XIII.

De viſibilibus rebus ad hanc rem ſumamus exemplum. Dicit tibi quiſpiam quẽ non recognoſcis: Noſti me, & vt commoneat,

dicit vbi, quando, quo modo tibi innotuerit: omnibúſque adhibitis ſignis quibus in memoriam reuoceris, ſi non recognoſcis, ita iam oblitus es, vt omnis illa notitia penitus deleta ſit animo: nihílque aliud reſtat niſi vt credas ei qui tibi hoc dicit, quòd aliquando eum noueras: aut ne hoc quidem, ſi fide dignus tibi eſſe qui loquitur non videtur. Si autem reminiſceris, profectò redis in memoriã tuam, & in ea inuenis quod non fuerat penitus obliuione deletũ. Redeamus ad illud propter quod adhibuimus humanæ conuerſationis exemplũ. Inter cætera Pſalmus nonus: Conuertantur, inquit, peccatores in infernum, omnes gentes quæ obliuiſcuntur Deum. Porrò autem viceſimuſprimus: Commemorabuntur, inquit, & conuentur ad dominum vniuerſi fines terrę. Non igitur ſic erant oblitæ iſtæ gentes Deum, vt eius nec commemoratæ recordarentur. Obliuiſcendo autem Deum tanquam obliuiſcendo vitam ſuam, conuerſæ fuerant in mortẽ: hoc eſt, in infernum. Commemoratæ vero conuertuntur ad dominũ tanquam reminiſcentes reminiſcẽdo vitam ſuam cuius eas habebat obliuio, id eſt, cuius oblitæ fuerant. Item legitur in nonageſimotertio: Intelligite nunc qui inſipientes eſtis in populo, & ſtulti aliquãdo ſapite: Qui plantauit aurem, non audiet? & cætera. Eis enim dictum eſt, qui Deum non intelligendo, de illo vana dixerunt. De dilectione autem plura reperiũtur in diuinis eloquiis teſtimonia. Ibi enim & illa duo conſequentes intelliguntur, quia nemo diligit cuius non meminit, & quod penitus neſcit. Vnde illud eſt notiſsimum præcipuúmq; præceptum: Diliges dominum Deum tuum. Sic itaq; condita eſt mens humana, vt nũquam ſui nõn meminerit, nunquã ſe non intelligat, nunquam ſe non diligat. Sed quoniam qui odit aliquem, nocere illi ſtudet, non immeritò & mẽs hominis, quando ſibi nocet, odiſſe ſe dicitur. Neſciens enim ſibi vult male, dum nõ putat ſibi obeſſe quod vult: ſed tamen male ſibi vult, quãdo id vult quod obſit ſibi. Vnde illud ſcriptum eſt: Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam. Qui ergo ſe diligere nouit, Deum diligit: qui vero nõ diligit Deum, etiam ſi ſe diligit, quod ei naturaliter inditum eſt, tamen non incõuenienter odiſſe ſe dicitur, cum id agit quod ſibi aduerſatur, & ſeipſum tãquam ſuus inimicus inſequitur. Qui profectò eſt error horrendus, vt cum ſibi omnes prodeſſe velint, multi non faciant, niſi quòd eis pernicioſiſsimum eſt. Similem morbum mutorum

Pſal. 93.

Quo modo beatæ animæ norunt ſeipſas.

CAP. XIII.

Deute. 6.

Pſal. 10.

mutorum animalium cum Poëta deſcriberet: Dij,inquit,me- ,,
liora piis, errorémque hoſtibus illum: Diſciſſos nudis lania- ,,
bant dentibus artus. Cum morbus ille corporis fuerit, cur di- ,,
xit errorem, niſi quia omne animal cum ſibi natura concilia-
tum ſit, vt ſe cuſtodiat quantum poteſt, talis ille erat morbus,
vt ea quorum ſalutem appetebant, ſua mẽbra laniarent? Cum
autem Deum diligit mens, & ſicut dictum eſt, conſequenter
eius meminit, eúmq; intelligit,recte illi de proximo ſuo præ-
cipitur,vt eum ſicut ſe diligat. Iam enim ſe nõ diligit peruer-
ſe,ſed recte, cum Deũ diligit, cuius participatione imago illa
non ſolum eſt, verumetiam ex vetuſtate renouatur,ex defor-
mitate reformatur, ex infœlicitate beatificatur. Quãuis enim
ſe ita diligat,vt ſi alterutrũ proponatur, malit omnia quæ in-
fra ſe diligit perdere, quàm perire: tamen ſuperiorẽ deſeren-
do,ad quem ſolum poſsit cuſtodire fortitudinem ſuam,eóque
frui lumine ſuo, cui canitur in Pſalmo: Fortitudinem meã ad *Pſal.58.*
te cuſtodiam: & in alio, Accedite ad eum,& illuminamini: ſic *Pſal.33.*
infirma & tenebroſa facta eſt, vt à ſe quoque ipſa, in ea quæ
non ſunt quod ipſa, & quibus ſuperior eſt ipſa, infœlicius la-
beretur per amores,quos non valet vincere, & errores à qui-
bus non videt quà redire. Vnde iam Deo miſerante pœnitens
clamat in Pſalmis: Deſeruit me fortitudo mea,& lumen ocu- *Pſal. 37.*
lorum meorum non eſt mecum. Non ſanè in his tantis infir-
mitatis & erroribus malis amittere potuit naturalem memo-
riam, intellectum & amorem ſui, propter quod merito dici
potuit quod ſupra commemoraui. Quãquam in imagine Dei *Supra c.4.*
ambulat homo, tamen vane conturbatur: Theſaurizat,& ne-
ſcit cui congregabit ea. Cur enim theſaurizat, niſi quia forti- *Pſal.38.*
tudo eius deſeruit eum, per quam Deũ habens,rei nullius in-
digeret? Et cur neſcit cui congregabit ea,niſi quia lumẽ ocu-
lorum eius non eſt cum eo? Et ideo nõ videt quod veritas ait:
Stulte hac nocte animam tuam repetunt abs te,hæc quæ præ- *Luca 12.*
paraſti cuius erunt? Verumtamen quia etiam talis in imagine
ambulat homo, & habet memoriam & intellectũ & amorem
ſui, hominis mens: ſi ei manifeſtaretur quòd vtrũque habere
non poſſet, & vnum è duobus permitteretur eligere, alterum
perditurus, aut theſauros quos congregauit, aut mentem: quis
vſqueadeo non habet mentem, vt theſauros mallet habere
quàm mentem? Theſauri enim mentem poſſunt plerunque
ſubuertere: at mens quæ non theſauris ſubuertitur, ſine vllis

theſauris facilius & expeditius poteſt viuere. Quis vero vllos theſauros, niſi per mentem poterit poſsidere? Si enim puer infans, quamuis ditiſsimus natus, cum ſit dominus omnium quæ iure ſunt eius, nihil poſsidet mente ſopita, quónam tandem modo quiſquam quicquam mente poſsidebit amiſſa? Sed de theſauris quid loquor, quòd eis quilibet hominum, ſi talis optio proponatur, mauult carere quàm mente: cum eos nemo præponat, nemo comparet luminibus corporis, quibus non vt aurum rarus quiſque homo, ſed omnis homo poſsidet cœlum: per lumina enim corporis quiſque poſsidet quicquid libenter videt. Quis ergo ſi tenere vtrunque non poſsit, & alterutrũ cogatur amittere, non theſauros quàm oculos malit, & tamen ſi ab eo ſimili conditione quæratur, vtrum oculos malit amittere, an mentem, quis mente non videat eum oculos malle quàm mentem? Mens quippe ſine oculis carnis humana eſt, oculi autem carnis ſine mente beluini ſunt. Quis porrò non hominem ſe malit eſſe etiam carne cæcum quàm beluam videntem? Hæc dixi, vt etiam tardiores, quãuis breuiter commonerentur à me, in quorum oculos vel aures hæ literæ peruenerint, quantum mens diligat ſeipſam, etiam infirma & errans, male diligendo atque ſectando quæ ſunt intra ipſam. Diligere porrò ſeipſam non poſſet, ſi ſe omnino neſciret, id eſt, ſi ſui non meminiſſet, nec ſe intelligeret, quia in ſe imagine Dei tam potens eſt, vt ei cuius imago eſt valeat hærere. Sic enim ordinata eſt naturarum ordine, non locorum, vt ſupra illam non ſit niſi ille. Denique cum illi penitus adhæſerit, vnus erit ſpiritus. Cui rei atteſtatur Apoſtolus di-
1. Corin.6. cens, Qui autem adhæret domino, vnus ſpiritus eſt, accedente quidem iſta ad participationem naturæ veritatis & beatitudinis illius, non tamen creſcẽte illo in natura, veritate & beatitudine ſua. In illa itaq; natura cum fœliciter adhæſerit, immutabiliter viuet & immutabile videbit omne quod viderit.
Pſal. 102. Tunc ſicut ei diuina ſcriptura promittit, ſatiabitur in bonis deſiderium eius, bonis immutabilibus, ipſa Trinitate Deo ſuo cuius imago eſt: & ne vſpiam deinceps violetur, erit in abſcondito vultus eius, tanta vbertate eius impleta, vt eam nunquam peccare delectet. Seipſam vero nunc quando videt, non aliquid immutabile videt.

Et iniuſti quadã recte iudicãt

CAP. XV.

Quod ideo certe non dubitat, quoniam miſera eſt, & beata eſſe deſiderat. Nec ob aliud fieri ſperat hoc poſſe, niſi quia eſt mutabilis. Nam ſi mutabilis nõ

eſſet, ſicut ex beata vita miſera, ſic ex miſera beata eſſe non poſſet. Et quid eam feciſſet miſeram ſub omnipotente & bono domino, niſi peccatũ ſuum, & iuſtitia domini ſui? Et quid eam faciet beatam, niſi meritum ſuum & præmium domini ſui? Sed & meritum eius gratia eſt illius, cuius præmium erit beatitudo eius. Iuſtitiam quippe dare ſibi non poteſt, quã perditam non habet. Hanc enim cum homo conderetur accepit: & peccando vtique perdidit. Accepit ergo iuſtitiam, propter quam beatitudinem accipere mereretur. Vnde veraciter ei dicitur ab Apoſtolo, quaſi de ſuo bono ſuperbire incipiẽti, Quid enim habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? Quando autem bene recordatur domini ſui, ſpiritu eius accepto, ſentit omnino, quia hoc diſcit intimo magiſterio, non niſi eius gratuito affectu poſſe ſe ſurgere, non niſi ſuo volũtario defectu cadere potuiſſe. Non ſanè reminiſcitur beatitudinis ſuæ, fuit quippe illa & non eſt, eiúſque iſta penitus oblita eſt, ideoq; nec commemorari poteſt. Credit autem de illa fide dignis literis Dei ſui per eius Prophetam conſcriptis narrantibus de fœlicitate paradiſi, & illud primum & bonum hominis & malũ hiſtorica traditione indicantibus: domini autẽ Dei ſui reminiſcitur. Ille quippe ſemper eſt, nec fuit & non eſt, nec eſt & non fuit, ſed ſicut nunquam non erit, ita nunquam non erat, & vbique totus eſt. Propter quod iſta in illo & viuit & mouetur & eſt, & ideo reminiſci eius poteſt. Non quia hoc recordatur quod eum nouerat in Adam, aut alibi alicubi ante huius corporis vitam, aut cum primũ facta eſt vt infereretur huic corpori, Nihil enim horum omnino reminiſcitur: quicquid horum eſt, obliuione deletum eſt. Sed cum memoratur vt conuertatur ad dominum tanquam ad eam lucem qua iam cum ab illo auerteretur, quodam modo tãgebatur, Nam hinc eſt quòd etiam impij cogitant æternitatem, & multa recte reprehẽdunt, rectéque laudant in hominum moribus. Quibus ea tandem regulis iudicant, niſi in quibus vident, quemadmodum quiſque viuere debeat, etiam ſi nec ipſi eodem modo viuant. Vbi eas vident? Neque enim in ſua natura, cum proculdubio mẽte iſta videantur, eorúmque mentes conſtet eſſe mutabiles, has vero regulas immutabiles videat, quiſquis in eis & hoc videre potuerit: nec in habitu ſuæ mentis, cum illæ regulæ ſint iuſtitiæ, mentes vero eorũ conſtet eſſe iniuſtas. Vbi nam ſunt iſtæ

1. Cor. 4.

Acto. 17.

regulæ ſcriptæ, vbi quid ſit iuſtũ, & iniuſtus agnoſcit, vbi cernit habendũ eſſe quod ipſe non habet? Vbi ergo ſcriptæ ſunt, niſi in libro lucis illius quæ veritas dicitur, vnde omnis lex iuſta deſcribitur, & in cor hominis qui operatur iuſtitiam, non migrando ſed tanquam imprimendo transfertur, ſicut imago ex annulo & in ceram tranſit, & annulum non relinquit. Qui vero non operatur, & tamen videt quid operãdũm ſit, ipſe eſt qui ab illa luce auertitur, à qua tamen tangitur. Qui autẽ nec videt quemadmodum ſit viuendum, excuſabilius quidem peccat, quia non eſt tranſgreſſor cognitæ legis. † Sed etiam ipſe ſplẽdore aliquoties vbique præſentis veritatis attingitur, quando admonitus confitetur. Qui vero cõmemorati conuertuntur ad dominum ab ea deformitate, qua per cupiditates ſeculares conformabantur huic ſeculo, reformantur ex illo, audientes Apoſtolum dicentem, Nolite conformari huic ſeculo, ſed reformamini in nouitate mentis veſtræ, vt incipiat illa imago ab illo reformari, à quo formata eſt. Non enim reformare ſeipſam poteſt, ſicut potuit deformare. Dicit etiam alibi, Renouamini ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem, eum qui ſecũdum Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis. Quod ait, Secũdum Deum creatum: hoc alio loco dicitur, ad imaginem Dei. Sed peccando iuſtitiam & ſanctitatem veritatis amiſit, propter quod hæc imago deformis & decolor facta eſt, hanc recipit cum reformatur & renouatur. Quod autem ait, Spiritu mentis veſtræ: non ibi duas res intelligi voluit, quaſi aliud ſit mens, aliud ſpiritus mentis: ſed quia omnis mens ſpiritus eſt, non autem omnis ſpiritus mens eſt. Eſt enim ſpiritus & Deus, qui renouari nõ poteſt, quia nec veteraſcere poteſt. Dicitur etiam ſpiritus in homine, qui mẽs non ſit, ad quem pertinent imaginationes ſimiles corporum. De quo dicit ad Corinthios, vbi dicit, Si autẽ orauero lingua, ſpiritus meus orat, mens autem mea infructuoſa † eſt. Hoc enim ait, quando id quod dicitur, nõ intelligitur: quia nec dici poteſt, niſi corporalium vocum imagines ſonum oris ſpiritus cogitatione præueniant. Dicitur & hominis anima ſpiritus. Vnde eſt in Euangelio, Et inclinato capite tradidit ſpiritum: quo ſignificata eſt mors corporis, anima exeunte de corpore. Dicitur ſpiritus etiam pecoris, quod in Eccleſiaſte libro Salomonis apertiſsime ſcriptum eſt, vbi ait, Quis ſcit ſpiritus filiorum hominum ſi aſcẽdet ipſe ſurſum, & ſpiritus pecoris ſi deſcen-

† al. legis incognitæ. *Imago dei quo modo reformatur in homine.* CAP. XVI. *Roma. 12.* *Ephe. 4.* *Gene. 1.* *Ioan. 4.* *1. Cor. 14.* *† ſine fructu.* *Ioan. 19.* *Eccle. 3.*

ſcendet ipſe deorſum in terram? Scriptum eſt etiam in Geneſi, vbi dicit diluuio mortuam vniuerſam carnem, quæ habebat in ſe ſpiritum vitæ. Dicitur ſpiritus etiã ventus, res apertiſsime corporalis. Vnde illud in Pſalmis, Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis. Quia ergo tot modis dicitur ſpiritus, ſpiritum mentis dicere voluit eum ſpiritum, quæ mens vocatur. Sicut ait etiam idem Apoſtolus, In expoliatione corporis carnis, Non duas vtique res intelligi voluit, quaſi aliud ſit caro, aliud corpus carnis, ſed quia corpus multarum rerum nomen eſt, quarũ nulla caro eſt: nam multa ſunt excepta carne corpora cœleſtia, & corpora terreſtria: corpus carnis dixit, corpus quod caro eſt. Sic itaque ſpiritum mẽtis eum ſpiritum quæ mens eſt: alibi quoque apertius etiam imaginem nominauit, ſcilicet aliis verbis idipſum præcipiens, Expoliãtes vos, inquit, veterem hominem cum actibus eius, induite nouum hominem, qui renouatur in agnitione Dei ſecundum imaginem eius qui creauit eum. Quod ergo ibi legitur, Induite nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt; hoc iſto loco, Induite nouum hominem, qui renouatur ſecundum imaginem eius qui creauit eum. Ibi autem ait, ſecundum Deum: hic vero, ſecundum imaginem eius qui creauit eum. Pro eo vero quod ibi poſuit, In iuſtitia & ſanctitate veritatis: hoc poſuit hic, In agnitione Dei. Fit ergo iſta renouatio reformatióque mentis ſecundum Deum, vel ſecundum imaginem Dei. Sed ideo dicitur, ſecundum Deum: ne ſecundum aliam creaturam fieri putetur. Ideo autem ſecundum imaginem Dei: vt in ea re intelligatur fieri hæc renouatio, vbi eſt imago Dei, id eſt in mente. Quemadmodum dicimus, ſecũdum corpus mortuum, non ſecundum ſpiritum, eum qui de corpore fidelis & iuſtus abſcedit. Quid enim dicimus ſecũdum corpus mortuũ: niſi corpore vel in corpore, non anima vel in anima mortuũ? Aut ſi dicamus, ſecundum corpus eſt pulcher, aut ſecundũ corpus fortis, non ſecundum animũ: quid eſt aliud quàm corpore, non animo pulcher aut fortis eſt? Et innumerabiliter ita loquimur. Non itaq; ſic intelligamus, ſecundum imaginem eius qui creauit eum, quaſi alia ſit imago, ſecundũ quã renouatur, non ipſa quæ renouatur. Sanè iſta renouatio non momẽto vno fit ipſius conuerſionis, ſicut momẽto vno fit illa in baptiſmo renouatio remiſsioque omnium peccatorum, neque enim vel vnum quantulumcunque remanet quod non remittatur: ſed

Gene.7. *Pſal. 148.* *Coloſſ.2.* *1.Cor.15.* *1.ſen.diſt. 15.cap.1.* *Coloſſ.3.* *Ephe.4.* *Coloſſ.3.* *Ibidem.* *Reformationis gradus & cõſummatio.* CAP. XVII.

ſed quemadmodum aliud eſt carere febribus, aliud ab infir-
mitate, quæ febribus facta eſt, reualeſcere: itémque aliud eſt
infixum telum de corpore demere, aliud vulnus quod eo fa-
ctum eſt ſecunda curatione ſanare: ita prima curatio eſt cau-
ſam remouere languoris, quod per omnium fit indulgentiam
peccatorum, ſecunda ipſum ſanare languorem, quod fit pau-
latim proficiendo in renouatione huius imaginis: Quæ duo
Pſal. 102. demonſtrantur in Pſalmo, vbi legitur: Qui propicius fit om-
nibus iniquitatibus tuis: quod fit in baptiſmo. Deinde ſequi-
tur, Qui ſanat omnes languores tuos: quod fit quotidianis ac-
2. Cor. 4. ceſsibus, cũ hæc imago renouatur. De qua re Apoſtolus aper-
tiſsime locutus eſt, dicens: Et ſi exterior homo noſter corrum
Coloſſ. 3 pitur, ſed interior renouatur de die in diem. Renouatur autem
in agnitione Dei hoc eſt iuſtitia & ſanctitate veritatis: ſicut
ſeſe habent Apoſtolica teſtimonia quæ pauloante commemo
Ephe. 4. raui. In agnitione igitur Dei, iuſtitiáq; & ſanctitate veritatis,
qui de die in diem proficiendo renouatur, transfert amorem
à temporalibus ad æterna, à viſibilibus ad intelligibilia, à car-
nalibus ad ſpiritalia, atque ab iſtis cupiditatem frænare atq;
minuere, illíſque ſe charitate alligare diligenter inſiſtit. Tan-
Ioan. 15. tum autem facit, quantum diuinitus adiuuatur. Dei quippe ſen
tentia eſt: Sine me nihil poteſtis facere. In quo profectu & ac-
ceſſu tenentem mediatoris fidem, cum dies vitæ huius vlti-
mus quemque compererit, perducendus ad Deum quem co-
luit, & ab eo perficiendus excipietur ab angelis ſanctis, in-
corruptibile corpus in fine ſeculi, non ad pœnam ſed ad glo-
riam recepturus. In hac quippe imagine tunc perfecta erit
1. Cor. 13. Dei ſimilitudo, quando Dei perfecta erit viſio. De qua dicit
2. Cor. 3. Apoſtolus Paulus: Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate,
tunc autem facie ad faciem. Item dicit: Nos autem reuelata
† ſpeculan facie gloriam domini contemplantes, † in eandem imaginem
tes. transformamur de gloria in gloriam, tanquam à domini ſpi-
ritu: hoc eſt quod fit de die in diem bene proficientibus. Apo-
1. Ioan. 3. ſtolus autem Ioãnes, dilectiſsimi, inquit, nunc filij Dei ſumus,
& nondum apparuit quid erimus: Scimus autem quia cum ap
paruerit ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt.
Hinc apparet tunc in iſta imagine Dei fieri eius plenam ſimi-
Imago filij litudinem, quando eius plenam perceperit viſionẽ. Quan-
tantum eſt quam poſsit hoc à Ioanne Apoſtolo etiam de immortalitate
corporum corporis dictum videri: Et in hac quippe ſimiles erimus Deo,

ſed

ſed tantummodo filio, quia ſolus in Trinitate corpus accepit, *immortalitas.*
in quo mortuus reſurrexit, atque id ad ſuperna peruexit. Nam
dicitur etiam iſta imago filij Dei, in qua ſicut ille immortale CAP.
corpus habebimus, conformes facti in hac parte, non patris XVIII.
imaginis aut ſpiritus ſancti, ſed tantummodo filij, quia de hoc
ſolo legitur, & fide ſanctiſsima accipitur,: Verbum caro fa- *Ioan.1.*
ctum eſt. Propter quod Apoſtolus: Quos autem, inquit, præſci- *Roma.8.*
uit & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit
ipſe primogenitus in multis fratribus. Primogenitus vtique à *1.Cor.15.*
mortuis ſecundum eundem Apoſtolum, qua morte ſeminata *Coloſſ.1.*
eſt caro eius in contumelia, reſurrexit in gloria. Secundum
hanc imaginem filij, cui per immortalitatem conformamur
in corpore, etiam illud agimus quod dicit idem Apoſtolus: Si- *1.Cor.15.*
cut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginē eius
qui de cœlo eſt, vt ſcilicet qui ſecundum Adam mortales fui-
mus, ſecundum Chriſtum immortales nos futuros fide vera &
ſpe certa, firmáque teneamus. Sic enim nunc eandem imagi-
nem portare poſſumus, nondum in viſione, ſed in fide, non-
dum in re, ſed in ſpe. De corporis quippe reſurrectione tunc *Gene.1.*
loquebatur Apoſtolus, cum hæc diceret. At vero illa imago *Qua ſui*
de qua dictum eſt: Faciamus hominem ad imaginem & ſimi- *parte homo*
litudinem noſtram: quia non dictū eſt, ad meam vel ad tuam, *ad imagi-*
ad imaginem Trinitatis factum hominem credimus, & quan- *nē & ſimi*
ta potuimus inueſtigatione comprehendimus. Et ideo ſecun *litudinem*
dum hanc potius & illud intelligendum eſt, quod ait Apoſto- *dei factus*
lus Ioannes: Similes ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti *ſit, ad quā*
eſt: quia de illo dixit de quo dixerat, Filij Dei ſumus. Et im- *proficiendo*
mortalitas carnis illo perficietur memento reſurrectionis, de *renouatur.*
quo ait Apoſtolus Paulus: in ictu oculi, in nouiſsima tuba, & CAP.
mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. In ipſo XIX.
nanq; ictu oculi ante iudicium reſurget in virtute, in incor- *1.Ioan.3.*
ruptione, in gloria corpus ſpiritale, quod nunc ſeminatur in
infirmitate, corruptione, contumelia corpus animale. Imago
vero quæ renouatur in ſpiritu mentis in agnitione Dei, non
exterius, ſed interius de die in diem ipſa perficietur viſione, *1. Ioan.15.*
quæ tunc erit poſt iudicium, facie ad faciem, nunc autem pro- *1.Cor.13.*
ficit† per ſpeculum in ænigmate, Propter huiusperfectionem *†al. proſpicit.*
dictū intelligendum eſt: Similes ei erimus, quoniā videbi-
mus eum ſicuti eſt. Hoc enim donū tunc nobis dabitur, cum *1. Ioan. 3.*
ctum fuerit: Venite benedicti patris mei, poſsidete paratum

vobis

Matt.25. vobis regnum. Tunc quippe tolletur impius vt non videat claritatem domini, quãdo ibant ſiniſtri in ſupplicium æternum, euntibus dextris in vitam æternam, Hæc eſt autem, ſicut ait veritas, vita æterna, vt cognoſcant te, inquit, vnum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Hanc contemplatiuam ſapientiam, quam proprie puto in literis ſanctis à ſcientia diſtinctam, ſapientiam nuncupari duntaxat hominis, quæ quidem illi non eſt, niſi ab illo cuius participatione vere ſapiens fieri mẽs rationalis & intellectualis poteſt, Cicero commendans in fine dialogi Hortenſij: Quæ nobis, inquit, dies noctéſq; conſiderantibus acuentibúſq; intelligentiã quæ eſt mẽtis acies, cauentibúſq; néquando illa hebeſcat, id eſt in Philoſophia viuentibus magna ſpes eſt: aut ſi hoc quod ſentimus & ſapimus mortale & caducum eſt, iucundum nobis perſunctis muneribus humanis occaſum, neq; moleſtam extinctionem, & quaſi quietem vitæ fore: aut ſi vt antiquis Philoſophis híſque maximis longéq; clariſsimis placuit, æternos animos ac diuinos habemus, ſic exiſtimandum eſt quo magis hi fuerint ſemper in ſuo curſu, id eſt in ratione & inueſtigandi cupiditate, & quo minus ſe admiſcuerint atque implicuerint hominum viciis & erroribus, hoc his faciliorem aſcenſum & reditum in cœlum fore. Deinde addens hanc ipſam clauſulam, repetendóque ſermonem finiens: Quapropter, inquit, vt aliquando terminetur oratio, ſi aut extingui tranquille volumus cum his artibus vixerimus, aut ſi ex hac in aliam haud paulo meliorem domum ſine mora demigrare, in his ſtudiis nobis omnis opera & cura ponenda eſt. Hic miror hominem tanti ingenij, perſunctis muneribus humanis, hominibus in philoſophia viuentibus, quæ contemplatione veritatis beatos facit, iucundum promittere occaſum, ſi hoc quod ſentimus & ſapimus mortale & caducum eſt: quaſi hoc moriatur & intercidat quod non diligebamus, vel potius quod atrociter oderamus: vt iucundus nobis ſit eius occaſus. Verum hoc non didicerat à Philoſophis quos magnis laudibus prædicat, ſed ex illa noua Academia, vbi ei dubitare etiam de rebus manifeſtiſsimis placuit, iſta ſententia redolebat. A philoſophis autem ſicut ipſe confitetur maximis longéq; clariſsimis, æternos animos eſſe acceperat. Aeterni quippe animi non inconuenienter hac exhortatione excitantur, vt in ſuo curſu reperiantur, cum venerit vitæ huius extremum, id eſt in ratione & inueſtigandi cupidi

Eſa.26.
Ioan.17.

piditate, minúſque ſe admiſceant atque implicent hominum viciis & erroribus, vt eis facilior ſit regreſſus ad Deum. Sed iſte curſus qui conſtituitur in amore atque inueſtigatione veritatis, non ſuffecit miſeris, id eſt hominibus, cum iſta ſola ratione mortalibus ſine fide mediatoris. Quod in libris ſuperioribus huius operis, maxime in quarto & tertiodecimo, quantum potui demonſtrare curaui.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI EPISCOPI, DE TRINITATE.
LIBER QVINTVSDECIMVS.

VOLENTES in rebus quæ factæ ſunt ad cognoſcendum eum à quo factæ ſunt, exercere lectorem, iam peruenimus ad eius imaginem quod eſt homo, in eo quo cæteris animalibus antecellit, id eſt ratione vel intelligentia, & *Supra mentem deus.* CAP. I.
quicquid aliud de anima rationali vel intellectuali dici poteſt, quod pertineat ad eam rem quæ mens vocatur vel animus. Quo nomine nonnulli authores linguæ Latinæ, id quod excellit in homine, & non eſt in pecore, ab anima quæ ineſt & pecori, ſuo quodam loquendi more diſtinguunt. Supra hanc ergo naturam ſi quærimus aliquid & verum quærimus, Deus eſt, natura ſcilicet non creata, ſed creatrix. Quæ vtrum ſit Trinitas, non ſolum credentibus diuinæ ſcripturæ authoritati, verumetiam intelligentibus aliqua ſi poſſumus ratione iam demonſtrare debemus. Cur autem ſi poſſumus dixerim, res ipſa cum quæri diſputando cœperit, melius indicabit. Deus quippe ipſe quem quærimus adiuuabit, vt ſpero, ne ſit infructuoſus labor noſter, & intelligamus quemadmodum dictum ſit in Pſalmo ſacro: Lætetur cor quærentium dominum, quærite dominum & confirmamini, quærite faciem eius ſemper. Videtur enim quod ſemper quæritur, nunquam inueniri: & quo modo iam lætabitur, & non potius contriſtabitur cor quærentium, ſi non potuerint inuenire quod

Deus quomodo ſemper quæritur. CAP. II. *Pſal.* 104.

quæri

quæritur? Non enim ait: Lætetur cor inuenientium, ſed quærentium dominum, & tamen dominum Deum inueniri poſſe dum quæritur, teſtatur Eſaias Propheta, dum dicit: Quærite dominum, & mox vt inueneritis inuocate eum: Et cum appropinquauerit vobis, derelinquat impius vias ſuas, & vir iniquus cogitationes ſuas. Si ergo quæſitus inueniri poteſt, cur dictum eſt: Quærite faciem eius ſemper. An & inuentus forte quærendus eſt? Sic enim ſunt incomprehenſibilia requirenda, ne ſe exiſtimet nihil inueniſſe, qui quàm ſit incomprehenſibile quod quærebat, potuerit inuenire. Cur ergo ſic quærit ſi incomprehenſibile comprehendit eſſe quod quærit, niſi quia ceſſandum non eſt quandiu in ipſa comprehenſibilium rerum inquiſitione proficitur, & melior melioꝗ; fit quærens tam magnum bonum, quod & inueniendum quæritur, & quærendum inuenitur? Nam & quæritur vt inueniatur dulcius, & inuenitur vt quæratur auidius. Secũdum hoc accipi poteſt, quod dictum eſt in libro Eccleſiaſtico, dicere ſapientiam: Qui me manducant adhuc eſurient, & qui bibunt me adhuc ſitient. Manducant enim & bibunt quia inueniunt, & quia eſuriunt ac ſitiunt adhuc quærunt. Fides quærit, intellectus inuenit, propter quod ait Propheta: Niſi credideritis, non intelligetis. Et rurſus intellectus eum quem inuenit adhuc quærit. Deus enim reſpexit ſuper filios hominum, ſicut in Pſalmo ſacro canitur, vt videat ſi eſt intelligens aut requirens Deum. Ad hoc ergo debet homo eſſe intelligens vt requirat Deum. Satis itaque rememorati fuimus in iis quæ Deus fecit: vt per ea cognoſceretur ipſe qui fecit: Inuiſibilia enim eius per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Vnde arguuntur in libro Sapientiæ, qui de iis quæ videntur bona non potuerunt ſcire eum qui eſt: neque operibus attendentes agnouerunt artificem, ſed aut ignem, aut ſpiritum, aut citatum aërem, aut gyrum ſtellarum, aut violentiam aquarum, aut luminaria cœli, rectores orbis terrarum deos putauerunt, quorum quidem ſi ſpecie delectati hæc deos putauerunt, ſciant quanto dominator eorum melior eſt. Speciei enim generator ea creauit. Aut ſi virtutem & operationem eorum mirati ſunt, intelligant ab his quanto qui hęc conſtituit fortior eſt. A magnitudine enim ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poterat creator videri. Hæc de libro Sapientię propterea poſui, ne me fidelium quiſpiam fruſtra & inaniter exiſtimet in creatura prius per quaſ-

dam

Eſaie. 55. *Eccle 24.* *Eſaie 7.* *Pſal. 13.* *Roma. 1.* *Sapien. 13.*

dam ſui generis Trinitates quodam modo gradatim, donec ad mentem hominis peruenirem, quæſiſſe indicia ſummæ illius Trinitatis, quam quærimus cum Deum quærimus. Sed quoniam diſſerendi & ratiocinādi neceſsitas per quatuordecim libros multa nos dicere compulit, quæ cuncta ſimul aſpicere non valemus, vt ad id quod apprehendere volumus, ea celeri cogitatione referamus, faciam quantum domino adiuuante potuero, vt quicquid in ſingulis voluminibus ad cognitionem diſputatione perduxi, remota diſputatione breuiter cogeram, & tanquam ſub vno mentis aſpectu, non quemadmodum res quæque perſuaſit, ſed ipſa quæ perſuaſa ſunt ponam: ne tam longe ſint à præcedentibus conſequentia, vt obliuionem præcedentium faciat inſpectio conſequentium: aut certe ſi fecerit, cito poſsit quod exciderit relegendo recolligi. In primo libro ſecundum ſcripturas ſacras vnitas & æqualitas ſummæ illius Trinitatis oſtenditur. In ſecūdo & tertio & quarto eadem: ſed de filij miſsione & ſpiritus ſancti diligenter quæſtio pertractata, tres libros fecit. Demonſtratúmque eſt non ideo minorem mittente qui miſſus eſt, quia ille miſit, hic miſſus eſt, cum Trinitas quæ per omnia æqualis eſt, pariter quoque in ſua natura immutabilis & inuiſibilis, & vbique præſens inſeparabiliter operetur. In quinto propter eos quibus ideo videtur non eandem patris & filij eſſe ſubſtantiam, quia omne quod de Deo dicitur, ſecundum ſubſtantiam dici putant, & propterea gignere, & gigni, vel genitum eſſe & ingenitum, quoniam diuerſa ſint, contendunt ſubſtantias eſſe diuerſas, demonſtratur non omne quod de Deo dicitur ſecundum ſubſtantiam dici, ſicut ſecundum ſubſtantiam dicitur bonus & magnus, & ſi quid aliud ad ſe dicitur: ſed dici etiam relatiue, id eſt non ad ſe ſed ad aliquid quod ipſe non eſt: ſicut pater ad filium dicitur, vel dominus ad creaturam ſibi ſeruientem: vbi ſi quid relatiue, id eſt ad aliquid quod ipſe non eſt, etiam ex tempore dicitur, ſicuti eſt: Domine refugium factus es nobis, nihil ei accidere quo mutetur, ſed omnino ipſum in natura vel eſſentia ſua immutabilem permanere. In ſexto quo modo dictus ſit Chriſtus ore Apoſtolico, Dei virtus & Dei ſapiētia, ſic diſputatur, vt differatur eadem quæſtio diligentius retractanda: vtrum à quo eſt genitus Chriſtus, non ſit ipſe ſapientia, ſed tantum ſapientia, ſuæ pater, an ſapientia ſapientiam genuerit. Sed quodlibet horum eſſet,

Omnium ſuperiorum librorum epilogus. CAP. III.

Pſal. 89.

1. Cor. 1.

etiam in hoc libro apparuit trinitatis æqualitas, & non Deus triplex ſed trinitas: nec quaſi aliquid duplum eſſe patrem & filium ad ſimplum ſpiritum ſanctum, vbi nec tria plus aliquid
Supra lib. ſunt quàm vnum horum. Diſputatum eſt etiam quo modo
Cap.10. poſsit intelligi quod ait Hilarius Epiſcopus: Aetirnitas in pa-
1.ſen. diſt. tre, ſpecies in imagine, vſus in munere. In ſeptimo quæſtio
31.c.nō eſt. quæ dilata fuerat explicatur, ita vt Deus qui genuit filium, non ſolum ſit pater virtutis & ſapientiæ ſuæ, ſed etiam ipſe virtus atque ſapientia: Sic & ſpiritus ſanctus. Nec tamen ſimul tres ſunt virtutes aut tres ſapientiæ, ſed vna virtus & vna ſa-
Supra lib. pientia, ſicut vnus Deus & vna eſſentia. Deinde quæſitum eſt,
7.cap.4. quo modo dicantur vna eſſentia, tres perſonæ, vel à quibuſdam Græcis vna eſſentia, tres ſubſtantiæ, & inuentum eſt elocutionis neceſsitate dici, vt aliquo vno nomine enunciarētur, cum quæritur, quid tres ſint, quos tres eſſe veraciter confitemur, patrem ſcilicet & filium & ſpiritum ſanctum. In octauo ratione etiam reddita intelligentibus clarum eſt, in ſubſtantia veritatis non ſolum patrem filio non eſſe maiorem, ſed nec ambos ſimul aliquid maius eſſe quàm ſolum ſpiritum ſanctū, aut quoſlibet duos in eadē trinitate maius aliquid eſſe quàm vnum, aut omnes ſimul tres maius aliquid eſſe quàm ſingu-
Roma.1. los. Deinde per veritatem quæ intellecta conſpicitur, & per bonum ſummum à quo eſt omne bonū, & per iuſtitiam propter quam diligitur animus iuſtus, ab animo etiam nondū iuſto, vt natura non ſolum incorporalis, verumetiam incommutabilis quod eſt Deus, quantum fieri poteſt, intelligeretur admonui: & per charitatem quæ in ſcripturis ſanctis Deus dicta eſt, per quam cœpit vtcunque etiam trinitas intelligentibus apparere, ſicut amans, & quod amatur, & amor. In nono ad imaginem Dei, quod eſt homo ſecundum mentem, peruenit diſputatio: & in ea quædam trinitas inuenitur, id eſt, mens & notitia qua ſe nouit, & amor quo ſe notitiámque ſuam diligit: & hæc tria æqualia inter ſe, & vnius oſtenduntur eſſentiæ. In decimo hoc idem diligentius ſubtiliúſque tractatum eſt, atque ad id perductum, vt inueniretur in mente euidentior trinitas eius, in memoria ſcilicet & intelligētia & voluntate. Sed quoniam & hoc cōpertum eſt, quòd nunquam eſſe ita potuerit, vt mens non ſui meminiſſet, non ſe intelligeret & diligeret, quamuis non ſemper ſe cogitaret, cum autem ſe cogitaret, non ſe à corporalibus rebus eadem cogitatione diſcerneret,

dilata

dilata eſt de trinitate cuius hæc imago eſt diſputatio, vt in ipſis etiam corporalibus viſis inueniretur trinitas, & diſtinctius in ea lectoris exerceretur intentio. In vndecimo ergo electus eſt ſenſus oculorum in quo id quod inuētum eſt etiam in cæteris quatuor ſenſibus corporis & non dictum poſſet agnoſci: atque ita exterioris hominis trinitas, primo in his quæ cernuntur extrinſecus, ex corpore ſcilicet quod videtur, & forma quę inde in acie cernētis imprimitur, & vtrunq; copulantis intentione voluntatis, apparuit. Sed hæc tria non inter ſe æqualia, nec vnius eſſe ſubſtantiæ claruerunt. Deinde in ipſo animo, ab iis quæ extrinſecus ſenſa ſunt velut introducta inuenta eſt altera trinitas, vbi apparerent eadem tria vnius eſſe ſubſtantiæ, imaginatio corporis quæ in memoria eſt, & inde informatio cum ad eam conuertitur acies cogitantis, & vtrunque coniungens intentio voluntatis. Sed ideo iſta trinitas ad exteriorem hominem reperta eſt pertinere, quia de corporibus illata eſt quæ ſentiuntur extrinſecus. In duodecimo diſcernenda viſa eſt ſcientia à ſapientia, & in ea quæ proprie ſcientia nuncupatur, quia inferior eſt prius quædam ſui generis trinitas inquirenda. Quæ licet ad interiorem hominē iam pertineat, nondum tamen imago Dei vel appellanda ſit vel putanda Et hoc agitur in tertiodecimo per commendationem fidei Chriſtianæ In quartodecimo autē de ſapientia hominis vera, id eſt de munere eius in ipſius Dei participatione donata, quę à ſcientia diſtincta eſt, diſputatur: Et eò peruenit diſputatio, vt trinitas appareat in imagine Dei, quod eſt homo ſecūdum mentem, quæ renouatur in agnitione Dei, ſecundum imaginem eius qui creauit hominē ad imaginem ſuā, & ſic percipit ſapiētiam vbi contemplatio eſt æternorū. Iam ergo in ipſis rebus æternis incorporalibus & incōmutabilibus, in quarum perfecta contemplatione nobis beata quæ non niſi ęterna eſt, vita promittitur, trinitatē quæ Deus eſt inquiramus. Neque enim diuinorum librorum tantūmodo authoritas eſſe Deum prædicat, ſed omnis quæ nos circunſtat, ad quam nos etiam pertinemus, vniuerſa ipſa rerū natura proclamat, habere ſe prętantiſsimū conditorem, qui nobis mentē rationémq; naturalem dedit, qua viuentia non viuentibus, ſenſu prædita non ſentiētibus, intelligentia non intelligētibus, immortalia mortalibus, impotentibus potētia, iniuſtis iuſta, ſpecioſa deformibus, bona malis, incorruptibilia corruptibilibus, immutabilia

Coloſſ. 3.
Gene. 1.
Natura dei incommutabilis.

mutabilibus, inuiſibilia viſibilibus, incorporalia corporalibus, beata miſeris præferenda videamus. Ac per hoc quoniam rebus creatis creatorem ſine dubitatione præponimus, oportet vt eſt & ſumme viuere & cuncta ſentire atque intelligere, & mori, corrumpi, mutaríq; non poſſe, nec corpus eſſe, ſed ſpiritum omnium potentiſsimum, iuſtiſsimum, ſpecioſiſsimum, optimum, beatiſsimúmq; fateamur. Sed hæc omnia, quæ dixi, & quæcunque alia ſimili more locutionis humanæ digne de Deo dici vidētur, & vniuerſæ trinitati quæ eſt vnus Deus, & perſonis ſingulis in eadem trinitate conueniūt. Quis enim vel vnum Deum, quod eſt ipſa trinitas, vel patrem, vel filium, vel ſpiritum ſanctum audeat dicere, aut non viuentem, aut nihil ſentientem vel intelligentem, aut in ea natura qua inter ſe prædicātur æquales, quenquam eſſe eorum mortalem ſiue corruptibilem, ſiue mutabilem, ſiue corporeū; aut quiſquam ibi neget aliquem potentiſsimum, iuſtiſsimum, ſpecioſiſsimū, optimum, beatiſsimum? Si ergo hęc atque huiuſmodi omnia, & ipſa trinitas, & in ea ſinguli dici poſſunt, vbi aut quo modo trinitas apparebit? Redigamus itaque prius hæc plurima ad aliquam paucitatem, Quæ vita enim dicitur in Deo, ipſa eſt eſſentia eius atque natura. Non itaq; Deus viuit niſi vita, quod ipſe ſibi eſt. Hæc autem vita non talis eſt qualis ineſt arbori, vbi nullus eſt intellectus, nullus eſt ſenſus: nec talis qualis ineſt pecori, habet enim vita pecoris ſenſum quinquepertitum, ſed intellectum habet nullum. At illa vita quæ Deus eſt ſentit atque intelligit omnia, & ſentit mente non corpore, quia ſpiritus eſt Deus. Non autem ſicut animalia quæ habent corpora, per corpus ſentit Deus. Non enim ex anima conſtat & corpore: Ac per hoc ſimplex illa natura ſicut intelligit ſentit, ſicut ſentit intelligit: idémque ſenſus qui intellectus eſt illi. Nec ita vt aliquando eſſe deſiſtat aut cæperit: Immortalis eſt enim, Nec fruſtra de illo dictum eſt, quod ſolus habeat immortalitatem: Nam immortalitas eius vere immortalitas eſt, in cuius natura nulla eſt cōmutatio, Ipſa eſt etiam vera æternitas, qua eſt immutabilis Deus, ſine initio, ſine fine, conſequenter & incorruptibilis. Vna ergo eadémq; res dicitur, ſiue dicatur æternus Deus, ſiue immortalis, ſiue incorruptibilis, ſiue immutabilis. Itémque cum dicitur, viuens & intelligens quod eſt vtique ſapiens, hoc idem dicitur: Non enim percipit ſapientiam qua ſit ſapiens, ſed ipſe ſapientia eſt. Et hæc vita

Quicquid de deo prædicatur, iuxta ſubſtantiā prædicatur. CAP. V.

Ioan. 4.

1. Timo. 6.

eadémque

eadémque virtus ſiue potentia eadémque ſpecies, qua potens atque ſpecioſus dicitur. Quid enim potentius & ſpecioſius ſapientia, quæ attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter? Bonitas etiam atque iuſtitia, nũquid inter ſe in natura Dei, ſicut in eius operibus diſtant, tanquam duæ diuerſæ ſint qualitates Dei, vna bonitas, alia iuſtitia? Non vtique. Sed quæ iuſtitia ipſa bonitas, & quæ bonitas ipſa beatitudo. Incorporalis autẽ vel incorporeus ideo dicitur Deus, vt ſpiritus credatur vel intelligatur eſſe, non corpus. Proinde ſi dicamus æternus, immortalis, incorruptibilis, immutabilis, viuus, ſapiens, potens, ſpecioſus, iuſtus, bonus, beatus, ſpiritus, horum omnium nouiſsimum quod poſui quaſi tantummodo videtur ſignificare ſubſtantiam, cætera vero huius ſubſtantiæ qualitates: ſed ita non eſt in illa ineffabili ſimplicíque natura. Quicquid enim ſecundum qualitates illic dici videtur, ſecundum ſubſtantiam vel eſſentiam eſt intelligendum. Abſit enim vt ſpiritus ſecundum ſubſtantiam dicatur Deus, & bonus ſecundum qualitatem, ſed vtrunque ſecundũ ſubſtantiam. Sic omnia cætera quæ commemorauimus, vnde in ſuperioribus libris multa iam diximus. De quatuor igitur primis quæ modo à nobis enumerata atque digeſta ſunt, id eſt æternus, immortalis, incorruptibilis, immutabilis, vnum aliquid eligamus, quia vnũ quatuor iſta ſignificantur, ſicut iam diſſerui, ne per multa diſtendatur intentio, & illud potius quod poſitum eſt prius, id eſt æternus: hoc faciamus & de quatuor ſecundis, quę ſunt viuus, ſapiens, potens, ſpecioſus. Et quoniam vita qualiſcunque ineſt & pecori cui ſapientia non ineſt, duo vero iſta, ſapientia ſcilicet atque potentia, ita ſunt inter ſe in homine comparata, vt ſancta ſcriptura diceret: Melior eſt ſapiens quàm fortis. Specioſa porrò etiam corpora dici ſolent: vnum ex his quatuor quod eligimus, ſapiens eligatur, quamuis hæc quatuor in Deo non inæqualia dicenda ſint. Nomina enim quatuor, res autem vna eſt. De tertiis vero vltimis quatuor, quamuis in Deo idem ſit iuſtum eſſe quod bonum, quod beatum, idémque ſpiritum eſſe, quod iuſtum & bonum & beatum eſſe: tamen quia in hominibus eſſe ſpiritus non beatus, poteſt & iuſtus & bonus, nondum beatus, qui vero beatus eſt, profectò & iuſtus & bonus & ſpiritus eſt, hoc potius eligamus quod nec in hominibus eſſe ſine illis tribus poteſt, quod eſt beatus. Nunc igitur cum dicimus, æternus, ſapiens,

Sapien. 8.

1. ſen. diſt. 32. cap. 1.

Sapien. 6.

Quo modo in ipſa ſimplicitate dei ſit trinitas. beatus, hæc tria ſunt trinitas, quæ appellatur Deus. Redegimus quidem illa duodecim in iſtam paucitatem trium, ſed eo modo forſitan poſſumus & hæc tria in vnum aliquod horum. Nam ſi vna eadémque res in Dei natura poteſt eſſe ſapientia & potentia, aut vita & ſapientia, cur non vna eadémque res

CAP. VI. eſſe poſsit in Dei natura, æternitas & ſapientia, aut beatitudo & ſapientia? Ac per hoc ſicut nihil intererat vtrum illa duodecim, an iſta tria diceremus, quando illa multa in iſtam redigimus paucitatem: ita nihil intereſt vtrum tria iſta dicamus, an illud vnum in cuius ſingularitatem duo cætera ſimiliter redigi poſſe monſtrauimus. Quis itaque diſputandi modus, quænam tandem vis intelligendi atque potentia, quæ viuacitas rationis, quæ acies cogitationis oſtenderet, vt alia iam taceam, hoc vnum quod ſapientia dicitur Deus, quo modo

1. ſen. diſt. 29. cap. 1. ſit trinitas? Neque enim ſicut nos de illo percipimus ſapientiam, ita Deus de aliquo, ſed ſua eſt ipſe ſapientia: quia non

1. Cor. 1. eſt aliud ſapientia eius, aliud eſſentia, cui hoc eſt eſſe quod ſapientem eſſe. Dicitur quidem in ſcripturis ſanctis: Chriſtus Dei virtus, & Dei ſapientia. Sed quemadmodū ſit intelligendum, ne patrem filius videatur facere ſapientem, in libro ſeptimo diſputatum eſt. Et ad hoc ratio peruenit, vt ſic ſit filius ſapientia de ſapientia, quemadmodum lumē de lumine, Deus de Deo. Nec aliud potuimus inuenire ſpiritum ſanctum, niſi & ipſum eſſe ſapientiam, & ſimul omnes vnam ſapientiam, ſicut vnum Deum, vnam eſſentiam. Hanc ergo ſapientiam quod eſt Deus, quo modo intelligimus eſſe trinitatem nō dixi, ſed quo modo credimus: nam hoc inter fideles non debet habere quæſtionē, ſed ſi aliquo modo per intelligentiam poſſumus videre quod credimus, quis iſte erit modus? Si enim recolamus vbi noſtro intellectui cœperit in his libris trinitas apparere, octauus occurrit. Ibi quippe vt potuimus diſputando erigere tentauimus mentis intentionem ad intelligendam illam præſtantiſsimam immutabilémque naturam, quod noſtra mens non eſt. Quam tamen ſic intuebamur, vt nec longe à nobis eſſet, & ſupra nos eſſet, non loco, ſed ipſa ſui venerabili, mirabilique præſtantia, ita vt apud nos eſſe ſuo præſenti lumine videretur. In qua tamen nobis adhuc nulla trinitas apparebat, quia non ad eam quærendam in fulgore illo firmam mentis aciem tenebamus: tantum quia non erat aliqua moles, vbi credi oporteret magnitudinem duorum vel trium plus

eſſe

eſſe quàm vnius, cernebamus vtcunque. Sed vbi ventum eſt ad charitatem, quæ in ſancta ſcriptura Deus dicta eſt, eluxit paululum trinitas, id eſt amans, & quod amatur & amor. Sed quia lux illa ineffabilis noſtrum reuerberabat obtutum, & ei nondum poſſe contemperari noſtræ mentis quodam modo conuincebatur infirmitas, ad ipſius noſtræ mentis ſecundum quam factus eſt homo ad imaginem Dei, velut familiariorem conſiderationem, reficiendæ laborantis intentionis cauſa, iter cœptum diſpoſitúmque reflteximus. Et inde in creatura quod nos ſumus, vt inuiſibilia Dei per ea quæ facta ſunt conſpicere intellecta poſſemus, immorati ſumus à nono vſque ad quartumdecimum librum. Et ecce iam quãtum neceſſe fuerat, aut forte pluſquam neceſſe fuerat, exercitata in inferioribus intelligentia, ad ſummam trinitatem quæ Deus eſt conſpiciendam nos erigere volumus, nec valemus. Num enim ſicut certiſsimas videmus trinitates, ſiue quæ forinſecus de rebus corporalibus fiunt: ſiue cum eaipſa quæ forinſecus ſenſa ſunt cogitantur: ſiue cum illa quæ oriuntur in animo, nec pertinent ad corporis ſenſus, ſicut fides, ſicut virtutes quæ ſunt artes agẽdæ vitæ, manifeſta ratione cernuntur & ſcientia continentur: ſiue cum mẽs ipſa qua nouimus quicquid noſſe nos veraciter dicimus, ſibi cognita eſt vel ſe cogitat, ſiue cum aliquid quod ipſa non eſt æternum atque incõmutabile conſpicit. Num ergo ſicut in his omnibus certiſsimas videmus trinitates, quia in nobis fiunt vel in nobis ſunt, cum iſta meminimus, aſpicimus, volumus, ita videmus etiam trinitatem Deum: quia & illic intelligendo conſpicimus tanquam dicentem, & verbum eius, id eſt patrem & filium, atque inde procedentem charitatem vtrique communem ſcilicet ſpiritum ſanctum? An trinitates iſtas ad ſenſus noſtros vel ad animos pertinẽtes videmus potius quàm credimus, Deum vero eſſe trinitatem credimus potius quàm videmus? Quod ſi ita eſt, profecto aut inuiſibilia eius per ea quæ facta ſunt nulla intellecta conſpicimus: aut ſi illa conſpicimus, non in eis cõſpicimus trinitatem, & eſt illic quod conſpiciamus, & quod etiam non conſpectũ credere debeamus. Conſpicere autẽ nos immutabile bonũ quod nos non ſumus, liber octauus oſtendit, & quartuſdecimus cum de ſapiẽtia quæ homini ex Deo eſt loqueremur, admonuit. Cur itaque ibi nõ agnoſcimus trinitatem? An hæc ſapiẽtia quæ Deus dicitur non ſe intelligit, non ſe diligit? Quis hoc dixerit, aut

1. Ioan. 4. *Gene. 1.* *Roma. 1.* *Ibidem.*

quis eſt qui non videat, vbi nulla ſcientia eſt, nullo modo eſſe ſapientiam? Aut vero putandum eſt ſapientiam quæ Deus eſt, ſcire alia & neſcire ſeipſam, vel diligere alia, nec diligere ſeipſam? quæ ſi dici ſiue credi ſtultum & impium eſt, ecce ergo trinitas, ſapientia ſcilicet & notitia ſui & dilectio ſui. Sic enim & in homine inuenimus trinitatem, id eſt mẽtem & notitiam qua ſe nouit, & dilectionem qua ſe diligit.

Trinitas quæ in ſimplicitate dei eſt inconprehenſibili.

CAP. VII.

Sed hæc tria ita ſunt in homine, vt non ipſa ſint homo. Homo eſt enim vt veteres definierunt, animal rationale mortale. Illa ergo excellunt in homine, nõ ipſa ſunt homo. Et vna perſona, id eſt ſingulus quiſque homo, habet illa tria in mente. Quòd ſi etiam definiamus hominem, vt dicamus, Homo eſt ſubſtãtia rationalis conſtans ex anima & corpore nõ eſt dubium hominem habere animam quæ non eſt corpus, habere corpus quod non eſt anima. Ac per hoc illa tria nõ homo ſunt, ſed hominis ſunt vel in homine ſunt. Detracto etiã corpore, ſi ſola anima cogitetur, aliquid eius eſt mens tanquam caput eius vel oculus vel facies, ſed non hæc vt corpora cogitanda ſunt. Non igitur anima, ſed quod excellit in anima mens vocatur. Nunquid autem poſſumus dicere trinitatem ſic eſſe in Deo, vt aliquid Dei ſit, nec ipſa ſit Deus? Quapropter ſingulus quiſq; homo, qui non ſecundum omnia quæ ad naturam pertinent eius, ſed ſecundum ſolam mentem imago Dei dicitur, vna perſona eſt, & imago eſt trinitatis in mente. Trinitas vero illa cuius imago eſt, nihil aliud eſt tota quàm Deus, nihil eſt aliud tota quàm trinitas. Nec aliquid ad naturam Dei pertinet quod ad illam non pertineat trinitatem, & tres perſonæ ſunt vnius eſſentiæ, non ſicut ſingulus quiſque homo vna perſona. Itémque in hoc magna diſtantia eſt, quòd ſiue mentem dicamus in homine, eiúſque notitiam & dilectionem, ſiue memoriam, intelligentiam, voluntatem, nihil mentis meminimus niſi per memoriam, nec intelligimus niſi per intelligẽtiam, nec amamus niſi per voluntatem. At vero in illa trinitate quis audeat dicere patrem, nec ſeipſum nec filium nec ſpiritum ſanctum intelligere niſi per filium, vel diligere niſi per ſpiritum ſanctum, per ſe autem meminiſſe tantummodo vel ſui vel filij vel ſpiritus ſancti: eodémque modo filium nec ſui nec patris meminiſſe niſi per patrẽ, nec diligere per ſpiritum ſanctum, per ſe autem non niſi intelligere & patrem & ſeipſum & ſpiritum ſanctum: ſimiliter & ſpiritum ſanctum per patrem meminiſſe,

1.ſent.diſt. 3.c. rurſus.

1.ſen. diſt. 32.ca. huic quæſtioni.

miniſſe,& patris & filij ſui,& per filium intelligere & patrem & filium & ſeipſum, per ſe autem non niſi diligere & ſe & patrem & filium: tanquam memoria ſit pater & ſua & filij & ſpiritus ſancti, filius autem intelligentia & ſua & patris & ſpiritus ſancti; ſpiritus vero ſanctus charitas & ſua & patris & filij:quis hæc in illa trinitate opinari vel affirmare præſumat? Si enim ſolus ſibi filius intelligit, vt intelligentia ſit & ſibi & patri & ſpiritui ſancto, ad illam reditur abſurditatem,vt pater non ſit ſapiens de ſeipſo ſed de filio, nec ſapientia ſapientiam genuerit, ſed ea ſapientia pater dicatur ſapiens eſſe quam genuit. Vbi enim non eſt intelligentia, nec ſapientia poteſt eſſe, ac per hoc ſi pater non intelligit ipſe ſibi, ſed filius intelligit patri, profecto filius patrem ſapientem eſſe facit. Et ſi hoc eſt Deo eſſe quod ſapere, & ea illi eſſentia eſt quæ ſapientia, non filius à patre quod verum eſt ſed à filio potius habet pater eſſentiam, quod abſurdiſsimum atque falſiſsimum eſt. Hanc abſurditatem nos in libro ſeptimo diſcuſsiſſe,conuiciſſe,abieciſſe, certiſsimum eſt. Eſt ergo Deus pater ſapiẽs,ea qua ipſe ſua eſt ſapientia, & filius ſapientia patris de ſapientia quod eſt pater, de quo genitus eſt filius. Quocirca conſequenter eſt & intelligens pater ea qua ipſe ſua eſt intelligentia, neque enim eſſet ſapiens qui non eſſet intelligens: filius autem intelligentia patris de intelligentia genitus quod eſt pater. Hoc & de memoria non inconueniẽter dici poteſt. Quo modo eſt enim ſapiens qui nihil meminit,vel ſui non meminit? Proinde quia ſapientia pater, ſapientia filius, ſicut ſibi meminit pater, ita filius: & ſicut ſui & filij meminit pater, memoria nõ filij, ſed ſua: ita ſui & patris meminit filius,memoria nõ patris ſed ſua. Dilectio quoque vbi nulli eſt, quis vllam dicat eſſe ſapiẽtiam? Ex quo colligitur ita eſſe patri dilectionẽ ſuã,vt intelligẽtiam & memoriam ſuam. Ecce ergo tria illa,id eſt,memoria, intelligentia, dilectio ſiue volũtas, in illa ſumma & immutabili eſſentia quod eſt Deus, nõ pater & filius & ſpiritus ſanctus ſunt, ſed pater ſolus. Et quia filius quoque ſapiẽtia eſt genita de ſapientia, ſicut nec pater ei, nec ſpiritus ſanctus ei intelligit, ſed ipſe ſibi, ita nec pater ei meminit, nec ſpiritus ſanctus ei diligit,ſed ipſe ſibi:ſua enim eſt & ipſe memoria, ſua intelligẽtia, ſua dilectio,ſed ita ſe habere,de patre illi eſt de quo natus eſt. Spiritus etiam ſanctus quia ſapientia eſt procedẽs & ſapientia, non patrem habet memoriam, & filium intelligentiam, & ſe

3. ſen. diſt. 32. cap. poſt hac qua.

1 ſen. diſt. 32. cap. poſt hac qua.

dilectionem: neque enim ſapientia eſſet ſi alius ei meminiſſet, eique alius intelligeret, ac tantummodo ſibi ipſe diligeret: ſed ipſe habet hæc tria, & ea ſic habet, vt hæc ipſa ipſe ſit. Veruntamen vt ita ſit, inde illi eſt vnde procedit. Quis ergo hominum poteſt iſtam ſapientiam qua nouit Deus omnia, ita vt nec ea quæ dicuntur præterita, ibi prætereant, nec ea quæ dicuntur futura, quaſi deſint, expectentur vt veniant, ſed & præterita & futura cum præſentibus ſint cuncta præſentia, nec ſingula cogitentur, & ab aliis ad alia cogitando tranſeatur, ſed in vno cõſpectu ſimul præſto ſint vniuerſa: quis, inquam, hominum comprehendit iſtam ſapiẽtiam, eandémque prudentiam, eandémque ſcientiam, quandoquidem à nobis nec noſtra comprehenduntur? Ea quippe quæ vel ſenſibus vel intelligentiæ noſtræ aſſunt, poſſumus vtcunque cõſpicere. Ea vero quæ abſunt, & tamen affuerunt, per memoriam nouimus quæ obliti non ſumus. Nec ex futuris præterita, ſed futura ex præteritis, non tamẽ firma cognitione coniicimus. Nam quaſdam cogitationes noſtras quas futuras velut manifeſtius atque certius proximas quaſi proſpicimus, memoria faciente id agimus, cum agere valemus quãtum valemus, quæ ad ea non videntur quæ futura ſunt, ſed ad præterita pertinere. Quod licet experiri in eis dictis vel canticis, quorum ſeriem memoriter reddimus. Niſi enim præuideremus cogitatione quod ſequitur, non vtique diceremus. Et tamen vt præuideamus, non prouidentia nos inſtruit, ſed memoria. Nam donec finiatur omne quod dicimus, ſiue canimus, nihil eſt quod nõ prouiſum, proſpectúmque proferatur. Et tamen cum id agimus, non dicimur prouidenter, ſed memoriter canere vel dicere: & qui hoc in multis ita proferendis valent plurimum, non ſolet eorum prouidentia, ſed memoria prædicari. Fieri iſta in animo vel ab animo noſtro nouimus & certiſsimi ſumus, quo modo autem fiant, quanto attentius voluerimus aduertere, tanto magis noſter & ſermo ſuccumbit, & ipſa non perdurat intentio vt ad liquidum aliquid noſtra intelligentia, & ſi non lingua, perueniat. Et putamus nos vtrum Dei prouidentia eadem ſit quæ memoria & intelligentia, qui non ſingula cogitando aſpicit, ſed vna æterna & immutabili atque ineffabili viſione complectitur cuncta quæ nouit, tanta mentis infirmitate poſſe comprehendere? In hac igitur difficultate & anguſtia,

ſtia, libet exclamare ad Deum viuum: Mirifica eſt ſcientia tua *Pſal.138.*
ex me, inualuit, & non potero ad illam. Ex me quippe intel-
ligo quàm ſit mirabilis & incomprehenſibilis ſcientia tua,
qua me feciſti, quando nec meipſum comprehendere valeo *Pſal.38. et*
quem feciſti: & tamen in meditatione mea exardeſcit ignis *104.*
vt quæram faciem tuam ſemper. Incorporalem ſubſtãtiam *De ſpeculo*
ſcio eſſe ſapientiam, & lumen eſſe in quo videntur quæ oculis *in quo de-*
carnalibus non videntur: & tamen vir tantus támq; ſpiritalis: *videtur.*
Videmus nunc, inquit, per ſpeculum in ænigmate, tunc autem CAP.
facie ad faciem. Quale ſit & quod ſit hoc ſpeculum ſi quæra- VIII.
mus, profectò illud occurrit quod in ſpeculo niſi imago non *1.Cor.13.*
cernitur. Hoc ergo facere conati ſumus, vt per imaginem
hanc quod nos ſumus, videremus vtcunque à quo facti ſumus,
tanquam per ſpeculum. Hoc ſignificat etiam illud quod ait
idem Apoſtolus: Nos autem reuelata facie gloriam domini *2.Cor.3.*
ſpeculantes: in eandem imaginem transformamur de gloria
in gloriam tanquam à domini ſpiritu. *Speculantes* dixit, per
ſpeculum videntes, non de ſpecula proſpicientes. Quod in
Græca lingua non eſt ambiguum, vnde in Latinam tranſlatæ
ſunt Apoſtolicæ literæ: Ibi quippe ſpeculum vbi apparẽt ima-
gines rerum, à ſpecula de cuius altitudine longius aliquid in-
tuemur, etiam ſono verbi diſtat omnino, ſatíſq; apparet Apo-
ſtolum à ſpeculo non à ſpecula dixiſſe gloriam domini ſpecu
lantes. Quod vero ait, In eandem imaginem transformamur: *Ibidem.*
vtiq; imaginem Dei vult intelligi, eandem dicens, iſtam ipſam
ſcilicet, id eſt quam ſpeculamur: quia eadem imago eſt & glo-
ria Dei, ſicut alibi dicit, Vir quidem non debet valere caput *1.Cor.11.*
ſuum, cũ ſit imago & gloria Dei. De quibus verbis iã in libro
duodecimo diſſeruimus. Trãsformamur ergo dicit, de forma *Cap.7.*
in formã mutamur, atq; tranſimus de forma obſcura in for-
mam lucidam, quia & ipſa obſcura imago Dei eſt, & ſi ima-
go, profectò etiam gloria, in qua homines creati ſumus: præ-
ſtantes cæteris animalibus. De ipſa quippe natura humana di-
ctum eſt, Vir quidem non debet velare caput, cum ſit imago *1.Cor.11.*
& gloria Dei. Quæ natura in rebus creatis excellentiſſima, cũ *2.ſen.diſt.*
à ſuo creatore ab impietate iuſtificatur, à deformi forma for- *39.ca.1. in*
moſam transfertur in formam. Eſt quippe & in ipſa impietate, *princip.*
quanto magis damnabile vitium, tanto certius natura lauda
bilis. Et propter hoc addidit, De gloria in gloriam: de gloria *Ioan.3.*
creationis, in gloriam iuſtificationis. Quamuis poſſit hoc & *2.Cor.3.*
aliis

aliis modis intelligi, quod dictum eſt, De gloria in gloriam: de gloria fidei in gloriam ſpeciei, de gloria qua filij Dei ſumus, in gloriam qua ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Quod vero adiunxit, Tanquã à domini ſpiritu: oſtendit gratia Dei nobis conferri tam optabilis transformationis bonum. Hæc dicta ſunt propter quod ait Apoſtolus, nũc per ſpeculum nos videre. Quia vero addidit in ænigmate: multis hoc incognitum eſt qui eas literas neſciunt, in quibus eſt doctrina quædam de locutionum modis, quos Græci tropos vocant, eóque Græco vocabulo etiam nos vtimur pro Latino. Sicut enim ſchemata viſitatius dicimus quàm figuras, ita viſitatius dicimus tropos quàm modos. Singulorum autem modorum ſiue troporum nomina, vt ſingula ſingulis referantur, difficillimum eſt & inſolentiſsimum Latine enunciare. Vnde quidã interpretes noſtri, quod ait Apoſtolus, quæ ſunt in allegoria, nolentes Græcum vocabulum ponere, circumloquendo interpretati ſunt dicentes, quæ ſunt aliud ex alio ſignificantia. Huius autem tropi, id eſt allegoriæ, plures ſunt ſpecies in quibus eſt etiam quod dicitur ænigma. Definitio autem ipſius nominis generalis, omnes etiam ſpecies complectatur neceſſe eſt. Ac per hoc ſicut omnis equus animal eſt, nõn omne animal equus eſt: ita omne ænigma allegoria eſt, non omnis allegoria ænigma eſt. Quid ergo eſt allegoria, niſi tropus, vbi ex alio aliud intelligitur, quale illud eſt ad Theſſalonicenſes: Itaque non dormiamus ſicu: & cæteri, ſed vigilemus & ſobrii ſimus: Nam qui dormiunt nocte dormiunt, & qui inebriantur nocte ebrii ſunt: Nos autem qui diei ſumus, ſobrii ſimus. Sed hæc allegoria non eſt ænigma: Nam niſi multum tardis iſte ſenſus in promptu eſt. Aenigma eſt autem vt breuiter explicem, obſcura allegoria, ſicuti eſt: Sanguiſugæ erant tres* filiæ: & quæcunque ſimilia. Sed vbi allegoriam nominauit Apoſtolus, non in verbis eam repperit, ſed in facto, cum è duobus filiis Abrahæ, vno de ancilla, altero de libera, quod non dictum ſed etiam factum fuit, duo teſtamenta intelligenda monſtrauit: quod antequam exponeret obſcurum fuit. proinde allegoria talis quod eſt generale nomen poſſet ſpecialiter ænigma nominari. Sed quia non ſoli qui eas literas neſciunt quibus diſcuntur tropi quærunt quid dixerit Apoſtolus, nunc in ænigmate nos videre, verumetiam qui ſciunt, tamen quod ſit illud ænigma vbi nunc videmus noſſe deſiderant, ex vtroque

De ænigmate et tropicis locutionibus.

CAP. IX.

3. de doctrina christ. cap. 29. & 35.

Galat. 4.

1. Theſ. 5.

Prouer. 30

**al. duæ.*

Galat. 4.

inueniẽda vna eſt ſententia: & ex illo ſcilicet, quod ait, Videmus nunc per ſpeculum: & ex iſto quod addidit in ænigmate: *1. Cor. 13.* Vna eſt enim cum tota ſic dicitur, Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate. Proinde, quantum mihi videtur, ſicut nomine ſpeculi imaginem voluit intelligi, ita nomine ænigmatis quamuis ſimilitudinem, tamen obſcuram, & ad perſpiciendum difficilem. Cum igitur ſpeculi & ænigmatis nomine quæcunque ſimilitudines ab Apoſtolo ſignificatæ intelligi poſsint, quæ accommodatæ ſunt ad intelligẽdum deum eo modo quo poteſt, nihil tamen eſt accommodatius, quàm id quod imago eius non fruſtra dicitur. Nemo itaque miretur etiam in iſto modo videndi qui conceſſus eſt huic vitæ, per ſpeculum ſcilicet in ænigmate laborare nos vt quomodocunque videamus. Nomen quippe hic nõ ſonaret ænigmatis, ſi eſſet facilitas viſionis. Et hoc eſt grandius ænigma, vt non videamus quod non videre non poſſumus. Quis enim non videt cogitationem ſuam? Et quis videt cogitationem ſuam, non oculis carnalibus dico, ſed ipſo interiore cõſpectu? Quis non eam videt, & quis eam videt? quandoquidem cogitatio viſio eſt animi quædam, ſiue aſsint ea quæ oculis quoque corporalibus videantur, vel cæteris ſentiantur ſenſibus: ſiue non aſsint, & eorum ſimilitudines cogitatione cernantur, [ſiue nihil eorum ſed ea cogitantur] quæ nec corporalia ſunt, nec corporalium ſimilitudines, ſicut virtutes & vicia, ſicut ipſa denique cogitatio cogitatur: ſiue illa quæ per diſciplinas traduntur liberaleſque doctrinas ſiue iſtorum omnium cauſæ ſuperiores atque rationes in natura immutabili cogitentur: ſiue etiam mala & vana ac falſa cogitemus, vel non conſentiente ſenſu, vel errante conſenſu. Sed nunc de iis loquamur quæ nota cogitamus & habemus in noticia etiam ſi non cogitemus, ſiue ad contemplatiuam ſcientiam pertineant, quam proprie ſapientiam dicimus, ſiue ad actiuam, quam proprie ſcientiam nuncupandam eſſe diſſeruimus. Simul enim vtrunque mentis eſt vnius, & imago dei vna. Cùm vero de inferiore diſtinctius & ſeorſum agitur, tunc non eſt vocanda imago dei, quamuis & tunc in ea nonnulla reperiatur ſimilitudo illius trinitatis, quod in tertiodecimo volumine oſtendimus. Nunc ergo ſimul de vniuerſa ſcientia hominis loquimur, in qua nobis nota ſunt quæcunque ſunt nota, quę vtique vera ſunt, alioquin nota non eſſent. Nemo enim falſa nouit, niſi cum falſa eſſe nouit. Quod ſi nouit,

Et cogitatio & nutus, & litere verba ſunt & verbi diuini habent imaginem.

CAP. X.

ca. 1. & ca. 20.

ca. 1 & ca. 20.

verum

verum nouit. Verum eſt enim quòd illa falſa ſint. De his ergo nunc diſſeruimus quæ nota cogitamus, & nota ſunt nobis etiã ſi non cogitentur à nobis. Sed certe ſi ea dicere velimus, niſi cogitata non poſſumus. Nam & ſi verba non ſonent, in corde ſuo dicit vtique qui cogitat. Vnde illud eſt in libro ſapientiæ:

Sapien.2. Dixerunt apud ſe cogitantes non recte. Expoſuit enim quid ſit, dixerunt apud ſe, cum addidit, cogitantes. Huic ſimile eſt in

Matth. 9. Euangelio, quòd quidam Scribæ cum audiſſent à domino dictum paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua: dixerunt intra ſe, Hic blaſphemat. Quid eſt enim, dixerunt intra ſe: niſi cogitando? Denique ſequitur: Et cum vidiſſet Ieſus cogitationes eorum, dixit: Vt quid cogitatis mala in cordibus

Luce 5. veſtris? Sic Matthæus. Lucas autem hoc idem ita narrat: Cœperunt cogitare Scribæ & Phariſæi, dicentes, Quis eſt hic qui loquitur blaſphemias? Quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus? Vt cognouit autem cogitationes eorum Ieſus, reſpondens dixit ad illos, Quid cogitatis in cordibus veſtris?

Sapien.2. Quale eſt in libro ſapientiæ, dixerunt cogitantes: tale hic eſt, cogitauerunt dicentes. Et illic enim & hic oſtenditur intra ſe atque in corde ſuo dicere, id eſt cogitando dicere. Dixerunt

Luce 12. quippe intra ſe, & dictum eſt eis: Quid cogitatis? Et de illo di-

Matth.15. uite cuius vberes fructus ager attulit, ait ipſe dominus: Et cogitabat intra ſe dicens. Quædam ergo cogitationes locutiones ſunt cordis, vbi & os eius eſſe dominus oſtendit, cum ait: Non quod intrat in os coinquinat hominẽ, ſed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. Vna ſententia, duo quædam hominis ora complexus eſt, vnum corporis, alterum cordis. Nam vtique vnde illi hominem putauerunt inquinari, in os intrat corporis. Vnde autem dominus dixit inquinari hominem, de cordis ore procedit. Ita quippe expo-

Ibidem. ſuit ipſe quod dixerat. Nam paulo poſt de hac re diſcipulis ſuis, Adhuc & vos, inquit, ſine intellectũ eſtis? Non intelligitis, quia omne quod in os intrat in ventrem vadit & in ſeceſſum emittitur? Hic certe apertiſsime demonſtrauit os corporis. At

Ibidem. in eo quod ſequitur os cordis oſtendens: Quæ autem, inquit, procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem. De corde enim exeunt cogitationes malæ, &c. Quid hac expoſitione lucidius? Nec tamen quia dicimus locutiones cordis eſſe cogitationes, ideo non ſunt etiam viſiones exortæ de notitiæ viſionibus, quando veræ ſunt. Foris enim

cum

cum per corpus hæc fiunt,aliud eſt locutio, aliud viſio. Intus autem cum cogitamus,vtrunque vnum eſt.Sicut auditio & viſio duo quædam ſunt inter ſe diſtantia in ſenſibus corporis, in animo autem non eſt aliud atque aliud videre & audire:ac per hoc cum locutio foris non videatur, ſed potius audiatur, locutiones tamen interiores,hoc eſt,cogitationes viſas dixit à domino ſanctum Euangelium non auditas:Dixerunt, inquit, intra ſe hic blaſphemat. Deinde ſubiunxit:Et cum vidiſſet Ieſus cogitationes eorum.Vidit ergo quod dixerunt,Vidit enim cogitatione ſua cogitationes eorum, quas illi ſolos ſe putabant videre. Quiſquis igitur poteſt intelligere verbum non ſolum antequam ſonet,verumetiam antequam ſonorum eius imagines cogitatione voluantur, hoc enim eſt quod ad nullam pertinet linguam earum ſcilicet quæ linguæ appellantur gentium, quarum noſtra lingua Latina eſt, Quiſquis, inquam, hoc intelligere poteſt iam poteſt videre per hoc ſpeculum atque in hoc ænigmate aliquam verbi illius ſimilitudinem, de quo dictum eſt,In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum,& Deus erat verbum.Neceſſe eſt enim cum verbum loquimur, id eſt, cum ſcimus loquimur, ex ipſa ſcientia quam memoria tenemus, naſcatur verbum quod eiuſmodi ſit omnino cuiuſmodi eſt illa ſcientia de qua naſcitur. Formata quippe cogitatio ab ea re quam ſcimus, verbum eſt quod in corde dicimus,quod nec Græcum eſt nec Latinum,nec linguæ alicuius alterius,ſed cum id opus eſt in eorum quibus loquimur perferre notitiam, aliquod ſignum quo ſignificetur aſſumitur. Et plerunque ſonus, aliquando etiam nutus,ille auribus,ille oculis exhibetur,vt per ſigna corporalia etiam corporis ſenſibus verbum quod mente gerimus innoteſcat. Nam & innuere quid eſt niſi quodam modo viſibiliter dicere?Eſt in ſcripturis ſanctis huius ſententiæ teſtimonium. Nam in Euangelio ſecundum Ioannem ita legitur: Amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me. Aſpiciebant ergo adinuicem diſcipuli, hæſitantes de quo diceret. Erat ergo vnus ex diſcipulis eius [recumbens] in ſinu Ieſu, quem diligebat Ieſus.Innuit ergo huic Simō Petrus & dicit ei: Quis eſt de quo dicit? Ecce innuendo dixit,quod ſonando dicere nō audebat.Sed hęc atq; huiuſmodi ſigna corporalia ſiue auribus ſiue oculis præſentibus quibus loquimur exhibemus. Inuentæ ſunt etiā literæ per quas poſſemus & cum abſentibus

Matth. 9. *Ioan.1.* *Ioan.13.*

collo

colloqui, ſed iſta ſigna ſunt vocum, cum ipſæ voces in ſermone noſtro earũ quas cogitamus ſigna ſint rerum. Proinde verbum quod foris ſonat, ſignum eſt verbi quod intus lucet, cui magis verbi competit nomen. Nam illud quod profertur carnis ore, vox verbi eſt: verbumq; & ipſum dicitur propter illud à quo vt foris appareret aſſumptũ eſt. Ita enim verbum noſtrum vox quodam modo corporis fit, aſſumendo eam in qua manifeſtetur ſenſibus hominum: ſicut verbum Dei caro factum eſt, aſſumendo eam in qua & ipſum manifeſtaretur ſenſibus hominum. Et ſicut verbum noſtrum fit vox nec mutatur in vocem: ita verbum Dei caro quidem factum eſt, ſed abſit vt mutaretur in carnem. Aſſumendo quippe illam, non in eam ſe conſumendo, & hoc noſtrum vox fit, & illud caro factum eſt. Quapropter quicunq; cupit ad qualẽcunq; ſimilitudinem Dei verbi, quamuis per multa diſsimilem, peruenire, non intueatur verbum noſtrum quod ſonat in auribus, nec quando voce profertur, nec quando ſilentio cogitatur. Omnium nanque ſonantium verba linguarum etiam in ſilentio cogitantur, & carmina percurruntur animo, tacente ore corporis. Nec ſolum numeri ſyllabarum, verumetiam modi cantilenarum cum ſint corporales, & ad eum qui vocatur auditus ſenſum corporis pertinentes, per incorporeas quaſdam imagines ſuas præſto ſunt cogitantibus, & tacite cuncta iſto voluentibus. Sed tranſeunda ſunt hæc, vt ad illud perueniatur hominis verbum, per cuius qualemcunq; ſimilitudinem ſicut in ænigmate videatur vtcunque Dei verbum. Non illud quod factum eſt ad illum vel ad illum Prophetam, & de quo dictum eſt: Verbum autem domini creſcebat & multiplicabatur. Et de quo iterum dictum eſt: Igitur fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti. Et iterum, Cum accepiſſetis à nobis verbum auditus Dei accepiſtis non vt verbũ hominum, ſed ſicuti eſt vere verbũ Dei. Et innumerabilia ſimiliter in ſcripturis dicuntur de Dei verbo, quod in ſonis multarum diuerſarúmq; linguarũ per corda & ora diſſeminatur humana. Ideo autem verbum Dei dicitur, quia doctrina diuina traditur, nõ humana. Sed illud verbũ Dei quærimus qualitercunq; per hanc ſimilitudinem nunc videre, de quo dictum eſt, Deus erat verbum: de quo dictum eſt, Omnia per ipſum facta ſunt: de quo dictum eſt: Verbũ caro factum eſt: de quo dictum eſt, Fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis. Perueniendum eſt ergo ad illud

De verbo ſummo. CAP. XI. — *Ioan. 1.* — *Acto. 6.* — *Roma. 10.* — *1. Theſ. 2.* — *Ioan. 1.* — *Eccle. 1.*

illud

lud verbum hominis, ad verbum rationalis animantis, ad verbum non de Deo natæ, ſed à Deo factæ imaginis Dei, quod neque prolatiuum eſt in ſono, neque cogitatiuum in ſimilitudine ſoni, quod alicuius linguæ eſſe neceſſe ſit, ſed quod omnia quibus ſignificatur ſigna, præcedit, & gignitur de ſcientia quæ manet in animo, quando eadem ſcientia intus dicitur ſicuti eſt: ſimillima eſt enim viſio cogitationis, viſioni ſcientiæ. Nam quando per ſonum dicitur, vel per aliquod corporale ſignum, non dicitur ſicuti eſt, ſed ſicut poteſt videri audiríve per corpus. Quando ergo quod in notitia eſt, hoc eſt in verbo, tunc eſt verum verbũ & veritas: qualis expectatur ab homine, vt quod eſt in iſta, hoc ſit & in illo, quod non eſt in iſta, non ſit & in illo: hic agnoſcitur, eſt eſt, non non. Sic accedit quantum poteſt iſta ſimilitudo imaginis factæ ad illam ſimilitudinẽ imaginis natæ, qua Deus filius patri per omnia ſubtialiter ſimilis prædicatur. Animaduertenda eſt in hoc ænigmate etiam iſta verbi Dei ſimilitudo, quòd ſicut de illo verbo dictum eſt: Omnia per ipſum facta ſunt, vbi Deus per vnigenitum verbum ſuum prædicatur vniuerſa feciſſe: ita hominis opera nulla ſunt, quæ non prius dicuntur in corde. Vnde ſcriptum eſt. Initium omnis operis verbum: ſed etiam hic cum verum verbum eſt, tunc eſt initium boni operis. Verum autẽ verbum eſt, cum de ſcientia bene operandi gignitur, vt etiam ibi ſeruetur, eſt eſt, nõ non: vt ſi eſt in ea ſcientia qua viuendũ eſt, ſit & in verbo per quod operandum eſt, ſi non non: alioquin mendacium erit verbum tale, non veritas, & inde peccatum, nõ opus rectum. Eſt & hæc in iſta ſimilitudine verbi noſtri ſimilitudo verbi Dei, quia poteſt eſſe verbũ noſtrũ quod non ſequatur opus, opus autem eſſe non poteſt, niſi præcedat verbum: ſic & verbum Dei potuit eſſe nulla exiſtente creatura, creatura vero nulla eſſe poteſt niſi per ipſum per quod facta ſunt omnia. Ideoq; non Deus pater, non ſpiritus ſanctus, non ipſa trinitas, ſed ſolus Deus filius quod eſt verbum Dei caro factum eſt, quamuis trinitate faciente, vt ſequente atque imitante verbo noſtro eius exemplum, recte viueremus: hoc eſt nullum habentes in verbi noſtri vel contemplatione vel operatione mendacium. Verum hæc huius imaginis eſt quandoque futura perfectio. Ad hanc conſequendã nos erudit magiſter bonus fide Chriſtiana, pietatíſque doctrina, vt reuelata facie, à legis velamine quod eſt vmbra futurorum, gloriam

Ioan.1. *Eccle.37.* *Ioan.1.* *2.Cor.3.*

domini ſpeculantes, per ſpeculū ſcilicet intuentes, in eandem imaginem transformemur de gloria in gloriam tanquam à domini ſpiritu, ſecundū ſuperiorem de his verbis diſputationem. Cum ergo hac transformatione ad perfectū fuerit hæc imago renouata, ſimiles Deo erimus, quoniā videbimus eū,

1. Ioan. 3. non per ſpeculū ſed ſicuti eſt: quod dicit Apoſtolus Paulus. Fa-

1. Cor. 13. cie ad faciem. Nunc vero in hoc ſpeculo, in hoc ænigmate, in hac qualicunq; ſimilitudine, quāta ſit etiam diſsimilitudo quis poteſt explicare? Attingam tamen aliqua vt valeo, quibus id poſsit aduerti.

Verbū hominis quatenus verū CAP. XII.

Primo ipſa ſcientia de qua veraciter cogitatio noſtra formatur, quando quæ ſcimus loquimur, qualis aut quanta poteſt homini prouenire, quamlibet peritiſsimo atq; doctiſsimo? Exceptis enim quæ in animum veniunt à ſenſibus corporis, in quibus tam multa aliter ſunt quàm videntur, vt eorum veriſsimilitudine nimiū conſtipatus, ſanus ſibi eſſe videatur qui inſanit. Vnde Academica philoſophia ſic inualuit, vt de omnibus dubitans multo miſerius inſaniret: his ergo exceptis quæ à corporis ſenſibus in animū veniunt, quantū rerum remanet quòd ita ſciamus, ſicut nos viuere ſcimus: in quo prorſus non metuimus, ne aliqua veriſimilitudine forte fallamur, quoniam certum eſt etiam eum qui fallitur viuere: nec in eis viſis hæc habentur, quæ obiiciuntur extrinſecus, vt in eo ſic fallatur oculus, quemadmodū fallitur cum in aqua remus videtur infractus, & nauigantibus turres moueri, & alia ſexcēta quæ aliter ſunt quàm videntur, quia nec per oculū carnis hoc cernitur. Intima ſcientia eſt qua nos viuere ſcim⁹, vbi ne illud quidem Academicus dicere poteſt, fortaſſe dormis & neſcis, & in ſomnis vides. Viſa quippe ſomniantium ſimillima eſſe viſis vigilantium quis ignorat? Sed qui certus eſt de vitæ ſuæ ſcientia, non in ea dicit, ſcio me vigilare, ſed ſcio me viuere: ſiue ergo dormiat, ſiue vigilet, viuit. Nec in ea ſcientia per ſomnia falli poteſt, quia & dormire & in ſomnis videre, viuentis eſt. Nec illud poteſt Academicus aduerſus iſtam ſcientiam dicere, fūris fortaſsis & neſcis, quia ſanorū viſis ſimillima ſunt etiam viſa furentium, ſed qui furit viuit. Nec contra Academicos dicit, Scio me non furere, ſed ſcio me viuere. Nūquam ergo falli nec mentiri poteſt, qui ſe viuere dixerit, ſcire. Mille itaque fallaciū viſorum genera obiiciātur ei qui dicit, ſcio me viuere, nihil horum timebit, quando & qui fallitur viuit. Sed ſi talia ſola pertinent ad humanam ſcientiam, perpauca ſunt, niſi

Academica philoſophia.

niſi quia in vnoquoque genere ita multiplicantur, vt non ſolum pauca non ſint, verumetiam reperiantur per infinitum numerum tendere. Qui enim dicit,ſcio me viuere,vnum aliquid ſcire ſe dicit, Proinde ſi dicat, ſcio me ſcire viuere, duo ſunt iam,hoc vero quod ſcit hæc duo,tertium ſcire eſt: ſic poteſt addere & quartum & quintum, & innumerabilia ſi ſufficiat. Sed quia innumerabilem numerum vel comprehendere ſingula addendo, vel dicere innumerabiliter non poteſt, hoc ipſum certiſsime comprehendit ac dicit,& verum hoc eſſe, & tam innumerabile, vt vere eius infinitum numerũ non poſsit comprehendere ac dicere.Hoc & in voluntate certa ſimiliter aduerti poteſt.Quis eſt enim cui non impudenter reſpondeatur,forte falleris,dicenti volo beatus eſſe? Et ſi dicat, ſcio me hoc velle & hoc me ſcire ſcio, iam his duobus & tertium poteſt addere,quòd hæc duo ſciat,&quartum quòd hęc duo ſcire ſe ſciat,& ſimiliter in infinitum numerũ pergere,Item ſi quiſpiam dicat,errare nolo, nónne ſiue erret ſiue non erret, errare tamen eum nolle verum erit? Quis eſt qui huic non impudentiſsime dicat,forſitan falleris, cum profecto vbicunque fallatur,falli ſe tamen nolle nõ fallitur?Et ſi hoc ſcire ſe dicat, addit quantum vult rerum numerum cognitarũ,& numerum eſſe perſpicit infinitum. Qui enim dicit, nolo me falli, & hoc me nolle ſcio, & hoc mè ſcire ſcio, iam & ſi non cõmoda locutione poteſt hic infinitũ numerũ oſtendere:& alia reperiuntur quæ aduerſus Academicos valeant, qui nihil ab homine ſciri poſſe contendunt. Sed modus adhibendus eſt, præſertim quia in opere iſto nõ hoc ſuſcepimus.Sunt inde libri tres noſtri,primo noſtræ conuerſionis tempore conſcripti, quos qui *1.retract.1* potuerit & voluerit legere lectóſque intellexerit, nihil enim profecto quæ ab eis contra perceptionem veritatis argumenta multa inuenta ſunt, promouebunt. Cum enim duo ſint genera rerum quæ ſciuntur, vnum earum quæ per ſenſus corporis percipit animus, alterum earum quæ per ſeipſum, multa illi Philoſophi garrierunt contra corporis ſenſus: animi autem quaſdam firmiſsimas per ſeipſum perceptiones rerum verarum, quale illud eſt quod dixi, ſcio me viuere, nequaquam in dubium vocare potuerunt. Sed abſit à nobis vt ea quæ per ſenſus corporis didicimus vera eſſe dubitemus: per eos quippe didicimus cœlum & terram, & ea quæ in eis nota ſunt nobis, quantum ille qui & nos & ipſa condidit,

didit, innoteſcere nobis voluit. Abſit etiam vt ſcire nos negemus quæ teſtimonio didicimus aliorum: alioquin eſſe neſcimus Oceanum. Neſcimus eſſe terras atque vrbes quas celeberrima fama cõmendat. Neſcimus fuiſſe homines & opera eorum quæ hiſtorica lectione didicimus. Neſcimus quæ quotidie vndecunq; nunciantur, & indiciis conſonis conteſtantibuſq; firmãtur. Poſtremo neſcimus in quibus locis vel ex quibus hominibus fuerimus exorti, quia hæc omnia teſtimoniis credidimus aliorum. Quod ſi abſurdiſsimũ eſt dicere, non ſolum noſtrorum verumetiam & alienorum corporum ſenſus plurimũ addidiſſe noſtræ ſcientiæ confitendum eſt. Hæc igitur omnia & quæ per ſeipſum, & quæ per ſenſus ſui corporis, & quæ teſtimoniis aliorum præcepta ſcit animus humanus, theſauro memoriæ condita tenet: ex quibus gignitur verbum verum, quando quod ſcimus loquimur, ſed verbum ante omnem ſonum, ante omnem cogitationem ſoni. Tunc enim eſt verbum ſimillimum rei notæ de qua gignitur & imago eius, quoniam de viſione ſciẽtiæ viſio cogitationis exoritur, quod eſt verbum linguæ nullius, verbũ verum de re vera, nihil de ſuo habens, ſed totum de illa ſcientia de qua naſcitur. Nec intereſt quando id didicerit, qui quod ſcit loquitur, aliquando enim ſtatim vt diſcit hoc dicit, dum tamen verbum ſit verum, id eſt, de rebus notis exortum.

Scientiæ dei nihil accedit ex rebus cognitis.

CAP. XIII.

Sed nunquid Deus pater de quo natum eſt verbum de Deo Deus, nunquid ergo Deus pater in illa ſapientia quod eſt ipſe ſibi, alia didicit per ſenſum corporis ſui, alia per ſeipſum? Quis hoc dicat, qui non animal rationale, ſed ſupra animã rationalem Deum cogitat, quantũ ab eis cogitari poteſt qui eum omnibus animalibus & omnibus animis præferunt, quamuis per ſpeculum & in ænigmate coniiciendo videant, nondũ facie ad faciem ſicuti eſt? Nũquid Deus pater ea ipſa quę non per corpus, quod eſt ei nullum, ſed per ſeipſum ſcit aliunde ab aliquo didicit, aut nunciis vel teſtibus vt ea ſciret aut indiguit? Non vtique. Ad omnia quippe ſcienda quę ſcit, ſufficit ſibi illa perfectio. Habet quidem nuncios, id eſt, angelos, non tamen qui ei quæ neſcit annuncient, non enim ſunt vlla quę neſciat. ſed bonum eorũ eſt de operibus ſuis eius conſulere veritatem: & hoc eſt quod ei dicuntur nonnulla nuntiare, non vt ipſe ab eis diſcat, ſed vt ab illo ipſi, per verbum eius ſine corporali ſono, nuncient quod voluerit, ab eo miſſi ad quos voluerit, totum ab illo per verbum eius

4. ſen. diſt. 45. cap. ſed forte.

audien

aùdientes,id eſt,in eius veritate inuenientes quid ſibi facien-
dum,quid,quibus,&quando nuntiandum ſit.Nam & nos ora- *Matth.6.*
mus eum,nec tamen naceſsitates noſtras docemus eum. Nõ- *1.ſen.diſt.*
uit enim,ait verbũ eius, pater veſter quid vobis neceſſarium *38.ca.1.&*
ſit priuſquã petatis ab eo. Nec iſta ex aliquo tempore cogno- *4. diſt. 45.*
uit vt noſſet,ſed futura omnia temporalia atque in eis etiam *ca.ſed.*
quid,& quando ab illo petituri fueramus,& quos & de quibus *1.ſen. diſt.*
rebus vel exauditurus vel non exauditurus eſſet, ſine initio *38.ca.1.et*
ànte præſciuit. Vniuerſas autem creaturas ſuas & ſpiritales & *c. hanc er-*
corporales,non quia ſunt ideo nouit,ſed ideo ſunt,quia nouit. *go.*
Nõ enim neſciuit quæ fuerat creaturus. Quia ergo ſciuit crea
uit,non quia creauit ſciuit. Nec aliter ea ſciuit creata, quàm
creanda. Non enim eius ſapientiæ aliquid áccesſit ex eis, ſed
illis exiſtentibus ſicut oportebat & quãdo oportebat, illa mãſit
vt erat.Ita & ſcriptũ eſt in libro Eccleſiaſtico, Antequã crea- *Eccle.23.*
rentur omnia nota ſunt illi, ſic & poſtquã conſummata ſunt.
Sic, inquit,non aliter:& antequã crearentur,& poſtquam con
ſummata ſunt, ſic ei nota ſunt. Longe eſt ergo huic ſcientiæ, *1 ſen. diſt.*
ſcientia noſtra diſsimilis.Quæ autẽ ſcientia Dei eſt, ipſa & ſa- *36.ca.1.*
pientia,& quæ ſapientia, ipſa eſſentia ſiue ſubſtantia. Quia in
illius naturæ ſimplicitate mirabili, non eſt aliud ſapere quàm
eſſe, ſed quod eſt ſapere, hoc eſt & eſſe, ſicut & in ſuperiori-
bus libris de ſapientia †diximus. Noſtra vero ſcientia in rebus *†al.ſæpe*
plurimis propterea & amiſsibilis eſt & acceptibilis, quia non *iam.*
hoc eſt nobis eſſe quod ſcire vel ſapere,quoniã eſſe poſſumus
etiam ſi neſciamus, neq; ſapiamus ea quæ aliunde didicimus.
Propter hoc ſicut noſtra ſcientia illi ſcientiæ Dei,ſic & noſtrũ *1.ſen. diſt.*
verbum quod naſcitur de noſtra ſcientia diſsimile eſt illi ver- *5.ca.oſten-*
bo Dei,quod natum eſt de patris eſſentia. Tale eſt autem ac *ditur.*
ſi dicerem, de patris ſcientia,de patris ſapientia, vel quod eſt *1.ſen.di. 5.*
expreſsius,de patre ſcientia,de patre ſapientia. Verbum er- *cap.oſten-*
go Dei patris vnigenitus Dei filius, per omnia patri ſimilis & *ditur.*
æqualis, Deus de Deo, lumen de lumine, ſapientia de ſapien- *Verbũ per*
tia,eſſentia de eſſentia,Eſt hoc omnino quod pater,non tamẽ *omnia æ-*
pater, quia iſte filius, ille pater, Ac per hoc nouit omnia quæ *quale pãtri*
nouit pater, ſed ei noſſe de patre eſt ſicut eſſe. Noſſe enim & *promenti.*
eſſe illi vnum eſt, Et ideo patri ſicut eſſe nõ eſt à filio, ita nec CAP.
noſſe. Proinde tãquam ſeipſum dicens,pater genuit verbum XIIII.
ſibi æquale per omnia. Non enim ſeipſum integre perfecteq; *1.ſen. diſt.*
dixiſſet, ſi aliquid minus, aut amplius eſſet in eius verbo, *39.cap.1.*

quàm in ipſo. Ibi ſumme illud agnoſcitur, eſt eſt, nō nō: & ideo
2. *Cor.* 1. verbū hoc vere veritas eſt, qm̄ quicquid in ea ſcientia, de quā genitū eſt, & in ipſo eſt. Quod autē in ea nō eſt, nec in ipſo eſt. Et falſum habere aliquid hoc verbū nūquā poteſt, quia immu tabiliter ſic ſe habet vt ſe habet de quo eſt. Nō enim poteſt fi-
Ioan. 5. lius à ſe facere quicquā, niſi quod viderit patrē facientē. Poten ter hoc nō poteſt, nec eſt infirmitas iſta ſed firmitas, quia falſa eſſe nō poteſt veritas. Nouit itaq; omnia Deus pater in ſeipſo, nouit in filio. Sed in ſeipſo tanquā ſeipſum, in filio tanquā verbū ſuum, quod eſt de his omnibus quæ ſunt in ſeipſo. Omnia ſimiliter nouit & filius, in ſe ſcilicet, tanquā in eaquę nata ſunt de iis quę pater nouit in ſeipſo. In patre autem tanquam ea de quibus nata ſunt quæ ipſe filius, nouit in ſeipſo. Sciūt ergo inui
1. *ſen. diſt.* 39. *cap.* 1. *in medio.* cem pater & filius, ſed ille gignendo, ille naſcendo. Et omnia quæ ſunt in eorum ſcientia, in eorum ſapientia, in eorum eſſentia, vnuſquiſque eorum ſimul videt: non particulatim, aut ſingillatim, velut alternante conſpectu, hinc illuc, & inde huc, & rurſus inde vel inde, in aliud atque aliud, vt aliqua videre non poſsit niſi non videns alia: ſed vt dixi, ſimul omnia videt, quorum nullum eſt quod non ſemper videt. Verbum autem noſtrum illud quod nō habet ſonum neq; cogitationem ſoni, ſed eius rei qua videndo intus dicimus, & ideo nullius linguæ eſt atque inde vtcunque ſimile eſt in hoc ænigmate illi verbo Dei quod etiam Deus eſt, quoniam ſic & hoc de noſtra naſcitur, quemadmodum & illud de ſcientia patris natum eſt. Noſtrum ergo tale verbum quod inuenimus eſſe vtcunque illi ſimile, quantum ſit etiam diſsimile, ſicut à nobis dici non poterit, nō pigeat intueri. Nūquid verbū noſtrū de ſola ſcientia noſtra naſcitur? Nōne multa dicim' etiā quæ neſcim'? Nec
Verbū æternū quale CAP. XV. dubitātes ea dicimus, ſed vera eſſe arbitrātes: quæ forte ſi vera ſunt, in ipſis rebus de quib' loquimur nō in verbo noſtro vera ſunt, quia verbū verū nō eſt, niſi quod de re quæ ſcitur, gignitur. Falſum eſt ergo iſto modo verbū noſtrū, non cum mentimur, ſed cū fallimur. Cū autē dubitamus, nondū eſt verbū de
Ioan. 5. re de qua dubitam', ſed de ipſa dubitatione verbū eſt. Quāuis
1 *ſen. d.* 42 *c. ſed quæritur, & c. ſed ſunt alia.* enim nō nouerim' an verū ſit vnde dubitamus, tamē dubitare nos nouimus: ac per hoc cū hoc dicim' verū verbū eſt, quoniā quod nouim' dicim'. Quid qđ etiā mentiri poſſum'. Quod cū facim', vtiq; volētes & ſciētes falſum verbū habemus, vbi verū verbū eſt mentiri nos, hoc enim ſcim'. Et cū mētitos nos eſſe confitemur, verū dicimus quod ſcimus enim dicimus. Scimus

namq; nos eſſe mẽtitos. Verbũ autẽ illud quod eſt Deus & potentius eſt nobis, hoc nõ poteſt. Non enim poteſt facere quicquã, niſi quod viderit patrẽ facientẽ: & nõ à ſeipſo loquitur, ſed à patre illi eſt omne quod loquitur, cũ ipſum pater vnice loquitur: & magna illius verbi potẽtia eſt, nõ poſſe mentiri, quia nõ poteſt eſſe illic eſt, & nõ, ſed eſt eſt, nõ nõ. At enim nec verbum dicendũ eſt, quod verũ nõ eſt. Sit ita, libẽs aſſentior. Quid cum verũ eſt verbũ noſtrũ, & ideo recte verbũ vocatur? nunquid ſicut dici poteſt vel viſio de viſione, vel ſciẽtia de ſciẽtia, ita dici poteſt eſſentia de eſſentia, ſicut illud Dei verbũ maxime dicitur maximéq; dicendũ eſt. Quid ita? quia nõ hoc eſt nobis eſſe, qđ eſt noſſe. Multa quippe nouimus quæ per memoriã quodã modo viuunt, ita & obliuione quodã modo moriũtur: atq; ideo cum illa iam nõ ſint in notitia † noſtra, nos tamẽ ſumus. Et cum ſciẽtia noſtra animo lapſa perierit à nobis, nos tamẽ viuimus. Illa etiã quæ ita ſciuntur vt nũq̃ excidere poſſint, qm̃ præſentia ſunt. & ad ipſius animi naturã pertinent, vt eſt illud qđ nos viuere ſcimus, Manet em̃ hoc quãdiu animus manet, & quia ſemper manet animus, & hoc ſemper manet. Id ergo & ſi qua reperiũtur ſimilia, in quibus imago Dei potius inuẽda eſt, etiã ſi ſemp ſciũtur, tamẽ quia nõ ſemper etiã cogitãtur, quo modo de his dicatur verbũ ſempiternũ, cũ verbũ noſtrũ noſtra cogitatione dicatur, inuenire difficile eſt. Sẽpiternũ eſt em̃ animo viuere, ſempiternũ eſt ſcire qđ viuit: nec tamẽ ſempiternũ eſt cogitare vitã ſuã, vel cogitare ſciẽtiã vitæ ſuæ: qm̃ cum aliud atq; aliud cœperit, hoc deſinit cogitare, quãuis nõ deſinat ſcire. Ex quo fit vt ſi poteſt eſſe in animo aliqua ſciẽtia ſempiterna, & ſempiterna eſſe nõ pôt eiuſdẽ ſcientiæ cogitatio, & verbũ verũ noſtrũ intimũ niſi noſtra cogitatione nõ dicitur, ſolus Deus intelligatur habere verbũ ſempiternũ ſibíq; coæternũ. Niſi forte dicẽdũ eſt, ipſam poſsibilitatẽ cogitationis, qm̃ id qđ ſcitur, etiã quãdo nõ cogitatur, pôt tamẽ veraciter cogitari, verbũ eſſe tã ꝑpetuũ, q̃ ſciẽtia ipſa perpetua eſt. Sed quõ eſt verbũ, qđ nõdũ in cogitatiõis viſione formatũ eſt? Quõ erit ſimile ſciẽtiæ de qua naſcitur, ſi eius nõ habet formã, & ideo iã vocatur verbũ quia pôt habere? Tale eſt em̃ ac ſi dicatur, ideo iã vocãdũ eſſe verbũ, q̄a pôt eſſe verbũ. Sed q̄d eſt qđ pôt eſſe verbũ, & ideo iã dignũ eſt verbi nõie? Quid eſt, inq̃, hoc formabile nõdũq; formatũ, niſi q̄ddã mẽtis nr̃æ, qđ hac atq; hac volubili quadã motione iactamus, cum à nobis nũc hoc, nũc illud ſicut inuẽtũ fuerit vel occurrerit cogi

2. Cor. 1.

† memoriæ

tatur? Et tunc fit verum verbum,quando illud quod nos diximus volubili motione iactare, ad id quod ſcimus peruenerit, atque inde formatur eius omnimodam ſimilitudinem capiēs, vt quo modo res quæque ſcitur. ſic etiam cogitetur,ſine voce ſine vocis cogitatione, quæ profectò alicuius linguæ eſt ſi in corde dicatur. Ac per hoc etiam ſi concedamus, ne de cōtrouerſia vocabuli laborare videamur, iam vocandum eſſe verbum quiddam illud mentis noſtræ quod de noſtra ſcientia formari poteſt,etiam priuſquam formatū ſit, quia iam, vt ita dicam,formabile eſt: quis non videat,quanta hic ſit diſsimilitudo ab illo Dei verbo quod in forma Dei ſic eſt, vt non antea fuerit formabile priuſquam formatū, nec aliquando eſſe poſſit informe, ſed ſit forma ſimplex & ſimpliciter æqualis ei de quo eſt,& cui mirabiliter coæterna eſt. Quapropter ita dicitur illud Dei verbum vt Dei cogitatio non dicatur, ne aliquid eſſe quaſi volubile credatur in Deo, quod nunc accipiat, nunc recipiat formam,vt verbum ſit, eámque poſsit amittere atque informiter quodam modo volutari.Bene quippe nouerat verba & vim cogitationis inſpexerat locutor egregius qui dixit in carmine, ſecumq; volutat euentus belli varios: id eſt, cogitat. Non ergo ille Dei filius cogitatio Dei,ſed verbū Dei dicitur. Cogitatio quippe noſtra perueniēs ad id quod ſcimus, atque inde formata, verbum noſtrum verum eſt. Et ideo verbum Dei, ſine cogitatione Dei debet intelligi, vt forma ipſa ſimplex intelligatur, non habens aliquid formabile quod eſſe etiam poſsit informe. Dicuntur quidē etiam in ſcripturis ſanctis cogitationes Dei, ſed eo locutionis modo,quo ibi & obliuio Dei dicitur,quæ vtique ad proprietatem in Deo nulla eſt. Quamobrem cum tanta ſit nunc in iſto ænigmate diſsimilitudo Dei & verbi Dei,in qua tamen nōnulla ſimilitudo comperta eſt,illud quoque fatendum eſt ,quod etiam cum ſimiles ei erimus quando videbimus eum ſicuti eſt, quod, vtique qui dixit,hanc proculdubio quæ nunc eſt diſsimilitudinem attendit,nec tunc natura illi erimus æquales. Semper enim natura minor eſt faciente quæ facta eſt. Et tunc quidem verbum noſtrum non erit falſum, quia neque mentiemur,neq; fallemur. Fortaſsis etiam volubiles nō erūt noſtræ cogitationes ab aliis in alias euntes atque redeuntes, ſed omnē ſcientiam noſtram vno ſimul conſpectu videbimus. Tamen cum & hoc fuerit, ſi & hoc fuerit,formata erit creatura quæ formabilis fuit, vt nihil

Simpliciſſima dei cognitio. CAP. XVI.

1.Ioan.3.

hil iam deſit eius formæ, ad quam peruenire deberet. Sed tamen coæquanda non erit illi ſimplicitati, vbi non formabile aliquid formatum vel reformatum eſt, ſed forma neq; informis, neque formata, ipſa ibi æterna eſt immutabiliſq; ſubſtantia. Satis de patre & filio quantum per hoc ſpeculum atque in hoc ænigmate videre potuimus locuti ſumus. Nunc de ſpiritu ſancto quantū Deo donante videre conceditur diſſerendum eſt, qui ſpiritus ſanctus ſecundum ſcripturas ſanctas nec patris ſolius eſt, nec filij ſolius, ſed amborū, & ideo communem qua inuicem ſe diligunt pater & filius, nobis inſinuat charitatem. Vt autē nos exerceret ſermo diuinus, nō res in promptu ſitas, ſed in abdito ſcrutandas, & ex abdito eruendas, maiore ſtudio fecit inquiri. Non itaq; dixit ſcriptura, ſpiritus ſanctus charitas eſt: quod ſi dixiſſet, nō paruam partem quæſtionis iſtius abſtuliſſet: ſed dixit, Deus charitas eſt: vt incertū ſit, & ideo requirendum, vtrum Deus pater ſit charitas, an Deus filius, an Deus ſpiritus ſanctus, an Deus ipſa trinitas. Neque enim dicturi ſumus, non propterea Deum dictum eſſe charitatem, quòd ipſa charitas nulla ſit ſubſtantia, quæ Dei dignâ ſit nomine, ſed quòd donum Dei ſit, ſicut dictum eſt Deo, Quoniam tu es patientia mea. Neque enim propterea dictum eſt, quia Dei ſubſtantia eſt noſtra patientia, ſed quòd ab ipſo nobis eſt, ſicut alibi legitur, quoniam ab ipſo eſt patientia mea. Hunc quippe ſenſum facile refellit ſcripturarum ipſa locutio. Tale eſt enim, tu es patiētia mea: quale eſt, tu es domine ſpes mea: & Deus meus miſericordia mea, & multa ſimilia. Non eſt autem dictum, domine charitas mea: aut, tu es charitas mea: aut, Deus charitas mea: ſed ita dictum eſt, Deus charitas eſt: ſicut dictum eſt, Deus ſpiritus eſt. Hoc qui non diſcernit, intellectum à domino, nōn expoſitionem quærat à nobis. Non enim apertius quicquam poſſumus dicere, Deus ergo charitas eſt. Vtrum autem pater, an filius, an ſpiritus ſanctus, an ipſa trinitas, quia & ipſa non tres dij, ſed vnus Deus, hic quæritur. Sed iam in hoc libro ſuperius diſputaui, non ſic accipiendam eſſe trinitatem quæ Deus eſt, ex illis tribus quæ in trinitate noſtræ mentis oſtendimus, vt tanquam memoria ſit omnium trium pater, & intelligentia omnium trium filius, & charitas omnium trium ſpiritus ſanctus: quaſi pater nec intelligat ſibi nec diligat, ſed ei filius intelligat, & ſpiritus ſanctus ei diligat, ipſe autem ſibi & illis tantum me-

Quo modo ſpiritus ſanctus dicatur charitas.

CAP. XVI.

1. ſen. diſt. 10. cap. 1.
1. ſen. diſt. 10. ca. Ioannes.
1. Ioan. 4.
1. ſen. diſt. 17. cap. ſed ne forte.
Pſal. 70.
Pſal. 61.
Pſal. 70.
Pſal. 58.
1. Ioan. 4.
Ioan. 4.
1. ſen. d. 10. c. Ioannes.
Supra eodē Cap. 7.

meminerit. Et filius nec meminerit nec diligat ſibi, ſed meminerit ei pater, & diligat ei ſpiritus ſanctus, ipſe autem & ſibi & illis tantummodo intelligat. Itémque ſpiritus ſanctus nec meminerit nec intelligat ſibi, ſed meminerit ei pater, & intelligat ei filius, ipſe autem & ſibi & illis non niſi diligat. Sed ſic potius vt omnia tria, & omnes & ſinguli habeant in ſua quiſque natura. Nec diſtent in eis iſta, ſicut in nobis aliud eſt memoria, aliud eſt intelligentia, aliud dilectio ſiue charitas: ſed vnum aliquid ſit quod omnia valeat, ſicut ſapientia, & ſic habeatur in vniuſcuiuſque natura, vt qui habet, hoc ſit quod habet, ſicut immutabilis ſimpléxque ſubſtantia. Si ergo hæc intellecta ſunt, & quantum nobis in rebus tantis videre & coniectare conceſſum eſt, vera eſſe claruerunt, neſcio cur

1. ſen. d. 19. c. Ioannes. non ſicut ſapientia & pater dicitur & filius & ſpiritus ſanctus, & ſimul omnes non tres ſed vna ſapientia, ita & charitas & pater dicatur & filius & ſpiritus ſanctus, & ſimul omnes vna charitas. Sic enim & pater Deus, & filius Deus, & ſpiritus

1. ſen. d. 12. cap. nunc tractandũ. ſanctus Deus, & ſimul omnes vnus Deus. Et tamen non fruſtra in hac trinitate non dicitur verbum Dei niſi filius, nec donum Dei niſi ſpiritus ſanctus: nec de quo genitum eſt verbum, nec de quo procedit principaliter ſpiritus ſanctus niſi Deus pater. Ideo autem addidi, principaliter, quia & de filio ſpiritus ſanctus procedere reperitur. Sed hoc quoque illi pater dedit, non iam exiſtenti & nondum habenti, ſed quicquid vnigenito verbo dedit, gignẽdo dedit. Sic ergo eum genuit, vt etiam de illo donum commune procederet, & ſpiritus ſanctus, ſpiritus eſſet amborum. Non eſt igitur accipienda tranſeunter, ſed diligenter intueñda inſeparabilis trinitatis iſta diſtinctio. Hinc enim factum eſt vt proprie Dei verbum etiam Dei ſapientia diceretur, cum ſit ſapientia & pater & ſpiritus

1. ſen. diſt. 10. c. ſi ergo proprie. ſanctus. Si ergo proprie aliquid horum trium charitas nuncupanda eſt, quid aptius quàm vt hoc ſit ſpiritus ſanctus? Vt ſcilicet in illa trinitatis ſimplici ſummáq; natura, non ſit aliud ſubſtantia, & aliud charitas, ſed ſubſtantia ipſa ſit charitas, & charitas ipſa ſit ſubſtantia, ſiue in patre, ſiue in filio, ſiue in ſpiritu ſancto, & tamen proprie ſpiritus ſanctus charitas nun-

1. ſen. diſt. 10. c. pluribus enim. cupetur. Sicut legis nomine aliquando ſimul omnia veteris inſtrumenti ſanctarum ſcripturarũ ſignificãtur eloquia. Nam ex Propheta Eſaia teſtimonium ponens Apoſtolus vbi ait, In

aliis linguis & in aliis labiis loquar populo huic: præmiſit tamen, in lege ſcriptum eſt. Et ipſe dominus, In lege, inquit, eorum ſcriptum eſt, quia oderunt me gratis: cum hoc legatur in Pſalmo. Aliquando autem proprie vocatur lex quæ data eſt per Moyſen, ſecundum quod dictum eſt, Lex & prophetæ vſque ad Ioannem: Et, in his duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ. Hic vtique proprie lex appellata eſt, de monte Sina. Prophetarum autem nomine etiam Pſalmi ſignificati ſunt, & tamen alio loco ipſe ſaluator, Oportebat, inquit, impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege & prophetis & pſalmis de me. Hic rurſus prophetarum nomen exceptis pſalmis intelligi voluit. Dicitur ergo lex vniuerſaliter cum prophetis & pſalmis: dicitur & proprie quæ per Moyſen data eſt. Item dicuntur communiter prophetæ ſimul cum pſalmis, dicuntur & proprie præter pſalmos. Et multis aliis exemplis doceri poſſunt multarum rerum vocabula, & vniuerſaliter poni, & proprie quibuſdam rebus adhiberi, niſi in re aperta vitanda ſit longitudo ſermonis. Hæc ideo dixi, ne quiſquam propterea nos inconuenienter exiſtimet charitatem appellare ſpiritum ſanctum, quia & Deus pater & Deus filius poteſt charitas nuncupari. Sicut ergo vnicum Dei verbum proprie vocamus nomine ſapientiæ, cum ſit vniuerſaliter & ſpiritus ſanctus & pater ipſe ſapientia: ita ſpiritus ſanctus proprie nuncupatur vocabulo charitatis, cum ſit vniuerſaliter charitas & pater & filius. Sed Dei verbum, id eſt, vnigenitus Dei filius aperte dictus eſt Dei ſapientia, ore Apoſtolico vbi ait, Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam. Spiritus autem ſanctus vbi ſit dictus charitas inuenimus, ſi diligenter Ioannis Apoſtoli ſcrutemur eloquium. Qui cum dixiſſet, Dilectiſsimi diligamus inuicem, quia dilectio ex Deo eſt: ſecutus adiunxit, Et omnis qui diligit, ex Deo natus eſt, Qui non diligit, non cognouit Deum: quia Deus dilectio eſt. Hic manifeſtauit eam ſe dixiſſe dilectionem Deum, quam dixit ex Deo. Deus ergo ex Deo eſt dilectio. Sed quia & filius ex Deo patre natus eſt, & ſpiritus ſanctus ex Deo patre procedit, quem potius eorum hic debeamus accipere dictum eſſe dilectionem Deum, merito quæritur: pater enim ſolus ita Deus eſt, vt non ſit ex Deo, ac per hoc dilectio quæ ita Deus eſt, vt ex Deo ſit, aut filius eſt, aut ſpiritus ſanctus. Sed in

Eſaie. 28. 1. Cor. 14. Ioan. 15. Pſal. 34. Matth. 11 Matt. 22. Luce 24. 1. ſen. diſt. 10. ca. pluribus enim 1 ſen. diſt. 10. cap. Ioannes autem. 1. ſen. diſt. 10. ca. pluribus enim 1. ſen. diſt. 10. cap. ſed dei verbũ: 1. Cor. 1. 1. Ioan. 4. 1. ſen. diſt. 17. ca. cum autem.

conſequentibus cum Dei dilectionem commemoraſſet, non
ἱλασμόν. qua nos eum, ſed qua ipſe dilexit nos, & miſit filium ſuum
† liatorē. liberatorem † pro peccatis noſtris, & hinc exhortatus eſſet,
1. Ioan. 4. vt & nos inuicem diligamus, atque ita in nobis Deus maneat,
Ibidem. quia vtique dilectionem Deum dixerat, ſtatim volens de hac
1. ſent. diſt. 17. ca. cum autem. re apertius aliquid eloqui. In hoc, inquit, cognoſcimus quia in ipſo manemus & ipſe in nobis, quia de ſpiritu ſuo dedit nobis. Spiritus itaque ſanctus de quo dedit nobis, facit nos in Deo manere & ipſum in nobis, hoc autem facit dilectio.
1. Ioan. 4. Ipſe eſt igitur Deus dilectio. Denique paulopoſt cum hoc ipſum repetiſſet atque dixiſſet, Deus dilectio eſt: continuo ſubiecit, & qui manet in dilectione in Deo manet, & Deus
1. ſen. d. 10. ca. ſed dei. & di. 17. c. cū autē. & c. tūc enim. manet in eo. Vnde ſupra dixerat, In hoc cognoſcimus quia in ipſo manemus & ipſe in nobis, quia de ſpiritu ſuo dedit nobis. Ipſe ergo ſignificatur vbi legitur, Deus dilectio eſt. Deus igitur ſpiritus ſanctus qui procedit ex Deo, cum datus fuerit homini, accendit eum in dilectionem Dei & proximi, & ipſe dilectio eſt. Non enim habet homo vnde Deum diligat, niſi ex Deo. Propter quod paulo poſt dicit, Nos di-
Roma. 5. ligamus, quia ipſe prior dilexit nos. Apoſtolus quoque Paulus, Dilectio, inquit, Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per
Charitas dei ipſe de⁹ ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Nullum eſt iſto Dei dono excellentius. Solum eſt quod diuidit inter filios regni

CAP. XVIII.

æterni & filios perditionis æternæ. Dantur & alia per ſpiri-
1. ſen. d. 17 cap. tunc enim. tum ſanctum munera, ſed ſine charitate nihil proſunt. Niſi ergo tantum impertiatur cuique ſpiritus ſanctus, vt eum Dei & proximi faciat amatorem, à ſiniſtra non transfertur ad dexteram. Nec ſpiritus proprie dicitur donum niſi propter
1. Cor. 13. dilectionem, Quam qui non habuerit, ſi linguis hominum loquatur & angelorum, ſonans æramentum eſt, & cymbalum tinniens. Et ſi habuerit prophetiam, & ſcierit omnia ſacramenta, & omnem ſcientiam, & ſi habuerit omnem fidem, ita vt montes transferat, nihil eſt. Et ſi diſtribuerit omnem ſubſtantiam ſuam, & ſi tradiderit corpus ſuum vt ardeat, nihil ei prodeſt. Quantum ergo bonum eſt, ſine quo ad æternam vitam neminem bona tanta perducunt? Ipſa vero dilectio ſiue charitas, nam vnius rei eſt vtrunque nomen, ſi habeat eam qui non loquitur linguis, nec habet prophetiam, nec omnia ſcit ſacramenta, omnémque ſcientiam, nec diſtri-

buit omnia ſua pauperibus, vel non habendo quod diſtribuat, vel aliqua neceſsitate prohibitus, nec tradit corpus ſuum vt ardeat, ſi talis paſsionis nulla tentatio eſt, perducit ad regnum, ita vt ipſam fidem non faciat vtilem niſi charitas. Sine charitate quippe fides poteſt quidem eſſe, ſed non & prodeſſe. Propter quod & Apoſtolus Paulus, In Chriſto, inquit, Ieſu neque circuncifio, neque præpucium aliquid valet, ſed fides quæ per dilectionem operatur, Sic eam diſcernens ab ea fide, qua & dæmones credunt & contremiſcunt. Dilectio igitur quæ ex Deo eſt & Deus eſt, proprie ſpiritus ſanctus eſt, per quem diffunditur in cordibus noſtris Dei charitas per quam nos tota inhabitat trinitas. Quocirca rectiſsime ſpiritus ſanctus cum ſit Deus, vocatur etiam donum Dei. Quod donum proprie quid niſi charitas intelligenda eſt, quæ perducit ad Deum, & ſine qua quodlibet aliud donum Dei non perducit ad Deum. An & hoc probandum eſt, Dei donum dictum eſſe in ſacris literis ſpiritum ſanctum? Si & hoc expectatur, habemus in Euangelio ſecundum Ioannem, domini Ieſu Chriſti verba dicentis, ſi quis ſitit, veniat ad me & bibat, Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Porrò Euangeliſta ſecutus adiũnxit, Hoc autem dixit de ſpiritu quem accepturi erant credentes in eum. Vnde dicit etiam Paulus Apoſtolus, Et omnes vnum ſpiritum potauimus. Vtrum autem donum Dei ſit appellata aqua iſta, quod & ſpiritus ſanctus, hoc quæritur. Sed ſicut hic inuenimus hanc aquam ſpiritum ſanctum eſſe, ita inuenimus alibi in ipſo Euangelio, hanc aquam donum Dei appellatam. Nam dominus idem quando cum muliere Samaritana ad puteum loquebatur, cui dixerat, Da mihi bibere, cum illa reſpondiſſet, quod Iudæi non coütuntur Samaritanis, reſpondit Ieſus & dixit ei, Si ſcires donum Dei, & quis eſt qui dicit tibi, da mihi bibere, tu forſitan petiſſes ab eo, & dediſſet tibi aquam viuam. Dixit ei mulier, Domine neque in quo haurias habes, & puteus altus eſt, vnde ergo habes aquam viuam? & cætera. Reſpondit Ieſus & dixit ei, Omnis qui biberit ex hac aqua, ſitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum, ſed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Quia ergo hæc aqua viua, ſicut Euangeliſta expoſuit, ſpiritus eſt ſan

Galat. 5.
1. ſen. d. 17. cap. tunc enim.
Iacobi. 2.
Spiritus ſanctus quo modo dicitur donum.
CAP. XIX.
Ioan. 7.
1. Cor. 10.
Ioan. 4.
Ibidem.

ſanctus, proculdubio ſpiritus donum Dei eſt. De quo hic dominus ait, Si ſcires donum Dei, & quis eſt qui dicit tibi, da mihi bibere, tu forſitan petiſſes ab eo & dediſſet tibi
Ioan.7. aquam viuam. Nam quod ibi ait, Flumina de ventre eius
Ioan.4. fluent aquæ viuæ: hoc iſto loco, Fiet in eo, inquit, fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Paulus quoque Apoſtolus,
Ephe.4. Vnicuique, inquit, noſtrum datur gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. Atque vt donationem Chriſti ſpiri-
Ibidem. tum ſanctum oſtenderet, ſecutus adiunxit: Propter quod dicit, Aſcendit in altum, captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus. Notiſsimum eſt autem dominum Ieſum cum poſt reſurrectionem à mortuis aſcendiſſet in cœlum, dediſſe ſpiritum ſanctum, quo impleti qui crediderant, linguis omnium gentium loquebantur. Nec moueat quod ait, dona, non donum: Id enim teſtimonium ex Pſalmo poſuit,
Pſal.67. Hoc autem in Pſalmo ita legitur, Aſcendiſti in altum, ca-
Ephe. 4. ptiuaſti captiuitatem, accepiſti dona in hominibus. Sic enim plures codices habent, & maxime Græci, & ex Hebræo ſic interpretatum habemus. Dona itaq; Dixit Apoſtolus quem-
Pſal.67. admodum Propheta, non donum. Sed cum Propheta dixerit, accepiſti in hominibus: Apoſtolus maluit dicere, dedit hominibus, vt ex vtroque ſcilicet verbo, vno Prophetico, Apoſtolico altero, quia in vtroque eſt diuini ſermonis authoritas, ſenſus pleniſsimus redderetur. Vtrunque enim verum eſt, & quia dedit hominibus, & quia accepit in hominibus. Dedit hominibus, tanquam caput membris ſuis. Accepit in hominibus idem ipſe vtique in membris ſuis, pro-
Acto. 9. pter quæ membra ſua clamauit de cœlo, Saule Saule quid me
Mat. 25. perſequeris? Et [de] quibus membris ſuis ait, Quod vni ex
1.ſen. diſt. minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Ipſe ergo Chriſtus, & de-
18. Cap.1. dit de cœlo, & accepit in terra. Porrò autem, dona, ob hoc ambo dixerunt, & Propheta & Apoſtolus, quia per donum, quod eſt ſpiritus ſanctus, in commune omnibus membris Chriſti multa dona, quæ ſunt quibuſque propria, diuiduntur. Non enim ſinguli quippe habent omnia, ſed hi illa, & alij alia: quamuis ipſum donum à quo cuique propria diuiduntur omnes habeant, id eſt, ſpiritum ſanctum. Nam & alibi
1.Cor.12. cum multa dona commemoraſſet, Omnia, inquit, hæc operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens propria vnicuique pro
Hebræ,2. ut vult. Quod verbum & in epiſtola quæ ad Hebræos eſt

inue

inuenitur, vbi ſcriptum eſt, Atteſtante Deo ſignis & oſtentis & variis virtutibus, & ſpiritus ſancti diſtributionibus. Et hic cum dixiſſet, Aſcendit in altum captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus: Quod autem aſcendit, ait, quid eſt niſi quia & deſcendit in inferiores partes terræ: Qui deſcendit ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cœlos vt adimpleret omnia. Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, quoſdam vero Euangeliſtas, quoſdam autem paſtores & doctores. Ecce quare dicta ſunt dona, quia ſicut alibi dicit, Nunquid omnes Apoſtoli? nunquid omnes Prophetæ? & cætera. Hic autem adiunxit, Ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti. Hæc eſt domus quæ ſicut Pſalmus canit, ædificatur poſt captiuitatem: quoniam qui ſunt à diabolo eruti, à quo captiui tenebantur, de his ædificatur domus † Chriſti, quæ domus appellatur Eccleſia. Hanc autem captiuitatem ipſe captiuauit, qui diabolum vicit. Et ne illa quæ futura erant ſancti capitis membra in æternum ſupplicium ſecum traheret, eum iuſtitiæ prius, deinde potentiæ vinculis alligauit. Ipſe itaque diabolus eſt appellata captiuitas, quem captiuauit qui aſcendit in altum & dedit dona hominibus, vel accepit in hominibus. Petrus autem Apoſtolus ſicut in eo libro Canonico legitur vbi ſcripti ſunt Actus Apoſtolorum, loquens de Chriſto, commotis corde Iudæis & dicentibus, Quid ergo faciemus fratres, monſtrate nobis: dixit ad eos, Agite pœnitentiam & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine domini Ieſu Chriſti in remiſsionem peccatorum, & accipietis dónum ſpiritus ſancti. Itémque in eodem libro legitur, Simonem magum Apoſtolis dare voluiſſe pecuniam, vt ab eis acciperet poteſtatem quòd per impoſitionem manus eius daretur ſpiritus ſanctus. Cui Petrus idem, Pecunia, inquit, tua tecum ſit in perditionem, quia donum Dei æſtimaſti te per pecunias poſsidere. Et alio eiuſdem libri loco, cum Petrus Cornelio & eis qui cum eo fuerant loqueretur, annuncians & prædicans Chriſtum, ait ſcriptura, Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit ſpiritus ſanctus ſuper omnes qui audiebant verbum, & obſtupuerunt qui ex circunciſione fideles ſimul cum Petro venerant, quia & in nationes donum ſpiritus ſancti effuſum eſt. Audiebant enim illos loquentes linguis, & magnificantes Deum. De quo

Ephe.4. *1.Cor.12.* *Ephe.4.* *Ibidem.* *†corpus.* *Pſal.67.* *Acto.2.* *Acto.8.* *Acto.10.*

facto ſuo quòd incircuncisos baptizauerat, qui priuſquam baptizarentur, vt nondum quæſtionis huius auferret, in eos venerat ſpiritus ſanctus, cum Petrus poſtea redderet rationem fratribus qui erant Hieroſolymis, & hac re audita

Acto.11. mouebantur, ait poſt cætera, Cum cœpiſſem autem loqui ad illos, cecidit ſpiritus ſanctus in illos ſicut & in nos in initio. Memoratúſque ſum verbi domini ſicut dicebat, quia Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini ſpiritu ſancto. Si igitur æquale donum dedit illis, ſicut & nobis qui credidimus in dominum Ieſum Chriſtum: ego quis eram qui poſſem prohibere Deum non dare illis ſpiritum ſanctum? Et multa alia ſunt teſtimonia ſcripturarum, quæ concorditer atteſtantur donum Dei eſſe ſpiritum ſanctum, in quantum datur eis qui per eum diligunt Deum. Sed nimis longum eſt cuncta colligere. Et quid eis ſatis eſt, quibus hæc quæ diximus ſatis non ſunt? Sanè autem monendi ſunt, quandoquidem donum Dei iam vident dictum ſpiritum ſanctum, vt cum audiunt donum ſpiritus ſancti, illud genus locutionis agnoſcant, quo dictum eſt, in ex-

Coloſſ.2. poliatione corporis carnis. Sicut enim corpus carnis ni-

1.ſen. diſt. hil eſt aliud quàm caro, ſic donum ſpiritus ſancti nihil eſt

15.Cap.1. aliud quàm ſpiritus ſanctus. Intantum ergo donum Dei eſt,

1.ſen.d.18. inquantum datur eis quibus datur. Apud ſe autem Deus eſt,

Cap. cum etſi nemini detur, quia Deus erat patri & filio coæternus an-

enim. tequam cuiquam daretur. Nec quia illi dant, ipſe datur, ideo minor eſt illis. Ita enim datur ſicut donum Dei, vt etiam ſeipſum det ſicut Deus. Non enim dici poteſt non eſſe ſuæ poteſtatis, de quo dictum eſt, Spiritus vbi vult ſpirat.

Ioan.3. Et illud Apoſtolicum quod iam ſupra commemoraui, Om-

1.Cor.12. nia hæc operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens propria vnicuique prout vult. Non eſt illic conditio dati, & dominatio dantium, ſed concordia dati & dantium. Quapro-

1.Ioan.4. pter ſi ſancta ſcriptura proclamat, Deus charitas eſt: illa quæ ex Deo eſt, & in nobis id agit vt in Deo maneamus, &

1.ſen. diſt. ipſe in nobis, & hoc inde cognoſcimus, quia de ſpiritu ſuo

10.ca.cum dedit nobis, ipſe ſpiritus eius eſt, Deus charitas. Deinde ſi

autem. in donis Dei nihil maius eſt charitate, & nullum eſt maius

1.ſen. diſt. donum Dei quàm ſpiritus ſanctus, quid conſequentius quàm

10.cap. hic vt ipſe ſit charitas, qui dicitur & Deus & ex Deo? Et ſi charitas

notandum. qua pater diligit filium, & patrem diligit filius, ineffabiliter

commu

communionem demonſtrat amborum, quid conuenientius quàm vt ille dicatur charitas proprie, qui ſpiritus eſt communis ambobus? Hoc enim ſanius creditur vel intelligitur, vt nō ſolus ſpiritus ſanctus charitas ſit in illa trinitate, ſed non fruſtra proprie charitas nuncupetur, propter illa quæ dicta ſunt. Sicut non ſolus eſt in illa trinitate, vel ſpiritus vel ſanctus, quia & pater ſpiritus, & filius ſpiritus, & pater ſanctus, & filius ſanctus, quod non ambigit pietas, & tamen iſte non fruſtra proprie dicitur ſpiritus ſanctus. Quia enim eſt communis ambobus, id vocatur ipſe proprie quod ambo communiter, Alioquin ſi in illa trinitate ſolus ſpiritus ſanctus eſt charitas, profecto & filius non ſolius patris, verumetiam ſpiritus ſancti filius inuenitur, Ita enim locis innumerabilibus dicitur & legitur filius vnigenitus Dei patris: vt tamen & illud verum ſit quod Apoſtolus ait de Deo patre, Qui eruit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij charitatis ſuæ. Non dixit, filij ſui: quod ſi diceret, veriſsime diceret, quemadmodum quia ſæpe dixit veriſsime dixit, ſed ait filij charitatis ſuæ. Filius ergo eſt etiam ſpiritus ſancti, ſi non eſt in illa trinitate charitas Dei niſi ſpiritus ſanctus. Quod ſi abſurdiſsimum eſt, reſtat vt non ſolus ibi ſit charitas ſpiritus ſanctus, ſed propter illa de quibus ſatis diſſerui proprie ſic vocetur. Quod autem dictum eſt, Filij charitatis ſuæ: nihil aliud intelligatur quàm filij ſui dilecti, quàm filij poſtremo ſubſtantiæ ſuæ, Charitas quippe patris quæ in natura eius eſt ineffabiliter ſimplici, nihil eſt aliud quàm eius ipſa natura atque ſubſtantia, vt ſæpe iam diximus, & ſæpe iterare non piget. Ac per hoc filius charitatis eius nullus eſt alius, quàm qui de ſubſtantia eius eſt genitus. Quocirca ridenda eſt dialectica Eunomij, à quo Eunomiani hæretici exorti ſunt. Qui cum non potuiſſet intelligere, nec credere voluiſſet, vnigenitum Dei verbum, per quod facta ſunt omnia, filium Dei eſſe natura, hoc eſt, de ſubſtantia patris genitum: non naturæ vel ſubſtantiæ ſuæ ſiue eſſentiæ dixit eſſe filium, ſed filium voluntatis Dei, accidentem ſcilicet Deo volens aſſerere voluntatem qua gigneret filium: videlicet ideo quia nos aliquid aliquando volumus, quod antea non volebamus, quæ non propter iſta mutabilis intelligatur noſtra natura, quod abſit vt in Deo eſſe credamus. Neque enim ob aliud ſcriptum eſt, Multæ

Ibidem.

Super Ioã. tract. 99. 1. ſen. diſt. 10. cap. hic notandum

Coloſſ. 3

1. ſen. diſt. cap. dicitur quoque.

Contra Eunomium.

CAP. XX.

1. ſen. diſt. 6. cap. 1.

Hebræ. 19.

cogitationes in corde viri, conſilium autem domini manet in æternum: niſi vt intelligamus ſiue credamus, ſicut æternum Deum, ita æternum eius eſſe conſilium, ac per hoc immutabile ſicut ipſe eſt. Quod autem de cogitationibus, hoc
Prouer. 19 etiam de voluntatibus veriſsime dici poteſt. Multæ voluntates in corde viri, voluntas autem domini manet in æternum. Quidam ne filium conſilij vel voluntatis Dei dicerent vnigenitum
1. ſen. diſt. 5. c. prædictis autem. verbum, ipſum conſilium ſeu voluntatem patris idem verbum eſſe dixerunt. Sed melius quantum exiſtimo dicitur conſilium de conſilio, & voluntas de voluntate, ſicut ſubſtantia de ſubſtantia, ſapientia de ſapientia, abſurditate illa quam iam refellimus, filius dicatur patrem facere ſapientem vel volentem, ſi non habet pater in ſubſtantia ſua conſilium vel voluntatem. Acute ſanè quidam reſpondit hæretico verſutiſsime
1. ſen. diſt. 6. cap. 1. & cap. prædicta tamen. interroganti, vtrum Deus filium volens an nolens genuerit: vt ſi diceret nolens, abſurdiſsima Dei miſeria ſequeretur: ſi autem volens, continuo quod intendebat velut inuicta ratione concluderet, non naturæ eſſe filium, ſed voluntatis. At ille vigilantiſsime viciſsim quæſiuit ab eo, vtrum Deus pater volens an nolens ſit Deus: vt ſi reſponderet nolens, ſequeretur illa miſeria quam de Deo credere magna inſania eſt: Si autem diceret volens, reſponderet ei, ergo & ipſe Deus eſt ſua voluntate, non natura. Quid ergo reſtabat niſi vt obmuteſceret, & ſua interrogatione obligatum inſolubili vinculo ſe videret. Sed voluntas Dei ſi & proprie dicenda eſt aliqua in trinitate perſona, magis hoc nomen ſpiritui ſancto competit, ſicut charitas. Nam quid eſt aliud charitas, quàm vo-
Epilogus. luntas? Video me de ſpiritu ſancto in iſto libro ſecundum ſcripturas ſanctas hoc diſputaſſe, quod fidelibus ſufficit ſcientibus iam Deum eſſe ſpiritum ſanctum, nec alterius ſubſtantiæ, nec minorem quàm eſt pater & filius, quod in ſuperioribus libris ſecundum eaſdem ſcripturas verum eſſe docuimus. De creatura etiam quam fecit Deus quantum valuimus admonuimus eos qui rationem de rebus talibus po-
Roma. 1. ſcunt, vt inuiſibilia eius per ea quæ facta ſunt, ſicut poſſent intellecta conſpicerent, & maxime per rationalem vel intellectualem creaturam, quæ facta eſt ad imaginem Dei,
1. ſen. diſt. 3. ca. Sed iã videndum. per quam velut per ſpeculum quantum poſſent, ſi poſſent, trinitatem cernerent Deum, in noſtra memoria, intelligentia, voluntate. Quæ tria in ſua mente naturaliter diuinitus

inſti

inſtituta quiſquis viuaciter perſpicit, & quàm magnum ſit in ea, vnde poteſt etiam ſempiterna immutabiliſque natura recoli, conſpici, amplecti, concupiſci, reminiſcitur per memoriam, intuetur per intelligentiam, amplectitur per dilectionem, profectò reperit illius ſummæ trinitatis imaginem. Ad quam ſummam trinitatem reminiſcendam, videndam, diligendam, vt eam recordetur, eam contempletur, ea delectetur, totum debet referre quod viuit. Verum ne hanc imaginem ab eadem trinitate factam & ſuo vicio in deterius commutatam, ita eidem [comparet] trinitati vt omnimodo exiſtimet ſimilem, ſed potius in qualicunque iſta ſimilitudine, magnam quoque diſsimilitudinem cernat quantum eſſe ſatis videbatur admonui. *1.ſen.diſt. 3.cap. veruntamen caueat.* Sanè Deum patrem, & Deum filium, id eſt, Deum genitorem qui omnia quæ ſubſtantialiter habet in coæterno ſibi verbo ſuo dixit quodam modo, & ipſum verbum eius Deum qui nec plus nec minus aliquid habet etiam ipſe ſubſtantialiter, quàm quod eſt in illo qui verbum non mendaciter ſed veraciter genuit, quemadmodum potui, non vt illud iam facie ad faciem, ſed per hanc ſimilitudinem in ænigmate quantulumcunque coniiciendo videretur in memoria & intelligentia mentis noſtræ ſignificare curaui, memoriæ tribuens omne quod ſcimus, etiam ſi non inde cogitemus, intelligentiæ vero proprio quodam modo cogitationis informationem. *Epilogus ſuperiorū. CAP. XXI.* *2.Cor.13.* Cogitando enim quod verum inuenimus, hoc maxime intelligere dicimur, & hoc quidem in memoria rurſus relinquimus. Sed illa eſt abſtruſior profunditas noſtræ memoriæ, vbi hoc etiam primum cum cogitaremus inuenimus; & gignitur intimum verbum quod nullius linguæ ſit, tanquam ſcientia de ſcientia, & viſio de viſione, & intelligentia quæ apparet in cogitatione, de intelligentia quæ in memoria iam fuerat ſed latebat: quanquam & ipſa cogitatio quandam ſuam memoriam niſi haberet, non reuerteretur ad ea quæ in memoria reliquerat, cum alia cogitaret. De ſpiritu autem ſancto nihil in hoc ænigmate quod ei ſimile videretur oſtendi; niſi voluntatem noſtram vel amorem, ſeu dilectionem quæ valentior eſt voluntas: quoniam voluntas noſtra quæ nobis naturaliter ineſt, ſicut ei res adiacuerint vel occurrerint quibus allicimur aut offendimur, ita varias affectiones habet. Quid ergo eſt? Nunquid dicturi ſumus voluntatem

noſtram, quando recta eſt neſcire quid appetat, quid euitet? Porrò ſi ſcit, profecto ineſt ei ſua quædam ſcientia, quæ ſine memoria & intelligentia eſſe non poſsit. An vero audiendus eſt quiſpiam dicens, Charitatem neſcire quid agat, quæ non agit perperam? Sicut ergo ineſt intelligentia, ineſt dilectio illi memoriç principali in qua inuenimus paratum & reconditum ad quod cogitando poſſumus peruenire: quia & duo iſta inuenimus ibi, quando nos cogitando inuenimus & intelligere aliquid & amare quæ ibi erant, & quando inde non cogitabamus: & ſicut ineſt memoria, ineſt dilectio huic intelligentiæ quæ cogitatione formatur: quod verbum verum ſine vllius gentis lingua intus diſcimus, quando quod nouimus dicimus: nam niſi reminiſcendo non redit ad aliquid, & niſi amando redire non curat noſtræ cogitationis intuitus: ita dilectio quæ viſionem in memoria conſtitutam, & viſionem cogitationis inde formatam quaſi parentem prolémque coniungit, niſi haberet appetendi ſcientiam, quæ ſine memoria & intelligentia non poteſt eſſe, quid recte diligeret ignoraret.

1. Cor. 13.

Trinitas aliter in nobis quàm in deo.

CAP. XXII.

Verum hæc quando in vna ſunt perſona, ſicut eſt homo, poteſt nobis quiſquam dicere, tria iſta memoria intellectus, & amor, mea ſunt non ſua, nec ſibi ſed mihi agunt quod agunt, immo ego per illa. Ego enim me memini per memoriam, intelligo per intelligentiam, amo per amorem: & quando ad memoriam meam aciem cogitationis adûerto, ac ſic in corde meo dico quod ſcio, verbúmque verum de ſciêntia mea gignitur, vtrunque meum eſt, & ſcientia vtique & verbum. Ego enim ſcio, ego dico in meo corde quod ſcio: & quando in memoria mea cogitando inuenio, iam me intelligere, iam me amare aliquid, qui intellectus & amor ibi erant & antequam inde cogitarem, intellectum meũ & amorem meum inuenio in memoria mea, quo ego intelligo, ego amo non ipſa. Item quando cogitatio mea memor eſt, & vult redire ad ea quæ in memoria reliquerat, eáque intellecta cõſpicere atq; intus dicere, mea memoria memor eſt, & mea vult voluntate nõn ſua. Ipſe quoque amor meus cũ meminit atque intelligit quid appetere debeat, quid vitare, per meam non per ſuam memoriã meminit, & per intelligentiam meam non per ſuam, quicquid intelligenter amat intelligit. Quod breuiter dici poteſt, Ego per omnia tria illa memini, ego intelligo, ego diligo, qui nec memoria

ſum

ſum, nec intelligentia, nec dilectio, ſed hæc habeo. Iſta ergo dici poſſunt ab vna perſona, quæ habet hæc tria, non ipſa eſt hæc tria. In illius vero ſummæ ſimplicitate naturæ quæ Deus eſt, quamuis vnus ſit Deus, tres tamen perſonæ ſunt, pater, & filius, & ſpiritus ſanctus. Aliud eſt itaque trinitas res ipſa, aliud imago trinitatis in re alia, propter quam imaginem ſimul & illud in quo ſunt hæc tria imago dicitur: ſicut imago dicitur ſimul & tabula & quod in ea pictum eſt, ſed propter picturam quæ in ea eſt, ſimul & tabula nomine imaginis appellatur. Verum in illa ſumma trinitate quæ incomparabiliter rebus omnibus antecellit, tanta eſt inſeparabilitas, vt cum trinitas hominum non poſſit dici vnus homo, in illa vnus Deus & dicatur & ſit, nec in vno Deo ſit illa trinitas, ſed vnus Deus. Nec rurſus quemadmodum iſta imago quod eſt homo habens illa tria vna perſona eſt, ita illa eſt trinitas: ſed tres perſonæ ſunt, pater filij, & filius patris, & ſpiritus patris & filij. Quamuis enim memoria hominis, & maxime illa quam pecora non habent, id eſt, qua res intelligibiles ita continentur vt non in eam per ſenſus corporis venerint, habeat pro modulo ſuo in hac imagine trinitatis incorporaliter quidem imparem, ſed tamen qualemcunque ſimilitudinem patris: Itemque intelligentia hominis quæ per intentionem cogitationis inde formatur, quando quod ſcitur dicitur, & nullius linguæ cordis verbum eſt, habeat in ſua magna diſparilitate nonnullam ſimilitudinem filij: & amor hominis de ſcientia procedens, & memoriam intelligentiámque coniungens, tanquam parenti prolique communis, vnde nec parens intelligitur eſſe, nec proles, habeat in hac imagine aliquam licet valde imparem ſimilitudinem ſpiritus ſancti: non tamen ſicut in iſta imagine trinitatis, non hæc tria vnus homo, ſed vnius hominis ſunt, ita in ipſa ſumma trinitate cuius hæc imago eſt, vnius Dei ſunt illa tria, ſed vnus Deus eſt, & tres ſunt illæ non vna perſona. Quod ſanè mirabiliter ineffabile eſt, vel ineffabiliter mirabile, cum ſit vna perſona hæc imago trinitatis, ipſa vero ſumma trinitas tres perſonæ ſint, inſeparabilior eſt illa trinitas perſonarum trium, quàm hæc vnius. Illa quippe in natura diuinitatis ſiue id melius dicatur deitatis, quod eſt, hoc eſt, atque incommutabiliter inter ſe ac ſemper æqualis eſt. Nec aliquando non fuit aut aliter fuit: nec aliquādo non erit, aut aliter erit.

1. ſen. diſt. 3. cap. quod breuiter.

Quàm vera in dei trinitate vnitas, & quàm vera in eiuſdem vnitate ſit trinitas. CAP. XXIII.

1. ſen. diſt. 3. cap. nec rurſus.

diuinæ trinitatis nulla ſunt. ſaltem requiri, vtrum prius de patre natus ſit filius, & poſtea de ambobus proceſſerit ſpiritus ſanctus. Quoniam ſcriptura ſancta ſpiritum eum dicit amborum. Ipſe eſt enim de quo

CAP. XXVI.

dicit Apoſtolus, Quoniam autem eſtis filij, miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra. Et ipſe eſt de quo dicit idē filius, Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Et multis aliis diuinorum eloquiorum teſtimoniis comprobatur patris & filij eſſe ſpiritum, qui proprie dicitur in trinitate ſpiritus ſanctus. De quo item dicit ipſe filius, Quem ego mittam vobis à patre Et alio loco, Quem mittet pater in nomine meo. De vtroque autem procedere ſic docetur, quia ipſe filius ait, De patre procedit. Et cum reſurrexiſſet à mortuis & apparuiſſet diſcipulis ſuis, inſufflauit & ait, Accipite ſpiritum ſanctum, vt eum etiam de ſe procedere oſtenderet. Et ipſe eſt virtus quæ de illo exibat, ſicut legitur in Euangelio, Et ſanabat omnes. Quid vero fuerit cauſæ vt poſt reſurrectionem ſuam, & in terra prius daret, & de cœlo poſtea mitteret ſpiritum ſanctū, hoc ego exiſtimo, quia per ipſum donum diffunditur charitas in cordibus noſtris, qua diligimus Deum & proximum, ſecundum duo illa præcepta, in quibus tota lex pendet & Prophetæ. Hoc ſignificans dominus Ieſus, bis dedit ſpiritum ſanctum, ſemel in terra propter dilectionem proximi, & iterum de cœlo propter dilectionem Dei: & ſi forte alia ratio reddatur de ſpiritu ſancto bis dato, eundem tamen ſpiritum ſanctum datum, cùm inſufflaſſet Ieſus, de quo mox ait, Ite baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti: vbi maxime commēdatur hæc trinitas, ambigere non debemus. Ipſe eſt igitur qui de cœlo etiam datus eſt die pentecoſtes, id eſt, poſt dies decem quàm dominus aſcendit in cœlum. Quo modo ergo Deus non eſt qui dat ſpiritum ſanctum? Immo quantus Deus eſt qui dat Deum? Neque enim aliquis diſcipulorum eius dedit ſpiritum ſanctum. Orabant quippe vt veniret in eos quibus manum imponebant, non ipſi eum dabāt. Quem morem in ſuis præpoſitis etiam nunc ſeruat Eccleſia. Denique & Simon magus offerens Apoſtolis pecuniam, non ait, date & mihi hanc poteſtatem vt dem ſpiritum ſanctum: ſed cuicunque, inquit, impoſuero manus, vt accipiat ſpiritum ſanctum. Quia neque ſcriptura ſuperius dixerat, videns autem Simon quòd Apoſtoli darent ſpiritum ſanctum: ſed dixerat, videns autem Simon

Marginal notes: *3. ſen. diſt. 12. cap. his & huiuſmodi 1. ſe. di. 11. cap. 1.* — *Galat. 4.* — *Matt. 10.* — *Ioan. 15.* — *Ioan. 14.* — *1. ſen. diſt. 14. cap. de temporali.* — *Ioan. 15.* — *Ioan. 20.* — *Luce 6.* — *Matt. 22.* — *1. ſen. diſt. 14. ca. ſunt aliqui.* — *Ioan. 20.* — *Matt. 28.* — *1. ſen. diſt. 14 cap. hic queritur.* — *Acto. 8.*

non quòd per impoſitionem manuum Apoſtolorum daretur ſpiritus ſanctus. Propter hoc & dominus ipſe Ieſus ſpiritum ſanctum, non ſolum dedit vt Deus, ſed etiam accepit vt homo, propterea dictus eſt plenus gratia. Et manifeſtius de illo ſcriptum eſt in Actibus Apoſtolorum, Quoniam vnxit eum Deus ſpiritu ſancto. Non vtique oleo viſibili, ſed dono gratiæ, quod viſibili ſignificatur vnguento quo baptizatos vngit Eccleſia. Nec ſané tunc vnctus eſt Chriſtus ſpiritu ſancto, quando ſuper eum baptizatum velut columba deſcendit. Tunc enim corpus ſuum, id eſt Eccleſiam ſuam præfigurare dignatus eſt, in qua præcipue baptizati accipiunt ſpiritum ſanctum. Sed iſta myſtica & inuiſibili vnctione tunc intelligendus eſt vnctus, quando verbum Dei caro factum eſt, id eſt, quãdo humana natura ſine vllis præcedentibus bonorum operum meritis Dei verbo eſt in vtero virginis copulata, ita vt cum illo fieret vna perſona: ob hoc eum confitemur natum de ſpiritu ſancto, & virgine Maria. Abſurdiſsimum eſt enim vt credamus eum cum iam triginta eſſet annorum, eius enim ætatis à Ioanne baptizatus eſt, accepiſſe ſpiritum ſanctum, ſed veniſſe illum ad baptiſma, ſicut ſine vllo omnino peccato, ita non ſine ſpiritu ſancto. Si enim de famulo eius & præcurſore ipſo Ioanne ſcriptum eſt, Spiritu ſancto replebitur iam inde ab vtero matris ſuæ, quoniam quamuis ſeminatus à patre, tamen ſpiritum ſanctum in vtero formatus accepit, quid de homine Chriſto intelligendum eſt vel credendum cuius carnis ipſa conceptio non carnalis ſed ſpiritalis fuit? In eo etiam quòd de illo ſcriptum eſt, quòd acceperit à patre promiſsionem ſpiritus ſancti & effuderit, vtraque natura monſtrata eſt, & humana ſcilicet & diuina: accepit quippe vt homo, effudit vt Deus, Nos autem accipere quidem hoc donum poſſumus pro modulo noſtro, effundere autem ſuper alios non vtique poſſumus, ſed vt hoc fiat, Deum ſuper eos à quo hoc efficitur inuocamus. Nunquid ergo poſſumus quærere vtrum iam proceſſerat de patre ſpiritus ſanctus quando natus eſt filius, an nondum proceſſerat, & illo nato de vtroque proceſsit vbi nulla ſunt tempora: ſicut potuimus quærere vbi inuenimus tempora, voluntatem prius de humana mente procedere, vt quæratur quod inuentum proles vocetur, Quâ iam parta ſeu genita voluntas illa perficitur, eo fine requieſcens, vt quiſ fuerat appeti

Acto.10. *Matth.3.* *Ioan.1.* *Ioan.3.* *Luca.1.* *Acto.2.* *1.ſen. diſt. 14.cap. Et quod plu. 1.ſen. diſt. 12.cap. his & huiuſmodi.*

tatur? Et tunc fit verum verbum, quando illud quod nos diximus volubili motione iactare, ad id quod ſcimus peruenerit, atque inde formatur eius omnimodam ſimilitudinem capiẽs, vt quo modo res quæque ſcitur, ſic etiam cogitetur, ſine voce ſine vocis cogitatione, quæ profectò alicuius linguæ eſt ſi in corde dicatur. Ac per hoc etiam ſi concedamus, ne de cõtrouerſia vocabuli laborare videamur, iam vocandum eſſe verbum quiddam illud mentis noſtræ quod de noſtra ſcientia formari poteſt, etiam priuſquam formatũ ſit, quia iam, vt ita dicam, formabile eſt: quis non videat, quanta hic ſit diſsimilitudo ab illo Dei verbo quod in forma Dei ſic eſt, vt non antea fuerit formabile priuſquam formatũ, nec aliquando eſſe poſſit informe, ſed ſit forma ſimplex & ſimpliciter æqualis ei de quo eſt, & cui mirabiliter coæterna eſt.

Simpliciſſima dei cognitio.

CAP. XVI.

Quapropter ita dicitur illud Dei verbum vt Dei cogitatio non dicatur, ne aliquid eſſe quaſi volubile credatur in Deo, quod nunc accipiat, nunc recipiat formam, vt verbum ſit, eámque poſsit amittere atque informiter quodam modo volutari. Bene quippe nouerat verba & vim cogitationis inſpexerat locutor egregius qui dixit in carmine, ſecumq; volutat euentus belli varios: id eſt, cogitat. Non ergo ille Dei filius cogitatio Dei, ſed verbũ Dei dicitur. Cogitatio quippe noſtra perueniẽs ad id quod ſcimus, atque inde formata, verbum noſtrum verum eſt. Et ideo verbum Dei, ſine cogitatione Dei debet intelligi, vt forma ipſa ſimplex intelligatur, non habens aliquid formabile quod eſſe etiam poſsit informe. Dicuntur quidẽ etiam in ſcripturis ſanctis cogitationes Dei, ſed eo locutionis modo, quo ibi & obliuio Dei dicitur, quæ vtique ad proprietatem in Deo nulla eſt. Quamobrem cum tanta ſit nunc in iſto ænigmate diſsimilitudo Dei & verbi Dei, in qua tamen nõnulla ſimilitudo comperta eſt, illud quoque fatendum eſt, quod etiam cum ſimiles ei erimus quando videbimus eum ſicuti eſt, quod, vtique qui dixit, hanc proculdubio quæ nunc eſt diſsimilitudinem attendit, nec tunc natura illi erimus æquales. Semper enim natura minor eſt faciente quæ facta eſt. Et tunc quidem verbum noſtrum non erit falſum, quia neque mentiemur, neq; fallemur. Fortaſsis etiam volubiles nõ erũt noſtræ cogitationes ab aliis in alias euntes atque redeuntes, ſed omnẽ ſcientiam noſtram vno ſimul conſpectu videbimus. Tamen cum & hoc fuerit, ſi & hoc fuerit, formata erit creatura quæ formabilis fuit, vt nihil

1. Ioan. 3.

hil iam deſit eius formæ, ad quam perueniꝛe deberet. Sed tamen coæquanda non erit illi ſimplicitati, vbi non formabile aliquid formatum vel reformatum eſt, ſed forma neq; informis, neque formata, ipſa ibi æterna eſt immutabiliſq; ſubſtantia. Satis de patre & filio quantum per hoc ſpeculum atque in hoc ænigmate videre potuimus locuti ſumus. Nunc de ſpiritu ſancto quantũ Deo donante videre conceditur differendum eſt, qui ſpiritus ſanctus ſecundum ſcripturas ſanctas nec patris ſolius eſt, nec filij ſolius, ſed amborũ, & ideo communem qua inuicem ſe diligunt pater & filius, nobis inſinuat charitatem. Vt autẽ nos exerceret ſermo diuinus, nõ res in promptu ſitas, ſed in abdito ſcrutandas, & ex abdito eruendas, maiore ſtudio fecit inquiri. Non itaq; dixit ſcriptura, ſpiritus ſanctus charitas eſt: quod ſi dixiſſet, nõ paruam partem quæſtionis iſtius abſtuliſſet: ſed dixit, Deus charitas eſt: vt incertũ ſit, & ideo requirendum, vtrum Deus pater ſit charitas, an Deus filius, an Deus ſpiritus ſanctus, an Deus ipſa trinitas. Neque enim dicturi ſumus, non propterea Deum dictum eſſe charitatem, quòd ipſa charitas nulla ſit ſubſtantia, quæ Dei dignâ ſit nomine, ſed quòd donum Dei ſit, ſicut dictum eſt Deo, Quoniam tu es patientia mea. Neque enim propterea dictum eſt, quia Dei ſubſtantia eſt noſtra patientia, ſed quòd ab ipſo nobis eſt, ſicut alibi legitur, quoniam ab ipſo eſt patientia mea. Hunc quippe ſenſum facile refellit ſcripturarum ipſa locutio. Tale eſt enim, tu es patiẽtia mea: quale eſt, tu es domine ſpes mea: & Deus meus miſericordia mea, & multa ſimilia. Non eſt autem dictum, domine charitas mea: aut, tu es charitas mea: aut, Deus charitas mea: ſed ita dictum eſt, Deus charitas eſt: ſicut dictum eſt, Deus ſpiritus eſt. Hoc qui non diſcernit, intellectum à domino, nõn expoſitionem quærat à nobis. Non enim apertius quicquam poſſumus dicere, Deus ergo charitas eſt. Vtrum autem pater, an filius, an ſpiritus ſanctus, an ipſa trinitas, quia & ipſa non tres dij, ſed vnus Deus, hic quæritur. Sed iam in hoc libro ſuperius diſputaui, non ſic accipiendam eſſe trinitatem quæ Deus eſt, ex illis tribus quæ in trinitate noſtræ mentis oſtendimus, vt tanquam memoria ſit omnium trium pater, & intelligentia omnium trium filius, & charitas omnium trium ſpiritus ſanctus: quaſi pater nec intelligat ſibi nec diligat, ſed ei filius intelligat, & ſpiritus ſanctus ei diligat, ipſe autem ſibi & illis tantum

Quo modo ſpiritus ſolus dicatur charitas. CAP. XVII.

1. ſen. diſt. 10. cap. 1.
1. ſen. diſt. 10. ca. Ioannes.
1. Ioan. 4.
1. ſen. diſt. 17. cap. ſed ne forte.
Pſal. 70.
Pſal. 61.
Pſal. 70.
Pſal. 58.
1. Ioan. 4.
Ioan. 4.
1. ſen. d. 10. c. Ioannes.
Supra eodẽ Cap. 7.

meminerit. Et filius nec meminerit nec diligat ſibi, ſed meminerit ei pater, & diligat ei ſpiritus ſanctus, ipſe autem & ſibi & illis tantummodo intelligat. Itémque ſpiritus ſanctus nec meminerit nec intelligat ſibi, ſed meminerit ei pater, & intelligat ei filius, ipſe autem & ſibi & illis non niſi diligat. Sed ſic potius vt omnia tria, & omnes & ſinguli habeant in ſua quiſque natura. Nec diſtent in eis iſta, ſicut in nobis aliud eſt memoria, aliud eſt intelligentia, aliud dilectio ſiue charitas: ſed vnum aliquid ſit quod omnia valeat, ſicut ſapientia, & ſic habeatur in vniuſcuiuſque natura, vt qui habet, hoc ſit quod habet, ſicut immutabilis ſimpléxque ſubſtantia. Si ergo hæc intellecta ſunt, & quantum nobis in rebus tantis videre & coniectare conceſſum eſt, vera eſſe claruerunt, neſcio cur
1.ſen.d.19. c. Ioannes. non ſicut ſapientia & pater dicitur & filius & ſpiritus ſanctus, & ſimul omnes non tres ſed vna ſapientia, ita & charitas & pater dicatur & filius & ſpiritus ſanctus, & ſimul omnes vna charitas. Sic enim & pater Deus, & filius Deus, & ſpiritus
1.ſen.d.12. cap. nunc tractandũ. ſanctus Deus, & ſimul omnes vnus Deus. Et tamen non fruſtra in hac trinitate non dicitur verbum Dei niſi filius, nec donum Dei niſi ſpiritus ſanctus: nec de quo genitum eſt verbum, nec de quo procedit principaliter ſpiritus ſanctus niſi Deus pater. Ideo autem addidi, principaliter, quia & de filio ſpiritus ſanctus procedere reperitur. Sed hoc quoque illi pater dedit, non iam exiſtenti & nondum habenti, ſed quicquid vnigenito verbo dedit, gignẽdo dedit. Sic ergo eum genuit, vt etiam de illo donum commune procederet, & ſpiritus ſanctus, ſpiritus eſſet amborum. Non eſt igitur accipienda tranſeunter, ſed diligenter intuenda inſeparabilis trinitatis iſta diſtinctio. Hinc enim factum eſt vt proprie Dei verbum etiam Dei ſapientia diceretur, cum ſit ſapientia & pater & ſpiritus
1.ſen. diſt. 10. c. ſi ergo proprie. ſanctus. Si ergo proprie aliquid horum trium charitas nuncupanda eſt, quid aptius quàm vt hoc ſit ſpiritus ſanctus? Vt ſcilicet in illa trinitatis ſimplici ſummáq; natura, non ſit aliud ſubſtantia, & aliud charitas, ſed ſubſtantia ipſa ſit charitas, & charitas ipſa ſit ſubſtantia, ſiue in patre, ſiue in filio, ſiue in ſpiritu ſancto, & tamen proprie ſpiritus ſanctus charitas nun-
1.ſen. diſt. 10. c. pluribus enim. cupetur. Sicut legis nomine aliquando ſimul omnia veteris inſtrumenti ſanctarum ſcripturarũ ſignificãtur eloquia. Nam ex Propheta Eſaia teſtimonium ponens Apoſtolus vbi ait, In

aliis linguis & in aliis labiis loquar populo huic: præmiſit tamen, in lege ſcriptum eſt. Et ipſe dominus, In lege, inquit, eorum ſcriptum eſt, quia oderunt me gratis: cum hoc legatur in Pſalmo. Aliquando autem proprie vocatur lex quæ data eſt per Moyſen, ſecundum quod dictum eſt, Lex & prophetæ vſque ad Ioannem: Et, in his duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ. Hic vtique proprie lex appellata eſt, de monte Sina. Prophetarum autem nomine etiam Pſalmi ſignificati ſunt, & tamen alio loco ipſe ſaluator, Oportebat, inquit, impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege & prophetis & pſalmis de me. Hic rurſus prophetarum nomen exceptis pſalmis intelligi voluit. Dicitur ergo lex vniuerſaliter cum prophetis & pſalmis: dicitur & proprie quæ per Moyſen data eſt. Item dicuntur communiter prophetæ ſimul cum pſalmis, dicuntur & proprie præter pſalmos. Et multis aliis exemplis doceri poſſunt multarum rerum vocabula, & vniuerſaliter poni, & proprie quibuſdam rebus adhiberi, niſi in re aperta vitanda ſit longitudo ſermonis. Hæc ideo dixi, ne quiſquam propterea nos inconuenienter exiſtimet charitatem appellare ſpiritum ſanctum, quia & Deus pater & Deus filius poteſt charitas nuncupari. Sicut ergo vnicum Dei verbum proprie vocamus nomine ſapientiæ, cum ſit vniuerſaliter & ſpiritus ſanctus & pater ipſe ſapientia: ita ſpiritus ſanctus proprie nuncupatur vocabulo charitatis, cum ſit vniuerſaliter charitas & pater & filius. Sed Dei verbum, id eſt, vnigenitus Dei filius aperte dictus eſt Dei ſapientia, ore Apoſtolico vbi ait, Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam. Spiritus autem ſanctus vbi ſit dictus charitas inuenimus, ſi diligenter Ioannis Apoſtoli ſcrutemur eloquium. Qui cum dixiſſet, Dilectiſsimi diligamus inuicem, quia dilectio ex Deo eſt: ſecutus adiunxit, Et omnis qui diligit, ex Deo natus eſt, Qui non diligit, non cognouit Deum: quia Deus dilectio eſt. Hic manifeſtauit eam ſe dixiſſe dilectionem Deum, quam dixit ex Deo. Deus ergo ex Deo eſt dilectio. Sed quia & filius ex Deo patre natus eſt, & ſpiritus ſanctus ex Deo patre procedit, quem potius eorum hic debeamus accipere dictum eſſe dilectionem Deum, merito quæritur: pater enim ſolus ita Deus eſt, vt non ſit ex Deo, ac per hoc dilectio quæ ita Deus eſt, vt ex Deo ſit, aut filius eſt, aut ſpiritus ſanctus. Sed in

Eſaie. 28. 1. Cor. 14. Ioan. 15. Pſal. 34. Matth. 11 Matt. 22. Luce 24. 1. ſen. diſt. 10. ca. pluribus enim 1 ſen. diſt. 10. cap. Ioannes autem. 1. ſen. diſt. 10. ca. pluribus enim 1. ſen. diſt. 10. cap. ſed dei verbū: 1. Cor. 1. 1. Ioan. 4. 1. ſen. diſt. 17. ca. cum autem.

com

conſequentibus cum Dei dilectionem commemoraſſet, non
ἱλασμόν. qua nos eum, ſed qua ipſe dilexit nos, & miſit filium ſuum
† liberatoré. liberatorem † pro peccatis noſtris, & hinc exhortatus eſſet,
1. Ioan.4. vt & nos inuicem diligamus, atque ita in nobis Deus maneat,
Ibidem. quia vtique dilectionem Deum dixerat, ſtatim volens de hac
1 ſent.diſt. re apertius aliquid eloqui. In hoc, inquit, cognoſcimus quia
17.ca. cum in ipſo manemus & ipſe in nobis, quia de ſpiritu ſuo dedit
autem. nobis. Spiritus itaque ſanctus de quo dedit nobis, facit nos
in Deo manere & ipſum in nobis, hoc autem facit dilectio.
1.Ioan.4. Ipſe eſt igitur Deus dilectio. Denique paulopoſt cum hoc
ipſum repetiſſet atque dixiſſet, Deus dilectio eſt: continuo
ſubiecit, & qui manet in dilectione in Deo manet, & Deus
1.ſen.d.10. manet in eo. Vnde ſupra dixerat, In hoc cognoſcimus quia
ca. ſed dei. in ipſo manemus & ipſe in nobis, quia de ſpiritu ſuo dedit
& di.17.c. nobis. Ipſe ergo ſignificatur vbi legitur, Deus dilectio eſt.
cũ auté.& Deus igitur ſpiritus ſanctus qui procedit ex Deo, cum datus
c.ſuc enim. fuerit homini, accendit eum in dilectionem Dei & proxi-
mi, & ipſe dilectio eſt. Non enim habet homo vnde Deum
diligat, niſi ex Deo. Propter quod paulo poſt dicit, Nos di-
Roma.5. ligamus, quia ipſe prior dilexit nos. Apoſtolus quoque Pau-
lus, Dilectio, inquit, Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per
Charitas ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Nullum eſt iſto Dei
dei ipſe de' dono excellentius. Solum eſt quod diuidit inter filios regni

CAP. XVIII.

æterni & filios perditionis æternæ. Dantur & alia per ſpiri-
tum ſanctum munera, ſed ſine charitate nihil proſunt. Niſi
1.ſen.d.17 ergo tantum impertiatur cuique ſpiritus ſanctus, vt eum Dei
cap. tunc & proximi faciat amatorem, à ſiniſtra non transfertur ad
enim. dexteram. Nec ſpiritus proprie dicitur donum niſi propter
1.Cor.13. dilectionem, Quam qui non habuerit, ſi linguis hominum
loquatur & angelorum, ſonans æramentum eſt, & cymba-
lum tinniens. Et ſi habuerit prophetiam, & ſcierit omnia ſa-
cramenta, & omnem ſcientiam, & ſi habuerit omnem fidem,
ita vt montes transferat, nihil eſt. Et ſi diſtribuerit omnem
ſubſtantiam ſuam, & ſi tradiderit corpus ſuum vt ardeat, ni-
hil ei prodeſt. Quantum ergo bonum eſt, ſine quo ad æter-
nam vitam neminem bona tanta perducunt? Ipſa vero dile-
ctio ſiue charitas, nam vnius rei eſt vtrunque nomen, ſi ha-
beat eam qui non loquitur linguis, nec habet prophetiam,
nec omnia ſcit ſacramenta, omnémque ſcientiam, nec diſtri-
buit

buit omnia ſua pauperibus, vel non habendo quod diſtri-
buat, vel aliqua neceſsitate prohibitus, nec tradit corpus
ſuum vt ardeat, ſi talis paſsionis nulla tentatio eſt, perdu-
cit ad regnum, ita vt ipſam fidem non faciat vtilem niſi cha-
ritas. Sine charitate quippe fides poteſt quidem eſſe, ſed non
& prodeſſe. Propter quod & Apoſtolus Paulus, In Chriſto, *Galat.5.*
inquit, Ieſu neque circunciſio, neque præputium aliquid va-
let, ſed fides quæ per dilectionem operatur. Sic eam diſcer-
nens ab ea fide, qua & dæmones credunt & contremiſcunt. *1.ſen.d.17.*
Dilectio igitur quæ ex Deo eſt & Deus eſt, proprie ſpiritus *cap.tunc*
ſanctus eſt, per quem diffunditur in cordibus noſtris Dei *enim.*
charitas per quam nos tota inhabitat trinitas. Quocirca re-
ctiſsime ſpiritus ſanctus cum ſit Deus, vocatur etiam donum *Iacobi.2.*
Dei. Quod donum proprie quid niſi charitas intelligenda
eſt, quæ perducit ad Deum, & ſine qua quodlibet aliud do-
num Dei non perducit ad Deum. An & hoc probandum *Spiritus*
eſt, Dei donum dictum eſſe in ſacris literis ſpiritum ſanctum? *ſanctus*
Si & hoc expectatur, habemus in Euangelio ſecundum *quo modo*
Ioannem, domini Ieſu Chriſti verba dicentis, ſi quis ſitit, *dicitur do-*
veniat ad me & bibat, Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptu- *num.*
ra, Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Porrò Euan- CAP.
geliſta ſecutus adiũxit, Hoc autem dixit de ſpiritu quem ac- XIX.
cepturi erant credentes in eum. Vnde dicit etiam Paulus *Ioan.7.*
Apoſtolus, Et omnes vnum ſpiritum potauimus. Vtrum au- *1.Cor.10.*
tem donum Dei ſit appellata aqua iſta, quod & ſpiritus ſan-
ctus, hoc quæritur. Sed ſicut hic inuenimus hanc aquam ſpi-
ritum ſanctum eſſe, ita inuenimus alibi in ipſo Euange-
lio, hanc aquam donum Dei appellatam. Nam dominus
idem quando cum muliere Samaritana ad puteum loque-
batur, cui dixerat, Da mihi bibere, cum illa reſpondiſ- *Ioan.4.*
ſet, quod Iudæi non coütuntur Samaritanis, reſpondit Ie-
ſus & dixit ei, Si ſcires donum Dei, & quis eſt qui dicit tibi, da
mihi bibere, tu forſitan petiſſes ab eo, & dediſſet tibi aquam
viuam. Dixit ei mulier, Domine neque in quo haurias ha- *Ibidem.*
bes, & puteus altus eſt, vnde ergo habes aquam viuam? &
cætera. Reſpondit Ieſus & dixit ei, Omnis qui biberit ex hac
aqua, ſitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego
dabo ei, non ſitiet in æternum, ſed aqua quam ego dabo
ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Quia
ergo hæc aqua viua, ſicut Euangeliſta expoſuit, ſpiritus eſt

ſan

ſanctus, proculdubio ſpiritus donum Dei eſt. De quo hic dominus ait, Si ſcires donum Dei, & quis eſt qui dicit tibi, da mihi bibere, tu forſitan petiſſes ab eo & dediſſet tibi
Ioan.7. aquam viuam. Nam quod ibi ait, Flumina de ventre eius
Ioan.4. fluent aquæ viuæ: hoc iſto loco, Fiet in eo, inquit, fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Paulus quoque Apoſtolus,
Ephe.4. Vnicuique, inquit, noſtrum datur gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. Atque vt donationem Chriſti ſpiri-
Ibidem. tum ſanctum oſtenderet, ſecutus adiunxit: Propter quod dicit, Aſcendit in altum, captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus. Notiſsimum eſt autem dominum Ieſum cum poſt reſurrectionem à mortuis aſcendiſſet in cœlum, dediſſe ſpiritum ſanctum, quo impleti qui crediderant, linguis omnium gentium loquebantur. Nec moueat quod ait, dona, non donum: Id enim teſtimonium ex Pſalmo poſuit,
Pſal.67. Hoc autem in Pſalmo ita legitur, Aſcendiſti in altum, ca-
Ephe. 4. ptiuaſti captiuitatem, accepiſti dona in hominibus. Sic enim plures codices habent, & maxime Græci, & ex Hebræo ſic interpretatum habemus. Dona itaq; Dixit Apoſtolus quem-
Pſal.67. admodum Propheta, non donum. Sed cum Propheta dixerit, accepiſti in hominibus: Apoſtolus maluit dicere, dedit hominibus, vt ex vtroque ſcilicet verbo, vno Prophetico, Apoſtolico altero, quia in vtroque eſt diuini ſermonis authoritas, ſenſus pleniſsimus redderetur. Vtrunque enim verum eſt, & quia dedit hominibus, & quia accepit in hominibus. Dedit hominibus, tanquam caput membris ſuis. Accepit in hominibus idem ipſe vtique in membris ſuis, pro-
Acto. 9. pter quæ membra ſua clamauit de cœlo, Saule Saule quid me
Mat. 25. perſequeris? Et [de] quibus membris ſuis ait, Quod vni ex
1.ſen. diſt. minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Ipſe ergo Chriſtus, & de-
18. Cap.1. dit de cœlo, & accepit in terra. Porrò autem, dona, ob hoc ambo dixerunt, & Propheta & Apoſtolus, quia per donum, quod eſt ſpiritus ſanctus, in commune omnibus membris Chriſti multa dona, quæ ſunt quibuſque propria, diuiduntur. Non enim ſinguli quippe habent omnia, ſed hi illa, & alij alia: quamuis ipſum donum à quo cuique propria diuiduntur omnes habeant, id eſt, ſpiritum ſanctum. Nam & alibi
1.Cor.12. cum multa dona commemoraſſet, Omnia, inquit, hæc operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens propria vnicuique pro-
Hebræ,2. ut vult. Quod verbum & in epiſtola quæ ad Hebræos eſt

inue

inuenitur, vbi ſcriptum eſt, Atteſtante Deo ſignis & oſtentis & variis virtutibus, & ſpiritus ſancti diſtributionibus. Et hic cum dixiſſet, Aſcendit in altum captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus: Quod autem aſcendit, ait, quid eſt niſi quia & deſcendit in inferiores partes terræ: Qui deſcendit ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cœlos vt adimpleret omnia. Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, quoſdam vero Euangeliſtas, quoſdam autem paſtores & doctores Ecce quare dicta ſunt dona, quia ſicut alibi dicit, Nunquid omnes Apoſtoli? nunquid omnes Prophetæ? & cætera. Hic autem adiunxit, Ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterij, in ædificationem corporis Chriſti. Hæc eſt domus quæ ſicut Pſalmus canit, ædificatur poſt captiuitatem: quoniam qui ſunt à diabolo eruti, à quo captiui tenebantur, de his ædificatur domus † Chriſti, quæ domus appellatur Eccleſia. Hanc autem captiuitatem ipſe captiuauit, qui diabolum vicit. Et ne illa quæ futura erant ſancti capitis membra in æternum ſupplicium ſecum traheret, eum iuſtitiæ prius, deinde potentiæ vinculis alligauit. Ipſe itaque diabolus eſt appellata captiuitas, quem captiuauit qui aſcendit in altum & dedit dona hominibus, vel accepit in hominibus. Petrus autem Apoſtolus ſicut in eo libro Canonico legitur vbi ſcripti ſunt Actus Apoſtolorum, loquens de Chriſto, commotis corde Iudæis & dicentibus, Quid ergo faciemus fratres, monſtrate nobis: dixit ad eos, Agite pœnitentiam & baptizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine domini Ieſu Chriſti in remiſsionem peccatorum, & accipietis donum ſpiritus ſancti. Itémque in eodem libro legitur, Simonem magum Apoſtolis dare voluiſſe pecuniam, vt ab eis acciperet poteſtatem quòd per impoſitionem manus eius daretur ſpiritus ſanctus. Cui Petrus idem, Pecunia, inquit, tua tecum ſit in perditionem, quia donum Dei æſtimaſti te per pecunias poſsidere. Et alio eiuſdem libri loco, cum Petrus Cornelio & eis qui cum eo fuerant loqueretur, annuncians & prædicans Chriſtum, ait ſcriptura, Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit ſpiritus ſanctus ſuper omnes qui audiebant verbum, & obſtupuerunt qui ex circunciſione fideles ſimul cum Petro venerant, quia & in nationes donum ſpiritus ſancti effuſum eſt. Audiebant enim illos loquentes linguis, & magnificantes Deum. De quo

Ephe.4. *1.Cor.12.* *Ephe.4.* *Ibidem.* *† corpus.* *Pſal.67.* *Act.2.* *Act.8.* *Act.10.*

facto

facto ſuo quòd incircuncifos baptizauerat, qui priuſquam baptizarentur, vt nondum quæſtionis huius auferret, in eos venerat ſpiritus ſanctus, cum Petrus poſtea redderet rationem fratribus qui erant Hieroſolymis, & hac re audita

Acto.11. mouebantur, ait poſt cætera, Cum cœpiſſem autem loqui ad illos, cecidit ſpiritus ſanctus iu illos ſicut & in nos in initio. Memoratúſque ſum verbi domini ſicut dicebat, quia Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini ſpiritu ſancto. Si igitur æquale donum dedit illis, ſicut & nobis qui credidimus in dominum Ieſum Chriſtum: ego quis eram qui poſſem prohibere Deum non dare illis ſpiritum ſanctum? Et multa alia ſunt teſtimonia ſcripturarum, quæ concorditer atteſtantur donum Dei eſſe ſpiritum ſanctum, in quantum datur eis qui per eum diligunt Deum. Sed nimis longum eſt cuncta colligere. Et quid eis ſatis eſt, quibus hæc quæ diximus ſatis non ſunt? Sanè autem monendi ſunt, quandoquidem donum Dei iam vident dictum ſpiritum ſanctum, vt cum audiunt donum ſpiritus ſancti, illud genus locutionis agnoſcant, quo dictum eſt, in ex-

Coloſſ.2. poliatione corporis carnis. Sicut enim corpus carnis ni-

1.ſen. diſt. hil eſt aliud quàm caro, ſic donum ſpiritus ſancti nihil eſt

15.Cap.1. aliud quàm ſpiritus ſanctus. Intantum ergo donum Dei eſt,

1.ſen.d.18. inquantum datur eis quibus datur. Apud ſe autem Deus eſt,

Cap. cum etſi nemini detur, quia Deus erat patri & filio coæternus an-

enim. tequam cuiquam daretur. Nec quia illi dant, ipſe datur ideo minor eſt illis. Ita enim datur ſicut donum Dei, vt etiam ſeipſum det ſicut Deus. Non enim dici poteſt non eſſe ſuæ poteſtatis, de quo dictum eſt, Spiritus vbi vult ſpirat.

Ioan.3. Et illud Apoſtolicum quod iam ſupra commemoraui. Om-

1.Cor.12. nia hæc operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens propria vnicuique prout vult. Non eſt illic conditio dati, & dominatio dantium, ſed concordia dati & dantium. Quapro-

1.Ioán.4. pter ſi ſancta ſcriptura proclamat, Deus charitas eſt: illa quæ ex Deo eſt, & in nobis id agit vt in Deo maneamus, &

1.ſen. diſt. ipſe in nobis, & hoc inde cognoſcimus, quia de ſpiritu ſuo

10.ca.cum dedit nobis, ipſe ſpiritus eius eſt, Deus charitas. Deinde ſi

autem. in donis Dei nihil maius eſt charitate, & nullum eſt maius

1.ſen. diſt. donum Dei quàm ſpiritus ſanctus, quid conſequentius quàm

10.cap. hic vt ipſe ſit charitas, qui dicitur & Deus & ex Deo? Et ſi charitas

notandum. qua pater diligit filium, & patrem diligit filius, ineffabiliter

commu

communionem demonſtrat amborum, quid conuenientius quàm vt ille dicatur charitas proprie, qui ſpiritus eſt communis ambobus? Hoc enim ſanius creditur vel intelligitur, vt nō ſolus ſpiritus ſanctus charitas ſit in illa trinitate, ſed non fruſtra proprie charitas nuncupetur, propter illa quæ dicta ſunt. Sicut non ſolus eſt in illa trinitate, vel ſpiritus vel ſanctus, *Ibidem.*
quia & pater ſpiritus, & filius ſpiritus, & pater ſanctus, & filius ſanctus, quod non ambigit pietas, & tamen iſte non *Super Ioã.* fruſtra proprie dicitur ſpiritus ſanctus. Quia enim eſt com- *tract. 99.* munis ambobus, id vocatur ipſe proprie quod ambo com- *1. ſen. diſt.* muniter. Alioquin ſi in illa trinitate ſolus ſpiritus ſanctus *10. cap. hic* eſt charitas, profecto & filius non ſolius patris, verumetiam *notandum* ſpiritus ſancti filius inuenitur. Ita enim locis innumerabilibus dicitur & legitur filius vnigenitus Dei patris: vt tamen & illud verum ſit quod Apoſtolus ait de Deo patre, *Coloſſ. 3* Qui eruit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum filij charitatis ſuæ. Non dixit, filij ſui: quod ſi diceret, veriſsime diceret, quemadmodum quia ſæpe dixit veriſsime dixit, ſed ait filij charitatis ſuæ. Filius ergo eſt etiam ſpiritus ſancti, ſi non eſt in illa trinitate charitas Dei niſi *1. ſen. diſt.* ſpiritus ſanctus. Quod ſi abſurdiſsimum eſt, reſtat vt non *cap. dicitur* ſolus ibi ſit charitas ſpiritus ſanctus, ſed propter illa de qui- *quoque.* bus ſatis diſſerui proprie ſic vocetur. Quod autem dictum eſt, Filij charitatis ſuæ: nihil aliud intelligatur quàm filij ſui dilecti, quàm filij poſtremo ſubſtantiæ ſuæ. Charitas quippe patris quæ in natura eius eſt ineffabiliter ſimplici, nihil eſt aliud quàm eius ipſa natura atque ſubſtantia, vt ſæpe iam diximus, & ſæpe iterare non piget. Ac per hoc filius charitatis eius nullus eſt alius, quàm qui de ſubſtantia eius eſt genitus. Quocirca ridenda eſt dialectica Eunomij, *Contra Eunomium.* à quo Eunomiani hæretici exorti ſunt. Qui cum non potuiſſet intelligere, nec credere voluiſſet, vnigenitum Dei verbum, per quod facta ſunt omnia, filium Dei eſſe natura, hoc *CAP. XX.* eſt, de ſubſtantia patris genitum: non naturæ vel ſubſtantiæ *1. ſen. diſt. 6. cap. 1.* ſuæ ſiue eſſentiæ dixit eſſe filium, ſed filium voluntatis Dei, accidentem ſcilicet Deo volens aſſerere voluntatem qua gigneret filium: videlicet ideo quia nos aliquid aliquando volumus quod antea non volebamus, quæ non propter iſta mutabilis intelligatur noſtra natura, quod abſit vt in Deo eſſe credamus. Neque enim ob aliud ſcriptum eſt, Multæ *Hebræ. 19.*

cogitationes in corde viri, conſilium autem domini manet in æternum: niſi vt intelligamus ſiue credamus, ſicut æternum Deum, ita æternum eius eſſe conſilium, ac per hoc immutabile ſicut ipſe eſt. Quod autem de cogitationibus, hoc etiam de voluntatibus veriſsime dici poteſt. Multæ voluntates in corde viri, voluntas autem domini manet in æternum. Quidam ne filium conſilij vel voluntatis Dei dicerent vnigenitum verbum, ipſum conſilium ſeu voluntatem patris idem verbum eſſe dixerunt. Sed melius quantum exiſtimo dicitur conſilium de conſilio, & voluntas de voluntate, ſicut ſubſtantia de ſubſtantia, ſapientia de ſapientia, abſurditate illa quam iam refellimus, filius dicatur patrem facere ſapientem vel volentem, ſi non habet pater in ſubſtantia ſua conſilium vel voluntatem. Acute ſanè quidam reſpondit hæretico verſutiſsime interroganti, vtrum Deus filium volens an nolens genuerit: vt ſi diceret nolens, abſurdiſsima Dei miſeria ſequeretur: ſi autem volens, continuo quod intendebat velut inuicta ratione concluderet, non naturæ eſſe filium, ſed voluntatis. At ille vigilantiſsime viciſsim quæſiuit ab eo, vtrum Deus pater volens an nolens ſit Deus: vt ſi reſponderet nolens, ſequeretur illa miſeria quam de Deo credere magna inſania eſt: Si autem diceret volens, reſponderet ei, ergo & ipſe Deus eſt ſua voluntate, non natura. Quid ergo reſtabat niſi vt obmuteſceret, & ſua interrogatione obligatum inſolubili vinculo ſe videret. Sed voluntas Dei ſi & proprie dicenda eſt aliqua in trinitate perſona, magis hoc nomen ſpiritui ſancto competit, ſicut charitas. Nam quid eſt aliud charitas, quàm voluntas? Video me de ſpiritu ſancto in iſto libro ſecundum ſcripturas ſanctas hoc diſputaſſe, quod fidelibus ſufficit ſcientibus iam Deum eſſe ſpiritum ſanctum, nec alterius ſubſtantiæ, nec minorem quàm eſt pater & filius, quod in ſuperioribus libris ſecundum eaſdem ſcripturas verum eſſe docuimus. De creatura etiam quam fecit Deus quantum valuimus admonuimus eos qui rationem de rebus talibus poſcunt, vt inuiſibilia eius per ea quæ facta ſunt, ſicut poſſent intellecta conſpicerent, & maxime per rationalem vel intellectualem creaturam, quæ facta eſt ad imaginem Dei, per quam velut per ſpeculum quantum poſſent, ſi poſſent, trinitatem cernerent Deum, in noſtra memoria, intelligentia, voluntate. Quæ tria in ſua mente naturaliter diuinitus inſti

Prouer.19

1. ſen. diſt. 5. c. prædictis autem.

1. ſen. diſt. 6. cap. 1. & cap. prædicta tamen.

Epilogus.

Roma. 1.

1. ſen. diſt. 3. ca. Sed iã videndum.

inſtituta quiſquis viuaciter perſpicit, & quàm magnum ſit in ea, vnde poteſt etiam ſempiterna immutabiliſque natura recoli, conſpici, amplecti, concupiſci, reminiſcitur per memoriam, intuetur per intelligentiam, amplectitur per dilectionem, profecto reperit illius ſummæ trinitatis imaginem. Ad quam ſummam trinitatem reminiſcendam, videndam, diligendam, vt eam recordetur, eam contempletur, ea delectetur, totum debet referre quod viuit. Verum ne hanc imaginem ab eadem trinitate factam & ſuo vicio in deterius commutatam, ita eidem [comparet] trinitati vt omnimodo exiſtimet ſimilem, ſed potius in qualicunque iſta ſimilitudine, magnam quoque diſsimilitudinem cernat quantum eſſe ſatis videbatur admonui. *1. ſen. diſt. 3. cap. verumtamen caueat.* Sanè Deum patrem, & Deum filium, id eſt, Deum genitorem qui omnia quæ ſubſtantialiter habet in coæterno ſibi verbo ſuo dixit quodam modo, & ipſum verbum eius Deum qui nec plus nec minus aliquid habet etiam ipſe ſubſtantialiter, quàm quod eſt in illo qui verbum non mendaciter ſed veraciter genuit, quemadmodum potui, non vt illud iam facie ad faciem, ſed per hanc ſimilitudinem in ænigmate quantulumcunque coniiciendo videretur in memoria & intelligentia mentis noſtræ ſignificare curaui, memoriæ tribuens omne quod ſcimus, etiam ſi non inde cogitemus, intelligentiæ vero proprio quodam modo cogitationis informationem. *Epilogus ſuperiorū. CAP. XXI.* *1. Cor. 13.* Cogitando enim quod verum inuenimus, hoc maxime intelligere dicimur, & hoc quidem in memoria rurſus relinquimus. Sed illa eſt abſtruſior profunditas noſtræ memoriæ, vbi hoc etiam primum cum cogitaremus inuenimus; & gignitur intimum verbum quod nullius linguæ ſit, tanquam ſcientia de ſcientia, & viſio de viſione, & intelligentia quæ apparet in cogitatione, de intelligentia quæ in memoria iam fuerat ſed latebat: quanquam & ipſa cogitatio quandam ſuam memoriam niſi haberet, non reuerteretur ad ea quæ in memoria reliquerat, cum alia cogitaret. De ſpiritu autem ſancto nihil in hoc ænigmate quod ei ſimile videretur oſtendi; niſi voluntatem noſtram vel amorem, ſeu dilectionem quæ valentior eſt voluntas: quoniam voluntas noſtra quæ nobis naturaliter ineſt, ſicut ei res adiacuerint vel occurrerint quibus allicimur aut offendimur, ita varias affectiones habet. Quid ergo eſt? Nunquid dicturi ſumus voluntatem

noſtram, quando recta eſt neſcire quid appetat, quid euitet? Porrò ſi ſcit, profecto ineſt ei ſua quædam ſcientia, quæ ſine memoria & intelligentia eſſe non poſsit. An vero audiendus eſt quiſpiam dicens, Charitatem neſcire quid agat, quæ non agit perperam? Sicut ergo ineſt intelligentia, ineſt dilectio illi memoriæ principali in qua inuenimus paratum & reconditum ad quod cogitando poſſumus peruenire: quia & duo iſta inuenimus ibi, quando nos cogitando inuenimus & intelligere aliquid & amare quæ ibi erant, & quando inde non cogitabamus: & ſicut ineſt memoria, ineſt dilectio huic intelligentiæ quæ cogitatione formatur: quod verbum verum ſine vllius gentis lingua intus diſcimus, quando quod nouimus dicimus: nam niſi reminiſcendo non redit ad aliquid, & niſi amando redire non curat noſtræ cogitationis intuitus: ita dilectio quæ viſionem in memoria conſtitutam, & viſionem cogitationis inde formatam quaſi parentem prolémque coniungit, niſi haberet appetendi ſcientiam, quæ ſine memoria & intelligentia non poteſt eſſe, quid recte diligeret ignoraret.

1. Cor. 13.

Trinitas aliter in nobis quàm in deo.

CAP. XXII.

Verum hæc quando in vna ſunt perſona, ſicut eſt homo, poteſt nobis quiſquam dicere, tria iſta memoria intellectus, & amor, mea ſunt non ſua, nec ſibi ſed mihi agunt quod agunt, immo ego per illa. Ego enim me memini per memoriam, intelligo per intelligentiam, amo per amorem: & quando ad memoriam meam aciem cogitationis adúerto, ac ſic in corde meo dico quod ſcio, verbúmque verum de ſcientia mea gignitur, vtrunque meum eſt, & ſcientia vtique & verbum. Ego enim ſcio, ego dico in meo corde quod ſcio: & quando in memoria mea cogitando inuenio, iam me intelligere, iam me amare aliquid, qui intellectus & amor ibi erant & antequam inde cogitarem, intellectum meũ & amorem meum inuenio in memoria mea, quo ego intelligo, ego amo non ipſa. Item quando cogitatio mea memor eſt, & vult redire ad ea quæ in memoria reliquerat, eáque intellecta cõſpicere atq; intus dicere, mea memoria memor eſt, & mea vult voluntate nõn ſua. Ipſe quoque amor meus cũ meminit atque intelligit quid appetere debeat, quid vitare, per meam non per ſuam memoriã meminit, & per intelligentiam meam non per ſuam, quicquid intelligenter amat intelligit. Quod breuiter dici poteſt, Ego per omnia tria illa memini, ego intelligo, ego diligo, qui nec memoria

ſum

ſum, nec intelligentia, nec dilectio, ſed hæc habeo. Iſta ergo dici poſſunt ab vna perſona, quæ habet hæc tria, non ipſa eſt hæc tria. In illius vero ſummæ ſimplicitate naturæ quæ Deus eſt, quamuis vnus ſit Deus, tres tamen perſonæ ſunt, pater, & filius, & ſpiritus ſanctus. Aliud eſt itaque trinitas res ipſa, aliud imago trinitatis in re alia, propter quam imaginem ſimul & illud in quo ſunt hæc tria imago dicitur: ſicut imago dicitur ſimul & tabula & quod in ea pictum eſt, ſed propter picturam quæ in ea eſt, ſimul & tabula nomine imaginis appellatur. Verum in illa ſumma trinitate quæ incomparabiliter rebus omnibus antecellit, tanta eſt inſeparabilitas, vt cum trinitas hominum non poſſit dici vnus homo, in illa vnus Deus & dicatur & ſit, nec in vno Deo ſit illa trinitas, ſed vnus Deus. Nec rurſus quemadmodum iſta imago quod eſt homo habens illa tria vna perſona eſt, ita illa eſt trinitas: ſed tres perſonæ ſunt, pater filij, & filius patris, & ſpiritus patris & filij. Quamuis enim memoria hominis, & maxime illa quam pecora non habent, id eſt, qua res intelligibiles ita continentur vt non in eam per ſenſus corporis venerint, habeat pro modulo ſuo in hac imagine trinitatis incorporaliter quidem imparem, ſed tamen qualemcunque ſimilitudinem patris: Itemque intelligentia hominis quæ per intentionem cogitationis inde formatur, quando quod ſcitur dicitur, & nullius linguæ cordis verbum eſt, habeat in ſua magna diſparilitate nonnullam ſimilitudinem filij: & amor hominis de ſcientia procedens, & memoriam intelligentiámque coniungens, tanquam parenti proliſque communis, vnde nec parens intelligitur eſſe, nec proles, habeat in hac imagine aliquam licet valde imparem ſimilitudinem ſpiritus ſancti: non tamen ſicut in iſta imagine trinitatis, non hæc tria vnus homo, ſed vnius hominis ſunt, ita in ipſa ſumma trinitate cuius hæc imago eſt, vnius Dei ſunt illa tria, ſed vnus Deus eſt, & tres ſunt illæ non vna perſona. Quod ſanè mirabiliter ineffabile eſt, vel ineffabiliter mirabile, cum ſit vna perſona hæc imago trinitatis, ipſa vero ſumma trinitas tres perſonæ ſint, inſeparabilior eſt illa trinitas perſonarum trium, quàm hæc vnius. Illa quippe in natura diuinitatis ſiue id melius dicatur deitatis, quod eſt, hoc eſt, atque incommutabiliter inter ſe ac ſemper æqualis eſt. Nec aliquando non fuit aut aliter fuit: nec aliquãdo non erit, aut aliter erit,

1. ſen. diſt. 3. cap. quod breuiter.

Quàm vera in dei trinitate vnitas, & quàm vera in eiuſdem vnitate ſit trinitas. CAP. XXIII.

1. ſen. diſt. 3. cap. nec rurſus.

Iſta vero tria quæ ſunt in impari imagine, & ſi non locis quoniam non ſunt corpora, tamen inter ſe nunc in iſta vita magnitudinis ſeparantur. Neque enim quia moles nullæ ibi ſunt, ideo non videmus in alio maiorem eſſe memoriam quàm intelligentiam. In alio autem contra, in alio duo hæc amoris magnitudine ſuperari, ſiue ſint ipſa duo inter ſe æqualia ſiue non ſint: atque ita a ſingulis bina, & à binis ſingula, & à ſingulis ſingula, à maioribus minora vincuntur: & quando inter ſe æqualia fuerint ab omni languore ſanata, nec tunc æquabitur rei natura immutabili, ea res quæ per gratiam non mutabitur: quia non æquatur creatura creatori, etiam quando ab omni languore ſanabitur. Sed hanc non ſolum incorporalem, verumetiam ſumme inſeparabilem veréque immutabilem trinitatem, cum venerit viſio

1.Cor.13. quæ facie ad faciem repromittitur nobis, multo clarius certiúſque videbimus, quàm nunc eius imaginem quòd nos ſumus per quod tamen ſpeculum & in quo ænigmate qui vident ſicut in hac vita videre conceſſum eſt, non illi ſunt qui ea quæ digeſsimus & commendauimus in ſua mente conſpiciunt: ſed illi qui eam tanquam imaginem vident, vt poſsint ad eum cuius imago eſt quomodocunque referre quod vident, & per imaginem quam conſpiciendo vident etiam illud videre coniiciendo, quoniam nondum poſſunt facie

Ibidem. ad faciem. Non enim ait Apoſtolus, videmus nunc ſpeculum, ſed videmus nunc per ſpeculum. Qui ergo vident ſuam mentem quo modo videri poteſt, & in ea trinitatem iſtam de qua multis modis vt potui diſputaui, nec tamen eam credunt vel intelligunt eſſe imaginem Dei: ſpeculum quidem vident, ſed vſqueadeo non vident per ſpeculum eum qui eſt per ſpeculum nunc videndus, vt nec ipſum ſpeculum quod vident ſciant eſſe ſpeculum, id eſt, imaginem.

Humanæ mentis cæcutientia.

CAP. XXIIII.

Quod ſi ſcirent, fortaſsis & eum cuius eſt hoc ſpeculum, per hoc quærendum & per hoc vtcunque interim videndum eſſe ſentirent, fide non ficta corda mundante, vt facie ad faciem poſ-

t.Timo.1. ſit videri, qui per ſpeculum nunc videtur. Qua fide cordium mundatrice contempta, quid agunt intelligendo quæ de natura mentis humanæ ſubtiliſsime diſputantur, niſi vt ipſa quoque intelligentia ſua teſte damnentur? In qua vtique non laborarent, & vix ad certum aliquid peruenirent, niſi pœnalibus tenebris inuoluti & onerati corpore corruptibili

quod

quod aggrauat animam. Quo tandem merito inflicto malo *Sapien. 9.*
iſto niſi peccati? Vnde tanti mali magnitudine admoniti, ſe-
qui deberent agnum qui tollit peccatum mundi. Ad eum *Ioan. 1.*
namque pertinentes etiã longe iſtis ingenio tardiores, quan- *Mundo*
do ſine huius vitæ reſoluuntur à corpore, ius in eis retinen- *corde cerũ*
dis non habent inuidæ poteſtates. Quas ille agnus ſine vllo *nũtur iſta.*
ab eis peccati debito occiſus, non potentia poteſtatis prius CAP.
quàm iuſtitia ſanguinis vicit. Proinde liberi à diaboli pote- XXV.
ſtate, ſuſcipiuntur ab angelis ſanctis, à malis omnibus libe- *1. Timo. 2.*
rati per mediatorem Dei & hominum hominem Ieſum Chri
ſtum: quoniam conſonantibus diuinis ſcripturis, & veteri-
bus & nouis, & per quas prænuntiatus, & per quas annuntia-
tus eſt Chriſtus, non eſt aliud nomen ſub cœlo, in quo opor- *Acto. 4.*
tet homines ſaluos fieri. Conſtituũtur autem purgati ab om-
ni cogitatione corruptionis, in placitis ſedibus, donec reci-
piant corpora ſua, ſed iam incorruptibilia, quæ ornent non
onerent. Hoc enim placuit optimo & ſapientiſſimo creatori,
vt ſpiritus hominis Deo pie ſubditus, habeat fœliciter ſub-
ditum corpus, & ſine fine permaneat iſta fœlicitas. Ibi veri-
tatem ſine vlla difficultate videbimus, eáq; clariſſima & cer-
tiſſima perfruemur. Nec aliquid quæremus mente ratioci-
nante, ſed contemplante cernemus, quare non ſit filius ſpiri-
tus ſanctus, cum de patre procedat. In illa luce nulla erit quæ-
ſtio: hic vero ipſa experientia tam mihi apparuit eſſe diffici-
lis, quod & illis qui hæc diligẽter atque intelligenter legent, *Supra lib.*
proculdubio ſimiliter apparebit, vt cum me in ſecundo hu- *2. cap. 3. in*
ius operis libro alio loco inde dicturum eſſe premiſerim, *fine.*
quotieſcunque in ea creatura quæ nos ſumus aliquid illi rei *qualemcũ-*
ſimile oſtendere volui, qualecunque eloquium † meum ſuf- *que intelle*
ficiens elocutio ſecuta non fuerit: quamuis & in ipſo intelle- *ctum.*
ctu conatum me ſenſerim magis habuiſſe quàm effectum: &
in vna quidem perſona quod eſt homo inueniſſe imaginem
ſummæ illius trinitatis, & in re mutabili tria illa vt facilius
intelligi poſſent, etiam per temporalia interualla maxime
in libro nono monſtrare voluiſſe. Sed tria vnius perſonæ, non
ſicut humana poſcit intentio, tribus illis perſonis conueni-
re potuerunt, ſicut in hoc libro quintodecimo demonſtra-
uimus. Deinde in illa ſumma trinitate quæ Deus eſt in- *Interualla*
terualla temporum nulla ſunt, per quæ poſſit oſtendi aut *temporum*

diuinæ trinitatis nulla ſunt. ſaltem requiri, vtrum prius de patre natus ſit filius, & poſtea de ambobus proceſſerit ſpiritus ſanctus. Quoniam ſcriptura ſancta ſpiritum eum dicit amborum. Ipſe eſt enim de quo dicit Apoſtolus, Quoniam autem eſtis filij, miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra. Et ipſe eſt de quo dicit idē filius, Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Et multis aliis diuinorum eloquiorum teſtimoniis comprobatur patris & filij eſſe ſpiritum, qui proprie dicitur in trinitate ſpiritus ſanctus. De quo item dicit ipſe filius, Quem ego mittam vobis à patre Et alio loco, Quem mittet pater in nomine meo. De vtroque autem procedere ſic docetur, quia ipſe filius ait, De patre procedit. Et cum reſurrexiſſet à mortuis & apparuiſſet diſcipulis ſuis, inſufflauit & ait, Accipite ſpiritum ſanctum, vt eum etiam de ſe procedere oſtenderet. Et ipſe eſt virtus quæ de illo exibat, ſicut legitur in Euangelio, Et ſanabat omnes. Quid vero fuerit cauſæ vt poſt reſurrectionem ſuam, & in terra prius daret, & de cœlo poſtea mitteret ſpiritum ſanctū, hoc ego exiſtimo, quia per ipſum donum diffunditur charitas in cordibus noſtris, qua diligimus Deum & proximum, ſecundum duo illa præcepta, in quibus tota lex pendet & Prophetæ. Hoc ſignificans dominus Ieſus, bis dedit ſpiritum ſanctum, ſemel in terra propter dilectionem proximi, & iterum de cœlo propter dilectionem Dei: & ſi forte alia ratio reddatur de ſpiritu ſancto bis dato, eundem tamen ſpiritum ſanctum datum, cum inſufflaſſet Ieſus, de quo mox ait, Ite baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti: vbi maxime commēdatur hæc trinitas, ambigere non debemus. Ipſe eſt igitur qui de cœlo etiam datus eſt die pentecoſtes, id eſt, poſt dies decem quàm dominus aſcendit in cœlum. Quo modo ergo Deus non eſt qui dat ſpiritum ſanctum? Immo quantus Deus eſt qui dat Deum? Neque enim aliquis diſcipulorum eius dedit ſpiritum ſanctum. Orabant quippe vt veniret in eos quibus manum imponebant; non ipſi eum dabāt. Quem morem in ſuis præpoſitis etiam nunc ſeruat Eccleſia. Denique & Simon magus offerens Apoſtolis pecuniam, non ait, date & mihi hanc poteſtatem vt dem ſpiritum ſanctum: ſed cuicunque, inquit, impoſuero manus, vt accipiat ſpiritum ſanctum. Quia neque ſcriptura ſuperius dixerat, videns autem Simon quòd Apoſtoli darent ſpiritum ſanctum: ſed dixerat, videns autem Simon

CAP. XXVI.

3. ſen. diſt. 12. cap. his & huiuſmodi 1. ſe. di. 11. cap. 1.
Galat. 4.
Matt. 10.
Ioan. 15.
Ioan. 14.
1. ſen. diſt. 14. cap. de temporali.
Ioan. 15.
Ioan. 20.
Luca 6.
Matt. 22.
1. ſen. diſt. 14. ca. ſunt aliqui.
Ioan. 20.
Matt. 28.
1. ſen. diſt. 14 cap. hic quæritur.
Acto. 8.

mon quòd per impoſitionem manuum Apoſtolorum daretur ſpiritus ſanctus. Propter hoc & dominus ipſe Ieſus ſpiritum ſanctum, non ſolum dedit vt Deus, ſed etiam accepit vt homo, propterea dictus eſt plenus gratia. Et manifeſtius de illo ſcriptum eſt in Actibus Apoſtolorum, Quoniam vnxit eum Deus ſpiritu ſancto. Non vtique oleo viſibili, ſed dono gratiæ, quod viſibili ſignificatur vnguento quo baptizatos vngit Eccleſia. Nec ſané tunc vnctus eſt Chriſtus ſpiritu ſancto, quando ſuper eum baptizatum velut columba deſcendit. Tunc enim corpus ſuum, id eſt Eccleſiam ſuam præfigurare dignatus eſt, in qua præcipue baptizati accipiunt ſpiritum ſanctum. Sed iſta myſtica & inuiſibili vnctione tunc intelligendus eſt vnctus, quando verbum Dei caro factum eſt, id eſt, quãdo humana natura ſine vllis præcedentibus bonorum operum meritis Dei verbo eſt in vtero virginis copulata, ita vt cum illo fieret vna perſona: ob hoc eum confitemur natum de ſpiritu ſancto, & virgine Maria. Abſurdiſsimum eſt enim vt credamus eum cum iam triginta eſſet annorum, eius enim ætatis à Ioanne baptizatus eſt, accepiſſe ſpiritum ſanctum, ſed veniſſe illum ad baptiſma, ſicut ſine vllo omnino peccato, ita non ſine ſpiritu ſancto. Si enim de famulo eius & præcurſore ipſo Ioanne ſcriptum eſt, Spiritu ſancto replebitur iam inde ab vtero matris ſuæ, quoniam quamuis ſeminatus à patre, tamen ſpiritum ſanctum in vtero formatus accepit, quid de homine Chriſto intelligendum eſt vel credendum cuius carnis ipſa conceptio non carnalis ſed ſpiritalis fuit? In eo etiam quòd de illo ſcriptum eſt, quòd acceperit à patre promiſsionem ſpiritus ſancti & effuderit, vtraque natura monſtrata eſt, & humana ſcilicet & diuina: accepit quippe vt homo, effudit vt Deus, Nos autem accipere quidem hoc donum poſſumus pro modulo noſtro, effundere autem ſuper alios non vtique poſſumus, ſed vt hoc fiat, Deum ſuper eos à quo hoc efficitur inuocamus. Nunquid ergo poſſumus quærere vtrum iam proceſſerat de patre ſpiritus ſanctus quando natus eſt filius, an nondum proceſſerat, & illo nato de vtroque proceſsit vbi nulla ſunt tempora: ſicut potuimus quærere vbi inuenimus tempora, voluntatem prius de humana mente procedere, vt quæratur quod inuentum proles vocetur, Quà iam parta ſeu genita voluntas illa perficitur, eo fine requieſcens, vt quiſ fuerat appeti

Acto. 10. *Matth. 3.* *Ioan. 1.* *Ioan. 3.* *Luca. 1.* *Acto. 2.* *1. ſen. diſt. 14. cap. Et quod plu. 1. ſen. diſt. 12. cap. his & huiuſmodi.*

petitus quærentis, ſit amor fruentis, qui iam de vtroque, id eſt, de gignente mente, & de genita notione tanquam de parente ac prole procedat? Non poſſunt prorſus iſta ibi quæri vbi nihil ex tempore inchoatur, vt conſequenti perficiatur in tempore. Quapropter qui poteſt intelligere ſine tempore generationem filij de patre, intelligat ſine tempore proceſſionem ſpiritus ſancti de vtroque. Et qui poteſt intelligere in eo quod ait filius, Sicut habet pater vitam in ſemetipſo, [ſic dedit filio vitam habere in ſemetipſo:] non ſine vita exiſtenti iam filio vitam [patrem] dediſſe, ſed ita eum ſine tempore genuiſſe, vt vita quam pater filio gignendo dedit, coæterna ſit vitæ patris qui dedit, intelligat ſicut habet pater in ſemetipſo, vt de illo procedat ſpiritus ſanctus, ſic dediſſe filio vt de illo procedat idem ſpiritus ſanctus, & vtrunque ſine tempore, atque ita dictum ſpiritum ſanctum de patre procedere, vt intelligatur, quòd etiam procedit de filio, de patre eſſe & filio. Si enim quicquid habet de patre habet filius, de patre habet vtique vt de illo procedat ſpiritus ſanctus. Sed nulla ibi tempora cogitentur quæ habent prius & poſterius, quia omnino nulla ibi ſunt. Quo modo ergo non abſurdiſsime filius dicetur amborum, cum ſicut filio præſtat eſſentiam ſine initio temporis, ſine vlla mutabilitate naturæ de patre generatio, ita ſpiritu ſancto præſtat eſſentiam ſine initio temporis, ſine vlla mutabilitate naturæ de vtroque proceſsio. Ideo enim cum ſpiritum ſanctum genitum non dicamus, dicere tamen nō audemus ingenitum, ne in hoc vocabulo vel duos patres in illa trinitate, vel duos qui nō ſunt de alio quiſpiam ſuſpicetur. Pater enim ſolus non eſt de alio, ideo ſolus appellatur ingenitus, non quidem in ſcripturis, ſed in conſuetudine diſputantium, & de re tanta ſermonem qualem valuerint proferentium. Filius autem de patre natus eſt: & ſpiritus ſanctus de patre principaliter, & ipſo ſine vllo temporis interuallo dante, communiter de vtroque procedit. Diceretur autem filius patris & filij, ſi quod abhorret ab omnium ſanorum ſenſibus cum ambo genuiſſent. Non igitur ab vtroque eſt genitus, ſed procedit ab vtroque amborum ſpiritus. Verum quia in illa coæterna, coæquali & incorporali & ineffabiliter immutabili atque inſeparabili trinitate difficillimum eſt generationē à proceſsione diſtinguere, ſufficiat interim eis qui extendi non valent in amplius, id quod

1. ſen. diſt. 12. cap. his & huiuſmodi.
Ioan. 5.
1. ſen. diſt. 13. cap. 1.
1. ſen. d. 28 cap. & notandum.
1. ſen. di. 13. cap. nunc conſiderandum.
Ibidem.
1. ſen. d. 13. cap. 1.
Spiritus cur non dicatur genitus, Cur ſolus pater ingenitus.

quod de hac re in ſermone quodam proferendo ad aures populi Chriſtiani diximus, dictúmque conſcripſimus. Inter cætera enim cum per ſcripturarum ſanctarum teſtimonia docuiſſem, de vtroq; procedere ſpiritum ſanctum: Si ergo, inquam, & de patre & de filio procedit ſpiritus ſanctus, cur filius dixit, de patre procedit? cur putas, niſi quemadmodum ſolet ad eum referre & quod ipſius eſt, de quo & ipſe eſt? Vnde & illud eſt quod ait, Mea doctrina non eſt mea, ſed eius qui me miſit. Si igitur hic intelligitur eius doctrina quam tamen dixit non ſuam ſed patris, quanto magis illic intelligendus eſt, & de ipſo procedere ſpiritus ſanctus, vbi ſic ait, De patre procedit: vt nõ diceret de me non procedit? A quo autem habet filius vt ſit Deus, eſt enim de Deo Deus, ab illo habet vtique vt de illo etiã procedat ſpiritus ſanctus: ac per hoc ſpiritus ſanctus vt etiam de illo procedat ſicut procedit de patre, ab ipſo habet patre. Hic vtcunque etiam illud intelligitur, quantum à talibus quales nos ſumus intelligi poteſt, cur non dicatur natus eſſe, ſed potius procedere ſpiritus ſanctus, quoniam ſi & ipſe filius diceretur, amborum vtique filius diceretur: quod abſurdiſsimum eſt. Filius quippe nullus eſt duorum, niſi patris & matris. Abſit autem vt inter Deum patrem, & Deum filium aliquid tale ſuſpicemur, quia nec filius hominum ſimul ex matre & patre procedit: ſed cum in matrẽ procedit ex patre, non tunc procedit ex matre: & cum in hanc lucem procedit ex matre, non tunc procedit ex patre. Spiritus autem ſanctus non de patre procedit in filium, & de filio procedit ad ſanctificandam creaturam, ſed ſimul de vtroque procedit: quamuis hoc pater filio dederit, vt quemadmodum de ſe, ita de illo quoque procedat. Neque enim poſſumus dicere quòd non ſit vita ſpiritus ſanctus, cum vita pater, vita ſit filius: ac per hoc ſicut pater cum habeat vitam in ſemetipſo, dedit & filio vitam habere in ſemetipſo, ſic ei dedit vitã procedere de illo, ſicut & procedit de ipſo. Hæc de illo ſermone in hunc librum tranſtuli, ſed fidelibus non infidelibus loquẽs. Verum ſi ad hanc imaginem contuendam, & ad videnda iſta quàm vera ſint, quæ in eorum mente ſunt, nec tria ſic ſunt vt tres perſonæ ſint, ſed omnia tria hominis ſunt quæ vna perſona eſt, minus idonei ſunt: cur non de illa ſumma trinitate quæ Deus eſt credunt potius quod in ſacris literis inuenitur, quàm poſcunt liquidiſsimam reddi ſibi rationem, quæ ab

CAP. XXVII. 1. ſen. d. 12 cap. forte etiam.

Ioan. 7.

1. ſer. d. 13. Cap. 1.

Ioan. 5.

ab humana mente tarda ſcilicet infirmáque non capitur? Et certe cum inconcuſſe crediderint ſcripturis ſanctis tanquam veraciſsimis teſtibus, agant orando & quærendo & bene viuendo vt intelligant, id eſt, vt quantum videri poteſt videatur mente quod tenetur fide. Quis hoc prohibeat, immo vero ad hoc quis non hortetur? Si autem propterea negandum putant iſta eſſe, quia ea non valent cæcis mentibus cernere, debent & illi qui ex natiuitate ſua cæci ſunt, eſſe ſolem nega-
Ioan.1. re. Lux ergo lucet in tenebris. Quod ſi eam tenebræ nō comprehendunt, illuminentur Dei dono prius vt ſint fideles, & incipiant eſſe lux in comparatione infidelium: atque hoc præmiſſo fundamento ædificentur ad videnda quæ credunt, vt aliquando poſsint videre. Sunt enim quæ ita creduntur, vt videri iam omnino non poſsint, Non enim Chriſtus iterum in cruce videndus eſt: ſed niſi hoc credatur quod ita factum atque viſum eſt, vt futurum ac videndum iam non ſperetur, non peruenitur ad Chriſtum, qualis ſine fine videndus eſt. Quantum vero attinet ad illam ſummam ineffabilem incorporalem immutabilémque naturam per intelligentiam vtcunque cernendam, nuſquam ſe melius regente duntaxat fidei regula acies humanæ mentis exercet, quàm in eo quod ipſe homo in ſua natura melius cæteris animalibus, melius etiam cæteris animæ ſuæ partibus habet, quod eſt ipſa mens. Cui quidam rerum inuiſibilium tributus eſt viſus, & cui tanquam in loco ſuperiore atque interiore honorabiliter præſidenti, iudicanda omnia nunciant etiam corporis ſenſus, & qua non eſt ſuperior cui ſubdita regenda eſt niſi Deus. Verum inter hæc quæ multa iam dixi, & nihil illius ſummæ trinitatis ineffabilitate dignum me dixiſſe au-
Pſal.138. deo profiteri, ſed confiteri potius mirificatam ſcientiam eius ex me inualuiſſe, nec poſſe me ad illam. O tu anima mea
Pſal.102. vbi te eſſe ſentis, vbi iaces, vbi ſtas, donec ab eo qui propitius factus eſt omnibus inquinamentis † tuis, ſanentur omnes languores tui? Agnoſcis te certe in illo eſſe ſtabulo, quo Sama-
Luca.10. ritanus ille perduxit eum quem reperit à multis latronibus inflictis vulneribus ſemiuiuum. Et tamen multa vera vidiſti, non his oculis quibus videntur corpora colorata, ſed eis pro quibus orabat qui dicebat, Oculi mei videant æquita-
Pſal.16. tem. Nempe ergo multa vera vidiſti, eáque diſcreuiſti ab illa luce qua tibi ea lucente vidiſti: attolle oculos in ipſam lucem,

† iniquitatibus.

& eos

& eos in eam fige ſi potes. Sic enim videbis quid diſtet natiuitas verbi Dei à proceſsione doni Dei, propter quod filius vnigenitus non de patre genitum; alioquin frater eius eſſet, ſed procedere dixit ſpiritum ſanctum. Vnde cum ſit communio quædam conſubſtantialis patris & filij, amborum ſpiritus, non amborum, quod abſit, dictus eſt filius. Sed ad hoc dilucide perſpicuéque cernendum, non potes ibi aciem figere. ſcio quia non potes. Verum dico, mihi dico, quid non poſſim ſcio: Ipſa tamen tibi oſtendit in te tria illa, in quibus te ſummæ ipſius, quàm fixis oculis contemplari nondum vales, imaginem trinitatis agnoſcas. Ipſa oſtendit tibi verbum verum eſſe in te, quando de ſcientia tua gignitur, id eſt, quando quod ſcimus dicimus: quamuis nullius gentis lingua ſignificantem vocē vel proferamus vel cogitemus, ſed ex illo quod nouimus cogitatio noſtra formetur: ſitque in acie cogitantis imago ſimillima cogitationis eius quam memoria continebat, iſta duo ſcilicet velut parentem ac prolem tertia voluntate ſiue dilectione iungente. Quam quidem voluntatem de cogitatione † procedere, nemo enim vult quòd omnino quid vel quale ſit neſcit, non tamen eſſe cogitationis imaginem; & ideo quandam in hac re intelligibili natiuitatis & proceſſionis inſinuari diſtantiam, quoniam non hoc eſt cogitatione conſpicere quod appetere, vel etiam perfrui voluntate, cernat diſcernátq; qui poteſt. Potuiſti & tu, quamuis non potueris neque poſsis explicare ſufficienti eloquio, quod inter nubila ſimilitudinum corporalium, quæ cogitationibus humanis occurſare non deſinunt, vix vidiſti. Sed illa lux quæ non eſt quod tu, & hoc tibi oſtendit, aliud eſſe illas incorporeas ſimilitudines corporum, & aliud eſſe verum, quod eis reprobatis intelligentia contuemur: hęc & alia ſimiliter certa oculis tuis interioribus lux illa monſtrauit. Quæ igitur cauſa eſt cur acie fixa ipſam videre nō poſsis, niſi vtique infirmitas? Et quid tibi eam fecit niſi iniquitas? Quis ergo ſanat omnes languores tuos, niſi qui propitius ſit omnibus iniquitatibus tuis? Librum itaque iſtum iam tandem aliquando precatione melius quàm diſputatione concludam. Domine Deus noſter, credimus in te patrem & filium & ſpiritum ſanctum. Neque enim diceret veritas, Ite baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, niſi trinitas eſſes. Nec baptizari nos iuberes domine Deus in eius nomine qui non eſt dominus Deus.

† Vetera interim loco cogitatione, habent, cognitionis.

Concluſio libri cum precatione & excuſatione de multiloquio.

CAP. XXVIII.

Neque

verbũ tuũ Ieſus Chriſtus ipſe nõ eſſet, & donũ veſtrũ ſpiritus ſanctus non eſſet, non legerem', etc. Neque diceretur voce diuina, Audi Iſraël, dominus Deus tuus Deus vnus eſt: niſi trinitas ita eſſes vt vnus dominus Deus eſſes*. Et ſi tu Deus pater ipſe eſſes, & filius verbum tuũ Ieſus Chriſtus ipſe eſſes, & donũ veſtrũ ſpiritus ſanctus, non legeremus in literis veritatis, Miſit Deus filiũ ſuum: Nec tu, ô vnigenite, diceres de ſpiritu ſancto, Quem mittet pater in nomine meo, & quem ego mittam vobis à patre. Ad hanc regulam fidei dirigens intentionem meam quantum potui, quantum me poſſe feciſti, quæſiui te & deſideraui intellectu videre quod credidi, & multùm diſputaui & laboraui. Domine Deus meus, vna ſpes mea, exaudi me ne fatigatus nolim te quærere, ſed quæram faciem tuam ſemper ardenter. Tu da quærendi vires qui inuenire te feciſti, & magis magiſque inueniendi te ſpem dediſti. Coram te eſt firmitas, & infirmitas

Pſal. 104. mea: Illam ſerua, iſtam ſana. Coram te eſt ſcientia & ignorantia mea. Vbi mihi aperuiſti, ſuſcipe intrantem. Vbi clauſiſti, aperi pulſanti. Meminerim tui, intelligam te, diligam te. Auge in me iſta, donec me reformes ad integrum. Scio ſcriptum

Prouer. 10. eſſe, In multiloquio non effugietur peccatum. Sed vtinam prædicando verbum tuum, & laudando te tantummodo loquerer: non ſolum fugerem peccatum, ſed meritum bonum acquirerem, quamlibet multum ſic loquerer. Neque enim homo de te beatus, peccatum præciperet germano in fide filio

2. Timo. 4 ſuo, cui ſcripſit dicens, Prædica verbum, inſta opportune, importune. Nunquid dicendum eſt iſtum non multum locutum, qui non ſolum opportune, verumetiam importune verbum tuum domine non tacebat? Sed ideo non erat multum, quia tantum erat neceſſarium. Libera me Deus à multiloquio quod patior intus in anima mea miſeria in conſpectu tuo, & confugientem ad miſericordiam tuam. Non enim cogitationibus taceo, etiam tacens vocibus. Et ſi quidem non cogitarem niſi quod placeret tibi, non vtique rogarem vt me ab hoc multiloquio liberares. Sed multæ ſunt cogitationes meæ tales quales noſti, cogitationes hominum quoniam vanæ ſunt. Do-

Pſal. 93. na mihi non eis conſentire, & ſi quando me delectant, eas nihilominus improbare, nec in eis velut dormitando immorari. Nec intantum valeant apud me, vt aliquid in opera mea procedat ex illis, ſed ab eis mea ſaltem ſit tuta ſententia, tuta conſcientia, te tuente. Sapiens quidam cum de te loqueretur in libro ſuo qui Eccleſiaſticus proprio nomine iam voca-

tur,

tur, Multa. inquit, dicimus & non peruenimus & conſum- *Eccleſi.43.*
matio ſermonum vniuerſa eſt ipſe. Cum ergo peruenerimus ad te, ceſſabunt multa iſta quæ dicimus, & non peruenimus, & manebis vnus omnia in omnibus: & ſine ſine dicemus vnum, laudantes te in vnum, & in te facti etiam nos vnum. Domine Deus vnus, Deus trinitas, quæcunque dixi in his *1.Cor.15.*
libris de tuo, agnoſcant & tui: ſi qua de meo, & tu ignoſce & tui. Amen.

Operis de Trinitate finis.

AD LECTOREM.

EX diui Auguſtini præfatione, eq; totius operis calce ſatis apparet illum ab eruditis quibuſdam deterritum ne libros de Trinitate vel abſolueret, vel ederet, quod hoc argumentum à compluribus & Græcis & Latinis, multo tum breuius, tum dilucidius fuiſſet tractatum: velut ab Athanaſio, Baſilio, Gregorio Nazianzeno, Didymo & Hilario, aliiſque nonnullis: & ipſe Auguſtinus videtur agnoſcere, non ſolum obſcuritatem ac multiloquium, verumetiam ingenij defectum, quo factum eſt, vt tot libris verſatus in rebus externis, vbi ventum eſt ad ſummam illam trinitatis imaginem, repercuſsis maieſtate rei mentis oculis, & pauca dixerit, nec ſatis digna promiſsis. Iam multiloquium huic penè perpetuum eſt, quod accidit illi docendi ſtudio, dum cupit quæ ſcribit etiam à parum eruditis ac tardis intelligi. Obſcuritas hinc accidit, in hoc duntaxat opere, quod quum res per ſe ſit obſcuriſsima, eóque dilucidis imaginibus adhibitis illuſtranda, ille trinitatis imagines petit ab iis rebus, quæ nec vulgo ſatis notæ ſunt, nec inter eruditos admodum confeſſæ, poſtremo tales, vt ipſæ potius egeant illuſtratione, quàm vt obſcuriſsimis lucem poſſint inuehere. Verum ille in hoc genere perlibenter verſari ſolet, adeo vt ſi quando caſu inciderint, illic veluti viator ad amœnum fontem itineris propemodum oblitus deſideat. Duobus incommodis, multiloquio, ſic enim ipſe vocat, & obſcuritati mederi ſtudet, crebris tranſitionibus ac repetitionibus, nec his contentus ſub finem, multis & accuratis epilogis, tum memoriam tum intellectum lectoris ſubleuat, De tertio veniam petit à Deo. [redacted] *Cæterum quod quum aliâs, tum extremo libro, docet vnum patrem appellandum*

dum ingenitum: quum ſpiritus ſanctus non dicatur genitus, ſed procedens: Sciendum eſt quod Auguſtinus appellat ingenitum, ab Hilario vertit innaſcibilem, eiúsque cognominis rationem exiſtimat in ſolum patrem competere libro de trinitate quarto, aliiſque locis nonnullis: Græci vocant ἀγέννητον. Athanaſius indicat vocem ab Ethnicis ſumptam, qui diſputant vtrum mundus ſit ἀγέννητος an γεννητός. Eam vocem arte induxerunt Arriani, vt inſidioſis vocabulis perſuaderent filium & ſpiritum ſanctum eſſe creaturas. Id conſequitur ſi verum eſt ſolum patrem eſſe ἀγέννητον. Proinde nec ingenitum nec innaſcibile ſatis exprimit Græcam vocem ἀγέννητον, Aliud enim eſt ἀγέννητον, aliud ἀγένητον. quemadmodum aliud eſt γεννητόν, aliud γεγονός: illud competit in eum qui ex parente naſcitur, hoc in id quod quocunque modo factum eſt. Minimũ autem intereſt inter ἀγένητον ἄκτιστον, & ἀποίητον, quæ ſingula congruunt æque in omnes perſonas Etenim ſi ἀγένητον ſeparat à rebus conditis, tam eſt ἀγένητος filius, iuxta ſuperiorem naturam, & ſpiritus ſanctus, quàm ipſe pater. Sin ἀγένητον dicitur, quod nunquam eſſe cœpit, ſed ab æterno fuit, & hoc eſt omnibus perſonis commune. Si vero ἀγένητον idem valet quod ἀγέννητον vocabulum eſt patri cum ſpiritu ſancto commune. Poſtremo ſi ἀγένητον interpretamur, quod nec temporis nec originis habet initium: hæc demum ratione ſoli patri congruit, Reliqua pete ex libro D. Athanaſij quem ſcripſit aduerſus Euſebium.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

LIBER DE GENESI AD LITERAM IMPERFECTVS.

DE OBSCVRIS naturalium rerum quæ omnipotenti deo artifice facta ſentimus, non affirmando, ſed quærendo tractandum eſt. in libris maxime quos nobis commendat authoritas, in quibus temeritas aſſerendæ incertæ, dubiæque opinionis, difficile ſacrilegij crimen euitat: ea tamen quærendi dubitatio catholicæ fidei metas non debet excedere. Et quoniam multi ad ſuam ſententiam, quæ præter fidem eſt catholicæ diſciplinæ, expoſitionem ſcripturarum diuinarum trahere cõſueuerunt, ante tractationẽ huius libri catholica fides explicanda eſt. Eſt autem hæc, Deum patrem omnipotentem vniuerſam creaturam feciſſe atque conſtituiſſe per filium ſuum vnigenitum, id eſt, ſapientiam & virtutem ſuam conſubſtantialem ſibi & coæternã in vnitate ſpiritus ſancti, & ipſius conſubſtantialis & coæterni. Hanc ergo trinitatem dici vnum deum,, eumque feciſſe & creaſſe omnia quę ſunt, inquãtũ ſunt, catholica diſciplina dici iubet, *ita vt* iubet *ita vt creatura omnis ſiue intellectualis ſiue corporalis, vel quod breuius dici poteſt, ſecũdũ verba diuinarũ ſcripturarum, ſiue inuiſibilis ſiue viſibilis, non de dei natura †, ſed à deo ſit facta de nihilo, nihilque in ea eſſe quod ad trinitatem pertineat, niſi quòd trinitas condidit, iſta condita eſt. Quapropter creaturam vniuerſam neque conſubſtantialem deo,

Temeritas aſſerẽdi.

Cap. I.

Fides catholica.

† al. de deo nata.

neque coæternam fas eſt dicere atque credere. Eſſe autem
Peccatũ. omnia quæ fecit bona valde, mala vero non eſſe naturalia, ſed omne quod dicitur malum, aut peccatum eſſe, aut pœnam peccati. Nec eſſe peccatum niſi prauum liberæ voluntatis aſſenſum, cum inclinamur ad ea quæ iuſticia vetat, & vnde liberum eſt abſtinere: id eſt, non in rebus iſtis, ſed in vſu earum legitimo. Vſus autem rerum eſt legitimus, vt anima in lege dei maneat, & vni deo pleniſsima dilectione ſubiecta ſit, & cætera ſibi ſubiecta ſine cupiditate aut libidine miniſtret, id eſt, ſecundum præceptum dei. Ita enim ſine difficultate & miſeria,
Pœna peccati. & cum ſumma facilitate & beatitudine adminiſtrabit. Pœna vero peccati eſt, cum ipſis creaturis non ſibi ſeruientibus cruciatur anima, cum deo ipſa non ſeruit: quæ creatura illi obtemperabat, cum ipſa obtemperabat deo. Itaque non eſſe ignem malum, quia creatura dei eſt, ſed tamen vri eo imbecillitatem noſtram ex merito peccati. Dici autem peccata naturalia, quæ neceſſe eſt committi ante miſericordiam dei, poſtquam in hanc vitam per peccatum liberi arbitrij lapſi ſumus: renouari hominem per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, cum ipſa ineffabilis, ac incommutabilis dei ſapientia plenum totúmque hominem ſuſcipere dignata eſt, & naſci de ſpiritu ſancto & virgine Maria, crucifigi, ſepeliri & reſurgere, & aſcendere in cœlum, quod iam factum eſt: & venire ad iudicandos viuos & mortuos in fine ſeculi, & reſurrectionem mortuorum in carne, quod adhuc futurum prædicatur: datum eſſe ſpiritum ſan-
Catholica. ctum, credentibus in eum: conſtitutam ab illo matrem Eccleſiam quæ catholica dicitur, ex eo quia vniuerſaliter perfecta eſt, & in nullo claudicat, & per totũ orbem diffuſa eſt: remiſſa eſſe pœnitentibus priora peccata, & vitam æternam cœlorumque regnum promiſſum.

Modi exponẽda legis. Cap. II. Gene. I. Secundum hanc fidem quæ poſſunt in hoc libro quæri & diſputari, conſiderandum eſt. In principio fecit deus cœlum & terram. Quatuor modi à quibuſdam ſcripturarum tractatoribus traduntur legis exponendæ, ſecundum hiſtoriam, ſecundum allegoriam, ſecundum analogiam, ſecundum etymolo-
Hiſtoria. giam. Hiſtoria eſt, cum ſiue diuinitus ſiue humanitus res geſta
Allegoria. commemoratur. Allegoria, cum figurate dicta intelliguntur.
Analogia. Analogia, cum veteris & noui teſtamentorum congruentia
Etymologia. demonſtratur. Etymologia, cũ dictorum factorúmque cauſæ redduntur.

Hoc ergo quod ſcriptum eſt, In principio fecit deus cœ- *Creatio cœ-*
lum & terram: quæri poteſt, vtrum tantummodo ſecun- *li terraq́ue.*
dum hiſtoriam accipiendum ſit, an etiam figurate aliquid ſi- *Cap. III.*
gnificet, & quo modo congruat Euangelio, & qua cauſa li- *Gene. I.*
ber iſte ſic inchoatus ſit. Secundum hiſtoriam autem quæri-
tur, quid ſit in principio, id eſt vtrum in principio temporis,
an in principio: an ipſa ſapientia dei, quia & ipſe dei filius
principium ſe dixit, quando ei dictum eſt, Tu quis es: & dixit, *Ioan. 8.*
Principium quod & loquor vobis. Eſt enim principium ſine *Principiũ*
principio, & eſt principium cum alio principio. Principium *duplex.*
ſine principio ſolus pater eſt, ideo ex vno principio eſſe om-
nia credimus. Filius autem ita principium eſt, vt de patre
ſit. Ipſa etiam prima creatura intellectualis, poteſt dici
principium iis quibus caput eſt, quæ fecit deus. Cum enim *Gradatio*
rectè appelletur principium caput, in illa gradatione Apo- *Græce κλί-*
ſtolus mulierem tamen non dixit caput alicuius. Nam & vi- *μαξ figu-*
rum dixit caput mulieris, & caput viri Chriſtum, & caput *ra. cũ ver-*
Chriſti deum, ita creatori creatura ſubnectitur. An ideo in *bo ſequen-*
principio dictum eſt, quia primum factum eſt? An non potuit *ti. Verbum*
inter creaturas primum fieri cœlum & terra, ſi angeli & om- *prius exci-*
nes intellectuales poteſtates primum factæ ſunt? Quia & an- *pitur.*
gelos creaturam dei & ab eo factos credamus neceſſe eſt.
Nam & angelos enumerauit Propheta in CXLVIII. *Pſal. 32.*
Pſalmo cum dixit, Ipſe iuſſit & facta ſunt, ipſe mandauit & *& 148.*
creata ſunt. Sed ſi primum facti ſunt angeli, quæri poteſt,
vtrum in tempore facti ſunt, an ante omne tempus, an in
exordio temporis? Si in tempore, iam erat tempus antequam
angeli fierent. Et quoniam etiam tempus ipſum creatura eſt,
incipit neceſſe eſſe vt aliquid prius quàm angelos factum acci-
piamus. Si autem in exordio temporis factos dicimus, vt cum
ipſis cœperit tempus, dicendum eſt falſum eſſe quod quidam
volunt, ante cœlum & terram tempus eſſe cœpiſſe. Si autem
prius quàm tempus angeli facti ſunt, quærendum eſt quo
modo dictum ſit in conſequentibus: Et dixit deus, fiant lumi-
naria in firmamento cœli, vt luceant ſuper terram, & diuidant
inter noctem & diem, & ſint in ſigna & tempora & dies &
annos. Hic enim poteſt videri, tunc cœpta eſſe tempora
cum cœlum & luminaria cœli ordinatis itineribus currere
cœpiſſent: quod ſi verum eſt, quo modo poterunt dies eſſe
antequam tempus eſſet, ſi à curſu luminarium tempus exor-

ſum eſt, quæ quarto die dicuntur eſſe facta? An iſta dierum digeſtio ſecundum conſuetudinem humanæ fragilitatis ordinata eſt lege narrandi, & humilibus humiliter inſinuandi ſublimia, qua & ipſe ſermo narrantis non poteſt niſi aliqua habere & prima & media & vltima? An in temporibus iſtis dictum eſt vt eſſent luminaria, quæ tempora homines interuallis morarum in corporis motione metiuntur? Hæc enim tempora ſi nullius motus corporum eſſet, nulla eſſent, & ipſa ſunt hominibus manifeſtiora. Quod ſi admittimus, quærendum eſt, vtrũ præter motum corporum poſſit eſſe tempus in motu incorporeæ creaturæ, veluti eſt anima vel ipſa mens: quæ vtique in cogitationibus mouetur, & ipſo motu aliud habet prius, aliud poſterius, quod ſine interuallo temporis intelligi non poteſt. Quod ſi accipimus, etiam ante cœlum & terram poteſt intelligi tempus fuiſſe, ſi ante cœlum & terram facti ſunt angeli. Erat enim iam creatura quæ motibus incorporeis tempus ageret. Et rectè intelligitur cum illa etiam tempus eſſe, vt in anima quę per corporeos ſenſus corporeis motibus aſſuefacta eſt. Sed fortaſſe non eſt in principibus & creaturis ſupereminentibus. Sed quoquo modo hoc ſe habeat: res enim ſecretiſſima eſt, & humanis coniecturis impenetrabilis: illud certé accipiẽdum eſt in fide, etiam ſi modum noſtræ cogitationis excedit, omnem creaturam habere initium, tempúſque ipſum creaturam eſſe, ac per hoc ipſum habere initium, nec coæternum eſſe creatori. Poteſt enim cœlum & terra pro vniuerſa creatura poſitum videri, vt & hoc viſibile æthereum firmamentum, cœlum appellatum ſit, & illa creatura inuiſibilis ſupereminentium poteſtatum, rurſusq́ue terra omnis inferior pars mundi cum animalibus quibus inhabitatur. An cœlum omnis creatura ſublimis atque inuiſibilis dicta eſt, terra vero omne viſibile, vt etiam ſic poſsit hoc quod dictum eſt, in principio fecit deus cœlum & terram, vniuerſa creatura intelligi? Fortaſſe quippe non incongrue in comparatione inuiſibilis creaturæ, omne viſibile terra dicitur, vt illa cœli nomine nuncupetur. Quoniam & anima quæ inuiſibilis eſt, cum rerum inuiſibilium amore tumeſceret, & earum adeptione extolleretur, terra dicta eſt, ſicut ſcriptum eſt, Quid ſuperbit terra & cinis? Sed quæri poteſt, vtrum iam diſtincta & compoſita omnia dixerit cœlum & terram, an ipſam primo informem vniuerſitatis materiam, quæ in has formatas & ſpecioſas naturas

Anima terra dicitur. *Eccleſi. 10.*

turas

turas deo ineffabiliter iubente digeſta eſt, cœli & terræ nomine nuncupauerit? Quanquam enim ſcriptum legerimus, Qui feciſti mundum de informi materia:tamen etiam ipſam materiam cuiuſmodicumque ſit non poſſumus dicere non ab eo factam, ex quo omnia confitemur & credimus; Vt etiam ipſa digeſtio & ordinatio ſingularem quarunque rerum formatarum & diſtinctarum mundus vocetur:ipſa vero materies cœlum & terra, veluti ſemen cœli appellata ſit, quaſi confuſum atque permixtum ab artifice deo accipiendis formis idoneum. Hactenus de hoc quæſitum ſit quod dictum eſt, In principio fecit deus cælum & terram: nihil enim horum temere affirmari potuit.

Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erãt ſuper abyſſum, & ſpiritus dei ferebatur ſuper aquam. Ab hæreticis qui veteri teſtamento aduerſantur, moueri calumnia huic loco ſolet, cum dicũt, Quo modo in principio fecit deus cœlum & terram, ſi iam terra erat? Non intelligentes hoc eſſe ſubiectum, vt exponeretur qualis terra fuerit de qua iam dictum eſt, Fecit deus cœlum & terram. Hæc autem terra quam deus fecit, inuiſibilis erat & incompoſita, donec ab eodem ipſo diſcerneretur, & ex confuſione in rerum certo ordine conſtitueretur. An ſic melius intelligitur, vt in hac executione rurſus eadem rerum materies commendaretur quæ ſuperius cœli & terræ nomine nuncupata eſt? vt iſte ſit ſenſus, In principio fecit deus cœlum & terram: hoc autem quod cœlum & terra dictum eſt, terra erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ ſuper abyſſum: id eſt quod cœlum & terra appellatum eſt, materies erat confuſa quædam, de qua mundus, qui duabus maxime partibus cœlo ſcilicet & terra conſtat, digeſtis elementis & accepta forma fabricaretur. Quæ confuſio materiæ ſic potuit inſinuari populari intelligentiæ, ſi diceretur terra inuiſibilis vel incompoſita vel inordinata vel imparata, & tenebræ ſuper abyſſum, id eſt ſuper profunditatem vaſtiſſimam: quæ rurſus profunditas ex eo fortaſſe nominata eſt, quia nullius intelligentia propter ipſam informitatem penetrari poteſt. Et tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. Vtrum ſubter abyſſus erat & ſupra tenebræ quaſi iam loca diſtincta eſſent? An quoniam materiæ adhuc confuſio exponitur, quod iam χάος Græce dicitur, ideo dictum eſt, tenebræ erant ſuper abyſſum, quia lux nõ erat: quæ ſi eſſet, vtique ſupra eſſet, quia eſſet eminen

Terra inuiſibilis. Cap. IIII.

Abyſſus.

eminentior,& ea quæ ſibi ſubiecta erant,illuminaret?Et reuera qui diligenter conſiderat quid ſint tenebræ, nihil aliud inuenit quàm lucis abſentiam. Ita igitur dictum eſt, Tenebræ erant ſuper abyſſum:ac ſi dictum eſſet,nõ erat lux ſuper abyſſum. Quapropter hæc materies quæ conſequenti operatione dei,in rerum formas ordinata diſtinguitur, appellata eſt terra inuiſibilis & incompoſita,& profunditas carens luce, quæ appellata eſt ſuperius nomine cœli & terræ, [veluti ſemen, vt iam dictum eſt,cœli & terræ.]Si tamen non cœlum & terram dicendo,vniuerſitatem prius proponere voluit,vt poſtea, inſinuata materia,mundi partes exequeretur. Et ſpiritus dei ferebatur ſuper aquam.Nuſquam dixerat deus aquam fecit,nec tamen vllo modo credendum eſt aquam deum non feciſſe, & eam iam fuiſſe antequam ille aliquid conſtituiſſet: etenim ille eſt ex quo omnia, per quem omnia,in quo omnia,ſicut Apoſtolus dicit. Ergo & aquam deus fecit, & aliter credere magnus error eſt. Cur igitur non dictum eſt quòd aquam deus fecerit? An rurſus eandem materiam quam vel cœli & terræ,vel terræ inuiſibilis & incompoſitæ atque abyſsi nomine nuncupauerat,etiam aquam voluit appellare? Cur enim non & aqua appellaretur ſi terra potuit, cum adhuc neque aqua diſtincta atque formata, neque terra eſſet, neque aliquid aliud? Sed primo fortaſſe cœlum & terra appellata eſt,ſecundo terra incompoſita,& abyſſus carens luce, tertio aqua non incongrue: vt primo ipſius vniuerſitatis propter quam facta eſt materies de omnino nihilo, cœli & terræ nomine vocaretur: ſecundo terræ incompoſitæ atque abyſſi nomine inſinuaretur informitas, quia inter omnia elementa terra eſt informior & minus relucens quàm cætera: tertio aquæ nomine ſignificaretur materia ſubiecta operi artificis,aqua enim mobilior eſt quàm terra: Et ideo propter operandi facilitatem & motum faciliorem, ſubiecta materies artifici, aqua magis vocanda erat quàm terra. Et aër quidem mobilior eſt quàm aqua, æther autem mobilior ipſo aëre non abſurde creditur aut ſentitur. Sed aëris vel ætheris nomine minus conuenienter appellaretur materies. Magis enim hæc elementa vim creduntur habere faciendi, terra vero & aqua patiendi. Quod ſi occultum eſt, vel certé apertiſſimum puto, quod aquam ventus mouet, & nonnulla terrena: ventus autem eſt aër motus & quaſi fluctuans. Ergo cum

Roma.11

Elementorum natura.

aër

aër aquam moueat manifeſte, vnde autem ipſe moueatur, vt ſit ventus, occultum ſit, quis dubitet congruentius aquæ nomine materiam vocari quia mouetur, quàm aëris qui mouet? Moueri autem pati eſt, mouere facere. Huc accedit, quòd ea quæ terra gignit aqua irrigantur, vt naſci & perfici poſſint, ita vt prope videatur in hæc ipſa naſcentia eadem aqua conuerti, Quocirca congruentius aquæ nomine appellaretur materies, cum ſubdita operi artificis inſinuaretur propter mobilitatem & conuerſionem in quæque naſcentia corpora, quàm nomine aëris in quo ſola mobilitas poſſet animaduerti: cætera vero quibus materia expreſſius ſignificaretur, defuiſſent, vt totus ille ſit ſenſus, In principio fecit deus cœlum & terram: id eſt materiam quæ cœli & terræ formam capere poſſet: quæ materia terra inuiſibilis & incompoſita erat, id eſt, informis & luce carens profunditas: quæ tamen quoniam mouenti & operanti artifici ſubiecta eſſet, propter hoc ipſum quòd cedit operanti, aqua etiam nominata eſt. In hac igitur materiæ ſignificatione prius inſinuatus eſt finis eius, id eſt propter quid facta ſit, ſecundo ipſa informitas, tertio ſeruitus ſub artifice atque ſubiectio. In primo, cœlum & terra: propter hoc enim facta materies. Secundo terra inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ ſuper abyſſum: id eſt, ipſa informitas ſine lumine. Tertio aqua ſubiecta ſpiritui ad habitandum formáſque capiendas: ideo ſuper aquam ferebatur ſpiritus dei, vt ſpiritum operantem, aquam vero vnde operaretur intelligamus, id eſt, materiam fabricabilem. Cum enim iſta tria dicimus vnius rei nomina, materia mundi, materia informis, materia fabricabilis, horum primo nomini bene adiungitur cœlum & terra: ſecundo obſcuritas, cõfuſio, profunditas, tenebræ: tertio cedendi facilitas, cui iam ad operandum ſpiritus ſuperferatur artificis. Et ſpiritus dei ſuperferebatur ſuper aquam. Non ita ſuperferebatur ſicut oleum aquæ, vel aqua terræ, id eſt, quaſi contineretur, Sed ſi ad hoc de viſibilibus exempla capienda ſunt ſicut ſuperfertur lux iſta Solis aut Lunæ his corporibus quæ illuminat in terra: non enim continetur illis, ſed cum cœlo contineatur iſtis ſuperfertur. Item cauendum eſt, ne quaſi locorum ſpaciis dei ſpiritum ſuperferri materiæ putemus, ſed vi quadam effectoria & fabricatoria, vt illud cui ſuperfertur, efficiatur & fabricetur, Sicut ſuperfertur voluntas artificis ligno, vel cuique rei ſubie-

Similitudo de ſpiritu ſuper aquas.

ctæ ad operandum, vel etiam ipſis membris corporis ſui quæ ad operandum mouet. Et hæc ſimilitudo cum iam ſit omni corpore excellentior, parua eſt tamen & propè nihil ad intelligendam ſuperlationem ſpiritus dei, ſubiecta ſibi ad operandum mundi materia. Sed non inuenimus euidentiorem ſimilitudinem & propinquiorem rei de qua loquimur in iis rebus, quæ ab hominibus quomodocunq; capi poſſunt, Quapropter in huiuſmodi cogitatione optimà illud præceptum tenebitur, quod ſcriptum eſt, Benedicentes deum, exaltate illum
Eccle.43. quantumcunque potueris, ſuperabit & adhuc. Hoc autem dictum ſit, ſi hoc loco ſpiritus dei ſpiritus ſanctus, quem in ipſa ineffabili & incommutabili Trinitate veneramur, accipitur. Poteſt autem & aliter intelligi, vt ſpiritum dei, vitalem creaturam, qua vniuerſus viſibilis mundus atque omnia corporea continentur & mouentur, intelligamus: cui deus omnipotens tribuit vim quandam ſibi ſeruiendi ad operandum in iis quæ gignuntur. Qui ſpiritus cum ſit omni corpore æthereo melior, quia omnem viſibilem creaturam omnis inuiſibilis creatura antecedit, non abſurde ſpiritus dei dicitur. Quid enim non eſt dei ex iis quæ condidit, cum etiam de ipſa ter-
Pſal.23 ra dictum ſit, Domini eſt terra & plenitudo eius: & illud vni-
Sap.11. uerſali complexione quod ſcriptum eſt, Quoniam tua ſunt omnia domine qui animas amas? Sed tunc poteſt iſte ſpiritus
Gene.1. ſic intelligi, ſi quod dictum eſt. In principio fecit deus cœlum & terram, tantum de viſibili creatura dictum ſentiamus, vt ſuper materiam rerum viſibilium in exordio fabricationis eorum ſuperferretur inuiſibilis ſpiritus: qui tamen etiam ipſe creatura eſſet, id eſt, non deus, ſed à deo facta atque inſtituta natura. Si autem vniuerſæ creaturæ, id eſt, intellectualis & animalis & corporalis materia creditur illo aquæ vocabulo enunciata, nullo modo hoc loco ſpiritus dei poteſt, niſi ille incommutabilis & ſanctus intelligi, qui ferebatur ſuper materiam omnium rerum quas fecit & condidit deus. Tertia opinio de hoc ſpiritu oriri poteſt, vt credatur ſpiritus nomine, aëris elementum enunciatum: vt ita quatuor elementa inſinuata ſint, quibus mundus iſte viſibilis ſurgit, cœlum ſcilicet & terra & aqua & aër, Non quia iam erant diſtincta & ordinata, ſed quia in illius materiæ quanuis informi confuſione, tamen exortura præſignabantur, quæ informis confuſio tenebrarum & abyſſi nomine commendata eſt.

Sed

Sed quælibet ſententiarum iſtarum vera ſit, omnium rerum quæ ortæ ſunt, quæ videntur, & quæ non videntur, non quantum ad vicia quæ contra naturam ſunt, ſed quantum ad ipſas naturas attinet, deum eſſe autorem & conditorem credẽdum eſt. Nullámque omnino eſſe creaturam quæ non ab ipſo initium perfectionémque habeat generis & ſubſtantiæ ſuæ.

Et dixit deus, Fiat lux, & facta eſt lux. Deum dixiſſe, fiat lux, non voce de pulmonibus edita, nec lingua & dentibus accipere debemus. Carnalium ſunt iſtæ cogitationes, ſecundum autem carnem ſapere mors eſt. Sed ineffabiliter dictum eſt, fiat, lux. Vtrum autem hoc quod dictum eſt, filio vnigenito dictum eſt, an idipſum quod dictum eſt, filius vnigenitus eſt, quod dictum dei verbum dicitur per quod facta ſunt omnia, quæri poteſt dum tamen illa abſit impietas, vt verbum dei vnigenitum filium quaſi vocem prolatam, ſicut à nobis fit, eſſe credamus. Verbum autem dei per quod facta ſunt omnia, nec cœpit eſſe, nec deſinet. ſed ſine inchoatione natum patri coæternum eſt. Quare hoc quod dictum eſt, fiat lux, ſi & cœpit & deſtitit dici, magis filio dictum eſt hoc verbum, quàm ipſum eſt filius: Et tamen etiam hoc ineffabiliter. Nec carnalis imago ſubrepat in animum, & intellectum pium ſpiritalem conturbet, quia & incipere aliquid & deſinere in natura dei ſi proprie accipiatur, temeraria & præceps opinio eſt: carnalibus tamen & paruulis, non tanquam in ea manſuris, ſed tanquam inde ſurrecturis humaniſſime concedenda eſt. Quicquid tamen incipere & deſinere deus dicitur, nullo modo in ipſius natura, ſed in eius creatura quæ illi miris modis obtemperat, intelligendum eſt, Et dixit deus, Fiat lux: Vtrum ea lux quæ his carnalibus oculis patet, an aliqua occulta quam nobis per hoc corpus videre non datum eſt? Et ſi occulta, vtrum corporea quæ per locorum ſpacia tenditur fortaſſe in ſublimibus partibus mundi: an incorporea qualis in anima eſt, ad quam vitandi & appetendi refertur examen à ſenſibus corporis, qua non carent etiam animæ beſtiarum? An ea quæ ſuperior ratiocinando apparet, ex qua incipit omne quod creatum eſt? Quamlibet enim lucem ſignificet, factam tamen & creatam debemus accipere, non illam qua fulget ipſa dei ſapientia quæ non creata eſt ſed natura †. ne ſine luce deus fuiſſe putetur priuſquam iſtam de qua nunc agitur, condidiſſet. De hac enim ſicut ipſa verba

Fiat lux. Caput. V.

Roma. 8.

Lux in anima.

† Vetera hic pro natura habẽt nata.

ſatis docent, hoc commendatur quod facta ſit. Et dixit, inquit, Fiat lux, & facta eſt lux. Alia eſt lux de deo natura † & alia lux quam fecit deus: natura † de deo lux eſt ipſa dei ſapientia, facta vero lux eſt quælibet mutabilis ſiue corporea, ſiue incorporea. Mouere autem ſolet, quo modo lux corporea eſſe potuerit antequam cœlum eſſet & cœli luminaria, quæ poſt iſtam exponuntur: quaſi vero facile hoc ab homine percipi poteſt, aut omnino vllo modo poteſt, vtrum ſit aliqua lux præter cœlum, quæ tamen ſpaciis locorum diſtincta atque diffuſa ſit, mundúmque amplectatur. Sed cum liceat hic & incorpoream lucem intelligere, ſi non viſibilem tantum creaturam in hoc libro, ſed omnem creaturam expoſitam dicimus, quid opus eſt in hac controuerſia remorari? & fortaſſe quod quærunt homines, quãdo angeli facti ſunt, ipſi ſignificantur hac luce, breuiſſime quidem, ſed tamen conuenientiſſime & decentiſſime. Et vidit lucem, quia bona eſt. Iſta ſententia non quaſi inſoliti beneuolentiam, ſed approbationem operis ſignificare oportet intelligi. Quid enim cõuenientius de deo dicitur, quantum inter homines dici poteſt, quàm cum ita ponitur, dixit, factum eſt, placuit: ita vt in eo quod dixit, imperium eius intelligatur: in eo quòd factum eſt, potentia: in eo quod placuit benignitas, ſicut ineffabilia per hominem hominibus, ita vt omnibus prodeſſent, dici debuerunt. Et diuiſit deus inter lucem & tenebras. Hinc intelligi licet quanta diuini operis facilitate iſta dicantur effecta. Non enim quiſquam eſt qui ſic æſtimet lucem factam vt eſſet confuſa cum tenebris, & ob hoc poſtea ſeparationis indigeret: ſed eoipſo quo lux facta eſt, conſecuta eſt etiam diuiſio inter lucem & tenebras. Quæ enim ſocietas lucis cum tenebris? Deus ergo diuiſit inter lucem & tenebras, quia lucẽ fecit, cuius abſentia tenebræ vocantur. Intereſt autem inter lucem & tenebras, ſicut intereſt inter veſtimentum & nuditatem, aut plenum & inane & ſimilia. Iam quot modis poſſit intelligi lux ſupra dictum eſt, quibus contrariæ priuationes poſſunt tenebræ nominari. Alia eſt enim lux quæ videtur his oculis corporeis etiam ipſa corporea, vt ſolis & lunæ & ſtellarum, & ſi quid huiuſmodi eſt, cui contrariæ ſunt tenebræ, cum aliquis locus ea luce caret. Alia autem lux eſt vita ſentiens, & valens diſcernere quæ per corpus ad animæ iudicium referuntur, id eſt, alba & nigra, canora & rauca, ſuaue

Lux ſenſuum. 12. Conf.

olentia

olentia & putentia, dulcia & amara, calida & frigida, &c.huiuſmodi. Alia eſt enim lux quæ ſentitur oculis, alia qua per oculos agitur vt ſentiatur. Illa enim in corpore, hæc autem quanuis per corpus ea quæ ſentit percipiat, inanimata tamen eſt. Huic contrariæ ſunt tenebræ inſenſibilitas quædam vel ſi melius inſenſualitas dicitur, id eſt, non ſentire, quanuis inferantur quæ ſentiri poſſent, ſi eſſet in illa vita lux iſta vnde ſentitur. Neque cum hoc miniſteria deſunt corporis, ſicut in cæcis aut ſurdis. Nam in illorum animis eſt iſta lux de qua nunc agimus, ſed inſtrumenta corporis deſunt. Neque illo modo quo modo in ſilentio vox non auditur, cum & iſta lux eſt in anima, & adſunt corporis inſtrumenta, ſed nihil quod ſentiatur infertur, Non ergo qui iis cauſis non ſentit, caret iſta luce. Sed cum talis potentia non eſt in anima, quæ iam nec anima dici ſolet, ſed tantum vita qualis perhibetur eſſe vitis & arboris, & quarumcunque ſtirpium: ſi tamen eas vel talem habere perſuaderi vllo modo poteſt, quas nonnulli nimis errantes hæretici, non ſolum ſentire per corpus, id eſt, videre, audire, & calorem ignémque diſcernere, ſed etiam intelligere rationem & cogitationes noſtras noſſe arbitrantur. Sed de his alia quæſtio eſt. Inſenſibilitas ergo tenebræ huius lucis qua quicquid ſentitur, cum ipſam vim ſentiendi non habet vita quælibet: conuenienter autem lucem hanc dici concedit, quiſquis concedit rectè dici lucem, qua res quæque manifeſta eſt. Cum autem dicimus manifeſtum eſt hoc canorum eſſe, manifeſtum eſt hoc dulce eſſe, manifeſtum eſt hoc frigidum eſſe, & quod forte huius generis per corporales ſenſus attingimus hæc lux qua iſta manifeſta ſunt, vtique intus in anima eſt, quamuis per corpus inferantur quæ ita ſentiuntur. Tertium lucis genus in creaturis intelligi poteſt, quo ratiocinamur. Huic contrariæ tenebræ ſunt irrationabilitas, ſicut ſunt animæ beſtiarum. Sine ergo lucem æthercam, ſiue ſenſualem, cuius animalia participant, ſiue rationalem quam angeli & homines habent, à deo factam primitus in rerum natura, hac ſententia vult intelligi, diuiſiſſe deum inter lucem & tenebras, eoipſo quo lux facta eſt oportet accipi, quod aliud eſt lux, aliud illæ priuationes lucis quas in contrariis tenebris ordinauit deus. Non enim deum feciſſe tenebras dictum eſt, quoniam ſpecies ipſas deus fecit, non priuationes quæ ad nihilum pertinent, vnde ab artifice

Lux rationis.

tifice

tifice deo facta ſunt omnia: quas tamen ab eo ordinatas intelligimus, cum dicitur, Et diuiſit deus inter lucem & tenebras, ne vel ipſæ priuationes non haberent ordinē ſuū, deo cuncta regente atque adminiſtrante ſicut in cantando interpoſitiones ſilentiorum certis moderatiſque interuallis, quamuis vocum priuationes ſint, bene tamen ordinantur ab iis qui cantare ſciunt, & ſuauitati vniuerſæ cantilenæ aliquid conferunt. Et vmbræ in picturis eminentiora quæque diſtinguunt, ac non ſpecie ſed ordine placent. Nam & viciorum noſtrorum non eſt author deus: ſed tamen ordinator eſt, cum eo loco peccatores conſtituit, & ea perpeti cogit quæ merentur. Ad hoc valet quod oues ponuntur ad dexteram, hædi autem ad ſiniſtram. Quædam ergo & facit deus & ordinat, quædam vero tantum ordinat. Iuſtos & facit & ordinat: peccatores autem inquantum peccatores ſunt non facit, ſed ordinat tantum. Quippe cum illos ad dexteram, illos ad ſiniſtram conſtituit, & quod in ignem æternum iubet ire, ad meritorum ordinem valet: ita ſpecies naturáſque ipſas & facit & ordinat, Priuationes autem ſpecierum defectúſque naturarum non facit, ſed ordinat tantum. Dixit itaque, Fiat lux, Et facta eſt lux. Non dixit, fiant tenebræ, & factæ ſunt tenebræ. Horum ergo vnum fecit, alterum non fecit: vtrunq; tamen ordinauit, cum diuidit deus inter lucem & tenebras. Ita & ipſo faciente pulchra ſunt ſingula, & ipſo ordinante pulchra ſunt omnia.

Matt. 25.

Lux, dies, tenebra, nox. Cap. VI. Gene. 1.

Et vocauit deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem. Cum & lux nomen ſit alicuius rei, & dies rurſum, & tenebræ & nox vtrunque ſit nomen, vtrunque ita dici oportuit, nomina rebus impoſita eſſe, vt illa res cui nomen impoſitum eſt, vtique alio quoque nomine, non enim aliter poterat enumerare. Et ita dictum eſt, Vocauit deus lucem, diem: vt indifferenter etiam dici conuerſe poſſet. Vocauit deus diem lucem, & vocauit noctem tenebras. Quid ei reſpondebimus ſi quis à nobis ita quærit, luci nomen impoſitum eſt dies, an diei nomen impoſitum eſt lux, quia hæc duo vtique inquantū ad res ſignificandas articulata voce enunciantur, nomina ſunt. Hoc modo etiam de aliis duobus quæri poteſt, tenebris nomen impoſitum eſt nox, an nocti impoſitum eſt nomen tenebræ? Et quidem vt ſcriptura deſcribit, manifeſtum eſt, lucis nomen dictum eſſe diem, & tenebrarum nomen dictum eſſe noctem. Quia cum diceret deus, fecit lucem, & diuiſit inter lucem & teneb

tenebras:nondum de vocabulis agebatur : poſtea adhibita ſunt vocabula dies & nox, cum & illa ſine dubio vocabula ſint,lux & tenebræ,res aliquas ſignificantia,ſicut dies & nox. Ergo hoc ita accipiendum eſt quia enunciari aliter non poſſet res quæ nomen accepit niſi aliquo nomine. An potius iſta vocatio accipienda eſt ipſa diſtinctio? Non enim omnis lux dies, aut omnes tenebræ nox. Sed lux & tenebræ certis inter ſe vocibus † ordinatæ atque diſtinctæ,diei & noctis nominibus appellantur. Omne quippe vocabulum ad diſtinctionem valet. Vnde etiam nomen quod rem notat,appellatum eſt quaſi notamen Notet autem,id eſt,diſtinguat & doctitanter ad diſcernendum adiuuet. Fortaſſe ergo ipſum diuiſiſſe inter lucem & tenebras, hoc eſt vocaſſe lucem diem,& tenebras noctem, vt hoc ſit ordinaſſe iſta quod vocaſſe. An iſta vocabula ſignificare nobis volunt, quam lucem dixerit,& quas tenebras? Tanquam diceret Fecit deus lucem & diuiſit inter lucem & tenebras,lucem autem dico diem & tenebras dico noctem:ne aliquam aliam lucem intelligas, quæ non ſit dies, & ne aliquas alias tenebras intelligas, quæ non ſint nox. Nam ſi omnis lux dies poſſit intelligi. & omnes tenebræ noctis nomine cenſeren tur, fortaſſe non opus eſſet dicere, Et vocauit deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem. Item quæri poteſt, quem diem dicat,& quam noctem. Si iſtum diem vult accipi quem ſolis ortus inchoat & claudit occaſus,& iſtam noctem quæ à ſolis occaſu vſque in ortum tenditur,non inuenio quo modo eſſe potuerint antequam cœli luminaria facta eſſent. An ipſa ſpacia horarum & temporum,etiam ſine diſcrimine fulgoris atque vmbræ,iam ita vocari potuerunt? Et quo modo in illam lucem rationalem, ſi hæc ſignificata eſt,aut ſenſualem cadit hæc viciſſitudo quæ nomine diei & noctis ſignificatur? an ſecundum quod euenit,Sed ſecundum quod poteſt euenire,iſta inſinuata ſunt,quia & rationi poteſt error ſuccedere, & ſenſui quædam ſtoliditas,

† *Vicibus.*

Et facta eſt veſpera,& factum eſt mane dies vnus:non eodem modo nunc appellatur dies quo cum diceretur, Et vocauit deus lucem diem.ſed eo modo quo dicimus,verbi gratia, triginta dies habere menſem. Hic enim nomine diei noctes quoque includimus :ſuperius autem ita dictus eſt dies, vt à nocte ſeiungeretur. Itaque cū illa operatio diei per lucem geſta inſinuaretur,conſequenter factam dicitur eſſe veſperam & factum

Explicatio Vocabuli dies. *Cap. VII. Gene. I.*

factum eſſe mane diem vnum: vt ſcilicet ſit vnus dies à cœpto die vſque ad cœptum diem, id eſt, à mane vſque ad mane quales dies annumeratis, vt dixi noctibus appellamus. Sed quo modo facta eſt veſpera, & factũ eſt mane? An tanta mora temporis fecit lucem deus, diuiſit inter lucem & tenebras, quanta mora tenditur dies lucens, id eſt non annumerata nocte? Et
Sapie. 12. vbi eſt quod ſcriptum eſt, Subeſt enim tibi cum voles poſſe, ſi opus eſt deo productione temporis vt aliquid proficiat? An omnia quidem tanquam in arte atque ratione perfecta ſunt deo, nõ in productione temporis, ſed in ipſa vi qua illas etiam res quas non ſtare ſed tranſire cernimus, ſtabiliter efficit? Non enim & in ſermone noſtro cum verba alia tranſeant, & alia ſuccedant, credibile eſt ita fieri in ipſa arte, qua operante ſtabiliter artificioſa occurrit oratio. Quanquam ergo ſine productione temporis faciat deus cui ſubeſt poſſe cum volet, ipſæ tamen naturæ temporales, motus ſuos temporaliter peragunt. Ita ergo fortaſſe dictum eſt: & facta eſt veſpera, & factum eſt mane dies vnus: ſicut ratione proſpicitur, ita fieri debere aut poſſe, non ita vt ſit temporalibus tractibus. Nam in ipſa ratio-
Eccleſ. 18. ne operationem contemplatus eſt in ſpiritu ſancto, quia dixit,
† al. creauit. Qui manet in æternum compleuit † omnia ſimul. Sed commodiſſime in illo libro quaſi morarum per interualla factarũ à deo rerum digeſta narratio eſt, vt ipſa diſpoſitio, quæ ab infirmioribus animis contemplatione ſtabili videri non poterat, per huiuſmodi ordinem ſermonis expoſita quaſi iſtis oculis cerneretur.

Diuiſio aquarum. *Ca. VIII. Geneſ. 1.* Et dixit deus, Fiat firmamentum in medio aquæ, & ſit diuidens inter aquam & aquam. Et ſic factum eſt. Et fecit deus firmamentum, & diuiſit inter aquam quæ erat ſub firmamento, & inter aquam quæ erat ſupra firmamentum. Vtrum aquæ tales ſint ſupra firmamentum quales ſub firmamento iſtæ viſibiles: an quia illam aquam videtur ſignificare ſupra quam ſpiritus ferebatur, & eam intelligebamus eſſe ipſam mundi materiam, hæc etiam hoc loco firmamento interpoſito diſcreta credenda eſt, vt inferior ſit materia corporalis ſuperior animalis? hoc enim firmamentum dicit, quod cœlum poſtea vocauit. Cœleſti autem corpore nihil eſt in corporibus melius, Alia quippe corpora cœleſtia, alia terreſtria. Et vtique cœleſtia meliora, quorum naturam quicquid tranſit, neſcio quemadmodum iam corpus poſſit vocari. Sed eſt fortaſſe vis quædam

dam ſubiecta rationi, qua ratione deus veritáſq; cognoſcitur:
quæ natura, quia formabilis eſt virtute atque prudentia, cuius
vigore cohibetur eius fluctuatio atque conſtringitur, & obie-
ctio † quaſi materialis apparet, rectè aqua diuinitus appellata † al. obiectio.
eſt, nō locorū ſpacio, ſed merito naturæ in corpore cœli incor
porei ambitum excedens. Et quoniam cœlum firmamentum
vocauit, non abſurde intelligitur quicquid infra æthereum cœ
lum eſt, in quo pacata atque firmata ſunt omnia mutabilius
eſſe & diſſolubilius. Quod genus corporalis materiæ ante ac-
ceptam ſpeciem diſtinctionémq; formarum, à qua firmamen-
tum nominatū eſt †, fuerunt qui crederent has viſibiles aquas † aqua fir
& frigidas ſuperficié cœli ſuperamplecti. Et documentum ha- mamento
bere conati ſunt de tarditate ſtellæ vnius de ſeptem vaganti- nominata
bus, quæ ſuperior cæteris & à Græcis φαίνων dicitur & trigin- eſt.
ta annis peragit ſigniferum circulum, vt ob hoc tarda ſit, quia Saturnus
eſt frigidis aquis vicinior, quæ ſupra cœlum ſunt. Quæ opinio planeta.
neſcio quemadmodum poſſit apud eos defendi, qui ſubtiliſſi-
me iſta quæſierunt. Nihil autem horum temere affirmandum,
ſed caute omnia modeſtéque ſunt tractanda. Et dixit deus.
Fiat firmamentū in medio aquæ, & ſit diuidens inter aquam
& aquam, & ſic factum eſt. Poſtquam dixit, ſic factum eſt: quid
opus erat rurſum addere, Et fecit deus firmamentum, & diui-
ſit inter aquam quæ erat ſub firmamento, & aquam quæ erat
ſupra firmamentum? Nam cum dixiſſet ſuperius, Et dixit deus.
Fiat lux: & facta eſt lux: non addidit rurſum, & fecit deus lu-
cem: hic autem poſteaquā dixit deus, fiat & ſic factum eſt: addi-
tum eſt, & fecit Deus. An hinc apparet nō oportere lucē illam
intelligi corporalem, ne eam aliqua creatura interpoſita feciſ-
ſe deus videatur? Deum autem trinitatem dico: hoc vero fir-
mamentum cœli, quia corporeum eſt, per incorpoream crea-
turam accepiſſe ſpeciem formámque creditur, vt prius incor-
poreæ naturæ rationabiliter à veritate impreſſum ſit quod
corporaliter imprimeretur, vt cœli fieret firmamentum, Et
ideo poſitum eſt, & dixit deus, fiat, & ſic factum eſt: in ipſa ra-
tionali natura prius facta eſt fortaſſe vndē imprimeretur cor-
pori ſpecies. Cum autem additum eſt, Et fecit deus firma- Varietas
mentum, & diuiſit inter aquam quæ erat ſub firmamento, & ſermonis.
aquam quæ erat ſupra firmamentum, & ipſa corporatio in illa Cap. IX.
materia vt corpus cœli fieret ſignificatur. An forte varietatis
cauſa vt textus ſermonis in faſtidium non veniret, & ſu-
pra

pra non eſt poſitum quod infra poſitum eſt, & nõ oportet ſcru pulosè omnia rimari? Eligat quis quod poteſt, totum ne aliquid temere atque incognitum pro cognito afferat: memineritque ſe hominem de diuinis operibus quantum permittitur quærere. Et vocauit deus firmamentum cœlum: quod de vocatione ſuperius tractatum eſt, hic quoque conſiderari poteſt, Non enim omne firmamentum cœlum eſt. Et vidit deus quod bonum eſt. Et de hoc ſuperius quo modo tractatum eſt retractaretur, niſi quod non eundem ordinem video. Nam ſuperius, Et vidit deus lucem quia bona eſt. & poſt deinde ſubiicitur, Diuiſit deus inter lucem & tenebras, & vocauit deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem: Hic autem poſtquam factum enarratum eſt, quod factum dicebatur, & poſteaquam vocatum eſt firmamentum cœlum, tunc dicitur, Et vidit deus quia bonum. Quod ſi non faſtidij euitandi gratia ita narratum eſt illud certe intelligere cogimur quod dictum eſt, Et fecit deus omnia ſimul. Quare enim primo ibi vidit, quia bonũ eſt, & poſtea nomen impoſuit: hic autem primo nomen impoſuit & poſtea vidit quia bonum eſt? niſi quia illa differentia ſignificat, morarum interualla non eſſe in operatione dei, quamuis in ipſis inueniatur operibus. Secundum autem morarum interuallum prius aliquid & poſtea efficitur, ſine quibus narratio factorum non poteſt eſſe, quamuis ſine his deus iſta efficere potuerit. Et facta eſt veſpera, & factũ eſt mane dies ſecundus. Iam hinc ſuperius tractatum eſt, & eaſdem rationes hic quoque valere arbitror.

Congregatio aquarum. Cap. X.

Et dixit deus, Congregentur aquæ quæ ſub cœlo ſunt in congregationem vnam, & appareat arida, & ſic factũ eſt. Hinc probabilius credi poteſt aquam dictam eſſe ſuperius, ſicut arbitrabamur, ipſam mũdi materiam. Nam ſi vniuerſum aqua oppletum erat, vnde vel quo potuit congregari? Si enim quandam confuſionem materialem aquæ nomine appellauerat, hæc congregatio appellanda* † eſt ipſa formatio, vt talis eſſet aquæ ſpecies, qualem nunc eſſe cernimus, Et ipſum appareat arida, quod poſitum eſt terræ formatio intelligi poteſt, vt hæc haberet ſpeciem terra quam cernimus. Inuiſibilis enim & incompoſita dicta erat, cum adhuc materiæ ſpecies deeſſet. Dixit ergo deus, Congregetur aqua quæ ſub cœlo eſt; id eſt in formam redigatur materies corporalis, vt aqua iſta ſit quam ſentimus, in congregationem vnam. Vis ipſa formæ commẽdatur

*† al. accipienda.

datur nomine vnitatis,hoc eſt enim vere formari,in vnũ[aliquid] redigi,quoniã ſumme vnũ eſt omnis formæ principiũ. Et appareat arida:id eſt ſpeciem viſibilẽ accipiat, atque à confuſione diſtinctam. Et bene aqua congregatur vt appareat arida,id eſt cohibetur quod fluitet mare †, vt quod obſcurum eſt illuſtretur. Et ſic factum eſt. Etiam hoc fortaſſe in rationibus intellectualis naturæ prius factum eſt, vt poſtea quod dicitur. Et congregata eſt aqua in congregationem vnam,& apparuit arida:non ſuperfluò additum videatur, cum iam dictũ eſſet. Et ſic factum eſt: ſed vt poſt rationalem & incorpoream operationem intelligeremus etiam corporalem ſecutam. Et vocauit deus aridam terram, Congregationem aquæ, mare vocauit. Adhuc nobiſcum facit illa cauſa vocabulorum: non enim omnis aqua, mare:aut omne aridum, terra. Ergo quæ aqua eſſet, & quæ arida, vocabulis ſegregandum fuit. Ipſam autem diſtinctionem atque formationem fuiſſe vocationem dei,non abſurde adhuc intelligi poteſt. Et vidit deus quia bonum eſt. Et hic ipſe ordo ſeruatus eſt, quare huic etiam illa, quæ modo tractata ſunt,conferantur.

† al. quod fluitat mare.

Et dixit deus, Germinet terra herbam pabuli, ferentem ſemen ſecundum genus ſuum & ſimilitudinem: & lignum fructiferum faciens fructum, cuius ſemen ſit in ſe ſecundum ſuã ſimilitudinem. Poſtquam facta ſunt terra & mare,& vocata & approbata,quod ſæpe diximus non morarum interuallis accipiendum eſſe, ne ineffabilem operantis dei facultatem tarditas aliqua conſequatur, non ſtatim ſicut duobus diebus præcedẽtibus ſubiicitur, Facta eſt veſpera,& factum eſt mane dies tertius, Sed adiungitur alia operatio, Vt germinet terra herbam pabuli,ferentem ſemen ſecundum genus ſuum & ſimilitudinem:& lignum fructiferum faciens fructum, cuius ſemen ſit in ſe ſecundum ſuam ſimilitudinem. Quod de luce illa & firmamento & aquis & arida dictum non eſt:non enim habet lux ſucceſſionis propaginem, aut cœlũ de alio cœlo naſcitur, aut terra aut mare alia maria & alias terras gignunt, quæ ſuccedant. Hic ergo dicendũ fuit, Ferentem ſemen ſecundum genus ſuum & ſimilitudinem, & cuius ſemen ſit in ſe ſecundum ſuam ſimilitudinem, vbi ſimilitudo naſcentiũ prætereuntis ſimilitudinem ſeruat. Hæc autem omnia ita ſupra terram ſunt, vt ipſi terræ radicitus cohæreant,& ei continentur. & rurſum quodam modo ſeparentur: propterea huius naturæ ſignificationem

Germinet terra herbam. Cap. XI.

tionem in iſta narratione ſeruatam arbitror, quia & eodē dī facta ſunt, quo terra apparuit, & tamen iterum dixit deus vt terra germinaret:& iterum dictum eſt,& ſic factum eſt. Deinde ſecundum ſuperiorem regulam, poſtquam dictum eſt ſic factum eſt, ſubiungitur ipſa executio, Et dedit terra herbam pabuli,ferentem ſemen ſecundum genus ſuum, & lignum fructiferum faciens fructum, cuius ſemen in ſe ſecundum ſuam ſimilitudinem.Et iterum dicit, Vidit deus quia bonum eſt:itaque & vno die iſta iungūtur: & iteratis dei verbis diſtinguuntur ab inuicem. Quod de terra & mari propterea puto nō eſſe factum,quia magis harum rerum eſt diſcernenda natura,quæ cum oriantur & occidant,ſeminis ſucceſſione propagātur. An quia terra & mare ſimul fieri potuerint,non ſolum in rationibus creaturæ ſpiritalis,vbi ſimul omnia facta ſunt, ſed etiam in ipſa corporali motione: arbores vero & quæq; ſtirpes naſci non poſſent,niſi terra in qua germinarent, præceſſiſſet:propterea & repetendum erat iuſſum dei, vt & facta ſignificarentur diſtantia,tamen non alio die facienda, propter quod radicibus terræ affiguntur & continuantur. Sed quæri poteſt,cur iſtis deus non impoſuerit nomina.An prætermiſſum eſt, quia multitudo eorum non ſinebat? Verum hæc quæſtio melius poſtea conſiderabitur,cum animaduertemus alia, quæ nō vocauit deus, ſicut vocauit lucem & cœlum & terram & mare. Et factum eſt veſpera, & factum eſt mane dies tertius.

Fiant luminaria, Cap. XII.

Et dixit deus, Fiant luminaria in firmamento cœli, vt luceant ſuper terram,& diuidant inter diem & noctem, & ſint in ſignis & temporibus,& in diebus & annis:& ſint in ſplendorem in firmamento cœli,vt luceant ſuper terram.Quarto die luminaria facta ſunt,de quibus dicitur,Et ſint in diebus.Quid ergo volunt tres dies tranſacti ſine luminaribus? Aut cur iſta erunt in diebus,ſi etiam ſine iſtis dies eſſe potuerunt?An quia euidentius productio illa temporis & morarum interuallum motu iſtorum luminarium diſtingui ab hominibus poteſt? An iſta dierum & noctium enumeratio ad diſtinctionem valet inter illam naturam,quæ facta non eſt,& eas quæ factæ ſunt: vt mane nominaretur propter earum ſpeciem factarum, veſpera vero propter priuationem, quæ quantum attinet ad illum à quo facta ſunt, ſpecioſa atque formoſa ſunt: quantum autem in ipſis eſt,poſſunt deficere,quia de nihilo facta ſunt:& inquātum non deficiunt,non eſt eorum materiæ quæ ex nihilo eſt

ſed

ſed eius qui ſumme eſt, & illa facit eſſe in genere & ordine ſuo? Et dixit deus, Fiant in firmamento cœli luminaria vt luceant: verum de fixis tantum dictum eſt ſyderibus, an etiam de vagis? Sed duo luminaria maius & minus inter vaga ſydera numerantur: quo modo ergo facta ſunt omnia, cum ſingulos ſuos vel globos vel circulos vaga ſingula quæque poſſideant? An quoniam in ſcripturis & cœlos multos legimus & cœlum: ſicuti in hoc loco, cum dicitur firmamentum cœlum, intelligendum eſt omnẽ iſtam ætheream machinã dici, quæ omnia ſubſtantia continet, ſub qua puri & tranquilli aëris ſerenitas viget, ſub qua item iſte aër turbulentus & procelloſus agitatur? Vt luceant ſuper terram, & diuidant inter diem & noctẽ. Nonne etiam deus diuiſerat inter lucem & tenebras, & vocauerat lucem diem & tenebras vocauerat noctem? Ex quo apparet eum inter diem & noctem diuiſiſſe. Quid ſibi nunc vult, quod dicitur de luminaribus, Et diuidant inter diem & noctẽ? An ita nunc fit iſta diuiſio per luminaria, vt hominibus nota ſit etiam ſolis carnalibus oculis ad rerum iſtarum contemplationem vtentibus? Ita vero deus eam fecit ante circumitum luminariũ, vt videri niſi à paucis ſano ſpiritu & ſerena ratione non poſſit? An inter alium diem & aliam noctem diuiſit deus, id eſt inter ſpeciẽ, quam imprimebat illi informitati: & informitatem, quæ adhuc formanda reſtabat? Alius vero eſt iſte dies, & alia nox, quorum voluente cœlo viciſſitudo animaduertitur, quæ fieri non poſſet, niſi ſolis ortu & occaſu. *Gene. 1.*

Et ſint in ſignis & temporibus, & in diebus & in annis. Videtur mihi hoc quod dixit, In ſignis: planũ feciſſe illud quod dixit, Et in temporibus: ne aliud acciperentur ſigna, & aliud tempora. Hæc enim nunc dixit tempora, quæ interuallorũ diſtinctione æternitatem incommutabilem ſupra ſe manere ſignificant: vt ſignum, id eſt quaſi veſtigium æternitatis tempus appareat. Item cum adiungit, Et in diebus & in annis: oſtendit quæ dixerit tempora, vt dies fiant conuerſione fixorum ſyderum: anni vero manifeſti, cum ſol ſigniferũ circulum peragit: obſcuriores autem, cum ad vnumquodque vagorum ſyderum in ſuis orbibus facit. Non enim dixit, & menſibus, quia fortaſſe menſis annus eſt lunæ: ſicut duodecim lunæ anni, annus eſt eius ſyderis quod φαέθοντα Græci vocant, & triginta ſolis anni, annus eſt eius ſyderis quod φαινὸν dicitur. Et fortaſſe ita cum omnia ſydera ad idem redierint, annus magnus peragi

Signa dierum & temporum. *Ca. XIII.* *Gen. 1.*

Annus magnus, quẽ vulgo Platonis vocant.

peragitur, de quo multi multa dixerunt. An in ſignis dixit quibus certum iter ſignificatur nauigandi: in temporibus autem,velut eſt vernũ tẽpus & æſtas & autũnus & hyems, quia & iſta circumactu ſyderum variantur,ſuáſq; vices atq; ordinẽ ſeruant:in diebus autem & in annis, ſicut expoſitum iam eſt accipiendum? Et ſint in ſplendore & in firmamento cœli, vt luceant ſuper terram:Cur putamus eſſe repetitũ? An quemadmodum eſt de ſtirpibus vt ferant ſemen, & ſit in eis ſemen ſecundum genus ſuum, & ſimilitudinem: ita econtrario dictum eſt de luminaribus, Fiant & ſint, id eſt fiant,& non gignant,ſed ipſa ſint, & ſic factum eſt? Ordo ille ſeruatur, Et fecit deus duo luminaria,Luminare maius initium diei, & luminare minus,initium noctis, & ſtellas. Quid dicat initium diei,& initium noctis,mox apparebit.Et ſtellas vero quòd addidit,vtrum pertineant ad initium noctis,an non, ambiguum eſt.Quidam autem volunt hic ſignificari lunam plenam eſſe primitus factam,quòd plena luna initio noctis aſſurgit, id eſt mox poſt ſolis occaſum.Sed illud abſurdum eſt, vt non à prima,ſed à ſextadecima vel quintadecima numerandi ſumamus exordium. Nec illud moueat quòd perfectum fieri debuerit luminare quod factum eſt, Omni enim die perfecta eſt, ſed eius perfectio ab hominibus non videtur, niſi cum ex contraria parte ſoli oppoſita fuerit, Nam etiam cum illo conſtituta quoniam ſub illo eſt,videtur finiri. Sed etiam tunc plena eſt, quia ex alia parte illuſtratur,nec videri poteſt ab iis qui ſubter ſunt,id eſt terram incolunt. Quod non paucis verbis,ſed ſubtilibus diſſertionibus & quarundam figurarum viſibilium demonſtratione doceri poteſt. Et poſuit illa deus in firmamento cœli vt luceant ſuper terram. Quomodo dixit,fiant in firmamento: & quo modo nunc dicit, fecit deus luminaria & poſuit in firmamento:quaſi extra ſint facta, & poſt ibi poſita, cum iam dictum ſit vt ibi fierent? An hinc etiam atque etiam ſignificetur, non ita deum feciſſe vt homines ſolent, ſed ita narratur vt hominibus potuit, ſcilicet vt apud homines aliud ſit fecit,aliud poſuit:apud deum autem vtrunque idem ſit qui faciendo ponit, & ponendo facit? Et præſint diei ac nocti,& diuidant inter diem & noctem. Dictum erat initium diei, & initium noctis.quod hic exponit dicendo, præſint diei & nocti.Ergo initium illud,principatum intelligere debemus,quia & in die nihil eſt inter illa quæ videntur ſole excellentius, & in noct-

Confutatio opinionis.

in noćte nihil luna vel ſtellis. Vnde etiam illa ambiguitas iam non moueat, & credamus ſtellas ſic poſitas, vt ad initium noćtis, id eſt principatum pertineant. Et vidit deus quia bonum eſt. Idem ordo ſeruatur: Meminerimus ſanè quòd etiam illa deus non vocauerit, cùm dici potuerit, Et vocauit deus luminaria ſydera: quia non omne luminare ſydus eſt. Et facta eſt veſpera, & factum eſt mane dies quartus. Si dies iſtos conſideres, quos ortus ſolis occaſúſque diſtinguit, non iſte quartus, ſed fortaſſe primus eſt dies: vt eo tempore putemus ortum eſſe ſolem quo factus eſt, & donec cætera ſydera fierent occidiſſe. Sed qui intelligit & ſolem alibi eſſe, cum apud nos nox eſt, & noctem alibi eſſe, cum ſol apud nos eſt, dierum iſtorum enumerationem ſublimius indagabit. *Gene. I.*

Et dixit deus: Eiiciant aquæ reptilia animarum viuarum, & volatilia viuentia † ſuper terram ſub firmamento cœli: & ſic factum eſt. Ea quæ natantia ſunt animalia reptilia ſunt appellata, quia pedibus non ambulãt. An quia ſunt alia quæ ſub aqua in terra repunt? An ſunt pennata in aquis, ſicut piſces ſquamas habent, vel alij qui nõ habent, ſed tamẽ pennis nituntur? Qui vtrum inter volatilia hoc loco numerandi ſint, dubitari poteſt. Nam & ipſa volatilia cur aquis tribuerit, non aëri, nonnulla quæſtio eſt. Non enim has aues tantum accipere poſſumus, quibus aquæ familiares ſunt quales mergi & anates & quæcũque huiuſmodi. Nam ſi de his tantum dixiſſet, non prætermitteret alio loco de aliis auibus dicere. Inter quas nonnullæ vſqueadeo ab aquis remotæ ſunt, vt ne bibant quidẽ. Niſi forte illum aërem terris contiguũ, quoniã ſe humidum etiã ſereniſſimis noctibus rore teſtatur, aquã vocauit, qui & in nubẽ cogitur. Nubes autem aqua eſt, quod omnes ſentiunt, quibus contingit in mõtibus inter nubila, vel etiã in cãpis inter nebulas ambulare. In hoc quippe aëre volare aues dicũtur. Nam in illo ſublimiore atq; puriore, qui vere aër ab omnibus appellatus eſt, nequeunt: nõ enim earũ pondus tenuitate ſua ſuſtinet. In illo autẽ, neque nubes concreſcere aſſeruntur, neque aliquid procelloſum exiſtere. Quippe vbi vẽtus adeo nullus eſt, vt in vertice Olympi mõtis, q ſpacia huius humidi aëris excedere dicitur, quædã literæ in puluere ſolere fieri perhibeãtur, & poſt annũ integræ atque illæſæ inueniri ab iis qui ſollenniter memoratũ montem aſcendebant. Quapropter nõ abſurde exiſtimari poteſt firmamentũ cœli, in diuinis ſcripturis vſque *Aquæ. Ca. XIIII. † Volátia. Gene. I.*

ad hæc ſpacia vocari,vt & ille aër tranquilliſſimus & ſynceriſſimus ad firmamētum pertinere credatur. Hoc enim nomine firmamenti,ipſa tranquillitas & magna pars rerum ſignificari poteſt. Vnde etiam illud dici pluribus locis in Pſalmis exiſtimo: Et veritas tua vſque ad nubes. Nihil eſt enim firmius & ſerenius veritate, Nubes autem ſub iſta ſynceriſſimi aëris regione concreſcunt. quod quanquam figurate dictum accipiatur, ex his tamen rebus ſcriptum eſt quæ habent ad hæc quandam ſimilitudinem, vt corporea creatura cōſtantior & purior quæ a ſummitate cœli vſque ad nubes eſt, veritatis figuram rectè habere videatur:id eſt, vſque ad aërem caliginoſum & procelloſum & humidum. Ergo volatilia volantia ſuper terram ſub firmamento cœli,conuenienter ſunt aquis attributa, quia nō inconuenienter aër iſte aqua nominatur. Hinc etiam intelligi datur de aëre nihil dictum eſſe, quo modo vel quando ſit factus:quia iſte aër nomine aquarum tenetur, ille autem nomine firmamenti, atque ita nullum elementū prætermiſſum eſt.

Pſal.35.

Obiectio. Sed fortaſſe quis dicat.Si eo quod dictū eſt:Cōgregetur aqua: intelligimus aquam eſſe factam ex illa confuſione materiæ, hanc autem congregationem mare appellauit, quo modo ibi poſſumus hunc aërem intelligere factum,quod mare non dicitur,etiam ſi aqua dici poteſt?

Reſponſio. Quāobrem mihi videtur in eo quod dictū eſt appareat arida: non ſolum ſpeciem terræ, ſed etiam huius aëris craſſioris eſſe inſinuatam. Per hunc enim terra illuminatur, vt perſpicua nobis ſit. In vno ergo verbo quo dictū eſt,appareat:intimata ſunt omnia, ſine quibus apparere non poteſt, id eſt & ſpecies eius, & nudatio ab aquis, & aëris ſuperfuſio,per quem in ea nomen à ſuperiore mūdi parte tranſmittitur.An potius in eo quòd ſcriptū eſt, Congregetur aqua:ſpecies huius aëris cōmendatur? quia cū iſte aër condenſatur,hanc aquam videtur efficere: Coactionem itaque in denſitatē,congregationē aquæ fortaſſe appellauit,vt mare fieret:vt id quod non congregatum,id eſt non ſpiſſatum ſuperfertur,aqua ſit quæ aues volantes poſſit ſuſtinere vtrique nomini accommodata,vt vocari poſſit & aqua ſubtilior, & aër craſſior.Sed quādo quæritur,cur ſit iſte factus:non dicitur.An forte verū eſt quòd quidā volunt,humidis exhalationibus maris & terræ has auras effici,ita craſſiores aere illo ſuperiore ac liquido,vt geſtandis volatibus auium ſint accōmodatæ? Ita porrò teneriores iis aquis,quibus corpus abluitur, vt earū cōparatione

ratione ſiccæ atque aëriæ ſentiantur. Et quia de terra & mari iam dictum erat, quid opus erat dicere de exhalationibus earum, id eſt aquis auium, cum illum aërem puriſſimum & tranquilliſſimum firmamento attributum intellexeris? Nam neq; de fontibus & fluminibus dictũ eſt quo modò facta ſint. Qui enim ſcrupuloſius iſta quærunt & diſſerunt, æthereo ſuperlapſu de mari dulcem inuiſibiliter dicunt extrahi vaporẽ, his videlicet aſcenſionibus, quas nullo modo ſentire poſſumus: inde conglobari nubes: atque ita terram imbribus madefactam antris occultioribus inſtillare atq; inſudare tantũ quantũ coactum & per diuerſos tramites lapſum erumpat in fontes, ſiue paruos, ſiue gignendis fluminibus idoneos. Cuius rei documenta eſſe volũt, quòd marinarũ aquarũ decoctarũ vapor, ſinuato cooperculo exceptus, humorẽ dulcẽ guttantibus exhibet. Et omnibus fere manifeſtum eſt, diminutos fontes inopiam ſentire pluuiarũ. Atteſtatur & diuina hiſtoria, cũ Helias tempore ariditatis imbrẽ poſceret iuſſit enim cum ipſe oraret vt puer ſuus ad mare attẽderet: vnde cum videret oriri perparuam nubeculam, pluuiã ei ſolicito adeſſe nunciauit, qua mox etiam fugiens irrigatus eſt. Et Dauid dicit: Domine qui aduocas aquã maris, & effundis eam ſuper faciem terræ? Quapropter mari nominato, de aliis aquis ſuperflue diceret: ſiue iſtis roriferis, quæ tenuitate auras volantibus auibus præbent, ſiue fontium ac fluminum: ſi & illæ exhalationibus fiunt, & iſtæ reciprocis imbribus, quos terra ſorbet, emanant. *3. Reg. 18.*

Eiiciant aquæ reptilia animarum viuarũ. Cur additum eſt viuarum? An poſſunt eſſe animæ, niſi viuant? An iſtam manifeſtiorem vitam commendare voluit, quæ ineſt animalibus ſentientibus, quoniam ſtipites ea carẽt? Et volatilia volãtia ſuper terrã ſub firmamento cœli. Si volatilia non volant in illo puriſſimo aëre, vbi nulla nubila oriuntur, hinc manifeſtum eſt ad firmamentum eum pertinere, quia ſub firmamento cœli dictum eſt volatilia volare ſuper terram. Et ſic factum eſt. Ordo ille ſeruatur. Ideòque ſubiungitur ſicut in cæteris, excepta luce quæ prior facta eſt. Et fecit deus cetos magnos, & omnem animam animalium repentiũ, quæ eiecẽrunt aquæ ſecundum genus eorum, & omne volatile pennatum ſecundum genus ſuum. Meminerimus ſanè, ſecundum ſuum genus, de iis creaturis dici, quæ ſeminali propagine reparantur: nam de herbis iam hoc, & de arboribus dictum eſt. Et omne volatile pen- *Volatilia, reptilia. Cap. XV.*

natum. Cur additum eſt pennatum? An poteſt eſſe volatile quod pennas non habeat? Sed ſi poteſt, nunquid hoc genus fecit deus, quandoquidem non inuenitur vt ſit factum? an omnino poteſt quicquam volare ſine pennis? Nam & veſpertiliones, & locuſtæ, & muſcæ & ſi quid huiuſmodi eſt quod plumis careat, pennis non caret: ſed pennatum additum eſt, ne ſolas aues intelligeremus: quoniam piſces pennati ſunt, & ſuper terram volant infra aquas: ideo non dictum eſt aues, ſed volantia generaliter, & volatile pennatum. Et vidit deus quia bonum eſt: Et hic ſicut in cæteris locis intelligendum. Et benedixit ea dicens, Creſcite & multiplicamini, & implete aquas maris, & volatilia multiplicentur ſuper terram. Benedictionem ad fœcunditatem valere voluit, quæ in ſucceſſione prolis apparet, vt ea benedictione, qua infima & mortalia creata ſunt, genus ſuum naſcendo cuſtodiant. Sed cum etiam ſtirpes naſcendo teneant ſimilitudinem prætereuntium, cur eas

Senſus rationi vicinus. non benedixit? An quia ſenſu carent, qui rationi vicinus eſt? Non enim vacat fortaſſe quòd ſecunda perſona vtitur deus in benedicendo, vt hæc animantia compellat quodam modo tanquam audientia dicendo, Creſcite & multiplicamini, & implete aquas maris: nec tamen in eadem perſona vſque ad finem benedictionis venitur: ſequitur enim, Et volatilia multiplicentur ſuper terram. Niſi forte hoc ipſo ſignificatur, ſenſum animantium non adeo vicinum eſſe rationi, vt forte poſſit accipere compellentem, ſicut quæ intelligunt, atque vti ratione poſſunt. Et factum eſt ſic. Hic planè quiuis tardus iam euigilare debet, vt intelligat quales iſti dies enumerentur, cum enim certos ſeminum numeros deus animãtibus dederit, ſeruantes miram certo ordine conſtantiã, vt certo dierum numero pro ſuo quoque genere & concepta vtero gerant & edita oua calefaciant: cuius naturæ inſtitutio dei ſapientia

Sapien. 8. conſeruatur, quæ tendit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. quo modo vno die potuerunt concipere & vtero graueſcere, & parta fouere atque nutrire, & implere aquas maris, & multiplicari ſuper terrã? Ita enim ſubiungitur, & ſic factum eſt: ante veſperæ aduentum. Sed nimirum cũ dicit facta eſt veſpera, materiam informem commemorat: cum autem dicit, factum eſt mane ſpeciem quæ ipſa opera-

ſita. tione impreſſa eſt materiæ: mane † enim poſt operationem tranſactum diem concludit. Non tamen dixit deus, fiat veſpera, fiat

ra.fiat mane:commemoratio eſt enim rerum factarum breuiſſima,ſignificata per veſperam & mane materia & ſpecie, quæ vtique deum feciſſe iam dictum erat,cum ipſum defectum tamen,id eſt,cum de ſpecie ad materiam & ad nihilum intenditur,ſi hoc noctis nomine rectè inſinuatum putamus, non dixit factum,ſed tantum ordinatum à deo,cum ait ſuperius,Diuiſit deus inter lucem & tenebras:vt veſperæ vocabulo ſignificetur informis materia,quæ quãuis ex nihilo facta eſt, eſt tamen & habet capacitatem ſpecierum atq; formarum. Accipi etiam poteſt tenebrarum nomine ipſum omnino nihilũ,quod non fecit deus,& vnde fecit quæcunque facere pro ſua ineffabili bonitate dignatus eſt,cum ſit omnipotens, qui etiam de nihilo tanta fecit.Et facta eſt veſpera, & factum eſt mane dies quintus.Hic poſtquã dixerat,& ſic factum eſt:non ſubdidit ſicut ſolet executioné,quaſi iterũ facta ſint iã enim dictũ erat. Nec ea benedictione quæ ad gignendam prolé pertinet aliqua natura fabricatur,ſed quæ facta erant per ſucceſſioné conſeruabãtur.Et ideo nec illud dictum eſt, Et vidit deus quia bonum eſt:Iam enim res ipſa placuerat,quæ tantũ ſeruanda erat in fœtibus.Nihil hic itaque repetitũ eſt,niſi quod ait, Et factũ eſt ſic.Statímque ſubiectum de veſpera & de mane: quibus nominatis tranſacta opera informi materia & ſpecie quæ imponitur,ſignificari dictũ eſt. Niſi forte aliquid melius atque ſublimius occurrerit quærentibus.Et dixit deus,Eiiciat terra animam viuam ſecundum ſuum genus,quadrupedum,& ſerpentium,& beſtiarum terræ ſecundum genus,& pecora ſecũdum genus.Et de ſolita concluſione qua dicitur,Et factum eſt: ſicut ſuperius tractatum eſt,conſideranda & accipienda ſunt. Cum autem in Latina lingua nomine beſtiarum omne irrationale animal generaliter ſignificetur,hic tamen diſtinguendæ ſunt ſpecies, vt quadrupedes accipiamus omnia iumenta: ſerpentes,omnia repentia:beſtias vel feras,omnia quadrupedia indomita:pecora vero quadrupedia,quæ non operando adiuuant, ſed dant aliquem fructum paſcentibus. *Gene. 1.* *Beſtia.*

Et fecit deus beſtias terræ ſecundum genus,& pecora ſecũdum genus, & omnia ſerpentia terræ ſecundum genus. Hæc iteratio quòd dictum eſt,Et fecit deus: cum iam dictum eſſet, & factum eſt ſic:ſecundum priorem regulam conſideretur.Sanè hic pecorum nomine omnia puto ſignificata eſſe quadrupedia quæ ſub cura hominum viuũt. Et vidit deus quia bonũ *Beſtia ſecũdũ genus. Cap. XVI. Pecora.*

Gene.1. eſt:ſolite accipiendum. Et dixit deus, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Et hic animaduertenda quædam, & cōiunctio, & diſcretio animantium. Nam eodē die factum hominem quo beſtias: ſunt enim ſimul omnia terrena animantia: & tamen propter excellentiã rationis, ſecundũ quã ad imaginem dei & ſimilitudinem efficitur homo, ſeparatim de illo dicitur, poſtquam de cæteris terrenis animantibus ſolide concluſum eſt, dicendo, Et vidit deus quia bonum eſt. Conſiderandũ etiam illud quod in cæteris non dixit deus faciamus: vt hoc quoq; modo voluerit ſpiritus ſanctus humanæ naturæ inſinuare præſtantiam. Cui autem nunc dictum eſt, faciamus: niſi cui dicebatur in cæteris, fiat? Omnia enim per
Ioan.1. ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil. Sed quid putamus aliter dictũ eſſe, fiat, niſi vt ipſe faceret iuſſu patris: & aliter, faciamus, niſi vt ambo pariter facerent? An omnia quæ facit pater, per filium facit: & ideo nũc Faciamus, dictũ eſt, vt ipſi homini propter quem ſcriptura ipſa facta eſt, ita in ſeipſo demonſtraretur, ea quæ filius dicente patre facit, etiam ipſum patrem facere: vt quod in cæteris dicebatur, fiat, & factũ eſt, hic exponatur, non ſeparatim fuiſſe dictionem, & ſeparatim effectionem, ſed vtrunque ſimul cum hic dicitur, faciamus? Et dixit deus, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Omnis imago ſimilis eſt ei cuius imago eſt: nec tamen omne quod ſimile eſt alicui, etiam imago eſt eius: ſicut in ſpeculo vel pictura, quia imagines ſunt, etiam ſimiles ſunt: tamen ſi alter ex altero natus non eſt, nullus eorum imago alterius dici poteſt. Imago enim tunc eſt, cum de aliquo exprimitur.

Imago quid ſit. Cur ergo cũ dictũ eſſet, ad imaginem: additum eſt, & ſimilitunem: quaſi poſſit eſſe imago diſsimilis? Sufficeret ergo ad imaginem dicere. An aliud eſt ſimile, aliud ſimilitudo, ſicut aliud eſt caſtus, aliud eſt caſtitas, aliud fortis, aliud fortitudo: vt quēadmodum quæcunque ſunt fortia, fortitudine ſunt fortia, & quæcunque caſta, caſtitate ſunt caſta: ita quæcunque ſunt ſimilia, ſimilitudine ſint ſimilia? Non autem imago noſtra ſatis proprie dicitur ſimilitudo noſtra eſſe, cum tamen proprie dicatur ſimilis nobis eſſe vt ibi ſit ea ſimilitudo qua ſimilia ſunt quæcunque ſimilia, vbi eſt & caſtitas, qua caſta ſunt, quæcunque ſunt caſta Caſtitas autem nullius participatione caſta eſt, ſed eius participatione ſunt caſta, quæcunque caſta ſunt. Quæ vtique in deo eſt, vbi eſt etiam illa ſapientia quæ non participando

pando ſapiens eſt, ſed cuius participatione ſapiens eſt anima *Similitu-* quæcunque ſapiens eſt. Quapropter etiam ſimilitudo dei, per *do.* qua facta ſunt omnia, proprie dicitur ſimilitudo, quia nõ participatione alicuius ſimilitudinis ſimilis eſt, ſed ipſa prima ſimilitudo, cuius participatione ſimilia ſunt quæcunque per illam fecit deus. Expoſitio ergo fortaſſe eſt, cum additum eſſet, ad imaginem, vt oſtenderetur eam quæ imago dicta eſt, non ita ſimilem eſſe deo, quaſi alicuius ſimilitudinis participantem, ſed hanc ipſam eſſe ſimilitudinem, cuius participarent omnia quæ dicuntur eſſe ſimilia. Sicut ibi & eſt caſtitas, cuius participatione caſtæ ſunt animæ, & ſapientia, cuius participatione ſapientes ſunt animæ, & pulchritudo, cuius participatione pulchra ſunt quæcũque pulchra ſunt. Si enim tantum ſimilitudinem diceret, non ſignificaret ab ipſo eſſe genitam: ſi autẽ tantummodo imaginem diceret, ſignificaret ab ipſo quidem genitã; ſed non ſignificaret ita ſimilem, vt non tantum ſimilis, ſed ipſa ſimilitudo eſſet. Vt autem nihil caſtius ipſa caſtitate, & nihil ſapientius ipſa ſapiẽtia, & nihil pulchrius ipſa pulchritudine: ita nihil ſimilius ipſa ſimilitudine dici, aut cogitari, aut eſſe omnino poteſt. Vnde intelligitur ita patri eſſe ſimilem ſimilitudinem ſuam, vt eius naturam pleniſſime perfectiſſiméque impleat. Quantum autem ad ſpeciem rebus imponendã valeat dei ſimilitudo, per quam facta ſunt omnia quanquã humanas cogitationes altiſſime ſuperet, licet tamen vtcũque arbitrari: ſi conſideremus omnem naturam, ſiue quæ ſentientibus, ſiue quæ ratiocinantibus occurrerit, ſimilibus inter ſe partibus ſeruare vnitatis effigiem. Nam ex ſapientia dei ſapientes vocantur animæ rationales, & vlterius hoc nomen non porrigitur: nam neque vlla pecora, & multo minus arbores, aut ignem, vel aerem vel aquam, vel terram ſapientem poſſumus dicere, quanquã per ipſam dei ſapientiã ſint etiam omnia hæc inquantũ ſunt. At vero ſimiles inter ſe lapides dicimus & animalia & homines & angelos. Iam vero in ſingulis rebus, & terram, eo quòd ſimiles inter ſe habeat partes ſuas, fieri vt terra ſit: & aquã qualibet quoque parte ſimilẽ eſſe cæteris partibus, nec aliter aquã eſſe potuiſſe, & quãtulibet aeris, ſi cætero eſſet diſſimile, nullo pacto aerẽ eſſe potuiſſe, & ignis lucis ſuæ particulã, eo ꝙ nõ ſit diſſimilis reliquis partibus, fieri, vt ſit quod nõ eſt: ita de vnoquoq; lapidũ vel arborum, vel corpore cuiuſlibet animantis diſcerni & intelligi poteſt: quòd nõ ſolũ cum

aliis

aliis ſui generis rebus,ſed in ſeipſis ſingulis non eſſent,niſi partes inter ſe ſimiles haberêt.Et tanto eſt pulchrius corpus quãto ſimilioribus inter ſe partibus ſuis cõſtat.Iam porro animarum,non ſolum aliarum cum aliis amicitia ſimilibus moribus conſit,ſed etiam in vnaquaque anima ſimiles actiones atq; virtutes,ſine quibus conſtantia eſſe non poteſt,beatam vitam indicant.Similia vero omnia hæc,non autem ipſam ſimilitudinem poſſumus dicere,Quapropter ſi rebus inter ſe ſimilibus vniuerſitas conſtat,vt ſingulæ ſint quicquid ſunt, & omnes ipſam vniuerſitatem compleant,quam deus & condidit & gubernat:per ſimilitudinem eius profecto qua condidit omnia ſupereminenter atque incommutabiliter & incontaminabiliter talia facta ſunt, vt ſimilibus inter ſe partibus pulchra ſint,ad ipſam tamen ſimilitudinem omnia non facta ſint, ſed ſola ſubſtantia rationalis:quare omnia per ipſam,ſed ad ipſam non niſi anima.Rationalis itaque ſubſtantia & per ipſam facta eſt,& ad ipſam:non enim eſt vlla natura interpoſita: quandoquidem mens humana,quod non ſentit,niſi cum puriſſima & beatiſſima eſt,nulli cohæret niſi ipſi veritati, quæ ſimilitudo & imago patris & ſapientia dicitur.Recte igitur ſecũdum hoc quod interius & principale hominis eſt,id eſt ſecundum mẽtem accipitur,Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.Ex illo enim quod in homine principatum tenet,quod eum diſiungit à bëluis,totus eſt homo æſtimandus. Cætera in eo quanquam in ſuo genere pulchra ſint,tamen cum pecoribus communia ſunt,ac per hoc in homine paruipendenda.Niſi forte quòd ad intuendum cœlũ figura humani corporis erecta eſt,valet aliquid etiam vt corpus ipſum ad ſimilitudinem dei factum credatur,vt quemadmodum à patre illa ſimilitudo non auertitur,ita corpus humanum à cœlo nõ ſit auerſum, ſicut aliorum corpora animalium auerſa ſunt, quia prona in aluum proſternuntur.Sed tamen hoc non omnino accipiendum eſt,nam corpus noſtrum à cœlo plurimum differt:in illa vero ſimilitudine,quæ filius eſt,non poteſt quicquam eſſe diſſimile illi cui ſimilis eſt. Quoniam ſimilia quæcunque alia ſunt,inter ſe etiam diſſimilia ex aliqua parte ſunt: ipſa vero ſimilitudo non eſt aliqua ex parte diſſimilis.Pater tamen pater eſt,nec filius aliud eſt quàm filius:Quia & cum dicitur ſimilitudo patris,quanquam oſtendat nullam interueni re diſſimilitudinem,non tamen ſolus eſt pater,ſed habet ſimilitud

Pulchritudo.

Mens.

litudinem. Et dixit deus. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Satis quidem quę ſuperius dicta ſunt, ſecundum id exponunt hæc verba ſcripturæ, in quibus legimus dixiſſe deum Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, vt ſimilitudo dei, ad quam factus eſt homo ipſum dei verbum, hoc eſt vnigenitus filius accipi poſſit: non vtique vt ipſe ſit eadem imago & ſimilitudo æqualis patri. Eſt tamen & homo imago dei ſicut apertiſſime oſtendit Apoſtolus dicens, Vir quidem non debet velare caput, cum ſit imago & gloria dei. Sed hæc imago ad imaginem dei facta, non eſt æqualis & coæterna illi cuius imago eſt, nec eſſet etiam ſi nunquam omnino peccaſſet. Ille autem ſenſus eſt potius in his diuinis verbis eligendus, vt ideo non dictum intelligamus ſingulariter, ſed pluraliter, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: quia non ad ſolius patris, aut ſolius filij, aut ſolius ſpiritus ſancti, ſed ad ipſius trinitatis imaginem factus eſt homo: quæ trinitas ita eſt trinitas, vt vnus deus ſit: ita eſt vnus deus, vt trinitas ſit. Non enim ait filio loquens, Faciamus hominem ad imaginem tuam, aut ad imaginem meā, ſed pluraliter ait, ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: à qua pluralitate ſpiritum ſanctum ſeparare quis audeat? Quæ pluralitas, quoniam non tres dij, ſed vnus eſt deus, ideo intelligendum eſt poſtea ſcripturam ſingulariter intuliſſe atque dixiſſe. Et fecit deus hominem ad imaginem dei: vt non ſic accipiatur, tanquam deus pater ad imaginem dei. hoc eſt filij ſui: alioquin quo modo verum eſt, quod dictum eſt, ad imaginem noſtram, ſi ad filij ſolius imaginē factus eſt homo? Ac per hoc quia verum eſt quod ait deus, ad imaginem noſtram: ita dictū eſt, Fecit deus hominem ad imaginem dei: tanquam diceretur ad imaginem ſuam, quod eſt ipſa trinitas. Nonnulli autem putant ideo non repetitam ſimilitudinem, neque dictum, Et fecit deus hominem ad imaginem & ſimilitudinem dei, quia tūc tantummodo ad imaginem, Similitudo autem illi poſtea ſeruabatur in reſurrectione mortuorum: quaſi poſſit eſſe imago aliqua, in qua ſimilitudo non ſit. Si enim omnino ſimilis non eſt, proculdubio nec imago eſt. Veruntamen vt non ſola ratione id agere videamnr, & authoritas Iacobi Apoſtoli adhibēda eſt, qui cum de lingua hominis loqueretur, ait, In ipſa benedicimus deum, & in ipſa maledicimus homines, qui ad ſimilitudinem dei facti ſunt. Finis.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM, LIBER PRIMVS.

In ſcriptura quid cõſiderandum. *Caput.I.* *Matt. 13.*

OMNIS diuina ſcriptura bipertita eſt, ſecundum id quod dominus ſignificat, dicens, ſcribam eruditum in regno dei ſimilem eſſe patrifamiliâs proferenti de theſauro ſuo noua & vetera, quæ duo etiam teſtamenta dicuntur. In libris autem omnibus ſanctis intueri oportet, quæ ibi æterna intimētur, quæ facta narrentur, quæ futura prænuncientur, quæ agenda præcipiantur vel moneantur. In narratione ergo rerū factarum quæritur vtrum omnia ſecundum figuratum tantúmodo intellectum accipiantur, an etiam ſecundum fidem rerum geſtarum aſſerenda, & defendenda ſint: nam non eſſe accipienda figuraliter, nullus Chriſtianus dicere audebit, attendés
1.Cor. 10. Apoſtolum dicentem, Omnia autem hæc in figura contingebant illis. Et illud quod in Geneſi ſcriptum eſt, Erunt duo in carne vna, magnum ſacramentum commendantem in Chri-
Gene.2. ſto & in Eccleſia. Si ergo vtroque modo illa ſcriptura ſcrutan-
Epheſ.5. dá eſt, quæramus quo modo dictum eſt præter allegoricam
Gene.1. ſignificationem, In principio fecit deus cœlum & terram: vtrú in principio temporis: an quia primo omnium facta ſint: an in principio, quod eſt verbum dei vnigenitus filius: & quo modo poſſit oſtendi deum ſine vlla ſui commutatione operari mutabilia & temporalia: & quid ſignificetur nomine cœli & terræ, vtrum ſpiritalis corporaliſque creatura cœli & terræ vocabulum acceperit, an tantummodo corporalis: vt in hoc libro de ſpiritali tacuiſſe intelligatur, atque ita dixiſſe cœlum

& terr

& terram, vt omnem creaturam corporeã ſuperiorẽ atq; inferiorẽ ſignificare voluerit: an vtriuſque informis materia dicta eſt, cœlum & terra: ſpiritalis videlicet vita, ſicuti eſſe poteſt in ſe non conuerſa ad creatorem. Tali enim conuerſione formatur atque perficitur. Si autẽ non conuertatur, informis eſt: corporalis autem ſi poſſit intelligi per priuationem omnis corporeæ qualitatis, quæ apparet in materia formata, cum iam ſunt ſpecies corporum, ſiue viſu, ſiue alio quolibet ſenſu corporis perceptibiles. An cœlũ intelligendum eſt creatura ſpiritalis ab exordio quo facta eſt perfecta illa & beata ſemper: terra vero corporalis materies adhuc imperfecta: quia terra, inquit, erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum: quibus verbis videtur informitatem ſignificare ſubſtantiæ corporalis? An vtriuſque informitas his etiam poſterioribus verbis ſignificatur? Corporalis quidem eo quòd dictum eſt, Terra erat inuiſibilis & incompoſita: Spiritalis autem eo quòd dictum eſt, Tenebræ erant ſuper abyſſum: vt trãſlato verbo, tenebroſam abyſſum intelligamus naturam vitæ informem, niſi conuertatur ad creatorem: quo ſolo modo formari poteſt, vt non ſit abyſſus: & illuminari, vt nõ ſit tenebroſa. Et quo modo dictũ eſt, Tenebræ erant ſuper abyſſum: an quia non erat lux? Quæ ſi eſſet, vtique ſupereſſet, & tanquam ſuperfunderetur. Quod tunc fit in creatura ſpiritali, cum conuertitur ad incommutabile atque incorporabile lumen, quod deus eſt.

Et quo modo dixit deus, Fiat lux: vtrum temporaliter: an in verbi æternitate? Et ſi temporaliter, vtiq; mutabiliter, quo modo ergo poſſit intelligi hoc dicere deus, niſi per creaturã? Ipſe quippe eſt incommutabilis. Et ſi per creaturã dixit deus, fiat lux: quo modo eſt prima creatura lux, ſi erat iam creaturã, per quam deus diceret, fiat lux? An nõ eſt prima creatura lux, quia iam dictũ erat, In principio fecit deus cœlũ & terrã: & poterat per cœleſtẽ creaturã vox fieri temporaliter atq; mutabiliter, qua diceretur, fiat lux? Quod ſi ita eſt, corporalis lux facta eſt iſta, quã corporeis oculis cernimus, dicente deo per creaturam ſpiritalem, quã deus iam fecerat, cũ in principio fecit cœlũ & terrã. Fiat lux: eo modo quo per talis creaturæ interiorẽ & occultum motũ diuinitus dici potuit, fiat lux. An etiam corporaliter ſonuit vox dicentis dei, Fiat lux: ſicut corporaliter ſonuit vox dicentis dei, Tu es filius meus dilectus: & hoc per creaturã corporalem quam fecerat deus, cum in principio fecit

Fiat lux. Cap. 11. 2. ſen. diſ. 13. ca. præterea.

Gene. 1.

cit

cit cœlum & terram antequã fieret lux,quæ in hac ſonante vo ce facta eſt.Et ſi ita eſt.qua lingua ſonuit iſta vox dicente deo, Fiat lux:quia nondum erat linguarum diuerſitas, quæ poſtea
Gene. 11. facta eſt in ædificatione turris poſt diluuium? Quænam lingua erat vna & ſola, qua deus locutus eſt,Fiat lux?& quis erat quem oportebat audire atque intelligere ad quem vox huiuſ modi proferretur?An hæc abſurda carnaliſque cogitatio atq; ſuſpicio eſt?Quid ergo dicimus?An id quod in ſono vocis intelligitur,cum dicitur,Fiat lux:non autem ipſe corporeus ſonus,hic bene accipitur eſſe vox dei? Et vtrum hoc ipſum ad
Ioan. 1. naturam pertineat verbi eius,de quo dicitur.In principio erat verbum & verbum erat apud deum,& deus erat verbum? Cũ enim de illo dicitur,Omnia per ipſum facta ſunt:ſatis oſtenditur & lux per ipſum facta.cum dixit deus,fiat lux. Quòd ſi ita eſt,æternum eſt quod dixit deus,fiat lux: quia verbũ dei deus apud deum,filius vnicus dei,patri coæternus eſt:quamuis deo hoc in æterno verbo dicente creatura temporalis facta ſit. Cũ enim verba ſint temporis,cum dicimus quando & aliquando, æternum tamen eſt in verbo dei,quando fieri debeat aliquid: & tunc fit quando fieri debuiſſe in illo verbo eſt,in quo nõ eſt quando & aliquando,quoniam illud totum verbũ æternũ eſt.

Lux quid ſit.Ca.III. Et quid eſt lux ipſa quæ facta eſt, vtrum ſpiritale quid an corporale? Si enim ſpiritale,poteſt ipſa eſſe prima creatura iam hoc dicto perfecta,quę primo cœlum appellata eſt.cum dictũ eſt,In principio fecit deus cœlum & terrã:vt quod dixit deus fiat lux,& facta eſt lux,eam reuocante ad ſe creatore, conuerſio eius facta atque illuminata intelligatur.Et cur ita dictũ eſt, In principio fecit deus cœlum & terram:& non dictum eſt,In principio dixit deus,Fiat cœlum & terra,& facta ſunt cœlum & terra:ſicut de luce narratur,Dixit deus,Fiat lux,& facta eſt lux?Vtrum prius vniuerſaliter nomine cœli & terræ comprehendendum erat & commendandum quod fecit deus:& deinde per partes exequendum,quomodo fecit,cum per ſingula dicitur,Dixit deus:id eſt quia per verbum ſuum fecit quicquid fecit?An cum primum fiebat informitas materiæ ſiue ſpiritalis ſiue corporalis, non erat dicendum, dixit deus fiat: quia formam verbi ſemper patri cohærentis,quo ſempiterne dicit deus omnia:

Principiũ. Cap. IIII. Neque ſono vocis neq; cogitatione tempora ſonorum voluente,ſed coæterna ſibi luce à ſe genitæ ſapientiæ,non imita-

tur imperfectio, cum diſſimilis ab eo quod ſumme ac primitus eſt, informitate quadam tendit ad nihilum: ſed tunc imitatur verbi formam ſemper atque incommutabiliter patri cohærentem, cum & ipſa pro ſui generis conuerſione ad id quod vere ac ſemper eſt, id eſt ad creatorem ſuæ ſubſtantiæ, formam capit, & fit perfecta creatura: vt in eo quod ſcriptura narrat, dixit deus, fiat: intelligamus dei dictum incorporeum, in natura verbi eius coæterni reuocantis ad ſe imperfectionē creaturæ: vt non ſit informis, ſed formetur ſecundum ſingula, quæ per ordinē exequitur. In qua conuerſione & formatione quia pro ſuo modo imitatur deum verbum, hoc eſt dei filium ſemper *Ioan. 10.* patri cohærentem, plena ſimilitudine & eſſentia pari, qua ipſe & pater vnum ſunt: non autem imitatur hanc verbi formam, ſi auerſa à creatore, informis & imperfecta remaneat: propterea filij commemoratio non ita fit quia verbum, ſed etiā quia principium eſt, cum dicitur, In principio fecit deus cœlum & terram: exordiū quippe creaturæ inſinuatur adhuc informitate imperfectionis: fit autem filij commemoratio, quod etiam verbum eſt, eo quòd ſcriptū eſt, dixit deus fiat: vt per id quod principium eſt, inſinuet exordium creaturæ exiſtentis ab illo adhuc imperfectæ: per id autem quòd verbū eſt, inſinuet perfectionē creaturæ reuocatæ ad eum, vt formaretur inhærendo creatori, & pro ſuo genere imitando formam ſempiternè atq; incommutabiliter inhærentē patri, à quo ſtatim hoc eſt quod *Verbū ſapientia. Cap. V.* ille. Non enim habet informem vitam verbū filius, cui non ſolum hoc eſt eſſe quod viuere, ſed etiā hoc eſt ei viuere, quod eſt ſapienter & beate viuere. Creatura vero quanquam ſpiritalis & intellectualis vel rationalis, quæ videtur eſſe illi verbo propinquior, poteſt habere informem vitam: quia ſicut non hoc eſt ei eſſe quod viuere, ita nec hoc viuere quod ſapienter viuere ac beate viuere. Auerſa enim à ſapientia incommutabili, ſtulte ac miſere viuit, quæ informitas eius eſt. Formatur autē cōuerſa ad incōmutabile lumē ſapientiæ verbū dei: à quo enim exiſtit vt ſit, vtq; viuat, ad illū conuertitur vt ſapienter ac beate viuat. Principium quippe creaturæ intellectualis eſt *Ioan. 8.* æterna ſapiētia, quòd principium manēs in ſe, incōmutabiliter nullo modo ceſſāt occulta inſpiratione vocationis loqui ei creaturæ, cui principiū eſt, vt cōuertatur ad id ex quo eſt, quod aliter formata ac perfecta eſſe nō poſſit. Ideoq; interrogatus dominus quis eſſet, reſpondit, Principiū qui & loquor vobis.

Quod autem filius loquitur, pater loquitur: quia patre loquẽte dicitur verbum quod filius eſt, æterno more, ſi more dicendum eſt, loquẽte deo verbum coæternũ. Ineſt enim deo benignitas ſumma & ſancta & iuſta, & quidem nõ ex indigẽtia, ſed ex beneficentia veniẽs amor in opera ſua. Propterea priuſquã ſcriberetur, Dixit deus, fiat lux: præceſſit ſcriptura dicens: Et ſpiritus dei ferebatur ſuper aquã: quia ſiue aquæ nomine appellare voluit totam corporalẽ materiã, vt eo modo inſinuaret vnde facta & formata ſint omnia quæ in ſuis generibus iam dignoſcere poſſumus: appellans aquam quia ex humida natura videmus omnia in terra per ſpecies varias formari atque concreſcere: ſiue ſpiritalem vitam quandam ante formã conuerſionis quaſi fluitantem: ſuperferebatur vtiq; ſpiritus dei, quia ſubiacebat ſcilicet bonæ voluntati creatoris, quicquid illud erat quod formãdũ perficiendũmq; inchoauerat: vt dicẽte deo in verbo ſuo, fiat lux: in bona volũtate, hoc eſt in beneplacito eius, pro modulo ſui generis maneret quod factũ eſt. Et ideo rectũ eſt quod placuerit deo, ſcriptura dicẽte, Et facta

Trinitas. *Cap. VI.*

eſt lux, & vidit deus lucẽ quia bona eſt. Et quemadmodum in ipſo exordio inchoatæ creaturæ, quæ cœli & terræ nomine propter id quod de illa perficiendum erat commemorata eſt, trinitas inſinuatur creatoris: nam dicente ſcriptura, In principio fecit deus cœlum & terram: intelligimus patrem in dei nomine, & filium in principij nomine, qui non patris, ſed per ſeipſum creatæ primitus ac potiſſimũ ſpiritali creaturæ, & conſequenter etiam vniuerſæ creaturæ principiũ eſt: dicente autem ſcriptura, Et ſpiritus dei ſuperferebatur ſuper aquas: completã commemorationem trinitatis agnoſcimus: ita & in conuerſione atq; perfectione creaturæ, vt rerum ſpecies digerãtur, eadẽ trinitas inſinuatur: verbum dei ſcilicet, & verbi generator, cũ dicitur, dixit deus: & ſancta bonitas, in qua deo placet quicquid ei pro ſuæ naturæ modulo perfectum placet, cũ dicitur,

Spiritus dei. *Cap. VII.* *† al. ſuper faciem abyſſi.*

Vidit deus quia bonum eſt. Sed cur commemorata prius quanuis imperfecta creatura, poſtea commemoratur ſpiritus dei: prius dicente ſcriptura, Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum: † ac deinde infertur, Et ſpiritus dei ſuperferebatur ſuper aquam? An quoniam egenus atque indigus amor ita diligit, vt rebus quas diligit, ſubiiciatur: propterea cũ cõmemoraretur [imperfecta creatura,] ſpiritus dei, in quo eius ſancta beneuolẽtia dilectióque

intelligitur,ſuperferri dictus eſt,ne faciendo opera ſua per indigentiæ neceſſitatem potius quàm per abundantiam beneficentiæ deus amare putaretur?Cuius rei memor Apoſtolus dicturus de charitate,ſupereminẽtem viam demonſtraturum ſe ait. Et in alio loco,Supereminentem,inquit,ſcientiæ charitatem Chriſti. Cum ergo ſic oporteret inſinuare ſpiritum dei,vt ſuperferri diceretur, commodius factum eſt vt prius inſinuaretur aliquid inchoatum,cui ſuperferri diceretur: non autem loco,ſed omnia ſuperante ac præcellente potentia, *1. Cor. 13.* *Ephe. 3.*

Ita etiam rebus ex illa inchoatione perfectis atq; formatis, Vidit deus quia bonum eſt: placuit enim quod factum eſt,in ea benignitate qua placuit vt fieret. Duo quippe ſunt propter quæ amat deus creaturam ſuam,vt ſit, & vt maneat. Vt ergo eſſet quod maneret,ſpiritus dei ſuperferebatur ſuper aquam: vt autẽ maneret, vidit deus quia bona eſt. Et quod de luce dictum eſt,hoc & de omnibus:manẽt enim quædam ſupergreſſa omnem volubilitatem temporalem in ampliſſima ſanctitate ſub deo:quædã vero ſecundum ſui temporis modos, dum per deceſſionem ſucceſſionémq; rerũ ſeculorum pulchritudo cõtexitur. Quòd ergo dixit deus,fiat lux,& facta eſt lux:in aliquo die dixit,an ante omnẽ diem? Si enim verbo ſibi coæterno dixit,hoc vtique intemporaliter dixit:ſi vero temporaliter dixit,non verbo ſibi coæterno,ſed per aliquam dixit creaturã tẽporalẽ: ac per hoc nõ erit prima creatura lux,quia iam erat creatura per quã tẽporaliter,diceretur fiat lux: atq; illud ante omnem diem feciſſe intelligitur,quod dictum eſt, In principio fecit deus cœlum & terram: vt cœli nomine intelligatur ſpiritalis iam facta & formata creatura, tanquam cœlum cœli huius,quod in corporalibus ſummum eſt. Secundo enim die factum eſt firmamentum,quod rurſus cœlum appellauit, terræ autem nomine inuiſibilis & incompoſitæ ac tenebroſæ abyſſi, imperfectio corporalis ſubſtantiæ ſignificata eſt, vnde temporalia illa fierent, quorum prima eſſet lux. Quo modo autem per creaturam illam,quam fecit ante tempora, dici potuit temporaliter,fiat lux,inuenire difficile eſt.Sono enim vocis nõ intelligimus dictum:nam quicquid tale eſt corporeum eſt.An ex illa imperfectione ſubſtantiæ corporalis fecit aliquã vocem corpoream,per quam ſonaret, Fiat lux? Ergo aliquod vocale corpus ante lucem creatum atque formatum eſt. Sed ſi ita eſt,iam erat tempus per quod vox curreret, ſonorúmque *Amor dei erga creaturas. Cap. VIII.* *Quo modo dictũ. fiat lux. Cap. IX. 4. ſen. di. 13. c. prætereà.*

ſpacia ſibi ſuccedentia præterirent. Quod ſi iam erat tempus antequam fieret lux, in quo tempore fieret vox, qua ſonaret, fiat lux, ad quem diem pertinebat illud tẽpus? Vnus enim dies idemq́; primus illi numerari incipit, quo facta eſt lux. An ad ipſum diem pertinet totum ſpaciũ tẽporis, & quod factum eſt vocale corpus, per quod ſonaret Fiat lux, & quod facta eſt ipſa lux? Sed omnis talis vox propter audientis corporalẽ ſenſum à loquẽte profertur, ita enim factũ eſt, vt percuſſo aëre ſentiatur. Nũquid itaq; talẽ habebat auditũ illud quicquid erat inuiſibile & incompoſitũ, cui ſic deus perſonaret ac diceret, fiat lux? Abſcedat itaq; hæc ab animo cogitantis abſurditas. Vtrũ ergo ſpiritalis motus, ſed tamen temporalis erat, quo dictum intelligimus, fiat lux: expreſſus ab æterno deo per verbũ coæternum in creatura ſpiritali, quã iam fecerat, cũ dictum eſt, In principio fecit deus cœlũ & terram: id eſt in illo cœlo cœli? An & iſta locutio non tantũ ſine aliquo ſono, ſed etiã ſine vllo temporali motu ſpiritalis creaturæ, in eius mente atq; ratione fixa quodam modo à verbo patri coæterno, & quodam modo impreſſa intelligitur, ſecundum quam moueretur, & ad ſpeciẽ conuerteretur inferior illa tenebroſa imperfectio naturæ corporeæ, & fieret lux? Sed multum eſt ac difficillimum capere, quo modo dicatur deo non temporaliter iubente, neque id temporaliter audiente creatura, quæ cõtemplatione veritatis omnia tempora excedit, ſed intellectualiter ſibimet impreſſas ab incõmutabili dei ſapientia rationes tanquam intelligibiles locutiones in ea quæ infra ſunt tranſmittente, fieri tẽporales motus in rebus temporalibus vel formandis vel adminiſtrandis. Si autem lux, quæ prius dicta eſt vt fiat, & facta eſt, etiam primatum creaturæ tenere intelligẽda eſt, ipſa eſt intellectualis vita: quæ niſi ad creatorem illuminanda cõuerteretur, fluitaret informiter. Cum autem conuerſa & illũminata eſt, factũ eſt quod in verbo dei dictum eſt, fiat lux. Veruntamẽ quemadmodum ſine tempore dictum eſt, quia in verbum patri coæternum non cadit tẽpus, vtrum ita etiã ſine tempore factũ ſit, quiſquã forſitan quærat. Sed quo modo poteſt hoc intelligi, cũ facta luce & diuiſa à tenebris, & inditis diei noctiſq́ue vocabulis, dicat ſcriptura, Facta eſt veſpera, & factum eſt mane dies vnus. Vnde videtur illud opus dei factum per ſpacium diei, quo peracto ad veſperum ventũ eſt, quod eſt initium noctis? Itẽmq; peracto nocturno ſpacio cõpletus eſt totus dies,

Dies, nox, lux, tenebræ.

Cap. X.

2. ſen. di. 13. c. ſi autem.

Vt mane fieret in alterũ diem, in quo die deus aliud conſequẽter operaretur. Imò vero idipſum permirabile eſt, cum deus nullo ſpacio ſyllabarum æterna verbi ſui ratione dixerit, fiat lux: cur tanta mora facta ſit lux, donec diei ſpacium præteriret & veſpera fieret? An forte cito quidẽ lux facta eſt, ſed mora diurni temporis in eo conſumi potuit, cum diſcerneretur à tenebris, atque vtrunque diſcretum ſuis vocabulis ſignaretur? Mirum ſi & hoc vel tanta mora fieri potuit à deo, quanta dicitur à nobis. Diſcretio quippe lucis & tenebrarum in ipſo vtiq; opere: cum lux fieret, conſecuta eſt: non enim lux eſſe potuit, niſi diſcerneretur à tenebris. Quòd autẽ vocauit deus lucem diem, & tenebras noctem, quanta mora fieri poterat, etiam ſi hoc ſyllabatim per ſonũ vocis egiſſet niſi quanta & à nobis dicitur, lux vocetur dies, & tenebræ vocẽtur nox: niſi forte quis ita deſipiat, vt quia ſuper omnia magnus eſt deus, putet ore dei prolatas, quamuis pauciſſimas ſyllabas per totum diei ſpaciũ potuiſſe diſtendi. Huc accedit, quia verbo ſibi coæterno, id eſt incommutabilis ſapientiæ internis æternisq; rationibus, non corporali ſono vocis vocauit deus lucẽ diem, & tenebras noctem. Rurſum enim quæritur, ſi verbis quibus vtimur vocauit, qua lingua vocauerit, & quid opus erat ſonis tranſeuntibus, vbi cuiuſquã non erat corporalis vllus auditus? & nõ inuenitur. An dicendum eſt, quòd cum cito peractum eſſet hoc opus dei, tandiu ſtetit lux non ſuccedẽte nocte, donec diurnũ ſpaciũ perageretur: & tandiu manſit nox luci ſuccedens, donec ſpacium nocturni temporis præteriret, & mane fieret diei ſequentis, vno primóq; die tranſacto? Sed ſi hoc dixero, vereor ne deridear, & ab iis qui certiſſime cognouerunt, & ab iis qui poſſunt facillime aduertere, quòd eo tempore quo nox apud nos eſt, eas partes mundi præſentia lucis illuſtret, per quas ſol ab occaſu in ortum redit, ac per hoc omnibus viginti quatuor horis nõ deeſſe per circuitum gyri totius, alibi diem, alibi noctem. Nunquid nam ergo in parte aliqua poſituri ſumus deũ vbi ei veſpera fieret, cum ab ea parte in aliam partem lux abſcederet? Nam & in libro qui appellatur Eccleſiaſtes, ita ſcriptum eſt: Et oritur ſol & occidit, & in locũ ſuum ducitur, hoc eſt, in eum locum vnde ortus eſt. Sequitur enim, & dicit ipſe: Oriens illuc vadit ad Auſtrum, & circuit ad Aquilonem. Auſtralis ergo pars cum habet ſolum, nobis dies eſt: cum autẽ ad Aquilonis partem circumiens peruenit, † nobis nox eſt: non *Eccleſ. 1.* *† prouehitur.*

tamen in alia parte non eſt dies vbi præſentia ſolis eſt:niſi forte poëticis figmentis cor inclinandum eſt, vt credamus ſolem mari ſe immergere, atque inde totum ex alia parte mane ſurgere. Quanquam ſi ita eſſet, abyſſus ipſa præſentia ſolis illuſtraretur,atque ibi eſſet dies. Poſſet enim & aquas illuminare,quando ab eis non poſſet extingui. Sed hoc monſtruoſum eſt ſuſpicari.Quid quod etiam ſol nondum erat? Quapropter ſi ſpiritalis lux primo die facta eſt, nunquid nam occidit vt ei ſuccederet nox?Si autem corporalis, quænam illa lux eſt,quã poſt occaſum ſolis videre non poſſumus, quia nec luna erat adhuc nec aliquæ ſtellæ? Aut ſi ſemper in ea parte cœli eſt in qua ſol,vt non ſit ſolis lux,ſed quaſi comes eius,eidem ita cõiuncta,vt diſcerni dignoſciq́ue non poſſit, ad eandem reditur difficultatem ſoluendæ huius quæſtionis:quiã & iſta lux eodẽ modo quo ſol tanquã comes eius ab occaſu in ortum circumiens redit, & eſt in alia parte mundi, quo tempore pars iſta in qua ſumus,tenebreſcit in nocte. Ex quo cogit, quod abſit, in vna parte credere deum fuiſſe,quam partem lux iſta deſereret, vt poſſet ei veſpera fieri. An forte in ea parte lucẽ fecerat, in qua facturus erat hominẽ:& ideo cum ab ipſa parte lux deceſſiſſet,veſpera facta dicitur, etiã cũ in alia parte lux illa eſſet quæ inde diſceſſerat, mane exoritura peracto circuitu. Vt quid ergo factus eſt ſol in poteſtatẽ diei,qui luceret ſuper terram.ſi lux illa diei faciendo ſuffecerat, quæ dies etiam vocata eſt?An illa prior regiones ſuperiores à terra longinquas illuſtrabat,vt ſentiri non poſſet in terris:atq; ita oportebat ſolem fieri per quem dies inferioribus mundi partibus appareret? Poteſt & hoc dici,auctum eſſe fulgorẽ diei ſole addito, vt per illã lucem minus fulgens dies quàm nunc eſt fuiſſe credatur. Etiã hoc à quodam dictũ ſcio,primum naturam lucis inductã in opere creatoris,cum dictum eſt,Fiat lux,& facta eſt lux:poſtea vero cum de luminaribus dicitur,quid ex ipſa luce factũ ſit,fuiſſe cõmemoratũ ordine dierum, quo viſum eſt creatori cuncta eſſe facienda:quæ naturã lucis quò tranſierit facta veſpera vt viciſſim nox peragеretur, nec ille dixit, nec facile inueniri poſſe arbitror,Neque enim extinctam eſſe credendum eſt,vt nocturnæ tenebræ ſuccederent, & rurſus accenſam vt mane fieret,antequã hoc ſolis officio generetur,quòd a quarto die cœpiſſe fieri eadem ſcriptura teſtatur. Quod antequã fieret,quo circuitu ſibi potuerint tres dies noctéſque ſuccedere

Prima lux & ſol. Cap. XI. 2. ſen di. 13. c. ſolet.

Succeſſio diei noctiſque. Cap. XII.

cedere, lucis quæ primo facta eſt permanente natura, ſi lux corporalis tunc facta & intelligenda eſt, & inuenire & explicare difficile eſt. Niſi forte molem terrenam & aquoſam antequam eſſet ab alterutro vtrunque diſcretum, quod tertio die factũ ſcribitur, tenebras deum appellaſſe quis dixerit, propter craſſiorem corpulentiam quam lux penetrare non poterat, vel propter obſcuriſſimam vmbram tantæ molis, quam neceſſe eſt vt ex altera parte habeat corpus, ſi ex alia parte lux fuerit. Ad quem locum enim cuiuſlibet corporis moles lucem peruenire non ſinit, in eo loco vmbra eſt: quoniam locus carens ea luce qua illuſtraretur, niſi impediret corpus oppoſitum, hoc totum eſt quod vmbra dicitur. Quæ ſi pro mole corporis tam magna fuerit, vt occupet ſpaciũ terræ, quantum ex altera parte dies occupat, nox vocatur. Neq; enim omnes tenebræ nox. Nam & in ſpeluncis amplis, in quarum abdita lux irrũpere per oppoſitã molem non ſinitur ſunt vtiq; tenebræ, quia lux non eſt ibi, totumque ſpacium illud locus eſt carens luce: nec tamen tales tenebræ acceperunt vocabulum noctis, ſed illæ quæ in eam partem terræ ſuccedunt, vnde remouetur dies, ſicut non omnis lux dies appellatur: nam & lunæ lux eſt & ſyderum & lucernarum & coruſcationum & quarumcunque rerum ita fulgentium, ſed illa lux appellatur dies, cui nox præcedenti recedentique ſuccedit. Sed ſi primaria lux illa vndique terræ molem circunfuſa contexerat, ſiue ſtaret, ſiue circuiret, non erat ex qua parte admitteret noctem ſibi ſuccedere, quia nuſquam ipſa diſcedebat, vt ei faceret locum. An ex vna parte facta eſt, vt ipſam circumiens, etiam noctem ex alia parte conſequenter circumire permitteret? Cum enim totam terram adhuc aqua tegeret, nihil impediebat vt aquoſa & globoſa moles ex vna parte faceret diem lucis præſentia, ex alia noctem lucis abſentia, quæ in eam partem ſuccederet à tempore veſpertino, ex qua lux in aliam declinaret. Quò ergo cõgregatæ ſunt aquæ, ſi totam terram prius occupauerant: illæ ſcilicet quæ detractæ ſunt, vt terra nudaretur, in quam partẽ congregatæ ſunt? Si enim erat aliquid terræ nudum, quò congregarentur, iam apparebat arida, nec totum abyſſus occupabat. Si autem totum texerant, quis erat locus quò colligerentur vt terræ aridjtas appareret? Nunquid nam in altum cõgregatæ ſunt, ſicut fit cum ad ventilandum in area meſſis trita ſurrigitur, & congeſta in aggerem nu- *Cõgregatio aquarum.*

dat locum, quem diffuſa contexerat? Quis hoc dixerit, cum videat vſquequaque campos maris æqualiter fuſos, qui etiam cum aquæ fluctuantes quidam velut montes eriguntur, ſedatis rurſus tempeſtatibus complanantur. Et ſi qua littora nudantur latius, non poteſt dici nulla eſſe alia terrarum ſpacia, quò accedat id quod aliunde decedit, vnde in eum locum, ex quo receſſerat iterum accedat. Cum autem totam omnino terram vndoſa natura cooperiret, quò cederet vt nudaret aliquas partes? An forte rarior aqua velut nebula terras tegebat, quæ congregatione ſpiſſata eſt, vt ex multis eas partibus, in quibus arida poſſet apparere, nudaret? Quanquam & terra longe latéque ſubſidens, potuit alias partes præbere concauas, quibus confluentes & corruentes aquæ reciperentur, & appareret arida ex his partibus, vnde humor abſcederet. Non eſt autem informis omnimodo materies, vbi etiam nebuloſa ſpecies apparuerit.

2. ſen. diſtin. 14. c. ſequitur, dixit deus congregentur.

Creatio aquæ et terræ. *Ca. XIII.* *Gene. 1.*

Et ideo quæri adhuc poteſt, quando deus iſtas conſpicuas aquarũ terrarũq; ſpecies qualitatéſq; creauerit: in nullo eñ ſex dierum hoc inuenitur. Itaque ſi hoc ante omnem diem fecit, ſicut ante illorum primorum dierum commemorationem ſcriptum eſt. In principio fecit deus cœlũ & terram: vt in terræ vocabulo intelligamus iam formatã terrenam ſpeciem ſuperfuſis aquis iſta iam viſibili ſpecie ſui generis declaratis: vt in eo quod ſequitur ſcriptura dicens, Terra autẽ erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum, & ſpiritus dei ſuperferebatur ſuper aquas: nullam opinemur informitatem materiæ, ſed terram & aquam ſine luce, quæ nondũ erat facta, ſuis iam notiſſimis qualitatibus conditas: vt ideo terra inuiſibilis dicta intelligatur, quòd aquis cooperta non poſſet videri, etiam ſi eſſet qui poſſet videre: Ideo vero incompoſita, quia nondum à mari diſtincta & cincta à littoribus, & ſuis fœtibus animalibúſque decorata. Si ergo ita eſt, cur iſtæ ſpecies, quæ proculdubio corporales ſunt, ante omnem diem factæ ſunt? Cur non ſcriptum eſt, Dixit deus, Fiat terra, & facta eſt terra? Item, Dixit deus, Fiat aqua, & facta eſt aqua? vel vtrunque communiter, ſi vna quaſi lege loci infimi continentur, Dixit deus, Fiat terra & aqua, & ſic factum eſt.

Materia qualibet. *Ca. XIIII.*

Cur non dictum eſt, cum hoc factum eſſet, Vidit deus quia bonum eſt. Hæc enim conſideratio ſuaſit, quoniã manifeſtum eſt omne mutabile ex aliqua informitate formari: ſimúlque

illud & catholica fides præſcribit,& certiſſima ratio docet nullarum naturarum materiam eſſe potuiſſe, niſi ab omnium rerum non ſolum formatarũ,ſed etiam formabilium inchoatore deo atque creatore, de qua etiã dicit ei quædã ſcriptura, Qui feciſti mundũ ex materia informi:hanc materiã illis verbis,quibus pro ſpiritali prudẽtia tardioribus etiam lectoribus vel auditoribus cõgrueret fuiſſe commemoratam, quibus ante dierum enumerationem dictum eſt,In principio fecit deus cœlũ & terram &c.donec diceretur, Et dixit deus, vt deinceps formatarum rerum ordo conſequeretur. Non quia informis materia formatis rebus tempore prior eſt,cum ſit vtrunque ſimul concreatum,& vnde factum eſt,& quod factum eſt: Sicut enim vox materia eſt verborũ,verba vero formatam vocem indicant:non autẽ qui loquitur, prius emittit informem vocem,quã poſſit poſtea colligere,atq; in verba formare: ita creator deus non priorem tempore fecit informem materiam, & eam poſtea per ordinem quarũcunque naturarum quaſi ſecunda conſideratione formauit,formatam quippe creauit materiam:Sed quia illud vnde fit aliquid,etſi non tempore, tamẽ quadam origine prius eſt,quàm illud quod inde fit, potuit diuidere ſcriptura loquendi temporibus,quod deus faciendi tẽporibus non diuiſit. Si enim quæratur, vtrum vocem de verbis an de voce verba faciamus, non facile quiſquam ita tardo ingenio reperitur,qui non potius verba fieri de voce reſpondeat.Ita quanuis vtrunque ſimul qui loquitur faciat,quid vnde faciat naturali attentione ſatis apparet. Quamobrem cum ſimul vtrunque deus fecerit, & materiam quam formauit, & res in quas eam formauit,& vtrũque ab ſcriptura dici oporteret,nec ſimul vtrunque dici potuerit prius illud vnde aliquid factũ eſt,quàm illud quod inde factum eſt, dici debuiſſe quis dubitet?Quia etiam cum dicimus,materiam & formã:vtrunq; ſimul eſſe intelligimus,nec vtrunque ſimul poſſumus enũciare.Sicut autem in breuitate tẽporis cõtingit cum duo iſta verba proferimus,vt alterum ante alterũ proferamus: ita in prolixitate narrationis alterum altero prius narrandum fuit,quãuis vtrunque,vt dictum eſt,ſimul fecerit deus: vt quod ſola origine prius eſt in faciendo,etiam tempore prius ſit in narrando:quia duæ res quarum etiã altera nullo modo prior eſt, nominari ſimul non poſſunt,quanto minus ſimul narrari. Non itaque dubitãdum eſt ita eſſe iſtam informem materiam pro-

An materia præcedat formam.

Cap. XV. 2. ſen. diſt. 15. c. omnibus.

pè nihil,vt non ſit facta niſi à deo, & rebus quæ de illa factæ ſunt ſimul concreata ſit. Sed ſi credibiliter dicitur eam ſignificari illis verbis: Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum, & ſpiritus dei ſuperferebatur ſuper aquam: vt excepto quod ibi poſitum eſt, de ſpiritu dei, cætera quidem rerum viſibilium vocabula, ſed ad illam informitaté, vt tardioribus poterat, inſinuandā dicta intelligamus: quia hæc duo elementa, id eſt, terra & aqua, ad aliquid faciendum operantium manibus tractabiliora ſunt cæteris, & ideo congruentius iſtis nominibus illa inſinuabatur informitas.

Gene.1.

Emiſſio et contractio lucis. Cap.XVI.

Si hóc ergo probabiliter dicitur, non erat aliqua formata moles, quam lux ex vna parte illuſtrans ex altera faceret tenebras, vnde poſſet nox die diſcedente ſuccedere. Emiſſionem vero contractionémque lucis illius ſi velimus diem noctémque intelligere, nec cauſam videmus cur ita fieret, Non enim iam erant animalia, quibus hæc viciſſitudo ſalubriter exhiberetur, & quibus poſtmodum exortis per circuitum ſolis cernimus exhiberi: nec vllum occurrit exemplū, quo iſtam emiſſionem contractionémque lucis, vt diei noctiſque viciſſitudines fierent, probare poſſimus. Iactus enim radiorum ex oculis noſtris, cuiuſdam lucis euidens eſt iactus, & contrahi poteſt cum aërem qui eſt oculis noſtris proximus intuemur, & emitti cum ad eandem rectitudinem quæ ſunt longè poſita attendamus. Nec ſanè cum contrahitur omnino cernere quæ longe ſunt deſinit, ſed certè obſcurius quàm cum in ea obtutus emittitur: ſed tamen ea lux quæ ſenſu videntis eſt, tam exigua videtur, vt niſi adiuuemur extranea luce, nihil videre poſſimus, quoniam ab ea non poteſt diſcerni: quo igitur exemplo demonſtrari poſſit emiſſio in diem, & contractio lucis in noctem, ſicut dixi, reperire difficile eſt

Lux tenebræ. Ca. XVII. Ioan.1. Eccle.1. Sapien.7.

Si autem ſpiritalis lux facta eſt, cum dixit deus, Fiat lux, & facta eſt lux: nō illa vera patri coæterna intelligēda eſt, per quā facta ſunt omnia, & quæ illuminat omnem hominé: ſed illa de qua dici potuit, Prior omniū creatura eſt ſapientia. Cum enim æterna illa & incommutabilis, quæ non eſt facta ſed genita ſapientia, in ſpiritales atque rationales creaturas, ſicut in animas ſanctas ſe transfert, vt illuminatæ lucere poſſint, fit in eis quædā luculētæ rationis affectio, quæ poteſt accipi facta lux, cum diceret deus, Fiat lux: ſi iam erat creatura ſpiritalis, quæ nomine cœli ſignificata eſt, in eo quod ſcriptum eſt, in principio

Gene.1.

cipio

cipio fecit deus cœlum & terram:non corporeum cœlum, ſed incorporeum,cœlis corporeis,hoc eſt ſuper omne corpus, nō locorum gradibus,ſed naturæ ſublimitate præpoſitum. Quo autem modo ſimul fieri potuit,& quod illuminaretur, & ipſa illuminatio,ac diuerſo tempore narranda fuerit, pauloante diximus,cum de materia tractaremus. Sed huic luci ſuccedentem noctem,vt veſpera fieret, quo pacto intellecturi ſumus? A tenebris vero qualibus talis lux diuidi potuit, dicente ſcriptura:Et diuiſit deus inter lucem ac tenebras: nunquid iam erant peccatores & ſtulti decidentes à lumine veritatis, inter quos & in eadem luce permanentes, diuideret deus tanquam inter lucem ac tenebras,lucem vocans diem, ac tenebras noctem.& oſtēderet ſe non operatorem peccatorum,ſed ordinatorem diſtribuendorum meritorum? An hic dies totius temporis nomen eſt,& omnia volumina ſeculorum hoc vocabulo includit,ideoque non dictus eſt primus,ſed vnus dies?Et facta eſt enim veſpera,& factum eſt, inquit, mane dies vnus: vt per hoc quòd facta eſt veſpera,peccatum rationalis creaturæ, quod autem factum mane, renouatio eius ſignificata videatur.Sed hæc allegoriæ propheticæ diſputatio eſt, quam non iſto ſermone ſuſcepimus:Inſtituimus enim de ſcripturis nunc loqui ſecundum proprietatem rerum geſtarum, non ſecundum ænigmata figurarum. Ergo ad rationem factarum conditarumque naturarum, quo modo inuenimus veſperam & mane in luce ſpiritali?An diuiſio quidem lucis à tenebris, diſtinctio eſt iam rei formatæ ab informi,appellatio vero diei & noctis,inſinuatio diſtributionis eſt: qua ſignificetur nihil deū inordinatum relinquere,atque ipſam informitatem per quam res de ſpecie in ſpeciem modo quodam tranſeundo mutantur, non eſſe indiſpoſitam: neque defectus neque profectus creaturæ, quibus ſibimet propter temporalia quæque ſuccedunt,ſine ſupplemento eſſe decoris vniuerſi? Nox enim inordinatæ ſunt tenebræ.Propterea vero cum facta eſſet lux, dictū eſt,Vidit deus lucem quia bona eſt: cū hoc poſſet poſt omnia eiuſdem diei dicere,id eſt,vt cū cœlum explicaſſet.Dixit deus, fiat lux,& facta eſt lux:Et diuiſit deus inter lucem & tenebras: Et vocauit deus lucē diem,& tenebras vocauit noctē:tunc diceret,Et vidit deus quia bonum eſt:& deinceps annecteret, Et facta eſt veſpera, & factum eſt mane, ſicut in aliis operibus facit quibus vocabula imponit. Hic ergo non ita fecit,quoniam

à ſcr

à formata re ad hoc diſtincta eſt illa informitas, vt non in ea finis eſſet, ſed adhuc formãda reſtaret per creaturas cæteras iam corporales. Itaque ſi poſteaquam diſtincta eſſent illa diuiſione & vocabulis, tũc diceretur: Vidit deus quia bonum eſt: hæc facta acciperemus ſignificare, quibus iam in ſuo genere nihil eſſet addendum. Quia vero lucem ſolam ita perfecerat: Vidit deus, inquit, lucẽ, quia bona eſt, & diuiſione ac nominibus diſcreuit à tenebris. Neque tunc dixit: Vidit deus quia bonum eſt, ad hoc enim erat informitas illa diſcreta, vt adhuc inde alia formarentur: Nanq; iſta nox quæ nobis eſt nòtiſſima, facit enim eam ſuper terras ſolis circuitus, quando per luminariũ diſtributionẽ à die diuiditur, poſt ipſam diuiſionem diei & noctis dicitur: Vidit deus quia bonum eſt: Non enim hæc nox informis aliqua ſubſtantia erat, vnde adhuc alia formarentur, ſed ſpacium loci plenum aëre, carens lumine diurno, cui vtiq; nocti iam nihil addendum eſſet in genere ſuo, quo eſſet ſpecioſior ſiue diſtinctior. Veſpera autem in toto illo triduo, antequam fierent luminaria conſummati operis terminus, non abſurde fortaſſe intelligitur, mane vero tanquam futuræ operationis ſignificatio.

Quo modo deus operatur. Ca. XVIII.

Sed ante omnia meminerimus vnde iam multa diximus, non temporalibus quaſi animi ſui aut corporis motibus operari deum, ſicut operatur homo vel angelus, ſed æternis atq; incommutabilibus & ſtabilibus rationibus coæterni ſibi verbi ſui, & quodam, vt ita dixerim, flatu pariter coæterni ſancti ſpiritus ſui. Nã & illud quod per Grecam & Latinam linguam dictum eſt, de ſpiritu dei quia ſuperferebatur ſuper aquas, ſecundum Syræ linguæ intellectũ quæ vicina eſt Hebrææ, nam hoc à quodam docto Chriſtiano Syro fertur expoſitum, non ſuperferebatur, ſed fouebat potius intelligi perhibetur. Nec ſicut fouentur tumores aut vulnera in corpore aquis vel frigidis vel calore congruo temperatis, ſed ſicut oua fouentur ab alitibus, vbi calor ille materni corporis etiam formandis pullis quodam modo adminiculatur, per quendam in ſuo genere dilectionis affectum. Non itaque per ſingulos dies iſtorum operum diuinorum tanquam temporales voces dei carnaliter cogitemus: Non enim ad hoc ipſa dei ſapientia noſtra infirmitate ſuſcepta venit ad colligendos ſub alas ſuas filios Hieruſalem, quemadmodum gallina pullos ſuos, vt ſemper paruuli ſimus, ſed vt malicia infantes, mente pueri eſſe deſinamus. Et in rebus obſcuris atque à noſtris oculis

Matt. 23. *1. Cor. 14.*

lis remotiſſimis, ſi qua inde ſcripta etiam diuina legerimus, quæ poſſint ſalua fide qua imbuimur, aliis atque aliis parere ſententiis, in nullam earum nos præcipiti affirmatione ita pro iiciamus, vt ſi forte diligentius diſcuſſa veritas eam rectè labefactauerit, corruamus: non pro ſententia diuinarum ſcripturarum, ſed pro noſtra ita dimicantes, vt eam velimus ſcripturarum eſſe quæ noſtra eſt, cum potius eam quæ ſcripturarum eſt noſtram eſſe velle debeamus. Ponamus enim in eo quod ſcriptum eſt: Dixit deus, fiat lux, & facta eſt lux: aliam ſenſiſſe lucem corporalem factam, & aliam ſpiritalem eſſe lucē in creatura ſpiritali: quod noſtra fides non dubitat eſſe ante lucē corporalem cœleſtem, aut etiam ſuper cœlum vel ante cœlū, cui ſuccedere nox potuerit, tamdiu non eſt contra fidem, donec veritate certiſſima refellatur. Quod ſi factum fuerit, non hoc habebat diuina ſcriptura, ſed hoc ſenſerat humana ignorantia. Si autem hoc verum eſſe certa ratio demonſtrauerit, adhuc incertum erit, vtrum hoc in illis verbis ſanctorum librorū ſcriptor ſentiri voluerit, an aliquid aliud nō minus verum. Quòd ſi cætera contextio ſermonis non hoc eum voluiſſe probauerit, non ideo falſum erit aliud quod ipſe intelligi voluit, ſed & verum & quod vtilius cognoſcatur. Si autem contextio ſcripturæ hoc voluiſſe intelligi ſcriptorem non repugnauerit, adhuc reſtabit quærere, vtrum & aliud nō potuerit. Quòd ſi & aliud potuiſſe inuenerimus, incertum erit quid nam eorum ille voluerit: aut vtrunque ſentiri voluiſſe, non inconuenienter creditur, ſi vtriuſque ſententiæ certa circunſtantia ſuffragatur. Plerunque enim accidit vt aliquid de terra, de cœlo, de cęteris huius mundi elementis, de motu & cōuerſione vel etiam magnitudine & interuallis ſyderum, † de certis defectibus ſolis & lunæ, de circuitibus annorum & temporum, de naturis animalium, fruticum, lapidum, atque huiuſmodi cæteris, etiam non Chriſtianus ita nouerit, vt certiſſima ratione vel experientia teneat. Turpe autem eſt nimis & perniciosum ac maxime cauē dum, vt Chriſtianum de his rebus quaſi ſecundum Chriſtianas literas loquentem, ita delirare quilibet infidelis audiat, vt quemadmodum dicitur toto cœlo errare conſpiciens, riſum tenere vix poſſit: & non tam moleſtum eſt quòd errans homo derideretur, ſed quòd authores noſtri ab eis qui foris ſunt talia ſenſiſſe creduntur, & cum magno eorum exitio de quorum ſalute ſatagimus, tanquam indocti reprehenduntur atque reſpuun

Opiniones vera falſaque. Ca. XIX.

† dierum.

ſpuuntur. Cum enim quenquam de numero Chriſtianorum in ea re quam optime norunt errare deprehẽderint, & vanam ſentẽtiam ſuam de noſtris libris aſſerere, quo pacto illis libris credituri ſunt de reſurrectione mortuorũ, & de ſpe vitæ æternæ regnóque cœlorum, quando de his rebus quas iam experiri, vel indubitatis numeris * percipere potuerunt, fallaciter putauerint eſſe conſcriptos? Quid enim moleſtiæ triſtitiæque ingerant prudentibus fratribus temerarij præſumptores ſatis dici non poteſt, cum ſi quando de praua & falſa opinione ſua reprehendi & conuinci cœperint ab eis qui noſtrorum librorũ authoritate non tenentur, ad defendendum id quod leuiſſima temeritate & apertiſſima falſitate dixerunt, eoſdem libros ſanctos vnde id probent, proferre conantur, vel etiam memoriter quæ ad teſtimonium valere arbitrantur, multa inde verba pronunciant, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.

** forte rationibus.*

Temeritas aſſerẽdi vitanda. Caput XX.

Ad hoc enim conſiderandum & obſeruandum, librum Geneſeos multipliciter quantum potui enucleaui, protuliſque ſententias de verbis ad exercitationem noſtram obſcure poſitis, non aliquid vnum temere affirmans cũ præiudicio alterius expoſitionis fortaſſe melioris, vt pro modulo ſuo eligat quiſque quod capere poſſit, vbi autẽ quid intelligere non poteſt, ſcripturæ dei det honorem, ſibi timorem. Sed cũ tam multis exitibus verba ſcripturæ quæ tractauimus exponantur, cohibeant ſe tandem qui literis inflati ſecularibus hæc ita poſita, vt omnia pia corda nutriant, velut imperitum atque impolitum aliquid exagitant, ſine pennis in terra repentes, & volaturarum auium nidos irridentes. Periculoſius autem errant quidam infirmi fratres, qui cum iſtos impios de cœleſtium corporum numeris, vel de quibuſlibet elementorũ mundi huius quæſtionibus ſubtiliter & copioſe diſſerere audiunt, euaneſcunt, & eos ſibi cum ſuſpirio præponentes, & magnos putantes, ſaluberrimæ pietatis libros cum faſtidio repetunt, & quos dulciter haurire deberent, vix patienter attingunt, à ſegetis aſperitate abhorrentes, & ſpinarum floribus inhiantes. Non enim vacant videre quàm ſuauis eſt dominus, nec in ſabbato eſuriunt, atq; ideo pigri ſunt, poteſtate à domino ſabbati accepta, vellere ſpicas, & tandiu verſare manibus, contritaſque purgare donec ad eſcam perueniant.

Pſal. 33. Matt. 12.

In reprehenſores. Ca. XXI.

Dicet aliquis, quid tu tanta tritura diſſertionis † huius, quid granorum extuliſti, † quid euentilaſti? Cur propemodũ in

† diſceptationis. † exuſſiſti.

in quæſtionibus adhuc latent omnia? Affirma aliquid eorum quæ multa poſſe intelligi diſputaſti? Cui reſpondeo ad eum ipſum me cibum ſuauiter perueniſſe, quod didici habere† hominem in reſpondendo ſecundum fidem, quod reſpondendũ eſt hominibus qui calumniari libris noſtræ ſalutis affectant: vt quicquid ipſi de natura rerum veracibus documentis demonſtrare potuerint, oſtendamus noſtris literis non eſſe contrarium. Quicquid autem de quibuſlibet ſuis voluminibus his noſtris literis, id eſt, Catholicæ fidei contrarium protulerint, aut aliqua etiam facultate oſtendamus, aut nulla dubitatione credamus eſſe falſiſſimum: atque ita teneamus mediatorem noſtrum, in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ atq; ſcientiæ abſconditi, vt neque falſæ philoſophiæ loquacitate ſeducamur, neque falſæ religionis ſuperſtitione terreamur. Et cum diuinos libros legimus in tanta multitudine verorum intellectuum, qui de paucis verbis eruuntur, & ſanitate catholicæ fidei muniuntur, id potiſſimum diligamus† quod certum apparuerit eum ſenſiſſe quem legimus. Si autem hoc latet, id certe quod circunſtantia ſcripturæ non impedit, & cum ſana fide concordat. Si autem & ſcripturæ circunſtantia pertractari ac diſcuti non poteſt, ſaltem id ſolum quod fides ſana præſcribit. Aliud eſt enim quid potiſſimum ſcriptor ſenſerit non dignoſcere, aliud autem à regula pietatis errare. Si vtrunque videtur, perfecte ſe habet fructus legentis: Si vero vtrunque vitari non poteſt, etiam ſi voluntas ſcriptoris incerta ſit, ſanæ fidei congruam non inutile eſt tenuiſſe ſententiam.

† al. didici nõ hærere.

Coloſſ. 2.

† eligamus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM, LIBER SECVNDVS.

Firmamẽtũ aqua. Cap. I.

ET dixit deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, & ſit diuidẽs inter aquam, & aquam: Et ſic factum eſt. Et fecit deus firmamentum, & diuiſit deus inter aquam quæ erat infra firmamentum, & inter aquam quæ erat ſupra firmamentum. Et vocauit deus firmamentum cœlum, & vidit deus quia bonum eſt, & facta eſt veſpera, & factum eſt mane dies ſecundus. De verbo dei, quo dixit: Fiat firmamentum &c. & de placito eius quo vidit quia bonum eſt, & de veſpera & mane, non opus eſt hic iterum ſimiliterque differe-

re:atque ita deinceps quotieſcunque iſta reperiuntur ſecundũ ſuperiorem inquiſitionem interim conſideranda eſſe admonemus. vtrum autem nunc illud cœlum fiat quod excedit aëris omnia ſpacia, eiúſque omnem altitudinem, vbi etiam luminaria ſtellæque conſtituuntur quarto die, an ipſe aër vocetur firmamentum, quæri merito poteſt. Multi enim aſſerunt illarum aquarum naturam ſuper ſydereum cœlum eſſe nõ poſſe, quòd ſic habeant ordinatum pondus ſuum, vt vel ſuper terram fluitent, vel in aëre terris proximo vaporaliter ferantur. Nec quiſquam iſtos debet ita refellere, vt dicat ſecundum omnipotentiam dei, cui cũcta poſſibilia ſunt, oportere nos credere, aquas etiam tam graues quàm nouimus atque ſentimus, cœleſti corpori in quo ſunt ſydera ſuperfuſas. Nunc enim quemadmodũ deus inſtituerit naturas rerum, ſecundum ſcripturas eius nos conuenit quærere, non quid in eis vel ex eis ad miraculum potentiæ ſuæ velit operari. Neque enim ſi vellet deus ſub aqua oleum aliquando manere, non fieret: non ex eo tamen olei natura nobis eſſet incognita, quod ita facta ſit vt appetendo ſuũ locum, etiam ſi ſubterfuſa fuerit perrumpat aquas, eíſque ſe
Sapiẽ. 11. ſuperpoſitam collocet. Nunc ergo quærimus, vtrum conditor rerum qui omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuit, non vnum locum proprium ponderi aquarum circa terram tribuerit, ſed & ſuper cœlum quod vltra limitem aëris circunfuſum atque ſolidatum eſt. Quod qui negant eſſe credẽdum, de ponderibus elementorum argumentãtur, negantes vllo modo ita deſuper quaſi quodam pauimento ſolidatum eſſe cœlum, vt poſſit aquarum pondera ſuſtinere, quia talis ſoliditas niſi terris eſſe non poſſit, & quicquid tale eſt, non cœlum ſed terra ſit. Non enim tantum locis, ſed etiam qualitatibus propriis elementa diſtinguuntur, vt pro qualitatibus propriis etiam loca propria ſortirentur. Aqua, ſcilicet ſuper terram, quæ etiam ſi ſub terra ſtat aut labitur, ſicut in antris cauerniſque abditis, non tamen ea terræ parte quam ſupra, ſed ea quam infra ſe habet, continetur. Nam ſi ex parte ſuperiori fuerit pars vlla terræ delapſa, non manet ſuper aquam, ſed ea perrupta demergitur & pergit ad terram, quo veniens conquieſcit, tanquam in loco ſuo, vt ſupra ſit aqua ſubtus autem terra. Vnde cognoſcitur quòd etiam ſuper aquas cum eſſet, non ipſis aquis portabatur, ſed compage terræ tenebatur, ſicut ſeſe habent cameræ ſpeluncarum. Hic occurrit admonere

nere cauendum errorem, quem in libro primo cauendum admonuimus, Ne forte quia ſcriptum eſt in Pſalmis: Fundauit terram ſuper aquas: arbitretur aliquis noſtrum, aduerſus iſtos de ponderibus elementorum ſubtiliter diſſerentes, iſto teſtimonio ſcripturarum eſſe renitendum: quia illi non retēti authoritate literarum noſtrarum, & neſciētes quēadmodum dictum ſit, libros ſanctos facilius irridebunt, quàm illud repudiabunt, quod vel certis rationibus perceperūt, vel experimētis manifeſtiſſimis probauerunt. Illud nanque in Pſalmis, aut figuratè dictū rectè accipi poteſt: vt quoniā cœli & terræ nomine ſæpe in eccleſia ſpiritales carnaléſque ſignificantur, cœlos oſtenderit pertinere ad ſerenam intelligentiam veritatis, dicens: Qui fecit cœlos in intelligentia: terrā vero ad fidē ſimplicem paruulorum, non fabuloſis opinionibus incertā atque fallacem, ſed Prophetica & Euangelica prædicatione firmiſſimam, quæ per baptiſmum ſolidatur, & ideo ſubiecerit, dicēs: Fundauit terram ſuper aquam. Aut ſi ad literam quiſquam cogit intelligi, non incongruenter vel ſublimia terrarum ſiue cōtinentiū ſiue inſularum accipiuntur quæ ſuperiora ſunt aquis: vel ipſa tegmina ſpeluncarum, quæ ſuper aquas [pendula] ſoliditate firmata ſunt. Quocirca nec ad literam quiſquā poteſt ſic intelligere, quod dictum eſt, Fundauit terram ſuper aquā: vt aquarum pondus terreno ponderi ſupportādo naturali ordine quaſi ſubiectum eſſe arbitretur. *Pſal. 135.*

Aërem vero aquis eſſe ſuperiorem quanuis propter ampliora ſui ſpacia etiam aridā cōtegat, hinc intelligitur, quòd nullum vas ab ore impreſſum repleri aquis poteſt: vnde ſatis indicat aëris naturam locū petere ſuperiorem: videtur enim vas inane, ſed aëre plenum probatur, cum ore imo in aquam deprimitur, quia enim ſuperiori parte non inuenit emigrandi locum, nec deorſum verſus irruptis aquis ſubter eas ire natura ſinitur, plenitudine ſua repellit eas, & in vas non permittit intrare. Cum autem vas ita collocatur vt os non habeat deorſum, ſed in latus inclinatum, intrat aqua inferius, exeunte aëre ſuperius. Itémque ſi vaſis erecti os pateat in cœlum, cū infundis aquam, euadit aër ſurſum verſus ex aliis partibus quā nō infundis, & fit locus aquæ deorſum verſus intrandi. Quòd ſi vi maiore vas deprimitur, vt vel ex latere vel deſuper aquæ repente influāt, & vndiq; os vaſis obtegant, diſrumpit eas aër ſurſum nitens, vt eis ad ima locū faciat: & ipſa diruptio ſingultus vaſorū eſt, dum partibus *Aer terra ſuperior. Cap. II.*

fugit quia totus tam cito nõ poteſt exire, propter illius oris anguſtias. Ita ſi aër ſuper aquas ire cogitur, etiã cõfluẽtes eas diſſecat, cùm exilientis impetu eius impulſæ ebuliunt, & cũ bullis crepantibus emittunt in ſua properãtem, atque illis ad ima deducẽdis aditum dantem. Si autem ſub aquas ire cogatur ex vaſe, vt illo cedẽte vas ab ore in ima preſſo repleri velis, facilius vndis vndiq; verſum cooperitur, quàm per os eius ab inferiore parte intrãdi guttã exigua reperiat locum. Iam vero ignẽ ad ſuperna emicantẽ etiam ipſius aëris naturã velle tranſcendere, quis non ſentiat, quãdoquidẽ ſi ardentẽ facularn capite deorſum quiſque teneat, nihilominus flãmæ crinis ad ſuperiora contendit? Sed quoniam circunfuſi ac ſuperfuſi aëris præpollẽti conſtipatione ſubinde ignis extinguitur, & in eius qualitatem per eius abundantiã ſuperatus, ſubinde commutatur ac vertitur, ad vniuerſam eius altitudinem tranſiliendam non poteſt perdurare. Itaque ſuper aërem purus ignis eſſe dicitur cœlum, vnde etiã ſydera atque luminaria facta cõiectãt, illius videlicet igneæ lucis in eas formas quas in cœlo cernimus conglobata diſpoſitaque natura: ac per hoc ſicut terrarũ ponderibus & aër & aqua cedit, vt ad terram perueniant, ſic aquarum ponderi & ipſe aër cedit, vt vel ad terrã vel ad aquã perueniat. Vnde intelligi volunt, hoc modo neceſſe fuiſſe, vt aër quoque ſi quis eius particulam in ſpaciis illis ſublimibus cœli poſſet dimittere, pondere ſuo caderet, donec ad aërea ſubter ſpacia perueniret. Quapropter colligunt multo minus eſſe poſſe aquis ſupra illud igneũ cœlũ aliquid loci, cum illic aër multo aquis leuior manere nõ poſſit. Talibus eorũ diſputationibus cedens, laudabiliter conatus eſt quidam demonſtrare aquas ſuper cœlos, vt ex ipſis viſibilibus cõſpicuiſque naturis aſſereret ſcripturæ fidem. Et prius quidem quod facillimum fuit, oſtendit & tunc aërem cœlum appellari, non ſolum ſermone communi, ſecundum quem dicimus ſerenum vel nubilum cœlum, ſed etiam noſtrarum ipſarum cõſuetudine ſcripturarum, cum dicuntur volatilia cœli, cum aues in hoc aëre manifeſtũ ſit volare. Et dominus cum de nubibus loqueretur: Faciem, inquit, cœli poteſtis probare. Nubes autem etiam per proximum terris aërem cõglobari ſæpe cernimus, cum per decliuia iugorum ita recumbunt, vt plerunque excedantur etiam cacuminibus montium. Cum ergo probaſſet & hunc aërem cœlum dici, nulla alia cauſa etiam firmamentum appel

Ignis ſuper aere. Cap. III.

Aqua ſuper cœlum. Cap. IIII.

Matt. 16.

appellatum voluit exiſtimari, niſi quia interuallum eius diuidit inter quoſdam vapores aquarum, & iſtas aquas quæ corpulentius in terris fluitant. Et nubes quippe, ſicut experti ſunt qui inter eas in montibus ambulauerunt, cógregatione & cóglobatione minutiſſimarū guttarum talem ſpeciem reddunt: quæ ſi ſpiſſantur amplius, vt coniungantur in vnam grandem plures guttæ minimæ, non eam patitur aër apud ſe teneri, ſed eius ponderi ad ima dat locum, & hæc eſt pluuia. Ergo ex aëre, qui eſt inter vapores humidos, vnde ſuperius nubila conglobantur, & maria ſubterfuſa, oſtendere ille voluit eſſe cœlū inter aquam & aquam. Hanc ergo diligentiam cóſiderationémque laude digniſſimam iudico. Quod enim dixit, neque contra fidem eſt, & in promptu poſito documento credi poteſt. Quanquam poſſit videri, non impedire propria pondera elementorum, quo modo etiā ſuper illud ſublime cœlum poſſint eſſe aquæ per illas minutias, per quas etiam ſuper hoc ſpaciū aëris eſſe potuerunt: qui quamuis grauior & inferior ſummo cœlo ſubiaceat, proculdubio leuior eſt aquis, & tamen vt ſuper eum ſint vapores illi, nullo pondere prohibētur. Sic ergo & ſuper illud cœlū poteſt minutioribus guttis leuior halitus humoris extendi, qui pondere cadere nō cogatur. Ipſi quippe ſubtiliſſima ratione perſuadent, nullum eſſe quālibet exiguum corpuſculum in quo diuiſio finiatur, ſed infinite omnia diuidi: quia omnis pars corporis corpus eſt, & omne corpus habeat neceſſe eſt dimidium quantitatis ſuæ: ac per hoc ſi poteſt aqua ſicut videmus ad tantas guttarum minutias peruenire, vt ſuper iſtum aërem vaporaliter feratur, qui natura leuior eſt aquis: cur non poſſit & ſuper illud leuius cœlū minutioribus guttis & leuioribus immanere vaporibus? Quidam etiā noſtri, iſtos negantes propter pondera elemētorum aquas eſſe poſſe ſuper cœlū ſydereum, de ipſorum ſyderum qualitatibus & meatibus cóuincere moliuntur. Iidem nāque aſſerunt ſtellam quā Saturni appellant eſſe frigidiſſimam, eamq́; per annos triginta ſigniferū peragere circulum, eo quod ſuperiore ac per hoc ampliore ambitu graditur. Nam ſol eundem circulū per annum complet, & luna per menſem, tanto, vt dicunt, breuius, quanto inferius, vt ſpacio loci ſpacium temporis congruat. Quæritur itaque ab eis, vnde illa ſtella ſit frigida, quæ tanto ardentior eſſe deberet, quanto ſublimiore cœlo rapitur. Nam proculdubio cum rotanda moles circulari motu agitur,

Pluuia.

Saturnus quare frigidus.

Cap. V.

agitur, interiora eius tardius eunt, exteriora celerius vt maiora ſpacia cum breuioribus ad eoſdē gyros pariter occurrant: quæ autē celerius vtique feruētius. Proinde memorata ſtella magis debuit calida eſſe quàm frigida: quanuis enim ſuo motu [quoniam grande ſpacium eſt] triginta annis totum ambitū permeet, tamē cœli motu in contrarium rotata velocius quod quotidie neceſſe eſt patiatur, quoniam ſicut dicunt, cœli ſingulæ cōuerſiones, dies ſingulos explicant, calorem maiorem debuit cœlo concitatiore concipere. Nimirum ergo eam frigidam facit aquarum ſuper cœlum conſtitutarum illa vicinitas, quam nolūt credere, qui hæc quæ breuiter dixi, de motu cœli & ſyderum diſputant. His quidam noſtri coniecturis agūt aduerſus eos qui nolunt aquas ſuper cœlos credere, & volunt eam ſtellam eſſe frigidam, quæ iuxta ſummum cœlum circuit: vt ex hoc cogantur aquarum naturā credere, non iam illic vaporali tenuitate, ſed glaciali ſoliditate pendere. Quoquomodo autē & quales libet aquæ ibi ſint, eſſe eas ibi minime dubitemus: maior eſt quippe ſcripturæ huius authoritas, quàm omnis humani ingenij capacitas. Sed animaduerſum eſt à quibuſdam, quod nec ego diſſimulandum puto, non fruſtra cum dixiſſet deus: Fiat firmamentū in medio aquarum, & ſit diuiſio inter aquā & aquam: parū viſum eſſe ſubiungere, & ſic eſt factum, niſi adderetur, & fecit deus firmamentum, & diuiſit deus inter aquam quæ erat ſuper firmamentum, & inter aquā quæ erat ſub firmamēto: quod quidam ſic intelligunt, vt perſonam patris declaratam eſſe dicant, in eo quod ſcriptum eſt, & dixit deus, Fiat firmamentum in medio aquarum, & ſit diuiſio inter aquam & aquam: & ſic factum eſt. Ac deinde vt intelligatur filius feciſſe quod à patre dictum eſt vt fieret, arbitrantur eſſe ſubnexum, & fecit deus firmamentum, & diuiſit deus &c. Sed cum antea legitur, & ſic factum eſt: à quo intelligimus factū? Si à filio, quid opus erat iam dicere, & fecit deus, & quæ ſequuntur? Si autem quod ſcriptum eſt, & ſic factū eſt: à patre intellexerimus factum non iam pater dicit & filius facit: & poteſt aliquid pater facere ſine filio, vt deinde filius non hoc, ſed aliud ſimiliter, quod faciat, eſt cōtra Catholicā fidē. Si autem illud de quo dicitur, & ſic factum eſt, hoc idem ſit cum itidem dicitur, & fecit deus; quid prohibet eundem intelligere facere quod dixit, qui dixit vt fieret? An etiam excepto eo quod dictū eſt, & ſic factū eſt, tantūmodo in his verbis, quibus

3. ſen. diſt. 14. ca. 1.

Significatio Trinitatis.

Cap. VI.

Gene. 1.

dicitur

dicitur,& dixit deus,fiat,& poſtea dicitur, & fecit deus:patris & filij perſonam volũt intelligi?Sed quæri adhuc poteſt, vtrũ quaſi iuſſiſſe filio patrem debeamus accipere in eo,quod ſcriptum eſt,& dixit deus,fiat?Sed cur ſcriptura non curauit oſtẽdere etiam perſonam ſpiritus ſancti? An ita Trinitas intelligitur,& dixit deus:Fiat.& fecit deus, & vidit deus quia bonum eſt?Sed non conuenit vnitati Trinitatis, vt filius quaſi iuſſus feciſſe intelligatur, ſpiritus autem ſanctus nullo ſibi iubente libere vidiſſe bonum eſſe quod factum eſt. Quibus enim verbis iuberet filio pater vt faceret, cum ipſe ſit principale verbũ patris,per quod facta ſunt omnia? An eoipſo quod ſcriptum eſt, fiat firmamentum,hæc ipſa dictio verbum eſt patris, vnigenitus filius,in quo ſunt omnia quæ creantur etiam antequã creentur,& quicquid in illo eſt,vita eſt, [& vita vtique creaturæ,quia quicquid per eum factum eſt in ipſo vita eſt] & vita vtique creatrix,ſub illo autem creatura. Aliter ergo in illo ſunt ea quæ per illum facta ſunt,quia regit & continet ea: aliter autem in illo ſunt ea quæ ipſe eſt. Ipſe enim vita eſt, quæ ita in illo eſt vt ipſe ſit, quoniam ipſa vita eſt lux hominum. Quia ergo nihil creari poſſet ſiue ante tempora, quod quidẽ non eſt creatori coæternum,ſiue ab exordio temporum, ſiue in aliquo tempore,cuius creandi ratio,ſi tamen ratio recte dicitur, non in dei verbo patri coæterno coæterna vita viueret: propterea ſcriptura priuſquam inſinuet vnamquanque creaturam ex ordine quo conditam dicit, reſpicit ad dei verbũ;prius ponens,& dixit deus,fiat illud.Non enim inuenit vllam cauſam rei creandæ,quam in verbo dei nõ inuenit creari debuiſſe.Non ergo deus totiens dixit,fiat illa vel illa creatura, quotiens in hoc libro repetitur, & dixit deus. Vnum quippe verbum ille genuit in quo dixit omnia priuſquam facta ſunt ſingula:Sed eloquium ſcribentis deſcendens ad paruulorum capacitatem, dum inſinuat ſingillatim genera creaturarum,per ſingula reſpicit vniuſcuiuſque generis æternam rationem in verbo dei.Nec illa repetita,ille tamen repetit,& dixit deus.Si enim vellet prius dicere, factum eſt firmamentum in medio aquarum,vt eſſet diuiſio inter aquam & aquam : ſi quis ab eo quæreret, quo modo factum eſſet, recte reſponderet, Dixit deus,fiat:id eſt in verbo dei patris æterno erat vt fieret. Inde ergo incipit narrare vnumquodque factum, quod etiam poſt facti narrationem quærenti quo modo factum ſit,in reddenda

ratione reſpondere deberet. Cum ergo audimus, & dixit deus, fiat: intelligimus quòd in verbo dei erat vt fieret: Cum vero audimus, & ſic eſt factum: intelligimus factam creaturam non exceſſiſſe præſcriptos in verbo dei terminos generis ſui. Cum vero audimus, & vidit deus quia bonũ eſt: intelligimus in benignitate ſpiritus eius, non quaſi cognitum poſteaquam factum eſt placuiſſe, ſed potius in ea bonitate placuiſſe, vt maneret factũ, vbi placebat vt fieret. Ac per hoc manet adhuc cauſa requirendi, cur poſteaquam dixit, & ſic eſt factum: vbi perfectio operis iam indicatur, addidit, & fecit deus: cum eo ipſo, quod ait, & dixit deus, fiat illud, & ſic eſt factum: iam intelligatur id deum dixiſſe in verbo ſuo, & factum eſſe per verbum eius, atque ibi iam non ſolum patris, ſed etiam filij poſſit apparere perſona. Nam ſi propter oſtendendam filij perſonam repetitur ac dicitur, & fecit deus, nunquid ergo non per filium congregauit aquam tertio die vt appareret arida, quia ibi non dicitur, & fecit deus congregari aquam, aut congregauit deus aquam? Sed tamen etiam ibi poſteaquam dixit, & factum eſt ſic: tunc repetiuit, dicens: & congregata eſt aqua quæ eſt ſub cœlo. Nunquid etiam lux non per filium facta eſt, vbi prorſus nullo modo repetiuit? Potuit enim & illic ita dicere, & dixit deus, fiat lux, & ſic eſt factum: & fecit deus lucem, & vidit quia bona eſt: aut certe ſicut in aquarum congregatione, vt non diceret, & fecit deus, ſed tamen iterum repeteret. Et dixit deus, fiat lux, & ſic eſt factum, & facta eſt lux, & vidit deus lucem quia bona eſt: Sed nullo modo repetens poſteaquam propoſuit, & dixit deus, fiat lux: nihil aliud intulit niſi, & facta eſt lux, ac deinceps de placita luce & diuiſa à tenebris, & vtroque appellato nominibus ſuis, ſine vlla repetitione narrauit. Quid ſibi ergo vult in cæteris illa repetitio? An eo modo demonſtratur primo die quo lux facta eſt, conditionem ſpiritalis & intellectualis creaturæ lucis appellatione intimari? In qua natura intelliguntur omnes angeli ſancti atque virtutes: & propterea non repetiuit factum poſteaquam dixit, facta eſt lux, quia non primo cognouit rationalis creatura conformationem ſuã, ac deinde formata eſt. ſed in ipſa ſua confirmatione cognouit, hoc eſt illuſtratione veritatis ad quam conuerſa formata eſt: cætera vero quæ infra ſunt ita creantur vt prius fiant in cognitione rationalis creaturæ, ac deinde in genere ſuo. Quapropter lucis conditio prius eſt in verbo dei ſecundum rationem

Cur ad dictum fecit deus. Cap. VII.

Cur eadẽ repetitantur. Cap. VIII.

nem qua condita eſt, hoc eſt in cœterna patris ſapientia:ac deinde in ipſa lucis conditione ſecundum naturam qua condita eſt,illic non facta ſed genita,hic vero facta,quia ex informitate formata:& ideo dixit deus,fiat lux, & facta eſt lux:vt quod ibi erat in verbo,hic eſſet in opere. Conditio vero cœli prius erat in verbo dei ſecundum genitam ſapientiam: deinde facta eſt in creatura ſpiritali, hoc eſt in cognitione angelorum ſecundum creatam in illis ſapientiam: deinde quòd cœlum factum eſt, vt eſſet etiam ipſa cœli creatura in genere proprio: Sic & diſcretio vel ſpecies aquarum atq; terrarum,ſic naturæ lignorum & herbarũ, ſic luminaria cœli,ſic animãtia orta ex aquis ac terra. Neq; enim ſicut pecora ſolo ſenſu corporis vident angeli hæc ſenſibilia,ſi quo ſenſu tali vtuntur:agnoſcũt ea potius quæ melius nouerunt interius in ipſo dei verbo,à quo illuminantur vt ſapienter viuant:cum ſit in eis lux quæ primo facta eſt,ſi lucem ſpiritalem in illo die factam intelligamus. Quemadmodum ergo ratio qua creatura conditur,prior eſt in verbo dei quàm ipſa creatura quæ conditur: ſic & eiuſdem rationis cognitio prius fit in creatura intellectuali, quæ peccato tenebrata non eſt,ac deinde ipſa cognitio creaturæ poſtea in genere proprio Neque enim ſicut nos ad percipiendam ſapientiam *Rom. 1.* proficiebãt angeli, vt inuiſibilia dei per ea quæ facta ſunt intellecta conſpicerẽt,qui ex quo facti ſunt,ipſa [verbi] æternitate ſancta & pia contemplatione perfruuntur: atque inde iſta deſpicientes, ſecundum id quod intus vident, vel recte facta approbant,vel peccata improbant. Nec mirum eſt quòd ſanctis angelis ſuis in prima lucis conditione formatis prius deus oſtendebat quod erat deinceps creaturus. Neque enim intellectum dei noſſent niſi quantum ipſe monſtraſſet. Quis enim co *Roma. 11.* gnouit intellectum domini,aut quis conſiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo,& per ipſum,& in ipſo ſunt omnia. Ex ipſo ergo diſcebant angeli, cũ in eis fieret cognitio creaturæ deinceps faciendæ,ac deinde fieret in genere proprio. Quapropter iam luce facta in qua intelligimus ab æterna luce formatam rationalẽ creaturam,cum in cæteris creãdis rebus audimus,& dixit deus,fiat:intelligamus ad ęternitatem verbi dei recurrentem ſcripturæ intentionem. Cum vero audimus, & ſic eſt factum: intelligamus in creatura intellectuali factã cognitionem rationis, quæ in verbo dei eſt,condendæ creaturæ:vt in ea natura prius quodã modo

facta ſit,quæ anteriore quodam motu in ipſo dei verbo prior faciendam eſſe cognouit: vt poſtremo cum audimus repeti ac dici,quod fecit deus, ia intelligamus in ſuo genere fieri ipſam creaturam.Porrò cum audimus:Et vidit deus quia bonum eſt: intelligamus benignitati dei placuiſſe quod factum eſt, vt pro modo ſui generis maneret, quod placuit vt fieret, cum ſpiritus dei ſuperferebatur ſuper aquam. Quæri etiam ſolet

Figura cœli.Ca.IX. quæ forma & figura cœli eſſe credenda ſit ſecundum ſcripturas noſtras,Multi enim multũ diſputant de iis rebus, quas maiore prudentia noſtri authores omiſerunt, ad beatam vitam non profuturas diſcentibus,& occupantes quod peius eſt mul-

†pretioſa. tum prolixa, † & rebus ſalubribus impendenda tẽporum ſpacia. Quid enim ad me pertinet, vtrum cœlum ſicut ſphæra vndique concludat terram in media mundi mole libratã, an eam ex vna parte deſuper velut diſcus operiat? Sed quia de fide agitur ſcripturarum,propter illam cauſam quam non ſemel commemoraui:ne quiſquam eloquia diuina non intelligens, cum de his rebus tale aliquid vel inuenerit in libris noſtris, vel ex illis audierit quod perceptis aſſertionibus aduerſari videatur, nullo modo eis cætera vtilia monentibus,vel narrantibus, vel

2.ſen.diſt. 14.cap.3. prænunciantibus credat:breuiter dicendum eſt, de figura cœli hoc ſciiſſe authores noſtros quod veritas habet, ſed ſpiritum dei qui per ipſos loquebatur noluiſſe iſta docere homines nulli ſaluti profutura. Sed ait aliquis, quo modo non eſt contrarium iis qui figuram ſphæræ cœlo tribuunt, quod ſcriptũ eſt

Pſal.103. in libris noſtris:Qui extendit cœlum ſicut pellem? Sit ſanè cõtrarium, ſi falſum eſt quod illi dicunt: hoc enim verũ eſt quod diuina dicit authoritas, potius quàm illud quod humana infirmitas coniicit. Sed ſi forte illud talibus illi documentis probare potuerint,vt dubitari inde non debeat, demonſtrandum eſt hoc quod apud nos eſt de pelle dictum, veris illis rationibus non eſſe contrarium:alioquin contrarium erit etiam ipſis in alio loco ſcripturis noſtris,vbi cœlum dicitur velut camera eſſe ſuſpenſum. Quid enim tam diuerſum & ſibimet aduerſum,quàm planæ pellis extenſio,& camerę curua cõuexio? Quòd ſi oportet,ſicuti oportet,hęc duo ſic intelligere,vt concordare vtrunque nec ſibimet repugnare inueniatur:ita oportet etiã vtrũlibet horum illis non aduerſari diſputationibus,ſi eas forte veras certa ratio declarauerit,quibus docetur cœlum ſphæræ figura vndique eſſe conuexum, ſi tamen probatur. Et

illa

illa quidem apud nos cameræ ſimilitudo, etiam ſecundum literam accepta, non impedit eos qui ſphæram dicunt. Bene quippe creditur ſecundum eam partem quæ ſuper nos eſt de cœli figura ſcripturam loqui voluiſſe. Si ergo ſphæra non eſt, ex vna parte camera eſt, ex qua parte cœlum terram contegit: ſi autem ſphæra eſt, vndique camera eſt. Sed illud quod de pelle dictum eſt, magis vrget, ne non ſphæræ quod humanum eſt forte commentum, ſed ipſi noſtræ cameræ aduerſum ſit. Quid autem hic allegorice ſenſerim, confeſſionum noſtrarũ liber tertiuſdecimus habet. Siue igitur ita vt ibi poſui ſiue aliquo alio *Cap. 15.* modo intelligendum ſit cœlum ſicut pellis extentum, propter moleſtos & nimios exactores expoſitionis ad literam, hoc dico, quod ſicut arbitror omnium ſenſibus patet: vtrunq; enim fortaſſe & pellis & camera figurate intelligi poteſt, vtrunque autem ad literam quo modo poſſit, videndum eſt. Si enim camera non ſolum curua, ſed etiam plana recte dicitur: profecto & pellis non ſolum in planum, verumetiam in rotundum ſinũ extẽditur. Nãm & vter ſicut & veſica pellis eſt. De motu *An mobile ſit firmamẽtũ.* etiam cœli nonnulli fratres quæſtionem mouent, vtrum ſtet an moueatur: quia ſi mouetur, inquiunt, quo modo firmamentum eſt? Si autem ſtat, quo modo ſydera quæ in illo fixa cre- *Cap. X.* duntur, ab Oriente vſque ad Occidentem circumeunt, ſeptentrionalibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus, vt cœlum, ſi eſt alius nobis occultus cardo ex alio vertice, ſicut ſphæra, ſi autẽ nullus alius cardo eſt, velut diſcus rotari videatur? Quibus reſpondeo, multum ſubtilibus & laborioſis rationibus iſta perquiri, vt vere percipiatur vtrum ita an nõ ita ſit: quibus ineundis atque tractandis, nec mihi iam tẽpus eſt, nec illis eſſe debet, quos ad ſalutem ſuam & ſanctæ eccleſiæ neceſſariam vtilitatem cupimus informari. Hoc ſanè nouerint, nec nomen firmamenti cogere, vt ſtare [cœlum] putemus: Firmamentum enim non propter ſtationem, ſed propter firmitatem aut propter intranſgreſſibilem terminum ſuperiorum & inferiorum aquarum vocatum intelligere licet: nec ſi veritas cœlum ſtare perſuaſerit, impediri nos circuitu ſyderum ne hoc intelligere poſſimus: & ab ipſis quippe qui hoc curioſiſſime & ocioſiſſime quæſierunt inuentum eſt, etiam cœlo non moto *Congregatio aquarum.* ſi ſola ſydera verterentur, fieri potuiſſe omnia quæ in ipſis ſyderum conuerſionibus animaduerſa atq; comprehenſa ſunt. Et dixit deus: Congregetur aqua quæ ſub cœlo eſt in cõgrega- *Cap XI.*

Gene. 1. tionem vnam,& appareat arida:& factum eſt ſic,& congregata eſt aqua quæ ſub cœlo eſt in congregationē vnam, & apparuit arida:& vocauit deus aridam terram,& congregationes aquarum vocauit mare, & vidit deus quia bonum eſt. Iam de hoc opere dei propter alterius rei quærendi neceſſitatem,in primo noſtro volumine ſatis tractauimus. Hic itaq; breuiter admonemus,vt quem forte non mouet quærere, quādo ſpecies aquarum terrarúmq; creata ſit,accipiat iſto die non eſſe factū niſi vt ſecernerentur hæc duo elementa inferiora. Quem vero mouet cur in diebus facta ſit lux & cœlū,extra dies autem vel ante omnes dies aqua & terra,& cur ad dei verbū facta ſint illa,dicēte deo fiat hæc autem dicente quidem deo diſcreta, nō autem deo dicēte facta inueniantur,habet quod ſalua fide intelligat, ſcilicet id quod dictum eſt ante enumerationem dierum terra erat inuiſibilis & incōpoſita,cum cōmendaret ſcriptura cuiuſmodi terram fecerat deus, quia prædixerat, In principio fecit deus cœlū & terrā:nihil aliud his verbis quàm materiç corporalis informitatem inſinuare voluiſſe,eligēs eā vſitatius appellare quàm obſcurius. Si tamē tardo intellectui nō ſubrepat vt materiam & ſpeciē,quia verbis ſcriptura ſeparat, conetur duo hæc etiā tempore ſeparare,tanquam prius fuerit materia,& ei temporis interuallo interpoſito,poſtea ſit addita ſpecies: cum deus hæc ſimul creauerit,materiámque formatam inſtituerit, cuius informitatē vſitato,vt dixi, vocabulo vel terræ vel aquæ ſcriptura prædixit. Terra enim & aqua etiam ſuis qualitatibus id exiſtentia quod videmus,tamen propter facilem corruptionem propinquiora ſunt eidem informitati quàm cœleſtia corpora. Et quoniam per enumerationem dierum iā ex informi quæque formata numerantur, & ex iſta corporali materia iam factum cœlum narrauerat, cuius multum diſtat ſpecies à terrenis iam quod ex ea formandum in rerum infima parte reſtabat,voluit ſub his verbis in rerum creandarum ordinem inſerere,vt diceretur,fiat:non acceptura iſta reſidua informitate talem ſpeciem,qualem acceperat cœlum, ſed iam inferiorem & infirmiorem atq; informitati proximam: vt his potius verbis, cū dicitur,cōgregentur aquæ & appareat arida,acceperint hæc

Herba & ligna fructifera. duo ſpecies proprias iſtas notiſſimas nobiſq; tractabiles, aquam mobilem,terra immobilem:& ideo de illa dictum eſt,congregetur:de hac,appareat:aqua enim eſt labiliter fluxa,terra ſtabiliter fixa.

Cap. XII. Et dixit deus:Germinet terra herbā,pabuli, ferentem

tem ſemen ſecundum genus, & ſecundum ſimilitudinem, & lignum fructiferum faciens fructum, cuius ſemē ſit in ipſo ſecundum ſimilitudinem ſuam ſuper terram: Et factum eſt ſic. Et produxit terra herbam pabuli, ſemen habentem ſecundum genus ſuum, & ſecundum ſimilitudinem, & lignum fructiferū faciens fructum, cuius ſemen eius in eo ſit ſecundum genus ſuum ſuper terram. Et vidit deus quia bonum eſt, & facta eſt veſpera, & factum eſt mane dies tertius. Hic moderamen ordinatoris aduertendum eſt, vt quoniam diſtincta quædam creatura eſt herbarum atque lignorum ab ſpecie terrarum & aquarum, vt in elementis numerari non poſſint ſeorſum de illis diceretur vt exirent de terra, & ſeorſum illis redderentur illa ſolida, vt diceretur, Et factum eſt ſic ac deinde repeteretur quod factum eſt: ſeorſum quoque indicaretur deum vidiſſe quia bonum eſt: tamen quia fixa radicibus, continuantur terris & connectuntur, iſta quoque ad eundem diem pertinere voluerit.

Et dixit deus: Fiant luminaria in firmamento cœli vt luceāt ſuper terram in inchoationem diei & noctis, & vt diuidant interdiem & noctem, & ſint in ſigna & tempora & in dies & in annos, & ſint in ſplendorem in firmamento cœli, vt luceant ſuper terram: Et factū eſt ſic. Et fecit deus duo luminaria magna luminare maius in inchoationem diei, luminare minus in inchoationem noctis, & ſtellas, & poſuit eas deus in firmamento cœli, vt luceant ſuper terram, & vt ſint in inchoationem diei & noctis, & vt diuidāt inter lucem & tenebras. Et vidit deus quia bonum eſt: Et facta eſt veſpera, & factum eſt mane dies quartus. In hoc quarto die quærendum eſt, quid ſibi velit iſta ordinatio, vt prius vel fierent vel ſecernerentur aqua & terra, priuſque terra germinaret quàm in cœlo ſydera fierent. Neque enim poſſumus dicere electa eſſe quæque meliora, quibus dierum ſeries ita diſtingueretur, vt finis & medium maxime ornatius eminerent. Septem quippe dierum medius quartus eſt. Occurrit enim illud quia ſeptimo die non eſt facta vlla creatura. An forte lux primi diei magis reſpondet ad quietem diei ſeptimi, vt eo modo concinentibus finibus iſte ordo texatur, eminentibus de medio luminibus cœli? Sed ſi primus dies ſeptimo concinit, debet ergo & ſecundus ſexto concinere. Quid autem ſimile habet firmamentū cœli cū homine facto ad imaginem dei? An quia cœlum totam ſuperiorem mundi partē occupat, & homini in totam inferiorem poteſtas dominandi tribu-

Luminaria die quarto.
Ca. XIII. Gene. 1.

buta

buta eſt? Sed quid agimus de pecoribus & de beſtiis, quas ipſo die ſexto in ſuo genere terra produxit? Quæ illis cum cœlo poteſt eſſe collatio? An potius quoniam primum facta intelligitur lucis nomine ſpiritalis creaturæ formatio conſequens erat vt corporalis quoque creatura, id eſt mundus iſte viſibilis fieret: qui factus eſt biduo propter duas partes ſuas maximas quibus conſtat vniuerſus mundus, cœlum ſcilicet & terram: ſecũdum hãc rationis collationem, qua & ipſa vniuerſa creatura ſpiritalis & corporalis, ſæpe cœlum & terra nominatur: ita vt globus quoque iſte turbulentioris aëris terrenæ parti deputetur: exhalationibus quippe humidis corporaſcit. ſi quid vero tranquilli aëris eſt vbi ventoſi atque procelloſi motus non poſſunt exiſtere, ad cœleſtem partem pertineat. Poſt hanc vniuerſitatem molis corporeæ fabricatam, quæ vno loco tota eſt quo locatus eſt mundus, conſequens erat vt impleretur partibus intra vniuerſum, quæ de loco in locum congruis motibus agerentur, cuius generis herbæ atque arbores non ſunt. Radicibus quippe iſta fixa ſunt terræ: & quamuis habeant motus incrementorum ſuorum, de locis tamen propriis non mouentur niſibus ſuis, ſed vbi fixa ſunt, illic aluntur & creſcunt: propterea magis pertinent ad terram quàm ad genera rerum quę in aquis & terris mouentur. Quia ergo viſibili mundo conſtituendo, hoc eſt cœlo & terræ, duo ſunt attributi dies, reſtat vt his mobilibus & viſibilibus partibus quæ creantur intra illum tres dies reliqui deputentur. Et quia ſicut prius cœlum factũ eſt, ita prius eſt ornandum huiuſmodi partibus ſuis, quarto die fiunt ſydera, quibus ſuper terram lucentibus habitatio quoque illuſtretur inferior, ne habitatores eius in habitationem tenebroſam inducantur: & ideo quia infirma corpora inferiorum habitatorum, ſuccedente motibus quiete reparantur, factum eſt vt circumeunte ſole, diei noctíſque viciſſitudine, propter viciſsitudinem dormiendi & vigilandi potirentur: nox vero illa non indecora remaneret, ſed lunæ ac ſyderum luce, & ipſos conſolaretur homines quibus plerunque operãdi etiam eſt nocturna neceſsitas, & quibuſdã animalibus quæ lucem ſolis ferre non poſſunt ad ſufficientiam temperaretur.

Diſcrimina tẽporis.

Caput XIIII.

2. ſen. diſt. 14. cap. quia ergo.

Illud autem quod dictum eſt: Vt ſint in ſigna & tempora, & in dies & in annos: quis non videat quam obſcure poſitum ſit quarto die cœpiſſe tempora, quaſi ſuperius triduum ſine tempore præterire potuerit? Quis ergo animo penetret,

quo

quo modo illi tres dies tranſierint antequam inciperent tempora quæ quarto die dicuntur incipere: vel vtrum omnino tranſierint dies illi? An circa ſpeciem factæ rei dies appellatus ſit, & circa priuationem nox, vt nondũ ſpecie formata materia nox dicta ſit vnde formanda erant cætera: ſicut poteſt quãuis in rebus formatis, intelligi tamen in ipſa mutabilitate informitas materiæ, non enim ſpaciis vel locorũ quaſi remotior, vel temporum quaſi anterior diſcerni poteſt? An potius in ipſa re facta atque formata eadẽ mutabilitas, hoc eſt deficiendi, vt ita dixerim, poſſibilitas, nox appellata ſit, quia ineſt in rebus factis etiam ſi non mutentur, poſſe mutari? Veſpera autẽ & mane non, quaſi per temporis præteritionem & aduentũ, ſed per quendam terminum quo intelligitur quouſq; ſit naturæ proprius modus, & vnde ſit naturæ alterius conſequenter exordium, An aliqua alia ratio ſit horum verborum diligentius veſtiganda? Quis in tantum ſecretũ facile irrumpat, & quæ ſigna dicat, cũ dicit de ſyderibus, & ſint in ſigna? Neque enim illa dicit quæ obſeruare vanitatis eſt, ſed vtique vtilia & huius vitæ vſibus neceſſaria, quæ vel nautæ obſeruant in gubernando, vel omnes homines ad prævidendas aëris qualitates per æſtatem & hyemem, & autumnalem vernalémque temperiem. Et nimirum hæc vocat tempora, quæ per ſydera fiunt, non ſpacia morarum, ſed viciſſitudines affectionum cœli huius. Nam ſi quis vel corporalis vel ſpiritalis motus cõditionẽ iſtorũ luminarium præceſſit, vt aliquid à futura expectatione per præſens in præteritum traiiceret, ſine tempore eſſe non potuit. Et quis obtineat non fuiſſe niſi ab exordio ſyderum conditorũ? Sed certe horæ & dies & anni quos vſitate nouimus, non fierent niſi motibus ſyderum. Itaque ſi hoc modo intelligamus tempora, dies & annos, vt tempora articulos quoſdam quos per horologia cõputamus, vel in cœlo notiſſimos, cum ab Oriente vſque ad Meridianam altitudinẽ ſol inſurgit, atq; inde rurſus vſque in Occidentem vergit, vt poſſit deinceps aduerti vel luna vel aliquod ſydus ab Oriente ſtatim poſt occaſum ſolis emergere: quod item cum ad mediam cœli venerit altitudinẽ, medium noctis indicet, tunc ſcilicet occaſurum cũ ſole redeunte ſit mane: dies autem totos ſolis ab Oriente vſq; ad occidentem circuitus: annos vero vel iſtos vſitatos ſolis anfractus, non cum ad Orientem quod quotidie facit, ſed cum ad eadem loca ſyderum redit, quod non facit niſi peractis tre-

centis

centis ſexagintaquinque diebus & ſex horis, id eſt quadrante totius diei, quæ pars quater ducta, cogit interponi vnum diē, quem Romani biſſextū vocant, vt ad eundē circumitum redeatur: vel etiam maiores & occultiores annos: nam cōpletis aliorum ſyderum ſpaciis, maiores anni fieri dicūtur. Si ergo ita intelligamus tempora dies & annos, nemo dubitat hæc ſyderibus & luminaribus fieri. Ita enim poſitum eſt, vt incertum ſit vtrum ad omnia ſydera pertineat quod dictū eſt: Sint in ſigna & tempora & in dies & in annos: an ſignat tempora ad cætera, dies vero & anni ad ſolem tantummodo.

Luna. *Ca.p XV.* Qualis etiam luna facta ſit, multi loquaciſſime inquirunt, atque vtinam inquirentes loquantur, ac non potius docere conantes. Dicūt enim ideo plenam factam, quia non decebat, vt deus imperfectum aliquid illo die faceret in ſyderibus quo ſcriptum eſt quòd facta ſint ſydera. Qui autem reſiſtunt, dicunt: Ipſa ergo debuit prima luna dici, non quartadecima, quis enim incipit ita enumerare? Ego autem medius inter iſtos ita ſum, vt neutrum affe ram, ſed plane dicam, ſiue primam ſiue plenam lunam deus fecerit, feciſſe perfectam. Ipſarum enim naturarum eſt deus author & conditor. Omnis autem res quicquid progeſſu naturali per tempora congrua quodam modo prodit atque explicat etiam ante continebat occultum, etſi non ſpecie vel mole corporis ſui, tamen ratione naturæ. Niſi forte arbor quæ per hyemem pomis vacua foliiſque nudata eſt, tunc imperfecta dicēda eſt: aut vero in primordiis etiam ſuis cum adhuc nullū fructum dediſſet, imperfecta erat illa natura. Quod non tantum de arbore, ſed nec de ipſo eius ſemine recte diceretur, vbi omnia quæ progreſſu temporis quodam modo procedunt, modis inuiſibilibus latent quanquam ſi aliquid deus imperfectum feciſſe diceretur, quod deinde ipſe perficeret, quid reprehenſionis haberet iſta ſententia? Iure autem diſpliceret, ſi id quod ab illo inchoatū eſſet: ab alio diceretur eſſe perfectum. Qui ergo de terra non quæruntur quàm fecit deus, cum in principio

Gene. 1. fecit deus cœlum & terram, quia inuiſibilis erat & incompoſita, & poſtea tertio die conſpicua redditur atque componitur, quid ſibi de luna tenebras faciunt quæſtionum? Aut ſi quod de terra dictum eſt, non temporis interuallo, cum ſimul deus res concreauerit, ſed narrationis diſtributione intelligunt dictum: cur in hoc quod etiam oculis videri poteſt, nō intuētur integrū corpus habere lunā, & tota ſua rotunditate perfectum

etiam

etiam cum lumine corniculato,ſiue incipiēs ad terras lucere, ſiue deſinens fulget?Si ergo lumen in ea creſcit vel perficitur vel minuitur,non luminare ipſum,ſed illud quod accenditur variatur.Si autem ex vna ſphęrulæ ſuæ parte ſemper lucet,ſed dum eam partem conuertit ad terram,donec totam conuertat,quod à prima vſque quartam decimam fit, creſcere videtur,ſemper eſt plena,ſed terræ habitatoribus non ſemper apparet.Hæc eadem ratio eſt, & ſi ſolis radiis illuſtratur: Non enim poteſt etiam ſic cum ſoli proxima eſt,niſi cornibus lucidis apparere:quia cętera pars quæ tota in orbem illuſtratur, non eſt ad terras vt videri poſſit,niſi cū ſoli contraria eſt, vt totum terris appareat quod eius illuminatur. Non deſunt tamē qui non eo ſe arbitrari dicunt,lunā primitus à deo quartadecimā factam,quia plena facta credenda eſt.Sed quia in ſcripturis dei verba ſic habent,nullā factā in inchoationē noctis, tūc autē in noctis exordio videtur cū plena eſt. Alias vero & per diem incipit videri ante plenitudinem,& in progeſſu noctis, tanto ampliore,quāto minuitur.Sed qui per inchoationē noctis non intelligit niſi principatum,nam & hoc Grecum verbum magis indicat cum dictū eſt ἀρχήν,& in Pſalmis apertius ſcriptum eſt,Solem in poteſtatem diei,lunam & ſtellas in poteſtatem noctis:non cogitur à quartadecima numerare,& credere lunam factā primo eſſe,non primā. *Pſal. 135.* Quæri etiam ſolet vtrum cœli luminaria illa cōſpicua,id eſt,ſol & luna & ſtellæ æqualiter fulgeant,ſed quòd diuerſis interuallis diſtent à terra,propterea diuerſa claritate magis minúſque noſtris oculis appareant.Et de luna quidem qui hæc dicunt, non dubitant minus eam lucere quàm ſolem,à quo etiam perhibent eam illuſtrari.Multas autem ſtellas vel æquales ſoli vel etiam maiores audent dicere,ſed longius poſitas paruas videri. Et nobis quidem poteſt fortaſſe ſufficere ,qui quoquo modo ſe iſta res habeat,ſcimus artifice deo condita ſydera:quanquā teneamus authoritate Apoſtolica dictū. Alia gloria ſolis.alia gloria lunę, & alia gloria ſtellarum;ſtella enim à ſtella differt in gloria.Sed quia poſſunt adhuc dicere,etiam ſi non reſiſtant Apoſtolo, differunt quidem in gloria,ſed ad oculos terrenorum : aut quia hoc propter reſurgentium ſimilitudinem dicebat Apoſtolus, qui non vtique ad oculos aliter erunt,& in ſe aliter: differunt quidem in ſeipſis ſydera in gloria, ſed tamen nonnulla ſunt etiam ſole maiora,ipſi viderint quemadmodum ſoli tam magnum

An ſydera æqualiter fulgeant. Cap. XVI.

1.Cor. 15.

gnum tribuant principatum, vt eum radiis ſuis quaſdam ſtellas, & eas quidem principales, quibus amplius iſti quàm cæteris ſupplicant, & tenere dicant, & retro agere à curſu proprio. Non enim fit veriſimile, maiores aut etiam æquales violentia radiorum eius poſſe ſuperari. Aut ſi ſuperiores ſignorum ſtellas vel ſeptemtrionum maiores eſſe aſſerunt, quæ nihil tale à ſole patiuntur, cur iſtas per ſigna circumeuntes amplius venerantur? Cur eas ſignorũ dominas perhibent? Et ſi enim regradationes illas ſyderũ, vel fortaſſe tarditates, nõ à ſole fieri quiſque contendat, ſed aliis occultioribus cauſis: ſoli tamen iſtos in ſuis deliramentis, quibus vim fatorum à veritate deuij ſuſpicantur, præcipuam tribuere poteſtatem ex libris eorum certe manifeſtum eſt. Sed dicant quod volunt de cœlo, alieni à patre qui eſt in cœlis. Nobis autem de interuallis & magnitudine ſyderũ ſubtilius aliquid quærere, talique inquiſitioni rebus grauioribus & melioribus neceſſariũ tẽpus impẽdere, nec expedit nec cõgruit: Et melius credimus ea eſſe cæteris maiora luminaria, quæ ſancta ſcriptura ita cõmẽdat, Et fecit deus duo luminaria magna: quæ tamẽ nõ ſunt æqualia. Nã cõſequenter dicit cũ ea cæteris præpoſuerit, inter ſeipſa differre. Ait enim, luminare maius in inchoationẽ diei, & luminare minus in inchoationẽ noctis. Certe enim vel hoc cõcedant oculis noſtris, vt ea manifeſtum fit amplius cæteris lucere ſuper terram, nec diẽ clarere niſi luce ſolis, nec noctem tot ſtellis apparentibus ita lucere ſi luna deſit, quemadmodũ præſentia illius illuſtratur. De fatis autem ſyderum qualeſlibet eorum argutias, & quaſi de metheſi documẽtorum experimenta, quæ illi apotelesmata vocant, omnino à noſtræ fidei ſanitate reſpuamus: talibus enim diſputationibus etiam orandi cauſas nobis offerre conantur, & impia peruerſitate in malis factis quæ rectiſſime reprehenduntur ingerũt, accuſandũ potius deũ authorem ſyderũ quàm hominũ ſcelera. Sed quod animæ noſtræ non ſint natura corporibus nec quidem cœleſtibus ſubditæ audiant & Philoſophos ſuos: quia vero terrenis corporibus illa corpora ſuperiora non ad ea quæ ipſi tractant potentiora ſunt vel hinc aliquando cognoſcãt, quia cũ multa corpora diuerſorum generum vel animantium, vel herbarum & arbuſtorum, vno ſimul puncto temporis ſeminentur vnóque puncto temporis innumerabiliter multa naſcantur, non tamen diuerſi, ſed etiã iiſdem terrarum locis tantæ ſunt varietates in progreſsibus, in actis

Gene. 1.

Mathematici. Cap. XVII.

ἀποτελέσματα.

aĉtibus & poſſeſſionibus † eorum, vt vere iſti ſicut dicitur perdãt ſydera, ſi iſta conſiderent. Quid autẽ inſulſius & hebetius, quàm cum iſtis rebus conuincuntur, dicere ad ſolos homines ſibi ſubiiciendos fatalẽ ſtellarum pertinere rationem, in quibus tamẽ etiam ipſis de geminis conuincuntur, quorũ diuerſe viuentium, diuerſe fœlicium vel infœlicium, diuerſéque morientium, eaſdem plerunque conſtellationes accipiunt? Quia etſi interfuit aliquid cum de vtero funderentur, in nonnullis tamen tantum intereſt, quantum ab iſtis comprehendi computatione non poſſit. Manus ſequentis Iacob dum naſcerentur, inuẽta eſt pedem fratris præcedentis tenens, vſqueadeò ſic nati ſunt vt quaſi ynus infans in duplũ prolixior naſci videretur. Horum certe cõſtellationes quas appellãt, nullo modo diſpares eſſe potuerunt. Quid ergo vanius quàm vt illas conſtellationes intuẽs Mathematicus, ad eundem horoſcopum & ad eandẽ lunam, diceret vnum eorum à matre dileĉtum, alterum non dileĉtum? Si enim aliud diceret, falſum profeĉto diceret. *† poſſeſſionibus.*

Si autem hoc diceret, verum quidem, ſed non ſecundũ ſuorum librorum ineptas cãtiunculas diceret. Quòd ſi huic hiſtoriæ, quia de noſtris profertur, nolunt credere, nũquid & naturam rerum delere poſſunt? Cum ergo ſe minime falli dicant, ſi horam conceptionis inuenerint, ſaltem ſicut homines non dedignentur conceptum cõſiderare geminorum. Ideoque fatendum eſt, quando ab iſtis vera dicuntur, inſtinĉtu quodam occultiſſimo dici, quem neſcientes humanæ mentes patiuntur. Quod cum ad decipiendos homines fit, ſpirituum ſeductorũ operatio eſt: quibus quædam vera de temporalibus rebus noſſe permittitur, partim quia ſubtilioris ſenſus acumine, partim quia corporibus ſubtilioribus vigent, partim experientia callidiore propter magnam longitudinem vitæ, partim à ſanĉtis angelis quod ipſi ab omnipotente deo diſcunt etiam iuſſu eius ſibi reuelantibus, qui merita humana occultiſſimæ iuſticiæ ſynceritate diſtribuit. Aliquando autẽ iidem nefandi ſpiritus etiã quæ ipſi faĉturi ſunt: velut diuinando prædicunt. Quapropter bono Chriſtiano, ſiue Mathematici, ſiue quilibet impie diuinantiũ, maxime dicentes vera cauendi ſunt, ne conſortio dæmoniorum animam deceptam, paĉto quodam ſocietatis irretiant. *2 ſen. diſt. 7. ca. Et licet.*

Luminaria an rectores habeãt. C. XVIII. Solet etiam quæri, vtrum cœli luminaria iſta conſpicua corpora ſola ſint, an habeant reĉtores quoſdam ſpiritus ſuos: & ſi habent, vtrum ab eis etiam vitaliter inſpirẽtur,

ſicut animātur carnes per animas animalium, an ſola ſiue vlla permixtione præſentia. Quod licet in præſenti facile non poſſit comprehēdi, arbitror tamen in proceſſu tractandarum ſcripturarum opportuniora loca poſſe occurrere vbi nobis de hac re ſecundum ſanctæ authoritatis literas, † & ſi non oſtendere certum aliquid, tamen credere licebit. Nunc autē ſeruata ſemper moderatione piæ grauitatis, nihil credere de re obſcura temere debemus, ne forte quod poſtea veritas patefecerit, quamuis libris ſanctis ſiue teſtamenti veteris ſiue noui, nullo modo eſſe poſſit aduerſum, tamen propter amorem noſtri erroris oderimus. Nunc ad librum operis noſtri iam tertium tranſeamus.

† regu. ai.

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM, LIBER TERTIVS.

Aer & aqua. Cap. I. Gene. I.

ET Dixit deus: Educāt aquæ reptilia animarum viuarū & volatilia ſuper terrā, & ſecundū firmamentum cœli. Et factum eſt ſic: Et fecit deus cetos magnos, & omne animal reptilium quæ eduxerunt aquæ ſecundum genus eorum: Et omne volatile pennatum, ſecūdum genus ſuum. Et vidit deus quia bona ſunt, & benedixit ea deus dicens: Creſcite & multiplicamini, & replete aquas in mari, & volatilia multiplicentur ſuper terrā: & facta eſt veſpera, & factum eſt mane dies quintus. Nūc in inferiore parte mundi ea quæ ſpiritu vitæ mouentur fiunt, & primum aquarum, quod aëris qualitati proximū elementum eſt: quia huic cœlo in quo ſunt luminaria ita vicinus eſt aer, vt & ipſe cœli nomen acceperit, ſed neſcio vtrum etiā firmamentum poſſit vocari. Dicūtur autem cœli pluraliter in vna eademq; re quæ dicitur vnum cœlum. Nam cum in hoc libro ſingulari numero dicatur cœlum quod diuidit inter aquas quæ ſupra, & eaſdem quæ infra ſunt, in illo tamen Pſalmo: Et aquæ, inquit, quæ ſuper cœlos ſunt laudēt nomen domini. Et cœlos cœlorum ſi bene intelligamus, ſydereos aëreorum tanquā ſuperiores inferiorū, & hos in eodem Pſalmo accipimus vbi dictum eſt: Laudate eū cœli cœlorum ſatis apparet hunc aërem, nō ſolū cœlum, ſed etiā cœlos dici, ſicut dicūtur

Pſal. 148.

tur & terræ, nec aliud ſignificatur quàm illa quæ ſingulariter terra dicitur, quãdo dicimus orbem terrarum, & orbem terræ.

Hos etiam aëreos cœlos quondam periiſſe diluuio, in quadam earum quæ canonicæ appellantur epiſtola legimus. Neque enim humida illa natura quæ ita concreuerat vt cubitis quindecim altiſſimorũ montiũ tranſcenderet vertices, potuit ad ſydera peruenire. Sed quia huius aëris humidioris in quo aues volitãt, vel tota vel propè tota ſpacia cõpleuerat, periiſſe qui fuerant cœlos in illa epiſtola ſcribitur. Quod neſcio quẽadmodum poſſit intelligi, niſi in aquarum naturam pinguioris huius aëris qualitate cõuerſa: alioquin nõ perierũt tũc iſti cœli, ſed ſublimius erecti ſunt, cum locum eorum aqua occuparet. Itaque facilius eos ſecũdum illius epiſtolæ authoritaté credimus periiſſe, & alios ſicut ibi ſcribitur repoſitos extenuatis videlicet exhalationibus, quàm ſic erectos, vt eis ſuperioris cœli natura loco ſuo cederet. Oportebat itaque vt in creandis habitatoribus inferioris huius mũdi partis, quæ ſæpe terræ nomine tota cõmemoratur, prius producerẽtur ex aquis animalia, poſtea vero de terra: quòd ita ſit aëri aqua ſimilis, vt eius exhalationibus pingueſcere probetur, vt & ſpiritũ procellæ faciat, id eſt, ventũ, & nubila cõtrahat, & poſſit volatus auiũ ſuſtinere. Quapropter etiã ſi verũ dixit quidã ſeculariũ Poëtarum: Nubes excedit Olympus, & pacẽ ſumma tenẽt: quia perhibetur in Olympi vertice aër eſſe tam tenuis, vt neq; nubibus † obũbretur, neque turbetur vento, neq; ſuſtentare alites poſſit, neq; ipſos qui forte aſcẽderint homines craſſioris auræ ſpiritu alere, ſicut in iſto aëre cõſueuerunt: & tñ & ipſe aër eſt, vnde aquis vicina qualitate diffunditur, & propterea ipſe quoque in humidã naturã cõuerſus diluuij tẽpore creditur: Neq; enim arbitrandũ eſt aliquid de ſpaciis ſyderei cœli vſurpaſſe, cũ omnes etiã altiſſimos montes aqua trãſcenderit. Quanquã de cõuerſione elementorũ etiã inter ipſos qui hæc ocioſa cura ſubtiliſſime perſcrutati ſunt, non parua quæſtio eſt. Alij enim dicũt omnia in omnia poſſe mutari atq; conuerti. Alij vero eſſe aliquid omnino propriũ ſingulis perhibẽt elemẽtis, quod in alterius elemẽti qualitatẽ nullo modo vertatur. Vnde fortaſſis ſuo loco ſi dominus voluerit diligentius diſputabimus: nunc autem quod ad præſentem ſermonem attinet, hic commemorãda exiſtimaui, vt intelligamus ſeruatum eſſe ordinẽ rerum, quo prius oportuit aquarũ animalia quàm terra-

Cœlos periiſſe aquis. Cap. II. Iude. I. Gene. 7.

Lucanus lib 2. Pharſaliæ

† nebulis.

Commutatio elemẽtorum. Cap. III.

li.22.de Ciuit.dei c.11. rum narrare creata. Nec vllo modo arbitrandũ eſt prætermiſſum eſſe in hac ſcriptura vllum mundi huius elementum, cum quatuor notiſſimis eum conſtare perſuaſum ſit, quia videtur hic cœlum & aquã & terram commemorare, de aëre autẽ tacere Conſuetudo quippe noſtrarum ſcripturarũ eſt, aut cœli, aut terræ nomine mundum appellare, aut interdum addere & mare. Aër itaque vel ad cœlũ pertinere intelligitur, ſi qua ſunt in eius ſuperioribus partibus tranquilliſſima & pacatiſſima ſpacia: vel terrã propter hunc turbulentum & caliginoſum locũ qui humida exhalatione pingueſcit, quamuis & ipſe ſæpius cœli nomine nuncupetur: ac per hoc non ſcriptum eſt, Producant aquæ reptilia animarum viuarum, & producat aër volatilia volantia ſuper terrã, ſed vtrunque hoc animantiũ genus ex aquis productũ eſſe narratur. Quicquid ergo aquarum ſiue labiliter vndoſum & fluidũ eſt, ſiue vaporabiliter tenuatum atq; ſuſpenſum, vt illud reptilibus animarum viuarum, hoc volatilibus appareat diſtributum, vtrunque tamen humidæ naturæ deputatur. Ideoque ſunt etiam qui ſubtiliſſima cõſideratione quinq; iſtos manifeſtiſſimos corporis ſenſus ſecundum quatuor vſitata elemẽta ita diſtinguant, vt oculos ad ignem, aures ad aërem dicant pertinere. Olfaciẽdi autem guſtandique ſenſum naturæ humidæ attribuunt: & olfactũ quidem iſtis exhalationibus humidis quibus craſſatur hoc ſpaciũ in quo aues volitãt: guſtũ verò iſtis fluxibilibus & corpulentis humoribus. Nam quæcũque in ore ſapiunt ipſius oris humori commiſcentur, vt ſapiant, etiã ſi arida cum acciperentur fuiſſe videantur. Ignis tamen omnia penetrat, vt motum in eis faciat. Nam & humor priuatione caloris congelaſcit, & cũ poſſint frigeſcere cætera elementa, ignis frigeſcere non poteſt: facilius quippe extinguitur vt ignis non ſit quàm frigidus maneat, aut ſit alicuius frigidi cõtactũ tepidior. Tactus autẽ qui eſt quintus in ſenſibus, terreno elemento magis cõgruit, proinde per totum corpus animãtis, quod maxime ex terra eſt, quæque tacta ſentiuntur. Dicunt etiam nec videri ſine igne poſſe aliquid, nec tangi ſine terra. Ac per hoc elementa omnia in omnibus ineſſe, ſed vnũquodque eorũ ex eo quod amplius habet accepiſſe vocabulum. Ideo autẽ caloris priuatione cum corpus nimie frigeſcit obtundi ſenſum, quia motus pigreſcit qui ex calore ineſt corpori, dum ignis aërem, & aër humida, & humor terrea quæque afficit, ſubtilioribus ſcilicet craſſiora penetran

Quinque ſenſus ad quatuor elementa referri. Cap. IIII.

penetrantibus. Quanto autem quidque ſubtilius eſt in natura corporali, tanto eſt vicinius naturæ ſpiritali, quanuis longe diſtante genere, quandoquidem illud corpus eſt, illud non eſt.

Ac per hoc quoniam ſentire nõ eſt corporis ſed animæ per corpus, licet acute differatur ſecundum diuerſitatem corporeorum elementorum ſenſus eſſe corporis diſtributos, anima tamen cui ſentiendi vis ineſt, cum corporea non ſit, per ſubtilius corpus agitat vigorem ſentiendi. Inchoat itaq; motum in omnibus ſenſibus à ſubtilitate ignis, ſed non in omnibus ad idem peruenit. In viſu enim peruenit repreſſo calore vſque ad eius lucem. In auditu vſque ad liquidiorẽ aerem calore ignis penetrat. In olfactu autem tranſit aerem purum, & peruenit vſque ad humidam exhalationem, vnde craſſior hæc aura ſubſiſtit. In guſtu autem tranſit & peruenit vſque ad humorem corpulentiorem: quo etiam penetrato atque traiecto, cum ad terrenam grauitatem peruenit, tangendi vltimum ſenſum agit. *Senſus ex anima, anima ex igni.* *Cap. V.*

Non igitur ignorabat naturas elementorum eorúmque ordinem, qui cum viſibilium quæ intra mundum in elemẽtis natura mouentur conditionẽ introduceret, prius cœleſtia luminaria deinde aquarũ animantia terrarũ autẽ poſtrema narrauit: nõ quod aerem prætermiſerit, ſed quod puriſſimi & quietiſſimi aeris vbi volare aues non poſſe dicuntur, ſi qua ſunt ſpacia cœlo ſuperiori coniunguntur, & cœli nuncupatione in ſcripturis ad ſuperiorem mundi partem pertinere intelliguntur: vt terræ nomine vniuerſaliter hoc totum ſignificetur, ex quo incipit deorſum verſus ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis, & omnes abyſſi, donec perueniatur ad aridam, quæ proprio nomine terra dicitur. Aer itaque ille ſuperior, ſiue quod ad cœleſtem mundi pertinet partẽ, ſiue quod nullum habet viſibilẽ habitatorem, de qualibus nũc ſermo narrantis eſt, neque prætermiſſus eſt de cœlo nominato, neque annumeratus eſt in creandis animalibus: iſte vero inferior qui excipit exhalationes humidas maris ac terræ, & ad ſuſtinẽdas aues quodam modo craſſatur, non niſi ex aquis accipit animalia. Quod enim eius humidum eſt, hoc portat alitum corpora, quæ ita nituntur pennis volantes, quemadmodum piſces quibuſdam ſuis alis natantes. Proinde ſcienter tanquam ſpiritus dei qui ſcribenti aderat, ex aquis dicit producta volatilia. Aquarum enim natura bipartitum locum ſortita eſt: inferiorem ſcilicet in vnda labili, ſuperiorem vero in aura flabili. Illum de- *Ordo elementorũ.* *Cap. VI.* *Pſal. 148.* *Infra. c. 7.* *Aquarũ natura duplex.* *Cap. VII.*

putatum natantibus, iſtum volātibus, Sicut huic elemēto congruos duos etiā ſenſus animalibus datos videmus, olfactū explorandis vaporibus, guſtum explorandis liquoribus. Quod enim ad tactūm aquas ventóſq; ſentimus, hoc eſt quòd terra ſolida in omnibus admiſcetur elemētis: ſed in his craſſioribus ſentitur amplius, ita vt iam tangendo cōtrectari valeant. Ideoque & iſta in duabus maxime mūdi partibus generaliter cœli
Pſal. 148. & terræ nomine cōplectuntur. Sicut ille pſalmus oſtendit, omnia ſuperiora ab illo principio enumerans, Laudate dominum de cœlis: omniáque inferiora ab alio principio, Laudate dominum de terra: vbi & ſpiritus tempeſtatis & omnes abyſſi nominantur, & ignis iſte qui vrit tangētem, quia de terrenis & humidis humoribus ita exiſtit vt ſubinde vertatur in aliud elementum. Et quāuis naturæ ſuæ ſurſum nitēdo indicet appetitum, in cœleſtem tamen ſuperiorē trāquillitatem nō poſſit euadere, quia multo aëre ſuperatus & in eum cōuerſus extinguitur: ac per hoc in iſta rerum parte corruptibiliore atq; pigriore turbulentis motibus agitatur ad temperandum eius rigorē, & ad vſus terroreſque mortalium. Quia ergo etiam factum qui ad terrā proprie pertinet, ſentiri poſſunt & fluctus vndarū & flatus aurarum, propterea ipſa quoque aquatilium animalium corpora & terrenis veſcuntur, & maxime aues in terra etiā requieſcunt, fœtus quoque propagant, pars enim hu-
Gene. I. moris qui vaporaliter exhalatur, etiam ſuper terras extenditur. Ideoque cùm dixiſſet ſcriptura, Educant aquæ reptilia animarum viuarum, & volatilia inquit, ſuper terram: addidit ſanè dicens, ſecundum firmamentum cœli, in quo poteſt aliquanto manifeſtius apparere illud quod antea videbatur obſcurum. Non enim ait, in firmamento cœli, ſicut de luminaribus, ſed volantia, inquit, ſuper terram, ſecundum firmamentū cœli: quia videlicet hoc caliginoſum & humidum ſpacium in quo aues volant, illi ſpacio contiguum eſt, vbi volare nō poſſunt, quod iam merito tranquillitatis & quietis pertinet ad firmamentum cœli. In cœlo ergo volant aues, ſed in iſto, quod ille pſalmus etiam terræ nomine includit: propter quod cœlū
Animalia vocantur multis locis volatilia cœli, non tamen in firmamen
terreſtia to, ſed ſecundum firmamentum. Nonnulli putant propter
& aqua- ſenſus tarditatem animalia non animam viuam, ſed repti-
tica. lia animarum viuarum appellata: ſed ſi propterea ſic appella-
Cap. VIII. rentur, auibus daretur nomen animæ viuæ. Cum vero & ipſa

volatilia dicta ſunt ſicut illa reptilia, vt ſubaudiatur animarum
viuarum: fatendũ eſt, vt arbitror, ita dictũ, ac ſi diceretur, quæ
ſunt in animabus viuis reptilia & volatilia: ſicut dici poſſet
ignobilia hominum, vt intelligeremus, quicunque ſunt in ho-
minibus ignobiles: quanquam enim ſint & animalia terreſtria
quæ repunt ſuper terram, tamen ex multo maiore numero pe-
dibus mouentur, & tam pauca fortaſſe in terris repunt, quam
pauca in aquis gradiuntur. Nonnulli autem putauerunt pro-
pterea non animam viuam, ſed reptilia animarum viuarum pi-
ſces eſſe appellatos, quod eis memoria nulla ſit, vel aliqua vita
velut rationi vicinior. Sed fallit eos experientia minor. Nam
quidã ſcripſerunt quæ animaduertere potuerũt in viuariis pi-
ſciũ multa miranda. Sed etiam ſi falſa ſcripſerunt forte, memo-
riam tamẽ piſces habere certiſſimũ eſt. Quod ipſe ſum exper-
tus & experiantur qui poſſunt & volunt. Nam fons quidã ma-
gnus Bullenſium regionũ, ferè plenus eſt piſcium. Solẽt autẽ
homines deſuper intuentes eis aliquid iacere, quod ſibi vel
præripiant cõfluentes, vel inter ſe diripiant cõcertantes. Quo
paſtu aſſuefacti deambulãtibus ſuper oram fontis hominibus,
ipſi quoque cum eis congregatim natãdo eunt & redeunt, ex-
pectantes, vt inde aliquid iactẽt quorum præſentiam ſentiunt.
Non itaque fruſtra mihi videtur aquarũ animalia ſic appellata
reptilia, quemadmodũ & aues volatilia: nam ſi vel nulla me-
moria, vel ſenſus tardior animæ viuæ nomen repuliſſet à piſci-
bus, volatilibus certè adhiberetur. quorum vita in oculis no-
ſtris eſt memoratu garrula, & in nidis conſtruendis educãdiſ-
que fœtibus ſolertiſſima. Nec ignoro, ita quoſdam Philoſo-
phos ſua cuiuſq; elemẽti diſtribuiſſe animalia, vt terrena eſſẽ
dicerent, non tantum quæ in terra repunt atque gradiuntur,
ſed aues etiã, quòd & ipſæ in terra requieſcant, volando fatiga-
tæ. Aerea vero animalia dæmones eſſe, cœleſtia deos, quorum
quidẽ nos partim luminaria, partim angelos dicimus. Iidẽ ta-
men aquis piſces & ſui generis beluas attribuunt, vt nullum
elementum ſuis animalibus vacet: quaſi vero ſub aquis terra
non ſit aut probare poſſint piſces non in terra requieſcere ad
reparandas natãdi vires ſicut volandi aues. Et ſi forte rarius pi-
ſces id faciũt, quòd ad geſtãda corpora ſit vnda quàm aura va-
lidior, ita vt terrena quoq; animalia natãtia ferat, ſiue vſu do-
cta, vt homines, ſiue natura, vt quadrupedia vel ſerpẽtes. Aut ſi
propterea nõ putãt, quia nõ inſunt pedes piſcibus, nec phocæ

Quod quidam philoſophi cuique elemento ſua animalia diſtribuerũt. Cap. IX.

aquarum ſunt, nec colubri cochleæque terrarum: nam & illæ pedes habent, & hæc genera ſine vllis pedibus, non dico, requieſcunt in terra, ſed ab ea vix aut nunquam recedunt. Dracones autem ſine pedibus & in ſpeluncis requieſcere, & in aërem ſuſtolli perhibentur: qui quanquam non facilè noti ſint, literæ tamen, non tantum noſtræ, ſed etiam gentilium nequaquam de iſtorum animantium genere tacuerunt. Quapropter etſi dæmones aërea ſunt animalia, quoniam corporum aëreorum natura vigent: & propterea morte non diſſoluuntur, quia prævalet in eis elementum, quod ad faciendum, quàm ad patiendum eſt aptius: duobus ſubterpoſitis, aqua ſcilicet & terra, vno autem ſuperpoſito, id eſt, igne ſydereo: diſtribuuntur enim elementa ad patiendum duo, humor & humus: ad faciendum autem alia duo, aër & ignis. Si ergo hæc ita ſunt, non impedit iſta diſtinctio noſtram ſcripturam: quæ non ex aëre ſed ex aquis producta indicat volatilia, quia ſubtilioris quidem & in auras exhalati atque diſtenti, ſed tamen humoris locus volatilibus datus eſt. Aër autem à confinio luminoſi cœli vſque ad aquarum fluida, & nuda terrarum peruenit. Non tamen totum ſpacium eius exhalationes humidæ infuſcant, ſed vſque ad eum finem, vnde incipit etiam terra nominari, ſecundum illum Pſalmum vbi dicitur, Laudate dominum de terra. Superior vero pars aëris, propter puram tranquillitatem, cœlo cui collimitatur, communi pace coniungitur, & eius vocabulo nũcupatur. In qua fortaſſis parte ſi fuerunt ante tranſgreſſionem ſuam, tranſgreſſores angeli cum principe ſuo nunc diabolo, tunc archangelo, Nam nonnulli noſtri, non eos putant cœleſtes vel ſupercœleſtes angelos fuiſſe, non mirum ſi poſt peccatum in hanc ſunt detruſi caliginem, vbi tamen & aer ſit humore tenui cõtexatur, qui cõmotus ventos, & vehemẽtius cõcitatus etiam ignes & tonitrua, & contractus nubila, & conſpiſſatus pluuiam, & congelantibus nubilis niuem, & turbulentius congelantibus denſioribus nubilis grandinem, & diſtentus ſerenum facit, occultis imperiis & opere dei à ſummis ad infima vniuerſa quæ creauit adminiſtrãtis. Vnde & in illo Pſalmo cum cõmemorata eſſent, ignis, grãdo, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis: ne talia ſine prouidentia diuina fieri moueriq; putarentur, cõtinuo ſubiecit, quæ faciunt verbum eius. Si autem tranſgreſſores illi antequã tranſgrederentur cœleſtia corpora gerebant, neque hoc mirum eſt, ſi conuerſa ſunt ex pœna in

Dæmones aer. terra. Cap. X. 2. ſen. diſt. 8. cap. 1.

Pſal. 148.

2. ſen. di. 8. cap. 1.

Venti. Tonitrua. Nubes. Pluuia. Grando. Serenitas

Pſal. 148

aeream qualitatem, vt iam poſſint ab igne, id eſt, ab elemento naturæ ſuperioris aliquid pati: nec aeris ſaltem ſpacia ſuperiora atque puriora, ſed iſta caliginoſa tenere permiſſi ſunt, qui eis pro ſuo genere quidam quaſi carcer eſt, vſque ad tempus iudicij. Et ſi quid de his tranſgreſſoribus angelis diligentius requirendum eſt, alius erit accommodatior ſcripturæ locus. Proinde nūc quod ſatis eſt, ſi hæc ſpacia turbida & procelloſa propter aeris naturam vſque ad vndas terráſque porrecta poſſunt aerea corpora ſuſtinere, poſſunt & auium quæ producta ſunt ex aquis propter aquarum tenues halitus: qui ſcilicet eidem aeri iuxta vndas & terras circunfuſo, atque ob hoc infimæ atque terrenæ, parti deputato, vaporaliter inſerūtur & auras intexunt, quæ nocturnis rigoribus aggrauatæ ſereno etiā rore diſtillant: ſi autem vehementius frigus eſt, etiā gelu candidius inalbeſcunt. Et dixit deus, Educat terra animam viuam ſecūdum genus ſuum, quadrupedia & reptilia & beſtias terræ ſecūdum genus ſuum, & pecora [ſecundum genus ſuū. Et factum eſt ſic. Et fecit deus beſtias terræ ſecundū genus ſuum, & pecora ſecundum genus, & omnia reptilia terræ ſecundum genus ſuum.] Et vidit deus quia bona ſunt. Iam nunc conſequēs erat vt alteram partem, quæ proprie terra dicitur, infimi huius loci, quem totum cum omnibus abyſſis & nebuloſo aere vniuerſaliter vocabulo terræ alibi ſcriptura complectitur, ornarēt animalibus ſuis. Et manifeſta quidem ſunt animalium genera, quæ in verbo dei terra produxit. Sed quia ſæpe nomine pecorum vel nomine beſtiarum animalia omnia rationis expertia ſolent intelligi, merito quæritur, quas nunc proprie beſtias, & quæ nunc pecora dicat. Et repentia quidē ſiue reptilia terrena, non eſt dubitandum quòd omnes ſerpentes intelligi voluit, quanquam & beſtiæ dici poſſint, pecorum autem nomen non vſitate ſerpentibus cōuenit, Rurſum leonibus & pardis & tigridibus & lupis, & vulpibus, canibus etiam & ſimiis, atque id genus cæteris vſitate cōuenit vocabulum beſtiarum. Pecorum autem nomē his animalibus accommodatius aptari ſolet, quæ ſunt in vſu hominum: ſiue adiuuandis laboribus, vt boues & equi, & ſi qua talia. ſiue ad laniſiciū, vel ad veſcēdū vt oues & ſues. Quid ergo ſunt quadrupedia? Quanquā enim hæc omnia præter quædam ſerpentia quatuor pedibus gradiantur, niſi tamen hoc proprio nomine quædam vellet intelligi, non vtique hic etiam quadrupedia nominaret, quamuis de

Nomina animātiū generatim. Cap. XI.

his in repetitione tacuerit. An cerui & damulæ & onagri & apri, quia neque illis beſtiis vbi leones ſunt coniungi poſſunt, ſimiles enim ſunt illis pecoribus, neque tamen ſub humana cura ſunt, propriè quadrupedia nuncupata ſunt: quaſi re[l]iqua eſſent hæc animalia, quibus iſta appellatio generalis quidem cum multis propter numerum pedum, ſed tamen ſpeciali ſignificatione tribueretur? An quia ter dixit, ſecundum genus, tria quædam genera nos inuitat attendere? Primo, ſecundum genus quadrupedia & reptilia, vbi arbitror ſignificatum quæ quadrupedia dixerit, ſcilicet quæ in genere ſunt reptiliū, ſicut ſunt lacerti, ſtelliones, & ſi quid huiuſmodi eſt. Ideoque in repetitione quadrupedum nomen non iterauit, quia reptilium vocabulo fortaſſe complexus eſt: vnde ibi non ſimpliciter ait, reptilia ſed addidit, omnia reptilia terræ. Ideo terræ, quia ſunt & aquarum: & ideo omnia vt illic intelligantur quæ quatuor etiam pedibus nituntur, quæ ſuperius quadrupedum nomine propriè ſignificata ſunt. Beſtias autem de quibus item ait, ſecundum genus, quicquid ore aut etiam vnguibus ſæuit, exceptis ſerpentibus. Pecora vero de quibus tertio ait, ſecundum genus, quæ neutra vi lacerant, ſed aut cornibus, aut ne hoc quidē. Prædixi enim & quadrupedum nomen quàm latè pateat, ipſo pedum numero facile agnoſci, & nomine pecorū vel beſtiarū omne irrationale animal aliquando comprehendi. Sed etiam ferarum vocabulum ſolet in Latina lingua tantumdem valere: non ideo tamen negligenda fuit conſideratio, quo modo poſſint hæc nomina, quæ non fruſtra in hoc ſcripturarum loco poſita ſunt, etiam ſpeciali diſtinctione diſcerni, quod in vſu loquendi quotidiano facilè animaduerti poteſt.

Secundum genus. *Cap. XII.* Non fruſtra etiā lectorem mouet, vtrum ne paſſim & quaſi fortuitu, an aliqua ratione dicatur, ſecundū genus tanquā fuerint & antea cum prima creata narrentur: an genus eorum in ſuperioribus rationibus intelligendum eſt vtique ſpiritalibus ſecundum quas creantur inferius. Sed ſi ita eſſet, hoc de luce, hoc de cœlo, hoc de aquis & terris, hoc de cœli luminaribus

Sapien. 8. diceretur. Quid enim eorū eſt cuius non æterna & incōmutabilis ratio in ipſa dei ſapientia vigeat, quæ attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter? Incipit autem hoc dici de herbis & lignis, vſque ad hæc terrena animantia. Nam & in eis quæ ex aquis creata ſunt, quanuis in prima commemoratione dictum non ſit, in illa tamen iteratione dictum

eſt, Et fecit deus cetos magnos & omnem animam animalium reptilium, quæ eduxerunt aquæ ſecundum genus eorũ, & omne volatile pennatum ſecundum genus. An quia hæc ita exorta ſunt, vt ex eis alia naſcerẽtur, & originis formã ſucceſſione ſeruarent, ideo dicuntur ſecundum genus, propter propagationem prolis qua permanſura creabantur? Sed cur de herbis & lignis non ſolum dicitur, ſecundum genus, verumetiam ſecundum ſimilitudinem, cum & animalia ſiue aquarũ ſiue terrarum ſecundum ſimilitudinem ſuam generent? An quia genus ſequitur ſimilitudo, noluit eam vbique repetere. Nam & ſemen non vbique repetiuit, cum tam herbis & lignis iuſit, quàm animalibus, etſi non omnibus. Obſeruatum eſt enim quædam ita naſci ex aquis vel terra, vt ſexus eis nullus ſit: & ideo ſemen eorum non ſit in eis, ſed in elementis ex quibus oriũtur. Hoc eſt ergo ſecundũ genus, vbi & ſeminũ vis & ſimilitudo intelligitur ſuccedentiũ de ſuccedentibus:† quia nihil eorum ita creatum eſt, vt ſemel exiſteret, vel permanſurum, vel nullo ſuccedente deceſſurum. Cur ergo & de homine non ita dictum eſt, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, ſecundum genus: cum & hominis propago manifeſta ſit? An quia non ita deus fecerat hominem vt moreretur, ſi præceptum ſeruare voluiſſet, & ideo non erat neceſſarius deceſſori ſucceſſor? Sed poſt peccatum cõparatus eſt pecoribus inſenſatis, & ſimilis factus eſt eis: vt iam filij ſeculi huius generent & generẽtur, quo poſſit mortalium genus ſeruata ſucceſſione ſubſiſtere? Quid ſibi vult ergo poſt hominem factum illa benedictio, Creſcite & multiplicamini & implete terram: quod vtique fieri poſſet generando? An nihil hinc temere dicendum, donec ad eum ſcripturæ locum perueniamus: vbi diligentius iſta requirenda atque tractanda ſunt? Poteſt enim nunc fortaſſe ſufficere propterea de homine non dictum eſſe ſecũdum genus, quia vnus fiebat de quo etiam fœmina facta eſt. Non enim multa genera hominum ſicut herbarum, lignorum, piſcium, volatilium, ſerpentium, pecorum, beſtiarum: vt ſic dictum accipiamus, ſecundũ genus, ac ſi diceretur generatim, vt inter ſe ſimilia atque ad vnam originem ſeminis pertinentia diſtinguerentur à cæteris. Item quæritur, quid tantum aquarum animalia de creatore meruerint vt ſola benedicerentur ſicut homines? Nam & ipſa benedixit deus dicẽs, Creſcite & multiplicamini & implete aquas maris, &

Gene.1. *Gene.1.* *† de ſedentibus.* *Pſal.48.* *Gene.1.* *Benedictio animalium.* *Ca. XIII.* *Gene.1.*

ris,& volatilia multiplicentur ſuper terram. An in vno creaturæ genere dicendum fuit,vt in cæteris conſequenter intelligeretur,quæ generationibus creſcunt?Prius ergo diceretur in eo quod primum tale creatum eſt in herba ſcilicet atque ligno.An forte quæ nullum haberent propagandæ prolis affectum,ac ſine vllo ſenſu generarent,indigna iudicauit illis benedictionis verbis,Creſcite & multiplicamini:vbi autem talis ineſſet affectus,ibi primum hoc dixit,vt in terrenis animalibus etiam nō dictū intelligeretur?Neceſſarium autem fuit hoc in homine repetere,ne quiſquam diceret in officio gignendi filios vllum eſſe peccatum,ſicut eſt in libidine ſiue fornicandi,ſiue ipſo coniugio immoderatius abutendi.

Officium gignendi.

Inſectorū origo. Ca. XIIII. 2. ſen.diſ. 15.cap. de quibuſdā.

Nonnulla etiam de minutiſſimis animalibus quæſtio eſt, vtrum in primis rerum[mortalium]cōditionibus creata ſint, an ex conſequentibus rerum mortalium corruptionibus? Nā pleraque eorum aut de viuorum corporum vitiis, vel purgamentis,vel exhalationibus, aut cadauerum tabe gignuntur: quædam etiam de corruptione lignorum & herbarum:quædā de corruptionibus fructuum,quorum omniū non poſſumus rectè dicere deū non eſſe creatorē.Ineſt enim omnibus quoddam naturæ ſui generis decus,ſic vt in his maior ſit admiratio bene conſiderantis,& laus vberior omnipotentis artificis: qui omnia in ſapientia fecit,qui à fine vſque ad finem pertendens & ſuauiter cuncta diſponens,nec ea ipſa rerum nouiſſima quę pro ſui generis ordine diſſoluūntur, & quorum diſſolutionē ex pœna noſtrę mortalitatis horremus,relinquit informia:ſed creat minima corpore,acuta ſenſu animantia:vt maiore attentione ſtupeamus agilitatem muſcæ volantis, quàm magnitudinem iumenti gradientis,ampliúſque miremur opera formicarum,quàm onera camelorum.Sed vtrum in primis, vt dixi, rerum conditionibus,quæ illo ſex dierum ordine creatæ narrantur,hæc quoq; minima inſtituta credamus,an poſtea conſequentibus corruptibilium corporū ſolutionibus, hoc quæritur.Et poteſt quidem dici ea minutiſſima,quæ vel ex aquis, vel terris oriuntur tunc creata:in quibus etiam illa non abſurde intelliguntur quæ naſcuntur ex iis quæ terra germinante orta ſunt.Et quia præceſſerant conditionem,non ſolum animalium,ſed etiam luminarium. Et quia terræ continuantur per radicum connexionem,vnde illo die quo apparuit arida exorta ſunt,vt potius ad ſupplementum habitationis, quam ad

Pſal. 103. Sapien.8.

ad numerum habitatorum pertinere intelligerentur. Cætera vero quæ de animalium gignuntur corporibus & maxime mortuorum, abſurdiſſimum eſt dicere tūc creata, cum animalia ipſa creata ſunt: niſi quia inerat iam in omnibus animatis corporibus vis quædam naturalis & quaſi præſeminata materia, & quodam modo initiata primordia futurorum animaliū, quæ de corruptionibus talium corporum pro ſuo quæque genere ac differentiis erant exortura, per adminiſtrationem ineffabilem omnia mouente incommutabili creatore. *2. ſen. diſt. 15 cap. de quibuſdā.*

De generibus quoque animalium venenoſis & perniciofis quæri ſolet, quo modo † poſt peccatum hominis ad vindictam creata ſint: an potius cum iam creata eſſent innoxia, non niſi poſtea peccatoribus nocere cœperint? Neque hoc mirum eſt, quandoquidem etiam temporibus huius vitæ laborioſæ atq; ærumnoſæ, cum ita ſit nemo iuſtus vt perfectum ſe audeat dicere, fideliter atteſtante Apoſtolo & dicente, Non quia iam acceperim aut etiam perfectus ſim, Cúmque adhuc exercendę atque in infirmitate perficiendæ virtuti necesſariæ ſint tentationes & moleſtiæ corporales, eodem rurſus Apoſtolo manifeſtāte qui ait, in magnitudine reuelationum ne extolleretur, datum ſibi eſſe ſtimulum carnis, angelum ſatanæ vt eum colaphizaret, rogatúmq; à ſe dominū tertio vt diſcederet ab eo reſpondiſſe ſibi, Sufficit tibi gratia mea: Nam virtus in infirmitate perficitur: tamen & ſanctus Daniel inter leones ſaluus atque intrepidus vixit, qui non vtique deo mentiens in oratione, non tantum peccata populi ſui, ſed etiam ſua fateretur. Et in ipſius Apoſtoli manu mortifera vipera adhæſit, nec læſit. Pótuerunt ergo iſta etiam creata nihil nocere, ſi cauſa non extitiſſet, vel terrēdorum puniendorúmque viciorum, vel probandæ perficiendæque virtutis: quia & exempla ſunt demonſtranda patientiæ ad profectum cæterorum, & ipſe ſibi homo in tentationibus certius innoteſcit, & iuſte ſalus illa perpetua quæ turpiter amiſſa eſt per voluntatem, fortiter recipitur per dolorem. *Animalia Venenoſa. Cap. XV. † Vtrum. Philip. 3. 1. Cor. 12. Danie. 6. & 14. Acto. 28. 2. ſen diſ. 15. cap. quarı.*

Dicet aliquis, Cur ergo inuicem beſtiæ nocent, quibus nec peccata vlla ſunt, vt vindicta iſta dicatur, nec vllam recipiunt tali exercitatione virtutem? Ideo nimirū, quia ſcilicet aliæ cibi ſunt aliarum: nec recte poſſumus dicere, non eſſent aliæ quibus aliæ veſcerentur, Habent enim omnia quandiu ſunt, menſuras, numeros & ordines ſuos, quæ cuncta merito conſiderata laudantur, nec ſine occulta pro ſuo genere *Beſtiarū interpſas diſcordia. Ca. XVI.*

mod

moderatione pulchritudinis, temporalis etiã ex alio in aliud tranſeundo mutantur. Quod etſi ſtultos latet, ſublucet proficientibus, clarúmque perfectis eſt. Et certè omnibus talibus inferioris creaturæ motibus præbentur homini ſalubres admonitiones, vt videat quantum ſibi ſatagendum ſit pro ſalute ſpiritali & ſempiterna, qua omnibus irrationalibus animalibus antecellit, cum illa videat à maximis elephantis vſque ad minimos vermiculos pro ſalute corporali & temporali, quam pro ſui generis inferiore ordinatione ſortita ſunt, ſiue reſiſtendo ſiue cauendo agere quicquid valent: quod non appareret niſi cum quædam refectionem corporis ſui ex aliorum corporibus quærunt, alia ſe vel repugnandi viribus, vel fugæ præſidio vel latebrarum munimine tuerentur: Nam & ipſe corporis dolor in quolibet animante magna & mirabilis animæ vis eſt, quæ illam compagem ineffabili permixtione vitaliter continet, & in quandam ſui moduli redigit vnitatem, cum eam non indifferenter, ſed vt ita dicam, indignanter patiatur corrumpi atque diſſolui.

Corpora mortuorũ dilaniatæ. Ca. XVII. Illud etiam fortaſſe aliquem moueat, ſi animalia noxia viuos homines aut pœnaliter lędunt, aut ſalubriter exercent, aut vtiliter probant, aut ignoranter docent, cur in eſcas ſuas dilacerẽt etiam corpora hominum mortuorum? Quaſi vero quicquam interſit ad noſtram vtilitatem, iſta caro iam exanimis in naturæ profunda ſecreta per quos tranſitus eat vnde mirabili omnipotentia creatoris reformanda rurſus ſeruatur: † quanquam & hinc fiat quædam prudentibus admonitio, vt ſe ita commendent fideli creatori, omnia maxima & minima occulto nutu adminiſtranti, cui noſtri etiam capilli numerati ſunt, ne propter inanes curas exanimatorum corporum ſuorum illa genera mortium perhorreſcant, ſed piæ fortitudinis neruos ad omnia præparare non dubitent. (*† ſeruatur. Luca 12.*)

Spinæ & tribuli. Caput. XVIII. Gene. 1. Talis etiam quæſtio de ſpinis & tribulis ſolet oboriri, & de quibuſdam lignis infructuoſis, vel cur vel quando creata ſint, cum deus dixerit, Producat terra herbam pabuli ſeminantem ſemen, & lignum fructiferum faciens fructum. Sed qui ita mouentur, non intelligunt ſaltem de vſitatis formulis humani iuris, quemadmodũ appelletur vſusfructus. Vtilitas enim quædam fruentium in fructus nomine conſideratur. Quantæ autem ſint vtilitates, ſiue manifeſtæ, ſiue occultæ omnium quæ terra gignens radicitus alit, & ipſi quædam intueantur, & ab

expe r

experțis cæteră inquirant. Et de ſpinis quidem ac tribulis abſoluta poteſt eſſe reſponſio, quia poſt peccatum dictū eſt homini de terra, Spinas & tribulos pariet tibi. Nec tamen facile dicendum eſt tūc cœpiſſe iſta oriri ex terra. Fortaſſis enim quoniam in ipſis quoq; generibus ſeminū multæ reperiuntur vtilitates, poterant habere locū ſuū ſine vlla pœna hominis. Sed vt in agris in quibus iam pœnaliter laborabar, etiā iſta naſcerētur hoc ad cumulū pœnæ valere credi poteſt cum poſſent alibi naſci, vel ad auiū pecorúmque paſtus vel ad ipſorū hominū aliquos vſus. Quanquam & ille ſenſus nō abhorret ab his verbis, quo ita intelligitur dictum, Spinas & tribulos pariet tibi: vt hæc etiam antea terra pariens non tamē homini pareret ad laborem, ſed cuiuſque modi animalibus conuenientem cibū. Sunt enim quæ his generibus, & mollioribus & aridioribus commode ſuauitérque veſcantur. Tunc autem cœperit iſta homini parere ad ærumnoſum negotiū, cum poſt peccatum cœpit in terra laborare. Non quòd aliis locis hæc antea naſcerentur, & poſt in agris quos homo ad capiēdas fruges coleret, ſed & prius & poſtea in eiſdem locis: prius tamen nō homini, pòſt autem homini. vt hoc ſignificetur quod additum eſt tibi: quia non eſt dictū ſpinas & tribulos pariet, ſed pariet tibi: id eſt, vt tibi iam iſta naſci incipiant ad laborem, quæ ad paſtum tantūmodo aliis animalibus antea naſcebantur. Et dixit deus, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & dominetur piſcium maris & volatilium cœli, & omniū pecorum, & omnis terræ, & omnium reptilium repentium ſuper terrā. Et fecit deus hominem, ad imaginem dei fecit eū maſculum & fœminam fecit eos, & benedixit eos deus dicens, Creſcite & multiplicamini, & implete terram, & dominamini eius & principamini piſcium maris, & volatilium cœli, & omnium pecorum, & omnis terræ, & omnium reptilium repentium ſuper terram. Et dixit eis deus, Ecce dedi vobis omne pabulū ſeminale, ſeminans ſemen quod eſt ſuper omnem terram, & omne lignum quod habet in ſe fructum ſeminis ſeminalis, vobis erit ad eſcam, & omnibus beſtiis terræ, & omnibus volatilibus cœli, & omni reptili repenti ſuper terram, quod habet in ſe ſpiritum vitæ, & omne pabulum viride in eſcam. Et factum eſt ſic. Et vidit deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde: & facta eſt veſpera, & factum eſt mane dies ſextus. Etiam atque etiam de natura hominis pòſt erit vberior conſiderandi & diligentius

Geneſ. 1.

Homo ad imaginē dei. Cap. XIX. Gene. 1.

tius differendi locus. Nunc tamen vt opera ſex dierum noſtra inquiſitio pertractatióque concludat, hoc primũ breuiter dicimus, non indifferenter accipiendum quod in aliis operibus dicitur, Dixit deus, fiat. Hic autem dixit deus, Faciamus hominé ad imaginem & ſimilitudinem noſtram: ad inſinuandum ſcilicet, vt ita dicam, pluralitatem perſonarum propter patrem & filium & ſpiritum ſanctum. Quam tamen deitatis vnitatem intelligendam, ſtatim admonet dicens, Et fecit deus hominem ad imaginem dei: non quaſi pater ad imaginem filij, aut filius ad imaginem patris, alioquin non vere dictum eſt, ad imaginé noſtram, ſi ad patris ſolius aut filij ſolius imaginem factus eſt homo ſed ita dictũ eſt, fecit deus ad imaginem dei tãquam diceretur, fecit deus ad imaginem ſuam. Cum autem nunc dicitur, ad imaginem dei: cum ſuperius dictum ſit, ad imaginem noſtram: ſignificatur quod non id agat illa pluralitas perſonarum, vt plures deos vel dicamus vel credamus vel intelligamus: ſed patrem & filium & ſpiritum ſanctum, propter quam Trinitatem dictum eſt, ad imaginem noſtram: vnum accipiamus deum, propter quod dictum eſt, ad imaginem dei.

1. ſen. di. 2. cap propo-namus. et 2 ſen. diſ. 16. cap. 1.

Imperium datum homini. Ca. XX.

Hic etiam illud non eſt prætereundum, quia cum dixiſſet, ad imaginem noſtram: ſtatim ſubiunxit, & habeat poteſtatem piſcium maris & volatilium cœli & cæterorum animalium rationis expertium: vt videlicet intelligamus in eo factum hominem ad imaginem dei in quo irrationalibus animantibus antecellit. Id autem eſt ipſa ratio, vel mens, vel intelligentia, vel ſi quo alio vocabulo commodius appellatur. Vnde & Apoſtolus dicit, Renouamini ſpiritu mẽtis veſtræ, & induite nouum hominem qui renouatur in agnitione dei, ſecundum imaginem eius qui creauit eum: ſatis oſtendens vbi ſit homo creatus ad imaginem dei, quia non corporeis liniamentis, ſed quadam forma intelligibili mẽtis illuminatæ. Ac per hoc ſicut in illa prima luce, ſi eo nomine recte intelligitur facta lux intellectualis, particeps æternæ atque incommutabilis ſapientiæ dei, non dictum eſt, & ſic eſt factum, vt deinde repeteretur, & fecit deus: quia ſicut iam quantum potuimus diſſeruimus, non fiebat cognitio aliqua verbi dei in prima creatura, vt poſt eam cognitionem inferius crearetur, quod in eo verbo creabatur, ſed ipſa primo creabatur lux in qua fieret cognitio verbi dei per quod creabatur, atque ipſa cognitio illi eſſet ab informitate ſua conuerti ad formantem deum & creari atque forma-

Ephe. 4. Coloſſ. 3.

ri:poſtea vero in cæteris creaturis dicitur.& ſic eſt factum:vbi ſignificatur in illa luce,hoc eſt in intellectuali creatura prius facta verbi cognitio,ac deinde cum dicitur,& fecit deus,ipſius creaturæ genus fieri demonſtratur,quod in verbo dei dictum erat vt fieret:hoc & in hominis cõditione ſeruatur.Dixit enim deus,Faciamus hominem ad imaginem noſtram.& cætera.Ac deinde non dicitur,& ſic eſt factum:ſed iam ſubinfertur,Et fecit deus hominem ad imaginem dei: quia & ipſa natura ſcilicet intellectualis eſt ſicut & illa lux,& propterea hoc eſt ei fieri quod eſt agnoſcere verbum dei per quod fit.Nam ſi diceretur,& ſic eſt factum,& poſtea ſubinferretur,& fecit deus,quaſi prius factum intelligeretur in cognitione rationalis creaturæ, ac deinde in aliqua creatura quæ rationalis non eſſet. Quia vero & iſta creatura rationalis eſt,& ipſa eadẽ cognitione perfecta eſt. Sicut enim poſt lapſum peccati homo in agnitione dei renouatur ſecundum imaginem eius qui creauit eum: ita in ipſa agnitione creatus eſt antequam delicto veteraſceret, vnde rurſum in eadem agnitione renouaretur.Quæ autẽ non in ea cognitione creata ſunt:quia ſiue corpora ſiue irrationales animæ creabantur,primo facta eſt in creatura intellectuali cognitio eorum à verbo dei quod dictum eſt vt fierent: propter quam cognitionem primo dicebatur,& ſic eſt factum: vt oſtenderetur facta ipſa cognitio in ea natura quæ hoc in verbo dei antequam eſſet, cognoſcere poterat:ac deinde fiebant ipſæ corporales irrationales creaturæ, propter quod deinceps addebatur,& fecit deus. Quo modo autem homo immortalis factus ſit,& acceperit eſcam cũ aliis animalibus herbam pabuli ferentem ſemen,& lignum fructiferum & herbam viridem,difficile eſt dicere.Si enim peccato mortalis effectus eſt, vtiq; ante peccatum nõ indigebat talibus cibis. Neque enim poſſet illud corpus fame corrumpi. Nam illud quod dictum eſt.Creſcite & multiplicamini & implete terram: quanquam niſi per concubitum maris & fœminæ fieri non poſſe videatur, vnde hinc quoque mortalium corporum extitit indiciũ: poteſt tamen dici alium modum eſſe potuiſſe in corporibus immortalibus,vt ſolo piæ charitatis affectu nulla corruptionis concupiſcentia filij naſcerentur, nec mortuis parentibus ſucceſſuri,nec ipſi morituri:donec terra immortalibus hominibus impleretur,ac ſic inſtituto iuſto & ſancto populo,qualẽ poſt reſurrectionem futurum credimus, naſcendi etiã modus fieret

Gene. 1. *Immortalitas hominis.* *Ca. XXI. 2. ſen. d. 19 ca. de hoc. & ca. Ecce.* *Gene. 1.* *2. ſen. d. 20. cap. de ter mino.*

fieret: poteſt quidem dici, & quo modo dicatur alia conſideratio eſt. Sed non etiam hoc quiſquam dicere audebit, ciborum indigentiam quibus reficiebantur, niſi mortalibus corporibus eſſe [non] poſſe. Nonnulli autem etiam hoc ſuſpicati ſunt, nunc interiorem hominem factum, corpus autem hominis poſtea, cum ait ſcriptura, Et finxit deus hominem de limo terræ: vt quod dictum eſt, fecit: ad ſpiritum pertineat: quod autem finxit ad corpus. Nec attendunt maſculum & fœminam non niſi ſecundũ corpus fieri potuiſſe. Licet enim ſubtiliſſime diſſeratur ipſam mentem hominis in qua factus eſt ad imaginem dei, quandam ſcilicet rationalem vitam, diſtribui in æternæ contemplationis veritatem, & in quandam rerum temporalium adminiſtrationem, atque ita fieri quaſi maſculũ & fœminam, illa parte conſulente, hac obtemperante: in hac tamen diſtributione non recte dicitur imago dei, niſi illud quod inhæret contemplandæ incommutabili veritati. In cuius rei figura Paulus Apoſtolus virũ tantum dicit imaginẽ & gloriam dei: mulier autẽ, inquit gloria viri eſt. Ita quanuis hoc in duobus hominibus diuerſi ſexus exterius ſecundũ corpus figuratum ſit, quod etiam in vna hominis interius mente intelligitur: tamen & fœmina quæ eſt corpore fœmina, renouatur etiã ipſa in ſpiritu mentis ſuæ in agnitione dei ſecundum imaginẽ eius qui creauit, vbi non eſt maſculus & fœmina. Sicut autem ab hac gratia renouationis, & reformatione imaginis dei non ſeparantur fœminæ, quanuis in ſexu corporis earum aliud figuratũ ſit, propter quod vir ſolus dicitur eſſe imago & gloria dei, Sic & in ipſa prima conditione hominis, ſecundũ id quod & fœmina homo erat, habebat vtique mentem ſuam eandẽmque rationalẽ ſecundum quã ipſa quoque facta eſt ad imaginem dei. ſed propter vnitatẽ coniunctionis, fecit deus, inquit, hominẽ ad imaginem dei. Ac ne quiſquam putaret ſolũ ſpiritum hominis factum, quanuis ſecũdum ſolum ſpiritum fieret ad imaginẽ dei, fecit illum, inquit, maſculum & fœminam, vt iam etiã corpus factũ intelligatur. Rurſum ne quiſquam arbitraretur ita factum, vt in homine ſingulari vterque ſexus exprimeretur, ſicut interdum naſcuntur quos androgynos vocant, oſtẽdit ſe ſingularem numerum propter coniunctionis vnitatẽ poſuiſſe. Et quòd de viro mulier facta eſt, ſicut poſtea manifeſtabitur, cum id quod hic breuiter dictum eſt, diligentius cœperit explicari: & ideo pluralem numerum continuo

ſubie

Homo interior. *Ca. XXII.* *Gene. 2.* *1. Cor. 11.* *Coloſ. 3.* *Galat. 3.* *Gene. 1.*

ſubiecit dicens, Fecit eos & benedixit eos. Sed vt iam dixi, diligentius in conſequenti ſcriptura de hominis creatione requiremus. Nunc animaduertendum eſt, quòd poſtea quam dixit, Et ſic factum eſt: ſtatim ſubiecit, Et vidit deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde: vbi intelligitur poteſtas & facultas ipſa data naturæ humanæ ſumendi ad eſcam pabulum agri & fructus ligni. Ad hoc enim intulit, Et ſic eſt factum: quod ab illo loco inchoauerat, vbi ait, Et dixit deus: ecce dedi vobis pabulum ſeminale: & cætera. Nam ſi ad omnia quæ ſupra dicta ſunt, retulerimus quod ait, Et ſic eſt factum: conſequẽs erit vt confiteamur etiam creuiſſe illos iam & multiplicatos impleuiſſe terrã in eodem ſexto die, quod eadem ſcriptura teſtante poſt multos annos factum inuenimus. Quapropter cum data eſſet hæc facultas edendi, & hoc deo dicente homo cognouiſſet, dicitur, & ſic eſt factum: in hoc vtique quod deo dicẽte homo cognouit, Nam ſi id etiam tunc egiſſet, id eſt, in eſcam illa quæ data ſunt etiam veſcendo aſſumpſiſſet, ſeruaretur illa cõſuetudo ſcripturæ, vt poſteaquã dictũ eſt, & ſic eſt factũ, quod ad exprimendã præcedentẽ cognitionẽ pertinet, deinde inferretur etiã ipſa operatio, ac diceretur, & acceperunt & ederũt. Poterat enim ita dici, etiã ſi non rurſus nominaretur deus, Sicut in illo loco poſtea quàm dictũ eſt, Congregetur aqua quæ ſub cœlo eſt in congregationẽ vnã & appareat arida: ſubinfertur, & ſic eſt factũ. Ac deinde nõ dicitur, & fecit deus: ſed tamẽ ita reperitur, Et cõgregata eſt aqua in congregationes ſuas & cætera. Quòd autẽ non ſingillatim vt in cæteris etiã de humana creatura dixit, Et vidit deus quia bonũ eſt: ſed poſt hominem factum, datámq; illi poteſtatem vel dominãdi vel edendi, ſubintulit de omnibus. Et vidit deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde: merito quæri poteſt. Potuit enim primo reddi homini ſingillatim, quod ſingillatim cæteris quæ antea facta ſunt redditũ eſt, tum demum de omnibus dici quæ fecit deus, ecce bona valde. An forte quia ſexto die perficiũtur omnia, propterea de omnibus dicendũ fuit, vidit deus omnia quę fecit, & ecce bona valde: non ſingillatim de iis quæ ipſo die facta ſunt? Cur ergò de pecoribus & beſtiis & reptilibus terræ dictum eſt, quæ ad eundem diem ſextum pertinent, niſi forte illa & ſingillatim in ſuo genere, & cum cæteris vniuerſaliter dici bona meruerunt, & homo factus ad imaginem dei, non niſi cum cæteris hoc dici meruit? An quia perfectus nondum

Fructus terræ C.XXIII.

Valde bona. Caput XXIIII. Gene.1.

erat, quia nondum erat in paradiſo conſtitutus: quaſi vero poſtea quam ibi conſtitutus eſt, dictum ſit quod hic prætermiſſum eſt? Quid ergo dicimus? An quia præſciebat deus hominem peccaturum, nec in ſuæ imaginis perfectione manſurum, non ſingillatim, ſed cũ cæteris eum dicere voluit bonum, velut intimans quid eſſet futurũ? Quia cum ea quæ facta ſunt, in eo quòd facta ſunt quantum acceperunt, manent: ſicut vel illa quæ non peccauerunt, vel illa quæ peccare non poſſunt: & ſingula bona ſunt, & in vniuerſo bona valde ſunt. Nõ enim fruſtra eſt additũ, valde, quia & corporis membra etiam ſi ſingula pulchra ſunt, multo ſunt tamen in vniuerſi corporis cõpage omnia pulchriora. Quia oculum, verbi gratia, placitum atque laudatum, tamen ſi ſeparatum à corpore videremus, nõ diceremus tam pulchrum quàm in illa connexione membrorum, cum loco ſuo poſitus in vniuerſo corpore cerneretur. Ea verò quæ peccãdo amittunt decus propriũ, nullo tamẽ modo efficiũt, vt non etiã ipſa recte ordinata cum toto atq; vniuerſo bona ſint. Homo igitur ante peccatũ & ſuo genere vtiq; bonus erat: ſed ſcriptura prætermiſit hoc dicere, vt illud potius diceret quod futurũ aliquid prænunciaret. Non enim falſum de illo dictum eſt. Qui enim ſingillatim bonus eſt, magis vtiq; cum omnibus bonus eſt. Non autẽ quando cum omnibus bonus eſt, ſequitur vt etiam ſingillatim bonus ſit. Moderatum eſt itaque vt id diceretur, & quod in præſenti verũ eſſet, & præſcientiam ſignificaret futuri. Deus enim naturarum optimus conditor, peccantium vero iuſtiſſimus ordinator eſt: vt etiam ſi qua ſingillatim fiunt delinquendo deformia, ſemper tamen cum eis vniuerſitas pulchra ſit. Sed iam ea quæ ſequuntur in ſequenti volumine pertractemus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM, LIBER QVARTVS.

Dies ſex quo modo accipiẽdi. Cap. I. Gene. 2.

ET conſummata ſunt cœlũ & terra, & omnis ornatus eorũ, Et conſummauit deus in die ſexto opera ſua quæ fecit, & requieuit deus in die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis quæ fecit, Et benedixit deus diem ſeptimũ, & ſanctificauit eum,

eum,quia in ipſo requieuit ab omnibus operibus ſuis quæ inchoauit deus facere. Arduũ quidẽ atque difficillimũ eſt viribus intentionis noſtræ,voluntatẽ ſcriptoris in iſtis ſex diebus, mentis viuacitate penetrare, vtrũ præterierint dies illi,& addito ſeptimo,nunc per volumina temporũ, non re ſed nomine repetantur.In toto enim tempore multi dies veniunt prætеritis ſimiles,nullus autẽ idem redit. Vtrũ ergo præterierint dies illi:an iſtis qui eorum vocabulis & numero cenſentur in temporum ordine quotidie tranſcurrentibus, illi in ipſis rerũ conditionibus maneant: vt nõ ſolum in illis tribus antequam fierẽt luminaria,ſed etiam in reliquis item tribus diei nomẽ intelligamus in ſpecie rei quæ creata eſt,noctẽmq; eius priuationem vel defectum:vel ſi quo alio nomine melius ſignificatur,cum amittitur ſpecies aliqua mutatione,à forma ad informitatem declinante atq; vergẽte: quæ mutatio in omni creatura ſiue poſſibilitate ineſt etiam ſi deſit effectus,ſicut in cœleſtibus ſuperioribus:ſiue ad implendã in infimis rebus pulchritudinẽ temporalẽ,per ordinatas vices quorumq; mutabilium deceſſionibus ſucceſſionibúſq; peragitur,ſicut manifeſtum eſt in rebus terrenis atque mortalibus: veſpera vero in omnibus perfectæ cõditionis quaſi quidã terminus ſit, mane autem incipientis exordiũ: omnis enim creata natura certis ſuis initiis & finibus cõtinetur,indagare difficile eſt. Sed ſiue hoc,ſiue illud,ſiue aliquid etiã tertiũ probabilius quòd dicatur poſſit inueniri, quod in progreſſu diſputationis forſitan apparebit, quemadmodũ in illis diebus & nox & veſpera & mane intelligatur:nõ eſt tamẽ ab re,vt cõſideremus ſenarij numeri perfectionẽ in ipſa interiori natura numerorũ,quã mente intuẽtes ea quæ ſenſibus etiã corporis adiacent numeramus numeróſeq; diſponimus. Inuenimus ergo ſenariũ numerũ primũ eſſe perfectũ ea ratione quòd ſuis partibus cõpleatur.Sũt enim & alij numeri aliis cauſis rationibúſq; perfecti. Proinde iſtũ ſenariũ ea ratione perfectum dicimus,quòd ſuis partibus compleatur,talibus duntaxat partibus quæ multiplicatæ poſſint cõſummare numerum cuius partes ſunt. Talis enim pars numeri dici poteſt quota ſit, Nam ternarius poteſt dici pars, non tantum ſenarij cuius dimidia eſt,ſed omnium ampliorũ quàm eſt ipſe ternarius. Nam & quaternarij & quinarij pars maior ternarius eſt:poteſt enim diuidi & quaternarius in tria & vnũ,& quinarius in tria & duo:& ſeptenarij & octonarij & noue

Senarius numerus. Cap. II.

nouenarij & quicquid vltra eſt numerorũ, pars eſt ternarius, nõ maior vel dimidia, ſed minor Nam ſeptenarius quoque diuidi poteſt in tria & quatuor, & octonarius in tria & quinq;, & nouenarius in tria & ſex: ſed nullius horum poteſt dici ternarius quota ſit pars, niſi tantum nouenarij, cuius pars tertia eſt ſicut ſenarij dimidia. Itaque horum omnium quos cõmemoraui, nullus cõſummatur ex aliquot ternariis niſi ſenarius & nouenarius, Nam ille conſtat ex duabus ternariis: iſte autẽ ex tribus. Senarius ergo numerus, vt dicere cœperam, partibus ſuis connumeratis & in ſummam ductis, in ſe completur. Alij nanque ſunt numeri quorum partes ſimul ductæ minorem ſummam faciũt, alij vero ampliorem: certis vero interuallorũ rationibus pauciores inueniuntur, qui ſuis partibus cõpleantur, quarum ſumma nec citra inſiſtat, nec vltra excreſcat, ſed ad tantum occurrat quantus eſt ipſe numerus cuius partes ſunt. Horum primus ſenarius eſt, Nam vnius in numeris nullæ partes ſunt. Sic enim dicitur vnũ in numeris quibus numeramus, vt non habeat dimidium vel aliquam partem, ſed vere ac pure ac ſimpliciter vnũ ſit, Duorum autẽ pars vnum eſt, & eſt dimidia, nec vlla altera. Ternarius vero duas habet: vnam quæ dici poſſit quota ſit, quod eſt vnum, nam tertia eius eſt: & aliam maiorem quæ non poſſit dici quota ſit, id eſt duo: nec huius ergo partes computari poſſunt illæ de quibus agimus, id eſt quæ dici poſſunt quotæ ſint. Porrò quaternarius duas habet tales: nam vnum quarta eius eſt, duo dimidia: ſed ambæ in ſummam ductæ, id eſt vnum & duo, ſimul ternarium faciunt, non quaternarium, Non ergo eum cõplent partes ſuæ, quia in ſumma minore conſiſtunt. Quinarius non habet talem niſi vnam, id eſt, ipſum vnum quæ quinta pars eius eſt. Nã & duo quamuis pars eius minor ſit, & tria maior: neutra tamen earũ dici poteſt quota pars eius ſit. Senarius vero tres partes tales habet, ſextam, tertiã, dimidiã, ſexta eius vnum eſt; tertia duo, dimidia tria. Hæ autem partes in ſummã ductæ, id eſt, vnũ & duo & tria, ſimul eundẽ conſummant perficiũtque ſenariũ. Iam ſeptenarius nõ habet talem partem niſi ſeptimum, quod eſt vnum. Octonarius tres, octauam, quartam, dimidiã, id eſt, vnum duo & quatuor: ſed hæ ſimul ductæ ſeptenarium faciunt infra exiſtentem: non ergo complent eundem octonarium. Nouenarius duas habet, nonã quòd eſt vnum, & tertiã quod eſt tria: hæ autem ſimul quaternarium faciunt longe

nouenario minorem. Denarius tres habet tales partes, vnum
decimam duo quintam, quinque dimidiam, qui numeri ſimul
ducti ad octonarium perueniũt nõ ad denariũ. Vndenarius nõ
habet niſi ſolam vndecimã ſicut ſeptenarius ſolam ſeptimam,
& quinarius ſolam quintam, & ternarius ſolam tertiam, & bi-
narius ſolam dimidiam; quod in omnibus vnum eſt. Duodena-
rius vero partibus ſuis talibus ſimul ductis, non ipſe conſum-
matur, ſed excedit, ampliorem quippe duodenario numerum
faciũt. Nam vſq; ad ſexdecim perueniũt, habet enim eas quin-
que; duodecimam, ſextam, quartam, tertiam, dimidiam. Nam
duodecima eius vnum eſt, ſexta duo, quarta tria, tertia qua-
tuor, dimidia ſex, vnum autem & duo & tria & quatuor & ſex
in ſummam ducta ſexdecim ſunt. Et ne multis morer, in infi-
nita ſerie numerorum plures numeri inueniuntur, qui tales
partes aut non habẽt niſi ſingulas ſicut ternarius & quinarius
& cæteri eiuſmodi, aut ita plures habẽt tales partes vt in vnũ
ductæ atq; in ſummã redactæ vel citra inſiſtãt ſicut eſt octo-
narius & nouenarius, & alij plurimi, vel vltra excedant, ſicut
duodecim, & duodeuiginti, & multi tales. Plures ergo repe-
riuntur quilibet horum quàm illi qui perfecti vocantur; eo
quòd multis ſuis ſimul ductis talibus partibus compleantur.
Nam poſt ſenarium duodetriginta inueniuntur, qui ſimiliter
ſuis talibus partibus cõſtat. habet enim eas quinque vigeſimã-
octauam, quartãdecimam ſeptimã, quartam, dimidiam. id eſt
vnum & duo, quatuor & ſeptẽ & quatuordecim: quæ ſimul du-
ctæ eundem duodetriceſimũ complent: fiunt enim viginti-
octo: & quãto magis numerorum ordo procedit, tanto produ-
ctioribus pro rata proportione interuallis reperiũtur hi nume-
ri, qui ſuis talibus partibus in ſummã redactis ad ſeipſos oc-
curriit, dicuntúrq; perfecti. Quorum enim numerorum tales
partes ſimul ductæ non implent eoſdem numeros quorum
partes ſunt, imperfecti appellantur: quorum autem excedunt,
plus quam perfecti appellantur. Perfecto ergo numero dierũ,
hoc eſt ſenario, perfecit deus opera ſua quæ fecit. Ita enim ſcri- *Gene. 2.*
ptum eſt, Et conſummauit deus in die ſeptimo opera ſua quæ
fecit. Magis autem in illum numerum intentus fio, cum conſi-
dero etiam ordinem operum ipſorum. Sicut enim idem nu-
merus gradatim partibus ſuis in trigonum ſurgit, Nam ita ſe
ſequũtur vnum, duo, tria, vt nullus alius interponi poſſit quæ
ſingulæ ſenarij partes ſunt quibus conſtat, vnum ſexta duo

tertia,tria dimidia. Ita vno die facta eſt lux,duobus autem ſequentibus fabrica mundi huius,vno ſuperior pars, id eſt, firmamentum,altero inferior,id eſt mare & terra,ſed partem ſuperiorem nullis alimentorum corporalium generibus impleuit,quia non ibi erat poſiturus corpora tali refectione indigẽtia:at inferiorem quam ſibi congruentibus animalibus ornaturus erat,neceſſariis eorũ indigentiæ cibis ante ditauit. Reliquis ergo tribus diebus ea creata ſunt, quæ intra mũdũ,id eſt, intra iſtam vniuerſitatem viſibilem ex elementis omnibus factam,viſibilia ſuis & congruis motibus agerentur: primo in firmamento luminaria,quia prius erat factum firmamentum: deinde in inferiore animantia, ſicut ordo ipſe poſcebat,vno die aquarum,alio terrarum: nec quiſquam ita demens eſt vt audeat dicere non potuiſſe deum facere vno die cuncta ſi vellet:aut ſi vellet biduo, vno die ſpiritalem creaturã,& alio corporalem:ſiue vno die cœlum cum omnibus pertinentibus, & alio terram cum omnibus quæ in ea ſunt: & omnino quando vellet,quãdiu vellet, & quo modo vellet:quis eſt qui dicat voluntati eius aliquid potuiſſe reſiſtere?Quapropter cum eum legimus ſex diebus omnia perfeciſſe,& ſenarium numerum cõſiderantes inuenimus eſſe perfectum, atque ita creaturarum ordinem currere,vt etiam ipſarum partium quibus iſte numerus perficitur,appareat quaſi quadrata † * diſtinctio.

*† *aliàs gradata.* Venit etiam illud in mentem quod alio loco ſcripturarum ei dicitur,Omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuiſti:atque ita cogitet anima quæ poteſt, inuocato in auxilium deo & impertiente atque inſpirante vires,vtrum hæc tria,mẽſura,numerus,pondus,in quibus deum diſpoſuiſſe omnia ſcriptum eſt,erãt alicubi antequã crearetur vniuerſa creatura, an etiã ipſa creata ſunt?& ſi erant antea,vbi erant. Neq; enim,ante creaturã erat aliquid niſi creator. In ipſo ergo erãt. Sed quo modo?Nam & iſta quæ creata ſunt,in ipſo eſſe legimus.an illa ſicut ipſe,iſta vero ſicut in illo à quo reguntur & gubernãtur? Et quo modo illa ipſe?Neque enim deus menſura eſt, aut numerus,aut pondus,aut omnia iſta. An ſecundum id quod nouimus menſurã in eis quæ metimur, & numerũ in eis quæ numeramus, & pondus in eis quæ appendimus?non eſt deus iſta: ſecundũ id vero quòd menſura omni rei modum præfigit, & numerus omni rei ſpeciem præbet,& pondus omnem rem ad quietem ac ſtabilitatem trahit,ille primitus & veraciter & ſingulari

Numerus, Menſura, Pondus. Cap.III, Sapien.11.

gulariter, iſta eſt qui terminat omnia, & format omnia, & ordinat omnia: nihilq; aliud dictũ intelligitur, quo modo per cor & linguam humanã dici potuit, omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuiſti, niſi omnia in te diſpoſuiſti? Magnum eſt paucíſque conceſſum, excedere omnia quæ metiri poſſunt, vt videatur menſura ſine mẽſura, excedere omnia quæ numerari poſſunt, vt videatur numerus ſine numero, excedere omnia quæ appendi poſſunt, vt videatur pondus ſine pondere.

Neque enim menſura & numerus & pondus in lapidibus tantummodo & lignis atque huiuſmodi molibus, & quantiſcũque corporalibus vel terreſtribus vel cœleſtibus animaduerti & cogitari poteſt. Eſt etiam menſura aliquid agendi, ne ſit irreuocabilis & immoderata progreſſio: & eſt numerus [& affectionum] animi & virtutum, quo ab ſtulticiæ deformitate, ad ſapientiæ formam decúſque colligitur: & eſt põdus voluntatis & amoris, vbi apparet quanti quidque in appetendo, fugiendo, præponendo, poſtponendóque pendatur: ſed hæc animorum atque mentium menſura alia menſura cohibetur, & numerus alio numero formatur, & pondus alio pondere rapitur. Menſura autem ſine menſura eſt, cui æquatur quod de illa eſt, neć aliunde ipſa eſt. Numerus ſine numero eſt, quo formantur omnia, nec ipſe formatur: pondus ſine pondere eſt, quò referuntur vt quieſcant, quorum quies purum gaudium eſt, nec illud tamen refertur ad aliud: ſed nomina menſuræ & numeri & ponderis, quiſquis non niſi viſibiliter nouit, ſeruiliter nouit. Tranſcendat itaque omne quod ita nouit, aut ſi nondũ poteſt, nec ipſis nominibus hæreat, de quibus cogitare niſi ſordide non poteſt: tanto enim magis cuiq; iſta in ſuperioribus cara ſunt, quanto ipſe minus eſt in inferioribus caro. Quòd ſi non vult aliquis ea vocabula quæ in rebus infimis & abiectiſſimis didicit, transferre ad illa ſublimia, quibus intuendis mentẽ ſerenare conatur, non eſt vrgendus vt faciat. Dum enim hoc intelligatur quod intelligendũ eſt, non magnopere curandũ eſt quid vocetur. Scire oportet tamen cuiuſmodi ſimilitudo eſt inferiorum ad ſuperiora: Non enim aliter recte hinc illuc ratio tendit & nititur. Iam vero ſi quiſquã dicit creatam eſſe menſuram & numerũ & põdus, in quibus deum omnia diſpoſuiſſe ſcriptura teſtatur, ſi in illis omnia diſpoſuit, eadem ipſa vbi diſpoſuit? Si in aliis, quo modo ergo omnia in ipſis, quando ipſa in aliis? Non itaque dubitandum eſt illa eſſe

Certus modus in rebus ſpiritalibus quoque.
Cap. IIII.

extra ea quæ diſpoſita ſunt, in quibus omnia diſpoſita ſunt.

Diſpoſuiſſe in numero, menſura, pondere.
Cap. V.
Sapię. 11.

An forte putabimus ita eſſe dictum, omnia in mẽſura & numero & pondere diſpoſuiſti: ac ſi diceretur, omnia ſic diſpoſuiſti vt haberent & menſuram & numerum & pondus? Quia & ſi diceretur omnia corpora in coloribus diſpoſuiſti: non hinc eſſet conſequens, vt ipſa dei ſapientia per quam facta ſunt omnia, colores in ſe prius habuiſſe intelligeretur in quibus faceret corpora: ſed ita acciperetur, omnia corpora in coloribus diſpoſuiſti: ac ſi diceretur, omnia corpora ſic diſpoſuiſti, vt haberent colores. Quaſi vero à creatore deo diſpoſita in coloribus corpora, id eſt, ita diſpoſita vt colorata eſſent, poſſit aliter intelligi, niſi aliqua ratio colorum ſingulis corporum generibus diſtribuendorum in ipſa diſponentis ſapientia fuiſſe intelligatur, & ſi color ibi non appellatur: hoc eſt enim quod dixi, dum res cognoſcitur, non eſſe de vocabulis laborandum. Fateamur ergo ita dictum eſſe omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuiſti: tanquam ita dictum eſſet, ita diſpoſita vt haberent proprias menſuras ſuas & proprios numeros & proprium pondus, quæ in eis pro ſui cuiuſque generis mutabilitate mutarentur, augmẽtis & diminutionibus multitudine & paucitate, leuitate & grauitate, ſecundum diſpoſitionem dei. Nunquid ſicut iſta mutantur, ita ipſum dei conſilium in quo ea diſpoſuit mutabile dicimus? Auertat ipſe tantam dementiam.

Quo modo deus diſpoſuerit omnia.
Cap. VI.
Sapien. 9.

Cum ergo hæc ita diſponerentur vt haberent menſuras & numeros & pondera ſua, vbi ea cernebat ipſe diſponens? Neque enim extra ſeipſum cernebat ſicut cernimus oculis corpora quæ vtiq; nondũ erant cum diſponerentur vt herẽt. Nec intra ſeipſum iſta cernebat ſicut animo cernimus phantaſias corporũ, quę nõ præſto ſunt oculis, ſed ea quæ videmus vel ex eis quæ videmus imaginando cogitamus. Quo ergo modo iſta cernebat vt ita diſponeret? Quo niſi eo quo ſolus poteſt? Verumetiam nos mortales & peccatores, quorum animas aggrauant corpora corruptibilia, & quorum ſenſum multa cogitantem terrena deprimit habitatio, quanquã & ſi corda mundiſſima & mentes ſimpliciſſimas gereremus, ſanctiſque angelis iã eſſemus æquales, non vtique nobis ita eſſet nota diuina ſubſtantia, ſicut ipſa ſibi. Tamẽ iſtam ſenarij numeri perfectionem, nec extra noſipſos cernimus, ſicut oculis corpora, nec intra noſmetipſos quemadmodum corporum phantaſias, & viſibilium imagines rerum, ſed alio quodam longe differenti mo

Senarij numeri perfectionem quo modo cernamus.
Cap. VII.

ti modo, Quanuis enim ſe obiectent mentis aſpectui quaſi corpuſculorum quædam ſimulachra, cum ſenarij numeri cópoſitio vel ordo vel partitio cogitatur: tamen validior & præpotentior deſuper ratio non eis annuit interius quæ numeri vim contuetur, per quē contuitum fidenter dicit, id quod dicitur vnum in numeris in nullas partes diuidi poſſe, nulla autē corpora niſi in partes innumerabiles diuidi, & facilius cœlum & terrā tranſire quæ ſecūdū ſenariū numerum fabricata ſunt, quàm effici poſſe vt ſenarius numerus non ſuis partibus compleatur. Gratias itaque creatori ſemper agat animus humanus, à quo ita creatus eſt, vt hoc poſſit videre quod auium nulla, nulla beſtiarum, quæ tamē nobiſcum vident & cœlum, & terram, & luminaria, & mare, & aridam, & omnia quæ in eis ſunt. Quamobrem non poſſumus dicere, propterea ſenarium numerū eſſe perfectum, quia ſex diebus perfecit Deus omnia opera ſua: ſed propterea Deum ſex diebus perfeciſſe opera ſua, quia ſenarius numerus perfectus eſt. Itaque etiam ſi iſta non eſſent, perfectus ille eſſet: Niſi autem ille perfectus eſſet, iſta ſecundum eum perfecta non fierent. *Quies diei ſeptimi.*

Cap. VIII. Iam vero quod ſcriptum eſt, requieuiſſe deum in die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis quæ fecit, & ideo eundem diem benedixiſſe & ſanctificaſſe, *Gene.2.* quia in ipſo requieuit [ab omnibus operibus ſuis] vt quo modo poſſumus quantum ab ipſo fuerimus adiuti intellectu conemur attingere, prius de hoc carnales hominum ſuſpiciones à noſtris mentibus abigamus. Nunquid enim dici aut credi fas eſt deum laboraſſe in operando, cum ea quæ ſupra ſcripta ſunt condidit, quando dicebat, Fiant, & fiebant? Ita quippe nec homo laborat, ſi aliquid faciendum mox vt dixerit fiat. Quanuis enim humana verba ſonis adminiculata ita proferantur vt ſermo diuturnus fatiget, tamen cum tam pauca ſunt quàm pauca legimus in eo quod ſcriptum eſt, cū dixit deus, fiat lux, fiat firmamentum, & cætera vſque in finem operum quæ ſexto die conſummauit, nimis abſurdi deliramenti eſt, iſtum vel hominis nedum dei laborem putare. An forte quis dixerit dicendo quidem vt fierent, quæ continuo facta ſunt, deum non laboraſſe, ſed forte cogitando quid fieri debuiſſet: qua velut cura liberatus rerum perfectione requieuerit, & eo merito diem quo primo factus eſt ab hac animi intentione ſecurus, benedicere & ſanctificare voluerit? Quod ſapere multum deſipere eſt, Rerum enim condendarum tam facultas quàm facili

facilitas incomparabilis atque ineffabilis eſt apud deum.

Quo modo deus agat aut quieſcat. Quid reſtat vt intelligamus, niſi forte creaturæ rationali in qua & hominem creauit, in ſeipſo requiem præbuiſſe poſt eius perfectionē per donum ſpiritus ſancti, per quem diffunditur charitas in cordibus noſtris, vt illuc feramur appetitu deſiderij, quò cū peruenerimus requieſcamus. id eſt, nihil amplius requiramus? Sicut enim recte dicitur deus facere quicquid ipſo in nobis operante fecerimus: ita rectè deus dicitur requieſcere cum eius munere requieſcimus. Hoc quidem recte intelligimus, quia & verum eſt, & nō magna intētione indiget. vt videamur ita dicere requieſcere deū, cum nos requieſcere facit, ſicut dicitur cognoſcere, cū efficit vt cognoſcamus. Neq; enim deus temporaliter cognoſcit quod antea non nouerat, & tamē dicit ad Abraham, Nunc cognoui quoniā times deū: vbi quid aliud accipimus, niſi nunc feci vt cognoſceretur? His locutionum modis cū ea quæ non accidunt deo, tanquā illi accidant loquimur, eū facere agnoſcimus vt nobis accidāt ea duntaxat quæ laudabilia ſunt. Et hoc quantum ſcripturarū vſus admittit, Neq; enim nos temere aliquid tale de deo dicere debemus quod in in ſcriptura eius non legimus. Et hoc locutionis modo arbitror dictum illud ab Apoſtolo, Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum dei, in quo ſignati eſtis in die redēptionis. Neq; enim ipſa ſpiritus ſancti, qua eſt quicquid ipſe eſt, ſubſtātia cōtriſtari poteſt, cum habeat æternā atq; incōmutabilem beatitudinem, magiſq; ſit ipſa æterna & incommutabilis beatitudo: Sed quia ita in ſanctis habitat, vt eos impleat charitate qua neceſſe eſt vt homines ex tempore gaudeant profectu fideliū & bonis operibus, & ideo neceſſe eſt etiam contriſtentur lapſu vel peccatis eorū, de quorum fide ac pietate gaudebant, quæ triſticia laudabilis eſt, quia venit ex dilectione quam ſpiritus ſanctus infundit: propterea ipſe ſpiritus dicitur cōtriſtari ab eis qui ſic agunt vt eorū factis contriſtentur ſancti, nō ob aliud niſi quia ſpiritum ſanctum habent, quo dono tam boni ſunt vt eos mali mœſtificent, hi maxime quos bonos fuiſſe ſiue nouerunt ſiue crediderunt. Quæ profecto triſticia non ſolum non culpanda verumetiā præcipue laudanda atque prædicanda eſt. Hoc genere locutionis rurſus idē Apoſtolus mirabiliter vſus eſt vbi ait, Nunc autem cognoſcentes deum, immo cogniti ab eo. Neque enim tunc eos cognouerat deus, præcognito videlicet ante conſtitutionem mundi: ſed quia tunc ipſi eum illius munere non

Cap. IX. *Roma. 5.* *Gene. 22.* *Epheſ. 4.* *Galat. 4.* *1. Pet. 1.*

non ſuo merito vel facultates cognouerant,maluit tropice lo qui vt tunc ab illo cognitos diceret cũ eis cognoſcendum ſe præſtitit,& verbum corrigere,quaſi hoc minus recte dixerit quod proprie dixerat,quàm ſinere vt hoc ſibi arrogarent ſe po tuiſſe quod eis poſſe ille donauerat. Hic ergo intellectus in eo quod poſitum eſt,requieuiſſe deum ab omnibus operibus ſuis quæ fecit bona valde, quia ipſe nos facit requieſcere cum bona opera fecerimus,quibuſdam forte ſuffecerit.Sed nos hu ius ſententiæ ſcripturarum conſideratione ſuſcepta, vrgemur quærere quo nam modo & ipſe requieſcere potuerit,quamuis requie ſua nobis inſinuata ſperare admonuerit in ſe requiem noſtram futuram.Sicut enim ipſe fecit cœlum & terram & ea quæ in eis ſunt:& omnia ſexto die conſummauit,nec in eis di ci poteſt aliquid nos creaſſe illo donãte vt crearemus, & ideo dictum eſſe,conſummauit deus in die ſexto opera ſua quæ fe cit,quia vt à nobis conſummarentur ipſe præſtitit:Ita & quod dictum eſt,requieuit deus in die ſeptimo ab omnibus operi bus ſuis quæ fecit,non vtique noſtram requiem quam conce dente ipſo adepturi ſumus,ſed ipſius primitus intelligere de bemus quia in ſeptimo die requieuit conſummatis operibus, vt prius omnia quæ ſcripta ſunt facta monſtrentur, & deinde ſi opus eſt,etiam aliquid ſignificaſſe doceantur. Recte quippe dicitur,ſicut deus poſt opera ſua bona requieuit, ita & nos poſt opera noſtra bona requieturos.Sed ob hoc etiam recte flagitatur,vt quemadmodum diſputatum eſt de operibus dei, quæ ipſius eſſe ſatis apparet, ita de requie dei ſatis diſſeratur, quæ propria ipſius demonſtretur.

Quies ab operibus. Cap. X.

Quapropter iuſtiſſima ratione compellimur indagare ſi va leamus atque eloqui,quo modo vtrunque ſit verum, & quod hic ſcriptum eſt,in ſeptimo die requieuiſſe deum ab omnibus operibus ſuis quæ fecit,Et quod in Euangelio dicit ipſe, per quem facta ſunt omnia, Pater meus vſque nunc operatur & ego operor.Eis enim hoc reſpondit,qui propter requiem dei ſcripturæ huius authoritate antiquis commendatum ſabbatũ ab eo non obſeruari quærebantur.Et dici quidem probabili ter poteſt,obſeruandum ſabbatum Iudæis fuiſſe præceptũ in vmbra futuri:quæ ſpiritalẽ requiẽ figuraret,quam deus exem plo huius quietis ſuæ fidelibus bona opera facientibus arca na ſignificatione pollicebatur.Cuius quietis & ipſe dominus Chriſtus,qui non niſi quando voluit paſſus eſt, etiam ſepul

Deum requieſcere & operari. Ca. XI. Gene. 2. Io. 1. & 5.

tura

tura ſua myſteriũ confirmauit. Ipſo quippe die ſabbati requieuit in ſepulchro, eúmq; totum diem habuit ſanctæ cuiuſdã vacationis poſtea quàm ſexto die, id eſt, paraſceue, quem dicunt ſextum ſabbati, conſummauit omnia opera ſua: cũ de illo quæ ſcripta ſunt, in ipſo crucis patibulo complerentur. Nam & hoc
Ioan.19. verbo vſus eſt quando ait, Conſummatũ eſt, & inclinato capite tradidit ſpiritum. Quid ergo mirum ſi deus illum diem quo erat Chriſtus in ſepulchro quieturus, volens etiam hoc modo prænunciare, ab operibus ſuis in vno die requieuit, deinceps operaturus ordinem ſęculorũ, vt & illud vere diceretur,
Deus cõtinet et tuetur omnia. Cap. XII. 2. ſen. diſ. 15. Iatæ de ſeptimo. Pater meus vſque nunc operatur. Poteſt etiam intelligi deũ requieuiſſe à condendis generibus creaturę, quia vltrà iam nõ condidit aliqua genera noua: deinceps autem vſque nunc & vltra operatur eorundem generum adminiſtrationem, quæ tunc inſtituta ſunt, non vt ipſo ſaltem die ſeptimo potentia eius à cœli & terræ, omniúmque rerum quas condiderat gubernatione ceſſaret, alioquin continuo dilaberentur. Creatoris nanque potentia & omnipotentis atque omnitenentis virtus, cauſa ſubſiſtendi eſt omni creaturæ: Quæ virtus ab eis quæ creata ſunt regendis, ſi aliquando ceſſaret ſimul & illorum ceſſaret ſpecies, omniſq; natura concideret. Neque enim ſicut ſtructurã ædium cum fabricauerit quis abſcedit, atque ilo ceſſante atque abſcedente ſtat opus eius, ita mundus vel ictu oculi ſtare poterit, ſi ei deus regimẽ ſui ſubtraxerit. Proinde & quod
Ioan.5. dominus ait, Pater meus vſque nunc operatur: continuationẽ quandam operis eius qua vniuerſam creaturam continet atq; adminiſtrat oſtendit. Aliter enim poſſet intelligi ſi diceret, & nunc operatur, vbi non eſſet neceſſe vt operis continuationẽ acciperemus: aliter autem cogit intelligi cum ait, vſque nunc ex illo ſcilicet quo cuncta cum cõderet operatus eſt. Et quod
Sapien.8. ſcriptum eſt de ſapientia eius, Pertingit à fine vſque ad finem
Sapien.7. fortiter, & diſponit omnia ſuauiter, de qua item ſcriptum eſt, quòd motus eius agilior celeriórque ſit omnibus motibus. ſatis apparet recte intuentibus, hunc ipſum incõparabilem & ineffabilem, &, ſi poſſit intelligi, ſtabilẽ motũ ſuum, rebus eam præbere ſuauiter diſponendis, quo vtique ſubtracto ſi ab hac operatione ceſſauerit, eas continuo perituras. Et illud quod
Acto.17. ait Apoſtolus cum deum Athenienſibus prædicaret, In illo viuimus, mouemur & ſumus, liquide cogitatum quantũ humana mens valet adiuuat hanc ſententiam qua credimus & dicimus

mus deum in iis quæ creauit indeſinenter operari. Neq; enim tanquam ſubſtantia eius ſic in illo ſumus,quemadmodum dictum eſt,quòd habeat vitam in ſemetipſo,ſed vtique cũ aliud ſumus quam ipſe,non ob aliud in illo ſumus niſi quia id operatur. Et hoc eſt opus eius quo continet omnia,& quo eius ſapientia pertendit à fine vſque ad finẽ fortiter & diſponit omnia ſuauiter. Per quam diſpoſitionem in illo viuimus, mouemur & ſumus. Vnde colligitur quòd ſi hoc opus ſuum rebus ſubtraxerit,nec viuemus,nec mouebimur,nec erimus. Claret igitur ne vno quidem die ceſſaſſe deum ab opere regendi quæ creauit,ne motus ſuos naturales quibus aguntur atque vegetantur,vt omnino naturæ ſint,& in eo quod ſunt,pro ſuóque genere maneant,illico amitterent,& eſſe aliquid omnino deſinerent,ſi eis ſubtraheretur motus ille ſapientiæ dei quę diſponit omnia ſuauiter. Quapropter ſic accipimus deum requieuiſſe ab omnibus operibus ſuis quæ fecit vt iam noua naturam vlterius nullã conderet,nõ vtiq; vt quod condiderat,continere & gubernare ceſſaret, Vnde & illud verũ eſt, quòd in ſeptimo die requieuit deus:& illud quod vſque nunc operatur. *2.ſen.diſt. 15. c.iam. Gene.2. Ioan.5.*

Et opera quidem eius videmus bona, quietem vero eius poſt bona opera noſtra videbimus Ob quam ſignificandã mãdauit Hebræo populo vnum diem obſeruandũ:quod tam carnaliter agebant,vt eo die ſalutẽ noſtram dominum videntes operari criminarentur,ac ſic eis de opere patris rectiſſime reſponderet,cũ quo & ipſe operabatur æqualiter, non ſolũ creaturæ vniuerſæ adminiſtrationem,ſed etiam ipſam noſtram ſalutem. Iam vero tempore gratiæ reuelatæ,obſeruatio illa ſabbati quæ vnius diei vacatione figurabatur,ablata eſt ab obſeruatione fidelium, In ea quippe gratia perpetuum ſabbatũ iam obſeruat,qui ſpe futuræ quietis operatur quicquid boni operatur,nec ipſis bonis operibus ſuis quaſi habens bonũ quod non acceperit,gloriatur; Ita enim tanquam diem ſabbati, hoc eſt dominicæ ceſſationis in ſepultura ſuſcipiens,atque intelligens baptiſmi ſacramentum, quieſcit à priſtinis operibus ſuis vt iam in nouitate vitæ ambulans,deum in ſe operari cognoſcat, qui ſimul & operatur & quieſcit, & creaturæ præbens congruam gubernationem,& apud ſe habens æternam tranquillitatem. Denique ipſe nec cum creauit defeſſus, nec cum ceſſauit refectus eſt,ſed nos voluit per ſcripturam ſuam ad quietis exhortari deſiderium,intimando nobis eum diem ſe ſanct *Sabbatũ. Ca. XIII. Exod. 20. Sabbatũ Chriſtianum. 1.Cor.4. Roma. 6. Dies quietis ſanctificatus. C. XIIII.*

ſe ſanctificaſſe, in quo quieuit ab omnibus operibus ſuis, Nam nuſquam omnium ſex dierum quibus creata ſunt omnia, legitur aliquid ſanctificaſſe, nec ante ipſos ſex dies vbi ſcriptũ eſt,
Gene. 1. In principio fecit deus cœlum & terram, additum eſt, & ſanctificauit: ſed diem iſtum in quo requieuit ab omnibus operibus ſuis quæ fecit, ſanctificare voluit, tanquam & apud ipſum qui nihil in opere ſuo laborat plus quies quã operatio valeat. Hoc quidem in hominibus Euangelium nobis intimat, vbi
Luca. 10. ſaluator noſter meliorem partem dicit Mariæ, quòd ſedens ad pedes eius requieſcebat in verbo eius, quam Marthæ quãuis propter obſequium quo ei miniſtrabat circa multa occupatæ, & licet bonum opus operantis. Verum hoc in deo quo modo ſit vel intelligatur, difficile dictu eſt: etiam ſi cogitata aliquãtulum attingi poteſt, cur deus ſanctificauerit diem quietis ſuæ, qui nullum ſanctificauerit operis ſui, nec ipſum ſextum quo & hominem fecit & cuncta perfecit. Ac primũ ipſum requieſcere dei quale ſit, cuius humanæ mentis acies aſſequi poteſt? Quod tamen niſi eſſet, hoc animo ipſa ſcriptura nõ poneret. Dicã ſanè quod ſentio, hæc duo indubitata præloquens, nec deum, velut poſt laborem deſideratúmve negocij ſui finẽ, temporali quadam requie delectatum: nec has literas authoritate tanta merito præeminentes fruſtra falſóq; dixiſſe, quod deus ab omnibus operibus ſuis quæ fecit, in ſeptimo die requieuerit, eáq; cauſa eundẽ diem ſanctificauerit. Nimirum
Deus quomodo quieuerit. ergo quia vicium eſt & infirmitas animæ, ita ſuis operibus delectari, vt potius in ipſis, quã in ſe requieſcat ab eis: cum pro-
Cap. XV. culdubio melius aliquid in illa ſit quo ea facta ſunt, quàm quę facta ſunt: inſinuatur nobis per hãc ſcripturam qua dicitur requieuiſſe ab omnibus operibus ſuis quæ fecit, nullo opere ſuo ſic delectatus, quaſi faciẽdi eius eguerit, vel minor futurus niſi feciſſet, vel beatior cũ feciſſet. Quia enim ex illo ita eſt quicquid ex illo eſt, vt ei debeat quod eſt, ipſe autẽ nulli quod ex ipſo eſt debeat quod beatus eſt, ſe rebus quas fecit diligendo præpoſuit: non ſanctificans diẽ quo ea facienda inchoauit, nec illũ quo ea perfecit, ne illis vel faciẽdis vel factis auctum eius gaudium videretur: ſed eũ quo ab ipſis in ſeipſo requieuit. Et ipſe quidem nunquã iſta requie caruit, ſed nobis eam per diẽ ſeptimũ oſtendit: hinc etiã ſignificans nõ percipi requiem ſuã niſi à perfectis, cũ ad eã imitandam non deputauit diẽ, niſi qui perfectionẽ rerum omnium ſequebatur. Nam qui ſemper eſt

quiet

quietus, tunc nobis requieuit, cum ſe requieuiſſe monſtrauit.

Illud quoq; attendendum eſt, quòd dei requiem qua de ſe- *Quies dei*
ipſo beatus eſt, nobis inſinuari oportebat: vt intelligamus quo *in nobis.*
modo dicatur requieſcere in nobis, quod non dicitur, niſi cũ *Cap. XVI.*
in ſe requiem præſtat & nobis. Requies igitur dei rectè intelligentibus ea eſt, qua nullius indiget bono: & ideo certa & nobis in illo eſt, quia & nos beatificamur bono quod ipſe eſt, nõ ipſe bono quod nos ſumus. Nam & nos aliquod bonum ab illo ſumus qui fecit omnia bona valde in quibus fecit & nos. Porrò alia res bona præter ipſum nulla eſt quam ipſe non fecit, ac per hoc nullo præter ſe alio bono eget, qui bono quod fecit non eget: hæc eſt eius requies ab omnibus operibus ſuis quæ fecit. *Gene. 1.* Quibus autem bonis laudabiliter non egeret, ſi nulla feciſſet? Nam etiam ſic dici poteſt, nullis egens bonis, non à factis in ſeipſo requieſcendo, verum omnino nulla faciendo. Sed bona facere ſi nõ poſſet, nulla eſſet potentia, ſi autem poſſet nec faceret, magna eſſet inuidentia. Quia ergo eſt omnipotens & bonus, omnia valde bona fecit: quia vero ſeipſo bono perfecte beatus eſt, à bonis quæ fecit, in ſeipſo requieuit, ea ſcilicet requie à qua nunquam receſſit. Sed ſi diceretur requieuiſſe à faciendis, nihil aliud quàm non feciſſe intelligeretur. Niſi autem diceretur requieuiſſe à factis, nõ eis egere quæ fecit, minus commendaretur. Quo itaque die hoc commendari oportuiſſe, niſi ſeptimo, intelligit quiſquis ſenarij numeri perfectionem, de qua ſupra locuti ſumus, perfectioni creaturæ congruenter adhibitam recolit. Si enim ſenario numero perficienda fuerat creatura ſicuti perfecta eſt, ea qua requies dei erat nobis cõmẽdanda, qua demonſtraretur nec perfectis beatificari creaturis, proculdubio dies erat in hac cõmendatione ſanctificandus qui ſequitur ſextum, quo erigeremur ad hanc requiem concupiſcendam, vt & nos in illo requieſcamus.

Neq; enim ſimilitudo pia eſt, ſi velimus ita ſimiles eſſe deo, *Hominũ*
vt & nos ab operibus noſtris requieſcamus in nobis, ſicut ipſe *quies in*
requieuit in ſe ab operibus ſuis. In quodam quippe incõmu- *deo.*
tabili bono requieſcere debemus, quod ille nobis eſt qui nos *Ca. XVII.*
fecit. Hæc erit igitur ſumma miniméque ſuperba, & vere pia requies noſtra: vt ſicut ipſe requieuit ab omnibus operibus ſuis, quia nõ ei opera ſua, ſed ipſe ſibi bonũ eſt quo beatus eſt: ita & nos ab omnibus operibus, non tãtum noſtris, verumetiã ipſius non niſi in illo requieturos nos eſſe ſperemus, idque

deſideremus poſt bona opera noſtra: quæ in nobis agnoſcimus illius potius eſſe quàm noſtra: vt etiā ſic poſt bona opera ſua ipſe requieſcat in nobis, cū poſt bona opera quæ ab illo iuſtificati fecerimus, in ſe nobis requiē præſtat. Magnū eſt enim nobis ab illo extitiſſe, ſed maius erit in illo requieuiſſe. Sicut ipſe non ideo beatus eſt quia hæc fecit, ſed quia etiā factis non egens, in ſe potius quàm in ipſis requieuit: vnde nō operis ſed quietis diē ſanctificauit, quia nō hæc faciēdo, ſed eis quæ fecit non egendo, ſe beatū intimauit. Quid ergo tam humile ac facile effatu, & quid tam ſublime atq; arduū cogitatu, quā deus requieſcēs ab omnibus operibus ſuis quæ fecit? Et vbi requieſcens niſi in ſeipſo, quia beatus nō niſi ſeipſo? Quādo, niſi ſemper? In diebus autē quibus rerū quas condidit conſummatio narratur, & ab eis quietis dei ordo diſtinguitur, quādo niſi in ſeptimo die, qui earum ſequitur perfectionem? A perfectis autem requieſcit, qui nec perfectis eget quo beatior eſſe poſſit.

Septimus dies veſperam quare nō habeat. Et quod apud illum quidē quieti eius, nec mane nec veſpera eſt, quia nec aperitur initio, nec clauditur fine: perfectis autem operibus eius mane habet, & veſperā non habet: perfecta quippe creatura habet quoddā initiū ſuæ cōuerſionis ad quietem creatoris ſui, ſed illa non habet finem quaſi terminū *Ca. XVIII.* perfectionis ſuæ, ſicut ea quæ facta ſunt: ac per hoc requies dei nō ipſi deo, ſed rerum ab eo conditarum perfectione inchoatur, vt in illo incipiat requieſcere quod ab illo perficitur, & in eo habere mane: in ſuo enim genere tanquā veſpera terminatum eſt. Sed in deo veſperam habere iam non poteſt, quia non erit aliquid illa perfectione perfectius. In illis ergo diebus quibus omnia creabantur, veſperam terminū conditæ creaturæ: mane autē initiū condendæ alterius accipiebamus ac per hoc quinti diei veſpera terminus eſt conditæ quinto die creaturæ: mane autem quod poſt ipſam veſperam factum eſt, initiū eſt condendæ ſexto die creaturæ, qua cōdita tanquam eius terminus facta eſt veſpera. Et quia nihil aliud cōdendū reſtiterat, ita poſt illam veſperam mane factum eſt, vt non eſſet initiū cōdendę alterius creaturæ, ſed initium quietis vniuerſæ creaturæ in requie creatoris. Neque enim cœlum & terra & omnia quæ in *Acto. 16.* eis ſunt, vniuerſa ſcilicet ſpiritalis corporaliſque creatura in ſe ipſa manet, ſed vtique in illo de quo dictum eſt, In illo enim viuimus, mouemur & ſumus: quia etſi vnaquæque pars poteſt eſſe in toto cuius pars eſt, ipſum tamen totum non eſt niſi in

illo à

illo à quo cõditum eſt. Et ideo non abſurde intelligitur ſexto die completo poſt eius veſperam factum eſſe mane, non quo ſignificaretur initium condendæ alterius creaturæ ſicut in cæteris, ſed quo ſignificaretur initium manendi & quieſcendi totius quod conditũ eſt, in illius quiete qui condidit. Que quies dei nec initium habet nec terminum: creaturæ autem habet initium, ſed non habet terminum, & ideo ſeptimus dies eidẽ creaturæ cœpit à mane, ſed nullo veſpere terminatur: nam ſi in cæteris diebus veſpera & mane talium temporum vices ſignificant, qualia nunc per hæc quotidiana ſpacia peraguntur: non video quid prohibuerit & ſeptimum diem veſpera, noctémque eiuſdem mane cõcludere, vt ſimiliter diceretur, & facta eſt veſpera, & factum eſt mane dies ſeptimus: quãdoquidem & ipſe vnus eſt dierum, qui omnes ſeptem ſunt, quorum repetitione menſes & anni & ſecula peragũtur: vt mane quod poneretur poſt veſperam ſeptimi, hoc eſſet initium octaui diei, de quo iam deinceps ſilendum fuit, quia idem primus eſt ad quem reditur, à quo rurſus hebdomadis ſeries ordiatur. Vnde probabilius eſt iſtos quidem ſeptem dies illorum nominibus & numero alios atque alios ſibimet ſuccedentes currendo temporalia peragere ſpacia: illos autem primos ſex dies inexperta nobis atque inuſitata ſpecie, in ipſis rerum conditionibus explicatos: in quibus & veſpera & mane, ſicut ipſa lux & tenebræ, id eſt, dies & nox, non eam viciſſitudinem præbuerunt quam præbent iſti per ſolis circuitus: quod certe de illis tribus fateri cogimur, qui ante condita luminaria commemorati atque numerati ſunt. Ac per hoc qualiſcunque in eis veſpera & mane fuerit, nullo tamen modo opinandum eſt, eo mane quod poſt ſexti diei veſperam factum eſt, initium accepiſſe requiem dei. ne temporale aliquod bonum illi æternitati & incommutabilitati accidiſſe vanitate temeraria ſuſpicemur: ſed illam quidem requiem dei qua in ſeipſo requieſcit, eóque bono beatus eſt quod ipſe ſibi eſt, nec initium eidem ipſi habere nec terminum: conſummatæ autem creaturæ habere initium, eandem requiem dei. Quoniam rei cuiuſque perfectio non tam in vniuerſo cuius pars eſt, quàm in eo à quo eſt, in quo & ipſum vniuerſum eſt, pro ſui generis modulo ſtabilitur vt quieſcat, id eſt, vt ſui momenti ordinem teneat. Ac per hoc ipſa vniuerſitas creaturæ quæ ſex dibus conſummata eſt, aliud habet in ſua natura,

aliud in ordine quo in deo eſt, non ſicut deus, ſed tamen ita vt ei quies propriæ ſtabilitatis non ſit, niſi in illius quiete qui nihil præter ſe appetit, quo adepto requieſcat. Et ideo dũ ipſe manet in ſe, quicquid ex illo eſt retorquet ad ſe: vt omnis creatura in ſe habeat naturæ ſuæ terminum, quo nõ ſit quod ipſe eſt: in illo autẽ quietis locum, quo ſeruet quod ipſa eſt. Scio quod nõ proprie dixerim locũ, nam proprie dicitur in ſpaciis quæ corporibus occupantur: ſed quia & ipſa corpora non manent in loco, niſi quo ſui ponderis tanquã appetitu perueniũt vt eo cõperto requieſcant, ideo non incongruenter à corporalibus ad ſpiritalia verbum transfertur, vt dicatur locus, cum res ipſa plurimum diſtet Initiũ ergo creaturæ in quiete creatoris illo mane ſignificatũ arbitror quod factũ eſt poſt veſperã ſexti diei: nõ enim poſſet in illo niſi perfecta requieſcere: proinde ſexto die conſummatis omnibus factáq; veſpera factũ eſt & mane, quo inciperet conſummata creatura in illo à quo facta eſt requieſcere: quo initio deum etiam in ſeipſo requieſcẽtem, vbi & ipſa requieſceret inuenit, tanto ſtabilius atq; firmius, quãto ipſa illius non ille huius eguit ad quietẽ ſuã. Sed quoniã quicquid erit vniuerſa creatura quibuſlibet mutationibus ſui nõ vtiq; nihil erit, ideo creatura vniuerſa in creatore ſuo ſemper manebit, ac per hoc poſt illud mane nulla deinceps veſpera fuit: hoc diximus vt intelligatur, cur ſeptimus dies in quo requieuit deus ab omnibus operibus ſuis mane habuerit poſt veſperã ſexti, veſperã vero nõ habuerit. Eſt aliud quod de hac re magis proprie atq; melius poſſit quantũ exiſtimo intelligi, ſed aliquanto difficilius explicari, vt non creaturæ, ſed etiã ſibi requies ſeptimi diei mane habuerit ſine veſpera, id eſt initium ſine termino, Si enim ita diceretur, requieuit deus in die ſeptimo, nec adderetur, ab omnibus operibus ſuis quæ fecit, fruſtra huius quietis initium quæreremus. Nõ enim incipit deus requieſcere, cuius requies ſine initio, ſine termino ſempiterna eſt. Sed quoniã ab omnibus operibus ſuis quæ fecit eis non egendo, requieuit, intelligitur requies quidẽ dei nec cœpta nec terminata: requies autem eius ab omnibus operibus ſuis quæ fecit, ex eo cœpta eſt ex quo illa perfecit. Neq; enim ab operibus ſuis non egendo requieuiſſet, priuſquam eſſent quibus nec perfectis eguiſſet & quia eis omnino nũquã eguit, nec iſta beatitudo qua non eis egeat tanquam proficiẽdo perficietur, ideo ſeptimo diei nulla veſpera acceſſit.

Alia ratio de veſpera ſeptimi diei Cap. XIX.

Sed

Sed planè quæri poteſt dignáq; conſideratione mouet, quo modo intelligatur in ſeipſo deus requieuiſſe ab omnibus operibus ſuis quæ fecit: cũ ſcriptũ ſit, Et requieuit deus in die ſeptimo. Non enim dictũ eſt, in ſeipſo: ſed in die ſeptimo. Quid eſt ergo dies ſeptimus, vtrũ creatura eſt aliqua, an tẽporis tantummodo ſpacium? Sed etiã temporis ſpacium creaturæ temporali cõcreatum eſt, ac per hoc & ipſum ſine dubio creatura eſt. Neque enim vlla tempora vel ſunt vel eſſe potuerunt, vel poterũt quorum deus non ſit creator, ac per hoc & ipſum ſeptimum diem ſi tempus eſt quis creauit niſi omnium temporum creator? Sed illi ſex dies cũ quibus vel in quibus creaturis creati ſint, ſuperior ſcripturæ ſanctæ ſermo indicat. Quocirca in his diebus ſeptẽ, quorum ſpecies nota nobis eſt, qui re quidẽ ipſa prætereunt, ſed aliis ſuccedẽtibus nomina ſua quodam modo tradunt, vt illi ſex dies nominentur, nouimus eorum primi quando creati ſunt: ſeptimum autem diem qui nomine ſabbati nuncupatur, quando deus creauerit non videmus, In ipſo quippe die non fecit aliquid, imo ab eis quæ ſex diebus fecerat, in eodẽ ſeptimo requieuit. Quo modo ergo requieuit in die quam non creauit? Aut quo modo eum poſt ſex dies continuo creauit, cũ ſexto die cõſummauerit omnia quæ creauit, nec aliquid ſeptimo die creauerit, ſed in eo potius ab omnibus quæ creauerat requieuerit? An vnum tantum diem creauit deus, vt eius repetitione multi qui dicuntur dies præterirẽt atq; tranſcurrerẽt? nec opus erat vt ſeptimũ diem crearet quo requieuit, quia illius quẽ creauerat ſeptima repetitio hunc vtiq; faciebat. Lucẽ quippe de qua ſcriptum eſt, Et dixit deus, fiat lux, & facta eſt lux, diſcreuit à tenebris, eámq; vocauit diem & tenebras vocauit noctem. Tunc itaque deus diem fecit, cuius repetitionẽ ſcriptura appellat ſecundum diem, deinde tertiũ, & vſque ad ſextum, quo conſummauerit deus opera ſua: atque inde illius diei primitus creati, repetitio ſeptimi diei nomẽ accepit, in quo requieuit deus: ac per hoc nulla creatura eſt ſeptimus dies, niſi eadẽ ipſa ſepties rediẽs, quæ cõdita quando vocauit deus lucẽ diem, & tenebras vocauit noctem.

Dies ſeptimus. Cap. XX. Gene. 2.

Gene. 1.

Rurſus ergo ad eã quæſtionẽ relabimur, de qua in primo libro exiſſe videbamur, vt itẽ quæramus quo modo circumire potuerit lux ad exhibẽdã diurnã nocturnámq; viciſſitudinẽ, nõ ſolũ antequã cœli luminaria, ſed antequã ipſum cœlũ quod firmamentũ appellatũ eſt factũ eſſet, antequam denique vlla

De luce quæ fuit ante luminaria. Ca. XXI.

ſpecies terræ vel maris, quæ circuitum lucis admitteret, ſequente nocte vnde illa tranſiſſet. Cuius quæſtionis difficultate compulſi, auſi ſumus diſceptationem noſtram quaſi ad hanc terminare ſentẽtiã: vt diceremus illam lucem quæ primitus facta eſt, conformationẽ eſſe creaturæ ſpiritalis: noctem vero adhuc formandam in reliquis operibus rerum materiem, quæ fuerat inſtituta cum in principio fecit deus cœlum & teram, antequam verbo faceret diem in quo requieuit. Sed nunc diei ſeptimi conſideratione commoniti, facilius eſt vt nos ignorare fateamur quod remotum eſt à ſenſibus noſtris: quo nam modo lux illa quæ dies appellata eſt, vel circuitu ſuo vel contractione & emiſſione ſi corporalis eſt vices diurnas nocturnáſq; peregerit: vel ſi ſpiritalis eſt condendis creaturis omnibus præſentata ſit, ſuáque ipſa præſentia diem, noctẽ vero abſentia, veſperam initio abſentiæ, mane initio præſentiæ fecerit: quàm vt re aperta cõtra diuinæ ſcripturæ verba conemur, dicendo aliũ eſſe diẽ ſeptimum quàm illius diei quẽ fecit deus ſeptimam repetitionem: alioquin aut non creauit deus ſeptimum diem, aut aliquid creauit poſt illos ſex dies, id eſt, ipſum diem ſeptimum, falſúmque erit quod ſcriptum eſt, in ſexto die conſummaſſe omnia opera ſua, & in ſeptimo die requieuiſſe ab omnibus operibus ſuis. Quod vtiq; quoniã falſum eſſe non poteſt, reſtat vt præſentia lucis illius quã diem deus fecit, per omnia opera eius repetita ſit, quoties dies nominatus eſt, & in ipſo ſeptimo in quo requieuit ab operibus ſuis.

Lux ſpiritalis. Ca. XXII

Sed quoniam lux corporalis antequam fieret cœlum quod firmamentum vocatur, in quo etiã luminaria facta ſunt, quo circuitu vel quo proceſſu & receſſu vices diei & noctis exhibere potuerit nõ inuenimus, iſtam quæſtionem relinquere non debemus ſine aliqua noſtræ prolatione ſententiæ: vt ſi lux iſta quæ primitus creata eſt, non corporalis ſed ſpiritalis eſt, ſicut poſt tenebras facta eſt, vbi intelligitur à ſua quadam informitate ad creatorem conuerſa atque formata: ita & poſt veſperam fiat mane, cum poſt cognitionẽ ſuæ propriæ naturæ, qua non eſt quod deus, refert ſe ad laudandam lucem quod ipſe deus eſt, cuius contẽplatione formatur. Et quia cæteræ creaturæ quæ infra ipſam fiunt, ſine cognitione eius non fiunt, propterea nimirum idem dies vbiq; repetitur: vt eius repetitione fiant tot dies, quotiens diſtinguuntur rerum genera creatarum, perfectione ſenarij numeri terminanda: vt veſpera primi diei ſit

etiam

etiam ſui cognitione, non ſe eſſe quod deus eſt: mane autem poſt veſperam hanc quo cóncluditur dies vnus, & inchoatur ſecundus, conuerſio fit eius, qua id quod creata eſt, ad laudē referat creatoris, & percipiat de verbo dei cognitionē creaturæ quæ poſt ipſam fit, hoc eſt firmamēti: quod in eius cognitione fit prius cū dicitur, & ſic eſt factum: deinde in natura ipſius firmamenti, quod conditur cum additur poſtea, iam dicto, Et ſic eſt factum, Et fecit deus firmamentum. Deinde fit veſpera illius lucis, cum ipſum firmamentum, non in verbo dei ſicut ante, ſed in ipſa eius natura cognoſcit. Quæ cognitio quoniā minor eſt, recte veſperæ nomine ſignificatur, poſt quàm fit mane quo concluditur ſecundus dies & incipit tertius: in quo itidem mane conuerſio eſt lucis huius, id eſt, diei huius ad laudandum deum quòd operatus ſit firmamentum, & percipiendam de verbo eius cognitionem creaturæ quæ condenda eſt poſt firmamentum. Ac per hoc cum dicit deus, Congregetur aqua quæ eſt ſub cœlo in collectionē † vnam & appareat arida, cognoſcit hoc illa lux in verbo dei quo id dicitur: & ideo ſequitur, & ſic eſt factū, hoc eſt in eius cognitione ex verbo dei deinde cum additur, & cōgregata eſt aqua & cætera, cum iam dictū eſſet, & ſic factū eſt, in ſuo genere ipſa creatura fit: quæ itē cum in ſuo genere facta cognoſcitur, ab ea luce quæ iam in verbo dei faciendam cognouerat, fit tertió veſpera: & inde hoc modo cætera vſque ad mane & poſt veſperam ſexti diei.

† cōgregationem.

Cognitio rerum in verbo dei. Caput. XXIII.

Multum quippe intereſt inter cognitionem rei cuiuſque in verbo dei, & cognitionem in natura eius, vt illud merito ad diem pertineat, hoc ad veſperam, In cōparatione enim lucis illius quæ in verbo dei cōſpicitur, omnis cognitio qua creaturam quamlibet in ſeipſa nouimus, non immerito nox dici poteſt: quæ rurſus tantū differt ab errore vel ignorantia eorū, qui nec creaturam ipſam ſciunt, vt in eius comparatione non incongrue dicatur dies. Sicut ipſa vita fidelium quæ in hac carne atque in hoc ſeculo ducitur, in cōparatione vitæ infidelis atque impiæ, non irrationabiliter lux & dies appellatur, dicēte Apoſtolo, Fuiſtis enim aliquādo tenebræ, nunc autē lux in domino: & illud, Abiiciamus opera tenebrarum, & induamus nos arma lucis, ſic vt in die honeſte ambulemus. Qui tamen dies niſi rurſus in cōparatione illius diei, quo æquales angelis facti videbimus deum ſicuti eſt, ipſe quoque nox eſſet, nō hic prophetiæ lucerna indigeremus. Vnde Apoſtolus Petrus dicit,

Ephe.5. *Rom.13.* *Matt.22.* *1.Ioan.3.*

2. Pet. 1. cit, Habemus certiorem propheticum ſermonem cui bene facitis intendentes, ſicut lucernæ lucenti in obſcuro loco, donec dies luceſcat, & lucifer oriatur in cordibus veſtris.

Scietia angelorum. Caput. XXIIII.

Quapropter cum ſancti angeli quibus poſt reſurrectionem coæquabimur, ſi viam quæ nobis Chriſtus factus eſt vſque in finé tenuerimus, ſemper videant faciem dei, verbóque eius vnigenito filio ſicut patri æqualis eſt perfruātur, in quibus prima omnium creata eſt ſapientia: proculdubio vniuerſam creaturam in qua ipſi ſunt principaliter conditi, in ipſo verbo dei prius nouerunt, in quo ſunt omnium etiam quæ temporaliter facta ſunt æternæ rationes, tanquām in eo per quod factæ ſunt: † ac deinde in ipſa creatura quam ſic nouerūt tanquam infra deſpicientes, eámq; referentes ad illius laudem in cuius incómutabili veritate rationes ſecundum quas facta eſt, principaliter vident. Ibi ergo tanquam per diem, vnde & concordiſſima vnitas eorum eiuſdem veritatis participatione dies eſt primitus creatus: hic autem tanquam per veſperam, ſed continuo fit mane. Quod in omnibus ſex diebus animaduerti poteſt, quia non remanet angelica ſciemia in eo quod creatum eſt, quin hoc continuo referat ad eiuſdem laudem atque claritatem, in quo id non factum eſſe, ſed faciendum fuiſſe cognoſcitur, in qua veritate ſtando dies eſt, Nam ſi vel ad ſeipſam natura angelica conuerteretur, ſeq; amplius delectaretur quàm illo cuius participatione beata eſt, intumeſcens ſuperbia caderet ſicut diabolus: de quo ſuo loco loquendum eſt cum de ſerpente hominis ſeductore ſermo debitus flagitabatur.

† al. factæ ſunt omnia.

Cur ſex diebus nō addatur nox. Ca. XXV.

Quia ergo angeli creaturam in ea ipſa creatura ſic ſciunt, vt ei ſcientiæ electione ac dilectione præponant, quòd eam ſciunt in veritate per quam facta ſunt omnia, participes eius effecti: ideo per omnes ſex dies non nominatur nox, ſed poſt veſperam & mane dies vnus. Item poſt veſperam & mane dies ſecundus, deinde poſt veſperam & mane dies tertius: ac ſic vſque in mane ſexti diei, vnde incipit ſeptimus quietis dei, quāuis cum ſuis noctibus, dies tamen non noctes narrātur. Tunc enim nox ad diem pertinet, non dies ad noctem, cum ſublimes & ſancti angeli id quod creaturam in ipſa creatura nouerunt, referunt ad illius honorem & amorem, in quo æternas rationes quibus creata eſt contemplantur: eáque concordiſſima contemplatione ſunt vnus dies quem fecit dominus, cui coniungetur Eccleſia de hac peregrinatione liberata, vt

Gene. 1.

& nos

& nos exultemus & iocundemur in eo. Huius ergo diei,cuius & veſpera & mane ſecundum ſupradictam rationem accipi poteſt ſexta repetitione conſummata eſt vniuerſa creatura, factúmque eſt mane quo finiretur ſextus dies, & vnde inciperet ſeptimus veſperam nō habiturus,quia dei requies non eſt creatura:quæ cum per dies cæteros conderetur,aliter in ſe ipſa facta cognoſcebatur,quàm in illo in cuius veritate facienda videbatur,cuius cognitionis quaſi decolor ſpecies veſperā faciebat. Non itaque iam forma ipſius operis dies,& terminus veſpera,& alterius operis initium mane,in hac rerum conditarum narratione debet intelligi:ne cogamur contra ſcripturam dicere,præter ſex dies conditam diei ſeptimi creaturam, aut ipſum diem ſeptimū nullam eſſe creaturā: ſed dies ille quem fecit deus per opera eius ipſe repetitur,non circuitu corporali,ſed cognitione ſpiritali,cum beata illa ſocietas angelorum & primitus cōtemplatur in verbo dei quod dixit deus fiat. Atque ideo prius in eius cognitione fit cū dicitur, & ſic eſt factū: & poſtea rem ipſam factam in ea ipſa cognoſcit, quod ſignificatur facta veſpera:& eam deinde cognitionem rei factæ ad illius veritatis laudem refert, vbi rationem viderat faciendæ quod ſignificatur facto mane. Ac ſic per omnes illos dies vnus eſt dies,nō iſtorum dierum conſuetudine intelligendus, quos videmus ſolis circuitu determinari atque numerari: ſed alio quodāmodo,à quo & illi tres dies qui ante conditionem iſtorum luminarium commemorati ſunt,alieni eſſe non poſſunt. Is enim modus nō vſque ad diē quartum, vt inde iā illos viſitatos cogitaremus,ſed vſque ad ſextum ſeptimúmque perductus eſt.vt longe aliter accipiendus ſit dies & nox. inter quæ duo diuiſit deus:& aliter ille dies & nox,inter quæ dixit vt diuidant luminaria quæ creauit,cum ait,& diuidant inter diem & noctem:tunc enim hunc diem condidit cum condidit ſolē, cuius præſentia eundem exhibet diem:ille autem dies primitus conditus iam triduum peregerat, cum hæc luminaria illius diei quarta repetitione creata ſunt. Quapropter quoniam illum diem vel illos dies qui eius repetitione numerati ſunt,in hac noſtra mortalitate terrena experiri ac ſentire non poſſumus, & ſi quid ad eos intelligendos conari poſſumus, non debemus temerariam præcipitare ſententiam, tāquam de his aliud ſentiri congruentius probabiliúſq; non poſſit : illos ſeptem dies qui pro illis agunt hebdomadam,cuius curſu & recurſu

Pſal.117

Numerus dierū quomodo accipiendus. C.XXVI.

Repetitio dierum. Caput. XXVII.

curſu tempora rapiuntur, in qua dies vnus eſt, à ſolis ortu vſque in ortum circuitus, ſic illorum vicem quandam exhibere credamus, vt non eos illis ſimiles, ſed multum impares minime dubitemus. Nec quiſquam arbitretur illud quod dixi de luce ſpiritali & de condito die ſpiritali & angelica creatura, & de contemplatione quam habet in verbo dei, & de cognitione qua in ſeipſa creatura cognoſcitur, eiúſque relatione ad laudem incommutabilis veritatis, vbi prius ratio videbatur rei faciendæ, quæ cognita eſt facta, non iam proprie ſed quaſi figurate atque allegorice conuenire ad intelligendum diem & veſperam & mane. Sed aliter quidem quàm in hac conſuetudine quotidianæ lucis huius & corporalis: non tamen tanquam hic proprie, ibi figurate. Vbi enim melior & certior lux, ibi verior etiã dies: cur ergo non etiã verior veſpera & verius mane? Nam ſi in iſtis diebus habet quandam declinationem ſuam lux in occaſum, quam veſpere nomine nuncupamus, & ad ortum iterum reditum, quod mane dicimus, cur & illic veſperam non dicamus, cum à contemplatione creatoris creatura deſpicitur, & mane cum à cognitione creaturæ in laudem creatoris aſſurgitur? Neque enim & Chriſtus ſic dicitur lux, quo modo dicitur lapis, ſed illud proprie, hoc vtique figurate. Quiſquis ergo non eam quam pro noſtro modulo vel indigare vel putare potuimus, ſed aliam requirit in illorum dierum enumeratione ſententiam, quæ non in prophetia figurate, ſed in hac creaturarũ conditione proprie meliúſque poſſit intelligi, quærat & diuinitus adiutus inueniat. Fieri enim poteſt vt etiam ego aliam his diuinæ ſcripturæ verbis congruentiorem fortaſſis inueniam. Neque enim ita hanc cõfirmo vt aliam quæ præponẽda ſit, inueniri non poſſe contendam: ſicut cõfirmo requiem dei ſcripturã ſanctam, non quaſi poſt laſſitudinem vel curæ moleſtiam nobis inſinuare voluiſſe. Quamobrem poteſt aliquis fortaſſe mecum diſputando certare, vt dicat ſublimium cœlorum angelos non alternatim contueri, primo rationes creaturarum incommutabiliter in verbi dei incommutabili veritate, ac deinde ipſas creaturas, & tertio earum etiam in ſeipſis cognitionem ad laudem referre creatoris, ſed eorum mentem mirabili facilitate hæc omnia ſimul poſſe. Nunquid tamen dicet, aut ſi quiſquam dixerit audiendus eſt, illam cœleſtem in angelorum militibus ciuitatem, aut non contemplari creatoris æternitatem, aut mutabilita

Illud de luce & die ſpiritali, quo modo accipiẽdũ. Caput. XXVIII.

Contẽplatio angelorum. Caput. XXIX.

bilitatem ignorare creaturæ, aut ex eius quoque inferiore quadam cognitione non laudare creatorem? Simul hoc totum poſſint ſimul hoc totum faciant: poſſunt tamen & faciunt. Simul ergo habent & diem & veſperam & mane. *Perfecta angelorũ ſcientia. C. XXX.*

Neque enim verendum eſt, ne fortè qui eſt idoneus iam illa ſentire, ideo non putet hoc ibi poſſe fieri, quia in his diebus qui ſolis huius circuitu peraguntur, fieri non poteſt. Et hoc quidem non poteſt eiſdem partibus terræ: vniuerſum autem mundum quis non videat, ſi attendere velit, & diem vbi ſol eſt, & noctem vbi non eſt, & veſperam vnde diſcedit, & mane quò accedit ſimul habere? Sed nos plane in terris hæc omnia ſimul habere non poſſumus: nec ideo tamen iſtam terrenam conditionem, lucíſque corporeæ temporalem localémque circuitum illi patriæ ſpiritali coæquare debemus, vbi ſemper eſt dies in contẽplatione incõmutabilis veritatis, ſemper veſpera in cognitione in ſeipſa creaturæ, ſemper mane etiã ex hac cognitione in laude creatoris. Quia non ibi abſceſſu lucis ſuperioris, ſed inferioris cognitionis diſtinctione fit veſpera: nec mane tanquã nocti ignorantiæ ſciẽtia matutina ſuccedat, ſed quod veſpertinam etiã cognitionẽ in gloriam conditoris attollat. Denique & ille nocte non nominata, veſpere, inquit, & mane & meridie enarrabo & annunciabo & exaudies vocem meã. *Pſal. 54.* Hic fortaſſe per temporũ vices ſed tamen quantũ puto, ſignificans quid ſine temporũ vicibus perageretur in patria, cui eius peregrinatio ſuſpirabat. Sed nunquid ſi nunc iam ſimul iſta omnia gerit atque habet angelica illa ſocietas, & vnitas diei quem primitus condidit deus tunc etiam cum hęc conderentur ſimul hæc habuit? *Quo modo natæ angelorum ſciẽtia. Cap. XXXI.* Nónne per omnes ſex dies, cum ea quæ per ſingulos deo condere placuit, conderentur, primo hæc accipiebat in verbo dei: vt in eius noticia primitus fierẽt cum dicebatur, & ſic eſt factum: deinde cum facta eſſent in ſua propria natura quã ſunt, deóque placuiſſent quia bona ſunt, tunc itidem ea cognoſcebat alia quadam inferiore cognitione, quæ nomine veſperæ ſignificata eſt: ac deinde facta veſpera fiebat mane, cum de ſuo deus opere laudaretur, & alterius creaturæ quæ deinceps facienda erat, ex dei verbo noticia priuſquam fieret acciperetur? Non ergo tunc ſimul omnia, & dies & veſpera & mane, ſed ſingillatim per ordinem quem ſcriptura commemorat. *Mens angelica. Ca. XXXII.* An etiam tunc ſimul omnia: quia non ſecundum temporum moras, ſicut fiunt dies iſti cum

oritur

Eccleſ 1. oritur ſol & occidit quotidie ſol,& in locum ſuũ redit vt rurſus oriatur:ſed ſecundum potentiam ſpiritalem mentis angelicæ,cuncta quæ voluerit ſimul noticia facilima comprehendenté? Nec ideo tamen ſine ordine quo & apparet connexio præcedentiũ conſequentiúmque cauſarum. Neque enim cognitio fieri poteſt,niſi cognoſcenda præcedant,quæ item priora ſunt in verbo per quod facta ſunt omnia, quam in iis quæ facta ſunt omnibus.Mens itaq; humana prius hæc quæ facta ſunt per ſenſus corporis experitur,eorúmq; noticiã pro infirmitatis humanæ modulo capit:& deinde quærit eorũ cauſas ſi quo modo poſſit ad eas peruenire principaliter atque incommutabiliter manentes in verbo dei,ac ſic inuiſibilia eius per ea quæ facta ſunt intellecta conſpicere.Quod quanta tar-
Rom. 1. ditate ac difficultate agat, & quanta temporis mora propter
Sapien. 9 corpus corruptibile quod aggrauat animam,etiam quę feruẽtiſſimo ſtudio rapitur,vt inſtanter ac perſeueranter hoc agat, quis ignorat?Mens vero angelica pura charitate inhærens verbo dei poſtea quàm illo ordine creata eſt, vt præcederet cætera prius ea vidit in verbo dei facienda quàm facta ſunt: ac ſic prius in eius fiebant cognitione,cum deus dicebat vt fierent, quàm in ſua propria natura:quæ itidem facta in eiſipſis etiam cognouit minore vtiq; noticia quæ veſpera dicta eſt. Quã noticiam ſanè præcedebant quæ fiebant,quia præcedit cognitionem quicquid cognoſci poteſt, Niſi enim prius ſit quod cognoſcatur, cognoſci non poteſt.Poſt hæc ſi eo modo ſibi placeret,vt amplius ſeipſa quàm creatore ſuo delectaretur,nõ fieret mane,id eſt,de ſua cognitione in laudem creatoris non aſſurgeret.Cum vero factum eſt, faciendum erat aliud & cognoſcendum deo dicente,fiat:vt prius itidem fieret in cognitione mentis angelicæ,& poſſet rurſus dici,& ſic factum eſt: ac deinde in natura propria,vbi ſubſequente veſpera noſceretur. Ac per hoc etiam ſi nulla hic morarum temporalium ſint interualla,præcellit tamen ratio condendæ creaturæ in verbo dei,cũ dixit,fiat lux:& ſecuta eſt ipſa lux qua angelica mẽs formata eſt,atque in ſua natura facta eſt,non autẽ alibi ſequebatur vt fieret:& ideo non prius dictum eſt,& ſic eſt factũ,& poſtea dictum,fecit deus lucem:ſed cõtinuo poſt verbum dei, facta eſt lux,adhæſitq; creanti luci lux creata,videns illam, & ſe in illa,id eſt, rationem qua facta eſt. Vidit etiam ſe in ſe, id eſt,diſtantẽ,quod factum eſt ab eo qui fecit.Et ideo cum placuiſſet

cuiſſet deo factum videnti quia bonū eſt,& diuiſa eſſet lux à tenebris,& vocata lux dies,& tenebræ nox: facta eſt veſpera, quia neceſſaria erat & iſta cognitio, qua diſtingueretur à creatore creatura, aliter in ſe ipſa cognita quā in illo: atq; inde mane,& aliud præcognoſcendum erat, quod fuerat verbo dei faciendum, prius in cognitione mentis angelicæ, deinde in natura ipſius firmamenti, Et ideo dixit deus, fiat firmamentum: & ſic eſt factum in cognitione creaturę ſpiritalis, hoc prius quàm fieret in eo ipſo prægnoſcentis. Deinde fecit deus firmamentū iam vtique ipſam firmamenti naturam cuius minor eſſet tanquam veſpertina cognitio: ac ſic vſque ad omnium operum finem,& vſque ad requiem dei, quæ non habet veſperam: quia non eſt facta ſicut creatura, vt poſſet etiam ipſius germinari cognitio, tanquā prior & maior in verbo dei ſicut in die,& poſterior ac minor in ſeipſa ſicut in veſpera. *Gene.1.* Sed ſi omnia mens ſimul angelica poteſt, quæ ſingillatim per ordinem cōnexarū cauſarum ſermo diſtinguit, nunquid etiam quæ fiebant, velut ipſum firmamentum, velut aquarum congregatio, ſpecieſque terrarum nudata, velut fruticum & arborum germinatio, luminariū & ſyderum confirmatio, aquatilia terreſtriaque animantia ſimul omnia facta ſunt? an etiam per interualla temporum ſecundum præfinitos dies? *Quo modo cognitionē rerū acceperint angeli. Cap. XXXIII.* An forte non ſicut ea ſecundum motus eorum naturales nunc experimur, ita etiam cum primitus inſtituta ſunt cogitare debemus, ſed ſecundum mirabilem atque ineffabilem virtutem ſapientiæ dei, quæ attingit è fine vſque ad finem fortiter,& diſponit omnia ſuauiter? Neque enim & ipſa gradibus attingit, aut tanquam greſſibus peruenit. *Sapien.8.* Quapropter quàm facilis ei efficaciſſimus motus eſt, tam facile deus condidit omnia, quæ per illum ſunt condita: vt hoc quod nunc temporalibus interuallis ea moueri videmus ad peragenda quæ ſuo cuique generi competunt, ex illis inſitis rationibus veniat, quas tanquā ſeminaliter ſparſit deus in ictu condendi, cum dixit,& facta ſunt, mandauit,& creata ſunt. *Pſal.32.* Non itaque tarde inſtitutum eſt, vt eſſent tarda quæ tarda ſunt: nec ea mora condita ſunt ſecula, qua tranſcurrunt. Hos enim numeros tempora peragunt, quos cū crearentur, nō temporaliter acceperunt: alioquin ſi rerum naturales motiones, dierūmque iſtorum, quos nouimus, vſitata ſpacia, cum hæc primitus verbo dei facta ſunt cogitemus, non vno die opus erat, ſed pluribus: vt ea quæ radicibus pullulant terrámque

que veſtiunt, ſubter primitus germinarẽt: deinde certo numero dierum pro ſuo quoque genere in auras erumperent, etiam ſi hoc vſque fieret, quod de creata natura eorum die vno, id eſt, tertio factum ſcriptura narrauit. Deinde quod diebus opus erat, vt aues volarent, ſi à ſuis primordiis exiſtentes, ad plumas & pennas per naturæ ſuæ numeros peruenerunt? An forte oua tantum creata erant, cum quinto die dictum eſt, quòd eiecerint aquæ omne volatile pennatum ſecundum ſuum genus? Aut ſi propterea recte hoc dici potuit, quia in illo humore ouorum iam erant omnia quæ per numeros certos dierum coaleſcunt, & explicantur quodammodo, quia inerant iam ipſæ numeroſæ rationes incorporaliter corporeis rebus intextæ: cur non & ante oua idipſum recte dici potuerit, cum iam eædem rationes in elemento humido fierent, quibus alites per temporales ſui cuiuſque generis moras oriri & perfici poſſent? De quo enim creatore ſcriptura iſta narrauit, quòd ſex diebus conſummauerit omnia opera ſua, de illo alibi non vtique diſſonanter ſcriptum eſt, quod creauerit omnia ſimul. Ac per hoc & iſtos dies ſex vel ſeptem, vel potius vnum ſexies ſeptieſve repetitum ſimul fecit, qui fecit omnia ſimul. Quid ergo opus erat ſex dies tam diſtincte diſpoſitéque narrari? Quia ſcilicet ij qui non poſſunt videre quod dictum eſt, Creauit omnia ſimul: niſi cum eis ſermo tardius incedat, ad id quò eos ducit, peruenire non poſſunt. Quo modo ergo diximus ſexies repetitam lucis illius præſentiam per angelicam cognitionem à veſpera ad mane, cum ipſa tria ſimul, id eſt, & diem & veſperam & mane ſemel ei habere ſufficerit: cum ſimul vniuerſam creaturam ſicut ſimul facta eſt, & in primis atque incommutabilius rationibus, per quas condita eſt, contemplaretur propter diem, & in eius ipſius natura cognoſceret propter veſperam, & creatorem ex ipſa etiam inferiore cognitione propter mane laudaret? Aut quo modo præcedebat mane, vt in verbo cognoſceret quid eſſet deo poſtea faciendũ, idipſum etiã conſequenter veſpere cognitura, ſi prius & poſterius nihil factum eſt, quia ſimul omnia facta ſunt? Immo vero & prius atque poſterius per ſex dies quæ commemorata ſunt facta ſunt, & ſimul omnia facta ſunt: quia & hæc ſcriptura, quæ per memoratos dies narrat opera dei, & illa quæ ſimul eum pingit feciſſe omnia, verax eſt: & vtraque vna eſt, quia vno ſpiritu veritatis inſpirante conſcripta eſt. Sed in his rebus, in quibus quid

Eccle. 18.

Omnia ſacta eſſe ſimul. Cap. XXXIIII.

quid prius ſit vel poſterius,interualla temporum non demonſtrant,quamuis vtrunque dici poſſit,id eſt,& ſimul,& prius & poſterius,facilius tamen intelligitur quod dicitur ſimul, quá quod prius atque poſterius:velut cum ſolem intuemur orientem,certe manifeſtum eſt,quòd ad eum acies noſtra peruenire non poſſet,niſi tranſiret totum aëris cœlique ſpacium, quod inter nos & ipſum eſt:hoc autem cuius longinquitatis ſit,quis exiſtimare ſufficiat?Nec vtique perueniret eadem acies vel radius oculorum noſtrorum ad tranſeundum aërem, qui eſt ſuper mare,niſi prius tranſiſſet eum,qui eſt ſuper terram, in qualibet mediterranea regione ſimus,ab eo loco vbi ſumus vſque ad littus maris.Deinde ſi ad eandem lineam contuitus noſtri adhuc poſt mare terræ adiacent, eum quoque aërem qui ſuper illas tranſmarinas terras eſt, tranſire acies noſtra non poteſt,niſi prius peracto ſpacio aëris illius, qui ſuper mare quod prius occurrit extenditur:faciamus iam poſt illas tranſmarinas terras non niſi Oceanum remanere: nunquid & aërem qui ſuper Oceanum diffunditur,poteſt tranſire acies noſtra, niſi prius tranſierit quicquid aëris circa Oceanum ſuper terram eſt? Oceani autem magnitudo incomparabilis perhibetur,ſed quantacunque ſit, prius oportet aërem, qui ſupra eſt,tranſeant radij oculorum noſtrorum: & poſtea quicquid vltra eſt,tum demum ad ſolem perueniant quem videmus: Num igitur quia totiens hic diximus prius & poſtea, ideo non ſimul omnia vno ictu tranſit noſter obtutus? Si enim clauſis oculis faciem contra videndum ſolem ponamus, nónne mox vt eos aperuerimus, ibi potius aciem noſtram nos inueniſſe,quàm illuc eam perduxiſſe putabimus, ita vt nec ipſi oculi prius apperti fuiſſe videantur,quam illo quò intenderent perueniſſe?Et certe iſte corporeæ lucis eſt radius emicans ex oculis noſtris,& tam longe poſita tanta celeritate conſtringens,vt exiſtimari compararique non poſſit. Nempe hic & illa omnia tam ampla immenſáque ſpacia ſimul vno ictu tranſiri manifeſtum eſt,& quid prius poſteriúſque tranſeatur nihilominus certum eſt.Merito reſurrectionis noſtræ celeritatem cum exprimere vellet Apoſtolus,in ictu oculi dixit fieri Neque enim aliquid in rerum corporearum motibus vel *1. Cor. 15.* ictibus poteſt celerius inueniri.Quòd ſi oculorum carnalium acies celeritate tantum poteſt,quid mentis acies vel humanæ, quanto magis angelicæ?Quid iam de ipſius ſummæ dei ſapiē-

tiæ

tiæ celeritate dicatur, quæ attingit vbique propter ſuam mu-
Sapien. 7. diciam, & nihil inquinatum in eam incurrit? In his ergo quæ
ſimul facta ſunt, nemo videt quid prius poſteriúſve fieri de-
rit, niſi in illa ſapientia, per quam facta ſunt omnia per ordi-
nem ſimul.

Ordo præſentiæ & ſcientiæ. Caput XXXV. Dies ergo ille, quam deus primitus fecit, ſi ſpiritalis ratio-
nalíſque creatura eſt, id eſt angelorum ſupercœleſtium atque
virtutum, præſentatus eſt omnibus operibus dei hoc ordine
præſentiæ, quo ordine ſcientiæ qua in verbo dei facienda præ
noſceret, & in creatura facta cognoſceret, non per interualla-
rum temporalium moras, ſed prius & poſterius habens in con-
nexione creaturarum, in efficacia vero creatoris omnia ſimul.
Sic enim fecit quæ futura eſſent, vt non temporaliter faceret
temporalia, ſed ab eo facta currerent tempora. Ac per hoc illi
dies ſeptem, quos lux corporis cœleſtis circumeundo explicat
atque replicat, ſecundum quandam vmbram ſignificationis
admonent nos quærere illos dies, in quibus lux creata ſpirita-
lis omnibus operibus dei per ſenariam numeri perfectionem
præſentari potuerit: atque inde ſeptimam requiem dei mane
habere, veſperam non habere vt non ſit hoc deo requieuiſſe
in die ſeptimo, tanquam ipſo die ſeptimo eguerit ad requiem
ſuam, ſed quod in conſpectu angelorum ſuorum requieuerit
ab omnibus operibus ſuis quæ fecit: non vtique niſi in ſeipſo
qui factus non eſt, id eſt, vt creatura eius angelica, quæ cogno
ſcendis omnibus operibus eius in ipſo & in illis, tanquam
dies cum veſpera præſentata eſt, nihil poſt omnia
valde bona opera eius melius cognoſce-
ret, quàm illum ab omnibus
in ſeipſo requieſcere, nul
lo eorum egentem
quo ſit bea-
tior.

Libri quarti Finis.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM, LIBER QVINTVS.

Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ, cũ factus eſt dies, fecit deus cœlum & terram, & omne viride agri antequã eſſet ſuper terrã, & omne fœnum agri antequã exortũ eſſet: non enim pluerat ſuper terrã deus, & homo nõ erat qui operaretur terrã: fons autem aſcendebat de terra, & irrigabat omnẽ faciẽ terræ. Nunc certe firmior fit illa ſentẽtia, quã intelligitur vnũ diem feciſſe deum, vnde iam illi ſex vel ſeptem dies vnius huius repetitione numerari potuerunt: quandoquidem apertius ſancta ſcriptura iam dicit, cõcludens quodã modo cuncta quæ ab initio vſq; ad hũc locum dixerat, atque infert Hic eſt liber creaturæ vel facturæ cœli & terræ, cum factus eſt dies. Neque enim quiſque dicturus eſt, cœlũ & terrã hic ita cõmemorata, ſicut dictum erat antequã cõditus inſinuaretur dies, In principio fecit deus cœlum & terrã. Illud enim ſi eo modo intelligitur, vt aliquid deus fecerit ſine die, priuſquam faceret diem, qua ratione id poſſit accipi, ſuo loco dixi, quod dicẽdũ putaui nulli intercludens melius intelligendi licentiã. Nunc autem hic eſt, inquit, liber creaturæ cœli & terræ, cũ factus eſt dies: ſatis, vt opinor oſtendens, non hic ſe ita cõmemoraſſe cœlum & terrã ſicut in principio antequam fieret dies, cum tenebræ eſſent ſuper abyſſum: ſed quo modo factum eſt cœlum & terra, cum factus eſt dies, id eſt, iam formatis atque diſtinctis partibus & generibus rerum, quibus vniuerſa creatura diſpoſita atque compoſita, reddidit hanc ſpeciem quæ mundus vocatur. Illud hic ergo cœlum commemoratũ eſt, quod cũ creaſſet deus, firmamentum vocauit cum omnibus quæ in illo ſunt: & ea terra quæ cum abyſſo vnum † obtinet locum cum omnibus quæ in ea ſunt. Sequitur enim & adiungit, Fecit deus cœlum & terram, vt cœli & terræ nomine præmiſſo, antequam factum diem commemoraret. & repetito cum commemoraſſet, non ſinat ſuſpicari ita ſe nunc cœlum & terram nominaſſe ſicut in principio antequam eſſet creatus dies. Sic enim verba contexuit, Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ, cum factus eſt

Vnus dies repetitus ſepties. Cap. I.

Gene. I.

† imum.

dies, fecit deus cœlum & terram: vt ſi qu[illegible]uam vel[illegible]
ligere quod ſuperius poſitum eſt, Liber creatur[illegible] c[illegible]
ræ: quemadmodum dictum eſt, In principio fecit [illegible]
& terram, priuſquam conderet diem: quia prius [illegible]
memorata ſunt cœlum & terra, & poſtea factu[illegible] d[illegible]
tur ſubſequentibus verbis: quia & poſt commemor[illegible]
diem rurſus cœli & terræ nomen adiunctum eſt: [illegible]
& hoc quod poſitum eſt, cum, & ſic adiunctum [illegible]
cuiuis contẽtioſo extorqueat alium eſſe intell[illegible]
Si enim ita eſſet interpoſitum, vt diceretur, Hic eſt [illegible]
turæ cœli & terræ, factus eſt dies, fecit deus cœlum [illegible]
quiſquam forte arbitraretur librum creaturæ cœli [illegible]
appellatum, quo modo appellatum eſt, In princi[illegible]
cœlum & terram ante conditum diem: ac deinde [illegible]
factus eſt dies: ſicut ibi poſtea narratum eſt, quòd [illegible]
diem: inde continuo rurſus dictum, Fecit deus c[illegible]
ram: tanquam ſi iam hæc facta ſint poſt cond[illegible] Sed
quia ita interpoſitum eſt vt diceretur, cum factu[illegible]
hoc ſuperioribus verbis connectas, vt ſit vna ſent[illegible]
liber creaturæ cœli & terræ cum factus eſt dies: ſiue [illegible]
bus, vt itidem hoc modo ſit plena ſententia, c[illegible]
dies, fecit deus cœlum & terram: proculdubio c[illegible]
ſe intelligi cœlum & terram commemoraſſe, quo modo [illegible]
ſunt, cum factus eſt dies. Deinde cum dictum eſſet, [illegible]
cœlum & terram: additum eſt, & omne viride a[illegible]
manifeſtum eſt tertio die facta: vnde liquidius a[illegible]
illum eſſe vnum diem quem fecit deus, quo re[illegible]
eſt & ſecundus & tertius, & cæteri vſque ad ſ[illegible]

Viride agri cur additum. Cap. II.

Cum autem nomine cœli & terræ vſitato more [illegible]
rum nunc vniuerſam creaturam voluerit accipi, qu[illegible]
cur addiderit, & omne viride agri: quod mihi videtu[illegible]
fuiſſe, vt ſignificantius intimaret quem diem co[illegible]
r[illegible]t, quod ait, cum factus eſt dies. Cito enim qu[illegible]
ret hunc diem lucis corporeæ cõmendatum, quo c[illegible]
te nobis viciſſitudo diurni nocturnique temporis [illegible]
Sed cum creaturarum conditarum ordinem reco[illegible]
uenimus omne viride agri tertio die creatum, ant[illegible]
fieret, qui quarto die factus eſt, cuius præſentia d[illegible]
tidianus vſitatuſque peragitur: quando audimus, Cum [illegible]
eſt dies, fecit deus cœlum & terram, & omne viri[illegible]
[illegible]

moliamur de ipſo die cogitare, quem ſiue corporalem neſcio qua luce nobis incognita, ſiue ſpiritalem in ſocietate vnitatis angelicæ, non tamen qualem hic nouimus, intellectu inueſtigare conemur.

Illud etiam non ab re fuerit intueri, quòd cum poſſet dicere, Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ, cum fecit deus cœlum & terram: vt in cœlo & in terra intelligeremus quicquid in eis eſt: ſicut loqui diuina ſcriptura conſueuit, vt nomine cœli & terræ ſæpiſſime, interdum addito & maris, vniuerſam inſinuet creaturam: aliquando adiungens & dicens, & quæ ſunt in eis: & quicquid horum diceret, ibi intelligeremus & diem, ſiue quem primitus condidit, ſiue iſtum quem præſentia ſolis facit: non ita dixit, ſed interpoſuit diem dicens, Cum factus eſt dies. Nec ita locutus eſt vt diceret, Hic eſt liber creaturæ diei & cœli & terræ: tanquam hoc ordine, quo facta narrantur iſta. Nec ita, Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ, cum factus eſt dies, & cœlum & terra, cum fecit deus cœlum & terram, & omne viride agri. Nec ita, Hic eſt liber creaturæ, cum fecit deus diem, & cœlum & terram, & omne viride agri. Hos enim magis locutionis modos loquendi conſuetudo poſcebat, ſed ait, Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ, cum factus eſt dies, fecit deus cœlum & terram & omne viride agri: tanquam illud inſinuans, cum factus eſt dies, tunc feciſſe deum cœlum & terram, & omne viride agri. Porro autem ſuperior narratio factum diem primitus indicat, eúmque vnum diem deputat, poſt quem ſecundum annumerat, quo factum eſt firmamentum: & tertium, quo ſpecies terræ mariſque digeſtæ ſunt, & lignum atque herbam terra produxit. An forte hoc illud eſt, quod in libro ſuperiore moliebamur oſtendere, ſimul deum feciſſe omnia: quandoquidem narrationis illa contextio cum ſex dierum ordine cuncta creata & conſummata memoraſſet, nunc ad vnum diem omnia rediguntur nomine cœli & terræ, adiuncto etiam fruticum genere? Nimirum propter quod ſupra diximus, vt ſi fortaſſis ex hac noſtra conſuetudine intelligeretur dies, corrigeretur lector, cum recoleret viride agri ante iſtum ſolarem diem deum dixiſſe vt terra produceret. Ita iam non ex alio ſcripturæ ſanctæ libro profertur teſtimonium, quod omnia ſimul deus creauerit, ſed vicina teſtificatio paginæ conſequentis & ex hac re nos admonet, dicens, Cum factus eſt dies, fecit deus cœlum &

Ordo narrationis. Cap. III.

Eccleſi. 18.

terrã, & omne viride agri: vt iſtum diem ſepti[illegible] petitum, vt fierẽt ſeptẽ dies. Et cum audis tunc [illegible] factus eſt dies, illã ſenariã vel ſeptenariam repet[illegible] teruallis morarum ſpatiorúmque temporaliu[illegible] apprehendas: ſi autem non poſſis, hæc relinquas [illegible] valentibus: tu autem cum ſcriptura non deſerente [illegible] rem tuam, & materno inceſſu tecum tardius am[illegible] ficias: quæ ſic loquitur, vt altitudine ſuperbos irrideat [illegible] ditate attentos terreat, veritate magnos paſcat, [illegible] uulos nutriat.

Ordo creationis ex contextu ſermonis. Cap. IIII.

Quid ſibi ergo vult etiã quod ſequitur, nam [illegible] texitur, Cum factus eſt dies, fecit deus cœlu & ter[illegible] viride agri antequam eſſet ſuper terram, & om[illegible] antequã exortum eſſet. Quid eſt ergo? Nónne [illegible] vbi ea fecerit antequam eſſent ſuper terrã, & [illegible] ſunt? Quis enim nõ procliuius crederet tunc ea deum [illegible] cum exorta ſunt, niſi admoneretur diuino e[illegible] feciſſe antequam exorirentur: vt ſi vbi facta ſint [illegible] poſſit, credat tamẽ ante facta quàm exorta: qui [illegible] pturæ pie credit, impie quippe nõ credit. Quid er[illegible] An quod nonnulli putauerunt in ipſo verbo dei [illegible] antequam exorirentur in terra? Sed ſi hoc modo fact[illegible] cum factus eſt dies, ſed antequam fieret dies, facta [illegible] autem ſcriptura dicit, Cum factus eſt dies, fecit de[illegible] terram, & omne viride agri antequam eſſet ſup[illegible] omne fœnum antequã exoriretur. Si ergo cum [illegible] non vtique antequã fieret dies: ac per hoc non in v[illegible] patri coæternũ eſt antequã dies, antequã omnino [illegible] ret, ſed cũ factus eſt dies: nam illa quæ in verbo dei [illegible] creaturã ſunt, nõ vtiq; facta ſunt. hæc autẽ facta [illegible] eſt dies, ſicut ſcripturæ verba declarant. Sed tame[illegible] eſſent ſuper terrã, & antequã exorirẽtur, quod d[illegible] fœno agri dictum eſt. Vbi ergo? An in ipſa terra [illegible] rationaliter, ſicut in ſeminibus iam ſunt omnia a[illegible] uant quodammodo atque explicent incremeta & ſ[illegible] per numeros temporum? Sed iſta ſemina quæ vid[illegible] ſuper terram ſunt, iam exorta ſunt: an non erant ſup[illegible] ſed infra terram: & ideo antequam exorta ſunt, facta ſunt [illegible] tunc exorta ſunt. cum ſemina germinarunt, & acceſſu [illegible] mentorum in auras eruperunt, quod per moras temp[illegible]

fieri videmus ſuo cuiq; generi diſtributus? Num ergo ſemina tunc facta ſunt, cum factus eſt dies, & in ipſis erat omne viride agri & omne fœnū, nondum ea ſpecie qua ſunt ſuper terram iam exorta, ſed ea in qua ſunt in rationibus ſeminum? Semina ergo primum terra produxit. Sed nō ita ſcriptura loquebatur, cum diceret, Et produxit terra herbam pabuli, vel herbam fœni ſeminantem ſemen ſecundum genus & ſecundū ſimilitudinem, & lignum fructuoſum faciens fructum, cuius ſemen in ſe ſecundum genus ſuper terram. His enim verbis magis apparet, ſemina eſſe exorta ex herbis & lignis: non autem illa ex ſeminibus ſed ex terra, præſertim quia & ipſa verba dei ſic ſe habēt. Non enim ait, Germinēt ſemina in terra herbā fœni, & lignū fructuoſum ſed ait, Germinet terra herbam fœni ſeminātem ſemen, vt ſemen ex herba non herbam inſinuaret ex ſemine. Et ſic eſt factum, & produxit terra: id eſt, prius ſic eſt factum in cognitione illius diei, & produxit terra iam vt hoc fieret etiam in ipſa creatura quæ condita eſt. Quo modo ergo antequam eſſent ſuper terram, & antequam exorirētur: quaſi aliud eis fuerit fieri cum cœlo & terra, quando factus eſt dies ille inuſitatus atque incognitus nobis, quem primo deus fecit: aliud autē exoriri ſuper terra, quod non fit niſi per hos dies, quos circuitus ſolis facit per temporum moras ſuo cuique generi accommodatas? Quod ſi ita eſt, dieſque illa ſocietas atq; vnitas ſupercœleſtium angelorum atque virtutum eſt, proculdubio longe aliter nota eſt angelis creatura dei, aliter nobis: excepto quod eam in verbo dei nouerunt, per quod facta ſunt omnia etiam in ſeipſa dico longe aliter notam eis eſſe quàm nobis. Illis enim primordialiter, vt ita dicā, vel originaliter, ſicut eam deus primitus condidit, & poſt eam conditionem a ſuis operibus requieuit: non condendo aliquid amplius: nobis autem ſecundum rerum [antea] conditarum adminiſtrationē iam per ordines temporum, ſecundum quam deus iam illis rebus per ſenarium perfectionem conſummatis, vſque modo operatur. Cauſaliter ergo tunc dictum eſt produxiſſe terram herbam & lignum, id eſt producendi accepiſſe virtutem. In ea quippe iam tanquam in radicibus, vt ita dixerim, temporum facta erant, quæ per tempora futura erant. nam vtique poſtea plantauit deus paradiſum iuxta Orientem, & eiecit ibi de terra omne lignum ſpecioſum ad aſpectū, & bonum ad eſcam. Nec tamen dicendū eſt eum aliquid tūc addidiſſe creaturæ, quod ante nō *Gene. 1.*

fecerat, quod velut illi perfectioni qua omnia bona [illegible] to die conſummauit, poſt eſſet addendũ. Sed [illegible] naturæ fruticum atque lignorum in prima conditione [illegible] fuerant, à qua conditione deus requieuit, mo[illegible] miniſtranſque per tẽporales curſus illa ipſa quæ [illegible] quibus cõditis requieuit, non ſolum tũc planta[illegible] ſed etiã nunc omnia quæ naſcuntur. Quis enim [illegible] iſta creat, niſi qui vſque nũc operatur? Sed creat [illegible] iis quæ iam ſunt: tunc autẽ ab illo, cum omnino nulla [illegible] creata ſunt, cum factus eſt dies ille, qui etiã ipſe o[illegible] ſpiritalis videlicet atque intellectualis creatura.

Tẽpus, motus, materia informis & formabilis.

Cap. V.

Factæ itaq; creaturæ motibus cœperunt currere [illegible] vnde etiã ante creaturã fruſtra tẽpora requiruntur, [illegible] ſint inueniri ante creaturã tempora. Motus enim [illegible] vel ſpiritalis vel corporalis creaturæ, quo per pr[illegible] ritis futura ſuccederent, nullum eſſet tẽpus omnino. [illegible] autẽ creatura nõ vtiq; poſſet ſi nõ eſſet. Potius er[illegible] creatura, quàm creatura cœpit à tẽpore, vtrunq; autẽ [illegible]

Romã, 11. Ex ipſo enim, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Ne[illegible] piatur quòd dictum eſt, tẽpus à creatura cœpit, [illegible] creatura non ſit, cum ſit creaturæ motus ex alio in [illegible] ſequentibus rebus ſecundum ordinationem admini[illegible] cuncta quæ creauit. Quapropter cum primã conditione[illegible] turarũ cogitamus, à quibus operibus ſuis deus in d[illegible] requieuit: nec illos dies ſicut iſtos ſolares, nec i[illegible] nem ita cogitare debemus, quemadmodũ nunc ali[illegible] operatur in tempore: ſed quemadmodum operatus e[illegible] inciperent tempora, quemadmodũ operatus eſt o[illegible] præſtans eis etiam ordinẽ, non interuallis temporum [illegible] nexione cauſarum: vt ea quæ ſimul facta ſunt, ſe[illegible] illius diei numero præſentato perficerentur. Non it[illegible] porali ſed cauſali ordine prius facta eſt informis fo[illegible] materies, & ſpiritalis & corporalis, de qua fieret quo[illegible] dum eſſet, cum & ipſa priuſquam inſtituta eſt, non fu[illegible] inſtituta eſt, niſi ab illo vtique ſummo deo & vero ex q[illegible] omnia: quæ ſiue cœli & terræ nomine ſignificata eſt, quæ [illegible] principio fecit deus ante vnũ illum diẽ quẽ condidit, propterea iam ſic appellata, quia inde facta ſunt cœlum & terra, ſiue nomine terræ inuiſibilis & incompoſitæ atque abyſſi tenebroſæ, vt iam in primo libro tractatum eſt. In his vero quæ iam

ex [illegible]

& informitate formata ſunt, euidentiuſque appellantur creata vel facta vel condita, primum factus eſt dies. Oportebat enim vt primatum creaturæ obtineret illa natura, quæ creaturam per creatorem, non creatorem per creaturam poſſet agnoſcere. Secundo firmamento vnde corporeus incipit mundus. Tertio ſpecies maris & terræ, atque interra potentialiter, vt ita dicam, natura herbarum atque lignorum. Sic enim terra ad dei verbum ea produxit antequam exorta eſſent, accipiens omnes numeros eorum quos per tempora exereret ſecundum ſuum genus. Deinde poſteaquam hæc velut habitatio rerum condita eſt, quarto die luminaria & ſydera creata ſunt vt prius pars mundi ſuperior, rebus quæ intra mundum mouentur viſibilibus ornaretur. Quinto aquarum natura, quia cœlo aerique cõiungitur, produxit ad dei verbum indigenas ſuos, omnia ſcilicet natatilia & volatilia, & hæc potentialiter in numeris qui per congruos temporum motus exererentur. Sexto terreſtria ſimiliter animalia tanquam ex vltimo elemento mundi vltima nihilominus potentialiter, quorum numeros tempus poſtea viſibiliter explicaret. Hunc omnem ordinem creaturæ ordinatæ dies ille cognouit: & per hanc cognitionem ſexies quodam modo præſentatus tanquam ſex dies exhibuit, cum ſit vnus dies, ea quæ facta ſunt in creatore primitus, & in ipſis cõſequenter agnoſcens, nec in ipſis remanens, ſed eorum etiam cognitionem poſteriorem ad dei referens dilectionẽ veſperam & mane & meridiem in omnibus præbuit non per moras temporum ſed propter ordinem conditorum. Poſtremo quietis ſui creatoris, qua in ſe requieſcit ab omnibus operibus ſuis, notitiam repræſentans in qua non habet veſperam, benedici & ſanctificari ob hoc meruit. Vnde ipſum ſeptenarium numerũ ſancto ſpiritui quodam modo dedicatum, commendat ſcriptura, & nouit Eccleſia. Hic eſt ergo [illegible] creaturæ cœli & terræ, quia in principio fecit deus cœlum & teram, ſecundum materiæ quandam, vt ita dicam, formabilitatem, quæ conſequenter verbo eius formanda fuerat, præcedens formationem ſua, non tempore ſed origine. Nam vtique cum formaretur, primũ factus eſt dies: cum factus eſt dies fecit deus cœlum & terram & omne viride agri antequam eſſet ſuper terram, & omne fœnum agri antequam exoriretur, ſicut tractauimus: vel ſi quid liquidius & congruentius videri & dici potuit. *De pluuia ſuper terrã & cultura.*

Quod autẽ ſequitur, Non enim pluerat deus ſuper terrã, & *Cap. VI. Gene. 2.*

 homo

homo non erat qui operaretur terram q[illegible] pertineat [illegible] quid nobis inſinuet, indagare difficile eſt. Tan[illegible] exortum eſt, fecerit deus fœnũ agri, quia nõ[illegible] terrã. Si enim poſt pluuiam fœnum feciſſet [illegible] gis exortum quàm factum ab eo videretur. Qu[illegible] poſt pluuiã exoritur, ab alio fit niſi ab eodem [illegible] non erat homo qui operaretur terram? Non[illegible] fecerat hominem, & ſeptimo die requieuerat ab [illegible] ribus ſuis quæ fecit? An hoc recapitulando cõm[illegible] niam quãdo fecit deus, omne viride agri, & om[illegible] dum pluerat ſuper terram, & nondum erat hom[illegible] pe die fecit iſta deus, hominem autẽ ſexto. Se[illegible] omne viride atq; omne fœnum agri antequa[illegible] ſuper terram, non ſolum homo non erat qui op[illegible] ram, ſed nec ipſum fœnum erat ſuper terrã, quod [illegible] te dicit factum quàm exortum. An ideo die ter[illegible] iſta: quia nondum erat homo qui operando ter[illegible] Quaſi vero tam multa ligna & tam multa ge[illegible] non ſine vllo opere †hominum naſcantur ex te[illegible] vtrunque poſitum eſt, & quia nõdum pluerat ſuper terram [illegible] quia nondum erat homo qui operaretur terram [illegible] ra humana non eſt, per pluuiam iſta naſcuntur [illegible] quædam quæ etiam per pluuiam nõ naſcũtur, niſi [illegible] opera accedat. Ideo nunc vtrunq; adiutorium nece[illegible] vt cuncta naſcantur, tunc autem vtrunque de[illegible] deus hæc potentia verbi ſui ſine pluuia ſine ope[illegible] Nam etiã nunc ipſe facit, ſed etiam per pluui[illegible] & [illegible] manus, quanuis neque qui plantat ſit aliquid, neque [illegible] ſed qui incrementum dat deus. Quid eſt ergo quod [illegible] Fons autem aſcendebat de terra, & irrigabat o[illegible] terræ? Ille quippe fons [illegible] gitate manans, ſic[illegible] Nilus Ae[illegible] pto, poſſet vniuerſæ terræ eſſe pro pluuia. Quid itaq; [illegible] gno commendatum eſt, antequam plueret feciſſe d[illegible] gnentia, cum quantum poſſet adiuuare pluuia tant[illegible] rigans terram? Verum & ſi aliquid minus [illegible] illa [illegible] ſe, non tamen nulla naſcerentur. An hic etiam more ſuo [illegible] ptura tanquam infirmis infirmiter loquitur, & tamen innu[illegible] aliquid quod intelligat qui valuerit. N[illegible] die paulo ſuperius commemorato ſignificauit [illegible] ctum à deo, & tunc deum feciſſe cœlum & terram, [illegible]

eſt [illegible]

† Vel, ſine opera.

1. Cor. 3.

eſt dies; vt quo modo poſſemus cogitaremus ſimul omnia deum feciſſe, quamuis ſuperior ſex dierum enumeratio, velut temporum interualla oſtendiſſe videretur: ita cum dixiſſet, cum cœlo & terra deum feciſſe omne viride agri antequam eſſet ſuper terram, & omne fœnum agri antequam exortum eſt, addidit. Nondum enim pluerat deus ſuper terram, nec erat homo qui operaretur terram: tanquam diceret, Non ea ſic fecit deus, quemadmodum facit nunc talia cum pluit & cum operantur homines: Hæc enim iam per moras temporũ fiunt, quæ tunc non erant, cum fecit omnia ſimul, vnde etiam tempora inciperent.

Quod autem ſequitur, Fons autem aſcendebat de terra, & irrigabat omnem faciem terræ: hinc iam, quantum arbitror, intimatur quæ fiant ſecundum interualla temporum ex prima illa conditione creaturarũ, vbi facta ſunt omnia ſimul. Et recte ab eo cœpit elemento, ex quo cuncta genera naſcuntur vel animalium, vel herbarum atque lignorum, vt agant temporales numeros ſuos naturis propriis diſtributos. Omnia quippe primordia ſeminum, ſiue vnde omnis caro, ſiue vnde omnia frutera gignuntur, humida ſunt, & ex humore concreſcunt. Inſunt autem in illis efficaciſſimi numeri, trahentes ſecum ſequaces potentias ex illis perfectis operibus dei, à quibus in die ſeptimo requieuit. Verumtamen quis iſte ſit fons ad irrigandã omnem faciẽ terræ omnis idoneus, merito quæritur. Si enim fuit, & obſtruſus eſt vel ſiccatus, cauſa quærenda eſt. Nunc enim videmus nullum eſſe fontem quo irrigetur omnis facies terræ. Fortaſſis ergo peccatum hominum hanc etiã pœnam commeruit, vt tanta illius fontis repreſſa largitas facillimam terris auferret fœcunditatem, vt incolentium augeretur labor. Poſſet hoc, quamuis nulla id ſcriptura narrauerit, affirmare humana ſuſpicio, niſi illud occurreret quod peccatum hominum, cui pœna laboris impoſita eſt, poſt paradiſi delicias extitit. Paradiſus autem habebat prægrandem fontem ſuum, de quo pòſt diligentius ſuo loco loquendum eſt: ex cuius vno capite quatuor magna flumina & nota gentibus manare narratur. Vbi ergo erat fons iſte aut iſta flumina, quando ille vnus maximus aſcendebat de terra, & irrigabat omnem faciem terræ? Certe enim tunc non Geon, qui dicitur Nilus, vnus ex illis quatuor rigabat Aegyptum, quando ſolus aſcendebat de terra, & non Aegyptum tantum, ſed omnem faciem

Fons irrigabat totã terrã.

Cap. VIII.

Semina rerum.

terræ ſatiabat. An primo deum voluiſſe crede[illegible] fonte maximo irrigare omnem terram, vt illa quæ [illegible] cipaliter condiderat, accepto humoris adi[illegible] per temporalia ſpacia gignerentur, pro ſuori[illegible] uerſitate etiam diuerſis numeris dierũ gignere[illegible] plantato paradiſo repreſſiſſe illum fontem mul[illegible] bus ſicut iam nunc videmus impleuiſſe terram [illegible] tem vno fonte quatuor ingentia flumina diuiſiſſe [illegible] cætera creaturarum ſuarum plena generibus [illegible] meros ſuorum temporum agentibus, fontes etiam [illegible] ret ac fluuios: & paradiſus loco electiore plant[illegible] la flumina ex capite ſui fontis emitteret: aut ex ipſo [illegible] paradiſi multo largius exundante, prius totam r[illegible] atque ad parienda per temporum numeros ge[illegible] ſine interuallis temporum creauerat, fœc[illegible] repreſſiſſe in eo loco aquarum eruptionem [illegible] diuerſis per omnem terram capitibus flumin[illegible] iam manarent: ac deinde irrigatione illius fontis [illegible] uerſam terram rigantis, ſed memorabiles [illegible] fluuios emittentis, plantaſſe paradiſum, vbi hom[illegible] fecerat collocaret.

Quæ ſcriptura compl. Ela'ur. Cap. VIII.

Quia enim non omnia ſcripta ſunt, quem a[illegible] ſam primam rerum conditionem tempora decu[illegible] ſecutæ ſint adminiſtrationes creaturarum, quæ p[illegible] ſextoque illo die conſummatæ ſunt: ſed quan[illegible] uit ſpiritus, qui inerat ſcribenti, ea quæ non ſolum [illegible] rerum noticiam, ſed etiam ad futurarum præſ[illegible] ſerent: neſcientes coniectamus quid fieri potu[illegible] non neſciens prætermiſit, tantum id co[illegible] noſtro, quantum adiuuamur efficere, ne aliqua [illegible] repugnantia putetur eſſe in ſcripturis ſanctis, quæ [illegible] lectoris offendat, & dum exiſtimat fieri non potu[illegible] cta eſſe ſcriptura commemorat, vel reſiliat a [illegible] cedat ad fidem.

Scriptura verax. Cap. IX. Gene. 2.

Proinde cum de illo fonte quam[illegible] modo id quod dictum eſt, Aſcendebat de terra & irrigab[illegible] mnem faciem terræ non impoſſibile videatur, S[illegible] diximus, impoſſibilia cuiquam videntur, quærat [illegible] quo tamen verax iſta ſcriptura monſtretur, quæ [illegible] verax eſt, etiam ſi nõ monſtretur. Nam ſi argu[illegible] rit quo eam falſam eſſe conuincat, aut ipſe nulla vera de cre-

tu[illegible]

turarum conditione atque adminiſtratione dicturus eſt: aut ſi vera dixerit, iſtam non intelligendo falſam putabit; velut ſi contendat ideo non potuiſſe vno qualilibet fonte omnem terræ faciem irrigari, quia ſi montes non irrigabat, non omnem terræ faciem irrigabat. Si etiam montes rigabat, non erat iam impartitio ſaginæ, ſed diluuij inundatio: quia ſi terra tunc ſic erat, totum mare erat & nondum diſcreta erat arida.

Fõs vnus terram rigans, quomodo intelligẽdũ. Cap. X.

Cui reſpondetur, quia hoc vicibus temporum poſſet, ſicut certo tempore per plana Aegypti Nilus reſtagnat, & alio tempore ad ripas ſuas redit: aut ſi iſte neſcio cuius ignotæ ac longinquæ partis mundi aquis & pruinis hyemalibus, anniuerſaria creditur incrementa colligere, quid de Oceani alternis æſtibus, quid de quibuſdam littoribus, quæ late nudantur fluctibus viciſſimque operiuntur, dici poteſt: vt omittam quod de quorundam fontium mira viciſſitudine perhibetur, certo annorum interuallo ſic eos inundare, vt totam illam regionem rigent, qui alio tempore vix ex altis puteis ad potandum ſufficientem præbent aquam? Cur ergo ſit incredibile, ſi ex vno abyſſi capite alterna inundatione fluẽte atque refluente, tunc vniuerſa terra rigata eſt? Quod ſi ipſius abyſſi magnitudinem, ea parte excepta quod mare dicitur, & euidenti amplitudine aquæ, maris fluctibus terras ambit, in ea ſola parte quam reconditis ſinibus terra continet, vnde ſe omnes fontes & omnes aquæ diuerſis tractibus venisque diſtribuunt, & ſuis quique locis erumpunt, fontẽ voluit appellare ſcriptura non fontes propter naturæ vnitatem: cúmque per innumerabiles vias antrorum atque rimarum aſcendentem de terra & vbique diſpertitis quaſi crinibus irrigantem omnem ſuperficiem terræ, non continua ſpecie tanquam maris aut ſtagni, ſed ſicut videmus ire aquas per alueos fluminum flexúſque riuorum, & eorum exceſſu vicina perfundere: quis non accipiat niſi qui contentioſo ſpiritu laborat? Poteſt quippe etiam ita dicta intelligi omnis terræ facies irrigata, quemadmodum dicitur, omnis veſtis facies colorata, etiam ſi non continuatim ſed maculatim fiat: præſertim quia tũc in nouitate terrarum, etſi non omnia, plura tamen plana fuiſſe credibile eſt, quo latius poſſent erumpentia fluenta diſpergi atque diſtendi. Quapropter de iſtius fontis magnitudine vel multitudine: qui ſiue vnam habuit alicunde eruptionem: ſiue propter aliquam in terræ occultis ſinibus vnitatem vnde omnes aquæ ſuper

per terram ſcaturirent, omnium fontium m[illegible]
paruorum vnus fons dictus eſt, per omnes [illegible]
aſcendens de terra, & irrigans omnem faci[illegible]
quod eſt credibilius, quia non ait, vnus fons aſc[illegible]
ra: ſed ait Fons autem aſcendebat de terra p[illegible]
rali poſuit ſingularem: vt ſic intelligamus [illegible]
vniuerſam terram loca vel regiones propria[illegible]
cut dicitur miles, & multi intelliguntur, [illegible]
Pſal. 104. ſta & rana in plagis quibus Aegypti percuſſi ſunt, [illegible]
innumerabilis locuſtarum numerus & ranarum, [illegible]
Aliter deus operatus eſt primo, aliter nunc adminiſtrat omnia. Cap. XI. tius laboremus. Sed illud etiam atque etiam conſid[illegible],
vtrum poſſit nobis per omnia conſtare ſententia [illegible]
mus, aliter operatum deum omnes creaturas prima [illegible]
ne, à quibus operibus in die ſeptimo requieuit: [illegible]
rum adminiſtrationem qua vſque nunc operatur [illegible]
omnia ſimul ſine vllis temporalium mo[illegible]
nunc autem per temporum moras, quibus videmus [illegible]
moueri ab ortu ad occaſum, cœlum mutari ab [illegible]
mem, germina certis dierum momentis [illegible]
ſcere, [vireſcere,] areſcere. Animalia quoque [illegible]
rum metis & curſibus, & concipi, & perfici, & naſci, [illegible]
tes vſque in ſenium mortemque decurrere, & [illegible]
di temporalia. Quis enim operatur iſta niſi deus, [illegible]
lo tali ſuo motu? Non enim & ipſi accidit t[illegible]
go opera dei a quibus requieuit in die ſep[illegible], [illegible]
que nunc operatur, quendam ſcriptura in [illegible]
rationis articulum, commendauit ſe illa expl[illegible]
iam iſta contexere. Illorum explicatorum [illegible]
Gene. 2. facta eſt. Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ, [illegible]
dies, fecit deus cœlum & terram, & [illegible]
quam eſſet ſuper terram, & omne f[illegible]
riretur. Non enim pluerat deus ſuper terram, [illegible]
qui operaretur terram. Iſtorum au[illegible]
Fons autem aſcendebat de terra, & irri[illegible]
terræ. Ab hac commemoratione fon[illegible]
quæ narrantur per moras temporum [illegible]
mul. Cum ergo aliter ſe habeat o[illegible]
Opera dei. Cap. XII. nes incommutabiles in verbo dei, aliter illa [illegible]
bus in die ſeptimo requieuit: aliter iſta q[illegible]
operatur: horum triũ hoc quod extrem[illegible]

que notum eſt per corporis ſenſu , & huius conſuetudinem vitæ Duo vero illa remota à ſenſibus noſtris. & ab vſu cogni-tionis humanæ, prius ex diuina authoritate credenda ſunt: deinde per hæc quæ nota ſunt vtcunque noſcenda quanto quiſque magis minúſve potuerit pro ſuæ capacitatis modo diuinitus adiutus internis æternisque rationibus vt poſſit.

De primis ergo illis diuinis incommutabilibus æterniſque rationibus, quoniam ipſa dei ſapientia, per quam facta ſunt omnia priuſquam fierent ea nouerat, ſicut ſcriptura teſtatur: In principio erat verbum & verbum erat apud deum. & deus erat verbum, hoc erat in principio apud deum: Omnia per ipſum facta ſunt & ſine ipſo factum eſt nihil. Quis ergo tam ſit demens, vt dicat non ea deum feciſſe quæ nouerat? Porrò ſi nouerat, vbi niſi apud ſeipſum, apud quem verbum erat, per quod facta ſunt omnia? Nam ſi extra ſeipſum ea nouerat, quis eum docuerat? Quis enim cognouit ſenſum domini. aut quis conſiliarius eius fuit. aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo, & per ipſum. & in ipſo ſunt omnia. Quanquam & ea quæ ſequuntur in Euangelio, ſatis aſſerant iſtam ſententiam, adiungit enim Euangeliſta & dicit: Quod factum eſt in illo vita eſt, & vita erat lux hominum. Quia ſcilicet rationales mentes, in quo genere homo factus eſt ad imaginem dei, non habent veram lucem ſuam, niſi ipſum verbum dei, per quod facta ſunt omnia, cuius participes eſſe poterunt ab omni iniquitate & errore mundatæ. Non ergo ita pronunciari oportet, Quod factum eſt in illo vita eſt, vt ſubdiſtinguamus, quod factum eſt in illo, & deinde inferamus, vita eſt. Quid enim nō in illo factum eſt cum commemoratis etiam multis creaturis dicatur in Pſalmo. Omnia in ſapientia feciſti. Dicat & Apoſtolus: Quoniam in ipſo condita ſunt omnia in cælo & in terra, viſibilia & inuiſibilia. Conſequens ergo erit, ſi ita diſtinxerimus, vt & ipſa terra, & quæcunque in ea ſunt, vita ſint. Quæ cum abſurde dicantur omnia viuere, quanto abſurdius vt etiam vita ſint? præſertim quia diſtinguit de quali vita loquatur, cum addit: Et vita erat lux hominum. Sic ergo diſtinguendum eſt, vt cum dixerimus, quod factum eſt, deinde inferamus in illo vita eſt: non in ſe ſcilicet hoc eſt in ſua natura, qua factū eſt vt conditio creaturáque ſit: ſed in illo vita eſt, quia omnia quæ per ipſum facta ſunt, nouerat antequam fierent. Ac per hoc [in illo erat] non ſicut creatura quam fecit, ſed ſicut vita & lux

Sapientia dei. Cap. XIII.

Ioan. 1.

Roma. 11.

Ioan. 1.

Illud ex Ioanne, Quod factum eſt: quomodo diſtinguendum. Cap. XIIII.

Pſal. 103.

Coloſſ. 1.

& lux hominum, quod eſt ipſa ſapiētia, & ipſum [illegible] genitus dei filius. Eo modo ergo in illo vita [illegible] quo modo dictum eſt: Sicut habet pater vit[illegible] dedit filio habere vitam in ſemetipſo. Nec pr[illegible] quod emendatiores codices habent. Qu[illegible] ta erat: vt ſic intelligatur, vita erat qu[illegible] verbum, & verbum erat apud deum, & deus [illegible] ergo factum eſt, iam vita erat in illo, & vita non [illegible] nam & pecora dicuntur viuere, quæ frui non p[illegible] patione ſapientiæ: ſed vita erat lux hominum. [illegible] rationales purgatæ gratia eius, poſſunt perue[illegible] viſionem, qua nec ſuperius quicquam ſit, ne[illegible]

Ioan. 5.
Ioan. 1.

Sed etiam ſi hoc legamus & intelligamus, quod [illegible] in illo, vita eſt: manet iſta ſententia, vt id quod p[illegible] eſt, vita eſſe in illo intelligatur. In qua vita vid[illegible] do fecit: & ſicut vidit ea, ita fecit: non præter ſ[illegible] ſed in ſeipſo, ita enumerauit omnia quæ fecit. [illegible] ipſius & patris, ſed vna, ſicut vna ſubſtantia. N[illegible] Iob ita ipſa ſapientia, per quam facta ſunt omnia, [illegible] Sapientia vero, inquit, vnde inuenta eſt, vel qu[illegible]s ſit [illegible] tiæ? Ignorat mortalis viam eius, nec inuenitur [illegible] Et paulo poſt: Audiuimus, inquit, eius gloria[illegible] mendauit viam eius, & ipſe nouit locum eius. I[illegible] quod eſt ſub cœlo perfecit, & nouit quæ ſunt in t[illegible] quæ fecit: ventorum libramenta atque me[illegible] ſicut vidit enumerauit. His atque huiuſmodi [illegible] batur quòd hæc omnia priuſquam fierent, erant [illegible] cientis. Et vtique ibi meliora, vbi veriora, vbi æte[illegible] mutabilia. Quanquam ſufficere debeat vt quiſque no[illegible] inconcuſſe credat quòd deus hæc omnia fec[illegible] eum eſſe tam excordem, vt deum quæ non nouerat [illegible] bitretur. Porro ſi nouerat ea priuſquam face[illegible] priuſquam fierent apud illum erant eo modo nota [illegible] piterne atque incommutabiliter viuunt, & vita ſun[illegible] tem eo modo, quo vnaquæque creatura in genere ſ[illegible]

Omnia antequã fierent in notitia dei.
Cap. XV.
Iob. 28.

Quamuis ergo illa æterna incommutabili[illegible] nat[illegible] deus eſt, habens in ſe vt ſit, ſicut Moyſi dictum e[illegible]: E[illegible] qui ſum: longe ſcilicet aliter quàm ſunt iſta quæ facta ſun[illegible] niam illud vere ac primitus eſt quod eodem modo ſ[illegible] nec ſolum non commutatur, ſed commutari om[illegible]

Natura diuina.
Cap. XVI.
Exod. 3.

teſt nihil iſtorum quæ fecit exiſtens, & omnia primitus habens, ſicut ipſe eſt. Neque enim ea faceret, niſi ea noſſet antequam faceret, nec noſſet niſi videret, nec videret niſi haberet, nec haberet ea quæ nondum facta erant, niſi quemadmodum eſt ipſe non factus. Quamuis, inquam illa ſubſtantia ineffabilis ſit nec dici vtcunque homini per hominem poſſit, niſi vſurpatis quibuſdam locorum ac temporum verbis, cum ſit ante omnia tempora & ante omnes locos: tamen propinquior nobis eſt qui fecit quam multa quæ facta ſunt. In illo enim viuimus, mouemur, & ſumus. Iſtorum autem pleraque remota ſunt à mente noſtra propter diſſimilitudinem ſui generis, quoniam corporalia ſunt: nec idonea eſt ipſa mens noſtra in ipſis rationibus quibus facta ſunt ea videre apud deum, vt per hoc ſciamus quot & quanta qualiaque ſint, etiam ſi non ea videamus per corporis ſenſus. Remota quippe ſunt à ſenſibus corporis noſtri, quoniam longe ſunt, vel interpoſitis aut oppoſitis aliis a noſtro contuitu actúque ſeparantur. Ex quo fit vt maior ad illa inuenienda ſit labor, quam ad illum à quo facta ſunt cum ſit incomparabili fœlicitate præſtantius illum ex quantulacunque particula pia mente ſentire, quam illa vniuerſa comprehendere. Vnde recte culpantur in libro Sapientiæ inquiſitores huius ſeculi. Si enim tantum, inquit, potuerunt valere, vt poſſent æſtimare ſeculum quo modo eius dominum non facilius inuenerunt? Ignota enim ſunt fundamenta terræ oculis noſtris: & qui fundauit terra, propinquat mentibus noſtris. Iam nunc conſideremus ea quæ fecit deus omnia ſimul, à quibus in die ſexto conſummatis requieuit in ſeptimo, poſtea conſideraturi opera eius, in quibus vſque nunc operatur. Ipſe enim ante ſecula. A ſeculo autem ea dicimus, ex quo cœpit ſeculum ſicut ipſum mundum. In ſeculo autem, ſicut ea quæ naſcuntur in mundo Cum ergo ſcriptura dixiſſet: Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, paulo poſt ait: In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt. De hoc opere dei alio loco ſcriptum eſt: Qui feciſti mundum de materia informi: hic mundus plerunque cœli & terræ nomine nuncupatur, ſicut iam commemorauimus, quæ ſcriptura dicit deum feciſſe, cum factus eſt dies. De quibus verbis iam quantum viſum eſt diſputauimus, quemadmodum congruat conditioni mundi huius, & quod ſex diebus conſummatus eſt cum omnibus quæ in eo ſunt, & quod tūc factus,

Acto. 17.

Sapiē. 13.

Ante ſecula, a ſeculo in ſeculo.

Ca. XVII.

Ioan. 1.

Ecclеſ.18. ctus,cũ factus eſt dies vt & illud congruit q [illegible]
Multa nos nia ſimul. Huius vniuerſæ dei creaturæ multa [illegible]
latere.Ca. ſiue quæ in cœlis ſunt altius quam v [illegible]
XVIII. attingere ſiue quæ in regionibus terrarum [illegible]
bitabilibus:ſiue quæ deorſum latent,vel in pr [illegible]
vel in occultis finibus terræ. Hæc igitur a [illegible]
vtique non erant. Quo modo ergo deo nota e [illegible]
erant? Et rurſus quo modo ea faceret quæ [illegible]
erant? Non enim quicquam fecit ignorans. Nota [illegible]
facta cognouit. Proinde antequã fierent, & [illegible]
Erant in dei ſcientia, non erant in ſua natura: ac [illegible]
eſt dies ille, cui vtroque modo innoteſcere [illegible], & [illegible]
ſeipſis. Illa velut matutina ſiue diurna cog [illegible]
velut veſpertina. Ipſi autem deo non audeo d [illegible]
Iacobi 1. innotuiſſe, cũ ea feciſſet, quàm illo quo ea nou [illegible]
Angeli. apud quem non eſt commutatio, nec momenti [illegible]
Ca.XIX. Non ſanè propter inferiorum ſcientiam [illegible]
quaſi per eos fiat ſcientior: ſed illo ſimplici ac [illegible]
nouit omnia ſtabiliter atque incommutabili [illegible] H [illegible]
nuncios propter nos & propter ipſos, quia [illegible]
rere & aſsiſtere, vt eũ de inferioribus con [illegible]
nis præceptis & iuſsis vt obtemperent, bonum [illegible]
dine propria naturæ atque ſubſtantiæ. Nu [illegible]
angeli dicuntur, quo nomine generali [illegible]
ciuitas nuncupatur, quem primum diem c [illegible]
Galat. 3. mus. Nam nec illud eos latuit myſterium re [illegible]
2. retra- opportuno tempore reuelatum eſt pro ſa [illegible]te n [illegible]
cta.ca.34 hac peregrinatione liberati, eorum cœtu coniun [illegible]
Epheſ.3. que hoc ignorarent, quandoquidem ip[illegible]m ſemen, quod [illegible]
portuno tempore aduenit, per ipſos d [illegible]
mediatoris, id eſt, in eius poteſtate, qui [illegible]
& in forma dei, & in forma ſerui. Dicit i [illegible]
enim minimo omnium ſanctorum data eſt [illegible]
ciare in gentibus inueſtigabiles diuitias Chr [illegible]
quæ ſit diſpoſitio & diſpenſatio ſacramenti [illegible]
ditum à ſeculis in deo, qui vniuerſ[illegible] crea [illegible]
principibus & poteſtatibus in cœleſtibus per [illegible]
tiformis ſapientiæ dei, ſecundum pr [illegible]
quam fecit in Chriſto Ieſu domino noſtro. Sic [illegible]
abſconditum à ſeculis in deo, vt tamen [illegible]

bus & poteſtatibus in cœleſtibus per Eccleſiam multiformis ſapientiæ dei: quia ibi primitus Eccleſia quò poſt reſurrectionem & iſta Eccleſia congreganda eſt, vt ſimus æquales angelis dei. Illis ergo à ſeculis innotuit, quia omnis creatura nō ante ſecula, ſed à ſeculis. Ab ipſa enim exorta ſunt ſecula, & ipſa à ſeculis, quoniam initium eius initium ſeculorum eſt: vnigenitus autem ante ſecula, per quem facta ſunt ſecula. Ideoque ex perſona Sapientiæ: Ante ſecula, inquit, fundauit me, vt in ea faceret omnia: cui dictum eſt: Omnia in ſapientia feciſti. Quod autem nō in deo tantum innoteſcit angelis, quod abſconditū eſt, verumetiam hic eis apparet, cum efficitur atque propalatur, idem Apoſtolus ita teſtis eſt: Et ſine dubio, inquit, magnū eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit angelis, prædicatum eſt in gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumptum eſt in gloria. Et niſi fallor, mirum eſt ſi non omnia quæ dicitur deus tanquam ad præſens tempus cognoſcere, ideo dicitur, quia cognoſci facit, ſiue ab angelis, ſiue ab hominibus. Modus quippe iſte locutionis cum per efficientem id quod efficitur ſignificatur crebro eſt in ſcripturis ſanctis: maxime cum de deo aliquid dicitur, quòd ei ad proprietatem locutionis non conuenire præſidens mentibus noſtris ipſa veritas clamat. Iam nunc ergo diſcernamus opera dei, quæ vſque nunc operatur, ab illis operibus à quibus in die ſeptimo requieuit. Sunt enim qui arbitrantur tantummodo mundum ipſum factum à deo, cætera iam fieri ab ipſo mundo, ſicut ille ordinauit & iuſſit, deum autem ipſum nihil operari. Contra quos profertur illa ſententia domini: Pater meus vſque nunc operatur. Et ne quiſquam putaret apud ſe illum aliquid operari, non in hoc mundo: Pater in me manēs, inquit, facit opera ſua: & ſicut pater ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. Deinde quia non ſolum magna atque præcipua, verum etiam iſta terrena & extrema ipſe operatur, ita dicit Apoſtolus: Stulte tu quod ſeminas non viuificatur, niſi prius moriatur. Et quid ſeminas? Non corpus quod futurum eſt ſeminas, ſed nudum granum ferè tritici, aut alicuius cæterorum: deus autem dat illi corpus quo modo voluerit, & vnicuique ſeminum proprium corpus. Sic ergo credamus, vel ſi poſſumus etiam intelligamus vſque nunc operari deū, vt ſi conditis ab eo rebus operatio eius ſubtrahatur, intereant. Sed planè ſi aliquam creaturam ſic eum

Mat. 22. *Hebra. 1.* *Prouer. 8.* *Pſal 103.* *1. Tim. 3.* *Deum ad huc operari.* *Cap. XX.* *Ioan. 5.* *1. Cor. 15.* *ἐτύχει.*

nunc inſtituere putauerimus, vt genus eius primæ illi ſuæ cõditioni non inſeruerit, aperte contradicimus dicẽti ſcripturæ, quòd conſummauerit omnia opera ſua in die ſexto. Secundũ illa enim genera rerum, quæ primum cõdidit, noua eũ multa facere, quæ tunc non fecit, manifeſtum eſt. Nouum autem genus inſtituere credi rectè non poteſt, quoniã tunc omnia cõſummauit. Mouet itaque occulta potentia vniuerſam creaturam ſuam, eóque motu illa verſata dum angeli iuſſa perficiũt, dum circumeunt ſydera, dum alternant venti, dum abyſſus aquarum lapſibus & diuerſis etiam per aërem conglobationibus agitatur, dum vireta pullulant ſuáque ſemina euoluunt, dum animalia gignuntur, varióque appetitu proprias vitas agunt, dum iniqui iuſtos exercere permittuntur, explicat ſecula, quæ illi cum primum cõdita ſunt tanquam implicita indiderat: quæ tamen in ſuos curſus non explicarentur, ſi ea ille qui condidit, prouido motu adminiſtrare ceſſaret.

Gene.2.

Omnia gubernari diuina prouidentia. Ca. XXI.

Admoneri autem nos oportet iis quæ in tempore formantur atque naſcuntur, quo modo iſta conſiderare debeamus. Non enim fruſtra de ſapientia ſcriptum eſt, quod amatoribus ſuis oſtendit ſe in viis hilariter, & in omni prouidentia occurrit illis. Nec omnino audiendi ſunt, qui putauerunt ſublimes quidem mundi partes, id eſt à confinio corpulentioris aëris huius & ſupra, diuina prouidentia gubernari: hanc autẽ imam partem terrenam & humidam, aërisque huius vicinioris, qui terrarum & aquarum exhalationibus humeſcit, in quo venti nubésque conſurgunt, caſibus potius & fortuitis motibus agitari. Contra hos loquitur Pſalmus, qui cum explicaſſet laudẽ cœleſtium, ſe etiam ad iſta inferiora cõuertit, dicens: Laudate dominum de terra, dracones & omnes abyſſi: ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis, quæ faciunt verbũ eius. Nihil enim tam videtur caſibus volui, quàm omnes iſtæ procelloſæ ac turbulentæ qualitates, quibus cœli huius inferioris quod non immerito etiam terræ nomine deputatum eſt, facies variatur & vertitur. Sed cum addidit, Quæ faciunt verbum eius, ſatis oſtendit earum quoque rerum ordinem diuino ſubditũ imperio, latere nos potius quàm vniuerſitatis deeſſe naturæ. Quòd autem ore ſuo Saluator dicit, vnum paſſerem non cadere in terram ſine dei voluntate, & quòd fœnum agri poſt paulùlum mittendum in clibanum, ipſe tamen veſtiat: nónne confirmat non ſolum totam iſtam mundi partem rebus mortalibus

Sapien.6.

Pſal.148.

Matt.10.

Matth.6.

talibus & corruptibilibus deputatam, verumetiam viliſſimas eius abiectiſſimáſque particulas diuina prouidentia regi?

Et certe iſti qui hoc negant, nec ſanctis eloquiis tantæ authoritatis acquieſcunt, ſi in hac mundi parte, quam putant fortuitis motibus perturbari, potius quàm ſapientia diuinæ ſummitatis regi:& vt hoc quaſi probent, gemino abutuntur argumento, vel quod ſupra commemoraui de inconſtantia tempeſtatum, vel de fœlicitatibus atque infœlicitatibus hominũ, quòd non pro vitæ meritis accidunt: viderent tantum ordinem, quantus in membris carnis cuiuſlibet animantis apparet, non dico medicis, qui hæc propter ſuæ artis neceſſitatem diligenter patefacta & dinumerata rimati ſunt, ſed cuilibet mediocris cordis & conſiderationis homini: nónne clamarent, ne puncto quidem temporis deum, à quo eſt omnis mensurarum modus, omnis parilitas numerorum, omnis ordo ponderum, ab eius gubernatione ceſſare? Quid ergo abſurdius, quid inſulſius ſentiri poteſt, quàm eam totam eſſe vacuã nutu & regimine prouidentiæ, cuius extrema & exigua videas tãta diſpoſitione formari, vt aliquanto attentius cogitata ineffabilem incutiant admirationis horrorem? Et cum animæ natura corporis antecellat, quid eſt dementius quàm putare nullum eſſe diuinæ prouidentiæ iudicium de moribus hominum, cum in eorum carne tanta eius ſolertiæ clareant & demonſtrentur indicia? Sed quia hæc minima in promptu ſunt ſenſibus noſtris, & ea facile inueſtigamus, elucet in eis ordo rerum: at illa quorum ordinem videre non poſſumus, inordinata arbitrantur qui eſſe non putant niſi quod videre poſſunt, aut ſi putant, tale aliquid putant, quale videre conſueuerunt.

Argumenta diuinæ prouidentiæ. Ca. XXII.

Sapien. 11.

Nos autem quorum greſſus, ne in illam peruerſitatem incidamus, eadem diuina prouidentia per ſanctam ſcripturam regit, ex ipſis quoque operibus dei eodem adiuuante indagare conemur, vbi hæc ſimul creauerit, cum à conſummatis ſuis operibus requieuit, quorum ſpecies per ordinem temporum vſque nunc operatur. Conſideremus ergo cuiuſlibet arboris pulchritudinem in robore, ramis, frondibus, pomis: hæc ſpecies non vtique repente tanta ac talis eſt exorta, ſed quo etiam ordine nouimus. Surrexit enim à radice quam terræ primitùs germen infixit, atque inde omnia illa formata & diſtincta creuerunt. Porrò illud germen ex ſemine: in

Quo modo in deo fuerint omnia. Cap. XXIIII.

nunc inſtituere putauerimus, vt genus eius primæ illi ſuæ cõditioni non inſeruerit, aperte contradicimus dicẽti ſcripturæ, quòd conſummauerit omnia opera ſua in die ſexto. Secundũ illa enim genera rerum, quæ primum cõdidit, noua eũ multa facere, quæ tunc non fecit, manifeſtum eſt. Nouum autem genus inſtituere credi rectè non poteſt, quoniã tunc omnia cõſummauit. Mouet itaque occulta potentia vniuerſam creaturam ſuam, eóque motu illa verſata dum angeli iuſſa perficiũt, dum circumeunt ſydera, dum alternant venti, dum abyſſus aquarum lapſibus & diuerſis etiam per aërem conglobationibus agitatur, dum vireta pullulant ſuáque ſemina euoluunt, dum animalia gignuntur, varióque appetitu proprias vitas agunt, dum iniqui iuſtos exercere permittuntur, explicat ſecula, quæ illi cum primum cõdita ſunt tanquam implicita indiderat: quæ tamen in ſuos curſus non explicarentur, ſi ea ille qui condidit, prouido motu adminiſtrare ceſſaret.

Gene. 2.

Omnia gubernari diuina prouidentia.
Ca. XXI.
Sapien. 6.

Admoneri autem nos oportet iis quæ in tempore formantur atque naſcuntur, quo modo iſta conſiderare debeamus. Non enim fruſtra de ſapientia ſcriptum eſt, quod amatoribus ſuis oſtendit ſe in viis hilariter, & in omni prouidentia occurrit illis. Nec omnino audiendi ſunt, qui putauerunt ſublimes quidem mundi partes, id eſt à confinio corpulentioris aëris huius & ſupra, diuina prouidentia gubernari: hanc autẽ imam partem terrenam & humidam, aërisque huius vicinioris, qui terrarum & aquarum exhalationibus humeſcit, in quo venti nubéſque conſurgunt, caſibus potius & fortuitis motibus agitari. Contra hos loquitur Pſalmus, qui cum expliſſet laudẽ cœleſtium, ſe etiam ad iſta inferiora cõuertit, dicens: Laudate dominum de terra, dracones & omnes abyſſi: ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis, quæ faciunt verbũ eius. Nihil enim tam videtur caſibus volui, quàm omnes iſtæ procelloſæ ac turbulentæ qualitates, quibus cœli huius inferioris quod non immerito etiam terræ nomine deputatum eſt, facies variatur & vertitur. Sed cum addidit, Quæ faciunt verbum eius, ſatis oſtendit earum quoque rerum ordinem diuino ſubditũ imperio, latere nos potius quàm vniuerſitatis deeſſe naturæ. Quòd autem ore ſuo Saluator dicit, vnum paſſerem non cadere in terram ſine dei voluntate, & quòd fœnum agri poſt paululum mittendum in clibanum, ipſe tamen veſtiat: nonne confirmat non ſolum totam iſtam mundi partem rebus mortalibus

Pſal. 148.

Matt. 10.
Matth. 6.

talibus & corruptibilibus deputatam, verumetiam viliſſimas eius abiectiſſimáſque particulas diuina prouidentia regi?

Et certe iſti qui hoc negant, nec ſanctis eloquiis tantæ authoritatis acquieſcunt, ſi in hac mundi parte, quam putant fortuitis motibus perturbari, potius quàm ſapientia diuinæ ſummitatis regi: & vt hoc quaſi probent, gemino abutuntur argumento, vel quod ſupra commemoraui de inconſtantia tempeſtatum, vel de fœlicitatibus atque infœlicitatibus hominũ, quòd non pro vitæ meritis accidunt: viderent tantum ordinem, quantus in membris carnis cuiuſlibet animantis apparet, non dico medicis, qui hæc propter ſuæ artis neceſſitatem diligenter patefacta & dinumerata rimati ſunt, ſed cuilibet mediocris cordis & conſiderationis homini: nónne clamarent, ne puncto quidem temporis deum, à quo eſt omnis menſurarum modus, omnis parilitas numerorum, omnis ordo ponderum, ab eius gubernatione ceſſare? Quid ergo abſurdius, quid inſulſius ſentiri poteſt, quàm eam totam eſſe vacuã nutu & regimine prouidentiæ, cuius extrema & exigua videas tãta diſpoſitione formari, vt aliquanto attentius cogitata ineffabilem incutiant admirationis horrorem? Et cum animæ natura corporis antecellat, quid eſt dementius quàm putare nullum eſſe diuinæ prouidentiæ iudicium de moribus hominum, cum in eorum carne tanta eius ſolertiæ clareant & demonſtrentur indicia? Sed quia hæc minima in promptu ſunt ſenſibus noſtris, & ea facile inueſtigamus, elucet in eis ordo rerum: at illa quorum ordinem videre non poſſumus, inordinata arbitrantur qui eſſe non putant niſi quod videre poſſunt, aut ſi putant, tale aliquid putant, quale videre conſueuerunt.

Argumenta diuinæ prouidentiæ. Ca. XXII.

Sapient. 11.

Nos autem quorum greſſus, ne in illam peruerſitatem incidamus, eadem diuina prouidentia per ſanctam ſcripturam regit, ex ipſis quoque operibus dei eodem adiuuante indagare conemur, vbi hæc ſimul creauerit, cum à conſummatis ſuis operibus requieuit, quorum ſpecies per ordinem temporum vſque nunc operatur. Conſideremus ergo cuiuſlibet arboris pulchritudinem in robore, ramis, frondibus, pomis: hæc ſpecies non vtique repente tanta ac talis eſt exorta, ſed quo etiam ordine nouimus. Surrexit enim à radice quam terræ primum germen infixit, atque inde omnia illa formata & diſtincta creuerunt. Porrò illud germen ex ſemine: in

Quo modo in deo fuerint omnia. Cap. XXIIII.

ſemine ergo illa omnia fuerunt primitus, non mole corporeæ magnitudinis, ſed vi potentiáque cauſaliter. Nam illa magnitudo, copia terræ humoris congeſta eſt. Sed illa in exiguo grano mirabilior præſtantiórque vis eſt, qua valuit adiacens humor commixtus terræ, tanquam materies verti in ligni illius qualitatem, in ramorum diffuſionem, in foliorum viriditatem ac figuram, in fructuum formas & opulentiam omniúmque ordinatiſſimam diſtinctionem. Quid enim ex arbore illa ſurgit aut pendet, quod non ex quodam occulto theſauro ſeminis illius extractum atque depromptum eſt? At illud ſemen ex arbore, licet non illa ſed altera, atque illa rurſus ex altero ſemine? Aliquando autem & arbor ex arbore, cum ſurculus demitur atque plantatur. Ergo & ſemen ex arbore, & arbor ex ſemine, & arbor ex arbore. Semẽ autem ex ſemine nullo modo, niſi arbor interueniat prius. Arbor vero ex arbore etiam ſi ſemen non interueniat. Alternis igitur ſucceſſionibus alterũ ex altero, ſed vtrunq; ex terra, nec ex ipſis terra. Prior igitur eorũ parens terra. Sic & animalia, poteſt incertum eſſe, vtrum ex ipſis ſemina, an ipſa ex ſeminibus. Quodlibet tamen horũ prius, ex terra certiſſimum eſt. Sicut autem in ipſo grano inui-

Eccleſi. 18. ſibiliter erant omnia ſimul quæ per tempora in arborem ſurgerent: ita & ipſe mundus cogitandus eſt, cum deus ſimul omnia creauit, habuiſſe ſimul omnia quæ in illo cũ illo facta ſunt, quando factus eſt dies: non ſolum cœlum cum ſole & luna & ſyderibus, quorũ ſpecies manet motu rotabili, & terra & abyſſus, quæ velut inconſtantes motus patiuntur, atque inferius adiuncta partem alteram mundo conferunt: ſed etiã illa quæ aqua & terra produxit potentialiter atq; cauſaliter priuſquam per temporum moras ita exorirentur, quo modo nobis iam nota ſunt in eis operibus quæ deus vſque nunc operatur.

Gene. 2. Quæ cũ ita ſint, hic eſt liber creaturæ cœli & terræ: cũ factus eſt dies, fecit deus cœlum & terram & omne viride agri antequam eſſet ſuper terram, & omne fœnum agri antequã exortum eſt: non ſic quo modo facit opere quo nunc vſq; operatur per pluuiam & hominum agriculturã. Ad hoc enim adiunctũ eſt: Non enim pluerat deus ſuper terram, nec erat homo qui operaretur terram: ſed illo modo quo creauit omnia ſimul, ſenarióque dierum numero cõſummauit, cum diem quem fecit eis quæ fecit ſexies præſentauit, non alternante ſpacio temporaliter, ſed ordinata cognitione cauſaliter. A quibus operibus

bus in die ſeptimo requieuit, etiam ſuam requiem eiuſdé diei noticiæ gaudióque præbere dignatus: & ideo nó eum in quolibet opere ſuo, ſed in ſua requie benedixit & ſanctificauit. Vnde nullam vlterius creaturam inſtituens, ſed ea quæ omnia ſimul fecit, adminiſtratorio actu gubernans & mouens, ſine ceſſatione operatur, ſimul & requieſcens & operans: ſicut iam illa tractata ſunt: quorum operum eius quæ vſque nunc operatur, per volumina temporum explicandorum, velut exordium narrandi ſumens, ait ſcriptura: Fons autem aſcendebat de terra, & irrigabat omnem faciem terræ. De quo fonte quia diximus quod dicédum putauimus, ea quæ ſequuntur ab alio conſideremus exordio. Eccleſi.18. Gene.2.

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM, LIBER SEXTVS.

Homo quãdo factus. Cap. 1.

ET finxit deus hominé puluerem de terra, & inſufflauit in faciem eius flatum vitæ, & factus eſt homo in animã viuentem. Hic primo videndũ eſt, vtrum iſta recapitulatio ſit, vt nunc dicatur quo modo factus ſit homo, quem ſexto illo die factum legimus: an vero tunc quidé cum fecit omnia ſimul, in his etiam latenter hominem fecit, ſicut fœnum terræ antequã eſſet exortũ, vt eo modo & ipſe cum iam eſſet in ſecreto quodam naturæ aliter factus, ſicut illa quæ ſimul creauit cum factus eſt dies, acceſſu temporis etiam iſto modo fieret, quo in hac perſpicua forma vitã gerit, vel male vel bene: ſicut fœnũ quod factum eſt antequam exoriretur ſuper terram, accedéte iam tempore & fontis illius irrigatione, exortum eſt vt eſſet ſuper terram. Prius ergo ſecundum recapitulationem id conemur accipere, fortaſſis quippe ita homo factus ſit in die ſexto, ſicut dies ipſe primitus factus eſt, ſicut firmamentum, ſicut terra & mare. Neque enim hæc dicenda ſunt ante in quibuſdam primordiis iam facta latuiſſe, ac deinde in hanc faciem qua mundus extructus eſt, acceſſu temporis tanquam exorta claruiſſe. Sed ab exordio ſeculi cum factus eſt dies, conditum mundum, in cuius elementis ſimul ſunt condita, quæ pòſt acceſſu temporis exorirétur, vel fruteta vel animalia quæque

 ſecun

ſecundum genus ſuum. Nam nec ipſa ſydera credendum eſt in elementis mundi primitus facta atque recondita; acceſſu poſtea temporis extitiſſe, atque in has enituiſſe formas quæ cœlitus fulgent ſed illo ſenario perfectionis numero creata ſimul omnia cum factus eſt dies. Vtrum ergo ſic & homo iſta iam ſpecie qua in ſua natura viuit, & agit ſiue bonum ſiue malum, an & ipſe in occulto ſicut fœnum agri antequam exortum eſt, vt hoc ei poſt eſſet acceſſu temporis exoriri quod de puluere factus eſt? Accipiamus ergo eum ſexto ipſo die in hac perſpicua viſibilique forma de limo factum, ſed tunc non commemoratum quod nunc recapitulando inſinuatur, & videamus vtrum nobiſcum ipſa ſcriptura concordet. Sic certe ſcriptum eſt, cũ adhuc diei ſexti opera narrarētur, Et dixit deus: Faciamus hominē ad imaginem & ſimilitudinē noſtram, & habeat poteſtatem piſcium maris & volatilium cœli, & omnium pecorum, & omnis terræ, & omnium repentium quæ repunt ſuper terrā. Et fecit deus hominem, ad imaginem dei fecit eum, maſculum & fœminam fecit eos, & benedixit eos deus, dicēs, Creſcite & multiplicamini, & implete terrā, & dominamini eius, & habete poteſtatē piſcium maris & volatiliũ cœli, & omnium pecorum, & omnis terræ, & omnium reptilium repentium ſuper terrā. Iam ergo de limo formatus erat, & illi iam ſoporato mulier ex latere iam facta erat, ſed hoc tunc cōmemoratum non erat, quod nunc recapitulando commemoratum eſt. Neque enim ſexto die factus eſt maſculus, & acceſſu tēporis poſtea facta fœmina, ſed fecit eum, inquit, maſculum & fœminam fecit eos, & benedixit eos. Quo modo ergo iam homine in paradiſo conſtituto mulier ei facta eſt? An & hoc præter miſſum ſcriptura recoluit? Nam ſexto illo die etiā paradiſus plātatus eſt, & ibi homo collocatus eſt. & ſoporatus eſt vt Eua formaretur, & eā formata euigilauit, eique nomen impoſuit. Sed hæc niſi per temporales moras fieri non poſſent. Non itaque ita facta ſunt, ſicut creata ſunt omnia ſimul. Quantamlibet enim homo cogitet facilitatē quā deus etiam hæc ſimul cum cæteris fecit, verba certe hominis nouimus, niſi per temporales morulas emitti voce nō poſſe. Cum ergo verba hominis audimus, vel cũ animātibus, vel cũ mulieri nomen impoſuit, vel cum ſecutus etiā dixit: Propter hoc relinquet homo patrem ſuum & matrem ſuā, & cōiungetur vxori ſuæ, & erunt ambo † in carne vna: quibuſlibet ſyllabis iſta ſonuerit, nec duæ

Creatio hominis. *Cap. II.* *Gene. 1.* *Coniunctio maris & fœminæ.* *Cap. III.* *Gene. 2.* *† duo.*

quæcunque in his verbis ſyllabæ ſimul ſonare potuerunt: quāto minus hæc omnia cum iis quæ ſimul creata ſunt, ſimul fieri? Ac per hoc aut & illa omnia non ſimul ab ipſo ſummo exordio ſeculorum, ſed per moras atque interualla temporū facta ſunt, diéſque ille non ſpiritali ſed corporali ſubſtantia primum conditus, vel circuitū lucis neſcio quo modo, vel emiſſione & contractione, mane ac veſperam faciebat: aut ſi conſideratis omnibus quæ ſuperioribus ſermonibus pertractata ſunt, probabilis ratio perſuaſit, illum diem ſpiritalem ſublimiter ac primitus conditam, lucem quandam, ſapientiam, vocatum eſſe diem, cuius præſentia per ordinatam cognitionem cognitioni rerum in numero ſenario præberetur, atque huic ſententiæ ſcripturæ verba congruere quod ait poſtea: Cum factus eſt dies, fecit deus cœlū & terrā, & omne viride agri antequam eſſet ſuper terrā, & omnē fœnum agri antequam exoriretur: atteſtari etiā quod alibi ſcriptū eſt. Qui viuit in æternum creauit omnia ſimul: nō eſt dubium, hoc quòd homo de limo terræ factus eſt, eique formata vxor ex latere, iam non ad conditionē quā ſimul omnia facta ſunt pertinere. quibus perfectis requieuit deus, ſed ad eam operationem quæ fit iam per volumina ſeculorum, qua vſque nūnc operatur. Huc accedit quòd ipſa etiam verba quibus narratur quo modo deus paradiſum plantauerit, in eoq; hominem quem fecerat collocauerit, ad eúmque adduxerit animalia quibus nomina imponeret, in quibus cū adiutorium ſimile illi non fuiſſet inuentum, tunc ei mulierem coſta eius detracta formauerit, ſatis nos admonent hæc non ad illam operationem dei pertinere, vnde requieuit in die ſeptimo, ſed ad illam potius qua per temporum curſus vſque nunc operatur: Cum enim paradiſus plantaretur, ita narrat. Et plantauit deus paradiſum in Eden ad Orientem, & poſuit ibi hominem quē finxerat. Et eiecit deus adhuc de terra omne lignum pulchrum ad aſpectū, & bonum ad eſcam. Cum dicit ergo: Eiecit adhuc de terra omne lignum pulchrum ad aſpectum: manifeſtat vtique quòd aliter nunc eiecerit de terra lignum, aliter tunc cum tertio die produxit terra herbam pabuli ſeminantem ſemen ſecundum genus ſuum, & lignum fructuoſum ſecundum ſuum genus. Hoc eſt enim, eiecit adhuc, ſuper illud ſcilicet quod iam eiecerat: tunc vtique potētialiter & cauſaliter in opere pertinente ad creanda omnia ſimul, à quibus conſummatis in die ſeptimo

Cōditioni (margin, beside "cognitioni rerum")
Gene. 2. (margin, beside "ea: Cum factus")
Eccl. 18. (margin, beside "Qui viuit")
Gene. 2. (margin, beside "deus paradiſum")
Gene. 2. (margin, beside "Orientem")
Lignorū productio. Cap. IIII. (margin, beside "Cum dicit ergo")

ptimo requieuit, nunc autem viſibiliter in opere pertinente ad temporum curſum, ſicut vſque nunc operatur. Niſi forte quis dicat non omne ligni genus tertio die creatum, ſed dilatum aliquid quod ſexto crearetur, cum homo factus eſt atque in paradiſo conſtitutus. Sed quæ ſexto die creata ſunt apertiſſime ſcriptura declarat, anima viua ſcilicet ſecundũ vnũquodque genus, quadrupedum, & repentium & beſtiarũ, & ipſe homo ad imaginẽ dei maſculus & fœmina. Proinde potuit prætermittere quo modo ſit homo factus, quem tamẽ ipſo die factum ipſe narrauit, vt recapitulãdo poſtea quemadmodũ etiã factus fuerit intimaret, hoc eſt de terræ puluere, & mulier illi de latere: non tamẽ aliquod creaturæ genus prætermittere, vel in eo quod dixit deus, fiat, vel faciamus, vel in eo quod dicitur, & ſic eſt factũ, ſiue fecit deus. Alioquin fruſtra per ſingulos dies tam diligenter diſtincta ſunt omnia, ſi permixtionis dierum poteſt vlla ſuſpicio reſidere, vt cum herba & lignum diei tertio ſit attributum, aliqua ligna etiam ſexto die creata eſſe credamus, quæ ipſo ſexto die ſcriptura tacuerit.

De ordine ſcripturæ, qui videri poſſet præpoſterus. Cap. V.

Poſtremo quid reſpondebimus de beſtiis agri, & volatilibus cœli, quæ adduxit deus ad Adã, vt videret quid ea vocaret? Quod ita ſcriptum eſt: Et dixit dominus deus, Non eſt bonum eſſe hominem ſolum, faciamus illi adiutoriũ ſecundum ipſum. Et finxit deus adhuc de terra omnes beſtias agri, & omnia volatilia cœli, & adduxit illa ad Adam, vt videret quid vocaret illa: Et omne quodcunque illud vocauit Adam animam viuam, hoc nomen eſt illius. Et vocauit Adam nomina omnibus pecoribus, & omnibus volatilibus cœli, & omnibus beſtiis agri. Adæ autẽ non eſt inuentus adiutor ſimilis ipſi: Et iniecit deus mentis alienationem ſuper Adam, & obdormiuit, & ſumpſit vnã de coſtis eius, & impleuit carnem in locum eius, & ædificauit dominus deus coſtam quam ſumpſit de Adã in mulierem. Si ergo conſequenter, cum in pecoribus & beſtiis agri & volatilibus cœli non eſſet inuentum adiutorium ſimile homini, fecit ei deus adiutorium ſimile de coſtæ lateris eius: hoc autem factum eſt cum eaſdem beſtias agri & volatilia cœli adhuc de terra finxiſſet, & ad illum adduxiſſet adhuc: quo modo ſexto die factum hoc poteſt intelligi, quandoquidẽ illo die terra produxit animam viuam ſecundum verbũ dei, volatilia vero quinto die produxerunt aquæ ſimiliter ſecundum verbum dei? Nõ itaq; hic diceretur, Et finxit deus adhuc

de ter

de terra omnes beſtias agri, & omnia volatilia cœli, niſi quia iam terra produxerat omnes beſtias agri ſexto die, & aqua omnia volatilia cœli quinto die. Aliter ergo tunc, id eſt potentialiter atque cauſaliter, ſicut illi operi competebat, quo creauit omnia ſimul, à quibus in die ſeptimo requieuit: aliter autẽ nunc ſicut ea videmus quæ per temporalia ſpacia creat, ſicut vſque nũc operatur. Ac per hoc iam per iſtos notiſſimos lucis corporalis dies, qui circuitu ſolis fiunt, Eua facta eſt de latere viri ſui. Tunc enim deus adhuc finxit de terra beſtias & volatilia, in quibus cum adiutorium ſimile ipſi Adam nõ eſſet inuẽtum, illa formata eſt. In talibus ergo diebus etiam ipſum de limo finxit deus. Neq; enim dicendũ eſt, maſculum quidem ſexto die factum, fœminam verò poſterioribus diebus, cum ipſo ſexto die apertiſſime dictum ſit, maſculum & fœminam fecit eos, & benedixit eos, & cætera quæ de ambobus & ad ambos dicuntur. Aliter ergo tunc ambo; & nunc aliter ambo. Tunc ſcilicet ſecundum potentiam per verbum dei tanquam ſeminaliter mundo inditam, cum creauit omnia ſimul à quibus in die ſeptimo requieuit: ex quibus omnia ſuis quæq; tẽporibus iam per ſeculorum ordinem fierent: nunc autem ſecundum operationem præbendam temporibus quâ vſque nunc operatur: & oportebat iam tempore ſuo fieri Adam de limo terræ, eiúſque mulierem ex virili latere. In qua diſtributione operum dei; partim ad illos dies inuiſibiles pertinentium, in quibus creauit omnia ſimul: partim ad iſtos appoſitos, in quibus operatur quotidie quicquid ex illis tanquam inuolucris primordialibus in tempore euoluitur: ſi non importune atque abſurde ſcripturæ verba ſecuti ſumus, quæ nos ad hæc diſtinguenda duxerunt; cauendum eſt ne propter ipſarum rerum aliquanto difficilem perceptionem, quam tardiores aſſequi non ſufficiunt, putemur aliquid ſentire ac dicere, quod ſcimus nos nec ſentire nec dicere. Quanquam enim præcedentibus ſermonibus quantum potuerim, lectorem præſtruxerim, plures tamen arbitror caligare in his locis: & putare ita fuiſſe, prius hominem in illo dei opere quo cuncta ſimul creata ſunt, vt aliquam vitam duceret, & vt dei locutionem ad ſe directam, cum dixit deus, Ecce dedi vobis omne pabulum ſeminale, diſcerneret, crederet, intelligeret. Nouerit ergo qui hoc putat, non hoc modo me ſenſiſſe neque dixiſſe. Sed rurſus ſi dixero, non ita fuiſſe hominem in illa prima rerum conditione qua

Homo quã do factus. Cap. VI.

Gene. 1.

creauit deus omnia ſimul,ſicuti eſt non tantum perfectæ ætatis homo,ſed ne infans quidem nec tantũ infans,ſed ne puerperium quidem in vtero matris,nec tantum hoc, ſed ne ſemẽ quidẽ viſibile hominis,putabit omnino nõ fuiſſe. Redeat ergo ad ſcripturam,inueniet ſexto die hominem factum ad imaginem dei,factos autem maſculum & fœminam. Item quærat quãdo facta ſit fœmina,inueniet extra illos ſex dies:tũc enim facta eſt,quãdo deus de terra finxit adhuc beſtias agri & volatilia cœli,non quando volatilia produxerunt aquæ, & animã viuam in quã beſtiæ ſunt, produxit terra: Tunc autem factus eſt homo, & maſculus & fœmina, ergo & tunc & poſtea. Neque enim tunc & nõ poſtea, aut vero poſtea & non tunc; nec alij poſtea, ſed idem ipſi aliter tunc, aliter poſtea. Quæret ex me quo modo: Reſpondebo, poſtea viſibiliter, ſicut ſpecies humanæ conſtitutionis nota nobis eſt, non tamen parentibus generãtibus, ſed ille de limo, illa de coſta eius: Quæret, tunc quo modo? Reſpondebo, inuiſibiliter, potentialiter, cauſaliter, quo modo fiunt futura non facta. Hic forte non intelliget. Subtrahuntur enim ei cuncta quæ nouerat, vſq; ad ipſam ſeminũ corpulentiam. Neq; enim vel tale aliquid homo iam erat, cũ in prima illa ſex dierũ conditione factus erat. Datur quidẽ de ſeminibus ad hanc rẽ nõnulla ſimilitudo, propter illa quæ in eis futura conſerta ſunt, veruntamen ante omnia viſibilia ſeminæ ſunt illæ cauſæ; ſed non intelligit. Quid ergo faciã, niſi quantum poſſum ſalubriter moneã, vt ſcripturæ dei credat; & tunc hominem factum, quando deus cum factus eſt

Eccli.18. dies, fecit cœlum & terram, de quo alibi ſcriptura dicit, Qui viuit in æternum creauit omnia ſimul:& tunc quando iam nõ ſimul, ſed ſuis quæq; temporibus creans, finxit eum de limo terræ, & ex eius oſſe mulierem: cum nec iſto modo eos illo ſexto die factos, nec tamen eos illo ſexto die non factos intelligere ſcriptura permittat? Forte ergo animæ eorum ſexto

Anima quãdo creata. die illo factæ erãt, vbi & ipſa imago dei recte intelligitur in ſpiritu mẽtis eorũ vt poſtea corpora cõformarẽtur? Sed neq; hoc credere eadẽ ſcriptura permittit. Primũ propter illã operũ cõ-

Cap. VII. ſummationẽ, quę nõ video quo modo poſſit intelligi, ſi defuit aliquid tũc nõ cauſaliter cõditũ, quod poſtea viſibiliter cõderetur. Deinde quia ſexus ille maſculi & fœminæ, niſi in corporibus eſſe nõ poteſt. Quod ſi quiſquã ſecũdũ intellectũ & actionẽ tanquam vtrunq; ſexũ in vna anima accipiendum putauerit,

rit,quid faciet de his quæ ad eſcam deus ipſo dedit die de lignorum fructibus,quæ niſi homini habenti corpus non vtiq; congrua eſt? Nam etſi hanc eſcam figurate accipere quiſquam voluerit,recedet á proprietate rerum geſtarum, quæ primitus in huiuſmodi narrationibus omni obſeruatione fundata eſt.

Quo modo ergo loquebatur,inquit,eis qui nondum audiebāt nec intelligebant, quia nec erant qui verba perciperent? Poſſem reſpondere ſic illos allocutum deum quemadmodum Chriſtus nos nondum natos,etiam longe poſt futuros,nec tātum nos ſed etiam eos omnes qui futuri ſunt poſt nos:Omnibus enim dicebat quos ſuos futuros videbat,Ecce ego vobiſcum ſum vſque in conſummationem ſeculi: ſicut deo notus erat Propheta,cui dixit:Priuſquam te formarem in vtero noui te:ſicut decimatus eſt Leui cum eſſet in lumbis Abrahæ: cur enim non ita & ipſe Abraham in Adam, & ipſe Adam in primis operibus mundi quæ deus creauit omnia ſimul? Sed verba domini per os carnis eius,& verba dei per ora Prophetarum temporali corporis voce proferuntur, & omnibus ſyllabis ſuis cōgruas temporum moras ſumunt atque conſumunt. Cum verò deus dicebat,Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & habeat poteſtatem piſcium maris & volatilium cœli,& omnium pecorum, & omnis terræ; & omnium repentium quæ repunt ſuper terram:& ecce dedi vobis omne pabulum ſeminale,ſeminans ſemen quod eſt ſuper omnem terram,& omne lignum fructiferum quod habet in ſe fructum ſeminis ſeminalis,quod erit vobis ad eſcam: ipſe ſermo eius ante omnem aëris ſonum, ante omnem carnis & nubis vocem, in illa ſumma eius ſapientia per quam facta ſunt omnia,non quaſi humanis auribus inſtrepebat, ſed rebus factis rerum faciendarum cauſas inſerebat; & omnipotenti potentia futura faciebat,hominémque ſuo tempore formandum,in temporum tanquam ſemine vel tanquam radice condebat,quando condebat omne vnde inciperent ſecula,ab illo condita qui eſt ante ſecula. Creaturæ quippe aliæ creaturas alias, quædam tempore, quædam cauſis præcedunt: ille autem omnia quæ fecit non ſolum excellentia qua etiam cauſarum effector eſt, verumetiam æternitate præcellit†.Sed de hoc opportunioribus deinde ſcripturarū locis fortaſſis plenius diſſerendum eſt. Nunc de homine quod cœptū eſt terminetur,ea moderatione ſeruata,vt in profundo ſcrip

Vox dei ad creaturas. Cap. VIII.
Matt.28.
Hiere.1.
Hebra. 7.
Gene.1.
†precedit.
Merita nō dum natorum.
Cap. IX.

ſcripturæ ſenſu magis præſtemus diligentiam requirendi, quã affirmandi temeritatem. Quia enim nouerat Hieremiam deus
Hiere. 1. priuſquam eũ formaret in vtero, dubitare fas nõ eſt. Apertiſſime quippe dicit: Priuſquam te formarem in vtero noui te. Vbi autem illum noſſet antequam ita formaſſet, & ſi noſtræ infirmitati aſſequi vel difficile vel impoſſibile eſt: vtrum in aliquibus propinquioribus cauſis, ſicut Leui in lumbis Abrahæ decimatus eſt: an in ipſo Adam in quo humanum genus tanquã radicaliter inſtitutum eſt: & in eo ipſo vtrum iam cum de limo formatus eſſet, an cum cauſaliter in his operibus factus quæ creauit omnia ſimul? An vero ante omnem potius creaturam, ſicut elegit & prædeſtinauit ſanctos ſuos ante mundi
Epheſ. 1. conſtitutionem? An potius in omnibus præcedentibus cauſis, ſiue quas commemoraui, ſiue quas non commemoraui, priuſquam in vtero formaretur: non arbitror ſcrupuloſius quæri oportere, dummodo Hieremiam conſtet ex quo eſt in hac luce à parentibus editus. ex illo egiſſe vitam propriam, qua grandeſcens ætatis acceſſu, poſſet viuere ſiue male ſiue bene, antea vero nullo modo, non ſolum priuſquam in vtero formaretur, ſed nec iam ibi formatus antequam natus. Neque enim habet vllã cunctationem illa Apoſtolica ſententia de ge-
Roma. 9. minis in Rebeccæ vtero nondum agentibus aliquid boni aut mali. Nec tamẽ fruſtra ſcriptum eſt, nec infantem mũdum eſſe
Iob. 25. à peccato, cuius eſt vnius die vita ſuper terram. Et illud in
Pſal. 50. Pſalmo: Ego in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis ma
Roma. 5. ter mea me in vtero aluit. Et quod in Adam omnes moriuntur, in quo omnes peccauerunt. Nunc autem liquido teneamus, quælibet parentum merita traiiciantur in prolem, quæcunque gratia dei antequam naſcatur quenq; ſanctificet, nec iniquitatẽ eſſe apud deum, nec boni mali ve agere quenquam quod ad propriã perſonã pertineat, antequã natus eſt. Illámque ſententiam qua nonnulli putant alibi peccaſſe magis minúſque animas, & pro diuerſorum meritis peccatorum, in diuerſa corpora eſſe detruſas, Apoſtolicæ non conuenire ſentẽtiæ: cum apertiſſime dictum ſit, nihil egiſſe nondũ natos, ſeu boni ſeu mali. Ac per hoc alia quæſtio eſt ſuo loco retractanda, quid de peccato primorũ parentum, qui duo ſoli fuerunt, generis humani contraxerit vniuerſa conſperſio. Nihil tamen talium meritorum habere potuiſſe hominem antequam de terræ puluere fictus eſſet, antequam ſuo tempore viueret,

nulla

nulla quæſtio eſt:Sicut enim Eſau & Iacob,quos nondum na- *Roma.9.* tos dixit Apoſtolus nihil egiſſe boni aut mali, non poſſumus dicere traxiſſe aliquid meriti de parentibus ſi nec ipſi parentes egiſſent aliquid boni aut mali:nec genus humanum peccaſſe in Adam,ſi ipſe non peccaſſet Adam non autem peccaſſet Adā niſi iam ſuo tempore viueret,quo poſſet viuere ſiue bene ſiue male:ita fruſtra peccatum eius , ſeu recte factum requiritur, cum adhuc in rebus ſimul creatis cauſaliter conditus, nec vita propria iam viuebat,nec in parentibus ſic viuentibus erat. In illa enim prima conditione mundi,cum deus omnia ſimul creauit,homo factus eſt qui eſſet futurus,ratio creandi hominis,non actio creati. Sed hæc aliter in verbo dei,vbi iſta non facta,ſed æterna ſunt. Aliter in elementis mundi,vbi omnia ſimul facta futura ſunt. Aliter in rebus , quæ ſecundū cauſas ſimul creatas,non iam ſimul ſed ſuo quæque tempore creantur,in quibus Adam iam formatus ex limo,& dei flatu animatus,ſicut fœnum exortum. Aliter in ſeminibus,in quibus rurſus quaſi primordiales cauſæ repetuntur:de rebus ductæ quæ ſecundum cauſas quas primum condidit extiterant,velut herba ex terra,ſemen ex herba. In quibus omnibus ea iam facta modos & actus ſui temporis acceperunt, quæ ex occultis atque inuiſibilibus rationibus,quæ in creatura cauſaliter latent in manifeſtas formas naturáſque prodierunt. Sicut herba exorta ſuper terram,& homo factus in animam viuam , & cætera huiuſmodi,ſiue fruteta ſiue animantia,ad illam operationem dei pertinentia quæ vſque nūc operatur. Sed etiam iſta ſecum gerunt tanquam iterum ſeipſa inuiſibiliter in occulta quadā vi generandi,quam extraxerunt de illis primordiis cauſarum ſuarum,in quibus creato mundo cum factus eſt dies, antequā in manifeſtam ſpeciem ſui generis exorirentur,inſerta ſunt.

Res ſeminis modis condita *Cap.X.*

Si enim prima illa opera dei,cum ſimul omnia creauit, in ſuo modo perfecta non eſſent,ea proculdubio poſt adderentur quæ illis perficiendis defuiſſent : vt quædam vniuerſitatis perfectio ex vtriſque conſtaret,ſingulis quaſi ſemis velut alicuius totius partes eſſent, quarum coniunctione ipſum totum cuius partes fuerant,compleretur. Rurſus ſi ita eſſent illa perfecta,ſicut perficiuntur,cum ſuis quæque temporibus in manifeſtas formas actúſque procreantur:profecto aut nihil ex eis poſtea per tempora fieret:aut hoc fieret quod ex iſtis quæ ſuo quæque iam tempore oriuntur,deus non ceſſat operari. Nunc autem

Inchoatio rerum & perfectio. *Cap.XI.* *Eccle.18.*

autem quia iam & conſummata quodam modo, & quodam modo inchoata ſunt, ea ipſa quæ conſequentibus euoluenda temporibus primitus deus omnia ſimul creauit cum faceret mundum:conſummata quidem,quoniam nihil habent illa in naturis propriis, quibus ſuorum temporum curſus agunt, quod non in iſtis cauſaliter factum ſit:inchoata vero,quoniam quædam erant quaſi ſemina futurorum,per ſeculi tractum ex occulto in manifeſtum locis congruis exerenda: ipſius etiam ſcripturæ verba ſatis ad hoc admonendum inſigniter vigent, ſi quis in eis euigilet. Nam & conſummata ea dicit & inchoata: Niſi enim cõſummata eſſent, nõ ſcriptũ eſſet, Et cõſummata ſunt cœlũ & terra,& omnis cõpoſitio illorũ:& cõſummauit deus in die ſexto omnia opera ſua,quæ fecit:& requieuit deus in die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis quæ fecit: & benedixit deus diẽ ſeptimũ,& ſanctificauit eũ. Rurſúsq; niſi inchoata eſſent,nõ ita ſequeretur,quia illa die requieuit ab omnibus operibus ſuis quæ inchoauit deus facere. Hic igitur ſi quis inquirat,quo modo cõſummauit &quo modo inchoauit:neq; enim alia cõſummauit,alia inchoauit,ſed eadẽ ipſa vtiq; à quibus in die ſeptimo requieuit:ex iis quæ ſupra diximus clarũ eſt. Conſummaſſe quippe iſta intelligimus deũ cũ creauit omnia ſimul ita perfecte vt nihil ei adhuc in ordine temporũ creandum eſſet quod non hic ab eo iam in ordine cauſarum creatum eſſet. Inchoaſſe autem,vt quod hic præfixerat cauſis,poſt impleret effectis. Proinde formauit deus hominem puluerem terræ vel limum terræ,hoc eſt de puluere vel limo terræ:& inſpirauit ſiue inſufflauit in eius faciem ſpiritum vitæ,& factus eſt homo in animam viuam, Non tunc prædeſtinatus,hoc enim ante ſeculum in præſcientia creatoris:neque tunc cauſaliter vel conſummate inchoatus,vel inchoate cõſummatus, hoc enim à ſeculo in rationibus primordialibus,cum ſimul omnia crearentur:ſed creatus in tempore ſuo,viſibiliter in corpore inuiſibiliter in anima,conſtans ex anima & corpore.

Gene.2.

Modus creandi hominis *Cap.XII.*

Iam ergo videamus quo modo eum fecerit deus, primum de terra corpus eius,poſt etiam de anima videbimus ſi quid valebimus. Quod enim manibus corporalibus deus de limo finxerit hominem,nimium puerilis cogitatio eſt,ita vt ſi hoc ſcriptura dixiſſet, magis eum qui ſcripſit tranſlato verbo vſum credere deberemus, quàm deum talibus membrorum liniamentis determinatum,qualia videmus in corporibus noſtris

ſtris. Dictum eſt enim Manus tua gentes diſperdidit, Et edu- *Pſal. 43.*
xiſti populum tuum in manu forti & brachio excelſo: Sed pro *& 135.*
poteſtate & virtute dei poſitum huius membri nomen, quis
vſqueadeo deſipit vt non intelligat? Nec illud audiendum eſt,
quod nonnulli putant, ideo præcipuum dei opus eſſe homi-
nem, quia cætera dixit & facta ſunt, hunc autem ipſe fecit:
ſed ideo potius, quia hunc ad imaginem ſuam fecit. Nam illa
quæ dixit & facta ſunt, ideo ſic ſcriptum eſt, quia per verbum
eius facta ſunt, ſicut per hominem hominibus dici potuit
verbis quæ temporaliter cogitantur & voce proferuntur. Non
ſic autem loquitur deus, niſi cum per corporalem creaturam
loquitur, ſicut Abrahæ, ſicut Moyſi, ſicut per nubem de filio
ſuo. Ante vero omnem creaturam, vt eſſet ipſa creatura, eo *Ioan. 1.*
verbo dictum eſt, quod in principio erat deus apud deum: &
quia omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil,
vtique & homo per ipſum factus eſt. Certè enim cœlum ver-
bo fecit, quia dixit & factum eſt. Scriptum eſt tamen, Et opera *Pſal. 101.*
manuum tuarum ſunt cœli. Et de hoc imo quaſi fundo mun-
di ſcriptum eſt, Quoniam ipſius eſt mare & ipſe fecit illud, & *Pſal. 94.*
aridam manus eius finxerunt. Non igitur hoc in honorem ho
minis deputetur, velut cætera deus dixerit, & facta ſint, hunc
autem ipſe fecerit: aut verbo cætera, hunc autem manibus
fecerit: Sed hoc excellit in homine, quia deus ad imaginem
ſuam hominem fecit, propter hoc quod ei dedit mentem in-
tellectualem qua præſtat pecoribus, vnde iam ſuperiore loco
diſſeruimus, In quo honore poſitus, ſi non intellexerit vt be-
ne agat, eiſdem ipſis pecoribus quibus prælatus eſt compa-
rabitur. Sic etenim ſcriptum eſt, Homo in honore poſitus, non *Pſal. 48.*
intellexit, comparatus eſt pecoribus inſenſatis, & ſimilis fa-
ctus eſt eis. Nam & pecora deus fecit, ſed non ad imaginem
ſuam. Nec dicendum eſt hominem ipſe fecit, pecora vero di-
xit † & facta ſunt: & hunc enim & illa per verbum ſuum fe- *† iuſſit.*
cit per quod facta ſunt omnia. Sed quia idem verbum & ſa-
pientia & virtus eius eſt, dicitur & manus eius non viſibile
membrum, ſed faciendi *potentia. Nam & eadem ſcriptu- ** al. effi-*
ra quæ dicit, quod deus hominem de limo terræ finxe- *ciendi.*
rit, dicit etiam quod beſtias agri de terra finxerit, quando
eas cum volatilibus cœli ad Adam adduxit, vt videret quid *Gene. 2.*
ea vocaret. Sic enim ſcriptum eſt, Et finxit deus adhuc de ter-
ra omnes beſtias. Sic enim & hominem de terra & beſtias
de ter

de terra ipſe formauit, quid habet homo excellétius in hac re, niſi quòd ipſe ad imaginem dei creatus eſt? Nec tamen hoc ſecundum corpus, ſed ſecundum intellectum mentis, de quo poſt loquemur. Quanquam in ipſo corpore habeat quandam proprietatem quæ hoc indicet, quòd erecta ſtatura factus eſt, vt hoc ipſo admoneretur, non ſibi terrena eſſe ſectanda velut pecora, quorum voluptas omnis ex terra eſt, vnde in aluum cuncta pecora prona atque proſtrata ſunt. Congruit ergo & corpus eiuſdem animæ rationali, non ſecundum liniamenta figuráſque membrorum, ſed potius ſecundum id quod in cœlum erectum eſt, ad intuenda quæ in corpore ipſius mundi ſuperna ſunt: ſicut anima rationalis in ea debet erigi, quæ in ſpiritalibus natura maxime excellunt, vt quæ ſurſum ſunt ſapiat, non quæ ſuper terram.

1. ſen. d. 16 c. quocirca

Coloſſ. 3.

Qua ætate aut ſtatura côditus fuerit Adam. Cap. XIII.

Sed quo modo fecit eum deus de limo terræ, vtrum repente in ætate perfecta, hoc eſt virili atq; iuuenili; an ſicut nunc vſque format in vteris matrũ? Neque enim alius hæc facit quàm ille qui dixit, Priuſquam te formarem in vtero noui te: vt illud tantum proprium habuerit Adam, quòd non ex parentibus natus eſt, ſed factus ex terra: eo tamen modo vt in hoc perficiendo, & per ætates augendo hi temporum numeri complerentur, quos naturæ humani generis attributos videmus. An potius hoc non eſt requirendum? Vtrumlibet enim fecerit, hoc fecit quod deum omnipotentem & ſapientem poſſe ac facere congruebat. Ita enim certas temporum leges generibus qualitatibúſque rerum in manifeſtum ex abdito producendis attribuit, vt eius voluntas ſit ſuper omnia. Potentia quippe ſua numeros creaturæ dedit, non ipſam potentiam eiſdem numeris alligauit. Nam ſpiritus eius ita faciendo mundo ſuperferebatur, vt & facto ſuperferatur, non corporalibus locis ſed excellentia poteſtatis. Quis enim neſcit aquam concretam terræ, cum ad radices vitis venerit, duci in ſaginam ligni illius: atque in eo ſumere qualitatem qua in vuam procedat paulatim erumpentem, atque in ea grandeſcente, vinum fiat maturúmque dulceſcat, quod adhuc ferueſcat expreſſum, & quadam vetuſtate firmatum, ad vſum bibendi vtilius iucundiúſque perueniat? Num ideo dominus lignum quæſiuit aut terram, aut has temporum moras, cum aquam miro compendio conuertit in vinum, & tale vinum quod ebrius etiam conuiua laudaret? Nunquid adiutorio temporis eguit conditor temporis

2. ſen. diſt. 17. c. ſolet.

Hiere. 1.

Gene. 1.

Ioan. 2.

poris?Nonne certis dierũ numeris ſuo cuique generi accõmo
datis,omnis natura ſerpentium coaleſcit,formatur, naſcitur, *Exo.10.*
roboratur?Num expectati ſunt hi dies,vt in draconẽ virga cõ-
uerteretur de manu Moyſi & Aaron?Nec iſta cum fiunt con-
tra naturã fiunt,niſi nobis quibus aliter naturæ curſus inno-
tuit,non autem deo,cui hoc eſt natura quod fecerit.

Quæri autẽ merito poteſt,cauſales illæ rationes quas mun- *Rationes*
do indidit,cum primum ſimul omnia creauit, quo modo ſint *cauſales*
inſtitutæ:Vtrum vt,quemadmodum videmus,cuncta naſcen- *creaturis*
tia vel fruticum vel animalium in ſuis cõformationibus atq; *inditæ.*
incrementis ſua pro diuerſitate generum diuerſa ſpacia pera- *C. XIIII.*
gerent temporum? An vt quemadmodũ creditur factus Adã *Eccle.18.*
ſine vllo progreſſu incrementorum virili ætate continuo con-
formarentur? Sed cur non vtrunque illas credimus habuiſſe,
vt hoc ex eis futurũ eſſet quod factori placuiſſet? Si enim illo
modo dixerimus,incipiet contra ipſas factum videri,non ſolũ *Ioan.2.*
etiam illud de aqua vinum, ſed & omnia miracula quæ cõtra
naturæ vſitatum curſum fiunt.Si autem illo modo, multum
erit abſurdius ipſas iſtas quotidianas naturæ formas & ſpecies
contra illas primarias omnium naſcentium cauſales rationes
ſuorum temporum peragere ſpacia.Reſtat ergo vt ad vtrunq;
modum habiles creaturæ † ſint,ſiue ad iſtum quo vſitatiſſime *† creata.*
temporalia tranſcurrunt, ſiue ad illum quo rara & mirabilia
fiunt,ſicut deo facere placuerit quod tempori congruat.

Veruntamen ſic factus eſt homo, quemadmodum illæ pri- *Quo modo*
mæ cauſæ habebant vt fieret primus homo,quem non ex pa- *factus pri*
rentibus naſci qui nulli præceſſerant, ſed de limo formare *mus homo*
oportebat ſecundum cauſalem rationẽ in qua primitus factus *Cap. XV.*
erat.Nam ſi aliter factus eſt, non eum deus in illorum ſex die- *2. ſen. di.*
rum operibus fecerat:in quibus cum dicitur factus,ipſam cau- *18. ca Sed*
ſam vtique fecerat deus qua erat ſuo tempore homo futurus, *quæritur.*
& ſecundum quam fuerat ab illa faciendus: qui ſimul & con-
ſummauerat has perſpicuas ſpecies, producens inchoata pro-
pter perfectionem cauſalium rationum, & inchoauerat ra-
tiones cauſales fiendorum, mundo imprimens conſumman-
da propter ordinem temporum. Si ergo in illis primis rerum
cauſis quas mundo primitus creator inſeruit,non tantum po-
ſuit quòd de limo formaturus erat hominẽ, ſed etiam quem-
admodum formaturus, vtrum ſicut in matris vtero, an in
forma iuuenili procul dubio ſic fecit vt illic præfixerat.Neque

enim contra diſpoſitionem ſuam faceret. Si autem vim tantū ibi poſuit poſſibilitatis, vt homo fieret quoquo modo, vt & ſic poſſet, id eſt, vt ideo quoque ibi eſſet, quia ſic & ſic poſſet: vnū autem ipſum modum quo erat facturus in ſua voluntate ſeruauit, cum mundi conſtitutionem contexuit: manifeſtum eſt etiam ſic non factum eſſe hominem contra quod erat in illa prima conditione cauſarum: quia ibi erat etiam ſic fieri poſſe, quanuis non ibi erat ita fieri neceſſe eſſe: hoc enim non erat in conditione creaturæ, ſed, in placito creatoris, cuius voluntas rerum neceſſitas eſt. Nam & nos pro captu infirmitatis humanæ iam in ipſis rebus tempore exortis poſſumus noſcere, quid in cuiuſque natura ſit quam experimento percepimus, ſed vtrum etiam futurum ſit ignoramus. Eſt quippe in natura huius, verbi gratia, iuuenis vt ſeneſcat, ſed vtrum hoc etiam ſit in dei voluntate, neſcimus. Sed nec in natura eſſet, niſi in dei voluntate prius fuiſſet, qui condidit omnia, & vtique occulta ratio eſt ſenectutis in corpore iuuenili, vel iuuentutis in corpore puerili. Neque enim oculis cernitur ſicut ipſa in puero pueritia, ſicut iuuentus in iuuene. ſed alia quadam noticia colligitur ineſſe in natura quiddā latens, quo educātur in promptum numeri occulti, vel iuuentutis à pueritia, vel ſenectutis à iuuentute. Occulta eſt ergo iſta ratio qua ſit vt hoc eſſe poſſit, ſed oculis, menti autem non eſt occulta, vtrum autem hoc etiam neceſſe ſit, omnino neſcimus. Et illam quidem qua ſit vt eſſe poſſit. in natura ipſius corporis nouimus: illam vero qua ſit vt neceſſe ſit, manifeſtum eſt illic non eſſe.

3. ſen. d. 17 ca. ſolet.

Ratio humana quouſque aliquid comprehēdat.

Cap. XVI.

Sed fortaſſis in mundo eſt, vt neceſſe ſit iſtum hominem ſeneſcere. Si autem nec in mundo eſt, in deo eſt: hoc autem neceſſario futurū eſt quod ille vult, & ea vere futura ſunt quæ ille præſciuit. Nam multa ſecundum inferiores cauſas futura ſunt. [ſicut ibi ſunt:] ſed ſi ita ſunt. & in præſcientia dei vere futura ſunt: Si autem ibi aliter ſunt, ita potius futura ſunt, ſicut ibi ſunt, vbi qui præſcit, falli non poteſt. Nam futura dicitur ſenectus in iuuene, ſed tamen futura non eſt, ſi ante moriturus eſt: hoc autem ita erit ſicut ſe habent aliæ cauſæ, ſiue in mundo contextæ, ſiue in dei præſcientia reſeruatæ. Nam ſecūdum quaſdam futurorum cauſas moriturus erat Ezechias, cui deus addidit quindecim annos ad vitam. id vtique faciens quod ante cōſtitutionem mundi ſe facturum eſſe præſciebat, & in ſua voluntate ſeruabat. Non ergo id fecit quod futurum

Præſcientia dei.

Ca. XVII.

3 ſen. d. 17 ca. ſolet.

Eſa. 38.

non

non erat:hoc enim magis erat futurum quod ſe facturum eſſe præſciebat. Nec tamen illi anni additi rectè dicerentur, niſi aliquid adderetur, quod ſe aliter in aliis cauſis habuerat:ſecũdum aliquas igitur cauſas inferiores iam vitam finierat:ſecundum illas autem quæ ſunt in voluntate & præſcientia dei, qui ex æternitate nouerat quid illo tempore facturus erat, & hoc vere futurum erat, tunc erat finiturus vitam quando finiuit vitam. Quia & ſi oranti conceſſum eſt, etiam ſic eum oraturum vt tali orationi cõcedi oporteret, ille vtique præſciebat, cuius præſcientia falli non poterat:& ideo quod præſciebat, neceſſario futurum erat.

Voluntas de cauſa rerum. C. XVIII.

Quapropter ſi omnium futurorum cauſæ mundo ſunt inſitæ, cum ille factus eſt dies quando deus creauit omnia ſimul non aliter Adam factus eſt, cum de limo terræ formatus eſt, ſicut credibilius iam perfectæ virilitatis, quàm erat in illis cauſis, vbi deus hominem in ſex dierum operibus fecit. Ibi enim erat non ſolum vt ita fieri poſſet, verumetiam vt ita eum fieri neceſſe eſſet. Tam enim non fecit deus contra cauſam quam ſine dubio volens præſtitit, quàm contra voluntatem ſuam non facit. Si autem non omnes cauſas in creatura primitus cõdita præfixit, ſed aliquas in ſua voluntate ſeruauit, nõ ſunt quidem illæ quas in ſua volũtate ſeruauit, ex iſtarum quas creauit neceſſitate pendentes. Non tamen poſſunt eſſe cõtrariæ quas in ſua voluntate ſeruauit, illis quas in ſua volũtate inſtituit. Quia dei voluntas non poteſt ſibi eſſe contraria. Iſtas ergo ſic condidit, vt ex illis eſſe illud cuius cauſæ ſunt poſſit, ſed nõ neceſſe ſit:illas autem ſic abſcondit, vt ex eis eſſe neceſſe ſit hoc quod ex iſtis fecit vt eſſe poſſit.

Quale corpus primi hominis. Ca. XIX.

Solet item quæri, vtrum animale corpus prius homini formatum ſit è limo, quale nunc habemus, an ſpiritale quale reſurgentes habebimus? Quanquam enim hoc in illud mutabitur, ſeminatur enim corpus animale, ſurget corpus ſpiritale, tamen quid prius homini factum ſit, ideo diſceptatur, quia ſi animale factum eſt, non hoc recipiemus quod in illo perdidimus, ſed tanto melius, quanto ei ſpiritale animali præponendum eſt, quando erimus æquales angelis dei. Sed angeli poſſunt aliis ex iuſticia præponi, nunquid & domino? De quo tamen dictum eſt: Minoraſti eum paulominus ab angelis. Vnde, niſi propter carnis infirmitatem quam ſumpſit ex virgine, formam ſerui accipiens, in qua moriens nos à ſeruitute redimeret? Sed quid hinc diutius differamus?

1. Cor. 15. *Mat. 22.* *Pſal. 8.* *Philip. 2.*

ramus?Non enim obſcura eſt Apoſtoli ſentētia de hac re,qui
cum voluiſſet adhibere teſtimoniū quo probaret eſſe corpus
animale, non tam de ſuo vel de cuiuſquam hominis corpore
quod in præſenti videbatur,quàm de hocipſo ſcripturæ huius
loco recoluit & adhibuit,dicens: Si eſt corpus animale, eſt &
1.Cor.15. ſpiritale. Sic etenim ſcriptū eſt:Factus eſt primus homo Adā
in animam viuentem nouiſſimus Adam in ſpiritum viuificā-
tem. Sed non primum quod ſpiritale eſt, ſed quod animale,
poſtea ſpiritale:Primus homo de terra terrenus,ſecundus ho-
mo de cœlo cœleſtis. Qualis terrenus,tales & terreni,& qua-
lis cœleſtis,tales & cœleſtes Et quo modo induimus imaginē
terreni,induamur & imaginem eius qui de cœlo eſt. Quid ad
hoc dici poteſt?Imaginem ergo cœleſtis hominis nunc ex fide
portamus habituri in reſurrectione quod credimus, imaginē
autem terreni hominis ab ipſo exordio humanæ generationis
Quo modo renouemur ſi nō ad hoc per Chriſtū renouamur quod in Adam prius eramus. induimus. Hic occurrit alia quæſtio, quo modo renouemur,
ſi non ad hoc per Chriſtum renouamur quod in Adam prius
eramus?Quanquam enim multa non in priſtinum,ſed in me-
lius renouentur,ab inferiore tamen ſtatu quàm quo erant an-
tea renouantur.Vnde ergo ille filius mortuus erat & reuixit,
perierat & inuentus eſt?Vnde illi profertur ſtola prima ſi non
immortalitatem recipit quam perdidit in Adam? Quo modo
autem perdidit immortalitatem ſi corpus habuit animale?
Neque enim animale corpus ſed ſpiritale erit, cum corrupti-
bile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit
Cap. XX. immortalitatem. Non nulli his anguſtiis coarctati: vt & illa
Lucæ 15. conſter ſententia qua exemplum de animali corpore hinc da-
1.Cor 15. tum eſt,vt diceretur:Factus eſt primus homo Adam in animā
Ibidem. viuentem,nouiſſimus Adam in ſpiritum viuificantem: & iſta
renouatio receptióque immortalitatis, non abſurde dicatur
in priſtinum futura, in illud ſcilicet quod Adam perdidit:pu-
tauerunt prius quidem hominem fuiſſe corporis animalis ſed
dum in paradiſo conſtitutus eſt, eum fuiſſe mutatum, ſicut
nos quoque reſurrectione mutabimur.Hoc quidem liber Ge-
neſeos non commemorat. Sed vt poſſint vtraque teſtimonia
ſcripturarum conſentire inter ſe, ſiue illud quod de animali
Paradiſus ſpiritalis. corpore dictum eſt,ſiue illa quæ de renouatione noſtra pluri-
ma in ſanctis literis reperiuntur,hoc tanquam neceſſario con-
ſequi crediderunt. Sed ſi ita eſt,fruſtra conamur paradiſum
Cap.XXI. & illas arbores earúmque fructus præter figuratam ſignifica-
tionem

tionem prius accipere ad rerum geſtarum proprietatem. Quis enim credat iam illius modi cibos ex arborum pomis, immortalibus & ſpiritalibus corporibus neceſſarios eſſe potuiſſe? Veruntamen ſi aliud non poteſt inueniri, melius eligimus paradiſum ſpiritaliter intelligere, quàm vel putare non renouari hominem, cum toties hoc ſcriptura cõmemoret, vel eum exiſtimare recipere, quod non oſtenditur amiſiſſe. Huc accedit, quòd & ipſa mors hominis quam eum peccato commeruiſſe, multa diuina teſtimonia colloquuntur, indicat eum ſine morte futurum fuiſſe niſi peccaſſet. Quo modo ergo ſine morte mortalis, aut quo modo non mortalis ſi corpus animale?

Vnde quidam non eum mortem corporis peccato meruiſſe arbitrantur, ſed mortem animæ quam fecit iniquitas. Nam credunt eum propter corpus animale exiturum fuiſſe de hoc corpore, ad requiẽ ſcilicet quam nunc habẽt ſancti qui iam dormierunt, & in fine ſeculi eadem membra immortaliter recepturi: vt videlicet mors corporis non de peccato accidiſſe videatur, ſed naturaliter, vt animalium cæterorum. Verum his rurſus Apoſtolus occurrit & dicit: Corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus autem vita eſt propter iuſticiã. Si autem ſpiritus eius qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis habitat in vobis, qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis viuificabit & mortalia corpora veſtra per inhabitantem ſpiritum eius in vobis. Ac per hoc mors etiam corporis de peccato eſt. Si ergo non peccaſſet Adam, nec corpore moreretur: ideoque immortale haberet & corpus. Quo modo ergo immortale ſi animale? Sed rurſus non vident qui eius corpus in paradiſo mutatum putant vt ex animali fieret ſpiritale, nihil impedire ſi non peccaſſet, vt poſt paradiſi vitam ſi iuſte obedientérque vixiſſet, acciperet eandem corporis mutationem in vita æterna vbi iam cibis corporalibus non egeret. Quid ergo neceſſe eſt propter hoc iam cogi figurate non proprie paradiſum intelligere, quia non poſſet mori corpus niſi peccato? Verum eſt quidem quod non moreretur, etiam corpore, niſi peccaſſet. Aperte quippe dicit Apoſtolus, corpus mortuũ propter peccatum; animale tamen poſſet eſſe ante peccatum, & poſt vitã iuſticiæ cum deus vellet fieri ſpiritale.

Quo modo ergo, inquiunt renouari dicimur, ſi nõ hoc recipimus quod perdidit primus homo in quo omnes moriuntur? Hoc planè recipimus ſecundum quendam modum. Non

Corpus Adæ. Ca. XXII.

Roma. 8.

Figurate an proprie accipiẽdus eſt paradiſus. C. XXIII.

Corpus animale. C. XXIIII De pec. di. 2. cap. Quo modo renouari.

itaque immortalitatem ſpiritalis corporis recipimus quam nōdum habuit homo, ſed recipimus iuſticiam, ex qua per peccatū lapſus eſt homo. Renouabimur ergo à vetuſtate peccati,

Matt. 22. nō in priſtinū corpus animale in quo fuit Adā: ſed in melius: id eſt in corpus ſpiritale, cum efficiemur æquales angelis dei, apti cœleſti habitationi, vbi eſca quæ corrumpitur non egebimus. Renouabimur ergo ſpiritu mētis noſtræ ſecundū imaginem eius qui creauit nos, quam peccando Adam perdidit. Renouabimur autem etiam carne, cum hoc corruptibile induet incorruptionem: vt ſit ſpiritale corpus, in quod nondum mutatus ſed mutandus erat Adā, niſi mortem etiam corporis animalis peccando meruiſſet. Denique nō ait Apoſtolus, corpus quidē mortale propter peccatum, ſed corpus mortuum propter peccatum.

Ephe 4. Coloſſ. 3. 1. Cor. 15. Roma. 8.

Corpus idem mortale et immortale. Cap XXV 2 ſen. diſt. 19. cap. Unde.

Illud quippe ante peccatum, & mortale ſecundum aliam, & immortale ſecundum aliam cauſam dici poterat: id eſt mortale, quia poterat mori, immortale quippe, quia poterat non mori. Aliud eſt enim nō poſſe mori, ſicut quaſdam naturas immortales creauit deus, aliud eſt autē poſſe non mori, ſecundum quem modum primus creatus eſt homo immortalis: quod ei præſtabatur de ligno vitæ, non de conſtitutione naturæ: à quo ligno ſeparatus eſt cum peccaſſet, vt poſſet mori. qui niſi peccaſſet poſſet non mori. Mortalis ergo erat conditione corporis animalis, immortalis autem beneficio conditoris. Si enim corpus animale, vtique mortale: quia & mori poterat, quanuis & immortale ideo, quia & non mori poterat. Neque enim immortale quod mori omnino nō poſſit, erit niſi ſpiritale, quod nobis futurum in reſurrectione promittitur: Ac per hoc illud animale & ob hoc mortale, quod propter iuſticiam ſpiritale fieret: & ob hoc mortale omnimodo factum eſt propter peccatum, non mortale, quod & antea erat, ſed mortuū, quod poſſet non fieri ſi homo non peccaſſet.

Corpus Adæ & noſtrum diuerſa. Caput. XXVI. Roma. 8.

Quo modo ergo corpus noſtrum dicit Apoſtolus mortuum cum adhuc de viuentibus loqueretur, niſi quia iam ipſa conditio moriēdi ex peccato parentū hæſit in prole? Animale eſt enim & hoc corpus ſicut & primi hominis fuit, ſed hoc iam in ipſo animalis genere multo eſt deterius, habet enim neceſſitatem moriendi quod illud non habuit. Quanuis enim reſtabat adhuc vt immutaretur, & ſpiritale factum plenam immortalitatem perciperet, vbi cibo corruptibili nō egeret: tamē ſi iuſte viueret homo, & in ſpiritalem habitudinem

corpus

corpus eius mutaretur, non iret in mortem. In nobis autem etiam iuſte viuentibus corpus moriturum eſt, propter quam neceſſitatem ex illius primi hominis peccato venientem, non mortale ſed mortuum corpus noſtrum dixit Apoſtolus, quia omnes in Adam morimur. Item dicit, Sicut eſt veritas in Ieſu deponere nos ſecundum priorem conuerſationem hominem veterem eum qui corrumpitur ſecundum concupiſcentias deceptionis, hoc eſt, factus Adam per peccatum. Vide ergo quid ſequatur: Renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem qui ſecundum deum creatus eſt, in iuſticia & ſanctitate veritatis: Ecce quod perdidit Adam per peccatum. *1.Cor. 15. Ephe. 4.*

In hoc ergo renouamur ſecundum id quod amiſit Adam, id eſt ſecundum ſpiritum mentis noſtræ. Secundum autem corpus quod ſeminatur animale, & reſurget ſpiritale, in melius renouabimur, quod nondum fuit in Adam. Dicit item Apoſtolus, Expoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis, induite nouũ qui renouatur in agnitionẽ dei ſecũdũ imaginem eius qui creauit eũ. Hãc imaginẽ in ſpiritu mentis impreſſam perdidit Adam per peccatum, quam recipimus per gratiam iuſticiæ: non ſpiritale atque immortale corpus in quo ille nondum fuit, & in quo erunt omnes ſancti reſurgentes à mortuis. Hoc enim primum eſt illius meriti quod amiſit. Proinde illa ſtola prima, aut ipſa iuſticia eſt, vnde lapſus eſt: aut ſi indumentum corporalis immortalitatis ſignificat, etiam hanc ille ſic amiſit, cùm propter peccatum ad eam peruenire non potuit. Dicitur enim & amiſiſſe vxorem & amiſiſſe honorem, qui ſperatum non acceperit, illo à quo ſperabat offenſo. *Stola data Adæ. Caput. XXVII. De pæ. di. 2 cap. Quomodo renouari. 1.retr. ca. 24.*

Secundum hãc ergo ſententiã corpus animale habuit Adã, non tantum ante paradiſum, ſed etiam in paradiſo conſtitutus: quanuis in interiore homine fuerit ſpiritalis, ſecundum imaginem eius qui creauit eũ: quod amiſit peccãdo, meruitq́ etiam corporis mortem, qui non peccando mereretur, & in corpus ſpiritale cõmutationem. Nam ſi & interius animaliter vixit, nõ poſſumus dici ad hoc ipſius renouari. Quibus enim dicitur, Renouamini ſpiritu mentis veſtræ: hoc eis dicitur vt ſpiritales fiãt. Quòd ſi ille nec ipſa mẽte fuit, quo modo nos renouamur ad id quod nunquam fuit? Apoſtoli autem & omnes iuſti animale vtique corpus habebant, ſed tamen ſpiritaliter intus viuebant, renouati ſcilicet in agnitione dei ſecundũ imaginem eius qui creauit eos: non ideo tamen peccare non *Corpus Adam animale. Caput. XXVIII. 1.retr. ca. 24.*

poterant ſi conſentirent iniquitati. Nam & ſpiritales poſſe cadere in tentatione peccati, oſtēdit Apoſtolus vbi ait, Fratres, ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui ſpiritales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis, intendens teipſum ne & tu tenteris. Hoc dixi ne cuiquam impoſſibile videatur quòd peccauit Adam, ſi ſpiritalis erat mente, quamuis animalis eſſet corpore. Quæ cùm ita ſint, nihil tamen adhuc præponere cōfirmamus, ſed expectamus potius, vtrum etiam cætera ſcriptura hunc intellectum non impediat. Sequitur enim quæſtio de anima valde difficilis, in qua multi laborauerunt, nobiſque vbi laboremus reliquerunt. Siue enim quia nō omnium omnia legere potui, qui de hac re ſecundum ſcripturarum noſtrarum veritatem ad aliquid liquidum miniméque dubium peruenire potuerunt: ſiue quia tāta quæſtio eſt, vt etiā qui eam veraciter ſoluunt, non facile intelligantur à talibus, qualis ipſe ſum: fateor neminem adhuc mihi perſuaſiſſe, quod ſic habeam de anima, vt nihil amplius quærēdum putem: Vtrū autem nunc certum aliquid inuenturus ſim, & iam definiturus, ignoro. Quod autem potuero, ſi conatum meum dominus adiuuerit, ſequenti volumine explicare conabor.

Galat. 6. *Anima. C. XXIX.*

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM, LIBER SEPTIMVS.

Quæſtio de anima. Cap. I.

ET finxit deus hominem puluerem de terra, & flauit in faciē eius flatum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem. Hæc verba ſcripturæ nobis & in principio ſuperioris libri conſiderāda propoſuimus, & de ipſo homine facto, maximéque de eius corpore quantū ſatis duximus, quod ſecundū ſcripturas viſum eſt, diſſeruimus. Sed quia de anima humana non paruā quæſtio eſt, ad hunc eam librum differendā putauimus, neſcientes quantū nos dominus adiuturus eſſet, rectè loqui cupidos, illud tamē ſcientes niſi quantū ipſe adiuuaret, rectè non eſſe locuturos. Rectè eſt autē veraciter atque congruēter, nihil audaciter refellendo, nihil temere affirmando, dum adhuc dubium eſt, verum falſúmve ſit, ſiue fidei ſiue ſcientiæ

Chriſtianæ quod autem doceri poteſt, vel rerum ratione aper tiſſima, vel ſcripturarum authoritate certiſſima, ſine cunctatione aſſerendo. Ac primũ illud videamus quod ſcriptum eſt, Flauit vel ſufflauit in faciem eius flatum vitæ. Nonnulli enim codices habent. ſpirauit vel inſpirauit in faciem eius. Sed cum Græci habeant ἐνεφύσησεν, non dubitatur flauit vel ſufflauit eſſe dicendum. Quærebamus autem in ſuperiori ſermone de manibus dei, cum homo de limo formatus cogitaretur. Quid ergo nunc dicẽdum eſt in eo quod ſcriptum eſt, ſufflauit deus niſi quia ſicut non manibus corporeis finxit, ita nec faucibus labiiſque ſufflauit. Veruntamen hoc verbo ſcriptura in quæſtione difficilima plurimum nos quantum opinor adiuuat.

ἐνεφύσησεν ad verbũ inſpirauit

Nam cum quidam ex hoc verbo crediderint aliquid eſſe animam de ipſa ſubſtãtia dei, id eſt eiuſdem naturæ cuius ille eſt, hoc ideo putantes, quia cum homo ſufflat, aliquid de ſeipſo eiicit in flatu: hinc potius admonendi ſumus hanc inimicam ſi dei catholicæ reprobare ſententiã. Nos enim credimus dei naturam atque ſubſtantiam quæ in trinitate creditur à multis, intelligitur à paucis, omnino eſſe incõmutabilẽ. Porrò autẽ animæ natura vel in deterius vel in melius cõmutari poſſe quis ambigit? Ac per hoc ſacrilega opinio eſt ea & deum credere vnius eſſe ſubſtantiæ. Quid enim hoc modo aliud quàm & ille commutabilis creditur? Credendum itaque eſt & intelligendum, neque vllo modo dubitandum, quod recta fides habet, animam ſic eſſe à deo tanquam rem quam fecerit, nõ tanquam de natura cuius eſt ipſe, ſiue genuerit, ſiue quoquo modo protulerit. Et quo modo inquiunt ſcriptum eſt Sufflauit in faciem eius, & factus eſt homo in animam viuam, ſi non anima Dei pars eſt vel dei omnino ſubſtãtia? Immo vero ex hoc verbo ſatis apparet ita non eſſe, cum enim homo ſufflat, anima vtique ipſa ſubiacentem ſibi naturam corporis mouet, & de illa, non de ſeipſa flatum facit. Niſi iſti forte tam tardi ſunt, vt neſciant iſto reciproco halitu quem de hoc aëre circunfuſo ducimus & reddimus, fieri etiam flatum cum voluntate ſufflamus. Quòd ſi etiam non ex hoc aëre qui forinſecus adiacet accepto & reddito, ſed ex ipſius noſtri corporis natura qua conſtat, ſufflando aliquid eiiceremus, non eſt eadem natura corporis & animæ, quod & ipſi vtique conſentiunt. Quapropter etiam ſic aliud eſt animæ ſubſtantia quæ corpus regit & mouet: aliud flatus quem regendo vel mo-

Animam nõ eſſe natura eiuſdem cum deo. Cap. II.

Flatus in faciem. Cap. III. Gene. 2.

uendo facit de corpore ſibi ſubdito, non de ſeipſa cui corpus eſt ſubditum. Cum itaque longe quidem incomparabili modo, ſed tamen anima regat ſubditum corpus, & deus ſubditam creaturam, cur non potius intelligatur de ſubiecta ſibi creatura feciſſe deus animam in eo quòd ſufflaſſe dictus ſit: quandoquidem ipſa anima quanuis corpori ſuo non ita dominetur vt deus vniuerſitati quam condidit, tamen eius motu non de ſua ſubſtantia flatum facit? Poſſemus quidem dicere nec ipſum dei flatum eſſe animam hominis, ſed deum ſufflando feciſſe animam in homine. Sed ne putentur meliora quæ fecit verbo quàm quod fecit flatu, quia & in nobis melius eſt verbum quàm flatus: nihil eſt interim ſecundum ſupradictam rationem, cur animam ipſam dei flatum dicere dubitemus, dū

2. ſen. diſt. 17. cap. 2.

intelligatur nō eſſe dei natura atque ſubſtantia, ſed hoc ipſum eſſe ſufflare quod eſt flatum facere, hoc eſt animam facere.

Eſa. 57.

Cui ſententiæ congruit quod per Eſaiam dicit deus, Spiritus enim à me procedet, & flatum omnem ego feci. Nam non quemlibet flatum corporeum dicere, ſequentia docent. Cum enim dixiſſet, omnem flatum ego feci: & propter peccatum, inquit, puſillum quid contriſtaui eum & percuſſi eum. Quid ergo dicit flatum niſi animam, quæ propter peccatum percuſſa & contriſtata eſt? Quid igitur eſt, omnem flatum ego feci, niſi omnem animam ego feci?

Vnde flatus in faciem. Cap. IIII.

Si ergo deum diceremus tanquam corporei mundi huius animam, cui mundus ipſe eſſet tanquam corpus ipſius animantis, rectè non eum diceremus ſufflando feciſſe animam hominis, niſi corpoream de iſto aëre ſubiacente ſibi ex corpore ſuo: non tamen quod feciſſet dediſſetque ſufflando, de ſeipſo dediſſe putare deberemus, ſed ita de ſibi ſubiecto aëre corporis ſui, ſicut anima de huiuſmodi re ſimiliter adiacente ſibi, hoc eſt de corpore, non de ſeipſa flatum facit. Nunc vero quia non tantummodo mundi corpus deo eſſe ſubditum dicimus, ſed illum eſſe ſupra omnem creaturam ſiue corporalem ſiue ſpiritalem, nec de ſeipſo nec de corporeis elementis credendus eſt animam feciſſe ſufflando.

An anima ex nihilo. Cap. V.

Vtrum autem ex eo quod omnino non erat, id eſt, ex nihilo: an ex aliqua re quæ iam ab illo facta ſpiritaliter erat, ſed anima nondum erat, merito quæri poteſt. Si enim deum adhuc aliquid ex nihilo creare non credimus, poſteaquam creauit omnia ſimul, & ob hoc cōſummatis omnibus operibus requieuiſſe credimus, quæ inchoauit facere, vt

quic

quicquid deinde faceret, ex his faceret, non video quemadmodum intelligamus adhuc eum ex nihilo animas facere. An dicendum eſt eum in illis quidem operibus primorum ſex dierum feciſſe illum diem occultum, ac ſi hoc potius credi oportet ſpiritalem atque intellectualem naturam, ſcilicet vnitatis angelicæ, & mundi id eſt, cœlum & terram atque in illis iam extantibus naturis rationes creaſſe futurarum aliarum naturarum, nō ipſas naturas: alioquin ſi iam ibi creatæ eſſent ſicut erant futuræ, non adhuc eſſent futuræ. Quod ſi ita eſt, nondū erat in conditis rebus animæ humanæ vlla natura, & tūc eſſe cœpit cum eam deus ſufflando fecit atque indidit homini. Sed non ideo quæſtio ſublata eſt, qua quæritur adhuc, vtrum eam naturam quæ anima dicitur & antea nō erat, ex nihilo creauerit tanquam ipſe flatus eius non ex aliqua ſubſtantia ſubiacente factus ſit, ſicut de flatu dicebamus quem facit anima de corpore ſuo, ſed omnino ex nihilo tunc factus ſit flatus cum deus flare voluit, idémque flatus hominis anima factus ſit. An vero iam erat aliquid ſpiritale, quamuis hoc quicquid erat, nondū animæ natura erat, atque ex hoc factus ſit flatus dei quæ natura eſſet animæ, ſicut nec corporis humani natura iam erat, antequam deus eam de limo terræ vel puluere formaſſet. Non enim caro anima erat puluis aut limus, ſed tamen aliquid erat vnde illa fieret quæ nondum erat.

An materia aliqua ſpiritalis fuerit anima.

Cap. VI.

Num ergo credidibile eſt in primis illis ſex dierum operibus deum condidiſſe, non ſolum futuri corporis humani cauſalem rationem, verumetiam materiem de qua fieret, id eſt, terram de cuius limo vel puluere fingeretur: animæ autē ſolā ibi condidiſſe rationē ſecundum quam fieret, non etiā quandam pro ſuo genere materiam de qua fieret? Si enim quiddam incōmutabile eſſet anima nullo modo eius quaſi materiam quærere deberemus. Nunc autem mutabilitas eius ſatis indicat eam interim viciis atque fallaciis deformem reddi, formari autem virtutibus veritatíſque doctrina: ſed in ſua iam natura qua eſt anima ſicut etiam caro in ſua natura qua iam caro eſt, & ſalute decoratur, & morbis vulneribúſque fœdatur. Sed ſicut hęc excepto quód iam caro eſt, in qua natura vel proficit vt pulchra, vel deficit vt deformis ſit, habuit etiam materiem, id eſt terram, de qua fieret, vt omnino caro eſſet: ſic fortaſſe potuit & anima antequā eaipſa natura fieret quæ anima dicitur, cuius vel pulchritudo virtus, vel deformitas viciū, eſt habere

aliq

aliquam materiam pro ſuo genere ſpiritalem; quæ nondum eſſet anima: ſicut terra de qua caro facta eſt, iam erat aliquid, quamuis nō erat caro. Sed enim iam terra implebat mundi infimam partem, antequam de illa corpus hominis fieret, conferens vniuerſo totum ſuum: vt etiam ſi nulla ex ea caro fieret animantis cuiuſquam, ſpecie tamē ſua mundi fabricā molémque compleret ſecūdum quam dicitur mundus cœlū & terra.

Qualis materia illa anima. *Cap.VII.* At vero illa ſpiritalis materies ſi fuit vlla vnde anima fieret vel ſi eſt vlla vnde animæ fiunt, quid ipſa eſt quod nomen, quam ſpeciem, quem vſum in rebus conditis tenet? Viuit an non? Si viuit, quid agit? quid confert vniuerſitatis effectibus? Beatámne vitam gerit, an miſeram, an neutram? Viuificat aliquid, an ab hoc etiam opere vacat & in quodam ſecreto vniuerſitatis ocioſa requieſcit, ſine vigili ſenſu motúque vitali? Si enim nulla prorſus adhuc vita erat, quo modo eſſet vitæ futuræ quædam incorporea nec viua materies? Aut falſum eſt, aut nimis latet. Si autem iam viuebat nec beate nec miſere quo modo rationalis erat? Quod ſi tunc rationalis facta eſt, cum ex illa materie natura humanæ animæ facta eſt, irrationalis ergo vita materies erat animæ rationalis, id eſt humanæ? Quid ergo inter illam pecoríſque diſtabat? An rationalis erat iam poſſibilitate, nondum facultate? Si enim videmus infantilem animam, iam vtique hominis animam, nondum cœpiſſe vti ratione, & tamen eam rationalem iam dicimus, cur non credatur ſic in illa materie de qua facta eſt anima, quietum fuiſſe motum etiam ſentiendi, ſicut in iſta infantili quæ iam certè anima eſt hominis, quietus eſt adhuc motus ratiocinandi.

An materia illa vita fuerit beata. *Cap.VIII.* Nam ſi iam beata erat vita de qua facta eſt hominis anima, deterius ergo facta eſt: & ideo non iam illa materies huius, ſed illius iſta defluxio eſt. Nam materies aliqua cum formatur præſertim à deo in melius ſine dubitatione formatur. Sed etiam ſi cuiuſquam in aliqua beatitudine factæ à deo vitæ defluxio anima humana poſſet intelligi nec ſic credenda erat eſſe cœpiſſe in aliquo actu meritorum ſuorum niſi ex quo propriam cœpit agere vitam, dum anima facta eſt animans carnem, & eius ſenſibus velut nunciis vtens, atque in ſeipſa ſe viuere ſentiens ſua voluntate, intellectu, memoria. Si enim eſt aliquid vnde iſtam defluxionem formatæ carni deus inſpiraret, tāquam ſufflando animam faciens, idémque beatum eſt, nullo modo mouetur aut mutatur, aut amittit aliquid cum hoc ab eo defluit

vnde

vnde anima fit. Non eſt enim corpus vt tanquam exhalando minuatur. Si autem anima irrationalis materies eſt quodam modo de qua fit anima rationalis, id eſt, humana rurſus quæritur etiam ipſa irrationalis vnde fiat, quia & ipſam non facit niſi creator omnium naturarum. An illa de materie corporali? Cur non ergo & iſta? Niſi forte quod velut gradatim fieri conceditur, compendio poſſe deum facere quiſquam negabit. Proinde quælibet adhibeatur interpoſitio, ſi corpus eſt materies animæ irrationalis, & anima irrationalis eſt materies animæ rationalis, proculdubio corpus eſt materies animæ rationalis. Quod neminem vnquam ſcio auſum eſſe ſentire, niſi qui & ipſam animam non niſi in genere alicuius corporis ponit. Deinde cauendum eſt, ne quædam tranſlatio animæ fieri à pecore in hominem poſſe credatur. Quod veritati fideique catholicæ omnino cõtrarium eſt, ſi conceſſerimus irrationalem animam veluti materiam ſubiacere, vnde rationalis anima fiat. Sic enim fiet, vt ſi hæc in melius commutata fuerit hominis illa quoque in deterius commutata ſit pecoris. De quo ludibrio quorundam Philoſophorum etiam eorum poſteri erubuerunt, nec eos hoc ſenſiſſe, ſed non rectè intellectos eſſe dixerunt. Et credo ita eſſe, velut ſi quiſquam etiam de ſcripturis noſtris hoc ſentiat vbi dictum eſt. Homo in honore poſitus non intellexit. comparatus eſt pecoribus inſenſatis, & ſimilis factus eſt eis. Aut vbi item legitur. Nec tradideris domine beſtiis animam confidentem tibi. Neque enim omnes hæretici ſcripturas catholicas legunt, nec ob aliud ſunt hæretici, niſi quòd eas non rectè intelligentes, ſuas falſas opiniones cõtra earum veritatem peruicaciter aſſerunt. Sed quoquo modo ſe habeat vel non habeat opinio Philoſophorum de reuolutionibus animarum, catholicæ tamen fidei non conuenit credere animas pecorum in homines, aut hominum in pecora tranſmigrare. Fieri ſanè homines vitæ genere pecoribus ſimiles & ipſæ res humanæ clamant, & ſcripturæ teſtantur, Vnde eſt illud quod commemoraui, Homo in honore poſitus non intellexit, comparatus eſt iumentis inſenſatis, & ſimilis factus eſt eis. Sed in hac vita vtique, non poſt mortem proinde vel talibus beſtiis nolebat in poteſtatẽ dari animam ſuam qui dicebat. Ne tradideris beſtiis animam cõfitentem tibi. Quales cauẽdos dominus ſignificat, vbi dicit eos indutos veſtitu ouiũ intus autem eſſe lupos rapaces: vel ipſi diabolo & angelis eius: nam

An corpus fuerit materia animæ. Cap IX.

Pſal. 48.

Pſal. 73.

Quomodo homines ſimiles fiãt pecudibus. Cap. X.

Pſal. 48.

Pſal. 73.

Mat. 7. et 25.

Pſal. 90.

nam & ille dictus eſt & leo & draco. Quid enim afferunt argumenti Philoſophi qui putant animas hominum in pecora vel pecorum in homines poſt mortem poſſe transferri? Hoc certè quod morum ſimilitudo ad id trahat, velut auaros in formicas, rapaces in miluos, ſæuos ac ſuperbos in leones, ſectatores immundæ voluptatis in fucos: & ſi qua ſimilia. Hæc quippe aſſerunt, nec attendunt per hanc rationem nullo modo fieri poſſe, vt pecoris anima poſt mortem in hominem transferatur. Nullo modo enim pecus ſimilior erit homini quàm porco, & cum manſueſcunt leones, canibus vel etiam ouibus fiunt ſimiliores quàm hominibus. Cum igitur à pecorum moribus pecora non recedunt, & quæ aliquantulum cæteris diſſimilia fiunt, ſimiliora ſunt tamen ſuo generi quàm humano, longéq; plus ab hominibus quàm à pecoribus differunt, nunquā erunt hominum animæ iſtæ ſi ea quæ ſimiliora ſint, trahunt. Si autem hoc argumentum falſum eſt, quo modo erit illa vera opinio, quandoquidem nihil aliud afferunt, quo etiam ſi non vera, ſaltem veri ſimilis habeatur. Vnde procliuius & ipſe crediderim, quod etiam eorū poſteri ſectatores, illos homines qui hoc primitus in ſuis libris poſuerunt, in hac vita potius intelligi voluiſſe, quadam peruerſitate morum ac turpitudine homines pecorum fieri ſimiles, ac ſic quodam modo in pecora commutari, vt hoc dedecore obiecto, eos à cupiditatum prauitate reuocarent.

Transformationes corporum. Cap. XI.

Nam illa quæ feruntur accidiſſe, vt quidam quaſi recordarentur, quòd in quorundam animaliū corporibus fuerint, aut falſa narrantur, aut ludificationibus dæmonum hoc in eorum animis factum eſt. Si enim contingit in ſomniis, vt fallaci memoria quaſi recordetur ſe homo fuiſſe quod non fuit, aut egiſſe quod non egit: quid mirum ſi quodam dei iuſto occultóque iudicio, ſinuntur dæmones in cordibus etiam vigilantium tale aliquid poſſe? Manichæi autem qui ſe Chriſtianos, vel putant, vel putari volunt, in hac opinatione tranſlationis vel reuolutionis animarum eo ſunt illis gentium Philoſophis, vel ſi qui alij vani homines hoc putent, deteriores, & deteſtabiliores, quod illi animæ naturā à dei natura diſcernunt: iſti autem cum aliud nihil dicant eſſe animam quàm ipſam dei ſubſtantiam, atque id omnino quod deus eſt, non trepidant eam tam turpiter commutabilem dicere, vt nullum ſit herbæ ſeu vermiculi genus, vbi eam non eſſe permixtam, vel quo reuolui non poſſe, mirabili opinentur inſania:

Qui

Qui tamen ſi remotis ab animo ſuo rerum obſcuriſſimarum quæſtionibus, quas carnali corde verſantes, neceſſe eſt vt in opiniones falſas, noxias, monſtroſáſque labantur & prouoluantur, vnum illud firmiſſime teneant, quod omni animæ rationali ſine vllius diſputationis ambagibus naturaliter & veraciter inſitum eſt, eſſe omnino incommutabilem & incorruptibilem deum, tota eorum milleformis fabula repente dilabitur, quam in ſuis vanis ac ſacrilegis mentibus, non niſi de dei turpiſſima mutabilitate finxerunt. Non eſt igitur materies animæ humanæ, nec anima irrationalis.

Non eſt ex corporeo elemento anima. *Cap. XII.*

Quid eſt ergo vnde anima flatu dei facta eſt? An corpus aliquod erat terrenum quidem & humidum? Nullo modo: hinc enim potius caro facta eſt. Nunquid aliud eſt limus quàm terra humida? Nec humore ſola anima facta credenda eſt, quaſi caro de terra, & anima de aqua. Nimis enim abſurdum eſt, inde factam putare animam hominis, vnde facta eſt caro piſcis & volucris. Ergo fortaſſis ex aëre. Huic enim elemento etiam flatus competit, ſed noſter, non dei. Vnde ſupra diximus, hoc potuiſſe cõgruenter putari, ſi animam mundi tanquam vnius maximi animantis deum crederemus, vti eam flauerit de aëre corporis ſui, ſicut flat noſtra de ſui. Cum vero deum eſſe conſtet ſupra omne mundi corpus, & ſupra omnem ſpiritum quem creauit incomparabili omnino diſtantia, quo modo id rectè dici poteſt? An fortè quanto magis deus vniuerſæ ſuæ creaturæ præſens eſt omnipotentia ſingulari, tanto magis potuit ex aëre flatum facere, quæ anima hominis eſſet? Sed cum anima non ſit corporea, quicquid autem ex mundi corporeis elementis fit, corporeum eſſe neceſſe eſt. in quibus mundi elementis etiam aër iſte connumeratur, nec ſi de puri illius cœleſtíſque ignis elemento facta anima diceretur, credi oporteret. Omne quippe corpus in omne corpus poſſe mutari, non defuerunt qui aſſererent. Corpus autem aliquod ſiue terrenum ſiue cœleſte, conuerti in animam, fierique naturam incorpoream, nec quenquam ſenſiſſe ſcio, nec fides hoc habet.

Medicorũ ſententia de corpore humano *Cap. XIII.*

Deinde ſi non eſt contemnendum quod medici non tantum dicunt, verumetiam probare ſe affirmant, quamuis omnis caro terrenam ſoliditatem in promptu gerat, habet tamen in ſe & aëris aliquid quod in pulmonibus continetur, & à corde per venas quas arterias vocant diffunditur: & ignis non ſolum feruidam qualitatem, cuius ſedes in iecore

iecore & in cerebro eſt, verumetiã luculentã quam velut eliquari ac ſubuolare oſtendunt in excelſum cerebri locum tanquam in cœlum corporis noſtri: vnde & radij emicant oculorum,& de cuius medio velut centro quodam, n ſolum ad oculos,ſed etiã ad ſenſus cæteros tenues fiſtulæ deducuntur, ad aures ſcilicet,ad nares ad palatum,propter audiendum olfaciendum,atque guſtandum:ipſúmq; tangẽdi ſenſum qui per totum corpus eſt,ab eodem cerebro dirigi dicunt per medullam ceruicis,& eam quæ continetur oſſibus,quibus dorſi ſpina conſeritur,vt inde ſe tenuiſſimi quidam riuuli,qui tangendi ſenſum faciunt, per cuncta membra diffundant. Cum igitur his quaſi nuncijs accipiat anima quicquid eam corporalium non latet:ipſa vero vſqueadeo aliud quiddam ſit, vt cũ vult intelligere, vel diuina vel deum, vel omnino etiam ſe. ipſam ſuáſq; conſiderare virtutes,vt aliquid veri certiq; comprehẽdat,ab hac ipſorũ quoque oculorũ luce ſe auertat: eamque ad hoc negocium non tantũ nullo adiumẽto, verumetiã nonnullo impedimento, eſſe ſentiens, ſe in obrutum mentis attollat:quo modo ex eo genere aliquid eſt,cum eiuſdem generis ſummum non ſit niſi lumen quod ex oculis emicat: quo illa non adiuuatur niſi ad corporeas formas coloréſque ſentiẽdos:habetq; ipſa innumerabilia longe diſſimilia cũcto generi corporum quæ non niſi intellectu atque ratione cõſpiciat, quò nullius carnis ſenſus aſpirat. Quapropter non eſt quidem humanæ animæ natura,nec de terra,nec de aqua, nec de aëre,nec de igne quolibet:ſed tamẽ craſſioris corporis ſui materiam,hoc eſt humidam quandam terram, quæ in carnis verſa eſt qualitatem,per ſubtiliorem naturam corporis adminiſtrat,id eſt per lucem & aërem.Nullus enim ſine his duobus vel ſenſus in corpore eſt,vel ab anima ſpõtaneus corporis motus.Sicut autem prius eſſe debet noſſe quàm facere, ita prius eſt ſentire quam mouere.Anima ergo quoniam res eſt incorporea,corpus quod incorporeo vicinum eſt,ſicuti eſt ignis,vel potius lux & aër primitus agit:& per hæc cætera quæ craſſiora ſunt corporis, ſicuti humor & terra,vnde carnis corpu'ẽtia ſolidatur, quæ magis ſunt ad patiendum ſubdita, quàm prædita ad faciendum. Non enim ergo videtur dictum, factus eſt homo in animam viuam, niſi quia ſentire cœpit in corpore, quod eſt animatæ viuentiſque carnis certiſſimum indicium.Nam mouentur & arbuſta, non tantum vt extrinſecus impel

Animam non eſſe ex elementis. C. XIIII.

Anima in corporea. Cap. XV.

Cur dictũ ſit, factus eſt homo in animã viuã. Cap. XVI.

impellente, veluti cum ventis agitantur, ſed illo motu quo intrinſecus agitur, quicquid ad incrementum ſpeciémque arboris pertinet, quo ducitur ſuccus in radicem, vertitúrque in ea quibus conſtat herbæ natura vel ligni: nihil enim horum ſine interno motu. Sed iſte motus nō eſt ſpontaneus qualis ille qui ſenſui copulatur ad corporis adminiſtrationē, ſicut in omniū animalium genere quam vocat ſcriptura animam viuam. Nā & nobis niſi ineſſet etiam ille motus, nec creſcerent noſtra corpora, nec vngues capillóſque producerent. Sed ſi hoc ſolum eſſet in nobis ſine ſenſu motúque illo ſpontaneo, non diceretur homo factus in animam viuam. Proinde quoniam pars cerebri anterior, vnde ſenſus omnes diſtribuuntur, ad frontē collocata eſt, atque in facie ſunt ipſa velut organa ſentiendi, excepto tangendi ſenſu qui per totum corpus diffunditur: qui tamen etiam ipſe ab eadem anteriori parte cerebri oſtenditur habere viam ſuam, quæ retrorſus per verticem atque ceruicem ad medullam ſpinæ de qua loquebamur paulo ante, deducitur: vnde habet vtique ſenſum in tangendo & facies ſicut totum corpus, exceptis ſenſibus videndi, audiendi, olfaciēdi, guſtandi, qui in ſola facie prælocati ſunt: ideo ſcriptum arbitror, quòd in faciem deus ſufflauerit homini flatum vitæ, cum factus eſt in animam viuam. Anterior quippe pars poſteriori merito præponitur, quia & iſta ducit, illa ſequitur, & ab iſta ſenſus, ab illa motus eſt, ſicut conſilium præcedit actionem.

Pars cerebri anterior origo ſenſuum. Ca. XVII. Sup. c. 13. Supra. c. 15. Gene. 2. In hoc ca.

Et quoniam corporalis motus qui ſenſum ſequitur ſine interuallis temporum nullus eſt, agere autem interualla temporum ſpontaneo motu niſi per adiutorium memoriæ non valemus, ideo tres tanquam ventriculi cerebri demonſtrantur. Vnus anterior ad faciem, à quo ſenſus omnis: alter poſterior ad ceruicem, à quo motus omnis, tertius inter vtrunque, in quo memoriam vigere demonſtrant: ne cum ſenſum motus ſequitur, non connectat homo quod faciendum eſt, ſi fuerit quod facit oblitus. Hæc illi certis indiciis probata eſſe dicunt: quando & ipſæ partes aliquo affectæ morbo vel vicio, cum defeciſſent officia vel ſentiendi vel mouendi membra, vel motus corporis reminiſcendi, ſatis quid valerent ſingulæ declararunt, eiſque adhibita curatio cui rei reparandæ profecerit exploratum eſt. Sed anima in iſtis tanquam in organis agit, nihil horum eſt ipſa ſed viuificat & regit omnia, & per hæc corpori conſulit & huic vitæ, in qua factus eſt homo in animam

Tres ventriculi cerebri. C. XVIII.

Animæ præſtātia. Cap. XIX.

viuam. Vnde ergo ſit ipſa id eſt, de qua velut materie deus hunc flatum fecerit quæ anima dicitur, dum quæritur, nihil corporeum debet occurrere. Sicut enim deus omnem creaturam, ſic anima omnem corpoream creaturam naturæ dignitate præcellit. Per lucem tamen & aërem quæ ipſo quoque mũdo præcellentia ſunt corpora, magiſque habent faciendi præſtantiam quàm patiendi corpulentiam, ſicut humor & terra, tanquã per ea quæ ſpiritui ſimiliora ſunt corpus adminiſtrat. Nunciat enim aliquid lux corporea. Cui autem nunciat, non hoc eſt quod illa: & hæc eſt anima cui nunciat non illa quæ nunciat. Et cum afflictiones corporis moleſte ſentit, actionem ſuam qua illi regendo adeſt, turbato eius temperamento impediri offenditur: & hæc offenſio dolor vocatur: & aër qui neruis infuſus eſt, paret voluntati vt membra moueat, non autẽ ipſe voluntas eſt. Et illa pars media motum membrorum nunciat, vt memorata teneantur, non ipſa memoria eſt. Denique dum hæc eius tanquam miniſteria vicio quolibet ſeu perturbatione omni modo deficiunt, deſiſtentibus nunciis ſentiendi & miniſtris mouendi, tanquam non habens cur adſit, abſcedit. Si autem non ita deficiunt vt in morte aſſolet, turbatur eius intẽtio tanquam conantis redintegrare labentia nec valentis. Et in quibus rebus turbatur, inde cognoſcitur quæ pars miniſteriorum in cauſa ſit, vt ſi potuerit, medicina ſuccurrat.

Aliud anima, aliud organa corporis. Cap. XX.

Namque aliud eſſe ipſam, aliud hæc eius corporalia miniſteria, vel vaſa, vel organa, vel ſi quid aptius dici poſſunt, hinc euidenter elucet, quòd plerunque ſe vehemẽti cogitationis intentione auertit ab omnibus, vt præ oculis patentibus rectéq; valentibus multa poſita neſciat, & ſi maior intentio eſt, dum ambulabat repente ſubſiſtat, auertens vtique imperandi nutum à miniſterio motionis qua pedes agebantur. ſi autem non tanta eſt cogitationis intentio, vt figat ambulantẽ loco, ſed tamen tanta eſt vt partem illam cerebri mediã nũciantem corporis motus non vacet aduertere, obliuiſcitur aliquando, & vnde veniat, & quò eat, & tranſit imprudens villam quò tendebat, natura ſui corporis ſana, ſed ſua vi in aliud auocata. Quapropter iſtas corporei cœli corporeas quaſdam particulas, id eſt, lucis & aëris, quæ primæ excipiunt nutus animæ viuificantis, eo quòd incorporeæ naturæ propinquiores ſunt quã humor & terra, vt ad earum proximũ miniſterium tota moles adminiſtretur, verũ deus de hoc circũfuſo & ſuperfuſo cœlo corpori

viuenti miſcuerit aut adiunxerit, an & ipſas de limo ſicut carnem fecerit, non eſt ad rem pertinens quæſtio. Omne quippe corpus in omne corpus mutari poſſe credibile eſt, quodlibet autem corpus mutari poſſe in animam, credere abſurdum eſt. Quamobrem nec illud audiendum eſt quod quidam putauerunt quintum quoddam eſſe corpus vnde ſit anima: quod nec terra, nec aqua ſit, nec aër, nec ignis, ſiue iſte turbulentior atque terrenus, ſiue ille cœleſtis, purus & lucidus: ſed neſcio quid aliud quod careat vſitato nomine, ſed tamen corpus ſit. Si enim qui hoc ſentiunt hoc dicunt corpus quod & nos, id eſt naturam quamlibet, longitudine, latitudine, altitudine, ſpacium loci occupantem, neque hoc eſt anima, neque facta inde credenda eſt. Quicquid enim tale eſt vt multa non dicam, in quacumq; ſui parte lineis diuidi vel circunſcribi poteſt. Quod anima ſi pateretur, nullo modo noſſe poſſet tales lineas, quæ per longum ſecari non queunt, quales in corpore non poſſe inueniri nihilominus nouit. Nec ipſa ſibi tale aliquid occurrit, cum ſe neſcire non poſſit, etiam quando ſe vt cognoſcat inquirit. Cũ enim ſe quærit, nouit quòd ſe quærat, quod noſſe non poſſet, ſi ſe non noſſet. Neque enim aliunde ſe quærit quàm à ſeipſa. Cum ergo quærentem ſe nouit, ſe vtique nouit, & omne quod nouit tota nouit: cum itaque ſe quærentem nouit, tota ſe nouit, ergo & totam nouit: neque enim aliquid aliud, ſed ſeipſam tota nouit. Quid ergo adhuc ſe quærit, ſi quærẽtem ſe nouit? Neq; enim ſi neſciret ſe, poſſet [quærentem ſe] ſcire ſe, ſed hoc in præſenti. Quòd autẽ de ſe quærit quid antea fuerit, vel quid futura ſit quærit. Deſinat ergo nunc interim ſuſpicari ſe eſſe corpus, quia ſi aliquid tale eſſet, talẽ ſe noſſet, quæ magis ſe nouit quàm cœlum & terram, quæ per ſui corporis oculos nouit. Omitto dicere, quia illud eius quod etiam pecora habere intelliguntur, vel cœli volatilia, cum habitacula ſua ſeu nidos repetunt, quo capiuntur imagines omnium rerum corporaliũ, nullo modo cuiquam corpori ſimile eſt: & vtique hoc potius corpori ſimile eſſe deberet, vbi corporearum rerum ſimilitudines continentur. At ſi hoc corpus non eſt, quia certum eſt eas ſimilitudines corporum illic non ſolum memoriter detineri, verumetiam innumerabiles pro arbitrio figurari, quanto minus alia qualibet vi ſua corpori eſſe anima ſimilis poteſt? Si autem corpus eſſe dicũt alia qualibet notione, omne quod

Anima vnde ſit facta, & quid ſit. Cap. XXI.

Cice. lib. 1. Tuſ. quæ. ἐντελέχεια.

eſt,id eſt,omnem naturam atque ſubſtantiam,non quidem admittenda eſt iſta locutio, ne non inueniamus quo modo loquentes ea quæ corpora non ſunt à corporibus diſtinguamus. Non tamen nimis eſt de nomine laborandum. Nam & nos dicimus, quicquid anima eſt, non eſſe horum quatuor notiſſimorum elementorum quæ manifeſta ſunt corpora,ſed neque hoc eſſe quod deus eſt. Quid ſi antè,non dicitur melius quam anima vel ſpiritus vitæ. Ideo enim additur, vitæ, quia & iſte aër plerunque dicitur ſpiritus, Quanquam & animam eundē aërem appellauerunt: vt iam non poſſit inueniri nomen quo proprie diſtinguatur iſta natura,quæ nec corpus nec deus eſt, nec vita ſine ſenſu, qualis poteſt credi in arboribus, nec vita ſine rationali mente,qualis eſt in pecoribus.ſed vita nunc minor quàm angelorum, & futura quod angelorum, ſi ex præcepto ſui creatoris hîc vixerit. Vnde ſit autem, id eſt de qua velut materia facta ſit,vel de qua velut perfecta beatáque natura defluxerit,vel vtrum omnino ex nihilo facta ſit, etiam ſi dubitatur & quæritur: illud tamen minime dubitandum eſt, & ſi aliquid anteà fuit à deo factum eſſe quod fuit, & eam nūc à deo factā,vt anima viua ſit:aut enim nihil fuit aut hoc quod eſt non fuit. Sed illam partem qua quærebamus quaſi eius materiem,vnde facta ſit,iam ſatis tractauimus,

Cauſalis ratio animæ. *Ca.XXII,* Nunc ſi omnino nō fuit, quærendum eſt quo modo poſſit intelligi quòd cauſalis eius ratio fuiſſe dicebatur in primis ſex dierum operibus dei quando fecit deus hominem ad imaginē ſuam,quod niſi ſecundum animam non rectè intelligitur. Verendum eſt autem ne cum dicimus non ipſas tunc naturas atque ſubſtantias quæ futuræ fuerant deum creaſſe,dum crearet omnia ſimul, ſed earum futurarum cauſales quaſdam rationes,putemur inania quædam dicere, Quæ ſunt autem iſtæ cauſales rationes ſecūdum quas poſſet iam dici deus feciſſe hominem ad imaginem ſuam, cuius corpus nondum de limo finxerat, cui nondum animam afflando fecerat? Et corporis quidem humani etiam ſi fuerit aliqua occulta ratio qua futurum erat vt formaretur, erat & materies de qua formaretur, id eſt terra, in qua videri poteſt illa ratio velut in ſemine latuiſſe:animæ autem faciendæ, id eſt flatus faciendi, qui eſſet anima hominis,quæ ibi ratio cauſalis primitus condita eſt,cū *Gene.1.* diceret deus: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram:quod niſi ſecundum animam rectè intelligi non poteſt,

poteſt, ſi nulla erat natura vnde conderetur? Si enim hæc ratio
in deo erat, non in creatura, nondum ergo erat condita: quo
modo ergo dictũ eſt, fecit deus hominem ad imaginem dei? Si
autẽ iam in creatura erat, hoc eſt in iis quæ ſimul omnia crea
uerat deus, in qua creatura erat? Vtrum ſpiritali, an corporali?
Si ſpiritali, agebat ne aliquid in corporibus mundi ſeu cœle-
ſtibus ſeu terreſtribus: an in ea erat hæc vacans antequã homo
in ſua natura propria cõderetur: ſicut in ipſo homine iam pro-
priam ducente vitam latenter ocioſéq; ineſt ratio generandi,
quæ non operatur niſi per concubitum atque cõceptum? An
illa creatura ſpiritalis in qua latenter erat hæc ratio, nihil age-
bat ſui operis? Et vt quid creata erat? An vt contineret rationẽ
futuræ animæ humanæ, vel futurarum animarum, tanquam
in ſeipſis eſſe non poſſent, ſed in aliqua creatura propria vita
iam viuente: ſicut generandi ratio non poteſt eſſe niſi in ali-
quibus iam exiſtentibus perfectiſque naturis? Parens ergo ani
mæ inſtituta eſt aliqua creatura ſpiritalis, in qua ſit ratio futu-
ræ animæ, quę non inde exiſtat niſi cum eam deus homini in-
ſpirandum facit. Neque enim & ex homine fœtum vel ſemi-
nis vel ipſius iam prolis creat & format niſi deus, per ſapien- *Sapien. 7.*
tiam attingentem vbique propter ſuam munditiam, ita vt ni-
hil inquinatum in eam incurrat, dum pertendit a fine vſq; ad
finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Sed neſcio quemad
modum poſſit intelligi, ad hoc tantum creatam neſcio quam
creaturam ſpiritalem quæ in dei conditionibus per illos ſex
dies factis non commemoraretur, cum deus hominem ſexto
die feciſſe dictus eſt, quem nondum in propria natura fecerat,
ſed adhuc ratione cauſali in illa creatura quæ commemorata
non eſt. Magis enim debuit ipſa commemorari, quæ ſic con-
ſummata erat, vt non adhuc eſſet ſecundum ſuæ cauſæ præce-
dentem rationem facienda. An forte in illius diei natura *Animæ*
quem primitus cõdidit, ſi ſpiritus intellectualis dies ille rectè *origo quæ-*
accipitur, hanc faciendæ animæ cauſalem rationem deus in- *ritur.*
ſeruit, cum ſexto die fecit hominem ad imaginem ſuam: cau- *C. XXIIII.*
ſam ſcilicet rationémque præfigens, ſecundum quam eum
poſt illos ſeptem dies faceret, vt videlicet corporis eius cau
ſalem rationem in natura terræ, animæ autem in natura il-
lius diei creaſſe credatur? Sed quid aliud dicitur cum hoc
dicitur, niſi angelicum ſpiritum quaſi parentem eſſe animæ
humanæ, ſi ſic in illo eſt animæ humanæ creandæ præcondita

ratio, ſicut in homine futuræ prolis ſuæ? vt corporum quidem humanorum parẽtes homines, animarum autem angeli, creator vero & animarum & corporũ deus: ſed corporum ex hominibus, animarũ ex angelis: aut prioris corporis ex terra, & prioris animæ ex angelica natura, vbi rationes eorũ cauſales præfixerat, quando primitus fecit hominẽ in iis quæ ſimul omnia creauit: deinceps vero iam homines ex hominibus, corpus ex corpore, animã ex anima? Durũ eſt hoc, angeli aut angelorum filiam dicere eſſe animã, ſed multo durius cœli corporei, quãto magis ergo maris & terræ? Multo minus igitur in aliqua corporali creatura, cauſalis animæ ratio præcõdita eſt, cum faceret deus hominem ad imaginem ſuam antequã eum ſuo tẽpore de limo formatũ flatu animaret, ſi abſurde creditur animam cauſaliter in natura angelica condidiſſe.

Anima creata latuit. Caput XXIIII.

Illud ergo videamus, vtrũ forſitan verũ eſſe poſſit, quod certe humanæ opinioni tolerabilius mihi videtur, deum in illis primis operibus quæ ſimul omnia creauit, animã etiam humanam creaſſe, quã ſuo tempore membris ex limo formati corporis inſpiraret, cuius corporis in illis ſimul conditis rebus, rationem creaſſet cauſaliter, ſecundum quam fieret cum faciendum eſſet corpus humanum. Nam neq; illud quod dictũ eſt, ad imaginem ſuã, niſi in anima: neque illud quod dictum eſt, maſculum & fœminam, niſi in corpore recte intelligimus. Credatur ergo ſi nulla ſcripturarum authoritas ſeu veritatis ratio contradicit, hominem ità factum ſexto die, vt corporis quidem humani ratio cauſalis in elementis mũdi, anima vero iam ipſa crearetur, ſicut primitus cõditus eſt dies, & creata lateret in operib⁹ dei, donec eam ſuo tempore ſufflando, hoc eſt inſpirando formato ex limo corpori inſereret.

Anima carni inſerta. Ca. XXV.

Sed hic rurſus non ſpernẽda oritur quæſtio. Si enim iam facta erat anima & latebat, vbi ei poſſet eſſe melius quàm ibi? Quid ergo fuit cauſæ vt anima innocenter viuens inſereretur vitæ huius carni, in qua peccando ipſum qui eam creauit offenderet, vnde eam merito ſequeretur laboris ærumna, damnationiſque cruciatus? An illud dicendum eſt, quòd ad corpus adminiſtrandum voluntate propria fuerit inclinata, in qua vita corporis quoniam & iuſte & inique viui poteſt, quod elegerit hoc haberet, vel præmium de iuſticia, vel de iniquitate ſupplicium, vt nec illi Apoſtolicæ ſententiæ ſit contrarium, qua dicit, nondum natos nihil egiſſe boni ſeu mali? Illa quippe inclinatio voluntatis ad corpus,

2. ſent. di. 17. cap. 3. *Roma. 9.*

pus, nondum eſt actio vel iuſticiæ vel iniquitatis, de qua ratio reddenda eſt in iudicio dei, recepturo vnicuique ſecundum ea quæ per corpus geſſit ſiue bonum ſiue malum. Cur ergo non iam & illud credatur, quod dei nutu ad corpus venerit, vbi ſi vellet ſecundum præceptum eius agere, mercedem acciperet vitæ æternæ, atque angelorum ſocietatem: ſi autem cõtemneret, pœnas iuſtiſſimas lueret, ſiue laboris diuturni, ſiue ignis æterni? An quia hoc ipſum deo volenti obtemperaſſe, iam vtique actio bona extiterit, & ſit contrarium nondum natos nihil egiſſe, vel boni vel mali? Quæ ſi ita ſunt, fatebimur etiam non in eo rerum genere animam primitus creatam, vt eſſet præſcia futuri operis ſui, vel iuſti vel iniqui. Nimis quippe incredibile eſt, eam potuiſſe propria voluntate inclinari ad corporis vitam, ſi ſe ita in quibuſdam peccaturã præſciret, vt iuſte ſupplicio perpetuo puniretur. Iuſte ſanè creator laudatur in omnibus quę fecit omnia bona valde. Neque enim ex iis tamen laudandus eſt quibus præſcientiam dedit, cum rectè laudetur etiam, quia pecora creauit, quibus eſt natura humana præſtantior etiam in ipſis peccantibus. Natura quippe hominis ex deo eſt, non iniquitas, qua ſe ipſe inuoluit male vtendo libero arbitrio: quod tamen ſi non haberet, in natura rerum minus excelleret. Cogitandus quippe eſt homo iuſte viuens etiam non præſcius futurorum, & ibi videndum eſt, excellentia voluntatis bonæ quàm non impediatur ad recte viuendum & deo placendum, quòd ignarus futuri viuit ex fide. Huiuſmodi ergo creaturam quiſquis eſſe nollet in rebus, contradicit dei bonitati. Quiſquis autem pœnas eam non vult luere pro peccatis, inimicus eſt æquitati. Sed ſi ad hoc fit anima vt mittatur in corpus, quæri poteſt vtrum ſi noluerit compellatur. Sed melius creditur hoc naturaliter velle, id eſt, in ea natura creari vt velit, ſicut naturale nobis eſt velle viuere: male autem viuere non eſt iam naturæ ſed peruerſæ voluntatis, quã iuſte pœna ſubſequitur. Fruſtra ergo iã quæritur, ex qua veluti materie facta ſit anima, ſi rectè intelligi poteſt in primis illis operibus facta, cum factus eſt dies. Sicut enim illa quæ non erant facta facta ſunt, ſic & hæc inter illa. Quòd ſi & materies aliqua formabilis fuit, & corporalis & ſpiritalis, non tamen & ipſa inſtituta niſi à deo, ex quo ſunt omnia, quæ quidem formationem ſuam non tempore ſed origine procederet, ſicut vox cantum: & quid niſi de materia ſpiritali facta anima

2.Cor.5.

An fuerit præſcia futuri anima.

Caput XXVI.

Gene.1.

Liberum arbitriũ.

An cõpulſa anima ad corpus ſumendũ.

Caput XXVII.

Repetitio ſuperiorũ. Caput XXVIII. ma congruentius creditur? Si autem aliquis non vult eam exiſtimare factam, niſi cum iam formato corpori eſt inſpirata, videat quid reſpondeat cum quæritur vnde facta ſit. Aut enim ex nihilo dicturus eſt deum aliquid feciſſe vel facere poſt illam conſummationem operum ſuorum: & debet intueri quo modo explicet ſexto die factum hominem ad imaginem dei, quod niſi ſecundum animam recte intelligi non poteſt, id eſt, in qua natura cauſalis ratio facta fuerit eius rei quæ nondum fuit. Aut non de nihilo, ſed de aliquo iam exiſtente factam dicet animam: & laborauit inquirendo, quænã illa natura ſit, an corporalis an ſpiritalis, ſecundũ eas quæſtiones quas ſuperius verſauimus: manente illa quoque moleſtia, vt adhuc quæratur in qua ſubſtantia creaturarum in ſex diebus primitus conditarum, cauſalem illam rationem fecerit animæ: quã nondũ vel de nihilo vel de aliquo fecerat. Quam ſi eo modo deuitare voluerit, vt dicat ſexto die etiam de limo factum eſſe hominem, ſed hoc recapitulando poſtea commemoratum; videat de muliere quid dicat, quia maſculum & fœminam dixit fecit eòs, & benedixit eos. *Gene. 1.* Quòd ſi & ipſam eo die factam eſſe de viri oſſe reſponderit, attendat quo modo afferat ſexto die facta volatilia, quæ adducta ſunt ad Adam, cum ſcriptura omne genus volatilium quinto die creatum ex aquis inſinuet. Item ſexto die & ligna facta quæ in paradiſo plantata ſunt, cũ eadem ſcriptura hoc creaturæ genus tertio diei tribuerit. Ipſa etiam verba conſideret quid ſit, Eiecit adhuc de terra omne lignum pulchrum ad aſpectum, & bonum ad eſcam: tanquam illa quæ tertio die terra eiecerat, non erant pulchra ad aſpectum & bona ad eſcam, cum in his eſſent operibus quæ fecit deus omnia bona valde. Quid ſit etiam, Finxit deus adhuc de terra omnes beſtias agri & omnia volatilia cœli: tanquam illa non fuerint omnia quæ primo producta erant, vel potius ante producta erant nulla. Neque enim dictum eſt, & finxit deus adhuc de terra cæteras beſtias agri, & cætera volatilia cœli, quaſi quæ minus vel terra ſexto, vel aqua quinto die produxerit: ſed omnes beſtias, inquit, & omnia volatilia. Necnon & illud cogitet, quemadmodum deus & ſex diebus fecerit omnia. Primo ipſum diem, ſecundo firmamentum, tertio ſpeciem maris & terræ, atque ex terra herbam & lignum, quarto luminaria & ſydera, quinto aquarum animalia, ſexto terræ: & poſtea dicatur, Cum factus eſt dies, fecit deus cœlum & terram

ram & omne viride agri:quandoquidem cum factus eſt dies, non fecit niſi ipſum diem. Quò modo etiam omne viride agri fecerit antequam eſſet ſuper terram,& fœnum omne antequam exoriretur. Tunc enim factum cum exortum eſt, non antequam exoriretur, quis non diceret, niſi ſcripturæ verba reuocarent? Meminerit etiam ſcriptum eſſe. Qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul: & videat quemadmodum ſimul creata dici poſſint, quorum creatio ſpaciis temporalibus diſtat, non horarum tantum, ſed etiam dierum. Curet quoque oſtendere quo modo vtrunque ſit verum quod contrarium videri poteſt: & deum in die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis requieuiſſe, quod Geneſeos liber dicit: & vſque nunc eum operari, quod dominus dicit. Reſpiciat etiam quæ dicta ſunt conſummata, quo modo eadem dicta ſint inchoata. His enim omnibus diuinæ ſcripturæ teſtimoniis quam eſſe veracem nemo dubitat niſi infidelis aut impius, ad illam ſententiam ducti ſumus, vt diceremus deum ab exordio ſeculi primum ſimul omnia creauiſſe, quædam conditis iam ipſis naturis, quædam præconditis cauſis: ſic vt non ſolum præſentia, verumetiam futura fecerit omnia potens, & ab eis factis requieuerit. & eorum deinceps adminiſtratione atque regimine crearet etiam ordines temporum & temporalium: qui & conſummauerit ea propter omnium generum terminationem, & inchoauerit propter ſeculorum propagationem, vt propter conſummata requieſceret, propter inchoata vſque nunc operetur. Sed ſi poſſunt hæc melius intelligi, non ſolum non reſiſto, verumetiam faueo. Nunc tamen de anima quam deus inſpirauit homini ſufflando in eius faciem nihil confirmo, niſi quia ex Deo ſic eſt, vt non ſit ſubſtantia Dei, & ſic incorporea, vt non ſit corpus ſed ſpiritus, non de ſubſtantia Dei genitus, nec de ſubſtantia Dei procedens, ſed factus à Deo. Nec ita factus vt in eius naturam natura vlla corporis vel irrationalis animæ verteretur, ac per hoc de nihilo: & quòd ſit immortalis ſecundum quendam vitæ modum, quem nullo modo poteſt amittere: ſecundum quādam vero mutabilitatem qua poteſt vel deterior vel melior fieri, vt non immerito etiam mortalis poſsit intelligi, quoniam veram immortalitatem ſolus ille habet, de quo proprie dictum eſt, Qui ſolus habet immortalitatem. Cætera quæ in hoc libro diſceptando locutus ſum, ad hoc valeant legenti, vt aut nouerit quemadmodum ſine af-

Eccleſiaſti.18. *Gene.2.* *Ioan.5.* *1.Timo.6.*

firmandi temeritate quærenda ſint, quæ non apertè ſcriptura loquitur: aut ſi ei quærēdi modus iſte non placet, quemadmodum ipſe quæſiuerim ſciat, vt ſi me poteſt docere non abnuat, ſi autem non poteſt, à quo ambo diſcamus, mecum requirat.

Libri ſeptimi, de Geneſi ad literam, Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM, LIBER OCTAVVS.

Paradiſus. Cap. 1.

Gene. 2. 2. ſen. diſt. 17. cap. hominem. Infra cap. 2. circa med.

ET plantauit deus paradiſum in Eden ad Orientem, & poſuit ibi hominem quem finxit. Non ignoro de paradiſo multos multa dixiſſe, tres tamen de hac re quaſi generales ſunt ſententiæ. Vna eorum qui tantummodo corporaliter paradiſum intelligi volunt. Alia eorū qui ſpiritaliter tātum. Tertia eorū, qui vtroq; modo paradiſum accipiūt, aliàs corporaliter, aliàs autē ſpiritaliter. Breuiter ergo vt dicā, tertiā mihi fateor placēre ſententiā. Secundū hāc ſuſcepi nūc loqui de paradiſo, quod dominus donare dignabitur, vt homo factus è limo, qđ vtique corpus humanum eſt, in paradiſo corporali collocatus intelligatur: vt quemadmodum ipſe Adam, & ſi aliquid aliud ſignificat ſecundum id quod eum formā futuri dixit eſſe Apoſtolus, homo tamen in natura propria expreſſius accipitur, qui vixit certo numero annorum, & propagata numeroſa prole mortuus eſt, ſicut moriuntur cæteri homines, & ſi non ſicut cæteri ex parentibus natus, ſed ſicut primitus oportebat ex terra factus eſt: ita & paradiſus, in quo eum collocauit deus, nihil aliud quàm locus quidam intelligatur, terra ſcilicet vbi habitaret homo terrenus. Narratio quippe in his libris nó genus locutionis figuratarum rerum eſt, ſicut in Cātico canticorum: ſed omnino geſtarum eſt, ſicut in regnorum libris & huiuſcemodi cæteris. Sed quia illic ea dicuntur quæ vitæ humanæ vſus notiſſimus habet, non difficile, immo promptiſſime primitus accipiuntur ad literam, vt deinde ex illis quid etiam futurorum res ipſæ geſtæ ſignificauerint exculpatur. Hic autem quia ea dicūtur quæ vſitato naturæ curſu intuentibus

Roma. 5.

tibus

tibus non occurrant, nolunt ea quidam proprie, ſed figurate dicta intelligi: atque ex illo loco volunt incipere hiſtoriam, id eſt, rerum proprie geſtarum narrationem, ex quo dimiſſi de paradiſo Adam & Eua conuenerunt atque genuerunt: quaſi vero vſitatum nobis ſit, vel quòd tot annos vixerunt, vel quod Enoch tranſlatus eſt, vel quòd grandæua & ſterilis peperit, & cætera huiuſcemodi. Sed alia eſt, inquiunt, narratio factorum mirabilium, alia inſtitutarum creaturarum. Illic enim ea ipſa inſolita oſtendunt, alios eſſe tanquam naturales modos rerum alios miraculorum quæ magnalia nominantur: hic autem ipſa inſinuatur inſtitutio naturarum. Quibus reſpondetur, ſed ideo inſolita & ipſa, quia prima: Nam quid tam ſine exemplo, & ſine pari facto in rerum mundanarum conſtitutione quàm mundus? Nunquid ideo credendum non eſt eum feciſſe mundum, quia iam non facit mundos, aut non feciſſe ſolem, quia iam non facit ſoles? Et hoc quidem non de paradiſo, ſed de ipſo homine permotus debuit reſponderi. Nunc vero cum ipſum ſic credant a deo factum, ſicut alius nullus factus eſt: cur paradiſum nolunt ita factum credere, quemadmodum nunc vident ſyluas fieri? Ad eos quippe loquor qui authoritatem harum literarum ſequuntur. Eorum enim quidam non proprie ſed figurate paradiſum intelligi volunt: Nam qui omnino aduerſantur his literis, aliàs cum eis atque aliter egimus: quanquã & hæc in hoc ipſo opere noſtro quantũ valemus ita defendamus ad literã, vt qui non rationabiliter moti, propter animum peruicacem vel hebetem, credere iſta detrectant, nullam tamen inueniant rationem vnde falſa eſſe conuincant. Verum iſti noſtri qui fidem habent his diuinis libris, & nolunt paradiſum ad proprietatem literæ [intelligi,] locum ſcilicet amœniſſimum fructuoſis nemoribus opacatum, eundémque magnum & magno fonte fœcundum, cum videant nulla humana opera tot ac tanta vireta ſylueſcere occulto opere dei, miror quemadmodum credunt ipſum hominem ita factũ, quemadmodum, nunquam viderunt. Aut ſi & ipſe figurate intelligẽdus eſt, quis genuit Cain & Abel & Seth? An & ipſi figurate tantum fuerunt, non etiam homines ex hominibus nati? De proximo ergo attendant iſtam præſumptionem quo tendat, & conentur nobiſcũ cũcta primitus quæ geſta narrãtur in expreſſione proprietatis accipere. Quis enim eis poſtea non faueat intelligentibus, quid iſta etiam figurata ſignificatione cõ-

mone

moneant,ſiue ipſarum ſpiritalium naturarum vel affectionum ſiue rerum etiam futurarum?Sane ſi nullo modo poſſent ſalua fide veritatis ea quæ corporaliter hic nominata ſunt corporaliter etiam accipi,quid aliud remaneret,niſi vt ea potius figurate dicta intelligeremus,quàm ſcripturam ſanctam impie culparemus?Porrò autem ſi non ſolum non impediunt, verumetiam ſolidius aſſerunt diuini eloquij narrationem,hæc etiam corporaliter intellecta: nemo erit, vt opinor, tam infideliter pertinax,qui cum ea ſecundum regulam fidei expoſita proprie viderit,malit in priſtina remanere ſententia,ſi forte illi viſa fuerant non niſi figurate poſſe accipi.

Aduerſus Manichaos renuentes Vetus teſtamentum. Cap.II. 1.retr.c.9. Nam & ego contra Manichæos qui has literas veteris teſtamenti non aliter quàm oportet accipiendo errant,ſed omnino non accipiendo & deteſtando blaſphemant, duos conſcripſi libros recenti tempore conuerſionis meæ cito volens eorum confutare deliramenta,vel erigere intentionem ad quærendá in literis quas oderunt Chriſtianam & Euangelicam fidem. Et quia non mihi tunc occurrebant omnia quemadmodum proprie poſſent accipi, magíſque non poſſe accipi videbantur, aut vix poſſe aut difficile,ne retardarer,quid figurate ſignificarent ea quæ ad literam non potui inuenire quanta valui breuitate & perſpicuitate explicaui,ne vel multa lectione vel diſputationis obſcuritate deterriti, in manus ea ſumere non curarent.Memor tamen quid maxime voluerim nec potuerim, vt non figurate,ſed proprie primitus cuncta intelligerentur, nec omnino deſperans etiam ſic poſſe intelligi, idipſum in prima parte ſecundi libri ita poſui.Sanè, inquam, quiſquis voluerit omnia quæ dicta ſunt ſecundum literam accipere, id eſt, non aliter intelligere quàm litera ſonat,& poteſt euitare blaſphemias,& omnia congruentia fidei catholicæ prædicare,non ſolum ei non eſt inuidendum,ſed præcipuus multúmque laudabilis intellector habendus eſt:Si autem nullus exitus datur, vt pie & digne deo quæ ſcripta ſunt intelligantur,niſi figurate atque in ænigmatibus propoſita iſta credamus,habentes authoritatem Apoſtolicam,á quibus tam multa de libris veteris teſtamenti ſoluuntur ænigmata,modum quem intendimus teneamus,adiuuante illo qui nos petere quærere & pulſare adhortatur:& omnes iſtas figuras rerum ſecundum catholicam fidem,ſiue quæ ad Hiſtoriam ſiue quæ ad Prophetiam pertinent explicemus, non præiudicantes meliori diligentiorique *Matt. 7.*

tract

tractatui. ſiue per nos, ſiue per alios, quibus dominus reuelare dignatur. Hæc tunc dixi. Nunc autem quia voluit dominus vt ea diligentius intuens atque conſiderans, non fruſtra quantũ opinor exiſtimarem etiam per me poſſe ſecundum propriam, non ſecundum allegoricam locutionem hæc ſcripta eſſe monſtrari, ſicut ea quæ ſuperius voluimus oſtendere, ſic etiam quæ ſequuntur de paradiſo perſcrutemur. Plantauit ergo deus paradiſum in deliciis, hoc eſt enim in Eden ad Orientem, & poſuit ibi hominem quem finxerat. Sic enim ſcriptum eſt, quia ſic factum eſt. Deinde recapitulat vt hoc ipſum quod breuiter poſuit oſtendat quemadmodum factum ſit, hoc eſt, quẽadmodum paradiſum deus plantauerit, & illic hominem quẽ finxerat conſtituerit. Sic enim ſequitur, Et eiecit adhuc deus de terra omne lignum pulchrum ad aſpectum, & bonum ad eſcam. Non dixit, & eiecit de terra deus aliud lignum vel cæterum lignum: ſed eiecit, inquit, de terra omne lignum pulchrũ ad aſpectum & bonum ad eſcam. Iam ergo tunc produxerat terra omne lignum & pulchrum ad aſpectum, & bonum ad eſcam, hoc eſt tertio die. Nam ſexto die dixerat, Ecce dedi vobis omne pabulum ſeminale. ſeminans ſemen quod eſt ſuper omnem terram, & omne lignum fructiferum, quod habet in ſe fructum ſeminis ſeminalis, quod erit vobis ad eſcam. Num ergo aliud eis [tunc] dedit, aliud nunc dare voluit? Non opinor, ſed cum ex his generibus ſint iſta ligna inſtituta in paradiſo, quæ iam terra tertio die produxerat, adhuc ea produxit in tempore ſuo: quia tunc ſcilicet quod ſcriptum eſt, ea produxiſſe terram, cauſaliter factum erat in terra, hoc eſt, quia tunc ea producendi virtutem latenter acceperat, qua virtute fit vt etiã nunc talia terra progignat in manifeſto atque in tempore ſuo. Verbo ergo dei ſexto die dicentis, Ecce dedi vobis omne pabulum ſeminale ſeminans ſemen quod eſt ſuper omnem terram & cætera, non ſonabili vel temporali voce prolata verba ſunt, ſed ſicut in eius verbo eſt creandi potentia. Dici autem hominibus quod ſine temporalibus ſonis deus dixerit, non niſi per temporales ſonos potuit: futurum enim erat vt homo iam de limo formatus, & flatu eius animatus, & quicquid ex illo humani generis extitiſſet, verteretur eis ad eſcã quæ ſuper terrã exortura erant ex illa virtute generandi quam terra iam acceperat. Cuius futuri cauſales rationales in creatura condens, tanquam iam extitiſſent, loquebatur interna atque intima veritate

Plantatio ligni.
Cap. III.
Gene. 2.
Gene. 1.
Gene. 1.

ritate,quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, ſed ſpiritus
Eſa. 64. eius ſcribenti hoc vtique reuelauit.
1.Cor.2. Illud planè quod ſequitur, Et lignum vitæ in medio para-
Lignum diſi,& lignum ſcientiæ dignoſcendi bonum & malum:diligen-
Vitæ. tius conſiderandum eſt,ne cogat in allegoriam, vt non iſta li-
Cap IIII. gna fuerint,ſed aliud aliquid nomine ligni ſignificent. Dictum
Gene.2. eſt enim de ſapientia,Lignum vitæ eſt omnibus amplectenti-
Prouer.3. bus eam. Veruntamen cum ſit Hieruſalem æterna in cœlis,
etiam in terra ciuitas qua illa ſignificaretur,condita eſt:& Sara
Galat.4. & Agar quamuis duo teſtamenta ſignificarent, erant tamen
etiam quædam mulieres duæ:& cum Chriſtus per ligni paſſio
nem fluento ſpiritali nos irriget,erat tamen & petra quæ aquã
ſitienti populo ligno percuſſa manauit,de qua diceretur, Pe-
tra autem erat Chriſtus:aliud quàm erant illa omnia ſignifica
uerunt, ſed tamen etiam ipſa corporaliter fuerunt. Et quan-
do à narrante commemorata ſunt, non erat illa figurata lo-
cutio,ſed earum rerum expreſſa narratio,quarum erat figu-
rata præceſſio.Erat ergo & lignum vitæ,quemadmodum petra
1.Cor.10. Chriſtus: nec ſine myſteriis rerum ſpiritalium corporaliter
præſentatis voluit hominem deus in paradiſo viuere. Erat ei
ergo in lignis cæteris alimentum,in illo autem ſacramentum,
quid ſignificans niſi ſapientiam de qua dictum eſt,Lignum vi-
tæ eſt amplectentibus eam:quemadmodum de Chriſto dice-
retur,Petra manans eſt ſitientibus eam? Recte quippe appella-
tur quod ad eum ſignificandum præceſſit. Ipſe eſt ouis quæ
immolatur in Paſcha,tamen & illud non tantum dicendo fi-
Exod. 12. gurabatur,ſed etiam faciendo.Neque enim ouis illa non erat
ouis,planè ouis erat,& occidebatur & manducabatur:& tamẽ
eo vero facto,aliud etiam quiddam figurabatur, non ſicut ille
vitulus ſaginatus,qui minimo filio reuertenti in epulas cæſus
eſt. Ibi quippe ipſa narratio figurarum eſt,non rerum figurata
ſignificatio geſtarum. Non enim hoc Euangeliſta,ſed dominus
Luce. 15. ipſe narrauit.Euangeliſta vero hoc dominum narraſſe narra-
uit.Proinde quod narrauit Euangeliſta etiam factum eſt, do-
minum ſcilicet talia locutum fuiſſe:ipſius domini narratio pa-
rabola fuit,de qua nunquam exigitur,vt etiam ad literam fa-
cta monſtrentur quæ ſermone proferuntur. Chriſtus autẽ eſt
Gene. 28. & lapis vnctus à Iacob, & lapis reprobatus ab ædificantibus,
Pſal. 117. qui factus eſt in caput anguli. Sed illud etiam in rebus geſtis fa
ctum eſt,hoc autem tantum in figuris prædictum. Illud quip-
pe

pe ſcriptor narrauit rerum præteritarum, hoc prænunciator tantummodo futurarum. Sic & ſapientia, id eſt, ipſe Chriſtus lignū vitæ eſt in paradiſo ſpiritali, quo miſit de cruce latronem. Certum eſt autem quòd eam ſignificaret lignum vitæ, etiam in paradiſo corporali, quia hoc illa ſcriptura dixit, quæ res ſuis temporibus geſtas narrans, & hominem corporaliter factū, & in corpore viuentem ibi conſtitutū eſſe narrauit. Aut ſi quiſquam putat animas cū à corpore exceſſerint, locis corporaliter viſibilibus contineri, cum ſint ſine corpore, afferat ſententiam ſuam. Non deerunt qui ſic faueant, vt illum etiam diuitem ſitientem in loco vtique corporali fuiſſe contendant, ipſámq; animam omnino eſſe corpoream propter arentem linguam, & ſtillam aquæ de Lazari digito concupitam, pronunciare non dubitent, cum quibus ego de tam magna quæſtione nulla temeritate confligo. Melius eſt enim dubitare de occultis, quàm litigare de incertis. Illum quippe diuitem in ardore pœnarum, & illum pauperem in refrigerio gaudiorum intelligendos eſſe non dubito. Sed quo modo intelligenda ſit illa flāma inferni, ille ſinus Abrahæ, illa lingua diuitis, ille digitus pauperis, illa ſitis tormenti, illa ſtilla refrigerij, vix fortaſſe à manſuetè quærentibus, à contentioſè autem certantibus nunquam inuenitur. Citò ſanè reſpondendū eſt, ne nos profunda iſta quæſtio, & multis ſermonibus indigens tardet. Si corporalibus locis animæ cōtinentur, etiam exutæ corporibus, potuit ille latro in eum introduci paradiſum, vbi fuerat corpus primi hominis: vt aptiore ſcripturarum loco, ſi vlla neceſſitas flagitauerit, etiam de hac re quid vel quæramus vel arbitremur vtcunque promamus. Nunc verò quod ſapientia non ſit corpus, & ideo nec lignum, nec dubito nec dubitari à quoquam puto: potuiſſe autem per lignum, id eſt, corpoream creaturam tāquam ſacramento quodam ſignificari ſapientiam in paradiſo corporali, ille credendum non exiſtimat, qui vel tam multa in ſcripturis rerum ſpiritalium corporalia ſacramenta nō videt; vel hominem primum cum eiuſmodi aliquo ſacramento viuere non debuiſſe contendit: cum Apoſtolus dicat etiam hoc, quod de muliere dixit, quam ei factam eſſe de latere credimus propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna, ſacramentum magnum eſſe in Chriſto & in Eccleſia. Mirum eſt autem & vix ferendum, quemadmodum velint homines paradiſum figuratè dictum

Nō temere aſſeueran dum.

Cap. V. Prouer. 3. Luca. 23.

4. ſen. diſt. 50. cap. ſi quis.

Sinus Abraha.

Epheſ. 5.

ctum, & nolint etjam figurate factum. Quod ſi concedũt ſicut de Agar & Sara, ſicut de Hiſmaël & Iſaac, hæc quoque & facta, & tamen etiam figurata: cur non admittunt etiam lignum vitæ, & vere aliquod lignum fuiſſe, & tamen ſapientiam figuraſſe, non video. Illud quoque addo, quanquam corporalem cibum, talem tamen illam arborem præſtitiſſe, quo corpus hominis ſanitate ſtabili firmaretur; non ſicut ex alio cibo, ſed nonnulla inſpiratione ſalubritatis occulta. Profecto enim licet vſitatus panis, aliquid tamen amplius habuit, cuius vna collyride hominem deus ab indigentia famis dierum quadraginta ſpacio vendicauit. An forte credere dubitamus per alicuius arboris cibum cuiuſdam altioris ſignificationis gratiam homini deum præſtitiſſe, ne corpus eius vel infirmitate vel ætate in deterius mutaretur, aut in occaſum etiam laberetur: qui ipſi cibo humano præſtitit tam mirabilem ſtatum, vt in fictilibus vaſculis farina & oleum deficientes reficerent, ne deficerent? Iam hic de genere contentioſorum quiſquam exiſtat, & dicat deum in terris noſtris miracula talia facere debuiſſe, in paradiſo autem non debuiſſe: quaſi vero non vel de puluere hominem, vel de latere viri mulierem, maius ibi miraculum fecit quàm quòd hic mortuos ſuſcitauit. Sequitur vt videamus de ligno ſcientiæ dignoſcendi bonum & malum: Prorſus & hoc lignum erat viſibile ac corporale, ſicut arbores cæteræ. Quòd ergo lignum eſſet, non eſt dubitandum: ſed cur hoc nomen acceperit, requirendum. Mihi autem etiam atque etiam conſideranti dici non poteſt quantum placeat illa ſententia, non fuiſſe illam arborem cibo noxiam: neque enim qui fecerat omnia bona valde, in paradiſo inſtituerat aliquid mali: ſed malum fuiſſe homini tranſgreſſionem præcepti. Oportebat autem vt homo ſub domino deo poſitus alicunde prohiberetur, vt ei promerendi dominum ſuum virtus eſſet ipſa obedientia quam poſſum veriſſime dicere ſolam eſſe virtutem omni creaturæ rationali agenti ſub dei poteſtate primúmque eſſe & maximum vicium tumoris, ad ruinam ſua poteſtate velle vti, cuius vicij nomen eſt inobedientia. Non eſſet ergo vnde ſe homo dominum habere cogitaret atque ſentiret niſi aliquid ei iuberetur. Arbor itaque illa non erat mala, ſed appellata eſt ſcientiæ dignoſcendi bonum & malum, quia niſi poſt prohibitionem ex illa homo ederet, nulla erat † præcepti futura tranſgreſſio, in qua homo per experimentum pœnæ diſceret

2. ſen. di. 19. c. ideo.

Collyride pane ſubcinericio, quem alio nomine κολλύραν vocant.

3. Reg. 17

Lignum ſcientiæ boni & mali.

Cap. VI.

Inobedientia.

† al. quia ſi poſt &c. in illa erat.

ſceret, quid intereſſet inter obedientiæ bonum & inobedien-
tiæ malum. Proinde & hoc non in figura dictum, ſed quoddã
vere lignum accipiendum eſt, cui non de fructu vel pomo
quod inde naſceretur, ſed ex ipſa re nomẽ impoſitum eſt, quæ
illo contra vetitum tacto fuerat ſecutura. Flumen autem *Quatuor*
exiit de Eden quod irrigabat paradiſum, & inde diuiſum eſt *flumina.*
in quatuor partes. Ex his vni nomen Phiſon, hoc eſt quod *Cap. VII.*
circumit totam terram Euilath, vbi eſt aurum: aurum autem *Gene. 2.*
terræ illius bonum, & ibi eſt Carbũculus & lapis Praſinus.
Et nomen flumini ſecundo Geon, hoc eſt quod circũit totam
terram Aethiopiæ. Flumen autem tertium Tigris, hoc quod
fluit contra Aſſyrios. Flumen autem quartum Eufrates. De
his autem fluminibus quid amplius ſatagam cõfirmare quòd
vera ſint flumina, nec figurate dicta quæ non ſint, quaſi tan-
tummodo aliquid nomina ipſa ſignificent, cum regionibus
per quas fluunt, notiſsima ſint, & omnibus ferè gentibus
diffamata? Quinimmo ex his quoniam cõſtat ea prorſus eſſe:
nam duobus eorum nomina vetuſtas mutauit, ſicut Tyberis *Tyberis*
dicitur fluuius qui prius Albula vocabatur: Geon quippe ipſe *prius*
eſt qui nũc dicitur Nilus, Phiſon autem ille dicebatur, quem *Albula.*
nunc Gangem appellant, duo vero cætera Tigris & Eufrates *Nilus.*
antiqua etiam nomina tenuerunt: nos admoneri oportet, cæ- *Ganges.*
tera quoque primitus ad proprietatem literæ accipere, non
in eis figuratam locutionem putare, ſed res ipſas quæ ita nar-
rantur & eſſe, & aliquid etiam figurare: non quia non poſſet
parabola locutionis aſſumere aliquid de re, quam nõ proprie
quoq; eſſe conſtaret, ſicut de illo dominus loquitur qui de-
ſcendebat ab Hieruſalem in Hiericho, & incidit in latrones: *Luca. 10.*
quis non ſentiat & planè videat eſſe parabolam locutionémq;
illam totam eſſe figuratam? verum duæ ciuitates quæ ibi no-
minatæ ſunt, hodiéque in locis propriis demonſtrantur. Sed
hoc modo acciperemus & quatuor hæc flumina, ſi cætera
quæ de paradiſo narrantur, non proprie ſed figurate accipere
vlla neceſsitas cogeret. At nũc cum primitus proprie res ipſas
intelligere ratio nulla prohibeat, cur non potius authorita-
tem ſcripturæ ſimpliciter ſequimur in narratione rerum ge-
ſtarum res vere geſtas prius intelligentes, tum demum quic-
quid aliud ſignificant perſcrutantes? An eo mouebimur, quòd
de his fluminibus dicitur, aliorum eſſe fontes notos, aliorum
autem prorſus incognitos, & ideo nõ poſſe accipi ad literam,

quod ex vno paradiſi flumine diuiduntur: cum potius credendum ſit, quoniam locus ipſe paradiſi à cognitione hominum eſt remotiſſimus, inde quatuor aquarum partes diuidi, ſicut fideliſſima ſcriptura teſtatur: ſed ea flumina quorum fontes noti eſſe dicuntur, alicubi iſſe ſub terras, & poſt tractus prolixarum regionum locis aliis erupiſſe, vbi tanquam in ſuis fontibus nota eſſe perhibentur? Nam hoc ſolere nonnullas aquas facere quis ignorat? Sed ibi hoc ſcitur, vbi non diu ſub terris currunt. Exibat ergo flumen de Eden, id eſt, de loco deliciarum, & irrigabat paradiſum, id eſt, ligna omnia pulchra atque fructuoſa, quæ omnem terram regionis illius opacabant.

Agricultura in paradiſo. Cap. VIII. Gene. 2.

Et ſumpſit dominus deus hominē quem fecit, & poſuit eum in paradiſo, vt operaretur & cuſtodiret: Et præcepit dominus deus Adæ dicens, Ab omni ligno quod eſt in paradiſo eſcam edes, de ligno autem cognoſcendi bonum & malum nō manducabitis de illo. Quo die autem ederitis ab eo, morte moriemini. Cum ſuperius breuiter dixerit deum plantaſſe paradiſum, & conſtituiſſe ibi hominem quem finxerat, recapitulauit vt narraret quo modo ſit paradiſus conſtitutus. Nunc ergo & illud recapitulando commemorauit, quo modo ibi deus poſuerit hominem quem fecit. Videamus itaque quid ſit quod dictū eſt, vt operaretur & cuſtodiret. Nunquid forte agriculturam dominus voluit operari primum hominem? An non eſt credibile quòd eum ante peccatum damnauerit ad laborem? Ita ſanè arbitraremur niſi videremus cum tanta voluptate animi agricolare quoſdam, vt eis magna pœna ſit inde ad aliud auocari. Quicquid ergo deliciarum habet agricultura, tunc vtiq; longe amplius erat quando nihil accidebat aduerſi, vel terra vel cœlo. Non enim erat laboris afflictio ſed exhilaratio voluntatis cum ea quæ deus creauerat, humani operis adiutorio lætius feraciúſque prouenirent, vnde creator ipſe vberius laudaretur. qui animæ in corpore animali conſtitutæ rationem dediſſet operandi ac facultatem, quantum animo volenti ſatis eſſet, non quantum inuitum indigentia corporis cogeret. Quod enim maius mirabiliúſque ſpectaculum eſt, aut vbi magis cum rerum natura humana ratio quodam modo loqui poteſt, quàm cum poſitis ſeminibus, plantatis ſurculis, tranſlatis arbuſtulis, inſitis malleolis, tanquam interrogatur quæque vis radicis & germinis quid poſſit quidve non poſſit: vnde poſſit, vnde non poſſit: quid in ea valeat numerorū inui-

Cōtemplatio naturæ.

ſibilis interiórque potentia, quid extrinſecus adhibita diligentia: inque ipſa conſideratione perſpicere, quia neque qui plantat eſt aliquid neque qui rigat, ſed qui incremẽtum dat deus: *1.Cor.3.* quia & illud operis quod accedit extrinſecus, per illum accedit quem nihilominus creauit, & quem regit atque ordinat inuiſibiliter deus? Hinc iam in ipſum mundũ, velut in quandam magnam arborem rerum, oculus cogitationis attollitur, *Gemina operatio dei.* atque in ipſo quoque gemina operatio prouidentiæ reperitur partim naturalis, partim voluntaria. *Cap.IX.* Naturalis quidem per occultam dei adminiſtrationem, quæ etiam lignis & herbis dat incrementum, voluntaria vero per angelorum opera & hominum. Secundum illam primam cœleſtia ſuperius ordinari inferiúſque terreſtria, luminaria ſyderaque fulgere, diei noctiſq; vices agitari, aquis terrã fundatam interlui atque circumlui, aërem altius ſuperfundi, arbuſta & animalia concipi & naſci, creſcere & ſeneſcere, occidere & quicquid in rebus interiore naturalique motu geritur. In hac autem altera ſigna dari, doceri & diſcere, agros coli, ſocietates adminiſtrari, artes exerceri: & quæque alia ſiue in ſuperna ſocietate aguntur, ſiue in hac terrena atque mortali, ita vt bonis conſulatur & per neſcientes malos: inque ipſo homine eandem geminam prouidentiæ vigere potentiam. Primo erga corpus natura, ſcilicet eo motu quo fit, quo creſcit, quo ſeneſcit. Voluntarium vero quo illi ad victum, tegumentum, curationémque conſulitur. Similiter erga animam naturaliter agitur vt viuat, vt ſentiat, voluntarie vero vt diſcat, vt conſentiat. Sicut autem in arbore id agit agricultura forinſecus, vt illud proficiat quod geritur intrinſecus: ſic in homine ſecundum corpus, ei quod intrinſecus agit natura, ſeruit extrinſecus medicina. Itémque ſecũdum animam, vt natura beatificetur intrinſecus, doctrina miniſtratur extrinſecus. Quod autem ad arborem colẽdi negligẽtia, hoc ad corpus medendi incuria, hoc ad animam diſcendi ſegnitia. Et quod ad arborem humor inutilis, hoc ad corpus victus exitiabilis, hoc ad animam perſuaſio iniquitatis. Deus itaque ſuper omnia, qui condidit omnia, & regit omnia, omnes naturas bonas † creat, omnes voluntates iuſtas † ordinat. Quid ergo abhorret à vero, ſi credamus hominem ita in paradiſo *† bonas.* conſtitutum, vt operaretur agriculturam, non labore ſeruili, ſed honeſta animi voluptate? *† iuſtas.* Quid enim hoc opere innocentius vacãtibus, & quid plenius magna conſideratione pru-

Cuſtodire paradi-ſum & o-perari *Cap. X.*

dentibus? Vt cuſtodiret autem quid? An ipſum paradiſum? Contra quos? Nullus certe vicinus metuebatur inuaſor, nullus limitis perturbator, nullus fur, nullus aggreſſor. Quo modo ergo intellecturi ſumus corporalem paradiſum potuiſſe ab homine corporaliter cuſtodiri? Sed neq; ſcriptura dixit, vt operaretur & cuſtodiret paradiſum: dixit autem vt operaretur & cuſtodiret. Quanquam ſi de Græco diligentius ad verbum exprimatur, ita ſcriptum eſt, Et accepit dominus deus hominem quem fecit, & poſuit eum in paradiſo operari eum & cuſtodire. Sed verum ipſum hominem poſuit operari, hoc enim ſenſit qui interpretatus eſt, vt operatur. An eundem paradiſum operari id eſt, vt homo paradiſum operaretur, ambigue ſonat: & videtur magis exigere locutio, vt non dicatur, operaretur paradiſum, ſed in paradiſo. Veruntamen ne forte ſic dictum ſit, vt operaretur paradiſum, ſicut ſuperius dictum eſt. Nec erat homo qui operaretur terram: eadē quippe locutio eſt operari terram, quæ operari paradiſum: ambiguam ſententiam ad vtrunque tractemus. Si enim non eſt neceſſe vt accipiamus paradiſum cuſtodire, ſed in paradiſo, quid ergo in paradiſo cuſtodire? Nam quid operari in paradiſo, iam vt viſum eſt diſſeruimus. An vt quod operaretur in terra per agriculturam, in ſeipſo cuſtodiret per diſciplinam, id eſt, vt ſicut ei ager obtemperaret colenti ſe, ita & ipſe præcipienti domino ſuo, vt ſumpto præcepto obedientiæ, fructum non ſpinas inobedientiæ redderet? Denique quoniam ſimilitudinem à ſe culti paradiſi in ſeipſo cuſtodire ſubditus noluit, ſimilem ſibi agrum damnatus accepit. Spinas, inquit, & tribulos pariet tibi. Quòd ſi & illud intelligamus,

Gene. 3.

vt paradiſum operaretur, & paradiſum cuſtodiret, operari quidem paradiſum poſſet, ſicut ſupra diximus per agriculturam, cuſtodire autem non aduerſus improbos aut inimicos qui nulli erāt, ſed fortaſsis aduerſus beſtias. Quo modo iſtud, aut quare? Nunquid enim beſtiæ iam in hominē ſæuiebant, quod niſi peccato non fieret? Ipſe quippe beſtiis omnibus ad ſe adductis, ſicut poſt commemoratur, nomina impoſuit. Ipſe etiam ſexto die lege verbi dei cū omnibus c munes cibos accepit. Aut ſi erat iam quod timeretur in beſtiis, quo nam pacto poſſet vnus homo illum munire paradiſum? Neq; enim exiguus locus erat, quem tantus fons irrigabat. Cuſtodire quidem ille deberet, ſi poſſet paradiſum tali & tanta materia

commu

communire, vt eò ſerpens non poſſet intrare. Sed mirum ſi
priuſquam cōmuniret, omnes ſerpentes inde poſſet exclude-
re. Proinde intellectum ante oculos cur prætermittimus? Po-
ſitus eſt quippe homo in paradiſo vt operaretur eundem pa-
radiſum, ſicut ſupra diſputatum eſt per agriculturam non la-
borioſam ſed delicioſam, & mentem prudentis magnā atque
vtilia commonentem: cuſtodiret autem eundē paradiſum ipſi
ſibi, ne aliquid admitteret, quare inde mereretur expelli. De-
nique accepit & præceptum, vt ſit per quod ſibi cuſtodiat pa-
radiſum, id eſt, quo conſeruato non inde proiiciatur. Recte
enim quiſque dicitur non cuſtodiſſe rem ſuam, qui ſic egit vt
admitteret eam, etiam ſi alteri ſalua ſit, qui ea vel inuenit vel
accipere meruit. Eſt alius in his verbis ſenſus, quem puto non
immerito præponēdum, vt ipſum hominem operaretur deus
& cuſtodiret. Sicut enim operatur homo terram, non vt eam
faciat eſſe terram, ſed vt cultam atque fructuoſam: ſic deus
hominem multò magis quē ipſe creauit vt homo ſit, eum ipſe
operatur vt iuſtus ſit, ſi homo ab illo per ſuperbiam non abſ-
cedat: hoc eſt enim apoſtatare à deo, quod initium ſuperbiæ
ſcriptura dicit, Initium, inquit, ſuperbiæ hominis apoſtatare à *Eccleſi. 10.*
deo. Quia ergo deus eſt incōmutabile bonum, homo autē &
ſecundum animam & ſecundum corpus mutabilis res eſt, niſi
ad incommutabile bonum quod eſt deus conuerſus ſubſtite-
rit formari vt iuſtus beatusq; ſit non poteſt. Ac per hoc deus
idem qui creat hominem vt homo ſit, ipſe operatur hominē
atq; cuſtodit, vt etiā bonus beatusq; ſit. Quapropter qua locu
tione dicitur homo operari terram, quæ iam terra erat vt or-
nata atque fœcūda ſit: ea locutione dicitur deus operari ho-
minem qui iam homo erat, vt pius ſapiensq; ſit, eumq; cuſto-
dire, quòd homo ſua poteſtate in ſe, quam illius ſupra ſe
delectatus, dominationémque eius contemnens tutus eſſe nō *Cur addi-*
poſsit. Proinde nullo modo vacare arbitror, ſed nos aliquid *tū poſt dic-*
& magnum aliquid admonere, quòd ab ipſo diuini libri huius *tio domi-*
exordio, in quo ita cœptus eſt, In principio fecit deus cœlum *nus.*
& terram, vſque ad hunc locum, nuſquam poſitum eſt do- *Cap. XI.*
minus deus, ſed tantummodo deus. Nunc vero vbi ad id *Gene. 1.*
ventum eſt, vt hominem in paradiſo conſtitueret, eumq; per *Gene. 2.*
præceptum operaretur & cuſtodiret, ita ſcriptura locuta eſt,
Et ſumpſit dominus deus hominem quem fecit, & poſuit
eum in paradiſo operari eum & cuſtodire: non quòd ſupradi-

ctarum creaturarum dominus nõ eſſet deus, ſed quia hoc nec propter angelos, nec propter alia quæ creata ſunt, ſed propter hominem ſcribebatur, ad eum admonendum quantum ei expediat habere dominum deum, hoc eſt ſub eius dominatione obedienter viuere, quàm licentioſe abuti propria poteſtate, nuſquam hoc prius ponere voluit, niſi vbi peruentum eſt ad eum in paradiſum collocandum, operandum & cuſtodiendum, vt non diceret ſicut & cætera omnia ſuperius, [Et ſumpſit deus hominem quem fecit:] ſed diceret, Et ſumpſit dominus deus hominem quem fecit & poſuit eum in paradiſo operari eum, vt iuſtus eſſet, & cuſtodire, vt tutus eſſet, ipſa vtique dominatione ſua, quæ non eſt illi ſed nobis vtilis. Ille quippe noſtra ſeruitute non indiget, nos vero dominatione illius indigemus, vt operetur & cuſtodiat nos: & ideo verus & ſolus eſt dominus, quia non illi ad ſuam, ſed ad noſtram vtilitatem ſalutémque ſeruimus. Nam ſi nobis indigeret eo ipſo non verus dominus eſſet, cũ per nos eius adiuuaretur neceſſitas, ſub qua & ipſe ſeruiret. Merito & ille in Pſalmo, Dixi, inquit, domino, deus meus es tu, quoniam bonorum meorum nõ eges.
Pſal. 15.
Nec ita ſentiendum eſt quod diximus nos illi ad vtilitatẽ noſtram ſalutémq; ſeruire, tanquam aliud aliquid ab illo expectemus quàm eũ ipſum qui ſumma vtilitas & ſalus noſtra eſt. Sic enim eum gratis ſecundum illam vocem diligimus. Mihi autem adhærere deo bonum eſt.
Pſal. 72.
Hominem nihil poſſe ſine deo.
Neq; enim tale aliquid eſt homo factus vt deſerente eo qui fecit, poſſit aliquid agere bene tanquam ex ſeipſo: ſed tota eius actio bona eſt, conuerti ad eum à quo factus eſt, & ab eo iuſtus, pius, ſapiẽs beatúſq; ſemper fieri: non fieri & recedere, ſicut à corporis medico ſanari & abire: quia medicus corporis operarius fuit extrinſecus, ſeruiens naturæ intrinſecus operanti ſub deo, qui operatur omnem ſalutem gemino illo opere prouidentiæ, de qua ſupra locuti ſumus.
Cap. XII.
Non ergo ita ſe debet homo ad dominum conuertere, vt cum ab eo factus fuerit iuſtus abſcedat, ſed ita vt ab illo ſemper fiat. Eo quippe ipſo cum ab illo non diſcedit, eius ipſe præſentia iuſtificatur & illuminatur, & beatificatur, operante & cuſtodiente deo dum obedienti ſubiectóque dominatur. Neque enim vt dicebamus, ſicut operatur homo terram, vt culta atque fœcunda ſit, qui cum fuerit operatus, abſcedit, relinquens eam vel aratam vel ſatam vel rigatam, vel ſi quid aliud manente opere quod factum eſt, cum operator abſceſſerit:

abſceſſerit:ita deus operatur hominē iuſtum, id eſt, iuſtificando eum, vt ſi abſceſſerit, maneat in abſente quod fecit: ſed potius ſicut aër præſente lumine non factus eſt lucidus, ſed fit: quia ſi factus eſſet, non fieret, ſed etiam abſente lumine lucidus maneret: ſic homo deo ſibi præſente illuminatur, abſente autem continuo tenebratur, à quo non locorum interuallis, ſed voluntatis auerſione diſceditur. Ille itaque operetur hominem bonum atque cuſtodiat qui incommutabiliter bonus eſt: ſemper ab illo fieri, ſempérque perfici debemus inhærentes ei, & in ea conuerſione quæ ad illum eſt permanentes, de quo dicitur, Mihi autem adhærere deo bonum eſt: Et cui dicitur, Fortitudinem meam ad te cuſtodiam. Ipſius enim ſumus figmentum, non tantum ad hoc vt homines ſimus, ſed ad hoc etiam vt boni ſimus. Nā & Apoſtolus cum fidelibus ab impietate conuerſis, gratiam qua ſalui facti ſumus commendaret. Gratia enim, inquit, ſalui facti eſtis per fidē, & hoc non ex vobis, ſed dei donum eſt, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipſius enim ſumus figmentum creati in Christo Ieſu in operibus bonis quæ præparauit deus vt in illis ambulemus. Et alibi cum dixiſſet, Cum timore & tremore veſtrā ipſorum ſalutē operamini: ne ſibi putarent tribuendū tanquā ipſi ſe facerent bonos & iuſtos, continuo ſubiecit, Deus enim eſt qui operatur in nobis. Sumpſit ergo dominus deus hominem quē fecit: & poſuit eū in paradiſo [operari eum, hoc eſt,] operari in eo & cuſtodire eum. Et præcepit dominus deus Adæ dicēs, ab omni ligno quod eſt in paradiſo edes ad eſcam, de ligno autem cognoſcendi bonum & malum non manducabitis de illo, qua die autem ederitis ab eo, morte moriemini. Si aliquid mali eſſet lignum illud vnde prohibuit hominem deus, eius ipſius mali natura venenatus videretur ad mortem. Quia vero ligna omnia in paradiſo bona plantauerat, qui fecit omnia bona valde, nec vlla ibi natura mali erat, quia nuſquam eſt mali vlla natura: quod diligentius ſi dominus voluerit diſſeremus, cum de illo ſerpente dicere cœperimus: ab eo ligno quod malum non erat prohibitus eſt, vt ipſa per ſe præcepti conſeruatio bonum illi eſſet, & tranſgreſſio malum. Nec potuit melius & diligentius commendari quantum malum ſit ſola inobedientia, cum ideo reus iniquitatis factus eſt homo, quia eam rem tetigit cōtra prohibitionem, quam ſi non prohibitus tetigiſſet, nō vtiq; peccaſſet. Nam qui dicit, verbi gratia,

Diſceſſus à deo.

Pſal. 72.

Pſal. 58.

Ephe. 2.

Philip. 2.

Cur Adæ præceptū de ligno.

Ca. XIII. Gene. 2.

Gene. 1.

noli tangere hãc herbam, ſi forte venenoſa eſt, mortemq; prænunciat. ſi tetigerit, ſequitur quidem mors contẽptorem præcepti, ſed etia ſi nemo prohibuiſſet, atque ille tetigiſſet, nihilominus vtique moreretur. Illa quippe res cõtraria ſaluti vitæq; eius eſſet, ſiue inde vetaretur ſiue non vetaretur. Item cũ quiſque prohibet eam rem tangi quæ non quidem tãgenti, ſed illi qui prohibuit obeſſet: velut ſi quiſquam in alienam pecuniam miſiſſet manum, prohibitus ab eo cuius erat pecunia illa: ideo eſſet prohibito peccatum. quia prohibenti poterat eſſe damnoſum. Cum vero illud tangitur quod nec tangenti obeſſet ſi non prohiberetur, nec cuiquam alteri quamlibet tangeretur, quare prohibitum eſt, niſi vt ipſius per ſe bonum obedientiæ, & ipſius per ſe malum inobedientiæ monſtraretur? Denique à peccante nihil aliud appetitum eſt, niſi non eſſe ſub dominatione dei, quando illud admiſſum eſt, in quo ne admitteretur, ſola deberet iuſſio dominantis attendi, Quæ ſi ſola attenderetur, quid aliud quàm dei voluntas attenderetur? quid aliud quàm dei voluntas amaretur? quid aliud quàm dei voluntas humanæ voluntati præponeretur? Dominus quidem cur iuſſerit viderit, faciendum eſt à ſeruiente quod iuſſit, & tunc forte videndum eſt à promerente cur iuſſerit. Sed tamen vt cauſam iuſſionis huius non diutius requiramus, ſi hæc ipſa magna eſt vtilitas homini quod deo ſeruit, iubendo deus vtile facit quicquid iubere voluerit, de quo metuendum non eſt, ne iubere quod inutile eſt poſſit. Nec fieri poteſt vt voluntas propria non grandi ruinæ pondere ſuper hominem cadat, ſi eam voluntati ſuperioris extollendo præponat. Hoc expertus eſt homo contemnens præceptum dei, & hoc experimento didicit quid intereſt inter bonum & malum: bonum ſcilicet obedientiæ, malum autem inobedientiæ, id eſt ſuperbiæ & contumaciæ, peruerſæ imitationis dei & noxiæ libertatis. Hoc autẽ in quo ligno accidere potuit, ex ipſa re vt iam ſupra dictum eſt, nomen accepit Malum enim niſi experimento non ſentiremus, quia nullum eſſet ſi non feciſſemus. Neque enim vlla natura mali eſt. ſed amiſſio boni hoc nomen accepit. Bonum quippe incommutabile deus eſt. homo autem quantũ ad eius naturam in qua eum deus condidit pertinet, bonum eſt quidem ſed non incommutabile vt deus. Mutabile autem bonum quod eſt poſt incommutabile bonum, melius bonum fit cum bono incommutabili adhæſerit, amando atque ſeruiendo ra

Voluntas hominis repugnans dei.

Ca. XIII.

do rationali & propria volũtate. Ideo quippe & hoc magni bo ni natura eſt, quia & hoc accepit, vt poſſet ſummi boni adhærere naturæ. Quod ſi noluerit, bono ſe priuat, & hoc ei malum eſt, vnde per iuſticiam dei etiam cruciatus conſequitur. Quid enim tam iniquum, quàm vt bene ſit deſertori boni? Neque vllo modo fieri poteſt vt ita ſit: ſed aliquando amiſſi ſuperioris boni non ſentitur malum, cum habetur quod amatum eſt inferius bonum. Sed diuina iuſticia eſt, vt qui voluntate amiſit quod amare debuit, amittat cum dolore quod amauit, dum naturarum creator vbique laudetur. Adhuc enim eſt bonum, quod dolet amiſſum bonum: nam niſi aliquod bonum remanſiſſet in natura, nullus boni amiſſi dolor eſſet in pœna. Cui autem ſine mali experimento placeat bonum, id eſt, vt antequam boni amiſſionem ſentiat, eligat tenere ne amittat, ſuper omnes homines prædicandus eſt. Sed hoc niſi cuiuſdã ſingularis laudis eſſet, non illi puero tribueretur, qui ex genere Iſraël factus, Emanuel nobiſcum deus, reconciliauit nos deo, hominum & dei homo mediator, verbum apud deũ, caro apud nos, verbũ caro inter deum & nos. De illo quippe Propheta dicit, Priuſquam ſciat puer bonum aut malum, contemnet maliciam vt eligat bonũ. Quo modo quod neſcit aut contemnit aut eligit, niſi quia hæc duo ſciuntur aliter per prudentiã boni, aliter per experientiam mali? Per prudentiam boni malum ſcitur, & ſi non ſentitur. Tenetur enim bonum, ne amiſſione eius ſentiatur malum. Item per experientiam mali ſcitur bonum quoniam quid amiſerit ſentit, cui de bono amiſſo male fuerit. Priuſquam ſciret ergo puer per experientiam, aut bonum quo careret, aut malum quod boni amiſſione ſentiret, contempſit malum vt eligeret bonum, id eſt, noluit amittere quod habebat, ne ſentiret amittendo quod amittere non debebat. Singulare exemplum obedientiæ, quippe qui non venit facere voluntatem ſuam, ſed eius voluntatem à quo miſſus eſt: non ſicut ille qui elegit facere voluntatem ſuam, non eius à quo factus eſt. Merito ſicut per vnius inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi, ita per vnius obedientiam iuſti conſtituuntur multi: quia ſicut in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes viuificabuntur.

Chriſtus mediator. *Matth. 1.* *1. Timo. 2.* *Eſaia 7.* *Ioan. 5.* *Roma. 5.* *1. Cor. 15.*

Quo modo appellatũ lignũ ſcientia boni et mali. *Cap. XV.*

Fruſtra autem nonnulli acute obtuſi ſunt, cum requirunt quo modo potuerit appellari lignum dignoſcentiæ boni & mali, antequam in eo tranſgreſſus eſſet homo præceptum, atque

ipſa experiētia dignoſceret quid intereſſet inter bonum quod amiſit,& malum quod admiſit. Lignum enim tale nomen accepit, vt eo ſecūdum prohibitionem nō tacto caueretur, quod eo contra prohibitionem tacto ſentiretur. Neque enim quia inde contra præceptum manducauerunt, ideo factum eſt illud lignum dignoſcentiæ boni & mali, ſed vtiq; etiā ſi obedientes eſſent,& nihil [inde] contra præceptum vſurpaſſent, id recte vocaretur, quod ibi eis accideret, ſi vſurpaſſent. Quemadmodum ſi vocaretur arbor ſaturitatis, quod inde poſſent homines ſaturari, nunquid ſi nemo acceſſiſſet, ideo nomen illud eſſet incongruum, quandoquidē cum accederent & ſaturarētur, tunc probarēt quam hoc recte arbor illa vocaretur? Et quo modo, inquiunt, intelligeret homo, quod ei dicebatur lignum dignoſcentiæ boni & mali, quando ipſum malum quod eſſet omnino neſciebat? Hoc qui ſapiunt parum attendunt, quēadmodum à contrariis notis, ſic pleraque intelligantur ignota, vt etiam verba rerum quæ non ſunt cum in loquendo interponūtur, nullus caliget auditor. Hoc enim quod omnino non eſt, nihil vocatur: Et has duas ſyllabas nemo non intelligit, qui Latine audit & loquitur. Vnde, niſi cū ſenſus intuetur id quod eſt,& eius priuatione quid etiam non ſit agnoſcit? Sic & inane cum dicitur, intuendo corporis plenitudinem, priuationē eius tanquā contrariam, quid dicatur inane intelligimus. Sicut audiendi ſenſu non ſolum de vocibus, verumetiā de ſilentio iudicamus; Sic ex vita quæ inerat homini poſſet eius cauere contrarium, id eſt vitæ priuationem quæ mors vocatur: & ipſam cauſam qua perderet quod amabat, id eſt quodlibet factum ſuum quo fieret vt amitteret vitam, quibuslibet ſyllabis appellaretur: quemadmodum Latine cum dicitur peccatum vel malum, vt tanquam ſignum eius intelligeret, quod mente diſcerneret. Nos enim quo modo intelligimus cum dicitur reſurrectio quam nunquam experti ſumus, Nónne quia ſentimus quid ſit viuere,& eius rei priuationē vocamus mortem, vnde reditum ad id quod ſentimus reſurrectionem appellamus? & ſi quo alio nomine in quacunque lingua idipſum appellatur, menti vtique ſignum inſinuatur in voce loquendo, quo ſonante agnoſcat, quod etiam ſine ſigno cogitaret. Mirum eſt enim quemadmodum rerum quas habet amiſſionē, etiam inexpertam natura deuitet. Quis enim pecora docuit deuitationem mortis, niſi ſenſus vitæ? Quis paruulum puerū adhæreſcere

2. ſent. di. 27 cap. in hoc.

Hominem potuiſſe intelligere periculum ex præcepto contēpto. Cap. XVI.

reſcere baiulo ſuo, ſi eū fuerit ex alto iacere minitatus? Quod ex quodam tempore incipit, ſed tamen antequàm aliquid huiuſmodi expertus ſit. Sic ergo illis primis hominibus iam vita erat dulcis, quam profecto amitteret deuitabant, idque ipſum quibuſcunque modis vel ſonis ſignificantem deum intelligere poterāt: nec aliter eis poſſet perſuaderi peccatum, niſi prius perſuaderetur eos ex illo facto non eſſe morituros, id eſt, illud quod habebāt & ſe habere gaudebant nō amiſſuros, vnde ſuo loco loquendum eſt. Aduertent itaque ſi quos mouet, quomodo potuerint intelligere inexperta nominantem vel minātem deum: & videant nos omnium inexpertorum nomina, nō niſi ex contrariis quæ iam nouimus, ſi priuationum ſunt, aut ex ſimilibus, ſi ſpecierū ſunt, ſine vllo æſtu dubitationis agnoſcere. Niſi forte aliquem mouet quemadmodum loqui potuerint, vel loquentem intelligere, qui non didicerant vel creſcēdo inter loquentes, vel aliquo magiſterio: quaſi magnum fuerit deo loqui eos docere, quos ita fecerat, vt hoc poſſent etiam ab hominibus diſcere, ſi eſſent à quibus. *2 ſen. diſt. 21. c. illud.*

Merito ſanè quæritur, vtrum hoc præceptum viro tantum dederit deus, an etiam fœminæ? Sed nondū narratum eſt quēadmodū facta ſit fœmina. An forte iam erat facta, ſed hoc quēadmodum geſtum ſit quod prius erat geſtum, poſtea recapitulando narratum eſt? Verba enim ſcripturæ ſic ſe habēt, Et præcepit dominus deus Adæ dicens: non dixit præcepit eis. Deinde ſequitur, Ab omni ligno quod eſt in paradiſo eſcam edes: non dixit, edetis. Deinde adiungit, De ligno autem cognoſcendi bonum & malum, non manducabitis de illo: Iam hic tanquam ad ambos pluraliter loquitur, & pluraliter præceptum terminat dicens, Qua die autem ederitis ab eo, morte moriemini. An ſciens quod ei facturus erat mulierem, ita præcepit ordinatiſſime, vt per virum præceptum domini ad fœminam perueniret? Quam diſciplinam & in Eccleſia ſeruat Apoſtolus dicens, Si quid autem diſcere volunt, domi viros ſuos interrogent. *An vtrique datū ſit præceptum. Ca. XVII.* *2 ſen. diſt. 21. c. illud.* *Gene. 2.*

Item quæri poteſt quo modo nunc deus locutus ſit ad hominem quem fecit, iam certe ſenſu ac mente præditum, vt audire & intelligere loquentem valeret? Neque enim aliter præceptum poſſet accipere, quo tranſgreſſor eius eſſet, niſi hoc acceptū intelligeret. Quomodo ergo illi locutus eſt deus? vtrum intus in mente ſecundum intellectum, id eſt vt ſapienter intelligeret volūtatem ac præceptum dei ſine vllis corpo- *Quo modo deus ſit locutus. Ca. XVIII.*

ralib

ralibus ſonis vel corporalium ſimilitudinibus rerum? Sed non ſic exiſtimo primo homini locutum deum talia quippe ſcriptura narrat, vt potius credamus ſic eſſe deum locutum homini in paradiſo, ſicut etiam poſtea locutus fuit patribus, ſicut Abrahæ, ſicut Moyſi, id eſt in aliqua ſpecie corporali. Hinc eſt enim quòd audierunt eius vocem ambulantis in paradiſo ad

Gene. 3. veſperam, & abſconderunt ſe.

Quid ſentiendũ de deo. Cap. XIX.

Locus itaque magnus neque prætereundus proponitur, vt intueamur quantum poſſumus, quantum ipſe adiuuare & donare dignatur, opus diuinæ prouidentiæ bipertitum: quod ſuperius cum de agricultura loqueremur, tranſitoria quadam occaſione perſtrinximus, vt inde iam inciperet legentis animus hóc aſſueſcere cõtueri, quod adiuuat plurimum ne quid indignum de ipſa dei ſubſtantia ſentiamus. Dicimus itaque ipſum ſummum, verum, vnum ac ſolum deum, patrem & filium & ſpiritum ſanctum, id eſt, deũ verbúmque eius & vtriuſque ſpiritum, trinitatem ipſam neq; confuſam, neque ſeparatam, deum qui ſolus habet immortalitatem, & lucem habitat inacceſſibilem quem nemo hominũ

1. Tim. 6. vidit, nec videre poteſt, nec locorum vel finito vel infinito ſpacio contineri, nec temporum vel finito vel infinito volumine variari. Neque enim eſt in eius ſubſtantia, qua deus eſt, quod breuius ſit in parte quàm in toto, ſicut neceſſe eſt eſſe de iis quæ in locis ſunt, aut fuit in eius ſubſtantia quod iam non eſt, vel erit quod nondum eſt, ſicut in naturis quæ poſſunt temporis mutabilitatem pati.

Creatura ſpiritalis & corporalis. Cap. XX.

Hic ergo incommutabili æternitate viuens creauit omnia ſimul ex quibus currerent tempora, & implerentur loca temporabilibúſque & localibus rerum motibus ſecula voluerentur, In quibus rebus quædam ſpiritalia, quædam corporalia condidit, formans materiam quam nec

Eccle. 18. alius nec nullus, ſed omnino ipſe informem ac formabilẽ inſtituit, vt formationem ſuam non tempore ſed origine præueniret, Spiritalem autẽ creaturam corporali præpoſuit: quod ſpiritalis tantummodò per tempora mutari poſſet, corporalis autem per tempora & loca. Exempli enim gratia, per tempus mouetur animus, vel reminiſcendo quod oblitus erat, vel diſcendo quod neſciebat, vel volendo quod nolebat. Per loca autem corpus, vel à terra in cœlum, vel à cœlo in terram, vel ab Oriente in Occidentem, vel ſi quo alio ſimili modo. Omne autem quod mouetur per locum, non poteſt niſi & per tempus ſimul moueri: At non omne quod mouetur per tempus,

neceſſe eſt etiam per locum moueri. Sicut ergo ſubſtantiã quæ mouetur per tempus & locum, præcedit ſubſtantia quæ tantum per tempus: ita ipſam præcellit illa quæ nec per locũ nec per tempus: ac per hoc ſicut per tempus & locum mouet corpus, ipſe tantum per tempus motus conditus ſpiritus: ita per tempus mouet conditum ſpiritum, ipſe nec per tẽpus nec per locum motus conditor ſpiritus: ſed ſpiritus creatus mouet ſeipſum per tempus, & per tempus ac per locum corpus: ſpiritus autem creator mouet ſeipſum ſine tẽpore ac loco, mouet conditum ſpiritum per tempus ſine loco, mouet corpus per tẽpus & locum. Quocirca quiſquis intelligere conatur, quẽadmodum vere æternus & vere immortalis atque incõmutabilis deus ipſe nec per tẽpus nec per locũ motus moueat tẽporaliter & localiter creaturã ſuã, non eum puto poſſe aſſequi: niſi prius intellexerit quemadmodum anima, hoc eſt, ſpiritus creatus, non per locum ſed tantum per tempus motus, moueat corpus per tempus & locum. Si enim quod in ſeipſo agitur capere nondum poteſt, quanto minus illud quod ſupra eſt? Affecta quippe anima carnalium ſenſuum cõſuetudine, etiam ſeipſam cum corpore per locum moueri putat, dum id per locum mouet. Quæ ſi poſſet diligenter inſpicere tanquam cardines mẽbrorum corporis ſui; quemadmodum articulatim diſpoſiti ſunt à quibus initia motionum nitantur: inueniet ea quæ per ſpacia locorum mouentur, niſi ab eis quæ loco fixa ſunt non moueri. Non enim mouetur ſolus digitus, niſi fixa ſit palma, à cuius articulo velut immoto cardine moueatur: ſic tota palma ab articulo cubiti, ſic cubitus ab articulo humeri, ſic humerus à ſcapula mouetur, ſtantibus vtique cardinibus quibus motio nitatur, vt per loci ſpacium quod mouetur moueatur. Sic plantæ in talo eſt articulus, quo ſtante moueatur: ſic cruris in genu, & totius pedis in coxa: & nullius membri motus omnino eſt quem voluntas mouet, niſi ab aliquo articulari cardine quem motus eiuſdem voluntatis primitus figit, vt ab eo quod loci ſpacio non mouetur, agi valeat quod mouetur. Denique nec in ambulando pes leuatur, niſi alius fixus totum corpus ferat, donec ille qui motus eſt à loco vnde fertur ad locum quo fertur, immoto articulo ſui cardinis innitatur. Porrò ſi in corpore nullum membrum per locum voluntas mouet, niſi ab eo membri articulo quem non mouet, cum & illa pars corporis quæ mouetur, & illa quæ fixa ſit vt moueatur

Quo modo deus creaturas moueat.

Ca. XXI.

tur

tur corporeas habeant quantitates ſuas, quibus occupent ſpacia locorum ſuorum, quanto magis ipſe animæ nutus cui mébra deſeruiunt, vt quod placuerit figatur, vnde id quod mouendum eſt innitatur: cum anima non ſit natura corporea, nec locali ſpacio corpus impleat, ſicut aqua vtrem ſiue ſpongiam: ſed miris modis ipſo incorporeo nutu commixta ſit viuificando corpori quo & imperat corpori quadam intentione non mole: quanto magis, inquam, nutus ipſe voluntatis eius non per locum mouetur vt corpus per locum moueat, quando totum per partes mouet, nec aliquas loco mouet niſi per illas quas loco nõ mouet. Quod ſi intelligere difficile eſt vtrunq; credatur, & quòd creatura ſpiritalis non per locum mota moueat corpus per locum, & quòd deus non per tempus motus moueat creaturam ſpiritalem per tempus. Quod ſi de anima quiſque non vult hoc credere, quod quidem ſine dubio non ſolum crederet, verumetiam intelligeret, ſi eam poſſet ſicuti eſt incorpoream cogitare. Cui enim non facile occurrat quòd per locum non moueatur quę per loci ſpacia non diſtenditur: quicquid autem per loci ſpacia diſtenditur corpus eſt: ac per hoc conſequens eſt, vt anima per locum moueri non putetur, ſi corpus non eſſe credatur. Sed vt dicere cœperam, ſi de anima hoc quiſque non vult credere, non nimis vrgendus eſt. Subſtantiam vero dei niſi credat nec per tempus nec per locum moueri, nondum perfecte incommutabilem credit.

Quo modo deus moueat quo modo anima. Cap. XXII.

Deus ſemper quietus omnia tamen agens. Cap. XXIII.

Verum quia omnino incommutabilis eſt illa natura Trinitatis, & ob hoc ita æterna, vt ei aliquid coæternum eſſe non poſſit, ipſa apud ſeipſam, & in ſeipſa ſine vllo tempore ac loco, mouet tamen per tempus & locum ſibi ſubditam creaturam, naturas creans bonitate, voluntates ordinans poteſtate: vt in naturis nulla ſit quæ non ab illo ſit. In voluntatibus autẽ nulla bona ſit cui nõ præſit, nulla mala ſit qua bene vti nõ poſſit. Sed quia non omnibus naturis dedit voluntatis arbitrium, illę autem quibus dedit potentiores ac ſuperiores ſunt, illæ naturæ quæ non habent voluntatem, ſubditæ ſint neceſſe eſt illis quæ habent: & hoc ordinatione creatoris, qui nunquam ita punit voluntatem malam, vt naturæ perimat dignitatem. Cũ igitur omne corpus & omnis anima irrationalis non habeat voluntatis arbitrium, ſubdita iſta ſunt eis naturis quæ preditæ ſunt arbitrio volũtatis, nec omnibus omnia, ſed ſicut diſtribuit iuſticia creatoris. Ergo dei prouidentia regens atq; adminiſtrãs

vniuerſam creaturam,& naturas & voluntates:naturas vt ſint, volũtates autem vt nec infructuoſæ bonæ, nec impunitæ malæ ſint:ſubdit primitus omnia ſibi,deinde creaturam corporalem creaturæ ſpiritali,irrationalem rationali,terreſtrem cœleſti,fœmineam maſculinæ,minus valentem valentiori, indigentiorem copioſiori. In voluntatibus autem bonas ſibi cæteras vero ipſis ſeruientibus ſibi vt hoc patiatur volũtas mala,quod ex iuſſu dei fecerit bona,ſiue per ſeipſam ſiue per malam,in rebus duntaxat quæ natura ſunt etiam malis voluntatibus ſubditæ,id eſt,in corporibus.Nam in ſeipſis malæ voluntates habent interiorem pœnam ſuam,eandem ipſam iniquitatẽ ſuam.

Creatura corporea ſubdita angelis. Cap. XX. IIII.

Ac per hoc ſublimibus angelis deo ſubdite fruentibus , & deo beate ſeruientibus,ſubdita eſt omnis natura corporea, omnis irrationalis vita,omnis voluntas vel infirma vel praua, vt hoc de ſubditis vel cum ſubditis agant,quod naturæ ordo poſcit in omnibus,iubente illo cui ſubiecta ſunt omnia. Proinde illi in illo veritatem incommutabilem vident,& ſecundum eã ſuas dirigunt voluntates.Fiunt ergo illi participes æternitatis,veritatis,voluntatem eius ſemper facientes ſine tempore & loco. Mouẽtur autẽ eius imperio etiam temporaliter,illo non temporaliter moto.Nec ita vt ab eius contemplatione reſiliant aut defluant:ſed ſimul & illum ſine loco ac tempore contemplantur,& eius in inferioribus iuſſa perficiunt, mouentes ſe per tempus,corpus autem per tempus & locum , quantum eorum congruit actioni:& ideo deus bipertito prouidẽtiæ ſuę opere præeſt vniuerſæ creaturæ,naturis vt ſiant, voluntatibus autem vt ſine ſuo iuſſu vel permiſſu nihil faciant.

Natura vniuerſitatis. Cap. XXV.

Natura igitur vniuerſitatis corporalis non adiuuatur extrinſecus corporaliter.Neque enim eſt extra eam vllum corpus, alioquin non eſſet vniuerſitas:intrinſecus autem adiuuatur incorporaliter,deo id agente vt omnino natura ſit,quoniam ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia. *Roma. 11.* Partes vero eiuſdẽ vniuerſitatis & intrinſecus incorporaliter adiuuantur, vel potius ſiũt vt naturæ ſint:& extrinſecus corporaliter , quo ſe melius habeãt,ſicut alimẽtis agricultura,medicina, & quæcunq; etiã ad ornatum fiunt,vt non ſolum ſaluæ ac fœcundiores verumetiam decentiores ſint.Spiritalis autem creatura † ſi perfecta atq; beata eſt,ſicut angelorum ſanctorũ,quantũ attinet ad ſeipſam quo ſit,ſapiẽſq; ſit,non niſi intrinſecus incorporaliter adiuuatur:Intus ei quippe loqtur deus miro & ineffabili modo,

† al. creatæ naturæ.

do,neq; per ſcripturam corporalibus inſtrumentis affixã, neque per voces corporalibus auribus inſonantes, neq; per corporum ſimilitudines, quales in ſpiritu imaginaliter fiunt, ſicut in ſomnis vel aliquo exceſſu ſpiritus, quod Græce dicitur ecſtaſis, & nos eo verbo iam vtimur pro Latino: quia & hoc genus viſionum quanuis interius fiat, quàm ſunt ea quæ animo per ſenſus corporis nunciantur: tamen quia ſimile eſt eis, ita vt cum fit, diſcerni ab eis aut omnino non poſsit, aut certe vix & rariſſime poſſit: & quia exterius eſt quàm illud quod in ipſa incommutabili veritate mens rationalis & intellectualis intuetur, eáque luce de his omnibus iudicat, inter illa quæ extrinſecus fiunt arbitror eſſe deputandum. Creatura ergo ſpiritalis & intellectualis perfecta & beata qualis angelorum eſt, ſicut dixi, quantum attinet ad ſeipſam quo fit, ſapienſq; ac beata fit, non niſi intrinſecus adiuuatur æternitate, veritate, charitate creatoris. Extrinſecus vero ſi adiuuari dicenda eſt, eo fortaſſe ſolo adiuuatur quòd ſe inuicem vident, & de ſua ſocietate gaudent in deo, & quòd perſpectis etiam in eis ipſis omnibus creaturis, vndiq; gratias agit laudátq; creatorem. Quod autem attinet ad creaturæ angelicæ actionem, per quam vniuerſarum rerum generibus, maximéque humano prouidentia dei proſpicitur, ipſa extrinſecus adiuuat, & per illa viſa quę ſimilia ſunt corporalibus, & per ipſa corpora quę angelicæ ſubiacent poteſtati.

Deus ſemper idẽ adminiſtrate omnia.

Caput XXVI.

Quæ cum ita ſint, deus omnipotens & omni tenens, incommutabili æternitate, veritate, volũtate ſemper idem, non per tempus nec per locum motus, mouet per tempus creaturam ſpiritalem, mouet etiam per tẽpus & locum creaturam corporalem, vt eo motu naturas quas intrinſecus ſubſtituit, etiam extrinſecus adminiſtret, & per volũtates ſibi ſubditas quas per tempus & corpora ſibi atq; illis voluntatibus ſubdita, quæ per tempus & locum mouet eo tẽpore ac loco cui ratio in ipſo deo vita eſt ſine tempore ac loco. Cum ergo tale aliquid deus agit, non debemus opinari eius ſubſtãtiam qua deus eſt, temporibus locíſque mutabilem, aut per tempora & loca mobilem, ſed in opere diuinæ prouidentiæ iſta cognoſcere: non in illo opere quo naturas creat, ſed in illo quo intrinſecus creatas etiã extrinſecus adminiſtrat: cũ ſit ipſe nullo locorum vel interuallo vel ſpacio incommutabili æternitate excellentíque potẽtia, & interior omni re, quia in ipſo ſunt omnia, & exterior omni re, quia ipſe eſt ſuper omnia

omnia. Item nullo temporum vel interuallo vel ſpacio incômutabili æternitate & antiquior eſt omnibus quia ipſe eſt ante omnia, & nouior omnibus, quia idem ipſe poſt omnia.

Quapropter cum audimus ſcripturam dicentem, Et præcepit dominus deus Adæ dicens, Ab omni ligno quod eſt in paradiſo eſca edes, de ligno autem cognoſcendi bonum & malû, non manducabitis de illo: Qua die auté ederitis ab eo, morte moriemini. Si modum quærimus quo modo iſta locutus ſit deus: modus quidê ipſe à nobis proprie comprehendi nô poteſt, Certiſſime tamen tenere debemus, deum aut per ſuâ ſubſtantiam loqui, aut per ſibi ſubditâ creaturam, ſed per ſubſtantiam ſuam non loqui niſi ad creandas omnes naturas: ad ſpiritales vero atque intellectuales non ſolû creandas, ſed etiâ illuminandas: cum iam poſſunt capere locutionem eius, qualis eſt in verbo eius quod in principio erat apud deum, & deus erat verbû per quod facta ſunt omnia. Illis autem qui eam capere non poſſunt cum loquitur deus, non niſi per creaturâ loquitur, aut tantum modo ſpiritalem, ſiue in ſomnis, ſiue in ecſtaſi ſimilitudine rerum corporalium: aut etiam per ipſam corporalem, dum ſenſibus corporis vel aliqua ſpecies apparet vel inſonant voces. Si ergo Adam talis erat vt poſſet capere illâ locutionem dei, quam mêtibus angelicis per ſuam præbet ſubſtantiâ: non dubitandum eſt quód eius mentem per têpus mouerit miro & ineffabili modo, nô motus ipſe per tempus, eiq; vtile ac ſalubre præceptum veritatis impreſſerit: vt quæque trâſgreſſori pœna deberetur, ea ipſa ineffabiliter veritate monſtrauerit: ſicut audiuntur vel videntur ea omnia bona præcepta in ipſa incommutabili ſapientia, quæ in animas ſanctas ſe trâffert ex aliquo têpore, cû ipſius nullus ſit motus in têpore. Si auté ad eum modû Adam iuſtus erat vt ei adhuc opus eſſet alterius creaturæ ſanctioris & ſapientioris, authoritas per quâ cognoſceret dei voluntatê atque iuſſionem, ſicut nobis Prophetæ, ſicut ipſis angeli: cur ambigimus per aliquam huiuſmodi creaturam ei eſſe locutum deum talibus vocum ſignis quæ intelligere poſſet? Illud enim quod poſtea ſcriptum eſt, cum peccaſſent eos audiſſe vocem domini dei ambulantis in paradiſo, quia non per ipſam dei ſubſtantiam, ſed per ſubditam ei creaturam factum eſt, nullo modo dubitat qui fidê catholicâ ſapit. Ad hoc enim & aliquanto latius de hac re diſſerere volui, quia nonnulli hæretici putant ſubſtantiam filij dei nullo

Quo modo locutus ſit deus Adæ.
C.XXVII
Gene. 2.
Ioan. 1.
Sapien. 7.

aſſumpto corpore per ſeipſam eſſe viſibilem, & ideo antequã ex virgine corpus acciperet, ipſum viſum eſſe patribus opinantur, tanquam de ſolo deo patre dictum ſit, Quem nemo hominum vidit, nec videre poteſt: quia filius viſus ſit ante acceptam ſerui formam, etiam per ipſam ſubſtantiã ſuam, Quæ impietas procul à catholicis mẽtibus repellenda eſt. Sed de hoc plenius aliàs ſi domino placuerit diſſeremus. Nunc terminato iſto volumine, id quod ſequitur, quo modo ſit mulier ex viri ſui latere creata, in conſequentibus parendum eſt.

1.Tim. 6.

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM, LIBER NONVS.

Nomina indita animantibus.
Cap. I.
Gene. 2.

ET dixit dominus deus, Non bonum eſt hominẽ eſſe ſolum, faciamus ei adiutorium ſecundum ipſum. Et finxit deus adhuc de terra omnes beſtias agri, & omnia volatilia cœli, & adduxit illa ad Adam, vt videret quid vocaret illa: Et omne quodcũque vocauit Adam /illud/ animam viuam, hoc eſt nomen eius. Et vocauit Adam nomina omnibus pecoribus & omnibus volatilibus cœli, & omnibus beſtiis agri. Ipſi autem Adam non eſt inuentus adiutor ſimilis ei. Et immiſit deus ecſtaſim in Adam, & obdormiuit: Et accepit vnã coſtarum eius, & adimpleuit carnẽ in loco eius: Et ædificauit dominus deus coſtam quam accepit de Adam in mulierẽ, & adduxit eam ad Adam: Et dixit Adam, Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea: hęc vocabitur mulier, quoniam ex viro ſuo ſumpta eſt, Et propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & cõglutinabitur ad vxorem ſuam, & erunt duo in carne vna. Si aliquid adiuuant lectorem, quæ libris ſuperiorioribus conſiderata atq; conſcripta ſunt, non debemus in hoc diutius immorari, quod finxit adhuc deus de terra oẽs beſtias agri, & omnia volatilia cœli: cur enim dictum ſit, adhuc id eſt pręter primam conditionem creaturarum ſex diebus conſummatam, in qua cauſaliter perfecta ſunt omnia ſimul & inchoata, vt deinde ad effectus ſuos cauſæ perducerentur, iam quantum potuimus in præcedentibus intimauimus. Et ſi quis hoc aliter enodandum

Origo fœminæ.

putat

putat, tãtum diligenter attendat illa omnia, quæ vt hoc ſentiremus attẽdimus: & ſi probabiliorem inde potuerit enucleare ſententiam, non ſolum reſiſtere non debemus, ſed debemus etiam gratulari. Si quem autem mouet quia non dixit, finxit deus adhuc de terra omnes beſtias agri, & de aqua omnia volatilia cœli: ſed tanquam vtraque genera de terra finxerit, Et finxit, inquit, deus adhuc de terra omnes beſtias agri, & omnia volatilia cœli: videat duobus modis eſſe intelligendum, Aut tacuiſſe nunc vnde finxerit volatilia cœli: quia & tacitum poſſet occurrere, vt non de terra vtrunque accipiatur deum finxiſſe, ſed tantummodo beſtias agri: vt volatilia cœli etiam tacente ſcriptura intelligamus vnde finxerit, velut qui ſciamus in prima cauſalium rationum conditione ex aquis ea eſſe producta: Aut terram vniuerſaliter ſic appellatam ſimul cum aquis, quemadmodum appellata eſt in illo Pſalmo, vbi cœleſtium laudibus terminatis, ad terram facta eſt conuerſio ſermonis & dictum, Laudate dominum de terra, dracones & omnes abyſſi: & cætera. Nec poſtea dictum eſt, Laudate dominum de aquis: Ibi enim ſunt omnes abyſſi, quæ tamen de terra laudant dominum. Ibi etiam reptilia & volatilia pennata, quæ nihilominus de terra laudant dominum. Secundum iſtam vniuerſalem appellationem terræ ſecundum quam etiã de toto mundo dicitur, deus qui fecit cœlum & terram, ſiue de arida ſiue de aquis, quæcunque creata ſunt, de terra creata veraciter intelliguntur.

Terra vocabulum. *Pſal. 148.*

Nunc iam videamus quo modo accipiendum ſit quod dixit deus, Non eſt bonum eſſe hominem ſolum, faciamus ei adiutorium ſecundum ipſum: vtrum temporaliter vocibus ac ſyllabis editis hoc dixerit deus: an ipſa ratio commemorata eſt quæ in verbo dei principaliter erat, vt ſic fœmina fieret: quam rationẽ ſuſcipiebat etiã tũc ſcriptura cũ diceret, Et dixit deus, fiat hoc aut illud, quãdo primitùs omnia condebãtur. An forte in mente ipſius hominis hoc dixit deus, ſicut loquitur quibuſdam ſeruis ſuis in ipſis ſeruis ſuis? Ex quo genere ſeruorũ eius erat etiam ille qui dixit in Pſalmo, Audiã quid loquatur in me dominus deus. An aliqua de hac re ipſi homini in ipſo homine per angelũ eſt facta reuelatio in ſimilitudinibus vocũ corporalium, quãuis tacuerit ſcriptura vtrum in ſomnis an in ecſtaſi, ita enim fieri hæc ſolent, an aliquo modo, ſicut reuelatur Prophetis: Vnde illud eſt, Et dixit mihi angelus qui loque-

Quo modo locutus ſit deus. *Cap. II. Gene. 2.* *Pſal. 84.* *Zacha. 2.*

batur in me. An per corporalem creaturam vox ipſa ſonuerit
Matth. 3. ſicut de nube, Hic eſt filius meus dilectus. Quid ergo ex his omnibus factum ſit, ad liquidū comprehendere non valemus: veruntamen certiſſime teneamus dixiſſe hoc deum: & ſi corporali voce vel tēporaliter expreſſa ſimilitudine corporis dixit, non eum per ſubſtantiam ſuam, ſed per aliquam imperio ſuo ſubditam dixiſſe creaturam, ſicut in libro præcedente tractauimus. Nam viſus eſt deus poſtea ſanctis viris, aliàs capite albo ſicut lana, aliàs inferiore parte corporis ſicut aurichalcū, aliàs aliter atque aliter: nō tamen illas viſiones hominibus per ſubſtantiam quæ ipſe eſt, ſed per ſubdita ſibi quæ creauit, eum præbuiſſe, & per ſimilitudines formarum vocúmque corporalium quod voluit oſtendiſſe ac dixiſſe, certiſſimum eſt eis qui ſubſtantiam Trinitatis incommutabiliter æternā, nec per tempus, nec per locum moueri, & per tempus & per locū mouere vel fideliter credūt, vel etiam excellenter intelligunt. Nō ergo iam quæramus quo modo iſtud dixit, ſed potius intelligamus quid dixerit, Adiutoriū quippe homini ſecūdum ipſum fuiſſe faciendū, æterna ipſa veritas habet per quā creata ſunt omnia: & in illa hoc audit qui in ea poteſt cognoſcere quid quare creatū ſit. Si autem quæritur, ad quam rem fieri oportuerit
Adiutorium propter ſobolem. hoc adiutoriū, nihil aliud probabiliter occurrit quā propter filios procreandos: ſicut adiutorium ſemini terra eſt, vt virgultum ex vtroque naſcatur: hoc enim & in prima rerum conditione dictum erat, Maſculum & fœminā fecit eos, & benedixit
Cap. III. eos deus dicens, Creſcite & multiplicamini & implete terrā,
Gene. 1. & dominamini eius. Quæ ratio conditionis & coniunctionis
Infra. 6. c. maſculi & fœminæ atque benedictio: nec poſt peccatū homi-
2. ſen. di. nis pœnámque defecit. Ipſa enim eſt ſecundū quam tunc ter-
40. ca. 1. ra hominibus plena eſt dominantibus eius. Quanquam enim iam emiſſi de paradiſo conueniſſe & genuiſſe commemorentur: tamen nō video quid prohibere potuerit, vt eſſent eis etiā in paradiſo honorabiles nuptiæ & thorus immaculatus: hoc deo præſtante fideliter iuſtéque viuentibus, eique obedienter ſanctéque ſeruientibus, vt ſine vllo inquieto ardore libidinis,
2. ſen. di. 20. ca. de termino. ſine vllo labore ac dolore pariendi, fœtus ex eorū ſemine gignerentur: non vt morientibus parentibus filij ſuccederent, ſed vt illis qui genuiſſent in aliquo formæ ſtatu manentibus, & ex ligno vitæ quod ibi plantatum eſt, corporalem vigorem ſumentibus, & illi qui gignerētur ad eundē perducerētur ſtatum:

tum, donec certo numero impleto, ſi iuſte omnes obedientérq; viuerent, tunc fieret illa cõmutatio, vt ſine vlla morte animalia corpora cõuerſa in aliam qualitatem, eo quod ad omnem nutum regenti ſpiritui deſeruirẽt, & ſolo ſpiritu viuificante ſine vllis alimentorum corporalibus ſuſtentaculis viuerent, ſpiritalia vocarentur. Potuit hoc fieri ſi non præcepti tranſgreſſio mortis ſupplicium mereretur. Qui enim hoc fieri potuiſſe non credũt, nihil aliud quàm conſuetudinẽ naturæ iam poſt peccatum pœnámque humanã ſic currentis attendunt: nõ autem in eorum genere nos eſſe debemus, qui non credunt niſi quod videre conſueuerunt. Quis enim dubitet homini obedienter & pie viuenti præſtare potuiſſe quod diximus, qui nõ dubitat veſtibus Iſraëlitarum impertitum eſſe quendã in ſuo genere ſtatum, vt per annos quadraginta nulla vetuſtatis detrimenta paterentur? Cur ergo nõ coierunt niſi cum exiiſſent de paradiſo: cito reſpõderi poteſt, Quia mox creata muliere priuſquam coirent, facta eſt illa tranſgreſſio, cuius merito in mortem deſtinati, etiam de loco illius fœlicitatis exierũt: non enim ſcriptura tempus expreſſit, quãtum interfuerit inter eos factos, & ex eis natum Cain. Poteſt etiam dici, quia nondum deus iuſſerat, vt coirent. Cur enim non ad hanc rem diuina expectaretur autoritas, vbi nulla concupiſcentia tanquam ſtimulis inobedientis carnis vrgebat? Ideo autem hoc nõ iuſſerat deus, quia ſecundum ſuam præſcientiam diſponebat omnia, in qua & eorum caſum proculdubio præſciebat, vnde iam mortale genus propagãdum eſſet humanum. Aut ſi ad hoc adiutorium gignendi filios, non eſt facta mulier viro, ad quod ergo adiutorium facta eſt? Si quia ſimul operarentur terram, nondum erat labor vt adiumento indigeret: & ſi opus eſſet, melius adiutorium maſculus fieret: hoc & de ſolatio dici poteſt, ſi ſolitudinis fortaſſe tædebat. Quanto enim congruentius ad conuiuendum & colloquendum duo amici pariter quàm vir & mulier habitarent? Quòd ſi oportebat alium iubendo, alium obſequendo pariter viuere, ne contrariæ voluntates pacem cohabitantium perturbarent: nec ad hoc retinendum ordo defuiſſet, quo prior vnus, alter poſterior, maxime ſi poſterior ex priore crearetur ſicut fœmina creata eſt. An aliquis dixerit de coſta hominis deum fœminam tantum, non etiam maſculum, ſi hoc vellet, facere potuiſſe? Quapropter non inuenio ad quod adiutoriũ facta ſit mulier viro, ſi pariẽdi

Deute. 29.

Quando congreſsi ſint primo Cap. IIII. 2. ſen. diſt. 20. ca. cur. ergo.

An adiutoriũ alia quàm ſobolis cauſa. Cap. V.

Qualis cauſa ſubtrahatur. Nam ſi parentes filiis ſuis cedere ex hac
fuiſſet cor vita oportebat,vt ita omne humanum genus per deceſſiones
porum mu & ſucceſſiones certa numeroſitate impleretur,potuerunt etiã
tatio ſi A homines genitis filiis perfectaque humani officij iuſticia hinc
dam . non ad meliora tranferri non per mortem, ſed per aliquam com-
peccaſſet. mutationem:aut illam ſummam,qua receptis corporibus fiẽt
Cap.VI. ſancti ſicut angeli in cœlis:aut ſi illam dari non oportebat,ni-
2.ſen.d 8. ſi omnibus ſimul in ſeculi fine,aliquam inferiorem quàm illa
20.cap. de erit:quæ tamen haberet meliorem ſtatum quam vel hoc cor-
termino. pus habet , vel illa etiam quæ primitus facta ſunt , viri ex li-
Gene.2. mo terræ,mulieris ex viri carne.Neque enim arbitrandum eſt
Helias. Heliam vel ſic eſſe iam ſicut erunt ſancti,quando peracto ope
Matt.20. ris die,denarium pariter accepturi ſunt:vel ſic, quemadmodũ
ſunt homines,qui ex iſta vita nondum emigrarunt, de qua il-
le tamen non morte,ſed tranſlatione migrauit.Iam itaque ali-
quid melius habet quàm in hac vita poſſet : quamuis nondum
Hebr.11. habeat quod ex hac vita recte geſta in fine habiturus eſt : pro
nobis enim meliora prouiderunt,ne ſine nobis perfecti perfi-
cerentur:aut ſi quiſquã putat hoc Heliam mereri nõ potuiſſe,
ſi duxiſſet vxorẽ,filióſq; procreaſſet:creditur enim nõ habuiſ-
ſe,quia hoc ſcriptura non dixit, quamuis & de cœlibatu eius
Gene.5. nihil dixerit:quid de Enoch reſpondebit,qui filiis genitis deo
placens non mortuus,ſed viuus tranſlatus eſt?Cur ergo & A-
dam & Eua,ſi iuſte viuentes,caſte filios procreaſſent , non eis
poſſent tranſlatione non morte ſuccedentibus cedere?Nam ſi
Enoch. Enoch & Helias in Adã mortui,mortiſq; propaginem in car-
ne geſtantes,quod debitum vt ſoluant, creduntur etiam redi-
turi ad hanc vitã,& quod tandiu dilatum eſt morituri,nunc ta
men in alia vita ſunt:vbi ante reſurrectionẽ carnis , antequam
animale corpus in ſpiritale mutetur,nec morbo, nec ſenectu-
te deficiunt:quanto iuſtius atque probabilius primis illis ho-
minibus præſtaretur,ſine vllo ſuo parentúmve peccato viuen-
tibus,vt in meliorem aliquem ſtatum filiis genitis cederent:
vnde ſeculo finito cum omni poſteritate ſanctorum in ange-
licam formam,non per carnis mortem, ſed per dei virtutem
Virgini- multo fœlicius mutarentur? Non itaque video ad quod a-
tas & nu liud adiutorium mulier facta ſit viro,ſi generandi cauſa ſub-
ptiæ. trahitur: quæ nihilominus quare ſubtrahatur ignoro. Vnde
Cap.VII. enim magnũ magnique honoris meritũ apud deum fidelis &
pia virginitas habet,niſi quia iſto iam tempore continendi ab
ample

amplexu, cum ex omnibus gentibus ad implendum ſanctorum numerũ largiſſima ſuppetat copia, percipiendæ ſordidæ voluptatis libido non ſibi vendicat, quod iam ſufficiendæ prolis neceſſitudo nõ poſtulat? Denique vtriuſque ſexus infirmitas propendens in ruinã turpitudinis, recte excipitur honeſtate nuptiarum, vt quod ſanis poſſit eſſe officium, ſit ægrotis remedium. Neque enim quia incõtinentia malum eſt, ideo connubium, vel quo incontinentes copulantur, non eſt bonum: imò vero nõ propter illud malũ culpabile eſt hoc bonum, ſed propter hoc bonũ veniale eſt illud malum, quoniam id quod bonũ habẽt nuptiæ, & quòd bonæ ſunt nuptiæ, peccatum eſſe nunquã poteſt. Hoc autẽ tripertitum eſt. fides, proles, ſacramẽtum: In fide attenditur ne præter vinculum coniugale, cum altera vel altero concumbatur. In prole vt amanter ſuſcipiatur, benigne nutriatur, religioſe educetur. In ſacramento autem vt coniugium non ſeparetur, & dimiſſus aut dimiſſa nec cauſa prolis alteri coniungatur. Hæc eſt tanquam regula nuptiarũ, qua vel naturæ decoratur fœcunditas, vel incontinentiæ regitur prauitas. Vnde quia ſatis diſſeruimus in eo libro, quem de bono coniugali nuper edidimus, vbi & continentiam viduale, & excellentiam virginalem pro ſuorum graduum dignitate diſtinximus, diutius hic noſter ſtylus non eſt occupandus. *Matrimonium tria complectitur.* *4. ſen. di. 31. ca. 1. et ca. Et eſt. 27. q. 2. ca. omne.*

Nunc enim quærimus cui adiutorio mulier facta ſit viro, ſi eis ad gignẽdos filios, miſceri ſibimet in paradiſo nõ licebat. Qui enim hoc ſentiunt, forte peccatum eſſe omnem concubitum putant. Difficile eſt nanque, vt dum peruerſe homines vicia deuitant, non in eorum contraria perniciter * currant. Etenim ſicut exhorrens auariciã, fit profuſus: aut exhorrens luxuriam, fit auarus: aut inquietus fit, cuius pigriciam reprehenderis: aut cuius inquietudinem, piger: aut qui reprehẽſus odiſſe cœperit audaciam ſuam, ad timiditatem fugit: aut qui timidus non eſſe conatur, tanquam abrupto vinculo fit temerarius, dũ non ratione, ſed opinione crimina metiuntur: ita dum neſciũt homines quid in adulteriis & fornicationibus diuino iure damnetur, etiam cauſa procreandi coniugalem concubitum deteſtantur. Quod qui non faciunt, ſed tamen fœcunditatẽ carnis propter ſucceſſionem mortalitatis diuinitus datam ſentiunt: nec ipſi putant primos illos homines potuiſſe cõcũbere niſi propter peccatũ quod admiſerant morituri, gignendo requirerent ſucceſores: nec attendunt, ſi recte potuerunt ſucceſſo *Fuga viciorum in contraria. Ca. VIII.* ** al. pernicaciter.* *An cõcubitus propter peccatum. Cap. IX.*

 ceſſo

ceſſores quæri morituris, multo rectius ſocios quæri potuiſſe victuris. Impleta enim terra genere humano, recte proles non niſi quę morientibus ſuccederet, quæreretur: vt autẽ per duos homines terra impleretur, quo modo ipſi niſi gignendo officiũ ſocietatis implerent? An vero ita quis cæcus eſt mente, vt non cernat quanto terris ornamento ſit genus humanum, etiam cum à paucis recte laudabilitérque viuatur quantúmque valeat ordo reipublicæ in cuiuſdam pacis terrenæ vinculum coërcens etiam peccatores? Neque enim tantum deprauati ſunt homines, vt non etiam tales pecoribus & volatilibus antecellant, quorum tamen omnium generibus hanc infimam mũdi partem pro ſui loci ſorte decoratam, quem non conſiderare delectet? Quis autem ita ſit excors, vt putet minus eam ornari potuiſſe, ſi iuſtis non morientibus impleretur? Nam quia numeroſiſſima eſt ſuperna ciuitas angelorum, ideo non recte connubio copularentur, niſi morerentur. Hanc quippe numeroſitatem perfectam etiam in reſurrectione ſanctorum angelis ſociandum dominus præſciens ait, In reſurrectione neque nu-

Matt. 22. bent neque vxores ducent: non enim incipient mori, ſed erũt æquales angelis dei: hic vero cum implenda eſſet hominibus terra, & eam propter cognationis arctiorem neceſſitudinem, & vnitatis vinculum maxime commendandum, ex vno oporteret impleri, propter quid aliud ſecundum ipſum quæſitus eſt fœmineus ſexus adiutor, niſi vt ferentem genus humanum natura muliebris tanquam terræ fœcunditas adiuuaret?

Qualia futura fuiſſent corpora, ſi non fuiſſet peccatum. Cap. X.

Quamuis honeſtius meliúſq; credatur ita fuiſſe tunc illorũ hominum corpus animale conſtitutorum in paradiſo nõdum mortis lege damnatum, vt non haberent appetitum carnalis voluptatis, qualẽ nunc habẽt iſta corpora, quæ iam ex mortis propagine ducta ſunt. Neque enim nihil eſt in eis factũ cum de ligno prohibito ediſſent: quandoquidẽ deus non dixerit, Si

Gene. 2. ederitis, morte moriemini: ſed, Quo die ederitis, morte moriemini: vt hoc ipſum in eis illa faceret dies, quod Apoſtolus ge-

Roma. 7. mit dicens, Condelector legi dei ſecundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis, repugnantẽ legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Non enim ſufficeret ei, ſi diceret, Quis me liberabit de hoc mortali corpore? ſed de corpore, inquit, mortis huius.

Sicut

Sicut etiam illud, Corpus quidem, inquit, mortuum eſt propter peccatum, Nec ibi ait mortale, ſed mortuum, quàuis vtique & mortale, quia moriturum: Non ita credēdum eſt fuiſſe illa corpora, ſed licet animalia nondum ſpiritalia, non tamen mortua, id eſt, quæ neceſſe eſſet vt morerentur. quod eo die factum eſt. quo lignum vetitum tetigerunt. Sicut in ipſis noſtris corporibus quædā pro ſuo modo ſanitas dicitur, quæ ſi perturbata ſic fuerit, vt letalis morbus iam viſcera depaſcatur, quo inſpecto, medici mortem imminere pronūcient, mortale vtique corpus etiam tunc dicitur, ſed aliter quàm cùm eſſet ſanū, quanuis quandoque ſine dubio moriturum. Ita illi homines animalia quidem corpora gerentes, ſed non moritura niſi peccaſſent, acceptura autem angelicam formam, cœleſtémq; qualitatem, mox vbi præceptum tranſgreſſi ſunt, eorum membris velut aliqua ægritudo letalis mors ipſa concepta eſt: mutauítque illam qualitatem qua corpori ſic dominabantur, vt non dicerent, Video aliā legē in membris meis repugnantē legi mē tis meæ. quia etſi nondum ſpiritale, ſed animale corpus erat, nondum tamen erat mortis huius, de qua & cum qua nati ſumus. Quid enim aliud, non dicā nati, ſed omnino cōcepti niſi ægritudinē quandā inchoauimus, qua ſumus ſine dubio morituri: neque enim tam neceſſe eſt eum ipſo morbo mori, qui hydropicus, vel dyſentericus, vel elephantioſus factus fuerit, quam eum qui hoc corpus habere cœperit, in quo omnes homines natura ſunt filij iræ, quia hoc non fecit niſi pœna peccati. Quæ cum ita ſint, cur non credamus illos homines ante peccatum ita genitalibus membris ad procreandos filios imperare potuiſſe, ſicut cæteris, quæ in quolibet opere anima ſine vlla moleſtia, & quaſi pruritu voluptatis mouet? Si enim creator omnipotens ineffabilitérque laudādus, qui & in minimis ſuis operibus magnus eſt, apibus donauit, vt ſic operentur generationem filiorum, quemadmodum ceræ ſpeciem liquoiémque mellis: cur incredibile videatur primis hominibus talia feciſſe corpora, vt ſi non peccaſſent, & morbum quēdam, quo morerentur, continuo concepiſſent, eo nutu imperarent membris quibus fœtus exoritur, quo pedibus cum ambulatur, vt neque cum ardore ſeminaretur, neque cum dolore pareretur. Nunc vero tranſgrediendo præceptum, motum legis illius, quæ repugnat legi mentis, in membris conceptæ mortis habere meruerunt, quē nuptiæ ordinant, continētia cohibet & refrænat.

Roma. 8.

Roma. 7.

Elephātiaſis genus morbi, & et dyſenteria & hydrops.

Ephe. 2.

2 ſen. di. 20. ca. 1.

vt quemadmodum de peccato factum eſt ſuppliciũ, ſic de ſupplicio fiat meritum. Factam itaque fœminam viro, de viro, in eo ſexu in ea forma & diſtinctione membrorum, qua fœminæ notæ ſunt, quæ peperit Cain & Abel, & omnes fratres eorum, ex quibus omnes homines naſcerentur, in quibus peperit etiã Seth, per quẽ ventum eſt ad Abrahã & ad populũ Iſraël gentémque omnibus iam notiſſimam gentibus, & per Noë filios omnes gentes, quiſquis dubitauerit, omnia cogit vitare †quæ credimus longéque à fideliũ mentibus repellendus eſt.

Fœmina qua ſit facta forma *Cap. XI.*

† tentare.

Cum ergo quæritur ad quod adiutorium factus ſit ille ſexus viro, diligenter, quantum valeo, cuncta conſideranti, non niſi cauſa prolis occurrit, vt per eorum ſtirpem terra impleretur, & non eo modo procreatã quo nunc procreantur homines, cũ ineſt peccati lex in mẽbris repugnans legi mentis, etiã ſi per dei gratiam virtute ſuperatur: hoc enim eſſe non potuiſſe credendum eſt, niſi in corpore mortis huius, quod corpus mortuum eſt propter peccatum. Et quid hac pœna iuſtius, quàm vt non ad omnem nutum ſeruiat corpus, id eſt ſuus famulus animæ, ſicut domino ſuo detrectauit ipſa ſeruire: ſiue vtrũque ex parentibus creet deus, corpus ex corpore, animã ex anima ſiue alio modo faciat animas, non vtique ad opus impoſſibile, nec mercede parua: vt cum anima pietate deo ſubdita, legem iſtam peccati quæ eſt in membris corporis mortis huius, quã primus homo accepit in pœnam, vicerit ipſa per gratiam, præmium cœleſte percipiat maiore gloria, demonſtrans quãta ſit laus obedientiæ, quæ alienæ inobedientiæ pœnam potuit virtute ſuperare.

Roma. 7. *Roma. 8.*

Sed quoniam cui adiutorio fœmina facta ſit viro, ſatis, quantum exiſtimo, requiſitum eſt, illud iam videamus quare ſit factum, quòd adductæ ſunt ad Adã omnes beſtiæ agri. & omnia volatilia cœli, vt eis nomina imponeret, atque ita velut neceſſitas oriretur creandi ei fœminam ex eius latere, cum inter illa animalia ſimile illi adiutorium non fuiſſet inuentum. Videtur enim mihi propter aliquam ſignificationem propheticam factum, ſed tamẽ factum, ex re geſta cõfirmata, figuræ interpretatio libera relinquatur. Quid eſt enim hocipſum quod volatilibus, terreſtribúſq; animantibus, non etiam piſcibus, atque omnibus natatilibus Adã nomina impoſuit? Si enim linguæ humanæ conſulantur, ſic appellãtur hæc omnia, quemadmodum eis homines loquendo nomina poſuerunt. Nõ ſolum hæc quæ ſunt in aquis & terris, verum-

Animantia quare adducta ad Adam. *Cap. XII.*

etiam ipſa terra & aqua & cœlum, & quæ videntur in cœlo, & quæ non videntur, ſed creduntur, pro diuerſitate linguarum gentilium, diuerſis nominibus appellantur. Vnam ſane linguã primitus fuiſſe didicimus, antequam ſuperbia turris illius poſt diluuium fabricatæ: in diuerſos ſignorum ſonos humanam diuideret ſocietatem. Quæcunque autem illa lingua fuerit, quid attinet quærere? Illa certè tunc loquebatur Adam, & in ea lingua, ſi adhuc vſque permanet, ſunt illæ voces articulatæ, quibus primus homo animalibus terreſtribus & volatilibus nomina impoſuit. Non igitur vllo modo credibile eſt in eadem lingua nomina piſcium non ab homine, ſed diuinitus inſtituta, quæ deo dicente homo poſtea diſceret. Quod ſi ita etiam factum eſſet, quare ita factum eſſet, proculdubio myſtica ſignificatio reſonaret. Sed credendum eſt paulatim cognitis piſcium generibus, nomina impoſita: tunc autem cum pecora, & beſtiæ, & volatilia ad hominem adducta ſunt, vt eis ad ſe congregatis, generatímq; diſtinctis, nomina imponeret: quibus etiam ipſis paulatim, & multo citius quàm piſcibus, ſi hoc factum non eſſet, poſſet nomina imponere: quid fuit cauſæ, niſi ratio aliquid ſignificandi, quod ad prænunciationem futurorum valeret? Cui rei maxime ordo narrationis huius inuigilat. Deinde nunquid ignorabat deus nihil tale ſe creaſſe in naturis animalium, quod ſimile adiutorium poſſet eſſe homini? An opus erat vt hoc etiam ipſe homo cognoſceret, & eo commendatiorem haberet vxorem ſuam, quod in omni carne creata ſub cœlo, & de hoc aëre ſicut ipſe viuens viuente, nihil eius ſimile inuenerit? Mirum ſi hoc ſcire non poſſet, niſi omnibus ad ſe adductis atque perſpectis. Si enim deo credebat, poſſet hoc illi eo modo dicere, quo modo & præceptum dedit, quo modo & peccantem interrogauit atque iudicauit: Si autem non credebat, profecto neq; hoc ſcire poterat, vtrum ad eum omnia ille, cui non credebat, adduxerit, an forte in aliquibus ab illo remotioribus terræ partibus aliqua ei ſimilia, quæ non demonſtraſſet, abſconderit. Non itaq; arbitror dubitandum hoc alicuius propheticæ ſignificationis gratia factum, ſed tamen factum. Neq; hoc opere ſuſcepimus prophetica ænigmata perſcrutari, ſed rerum geſtarum fidem ad proprietatem hiſtoriæ commendare: vt quod impoſſibile videri vanis atque incredulis poteſt, aut ipſi authoritati ſanctę ſcripturę velut teſtificatione contraria repugnare, id pro meis viribus

Gene. 11.

2. Retrac. cap. 24.

viribus quantum deus adiuuat, diſſerendo demõſtrem, neque impoſſibile eſſe neque contrarium. Quod autẽ poſſibile quidem apparet, nec habet vllam ſpeciem repugnantiæ, ſed tamẽ quaſi ſuperfluum, vel etiam ſtultum quibuſdam videri poteſt, hoc ipſum diſputando demonſtrem, quòd ideo tanquã rerum geſtarum naturali vel vſitato ordine factum eſt, vt cordibus noſtris fideliſſima ſanctarum ſcripturarum authoritate prælata, quia ſtultum eſſe non poteſt, myſticum eſſe credatur, quamuis eius expoſitionem vel inquiſitionem aut alibi iam exhibuerimus, aut in opus* †aliud differamus.

†al. tẽpus.

Cur de latere facta ſit mulier Ca. XIII.

a. ſen. 'diſ. 18. c. cum ante cũ ſe.

Quid ergo ſibi vult etiam illud, quòd mulier viro de latere facta eſt? Verum eſto propter ipſius coniunctionis vim commendandam, hoc ita fieri oportuiſſe credamus, Nunquid etiã vt dormienti fieret, eadem ratio vel neceſſitas flagitabat, vt denique oſſe detracto, in cuius locũ caro ſuppleretur? Non enim non potuit ipſa caro detrahi, vt inde congruentius, quòd ſit ſexus infirmior, mulier formaretur? An vero tam multis additis coſtam deus ædificare potuit in mulierem, & carnem pulpámve non potuit, qui de puluere ipſum hominem fecit? Aut ſi iam coſta fuerat detrahenda, cur non altera pro ea coſta repoſita eſt? Cur etiam non dictum eſt, finxit aut fecit, ſicut in omnibus ſupra operibus: ſed ædificauit, inquit, dominus deus illã coſtam, non tanquam corpus humanum, ſed tanquam domum? Non eſt itaque dubitandum quoniam hæc facta ſunt, & ſtulta eſſe non poſſunt, ob aliquid ſignificandum eſſe facta, fructũm futuri ſeculi ab ipſo iam primordio generis humani deo præſcio in ipſis ſuis operibus miſericorditer prædicante: vt certo tempore ſeruis ſuis, ſiue per hominum ſucceſſiones, ſiue per ſuum ſpiritum vel angelorum miniſterium reuelata atque conſcripta & promittẽdis rebus futuris & recognoſcendis impletis teſtimonium perhiberent: quod magis magíſque in conſequentibus apparebit.

Quo modo animalia adducta ad Adã. Caput XIIII.

Videamus ergo quod iſto opere ſuſcepimus, non ſecundũ præfigurationem rerum futurarum, ſed ſecundum rerum geſtarum non allegoricam, ſed propriam ſignificationem, quemadmodum hæc accipi poſſunt, Et finxit deus, inquit, adhuc de terra omnes beſtias agri, & omnia volatilia cœli: vnde iam quod viſum eſt, & quantum viſum eſt, diſſeruimus. Et adduxit omnia ea ad Adã, vt videret quid ea vocaret. Quo modo hæc adduxerit deus ad Adam, nec carnaliter ſapiamus, adiuuare

nos

nos debet quod de bipertito opere diuinæ prouidentiæ in libro ſuperiore tractauimus. Neque enim ſicut indagant atque adigunt venantes aut aucupantes ad retia, quæcunque animātia capiunt: ita hoc factum eſſe credendum eſt: aut vox aliqua iuſſionis de nube facta eſt eis verbis, quæ rationales animæ audientes, intelligere atque obedire aſſolent. Non enim hoc acceperunt vt poſſint beſtiæ vel aues, in ſuo tamen genere obtemperant deo: non rationali voluntatis arbitrio, ſed ſicut mouet ille omnia temporibus opportunis, non ipſe temporaliter motus, per angelica miniſteria: quæ capiūt in verbo eius, quid quo tempore fieri debeat: & illo non temporaliter moto, mouentur ipſa temporaliter, vt in iis quæ ſibi ſubiecta ſunt, iuſſa eius efficiant. Omnis enim anima viua, non ſolum rationalis ſicut in hominibus, verumetiam irrationalis ſicut in pecoribus, & volatilibus, & piſcibus, viſis mouetur. Sed anima rationalis voluntatis arbitrio vel conſentit viſis vel non conſentit: irrationalis autem non habet hoc iudicium, pro ſuo tamen genere atque natura viſo aliquo tacta propellitur. Nec in poteſtate illius animæ eſt, quæ illi viſa veniant, ſiue in ſenſum corporis, ſiue in ipſum ſpiritum interius: quibus viſis, appetitus moueatur cuiuſlibet animantis: ac ſic cum ea viſa per angelorum obedientiam deſuper miniſtrantur, peruenit iuſſio dei non ſolum ad homines, nec ſolum ad aues & pecora, verumetiam ad ea quæ ſub aquis latent, ſicut ad cetum, qui glutiuit Ionam. *Ionæ 2.*
Nec ſolum ad iſta maiora, verumetiam ad vermiculum: nam & huic legimus diuinitus iuſſum, vt radicem cucurbitæ roderet, *Ionæ.4.*
ſub cuius vmbraculo Propheta requieuerat. Si enim homini donauit deus ſic eum inſtituens, vt etiam carnem peccati: portans poſſit non ſolum pecora & iumenta ſuis vſibus ſubdita, nec tantum domeſticas aues, ſed etiam liberæ voluntatis quaſlibet etiam ſæuas feras & capere & manſuetas facere, & eis mirabiliter imperare potentiam rationis, nō corporis: cū earum appetitus & dolores captans, paulatimq; illectādo, premendo laxandóque moderans, agreſti eas exuit conſuetudine, & tanquā humanis moribus induit: quāto magis angeli hoc poſſunt qui iuſſione dei in ipſa eius, quā ſempiterne intuentur, incommutabili veritate perſpecta, mouentes ſe per tēpus, & corpora ſibi ſubdita per tēpus & locū, agilitate mirabili & iuſſa quibus moueātur, & appetitū carnalis indigentiæ valent efficere omni animæ viuæ, vt quo eā venire opus eſt, neſciēs abducatur?

Iam

Iam ergo videamus, ipſa mulieris formatio, quæ myſtice
Formatio etiam ædificatio dicta eſt, quemadmodũ facta ſit. Natura quip-
mulieris pe mulieris creata eſt, quamuis ex virili, quæ iam erat, non ali
per quem. quo motu iam exiſtentium naturarum, Angeli autem nullam
Cap. XV. omnino poſſunt creare naturã: locus enim vnus cuiuſlibet na-
2. ſen. diſ. turæ, ſed magnæ, ſeu minimæ, creator eſt deus, id eſt, ipſa trini
18. c. ſolet. tas, pater & filius & ſpiritus ſanctus. Aliter ergo quęritur, quẽ-
admodum ſit ſoporatus Adam, coſtáque eius ſine vllo dolo-
ris ſenſu à corporis compage detracta ſit. Hæc enim fortaſſe di
cantur potuiſſe per angelos fieri: formare autem vel ędificare
coſtam, vt mulier eſſet, vſqueadeo non potuit niſi deus, à quo
vniuerſa natura ſubſiſtit, vt ne illud quidem carnis ſupplemẽ-
tum in corpore viri, quod in illius coſtæ ſucceſſit locum, ab an
gelis factum eſſe crediderim: ſicut nec ipſum hominem de ter-
ræ puluere: non quòd nulla ſit angelorum opera, vt aliquid
creetur, ſed non ideo creatores ſunt: quia nec agricolas creato-
res ſegetum atque arborum dicimus. Non enim qui plantat
1. Cor. 3. eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat deus. Ad
hoc incrementum pertinet etiam in corpore humano, quod
oſſe dempto, locus carne ſuppletus eſt: illo ſcilicet opere dei,
quo naturas ſubſtituit vt ſint, quo ipſos quoque angelos crea-
uit. Opus itaque agricolæ eſt, vt aquam ducat cum rigat: non
autem opus eius eſt, vt aqua per decliuia prolabatur, ſed illius
Sapiẽ. 11. qui omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuit. Item
opus agricolę eſt vt ſurculus auellatur ex arbore, terræq́; man
detur: at non opus eius eſt vt ſuccũ imbibat, vt germẽ emittat,
vt aliud eius ſolo figat, quo radicẽ ſtabiliat: aliud in auras pro-
moueat quo robur nutriat, ramóſque diffundat: ſed illius qui
dat incrementum. Medicus etiam ægro corpori alimentum
adhibet, & vulnerato medicamentum, Primum non de rebus
quas creauit, ſed quas creatas opere creatoris inuenit. Deinde
cibum vel potũ præparare potuit & miniſtrare, & emplaſtrum
formare, & medicamenta illico apponere: nũ etiam ex iis quæ
adhibet, operari & creare vires vel carnem poteſt? Natura id
agit interiore motu, nobiſque occultiſſimo. Cui tamen ſi deus
ſubtrahat operationem intimam, qua eam ſubſtituit & facit,
continuo tanquam extincta nulla remanebit. Quapropter cũ
deus vniuerſam creaturam ſuam bipertito quodam modo ope
re prouidentiæ, de quo in ſuperiore libro locuti ſumus, & in
naturalibus & in voluntariis motibus adminiſtret, creare natu
ram

ram tam nullus angelus poteſt, quàm nec ſeipſum, Voluntas vero angelica obedienter deo ſubdita, eiuſque executa iuſſionem, naturalibus motibus de rebus ſubiectis tanquam materiam miniſtrare, vt ſecũdum illas principales in verbo dei non creatas, vel ſecũdum illas in primis ſex dierum operibus cauſaliter creatas rationes aliquid in tempore creetur, more agricolandi vel medendi poteſt. Quale itaque miniſterium deo exhibuerint angeli in illa mulieris formatione, quis audeat affirmare? Certiſſime tamen dixerim, ſupplementum illud carnis in coſtæ locum ipſiuſque fœminæ corpus & animam conformationémque membrorum, omnia viſcera, ſenſus omnes, & quicquid erat quo illa & creatura & homo & fœmina erat, non niſi in illo opere dei factum, quod deus non per angelos, ſed per ſemetipſum operatus eſt: nec dimiſit, ſed ita cõtinuanter operatur, vt nec vllarum aliarum rerum, nec ipſorum angelorum natura ſubſiſtat, ſi non operetur. Sed quoniam carnem animatam atque ſentientem, quantum naturam rerum pro humano captu experiri potuimus, non nouimus naſci niſi aut ex iſtis tanquam materialibus elementis, hoc eſt ex aqua & terra: aut ex fruticibus vel lignorum fructibus, vel etiam ex carnibus animaliũ, ſicut innumerabilia genera vermium ſiue reptiliũ, aut certe ex cõcubitu parentum: nullã autem carnẽ natam ſcimus ex carne cuiuſlibet animãtis, quæ tã eſſet ei ſimilis, vt ſexu tantũ diſcerneretur, quærimus in rebus creationis huiuſmodi ſimilitudinem, qua mulier de viri latere facta eſt, nec poſſumus inuenire: non ob aliud, niſi quia homines quemadmodum operentur, in hac terra nouimus: quemadmodũ autẽ angeli in hoc mũdo quodam modo agricolẽtur, non vtiq; nouimus: nam profecto ſi remota hominũ induſtria fruticũ genus naturæ curſus operaretur, nihil aliud noſſemus quàm ex terra naſci arbores & herbas, & ex earum ſeminibus ab eis itidem in terram cadentibus, Nunquid innoteſceret nobis quid valeret inſitio, vt alterius generis lignum radice propria, poma portaret aliena, & coaleſcẽte vnitate iam ſua? Hæc per agricolarum opera didicimus, cum ipſa creaturis arborum nullo modo præeſſent, †ſed naturæ curſum deo creanti ſuum quoddam officium miniſteriúmque præberent: nequaquam enim quicquam per eorum opera exiſteret, ſi hoc in dei opere intima naturæ ratio non haberet. Quid ergo mirum, ſi hominem ex oſſe hominis factam non nouimus, quando creanti deo

Tarditas ingenij humani non aſſequitur opera dei. Ca. XVI.

† al. cum ipſi creatores arborũ nullo modo eſſent.

deo quéadmodum angeli ſeruiant ignoramus: qui nec arborẽ ex arboris ſurculo in robore alieno factam noſſe poſſemus, ſi & iſta deo creanti, quemadmodum agricolæ ſeruiant, ſimiliter neſciremus? Nullo modo tamen dubitamus & hominũ & arborum non niſi deum eſſe creatorem, fidelitérque credimus

u Galat. 3. factam fœminam ex viro, nullo interueniente cócubitu, etiã

2. Retrac. cap. 24. ſi forte coſta hominis miniſtrata ſit per angelos in opere creatoris: ſicut fideliter credimus etiam virum factum ex fœmina nullo interueniente concubitu, cum ſemen Abrahæ diſpoſitum eſt per angelos in manu mediatoris: vtrunq; infidelibus incredibile eſt: fidelibus autem cur ad rei geſtæ proprietatem quod de Chriſto factum eſt, & tantũ ad figuratã ſignificationem, quod de Eua ſcriptum eſt credibile nõ videatur? An vero ſine cuiuſquam concubitu vir ex fœmina fieri potuit: fœmina ex viro nõ potuit? Et virginalis vterus vnde vir fieret habebat, virile autem latus vnde fœmina fieret non habebat: cum hic dominus de famula naſceretur, ibi de ſeruo famula formaretur? Poterat & dominus carnẽ ſuam de coſta vel de aliquo mẽbro virginis creare. Sed qui poſſet oſtẽdere in corpore ſuo hoc ſe iterum feciſſe quod factũ eſt, vtilius in matris corpore oſtẽdit nihil pudendum eſſe quod caſtum eſt.

Cauſa ſuperiores & inferiores. Ca. XVII. Gene. 1. 2. ſen. diſt. 18. ca. ſed quæritur.

Quòd ſi quæritur, quo modo ſe habeat cauſalis illa conditio in qua primum hominem deus fecit ad imaginem ac ſimilitudinem ſuam, Ibi quippe & hoc dictum eſt, maſculum & fœminam fecit eos: vtrum iam illa ratio quam mũdi primis operibus indidit atq; concreauit deus, id habebat, vt ſecundum eam neceſſe eſſet ex viri latere fœminam fieri? an hoc tantum habebat vt fieri poſſet, vt autem ita fieri neceſſe eſſet non ibi iam conditum, ſed in deo erat abſconditum? Si hoc ergo quæritur, dicam quid mihi videatur ſine affirmandi temeritate, Quod tamẽ cum dixero, fortaſſe prudenter iſta conſiderantes, quos iam Chriſtiana fides imbuit, etiam ſi nunc primitus iſta cognoſcunt, nõ eſſe dubitandũ iudicabũt.

2 ſen. diſ. 18. ca. omnium.

Omnis iſte naturæ vſitatiſſimus curſus habet quaſdam naturales leges ſuas, ſecundum quas & ſpiritus vitæ qui creatus eſt habet quoſdam appetitus ſuos determinatos quodã modo, quos etiã mala voluntas nõ poſſit excedere, Et elementa mundi huius corporei habẽt definitã vim qualitatémque ſuã quid vnúquodq; valeat vel nõ valeat, quid de quo fieri poſſit vel non poſſit. Ex his velut primordiis rerum, omnia quæ gignuntur ſuo quoque tempore exortus proceſ-

ſúſque

ſúſque ſumunt, fineſque & deceſſiones ſui cuiuſque generis,
Vnde fit vt de grano tritici nõ naſcatur faba, vel de faba triti-
cũ, vel de pecore homo, vel de homine pecus. Super hũc autẽ
motum curſúmque rerum naturalẽ, poteſtas creatoris habet
apud ſe poſſe de his omnibus facere aliud, quàm eorum quaſi
ſeminales rationes habent: nõ tamen id quod in eis poſuit, vt
de his fieri vel abſque ipſo poſſit. Neque enim potentia teme-
raria, ſed ſapientiæ virtute omnipotens eſt: & hoc de vnaqua-
que re in ſuo tẽpore facit, quod ante in ea fecit vt poſſit? Alius
ergo eſt rerũ modus quòd illa herba ſic germinat; illa ſic, illa
ætas parit, illa nõ parit, homo loqui poteſt, pecus non poteſt.
Horum & talium modorum rationes, nõ tantum in deo ſunt,
ſed ab illo etiam rebus creatis inditæ atque concretæ. Vt autẽ *2.ſen.diſt.*
lignum de terra exciſum, aridum, perpolitum, ſine radice vlla *18.ca.om-*
ſine terra & aqua repente floreat & fructũ gignat, vt per iuuẽ- *nium.*
tam ſterilis fœmina in ſenectute pariat, vt aſina loquatur, & ſi *Nume.17.*
quid eiuſmodi eſt, dedit quidẽ naturis quas creauit, vt ex eis *Gene.21.*
& hæc fieri poſſent. Neque enim ex eis vel ille faceret, quod *Num.22.*
ex eis fieri non poſſe ipſe præfigeret, quoniam ſeipſo non eſt
nec ipſe potentior. Veruntamen alio modo dedit, vt non hoc
haberent in motu naturali, ſed in eo quo ita creata eſſent, vt
eorum natura voluntati potentiori amplius ſubiaceret.

Habet ergo deus in ſeipſo abſconditas quorundam factorũ *Mulier*
cauſas, quas rebus conditis non inſeruit, eaſque implet nõ illo *quo modo*
opere prouidentiæ quo naturas ſubſtituit vt ſint, ſed illo quo *facta.*
eas adminiſtrat vt voluerit quas vt voluit condidit, Ibi eſt & *C.XVIII.*
gratia per quam ſalui fiunt peccatores. Nam quod attinet ad *2.ſen.diſt.*
naturam iniqua ſua voluntate deprauatam, recurſum per ſe- *18.ca.om-*
metipſum non habet, ſed per dei gratiam qua adiuuatur & in- *nium.*
ſtauratur, Neque enim deſperãdi ſunt homines in illa ſenten-
tia in qua ſcriptum eſt, Omnes qui ambulant in ea non reuer- *Prouer. 2.*
tentur. Dictum eſt enim ſecundum pondus iniquitatis ſuæ, vt
quòd reuertitur qui reuertitur, nõ ſibi tribuat, ſed gratiæ dei,
non ex operibus, ne forte extollatur. Propterea myſteriũ gra- *Ephe.3.*
tiæ huius Apoſtolus abſconditum dixit, nõ in mundo, in quo
ſunt abſconditæ cauſales rationales omnium rerum natura-
liter creatarum †. ſicut abſconditus erat Leui in lumbis Abra- *† oritura*
hæ, quando & ipſe decimatus eſt, ſed in deo, qui vniuerſa crea *rum.*
uit. Quamobrem omnia etiam quæ ad hãc gratiam ſignifican
dam, non naturali motu rerum, ſed mirabiliter facta ſunt, co-

rum etiam abſconditæ cauſæ in deo fuerant: quorũ etiã ſummum erat, quòd ita mulier facta eſt de latere viri, & hoc dormientis: quæ per ipſum firma facta eſt, tanquam eius oſſe firmata: ille autẽ propter ipſam infirmus, quia in locũ coſtæ non coſta ſed caro ſuppleta eſt: nõ habuit hoc prima rerum conditio, quando ſexto die dictum eſt, Maſculum & fœminam fecit eos, vt fœmina omnino ſic fieret; ſed tantũ hoc habuit, quia & ſic fieri poſſet, ne contra cauſas, quas voluntate inſtituit, mutabili volũtate aliquid fieret. Quid autẽ fieret, vt omnino aliud futurum non eſſet, abſconditum erat in deo, qui vniuerſa creauit. Sed quoniã ſic dixit abſconditũ, vt innoteſceret principibus & poteſtatibus in cœleſtibus, per eccleſiã multiformis ſapiẽtiæ dei probabiliter creditur: ſicut illud ſemen, cui promiſſum eſt, diſpoſitũ eſt per angelos in manu mediatoris: ſic omnia quæ ad ipſius ſeminis aduentũ vel prænunciãdum vel annunciandum in rerũ natura, præter vſitatum naturæ curſum mirabiliter facta ſunt, miniſtrãtibus angelis eſſe facta: vt tamẽ vtique creator vel reparator creaturarum nõ ſit, niſi qui plantatore & rigatore quolibet ſolus incrementum dat deus.

Gene. 1. *Ephe. 3.* *2. Retrat. cap. 24.* *1. Cor 3.*

Ac per hoc etiam illa ecſtaſis, quã deus immiſit in Adam, vt ſoporatus obdormiret, rectè intelligitur ad hoc immiſſa, vt & ipſius mens per ecſtaſim particeps fieret tanquam angelicæ curiæ, & intrans in ſanctuariũ dei intelligeret nouiſſima. Denique euigilans tanquã prophetiæ plenus, cum ad ſe adductã coſtam, mulierem ſuam videret, eructauit continuo, quod magnum ſacramentum commendat Apoſtolus. Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea: Hæc vocabitur mulier, quoniam de viro ſumpta eſt: & propter hoc relinquet homo patrem ſuum & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Quæ verba cum primi hominis fuiſſe ſcriptura ipſa teſtetur, dominus tamen in Euangelio deum dixiſſe declarauit. Ait enim, Non legiſtis, quia qui fecit ab initio maſculũ & fœminã fecit eos, & dixit, Propter hoc dimittet † homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna: vt hinc intelligeremus propter ecſtaſim quæ præceſſerat in Adam, hoc eum diuinitus tanquam Prophetam dicere potuiſſe. Sed iam iſte huius libri terminus placet, vt ea quæ ſequuntur, ab alio exordio renouent intentionem legentium.

Ecſtaſis Adæ. *Ca. XIX.* *Pſal. 72.* *Gene. 2.* *Ephe. 5.* *Matt. 19.* *† relinquet.*

Libri noni finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM, LIBER DECIMVS.

Vnde anima mulieris. Cap. 1.

IAM quidem ordo ipſe videtur expoſcere, vt de peccato primi hominis diſſeramus: ſed quia de carne mulieris, quēadmodum facta ſit, ſcriptura narrauit, tacuit autem de anima, multomagis nos fecit intentos vt de hoc diligentius inquiramus: quonam modo refelli poſſint, ſiue non poſſint, qui credunt animam de anima hominis, ſicut carnem de carne fieri, à parentibus in filios vtriuſque rei transfuſis ſeminibus. Hinc enim primitus ad hoc mouentur, vt dicant quòd vnam animã deus fecerit, ſufflãdo in faciem hominis, quem de puluere finxerat, vt ex illa iam cæteræ crearentur animæ hominum, ſicut ex illius carne omnis etiam caro hominum: quoniam primo Adam formatus eſt, deinde Eua: & ille quidem vnde habuerit corpus, vnde animam dictum eſt, corpus videlicet puluerem terræ, animam vero flatum dei: At illa de illius latere cum facta dicatur, nõ dicitur quòd eam deus flando ſimiliter animauerit, tanquam vtrũque de illo ductum ſit, qui iam fuerat animatus. Aut enim taceri oportuit, inquiunt, etiã de anima viri, vt eam ſicut poſſemus datam diuinitus, vel intelligeremus vel certe crederemus. Aut ſi hoc propterea ſcriptura non tacuit, ne animã quoque ſicut carnẽ hominis de terra factam eſſe putaremus, debuit & de mulieris anima non taceri, ne putaretur ex traduce ſi hoc verum non eſt. Quapropter ideo tacitum eſt, inquiunt, quòd in eius faciẽ flauerit deus, quia illud verum eſt quòd & anima ex homine propagata eſt. Huic ſuſpicioni facile occurritur, Si enim propterea putant animã mulieris ex anima viri factam, quia nõ ſcriptũ eſt quòd in mulieris faciem flauerit deus, cur credunt ex viro animatam fœminam, quãdo ne id quidẽ ſcriptum eſt? Vnde ſi deus omnes animas hominũ naſcẽtium ſicut primam facit, propterea ſcriptura de aliis tacuit, quoniam poſſet quod in vna factũ cõmemoratum eſt, etiã de cæteris prudẽter intelligi. Itaque ſi oportuit nos per hanc ſcripturam de hac re aliquid admoneri, magis ſi aliquid aliud fiebat in fœmina quod in viro factum non erat, vt ex carne animatã eius anima duceretur, non ſicut viri

2. ſen diſt. 8. c. fin.

eius aliunde corpus, aliunde anima: hoc ipſum quod alio modo fiebat, ſcriptura potius tacere non debuit, ne hoc itidem factum putaremus quod iam de illo didiceramus. Proinde quia non dixit ex anima viri factam eſſe animam mulieris, conuenientius creditur eoipſo nos admonere voluiſſe, nihil hic aliud putare quàm de viri anima noueramus, id eſt, ſimiliter datam eſſe mulieri: cum præſertim eſſet euidentiſſimæ occaſionis locus, vt ſi non tunc quando formata eſt. poſtea certe diceretur, vbi ait Adam, Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. Quanto enim charius amãtiúſque diceret, & anima de anima mea? Non tamen hinc tam magna quæſtio iam ſoluta eſt, vt vnum horum manifeſtum certúmque teneamus.

Gene. 2.

Repetitio ſuperiorũ librorum, Cap. II.

Gene. 1.

Quamobrem primum videndum eſt, vtrum ſacra ſcriptura libri huius ab eius exordio pertractata hinc nos dubitare permittat, vt nunc recte fortaſſe requiramus, aut quæ nam ſententia potius eligenda ſit, aut in rei huius incerto quemadmodum tenere debeamus. Certe enim ſexto die fecit deus hominem ad imaginem ſuam, vbi etiam dictum eſt, Maſculum & fœminam fecit eos. Quorum illud ſuperius vbi imago dei commemorata eſt, ſecundum animam, hoc autem vbi ſexus differentia ſecundum carnem accipiebamus. Et quoniam tot ac tanta teſtimonia quæ ibi conſiderata atque tractata ſunt, nos non ſinebant eodem ipſo ſexto die, etiam formatum de limo hominẽ mulierémque de latere eius accipere: ſed hoc poſtea factum eſſe poſt illa primitus opera dei, in quibus creauit omnia ſimul: quæſiuimus quid de hominis anima crederemus: diſcuſſiſque omnibus diſceptationis noſtræ partibus, illud credibilius vel tolerabilius dici viſum eſt, quòd ipſa hominis anima in illis operibus facta eſt, corporis vero eius in mundo corporeo tanquam in ſemine ratio; ne cogeremur contra verba ſcripturæ aut ſexto die totum factum dicere, id eſt, de limo virum, & de eius latere fœminam. aut in illis ſex dierũ operibus nullo modo eſſe factum hominẽ; aut corporis humani cauſalem rationem tantummodo factam, animæ autem nullã, cum potius ſecundum ipſam ſit homo ad imaginem dei. Aut certe & ſi non contra verba ſcripturæ aperte poſita, tamen dure atque intolerabiliter diceremus: vel in ea creatura ſpiritali quæ ad hoc tãtummodo creata eſſet, factam fuiſſe animæ humanæ rationem, cũ ipſa creatura in qua iſta ratio facta diceretur, nõ cõmemoratur in operibus dei: vel in aliqua creatura quæ

Eccleſi. 18.

in illis

In illis commemoratur operibus, factam rationem animæ, velut in omnibus qui iam ſunt facti, ratio latet generãdorum filiorum: ac ſic eam vel angelorum filiam, vel quod eſt intolerabilius alicuius elementi corporei filiã crederemus. Sed nũc ſi ob hoc mulier non de viro, ſed ſimiliter vt ille à deo factam animam aſſeritur accepiſſe, quia ſingulas ſingulis deus facit, non erat facta in illis primis operibus anima fœminæ. Aut ſi generalis omnium animarũ ratio facta fuerat, ſicut in hominibus ratio gignendi, reditur ad illud durum ac moleſtũ, vt vel angelorum, vel quod indigniſſimum eſt, cœli corporei, vel alicuius etiam inferioris elementi filias animas hominum eſſe dicamus. Ac per hoc videndum eſt, & ſi latet quid verum ſit, quid ſaltem tolerabilius dici poſſit: vtrũ hoc quod modo dixi: an illis primis dei operibus vnã animam primi hominis factã, de cuius propagine omnes hominum animæ crearẽtur: an nouas ſub inde animas fieri, quarum nulla vel ratio facta præceſſerit in primis illis ſex dierum operibus dei. Horum autem triũ duo priora non repugnant primis illis conditionibus, vbi ſimul omnia creata ſunt. Siue enim in aliqua creatura tanquam in parente ratio animæ facta ſit, vt omnes animæ ab illa generẽtur, à deo autem creentur, quando ſingulis hominibus dantur ſicut à parentibus corpora: ſiue non ratio animæ velut in parente ratio prolis, ſed ipſa omnino cum factus eſt dies facta ſit anima, ſicut ipſe dies, ſicut cœlum & terra, & luminaria cœli congruenter dictum eſt, Fecit deus hominem ad imaginem ſuam. Hoc vero tertium quo modo non repugnet ei ſententiæ, qua & ſexto die factus accipitur homo ad imaginem dei, & poſt diem ſeptimum viſibiliter creatus, non tam facile videri poteſt. Nouas quippe animas fieri, quæ neque ipſe neque ratio earum tanquam in parente prolis ſexto illo die facta ſit, cum his operibus, à quibus cõſummatis & inchoatis, deus in die ſeptimo requieuit, ſi dixerimus, cauendum eſt ne fruſtra tam diligenter ſcriptura commendet ſex diebus conſummaſſe deum omnia opera ſua, quæ fecit bona valde, ſi aliquas adhuc naturas fuerat creaturus, quas nec ipſas nec earum ibi rationes cauſaliter fecerit: niſi intelligatur rationem quidem ſingillatim faciendarum animarum naſcentibus quibuſque dandarum in ſeipſo habere, non in creatura aliqua condidiſſe. Sed quia non alterius generis creatura eſt anima quàm illius, ſecundum quam ſexto die factus eſt homo ad imaginem

Origo animarum. Cap. III.

Eccleſi. 18.

Gene. 1.

Ibidem.

dei, non recte dicimus deum ea facere nunc, quæ tunc non conſummauit. Iam enim tunc animam fecerat, quales & nunc facit: & ideo non aliquod nouum creaturæ genus nunc facit, quod tunc in ſuis conſummatis operibus nõ creauit: nec contra illas cauſales rationes rerum futurarum, quas vniuerſitati tunc indidit, hæc eius operatio eſt: ſed potius ſecundũ ipſas: quandoquidem corporibus humanis, quorum ex illis primis operibus propagatio continuata ſucceſſione protenditur, tales congruit animas inſeri, quales nunc facit atque inſerit. Quapropter iam nihil timentes, ne contra verba libri huius, quæ de prima illa ſex dierum conditione cõſcripta ſunt, quælibet harum trium ſententiarum probabilitas vicerit, ſentire videamur, ſuſcipiamus diligentiorem quæſtionis huius pertractationẽ: quantum adiuuat deus: ne forte fieri poſſit, vt ſi non liquidam, de qua dubitari vltra non debeat, tamen certe acceptabilem de hac re ſententiam naciſcamur; vt eam tenere donec certum aliquid eluceſcat, non ſit abſurdum. Quòd ſi ne hoc quidem potuerimus, documentorum momentis vndique pariterque nutantibus, ſaltem non videbitur noſtra dubitatio laborem deuitaſſe quærendi, ſed affirmandi temeritatem: vt me, ſi quis recte iam certus eſt, docere dignetur: ſi quem vero non diuini eloquij nec perſpicuæ rationis authoritas, ſed ſua præſumptio certum fecerit, dubitare mecum non dedignetur.

Animam in aliam rem non mutari. Cap. IIII.

Ac primo illud firmiſſime teneamus, animæ naturam nec in naturam corporis conuerti, vt quæ iam fuit anima, fiat corpus: nec in naturam animæ irrationalis, vt quæ fuit anima hominis, fiat pecoris: nec in naturam dei, vt quæ fuit anima, fiat quod eſt deus: atque ita viciſſim nec corpus, nec animam irrationalem, nec ſubſtantiam, quæ deus eſt, conuerti & fieri animam humanam. Illud etiam non minus certum eſſe debet, animam non eſſe niſi creaturam dei. Quapropter ſi neque de corpore, neque de anima irrationali, neque de ſeipſo deus animam hominis fecit, reſtat vt aut de nihilo eam faciat, aut de aliqua ſpiritali, tamen rationali creatura. Sed de nihilo fieri aliquid cõſummatis operibus, quibus creauit omnia ſimul, violentum eſt velle monſtrare: & vtrum perſpicuis documentis obtineri poſſit ignoro. Nec exigendum eſt à nobis, quod vel comprehendere homo non valet: vel ſi iam valeat, mirum ſi perſuadere cuiquam poteſt, niſi tali, qui etiam nullo homine docente poteſt etiam ipſe tale aliquid intelligere.

Tutius

Tutius eſt igitur de huiuſmodi rebus non humanis agere cōiecturis, ſed diuina teſtimonia perſcrutari.

Quòd ergo ex angelis tanquam parentibus deus creet animas, nulla mihi de canonicis libris occurrit authoritas, Multo minus itaque ex mundi corporeis elementis: niſi forte illud mouet quod apud Ezechielem Prophetam, cum demonſtratur reſurrectio mortuorum redintegratis corporibus, ex quatuor ventis cœli aduocatur ſpiritus, quo perflante viuificentur vt ſurgant. Sic enim ſcriptum eſt, Et dixit mihi dominus: Propheta ſuper ſpiritum, Propheta fili hominis & dic ad ſpiritum, Hæc dicit dominus, A quatuor partibus ventorum cœli veni & ſpira in mortuos hos & viuant. Et prophetaui ſicut præcepit mihi dominus, & introiuit ſpiritus vitæ in eos, & reuixerunt & ſteterunt ſuper pedes ſuos congregatio multa valde. Vbi mihi videtur prophetice ſignificatum, non ex illo tantum campo vbi res ipſa demonſtrabatur, ſed ex toto orbe terrarum reſurrecturos homines, & hoc per flatum quatuor mundi partium fuiſſe figuratum. Neque enim etiam flatus ille ex corpore domini, ſubſtantia erat ſpiritus ſancti, quando ſufflauit & ait, Accipite ſpiritum ſanctum: ſed vtique ſignificatum eſt, ſic etiam ab ipſo procedere ſpiritum ſanctum, quo modo ab eius corpore flatus ille proceſſit. Sed quia mundus non ita deo coaptatur ad vnitatem perſonæ, ſicut caro illa verbo eius vnigenito filio, non poſſumus dicere ita eſſe animam de ſubſtantia dei, quemadmodum flatus ille à quatuor ventis de natura mundi factus eſt: ſed tamen aliud cum fuiſſe, aliud ſignificaſſe puto, quod exemplo flatus ex corpore domini procedentis recte intelligi poteſt: etiam ſi Ezechiel Propheta illo loco non reſurrectionem carnis qualis proprie futura eſt, ſed inopinatam deſperati populi reparationem per ſpiritum domini qui repleuit orbem terrarum, figurata reuelatione præuidit. Illud ergo iam videamus, cui nam potius ſententiæ diuina teſtimonia ſuffragentur: ei ne qua dicitur animam vnam deum feciſſe, & dediſſe primo homini vnde cæteras faceret, ſicut ex eius corpore cætera hominum corpora: an ei qua dicitur ſingulas ſingulis facere, ſicut illi vnam, non ex illa cæteras. Illud enim quod per Eſaiam dicit, Omnem flatum ego feci: cum hoc eum de anima dicere quæ ſequuntur ſatis oſtendant, ad vtrunque accipi poteſt. Nam ſiue ex vna primi hominis anima, ſiue ex aliquo ſuo ſecreto,

Anima creata à deo.
Cap. V.
Ezech. 37
Ioan. 20.
Sapien. 1.
Opiniones de anima duæ.
Cap. VI.
Eſa. 57.

creto omnes proculdubio animas ipſe fecit. Et illud quod ſcriptum eſt, Qui finxit ſigillatim corda eorum, ſi nomine cordium voluerimus animas intelligere, neque hoc repugnat cuiquam duorum de quibus nunc ambigimus. Siue enim ex vna illa quam flauit in faciem primi hominis, ipſe vtique ſingulas fingit ſicut etiam corpora: ſiue ſingulas vel fingat & mittat, vel in eiſipſis quibus miſerit eas fingat: quanquam hoc non mihi videatur dictum, niſi ex eo quòd per gratiam noſtræ animæ ad imaginem dei renouatione formantur. Vnde dicit Apoſtolus, Gratia enim ſalui facti eſtis per fidem, & hoc non ex vobis, ſed donum dei eſt, nõ ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipſius enim ſumus figmentum creatum in Chriſto Ieſu in operibus bonis. Non enim per hanc gratiam fidei corpora noſtra creata vel ficta poſſumus intelligere, ſed ſicut in Pſalmo dictum eſt. Cor mũdum crea in me deus. Hinc etiam illud eſſe puto. Qui finxit ſpiritum hominis in ipſo: tanquam aliud ſit factam animam mittere, aliud in ipſo homine facere, id eſt, reficere ac renouare: ſed etiam hoc ſi non de gratia in qua renouamur, ſed de natura in qua naſcimur intelligamus, ad vtranque ſententiam duci poteſt: quia vel ex vna illa primi hominis tanquam ſemen animæ attractum ipſe fingit in homine vt viuificet corpus: ſiue ſpiritum vitæ, non ex illa propagine ſed aliunde corpori infuſum, ipſe itidem fingit per mortales ſenſus carnis, vt fiat homo in animam viuam.

Pſal. 32. *Ephe. 2.* *Pſal. 50*

Illud ſanè de libro ſapientiæ vbi ait, Sortitus ſum animam bonam, & cum eſſem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum, diligentiorem conſiderationem flagitat. Magis enim videtur atteſtari opinioni, qua nõ ex vna propagari, ſed deſuper animæ venire credũtur ad corpora: veruntamẽ quid eſt, ſortitus ſum animam bonã? Quaſi aut in illo animarũ fonte, ſi vllus eſt, aliæ ſint animæ bonæ, aliæ non bonæ, quæ forte quadam exeant, quæ nam cui homini tribuatur: aut alias deus ad horam conceptorum vel naſcẽtium faciat bonas, alias non bonas, quarum quiſq; habeat ſortẽ, quæ acciderit. Mirum ſi hoc eos ſaltem adiuuat, qui credunt animas alibi factas, ſingillatim mitti à deo ſingulis quibúſque corporibus hominum: ac non illos potius, qui pro meritis operum, quæ ante corpus egerunt, in corpora mitti animas dicunt. Secundum quid enim aliæ bonæ, aliæ non bonæ venire ad corpora poſſunt putari, niſi ſecundũ opera ſua? Neq; enim enim ſecũdum naturam, in

Sortiri animam bonam aut malam. *Cap. VII. Sapien. 8.*

qua fiunt ab illo qui omnes naturas bonas facit Sed abſit vt contradicamus Apoſtolo, qui dicit nondum natos nihil egiſſe boni aut mali: vnde confirmat nõ potuiſſe ex operibus dici, ſed ex vocante, maior ſeruiet minori, cũ de geminis ageret adhuc in Rebeccæ vtero conſtitutis. Sequeſtremus ergo paululum hoc de libro ſapientiæ teſtimonium: neque enim negligẽdi ſunt, ſeu errent ſeu verum ſapiant, qui hoc ſpecialiter & ſingulariter de anima illa dictum putant mediatoris dei & hominum hominis Ieſu Chriſti. Quod, ſi neceſſe fuerit, quale ſit poſtea conſiderabimus, vt ſi Chriſto convenire non potuerit, quæramus quemadmodum id accipere debeamus ne contra Apoſtolicam veniamus fidem, putantes habere animas aliqua merita operum ſuorum, priuſquam incipiant in corporibus viuere. Nunc illud videamus quemadmodum dictũ ſit, Aufer ſpiritum eorum, & deficient, & in puluerem ſuum reuertentur: Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Pro illis enim qui arbitrantur animas ex parentibus ſicut corpora creari, hoc videtur ſonare, cum ſic intelligatur, vt ſpiritum eorum propterea dixerit, quòd eũ homines ex hominibus acceperint: qui cum mortui fuerint, non eis poterit ab hominibus reddi vt reſurgant, quia non rurſus quemadmodum quando nati ſunt, à parentibus dicitur, ſed deus eum reddet, qui reſuſcitat mortuos. Ac per hoc eundem ſpiritum dixit eorum cũ moriuntur, dei autẽ cum reſurgunt: quod poſſunt illi qui non ex parentibus, ſed deo mittente animas venire aſſerunt, pro ſua opinione ſic intelligere vt eorum dixerit ſpiritum cum moriuntur, quia in eis erat, & ab eis exiit. dei autem cum reſurgunt, quòd ab ipſo mittitur, ab ipſo redditur. Proinde hoc etiam teſtimonium neutris eorum aduerſatur: ego vero arbitror melius intelligi hoc dictum de gratia dei, qua interius renouamur. Omnium enim ſuperborum ſecundum terrenum hominem viuentium, & de ſua vanitate præſumentium, quodam modo aufertur ſpiritus proprius, cũ exuũt ſe veterem hominem, & infirmantur, vt perficiantur expulſa ſuperbia, dicentes domino per humilem confeſſionem, Memẽto quia puluis ſumus: quibus dictũ erat, Quid ſuperbis terra & cinis? Per oculum quippe fidei cõtuentes dei iuſticiam, & nolẽtes conſtituere ſuã, ſemetipſos deſpiciunt, ſicut Iob dicit, & diſtabeſcunt, & æſtimant ſe terram & cinerem: hoc enim eſt, Et in puluerem ſuum conuertentur. Accepto autẽ ſpiritu dei dicunt,

Roma. 9 *1. Timo. 2.* *Spiritus hominis.* *Cap. VIII.* *Pſal. 103.* *Coloſſ. 3.* *Pſal. 102.* *Eccle. 10.* *Roma. 10*

Galat. 2.

cunt, Viuo autem iam non ego, viuit autem in me Chriſtus: Sic innouatur facies terræ per noui teſtamenti gratiam numeroſitate ſanctorum.

Quò corpus, quò anima reuertatur.

Cap. IX.

Eccle. 12.

Illud etiam quod apud Eccleſiaſten ſcriptum eſt, Et conuertatur puluis in terram ſicut fuit, & ſpiritus reuertatur ad deum qui dedit eum: neutri ſententiæ contra alteram ſuffragatur, ſed in vtraque conſiſtit. Cum enim illi dixerint hinc probari non à parentibus, ſed à deo animam dari, quod conuerſo puluere in terram ſuam, id eſt carne, quæ de puluere facta eſt, reuertetur ſpiritus ad deum qui dedit illum. Reſpondent illi, Vtique ita eſt, Redit enim ſpiritus ad deum, qui eum dedit homini primo, quando in eius faciem ſufflauit, conuerſo puluere, id eſt humano corpore in terram ſuam vnde primitus factum eſt. Neque enim ad parentes erat ſpiritus rediturus quamuis inde ſit creatus ex illo vno, qui homini primo datus eſt: ſicut nec ipſa caro poſt mortem ad parẽtes reuertitur, à quibus eam certe conſtat eſſe propagatam. Quemadmodum ergo caro non redit ad homines ex quibus creata eſt, ſed ad terram vnde primo homini formata eſt: ita & ſpiritus non redit ad homines à quibus transfuſus eſt, ſed ad deum, à quo primæ illi carni datus eſt. Quo teſtimonio ſanè ſatis admonemur ex nihilo deum feciſſe animam, quam primo homini dedit, non ex aliqua iam facta creatura, ſicut corpus ex terra: & ideo cum redit, non habet quo redeat, niſi ad authorem qui eam dedit: non ad eam creaturam ex qua facta eſt, ſicut corpus ad terram. Nulla eſt enim creatura ex qua facta eſt, quia ex nihilo facta eſt: ac per hoc ad factorem ſuum redit

Pſal. 77.

quæ redit, à quo ex nihilo facta eſt. Non enim omnes redeũt, quoniam ſunt de quibus dicitur, Spiritus ambulans & non reuertens.

Quæſtio de anima mulieris difficilis.

Cap. X.

Quocirca difficile eſt quidem omnia de hac re ſcripturarum ſanctarum teſtimonia colligere, quod & ſi fieri poſſit, vt non ſolum commemorentur, ſed etiam pertractentur, in magnam ſermonis longitudinem pergunt. Sed tamen niſi aliquid tam certum proferatur, quam certa proferuntur, quibus oſtenditur quod deus animam fecerit, vel quòd eam primo homini dederit, quo iam modo per diuini eloquij teſtimonium iſta quæſtio ſoluatur ignoro. Si enim ſcriptum eſſet, quod ſimiliter ſufflauerit deus in faciem formatæ mulieris, & facta fuerit in animam viuam, iam quidem plurimum lucis accederet, qua cuique formatæ carni hominis non ex parentibus dari animam crederemus: adhuc tamen expe-

ctare

ſtaretur quid proprie teneretur in prole, qui nobis modo eſt vſitatus eſt; homini ex homine. Prima vero mulier aliter facta eſt, & ideo adhuc dici poſſet, animam propterea non ex Adam diuinitus Euæ datam, quia non ex illo tanquam proles orta eſt. Si autem homini qui primus ex illis natus eſt cõmemoraret ſcriptura, non ex parentibus ductam, ſed deſuper animam datam, illud iam in cæteris etiam tacente ſcriptura oporteret intelligi. Nunc itaque & illud conſideremus vtrùm neutram confirmet ſententiam, ſed vtrique poſſit accomodari, quod ſcriptum eſt, Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Et paulo poſt. Sicut per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem, ita & per vnius iuſtificationem in omnes homines ad iuſtificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi ita & per vnius obedientiam iuſti conſtituentur multi. Ex his enim verbis Apoſtoli, qui defendunt animarum propaginem, ſententiam ſuam fideſtruere moliuntur: Si ſecundum ſolam carnem, inquiũt, poteſt intelligi peccatũ vel peccator, nõ cogimur in his verbis ex parentibus animã credere. Si autem quamuis per illecebram carnis, non tamen peccat niſi anima, quo modo accipiendũ eſt quod dictum eſt, in quo omnes peccauerunt, ſi non ex Adam etiam anima ſicut caro propagata eſt? Aut quo modo per illius inobedientiam peccatores cõſtituti ſunt multi, ſi tantum ſecundum carnem in illo, non etiam ſecundum animam fuerunt? Cauẽdum eſt enim ne vel deus videatur author eſſe peccati, ſi dat animam carni, in qua eam peccare neceſſe ſit: vel poſſit eſſe anima, præter ipſius Chriſti, cui liberandæ à peccato non ſit Chriſtiana gratia neceſſaria quia nõ peccauit in Adã; ſi omnes in eo peccaſſe ſecundum carnem tantum quæ de illo creata eſt non etiam ſecundũ animam dictum eſt, quod vſque adeo contrariũ eſt Eccleſiaſticæ fidei, vt parentes ad percipiendã gratiam ſancti baptiſmi etiam cum paruulis atque infantibus currant: In quibus ſi hoc vinculum peccati ſoluitur quod tantummodo carnis, non etiam quod animæ eſt, merito quæritur quid eis obeſſet ſi in illa ætate de corpore ſine baptiſmo exirent. Si enim per hoc ſacramentum corpori eorum, & non etiam animæ conſulitur, deberent & mortui baptizari. At cum videamus hoc vniuerſaliter Eccleſiã retinere, vt cum viuentib

Peccatum an ſit corporis & anima ſimul.

Cap. XI.

Roma. 5.

Baptiſmus infantum.

uentibus curratur, & viuentibus ſuccurratur, ne cum mortui fuerint nihil poſſit fieri quod proſit; non videmus quid aliud poſſit intelligi, niſi vnumquemq; paruulũ non eſſe niſi Adam & corpore & anima, & ideo illi Chriſti gratiam neceſſariam. Aetas quippe illa in ſeipſa nihil egit vel boni vel mali. Proinde ibi anima innocentiſſima eſt, ſi ex Adam propagata nõ eſt: vnde quo modo poſſit iuſte ire in cõdemnationem ſi de corpore ſine baptiſmo exierit, quiſquis iſtam ſententiam de anima tenens potuerit demonſtrare, mirandus eſt.

Pugna ſpiritus cum carne. *Cap. XII.* *Galat. 5.*

Veriſſime quippe ac veraciſſime ſcriptum eſt, Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum & ſpiritus aduerſus carnem: ſed tamen carnem ſine anima concupiſcere nihil poſſe puto, quod omnis doctus & indoctus non dubitet: Ac per hoc ipſius cõcupiſcentiæ carnalis cauſa non eſt in anima ſola, ſed multominus eſt in carne ſola. Ex vtroque enim fit: ex anima ſcilicet, quòd ſine illa delectatio nulla ſentitur: ex carne autem, quòd ſine illa carnalis delectatio non ſentitur. Carnem itaq; concupiſcentem aduerſus ſpiritum dicit Apoſtolus carnalẽ procul dubio delectationẽ, quam de carne & cum carne ſpiritus habet aduerſus delectationem quam ſolus habet. Solus quippe habet, niſi fallor, illud deſiderium, non cum carnis voluptate, vel carnalium rerum cupiditate commixtum, quod deſiderat & defecit anima in

Pſal. 83. atria domini. Solus habet etiam illud de quo ei dicitur, Con-
Eccleſ. 11. cupiſti ſapientiam, ſerua mandatum, & dominus præbet illam tibi. Nam cum ſpiritus imperat membris corporis vt huic deſiderio ſeruiant quo ſolus accenditur: velut cum aſſumitur codex, cum aliquid ſcribitur, legitur, diſputatur, auditur, cum denique panis frangitur eſurienti, & cętera humanitatis ac miſericordiæ præſtantur officia: obedientiam caro exhibet, non concupiſcentiam mouet. His atque huiuſmodi bonis deſideriis quibus ſola anima concupiſcit, cum aduerſatur aliquid quod eandem animam ſecundum carnem delectat, tunc dicitur caro concupiſcere aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Sic enim dicta eſt caro in eo quòd ſecundum ipſam facit anima, cum ait, Caro concupiſcit: quemadmodum dictum eſt, Auris audit, & oculus videt. Quis enim neſcit quòd anima potius & per aurem audiat & per oculum videat? Ita loqui-
Galat. 5. mur etiam, cũ dicimus, manus tua ſubuenit homini, cum aliquid porrecta manu datur quo cuiquam ſubueniatur. Quòd ſi de ipſo etiam fidei oculo ad quem pertinet credere quæ per

caro

carnem non videntur, dictum eſt, Videbit omnis caro ſalutare dei: non vtique niſi de anima qua viuit caro: cum etiam per ipſam carnem noſtram Chriſtum pie videre, id eſt, formam qua indutus eſt propter nos, non pertineat ad concupiſcentiam, ſed ad miniſterium carnis. Ne forte aliquis ita velit accipere, quod dictum eſt, Videbit omnis caro ſalutare dei: quanto congruentius dicitur, caro concupiſcere, quando anima non ſolum carni animalem vitam præbet: verumetiam ſecundum ipſam carnem aliquid cócupiſcit: quod in poteſtate non eſt ne concupiſcat, quandiu ineſt peccatum in membris, id eſt violenta quædam carnis illecebra in corpore mortis huius veniens de vindicta illius peccati vnde propaginem ducimus, ſecundum quam omnes ante gratiam filij ſunt iræ. Contra quod peccatum militant ſub gratia cóſtituti, non vt non ſit in eorum corpore quandiu ita mortale eſt, vt & mortuum iure dicatur, ſed vt nó regnet. Non auté regnat, cú deſideriis eius, id eſt, his quæ ſecundum carnem contra ſpiritum concupiſcútur, non obeditur. Proinde Apoſtolus, Nunquid ait nó ſit peccatú in veſtro mortali corpore? Sciebat quippe ineſſe peccati delectationem, quam peccatum vocat deprauata ſcilicet ex prima tranſgreſſione natura: Sed non, inquit, regnet peccatum in veſtro mortali corpore ad obediendú deſideriis eius, nec exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato.

Luca. 3. *Ephes. 2.* *Roma. 6.* *Galat. 5.* *Roma. 6.*

Secundum hanc ſententiam nec rem abſurdiſſimam dicimus, quòd caro ſine anima concupiſcat: nec Manichæis conſentimus, qui cú viderent non poſſe carnem ſine anima concupiſcere, aliam quandam animam ſuam ex alia natura deo cótrariam carnem habere putauerunt vnde cócupiſcat aduerſus ſpiritum. Nec alicui animæ non eſſe neceſſariam Chriſti gratiam dicere cogimur, cum dicitur nobis, Quid meruit anima infantis, vnde illi pernicioſum ſit non percepto Chriſtiani baptiſmi ſacramento exire de corpore, ſi nec proprium aliquod peccatum commiſit, nec ex illa eſt quæ in Adam prima peccauit? Non enim de pueris grandiuſculis agimus, quibus quidem peccatum proprium nolunt attribuere quidam, niſi ab anni quartidecimi articulo cum pubeſcere cœperint. Quod merito crederemus, ſi nulla eſſent peccata niſi quæ membris genitalibus admittuntur, Quis vero audeat affirmare, furta, mendacia, periuria, non eſſe peccata, niſi qui talia vult impunè committere? At his plena eſt puerilis ætas, quamuis in eis non ita

An caro cócupiſcat ſine anima. *Ca. XIII.* *Peccata puerorú.*

vt in maioribus punienda videantur, quòd ſperentur annis accedentibus quibus ratio conualeſcat poſſe præcepta ſalutaria melius intelligere, eiſque libentius obedire. Sed nunc de pueris non agimus, quorum carnalem ac puerilem voluptatẽ vel corporis vel animi ſi veritas & æquitas oppugnauerint, quibus poſſunt viribus dictorum atque factorum repugnant, pro quã niſi pro falſitate & iniquitate quæ ſuffragari videbitur eis vel ad percipienda quæ alliciunt, vel ad vitanda quæ offendunt. De infantibus loquimur, non quia naſcũtur plerunq; de adulteriis, neque enim in prauis moribus naturæ dona culpanda ſunt: aut propterea non debuerunt germinari frumenta quòd ea ſeuerit furantis manus: aut vero ipſis parentibus offutura ſit iniquitas ſua, ſi ſe ad deum conuertendo correxerint, quanto minus filiis ſi rectè vixerint. Sed illa ætas ſic vehementem quæſtionem mouet, cuius anima cum peccatum nullum habeat de proprio voluntatis arbitrio, quæritur quo modo poſſit iuſtificari per illius vnius hominis obedientiam, ſi per alterius vnius inobedientiã rea non eſt. Hæc vox eorum eſt qui animas hominum ex hominibus parentibus creatas volunt, non quidem niſi à creatore deo, ſed ſicut etiam corpora. Non enim & hoc parentes creant, ac non ille qui ait, Priuſquam te formarem in vtero noui te. Quibus reſpondetur animas quidẽ corporibus hominum deum nouas ſingillatim dare, ad hoc vt in carne peccati de originali peccato veniente rectè viuendo, carnaléſque concupiſcentias ſub dei gratia ſubigendo, meritum comparent, quo cum ipſo corpore in melius transferãtur tempore reſurrectionis. & in Chriſto in æternum cum angelis viuant: Sed neceſſe eſſe vt cum membris terrenis atque mortalibus, maximéque de peccati carne propagatis, miro modo coaptatur, vt ea primitus viuificare, poſt etiam ætatis acceſſu regere poſſint tanquã obliuione prægrauẽtur: Quæ ſi eſſet quodam modo indigeſtibilis, creatori tribueretur. Cũ vero paulatim ab huius obliuionis torpore anima reſipiſcẽs poſſit cõuerti ad deum ſuũ eiúſque miſericordiam & veritatẽ primo ipſa pietate conuerſionis, deinde ſeruandi præcepti eius perſeuerãtia promereri, quid ei obeſt illo velut ſomno paululũ immergi, vnde paulatim euigilans in lucẽ intelligentiæ, propter quã rationalis anima facta eſt, poteſt per voluntatem bonam eligere vitam bonam: quod quidem nõ poterit niſi adiuuerit gratia dei per mediatorem; hoc ſi neglexerit homo, non tantũ

Infantes ſeruari baptiſmo. Ca. XIIII.

Roma. 5.

Hiere. 1.

ſecund

ſecundum carnem, verumetiam ſecundum ſpiritum erit Adã. Si autem curauerit, erit Adam ſecundum carnem tantũ modo ſecundum ſpiritum autem recte viuens: illud etiã quod de Adam culpabili tractum eſt, mundatũ à labe peccati recipere merebitur illa commutatione, quam ſanctis reſurrectio pollicetur. Sed antequã per ætatem poſſit ſecundum ſpiritum viuere, neceſſarium habet mediatoris ſacramentum: vt quod per eius fidem nondum poteſt, per eorum qui eum diligunt fiat. Eius enim ſacramento ſoluitur etiã in ætate infantili originalis pœna peccati: à quo niſi adiutus, etiam iuuenis carnalem concupiſcentiam nõ domabit, nec ea ſubiugata æternæ vitæ meritum apprehendet, niſi eius dono quem promereri ſtudet. Ideo viuus oportet etiam infans baptizetur, ne obſit animæ ſocietas carnis peccati, qua participata fit vt nihil poſſit anima infantis ſecundũ ſpiritũ ſapere. Ipſa quippe affectio grauat etiã corpore exutam, niſi cum in corpore eſt, per vnicum ſacrificium veri ſacerdotis expietur. Quid ergo, ait aliquis, ſi hoc non curauerint ſui, vel infidelitate vel negligẽtia? Hoc quidem etiam de maioribus dici poteſt. Poſſunt enim vel repente emori, vel apud eos ægrotare, vbi eis quo baptizentur nemo ſubueniat. Sed illi, inquit, habent etiam propria peccata quorũ indigeant remiſſione, quæ ſi dimiſſa non fuerint, nemo eos recte dicet immerito plecti, pro iis quæ in ſua vita ſua voluntate commiſerint. Illa vero anima cui quædam contagio tracta de carne peccati, ſi de illa prima anima peccatrice non creata eſt nullo modo imputari poteſt: neque enim vllo peccato, ſed natura qua ſic facta eſt, & deo dante carni data eſt: cur alienabitur ab æterna vita ſi baptizando infanti nemo ſubuenerit? An forte nihil oberit? Quid ergo prodeſt ei cui ſubuenitur, ſi nihil obeſt cui non ſubuenitur? Hic pro ſua cauſa quid reſpondere poſſint, qui ſecundum ſcripturas ſanctas, vel quòd apud eas inueniatur, vel quòd eis non aduerſetur, conantur aſſerere animas nouas, non de parentibus tractas corporibus dari, nondum me audiſſe, vel vſpiam legiſſe fateor. Nõ ideo ſanè abſentium negocium deſerendum eſt, ſi quid mihi quo adiuuari videatur, occurrerit. Poſſunt enim adhuc dicere, deum præſcium quo modo quæque anima victura eſſet, ſi diutius in corpore viueret: eique procurare lauacri ſalutaris miniſtrationem, cuius futuram fuiſſe præuidet pietatem, cũ ad annos fidei capaces veniret, ſi non eum oporteret propter aliquã occultã cau-

Cur anima infantis non baptizati cõdãnetur.

Cap. XV.

ſam

ſam morte prǽueniri. Occultum itaque eſt atque ab humano, vel certe ab ingenio meo remotiſſimum, cur naſcatur infans, vel continuo vel cito moriturus. Sed hoc ita occultum eſt, vt neutros adiuuet, de quorum nunc ſentẽtiis diſceptamus: Illa enim exploſa opinione qua putantur animæ pro anteactæ vitæ meritis in corpora detrudi, vt ea citius ſolui meruiſſe videatur, quæ non multa peccauerat, ne contradicamus Apoſtolo, nihil nondum natos boni vel mali egiſſe teſtanti: nec illi qui animæ traducem affirmant, poſſunt pro ſe oſtendere, cur aliorum mors acceleretur, retardetur aliorum: nec qui eas dari nouas volũt ſingulas ſingulis. Occulta ergo iſta cauſa eſt, & vtriſq; pariter, quantũ exiſtimo, nec ſuffragatur nec aduerſatur. Proinde qui de infantiũ mortibus vrgebãtur, cur omnibus ſit neceſſarium baptiſmi ſacramentum, quorum animæ non ex illa ductæ ſunt cuius inobedientia peccatores conſtituti ſunt multi: cũ reſpondent peccatores quidem conſtitutos omnes ſecundum carnẽ, ſecundũ animã vero non niſi eos qui eo tempore male vixerũt, quo & bene potuiſſent, Omnes autem animas, hoc eſt Infantium, ideo habere neceſſarium baptiſmi ſacramentum, ſine quo ex hac vita etiam in illa ætate emigrare nõ expedit, quia cõtagio peccati ex carne peccati qua obruitur anima, cum his inſeritur membris, oberit ei poſt mortem, niſi cum adhuc in ipſa carne eſt, ſacramento mediatoris expietur: eique diuinitus hoc auxilium procurari, quàm deus præſciit ſi vſque ad annos fidei congruos hic viueret pie fuiſſe victuram, quam propter aliquid quod ipſe nouit & naſci voluit in corpore, & cito extraxit è corpore. Cum ergo hæc reſpondent, quid eis cõtradici poteſt, niſi incertos nos eorũ ſalutis fieri, qui hac vita bene geſta, in Eccleſiæ pace defuncti ſunt ſi non ſolum ſecundum id quod quiſque vixit, verumetiam ſecundum id quod victurus eſſet, ſi amplius viuere potuiſſet, quiſque iudicandus eſt: quandoquidem valent apud deum merita mala, non tantum præteritorum, ſed futurorum etiam delictorum, à quorum reatu nec mors liberat, ſi antequã fuerint commiſſa prouenerit, nec aliquid ei præſtitutũ eſt qui raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum eius. Deus enim præſcius illius futuræ maliciæ, cur nõ eum ſecundum ipſam potius iudicaturus eſt: ſi morituræ animæ infantis ne obeſſet ei ex corpore peccati participata colluuies, ideo ſubueniendum iudicauit per baptiſmũ, quia præſciuit eã ſi viueret, pie fideliterque fuiſſe

Roma. 9.

De anima & baptiſmo infantium opiniones. Cap. XVI.

Roma. 5.

Sapien. 4.

fuiſſe victurā? An ideo potius refelli hoc inuentū poteſt, quia meum eſt: illi autem qui de hac ſententia certos ſe eſſe confirmant, alia fortaſſe proferūt, vel teſtimonia ſcripturarū, vel documenta rationū, quibus hanc auferant ambiguitatem: vel certe oſtendant non eſſe contra id quod ſentiunt illud Apoſtoli, quo gratiā qua ſalui efficimur magna intentione commendās, ait, Sicut in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes viuificabuntur: Sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ſic & per obedientiā vnius hominis iuſti conſtituentur multi: Eoſdémque multos peccatores, nō quibuſdam exceptis, ſed omnes intelligi volēs, ſuperius ait de Adam, In quo omnes peccauerunt: vnde vtique infantium animas non poſſe ſecerni. & eo quòd dictum eſt, omnes, & eo quòd eis per baptiſmum ſubuenitur, non abſurde credūt, qui animas ex vnius traduce ſapiūt, niſi aliqua manifeſta & liquida vel ratione quæ ſcripturis ſanctis non repugnet, vel earum ipſarum ſcripturarum authoritate redarguentur. Iam itaq; videamus quantum ſuſcepti huius operis neceſſitas patitur, quale etiam illud ſit quod paulo ante diſtulimus. Scriptū eſt enim in libro ſapientiæ, Puer autem eram ingenioſus, & ſortitus ſum animam bonam: & cū eſſem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum. Cum enim videatur illos adiuuare hoc teſtimonium qui nō ex parentibus creari, ſed venire ad corpus vel deſcendere deo mittente animas dicunt, rurſus hoc impedit eorum ſententiā, quod ait, Sortitus ſum animam bonam: cū proculdubio vel ex vno fonte manare quodam modo tanquam riuulos, vel pari natura fieri animas credunt, quas deus mittit in corpora: non autem alias bonas vel magis bonas, & alias non bonas vel minus bonas. Vnde enim bonæ aut magis bonæ, ſeu non bonæ, aut minus bonæ animæ, niſi vel moribus ſecundum liberum voluntatis arbitrium, vel differentia temperaturæ corporū, dum aliæ magis aliæ minus grauantur corpore, quod corrumpitur & aggrauat animā? Sed neque actio erat aliqua ſingularum quarumque animarum, qua earū mores diſcernerentur antequam venirent ad corpora: nec ex corpore minus grauante potuit iſte dicere animam ſuam bonam, qui ait: Sortitus ſum animā bonam, & cū eſſem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum. Acceſſiſſe enim dixit bonitati, quia bonus erat ſortitus videlicet animam bonam, vt etiam ad corpus incoinquinatum veniret. Aliunde ergo bonus ante-

Sup. c. 13. *1. Cor. 15.* *Roma. 5.* *Anima cum carne creetur, an à deo mittatur. Ca. XVII.* *Sapien. 8.* *Sapien. 9.* *Sapien. 8.*

quam veniret ad corpus. Sed vtiq; non differẽtia morũ quia nullum antea vitæ geſtæ meritum: non differentia corporis, quia prius bonus quam veniret ad corpus: Vnde igitur? Hoc autẽ illis qui ex traduce animæ illius præuaricatricis animas creari aſſerunt, quãuis pro eis ſonare non videatur, quod dictum eſt, Veni ad corpus: tamẽ in cæteris non incongrue coaptatur: vt cum dixiſſet, Puer autem eram ingenioſus, idipſum explicãs quibus cauſis ingenioſus eſſet, cõtinuo ſubiungeret, Et ſortitus ſum animã bonã, videlicet ex paterno ingenio vel corporali tẽperamento. Deniq; cum eſſem, inquit, magis bonus, veni ad corpus incoinquinatũ: quod ſi maternum intelligatur, ne hoc quidẽ quod dictũ eſt, veni ad corpus, huic opinioni refragabitur, cũ ex anima & corpore paterno veniſſe ad maternũ corpus accipitur incoinquinatũ: videlicet vel à cruore mẽſtruo: dicũtur enim ex hoc ingenia grauari: vel à cõtaminatione adulterina. Ita & hæc verba libri huius, aut magis eis fauent qui animarum traducem loquũtur, aut ſi & iſti ea poſſunt pro ſe interpretari, inter vtroſque alternant. Quæ ſi de domino ſecundum humanam quæ à verbo aſſumpta eſt creaturã velimus accipere, ſunt quidem in eadem circunſtantia lectionis, quæ illi excellentiæ non conueniant: maxime illud, quia idẽ ipſe qui hoc in eodẽ libro loquitur, aliquanto ſuperius cum iſta verba de quibus nunc agimus diceret, confeſſus eſt ſe ex ſemine viri in ſanguine coagulatum: à quo naſcendi modo vtique alienus eſt Virginis partus, quam non ex ſemine viri carnẽ concepiſſe Chriſti, nullus ambigit Chriſtianus. Sed quia in Pſalmis, vbi ait: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerũt omnia oſſa mea: Ipſi vero cõſiderauerũt & cõſpexerũt me, diuiſerunt ſibi veſtimẽta mea, & ſuper veſtẽ meã miſerunt ſortem: quæ proprie illi vni congruunt: ibi etiam dixit, Deus deus meus reſpice in me, vt quid me dereliquiſti, longe à ſalute mea verba delictorum meorum: quæ rurſus ei non conueniunt, niſi transfiguranti in ſẽ corpus humilitatis noſtræ, quoniã membra ſumus corporis eius. Et quia in ipſo Euangelio, puer proficiebat ætate & ſapientia: ſic poſſunt etiã iſta quæ circa hanc ſententiã in libro ſapientiæ leguntur, propter humilem formam ſerui, & vnitatem corporis Eccleſiæ cũ capite ſuo, eidem ipſi domino coaptari. Quid ingenioſius illo puero, cuius in annis duodecim ſeniores ſapientiam mirabantur? Et quid illa anima melius? Quæ etiam ſi vincant non

Anima Chriſti. C. XVIII.

Sapien. 7.

Pſal. 21.

Philip. 3.

Luce. 2.

certam

certando, ſed probando, qui animarum traducem affirmant:
non erit conſequens vt etiam ipſa ex illius prçuaricatoris tra-
duce veniſſe credenda ſit: ne per illius hominis inobedien-
tiam etiam ipſe peccator conſtituatur, per cuius vnius obe-
dientiam ab illo reatu liberati, iuſti conſtituuntur multi. Et *Roma. 5.*
quid incoinquinatius illo vtero Virginis, cuius caro etiam ſi
de peccati propagatione venit, non tamen de peccati propa-
gine concepit: vt ne ipſum quidem corpus Chriſti ea lex ſeue
rit in vtero Mariæ, quæ in membris poſita corporis mortis,
repugnàt legi mentis: quam ſancti patres coniugati refrænan-
tes, non quidem niſi quouſque licebat, in concubitum rela-
xauerunt, nec tamen tantummodo quouſque licebat eius im-
petum pertulerunt. Proinde corpus Chriſti quamuis ex carne
fœminæ aſſumptum eſt, quæ de illa carnis peccati propagine
concepta fuerat: tamen quia non ſic in ea conceptum eſt, quo
modo fuerat illa concepta, nec ipſa erat caro peccati, ſed ſimi-
litudo carnis peccati. Nó enim accepit inde reatum moriédi,
qui apparet in motu carnis non voluntario, quàuis voluntate *Galat. 5.*
ſuperando, aduerſus quem ſpiritus concupiſcit: ſed accepit in-
de non quod contagioni præuaricationis: ſed quod exoluẽdæ
indebitæ morti, & oſtendendæ promiſſæ reſurrectioni ſuffice-
ret: quorum vnum nobis ad non timendum, alterum ad ſpe-
randum valeret. Deniq; ſi à me quæratur, vnde acceperit ani-
mam Ieſus Chriſtus, mallem quidem hinc audire meliores
atq; doctiores, ſed tamen pro meo captu libentius reſponde-
rim, nó de Adam, quàm de Adam. Si enim puluis aſſumptus
ex terra in qua nullus hominum fuerat operatus meruit diui
nitus animari, quanto magis corpus aſſumptum ex carne in
qua itidem nullus hominum fuerat operatus, ſortitum eſt a-
nimam bonam, cum illic erigeretur caſurus, hic deſcẽderet le- *Sapien. 8.*
uaturus. Et fortaſſe ideo ait, Sortitus ſum animã bonã: ſi tamẽ
hoc de illo oportet intelligi, quia ſolẽt quę ſorte dantur diui-
nitus dari: aut quod fideliter dicendũ eſt, ne vel illa anima ali-
quibus operibus præcedentibus ad tantum apicem ſubuecta *Ioan. 1.*
putaretur, vt cum ea verbum caro fieret, & habitaret in nobis, *Anima*
ad auferendam ſuſpicionem præcedentium meritorum, ſortis *Chriſti nõ*
nomen acceſſit. Eſt in epiſtola quæ inſcribitur ad Hebræos *ex tradu-*
locus quidam diligenti conſideratione digniſſimus. Cum *ce. Adam.*
enim per Melchiſedech in quo huius rei futuræ figura præ- *Ca. XIX.*
ceſſerat diſcerneretur ſacerdotium Chriſti à ſacerdotio Leui.

Videte ergo, inquit, qualis hic eſt cui & decimam partẽ Abraham dedit de primitiis Patriarcha. Et ij quidẽ qui de filiis ſunt Leui ſacerdotium accipientes mandatum habẽt à decimis populi ſecundum legem, hoc eſt à fratribus ſuis, quamuis & ipſi ex lumbis Abrahæ exierint. Qui autẽ non eſt ex genere eorũ, decimauit Abraham, & habẽtem promiſſionẽ benedixit. Sine vlla autem contradictione qui minor eſt à maiore benedicitur: & hic quidem decimas morientes homines accipiunt, ibi autẽ qui teſtificatur ſe viuere. & ſicut oportet dicere, propter Abraham & Leui accipiens decimã decimatus eſt: adhuc enim in lumbis patris ſui fuit. Si ergo etiam hoc valet ad iſtam diſtantiam quantum præemineat ſacerdotio Leuitico ſacerdotium Chriſti, quòd ſacerdos Chriſtus per illum præfiguratus eſt, qui decimauit Abrahã, in quo & ipſe Leui decimatus eſt, profectò Chriſtus ab eo nõ eſt decimatus. At ſi propterea decimatus eſt Leui, quia erat in lumbis Abrahæ, & propterea nõ eſt decimatus Chriſtus, quia non erat in lumbis Abrahæ. Porrò autem ſi non ſecundum animam, ſed tantum ſecundum carnem accipimus Leui fuiſſe in Abraham, ibi erat & Chriſtus, quia & Chriſtus ſecundum carnem ex ſemine eſt Abrahæ, & ipſe itaque decimatus eſt. Quid eſt ergo quod affertur pro magna differentia ſacerdotij Chriſti à ſacerdotio Leui, quòd Leui decimatus eſt à Melchiſedech cum eſſet in lumbis Abrahæ, vbi & Chriſtus erat, vnde pariter decimati ſunt, niſi quia neceſſe eſt, intelligamus ſecundum aliquem modum ibi Chriſtum nõ fuiſſe? Quis autem neget eũ ſecundum carnem ibi fuiſſe? Ergo ſecundum animam ibi non fuit. Non eſt igitur anima Chriſti de traduce præuaricationis Adæ, alioquin etiam ipſa ibi fuiſſet. Hinc exiſtunt illi qui traducem animarum defendunt, & dicunt confirmatam eſſe ſententiam ſuam, ſi Leui cõſtat etiam ſecũdum animam fuiſſe in lumbis Abrahæ, in quo eum decimauit Melchiſedech, vt poſſit ab eo Chriſtus in iſta decimatione diſcerni: qui quoniam decimatus non eſt, & tamẽ in lumbis Abrahæ ſecundum carnem fuit, reſtat vt ſecundum animam ibi non fuerit, & ideo ſit conſequens vt ibi Leui ſecũdum animam fuerit. Hoc ad me non multum attinet qui vtrorumque collationem adhuc audire ſum paratior, quàm vtrorumlibet iam confirmare ſententiam. Interim Chriſti animã ab origine huius traducis per hoc teſtimonium ſecernere volui. Inuenient iſti qui eis pro cæteris fortaſſe reſpondeant, & dicant

Hebr. 7.

An Chriſtus in lũbis Abrahæ ſecũdũ animam.

Cap. XX.

dicant quod etiam me non parum mouet,quanuis nullius hominis anima ſit in lumbis patris ſui,ſecundum carnem tamen in lumbis Abrahæ conſtitutum Leui decimatum, & ibi conſtitutum ſecundum carnem Chriſtum non decimatum. Secundum rationem quippe illam ſeminalem ibi fuit Leui, qua ratione per concubitum venturus erat in matrem, ſecundum quam rationem non ibi erat Chriſti caro, quanuis ſecundum ipſam ibi fuerit Mariæ caro. Quapropter nec Leui nec Chriſtus in lumbis Abrahæ ſecundum animam, ſecũdum carnem vero & Leui & Chriſtus:ſed Leui ſecundum concupiſcentiam carnalem,Chriſtus autem ſecundum ſolam ſubſtantiam corporalem. Cum enim ſit in ſemine & viſibilis corpulẽtia & inuiſibilis ratio, vtrunque concurrit † ex Abraham vel etiam ex ipſo Adam vſque ad corpus Mariæ,quia & ipſum eo modo cõceptum & exortum eſt: Chriſtus autem viſibilem carnis ſubſtantiam de carne Virginis ſumpſit,ratio vero cõceptionis eius non à ſemine virili,ſed longe aliter ac deſuper venit. Proinde ſecundum hoc quod de matre accepit,etiam in lumbis Abrahæ fuit. Ille eſt igitur decimatus in Abraham, qui licet ſecundum carnem tantum ſic tamen fuit in lumbis eius, quemadmodum in ſui patris etiam ipſe Abraham: id eſt qui ſic eſt natus de patre Abraham quemadmodum de ſuo patre natus eſt Abraham: per legem ſcilicet in membris repugnantem legi mentis & inuiſibilem concupiſcentiam, quanuis eam caſta & bona iura nuptiarũm non ſinant valere, niſi quantum ex ea poſſunt generi ſubſtituendo proſpicere. Non autem & ille ibi decimatus eſt,cuius caro inde non feruorem vulneris, ſed materiam medicaminis traxit. Nam cum ipſa decimatio ad præfigurandam medicinam pertinuerit,illud in Abrahæ carne decimabatur quod curabatur,non illud vnde curabatur. Eadem nanque caro non Abrahæ tantum,ſed ipſius primi terrenique hominis ſimul habebat & vulnus præuaricationis & medicamentũ vulneris. Vulnus præuaricationis in lege mẽbrorũ repugnãte legi mentis,quæ per omnem inde propagatã carnem ſeminali ratione quaſi tranſſcribitur:Medicamẽtum autẽ vulneris in eo quod inde ſine opere cõcupiſcentialiſ in ſola materia corporali per diuinam cõceptionis formationiſque rationẽ de virgine aſſumptũ eſt,propter mortis ſine iniquitate cõſortiũ, & ſine falſitate reſurrectionis exemplum. Quapropter quòd anima Chriſti nõ ſit ex traduce animæ illius primæ præ-

3. ſen. di. 3. ca. cum autem.

† concurrit.

uaricatricis puto quod etiam ipſi qui animarum traducem defendunt conſentiant:Per ſemē quippe concūbentis patris tráſfundi etiam ſemen animæ volunt, à quo genere conceptionis Chriſtus alienus eſt, & quod in Abrahā ſi ſecundum animam fuiſſet, etiam ipſe decimatus eſſet. Non eſſe autem decimatum ſcriptura teſtatur, quæ hinc quoq; ſacerdotiū eius à Leuitico ſacerdotio diſtinguit. An forte dicent ſicut potuit ibi eſſe ſecūdum carnem & non decimari, cur non etiam ſecundum animā ſine decimatione potuerit? An hoc reſpondetur, Quia vtique ſimplicem animæ ſubſtantiam incrementis augeri corporalibus nec illi putauerunt qui eam corpus exiſtimant, quorum in parte ſunt maxime, qui eam ex parentibus creari opinantur. Proinde in corporis ſemine poteſt eſſe vis inuiſibilis, quæ incorporaliter numeros agit, non oculis ſed intellectu diſcernēda ab ea corpulētia quæ viſu tactúque ſentitur: & ipſa quantitas corporis humani, quæ vtique modulum ſeminis incompa rabiliter excedit, ſatis oſtendit poſſe inde aliquid ſumi, quod non habeat illam vim ſeminalem, ſed tātum corporalem ſubſtantiam, quæ diuinitus nō de propagine cōcūbentiū in carnē Chriſti aſſumpta atq; formata eſt. Hoc autē de anima quis valeat affirmare, quod vtrūq; habeat, & materiā ſeminis manifeſtā, & rationē ſeminis occultā? Sed quid laborē in re, quæ perſuaderi verbis nemini forſitan poteſt, niſi ſi tantū ac tale ingeniū ſit, quod poſſit loquētis præualere conatū, nec totum expectare à ſermone? Breuiter itaq; colligā, ſi potuit de anima fieri, quod cū de carne diceremus forſitā intellectū ſit, ita eſt de traduce anima Chriſti, vt nō ſecū labē præuaricationis attraxerit. Si autē ſine iſto reatu nō poſſet inde eſſe, nō eſt inde. Iā de cæterarum animarū aduentu, vtrū ex parentibus an deſuper ſit, vincant qui poterunt. Ego adhuc inter vtroſque ambigo & moueor, aliquando ſic, aliquādo autē ſic, ſaluo eo duntaxat, vt vel corpus eſſe animam, vel aliquā corpoream qualitatē ſiue coaptationē, ſi ita dicenda eſt, quam Græci harmoniā vocāt non credam, nec quolibet iſta garriente me crediturū eſſe confidam, adiuuante deo mentem meam. Eſt aliud teſtimonium non negligēdum quod pro ſe poſſunt proferre, qui venire deſuper animas credūt, dicēte ipſo domino, Quod natum eſt ex carne, caro eſt, quod natū eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt. Quid hac, inquiunt, ſententia determinatius, non poſſe ex carne animā naſci, & quid enim eſt aliud anima quam ſpiritus vitæ, creatus itaque

An anima habeat rationem ſeminis occultam. *Cap. XXI.*

ἁρμονία.

Animæ origo dubia. *Ca. XXII.* *Ioan. 3*

itaque non creator? Contra quos illi alii: Quid enim, inquiũt, nos aliud ſentimus, qui dicimus carnem ex carne, animam ex anima? Nam ex vtroque conſtat homo, de quo vtrunque venire ſentimus carnem de carne operantis, ſpiritum de ſpiritu concupiſcentis: vt interim omittatur quòd illud dominus non de carnali generatione, ſed de ſpiritali regeneratione dicebat. His igitur quantum pro tempore potuimus pertractis, omnia paria vel penè paria ex vtroque latere rationum teſtimoniorúmque monumenta pronunciarem, niſi eorum ſententia qui animas ex parentibus creari putant, de baptiſmo paruulorum præponderaret. De quibus quid eis reſpondere poſſit, nondum mihi interim occurrit. Si quid forte poſtea deus dederit, ſi quam etiam ſcribendi conceſſerit facultatem ſtudioſis talium non grauabor. Nunc tamen non eſſe contemnendũ teſtimoniũ paruulorũ, vt quaſi refelli ſi veritas cõtra eſt negligatur, ante denũcio. Aut enim de hac re nihil quærendum eſt, vt ſufficiat fidei noſtræ ſcire nos quò pie viuendo venturi ſumus, & ſi neſciamus vnde venerimus: Aut ſi non impudenter æſtuat anima rationalis, etiam hoc noſſe de ſeipſa, abſit peruicacia contendendi, adſit diligentia requirendi, humilitas petendi, perſeuerantia pulſandi: vt ſi nobis hoc expedire nouit, qui melius quàm nos quid nobis expediat vtique nouit, det etiam hoc, qui nouit dare bona data filiis ſuis. Conſuetudo tamen matris Eccleſiæ in baptizandis paruulis nequaquã ſpernenda eſt, neq; vllo modo ſuperflua deputãda, nec omnino credenda niſi apoſtolica eſſet traditio. Habet enim & illa parua ætas magnum teſtimonij pondus, quæ prima pro Chriſto meruit ſanguinem fundere. Admoneo ſanè quantum valeo, ſi quos iſta præoccupauit opinio, vt animas ex parentibus credant propagari, quantum poſſunt ſeipſos conſiderent, & interim ſapiant corpora non eſſe animas ſuas. Nulla enim prior natura eſt, qua diligenter inſpecta poſſit etiam deus qui ſupra omnem creaturam ſuam incommutabilis permanet, incorporaliter cogitari, quàm ea quæ ad ipſius imaginem facta eſt: & nihil vicinius, aut fortaſſe nihil tã conſequens, quàm vt credito quòd anima corpus ſit, etiam deus corpus eſſe credatur. Propter hoc enim corporalibus aſſuefacti & affecti ſenſibus, nolunt animam credere aliud eſſe quàm corpus, ne ſi corpus nõ fuerit nihil ſit. Ac per hoc tanto magis timẽt etiã de deo credere quòd corpus non ſit, quanto magis timent

Rẽ eſſe incertã de anima. *C.XXIII.* *1. Retrac. cap. 33* *Matth. 7* *Cõſuetudo Eccleſiæ* *Opinatores moneãtur.* *C.XXIIII*

deum credere nihil eſſe. Ita enim feruntur in phantaſias vel phantaſmata imaginum, quæ cogitatio de corporibus verſat, vt his ſubtractis tanquam per inane pereundum ſit reformident: Ita neceſſe eſt vt & iuſticiam & ſapientiam pingant quodam modo in cordibus ſuis cũ formis & coloribus quas non poſſunt incorporeas cogitare. Nec tamen dicunt quando iuſticia vel ſapientia mouentur, vt vel laudent eas, vel ſecundũ eas aliquid agant, quem colorem, quam ſtaturam, quæ lineamenta vel quales formas conſpexerint. Sed de his aliàs & multa iam diximus, & ſi deus voluerit, vbi res videbitur poſtulare, dicemus. Nunc quod dicere cœperamus, ſi de traduce animarum à parentibus vel non dubitant quidam quòd ita ſit, vel dubitant an ita ſit, animam tamen corpus eſſe non audeant credere aut dicere: maxime propter quod dixi, ne deum quoque ipſum nihil aliud opinentur eſſe quàm corpus etſi excellentiſſimum etſi naturæ cuiuſdã propriæ cætera ſupergrediẽtis, corpus tamen. Denique Tertullianus quia corpus eſſe animam credidit, non ob aliud niſi quòd eam incorpoream cogitare non potuit, & ideo timuit ne nihil eſſet ſi corpus non eſſet, nec de deo valuit aliter ſapere: qui ſanè quoniam acutus eſt, interdũ contra opinionem ſuam viſa veritate ſuperatur. Quid enim verius dicere potuit quàm id quod ait quodam loco, omne corporale paſſibile eſt? Debuit ergo mutare ſententiam, qua paulo ſuperius dixerat etiam deum corpus eſſe. Neque enim arbitror eum ita deſipuiſſe, vt etiam dei naturam paſſibilem crederet, vt iam Chriſtus non in carne tantum, neque in carne & anima, ſed in ipſo verbo per quod facta ſunt omnia paſſibilis & commutabilis eſſe credatur, quod abſit à corde Chriſtiano. Item cum animæ etiam colorem daret aëreum ac lucidum, ventum eſt ad ſenſus quibus eam membratim quaſi corpus inſtituere conatus eſt, & ait; Hic erit homo interior, alius exterior, dupliciter vnus, habens & ille oculos & aures ſuas quibus populus deum audire & videre debuerat, habens & cæteros artus per quos in cogitationibus vtitur, & in ſomnis fungitur. Ecce quibus auribus & quibus oculis debuit audire & videre deum populus, quibus anima in ſomnis fungitur: cum ſi ipſum Tertullianum quiſquam videret in ſomnis, nunquam ſe diceret ab eo viſum & cum eo locutum, quem viciſſim ipſe non vidiſſet. Poſtremo ſi anima ſeipſam videt in ſomnis, cum iacentibus vtique vno in loco

Error Tertulliani de anima.

Ca. XXV.

Sup c. 23.

loco membris corporis ſui, ipſa per varias imagines euagatur quas videt, quis eam vidit aliquando in ſomnis aërei coloris ac lucidi, niſi forte vt cætera quæ ſimiliter falſo videt? Nã & hoc poteſt videre, ſed abſit vt eam talem cum euigilauerit credat: Alioquin quando ſe aliter viderit, quod magis crebrũ eſt, aut mutata erit anima eius, aut nec tunc animæ videtur ſubſtantia, ſed imago corporis incorporea, quæ miro modo ſic in cogitatione formatur. Quis enim Aethiops non penè ſemper nigrum ſe videt in ſomnis: aut ſi in alio colore ſe vidit, non magis miratus eſt, ſi fuit cum illo memoria? Aëreo tamen colore ac lucido neſcio vtrum ſe vnquam vidiſſet, ſi nunquam iſtum legiſſet vel audiſſet. Quid quòd ducuntur homines talibus viſis, & de ſcripturis nobis volunt præſcribere, tale aliquid eſſe, non animam, ſed ipſum deũ, qualis figuraliter ſanctorum ſpiritibus demonſtratus eſt, qualis etiam in ſermone allegorico ponitur. Similia quippe ſunt illa viſa talibus dictis: ac ſic errant conſtituentes in corde ſuo ſimulacra vanæ opinionis, nec intelligentes ita ſanctos de ſuis viſis talibus iudicaſſe, qualiter iudicarent ſi talia diuinitus in figuris dicta legerẽt vel audirent: ſicut ſeptem ſpicæ & ſeptem boues, ſeptem anni *Gene. 41.*
ſunt: ſicut linteum quatuor lineis alligatum, velut diſcus ple- *Acto. 10.*
nus variis animalibus, orbis terrarum eſt cum omnibus gentibus: ſic omnia cætera, & multo magis quæ de rebus incorporeis, corporalibus ſignificantur non de rebus ſed imaginibus.

Noluit tamen Tertullianus animam creſcere ſubſtantia ſi- *Subſtantiã*
cut corpus: afferẽs etiã timoris ſui cauſam, ne etiã decreſcere *anima nõ*
ſubſtãtia dicatur, inquit, atque ita & defectura credatur. Et ta- *creſcere*
men quia per corpus eam localiter tendit, non inuenit exitũ *aut decre-*
incrementorũ eius, quam vult de ſemine exiguo æquari corpo *ſcere.*
ris quãtitati, & ait, Sed vis eius in quo naturalia peculia con- *C. XXVI.*
ſita retinẽtur, ſaluo ſubſtantiæ modulo, quo à primordio inſlata eſt, paulatim cũ carne producitur in mẽbris. Hoc forte non intelligeremus, niſi adhibita ſimilitudine eorũ q̃ videmus planũ faceret quod dicebat, Cõſtitue, inquit, certũ pódus auri vel argẽti rudẽ adhuc maſſam: Collectus habitus eſt illi & futuro, interim minor tamen continens intra lineam moduli totum quod natura eſt auri vel argenti. Dehinc cum in laminam maſſa laxatur, maior efficitur initio ſuo, per dilatationẽ ponderis certi, non per adiectionem, dum extenditur, nondum augetur, etſi ſic quoque augetur dum extenditur. Licet enim & ha-

bitu augeri, cum ſtatu non licet. Tunc & ſplendor ipſe perhibetur auri vel argenti, qui prius fuerat quidé & in maſſa, ſed obſcurior, non tamen nullus. Tunc & alij atque alij habitus accedunt pro facilitate materiæ, qua duxerit eam qui agit, nihil cóferens modulo niſi effigiem. Ita & animæ incrementa re putanda, non ſubſtantiua, ſed prouocatiua. Quis hunc crederet cum iſto corde tá diſertum eſſe potuiſſe? Sed tremenda iſta ſunt, non ridenda. Ad hoc enim nũquam cogeretur, ſi aliquid cogitare poſſet, quod & ſit & corpus non ſit. Quid aũt abſurdius quam putare maſſam cuiuſpiam metalli ex aliqua parte creſcere poſſe dum tunditur, niſi decreſcat ex altera: vel augeri latitudine niſi craſſitudine minuatur? Aut vllum eſſe corpus manente naturæ ſuæ quantitate, quod vndiq; creſcat niſi rareſcat? Quo modo igitur implebit anima ex illa ſtilla ſeminis magnitudiné corporis quod animat, ſi & ipſa corpus eſt, cuius ſubſtantia nullo acceſſu creſcat? Quo modo, inquam, implebit carné quam viuificat, niſi tanto rarior fuerit, quanto grandius quod animauerit? Timuit videlicet, ne deficeret etiam minuendo ſi creſceret: & non timuit vt deficeret rareſcendo cum non creſceret. Sed quid amplius immorer, quando & ſermo pergit in prolixiorem modum quàm petit terminandi neceſſitas, & ſententia mea iam ſatis ſit nota, vel quid certum teneam, vel vnde adhuc dubitem, & quare dubitem? Proinde & hoc volumen iam concludatur, vt quæ ſequuntur deinde videamus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM, LIBER VNDECIMVS.

Serpentis dolus & perſuaſio. Cap. I.

ET erant nudi Adam & mulier eius, & non pudebat illos. Serpens autem erat prudentiſſimus omnium beſtiarum quæ ſunt ſuper terram, quas fecit dominus Deus. Et dixit ſerpens mulieri: Quid, quia dixit dominus Deus, non edetis ab illo ligno paradiſi? Et dixit mulier ſerpenti, A fructu ligni quod eſt in paradiſo edemus, de fructu auté ligni quod eſt in medio paradiſi, dixit deus, non edetis ex eo, neque tangetis illud, ne moriamini. Et dixit ſerpens mulieri, Non morte moriemini: Scit enim deus, quoniam qua die manducaueritis de eo, aperientur vobis oculi, & eritis tanquam

dij,

dij,ſcientes bonum & malum. Et vidit mulier quia bonũ eſt lignum ad eſcam,& quia placet oculis videre,& decorum eſt cognoſcere. Et ſumens de fructu eius edit,& dedit viro ſuo ſecum,& ederunt. Et aperti ſunt oculi amborum,& agnouerunt quia nudi erant, & conſuerunt folia fici,& fecerunt ſibi campeſtria. Et audierunt vocem domini dei deambulantis in paradiſo ad veſperam,& abſconderunt ſe Adam & mulier eius à facie domini dei in medio ligni paradiſi. Et vocauit dominus deus Adã,& dixit illi, Vbi es? Et dixit ei, Vocem tuam audiui deambulantis in paradiſo,& timui,quia nudus ſum, & abſcõdi me. Et dixit illi: Quis nunciauit tibi quia nudus es, niſi à ligno quod præceperam tibi tantum ne ex eo manducares, ab eo.ediſti? Et dixit Adam: Mulier quam dediſti mecum hæc mi ἣν ἔδωκας μετ' ἐμοῦ hi dedit de ligno,& edi. Et dixit dominus deus mulieri: Quid hoc feciſti? Et dixit mulier: Serpens ſeduxit me, & manducaui. Et dixit dominus deus ſerpenti: Quia feciſti hoc, maledictus tu ab omnibus pecoribus,& ab omibus beſtiis quæ ſunt ſuper omnem terram. Super pectus tuum & ventrem tuum ambulabis,& terram edes omnes dies vitæ tuæ, Et inimicitias ponam inter te & inter mulierem,& inter ſemen tuum & ſemen eius: Ipſa tibi ſeruabit caput,& tu ſeruabis eius calcaneum. Et mulieri dixit: Multiplicans multiplicabo triſtitias tuas & gemitũ tuum. In triſticiis paries filios,& ad virum tuũ conuerſio tua, & ipſe tui dominabitur. Adæ autem dixit: Quia audiſti vocem mulieris tuæ,& ediſti de ligno de quo præceperam tibi dc eo ſolo non edere, maledicta terra in operibus tuis. In triſtitiis edes illam omnes dies vitæ tuæ, ſpinas & tribulos germinauit tibi,& edes fœnum agri: In ſudore vultus tui edes panem tuũ, donec conuertaris in terram ex qua ſumptus es, quia terra es, & in terram ibis. Et vocauit Adam nomen mulieris ſuæ Eua, id eſt Vita, quoniam hæc eſt mater omnium viuentium. Et fecit dominus deus Adam & mulieri eius tunicas pelliceas,& induit eos. Et dixit dominus deus: Ecce Adam factus eſt tanquã vnus ex nobis in cognoſcendo bonum & malum. Et nunc ne aliquando extendat manum ſuam & ſumat de ligno vitæ & edat & viuat in æternum. Et dimiſit illum dominus deus de paradiſo voluptatis operari terram, ex qua ſumptus eſt. Et eiecit Adam,& collocauit eum contra paradiſum voluptatis, & ordinauit Cherubim,& flammam romphæã quæ vertitur, cuſtodire viã ligni vitæ. Antequã huius propoſitæ ſcripturæ tex

tum

tum ex ordine pertractemus, admonendũ arbitror quod iam me & alibi in hoc opere memini prælocutum, illud a nobis eſ flagitandum, vt ad proprietatem literæ defendatur, quod geſtum narrat ipſe qui ſcripſit. Si autem in verbis dei vel cuiuſquam perſonæ in officium propheticum aſſumptæ dicitur aliquid quod ad literam niſi abſurde non poſſit intelligi, proculdubio figurate dictum ob aliquam ſignificationem accipi debet: dictum tamen dubitare fas non eſt: hoc enim à fide narratoris & pollicitatione expoſitoris exigitur. Erãt ergo ambo nudi: verum eſt, omnino nuda erant corpora duorum hominum in paradiſo conuerſantium, nec pudebat eos. Quid enim puderet quando nullam legem ſenſerant in membris ſuis repugnãtem legi mentis ſuæ, quæ illos pœna peccati poſt perpetrationem præuaricationis ſecuta eſt, vſurpante inobedientia prohibitum, & iuſtitia puniẽte commiſſum? Quod antequam fieret, nudi erant vt dictum eſt, & non confundebantur. Nullus erat motus in corpore cui verecundia deberetur: nihil putabant velandum, quia nihil ſenſerant refrenandum, quemadmodum propagaturi filios iam antea diſputatum eſt. Non tamẽ eo modo credendum eſt quo propagauerunt poſteaquam crimẽ admiſſum prædicta vitio conſecuta eſt: cum priuſquam morerentur, iam in corpore inobedientiam hominum iuſtiſſimo reciprocatu inobedientium membrorum tumultum mors concepta verſaret: Nondum erãt tales Adam & Eua, cũ nudi eſſent & non confundebantur. Serpens autem erat ibi prudentiſſimus quidem, ſed omnium beſtiarum quæ erant ſuper terram quas fecerat dominus deus. Tranſlato enim verbo dictum eſt prudentiſſimus, vel ſicut plures Latini codices habent, ſapientiſſimus, non proprio quo in bonum accipi ſolet ſapientia vel dei vel angelorum vel animæ rationalis: tanquam ſi ſapientes apes etiam formicáſque dicamus, propter opera velut imitantia ſapientiam. Quanquã iſte ſerpẽs nõ irrationali anima ſua, ſed alieno iam ſpiritu, id eſt, diabolico, poſſet ſapientiſſimus dici omnium beſtiarum. Quantũlibet enim nõ præuaricatores angeli de ſupernis ſedibus ſuæ peruerſitatis & ſuperbiæ merito deiecti ſint, natura tamen excellentiores ſunt omnibus beſtiis propter rationis eminentiam. Quid ergo mirum ſi ſuo inſtinctu diabolus iam implens ſerpentem, eique ſpiritum ſuum miſcens, eo more quo vates demoniorum implere ſolet ſapiẽtiſſimum eũ reddiderat omnium beſtiarum ſecundum animã viuam

Nuditas *Roma. 7.*

Sapientia ſerpentis. Cap. II.

2. ſen. diſ. 21. cap. 2.

viuam,irrationalémque viuentium? Abuſione quippe nominis ita ſapientia dicitur in malo,quemadmodum in bono aſtutia:cum proprie magiſque vſitate in Latina duntaxat lingua ſapientes laudabiliter appellentur:aſtuti autem male cordati intelligantur. Vnde nonnulli ſicut in pleriſque codicibus inuenimus,ad vſum Latinæ locutionis,non verbum ſed potius ſententiam transferentes,aſtutiorem omnibus beſtiis iſtum ſerpentem quàm ſapientiorem dicere maluerunt. Qui autem habeat Hebræa proprietas,verum illic in malos,non abuſiue,ſed proprie poſſint dici & intelligi ſapientes,viderint qui ea proprie†nouerunt. Nos tamen aperte legimus alio ſcripturarum ſanctarum loco,ſapientes ad malum non ad bonum: Et dominus dicit ſapientiores eſſe filios ſeculi filiis lucis, ad conſulendum ſibimet in poſterum,quamuis fraude non iure. †*teā probe.* *Hiere. 4.* *Luca. 16.*

Nec ſanè debemus opinari quòd ſerpentem ſibi per quem tentaret perſuaderétque peccatum diabolus eligeret:ſed cum eſſet in illo propter peruerſam & inuidam voluntatem decipiendi cupiditas,non niſi per illud animal potuit per quod poſſe permiſſus eſt. Nocendi enim voluntas poteſt eſſe à ſuo quoque animo praua,non eſt autem poteſtas niſi à deo,& hoc abdita altáque iuſtitia,quoniam non eſt iniquitas apud deum. *Diabolus in ſerpēte.* *Cap. III.* *2. ſen. diſ. 21. cap. 2.*

Si ergo quæritur,cur deus tentari permiſerit hominem quem tentatori conſenſurum eſſe præſciebat. Altitudinem quidem conſilij eius penetrare non poſſum,& longe ſupra vires meas hoc eſſe confiteor. Eſt ergo aliqua cauſa fortaſſis occultior,quæ melioribus ſanctioribúſque reſeruatur,illius gratia potius quàm meritis eorum:ſed tamen quantum vel donat ſapere vel ſinit dicere non mihi videtur magnæ laudis futurū fuiſſe hominē ſi propterea poſſet bene viuere,quia nemo male viuere ſuaderet:cū & in natura poſſe,& in poteſtate habeat velle non conſentire ſuadenti,adiuuante tamen illo qui ſuperbis reſiſtit,humilibus autem dat gratiam. Cur itaque tentari non fineret quem conſenſurum eſſe ipſe præſciebat altitudine quidem conſilij eius,cum id facturus eſſet propria voluntate per culpam,& ordinandus eſſet illius æquitate per pœnam vt etiam ſic oſtenderet animæ ſuperbæ ad eruditionem futurorum ſanctorum,quàm rectè ipſe vteretur animarum voluntatibus etiam malis,cum illæ peruerſe vterentur naturis bonis. *Roma. 9.* *Tētatio hominis quare permiſſa. Cap. IIII.* *2. ſen. diſ. 23. cap. 1.* *Iacobi. 4.* *Quare tētator hominē deiecerit.*

Nec arbitrandum eſt quòd eſſet hominem deiecturus iſte tentator,niſi præceſſiſſet in anima hominis quædā elatio cōprim *Cap. V.*

Prou. 16. primenda, vt per humiliationem peccati, quàm de ſe falſo præſumpſerit diſceret. Veriſſime quippe dictum eſt: Ante ruinam *Pſal. 29.* exaltatur cor, & ante gloriã humiliatur. Et huius forte hominis vox eſt in Pſalmo: Ego dixi in abundantia mea, nõ mouebor in æternum. Deinde iam expertus quid mali habeat ſuperba præſumptio propriæ poteſtatis, & quid boni adiutoriũ gratiæ dei: Domine, inquit, in volũtate tua præſtitiſti decori meo virtutem: Auertiſti autem faciem tuã à me, & factus ſum conturbatus. Sed ſiue illud de hoc homine ſiue de alio dictum ſit, extollenti ſe tamen animæ. & nimium tãquam de propria virtute præfidenti, etiam experimento pœnæ fuerat demonſtrandum, quoniam non bene ſe habeat facta natura ſi à faciẽte receſſerit. Hinc enim etiam maxime commendatur, quale bonũ ſit deus, quando nulli ab eo recedenti bene eſt: quia & qui gaudent in mortiferis voluptatibus, eſſe ſine dolorum timore nõ poſſunt: & qui omnino malum deſertionis ſuæ maiore ſuperbiæ ſtupore non ſentiunt, aliis qui hæc diſcernere nouerunt, miſeriores prorſus apparent: vt ſi noluerint recipere medicinã talia deuitandi, valeant ad exemplum quo poſſunt talia deui- *Iaco. 1.* tari. Sicut enim Apoſtolus Iacobus dicit: Vnuſquiſq; tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus. Deinde concupiſcentia cum conceperit parit peccatum, peccatum autem cum conſummatum fuerit, generat mortem. Vnde ſanato ſuperbiæ tumore reſurgitur, ſi voluntas quæ ante experimentum defuit vt permaneretur cum deo, ſaltem poſt experimentum aſsit vt redeatur ad deum.

Quare inique eſſe permittãtur. Cap. VI.

Sic autem quidam mouentur de hac primi hominis tentatione, quòd eam fieri permiſerit deus quaſi nunc non videant vniuerſum genus humanum diaboli inſidiis ſine ceſſatione tentari. Cur & hoc permittit deus? An quia probatur & exercetur virtus, & eſt palma glorioſior non conſenſiſſe tentatum quàm non potuiſſe tentari: cum etiam ipſi qui deſerto creatore eunt poſt tentatorem, magis magiſque tentent eos qui in verbo dei permanent, præbeántque illis contra cupiditatem deuitationis exemplum, & incu- *Galat. 6.* tiant contra ſuperbiam timorem pium? Vnde dicit Apoſtolus: Intendens teipſum ne & tu tenteris. Mirum eſt enim quantum iſta humilitas qua ſubdimur creatori, ne tanquam eius adiutorio non egentes, de noſtris viribus præſumamus, per ſcripturas omnes diuinas cura continua omnibus commendatur. Cum ergo etiam per iniuſtos iuſti, ac per impios pij proficiunt

ficiunt, fruſtra dicitur. Non crearet deus quos præſciebat ma- *1. ſen. diſ.*
los futuros. Cur enim non crearet quos præſciebat bonis pro- *23. cap. 1.*
futuros, vt & vtiles eorum bonis voluntatibus exercendis admonendíſq; naſcantur, & iuſte pro ſua mala volũtate puniantur? Talem, inquiunt, faceret hominem qui nollet omnino peccare. Ecce nos concedimus meliorem eſſe naturam quæ omnino peccare nolit: concedant & ipſi non eſſe malam naturam, quæ ſic facta eſt vt poſſet non peccare ſi vellet, & iuſtam eſſe ſententiam qua punita eſt quæ voluntate non neceſſitate peccauit. Sicut ergo ratio vera docet meliorem eſſe naturam quam prorſus nihil delectat illicitum: ita ratio vera nihilominus docet etiam illam bonam eſſe, quæ habet in poteſtate illicitã delectationem ſi exciterit ita cohibere, vt non ſolum de cęteris licitis rectéq; factis, verũetiam de ipſius prauæ delectationis cohibitione lętetur. Cum ergo hæc natura bona ſit, illa melior, cur illam ſolã, & nõ vtrãq; potius faceret deus? Ac per hoc qui parati erant de illa ſola deũ laudare, vberius eũ debẽt laudare de vtraq;. Illa quippe eſt in ſanctis angelis, hæc in ſanctis hominibus. Qui autẽ ſibi partes iniquitatis elegerũt, laudabiléma; naturã culpabili voluntate deprauarunt, nũ quia præſciti ſunt ideo creari minime debuerunt? Habent enim & ipſi locum ſuũ quẽ in rebus impleant pro vtilitate ſanctorũ. Nã deus nec iuſticia cuiuſquam recti hominis eget, quanto minus iniquitate peruerſi. Quis autem ſobria conſideratione dicat, melius non crearet, quem præſciebat ex alterius iniquitate poſſe corrigi, quàm crearet, quẽ præſciebat pro ſua iniquitate debere damnari? Hoc eſt enim dicere, melius non eſſe qui alterius malo bene vtendo miſericorditer coronaretur, quam eſſe etiam malum qui pro ſuo merito iuſte puniretur. Cum enim ratio certa demonſtrat duo quædam non æqualia bona ſed vnum ſuperius, alterum inferius, non intelligũt tardi corde cum dicunt vtrunque tale eſſet, nihil ſe aliud dicere quàm ſolum illud eſſe. Ac ſic cum æquare volunt genera bonorum, numerum minuunt, & immoderate augendo vnum genus, alterum tollunt. Quis autem hos audiret, ſi dicerent, quoniam excellentior ſenſus eſt videndi quã audiẽdi, quatuor oculi eſſent & aures non eſſent? Ita ſi excellentior eſt creatura illa rationalis, quæ ſine vllius pœnæ cõparatione, ſine vlla ſuperbia deo ſubditur: aliqua vero in hominibus ita creata eſt, vt in ſe dei beneficium non poſſit agnoſcere, niſi alterius videndo ſupplicium

Cur deus nõ ademerit peccandi voluntatem.

Cap. VII.

Bonorũ et malorum creatio.

Cap. VIII.

Roma. 11. plicium, vt non altum ſapiat, ſed timeat, id eſt, non de ſe præſidat, ſed cõfidat in deum: quis recte intelligens dicat, talis eſſet iſta qualis illa, nec videat ſe nihil aliud dicere, quàm non eſſet iſta, ſed ſola eſſet illa? Quod ſi inerudite atque inſipienter dicitur, cur ergo non crearet deus etiam quos malos futuros eſſe præſciebat, volens oſtendere iram & demonſtrare potentiam
Roma. 9. ſuam, & ob hoc ſuſtinens in multa patientia vaſa iræ, quæ perfecta ſunt in perditionem, vt notas faceret diuitias gloriæ ſuæ
1. Cor. 1. in vaſa miſericordiæ quæ præparauit in gloriam? Sic enim qui gloriatur non niſi in domino gloriatur, cum cognoſcit non ſuum ſed illius eſſe, non ſolum vt ſit, verumetiam vt non niſi ab alio bene ſibi ſit à quo habet vt ſit. Nimis itaque importune dicitur, Non eſſent quibus deus tantam beneficentiam miſericordiæ ſuæ tribueret, ſi aliter eſſe non poſſent, niſi eſſent
Præſcientia dei de malis. & hi in quibus vindictæ iuſticiam demonſtraret. Cur enim non vtrique potius eſſent, quando in vtriſque & bonitas dei & æquitas iure prædicatur? At enim ſi deus vellet etiam iſti bo-
Cap. IX. ni eſſent. Quanto melius hoc deus voluit, vt quod vellent eſ-
2. ſen. di. 23. cap. 1. ſent: ſed boni infructuoſe, mali autem impune non eſſent, & in eoipſo aliis vtiles eſſent. Sed præſciebat quid eorum factura eſſet voluntas mala. Præſciebat ſane, & quia falli non poteſt eius præſcientia, ideo non ipſius, ſed eorum eſt voluntas mala. Cur ergo eos creauit quos tales futuros eſſe præſciebat? Quia ſicut præuidit quid mali eſſent facturi, ſic etiam præuidit de malis factis eorum quid boni eſſet ipſe facturus. Sic enim eos fecit vt eis relinqueret vnde & ipſi aliquid facerent, quo quicquid etiam culpabiliter eligerent, illum de ſe laudabiliter operantem inuenirent. A ſe quippe habent voluntatem malam, ab illo autem & naturam bonam, & iuſtã pœnam: ſibi debitum locum, aliis exercitationis adminiculum & timoris
Voluntas dei in malos. Ca. X. exemplum. Sed poſſet, inquit, etiam ipſorum voluntatem in bonum conuertere, quoniam omnipotens eſt. Poſſet plane. Cur ergo non fecit? Quia noluit. Cur noluerit, penes ipſum
Roma. 12. eſt. Debemus enim non plus ſapere quàm oportet ſapere. Puto autem pauloante ſatis nos oſtendiſſe non parui boni eſſe rationalem creaturam, etiam iſtam quæ malorũ comparatione cauet malum. Quod genus bonæ creaturæ vtique non eſſet, ſi omnium malas voluntates in bonum deus conuertiſſet, & nulli iniquitati pœnam debitam infligeret: ac ſic non eſſet niſi ſolum illud genus quod nulla vel peccati vel ſupplicij malorũ

compa

comparatione proficeret. Ita velut aucta numeroſitate excellentioris generis, ipſorum generum bonorū numerus minueretur. Ergo, inquiunt, eſt aliquid in operibus dei quod alterius malo indigeat quo proficiat ad bonum? Ita ne obſurduerunt & excæcati ſunt homines, neſcio quo ſtudio cōtentionis, vt non audiant vel videant quibuſdam punitis, quàm plurimi corrigantur? Quis enim paganus, quis Iudæus, quis hæreticus nō hoc in domo ſua quotidie probet? Verum cum venitur ad diſputationem inquiſitionémque veritatis, nolunt aduertere ſenſus ſuos homines, ex quo opere diuinæ prouidentiæ in eos veniat imponendæ commotio diſciplinæ: vt ſi non corriguntur qui puniuntur, eorum tamē exemplo cæteri metuant, valeátque ad eorum ſalutem iuſta pernicies aliorum. Nunquid enim maliciæ eorum vel nequiciæ deus author eſt, de quorū iuſta pœna conſulit, quibus hoc modo conſulendum eſſe conſtituit? Non vtique: ſed cum eos vicijs proprijs malos futuros eſſe præſciret, non eos tamen creare deſtitit, vtilitati deputās eorū quos in hoc genere ita creauit, vt ad bonū proficere, niſi malorum cooperatione non poſſent. Si enim non eſſent, nulli rei vtique prodeſſent, parumne boni eſt actum vt ſint, qui certe illi generi vtiles ſunt: quod genus quiſquis nō vult vt ſit, nihil aliud agit niſi vt ipſe in eo nō ſit? Magna opera domini exquiſita in omnes voluntates eius: præuidet bonos futuros & creat: præuidet malos futuros & creat. Seipſum ad fruendum præbens bonis, multa munerum ſuorum largiens & malis, miſericorditer ignoſcens, iuſte vlciſcens. Itémque miſericorditer vlciſcens, iuſte ignoſcens: nihil metuens de cuiuſquam malicia, nihil indigens de cuiuſquam iuſticia: nihil ſibi conſulens nec de operibus bonorum, & bonis conſulens etiam de pœnis malorum. Cur ergo non permitteret tentari hominem illa tētatione probandum, conuincendum, puniendum, cum ſuperba concupiſcentia propriæ poteſtatis quod conceperat pareret, ſuóque fœtu confunderetur, iuſtóque ſupplicio à ſuperbiæ atque inobedientiæ malo poſteros deterreret, quibus ea conſcribēda & annunciāda parabantur? Si autem quæritur, cur potiſſimum per ſerpentem diabolus tentare permiſſus ſit, iam hoc ſignificandi gratia factum eſſe quem non admoneat ſcriptura tantæ authoritatis, tantis diuinitatis documentis agens in prophetando, quantis effectis iam mundus impletus eſt? Nō quòd diabolus aliquid ad inſtructionem noſtrā ſignificare

Bonū mali ſubſidio nō indiget
Cap. XI.
Pſal. 110.
Cur tentatio per ſerpentem.
Cap. XII.
Auſcultatio ſepa. 11.

ficare voluerit ſed cum accedere ad tentandum nó poſſet niſi permiſſus, num per aliud poſſet niſi per quod permittebatur accedere? Quicquid igitur ſerpens ille ſignificauit, ei prouidentiæ tribuendum eſt, ſub qua & ipſe diabolus ſuam quidé habet cupiditatem nocendi, facultatem autem non niſi quæ datur, vel ad ſubuertenda ac perdenda vaſa iræ, vel ad humilianda ſiue probanda vaſa miſericordiæ. Natura itaque ſerpétis vnde ſit nouimus: produxit enim terra in verbo dei omnia pecora & beſtias & ſerpentes: quæ vniuerſa creatura habés in ſe animam viuam irrationalem, vniuerſæ rationali creaturæ ſiue bonæ ſiue malæ volútatis, lege diuini ordinis ſubdita eſt.

Matth. 8.

In eos qui diabolo ſeparatim poteſtaté quandam tribuunt.

Quid ergo mirum ſi per ſerpentem mali quid agere permiſſus eſt diabolus, cum dæmonia in porcos intrare Chriſtus ipſe permiſerit? Magis de ipſa natura diaboli ſcrupuloſius quæri ſolet, quam totam quidam hæretici, offenſi moleſtia male voluntatis eius, alienare conantur à creatura ſummi & veri dei, & alterum ei dare principium quod ſit contra deum.

C. XIII.

Non enim valent intelligere omne quod eſt, inquátum aliqua ſubſtantia eſt, & bonum eſſe, & niſi ab illo vero deo à quo omne bonum eſt eſſe non poſſe: malam vero voluntatem inordinate moueri, bona inferiora ſuperioribus præponédo: atque ita factum eſſe vt rationalis creaturæ ſpiritus, ſua poteſtate propter excellentiam delectatus, tumeſceret ſuperbia, per quam caderet à beatitudine ſpiritalis paradiſi, & inuidentia contabeſceret. In quo tamé bonum eſt hoc ipſum quod viuit & viuificat corpus, ſiue aëreum ſicut ipſius diaboli, vel dæmonum ſpiritus: ſiue terrenum, ſicut hominis anima, cuiuſuis etiã maligni atque peruerſi. Ita dum volunt aliquid quod deus fecerit, propria voluntate peccare, ipſius dei ſubſtantiam dicunt primo neceſſitate, & poſt inexpiabiliter voluntate corruptam atque peruerſam. Sed de iſtorum dementiſſimo errore aliás iam diximus multa.

Cauſa ruinæ angelicæ.

C. XIIII.

In hoc autem opere quærendum eſt ſecundum ſanctam ſcripturam, quid de diabolo dicendum ſit. Primo, vtrum ab initio ipſius mundi ſua poteſtate delectatus abſtiterit ab illa ſocietate & charitate qua beati ſunt angeli qui fruuntur deo, an aliquo tempore in ſancto cœtu fuerit angelorum, etiam ipſe pariter iuſtus, & pariter beati.

2. ſen. di. 42. c. ex ſuperbia.

Nónulli enim dicunt ipſum ei fuiſſe caſum à ſupernis ſedibus, quód inuiderit homini facto ad imaginem dei. Porrò hæc inuidia ſequitur ſuperbiam, non præcedit: non enim cauſa ſuperbiendi eſt

inuiden

inuidentia, ſed cauſa inuidendi ſuperbia. Cum igitur ſuperbia ſit amor excellentiæ propriæ, inuidia vero ſit odium fœlicitatis alienæ, quid inde naſcatur ſatis in promptu eſt. Amando enim quiſque excellentiam ſuam, vel paribus inuidet quòd ei coæquantur: vel inferioribus, ne ſibi coæquentur: vel ſuperioribus, quòd eis nō coæquetur. Superbiendo igitur inuidus, nō inuidendo quiſque ſuperbus eſt. Merito initiū omnis peccati ſuperbiam ſcriptura definiuit, dicens: Initium omnis peccati ſuperbia. Cui teſtimonio non inconuenienter aptatur etiam illud quod Apoſtolus ait: Radix omnium malorum eſt auaricia: ſi auariciam generalem intelligamus, qua quiſq; appetit aliquid amplius quàm oportet, propter excellentia ſuā, & quendam propriæ rei amorem: cui ſapienter nomen Latina lingua indidit, cum appellauit priuatum, quod potius à detrimento quam ab incremento dictum elucet. Omnis enim priuatio minuit: vnde itaque vult eminere ſuperbia, inde in anguſtias egeſtatémque contruditur, cum ex communi ad propriū damnoſo ſui amore redigitur. Specialis eſt autē auaricia, quæ vſitatius appellatur amor pecuniæ. Cuius nomine Apoſtolus per ſpeciem genus ſignificans, vniuerſalem auariciam volebat intelligi dicendo: Radix omnium malorum eſt auaricia. Hinc enim & diabolus cecidit, qui vtique nō amauit pecuniam, ſed propriam poteſtatem. Proinde peruerſus ſui amor priuat ſancta ſocietate turgidum ſpiritum, eúmque coarctat miſeria iam per iniquitatem ſatiari cupientem. Hinc alio loco cum dixiſſet, Erunt enim homines ſeipſos amantes: continuo ſubiecit, amatores pecuniæ, ab illa generali auaricia cuius ſuperbia caput eſt, ad hanc ſpecialem deſcendens quæ propria hominum eſt. Neque enim eſſent etiam homines amatores pecuniæ, niſi eo ſe putarēt excellentiores quo ditiores. Cui morbo contraria charitas non quærit quæ ſua ſunt, id eſt, non priuata excellentia lætatur. Merito ergo & non inflatur. Hi duo amores, quorum alter ſanctus eſt, alter immundus: alter ſocialis, alter priuatus: alter communi vtilitati conſulens propter ſupernam ſocietatem, alter etiam rem communem in poteſtatem propriam redigens propter arrogantem dominationem: alter ſubditus, alter æmulus deo: alter tranquillus, alter turbulentus: alter pacificus, alter ſeditioſus: alter veritatem laudibus errantium præferens, alter quoquo modo laudis auidus; alter amicabilis, alter inuidus: alter hoc volens proximo quod ſibi:

Superbia. *Inuidia.* *Superbia & cupiditas fontes malorum.* *Cap. XV.* *Eccle 10.* *1. Timo. 6.* *2. Timo. 3.* *1. Cor. 13.*

alter ſubiicere proximum ſibi: alter propter proximi vtilitatē regens proximum, alter propter ſuam: præceſſerūt in angelis, alter in bonis, alter in malis & diſtinxerunt conditas in genere humano ciuitates duas, ſub admirabili & ineffabili prouidentia dei, cuncta quæ creata ſunt adminiſtrantis & ordinantis, alteram iuſtorum, alteram iniquorum. Quarum etiā quadam temporali commixtione paragitur ſeculum, donec vltimo iudicio ſeparentur: & altera coniuncta angelis bonis, in rege ſuo vitam conſequatur æternam, altera coniuncta angelis malis, in ignem cum rege ſuo mittatur æternum. De quibus duabus ciuitatibus latius fortaſſe alio loco ſi dominus voluerit diſſeremus. Quando ergo deiecerit ſuperbia diabolum, vt naturam ſuam bonam praua voluntate peruerteret, ſcriptura non dicit: ante tamē factum fuiſſe, & ex hac eum homini inuidiſſe, ratio manifeſta declarat. In promptu eſt enim omnibus hoc intuentibus, non ex inuidentia ſuperbiam naſci, ſed ex ſuperbia potius inuidentiam. Nec fruſtra putari poteſt ab initio temporis diabolum ſuperbia cecidiſſe, nec fuiſſe vllum antea tempus quo cum angelis ſanctis pacatus vixerit & beatus: ſed ab ipſo primordio creaturæ à ſuo creatore apoſtataſſe, vt illud quod dominus ait; Ille homicida fuit ab initio, & in veritate non ſtetit: vtrunque ab initio intelligamus, non ſolū quòd homicida fuit, verumetiā quia in veritate non ſtetit. Et homicida quidem ab illo initio ex quo homo potuit occidi: non autem potuit occidere antequam eſſet qui occideretur. Ab initio ergo homicida diabolus, quia ipſe occidit hominē primum, ante quem nullus hominum fuit. In veritate autē non ſtetit, & hoc ab initio ex quo ipſe creatus eſt, qui ſtaret ſi ſtare voluiſſet.

Ciuitas bonorum & malorum

Diabolus homicida.

Cap. XVI.

2. ſen. d. 3. c. putauerunt.

Ioan. 8.

Quo modo enim duxiſſe vitam beatam inter beatos angelos credi poteſt, qui futuri ſui peccati atque ſupplicij, id eſt, defertionis & ignis æterni ſi præſcius non fuit, merito quæritur cur non fuerit? Neque enim ſancti angeli æternæ ſuæ vitæ ac beatitudinis incerti ſunt. Nā quo modo beati ſi incerti? An dicimus hoc deum diabolo reuelare noluiſſe, cum adhuc eſſet angelus bonus: vel quid facturus vel quid paſſurus eſſet: cæteris vero hoc reuelaſſe qui eſſent in æternum in eius veritate manſuri? Quod ſi ita eſt, ideo iam non æqualiter beatus, imo iam nec planè beatus fuit, quandoquidem planè beati de ſua beatitudine certi ſunt vt eam nullus perturbet metus. Quo autem malo merito ita diſcernebatur à cæteris, vt ei deus nec

Praſcientia angelorū.

Ca. XVII.

2. ſen. d. 4. c. 1. & 2.

ea quæ ad ipſum pertinerent, futura reuelaret? Nunquid ille prius vltor quàm iſte peccator? Abſit, Neque enim deus damnat innocentes. An forte ex alio genere angelorum fuit quibus deus non dedit vel de ſeipſis præſcientiam futurorum: qui quonam modo beati poſſent eſſe, nõ video, quibus incerta eſt ipſa ſua beatitudo: nam & hoc quidam ſenſerunt non fuiſſe diabolum in illa ſublimi natura angelorũ quæ ſupercœleſtis eſt, ſed in eorum qui aliquando inferius in mundo facti ſunt, & per ſua officia diſtributi. Tales enim fortaſſe poſſet aliquid etiã illicitum delectare: quam tamen delectationem ſi peccare noluiſſent libero arbitrio cohiberent: ſicut homo, maxime ille primus qui peccati pœnam nondum habebat in membris: quandoquidem & ipſa a ſanctis viris deo ſubditis per eius gratiam pietate ſuperatur. Porrò iſta quæſtio de beata vita, vtrũ eam quiſquam iam habere dicendus ſit, cui incertum eſt vtrũ ſecum permanſura ſit, an ei miſeria quandoque ſuccedat, poteſt & de ipſo primo homine oriri. Nam ſi futuri ſui peccati præſcius erat diuinæque vindictæ, beatus eſſe vnde poterat? Ergo erat in paradiſo non beatus. Si autem nõ erat futuri peccati ſui præſcius: ergo per hanc ignorantiam aut eiuſdem beatitudinis incertus, & quo modo iam vere beatus? aut falſa ſpe certus non ſcientia, & quo modo non ſtultus? Sed tamen hominis adhuc in corpore animali conſtituti, cui obedienter viuenti dandum adhuc eſſet angelorum conſortium, & mutatio corporis ex animali in ſpiritale, poſſumus intelligere beatam vitam ſecundum quendam modum, etiam ſi non erat præſcius futuri ſui peccati. Neque enim & illi præſcij fuerunt quibus Apoſtolus dicit, Vos qui ſpiritales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis, intendens teipſum, ne & tu tenteris. Non abſurde tamen nec improbe dicimus, beatos iam fuiſſe hoc ipſo quòd ſpiritales eſſent, non corpore ſed iuſticia fidei, ſpe gaudentes, in tribulatione patientes. Quanto magis ergo & ampliore modo beatus erat homo in paradiſo ante peccatum, quanuis incertus futuri ſui caſus, qui ſpe ita gaudebat propter præmiũ futuræ commutationis, vt nulla eſſet tribulatio cui tolerandæ patientia militaret. Quanuis enim non vana præſumptione de incerto certus velut ſtultus, ſed ſpe non infidelis, antequam apprehẽderet illam vitam, vbi certiſſimus ipſius æternæ vitæ ſuæ futurus eſſet, poſſet exultare, quemadmodũ ſcriptũ eſt, cum tremore & exultatione, multo abundãtius in

An Adã & Eua præſcinerint caſum ſuũ. C. XVIII.

Galat. 6.

Roma. 5.

paradiſo quàm ſancti in his terris, beatus eſſet modo quodam
inferiore quàm in illa vita æterna ſanctorum ſupercœleſtiúm-
que angelorum, non tamen nullo. Dicere autem de aliqui-
Angelorũ conditio. bus angelis quòd in ſuo quodam genere beati eſſe poſſint, fu-
turæ ſuæ iniquitatis & damnationis; vel certe perpetuæ ſalutis
Ca. XIX. incerti, quibus nec ſpes ſubeſſet; quòd aliquando & ipſi aliqua
2 ſen. diſt. 4. c. ſed hoc in melius mutatione certi de hac re futuri eſſent, vix ferenda
præſumptio eſt. niſi forte & hoc dicatur, ita creatos iſtos ange-
los mundanis miniſteriis diſtributos ſub aliis ſublimioribus
& beatioribus, vt pro recte geſtis præpoſituris ſuis accipiant il-
lam vitam beatam ac ſublimiorem, de qua poſſint eſſe certiſſi-
mi, cuius vtiq; ſpe gaudentes poſſint non incongrue dici iam
beati. Ex quorum numero ſi diabolus cecidit cum ſociis ini-
quitatis ſuæ: ſimile hoc eſt ei quòd cadũt à iuſtitia fidei etiã ho
mines ſimili ſuperbia præuaricati, vel ſeipſos ſeducentes, vel il
li ſeductori conſentientes. Sed afferant hæc duo genera bono-
rum angelorum qui potuerint, vnum ſupercœleſtium in qui-
bus nunquam fuit qui cadendo diabolus factus eſt: alterum au-
tem mundanorum in quibus fuit: mihi autem fateor vnde hoc
ſecundum ſcripturas afferam, non interim occurrit, ſed coar-
ctatus quæſtione illa qua quæritur, vtrum ſui caſus præſcius
antequam caderet fuerit, ne ſuæ beatitudinis incertos eſſe vel
aliquando fuiſſe angelos dicerem, non ſine cauſa putaui poſſe
dici diabolum ab ipſo creaturæ, hoc eſt ab ipſo vel temporis
vel ſuæ conditionis initio cecidiſſe, nec aliquando in veritate
Opinio de diabolo cre ato ad ma lum. ſtetiſſe. Vnde nonnulli eum non in hanc maliciam libero vo-
luntatis arbitrio eſſe deflexum, ſed in hac omnino creatum pu-
tant. quanuis à domino deo ſummo & vero naturarum omniũ
creatore: adhibéntque teſtimonium de libro Iob, quoniam i-
Cap. XX. bi ſcriptum eſt cum de illo ſermo eſſet, Hoc eſt initium figmẽ-
2. ſen. diſt. 3. ca. puta uerunt. ti domini quod fecit vt illudatur ab angelis eius. Cui ſenten-
tiæ cõgruit quod in Pſalmo ſcriptũ eſt, Draco iſte quẽ finxiſti
ad illudendũ ei: niſi quòd hic quem finxiſti dixit non autem ſi-
Iob. 40. cut ibi, hoc eſt initium figmẽti domini: tanquam in initio eum
Pſal. 103. ita finxiſſet, vt malus, vt inuidus, vt ſeductor. vt omnino dia-
Diabolum creaturã fuiſſe bonam. bolus eſſet, non voluntate deprauatus, ſed ita creatus. Hæc
opinio quo modo non ſit aduerſa ei quod ſcriptum eſt, Fecit
deus omnia bona valde: vbi inuenitur diabolus non propria
voluntate deprauatus, ſed ab ipſo domino deo factus ma-
Ca. XXI. lus valde. Quanuis conentur oſtendere vt inſulſe etiam

ve

vel inerudite aſſeratur, non tantũ conditione prima, ſed etiam nunc deprauatis tot voluntatibus: in ſumma tamen omnia quæ creata ſunt, id eſt, vniuerſam omnino creaturã bonã eſſe valde, non quo boni ſint in ea mali, ſed quòd non efficiant malicia ſua, vt ſub dei adminiſtratoris imperio, virtute, ſapientia, & decus & ordo vniuerſitatis aliqua ex parte turbetur ſiue turpetur, cùm ſuis quibuſque voluntatibus etiam malis tribuantur certi & congrui limites poteſtatum & pondera meritorũ, vt etiam cum ipſis conuenienter iuſtéque ordinatis vniuerſitas pulchra ſit: tamen quia cuilibet occurrit & verùm eſt atq; manifeſtum, iuſticiæ ipſi eſſe contrarium, vt nullo præcedente merito, hoc ipſum in quoquam deus damnet quòd in eo ipſe creauit, certáque & euidẽs damnatio diaboli & angelorũ eius ex Euãgelio recitatur, vbi ſe dicturũ dominus prænũciauit eis dicens qui à ſiniſtris ſunt, Ite in ignem æternũ qui præparatus eſt diabolo & angelis eius, nullo modo in eo naturam quam deus creauit, ſed malam propriam volũtatẽ pœna ignis æterni plectendam eſſe credendum eſt. Nec eius naturam eſſe ſignificatam quod dictum eſt, Hoc eſt initium figmenti domini, quod fecit vt illudatur ab angelis eius: ſed vel corpus aëreum quod tali voluntati congruẽter aptauit, vel ipſam ordinationem in qua eum fecit etiam nolentem vtilem bonis: vel quòd præſciens eum propria voluntate malum futurum, fecit tamen, non abſtinens bonitatem ſuam in præbenda vita atque ſubſtantia futuræ etiam noxiæ volũtati, ſimul prouidens quanta de illo bona eſſet ſua mirabili bonitate ac poteſtate facturus. Initiũ autẽ figmenti domini dictus eſt, quod fecit vt illudatur ab angelis eius, non quia ipſum primitus cõdidit, vel initium malũ condidit, ſed quia cum ſciret eum ad hoc propria voluntate malum futurũ vt bonis noceret, creauit eum ad hoc vt de illo bonis ipſe prodeſſet: hoc eſt enim vt illudatur ab angelis, quoniam ſic illuditur cum ſanctis proſunt tentationes eius, quibus eos deprauare conatur, vt malicia in qua ipſe eſſe voluit, eo nolente ſit vtilis ſeruis dei, quia hoc præuidens eum finxit. Ideo initium ad illudendũ, quia & mali homines vaſa eiuſdem diaboli, & tãquam capitis corpus, quos nihilominus deus malos futuros præuidens, creauit tamen ad vtilitatem ſanctorum, ſimiliter illuduntur, cũ & ipſis nocere volentibus, præſtatur ſanctis ex eorum comparatione cautela, & pia ſub deo humilitatis & intelligentiæ gratia, & exer-

Gene. 1.
2 ſen. diſt. 3. c. ideoq;
Matt. 25.
Cur diabolum fecerit deus.
Ca. XXII

exercitatio ad tolerandos malos, & probatio ad diligendos inimicos. Sed ille eſt initium figmenti quod ſic illuditur, quia præcedit iſtos & temporis iniquitate & principatu malitiæ. Hoc autem deus per ſanctos angelos facit illo opere prouidentiæ quo creatas naturas adminiſtrat, ſubdens videlicet angelos malos angelis bonis, vt malorum improbitas, non quãtum nititur, ſed quantum ſinitur poſſit: nec tantorum angelorũ malorum, verũetiam & hominum, donec etiã iſta iuſtitia qua viuitur ex fide, quæ nunc patienter in hominibus exercetur, conuertatur in iudicium, vt poſſint & ipſi non ſolũ duodecim tribus Iſraël, ſed etiam angelos iudicare.

Rom. 1
Matth. 19
1. Cor. 6

Diabolum in Veritate non ſteti ſſe. Cap. XXIII.
Ioan. 8

Quòd ergo putatur nunquam diabolus in veritate ſtetiſſe, nunquam cum angelis beatam dixiſſe vitam, ſe ab ipſo ſuæ cõditionis initio cecidiſſe, non ſic accipiendũ eſt vt non propria voluntate deprauatus, ſed malus à bono deo creatus putetur, alioquin non ab initio cecidiſſe diceretur. Neq; enim cecidit ſi talis eſt factus: ſed factus continuo ſe à luce veritatis auertit, ſuperbia tumidus, & propriæ poteſtatis delectatione corruptus: vnde beatæ atque angelicæ vitæ dulcedinem non guſtauit, quam non vtique acceptam faſtidiuit, ſed nolendo accipere deſeruit & amiſit. Proinde nec ſui caſus præſcius eſſe potuit, quæ ſapientia pietatis eſt fructus. Ille autem continuo impius, conſequenter & mente cæcus, nõ ex eo quod acceperat cecidit, ſed ex eo quod acciperet ſi ſubdi voluiſſet deo, quod profecto quia noluit, & ab eo quod accepturus erat cecidit, & poteſtatem illius ſub quo eſſe noluit non euaſit, factúmque in illo eſt põdere meritorũ, vt nec iuſtitiæ poſſit lumine delectari, nec ab eius ſentẽtia liberari. Quod ergo per Eſaiã Prophetã in eũ dicitur, Quomodo cecidit de cœlo Lucifer mane oriens, cõtritus eſt in terrã qui mittebat ad omnes gentes. Tu aũt dixiſti ſenſu tuo, In cœlũ aſcendam, ſuper ſydera cœli ponam thronum meum, ſedebo in monte excelſo ſuper montes excelſos qui ſunt ad Aquilonẽ, aſcendam ſuper nubes, ero ſimilis altiſſimo: nũc aũt ad inferos deſcendes: & cætera. Quæ in figura regis velut Babylonis in diabolum dicta intelligũtur, plura in eius corpus conueniũt, quod etiã de humano genere congruebat: † & in eos maxime qui ei ſuperbiam cohærent, apoſtatãdo à mandatis dei. Sicut enim qui erat diabolus homo dictus eſt, vt in Euãgelio, Inimicus homo hoc fecit: ita qui homo erat diabolus dictus eſt, vt rurſus in Euangelio, Nónne

Vocabulũ diaboli. Caput. XXIIII.
Eſaia. 14
† cõgregat
Matt. 13.

ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus eſt? Et *Ioan.6.*
ſicut corpus Chriſti quod in eccleſia dicitur Chriſtus, ſicut *Coloſſ.1.*
illud eſt, Vos Abrahæ ſemen eſtis: cum paulo ſuperius dixiſſet, *Galat.3.*
Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones & ſemini eius. Non dicit
in ſeminibus tanquam in multis, ſed tanquam in vno, & ſe-
mini tuo qui eſt Chriſtus. Et iterum, ſicut enim corpus vnum *1.Cor.12.*
eſt & mẽbra habet multa, omnia autẽ membra corporis cum
ſint multa vnum eſt corpus, ita & Chriſtus. Eo modo etiam *Corpus*
corpus diaboli, cui caput eſt diabolus, id eſt, ipſa impiorum *Chriſti.*
multitudo, maximéque eorum qui à Chriſto vel de eccleſia *Corpus*
ſicut de cœlo decidunt, dicitur diabolus, & in ipſum corpus *diaboli.*
figurate multa dicuntur, quæ non tam capiti quàm corporis
membris conueniant. Itaque Lucifer qui mane oriebatur &
cecidit, poteſt intelligi apoſtatarum genus, vel à Chriſto vel ab
eccleſia: quod ita conuertitur ad tenebras amiſſa luce quam
portabat, quemadmodum qui conuertuntur ad deum, à tene-
bris ad lucem tranſeunt, id eſt, qui fuerunt tenebræ lux fiunt.
Item in figura principis Tyri per Ezechielem Prophetam in *Princeps*
diabolum dicta intelliguntur, Tu es ſignaculum ſimilitudinis *Tyri dia-*
& corona decoris, in deliciis paradiſi fuiſti, omni lapide pre- *bolum ſi-*
cioſo ornatus es: & cætera quæ non tam in ipſum principem *gnificat.*
nequiciæ quàm in corpus eius dicta conueniunt. Paradiſus *Ca XXV.*
enim dicta eſt eccleſia, ſicut in Cantico canticorum legitur, *Ezech.28*
Hortus concluſus, fons ſignatus, puteus aquæ viuæ, paradiſus *Paradi-*
cum fructu pomorum. Inde ceciderunt vel aperta & corpora- *ſus eccle-*
li ſeparatione omnes hæretici, vel occulta & ſpiritali, quanuis *ſia.*
in ea corporaliter eſſe videantur omnes conuerſi ad vomi- *Cantic.4*
tum ſuum, cum poſt remiſſionem omnium peccatorum pau- *2.Petri.2.*
lulum ambulaſſent in via iuſticiæ, in quibus facta ſunt poſte-
riora deteriora prioribus, & quibus expediebat non cognoſce
re viam iuſticiæ, quàm cognoſcentibus retrorſum reflecti, tra-
dito ſibi ſancto mandato. Hanc peſſimam generationem domi *Matt.12.*
nus deſcribit, cum dicit ſpiritum nequam exire ab homine, &
cum aliis ſeptẽ redire, & in domo quam mundatam iã inuene
rat inhabitare, vt ſint nouiſſima hominis illius peiora priori-
bus. Tali enim generi hominũ quod iã factũ eſt corpus diabo-
li, poſſunt hæc verba congruere, A die qua creatus es tu cum
cherub, id eſt, cũ ſede dei, quæ interpretatur multiplicata ſcien
tia: & poſuit te in monte ſancto ſuo, hoc eſt in eccleſia: Vnde *Pſalm 3*
eſt, Et exaudiuit me de monte ſancto ſuo: Fuiſti in medio lapi-

dum flammeorum, id eſt, ſanctorum ſpiritu feruentium lapidum viuorum: ambulaſti ſine vicio, in diebus tuis ex quo die creatus es, tu donec inuenta ſunt delicta tua in te. Poſſunt diligentius iſta tractari, vt fortaſſis oſtendatur non ſolū & hūc intellectum eſſe in his verbis poſſe, ſed omnino alium eſſe non poſſe. Verū quia longum eſt & aliū ſermonem exigit eidem tantum quæſtioni deputatū nunc ſufficiat iſta cōplexio: aut ab initio creationis ſuæ diabolum à beatitudine, quam ſi voluiſſet percepturus fuerat, impia ſuperbia cecidiſſe: aut alios eſſe angelos inferioris miniſterij in hoc mundo, inter quos ſecūdum eorum quandā non præſciam beatitudinem vixerat, & à quorum ſocietate cum ſibi ſubditis angelis ſuis tanquam archangelus cecidit per ſuperbiæ impietatem: ſed hoc nullo modo aſſeri poteſt, illud mirum ſi poteſt. Aut certe ratio eſt requirenda, quēadmodum omnes ſancti angeli, ſi inter illos aliquādo pariter beatus, cum ſuis angelis diabolus vixit, nōdum habuerint etiam ipſi certam præſcientiam perpetuæ fœlicitatis ſuæ, ſed eam poſt caſum eius acceperint. Aut quō merito ante ſuū peccatū diabolus cum ſociis ſuis à cæteris angelis diſcretus fuerit, vt ipſe ſui caſus futuri eſſet ignarus, illi autē certi permanſionis ſuæ: dū tamē & peccatores angelos minime dubitemus detruſos tanquam in carcerem caliginis huius aëreæ circa terras, ſecundum Apoſtolicam fidē in iudicio puniēdos ſeruari: & in illa ſuperna beatitudine ſanctorum angelorum non eſſe incertam vitam æternam, nec nobis ſecundum dei miſericordiam & gratiā & fideliſſimam pollicitationē incertam futuram, cum fuerimus eis poſt reſurrectionē & illorum mutationem corporū copulati. Ad hanc enim ſpem viuimus, & eius promiſſionis gratia recreamur. Quicquid autem etiam de diabolo dici poteſt, cur eum deus creauit cum talē præſciret futurum, & cur omnipotens eius voluntatem non conuertit in bonū, ſecūdum ea quæ diſſeruimus cum de malis hominibus ſimiliter quęreremus, ſiue intelligatur, ſiue credatur, ſiue quid melius inueniri poteſt inueniatur. Ab illo ergo cuius ſuper omnia quæ creauit ſumma poteſtas eſt, per angelos ſuos à quibus illuditur diabolus, cū & de ipſius maleuolentia cōſulatur eccleſiæ dei, non eſt permiſſus tentare fœminā niſi per ſerpētem, nec virū niſi per fœminam: ſed in ſerpente ipſe locutus eſt, vtens eo velut organo mouēnſq; eius naturam eo modo, quo modo, vere ille mouere & moueri illa potuit, ad exprimen-

Rurſus per repetitionem de diaboli cōditione. Ca. XXVI

2. ſen. diſt. 6. c. non enim. 2. Pet. 2.

Tentatio diaboli per ſerpentē. C. XXVII

mendos verborum ſonos & ſigna corporalia, per quæ mulier
ſuadentis inteligeret voluntatem. In ipſa vero muliere, quia
illa rationalis creatura erat, quæ motu ſuo poſſet vti ad verba
facienda, non ipſe locutus eſt ſed eius operatio atque perſua-
ſio, quamuis occulto inſtinctu adiuuaret interius, quod exte-
rius egerat per ſerpentem. Quod quidem ſi ſolo inſtinctu oc- *1. Ioan. 3.*
cultius ageret, ſicut egit in Iuda vt traderet Chriſtū, poſſet effi
cere in animo ſuperbo amore ſuæ poteſtatis inducto: ſed ſicut
iam dixi, tentandi voluntatē habet diabolus: in poteſtate autē
nec vt faciat habet, nec quo modo faciat. Quia permiſſus eſt er-
go tentauit, & quo modo permiſſus eſt ita tentauit. Cui autem
generi hominum prodeſſet quod faciebat, neque ſciebat, neq;
volebat, & eoipſo illudebatur ab angelis: Non itaque ſerpēs *An ſerpēs*
verborū ſonos intelligebat, qui ex illo fiebant ad mulierem. *verba pro*
Neque enim conuerſa credenda eſt anima eius in naturam ra- *lata intel-*
tionalem: quandoquidem nec ipſi homines quorum rationa- *lexerit.*
lis natura eſt cum dæmō in eis loquitur ea paſſione cui exor- *Cap XX-*
ciſta requiritur, ſciunt quid loquantur. Quanto minus ille in- *VIII.*
telligeret verborum ſonos, quos per eum & ex eo diabolus il- *2. ſen. diſt.*
lo modo faciebat, qui hominem loquentem non intelligeret, *21. cap. 2.*
ſi eum à diabolica paſſione immunis audiret. Nam & quòd pu
tantur audire & intelligere ſerpentes verba Marſorum, vt eis
incantantibus proſiliant plerunq; de latebris, etiam illic dia-
bolica vis operatur, ad cognoſcendam vbique prouidentiam,
quam rem cui rei naturali ordine ſubiiciat, & quid etiam vo-
luntatibus malis ſapientiſſima poteſtate permittat, & hoc ma-
gis habeat vſus, ſerpentes moueri carminibus hominū; quā vl-
lum aliud genus animantium. Etiam hoc enim non parua te-
ſtatio eſt, naturam primitus humanam ſerpentis ſeductam
eſſe colloquio. Gaudent enim dæmones hāc ſibi poteſtatem
dari, vt ad incantationem hominum ſerpentes moueāt vt quo
libet modo fallant quos poſſunt, Hoc autem permittuntur ad
primi facti memoriam commendandam, quòd ſit eis quædam
cum hoc genere familiaritas. Porrò ipſum primum factum ad
hoc permiſſum eſt, vt per naturam ſerpentis ſignificaretur ge-
neri hominum, cui erudiendo hæc geſta conſcribi oportebat,
omnis diabolicæ tentationis ſimilitudo, quod apparebit cum *Serpēs pru*
in ſerpentem proferri cœperit diuina ſententia. Proinde *dentiſſi-*
prudentiſſimus omnium beſtiarum, hoc eſt aſtutiſſimus, ita *mus.*
dictus eſt ſerpens, propter aſtutiam diaboli qui in illo & de *C.XXIX.*

illo

illo agebat dolum quemadmodum dicitur prudens vel aſtuta
lingua, quã prudens vel aſtutus mouet ad aliquid prudenter
aſtutéque ſuadendũ. Non enim eſt hæc vis ſeu virtus membri
corporalis quod vocatur lingua, ſed vtique mentis quæ vtitur
ea. Ita etiam dictus eſt ſtylus mendax ſcribarum. Neque enim
eſſe mẽdacem pertinet niſi ad viuentem atque ſentientẽ: ſed
ſtylus mendax dictus eſt, quòd per eum mendax mendaciter
operetur, quemadmodum ſi & iſte ſerpens mendax diceretur,
quòd eo diabolus tanquã ſtylo mendaciter vteretur. Hoc ideo
commendandum putaui, ne quiſquam exiſtimans animantia
rationis expertia humanũ habere intellectũ, vel in animal ra-
tionale repente mutari ſeducatur in illam opinionem ridiculã
& noxiam reuolutionis animarum vel hominũ in beſtias, vel
2.ſen. diſ. in homines beſtiarum. Sic ergo locutus eſt ſerpens homini, ſi-
21.c.2. cut aſina in qua ſedebat Balaam locuta eſt homini, niſi quòd
Num. 22. illud fuit opus diabolicum, hoc angelicum. Habent enim quę-
Exod. 7. dam boni & mali angeli opera ſimilia, Sicut Moyſes & magi
Pharaonis. Verum in his etiam boni angeli potentiores ſunt,
nec mali angeli etiam talium operum quicquam poſſunt, niſi
quòd per bonos angelos permiſerit deus, vt retribuatur vni-
cuique ſecundum cor eius, vel ſecundum gratiam dei, vtrun-
Roma. 11. que iuſte ac benigne per altitudinem diuitiarum ſapientiæ &
Verba ten ſcientiæ dei. Dixit ergo ſerpens mulieri, Quid? quia dixit
tatoris. deus, Non edetis ab omni ligno paradiſi? Et dixit mulier ſer-
C. XXX. penti: A fructu ligni quod eſt in paradiſo edimus, de fructu au-
Gene. 3. tem ligni quod eſt in medio paradiſi dixit deus, non edetis ex
eo, neque contingetis illud ne moriamini. Ideo prius interro-
gauit ſerpens, & reſpondit hæc mulier, vt præuaricatio eſſet
inexcuſabilis, neque vllo modo dici poſſet, id quod præcepe-
Obliuio rat deus oblitam fuiſſe mulierem, quanquam & obliuio præ-
præcepti. cepti, maxime vnius & tam neceſſarij, ad maximam culpam
damnabilis negligentiæ pertineret: verũtamen euidẽtior eius
tranſgreſſio eſt cum memoria retinetur, & tanquam in illo
deus aſſiſtens præſénſque cõtemnitur. Vnde neceſſarium fuit
Pſal. 102. cum in Pſalmo diceretur: Et memoria retinentibus mandata
eius, addere, vt faciant ea. Multi enim retinent memoria, vt cõ-
tẽnant ea, præuaricationis maiore peccato, vbi obliuionis nul
la eſt excuſatio. Dixit ergo ſerpens mulieri: Non morte morie-
mini. Scit enim deus quoniam qua die manducaueritis de eo,
adaperientur vobis oculi, & eritis ſicut dij cognoſcentes bo-

bonum

num & malum. Quando is verbis crederet mulier à bona atq; vtili re diuinitus ſe fuiſſe prohibitos, niſi iã ineſſet méti amor ille, ppriæ poteſtatis, & quædã de ſe ſuperba præſumptio, quæ per illam tentationem fuerat conuincenda & humilianda. Denique verbis non contenta ſerpentis conſiderauit lignum, viditque bonum ad eſcã & decorũ ad aſpectum, & non credens poſſe inde ſe mori, arbitror quòd putauerit deum alicuius ſignificationis cauſa dixiſſe, ſi manducaueritis morte moriemini atque ideo ſumpſit de fructu eius & manducauit, & dedit etiam viro ſuo ſecum. Fortaſſis etiã cum verbo ſuaſorio, quòd ſcriptura tacens intelligendum reliquit. An forte nec ſuaderi iam opus erat viro, quando illam eo cibo mortuam non eſſe cernebat? Ergo ederunt, & aperti ſunt oculi amborum. Quo modo niſi ad inuicem concupiſcendum ad peccati pœnam carnis ipſi morte conceptam: vt iam eſſet corpus non animale tantum, quod poterat, ſi obedientiam conſeruarent, in meliorem ſpiritalémque habitũ ſine morte mutari: ſed iam corpus mortis in quo lex in membris repugnaret legi métis. Neque enim clauſis oculis facti erant & in paradiſo deliciarum cæci palpãtéſque oberrabant, vt vetitum lignum etiam neſcientes attingerent, palpantéſque fructus prohibitos ignorando decerperent. Quo modo autem animalia & volatilia adducta ſunt ad Adam, vt videret quid ea vocaret ſi non videbat? Et quo modo ipſa mulier ad virum adducta eſt, quando facta eſt vt de illa quam non videbat diceret: Hoc nunc os de oſſibus meis, & caro de carne mea; & cætera. Poſtremo quo modo vidit mulier quia bonum eſt ligum in eſcam, & quia placet oculis ad videndum, & decorum eſt cognoſcere, ſi eorum clauſi erant oculi? Nec tamen ideo propter vnius verbi tranſlationem totum figurate accipiẽdum eſt. Viderit enim quemadmodum dixerit ſerpens: Aperientur vobis oculi. Hoc enim eum ſcriptor libri dixiſſe narrauit: in qua vero ſignificatione vel ſententia dixerit, lectori conſiderare permiſit. Hoc autem quod ſcriptum eſt: Et aperti ſunt oculi eorum, & cognouerunt quia nudi erant: ita ſcriptum eſt quemadmodum omnia quæ geſta narrantur, nec tamen ideo in allegoricam narrationem nos debent ducere. Neque enim & Euangeliſta narrator dicta cuiuſquam figurata ex eius perſona inſerebat, ac non ex perſona ſua quæ fuerant geſta narrabat, cum diceret de illis duobus quorum vnus erat Cleophas, quod cum fregiſſet eis dominus panem, aperti ſunt

2.ſen diſ. 22.ca.1.

Quo modo aperti oculi. Caput XXXI.

Gene. 2.

Ibidem.

Gene. 3.

ſunt oculi eorum, & cognouerunt eum quem per viam non cognouerant: non vtique clauſis oculis ambulantes, ſed eum cognoſcere non valentibus. Sicut ergo ibi, ſic [nec] in iſto loco narratio figurata eſt, quamuis tranſlato verbo ſcriptura vſa videatur, vt apertos diceret oculos qui & antea patebant. Apertos vtique ad aliquid intuendum & cogitandum, quod antea nunquam aduerterant. Vbi enim ad tranſgrediendum præceptum audax curioſitas mota eſt, auida experiri latẽtia, quid nã tacto vetito ſequeretur, & noxia libertate habenas prohibitionis rumpere delectata probabilius exiſtimans nõ eſſe mortem quam timuerant ſecuturam. Tale quippe pomum credendum eſt fuiſſe in illa arbore cuius generis poma jam in aliis arboribus innoxia ſenſerant: vnde magis crediderunt deum poſſe peccantibus facile ignoſcere, quod patienter tulerint nõ cognoſcere, quid nam eſſet, vel cur eos inde cibum ſumere vetuiſſet. Mox vt ergo præceptũ traſgreſſi ſunt intrinſecus gratia deſerente omnino nudati, quã typho quodam & ſuperbo amore ſuæ poteſtatis offenderant, in ſua membra oculos iniecerunt, eáq; motu quẽ non nouerãt cõcupierunt. Ad hoc ergo aperti ſunt oculi ad quod antea nõ patebãt, quãuis ad alia paterẽt.

Quando contracta mortalitas. Cap. XXXII. Hæc mors ea die accidit qua factum eſt quod deus vetuit. Amiſſo quippe ſtatu mirabili, corpus ipſum cui ſtatus etiã de ligno vitæ virtute myſtica præbebatur, perquẽ nec morbo tẽtari nec mutari ætate potuiſſent, vt hoc in eorũ carne, quãuis adhuc animali, & in melius poſtea cõmutanda, jam tamẽ ſignificaretur per eſcã ligni vitæ, quod ex ipſo ſpiritali alimento [ſapientiæ,] cuius ſacramentũ illud lignũ erat, fit in bonis angelis per æternitatis participationem vt in deterius non mutentur. *Origo libidinis.* Hoc ergo amiſſo ſtatu corpus eorũ duxit morbidam & mortiferam qualitatem, quæ ineſt etiam pecorum carni, ac per hoc etiam eũdem motum qui fit in pecoribus concumbendi appetitus, vt ſuccedant naſcentia morientibus. Sed tamen etiam in ipſa pœna ſuæ generoſitatis vindex animæ rationalis beſtialẽ motum in membris ſuæ carnis erubuit, eíque incuſſit pudorẽ, nonſolum quia hoc ibi ſentiebat vbi nunquam antea tale aliquid ſenſerat, verumetiam quòd ille pudendus motus de præcepti tranſgreſſione veniebat. Ibi enim ſenſit qua prius gratia veſtiretur, quando in ſua nuditate nihil indecens patiebatur. *Pſal. 29.* Ibi completum eſt. Domine in voluntate tua præſtitiſti decori meo virtutem. Auertiſti autem faciem tuam à me, & factus

ſum

ſum conturbatus. Denique illa conturbatione ad folia ficulnea cucurrerunt, ſuccinctoria conſuerunt & quia gloriāda deſeruerant, pudēda texerunt. Nec arbitror eos cogitaſſe aliquid in illis foliis quod talibus congrueret cōtegi iam membra pruritientia, ſed occulto inſtinctu ad hoc illa conturbatione compulſi ſunt vt etiam talis pœnæ ſuæ ſignificatio ꝙ neſcientibus fieret quæ peccatorem factum conuinceret & doceret ſcripturæ lectorem. Et audierunt vocem domini dei ambulantis in paradiſo ad veſperam. Ea quippe hora tales tam conuenerat viſitare qui defecerant à luce veritatis. Fortaſſis enim in aliis intrinſecus vel ineffabilibus modis deus cum illis antea loquebatur, ſicut etiam cum angelis loquitur ipſa incommutabili veritate, illuſtrans mentes eorum vbi eſt intellectus noſſe ſimul quæcunque etiam per tempora non fiunt ſimul. Forte inquam, ſic cum eis loquebatur, etſi non tanta participatione diuinæ ſapientiæ quantum capiunt angeli: tamen pro humano modulo quantumlibet minus, ſed ipſo genere viſitationis & locutionis, fortaſſis etiā illo qui fit per creaturam, ſiue in ecſtaſi ſpiritus corporalibus imaginibus, ſiue ipſis ſenſibus corporis aliqua ſpecie præſentata vel ad videndum vel ad audiendū, ſicut in angelis ſuis ſolet videri deus vel ſonare per nubē. Nunc tamē quòd audierunt vocem dei ambulantis in paradiſo ad veſperam, non niſi per creaturam viſibiliter factū eſt, ne ſubſtantia illa inuiſibilis & vbique tota quæ eſt patris & filij & ſpiritus ſancti corporalibus eorum ſenſibus locali & temporali motu apparuiſſe credatur. Et abſconderunt ſe Adam & mulier eius à facie domini in medio ligno quod eſt in paradiſo. Cum deus auertit intrinſecus faciem ſuam & fit homo conturbatus: non miremur hæc fieri quæ ſimilia ſunt dementiæ per nimium pudorem ac timorem, illo quoque occulto inſtinctu non quieſcente, vt ea neſcientes facerent quæ aliquid ſignificarent, quandoque ſcituris poſteris propter quos iſta conſcripta ſunt. Et vocauit dominus deus Adam, & dixit illi, Vbi es? Increpantis vox eſt, non ignorantis. Et hoc ſane ad aliquā pertinet ſignificationem: quòd ſicut præceptum viro datum eſt per quem veniret ad fœminam, ita vir prior interrogatur. Præceptum enim à domino per virum vſque ad fœminā. peccatum autem à diabolo per fœminam vſque ad virum: hæc myſticis ſignificationibus plena ſunt, non id agentibus in quibus facta

Vox dei ambulantis. Cap. XXXIII.

Quare interrogatus prius Adā. Cap. XXXIIII.

facta ſunt, ſed de his illud agente potentiſſima ſapientia dei. Non autem nūc ſignificata referamus, ſed, geſta defendimus. Reſpondit ergo Adam, Vocem tuam audiui in paradiſo & timui, quia nudus ſum & abſcondi me. Satis probabile eſt ſolere deum per creaturam tali actioni congruam in forma humana primis illis hominibus apparere: quos tamen nunquā permiſit aduertere nuditatem ſuam, eorum intētionem in ſuperna ſuſtollens, niſi cum poſt peccatum pudendum in membris motum pœnali membrorū lege ſenſiſſent. Sic ergo affecti ſunt vt ſolent affici homines ſub oculis hominum, & talis affectio de peccati pœna erat, cum latere vellent quem latere nihil poteſt, & ab eo carnem occultare qui cordis inſpector eſt. Sed quid mirum ſi ſuperbi volentes eſſe ſicut dij euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Se quippe dixerunt eſſe ſapientes in abundantia ſua, & illo auertente faciem ſtulti facti ſunt. Quod enim iam ipſos pudebat erga ſeipſos, vnde ſibi & ſuccinctoria fecerant, multo vehementius ab illo etiam ſic ſuccincti videri verebantur, qui tanquam familiari temperamento ad eos videndos per creaturam viſibilem, velut humanos oculos afferebat. Si enim propterea ſic apparebat vt homines tanquam cum homine loquerentur, quēadmodum Abraham ad quercum Mambræ, illa ipſa prope amicicia pudorē onerabat poſt peccatum, quæ fiduciam dabat ante peccatum: nec iam illam nuditatem audebant oſtendere talibus oculis, quæ diſplicebat & ſuis. Dominus ergo volens iam peccatores more iuſtitiæ interrogatos punire, amplius quàm erat illa pœna de qua iam cogebantur erubeſcere, quis nunciauit, inquit, tibi quia nudus es, niſi à ligno quod præceperam tibi tantū ne ex eo manducares ab eo ediſti? Hinc enim mors concepta propter dei ſententiā qui ſic fuerat cōminatus, fecit aduerti concupiſcentialiter membra: & ibi dicti ſunt aperti oculi, & ſecutum eſt quòd puderet. Et dixit Adā, Mulier quā dediſti mecū, hæc mihi dedit à ligno & edi: nunquid dixit, peccaui? Superbia habet confuſionis deformitatem, & non habet confeſſionis humilitatem. Ad hæc iſta conſcripta ſunt quia & ipſe interrogationes nimirum ad hoc factæ ſunt, vt & veraciter & vtiliter ſcriberentur: quia ſi mendaciter, non vtique vtiliter: vt aduertamus quo morbo ſuperbiæ laborent homines hodie, non niſi in creatorem conantes referre ſi quid egerint mali

Nuditas carnis.

Roma. 5.

Gene. 18

Excuſatio Adam. C. XXXV.

1. ſen. diſ. 2.2. ca. ſed huic.

Superbia.

mali, tamen ſibi velint tribui ſi quid egerint boni. Mulier, inquit, quam dediſti mecum: id eſt, quam dediſti vt eſſet mecũ, hæc mihi dedit à ligno & edi: quaſi ad hoc data ſit, vt non ipſa potius obediret viro, & ambo deo. Et dixit dominus deus mulieri. Quid hoc feciſti? Et dixit mulier: Serpens ſeduxit me & manducaui. Nec iſta confitetur peccatũ, ſed in alterum refert, impari ſexu, pari faſtu†. Ex his tamen natus eſt, nec eos imitatus eſt, ſed planè pluribus malis exercitatus qui dicit, & dicet vſque ad terminum ſeculi: Ego dixi domine miſerere mei, ſana animam meam quia peccaui tibi. Quãto melius ſic & iſti. Sed adhuc ceruices peccatorum non conſiderat dominus: Reſtabant labores, dolores mortis, & omnis contritio ſeculi, & gratia dei qua tempore opportuno ſubuenit hominibus, quos afflictos docuit non de ſeipſis debere præſumere. Serpẽs, inquit, ſeduxit me & manducaui: quaſi cuiuſquam ſuaſio, præcepto dei debuerit anteponi. Et dixit dominus deus ſerpẽti: Quia feciſti hoc, maledictus tu ab omnibus pecoribus, & ab omnibus beſtiis quæ ſunt ſuper terram. Super pectus tuum & ventrem tuum ambulabis, & terram edes omnes dies vitæ tuæ: & inimicicias ponam inter te & mulierem, & inter ſemẽ tuum & ſemen illius. Ipſa tibi ſeruabit caput & tu ſeruabis eius calcaneum. Tota iſta ſententia figurata eſt, nec aliquid debet ei ſcripturis fides narrationíſque veritas, niſi ne illam dictam fuiſſe dubitemus. Quod enim poſitum eſt, Et dixit dominus deus ſerpenti: verba ſola ſcribentis ſunt, & hæc exigenda ſunt per proprietatem. Hoc ergo vere eſt dictum ſerpenti. Iam cætera verba dei ſunt, quæ libero lectoris intellectui relinquuntur, vtrum proprie an figurate accipi debeant, ſicut in exordio voluminis huius noſtri prælocuti ſumus. Proinde quòd ſerpens cur hoc fecerit non eſt interrogatus, poteſt videri, quòd non ipſe vtique id in ſua natura & voluntate fecerat: ſed diabolus de illo & per illũ & in illo fuerat operatus, qui iam ex peccato impietatis & ſuperbiæ ſuæ igni deſtinatus fuerat ſempiterno. Nunc ergo quòd ſerpenti dicitur, & ad eum qui per ſerpentem operatus eſt, vtique refertur, proculdubio figuratum eſt: nam in his verbis tentator ille deſcribitur, qualis generi humano futurus eſſet: quod genus humanum propagari tunc cœpit, quando hæc in diabolum eſt tanquam in ſerpentẽ prolata ſententia. Hæc itaque verba quo modo figuris expoſitis accipienda ſint, & in illis duobus aduerſum Manichæos editis

Margin: † *faſto.* — *Pſal.* 40. — *Pſal.* 128. — *Maledictio ſerpẽtis.* *Cap. XXXVI.*

libris de Geneſi quantum potuimus diſſeruimus: & ſi quid diligentius & congruentius alias potuerimus, deus aderit vt efficiamus. Nunc tamen noſtra intentio in aliud tendit, & quod

Pœna mulieris. Cap. XXXVII. Gene. 3.

ſuſcepimus nullo exigente aduertenda eſt. Et mulieri dixit: Multiplicans multiplicabo triſticias tuas & gemitum tuum: in triſticiis paries filios, & ad virum tuum cõuerſio tua, & ipſe tui dominabitur. Hæc quoque in mulierem, dei verba, figurate ac prophetice multo commodius intelliguntur: verumtamẽ quia nondum pepererat fœmina, nec dolor & gemitus pariẽtis, niſi ex corpore mortis, quæ illa præcepti tranſgreſſione cõcepta eſt, animalibus quidem etiã tunc membris, ſed ſi homo non peccaſſet, non vtique morituris, & alio quodam ſtatu fœliciore victuris, donec poſt vitam bene geſtam in melius mutari mererentur, ſicut iam ſupra pluribus locis inſinuauimus refertur hæc pœna & ad proprietatẽ literæ: niſi quia id quod dictum eſt, Et ad virum tuum conuerſio tua, & ipſe dominabitur tui, videndum eſt quemadmodum proprie poſſit accipi. Neque enim & ante peccatum, aliter factum fuiſſe decet credere mulierem, niſi vt vir ei dominaretur, & ad eum ipſa ſeruiendo conuerteretur. Sed recte accipi poteſt hanc ſeruitutẽ ſignificatam, quæ cuiuſdam conditionis eſt potius quàm dilectionis: vt etiam ipſa talis ſeruitus qua homines hominibus

Galat. 5.

poſtea eſſe ſerui cœperunt, de pœna peccati reperiatur exorta. Dixit quidem Apoſtolus: Per charitatem ſeruite inuicẽ: ſed

1. Timo. 2.

nequaquam diceret, inuicem dominamini. Poſſunt itaque cõiuges per charitatem ſeruire inuicem, ſed mulierem non per-

Imperiũ mariti.

mittit Apoſtolus dominari in virũ. Hoc enim viro potius dei ſententia detulit, & maritum habere dominum meruit mulieris non natura, ſed culpa. Quod tamen niſi ſeruetur, deprauabitur amplius natura, & augebitur culpa.

Labores Adã. Cap. XXXVIII

Dixit ergo ad virum eius, quia audiſti vocem mulieris tuæ, & ediſti de ligno de quo præceperã tibi de eo ſolo non edere, maledicta terra in operibus tuis: in triſticiis edes illã omnes dies vitæ tuæ: ſpinas & tribulos germinabit tibi, & edes fœnũ agri: in ſudore faciei tuæ edes panẽ tuum, donec conuertaris in terram ex qua ſumptus es, quia terra es & in terram ibis. Hos eſſe in terra labores humani generis, quis ignorat? Et quia non eſſent ſi fœlicitas quæ in paradiſo fuerat teneretur, non eſt vtique dubitãdum, ac per hoc etiam proprie verba hæc primitus accipere ne pigeat. Seruanda tamen eſt & expectanda ſignificatio pro-

phetiæ

phetiæ, quam maxime hic intuetur dei loquẽtis intentio. Neque enim fruſtra & ipſe Adam maiori † quodam inſtinctu tũc vocauit nomen mulieris ſuæ Vitam, ſubiiciens etiam, quoniã illa eſt mater omnium viuentium. Nam & hæc non ſcriptoris narrantis vel affirmantis, ſed ipſius primi hominis verba intelligenda ſunt, vt diceret, quoniam hæc eſt mater omnium viuentium: tanquam nominis a ſe impoſiti cauſam inferens, cur eam vocauerit Vitam. Et fecit dominus deus Adæ & mulieri eius tunicas pelliceas & induit eos. Et hoc ſignificationis gratia factum eſt, ſed tamen factum: ſicut illa quæ ſignificationis gratia dicta ſunt, ſed tamen dicta ſunt. Hoc enim, quod ſæpe dixi, nec me ſæpius piget dicere, à narratore rerum propriè geſtarũ exigendũ eſt, vt ea narret facta eſſe quæ facta ſunt, & dicta eſſe quæ dicta ſunt. Sicut autẽ in factis quæritur quid factũ ſit & quid ſignificet, ita in verbis quid dictũ ſit & quid ſignificet. Siue enim figurate ſiue proprie dictum ſit quod dictum eſſe narratur, dictum tamen eſſe non debet putari figuratum. Et dixit deus: Ecce Adam factus eſt tanquam vnus ex nobis in cognoſcendo bonum & malum, Quoniam hoc, per quodlibet & quomodolibet dictum ſit, deus tamen dixit, non aliter intelligendum eſt & quod ait, vnus ex nobis, niſi propter trinitatem numerus pluralis accipiatur: ſicut dictum erat, faciamus hominem, ſicut etiam dominus de ſe & de patre: Veniemus ad eum & manſionem apud eum faciemus. Replicatum eſt igitur in caput ſuperbi quo exitu concupiuerit quod à ſerpente ſuggeſtum eſt: Eritis ſicut dij. Ecce, inquid, Adam factus eſt tanquam vnus ex nobis. Verba enim ſunt hæc dei non tam huic inſultantis, quàm cæteros ne ita ſuperbiant deterrentis, propter quos iſta conſcripta ſunt. Factus eſt, inquit, tanquã vnus ex nobis in cognoſcendo bonũ & malum. Quid aliud intelligendum niſi exemplum timoris incutiendi eſſe propoſitum, quòd non ſolum non fuerit factus, qualis fieri voluit, ſed nec illud quod factus fuerat cõſeruauit. Et nunc, inquit deus, ne aliquando extendat manum, & ſumat de ligno vitæ & edat & viuat in æternum; & dimiſit illum dominus deus de paradiſo voluptatis operari terrã ex qua ſumptus eſt. Superiora verba dei ſunt: hoc autem factum propter ipſa verba ſecutum eſt. Alienatus enim à vita, non ſolum quam fuerat ſi præceptum ſeruaſſet cum angelis acceptu rus, ſed ab illa etiam qua ducebat in paradiſo, fœlici quodam

† *miro.*

Tunica pellicea. *Cap. XXXIX.*

Gene. 3. *Ioan. 14.* *Gene. 3.*

Expulſio è paradiſo rum. *Cap. XL.* *Gene. 3.*

corporis ſtatu. ſeparari vtique debuit à ligno vitæ. Siue quod ex ipſo illo ſubſiſteret fœlix ille ipſe ſtatus corporis,ex re viſibili,virtute inuiſibili.Siue quòd in eo eſſet ſacramentum viſibile inuiſibilis ſapiētiæ:alienandus inde vtique fuerat,vel iam moriturus vel etiam tanquam excommunicatus, ſicut etiā in hoc paradiſo,id eſt,eccleſia,ſolent à ſacramentis altaris viſibilibus homines diſciplina eccleſiaſtica remoueri. Et eiecit Adā, & collocauit eum contra paradiſum voluptatis Et hoc ſignificandi gratia factum eſt.ſed tamen factum, vt cōtra paradiſum quo beata vita etiam ſpiritaliter ſignificatur, habitaret peccator vtique in miſeria. Et ordinauit Cherubim, & flammeam romphæam quæ vertitur,cuſtodire viam ligni vitæ. Hoc per cœleſtes vtique poteſtates etiam in paradiſo viſibili factū eſſe credendum eſt,vt per angelicum miniſterium eſſet illic ignea quædam cuſtodia:non tamen fruſtra factum eſſe, niſi quia ſignificat aliquid etiam de paradiſo ſpiritali, non eſt vtique dubitandum. Non tamen ignoro quibuſdā eſſe viſum feſtinatione peruertiſſe † illos homines appetitum ſcientiæ boni & mali,& immaturo tempore percipere voluiſſe, quod eis dilatum opportunius ſeruabatur:idque egiſſe tentatorē,vt præoccupando quod non dum talibus cōgruebat, offenderent deū, & ab eius rei vtilitate alienarentur excluſi atque damnati, ad quam ſi ſuo tempore ſicut deus volebat accederent, poſſent ea ſalubriter perfrui. Hoc ſi forte per lignum illud nō ad proprietatem vt verum lignum & vera poma eius.ſed ad figuram velint accipere.habeat exitum aliquem, rectæ fidei veritatiq; probabilem. Viſum eſt & quibuſdam.duos illos primos homines nuptias ſuas fuiſſe furatos,& antè mixtos concubitu, quā eos qui creauerat copulaſſet. Quam rem nomine ligni fuiſſe ſignificatam,vnde prohibiti erant,donec opportuno tempore iungerentur.Quaſi vero in ea ætate facti eſſe credendi ſint, vt expectanda eſſet maturitas pubertatis: aut non illud tunc legitimum eſſet,cum primum fieri potuiſſet: cum autem non potuiſſet, non vtique fieret:niſi forte ſponſa erat à patre tradenda,& expectanda erat votorum ſolennitas, & conuiuij celebritas,& dotis æſtimatio,& conſcriptio tabularum. Ridiculū iſtud eſt,propter quod à rerum geſtarum proprietate diſcedat, quam ſuſcepimus aſſerendam, & quantum deus donare voluit,aſſeruimus. Illud magis mouet, ſi iam ſpiritalis erat Adam, quamuis mente non corpore, quo modo credere potuerit

Excommunicatio.

2.ſen.diſt. 29.ca.nō vero.

Opiniones de tempore percipiēda ſciētiæ boni & mali

Cap.XLI.

† prauertiſſe.

Ceremoniæ nuptiales.

Qui potuerit Adam credere ſerpenti.

Ca.XLII.

tuerit

tuerit quod per ſerpentem dictum eſt, ideo deum prohibuiſſe ne fructu ligni illius veſcerentur, quia ſciebat eos ſi feciſſent futuros vt deos propter dignoſcentiam boni & mali, tanquam hoc tantum bonum creaturæ ſuæ creator inuiderit: hoc mirũ ſi homo ſpiritali mente præditus credere potuiſſet. An quia hoc credere ipſe non poſſet, propterea mulier addita eſt, quæ parui intellectus eſſet, & adhuc fortaſſe ſecundum ſenſum carnis non ſecundum ſpiritum mentis viueret, & hoc eſt quòd ei Apoſtolus non tribuit imaginem dei. Sic enim ait: Vir quidẽ *1.Cor.11.* non debet velare caput, cum ſit imago & gloria dei: mulier autem gloria viri eſt. Non quòd mens fœminæ eandem imaginem capere non poſſit, cum in illa gratia nos dicat nec maſculum eſſe nec fœminam: Sed quòd fortaſſis illa hoc nondum perceperat quod fit in agnitione dei, & viro regente ac diſpenſante paulatim fuerat receptura. Neq; enim fruſtra eſt illud quod Apoſtolus ait: Adam enim primus formatus eſt, deinde Eua: & Adam non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta in præ- *1.Time.2.* uaricatione facta eſt, id eſt, vt per illam etiam vir præuaricaretur. Nam & ipſum dicit præuaricatorem, vbi ait: In ſimilitu- *2.ſen. diſ. 22.c.ſolet.* dinem præuaricationis Adæ qui eſt forma futuri. Seductum *Roma.5.* tamen negat. Nam & interrogatus non ait: Mulier quam dediſti mecum ſeduxit me, & manducaui: ſed ipſa mihi, inquit, dedit à ligno, & manducaui. Illa vero: Serpens, inquit, ſeduxit me. Ita Salomon vir tantæ ſapientiæ, nunquid nam credendũ *Salomonis* eſt quòd in ſimulachrorum cultu credidit eſſe aliquid vtilita- *idololatria.* tis? ſed mulierum amori ad hoc malum trahenti reſiſtere non eualuit, faciens quod ſciebat non eſſe faciendum, ne ſuas quibus deperibat atque diffluebat mortiferas delicias contriſta- *3.Reg.11.* ret. Ita & Adam, poſteaquam de ligno prohibito ſeducta mulier manducauit, eique dedit vt ſimul ederent, noluit eam con *2.ſen.d.22* triſtari, quam credebat poſſe ſine ſuo ſolatio contabeſcere, ſi *c.ex quo.* ab eius alienaretur animo, & omnino illa interire diſcordia. Non quidem carnis victus concupiſcentia quam nondum ſenſerat in reſiſtente lege membrorum legi mentis ſuæ: ſed amicali quadam beneuolentia, qua plerunque fit vt offendatur deus, ne homo ex amico fiat inimicus: quod eum facere non debuiſſe, diuinæ ſententiæ iuſtus exitus indicauit. Ergo alio quodam modo etiam ipſe deceptus eſt, ſed dolo illo ſerpẽtino quo mulier ſeducta eſt, nullo modo illũ arbitror potuiſſe ſeduci illo modo quo illa potuit: Hanc autẽ proprie ſeductionẽ

appellauit Apoſtolus, qua id quod ſuadebatur cum falſum eſſet, verum eſſe putatum eſt, id eſt quòd deus ideo lignũ illud tangere prohibuerit, quòd ſciebat eos ſi tetigiſſent velut deos futuros tanquam eis diuinitatem inuideret, qui eos homines fecerat. Sed etiam ſi virum propter aliquam mentis elationẽ, quæ deum interiorum ſcrutatorem latere non poterat, ſollicitauit aliqua experiendi cupiditas, cum mulierem videret accepta illa eſca non eſſe mortuam, ſecundum ea quæ ſuperius
1. ſen. diſt. 29. c. præterea. tractauimus, non tamen eum arbitror ſi iam ſpiritali mente præditus erat, vllo modo credere potuiſſe, quod eos deus ab eſca illius ligni inuidendo vetuiſſet. Sed quid plura? Perſuaſum eſt illud peccatum ſicut perſuaderi talibus poſſet: conſcriptum eſt autem ſicut legi ab omnibus oporteret, etſi à paucis hæc intelligerentur ſicut oportet.

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM, LIBER DVODECIMVS.

Tertiũ cœlum ex Paulo. Cap. 1.

AB exordio ſcripturæ ſanctæ quæ inſcribitur Geneſis, donec homo primus de paradiſo dimiſſus eſt, vndecim libris ſiue aſſerendo atque defendendo quæ certa nobis ſunt, ſiue inquirendo & ambigendo de incertis, quæ potuimus & ſicut potuimus diſſeruimus atque conſcripſimus, non tam præſcribentes de rebus obſcuris vnicuique quid ſentiat, quàm nos docendos in quibus dubitauimus oſtendentes, temeritatémq; affirmandi amouentes à lectore, vbi nõ valuimus præbere ſcientiæ * firmitatem. Iſte autem duodecimus liber eiam cura expeditus, qua nos pertractandus textus ſacrarum literarum occupabat, liberius atq; prolixius verſabit de paradiſo quæſtionẽ: ne putemur euitaſſe, quod videtur Apoſtolus in tertio cœlo inſinuare paradiſum, vbi ait: Scio hominẽ in Chriſto ante annos quatuordecim, ſiue in corpore neſcio, ſiue extra corpus neſcio, deus ſcit, raptum eiuſmodi vſque in tertium cœlum: & ſcio eiuſmodi hominem ſiue in corpore ſiue extra corpus neſcio, deus ſcit quia raptus eſt in paradiſum, & audiuit ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. In his verbis primum quæri ſolet, quid dicat tertium cœlum: deinde vtrum illic

**al. ſcientiæ.*

2. Cor. 12.

illic intelligi voluerit paradiſum:an poſteaquam raptus eſt in tertium cœlum,raptum eſſe & in paradiſum, vbicunque ſit pa radiſus:non vt hoc fuerit rapi in tertium cœlum quod in para diſum,ſed prius in tertium cœlum,& poſt inde in paradiſum. Et hoc ſic ambiguum eſt vt non mihi videatur poſſe diſſolui, niſi aliquis non ex præſentibus Apoſtoli verbis, ſed ex aliis forte ſcripturarũ locis vel ratione perſpicua inueniat aliquid quo doceat ſiue in tertio cœlo eſſe paradiſum,ſiue non:eſſe cũ & ipſum tertium cœlum quid ſit non liquido appareat, vtrũ in rebus corporalibus, an forte in ſpiritalibus intelligendum ſit. Poſſet quidem dici non niſi in locum aliquem corporalem hominem rapi potuiſſe cum corpore: ſed quia & hoc ita poſuit vt neſcire ſe dixerit,vtrum in corpore, an extra corpus raptus ſit,quis audeat dicere ſe ſcire, quod ſe neſcire Apoſtolus dixit? Veruntamen ſi neque ſpiritus ſine corpore ad loca corporalia rapi poteſt, nec corpus ad ſpiritalia, hæc ipſa dubitatio eius velut cogit intelligi,ſiquidem de ſeipſo hæc eum ſcripſiſſe nemo ambigit, tale fuiſſe illud quod raptus eſt, quod vtrum corporale an ſpiritale eſſet,dignoſci diſcerníque non poſſet.

Cum enim vel in ſomnis vel in ecſtaſi corporum exprimuntur imagines,non diſcernuntur omnino à corporibus, niſi cũ homo redditus ſenſibus corporis, recognoſcit ſe in illis fuiſſe imaginibus,quas non per ſenſum corporis hauriebat. Quis enim cum à ſomno euigilauerit,non continuo ſentiat imaginaria fuiſſe quæ videbat,quanuis cum ea videret dormiens à vigilantium corporalibus viſis diſcernere non valebat? Quanquam mihi accidiſſe ſcio,& ob hoc etiam aliis accidere potuiſſe vel poſſe non dubito,vt in ſomnis videns in ſomnis me videre ſentirem,illáſque imagines quæ ipſam noſtram conſuetudinem ludificare conſueuerunt,non eſſe vera corpora,ſed in ſomnis ea præſentari firmiſſime etiam dormiens tenerem atque ſentirem. Hoc tamen fallebar aliquando, quòd amico meo quem ſimiliter in ſomnis videbam,idipſum perſuadere conabar,non eſſe illa corpora quæ videbamus,ſed eſſe imagines ſomniantium,cum & ipſe vtique inter illos ſic mihi appareret quo modo illa,Cui autẽ & hoc dicebam,neque id verum eſſe quod pariter loqueremur,ſed etiam ipſum tunc aliud aliquid videre dormiẽtem,& vtrum iſta ego viderem omnino non ſcire: verum cum eidem ipſi perſuadere moliebar quòd

Imagines in ſomno aut ecſtaſi *Cap.11.*

ipſe non eſſet, adducebar ex parte etiam ipſum putare eſſe, cui profectò non loquerer, ſi omnimodo ſic afficerer quod ipſe non eſſet. Ita non poterat, quamuis mirabiliter vigilans anima dormientis, niſi duci imaginibus corporum, ac ſi corpora ipſa eſſent. In ecſtaſi autem vnum audire potui, & eum ruſticanum virum valentem quod ſentiebat exprimere, qui & vigilare ſe ſciret & videre quiddam non oculis corporeis. Nam vt eius verbis vtar, quantum recolere poſſum, anima mea, inquit, videbat eum, non oculi mei. Non tamen ſciebat vtrum corpus eſſet aut imago corporis. Non enim erat talis vt illa diſcerneret, verumetiam ſimpliciter fidelis, vt cum ſic audirem, ac ſi illud quod ſe vidiſſe narrabat ipſe vidiſſem. Ac per hoc ſi paradiſum Paulus ita vidit vt apparuit Petro ille diſcus ſubmiſſus è cœlo, vt Ioanni quicquid in Apocalypſi ſe vidiſſe conſcripſit, vt Ezechieli campus ille cum oſſibus mortuorum, & illa eorum reſurrectio, vt Eſaiæ ſedens deus, in conſpectu eius Seraphin, & ara vnde carbo aſſumptus Prophetæ labia mundauit, manifeſtum eſt eum ignorare potuiſſe, vtrũ in corpore an extra corpus ea viderit. Sed ſi extra corpus viſa ſint, & corpora non fuerunt, adhuc quæri poteſt vtrum imagines corporum fuerint, an ea ſubſtantia quæ nullam corporis ſimilitudinem gerit, ſicut deus, ſicut ipſa mens hominis vel intelligentia vel ratio, ſicut virtutes, prudentia, iuſticia, caſtitas, charitas, pietas, & quæcunque aliæ ſunt quas intelligendo atq; cogitãdo enumeramus, diſcernimus, definimus: nõ vtique intuentes liniamenta earum vel dolores, aut quo modo ſonent, aut quid redoleant, aut quid in ore ſapiant, aut quid contrectãtibus de calore ſeu frigore mollitudine ſeu duricia, lenitate ſeu aſperitate renuncient: ſed alia quadam viſione, alia luce, alia rerum euidentia, & ea longe cæteris præſtantiore atque certiore. Rurſus igitur ad eadem ipſa Apoſtoli verba redeamus, & vt ea diligentius perſcrutemur, hoc ſine dubitatione primitus conſtituto, multo magis atque incomparabiliter amplius Apoſtolum ſciſſe, quod de incorporea corporeáque natura nos vt ſciamus vtcunque conamur. Si ergo ſciebat ſpiritalia per corpus, corporalia extra corpus videri omnino non poſſe, cur nõ per eaipſa quæ vidit quo modo etiam potuerit videre diſcernit? Si enim certus erat ille eſſe ſpiritalia, cur non conſequenter extra corpus ea vidiſſe certus nihilominus erat? Si autem corporalia eſſe nouerat, non niſi per corpus videri potuiſſe, cur

Acto. 10. Apoc. 1. Ezech 37 Eſaia 6.

Quid ſit quod vide rit Paul. Cap. III.

cur non etiam nouerat? vnde ergo dubitat vtrum in corpore an extra corpus ea viderit, niſi forte ita etiam dubitet, vtrum illa corpora an ſimilitudines corporum fuerint? Prius itaque videamus quid ſit in verborum illorum connexione vnde nõ dubitet, atque ita cum remanſerit vnde dubitet, fortaſſis ex his de quibus non dubitat, quo modo etiam illud dubitet apparebit: Scio, inquit, hominem in Chriſto ante annos quatuordecim, ſiue in corpore neſcio, ſiue extra corpus neſcio, deus ſcit, raptum eiuſmodi vſque in tertium cœlum. Scit ergo ante annos quatuordecim in Chriſto raptum hominem vſque ad tertium cœlum, hoc omnino non dubitat, nec nos ergo dubitemus: ſed vtrum in corpore an extra corpus, dubitat: vnde illo dubitante, quis noſtrum certus eſſe audeat? Num forte hinc etiam illud conſequens erit, vt tertium cœlum fuiſſe dubitemus, quo raptum hominem dixit? Si enim res ipſa demonſtrata eſt, tertium cœlum demonſtratum eſt. Si autem imago aliqua corporalium ſimilis facta eſt non erat illud tertium cœlum, ſed illa oſtenſio ſic ordinata eſt, vt videretur ſibi aſcendere primum cœlum, ſuper quod videret alterum, quò rurſus aſcendens iterum alterum videret ſuperius, quò cum perueniſſet poſſet dicere ſe in tertium cœlum raptum. Sed illud quod tertium cœlum eſſet quo raptus eſt, neque dubitauit, neque dubitare nos voluit. Ad hoc enim præmiſit, ſcio: & inde cœpit, vt id quod ſe ſcire Apoſtolus dicit ſolus ille nõ credat verum eſſe qui non credit Apoſtolo. *2. Cor. 12.*

Scio ergo hominem raptum eſſe vſque in tertium cœlum: proinde illud in quod raptus eſt vere tertium cœlum eſt: non ſignum aliquod corporale, quod cum oſtenderetur Moyſi, vſqueadeo ſentiebat aliud eſſe ipſam dei ſubſtantiam aliud viſibilem creaturam: in qua ſe deus humanis & corporalibus ſenſibus præſentabat vt diceret, Oſtende mihi temetipſum: nec aliqua imago rei corporalis, quam cum Ioannes videret in ſpiritu, quærebat quid eſſet, eique reſpondebatur, vel ciuitas eſt, vel populi ſunt, vel aliquid aliud, cum videret ille beſtiam ſiue mulierem, ſiue aquas ſiue quid eiuſmodi: Sed ſcio, inquit, hominem raptum vſque in tertium cœlum. Quòd ſi ſpiritalem imaginem corporali ſimilem cœlum appellare voluiſſet, ſic erat etiam imago corporis eius in qua illuc raptus aſcẽderat. Sic ergo & ſuum corpus appellaret, quanuis imaginem corporis, quo modo illud cœlum, quanuis imaginem cœli: neque cu *Quid fuerit cœlum tertium. Cap. IIII.* *Exod 33.* *2. Cor. 12.*

raret diſcernere quid ſciret & quid neſciret, id eſt quia ſciret raptum vſque ad tertium cœlum, neſciret autem vtrum in corpore an extra corpus, ſed ſimpliciter narraret viſionem earum rerum nominibus appellans illa quæ vidit, quarum erant ſimilia. Nam & nos dicimus cum ſomnia noſtra narramus, vel aliquam in eis reuelationem, vidi montem, vidi fluuium, vidi tres homines, & ſi quid eiuſmodi, ea nomina tribuentes illis imaginibus quæ habent res ipſæ quarum ſimiles erant, Apoſtolus autem illud, inquit, ſcio, illud neſcio. At ſi vtrunque imaginaliter apparuit, vtrunque pariter ſcitur paritérve neſcitur. Si autem proprie cœlum, & ideo ſcitur; quo modo potuit imaginaliter corpus illius hominis apparere? Nam ſi cœlum corporeum videbatur, quare latebat vtrum corporeis oculis videretur? Si autem incertum erat, vtrum oculis corporeis an ſpiritu videretur, & ideo dictum eſt, Siue in corpore ſiue extra corpus, neſcio: quo modo non incertum erat & illud, vtrum vere cœlum corporeum videretur, an imaginaliter oſtenderetur? Itémque ſi ſubſtantia incorporea videbatur, non in aliqua imagine corporis, ſed ſicut videtur iuſticia, ſapientia, & ſi quid eiuſmodi, & hoc erat cœlum, id quoque manifeſtum eſt, oculis huius corporis videri aliquid tale non poſſe: ac per hoc ſi aliquid tale ſe vidiſſe ſciebat, non per corpus ſe vidiſſe dubitare non poterat, Scio, inquit, hominem in Chriſto ante annos quatuordecim, Hoc ſcio, nemo dubitet qui mihi credit, ſed vtrum in corpore an extra corpus, neſcio, deus ſcit.

An vere viderit cœlum. Cap. V.

Quid ergo ſcis quod diſcernis ab eo quod neſcis, ne credentes fallamur: Raptum, inquit, eundem hominem vſque in tertium cœlum: At illud cœlum aut corpus erat, aut ſpiritus? Si corpus erat, & corporeis oculis viſum eſt, cur illud cœlum eſſe ſcitur, & in corpore viſum eſſe neſcitur. Si autem ſpiritus erat, aut corporis imaginẽ præbuit, & tam incertum eſt vtrum corpus fuerit, quàm incertum eſt vtrum in corpore viſum ſit: aut ſic viſum eſt, quo modo videtur mente ſapientia ſine vllis imaginibus corporum, & nihilominus certũ eſt videri non potuiſſe per corpus: aut ergo vtrunque certũ eſt, aut vtrunque incertum: aut quo modo certum quod viſum eſt: incertum autem per quod viſum eſt? Manifeſtum eſt enim incorporeã naturam ab eo videri no potuiſſe per corpus, Corpora vero etiã ſi poſſunt videri ſine corpore, non vtique ſic videntur per corpus;

ſed

ſed longe ille diſpar modus eſt ſi quis eſt. Vnde mirum ſi poſſet Apoſtolum tanquam ſimili modo fallere, aut ad dubitationem cogere, vt ſi corporeum cœlum incorporeis oculis vidit, incertum ſibi eſſe diceret vtrum in corpore an extra corpus id viderit. Reſtat ergo fortaſſe vt quoniam mentiri non poſſet Apoſtolus, qui tanta cura egit vt diſcerneret quid ſciret, & quid neſciret, hoc ipſum cum ignoraſſe intelligamus, vtrum quando in tertium cœlum raptus eſt, in corpore fuerit, quo modo eſt anima in corpore, cum corpus viuere dicitur, ſiue vigilantis, ſiue dormientis ſiue in ecſtaſi a ſenſibus corporis alienata: an omnino de corpore exierit vt mortuum corpus iaceret donec peracta illa demonſtratione membris mortuis anima redderetur, & non quaſi dormiens euigilaret, aut ecſtaſi alienatus denuo rediret in ſenſus, ſed mortuus omnino reuiuiſceret. Proinde quòd vidit raptus vſque in tertium cœlum quod etiam ſe ſcire confirmat, proprie vidit non imaginaliter. Sed quia ipſa à corpore alienatio vtrum omnino mortuũ corpus reliquerit, an ſecundum modum quendam viuentis corporis ibi anima fuerit, ſed mens eius ad videnda vel audienda ineffabilia illius viſionis arrepta ſit, hoc incertum erat, ideo forſitan dixit, Siue in corpore ſiue extra corpus, neſcio, deus ſcit. Quod autem non imaginaliter ſed proprie videtur & non per corpus videtur, hoc ea viſione videtur quæ omnes cæteras ſuperat. Harum ſpecies atque differentias quantum me dominus adiuuerit explicare curabo. Ecce in hoc vno præcepto cum legitur, Diliges proximum tuum tanquam teipſum, tria genera viſionum occurrunt. Vnum per oculos, quibus ipſæ literæ videntur. alterum per ſpiritum hominis, quo proximus & abſens cogitatur: tertium per contuitum mentis, quo ipſa dilectio intellecta conſpicitur. In his tribus generibus illud primum manifeſtum eſt omnibus: in hoc enim videtur cœlum & terra omnia quæ in eis conſpicua ſunt oculis noſtris. Nec illud alterum, quo abſentia corporalia cogitatur inſinuare difficile eſt ipſum quippe cœlum & terram, & ea quæ in eis videre poſſumus, etiam in tenebris conſtituti cogitamus: vbi nihil videntes oculis corporis, animo tamen corporales imagines intuemur: ſeu veras, ſicut ipſa corpora videmus & memoria retinemus: ſeu fictas, ſicut cogitatio imaginari potuerit, Aliter enim cogitamus Carthaginem quam nouimus, aliter Alexandriam quam non nouimus. Tertium vero

Viſorũ genera tria. Cap. VI.

Matt. 22

illud

illud, quo dilectio intellecta conſpicitur, eas res continet quæ non habent imagines ſui ſimiles, quæ non ſunt quod ipſæ. Nā homo vel arbor vel ſol, & quæcunque alia corpora, ſiue cœleſtia ſiue terreſtria, & præſentia videntur in ſuis formis, & abſentia cogitantur imaginibus animo impreſſis. & faciunt duo genera viſorum, vnum per corporis ſenſus, alterum per ſpiritum quo illæ imagines continentur. Dilectio autem nunquid aliter videtur præſens in ſpecie qua eſt, & alter abſens in aliqua imagine ſui ſimilis? Non vtique, ſed quantum mente cerni poteſt, ab alio magis, ab alio minus ipſa cernitur. Si autem aliquid corporalis imaginis cogitatur, non ipſa cernitur.

Viſio corporalis. ſpiritualis. intellectualis. Hæc ſunt tria genera viſionum, de quibus & in ſuperioribus libris aliquid diximus ſicut res poſtulare videbatur, nec tamen earum numerum commemorauimus: & nunc breuiter eis inſinuatis, quoniam ſuſcepta quæſtio flagitat, vt de his aliquanto vberius diſſeramus, debemus ea certis & congruis ſignare nominibus, ne aſſidue circumloquendo moras faciamus.

Cap. VII. Primum ergo appellemus corporale, quia per corpus percipitur & corporis ſenſibus exhibetur. Secundum ſpiritale, quicquid enim corpus non eſt, & tamen aliquid eſt, iam recte ſpiritus dicitur: & vtique non eſt corpus, quamuis corpori ſimilis ſit imago abſentis corporis, nec ille ipſe obtutus quo cernitur. Tertium vero intellectuale, ab intellectu, quia mentale à mente, ipſa vocabuli nouitate nimis abſurdum eſt vt dicamus. Horum vocabulorum rationem ſi ſubtilius reddam, & prolixior & perplexior ſermo erit, cum hoc vel nulla, vel certe non tanta neceſſitas exigat. ſatis eſt ergo ſcire corporale aliquid vel proprie dici cum de corporibus agitur, vel etiam tranſlato vocabulo, ſicut dictū eſt, quia in ipſo inhabitat *Coloſſ. 3.* omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Neque enim diuinitas corpus eſt ſed quia ſacramenta veteris teſtamenti appellat vmbras futuri propter vmbrarum comparationem corporaliter dixit habitare in Chriſto plenitudinē diuinitatis: quòd in illo impleantur omnia quæ in illis vmbris figurata ſunt, ac ſic quodam modo vmbrarum illarum ipſe ſit corpus, hoc eſt, figurarum & ſignificationum illarum ipſe ſit veritas. Sicut ergo ipſæ figuræ ſignificatiuæ, tranſlato vtique vocabulo, non proprie dictæ ſunt vmbræ, ita & quod ait plenitudinem diuinitatis corporaliter habitare, tranſlato verbo vſus eſt. Spiritale autem pluribus modis dicitur, Nam & corpus quod futurum

rum eſt in reſurrectione ſanctorum ſpiritale appellat Apoſtolus: vbi ait, Seminatur corpus animale, reſurget corpus ſpiritale: eo quòd miris modis ad omnem facilitatem & incorruptionem ſpiritui ſubdatur, & ſine vlla indigentia corporalium alimentorum ſolo viuificetur ſpiritu, non quòd incorpoream ſubſtantiam ſit habiturum: neque enim & hoc corpus quale nunc habemus, animæ habet ſubſtantiam, & hoc eſt quod anima quia dictum eſt animale. Item ſpiritus dicitur, vel aër iſte, vel flatus eius, id eſt, motus eius, ſicut dictum eſt: Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis. Dicitur etiam ſpiritus anima, ſiue pecoris ſiue hominis, ſicut ſcriptum eſt, Et quis ſcit, ſpiritus filiorum hominis ſi aſcendat ipſe ſurſum, & ſpiritus pecoris, ſi deſcendat ipſe deorſum in terram? Dicitur ſpiritus & ipſa mens rationalis, vbi eſt quidam tanquam oculus animæ ad quem pertinet imago & agnitio dei. Vnde dicit Apoſtolus, Renouamini ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem qui ſecundum deum creatus eſt: Cum & alibi dicat de interiore homine, Qui renouatur in agnitione dei ſecundum imaginem eius qui creauit eum. Item cum dixiſſet, Igitur ipſe ego mente ſeruio legi dei, carne autem legi peccati: Alio loco eandem ſententiam commemorans, Caro, inquit, concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem, vt non ea quæ vultis faciatis: quam dixit mentem, hanc etiam ſpiritum appellauit. Dicitur ſpiritus etiam deus, ſicut ait dominus in Euangelio Spiritus eſt deus: & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare.

1. Cor. 15. *Spiritus vocabulũ πολύσημον.* *Pſa. 148.* *Eccleſ. 3.* *Epheſ. 4.* *Coloſſ. 3.* *Roma. 7.* *Galat. 5.* *Ioan. 4.*

Differẽtia ſpiritus et mentis. *Cap. VIII.*

Ex his omnibus modis quos commemorauimus quibus appellatur ſpiritus, non traximus hoc vocabulum quo appellauimus ſpiritale hoc viſionis genus de quo nunc agimus, ſed ex illo vno modo quem inuenimus in epiſtola ad Corinthios, quo ſpiritus à mente diſtinguitur euidentiſſimo teſtimonio. Si enim orauero, inquit, lingua ſpiritus meus orat, mens autem mea infructuoſa eſt. Cum ergo lingua intelligatur hoc loco dicere obſcuras & myſticas ſignificationes, à quibus ſi intellectum mentis remoueas, nemo ædificatur, audiendo quod non intelligit, Vnde etiam dicit, Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, ſed deo: nemo enim audit, ſpiritus autem loquitur myſteria: ſatis indicat eam ſe linguam hoc loco appellare, vbi ſunt ſignificationes velut imagines rerum ac ſimilitudines, quæ vt intelligantur, indigent mentis intuitu.

1. Cor. 14.

Cum

Cum autem non intelliguntur, in ſpiritu eas dicit eſſe, non in mente. Vnde apertius ait, Si benedixeris ſpiritu, qui ſupplet locum idiotæ? Quomodo dicet amen ſuper tuam benedictionem, quandoquidem neſcit quid dicas? Quia ergo etiam lingua, id eſt, membro corporis quod mouemus in ore cum loquimur, ſigna vtique rerum dantur, non res ipſæ proferuntur: propterea tranſlato verbo linguam appellauit quamlibet ſignorum prolationem priuſquam intelligantur: quo cum intellectus acceſſerit, qui mentis eſt proprius, fit reuelatio vel agnitio, vel prophetia vel doctrina. Proinde ait, Si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero niſi loquar vobis in reuelatione aut in agnitione aut in prophetia aut in doctrina? id eſt cum ſignis hoc eſt linguæ acceſſerit intellectus, vt non ſpiritu tantum, ſed etiam mente agatur quod agitur. Proinde quibus ſigna per aliquas rerum corporalium ſimilitudines demonſtrabantur in ſpiritu, niſi acceſſiſſet mentis officium, vt etiam intelligerentur, nondum erat propheta, Magiſque propheta erat qui interpretabatur quod alius vidiſſet quàm ipſe qui vidiſſet. Vnde apparet magis ad mentem pertinere prophetiam, quàm ad illum ſpiritum qui modo quodam proprio vocatur ſpiritus, vis animæ quædam mente inferior, vbi corporalium rerum ſimilitudines exprimuntur. Itaque magis Ioſeph propheta, qui intellexit quid ſignificarent ſeptem ſpicæ & ſeptem boues, quàm Pharao qui eas vidit in ſomnis. Illius enim ſpiritus informatus eſt vt videret huius mens illuminata vt intelligeret. Ac per hoc in illo erat lingua, in iſto prophetia, quia in illo rerum imaginatio, in iſto imaginationum interpretatio. Minus ergo propheta qui rerum quæ ſignificantur ſola ipſa ſigna in ſpiritu per rerum corporalium imagines videt: & magis propheta qui ſolo earum intellectu præditus eſt: ſed & maxime propheta, qui vtroque præcellit, vt & videat in ſpiritu corporalium rerum ſignificatiuas ſimilitudines, & eas viuacitate mentis intelligat, ſicut Danielis excellentia tentata & probata, qui regi & ſomnium quod viderat dixit & quid ſignificaret aperuit. Et ipſæ quippe imagines corporales in ſpiritu eius expreſſæ ſunt, & earum intellectus reuelatus in mente. Ex hoc ergo modo quo appellatur in iſta diſtinctione ſpiritus, ſecundum quem dixit Apoſtolus, Orabo ſpiritu, orabo autem & mente, vt & ſigna rerum formarentur in ſpiritu, & eorum refulgeret intellectus in

Prophetia. Cap. IX.

Gene. 41.

Daniel. 2. & 4.

1. Cor. 14.

in mente, ſecundum hanc, inquam, diſtinctionem ſpiritale nūc appellauimus tale genus viſorum quali etiam corporum abſentium imagines cogitamus.

Intellectuale. Cap. X. Intellectuale autem illud excellentius quod mentis eſt proprium. Nec mihi occurrit omnino ita pluribus modis dici poſſe intellectum, ſicut ſpiritum multis modis appellatum eſſe comperimus. Siue autem intellectuale dicamus ſiue intelligibile, hoc idem ſignificamus. Quanquam nonnihil intereſſe nonnulli voluerunt, vt intelligibilis ſit res ipſa quæ ſolo intellectu percipi poteſt, intellectualis autem mens quæ intelligit: ſed eſſe aliquā rem quæ ſolo intellectu cerni poſſit, ac non etiam intelligat, magna & difficilis quæſtio eſt: Eſſe autem rem quæ intellectu percipiat, & non etiam intellectu percipi poſſit, non arbitror quenquam vel putare vel dicere: Mens quippe non videtur niſi mente. Quia ergo videri poteſt, intelligibilis, quia & videre, intellectualis eſt ſecundum illam diſtinctionem. Quapropter, ſequeſtrata illa difficillima quæſtione, verum ſit aliquid quod tantum intelligatur nec intelligat, nunc intellectuale & intelligibile ſub eadem ſignificatione appellamus.

Exempla viſionum. Cap. XI. Tria igitur iſta genera viſorum, corporale, ſpiritale & intellectuale ſingillatim conſideranda ſunt, vt ab inferioribus ratio ad ſuperiora conſcendat: Iam quidem ſuperius exemplum propoſuimus, quo in vna ſententia omnia tria videantur genera. Cum enim legitur, Diliges proximum tuum tanquam teipſum: corporaliter literæ videntur, ſpiritaliter proximus cogitatur, intellectualiter dilectio conſpicitur. *Matt. 22.* Sed & literæ abſentes poſſunt ſpiritaliter cogitari, & proximus præſens poteſt corporaliter videri: dilectio autem nec per ſubſtantiam ſuam poteſt oculis corporis cerni, nec per imaginem corpori ſimilem ſpiritu cogitari, ſed ſola mente, id eſt, intellectu cognoſci & percipi. Corporalis ſanè viſio nulli horum generi præſidet, ſed quod per eam ſentitur, illi ſpiritali tanquam præſidenti nunciatur. Nam cum aliquid oculis cernitur continuo fit imago eius in ſpiritu, ſed non dignoſcitur facta, niſi cū ablatis oculis ab eo quod per oculos videbamus, imaginem eius in animo inuenerimus. Et ſi quidem ſpiritus irrationalis eſt veluti pecoris, huc vſque oculi nunciant. Si autem anima rationalis eſt, etiam intellectui nunciatur qui & ſpiritui præſidet, vt ſi illud quod hauſerunt oculi atque id ſpiritui vt eius

illic

illic imago fieret nunciauerunt, alicuius rei ſignum eſt, aut intelligatur continuo quid ſignificet, aut quæratur, quoniã nec
Danie.5. intelligi nec requiri niſi officio mentis poteſt. Vidit rex Balthaſar articulos manus ſcribentis in pariete continuóque per corporis ſenſum imago rei corporaliter factæ ſpiritui eius impreſſa eſt, atque ipſo viſu facto ac præterito illa in cogitatione permanſit: videbatur in ſpiritu, & nondum intelligebatur, nec tunc intellectum erat hoc ſignum cum corporaliter fieret atque oculis corporalibus appareret. iam tamen ſignum eſſe intelligebatur id habens ex mentis officio. Et quia requirebatur quid ſignificaret etiam ipſam inquiſitionem vtique mens agebat. Quo non comperto Daniel acceſſit, & ſpiritu prophetico mente illuſtrata, perturbato regi quid illo ſigno portenderetur aperuit, ipſe potius propheta per hoc genus viſionis, quod mentis eſt proprium, quàm ille qui & ſignum corporaliter factum viderat, & tranſacti eius imaginem in ſpiritu cogitando cernebat, nec aliquid intellectu poterat, niſi noſſe ſignum eſſe, & quid ſignificaret inquirere. Vidit Petrus in alie-
Acto.10. natione mentis vas quatuor lineis alligatum ſubmitti de cœlo plenum variis animalibus, cum audiuit vocem, macta & mãduca qui cum redditur ſenſibus de viſu diſceptaret ecce quos Cornelius miſerat, nunciauit ei ſpiritus dicens Ecce viri quærunt te: ſed ſurge deſcende & vade cum illis, quia ego miſi eos. Qui cum veniſſet ad Cornelium, quid in illa viſione intellexerit, vbi audierat, Quæ deus mundauit, tu ne cõmunia dixeris: ipſe indicauit dicens, Sed mihi deus oſtendit neminem communem aut immundum hominem dicere. Cur ergo illum diſcum videret, alienatus à corporis ſenſibus. & illas voces, macta & manduca, & quæ deus mundauit, tu communia ne dixeris in ſpiritu audiebat? Redditus autem corporis ſenſibus id ipſum quod viſum atque auditum memoria tenuerat, in eodem ſpiritu cogitando cernebat. Quæ omnia non corporalia, ſed corporalium imagines erant, ſiue cum primum in ipſa alienatione viſæ ſunt, ſiue cũ poſtea recordatæ atque cogitatæ. Cũ vero diſceptabatur & requirebatur vt illa ſigna intelligerẽtur mẽtis erat actio conãtis ſed deerat effectus donec nunciati ſunt qui venerãt à Cornelio: hac vero corporali etiã accedẽte viſione, cũ & ſpiritus ſanctus rurſus ei in ſpiritu diceret, Vade cũ eis, vbi & illud ſignũ oſtenderat & impreſſerat voces, adiuta diuinitus mens intellexit, quid illis ſignis omnibus

bus

bus ageretur. His atque huiuſmodi rebus diligenter conſideratis, ſatis apparet corporalem viſionem referri ad ſpiritalem, eámque ſpiritalẽre ferri ad intellectualem. Sed cum vigilantes, neque mente à ſenſibus corporis alienata in viſione corporali ſumus, diſcernimus ab ea viſionem ſpiritalem qua corpora abſentia imaginaliter cogitamus, ſiue memoriter recordantes quæ nouimus, ſiue que non nouimus, & tamen ſunt, in ipſa ſpiritus cogitatione vtcunque formantes, ſiue quæ omnino nuſquam ſunt, pro arbitrio vel opinatione fingentes. Ab his omnibus ita diſcernimus illa corporalia quæ videmus, & in quibus præſentibus ſunt ſenſus corporis noſtri, vt non dubitemus hæc eſſe corpora, illas vero imagines corporum. Cum autem vel nimia cogitationis intentione, vel aliqua vi morbi, vt in phreneticis & per febrẽ accidere ſolet, vel cõmixtiõe cuiuſquã alterius ſpiritus ſeu mali, ſeu boni, ita corporalium rerum in ſpiritu exprimuntur imagines, tanquam ipſis corporis ſenſibus corpora præſententur, manente tamen etiam in ſenſibus corporis intentione, ſic videntur quæ in ſpiritu ſiunt imagines corporum, quemadmodum corpora ipſa per corpus: ita vt ſimul cernatur & homo aliquis præſens oculis: & abſens alius ſpiritu tanquam oculis. Nam experti ſumus ſic affectos, & cum eis locutos qui vere aderant, & cum eis qui non aderant tanquam adeſſent, Reſipiſcentes autem aliqui referunt quod vidiſſent, aliqui non poſſunt, Sic enim & ſomnia quidam obliuiſcuntur, quidam meminerunt.

Imaginationes vigilantiũ. Cap. XII.

Quando autem penitus auertitur atque abripitur animi intentio à ſenſibus corporis, tunc magis ecſtaſis dici ſolet, Tũc omnino quæcunque ſint præſentia corpora, etiam patentibus oculis non videntur, nec vllæ voces prorſus audiuntur: totus animi contuitus aut in corporum imaginibus eſt per ſpiritalem, aut in rebus incorporeis nulla corporis imagine figuratis per intellectualem viſionem. Sed cum ſpiritalis viſio penitus alienato à ſenſibus corporis animo imaginibus corporalium detinetur, ſiue in ſomnis ſiue in ecſtaſi, ſi nihil ſignificat quæ videntur ipſius animæ ſunt imaginationes, Sicut etiam vigilantes & ſani. & nulla alienatione moti multorum corporum quæ non aſſunt ſenſibus corporis, cogitatione imagines verſant, Verum hoc intereſt, quòd eas à præſentibus veríſque corporibus conſtanti affectione diſcernunt. Si autem aliquid ſignificant, ſiue dormientibus exhibeantur ſiue vigilantibus,

cum & oculis vident præſentia corpora, & abſentium imagines cernunt ſpiritu tanquam oculis præſto ſint, ſiue illa quæ ecſtaſis dicitur alienato prorſus animo à ſenſibus corporis mirus modus eſt. Si commixtione alterius ſpiritus fieri poteſt vt ea quæ ipſe ſcit per huiuſmodi imagines ei cui miſcetur oſtendat, ſiue intelligenti, ſiue vt ab illo intellecta pandantur. Si enim demonſtrantur hæc, non vtique à corpore demonſtrari poſſunt, quid reſtat niſi vt aliquo ſpiritu demonſtrētur?

An inſit in anima vis diuinationis. Cap. XIII.

Nonnulli quidem volunt animam humanam habere vim quandam diuinationis in ſeipſa. Sed ſi ita eſt, cur non ſemper poteſt cum ſemper velit? An quia non ſemper adiuuatur vt poſſit? Cum ergo adiuuatur, nunquid à nullo aut à corpore ad hoc adiuuari poteſt? Proinde reſtat vt à ſpiritu adiuuetur. Deinde quo modo adiuuatur, vtrum in corpore fit aliquid, vt inde quaſi relaxetur & emicet eius intentio, quo in id veniat vbi in ſeipſa videat ſignificantes ſimilitudines quæ ibi iam erant nec videbantur, ſicut multa habemus & in memoria quæ non ſemper intuemur. An fiunt illic quæ ante non fuerant, vel in aliquo ſpiritu ſunt, quo illa erumpens & emergens ibi eas videat? Sed ſi iam in illa erant quaſi proprie, cur eas non etiam conſequenter intelligit? Aliquando enim, immo plerunque non intelligit. An ſicut ſpiritus eius adiutus eſt vt eas in ſe videret, ita & mens niſi adiuuetur, ea quæ habet ſpiritus intelligere non poteſt? An forte non corporea remouentur, vel quaſi relaxantur impedimenta vt ſuo impetu anima in ea quæ videnda ſunt exeratur: ſed ipſa prorſus in hæc aſſumitur, ſiue tantum ſpiritaliter cernenda, ſiue etiam intellectualiter cognoſcenda? An aliquando in ſeipſa videt iſta: aliquando per alterius ſpiritus commixtionem? Quicquid horum eſt temere affirmari non oportet. Illud tamen dubium eſſe non debet, corporales imagines quæ ſpiritu cernuntur nō ſemper ſigna eſſe aliarum rerum, ſiue in vigilantibus, ſiue in dormientibus, ſiue in ægrotantibus. Mirum eſt autem ſi aliquando ecſtaſis fieri poteſt, vt non illæ corporalium rerum ſimilitudines aliquid ſignificent: non ſanè mirum eſt ſi etiam dæmonium habentes aliquando vera dicunt quæ abſunt à præſentium ſenſibus: quod certe neſcio qua occulta mixtura eiuſdem ſpiritus fit, vt tanquam vnus ſit patientis atque vexantis. Cum autem ſpiritus bonus in hæc viſa humanum ſpiritum aſſumit aut rapit, nullo modo illas imagines ſigna re-

rum

rum aliarum eſſe dubitandum eſt, & earum quas noſſe vtile eſt, dei enim munus eſt. Diſcretio ſanè difficillima eſt, cum ſpiritus malignus quaſi tranquillus agit, ac ſine aliqua vexatione corporis aſſumpto humano ſpiritu dicit quod poteſt: quando etiam vera dicit & vtilia prædicat, transfigurans ſe ſicut ſcriptum eſt, velut in angelum lucis, ad hoc vt cum illi in manifeſtis bonis creditum fuerit, ſeducat ad ſua. Hunc diſcerni non arbitror niſi dono de illo quo ait Apoſtolus, de diuerſis dei muneribus loqueretur, alij diſcretio † ſpirituum. Non enim magnum eſt tunc eum diſcernere † cum ad aliqua peruenerit vel produxerit quæ ſunt contra bonos mores vel regulam fidei: Tunc enim à multis diſcernitur. Illo autem dono in ipſo primordio quo multis adhuc bonus apparet, continuo diiudicatur an malus ſit, Tamen & per corporalem viſionem & per imagines corporalium quæ demonſtrantur in ſpiritu, & boni inſtruunt & mali fallunt, Intellectualis autem viſio non fallitur, Aut enim non intelligit qui aliud opinatur quàm eſt, aut ſi intelligit continuo verum eſt. Quid enim faciant oculi non habent, cum ſimile corpus viderint, quod ab alio diſcernere non poſſint: aut quid faciat animi intentio cum ſpiritu facta fuerit corporis ſimilitudo quam non valeat diſtinguere à corpore? Sed adhibetur intellectus quærens quid illa ſignificent vel vtile doceant; & aut inueniens ad fructum ſuum peruenit, aut non inueniens in diſceptatione ſe tenet, ne aliqua pernicioſa temeritate prolabatur in exitiabilem errorem. Iudicat autem ſobrius intellectus diuinitus adiutus, quæ vel quanta ſint in quibus etiam aliud putare quàm eſt non ſit animæ pernicioſum. Nec enim putantium periculo, & non potius exitio ſuo quiſque à bonis putatur bonus, etiam ſi occultus ſit malus, ſi in rebus ipſis, id eſt, in ipſo bono quo ſit quiſque bonus non erretur. Aut aliquid obeſt omnibus hominibus, quòd cum dormiunt vera corpora eſſe arbitrantur, quorum ſimilitudines in ſomnis vident, Aut aliquid obfuit Petro, quòd ſoluto ſe à vinculis, ſéque angelo deducente factum eſt repentino miraculo, vt putaret ſe viſum videre. Vel cum in illa ecſtaſi reſpondit, nequaquam domine, quia nunquam manducaui omne commune & immundum, putans ea ipſa quæ in diſco demonſtrabantur tanquam vera animalia: hæc quando aliter inuenta fuerint quàm putata ſunt cum viderentur, non

1. Cor. 11
† diiudicatio.
1. Cor. 12.
† dignoſcere.
Apparitiones ſpirituum.
C. XIIII.
Acto. 12.
Acto. 10.

nos pœnitet ita nobis fuiſſe viſa, ſi non arguatur vel infidelitas dura vel opinatio vana ſiue ſacrilega. Quapropter & cum viſis corporalibus diabolus fallit, nihil obeſt quòd ludificantur oculi, ſi non erratur in veritate fidei, & intelligentiæ ſanitate quæ docet deus ſubiectos † ſibi, Aut ſi ludificet animam ſpiritali viſione imaginibus corporum, vt putet corpus eſſe quod non eſt, non aliquid obeſt animæ, ſi perniciosæ ſuaſioni non conſentiat. Vnde aliquando fit quæſtio de conſenſionibus ſomniantium, cum etiam concumbere ſibi videntur vel contra propoſitum ſuum, vel contra etiam licitos mores. Quod non contingit niſi cum ea quę vigilantes etiam cogitamus, non complacito conſenſionis, ſed ſicut etiam talia propter aliquid loquimur, ſic admouentur in ſomnis, & exprimuntur vt eis naturaliter etiam caro moueatur, & quod naturaliter colligit, per genitales vias emittat: ſicut hoc ipſum dicere vtique non poſſem niſi etiam cogitarem. Porrò imagines rerum corporalium quas neceſſario cogitaui vt hoc dicerem, ſi tanta expreſſione præſentetur in ſomnis quanta præſentantur corpora vigilantibus, fieret illud quod ſine peccato fieri à vigilante non poſſet. Quis enim vel cum loquitur, & poſtulante neceſſitate ſermonis de ſuo concubitu aliquid dicit, poſſit non cogitare quod dicit? Porrò ipſa phantaſia quæ fit in cogitatione ſermocinantis, cum ita expreſſa fuerit in viſione ſomniantis, vt inter illam & veram commixtionem corporum non diſcernatur, continuo mouetur caro, & ſequitur quod eum motum ſequi ſolet: cum hoc tam ſine peccato fiat, quàm ſine peccato à vigilante dicitur, quod vt diceretur, ſine dubio cogitatum eſt. Veruntamen propter animę affectionem bonam quæ deſiderio meliore mundata multas interficit cupiditates, quæ ad naturalem carnis motum non pertinent, quem caſti vigilantes cohibent & refrænant, dormientes autem ideo non poſſunt, quia non habent in poteſtate quæ admoueatur expreſſio corporalis imaginis, quæ diſcerni non poſſit à corpore, Propter illam ergo affectionem animæ bonam, etiam in ſomnis quædam eius merita clarēt. Nam etiam dormiens Salomon, ſapientiam præpoſuit omnibus rebus, eámque neglectis cæteris eſt precatus à domino. Et ſicut ſcriptura teſtatur, placuit hoc coràm domino, nec diſtulit retributionē bonam pro deſiderio bono.

† ſubditos

Somnia Venerea.

Cap. XV.

3. Reg 3.

Quinque ſenſus.

Ca. XVI.

Quæ cum ita ſint, pertinet corporis ſenſus ad viſa

corp

corporalia, qui per quinque quaſi riuulos diſtanter valentes diſtribuitur: cum illud quod eſt ſubtiliſſimum in corpore, & ob hoc animæ vicinius quàm cætera, id eſt lux, primum per oculos ſola diffunditur, emicátque in radiis oculorum ad viſibilia contuenda: deinde mixtura quadam, primum cum aëre puro, ſecundo cum aëre caliginoſo atque nebuloſo, tertio cum corpulentiore humore, quarto cum terrena craſſitudine, quinque ſenſus cùm ipſo vbi ſola excellit, oculorum ſenſu efficit, ſicut in libro quarto, itémque in ſeptimo diſſeruiſſe me recolo. Eſt autem hoc cœlum oculis conſpicuum, vnde luminaria & ſydera effulgent excellentius vtique omnibus corporeis elementis ſicut oculorum ſenſus excellit in corpore. Quia vero ſpiritus omnis omni eſt corpore ſine dubitatione præſtantior, ſequitur vt non loci poſitione, ſed naturæ dignitate præſtantior ſit natura ſpiritalis iſto corporeo cœlo: etiam illa vbi rerum corporalium exprimuntur imagines. Hic exiſtit quiddam mirabile, vt cum prior ſit corpore ſpiritus, & poſterior corporalis imago quàm corpus, tamen quia illud quod tempore poſterius eſt, fit in eo quod natura prius eſt, præſtantior ſit imago corporis in ſpiritu, quàm ipſum corpus in ſubſtantia ſua. Nec ſanè putandum eſt facere aliquid corpus in ſpiritu, tanquam ſpiritus corpori facienti, materiæ vice ſubdatur. Omni enim modo præſtantior eſt qui facit, ea re de qua aliquid facit. neque vllo modo ſpiritu præſtantius eſt corpus, immo perſpicuo modo ſpiritus corpore: quanuis ergo prius videamus aliquod corpus quod antea non videramus, atque inde incipiat imago eius eſſe in ſpiritu noſtro, quo illud cum abſens fuerit recordemur. tamen eandem eius imaginem non corpus in ſpiritu, ſed ipſe ſpiritus in ſeipſo facit celeritate mirabili, quę ineffabiliter longe eſt à corporis tarditate: cuius imago mox vt oculis viſum fuerit, in ſpiritu videntis nullius puncti temporalis interpoſitione formatur. Itemq; in auditu, niſi in auribus perceptæ vocis imaginē continuo ſpiritus in ſeipſo formaret ac memoria retineret, ignoraretur ſecunda ſyllaba vtrum ſecūda eſſet, cum iam prima vtique nulla eſſet, quæ percuſſa aure tranſiret: ac ſic locutionis vſus omnis cantādi ſuauitas, omnis poſtremo in actibus noſtris corporalis motus dilapſus occideret, neque vllū progreſſum nanciſceretur, ſi tranſactos corporis motus memoriter ſpiritus non teneret, quibus conſequentes in agendo connecteret,

Spiritus corpore præſtantior.

nectéret, Quos vtique non tenet niſi imaginaliter à ſe factos in ſe. Ipſarum etiam futurarum motionum imagines præueniunt fines actuum noſtrorum: quid enim agimus per corpus quod non cogitando præoccupauerit ſpiritus, omniúmque viſibilium operum ſimilitudines in ſeipſo primitus viderit, & quodam modo diſpoſuerit?

Perſpicacia dæmonum & præſentia Ca. XVII. Quæ ſpiritales corporaliũ ſimilitudines in animo noſtro, quemadmodum innoteſcant ſpiritibus etiam immundis, vel quid obſtaculi patiatur anima noſtra ex iſto terreno corpore, vt eos inuicem in noſtro ſpiritu videre nequeamus, inuenire & explicare difficile eſt. Certiſſimis tamen indiciis apud nos conſtitit enũciatas à dæmonibus cogitationes hominum, qui tamen ſi virtutum internam ſpeciem poſſent in hominibus cernere, non tentarẽt, Sicut illam in Iob nobilem ac mirabilem patientiam proculdubio ſi poſſet diabolus cernere, nollet à tentato vtique ſuperari. *Iob. 1.* Cæterum alicubi longe iam facta quòd nunciant, quæ poſt aliquot dies vera eſſe firmentur, non eſt mirandum. Poſſunt enim hoc efficere, non ſolum acrimonia cernendi etiam corporalia incomparabiliter præſtantiore quàm noſtra eſt, ſed etiam ipſorum corporum longe vtique ſubtiliorum mira velocitate. Comperimus etiam in domo conſtitutum patientem ſpiritum immundum, dicere ſolere quando ad eum venire cœpiſſet ex duodecim milibus preſbyter, & per omnia loca itineris vbi eſſet, & quàm propinquaret, & quando ingrederetur & fundũ & domũ & cubiculũ, donec in conſpectu eius aſtaret. Quæ omnia etſi non oculis patiens ille cernebat tamen niſi aliquo modo cerneret, non tam veraciter enunciaret. Erat autem iſte febriens, & tanquam in phreneſi iſta dicebat. Et forte reuera phreneticus erat, ſed propter iſta dæmonium pati putabatur. Nullum refectionis cibum accipiebat à ſuis, ſed à ſolo presbytero, Reſiſtebat etiam ſuis violenter quàm valebat, ſolo presbytero veniente quieſcebat, illi tantum ſubditus erat, & ſubdite reſpondebat, Nec tamen eidem ſaltem presbytero illa ceſſit mentis alienatio ſiue dæmonium, niſi cũ ſanus eſſet à febribus, ſicut phrenetici ſanari ſolent, nec aliquando poſtea tale aliquid paſſus eſt. *Phrenetici.* Nouimus etiam ſine dubitatione phreneticum futuram mortem cuiuſdam fœminæ prædixiſſe, non ſanè ſpecie diuinandi, ſed tanquam factum ac præteritum recolentem. Nam cum eius apud eum cõmemoratio fieret, mortua eſt, inquit, ego eam vidi efferri

di efferri, hac cum eius corpore transierunt, cum illa in columis uiueret. Poſt paucos autem dies repente defuncta & per eum locum elata eſt, quà ille prædixerat. Fuit tunc apud nos puer: qui in exordio pubertatis dolorem acerrimum genitalium patiebatur, medicis nequaquam valentibus quid illud eſſet agnoſcere, niſi quòd neruus ipſe introrſum recóditus erat: ita vt nec præciſo præputio quod immoderatæ longitudine propendebat apparere potuerit, ſed poſtea vix eſſet inuentus: Humor autem viſcoſus & acer exudans teſtes & inguina vrebat. Sed acutum dolorem non continuum patiebatur & cum patiebatur eiulabat vehementer cum iactatione membrorum mente ſaniſſima, ſicut in cruciatibus corporalium dolorum fieri ſolet. Deinde inter voces ſuas abripiebatur ab omnibus ſenſibus, & iacebat patentibus oculis neminem circunſtantium videns, ad nullam vellicationem ſe mouens. Poſt aliquantum euigilans, nec iam dolens, quæ viderat indicabat. Tum interpoſitis paucis diebus eadem patiebatur. In omnibus ſanè vel penè omnibus viſionibus ſuis duos ſe dicebat videre, vnum prouectioris ætatis, alterum puerum, à quibus ei dicebantur vel demonſtrabantur quæ ſe audiſſe & vidiſſe narrabat. Vidit quodam die chorum piorum pſallentium, lætantium in luce mirabili, & impiorum in tenebris diuerſas & atrociſſimas pœnas, illis ducentibus & oſtendentibus, fœlicitatis aliorum, aliorumque infœlicitatis meritum inſinuantibus. Hoc autem vidit die dominico Paſchæ, cum per totam quadrageſimam nihil doluiſſet, qui vix interuallo tridui antea patiebatur. Viderat autem in ipſo ingreſſu quadrageſimæ illos promittentes ſibi quòd per quadraginta dies nullum ſenſurus eſſet dolorem, poſtea ipſi ei dederunt tanquam medicinale conſilium, vt ei præpucij longitudo præcideretur, quo facto diu non doluit. Cùm verò iterum ſimiliter doleret, & ſimilia videre cœpiſſet, accepit ab eis rurſus conſilium, vt in mare pubetenus intraret, ac poſt aliquantam moram inde diſcederet, promittentibus ſanè quòd iam deinceps vehementem illum dolorem non eſſet paſſurus, ſed ſolius illius viſcoſi humoris moleſtiam, atq; ita ſecutū eſt. Nec vnquā talē aliquā poſtea paſſus eſt auerſionē mentis à ſenſibus, nec tale aliquid vidit quale antea cū in medijs doloribus & horrendis vocibus ſæpe ei obmuteſcēs abriperetur. Poſtea tamē medicis cætera cūrantibus & ſanantibus non permanſit in propoſito ſanctitatis.

Puer ægrotans.

Cauſa viſionum. C.XVIII. Iſtarum viſionum & diuinationum cauſas & modos veſtigare ſi quis poteſt certóque comprehendere, eum magis audire vellem quàm de me expectari vt ipſe diſſeram. Quid tamen putem ita vt nec docti me tanquam confirmantem derideant, nec indocti tanquam docentem accipiant ſed vtrunque diſceptantem & quærentem potius quàm ſcientem, non occultabo. Ego viſa iſta omnia viſis comparo ſomniantium. Sicut enim aliquando & hæc falſa, aliquando autem vera ſunt, aliquando perturbata, aliquando tranquilla: ipſa autem vera aliquando futuris omnino ſimilia, vel aperte dicta, aliquando obſcuris ſignificationibus & quaſi figuratis locutionibus prænunciata: ſic etiam illa omnia. Sed amant homines inexperta mirari & cauſas inſolitorum requirere, cum quotidiana plerunque talia ſæpe etiam latentioris originis noſſe non curent. Nam quemadmodum in vocibus, hoc eſt, ſignis quibus loquendo vtimur, audito verbo inuſitato, quærunt primo quid ſit hoc, & quid ſignificet: quo cognito deinde quærunt vnde ita dictum ſit, cum tam multa ſine cura neſciant quæ in vſu ſermonis habent, vnde ita ſint dicta: ſic cum aliquid inuſitatum in rebus acciderit, ſiue corporalibus ſiue ſpiritalibus, cauſas rationémque ſoliciti inquirunt, & ſibi reddi à doctoribus flagitant. Soleo autem cum me quiſque interrogat verbi gratia, quid ſit cautus, & reſpondeo, prudens vel acutus, nec ei ſufficit, ſed pergit quærere vnde dictus ſit cautus, viciſſim referre & quærere vnde dictus ſit acutus, quod nihilominus vtique ignorabat ſed quia vſitatum nomen erat, patienter eius originem neſciebat, Quod autem nouum inſonuit auribus parum putat noſſe quid ſignificando valet, niſi etiam vnde dicatur exquirat. Quiſquis ergo ex me quærit vnde viſa corporalibus ſimilia in ecſtaſi appareant, quæ raro accidit animæ, viciſſim quæro vnde appareant dormientibus quæ quotidie ſentit anima, & nemo iſtud multum curat inquirere. Quaſi vero ideo minus mira ſit talium natura viſorum, quia quotidiana eſt, aut ideo minus curanda quia omnium eſt: aut ſi recte faciunt qui iſta non quærunt, non rectius fecerint ſi nec in illa curioſi ſint. Ego vero multo amplius admiror, multóque maxime ſtupeo quanta celeritate ac facilitate in ſe anima fabricet imagines corporum, quæ per corporis oculos viderit, quàm ſomniantiũ vel etiam in ecſtaſi viſiones. Quæcunque tamen illa natura viſorum eſt, proculdubio corpus non eſt

eſt. Hoc noſſe cui non ſufficit, vnde etiam exiſtant, inquirat ab aliis, me ignorare confiteor. Illud planè exemplorum experimentis colligi datur, ſicut corporum pallor, rubor, tremor, vel etiam morbus aliquando à corpore habet cauſas, aliquando ab anima. A corpore quidem, cum vel humor ſuffunditur, vel cibus vel aliquid aliud corpori iniectum extrinſecus. Ab anima vero cū vel timore turbatur, vel pudore cōfunditur, vel iraſcitur, vel amat, vel ſi quid eiuſmodi, nec immerito ſi id quod animat & regit etiam cum vehementius [mouetur, vehementius] exagitat: ita & ipſi animę vt in ea viſa pergat quæ nō ei per ſenſus corporis nunciantur, ſed per incorporalem ſubſtantiam, & ita pergat vt non diſcernat vtrum corpora ſint an ſimilitudines corporum aliquando à corpore accidit, aliquando à ſpiritu. Et à corpore quidem. ſiue naturali viciſſitudine †, vt ſunt viſa ſomniantium, dormire quippe à corpore eſt homini, ſiue aliqua mala valetudine ſenſibus perturbatis, vt cum à phreneticis ſimul & corpora videntur, & viſa ſimilia corporibus, tãquam & ipſa præ oculis aſſint: aut penitus intercluſis, ſicut ſæpe male affecti morbo aliquo ingraueſcente præſente corpore diu abſentes. deinde hominibus redditi multa ſe vidiſſe dixerunt. A ſpiritu vero cum omnino ſano atque integro corpore in alienationem rapiuntur: ſiue ita vt & per ſenſus corporis corpora videant, & in ſpiritu quædam ſimilia quæ à corporibus non diſcernant: ſiue penitus auertantur à ſenſibus corporis, & nihil per eos omnino ſentientes, illa ſpiritali viſione habitent in ſimilitudinibus corporum. Sed cum malus in hæc arripit ſpiritus aut dæmoniacos facit, aut arreptitios, aut falſos prophetas: Cum autem bonus, fideles myſteria loquentes, aut accedente etiam intelligentia veros prophetas, aut ad tempus quod per eos oportet oſtendi, videntes atque narrantes. Sed cum à corpore cauſa eſt vt talia viſa cernantur, non ea corpus exhibet neque enim habet eam vim vt formet aliquid ſpiritale: ſed ſopito aut perturbato, aut etiam interclúſo itinere intentionis à cerebro, quà dirigitur ſentiendi motus, anima ipſa quæ motu proprio ceſſare ab hoc opere non poteſt, quia per corpus non ſinitur, vel non plene ſinitur corporalia ſentire, vel ad corporalia vim ſuæ intentionis dirigere, ſpiritu corporalium ſimilitudines agit, aut intuetur obiectas. Ei ſiquidē eas ipſa agit, phantaſiæ tantum ſunt. ſi autem obiectas intuetur, oſtenſiones ſunt. Denique cum oculi dolent vel

Vnde naſcantur viſiones. cap. XIX.

† ab ali. valetudine.

Diuerſitas viſionum. Cap. XX.

extincti ſunt, quia non eſt cauſa in ſede cerebri, vnde ipſa dirigitur intentio ſentiendi, tamē fiunt huiuſmodi viſiones, quāuis cernendis corporalibus obſtaculum exiſtat à corpore. Magis enim cæci aliquid dormientes quàm vigilantes vident: Dormientibus quippe in cerebro conſopitur via ſentiendi quæ intentionem ad oculos ducit, ideoque ipſa intentio in aliud auerſa cernit viſa ſomniorum tanquam ſpecies corporales aſſint, vt ſibi dormiens vigilare videatur, & non ſimilia corporibus ſed ipſa corpora intueri ſe putet: Cum autem vigilant cæci, ducitur per illa itinera intentio cernendi, quæ cum ad loca venerit oculorum, non exeritur foras, ſed ibi remanet, vt vigilare ſe ſentiant potiúſque eſſe in tenebris vigilando etiam per diem quàm dormiendo ſiue per diem ſiue noctem. Nam & qui cæci non ſunt, plerique patentibus oculis dormiunt nihil per eos videntes, ſed non ideo nihil videntes cum ſpiritu cernāt viſa ſomniorum. Si autem clauſis oculis vigilent, neq; dormientium præſto ſunt viſionibus neque vigilātium. Tantū tamen valet quòd vſque ad oculos eorum nec ſopita nec perturbata nec interclusa peruenit à cerebro via ſentiēdi, & animæ intentionem vſque ad ipſas quamuis clauſas fores corporis ducit, vt cogitentur quidem imagines corporum, ſed nullo modo pro eis habeātur corporibus quæ per oculos ſentiūtur. Tantum intereſt vbi fiat impedimentum ſentiendi corporalia cum fit in corpore. Si enim non fit niſi in ipſis aditibus & quaſi ianuis ſenſuum velut in oculis, in auribus, cæteríſque ſenſibus corporalibus, ſola impeditur perceptio corporalium: non autem animæ intentio in aliud ſic auertitur, vt pro corporalibus habeat imagines corporū. Si autem cauſa eſt intus in cerebro vnde diriguntur viæ ad ea quæ foris ſunt ſentienda, ipſius intentionis vaſa ſopiuntur vel turbātur vel intercludūtur, quibus nititur anima in ea quæ foris ſunt intuenda vel ſentienda. Quem viſum quoniam non amittat †, tanta expreſſione format ſimilia, vt imagines corporalium á corporalibus diſcernere non valens vtrum in illis an in illis ſit neſciat: & cum ſcit, longe alio modo ſciat quàm dum in cogitando verſantur, dum occurrunt ſimilitudines corporum. Qui modus niſi ab expertis capi vtcunque non poteſt. Hinc enim erat quòd me dormiens in ſomnis videre ſciebam, nec tamen illas corporalium rerum ſimilitudines quas videbā, ſic ab ipſis corporalibus diſcernebam, quemadmodum eas cogitantes

† *alcum no admittit.*

etiam

etiam clauſis oculis vel in tenebris conſtituti diſcernere ſolemus. Tantum valet, ipſa animi intentio vtrum perducatur vſque ad ſenſus licet clauſos, an in ipſo cerebro, vnde in hæc nititur aliqua cauſa exiſtente in aliud auertatur: vt quamuis aliquando ſe nouerit non corpora, ſed corporum ſimilitudines cernere, vel minus erudita etiam ipſa eſſe corpora exiſtimans, ſentiat ſe non ea corpore, ſed ſpiritu videre, longe ſit tamen ab affectione qua ſuo corpori præſentatur: vnde ſe norunt & cæci vigilare, cum ſimilitudines corporum cogitatas à corporibus quæ videre non poſſunt certa notione diſcernunt.

Cum autem ſano corpore, nec ſomno ſenſibus conſopitis, aliquo occulto opere ſpiritali in ea viſa quæ ſimilia ſunt corporalibus anima rapitur: non quia modus diuerſus eſt, ideo eſt etiam diuerſa natura viſorum, cum & in illis cauſis quæ de corpore exiſtunt, ſit vtrãq; differentia & aliquando à cõtrario. Nã phrenetici non dormiendo potius perturbatas habent ſentiendi vias in capite, vt talia videant qualia ſomniantes vident, quorum dormiendo auertitur intentio à ſenſu vigilandi, & in ea videnda conuertitur. Cum ergo illud fiat non dormiendo, hoc autem dormiendo, non tamen ea quæ videntur ex alio genere ſunt quàm ex natura ſpiritus, de quo vel in quo fiunt ſimilitudines corporum. Ita quamuis diuerſa ſit cauſa intentionis alienatæ quando ſano corpore vigilantis occulta quadam vi ſpiritali anima rapitur, vt vice corporum expreſſas corporalium rerum ſimilitudines in ſpiritu videat, eadem tamen eſt natura viſorum. Neque enim dici poteſt, cum cauſa in corpore eſt, tunc animam ſine vlla præſenſione futurorum ex ſeipſa verſare imagines corporũ ſicut etiam cogitando eas ſolet: Cũ vero in ea videnda ſpiritus aſſumitur, diuinitus hæc demonſtrari, quandoquidem aperte ſcriptura dicit, Effundã de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & iuuenes viſa videbunt, & ſenes ſomnia ſomniabunt, diuinæ operationi vtrunque tribuẽs. Et angelus domini apparuit Ioſeph in ſomnis dicens, Noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Et iterum, Tolle puerum, & vade in Aegyptum. Itaque bono quidem ſpiritu aſſumi ſpiritum hominis ad has videndas imagines, niſi aliquid ſignificent non puto. Cum vero in corpore cauſa eſt vt in eas expreſſius intuendas humanus intendatur ſpiritus non ſemper aliquid ſignificare credendum eſt: ſed tunc ſignificant cum inſpirantur à demonſtrante ſpiritu, ſiue dormien-

Cauſa viſionum diuerſa. Ca. XXI.

Ioel. 2.

Matt. 1. & 2.

Occulto inſtinctu & caſu facta diuinationes. Cap. XXII.

ti,

ti,ſiue aliquid aliud ex corpore,vt à carnis ſenſibus alienaretur patienti. Vigilantibus etiam neq; vllo morbo afflictis nec furore exagitatis occulto quodam inſtinctu ingeſtas eſſe cogitationes quas promendo diuinarent,non ſolum aliud agentes
Ioan. 11. ſicut Caiphas pontifex prophetauit ; cum eius intentio non haberet voluntatem prophetandi , verumetiam id ſuſcipientes vt diuinandi modo aliquid dicerent, nouimus. Nam quidam iuuenes iocando vt fallerent vbi peregrini iter agebant, mathematicos ſe eſſe finxerunt , ignorantes omnino vtrum duodecim ſigna dicerentur. Qui cum hoſpitem ſuum mirari cernerent quæ dicebāt atteſtari eſſe veriſſima,audacius in plura progreſſi ſunt.At ille atteſtans ad omnia mirabatur. Poſtremo ab eis de filij ſalute quæſiuit,quem diu abſentem deſiderabat,& quòd inopinate tardaret,ne quid ei accidiſſet ſolicitus erat.At illi non curantes quid poſt eorum abſceſſum veri cognoſceretur,dum tamen in præſentia lætum hominem redderent,mox profecturi reſponderunt,ſaluum ac propinquantem,& eoipſo die quo hæc loquebantur,eſſe venturum : neq; enim metuebant,ne cum dies peractus eſſet,eos ille redarguendos poſtridie ſequeretur. Quid multa ? Dum iam abire diſponerent , ecce ſubito adhuc eis illic poſitis venit . Item alius ante ſymphoniacum ſaltabat, vbi erant multa idola per quandam Paganorum ſolennitatem, non aliquo ſpiritu arreptus, ſed imitatione ludicra arrepticios æmulatus ſcientibus,circunſtantibus & ſpectantibus,Moris enim erat vt ante prandium peractis ſacrificiis agitatiſq; phanaticis ſi qui adoleſcentes poſt prandium vellent eo more ludere, nullus prohiberetur . Ille ergo inter ſaltandum facto ſibi ſilentio.iocabundus , & ridente multitudine circunſeptus ea nocte quæ impendebat , in ea ſylua,quæ iuxta erat,hominem à leone interemptū iri , ad cuius cadauer ſpectandū,illuſcente die confluxuram turbam, & illius ſolennitatis locum deſerturam prædixit.Et factum eſt. Cum ſatis cunctis qui aderant in omnibus eius motibus claruiſſet,hoc eum ludendo & iocando nuſquam perturbata vel alienata mente dixiſſe:ipſo etiam tanto amplius mirante quod accidit,quanto magis noſſet quo id animo atque ore protulerit.Quo nam modo hæc viſa in ſpiritum hominis veniant ? vtrum ibi primitus formentur an formata ingerantur , & quadam coniunctione cernantur:vt ſic hominibus angeli oſtendant cogitationes ſuas, & corporalium rerum ſimilitudines,

quas

quas in ſuo ſpiritu futurorum cognitione præformant, quead-
modum & ipſi noſtras cogitationes non vtique oculis, quia nō
corpore ſed ſpiritu vident: verum hoc intereſt, quod illi no-
ſtras, etiam ſi nolumus, nouerunt: nos autem ipſorum, niſi o-
ſtendantur, noſſe non poſſumus: quia ſic eas, vt opinor, habent
in poteſtate occultare ſpiritalibus modis, quemadmodum nos
quibuſdam interiectis obſtaculis, noſtra corpora ne aliorum
oculis videantur, abſcondimus: & quid fiat in ſpiritu noſtro, vt
aliquando cernantur tantummodo ſignificantes imagines, &
vtrum aliquid ſignificent ignoretur: aliquando autem aliquid
ſignificare ſentiantur, ſed quid ſignificent neſciatur: aliquando
vero tanquam pleniore demonſtratione anima humana & ſpi
ritu ipſas & mente quid ſignificent videat, & ſcire difficilli-
mum eſt & ſi iam ſciamus, diſſerere atque explicare operoſiſ-
ſimum eſt.

Quod autem nunc inſinuare ſatis arbitror, certum eſt eſſe ſpiritalem quandam naturam in nobis vbi corporalium rerū formantur ſimilitudines: ſiue cum aliquod corpus ſenſu corporis tāgimus, & continuo formatur eius ſimilitudo in ſpiritu, memoriáq; reconditur: ſiue cum abſentia corpora iam nota cogitamus, vt ex eis formetur quidā ſpiritalis aſpectus, quæ iam erant in ſpiritu & antequam ea cogitaremus: ſiue cum eorum corporum, quæ non nouimus, ſed tamen eſſe non dubitamus, ſimilitudines, non ita vt ſunt illa, ſed vt occurrit intuemur: ſiue cum alia quæ vel non ſunt, vel eſſe neſciuntur, pro arbitrio vel opinatione cogitamus: ſiue vnde neque id agentibus, neq; volentibus nobis variæ formæ corporalium ſimilitudinū verſantur in animo: ſiue cum aliquid corporaliter acturi, ea ipſa diſponimus, quæ in illa actione futura ſunt, & omnia cogitatione antecedimus: ſiue iam in ipſo actu, vel cum loquimur, vel cum facimus, omnes corporales motus, vt exeri poſſint præueniuntur ſimilitudinibus ſuis intus in ſpiritu: neque enim vlla vel breuiſſima ſyllaba in ordine ſuo niſi proſpecta ſonuiſſet: ſiue cū à dormientibus ſomnia videntur, vel nihil vel aliquid ſignificantia: ſiue cum valitudine corporali turbatis intrinſecus itineribus ſentiendi, imagines corporū ſpiritus veris corporibus ita miſcet, vt internoſci vel vix poſſint, vel omnino non poſſint: & aut ſignificent aliquid, aut ſine vlla ſignificatione oboriantur: ſiue prorſus ingraueſcente aliquo morbo vel dolore corporis, & intercludente intus vias quibus animæ vt per carn

Formationes ſimilitudinū in animo. C.XXIII.

† *niteba-tur.* carnem ſentiret, exerebatur ac intelligebatur † intentio, altius quàm ſomno abſentato ſpiritu, corporalium rerum exiſtunt aut monſtrantur imagines, vel ſignificantes aliquid, vel ſine vlla ſignificatione apparentes. ſiue nulla ex corpore cauſa exiſtẽte, ſed aſſumente atque rapiente aliquo ſpiritu tollitur anima in huiuſmodi videndi ſimilitudines corporum, miſcens eis viſa corporalia, cum ſimul etiam corporis ſenſibus vtitur: ſiue ita ſpiritu aſſumente alienatur ab omni corporis ſenſu & auertitur, vt ſolis ſimilitudinibus corporum ſpiritali viſione teneatur. vbi neſcio vtrum poſſint aliqua nihil ſignificantia videri.

Viſio ſpiritalis intellectualis, corporalis. Caput XXIIII. Hæc igitur natura ſpiritalis, in qua non corpora, ſed corporum ſimilitudines exprimuntur, inferioris generis viſiones habet, quàm illud mentis atque intelligentiæ lumen, quo & illa inferiora diiudicantur & ea cernuntur, quæ neque ſunt corpora, neque vllas gerunt formas ſimiles corporum, velut ipſa mens & omnis animæ affectio bona, cui contraria ſunt eius vitia, quæ rectè culpantur atque damnatur in hominibus. Quo *Galat.5.* enim alio modo ipſe intellectus niſi intelligendo conſpicitur? Ita & charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, fides, manſuetudo continentia, & cætera huiuſmodi, quibus propinquatur deo: & ipſe deus, ex quo omnia, per quem *Roma.11.* omnia, in quo omnia. Quamquam itaque in eadem anima fiant viſiones ſiue quæ ſentiuntur per corpus, ſicut hoc corporeum cœlum, terra, & quæcunq; in eis nota eſſe poſſunt, quẽadmodum poſſunt: ſiue quæ ſpiritu videntur ſimilia corporũ, de quibus multa iam diximus. ſiue cum mente intelliguntur, quæ nec corpora ſunt, nec ſimilitudines corporum, habẽt vtique ordinem ſuum, & eſt aliud alio præcellentius. Præſtantior eſt enim viſio ſpiritalis quàm corporalis, & rurſus præſtantior intellectualis quàm ſpiritalis. Corporalis enim ſine ſpiritali eſſe non poteſt, quandoquidem momento eodem quo corpus ſenſu corporis tangitur, fit etiam in animo tale aliquid: non quod hoc ſit, ſed quod ſimile ſit: quod ſi non fieret, nec ſenſus ille eſſet, quo ea quæ extrinſecus adiacent, ſentiuntur. Neque enim corpus ſentit, ſed anima per corpus, quo velut nuncio vtitur ad formandum in ſeipſa quod extrinſecus nunciatur. Non poteſt itaque fieri viſio corporalis, niſi etiam ſpiritalis ſimul fiat: ſed non diſcernitur, niſi cum fuerit ſenſus ablatus à corpore: vt id quod per corpus videbatur, inueniatur in ſpiritu. At vero ſpiritalis viſio etiam ſine corporali fieri poteſt, cũ abſen

abſentium corporum ſimilitudines in ſpiritu apparent: & finguntur multæ pro abitrio, vel præter arbitrium demonſtrantur. Item ſpiritalis viſio indiget intellectuali vt diiudicetur, intellectualis autem illa ſpiritali inferiore non indiget: ac per hoc ſpiritali corporalis intellectuali autem vtraque ſubiecta eſt. Cum ergo legimus, Spiritalis omnia iudicat, ipſe autem à nemine diiudicatur: non ſecundũ ſpiritum à quo mens diſcernitur, ſicut illud quod dictum eſt, Orabo ſpiritu orabo & mente: ſed ex illa notione debemus accipere qua dictũ eſt, Renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ. Iam enim ſupra docuimus alio modo & ipſam mentem ſpiritum dici, ſecundũ quam ſpiritalis omnia diiudicat. Quapropter non abſurde neque inconuenienter arbitror ſpiritalem viſionem inter intellectualem & corporalem tanquam medietatem quandam obtinere. Puto enim non incongruenter medium dici, quod corpus quidem non eſt, ſed ſimile eſt corpori, inter illud quod vere corpus eſt, & illud quod nec corpus eſt, nec ſimile corpori. *1. Cor. 2.* *1. Cor. 14.* *Epheſ 4.*

Illuditur autem anima ſimilitudinibus rerum, non earum vicio, ſed opinionis ſuæ cũ approbat quæ ſimilia ſunt pro iis quibus ſimilia ſunt, ab intelligentia deficiens. Fallitur ergo in viſione corporali cum in ipſis corporibus fieri putat quod fit in corporis ſenſibus. Sicut nauigantibus videntur in terra moueri quæ ſtant, & intuentibus cœlum, ſtare ſydera quæ mouentur, & diuaricatis radiis oculorum, duas lucernæ ſpecies apparere, & in aqua remus infractus, & multa huiuſmodi. Aut cum putat aliquid hoc eſſe, quod ſimiliter coloratũ eſt, vel ſimiliter ſonat, vel olet, vel ſapit, vel tangitur. Hinc enim & medicamentum aliquod ceratũ coctum in cacabo putatur legumẽ, & ſonitus tranſeuntis vehiculi putatur ex tonitruo: & ſi nullis aliis ſenſibus exploretur, ſed ſoli adiaceat olfactui, citriũ putatur herba, quę vocatur apiaria, & cibus aliquo dulciculo ſucco affectus putatur melle conditus: & ignotus annulus contrectatus in tenebris, putatur aureus, cum ſit æreus aut argenteus, aut cũ repentinis inopinatiſque corporalibus viſis anima turbata vel in ſomnis videre ſe putat, vel aliquo huiuſmodi ſpiritali viſo affici: vnde in omnibus corporalibus viſis, & aliorum ſenſuũ cõteſtatio, & maxime ipſius mentis atque rationis adhibetur, vt quod in hoc rerum genere verũ eſt, inueniatur quantum inueniri poteſt. In viſione autem ſpiritali, id eſt, in corporum ſimilitudinibus, quæ ſpiritu videntur, fallitur anima, cum *Sola viſio intellectualis certa. Caput XXV.*

ea

ea quæ ſic videt.ipſa corpora eſſe arbitratur: vel quod ſibi ſuſpicione falſaq; coniectura finxerit, hoc etiam in corporibus putat,quæ non viſa coniectat.At vero in illis intellectualibus viſis non fallitur:aut enim intelligit & verum eſt.aut ſi verum non eſt,non intelligit: vnde aliud eſt in his errare quæ videt, aliud ideo errare quia non videt. Quapropter cum rapitur anima in ea viſa quæ ſpiritu cernuntur ſimilia corporalibus, ita vt omnino à ſenſibus corporis auertatur amplius quàm in ſomno ſolet, ſed minus quam in morte iam diuinæ admonitionis eſt & adiutorij,vt ſe non corpora, ſed viſa corporum ſimilia ſpiritaliter nouerit cernere, ſicuti quæ in ſomnis videre,etiam antequam euigilent,ſciunt. Ibi ſi etiam videntur futura,ita vt omnino futura noſcantur. quorum imagines præſentes videntur,ſiue ipſa hominis mente diuinitus adiuta, ſiue aliquo inter ipſa viſa quid ſignificent exponente. ſicut in Apocalypſi Ioannis exponebatur,magna reuelatio eſt:etiam ſi forte ignoret ille cui hæc demonſtrantur, vtrum ex corpore exierit,an adhuc ſit in corpore,ſed ſpiritu à ſenſibus corporis alienato iſta videat poteſt enim ſic raptus id ignorare. ſi ei & hoc non oſtendatur. Porrò autem ſi quemadmodum raptus eſt à ſenſibus corporis, vt eſſet in iſtis ſimilitudinibus corporum,quæ ſpiritu videntur: ita & ab ipſis rapiatur, vt in illam quaſi regionē intellectualium vel intelligibilium ſubuehatur, ibi ſine vlla corporis ſimilitudine perſpicua veritas cernitur, nullis opinionum falſarum nebulis obfuſcatur, Ibi virtutes animæ nō ſunt operoſæ ac laborioſæ:neque enim opere temperantiæ libido frænatur, aut opere fortitudinis tolerantur aduerſa aut opere iuſticiæ iniqua puniuntur,aut opere prudentiæ mala deuitantur:Vna ibi & tota virtus eſt amare quod videas,& ſumma fœlicitas habere quod amas. Ibi enim beata vita in fonte ſuo bibitur, vnde aſpergitur aliquid huic humanæ vitæ,vt in tentationibus huius ſeculi,temperanter,fortiter,iuſte,prudentérque viuatur. Propter illud quippe adipiſcendū, vbi ſecura quies erit,& ineffabilis viſio veritatis,labor ſuſcipitur.& continendi à voluptate, & ſuſtinendi aduerſitates. & ſubueniendi indigentibus, & reſiſtendi decipientibus. Ibi videtur claritas domini.non per viſionem ſignificantem:ſiue corporalem,ſicut viſa eſt in monte Sina:ſiue ſpiritalēm.ſicut vidit Eſaias vel Ioannes in Apocalypſi:ſed per ſpeciem, non per ænigmata,quantum ea capere mens humana poteſt, ſecundum aſſu

Anima rapta viſione ſpirituali & intellectuali. C. XXVI.

Exod. 19. Eſa. 6. Apoc. 1. 1. Cor. 13. Exod. 33.

aſſumentis dei gratiam, vt os ad os loquatur ei, quem dignum tali deus colloquio fecerit: non os corporis, ſed mentis. Sic intelligendum arbitror quod de Moyſe ſcriptum eſt. Concupiuerat enim, vt in Exodo legimus, videre deum, non vtique ſicut viderat in monte, nec ſicut videbat in tabernaculo, ſed in ea ſubſtantia qua deus eſt, nulla aſſumpta corporali creatura, quæ mortalis carnis ſenſibus præſentetur: neq; in ſpiritu figuratis ſimilitudinibus corporũ: ſed per ſpeciem ſuam quantum eũ capere creatura rationalis & intellectualis poteſt, ſeuocata ab omni corporis ſenſu, & ab omni ſignificatiuo ænigmate ſpiritus. Sic enim ſcriptum eſt, Si ergo inueni gratiã in conſpectu tuo, oſtende mihi temetipſum manifeſte, vt videam te: cum paulo ſuperius legatur locutus dominus ad Moyſem facie ad faciem, ſicut quis loquitur ad amicum ſuum. Sentiebat ergo quod videbat, & quod nõ videbat deſiderabat. Nam & paulo poſt cum dixiſſet ei deus, Inueniſti gratiam in conſpectu meo, & ſcio te præ omnibus. Reſpondit ei, Oſtende mihi claritatẽ tuam. Et tunc quidem reſponſum accepit à domino figuratũ, de quo nunc longum eſt diſputare, quando ei dixit, Non poteris videre faciem meam & viuere: Non enim videbit homo faciem meam & viuet. Deinde ſubiecit & ait illi, Ecce locus penes me eſt, & ſtabis ſuper petram, ſtatim vt trãſiet mea maieſtas, & ponam te in ſpelunca petræ, & tegam manum meam ſuper te donec tranſeam, & auferam manum meam, & tunc videbis poſteriora mea: nam facies mea non apparebit tibi. Nec tamẽ ſecuta ſcriptura hoc etiam corporaliter factum eſſe narrauit, ſatiſque per hoc demonſtratum eſt figurate dictum eſſe in Eccleſiæ ſignificatione, Ipſa eſt enim locus penes dominum; quia Eccleſia eſt templum eius, & ipſa ædificata eſt ſuper petram, & cætera quæ ibi dicta ſunt, eidem intelligentiæ congruunt. Niſi tamen concupitam & deſideratam dei claritatem Moyſes videre meruiſſet, non in libro Numerorũ diceret deus ad Aaron, & Mariam fratres eius, Audite verba mea, Si fuerit propheta inter vos domino, in viſione illi cognoſcar, & in ſomnio loquar illi, nõ ita quo modo famulus meus Moyſes in tota domo mea fidelis eſt, Os ad os loquar ad illum in ſpecie, & non per ænigmata, & claritatem domini vidit. Neque enim hoc ſecundum ſubſtantiam corporis, quæ carnis ſenſibus præſentatur, intelligendum eſt: nam vtique ſic loquebatur ad Moyſem facie ad faciem, contra in

Quo modo Moyſes viderit deũ. C. XXVII

Exod. 19. & 33.

Exod. 33.

Num. 12.

contra: Quando tamen dixit ei, Oſtende mihi temetipſum: & nunc etiã ad ipſos quos obiurgabat, & quibus Moyſi meritum ita præferebat, ſic loquebatur per creaturam corporalem præſentatam ſenſibus carnis. Illo ergo modo, in illa ſpecie qua deus eſt, longe ineffabiliter ſecretius & præſentius loquitur locutione ineffabili, vbi eum nemo videns viuet vita iſta qua mortaliter viuitur in iſtis ſenſibus corporis, Sed niſi ab hac vita quiſque quodam modo moriatur, ſiue omnino exiens de corpore ſiue ita auerſus & alienatus à carnalibus ſenſibus, vt merito neſciat, ſicut Apoſtolus ait, vtrum in corpore an extra corpus ſit, cum in illam rapitur & ſubuehitur viſionem.

Tertium cœlũ quid ſignificet. Caput XXVI.

Quapropter ſi hoc tertium viſionis genus, quod ſuperius eſt, non ſolum omni corporali, quo per corporis ſenſus corpora ſentiuntur, verumetiam omni illo ſpiritali, quo ſimilitudines corporum ſpiritu & non mente cernuntur, tertium cœlũ appellauit Apoſtolus: in hoc videtur claritas dei, cui videndæ corda mundantur, vnde dictum eſt, Beati mundo corde, quia *Matth. 5.* ipſi deum videbunt: non per aliquam corporaliter vel ſpiritaliter figuratã ſignificationẽ tanquam per ſpeculũ in ænigmate, *2. Cor. 13.* ſed facie ad faciẽ: quod de Moyſe dictum eſt, os ad os, per ſpe*Exo. 33.*ciem ſcilicet, qua eſt deus quicquid eſt: quantulumcumque eum mens, quæ non eſt quod ipſe eſt, etiam ab omni corpore, & ab omni terrena labe mundata, [ab omni corpore] & ſimilitudine corporis alienata & abrepta capere poteſt: à quo pe*Sap. 9.*regrinamur mortali & corruptibili onere grauati, quãdiu per *2. Cor. 5.* fidem ambulamus, nõ per ſpeciem, & cum hic iuſte viuimus. Cur autem non credamus, quod tanto Apoſtolo doctori gentium, rapto vſque ad iſtam excellentiſſimam viſionem, voluerit deus demonſtrare vitam, in qua poſt hanc vitam viuendũ eſt in æternum? Et cur non dicatur ille paradiſus, excepto illo in quo corporaliter vixit Adam inter ligna nemoroſa atque *Canti. 4.* fructuoſa? quandoquidem & Eccleſia, quæ nos congregat in charitatis ſinu, paradiſus dicta eſt cum fructu pomorum? Sed *Roma. 5.* hoc figurate dictum eſt, tãquam illo paradiſo, vbi proprie fuit Adam, Eccleſia figurata ſit per formam futuri. Quanquã diligentius conſiderantibus, fortaſſis occurrat illo paradiſo corporali, in quo Adam corporaliter fuit, & iſtam vitam ſanctorum ſignificatam, quæ nunc agitur in Eccleſia, & illam quæ poſt hanc erit in æternum: ſicut Hieruſalẽ quæ interpretatur viſio pacis, & tamen quædam terrena ciuitas demonſtratur,

quæ ſignificat Hieruſalem matrem noſtram æternā in cœlis: ſiue in iis qui ſpe ſalui facti ſunt, & quod non vident, ſperantes per patientiam expectant, ſecundum quos multi filij deſertæ magis quàm eius, quæ habet virum: ſiue in ipſis angelis ſanctis per Eccleſiam multiformis ſapientiæ dei, cum quibus poſt hanc peregrinationem ſine labore & ſine fine viuendum eſt. Si autem ſic accipimus tertium cœlum, quò Apoſtolus raptus eſt, vt quartum etiam, & aliquot vltra ſuperius cœlos eſſe credamus, infra quos eſt hoc tertium cœlum: ſicut eos alij ſeptem, alij octo, alij nouem vel etiam decem perhibent: & in ipſo vno, quod dicitur firmamentum, multos gradatim eſſe confirmant: ac per hoc corporeos eſſe vel ratiocinātur vel opinantur: de quorum ratione ſiue opinione nunc differere longum eſt. Poteſt autem fieri vt etiam in ſpiritalibus vel intellectualibus multos quoſdam gradus quiſquam eſſe contendat, aut ſi poſſit oſtēdat, eóſque diſtinctos iuxta aliquem prouectum magis vel minus illuſtrium reuelationum. Sed vtcunque ſe iſta habeant, & accipiuntur vt libet ab alio ſic, ab alio autem ſic, ego viſorum vel viſionum præter iſta tria genera, aut corpore, aut ſpiritu, aut mente, vſque adhuc vel noſſe vel docere non poſſum. Sed quot & quantæ ſingulorum generum ſint differentiæ, vt in vnoquoque aliud alio gradatim ſuperferatur, ignorare me fateor.

Roma. 8. *Galat. 4.* *Cœli multi ſecundū quoſdam. C. XXIX. Ephe. 3.*

Sicut autem in iſta luce corporea eſt cœlum, quod ſuper terras ſuſpicimus, vnde luminaria clarent & ſydera, quæ corpora longe ſunt meliora terreſtribus: ſic in illo genere ſpiritali, in quo videntur corporum ſimilitudines luce quadam incorporali ac ſua, ſunt quædam excellentia & merito diuina, quæ demonſtrant angeli miris modis: vtrum viſa ſua facili quadam & præpotenti coniunctione vel commixtione etiam noſtra eſſe facientes, an ſcientes neſcio quo modo noſtram in ſpiritu noſtro informare viſionem, difficilis perceptu, & difficilior dictu res eſt. Sunt autem alia viſa vſitata humana, quæ ſiue ex ipſo ſpiritu noſtro multipliciter exiſtunt, ſiue ex corpore ſpiritui quodam modo ſuggeruntur, ſicut fuerimus affecti vel carne vel animo. Non ſolum enim vigilantes homines curas ſuas cogitando verſant in ſimilitudinibus corporum, verumetiam dormientes hoc ſæpe ſomniant quo indigent: nam & negocia ſua gerunt ex animi cupiditate, & epulis poculiſque inhiantes inſiſtunt, ſi forte eſurien-

Spiritalis viſio quomodo accipienda. C. XXX.

tes ſitientéſque dormierunt. Quæ omnia puto comparata illis angelicis demonſtrationibus, ſic habenda, ac ſi in iſta natura corporum terrena cœleſtibus comparentur. Sic etiam in illo genere intellectualium viſorum alia ſunt quæ in ipſa anima videtur, velut virtutes quibus vicia ſunt contraria: ſiue permanſuræ vt pietas: ſiue vtiles huic vitæ, & poſtea non futuræ, ſicut fides qua credimus ea quæ nondum videmus: & ſpes qua futura cum patientia expectamus, & ipſa patientia qua omnia toleramus aduerſa, donec quò volumus veniamus. Iſtæ quippe & huiuſmodi virtutes, quæ nunc propter tranſigendam iſtam peregrinationem valde neceſſariæ ſunt, non erunt in illa vita, propter quam adipiſcendam ſunt neceſſariæ, & tamen etiam ipſæ intellectualiter videntur, neque enim aut corpora ſunt, aut ſpecies habent ſimiles corporum. Aliud autem eſt ipſum lumen, quo illuſtratur anima, vt omnia vel in ſe vel in illo veraciter intellecta conſpiciat: nam illud ipſe deus eſt, hoc autem creatura; quanuis rationalis & intellectualis ad eius imaginem facta, quæ cum conatur lumen illud intueri, palpitat infirmitate, & minus valet. Inde eſt tamen quicquid intelligit ſicut valet. Cum ergo illuc rapitur, & à carnalibus ſubtracta ſenſibus, illi viſioni expreſſius præſentatur non ſpaciis localibus, ſed modo quodam ſuo etiam ſupra ſe videt illud, quo adiuta videt quicquid etiam ſe intelligendo videt. Si autem quæritur cum anima de corpore exierit, vtrum ad aliqua loca corporalia feratur, an ad incorporalia corporalibus ſimilia: an vero nec ad ipſa, ſed ad illud quod & corporibus & ſimilitudinibus corporũ eſt excellentius. Cito quidem reſponderim, ad corporalia loca eam vel nõ ferri, niſi cũ aliquo corpore, vel nõ localiter ferri. Iam verũ habeat aliquod corpus, cum de hoc corpore exierit, oſtẽdat qui poteſt, ego autem non puto: ſpiritalem enim arbitror eſſe, non corporalem Ad ſpiritalia vero pro meritis fertur, aut ad loca pœnalia ſimilia corporibus. Qualia ſæpe demonſtrata ſunt iis qui rapti ſunt à corporis ſenſibus, & mortuis ſimiles iacuerunt, & infernales pœnas viderunt, cũ & ipſi in ſeipſis gererent quandam ſimilitudinem corporis ſui, per quam poſſent ad illa ferri, & talia ſimilitudinibus ſenſuum experiri. Neq; enim video cur habeat anima ſimilitudinem corporis ſui, cum iacente ſine ſenſu ipſo corpore, nondum tamen penitus mortuo, videt talia, qualia multi ex illa ſubductione viuis redditi narrauerunt

Virtutes in anima. C.XXXI.

Lumen animæ.

Anima corpore exuta, quò feratur. C.XXXII

runt

runt, & non habeat cum perfecta morte penitus de corpore exierit. Aut ergo ad illa fertur pœnalia, aut ad alia itidem ſimilia corporalibus, nec tamen pœnarum, ſed quietis atque gaudiorũ. Neque enim rectè dici poteſt, vel illas falſas eſſe pœnas, vel illã falſam requiem atque lætitiã: tũc enim hæc falſa ſunt, quando per opinationis errorem alia pro aliis putantur. Nam Petrus non ſolũ cum diſcũ illum videbat, & in eo non ſimilitudines corporum, ſed corpora putabat, in hoc vtique fallebatur: verumetiam cum alio tempore ab angelo ſolutus, è vinculis ibat in corpore ambulans, & præſentatus corporalibus formis, & putabat ſe viſum videre, nihilominus fallebatur: nam & illæ in diſco erant ſpiritales formæ corporalibus ſimiles: & iſta corporalis expreſſio ſoluta de vinculis, propter miraculũ ſpiritalis ſimilis erat. Fallebatur autem anima in vtriſque, non niſi cum alia pro aliis appobaret. Quanuis ergo non ſint corporalia, ſed ſimilia corporalibus, quibus animæ corporibus exutæ afficiuntur, ſeu bene ſeu male, cum ipſæ corporibus ſuis ſimiles, ſibimet appareant: ſunt tamen & vera lætitia & vera moleſtia facta de ſubſtantia ſpiritali: nam & in ſomnis magni intereſt vtrum in lætis an triſtibus ſimus, Vnde quidam in rebus quas concupiuerant conſtituti, ſe euigilaſſe doluerunt. & rurſus grauibus terroribus atque cruciatibus exagitati atque vexati, cum expergefacti eſſent, dormire timuerunt, ne in eadẽ mala reuocarentur. Et vtique dubitandum non eſt, quòd expreſſiora ſint illa quæ inferna dicuntur, atq; ob hoc vehemẽtius ſentiantur. Nam & qui ſubtracti ſunt ſenſibus corporis, minus quidem quàm ſi omnimodo morerentur, ſed tamẽ amplius quàm ſi dormirent, expreſſiora ſe vidiſſe narrauerũt quã ſi ſomnia narrauiſſent. Eſt ergo prorſus inferorum ſubſtantia, ſed eam ſpiritalem arbitror eſſe, non corporalem.

Act. 10.

Act. 12.

Nec audiendi ſunt qui affirmant inferos in hac vita explicari, nec eſſe poſt mortem. Viderint enim quemadmodum poëtica figmenta interpretentur, nos ab authoritate diuinarum ſcripturarum, quibus ſolis de hac re fides habenda eſt, recedere non debemus. Quanquam poſſimus oſtendere illorum quoque ſapientes de inferorum ſubſtantia minime dubitaſſe, quæ poſt hanc vitam excipit animas mortuorum. Vnde autem ſub terris eſſe dicantur inferi, ſi corporalia loca non ſunt. Aut vnde inferi appellantur, ſi ſub terris non ſunt, merito quæritur, Animam vero non eſſe corpoream non

De inferũ quæſtio. Cap. XXXIII.

1. Retra. cap. 24.

me putare,ſed planè ſcire audeo profiteri:tamen habere poſſe ſimilitudinem corporis,& corporalium omnino membrorum quiſquis negat.poteſt negare animã quæ in ſomnis videt vel ſe ambulare,vel ſedere,vel hac atque illac egreſſu aut etiam volatu ferri ac referri, quod ſine quadam ſimilitudine corporis nõ fit.Proinde ſi hanc ſimilitudinem etiam apud inferos gerit,non corporalem, ſed corpori ſimilem: ita etiam in locis videtur eſſe non corporalibus, ſed corporalium ſimilibus.ſiue in requie,ſiue in doloribus. Quanquam & illud me nondum inueniſſe confiteor,inferos appellatos, vbi iuſtorum animæ requieſcunt. Et Chriſti quidem animam veniſſe vſque ad ea loca, in quibus peccatores cruciantur, vt eos ſolueret à tormentis, quos eſſe ſoluendos occulta nobis ſua iuſticia iudicabat,non immerito creditur.Quo modo enim aliter accipiendum ſit quod dictum eſt,Quem deus ſuſcitauit ex mortuis,ſolutis doloribus inferorum,quia non poterat teneri ab eis:non video,niſi vt quorundam dolores apud inferos eum ſoluiſſe accipiamus,ea poteſtate qua dominus eſt, cui omne genu flectitur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, per quam poteſtatem etiam illis doloribus quos ſoluit, non potuit teneri. Neque enim Abraham, vel ille pauper in ſinu eius hoc eſt in ſecreto quietis eius,in doloribus erat,inter quorum requiem & alia inferni tormenta legimus magnum chaos firmatum:ſed nec apud inferos eſſe dicti ſunt. Contigit enim, inquit,mori inopem illum,& afferri ab angelis in ſinum Abrahæ:mortuus eſt autem & diues, & ſepultus eſt. Et cum apud inferos in tormentis eſſet, & cætera. Videmus itaque inferorum mentionem non eſſe factam in requie pauperis, ſed in ſupplicio diuitis, Illud etiam quod Iacob dicit ad filios ſuos, Deducetis ſenectutem meã cũ triſticia ad inferos: videtur hoc magis timuiſſe, ne nimia triſticia ſic perturbaretur, vt non ad requiem beatorum iret, ſed ad inferos peccatorum. Neque enim paruum animæ malum eſt triſticia,cum etiam Apoſtolus cuidam tam ſolicite timuerit, ne maiore triſticia abſorberetur. Proinde,vt dixi,nondum inueni,& adhuc quæro: nec mihi occurrit inferos alicubi in bono poſuiſſe ſcripturam duntaxat canonicam:Non autem in bono accipiendum,ſinum Abrahæ,& illam requiem, quo ab angelis pius pauper ablatus eſt,neſcio verum quiſquã poſſit audire: & ideo quo modo eum apud inferos credamus eſſe,non video. Verum hoc dũ quær

4.ſent.diſtinct. 44.c.cum autem.

Acto.2.

Philip.2.

Sinus Abraha. Luc.16.

Gene.44.

2.Cor.2.

Paradiſi Vocabuli. Ca. XXXIIII.

quærimus, & aut inuenimus, aut non inuenimus, vrget nos longitudo libri huius eum aliquando concludere. Quapropter quoniam de paradiſo ſermonem inſtituimus, propter illud quod Apoſtolus ait, ſcire ſe raptum hominem vſque in tertium cœlum, neſcire autem ſiue in corpore ſiue extra corpus. & quia raptus eſt in paradiſum, & audiuit ineffabilia verba quæ non licet homini loqui: non temere affirmamus; vtrũ in tertio cœlo ſit paradiſus, an etiam in tertium cœlum, & inde rurſus in paradiſum raptus ſit. Si enim proprie quidem eſt nemoroſus locus, tranſlato autem verbo, omnis etiam ſpiritalis quaſi regio, vbi animæ bene eſt, meritò paradiſus dici poteſt, non ſolum tertium cœlum, quicquid illud eſt, quod profectò magnum ſublimitérque præclarum eſt, verumetiam in ipſo homine lætitia quædam bonæ conſcientiæ paradiſus eſt. Vnde & Eccleſia in ſanctis temperanter & iuſtè & piè viuentibus paradiſus rectè dicitur, pollens affluentia gratiarum, caſtiſque deliciis: quandoquidem & in tribulationibus gloriatur de ipſa patientia plurimum gaudens, quia ſecundum multitudinem dolorũm in corde conſolationes dei iocundant animam eius. Quanto magis ergo poſt hanc vitam etiam ſinus ille Abrahæ paradiſus dici poteſt, vbi iam nulla tentatio, vbi tanta requies poſt omnes dolores vitæ huius? Neque enim & lux ibi non eſt, propria quædam & ſui generis, & profectò magna, quam diues ille de tormentis & tenebris inferorum, tam vtique de longinquo cum magnum chaos †eſſet in medio ſic tamen vidit vt ibi illum quondam contemptum pauperem agnoſceret. Quæ ſi ita ſunt, ideò ſub terris dicuntur inferi vel creduntur, quia congruenter in ſpiritu per illas corporalium rerum ſimilitudines ſic demonſtrantur, vt quoniam defunctorum animæ inferis dignæ, carnis amore peccauerunt, hoc eis per illas corporalium rerum ſimilitudines exhibeatur, quod ipſi carni mortuæ ſolet, vt ſub terram recondatur. Denique inferi eo quòd infra ſint, Latinè appellantur: ſicut autem ſecundum corpus ſi ponderis ſui ordinem teneant, inferiora ſunt omnia grauiora, ita ſecundum ſpiritum inferiora ſunt omnia triſtiora: Vnde & in Græca lingua origo nominis, quo appellantur inferi, ex eo quod nihil ſuaue habeant, reſonare perhibetur. Nec ipſam tamen rerum partem noſter ſaluator mortuus pro nobis viſitare contempſit, vt inde ſolueret quos eſſe ſoluendos

2. Cor. 12.

Pſal. 93.

†ſtabiliretur.

ἀίδης.

dos ſecundum diuinam ſecretámque iuſticiam ignorare non
Luca 23. potuit. Quapropter animæ illius latronis cui dixit, Hodie mecum
eris in paradiſo: non vtique inferos præſtitit vbi pœnæ
ſunt peccatorum: ſed aut illam requiem ſinus Abrahæ (non
Sapien. 7. enim alicubi non eſt Chriſtus, cum ipſe ſit ſapientia dei attingens
vbique propter ſuam mundiciam: aut illum paradiſum,
ſiue in tertio cœlo, ſiue vbicunque alibi, quò poſt tertium cœ-
2. Cor. 12. lum eſt raptus Apoſtolus: ſi tamen non aliquid vnum eſt diuerſis
nominibus appellatum vbi ſunt animæ beatorum: Si ergo
cœlum primum rectè accipimus, hoc omne corporeum generali
nomine quicquid eſt ſuper aquas & terram. Secundum
autem in ſimilitudine corporali quod ſpiritu cernitur, ſicut il-
Act. 10. lud vnde animalibus plenus in ecſtaſi Petro diſcus ille ſubmiſſus
eſt. Tertium vero quod mente conſpicitur ita ſecreta &
remota & omnino abrepta à ſenſibus carnis atque mundata,
vt ea quæ in illo cœlo ſunt, & ipſam dei ſubſtantiam verbúm-
Ioan. 1. que deũ per quod facta ſunt omnia in charitate ſpiritus ſancti
ineffabiliter valeat videre & audire: nõ incongruẽter arbitramur,
& illuc eſſe Apoſtolũ raptũ, & ibi fortaſſis eſſe paradiſum
omnibus meliorẽ, & ſi dici oportet paradiſum paradiſorũ. Si
enim animæ bonæ leticia in rebus bonis eſt in omni creatura,
quid ea lætic ia præſtantius quæ in verbo dei eſt per quod
Reſurrectio corporum. facta ſunt omnia? Sed ſi quem mouet, quid opus ſit ſpiritibus
defunctorum corpora ſua in reſurrectione recipere, ſi po
teſt eis etiam ſine corporibus ſumma illa beatitudo præberi:
C. XXXV difficilior quidem quæſtio eſt, quàm vt perfectè poſſit hoc ſermone
finiri. Sed tamen minime dubitandum eſt, & raptam
hominis à carnis ſenſibus mentem, & poſt mortem ipſam carne
depoſita, & tranſcenſis etiam ſimilitudinibus corporalium,
non ſic videre poſſe incommutabilem ſubſtantiam vt
ſancti angeli vident: ſiue alia latentiore cauſa, ſiue ideo, quia
ineſt ei naturalis quidam appetitus corpus adminiſtrandi: quo
appetitu retardatur quodam modo ne tota intentione pergat
in illud ſummum cœlum, quandiu non ſubeſt corpus cu-
Sapien. 9. ius adminiſtratione appetitus ille conquieſcat. Porrò autem ſi
tale ſit corpus cuius ſit difficilis & grauis adminiſtratio, ſicut
hæc caro quæ corrumpitur & aggrauat animam, de propagine
tranſgreſſionis exiſtens, multo magis auertitur mens ab illa
viſione ſummi cœli: vnde neceſſario abripienda erat ab eiuſdem
carnis ſenſibus, vt ei quo modo capere poſſet illud

oſten

oſtenderetur. Proinde cum hoc corpus iam non animale, ſed per futuram commutationem ſpiritale receperit angelis coæquata, perfectum habebit naturæ ſuæ modum, obediens & imperans, viuificata & viuificans, tam ineffabili facilitate, vt fit ei gloriæ quod ſarcinæ fuit. Nimirum enim erunt & tũc iſta tria genera viſionum, ſed nulla falſitate aliud pro alio approbabitur, nec in corporalibus, nec in ſpiritalibus viſis: multo minus in intellectualibus, quibus ita præſentatis & perſpicuis perfruetur, vt longe minore euidentia nunc nobis adiaceant iſtæ ſpecies corporales, quas ſenſu carnis attingimus, & eis multi ita ſunt dediti, vt ſolas eſſe arbitrentur, & quicquid tale non eſt putant omnino non eſſe. Sapientes autem ita ſunt in his corporalibus viſis, vt quanuis eis præſentiora videãtur, certiores ſint tamen in illis quæ præter corporis ſpeciem prætérque corporis ſimilitudinem intelligendo vtcunque perſpiciunt, quanuis ea non valeant ita mente conſpicere, vt hæc ſenſu corporis intuentur. Sancti verò angeli & his corporalibus iudicandis atque adminiſtrandis præſunt, nec eis tanquã præſentioribus familiarius inclinantur: & eorum ſignificatiuas ſimilitudines in ſpiritu ita diſcernunt, & tanta potentia quodam modo tractant, vt eas poſſint etiam hominum ſpiritibus reuelando miſcere: & illam incommutabilem ſubſtantiam creatoris ita conſpiciunt, vt viſione atque amore & eam præponant omnibus, & ſecundum eam iudicent de omnibus, & in eam dirigantur vt agantur, & ex ea dirigant quicquid agunt. Denique quanuis abrepto Apoſtolo à carnis ſenſibus in tertium cœlum & parapiſum: hocipſum certè defuit ad plenam perfectámque cognitionem rerum, quæ angelis ineſt, quòd ſiue in corpore ſiue extra corpus eſſet, neſciebat. Hoc vtique non deerit, cum receptis corporibus in reſurrectione, mortuorũ corruptibile hoc induetur incorruptione, & mortale hoc induetur immortalitate. Omnia enim euidẽtia erunt ſine vlla falſitate, ſine vlla ignorãtia ſuis ordinibus diſtributa, & corporalia & ſpiritalia & intellectualia in natura integra & beatitate perfecta.

Beatorum viſa poſt mortem. Ca. XXXVI.

2. Cor. 12.

1. Cor. 15.

Sententia quorundã de tertio cœlo. Ca. XXXVII.

Scio quidem nonnullos eorum, qui ſcripturas ſanctas ante nos in fide catholica tractaſſe laudantur, etiam ſic expoſuiſſe quod ait Apoſtolus, tertium cœlum, vt corporalis & animalis & ſpiritalis hominis hic differentias accipi vellent, atque ad illud incorporearum rerum genus excellenti euidẽtia con-

templandum eſſe Apoſtolum raptum: quod genus etiam in hac vita ſpiritales homines præ cæteris rebus diligunt, eóque perfrui concupiſcunt. Ego autem cur maluerim ſpiritale & intellectuale dicere, quod alii fortaſſe animale & ſpiritale & intellectuale dixerunt, vt earundem rerum alia tantummodo nomina ponerem, iam in primis huius libri partibus me diſſeruiſſe ſuffecerit. Quæ ſi rite pro modulo noſtro diſputauimus, aut ſpiritalis lector hæc approbauit, aut etiam non ſic †ſpiritalis, adiuuante ſpiritu ſancto aliquid ex iſta lectione proficiet. Sed iam vniuerſum hoc opus, quod duodecim voluminibus continetur, iſto tandem fine concludimus.

† *aut etiã vt ſit.*

Libri duodecimi finis.

AD LECTOREM.

Hoc opus quum nec epiſtola ſit nec tractatus popularis, nuſquam tamen recenſeatur in libro Retractationum, ad hæc nec ſtylo nec ingenio referens Auguſtinum, non dubitauimus in nothorum claſſem referre. Habet & vocabula quædam, de vulgo, vt opinor, hauſta, velute cap. 7. Taxones & ſeſquiuoles animalia quædam appellat: ibidem commemorat lupos, porcos ſylueſtres: & vulpes, quum hoc genus animantis nec in Hybernia dicatur inueniri, nec in Anglia, niſi forte importatum. In eodem acceſſum ac receſſum maris appellat Ledonem ac Malinam, idque frequenter. Item cap. 24. Nagarbam appellat, quod in ſummo mari natat.

DE

DE MIRABILIBVS SACRAE SCRIPTVRAE, LIBER PRIMVS.

CVM omnipotentis dei auxilio de mirabilibus rerum in primis tractare ſermo eſt†, vnde repetendum aptius, & ſumendum videtur exordium, quam ab ipſo rerum omnium creatore, de quo ſæpe ſcriptura atteſtatur dicens, Qui facit magna & inſcrutabilia & mirabilia, quorum non eſt numerus. Quorum omnium mirabilium velut principale quoddam fundamentum inſtituit, quando omnia condidit ex creatura ex qua fecit†. Aeternus ergo & omnipotens creator rerum trinus & indiuiduus ſemper manens, ſine vllo potentiæ ſuæ detrimento ſolus ſine tempore cunctas præcellit† creaturas. Ac deinde vt immenſam bonitatem ac potentiam & beneuolentiam, quas in ſe ſolo prius habuit, etiam per creaturas oſtenderet, ex informi materia, quam ipſe prius ex nihilo condidit, *omnes creaturæ habent materiam* cunctarum viſibilium [& inuiſibilium] rerum, hoc eſt, ſenſibilium & inſenſibilium, intellectualium & intellectu carentium, ſpecies multiformes diuiſit. Quod, vt libri Geneſeos authoritas confirmat, per ſeptem dierum alternationem effectum fuiſſe monſtratur, ita vt in die ſeptima † cuncta conſummaſſe quæ ad inſtitutionem & inſtructionem pertinent creaturæ, firmiſſime declaretur. Sic enim ſcribitur, Et conſummauit deus omnia opera ſua in ſeptimo †, & benedixit diem ſeptimum, quòd in ipſo requieuit ab omnibus operibus ſuis. ex quo intelligitur, deum in die ſexto omnia perfeciſſe, vt in die ſeptimo, non à labore, ſed ab opere videatur ceſſaſſe. Sed quòd dominus Ieſus Iudæis de ſabbati requie quærentib

Creatio mundi.

Cap. I.

† *al. cupimus tractare ſermonem.*

Iob. 9.

† *quando oẽs quas condidit creaturas ex nihilo fecit.*

† *præceſſit.*

† *ſexto.*

Gene. 2.

† *ſexto.*

Ioan.5. rentibus reſpondit,Pater meus vſque modo operatur, & ego operor:illum quidem die [ſexto cuncta perfeciſſe & in] ſeptimo requieuiſſe credimus,& vſque modo operari non dubitamus.Sed quemadmodum tunc conſummaſſe & nunc operari idem deus intelligitur,ſubtilius inueſtigatur.In die enim ſepti-

†ſexto. mo†creaturæ naturas perfecit quas gubernare etiam nunc non deſinit,Et in die ſeptimo requieuit ab opere creationis, qui nunquam ceſſat à gubernationis regimine.Tūc ergo creator,nunc gubernator deus intelligendus eſt.Ac per hoc etiam ſi noui aliquid in creaturis exoriri videamus, non creare ibi nouam naturam,ſed gubernare olim creatam deus putandus eſt,Sed ita potens eſt in gubernatione creaturæ qui condidit, vt veluti naturam nouam creare videatur,cum abditis naturæ finibus,quod in illa latebat,depromit.Illa igitur inuſitata gubernatione,cum res per voluntatem potentiam gubernatoris oſtendunt,quod per efficaciam quotidianæ adminiſtrationis non faciunt in ſcripturis mirabilia memorantur. Sed de his mirabilibus latius poſtmodum,quando ad eorum loca venerimus differemus.Hoc fixum interim permaneat,quòd aſſimi-

†conſummatū. latis†naturarum creationibus, in die ſeptimo deus ab opere ſuo requieuit,& nunc poſtmodum per omne tempus à creatu-

†ſex. ræ totius gubernatione nō ceſſat.Sed quāuis per ſeptem†dierum alternationem,omnis inſtituta fuiſſe creatura perhibetur,non tamen hæc dierum alternatio per ſpacium temporis

†poſtea. intelligitur,ſed in his operū viciſſitudo declaratur.Pius†nanque hiſtoriæ narrator diuiſit in ſermone,quod deus non diuiſit operis perfectione.Simul enim cuncta quæ condidit deus creauit dum vna voluntate multiplicem omnium ſpecierum varietatem fieri diſpoſuit, in qua voluntate vna omnia ſimul ſine tempore eſſe fecit, quæ ab ipſo ortu ſuo per tempus diſpenſare non deſinit.In hac ergo[rerum]omnium diui-

†cōditioe. ſione†primo ſpiritalis creatura & inuiſibilis originaliter[præ-

†al. eſſet in dei operibus etiā. ceſſit,]& deinde ne quod interius erat,hoc exterius non eſſet ideo in corporibus etiam†corporalis & viſibilis creatura fieri cœpit:in qua vtique principali rerum vniuerſarum generalique diuiſione,duas rationales,vnam in ſpiritali, alteram in corporali inſtituit creator naturas,angelorum videlicet & hominū,quibus prout naturarum differentia expetit, etiam habitationum loca diſtinxit.Cœlum nanque angelis,terram hominibus[habitandum]præſtitit. Quibus inſtitutis, vtriuſque

naturæ

naturæ peccatum, angelorum ſcilicet & hominum conſequitur. Sed mandati traugreſſionem quæ in hominibus facta erat libri Geneſeos hiſtoria narrat.

Quæſtionem vero non minimam intuentibus præſtat, qua cauſa angelorum delictum ſcripturæ teſtimoniis qualiter factum eſt retinetur. Quamuis nanque ſub perſona Babylonici regis illius angelicæ ruinæ verba per Prophetam declarentur dicentem, Sedebo in monte teſtamenti in lateribus Aquilonis aſcendam ſuper altitudinem nubium, & ædificabo thronum meum ad Aquilonē, & ero ſimilis altiſſimo. Hæc de rege Babylonis hiſtorica expoſitione facillime poſſunt intelligi, niſi fortè figurali expoſitione de corpore ad caput verba per allegoriam transferantur: Vnde aſſumpta [quæſtio] in hoc libro non diſſoluitur, dum hiſtorialiter in ipſo Euangelio cauſa ruinæ & ſententia & vindicta non manifeſtatur. Niſi forte vt cæteri exiſtimant, originale illius peccatum in ſeductione hominis per ſerpentem eſſe aliquis dicat, per quem & ſententiam animaduerſionis acceperat, dicente domino, Maledictus tu inter omnia animantia & beſtias terræ, ſuper pectus tuum gradieris, & terrā comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Sed abſit hoc, vt ſentiamus angelū poſſe ſuadere homini peccatū in terra, niſi prius ipſe peccaret in cœlo, dicente domino, Vidi ſatanam ſicut fulgur de cœlo cadentem. Vnde enim potuiſſet & ipſe inuidere fœlicitati humanæ, niſi prius amiſiſſet beatitudinem primā†? Non ſolum ergo peccatū hominis præceſſiſſe diabolica ruina credenda eſt, ſed etiam perfectionem creaturarum illarum quæ in die ſeptima† facta eſt. Damnandis in nouiſſimo die domino pronunciante dicitur, Diſcedite à me maledicti in ignē æternum, quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius. Quando ergo præparatus eſt ille ignis niſi perfectione creaturarum omnium? niſi forte dicamus poſt ſexti diei perfectionem deum aliquid creaſſe: quod abſit, ne mendacem ſcripturam, imò noſmetipſos faciamus. Cui ergo carcer in illa creaturarum conditione præparatus eſt, illius peccatum originaliter illas creaturas præceſſit. Quoniam vt ſcriptura, inquit, Ipſe ab initio mendax eſt, & in veritate non ſtetit. Reſtat ergo vt ruina angelica, quæ cauſa à domino tacita eſt, exponamus, dum illum creaturarum dei primum angelum cecidiſſe non ambigamus. Angelicum vero vulnus verus medicus qualiter factum ſit, indicare noluit dum illud poſtea curare non

Caſus angelorū & hominis. *Cap. II.* *Eſaia. 14.* *Gene. 3.* *Lucæ 10.* †*propriā.* †*ſexta.* *Matt. 25.* *Ioan. 8.*

re non deſtinauit. Et qualiter ſit eiectus per ſententiam vindictæ, reticuit, quem per pœnitentiam nullo modo reuocauit. Peccatum vero hominis quo modo factum fuerit, profertur: Ipſum nanque quandoque promereri veniam non deſperatur, Et qualiter eiectus ſit homo, indicare deus maluit, quem ad ſtatum priſtinum in nouiſſimo iterum reuocauit. Et quo modo animaduerſionis ſententiam accepit, non occultauit; à quo aliquando per clementiæ ſuæ veniam ſatisfactionem accipere non recuſauit. Hanc ergo differentiam in hominibus & angelis Apoſtolus conſiderans, ait, Non enim angelos, ſed Abrahæ ſemen apprehendit deus. Cum enim creator clemens & miſericors in ſumma illa & incommutabili dei patris manens ſubſtantia, in ſerui formam ſemetipſum exinanire voluit non angelicam naturam, ſed humanam apprehendit. Sed in hoc quæſtio naſcitur; Cum deus angelis peccantibus non pepercit, & tamen peccanti homini per aſſumptionem humanæ carnis veniam relaxauit: quare ergo irremediabili vindicta ſummus angelus eſt percuſſus, cum peccans & mandatum ſui conditoris homo transgrediens, venialiter poſtmodum ad pœnitentiam reuocatus ſit, Ioanne, domino, & Petro clamantibus, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum: Angelus ergo in ſummo honoris ſui ordine conſtitutus, immutationem ad excellentiorem † ſtatum non habuit, niſi per contemplationem ſui creatoris confirmatus, in eo ſtatu permaneret vbi conditus fuit: & idcirco prolapſus, iterum reuocari minime potuit, qui de ſublimiſſimo ſui ordinis ſtatu proruit: Homo vero adhuc in terra poſitus, generandi officio deſtinatus, ciborūque alimoniæ † deputatus, inmutationem in ſublimiorem & meliorem, ſpiritalémque vitam ſine morte reciperet, ſi quandiu in hac conuerſatione poſitus eſſet in mādati cuſtodia permaneret. Huic antequam ad ſtatum veniret ſublimiorem, delictum ſubruit †, & ideo de inferiori illo [ſuo ordine] id eſt, immortalitate ſui corporis confeſtim ruit, dicente domino, Terra es, & in terram ibis. Clementia ergo conditoris homo ad illam beatitudinem, ad quam peccans adhuc non peruenit, per paſſionem domini reuocatur, qui ſi inde cecidiſſet ſicut angelus, nunquam iterum reuocaretur: quoniam ad illum ordinem, id eſt, imortalitatem ſui corporis nunquam peruenit iterum, niſi peracta omnium morte, illa beatitudo ad quam reuocamur per reſurrectionem reſtauretur. Non ad illū

Hebr. 2. *Philip. 2.* *Luca 3.* *Matt. 4.* *Acto. 2.* † *excelſiorem.* † *eſum* † *al. Hunc &c. delictum præripuit.* *Gene. 3.*

tamen

tamen ordinem, aut ad ſtatum vnde primus homo ceciderat, ſed ad alium ſubliniorem, quem ſperauit, reſtitutio fiet, dicente domino, Erunt ſicut angeli dei in cœlo. Præterea quoque ad cumulum diabolici peccati illud accedit, quod ſtatim poſtquam peccauit, foueam deſperationis incurrit. Si enim de ſuo delicto habere veniam non deſperaſſet, nunquam conſentienti ſibi homini damnum ſalutis ſuæ procuraret. Qui enim de priori peccato habere veniam deſiderat, nullo modo augmentare aliud præparat. Per hanc ergo non ſolum ſibimetipſi foueam perditionis inuenit, ſed etiam per ſe peccanti homini cauſa perditionis extitit. Hoc autem ad læuigandum hominis delictum occurrit, quod non ſolum per ſemetipſum mandati tranſgreſſionem non reperit, ſed ſerpentinæ ſuaſioni conſentit, verumetiam aliam creaturam rationabilem in dei offenſam non induxit: ac per hoc facilius pœnitentiæ ianuam adinuenit apertam, quam qui non ingreſſus fuerit, damno perpetuæ vitæ ſubiacebit. Qui vero per pœnitentiam peccata diluerit, angelicæ fœlicitatis conſors in æternum erit.

Matt. 22. † *præſtaret.*

Vt autem ab ipſo humani generis poſt peccatum originale primordio homines quandoque promereri veniam deus oſtenderet, paucos homines elegit quibus notitiam ſuæ amicitiæ demonſtraret: quos proceſſu temporis paulatim plures vſque ad ſuæ præſentiæ viſitaret aduentum, quouſque in aduentu ſuo omne genus humanum per totum orbem illuminaret. Ex quibus paucis primus Abel totius humanæ iuſtitiæ princeps, & poſt [ſecundus] hunc Enoch, inſigniſſimus, ante diluuium eligitur, quibus ſumma iuſtitiæ in initio ipſo mundi, & fine committitur. Vnus enim ſtatim in iuſtitiæ ſuæ initio, ipſo etiam mundi principio, ſanguinis ſui tripudio coronatus, martyrio arripitur. Alter adhuc ſine morte, in teſtimonium nouiſſimi temporis reſeruatur. Sed huic Abel dominus Ieſus Chriſtus primatum iuſtitiæ hominum commiſit, ita inquiens, A ſanguine Abel iuſti, vſque ad ſanguinem Zachariæ: [in eo enim quod dicit, A ſanguine Abel iuſti vſque ad ſanguidem Zachariæ] & non addidit, iuſti, hæreditatem iuſtitiæ Abel tenere Zachariam oſtendit. Sicut etiam in genealogia ſaluatoris ſcribitur, Ieſſe autem genuit Dauid regem, Dauid autem [rex] genuit Salomonem: cui non additur regem, cum Salomon patris regno teneret maius imperium, Sed ex hoc intelligitur patris ſui Dauid regnum

Abel & Enoch. Cap. III.

Gene. 4.

Gene. 5.

Matt. 23.

Matth. 1.

Salomon hæreditario iure poſſidere, & Ad Dauid honoré regni plus pertinere, quod & Abel in iuſticia hominum primatum tenuit, quod primus in terra † iuſtus fieri cœpit, Vnde quaſi hæreditario iure patrum ſuccedunt. Sic omnes iuſti veſtigia Abel in cunctis iuſticiæ partibus cupiunt. Sed iſta inueſtigatione rectè incitatus aliquis fortaſſe interrogabit, Cur ergo, inquiens, dum Abel iuſticiæ primatum tenuit, non hunc deus ſine morte ad teſtimoniũ nouiſſimi temporis reſeruauit, vt in mũdi fine ipſe doctor exiſteret veritatis, qui in principio erat autor perfecti operis? Attamen huic reſponſioni congrue obuiare poterit, qui iuſticiam in tribus partibus conſtare nouit, Tota enim iuſticia hæc eſt, virginitas, ſacerdotiũ, & martyrium. Quæ triplex iuſticia in Abel primo fuit, qui & munera deo placita obtulit, proſapiam generis in ſeculo non reliquit, & martyrij coronam ſanguinis effuſione promeruit. Si ergo longiori tempore vt Enoch Abel maneret, ſine vlla dubitatione coniugium iniret. Quippe qui in tempore illius legis viueret quæ dixit, Creſcite & multiplicamini, & implete terrã: Et ſi illud mandatum expleret, pro certo nequaquam virgo eſſet: & ſi illum deus ſine morte ſeruaret, martyrij primatũ nequaquam acciperet. Rectè ergo competebat, vt qui primus in terra iuſtus eligitur, in eo totius iuſticiæ forma ſeruaretur, cuique primo in hominibus poſt delictum geſtare figuram cóceditur ſaluatoris, qui virgo & caput & ſacerdos, & martyr eſſe videtur. Enoch vero ſine morte, per totius pene ſeculi tempus remotus ab hominum conuerſatione cuſtoditur, vt in eo qualiter homines ſi non peccarent, generata prole commutarentur in vitam ſpiritalem ſine morte, oſtenderetur. Sed licet longo ſeruatus tempore adhuc viuat: mortis tamen debitum, quod omnes in Adam ſumpſimus, vitare non poterit. Certè in hoc etiam illud occurrit, vnde ſcribendi occaſio ſumpta videtur, quare circa naturam † extra humani æui metas huius vita tam longo admodũ tempore diſtenditur. Attamen in hoc non noua natura vni homini gignitur: ſed priſtina & generalis omniũ hominum gubernatur. Inſitum enim omni homini in prima conditione Geneſeos libri hiſtoriam conſiderantibus eſſe apparet, vt non ſolum longo tempore, ſed etiam perpetuo viueret, niſi peccati aculeo mors naturæ metas exterminaret.

Cap. IIII. Inde proceſſu temporis hominibus poſt † originale peccatum per propria ſtudia in dei offenſam procedentibus, & in obliuio

Marginalia: † al. primus martyrum. — Quæſtio. — Reſponſio. — Triplex iuſticia. — Gene. 1. — † quare quaſi contra naturam. — Diluuiũ. — † Præter.

obliuionem ſui conditoris decidétibus, cum per enorme peccatum, grandi corporis mole gigantes eſſent exorti, totius terræ facinus aquis diluere parat: & viro perfecto in genere ſuo reperto, Noë videlicet Lamech filio, myſterium conſilij ſui ſoli inſinuat, eíque arcam per longi temporis ſpacium fabricare commendat: vt vel ille per hoc factum morte imminente cum domo ſua liberaretur, vel videntes imminens exitium pertimeſcentes ad delictorum pœnitudinem reuocarentur. Sed illo contumaciter & negligenter iudicio contempto, ex inſperato tempore deus offenſus, ad cõmune totius orbis excidium, aquis vniuerſa terræ ſpacia pariter obtexit: & exceptis quæ arca clauſerat, cuncta quæ in terra tãtum viuere poſſunt, homines & cætera animantia ab ipſo cœlo aqua conducta deleuit. Sed vniuerſa quæ in aquis viuere poſſunt plaga illa non tetigit, terrena tantũ animalia mortificauit. Quo in loco aſtute quærentibus, ac ſolutione indigens quæſtio ſubuenit, Quãobrem terrena animalia humanæ vindictæ pluſquam aquatica ſuccumbunt, quorum nec plura peccaminum geſta ſubueniunt. In peccato tamen primi hominis, terra de qua guſtauerat, ſtatim maledicitur. Per diuinum nanque miraculũ † ita infertur, Maledicta terra in opere tuo, &c. Qua in re notãdum, ipſa animalia, quæ maledictam terram manducauerunt, expertia maledictionis eſſe non poſſe, præſertim cum terra cum ſuis animalibus maledicta erat. Iterum ergo alia adhuc quæſtio ſurgit, Quare deus etiam aquis in Adæ maledicto non maledixit? Cui faciliime reſpondetur, quòd non aquã contra interdictum domini bibit, ſed de terræ fructu homo comedit. Exceptis quoque his rationibus, aquis à maledicto Adæ deus pepercit, quoniam per aquam diluere maledictionem illam parauerat, quod in diluuio eſt factum, & nunc per baptiſmum indulgetur * † nam in aqua & ſpiritu cuncta humana corporalia [crimina ſimul] & ſpiritalia purgantur. Aquatilia enim maledicto vindictæ non ſuccumbunt, quia in maledictionis participatione non ſunt. Ac per hoc & dominus, cum mortis humanæ maledictum reſurgendo depoſuerat, non terreſtrium, ſed aquatilium carnem animalium comedebat, cum ad confirmationem reſurrectionis coram diſcipulis piſcis aſſi partem & fauum mellis accipiens manducauit.

De animalibus quoque, quæ nec in terra tantũ, nec in aqua tantum viuere poſſunt, quæſtio vertitur, quo modo diluuium

Quæſtio.
† oraculũ.
Gene. 3.
† al. intel ligitur.
Animalia aquatica.
Luc. 14.
Animalia ἀμφίβια
Cap. V.

cuaſerunt, quales ſunt lutri, vituli marini, & multa animaliũ genera, quæ in aquis eſcarum ſuarum victum requirunt, ſed in arena dormiunt, & nutriuntur & requieſcunt. Si ergo arca includerentur, ſine aquarum adiumento viuere non poſſent, & ſi extra arcam remanerent, aquis vniuerſa tegentibus, vbi requieſcerent quo modo haberent? De his ergo, vt ſupra dixi, quæſtio vertitur, Vtrum per virtutem ſuam interius † earum naturam, donec diluuium tranſiret, deus temperauit, vt aut humore tantum, aut in arida tantum [illis tunc] vita eſſe potuerit. Sed qui Noë cum domo ſua per arcam, non per virtutem ſeruare voluerat, qualiter hoc per virtutem cuſtodire vellet? An his alicubi ſcopulorũ aliqua refugia eſſe poterant? Sed etiã illa quo modo ſubuenirẽt, dũ omnes mõtes, quibus duodecim cubitis altior fuit, aqua tegeret? An etiam in arcæ tecto foris requies his eſſe aliqua valebat, quòd à trecentis cubitis longitudinis, & altitudinis triginta, & latitudinis quinquaginta cubitis in vnum cubitum vndique contractum latum & ſtabile ſpacium faciebat, vt quod intus manentes, ſimul pariter † conſeruaret, etiam per profundi periculũ nauigantibus † refugium foret?

† Vtrãnis. † ſine periculo. † Nauigantibus.

Gene. 7. *Eruptio aquarum.* *Cap. VI.*

De eruptione aquarum diluuij ita refertur, Rupti ſunt omnes fontes abyſſi magnæ, & cataractæ cœli apertæ ſunt, & facta eſt pluuia quadraginta diebus & quadraginta noctibus. Poſtea ſubinfertur, Clauſi ſunt fontes abyſſi, & prohibitæ ſunt pluuiæ de cœlo. Huius rei difficultatem fixa ſententia explanare, ſcientiæ noſtræ paruitate prohibemur. Veruntamen in his magiſtrorum quid intentio potuit excogitare, indifferẽti ſermone proferamus, nulli ex diuerſis opinionibus certiorem tribuentes authoritatem; de quibus narrationibus, de ſingulis electionibus arbitrium probandi ſeu reprobandi concedimus libertatem. Fluuij enim de fontibus, vtrũ ante diluuiũ fuerũt, inquiſitio profertur: de quibus nulla in principio creaturæ certa definitio, vtrum facti an non facti ſunt oſtenditur, niſi, quòd fons vnus aſcendens de terra, & diuiſus in quatuor capita, regiones irrigabat. Niſi forte de illo fonte cæteros per totum terræ ſpacium vbique ebullire etiam tunc aliquis dicat propter quorum omnium ſingillatim aſſignationem originalis illius magni fontis commemoratio ſufficeret. An etiam ante diluuium non erant, donec illa aquarum abundantiſſima eruptione vniuerſorum fontium venæ, vbi antè non fuerunt,

Gene. 2.

quod

quod etiam ſæpe nunc fieri cernimus, erumperent? Attamen non de fontibus terræ, ſed de fontibus abyſſi dicitur, Et rupti ſunt fontes abyſſi. Sed hoc generaliter de fontibus poteſt ſentiri. Vnde enim terra potuiſſet habere, niſi ſubiacente abyſſo per occultos meatus fontiũ venas ſuſciperet? Et idcirco abyſſi fontes etiam terræ fontes poſſunt nominari. Sed qui hoc ita ſentiunt, quid dicent in eo quod paulo poſt conſummata quadraginta dierum inundatione ſubinfertur. Et clauſi ſunt fontes abyſſi magnæ, & prohibitæ ſunt pluuiæ de cœlo. Si fontes illi, qui nunc per terras fluunt, in diluuio aperti ſunt, quo modo iterum clauſi pronunciantur? niſi non omnes fontes clauſos eſſe denuncient, præter eos tantummodo per quos exitus huius aditus adminiſtrabatur. Verumetiam hoc pro tempore ſolummodo eſſe dictum confirmant. Fontes enim qui clauſi erant, cum illa inſolens eruptio prohiberetur, poſtea apertos fuiſſe ſequens ratio pronunciat, deīn aquæ ibant & reuertebãtur. Quò ergo reuertebantur, niſi vnde venerant? Per fontes igitur apertos aquæ irruperant, qui poſt vt ceſſaret eruptio, clauſi erant. Sed cum iterum aqua reuocaretur, etiam fontes qui clauſi fuerant reſerantur: Aquæ enim quæ clauſis ianuis venire non poterant, quo modo retro niſi apertis aditis reintrabant? De eo autem quod dicitur, Et cataractæ cœli apertæ *Gene. 7.* ſunt, & facta eſt pluuia: non minori diligentia indigens, quoniam † diuerſis inquiſitorum ſententiis ventilata dignoſcitur. *† quæſtio.* Quibuſdam nanque placet, vt iſtæ cataractæ in nubibus apertæ fuiſſe putentur, quæ ſæpe cœli nomine per ſcripturas diuinas nuncupantur, quo modo eſt illud, Et cœli dabunt imbrem, & terra dabit fructum ſuum: Et, Panem cœli dedit eis: Et, Poſſint aues cœli habitare: Et, Volucres cœli nidos habent vbi requieſcunt. *Hiere. 14.* *Pſal. 44.* *Marci. 4.* *Lucæ. 9.* Cataractas ergo in cœlo & in nubibus videlicet [factas] vt pluuia veniret, illi prædicti æſtimant. quemadmodum etiam nunc tale miniſterium per nubes fieri totus mundus nõ ambigit. Sed tũc cataractas cœli apertas ſcriptura ſancta cõmemorat, quòd ſolito plus ingens effuſio pluuialis facta erat. Cæteri vero iſtas cataractas in ſummo illo firmamẽto, quod vt diuideret inter aquas & aquas, deus in principio fecerat, factas prius eſſe dicũt: qui dum illas aquas factas ſupra firmamentũ poſuerat, ad tale miniſteriũ præparaſſe dicunt: & in hac cõditione & ſuperioris & inferioris aquæ, ſacri-

baptiſmatis miniſterium figurali expoſitione inſpiciunt, dum per cœleſtem pluuiam ſpiritum ſanctum, per abyſſi vndam, aquam baptiſmatis intelligunt; Vt ſicut aqua ſuperior & inferior, propriæ † vitæ mundi peccamina diluit, ſic ſpiritus ſanctus & aqua, noſtræ vitæ prioris delicta remittat. Sed dum in hoc opere intellectum potius rerum geſtarum, quàm figuralem expoſitionem aſſumpſimus, quod ad rem præſenté pertinet, proſequamur. Hi ergo qui firmamenti aquas ante diluuium venire ponunt, etiam ante diluuium pluuias in mundo fuiſſe non æſtimant, occaſione illius arcus, qui poſt diluuium in nubibus eſt cóſtitutus, in hanc æſtimationem ducti, ex ipſarum creaturarum natura inueſtigantes, quòd ſi vlla ſerena ante diluuium pluuia fieret, iris, id eſt, arcus ille in nubibus ſerenis appareret, qui per ſolem ſemper & humectas ſerenáſque nubes efficitur, & non à ſole tantum fieri, ſed etiam per lunã aliquotiens in ſerenis nubibus videtur. Poterat ergo ipſa mũdi nuper creati prima ætas ſine vllis turbulenti aëris immutationibus & pluuiis per matutinum & veſpertinum roré fieri: vt in ipſa ſua fortitudine ſicut homines longæuos & ſanitate corporum alacres habuerit, ita & mundus ipſe nullis adhuc perturbationibus agitatus aptos naſcétibus ferens fructus cõſiſteret, & à ſecunda ætate ſicut turbulentis motibus, ita turbidis rerum tépeſtatibus viuere & vigere inciperet. Quemadmodum in terra Aegypti etiam nunc nequaquam nubium imbribus, ſed terræ ipſius ſudore & aëris commoditate, & Nili fluminis incrementis fouetur. Sed hæc inueſtigatio qualiter accipienda ſit pro certo, eruditi & Catholici viri videant.

† prima. *Gene. 9.*

Iterum de receſſu aquarum diluuij quid docti & ingenioſi magiſtri ſentiunt, ſine vlla noſtræ authoritatis præſumptione proferamus: vbi nodoſa quæſtio ſtudioſis mentibus oſtenditur, ſi aliquem locum vacuum reliquerant, cum terræ ſpacium [aquæ diluuij occupabant & ſi nullum ſpacium] tale habuerant quando receſſerant quòd implebant. De qua inquiſitione in illis aquis quæ de cataractis cœli defluxerunt, bina magiſtrorum æſtimatio eſt: Aut enim vt nonnulli æſtimant, per eaſdem cataractas reuocantur, & quemadmodum de mari [aridæ] nubes lymphaticos imbres conſueſcunt attrahere, ita & ſuperni illius firmamenti ſpacium, aquas quas emiſerat de nubibus poſſet reuocare. Aquæ enim, inquit ſcriptura, ibant & decreſcebant. † Quò ergo ibant, niſi vnde venerant?

Acceſſus & receſſus diluuij. Cap. VII. *† reuertebantur.*

Si ergo

Si ergo de excelſo illo firmamento iuxta quorundam æſtimationē dixerimus, aquæ deſuper fluxiſſent, & ſpaciū quod occupabant, dimiſerūt, ſi illuc reuocatæ ſunt, quid mirum ſi eadem quæ deſeruerant ſpacia complebant. Vel certe ſi de nubibus eadem nimborum copia fuiſſe monſtrata conceditur, quid intelligentibus mentibus repugnat, ſi ad nubes iterum ipſæ retrorſum verterentur, quemadmodum in quotidiana rerum adminiſtratione fieri cernitur, vt pluuia de nubibus emiſſa & reſumpta videatur. Cæterum ij quoque qui ante diluuium [pluuiam] eſſe non permittunt, de receſſu aquarum aliter ſentiunt. Ipſi enim cum aquarum diffuſionem de firmamento factam pronunciant, in nubes tamen tantummodo eas redire confirmant: & ſuperfluum illud quod aqua deſuper fluens præbuerat, etiam nunc per omne tempus turbulentos aëris motus, & hemiſphæras diuerſas in nubibus gignit, quòd reciprocis immutationibus idem aër nubiloſus nunc in inferiores partes mundi, hoc eſt terram & mare dimittit, nunc de eiſdem, mari ſcilicet & terra recolligit, quo modo in pectore humano halitus reciprocis mutationibus eodem modo quo dimittitur, iterum † exigitur vt reſumatur. In his autem quālibet diuerſis opinionibus & magiſtrorum pluribus ambagibus, hoc animo fixum ſuſcipimus, quòd aquarum quodcunque deſuper venerat, vt terra aquis nudaretur, ventus lambebat. Sic enim ſcribitur, Immiſit dominus ventum ſuper terram, & diminutæ ſunt aquæ. Vtrum vero in nubes ventus lymphata æquora collegerat, an illa ſuperni firmamenti ſpacium reſumpſerat, pro certo eruditi viderint. Aquæ autem illæ quæ abyſſi fontibus diruptis largiter defluxerunt, per eaſdem vias vnde venerant, rurſum dominico iuſſu remeabant. Sed adhuc nobis communis quæſtio in his renaſcitur, quæ in reliquis velut curata videbatur: Si quando inundauerant, aliquod ſpacium relinquebant [& ſi hoc non habuerant quando reuerſæ ſunt quid implebant?] Cæteri hanc quæſtionem ita diſſerunt, quòd mare tunc dei iuſſu de ſuo modo conſueto, per illorum fontium apertionem creſcere, & vltra metas ſuas inundatione inſolita, per cuncta terræ ſpacia tranſfundare poterat, & in ſe iterum quod amiſerat reſumere, vel etiam in ſpacium terræ deportare, quod ad inferiores aquas pertinebat, quæ terra ſemper ſuperpoſitas lymphas niſi de fontibus aſſumere,

† tantundem.

Gene. 8.

mere; & in ſemetipſam redigere conſueſcit, quoniam non
† paruas. contra conſuetudinem videmus etiam per aquas † res in ma-
ius creſcere. Nec contra naturam terræ eſt, ſuperpoſitos humo
res ſ[illegible] conſumere: præſertim cum hæc deus in poteſtate
etiã ſanctis ſuis tribuit, quemadmodũ Heliæ & Heliſæo dedit
† in ſi- in nubecula. † Maria quoq; extra terminos antiquos creſcere
duas. conſueſcũt, & terrarũ ſpacia diminuũt atq; præſcindũt, ſicut &
ſenes noſtro adhuc tempore viuentes, vidiſſe ſe confirmant.
Vnde etiam inſulas quæ ab initio conditi orbis, vt multi affir-
mant, non fuerãt, proceſſu tẽporis faciunt, dũ propinqua pro-
† conti- montoria marinis finibus à contingenti † terra diuidunt. Per
nenti. quod intelligitur, quòd illæ feræ quæ inſularũ orbibus inclu-
dũtur, nõ humana diligẽtia deuectæ, ſed in illa diuiſione inſu
larũ à continenti terra repertæ eſſe probantur. Quis enim, ver
bi gratia lupos, ceruos & ſyluaticos porcos, & vulpes, taxones
† al. ſi tunc & lepuſculos, & ſeſquiuolos in Hiberniã deucheret? Vel qua-
domeſtica liter tunc domeſticam manum † portantis ita effugerant, vt o-
erant ma mnia genera hæc per ſyluas nunc oberrare videantur? Sed
num. nonnulli authores genera hæc beſtiarum & ferarum anima-
lium ipſam terram gignere dicunt: qui hæc animalia quæ in
inſulis includuntur, non ex area, ſed ex ipſa terra procreata eſ-
ſe exiſtimant. Hanc vero purationem eorundem, quibus dixi-
mus de receſſu aquarum diluuij, & ſi aliquis acceptam & ſuf-
ficientem eſſe crediderit, noſtris tamen adhuc mentibus illa
Maris flu- quæſtio innouata reſidet. Quotidianis etenim inundationi-
xus & re- bus & receſſibus Oceani, hæc ſemper quæſtio renaſcitur: Quẽ
fluxus. admodum hãc inundationem vnde venit, aut quò recedit ne-
ſcimus; ita etiã receſſum diluuij ignoramus: Hæc nãque quo-
tidiana inundatio bis [in die] à tempore ad tempus per horas
vigintiquatuor ſemper peragitur, & per alternatas hebdoma-
das Ledonis & Malinæ viciſſitudo comitatur: Sed Ledo ſex ho
ras inundationis, & totidem receſſus habet: Malina vero gran-
dis per quinque horas ebullit, & per ſeptem horas littorum
dorſa retegit. Quæ tantam concordiam cum luna oſtendit, vt
antequam luna naſcatur, tribus diebus & ſeptem † horis ſem-
per incipiat, & poſt naſcentis lunæ principia alios tres dies &
† al. duo- ſeptem † horas conſueſcit habere, ſimiliter & ante pleniluniũ
decim. tribus diebus & duodecim horis incipit, & poſt totidem tem-
poris curſus ſui terminum conſumit. Sex vero vniuſcuiuſque
temporis Malinas Veris ſcilicet & æſtatis, autumni & hyemis

ſecum

ſecundum lunarem ſupputationem, hoc eſt ſimul omnes viginti quatuor vnuſquiſque communis annus habet, exceptis videlicet emboliſmis, qui vigintiſex Malinas retinent; & vniuſcuiuſque de prædictis têporibus mediæ duæ, videlicet æquinoctiales, & aliæ quando vel dies vel nox curſus ſui terminum conſumit, ſolito validior ac inundatione altior fieri côſueſcit. Interpoſitis vero ſpaciis iterum tantundem ſemper Ledo intermittitur. Ac vero rationabilis huius perſeuerantiæ inundatio, quò recedit, mentibus noſtris occultata eſt non minorem profectum neſcientibus præparat ſcientia hominis. Nam, qui veram ſapientiam cupit, ad æternum regnum: vbi nulla eſt, ignorantia, feſtinare contendat, & interim cum inſigni gentium magiſtro dicat, Ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus. Etenim omnes res quas poſſidemus, ex parte vix nouimus. *1. Cor. 13.* Terræ nanque ſuperficies in qua laboramus, alimur, viuimus, ſuſtentamur, noſtris apparet obtutibus, ſed tamen quomodo illa ſuſtentatur, adhuc ignoramus. Sol in miniſterium noſtræ neceſſitatis per diem traditur, ſed qualem in nocte profectum exequitur, à noſtra ſcientia occultatur. Lunæ duodecim diebus creſcentis & totidem temporis decreſcentis totius viciſſitudinis cauſas quis intelligere ſufficiet? Maris inundantis tumores conſiderare permittimur, ſed recedentis intelligentia priuamur. In nobiſmetipſis diem noſtræ natiuitatis ſcimus & immoramur: † diem mortis quando veniet, *† memoramur.* cum certe ventura ſit, neſcimus. Res etiam corporales quas videmus ex parte tantum conſiderare poſſumus. Ex parte ergo cognoſcimus quandiu in hoc ſeculo ſumus: Sed ſi ad illam lucem patris luminum venerimus, nihil in creaturis erit, quod neſciamus. At vero vt noſtrum ſequamur propoſitum, in iſto diluuij tam magno videri † creaturis miraculo, nihil *† in dei.* contra naturam factum eſſe oſtenditur: quoniam nihil quod deus in creaturarum prima conditione non fecerat, ſuperinductum eſſe videtur, niſi quòd ſolito abundantior maris copia, & imbrium ducta congregatur. Nihil in his authoritate firmauerim, vt in defenſione alicuius contentioſus ſim: Sed ſi quid alterius ingenio forte meliori intelligentia horum ſurrexerit, † hoc meo ingeniolo forſitan complacebit. Ego e- *† ſuccurrerit.* nim quod in hoc magiſtrorum quorumcunque eruditio contulit, literis his intimaui, in quibus ſi quid vitioſum, & minus ſanæ intentionis apparet, non illorum, ſed mea titu-

bauit intentio. De terminis, de recurſu ſolis & lunæ in diluuio, quanuis famoſa, plurimorum mentes quæſtio pulſat: nihil in luminarium aut ſyderium conſuetis miniſtrationibus diluuium commutaſſe. ipſius anni quo diluuium eſt factũ curſus manifeſtat. Noë enim ſecundi decimoſeptimo die menſis cum vniuerſis quæ ad eum pertinebant, arcam intrauit. [Poſt centum quinquaginta dies] menſe ſeptimo viceſimoſeptimo die menſis; in montibus Armeniæ eadem arca requieuit. Prima die decimi cacumina montium apparuerunt. Et prima die menſis primi, aquę minutæ ſunt. Atque euoluto anni circulo, menſe ſecundo, viceſimaſeptima die menſis arefacta terra conſpicitur. quà die domini iuſſu Noë cum omni domo ſua de arca egreſſus eſt. Ex quibus indiciis manifeſtiſſime oſtenditur, quòd in iis quæ ad anni circulum peragendum pertinebant, in luminarium miniſtrationibus dierum ac noctium plenitudine decurſa, nihil decedere videtur. Si enim luminarium ſolis ſcilicet & lunæ curſus in aliquo titubaret, dierum ac noctium primitus viciſſitudo, & deinde totus anni circulus impeditus appareret: Dum vero nullo modo turbatus in ſe anni circulus reuertitur, manifeſtum eſt, quòd in anno præcedente luminarium curſus non turbabatur.

Curſus ſolis & lunæ. Cap. VIII.

Gene. 7.

Confuſio linguarũ. Cap. IX.

Iam generali totius orbis purgatione per aquam deo gubernãte perfecta, atq; aquis iterum terra eodem iuſſu retecta, egreſſa de arca Noë ſolius tunc iuſti proſapia, totius mundi partes completura, cito ſuccreuit. Sed antequam in omnes terras eſſent diuiſi, impia cunctorum mentibus & ſuperba cogitatio ſubrepſit, vt in cõmune magnificare nomen ſuum, non dei creatoris per excellentiſſimæ turris ad cœlum vſque ædificationẽ decernerent, & in memoria poſteritatis per omnes poſtea generationes, gubernationes, & totius ſeculi tempus in delebili cunctorum præconio celebres forent. Sed hac temeritate & ſuperba præſumptione rurſus deus offenſus, per totius generis communẽ culpã indiuiduã omnium ſtrage, quod in hominibus nuper erat expertus, præſertim cum nullus repertus eſt iuſtus qui reſiduus eſſet, totam funditus gentem delere voluit. Veruntamen cum illud vſque tempus eſſet vnius linguæ cunctus populus vniuerſorum qui ad tale opus venerat, linguas in diuerſa verba diuiſit, ſcilicet vt rectiſſimo iuſti arbitri iudicio. qui alto ſuperbiæ tumore membra contempſerat. in fragiliſſimæ ſubſtantiæ ſuę modo ſermonis vtiq; pœnã ſentiebat,

bat. Et hoc non in ipſis tantum patribus quod euenerat fiebat, ſed per omnes filiorum propagines talis vindictæ conditio pertranſibat: vt qui æternam ſibi poſteritatis famam quærerēt, manſuram in illis poſteritatibus ipſius præſumptionis per vniuerſa venturi ſeculi tempora animaduerſionem inuenirent. Poſt quoq; hanc linguarum diuiſionem dei diſpenſatione euenerat, vt diuinarum ſcripturarum myſterium, vſque ad maturum tēpus vnius electi ex multis populis propriam linguā cu ſtodiret: donec præfinito tempore, quando vniuerſis gentibus ſacramentum ſuæ diſpenſationis aperire voluit, ſpiritum ſanctum de excelſo linguarum omnium ſcientiam afferentem, eiuſdem ſacramenti prærordinatis miniſtris tranſmiſit: qui dei magnalia ad illud vſque ad vnam linguam continuant, † venit ad conſecrationem omnium linguarum in ipſo ſuo primo aduentu per angelos † prædicabat. Sic enim illi quos de vniuerſis gentibus velut ad huius rei comprobationem Hieruſalem nunc temporis collegerat deus, dicebant: Audiuimus eos linguis noſtris loquentes magnalia dei. Sic Apoſtolica humilitas ſpiritus ſancti munere colligebat, quod ſuperbæ præſumptionis & vanæ gloriæ cupido diſperſerat. Linguas autem illas ſeptuaginta duas eſſe, plurimi authores conſentiunt, quia in ædificationem turris illius in terra Sennaar: quæ nunc [eſt Babylon, tot partes congregatas fuiſſe dicunt. † Vnde &] dominus ſeptuagintaduos diſcipulos, exceptis illis primariis Apoſtolis, elegiſſe ſermone Euangelij refertur, per quos poſtea in omnes gentes idem Euangelium prædicaretur. In quorum præfiguratione etiam ipſe ſpiritus Moyſi in ſeptuaginta ſeniores [diſtribuitur:] & aliis duobus qui in caſtris reſederant, Heldad videlicet & Medad, eius ſpiritus prophetiæ donum condonatur. Quorum quaſi hæreditarij ſucceſſores, ad Ptolemæum Philadelphum Alexandriæ regem, à pōtificibus Eleazaro ſcilicet & cæteris qui eodem tempore Iudæorum populo & templo præerant, ſeptuaginta ſapientes, qui ex Iſraël ſtirpe deſcenderant miſſi ſunt, & ſcripturas antiquæ legis in Græcum eloquium tranſtulerunt. Harum vero omnium linguarum noui teſtamenti tempore, tribus linguis. Hebraicæ vtique, Græcæ & Latinæ, principatus committitur, quia in eis crucis Chriſti titulus literis Hebraicis, Græcis & Latinis ſcriptus, Euangelica authoritate perhibetur. At vero deus in hoc contra naturam humani eloquij quam olim diſpoſuit nil di-

Acto. 2.

† al. per vnam linguam cātauerat.

† Apoſtolos.

† al. tot ſpatres cōgregatos fuiſſe dicunt.

Num. 11.

Lingua Hebraica, Græca, Latina.

Ioan. 19.

Gene.16. dit puteum in ſolitudine. De quo puteo ita refertur, vt aut tūc erumpens à terra prodatur, aut ſi ibi ante fuerit tūc Agar ocu- li vt videret aperiuntur, quem ante non poterat videre.

De ariete quē Abrahā obtulit pro filio. C. XIIII. Gene. 22.

Vt autem appareret etiam hominibus quàm fidelis in dei amicitia permaneret Abraham, filiū ſuum Iſaac cum eſſet iam adultus, offerre ſibi in holocauſtum ſuper vnum montium quem ei moſtrauerat, deus præcepit. Qui obediens ad locum illum quem oſtenderat ei deus, citò perrexit, & aſſumptum filium iam iámque immolare cœpit: ſed clamante angelo, ſi filio ſuo quicquam mali ne faceret, iam inter vepres hærentem cornibus arietem vidit, quem angelo iubente holocauſtum ſtatim pro filio obtulit. Sed iſte aries requiritur vnde in ſolitudinę fuit: Vtrum vt quidam aſſerunt, hunc in illa hora terra protulit, quo modo & in principio pecora gignit? An etiam, ne illud opus poſt diem ſextum condidiſſe deus de terra dicatur, iſtum arietem detuliſſe angelum aliunde credimus, quo modo & Philippum angelus ab Eunucho tranſtulit in Azotum, & ad Danielem in Babylonem Abacuc tranſtuliſſe ad lacum leonum fertur angelus.

Acto. 8. Dani. 14.

Sepultura Iacob. & Ioſeph. Cap. XV.

Inde Iſaac generāte filios Iacob & Eſaū, Iacob duodecim Patriarchas generante decē fratres inuidentes Ioſeph vendiderūt in Aegyptū: qui in terra peregrinationis & captiuitatis ſuę ſalutem gentibus præſtans ad quas peruenit, totius regni Aegyptiorum diſpenſationem, & dominium terræ Aegypti accepit, ita vt & patrem cum omni domo ſua in Aegyptum inuitauerit: vbi cum annis ſedecim vixiſſet, dię mortis iam inſtante filium ſuum Ioſeph adiurauit, vt ad ſepulchrum patrum ſuorum in terram repromiſſionis, in qua Abraham & Iſaac, cum Sara & Rebecca iacebant, ibi etiam Lia condita fuerat, illum deportaret. Quam adiurationem Ioſeph opere compleuit: Patrum enim ſuorum ad ſepulchra paternum corpus deuexit. Et tamen ille in Aegypto poſtea moriens, ſtatim poſt mortem deuehi ad paternum ſepulchrum noluit, ſed in Aegypto interim ſepulturæ locum ſuſcepit, & poſtea de oſſibus ſuis pergenti de Aegypto populo mandauit, dicens, Efferte oſſa mea vobiſcum hinc. Quare ergo alter ad ſepulchrum Abraham in terram repromiſſionis protinus portatur, alter adhuc in terra Aegypti quandoque deportandus ſepelitur? Iacob nanque nequaquam externæ gentis fœminis, niſi iis quæ de Meſopotamia ſecum venerant miſcebatur, idcirco ad paternum

Gene. 50.

ſepulc

ſepulchrum integro corpore poſt morte ſtatim deuehitur. Ioſeph vero Aſſenez Phutifaris ſacerdotis Heliopoleos filiam vxorem accipiés, externo ſanguini fuerat mixtus, & ideo poſt mortem in extraneo terræ limo conditus eſt: Quare ad terrã poſtmodum repromiſſionis vehi voluit, dum primitus in Aegypto conditus fuit. Ioſeph ergo vt vir propheticus, præuidit quòd Aegyptiorum gens idololatriæ debita, ipſum qui terrenæ munificentiæ illis author fuiſſet, & ipſos [de famis] periculo liberaſſet aliquando adorare vellet, quod & fecerunt: Nam bouis ſimulacrum iuxta [ſepulcrum] Ioſeph ſtatuerunt, eo quòd bos viro in agricultura comparatur. † Qua etiam cauſa filij Iſraël cum in deſerto idolum adorare vellent, non aliam aliquam ſtatuam quàm vitulum, id eſt bouem fecerunt: hac vel maximè cauſa, quòd ipſe [in Aegypto] iuxta ſepulchrum Ioſeph adoraretur. Ne ergo Ioſeph Aegyptiorum ſuccumberet idololatriæ, profectionem filiorum Iſraël præuidens, dixit, Viſitatione viſitabit vos deus, & efferte oſſa mea hinc vobiſcum. Hanc ergo cauſam in hoc loco poſui, non quod inter mirabilia deputaretur, ſed ne tam magnum inter Abraham & Moyſem ſine aliquo quod commemoratione dignum ſit, ſpacium omitterem.

† temperatur. Gene. 32. Gene. 50.

51. Poſt mortẽ autem Ioſeph, duriſſimæ ſeruitutis iugo Aegyptiorum gens filios Iſraël cœpit opprimere, ita vt mares eorum paruulos, ne vltra modum gens ſuccreſceret, in flumine proiicere, & diuerſa iuberet morte mactare. Quo tempore Moyſes Amræ filius, in illa tempeſtate generatus, Leuiticæ ſtirpis pater, † in vltionem ſuæ gentis ſurrexit: Et videns virum Aegyptium Iſraëlitam opprimentem occidit. Quæ res vt Aegyptiorum regi qualiter facta eſſet, innotuit, ipſe de Aegypto fugiens, per quadraginta annos in terra Madiam oues paſcens exul fuit. Cui euoluto tempore promiſſionis, quæ facta eſt ad patres, minanti per paſcua gregem [in monte] Oreb rubus ardens, & igni ſuo non comburi apparuit. Et cum talem viſionem explorare cuperet, cur rubus non combureretur cum arderet, dominus de medio rubi, Ego, inquit, ſum dominus deus patrum tuorum. In Aegyptum mittam te, vt inde ſeruitutis iugo oppreſſum ſoluas ſemẽ eorum. In hac terribili viſione, hoc noſtro operi primum occurrit, quomodo ignis videbatur ardere, & tamen illud in quo arſerat, non comburi. Si ergo de iſta materia ignis alimoniam ſumpſerat, quare illud vnde creuerat

Rubus ardens. Ca. XXI. † Vir. Exod. 3.

re non deſtinauit. Et qualiter ſit eiectus per ſententiam vindi-
ctæ, retexuit, quem per pœnitentiam nullo modo reuocauit.
Peccatum vero hominis quo modo factum fuerit, profertur:
Ipſum nanque quandoque promereri veniam non deſpera-
tur. Et qualiter eiectus ſit homo, indicare deus maluit, quem
ad ſtatum priſtinum in nouiſsimo iterum reuocauit. Et quo
modo animaduerſionis ſententiam accepit, non occultauit; à
quo aliquando per clementiæ ſuæ veniam ſatisfactionem acci
pere non recuſauit. Hanc ergo differentiam in hominibus &
Hebr. 2. angelis Apoſtolus conſiderans, ait, Non enim angelos, ſed
Abrahæ ſemen apprehendit deus. Cum enim creator clemens
& miſericors in ſumma illa & incommutabili dei patris ma-
nens ſubſtantia, in ſerui formam ſemetipſum exinanire vo-
Philip. 2. luit non angelicam naturam, ſed humanam apprehendit. Sed
in hoc quæſtio naſcitur; Cum deus angelis peccantibus non
pepercit, & tamen peccanti homini per aſſumptionem huma-
næ carnis veniam relaxauit: quare ergo irremediabili vindicta
ſummus angelus eſt percuſſus, cum peccans & mandatum ſui
conditoris homo tranſgrediens, venialiter poſtmodum ad
Luce 3. pœnitentiam reuocatus ſit, Ioanne, domino, & Petro claman-
Matt. 4. tibus, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœ-
Acto. 2. lorum: Angelus ergo in ſummo honoris ſui ordine conſtitu-
† excelſio- tus, immutationem ad excellentiorem † ſtatum non habuit, ni-
rem. ſi per contemplationem ſui creatoris confirmatus, in eo ſtatu
permaneret vbi conditus fuit: & idcirco prolapſus, iterum re-
uocari minime potuit, qui de ſublimiſſimo ſui ordinis ſtatu
proruit: Homo vero adhuc in terra poſitus, generandi officio
† eſum deſtinatus, ciborúque alimoniæ † deputatus, immutationem
in ſublimiorem & meliorem, ſpiritalémque vitam ſine morte
reciperet, ſi quandiu in hac conuerſatione poſitus eſſet in mã-
dati cuſtodia permaneret. Huic antequam ad ſtatum veniret
ſublimiorem, delictum ſubruit †, & ideo de inferiori illo [ſuo
† al. Hunc ordine] id eſt, immortalitate ſui corporis confeſtim ruit, di-
&c. deli- cente domino, Terra es, & in terram ibis. Clementia ergo con
ctum præ- ditoris homo ad illam beatitudinem, ad quam peccans adhuc
ripuit. non peruenit, per paſſionem domini reuocatur, qui ſi inde ce-
Gene. 3. cidiſſet ſicut angelus, nunquam iterum reuocaretur: quoniam
ad illum ordinem, id eſt, imortalitatem ſui corporis nunquam
peruenit iterum, niſi peracta omnium morte, illa beatitudo ad
quam reuocamur: per reſurrectionem reſtauretur. Non ad illũ
tamen

tamen ordinem, aut ad ſtatum vnde primus homo ceciderat, ſed ad alium ſublimiorem, quem ſperauit, reſtitutio fiet, dicente domino, Erunt ſicut angeli dei in cœlo. Præterea quoque *Matt. 22.* ad cumulum diabolici peccati illud accedit, quòd ſtatim poſtquam peccauit, foueam deſperationis incurrit. Si enim de ſuo delicto habere veniam non deſperaſſet, nunquam conſentienti ſibi homini damnum ſalutis ſuæ procuraret †. Qui enim *† præſtaret.* de priori peccato habere veniam deſiderat, nullo modo augmentare aliud præparat. Per hanc ergo non ſolum ſibimetipſi foueam perditionis inuenit, ſed etiam per ſe peccanti homini cauſa perditionis extitit. Hoc autem ad læuigandum hominis delictum occurrit, quòd non ſolum per ſemetipſum mandati tranſgreſſionem non reperit, ſed ſerpentinæ ſuaſioni conſentit, verumetiam aliam creaturam rationabilem in dei offenſam non induxit: ac per hoc facilius pœnitentiæ ianuam adinuenit apertam, quam qui non ingreſſus fuerit, damno perpetuæ vitæ ſubiacebit. Qui vero per pœnitentiam peccata diluerit, angelicæ fœlicitatis conſors in æternum erit.

Vt autem ab ipſo humani generis poſt peccatum originale primordio homines quandoque promereri veniam deus *Abel Et Enoch.* oſtenderet, paucos homines elegit quibus notitiam ſuæ amicitiæ demonſtraret: quos proceſſu temporis paulatim plures *Cap. III.* vſque ad ſuæ præſentiæ viſitaret aduentum, quouſque in aduentu ſuo omne genus humanum per totum orbem illuminaret. Ex quibus paucis primus Abel totius humanæ iuſtitiæ princeps, & poſt [ſecundus] hunc Enoch inſigniſſimus, ante diluuium eligitur, quibus ſumma iuſtitiæ in initio ipſo mundi, & fine committitur. Vnus enim ſtatim in iuſtitiæ ſuæ initio, ipſo etiam mundi principio, ſanguinis ſui tripudio co- *Gene. 4.* ronatus, martyrio arripitur, Alter adhuc ſine morte, in teſti- *Gene. 5.* monium nouiſſimi temporis reſeruatur. Sed huic Abel dominus Ieſus Chriſtus primatum iuſtitiæ hominum commiſit, ita inquiens, A ſanguine Abel iuſti, vſque ad ſanguinem Zachariæ: *Matt. 23.* [in eo enim quòd dicit, A ſanguine Abel iuſti vſque ad ſanguidem Zachariæ] & non addidit, iuſti, hæreditatem iuſtitiæ Abel tenere Zachariam oſtendit. Sicut etiam in genealogia ſaluatoris ſcribitur, Ieſſe autem genuit Dauid regem, Dauid autem [rex] genuit Salomonem: cui non ad- *Matth. 1.* ditur regem, cum Salomon patris regno teneret maius imperium, Sed ex hoc intelligitur patris ſui Dauid regnum

Salom

Salomon hæreditario iure poſſidere, & Ad Dauid honorē regni plus pertinere, quod & Abel in iuſticia hominum primatum tenuit, quod primus in terra † iuſtus fieri cœpit. Vnde quaſi hæreditario iure patrum ſuccedunt. Sic omnes iuſti, veſtigia Abel in cunctis iuſticiæ partibus cupiunt. Sed iſta inueſtigatione rectè incitatus aliquis fortaſſe interrogabit, Cur ergo, inquiens, dum Abel iuſticiæ primatum tenuit, non hunc deus ſine morte ad teſtimoniū nouiſſimi temporis reſeruauit, vt in mūdi fine ipſe doctor exiſteret veritatis, qui in principio erat autor perfecti operis? Attamen huic reſponſioni congrue obuiare poterit, qui iuſticiam in tribus partibus conſtare nouit, Tota enim iuſticia hæc eſt, virginitas, ſacerdotiū, & martyrium. Quæ triplex iuſticia in Abel primo fuit, qui & munera deo placita obtulit, proſapiam generis in ſeculo non reliquit, & martyrij coronam ſanguinis effuſione promeruit. Si ergo longiori tempore vt Enoch Abel maneret, ſine vlla dubitatione coniugium iniret. Quippe qui in tempore illius legis viueret quæ dixit, Creſcite & multiplicamini, & implete terrā: Et ſi illud mandatum expleret, pro certo nequaquam virgo eſſet: & ſi illum deus ſine morte ſeruaret, martyrij primatū nequaquam acciperet. Rectè ergo competebat, vt qui primus in terra iuſtus eligitur, in eo totius iuſticiæ forma ſeruaretur, cuique primo in hominibus poſt delictum geſtare figuram cōceditur ſaluatoris, qui virgo & caput & ſacerdos, & martyr eſſe videtur. Enoch vero ſine morte, per totius penè ſeculi tempus remotus ab hominum conuerſatione cuſtoditur, vt in eo qualiter homines ſi non peccarent, generata prole commutarentur in vitam ſpiritalem ſine morte, oſtenderetur. Sed licet longo ſeruatus tempore adhuc viuat: mortis tamen debitum, quod omnes in Adam ſumpſimus, vitare non poterit. Certè in hoc etiam illud occurrit, vnde ſcribendi occaſio ſumpta videtur, quare circa naturam † extra humani æui metas huius vita tam longo admodū tempore diſtenditur. Attamen in hoc non noua natura vni homini gignitur: ſed priſtina & generalis omniū hominum gubernatur. Inſitum enim omni homini in prima conditione Geneſeos libri hiſtoriam conſiderantibus eſſe apparet, vt non ſolum longo tempore, ſed etiam perpetuo viueret, niſi peccati aculeo mors naturæ metas exterminaret.

Cap. IIII. Inde proceſſu temporis hominibus poſt † originale peccatum per propria ſtudia in dei offenſam procedentibus, & in obliuio

† al. primum martyrum. — *Quæſtio.* — *Reſponſio.* — *Triplex iuſticia.* — *Gene. 1.* — *† quare quaſi contra naturam.* — *Diluuiū.* — *† Præter.*

oblivionem ſui conditoris decidẽtibus, cum per enorme peccatum, grandi corporis mole gigantes eſſent exorti, totius terræ facinus aquis diluere parat: & viro perfecto in genere ſuo reperto, Noë videlicet Lamech filio, myſterium conſilij ſui ſoli inſinuat, eíque arcam per longi temporis ſpacium fabricare commendat: vt vel ille per hoc factum morte imminente cum domo ſua liberaretur, vel videntes imminens exitium pertimeſcentes ad delictorum pœnitudinem reuocarentur. Sed illo contumaciter & negligenter iudicio contẽpto, ex inſperato tempore deus offenſus, ad cõmune totius orbis excidium, aquis vniuerſa terræ ſpacia pariter obtexit: & exceptis quæ arca clauſerat, cuncta quæ in terra tãtum viuere poſſunt, homines & cætera animantia ab ipſo cœlo aqua conducta deleuit. Sed vniuerſa quæ in aquis viuere poſſunt plaga illa non tetigit, terrena tantũ animalia mortificauit. Quo in loco aſtute quærentibus, ac ſolutione indigens quæſtio ſubuenit, Quãobrem terrena animalia humanæ vindictæ pluſquam aquatica ſuccumbunt, quorum nec plura peccaminum geſta ſubueniunt. In peccato tamen primi hominis, terra de qua guſtauerat, ſtatim maledicitur. Per diuinum nanque miraculũ † ita infertur, Maledicta terra in opere tuo, &c. Qua in re notãdum, ipſa animalia, quæ maledictam terram manducauerunt, expertia maledictionis eſſe non poſſe, præſertim cum terra cum ſuis animalibus maledicta erat. Iterum ergo alia adhuc quæſtio ſurgit, Quare deus etiam aquis in Adæ maledicto non maledixit? Cui faciliime reſpondetur, quòd non aquã contra interdictum domini bibit, ſed de terræ fructu homo comedit. Exceptis quoque his rationibus, aquis à maledicto Adæ deus pepercit, quoniam per aquam diluere maledictionem illam parauerat, quod in diluuio eſt factum, & nunc per baptiſmum indulgetur * †: nam in aqua & ſpiritu cuncta humana corporalia [crimina ſimul] & ſpiritalia purgantur. Aquatilia enim maledicto vindictæ non ſuccumbunt, quia in maledictionis participatione non ſunt. Ac per hoc & dominus, cum mortis humanæ maledictum reſurgendo depoſuerat, non terreſtrium, ſed aquatilium carnem animalium comedebat, cum ad confirmationem reſurrectionis coram diſcipulis piſcis aſſi partem & fauum mellis accipiens manducauit.

Quæſtio.

† oraculũ. *Gene. 3.*

**† al. intelligatur.*

Animalia aquatica.

Luc. 14.

Animalia ἀμφίβια *Cap. V.*

De animalibus quoque, quæ nec in terra tantũ, nec in aqua tantum viuere poſſunt, quæſtio vertitur, quo modo diluuium euaſe

cuaſerunt, quales ſunt lutri, vituli marini, & multa animaliũ genera, quæ in aquis eſcarum ſuarum victum requirunt, ſed in arena dormiunt, & nutriuntur & requieſcunt. Si ergo arca includerentur, ſine aquarum adiumento viuere non poſſent. & ſi extra arcam remanerent, aquis vniuerſa tegentibus, vbi requieſcerent quo modo haberent? De his ergo, vt ſupra dixi,
† Vtrũm. quæſtio vertitur, Vtrum per virtutem ſuam interius † earum naturam, donec diluuium tranſiret, deus temperauit, vt aut humore tantum, aut in arida tantum [illis tunc] vita eſſe potuerit. Sed qui Noë cum domo ſua per arcam, non per virtutem ſeruare voluerat, qualiter hoc per virtutem cuſtodire vellet? An his alicubi ſcopulorũ aliqua refugia eſſe poterant? Sed etiã illa quo modo ſubuenirẽt, dũ omnes mõtes, quibus duodecim cubitis altior fuit, aqua tegeret? An etiam in arcæ tecto foris requies his eſſe aliqua valebat, quòd à trecentis cubitis longitudinis, & altitudinis triginta, & latitudinis quinquaginta cubitis in vnum cubitum vndique contractum latum & ſtabile ſpacium faciebat, vt quod intus manentes, ſimul pariter
† ſine periculo. † conſeruaret, etiam per profundi periculũ nauigantibus † refugium foret?

† nauigantibus. De eruptione aquarum diluuij ita refertur, Rupti ſunt omnes fontes abyſſi magnæ, & cataractæ cœli apertæ ſunt, & facta eſt pluuia quadraginta diebus & quadraginta noctibus.
Gene. 7. Poſtea ſubinfertur, Clauſi ſunt fontes abyſſi, & prohibitæ ſunt pluuiæ de cœlo. Huius rei difficultatem fixa ſententia explanare, ſcientiæ noſtræ paruitate prohibemur: Veruntamen in his magiſtrorum quid intentio potuit excogitare, indifferẽti ſermone proferamus, nulli ex diuerſis opinionibus certiorem tribuentes authoritatem: de quibus narrationibus, de ſingulis electionibus arbitrium probandi ſeu reprobandi concedimus libertatem. Fluuij enim de fontibus, vtrũ ante diluuiũ fuerũt, inquiſitio profertur: de quibus nulla in principio creaturæ certa definitio, vtrum facti an non facti ſunt oſtenditur, niſi, quòd fons vnus aſcendens de terra, & diuiſus in quatuor
Gene. 2. capita, regiones irrigabat. Niſi forte de illo fonte cæteros per totum terræ ſpacium vbique ebullire etiam tunc aliquis dicat propter quorum omnium ſingillatim aſſignationem originalis illius magni fontis commemoratio ſufficeret. An etiam ante diluuium non erant, donec illa aquarum abundantiſſima eruptione vniuerſorum fontium venæ, vbi antè non fuerunt,

Eruptio aquarum.
Cap. VI.

quod etiam ſæpe nunc fieri cernimus, erumperent? Attamen non de fontibus terræ, ſed de fontibus abyſſi dicitur, Et rupti ſunt fontes abyſſi. Sed hoc generaliter de fontibus poteſt ſentiri. Vnde enim terra potuiſſet habere, niſi ſubiacente abyſſo per occultos meatus fontiũ venas ſuſciperet? Et idcirco abyſſi fontes etiam terræ fontes poſſunt nominari. Sed qui hoc ita ſentiunt, quid dicent in eo quod paulo poſt conſummata quadraginta dierum inundatione ſubinfertur. Et clauſi ſunt fontes abyſſi magnæ, & prohibitæ ſunt pluuiæ de cœlo. Si fontes illi, qui nunc per terras fluunt, in diluuio aperti ſunt, quo modo iterum clauſi pronunciantur? niſi non omnes fontes clauſos eſſe denuncient, præter eos tantummodo per quos exitus huius aditus adminiſtrabatur. Verumetiam hoc pro tempore ſolummodo eſſe dictum confirmant. Fontes enim qui clauſi erant, cum illa inſolens eruptio prohiberetur, poſtea apertos fuiſſe ſequens ratio pronunciat, dicens aquæ ibant & reuertebãtur. Quò ergo reuertebantur, niſi vnde venerant? Per fontes igitur apertos aquæ irruperant, qui poſt vt ceſſaret eruptio, clauſi erant. Sed cum iterum aqua reuocaretur, etiam fontes qui clauſi fuerant, reſerantur: Aquæ enim quæ clauſis ianuis venire non poterant, quo modo retro niſi apertis aditis reintrabant? De eo autem quod dicitur, Et cataractæ cœli apertæ *Gene.7.* ſunt, & facta eſt pluuia: non minori diligentia indigens, quoniam † diuerſis inquiſitorum ſententiis ventilata dignoſcitur. *† quæſtio.* Quibuſdam nanque placet, vt iſtæ cataractæ in nubibus apertæ fuiſſe putentur, quæ ſæpe cœli nomine per ſcripturas diuinas nuncupantur, quo modo eſt illud, Et cœli dabunt imbrem, *Hiere.14.* & terra dabit fructum ſuum: Et, Panem cœli dedit eis: *Pſal.44.* Et, Poſſint aues cœli habitare: *Marci.4.* Et, Volucres cœli nidos habent vbi requieſcunt. *Lucæ.9.* Cataractas ergo in cœlo & in nubibus videlicet [factas] vt pluuia veniret, illi prædicti æſtimant, quemadmodum etiam nunc tale miniſterium per nubes fieri totus mundus nõ ambigit. Sed tũc cataractas cœli apertas ſcriptura ſancta cõmemorat, quòd ſolito plus ingens effuſio pluuialis facta erat. Cæteri vero iſtas cataractas in ſummo illo firmamẽto, quod vt diuideret inter aquas & aquas, deus in principio fecerat, factas prius eſſe dicũt: qui dum illas aquas factas ſupra firmamentũ poſuerat, ad tale miniſteriũ præparaſſe dicunt: & in hac cõditione & ſuperioris & inferioris aquæ, ſacri-

baptiſ

baptiſmatis miniſterium figurali expoſitione inſpiciunt, dum per cœleſtem pluuiam ſpiritum ſanctum, per abyſſi vndam, aquam baptiſmatis intelligunt; Vt ſicut aqua ſuperior & inferior, propriæ † vitæ mundi peccamina diluit, ſic ſpiritus ſanctus & aqua, noſtræ vitæ prioris delicta remittat. Sed dum in hoc opere intellectum potius rerum geſtarum, quàm figuralem expoſitionem aſſumpſimus, quod ad rem præſenté pertinet, proſequamur. Hi ergo qui firmamenti aquas ante diluuium venire ponunt, etiam ante diluuium pluuias in mundo fuiſſe non æſtimant, occaſione illius arcus, qui poſt diluuium in nubibus eſt cõſtitutus, in hanc æſtimationem ducti, ex ipſarum creaturarum natura inueſtigantes, quòd ſi vlla ſerena ante diluuium pluuia fieret, iris, id eſt, arcus ille in nubibus ſerenis appareret, qui per ſolem ſemper & humectas ſerenáſque nubes efficitur, & non à ſole tantum fieri, ſed etiam per lunã aliquotiens in ſerenis nubibus videtur. Poterat ergo ipſa mũdi nuper creati prima ætas ſine vllis turbulenti aëris immutationibus & pluuiis per matutinum & veſpertinum roré fieri: vt in ipſa ſua fortitudine ſicut homines longæuos & ſanitate corporum alacres habuerit, ita & mundus ipſe nullis adhuc perturbationibus agitatus aptos naſcẽtibus ferens fructus cõſiſteret, & à ſecunda ætate ſicut turbulentis motibus, ita turbidis rerum tẽpeſtatibus viuere & vigere inciperet. Quemadmodum in terra Aegypti etiam nunc nequaquam nubium imbribus, ſed terræ ipſius ſudore & aëris commoditate, & Nili fluminis incrementis fouetur. Sed hæc inueſtigatio qualiter accipienda ſit pro certo, eruditi & Catholici viri videant.

† *prima.*

Gene. 9.

Acceſſus & receſſus diluuij. Cap. VII.

Iterum de receſſu aquarum diluuij quid docti & ingenioſi magiſtri ſentiunt, ſine vlla noſtræ authoritatis præſumptione proferamus: vbi nodoſa quæſtio ſtudioſis mentibus oſtenditur, ſi aliquem locum vacuum reliquerant, cum terræ ſpacium [aquæ diluuij occupabant & ſi nullum ſpacium] tale habuerant quando receſſerant quòd implebant. De qua inquiſitione in illis aquis quæ de cataractis cœli defluxerunt, bina magiſtrorum æſtimatio eſt: Aut enim vt nonnulli æſtimant, per eaſdem cataractas reuocantur, & quemadmodum de mari [aridæ] nubes lymphaticos imbres conſueſcunt attrahere, ita & ſuperni illius firmamenti ſpacium, aquas quas emiſerat de nubibus poſſet reuocare. Aquæ enim, inquit ſcriptura, ibant & decreſcebant. † Quò ergo ibant, niſi vnde venerant?

† *reuertebantur.*

Si ergo

Si ergo de excelſo illo firmamento iuxta quorundam æſtimationē dixerimus, aquæ deſuper fluxiſſent, & ſpaciū quod occupabant, dimiſerūt, ſi illuc reuocatæ ſunt, quid mirum ſi eadem quæ deſeruerant ſpacia complebant. Vel certe ſi de nubibus eadem nimborum copia fuiſſe monſtrata conceditur, quid intelligentibus mentibus repugnat, ſi ad nubes iterum ipſæ retrorſum verterentur, quemadmodum in quotidiana rerum adminiſtratione fieri cernitur, vt pluuia de nubibus emiſſa & reſumpta videatur. Cæterum ij quoque qui ante diluuium [pluuiam] eſſe non permittunt, de receſſu aquarum aliter ſentiunt. Ipſi enim cum aquarum diffuſionem de firmamento factam pronunciant, in nubes tamen tantummodo eas redire confirmant: & ſuperfluum illud quod aqua deſuper fluens præbuerat, etiam nunc per omne tempus turbulentos aëris motus, & hemiſphæras diuerſas in nubibus gignit, quòd reciprocis immutationibus idem aër nubiloſus nunc in inferiores partes mundi, hoc eſt terram & mare dimittit, nunc de eiſdem, mari ſcilicet & terra recolligit, quo modo in pectore humano halitus reciprocis mutationibus eodem modo quo dimittitur, iterum † exigitur vt reſumatur. In his autem quālibet diuerſis opinionibus & magiſtrorum pluribus ambagibus, hoc animo fixum ſuſcipimus, quòd aquarum quodcunque deſuper venerat, vt terra aquis nudaretur, ventus lambebat. Sic enim ſcribitur, Immiſit dominus ventum ſuper terram, & diminutæ ſunt aquæ. Vtrum vero in nubes ventus lymphata æquora collegerat, an illa ſuperni firmamenti ſpacium reſumpſerat, pro certo eruditi viderint. Aquæ autem illæ quæ abyſſi fontibus diruptis largiter defluxerunt, per eaſdem vias vnde venerant, rurſum dominico iuſſu remeabant. Sed adhuc nobis communis quæſtio in his renaſcitur, quæ in reliquis velut curata videbatur: Si quando inundauerant, aliquod ſpacium relinquebant [& ſi hoc non habuerant quando reuerſæ ſunt quid implebant?] Cæteri hanc quæſtionem ita diſſerunt, quòd mare tunc dei iuſſu de ſuo modo conſueto, per illorum fontium apertionem creſcere, & vltra metas ſuas inundatione inſolita, per cuncta terræ ſpacia transfundare poterat, & in ſe iterum quod amiſerat reſumere, vel etiam in ſpacium terræ deportare, quod ad inferiores aquas pertinebat, quæ terra ſemper ſuperpoſitas lymphas niſi de fontibus aſſumere,

† tantundem.

Gene. 8.

mere ; & in ſemetipſam redigere conſueſcit ; quoniam non
† paruus. contra conſuetudinem videmus etiam per aquas † res in ma-
ius creſcere. Nec contra naturam terræ eſt, ſuperpoſitos humo
res ſæpe conſumere: præſertim cum hæc deus in poteſtate
etiã ſanctis ſuis tribuit, quemadmodũ Heliæ & Heliſæo dedit
† in Si- in nubecula. † Maria quoq; extra terminos antiquos creſcere
duas. conſueſcũt, & terrarũ ſpacia diminuũt atq; præſcindũt, ſicut &
ſenes noſtro adhuc tempore viuentes, vidiſſe ſe confirmant.
Vnde etiam inſulas quæ ab initio conditi orbis, vt multi affir-
mant, non fuerãt, proceſſu tẽporis faciunt, dũ propinqua pro-
† conti- montoria marinis finibus à contingenti † terra diuidunt. Per
nenti. quod intelligitur, quòd illæ feræ quæ inſularũ orbibus inclu-
duntur, nõ humana diligẽtia deuectæ, ſed in illa diuiſione inſu
larũ à continenti terra repertæ eſſe probantur. Quis enim, ver
bi gratia lupos, ceruos & ſyluaticos porcos, & vulpes, taxones
† al ſi tunc & lepuſculos, & ſeſquiuolos in Hiberniã deueheret? Vel qua-
domeſtica liter tunc domeſticam manum † portantiis ita effugerant, vt o-
erant ma mnia genera hæc per ſyluas nunc oberrare videantur? Sed
num. nonnulli authores genera hæc beſtiarum & ferarum anima-
lium ipſam terram gignere dicunt; qui hæc animalia quæ in
inſulis includuntur, non ex arca, ſed ex ipſa terra procreata eſ-
ſe exiſtimant. Hanc vero putationem eorundem, quibus dixi-
mus de receſſu aquarum diluuij, & ſi aliquis acceptam & ſuf-
ficientem eſſe crediderit, noſtris tamen adhuc mentibus illa
Maris flu- quæſtio innouata reſidet. Quotidianis etenim inundationi-
xus & re- bus & receſſibus Oceani, hæc ſemper quæſtio renaſcitur: Quẽ
fluxus. admodum hãc inundationem vnde venit, aut quò recedit ne-
ſcimus, ita etiã receſſum diluuij ignoramus: Hæc nãque quo-
tidiana inundatio bis [in die] à tempore ad tempus per horas
vigintiquatuor ſemper peragitur; & per alternatas hebdoma-
das Ledonis & Malinæ viciſſitudo comitatur: Sed Ledo ſex ho
ras inundationis, & totidem receſſus habet: Malina vero gran-
dis per quinque horas ebullit, & per ſeptem horas littorum
dorſa retegit. Quæ tantam concordiam cum luna oſtendit, vt
antequam luna naſcatur, tribus diebus & ſeptem † horis ſem-
per incipiat, & poſt naſcentis lunæ principia alios tres dies &
† al. duo- ſeptem † horas conſueſcit habere, ſimiliter & ante pleniluniũ
decim. tribus diebus & duodecim horis incipit; & poſt totidem tem-
poris curſus ſui terminum conſumit. Sex vero vniuſcuiuſque
temporis Malinas Veris ſcilicet & æſtatis, autumni & hyemis
ſecun

ſecundum lunarem ſupputationem, hoc eſt ſimul omnes viginti quatuor vnuſquiſque communis annus habet, exceptis videlicet emboliſmis, qui viginti ſex Malinas retinent; & vniuſcuiuſque de prædictis téporibus mediæ duæ, videlicet æquinoctiales, & aliæ quando vel dies vel nox cui ſus ſui terminum conſumit, ſolito validior ac inundatione altior fieri cóſueſcit. Interpoſitis vero ſpaciis iterum tantundem ſemper Ledo intermittitur. Ac vero rationabilis huius perſeuerantiæ inundatio, quò recedit, mentibus noſtris occultata eſt non minorem profectum neſcientibus præparat ſcientia hominis. Nam qui veram ſapientiam cupit, ad æternum regnum vbi nulla eſt ignorantia, feſtinare contendat, & interim cum inſigni gentium magiſtro dicat, Ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus. Etenim omnes res quas poſſidemus, ex parte vix nouimus. Terræ nanque ſuperficies in qua laboramus, alimur, viuimus, ſuſtentamur, noſtris apparet obtutibus, ſed tamen quomodo illa ſuſtentatur, adhuc ignoramus. Sol in miniſterium noſtræ neceſſitatis per diem traditur, ſed qualem in nocte profectum exequitur, à noſtra ſcientia occultatur. Lunæ duodecim diebus creſcentis & totidem temporis decreſcentis totius viciſſitudinis cauſas quis intelligere ſufficiet? Maris inundantis tumores conſiderare permittimur, ſed recedentis intelligentia priuamur. In nobiſmetipſis diem noſtræ natiuitatis ſcimus & immoramur: † diem mortis quando veniet, cum certe ventura ſit, neſcimus. Res etiam corporales quas videmus ex parte tántum conſiderare poſſumus. Ex parte ergo cognoſcimus quandiu in hoc ſeculo ſumus: Sed ſi ad illam lucem patris luminum venerimus, nihil in creaturis erit quod neſciamus. At vero vt noſtrum ſequamur propoſitum, in iſto diluuij tam magno videri † creaturis miraculo, nihil contra naturam factum eſſe oſtenditur: quoniam nihil quod deus in creaturarum prima conditione non fecerat, ſuperinductum eſſe videtur, niſi quòd ſolito abundantior maris copia, & imbrium ducta congregatur. Nihil in his authoritate firmauerim, vt in defenſione alicuius contentioſus ſim. Sed ſi quid alterius ingenio forte meliori intelligentia horum ſurrexerit, † hoc meo ingeniolo forſitan complacebit. Ego enim quod in hoc magiſtrorum quorumcunque eruditio contulit, literis his intimaui, in quibus ſi quid vitioſum, & minus ſanæ intentionis apparet, non illorum, ſed mea titubauis

1.Cor. 13.

† memoramur.

† in dei.

† ſuccurrerit.

bauit intentio. De terminis, de recurſu ſolis & lunæ in diluuio, quanuis famoſa, plurimorum mentes quæſtio pulſat: nihil in luminarium aut ſyderium conſuetis miniſtrationibus diluuium commutaſſe. ipſius anni quo diluuium eſt factû, curſus manifeſtat. Noë enim ſecundi decimoſeptimo die menſis cum vniuerſis quæ ad eum pertinebant, arcam intrauit. [Poſt centum quinquaginta dies] menſe ſeptimo viceſimoſeptimo die menſis; in montibus Armeniæ eàdem arca requieuit. Prima die decimi cacumina montium apparuerunt. Et prima die menſis primi, aquę minutæ ſunt. Atque euoluto anni circulo, menſe ſecundo, viceſimaſeptima die, menſis arefacta terra conſpicitur. quà die domini iuſſu Noë cum omni domo ſua de arca egreſſus eſt. Ex quibus indiciis manifeſtiſſime oſtenditur, quòd in iis quæ ad anni circulum peragendum pertinebant, in luminarium miniſtrationibus dierum ac noctium plenitudine decurſa, nihil decedere videtur. Si enim luminarium ſolis ſcilicet & lunæ curſus in aliquo titubaret, dierum ac noctium primitus viciſſitudo, & deinde totus anni circulus impeditus appareret: Dum vero nullo modo turbatus in ſe anni circulus reuertitur, manifeſtum eſt, quòd in anno præcedente luminarium curſus non turbabatur.

Curſus ſolis & lunæ. Cap. VIII.

Gene. 7.

Iam generali totius orbis purgatione per aquam deo gubernãte perfecta, atq; aquis iterum terra eodem iuſſu retecta, egreſſa de arca Noë ſolius tunc iuſti proſapia, totius mundi partes completura, cito ſuccreuit. Sed antequam in omnes terras eſſent diuiſi, impia cunctorum mentibus & ſuperba cogitatio ſubrepſit, vt in cõmune magnificare nomen ſuum, non dei creatoris per excellentiſſimæ turris ad cœlum vſque ædificatiõné decernerent, & in memoria poſteritatis per omnes poſtea generationes, gubernationes, & totius ſeculi tempus indelebili cunctorum præconio celebres forent. Sed hac temeritate & ſuperba præſumptione rurſus deus offenſus, per totius generis communę culpã indiuidua omnium ſtrage, quod in hominibus nuper erat expertus, præſertim cum nullus repertus eſt iuſtus qui reſiduus eſſet, totam funditus gentem delere voluit. Veruntamen cum illud vſque tempus eſſet vnius linguæ cunctus populus vniuerſorum qui ad tale opus venerat, linguas in diuerſa verba diuiſit, ſcilicet vt rectiſſimo iuſti arbitri iudicio, qui alto ſuperbiæ tumore membra contempſerat, in fragiliſſimæ ſubſtantiæ ſuę modo ſermonis vtiq; pœnã ſentiebat,

Confuſio linguarũ. Cap. IX.

bat. Et hoc non in ipſis tantum patribus quod euenerat fiebat, ſed per omnes filiorum propagines talis vindictæ conditio pertranſibat:vt qui æternam ſibi poſteritatis famam quærerēt, manſuram in illis peſteritatibus ipſius præſumptionis per vniuerſa venturi ſeculi tempora animaduerſionem inuenirent. Poſt quoq; hanc linguarum diuiſionem dei diſpenſatione euenerat,vt diuinarum ſcripturarum myſterium,vſque ad maturum tēpus vnius electi ex multis populis propriam linguā cuſtodiret:donec præfinito tempore,quando vniuerſis gentibus ſacramentum ſuæ diſpenſationis aperire voluit, ſpiritum ſanctum de excelſo linguarum omnium ſcientiam afferentem, (*Acto.2.*) eiuſdem ſacramenti præordinatis miniſtris tranſmiſit: qui deī magnalia ad illud vſque ad vnam linguam continuant,† velut ad conſecrationem omnium linguarum in ipſo ſuo ptimo aduentu per angelos † prædicabat. Sic enim illi quos de vniuerſis gentibus velut ad huius rei comprobationem Hieruſalem nunc temporis collegerat deus,dicebant: Audiuimus eos linguis noſtris loquentes magnalia dei. Sic Apoſtolica humilitas ſpiritus ſancti munere colligebat,quod ſuperbæ præſumptionis & vanæ gloriæ cupido diſperſerat. Linguas autem illas ſeptuaginta duas aſſe,plurimi authores conſentiunt, quia in ædificationem turris illius in terra Sennaar: quæ nunc [eſt Babylon,tot partes congregatas fuiſſe dicunt.†Vnde &] dominus ſeptuagintaduos diſcipulos,exceptis illis primariis Apoſtolis,elegiſſe ſermone Euangelij refertur,per quos poſtea in omnes gentes idem Euangelium prædicaretur. In quorum præfiguratione etiam ipſe ſpiritus Moyſi in ſeptuaginta ſeniores [diſtribuitur:] & aliis duobus qui in caſtris reſederant, Heldad videlicet & Medad,eius ſpiritus prophetiæ donum condonatur. Quorum quaſi hæreditarij ſucceſſores, ad Ptolemæum Philadelphum Alexandriæ regem,à pōtificibus Eleazaro ſcilicet & cæteris qui eodem tempore Iudæorum populo & templo præerant,ſeptuaginta ſapientes, qui ex Iſraël ſtirpe deſcenderant miſſi ſunt,& ſcripturas antiquæ legis in Græcum eloquium tranſtulerunt. Harum vero omnium linguarum noui teſtamenti tempore, tribus linguis. Hebraicæ vtique, Græcæ & Latinæ, principatus committitur, quia in eis crucis Chriſti titulus literis Hebraicis, Græcis & Latinis ſcriptus,Euangelica authoritate perhibetur. At vero deus in hoc contra naturam humani eloquij quam olim diſpoſuit nil di-

† al. per vnam linguam cātauerat.

† Apoſtolos.

† al. tot patres cōgregatos fuiſſe dicunt.

Num. 11.

Lingua Hebraica, Græcā, Latina.

Ioan. 19.

Vv 5 uiden

† *confundẽdo.* uidendo & conſumendo † linguas hominum & ſermones fecit quando eadem loquelæ natura in hominibus permanet, niſi conſuetudo diuerſa deuiare ab alterutro linguas, non naturaliter, ſed conſuetudinarie docet. Latinus nanque vel Græcus inter Barbaricos genitus vel nutritus, Barbarice loquitur, verſaque vice, Barbari filius à Græcis aut Latinis edoctus, venuſto ſermone fatur. Ex quo intelligitur deum non naturam hominum mutaſſe, non nouum in eis aliquid condidiſſe, ſed dicendi tantum modos & formas in diuerſis generibus diuiſiſſe.

De Sodomica vindicta. Cap. X. Magno deinde temporis interuallo peracto, in confinio Arabiæ & Paleſtinæ, quinque ciuitates poſitæ, Sodoma, Gomorra, Adama, Seboim, & Segor, fœcundiſſimi ſoli habitatione, & rerum omnium abundantia perfruentes, inconueniente luxuriæ cupidine, cōtractione cōuicti, † dominicæ vindictæ aditum præbuerunt, ita vt imbribus ignis & ſulphuris ſuperfuſa tota cum habitatoribus ſuis & animantibus & vrbibus regio flagrans arderet. Hoc namque modo conueniebat, vt qui communi ſtudio deum offenderunt communis vindictæ impetu eodem perirent: & qui contra conſuetudinem hominum intemperatæ † concupiſcentiæ perpetratione exarſerant, contra conſuetam hominū mortem, non terrena vindicta, ſed cœleſtium ignium infuſione arderent: & qui peccatum ſuum non ſolum faciendo, ſed etiam prædicando palàm fecerant, infamem vitam famoſa pœna conſumerent. Quæ vindicta & hactenus eorundem terram non deſeruit, dum quali pœnæ qui talia agunt ſubiacebunt oſtendit. Inter iſtas vero duas primarias in ſeculo pœnas, diluuij ſcilicet & Sodomitanam, talis differentia deprehenditur, quòd vna aqua terra, altera igni punita videatur: vna cœli rore & abyſſi vnda diluitur, altera igneo imbre & ſulphuris ſuperfuſione damnatur. Anni vna circulo vnius permanente terra retegitur, per alteram terra adhuc ſine ceſſatione maceratur. In vna naturale ſcelus in hominibus punitur, per alteram adinuentio concupiſcentiæ contra conſuetudinem facta vindicatur. In iſta vero Sodomitana pœna nil contra naturam deus facere cernitur, cum deſuper aëreo ignito illo ſpacio, inſoliti deſiderij ardor inflammatur.

Al. in contractatione. Al. in contractatione ſtrictè conuenienti. † *in turpis*

Vxor Loth in petram ſalis. Cap. XI. De qua peccatorum plaga Loth dei ſeruus per angelos eruitur, ſed illius vxor ne retro reſpiceret iuſſa, dum reſpiceret, in ſalis ſtatuam ſolidatur, vt cuius viſus non erat immunis ex cul

ex culpæ conſortio, mortem effugere non poſſet, quanuis propter iuſti contubernium, eruta ſit de incendio. Sed dum hæc aſſumpſimus, quòd nihil in dei creatura contra naturam ſit, ſed inſita natura ſemper in omnibus gubernetur, qualiter vxor Loth in ſalis ſtatuam vertitur contra humanam corporis naturam? In hac mutatione gubernationem ſalis naturæ in humano corpore eſſe nullus ambigit, qui lachrymarum ſalſitudinem comprobauit, quæ à turbato felle, vt dicunt medici egredientes, ſalis naturam quam in recondito naturæ ſinu concipiunt, de oculis flentes, etiam ſaporis comprobationem oſtẽdunt. Et non ſolum in lachrymis, ſed etiam in phlegmate, & tuſſi expreſſo ſputo pectoris ſapitur, quòd ſalis natura per humanum corpus inſeratur. Potens ergo rerum gubernator cũ totum in partem vertere cupit, quod in modica parte latebat, per totum infundit. Atque hac ex cauſa, cum vxorem Loth in ſtatuam ſalis vertere voluit, pars illa tenuiſſima ſalis quæ carni inerat, totum corpus infecit. Et ita factum eſt, vt qui ſexto die omnes naturas conſtituere conſummauit, nil ex aliqua natura in aliam congeſſit, ſed vnamquanque in ſemetipſa gubernat quam in prima conditione conſtituebat. *Lachrymæ ſalſæ.*

Eodem ferè tempore Abrahæ illius ex multitudine gentiũ in dei amicitiam electi, Sara ſterilis vxor filium Iſaac nomine iam nonagenaria peperit, cum illam vſque ætatem per totum vitæ ſuæ ſpacium ſterilis fuit Sed hoc valde conueniebat, vt quoniam filius quem parturiebat ipſam figuram Chriſti, qui ex ſola virgine ſine aliqua humanæ voluptatis cupiditate naſceretur, pertulit, illum non ætate qua ſolent fœminæ parere, id eſt à duodecimo anno, vſq; ad quadrageſimumnonũ annum, ſed contra illius conſuetudinis metas parturiret: vt ſcilicet ille infans non ſolum vltra quinquageſimũ annum deſinere, ſcilicet partus officio ſed etiam nonageſimo anno naſceretur deſinente voluptatis deſiderio. Et hoc quamuis contra conſuetudinem, non tamen aduerſus naturam factum eſt: quoniam etſi contra conſuetudinem eſt vt pariat à materia, † aduerſus tamen naturam non eſt vt in vtero fœminali naſcatur quandoque filius. Quo naſcente filio & ablactato, ancilla Agar cum filio ſuo Hiſmaël, qui prior natus eſt, eiicitur, quę per deſertum deficiente aqua, & ſiti moriente cũ puero vadẽs lachrymatur. Sed angelo eam compellante & dicente. Exaudiuit dominus vocem pueri, aperti ſunt oculi eius, & vidit, *De Sara nonagenaria pariete filium. Cap. XII.* *† pariat annus.* *De puteo quem vidit Agar eiecta cũ filio. Ca. XIII.*

Gen. 16. dit puteum in ſolitudine. De quo puteo ita refertur, vt aut tūc erumpens à terra prodatur, aut ſi ibi ante fuerit tūc Agar ocu-li vt videret aperiuntur, quem ante non poterat videre.

De ariete quē Abrahā obtulit pro filio. C. XIIII. Gene. 22. Vt autem appareret etiam hominibus quàm fidelis in dei amicitia permaneret Abraham, filiū ſuum Iſaac cum eſſet iam adultus, offerre ſibi in holocauſtum ſuper vnum montium quem ei moſtrauerat, deus præcepit. Qui obediens ad locum illum quem oſtenderat ei deus, citò perrexit, & aſſumptum filium iam iámque immolare cœpit: ſed clamante angelo, ſilio ſuo quicquam mali ne faceret, iam inter vepres hærentem cornibus arietem vidit, quem angelo iubente holocauſtum ſtatim pro filio obtulit. Sed iſte aries requiritur vnde in ſolitudinę fuit: Vtrum vt quidam aſſerunt, hunc in illa hora terra protulit, quo modo & in principio pecora gignit? An etiam, ne illud opus poſt diem ſextum condidiſſe deus de terra dicatur, iſtum arietem detuliſſe angelum aliunde credimus, quo modo & Philippum angelus ab Eunucho tranſtulit in Azotum, & ad Danielem in Babylonem Abacuc tranſtuliſſe ad lacum leonum fertur angelus.

Act. 8. Dan. 14.

Sepultura Iacob. & Ioſeph. Cp. XV. Inde Iſaac generāte filios Iacob & Eſau, Iacob duodecim Patriarchas generante decē fratres inuidentes Ioſeph vendiderūt in Aegyptū: qui in terra peregrinationis & captiuitatis ſuę ſalutem gentibus præſtans ad quas peruenit, totius regni Aegyptiorum diſpenſationem, & dominium terræ Aegypti accepit, ita vt & patrem cum omni domo ſua in Aegyptum inuitauerit: vbi cum annis ſedecim vixiſſet, dię mortis iam inſtante filium ſuum Ioſeph adiurauit, vt ad ſepulchrum patrum ſuorum in terram repromiſſionis, in qua Abraham & Iſaac, cum Sara & Rebecca iacebant, ibi etiam Lia condita fuerat, illum deportaret. Quam adiurationem Ioſeph opere compleuit: Patrum enim ſuorum ad ſepulchra paternum corpus deuexit. Et tamen ille in Aegypto poſtea moriens, ſtatim poſt mortem deuehi ad paternum ſepulchrum noluit, ſed in Aegypto interim ſepulturæ locum ſuſcepit, & poſtea de oſſibus ſuis pergenti de Aegypto populo mandauit, dicens, Efferte oſſa mea vobiſcum hinc. Quare ergo alter ad ſepulchrum Abraham in terram repromiſſionis protinus portatur, alter adhuc in terra Aegypti quandoque deportandus ſepelitur? Iacob nanque nequaquam externæ gentis fœminis, niſi iis quæ de Meſopotamia ſecum venerant miſcebatur, idcirco ad paternum

Gene. 50.

ſepulc

ſepulchrum integro corpore poſt mortē ſtatim deuehitur. Ioſeph vero Aſſenez Phutifaris ſacerdotis Heliopoleos filiam vxorem accipiēs, externo ſanguini fuerat mixtus, & ideo poſt mortem in extraneo terræ limo conditus eſt: Quare ad terrā poſtmodum repromiſſionis vehi voluit, dum primitus in Aegypto conditus fuit. Ioſeph ergo vt vir propheticus, præuidit quòd Aegyptiorum gens idololatriæ debita, ipſum qui terrenæ munificentiæ illis author fuiſſet, & ipſos [de famis] periculo liberaſſet aliquando adorare vellet, quod & fecerunt: Nam bouis ſimulacrum iuxta [ſepulcrum] Ioſeph ſtatuerunt, eo quòd bos viro in agricultura comparatur. † Qua etiam cauſa filij Iſraël cum in deſerto idolum adorare vellent, non aliam aliquam ſtatuam quàm vitulum, id eſt bouem fecerunt: hac vel maximè cauſa, quòd ipſe [in Aegypto] iuxta ſepulchrum Ioſeph adoraretur. Ne ergo Ioſeph Aegyptiorum ſuccumberet idololatriæ, profectionem filiorum Iſraël præuidens, dixit, Viſitatione viſitabit vos deus, & efferte oſſa mea hinc vobiſcum. Hanc ergo cauſam in hoc loco poſui, non quod inter mirabilia deputaretur, ſed ne tam magnum inter Abraham & Moyſem ſine aliquo quod commemoratione dignum ſit, ſpacium omitterem.

† cooperatur. *Gene. 32.* *Gene. 50.*

Poſt mortē autem Ioſeph, duriſſimæ ſeruitutis iugo Aegyptiorum gens filios Iſraël cœpit opprimere, ita vt mares eorum paruulos, ne vltra modum gens ſuccreſceret, in flumine proiicere, & diuerſa iuberet morte mactare. Quo tempore Moyſes Amræ filius, in illa tempeſtate generatus, Leuiticæ ſtirpis pater, † in vltionem ſuæ gentis ſurrexit: Et videns virum Aegyptium Iſraëlitam opprimentem occidit. Quæ res vt Aegyptiorum regi qualiter facta eſſet, innotuit, ipſe de Aegypto fugiens, per quadraginta annos in terra Madiam oues paſcens exul fuit. Cui euoluto tempore promiſſionis, quæ facta eſt ad patres, minanti per paſcua gregem [in monte] Oreb rubus ardens, & igni ſuo non comburi apparuit. Et cum talem viſionem explorare cuperet, cur rubus non combureretur cum arderet, dominus de medio rubi, Ego, inquit, ſum dominus deus patrum tuorum. In Aegyptum mittam te, vt inde ſeruitutis iugo oppreſſum ſoluas ſemē eorum. In hac terribili viſione, hoc noſtro operi primum occurrit, quomodo ignis videbatur ardere, & tamen illud in quo arſerat, non comburi. Si ergo de iſta materia ignis alimoniam ſumpſerat, quare illud vnde creuerat

Rubus ardens. *Ca. XVI.* *† Vir.* *Exod. 3.*

uerat non conſumebat? Et ſi non de hac materia flamma quæ videbatur ſurrexerat, vt in rubo oſtenderetur quid neceſſe

† referetur. erat? Cuiuſdam ergo virgulti conſuetudo eſt, † quod quanto plus arſerit, non tantum non conſumitur, ſed ardendo purgatius redditur. De quo ligno ſanctus Hieronymus in explanatione altaris lignei, quod in ciuitate per viſionem domini in Ezechiele oſtenditur, refert quòd quaſi lini colorẽ habeat, attamen de huius nomine reticuit, cum illius naturam indicauit. Si ergo in illius arboris rubo ignis ille Moyſi oſtenſus arſerat, quid mirum ſi nequaquam illud comburebatur? Seruatur ergo in vtroque natura, igne ſcilicet & arbore conſideratis, dum & ignis naturaliter de arbore ardet, & arbor ardens igni naturaliter non conſumitur. Certe in illo rubo non ille ignis arboris inimicus videbatur, ſed potius ignis ille ibi fuit, de quo dicitur, Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros

Pſal. 103. ſuos ignem vrentem. Ignis ergo incorporeus in rubo declaratur, qui dum corporali homini oſtenſus eſt, neceſſe fuit vt aliqua corporea materia monſtraretur.

Manus leproſa ſinui immiſſa. Caput XVII. Exod. 4.

Deinde pergenti in Aegyptum, bifarium condonatur ſignum, ſcilicet, vt in tribus teſtibus, in ſe & in duobus [ſignis] conſiſteret verbum. Nam virga quam Moyſes adhuc quidem paſtor manu portauerat cum in terram proiiceret, ſerpens fiebat: Et manum illius in proprium ſinum ſuum miſſam, prima vice leproſam protulerat, & ſecunda vice in eundem ſuum cõuerſa, ſana apparebat [ſed in manu aut in ligno contra naturam eſſe aliquid non apparet:] Lepræ enim ſanitatem inſitam vt alternatim ſæpe probatur, carnis humanæ natura retinet. Sed crebra talis mutatio, vt in eodem momento ſana manus & lepra candens & rurſum ſana appareret, miraculum inſigniſſimi ſigni intuentibus præbet. Virga igitur in anguem verſa, & rurſus ſerpens in arborem mutatus laborem naturæ inquiſitoribus parat. Niſi quia vtrumque, virga ſcilicet & ſerpẽs,

Virga in ſerpentẽ. factum eſſe manifeſte docetur ex terra. Quod ergo ex eadem materia oritur, gubernatoris dei potentia viciſſim in alterutrum mutatur. Si omnia quæ de terra facta ſunt, in alterutrum mutari viciſſim conceduntur, hoc eſt, vt animal in arborem, & panis in lapidem, homo in volucrem verti poſſe conceda-

† in aliũ. tur, nihil ex his firmiter poſſit intra naturæ ſuæ terminos permanere, & ridiculoſis magorum fabulationibus dicentium manuum † ſubſtantia maiores ſuos ſecula peruagaſſe, aſſen-

ſum

ſum præſtare videbimur: ac per hoc deum in his non gubernatorem ſed mutatorem eſſe dicemus, quod abſit: nec illum poſt primam naturarum omnium conditionem, aliud nouum quod nó propria natura retineat, facere credamus: Nihil enim ſub ſole nouum. Nec valet quiſquam dicere. Ecce hoc recens eſt: Et ideo plurimi doctores plus dicunt illam virgam veram, quæ ſemper Moyſi manibus comprehenſa virgultum manebat, imaginarie tamen in ſerpentis formam aliquoties pro ſigno fuiſſe verſam, præſertim cum ad nonnullos vſus niſi ad ſigni oſtenſionem neceſſaria eſſet. Si enim verus ſerpens fuiſſet, ſerpens ſemper [poſt ſigna] maneret: etenim vera virga fuerat qua Moyſes Aegyptum plagis flagellare cœperat, nunquam in ſerpentem mutata, ſemper virga permanſerat. De qua mare diuiditur, & petræ in Oreb & in Cades percutiuntur. Si ergo imaginarius ſerpens ille per ſigna tantum oſtenditur, cur corã Pharaone cæteri magorum ſerpentes per eum deuorantur? Cui reſponſioni † facile docti reſpondere poterunt, quòd & ipſi ſerpentes qui per eum deuorantur, imaginarij fuerunt, & ideo diuini ſigni imaginatio deuorare poterat quod per magorum diabolicas incantationes imaginatum fiebat. Iuxta ergo hanc æſtimationem non in naturam ſerpentis virga vertitur, ſed pro ſigno imaginarie commutatur. Nihil enim in arboris natura quod facere ſerpentem poſſit inuenitur: & idcirco niſi in hora ſigni, quæ erat virga naturaliter ſerpens ſpiritaliter † videtur. Pergens igitur in Aegyptum Moyſes, cum coram Pharaone vt ſibi dominus imperauerat, ſigna faceret, & dei ſententiam, vt Iſraëliticum populum dimitteret, regi indicaſſet, & ipſe res dei præcepto nullo modo conſentiret, & iubente domino decem plagis terram Aegypti flagellaret, primo percuſſu in ſanguinem vertit aquas, ita vt omnes aquæ per totam Aegyptum mutatæ in ſanguinem, animantibus quæ in ipſis erant, mortem præſtarent, & per interitum ſitis hominibus pœnale facerent exitium. Hæc autem primitus vindicta Aegyptiis cum rege ſuo conuenienter euenerat; vt qui dei populi infantes in flumen iactare præceperat, eiuſdem fluminis aqua in ſanguinem verſa, exitium bibentibus inferret, † & non bibentibus pœnam præſtaret. At vero & hoc requirendum eſt, quod ad præſentis operis poſitum reſpicit, quo modo deus naturæ gubernator naturaliter aquam in ſanguinem mutauit. Aqua igitur cuncti liquoris materia, quotidie per

† obiectioni.

† ſpecialiter ſemper.

Aqua in ſanguinẽ. C. XVIII. Exod. 7.

De conuenientia decẽ præceptorũ et decẽ plagarum. ca. 1.

† inferret.

Omnis liquor ex aqua.

ſpire

ipſarum rerũ miniſtrationes in diuerſa mutatur, dum in vniuſcuiuſque naturæ paſtum & refectionem indeſinenter & naturaliter contrahitur. Cum enim per vitis arborem infunditur, in vini ſaporem & colorem mutatur: Et cum oliuæ ligni ad excelſas ſummitates aſcendit, eadem aqua olei pinguedinem facit: & cum ab apibus in fauos congeritur, mellis dulcedinem operatur: & cum per palmarum robora digeritur, dactylos gignit, & ad ſiceræ ſuauitatem expreſſa peruenit: Et cum in animaliũ diuerſorũ paſtũ deputatur, in ſanguinis [ſubſtantias diuerſas] per eandẽ carnem diſtinguitur. Nam & nutriẽdis fœtibus, albi coloris & ſuauiſſimæ dulcedinis in vberibus lac præparat, & per cuncta reliqua carnis mẽbra rubicundũ ſanguinis colorem fuſcat. Multa ſunt præterea ſanguinis genera per eandem carnem, quæ vſque ad vigintitria phyſiologi dinumerant, ex quibus, vrinam, ſemẽ, fel nigrum & rufum, ſaliuas & lachrymas, & cætera eſſe denunciant: hæc quotidianis adminiſtrationibus naturæ ſuæ varias per partes †aqua præparat. Quid ergo capacibus mentibus obſtat, ſi illud quod per tempus longius facit, in momento per iuſſum potentiſſimi gubernatoris naturaliter efficiat? Aqua in ſanguinem verſa, non contra naturam facit, ſed quod aliis rebus per tempus efficeret, iubente domino in ſemetipſo protinus operatur. De cæteris vero plagis quibus deus per Moyſen, & Moyſes per Aaron, Pharaonem & terram eius & ſeruos eius caſtigauerat, nil exceſſiſſe terminos [naturæ,] ipſa plagarum ſimplex narratio manifeſtat: quoniam, etſi tunc ſolito plures, ſemper tamen de aquis ranæ naſcuntur. & cyniſes æſtatis tempore calore ſolis de puluere oriuntur, locuſtæ & muſcæ ſolis feruore ſolidatæ vndiq; conueniunt, & iumenta diuerſis cauſis morte ſolita vitæ ſuæ terminum peragunt: puluis quoque conturbatus de terra ſæpe aërem [ſerenum] obſcurat, & veſicas & vlcera in hominibus & iumentis infectus aër generat: grando etiam & fulgura de congelantibus & vehementer turbatis nubibus ruunt, & abſentia lucis oculorum obtutus quandocunque lux receſſit, tenebræ plus præpediunt: mors quoque in Adã ſeminata primitus, omnibus filiis eius dominatur, per quam tunc in Aegypto primogenita ſoboles cunctorum arctius damnatur. Sed quanuis hæc omnia in rerum materiis † inſita erant, Aegyptiis tamen plagali conditione, ad eorũ perfidiam compeſcendam, & ſubito & plus ſolito acciderunt, quarum ordo plagarum

† per res varias.

Plaga Aegypti. Ca. XIX. Exod. 8.

† naturis.

rum ſicut in differentia rerũ,ita & miniſtrorum creuit.Primæ nanque ex omnibus tres plagæ per Aaron efficiũtur. Qui primo cum percuſſiſſet aquam, in ſanguinem ſtatim vertitur. Et cum iterum extendiſſet eandem virgam ſuper aquam, ranarũ inundatio aquarum repleuit terrã. Et cum tertio extendiſſet virgã ſuper puluerẽ terræ,cynifes ebulliunt. Et per Aaron iſtæ tres plagæ fiunt,& ſequẽtes tres aliæ per verbum Moyſi miniſtrantur. Nam illo iubente,locuſtæ & muſcæ veniunt,& mors iumentorum conſequitur. At vero tres aliæ non ſermone tantũmodo imperantur,ſed per Moyſi opus comitantur.† Moyſes enim ſumptum de camino puluerem in cœlum ſparſit, & veſicæ in hominibus & iumẽtis,& vlcera manantia, vt puluis in omni terra Aegypti naſcuntur. Et poſtea aſſumens virgam in cœlum extendit, & grandinis fulgurúmque inſolens copia in terram ruit. Iterúmque idem Moyſes eandẽ virgam in cœlum direxit,& tribus diebus totidémque noctibus permanentes tenebras craſſitudine palpabiles, & admodum ferales ſuper terram induxit. Vltima autem plaga neque per Moyſem, neque per Aaron accidit, ſed angelus domini per Aegyptum tranſiens,cuncta Aegyptiorum primogenita deleuit. Quotiẽs ergo de terra vindicta colligitur,per Aaron velut inferioris ordinis miniſtrum:quæ vero de volatilibus & morte iumentorum,quæ & ipſa velut in terra volant,pœna contrahitur, per Moyſi imperium agitur:Quando autem de ſupernis nubibus caſtigatio conuocatur,per extenſionem in altum Moſaicæ manus conducitur: At vero quando humanæ mortis exitus à deo diſpenſatur, non homini,ſed angelo miniſterium illud committitur:vt qui illud vſque tempus per rerum quas poſſidebãt flagella minus terrebantur,ſaltem per ſuæ inſignißimæ partis detrimentum,communem,quod ſequebatur,interitum vererentur. Iſtarum quoque modus plagarum vndique, hoc eſt terra,aquis,animantibus,aëre,igne,nubibus, cœlo & angelis conuenerat,vt oſtenderetur,quòd contra deo rebelles & contumaces ſeſe pariter vniuerſus orbis armat. Sicut autem iis quos deus punire voluit, omnis creatura iraſcitur, ſic & illis quibus auxilium præbuit,omnis creatura ſuffragatur. Etenim hos ambos populos mare rubrum diuiſit: Vbi eorum alteri totius preſſuræ finis,initium alteri cunctæ fœlicitatis fuit.

Exod. 7. *Exod. 8.* *Ibidem.* *Exod. 10.* *† conuocã-tur.* *Exod. 9.* *Exod. 10.* *Exod. 12.* *Sapien. 5.* *Mare ſic-catum.*

Cùm dimiſſum,tot plagis attriti, Iſraëliticum populum Aegyptij à ſe exire compuliſſent,mala rurſus pœnitudine acti, *Cap. XX.* *Exod. 14.*

cuncti cum rege ſuo exercitus peragunt, vt quos dimiſerant, iterum ad ſeruitutem retraherent. Tum Iſraël in anguſto maris rubri ſinu coarctato, Moyſe virgam ſuper pelagus extendente, ſubito maris vnda rubritiis diuiditur: & ingrediente populo pedibus ſiccis, hoſtibus ſuccedentibus, via dilatatur: immiſſóque vento, per totam noctem deus mare diuiſum, etiam in ſiccum vertit, & inter ambos populos nubem, quæ diuideret tenebroſam, & noctem ipſam illuminántem columnam, immiſit: Nam & Pharaonis exercitus mare poſt Iſraël intrauit: Sed vni refugium, alteri laqueus fuit. Quapropter & illa nubes media Aegyptiis erat tenebroſa, vt per totam noctem præcedentibus coniungi non valerent: Iſraëli vero noctem ipſam illuminabat, vt profundi maris † lucida via incederent. Orto autem diluculo, defenſus vtroque periculo, hoſtium & pelagi, totus dei populus euaſit ad ima † deſerti, cum totus [ſiue ſaltem nuncio euadente] exercitus Pharaonis, tumentibus vndis ad ſuas metas reuertentibus, concidit in glarea profundi. In hoc tam inſigni in dei operibus miraculo, iſtud de præſenti actus noſtri intentione exigitur, quo modo in ſiccato & recedenti de littoribus mari, natura † conſeruatur. Sed ipſum non tam difficulter deo auxiliante nos inuenire credimus, qui congelantibus vndis ſtagnorum dorſa glacie ſuperſtrata ſæpiſsime conſideramus. Quòd ergo venti & deſinente pluuiarum turbine aëris inferiores partes gelu obtinẽte, in aquis ſæpiſſime naturaliter efficitur, illud tunc dei iuſſu per glacialem ventum ſubito vrgente pelago factum fuiſſe comprobatur. Sed ſicut repente mare ſiccum domino imperante redditur, ita eodẽ iubente liquefactum, in fluidas vndas de ſicco reſoluitur. De receſſu vero illius quotidiana adminiſtratione, iam ante prædiximus, quia per Oceani maris æſtuaria indeſinenter fieri videre ſolemus. Ex quo colligere poſſumus, quòd mare naturaliter quotidie deſerit littora, non contra naturam, quanuis longe aliter diſſimili modo, deo tunc gubernante propria littora detexit.

† marmore. † rura. † ratio.

Canticum Iſraelitarum. Ca. XXI. Exod. 15.

Conſiderantes igitur filij Iſraël validiſſimam poteſtatem quam in ſui liberatione dominus fecit, Moyſe præcinente cõſono carmine canticum domino vniuerſi pariter decantabat. Vbi enormi ſatis admiratione accidit dignum miraculum, vt cuncti pariter ſenes cum pueris, & omnes ætates eodem inſpirati flamine, vno quaſi ex oro, nulla præmunitione edocti,

eaſdem

eaſdem concinenter literas decantarent in vnum. Sed naturæ inquiſitor in hoc loco [ſecurus] efficitur, vbi non conſuetudine humani ingenij, ſed diuino ſpiritu creatorum † pectora & ora inſpirantur. Sed in his tamen cantoribus nil idem ſpiritus contra naturam effeciſſe dignoſcitur, in quibus per ora & linguas halitus & vox ad verba mouetur. Et quod per verbum & ſtudium ipſi facere potuerunt, conſonum omnes carmen decantare in vno momento dominus illis donauit. Et qui pauloante in profundo coram eis apparuerat, ipſe poſtmodum in tali cantico eorum linguas & ingenia gubernabat. † cantorū.

Inde per infœcundæ auium digreſſi ſolitudinis trium dierum cōtinuo fatigati labore, queruloſi ardore ſitis, in Marath aquas amariſſimas inuenerūt, quarum ſalſitate prohibiti, ſuæ ſitis ſolamen minime habere valuerunt. Sed Moyſi à domino lignum oſtenditur, cuius tactu amara fluminis aqua indulcoratur, eiúſque dehinc [dulci] ſapore populus ſitis ardorem debriatus † depoſuit, quem illuc vſque inceſſabiliter furor † fatigauit. Sed qualiter naturæ inueſtigator naturaliter eſſe factum approbabit, quòd amaræ aquæ in momento ligni attactu protinus indulcantur? Cuius ergo naturæ, vt tantæ dulcedinis lignum fuiſſe videretur, quo ſemel intincta fluminis vnda amariſſima, ſuauis & ſapida fit? Etenim ſi fauum mellis aliquis nunc in amaram vndam iecerit, nónne potius fauus amarus quàm vnda ſapida erit? Ex quo intelligitur, non tunc lignum contra naturam aquam effeciſſe dulcem, ſed præcepto conditoris & naturæ gubernatoris lympham mutauit in ſaporem. Nam & virga illa qua à Moyſe mare rubrum percutitur, & flumen & cœlum & terra flagellantur, quando terra Aegypti diuerſis plagis maceratur, non hanc in ſe naturæ virtutem habuit, cum eam Moyſes vel Aaron ad hæc facienda eleuauit, vel vt aquam fluminis in ſanguinem verteret, vel etiam cyniphes de puluere ſuſcitaret, vel tenebras duceret de cœlo. Si enim aliquis præter Moyſem, & non cum dei præcepto mare iterum ex illa virga percuſſiſſet, pro certo eius percuſſioni Tethys nequaquam cederet: Et ſi iterum aquas fortuitu percuteret, profectò illas nunquam in ſanguinem mutaret. Sic & illam arborem per quam in Marath aqua ſalſa indulcatur, ſi in amarum liquorem aliquis intingeret, & non idem deus vt primitus imperaret, pro certo non illam ſalſuginem in ſua-

Aqua edulcata. *C. XXII.* *Exod. 15.*

† *depotatus.* † *feruor.*

Tethys dea marina pro mari.

uem ſaporem cõmutaret. Vnde peruidendum eſt, quòd [non] ideo deus hæc ligna, vel etiam de fornace puluerem in his mi rabilibus intereſſe præceperat, vt aliquid in illis per eorũ naturam vel adminiſtrationem effectum fuiſſe quis credat. Sed per hæc futurorum myſteria præſignata eſſe inſtituit, vt quid in his nunc mergere † prouectibus iſta faciant, ſapiens doctor figurali expoſitione decernat. † Dum autem lignum nihil in hoc [naturaliter] feciſſe probauimus, reſtat tunc vt quo modo per naturam factum ſit exponamus. Quodcũque ergo per ſtudium quamuis longi temporis in re aliqua inuenitur, non aliunde in eadem per induſtriam ex aliena natura conducitur, ſed cum in naturæ abdito receſſu occultatur, prius hoc perplexi temporis induſtria, & alterius naturæ adiumentum reddit: Et quod per humanum ſeu etiam rerum effectum longo cultu efficitur, hoc dei voluntate cum neceſſe habet ipſa natura operatur. Aquas igitur amaras, vel etiam ipſas ſalſiſſimas in dulcem ſaporem verti poſſe, frequenter nautæ comprobant, qui illas per humum optimæ terræ infuſas, & hoc artificio etiam indulcoratas, ſæpe ſitim temperant. Nubes quoque de marinis ſinibus vapores leuant ſalſi liquoris, ſed eaſdẽ dulces quando pluunt, terrenis vſibus miniſtrant, quoniam ſalſuginis vicium quod in ſemetipſis aquæ inſitum cupiunt, per infuſionem terræ aut nubium deponunt. Similiter quoque & dulces aquæ, cum eas homines per marinorum olerum cineres hauriunt, ſalſum & plus quàm Oceani ſaporem reddunt. hanc ergo immutationem inſitam ſibi naturaliter aquæ habent, ſed celerius per præceptum conditoris illam quàm per efficaciam humanæ diligentiæ, & ipſarum rerum miniſtrationem exhibent. Per alterius enim rei adiumentum humana diligentia, vel ipſa cuiuſque rei miniſtratio alicuius naturæ † ſuperficiem mutat, Ipſe vero creaturarum conditor & gubernator, naturam occultam quæ per aliam rem manifeſtanda fieret, in re ipſa ſola denudat, Sic & nunc amara aqua vt dulcedinem quam in occulto ſuæ naturæ continuerat, per humum aut nubem ab amaritudine purgata oſtenderet, ita iuſſu gubernatoris potentiſſimi naturam per ſe ſolam, abſque alterius rei iuuamine exhibet. Ingreſſi ergo ſolitudinem ſexcenta fermè milia peditum pugnatorum, excepto purgamento extanti, †id eſt innumerabili & promiſcuo vulgo quod de Aegypto conſcenderat, deus per annos quadraginta, manna, id eſt,

† eccleſia. *† diſcernat.* *Aqua quomodo dulceſcant.* *† rei.* *Manna. C.XXIII. Exod.16.* *† exercitus.*

cœleſti pane ſaturauit. Deniq; de illo pane & Pſalmiſta poſtmodum commemorans, dixit, Panem cœli dedit eis, panem angelorum manducauit homo. Qui per noctem ſemper, excepta nocte ſabbati, cum rore deſcendens, circa caſtrorum locum candorem niuis oſtenderet. Erat enim, inquit ſcriptura, quaſi ſemen coriandri, & coloris bdelij, album quaſi nix. Hoc autem ſolis ortum ſufferre non poterat, ſed continuo liquefiebat, cum verſa vice collectum & mola confractum, in condendis panibus ignis ardorem ſuſtentabat. Et ſi quis in mane alterius diei reſiduum aliquid ex eo relinqueret, vermibus ſcatebat. Cum tamen Gomor menſura manna ſanum per longa poſtmodum tempora plena arca reſeruabat. In quo & mirabili & neceſſario tunc ſigno, exceptis iis quæ ad figuralem expoſitionem pertinent, ſtudioſis mentibus ſubueniunt, quæ ſuæ explanationis illuminationem domini adiutorio exigūt. Primum enim, vtrum panis ſit quæritur: Et quo modo panis angelorum vocatur: Et ſi cibus ille nihil terrenæ naturæ habuiſſe deſcribitur, quo modo adhuc in terra poſiti, & viciis carnalibus ſubiecti ex eo homines ſuſtentantur? Panis enim in Pſalmiſtæ prædicto verſiculo, vt diximus, cæleſtis eſſe deſcribitur, qui de nubibus pariter cum pluuia tribuitur: Quæ nubes vt antè iam diximus, per ſcripturas cœlorum nomine vocitantur. Panis enim angelorum cibus ille dicitur, nō quòd illo angeli qui cibo non egent, ſaturentur, ſed quòd per angelorum miniſterium tale officium, ſicut lex & cætera populo præbebantur, quæ diſpoſita per angelos in manu mediatoris tribuitur, Qualiter ergo homines qualeſcunque ſuſtentare potuiſſet, niſi terrenum aliquid in ſua ſubſtantia haberet? Sed vnde nubibus manna pluens terrenam ſubſtantiam habere monſtrabitur. Niſi forte aëris ipſius inferior pars, terrenā aliquam naturam retinere oſtendatur? Quo modo enim auium volantium corpora ſufferre valuiſſet, ſi non terrenæ ſoliditatis aliquid aër contineret. Quapropter illa ſubſtantia & nubes fultæ terræ ipſius natura, & in niues & grandines congelaſcūt, qui pene duriciam lapidum cōtrahunt. Quid igitur hoc capacibus animis repugnat, ſi ſicut nubes grandinis lapillos concipiunt, ſic & mannæ grana gignere potuerunt, præſertim cū ad terram veniens, veluti cum cognito rore, ſi illud ſol ortus inueniret, quaſi grando in terra liqueſcens deperiret? Atque ita fieri poterit, vt manna in terreni aëris huius partibus geni-

Pſal. 77.

Galat. 3.

tum, terrenis hominibus præbuerit cibalem paſtum. Iſta etenim pars inferior aëris, terra etiam in ſcriptura diuina nominatur, dum in centeſimo quadrageſimo octauo Pſalmo, Prophetali ſpiritu in domini creatoris laudem omnes creaturæ incitantur. Sic nanque conſummatis his quæ ad ſuperiorem ornatum cœli pertinent, cum ad partes aëris huius inferiores

Pſal. 148. venitur, taliter ſubinfertur, Laudate dominum de terra &c. vſque verbum eius. Ecce nunc craſsiorem nubibus & vaporibus inſertum aërem, terram Propheta nominauit, & antequā ad inferioris [terræ] quæ poſtea ſubinfertur ſpacia perueniat. In illa ergo ſuperiori parte terræ, vbi grando & nix gignitur, naſcebatur [manna,] & in cibum inferioris terræ partis hominibus per angelos adminiſtrabatur. Ex quo facile dignoſcitur, non aliunde extra naturam quæſiſſe, ſed de terra deus victum præparaſſe: non quòd deus quotidie illis panem illum communem etiam in deſerto præſtare non poſſet, ſed vt homo paſtus de nubibus ſciret, quia non in ſolo pa-

Deute. 8. ne viuit, ſed in omni verbo quod de dei ore procedit. Sicut enim naturæ imperauit vt homo ſaturaretur pane, ita etiam de omni quacunque re, ſi ita illi iuſſerit, quo modo habebat, & tunc de nubibus pluuiam victum incolumem.

Aqua ex petra. Ca. XXIIII. & Exod. 17.

Idem quoque populus in deſerto ſitiens potamenti refocillationem poſtulauit. Vnde Moyſes princeps deo imperante virga percuſſa petra in Oreb, aquam de petra produxit. In hoc naturæ inueſtigator in anguſtum redigitur, quo modo aquæ natura in duro lapide occultatur. De aqua vero in principio lapides factos, qualiter ignorat, qui cryſtalli naturam, niue per multum temporis congelante, incommutabilem lapidis duriciam procedere non ambigat: præſertim cum glebas non de terræ ipſius humo, ſed de fœni primitus incremento in ſummis arboribus vel ſcopulis ſæpe conſideramus: In quibus iam lapillos per pluuiarum infuſionem & ipſius in fœni humum motionem genitos inuenimus. Nōnullas quoque

Secundum naturam aqua vertitur in lapides. terras argilloſas trāsfluentium aquarum aſſueto curſu ſuperfuſas in duriciam lapidum vidimus cōuerſas, in quibus etiam duriores velut antiquioris ætatis [lapides,] quos ipſa humus in prius ſe habuerat animaduertimus inſertos. Qualiter iam nonnullis lapidibus quoque concauos oſtreos, quos quando mollis humus fuerat, interpoſitos habebat, veluti ſine naturali duricie nunc inſertos videmus. In cæteris quoque quos

longæ

longæ admodum ætatis mare ad terras proiecit, ſuperpoſitæ
more nagarbæ videntur, quas non de maris glarea eleuatas,
ſed ex ipſa marini humoris qualitate, & eorum extrema cor-
porum indurata cute admodum eſſe concretas, ipſa conſide-
ratione probauimus. Plurima etiam marina reptilia teſtudi-
nis coriaceis induuntur, in quibus duricies plus quàm pluri-
morum lapidum videtur. Ex quibus omnibus manifeſtis ap-
probationibus, lapides ex aqua tantum nunc, & nonnullos ex
aqua & humo nunc genitos eſſe, doctus quiſque non negat:
Sicut & lachrymoſi marmoris natura & conſuetudo indicat:
ſalis etiam natura de liquore in lapidis duriciam concreta ver
titur, & iterum in liquorem ſolui conuertetur. Lapis quoque vt *Iob.28.*
Iob libri narrat hiſtoria, reſolutus calore in æs conuertitur,
quod non poteſt niſi prius in liquoris naturam moueatur.
Præterea quoque omne metallum quantæcunque duriciæ
fuerit, quanuis lapideæ eſſe naturæ pateat, † igne reſolutum *† quatenus liquidæ naturæ eſſe pateat*
liqueſcit. Dum ergo ex aquæ humore lapidum naturam gigni
comprobatur; quid obſtat ſi dei gubernatoris voluntate lapis
in aquam verſa vice mutetur, dum natura ad ſuam originem
redire feſtinet, cum deus aquam de petra populo ſuo præberi
iubet? Poſt hæc quoque Moyſi cognatus, cuius Sephoram
illius Moyſi vxorem & duos filios eius detulerat, ocyus ipſi *Filij Moyſi*
in occurſum Moyſes per deſertum exire feſtinat, cuius conſi *Ca.XXV.*
lio quanuis gentilis, tamen cum ad caſtrorum locum venitur, *Exod.18.*
tribuni & centuriones, & quinquagenarij & decuriones in
dei populo conſtituuntur. Sed de Moyſi filiis quæſtio naſci-
tur, cur patris ſui in ducatu populi hæredes non ſunt, ſacerdo-
tio ſaltem priuantur, dum per Pſalmiſtam dicitur: Moyſes & *Pſal 98.*
Aaron in ſacerdotibus eius. Hoc tamen quodam modo men-
titur, † cum filij Moyſi de gentili matre peregrinationis cau- *† al. hac tamen quæſtio dando vincitur.*
ſa generantur. Sic etenim de Moyſe cum primogenitum ge-
nuiſſet refertur, Et vocauit nomen eius Gerſan, dicens, quia
aduena fui in terra aliena. Interea inuitatus dei famine
Moyſes, quadraginta dies ieiunauit, & liberato dei populo *Ieiunium quadraginta dierum.*
de Aegyptiorum decem plagis, quinquageſimo die ex quo
in Aegypto Paſcha celebratum eſt, decem mandatorum le
gem de monte Sinai in duabus lapideis tabulis detulit. Quas
cum offenſus eſſet populi peccantis piaculo, ad montis ra- *C.XXVI.*
dices confregit. Reſtauratiſque totidem numeri eiuſdem *Exod.25.*
[materiæ] tabulis, rurſus quadraginta diebus ieiunus dei *& 34.*

largitoris munere, eadem præcepta recipere meruit. Sed per hoc tempus contra conſuetudinem humani moris, taliter, vt prædixi, nullo fatigatus inediæ labore, nullam terrenæ conuerſationis eſcam manducauit, quoniam diuini ſermonis confortio fultus, tam longam inediam ſine eſurie ſuſtinere potuit.

De populo carnes poſtulāte in ſolitudine C.XXVII. Num. 11. † ſaturabo.

Præterea carnium concupiſcentia infidelis populi pars flagrans murmurauit, & mannæ cœleſti ollas carnium Aegyptiorum præpoſuit. Sed & Moyſi cum eſſet intoleranda res viſa, dominus populum, inquit, ſanctifica craſtino: Ego enim illos menſe integro carnibus paſcam †. Cui imbecillitate incitatus humana Moyſes, ſexcenta milia reſpondit peditum pugnatorum, excepto innumerabili vulgo huius populi numerantur: nunquid boum & ouium immenſa multitudo cædetur ad ſaturationem, aut innumerabilis turbæ piſces maris in vnū congregabuntur? Et idcirco vt nihil de iis quæ Moyſi mens fragilis, vtputa humana arripuit, in paſtum populi cederet, ventus à domino egrediens, arreptas trans mare coturnices, ad caſtrorum loca detulit, eáſq; duobus cubitis aëre inuolantes circa caſtrorum loca, quātum vna die confici poteſt, ortygometram inſeruit: Quam populus colligens, menſe integro, id eſt triginta diebus comedit. Sed incredulos tranſmutationis † vltio conſequitur: Nam in illo loco priuſquā populus egrederetur, qui concupierant, ira dominica mactati ſepeliuntur: Certe in hoc nihil nouum vel contra naturam à domino contribuitur, qui olim creaturam auium conditam, & in abdito mūdi quodam angulo reconditam, in neceſſitate populi ſui præſtare videtur: Quanuis in libro ſapientiæ ſcribitur, Nouam creaturam auiū viderunt: vtiq; oſtenſam, non nuper creatam. Quod olim deus cum cæteris creaturis in principio condidit, hoc in tempore neceſſitatis plebi ſuæ miniſtrauit. Sed tum idcirco coturnices ad tale miniſterium, quæ prius cum manna contributę, nil aduerſi edentibus contulerant, iſta vice iterum detulit, ne quiſquam putaret, quòd eſca auiū ſine murmurationis culpa mortem populo præſtitit: quoniam in hac vindicta ſana conſcientia comedentes incolumes ſeruauit, & quando cum manna data eſt, toti multitudini nihil incommodi præbuit.

ὀρτυγόμητρα genus coturnicis inſigni magnitudine aliarum coturnicum dux. † murmurationis. Sapiē. 16.

De Aethiopiſſa Vxore Moyſi, & lepra murmurationis Mariæ. Cap XXVIII. Num. 12. † dicta.

Poſtmodum propter Aethiopiſſam vxorem eius, Aaron & Maria contra Moyſem inſolentia verba depromunt, quem omnium qui tunc in terra morabantur, mitiſſimum hominū ſpiritus ſancti dona † deſcribunt. Sed cum tres tantum illos intra

intra tabernaculum vocaſſet, Aaron caſtigatus dei ſermone, oleo vnctionis à vindicta defenditur, Mariæ vero lepre cádore corpus laceratur, quapropter etiã extra caſtra manere præcipitur. Sed orante pro ea Moyſe, ſeptimo die, iterum reuocatur ſana. At vero Moyſi de iſta Aethiopiſſa coniuge, duplex magiſtrorum inuenitur intentio. Vtrum de Aethiopia cũ eſſet in domo Pharaonis, de qua quadragenarius egreditur, ac ceperit, quæ per multos peregrinationis dies illum expectauit, an ſignorum tempore, cum poſt peregrinationem in Aegyptum reuerſus eſt, Aethiopiſſam vxorem ſibi iunxerat, quam de Aethiopia ſecum & per deſertum ducebat, quod æque de Sephora dicitur quòd Aethiopiſſa ſit, quam ad Aquilonem maris rubri, vbi prius Aethiopes fuerunt, Aethiopiam alterã eſſe in multis locis hiſtoriarum ſcripturæ deſcribunt. De qua in Eccleſiaſtica hiſtoria ſcribitur, quòd ex parte Indiæ adhæret. Et in chronicis canonicis Euſebij refertur, quòd Aethiopes ab Indo flumine conſurgentes iuxta Aethiopiam [conſederunt.] Ex quo intelligitur, quòd terra illa in qua primitus Aethiopes habitauerunt, Aethiopia dicta eſſe potuerit, ex qua Aethiopia ſi Moyſes vxorem ſuã acceperat, ideo Aethiopiſſa dicta fuerat. Chore quoque filius Iſuar de tribu Leui, patruelis Moyſi & Aarõ: & Dathan, & Abyron filij Eliab: & Hõ. filius Pheleth de tribu Ruben, & præterea ducenti quinquaginta viri proceres ſynagogæ, qui tempore conſilij per nomina vocitabantur, ſupercilioſo ſuperbiæ tumore contra Moyſem & Aaron ſteterunt. Etenim Chore vendicare ſibi ſacerdotium voluerat, & reliqui alij de principatu populi contendebant. Sed illum qui ignem holocauſti deo non præcipiente offerre appetiuit, holocauſti tempore cœleſtis ignis cum his qui ad eum pertinebant, abſumpſit: & eos qui ſe in excelſum eleuantes dei ordinationi reſiſtere cœperant, ſub pedibus eorum terra dehiſcens, aperto ore in infernum deglutiens, vorauit. In quibus manifeſte oſtenditur quòd tantundem ſenſibiles & inſenſibiles creaturæ dei dicto obediunt, dum quemadmodum viuentes celeriter cum eius imperio veniunt, ita & quæ non viuunt, velut viuentes quæ præcipiuntur peragunt. Sed quanuis quaſi viuens terra illud vindictæ officium peragit, contra naturam tamen in illo nequaquam aliquid fit: vitam enim inſenſibilem terra habere indubitanter dignoſcitur, per quam in ſe creſcentia arborum & olerum fruteta moueri

Aethiopia duplex, Orientalis altera: altera Occidentalis.

Chore & aliorũ Caſus. Cap. XXIX. Num. 16.

Sapien. 5.

ueri videntur. Vnde quaſi in viuente carne palpitantes venæ ſanguinis diſcurrunt, ita etiam per terram viuentium aquarum riui profluunt: per quam vitam inſenſibilem deo imperante terra os ſuum aperuit, quando hominum peccatorum quaſi ſeruiens in miniſterio vindictæ, tabernacula [peccatorum] vorauit.

Rebelles conſumpti igni. Cap. XXX. Num. 16. Sequenti itidem die totus populus contra Moyſem & Aaron vt ſanguinis reos conſurrexit, eóſque in eorundem vltionem occidere voluit. Sed hic vterque, Moyſes & Aaron videlicet, ad tabernaculum dei diffugiunt, & iterum in rebelli populo cœleſtis flamma deſæuit. Rurſúmque Aaron imperante Moyſe, impleto altaris igne thuribulo [foras] in populum venit, & inter viuos & mortuos digredientis veſtigium vindicta non tranſiuit. Recto in vtroque moderamine [effecto] vt qui contra iuſtos principes iracundiæ igne intus exarſerant, foris iuſtiſſimæ vindictæ flamma conflagrarent. Et qui in corde proximorum culpas venialiter dimiſerat eius veſtigio defenſos ignis de cœlo miſſus vrere nõ audebat. Illa autem die quatuordecim milia ignis ille conſumpſerat.

Virga Aaron. Cap. XXXI. Num. 17. Quos etiam rebellionis reatus grauius perurgebat: attamen ceſſante tumultu, vt ſinguli [manifeſtius] ſcirent, quem ſibi dominus in ſacerdotium eligeret, ſingulorum ex duabus & decem tribubus principum virgas inſertis nominibus Moyſes poſtulauerat, & pro ſorte Leuiticæ tribus Aaron virgam inſerto nomine acceperat, quas in conſpectu ſub tabernaculi tecto vna nocte recondit. Craſtino autem [mane] Aaron virga gemmulas amygdalini floris oſtendit, quo patebat Aaron præ omnibus in ſacerdotium dominum elegiſſe. Nec tamen in hoc contra naturam virga monſtratur aliquid effeciſſe.

Aqua contradictionis. Cap. XXXII. Num. 20. Interiecto tempore dehinc populus ſitiens in Cades deſerti Sin, iniuriis †contra Moyſem & Aaron grauiter † tumultuabat. Quæ res dum ad dominum per moyſem refertur, virga percuti petra præcipitur. Sed Moyſes infidelis populi murmure permotus, etiam de præcepto domini fide titubauit, corámque populo cum Aaron bis petram percuſſit, largiterq; fluẽtes aquas ſitiẽs populus bibit. Sed hac cauſa Moyſes terram promiſſionis nõ intrauit. Semel in Oreb petra percutitur, vbi tantũ populi infidelitas notatur. In Cades autem deſerti Sin ſaxũ bis cæſum pulſatur: ibi namq; infidelitas in populo & in duce

† In murmure. † graui. Exod. 17. Num. 20.

duce dignoſcitur. Ibidem murmurante populo ignitos ſer- *Serpens æ-*
pentes ſtatimque adurentes in eum dominus immiſit, quorum *neus. Cap.*
flatu adulteros† plurimos murmuratorum necauit. Cæteri au *XXXIII.*
tem intereuntium pœna territi, & animo pœnitente ad ſatisfa *Num. 21.*
ctionem inclinati, ad Moyſem & ad dominum clamauerunt, *† aduſtos.*
vt hæc ab eis plaga ceſſaret. Et idcirco flexus pœnitentium la-
chrymis dominus Moyſi iubet, vt ſerpentem æneum in virga
extenſum† coram populo eleuaret. Quo facto ſtatim ſerpens *† al. virga*
æneus erigitur, & per illius aſpectum priorum ſerpentiũ vul *in excel-*
nera curabantur. Attamen quemadmodum & de virga dixi- *ſum.*
mus & arbore qua amara aqua indulcatur, [non] in ſerpente
ſalus, ſed in domini imperio tenebatur. Quicquid enim ipſe
præcepiſſet, illud tunc in populo ſalus eſſet. Sed hiſtoria præce
dentium rerum figura, [virtus] nunc in Chriſto & in eccleſia
continetur.

Balach filius Sephor cum in terram ſuam Iſraël ſ veniſſe *Num. 22.*
comperiſſet, nuncios miſit vt Balaã hariolum inuitaret vt po- *Aſina Ba*
pulum Iſraël malediceret. Qui cum ſedens ſuper aſinam per- *laam. Ca.*
geret, & aſina angelum in anguſtiis ſtantem euaginato gladio *XXX-*
videns timuiſſet, ter cæſa demum domino ſubſiſtit. Vnde am- *IIII.*
plius flagellata, humano more & ſermone quaſi querulosa an-
cilla loquitur. Et illa loquente, ſtatim Balaam oculi vt ange-
lum cerneret aperiuntur. In hoc admirabili ſigno quamuis aſi-
na competentia ſibi verba profatur, non tamen ſua mente nec
affectu ſuo loquitur: ſed dominus de quo dicitur, & aperuit
dominus os aſinæ, ſicut ad loquẽdũ os aperuit, ita etiã linguã
& palatum in verba gubernauit. Aſina enim quid & quo mo-
do diceret, & ſi aliquid diceret, omnino neſciebat, quoniam &
homines qui alieno inflati ſpiritu loquuntur, & adhuc cum
loquuntur quid dicunt neſciunt, & nihil ex eo recordantur
cum reſipiſcant †: ſed qui loquendi modos & in nubibus & in *† reſpi-*
igne ſæpe inuenit, & in ore muti animalis linguæ plectrum in *ciunt.*
verba gubernauit. Ex quo intelligimus nihil in natura domi-
num aſinæ cõmutaſſe, ſed per aërem oris eius illa etiam igno
rante, Prophetæ ignorantiam compeſcuiſſe: quatenus domini
ſpiritus & ſi in ſe loqueretur, elatus in ſuperbiam non eſſet,
qui frequenter & per res inſenſibiles, & brutum & mutum &
ſubiectũ ſibi animal eundem loqui cóperiſſet: quoniã ſpiritus
dei vbi vult ſpirat, etiam ſi voluntati eius qui loquitur minus *Ioan. 3.*
conueniat: ſicut & Saül Prophetas occidere volens, mala in- *1. Reg. 19.*
citat

citatus voluntate venerat, & tamen ſpiritu domini arreptus inter eos quos perſequebatur prophetabat. Vnde & ipſe Balaam ad maledicendum deductus, & illud volens implere, non maledicere dei populo potuit, ſed contra voluntatem ſuam à domini ſpiritu coactus eſt benedicere. His ergo duabus cauſis Balaam venire à domino permiſſus eſt, vt per mutum animal eius inſipientia confutaretur, & aduentus Chriſti per Prophetam gentilem, qui futurus erat gentium ſaluator in lege dei ſcriberetur. In omni populi Iſraël itinere columna nubis per diem nunquam defuit, nec coram populo columna ignis per noctem: vt in noctis frigore defeſſi, & à tenebris illuminati pergerent cum igne: & a calore ſolis protecti fuerunt in die ſub nube: quem dominus cuſtos Iſraël vere protegit, nec ſol per diem nec vnquam luna per noctem exurit.

Exod. 13.

Pſal. 120.

Moyſi ſepultura quare ignota. Cap. XXXC. Deuteronomium.

† al. Gai.

Quadrageſimo anno egreſſionis filiorum Iſraël de Aegypto, quadrageſima ſecunda mãſione in campeſtribus Moab ſuper Iordanem populus ſedit, vbi Moyſes Deuteronomium, hoc eſt, iterationem legis prædicauit, & poſt conſtituto pro ſe in ducatu populi Ieſu filio Nun ex tribu Efraim, imperio diuino mõtem Abarim † tranſiuit, in montem Nebo ſolus aſcendit vbi centeſimo & viceſimo ætatis ſuæ anno, nec motis dentibus nec caligantibus oculis, integro corpore totius humani generis commune debitum ſoluit. Duabus autem cauſis vt ſapientes aiunt. mortis, eius & ſepulchri nemo conſcius erat, quatenus illam faciem quæ conſortio ſermonis domini rutilauerat, mortis mœrore repreſſam, nullus videret. Et ne ſepulchrum eius populus Iſraël, ſi cognouiſſet vbi eſſet, adoraret. Vnde & virgam in qua ſigna fecerat, vt plurimi putant, ne adoraretur ſecum abſtulerat, quoniam & ſerpentem quem fecerat, filij Iſraël poſtmodum adorabant. Omnis autem illius ætas in tres quadragenarias partes diuiditur. Quadraginta enim annis in Aegypto in domo Pharaonis ab infantia literas didicit. Quadraginta annis exul ab Aegypto in domo ſacerdotis Madian fuit. Et quadraginta annis per deſertum ducatum populo præbuit. Certe & nos cõſummatis his quæ de pẽtateucho hiſtorica narratione comprehendimus, primi libri finem de mirabilibus hic facere conueniat, vt ſecundus de Prophetia ſcilicet exceptus, ab Ieſu filio Nun & Iordane initium ſumat.

DE MIRABILIBVS SACRAE SCRIPTVRAE, LIBER SECVNDVS.

CVM autem Moyſe egrediente, dei populi gubernationem Ieſus filius Nun ſuſcepiſſet, confortatus de ſermone domini, de cãpeſtribus [Moab] ad Iordanis fluuium caſtra moueri iubet: ac deinde cum arcæ onere teſtamenti decorati reliquã plebem, primas vndas præcedẽtes ſacerdotes ingrederentur, ab illo loco vbi ſteterunt vſq; ad mare omnis fluminis alueus aquis ſui cõfeſtim nudatus, ſuperiórq; aquarum moles quæ de fontibus augebatur, ſurſum in aera montabat, quouſque omnis Iſrael ſiccis pedibus alueum fluminis tranſierat. In cuius miraculi teſtimonio duodecim lapides quantos duodecim viri portare poterant de ima glarea Iordanis portati ſunt in loca caſtrorum, & totidem tanti ex his quos terra ſicca cõtinuerat, poſiti ſunt in eorum locũ. Certe & in hoc ſigno propoſiti operis noſtri cauſa requiritur, qualiter arcã domini fluuius naturaliter præterire non permittit. Ita enim aliqua pars aquarũ quæ ad mare perrexit, naturæ ſuæ curſum conſuetum conſequitur, dũ altiora deſerens, per prona proprio more fluminis paulatim delabitur. At vero humana induſtria alueos fluminũ nudatos legimus & audiuimus, quo modo Cyrus imperator per ſiccũ exercitus ſuper Gyndẽ † fluuiũ, qui ſecundæ poſt Eufratẽ quãtitatis illa expeditione qua Babyloniã expugnauit, dicitur eſſe caſtrametatus. Vbi chariſſimum virorũ & equitũ, equitẽ tranſmeandi fluminis audacia perſuaſum, rapacis aluei vortex demerſit. Quo facto rex incredibiliter iracundiæ furore aduerſus fluuiũ permotus, velut inſenſibilem creaturam vlciſci ſtatuit. Ac immenſum amnẽ perpeti anno totis viribus in quatercentas ſexaginta foſſas diuiſit: nudatóque alueo, meabilem vix genua tingentibus fœminis reliquit. Vnde eodem exercitu & rege eadem expeditione Babyloniã obſidẽte, excelſiſſimo murorũ obiectu ab expugnandi molimine repulſi, ad Eufratis fluminis per fluentia ſuperiora vada conuertunt. Illa autẽ prædicta arte edocti, per alienũ limitẽ diuertentes, per eius nudatũ [alueũ] Babylonis murũ ſubintrantes, vrbẽ

cap

Ieſus ſucceſſor Moyſi. Cap. I.

Iordanis ſiccatus.

† Gangẽ.

† *conami-ne.* capiunt. Quod ergo humana induſtria laborioſo certamine† potuit, hoc deus potentiæ ſuæ virtute facilius peregit. Sed forſitan quiſquã diſpariter reſpondebit hoc factũ eſſe: dicẽs, Illic enim foſſuræ opus alueos aquarũ per humiliora diuertit: hic vero ſtatus aquæ, nullo retinente ad æris ſublimia conſcendit. Sed & hoc nónne humana diligentia ſæpe efficit, vt ab oppoſitis vallibus aquas in excelſum montare, & ad fontes redire offenſas compellit? Quod vero homines velut terreni, de terrena craſſa materia frequenter faciunt, quo modo angeli tunc

† *aerem.* quorũ officiis hæc omnis mirabilia peraguntur, per amnem† facere non potuerun? cũ ſit naturale aeris opus & propriũ officium aquas retinere in nubibus, & vt docti indoctiq; pariter norunt, quotidiana adminiſtratione retinet: Ita tunc deo iubẽte fluminis curſum prohibuit, vt per illius fluenta arca dei &

Veſtes nõ detrita. ſacerdotes tranſirent. Terrã igitur repromiſſionis poſt longi laborẽ itineris ingreſſi, de fructibus Chananitidis regionis

Cap. II. populi turba comedit, & mannæ de nubibus eſca miniſtrari

Ioſue. 5. deſinit; In hoc iam longo itinere admiratione dignũ accidit il-

Deut. 29. lud, quòd per quadraginta annos nullius ex omni populo calciamentũ aut veſtis defecit. In quo dominus nõ naturã nouam in calceamentis & veſtibus condidit ſed olim conditam cõſer

De ſubuerſione Hierico. Cap. III. Ioſue. 6. uauit. Inde Iordanis ripã egreſſis, Hierico prima ex Chananitidis ciuitatibus occurrit. Quæ luſtrata circuitu dierũ ſeptẽ, quaſi arcæ dominicæ & exercitus expaueſcens aduentum, cito corruit. In quo circuitu nullo armorum ſuffragio vſus eſt victor populus, ſed ad clamorem in gyro ſonante murus erat vſque ad fundamenta dirutus. Vbi nihil extra naturam eſſe factũ geſta res oſtendit. Si quidem & hoc terremotibus eſſe factum

Terræmotus in Africa & Thracia. frequenter ſcriptura denunciat, Quo modo & in famoſo illo terremotu centum Libyæ vrbes corruerunt, & in terræmotu dominicæ paſſionis vndecim in Thracia ſubuerſæ ſunt. Præterea quoque quod humani actus efficacia congerit, hoc alterius deſtruentis vel etiã ſenectutis tempus conſumit. Attamen hæc dicentes non caſu accidiſſe murorum Hiericho ruinam, oſtendimus. Sed ne contra naturã ſicut aliquid in miraculis factum oſtendimus. hoc enim ſicut & cætera miniſtrari angeli-

De ſtatione ſolis et lunæ. Cap. IIII. Ioſue. 10. co opere deſignauimus, dei iuſſu effectũ fuiſſe nõ dubitamus. Poſt hæc quoque Chananæorum quinque regibus in vnũ congregatis vt pugnarent aduerſus filios Iſrael, cũ ex aduerſo miſcerentur cohortes, & victoria in dei populo partẽ contenderet

deret†, Ieſus filius Nun princeps populi Iſrael ſoli in medio die præcepit, vt ne ſe moueret, & lunæ vbi fuerat ſtaret donec †conceſſe dei populus de inimicis vindicaret. Quod & factum eſt. Nã ſol duos dies in vno concluſit & luna dici ſpacio non occurrit. In qua iuſſione non humani imperij authoritate luminaria requieſcunt, ſed domini imperantis vt ſtarẽt iuſſui obediũt. Nihil enim propter iubẽtis hominis verbum dei creaturæ faciunt ſed quod dominus ſerui ſui ordinationi †obediens præcepit, hoc faciunt. Sic enim perhibetur, Sol ſtetit contra Gabaon, & luna ad vallem Hulon, obediente domino voci hominis. Ex quo intelligitur deum ſeruorum ſuorũ precibus obedire, & ad eorum neceſſitatem creaturas ſuas opportune gubernare. Hæc luminariũ [mora] nihil nouum in natura cõmiſit, & ſi in miniſterio aliquid nouum aliquando natum †oſtendit: Sed & illa varietas nihil in anni curſu & reliquorum dierum cõmouit, dum pariter ſol & luna vnumquodque in ſuo ordine requieuit. Si enim vnum luminare curreret, dum alterum interim requieſceret, dierum & menſium & annorũ aſſuetum curſum conturbaret. Dum autem vtrunque moram hanc habuit, quaſi poſt conſuetũ diem in occaſus ſui limitẽ perrexit. Non enim quòd ad belli illuminationem luna tunc in præſentia ſolis proficeret, ſtare imperatur: ſed ne quid incongrue luminariũ meatu per vnius quietẽ & alterius curſum deſtrueretur. Sed quoniam & maris curſum lunari conuenientẽ eſſe in omnibus euidenter monſtrauimus, & illum tunc requieuiſſe, etſi ſcripturę vocibus reticetur, nónne ipſe illarum rerum pronunciat obſeruabilis cõmeatus? Luna vero non tantum in hac ſtatione requieuit, ſed & incrementi, vel detrimẽti ſui interim cõſuetudinem agere nõ potuit. Si enim dũ ſtetit luna, licet ſtans ſua incrementa vel detrimenta ageret, illud incremẽtum lunare vltra ſolis curſum in cyclorum rationibus aliquid turbaret. Dum vero nihil in circuli in ſe reuertentis curſu dies illa ſolito longior præbuit, tunc manifeſtum eſt, quod in illa ſuperueniente veſpera, vnius dici incrementum luna ſicut quotidie ſolet, geſſit. Vt enim hoc manifeſtis approbationibus pateat, cyclorum etiam ab initio cõditi orbis recurſus in ſe breuiter digeremus, quos ſemper poſt quingentos triginta duos annos ſolet in †principio & luna per omnia conuenientibus nullis ſubuenientibus impedimentis in id vnde incœperant redire oſtẽdemus. Quinto nanq; cyclo à mũdi principio anno

† rat.

† orat. ii.

† Varium.

† annos ſole & in &c.

anno centeſimo quartodecimo, generale totius mundi diluuium ſub Noë venit, qui poſt diluuium quadringenteſimo † *defecit.* decimooctauo anno deceſſit †: & inde alius incipiens, id eſt ſextus, in octauo ætatis Abrahæ anno finitur. Et nono eius anno ſeptimus incipiens, triceſimoquinto anno egreſſionis filiorum Iſraël de Aegypto in quinquennio ante mortẽ Moyſi cõcluditur. Poſt quẽ octauus, in quo eſt illud ſignũ in ſole & luna factũ, triceſimoſexto anno egreſſionis Iſrael de Aegypto incipiẽs, in triceſimũ [primũ] annũ Aſæ regis Iuda incedit. Cuius triceſimoſecundo anno nonus exordium capiẽs, in quo & aliud ſignum in ſole, Ezechiæ regis tempore, de quo pauliſper dicemus, factũ legitur, cẽteſimooctauo anno poſt templi reſtaurationẽ quæ ſub Dario facta eſt, ſui curſus ſpaciũ c ſummauit: donec decimus inde oriens nonageſimoſecundo anno poſt paſſionem ſaluatoris Allia & ſparſa conſulibus peractis curſibus conſummatur. Poſt quem vndecimus à conſulatu Paterni & Torquati ad noſtra vſque tempora decurrens extremo anno Hibernenſium moriente Manichæo inter cæteros ſapientes peragitur: Et duodecimus nunc interim annum agens ad futurorum ſcientiam ſe præſtans, ſed [à nobis] qualem finem ſit habiturus ignoratur: quorum vnuſquiſque vniformi ſtatu, peractis quingẽtis triginta duobas annis in ſemetipſum, id eſt, in ſequentis initium reuoluitur, completis videlicet in vnoquoq; ſolaribus octouicenis nonodecies, & in lunaribus decemnouenalibus vigeſiesocties circulis. Poſt quos in lunari ſupputatione per communes duodecim & emboliſmos ſeptẽ, per Ogdoadem & Hendecadem & incremẽtum lunare, quod computantes ſaltum nominant: & ſolari per quadrantes & biſſextos diligenter dinumeratos: demum duobus luminaribus †
† *lunaribus.* totidem dies habentibus, & per curſus ſui omnes lineas concordi ratione conuenientibus, veluti primi conditi orbis annus innouatur. Dum ergo hi circulorum totales † recurſus in
† *rotales.* ſe congrue, & poſt illos cyclos quibus in ſole & luna mora vel
Ioſue. 10. reditus ſigna, quo modo ſub Ieſu vel Ezechia factum legitur,
4 Reg. 20. apparuiſſe deſcribitur, ſine vlla varietate redeunt: manifeſte intelligitur, quòd non mora illa aut reuerſio aliquid in luminarium & temporum aſſueto curſu præpeditum vel inſolitum reliquerunt: ſed quaſi per diem omnem in occaſus ſui, vt ſupra dixi, limitem currunt poſtquam illius ſolito longioris diei ſpacium peregerunt. Per quod videtur quòd nihil ad ſe-

quent

quentis noctis longitudinem temporis illa dies longa contulerit, cuius princeps pariter in die cum ſole diei præpoſito lunæ requieuit. Itaque purgata funeſtis habitatoribus Chananitidis regione, in dei populi dedicationē † ipſa à domino terra tribuitur. Qui poſtmodū pacis ocio reſolutus, in idolorum terræ illius & reliquarū in circuitu nationum cultū peruagatur. Propter quod gētibus ſæpe, quorū idola ipſe colebat poteſtate à domino cōceſſa, mancipium ſeruire tribuitur. Sed captiuitatū & ſeruitutum laboribus duriſſimis afflictus, frequenter à deo per pœnitentiā veniam precabatur: ad cuius liberationē pœnitentium lachrymis ſedatus, ille iudices ſuſcitabat, qui de ſeruitutis iugo plebem eruētes, nequaquā pœnitētiæ domino, † ſed arbitrorum iure præfiebant. Quorum temporibus dū Madianitis ſeruiret populus, Gedeoni filio Ochaz cœleſtis nuncius apparuit, illúmq; deſtructo idololatriæ ritu, de plebis ſuæ liberatione cōmonuit. In cuius conſpectu dum Gedeon oblationē cōponeret, deſuper carnis ius fundēs, cœleſtis ignis holocauſtum abſumpſit. Et iterū poſtulanti ſignum, ſiccitas in omni terra, & ros in ſolo vellere, & rurſum ſiccitas in ſolo vellere, & ros in omni terra fuit. Sed hæc quanuis ſociātur numero mirabiliū, nihil tamen velut nouum oſtendere videntur in miniſtratione rerum: quoniā & cœleſtis ignis res terrenas, vt ſæpe diximus & dicemus, frequenter deuorat, & alternatim in mūdo per partes nubibus rorat. Sed tamen multa talia de mirabilibus ſcripturarū ſubueniunt, quæ etſi in rebus geſtis diligentē explanationē non exigunt, figurarum tamen præſignatione in rerum ſpiritalium intelligētia referta ſunt. Sed quoniam in opere iſto [rerum] tantummodo geſtarum intellectum proſequi diſponimus, hoc licet memoriæ cauſa ſtatim hiſtorialiter numero mirabiliū inſeremus. Quæ etiam ſi ſæpe fortuito caſu dei volūtate in rebus prouenerunt, terribilius tamē & celerius & certius & mirabilius inſigni alicuius oſtēſione per domini imperium gubernata & oſtenſa fuerunt. Vnde cum hiſtorialiter in holocauſti hac cōcrematione, non terreſtri igne, ſed cœleſti flamma hoc oſtendebatur, quòd futurum tunc bellum, non humanis viribus, ſed cœleſti auxilio proficeret, & ros prius demonſtrabat in ſolo vellere oſtenſus, quòd diuina miſeratio, quæ tunc in Iſraël fragili & molli populo fuerat, ignitas gentium iras ſicut aqua ignem poſſit

De Gedeone & duobus ſignis. Cap V.

† deditionem.

† potentiæ dominio.

De Sampſonis fortitudine in capillis. Cap. VI. Iudicum. 13. extinguere. Iterum cum Philiſtæis ſeruiret Iſraëlitica plebs, Manue filij Saruch de tribu Dan, ſterili vxori primo, deinde ipſi Manue dei angelus prophetali habitu apparuit, eóſque de filio qui illis eſſet naſciturus, qualiter fieret educandus edocuit, quatenus, ne vnquam nouacula caput ipſius tranſiret, & ſiceram & vinum & omne quod inebriare poteſt non biberet. Cui cum Manue neſciens eſſe angelum, prandium voluiſſet præbere, angelus, inquit, De cibis tuis non comedam, ſed domino ſi vis holocauſtum compone. Quod cum Manue illo præcipiente compoſuit, cum igne holocauſti coram eis ſtatim angelus in cœlum [aſcendit. Et hic terreſtris holocauſti ignis de terra in cœlum] abſcondens demonſtrauerat, quòd per naſcituri hominis fortitudinem deus populi liberationem præparauerat. Natus igitur Sampſon, iuxtaque imperium [domini] nutritus, maximam fortitudinem in ſeptem ſui capitis crinibus habuit. Quod pro certo probatum *Iudicū. 16* eſt, dum eiſdem nudatus aliquando etiam virtutem amiſit. Nam cum Dalilam in valle Sorecti mulierem de regione Philiſtinorum alienigenam adamaret, & illa pecuniam à Philiſti-*† Principibus quibus Sampſon multa mala fecerat proditionis.* nis principibus, pro quibus multa fecerat, perditionis † eiuſdem mercedem accepiſſet ipſe poſcenti fortitudinis ſuæ myſteria in capillorum ſuorum conſeruatione fieri indicauit. Et illa dormientis in ſinu ſuo vocato raſore, caput totundit. Perductúſque Sampſon à Philiſtæis, oculis orbatus, molam manu vertebat, donec capilli illius ad priorem longitudinem creuerunt. Deinde Philiſtæis epulantibus, vt inter epulas Sampſon illuderetur, adducitur, & ipſe puero retinenti † greſſus *† regenti.* dixerat, vt ſe ad duas columnas perduceret, quibus tota domus imminebat, quatenus ſuper illas veluti laſſus reclinaretur. Quibus ambabus vtraque manu apprehenſis, inuocato in auxilium deo totam domum concuſſit. Quę cito corruens, tria Philiſtinorum milia pariter cum ipſo Sampſone proſtrauit. Sed naturas inueſtigantibus, ſolutionem † non mini-*† quæſtionem.* mam incutit, quo modo totum ſenſibile corpus in inſenſibili capillo motum fortitudinis habuit: cuius damnum doloris ſenſum nequaquam intulit, cum illo tonſor à reliquo corpore ferramenti aculeo diuiſit. De Sampſone ergo priuſquam *Iudicū. 13.* naſceretur, à domino præcipitur, vt capillus illius nunquam ferri acumine vel alicuius aculei tonderetur. Quandiu igitur in mandati diuini cuſtodia permanſerat, ſpiritus ſancti munere

nere maximam fortitudinem habebat. Vnde cum muliebri perſuaſione præcepti dominici tranſgreſſionem adinuenit, etiam ſpiritale fortitudinis donum quod habuerat, ſtatim receſſit. Non quia inſenſibili capillo oſſium, & carnis & ſanguinis, qui nihil ex his habet, [virtus] inerat, ſed mandati dominici obſeruatio donum fortitudinis obſeruabat. Sed fortaſſe aliquis dicet, Quare ergo cum capillis iterum fortitudo illius ſuccreuit, ſi non in capillis priorem fortitudinem † habuit? Attamen etiam in hac vita †, non tam in longo capillo amiſſam virtutem recuperabat, quàm donum ſpeciale † quod negligens amiſit: afflictus pœnitentia creſcentibus capillis paulatim impetrabat: præſertim cum in huius mandati tranſgreſſione ex parte licet aliqua excuſabatur, quamuis ſuæ virtutis Dalilæ petenti myſterium licere non negauit, non tamen ſe imperante vel concedente vel ſentiente † tondetur. Vnde afflictus poſtea à deo impetrauit facilius, quod non ſponte ſed dormiens ſeductus amiſerat.

† prius rebur.
† hac vice
† ſpiritale
† conſentiente.

Inde poſt non multum temporis, filiis Iſraël mandatorum tranſgreſſione deum offendentibus, incitata Philiſtinorum agmina, ad bellandum contra eos conueniunt. Et filij Iſrael de ſe nihil confidentes, arcam teſtamenti domini in exercitu ſuo in pugnam contra aduerſarios conducunt. Sed legis tranſgreſſores nequaquam legis arca tuetur, victo potius & deleto [ex parte] populo, ab alienigenis ipſa capitur. Qui victoriæ munere lætantes, in terram ſuam eandem captam perducunt, & veluti triumphi huius adhuc iuxta † Dagon deum ſuum, arcam de Iſraël in templo ſtatuerunt. Sed primo die Dagon coram arca proſtratus, repercuſſus tamen in † loco ſuo reſtituitur. Craſtina vero fractus ad limen in centum partes, capite & manibus, ſpina dorſi eius truncata reperitur. Quod fugere idololatriæ in aduentu dominicæ legis cultum monſtrabat. Qui enim fugiunt, perſequenti dorſus dant. Præterea quoque tota Philiſtæa fœda admodum plaga percutitur: nam & extales eorum foras prominebant, & ingens ſoricum & inſolens copia per totam prouinciam diffundebatur. Conuenienter quippe dominus illis vtranque pœnam parauerat, qualem rerum ipſarum conueniens ratio exigebat: quatenus qui miſera animalia diuino cultu venerabantur, per miſerrima animalia in aduentu dominicæ legis caſtigarētur: Et qui tabernaculi domini interiora, id eſt, arcam extra limites ſuos protraxêre,

Capta arca & reſtituta.
Cap. VII.
1. Reg. 4.
1. Reg. 5.
† triũphi huius autorem iuxta.
† repertus iterum in.

hi interiorum ſuorum foras prominentium fœda afligerentur clade. Quapropter eam plaſtro nouo impoſitam duabus fœtis vaccis vehendam, quæ iugum antea non cognouerunt †, teneris domi vitulis mugientibus, ad fines ſuos redire arcam permiſerunt. Quinque mures & totidem annulos aureos indices plagarum ſuarum, ne eam vacuam dimitterent, iuxta eam in capſella poſuerunt. Sed in his multiplex figurarum intelligentia latet, quæ proprij operis induſtria, & tempore indiget & ocio.

† portauerunt.

Fragore cœli fugati hoſtes. Ca. VIII. 1. Reg. 7.

Iterúmq; infinita Philiſtinorum agmina quaſi arenæ maris innumerabilia, per plana ſe terræ Iſraël effuderũt, quæ dominus Samuele orante à facie filiorum Iſraël ingenti cœli fragore perterrebat, quatenus per hoc [& Iſraël] non propria virtute viciſſe intelligerent. & hoſtes dei protectionem & auxilium erga hunc [eſſe] populum ſcirent.

Rex primus Saul. Cap. IX.

Itidem quoque Samuele inuocante dominum cum populus ſibi regem peteret, & Saül filium Cis de tribu Beniamin in dei famine iuſſus Propheta ordinaret, dominus per pluuias & horribiles voces intonuit, quibus plebs quæ audierat, ſe dominum repuliſſe, ne regnaret ſibi intelligeret: quos fragores per Samuelis iterum dominus deprecationẽ compeſcuit, poſtquam populi de hac re pœnitudinem intus aſpexit.

Saul prophetans. Cap. X. 1. Reg. 19.

Saül inuidiæ ſtimulo ſuſcitatus, & malo ſpiritu [ſæpe] arreptus, cum Dauid occidere vellet, & ipſe Dauid tunc cum Samuele & [cæterorum prophetarum] cuneo prophetaret, miſit Saül nuncios & ipſum interficiendum de medio Prophetarum rapere iubet. Sed illos protinus vt veniebant, ſpiritus qui in Prophetis loquebatur, arripiebat. Ipſe quoque Saül quaſi inuitum famulis opus, ſtricto arcu poſt eos exiens cum inter Prophetas venerat, prophetabat. Diximus autem cum de Balaam & aſina eius diſſeruimus, quoniam ſpiritus ſancti verba, non dicentium merita penſantur, ſed ipſius voluntate vbicunque voluerit, proferuntur: per quod tamen proferentium ea merita non in melius augentur, ſi bona non habent opera, ſicut in Balaam, & Saül, & Caipha pontifice. Vnde tales Prophetæ in iudicio dicent, Nonne in tuo nomine prophetauimus? damnati domino reſpondebunt, & tamen æterni ignis conſortium inter cæteros impios ſubibunt. At vero & hoc loco quidam æſtimant, quòd Saül nõ diuino ſpiritu, ſed malo illo quo ſæpe arripiebatur, per totum illũ diem prophetaret, donec Dauid etiam imminens mortis periculum, ipſo ſuo ſpiritu arreptus, domini diſpenſatione

Matth. 7.

euade

euaderet. Sed qualiter hoc ſentiri poteſt dum ita ſcribitur, Et *1.Reg.19.*
factus eſt ſuper eum ſpiritus domini, & ambulās prophetabat?
Niſi forte ſic in hoc loco accipitur, ſpiritus domini, quo modo & alio loco, ſpiritus domini malus Saül arripiebat, Verun- *1.Reg.16.*
tamen vbicunque ſine additamento ſpiritus dei, vel ſpiritus
domini, vel ſpiritus Chriſti, vel ſpiritus Ieſu, in ſcripturis ſanctis inuenitur, ſpiritus ſanctus eſſe à nullo ſano ſenſu dubitatur. Vbicunq; vero cū additamēto dicitur eſſe ſpiritus domini
malus, vt eſt in libro Samuelis, intelligitur diabolus eſſe, qui
domini propter miniſteriū malus propter vicium dictus videtur. Sæpe quoque cū ſingulariter ſpiritus tantum, & nō addito ſanctus, aut dei, aut aliquid quodcūq; ex his quæ ad ſignādum aut demonſtrandū ſpiritum ſanctū pertinent, deprehenditur, cōtrarius ſpiritus qui eſt diabolus, aut ſubiectus quiſq;
ſibi ex his qui miniſtrant dæmonibus, dignoſcitur. Poſt etiā *Samuelis*
in anguſtia cōſtitutus hoſtili ſe premente impetu, cum neque *aparitio.*
per Prophetas, neque per ſacerdotes, neque per ſomnia, petēti *Cap. XI.*
ſibi dominus vllum reſponſum daret. Saül rex ad pythoniſſam
perrexit, vt ex mortuis aliquem ſibi per ſuæ artis incantationes ſuſcitaret. Quæ cum quæreret ex eo, quem mortuum de
ſomno cuperet reſolui, ille ſibi Samuelem velle reſpondit ſuſcitari. Suſcitatus vero Samuel, Saüli quid eueniret prænunciat.
Hac inquiens hora tu & filij tui mecum eritis, ſed & Iſraël tra- *1.Reg.28.*
dam tecum in manum inimicorum eius. Qualiter ergo Samuel à pythoniſſa ſuſcitare dicitur, dum pythoniſſa dæmoniacis incantationibus & præſtigiis vti videtur? Et quo modo
Saül qui in viuentibus Prophetis dei reſponſum non inuenit,
reſuſcitatum à morte Prophetam audire meruit? Vnde non
hunc eſſe Samuelem illum Prophetam, per factum facilius in- *2.Cor.11.*
telligitur, ſed diabolus qui ſe transfert in angelum lucis, in
phantaſia Samuelis conſideretur. Quod ex ſermonibus eius *Quæſtio.*
recte dignoſcitur, quoniam funeſto Saüli dicebat, Tu & filij *Solutio.*
tui mecum eritis. Etenim ſi verus hic Samuel oſtenſus eſſet,
nullo modo iniquum regem conſortem ſui meriti poſt mortem diceret. Si ergo à pythoniſſa diabolus oſtenditur, quare
Samuel in diuina ſcriptura dicitur ſuſcitatus? In multis ſacræ
ſcripturæ locis imaginatis rebus verarum rerum nomina ſæpe aſcribuntur. Quo modo & prædicta virga in ſimilitudinem ſerpentis imaginata, & phantaſtica illa magorum ſerpentium in Aegypto, & ille æneus [in deſerto] ſerpens nominatur.

Nume.21. natur. Duo quoque Cherubin pro ſimilitudine obumbrare
Exod. 25. propiciatorium nunciatur.†Quinque mures,vel quinque an-
1. Reg.6. nuli de terra Philiſtiim in capſella cum arca domini deferun-
†memoratur. tur,[Duodecim boues ſub mari æneo, & quatuordecim leo-
nes in throno Salomonis eburneo ſtatuuntur.] Cherubin
quoque & palmæ,& mala granata,& retia in templi ædificio
depicta deſcribuntur,cum hæc omnia non ipſa rerum verita-
te,ſed pro ſimilitudine iſta nomina recipiunt:ipſæ tamen ſcri-
†Vllo reſpectu. pturæ vlla incertitudinis regula †quaſi res veras hæc nomina-
tim ponunt.Phantaſma igitur Samuelis velut ipſe Samuel o-
ſtenſum pronunciatur,ſicut & in viſibus prophetarum, & in
Caſus Apocalypſi Ioannis oſtenſi viri pronunciantur. Poſt modi-
Ozæ. cum deinde Dauid regnum obtinente, arca teſtamenti de do-
Cap.XII. mo Aminadab ad Hieruſalem à rege & omni populo perdu-
2. Reg.6. citur,Oza filius Aminadab ſequens arcam , cum illā velut ſu-
ſtentans tangeret, ſubita morte percuſſus & ſuffocatus eſt. In
quo facto temeritas cum ipſo Oza,qui cum non eſſet de ge-
nere Aaron [arcam] tetigit, damnatur,& totus populus quia
caute in diuinis rebus ſe agere deberet, admonetur.Sed quidā
aliquod præcedens peccatū in Oza per hanc culpā punitū eſſe
exiſtimant,quoniā ſæpe euenit , vt minores culpæ præceden-
Recenſio tium peccatorū vindictam incutiant. Quemadmodum cum
populi. populus Iſraël peccaſſet commouit dominus vt Dauid nume-
Ca.XIII. raret populum,per quod accidit,vt plebs peccans per [paruā]
2.Re.24. regis culpam pœnam ſuſtineret præcedentium delictorū. An-
gelus enim domini ſeptuaginta virorum milia ex omni Iſ-
raël vſque Berſabee occidit,& Hieroſolymam vrbē velut de-
lere propoſuit:non quòd dominus ciuitatem quam nunc†di-
†quā nū. ſperdidit delere vellet, ſed vt oſtenſus in procinctu vindictæ
angelus,dignam videnti regi pœnitentiam incuteret. Ex quo
intelligitur Dauid minorem culpam commiſiſſe quàm plebs,
qui peccatum ſuum per ſolam pœnitentiam deleuit, populi
vero delictum in authoribus ſuis mortis ſeueritatem prome-
ruit. Et deinde cum per peccatum Salomonis populi Iſrael
Dedicatio regnū vnum in duo diuiſit,Hieroboam filius Nabath rex de-
Vitulorū cem tribuū in parte aquilonis,metuens ne templi quod erat
aureorū. in Hieruſalem reſtauratio † rurſum populum Roboam filio
Ca.XIIII Salomonis iungeret,idola & altaria in Dā & in Bethel poſuit.
3. Reg.12 Sed in dedicatione altaris quod fuit in Bethel, vir dei de Iu-
†Viſitatio da vt contra illud altare prophetaret,à domino mittitur.Quo
aduε

aduenience duo terribilia ſigna oſtenduntur. Nam & altare in 3. *Reg. 13*
duas partes ſtatim in hora holocauſti ſcinditur, & integra
ipſius † arida manus ſiccatur. Quæ duo ſigna rei & operi ſuo *† al. & re*
apte conuenerunt, dum quid in ipſo tunc rege ſit factum eui- *gis ipſius.*
denter oſtendunt. Aptum enim videbatur, vt qui dei cultum
qui illuc vſque in vno altari & templo erat, diuiſiſſet, ipſius
altare quod ipſe ſibimet fecerat, ſic ſciſſum diſſecaret. Et qui
populi dei manum ne domino ſuo oblationem & holocau
ſta immolaret aridam feciſſet, in ſchiſmatico illo holocauſto *Siccitas*
manus illius arida appareret. Præterea quoque Achab fi- *cœli.*
lio Amri incitante, cum Iezabel vxore ſua plura agente † ſce- *Cap XV.*
lera, Helias Theſbites de Galaad in ſermone dei dixit, Si ros *3. Reg. 17*
& pluuia niſi iuxta oris mei verba his annis erunt: cuius ora- *† angēte.*
tione prophetica † pluuia tribus annis & ſex menſibus non *† prohibi-*
pluit: quatenus qui deum per mala in terra exacerbaſſent, cœ *ta.*
li clementia & aeris commoditate carerent. Verum hæc plaga
vt multi magiſtri putant, tantum terram Iſrael caſtigauerat.
Sed moris eſt ſcripturarum, vt illam prouinciam de qua dicūt, *Omnis*
omnem terram indifferenter nominent, quod conuenienter *terra in*
cum Helia poſtmodum Achab ſermone demonſtratur. Cum *ſcripturis*
enim Heliam ipſe vidiſſet, Tu quis es qui conturbas populum *3. Reg. 18.*
Iſrael? Achab dixiſſe refertur. Cui reſpondens Helias, in Iſrael
tantummodo culpam quæ hanc plagam incitauerat, fuiſſe de-
nunciat. Non, inquit Helias ego conturbo Iſrael, ſed tu & do-
mus patris tui, quia dereliquiſti legem domini, & ſeruis Baal.
Quibus vtriſque dictionibus in Iſrael tantummodo culpam
& plagam conuenientia verborum eſſe demonſtrat. Si etenim
totum mundum plaga illa flagellaret, non qui conturbas Iſ-
rael tantummodo, ſed qui conturbas totum orbem Achab *3 Reg. 17.*
dixiſſet. In tempore autem ſiccitatis à domino Heliæ dicitur,
vt in ſpelūca torrentis Carith ſe abſconderet, vbi coruis mi-
niſtrantibus pane & carnibus & aqua torrentis illum ſatia-
ret, duplici ſcilicet occaſione, quatenus & tempore famis ha-
beret alimoniam, & perſecutorum auide ſe quærentium, tur- *† rabidā.*
bidam † effugeret iram. A coruis vero miniſtrari Prophetæ *Coruus.*
præcipitur, vt ſcilicet culpam quam in diluuio commiſerat *Helia.*
in terra, purgare auis illa videretur, dum vt fidelis miniſter ef-
ficitur Heliæ, qui negligens & fallax erat antea Noe. Præterea
quoque in hoc miniſterio illud etiam oſtenditur, qualiter ho-
mo ſi non peccaſſet, etiam infructuoſorum animalium nunc

miniſteriis vteretur. Vnde vero eas carnes & panes ille coruus detulerit, ipſe viderit qui tale officium committebat. In quo tamen intuendum eſt, quòd ex aliquorum hominũ ſcientium aut neſcientium induſtria, corui hæc acciperent, qui coctos panes & carnes quaſlibet qualitercunque præparabant.

Vidua Heliam paſcens. Cap. XVI. 3. Reg. 17. Cúmque de torrente propter nimiam ſiccitatem aqua deficeret, ad viduam in Sareptam vt ibi paſceretur, exire Heliam deus iubet. Quæ cum eum in domo ſua victu quotidiano ſatiaret, familiariter receptum, lecythus olei, & farinæ hydria, in quibus vnius diei refectionem in aduentu ſuo inuenerat, non minuta ſunt, donec viſitauit dominus populum ſuum. Et hoc accidit, non quòd inualida manus domini eſſet, vt etiam poſtquam torrentis vnda defeciſſet, aquam illi cum panibus aliũde & carne donaret. Sed idcirco ad Sareptam Sidoniorum ſaturandus Propheta mittitur, vt per illum bona & fidelis vidua paſceretur. Ne vero quem moueat, quòd Sidoniorum terra hanc eádem plagam pariter cum Iſraël perpeſſa erat, dum inde Iezabel perſecutrix prophetarum, & totius vindictæ & facinoris cauſa. Sidoniorum regis filia paternam originem ducebat. Certe etiam hoc ſigno non noua à domino, ſed condita natura immodica, non modica ſubſtantia gubernatur, quo modo de calciamentis & Iſrael veſtibus prædictum memoratur. Nam in cæteris prædictis omnibus miraculis nil naturæ rationem refugit, ſicut ipſe rerum euentus frequenter oſtẽdit.

Excitatio pueri mortui. Ca. XVII. Huius viduæ filius illo tempore quo Helias in domo eius morabatur, graui ægritudine mortuus fuit. Sed hunc Helias oratione ſua ad vitam iterum reuocauit, de quo tradunt Hebræi, quòd ipſe Ionas Propheta poſtea fuerit, quem de ventre ceti glutientis, euolutis tribus diebus dominus abſoluit, quia dominus qui inimicum ſuum in quocunque tuto loco poteſt occidere, ſeruum ſuum quem vult eruére, de qualicunque anguſtia liberare valet. At vero illa famoſa quæſtio, quæ de mortuis reſuſcitatis agitur, vſque ad Lazarum à nobis reſeruatur.

De holocauſto in mõte Carmeli, C. XXIII 3 Reg. 18 †octingentos. †deus. Euoluto autem tempore ſiccitatis, cum dominus ſuper terram vellet pluuiam dare, Prophetam Heliam in occurſum regis Achab iuſſit exire, qui omnem Iſrael & idolorum Prophetas quadringentos †quinquaginta in montem Carmeli congregauit. Quibus congregatis, ſanctus Helias duos boues, vnum domino, & alterum Baal, per ſe & per Prophetas idolorum mactari in holocauſtum rogauit, vt dominus † qui per ignem

ignem exaudierit, ipſe totius populi deus ſit. Quo impetrato, ſacerdotes bouem ſuum [prius occidentes, vſque ad mediam diem triſtes Baal] vt per ignem conſumeret holocauſtum, rogabant. Sed Baal qui potius igni in poteſtatem traditus eſt, ſuper holocauſtum ignem dare non poterat. Helias vero bouem ſuum in fruſta comminuens, per membra diuidens, ſuper altare quod conſtructum fuerat, & quod ipſe curauerat, tunc ſtatuit, Eumque aqua abunde ſuperfudit, orantéque illo, ſubito ignis de cœlo cecidit, qui bouem cum altari & lapidibus & aqua ſimul conſumpſit, Ac deinde ſacerdotes Baal in poteſtatem ſibi traditos, in torrente Ciſon interfecit, & omnis populus deum eſſe confeſſus credidit. In hoc etiam extra naturam ignis nequaquam aliquid fecit, qui deſuper aeris ignito ſpacio deſcendens, cum dei gubernantis imperio, alimenti ſui naturam †, quam in terra recepit, conſumpſit. In ſuperiore enim illo ſpacio ignis [naturam abundantius eſſe, etiam ignis] in terra ardens pronunciat, qui ad ſuperiora vbi eſt natura illius, ardenter contemnere † tentat. Sicut enim aquæ naturaꝫ deſcendere ſemper ad inferiora, ſic ignis proprium eſt appetere [ſurſum ſiue] excelſa: non tamen contra naturam ſuam etiam aqua ſæpe in excelſa videtur conſcendere: quod non ſubſtantia ſua quæ grauis eſt, per ſemetipſā m, ſed per aeris leuiorem naturam, qua aquarum minutiſſimæ guttæ ad altiora aeris vaporabiliter contrahuntur, ſolet facere: quæ minutiſſimæ guttæ, ad aeris altiora fumali modo conſcendentes, cum in denſioribus nubibus in ſe conueniunt, aeris natura ſuperferri non poſſunt, ſed motu † coagente gyruſcula mole ad terram dilabuntur. Et ſi illas in nubibus priuſquā lapſæ fuerint gelu præripuerit, eaſdē guttas concretas in grandinum lapillos glacialiter ſolidatos frigoris rigor conuertit †: & ſi remiſſiores & nec dum denſatas eas gelu inuenerit, niuem facit: & ſi has gelidum frigus non perſtrinxerit, aquæ ſtillicidium liberum, ad inferiores partes vnde ierat redit. Sicut aqua autem per ſemetipſam, niſi per aliam ſubſtantiam, vt oſtendimus, non aſcendit: ſic & ignis niſi per aliam ſubſtantiam inferius ſe non deſcendit. Vnde cum & dominus ſuper quinque ciuitates de quibus in primo libro diximus, igneos imbres plueret, hoc idem per ſulphur fiebat, quatenus & in ſulphure ignis arderet, & per grauiorem ſulphuris naturam idem ad terram laberetur. In hoc ergo loco vbi ſuper altare ad holocauſtum ignis deſcendit, aut

† *materiā*

† *conſcendere.*

† *Vento.*

† *deducit.*

Gene..19

per aerem aut per ſulphur deſcendit: quoniam ignis per ſe-
Leui. 24. metipſum non poteſt deſcenderr, niſi ſe alicui materiæ gra-
uiori deus iuſſerit immiſceri. Sacerdotes ergo idolorum ſine
homicidij culpa Helias dei ſeruus interfecit. Quippe qui erat
in illa lege quæ dicit. Blaſphemum non patieris viuere: Nul-
lus hominum ergo idolum colit, niſi dei blaſphemus extite-
rit. Ac per hoc qui idololatriæ cultores mactauerat, blaſphe-
mos & ſacrilegos de terra purgabat. Et poſt hæc omnia, qui
imbres à terræ perfuſione tribus annis & ſex menſibus orãdo
prohibuerat, in modico temporis ſpacio eodem orationis ſuæ
officio, ſitienti terræ abundantem pluuiã & placidã à deo im-
petrabat. Quæ in terram prius nequaquam veniſſet, niſi eam
Ieiunium Heliæ. à cultoribus Baal occidendo mundaret. Quos cum Ieza-
bel ab Helia interfectos eſſe comperiſſet, illum de morte pro-
Ca. XIX. pria minacibus verbis Prophetam terret, Vnde pergens in ter
3. Reg. 19 ram Iuda querulus Helias, in vmbra iuniperi ſedens obdor-
miuit. Quem angelus domini tangens de ſomno ſuſcitauit, &
pane & aqua eſurientem ſaturans & ſitientem refecit. Quo ci-
bo refectus, in eius fortitudine quadraginta diebus & quadra
ginta noctibus nil comedens, vſque ad Oreb dei montẽ ambu
lauit. Vnde verbi domini fruitus conſortio, rurſum in terram
Iſrael rediit. De iſto vero pane & aqua angelico officio mi-
niſtratis, quorum fortitudo paſtum famis labore Prophe-
tam quadraginta diebus peruexit ſcientibus [vim naturæ], vn-
†pace ſancta. de fuit, intelligentiã differendã patefacta † referuamus. In quo
pane cum quaſi humanæ induſtriæ, quòd panis coctus ſit,
operis ſimilitudinem conſpiciamus, non terreni panis vir-
tutem, quòd vna ſaturitate quadraginta dierum neceſſitatem
impleuerit, eſſe intelligimus. Niſi forte angelico opere de qua
cunque terrena materia factus in terra degentis animam ho-
minis paſtum validiorem hominum pane effecit. Sed hic pa-
nis etſi propriam ocultando naturam ſolicitum lectorem fa-
cit, de quadraginta tamen dierum ieiunio quo modo illud
De igne deſcendente ſuper quinquagenarios. tempus ieiunus [propheta] pertulerit, ſecurum reddit, dum
per vnius virtutem nullo egens cibo, tanto tempore vixit.

Inde interuallo quodam tẽporis interiecto, ipſo Prophe-
ta in monte [ſedente] quinquagenarium principẽ cum iis qui
ſub eo erant, vt eum ad ſe ducerent rex iuſſit. Qui ſupercilio,
Cap. XX. id eſt ſuperbo tumore inflatus animo dixit: Homo dei vt ad il-
4. Reg. 1. lũ nobiſcũ exeas rex Ochozias, id eſt, filius Achab iuſſit. Cui
Helias

Helias, vt inquis, Si homo dei ego ſum, reſpondit Propheta, in te nūc & in eos qui tecum ſunt, cœleſtis flamma ardebit. Quo facto, & alium eiuſdem ordinis virum cum tot comitibus ad eundem redire†præcepit. Quem conſona priori proferentem ſimili ſequentia†, eadem vindicta conſumpſi. Quo facto, tertius ad idem deſtinatus periculum quinquagenarius cum ſuis coram domini Propheta ſuppliciter genu flexit & per verba precatoria illum regis adire conſpectum rogauit. Sed huic, aſſociare Heliæ angelus domini dixit, Qui cito ſurgens & greſſum ſocians, ſuperbis interemptis, cum humiliato & ſupplice ad regem perrexi. Ignis autē in hoc loco, ſicut & in prædicto holocauſto dei, dicto Prophetę verbo obediens, quod iubebatur impleuit. Et in his grauioris forſitā ante commiſſi crimen peccati, ſicut & in Oza & numero populi prædiximus, vltrix flamma numerum†puniuit. Demum vero cum dominus Heliam eleuare voluiſſet, ipſe & Heliſæus[filius] Saphan miniſter ſuus Iordanis flumen diuiſit pallio Heliæ, pede ſicco, ſicut in tranſitu filiorum Iſraël factum prædiximus, tranſierūt. Ad cuius rei explanationem, de libro Ieſu prædicta huic operi ſatis ſufficiunt. Quoniā dum in multis his mirabilibus virtutum geſtis prædicta conueniunt his rebus miracula facta, etſi in figurali explanatione deuiauerunt, eandem tamen rationē in rerum geſtarum hiſtorico intellectu expoſitiones neceſſe† exigunt. Antequā de mirabilibus diuinæ totius ſcripturæ ſermonis noſtri cœperimus texere coronulā, operæ pretium eſt etiā ea in quibus propter præcedentium ſimilitudinem explanare aliquid non eſt neceſſe, prout geſta ſunt exponā, præſertim cum ex mirabilibus ſcripturæ[dominicæ]nil præterire diſpoſui, in quibus à miniſterio quotidiano excellere in aliis videntur. Igitur ambobus his ripa Iordanis egreſſis, Helias miniſtro ſuo dicebat, Poſtula à me quod vis priuſquam me deus à te tranſire & recipi iubeat. Cui Heliſæus, Spiritus, inquit, tuus duplex obſecro in me requieſcat. Rurſúmq; Helias, Duriter dicens poſtulaſti, ſed tamen ſi hora receptionis meæ mihi præſens aſtiteris & videris, hāc petitionē euentus complebit: Hoc vero poſtulans Heliſæus, non elationis affectū ſuper magiſtrum ſuum voluit, ſed videns peccata populi innumera, à Propheta qui relinqueretur, non ſimplici Heliæ ſpiritu, ſed duplici cōpeſci poſſe prēuidit. Si enim illud quod petiuit vitio volētis ſe eleuare animo poſtulaſſet, nequaquā à domino & ab

ipſo

†rex ire. *†ſententia.*

†nimirū.

De trāſitu Iordanis Heliæ & Heliſæi. Cap. XXI. 4. Reg. 2.

†natura.

De aſcenſu Heliæ in curru igneo. Cap. XXII. 4. Reg. 2.

ipſo Helia quod petebat impetraret. Igitur his dictis, iam iamque Helias igneo curru receptus velut ad cœlum conſiderante Heliſæo rapitur. Et hactenus ipſe ſicut & Enoch in teſtimonium nouiſſimi temporis adhuc ſine morte ſeruatur, vt ſcilicet horum in ore duorum teſtium, nouiſſimi teſtimonij ſermo conſiſtat, quando in extremo tempore pauloante quàm damnetur ſatanas, qui humanum genus aperto bello deprimat †.

† Deeſt hic finis ſententiæ.

† Conueniebat.

Cōcinebat †ergo [vt] Helias, quem diuini amoris zelus ignito in animo ſuo flagraſſet ardore, & per ignem miranda multa ſigna faceret, & per currum igneum ab omnibus commutatum dominus ad ſublimiorem ſtatum eueheret. Cæterum vero quod de Enoch in primo libro prædiximus, Heliæ etiam conuenire videamus.

De quibuſdā virtutibus Heliſæi. Cap XXIII.

Exod 15.

4. Reg. 2.

Interea labentia in terram veſtimenta Heliæ mœſtus hæres Heliſæus colligebat, & Iordanem itē dominum Heliæ inuocans, pede ſicco tranſierat. Veniens in Hierico, amaras & ſteriles aquas, immiſſo in fontem ſale, ſicut per lignum in eremo Moyſes ſanabat. De qua etiam re in loco illo diſſeruiſſe ſufficit. Inde veniens in Bethel, à pueris paruis caluus Heliſæus illudebatur. Quibus cum in nomine domini malediceret, duobus vrſis de ſylua venientibus, quadragintaduo pueri lacerantur. In hoc loco non propter proprium conuicium Propheta in iracūdiam commotus pueris maledixit: ſed auerſatorum à domino & lege patrum, filios qui in Bethel idolis immolabant, cum fortaſſe & ipſi parui pueri, vt moris tunc erat, idolis ſunt conſecrati, iuſta vindicta plexit. In Bethel nanque vnus ex duobus vitulis, quos Hieroboam filius Nabaoth fecerat, q peccare fecit Iſraël, rex fuit cōſtitutus. In quibus decem tribuum Iſraël à domino idola colendo diuertens peccauit populus. Præterea etiam Propheta prænidens quid [longa poſt tēpora illudēs] Chriſto in Caluariæ crucifixo Iudæorum peculiaris †populus eſſet paſſurus, quod eis figurali ratione cōpetebat, interim eſt operatus. Deinde in illa expeditione qua Ioram rex Iſraël, & Ioſaphat rex Iuda, & rex Edom ad filios Moab exierant, cū in deſerto totus exercitus ſitis labore fieret fatigatus, Heliſæus aquas per ſiccatum torrentem ſine pluuia venire à deo impetrauerat. Vbi foſſas & puteos populū facere iuſſit propter Iſraëlitas & gentiles qui in eodem [exercitu] erant. Cūmque ex illa expeditione reuerſus in terrā Iſrael veniſſet, mulier vidua vnius ex prophetis, lachrymabiliter ad eum clamauit dicens, Ecce inquiens, creditor meus duos

† petulās.

4. Reg. 3.

4. Reg. 4

duos filios quos ſeruo tuo viro meo genui ad ſeruiẽdum ſibi quia reddere aliud vltra nõ habeã tollere cupit. Cui Heliſęus, Dic inquit, quam rem in domo tua potes habere? Parum, reſpondens ait olei, quo vngar, reconditum penes me habeo in vaſe. Pete ergo, inquit Heliſeus, mutuo à vicinis tuis vaſa vacua non pauca. Quod cum feciſſet, de paruo illo olei creſcente, ipſa repleuit omnia. Hæc exigua olei particula per virtutẽ Prophete in maius creſcere non contra naturam potuit. Omnem enim magnitudinem creaturarum de paruitate ſemper creſcere conuenit, cum preſertim ſpecialius hoc in liquoris natura pincernaria arte fit, vt quædam poculorum genera de parua materia in abundantiam liquoris exundare & feruеſcere ſanè comprobentur. Per Sunam quoque ciuitatem ſæpe idem vir egrediens, cum à quadam diuite fœmina ſed ſterili, bono frequenter hoſpitio receptus fuerat, prædixítque quòd de viro ſuo proprio conciperet. Sed ille natus & nutritus, graui & ſolita doloris ægritudine, adhuc puer percuſſus obiit. Quem tamen Heliſæus figurali ordine reſuſcitans, matri viuum aſsignauit. Quodã etiam tempore [fame] coacti filij prophetarum, inter cæteras herbas agreſtes coloquintidas, mortiferas [& valde amaras] non agnoſcentes, in pulmento coxerunt. Quod cum vnuſquiſpiam eorum guſtaſſet, in olla mortem eſſe clamauit. Sed dum Heliſæus farinæ parũ in eandẽ ollam manu propria miſit, illius virtus per illius farinulæ ſapidum & ſuauem & ſanum ſaporem, inſipidum & mortiferum coloquintidarũ agreſtium vicit. Viginti quoque panes in centũ viros diuidi præcipiens, turbam ſaturauerunt & ſuperabũdantẽ copiam fragmẽtorum colligentes miniſtri habuerunt. Sed & de huius virtutis intelligentia diligentius explanabimus, cum de quinque panibus & duobus piſcibus, & rurſus de ſeptem panibus & piſciculis paucis in Euangelio ſi dominus permiſerit, diſſeremus.

4. Reg. 4. *4. Reg. 4.* *Matt. 14. & 15.*

Poſt hæc Naaman princeps exercitus regis Syriæ leproſus, cũ mirabilem prophetam & ſanitatum gratia condonatum in terra Iſraël cõperiſſet, comitum ſtipatus turba militum, ſumptis à domino ſuo muneribus & epiſtolis primitus ad regẽ Iſraël pergit, & ipſe illum ad domum Heliſæi tendere monet. Vbi præ foribus ſtante illo, Heliſæus per puerum iuſsit, vt ſepties in Iordane ſe lauaret. Sed ipſe ſuperciliose nunciũ omnino deſpiceret, niſi ſociorum ſuorum ſermonibus, vt hãc facilẽ rem faceret ſuaſus foret: quibus acquieſcẽs, ſepties, vt Heliſæus præce

Lepra Naaman. C. XXIIII. *4 Reg. 5.*

præceperat, in Iordane lauatur, eiúſque cutis tota mollis & tenera quaſi pueri ſanata redditur. Vnde pro ſalutis beneficio viro dei munera offerre tentabat. Quæ ille recuſans, quod gratis acceperat, gratis inpertiri malebat. Ex hac re manifeſtiſſime declaratur quod prædixi, quòd in ſermone imperantis dei, ſecundum imperium prophetæ, nõ in re aliqua virtutis ſacramẽtum continetur: Quoniam ſi ſine imperio prophetæ, immo dei per prophetam. Naaman in Iordane ſe lauaret, ſuæ lepræ purgationem nullo modo tam cito reciperet: Cogitans ergo apud ſe Giezi miniſter viri dei, quòd quaſi ſine cauſa Naaman dominus ſuus Heliſæus pepercerat, duobus aſſumptis ſecum pueris, feſtinantius poſt eum exire, ac ſi à domino ſuo miſſus properat Acceptámque ab eo compoſito mendacio pecuniam, in equis ex parte reportabat, quam Hæliſæus accipere totam, & nequaquam habere voluerat. Deinde vero interrogatus Giezi à domino ſuo quò iſſet, non quoquam ſe iſſe falſo ſimulauit. Sed occultum mendacium euidenti iudicio propheta conuincens, Nónne, inquit, ſpiritus meus tibi præſens erat, quando homo in occurſum tui de ſuo curru deſcendit? Dum igitur infelix te cupiditatis cogitatio vt hoc ageres & diceres fefellit, lepra Naaman cum ſua pecunia tibi & ſemini tuo vſque in ſeculum adhærebit. Ecce eadem poteſtate Hæliſæus propheta lepram Naaman corpori depoſuerat qua Giezi eandem adhærere carni & domui imperabat. Vnde peruidendum eſt iſtas omnes virtutes non rerum temporalium eſſe ctibus†, ſed imperantis præcepto peragi, quanuis contra naturam nihil in illarum vel harum effectione certum eſt perfici. In quarum tamen perfectione ipſa dei imperantis voluntas, ſeu per ſe, ſeu per angelos, ſeu per homines illas requirit, quas futurorum figuris aperte per omnia conuenire prænouit.

Giezi fallacia & lepra.

†. rerum ipſarũ effectibus.

De ferri ſupernatatione Ca. XXV. 4. Reg. 6.

Quodam quoque tempore filiis prophetarum coram Hæliſæo facientibus ſibi locum, manu vnius ex illis ſecuris ferrum manubrio lapſum excidens in Iordanis fluuium cecidit. Qui amiſſo ferramento quod mutuatum acceperat omnino† grauiter doluit. Vnde Heliſæus viri clamore motus, affectu dolentis locũ vbi ferrum ceciderat demerſum, requirebat. Quo aduocato, & à ſe illuc ligno immiſſo, ferrum de profundo ad ſuperiora aquæ natans reuocat, Grauem vero ferri naturam tenuis aquæ ſubſtantia ferre non valet. Sed tamẽ qui poſtmodũ ſub Petri pedibus maris ſolidauerat naturam, ante illam de

† animo.

prof

profundo ferrum leuare iubet. Aquæ enim natura quamuis terra fragilior, tamen aëre ſolidior videtur Hoc enim à terra minus habere virtutis oſtenditur quod ab ea metalla & lapides minus ſufferuntur. Apte vero † illud plus retinet, quod hominum & cæterorum animalium corpora & ligna ſupernatantia ſufferre valet. Vnde etſi metallum ad integrum aqua non ſupportat, ex parte cum portantibus tolerat quoniam lapidē, vt ſæpe probatur, quem vix duo viri in aëre poſſunt leuare, in aqua cū de fune pepēderit, vnus homo poterit retinere. Vnde apparet aquam etſi nō per totum, ex parte tamen ſufferre poſſe, & quod ex parte res habet, deū per totum poſſe: & quod ex parte res habet, deum per totum vt ſequatur naturaliter imperare. Propter quod aquæ natura natans ferrum ſufferre poterat, quia deus quod ex parte per ſemetipſam creatura conſueſcit, vt ad integrum faceret, imperabat. Belli quoque tempore regi Iſraël in multis locis rex Syriæ inſidias componebat, quas Heliſæus propheta regi Iſraël ſemper vt ſe caute in his ageret, manifeſtabat. Sed dum hoc rex Syriæ per Heliſæum fieri pro certo dignoſceret, ad totam ciuitatē Heliſæi miſit copioſum curribus & equis inſtructum exercitū. Quod cū viri dei miniſter nocte ſurgens videret, territus & pauore confuſus ad Heliſæum venit. Quem confortans Propheta, plures, inquit, auxiliatores noſtri quàm hoſtes. Et ne vltra modū pueri mens perterrita fieret videntis inimicorum multitudinē copioſam: ei angelorum igneis curribus & equis inſtructas per totum montem, in eius circumitu aſtantes phalangas fecit eſſe viſibiles. Vnde ad hoſtes digrediens hoc à domino impetrabat, vt illam gentem ſicut antea in foribus Loth cæcitate percuteret. Hoſtes igitur obcæcatos demonſtraturum ſe virum quem quærerēt promittens, in Samariā vrbem perduxit, eorúmque oculos aperuit ibi: Quos rex Iſraël videns, ab Heliſæo quæſiuit, vtrum occideret eos an non. Cui vir dei, nō vt interficeret imperauit, ſed verſa vice inimicos cibis reficeret, & abirēt. Non ita igitur vt lucem dei non videret hic populus cæcitate percutitur, ſed præſentis Heliſæi & locorum per quos ambulabāt agnitio ab illorū oculis occultatur. Si etenim cæcata diei lucem non conſpiceret, nequaquam tanta multitudo ſolum Heliſæum ſequi ducentem in Samariam potuiſſet. Ipſa igitur cæcitate percuſſi ſunt, dum quem viderunt nullo modo intellexerunt. Vnde ſimili modo vir dei ſuo miniſtro, non ad

† Ab aere vero.

Victoria per Heliſæum. Ca. XXVI.

4. Reg. 6.

Gene. 19.

vidend

videndam lucem diei per quam hoſtes viderat oculos aperuit, ſed in angelorum cõſideratione quos ante non videbat, eius intuitum direxit. Hoc etiam bello Benadab rex Syriæ in terrã Iſraël cum infinita multitudine veniens, Samariã multis modis †obſedit, & ad tantam anguſtiam incluſos, vt matres filios ſuos comederent, obſidionis neceſſitate coërcuit. Vnde rex Iſraël tam obſcœna infamia permotus, ad domum Heliſæi furore plenus venit, & vt præſentem anguſtiam valentẽ abſoluere, decollare deſtinauit. Quapropter ipſe Propheta velut de animæ periculo curans, fixo ſermone reſpondit. Cras eadem hora hac, ſtatere modius ſimilæ, & hordei modij mercabuntur in huius introitu vrbis vno ſtatere. At vnus ex duobus ducibus regis infida mẽte garriens. Si, inquit, cataractas dominus in cœlum faceret, verum quod dicis eſſe valebit? Cui Heliſęus ait, Tu hæc oculis tuis videbis, ſed cauſa huius infidelitatis ex his comedere non poteris. Sequẽti dehinc nocte, ſonitum aërei fragoris in Syrorum caſtris dominus audiri fecerat, qui cunctas inimicorum cateruas pariter verſas in fugam diuertebat. Quo explorato, cateruatim populus per portã ciuitatis prorumpens, infidelem illum ducem ſuffocauit. Qui videns iſta, iuxta Heliſæi verbum, eis veſci non potuit. His omnibus virtutibus quas propter mirabilium diuinæ ſcripturæ originem ſeruandam perſtrinximus, aut in primo libro ſimilia quædam annotauimus, aut etiam tertio, quo de Euangelio & nouo teſtamẽto differemus, ſi dominus vitam & adiutorium dederit, quædam explananda reſeruamus. Interea poſt mortem Heliſæi famuli dei, cum quadam die familiares eius mortuũ quendam portantes, latrunculos videntes pertimuiſſent, in ſepulchrum Heliſæi quod prope erat, mortui cadauer proiecerunt. Quod dum tangeret oſſa Heliſæi, reuixit & ambulauit. Vnde quidam præſcriptum ſermonem in hoc ſigno impletum fuiſſe dicunt, hoc eſt, Spiritus qui in te eſt, fiat duplex in me: quod neceſſariò impleri debuit. Helias ergo in vita ſua priuſquã reciperetur mortuum reſuſcitaſſe vnũ ſcribitur, quod ſimiliter & Heliſæus feciſſe iam cernitur. Sed & alium, id eſt iſtum poſt mortem ſuam, videlicet in ſepulchro reuiuificaſſe videtur. Sed etiam hoc duplex gratia facto eſſe non apparet. Quippe quod enim Helias ſemel fecerat, bis ac ter ſi neceſſe eſſet iterare poſſet. Sed potius hoc duplicem gratiam Heliæ eſſe in Heliſæo pronũciat, quod Heliſæus imperando [præcipiebat,] quæ Helias

Fames in obſidione. *†diebus.* *4. Reg. 7.* *4. Reg. 13* *4. Reg. 2.* *4. Reg. 17.* *4. Reg. 4.* *4. Reg. 13.*

lias orando & poſtulando impetrabat. Siue vt cæteri dicunt, quòd Heliſæus cum magno honore & ſeculi dignitate vir tutum & prophetiæ donum habuit, quod Helias profugus & perſequutus in montibus & ſpeluucis degẽs,& eiectus ab hominibus retinebat.

Iſraelitarum calamitas. C.XXVII.

Per longum deinde tempus populus Iſraël cum dei legem & prophetarum dicta tranſgrediens,idola colendo dominum ipſum contemneret,qui patres ſuo de terra Aegypti duxerat, in manus gentium traditus, poſt plurimas populi ſtrages,& vrbium obſeſſarum euerſiones,decem tribus quæ in partibus Samariæ fuerunt,à facie ſua penitus proiiciebat:& reges Aſſyriorum, Salmanaſar ſcilicet & Teglatphalaſar,quibus eos ca ptiuandos & tranſlatos tradiderat,Samaritas pro eis cuſtodes videlicet,ex multis gentibus & vrbibus,ne eſſet inculta terra, congregabant.Quos leones iubente domino, quòd eum non metuiſſent,dilacerabant.Vnde ad regẽ Teglaphalaſar cito per nuncios ſermo deuenerat,quòd gentes quas ſtatuerat in terra iſta,† cultum dei terræ ignorantes,leones lacerabãt.Quapropter rex vnum de ſacerdotibus Leuiticæ ſtirpis[mittẽs,]illas gentes deum colere fecit.Quo accepto quanuis gentili ſuperſtitione minus relicta,[leonum] plaga ceſſauit. Tribũ autem Iuda & ciuitatem Hieruſalẽ quam elegit dominus, & omnes qui ad eos pertinebant adhuc deus tunc reſeruauit. Cuius regnum ipſo tempore Ezechias rex iuſtus[deúmque timens] gubernauit.Sed Sannacherib rex Aſſyriorum,videns quòd pa tres ſui Samariæ regnum & imperium Iſraël deſtruxiſſent, & ipſe ad terram Iuda,duce Rapſace, quem Hebræi Eſaiæ Prophetæ filium dicunt & profugum Iudæum ad Aſſyrios commigraſſe,exercitum conuocat, & Hieruſalẽ vrbem expugnare iubet.Sed in ipſo conamine deus populi defenſor & ſuperborum humiliator,de cœleſti exercitu militem,angelũ videlicet ad Aſſyriorum caſtra miſit,qui opere vnius noctis centũ octogintaquinque milia ab exercitu Sennacherib interfecit. Qui ſic fugatus de terra Iuda, cum paucis ad Niniuem vrbẽ ſuam fugiens vix euaſit.Vbi in idolorum phano repertus,ab vno filiorum ſuorum quos ipſe genuit, interfectus eſt. † Paruo tempore interiecto,Ezechias rex Iuda,ne de tanta victoria eſſet eleuatus,& forſitan etiã gratiarum actione exiguus,in grauiſſimi languoris morbum incidit, Ad quem in ipſo longuore viſitandum Eſaias Propheta veniens dixit, Diſpone domui tuæ

4.Reg.17. *† al.Iſrael* *Sennacherib.* *4.Reg.19.* *† Vulnere corruit.* *Infirmitas Ezechiæ. Capue XXVIII. 4.Reg.20.*

tuæ,quia non viues vltra,ſed morte morieris. Quo triſti admodū nuncio protinus rex ipſe permotus,ad parietem faciem ſuam cōuertit,lachrymabilémq; pro vita ſua in conſpectu clementiſſimi & miſericordiſſimi domini precē fudit. Non quòd de ſuo,vtpote perfectus, merito cōſpectu conditoris ſui incertus fuit,ſed quia in Chriſti vēturi generatione ſui generis proſapiam in throno Dauid lucernam non dereliquit.Sed cū ſupplicātis fletibus regis,& famuli ſui pius dominus ad miſericordiam eſſet flexus,rurſus Eſaias Propheta puro agitatus lumi-

† numine. ne † mittitur,vix mediū atrij digreſſus , qui ſanitatē & regnū & pacem vndique regi ipſi & ciuitati fore denunciat,& quindecim annos vitæ ſuæ ab ipſo [die] dei ſermone addi confirmat.Sed dum Eſaias duas prophetias ſibimet inuicē cōtrarias eadē hora protuliſſet,neceſſe erat vt alterā quæ facienda eſſet,

Sol retrocedit. ſigni oſtenſione firmaret.Vnde vt rex quod dicebatur indubitanter crederet,ſolis in ortū ab occaſu per decē horas curſum recidiuo deus tramite retorquet, quatenus inde veluti mane iterum feſtinare inciperet,qui diei totius,exceptis duabus horis,ſpacium conſummaſſet.Per quas duas horas,vt multi æſti-

† celeri. mant,cœli † curſu de occaſu in ortū reuertitur,vt dies integra rurſum ſine interueniēte nocte in ortu innouaretur,vt ſcilicet

Ioſue. 10. dies duos etiam in hac vice in [vna] luce concluderet. Quo modo & ſub Ieſu filio Nun,in illo prædicto bello moram feciſſet, indubitāter & hac vice luna reuerti minime dubitatur, quatenus ne quicquam vt prædiximus in cyclorum curſibus cōturbaretur.Propter quod & maris ipſa viciſſitudo impedita fuiſſe non denegatur,vt de cætero conueniēter qualiter quotidie fieri ſolet,cum lunæ curſibus comitaretur naturā. Vnde in hac reuerſione cōuenit ſolem nō mutaſſe,ſed ſuo conditori in omnibus naturaliter [præcepto] obedire.Sicut enim lucere & calere naturæ ſuæ inſitū ſol poſſidet:ita quicquid præcipere dominicæ iuſſioni ſeu currere,ſeu ſtare,ſeu recurrere naturaliter habet.Cōueni nter autē tale ſignū regi in mortis expectatione poſito aptiſſimū euenit , quòd dominus per ſolem fieri taliter,per ſolem cōgrua diſpenſatione diſpoſuit, quoniā ſicut ſol in procinctu occaſus ſui poſitus in diei initiū reducitur,ſic rex in mortis expectatione conſtitutus , quaſi ad incipientis vitæ gaudia reuocatur. Tantū quoque temporis,id eſt quindecim annos eius vitæ ſe dominus dixit addere,quatenus naſciturus tunc filius conſumpto illo tēpore,regnum [defuncti]

cti] patris valeret gubernare. Cæterũ illã quam non exiguam quæſtionem de iſto, vtrum ſuæ vitæ finem hũc ſi non fleret fieri deus diſpoſuit, multi doctores habuere, quando de Lazaro illo quatriduano mortuo aliquid dicemus, ſi dominus permiſerit, ex ipſa Euangelij authoritate cupimus intimare. Eadẽ quippe de iſto ex mortuis iam †reuocato ſentẽtia, quæ de reſuſcitatis ex mortis ipſius ſomno iterum quandoq; abeuntibus eſt proferenda. Hoc quoque defuncto, cum reges Iuda & reliquus populus multiplicarent ſcelera, & per Prophetas traditurum ſe Chaldæis Hieruſalẽ cum regibus & populis ad deſtruendum dominus prædiceret, quod poſtea ipſius euẽtus, dum dicta Prophetarum tota pariter plebs cõtempſerat, comprobabat. Nam cum Pharao rex Aegypti contra Darium † & Chaldæos pugnaturus venerat, Ioſias rex Iuda ſatis iuſtus, in campo Mageddo illi cum exercitu obuiauit. In quo conflictu dum Ioſias victus & vulneratus occiditur, Ioachaz filius eius à populo terræ Iuda pro ipſo ordinatur. Nechao vero Aſſyriorum & Chaldæorum deuicto exercitu, velut ad tuendum regnum quod ceperat, conſtitutis in Carchamis oppido ducibus, cũ exercitu copioſo poſt tres menſes ex quo Ioſias occiſus eſt, Hieruſalem reuertitur. Vnde inconſulto ordinatus rex Ioachaz Ioſiæ filius inuentus, Ioachim fratre ſuo in loco eius conſtituto, catenis vinctus in Aegyptum ſecum trahebatur, Sed mortuo Nechaone & ducibus qui in Carchamis relicti fuerant bello victis, tertio anno Ioachim regis Iuda, qui illuc vſque Nechaoni adhæſerat, Nabuchodonoſor rex Babylonis per exercitum Hieruſalem velut Aegypti coloniam obſidebat. Cui ſe Ioachim ſponte tradens, datis obſidibus Daniele videlicet, Anania, Azaria, Miſaële, & parte vaſorum templi domini, adhuc in regno ſuo relinquitur, donec grauiſſimæ ſeruitutis onere depreſſus, ad Aegyptiorum regem iterum diuertens, miſſo rurſum [de Babylone] exercitu comprehenſus & tractus, priuſquam ad vrbem veniret in campo Babylonis vndecimo anno regni ſui interficitur. Et iterim dum hæc aguntur, in eius locum Ioachim qui dicitur & Iechonias, filius eius, pro patre ſuo à populo in Hieruſalem [iterum] rex conſtituitur. Cuius regni tertio menſe, Chaldæorum reuerſo exercitu, & ciuitatem Hieruſalem obſidente, monente Hieremia propheta, ne ciuitas combureretur, rex Ioachim cum Noeſcha matre eius, & cuncti populi tribubus mili-

† ex mortis ianua.

Captiuitas Babylonica.

C.XXIX.

4. Reg. 23

† Aſſyrios

tibus & fabris, & incluſoribus, Chaldæorum populo ſe tradi-
dit, qui illum cum omni terra, ſcilicet generatione ſua, in terrá
Chaldæorum, id eſt in Babylonem deduxit. Poſt quam [con-
ſtitutus] á Chaldæis Sedechias patruus ſuus filius Ioſiæ re-
gis Iuda, regnum Hieruſalé obtinuit. Qui & ipſe nono regni
ſui anno, deficiens á Chaldæis, ad Aegypti regé venit: Nabu-
chodonoſori occaſionem dedit, vt ipſo ſedente in Reblatha in
terra Emath, quæ nũc eſt Antiochia, per exercitum ſuum obſi
deret & expugnaret. Et cum ipſum regem vndecimo anno re-
gni ſui cepiſſet, incenſo templo & tota vrbe, plurimis occiſis,
& reliquis captiuis, eundem filiis, pariter & oculis orbatum,
ſecum in Babylonem perduxit.

De Daniele ſomnia interpretante. C. XXX.

Quo tempore Daniel quem
in primordio captiuitatis vnum de obſidum numero poſui-
mus, in Babylone ex Iudæorum ſtirpe, illuſtri fama clarebat.
Quoniam cum eſſet ſpiritu dei plenus, & prophetiæ munere
condonatus, quæ hominibus [cæteris] fiebant incognita, ipſi
deus demonſtrabat. Vnde accidit vt Nabuchodonoſor rex
ſomnium videret, euigilantíque etiam ex parte aliqua ſomnij
memoria in illo † remaneret, Deus Danieli, non ſolum ſom-
nium ipſum, ſed etiam ſomnij ipſam occaſioné, quæ eſſet an-
tequam rex dormiret, indicauerat. Hoc vero factum eſt, vt regi
Daniel ſummi creatoris noticiam inſinuaret, & plebs in ſerui
tute & captiuitate poſita, aliquod quamuis paruum auxilium
& ſolatiũ haberet.

† memoria nulla.

Daniel. 3.

De tribus pueris in igne projectis & liberatis. C. XXXI.

Sed rex ille ita in dei obliuionem animo
euectus † incidit, vt ſtatuam auream altitudinis nimiæ in cam
po Duran prouinciæ Babylonis erigens, proprio nomine con
ſecrari diuino cultu præceperit. In cujus ſtatuæ dedicationem
omnes vndique prouinciarum populorúmque præpoſiti con-
uocati communi decreto, ipſam imaginem, vellent nollent
coacti ſunt adorare, propoſita recuſantibus præſente pœna,
quòd non parua fornacis flamma vrendum quiſque agere no-
lens ſemetipſum præſciret. Vnde accidit, vt præpoſiti Babylo-
nicæ regionis tres viri, † Sidrach, Miſac, Abdenago, ex Iudæo-
rum ſtirpe progeniti, de quibus in initio captiuitatis pariter
cum Daniele Babylonem deductis, diximus, á Chaldæis accu-
ſati ſunt coràm rege, quòd nec deos patronos ipſius regis, nec
illam tunc conſecratam nuper voluiſſent imaginem adorare.
Quos ne accuſatio alicuius odij cauſa & non iuſta querela
poſſet prouenire, ipſe rex ad ſe vocari iuſſit, & verũ deos ſuos
& ſtatuam auream adorare vellent, † interrogauit, Augénſque
inter

† effectus.

† numero.

† al. & vtrum vt aliorum famminibus aure traxerat, ita certa re haberetur

interrogata, Sufficiat, inquit, de præterito narratum, nunc in mei præſentia iuſſa complete, & auream quam erexi ſtatuam adorate. Si vero quod iubetur, exequi non vultis, opere neceſſario camini ignis ardores experiendos ſubire debetis. Sed illi vnanimi reſpondentes ſententia Deos quoſcunque tuos, non tantum non colimus, verumetiam aſtantem præſentialiter ſtatuam nuper ædificatam, inquiunt, nequaquam adoramus. Solum enim vniuerſitatis authorem cœleſtem tantummodo libenti voluntate & communi priuatóque ſtudio veneramur. Cuius potentia quicunque ſibi puram, nullo prauo opere læſam conſeruat fidem, à qualicunque anguſtia protegit. Ideoque ô rex, nec præſentis camini flammas pertimeſcimus, nec in vllo aliquo poteſtatis minas & ſupplicia formidamus, quoniam potentiſſimus rerum conditor & gubernator, ſeruos ſuos de ignis ardore, & qualicunque quam manus tua intulerit plaga, per omnia poteſt liberare. Vnde [rex] incredibiliter ira ſuccenſus, & fornacem plus ſolito ſuccendi præceperat, & hos per fortiſſimos de ſuo agmine viros, cum veſtimentis & ornamentis in ignem proiici, feroci ſententia iubebat. Sed ipſi in fornacem proiecti, cum in flammarum medio ceciderant, nullo modo ignis ardorem ſibi in aliquo aduerſantem ſentiebant. Nanque dei angelus, cum in fornacem miſſis eadem hora pariter in ignẽ condeſcendit, qui foras ignis ardores [& flãmas] de fornace excuſſit, & intus manentes velut placido rore ſuperfuſos, ſine vlla moleſtia incolumes conſeruauit: atque in circuitu fornacis inimicos quoſcunque Chaldæos proditionis † & interfectionis eorum reos reperit, ignis ille conſumpſit. Vnde rex Nabuchodonoſor caminum introſpiciens, ait, Ecce ego quatuor video viros expeditos in medio flammæ, ſed quartus ceteris excellit eminentia formæ, Illóſque tres quos in ignem miſerat, de fornace ſtatim per propria nomina vocat. Quibus nihil aduerſi de fornacis conſortio accidiſſe, cuncti videntes populi conſiderabant: ita vt non ſolum corpora ardoris vulnera, ſed & penè vlla veſtigia non pertulerant: ſed etiam ſana veſtis aut capillus, nullum adultionis aut ignis ardorem ſaltem habebat. In hoc mirabili facto, naturæ tutor, †qualiter ignis leuiter fornace incluſos fouit, inquirit, cum [interim eodem igne] viri circunſtantes eiuſdem ſubſtantiæ, eadem hora cõburuntur. Vnde ergo leuitatẽ hanc in

† perditionis.

† ſcrutator.

vna ſui parte tunc ignis habuit, cum ex altera inimicos regnorum dei ferox illius ardor interfecit? Ignis igitur ſubſtãtia vel natura in nulla niſi aqua vel alicuius liquoris ſubſtãtia poteſt viuere. cum ipſe incorporeæ intelligitur eſſe naturæ, Ex quo accidit, vt dum in lignis ardens, totum quod in eis ad humorem pertinet conſumit, in arido currere † qui rurſum terræ fuerat redditus, liquoris penuria ignem extinguit: eandẽ quoque liquoris naturam ardoris voracitas conſumendo non totum deuorat, ſed dum in ſuperiora vbi illius naturæ eſt copia, pergere nititur, rurſum ſe in aëra eleuat. Vnde familiaris vapor ille, cum ad aëris excelſa ſuſtollitur, nebuloſa facie concretus, terris iterum vnde ierat, per pluuias miniſtratur. Quod ſæpe vaſtatarum aduſtionibus prouinciarum comprobatur, & incenſorum montium crebro vaporibus roreas copias deducentibus declaratur. Tandiu igitur ignis in quacunque terrena materia perſeuerat, quoaduſque liquorem omnem qui in ea eſt vel ipſe conſumat, vel quod ex ſuo paſtu ſupereſt, ſurſum in aëra mittat. Si vero exiguus ignis ſatis humidam materiam inuenerit, ipſe velut infirmior validiore victus, humoris abundantiæ cedit. Præterea quoque cum lymphatica, vt ſupra dixi ſubſtantia paſcitur, ipſius natura nequaquam in aliquo tuta niſi per aërem conſeruatur. Etenim ſi in oleo vel in quocunque fomento incendatur, ſi circunfuſus per aërem totum non contigerit, iam iámque extinguitur. Quandiu ergo in aliqua terrena materia arſerit, ipſius vita in aëre & humore conſiſtit, Vnde potens gubernator, ignis naturam inter inimicos & ſeruos ſuos diuidere voluit, ardorem inimicis, flabilem & humidam aquæ & aëris ſubſtantiam famulis ſuis conuertit: vt & illi per comburentem naturam [accenſi] arderent, & hi in flabili & lymphatico vapore nihil aduerſitatis perpeti ſentirent. Quapropter ita ſcriptura dicit, Angelus domini deſcendit cũ Azaria & ſociis eius in caminum, & excuſsit flammam ignis de camino, & fecit medium fornacis quaſi ventum roris flantem. Ex aëre enim ſpiritum, & ex aqua in ipſo igne inuenit rorem. [Ecce hanc diuiſionem] ſicut & cætera mirabilia per angelũ effecit, qui pariter cum ſeruis dei, vt ſupra dixi, in ignem deſcẽdit. Daniel quoque [veri] dei cultor, de quo in captiuitatis principio diximus, cum de tribus principibus regni Perſarum & Medorum vnus fuiſſet conſtitutus, regi Dario Aſtyagis filio domino præſtante, præ omnibus factus fuerat charus. Sed quoniam

† cinere.

Danie. 3.

De Daniele in Lacum miſſo leonum, C. XXXII.

Danie. 6.

quoniam dilectionem honor ſequitur,& honor maximus inuidiam ſuſcitat,ipſi cæteri Medorum & Perſarum principes grauiter inuidebant.Et idcirco nō valentes niſi in lege dei ſui occaſionem illi aliquā vnde eum morti traderent inuenire,legem ex regis edicto talem fallaciam neſcientis, Perſarum & Medorum authoritate firmatam ſtatuere, quatenus ne quiſquam petitionē quācunque à quoquā deo vel homine per triginta dies poſtulaſſet,niſi à rege.Cui decreto ſi quis iam inueniretur eſſe contrarius,illum abſque vlla miſericordia aut clementia,deuorandum leonum reciperet lacus.Quo confirmato edicto,dum diligentiſſima cura non deſinerent obſeruare Danielem,in domo ſua ter in omni die more conſueto, vero deo ſuo deprehendebant genua flectere.Vnde grauiter ab his accuſatum, de manibus eorum eruere voluit rex.Sed hoc lex conſtituta Medorum atque Perſarū nō permiſit. Quapropter mœſto animo dolente rege deuorandus Daniel in lacum leonibus decernitur,Sed à dei angelo ne in lacu inſons periret,ora leonum clauduntur.Vnde rex tranſacta inſomni nocte,mane lachrymabilis ad lacum venit, vbi incolumem cubantem inter leones, ſecura mente Danielem reperit. Imperante ergo rege,iam iámque Daniel de lacu leonū abſtrahitur, quo proditores illius protinus deuorandi pro eo mittuntur. Et quos inedia Danielis eſurientes fecerat,reorum ſanguinis illius criminoſa corpora leones recipiebāt. In hoc etiam tam inſignī facto,non natura in leonibus mutatur,ſed inſita à conditionis initio,ſua parte per angelum à deo gubernatur.Blandiciem enim & lenitatem,quas catulis ſuis leones oſtendunt,in Danielem exercebāt:& ſæuiciam & ferocitatem quam in prædam faciunt,in deuoratis peccatoribus reddebant. Vnde certum eſt quòd non contra naturæ ſuæ terminos vllam creaturam dominus aliquid facere,ſed naturarum partes qualitercunq; neceſſe habetur aut in defenſionem in ſolatium eorū quos protegit,aut in detrimentum eorum quos premit, gubernare diſponit. De lacu vero iterum & Abacuk tranſlato in Belis & draconis fabula,idcirco in hoc ordine non ponitur, quod in authoritate diuinæ ſcripturæ non habentur. Interea captiuitatis tēpore completo,quod dominus per prophetas implendū eſſe prædixerat,reuerſionē populi ſui & captiuitatis ſolutionem,per Cyri regis clementiam præparabat.Quo tempore Eſdras dei ſacerdos combuſtam à Chaldæis in archiuis templi *Dani.I3I De Eſdra legem innonante. C.XXXIII.*

reſtituit legem. Nempe qui eodem ſpiritu qui in ſcriptura
†quo ante fuerat: †plenus fuit. Sanctæ ſcripturæ veteris teſtamenti, le-
ſcripta fue gis ſcilicet & prophetarum mirabilium ordinē in duobus his
rat. libellis hiſtorica expoſitione ſummatim poſui. Quibus ſi quid
De bellis alicuius forte melioris ingenij ſagax inueſtigatio addiderit,
præcipuis adhuc non me recuſo diſcipulū fieri. Præcipua vero bella tan-
quā domi- tum auxilio domini peracta [quæ textui diuinæ ſcripturæ in-
ni auxilio ſerta ſunt] in his idcirco omiſimus, quoniam & ſi propter de
peracta cœlo auxilium admiratione digna ſunt, & figurali ratione cō-
ſunt. tineant multa myſteria, tamen in rerum geſtarum intellecti-
C.XXX- bus nihil relinquunt incerti. Scimus quòd Amalech orante
IIII. Moyſe, Ieſus filius Nun ſuperabat, & Seon regē Amorrhæo-
Exod.13. rum, & Og regē Baſan, proceræ altitudinis viros populus Iſ-
Nume 21. rael interficiebat. Balach filium Sephor regem Madian, cū Ba-
Ioſue.12. laam illo præcipuo áſtrologo, Phinees filius Eleazar cū exer-
citu occidit. Et Ieſus Bennon vnum & triginta reges Chana-
nitides, multis conflictibus proſtrauit. Gedeon filius Ioas in
Iudic.7. trecentis viris innumera Madianitarū milia per turbas & lu-
Iudic 11. cernas occidit. Iepte Galaadites populū de gentium poteſtate
Iudic.14. belli iure ſuperauit. † Sampſon ille fortiſſimus Hebræorum,
†liberauit leonem ſibi occurrentē nihil habenti in manibus confregit.
Iudic.15. De cuius poſtea ore & capite fauū mellis accepit & comedit,
trecentáſque vulpes capiens igneque ſuccenſas in Philiſtino-
† Viros im rum ſegetes dimiſit. De quibus ille mille viros in ſpecu † vno
petu. aſini mandibula ſolus interfecit & mortificauit: & vndique ſe-
Iudic.16. dentibus circa ciuitátem in qua dormitauerat Philiſtæis, am-
bas portæ fores cum oſtiis & ſuperliminaribus & ferreis vecti
bus comprehendens, in vertice montis qui reſpicit Berſabee
Iudic.19. dereliquit. Tribum quoque Beniamin propter commiſſum
& 20. piaculum totam, exceptis ſexcentis viris, omnes filij Iſrael po
1.Reg.14. pulus poſt tria bella deleuit. Ionathas filius Saul & armiger
1.Reg.17. ſuus ſtationem Philiſtinorum percuſſit. Dauid filius Ieſſe ad-
huc puer & paſtor ouium, vrſi & leonis interfecti prædam de
ore eripuit, Goliad Philiſtæum de fundibula [lapide] proſtra-
1.Reg.24. uit, Qui poſtea patientiæ virtute Saul bis deprehenſo inimico
& 26. ſuo pepercit, Et rex poſtmodum factus, tribus grauiſſimis præ-
2.Reg.8. liis proſtrata Philiſtinorum agmina, tributaria fecit. Dauid ſo-
2.Reg.23. lus octingentos interfecit impetu vno. Abiſai filius Saruiæ le-
uauit haſtam ſuam contra trecentos, & interfecit eos. Tres ro-
2.Reg.23. buſtiſſimi ruperunt agmina Philiſtinorum, vt potum darent
regi

regi Dauid de ciſterna Bathleem, quæ in medio hoſtium erat. Banaias filius Ioiadæ interfecit duos leones in Moab, & leonē in ciſterna in diebus niuis. Ipſe quoq; virgā tenens manu Aegyptium ſpectaculo dignum haſtam habentem occidit, Bellū quoq; robuſtorum in Gabaan exercitui Dauid ceſſit in proſperum, Præter hæc maxima regis Dauid aduerſus in circuitu regiones bella [proſpere] dei auxilio fauente, ſeu per ſemetipſum ſeu per exercitum ſæpe peracta ſunt. Bellum vero ciuile in ſaltu Effraim in ipſo Iſrael: in teſtimonium Dauid reſtituit in regnum Samariæ regnum. Contra Syros & reges Damaſci, nunc huc, nunc illuc alterno prouentu vergentia certamina multa fuerunt. Hæc omnia propterea de cœlo auxilia mirabiliter geſta, prouenerunt. Sed illi operi noſtro conueniēs additamentum conferre non poſſunt, quoniam nihil in quotidianam rerum adminiſtrationem inuitatum oſtendunt, dum per hominum & ipſorum etiam angelorum diſpenſationes & fortitudines effecta ſunt. In Machabeorum libris, etſi ad miraculum numero inferendum† conueniēs fuiſſe huic ordini inueniatur, de hoc tamen nulla cura fatigabimur: quia tantum agere propoſuimus, vt de diuini canonis mirabilibus exiguā, quanuis ingenioli noſtri modulum excedentē hiſtoricam expoſitionē ex parte aliqua tangeremus. Ideo & præſens libellus in hoc loco finem ſuum contingat, vt tertius de nouo teſtamento ab Euangelij initio [Ioanne] videlicet & domino primordium ſumat.

2. Reg. 18.

† al. etſi aliquid mirabilium numero inferendum.

DE MIRABILIBVS
SACRAE SCRIPTVRAE
LIBER TERTIVS.

Natiuitas Ioannis. Cap. I. Luca I.

OCtauiani Auguſti Cæſaris quadrageſimoprimo anno, Zacharias ſacerdos de vice Abia, cū in ordine ſuo holocauſtū [in tēplo] offerebat, angelus Gabriel vnus de illorū numero qui ſtāt in conſpectu domini, cœli nūcius† ipſi reſponſa deferebat: quibus ſubnectens, Vxor, inquit, tua hucuſq; ſterilis Elizabet grandæua ſatis concipiet filiū, quem Ioannē nomine, altiſſimi prophetam & præcurſorem tibi pariet. Sed incredula mente ſacerdos, parum his dictis [animo] fidem accōmodans, quo modo reſpondit hoc fieri poterit, cum ego ſim ſatis

† celeri nuncio.

ſenex, & vxor mea iſto officio in iuuentute priuata, in diebus
†*procidit.* ſuis prouecta ætate proceſſit. † Attamen angelus in iſta nequaquam excuſatione depulſus, non cauſa inuidiæ vel perfidiæ illatum munus retraxit, ſed quò à domino quod dicebatur, impleretur, conuenientiori ſuæ vindictæ ſubiectũ mutum ſacerdotem dereliquit: donec naſcente poſtmodum puero, ligatæ linguæ vinculum ſolutũ eſt cui nomen filij ſcribere tẽtans Ioannes dixit eſt nomen eius. Conueniente autẽ diſpenſatione factum eſt, vt Ioannes qui poſtea hominibus victu & veſtitu & loco, exẽpla pœnitentiæ præberet, & pœnitentiã prædicans etiam conceptionis eius tempore pater pœnitentiæ modũ ſibi ab angelo impoſitum donec ille naſceretur, ſuſtineret. Aliter quoque congrue hoc ſignum euenerat, vt dum [qui] regnum cœlorum [prædicaret] naſciturus conciperetur, antiquæ legis
Matt.11. & prophetarũ prædicator ſacerdos ſilentio damnaretur: quoniam lex & prophetæ vſque ad Ioannem fuerunt, ex eo autẽ regnum dei euangelizatur. Qui conceptus adhuc in matris vtero manens, priuſquã naſceretur cum Mariæ matris domini introitum in domum vbi fuerat ſenſit, ſpiritali famine per os
Nume.11. matris de naſcituro ex ea Chriſto domino prophetauit. Dum enim Moyſi ſpiritus in ſeptuaginta duos conſiliarios diſtribuitur, quid mirum ſi pueri adhuc in vtero manentis ſpiritus per
Natiuitas. Chriſti. Cap.11. matrẽ loqueretur? Interea nuncius ad ſponſam Ioſeph Mariam virginem de ſtirpe Dauid talia dicta detulit, cui ſine viri cognitione parturire filium ſpiritus ſancti munere prædixit. Hic inquiens natus quem omnium ſpondent oracula prophe
† *eſt.* tarum, magnus erit † in conſpectu domini, & in æternũ filius [ore cunctorum] credentium vocabitur altiſſimi. Huic enim
†*donauit.* præcepto munere patris ſui Dauid ſedẽ dictauit, † & regni domus Iacob abſque fine imperium [ſine] ſuccedente hærede in ſempiternũ tenebit Quibus verbis auditis, orans virgo accommodata fide, ſine vllo incredulitatis aut inobedientiæ obiectu conſenſit. Sed mentem Ioſeph, coniugis tumentem vte-
†*aliàs, nunquam* rũ videntis quam ipſe non † cognouerat, illa res ſolicitam reddidit. Quem quidem ne hac cogitatione fatigaretur, idem angelus de cõcepto puero & naſcituro, & accipiẽda virgine com-
†*Qua.* monuit. Quòd † ergo poſtmodũ inſtante tempore filiũ quem ſine viri ſemine, & carnalis oblectamento voluptatis cõcepit, ſine damno ſuæ virginitatis reperit. † In qua re quanuis præter cunctorum hominum conceptionis conſuetudinem abſ-

que

que viri ſemine factum opus oſtenditur non tamen extra naturam de muliebri vtero ſumpta ſubſtantia carnis naſcebatur, Ex natura naturaliter nati ram ſuſcepit, qui cooperante ſpiritu ſancto ex materia quamuis ſola carne veram carnis ſubſtã tiam humanæ, exceptis viciorum paſſionibus integram contulit. Quam rem ne ſine exemplo naturæ alicuius, velut nouã in dei creaturis, dimittamus, multa animantia abſque parentũ coitu progigni comprobamus. Qualiter apes ſine patribus, fotu materni corporis tantummodo creſcunt, & omnia illiusmodi volatilia, fœtus ſuos totaliter concipiunt. Sed & multæ aues abſque maribus oua gignere poſſunt. Et tale conceptũ in multis piſciũ generibus oua gignere poſſunt, vt Philoſophi † aiunt: † Phyſiologi. In ſola quoque carne ſine patre vermis naſcitur, cui ſe dominus hac de cauſa ſimilem dicere per Prophetam non dedignatur. Quod ergo in multis rebus conſueto more dominus operatur, quid naturæ contrarium dicendum eſt, ſi quando ipſe voluit, vt in virginali vtero ſpiritus ſancti diſpenſatione filius ſine viri coitu naſceretur? *Paſtores. Cap. III. Luca. 2.* Quo naſcente in Bethleem ciuitate Dauid, paſtores cuſtodiæ gregum deſtinati, ab angelis imbuuntur, quòd rex cœli in terrra cum hominibus ex homine carnem naſcendi lege aſſumere tunc dignaretur. Et deinde cũ hoc nuncio conueniens aduenientibus † paſtoribus carmen † audientibus. concinunt, ad cœlum rurſum conſcendentes angeli redeunt. Et in hoc cõueniens ab angelis peractus ordo conſpicitur, [vt prius paſtoribus] natus agnus, & gregibus paſtor nunciaretur. In his duobus pueris Ieſu & Ioãne, præcurſore & domino, nõ ſine hiſtorica ratione natiuitatis ordo intenditur, quòd de anu vnus, alter de virgine puella generatur. Chriſti enim domini præcurſor per omnia Ioannes idcirco de vetula matre debuit naſci, [dum ipſe veteris legis finis quaſi nouiſſimus filius fuit:] chriſtus vero de puella virgine corpus aſſumpſit. Ipſe eſt enim noui teſtamenti principium filiorúmque qui ex noua lege naſceretur, exordium extitit. Igitur quadrageſimoſecundo anno Octauiani Auguſti Cæſaris temporibus Herodis regis Iudæorum, ablata ex Iudæis omni dominandi poteſtate, in oppido Iudææ Bethleem de Dauid ſtirpe ex virgine Maria Ieſus † manet. Chriſtus dominus naſcitur. Quod competenter euenerat, vt cum regum & pontificum ex Iacob ſtirpe deſcendentiũ ſucceſſio conſumpta fuerat, qui inæternum rex eſt † & pontifex *Stella magorum. Cap. IIII.* tunc naſceretur. Naſcente ergo illo puero, quem Iſraëlita-

rum

Matt.2. rum & gentium prophetæ vtriuſque populi Saluatorem fore prædixerant, Magi de terra Euilath ducti ſtella, ad eum cũ muneribus longo admodum itinere venerant. Qui oblatis muneribus & adorato per tempus puero reuerſi ſunt, non eadem tamen via qua venerunt, ſed per aliã ad patriæ loca remeare moniti diuino famine curabant. De hac autem ſtella, quòd ab Hieruſalem pergentibus. Magis vſque ad Bethleem lux †itineris fuit, Euangelij dicta exponunt. Cæterum vero qui de terra ſua *†dux.* vſque Hieruſalẽ hanc ducem ſui itineris habuiſſe Magos exiſtimant, ex Euangelica authoritate firmare non poſſunt: quoniã Magi in terra ſua cum eſſent, excellentem ſyderibus ſtellã videntes, dei eſſe & regis, qui iuxta prophetias, tam ipſorũ quã eccleſiaſticas ex Iſraël naſceretur, ſeu ex propria eorum ſcientia, ſeu angelica admonitione intelligentes, ad terrã Iſraël venerunt, & ad Hieroſolymam, vbi totius prouinciæ principatus fuerat venientes, de rege nato & pariter deo perquirunt. *†al. Vnde nouentis.* Vnde in veteribus †Iſraëlitarum oraculis vatum de eodẽ nato vbi naſcendi locum acciperet, monẽte ſubdolo ſermone, reges alacres pergunt. Egreſſiq; vrbem mox ducem itineris ad Chriſtum ſtellam ſequentes deueniunt. De iſta vero ſtella dubitatur, vtrum ſtella ſimplex, an angelus, an ſpiritus ſanctus accipiatur. Et ſi catholico ſenſui nihil repugnat, cum de ſingulis diſputatũ fuerit, arbitris maioribus eligendi liberam volũtatẽ ingenioli noſtri mẽſura concedet. Si enim ſimpliciter ſtellam accipiendam eſſe quis maluerit, à cæteris ſtellis in hoc ducatu quo modo deuiauit? Quarum natura ab initio condita in firmamento cœli conſtituta fuiſſe dignoſcitur, ſicut libri Geneſeos authoritate manifeſtatur. Si ergo in firmamento cœli maneret inter Bethleem & Hieruſalem, dux fieri ambulantibus qualiter poſſet? Et ſi per aëra ſagittæ more, quamuis paulo lentiore curſu propter ſequentes peruolaret, aſſuetum in firmamento locum & curſum interim defereret. Quod nec maioribus quidem luminaribus accidiſſe ſcripturæ deſcribunt, cum in ſignis aut ſteterunt, aut reuerſa ſunt: niſi forte aëreus ille ignis qui tale miniſterium accepit propter ſimilitudinem ſicut in multis diximus, ſtellæ vocabulum accepit. Aut ſi angelus habitu ſtellæ hoc miniſterium fecit quod non repugnat dum ſe angeli quando ſe hominibus oſtendunt, in multos *Exod.3.* transformant habitus. Quo modo & Moyſi in Oreb de rubo angelus ignita facie loquebatur, & velut miles armatus Ioſue filio

filio Nun extra caſtra in Galgalis oſtenditur. Sicut currum & equos igneos aſcenſione Heliæ angeli funguntur. Et quando *Ioſue.5.*
Heliſæus pueri ſui oculos aperuit, in eiſdem habitudinibus *4 Reg.2.*
angeli manifeſtantur. In forma hoſpitum Abrahæ & Loth cõ *4 Reg.6.*
ſpectibus ſe præbuerunt: & Manue & vxor eius prophetali ha- *Gene.18.*
bitu loquentem ad eos angelum viderunt nimirum & iſta vi- *Gene.19.*
ce angelus dux Magorum efficitur, qui aſtrologis in ſtellæ ſi- *Iudic.13.*
militudinem & clariſſimi ſyderis fulgorem transformatur. Licet enim per imaginem rerum, quæ Ioanni in Apocalypſi ſua
per viſionem dicuntur huic tamẽ intellectui non contra facit, *Apoc.1.*
Stellæ ſeptem eccleſiarum ſeptem angeli ſunt, Vnde quamuis in ſpiritu, dum tamen ſtellæ angeli dicuntur, quid repugnat, ſi etiam in hoc loco ſtella angelus dictus eſſe ſentiatur. Vel certe ſi neque angelus neque ſtella [firmamenti, neque alius quiſpiam ignis hæc ſtella] fuiſſe [dignoſcitur,] ſpiritus ergo ſanctus
hæc ſtella fieri concedatur. Qui ſicut poſtmodum corporali *Matth.3.*
ſpecie columbæ deſcendit ſuper Ieſum dominum in Iordane, ſic gentes adoratrices, ſtellæ ſpecie duxit ad cunabula domini
naſcentis in carne. De quo ſpiritu per parabolam Balaam aſtro *Num.24.*
logus loquebatur: Orietur ſtella ex Iacob, rutilum ſcilicet lumen ſpiritalis gratiæ Chriſti, qua nox infidelitatis gentium illuminatur. Sicut ergo in igne ſuper Apoſtolos poſtea in cœna-
culo Sion deſcendit, ita in ſpecie ſtellæ magos ad dominum *Acto.2.*
ſpiritus ſanctus deduxit. Hic igitur puer ſcientia præibat æ- *Baptiza-*
tatem, donec triceſimum annum agens ad Iordanem venit, & *tur Chri-*
ab Ioanne, de quo ſupra diximus, Zachariæ filio, qui tunc po- *ſtus.*
pulum in eum crediturum qui venturus erat baptizabat, & *Cap.V.*
ipſe baptiſmum ab agnoſcente ſuſcepit, & confitendum vnda *Matt.3.*
Iordanis lauabat. In ſpecie columbæ ſpiritus ſanctus ſuper *Ibidem.*
eum deſcendit, & patrem de cœlis loquentem de ſe audiuit: Hic eſt filius meus dilectus, in quo ſibi anima mea bene complacuit. Cum his ſignis cœlum apertum vidit, & ita baptizatus
de fluminis lauacro aſcendit. Ad baptiſmum vero deſcendit† *† exiuit.*
dominus Ieſus, non quod baptiſmi ſacramento [& lauacro,] egeret, qui proprij aut originalis peccati nullam culpam haberet, ſed vt aquas quas quamuis in delicto Adæ deus non maledixerit, terræ qua continebantur maledictione infectas purgaret: Et ne quiſquam baptiſmi ſacramentum negligeret, dum qui ſine peccato fuerat baptiſmi aquas iniuit. Et ne quiſquam ab inferiori baptizari paruipenderet, dum deus dominus à ſer

uo ſuo

uo ſuo mergi vndis baptiſmi appeteret. Et quatenus adhuc à diabolo [illegible] tentatio perficeretur, occultaret, qui illum velut lauacro indigentem, vt inter pollutos peccaminibus ablui aquis conſpiceret. Spiritum vero ſanctum ſuper ſe in baptiſmo deſcendentem vidit, & vocem patris de cœlo ſe confitentem filium ſuum audiuit & cœlum coram ſe apertum conſpexit. Non quod ante baptiſmum ſuum hæc omnia dei filius non haberet, ſed vt baptiſmi ſacramentum quid valeat, oſtenderet. Non enim tunc ſpiritum ille cœpit accipere qui eandem cum ſpiritu ſancto ſubſtantiam habere creditur. Nec tunc illū

Pſal.109. pater filium [ſuum primitus] profeſſus eſt eſſe cui dixit: Ex vtero ante Luciferum genui te: ante videlicet omnem angelicam creaturam, quæ Luciferi appellationem per ſcripturas ſæpe tenet. Neque tunc illi aperiri cœperat thalamus cœlorum, qui

Eſa.66. ait: Cœlum mihi ſedes, terra autē ſcabellum pedum meorū. Sed idcirco hæc omnia ſancta trinitas in baptiſmo domini cōgeſſit, vt ſciret vnuſquiſque, quid muneris in ſacri baptiſmatis myſterio ſuſcepit. Tunc enim ſpiritum ſanctū quiſque peccatorū ſordibus ablutus accipit, & à deo patre profiteri filius adoptionis gratia incipit, & tunc ſibi regni cœlorum ianuám aperiri, & ciuē ſe cœleſtis patriæ angelorū ſanctorū conſors intelligit. Quamuis vero corporali ſpecie ſpiritus ſanctus ſuper dominū deſcēdere dicitur, nō tamē de auibus ſumpſiſſe colūbam, ſed ex aëre minime dubitatur. Nequaquam enim ex auibus ſpiritum ſanctū neceſſe fuit corpus aſſumere, dum aues ſibi connexæ [ſtatutā] in nullo tranſgreſſæ ſunt legem naturæ: ſed ſi in aliquo tranſgrederentur, in hoc tanti meriti tranſgredi non haberent, vtpote nec æterna, nec rationabili creatura, vt à ſpiritu aſſumptione carnis à delicti vindicta ſoluerentur. Sed quòd filij perſona corpore carnis humanæ induebatur, cōueniens erat vt ſpiritus ſancti perſona per corporalē ſpeciem ſuper eū deſcenderet, & vox patris corporalis de nube per aërem corporeis auribus audiretur. Præterea quoque idcirco in nube & columbæ imagine pater & ſpiritus ſanctus ad baptiſmum veniunt, quoniam aquaticæ naturæ res illæ aliquid haberent. Dum enim in terra filius ad baptiſmi myſterium aquæ creaturam elegiſſet, neceſſe fuit vt & pater per aquaticam nubem intonaret, & ſpiritus ſanctus illud corpus quod de aqua in principio factum eſt, ex illa nube acceptum ſimularet, vt ſic tota trinitas eandem voluntatem ſicut haberet oſtenderet.

Cum

Cum ergo de aqua dominus Ieſus baptizatus, confeſtim aſcendit, vt diabolo daret occaſionem tentandi, antra † deſerti petiuit, vbi & quadraginta dies, & totidem noctes nullo humani paſtus ſuffragio fultus ieiunauit. Ibique per tria eſt tentatus, in quibus primus homo ſeductus eſt, tentantem ſanatam † tribus reſponſionibus vicit. In diaboli tribus propoſitionibus tota iniquitas: in Chriſti vero tribus reſponſionibus, quibus diabolus repugnatur, tota iuſticia fuit. Cum inimicus damnatur & vincitur, & humano generi libertas & redemptio præparatur. In hoc nanque conſpectu † ſatanas dum ſupra authorem ſe eleuare† voluit, qui ſub eo illuc vſque fuerat, id eſt homo per domini victoris auxilium vltra ipſum excreuit: Et dũ illum qui ab omni impedimento liber fuerat alligare tentabat, interim vinctus ille quem ipſe tenebat in carcere, quibus tenebatur vincula deponit Et dum contra ſe fortiorem pugnare nititur, interim ipſe qui erat infirmior aduerſus eum roboratur. Etenim qui hucuſque de cœlo tantum in terram eiectus fuerat, terrore etiam de terra ad inferna eũ migrare dominus iubebat. Quadraginta dierum inediam domini incarnatio ſuſtinere ſine vitæ periculo poterat quoniam ſermo dominicus qui Moyſem per aëra quadraginta diebus bis renouauerat hic Chriſti artus & neruos intus irrigabat. Quare igitur conſummatis quadraginta diebus & quadraginta noctibus eſurire dominus Ieſus deſcribitur, cum Moyſes & Helias tanti temporis ſpacio per ieiunium famen pati non memorantur famem vero & laborem redemptor noſter conſummato tanto dierum numero ſuſtinet, quatenus & tentatori occaſionem tentandi inferret, & noſceretur quàm veram humanæ carnis ſubſtantiam geſtaret. Vnde nec extra humanum opus & in hoc ieiunio aliquid egit noui, dum temporis quod prius homines ieiunauerunt ſpacium non exceſſit. Deuicto ergo aduerſario & quadraginta dierum perfecto ieiunio pes Iudæam & Galilæam Iſraëliticum populum ad viam ſalutis vocabat, & primarios duodecim ſibimet mites ex omnibus ſpeciali electionis munere ſegregabat. Qui vt de vitæ æternæ ſubſtantia, animarũ † videlicet ſanitate, faceret fida omniũ corda, etiam in ſerui† poteſtate viſibiliter nulla reſiſtente vi languoris curata reddebat corpora, Vnde cum prædicans Euangelium regni dei, Galilæam circumiret, & promiſcuum vulgus varia [ægritudine] preſſum cerneret, quoſdam quorum præſentis defect

Tetatio et ieiunium. Cap. VI.

† tanta.

Matth. 4.

† cõflictu.

† al. dũ ſupra ſe altiorem eleuare.

Apoſtoli & miracula. Ca. 7. Matt 14.

† aliàs, et quatenus de vniuerſa & interna ſubſtantia animarũ.

† etiã inferni.

fectio lucis lætitia priuabat, alios perfuſa per totius corporis ſuperficiem lepra fœdauerat,nonnullos pedum fruſtratos habita forma, curauit.In paralytico autem à quatuor viris portato,quatuor diuina opera cernuntur: Dum dimittũtur ei peccata,& præſentis ægritudinis plaga verbo tunc ſoluitur,& cogitationibus in ore dei omnia ſcrutantis reſpondetur. Et in hoc viro oſtenditur quoſdam propter animæ maculas dolore graſſari. Mutus loqui non poterat verbum, vt dei prophetes reſponſa † ab illo poſtularet qui in ore aſinæ facundiam reperat, quo modo humanam linguam quanuis mutam ad verba non ſolidaret? & cum iuſticiæ lux quæ in mundum venit, appareret,qualiter cæcus non videret? & qua poteſtate diabolus in homine permaneret, ad quem eiiciendum quo modo illum peccantem de cœlo expulerat,Chriſtus veniret?In quinque panibus & duobus piſcibus quinque milia ſaturantibus, continentur miratione digna tria,ſcilicet materiæ paucitas, & populi ſaturati multitudo,& fragmentorum copia.

† al.poterat.ſed eũ verbũ dei patris reſponſa. &c.

Matt. 14.

Ambulatio ſuper aquas. Cap.VIII.

De ambulante domino ſuper vndas,Dominus de terra diſcipulos petens,neceſſe habuit in vndis ambulare.Cauſa huius Petrus fuit,id eſt,ne ſi eſſet † Chriſtus ſolus, veritatem carnis dubiam relinqueret.Dum autem Petrus filius viri & mulieris hoc faceret,per imperantis Chriſti auxilium, nullam de carne virginis filij dubitationem admittit.[Sed quæri poteſt,] Vtrum domini & Petri corporum læuigata eſt natura, vt illa aqua ſuſtineret:an aquæ ſubſtantia ſolidata eſt, vt corpora humana fulcire poſſet?Quanuis ergo vtrunque hoc faceret, non contra naturam domino præcipiente eſſet,ſi aut aquam ſolidaret,aut humanam domini iuſſio carnem læuigaret, vbi militantes inſtitorum foris,† vt antiqui ferunt,& ſuper equorum auribus proludant :¦natandi arte quoque imbuti, merſo medio in profunda vix ſubeunt. Hominibus ergo illud valentibus,quid mirum ſi domino imperante caro leuigaretur, præſertim cum reſurrectionis corpora intantum læuigabitur, vt non ſolum craſſa aqua,ſed etiam nubibus & aëre ſuſtineantur vt Apoſtolus ait,Rapiemur ad occurrendum Chriſto in aëra. Aliter ſi aquæ naturam ſolidatam eſſe quiſquam elegerit, quoniam aqua terrenam habet craſſitudinem,vt cum ſe gelu perſtrinxerit,in duriorem quàm terræ ipſius ſoliditatem rigeat,& multitudinem ſuſtinere valeat,& poſtea calida aura reſoluat. Vel certe, ſi liquidas vndas non perſtrinxerit, natura quæ aquis

† al.ipſe.

† Locus eſt corruptus vt pleraq; omnia videtur legi debere. Vbi militantes in Scytharum oris &c.

1.Theſſ. 4.

aquis inſerta eſt, ligna quanuis grandia, & humana, & cæterorum animalium corpora, & naues Liburnicas ſupernatantes ſuſtinere cõſueſcit. Illa ſoliditas domino imperante facta, nec mirum ſi etiam Petrum diffidentem non ſuſtinet, cum infideles domino volente etiam terra non ſuſtentabat, vt Dathan & Abiron. In naturali rerum adminiſtratione binæ rationes deprehenduntur, Deinde inferior ratio quotidiana rerum adminiſtratio intelligitur, vt de aqua in animalibus ſanguis fit, & vnda ſalſa per nubes aut terræ infuſionem dulceſcit. Et ratio ſuperior inuſitata gubernatio fit, quæ in miraculis rerum dignoſcitur, vt in ſanguinem aquam in Aegypto in momento, & in tincto ligno in dulcedinem deus commutauit, *Nume. 16.* *Exod. 17.* *Exod. 15.*

Quapropter & panem de paruo ſemine iuxta inferiorem rationem in magnam ſegetem per longi temporis adminiſtrationem innumerabilium hominum paſtum procreat, quem ſecundum ſuperiorem rationẽ de materia modica in momento per benedictionem multiplicat. Sic & piſces per primam benedictionem multiplicat, quando dictũ eſt, Creſcite & multiplicamini, & replete aquas maris. Quorum nunc carnes per ſuperioris rationis cauſam, ad turbarum ſaturitatem præſenti benedictione multiplicantur. De viſione domini in monte cum Moyſe & Helia colloquentibus. Licet in hac oſtẽſione domini facies ſolari ſplendore fulſerit, non ipſa caro ſplenduit, ſed diuinitas latens in corpore, luminis ſui portiunculã [conſpiciendam] foris videntibus quantum poterant, conceſſit. Vnde ergo veſtimẽta candorem niuis habuerunt, dum neque de carne, neque de diuinitate erant? Niſi forte vt per carnem diuinitas foris illuxit, ſic & caro illuminata de diuinitate per veſtimenta radiauit. Moyſes autem & Helias specialiter ad talem viſionem, † velut legis & prophetiæ principes ad finem conducuntur. Vel ideo vt Moyſi cornuta facies, in quã non poterant filij Iſraël intendere, & Helias curru igneo raptus, comparato Chriſto obſcurarentur. Et tamen iſti quadraginta diebus ieiunaſſe ſcripturæ vocibus memorãtur. De Ieſu tantum domino his præſentibus, patris ſe illis pronunciantis teſtimonium. Sed dum Helias manens in corpore vel ad talẽ conductionem venerat, quid de Moyſe dicendum eſt: vtrum in corpore iterum ad hanc oſtenſionem aderat: an ex aëre ſimulatum, ſicut Samuel viſus eſt, habitũ fingebat: & ſi ſuo corpore venit indutus, ſi hac vice reſurrectionẽ ſuam quæ cæte- *Paſcitur turba quinque panibus.* *Cap. IX.* *Ioan. 6.* *Gene. 1.* *Transfiguratio.* *Cap. X.* *Matt. 17.* *† oſtenſionem.*

ris non niſi in nouiſſimo eſt futura, compleuit? De qua quæſtione authores vna eadémque ſententia prolata non differen ter dicunt, quòd dum dominus cum tribus diſcipulis ſuis & Helia, non cum imaginatis ſed veris corporibus conueniſſe non dubitantur, & ipſe Moyſes in ſuo vero corpore de ſepulchro reſumpto videtur. Sed dominus Ieſus primogenitus mortuorum, rectè creditur Moyſi iterum poſt hanc viſionem corpus ſepulturæ commendaſſe, vt ipſum in nouiſſimo die quando reſurgent mortui, aſſumere ſperetur.

De lazaro & cæteris reſuſcitatis mortuis. Cap. XI.

¶ De Lazaro & cæteris mortuis. ¶ Immobili ergo voluntate deus vniuerſorum vitas certo fini & termino præordinauit: quorundam igitur vita non vt moriantur, morte interfici videtur, ſed vt per hoc qui reſuſcitant clariores vtpote deo cum hominibus etiam habeantur. Vnde de ipſo Lazaro diſcipulis à domino dicitur, Hæc infirmitas non eſt ad mortem, ſed vt filius hominis per eã clarificetur. Quarto die reſuſcitatur, quod non ſpacium vitæ eius poſuit, ſed quod ſine mutatione dominus diſpoſuit facere, ſæpe retrahere ſimulat, vt partum vxoribus Abraham & Iſaac diſtulit vt gratius foret. Et dominus occaſiones præſtat, vt quod ipſe aliter † donare cupit, indulgere rogetur, Si etenim ea quæ non diſpoſuit aliquis ſanctorum rogauerit, nullo modo fieri permittit, vt quòd Moyſes terrã repromiſſionis ingrederetur, & Paulus vt ab eo angelus ſatanæ recederet, & petentes non impetrauerunt. De omnibus ergo generaliter mortuis tale quid ſentitur, quòd de prima vice moriuntur, vt per illos digni clarificentur. In his enim octo mortuis quos diuina ſcriptura veteris & noui teſtamenti reſuſcitatos commemorat, hoc conſiderandum eſt, quòd de eorũ primo, id eſt, filio viduæ, quem Helias reſuſcitauerat ita refertur, Reuertatur obſecro anima pueri. De nouiſſimo, id eſt, de Eutycho in actibus Apoſtolorũ, Et ſublatus repertus eſt mortuus. Ad quem cum deſcendiſſet Paulus, incubuit ſuper eum, & complexus dixit, Nolite turbari, anima enim eius in eo eſt. Cautè vtrunque intelligendũ eſt, quòd viduæ filius mortuus eſt, atque anima eius reuerti à propheta poſtulatur: alter vero mortuus eſt, & in eo eius eſſe animam Paulus dixit. In vtroq; nanque ſcriptura vera eſt, quia mentiri non poteſt. Sed qua ratione percipi poteſt, vbi in membris occultari corporis poſſet mortui anima? Niſi forte anima, quæ incorporalis [eſt,] corpori ineſſe occultè creditur. Sed quidam intelligendi laborem vitan

Ioan. 11. · *† al. cui.* · *Deute. 34* · *2. Cor. 12.* · *3. Reg. 17.* · *Acto. 20.*

vitantes, dicunt de Eutycho, quòd emittens animam ita mortuus eſt: vt poſt modicum interuallum anima reuertente Paulum dixiſſe putent, Anima illius in eo eſt. Sed tamen ſcriptura tacet, ſi egreſſa eſt aut reuerſa anima. Cæteri vero ſex mortui, quibus nec egreſſæ animæ, nec reuerſæ nunciantur, ſine vlla hic ambiguitate præſtāt quòd mortui ſint, & diuina operatione reſuſcitati ſint. Solis defectio iuxta crucem non vt ſolet quando luna acceditur facta erat: ſed in plena luna, ſcilicet quintadecima die menſis, ne caſu putaretur fuiſſe, quod euenerat, & tantum lucem ſolis media die tenebræ obſcurauerunt, vt per tres illas horas defectionis ſtellæ in cœlo viſæ ſint. *Tenebra. Cap. XII.*

De corporibus ſanctorum venientibus de monumētis ſuis poſt reſurrectionem domini: ſed rurſum in monumenta quomodo & de Moyſe memini reintrarunt, vbi reſurrectionem omnium nouiſſimam expectant, vt Apoſtolus ait, Hi omnes teſtimonio fidei probati inuenti ſunt non acceperunt repromiſſionem à deo pro nobis melius aliud prouidente, vt ne ſine nobis conſummarentur. Si igitur iſti & Moyſes his reſurgere in hac oſtenſione vtique & in nouiſſima cunctorum reſurrectione credendi ſunt? Sed hoc abſit à catholica fide, vt ſemel morientem bis credat quis reſurgere. Niſi forte bis mori Moyſem & iſtos aliquis dicat: ſed nuſquā de his ſcribitur qui ſic apparuerunt, reſurrexiſſe: ſed aut viuere aut apparuiſſe, vel de ſepulchris exiſſe. Nomen autem reſurrectionis in iis qui poſt mortem in vita hac conuerſati ſunt, aut in cōmuni, † aut in futura omnium reſurrectione ponitur. Talis autem apparitio iſtorum, nec ad vitam humanam, neque ad reſurrectionem futuram pertinet, ſed ad conſummationem dominicæ reſurrectionis: & ad credulitatem reſurrectionis animarum ex inferis, talis apparitio animos mouet: ſicut in reſuſcitatis mortuis ſimilitudo tantum, non mors continuo fieri cernitur. Ita & in his ſimilitudo reſurrectionis, non ipſa reſurrectio oſtendebatur. De continua morte nullus ad vitam indeciduam, niſi dominus vſque ad nouiſſimum diem reuertitur, & à vera reſurrectione nunquam in mortem iterum aliquis detrahitur. † De cibo domini poſt reſurrectionem hunc autem carnalē cibum qualiter reſurrectionis caro ſuſceperit, docti requirunt, dum reſurrectura corpora ſpiritalia eſſe cūcti fideles ſciunt, vt dicitur Reſurget corpus ſpiritale. Quapropter reſurgent corpora non guſtatura, ſano ſenſu creditur *Sepulchra aperta. Ca. XIII. Hebr. 11. †domini. †detrudetur. De cibo domini poſt reſurrectionem. C. XIIII. Luca. 24.*

AA 2 poſſi

1. Cor. 14. poſſibilitatem edendi cibos, ſi neceſſe foret, habitura. Hæc dei
Gene. 18. exempla minime denegant, vt angeli iuxta ilicem Mambræ.
Sed hoc non vt nos ruminatos cibos ſtomacho & inteſtinis
conferunt, ſed ſtatim, vt accepta velut videntur deguſtent, in
ſpiritalem naturam, non ex parte, ſed tota transformant.
Petrus paralyticum reſtituit. Conuenientia de ſpiritu ſancto in columba ſuper Chriſtũ,
& in igne ſuper Apoſtolos perſcripta ſunt: & quando diximus
Cap. XV. de diuiſione linguarum & de virtutibus Apoſtolorum poſt
Math. 3. acceptum ſpiritum in excuſatione eleemoſynæ & paupertatis
Acto. 2. profeſſione, quando Petrus paralytico dixit, Surge & ambula,
Acto. 3. magiſtri præceptum ſeruans, Nolite habere aurum, neque ar-
Math. 10. gentũ, dum ſoli deo ſeruiens de iniquo mammona expeditus
Virtus Petri. fuerat; verbo imperij morbo ligatum cito ſoluebat. Ecce
quanta eſt Apoſtolica virtus in Chriſto, ſanum Ananiã dum
Ca. XVI. Petrus arguit per ſermonis tantum imperiũ, morte ligauit, &
Tabithã mortis vinculo ligatã eadẽ imperij poteſtate diſſol-
Acto. 5. uit. Ideoque prius Ananias & Saphira in conſpectu Ec-
cleſiæ cito mortui ſunt, vt Apoſtolica authoritas
quanta eſſet oſtenderetur, & quàm magnum
Acto. 9. peccatum eſſet, quod oblatum eſt ite-
rum ab eccleſia retrahere, mon-
ſtraretur, & cæteri exem-
plo huius caſti-
garen-
tur.

LIBRI TERTII DE MI-
RABILIBVS SCRI-
PTVRAE,

FINIS.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI LIBER DE AGONE CHRISTIANO.

CORONA victoriæ nõ promittitur niſi certantibus. In diuinis autẽ ſcripturis aſsidue inuenimus promitti nobis coronã ſi vicerimus. Sed ne longũ ſit multa cõmemorare, apud Apoſtolũ Paulũ manifeſtiſſime legitur, Opus perfeci, curſum cõſummaui, fidẽ ſeruaui, iam ſupereſt mihi corona iuſticiæ. Debemus ergo cognoſcere quis ſit ille aduerſarius, quem ſi vicerimus coronabimur. Ipſe eſt enim quem dominus noſter prior vicit, vt etiam nos in illo permanentes vincamus per ipſum. Et dei quidem virtus atque ſapientia & verbum per quod facta ſunt omnia, qui filius dei vnicus eſt, ſuper omnem creaturã ſemper incõmutabilis manet. Et quoniam ſub illo eſt etiam creatura quæ non peccauit, quãto magis ſub illo eſt omnis creatura peccatrix? Ergo quoniam ſub illo ſunt omnes ſancti angeli, multo magis ſub illo ſunt omnes præuaricatores angeli, quorũ diabolus princeps eſt. Sed quia naturam noſtram deceperat, dignatus eſt vnigenitus dei filius ipſam naturam noſtram ſuſcipere, vt de ipſa diabolus vinceretur, & quem ſemper ipſe ſub ſe habet, etiam ſub nobis eũ eſſe faceret, ipſum ſignificat dicens, Princeps huius mundi miſſus eſt foras. Non quia extra mundum miſſus eſt quo modo quidam hæretici putant, ſed foras ab animis eorum qui cohærent verbo dei, & non diligunt mundum cuius ille princeps eſt, quia dominatur eis qui diligũt temporalia bona quæ hoc viſibili mundo continentur, non quia ipſe dominus eſt huius mundi, ſed princeps cupiditatum earum qui-

Corona certantibus datur Cap. I.

2. Tim. 4.

Aduerſarius noſter.

1. Corin. 1.

Ioan. 1.

Ioan. 12.

bus concupiſcitur omne quod tranſit, vt ei ſubiaceant qui ne-
1.Tim. 6. gligunt æternum deum & diligunt inſtabilia & mutabilia, Ra
dix enim eſt omnium malorum cupiditas, Quam quidam ap-
petentes à fide errauerunt, & inſeruerũt ſe doloribus multis.
Per hanc cupiditatem regnat in homine diabolus & cor eius
tenet. Tales ſunt omnes qui diligunt iſtum mundum. Mitti
tur autem diabolus foras, quando ex toto corde huic mundo
renunciatur. Sic enim renunciatur diabolo, qui princeps eſt
huius mundi, cum renunciatur corruptelis & pompis & ange-
lis eius. Ideoq; ipſe dominus iã triumphantẽ naturã hominis
portans, Scitote, inquit, quia ego vici mundũ. Multi autẽ di-
Ioan.16. cunt quo modo poſſumus vincere diabolũ quẽ non videmus?
Quod vin Sed habemus magiſtrũ qui nobis demõſtrare dignatus eſt, quo
camus dia modo à nobis inuiſibiles hoſtes vincantur. De illo enim dixit
bolum vin Apoſtolus; Exuẽs ſe carne principatus & poteſtates exempla
cendo cõcu uit fiducialiter triũphans eos in ſemetipſo. Ibi ergo vincuntur
piſcentias inimicę nobis inuiſibiles poteſtates, vbi vincũt inuiſibiles cupi
Cap.II. ditates. Et ideo qui in nobiſipſis vincimus temporaliũ rerũ cu
Coloſ.2. piditates, neceſſe eſt vt in nobiſipſis vincamus & illũ, qui per
3.ſen. di. ipſas cupiditates regnat in homine. Quando enim dictum eſt
19 c.nunc diabolo, Terram manducabis: dictum eſt peccatori, Terra es,
ergo. & in terram ibis. Datus eſt ergo in cibum diabolo peccator.
Gen.3. Non ſimus terra, ſi nolumus manducari à ſerpẽte. Sicut enim
quod manducamus, in noſtrum corpus conuertimus, vt cibus
ipſe ſecundum corpus hoc efficiatur quod nos ſumus: ſic ma-
lis moribus per nequiciam & ſuperbiam & impietatem hoc ef
ficitur quiſque quod diabolus eſt, id eſt ſimilis eius: & ſubiici-
tur ei, ſicut ſubiectũ eſt nobis corpus noſtrũ. Et hoc eſt quod
dicitur, mãducari à ſerpente. Quiſquis itaq; timet illum ignẽ,
Matt.25. qui paratus eſt diabolo & angelis eius, det operam triumpha-
re de illo in ſemetipſo. Eos enim qui foris nos oppugnant, in-
tus vincimus, vincendo concupiſcentias per quas nobis domi
nantur. Et quos inuenerint ſui ſimiles, ſecũ ad pœnas trahunt.
Sic & Apoſtolus dicit, quòd in ſemetipſo pugnet aduerſus po-
teſtates exteriores. Ait enim, Non eſt nobis colluctatio aduer
Epheſ.6. ſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus, principatus & poteſta
Vocabulũ tes huius mundi, rectores harum tenebrarum, aduerſus ſpiri
cœli. talia nequiciæ in cœleſtibus.
Cap.III. Cœlũ enim dicitur & iſte aër, vbi vẽti & nubes & procellæ &
Pſal.17. turbines fiũt, ſicut etiam ſcriptura dicit in multis locis. Et in-

to nuit

tonuit de cœlo dominus: Et aues cœli & volatilia cœli: cũ manifeſtum ſit aues in aëre volare. Et nos in conſuetudine hunc aërem cœlum appellamus: nám cũ de ſereno vel nubilo quærimus, aliquando dicimus, Qualis eſt aër? aliquando, Quale eſt cœlum? Hoc dixi, ne quis exiſtimet ibi habitare mala dæmonia, vbi ſolem & lunam & ſtellas deus ordinauit: quæ mala dæmonia ideo Apoſtolus appellat ſpiritalia, quia etiam mali angeli in ſcripturis ſpiritus appellantur. Ideo autem rectores harum tenebrarum eos dicit, quoniam peccatores homines tenebras appellat, quibus iſti dominantur. Ideo & alio loco dicit, Fuiſtis enim aliquando tenebræ nunc autem lux in domino: quia ex peccatoribus iuſtificati erant. Nõ ergo arbitremur in ſummo cœlo habitare diabolum cum angelis ſuis vnde lapſum eſſe credimus. Sic enim errauerunt Manichæi, qui dicunt ante mundi conſtitutionem fuiſſe gentem tenebrarum, quæ contra deum rebellauit, in quo bello credunt miſeri omnipotentem deum non ſibi aliter potuiſſe ſuccurrere, niſi partem ſuam contra eam gentem mitteret. Cuius gentis principes ſicut illi dicunt, deuorauerũt partem dei, & temperati ſunt vt poſſet mundus de illis fabricari. Sic dicũt deum peruenisse ad victoriam cum magnis calamitatibus & cruciatibus & miſeriis membrorum ſuorum, quæ membra dicunt eſſe commixta tenebroſis viſceribus principum illorum, vt eos temperaret & à furore compeſcerent. Et non intelligunt tam ſacrilegam eſſe ſuam ſectam, vt credant omnipotentem deum non per creaturam quam fecerit, ſed per ipſam naturam ſuam bellaſſe cũ tenebris, quod nefas eſt credere. Neque hoc ſolum, ſed etiam illos qui victi ſunt, factos eſſe meliores, quia furor eorum compreſſus, eſt: dei autem naturã, quę vicit, factam eſſe miſerrimã. Dicunt etiam eam per ipſam commixtionẽ perdidiſſe intellectum & beatitudinẽ ſuam, & magnis erroribus & cladibus eſſe implicatã. Quam ſi aliquando vel totã purgari dicerent, magnã tamen impietatẽ contra omnipotentẽ deum affirmarent, cuius partẽ crederent tanto tempore in erroribus & pœnis eſſe iactatã ſine aliquo peccati crimine. Nunc vero infœlices audent adhuc dicere, nec totã poſſe purgari: & ipſam partẽ quæ purgari nõ potuerit, proficere ad vinculũ, vt inde inuoluatur, & illigetur maliciæ ſepulchro: & ſic ibi ſemper ſit pars ipſa dei miſera, quę nihil peccauit, & affligatur in æternũ carcere tenebrarũ. Hoc illi dicũt, vt ſimplices animas fallant. Sed quis tã

Marci. 4.

Locus dæmonum.

Ephes. 5.

Somnia Manichæorum.

Cap. IIII.

ſimplex eſt, vt iſta non ſentiat eſſe ſacrilega, quibus affirmant omnipotentem deum neceſſitate oppreſſum eſſe, vt partem ſuam bonam & innocentem tantis cladibus obruendam, & tanta immundicia inquinandam daret; & non totam liberare poſſet: & quod liberare non poterat, æternis vinculis colligaret? Quis ergo iſta non execretur? Quis non intelligat impia eſſe & nefanda? Sed illi quando capiunt homines, nõ iſta prius dicunt: quæ ſi dicerent, riderentur aut fugarentur ab hominibus.† Sed eligunt capitula de ſcripturis, quę ſimplices homines non intelligunt, & per illa decipiunt animas imperitas, quærendo vnde ſit malum. Sicut in iſto capitulo faciunt, quo ab Apoſtolo dictum eſt, Rectores harum tenebrarum, & ſpiritalia nequiciæ in cœleſtibus. Quærunt enim deceptores illi, & interrogant hominem ſcripturas diuinas non intelligentẽ, vnde ſint in cœlo rectores tenebrarum, vt cum reſpondere nõ potuerit, traducatur ab eis per curioſitatem: quia omnis anima indocta curioſa eſt. Qui autem fidem catholicam bene didicit, & bonis moribus & vera pietate munitus eſt, quanuis eorum hæreſim neſciat, reſpondet illis tamen. Nec enim decipi poteſt, qui iam nouit quid pertineat ad Chriſtianam fidem, quæ catholica dicitur, per orbem terrarũ ſparſam, & contra omnes impios, & peccatores, negligentes autẽ ſui domino gubernante ſecuram. Quoniam ergo dicebamus apoſtolum Paulum dixiſſe habere nos colluctationem aduerſus rectores harũ tenebrarũ, & ſpiritalia nequicię in cœleſtibus: & probauimus etiam iſtum aerem terræ proximum cœlum vocari, oportet credere aduerſum diabolum & angelos eius nos dimicare, qui gaudent perturbationibus noſtris: nam & ipſe Apoſtolus alio loco diabolum principem poteſtatis aeris huius appellat. Quanuis ille locus, vbi ait, Spiritalia nequiciæ in cœleſtibus, poſſit & aliter intelligi, vt non ipſos præuaricatores angelos in cœleſtibus eſſe dixerit, ſed non potius, de quibus alio loco dicit, Conuerſatio noſtra in cœlis eſt: vt & nos in cœleſtibus conſtituti, id eſt in ſpiritalibus præceptis dei ambulantes, dimicemus aduerſus ſpiritalia nequiciæ, quæ nos inde conantur abſtrahere. Magis ergo illud quærẽdũ eſt, quo modo aduerſus eos, quos nõ videmus, pugnare poſſimus, & vincere, ne putent ſtulti aduerſus aerem debere nos certare. Docet itaque Apoſtolus ipſe, dicens, Non ſic pugno quaſi aerem cædens: ſed caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne forte aliis prædicans,

† omnibus.

Epheſ. 6.

Illud ſpiritalia nequicia quomodo accipiendum.

Cap. V.

Ephe. 2.

Epheſ. 6.

Philip. 3.

1. Cor. 9.

In quo Apoſtolus imitãdus ſit.

Cap. VI.

dicans, ipſe reprobus inueniar. Item dicit, Imitatores mei eſto te, ſicut & ego Chriſti. Qua in re intelligendũ eſt, etiam ipſum *1. Corin. 4* Apoſtolum in ſemetipſo triumphaſſe de poteſtatibus huius mundi, ſicut de domino dixerat, cuius ſe imitatorẽ profitetur eſſe. Imitemur ergo & nos illum, ſicut hortatur, & caſtigemus corpus noſtrum, & in ſeruitutem redigamus, ſi mundũ volumus vincere: quia per illicitas delectationes ſuas & pompas, & pernicioſam curioſitatẽ nobis dominari poteſt hic mundus, id eſt ea quæ in hoc mundo pernicioſa delectatione colligant amatores rerũ temporaliũ, & diabolo atque angelis eius ſeruire cogunt, Quibus omnibus ſi renunciamus, redigimus in ſeruitutem corpus noſtrum. Sed ne quis forte hoc ipſum *Omnem* quærat, quo modo fiat vt corpus noſtrũ ſeruituti ſubiiciamus: *creaturã* facile intelligi & fieri poteſt ſi prius noſipſos ſubiiciamus deo *ſeruire* bona volũtate & charitate ſycera: nam omnis creatura, velit *deo.* nolit, vni deo & domino ſuo ſubiecta eſt. Sed hoc admonemur, *Cap. VII.* vt tota voluntate ſeruiamus domino deo noſtro: quoniã iuſtus liberaliter ſeruit, iniuſtus autẽ compeditus ſeruit. Omnes tamẽ diuinæ prouidentiæ ſeruiunt, ſed alij obediunt tanquã filij, & faciunt cum ea quod bonum eſt: alij vero ligantur tanquã ſerui, & fit de illis quod iuſtũ eſt. Ita deus omnipotẽs, dominus vniuerſæ creaturæ qui fecit omnia, ſicut ſcriptum eſt bona valde, ſic ea ordinauit, vt & de bonis & de malis benefaciat. Quod enim iuſte fit, bene fit: Iuſtè autẽ ſunt beati boni, *Gene. 1.* & iuſtè mali pœnas patiuntur. Ergo & de bonis & de malis benefacit deus, quoniam iuſtè omnia facit. Boni autẽ ſunt, qui tota voluntate deo ſeruiunt, mali autem neceſſitate ſeruiunt: nemo enim leges omnipotentis euadit. Sed aliud eſt facere quod lex iubet, aliud pati quod lex iubet. Quapropter boni ſecũdũ leges faciũt, mali ſecundum leges patiuntur. Nec enim nos moueat, quòd in hac vita ſecundum carnem, quam portãt iuſti, multa grauia & aſpera tolerãt: nihil enim mali patiuntur, quia iam poſſunt dicere quod ille vir ſpiritalis exultat & prædicat Apoſtolus Paulus, dicẽs: Gloriamur in tribulationibus, *Roma. 5.* ſcientes quoniã tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero ſpem, ſpes autẽ non confundit: quia charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritũ ſanctum. qui datus eſt nobis. Si ergo in hac vita, vbi tanta tormẽta ſunt, poſſunt boni & iuſti viri, cũ talia patiũtur, non ſolum æquo animo tolerare, ſed etiã charitate in deo gloriari, quid cogitandum

dum eſt de illa vita, quæ nobis promittitur, vbi nullam de cor pore moleſtiam ſentiemus? Quoniam nõ ad hoc reſurget corpus iuſtorum, ad quod reſurget corpus impiorũ, ſicut ſcriptũ eſt. Omnes reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. Et ne
2. Cor. 15. quiſquam putet non iuſtis immutationem iſtam promitti ſed potius iniuſtis, & eam æſtimet eſſe pœnalem, ſequitur & dicit Et mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Quicũque ergo mali ſunt, ſic ordinati ſunt: quia & vnuſquiſq; ſibi, & omnes inuicem ſibi nocent. Hoc enim appetunt quod pernicioſe diligitur, & quod eis facile auferri poteſt, & hoc ſibi auferunt inuicem, quando ſe perſequuntur. Et ideo cruciantur quibus auferuntur temporalia, quia diligunt ea, Illi autẽ qui auferunt, gaudent. Sed talis lætitia cæcitas eſt, & ſumma miſeria: ipſa enim magis implicat animã, & ad maiora tormẽta perducit [diaboli]. Nam gaudet & piſcis, quando hamum non videns, eſcã deuorat: ſed cùm piſcator eum adducere cœperit, viſcera eius torquentur primo, deinde ab omni lætitia ſua per ipſam eſcã, de qua lætatus eſt, ad cõſumptionem trahitur. Sic ſunt omnes, qui de bonis temporalibus beatos ſe eſſe putant: hamum enim acceperunt, & cum illo ſibi vagantur. Veniet tẽpus vt ſentiant quanta tormenta cum auiditate deuorauerint. Et ideo bonis nihil nocent, quia hoc eis auferunt, quod non diligunt: nam quod diligunt, & vnde beati ſunt, auferre illis nemo poteſt. Cruciatus vero corporis malas animas miſerabiliter affligit, bonos autẽ fortiter purgat: Sic fit vt malus homo & malus angelus diuinæ prouidentiæ militent, ſed neſciunt
Omnia diuina prouidentia gubernari. quid boni de illis operetur deus. Non itaque pro meritis officij, ſed pro meritis maliciæ ſtipendiãtur. Sed vt hæ animæ quæ habent voluntatem nocendi & rationem cogitãdi, ſub diuinis legibus ordinatæ ſunt, ne aliquid iniuſtum quiſq; patiatur: ita & omnia animalia & corporalia in genere ſuo & ordi-
Ca. VIII.
Matt. 10. ne ſuo diuinæ prouidẽtiæ legibus ſubdita adminiſtrãtur. Ideo dominus dicit. Nõne duo paſſeres aſſe veneũt, & vnus eorum non cadit ſuper terrã ſine volũtate patris veſtri? Hoc enim dixit, volẽs oſtẽdere quicquid viliſſimũ homines putãt, omnipotẽtia domini gubernari. Sic enim & volatilia cœli ab eo paſci,
Matth. 7. *Matt. 10.* & lilia agri ab eo veſtiri, veritas loquitur, quæ capillos etiã noſtros numeratos eſſe dicit, Sed quoniam mundas animas rationales per ſeipſe deus curat, ſiue in optimis & magnis angelis ſiue in hominibus tota ſibi volũtate ſeruientibus, cætera vero

per

per ipſos gubernat veriſſime dici potuit etiam illud ab Apo-
ſtolo, Non enim de bobus cura eſt deo. In ſcripturis enim ſan- *1.Cor.9.*
ctis deus homines docet, quo modo cum hominibus agant, &
ipſi deo ſeruiant: quo modo autem agant cum pecoribus ſuis,
ipſi ſciunt: id eſt quo modo ſalutem pecorum ſuorum guber-
nent vſu & peritia & ratione naturali: quæ quidem omnia de
magnis ſui creatoris operibus †acceperūt. Qui ergo poteſt in- *†tepibus.*
telligere quo modo vniuerſæ creaturæ conditor deus guber-
net eam per animas ſanctas, quæ myſteria eius ſunt in cœlis &
in terris, quia & ipſæ ſanctæ animæ ab ipſo factæ ſunt, & in
eius creatura primatum tenēt: qui ergo poteſt intelligere, in- *Matt.25.*
telligat, & intret in gaudium domini ſui. Si autem hoc non *Hortatio*
poſſumus, quandiu ſumus in corpore, & peregrinamur à do- *ad diligen*
mino guſtemus ſaltem quàm ſuauis eſt dominus, qui dedit no *dum deū.*
bis pignus ſpiritum, in quo ſentiamus eius dulcedinem, & de- *Cap.IX.*
ſideremus ipſum vitæ fontem, vbi ſobria ebrietate inundemur *Pſal.33.*
& irrigemur ſicut lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus *2.Corin.1.*
aquarum, & dat fructum in tempore ſuo, & folia eius non de- *& 5.*
cident. Dicit enim ſpiritus ſanctus, Filij autem hominum in *Pſal.1.*
tegmine alarum tuarum ſperabunt: Inebriabuntur ab vberta- *Pſal.35.*
te domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos: Quoniā
apud te eſt fons vitæ. Talis ebrietas non euertit mentem, ſed
tamen rapit ſurſum, & obliuionem præſtat omnium terreno- *Pſal.41.*
rum. Sed ſi poſſumus toto effectu iam dicere, Quemadmodū
deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea *Fides.*
ad te deus. Quòd ſi forte adhuc propter ægritudines ani- *Cap.X.*
mæ, quas de ſeculi amore concepit, nec guſtare ſumus idonei *Pſal.33.*
quàm dulcis eſt dominus: vel credamus diuinæ authoritati,
quam voluit eſſe in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt
ei ex ſemine Dauid ſecundum carnem, ſicut Apoſtolus loqui *Roma.1.*
tur: Omnia enim per ipſum facta ſunt, ſicut in Euangelio ſcri- *Ioan.1.*
ptum eſt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Qui noſtræ imbecillita-
ti miſertus eſt, quam imbecillitatem non eius opere, ſed no-
ſtra voluntate meruimus: nam deus hominem inexterminabi-
lem fecit, & ei liberum voluntatis arbitrium dedit. Non enim *Liberū ar*
eſſet optimus, ſi dei præceptis neceſſitate non voluntate ſerui- *bitrium.*
ret. Facile eſt omnino, quantum exiſtimo, quod intelligere
nolunt, qui catholicam deſerunt fidem, & Chriſtiani voca-
ri volunt: nam ſi nobiſcum fatentur naturam noſtram non
poſſe ſanari, niſi recte faciendo: fateantur eam non infirma-
ri;

ri, niſi peccando. Et ideo non eſt credendum animam noſtram hoc eſſe quod deus eſt: quia ſi hoc eſſet, nec ſua voluntate, nec aliqua neceſſitate in deterius mutaretur, quoniam omnimodo

Roma. 13. incommutabilis intelligitur deus: ſed ab eis qui non in contétione & æmulatione & vanæ gloriæ cupiditate amant loqui

Sapien. 1. quod neſciunt, ſed humilitate Chriſtiana ſentiunt de domino & in bonitate & in ſimplicitate cordis quærunt eum. Hanc ergo imbecillitatem noſtram ſuſcipere dignatus eſt filius dei, &

Ioan. 1. verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis: non quia æternitas illa mutata eſt, ſed quia mutabilem creaturam mutabilibus hominum oculis oſtendit, quam incommutabili maieſtate ſuſcepit.

Cur deus factus homo. Cap. XI.

Sunt autem ſtulti qui dicunt Non poterat aliter ſapientia dei homines liberare, niſi ſuſciperet hominem, & naſceretur ex fœmina, & à peccatoribus omnia illa pateretur? Quibus dicimus, Poterat omnino, ſed ſi aliter faceret ſimiliter veſtræ ſtulticiæ diſpliceret. Si enim non appareret oculis peccatorum, lumen eius vtique æternum, quod per interiores oculos videtur, inquinatis mentibus videri non poſſet. Nunc autē quia viſibiliter nos commonere dignatus eſt, vt ad inuiſibilia præpararet, diſplicet auaris, quia nō aureū corpus habuit:

Impudici oſores naturæ. diſplicet impudicis, quia ex fœmina natus eſt. Multum enim oderunt impudici, quòd concipiunt & pariunt fœminæ: diſplicet ſuperbis, quòd contumelias patientiſſime pertulit: diſplicet delicatis, quia cruciatus eſt: diſplicet timidis, quia mortuus eſt: Et vt non vicia ſua videantur defendere, non in homine dicunt ſibi hoc diſplicere, ſed in filio dei. Non enim intelligunt quid ſit æternitas dei, quæ hominem aſſumpſit: & quid ipſa humana creatura, quæ mutationibus ſuis in priſtinam firmitatem reuocabatur, vt diſceremus, docente ipſo domino, infirmitates, quas peccando collegimus, recte faciendo poſſe ſanari. Oſtendebatur enim nobis ad quam fragilitatem homo ſua culpa peruenerit, & ex qua fragilitate diuino auxilio liberaretur. Itaque filius dei hominem aſſumpſit, & in illo humana perpeſſus eſt. Hæc medicina hominum tanta eſt, quanta nō poteſt cogitari: nam quæ ſuperbia ſanari poteſt, ſi humilitate filij dei non ſanatur? Quæ auaricia ſanari poteſt, ſi paupertate filij dei non ſanatur? Quæ iracundia ſanari poteſt, ſi patientia filij dei non ſanatur? Quæ impietas ſanari poteſt, quæ charitate filij dei non ſanatur? Poſtremo quæ timiditas ſanari poteſt, ſi reſurrectionē corporis non ſanatur? Erigat ſpem ſuam

genus humanum, & recognoſcat naturam ſuam, & videat quantum locum habeat in operibus dei. Nolite voſipſos contemnere viri, filius dei virum ſuſcepit. Nolite voſipſas contemnere fœminæ, filius dei natus ex fœmina eſt. Nolite tamen amare carnalia, quia in filio dei nec maſculus nec fœmina ſumus. Nolite amare temporalia, quia ſi bene amarētur, amaret ea homo quem ſuſcepit filius dei. Nolite timere contumelias & cruces & mortem, quia ſi nocerent homini, non ea pateretur homo quem ſuſcepit filius dei. Hæc omnis hortatio, quæ iam vbique prædicatur, vbique veneratur, quæ omnem obedientem animam ſanat nō eſſet in rebus humanis, ſi non eſſent facta illa omnia quæ ſtultiſſimis diſplicent. Quem dignatur imitari vicioſa iactantia, yt ad virtutem percipiendam poſſit adduci, ſi erubeſcit imitari eum, de quo dictum eſt antequam naſceretur, quòd filius altiſſimi vocaretur, & per omnes iam gentes quòd negare nemo poteſt, filius altiſſimi vocatur? Si multum de nobis ſentimus, dignemur imitari eum qui filius altiſſimi vocatur. Si parum de nobis ſentimus, audeamus imitari piſcatores & publicanos, qui eum imitati ſunt. O medicinam omnibus conſulentem, omnia tumentia comprimentem, omnia tabeſcentia reficientem, omnia ſuperflua reſecantem, omnia neceſſaria cuſtodientem, omnia perdita reparantem, omnia deprauata corrigentem. Quis iam ſe extollet contra filium dei? Quis de ſe deſperet, pro quo tam humilis eſſe voluit filius dei? Quis beatam vitam eſſe arbitretur in iis quæ contemnenda eſſe docuit filius dei? Quibus aduerſitatibus cedat, qui naturam hominis à tantis perſecutionibus cuſtoditam credit in filio dei? Quis ſibi eſſe clauſum regnum cœlorum putet, qui cognoſcit publicanos & meretrices imitatores eſſe filij dei? † Qua peruerſitate non careat, qui facta & dicta intuetur & diligit ſectatur illius hominis, in quo ſe nobis ad exemplum vitæ præbuit filius dei?

Galat. 3. Luca. 1. Matt. 21. † imitatores eſſe filium dei?

Itaque iam & maſculi & fœminæ, & omnis ætas, & omnis huius ſeculi dignitas ad ſpem vitæ æternæ commota † eſt. Alij neglectis temporalibus bonis conuolant ad diuina. Alij cedūt eorum virtutibus qui hæc faciunt, & laudāt quod imitari non audent. Pauci autem adhuc murmurant, & inani liuore torquentur: aut qui ſua quærunt in eccleſia, quāuis videantur catholici: aut ex ipſo Chriſti nomine gloriam quærentes, hæretici: aut peccatum impietatis ſuæ defendere cupientes, Iudæi: aut

De effectu humanitatis. Cap. XII. † commutata.

aut curioſitatem vanæ licentiæ perdere timentes, Pagani. Sed eccleſia catholica per totum orbem longe lateque diffuſa, impetus eorum prioribus temporibus frāgens, magis magíſq; roborata eſt: nō reſiſtēdo, ſed perferēdo. Nūc vero inſidioſas eorū quæſtiones fide irridet, diligentia diſcutit, intelligentia diſſoluit: criminatores paleарū ſuarū non curat, quia tempus meſſis, & tempus arearum, & tempus horreorū cautè diligenterq; diſtinguit. Criminatores autem frumēti ſui, aut errantes corrigit, aut inuidentes inter ſpinas & zizania cōputat. Subiiciamus ergo animā deo, ſi volumus ſeruituti ſubiicere corpus noſtrū, & de diabolo triumphare.

Matth. 3. & 13.

De fide et operatiōe. Ca. XIII.

Fides eſt prima quæ ſubiugat animā deo, deinde præcepta viuendi, quibus cuſtoditis ſpes noſtra firmatur, & nutritur charitas, & lucere incipit quod antea tantummodo credebatur. Cū enim cognitio & actio dona ſint dei, & beatū hominē faciant: ſicut in cognitione cauendus eſt error, ſic in actione cauenda eſt nequitia. Errat autē quiſquis putat veritatem ſe poſſe cognoſcere, cum adhuc nequiter viuat. Nequicia eſt autem mundū illum diligere, & ea quæ naſcuntur & tranſeunt, pro magno habere: & ea cōcupiſcere, & pro his laborare, vt acquirantur: & lætari, cum abundauerint: & timere, ne pereāt: & contriſtari, cū pereunt. Talis vita nō poteſt puram illam & ſynceram & incommutabilem videre veritatem, & inhærere illi, & in æternum nō moueri.† Itaq; priuſquā mens noſtra purgetur, debemus credere quod intelligere nondum valemus: quoniam veriſſime dictū eſt per Prophetā: Niſi credideritis, non intelligetis. Fides in eccleſia breuiſſime traditur, in qua commendantur æterna, quæ intelligi à carnalibus nondum poſſunt: & temporalia præterita & futura, quæ pro ſalute hominum geſſit, & geſtura eſt æternitas diuinę prouidentiæ.

Mēs Veritatis capax nō eſt niſi Vitiis libera.

† in æternum iam non mori.

Eſaia. 7.

Credamus ergo in patrē & filiū & ſpiritū ſanctū hæc æterna ſunt & incommutabilia, id eſt vnus deus vnius ſubſtantiæ trinitas æterna: deus ex quo omnia, per quē omnia, in quo omnia.

Cōtra eos qui tres perſonas negant. C. XIIII.

Nec eos audiamus qui dicunt patrem tantummodo eſſe, nec habere filium, nec eſſe cum eo ſpiritum ſanctum: ſed ipſum patrē aliquando appellari filiū, aliquando ſpiritum ſanctum. Neſciunt enim principium, ex quo ſunt omnia: & imaginem eius, per quā formantur omnia: & ſanctitatem eius, in qua ordinantur omnia.

Roma. 11.

Cōtra eos qui inducunt tres deos. Cap. XV.

Nec eos audiamus, qui indignantur & ſtomachantur, quia non tres deos colendos dicimus. Neſciunt enim quòd ſit vna eademque ſubſtantia, & phantaſmatib

matibus ſuis illuduntur: quia ſolent videre corporaliter vel animalia tria, vel quæcunque corpora tria locis ſuis eſſe ſeparata. Sic putant intelligendam ſubſtantiam dei:& multum errant:quoniam ſuperbi ſunt,& non poſſunt diſcere, quia nolunt credere. Nec eos audiamus, qui patrem ſolum verum deum & ſempiternum eſſe dicunt: filium autem non de ipſo genitum, ſed ab ipſo factum de nihilo,& fuiſſe tempus quãdo non erat ſed tamen primũ locum tenere in omni creatura: & ſpiritum ſanctum minoris maieſtatis eſſe quã filium, & ipſum factũ eſſe poſt filium:& horum trium diuerſas eſſe ſubſtantias, tanquam aurum & argentum & æramentum: Neſciunt enim quid loquantur,& de his rebus quas per oculos carneos videre conſueuerunt, vanas imagines ad diſputationes ſuas transferunt. Quia reuera magnum eſt mente conſpicere generationem, quæ non fit ex aliquo tempore, ſed æterna eſt: & ipſam charitatem & ſanctitatem qua generator & generatus ineffabiliter ſibi copulantur, Magnum & difficile eſt hæc mente conſpicere, etiam ſi pacata & tranquilla ſit. Non poteſt ergo fieri vt illi hæc videant, qui terrenas generationes nimis intuentur,& ad iſtas tenebras addunt adhuc fumum, quem ſibi contentionibus & certaminibus quotidianis excitare non ceſſant: habentes animas carnis affectibus defluentes, tanquam ligna humore ſaginata, in quibus ignis fumum ſolum vomit & habere flammas lucidas nõ poteſt. Et hoc quidem de omnibus hæreticis rectiſſime dici poteſt. Credentes ergo incommutabilem trinitatem, credamus etiam in diſpenſationem temporalem pro ſalute generis humani eſſe natũ deum. Nec eos audiamus, qui filium dei Ieſum Chriſtum nihil eſſe aliud quàm hominem dicunt: ſed ita iuſtum, vt dignus ſit appellari filius dei. Et hos enim catholica diſciplina miſit foras, quoniã vanæ gloriæ cupiditate decepti, contentioſe diſputare voluerunt, antequam intelligerent quid ſit dei virtus & dei ſapientia:& in principio verbum, per quod facta ſunt omnia: & quo modo verbum caro factum eſt,& habitauit in nobis.

Cõtra eos qui induxerũt diuerſitatem in ſanctã trinitatem.

Cap. XVI.

Chriſtũ eſſe deum.

Caput XVII.

1. Cor. 1.

Ioan. 1.

Nec eos audiamus, qui non verum hominem ſuſcepiſſe dicunt filium dei, neque natum eſſe de fœmina, ſed falſam carnẽ & imaginem ſimulatam corporis humani oſtendiſſe videntibus. Neſciunt enim quo modo ſubſtantia dei adminiſtrans vniuerſam creaturam, inquinari omnino non poſſit:& tamen prædicans iſtum viſibilem ſolem, radios ſuos per omnes

Chriſtum corpus induiſſe verum.

C. XVIII.

3 ſen. diſ. 4. c. aſſumpſit.

feces

feces & ſordes corporum ſpargere,& eos mundos & ſynceros
1.ſen.d.37 vbique ſeruare. Si ergo viſibilia munda viſibilibus immundis
ca. ſolet contingi poſſunt,& non inquinari:quanto magis inuiſibilis &
etiam. incommutabilis veritas per ſpiritum animam.& per animam
corpus ſuſcipiens, toto homine aſſumpto ab omnibus eũ infirmitatibus nulla ſua contaminatione liberauit? Itaque magnas patiuntur anguſtias: & cum timent quod fieri nõ poteſt,
Matth 5. ne humana carne veritas inquinetur, veritatem dicunt eſſe
2.Cor.1. mentitam. Et cum ille præceperit, dicens, Sit in ore veſtro,
eſt eſt,non non:& Apoſtolus clamet, Nõ erat in illo eſt & nõ, ſed eſt in illo erat:iſti totum corpus eius falſam carnem fuiſſe contendunt,vt non ſibi videantur imitari Chriſtũ, ſi non ſuis
Deum ha auditoribus mentiantur. Nec eos audiamus, qui trinitatem
buiſſe tã quidem in vna æterna ſubſtantia confitentur, ſed hominem
mētē quã ipſum,qui temporali diſpenſatione ſuſceptus eſt, audent dice-
animam re non habuiſſe hominis mentem, ſed ſolam animam & cor-
hominis. pus:hoc eſt dicere, non fuit homo, ſed membra corporis ha-
Ca. XIX. bebat humana. Animam enim & corpus habent & beſtiæ, ſed rationem non habent quæ mentis eſt propria. Sed ſi execrãdi ſunt illi qui eum negant humanum corpus habuiſſe, quod eſt infimum in homine:miror quòd iſti non erubeſcunt, qui hoc eum negant habuiſſe quod eſt optimum in homine. Multum enim lugenda eſt mens humana, ſi vincitur à corpore ſuo: Siquidem in illo homine non reformata eſt, in quo ipſum corpus humanum iam dignitatem formæ cœleſtis accepit. Sed abſit vt hoc credamus,quod confinxit temeraria cęcitas & ſu-
Chriſtum perba loquacitas. Nec eos audiamus, qui ſic dicunt ab illa
eſſe ſapien æterna ſapientia ſuſceptum eſſe hominẽ,qui de virgine natus
tia m dei. eſt quo modo & alij homines ab ea ſapientes fiunt,qui perfe-
Cap. XX. ćte ſapientes ſunt. Neſciunt enim proprium illius hominis ſacramentũ & putant hoc ſolum eum amplius habuiſſe inter cęteros beatiſſimos,quod de virgine natus eſt.Quod ipſum ſi bene conſiderent,fortaſſis credant ideo illum hoc præter cæteros meruiſſe,quod aliquid propriũ præter cæteros habet etiã ipſa ſuſceptio.Aliud eſt enim ſapientem tantũ fieri per ſapiẽtiam dei,& aliud eſt ipſam perſonã ſuſtinere ſapientię dei:quãuis enim eadem natura ſit corporis eccleſiæ,multũ tamẽ diſtare inter caput & membra cætera quis nõ intelligat?Si enim
Ioan. 1. eccleſiæ caput eſt homo ille,cuius ſuſceptione verbum caro factum eſt,& habitauit in nobis, membra cætera ſunt omnes

ſanćt

ſancti,quibus perficitur & completur eccleſia.Quo modo ergo anima totum corpus noſtrum animat & viuificat, ſed in capite & videndo ſentit, & audiendo & odorando & guſtando & tangendo,in cæteris autem membris tangendo tantum:& ideo capiti cuncta ſubiecta ſunt ad operandum, illud autem ſupra collocatum eſt ad conſulendum:quia ipſius animæ.quæ conſulit corpori,quodam modo perſonam ſuſtinet caput, ibi enim omnes ſenſus apparent.Sic vniuerſo populo ſanctorum tanquam vni corpori caput eſt mediator dei & hominum,homo Chriſtus Ieſus. *1.Theſ.2.* Et propterea ſapientia dei & verbum in principio,per quod facta ſunt omnia, non ſic aſſumpſit illum hominem vt cæteros ſanctos,ſed multo excellentius, multóque ſublimius: *Ioan.1.* quoniam ipſum ſolum aſſumi oportuit,in quo ſapientia dei patris hominibus appareret.ſicut eam viſibiliter decebat oſtendi. Quapropter aliter ſunt ſapientes cæteri homines,quicunque ſunt vel eſſe potuerunt vel poterunt:& aliter ille vnus mediator dei & hominum,homo Chriſtus Ieſus: qui ſapientiæ ipſius per quam ſapientes fiunt quicunque homines,non ſolum beneficium habet, ſed etiam perſoná gerit De cæteris enim ſapientibus & ſpiritalibus animis recte dici poteſt, quòd habeant in ſe verbum dei per quod facta ſunt omnia:ſed in nullo eorum recte dici poteſt, quòd verbum caro factum eſt & habitauit in nobis: quod in ſolo domino noſtro Ieſu Chriſto rectiſſime dicitur. Nec eos audiamus,qui ſolum corpus humanum ſuſceptum eſſe dicunt à verbo dei,& *Chriſtum nõ ſolum corpus habuiſſe hominis.* ſic audiũt quod dictum eſt,Et verbum caro factum eſt, vt negent illum hominem vel animá vel aliquid hominis habuiſſe, niſi carnem ſolam.Errant enim multum, nec intelligunt ideo carnem ſolam nominatam eſſe in eo quod dictum eſt, Verbũ caro factum eſt, *Ca. XXI.* quia hominum oculis propter quos facta eſt illa ſuſceptio.caro ſola potuit apparere. *Ioan 1.* Nam ſi abſurdum eſt & valde indignum vt humanum ſpiritum homo ille non habuerit,ſicut ſuperius tractauimus:quanto magis abſurdum & indignum eſt,vt nec ſpiritum nec animam habuerit, ſed hoc ſolum habuerit,quòd etiam in pecoribus vilius eſt, & extremius,id eſt,corpus? *Corpus Chriſti nõ fuiſſe imaginarium* A noſtra ergo fide etiam iſta impietas excludatur, totúmque hominem atque perfectum à verbo dei ſuſceptum eſſe credamus. Nec eos audiamus, qui tale corpus dominũ noſtrũ habuiſſe dicunt,quale apparuit in columba,quam vidit Ioannes baptiſta deſcendenté de cœlo & ma- *C. XXII.*

nentem ſuper eum in ſigno ſpiritus ſancti. Ita enim perſuadere conantur filium dei natum non eſſe de fœmina, Quia ſi carnalibus oculis eum oportebat oſtendi, potuit, inquiūt ſic aſſumere corpus quo modo ſpiritus ſanctus. Non enim & colūba illa de ouo nata eſt, aiunt, & tamē humanis oculis potuit apparere. Quibus primum illud reſpondendum eſt, quòd ibi legimus in ſpecie columbæ apparuiſſe Ioanni ſpiritum ſanctum, vbi legimus etiam Chriſtum natum eſſe de fœmina, & non oportet in parte credere Euangelio, & in parte non credere. Vnde enim credis in columbæ ſpecie demonſtratum eſſe ſpiritum ſanctum niſi quia in Euangelio legiſti? Ergo & ego inde credo Chriſtū natum de virgine eſſe, quia in Euangelio legi. Quare autem ſpiritus ſanctus non eſt natus de columba, quēadmodum Chriſtus de fœmina? Illa cauſa eſt, quia non columbas liberare venerat ſpiritus ſanctus, ſed hominibus ſignificare innocentiam & amorem ſpiritalem, quod in columbæ ſpecie viſibiliter figuratum eſt. Dominus autem Ieſus Chriſtus qui venerat ad homines liberandos in quibus & mares & fœminæ pertinent ad ſalutem: nec mares faſtidiuit quia marem ſuſcepit: nec fœminas, quia de fœmina natus eſt. Huc accedit magnum ſacramentum, vt quoniam per fœminā nobis mors acciderat, vita nobis per fœminā naſceretur: vt de vtraq; natura, id eſt fœminina & maſculina victus diabolus cruciaretur, quoniam de ambarum ſubuerſione lætabatur: cui parum fuerat ad pœnam ſi ambæ naturæ in nobis liberarentur, niſi etiā per ambas liberaremur. Neque hoc ita dicimus, vt dominum Ieſum Chriſtum dicamus ſolum verum corpus habuiſſe: ſpiritum ſanctum autem fallaciter apparuiſſe oculis hominum, ſed ambo illa corpora, vera corpora credimus. Sicut enim nō oportebat vt homines falleret filius dei, ſic non decebat vt homines falleret ſpiritus ſanctus. Sed omnipotenti deo qui vniuerſam creaturam de nihilo fabricauit, non erat difficile verū corpus columbæ ſine aliarum columbarum miniſterio figurare, ſicut ei non fuit difficile verū corpus in vtero Mariæ ſine viril i ſemine fabricare: cum natura corporea & in viſceribus fœminæ ad formandum hominem, & in ipſo mundo ad formandam columbam imperio domini voluntatique ſeruiret. Sed ſtulti homines & miſeri, quod aut ipſi facere nō poſſunt, aut in vita ſua nunquam viderunt, etiam ab omnipotenti deo fieri potuiſſe nō credunt.

Filiū dei paſſione non fuiſſe mutatū. C.XXIII.

Nec eos audiamus, qui propterea volunt

volūt cogere, vt inter creaturas filiū dei numeremus quia paſ-
ſus eſt. Dicunt enim Si paſſus eſt, mutabilis eſt: & ſi mutabilis
eſt creatura eſt, quia dei ſubſtantia nō poteſt immutari. Cum
quibus etiam nos dicimus, & dei ſubſtantiam commutari non
poſſe & creaturam eſſe mutabilem. Sed aliud eſt eſſe creatu-
ram, & aliud ſuſcipere creaturam. Filius ergo vnigenitus dei,
qui eſt virtus & ſapientia dei, & verbum per quod facta ſunt *1. Corin. 1.*
omnia quia immutari non poteſt omnino, ſuſcepit humanam *Ioan. 1.*
creaturam, quam lapſam erigere, atque inueteratam renouare
dignatus eſt. Nec in ea per paſſionem ipſe in deterius commu-
tatus eſt ſed eam potius per reſurrectionem in melius com-
mutauit. Nec propterea verbum patris, id eſt vnicum dei filiū,
per quem facta ſunt omnia, negandū eſt natum & paſſum eſſe
pro nobis. Et martyres enim paſſos dicimus & mortuos pro-
pter regna cœlorum, nec tamē in ea paſſione & morte animæ
eorum occiſæ ſunt. Dicit enim dominus, Nolite timere eos *Mat. 10.*
qui corpus occidunt, animæ autem nihil poſſunt facere. Sicut
ergo martyres paſſos & mortuos dicimus in corporibus quæ
portabant, ſine animarum interfectione vel morte: ſic filium
dei paſſum & mortuum dicimus in homine quem portabat,
ſine diuinitatis aliquā commutatione vel morte. Nec eos *Corpus*
audiamus qui negant tale corpus domini reſurrexiſſe, quale *ſemper*
poſitum eſt in monumento. Si enim tale non fuiſſet, non ipſe *manſiſſe*
dixiſſet poſt reſurrectionem diſcipulis, Palpate & videte, quo- *idem.*
niam ſpiritus oſſa & carnem non habet ſicut me videtis habe- *Caput*
re. Sacrilegum eſt enim credere dominum noſtrum, cum ipſe *XXIIII.*
ſit veritas, in aliquo fuiſſe mentitum. Nec nos moueat quòd *Luca. 24.*
clauſis oſtiis ſubito eum apparuiſſe diſcipulis ſcriptum eſt, vt *Ioan. 14.*
propterea negemus illud fuiſſe corpus humanum, quia con- *Ioan. 20.*
tra naturam huius corporis videmus illud per clauſa oſtia in-
trare, Omnia enim poſſibilia ſunt deo: nam & ambulare ſu-
per aquas contra naturam huius corporis eſſe manifeſtum eſt,
& tamen non ſolum ipſe dominus ante paſſionem ambula-
uit ſed etiam Petrum ambulare fecit. Ita ergo & poſt reſurre- *Matt. 14.*
ctionem ſuam de corpore ſuo fecit quod voluit. Si enim po- *Matt. 17.*
tuit ante paſſionem clarificare illud ſicut ſplendorem ſolis,
quare non potuit & poſt paſſionem ad quantam vellet ſubti- *Corpus*
litatem in temporis momento redigere, vt per clauſa oſtia *ſublatum*
poſſet intrare? Nec eos audiamus, qui negant ipſum cor- *in cœlum.*
pus ſecum leuaſſe in cœlum dominum noſtrum, & cōmemo- *Ca. XXV.*

Ioan. 3. rant in Euangelio quod ſcriptum eſt, Nemo aſcendit in cœlũ,
Matt. 16. niſi qui de cœlo deſcendit: & dicunt, quia corpus non deſcen-
Acto. 1. dit de cœlo non potuiſſe aſcendere in cœlum. Non enim intelligunt, quoniam corpus non aſcendit in cœlum. Dominus enim aſcendit: corpus autem non aſcendit, ſed leuatum eſt in cœlum illo leuante qui aſcendit. Si enim quiſque deſcendat, verbi gratia, de monte nudus cum autem deſcenderit, veſtiat ſe, & veſtitus iterum aſcendat, recte vtique dicimus, Nemo aſcendit, niſi qui deſcendit: nec veſtem conſideramus quam ſecũ leuauit, ſed ipſum qui veſtitus eſt, ſolum dicimus aſcendiſſe.

Chriſtus ad dexterã patris. C. XXVI. Nec eos audiamus, qui negant ad dexteram patris ſedere filium. Dicunt enim, Nunquid deus pater habet latus dexterum aut ſiniſtrum ſicuti corpora? Nec nos hoc de deo patre ſentimus: nulla enim forma corporis deus definitur atq; concluditur, Sed dextera patris eſt beatitudo perpetua, quæ
Marc 16. ſanctis datur: ſicut ſiniſtra eius rectiſſime dicitur miſeria perpetua, quæ impiis datur: vt non in ipſo deo, ſed in creaturis hoc modo quo diximus, intelligatur dextera & ſiniſtra: quia & corpus Chriſti quod eſt eccleſia, in ipſa dextera, hoc eſt in
Dextera patris.
Ephe. 2. ipſa beatitudine futurũ eſt, ſicut Apoſtolus dicit, quia & ſimul nos ſuſcitauit, & ſimul nos ſedere fecit in cœleſtibus. Quamuis enim corpus noſtrum nondum ibi ſit, tamen ſpes noſtra iam ibi eſt. Propterea & ipſe dominus poſt reſurrectionem
Ioan. 21. ſuam iuſſit diſcipulis, quos piſcantes inuenit, vt in dexteram partem mitterent retia. Quod cum feciſſent, ceperunt piſces, qui omnes magni erant: & omnes iuſtos ſignificabant, quibus dextera promittitur. Hoc ſignificabat quod etiam, in iudicio dixit ſe agnos ad dexteram, hædos autem ad ſiniſtram eſſe poſiturum.

Mat. 26. Nec eos audiamus, qui negant diem iudicij futurum, & commemorant, quod in Euangelio ſcriptum eſt, cum
Iudicium futurum. Caput XXVII. qui credit in Chriſtum, non iudicari: qui autem non credit in illum iam iudicatum eſſe. Dicunt enim, Si & ille qui credit, non veniet in iudicium: & ille qui non credit iam iudicatus
Ioan. 3. eſt, vbi ſunt quos iudicaturus eſt in die iudicij? Non intelligũt ſic loqui ſcripturas: vt præteritum tempus pro futuro tempore inſinuent: ſicut ſupra diximus, quod Apoſtolus dixit de nobis, quod ſimul nos ſedere fecit in cœleſtibus, nondum factũ
Ephes. 2. eſt: ſed quia certum eſt futurum, ita dictum eſt quaſi iam fa-
Ioan. 15. ctum ſit: ſicut & ipſe dominus diſcipulis dixit, Omnia quæ au
Ioan. 16. diui à patre meo nota feci vobis. Et paulo poſt dicit, Multa

haba[illegible]

habeo vobis dicere, ſed non poteſtis illa portare modo. Quo modo ergo dixerat, Omnia quæ audiui à patre meo, nota feci vobis: niſi quia illud quod per ſpiritum ſanctum certiſſime facturus erat, quaſi iam feciſſe locutus eſt? Sic ergo cum audimus, Qui credit in Chriſtum, non veniet in iudicium: intelligamus quia non veniet ad damnationem. Dicitur enim iudicium pro damnatione, ſicut dicit Apoſtolus, Qui non manducat, manducantem non iudicet, id eſt non de illo male exiſtimet. Et dominus dicit, Nolite iudicare ne iudicetur de vobis. Non enim tollit nobis intelligentiam iudicandi, cum & Propheta dicat, Si vere iuſticiā diligitis, recte iudicate filij hominum. Et ipſe dominus dicat, Nolite iudicare perſonaliter, ſed iuſtum iudicium iudicate. Sed illo loco vbi vetat iudicare, illud admonet, ne damnemus aliquem, cuius vel cogitatio nobis non eſt aperta, vel neſcimus qualis poſtea ſit futurus. Sic ergo cum dixit, Ad iudicium non veniet: hoc dixit, quia non veniet ad damnationem. Qui autem non credit iam iudicatus eſt: hoc dixit, quia iam damnatus eſt præſcientia dei, qui nouit quid immineat non credentibus. *Ioan.3. Roma.14 Matt.7. Pſal.54. Ioan.7. Ioan.3.*

Nec eos audiamus, qui dicunt ſpiritum ſanctum, quē in Euangelio dominus promiſit diſcipulis, aut in Paulo Apoſtolo veniſſe, aut in Montano & Priſcilla, ſicut Cataphryges dicunt, aut in neſcio quo Manite vel Manichæo, ſicut Manichæi dicūt. Tam enim cæci ſunt iſti vt ſcripturas manifeſtas non intelligant, aut tam negligentes ſalutis ſuæ, vt omnino non legant. Quis enim cum legerit, non intelligit, vel in Euangelio quod poſt domini reſurrectionem ſcriptum eſt, dicente domino, Ego mittam promiſſum patris mei in vos, vos autem ſedete hic in ciuitate, quouſque induamini virtute ab alto? Et in actibus Apoſtolorum, poſteà quàm dominus abſceſſit à diſcipulorum oculis in cœlum, decem diebus peractis, die Pentecoſtes, non attendunt apertiſſime veniſſe ſpiritum ſanctum: & cum eſſent illi in ciuitate ſicut eos ante monuerat, impleuiſſe illos, ita vt loquerentur variis linguis. Nam diuerſæ nationes quæ tunc aderant, vnuſquiſque audientium ſuam linguā intelligebant. Sed iſti homines decipiunt eos qui negligentes ſunt in catholica fide, & ipſam fidem ſuam quæ in ſcripturis manifeſta eſt, nolunt diſcere, & quod eſt grauius & multū dolendum, cum in catholica fide negligenter verſentur, hæreticis diligēter aures accommodant. Nec eos audiamus, qui *Spiritus ſanctus. Caput XXVIII. Ian. 14. Acto. 9. Luca.24. Acto.1. & 2. Eccleſia catholica. C.XXIX.*

ſanctam Eccleſiam quæ vna catholica eſt, negant per orbem eſſe diffuſam, ſed in ſola Africa, hoc eſt in parte Donati pollere arbitrantur. Ita ſurdi ſunt aduerſus Prophetam dicentem,
Pſal.2. Filius meus es tu, ego hodie genui te: poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Et alia multa ſiue in veteris ſiue in noui teſtamenti libris, quæ ſcripta ſunt, vt apertiſſime declarēt Eccleſiam Chriſti per orbem terræ eſſe diffuſam. Quod cùm eis obiicimus, dicunt iam iſta omnia fuiſſe completa, antequam eſſet pars Donati, ſed poſtea totam Eccleſiam periſſe, & in ſola Donati parte reliquias eius remanſiſſe contendunt. O linguam ſuperbam & nefariam: nec vere ſic viuerent, vt vel inter ſe pacem poſtea cu
Matth.7. ſtodirent. Nunc autē non attendunt iam in ipſo Donato completum eſſe quod dictum eſt, in qua menſura menſi fueritis, in ea remetietur vobis. Sicut enim Chriſtum diuidere conatus eſt, ſic ipſe à ſuis quotidiana conciſione diuiditur. Ad hoc etiā pertinet illud quod dominus dicit. Qui enim gladio percuſſe-
Matt.26. rit, gladio morietur. Gladius enim illo loco, ſiquidem in malo poſitus eſt, diſcordioſam linguam ſignificat, qua tūc ille infœlix Eccleſiam percuſſit, ſed non occidit. Nō autem dixit dominus, qui occiderit gladio, gladio morietur, ſed qui gladio vſus fuerit, inquit gladio morietur. Ergo ille percuſſit Eccleſiā lingua litigioſa, qua nunc ipſe conciditur, vt omnino diſpereat atque moriatur. Et tamen illud tunc Apoſtolus Petrus, nō ſuperbia ſua, ſed quamuis carnali tamen amore domini fecerat. Itaque admonitus recōdit gladium: iſte autem nec victus hoc fecit. Siquidem cum Epiſcopo Cæciliano cauſam eum diceret, audiētibus Epiſcopis Romæ, quos ipſe petiuerat, nihil eorum quæ intenderat potuit probare: & ſic remanſit in ſchiſmate, vt ſuo gladio moreretur. Populus autem ipſius, quādo non audit Prophetas & Euangelium, in quibus apertiſſime ſcriptum eſt Eccleſiam Chriſti per omnes gentes eſſe diffuſam, & audit ſchiſmaticos, non dei gloriam quærentes ſed ſuam, ſatis ſignificat ſeruum ſe eſſe non liberum, & aurem dexteram ſe habere præciſam. Petrus enim errans in amore domini, ſeruo non libero aurem dexteram præcidit. Ex quo ſignificat eos qui gladio ſchiſmatis feriuntur, ſeruos eſſe carnalium deſideriorum, nondum eductos in libertatem ſpiritus ſancti, vt iam non cōfidant in homine: & nō audire quod dextrum eſt, id eſt, domini gloriam per catholicam Eccleſiam latiſſime peruagatam. &

audire

audire ſiniſtrum humanæ inflationis errorem. Sed tamē cum dominus dicat in Euangelio cum per omnes gentes Euangelium fuerit prædicatum tunc finem eſſe venturum:quo modo iſti dicunt,quòd iam ceteræ omnes gentes ceciderunt à fide,& in ſola parte Donati remanſit Eccleſia, cum manifeſtum ſit ex quo iſta pars ab vnitate præciſa eſt, nonnullas gētes poſtea credidiſſe:& adhuc eſſe aliquas, quæ nondum crediderunt, quibus quotidie non ceſſatur Euangelium prædicari? Quis non miretur eſſe aliquem, qui ſe Chriſtianum dicit velit, & aduerſus Chriſti gloriam tanta impietate rapiatur, † vt audeat dicere omnes populos gentium, qui modo adhuc accedunt Eccleſiæ dei, & in dei filium feſtinanter credunt, inaniter facere, quia non eos aliquis Donatiſta baptizat? Sine dubio iſta execrarentur homines & eos ſine dilatione relinquerent, ſi Chriſtum quærerent, ſi Eccleſiam diligerent, ſi liberi eſſent ſi aurem dexteram integram retinerent. *Mat. 24.* *† armenur.*

Nec eos audiamus,qui quamuis neminem rebaptizent,præcidere ſe tamen ab vnitate & Luciferiani magis dici quam catholici maluerūt,In eo enim quòd intelligunt baptiſma Chriſti non eſſe repetendum rectè faciunt:ſentiunt enim ſacramentum ſancti lauacri nuſquam eſſe,niſi ex catholica Eccleſia: ſed eam formam ſecum habere ſarmenta præciſa, quam in ipſa vnitate, † antequam præciderentur, acceperant. Hi ſunt enim de quibus Apoſtolus dicit,habentes ſpeciem pietatis,virtutem autem eius abnegantes. Eſt enim magna virtus pietatis, pax & vnitas,quia vnus eſt deus: hanc illi non habent, quia præciſi ab vnitate ſunt. Itaque ſi qui ex ipſis ad catholicam veniunt, non iterant ſpeciem pietatis quam habent, ſed accipiunt virtutem pietatis quam non habent. Nā & amputatos ramos denuo poſſe inſeri,ſi nō permanſerint in incredulitate,apertiſſime Apoſtolus docet.Quod cum Luciferiani intelligunt,& nō rebaptizant non improbamus:ſed quòd etiam ipſi præcidi a radice voluerunt,quis non deteſtandum eſſe cognoſcat? Et ideo maxime,quia hoc eis diſplicuit in Eccleſia catholica,quod vere catholicæ ſanctitatis eſt.Nuſquā enim tam vigere debēt viſcera miſericordiæ,quā in catholica Eccleſia,vt tanquam vera mater nec peccantibus filiis ſuperbe inſultet,nec correctis difficile ignoſcat.Nō enim ſine cauſa inter omnes Apoſtolos huius Eccleſiæ catholicæ perſonā ſuſtinet Petrus:huic enim Eccleſiæ claues regni cœlorū datæ ſunt, [cum Petro datæ ſunt.] *Reſipiſcetes eſſe recipiendos. C. XXX.* *† Vite.* *2. Tim. 3.* *Roma.11.* *Matt 16.* *Ioan.21.*

Et cũ ei dicitur, ad omnes dicitur, Amas me, paſce oues meas.
Matt.14. Debet ergo Eccleſia catholica correctis, & pietate firmatis fi-
16.&26 liis libenter ignoſcere, cum ipſi Petro, perſonam eius geſtanti,
Galat.2. & cum in mari titubaſſet, & cum dominum carnaliter à paſ-
ſione reuocaſſet, & cum aurem ſerui gladio præcidiſſet, & cum
ipſum dominum ter negaſſet, & cum in ſimulationem poſtea
ſuperſtitioſam lapſus eſſet, videamus veniam eſſe conceſſam,
eúmque correctum atque firmatum vſque ad dominicæ paſ-
ſionis gloriam perueniſſe. Itaque poſt perſecutionem quæ
per Arrianos hæreticos facta eſt: & poſtea quàm pax, quam
quidem catholica in domino tenet, etiam à principibus ſeculi
reddita eſt: epiſcopi, qui perfidiæ Arrianorum in illa perturba
†perſecu- tione † conſenſerant, multi correcti, redire in catholicam de-
tione. legerunt, damnantes ſiue quod crediderant, ſiue quod ſe cre-
didiſſe ſimulauerant. Hos Eccleſia catholica materno recipit
Matt.26. ſinu, tanquam Petrum poſt fletum negationis per galli cãtum
admonitum: aut tanquam eũdem poſt prauam ſimulationem
Galat.2. Pauli voce correctum. Hanc illi matris charitatem ſuperbe ac-
cipientes, & impie reprehendentes, quia Petro poſt galli can-
Eſaie.14. tum ſurgenti, non gratulati ſunt, cum Lucifero, qui mane o-
Remiſſio riebatur, cadere meruerunt.
peccatorũ. Nec eos audiamus, qui negant Eccleſiam dei omnia pecca-
C.XXXI. ta poſſe dimittere. Itaque miſeri, dum in Petro petram non
Matt.16. intelligunt, & nolunt credere datas Eccleſiæ claues regni cœ-
1.Tim.5. lorum, ipſi eas de manibus amiſerunt. Iſti ſunt qui viduas ſi
nupſerint, tanquam adulteras damnant, & ſuper doctrinam
Apoſtolicam ſe prædicant eſſe mundiores. Qui nomen ſuum
ſi vellent agnoſcere, mundanos ſe potius quàm mundos vo-
carent. Nolentes enim ſi peccauerint corrigi, nihil aliud dele-
gerunt, niſi cum hoc mundo damnari. Nam quibus veniam
peccatorum negant, non eos aliqua ſanitate cuſtodiunt, ſed
ægris ſubtrahunt medicinam, & viduas ſuas vri cogunt, quas
nubere non permittunt. Non enim prudentiores habendi
ſunt, quàm Paulus Apoſtolus, qui ait, Malo eas nubere
1.Cor.7. quam vri. Nec eos audiamus, qui carnis reſurrectionem
Reſurre- futuram negant, & commemorant quod ait Apoſtolus, Ca-
ctio car- ro & ſanguis regnum dei non poſſidebunt, Non intelligen-
nis Cap. tes quod ipſe dicit Apoſtolus. Oportet corruptibile hoc in-
XXXII. duere incorruptionem, & mortale hoc induere immortali-
1.Corin.15. tatem. Cum enim hoc factum fuerit, iam non erit caro &
ſanguis

ſanguis, ſed cœleſte corpus. Quod & dominus promittit cum dicit, Neque nubent, neque vxores ducent, ſed erunt ęquales angelis dei. Non enim iam hominibus, ſed deo viuēt, cum æquales angelis facti fuerint. Immutabitur ergo caro & ſanguis, & fiet corpus cœleſte & angelicum. Et mortui enim reſurgent incorrupti, & nos immutabimur: vt & illud verum ſit, quod reſurget caro, & illud verum ſit, quòd & caro & ſanguis regnum dei non poſſidebunt. Iſta fidei ſimplicitate & ſynceritate lactati nutriamur in Chriſto, & cũparuuli ſumus. maiorum cibos non appetamus, ſed nutrimentis ſaluberrimis creſcamus in Chriſto, accedentibus bonis moribus & Chriſtiana iuſticia, in qua eſt charitas dei & proximi perfecta & firmata: vt vnuſquiſque noſtrum de diabolo inimico & angelis eius triumphet in ſemetipſo in Chriſto quem induit: quia perfecta charitas, nec cupiditatem habet ſeculi, nec timorem ſeculi, id eſt, nec cupiditatem vt acquirat res temporales, nec timorem ne amittat res temporales. Per quas duas ianuas intrat & regnat inimicus, qui primo dei timore, deinde charitate pellendus eſt. Debemus itaque tanto auidius appetere apertiſſimam & euidentiſſimam cognitionem veritatis, quanto nos videmus in charitate proficere, & in eius ſimplicitate cor habere mundatum, quia ipſo interiore oculo videtur veritas. Beati enim mundo corde, inquit, quia ipſi deum videbunt, Vt in charitate radicati & fundati præualeamus comprehendere cum omnibus ſanctis quæ ſit latitudo & altitudo & longitudo & profundum: Scire etiam ſupereminentem ſcientiam charitatis Chriſti, vt impleamur in omnem plenitudinem dei, & poſt iſta cum inuiſibili hoſte certamina, quoniam volentibus & amantibus iugum Chriſti lene eſt, & ſarcina eius leuis, coronam victoriæ mereamur. Amen.

Matt. 22. *1. Cor. 15.* *Fidei ſimplicitas.* *Caput XXXIII* *1. Cor. 3.* *Coloſ. 2.* *Charitas.* *Cognitio veritatis.* *Matt. 5.* *Epheſ. 3.* *Matt. 11.*

LIBRI DE AGONE CHRISTIANO, FINIS.

DIVI AVRELII AVGVSTINI LIBER DE OPERE MONACHORVM AD AVRELIVM EPISCOPUM Carthaginenſem.

Quo modo defendant ocium ſuum monachi. Cap. I.

IVſſioni tuæ ſanćte frater Aureli, tanto deuotius obtemperare me oportuit, quanto magis mihi quis ex te iuſſerit, claruit. Dominus noſter Ieſus Chriſtus habitās in interiori [homine] tuo, tibíque ſolicitudinem paternæ & fraternæ charitatis inſpirans, vtrum filiis & fratribus noſtris monachis qui beato Paulo Apoſtolo obedire negligunt dicenti Qui nō vult operari non manducet: permittenda ſit iſta licentia, voluntatem ac linguam tuam aſſumens in opus ſuum imperauit mihi ex te, vt hinc ad te aliquid ſcriberem. Aſſit itaque ipſe etiam mihi ipſe quo ita pareām, vt ei me parere ex eius munere ipſa vtilitate fructuoſi laboris intelligam. Primum ergo videndum quid dicant illius profeſſionis homines qui operari nolunt, Deinde ſi eos non recte ſentire inuenerimus, ad eorum correctionem quid dicendum. Non inquiūt, de hoc opere corporali, in quo vel agricolæ vel opifices laborant præcepit hoc Apoſtolus cū diceret, Qui non vult operari non manducet. Neque enim Euangelio potuit eſſe contrarius, vbi ait ipſe dominus. Ideo dico vobis, ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ quid manducetis, neque corpori veſtro quid induamini, Nónne anima plus eſt quàm eſca, & corpus quàm indumentum? Conſpicite volatilia cœli, quoniam non ſerunt neque metunt, neque congregāt in horrea, & pater veſter cœleſtis paſcit illa, Nónne vos magis pluris eſtis illis? Quis autē veſtrū cogitans, poteſt adijcere ad ſtaturam ſuam cubitum vnum? Et de veſtimento quid ſoliciti

2. Theſſ. 3.

Matt. 6.

ſoliciti eſtis? Conſiderate lilia agri quo modo creſcunt, non laborant neque nent, Dico autem vobis quoniam nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt ſicut vnum ex iſtis. Si autem fœnum agri quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, deus ſic veſtit quanto magis vos modicæ fidei? Nolite ergo Nolite ſolicite eſſe, dicentes, quid manducabimus aut quid bibemus aut quo operiemur? Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit autem pater veſter cœleſtis quia his omnibus indigetis. Quærite autem primum regnum dei & iuſticiam eius, & hæc omnia apponentur vobis. Nolite ergo ſoliciti eſſe in craſtinum, craſtinus enim dies ſolicitus erit ſibiipſi. Sufficit diei malicia ſua. Ecce inquiunt, vbi nos dominus iubet de victu & tegumento noſtro eſſe ſecuros, Quo modo ergo Apoſtolus ſentire aduerſus dominum poſſet, vt nos præciperet ita eſſe debere ſolicitos, quid manducemus & quid bibamus, & vnde cooperiamur, vt nos etiam opificum artibus, curis, laboribus oneraret? Quadropter in eo quod ait, Qui non vult operari, non manducet: opera ſpiritalia, inquiunt, debemus accipere: de quibus alio loco dicit, Vnicuique ſicut dominus dedit: Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed deus incrementum dedit. Et paulo poſt, Vnuſquiſque ſuam mercedem accipiet ſecũdum ſuum laborem. Dei enim ſumus cooperarij, dei agricultura, dei ædificatio eſtis, ſecundum gratiam quæ data eſt mihi, vt ſapiens architectus fundamentum poſui. Sicut ergo Apoſtolus operatur plantando, rigando, ædificando & fundamentum ponendo: ita qui non vult operari, non mãducet. Quid enim prodeſt manducare ſpiritaliter, id eſt, paſci verbo dei ſi non inde operatur aliorum ædificationem: ſicut illi pigro ſeruo quid profuit accipere talentũm & abſcondere, nec operari lucra dominica? An vt ei auferetur in fine, & ipſe in exteriores tenebras mitteretur? Sic, inquiunt & nos facimus. Legimus cum fratribus, qui ad nos ab æſtu ſeculi veniunt fatigati, vt apud nos in verbo dei & in orationibus, pſalmis, hymnis, & canticis ſpiritalibus requieſcant. Alloquimur eos consolamur, exhortamur ædificantes in eis, ſi quid eorum vitæ pro ſuo gradu deeſſe perſpicimus. Talia opera ſi non faceremus, periculoſe à domino alimenta ipſa ſpiritalia ſumeremus. Hoc enim dicit Apoſtolus, Qui non vult operari, non manducet. Ita ſe iſti arbitrantur apoſtolicæ & euangelicæ obtemperare ſententiæ, cum & Euangelium credunt de non curand

2. Theſſ. 3. *I. Corin. 3.* *Matt. 25.* *2. Theſſ. 3.*

rand

randa corporali & temporali vitæ huius indigentia præcepiſſe & Apoſtolum de cibo & opere ſpiritali dixiſſe Qui nō vult operari, non manducet. Nec attendunt, quia ſi alius diceret dominum quidem in parabolis & in ſimilitudinibus loquentem de victu & tegumento ſpiritali monuiſſe, vt non inde ſint ſoliciti ſerui eius, ſicut dicit, Cum vos attraxerint ad indicia, nolite cogitare quid loquamini. Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Sermo quippe ſapientiæ ſpiritalis eſt, de quo illos noluit cogitare, promittens quod eis nihil inde ſoliciris præſtaretur: Apoſtolum autem iam more Apoſtolico apertius differentem, & magis proprie quàm figurate loquentem, ſicut multa ac penè omnia ſeſe habent in epiſtolis Apoſtolicis, proprie de opere corporali cibóque dixiſſe, Qui non vult operari, non manducet: redderetur illis dubia ſententia eorum, niſi cætera dominica verba conſiderantes, inuenirent aliquid vnde probarent eum de victu & veſtitu corporali non locutū fuiſſe, cum diceret, Nolite ſoliciti eſſe quid manducetis, & quid bibatis, & quo veſtiamini: velut ſi animo aduerterent, quod ait. Hæc enim omnia gentes inquirunt. Ibi enim oſtendit de ipſis corporalibus & temporalibus ſe dixiſſe. Ita ergo ſi hoc ſolum de hac re dixiſſet Apoſtolus, Qui non vult operari, non manducet: poſſent hæc verba in aliam traduci ſententiam. Cum vero multis aliis locis epiſtolarum ſuarum quid hinc ſentiat apertiſſime doceat, ſuperfluo conantur & ſibi & cæteris caliginem obducere, vt quod vtiliter illa charitas monet, non ſolum facere nolint, ſed nec intelligere ipſi, aut ab aliis intelligi velint non timentes quod ſcriptum eſt, Noluit intelligere vt bene ageret.

Aliud figurate, aliud proprie loqui. Ca. II.
Matt. 10.
Matth 6.
2. Theſſ. 3.
Pſal. 35.

Paulū manifeſte laborē præcepiſſe Chriſtianis. Cap. III.

Prius ergo demonſtrare debemus beatum Apoſtolum Paulum opera corporalia ſeruos dei operari voluiſſe, quæ finem haberent magnam mercedem ſpiritalem, ad hoc vt ipſo victu & tegumento à nullo indigerent, ſed manibus ſuis hæc ſibi procurarent. Deinde oſtendere Euangelica illa precepta, de quibus nonnulli non ſolum pigritiam, ſed etiam arrogantiam ſuam fouent, Apoſtolico præcepto & exemplo non eſſe contraria. Videamus itaque vnde ad hoc venerit Apoſtolus, vt diceret, Si quis non vult operari, non manducet: & quid deinde contexat, vt ex ipſa circunſtantia lectionis appareat declarata ſententia. Denunciamus, inquit, vobis fratres in nomine domini

2. Theſſ. 3.

mini noſtri Ieſu Chriſti, vt ſubtrahatis vos ab omni fratre inquiete ambulante, & non ſecundum traditionem quam acceperunt à nobis. Ipſi enim ſcitis quo modo [vos] oporteat imitari nos, quia non fuimus inquieti inter vos, neque panem ab aliquo gratis manducauimus, ſed in labore & fatigatione die ac nocte operantes, ne quem veſtrum grauaremus, non quia non habuerimus poteſtatem ſed vt noſmetipſos formam daremus vobis qua nos imitaremini. Nam & cum apud vos eſſemus, hoc vobis præcipiebamus, quoniam ſi quis non vult operari non manducet. Audiuimus enim quoſdam inter vos ambulare inquiete, nihil operantes, ſed curioſe agentes. His autem qui eiuſmodi ſunt, præcipimus & obſecramus in domino Ieſu Chriſto, vt cum ſilentio operantes panem ſuum manducent. Quid ad hæc dici poteſt, quandoquidem ne cuique poſtea liceret hoc pro voluntate, non pro charitate interpretari exemplo ſuo docuit quid præceperit. Illi enim tanquam Apoſtolo prædicatori Euangelij, militi Chriſti, plantatori vineæ, paſtori gregis cõſtituerat dominus vt de Euangelio viueret, & tamen ipſe ſtipendium ſibi debitum non exegit, vt ſe formam daret e s qui exigere indebita cupiebant: ſicut ad Corinthios dicit, Quis militat ſuis ſtipenpiis vnquam? Quis plantat vineam & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem & de lacte gregis non percipit? Ergo quod ſibi debebatur noluit accipere, vt exemplo eius coërcerentur qui ſibi non ita ordinatis in Eccleſia talia deberi arbitrabãtur. Quid eſt enim quod ait, Neque panem gratis ab aliquo manducauimus, ſed in labore & fatigatione die ac nocte operantes, ne quem veſtrum grauaremus, non quia non habuerimus poteſtatem, ſed vt nos formam daremus vobis qua nos imitaremini? Audiant ergo quibus hoc præcepit, id eſt, qui non habent hanc poteſtatem quam ille habebat, vt tantummodo ſpiritaliter operantes manducent panem à corporali labore gratuitum, & quemadmodum dicit, præcipimus & obſecramus in Chriſto, vt cum ſilentio operantes panem ſuum manducent, non diſputent contra manifeſtiſſima verba Apoſtoli, quia & hoc pertinet ad ſilentium, cum quo debent operantes manducare panem ſuum.

1. Cor. 9.

2. Theſſ. 3.

Paulũ ſententiã ſuã de laborãdo comprobaſſe ipſo facto.

Enucleatius autem & diligentius adhuc iſta verba conſiderarem atq; tractarem, niſi haberem alia loca epiſtolarum eius multo manifeſtiora, quibus collatis & iſta liquidius manifeſtã-

Cap. IIII.

1. Cor. 9.

tur,

tur, & ſi iſta non eſſent, illa ſufficerent. Ad Corinthios enim ſcribens de hac eadem re ita dicit, Non ſum liber? non ſum Apoſtolus? nónne Chriſtum Ieſum dominum noſtrum vidi? Nónne opus meum vos eſtis in domino? Si aliis non ſum Apoſtolus, verum vobis tamen ſum. Signaculum enim Apoſtolatus mei vos eſtis in domino. Mea defenſio ad eos qui me interrogant hæc eſt. Nunquid non habemus licentiam † manducandi & bibendi? Nunquid non habemus poteſtatem ſororem mulierem circunducendi ſicut & cæteri Apoſtoli & fratres domini & Cephas? Vide quemadmodum primum oſtendat quid ſibi liceat & ideo liceat quia Apoſtolus eſt. inde enim capit, Non ſum liber? non ſum Apoſtolus? Et probat ſe Apoſtolum eſſe, dicens, Nónne Chriſtum Ieſum dominum noſtrum vidi? Nónne opus meum vos eſtis in domino? Quo probato oſtendit ſibi licere quod cæteris Apoſtolis, id eſt, vt non operetur manibus ſuis, ſed ex Euangelio viuat, ſicut dominus conſtituit eis, quod in conſequentibus apertiſſime demonſtrauit: ad hoc enim & fideles mulieres habentes terrenam ſubſtantiã ibant cum eis: & miniſtrabant [eis] de ſubſtantia ſua, vt nullius indigerent horum quæ ad neceſſaria vitæ huius pertinent. Quod beatus Paulus licere quidem ſibi demonſtrat ſicut & cæteri Apoſtoli faciebant, ſed ea poteſtate ſe vti noluiſſe poſtea commemorat. Hoc quidam non intelligentes, non ſororem mulierem cum ille diceret, Nunquid non habemus poteſtatem ſororem mulierem circunducendi, ſed vxorem interpretati ſunt. Fefellit eos verbi Græci ambiguitas, quod & vxor & mulier eodem verbo Græce dicitur: quanquam hoc ita poſuerit Apoſtolus vt falli non debuerint. quia neque mulierem tãtummodo ait, ſed ſororem mulierem, neque ducendi ſed circũducendi: verumtamen alios interpretes non fefellit hæc ambiguitas, & mulierem non vxorem interpretati ſunt.

† poteſtatem.

De mulieribus miniſtrantibus Chriſto. Cap. V.

Quod quiſquis putat non potuiſſe ab Apoſtolis fieri, vt cũ eis ſanctæ conuerſationis mulieres circuirent quacunque Euãgelium prædicabant, vt eis de ſua ſubſtantia miniſtrarent neceſſaria. Euangeliũ audiant, & cognoſcant quēadmodũ hoc ipſius domini exemplo faciebant. Dominus enim noſter more miſericordiæ ſuæ infirmioribus compatiens, cum ei poſſent angeli miniſtrare, & loculos habebat quo mitteretur pecunia, quæ conferebatur vtiq; à bonis fidelibus eorum victui neceſſaria: quos loculos Iudæ commendauit, vt etiã fures ſi euitare non

Matt. 4. *Ioan. 12.*

poſſ

poſſemus,tolerare in Eccleſia diſceremus: ille enim ea quæ mittebantur,ſicut de illo ſcriptum eſt,auferebat. Et mulieres voluit vt ſe ad præparanda & miniſtranda neceſſaria ſequerentur oſtendēs quid Euāgeliſtis & miniſtris dei tāquā militibus à plebibus dei tanquā prouincialibus deberetur,vt ſi quis eo quod ſibi deberetur vti nollet ſicut Apoſtolus Paulus vti noluit,amplius impēderet Eccleſiæ,non exigendo ſtipendiū debitum ſed quotidianum victum de ſuis laboribus tranſigendo. Audierat enim ſtabularius,ad quem vulneratus ille perductus eſt Si quid amplius erogaueris,in redeundo reddā tibi. Amplius ergo erogabat Apoſtolus Paulus,qui ſuis vt ipſe teſtatur ſtipendiis militabat. In Euangelio enim ſcriptū eſt, Deinceps & ipſe iter faciebat per ciuitates & caſtella prædicans & euangelizans regnū dei & duodecim cū illo & mulieres aliquæ quæ erant curatæ à ſpiritibus malignis & infirmitatibus,Maria quæ vocabatur Magdalena,de qua dæmonia ſeptē eiecerat & Ioanna vxor Chuzæ procuratoris Herodis, & Suſanna,& aliæ multæ quæ miniſtrabāt ei de facultatibus ſuis. Hoc exemplū domini imitabantur Apoſtoli ad accipiendum ſibi debitum cibum:de quo idem dominus apertiſſime loquitur. Euntes,inquit,prædicate dicētes, quia appropinquauit regnum cœlorum: Infirmos curate,mortuos ſuſcitate, leproſos mundate,dæmonia eiicite. Gratis accepiſtis,gratis date, Nolite poſſidere aurum,neque argentum, neque pecuniā in zonis veſtris,neque peram in via,neque duas tunicas, neque calciamenta,neque virgā. Dignus eſt enim operarius cibo ſuo. Ecce vbi conſtituit dominus quod idem Apoſtolus commemorat, Ad hoc enim dixit illa omnia ne portarent, vt vbi opus eſſet, ab eis acciperent quibus annunciabant regnum dei.

Luce. 8. *Luce. 10.* *Luce. 8.* *Matt. 10.* *Luce. 10.*

Ne quis autē arbitretur ſolis duodecim hoc fuiſſe permiſſum: vide etiā quid Lucas narret, Poſt hæc,inquit, deſignauit dominus & alios ſeptuagintaduos,& miſit illos binos ante faciem ſuam in omnem ciuitatem & locum quò erat ipſe venturus. Et dicebat illis, Meſſis quidem multa,operarij autem pauci: Rogate ergo dominum meſſis, vt mittat operarios in meſſem ſuam. Ite, Ecce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos. Nolite portare ſacculum neque peram neque calciamenta, & neminem per viam ſalutaueritis. In quamcunque domum intraueritis primum dicite, Pax huic domui,& ſi ibi fuerit filius pacis, requieſcet ſuper illam pax veſtra, ſinautem,ad vos reuerte

Christi permiſſu licere de Euāgelio viuere. Ca. VI. *Luce. 10.* *Ibidem.* *Matt. 10.*

Lib. 2. de conſenſu Euangel. cap.30. reuertetur. In eadem autem domo manete, edentes & bibentes quæ apud illos ſunt. Dignus eſt enim operarius mercede ſua. Hic apparet non eſſe illa iuſſa, ſed permiſſa, vt quiſquis vti vellet, eo vteretur quod ſibi liceret, ex domini conſtitutione: ſi quis autem vti nollet, non contra iuſſum faceret, ſed de ſuo iure cedens miſericordius & laborioſius conuerſaretur in Euangelio, in quo & debitam mercedem nollet accipere. Alioquin contra iuſſum domini fecit Apoſtolus, qui poſteaquam oſtendit ſibi licere, ſtatim ſubiecit. *1.Cor.9.* Sed tamen ego non ſum vſus hac poteſtate. *Apoſtolis permiſſum eſſe non laborare.* Sed ad ordinem redeamus, ac totum ipſum epiſtolæ locum diligenter conſideremus. Nunquid, inquit, nũ habemus licentiam manducandi & bibendi? Nunquid non habemus licẽtiam ſororem mulierem circunducendi? *Cap.VII.* Quam licentiam dixit, niſi quam dominus dedit eis quos ad prædicandum regnum cœlorum miſit, dicens, *1.Corin.9* Ea quæ apud ipſos ſunt manducate. *Luca.10.* Dignus eſt enim operarius mercede ſua: & *Matt.10.* ſeipſum præponens ad eiuſdem poteſtatis exemplum, cui fideliſſimæ mulieres talia neceſſaria de ſuis facultatibus miniſtrabant. Amplius autem fecit Apoſtolus Paulus, vt de coapoſtolis ſuis documentum adhiberet huius licentiæ à domino *1.Corin.9* permiſſæ. Neque enim reprehendens, ſubiecit, Sicut & cæteri Apoſtoli & fratres domini & Cefas: ſed vt hinc oſtenderet hoc ſe accipere noluiſſe, quod ei liceret accipere, cæterorum etiam commilitonum eius more probaretur. An ego ſolus & Barnabas non habemus poteſtatem non operandi? Ecce abſtulit omnem dubitationem, etiam tardiſſimis cordibus, vt intelligant de qua operatione dicat. Vt quid enim ait, An ego ſolus & Barnabas non habemus poteſtatem non operandi, niſi quia omnes Euangeliſtæ & miniſtri verbi dei habebant poteſtatem à domino acceptam, vt nõ operarentur manibus ſuis, ſed ex Euangelio viuerent, operantes tantummodo ſpiritalia in prædicatione regni cœlorum, & ædificatione pacis Eccleſiæ. Neque enim quiſquam poteſt dicere de ipſa ſpiritali operatione dixiſſe Apoſtolum, An ego ſolus & Barnabas non habemus poteſtatem non operandi. Hanc enim poteſtatem non operandi omnes illi habebant. Dicat ergo qui conatur præcepta Apoſtolica in ſententiam ſuam deprauare atque peruertere: Dicat ſi audet, omnes Euangeliſtas à domino accepiſſe poteſtatem non euangelizandi. At ſi hoc abſurdiſſimũ atque inſaniſſimum eſt dicere, cur volunt intelligere quod omnibus patet,

patet accepiſſe quidem illos poteſtatem non operandi, ſed opera corporalia quibus victum quærerent, quia dignus eſt operarius cibo ſuo & mercede ſua, ſicut Euangelium loquitur. *Lucæ.10.* *Mat.10.* Non ergo ſoli Paulus & Barnabas non habebant poteſtatem non operandi, ſed omnes pariter habebant hanc poteſtatem, qua iſti non vtebantur, amplius impendentes Eccleſiæ, ſicut in illis locis vbi euangelizabant infirmis cógruere iudicabant. Et ideo ne coapoſtolos ſuos reprehẽdiſſe videretur, *1.Cor.9.* ſubiungit & dicit, Quis militat ſuis ſtipendiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non percipit? Nunquid ſecũdum hominem hæc loquor? An & lex non hæc dicit? in lege enim ſcriptum eſt, Boni trituranti os non infrænabis? Nunquid de bobus pertinet ad deum? *De ute.25.* An propter nos hæc † dicit? Propter nos *† omnino.* enim ſcriptũ eſt, quia debet in ſpe qui arat arare, & triturans in ſpe fructus participandi. His verbis ſatis indicat Apoſtolus Paulus non ſibi aliquid vſurpaſſe vltra debitum coapoſtolos ſuos, qui non operabantur corporaliter vnde haberent huic vitæ neceſſaria, † ſed ſicut dominus conſtituit ex Euangelio viuentes panem gratuitum manducarent ab eis quibus gratuitam gratiam prædicabant. *† haberẽt victui neceſſaria.* Stipendium enim ſuum tanquam milites accipiebant, & de vineæ per eos plantatæ fructu, quod opus erat libere decerpebant, & de gregis quem paſcebant lacte potabant, & ex area quam triturabant cibum ſumebant.

Apoſtolũ ſenſiſſe de labore manuum. Apertius autem cætera connectit & omnino aufert omnes dubitationis ambages. Si nos vobis, inquit, ſpiritalia ſeminauimus, magnum eſt ſi veſtra carnalia metamus? Quæ ſunt ſpiritalia quæ ſeminauit, niſi verbum & myſterium ſacramenti regni cœlorum? Quæ autem carnalia quæ ſibi licere metere di- *Cap.VIII.* cit, niſi hæc temporalia quæ vitæ atque indigentiæ carnis in- *1.Cor.9.* dulta ſunt? Hæc autem ſibi debita ſe ab eis non quæſiſſe nec accepiſſe manifeſtat, ne quod impedimentum daret Euangelio Chriſti. Quid reſtat vt intelligamus eum operatum eſſe vnde victum haberet, niſi corporale opus corporalibus & viſibilibus manibus ſuis? Nam ſi de ſpiritali opere victum & tegumentum quæreret, id eſt, vt ab eis hæc acciperet quos in Euãgelio ædificabat, non conſequenter diceret: *Ibidem.* Si alij poteſtatis veſtræ participant, cur non magis nos? Sed non ſumus vſi hac poteſtate, ſed omnia toleramus, ne quod impedimentum demus Euangelio Chriſti. Qua poteſtate ſe dicit non vſum niſi

quam habebat in eos à domino acceptam, vt eorum carnalia meteret ad victum vitæ huius quæ in carne agitur: cuius poteſtatis participes erant etiam alij qui non eis primo Euangeliũ annunciauerunt,ſed ad eorum Eccleſiam idipſum prædicates poſtea venerant. Ideo cum dixiſſet, Si nos vobis ſpiritalia ſeminauimus, magnum eſt ſi carnalia veſtra metamus? ſubiecit, Si alij poteſtatis veſtræ participant, cur nõ magis nos? Et cum demonſtraſſet quid eius poteſtatis eſſet: Sed non ſumus vſi, inquit hac poteſtate, ſed omnia toleramus ne quod impedimentum demus Euangelio Chriſti. Dicant ergo iſti, quo modo de opere ſpiritali carnalem victũ habebat Apoſtolus, cum aperte ipſe dicat, non ſe vſum eſſe hac poteſtate. At ſi de opere ſpiritali carnalem victum non habebat, reſtat vt de opere carnali

2.Theſſ.3. habuerit, & inde dicat, Neque panem gratis ab aliquo manducauimus, ſed in labore & fatigatione nocte & die operantes, ne quem veſtrum grauaremus: non quia non habuerimus poteſtatem, ſed vt nos formam daremus vobis qua nos imitaremi-

1.Cor.9. ni. Omnia, inquit toleramus, ne quod impedimentum daremus Euangelio Chriſti. Et redit rurſus, modiſque omnibus etiam atque etiam commendat quid ſibi liceat, & tamen non faciat. Neſcitis, inquit, quoniam qui in templo operãtur, quæ de templo ſunt edunt? Qui altario deſeruiunt, altario comper tiuntur. Sic & dominus ordinauit iis qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere: Ego autem nullo horum vſus ſum.

Paulum non fuiſſe vſum libertate cõceſſa.

Cap. IX.

1.Cor 9. Quid hoc apertius? quid clarius? Vereor ne forte cum diſſero volens id exponere, obſcurum reddã quod per ſe lucet & clamat, Qui enim hæc verba non intelligunt, aut ſe non intelligere fingunt, mea multo minus intelligunt vel ſe intelligere profitentur: niſi forte propterea cito intelligant noſtra, quia conceditur eis intellecta deridere, de Apoſtoli autem verbis non ita conceditur. Propterea vbi aliter ea ſecundum ſuam ſententiam interpretari non poſſunt, etiam clara & manifeſta, obſcura & incerta aſſe reſpondent, quia & praua & peruerſa

Ibidem. dicere non audent. Clamat homo dei, Dominus ordinauit iis qui Euangelium annunciant de Euangelio viuere: Ego autem nullius horum vſus ſum; & conatur caro & ſanguis recta deprauare, aperta claudere, ſerena obnubilare. Spiritale, inquit, opus faciebat & inde viuebat. Si ita eſt de Euangelio viuebat:

1.Cor.9. Cur ergo dicit, Dominus ordinauit iis qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere, ego autem nullo horum vſus ſum:

ſum:aut ſi & hocipſum quod hic dictum eſt viuere,ſecundum ſpiritalem vitam volunt interpretari, nullam ſpem habebat. Apoſtolus ad deum qui de Euangelio nō viuebat, quia dixit, nullo horum vſus ſum. Quapropter vt ſpes illi certa eſſet vitæ æternæ,de Euangelio vtique ſpiritaliter viuebat Apoſtolus. Quod autem ait,Ego autem nullius horum vſus ſum,de vita iſta quæ in carne agitur ſine dubitatione facit intelligi, quod dixit dominum ordinaſſe iis qui Euangelium annunciant de Euangelio viuere, id eſt, vitam iſtam cui opus eſt victu & tegumento de Euangelio tranſigere: ſicut ſuperius de ſuis coapoſtolis dixit, vnde ipſe dominus ait, Dignus eſt operarius cibo ſuo, & dignus eſt operarius mercede ſua. *Luca.10.* *Matt.10.* Hunc itaque cibum & hanc mercedem, ſuſtentandæ huic vitæ debitum conceſſum Euangeliſtis, ab eis quibus Euangelizabat non accepit Apoſtolus, verum dicens, Ego autem nullius horum vſus ſum. Et ſequitur & adiungit, ne forte quiſquam arbitretur ideo eum non accepiſſe, quia illi non dederant.

Non autem ſcripſi hæc vt ita fiant in me: bonum eſt mihi magis mori quàm gloriam meam quiſquam inanem faciat. Quam gloriam,niſi quam habere voluit apud deum in Chriſto compatiens infirmis,ſicut mox apertiſſime dicturus eſt:Si enim euangelizauero, inquit,non eſt mihi gloria. Neceſſitas enim mihi incumbit,id eſt.ſuſtentandæ vitæ huius. Væ enim erit mihi,inquit,ſi non Euangelizauero,id eſt, malo meo non Euāgelizabo,quia fame cruciabor,& vnde viuam nō habebo. Nam ſequitur & dicit,Si enim volens hoc facio,mercedem habeo. Volentem ſe dicit facere, ſi nulla vitæ huius fulciendæ neceſſitate cōpulſus facit, & ob hoc habere mercedem vtique apud deum gloriæ ſempiternam.Si autem inuitus, inquit,diſpenſatio mihi credita eſt,id eſt,ſi neceſſitate tranſigendæ huius vitæ inuitus cogor Euangelizare, diſpenſatio mihi credita eſt,vt ſcilicet ex diſpenſatione mea,quia Chriſtum, quia veritatem prædico,quanuis ex occaſione, quanuis mea quærens, quāuis terreni emolumēti neceſſitate cōpulſus, alij proficiāt, ego autē apud deum mercedē glorioſam illā ſempiternámq; non habeam.Quæ ergo,inquit,merces mihi erit? Interrogās dixit,propterea ſuſpendēda eſt pronūciatio donec reſpondeat, Quod vt facilius intelligatur,tanquā nos eum interrogemus:

Neceſſitas prædicandi verbi in Paulo. *Cap.X.* *1.Cor.9.*

Quæ ergo tibi merces erit Apoſtole, quando mercedem iſtam terrenam etiam Euangeliſtis bonis debitam, non propter hoc euangelizantibus, ſed tamen conſequentem & oblatam ex domini ordinatione ſumentibus, tu non accipis? Quæ ergo tibi

1.Cor.9. merces erit? Vide quid reſpondeat, Vt euangelizans, inquit, ſine ſumptu ponam Euangelium, id eſt, vt non ſit credentibus ſumptuoſum Euangelium, ne putent ad hoc ſibi euangelizari, vt id Euangeliſtæ quaſi vendere videantur. Et tamen redit etiã atque etiam vt oſtendat quid ſibi iure dominico liceat, & tamen non faciat: Vt non abutar, inquit poteſtate mea in Euangelio. Iam vero quia infirmitati hominum compatiens id faciebat, audiamus ſequentia. Cum enim liber ſim, inquit, ex omnibus omnium me ſeruum feci, vt plures lucrifacerem: iis qui ſub lege ſunt quaſi ſub lege cum non ſim ipſe ſub lege, vt eos qui ſub lege erant lucrifacerem: iis qui ſine ſunt quaſi ſine lege, cum ſine lege dei non ſim ſed ſim in lege Chriſti, vt lucrifacerem eos qui ſine lege [dei] ſunt. Quod non ſimulãdi verſutia faciebat ſed compatienti miſericordia, id eſt, non quaſi vt ſe fingeret Iudæum, ſicut nonnulli putauerunt, quia legitima vetera Hieroſolymis obſeruauit. Fecit enim hoc ſecundum

Simulatio Pauli. Cap. XI. 1.Cor.9.

1.Cor.7. liberam & manifeſtam ſententiam ſuam, in qua dicit, circunciſus quis vocatus eſt, non adducat præputium, id eſt, non ſic viuat quaſi præputium adduxerit. & id quod nudauerat texe-

Roma.2. rit: ſicut alio loco dicit, Circunciſio tua præputium facta eſt. Secundum hanc ergo ſententiam ſuam, qua dicit, Circunciſus

1.Cor.7. quis vocatus eſt, non adducat præputium: In præputio quis vocatus eſt, non circuncidatur: fecit illa quæ non intelligentibus & parum attendentibus finxiſſe putatus eſt. Iudæus enim erat & circunciſus vocatus, adducere noluit præputiũ, id eſt, noluit ita viuere ac ſi circunciſus non eſſet. Hoc enim iam in poteſtate habebat: & ſub lege quidẽ non erat ſicut illi qui eam ſeruiliter operabantur, ſed tamen in lege dei & Chriſti. non enim alia lex erat illa & alia lex dei, ſicut perditi Manichæi ſolent dicere: Alioquin ſi cum illa fecit, finxiſſe putãdus eſt. finxit & Paganum & ſacrificauit idolis, quia dicit factum ſe fuiſſe iis qui ſine lege ſunt quaſi ſine lege. Quos vtique nõ niſi Gentiles, quos Paganos dicimus, vult intelligi? Aliud eſt ergo eſſe ſub lege, aliud in lege, aliud ſine lege. Sub lege carnales Iudæi, in lege ſpiritales & Iudæi & Chriſtiani. Vnde illi ſeruauerunt morem illum patrium, ſed onera inſolita credentibus

Eſſe ſub lege, in lege, & ſine lege.

genti

gentibus non impoſuerunt, & ideo nec illi circũciſi ſunt. Sine lege autem gentes quæ nondum crediderunt, quibus tamen ſe Apoſtolus congruiſſe teſtatur per miſericordem compaſſionem, non per verſipellem ſimulationem, id eſt, vt eo modo ſubueniret carnali Iudæo vel Pagano, quo modo ſibi ipſe ſi hoc eſſet, ſubueniri voluiſſet: portans vtique eorum infirmitatem in compaſſionis ſimilitudine, non fallens in mendacij fictione, ſicut continuo ſequitur, & dicit, Factus ſum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem: hinc enim loquebatur vt etiam omnia illa diceret. Sicut ergo quod factus eſt infirmis infirmus, non erat mendacium, ſic & cætera illa ſuperius. Quam enim dicit infirmitatẽ, ſuã erga infirmos fuiſſe niſi compatiendi eis, intantum vt ne videretur venditor Euangelij, & verbi dei curſum apud imperitos in malam ſuſpicionem decidens impediret, nollet accipere quod iure dominico debebatur, quod ſi vellet, non vtique mentiretur, quia verè † debebatur: & quia noluit, non vtique mentitus eſt. Neque enim dixit, non ſibi deberi, ſed deberi oſtendit, & debito ſe vſum non eſſe, nec omnino vti velle profeſſus eſt, eoipſo factus infirmus, quòd poteſtate ſua vti noluit: tam miſericordi ſcilicet inductus affectu, vt cogitaret quemadmodum ſecum agi vellet, ſi & ipſe ita infirmaretur, vt poſſet de illis per quos ſibi Euangelium prædicaretur, ſi eos videret ſumptus accipere, quaſi mercimoniorum nundinas ſuſpicari.

1. Cor. 9.

† iurè.

De hac infirmitate ſua dicit alio loco. Facti ſumus paruuli in medio veſtrum, tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos. Nam eius circunſtantia lectionis hoc indicat: Neque enim, inquit, aliquando in ſermone adulationis fuimus ſicut ſcitis, neque in occaſione cupiditatis, deus teſtis eſt, neque quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab aliis, cum poſſemus oneri vobis eſſe vt Chriſti Apoſtoli, ſed facti ſumus paruuli in medio veſtrum tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos. Quod ergo & ad Corinthios dixit habere ſe poteſtatem Apoſtolatus ſui ſicut & cæteri Apoſtoli, qua poteſtate vſum ſe nõ eſſe teſtatur, hoc etiam in illo loco ad Theſſalonicenſes ait, Cum poſſemus oneri vobis eſſe ſicut & Chriſti Apoſtoli, ſecundum quod dominus dicit, Dignus eſt operarius mercede ſua: Nam hinc eũ dicere, illud indicat quod ſupra poſuit: Neq;

Quare mercedẽ fugerit Paulus. Cap. XII.

1. Timo 2.

1. Cor. 9.

1. Theſſ 2.

Matt. 10.

in occaſione cupiditatis,deus teſtis eſt.Per hoc enim quod iure dominico debebatur bonis Euangeliſtis, non propter hoc
Matth.6. euangelizantibus,ſed quærentibus regnum dei,vt hæc omnia apponerentur eis,inueniebat alij occaſionem,de quibus idem
Rom. 16. dicit,Neque enim iſti deo ſeruiunt, ſed ſuo ventri:quibus hanc occaſionem amputare volebat Apoſtolus, vt etiam quod ſibi iuſte debebatur omitteret. Aperte quippe hoc ipſe oſtendit in ſecunda ad Corinthios, ab aliis Eccleſiis ſuppletas dicens neceſſitates ſuas. Venerat enim ſicut apparet ad tantam indigen-
2.Cor.11. tiam, vt de longinquis Eccleſiis ei neceſſaria mitterentur, dum tamen ab eis apud quos erat nihil tale acciperet. Nunquid peccatum,inquit, feci meipſum humiliando vt vos exaltaremini, quoniam gratis Euangelium dei euangelizaui vobis? Alias Eccleſias expoliaui accipiens ſtipendium ab eis ad veſtram miniſtrationem, & cum apud vos fuiſſem & egerem, nemini grauis fui: Nam id quod deerat mihi adimpleuerunt fratres qui venerunt à Macedonia, & in omnibus ingrauate me in vobis cuſtodiui & cuſtodiam. Eſt veritas Chriſti in me, quia gloria hæc non infringetur in me in regionibus Achaiæ. Quare? Quia non vos diligo? Deus ſcit. Quod autem facio & facturus ſum, vt amputem occaſionem eorum qui volunt occaſionem, vt in eo quo gloriantur inueniantur ſicut &
1.Theſ.2. nos. De hac igitur occaſione quam hic ſe dicit velle amputa-
2.Cor.11. re, voluit intelligi quod ibi ait:Neque in occaſione cupidita-
1.Cor.9 tis, deus teſtis eſt. Et quod hic dicit, Meipſum humiliando
1.Theſ.2. vt vos exaltaremini: hoc in prima ad eoſdem Corinthios, Factus ſum infirmis infirmus: hoc ad Theſſalonicenſes, Factus ſum paruulus in medio veſtrum, tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos. Proinde attende ſequentia, Ita inquit, deſiderantes vos, placet impertire vobis, non ſolum Euangelium dei, verumetiam animas noſtras, quoniam chariſſimi nobis facti eſtis. Recordamini autem fratres laborem noſtrum & ærumnam, nocte & die operantes, ne quem veſtrum grauaremus. Hoc enim ſuperius ait, Cum poſſemus oneri vobis eſſe vt Chriſti Apoſtoli. Infirmorum igitur periculis ne falſis ſuſpicionibus agitati odiſſent quaſi venale Euangelium, tanquam paternis materniſque viſceribus tremefactus hoc fecit. Sic etiam in actibus Apoſtolorum idem lo-
Act. 20. quitur, cum à Mileto mittens Epheſum, vocaſſet inde preſbyteros Eccleſiæ, quibus inter multa: Argentum, inquit,

& au

& aurum vel veſtem nullius concupiui, ipſi ſcitis, quoniam neceſſitatibus meis & eorum qui mecum fuerunt hę manus miniſtrauerunt †. Omnia oſtendi vobis, quoniam ſic laborantes oportet iuuare infirmos, memores etiam eſſe verborum domini Ieſu, quia ipſe dixit, Beatius eſt magis dare quàm accipere. Hic fortaſſe aliquis dicat, Si corporale opus faciebat Apoſtolus, vnde vitam iſtam ſuſtentaret: quod erat ipſum opus, & quando ei vacabat & operari & Euangelium prædicare? Cui reſpondeo, puto me neſcire, corporaliter tamen operatum eſſe, & inde in carne vixiſſe, non autem vſum poteſtate quam dominus Apoſtolis dederat, vt Euangelium annuncians de Euangelio viueret, ea quæ ſupra dicta ſunt ſine vlla dubitatione teſtantur. Neque enim aut vno loco aut breuiter dictum eſt, vt poſſit cuiuſuis aſtutiſſimi tergiuerſatione in aliam traduci peruertique ſententiam. Cum igitur tantæ authoritatis tam magnis & crebris molibus contradicentium conteratur aduerſitas, quid à me quærunt, vel quale opus faciebat, vel quando faciebat? Vnum ſcio, quia nec furta faciebat, nec effractor aut latro erat, nec auriga aut venator aut hiſtrio aut turpilucrus: ſed innocenter & honeſte quæ apta ſunt humanis viſibus operabatur, ſicut ſeſe habent opera fabrorum ſtructorum, ſutorum, ruſticorum, & his ſimilia. Neque enim honeſtas ipſa reprehendit, quod reprehendit ſuperbia eorum qui vocari honeſti amant, ſed eſſe non amant. Non igitur dedignaretur Apoſtolus ſiue ruſticanū opus aliquod aggredi, ſiue in opificū labore verſari. Qui enim ait ſine offenſione eſtote Iudæis & Græcis & Eccleſiæ dei, quos in hac cauſa reuereri poſſet ignoro. Si Iudæos dixerint, Patriarchæ pecora pauerūt. Si Grecos, quos etiā Paganos dicimus, etiā Philoſophos, multū ſibi honorabiles, ſutores habuerūt. Si Eccleſiā dei, homo ille iuſtus & ad teſtimoniū coniugalis ſemper manſurę virginitatis electus, cui deſpōſata erat virgo Maria quę peperit Chriſtū, faber fuit. Quicquid ergo horum cum innocentia & ſine fraude homines operantur, bonū eſt. Nam præcauet hoc & ipſe Apoſtolus, ne quiſquā ex neceſſitate ſuſtentandæ vitæ in mala opera dilabatur. Qui furabatur, inquit, iam nō furetur: magis autē laboret manibus ſuis bonum, vt habeat vnde tribuat cui opus eſt. Hoc ergo ſcire ſufficit, quia & in ipſo opere corporali id quod bonum eſt operabatur Apoſtolus. Quādo autem ſoleret operari, id eſt, quibus temporum ſpacijs ne ab euangelizando

† ſeruierunt.

Opificum & agricolarum labor honeſtus & ſanctus.

Ca. XIII.

1. Cor. 10.

Gene. 46.

Matth. 2.

Luca. 2.

Matt. 13.

Ephe. 4.

do impediretur,quis poſſit comprehendere?ſanè quia & diurnis & nocturnis horis operabatur,ipſe non tacuit.

In monachos ocioſos.Cap. XIIII. Veruntamen iſti qui tam † multum negocioſi & occupati, de tẽpore operationis inquirunt,quid agunt?Nunquid ipſi ab Hieruſalem per circuitum vſque ad Illyricum terras Euangelio repleuerunt?Aut quicquid gentium Barbararum remanſit adhuc obeundum & implendũ de pace Eccleſiæ,ſuſceperunt? *† tãquã.* Nouimus eos in quandam ſocietatem ſanctam ocioſiſſime cõgregatos.Mirandam rem fecit Apoſtolus qui reuera in tanta ſolicitudine omnium Eccleſiarum,& propagatarum & propagandarum, ad eius curam laborémque pertinentium etiam manibus operabatur, propterea tamen cum apud Corinthios *2.Cor.11.* eſſet & egeret,nemini quidem eorum apud quos erat, grauis fuit,ſed planè quod illi deerat,ſuppleuerunt fratres qui venerunt ex Macedonia.

Quare laborãdum monachis. Ca.XV. Nam & ipſe propter eiuſmodi neceſſitates ſanctorum, qui quanuis præceptis eius obtemperent,vt cum ſilentio operantes panem ſuum manducent, poſſent tamen multis ex cauſis indigere ſupplemento aliquo talium ſuſtentationum, & cum dixiſſet talia docens & præmonens, His autem qui eiuſmodi *2.Theſ.3.* ſunt, præcipimus & obſecramus in domino Ieſu Chriſto, vt cum ſilentio operantes panem ſuum manducent:ne illi qui habebant vnde neceſſaria ſeruis dei præberent,hac occaſione pigreſcerent,prouidens continuo ſubiecit:Vos autem fratres nolite infirmari benefacientes.Et ad Titum cum ſcriberet, di- *Ad Tit.3.* cẽs,Zenam legiſperitum & Apollo ſolicite præmitte, vt nihil illis deſit.Et vt oſtenderet vnde illis nihil deeſſe deberet.continuo ſubiunxit, Diſcant autem & veſtri bonis operibus præeſſe ad neceſſarios vſus,ne ſint infructuoſi.Timotheum etiam *Timotheus valetudinarius.* quem dicit germaniſſimum filium:quẽ ſciebat corpore infirmum,ſicut oſtendit, monens eum ne aquam biberet,ſed modico vino vteretur propter ſtomachum, & frequentes eius infirmitates: quia in opere corporali laborare non poterat, ne *1.Timo.5.* forte cum indigeret & nollet vti victu quotidiano ab eis quibus Euangelium miniſtrabat, aliqua ſibi negocia quæreret quibus animi eius implicaretur intentio.. Aliud eſt enim cor- *Laborantium duplex genus* pore laborare animo libero,ſicut opifex poteſt ſi non ſit fraudulentus & auarus, & priuatæ rei auidus: Aliud autem ipſum animum occupare curis,colligendæ ſine corporis labore pecuniæ,ſicut ſunt vel negociatores vel procuratores vel conductores.

ctores. Cura enim præſunt, non manibus operantur, ideo ipſum animum ſuum occupant habendi ſolicitudine. Timotheum ergo ne in talia incideret, quia per infirmitatem corporis manibus operari non poterat, ſic exhortatur, monet & conſolatur. Labora, inquit, ſicut bonus miles Chriſti Ieſu. Nemo militans deo implicat ſe negociis ſecularibus, vt ei placeat cui ſe probauit: Nam qui in agone contendit, non coronatur niſi legitime certauerit. Hic ne ille pateretur anguſtias, dicens, Fodere non poſſum, mendicare confundor: adiunxit, Laborantem agricolam primum oportet de fructibus percipere, ſecundum illud quod ad Corinthios dixerat, Quis militat ſuis ſtipendiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem & de lacte gregis non percipit? Fecit itaque ſecurum caſtum Euangeliſtam, non ad hoc euangelizantem vt venderet Euangelium, ſed tamen huic vitæ neceſſaria ſuis ſibi exhibere manibus non valentem: vt intelligeret quod neceſſarium ſibi ſumebat ab eis quibus tanquam prouincialibus militabat, & quos tanquam vineam cultura exercebat, vel tanquam gregem paſcebat, non eſſe mendicitatem ſed poteſtatem.

2. Timo. 2

Luca. 16.

2. Timo. 2.

1. Cor. 9.

Propter has igitur vel occupationes ſeruorum dei, vel infirmitates corporales quæ omnino deeſſe non poſſunt, non ſolum permittit Apoſtolus ſanctorum indigentias ſuppleri à bonis fidelibus, ſed etiam ſaluberrime hortatur. Excepta enim illa poteſtate qua ſe dicit ipſe non vſum, cui tamen ſeruiendum eſſe à fidelibus præcipit, dicens, Communicet qui catechizatur verbo ei † qui ſe catechizat in omnibus bonis. Excepta ergo hac poteſtate, quam verbi dei prædicatores habere in eos quibus prædicant, ſæpe teſtatur, etiam ſanctis qui omnia ſua vendita diſtribuebant & Hieroſolymis habitabant in ſancta communione vitæ, non dicentes aliquid proprium quibus erant omnia communia & anima & cor vnum in deū, ab Eccleſiis gentium neceſſaria conferri præcipit & hortatur. Inde eſt & illud ad Romanos, Nunc, inquit, pergam Hieruſalem miniſtrare ſanctis: Placuit enim Macedoniæ & Achaiæ communionem aliquam facere in pauperes ſanctorum qui ſunt Hieruſalem. Placuit enim illis & debitores eorum ſunt. Si enim ſpiritalibus eorum communicauerunt gentes, debent & in carnalibus miniſtrare eis. Hoc ſimile eſt illi, quod ait ad

Solicitudo Pauli de Eccleſia.

Cap. XVI.

Gala. 6.

† Verbum dei. et

Actor. 2. & 4.

Roma. 15

Corinthios. Si nos vobis ſpiritalia ſeminauimus, magnum eſt ſi carnalia veſtra metamus? Item ad Corinthios in ſecunda: Notum autem, inquit, vobis facimus fratres gratiam dei quæ data eſt Eccleſiis Macedoniæ, quia in multa probatione tribulationis, abundantia gaudij eorum & profunda paupertas eorum abundauit in diuitiis ſimplicitatis eorum: quia ſecundum vires teſtimonium perhibeo illis, & ſupra vires voluntarij fuerunt, cum multis precibus obſecrantes nos gratiam & communionem miniſtrationis quæ fit in ſanctos: & non quo modo ſperauimus, ſed ſeipſos tradiderunt primum domino, & nobis per voluntatem dei ad deprecandum Titum, vt quo modo cœpit, ſic & conſummet in vos etiam gratiam iſtam. Sed quo modo ſemper abundatis in omnibus fide & verbo & ſcientia, & omni ſtudio, & ea quæ ex nobis eſt in vos charitate, vt & in hac gratia abundetis. Non ſecundum imperium dico, ſed propter aliorum ſtudium etiam veſtræ charitatis chariſſimum probans. Scitis enim gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter vos, pauper factus eſt cum diues eſſet, vt illius paupertate vos ditaremini. Et conſilium in hoc do: hoc enim vobis prodeſt, qui non ſolum facere, ſed etiam velle cœpiſtis ab anno priore: Nunc autem & facto perficite, vt quemadmodum promptus eſt animus voluntatis, ita ſit & perficiendi ex eo quod quiſque habet. Si enim promptus eſt animus, ſecundum id quod habet acceptabilis eſt, non ſecundum id quod non habet: non enim vt aliis ſit refectio, vobis autem anguſtia, ſed pro æqualitate in hoc tempore: vt veſtra abundantia ſit ad illorum inopiam, vt & illorum abundantia fiat in veſtram inopiam, vt fiat æqualitas, ſicut ſcriptum eſt, Qui multum, non abundauit, & qui modicum, non defuit illi, Gratias autem deo qui dedit idem ſtudium pro vobis in corde Titi, quia conſolationem quidē ſuſcepit. Studioſior autem cum eſſet, ſpōte exiit ad vos. Miſimus autem cum eo fratrē, cuius laus in Euangelio eſt per omnes Eccleſias. Nō ſolum autem, ſed & ordinatus eſt ab Eccleſiis comes peregrinationis noſtræ cum hac gratia quę miniſtratur a nobis ad domini gloriam & promptū animum noſtrū. deuitantes hoc, ne quis nos reprehendat in hac plenitudine quæ miniſtratur à nobis. Prouidemus enim bona non ſolum coram deo, ſed etiam corā hominibus. In his verbis appareat quantum nō ſolum curam ſanctarum plebium eſſe voluerit,

1. Cor. 9.
2. Cor. 8.
Exod. 16.

rit, miniſtrare neceſſaria ſanctis dei ſeruis, conſilium in hoc dans, quia hoc magis ipſis qui hæc faciebant proderat quàm illis erga quos faciebant. Illis enim aliud proderat, id eſt, hoc erga ſe obſequio fratrum ſuorum ſancte vti nec propter hoc deo ſeruire, nec illa ſumere niſi ad ſupplendam neceſſitatem, non ad paſcendam pigritiam: ſed etiam ſuam curam beatus Apoſtolus tantam dicit in hac miniſtratione, quæ nunc per Titum tranſmittebatur, vt comitem peregrinationis ſuæ propter hoc commemoraret ordinatum ab Eccleſiis, boni teſtimonij hominem dei, cuius laus, inquit, in Euangelio eſt per omnes Eccleſias. Et ad hoc dicit illum ordinatum comitem ſibi, vt deuitaret hominum reprehenſiones, ne ſine teſtimonio ſanctorum in hoc miniſterio ſociorum, tanquam ſibi accipere, & in ſuos ſinus conuertere ab infirmis vel impiis putaretur, quæ accipiebat ad ſupplendas neceſſitates ſanctorum per ſe afferenda vel diſtribuenda indigentibus. Et paulopoſt dicit, Nam de miniſterio quod fit in ſanctos ex abundanti eſt mihi ſcribere vobis: Scio enim promptum animum veſtrum, de quo glorior pro vobis apud Macedones, quoniam Achaia parata eſt ab anno priore, & quæ ex vobis eſt æmulatio irritauit plures. Miſimus autem fratres, ne gloria noſtra quam habemus in vobis euacuetur in hac parte, vt ſicut dixi parati ſitis, ne cum venerint mecũ Macedones, & inuenerint vos imparatos, confundamur nos, vt non dicam vos, in hac ſubſtantia. Neceſſarium ergo exiſtimaui rogare fratres, vt præcedant ad vos, & præparent iampridem repromiſſam hanc benedictionem veſtram, vt parata ſit, ſic quaſi benedictionem, non quaſi auariciam. Hoc autem dico, Quia qui parce ſeminat parce & metet: & qui ſeminat in benedictione, in benedictione & metet. Vnuſquiſque ſecundum quod propoſuit in corde ſuo, non ex triſticia aut ex neceſsitate: Hilarem enim datorem diligit deus. Potens eſt enim deus omnem gratiam abundantem facere in vobis, vt in omnibus ſemper omnem ſufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, ſicut ſcriptum eſt, Diſperſit dedit pauperibus, iuſticia eius manet in æternum. Qui autem ſubminiſtrat ſemen ſeminanti, & panem in eſcam ſubminiſtrabit, & multiplicabit ſeminationem veſtram, & augebit creſcentes fruges iuſticiæ veſtræ, vt in omnibus ditati abundetis in omnem ſimplicitatem

1. Cor. 8.

2. Cor. 9.

Hilaritas in dando.

Eccle. 35.

2. Cor. 9.

Pſal. 111.

plicitatem quæ operatur per nos gratiarum actionem deo: quoniam miniſterium functionis huius non ſolum ſupplet ea quæ deſunt ſanctis,ſed abundare facit per multorũ gratiarum actionem deo,per probationem miniſtrationis huius glorificantes deum in obſequio confeſſionis veſtræ in Euangelio Chriſti,& ſimplicitate communicationis in illos & in omnes & in ipſorum precatione pro vobis , deſiderantium vos propter excellentem gratiam dei in vobis:Gratias deo ſuper inenarrabili dono eius.Quanta pinguedine ſanctæ lætitię ſit perfuſus Apoſtolus dum loquitur de alterno ſupplemento indigentiæ prouincialium & militum Chriſti,hinc de rebus carnalibus in illos inde autem de ſpiritalibus in iſtos:vt exclamaret, & tanquam ſanctorum gaudiorum ſagina eructaret, dicẽs: Gratias deo ſuper inenarrabili dono eius. Sicut ergo non ceſſauit Apoſtolus,immo ſpiritus dei poſſidens & implens & agens cor eius,exhortari fideles qui haberent huiuſmodi ſubſtantiam,vt nihil deeſſet neceſſitatibus ſeruorum dei,qui celſiorem ſanctitatis gradum in Eccleſia tenere voluerunt,vt ſpei ſecularis vincula cuncta præciderent,& animum liberum diuinæ militiæ dedicarent:ſic debent & ipſi præceptis eius obedire,vt compatiantur infirmis & amore priuatæ rei non illigati manibus ſuis in communi labore præpoſitis ſuis ſine murmure obtemperare:vt hoc ſuppleatur ex oblationibus bonorum fidelium,quod laborantibus & aliquid vnde victum tráſigant operantibus propter infirmitates tamen corporales aliquorum,& propter Eccleſiaſticas occupationes vel eruditionem doctrinæ ſalutaris,deeſſe potuerit †.

† putauerint.

Inter laborãdũ licere orare et pſallere.

Quid enim agant qui operari corporaliter nolunt , cui rei vacent ſcire deſidero.Orationibus inquiunt & pſalmis & lectioni & verbo dei,Sancta planè vita & in Chriſti ſuauitate laudabilis:ſed ſi ab his auocandi non ſumus , nec manducandum eſt,nec ipſæ eſcæ quotidie præparandæ,vt poſſint apponi & aſſumi . Si autem ad iſta vacare ſeruos dei certis interuallis temporum ipſius infirmitatis neceſſitas cogit, cur non & Apoſtolicis præceptis obſeruandis aliquas partes temporum deputamus?Citius enim exauditur vna obediẽtis oratio,quàm decem milia contemptoris . Cantica vero diuina cantare, etiam manibus operantes , facile poſſunt , & ipſum laborem tanquam diuino celeumate conſolari. An ignoramus opifices, quibus vanitatibus & plerunque etiam turpitudinibus theatricas

Ca. XVII.

κέλευμα, cãtus nautarum & remigum quo ſe mutuo ad laborandũ excitant.

tricarum fabularum donent corda & linguas ſuas, cum manus ab opere non recedant? Quid ergo impedit ſeruum dei manibus operantem in lege domini meditari & pſallere nomini domini altiſſimi: ita ſanè vt ad ea diſcenda, quæ memoriter recolat, habeat ſepoſita tempora? Ad hoc enim & illa bona opera fidelium, ſubſidio ſupplendorum neceſſariorum deeſſe non debent, vt horæ quibus ad erudiendum animum ita vacatur, vt illa opera corporalia geri non poſſint, non opprimant egeſtate. Qui autem ſe dicunt vacare lectioni, nónne illic inueniunt quod præcipit Apoſtolus? Quæ eſt iſta ergo peruerſitas lectioni nolle obtemperare, dum vult ei vacare, & vt quod bonum eſt diutius legatur, ideo facere nolle quod legitur? Quis enim neſciat tanto citius quenque proficere cum bona legit, quanto citius facit quod legit?

Si autem alicui ſermo erogandus eſt, & ita occupatur vt manibus operari non vacet, nunquid hoc omnes in monaſterio poſſunt, venientibus ad ſe ex alio genere vitæ fratribus, vel diuinas lectiones exponere, vel de aliquibus lectionibus † ſalubriter diſputare? Quando ergo non omnes poſſunt, cur ſub hoc obtentu omnes vacare volunt: quanquam etſi omnes poſſent, viciſſim facere deberent, non ſolum ne cæteri à neceſſariis operibus occuparentur, ſed etiam quia ſufficit ut audientibus pluribus vnus loquatur. Deinde ipſi Apoſtolo quomodo vacaret operari manibus ſuis, niſi ad erogandum verbum dei certa tempora conſtitueret? Neque enim & hoc deus latere nos voluit, nam & cuius artis opifex fuerit, & quibus tẽporibus vacaret diſpenſando Euangelio, ſancta ſcriptura nõ tacuit: Nam cum eum dies profectionis vrgeret in Troade conſtitutum, etiam in vna ſabbati congregatis fratribus ad frangẽdum panem, tanta fuit intentio & tam neceſſaria diſputatio, vt ſermo produceretur vſque ad medium noctis, tanquam excidiſſet eis quod eo die non eſſet ieiunium: quando autem in aliquo loco immoratus quotidie diſputabat, quis dubitauerit horas eum habuiſſe ad hoc officium deputatas? Nanque apud Athenas cum eſſet, quia ſtudioſiſſimos rerum inquiſitores inuenerat, ita de illo ſcriptum eſt, Diſputabat igitur cum Iudæis in ſynagoga & gentibus ſingulis in foro † per omnem diem ad omnes qui aderant. Non enim in ſynagoga per omnem diẽ vbi mos erat ſabbato ſermocinari, ſed in foro, inquit, per omnem diem, propter ſtudia vtique Athenienſium: Sic enim ſequitur

Diſputatio Pauli Athenis. C. XVIII. † quæſtionibus. Acto. 20. Acto. 17. † in Sinculis & foro.

quitur, Quidam vero Epicureorum & Stoicorum Philoſophorum conferebant cum illo. Et paulo poſt dicit, Athenienſes autem & aduenæ & hoſpites ad nihil aliud vacabāt, quàm dicere aliquid noui aut audire. Putemus Apoſtolum illis omnibus diebus quibus fuit Athenis, non fuiſſe operatum, Propter hoc enim & ex Macedonia ſupplebatur eius indigentia, ſicut dicit in ſecunda ad Corinthios: quanquam & aliis horis & noctibus poterat, quia ita valebat & animo & corpore. Sed cum ab Athenis exiſſet, videamus quid ait ſcriptura, Diſputabat, inquit, in ſynagogis per omne ſabbatum, hoc apud Corinthum. In Troade vero vbi neceſſitate imminentis profectionis vſque ad medium noctis ſermo protractus eſt, vna ſabbati erat quæ dies dominicus dicitur. Vnde intelligimus eum non fuiſſe cum Iudæis ſed cum Chriſtianis, quando etiam dicit ipſe narrator ad frangendum panem ſe fuiſſe collectos. Et ipſa eſt optima gubernatio, vt omnia ſuis temporibus diſtributa ex ordine gerantur, ne animum humanum turbulentis implicationibus inuoluta perturbent: Ibi etiam dicitur quid operabatur Apoſtolus.

2. Cor. 11. *Acto. 20.* *Ordo in laborando.*

Poſt hæc, inquit, egreſſus ab Athenis venit Corinthum, & cum inueniſſet quendam Iudæum nomine Aquilam, Ponticum genere, recens aduenientem ab Italia, & Priſcillam vxorem ipſius, propterea quòd iuſſit Claudius diſcedere omnes Iudæos à Roma, acceſſit ad illos, & propter artis ſimilitudinem manſit apud illos opus faciens: Erant enim tabernaculorum artifices. Hoc ſi conati fuerint allegorice interpretari, oſtendant quo modo proficiant in Eccleſiaſticis literis quibus ſe vacare glorientur, & cætera illa quæ ſupra dicta ſunt, Nunquid ego ſolus & Barnabas non habemus poteſtatem non operandi, & non ſumus vſi hac poteſtate: & cum poſſemus vobis oneri eſſe vt Chriſti Apoſtoli: & nocte & die operantes, ne quem veſtrum grauaremus: & dominus ordinauit eos qui Euangelium annūciant de euangelio viuere, ego autem nullius horum vſus ſum: & cætera huiuſmodi. Aut exponant aliter, aut ſi præclariſſima luce veritatis vrgentur, intelligant & obediant. Aut ſi obedire vel nolunt vel non poſſunt, ſaltem illos qui volunt meliores, qui autem & poſſunt fœliciores eſſe fateantur. Aliud eſt enim corporis infirmitatem, vel veram allegare vel falſam prætendere: aliud autem ſic decipi & ſic decipere, vt ſuper ideo videatur

Laborat manibus Corinthi Paulus. Ca. XIX. Acto. 18. σκηνοποιοί. 1. Cor. 9. 1. Theſſ. 2. Infirmi.

tur in ſeruis dei maior eſſe iuſticia, quia potuit inter imperitos regnare pigritia: qui enim veram corporis oſtendit infirmitatem, humane tractandus eſt: qui autem falſam prætendit & conuinci non poteſt, deo dimittendus eſt: neuter tamen eorum perniciosam regulam fingat †: quia bonus ſeruus dei & manifeſto infirmo fratri ſuo ſeruit, & fallenti cum credit, quia malum eum non putat, non imitatur vt malus ſit: & ſi non ei credit, fallacem eum putat, ac nihilominus non imitatur. Ab illo vero qui dicit, Hæc eſt vera iuſticia, vt nihil corporaliter operando imitemur volatilia cœli, quoniam qui tale aliquid fuerit operatus contra Euangelium facit, quiſquis animo infirmus hoc audit & credit, non quia ſic vacat, ſed quia ſic errat lugendus eſt. †*figat.* *Matth. 6.*

Hinc oritur, alia quæſtio: Fortaſſe enim dicant, quid ergo cæteri Apoſtoli & fratres domini & Cephas, quia non operabantur, peccabant? aut afferebant impedimentum Euangelio: quia dicit beatus Paulus, ideo ſe non vſum hac poteſtate, ne quod impedimentum daret Euangelio Chriſti? Si enim peccauerunt, quia non operati ſunt, non ergo acceperant poteſtatem non operandi nec, de Euangelio viuendi. Si autem acceperant hanc poteſtatem ordinante domino, vt qui Euangelium annunciarent, de Euangelio viuerent, & dicente, Dignus eſt operarius cibo ſuo: qua poteſtate Paulus amplius aliquid erogans vti noluerit, non vtique peccauerunt. Si non peccauerunt, nullum impedimentum dederunt: Neque enim nullum peccatum eſt impedire Euangelium. Quod ſi ita eſt, & nobis, inquiunt, liberum eſt, & vti & non vti hac poteſtate. Hanc quęſtionem breuiter ſoluerem, ſi dicerem, quia & iuſte dicerem, credendum eſſe Apoſtolo. Ipſe enim ſciebat cur in Eccleſiis gentium non oporteret putari † venale Euangeliũ, non culpãs coapoſtolos ſuos, ſed diſtinguens miniſterium ſuum, quia ita inter ſe diſtribuerant, procul dubio admonente ſpiritu ſancto, euangelizandi prouincias, vt Paulus & Barnabas ad gentes irent, illi autem in circuncisionem: Hoc tamen eum præcepiſſe iis qui non habebant eiuſmodi poteſtatem, ea quæ iam multa dicta ſunt manifeſtant. *An cæteri Apoſtoli nõ laborãtes peccarint.* *Cap. XX.* *Matt. 10.* †*portari.*

Iſti autem fratres noſtri temere ſibi arrogant quantum exiſtimo, quòd eiuſmodi habeant poteſtatem. Si enim Euangeliſtæ ſunt, fateor habent: ſi miniſtri altaris, diſpenſatores ſacramentorum, bene ſibi iſtam non arrogant, ſed plane *Quibus otium concedi poſſit.* *Ca. XXI.*

vend

vendicant poteſtatem:ſi ſaltem habebant aliquid in hoc ſeculo,quo facile ſine opificio ſuſtentarent iſtam vitam, quod conuerſi ad deum indigentibus diſpertiti ſunt, & credenda eſt eorum infirmitas & ferenda.Solent enim tales, non melius ſicut multi putant,ſed quod eſt verum languidius educati laborem operum corporalium ſuſtinere non poſſe,Tales fortaſſe multi

Act.2. & 4. erant in Hieroſolyma:Nam & ſcriptum eſt, quòd prædia ſua vendiderint,& precia eorum ante pedes Apoſtolorum poſuerint,vt diſtribueretur vnicuique prout opus erat, quapropter

† quia prope. † inuenti ſunt fideles & vtiles fuerunt gentibus, quæ ab idolorum cultu ex longinquo vocabantur, ſecundum illud quod

Eſaia.2. dictum eſt,Ex Sion prodiet lex, & verbum domini ex Hieru-

Roma.15. ſalem.Debitores eorum dixit Apoſtolus ex gentibus Chriſtianos:Debitores eorum, inquit,ſunt.Et addidit quare: Si enim ſpiritalibus eorum,inquit,communicauerunt gentes, debent

Monachatum amplectentes ſæpe viuendi ociosè. & in carnalibus miniſtrare eis. Nunc autem veniunt plerunque ad hanc profeſſionem ſeruitutis dei & ex conditione ſeruili vel etiam liberati,vel propter hoc à dominis liberati ſiue liberandi,& ex vita ruſticana & ex opificum exercitatione & plebeio labore,tanto vtique fœlicius quanto fortius edu-

Ca.XXII. cati, qui ſi non admittantur graue peccatum eſt. Multi enim

1.Cor.1. ex eo numero vere magni & imitandi extiterunt. Nam propterea & infirma mundi elegit deus, vt confunderet fortia: & ſtulta mundi elegit, vt confunderet ſapientes: & ignobilia mundi & ea quæ non ſunt tanquam ſint, vt ea quæ ſunt euacuentur: vt non glorietur omnis caro coram deo. Hæc itaque pia & ſancta cogitatio facit,vt etiam tales admittantur qui nullum afferant mutatæ in melius vitæ documentum.Neque enim apparet, vtrum ex propoſito ſeruitutis dei venerint,an vitam inopem & laborioſam fugientes, vacui paſci atque veſtiri voluerint, & inſuper honorari ab eis à quibus contemni conteríque conſueuerant.Tales ergo quoniam ſe quò minus operentur,de infirmitate corporis excuſare non poſſunt,præteritæ quippe vitæ conſuetudine conuincuntur, vmbraculo malæ diſciplinæ ſe contegunt, vt ex male intellecto Euangelio,præcepta Apoſtolica peruertere meditentur, vere volatilia cœli,ſed per ſuperbiam in altum ſe extollendo, & fœnum agri,ſed carnaliter ſentiendo. Contingit enim eis quod in vi-

1 Timo.5. duis iunioribus indiſciplinatis cauendum idem Apoſtolus dicit, Simul autem & ocioſæ eſſe diſcunt, non ſolum autem ocioſæ

ocioſæ,ſed etiā curioſæ & verboſæ,loquentes quæ non oportet. Hoc ille de malis fœminis dicebat,quod nos etiam in malis viris dolemus & plangimus,qui aduerſus eum ipſum in cuius epiſtolis legimus iſta, ocioſi & verboſi, quæ non oportet loquuntur. Et qui ſunt inter eos qui eo propoſito ad ſanctam militiam venerunt, vt placeant cui ſe probauerunt, cum ita vigeant viribus corporis & integritate valetudinis, vt non ſolum erudiri, ſed etiam ſecundum Apoſtolum operari poſſint, exceptis iſtorum ocioſis corruptíſque ſermonibus quos iudicare per imperitum tyrocininum non valent, in eandem labem peſtifera contagione imitantur: non ſolum non imitantes obedientiam ſanctorum quiete operantium, & aliorum monaſteriorum in ſaluberrima diſciplina ſecundum Apoſtolicam normam viuentium, ſed etiam inſultantes melioribus, tanquam conſeruatricem Euangelij prædicantes pigriciam, tanquam præuaricatricem accuſantes miſericordiam. Multo enim miſericordius operatur erga animas infirmorum, qui bonæ famæ ſeruorum dei conſulit, quam erga corpora egentium qui panem eſurientibus frangit. Quapropter vtinam iſti qui vacare volunt manibus, omnino vocarent & linguis. Neq; enim tam multos ad imitationem inuitarent, ſi eis non tantum exempla pigra, ſed etiam muta proponerent.

Nunc vero cōtra Apoſtolum Chriſti recitant Euangelium Chriſti. Ita enim mirabilia ſunt opera pigrorum, vt impedire velint Euangelium quod Apoſtolus ideo præcepit & fecit, nę impediretur ipſum Euangelium. Et tamen ſi eos ex ipſis Euangelij verbis ſecundum eorum intellectum viuere cogamus, priores nobis ſuadere conabuntur quàm nō ita ſint intelligenda vt intelligunt. Certe enim propterea ſe dicunt operari non debere, quia nec volucres cœli ſeminant neque metunt, de quibus nobis dominus ſimilitudinem dedit ne de talibus neceſſariis cogitemus. Cur ergo non attendunt quod ſequitur? Neque enim tantummodo hoc dictum eſt, quia non ſemināt neque metunt, ſed adiectum eſt, neque congregant in apothecas. Apothecæ autem horrea, vel verbum ex verbo Græco, repoſitoria dici poſſunt. Cur ergo iſti manus ocioſas & plena repoſitoria volūt habere? Cur ea quæ ſumunt ex laboribus aliorum, recondunt & ſeruant vnde quotidie proferatur? Cur denique molunt & coquunt? Hoc enim aues non faciunt. Aut ſi reperiūt quibus hoc opus quoque perſuadeant, vt eis per ſingulos

Euāgeliū non recte intellectū ab ocioſis C.XXIII.

Matth. 6.

ἀποθήκη.

ſulos dies eſcas afferant præparatas, ſaltem vel ſibi aquam de fontibus afferunt, vel de ciſternis aut puteis hauriunt & reponunt? Hoc volatilia non faciunt. Sed ſi hoc placet, ſuſcipiunt etiam boni fideles, & regis æterni deuotiſſimi prouinciales, fortiſſimis eius militibus vſque ad iſta ſeruire, vt ſibi nec aquã implere cogantur, fermè etiam † * illos qui tunc erant Hieroſolymæ nouo gradu iuſticiæ ſupergreſſi ſunt. Nam illis fame imminente, & per Prophetas qui tunc erant ante prædicta, boni fideles ex Græcia frumenta miſerunt, ex quibus credo quòd illi panem ſibi fecerunt, aut certe faciendum curauerunt, quod aues non faciunt. Sed ſi iam iſti vt dicere cœperam, etiam illo aliquo gradu iuſticiæ tranſierunt, & omnino in iis quæ ad tranſigendam vitam iſtam pertinent, ſicut volucres agunt. oſtendant nobis homines ſeruire volucribus, ſicut ſibi ſeruiri volunt, niſi captis & incluſis, quibus fides non habetur, ne volentes non redeant: & tamen illæ malunt frui libertate, & ex agris quantum ſatis eſt capere, quàm ab hominibus appoſita & apparata ſumere. Proinde rurſus iſtos alio ſublimiore gradu iuſticiæ ſuperabunt, qui ſe ita inſtituerũt, vt quotidie in agros tanquam in paſtum pergant, & quo tempore inuenerint carpant, ac ſopita fame reuertantur. Sed planè propter agrorum cuſtodes quàm bonum eſſet, ſi etiam pennas dominus largiri dignaretur, vt ſerui dei in agris alienis inuenti non tanquam fures comprehenderentur, ſed tanquam ſturni fugarentur. Nunc vero ille quantum poterit, imitabitur auem quam capere venator nõ potuerit. Sed ecce concedant omnes ſerui † dei. vt cum volunt in eorum agros exeant, atque inde ſecuri refectique diſcedant: ſicut populo Iſraël per legem præceptum eſt, vt in agris ſuis furẽ nullus teneret, niſi qui ſecum aliquid vellet auferre: nam qui nihil aliud attigiſſet quàm id quod comediſſet, liberum impunitúmque abire ſinerẽt: Vnde etiam ſpicas vellentibus diſcipulis domini, de ſabbato potius quàm de furto Iudæi calumniati ſunt. Sed quid erit agendum de his temporibus anni quibus eſca quæ ſtatim ſumi poſſit, in agris non inuenitur? Quiſquis aliquid domum quod ſibi coquendo præparet, auferre tentauerit, ſecundum iſtorum intellectum audiet ex Euangelio, Pone, hoc enim aues non faciunt, Verum & hoc concedamus, toto vertente anno poſſe in agris reperiri vel ex arbore vel ex herbis, vel ex quibuſque radicibus quod in eſcam ſumi poſſit incoctum, aut certe tanta exerci

Margin notes: * † al. ſi iã — Act. 11. — Iocoſe deridentur ignaui. — † ſeruis. — Deut. 23. — Matt. 12. — Ioci feſtiui.

exercitatio corporis adhibeatur, vt ea quæ coquenda ſunt, etiam cruda aſſumpta non noceant, poſsitque etiam hyemalibus quibuſlibet aſperitatibus ad pabula procedi, atque ita fiat vt nihil præparandum auferatur, nihil in craſtinum reponatur, non poterunt iſta ſeruare qui ſe per multos dies à conſpectu hominum ſeparatos, & nulli ad ſe præbentes acceſſum includun, ſeipſos viuentes in magna intentione orationum. Hi enim facillima quidem atque viliſſima, ſecum tamen alimenta includere conſuerunt, quæ in illos dies quibus à nullo videri ſtatuerunt, ſufficiant: quod aues non faciunt. Et horum quidem exercitationem in tam mirabili continentia, quandoquidem habent ocium quo hæc agant, ſéque imitandos non ſuperba elatione, ſed miſericordi ſanctitate proponant, non ſolum non reprehendo, ſed quantum dignum eſt laudare non poſſum. Quid tamen de his dicimus ſecundum hiſtoriæ intellectum ex Euangelicis verbis? An forte quò ſunt ſanctiores, eo ſunt volucribus diſſimiliores, quia niſi reponant ſibi eſcas in plurimos dies, includere ſe ita vt faciunt, non valebunt. Et vtique nobiſcum audiunt, Nolite ergo cogitare in craſtinum. Quapropter vt breuiter complectar, iſti qui ex Euangelio peruerſe intellecto, tam manifeſta Apoſtolica præcepta peruertere moliuntur, aut non cogitent in craſtinum, ſicut volatilia cœli, aut obtemperent Apoſtolo ſicut filij dilectiſſimo vtrunque faciant, quia vtrunque concordat. Neque enim cõtraria domino ſuo moneret Apoſtolus Paulus ſeruus Chriſti Ieſu. Hoc enim iſtis aperte dicimus, Si volatilia cœli ſic intelligitis in Euangelio vt nolitis operando manibus veſtris victum tegumentúmque procurare, nihil etiam reponatis in craſtinum, ſicut nihil reponũt volatilia cœli. Si autem aliquid reponere aliquando in craſtinum poteſt non eſſe contra Euangelium, vbi dictum eſt, Reſpicite volatilia cœli quia neque ſeminant neque metunt, neque congregant in apothecas: poteſt etiam non eſſe contra Euangelium nec contra ſimilitudinem valatilium cœli, vitam iſtam carnis corporalis operationis labore tranſigere. *Matth. 6.*

Si enim vrgeantur ex Euangelio, vt nihil reponant in craſtinum, rectiſſime reſpondent. Cur ergo ipſe dominus loculos habuit vbi pecuniam collectam reponeret? Cur tanto ante fame imminente frumenta ſanctis patribus miſſa ſunt? Cur *Prouidentia piorũ in rebus externis. Caput. XXIIII.*

Ioan. 12. Apoſtoli ſic indigentiæ ſanctorum neceſſaria procurarunt, ne
Acto. 11. deeſſet in poſterum, vt beatiſſimus Apoſtolus ad Corinthios
1. Cor. 16. in Epiſtola ſcriberet. De collectis autem in ſancto ſicut ordinaui in Eccleſiis Galatiæ, ita & vos facite ſecundum vnam ſabbati, vnuſquiſque veſtrum apud ſe reponat theſaurizans quod ei placuerit, vt non cum venero tunc collectæ fiant. Cum autem aduenero, quoſcunque probaueritis per epiſtolas, hos mittam perferre gratiam veſtram in Hieruſalem. Quòd ſi dignum fuerit vt & ego eam, mecum ibunt. Hæc & alia multa copioſiſſime & veriſſime proferunt. Quibus reſpondemus, Videtis ergo, quanuis dominus dixerit, Nolite cogitare in craſtinum: non vos tamen iſtis verbis cogit, vt nihil in craſtinum reſeruetis. Cur ergo iiſdem verbis vos cogi dicitis vt vacetis? Cur volatilia cœli non vobis ſunt exemplo ad nihil reſeruandum, & vultis vt ſint exemplo ad nihil operandum?

Quare laborandũ manibus. *C. XXV.* Dicet aliquis, Quid ergo prodeſt ſeruo dei quòd prioribus actibus quos in ſeculo habebat relictis, ad hanc ſpiritalem vitam militiamque conuertitur, ſi eum adhuc oportet tanquam opificis exercere negocia? Quaſi vero facile poſſit verbis explicari quantum poſit quod dominus diuiti conſilium capiendæ vitæ æternæ requirẽti, ait quid faceret, ſi vellet eſſe perfectus,
Matt. 19. vt venditis quæ habebat, & indigentiæ pauperum diſtributis
Philip. 3. eum ſequeretur. Aut quis tam expedito curſu ſecutus eſt dominum, quàm ille qui ait, Non in vacuum cucurri nec in vacuum laboraui: qui tamen opera iſta & præcepit & fecit? Hoc nobis tanta authoritate doctis & informatis ſufficere debuit ad exemplum derelinquendi priſtinas facultates & manibus operandi. Sed & nos ab ipſo domino adiuti, poſſumus fortaſſe vtcunque cognoſcere, etiam ſic operantibus ſeruis dei, priora tamen negocia reliquiſſe quid proſit. Si enim ad hanc vitam ex diuite quiſque conuertitur, & nulla infirmitate corporis impeditur, ita ne deſipimus à ſapore Chriſti, non intelligamus quantus ſuperbiæ prioris tumor ſanetur, cum circumciſis ſuperfluis quibus ante animus exitiabiliter inflammabatur, ad modica quæ reſtant huic vitæ naturaliter neceſſaria etiam opificis humilitas minime recuſatur? Si autem ad hanc vitam ex paupertate conuertitur, non putet ſe id agere quod agebat, ſi ab amore vel augendæ quantulæcunque rei priuatæ,
Philip. 2. iam non quærens quæ ſua ſunt, ſed quæ Ieſu Chriſti, ad cómu

nis

nis vitæ ſe tranſtulit charitatem, in eorum ſocietate victurus, quibus eſt anima vna & cor vnum in deum, ita vt nemo dicat aliquid proprium, ſed ſint illis omnia communia. Si enim huius terrenæ reipublicæ antiqui principes præclariſſimo literatorum ſuorum eloquio prædicari ſolent, quòd rem communem vniuerſi populi ſuæ ciuitatis, priuatis ſuis rebus ſic anteponebant, vt quidam eorũ Africa edomita triumphator, quid nubenti filiæ daret nõ habuerit, niſi ex ſenatuſconſulto de publico dotaretur: quo animo debet eſſe in rempublicam ſuam ciuis æternæ illius ciuitatis Hieruſalem cœleſtis, niſi vt illud ipſum quod propriis manibus elaborat in commune habeat cum fratre, & ſi quid ei defuerit, de communi ſuppleat, dicens cum illo cuius præceptum exemplúmque ſecutus eſt, Quaſi nihil habentes & omnia poſſidentes, Quamobrem etiam illi qui relicta vel diſtributa, ſiue ampla, ſiue qualicunque opulenta facultate, inter pauperes Chriſti pia & ſalubri humilitate numerari voluerunt: ſi corpore ita valent, & ab Eccleſiaſticis occupationibus vacant: quanquam eis tam magnum animi ſui documentum afferentibus, & eiuſdem ſocietatis indigentiæ de his rebus quas habebant, vel plurimum vel non parum conferentibus, vicem ſuſtentandæ vitæ eorum res ipſa communis & fraterna charitas debeat: tamen ſi & ipſi aliquid manibus operentur, vt pigris ex vita humiliore & ob hoc exercitatiore venientibus, auferant excuſationem, multo miſericordius agunt, quàm cum omnia ſua indigentibus diuiſerunt. Quod quidem ſi nolunt, quis audeat cogere? Quibus tamen inuenienda ſunt opera in monaſterio, etiam ſi à corporali functione liberiora, ſed vigilanti adminiſtratione curanda, vt nec ipſi panem ſuum, quoniam iam communis factus eſt, gratis manducent. Nec attendendum eſt in quibus monaſteriis, vel in quo loco indigentibus fratribus, quiſque id quod habebat impenderit. Omnium enim Chriſtianorum vna reſpublica eſt. Et ideo quiſquis Chriſtianis neceſſaria vbilibet erogauerit, vndecunque etiam ipſe quod ſibi neceſſarium eſt accipit, de Chriſti bonis accipit: quia vbicunque & ipſe talibus dedit, quis niſi Chriſtus accepit? Illi autem qui etiam præter iſtam ſanctam ſocietatem vitam labore corporis tranſigebant, ex quorum numero plures ad monaſteria veniunt, quia & in ipſo humano genere plures ſunt, ſi nolunt operari non manducent. Neque enim proptereà in militia

Acto. 2. & 4.

In tertia regul. c. 4. 27. 12. quæſt. 1. ca. Non dicatis.

2. Cor 6.

Chriſtiana ad pietatem diuites humiliantur, vt pauperes ad ſuperbiam extollantur: nullo modo enim decet vt in ea vita vbi fiant ſenatores laborioſi, ibi fiant opifices otioſi: & quò veniunt relictis deliciis ſuis qui fuerant prædiorum domini, ibi ſint ruſtici delicati

Quare præcones verbi ſtipendiũ accipiant. C.XXVI. Matt. 6.

At enim dominus ait, Nolite ſolliciti eſſe animæ veſtræ quid manducetis, neque corpori quid veſtiamini. Recte: quoniam vt ſuprà dixerat, Non poteſtis deo ſeruire & mammonæ. Qui enim propter hoc Euangelium prædicat, vt habeat vnde manducet, & vnde veſtiatur, ſimul ſe putet & deo ſeruire & mammonæ: ideo, quia Euangelium prædicat: & mammonæ, quia propter iſta neceſſaria prędicat. Quod dominus dicit fieri non poſſe: ac per hoc ille qui propter iſta Euangelium prædicat, non deo ſed mammonæ ſeruire conuincitur, etſi deus illo ad aliorũ profectũ quo modo ipſe neſcit vtatur. Nam huic ſẽtẽtiæ ſubiungit dicens, Ideo dico vobis, nolite ſoliciti eſſe animæ quid manducetis, neq; corpori quid veſtiamini: nõ vt iſta nõ procurent, quantũ neceſſitati ſatis eſt, vnde honeſte potuerint. ſed vt non iſta intueantur, & propter iſta faciant quicquid in Euangelij præconio† facere iubentur. Eam quippe intentionem quare quid fiat, oculum vocat. Vnde paulo ſuperius loquebatur vt ad hæc deſcenderet, & dicebat, Lucerna corporis tui eſt oculus tuus. Si oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Si vero oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit: id eſt, talia erunt facta tua qualis fuerit intentio tua cur ea facias. Et ad hoc enim vt veniret, ſupra de eleemoſynis præceperat dicens, Nolite condere vobis theſauros in terris, vbi ærugo & tinea exterminat, & vbi fures effodiunt & furantur. Recondite vero vobis theſauros in cœlo, vbi neque tinea neque rubigo exterminat, & vbi fures non perfodiunt & furantur: vbi enim erit theſaurus tuus, ibi erit & cor tuum. Deinde ſubiunxit, Lucerna corporis tui eſt oculus tuus: vt illi ſcilicet qui eleemoſynas faciunt, ne ea faciant intentione, vt vel hominibus velint placere, vel in terra ſibi quærant rependi quod faciunt. Vnde & Apoſtolus cum Timotheo diuites monendos [eſſe] præciperet, Facile, inquit, tribuant, communicent, theſaurizent ſibi fundamentum bonum in futurum. vt apprehendant veram vitam. Cum vero in futuram vitam direxerit oculum dominus eleemoſynas facientium, & in cœleſtem mercedem vt poſſint

† prædicatione.

Matt. 6.

Ibidem.

1. Timo. 6.

& ipſa

& ipſa facta eſſe lucida, cum ſimplex oculus fuerit: in illam quippe nouiſſimam retributionem valet quod alibi ait, Qui vos excipit me excipit: & qui me excipit, excipit eum qui me miſit, Qui excipit Prophetam in nomine prophetæ: mercedē prophetæ accipit, & qui excipit iuſtum in nomine iuſti, mercedem iuſti accipiet: & qui potum dederit vni ex iſtis minimis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine diſcipuli, amen dico vobis non peribit merces eius, ne forte correpto oculo eorum qui neceſſaria impendunt indigentibus & prophetis & iuſtis & diſcipulis domini, ipſorum oculus deprauaretur in quos iſta fierent vt propter iſta accipienda vellent Chriſto militare. Nemo, inquit, poteſt duobus dominis ſeruire. Et paulo poſt, Non poteſtis, inquit, deo ſeruire & mammonæ: ſtatimque cōtexuit, Ideo dico vobis, Nolite ſoliciti eſſe animæ quid manducetis, neque corpori quid veſtiamini. Et quod ſequitur de volatilibus cœli & de liliis agri, ad hoc dicit ne quiſquam deum putet ſeruorum ſuorum neceſſaria non curare, cū eius ſapientiſſima prouidentia vſque ad iſta creanda & gubernanda perueniat, Neque enim non ipſe paſcit & veſtit etiam eos qui manibus operantur: ſed ne Chriſtianam militiam ad hoc detorqueant vt iſta conquirant, hoc ſeruos ſuos dominus præmonet, vt in eo miniſterio quod ſacramento eius debetur, non iſta, ſed regnum eius & iuſticiam cogitemus: & hæc omnia apponentur nobis, ſiue per manus operantibus, ſiue infirmitate corporis impeditis, ſiue ipſius militiæ tali occupatione diſtrictis, vt nihil aliud agere valeamus.

Matt. 10. *Matt. 6.* *Quomodo accipiēdū ſtud de volatilibus cœli & liliis agri.*

Neque enim quia dixit deus, Inuoca me in die tribulationis, & eximam te, & glorificabis me, propterea non debuit fugere Apoſtolus, & per murum in ſporta ſubmitti, vt manus perſequentiū euaderet, ſed expectare potius vt comprehenderetur, & eum ſicut tres pueros de mediis ignibus liberaret. Aut propter hoc nec dominus dicere debuit, Si vos perſecuti fuerint in vnam ciuitatem, fugite in aliā, quia ipſe dixit, Si quid petieritis in nomine meo, dabitur vobis. Sicut ergo quiſquis perſecutionem fugientibus diſcipulis Chriſti obiiceret huiuſcemodi quæſtionem, cur nō ſtetiſſent potius, & inuocato deo per eius mirabilia ſic eruerentur, vt Daniel à leonibus, & Petrus ex vinculis, Reſponderent non ſe oportuiſſe tentare deū, ſed tunc eum talia ſi vellet eſſe facturum, cū ipſi quid facerent non haberent. Cum vero eis fugam in poteſtatem dediſſet,

Vtendum induſtria noſtra ne deū tentare videamur. C. XXVII *Pſal. 49.* *Actor. 9.* *Daniel. 3.* *Matt. 10.* *Ioan. 14.* *Daniel. 9. & 14.* *Acto. 12.*

etiam ſi per illam liberantur,non niſi ab ipſo liberari, Sic etiã
Matth.6. dei ſeruis vacantibus & valentibus exemplo & præcepto Apoſtolico manibus ſuis victum tranſigere, ſi quis ex Euangelio mouerit quæſtionem de volatilibus cœli, quæ non ſeminant neque metunt,neque congregãt in apothecas,& de liliis agri, quia non laborant neque nent: facile reſpondebunt.Si & nos per aliquam vel infirmitatem vel occupationem non poſſimus operari, ſic ille nos paſcet & veſtiet quemadmodum
Deute.6. aues & lilia,quæ nihil operantur huiuſmodi. Cum autem poſ
Matt.4. ſumus,non debemus tentare deum noſtrum,quia & hoc quod poſſumus, eius munere poſſumus. Et cum hic viuimus, illo largiente viuimus,qui largitus eſt vt poſſimus. Et ideo de iſtis neceſſariis ſoliciti non ſumus, quia cum hæc poſſumus agere ille nos paſcit & veſtit, à quo paſcuntur homines & veſtiuntur. Cum vero hæc non poſſumus agere, idem ipſe nos paſcit
Matt.6. & veſtit à quo aues paſcuntur & lilia veſtiũtur, quoniam nos pluris ſumus illis. Quapropter in iſta militia noſtra,nec in craſtinum cogitamus,quia non propter iſta temporalia quò pertinet craſtinus,ſed propter illa ſempiterna vbi ſemper hodiernus eſt,nos illi probauimus, vt ei nullis negociis ſecularibus implicati placeamus.

2.Tim.2. Quæ cum ita ſint, ſine me paululum ſancte frater, Dat
Graphice deſcribit monachos ocioſos & vagos. enim mihi dominus per te magnam fiduciam eos ipſos alloqui filios & fratres noſtros:quos noui quanta nobiſcum dilectione parturias, donec in eis Apoſtolica diſciplina formetur. O ſerui dei, milites Chriſti,ita ne diſſimulatis calidiſſimi hoſtis inſidias, qui bonam famam veſtram, tam bonum
Caput. XXVIII. Chriſti odorem,ne dicant animæ bonæ,Poſt odorem vnguentorum tuorum curremus, & ſic laqueos eius euadant, omni
Galat.4. modo cupiens obſcurare putoribus ſuis,tam multos hypocri-
2.Cor.2. tas ſub habitu monachorum vſquequaque diſperſit, circum-
Cant.1. euntes prouincias,nuſquam miſſos,nuſquam fixos, nuſquam
Reliquiæ. ſtantes,nuſquam ſedentes. Alij membra martyrum, ſi tamen martyrum, venditant:alij fimbrias & phylacteria ſua magnificant:alij parentes vel conſanguineos ſuos in illa vel in illa regione ſe audiſſe viuere,& ad eos pergere mentiuntur: & omnes petunt,omnes exigunt,aut ſumptus lucroſæ egeſtatis, aut ſimulatæ precium ſanctitatis †:cum interea vbicunque in
†caſtitatis. factis ſuis malis deprehenſi fuerint, vel quoquo modo innotuerint, ſub generali nomine monachorum veſtrum propo-

ſitum

ſitum blaſphematur, tam bonum, tam ſanctum, quod in Chriſti nomine cupimus, ſicut per alias terras, ſic per totam Africam pullulare. Nónne ergo inflammamini zelo dei? Nónne concaleſcit cor veſtrum intra vos, & in meditatione veſtra exardeſcit ignis, vt iſtorum mala opera bonis operibus perſequamini, vt eis amputetis occaſionem turpium nundinarum, quibus exiſtimatio veſtra læditur, & infirmis offendiculum ponitur? Miſeremini ergo & compatimini, & oſtendite hominibus, non vos in ocio facilem victum, ſed per anguſtam & arctam viam huius propoſiti, regnum dei quærere. Eadem vobis cauſa eſt quæ Apoſtolo fuit, vt amputetis occaſionem iis qui quærunt occaſionem, vt qui illorum putoribus præfocantur, in odore veſtro bono reficiantur. *Pſal. 38.* *Matt. 7.* *2. Cor. 11.*

Non alligamus onera grauia & veſtris humeris imponimus quæ nos digito attingere nolumus. Quærite & agnoſcite labores occupationum noſtrarum, & in aliquibus noſtrorum etiam corporum infirmitates, & Eccleſiarum quibus ſeruimus talem iam cõſuetudinem, vt nos ad illa opera ad quæ vos hortamur vacare non ſinant. Quanquam enim dicere poſſemus, Quis militat ſuis ſtipendiis vnquam? Quis plantat vineam & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem & de lacte gregis non percipit? tamen dominum Ieſum, in cuius nomine ſecurus hæc dico, teſtem inuoco ſuper animam meam, quoniam quantum attinet ad meum commodum, multo mallem per ſingulos dies certis horis, quantum in bene moderatis monaſteriis conſtitutum eſt, aliquid manibus operari, & cæteras horas habere ad legendum & orandum, aut aliquid de diuinis literis agendum liberas: quàm tumultuoſiſſimas perplexitates cauſarum alienarum pati de negociis ſecularibus, vel iudicando dirimendis, vel interueniendo præcidẽdis; quibus nos moleſtiis idem affixit Apoſtolus, non vtique ſuo, ſed eius qui in eo † loquebatur arbitrio, quas tamen ipſum perpeſſum fuiſſe non legimus. Aliter enim ſe habebat Apoſtolatus eius diſcurſus. Nec dixit, Secularia igitur iudicia ſi habueritis, ad nos deferte, aut nos conſtituite ad iudicandum: ſed eos qui contemptibiles ſunt in Eccleſia, hos, inquit, collocate. Ad reuerentiã vobis dico. Sic non eſt inter vos quiſquam ſapiens qui poſſit inter fratrem ſuum iudicare, ſed frater cum fratre iudicatur, & hoc apud infideles. Sapientes ergo qui in locis conſiſtebant fideles & ſanctos, non qui hac atque illac propter Euangelium *Labores Auguſtini. Cap. XXIX.* *Matt. 23.* *1. Cor. 9.* *† per eũ.* *2. Cor. 13.* *1. Cor. 6.*

diſcurrebant, talium negociorum examinatores eſſe voluit. Vnde nunquam de illo ſcriptum eſt, quòd aliquando talibus vacauerit, à quibus nos excuſare non poſſumus, etiam ſi contemptibiles ſimus, quia & hos collocari voluit ſi ſapientes defuiſſent, potius quàm vt negocia Chriſtianorum deferrentur in forum. Quem tamen laborem non ſine conſolatione domini ſuſcipimus pro ſpe vitæ æternæ, vt fructum feramus cum tolerantia. Serui enim ſumus eius Eccleſiæ, & maxime infirmioribus membris, quantalibet in eodem corpore membra ſumus. Omitto alias innumerabiles Eccleſiaſticas curas, quas fortaſſe nemo credit niſi qui expertus eſt. Non ergo alligamus onera grauia, & humeris veſtris imponimus, quæ nos digito non attingimus: quandoquidem ſi officij noſtri ſalua ratione poſſemus, videt ille qui probat corda noſtra, mallemus hæc agere, quæ vt agatis hortamur, quàm ea quæ nos agere cogimur. Sanè omnibus & nobis & vobis pro

Matt. 7. noſtro gradu & officio laborantibus, & arcta via eſt in labore

Rom. 12. & ærumna, & tamen in ſpe gaudentibus. Iugum enim eius le-

Mar. 11. ne eſt & ſarcina leuis, qui nos vocauit ad requiem, qui prior

Pſal. 83. tranſitum fecit à conualle plorationis, vbi nec ipſe ſine preſſuris fuit. Si fratres, ſi filij noſtri eſtis, ſi conſerui, vel potius in Chriſto ſerui veſtri ſumus, audite quæ monemus, agnoſcite

Matt. 23. quæ præcipimus, ſumite quæ diſpenſamus. Si autem Phariſæi ſumus, alligantes onera grauia, & imponẽtes humeris veſtris,

1. Cor. 4. quæ dicimus facite, etiam ſi quæ facimus improbatis. Nobis autem minimum eſt vt à vobis diiudicemur, aut ab humano die. Quàm germana charitate ſit nobis cura de vobis, ille inſpiciat qui dedit quod inſpiciendum eius oculis offeramus.

2. Theſſ. 3. Poſtremo quod vultis, ſentire de nobis, Paulus Apoſtolus vobis præcipit & obſecrat in domino, vt cum ſilentio, id eſt, quieti & obedienter ordinati operantes veſtrum panem manducetis. Nec de illo, vt arbitror, aliquid mali creditis, & in illum qui per eum loquitur credidiſtis.

Admonet bonos ne deſidia malorum & ipſi pigreſcentes corrumpãtur.

Hæc mi chariſſime & in Chriſti viſceribus venerande frater Aureli, quantum donauit vt poſſem, qui per te iuſſit vt facerem, de opere monachorum non diſtuli ſcribere, id maxime curans ne boni fratres Apoſtolicis præceptis obedientes, à pigris & inobedientibus etiam præuaricatores Euangelij dicerentur, vt qui non operantur, ſaltem illos qui operantur, ſi-

C. XXX. bi anteponendos eſſe non dubitent. Cæterum quis ferat homines

mines contumaces ſaluberrimis Apoſtoli monitis reſiſtentes, non ſicut infirmiores tolerari, ſed ſicut etiam ſanctiores prædicari, vt monaſteria doctrina ſaniore fundata, gemina illecebra corrumpantur, & diſſoluta licentia vocationis, & falſo nomine ſanctitatis? Sciant ergo etiam cæteri fratres & filij noſtri qui fauere talibus, & huiuſmodi præſumptionem per ignorantiam defendere conſuerunt, ſe potiſſime corrigendos, vt illi corrigi poſſint, non vt infirmentur benefacere. Sanè in eo quòd ſeruis dei prompte atque alacriter neceſſaria ſubminiſtrant, non ſolum non reprehendimus, ſed etiam ſuauiſſime amplectimur: ſed ne peruerſa miſericordia magis eorum futuræ vitæ noceant, quam præſenti ſubueniant: minus enim peccatur ſi non laudetur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & qui iniqua gerit benedicatur. *Pſal. 9.*

Quid autem iniquius, quàm velle ſibi obtemperari à minoribus, & nolle obtemperare maioribus? Apoſtolo dico, non nobis, intantum vt etiam iam comam nutriant. Vnde ille nec diſputari omnino voluit dicens, Si autem quis vult contenſioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, neque Eccleſia dei. Hoc autem præcipio, vt ſcilicet non differẽtis ſolertia requiratur, ſed præcipientis authoritas attendatur. Nam & hoc quo pertinet quæſo tam aperte contra Apoſtoli præcepta comari†? An ita vacandum eſt, vt nec tonſores operentur? An quia Euangelicas volucres imitari ſe dicunt, quaſi depilari timent ne volare non poſſint? Vereor in hoc vicio plura dicere propter quoſdam crinitos fratres, quorum præter hoc multa & penè omnia veneramur. Sed quo magis eos in Chriſto diligimus eo ſolicitius admonemus. Neque enim metuimus ne humilitas eorum reſpuat admonitionem noſtram, quandoquidem & nos à talibus vbi forte titubamus aut aberramus, cupimus admoneri. Hoc ergo admonemus tam ſanctos viros, ne ſtultis vanorum hominum argumentationibus moueantur, & eos in hac peruerſitate imitentur, quibus ſunt in cæteris longe diſſimiles. Illi enim venalem circunferentes hypocriſim, timent ne vilior habeatur tonſa ſanctitas quàm comata, vt videlicet qui eos videt, antiquos illos quos legimus cogitet, Samuëlem & cæteros qui non tondebantur. Nec cogitant quid interſit inter illud Prophethicũ velamentum, & hanc Euangelij reuelationem, de qua dicit Apoſtolus: Cum tráſieris ad Chriſtum, auferetur velamẽ. Quod *2. Cor. 3.*

De capite tonſo & comato. C. XXXI. 1. Cor. 11.

† Comari.

enim

enim ſignificabat velamen interpoſitum inter faciem Moyſi & aſpectum populi Iſraël, hoc ſignificabat illis temporibus etiam coma ſanctorum. Nam idem Apoſtolus etiam comam

1.Cor. 11. pro velamento eſſe dicit, cuius authoritate iſti vrgentur Aperte quippe ait: Vir quidē ſi comatus ſit, ignominia eſt illi. Ipſam ignominiam, inquiūt, ſuſcipimus merito peccatorum noſtrorum, ad hoc obtendentes ſimulatæ humilitatis vmbraculum, vt ſub eo proponant venalem typhum, quaſi Apoſtolus ſuperbiam doceat cum dicit, Omnis vir orans, aut prophetans velato capite, confundit caput ſuum: Et Vir quidem non debet valere caput ſuum, cum ſit imago & gloria dei. Qui ergo dicit, Non debet: neſcit forte docere humilitatem. Sed ſi hanc ignominiam tempore Euangelij, quod erat ſacramentum tempore Prophetiæ, pro humilitate iſti appetunt, tondeant, & cilicio caput velent: ſed non erit tunc ſpecies illa venalis, quia

Iudic. 16. Sampſon non cilicio ſed coma velabatur.

Peruerſa interpretatio ſcripturæ per monachos. C. XXXII.

Iam illud ſi dici poteſt, quàm luctuoſe ridiculum eſt, quod rurſus inuenerunt ad defenſionem criminum † ſuorum. Virū, inquiunt, prohibuit Apoſtolus habere comam. Qui autem ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cœlorum iam non ſunt viri, O dementiam ſingularem. Merito qui hoc dicit, aduerſus ſanctæ ſcripturæ manifeſta præconia conſilio nefandæ impietatis armatur, & perſeuerat in itinere tortuoſo, & peſtiferam doctrinam conatur inducere, quia non eſt beatus vir qui non

† erin ū.

Pſal. 1. abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit. Nam ſi in lege dei meditaretur die ac nocte, illic inueniret ipſum Apoſtolū Paulum, qui

1.Cor. 7. certè ſummam caſtitatem profeſſus dicit, Vellem autem omnes homines eſſe ſicut meipſum: & tamen ſe virū oſtendit, nō ſolum ita viuendo, ſed etiā ita loquendo, ait enim: Cum eſſem

1. Cor. 13. paruulus quaſi paruulus loquebar, quaſi paruulus ſapiebam, quaſi paruulus cogitabā: cū autem vir effectus ſum, euacuaui ea quæ erant paruuli. Sed quid Apoſtolum cōmemorem, cum de ipſo domino & Saluatore noſtro neſciant quid ſentiant

Epheſ. 4. qui hæc dicunt. Nam de quo alio dicitur: Donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionem filij dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti, vt vltra non ſimus paruuli iactati & circumlati omni vento doctrinæ in illuſione hominum, in aſtutia ad machinationem erroris. Qua illuſione iſti decipiunt imperitos, qua aſtutia & machinamentis

tis inimici & ipſi circunferuntur, & in ſua circumulatione cohærentes ſibi animos infirmorum quodam modo rotare conantur, vt pariter neſciant vbi ſint. Audierunt enim vel legerunt quod ſcriptum eſt, Quicunque enim baptizati eſtis in Chriſto, Chriſtum induiſtis, vbi non eſt Iudæus, neque Græcus: non ſeruus, neque liber: non maſculus neque fœmina: & non intelligunt ſecundum carnalis ſexus concupiſcentiā hoc eſſe dictum, quia in interiore homine vbi renouamur in nouitate mentis noſtræ, nullus ſexus huiuſmodi eſt. Non ergo propterea ſe negent viros, quia maſculino ſexu nihil operantur. Nam & coniugati Chriſtiani qui hoc operantur, non ſecundum hoc vtique Chriſtiani ſunt quod habent commune cum cæteris non Chriſtianis, & cum ipſis pecoribus. Aliud eſt enim quod vel infirmitati cōceditur, vel mortali propagatione perſoluitur: aliud autem quod ad capeſſendam incorruptam & æternam vitam, fideli profeſſione ſignificatur. Illud ergo quod de non velando capite viris præcipitur, in corpore quidem figuratur, ſed in mente agi, vbi eſt imago & gloria dei, verba ipſa indicant. Vir quidem, inquit, non debet velare caput, cum ſit imago & gloria dei. Vbi autem ſit hæc imago, ipſe declarat cum dicit, Nolite mentiri inuicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis, induite nouum, qui renouatur in agnitionem dei ſeundum imaginem eius qui creauit eum. Quis dubitat hanc renouationem in mente fieri? Sed & qui dubitat, audiat apertiorem ſententiam. Eadem quippe admonens ita dicit alio loco: Sicut eſt veritas in Ieſu, deponite vos ſecundum priorem conuerſationem veterem hominem eum qui corrumpitur ſecundum concupiſcentias deceptionis, renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem eum qui ſecundum deum creatus eſt. Quid ergo? Mulieres non habent hanc innouationem mentis vbi eſt imago dei? Quis hoc dixerit? Sed corporis ſui ſexu non eam ſignificant, propterea velari iubentur. Illam quippe ſignificant partem, eo ipſo quo mulieres ſunt, quæ concupiſcentialis dici poteſt, cui mens dominatur, etiam ipſa ſubdita deo ſuo, quando rectiſſime & ordinatiſſime viuitur. Quod ergo eſt in vno homine, mens & concupiſcentia: illa regit, hæc regitur: illa dominatur, hæc ſubditur: hoc in duobus hominibus viro & muliere ſecundum ſexum corporis figuratur. De quo ſacramento loquens Apoſtolus dicit, virum non debere velari, ſed debere mulie-

Galat. 3.
2. Cor. 4.
Epheſ. 4.
Coloſſ. 3.
1. Cor. 11.
Coloſſ. 3.
Epheſ. 4.

1.Cor. 11. mulierem. Tanto enim glorioſius mens ad ſuperiora promouetur, quanto diligentius ab inferioribus concupiſcentia cohibetur: donec totus homo cum ipſo etiam mortali nunc & fragili corpore in reſurrectione nouiſſima incorruptione atque
1.Cor. 15. immortalitate induatur, & abſorbeatur mors in victoriam.

Quod morũ diuerſitate perturbantes eccleſiã, cõtra fraterna charitate agentes, ſe corrigere debeant. Ca. XXXIII.

Quapropter qui rectè facere nolunt, deſinant ſaltem docere peruerſa. Sed alij ſunt quos iſto ſermone corripimus: illos autem qui hoc vno vicio capillorum contra præceptum Apoſtolicum demiſſorum, offendunt & perturbãt Eccleſiam: quia cum alij nolentes de illis mali aliquid ſentire, coguntur manifeſta verba Apoſtoli in peruerſam detorquere ſententiam: alij ſanum intellectum ſcripturarum defendere malunt, quàm quibuſlibet hominibus adulari: exiſtunt inter fratres infirmiores & firmiores amariſſimæ & periculoſiſſimæ contentiones: quod illi forte ſi ſcirent, hoc quoque ſine dubitatione corrigerent, quorum cætera miramur & amamus. Illos ergo non corripimus, ſed rogamus & obſecramus per diuinitatem & humanitatem Chriſti, & per charitatem ſpiritus ſancti, ne vltra
1.Cor. 15. iam ponant hoc offendiculum infirmis pro quibus Chriſtus mortuus eſt, & dolorem cruciatúmque noſtri cordis exaggerent, cum cogitan...s quanto procliuius hoc malum ad decipiendos homines imitari poſſint mali, cum in eis hoc vident quos propter alia tanta bona debitis officiis Chriſtianæ dilectionis honoramus. Quòd ſi poſt hanc admonitionem vel potius obſecrationem noſtram in eo ſibi perſeuerandum eſſe putauerint: nihil aliud faciemus quàm dolebimus & gememus. Hoc nouerint, ſufficit: ſi ſerui dei ſunt, miſerentur: ſi non miſerentur, nolo quicquam grauius dicere. Hæc itaque omnia in quibus fortaſſe loquacior fui quàm vellent occupationes & tuæ & meæ, ſi approbas, fac innoteſcere fratribus & filiis noſtris, propter quos mihi es hoc onus dignatus imponere. Si autem aliquid retrahendum vel emendandum videtur, reſcriptis tuæ beatitudinis nouerim.

*

FINIS.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI LIBER DE SPIRITV ET LITERA AD MARCELLINVM.

LECTIS opuſculis quæ ad te nuper elaboraui, fili chariſſime Marcelline, de baptiſmo paruulorum & de perfectione iuſtitiæ hominis, quod eam nemo in hac vita, vel aſſecutus, vel aſſecuturus videatur, excepto vno mediatore, qui humana perpeſſus eſt in ſimilitudine carnis peccati, ſine vllo omnino peccato: reſcripſiſti te moueri, eo quòd in poſteriore duorum libro fieri poſſe dixi, vt ſit homo ſine peccato, ſi voluntas ei non deſit ope diuina adiuuante, ſed tamen præter vnum in quo omnes viuificabuntur, neminem fuiſſe vel fore in quo hic viuente eſſet iſta perfectio. Abſurdum enim tibi videtur dici aliquid fieri poſſe cuius deſit exemplum, cum ſicut credo nõ dubites, nunquam eſſe factum, vt per foramen acus camelus tranſiret, & tamen ille hoc quoque dixit deo eſſe poſſibile. Legas etiam duodecim milia legiones angelorum pro Chriſto ne pateretur pugnare potuiſſe, nec tamen factum. Legas fieri potuiſſe vt ſemel gentes exterminarentur à terra quæ dabatur filiis Iſraël, deum tamen id paulatim fieri voluiſſe: & alia ſexcenta poſſunt occurrere, quæ fieri, vel potuiſſe, vel poſſe fateamur, & eorum tamen exempla quod facta ſint proferre nequeamus. Vnde non ideo negare debemus, fieri poſſe vt homo ſine peccato ſit, quia nullus eſt hominum præter illum qui non tantum homo ſed etiam [natura] deus eſt, in quo id perfectum eſſe demonſtrare poſſimus.

Aliquid poſſe fieri tametſi factum ſit nũquam. Cap. I.

Matt. 19.

Matt. 26.

Neminem viuere ſine peccato. Cap. II.

Hic fortaſſe reſpondeas, iſta quæ commemoraui facta non eſſe

eſſe & fieri potuiſſe,opera eſſe diuina,vt autem ſit homo ſine peccato,ad opus ipſius hominis pertinere,idq; opus eſſe optimum quo fiat plena & perfecta & ex omni proſus parte abſoluta iuſticia:& ideo non eſſe credendum nemině vel fuiſſe,vel eſſe,vel fore in hac vita qui hoc opus impleuerit,ſi ab homine impleri poteſt.Sed cogitare debes quanuis ad hominem id agere pertineat, hoc quoque munus eſſe diuinum, atque ideo non dubitare opus eſſe diuinum. Deus enim qui operatur in vobis, ait Apoſtolus, & velle & operari pro bona voluntate.Proinde non multum moleſti ſunt, & inſtandum eſt eis,vt ſi poſſunt oſtendant ita eſſe,qui dicunt viuere ſic hominem,ſiue vixiſſe ſine vllo omnino peccato.Nam ſi teſtimonia ſcripturarum,quibus exiſtimo definitũ nullum hominem hic viuentem,quãuis vtatur libero arbitrio,inueniri ſine peccato,ſicuti eſt.Ne intres in iudicium cum ſeruo tuo, quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens:& cætera talia quiſquam docere potuerit aliter eſſe accipienda quàm ſonant, & demonſtrauerit aliquem vel aliquos ſine vllo hic vixiſſe peccato,qui non ei,non ſolum minime aduerſatus, verumetiam plurimum gratulatus fuerit,non mediocrius inuidentiæ ſtimulis agitatur.Quinetiã ſi nemo eſt,aut fuit,aut erit,quod magis credo, tali puritate perfectus, & tamen eſſe, aut fuiſſe, aut fore defenditur & putatur,quantum ego iudicare poſſum, nõn multum erratur,nec perniciose,cum quadam quiſque beneuolentia fallitur:ſi tamen qui hoc putat ſeipſum, talem eſſe nõ putet niſi reuera ac liquido talẽ ſe eſſe perſpexerit. Sed illis acerrime ac vehementiſſime reſiſtendum eſt qui putant ſine adiutorio dei per ſeipſam vim voluntatis humanæ vel iuſticiam poſſe perficere, vel ad eam tendendo proficere. Sed cum vrgeri cœperint, quo modo id præſumant aſſerere fieri ſine ope diuina, reprimunt ſe, nec hanc vocem audent emittere.quoniam vident quàm ſit impia,& non ferenda.Sed aiũt, ideo iſta ſine ope diuina non fieri,quia & hominem deus creauit cum libero voluntatis arbitrio,& dando pręcepta ipſe docet quemadmodum homini ſit viuendum, & in eo vtique adiuuat quòd docendo aufert ignorantiam:vt ſciat homo in operibus ſuis quid euitare, & quid appetere debeat, quo per liberum arbitrium naturaliter inſitum,viam demonſtratam ingrediens, continenter & iuſte & pie viuendo ad beatam eandémque æternam vitam peruenire mereatur.

Philip. 2. *Pſal.142.* *Gratia.*

Nos

Nos autem dicimus humanam voluntatem ſic diuinitus adiuuari ad faciendam iuſticiam, vt præter quod creatus eſt homo cum libero arbitrio voluntatis: prætérque doctrinam qua ei præcipitur quemadmodum viuere debeat, accipiat ſpiritum ſanctum quo fiat in animo eius delectatio dilectióque ſummi illius atque incómutabilis boni, quod deus eſt, etiam nunc cum adhuc per fidem ambulatur, nondum per ſpeciem: vt hac ſibi velut arra data gratuiti muneris inardeſcát inhærere creatori, atque inflammetur accedere ad participationem illius veri luminis, vt ex illo ei bene ſit à quo habet vt ſit. Nam neque liberum arbitrium quicquam niſi ad peccandum valet, ſi lateat veritatis via: Et cum id quod agendum & quò nitendum eſt cœperit non latere, niſi etiam delectet & ametur, non agitur, non ſuſcipitur, non bene viuitur. Vt autem diligatur, charitas dei diffunditur in cordibus noſtris, nõ per arbitrium liberum quod ſurgit ex nobis, ſed per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. *Voluntas humana. Cap. III. 2. Cor. 2. Rom. 5.*

Doctrina quippe illa qua mãdatum accipimus continéter rectéque viuendi, litera eſt occidens, niſi adſit viuificans ſpiritus. Neque enim ſolo illo modo intelligendum eſt quod legimus, Litera occidit, ſpiritus autem viuificat: vt aliquid figurate ſcriptum cuius eſt abſurda proprietas, non accipiamus ſicut litera ſonat, ſed aliud quod ſignificat intuentes, interiorem hominem ſpiritali intelligentia nutriamus. Quoniam ſapere ſecundum carnem mors eſt, ſapere autem ſecundum ſpiritum vita & pax. Velut ſi quiſquam multa quæ ſcripta ſunt in Cantico canticorum carnaliter accipiat, non ad luminoſæ charitatis fructum, ſed ad libidinoſæ cupiditatis affectum. Non ergo iſto ſolo modo intelligendum eſt, quod ait Apoſtolus, Litera occidit, ſpiritus autem viuificat: ſed etiam illo, quoque vel maxime quod apertiſſime alio in loco dicit: Concupiſcentiã neſciebam niſi lex diceret, Non cócupiſces. Et paulo poſt ait: Occaſione accepta peccatum per mandatũ fefellit me, & per illud occidit. Ecce quid eſt, litera occidit. Et vtique non figurate aliquid dicitur quod accipiendum non ſit ſecundum literæ ſonum, cum dicitur, Non concupiſces: ſed apertiſſimum ſaluberrimúmque præceptum eſt, quod ſi quis impleuerit nullum habebit omnino peccatum. Nam hoc ideo elegit Apoſtolus generale quiddam quo cuncta complexus eſt, tanquam hæc eſſet vox legis ab omni peccato prohibentis, quod ait, Nõ *Litera occidit, viuificat ſpiritus. Cap. IIII. 2. Cor. 3. Rom. 8. 1. Cor. 3. Rom. 7.*

concupiſces. Neque enim vllum peccatum niſi concupiſcendo committitur: proinde quæ hoc præcepit bona & laudabilis lex eſt. Sed vbi ſanctus non adiuuat ſpiritus, inſpirans pro concupiſcentia mala concupiſcentiam bonam, hoc eſt, charitatem diffundens in cordibus noſtris, profecto illa lex, quanuis bona, auget prohibendo deſiderium malum: ſicut aquæ impetus ſi in eam partem non ceſſet influere, vehementior fit obice oppoſito, cuius molem cum euicerit maiore cumulo præcipitatus violentius per prona prouoluitur. Neſcio quo enim modo hoc ipſum quod concupiſcitur, fit iucũdius dum vetatur. Et hoc eſt quod fallit peccatum per mandatum, & per illud occidit, cum accedit etiam præuaricatio, quæ nulla eſt vbi lex non eſt. Sed totum ipſum Apoſtolicæ epiſtolæ locum ſi placet conſideremus, & ſicut dominus adiuuerit pertractemus.

Roma. 5.

Per literã ſignificatur lex.

Cap V.

Volo enim ſi potuero demonſtrare illud quod ait Apoſtolus, Litera occidit, ſpiritus autem viuificat: non de figuratis locutionibus dictum, quanuis & illic congruenter accipiatur, ſed potius de lege aperte quod malum eſt prohibente. Quod cum oſtendero, profecto manifeſtius apparebit, bene viuere, donum eſſe diuinum: non tantum quia homini deus dedit liberum arbitrium, ſine quo nec male nec bene viuitur: nec tantum quia præceptum dedit quo doceat quemadmodum ſit viuendum: ſed quia per ſpiritum ſanctum diffundit charitatem in cordibus eorum quos præſciuit vt prædeſtinaret, prædeſtinauit vt vocaret, vocauit vt iuſtificaret, iuſtificauit vt glorificaret. Hoc autem cum apparuerit, videbis vt exiſtimo fruſtra dici illa tantum eſſe poſſibilia ſine exemplo, quæ dei opera ſunt: ſicut de cameli tranſitu per foramen acus commemorauimus, & quæcunque alia ſunt apud nos impoſſibilia, apud deum autem facilia: & ideo non inter hæc humanam deputandum eſſe iuſticiam, quod non ad dei, ſed ad hominis opus pertinere debeat: cuius perfectio ſi eſt in hac vita poſſibilis, nullam eſſe cauſam cur ſine exemplo eſſe credatur. Hoc ergo ſi vltra dici ſatis elucebit, cum & ipſam humanam iuſticiam operationi dei tribuendam eſſe claruerit, quanuis non fiat ſine hominis voluntate: & ideo eius perfectionem etiam in hac vita eſſe poſſibilem, negare nõ poſſumus: quia omnia poſſibilia ſunt deo, ſiue quæ facit ſola ſua voluntate, ſiue quæ cooperantibus creaturæ ſuæ voluntatibus à ſe fieri poſſe cõſtituit. Ac per hoc quicquid

2. Cor. 3.

Roma. 8.

Matt. 19.

quid eorum non facit, ſine exemplo eſt quidem in operibus factis,ſed apud deum & in eius virtute habet cauſam qua fieri poſſit,& in eius ſapientia quare non factum ſit: quæ cauſa etiã ſi lateat hominem, nõ ſe obliuiſcatur eſſe hominem,nec propterea deo det inſipientiam,quia non plene capit eius ſapientiam. Attende igitur Apoſtolum ad Romanos explicantem, ſatíſque monſtrãtem quod ſcripſit ad Corinthios, Litera occidit, ſpiritus autem viuificat:ſic magis accipiendum quemadmodum ſupra diximus: quoniam legis litera quæ docet non eſſe peccandum,ſi ſpiritus viuificans deſit, occidit:ſciri enim facit peccatũ potius quàm caueri, & ideo magis augeri quàm minui, quia malæ concupiſcentiæ etiam præuaricatio legis accedit. *2.Cor 3.*

Volens ergo Apoſtolus commendare gratiam,quæ per Ieſum Chriſtũ omnibus gentibus venit, ne Iudæi aduerſus cæteras gentes de accepta lege ſe extollerent, poſteaquam dixit peccatum & mortem per vnum hominem intraſſe in genus humanum,& per vnum hominem iuſticiam & vitam æternã, illum Adam, hunc Chriſtum apertiſſime inſinuans, ait Lex autem ſubintrauit vt abundaret delictum:vbi autem abundauit delictum,ſuperabundauit gratia:vt quemadmodum regnauit peccatum in mortem, ſic & gratia regnet per iuſticiam in vitam æternam per Ieſum Chriſtũ dominum noſtrũ. Deinde opponens ſibiipſi quæſtioné,Quid ergo dicemus inquit? Permanebimus in peccato vt gratia abundet? Abſit. Vidit enim à peruerſis peruerſe poſſe accipi quod dixerat, Lex ſubintrauit vt abundaret delictum:vbi autem abundauit delictum,ſuperabundauit gratia: tanquam dixerit,propter abundantiam gratiæ prodeſſe peccatum. Hoc diluens,reſpondit, Abſit: atque ſubiecit, Qui mortui ſumus peccato, quo modo viuemus in eo? Hoc eſt, cum id præſtiterit gratia vt moreremur peccato, quid aliud faciemus ſi viuemus in eo, niſi vt gratiæ ſimus ingrati? Neque enim qui laudat beneficium medicinæ, prodeſſe morbos dicit, & vulnera à quibus illa hominem ſanat: ſed quanto maioribus medicina laudibus prædicatur, tanto magis vituperantur & horrentur vulnera & morbi à quibus liberat quæ ita laudatur. ſic laus & prædicatio gratiæ, vituperatio & damnatio eſt delictorum. Demonſtranda enim fuerat homini fœditas languoris eius, cui contra iniquitatem ſuam nec præceptum, ſanctum & bonum profuit, quo magis *Abundantia delicti per legem. Cap. VI. Roma. 5. Roma. 6. Gratia.*

EE 2 aucta

aucta eſt iniquitas quàm minuta, quandoquidem lex ſubintrauit vt abundaret delictum, vt eo modo conuictus atque cõfuſus, videret non tantum doctorem ſibi eſſe neceſſarium, verumetiam adiutorem deum, à quo eius itinera dirigantur, ne dominetur ei omnis iniquitas, & cõfugiendo ad opem diuinæ miſericordiæ ſanetur: atque ita vbi abundauit delictum ſuperabundaret gratia, non peccantis merito, ſed ſubuenientis auxilio. Conſequenter eandem medicinam in paſſione & reſurrectione Chriſti myſtice demonſtratam oſtendit Apoſtolus dicens: An ignoratis, quoniam quicunque baptizati ſumus in

Baptiſmus. Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus? Conſepulti ergo ſumus illi per baptiſmum in mortem, vt quemadmodum ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriã patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim cõplantáti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus: hoc ſcientes, quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt vt euacuetur corpus peccati, vt vltra non ſeruiamus peccato. Qui enim mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato. Si autem mortui ſumus cum Chriſto, credimus quia ſimul viuemus cum illo, ſcientes quia Chriſtus reſurgens à mortuis iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur. Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quod autem viuit, viuit deo. Ita & vos exiſtimate vos mortuos eſſe peccato, viuere autem deo in Chriſto Ieſu. Nempe ſatis elucet myſterio dominicæ mortis & reſurrectionis figuratum vitæ noſtræ veteris occaſum, & exortum nouæ, demonſtratámque iniquitatis abolitionem renouationémque iuſticiæ. Vnde igitur hoc tantum beneficium homini per literam legis, niſi per fidem Ieſu Chriſti?

Bona opera ex quo fonte manent. Hæc cogitatio ſancta ſeruat filios hominum in protectione alarum dei, ſperantes vt inebrientur ab vbertate domus eius, & torrente voluptatis eius potentur: quoniã apud ipſum eſt fons vitæ, & in lumine eius videbimus lumen: qui prætendit miſericordiam ſuam ſcientibus eum, & iuſticiam ſuam iis

Cap VII. Pſal. 35. qui recto ſunt corde. Neque enim quia ſciunt, ſed etiam vt ſciant eum, prætendit miſericordiam ſuam: nec quia recti ſunt

Roma. 4. corde, ſed etiam vt recti ſint corde, prætendit iuſticiam ſuam

Superbia. qua iuſtificat impium. Hæc cogitatio non affert ſuperbiam,

† al. effert in ſuperbiam. † quod vicium oritur cum ſibi quiſque præfidit, ſeque ſibi ad viuendum caput facit. Quo motu receditur ab illo fonte vitæ cuius ſolius hauſtu iuſticia bibitur, bona ſcilicet vita: & ab illo

incom

incommutabili lumine, cuius participatione anima rationalis quodam modo accenditur, vt ſit etiam ipſa factum creatúmque lumen: ſicut erat Ioannes lucerna ardens & lucens: qui tamen vnde luceret agnoſcens, Nos, inquit, de plenitudine eius accepimus: Cuius, niſi illius vtique in cuius comparatione Ioannes non erat lumen? Illud enim erat verum lumen quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Proinde cum dixiſſet in eodem Pſalmo, Prætende miſericordiam tuam ſcientibus te, & iuſticiam tuam his qui recto ſunt corde. Nō veniat, inquit, mihi pes ſuperbiæ, & manus peccatorum non moueant me: Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem, expulſi ſunt nec potuerunt ſtare. Hac quippe impietate qua tribuit ſibi quiſque quod dei eſt, pellitur in tenebras ſuas quæ ſunt opera iniquitatis. Hęc enim plane facit ipſe qui ad hæc implenda ſibi eſt idoneus. Opera vero iuſticiæ non facit, niſi quantum ex illo fonte atque ex illo lumine percipit, vbi nullius indigens vita eſt, & vbi non eſt commutatio, nec momenti obumbratio. Ideo Paulus Apoſtolus qui cum Saulus prius vocaretur, non ob aliud quantum mihi videtur hoc nomen elegit, niſi vt ſe oſtenderet paruum, tanquam minimum Apoſtolorum, multum cōtra ſuperbos & arrogantes, & de ſuis operibus præſumentes pro commendanda iſta dei gratia fortiter atque acriter dimicans, quia reuera in illo euidentior & clarior apparuit. Qui cum talia operaretur vehementer Eccleſiam dei perſequens, pro quibus ſummo ſupplició dignus fuit, miſericordiam pro damnatione ſuſcepit, & pro pœna conſecutus eſt gratiam: merito pro eius defenſione præcipue clamat atque concertat, nec in re profunda & nimis abdita non intelligentium, & verba ſua ſana in peruerſum ſenſum detorquentium curat inuidiam: dum tamen incunctanter prædicet donum dei, quo vno ſalui fiunt filij promiſſionis, filij beneficij diuini, filij gratiæ & miſericordiæ, filij teſtamenti noui. Primum quod omnis eius ſalutatio ſic ſe habet, Gratia vobis & pax à deo patre & domino Ieſu Chriſto: deinde ad Romanos penè ipſa quæſtio ſola verſatur, tam pugnaciter, tam multipliciter, vt fatiget quidem legentis intentionem, ſed tamen fatigatione vtili ac ſalubri: vt interioris hominis magis exerceat membra, quàm frangat.

Ioan. 5. *Ioan. 1.* *Ibidem.* *Pſal. 35.* *Iaco. 1.* *Paulus.* *Acto. 9.* *1. Cor. 15.* *1. Timo. 1.* *Obſeruatio legis.*

Ca. VIII. Inde ſunt illa quæ ſupra commemoraui, Inde eſt quód

Iudæum arguit,eúmque dicit Iudæum cognominari, & nu-
Rom.2. quaquam id quod profitetur implere. Si autem tu , inquit,
Iudæus cognominaris & requieſcis in lege, & gloriaris in
deo,& noſti voluntatem eius , & probas diſtantia , inſtructus
in lege,confidis teipſum ducem eſſe cæcorum ,lumen eorum
qui in tenebris ſunt,eruditorem inſipientium,magiſtrum in-
fantium,habentem formam ſcientiæ & veritatis in lege. Qui
ergo alium doces,teipſum non doces:qui prædicas non furan
dum,furaris:qui dicis non adulterandum,adulteras: qui abo-
minaris idola , ſacrilegium facis: qui in lege gloriaris, per
Eſa.25. præuaricationem legis deum inhonoras. Nomen enim dei
per vos blaſphematur in gentibus,ſicut ſcriptum eſt. Circun-
ciſio quidem prodeſt ſi legem cuſtodias : ſi autem præuarica-
tor legis ſis,circunciſio tua præpucium facta eſt.Si igitur præ-
pucium iuſticias legis cuſtodiat, nónne præpucium eius in
circunciſionem reputabitur?Et iudicabit quod ex natura eſt
præpucium,legem conſummans,te qui per literam & circun-
ciſionem præuaricator legis es? Non enim qui in manifeſto
Iudæus eſt, neque quæ in manifeſto in carne eſt circunciſio,
ſed qui in abſcondito Iudæus eſt,& circunciſione cordis ſpiri-
tu non litera,cuius laus non ex hominibus,ſed ex deo eſt. Hic
manifeſtauit quemadmodum dixerit, gloriaris in deo : nam
vtique ſi vere talis Iudæus gloriaretur in deo, eo modo quo
poſtulat gratia,quæ non operum meritis ſed gratuito datur,
ex deo eſſet laus eius non ex hominibus: ſed ita gloriabantur
in deo,velut qui ſoli meruiſſent legem eius accipere , ſecun-
Pſal.147 dum illam vocem Pſalmi qua dictum eſt , Non fecit ſic vlli
genti, & iudicia ſua non manifeſtauit eis. Quam tamen dei
legem ſua iuſticia ſe arbitrabantur implere, cum magis eius
præuaricatores eſſent , Vnde illis iram operabatur abundan-
te peccato , quod ab ſciétibus perpetrabatur:quia & quicunq;
faciebant quod lex iubebat non adiuuante ſpiritu gratiæ , ti-
more pœnæ faciebant non amore iuſticiæ : ac per hoc coram
deo non erat in voluntate quod coram hominibus appare-
bat in opere:potiúſque ex illo rei tenebantur , quod eos no-
Circũciſio uerat deus malle ſi fieri poſſit impune committere. Circun-
cordis. ciſionem autem cordis dicit, puram ſcilicet ab omni illi-
cita concupiſcentia voluntatem quod non fit litera docen-
te & minante,ſed ſpiritu adiuuante atque ſanante. Ideo laus
talium non ex hominibus,ſed ex deo eſt, qui per ſuam gra-

tiam præſtat vnde laudentur: de quo dicitur, In domino laudabitur anima mea:& cui dicitur, Apud te laus mea: non *Pſal.33.* quales illi ſunt qui deum laudari volunt quòd homines ſunt, *Pſal.21.* ſe autem quòd iuſti ſunt. Sed laudamus, inquiunt, & deum noſtræ iuſtificationis authorem in eo quòd legem dedit cuius intuitu nouerimus quemadmodum viuere debeamus: nec audiunt quod legunt, Quia non iuſtificabitur ex lege omnis caro coram deo, Poteſt enim fieri coram hominibus, non autem *Roma 3.* coram illo qui cordis ipſius & intimæ voluntatis inſpector eſt: vbi videt, etiam ſi aliud faciat qui legem timet, quid tamen mallet facere ſi liceret. Ac ne quiſquam putaret hic Apoſtolum ea lege dixiſſe neminem iuſtificari, quæ in ſacramentis veteribus multa continet figurata præcepta, vnde etiam ipſa eſt circũciſio carnis, quam die octauo accipere paruuli iuſſi ſunt, continuò ſubiunxit quam legem dixerit, & ait, Per legem enim cognitio peccati. Illa igitur lex eſt de qua poſtea dicit, *Ibidem.* Peccatum non cognoui niſi per legem. Nam concupiſcentiam *Roma.7.* neſciebam, niſi lex diceret, Non concupiſces: nam quid eſt aliud, per legem enim cognitio peccati?

Hic forte dicat illa humana præſumptio, ignorans dei iuſtitiam & ſuam volens conſtituere, merito dixiſſe Apoſtolum, *Iuſtitia* quia ex lege nemo iuſtificabitur: oſtendit enim tantummodo *dei mani-* lex quid faciendum, quidve cauendum ſit, vt quod illa oſten- *feſtata* derit voluntas impleat, ac ſic homo iuſtificetur non per legis *per leges* imperium, ſed per liberum arbitriũ. Sed ô homo attẽde quod *& prophe-* ſequitur, Nunc autem, inquit, ſine lege iuſticia dei manifeſta- *tas.* ta eſt, teſtificata per legem & Prophetas. Parúmne inſonat ſur- *Cap.IX.* dis? Iuſticia, inquit, dei manifeſtata eſt. Hanc ignorant qui ſuã *Roma. 3.* volunt conſtituere, & huic nolũt eſſe ſubiecti. Iuſticia, inquit, *Rom. 10.* dei manifeſtata eſt: non dixit, iuſticia hominis, vel iuſticia propriæ voluntatis, ſed iuſticia dei, nõ qua deus iuſtus eſt, ſed quã induit hominem, cum iuſtificat impium. Hæc teſtificatur per *Roma. 4.* legem & Prophetas: huic quippe teſtimonium perhibent lex & Prophetæ. Lex quidem hoc ipſo, quòd iubendo & minando & neminem iuſtificando ſatis indicat dono dei iuſtificari hominem per adiutorium ſpiritus. Prophetæ autẽ, quia id quod prædixerunt, Chriſti impleuit aduentus. Nam hinc ſequitur & adiungit dicens, Iuſticia autem dei per fidem Ieſu Chriſti, hoc eſt, per fidem qua creditur in Chriſtum. Sicut autẽ iſta fi- *Roma. 3.*

des Chriſti dicta eſt non qua credit Chriſtus: ſic & illa iuſticia dei nõ qua iuſtus eſt deus. Vtrunque enim noſtrum eſt, ſed ideo dei & Chriſti dicitur, quòd eius nobis largitate donatur. Iuſticia ergo dei ſine lege, non ſine lege manifeſtata eſt. Quo modo enim per legem teſtificata, ſi ſine lege manifeſtata? Sed iuſticia dei ſine lege eſt, quam deus per ſpiritum gratiæ credenti confert ſine adiutorio legis, hoc eſt non adiutus à lege. Quandoquidem per legem oſtendit homini infirmitatem ſuam, vt ad eius miſericordiam per fidem confugiens, ſanetur. De ſapientia quippe eius dictum eſt, quòd legem & miſericordiam in lingua portet: legem ſcilicet, qua reos faciat ſuperbos, miſericordiam vero qua iuſtificet humiliatos. Iuſticia

Rom. 3. ergo dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes qui credunt, Non enim eſt diſtinctio, Omnes enim peccauerunt & egent gloria

1. Cor. 4. dei, non gloria ſua. Quid enim habent quod non acceperunt? Si autem acceperunt, quid gloriantur quaſi non acceperint? Egent itaque gloria dei, & vide quid ſequatur, Iuſtificati gratis per gratiam ipſius: non itaque iuſtificati per legem, non iuſtificati per propriam voluntatem, ſed iuſtificati gratis per gratiam ipſius: non quòd ſine voluntate noſtra fiat, ſed voluntas noſtra oſtenditur infirma per legem, vt ſanet gratia voluntatem, & ſanata voluntas impleat legem non conſtituta ſub lege, nec indigens lege.

Quomodo iniuſto poſita, nõ iuſto poſita eſt lex. Cap. X. Iuſto enim lex non eſt poſita, quæ tamen bona eſt, ſi quis ea legitime vtatur. Hæc duo Apoſtolus velut inter ſe contraria connectens, monet mouétque lectorem, ad perſcrutandam quæſtionem atque ſoluendam: quo modo enim bona eſt lex ſi quis ea legitime vtatur, ſi etiam quod ſequitur verum eſt, ſciens hoc, quia iuſto lex non eſt poſita. Nam quis legitime vti

1. Timo. 1. tur lege niſi iuſtus? at ei non eſt poſita, ſed iniuſto. An & iniu-

Ibidem. ſtus vt iuſtificetur, id eſt, vt iuſtus fiat, legitime lege vti debet,

Galat. 3. qua tanquam pædagogo perducatur ad gratiam, per quam ſolam quod lex iubet poſſit implere: per ipſam quippe iuſtificatur gratis, id eſt, nullis ſuorum operum præcedentibus me-

Rom. 11. ritis: alioquin gratia iam non eſt gratia: quandoquidem ideo datur non quia bona opera fecimus, ſed vt ea facere valeamus,

Math. 5. id eſt, non quia legem impleuimus, ſed vt legem implere poſſimus. Ille enim dixit: Non veni ſoluere legem, ſed implere:

Ioan. 1. de quo dictum eſt: Vidimus gloriam eius gloriam tanquam

Rom. 3. vnigeniti à patre, plenum gratia & veritate. Hæc eſt gloria de

qua

qua dictum eſt, Omnes enim peccauerunt, & egent gloria dei. Et hæc eſt gratia de qua continuo dicit, Iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Iniuſtus ergo legitime lege vtitur vt iuſtus fiat. quod cum factus fuerit, ea iam non vtatur tanquam vehiculo cum peruenerit, vel potius vt ſupra dicta ſimilitudine Apoſtoli vtar, tanquam pædagogo cum eruditus fuerit. Quo modo enim iuſto lex non eſt poſita, ſi & iuſto eſt neceſſaria, non qua iniuſtus ad iuſtificantem gratiam perducatur, ſed qua legitime iam iuſtus vtatur? An forte, immo vero non forte, ſed certè ſic legitime vtatur lege iam iuſtus, cum eam terrendis imponit iniuſtis, vt cum & in ipſis cœperit inolitæ concupiſcentiæ morbus incentiuo prohibitionis & cumulo præuaricationis augeri, confugiant per fidem ad iuſtificantem gratiam, & per donum ſpiritus ſuauitate iuſticiæ delectati pœnam literæ minantis euadant? Ita non erunt contraria, neque inter ſe duo iſta pugnabunt, vt etiam iuſtus bona lege legitime vtatur, & tamen iuſto lex poſita non ſit: non enim ex ea iuſtificatus eſt, ſed ex lege fidei: qua credidit nullo modo poſſe ſuæ infirmitati ad implenda ea quæ lex factorum iuberet, niſi diuina gratia ſubueniri. Ideo dicit: Vbi eſt ergo gloriatio tua? excluſa eſt: per quam legem? factorum? non: ſed per legem fidei. Siue gloriationem dixerit laudabilem, quæ in domino eſt, eámque excluſam, id eſt non vt abſcederet pulſam, ſed vt emineret expreſſam, Vnde & excluſores dicuntur quidam artifices argentarij. Hinc eſt & illud in Pſalmis: Vt excludantur ij qui probati ſunt argenteo, hoc eſt vt emineant qui probati ſunt eloquio domini. Nam & alibi dicitur, Eloquia domini eloquia caſta, argentum igne examinatum. Siue gloriationem vicioſam de ſuperbia venientem commemorare voluerit, eorum ſcilicet qui cum ſibi iuſte videntur viuere, ita gloriantur quaſi non acceperint eam. quam non per legem factorum, ſed per legem fidei dicit excluſam, id eſt eiectam & abiectam: quia per legem fidei quiſque cognoſcit, ſi quid bene viuit, dei gratia ſe haberé, & vt perficiatur in dilectione iuſticiæ non ſe aliunde conſecuturum.

Roma. 3. *Excluſores.* *Pſal. 67.* *Pſal. 11.*

Quæ cogitatio pium facit, quia pietas eſt vera ſapientia: pietatem dico quam Græci theoſebiam vocant: ipſa quippe commendata eſt, cum dictum eſt homini, quod in libro Iob legitur, Ecce pietas eſt ſapientia. Theoſebia portò ſi ad verbi originem Latine expreſſam interpretaretur, dei cultus

Pietatem eſſe ſapiẽtiam. *Cap. XI.* *Iob 26.*

dici poterat, qui in hoc maxime conſtitutus eſt vt anima ei non ſit ingrata. Vnde & in ipſo veriſſimo & in ſingulari ſacrificio, domino deo noſtro agere gratias admonemur. Erit autem ingrata ſi quod illi ex deo eſt ſibi tribuerit, præcipuéque iuſticiam, cuius operibus velut propriis & velut à ſemetipſa ſibimet partis, non vulgariter tanquam ex diuitiis aut membrorum forma aut eloquentia, cæteriſque, ſiue externis ſiue internis, ſiue corporis ſiue animi bonis, quæ habere etiam ſcelerati ſolent, ſed tanquam de iis quæ proprie ſunt bona bonorum quaſi ſapienter inflatur. Quo vicio repulſi à diuinæ ſtabilitate ſubſtantiæ etiam magni quidam viri ad idololatriæ dedecus defluxerunt. Vnde idem Apoſtolus in eadem epiſtola in qua vehemens defenſor eſt gratiæ, cum ſe dixiſſet eſſe Græcis ac Barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitorem, & ideo quod ad ipſum pertineret prôptum eſſe, & in iis qui Romæ eſſent euangelizare, Non enim confundor, inquit, de Euangelio, virtus enim dei eſt in ſalutem omni credenti Iudæo primum & Græco: iuſticia enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem, ſicut ſcriptum eſt: Iuſtus autem ex fide viuit. Hæc eſt iuſticia dei quæ in teſtamento veteri velata, in nouo reuelatur, quæ ideo iuſticia dei dicitur quod impertiendo eam iuſtos facit: ſicut domini eſt ſalus qua ſaluos facit: & hæc eſt fides ex qua & in qua reuelatur, ex fide ſcilicet annunciantium in fidem obedientium: qua fide Ieſu Chriſti, id eſt, quam nobis contulit Chriſtus, credimus ex deo nobis eſſe, pleniúſque futurum eſſe quod iuſte viuimus, vnde illi ea pietate qua ſolus colendus eſt gratias agimus.

Roma. 1. *Abac. 2.* *Pſal. 3.*

Nec immerito ſe Apoſtolus ex hoc articulo conuertit ad eos cum deteſtatione commemorandos, qui vicio illo quod ſuperius memoraui leues & inflati, ac per ſeipſos velut per inane ſublati, vbi non requieſcerent ſed fracti diſſilirent, in figmēta idolorum tanquam in lapides deciderunt. Quia enim commendauerat pietatem fidei, qua deo iuſtificati grati eſſe debemus, velut contrarium quod deteſtaremur ſubinferens, Reuelatur enim, inquit, ira dei de cœlo ſuper omnē impietatem & iuſticiam hominum eorum qui veritatē in iniuſticia detinent: quia quod notum eſt dei, manifeſtum eſt in illis, deus enim illis manifeſtauit. Inuiſibilia enim eius à creatura mūdi, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque

Cognitio dei per creaturas *Cap. XII.* *Rom. 1.*

virtus

virtus eius ac diuinitas, ita vt ſint inexcuſabiles, Quia cognoſcentes deum, non vt deum glorificauerunt aut gratias egerũt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum & quadrupedum & ſerpentium. Vide quemadmodum non eos dixerit veritatis ignaros, ſed quòd veritatem in iniquitate detinuerint: quia occurrebat animo vt quæreretur, vnde illis eſſe potuerit cognitio veritatis, quibus deus legem non dederat. Neque hoc tacuit vnde habere potuerint. Per viſibilia nanque creaturę perueniſſe eos dixit ad intelligentiam inuiſibilium creatoris. Quoniã reuera ſicut magna ingenia quærere præſtiterunt, ſic inuenire potuerunt. Vbi ergo impietas? Quia videlicet cum cognouiſſent deum, non ſicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis. Eorum proprie vanitas morbus eſt, quo ſeipſos ſeducunt dum videntur ſibi aliquid eſſe, cum nihil ſint. Denique hoc tumore ſuperbiæ ſeſe obumbrantes, cuius pedem ſibi non venire deprecatur ſanctus ille cantor, qui dixit, In lumine tuo videbimus lumen: ab ipſo lumine incommutabilis veritatis auerſi ſunt, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Non enim ſapiens cor quamuis cognouiſſent deum, ſed inſipiens potius, quia non ſicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt. Dixit enim homini, Ecce pietas eſt ſapientia ac per hoc dicentes ſe eſſe ſapientes, quod non aliter intelligendum eſt, niſi hoc ipſum ſibi tribuentes, ſtulti facti ſunt. Iam quæ ſequuntur quid opus eſt dicere? Per hanc enim impietatem illi homines, illi inquam homines qui per creaturam creatorem cognoſcere potuerunt, quò prolapſi, cum deus ſuperbis reſiſtit, atque vbi demerſi ſint, melius ipſius epiſtolæ conſequentia docent, quàm hic commemoratur à nobis. Neque enim iſto opere hanc epiſtolam exponendam ſuſcepimus, ſed eius maxime teſtimonio demonſtrare quantum poſſumus nitimur, non in eo nos diuinitus adiuuari ad operandam iuſticiam, quòd legem deus dedit plenam bonis ſanctiſque præceptis: ſed quòd ipſa voluntas noſtra, ſine qua operari bonum non poſſumus, adiuuetur & erigatur impartito ſpiritu gratiæ, ſine quo adiutorio doctrina illa litera eſt occidens, quia reos potius præuaricationis tenet quam iuſtificat impios. Nam ſicut illis per creaturam

Pſal. 35.

Iob. 28.

Iaco. 4.

2. Cor. 3.

ram cognitoribus creatoris ea ipſa cognitio nihil profuit ad ſalutem, quia cognoſcentes deum, non ſicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, dicentes ſe eſſe ſapientes, Ita eos qui per legem dei cognoſcunt quemadmodum ſit homini viuendum non iuſtificat ipſa cognitio, quia volentes ſuam iuſticiam conſtituere, iuſticiæ dei non ſunt ſubiecti.

Cognitio legis.

Roma. 10.

Lex operũ & lex fidei. Cap. XIII.

† Rectè.

Lex ergo factorum, id eſt operum per quam non excluditur illa gloriatio, & lex fidei per quam excluditur, quo inter ſe differant operæpretium eſt conſiderare, ſi tamen valemus aduertere atque diſcernere, Cito † enim quiſque dixerit legem operum eſſe in Iudaiſmo: legem autem fidei in Chriſtianiſmo propterea quia circuncifio cæteráque opera talia legis ſunt quæ Chriſtiana iam diſciplina non ſeruat. Sed quantum fallat iſta diſcretio, iam diu quidem eſt vt molimur oſtendere, & acutis ad dignoſcendum tibíque potiſſimum ac talibus fortaſſe iam oſtendimus: verumtamen quoniam res magna eſt, non incongruenter in ea manifeſtãda pluribus etiam atque etiam teſtimoniis immoramur, Ipſam enim dicit legem ex qua nemo iuſtificatur, quam dicit ſubintraſſe vt abundaret delictum: quam tamen ne quiſquam ob hoc imperitus argueret & ſacrilegus accuſaret, defendit eam dicens, Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit, Sed peccatum non cognoui niſi per legem: nam concupiſcentiam neſciebam niſi lex diceret, Non concupiſces. Occaſione itaque accepta peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcẽtiam. Dicit etiam, Lex quidem ſancta, & mãdatum ſanctum & iuſtum & bonum, ſed peccatum vt appareat peccatum per bonum mihi operatum eſt mortem. Ipſa eſt litera occidens quæ dicit, Non concupiſces: de qua item dicit quod paulo ante commemoraui. Per legem enim cognitio peccati, Nunc autem ſine lege iuſticia dei manifeſtata eſt, teſtificata per legem & Prophetas, iuſticia autem dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes qui credunt, Non enim eſt diſtinctio, Omnes enim peccauerunt & egent gloria dei: iuſtificati gratis per gratiam ipſius per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu: quem propoſuit deus propiciatorium per fidem in ſanguine ipſius, ad oſtenſionem iuſticiæ eius propter propoſitum præcedentium peccatorum in dei patientia, ad oſtendendam iuſticiam ipſius in hoc tempore, vt ſit iuſtus & iuſtificans eum qui ex fide eſt Ieſu. Deinde ſubinfert vnde nunc agimus. Vbi eſt ergo gloriatio tua? Ex-

Roma. 5.

Roma. 7.

Exod. 20.

Roma. 3.

Ibidem.

cluſa eſt. Per quam legem? factorum? non, ſed per legem fidei. Lex ergo factorum ipſa eſt quæ dicit, Non concupiſces: quia per illam cognitio peccati eſt. Volo igitur ſcire ſi quis mihi dicere audeat vtrum lex fidei non dicat, Non cōcupiſces: ſi enim non dicit, quid cauſæ eſt cur non in ea poſiti ſecuri atque impune peccemus: Hoc enim & illi putauerunt Apoſtolum dicere de quibus ait, Et ſicut dicunt nos quidam dicere, faciamus mala vt veniant bona quorum iudicium iuſtum eſt †. Si autem dicit etiam ipſa, Non concupiſces: ſicut tam multa præcepta Euangelica & Apoſtolica teſtificari & clamare non ceſſant, quare lex factorum etiam ipſa non dicitur? neque enim quia non habet opera veterum ſacramentorum, circuncisionis videlicet atque cæterorum, ideo non ſunt opera quæ habet in ſacramentis ſuis huic iam tempori congruis. Aut vero de operibus ſacramentorum quæſtio fuit quando mentio legis ob hoc fiebat, quia per ipſam cognitio peccati eſt, & ideo ex eo nemo iuſtificatur, vnde non per illam excluſa eſt gloriatio, ſed per legem fidei, ex qua iuſtus viuit. Sed nunquid & per iſtam non fit cognitio peccati, cum & ipſa dicat, Non concupiſces? Quid igitur intereſt breuiter dicam. Quod operum lex minando imperat, hoc fidei lex credendo impetrat: illa dicit, Non concupiſces: iſta dicit, Cum ſcirem quia nemo eſſe poteſt continens niſi deus det, & hoc ipſum erat ſapientiæ, ſcire cuius eſſet hoc donum, adij dominum & deprecatus ſum, Ipſa eſt illa ſapientia quæ pietas vocatur, qua colitur pater luminum à quo eſt omne datum optimum, & omne donum perfectum. Colitur autem ſacrificio laudis actioníſque gratiarum, vt cultor eius nō in ſeipſo, ſed in illo glorietur. Ac per hoc lege operum dicit deus, fac quod iubeo: lege fidei dicitur deo, da quod iubes. Ideo enim iubet lex vt admoneat quid faciat fides: id eſt vt cui iubetur, ſi nondum poteſt ſciat quid petat: ſi autem continuo poteſt & obedienter facit, debet etiam ſcire quo donante poſſit. Non enim ſpiritum huius mundi accepimus, ait idem ipſe conſtantiſſimus gratiæ prædicator, ſed ſpiritum qui ex deo eſt, vt ſciamus quæ à deo donata ſunt nobis. Quis eſt autem ſpiritus mundi huius, niſi ſuperbiæ ſpiritus? Quo cor inſipiens obſcuratum eſt eorum qui cognitum deum non vt deum gratias agendo glorificauerunt: nec alio ſpiritu decipiuntur etiam illi qui ignorantes dei iuſticiam & ſuam iuſticiam volentes conſtituere, iuſtitiæ dei non ſunt ſubiecti. Vnde

Exod. 20. *Roma. 3.* *† damnatio iuſta eſt.* *Roma. 1.* *Exod. 20.* *Sapien. 8.* *Iaco. 1.* *2. Cor. 10.* *1. Cor. 2.* *Roma. 1.* *Roma. 10*

Vnde mihi videtur magis eſſe fidei filius qui nouit à quo ſperet quod nondum habet, quàm qui ſibi tribuit id quod habet: quanuis vtrique hominum præferendus ſit, qui & habet, & nouit à quo habeat, ſi tamen non ſe credat iam eſſe quod non-

Luca 18. dum eſt: ne incidat in vicium illius Phariſæi, qui quanquam deo gratias ageret ex iis quæ habebat, nihil tamen petebat dari ſibi tanquam nihilo indigeret ad augendam perficiendámve iuſtitiam. His igitur conſideratis pertractatíſque pro viribus quas dominus donare dignatur, colligimus non iuſtificari hominem præceptis bonæ vitæ niſi per fidem Ieſu Chriſti, Hoc eſt non lege operum, ſed lege fidei: non litera: ſed ſpiritu: non factorum meritis, ſed gratuita gratia.

Decalogus quoque occidit niſi adſit gratia. *Ca. XIIII.*

Quanuis itaque illos quibus circunciſio perſuadebatur ita corripere atque corrigere videatur Apoſtolus, vt legis nomine eandem circunciſionem appellet, cæteráſque eiuſmodi legis obſeruationes, quas tanquam vmbras futuri iam nunc reſpuunt Chriſtiani, id tenentes quod per illas vmbras figurate promittebatur: tamen legem ex qua neminem dicit iuſtificari, non tantum in illis ſacramentis quæ habuerunt promiſſiuas figuras, verumetiam in illis operibus vult intelligi,

Exod. 31. & 20. quæ quiſquis fecerit, iuſte viuit: vbi eſt & illud, Non concupiſces. Atque vt hoc quod dicimus fiat planius, ipſum decalogum videamus. Certè enim legem Moyſes miniſtrandam populo accepit in monte, ſcriptam in lapideis tabulis digito dei: hæc decem præceptis conſtringitur, vbi nihil de circunciſione mandatum eſt, nihil de victimis pecorum, quæ nunc à Chriſtianis non immolantur. In illis igitur decem præceptis excepta ſabbati obſeruatione, dicatur mihi quid non ſit obſeruandum à Chriſtiano, ſiue de non faciendis colendíſque idolis aliíſque vllis diis, præter vnum verum deum, ſiue de non accipiendo nomine domini in vanum, ſiue de honore parentibus deferendo, ſiue de cauendis fornicationibus, homicidiis, furtis, falſis teſtimoniis, adulteriis, re aliena concupiſcenda? Quid horum quiſquam dixerit Chriſtianum non debere ſeruare? An forte non iſtam legem quæ in illis duabus tabulis ſcripta eſt, literam occidentem appellat Apoſtolus, ſed illam circunciſionem aliorúmque veterum iámque abolitorum ſacramentorum? Sed quo modo putabimus, cum in ea ſit, Non concupiſces: per quod mandatum, quanuis ſanctum & iuſtum & bonum, fefellit me,

inquit

inquit, peccatum, & per illud occidit? Quid enim aliud eſt, Litera occidit, ſpiritus autem viuificat: quamuis euidentius eo ipſo loco ad Corinthios vbi ait, Litera occidit, ſpiritus autem viuificat: non aliam velit intelligi literam, quàm ipſum decalogum in illis duabus tabulis ſcriptum? Sic enim dicit, Quoniam eſtis epiſtola Chriſti miniſtrata per nos, ſcripta non atramento, ſed ſpiritu dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Confidentiam autem talem habemus per Ieſum Chriſtum ad deum, non quia idonei ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobiſmetipſis, ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt, qui idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti, non litera, ſed ſpiritu. Litera enim occidit, ſpiritus autem viuificat: Si autem miniſtratio mortis in literis figurata in lapidibus fuit in gloria ita vt non poſſent intendere filij Iſraël in faciem Moyſi, propter gloriam vultus eius quæ euacuatur, quare non magis miniſtratio ſpiritus erit in gloria? Si enim miniſtratio damnationis in gloria eſt, multo magis abundabit miniſterium iuſticiæ in gloria. Dici de his verba multa poſſunt, ſed poſtea fortaſſe opportunius. Nunc autem aduerte quam dicat literam quæ occidit, cui velut econtrario viuificantem ſpiritum ingerit. Ea certe eſt miniſtratio mortis in literis figurata lapideis, & miniſtratio damnationis, quia lex ſubintrauit vt abundaret delictum. Porrò autem præcepta ipſa tam ſunt vtilia facienti atque ſalubria, vt niſi quis ea fecerit, vitam habere non poſſit. An vero propter vnum præceptum quod ibi de ſabbato eſt poſitum, dictus eſt decalogus litera occidens, quoniam quiſquis illum diem [nunc vſque] obſeruat ſicut litera ſonat, carnaliter ſapit. Sapere autem ſecundum carnem mors eſt: & illa nouem præcepta quæ ſic rectè obſeruantur vt ſcripta ſunt, non ad legem operum ex qua nemo iuſtificatur, ſed ad legem fidei ex qua iuſtus viuit, pertinere putanda ſunt. Quis tam abſurde ſentiat, miniſtrationem mortis in literis figuratam lapideis, non dici ex omnibus decem præceptis, ſed ex vno ſolo quod ad ſabbatum pertinet? Vbi ergo ponimus. Lex iram operatur. Vbi enim non eſt lex, nec præuaricatio. Et vſque ad legem peccatum in mundo fuit: Peccatum autē nō deputatur cū lex non eſſet. Et illud quod iam toties commemorauimus, Per legem cognitio peccati: maximéque illud vbi euidentius expreſſit vnde agitur, Concupiſcentiam neſciebam, niſi lex

2. Cor. 3. *Roma. 5.* *Roma. 8.* *Roma. 4.* *Roma. 5.* *Roma. 3.* *Roma. 7.*

lex diceret, Non concupiſces Quem totum locum attende, & vide vtrum quicquam propter circuncíſionem vel ſabbatum, vel quid aliud vmbratilis ſacramenti, ac non totum propter hoc dicat, quòd litera prohibens peccatum non iuſtificat hominem, ſed potius occidit augendo concupiſcentiam & iniquitatem, præuaricationem cumulando: niſi liberet gratia per
Roma. 5. legem fidei quæ eſt in Chriſto Ieſu, cum diffunditur charitas in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt no-
Roma. 7. bis. Cum enim dixiſſet, vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ, Quid ergo dicemus, inquit? Lex peccatum eſt? Abſit, Sed peccatum non cognoui, niſi per legem. Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret, Non concupiſces. Occaſione autem accepta peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego viuebam aliquando ſine lege, adueniente autem mandato, peccatum reuixit. Ego autem mortuus ſum. & inuentum eſt mihi mandatum quod erat in vitam, hoc eſſe in mortem. Peccatum enim occaſione accepta per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum & iuſtum & bonum. Quod ergo bonum eſt, bonum eſt enim, factum eſt mihi mors? Abſit. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum eſt mortem, vt fiat ſuper modum peccans peccatum per mandatum. Scimus enim quia lex ſpiritalis eſt, ego autem carnalis ſum, venundatus ſub peccato. Quod enim operor ignoro, non enim quod volo hoc ago. ſed quod odi illud facio. Si autem quod nolo hoc facio, conſentio legi quoniam bona eſt. Nunc autem non iam ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. [Scio enim quia non habitat in me, hoc eſt in carne mea, bonum. Velle enim adiacet mihi, perficere autem bonum non: Non enim quod volo facio bonum, ſed quod nolo malum hoc ago. Si autem quod nolo ego hoc facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.] Inuenio ergo legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi velle malum adiacet. Condelector enim legi dei ſecundum interiorem hominem, Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me in legem peccati ducentem, quæ eſt in membris meis. Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Igitur ego ipſe

ipſe mente ſeruio legi dei, carne autem legi peccati. Apparet igitur literæ vetuſtatem, ſi deſit nouitas ſpiritus, reos facere potius cognitione peccati, quàm liberare à peccato. Vnde & alibi ſcriptum eſt, Qui apponit ſcientiam, apponit & dolorem: *Eccleſ. 1.* non quia ipſa lex malum eſt, ſed quia mandatū bonum habet in litera demonſtrante, non in adiuuante ſpiritu: quod mandatum ſi fit timore pœnæ non amore iuſticiæ, ſeruiliter fit non liberaliter, & ideo nec fit: non enim fructus eſt bonus, qui de charitatis radice non ſurgit. Porrò autem ſi abſit fides quæ per dilectionem operatur, incipit condelectari legi dei ſecundum *Gala. 5.* interiorem hominem, quæ delectatio non literæ, ſed ſpiritus donum eſt, etiam ſi alia lex in membris adhuc repugnat legi mentis, donec in nouitatem quæ de die in diem in interiore homine augetur tota vetuſtas mutata pertranſeat, liberante nos de corpore mortis huius, gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum.

Hæc gratia in teſtamento vetere velata latitabat, quæ in Chriſti Euangelio reuelata eſt diſpenſatione temporum ordinatiſſima, ſicut deus nouit cuncta diſponere. Et fortaſſe ad illud ipſum eius latibulum pertinet quod in eo decalogo, qui datus eſt in monte Sina, hoc ſolum præceptum figurate occultatum eſt quod ad ſabbatum pertinet. Sabbatum autem dies ſanctificationis eſt. Nec vacat quòd inter omnia opera quæ fecit deus, illic primo ſanctificatio ſonuit, vbi ab omnibus operibus requieuit, Vnde nunc non eſt differendi locus. Veruntamen quod rei de qua agitur ſatis eſſe arbitror, non fruſtra illo die populus ab omni opere ſeruili abſtinere præceptus eſt, quo ſignificatur peccatum, niſi quia non peccare ſanctificationis eſt, hoc eſt muneris dei per ſpiritum ſanctū. quod in lege quæ duabus lapideis tabulis conſcripta eſt, ſolum inter cætera in vmbra figuræ poſitum eſt in qua Iudæi ſabbatum obſeruant: vt hoc ipſo ſignificaretur tempus tunc fuiſſe occultandæ gratiæ, quæ nouo teſtamento fuerat per Chriſti paſſionem tanquam ſciſſione veli reuelanda. Cum enim tranſierit, inquit, ad Chriſtum, auferetur velamen.

Gratia in Veteri teſtamento latens, in nouo reuelatur. *Cap. XV.* *Exo. 20.* *Gene. 2.* *Exo 31.* *Matt. 27.* *2. Cor. 3.*

Deus autem ſpiritus eſt, vbi autem ſpiritus domini, ibi libertas. Hic autem ſpiritus domini cuius dono iuſtificamur, quo fit in nobis vt non peccare delectet, vbi libertas eſt. Sicut præter hunc ſpiritum peccare delectat, vbi ſeruitus, à cuius operibus abſtinendum, id eſt ſpiritaliter ſabbatizandum eſt.

Spiritus ſanctus cur dictus ſit digitus dei. *Ca. XVI.* *2. Cor. 3.*

Roma. 5. Hic ſpiritus ſanctus per quem diffunditur charitas in cordi-
Rom. 13. bus noſtris quæ plenitudo legis eſt. etiam digitus dei in Euan-
Luc. 11. gelio dicitur. Vnde quia & illæ tabulæ digito dei conſcriptæ ſunt, & digitus dei eſt ſpiritus dei per quem ſanctificamur, vt ex fide viuentes per dilectionem bene operemur, quem non moueat illa congruentia ibidémque eadem ſubſiſtentia? Dies enim quinquaginta computantur à celebratione Paſchæ, quæ occaſione figuratæ ouis per Moyſem fieri præcepta eſt, in ſignificatione vtique futuræ dominicæ paſſionis, vſque ad diem quo Moyſes legem accepit in tabulis digito dei conſcriptis: ſimiliter ab occiſione & reſurrectione illius qui ſicut ouis ad immolandum ductus eſt. quinquaginta diebus completis, con-
Eſaie 53. gregatos in vnum fideles digitus dei, hoc eſt ſpiritus ſanctus
Acto. 2. impleuit. In hac mirabili cōgruentia illud certe plurimum diſtat, quòd ibi populus accedere ad locum vbi lex dabatur, horrendo terrore prohibetur: hic autem in eos ſuperuenit ſpiritus ſanctus, qui eum promiſſum expectantes in vnum fuerant congregati. Ibi in tabulis lapideis digitus dei operatus eſt, hic in cordibus humanis. Ibi ergo lex extrinſecus poſita eſt qua iniuſti terrerentur, hic intrinſecus data eſt qua iuſtificarētur. Nam non adulterabis, non homicidum facies. non concupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, quod vtique in illis ta-

Comparatio præceptorū decalogi cū charitate data à ſpiritu ſancto.

C. XVII. bulis ſcriptum eſt, in hoc, inquit, ſermone recapitulatur, in eo,
Exod. 19. quòd diliges proximum tuum tanquam teipſum. Dilectio
Exod. 20. proximo malum non operatur. Plenitudo autem legis eſt cha-
Roma. 13. ritas. Hæc non in tabulis conſcripta lapideis, ſed diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Lex ergo dei eſt charitas. Huic prudentia carnis non eſt ſubiecta, neque enim poteſt: ſed ad hanc prudentiam carnis terrendam cum in tabulis ſcribuntur opera charitatis, lex eſt operum, &
Roma. 5. litera occidens præuaricatorem. Cum autem ipſa charitas diffunditur in corde credentium, lex eſt fidei, & ſpiritus viuificans dilectorem. Vide nunc quemadmodum conſonet iſta diſcretio illis Apoſtolicis verbis quæ pauloante ob aliud commemorata & diligentius pertractanda diſtuleram. Manifeſta-
2. Cor. 3. ti, inquit, quoniā eſtis epiſtola Chriſti miniſtrata per nos, ſcripta non atramento, ſed ſpiritu dei viui, nō in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus, Ecce quemadmodum oſtendit quia illud extra hominem ſcribitur, vt eum forinſecus terrificet: hoc in ipſo homine, vt eum intrinſecus iuſtificet. Carnales

nales autem tabulas cordis dixit non carnalis prudentiæ ſed tanquam viuentis ſenſúmque habentis in comparatione lapidis qui ſine ſenſu eſt. Et quod paulo poſt dicit, quòd non poterant intendere filij Iſraël vſque in finem vultus Moyſi, & ideo eis per velum loquebatur, hoc ſignificat, quia litera legis neminem iuſtificat, ſed velamen poſitum eſt in lectione veteris teſtamenti donec ad Chriſtum tranſeatur, & auferatur velamen, id eſt tranſeatur ad gratiam, vt intelligatur ab ipſo nobis eſſe iuſtificationem, qua faciamus quod iubet. Qui propterea iubet vt à nobis deficientes ad illum cõfugiamus, Ideo vigilantiſſime cum dixiſſet, Cõfidentiam talem habemus per Chriſtum ad deum, ne noſtris hoc viribus tribueretur continuo commendauit vnde agitur dicẽs, Non quòd idonei ſumus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobiſmetipſis, ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt, qui & idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti, non literæ, ſed ſpiritus, Litera enim occidit, ſpiritus autem viuificat. *Ibidem.* *Roma.4.*

Proinde quia lex, ſicut alibi dicit, præuaricationis gratia poſita eſt, id eſt litera iſta extra hominem ſcripta, propterea eam & miniſtrationem mortis & miniſtrationem damnationis appellat. Hanc autem, id eſt nouum teſtamentum, miniſtrationẽ ſpiritus & miniſtrationem iuſticiæ dicit, quia per donum ſpiritus operamur iuſticiam & à præuaricationis damnatione liberamur. Ideo illud euacuatur, hoc manet: quoniam terrenus pædagogus auferetur, cũ timori ſucceſſerit charitas. Vbi enim ſpiritus domini, ibi libertas. Hanc autem miniſtrationem non ex meritis noſtris, ſed ex miſericordia eſſe ſic dicit, Propter quod habentes miniſtrationem hanc, ſicut miſericordiam cõſecuti non infirmemur ſed abiiciamus occulta confuſionis, nõ ambulantes in aſtutia, neque dolo adulterantes verbum dei. Hanc aſtutiã & dolũ hypocriſim vult intelligi, quia volũt iuſti videri ſuperbi. Vnde & in Pſalmo quẽ ad huius ipſius gratiæ teſtificationẽ cõmemorat idem Apoſtolus: Beatus, inquit, cui non imputauit dominus peccatum, neque eſt in ore eius dolus. Hæc eſt humiliũ ſanctorum confeſſio, non ſe iactantiũ eſſe quod non ſunt. Et paulopoſt, Non enim noſmetipſos, inquit, prædicamus, ſed Ieſum Chriſtum dominum noſtrũ, nos autẽ ſeruos veſtros per Ieſum, quia deus qui dixit de tenebris lumen clareſcere, claruit in cordibus noſtris ad illuminationẽ ſcientiæ gloriæ eius in faciem Chriſti Ieſu. Hæc eſt ſciẽtia glo- *Vetus lex mortẽ, noua iuſtitiã miniſtrat.* *Caput. XVIII.* *2.Cor.3.* *2.Cor.4.* *Roma.4.* *Pſal.31.* *2.Cor.4.*

riæ eius qua ſcimus ipſum eſſe lumen,quo tenebræ noſtræ illuminantur. Et idipſum attende quemadmodum inculcet. Habemus autem, inquit, theſaurum iſtum in vaſis fictilibus,vt eminentia virtutis ſit dei & non ex nobis. Et paulopoſt cum eandem gratiam vberius in domino Ieſu Chriſto cõmendans, vſque ad illud veniret indumentum iuſticiæ fidei,quo induti

2.Cor.5. non nudi inueniamur,& propter hoc ingemiſcimus mortalitate prægrauati,habitaculum noſtrum quod de cœlo eſt ſuperindui cupientes, vt abſorbeatur mortale à vita, vide quid ad-

Ibidem. iungat. Qui autem operatus eſt nos,inquit,in hoc ipſum deus qui dedit nobis pignus ſpiritus: Et poſt pauca intulit,vt nos ſimus iuſticia dei in ipſo. Hæc eſt illa iuſticia dei, non qua ipſe iuſtus eſt,ſed qua nos ab eo facti.

Cõmemoratio teſtamenti no ui ex Prophetis.
Ca. XIX.

Nemo ergo Chriſtianorum aberret ab hac fide quæ ſola Chriſtiana eſt:neque quiſquam cum verecundatus fuerit dicere per nos ipſos fieri nos iuſtos non in nobis hoc operante gratia dei, quia videt hoc à fidelibus & piis credi non poſſe cum dicitur,ad hoc ſe conuertat vt dicat,ideo ſine operatione gratiæ dei nos iuſtos eſſe non poſſe,quia legem dedit,quia doctrinam inſtituit,quia bona præcepta mãdauit. Illa enim ſine adiuuante ſpiritu proculdubio eſt litera occidẽs: cum vero adeſt viuificans ſpiritus, hoc ipſum intus conſcriptum facit diligi, quod foris ſcriptum lex faciebat timeri. Inſpice in hoc paululum & in eo teſtimonio quod per Prophetam de hac re præclariſſime dictum eſt. Ecce dies venient dicit dominus,& conſummabo ſuper domum Iſraël & ſuper domũ Iuda teſtamen-

Hiere.31. tum nouum,non ſecundum teſtamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum vt educerẽ eos de terra Aegypti: quia ipſi non perſeuerauerunt in teſtamẽto meo,& ego neglexi eos dicit dominus:quia hoc teſtamentum eſt quod ordinabo domui Iſraël, Poſt illos dies, dicit dominus,dabo leges meas in cor illorum,& in mente eorum ſcribã eas,& ero eis in deum, & ipſi erunt mihi in populum: & non docebit vnuſquiſque ciuem ſuum & vnuſquiſque fratrẽ ſuum dicens,cognoſce dominum: quia omnes cognoſcent me à minore vſque ad maiorem eorum, quia propicius ero iniquitati eorum,& peccata eorum non memorabor vltra. Quid ad hæc dicemus? Nempe in veteribus libris aut nuſquam aut difficile præter hunc Propheticum locum legitur facta commemoratio teſtamenti noui,vt omnino ipſo nomine appellaretur: Nã multis

multis locis hoc ſignificatur & prænunciatur futurum, ſed nõ ita vt etiam nomen legatur expreſſum. Conſidera igitur diligenter quam differentiam inter duo teſtamenta, id eſt vetus & nouum deus eſſe teſtatus ſit, cum dixiſſet, Non ſecundum teſtamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum vt educerem eos de terra Aegypti. Vide quid adiunxit, Quia ipſi non perſeuerauerunt in teſtamento meo. Vicio eorũ deputat quòd in teſtaméto dei non permanſerunt, ne lex quam tunc acceperunt culpanda videatur. Ipſa eſt enim quam nõ venit Chriſtus ſoluere ſed implere, Non tamen per eandem legem iuſtificatis impiis, ſed per gratiam: hoc quippe agit viuificãs ſpiritus, ſine quo litera occidit. Si enim data eſſet lex quæ poſſet viuificare, omnino ex lege eſſet iuſticia: ſed conclusit ſcriptura omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credẽtibus, Ex hac promiſſione, hoc eſt ex dei beneficio ipſa lex impletur, ſine qua promiſſione præuaricatores facit: vel vſque ad effectũ mali operis, ſi etiam repagula timoris concupiſcentiæ flamma tranſcenderit, vel certe in ſola voluntate, ſi timor pœnæ ſuauitatem libidinis vicerit. Quod enim ait, Concluſit ſcriptura omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus: ipſius cõcluſionis vtilitas dicta eſt, Nam concluſit ad quos vſus, niſi quemadmodũ alibi dicitur, Priuſquã autẽ veniret fides, ſub lege cuſtodiebamur, concluſi in eam fidem quæ poſtea reuelata eſt. Lex ergo data eſt, vt gratia quæreretur, Gratia data eſt, vt lex impleretur. Neq; enim ſuo vicio nõ implebatur lex, ſed vicio prudentiæ carnis, Quod viciũ per legẽ demonſtrandum, per gratiam ſanandum fuit. Quod enim impoſſibile erat legi in quo infirmabatur per carnem, miſit deus filiũ ſuum in ſimilitudine carnis peccati, & de peccato damnauit peccatũ in carne, vt iuſticia legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. Vnde & in iſto Prophetico teſtimonio, Conſummabo, inquit, ſuper domum Iſraël & ſuper domum Iuda teſtamentum nouum: quid eſt cõſummabo, niſi implebo, non ſecundum teſtamentũ quod feci patribus eorũ in die qua apprehendi manum eorum vt educerem eos de terra Aegypti. Ergo illud vetus erat, quia hoc nouũ eſt. Vnde igitur illud vetus. hoc nouum, cum lex eadem impleatur per teſtamentũ nouum quæ dixit in veteri, Non cõcupiſces. Quia ipſi, inquit, non perſeuerauerunt in teſtamento nouo, † & ego neglexi,

Matt. 5. *Gala. 3.* *Lex.* *Gratia.* *Roma. 8.* *Hiere. 31.* *Lex Vetus* *Lex noua.* *Cap. XX.* *Exod. 20.* † *meo.*

neglexi eos, dicit dominus. Ergo propter veteris hominis noxam quæ per literam iubentem & minantem minime ſanabatur, dicitur illud teſtamentum vetus: hoc autem nouum, propter nouitatem ſpiritus quæ hominem nouum ſanat à vicio vetuſtatis. Deniq; attende quod ſequitur, & vide quanta luce fiat perſpicuum, quod ſibi videntes nolunt homines intueri, quia hoc teſtamentum, inquit, quod ordinabo domui Iſrael,

Hiere. 31. Poſt dies illos dicit dominus dabo leges meas in cor illorũ, & in mente eorum ſcribam eas. Ecce eſt, vnde Apoſtolus ait,

2. Cor. 3. quod ſupra commemorauimus, Non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis, quia non atramento, ſed ſpiritu dei viui.

Ibidem. Nec ob aliud arbitror in eo loco Apoſtolum voluiſſe commemorare teſtamentum nouum: ibi quippe ait, Qui & idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti, non literæ, ſed ſpiritus, niſi quia iſtam intuebatur prophetiam cum diceret, Non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus, quoniã hic dictũ eſt, In cordibus eorum ſcribam eas: Vbi nominatim promiſ-

Lex ſcripta in cordibus. ſum eſt teſtamentum nouum. Quid ſunt ergo leges dei ab ipſo deo ſcriptæ in cordibus, niſi ipſa præſentia ſpiritus ſancti, qui eſt digitus dei, quo præſente diffunditur charitas in

Ca. XXI. cordibus noſtris, quæ plenitudo legis eſt, & præcepti finis, Nam quia veteris teſtamenti promiſſa terrena ſunt, licet exceptis ſacramentis, quæ vmbra erant futurorũ, ſicut eſt circũ-

2. retra. cap. 37. ciſio, & ſabbatum & aliæ dierum obſeruationes, & quarundam eſcarum ceremoniæ, & multiplex ſacrificiorum ſacrorúmq; ritus quæ vetuſtati carnalis legis iugóq; ſeruili cõgruebant, talia contineant præcepta iuſticiæ qualia nunc quoque obſeruare præcipimur, quæ maxime duabus illis tabulis ſine figura adumbratæ ſignificationis expreſſa ſunt, ſicut eſt, Non

Exod. 20. adulterabis, non homicidium facies, non concupiſces, & ſi

Rom. 13. quod aliud eſt mandatum quod in hoc ſermone recapitulatur, Diliges proximum tuum ſicut teipſum: tamen quia in eo, ſicut dixi, promiſſa terrena & temporalia recitantur, quæ bona ſunt huius corruptibilis carnis, quanuis eis ſempiterna atque cœleſtia ad nouum ſcilicet teſtamentum pertinentia figurarentur, nunc ipſius bonum cordis promittitur, mentis bonum, ſpiritus bonum, hoc eſt, intelligibile bonum, cum dicitur, Dabo leges meas in mente eorum, & in cordibus eorum ſcribam eas. Vnde ſignificauit eos non forinſecus terrentem legem formidaturos, ſed intrinſecus habitantem ipſam legis

iuſti

iuſticiam dilecturos. Deinde addidit & mercedem, Et ero eis in deum, & ipſi erunt mihi in populum. Hoc eſt illud quod de deo ait ille, Mihi autem adhærere deo bonum eſt, Ero, inquit, illis in deum, & ipſi erunt mihi populus: Quid hoc bono melius, quid hac fœlicitate fœlicius, viuere deo apud quē eſt fons vitæ, & in cuius lumine videbimus lumen. De hac vita dicit ipſe dominus, Hæc eſt autem vita æterna vt cognoſcant te vnum verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum: id eſt, te & quem miſiſti Ieſum Chriſtum [cognoſcant] vnum verum deum. Hoc enim & ipſe promittit dilectoribus [ſuis] dicens, Qui diligit me mandata mea cuſtodit, & qui diligit me diligetur a patre meo, & ego diligam eum & oſtendā meipſum illi: Vtique in forma dei in qua æqualis eſt patri, non in forma ſerui in qua ſe & impiis oſtendebat. Tunc enim fiet quod ſcriptum eſt, Tollatur impius vt non videat claritatem † domini. Quando ibunt ſiniſtri in ignem æternum, iuſti autem in vitam æternam. Quæ vita æterna ſicut commemoraui definita eſt ea eſſe vt cognoſcant vnum verum deum. Hinc dicit & Ioannes, Dilectiſſimi, filij dei ſumus & nondum apparuit quid erimus. Scimus quia cum apparuerit ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Hæc ſimilitudo nunc incipit reformari, quandiu homo interior renouatur de die in diem ſecundum imaginem eius qui creauit eum.

Vita æterna. *C. XXII.* *Hiere. 31.* *Pſal. 72.* *Pſal 35.* *Ioan. 17.* *Ioan 14.* *Philip. 2.* *† gloriā.* *Eſaiæ 26.* *Matt. 25.* *1. Ioan. 3.* *2. Cor. 4.* *Coloſſ 3.*

Sed ad illius eminentiæ perfectionem quæ tunc futura eſt, quid hoc, aut quantum eſt? Siquidem Apoſtolus ad illa ineffabilia qualecunque adhibens de notis rebus exemplū, paruulam ætatem virili comparauit ætati. Cum eſſem, inquit, paruulus quaſi paruulus loquebar, quaſi paruulus ſapiebam, quaſi paruulus cogitabam: cum autē factum ſum vir, euacuaui † ea quæ paruuli erant. Cur autem hoc dixerit, conſequenter oſtendens, Videmus, inquit, nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc ſcio ex parte, tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum.

Comparatio vitæ præſentis ad futurā *C XXIII.* *1. Cor. 13.* *† depoſui.*

Proinde etiam per hunc Prophetā cuius teſtimoniū pertractamus, hoc additur: Vt in eo merces, in eo finis, in eo perfectio fœlicitatis, in eo beatæ æternæq; vitæ ſumma cōſiſtat. Cū enim dixiſſet, Et ero illis in deum, & ipſi erunt mihi populus: continuo addidit, Et non docebit vnuſquiſq; ciuē ſuū & vnuſquiſque fratrem ſuum, dicens Cognoſce dominū: quia omnes cognoſcent me à minore vſque ad maiorem eorum. Nunc certe iam

Et non docebit vnuſquiſque ciuem ſuū & fratrē ſuum. *Caput. XXIIII.* *Hiere. 31.*

te iam tempus eſt teſtamenti noui, cuius per Prophetam facta eſt promiſſio per hæc verba quæ ex illa prophetia commemorauimus. Cur ergo adhuc dicit vnuſquiſq; ciui ſuo & fratri ſuo, cognoſce dominum? An forte nō dicitur cum Euangeliū prædicetur, & eius ipſa ſit prædicatio vt hoc vbiq; dicatur? Nam vnde ſe Apoſtolus gētium dicit eſſe doctorem, niſi quia
Rom. 10. hoc fit quod ipſe ait, Quo modo inuocabunt in quem non crediderunt? Aut quo modo credent ei quem non audierūt? Quo modo autem audient ſine prædicante? Cum ergo nunc iſta prædicatio vſquequaque crebreſcat, quo modo tempus eſt
Hiere. 31. teſtamenti noui, de quo Propheta dixit Et non docebit vnuſquiſque ciuem ſuum & vnuſquiſque fratrem ſuum dicens, cognoſce dominum: quia omnes cognoſcent me a minore vſque ad maiorem eorum, niſi quia eiuſdem teſtamenti noui æternam mercedem, id eſt ipſius dei beatiſſimam contemplationem promittendo coniunxit? Quid ergo eſt, Omnes a minore vſque ad maiorem eorum: niſi omnes pertinentes ſpiritaliter ad domum Iſraël & ad domum Iuda, hoc eſt ad fi-
Roma. 9. lios Iſaac & ad ſemen Abrahæ? Ipſa eſt enim promiſſio qua ei dictum eſt, In Iſaac vocabitur tibi ſemen. Non enim qui filij carnis hi filij dei, ſed filij promiſſionis deputantur in ſemi-
Gene. 18. ne. Promiſſionis autem verbum hoc eſt, Ad hoc tempus veniam, & erit Saræ filius. Non ſolum autem, ſed & Rebecca ex vno concubitu habens Iſaac patris noſtri: De nondum enim natis, nec qui aliquid operati fuerant boni aut mali, vt ſecundum electionem propoſitum dei maneret, non ex operibus ſed ex vocante dictum eſt ei quia maior ſeruiet minori. Hæc eſt domus Iſraël vel domus Iuda propter Chriſtum, qui ve-
Gene. 25. nit ex tribu Iuda. Domus filiorum promiſſionis hæc eſt, non operum propriorum, ſed beneficij dei, Hoc eſt enim deus promittit quod ipſe facit: non enim ipſe promittit & alius facit quod iam non eſt promittere ſed prædicere, Ideo non ex operibus ſed ex vocante, ne ipſorum ſit non dei, Ne merces non imputetur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum, atque ita gratia iam non ſit gratia, cuius vehemens defenſor
1.*Cor.* 15. eſt atque aſſertor minimus Apoſtolorum, qui plus omnibus illis laborauit, non ipſe autem, ſed gratia dei cum illo. Omnes enim, inquit, agnoſcent me: Omnes domus Iſraël & domus Iuda. Neque enim omnes qui ex Iſraël hi ſunt Iſrael, ſed omnes quibus dicitur in Pſalmo pro ſuſceptione ma-

tutina,

tutina, hoc eſt pro luce noua, teſtamenti ſcilicet noui, Vni-
uerſum ſemen Iacob magnificate eum, timeat eum omne ſe- *Pſal.21.*
men Iſrael, Vniuerſum omnino ſemen prorſus omne ſemen
promiſſorum atque vocatorum, ſed eorum qui ſecundum
propoſitum vocati ſunt, Quos enim prædeſtinauit illos & *Roma.8.*
vocauit: quos autem vocauit, illos & iuſtificauit: quos autem
iuſtificauit, illos & glorificauit. Ideoque ex fide, vt ſecundum
gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini, non ei tantum quod
ex lege eſt, id eſt quod ex vetere teſtamento venit ad nouum,
ſed & ei quod ex fide eſt non ſibi promiſſa lege, Ex fide au- *Gene.17.*
tem Abraham, id eſt imitatores fidei Abraham, qui eſt pater *Roma. 4.*
omnium noſtrum, ſicut ſcriptum eſt, quia patrem multarum *Roma.8.*
gentium poſui te. Omnes ergo hi prædeſtinati, vocati iuſti-
ficat, glorificati cognoſcent d um gratia teſtamenti noui a mi
nore vſque ad maiorem eorum Sicut ergo lex factorum ſcri-
pta in tabulis lapideis mercéſque eius terra illa promiſſionis,
quam carnalis domus Iſrael cum ex Aegypto liberata eſſet,
accepit pertinet ad teſtamentum vetus: ita lex fidei ſcripta in
cordibus, mercéſque eius ſpecies contemplationis, quam ſpi-
ritalis domus Iſrael ab hoc mundo liberata percipiet, perti-
net ad teſtamentum nouum Tunc fiet quod dicit Apoſtolus.
Siue prophetiæ euacuabuntur, ſiue linguæ ceſſabunt, ſiue *1.Cor.13.*
ſcientia euacuabitur, illa ſcilicet paruulorum ſcientia in qua
hic viuitur quæ ex parte per ſpeculū in ænigmate videtur: pro
pter hanc enim neceſſaria eſt prophetia, cum adhuc præteri-
tis futura ſuccedunt propter hanc linguæ, id eſt multiplicitas
ſignificationum cum ex alio atque alio aliud atque aliud ad-
monetur, qui nondum æternam lucem perſpicuę veritatis
mente purgatiſſima contemplatur. Cum autem venerit quod
perfectum eſt, & totum hoc quod ex parte eſt fuerit euacua-
tum, tunc quod aſſumpta carne, carni apparuit, oſtendet ſe-
ipſum dilectoribus ſuis: Tunc erit vita æterna, vt cognoſca- *Hiere.31.*
mus vnum verum deum, tunc ſimiles ei erimus, quoniam
tunc cognoſcemus ſicut & cogniti ſumus. Tunc nō docebit v-
nuſquiſque ciuem ſuum, aut fratrem ſuum dicens, cognoſce
dominum. Omnes enim cognoſcent eum à minore vſque ad
maiorem eorum. Quod multis modis intelligi poteſt. Siue *1.Cor. 15.*
quia & illic quiſque ſanctorum tanquàm ſtella ab ſtella dif-
fert in gloria. Nec ad rem quicquam intereſt vtrum à minore
vſque ad maiorem, ſicut dictum eſt, an ſi à maiore vſque ad

minorem diceretur: quod ſimiliter nihil intereſt, etiam ſi mi-
nores intellexerimus, qui tantummodo credere, maiores au-
tem qui etiam intelligere quantum in hac vita fieri poteſt lu-
men incorporeum atque incommutabile valuerunt. Siue mi-
nores, tempore poſteriores: maiores autem, tempore priores
intelligi voluit. Simul enim promiſſam dei contemplationem
accepturi ſunt omnes, quia & illi pro nobis meliora prouide-
runt, ne ſine nobis perfecti perficerentur. Et ideo velut mino-
res reperiūtur priores, quia minus dilati ſunt, ſicut in illo euā
gelico denario per ſimilitudinem dicitur, quem prius acci-
Mat.20. piunt qui poſteriores venerūt ad vineā. Siue quolibet alio mo
Noua legis veteriſque diſcrimen. Ca. XXV do, qui me in præſenti forſitan fugit, minores maioréſq; ac-
cipiendi ſunt. Illud tamen quantū potes diligenter attende,
quod tanto molimine conor oſtēdere. Cū teſtamentum nouū
Propheta promitteret, non ſecundū teſtamentū quod prius fa
ctū eſt populo Iſrael ex Aegypto liberato, nihil eum de ſacrifi
ciorū, vel quorūcunq; ſacramentorum commutatione dixiſſe,
quāuis & ipſa ſine dubio fuerat ſecutura, ſicut ſecutā videmus,
quod multis aliis locis eadē prophetica ſcriptura teſtatur: ſed
tantūmodo iſtam cōmendaſſe diſtantiā, quòd leges ſuas datu-
rus eſſet deus in mentē eorum qui pertinerent ad hoc teſta-
2. Cor. 3. mentū, & eorū ſcripturas in cordibus. Vnde Apoſtolus ſum-
pſit nō atramento, ſed ſpiritu dei viui, non in tabulis lapideis,
ſed in tabulis cordis carnalibus, ſempiternámq; mercedē iu-
ſtificationis huius, nō terram de qua pulſi ſunt Amorrei & Ze
Pſal. 72. thæi, & aliæ gētes quæ ibi commemorantur, ſed ipſum deum
cui adhærere bonū eſt, vt bonum dei quod diligunt, deus ſit
† al. dili-gūt inter quem & homines niſi pecca ta. ipſe quem diligūt. Itémq; & homines à deo niſi peccata † non
ſeparant, quæ non niſi per eandem gratiā dimittuntur. Vnde
cū dixiſſet: Omnes enim cognoſcent me á minore vſq; ad ma
iorem eorum: mox addidit, Quia propicius ero iniquitati eo-
rum, & peccata eorum non memorabor vltra. Per legem ergo
Hiere. 31. factorum dicit dominus, Non concupiſces, per legem fidei di
Exod. 20. cit dominus, Sine me nihil poteſtis facere, Aiebat enim de bo-
Ioan. 15. nis operibus, hoc eſt, de palmitum fructibus. Cum igitur hæc
appareat diſtantia veteris & noui teſtamenti, quòd lex ibi in
tabulis, hic in cordibus ſcribitur, vt quod ibi forinſecus ter-
ret, hic delectet intrinſecus, ibiq; fiat præuaricator per occidē-
tem literā, hic delector per viuificantem ſpiritū: non ideo di-
cendum eſt quòd deus adiuuet nos ad operandam iuſticiam
atque

atque operetur in nobis & velle & operari pro bona voluntate, quia præceptis iuſtitiæ forinſecus inſonat ſenſibus noſtris, ſed quia intrinſecus incrementum dat diffundendo charitatē in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis.

Videndum eſt autem quo modo dicat Apoſtolus, Cum enim gentes quæ legem non habēt naturaliter quæ legis ſunt faciunt, hi legem non habentes ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis: ne videatur non eſſe certa diſtantia noui teſtamenti, quòd leges ſuas dominus in cordibus populi ſui ſe ſcripturum eſſe promiſit, quando quidem hoc gentes naturaliter habeant. Pertractanda igitur hæc quæſtio, quæ non mediocris exorta eſt. Dicet enim aliquis, Si deus hinc diſcernit à vetere teſtamento nouum, quod in vetere legem ſuam ſcripſit in tabulis, in nouo autem ſcripſit in cordibus: fideles noui teſtamenti vnde diſcernuntur à gentibus quæ habent opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, quo naturaliter quæ legis ſunt faciunt: quaſi iam illo populo vetere potiores qui legem accepit in tabulis & nouo populo priores, cui hoc præſtatur per teſtamentum nouum quod his natura iam præſtitit? An forte eas gentes commemorauit Apoſtolus, ſcriptā in cordibus habere legem, quæ ad nouum pertinent teſtamentum? Ad hoc enim vnde venerit intuendum eſt. Primo Euangelium commendans ait, Virtus enim dei eſt in ſalutem omni credenti, Iudæo [primum] & Græco: iuſtitia enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem, ſicut ſcriptum eſt, Iuſtus autem ex fide viuit. Deinde loquitur de illis impiis quibus propter ſuperbiā nec cognitio dei profuit, quia non ſicut deū glorificauerunt aut gratias egerunt. Inde tranſit ad eos qui iudicant & agunt talia qualia condemnant, nimirum propter Iudæos qui de lege dei gloriabātur: quāuis adhuc eos nominatim nō exprimat, & ideo dicit, Ira & indignatio, tribulatio & anguſtia in omnē animā hominis operantis malum, Iudæi primū & Græci: Gloria autem & honor & pax omni operanti bonū, Iudæo primū & Græco. nō eſt enim perſonarum acceptio apud deū. Quicūq; enim ſine lege peccauerūt, ſine lege & peribūt: & quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur: Non enim auditores legis iuſti ſunt apud deum, ſed factores legis iuſtificabuntur. His verbis hoc vnde agitur ſubiungit & dicit, Cū gentes enim quæ legē dei nō habet, naturaliter quæ legis ſunt faciunt, & cætera quæ iam ſupra

De gentibus duce natura cognoſcentibus deum, ac de lege ſcripta in cordibus Chriſtianorum. Cap. XXVI.

Roma. 2.

Roma. 1.

Abac. 2.

Roma. 1.

Roma. 2.

comm

commemoraui, Proinde non videtur alios hic ſignificaſſe ſub nomine gentium quam eos quos nomine Græci ſupra ſignificabat, cũ diceret, Iudæo primum & Græco. Porrò ſi Euangelium virtus dei eſt in ſalutem omni credenti, Iudæo primum & Græco, & ira & indignatio, tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci, gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco: iſte autem Græcus nomine gentium ſignificatus eſt naturaliter quæ legis ſunt facientium, & quæ ſcriptum habent opus legis in cordibus ſuis profectò ad Euangelium pertinent Gentes, quibus lex in cordibus ſcripta eſt. Eis quippe credentibus virtus dei eſt in ſalutem. Quibus autem Gentibus bene operantibus gloriam & honorem pacémque promitteret, extra Euangelij gratiam conſtitutis? Quia enim perſonarum acceptio non eſt apud deum, & non auditores legis, ſed factores iuſtificantur, ideo ſiue Iudæus ſiue Græcus, hoc eſt quilibet ex gentibus crediderit, ſalutem in Euangelio

Roma. 3. pariter habebit, Non enim eſt diſtinctio, ſicut poſtea dicit. Omnes enim peccauerunt & egent gloria dei, iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Vnde autem factorem legis Græcum iuſtificari diceret, ſine gratia ſaluatoris? Neque enim contra ſeipſum diceret, quod ait, factores legis iuſtificabuntur: tanquam per opera, non per gratiam iuſtificentur: cum dicat gratis iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis nihílque aliud velit intelligi in eo quod dicit, gratis, niſi quia iuſtificationem opera non præcedunt. Aperte quippe alibi dicit, Si gratia, iam non

Roma. 11. ex operibus, alioquin gratia iam non eſt gratia. Sed ſic intelligendum eſt, factores legis iuſtificabuntur, vt ſciamus aliter eos non eſſe factores legis niſi iuſtificentur: vt non iuſtifi-

Roma. 4. catio factoribus accedat, ſed factores legi iuſtificatio præcedat. Quid eſt enim aliud, iuſtificati, quàm iuſti facti, ab illo ſcilicet qui iuſtificat impium, vt ex impio fiat iuſtus? Si enim ita loqueremur, vt diceremus, homines liberabuntur, hoc vtique intelligeretur, eis qui iam homines eſſent accedere liberationem. Si autem diceremus, homines creabuntur, non vtique intelligeretur eos creari qui iam homines erant, ſed ipſa creatione homines fieri. Ita ſi dictum eſſet, factores legis honorabuntur: non recte acciperemus niſi honorem illis qui iam eſſent factores legis accedere. Cum vero dictum eſt, factores legis iuſtificabuntur, quid aliud dictum eſt quàm iu-

ſti

ſti iuſtificabuntur, factores enim legis vtique iuſti ſunt. Ac per hoc tantundem eſt ac ſi diceretur, factores legis creabuntur, non quia erant, †ſed vt ſint: vt ſic intelligerent etiam Iudæi legis auditores indigere ſe gratia iuſti iuſtificatoris vt poſſint eſſe factores. Aut certe ita dictum eſt, iuſtificabuntur, ac ſi diceretur, iuſti habebuntur, iuſti deputabuntur. Sicut dictum eſt de quodam: Ille autem volens ſe iuſtificare, id eſt, vt iuſtus haberetur & deputaretur, Vnde aliter dicimus, Deus ſanctificat ſanctos ſuos: aliter autem, Sanctificetur nomen tuum. Nam illud ideo, quia ipſe illos facit eſſe ſanctos qui non erant ſancti: Hoc autem ideo, vt quod ſemper apud ſe ſanctum eſt, ſanctum etiam ab hominibus habeatur, id eſt, ſanctæ timeatur. Sic ergo gentes commemorans naturaliter quæ legis ſint facientes, & ſcriptum habentes opus legis in cordibus, illos intelligi voluit qui credunt in Chriſtum: quia non ſicut Iudæi præmiſſa ſibi lege veniunt ad fidem: non eſt cur eos conemur diſcernere ab iis quibus per Prophetam [dominus] promittens teſtamentum nouum, dixit leges ſuas ſe ſcripturum in cordibus eorum, quia & ipſi per inſertionem quam oleaſtro præſtitam dicit, ad eandem oleam, hoc eſt, ad eundem dei populum pertinent: potiúſque concordat prophetico etiam hoc Apoſtolicum teſtimonium, vt hoc ſit pertinere ad teſtamentum nouum, legem dei habere non in tabulis ſed in cordibus ſcriptam: hoc eſt, in intimo affectu iuſtitiam legis amplecti, vbi fides per dilectionem operatur, quia ex fide iuſtificat gentes deus, Quod ſcriptura præuidens, prænunciauit Abrahæ dicens, In ſemine tuo benedicentur omnes gentes: vt per hanc promiſſionis gratiam oliuæ inſereretur oleaſter, & fierent fideles gentes filij Abrahæ in ſemine Abrahæ, quod eſt Chriſtus, ſectantes eius fidem qui non accepta in tabulis lege, nondumque habens ipſam circunciſionem, credidit deo & deputatum eſt illi ad iuſtitiam. Ac ſic tale erit hoc quod de eiuſmodi gentibus dixit Apoſtolus, quod opus legis ſcriptum habeat in cordibus ſuis quale eſt illud ad Corinthios, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Ita enim fiunt de domo Iſraël, cum præpucium eorum in circunciſionem deputatur, eo quòd iuſtitiam legis non præciſione carnis oſtendunt ſed cordis charitate cuſtodiunt: quoniam ſi præpucium iuſticias legis cuſtodiat, nónne præpucium eius, inquit, in circunciſionem deputabitur? Et propterea in domo veri Iſraël in quo

†al. nõ qui ſam erãt.

Luca. 10.

Matth. 6.

Sanctifica tur nomẽ dei.

Hiere. 31.

Roma. 11.

Galat. 5.

Gene. 22.

Gene. 11.

2. Cor. 3.

quo dolus non eſt,participes ſunt teſtamenti noui, quia dat deus leges in mentem ipſorum,& in cordibus eorum ſcribit eas digito ſuo,ſpiritu ſancto,quo ibi diffunditur charitas quæ legis eſt plenitudo. Nec moueat, quòd naturaliter eos dixit quæ legis ſunt facere, non ſpiritu dei, non fide, non gratia,Hoc enim agit ſpiritus gratiæ,vt imaginem dei in qua naturaliter facti ſumus,inſtauret in nobis.Vicium quippe contra naturam eſt,quod vtique ſanat gratia. Propter quam deo dicitur,Miſerere mei,ſana animam meam quoniam peccaui tibi.proinde naturaliter homines quæ legis ſunt faciunt, Qui enim hoc non faciunt,vitioſe faciunt. † Quo vicio lex dei eſt deleta de cordibus,Ac per hoc,vicio ſanato, cum illic ſcribitur,fiunt quæ legis ſunt naturaliter:non quòd per naturã negata ſit gratia,ſed potius per gratiam reparata natura. Per vnũ quippe hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors,& ita in omnes homines pertranſiuit,in quo omnes peccauerunt:Et ideo quia non eſt diſtinctio, egent gloria dei iuſtificati gratis per gratiam ipſius Qua gratia in interiore homine renouato iuſtitia ſcribitur,quam culpa deleuerat: & hæc miſericordia ſuper genus humanum per Chriſtum Ieſum dominum noſtrum.Vnus enim deus,vnus & mediator dei & hominum homo Chriſtus Ieſus.Si autem hi qui naturaliter quæ legis ſunt faciunt, nondum ſunt habendi in numero eorum quos Chriſti iuſtificat gratia:ſed in eorum potius quorũ etiam impiorum,nec deum verum veraciter iuſtéque colentium,quædam tamen facta vel legimus, vel nouimus, vel audimus, quæ ſecundum iuſtitiæ regulam non ſolum vituperare non poſſumus,verumetiam merito rectéque laudamus: quanquam ſi diſcutiatur quo fine fiant, vix inueniuntur quæ iuſtitiæ debitam laudem defenſionémve mereantur.

Gẽtes natura duce bene faciẽtes. Caput XXVII. *Pſal. 40.* *† al. Vicio nõ faciũt.* *Roma. 5.* *Roma. 3.* *1.Timo.2.*

Verumtamen quia non vſqueadeo in anima humana imago dei terrenorum affectuum labe detrita eſt, vt nulla in ea velut liniamenta extrema remanſerint,vnde merito dici poſſit etiam in ipſa impietate vitæ ſuæ facere aliqua legis vel ſapere: ſi hoc eſt quod dictum eſt,quia gentes quæ legem non habent, hoc eſt,legem dei,naturaliter quæ legis ſunt faciũt, & quia huiuſmodi homines ipſi ſibi ſunt lex, & ſcriptum opus legis habent in cordibus ſuis, id eſt, non omnimodo deletum eſt quod ibi per imaginem dei cum crearentur impreſſum eſt:etiam ſic illa differentia non perturbabitur qua di-

Imago dei nõ omnino deleta in gẽtibus. C. XXVIII.

ſtat

ſtat à vetere teſtamentum nouum, eo quòd per nouum ſcribitur lex dei in corde fidelium, quæ per vetus in tabulis ſcripta eſt: hoc enim illic ſcribitur per renouationem, quod non omnimodo deletum eſt per vetuſtatem. Nam ſicut ipſa imago dei renouatur in mente credentium per teſtamentum nouum, quam non penitus impietas aboleuerat: nam remanſerat vtique id quod anima hominis niſi rationalis eſſe non poteſt: ita etiam ibi lex dei non ex omni parte deleta per iniuſtitiã, profectò ſcribitur renouata per gratiam. Nec iſtam inſcriptionem quæ iuſtificatio eſt, poterat efficere in Iudæis lex in tabulis ſcripta, ſed ſolum præuaricationem. Nam & ipſi homines erant, & vis illa naturæ inerat eis, qua legitimum aliquid anima rationalis & ſentit & facit: ſed pietas quæ in aliam vitam transfert beatam & æternam, legem habet immaculatam, conuertentem animas vt ex illo lumine renouentur, fiátque in eis. Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui domine. Vnde & auerſi abſoleſcere meruerunt, renouari autem niſi gratia Chriſtiana, hoc eſt niſi mediatoris interceſſione non poſſunt. Vnus enim deus, vnus & mediator dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus qui dedit ſemetipſum redemptionem pro omnibus. A cuius gratia ſi alieni ſunt illi de quibus agimus, qui ſecundum illum modum. de quo ſuperius ſatis diximus, naturaliter quæ legis ſunt faciunt, quid eis proderit excuſantes cognitiones in die qua iudicabit deus occulta hominum, niſi forte vt mitius puniatur? Sicut enim non impediunt à vita æterna iuſtum quædam peccata venialia, ſine quibus hæc vita non ducitur: ſic ad ſalutem æternam nihil proſunt impio aliqua bona opera, ſine quibus difficillime vita cuiuſlibet peſſimi hominis inuenitur. Verumtamen ſicut in regno dei velut ſtella ab ſtella in gloria differunt ſancti, ſic & in damnatione pœnæ ſempiternæ, tolerabilius erit Sodomæ quàm alteri ciuitati, & erunt quidam duplo amplius quibuſdam gehennæ filij. Ita nec illud in iudicio dei vacabit, quòd in ipſa impietate damnabili magis alius alio minúſve peccauerit. Quid ergo hinc Apoſtolus efficere voluit, quod iactantiam cohibens Iudæorum, cum dixiſſet, Non auditores legis iuſti ſunt apud deũ, ſed factores legis iuſtificabũtur continuo ſubiecit de is qui legem non habentes, naturaliter quæ legis ſunt faciunt ſi non illi ſunt intelligendi, qui pertinent ad gratia mediatoris, ſed illi potius, qui cum deum verũ vera

Pſal.4. *1.Timo.2.* *Roma.2.* *1 Cor.15.* *Matt.11.* *Matt.23.* *Roma.2.*

vera pietate non colant, habent tamen quædam opera bona in vita impia? An forte hoc ipſo probandum credidit, quo ſupra dixerat. Quia non eſt perſonarum acceptio apud deum. & *Roma 3.* quod poſtea dixit Quia non Iudæorum deus eſt tantum, ſed etiam gentium? Quòd quantulacunque legis opera naturaliter inſita non inuenirentur in eis, qui legem non acceperunt, niſi ex reliquiis imaginis dei: quam non cõtemnit, cum in eũ credunt apud quem non eſt acceptio perſonarum. Sed quodlibet horum accipiatur, conſtat gratiam dei promiſſam eſſe teſtamento nouo etiam per Prophetam. Eandémque gratiam in eo definitam, vt ſcribantur leges dei in cordibus hominum, *Hiere. 31.* perueniántq; ad eã cognitionẽ dei, vbi non docebit vnuſquiſque ciuem ſuum vel fratrẽ ſuum dicẽs Cognoſce deum quia omnes cognoſcent eum à minore vſque ad maiorem eorum. *Roma. 5.* Hoc donum ſpiritus ſancti eſt, quo diffunditur charitas in *1. Timo. 1.* cordibus noſtris. Charitas nõ quælibet, ſed charitas dei de cor *1. Cor. 13.* de puro & conſcientia bona & fide non ficta, ex qua iuſtus in hac peregrinatione viuens, ad ſpeciem quoque perducitur poſt ſpeculum & ænigmata, & quicquid erat ex parte, vt facie *Pſal. 26.* ad faciem cognoſcat, ſicut & cognitus eſt. Vnam enim petiit à domino, & hanc requirit, vt inhabitet in domo domini per omnes dies vitæ ſuæ. ad hoc vt contempletur delectationem domini. *Omne bonũ à deo. C. XXIX* Nemo itaque glorietur ex eo quod videtur habere, tanquam non acceperit: aut ideo ſe putet accepiſſe, quia litera extrinſecus vel vt legeretur apparuit, vel vt audiretur *Pſal. 67.* inſonuit. Nam ſi per legem iuſticia, ergo Chriſtus gratis mor- *Ephe. 4.* tuus eſt. Porrò autem ſi non gratis mortuus eſt, aſcendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, & dedit dona hominibus. *Roma. 3.* inde habet, quicunque habet. Quiſquis autem inde ſe habere negat, aut non habet, aut id quod habet auferetur ab eo. Vnus enim deus qui iuſtificat circuncisionem ex fide, & præpucium per fidem: quod non ad aliquam differentiam dictum eſt, tanquam aliud ſit ex fide, aliud per fidem, ſed ad varietatem locutionis. Alio quippe loco cum de gentibus diceret, *Galat. 3.* hoc eſt de præpucio. Et præuidens, inquit ſcriptura, quia ex fide iuſtificat gentes deus. Itémque cum de circunciſione lo- *Galat. 2.* queretur vnde erat ipſe: Nos, inquit, natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores, ſcientes quia non iuſtificatur homo ex operibus legis, ni per fidẽ Ieſu Chriſti, & nos in Chriſto Ieſu credimus. Ecce & præpucium dixit iuſtificari ex fide, & circun

ciſion

ciſionem per fidem, ſi tamē circuncīſio iuſticiam fidei teneat. Sic enim gentes, quæ nō ſectabantur iuſticiā, apprehenderunt iuſticiam. Iuſticiam autem quæ ex fide eſt, impetrando eam ex deo, non ex ſemetipſis præſumendo. Iſraël vero perſequens legem iuſticiæ in legem [iuſticiæ] non peruenit. Quare? quia non ex fide, ſed tanquam ex operibus, id eſt tanquam eam per ſemetipſos operantes, non in ſe credentes operari deum. Deus eſt enim qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate, ac per hoc offenderunt in lapidem offenſionis: nam quid dixerit, quia non ex fide, ſed tanquam ex operibus: apertiſſime expoſuit, dicens, Ignorantes enim dei iuſticiam, & ſuā volentes conſtituere, iuſticiæ dei non ſunt ſubiecti: Finis enim legis Chriſtus ad iuſticiā omni credenti. Et adhuc dubitamus quæ ſint opera legis, quibus homo non iuſtificatur, ſi ea tanquam ſua crediderit ſine adiutorio & dono dei, quod eſt ex fide Ieſu Chriſti. & circūciſionem cæteráque talia ſuſpicamur, quia etiam de his ſacramentis aliis in locis talia quædā legun tur: ſed hic vtique non circunciſionem tanquam ſuam iuſticiam volebant conſtituere, quia & ipſam deus præcipiendo conſtituit. Nec de illis operibus hoc intelligi poteſt, de quibus dominus eis dicit, Reiicitis mandatum dei, vt traditiones veſtrās ſtatuatis: Quia perſequens, inquit, legem iuſticiæ, in legem [iuſticiæ] non peruenit Iſraël. Non dixit, perſequens traditiones ſuas, id eſt conſectans. Hæc ergo ſola diſtantia eſt, quia ipſum Non concupiſces, & cætera mandata eius ſancta & bona ſibi tribuebant. Quæ vt poſſit homo facere, deus operatur in homine per fidem Ieſu Chriſti, qui finis eſt ad iuſticiā omni credenti: id eſt per ſpiritum incorporatus factúſque membrum eius poteſt quiſque illo incrementum intrinſecus dante, operari iuſticiam. De cuius operibus etiam ipſe dixit, Quia ſine me nihil poteſtis facere. Ideo quippe proponitur iuſticia legis. quòd qui fecerit eam, viuet in illa, vt cum quiſque infirmitatem ſuam cognouerit, non per ſuas vires, neque per literam ipſius legis, quod fieri non poteſt, ſed per fidem conciliāns iuſtificatorem perueniat, & faciat, & viuat in ea. Opus enim quod qui fecerit viuet in eo, non fit niſi [à] iuſtificato. Iuſtificatio autem ex fide impetratur. De qua ſcriptum eſt, Ne dixeris in corde tuo, quis aſcēdit in cœlum? hoc eſt Chriſtum deducere: aut quis deſcendit in abyſſum? hoc eſt Chriſtum à mortuis reducere. Sed quid dicit? Prope te eſt verbum in ore

Roma. 9. *Philip. 2.* *Roma. 9.* *Roma. 10.* *Gene. 17.* *Matt. 15.* *Roma. 9.* *Ioan. 15.* *Leuiti. 18* *Roma. 10.* *Ibidem.*

tuo & in corde tuo:hoc eſt, inquit verbum fidei quod prædicamus:quia ſi confitearis in ore tuo, quia dominus eſt Ieſus, & credideris in corde tuo, quia deus illum ſuſcitauit a mortuis, ſaluus eris. In tantum iuſtus, inquantum ſaluus. Per hanc enim fidem credimus, quod etiam nos deus à mortuis excitet: interim ſpiritu, vt in nouitate eius gratiæ temperanter & iuſte & pie viuamus in hoc ſeculo: poſt etiam carne noſtra ad immortalitatem reſurrectura, quod meritum ſpiri-
† al. quod ei meritũ ſpiritus cõparat. tus eſt,† qui eam in reſurrectione ſibi congrua hoc eſt in iuſtificatione præcedit. Cõſepulti enim ſumus Chriſto per baptiſmum in mortem, vt quemadmodum Chriſtus reſurrexit à mortuis per gloriam patris ſic & nos in nouitate vitæ ambule-
Roma. 6. mus. Fide igitur Ieſu Chriſti impetramus ſalutem, & quantũ
Ioelis 2. nobis inchoatur in re, & quantum perficienda expectatur in
Pſal. 30. ſpe. Omnis enim qui inuocauerit nomen domini, ſaluus erit.
† magna. Quam multa† multitudo, ait Pſalmiſta dulcedinis tuæ domine, quam abſcondiſti timentibus te, perfeciſti autem ſperantibus in te. Ex lege [autem] timemus deum, ex fide ſperamus in deum: ſed timentibus pœnam abſconditur gratia. Sub quo timore anima laborans quando concupiſcentiam malam non vicerit, nec timor ille quaſi cuſtos ſeuerus abſceſſerit, per fidẽ confugiat ad miſericordiam dei: vt det quod iubet, atque inſpirata gratiæ ſuauitate per ſpiritum ſanctũ faciat plus delectare quod præcepit, quàm delectat quod impedit. Ita multa multitudo dulcedinis eius, hoc eſt lex fidei, charitas eius conſcripta in cordibus, atque diffuſa, perficitur ſperantibus in eũ, vt anima ſanata nõ timore pœnæ, ſed amore iuſticiæ operetur
Liberũ arbitrium. C. XXX. bonum. Liberum ergo arbitrium euacuamus per gratiam? Abſit, ſed magis liberum arbitrium ſtatuimus. Sicut enim lex per fidem, ſic liberum arbitrium per gratiam non euacuatur, ſed ſtatuitur. Neque enim lex impletur niſi libero arbitrio, ſed per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ contra peccatum, per gratiam ſanatio animæ à vicio peccati,
† al. abolitione peccati. † per animæ ſanitatem libertas arbitrij, per liberum arbitrium iuſticiæ dilectio, per iuſticiæ dilectionem legis operatio. Ac per hoc ſicut lex non euacuatur ſed ſtatuitur per fidem, quia fides impetrat gratiam qua lex impleatur: ita liberum arbitrium non euacuatur per gratiam, ſed ſtatuitur, quia gratia ſanat voluntatem qua iuſticia libere diligatur. Omnia hæc quæ velut catenatim cõnexui, habent voces ſuas in ſcripturis. Lex

dicit,

dicit, Non concupiſces: Fides dicit, Sana animam meam, *Exo.20.*
quoniam peccaui tibi. Gratia dicit, Ecce ſanus factus es, iam
noli peccare, ne quid tibi deterius contingat. Sanitas dicit. *Pſal.40.*
Domine Deus meus clamaui ad te, & ſanaſti me. Liberum *Ioan.5.*
arbitrium dicit, Voluntarie ſacrificabo tibi. Dilectio iuſticiæ *Pſal. 29.*
dicit. Narrauerunt mihi iniuſti † delectationes [ſuas] ſed non *Pſal.53.*
ſicut lex tua domine. Vt quid ergo miſeri homines aut de li *Pſal.118.*
bero arbitrio audent ſuperbire antequam liberentur, aut de *† iniqui.*
ſuis viribus ſi iam liberati ſunt? Nec attendunt in ipſo nomi-
ne liberi arbitrij vtique libertatem ſonare. Vbi autem ſpiritus
domini, ibi libertas. Si ergo ſerui ſunt peccati quid ſe iactāt de *2.Cor.3.*
libero arbitrio? A quo enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus *2.Petri 2.*
addictus eſt. Si autem liberati ſunt, quid ſe iactant velut de
opere proprio, & gloriantur quaſi non acceperint? An ita ſunt
liberi, vt nec illum velint habere dominum, qui eis dicit, Sine *Ioan.15.*
me nihil poteſtis facere: Et ſi vos filius liberauerit, tunc vere *Ioan. 8.*
liberi eritis. Quæret aliquis vtrum fides ipſa, in qua ſalutis *Vnde pro-*
vel ad ſalutem connexionis huius, quam commemoraui, eſſe *ficiſcatur*
videtur exordium, in noſtra conſtituta ſit poteſtate? Quod *fides.*
facilius videbimus, ſi prius quid ſit poteſtas aliquanto dili- *C.XXXI.*
gentius perſpexerimus. Cum enim duo quædam ſint velle &
poſſe, vnde nec qui vult, continuo poteſt, nec qui poteſt con- *Velle.*
tinuo vult: quia ſicut volumus aliquādo quod non poſſumus, *Poſſe.*
ſic etiam poſſumus aliquando quod nolumus, ſatis euolutis
ipſis etiam vocabulis reſonat, quod ab eo quod eſt velle, vo-
luntas: ab eo autem quod eſt poſſe, poteſtas nomen accepit.
Quapropter ſicut qui vult habet voluntatem, ita poteſtatem
qui poteſt. Sed ut poteſtate aliquid fiat, voluntas aderit. Neq;
enim dici ſolet quiſpiā poteſtate † feciſſe, ſi quid fecit inuitus: *† Volūtate*
quanquam ſi ſubtilius aducrtamus, etiam quod quiſque inui-
tus facere cogitur, ſi facit, voluntate facit: ſed quia malit aliud,
ideo inuitus, hoc eſt nolens facere dicitur, Malo quippe ali-
quo facere compellitur, quod volēs euitare vel à ſe remouere,
facit quod cogitur: nam ſi tanta voluntas ſit, vt malit hoc non
facere quàm illud non pati, cogenti proculdubio reſiſtit, nec
facit: ac per hoc ſi facit, non quidem plena & libera voluntate,
ſed tamen non facit niſi voluntate, quam voluntatem quia ef-
fectus conſequitur, non poſſumus dicere poteſtatem defuiſſe
facienti. Si enim cogenti cedens vellet facere, nec poſſet, ei
voluntatem affuiſſe licet extortam, ſed poteſtatem deffuiſſe

diceremus. Cum vero ideo non faciebat, quia nolebat, erat vtique poteſtas, ſed voluntas deerat, quandiu cogenti reluctando non fecit. Hinc eſt quòd etiam illi qui cogunt, vel qui ſuadent, ſolent dicere, Quod habes in poteſtate, quare non facis vt hoc malo careas? Et qui omnino facere non poſſunt, quod ideo coguntur vt faciant, quia poſſe creduntur, ſolent excuſando reſpondere & dicere, Facerem, ſi eſſet in poteſtate. Quid igitur vltra quærimus, quandoquidem hanc dicimus poteſtatem, vbi voluntati adiacet facultas faciendi. Vnde hoc quiſque in poteſtate habere dicitur: quòd ſi vult, facit: ſi non vult, non facit. Attende iam illud quod excutiendum poſuimus, vtrum fides in poteſtate ſit? De hac enim fide nunc loquimur, quam adhibemus cum aliquid credimus, non quam damus cum aliquid pollicemur: nam & ipſa dicitur fides. Sed aliter dicimus, Non mihi habuit fidem: aliter autem, Non mihi ſeruauit fidē. Nam illud eſt, non credidit quod dixi: illud, non fecit quod dixit. Secundum hanc fidem qua credimus, fideles ſumus deo:
1. Cor. 10. ſecūdum illam vero qua fit quod promittitur, etiam deus ipſe fidelis eſt nobis. Hoc enim dicit Apoſtolus, Fidelis deus, qui non vos permittit tentari ſuper id quod poteſtis. De illa
Gene. 15. itaque fide quærimus, vtrum in poteſtate ſit, qua credimus deo, vel credimus in deum. Hinc enim ſcriptum eſt, Credidit
Roma. 4. Abraham deo, & deputatum eſt illi ad iuſticiam, Et credenti in eum qui iuſtificat impium, deputatur fides ad iuſticiam. Vide nunc vtrum quiſque credat ſi noluerit, aut non credat ſi voluerit. Quod ſi abſurdum eſt: quid eſt enim credere niſi con
Roma. 13. ſentire verum eſſe quod dicitur? conſenſio autem vtique volentis eſt: profecto fides in poteſtate eſt, Sed ſicut Apoſtolus
1. Cor. 4. dicit, Non eſt poteſtas niſi à deo. Quid igitur cauſæ eſt, cur nō & iſta de nobis dicatur, Quid enim habes quod non accepiſti? Nam & vt credamus, deus dedit. Nuſquam autem legimus in ſanctis ſcripturis, Non eſt voluntas niſi à deo. Et recte non ſcriptum eſt, quia verum non eſt: alioquin etiam peccatorum, quod abſit, author eſt deus, ſi non eſt volūtas niſi ab illo: quoniam mala voluntas iam ſola peccatum eſt, etiam ſi deſit effe-
Roma. 9. ctus: id eſt, ſi non habeat poteſtatem. Porrò cum voluntas mala poteſtatem accipit implere quod intenditur, ex iudicio dei venit, apud quem non eſt iniquitas. Punit enim etiam iſto mo do, nec ideo iniuſte quia occulte. Cæterum iniquus puniri ſe ignorat, niſi cum manifeſto ſupplicio ſenſerit nolens, quantum

tum mali ſit quod perpetrauit volens. Hoc eſt quod de quibuſdam Apoſtolus ait, Tradidit illos deus in concupiſcentias cordis illorum, vt faciant quæ non conueniunt. Hinc & dominus Pilato, Non haberes in me, inquit, poteſtatem, niſi data eſſet tibi deſuper. Sed cum poteſtas datur, non neceſſitas vtiq; imponitur. Vnde cum Dauid Saulis occidendi poteſtatem accepiſſet, maluit parcere quàm ferire. Vnde intelligimus malos accipere poteſtatem ad damnationẽ malæ voluntatis ſuæ, bonos autem ad probationem bonæ voluntatis ſuæ. *Roma. 1.* *Ioan. 19.* *1. Re. 24.*

Cum ergo fides in poteſtate ſit: quoniam cum vult quiſque credit: & cum credit, volens credit, Deinde quærendũ eſt, imò recolendum eſt, quam fidem tanta conflictatione commendet Apoſtolus, Nõ enim quodlibet credere bonum eſt: nam vnde eſt illud, Fratres nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritum qui ex deo eſt: Nec in laudibus charitatis quod dictum eſt, Omnia credit: ſic accipiendum eſt, vt charitati cuiuſpiam derogandum ſit, ſi non quod audierit, ſtatim crediderit. Quid? quod eadem charitas admonet, non facile de fratre mali aliquid eſſe credendũ. Et cum tale aliquid dicitur, hoc ad ſe magis indicat pertinere ne credat. Poſtremo ipſa charitas quæ omnia credit, non omni ſpiritui credit: ac per hoc omnia quidem credit, ſed deo: quia nõ dictum eſt, Omnibus credit. Nulli itaque dubium eſt eam fidem ab Apoſtolo commendari, qua creditur deo. Sed adhuc eſt aliquid ad diſcernendum: quoniã & illi qui ſub lege ſunt, & timore pœnæ iuſticiam ſuam facere conantur: & ideo non faciunt dei iuſticiam, quia charitas eam facit, qua non libet niſi quod licet: non timor qui cogitur in opere habere quod licet, cum aliud habeat in voluntate, qua mallet, ſi fieri poſſet, licere quod non licet. Et illi ergo credunt deo: nam ſi omnino non crederent, nec pœnam legis vtique formidarent. Sed non hanc fidem commendat Apoſtolus, qui dicit, Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timorem, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Timor ergo ille ſeruilis eſt: & ideo quamuis in illo domino credatur, non tamen iuſticia diligitur, ſed damnatio timetur. Filij vero clamant, Abba pater, quarum duarum vocum vna eſt ex circuncisione, altera ex præputio, Iudæi primum & Græci: quoniam vnus eſt deus, qui iuſtificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem. Cum autem clamant, aliquid petunt: & quid petũt, *Qua fides laudáda. Caput XXXII. 1. Ioan. 4.* *1. Cor. 13.* *Roma. 8.*

niſi quòd eſuriunt & ſitiunt? Et hoc quid, niſi quod de illis di-
Matt. 5. ctum eſt: Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſticiam, quoniam ipſi
ſaturabuntur? Huc ergo tranſeant qui ſub lege ſunt, vt ex ſer-
uis filij fiant: nec ſic tamen, vt ſerui eſſe deſiſtant, ſed vt tan-
Ioan. 1. quam filij domino & patri liberaliter ſeruiant, quia & hoc ac-
ceperunt: dedit enim poteſtatem ille vnicus filios dei fieri cre-
dentibus in nomine eius: eoſque admonuit petere, quærere,
pulſare, vt accipiant & inueniant & aperiatur eis, addens in-
Matt. 7. crepationem & dicens, Si vos cum ſitis mali, noſtis bona da-
ta dare filiis veſtris, quanto magis pater veſter qui in cœlis
eſt, dabit bona petentibus ſe? Cum ergo virtus peccati lex in-
flammauerit aculeum mortis, vt occaſione accepta peccatum
Roma. 7. per mandatum operetur omnem concupiſcentiam, à quo pe-
Sapien. 8. tenda eſt continentia, niſi ab illo qui nouit bona data dare fi-
liis ſuis? An forte neſcit inſipiens quòd nemo eſſe poſſit con-
tinens niſi deus det? Hoc ergo vt ſciat, ipſa indiget ſapientia.
Cur itaque non audit patris ſui ſpiritum dicentem per Apo-
Matt. 7. ſtolum Chriſti, vel ipſum Chriſtũ qui dicit in Euãgelio ſuo,
Iacobi. 1. Petite & accipietis, Loquentem etiam in Apoſtolo ſuo, & di-
centem, Si quis veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à deo qui
dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur illi: Po-
Roma. 1. ſtulet autem in fide nihil hæſitans. Hæc eſt fides ex qua iuſtus
viuit, Hæc eſt fides qua creditur in eum qui iuſtificat impium.
Hæc eſt fides per quam excluditur gloriatio: ſiue vt abſcedat
qua in nobis inflamur: ſiue vt emineat, qua in domino glo-
riamur. Hæc eſt fides qua impetratur largitas ſpiritus, de quo
dicitur, Nos enim ſpiritu ex fide ſpem iuſticiæ expectamus.
Vbi quidem quæri adhuc poteſt, vtrum ſpem iuſticiæ dixerit,
qua ſperat iuſticia, an qua ſperatur ipſa iuſticia: quoniam iu-
ſtus ex fide viuens, ſperat vtique vitam æternam. Itémque fi-
des eſuriens ſitiénſque iuſticiam, renouationem de die in dié
interioris hominis proficit in ea, & ſperat in ea ſatiari, in vita
Pſal. 102 æterna, vbi fiet quod in Pſalmo de deo dicitur, Qui ſatiat in
Ephe. 2. bonis deſiderium tuum. Hæc eſt fides qua ſalui fiunt, quibus
dicitur, Gratia ſalui facti eſtis per fidem: & hoc non ex vobis,
Fides per ſed dei donum eſt, Non ex operibus, ne forte quis extollatur.
dilectionẽ Ipſius enim ſumus figmentum creati in Chriſto Ieſu in ope-
operatur. ribus bonis, quæ præparauit deus vt in illis ambulemus. Po-
Gala. 5. ſtremo hæc eſt fides quæ per dilectionem operatur, non per ti
Roma. 5. morem, nõ formidando pœnam, ſed amando iuſticiam. Vnde
ergo

ergo iſta dilectio, id eſt charitas, per quam fides operatur, niſi vnde illa fides ipſa impetrauit? Neq; enim eſſet in nobis quātacunque ſit in nobis, niſi diffunderetur in cordibus noſtris, per ſpiritū ſanctū qui datus eſt nobis. Charitas quippe dei dicta eſt diffundi in cordibus noſtris, nō qua nos ipſe diligit, ſed qua nos facit dilectores ſuos, ſicut iuſticia dei, qua iuſti eius munere efficimur: & domini ſalus, qua nos ſaluos facit: & fides Ieſu Chriſti, qua nos fideles facit. Hæc eſt iuſticia dei, quā non ſolum docet per legis præceptum, veriietiam dat per ſpiritus donum. Sed conſequens eſt paululum quærere, vtrum voluntas illa qua credimus etiam ipſa dei donum ſit, an ex illo naturaliter inſito libero adhibeatur arbitrio. Si enim dixerimus eam non eſſe donum dei, metuendum eſt ne exiſtimemus inueniſſe nos aliquid quod Apoſtolo increpanti & dicenti, Quid enim habes quod non accepiſti? ſi autem & accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? reſpondere poſſimus, Ecce habemus voluntatem credendi quam non accepimus: ecce vbi gloriamur quod non acceperimus. Si autem dixerimus etiam huiuſmodi voluntatem nō eſſe niſi donū dei, rurſus metuendū eſt, ne infideles atq; impij nō immerito ſed veluti iuſte excuſare videantur, ideo nō crediſſe, quod dare illis deus iſtam noluit volūtatem. Nam illud quod dictum eſt, Deus eſt enim qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate gratiæ iam eſt, quam fides impetrat, vt poſſint eſſe hominis opera bona, quæ operatur fides per dilectionem, quæ diffunditur in cordibus noſtris per ſpiritū ſanctū qui datus eſt nobis: Si credimus vt impetremus hanc gratiam, & vtique voluntate credimus, de hac quæritur vnde ſit nobis. Si natura, quare nō omnibus cum ſit idem deus omnium creator? Si dono dei, etiam hoc quare non omnibus, cum omnes homines velit ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire? Prius igitur illud dicamus, & videamus verum huic ſatisfaciat quæſtioni quòd liberum arbitrium naturaliter attributū à creatore animæ rationali, illa media vis eſt, quæ vel intendi ad fidem, vel inclinari ad infidelitatem poteſt. Et ideo nec iſtā voluntatē qua credit deo, dici poteſt homo habere, quam nō acceperit: quandoquidem vocante deo ſurgit de libero arbitrio quod naturaliter cum crearetur accepit. Vult autem deus omnes homines ſaluos fieri & in agnitionem veritatis venire: non ſic tamen, vt eis adimat liberum arbitrium, quo vel bene vel

Voluntas credendi à quo. Caput. XXXIII.

1.Cor.4.

Philip.2.

Galat.5.

Roma.5.

1.Timo.2.

ne vel male vtentes iuſtiſſime iudicentur. Quod cum ſit, infideles quidem contra voluntatem dei faciunt, cum eius Euangelio non credunt: nec ideo tamen eam vincunt, verum ſeipſos fraudant magno & ſummo bono, maliſque pœnalibus implicant, experturi in ſuppliciis poteſtatem eius, cuius in donis miſericordiam contempſerunt. Ita voluntas dei ſemper inuicta eſt, vinceretur autem ſi non inueniret quid de contemptoribus faceret, aut vllo modo poſſent euadere quod de talibus ille conſtituit. Qui enim dicit, verbi gratia, volo vt hi omnes ſerui mei operentur in vinea, & poſt laborem requieſcentes epulentur, ita vt quiſquis eorum hoc noluerit, in piſtrino ſemper molat: videtur quidem quicunque contempſerit, contra voluntatem domini ſui facere: ſed tunc eam vincet, ſi & piſtrinum contemnens effugerit: quod nullo modo fieri poteſt ſub dei poteſtate. Vnde ſcriptum eſt, Semel locutus eſt deus: hoc eſt, incommutabiliter: quanquam & de vnico verbo poſſit intelligi. Deinde ſubiungens quid incommutabiliter ſit locutus, Duo hæc, inquit, audiui, quoniam poteſtas dei eſt, & tibi domine miſericordia, quia tu reddis vnicuique ſecundum opera ſua. Ille igitur reus erit ad damnationem ſub poteſtate eius, qui contempſerit ad credendã miſericordiam eius. Quiſquis autem crediderit ei, qui ſe à peccatis omnibus abſoluendum, & à vitiis omnibus ſanandum, & calore ac lumine eius accendendum illuminandúmque non contempſerit, habebit ex eius gratia opera bona, ex quibus etiam ſecundum corpus à mortis corruptione redimatur, coronetur, boniſq; ſatietur, non temporalibus ſed æternis, ſupra quam petimus & intelligimus. Hunc [ordinem] tenuit Pſalmus, vbi dicitur, Benedic anima mea dominum, & noli obliuiſci omnes retributiones eius. Qui propiciatur †omnibus iniquitatibus tuis, qui ſanat omnes languores tuos, qui redimit de corruptione vitam tuã, qui coronat te in miſeratione & miſericordia, qui ſatiat in bonis deſiderium tuum. Et ne forte hæc tanta bona huius vetuſtatis, hoc eſt, mortalitatis deformitas deſperaret, Renouabitur, inquit, ſicut aquilæ iuuentus tua. Tanquam diceret, Hæc quæ audiſti, ad nouum hominem & nouum teſtamentum pertinent. Recole mecum eidem ipſa paululum, obſecro te, & inſpice delectabiliter laudem miſericordiæ, hoc eſt gratiæ dei. Benedic inquit, anima mea dominum, & noli obliuiſci omnes retributiones eius. Nõ ait tributiones, ſed retributiones eius, qui

Voluntas dei.

Pſal. 61.

Pſal. 102.

†propicius fit.

qui retribuit bona pro malis. Qui propicius fit omnibus iniquitatibus tuis:Hoc agitur in baptiſmatis ſacramento. Qui ſanat omnes languores tuos: Hoc agitur in hac vita fidelis hominis,dum caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem, vt non quæ volumus faciamus:dum alia lex in membris repugnat legi mentis:dum velle adiacet, perficere autem bonum non inuenimus: qui languores vetuſtatis, ſi perſeuerante intentione proficimus, de die in diem creſcente nouitate ſanantur, ex fide quæ per dilectionem operatur. Qui redimit de corruptione vitam tuam:hoc fit in vltima reſurrectione mortuorum, Qui coronat te in miſeratione & miſericordia:hoc fiet in iudicio, vbi cum rex iuſtus ſederit in throno redditurus vnicuique ſecundum opera eius, quis gloriabitur caſtum ſe habere cor? aut quis gloriabitur mundum ſe eſſe à peccato?Ideo illic neceſſarium fuit commemorare miſerationem & miſericordiam domini, vbi iam exigi debita & reddi merita ſic poſſent videri vt nullus eſſet miſericordiæ locus.Coronat ergo in miſeratione & miſericordia, ſed etiam ſic ſecundum opera Segregabitur enim ad dexteram, cui dicatur, Eſuriui, & dediſti mihi manducare: Quoniam iudicium ſine miſericordia, ſed illi qui non fecit miſericordiam.Beati autem miſericordes, quoniam ipſorum miſerebitur [deus.] Iam vero cum ſiniſtri ierint in ambuſtionem æternam, iuſti autem in vitam æternam. Quia hæc eſt,inquit, vita æterna, vt cognoſcant te vnum verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum:illa cognitione,illa viſione,illa contemplatione ſatiabitur in bonis animæ deſiderium. Hoc enim ei ſolum ſat eſt,vltra non habet quod appetat,quod inhiet,quod requirat: nam deſiderio huius ſatietatis ardebat qui domino Chriſto ait,Oſtende nobis patrem, & ſufficit nobis. Cui reſponſum eſt,Qui me videt, videt & patrem.Quia & ipſa eſt vita æterna, vt cognoſcant vnum verum deum te, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.Sed ſi ille qui videt filium, videt & patrem: profecto qui videt patrem & filium,videt & ſpiritum ſanctum patris & filij.Ita nec arbitrium liberum tollimus, & benedicit anima noſtra dominum, non obliuiſcens omnes retributiones eius Nec ignorans dei iuſticiam ſuam vult conſtituere,ſed credit in eum qui iuſtificat impium, & viuit ex fide, donec ad ſpeciem perducatur:fide ſcilicet quæ per dilectionem operatur. Quæ dilectio diffunditur in cordibus noſtris, nec per ſufficien

Gala.5. *Roma.7.* *Pſal.102.* *Prou.20.* *Matt.25.* *Iacobi.2.* *Matt.5.* *Ioan.17.* *Ioan.14.* *Rom.10.* *Roma.4.* *Gala.5.* *Roma.5.*

ficientiam propriæ voluntatis, nec per literam legis, ſed per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis.

Voluntas credendi à Deo. Caput. XXXIIII. Hæc diſputatio, ſi quæſtioni illi ſoluendæ ſufficit, ſufficiat. Si autem reſpondetur, cauendum eſſe ne quiſquā deo tribuendum putet peccatum quod admittatur per liberum arbitrium ſi in eo quod dicitur, Quid habes quod non accepiſti? propterea etiam voluntas qua credimus, dono dei tribuitur, quia de *1.Cor.4.* libero exiſtit arbitrio, quod cum crearemur accepimus, Attendat & videat, non ideo tantum iſtam voluntatē diuino muneri tribuendam, quia ex libero arbitrio eſt, quod nobis naturaliter concreatum eſt, verumetiam quod viſorum ſuaſionibus agit deus vt velimus, & vt credamus: ſiue extrinſecus per Euāgelicas exhortationes, vbi & mandata legis aliquid agunt, ſi ad hoc admonent hominem infirmitatis ſuæ, vt ad gratiam iuſtificantem credendo cōfugiat: ſiue intrinſecus, vbi nemo habet in poteſtate quid ei veniat in mentem, ſed conſentire vel diſſentire propriæ volūtatis eſt. His ergo modis quādo deus agit cum anima rationali, vt ei credat: neque enim credere poteſt quolibet [libero] arbitrio, ſi nulla ſit ſuaſio vel vocatio cui credat profecto & ipſum velle credere deus operatur in homine, & in omnibus miſericordia eius præuenit nos: conſentire autem vocationi dei, vel ab ea diſſentire, ſicut dixi, propriæ voluntatis eſt. Quæ res non ſolum non infirmat, quod dictum eſt, Quid enim habes quod non accepiſti: verumetiam confirmat. Accipere quippe & habere anima non poteſt dona, de quibus hoc audit, niſi conſentiendo: ac per hoc quid habeat, & quid accipiat, dei eſt: accipere autem & habere vtique accipientis & habentis eſt. Iam ſi ad illam profunditatem ſcrutandam quiſquam nos coarctet: cur illi ita ſuadeatur, vt perſuadeatur, illi autem non ita, duo ſola occurrunt interim quæ reſpondere mihi placeat, O altitudo diuitiarum: &, nunquid iniquitas apud deum? Cui reſponſio iſta diſplicet, quærat doctiores, ſed caueat ne inueniat præſumptiores.

Roma.11. Roma.9.

Concluſio operis. Caput XXXV. Concludamus igitur librum aliquando, cuius tanta prolixitate vtrum aliquid egerimus, neſcio: non apud te, cuius fidē ſcio, ſed apud animos eorum propter quos me ſcribere voluiſti: qui non contra noſtram, ſed vt mitius loquar, & non dicā, illius qui in ſuis Apoſtolis eſt locutus, certe contra tanti Apoſtoli Pauli, non vnā ſententiam, ſed tam vehementem, tam intentam vigilémq; conflictationē malūt ſuam defenſitare ſententiam,

tentiam quàm eum audire obſecrationem per miſerationem dei.& dicentem,per gratiam dei quæ data eſt illi,non plus ſapere præter quàm oportet ſapere,ſed ſapere ad temperãtiam, vnicuique ſicut deus partitus eſt menſuram fidei. Tu autem quid mihi propoſueris,& quid tam longo diſputationis huius opere effecerimus aduerte.Mouit te certe quemadmodum dictum fuerit,fieri poſſe vt ſit homo ſine peccato,ſi volũtas eius non deſit,ope adiuuante diuina.Quamuis nemo tam perfectę iuſtitiæ in hac vita fuerit,vel ſit,vel futurus ſit. Sic enim hoc ipſum in illis prius ad te conſcriptis libris propoſui, ſi à me quæratur,inquã,vtrũ homo ſine peccato poſſit eſſe in hac vita cõfitebor poſſe per dei gratiã & liberum eius arbitrium:ipſum quoque liberum arbitrium ad dei gratiam,hoc eſt, ad dei dona pertinere non ambigens:nec tantum vt ſit,verum vt bonũ ſit,id eſt,ad facienda mandata domini conuertatur: atque ita dei gratia,non ſolum oſtendat quid faciendum ſit ,ſed adiuuet etiam,vt fieri poſſit quod oſtenderit. Tibi autem abſurdũ viſum eſt,ſine exemplo eſſe rem quæ fieri poteſt. Hinc exorta eſt huius libri quæſtio,ac per hoc ad nos pertinebat oſtendere,fieri poſſe aliquid quàmuis deſit exemplum.Hinc ex Euangelio & ex lege quædam poſuimus in ſermonis huius exordio ſicut de cameli tranſitu per foramen acus,& de duodecim millibus legionum angelorum, qui potuerunt ſi vellet pugnare pro Chriſto:& de illis gentibus quas deus dicit potuiſſe ſe a facie populi ſui ſemel exterminare,quæ omnia facta non ſunt. His addi poſſunt etiam illa quæ leguntur in libro ſapientiæ, quàm multa poſſet noua tormenta deus exercere in impios ad nutum ſibi ſeruiente creatura,quæ tamen non exercuit. Poteſt & de monte illo quem fides in mare transferret:quod tamen nuſquam factum,vel legimus,vel audiuimus. Quiſquis enim horum aliquid deo dixerit eſſe impoſſibile, vides quàm deſipiat,quámq; aduerſus fidẽ ſcripturæ eius loquatur. Multa alia huiuſmodi poſſunt occurrere vel legẽti vel cogitanti,quę poſſibilia deo negare non poſſumus,quamuis eorum deſit exẽplum.Sed quia dici poteſt,illa opera eſſe diuina: iuſte autem viuere ad noſtra opera pertinere:ſuſcepi oſtendere etiam hoc opus eſſe diuinum:& hoc egi libro iſto loquacius fortaſſe quã ſat eſt:ſed cõtra inimicos gratiæ dei etiam parum mihi dixiſſe videor:nihílque me tam multum dicere delectat, quàm vbi mihi & ſcriptura eius plurimũ ſuffragatur,& id agitur vt qui glor

Rom.12. *Matt.19.* *Matt.26.* *Sapiẽ.16.* *Marci.11.*

2.Cor.10. gloriatur in domino glorietur,& in omnibus gratias agamus domino deo noſtro ſurſum corda habentes vnde à patre luminum omne datum optimum & omne donum perfectum
Iaco. 1. eſt. Nam ſi propterea non eſt opus dei quia per nos agitur, vel quia illo donante nos agimus.nec illud eſt opus dei, vt mons transferatur in mare,quia per fidem hominum fieri poſſe do-
Marci.11. minus dixit,& hoc ipſorum operi attribuit dicens, Si habueritis in vobis fidem tanquam granum ſinapis, dicetis monti huic tollere & mittere in mare,& fiet,& nihil impoſſibile erit vobis.Certe vobis dixit non mihi aut patri: & tamen hoc nullo modo facit homo niſi illo donante & operante. Ecce quemadmodum ſine exemplo eſt in hominibus perfecta iuſtitia,& tamen impoſſibilis non eſt:Fieret enim, ſi tanta volūtas adhiberetur,quanta ſufficit tantæ rei:Eſſet autem tanta ſi & nihil eorum quæ pertinent ad iuſtitiam nos lateret, & ea ſic delectarent animum vt quicquid aliud voluptas ſiue dolor impedit, delectatio illa ſuperaret: quod vt non ſit, non ad impoſsibilitatem,ſed ad iudicium dei pertinet.Quis enim neſciat,non eſſe in hominis poteſtate quid ſciat, nec eſſe conſequens,vt quod appetendum cognitum fuerit appetatur, niſi tantum delectet,quantum diligendum eſt?Hoc autem ſanitatis eſt animæ. Sed fortaſſe quiſpiam putauerit nihil nobis
Præceptū deeſſe ad cognitionem iuſtitiæ,quòd dominus verbum conſu
dilectionis mans & breuians ſuper terram,dixit in duobus præceptis to-
quādo im tam legē Prophetáſque pendere,nec ea tacuit ſed verbis aper-
plebitur. tiſſimis prompſit. Diliges,inquit, dominum deum tuum ex
Caput toto corde tuo,& ex tota anima tua,& ex tota mente tua:& di
XXXVI. liges proximum tuum tanquam teipſum.Quid verius,his im
Matt. 22. pletis impleri omnino iuſtitiam?Veruntamen qui hoc atten-
Iaco.3. dit etiam illud attendat,quàm in multis offendamus omnes, dum putamus deo,quem diligimus,placere,vel non diſplicere quod facimus:& poſtea per ſcripturam eius, ſiue certa & perſpicua ratione commoniti,cum didicerimus quòd ei non placeat,pœnitēdo deprecamur vt ignoſcat.Plena humana vita eſt documentis talibus.Vnde autem minus nouimus quid ei placeat,niſi quia & ipſe minus notus eſt nobis?Videmus enim nunc per ſpeculum in ænigmate,tunc autem facie ad faciem.
1. Cor. 13. Quis vero exiſtimare audeat, cum eo ventum fuerit, quod ait, Vt cognoſcam ſicut & cognitus ſum, tantam dei dilectionem fore contemplatoribus eius quanta fidelibus nunc eſt:

aut

aut illo modo hanc illi tanquam de proximo comparandam? Porrò ſi quanto maior noticia, tanto erit maior dilectio: profectò nunc quantum deeſt dilectioni, tantum tunc perficiendæ iuſtitiæ †deeſſe credendum eſt. Sciri enim aliquid vel credi, & tamen non diligi poteſt: diligi autem quod neque ſcitur neque creditur, non poteſt. At ſi credendum eſt quod ad tantam †dilectionem ſancti peruenire potuerũt, qua certe maiorẽ in hac vita eſſe nõ poſſe dominus ipſe teſtatus eſt vt animã ſuam †pro fide & pro fratribus ponerent: cum ab hac peregrinatione, in qua per fidem nunc ambulatur ∮ non per ſpeciem ∮ peruentum erit ad ſpeciem, quam nondum viſam ſperamus, & per patientiam expectamus, proculdubio & ipſa dilectio non ſolum ſupra quàm hic habemus, ſed longe ſupra quam petimus, & ſupra quàm intelligimus erit: nec ideo tamen plus eſſe poterit quàm ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente: neque enim reſtat in nobis aliquid quod addi poſſit ad totum: quia ſi reſtabit aliquid, illud non erit totum. Proinde hoc erit primum præceptum iuſtitiæ quo iubemur diligere deum ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente: cui eſt de proximo diligendo alterum conſequens, quod in illa vita complebimus cum videbimus facie ad faciem. Sed ideo nobis hoc etiã nunc præceptum eſt, vt admoneremur quid fide expoſcere, quò ſpem præmittere, & obliuiſcendo quæ retro ſunt, in quæ anteriora nos extendere debeamus: Ac per hoc quantum mihi videtur, in ea quæ perficienda eſt iuſtitia multum in hac vita ille profecit, qui quã lõge ſit à perfectione iuſtitiæ, proficiendo cognouit. Sed dici poteſt quædam iuſtitia minor huic vitæ competens, quia iuſtus ex fide viuit, quanuis peregrinus à domino & ideo per fidem ambulans, nondum per ſpeciem, non abſurde dicitur etiam ad iſtam pertinere ne peccet: neq; enim ſi eſſe nondum poteſt tanta dilectio dei, quanta illi cognitioni plenæ perfectæque debetur, iam culpæ deputãdum eſt. Aliud eſt enim totam nondum aſſequi charitatem, aliud nullam ſequi cupiditatem. Quamobrem debet homo, quamuis longè minus amet deum, quàm eum poteſt amare conſpectum, nihil tamen appetere illicitum: ſicut etiam in his, quæ adiacent ſenſibus corporis poteſt oculus nullis tenebris delectari, quanuis non poſſit in fulgentiſſima luce defigi. Verum ecce iam talem conſtituamus animam humanam in hoc corruptibili corpore quæ & ſi nondum illa ſupereminentiſſima perfectione chari

† *notitia.*
† *At ſi credendo ad tantam.*
† *animas ſuas.*
1. Cor. 13.
Philip. 3.
Abacu. 2.
Roma. 1.
2. Cor. 5.

charitatis dei omnes motus terrenæ libidinis abſorbuerit atque conſumpſerit, tamen in iſta minore iuſtitia ad illicitum aliquid operandum eidem libidini nulla inclinatione conſentiat: vt ad illam vitam iam immortalem pertineat. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua. Ad hanc autem. Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore ad obediendũ deſideriis eius: ad illam. Nõ concupiſces: Ad iſtam, Poſt cõcupiſcentias tuas non eas: ad illam nihil amplius quærere quàm in ea perfectione perſiſtere. Ad iſtam, hoc quod agit in opere habere, & illius perfectionem pro mercede ſperare: vt per illam iuſtus ſine fine viuat in ſpecie, quam in iſta deſiderauit: per hanc autem iuſtus viuat ex fide, in qua illam certo ſine deſiderat. His conſtitutis peccatum erit hominis ex fide viuentis, aliquando alicui delectationi illicitæ conſentire, non tantum in illis horrendis facinoribus & flagitiis perpetrandis, verumetiam in iſtis leuioribus: vt vel aurem alicui voci, quæ audienda non eſſet, vel linguam alicui, quæ dicenda non eſſet, accommodet: vel in ipſo corde aliquid ita cogitet, vt mallet licitum quod male delectat, & per præceptum ſcitur illicitum: etiam iſta quippe conſenſio eſt ad peccatum, quæ vtique fieret, niſi pœna terreret. Tales iuſti ex fide viuentes, non opus habent dicere, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, falſúmque eſſe conuincunt, quod ſcriptum eſt, Non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Et illud, Si dixerimus quia peccatum non habemus, noſmetipſos decipimus & veritas in nobis non eſt. Et illud, Quia non eſt homo qui non peccabit. Et illud, Non eſt iuſtus in terra qui faciet bonum & non peccabit. Vtrunque enim hoc teſtimonium non de præterito dicit, id eſt, peccauit, ſed de futuro, id eſt, peccabit: & ſi qua alia in hanc ſententiam ſancta ſcriptura commemorat. Sed quoniam hæc falſa eſſe non poſſunt, illud eſſe conſequens video, vt qualemlibet vel quantamlibet in hac vita potuerimus definire iuſticiam, nullus in ea ſit hominum qui nullum habeat omnino peccatum, omnique homini ſit neceſſarium dare vt detur illi, dimittere vt dimittatur illi: & ſi quid habet iuſticiæ, non de ſuo ſibi eſſe præſumere, ſed de gratia iuſtificantis Dei, & adhuc tamen ab illo eſurire & ſitire iuſticiam qui eſt panis viuus, & apud quem fons vitæ; qui ſic operatur iuſtificationem in ſanctis ſuis in huius vitæ tentatione laborantibus

Deute. 6. *Roma. 6.* *Exod. 20.* *Eccle. 18.* *Matth. 6.* *Pſal. 142.* *1. Ioan. 1.* *3. Reg. 8.* *Ecclеſ. 7.* *Luca 6.*

rantibus, vt tamen ſit & quod petentibus largiter adiiciat, & quod confitentibus clementer ignoſcat. Sed inueniant illi ſi poſſunt aliquem ſub onere corruptionis huius viuentem, cui iam non habeat deus quod ignoſcat: niſi tamen eum fateantur non doctrina legis datæ, ſed etiam infuſo ſpiritu gratiæ vt talis eſſet, adiutum, non cuiuſmodi peccati crimen, ſed ipſius impietatis incurrent. Sane quanquam talem, ſi teſtimonia illa diuina competenter accipiant, prorſus inuenire non poſſunt: nullo modo tamen dicendum eſt deo deeſſe poſſibilitatem, qua voluntas ſic adiuuetur humana, vt non ſolum iuſticia iſta quæ ex fide eſt, omni ex parte modo perficiatur in homine, verumetiam illa ſecundum quam poſtea in æternum in ipſa eius contemplatione viuendum eſt. Quandoquidem ſi nunc velit [in quoquam] etiam hoc corruptibile induere incorruptionem, atque hic inter homines morituros eum iubere viuere minime moriturum, vt tota penitus vetuſtate conſumpta nulla lex in membris eius repugnet legi mentis, deúmque vbique præſentē ita cognoſcat ſicut, ſancti poſtea cogituri ſunt, quis demens audeat affirmare non poſſe? Sed quare non faciat, quærunt homines, nec qui quærunt ſe attendunt eſſe homines. Scio quod ſicut impoſſibilitas, ita & iniquitas non eſt apud deum. Et ſcio quòd ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Et ſcio quod illi cui ne extolleretur datus erat ſtimulus carnis angelus ſatanæ qui eum colaphizaret, ſemel & iterum & tertio deprecanti dictum eſt, Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Aliquid ergo eſt in abdito & profundo iudiciorum dei, vt etiam iuſtorum omne os obſtruatur in laude ſua & non aperiatur niſi in laudem dei. Hoc autē aliquid quis poſſit ſcrutari, quis inueſtigare, quis noſſe? ſiquidem ſunt inſcrutabilia iudicia eius & inueſtigabiles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius illi fuit? Aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? quoniam ex ipſo & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, Ipſi gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

1. Cor. 15. *Roma. 7.* *Roma. 9.* *Iacobi 4.* *2. Cor. 12.* *Roma. 11.*

LIBRI DE SPIRItu & litera.
Finis.

DIVI

DIVI AVRELII AVGVSTINI LIBER DE DIVINATIONE DAEMONVM.

Non ſtatim rectũ quod deus permittit Cap. I.

QVodam die in diebus ſanctis octauarum, cum mane apud me adeſſent multi fratres laici Chriſtiani, & in loco ſolito cõſediſſemus, ortus eſt ſermo de religione Chriſtiana aduerſus præſumptionem, & tanquam miram & magnam ſcientiam Paganorum, quem recordatũ atque cõpletum literis mandandum putaui, non expreſſis contradicentium perſonis, quanuis Chriſtiani eſſent, & magis contradicẽdo quærere viderentur. quid Paganis reſponderi oporteret. Cùm ergo de diuinatione dæmonum quæreretur, & affirmaretur prædixiſſe, neſcio quem, euerſionem templi Serapis, quæ in Alexandria facta eſt, Reſpondi, non eſſe mirandum, ſi iſtam euerſionem templi ſimulachris ſuis imminere dæmones, & ſcire & prædicere potuerunt, ſicut alia multa quantum eis noſſe & prænunciare permittitur. Et cum mihi referretur, non ergo malæ ſunt diuinationes huiuſmodi, nec deo diſplicent, alioquin omnipotens & iuſtus iſta fieri non permitteret, ſi mala & iniuſta eſſent, Reſpondi nõ ideo hæc videri iuſta debere, quòd ea fieri ſineret omnipotentiſſimus & iuſtiſſimus deus: nam & alia multa manifeſtiſſime iniuſta fieri, ſicut homicidia, adulteria, furta, rapinas, & cætera huiuſmodi, quæ quãuis iuſto deo, eo quòd iniuſta ſint, ſine dubitatione diſpliceãt, idem tamen omnipotens ea fieri certa iudicij ſui ratione permittit: nõ vtique impune, ſed ad eorum damnationẽ, à quibus fiunt quæ diſplicent iuſto. Et cum econtrario diceretur, non

Aliud facere, aliud permittere deum.

quidem eſſe dubitandum quòd omnipotens & iuſtus ſit deus: ſed hæc humana peccata, quæ contra ſocietatē hominum fierent, nō eum curare dum fierent, propterea ea poſſe fieri: quæ vtique fieri non poſſent, ſi omnipotens non ſiuiſſet: illa vero quæ ad ipſum religionis cultum pertineant, nullo modo ab eodem credendum eſſe contemni: ac per hoc fieri nō potuiſſe, niſi ei placuiſſent, & ideo ea mala putari non oportere. Ad hoc quoque reſpondi, Nunc ergo ei diſplicent, cum templa & ſimulachra euertuntur, & illa gentium ſacrificia ſi facta fuerint, puniuntur. Sicut enim dicitur, non ea fieri potuiſſe, niſi deo placuiſſent, & ideo bona putanda, quoniam iuſto placent: ita dici poteſt non ea prohiberi, euerti, puniri potuiſſe, niſi deo diſplicerēt: ac per hoc ſi tunc ideo rectè fiebant, quia iuſto deo placere hinc oſtendebantur quòd ab illo fieri ſinebantur: ideo nunc inique fiunt, quia deo diſplicere hinc oſtenduntur, quòd ea vel iubet vel permittit euerti. Contra hoc dictum eſt, Iniuſta quidē eſſe nunc iſta, non tamen mala. Et ideo iniuſta, quia contra leges quibus prohibentur, fiunt, ideo autem non mala, quia ſi mala eſſent, nunquam deo vtique placuiſſent. Porrò ſi nunquam placuiſſent, nunquam & facta eſſent, illo non ſinente qui omnia poteſt, & qui talia non contemneret: quoniam tam magna ſunt, vt contra ipſam religionē, qua deus colitur, fierent, ſi male fierent. Hic ego, ſi propterea, inquam, mala non ſunt, quia deo placere hinc probantur, quia ea fieri ſinit omnipotens, quo modo erit bonum quòd fieri prohibentur & euertuntur? Si autem bonum non eſt quòd euertuntur quæ deo placent, hoc fieri non ſineret omnipotēs, quia & hoc contra religionem fit quia colitur deus, ſi ea quæ deo placent, ab hominibus euertuntur. Si autē hæc cum male fiunt, permittit omnipotens, non ideo putanda ſunt illa bona, quòd ea fieri permittit omnipotens. Dictum contra eſt, concedendum eſſe nunc iſta rectè non fieri, imò ideo prorſus iam non fieri quòd omnipotenti nunc diſplicent, veruntamen placuiſſe cū fierēt: nos enim neſcire vnde tunc placuerint, nunc autem vnde diſpliceant: dum tamen certum ſit, nec tūc fieri potuiſſe, niſi placuiſſent omnipotenti, nec nūc ceſſaſſe, niſi diſpliciuſſent omnipotenti. Ad hoc ego, Cur ergo, inquam, & nunc talia clanculo fiunt, quæ vel perpetuo deliteſcunt, vel deprehenſa puniuntur, ſi nihil horū fieri ſinit omnipotens, niſi quod ei iuſto placet, cum iuſto quod, iniuſtum eſt placere non poſſit? Contra

Deus etiā iniuſta ſinit fieri, ipſe iuſtiſſimus.

Cap. II.

hoc dictum eſt, nunc omnino talia non fieri. Sacra enim illa, inquit, non fiunt, quæ pontificalibus conſcripta ſunt libris. Ea quippe tunc recte fiebant, ea tunc deo placere demonſtrabantur, eo ipſo quòd ab omnipotente ac iuſto fieri ſinebantur. Si quid autem nunc prohibitorum ſacrificiorũ fit occulte atque illicite, non eſt illi pontificali ſacrificiorum generi comparandum, ſed in eo deputandum quod etiam nocturno fit tempore, cum hæc omnia illicita ipſis põtificalibus libris certum ſit prohiberi atque damnari. Et hic reſpondi, Cur ergo vel talia permittit deus fieri, ſi nihil eorum malefactorum contemnit, quæ contra religionem fiunt: cum præſertim hæc eum curare hinc etiam cogantur concedere qui pontificales libros magni æſtimant, quòd ea quæ his libris prohibentur, vtique prohiberi diuinitus aſſerunt? Quo modo ergo diuinitus prohibentur, niſi quia diſplicent deo, quæ vtique prohibendo non ſolũ ſibi diſplicere, verumetiam curare ſe oſtendit, neque omnino contemnere? Vnde colligitur quòd deus aliquid & improbet iuſtus, & tamen permittit omnipotẽs. Hæc cum dicta eſſent, conceſſum eſt, non ideo putandum aliquid iuſte ac bene fieri, quia hoc omnipotens quanuis ei diſpliceat, fieri tamen ſinit: fatendũmque eſſe etiam illa mala quæ contra religionẽ, qua colitur deus, fiunt, & diſplicere deo iuſto, & ratione iudicij eius ab omnipotente permitti. Sed aliud iam eſſe tractãdum, vnde ſint diuinationes vel dæmonũ, vel quilibet illi ſint, quos deos Pagani vocant. Videndum enim eſſe ne forte non quidẽ propterea hæc bona putanda ſint, quia ea fieri permittit omnipotens, ſed ideo quia tam magna ſunt, vt non niſi dei potentiæ tribuenda eſſe videantur. Ad hæc me poſtea reſponſurum eſſe promiſi, quoniam tunc hora prodeundi ad populum iam nos vrgebat, nec diſtuli, cum ſpacium datum eſt ſcribendi, & illa retexere, & iſta ſubtexere.

Non ſtatim præſtãtiora ſunt quæ ſenſu præcellũt. Cap. III. 26. q. 3. c. Sciendum.

Dæmonum ea eſt natura, vt aërei corporis ſenſu, terrenorũ corporum ſenſum facile præcedant, celeritate etiam propter eiuſdem aërei corporis ſuperiorem mobilitatem, non ſolum curſus quorumlibet hominum vel ferarum, verumetiam volatus auium incomparabiliter vincãt. Quibus duabus rebus quantũ ad aëreum corpus attinet præditi, hoc eſt, acrimonia ſenſus & celeritate motus, multo ante cognita prænunciant vel nunciant, quæ homines pro ſenſus terreni tarditate mirẽtur. Acceſſit etiam dæmonibus per tam longum tempus quo eorum vita protenditur, rerum longe

maior

maior experientia, quàm poteſt hominibus propter breuitatem vitæ prouenire. Per has efficacias quas aërei corporis natura ſortita eſt, non ſolum multa futura prædicunt dæmones, verumetiam multa mira faciunt. Quæ quoniam homines dicere ac facere non poſſunt, eos dignos quidam quibus ſeruiãt, & quibus diuinos honores deferant, arbitrantur, inſtigante maxime vicio curioſitatis propter amorem fœlicitatis falſæ atque terrenæ, & excellentiæ temporalis. Qui autem ſe ab his cupiditatibus mundant, nec eis ſe fallẽdos capiendóſque permittunt, ſed inquirunt & amant aliquid quod eodem modo ſemper eſt, cuius participatione beati ſint: primo conſiderant non ideo ſibi præponendos eſſe dæmones, quòd acriore ſenſu corporis præualeat, aërei ſcilicet, hoc eſt, ſubtilioris elemẽti, quia nec in ipſis terrenis corporibus beſtias ſibi præponendas putant, quæ acrius multa præſentiunt: velut ſagacem canem, quia latentem feram olfactu acerrimo ſic inuenit, vt ad eam capiendam ducatum quendam homini præbeat, non vtique prudentiore intellectu animi, ſed acutiore corporis ſenſu; vel vulturem, quia proiecto cadauere ex improuiſa longinquitate aduolat. nec aquilam, quia ſublimiter volãs de tanto interuallo ſub fluctibus natantem piſcem dicitur peruidere, & grauiter aquis illiſa exertis pedibus atque vnguibus rapere. Nec alia multa animantiũ genera, quæ inter herbas ſaluti ſuæ noxias paſcendo circumerrant, nec aliquid eorum quo lædantur attingunt, cum eas homo vix experiendo capere didicerit, & multa innoxia quæ ſint inexperta formidet. Vnde coniicere facile eſt, quanto poſſit in aëreis corporibus ſenſus acrior eſſe; nec ideo tamen dæmones qui eo præditi ſunt, bonis hominibus præponendos prudens quiſque cenſuerit. Hoc & de corporum celeritate dixerim. Et hac enim præſtantia, non ſolum a volucribus homines, verumetiam à multis quadrupedibus ita ſuperantur, vt in eorum comparatione plumbei deputandi ſint: nec tamen ideo ſibi hæc animantium genera exiſtimant præponenda, quibus capiendis & manſuefaciendis, atq; in ſuæ voluntatis vſum commodũmque redigendis, non vi corporis ſed rationis imperitant. Illam vero tertiam dæmonum potentiam, quòd diuturna rerum experientia quemadmodum prænoſcant atq; prænũciant multa didicerunt, ita contẽnunt qui hæc vigilãter curant à veriſſimæ lucis veritate diſcernere, vt nec malos ſenes plura expertos, & ob hoc quaſi doctiores,

Tribuit dæmonibus corpora.

Vnde dæmones mira ſciant. Cap. IIII.

ideo probi adoleſcentes ſibi antecellere exiſtiment: nec medicos, nec nautas, nec agricolas, quos prauæ volũtatis & iniquis moribus viderint, ideo ſibi putent eſſe præferendos, quòd illi de valitudinibus, illi de tempeſtatibus, illi de arbuſtorum frugúmque generibus multa ita prænunciant, vt harum rerum inexperto diuinare videantur. Quòd vero non ſolũ dæmones quædam futura prædicunt, verumetiã quædã mira faciũt, pro ipſa vtique ſui corporis excellẽtia, cur non contẽnatur à prudentibus, cum pleriq; iniqui ac perditi homines ita exerceant corpora ſua tantáque diuerſis artibus agere poſſint, vt ea qui hæc neſciũt nec aliquãdo viderunt, etiã narrata vix credant? Quàm multa funambuli cæterique theatrici artifices, quàm multa opifices, maximéq; mechanici miranda fecerunt: num ideo meliores ſunt bonis, & ſanctа pietate præditis hominibus præponendi ſunt? Quæ ideo commemoraui, vt qui hæc ſine peruicacia, & ſine vana reſiſtendi animoſitate conſiderat, ſimul cogitet, ſi de ſubiacẽte craſſiore materia, vel ſui quiſque corporis vel terræ & aquæ, lapidũ atque lignorum, metallorúmq; variorum tanta quidã homines poſſunt, vt eos illi qui hæc nõ poſſunt, plerunque ſtupendo, in ſui comparatione diuinos vocent, cum quidã illorum ſint artibus potẽtiores, quidam iſtorum moribus meliores: quãto maiora & mirabiliora pro ſubtiliſſimi corporis, hoc eſt, aërei facultate & facilitate dæmones poſſint: cũ tamẽ ſint voluntatis prauitate, maximéque ſuperbiæ faſtu & euidenti malicia ſpiritus immũdi atque peruerſi. Quantum autem valeat aëris elementũ, quo eorum corpora præualent ad multa viſibilia inuiſibiliter molienda, mouenda, mutãda atque verſanda, longum eſt nunc demonſtrare: & puto quòd vel mediocriter cõſiderãti facile occurrat.

Vnde dæmones præſciant ventura. *Cap V.* *26.q.3.c. Sciẽdum,* *Rurſus corpora.*

Quæ cum ita ſint, primũ ſciendum eſt, quoniã de diuinatione dæmonũ quæſtio eſt, illos ea plerunque prænũciare quæ ipſi facturi ſunt. Accipiunt enim ſæpe poteſtatem & morbos immittere, & ipſum aërem viciando morbidũ reddere, & peruerſis atque amatoribus terrenorum cõmodorum malefacta ſuadere: de quorũ moribus certi ſunt, quòd ſint eis talia ſuadẽtibus conſenſuri. Suadent autem miris & inuiſibilibus modis per illam ſubtilitatem ſuorum corporũ corpora hominũ non ſentientium penetrando, ſeſéq; cogitationibus eorũ per quædam imaginaria viſa miſcendo, ſiue vigilantium, ſiue dormientiũ. Aliquando autẽ non quæ ipſi faciunt, ſed quæ naturalibus

ſignis

ſignis futura prænoſcunt, quæ ſigna in hominum ſenſus venire non poſſunt, ante prædicunt. Neq; enim quia præuidet medicus, quod non præuidet eius artis ignarus ideo iam diuinus habendus eſt. Quid autē mirum, ſi quemadmodum ille in corporis humani vel perturbata vel modificata tēperie ſeu bonas ſeu malas futuras præuidet valetudines, ſic dæmon in aëris affectione atque ordinatione ſibi notas, nobis ignotas futuras præuidet tempeſtates? Aliquando & hominum diſpoſitiones, non ſolum voce prolatas, verumetiā cogitatione cōceptas, cū ſigna quædam ex animo exprimūtur in corpore, tota facilitate perdiſcūt: atq; hinc etiā multa futura prænunciant, aliis videlicet mira, qui iſta diſpoſita non nouerunt. Sicut enim apparet cōcitatior animi motus in vultu, vt ab hominibus quoque aliquid forinſecus agnoſcatur quod intrinſecus agitur: ita nō debet eſſe incredibile, ſi etiā leniores cogitationes dant aliqua ſigna per corpus, quæ obtuſo ſenſu hominum cognoſci non poſſunt, acuto autē dæmonum poſſunt. Hac atque huiuſmodi facultate multa dæmones futura prænunciant, cum tamen ab eis longe ſit altitudo illius prophetiæ, quam deus per ſanctos angelos ſuos & Prophetas operatur: nam ſi quid de illa dei diſpoſitione prænunciant, audiunt vt prænuncient: & cū ea prædicūt quæ inde audiunt, nō fallunt neque falluntur: veraciſſima enim ſunt angelica & prophetica oracula. Si autē nō indignāter accipiatur, quòd aliqua etiam talia dæmones audiant & prædicāt, quaſi aliquid indignū ſit, vt quod ideo dicitur vt hominibus innoteſcat, hoc non ſolū boni, verumetiam mali non taceant: cum in ipſis hominibus etiam vitæ bonæ præcepta videamus pariter à iuſtis peruerſiſque cantari, Nec obeſſe aliquid, imò etiā prodeſſe ad maiorem noticiā famámque veritatis, cum de illa etiā hi quicquid nouerunt dicūt, qui ei peruerſis moribus contradicunt. In cæteris autē prædictionibus ſuis dæmones plerunque & falluntur & fallunt. Fallūtur quidem, quia cū ſuas diſpoſitiones pronūciant, ex improuiſo deſuper aliquid iubetur, quod eorū conſilia cuncta perturbet: velut ſi aliquid diſponant quilibet homines quibuſlibet poteſtatibus ſubditi, quod non prohibituros ſuos præpoſitos arbitrantur, idq; facturos ſe eſſe promittant. At illi penes quos maior poteſtas eſt, ex alio ſuperiore cōſilio hoc totū diſpoſitū atq; præparatum repente prohibeant. Falluntur etiam cū cauſis naturalibus aliqua, ſicut medici, aut nautæ, aut agricolæ,

2. Retra. ca. 30 & 6. q. 4. cap. quodam.

Senſum tribuit dæmonibus.

Alia dæmonū, alia Prophetarū oracula.

Cap. VI.

Quo modo fallantur dæmones.

colæ,ſed longe acutius,longéque præſtantius pro aerei corporis ſenſu ſolertiore & exercitatiore prænoſcunt: quia & hæc ab angelis deo ſummo pie ſeruientibus ex alia diſpoſitione ignota dæmonibus,ex improuiſo ac repente mutantur. Tanquam ſi ægro aliquid extrinſecus accidat quo moriatur,quem medicus veris ſalutis præcedentibus ſignis victurũ eſſe promiſerat. Aut ſi aeris qualitate præuiſa,diu flaturũ illum ventũ

Matt.8. nantarũ aliqui prædixiſſent,cui dominus Chriſtus cum diſcipulis nauigans,vt quieſceret imperauit,& facta eſt tranquillitas magna. Vel ſi agricola illo anno fructificaturã vitem aliquã polliceatur,naturam vtique terræ & numeros ſeminũ callẽs, quo tamen anno eam vel improuiſa cœli intẽperies arefaciat, vel aliqua iuſſio potentioris eradicet, Ita multa etiam ad præſcientiam prædictionémq; dæmonum pertinẽtia, quæ minoribus & vſitatioribus cauſis futura præuidentur,eadẽ maioribus

Quo modo fallant. bus & occultioribus cauſis impedita mutãtur. Fallunt autem etiã ſtudio fallẽdi & inuida voluntate,qua hominũ errore læ

26.q.3 c. Sciendũ. tantur. Sed ne apud cultores ſuos põdus authoritatis amittãt, id agunt,vt interpretibus ſuis ſignorúmq; ſuorum cõiectoribus culpa tribuatur, quãdo vel decepti fuerint vel mentiti. Nõnunquã vero ipſi maligni ſpiritus & illuſores hominũ atq; inuaſores ſalutis eorũ ſolent prædicere defectũ culturæ ſuæ & idolorum ruinã,quatenus præſcij videantur,quod in ſingulis regnis aut in locis venturũ ſit,& quod aduerſi ſuæ factioni cõtingere poſſit,quod etiã illi qui gentilium hiſtorias legunt,nõ ignorant. Quid ergo mirum, ſi iam imminente templorum aut ſimulacrorũ euerſione quàm Prophetæ dei ſummi tanto ante prædixerãt, Serapis dæmon alicui cultorum ſuorum hoc de proximo prodidit,vt ſua quaſi diuinitatẽ recedẽs vel fugiẽs

Cur dæmones ipſorũ mala, vel ſileant vel prædicant interdũ. commendaret? Fugantur enim iſti,vel etiã iuſſis ſuperioribus colligati abſtrahũtur & alienantur à locis ſuis,vt de rebus quibus dominabantur in quibuſq; colebantur, fiat voluntas dei,qui hoc tanto ante per omnes gẽtes futurũ eſſe prædixit, & vt per ſuos fideles fieret imperauit. Cur autẽ hoc non ſineretur dæmon prædicere,cum ſibi iam prænoſceret imminere, cũ hæc prædictio & à Prophetis atteſtaretur,à quibus ſunt iſta

Cap. VII. conſcripta,vt prudentibus daretur intelligi, quàm vigilanter eſſet dæmonum cauẽda fallacia,cultúſq; fugiendus? Qui cum ante per tam lõgum tẽpus in tẽplis ſuis hæc futura tacuiſſent, quæ per Prophetas prædicta ignorare nõ poſſent, poſteaquã

appro

appropinquare cœperunt, voluerunt ea quaſi prædicere, ne ignari victiq; putarentur. Cum igitur tam longe ante prædictũ eſſet atque cõſcriptum, vt alia interim taceam, illud quod Sophonias Propheta dicit, Præualebit dominus aduerſus eos, & exterminabit omnes deos gentium terræ, & adorabunt eum vnuſquiſque de loco ſuo, omnes inſulæ gentium: Aut non credebant iſta ſibi euentura, qui in templis gentium colebantur, & hoc ideo per ſuos vates ac phanaticos frequẽtare noluerũt: Sicut eorum Poëta Iunonem inducit non omnimodo credentem quæ de Turni morte Iupiter dixerat. Iuno autẽ ab iſtis poteſtas aërea prædicatur, quæ apud Virgilium ſic loquitur, *Sopho. 2.* *Virg 10. Aeneid.*

Nunc manet inſontem grauis exitus, aut ego veri
Vana feror, quod vt ô potius formidine falſa
Ludar, & in melius tua qui potes orſa reflectas.

Aut ergo iſta ſibi quæ per Prophetas prædicta nouerant, poſſe accidere dæmones, hoc eſt poteſtates aëreæ dubitabãt, & propterea prædictionẽ eorum celebrare noluerunt, & hinc intelligendũ eſt quales ſunt: aut cum ea ventura certiſſime ſcirent, ideo per ſua tẽpla tacuerunt, ne iam tunc inciperent ab hominibus intelligentibus deſeri atque contemni, quod de templorũ atq; ſimulachrorũ ſuorũ futura euerſione eis Prophetæ atteſtarẽtur qui eos coli prohibebãt, Nũc vero poſteaquã tẽpus aduenit quo cõplerentur vaticinia Prophetarũ dei vnius, qui iſtos deos falſos dicit, & ne colãtur vehemẽtiſſime præcepit, cur nõ hoc etiam ipſi cõpertũ prædicere ſinerentur, vt inde clarius appareret eos hæc antea vel minime crediſſe vel ſuis cultoribus enunciare timuiſſe, in fine autẽ tanquã nihil habẽtes amplius quod agerẽt etiã ibi voluiſſe ſuã oſtentare diuinationẽ, vbi iam produntur diu ſimulaſſe diuinitatem?

Quod autẽ dicunt reliqui eorum cultores etiam ſuorum quibuſdam libris hæc præcognita cõtineri, quãquam ex rebus impletis conficta putãda ſint quæ in eorũ templis tã lõgo antea tempore populis eorum ſi vera eſſent innoteſcere debuerunt, ſicut noſtra non ſolum in Eccleſiis noſtris, verumetiam quod ad grauius teſtimoniũ contra omnes inimicos valet in Iudæorũ ſynagogis antiquiſſima & notiſſima recitantur: nec tamen iſta ipſa quæ ab eis vix raro & clanculo proferũtur mouere nos debẽt, ſi cuiquã dæmonũ exortũ eſt id prodere cultoribus ſuis quod didicerat ex eloquiis prophetarũ vel ex oraculis angelorum. Quod cur non fieret, cum & iſta non ſit op- *Etiam dæmones interdũ docent verũ deum colendum. Ca. VIII.*

pugnatio ſed atteſtatio veritatis? Illud enim quod ſolum ab ipſis phanaticis flagitandum eſt, nec vnquam antea protulerunt, nec vnquam poſtea niſi forte confictum proferre conabuntur, aliquid deos ſuos per vates ſuos contra deum Iſrael auſos fuiſſe prodere aut dicere. De quo deo doctiſſimi eorum authores, qui omnia illa legere ac noſſe potuerũt, magis quæſierunt quis deus eſſet, quã deum negare potuerunt. Porrò autem deus iſte quẽ nullus eorũ negare auſus eſt verũ deũ, quia & ſi negaret, non ſolum ſubiaceret debitis pœnis, verumetiã certis conuinceretur effectibus: iſte ergo deus, quẽ nemo, vt dixi, illorũ auſus eſt negare verũ deum, illos falſos eſſe deos & omnino deſerendos, eorúmq; templa & ſimulachra & ſacra euertenda per ſuos vates, hoc eſt prophetas, aperta denũciatione prædixit, aperta poteſtate præcepit, aperta veritate compleuit. Vnde quis vſqueadeo deſipiat, qui non potius eum colendum eligat, quem coli non prohibent, quos & colebat? Quem proculdubio cum colere cœperit, illos vtique non eſt culturus quos prohibet coli quem colit. Quod autem ipſum eſſent culturæ gentes exterminatis diis falſis quos antea colebant, à Prophetis eius eſſe prædictũ paulo ante cõmemoraui, & nunc repeto. Præualebit, inquit, dominus aduerſus eos, & exterminabit omnes deos gentium terræ, & adorabunt eum vnuſquiſque de loco ſuo omnes inſulæ gentium. Neque enim ſolæ inſulæ, ſed ita omnes gentes, vt etiam omnes inſulæ gentiũ, quãdoquidem alibi non inſulas nominat, ſed vniuerſum orbem terrarum, dicens: Commemorabuntur & conuertentur ad dominum, vniuerſi fines terræ: Et adorabunt in conſpectu eius, vniuerſæ patriæ gentium: Quoniam domini eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium. Hæc autem per Chriſtum fuiſſe cõplenda, & aliis pluribus teſtimoniis, & in eodẽ ipſo Pſalmo vnde hoc commemoraui, ſatis apparet. Cum enim paulo ſuperius futuram paſſionem ſuam per Prophetam ipſe loqueretur, dicens, Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea: Ipſi vero conſiderauerunt & cõſpexerunt me, diuiſerunt ſibi veſtimẽta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem: paulo poſt infertur illud quod, poſui, Cõmemorabuntur & conuertentur ad dominum, vniuerſi fines terræ &c. Quanquã & per illud teſtimoniũ quod prius abhibui, vbi dictum eſt: Præualebit dominus aduerſus eos, & exterminabit omnes deos gentium terræ: in eo quòd poſitum eſt, præuale

Dæmonũ cultus & nius dei cultui ceſſuros prædictum à prophetis. Cap. IX. Sopho. 2. Pſal. 21.

ualebit:ſatis oſtenditur hoc etiam prænunciatum quòd Pagani prius oppugnaturi eſſent Eccleſiam, noménque Chriſtianum quantum valerent perſecuturi, vt ſi fieri poſſet omnino de terra deleretur. Et quia eos patientia martyrum & magnitudine miraculorum & conſequente fide populorum erat ſuperaturus, ideo ſic ſcriptum eſt, Præualebit dominus aduerſus eos, Non enim diceretur, præualebit aduerſus eos: niſi oppugnãdo illi reſiſterẽt. Vnde & in pſalmo ita prophetatum eſt, *Pſal. 2.* Vt quid fremuerũt gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnũ aduerſus dominum & aduerſus Chriſtum eius. Et paulo poſt dicit Dominus dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te: Poſtula à me, & dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuã, & poſſeſſionẽ tuam terminos terræ. Ecce vnde dictũ eſt, & in alio Pſalmo quod ſuperius interpoſui, Commemorabuntur & conuertentur ad dominum, vniuerſi fines terræ. His atque huiuſmodi propheticis documentis prædictum oſtenditur, quod videmus impleri per Chriſtum futurum fuiſſe, vt deus Iſrael quem vnum verum deum intelligimus, non in vna ipſa gente quæ appellata eſt Iſrael, ſed in omnibus gentibus coleretur, & omnes falſos deos gentium & à templis eorum & à cordibus cultorum ſuorum demoliretur. *Paganorum reliquia ſtrua ſtãt ſua.* Eant nunc iſti & adhuc contra Chriſtianam religionem, & contra verum dei cultum vanitates priſtinas defenſitare audeant, vt cum ſtrepitu pereant. Nam & hoc de illis prædictum eſt, in pſalmo dicente propheta, Sediſti ſuper thronũ qui iudicas æquitatem: Increpaſti gentes & periit *Cap. XX.* impius, nomen eorum deleſti in æternum & in ſeculum ſeculi. *Pſal. 9.* Inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorum deſtruxiſti. Periit memoria eorum cum ſtrepitu, & dominus in æternum permanet. Neceſſe eſt ergo vt impleantur omnia hæc. Neque quod adhuc audent ipſi pauci qui remanſerunt, vaniloquas ſuas oſtentare doctrinas, & Chriſtianos tanquam imperitiſſimos irridere, moueri debemus, dum in eis impleri ea quæ prædicta ſunt, videamus. Ipſa quippe velut imperitia & ſtulticia Chriſtianorũ, quæ in humilibus & ſanctis eiúſque diligenter ſtudioſis appareret excelſa & ſola vera ſapiẽtia, ipſa, inquam, velut ſtulticia Chriſtianorum eos ad iſtam paucitatẽ redegit, quoniam ſicut dicit Apoſtolus, Stultam fecit deus ſapientiam huius mundi. *1. Cor. 1.* Deinde ſubiungit rem mirabilem, ſi quis intelligat, & ita ſequitur, Nam quoniam in dei ſapientia

HH 5 non

non cognouit mundus per ſapientiam deum, placuit deo ſtulticiam prædicationis ſaluos facere credentes. Quoniam quidem Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapientiam quærunt: Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtulticiam, ipſis vero vocatis Iudæis & Græcis, Chriſtum dei virtutem & dei ſapientiam: quoniam quod ſtultum eſt dei, ſapientius eſt hominibus, & quod infirmum eſt dei, fortius eſt hominibus. Irrideant ergo quantum poſſunt, tanquam imperitiam & ſtulticiam noſtram, & iactent doctrinam & ſapientiam ſuam: illud ſcio quòd iſti irriſores noſtri, pauciores ſunt hoc anno quàm fuerunt priore anno. Ex quo enim fremuerũt gentes, & populi meditati ſunt inania, aduerſus dominum & aduerſus Chriſtum eius: quando ab eis fundebatur ſanguis ſanctorum, & vaſtabatur Eccleſia, vſque ad hoc tempus & deinceps quotidie minuentur. Nos autem aduerſus eorum opprobria & ſuperbas irriſiones, fortiſſimos reddunt oracula dei noſtri, quæ de hac quoque re videmus & gaudemus impleri. Sic enim nos alloquitur per Prophetã, Audite me qui ſcitis iudiciũ, populus meus in quorum corde lex mea eſt, opprobrium hominum nolite metuere, & detractione eorum ne ſuperemini, ne quòd nunc vos ſpernunt magni duxeritis: Sicut enim veſtimentum, ita per tempus abſumentur, & ſicut lana à tinea comedentur, iuſticia autem mea in æternum manet. Legant tamen hæc noſtra ſi dignentur, cum ad nos cõtradictiones eorum peruenerint, quantum dominus adiuuat, reſpondebimus.

Pſal. 2.

LIBRI DE DIVINATIONE DAEMONVM FINIS.

CEN

CENSVRA IN LIBRVM de ſpiritu & anima.

Opus hoc eſt hominis varia multaq́ue lectionis, & altius ingreſſi Philoſophiam Ariſtotelicam quàm fuerat Auguſtinus, ſed minus exercitati facultate dicendi. Non enim meminit illius Horatiani. Denique ſit quoduis ſimplex duntaxat & vnum. Ne titulus quidē ſatis reſpōdet argumēto. Dicas alibi arenā ſine calce. Adeo quod dictum eſt denuo repetit, & ſubinde nouum ſumit exordium, multa differens locis non ſuis, nec à verbis quibuſdam ſordidioribus temperans qualia ſunt nullatenus, aliquatenus focundari, immediate, ita quod, pbātaſticalis. Multa congerit ex libris diui Auguſtini, quos videtur diligentiſſime legiſſe. Cuius non ſenſa modo, ſed & verba frequenter recenſet. Admiſcet ſententias aliquot ſuſpectas, quod genus ſunt, cap 13. Has, inquit, potentias habet anima, antequam corpori miſceatur: Naturales ſiquidem ſunt ei, nec aliud quàm ipſa anima. Et cap. 12. de reſurrectione loquens, quum ſenſus, inquit noſtri corpores vertentur in rationem, ratio in intellectum, intellectus in intelligentiam, intelligentia in deum mutabitur. Quid hac ſibi velint, alij iudicent. Rurſum cap. 45. πλατωνίζει vel ὠριγενίζει magis quiddam ſignificans de cœlo delapſis animabus, ac ſpe reditus ad ſalutem. Iterū cap. 46. ſignificat animas ac dæmones nunc non cruciari, ſed in extremum iudicium ſeruari cruciandos. Aliquoties ſibi parum conſtat in ſententiis. Ca. 61. ſummam eorum quæ prius diſſeruerat hexametris aliquot complectitur. Interdum aſciſcit quædam coactius, velut cap 14 enumerat nouem corporis foramina. Cap. 9. ſatis frigide confert animæ potentias cum nouem angelorum choris. Cap 6. citat hoc modo Ariſtotelem. Vnde à Philoſopho definita eſt omnium rerum ſimilitudo. Aetate Auguſtini nondum erat tam celebris Ariſtoteles. Nec Auguſtinus vſquam in omnibus ſcriptis ſuis teſtatur ſe quicquam legiſſe, præter libros περὶ ἑρμηνείας & κατηγοριῶν. Rurſus cap 37. citat Boetium, quem conſtat ætate multo poſteriorem Auguſtino fuiſſe. Ioannes Tritemius abbas, recenſet hoc opus in catalogo lucubrationum Hugonis à diuo Victore. Cuiuſcunque eſt, extra controuerſiam eſt Auguſtini non eſſe: non indignum tamen quod legatur, vt commentarium, in quo multa reperias non indigna cognitu.

DE SPIRITV ET ANIMA LIBER VNVS.

PRAEFATIO.

QVONIAM dictũ eſt mihi, vt meipſum cognoſcerem, ſuſtinere non poſſum vt me habeam incognitum. Magna nanque eſt negligentia neſcire quid illud ſit, quo cœleſtia tam profunde cogitamus, quo naturalia tam ſubtili indagatione inueſtigamus, & de ipſo quoque creatore noſtro tam ſublimia ſcire deſideramus. Nõ eſt res peregrina nec longe quærenda à nobis: Animus eſt quo iſta ſapimus. Sed eſt ſemper nobiſcum, adeſt, tractat, loquitur & intus verſatur. Datum eſt illi tam†ingentium rerum ſecreta ſcire, & ſeipſum cognoſcere non poſſe. Paucis ſiquidem licet ipſo animo animum cernere, id eſt, vt ipſe animus ſe videat. Fieri autem non poteſt quadam diuina prouidentia, vt inueniendi facultas deſit religioſis animis ſeipſos & deum ſuũ pie caſte ac diligenter quærentibus: Idcirco reddam me mihi, imò deo meo cui maximè me debeo, & videbo quid ſit animus, & quæ ſit patria eius.

† al. In natura eſt etiam illitum.

Animus quid ſit. Cap. I.

Animus eſt ſubſtantia quædam rationis particeps, regendo corpori accommodata. Animus ſapientia illuſtratus, & ſuum principium reſpicit & ſeipſum cognoſcit, & quàm ſit indecorum vt extra ſe quærat, quod in ſeipſo poſſit inuenire, intelligit. Corporeis vero paſſionibus conſopitus, & per ſenſibiles formas extra ſemetipſum abductus oblitus eſt quid ſit, & quid fuit. Et quia nihil aliud ſe fuiſſe meminit, nil præter quod videtur ſe eſſe credit. Solo ſenſu circa corpora, & imaginatione circa corporum ſimilitudines & locorum verſatur, & in eis ſiue vigilando, ſiue dormiendo diſtrahitur. Cum vero ab hac diſtractio

ſtractione per puram in,elligentiam aſcendens in vnum ſe colligit, rationalis dicitur. Ratio ſiquidem eſt animi aſpectus quo per ſeipſum verũ intuetur:Ratiocinatio vero, eſt rationis inquiſitio. Quare illa opus eſt ad videndũ, iſta ad inquirendũ.

Ratio.
Ratiocinatio.

Animus inuiſibilis eſt. Neque enim aliter inuiſibilia cernere valeret. Viſibilia per corpus videt,inuiſibilia per ſe, & in eo ſe videt,quòd inuiſibilem ſe videt. Videtur tamen in corpore per corpus, ſicut ſenſus in litera manet,& per literam videtur. Animus corporis dominator, rector, & habitator videt ſeipſum per ſemetipſum: Non quærit auxilium corporalium, oculorum,imò vero ab omnibus corporeis ſenſibus tanquam impedientibus,& perſtrepentibus,abſtrahit ſe ad ſe,vt videat ſe in ſe,vt nouerit ſe apud ſe. Et cum vult deum cognoſcere, eleuat ſe ſuper ſe mentis acie. Non enim aliquid tale eſt deus, qualis eſt animus,non tamen videri niſi animo poteſt, nec ita videri vt animus poteſt. Incommutabilis ſiquidem eſt veritas ſine defectu ſubſtantiæ. Non talis eſt animus. Sed deficit & proficit,nouit & ignorat,meminit & obliuiſcitur. Modo vult, & modo non vult. Diffuſus cogitationibus atque conſiliis, huc atque illuc vagatur. Conſiderando ſpectat omnia:Videt abſentia,tranſmarina viſu ambit,& percurrit aſpectu,abdita ſcrutatur. Et vno momento ſenſus ſuos per totius orbis fines,& mũdi ſecreta circumfert. Deſcendit ad inferna,aſcendit inde,verſatur in cœlo,adhæret Chriſto,coniungitur deo:Ipſe ſiquidem eſt eius patria & habitatio,ad cuius ſimilitudinem factus eſt. Quiſquis ergo ſe talem reddi deſiderat,qualis à deo factus eſt, id eſt ſimilem deo,reddat ad ſe,& ſtet in ſe, & ſic intra ſemetipſum quærat & videat vnde conſtet homo, & ex qua ſui parte factus ſit ad imaginem dei.

Animus ſeipſum intelligit. Cap. II.

Ex duabus ſubſtantiis conſtat homo, anima & carne. Anima cum ratione,carne cum ſenſibus ſuis: quos tamen ſenſus non mouet caro abſque animæ ſocietate:Anima vero rationale ſuum tenet ſine carne.

Homo quibus cõſtet. Cap. III.

Eſt ſiquidem rationalis concupiſcibilis,& iraſcibilis. Per rationalitatem habilis eſt illuminari ad aliquid cognoſcendum infra ſe,& ſupra ſe,in ſe,& iuxta ſe. Cognoſcit ſiquidem deum ſupra ſe,& ſe in ſe,& angelos iuxta ſe,& quicquid cœli ambitu continetur infra ſe. Per concupiſcibilitatem & iraſcibilitatem habilis eſt affici ad aliquid appetendum vel fugiendum, amandum vel odiendum. Et ideo de rationalitate omnis ſenſus

Vires animæ. Cap. IIII.

Vis concupiſcendi.

ſus

ſus oritur animæ, & de aliis omnis affectus. Affectus vero quadripertitus eſſe d.gnoſc tur: dum de eo quod amamus, iam gaudemus, vel gaudendum ſperamus: & de eo quod odimus, iam dolemus, ſiue dolendum metuimus. Et ob hoc de concupiſcibilitate gaudiũ & ſpes, & de iraſcibilitate dolor & metus oriũtur. Qui quidem quattuor affectus animæ omnium ſunt vitiorum * & virtutum quaſi quædam principia, & communis materia. Affectus ſiquidem operi nomen imponit. Et quoniã virtus eſt habitus mentis bene compoſitæ, componendi & inſtituendi atq; ordinãdi ſunt dicti affectus ad id quod debent, & quo modo debẽt, vt in virtutes proficere poſſint, alioquin in vicia facile decident. Cum igitur prudenter, modeſte fortiter, & iuſte amor & odium inſtituuntur, in virtutes exurgunt prudentiam ſcilicet & temperãtiam, fortitudinem atque iuſtitiã, quæ quaſi origines & cardines ſunt omnium virtutũ. Et hæc omnia cum affectuoſe & virtuoſe in anima conſtituuntur, per odium mundi, & ſui, proficiſcitur in amorem dei & proximi: per contemptum temporalium & inferiorum, creſcit in deſiderium æternorum & ſupernorum. Senſus vero vnus eſt in anima, & quod ipſa. Et cum corpus non ſit, corporeus dicitur quia corpus [non] tranſcendit, vel quia à corporeis exercetur inſtrumentis: vnde & ob numerum inſtrumentorum quinque pertitus dicitur, cum intus nõ ſit niſi vnus: Verumtamen propter varia exteriora † variatur & varie nuncupatur. Dicitur nanq; ſenſus, imaginatio, ratio, intellectus, intelligẽtia: Et hæc omnia in anima nihil aliud ſunt quàm ipſa, aliæ & aliæ proprietates inter ſe propter varia exercitia, ſed vna eſſentia rationalis & vna anima: proprietates quidem diuerſæ, ſed eſſentia vna: ſecundũ exercitium multa ſunt, ſecundum eſſentiam vero vnũ ſunt in anima & idem quod ipſa. Et ſicut mundus iſte viſibilis quinquepertiia quadã diſtinctione eſt ordinatus, terra ſcilicet & aqua, aëre, & æthere, ſiue firmamẽto, & ipſo quoque ſupremo cœlo quod empyreum vocãt: Sic animæ in mundo ſui corporis peregrinanti quinq; progreſſus ſunt ad ſapientiam, ſenſus ſcilicet, imaginatio, ratio intellectus, & intelligentia. Quinq; enim progreſſionibus rationalitas exercetur ad ſapientiam, & quatuor affectibus ad charitatem: quatenus nouem iſtis progreſſionibus in ſemetipſa proficiẽs anima, ſenſu & affectu, quaſi internis quibuſdam pedibus, quę ſpiritu viuit ſpiritu ambulet, vſque ad cherubim & ſeraphin, id eſt, vſq; ad plenit

Marginalia: πάθη. 4. — * al. motuum. — Virtutes. 4. — † exercitia. — Animæ vires. 5.

plenitudinem ſcientiæ,& regnum charitatis,habeátq; anima per exercitium virtutes quarum facultates habet per naturā.

Et hos progeſſus nominibus & ordinibus angelorū cōparare prudenti lectori relinquo. Facile ſiquidē erit ei,ſi ſciat aptare ſenſum qui primus animæ nuncius eſt,angelis qui nūcij vocantur:imaginationem archāgelis,quæ plura quàm ſenſus percipit. Timorem virtutibus, dolorem poteſtatibus. Qui enim metu ſuppliciorum perterritus eſt,& dolore peccatorū compunctus,contemnit mundum & ſeipſum,cum virtutibus facit miracula,cum poteſtatibus fugat dæmonia:maius nanque eſt contemnere ſeipſum,quàm mundum,quem multi propter vanitatem contemſerunt. Rationem aſſignamus principatibus: nam ſicut illi præſunt,& principantur ſubiectis ſpiritibus, ſic ratio ſenſibus atque affectibus. Amoré [proximi] ſiue gaudiū dominationibus:recte nanque aliis dominantur qui omnes amāt,& de profectu omnium gaudēt. Intellectū thronis:throni ſedes dicuntur,quia eis deus ſedet. Intelligere etiam debes, quoniā in cordibus noſtris deus habitat per fidē, per ſanctificationem, per pacem per dilectionem, quoniam deus eſt pacis & dilectionis. Intelligentiam aptamus cum cherubin. Illi nanque ſpiritus tanto perfectiore ſcientia pleni ſunt, quanto diuinitatem dei in intimis contemplantur †, Intelligentia nanque animæ vis eſt quæ immediate deo ſupponitur, cernítque ſiquidem ipſum & quæ in ipſo ſunt. Spem ſiue deſiderium [ſiue amorem dei,] ſeraphin, Deus nanque eſt ſpes omnium finium terræ,cuius vultum tota terra deſiderat:& in quem ſeraphin proſpicere deſiderant,tota ſpes noſtra & deſiderium noſtrum eſt. Odium mundi,virtutibus:odium ſui, poteſtatibus: rationē principatibus, amorem proximi dominationibus: intellectum thronis:intelligentiam cherubin:amorem dei ſeraphin. Timor nanque de ſupplicus & dolor de peccatis faciunt contemptum mundi & ſui, vt tamen cum virtutibus faciant miracula, & cum poteſtatibus expellant dæmonia. Spes de promiſſis & gaudium de præmiis faciunt amorem proximi & dei.

Vbi gratia frigida collatio virtū animæ cū choris angelorum. Cap.V.

† quanto claritatē dei ſcientius contēplantur.

Anima ad ſimilitudinem totius ſapientiæ facta omnium rerum in ſe gerit ſimilitudinem. Vnde & à Philoſopho definita eſt omnium rerum ſimilitudo. Habet ſiquidem in ſe vires quibus omnia apprehendit,ſiue intelligat, & omnibus ſimilis exiſtit, cū ſit vna. Similis eſt terræ per ſenſum,aquæ per imaginationem,aëri per rationem,firmamento

Veſtigia trinitatis in anima à quo. Cap.VI.

per

per intellectum, cœlorum cœlo per intelligentiam. Similis eſt lapidibus per eſſentiam, arboribus per vitam, animalibus per ſenſum & imaginationem, hominibus per rationem, angelis per intellectum, deo per intelligentiam. Et ſicut deus eſt omnibus captabilis & participabilis, ſic anima omnium eſt capax. Captibilis & Participabilis omnibus eſt deus, quia naturali ſuo munere & vſu ex munere participatur ab omnibus per eſſentiam qua ſunt, & ſecundum illam ad idoneam ſpeciē qua ab aliis differunt, & ſecundum vtrunque ad congruum vſum quo proficiunt. Tria hæc omni homini exiſtenti inſunt quaſi quædam veſtigia, ſummæ eſſentiæ, imaginis, & muneris, id eſt, trinitatis patris & filij & ſpiritu ſancti. Aeternitas quippe eſt in patre, [quia pater non habet patrem de quo ſit: filius de patre eſt vt ſit, atque vt illi coæternus ſit. Imago enim ſi perfecte implet illud cuius eſt imago coæqualis eſt illi.] Species eſt in imagine, [id eſt pulchritudo, congruentia, æqualitas prima & ſumma, ſimilitudo prima & ſumma vita, primus & ſumm⁹ intellectus.] Vſus eſt in munere, [Munus patris & filij ſpiritus ſanctus eſt. Vſus ergo in munere eſt, id eſt, delectatio gaudium, lætitia, fœlicitas, ſuauitas. Ille nanque ineffabilis complexus patris & imaginis, nō eſt ſine perfectione, ſine charitate, ſine gaudio. Sic in illa trinitate ſumma eſt origo omnium rerū, perfectiſſima pulchritudo, & beatiſſima dilectio,] nobis autem omnis vſus diuinitatis eſt ex munere. Quodam modo nanque quaſi propior videtur nobis eſſe ſpiritus ſanctus, vtpote patris & filij munus. Ex ipſo nimirum eſt omnis vſus gratiæ cum patre & filio. ipſe enim regit & erudit†, conſolatur & perducit Eccleſiam ad Chriſtum, quam ipſe ſimul ſine macula & ruga [iudicaturus] tradet regnum deo & patri. Sic à patre per filium & ſpiritum ſanctum, vel potius in ſpiritu diuina ad nos deſcenderunt. Pater ſiquidem tradidit filiū ſuum quo redimeret ſeruos, miſit ſpiritum ſanctum quo ſeruos adoptaret in filios: Filium dedit in' precium redemptionis: ſpiritum ſanctum in priuilegium adoptionis, ſed denique totum ſeruat in hæreditatem adoptatis. Nemo ergo de dei pietate diffidat, quoniam maior eſt eius miſericordia quàm noſtra miſeria, & quiſquis ad eum toto corde clamauerit, exaudiet illum, quoniam miſericors eſt. Tardius ſiquidem ei videtur peccatori veniam dare, quàm ipſi peccatori accipere. Sic enim feſtinat abſoluere reum à tormento conſcientiæ ſuæ, quaſi

Ex Hilario.

†erigit.

quaſi plus cum cruciet paſſio miſeri, quàm ipſum miſerum compaſſio ſui. Capax eſt omnium anima, quia per rationalitatem ad cognitionem, & per concupiſcibilitatem ad dilectionem vniuerſitatis capax inuenitur. Sunt enim duo in anima, & ſunt id quod anima, naturalis ſenſus cognoſcens omnia & diiudicans inter omnia: naturalis affectus. quo ſuo ordine & gradu diligat omnia. Veruntamen facultates & quaſi inſtrumenta cognoſcendi & diligendi habet ex natura, cognitionem tamen veritatis & ordinem dilectionis nequaquam habet niſi ex gratia. Facta ſiquidem à deo mens rationalis ſicut eius imaginem ſuſcepit, ita cognitionem & amorem. Vaſa nanque quæ creatrix ſapiētia format vt ſint, adiutrix gratia replet ne vacua ſint, ſi ſtrenuum operarium inuenerit. *Anima capax omnium. Cap. VII.*

Anima eſt ſubſtantia rationalis, intellectualis, à deo facta ſpiritalis, non ex dei natura, ſed potius creatura ex nihilo facta, in bonum malúmque conuertibilis. Et ideo aliquatenus eſt mortalis inquantum in deterius mutari, & à voluntate dei cuius participatione bona † fit, alienari poteſt: Et aliquatenus immortalis, quoniā ſenſum, quo ei poſt hanc vitam vel bene vel male fit, amittere non poteſt: Non quòd pro actis ante carnem geſtis meruerit vt in carne includeretur, vt quidam voluerūt, ſed nec ideo poteſt eſſe in homine ſine ſorde peccati, niſi à Chriſto fuerit liberata. Dei enim nutu ad corpus anima venit, vt ſi ſecundum eius præceptum agere vellet, mercedem acciperet vitæ æternæ atque ſocietatis angelorum: Si autem contemneret, pœnas iuſtiſſimas & amariſſimas lueret, ſiue doloris continui, ſiue ignis æterni. Anima vero ex eo dicta eſt, quod animet corpus ad viuendum, hoc eſt viuificet. Spiritus eſt ipſa anima pro ſpiritali natura, vel pro eo quòd ſpiret in corpore appellatus eſt ſpiritus. Anima & ſpiritus idē ſunt in homine, quanuis aliud notet ſpiritus, & aliud anima. Spiritus nanque ad ſubſtantiam dicitur, & anima ad viuificationem. Eadem eſt eſſentia, ſed proprietas diuerſa: Nam vnus & idem ſpiritus ad ſeipſum dicitur ſpiritus, & ad corpus anima. Spiritus eſt inquantum eſt ratione prædita ſubſtantia rationalis: anima inquantum eſt vita corporis, de qua dictum eſt, Qui perdiderit animam ſuam propter me, ſaluam faciet eam: id eſt, quiſquis propter deum vitam hanc quæ nunc corporis viuificatione ex anima temporaliter mortalis conſtat, libenter deſpexerit, in futuro eandem corporis, non ſolum animæ vitam æternam & *Anima rurſum quid. Ca. VIII. †beata. Senſus duplex homini. Cap. IX. Vnde dicātur anima & ſpiritus. Luca. 9.*

immortalitatem recipiet. Humana quidem anima, quia in corpore habet eſſe & extra corpus, pariter anima & ſpiritus vocari poteſt: non duæ animæ ſenſualis & rationalis, altera qua homo viuat, & altera qua vt quidam putant, ſapiat: ſed vna atque

Fætus. eadem anima in ſemetipſa viuit per intellectum, & corpori vitam præbet per ſenſum. Humanum nanque corpus nec viuere nec naſci poteſt ſine anima rationali, vegetatur tamen & mouetur & creſcit & humanam formã in vtero recipit, priuſquam animam rationalem recipiat. Sicut etiã virgulta & herbas ſine anima moueri & incrementum habere videmus. Duplex eſt quidem vita animæ, alia qua viuit in carne, & alia qua viuit in deo. Duo ſiquidem in homine ſenſus ſunt, vnus interior, & alius exterior, & vterque bonum ſuum habet in quo reficitur. Senſus interior reficitur in contemplatione diuinitatis, ſenſus exterior in contemplatione humanitatis. Propterea enim deus homo factus eſt, vt totum hominem in ſe beatificaret, & tota conuerſio hominis eſſet ad ipſum, & tota dilectio hominis eſſet in ipſo, cum à ſenſu carnis videretur per carnẽ, & à ſenſu mentis videretur per diuinitatis contemplationem. Hoc autem erat totum bonum hominis, vt ſiue ingrederetur

Ioan. 10. ſiue egrederetur paſcua in factore ſuo inueniret, paſcua foris in carne ſaluatoris, & paſcua intus in diuinitate creatoris. Hoc bonum magnum, ſecutum eſt malum, quoniam perdito bono quod intus erat, egreſſa eſt anima ad bona aliena quæ foris erãt, & pactum fecit cum delectationibus ſeculi, requieſcens ſuper illas, non attendens abſentiam boni ſui interioris, eo quòd conſolationes ſuas cerneret in bonis alienis. Nam cum exterior ſenſus carnalis bono ſuo vtitur, interior ſenſus mentis quaſi obdormit. Non enim cognoſcit bona interioris ſenſus qui iucunditate bonorum exteriorum capitur. Nam qui in carne viuit, in carne ſentit, & dolores carnis fugit inquantum poteſt: vulnera autem animæ prorſus ignorat, nec medicinam quærit in eis. Cum autẽ mortuus fuerit ſenſus animæ quo viuit in carne, tunc viuificari incipiet ſenſus ille quo ſentiet ſemetipſum, & tunc ſciet dolores ſuos, & incipiet ſentire vulnera ſua tanto grauius quanto propius. Magis enim obeſt malum quod eſt magis vicinum, & magis prodeſt bonum [quod magis eſt intimum.]

Quot modis dicatur ſpiritus. Cap. X.

Spiritus dicitur multis modis. Dicitur nãque ſpiritus deus, & aër iſte, & flatus aëris, qui à corde receptus & inde per totũ corpus

corpus emiſſus mortaliū vitā flatu neceſſario cōtinet. Iſte tamē ſpiritus iure anima dici non poteſt, quia aeris varietate diſſoluitur. Dicitur ſpiritus anima, ſiue hominis, ſiue pecoris. Dicitur ſpiritus mens rationalis, vbi eſt quædam ſcintilla tanquā oculus animæ ad quem pertinet imaginatio & cognitio dei. Oculus animæ eſt mens ab omni corporis labe pura, mentis aſpectus eſt ratio, intellectus viſio. Tria hæc omni animæ neceſſaria ſunt, vt ſanos oculos habeat, vt aſpiciat, vt videat. Sanos oculos habet, cum à mortalium cupiditatibus eſt purgata atque remota. Aſpicit, cum in dei lumine cōtemplationis oculos figit. Videt cum illa contemplatione conſpicit, quanta ſint gaudia quanta lætitia, quanta ſecuritas, ſerenitas, & quanta iucunditas. Sanitas facit illam ſecurām, aſpectus rectam, viſio beatam. Cum enim fuerit ab omni fece liberata † maculiſque diluta, tūc ſe denique in ſeipſa liberaliſſime tenet, & nihil ſibi metuit, aut vlla ſua culpa quicquam angitur: & tunc ingenti quadam & incredibili fiducia pergit in deum, id eſt in ipſam contemplationem veritatis: aſpectum ſiquidem rectum ſequitur ipſa viſio dei, quæ eſt finis aſpectus. Sic anima prius ſanatur, ſanata introducitur, introducta reficitur. Spiritus etiā eſt quædam vis animæ, mente inferior, vbi corporalium rerum ſimilitudines exprimuntur. Nec ipſe ſpiritus corpus eſt, ſed corpori ſimilis. Quæ enim ſpiritu videntur, non ſunt corporalia, ſed corporalibus ſimilia. Facies ſiquidem hominis & nobis forinſecus nota eſt, & in memoria noſtra habet imaginem ſuam, incorporalem quidem, ſed corpori ſimilem. Mundi quoque iſtius mirabilis pulchritudo, & nobis foris præſto eſt, & in memoria noſtra habet imaginem ſuam, incorporalem quidem, ſed corpori ſimilem, ad quam recurrimus cum clauſis oculis eam cogitamus. Quod enim ad corporis ſenſum aliquod corpus in loco eſt, hoc eſt animi aciem ſimilitudo corporis in memoria: & quod eſt intentio voluntatis ad corpus viſum, viſionémque copulandam, hoc eſt eadem intentio voluntatis ad copulandam imaginem corporis quæ eſt in memoria & viſione cogitantis. Ille ſpiritus dicitur factus ad imaginem & ſimilitudinem dei, in quo eſt cognitio veritatis, & amor virtutis. Imago ſiquidem eſt in cognitione, & ſimilitudo in dilectione. Imago, quia rationalis: & ſimilitudo, quia ſpiritalis. Hæret ſiquidem veritati nulla interpoſita ſubſtantia rationale noſtrum, quo ratiocinamur, intelligimus,

† ſordeliberа.

 & ſapi

Ephe.4. & ſapimus, ſpiritum dicimus. Hunc autem ſpiritum Apoſtolus mentem vocat, cum dicit, Renouamini ſpiritu mentis veſtræ, id eſt, mente. Nihil enim aliud eſt ſpiritus mentis, quàm mens: ſicut corpus carnis, nihil aliud eſt quàm caro.

Quòd in mẽte eminet intelligentia. *Cap. XI.* *Mens vnde dicatur.* *Mens omnia.* *Δυνάμει.* *† cognitiua.*

Mens autem dicitur à μήνη Mene autem Græce, Latine dicitur luna. Et ſicut luna creſcit & deficit, & varia viciſſitudine commutatur, in id tamen quod fuit quadã perfecta nouitate ſe reſtituit: ſic mens nũc caput ſummis inſerit, nunc decidit in infimis, nunc ſeſe inferens ſibi veris falſa redarguit: modo ad corporalia regẽnda deflectitur, modo æternis rationibus inſpiciẽdis, vel conſulendis adhæreſcit. Ratio ſiquidem eſt mentis aſpectus quo bonũ & malum diſcernit, virtutes eligit, deúmq; diligit. Mens vniuerſorum capax, & omnium rerum ſimilitudine inſignita, omnia eſſe dicitur naturali † quadam potentia, & naturali dignitate: Idcirco inuiſibiles rerum cauſas per intelligentiam comprehendit, & viſibiles actualium formas per ſenſuũ paſſiones colligit. Et ſiue per ſenſus ad ſenſibilia exeat ſiue per intelligentiam ad inuiſibilia aſcendat, rerum ſimilitudines ad ſeipſam trahit, præſentia cognoſcit, abſentia intelligit, ignota inquirit, & in inuentis verſatur. Rationale & intellectuale lumen, quo ratiocinamur, intelligimus & ſapimus, mentem dicimus, quæ ita facta eſt ad imaginem dei, vt nulla interpoſita natura ab ipſa veritate formetur. Mens enim ex eo dicta eſt, quod emineat in anima: Præſtantior ſiquidem vis animæ eſt, à qua procedit intelligentia. Per intelligentiã vtiq; ipſam veritatem intelligit, per ſapientiam diligit. Sapientia nanque eſt amor boni ſiue ſapor boni, à ſapore ſiquidem dicitur. Mentis viſio eſt intelligentia, guſtus, ſapientia. Illa contemplatur, iſta delectatur, Cũ ab inferioribus ad ſuperiora volumus aſcẽdere, prius occurrit nobis ſenſus, deinde imaginatio, poſtea ratio, intellectus & intelligentia, & in ſummo eſt ſapiẽtia. Summa nanque ſapientiã ipſe deus eſt. Sapiẽtia hominis eſt pietas, id eſt, cultus dei. Sẽſus ea vis animæ eſt quæ rerum corporearum corporeas recipit formas præſentes: Imaginatio eſt ea vis animæ quæ rerum corporearum corporeas recipit formás, ſed abſentes ſenſus, nanque formas in materia percipit, imaginatio extra materiam: & ea vis quæ exterius formata ſenſus dicitur, eadem traducta vſque ad intimum, imaginatio vocatur. Imaginatio nanque de ſenſu oritur, & ſecundum eius aduerſitates, ipſius quoq; eſt variatio. Multa videt anima carnali

Prius dicebatur à μήνη. *Differunt ſenſus & imaginatio.*

carnalibus oculis. multa etiam phantaſtica imaginatione concipit: & vbiq; quaſi diffunditur, mouetur, erigitur, & fluctuare videtur non à ſe egrediens, ſed in ſemetipſa tanquam in magno percurrens ſpacio peruagatur non exit ad illa, ſed tractatibus ſuis ſibi illa repræſentat. Habet ſiquidem in ſe quaſi quandam latitudinem, longitudinem, & altitudinē. Nam per charitatem deum & omnes fideles ſibi complectitur: per meditationem rerum vniuerſa quæ à principio mundi vſque ad finem deus propter ſalutem noſtram operatus eſt meditatur: per contemplationem, quæ ſurſum ſunt cœleſtia contemplatur. Ratio eſt ea vis animæ quæ rerum corporearum naturas, formas, differentias propria & accidētia percipit: omnia incorporea, ſed nō extra corpora, niſi ratione ſubſiſtētia. Abſtrahit enim à corporibus quæ fundantur in corporibus, non actione ſed conſideratione. Natura nanque ipſius corporis, ſecundum quod omne corpus, corpus eſt, nullum vtique corpus eſt. Intellectus ea vis animæ eſt quæ inuiſibilia percipit, ſicut angelos, dæmones, animas, & omnem ſpiritum creatum. Intelligētia ea vis animæ eſt quæ immediate ſupponitur deo: Cernit ſiquidem ipſum ſummum verum & vere incommutabilem. Sic anima ſenſu percipit corpora, imaginatione corporum ſimilitudines, ratione corporum naturas, intellectu ſpiritū creatum intelligētia ſpiritum increatum. Et quicquid ſenſus percipit, imaginatio repræſentat, cogitatio format, ingeniū inueſtigat, ratio iudicat, memoria ſeruat, intellectus ſeparat, intelligentia comprehēdit, & ad meditationem ſiue contemplationem adducit. Ingenium eſt vis ea animæ, ſiue intentio, qua anima ſe extendit & exercet ad incognitorum cognitionem. Ingenium ſiquidem exquirit incognita, ratio diſcernit inuenta, memoria recondit iudicatā & offert adhuc iudicanda. Sic fit aſcenſus ab inferioribus ad ſuperiora, & ima à ſummis dependent. Intellectus nanque quædam imago & ſimilitudo intelligentiæ eſt, ratio intellectus, rationis phantaſticus ſpiritus, cui etiam ſupremum corporis corpus, id eſt, ignis quadam ſimilitudine iungitur, & igni aër, & aëri aqua, & aquæ terra. Senſus informat imaginationem, imaginatio rationem, & facit ſcientiam ſiue prudentiam. Rurſum rationi occurrens diuina prudentia, informat eam & facit intelligentiam ſiue ſapientiam. Eſt itaque in ratione quiddam ad ſuperna & cœleſtia, intendens, & id dicitur ſapientia: & eſt quiddam ad tranſitoria & caduca re-

Dimenſio animæ.

Sapiētia.

ſpiciens,& id vocatur prudétia.Hæc duo ex ratione ſunt,& in
Prudētia ratione conſiſtunt.Et diuidit ſe ratio in duo, ſcilicet in ſurſum & deorſum:ſurſum in ſapientiam, deorſum in prudentiam,quaſi in virum & mulierem, vt vir ſit ſuperior & regat,
Eccle.42. mulier inferior & regatur. Vnde dictum eſt,Melior eſt iniquitas viri,quàm benefaciés mulier.Melior ſiquidem eſt qui per cœleſte deſiderium accenſus,carnem neceſſario etiam ei ſubtrahendo affligit,quàm qui per carnalem affectum reſolutus, per omnia quæ commoda ſunt ei ſatisfacere contendit.

Senſus et eius opus. Cap. XII. Senſus iuuatur exterius quia oculus carnis,quanuis ex natura facultatem videndi habeat, nunquam tamen per ſe conſequitur viſionem,nec auris auditũ,niſi ex beneficio exterioris lucis & ſoni. Imaginatio iuuatur exterius,quia ex ſenſibilibus concipitur. Ratio iuuatur interius, quia ſpiritus rationalis ex dono creatoris habilis ad cognoſcendũ verum & diligendum bonũ,niſi interioris lucis radio fuerit perfuſus, & calore ſuccẽſus,nunquam cóſequitur ſapientiæ cognitioné vel charitatis affectũ. Intellectus & intelligentia iuuãtur ſuperius,quia deus ignis & lux eſt. Lux ergo ſplendoré emittens ex ſe quem retinet in ſe,illuminat intelligentiá ad cognitioné veritatis. Ignis verò calorem de ſe emittens,ſed non amittens, inflammat af-
† Veritatis. fectum ad amorem virtutis †. Et ſicut ſolem non videt oculus niſi in lumine ſolis: ſic verum ac diuinum lumen non poterit
Pſal. 35. intelligentia videre niſi in ipſius lumine:Domine, inquit pro-
1.Cor.15. pheta,in lumine tuo videbimus lumen. Cum enim mortale hoc induerit immortalitatem,& corruptibile hoc induerit incorruptibilitatem,tunc mente pariter & corpore ſpiritales effecti ſecundum modulum noſtrum per mentis illuminationem omnia ſciemus, & per corporis incorruptibilis leuitatem vbique eſſe poterimus. Volabimus mente per contemplationem, volabimus & corpore per incorruptionem. Diſcernemus mente,diſcernemus & corpore,cum ſenſus noſtri corporei vertentur in rationem, ratio in intellectum, intellectus in intelligentiam,intelligentia in deum mutabitur. Senſu viſibilia percipiuntur,in imaginatione continentur viſibilium imagines & ſimilitudines, ad rationem pertinent viſibilium rationes & definitiones,& inuiſibilium inueſtigationes, ad intellectum & intelligentiam ſpectant ſpiritalium & diuinorum comprehenſiones & contemplationes. Senſus vero & imaginatio ad rationem non aſcendunt, ſed infra remanentes eam

aliqua

aliquatenus deducere poſſunt,& quaſi à longe quædam oſtendere,ad quæ non poſſunt peruenire. Simili quadam proportione intellectum & intelligentiam ratio iuuare poteſt,ſed ad ſtatum eorum non valet aſcendere, quoniam metas ſuas & fines ſuos proprios habet quos tranſcendere non poteſt. Senſum & imaginationem cum cæteris animalibus communia habemus:Vident ſiquidem viſibilia & viſorum recordantur. In quibuſdam etiam ſenſibus nos ſuperant, quoniam iuſtum fuit vt brutis animalibus quibus nil d[illegible]dum erat in intellectu,aliquid amplius daretur in ſenſu. Et econtrario tanto maior neceſſitas inducitur homini exercendæ rationis, quanto maiorem defectum patitur ſenſualitatis. Ratio autem inde incipit vnde aliquid occurrit quod nobis cum animalibus non ſit commune. Quædam ergo ſunt infra rationem, quædam iuxta rationem, quædam ſupra rationem. Infra rationem ſunt quæ ſenſu percipimus,ſicut dura & mollia, calida & frigida,candida & nigra. Iuxta rationem ſunt & peruia rationi,quæ ratione percipimus ſicut commoda & incommoda, vera & falſa,iuſta & iniuſta. Ratio ſiquidem eſt quidam animi motus viſum mentis acuens,veráque a falſis diſtinguens. Supra rationem ſunt quæ nec ſenſus docet nec ratio perſuadet,ſed aut diuina reuelatione comprehenduntur,aut diuinarum ſcripturarum authoritate creduntur, ſicut deum in vna ſubſtantia trinum,& in tribus perſonis ſubſtantialiter vnum. Deus ſiquidem eſt rerum vniuerſitas, ita quòd nulli ſingularum:& ideo motibus rationis non ſubiacet, quia ratio non eſt niſi de re aliqua. Anima eſt ſpiritus intellectualis rationalis ſemper viuens,ſemper in motu, bonæ malæque voluntatis capax:Secundum benignitatem creatoris, atque ſecundum ſui operis officium † variis nuncupatur nominibus. Dicitur namque anima dum vegetat, ſpiritus dum contemplatur,ſenſus dum ſentit animus dum ſapit, dum intelligit mēs, dum diſcernit ratio,dum recordatur memoria, dum vult voluntas. Iſta tamen non differunt in ſubſtantia quemadmodum in nominibus,quoniam omnia iſta vna anima eſt, proprietates quidem diuerſæ, ſed eſſentia vna. In ſpiritu tamen & anima poteſt eſſe differentia,quia omnis anima eſt ſpiritus ſed non omnis ſpiritus eſt anima. Animæ duplices ſunt actiones. Alio nāque cōſilio erigitur ad deū.alio inclinatur ad carnem. Inclinatur autē ſic:Cum ſit ſubtilis & inuiſibilis, videri

Ratio quid ſit.

Definitio animæ et explanatio eius. cap. XIII.

† effectū.

non poteſt,ſed per potentias ſuas ſe extendit & oſtendit.Per concupiſcibilitatem nanque appetit,per iraſcibilitatem, contemnit per rationalitatem inter vtrunque diſcernit. Tota animæ eſſentia in his potentiis ſuis cóſiſtit,nec per partes diuiditur cum ſimplex ſit & indiuidua. Et ſi aliquando partes habere dicitur, ratione potius ſimilitudinis quàm veritate compoſitionis intelligendum eſt.Simplex ſubſtantia eſt anima, nec aliud nec minus eſt ratio in ſubſtantia quàm anima, nec aliud nec minus iraſcibilitas vel concupiſcibilitas quàm anima, ſed vna eadémque ſubſtantia ſecundum diuerſas potentias diuerſa ſortitur vocabula. Has potentias habet antequam corpori miſceatur. Naturales ſiquidem ſunt ei, nec aliud ſunt quàm ipſa. Tota nanque animæ ſubſtantia in his tribus plena & perfecta conſiſtit,id eſt in rationalitate,concupiſcibilitate,& iraſcibilitate,quaſi quadam ſua trinitate,& tota hæc trinitas eſt quædam animæ vnitas, & ipſa anima. Deus eſt omnia ſua,& anima quædam ſua. Habet ſiquidem naturalia, & ipſa omnia eſt. Potentia nanque & vires eius idem ſunt quod ipſa. Habet accidentalia, & ipſa non eſt.Suæ vires eſt, ſuæ virtutes non eſt:Non enim eſt ſua prudentia,ſua temperantia, ſua fortitudo,ſua iuſticia.Potentiæ animæ ſunt, rationalitas, concupiſcibilitas,& iraſcibilitas.Vires ſunt ſenſus,imaginatio ratio, memoria,intellectus,intelligentia:Potentiæ autem poſſunt dici vires,& vires dici poſſunt potentiæ.

Ex Platone.

De amicicia animæ & corporis. C.XIIII.

Quibuſdam affectibus & quadam amicicia anima corpori coniungitur,ſecundum quam amiciciam nemo carnem ſuam odio habet. Sociata nanque illi, licet eius ſocietate prægrauetur,ineffabili tamen conditione diligit illud, amat carcerem ſuum,& ideo libera eſſe nō poteſt.Doloribus eius vehemēter afficitur.Formidat interitum,quæ mori non poteſt.Timet defectum quæ per naturam non poteſt deficere. Oculorum paſcitur ſpeculatione,ſonoris delectatur auditibus, ſuauiſſimis iocundatur odoribus, larga epulatione reficitur. Et licet his rebus nullatenus ipſa vtatur, graui tamen mœrore affligitur ſi ſubtrahantur.Huic etiam nonnunquam ſubrepunt vicia cōtraria rationi,dum anima dilecto corpori indulgentius remittendo, locum noſcitur præbere peccato. Per ſenſus quoque progreditur anima ad corpus mouendum & viuificandum.

Ephe.5.

Nouem foramina.

Nouem quoque ſunt foramina in humano corpore, quibus ſecundum naturalem cōtemperantiam influit & effluit omne

quo

quo idem corpus vegetatur & regitur. Sunt etiam vtriuſque quædam ſimilia, corporis ſcilicet ſupremum, & ſpiritus infimum, in quibus ſine naturarum confuſione, perſonali tamen vnione facile coniungi poſſunt. Similia enim ſimilibus gaudent. Itaque anima quæ vere ſpiritus eſt, & caro quæ vere corpus eſt, in ſuis extremitatibus facile & conuenienter vniũtur, id eſt, in phantaſtico animæ, quod corpus non eſt, ſed ſimile corpori, & ſenſualitate carnis quæ ferè ſpiritus eſt, quia ſine anima fieri non poteſt. Sicut enim ſupremum animæ, id eſt, intelligentia ſiue mens imaginem ſiue ſimilitudinem gerit ſui ſuperioris, id eſt dei, vnde & eius ſuſceptiua eſſe potuit ad vnionem perſonalem, etiam quando ipſe voluit abſque vlla diminutione naturæ ſuæ: ſic ſupremum carnis, id eſt ſenſualitatis animæ gerens ſimilitudinem ad perſonalem vnionem eius eſſentiam ſuſcipere poteſt. Nec iſtud mirum eſt, cum etiam in ſenſu & memoria pecudis quædã eſt imitatio rationalitatis, & in appetitu voluntatis, & in iis quæ refugit reprobationis. Spiritus nanque corporeus qui vtique vere eſt corpus, & ſenſu naturali inter multa diſcernit, & vi concupiſcibilitatis eligit, & natura iraſcibilitatis reprobat. Habet ſiquidem corporea vita quoſdam gradus incremẽtorum quibus ad imaginem ſummæ vitæ proficit. Primus enim gradus corporeæ vitæ eſt ſenſificatio. Secundus per ſenſum ingrediens imaginatio. Tertius per imaginationem conceptorum memoria. Quartus ſecundum ſenſuum paſſiones quædam ſine diſcretione intelligentiæ prouidentia, in qua quidem quaſi rationis imago eſt; & nulla ratio eſt. In his omnibus corporea vita ſpiritalem vitam imitatur. Primo in eo quòd ſentit, ſecundo in eo quòd ſenſum concipit, tertio in eo quòd cõcepta retinet, quarto in eo quòd ſiue in imaginitatis ſiue in ſenſibus ſecundum quandam rationis ſimilitudinem, ſiue ad appetendum, ſiue ad fugiendum ſe in ſe flectit. Conuenientiſſima autem media ſunt & carnis & animæ ſenſualitas carnis, quæ maximè ignis eſt, & phantaſticus ſpiritus qui igneus vigor dicitur: Vnde & quidam loquens de animabus ait,

Gradus incrementorum corporea vita.

Igneus eſt ollis vigor & cœleſtis origo. *Virgil. 6. Aeneid.*

Mira ſocietas carnis & animæ, ſpiritus vitæ & limi terræ. Sic enim ſcriptum eſt, Fecit deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ dans ei ſenſum & intellectum, vt per ſenſum lutum ſibi ſociatum viuificaret, & *Gene. 2.*

per intellectum regeret: & vt per intellectum intus ingrederetur & contemplaretur dei ſapientiam, & per ſenſum foras egrederetur & contemplaretur opera ſapientiæ, intellectu intus illuſtrauit, ſenſu foris decorauit, vt in vtroque refectionem inueniret, intus ad fœlicitatem, foris ad iucunditatem. Sed quia bona exteriora diu ſtare non poſſunt, iuſſus eſt homo ab exterioribus ad interiora redire, & ab interioribus ad ſuperiora aſcendere. Tantæ ſiquidem dignitatis eſt humana conditio vt nullum bonum præter ſummum bonum ei ſufficere poſſit. Plenum fuit miraculo, quòd tam diuerſa & tam diuiſa ab inuicem, ad inuicem potuerunt coniungi. Nec minus mirabile fuit quód limo noſtro deus ſeipſum coniunxit, vt ſibiinuicē vnirētur deus & limus, tanta ſublimitas, & tāta vilitas, nihil enim eſt deo ſublimius & nihil limo vilius. Mirabilis fuit coniunctio prima, mirabilis fuit ſecunda, nec minus mirabilis erit tertia, cum homo angelus & deus, vnus erit ſpiritus. Eodem nanque bono bonus eſt homo, quo bonus eſt angelus, eodémque bono vterque beatus, ſi tamen ambo idipſum eadem voluntate, eodemque ſpiritu cupiunt. Si enim tam diſparem naturam carnis & animæ ad vnam fœderationem atque amiciciam deus coniungere potuit, nequaquam erit ei impoſſibile rationalem ſpiritum, qui vſque ad conſortium terreni corporis humiliatus eſt, cum eodem corpore glorificato, vt ſit ei gloriæ, quod fuit ei ſarcinæ, ad conſortium beatorum ſpirituum qui in ſua puritate perſtiterunt, exaltare, atque ad ſuæ gloriæ participationem ſublimare. Ad hoc ſiquidem illum ſola charitate, nulla neceſſitate creauit altiſſimus, vt ſuæ beatitudinis participem faceret. Si ergo tantum gaudiū & tanta læticia eſt in vita iſta tēporali, quæ conſtat ex præſentia ſpiritus in corpore corruptibili, quanta lætitia & quantum gaudium erit in vita æterna quæ conſtabit ex præſentia diuinitatis in ſpiritu rationali? Subiiciatur ergo corpus animo, animus deo, & vnus ſpiritus erit cum eo: ita tamen ſi in humilitate permanſerit, & gratiam ſui creatoris per quam exaltandus & glorificandus eſt agnouerit. Ex carne & anima conſtat homo, & vtrunque bonum ſuum habet in quo gaudet & exultat. Bonum animæ eſt deus, cum affluentia dulcedinis ſuæ. Bonum carnis eſt mundus, cum abundantia iucunditatis ſuæ. Sed mundus iſte eſt exterior, deus autem interior. Nihil enim eſt eo interius, nihil eo præſentius. Interior eſt om

eſt omni re, quia in ipſo ſunt omnia: Exterior eſt omni re, quia ipſe ſuper omnia. Ab hoc ergo mundo ad deum reuertentes, & quaſi ab imo ſurſum aſcendentes per noſmetipſos tranſire debemus. Aſcendere enim ad deum, eſt intrare ad ſeipſum, & non ſolum ad ſe intrare, ſed ineffabili quodam modo [introitu] in intimis ſeipſum tranſire. Qui enim interius intrans & intrinſecus penetrans ſeipſum tranſcendit, ille veraciter ad deum aſcendit. Ab huius ergo mundi diſtractionibus cor noſtrum colligamus, & ad interiora gaudia reuocemus. Et ſi cor noſtrum ſemper tenere non poſſumus, ſaltem ab illicitis & vanis cogitationibus reſtringamus, vt aliquando in diuinæ contemplationis lumine nos figere valeamus. Hæc eſt enim requies cordis noſtri cum in dei amore per deſiderium figitur. Hæc eſt vita cordis noſtri, cum deum ſuum contemplatur, & ipſa ſua contemplatione ſuauiter reficitur, Et dulce eſt illi ſemper ad conſiderandum quod ad amandum & laudandum ſemper eſt ſuaue. Nihil enim ad beatam vitam præſtantius videtur quàm velut clauſis carnalibus ſenſibus extra carnem mundiq; affectum † quempiam intra ſemetipſum conuerti, alienúmque effectum a mortalium cupiditatibus ſibi ſoli & deo loqui.

† carnem mundúq; effectum.

De comparatione animæ ad ea de quibus corpus conſtat. Cap. XV.

Cum anima ſit incorporea, per ſubtiliorem naturã corporis ſui, id eſt, per ignem & aërem quæ in iſto quoque mundo præcellentia ſunt corpora, & ideo magis ſubtiliora †, corpus adminiſtrat. Iſta ſiquidem priora excipiunt motus animæ viuificantis, eo quòd incorporeæ naturæ ſunt propinquiora quã humor & terra, vt ad eorum proximum miniſterium tota moles adminiſtretur. Nullus ſine his duobus, vel in corpore ſenſus eſt, vel ab anima ſpontaneus corporis motus. Ignis enim & aër quę leuia ſunt, mouent aquam & terrã quę grauia ſunt. Quapropter etiam corpora poſt animæ abſceſſum moueri nõ videmus, quia ignis & aër, quę duo per animæ præſentiam tenentur in corpore terreno & humido, vt omnium quatuor fiat temperatio, poſt eiuſdem animæ abſceſſum ad ſuperna euadunt ac ſeſe expediunt. Corporis autem compoſitio ſic fit, Corpus conſtat ex officialibus membris, officialia ex conſimilibus conſimilia ex humoribus, humores ex cibis, cibi ex elementis: & nihil horum eſt anima, ſed in iſtis tanquã in organis agit anima & per hoc corpori conſulit & huic vitę in qua factus eſt homo in animam viuentem. Quæ cũ temperata & ordinata fuerint, congruunt viuificationi, & nunquam recedit anima. Si vero

† ideo ſpiritus ſimiliora.

Corporis cõpoſitio.

vero diſtenperata & confuſa fuerint, inuita recedit anima, ſecum trahens omnia, ſenſum, imaginationem, rationem, intellectum, intelligentiam, concupiſcibilitatem, & iraſcibilitatem, & ex his ſecundum merita afficitur ad delectationem ſiue ad dolorem. Corpus autem quod prius integrum tanquam organum contemperatum & diſpoſitum erat, vt melos muſicum in ſe contineret & tactum reſonaret, nunc confractum & inutile è regione iacet. Anima verò recurrentibus ad regiones ſuas elementorum partibus, non habens vbi vires ſuas exerceat, requieſcit ab his tantum motibus quibus corpus per tempus & locum mouebat, ipſa per tempus illocaliter mota, quoniam & & ſi organum periit, ſed non melos, nec† quod organum mouebat. Anima inter deum & corpus poſita per tempus mouetur, vel reminiſcendo quod oblita fuerat, vel diſcendo quod ignorabat, vel volẽdo quod nolebat: per locum vero non mouetur, quia per loci ſpacia non diſtenditur. Deus autem corpore nõ eget vt ſit, nec loco, vt alicubi, nec tẽpore, vt aliquando, nec cauſa, vt alicunde, nec forma, vt aliquid, nec aliquo genere ſubiecti in quo ſubſiſtat vel cui aſſiſtat.

†*melos natura.*

Per quid anima ſ. nitur deo. Cap. XVI.

Habet anima quandam propriam naturam, omnibus his mundanæ molis elemẽtis excellentiorem, qua veraciter non poſſit in aliqua phantaſia corporalium imaginum quas per ſenſum carnis percipimus cogitari, ſed mente intelligi vitáque ſentiri. Intelligi poteſt ſentiri non poteſt. Non enim eſt corpus, nec deus, nec vita ſine ſenſu, qualis eſt in arboribus, nec vita ſine rationali mente, qualis eſt in animalibus, ſed vita & vita perpetua. Nunc quidem minor quàm angelorum eſt & futura qualis angelorum, ſi ex præcepto ſui creatoris vixerit. Præceptum autem eius eſt, vt in dilectione eius maneamus. Manete, inquit, in dilectione mea. Per dilectionem nanque ſibi rationalem creaturam copulauit, vt eum ſemper haberet & in ipſo ſemper maneret, de eo & in eo delectans gaudens & exultãs. Per dilectionem creatori ſuo & ſibi inuicem rationalis creatura copulata eſt: ſolum nanque dilectionis vinculum eſt quod ligat vtroſque in idipſum. Per amorem dei omnes ei adhæremus, per amorẽ proximi omnes ad inuicem vnum ſumus, vt bonum commune omnium fiat ſingulorum, & quod quiſque in ſe non habet, in altero poſſideat. Charitas eſt via dei ad homines & via hominum ad deum. Per charitatem enim venit deus ad homines, venit in homines, factus eſt homo. Per charitatem homines

Ioan. 15.

dilig

diligunt deum, eligunt deum, ad deum currunt, ad deum perueniunt. Sic etiam familiaris eſt deo charitas, vt ipſe manſionē habere nolit vbi charitas non fuerit. Si ergo charitatem habemus, deum habemus, quia deus charitas eſt.

Miſer ego quantum deberem diligere deum meum, qui me fecit cum non eram, redemit cum perieram. Non eram, de nihilo me fecit, non lapidem, non arborem, non auem, vel aliquod de animalibus, ſed hominem me voluit eſſe, dedit mihi viuere, ſentire, diſcernere. Perieram, & ad mortalitatem deſcēdit mortalitatem ſuſcepit, paſſionem ſuſtinuit, mortem vicit, & ſic me reſtaurauit. Perieram & abieram, quoniam in peccatis meis eram venundatus: venit ille poſt me vt redimeret me, & tantum dilexit me vt ſanguinis ſui pretiū appenderet pro me, taliq; pacto reduxit me de exilio, & redēmit de ſeruitio. Nomine etiam ſuo vocauit me, vt memoriale ſuum ſemper eſſet apud me. Vnxit me oleo lætitiæ quo ipſe erat vnctus, vt ab vncto eſſem vnctus, & à Chriſto dicerer Chriſtianus. Sic gratia eius & miſericordia ſemper præuenerunt me. De multis nanque periculis ſæpe liberauit me liberator meus, quande errabam reduxit me, quando ignorabam docuit me, quando peccabam corripuit me, quando triſtabar conſolatus eſt me, quando deſperabam confortauit me, quādo cecidi erexit me, quando ſteti tenuit me, quando iui duxit me, quando veni ſuſcepit me. Hæc & multa alia fecit mihi deus meus, de quibus dulce eſt mihi ſemper loqui, ſemper cogitare, ſemper gratias agere, vt pro omnibus beneficiis ſuis poſſim ſemper eum laudare & amare. Cum enim cunctis ſit præſidens, ſingulos implens, vbique præſens, vniuerſorum curam agens, & tam ſingulis quàm omnibus prouidens, ita totum ad cuſtodiam meam occupatum video, vt ſi ego ſuper cuſtodiam meam ſtabo, quaſi omnium oblitus ſit, & mihi ſoli intendere velit ſemper ſe præſentem exhibet, ſemper ſe paratum offert, ſi me paratum inuenerit. Quocunque me vertero non me deſerit, niſi ego prior eum deſeram. Vbicunque fuero non recedit à me quoniam vbique eſt, vt quocunque iero inueniam eum cum quo poſſim eſſe. Quicquid fecero pariter aſſiſtit, vtpote perpetuus inſpector omnium cogitationum, intentionum & actionū mearum. Cum hæc diligenter conſidero, timore pariter & ingenti rubore confundor, quia illum vbique mihi præſentem, & omnia occulta mea videntem intueor. Multa enim ſunt in me de

1. Ioan. 4.

Exhortatio ad amorem dei.

Ca. XVII.

nit. Tota eſt viſus, tota eſt auditus, tota meminit: & cum tota meminit, tota eſt memoria. Cum tota vult, tota eſt voluntas Cum tota cogitat, tota eſt cogitatio. Cum tota diligit, tota eſt dilectio. Poteſt nanque ex parte cogitare, & ex parte diligere.

Animæ Virtutes & vires actionum Cap. XX.

Habet anima affectiones quibus exercetur ad virtutes. Dolor nanque de peccatis, timor de ſuppliciis, deſideriū de promiſſis, & gaudium de præmiis quædam exercitia ſunt virtutū. Habet etiam virtutes quibus inſtruitur & armatur contra vicia. A prudentia nanque ſcit quid debeat facere: temperantiā habet contra proſpera, fortitudinem contra aduerſa, iuſticiam qua ſcit quid cuique debeat reddere. Prudentia eſt ſcire quid poſſit, fortitudo facere quod poſſit, temperantia non præſumere quod non poſſit, iuſticia nō velle plus quàm poſſit: Prudentia eſt in eligendis: temperantia in vtendis: fortitudo in tolerandis: iuſticia in diſtribuendis. Prudētiæ eſt nihil pœnitendum appetere, & nihil præter iuſtum velle facere. Temperantiæ eſt nihil præter turpia timere, & quicquid agimus vel cogitamus ad rationis normam dirigere. Fortitudinis eſt, terrenas cupiditates non ſolū reprimere, ſed penitus obliuiſci. Iuſticiæ eſt omnem animi cogitationē ad ſolum deū dirigere, eúmque tanquā nihil aliud ſit ſola mentis acie intueri. Habet autem anima ſacramentales virtutes quibus initiatur, id eſt, fidem, ſpē, ſacramentum baptiſmi, inūctionem, confirmationem, & cætera quibus deo cōſecratur. Habet etiam virtutes quibus proficit & quibus deo cōiūgitur, vt eſt humilitas, puritas, charitas. Humilitas eam deo ſubiicit, puritas iungit, charitas vnit. Habet quoque anima vires quibus corpori commiſcetur, quarum prima eſt naturalis, ſecūda vitalis, tertia animalis, Et ſicut deus trinus & vnus, verus & perfectus omnia tenet, omnia implet, omnia ſuſtinet, omnia ſuper excedit, omnia circumplectitur: ſic anima his tribus viribus per totum corpus diffunditur, non locali diſtenſione, ſed vitali intenſione. Naturalis nanque virtus operatur in hepate ſanguinem & alios quoſque humores, quos per venas ad omnia corporis membra tranſmittit, vt inde augeantur & nutriantur. Vis iſta quadrifaria eſt. Diuiditur nanque in appetitiuam, retentiuam, expulſiuam, & diſtributiuam. Appetitiua quæ ſunt neceſſaria corpori appetit. Retentiua ſumpta retinet donec ex illis digeſtio vtilis fiat: Expulſiua nociua & ſuperflua expellit. diſtributiua bonos bonorum ciborum humores omnibus membris diſtribuit, prout cuique

expod

expedit. Vis vitalis eſt in corde, quæ ad temperandũ feruo rem cordis aërem hauriendo atque reddendo, vitam & ſalutem toti corpori tribuit. Aëre nanque puro ſanguinem purificatum per totum corpus impellit per venas pulſatiles, quæ arteriæ vocantur. Ex quarum motu temperantiam atque diſtemperantiam cordis phyſici cognóſcunt. Iſtas vires habent omniá animalia, & ideo corporis magis videntur eſſe quàm animæ, cum anima ſit vita corporis. *Vis cordis. Ca. XX. I.*

Vis animalis eſt in cerebro, & inde vigere facit quinque ſenſus corporis. Iubet enim voces edere, membra mouere. Tres nanque ſunt ventriculi cerebri. Vnus anterior à quo omnes ſenſus, alter poſterior à quo omnis motus, tertius inter vtrunque medius, id eſt, rationalis. Corporis ſenſus ſic fiunt. Quod eſt in corpore ſubtiliſſimum & ob hoc animæ ſimilius & vicinius quàm cætera, id eſt, lux primum per oculos ipſos diffunditur emicátque in radiis oculorum ad viſibilia intuenda, deinde mixtura quadam primo cum aëre puro, ſecũdo cum aëre caliginoſo atque nebuloſo, tertio cum corpulentiore humore, quarto cũ terrena craſſitudine, quinque ſenſus cum ipſo ſenſu oculorum perficit, vbi ipſa ſola excellit. Iſti ſenſus quia in ſola facie prælocati ſunt, ideo ſcriptum arbitror, quoniam dominus in faciem inſufflauit homini ſpiraculum vitæ, & factus eſt in animam viuentem. Anterior quippe pars poſteriori merito præponitur, quia iſta ducit, & illa ſequitur, ab iſta ſenſus, & ab illa motus, ſicut conſilium præcedit actionem. Iſtæ vires tam animæ quàm corporis dici poſſunt, quia ab anima in corpore fiunt, nec ſine vtroque fieri poſſunt. In prima parte cerebri vis animalis vocatur phantaſticalis, id eſt, imaginaria; quia in ea corporalium rerum ſimilitudines & imagines continentur, vnde & phantaſticum dicitur. In media parte cerebri vocatur rationalis, quia ibi examinat & iudicat ea quæ per imaginationem repræſentantur. In vltimã parte vocatur memorialis, quia ibi commendat memoriæ ratione iudicata. *Vis cerebri. C. XXII.*

Aliud eſt itaq; in nobis quo corpora ſentimus, quod quinque corporis ſenſibus facimus. Aliud quo nón corpora, ſed corporibus ſimilia cernimus, vbi & nos ipſos non aliter quàm ſimiles corporibus intuemur. Aliud quo nec corpora nec corporum ſimilitudines conſpicimus, ſed alias res quæ non habent imagines ſui ſimiles, ſicut eſt deus, & ipſa mens rationalis, vel intelligentia, vel ratio: ſicut etiam virtutes, prudentia, *De falſis imaginibus animæ. C. XXIII.*

per intellectum, cœlorum cœlo per intelligentiam. Similis eſt lapidibus per eſſentiam, arboribus per vitam, animalibus per ſenſum & imaginationem, hominibus per rationem, angelis per intellectum, deo per intelligentiam. Et ſicut deus eſt omnibus captabilis & participabilis, ſic anima omnium eſt capax. Captibilis & Participabilis omnibus eſt deus, quia naturali ſuo munere & vſu ex munere participatur ab omnibus per eſſentiam qua ſunt, & ſecundum illam ad idoneam ſpeciē qua ab aliis differunt, & ſecundum vtrunque ad congruum vſum quo proficiunt. Tria hæc omni homini exiſtenti inſunt quaſi quædam veſtigia, ſummæ eſſentiæ, imaginis, & muneris, id eſt, trinitatis patris & filij & ſpiritu ſancti. Aeternitas quippe eſt in patre, [quia pater non habet patrem de quo ſit: filius de patre eſt vt ſit, atque vt illi coæternus ſit. Imago enim ſi perfecte implet illud cuius eſt imago, coæqualis eſt illi.] Species eſt in imagine, [id eſt pulchritudo, congruentia, æqualitas prima & ſumma, ſimilitudo prima & ſumma vita, primus & ſumm⁹ intellectus.] Vſus eſt in munere, [Munus patris & filij ſpiritus ſanctus eſt. Vſus ergo in munere eſt, id eſt, delectatio gaudium, lætitia, fœlicitas, ſuauitas. Ille nanque ineffabilis complexus patris & imaginis, nō eſt ſine perfectione, ſine charitate, ſine gaudio. Sic in illa trinitate ſumma eſt origo omnium rerū, perfectiſſima pulchritudo, & beatiſſima dilectio,] nobis autem omnis vſus diuinitatis eſt ex munere. Quodam modo nanque quaſi propior videtur nobis eſſe ſpiritus ſanctus, vtpote patris & filij munus. Ex ipſo nimirum eſt omnis vſus gratiæ cum patre & filio. ipſe enim regit & erudit†, conſolatur & perducit Eccleſiam ad Chriſtum, quam ipſe ſimul ſine macula & ruga [iudicaturus] tradet regnum deo & patri. Sic à patre per filium & ſpiritum ſanctum, vel potius in ſpiritu diuina ad nos deſcenderunt. Pater ſiquidem tradidit filiū ſuum quo redimeret ſeruos, miſit ſpiritum ſanctum quo ſeruos adoptaret in filios: Filium dedit in precium redemptionis: ſpiritum ſanctum in priuilegium adoptionis, ſed denique totum ſeruat in hæreditatem adoptatis. Nemo ergo de dei pietate diffidat, quoniam maior eſt eius miſericordia quàm noſtra miſeria, & quiſquis ad eum toto corde clamauerit, exaudiet illum, quoniam miſericors eſt. Tardius ſiquidem ei videtur peccatori veniam dare, quàm ipſi peccatori accipere. Sic enim feſtinat abſoluere reum à tormento conſcientiæ ſuæ, quaſi

Ex Hilario.

† erigit.

quaſi plus eum cruciet paſſio miſeri, quàm ipſum miſerum compaſſio ſui. Capax eſt omnium anima, quia per rationalitatem ad cognitionem, & per concupiſcibilitatem ad dilectionem vniuerſitatis capax inuenitur. Sunt enim duo in anima, & ſunt id quod anima, naturalis ſenſus cognoſcens omnia & diiudicans inter omnia: naturalis affectus, quo ſuo ordine & gradu diligat omnia. Veruntamen facultates & quaſi inſtrumenta cognoſcendi & diligendi habet ex natura, cognitionem tamen veritatis & ordinem dilectionis nequaquam habet niſi ex gratia. Facta ſiquidem à deo mens rationalis ſicut eius imaginem ſuſcepit, ita cognitionem & amorem. Vaſa nanque quæ creatrix ſapiẽtia format vt ſint, adiutrix gratia replet ne vacua ſint, ſi ſtrenuum operarium inuenerit. *Anima capax omnium. Cap. VII.*

Anima eſt ſubſtantia rationalis, intellectualis, à deo facta ſpiritalis, non ex dei natura, ſed potius creatura ex nihilo facta, in bonum malúmque conuertibilis. Et ideo aliquatenus eſt mortalis inquantum in deterius mutari, & à voluntate dei cuius participatione bona † fit, alienari poteſt: Et aliquatenus immortalis, quoniã ſenſum, quo ei poſt hanc vitam vel bene vel male fit, amittere non poteſt: Non quòd pro actis ante carnem geſtis meruerit vt in carne includeretur, vt quidam voluerũt, ſed nec ideo poteſt eſſe in homine ſine ſorde peccati, niſi à Chriſto fuerit liberata. Dei enim nutu ad corpus anima venit, vt ſi ſecundum eius præceptum agere vellet, mercedem acciperet vitæ æternæ atque ſocietatis angelorum: Si autem contemneret, pœnas iuſtiſſimas & amariſſimas lueret, ſiue doloris continui, ſiue ignis æterni. Anima vero ex eo dicta eſt, quod animet corpus ad viuendum, hoc eſt viuificet. Spiritus eſt ipſa anima pro ſpiritali natura, vel pro eo quòd ſpiret in corpore appellatus eſt ſpiritus. Anima & ſpiritus idẽ ſunt in homine, quanuis aliud notet ſpiritus, & aliud anima. Spiritus nanque ad ſubſtantiam dicitur, & anima ad viuificationem. Eadem eſt eſſentia, ſed proprietas diuerſa: Nam vnus & idem ſpiritus ad ſeipſum dicitur ſpiritus, & ad corpus anima. Spiritus eſt inquantum eſt ratione prædita ſubſtantia rationalis: anima inquantum eſt vita corporis, de qua dictum eſt, Qui perdiderit animam ſuam propter me, ſaluam faciet eam: id eſt, quiſquis propter deum vitam hanc quæ nunc corporis viuificatione ex anima temporaliter mortalis conſtat, libenter deſpexerit, in futuro eandem corporis, non ſolum animæ vitam æternam & *Anima rurſum quid. Ca. VIII. † beata. Senſus duplex homini. Cap. IX. Vnde dicãtur anima & ſpiritus. Luca. 9.*

immortalitatem recipiet. Humana quidem anima, quia in corpore habet eſſe & extra corpus, pariter anima & ſpiritus vocari poteſt: non duæ animæ ſenſualis & rationalis, altera qua homo viuat, & altera qua vt quidam putant, ſapiat: ſed vna atque *Fœtus.* eadem anima in ſemetipſa viuit per intellectum, & corpori vitam præbet per ſenſum. Humanum nanque corpus nec viuere nec naſci poteſt ſine anima rationali, vegetatur tamen & mouetur & creſcit & humanam formã in vtero recipit, priuſquam animam rationalem recipiat. Sicut etiã virgulta & herbas ſine anima moueri & incrementum habere videmus. Duplex eſt quidem vita animæ, alia qua viuit in carne, & alia qua viuit in deo. Duo ſiquidem in homine ſenſus ſunt, vnus interior, & alius exterior, & vterque bonum ſuum habet in quo reficitur. Senſus interior reficitur in contemplatione diuinitatis, ſenſus exterior in contemplatione humanitatis. Propterea enim deus homo factus eſt, vt totum hominem in ſe beatificaret, & tota conuerſio hominis eſſet ad ipſum, & tota dilectio hominis eſſet in ipſo, cum à ſenſu carnis videretur per carnẽ, & à ſenſu mentis videretur per diuinitatis contemplationem. Hoc autem erat totum bonum hominis, vt ſiue ingrederetur *Ioan. 10.* ſiue egrederetur paſcua in factore ſuo inueniret, paſcua foris in carne ſaluatoris, & paſcua intus in diuinitate creatoris. Hoc bonum magnum, ſecutum eſt malum, quoniam perdito bono quod intus erat, egreſſa eſt anima ad bona aliena quæ foris erãt, & pactum fecit cum delectationibus ſeculi, requieſcens ſuper illas, non attendens abſentiam boni ſui interioris, eo quòd conſolationes ſuas cerneret in bonis alienis. Nam cum exterior ſenſus carnalis bono ſuo vtitur, interior ſenſus mentis quaſi obdormit. Non enim cognoſcit bona interioris ſenſus qui iucunditate bonorum exteriorum capitur. Nam qui in carne viuit, in carne ſentit, & dolores carnis fugit inquantum poteſt: vulnera autem animæ prorſus ignorat, nec medicinam quærit in eis. Cum autẽ mortuus fuerit ſenſus animæ quo viuit in carne, tunc viuificari incipiet ſenſus ille quo ſentiet ſemetipſum, & tunc ſciet dolores ſuos, & incipiet ſentire vulnera ſua tanto grauius quanto propius. Magis enim obeſt malum quod eſt magis vicinum, & magis prodeſt bonum [quod magis eſt intimum.]

Quot modis dicatur ſpiritus. Cap. X.

Spiritus dicitur multis modis. Dicitur nãque ſpiritus deus, & aër iſte, & flatus aëris, qui à corde receptus & inde per totũ corpus

corpus emiſſus mortaliū vitā flatu neceſſario cōtinet. Iſte tamē ſpiritus iure anima dici non poteſt, quia aëris varietate diſſoluitur. Dicitur ſpiritus anima, ſiue hominis, ſiue pecoris. Dicitur ſpiritus mens rationalis, vbi eſt quædam ſcintilla tanquā oculus animæ ad quem pertinet imaginatio & cognitio dei. Oculus animæ eſt mens ab omni corporis labe pura, mentis aſpectus eſt ratio, intellectus viſio. Tria hæc omni animæ neceſſaria ſunt, vt ſanos oculos habeat, vt aſpiciat, vt videat. Sanos oculos habet, cum à mortalium cupiditatibus eſt purgata atque remota. Aſpicit, cum in dei lumine cōtemplationis oculos figit. Videt cum illa contemplatione conſpicit, quanta ſint gaudia quanta lætitia, quanta ſecuritas, ſerenitas, & quanta iucunditas. Sanitas facit illam ſecurām, aſpectus rectam, viſio beatam. Cum enim fuerit ab omni fece liberata † maculíſque diluta, tūc ſe denique in ſcipſa liberaliſſime tenet, & nihil ſibi metuit, aut vlla ſua culpa quicquam angitur; & tunc ingenti quadam & incredibili fiducia pergit in deum, id eſt in ipſam contemplationem veritatis; aſpectum ſiquidem rectum ſequitur ipſa viſio dei, quæ eſt finis aſpectus. Sic anima prius ſanatur, ſanata introducitur, introducta reficitur. Spiritus etiā eſt quædam vis animæ, mente inferior, vbi corporalium rerum ſimilitudines exprimuntur. Nec ipſe ſpiritus corpus eſt, ſed corpori ſimilis. Quæ enim ſpiritu videntur, non ſunt corporalia, ſed corporalibus ſimilia. Facies ſiquidem hominis & nobis forinſecus nota eſt, & in memoria noſtra habet imaginem ſuam, incorporalem quidem, ſed corpori ſimilem. Mundi quoque iſtius mirabilis pulchritudo, & nobis foris præſto eſt, & in memoria noſtra habet imaginem ſuam, incorporalem quidem, ſed corpori ſimilem, ad quam recurrimus cum clauſis oculis eam cogitamus. Quod enim ad corporis ſenſum aliquod corpus in loco eſt, hoc eſt animi aciem ſimilitudo corporis in memoria; & quod eſt intentio voluntatis ad corpus viſum, viſionémque copulandam; hoc eſt eadem intentio voluntatis ad copulandam imaginem corporis quæ eſt in memoria & viſione cogitantis. Ille ſpiritus dicitur factus ad imaginem & ſimilitudinem dei, in quo eſt cognitio veritatis, & amor virtutis. Imago ſiquidem eſt in cognitione, & ſimilitudo in dilectione. Imago, quia rationalis: & ſimilitudo, quia ſpiritalis. Hæret ſiquidem veritati nulla interpoſita ſubſtantia rationale noſtrum, quo ratiocinamur, intelligimus,

† ſordeſi- bera.

Ephe.4.

& ſapimus,ſpiritum dicimus. Hunc autem ſpiritum Apoſtolus mentem vocat,cum dicit, Renouamini ſpiritu mentis veſtræ,id eſt,mente. Nihil enim aliud eſt ſpiritus mentis, quàm mens:ſicut corpus carnis,nihil aliud eſt quàm caro.

Quòd in mēte emineat intelligentia.

Cap. XI.

Mens vnde dicatur.

Mens autem dicitur à μήνη Mene autem Græce, Latine dicitur luna. Et ſicut luna creſcit & deficit, & varia viciſſitudine commutatur, in id tamen quod fuit quadã perfecta nouitate ſe reſtituit:ſic mens nũc caput ſummis inſerit, nunc decidit in infimis, nunc ſeſe inferens ſibi veris falſa redarguit: modo ad corporalia regenda deflectitur, modo æternis rationibus inſpiciendis, vel conſulendis adhæreſcit. Ratio ſiquidem eſt mentis aſpectus quo bonũ & malum diſcernit, virtutes eligit, deúmq; diligit.

Mens omnia.

Δυνάμει.

† cognitiua.

Mens vniuerſorum capax, & omnium rerum ſimilitudine inſignita, omnia eſſe dicitur naturali † quadam potentia, & naturali dignitate: Idcirco inuiſibiles rerum cauſas per intelligentiam comprehendit, & viſibiles actualium formas per ſenſuũ paſſiones colligit. Et ſiue per ſenſus ad ſenſibilia exeat ſiue per intelligentiam ad inuiſibilia aſcendat, rerum ſimilitudines ad ſeipſam trahit, præſentia cognoſcit, abſentia intelligit, ignota inquirit, & in inuentis verſatur. Rationale & intellectuale lumen, quo ratiocinamur, intelligimus & ſapimus, mentem dicimus, quæ ita facta eſt ad imaginem dei, vt nulla interpoſita natura ab ipſa veritate formetur.

Prius dicebatur à μήνη.

Mens enim ex eo dicta eſt, quod emineat in anima: Præſtantior ſiquidem vis animæ eſt, à qua procedit intelligentia. Per intelligentiã vtiq; ipſam veritatem intelligit, per ſapientiam diligit. Sapientia nanque eſt amor boni ſiue ſapor boni, à ſapore ſiquidem dicitur. Mentis viſio eſt intelligentia, guſtus, ſapientia. Illa contemplatur, iſta delectatur. Cũ ab inferioribus ad ſuperiora volumus aſcẽdere, prius occurrit nobis ſenſus, deinde imaginatio, poſtea ratio, intellectus & intelligentia, & in ſummo eſt ſapiẽtia. Summa nanque ſapientiã ipſe deus eſt. Sapiẽtia hominis eſt pietas, id eſt, cultus dei.

Differunt ſenſus & imaginatio.

Sẽſus ea vis animæ eſt quæ rerum corporearum corporeas recipit formas præſentes: Imaginatio eſt ea vis animæ quæ rerum corporearum corporeas recipit formas, ſed abſentes ſenſus, nanque formas in materia percipit, imaginatio extra materiam: & ea vis quæ exterius formata ſenſus dicitur, eadem traducta vſque ad intimum, imaginatio vocatur. Imaginatio nanque de ſenſu oritur, & ſecundum eius aduerſitates, ipſius quoq; eſt variatio. Multa videt anima

carnali

carnalibus oculis. multa etiam phantaſtica imaginatione concipit: & vbiq; quaſi diffunditur, mouetur, erigitur, & fluctuare videtur non à ſe egrediens, ſed in ſemetipſa tanquam in magno percurrens ſpacio peruagatur non exit ad illa, ſed tractatibus ſuis ſibi illa repræſentat. Habet ſiquidem in ſe quaſi quandam latitudinem, longitudinem, & altitudinē. Nam per charitatem deum & omnes fideles ſibi complectitur: per meditationem rerum vniuerſa quæ à principio mundi vſque ad finem deus propter ſalutem noſtram operatus eſt meditatur: per contemplationem, quæ ſurſum ſunt cœleſtia contemplatur. Ratio eſt ea vis animæ quæ rerum corporearum naturas, formas, differentias propria & accidētia percipit: omnia incorporea, ſed nō extra corpora, niſi ratione ſubſiſtētia. Abſtrahit enim à corporibus quæ fundantur in corporibus, non actione ſed conſideratione. Natura nanque ipſius corporis, ſecundum quòd omne corpus, corpus eſt, nullum vtique corpus eſt. Intellectus ea vis animæ eſt quæ inuiſibilia percipit, ſicut angelos, dæmones, animas, & omnem ſpiritum creatum. Intelligētia ea vis animæ eſt quæ immediate ſupponitur deo. Cernit ſiquidem ipſum ſummum verum & vere incommutabilem. Sic anima ſenſu percipit corpora, imaginatione corporum ſimilitudines, ratione corporum naturas, intellectu ſpiritū creatum, intelligētia ſpiritum increatum. Et quicquid ſenſus percipit, imaginatio repræſentat, cogitatio format, ingeniū inueſtigat, ratio iudicat, memoria ſeruat, intellectus ſeparat, intelligentia comprehēdit, & ad meditationem ſiue contemplationem adducit. Ingenium eſt vis ea animæ, ſiue intentio, qua anima ſe extendit & exercet ad incognitorum cognitionem. Ingenium ſiquidem exquirit incognita, ratio diſcernit inuenta, memoria recondit iudicatā & offert adhuc iudicanda. Sic fit aſcenſus ab inferioribus ad ſuperiora, & ima à ſummis dependent. Intellectus nanque quædam imago & ſimilitudo intelligentiæ eſt, ratio intellectus, rationis phantaſticus ſpiritus, cui etiam ſupremum corporis corpus, id eſt, ignis quadam ſimilitudine iungitur, & igni aër, & aëri aqua, & aquæ terra. Senſus informat imaginationem, imaginatio rationem, & facit ſcientiam ſiue prudentiam. Rurſum rationi occurrens diuina prudentia, informat eam & facit intelligentiam ſiue ſapientiam. Eſt itaque in ratione quiddam ad ſuperna & cœleſtia, intendens, & id dicitur ſapientia: & eſt quiddam ad tranſitoria & caduca re-

Dimenſio animæ.

Sapiētia.

ſpiciens,& id vocatur prudétia.Hæc duo ex ratione ſunt,& in
Prudétia ratione conſiſtunt.Et diuidit ſe ratio in duo, ſcilicet in ſurſum & deorſum:ſurſum in ſapientiam, deorſum in prudentiam,quaſi in virum & mulierem, vt vir ſit ſuperior & regat,
Eccle.42. mulier inferior & regatur.Vnde dictum eſt,Melior eſt iniquitas viri,quàm benefaciẽs mulier.Melior ſiquidem eſt qui per cœleſte deſiderium accenſus,carnem neceſſario etiam ei ſubtrahendo affligit,quàm qui per carnalem affectum reſolutus, per omnia quæ commoda ſunt ei ſatisfacere contendit.

Senſus et eius opus. Cap. XII. Senſus iuuatur exterius quia oculus carnis,quanuis ex natura facultatem videndi habeat, nunquam tamen per ſe conſequitur viſionem,nec auris auditũ,niſi ex beneficio exterioris lucis & ſoni.Imaginatio iuuatur exterius,quia ex ſenſibilibus concipitur.Ratio iuuatur interius, quia ſpiritus rationalis ex dono creatoris habilis ad cognoſcendũ verum & diligendum bonũ,niſi interioris lucis radio fuerit perfuſus, & calore ſuccẽſus,nunquam cõſequitur ſapientiæ cognitionẽ vel charitatis affectũ.Intellectus & intelligentia iuuãtur ſuperius,quia deus ignis & lux eſt.Lux ergo ſplendorẽ emittens ex ſe quem retinet in ſe,illuminat intelligentiã ad cognitionẽ veritatis. Ignis verò calorem de ſe emittens,ſed non amittens, inflammat af-
†Veritatis. fectum ad amorem virtutis †.Et ſicut ſolem non videt oculus niſi in lumine ſolis: ſic verum ac diuinum lumen non poterit
Pſal. 35. intelligentia videre niſi in ipſius lumine:Domine, inquit pro-
1.Cor.15. pheta,in lumine tuo videbimus lumen. Cum enim mortale hoc induerit immortalitatem,& corruptibile hoc induerit incorruptibilitatem,tunc mente pariter & corpore ſpiritales effecti ſecundum modulum noſtrum per mentis illuminationem omnia ſciemus, & per corporis incorruptibilis leuitatem vbique eſſe poterimus.Volabimus mente per contemplationem, volabimus & corpore per incorruptionem.Diſcernemus mente,diſcernemus & corpore,cum ſenſus noſtri corporei vertentur in rationem, ratio in intellectum, intellectus in intelligentiam,intelligentia in deum mutabitur.Senſu viſibilia percipiuntur,in imaginatione continentur viſibilium imagines & ſimilitudines, ad rationem pertinent viſibilium rationes & definitiones,& inuiſibilium inueſtigationes, ad intellectum & intelligentiam ſpectant ſpiritalium & diuinorum comprehenſiones & contemplationes. Senſus vero & imaginatio ad rationem non aſcendunt, ſed infra remanentes eam

aliqua

alíquatenus deducere poſſunt,& quaſi à longe quædam oſten
dere,ad quæ non poſſunt peruenire. Simili quadam propor-
tione intellectum & intelligentiam ratio iuuare poteſt, ſed ad
ſtatum eorum non valet aſcendere, quoniam metas ſuas & fi-
nes ſuos proprios habet quos tranſcendere non poteſt. Sen-
ſum & imaginationem cum cæteris animalibus communia ha
bemus: Vident ſiquidem viſibilia & viſorum recordantur. In
quibuſdam etiam ſenſibus nos ſuperant, quoniam iuſtum fuit
vt brutis animalibus quibus nil datum erat in intellectu, ali
quid amplius daretur in ſenſu. Et econtrario tanto maior ne-
ceſſitas inducitur homini exercendæ rationis, quanto ma-
iorem defectum patitur ſenſualitatis. Ratio autem inde inci-
pit vnde aliquid occurrit quod nobis cum animalibus non
ſit commune. Quædam ergo ſunt infra rationem, quædam
iuxta rationem, quædam ſupra rationem. Infra rationem
ſunt quæ ſenſu percipimus, ſicut dura & mollia, calida & fri-
gida, candida & nigra. Iuxta rationem ſunt & peruia ratio-
ni, quæ ratione percipimus ſicut commoda & incommoda,
vera & falſa, iuſta & iniuſta. Ratio ſiquidem eſt quidam ani- *Ratio*
mi motus viſum mentis acuens, veráque a falſis diſtinguens. *quid ſit.*
Supra rationem ſunt quæ nec ſenſus docet nec ratio perſua-
det, ſed aut diuina reuelatione comprehenduntur, aut diuina-
rum ſcripturarum authoritate creduntur, ſicut deum in vna
ſubſtantia trinum, & in tribus perſonis ſubſtantialiter vnum.
Deus ſiquidem eſt rerum vniuerſitas, ita quòd nulla ſingu-
larum: & ideo motibus rationis non ſubiacet, quia ratio non
eſt niſi de re aliqua. Anima eſt ſpiritus intellectualis ratio- *Definitio*
nalis ſemper viuens, ſemper in motu, bonæ malæque volun- *animæ et*
tatis capax: Secundum benignitatem creatoris, atque ſecun- *explana-*
dum ſui operis officium † variis nuncupatur nominibus. Di- *tio eius.*
citur namque anima dum vegetat, ſpiritus dum contempla- *Cap. XIII.*
tur, ſenſus dum ſentit, animus dum ſapit, dum intelligit mẽs, *† effectus.*
dum diſcernit ratio, dum recordatur memoria, dum vult vo-
luntas. Iſta tamen non differunt in ſubſtantia quemadmo-
dum in nominibus, quoniam omnia iſta vna anima eſt, pro-
prietates quidem diuerſæ, ſed eſſentia vna. In ſpiritu tamen
& anima poteſt eſſe differentia, quia omnis anima eſt ſpiritus
ſed non omnis ſpiritus eſt anima. Animæ duplices ſunt actio-
nes. Alio nãque cõſilio erigitur ad deũ. alio inclinatur ad car-
nem. Inclinatur autẽ ſic: Cum ſit ſubtilis & inuiſibilis, videri

non poteſt,ſed per potentias ſuas ſe extendit & oſtendit.Per concupiſcibilitatem nanque appetit,per iraſcibilitatem,contemnit per rationalitatem inter vtrunque diſcernit. Tota animæ eſſentia in his potentiis ſuis cõſiſtit,nec per partes diuiditur cum ſimplex ſit & indiuidua. Et ſi aliquando partes habere dicitur, ratione potius ſimilitudinis quàm veritate compoſitionis intelligendum eſt.Simplex ſubſtantia eſt anima, nec aliud nec minus eſt ratio in ſubſtantia quàm anima, nec aliud nec minus iraſcibilitas vel concupiſcibilitas quàm anima, ſed vna eadémque ſubſtantia ſecundum diuerſas potentias diuerſa ſortitur vocabula.Has potentias habet antequam corpori miſceatur. Naturales ſiquidem ſunt ei, nec aliud ſunt quàm ipſa. Tota nanque animæ ſubſtantia in his tribus plena & perfecta conſiſtit,id eſt in rationalitate,concupiſcibilitate,& iraſcibilitate,quaſi quadam ſua trinitate,& tota hæc trinitas eſt quædam animæ vnitas, & ipſa anima. Deus eſt omnia ſua,& anima quædam ſua. Habet ſiquidem naturalia, & ipſa omnia eſt. Potentia nanque & vires eius idem ſunt quod ipſa. Habet accidentalia, & ipſa non eſt.Suæ vires eſt, ſuæ virtutes non eſt:Non enim eſt ſua prudentia,ſua temperantia, ſua fortitudo,ſua iuſticia.Potentiæ animæ ſunt, rationalitas, concupiſcibilitas,& iraſcibilitas.Vires ſunt ſenſus,imaginatio ratio, memoria,intellectus,intelligentia.Potentiæ autem poſſunt dici vires,& vires dici poſſunt potentiæ.

Ex Platone.

De amicitia animæ & corporis. C.XIIII. Ephe.5.

Quibuſdam affectibus & quadam amicicia anima corpori coniungitur,ſecundum quam amiciciam nemo carnem ſuam odio habet.Sociata nanque illi, licet eius ſocietate prægrauetur,ineffabili tamen conditione diligit illud, amat carcerem ſuum,& ideo libera eſſe nõ poteſt.Doloribus eius vehemẽter afficitur.Formidat interitum,quæ mori non poteſt.Timet defectum quæ per naturam non poteſt deficere. Oculorum paſcitur ſpeculatione,ſonoris delectatur auditibus, ſuauiſſimis iocundatur odoribus, larga epulatione reficitur. Et licet his rebus nullatenus ipſa vtatur, graui tamen mœrore affligitur ſi ſubtrahantur.Huic etiam nonnunquam ſubrepunt vicia cõtraria rationi,dum anima dilecto corpori indulgentius remittendo, locum noſcitur præbere peccato. Per ſenſus quoque progreditur anima ad corpus mouendum & viuificandum.

Nouem foramina.

Nouem quoque ſunt foramina in humano corpore, quibus ſecundum naturalem cõtemperantiam influit & effluit omne

quo

quo idem corpus vegetatur & regitur. Sunt etiam vtriuſque quædam ſimilia, corporis ſcilicet ſupremum, & ſpiritus infimum, in quibus ſine naturarum confuſione, perſonali tamen vnione facile coniungi poſſunt. Similia enim ſimilibus gaudent. Itaque anima quæ vere ſpiritus eſt, & caro quæ vere corpus eſt, in ſuis extremitatibus facile & conuenienter vniũtur, id eſt, in phantaſtico animæ, quod corpus non eſt, ſed ſimile corpori, & ſenſualitate carnis quæ ferè ſpiritus eſt, quia ſine anima fieri non poteſt. Sicut enim ſupremum animæ, id eſt, intelligentia ſiue mens imaginem ſiue ſimilitudinem gerit ſui ſuperioris, id eſt dei, vnde & eius ſuſceptiua eſſe potuit ad vnionem perſonalem, etiam quando ipſe voluit abſque vlla diminutione naturæ ſuæ: ſic ſupremum carnis, id eſt ſenſualitatis animæ gerens ſimilitudinem ad perſonalem vnionem eius eſſentiam ſuſcipere poteſt. Nec iſtud mirum eſt, cum etiam in ſenſu & memoria pecudis quædã eſt imitatio rationalitatis, & in appetitu voluntatis, & in iis quæ refugit reprobationis. Spiritus nanque corporeus qui vtique vere eſt corpus, & ſenſu naturali inter multa diſcernit, & vi concupiſcibilitatis eligit, & natura iraſcibilitatis reprobat. Habet ſiquidem corporea vita quoſdam gradus incremẽtorum quibus ad imaginem ſummæ vitæ proficit. Primus enim gradus corporeæ vitæ eſt ſenſificatio. Secundus per ſenſum ingrediens imaginatio. Tertius per imaginationem conceptorum memoria. Quartus ſecundum ſenſuum paſſiones quædam ſine diſcretione intelligentiæ prouidentia, in qua quidem quaſi rationis imago eſt; & nulla ratio eſt. In his omnibus corporea vita ſpiritalem vitam imitatur. Primo in eo quòd ſentit, ſecundo in eo quòd ſenſum concipit, tertio in eo quòd cõcepta retinet, quarto in eo quòd ſiue in imaginitatis ſiue in ſenſibus ſecundum quandam rationis ſimilitudinem, ſiue ad appetendum, ſiue ad fugiendum ſe in ſe flectit. Conuenientiſſima autem media ſunt & carnis & animæ ſenſualitas carnis, quæ maximè ignis eſt, & phantaſticus ſpiritus qui igneus vigor dicitur: Vnde & quidam loquens de animabus ait, *Gradus incrementorum corporea vita.*

Igneus eſt ollis vigor & cœleſtis origo. *Virgil. 6. Aeneid.*

Mira ſocietas carnis & animæ, ſpiritus vitæ & limi terræ. Sic enim ſcriptum eſt, Fecit deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ dans ei ſenſum & intellectum, vt per ſenſum lutum ſibi ſociatum viuificaret, & *Gene. 2.*

per intellectum regeret:& vt per intellectum intus ingrederetur & contemplaretur dei ſapientiam, & per ſenſum foras egrederetur & contemplaretur opera ſapientiæ, intellectu intus illuſtrauit,ſenſu foris decorauit,vt in vtroque refectionem inueniret, intus ad fœlicitatem, foris ad iucunditatem.Sed quia bona exteriora diu ſtare non poſſunt, iuſſus eſt homo ab exterioribus ad interiora redire, & ab interioribus ad ſuperiora aſcendere. Tantæ ſiquidem dignitatis eſt humana conditio vt nullum bonum præter ſummum bonum ei ſufficere poſſit.Plenum fuit miraculo, quód tam diuerſa & tam diuiſa ab inuicem,ad inuicem potuerunt coniungi. Nec minus mirabile fuit quód limo noſtro deus ſeipſum coniunxit,vt ſibiinuicē vnirētur deus & limus,tanta ſublimitas,& tāta vilitas, nihil enim eſt deo ſublimius & nihil limo vilius.Mirabilis fuit coniunctio prima,mirabilis fuit ſecunda, nec minus mirabilis erit tertia,cum homo angelus & deus, vnus erit ſpiritus.Eodem nanque bono bonus eſt homo, quo bonus eſt angelus,eodémque bono vterque beatus, ſi tamen ambo idipſum eadem voluntate, eodemque ſpiritu cupiunt.Si enim tam diſparem naturam carnis & animæ ad vnam fœderationem atque amiciciam deus coniungere potuit, nequaquam erit ei impoſſibile rationalem ſpiritum, qui vſque ad conſortium terreni corporis humiliatus eſt,cum eodem corpore glorificato, vt ſit ei gloriæ, quod fuit ei ſarcinæ, ad conſortium beatorum ſpirituum qui in ſua puritate perſtiterunt, exaltare,atque ad ſuæ gloriæ participationem ſublimare. Ad hoc ſiquidem illum ſola charitate,nulla neceſſitate creauit altiſſimus, vt ſuæ beatitudinis participem faceret. Si ergo tantum gaudiū & tanta lætitia eſt in vita iſta tēporali, quæ conſtat ex præſentia ſpiritus in corpore corruptibili, quanta lætitia & quantum gaudium erit in vita æterna quæ conſtabit ex præſentia diuinitatis in ſpiritu rationali? Subiiciatur ergo corpus animo,animus deo, & vnus ſpiritus erit cum eo: ita tamen ſi in humilitate permanſerit,& gratiam ſui creatoris per quam exaltandus & glorificandus eſt agnouerit. Ex carne & anima conſtat homo, & vtrunque bonum ſuum habet in quo gaudet & exultat. Bonum animæ eſt deus, cum affluentia dulcedinis ſuæ.Bonum carnis eſt mundus, cum abundantia iucunditatis ſuæ.Sed mundus iſte eſt exterior, deus autem interior.Nihil enim eſt eo interius,nihil eo præſentius. Interior eſt om

eſt omni re, quia in ipſo ſunt omnia: Exterior eſt omni re, quia ipſe ſuper omnia Ab hoc ergo mundo ad deum reuertentes, & quaſi ab imo ſurſum aſcendentes per noſmetipſos tranſire debemus. Aſcendere enim ad deum, eſt intrare ad ſeipſum, & non ſolum ad ſe intrare, ſed ineffabili quodam modo [introitu] in intimis ſeipſum tranſire: Qui enim interius intrans & intrinſecus penetrans ſeipſum tranſcendit, ille veraciter ad deum aſcendit. Ab huius ergo mundi diſtractionibus cor noſtrum colligamus, & ad interiora gaudia reuocemus. Et ſi cor noſtrum ſemper tenere non poſſumus, ſaltem ab illicitis & vanis cogitationibus reſtringamus, vt aliquando in diuinæ contemplationis lumine nos figere valeamus. Hæc eſt enim requies cordis noſtri cum in dei amore per deſiderium figitur. Hæc eſt vita cordis noſtri, cum deum ſuum contemplatur, & ipſa ſua contemplatione ſuauiter reficitur, Et dulce eſt illi ſemper ad conſiderandum quod ad amandum & laudandum ſemper eſt ſuaue. Nihil enim ad beatam vitam præſtantius videtur quàm velut clauſis carnalibus ſenſibus extra carnem mundiq; affectum † quempiam intra ſemetipſum conuerti, alienúmque effectum a mortalium cupiditatibus ſibi ſoli & deo loqui.

† carnem mundíq; effectum.

De comparatione animæ ad ea de quibus corpus conſtat. Cap. XV.

Cum anima ſit in corporea, per ſubtiliorem naturã corporis ſui, id eſt, per ignem & aërem quæ in iſto quoque mundo præcellentia ſunt corpora, & ideo magis ſubtiliora †, corpus adminiſtrat. Iſta ſiquidem priora excipiunt motus animæ viuificantis, eo quòd incorporeæ naturæ ſunt propinquiora quã humor & terra, vt ad eorum proximum miniſterium tota moles adminiſtretur. Nullus ſine his duobus, vel in corpore ſenſus eſt, vel ab anima ſpontaneus corporis motus. Ignis enim & aër quę leuia ſunt, mouent aquam & terrã quę grauia ſunt. Quapropter etiam corpora poſt animæ abſceſſum moueri nõ videmus, quia ignis & aër, quę duo per animæ præſentiam tenentur in corpore terreno & humido, vt omnium quatuor fiat temperatio, poſt eiuſdem animæ abſceſſum ad ſuperna euadunt ac ſeſe expediunt. Corporis autem compoſitio ſic fit, Corpus conſtat ex officialibus membris, officialia ex conſimilibus conſimilia ex humoribus, humores ex cibis, cibi ex elementis: & nihil horum eſt anima, ſed in iſtis tanquã in organis agit anima & per hoc corpori conſulit & huic vitę in qua factus eſt homo in animam viuentem. Quæ cũ temperata & ordinata fuerint, congruunt viuificationi, & nunquam recedit anima. Si vero

† ideo ſpiritus ſunt liora.

Corporis cõpoſitio.

vero diſtenperata & confuſa fuerint, inuita recedit anima, ſecum trahens omnia, ſenſum, imaginationem, rationem, intellectum, intelligentiam, concupiſcibilitatem, & iraſcibilitatem, & ex his ſecundum merita afficitur ad delectationem ſiue ad dolorem. Corpus autem quod prius integrum tanquam organum contemperatum & diſpoſitum erat, vt melos muſicum in ſe contineret & tactum reſonaret, nunc confractum & inutile è regione iacet. Anima verò recurrentibus ad regiones ſuas elementorum partibus, non habens vbi vires ſuas exerceat, requieſcit ab his tantum motibus quibus corpus per tempus & locum mouebat, ipſa per tempus illocaliter mota, quoniam &

†*melos natura.* & ſi organum periit, ſed non melos, nec † quod organum mouebat. Anima inter deum & corpus poſita per tempus mouetur, vel reminiſcendo quod oblita fuerat, vel diſcendo quod ignorabat, vel volēdo quod nolebat: per locum vero non mouetur, quia per loci ſpacia non diſtenditur. Deus autem corpore nō eget vt ſit, nec loco, vt alicubi, nec tēpore, vt aliquando, nec cauſa, vt alicunde, nec forma, vt aliquid, nec aliquo genere

Per quid anima ſ. nitur deo. Cap. XVI. ſubiecti in quo ſubſiſtat vel cui aſſiſtat. Habet anima quandam propriam naturam, omnibus his mundanæ molis elemētis excellentiorem, qua veraciter non poſſit in aliqua phantaſia corporalium imaginum quas per ſenſum carnis percipimus cogitari, ſed mente intelligi vitáque ſentiri. Itelligi poteſt ſentiri non poteſt. Non enim eſt corpus, nec deus, nec vita ſine ſenſu, qualis eſt in arboribus, nec vita ſine rationali mente, qualis eſt in animalibus, ſed vita & vita perpetua. Nunc quidem minor quàm angelorum eſt & futura qualis angelorum, ſi ex præcepto ſui creatoris vixerit. Præceptum autem eius eſt,

Ioan. 15. vt in dilectione eius maneamus. Manete, inquit, in dilectione mea. Per dilectionem nanque ſibi rationalem creaturam copulauit, vt eum ſemper haberet & in ipſo ſemper maneret, de eo & in eo delectans gaudens & exultās. Per dilectionem creatori ſuo & ſibi inuicem rationalis creatura copulata eſt: ſolum nanque dilectionis vinculum eſt quod ligat vtroſque in idipſum. Per amorem dei omnes ei adhæremus, per amorē proximi omnes ad inuicem vnum ſumus, vt bonum commune omnium fiat ſingulorum, & quod quiſque in ſe non habet, in altero poſſideat. Charitas eſt via dei ad homines & via hominum ad deum. Per charitatem enim venit deus ad homines, venit in homines, factus eſt homo. Per charitatem homines

dilig

diligunt deum, eligunt deum, ad deum currunt, ad deum perueniunt. Sic etiam familiaris eſt deo charitas, vt ipſe manſionẽ habere nolit vbi charitas non fuerit. Si ergo charitatem habemus, deum habemus, quia deus charitas eſt.

Miſer ego quantum deberem diligere deum meum, qui me fecit cum non eram, redemit cum perieram. Non eram, de nihilo me fecit, non lapidem, non arborem, non auem, vel aliquod de animalibus, ſed hominem me voluit eſſe, dedit mihi viuere, ſentire, diſcernere. Perieram, & ad mortalitatem deſcẽdit, mortalitatem ſuſcepit, paſſionem ſuſtinuit, mortem vicit, & ſic me reſtaurauit. Perieram & abieram, quoniam in peccatis meis eram venundatus: venit ille poſt me vt redimeret me, & tantum dilexit me vt ſanguinis ſui pretiũ appenderet pro me, talique pacto reduxit me de exilio, & redemit de ſeruitio. Nomine etiam ſuo vocauit me, vt memoriale ſuum ſemper eſſet apud me. Vnxit me oleo lætitiæ quo ipſe erat vnctus, vt ab vncto eſſem vnctus, & à Chriſto dicerer Chriſtianus. Sic gratia eius & miſericordia ſemper præuenerunt me. De multis nanque periculis ſæpe liberauit me liberator meus, quando errabam reduxit me, quando ignorabam docuit me, quando peccabam corripuit me, quando triſtabar conſolatus eſt me, quando deſperabam confortauit me, quãdo cecidi erexit me, quando ſteti tenuit me, quando iui duxit me, quando veni ſuſcepit me. Hæc & multa alia fecit mihi deus meus, de quibus dulce eſt mihi ſemper loqui, ſemper cogitare, ſemper gratias agere, vt pro omnibus beneficiis ſuis poſſim ſemper eum laudare & amare. Cum enim cunctis ſit præſidens, ſingulos implens, vbique præſens, vniuerſorum curam agens, & tam ſingulis quàm omnibus prouidens, ita totum ad cuſtodiam meam occupatum video, vt ſi ego ſuper cuſtodiam meam ſtabo, quaſi omnium oblitus ſit, & mihi ſoli intendere velit ſemper ſe præſentem exhibet, ſemper ſe paratum offert, ſi me paratum inuenerit. Quocunque me vertero non me deſerit, niſi ego prior eum deſeram. Vbicunque fuero non recedit à me, quoniam vbique eſt; vt quocunque iero inueniam eum cum quo poſſim eſſe. Quicquid fecero pariter aſſiſtit, vtpote perpetuus inſpector omnium cogitationum, intentionum & actionũ mearum. Cum hæc diligenter conſidero, timore pariter & ingenti rubore confundor, quia illum vbique mihi præſentem, & omnia occulta mea videntem intueor. Multa enim ſunt in me de

1. Ioan. 4.

Exhortatio ad amorem dei.

Ca. XVII.

de quibus coram oculis eius erubeſco, & pro quibus ei valde diſplicere timeo. Nec pro his omnibus quid illi rependam habeo, niſi tantum vt diligam eum. Non enim melius nec decentius quàm per dilectionem rependi poteſt, quod per dilectionem datum eſt. Hæc præter rem dixiſſe videor ſed forte non præter vtilitatem mihi, & iis qui mecum ſentiunt quæ ego ſentio.

Anima quo ſit in loco. Cap. XVIII.

Anima præſentia ſua corpus viuificat, & ſic colligata eſt ei, vt nec cum velit inde ſegregare ſe poſſit, nec retinere cum ſui creatoris iuſſionem adierit. In vita ſiquidem animæ conſiſtit vita corporis, & de morte corporis deſcendit mors animæ. Sicut enim anima vita ſua facit carnem viuere, & de fonte naturæ ſuæ irrigat animando: ſic caro per corruptelam materiæ ſuæ animam, ſi cupiditatibus illicitis illigauerit, occidit. Et cùm altera natura alterius videatur, tranſit vnaquæque in victricis naturã, id eſt, vt aut carnem ſpiritalem anima virtutibus ſuis præſtet, aut animam carnalem caro victrix eius efficiat. Anima tamen nihil de morte habere poteſt, niſi per vicia ei propinatum fuerit. Nec caro aliquid de vita retinere poteſt, niſi ab anima fuerit irrigata. Nec in alterius naturam altera tranſire poteſt, niſi aut viciis infecta, aut virtutibus deſerta fuerit. Ratione inſignita eſt anima, qua artibus docetur egregiis & diſciplinis inſtruitur eximiis, vt diuina ſapiat, & humana pertractet, atque ſic cætera animalia decenter excellat, vtpote ſubſtantia rationalis. In hoc enim proprie eſt anima ſubſtantia rationalis, id eſt, ſpiritus rationalis. Immortalis eſt anima, ne à creatoris ſui ſimilitudine diſcrepare videatur. Non enim poterat eſſe imago & ſimilitudo dei, ſi mortis termino clauderetur. Secundum quendam modum vitæ quem nullo modo poteſt amittere, immortalis eſt. Secundum vero quandam mutabilitatem qua poteſt vel melior vel deterior fieri, mortalis eſt. Et ſicut mortalis eſt cum beate viuere perdit, licet miſere viuere amittere non poſſit, ſic reſpectu incorporei dei corporea eſt. Nihil enim inuiſibile & incorporeum natura credendum eſt præter ſolum deum, id eſt, patrem & filium & ſpiritum ſanctum. Qui ex eo incorporeus & inuiſibilis dicitur, quia infinitus & incircumſcriptus eſt & ſimplex, & ſibi omnibus modis ſufficiens ſeipſo & idipſum. Et cum vbique ſit, in ſemetipſo inuiſibilis & incorporeus eſſe dignoſcitur. Omnis vero rationalis creatura corporea eſt, angeli & omnes virtutes corporeæ ſunt, licet non carne ſubſiſtant.

Ex eo

Ex eo enim intellectuales naturas corporeas eſſe dicimus, quia loco circumſcribuntur, ſicut & anima humana quæ carne clauditur, quæ idcirco eſſe in loco & localis dici poteſt. In loco, quia hic & alicubi præſens eſt: Localis, quia quod alicubi præſens eſt totum, alibi non eſt. Non habet tamen corporalem dimenſionem, nec corporalem circumſcriptionem, quoniam corporalis quantitatis expers eſt. Sed quia per præſentiam & operationem in loco concluditur, localis & ipſa dicitur, veruntamen non ſicut corpus, cui ſecundum locum, principium, medium & finis aſſignatur. ¶ Circumſcriptũ eſt, quod cum alicubi eſt totum, non poteſt eſſe ſimul alibi, quod de ſolis corporeis naturis cernitur: Incircumſcriptũ vero eſt quod ſimul eſt vbique totum, quod de ſolo deo intelligitur. Circumſcriptum autem ſimul & incircũſcriptum eſt, quod cum alicubi ſit totum, poteſt ſimul alibi eſſe totum, non tamẽ vbique, quod de creatis ſpiritibus cognoſcitur. Si enim anima nõ eſſet tota in ſingulis membris ſui corporis, non ſentiret tota in ſingulis membris ſui corporis ¶. Reſpectu vero naturæ incorporeæ quæ ſumme incommutabilis vbique eſt, corporea eſt anima, quoniam tale aliquid non eſt ipſa: nec tamen per loci ſpacium ita ſiſtitur vel mouetur, vt maiori ſui parte maiorem locum occupet, & breuiore breuiorem, minórque ſit in parte quàm in toto. Per omnes ſiquidem particulas corporis tota ſimul adeſt, nec minor in minoribus, nec in maioribus maior. Sed alicubi intenſius, alicubi remiſſius, & in omnibus tota & in ſingulis tota eſt. Sicut enim deus vbique eſt totus in toto mundo & in omni creatura ſua: ſic anima vbique tota in toto corpore ſuo, tanquam in quodam mundo ſuo, intenſius tamen in corde & in cerebro, quemadmodum deus præcipue dicitur eſſe in cœlo.

Inuiſibilis & incorporea eſt anima: ſi enim viſibilis eſſet, corporea eſſet. Et ſi corporea eſſet, partibilis eſſet, & partes haberet, neque tota ſimul in vno loco eſſe poſſet. Nullum enim corpus aut ſimul tangi totum poteſt, aut ſimul tangere totum poteſt. Anima vero in quibuſcunque ſuis motibus vel actibus tota ſimul adeſt. Tota videt, & tota viſorũ meminit. Tota audit & tota ſonorum reminiſcitur. Tota odorat, & tota odores recolit. Tota per linguam & palatum ſapores ſentit & diſcernit. Tota tangit, & dura & mollia. Tota ſimul approbat vel improbat. Calida vero vel frigida ſummo tantum digito tota diſcernit. *Anima quicquid agit tota agit. Cap. XIX.*

nit. Tota eſt viſus,tota eſt auditus, tota meminit:& cum tota meminit,tota eſt memoria. Cum tota vult, tota eſt voluntas Cum tota cogitat,tota eſt cogitatio. Cum tota diligit,tota eſt dilectio. Poteſt nanque ex parte cogitare, & ex parte diligere.

Anima Virtutes & Vires affectionum Cap.XX.

Habet anima affectiones quibus exercetur ad virtutes. Dolor nanque de peccatis,timor de ſuppliciis, deſideriũ de promiſſis,& gaudium de præmiis quædam exercitia ſunt virtutũ. Habet etiam virtutes quibus inſtruitur & armatur contra vicia. A prudentia nanque ſcit quid debeat facere: temperantiã habet contra proſpera,fortitudinem contra aduerſa, iuſticiam qua ſcit quid cuique debeat reddere. Prudentia eſt ſcire quid poſſit,fortitudo facere quod poſſit, temperantia non præſumere quod non poſſit,iuſticia nõ velle plus quàm poſſit:Prudentia eſt in eligendis:temperantia in vtendis:fortitudo in toſerandis:iuſticia in diſtribuendis. Prudẽtiæ eſt nihil pœnitendum appetere,& nihil præter iuſtum velle facere. Temperantiæ eſt nihil præter turpia timere,& quicquid agimus vel cogitamus ad rationis normam dirigere. Fortitudinis eſt, terrenas cupiditates non ſolũ reprimere,ſed penitus obliuiſci. Iuſticiæ eſt omnem animi cogitationẽ ad ſolum deũ dirigere, eúmque tanquã nihil aliud ſit ſola mentis acie intueri. Habet autem anima ſacramentales virtutes quibus initiatur,id eſt,fidem,ſpẽ, ſacramentum baptiſmi,inũctionem,confirmationem,& cætera quibus deo cõſecratur. Habet etiam virtutes quibus proficit & quibus deo cõiũgitur,vt eſt humilitas, puritas, charitas. Humilitas eam deo ſubiicit,puritas iungit, charitas vnit. Habet quoque anima vires quibus corpori commiſcetur,quarum prima eſt naturalis,ſecũda vitalis,tertia animalis, Et ſicut deus trinus & vnus, verus & perfectus omnia tenet, omnia implet. omnia ſuſtinet,omnia ſuper excedit, omnia circumplectitur: ſic anima his tribus viribus per totum corpus diffunditur,non locali diſtenſione,ſed vitali intenſione. Naturalis nanque virtus operatur in hepate ſanguinem & alios quoſque humores, quos per venas ad omnia corporis membra tranſmittit, vt inde augeantur & nutriantur. Vis iſta quadrifaria eſt. Diuiditur nanque in appetitiuam,retentiuam,expulſiuam, & diſtributiuam. Appetitiua quæ ſunt neceſſaria corpori appetit. Retentiua ſumpta retinet donec ex illis digeſtio vtilis fiat: Expulſiua nociua & ſuperflua expellit, diſtributiua bonos bonorum ciborum humores omnibus membris diſtribuit, prout cuique

exped

expedit. Vis vitalis eſt in corde, quæ ad temperandū feruorem cordis aërem hauriendo atque reddendo, vitam & ſalutem toti corpori tribuit. Aëre nanque puro ſanguinem purificatum per totum corpus impellit per venas pulſatiles, quæ arteriæ vocantur. Ex quarum motu temperantiam atque diſtemperantiam cordis phyſici cognóſcunt. Iſtas vires habent omniá animalia, & ideo corporis magis videntur eſſe quàm animæ, cum anima ſit vita corporis. *Vis cordis. Ca. XX. I.*

Vis animalis eſt in cerebro, & inde vigere facit quinque ſenſus corporis. Iubet enim voces edere, membra mouere. Tres nanque ſunt ventriculi cerebri. Vnus anterior à quo omnes ſenſus, alter poſterior à quo omnis motus, tertius inter vtrunque medius, id eſt, rationalis. Corporis ſenſus ſic fiunt. Quod eſt in corpore ſubtiliſſimum & ob hoc animæ ſimilius & vicinius quàm cætera, id eſt, lux primum per oculos ipſos diffunditur emicatque in radiis oculorum ad viſibilia intuenda, deinde mixtura quadam primo cum aëre puro, ſecūdo cum aëre caliginoſo atque nebuloſo, tertio cum corpulentiore humore, quarto cū terrena craſſitudine, quinque ſenſus cum ipſo ſenſu oculorum perficit, vbi ipſa ſola excellit. Iſti ſenſus quia in ſola facie prælocati ſunt, ideo ſcriptum arbitror, quoniam dominus in faciem inſufflauit homini ſpiraculum vitæ, & factus eſt in animam viuentem. Anterior quippe pars poſteriori merito præponitur, quia iſta ducit, & illa ſequitur, ab iſta ſenſus, & ab illa motus, ſicut conſilium præcedit actionem. Iſtæ vires tam animæ quàm corporis dici poſſunt, quia ab anima in corpore fiunt, nec ſine vtroque fieri poſſunt. In prima parte cerebri vis animalis vocatur phantaſticalis, id eſt, imaginaria; quia in ea corporalium rerum ſimilitudines & imagines continentur, vnde & phantaſticum dicitur. In media parte cerebri vocatur rationalis, quia ibi examinat & iudicat ea quæ per imaginationem repræſentantur. In vltimā parte vocatur memorialis, quia ibi commendat memoriæ ratione iudicata. *Vis cerebri. C. XXII.*

Aliud eſt itaq; in nobis quo corpora ſentimus, quód quinque corporis ſenſibus facimus. Aliud quo nón corpora, ſed corporibus ſimilia cernimus, vbi & nos ipſos non aliter quàm ſimiles corporibus intuemur. Aliud quo nec corpora nec corporum ſimilitudines conſpicimus, ſed aliás res quæ non habent imagines ſui ſimiles, ſicut eſt deus, & ipſa mens rationalis, vel intelligentia, vel ratio: ſicut etiam virtutes, prudentia, *De falſis imaginibus animæ. C. XXIII.*

iuſticia,caſtitas,charitas,pietas, & quæcunque aliæ ſunt quas intelligendo vel cogitando enumeramus,diſcernimus,& definimus.Porrò anima non eſt corpus,quia non omnis ſimilitudo corporis corpus eſt. Dormienti enim tibi in ſomnis velut corpus apparebit, neque id corpus tuum ſed anima tua:nec verum corpus, ſed ſimilitudo corporis tui. Iacebit enim corpus tuum,ambulabit ipſa.Tacebit lingua corporis tui,loquetur ipſa.Clauſi erunt oculi tui, videbit ipſa:& ita in ea tota & integra cernetur ſimilitudo carnis tuæ. In hac ſimilitudine quaſi per loca cognita vel incognita diſcurrit:& ſentit læta vel triſtia. Anima etiam mortui ſicut dormientis in ipſa ſimilitudine corporis ſui ſentit ſeu bona ſeu mala; non ſunt tamē corporalia,ſed corporibus ſimilia,quibus animæ corporibus exutæ afficiuntur ſeu bene ſeu male, cum & ipſæ ſuis corporibus ſimiles ſibimet appareant. Sunt tamen & vera lætitia & vera moleſtia,facta de ſubſtantia ſpiritali in ſubſtantia ſpiritali.Certum nempe eſt quandam ſpiritalem naturam eſſe in nobis, vbi corporalium rerum ſimilitudines aut formantur aut formatæ ingeruntur: ſiue cum præſentia aliquo ſenſu corporis tangimus,& continuo eorum ſimilitudo in ſpiritu formatur, & in memoria recōditur:ſiue cum abſentia iam nota, vel quæ non nouimus cogitamus, vt inde formetur quidam ſpiritalis intellectus. Innumerabilia etiam pro arbitrio & opinatione fingimus,quæ vel non ſunt,vel eſſe neſciuntur. Innumerabiles quoque & variæ formæ rerum in animo noſtro verſantur, vel cum aliquid facimus vel facturi ſumus: aliquo etiam ſpiritu rapiente tollitur anima in huiuſmodi videnda ſeu bona ſeu mala.Nimia quoque intentione cogitationis vel aliqua vi morbi,vt phreneticis per febrem accidere ſolet, ſeu commixtione alterius cuiuſdam ſpiritus ſeu boni ſeu mali,ita corporalium rerum imagines in ſpiritu exprimuntur,tanquam corpora ipſius corporis ſenſibus præſententur, vt abſentia videantur adeſſe tanquam præſentia, & quæ non ſunt tanquam præ oculis aſſint.A dormientibus etiam multa videntur, vel nihil vel aliquid ſignificantia. Vnde ſæpe imagines rerum corporalium tanta illis expreſſione repræſentantur in ſomnis, quanta ipſa corpora præſentantur vigilantibus,vt inter viſionem dormientium & veram commixtionem vigilantium non diſcernatur,ſed continuo eis caro moueatur, & contra propoſitum ſuum vel contra licitos mores concumbere videatur, & quod

naturaliter collectum eſt per genitales vias emittatur. Hunc motum caſti vigilantes cohibent & refrænant. Dormientes autem ideo non poſſunt, quia in poteſtate non habent imaginis corporalis expreſſionem: qua caro naturaliter mouetur, & ſequitur quod coitum ſequi ſolet & quod ſine peccato á vigilantibus fieri non poteſt. Sic in ſpiritu & corporalium rerum imagines apparent, & multa pro arbitrio finguntur, vel preter arbitrium demonſtrantur. Ipſa nanque anima quæ motu proprio ſemper in motu eſt, quia per corpus non finitur, vel non plene finitur corporalia ſentire, vel ad corporalia vim ſuæ intentionis dirigere, corpore ſopito, ſpiritu corporalium ſimilitudines aut ipſa agit, ſicut & imagines corporum cogitando ex ſeipſa verſare aſſolet, aut obiectas intuetur, cum in eas videndas aliquo ſpiritu aſſumitur.

Anima eſt ſubſtantia ſpiritalis, ſimplex, indiſſolubilis, incorporea, paſſibilis atque mutabilis, carens pondere, figura & colore. Non eſt credenda pars, ſed creatura dei, nec etiam de ſubſtantia dei, vel de qualibet elementorum materia, ſed ex nihilo eſt creata. Si enim ex ſemetipſo eam deus feciſſet, nequaquam vicioſa aut mutabilis aut miſera eſſet. Si autem ex elementis facta fuiſſet, eſſet corporea: cum ſit incorporea, igno tam habens originem, initium habet, finem non habet. Et cum ſit ſpiritalis naturæ, nihil habet mixtum concretúmque, terrenum, nihil humidum vel aëreum vel igneum. Nullum habet colorem, nullo loco continetur, nullis membris circũſcribitur, nullo ſpacio finitur: ſed ita eſt cogitãda & intelligenda, ſicut ſapientia, iuſticia, & cæteræ virtutes ab omnipotẽte creatæ. Natura animæ inuiſibilis eſt, ideo inuiſibiliter in corpore manet, & de corpore inuiſibiliter egreditur. Per corpus corpora videt, ſicut cœlũ & terrã, & quæ in eis cõſpicua ſunt oculis noſtris. Spiritu autẽ corporũ ſimilitudines intuetur. Quicquid enim corpus nõ eſt, & tñ aliquid eſt, recte iam ſpiritus dicitur. Idcirco quadã vi occulta & ſpiritali rapitur anima, vt vice corporum expreſſas corporalium rerũ ſimilitudines in ſpiritu videat. Sed intellectu ea quæ nec corpora nec corporum formas habent conſpicit, ſicut eſt iuſticia & ſapiẽtia, & velut ipſa mens & omnis animæ affectio bona. Iſta tria genera viſionum manifeſta ſunt. Primum corporale, quo per corporis ſenſus corporalia ſentiuntur, Secundum ſpiritale, quo corporum ſimilitudines ſpiritu, non mente cernũtur. Tertium intellectuale, quo

De multiplici viſu animæ. Caput. XXIIII.

Tria genera viſionũ animæ.

illæ res quæ nec corpora nec corporum formas, habent, conſpiciuntur. Intellectuali viſione nunquam fallitur anima: aut enim intelligit & verum eſt: aut ſi verum non eſt, non intelligit. In viſione autem corporali ſæpe fallitur anima, cum in ipſis corporibus fieri putat quod fit in corporis ſenſibus. Sicut nauigantibus videntur in terra moueri, quæ ſtant, & intuentibus cœlum ſydera ſtare, quæ mouentur, & diuaricatis radiis oculorum res vna duas formas habere videtur, & vnus homo duo capita, & in aqua remus infractus, & multa huiuſmodi. In viſione etiam ſpiritali anima fallitur & illuditur, quoniam ea quæ videt aliquando vera, aliquando falſa, aliquando perturbata, aliquando tranquilla ſunt. Ipſa autem vera aliquando futuris omnino ſimilia, vel aperte dicta aliquãdo obſcuris ſignificationibus & quaſi figuratis locutionibus prænunciata. In

De ecſtaſi. ecſtaſi vero quando ab omnibus corporis ſenſibus alienatur & auertitur anima, amplius quàm in ſomno ſolet, ſed minus quàm in morte, non fallitur. Sed ipſa mente diuinitus adiuta, vel aliquo ipſa viſa exponente, ſicut in Apocalypſi Ioanni exponebatur, magna reuelatio eſt. Cum enim bono ſpiritu aſſumitur anima, falli nõ poteſt, quia ſancti angeli miris modis viſa ſua facili quadam ac præpotenti vnitione vel commixtione noſtra eſſe faciunt, & viſionem ſuam quodam ineffabili modo in ſpiritu noſtro informant. Ipſi ſiquidem his corporalibus iudicandis atque miniſtrandis præſunt, & eorum ſignificatiuas ſimilitudines in ſpiritu ita diſcernunt, & tanta potentia quodam modo tractant, vt eas etiam poſſint hominum ſpiritibus reuelando miſcere. Inde eſt quòd angelus domini apparuit in

Matth. 1. ſomnis Ioſeph dicens; Noli timere accipere Mariam coniugẽ

Matth. 2. tuam. Et iterum, Tolle puerum & matrem eius, & fuge in Aegyptum. Deus etiam per prophetam dicit, Effundam de ſpiri-

Iohel. 2. tu meo ſuper omnem carnem, & iuuenes viſiones videbunt, & ſenes ſomnia ſomniabunt. Sunt & alia viſa vſitata & huma-

Alia viſionum genera. na, quæ vel ex ipſo ſpiritu noſtro multipliciter exiſtunt, vel ex corpore ſpiritui quodam modo ſuggeruntur, ſicut fuerimus affecti à carne vel animo. Nõ enim ſolum vigilantes homines

† ſenſibus. curas ſuas cogitando verſant in ſimilitudinibus † corporum, verumetiam dormientes hoc ſæpe ſomniant quo indigent. Nã & negocia ſua gerunt ex animi cupiditate, & epulis & poculis

Ioan. 11. inhiant inſtãter, ſi forte eſurientes ſitientéſque dormierint. Vigilantibus etiam occulto quandã inſtinctu ingeſtas eſſe cogitationes

tiones quas diuinarent nouimus: Sicut Caiphas pontifex propheſauit, cum eius intentio prophetandi voluntatem non haberet. Multa videt anima, & eadem natura eſt omnium viſionum, ſiue in vigilantibus, ſiue in dormientibus, ſiue in ægrotantibus: quoniã non ex alio genere ſunt quæ videntur, quàm ex natura ſpiritus de quo vel in quo fiunt ſimilitudines corporum. Viſa ſiquidẽ phreneticorum ſimilia ſunt viſis ſomniãtium: obturatas nanque vias ſentiendi habent, vt videãt quod ſomniantes vidẽt. Viſa etiã ſomniantiũ ſimilia ſunt cogitationibus vigilantium. Dormiẽtibus quippe in cerebro conſopitur via ſentiendi, quæ intentionem ad oculos ducit. Ideoque ipſa intentio in aliud verſa, cernit viſa ſomniorum tanquam ſpecies corporales aſſint, vt ſibi dormientes vigilare videantur, & nõ ſimilia corporibus, ſed ipſa corpora intueri ſe putent. Ego autem multo amplius admiror & vehementius ſtupeo, quãta celeritate ac facilitate in ſe anima fabricet imagines corporũ, quas per corporis oculos viderit, quàm phreneticorũ vel ſomniantium, vel etiam in ecſtaſi viſiones. Quæcunque tamẽ illa natura viſorum eſt, proculdubio corpus non eſt. Nõ enim corpora viſa illas imagines in ſpiritu faciunt, nec eam vim habẽt vt aliud ſpiritale forment, ſed ipſe ſpiritus in ſeipſo celeritate mirabili, vtpote ſpiritalis, intellectualis, & rationalis

Omnium quæ ſibi videre videntur dormientes, quinque ſunt genera, videlicet, Oraculũ, viſio, ſomnium, inſomnium, & phantaſma. Oraculũ eſt, cum in ſomnis parens vel aliqua ſancta grauiſque perſona ſeu ſacerdos, vel etiam deus euenturum aliquid aperte vel non euenturum, faciendum vel deuitãdum denunciat. Viſio eſt, cum id quod videt quis, eodem modo quo id apparuerat euenit. Somnium eſt figuris tectum, & ſine interpretatione intelligi non poteſt. Inſomnium eſt quando id quod fatigauerat vigilantem ingerit ſe dormienti, ſicut eſt cibi cura vel potus, vel aliqua ſtudia, vel artes, vel infirmitates. Secundum nanque ſtudia quæ quiſque exercuit ſomniat, & ſolitarum artium ſimulacra in præſentia mentis impreſſa apparent in ſomnis. Iuxta etiam infirmitatum diuerſitates diuerſa accidunt ſomnia. Etiam ſecundum morum & humorum varietates variantur & ſomnia. Alia nanque vident ſanguinei, alia cholerici, alia phlegmatici, [alia melancholici,] Et cum illi vident rubea & varia, iſti nigra & alba. Phantaſma eſt, quãdo qui vix dormire cœpit & adhuc ſe vigilare æſtimat,

Quinque ſunt genera ſomniorum.
Ca. XXV.
Oraculũ.
Viſio.
Somniũ.
Inſomnium.
Phantaſma.

aſpicere videtur irruentes in ſe, vel paſſim vagantes formas diſcrepantes & varias, lætas vel turbulentas. In illo genere eſt ephialtes, quem publica perſuaſio quieſcentes opinatur inuadere, & pondere ſuo preſſos ac ſentientes grauare. Quod non eſt aliud quàm quædam fumoſitas à ſtomacho vel à corde ad cerebrum aſcendens, & ibi vim animalem comprimens.

ἐφιάλτης quaſi inſultator dictus.

Spectra.

C.XXVI.

Dicit etiam humana opinio, quòd quadam arte mulierum & poteſtate dæmonum homines conuerti poſſint in lupos & iumenta, & quæque neceſſaria portare, & poſt peracta opera iterum ad ſe redire: nec fieri in eis mentem beſtialem, ſed rationalem humanámque ſeruari. Hoc ſic intelligendum eſt, quoniam dæmones naturas non creant, ſed aliquid tale facere poſſunt vt videantur eſſe quæ non ſunt. Nulla enim arte vel poteſtate animus, ſed nec corpus quidem aliqua ratione in membra vel in liniamenta beſtialia veraciter conuerti poteſt. Sed phantaſticum hominis quod etiam cogitando ſiue ſomniando per rerum innumerabilium genera variatur: & cum corpus non ſit, corporum ſimiles formas mira celeritate capit. Sopitis autem & oppreſſis homini ſenſibus corporeis, ad aliorum ſenſum figura corporea perduci poteſt: ita tamen quod corpus ipſum hominis alicubi iaceat, viuens quidem ſed multo grauius atque oppreſſius quàm ſomno ſuis ſenſibus obſeratis: phantaſticum autem illud veluti formatũ in alicuius animalis imaginem, alienis ſenſibus appareat, taliſque homo ſibi videatur, qualis ſibi videri poſſet in ſomnis portare onera; Quæ onera ſi vera ſunt corpora, portãtur à dæmonibus, vt illudatur hominibus, partim vera onerum corpora, partim falſa iumentorum cernẽtibus. Humanum ſpiritum aliquando bonus, aliquando malus aſſumit ſpiritus, nec facile diſcerni poteſt à quo ſpiritu aſſumatur, niſi quia bonus inſtruit, malus fallit. Fallit autem ſæpe in manifeſtis bonis, vt cũ ſibi in eis creditum fuerit, ad ſua ſeducat. Sic plerunq; humanum ſpiritum rapit, vt quadam occulta mixtura quaſi idem ſpiritus eſſe videatur, & ſpiritus patientis, & ſpiritus vexantis, vt in dæmoniacis videmus. Animã tamẽ hominis, id eſt, mentem, nulla creatura iuxta ſubſtantiã implere poteſt, niſi ſola trinitas. Implere autẽ dicitur ſatanas, mentem alicuius & principale cordis, non ingrediẽs quidẽ in eum & in ſenſum eius, ſed fraude & iniquitate: atque omni malicia illum alliciens, atque ſeducens affectu maliciæ, trahit per cogitationes & incentiua

Spiritus quidẽ afficiũt mẽtem homini. ſed ſolus deus implet.

C.XXVII

Τὸ ἡγεμονικὸν

centiua viciorum, quibus ipſe plenus eſt, vtpote fallax nequam & fraudulentus deceptor animarũ. Non enim participatione naturæ ſeu ſubſtantiæ, vt quidam putant, animã implet diabolus, aut eius habitator efficitur, ſed per fraudulẽtam deceptionem atque maliciam; in eo habitare dicitur quem implet. Solius enim trinitatis eſt intrare & implere naturam ſiue ſubſtantiam quam creauit. Dæmones, & acrimonia ſenſus, & celeritate motus aërei corporis, terrenorũ corporũ ſenſum facile præcedunt, & quædam cogitata prænunciant quæ homines mirantur propter tarditatem terreni corporis. Acceſſit autem dæmonibus per tam longum tempus, quo eorum vita protenditur, rerum longe maior experientia quàm hominibus poteſt euenire propter breuitatem vitæ. Idcirco quædã futura prædicunt, & quædã mira faciunt, quibus homines alliciũt & ſeducunt. Vnde quædam mulierculæ poſt ſatanã conuerſæ, dæmonum illuſionibus & phantaſmatibus ſeductæ, credunt ſe & profitentur nocturnis horis cum Diana Paganorum dea, vel cũ Herodiade & Minerua & innumera mulierũ multitudine equitare, earúmque iuſſionibus obtemperare. Ipſe nanque Satanas, qui transfigurat ſe in angelum lucis, cum mentẽ cuiuſque mulierculæ ceperit, & hanc ſibi per infidelitatẽ ſubiugauerit, illico transformat ſe in diuerſarũ perſonarum ſpecies ac ſimilitudines: & mentem quã captiuam tenet in ſomnis deludens, modo læta & modo triſtia, modo cognitas, modo incognitas perſonas oſtendens per deuia quæq; deducit. Et cum ſolus hoc patitur ſpiritus infidelis, nec in animo ſed in corpore euenire opinatur, idcirco nimis ſtultus & hebes eſt qui hæc omnia quæ in ſpiritu fiunt etiam in corpore accidere arbitratur, cum Ezechiel & alij Prophetæ, Ioannes etiam Euangeliſta & Apoſtoli in ſpiritu, non in corpore viſiones viderint.

Dæmonũ experientia. Cap. XXVIII.

Sagæ.

2. Cor. 11.

Cum homines mortui, ſiue viui, hominibus dormientibus vel vigilantibus apparent, non in ipſis rebus vt ſunt videntur, ſed in quibuſdam ſimilitudinibus rerum. Iſtud autem angelicis operationibus fieri credimus, per diſpenſationem prouidentiæ dei, bene vtentis bonis vel malis ſecundum inſcrutabilem altitudinem iudiciorum ſuorum: ſiue hinc inſtruãtur mẽtes mortalium, ſiue fallantur, ſiue conſolentur, ſiue terreãtur: ſicut vnicuique vel præbenda eſt miſericordia, vel irroganda iuſticia, ab eo cui miſericordiam & iudicium non inaniter decantat Eccleſia. Ibi ſiquidem ſunt ſpiritus defunctorum, vbi

Mortuos non ignorare qua hic aguntur. Cap. XXIX.

Pſal. 100.

non vident neque audiunt quæ aguntur aut eueniunt in iſta vita hominibus Ita tamen eſt eis cura de viuis, quãquam quid agant omnino neſciant, quemadmodũ cura eſt nobis de mortuis, quanuis quid agant vtique neſciamus. Neſciunt quidem mortui quid hic agatur: ſed dum hic agitur, poſtea audire poſſunt ab eis qui hinc moriendo ad eos pergunt: non quidem omnino, ſed quantum ſinitur eis indicare & eos oportet audire. Scire etiã poſſunt ab angelis qui hic nobis præſto ſunt & animas noſtras ad illos deferunt: Spiritu etiam dei reuelante cognoſcere poſſunt quæ hic aguntur quæ neceſſarium eſt eos cognoſcere. Quidam etiam ex mortuis ad viuos rapi poſſunt: non per propriam naturam, ſed per diuinam potentiam. Vtrũ tamen iſta fiant per eorum præſentiam, aut per angelos ſuſcipientes eorum perſonam, affirmare non audeo. Deus enim omnipotens qui eſt vbique præſens, per angelica miniſteria vſquequaque diffuſa poteſt præbere iſta hominibus ſolatia qui-bus in huius vitæ miſeria iudicat eſſe præbenda. Potentiæ animæ atque virtutes longa exercitatione & ſucceſſu temporum creſcunt. Ipſa vero nec creſcit ne decreſcit, ſed aut imparilitate membrorum, aut humorum craſſitudine & eorum corruptione præpedita, vires ſuas exercere non poteſt. Anima carne exuta viuit, videt, audit, & omnes ſenſus atque ingenia viuaciter tenet: vtpote pura, ſubtilis, cita, & perpetua. Et ſicut deus vbique in ſemetipſo eſt, ſic anima vbique quodam modo in ſemetipſa eſt: ac per hoc ibi erit anima poſt corpus, vbi erat agens in corpore. Ibi deus eſt modo, vbi erat priuſquam mundus fieret, vbi etiam foret ſi mundus deſineret eſſe. Sicut ſæpe dictum eſt, incorporea eſt anima: poteſt tamen habere ſimilitudinem corporis, non corporalem, ſed corpori ſimilem, & corporaliũ omnino mẽbrorũ, cum de corpore egreditur, Sic enim aut ad ſpiritalia pro meritis fertur, aut ad loca pœnalia ſimilia corporalibus: qualia ſæpe demõſtrata ſunt iis qui rapti ſunt à corporis ſenſibus, & mortuis ſimiles iacuerunt: cum & ipſi in ſeipſis gererent quandã ſimilitudinem corporis ſui per quam poſſent ad illa ferri, & talia ſimilibus ſenſibus experiri. Animæ ſiquidem quæ in corporibus viuentes per dilectionem rerum viſibilium corporalibus imaginibus afficiuntur, à corporibus exeuntes in eiſdem imaginibus tormenta patiuntur. Propterea enim corporalibus paſſionibus ibi teneri poſſunt, quia à corruptioue corporalium affectionum hic mun

Vires animæ. Ca. XXX

mundatæ non fuerunt, quam corpulentiam de carnis dile-
ctione traxerunt. Quædam autem animæ in eiſdem locis in *De corporis delectatione.*
quibus culpam cómiſerunt puniũtur, quædã vero abditis re-
ceptaculis vſque ad vltimã reſurrectionem continẽtur, ſicut
digna eſt vnaquæque requie vel miſeria. Multa de anima di *Homo mortalis. C.XXXI*
xi, ſed nondũ dixi quando facta eſt, vel quando de corpore
egredietur. Quod primum poſui, poſtea dicam: quod eſt vlti-
mum hoc non dicere poſſum, quia nec initium meum nec fi-
nẽ ſcio. Neſcio vnde venio, aut quò vado: ſed planè ſcio, quòd
mortales ſumus: & velimus, nolimus, omnes moriemur. Nihil
enim morte certius, & nihil incertius hora mortis, Nam neſci
mus quando, aut quo modo, aut vbi moriemur, quoniã mors
vbique nos expectat. Idcirco ſemper debemus eſſe parati, vt
cum corpus reuertetur ad terram de qua ſumptum eſt, ſpiri- *Eccle. 12.*
tus redeat ad eum qui dedit illum. Illud ſiquidem nos maxi-
me mouere debet, quòd à veteribus ſapientibus ita homo de- *Hominis definitio.*
finitus eſt, Homo eſt animal rationale mortale. Hoc genere po
ſito, quod animal dictũ eſt, additas duas differentias videmus,
quibus admonendus erat homo, & quò ſibi eſſet redeundũ,
& vnde fugiendũ. Sicut enim progreſſus animæ vſque ad mor
talia lapſus eſt: ſic regreſſus eius in rationẽ eſſe deberet, qua
impugnãtibus viciis reſiſtere valeat, vt ſecundũ naturam ſuã
viuat, & ordinari appetat, ſub illo videlicet à quo regi debet,
& ſupra ea quæ regere debet. Vno verbo, quod rationale dici-
tur, ſeparatur à beſtiis. Alio, quod mortale, ſeparatur à diuinis.
Illud niſi retinuerit, beſtia erit: hinc niſi ſe auerterit, ad diuina
non perueniet. Idcirco vt homo ſibi incognitus cognoſcat ſe,
magna opus habet conſuetudine recedendi à ſenſibus, vt ani-
mum ad ſe colligat, & in ſeipſo retineat. His ſiquidem ſenſi-
bus impeditur anima ne cernere ſemetipſam valeat & creato-
rem ſuum, quẽ ſola & ſimplex ſine iſtis oculis intueri debet.

Anima nanque rationalis inter eas res quæ ſunt à deo cõdi *De dignitate animæ. Caput. XXXII.*
tæ ſuperat omnia, & ideo deo proxima eſt quãdo eſt pura, eíq;
inquantum charitate cohæſerit, intantum ab illo lumine in-
telligibili perfuſa quodam modo & illuſtrata, non per corpo-
reos oculos, ſed per ſui ipſius principale, id eſt, per intelligen-
tiam deum cernit, in quo eſt perfectiſſima pulchritudo & bea
tiſſima viſio, qua viſione fit beata. Remoueat ergo à conſidera-
tione ſua omnes noticias quæ per corporis ſenſus extrinſecus
capiuntur. Quæ nanque corporalia, eorúmq; ſimilitudines,

ſenſus quoque & imaginationes in memoria infixæ, cum recordando reminiſcuntur, ad exteriorem hominē pertinent, quanquā iſtis quaſi nunciis anima exteriora percipiat. Mens ergo cui nihil ſeipſa præſentius eſt, quadā interiori, non ſimulata, ſed vera præſentia, videat ſe in ſe. Nihil enim tā nouit mēs, quā id quod ſibi præſto eſt. Nec magis menti quicquā præſto eſt, quàm ipſa ſibi. Nam cognoſcit ſe viuere, ſe meminiſſe, ſe intelligére, ſe velle, cogitare, ſcire, iudicare. Hæc omnia nouit in ſe, nec imaginatur quaſi extra ſe illa aliquo ſenſu corporis tetigerit, ſicut corporalia quæq; tanguntur. Ex quorum cogitationibus nihil ſibi affingat, vt tale aliquid ſe eſſe putet. Quicquid ei de ſe remanet, hoc ſolum ipſa eſt. Nihil enim tā in mente eſt quàm ipſa mens: nec quicquam ſic mentem cognoſcit quemadmodum mens. Cum enim quærit mens quid ſit mens, profectò nouit quòd ſeipſam quærit, & nouit, quòd ipſa ſit mens quæ ſeipſam quærit. Neq; enim aliunde ſe quærit quàm ſeipſa. Cū ergo quærētem ſe nouit, ſe vtiq; nouit. Et omne quod nouit, tota nouit, atq; ita totam ſe nouit. Et ſi parte inuenta non ſe totā quærat, tamen quia ſe tota quærit, tota ſibi præſto eſt. Nihil enim ſibi ſeipſa præſentius eſſe poteſt. Quod autē quærit de ſe quid antea fuerit, vel quid futura ſit, vel qualis modo ſit, quærit, id eſt, quàm ſimilis vel quàm diſſimilis deo, quàm humilis & deuota, quàm pura, quàm ſancta. Sed quia in iſtis eſt corporibus, quæ cū amore cogitat, & cum quibus amore aſſuefacta eſt, nō valet ſine imaginibus eorū videre ſemetipſam, vel eſſe in ſeipſa. Nam tanto glutino amoris ei cohæſerunt hæc quæ foris ſunt corporalia, vt etiā cū abſint iſta, præſto ſint imagines eorum cogitati. Quapropter ſecernere eas à ſe non poteſt, vt ſe ſolam inſpiciat & videat. Redeat ergo ad ſe, & ſtet in ſe, nec ſicut abſentem ſe quærat, ſed velut præſentem ſe curet cernere & diſcernere, & intentionem voluntatis qua per alia vagabatur, ſtatuat in ſeipſa, & ſe cogitet vt ſeipſam cognoſcat & diligat. Ita videbit quòd nunquam ſe non amauerit, nunquam neſcierit: ſed alia ſecum amando cum eis ſe confundit, ita vt ſine magno labore ab eis ſeparari non poſſit, quibus cum amore inhæſit. Propterea phantaſiis corporalium imaginum deformatur, eiſdémq; alte impreſſis etiā ſoluta a corpore non exuitur. Si enim à corporaliū affectionum corruptione hic non mūdatur, corpore exuta corporalibus tenetur paſſionibus. Studeat ergo in hac vita ſe mundare

Anima coniūctio cum corpore.

dare

dare ab huiuſmodi feculentia, quatenus cum hinc exieris, nihil corporeum ſecum trahat, & à corporali paſſione immunis exiſtat. Viuificatione & ſenſificatione deſcendit anima ad corpus. Præſentia namque ſua illud viuificat, colligit in vnum, atque in vno tenet, deſluere atque contabeſcere non ſinit. congruentiam modúmque eius conſeruat, non tantum in pulchritudine, ſed etiam in creſcendo atque gignendo. Intendit etiam anima ſe in tactum, & eo calida & frigida, aſpera & leuia, dura & mollia, grauia & leuia ſentit atq; diſcernit. Deinde innumerabiles differentias ſaporũ, odorum, ſonorũ, atq; formarũ, guſtando, olfaciendo, audiendo vidẽdóque diiudicat, atque in his omnibus ea quæ ſecundum naturam corporis ſui ſunt appetit, fugítque contraria. Remouet ſe ab his ſenſibus certo interuallo temporum, & eorum motus quaſi per quoſdam ferias reparãs, rerum imagines quas per eos hauſit ſecum cateruatim & multipliciter verſat. Cum ergo vult intelligere, vel diuina, vel deum, vel ſeipſam ſuáſque conſiderare virtutes, abſtrahit ſe ab omnibus coporis ſenſibus, quibus non adiuuatur niſi ad corporeas formas coloréſq; ſentiendos, & ſpiritu ac ratione ſe conſpicit, meditatione, atque contẽplatione ad deũ aſcendit, deus vero reuelatione atque diuina inſpiratione ad eam deſcendit. Meditatio ſiquidẽ eſt occultæ veritatis ſtudioſa inueſtigatio. Contemplatio perſpicuæ veritatis iucunda admiratio. Illam nanque diuina illuminat reuelatio, vt veritatem cognoſcat: iſtam vero diuina inſpiratio inflammat, vt eam diligat. Corpus autem ſenſu & imaginatione ad ſpiritũ aſcendit. *Meditatio & contemplatio quid ſint.*

De corporis materia. Cap. XXXIII. Humanum ſiquidem corpus ex quatuor elementis compoſitum eſt, ſed in carne & oſſibus terra maxime apparet propter terrenam ſoliditatem, Aqua in humoribus, Aër continetur in pulmone, idcirco ſemper in motu eſt, quia ventilabrum cordis eſt, ne nimio calore conſumatur cor & diſſoluatur, Sedes ignis eſt in corde, & ideo inferius eſt latum & ſuperius acutum, quam formam ignis retinet. Quædam vis ignea aëre temperata à corde ad cerebrũ aſcendi tanquam in cœlum corporis noſtri: ibíque purificata & colata per oculos, aures, nares, cæteráque inſtrumenta ſenſuum, foras progreditur, & contactu exteriorum formata quinque ſenſus corporis facit, viſum videlicet, auditum, guſtum, odoratum, & tactum: qui tangendi ſenſus ab anteriori parte cerebri ad poſteriorem tranſiens, & inde per ceruicem & medullam ſpinæ deſcendens per totum *Quinque ſenſus vnde formẽtur. Imaginatio vnde efficiatur.*

tum corpus diffunditur, Porrò ipſa vis ignea quæ exterius formata ſenſus dicitur, eadem formata per ipſa ſenſuū inſtrumenta per quæ egreditur & in quibus formatur, natura operante introrſum ad cellam phantaſticam vſque retrahitur & reducitur, atque imaginatio efficitur. Poſtea eadem imaginatio ab anteriori parte capitis ad medium tranſiens, ipſam animæ rationalis ſubſtantiam contingit, & excitat diſcretionem: intantum iam purificata & ſubtilis effecta, vt ipſi ſpiritui immediate coniungatur, veraciter tamen naturam corporis retinens & proprietatem. Quæ quidem imaginatio in brutis animalibus phātaſticam cellam non tranſcendit. In rationalibus autem purior fit, & vſque ad rationalem & incorpoream animæ ſubſtantiam contingendam defertur & progreditur. Eſt itaque imaginatio ſimilitudo corporis, per ſenſus quidem corporeos, ex corporum contactu concepta extrinſecus, atque per eoſdē ſenſus introrſus ad partem puriorem corporei ſpiritus reducta eique impreſſa, in ſummo ſcilicet corporalis ſpiritus, & in imo rationalis, corporalem informans, & rationalem contingens.

Vis diſcretiua.

Spiritus corporeus.

Spiritum corporeum voco aërem, vel potius ignem, qui præ ſui ſubtilitate videri non poteſt, & corpora interius vegetando viuificat. Quædam autem vegetat tantum & non ſenſificat ſicut arbores, herbas, & vniuerſa in terra germinantia. Quædā ſenſificat & vegetat, ſicut omnia bruta animalia. In quibus quædam tantū ſenſum habent, & imaginationem non habent. Quædam ſenſum & imaginationem habent. Cum itaque magis ſit ſenſificari quàm vegetari tantum, conſtat profectò hanc vim ſubtiliorem eſſe, & vbi magis ſubtilis eſt, magis ſpiritus eſt. Magis ſiquidem incorporeæ naturæ appropinquat cū imaginationem format, quàm cum ſenſum præſtat. Nihil enim in corpore altius vel ſpiritali naturæ vicinius eſſe poteſt, quàm id vbi poſt ſenſum vel ſupra ſenſum vis imaginandi concipitur, quod quidem intantum ſublime eſt, vt quicquid ſupra illud eſt, aliud non ſit quàm ratio.

Varia nomina animæ pro varium varietate. C. XXXIIII.

Anima nominatur totus homo interior, qua viuificatur, regitur & continetur lutea illa maſſa humectata ſuccis ne areſacta diſſoluatur. Dum ergo viuificat corpus, anima eſt: dum vult animus eſt: dum ſcit, mens eſt: dum recolit, memoria eſt: dum iudicat, ratio eſt: dum ſpirat vel contemplatur, ſpiritus eſt: dum ſentit ſenſus eſt. Nam inde ſenſus anima dicitur, pro iis quæ ſentit: vnde & ſententia nomen accepit. Habet etiam cor-

pus

pus quinque ſenſus, qui ex eo dicti ſunt, quia per eos anima totum corpus ſubtiliſſime agitat vigore ſentiendi, ita autem hæc omnia adiuncta ſunt animæ, vt vna res ſit: pro efficientiis tamen cauſarum diuerſa nomina anima ſortita eſt. In eſſentia nanque eſt ſimplex, in officiis multiplex. Memoria etiã mens eſt, vnde & immemores amentes dicuntur. Omnium rerum theſaurus & cuſtos eſt memoria, nec enarrari poteſt, tã grãdis eſt eius perplexitas, & animus ipſa eſt. Nec aliud ſignifico quã animam cũ mentem dico: ſed propter aliud animã, & propter aliud mentem, Nam totum quod viuit hominis anima eſt. Cũ autem anima in ſe agit ſe. & ex ſe, & per ſe, ſola mens dici ſolet. Senſus vero ad ſua miniſteria implenda, conſuetius anima dicitur. Spiritum idem eſſe quod animam Euangeliſta pronunciat dicens, Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & rurſum poteſtatem habeo ſumendi eam. De hac quoque ipſa domini anima paſſionis tempore, memoratus Euãgeliſta ita protulit dicẽs, Et in clinato capite emiſit ſpiritum. Quid eſt enim aliud emittere ſpiritum, niſi quod animam ponere? Sed anima dicta eſt pro eo quod viuit, Spiritus autem, vel pro ſpiritali natura, vel pro eo quod ſpirat in corpore. Item animum idem dicimus eſſe quod animã, ſed animã vitæ, animus eſt conſilij. Vnde aiunt Philoſophi, & ſine animo vitam manere, & ſine mente animam durare, ſicut in amentibus. Ad mentem enim pertinere videtur vt ſciat, ad animum vt velit. Pueri etiam in genitricis vtero, ſine ſcientia & voluntate viuũt. Mens autem vocata eſt quòd emineat in anima, vel quòd meminerit. Quapropter non anima, ſed quod excellit in anima, mens vocatur, tãquam caput vel oculus. Vnde & ipſe homo ſecũdum mentem imago dei dicitur. Mens nanque ex eo dicta eſt, quòd emineat in anima, præſtantior ſiquidem vis animæ eſt, à qua procedit intelligentia. Ratio ſiquidem eſt animi motus, viſum mentis acuens, veráque à falſis diſtinguens. Redeat ergo mens ad ſe rationalis, & colligat ſe in ſe: vt ſine imaginibus corporeis ſeipſam, & omnipotentis dei inuiſibilem naturam conſiderare valeat, terrenarum phantaſmata imaginum, & quicquid terrenum cogitationi eius occurrerit, reſpuat: & talem ſe intus quærat & videat qualis eſt ſine iſtis, conſideret ſe talem, qualis ſub deo ſuper corpus creata eſt. Deinde ſupra ſemetipſam ſurgat & ſeipſam deſerat, atque quodam modo in obliuionem ſui veniat, & ſe contemplationi ſui creatoris humiliter & deuote ſubi-

Memoria mens eſt.

Ioan.10.

Ioan.19.

Animus & anima idẽ ſunt.

Ratio quid ſit.

ſubiiciat. Cum enim cœperit mens per puram intelligentiam ſemetipſam exercere † & illam incorporeæ lucis claritatem to ta intueri, & ex iis quæ intrinſecus videt quendam intimæ ſua uitatis ſaporem trahere, & ex eo intelligentiam ſuam condire & in ſapientiam vertere, in tanto hoc mentis exceſſu, pax, illa quæ exſuperat omnem ſenſum, inuenitur atque obtinetur: vt fiat ſilentium in cœlo quaſi hora dimidia, ita vt contemplantis animus nulla altercantium cogitationum tumultuatione turbetur, nihil omnino inueniens quod vel per deſiderium pe tat, vel per faſtidium arguat, vel per odium accuſet: ſed intra tranquillitatem contemplationis totus colligitur, & intromittitur in quendam affectum multum inuſitatum introrſus ad neſcio quam dulcedinem, quæ ſi ſemper ſic ſentiretur, profecto magna fœlicitas eſſet. Nihil ſenſualitas, nihil agit imagina tio: ſed omnis inferior vis animæ proprio interim viduatur officio. Purior autem animæ pars in illud intimæ quietis ſecretum & ſummæ tranquillitatis arcanum fœlici iucunditate introducitur. Viuus quidem eſt ſermo dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti pertingens vſque ad diuiſionem animæ & ſpiritus. Et ideo nihil in creaturis hac diuiſione mirabilius cernitur, vbi id quod eſſentialiter vnum eſt atque indiuiduum, in ſeipſum ſcinditur, & quod ſimplex in ſe & ſine partibus conſtat, quaſi quadam partitione diuiditur. Neque enim in homine vno, alia eſſentia eſt eius ſpiritus, alia eſt eius anima: ſed prorſus vna eadémque naturæ ſimplicis ſubſtantia. Non enim in hoc gemino vocabulo, gemina ſubſtantia intelligitur: ſed cum ad diſtinctionem ponitur gemina vis eiuſdem eſſentiæ, vna ſuperior per ſpiritum, alia inferior per animam deſignatur. In hac vtique diuiſione anima & quod animale eſt in imo remanet. ſpiritus autem & quod ſpiritale eſt, ad ſumma euolat. Ab infimis diuiditur, vt ad ſumma ſublimetur: ab anima ſcinditur, vt domino vniatur. Quoniam qui adhæret deo, vnus ſpiritus eſt cum illo. Fœlix diuiſio, & mirabilis ſeparatio, vbi quod corpulẽtum & feculentum eſt, deorſum remanet: quod ſpiritale & ſubtile eſt, vſque ad ſpeculationem diuinæ gloriæ ſublimatur, & in eandem imaginem transformatur. Pars inferior componitur ad ſummam pacem & tranquillitatem: pars autem ſuperior ſublimatur ad ſummam gloriam & iucunditatem. Licet enim mens humana non ſit eius naturæ cuius eſt deus, imago tamẽ illius naturæ, qua natura nulla melior

† excedere.

Hebr. 4.

1. Cor. 6.

ior eſt, ibi quærenda & inuenienda eſt in nobis, quo etiam na-
tura noſtra nihil habet melius: ſed prius mens ipſa in ſeipſa
conſideranda eſt, & in ea reperiẽda eſt imago dei. Mens igitur
quando cogitatione ſe conſpicit, intelligit ſe & recognoſcit,
quando contemplatione ad deum aſcendit, vt eum intelligat
& diligat, imago dei dicenda eſt: cogitando æterna, vir eſt, ſi-
cut dicit Apoſtolus, Vir non debet velare caput ſuum, cum ſit *1. Cor. 11.*
imago dei & gloria: id eſt, quanto magis ſe extenderit in id
quod æternum eſt, tanto magis inde formatur ad imaginem
dei, & ideo non eſt cohibenda, vt inde ſe contineat ac tempe-
ret. Quando vero ea agit vel cogitat, quæ ſunt temporalia, mu-
lier appellatur, & tunc non eſt dicenda imago dei [illegible] propter-
ea debet velare caput ſuum, ne nimia ſit eius progreſſio ad in-
feriora, ne cum licita agit, illicita concupiſcat.

Tanta dignitas humanæ conditionis eſſe dignoſcitur, vt nõ *De digni-*
ſolum iubentis ſermone, ſicut alia ſex dierum opera, ſed con- *tate huma*
ſilio ſanctæ trinitatis, & opere diuinæ maieſtatis ſit creatus ho- *næ condi-*
mo: vt ex primæ conditionis honore intelligeret quantum *tionis. Ca.*
deberet ſuo conditori, dum tantum in conditione mox digni- *XXXV.*
tatis priuilegium præſtitit ei conditor, & tanto amplius con-
ditorem diligeret, quanto mirabilius ab eo ſe conditum intel-
ligeret. Nec ob hoc ſolum quidem, quòd ad conſilium ſanctę
trinitatis ſic excellenter à conditore conditus eſt, ſed etiam
quòd ad imaginem & ſimilitudinem ſuam creator omnium
eum creauit, quod nulli alteri ex creaturis donauit, quæ ima-
go diligentius in interioris hominis [dignitate &] nobilitate
eſt conſideranda. Primo quidem, quòd ſicuti deus vnus ſem-
per vbique totus eſt, omnia viuificans, mouens, & gubernans,
ſicut Apoſtolus ait, quod in eo viuimus, mouemur & ſu- *Act. 17.*
mus: ſic anima in ſuo corpore vbiq; tota viget, viuificãs illud,
mouens & gubernans. Non enim in maioribus corporis ſui
membris maior eſt, nec in minoribus minor: ſed in minimis to-
ta eſt, & in maximis tota. Sic infuſa eſt corpori, vt non per mẽ-
brorum partes partibus ſit diuiſa. Nam in quolibet loco pars
corporis percutitur, †tota dolet. Miro autem modo, vna ea- *† patitur.*
démque viuificatione membris præſidens, cum ipſa per natu-
ram non ſit diuerſa, †per corpus tamen agit diuerſa. Ipſa quip- *† diuiſa.*
pe eſt, quæ per oculos videt, audit per aures, per nares odo-
rat, per os guſtat, per membra omnia tangit, & tangendo lene
ab aſpero diſcernit, & cum non ſit diuiſa†, per ſenſus tamen *† diuiſa.*

oper

operatur diuerſa.Ex qua re intelligitur,quòd ita eſt anima ſecundum ſuum modum in ſuo corpore, ſicut deus eſt in ſuo mundo.Interius ſiquidem & exterius,ſuperius & inferius eſt: regendo ſuperior,portando inferior,replendo interior,circundando exterior.Sic eſt intus vt extra ſit, ſic circundat vt penetret,ſic præſidet vt portet,ſic portat vt præſideat. Et ſicut deus nec creſcétibus creaturis creſcit,nec,decreſcentibus decreſcit: ſic anima nec minutis membris minuitur, nec adauctis augetur. Hæc eſt imago ſiue ſimilitudo omnipotentis dei quam anima habet in ſe. Quandam etiam habet imaginem ſanctæ trinitatis.Primo in eo,quòd ſicut deus eſt,viuit,& ſapit:ita anima ſecundum ſuum modum eſt,viuit, & ſapit. Eſt quoque & alia trinitas in ea,quia ad imaginem perfectæ quidem & ſummæ trinitatis quæ eſt in patre & filio & ſpiritu ſancto, condita eſt.Et licet vnius ſit anima naturæ,tres tamen in ſe vires habet,id eſt intellectum,voluntatem,& memoriam: quod idem, licet aliis verbis,in Euangelio deſignatur, cum dicitur. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua:id eſt,ex toto intellectu tuo,& ex tota voluntate tua,& ex tota memoria tua.Nam ſicut ex patre generatur filius,& ex patre filióque procedit ſpiritus ſanctus, ita ex intellectu generatur voluntas,& ex his ambobus procedit memoria, ſicut facile à quolibet ſapiente poteſt intelligi.Nec enim anima perfecta poteſt eſſe ſine his tribus, nec horum trium aliquod ſine aliis duobus integrum conſtat,quantum ad ſuam pertinet habitudinem.Et ſicut deus pater,deus filius, deus ſpiritus ſanctus:non tamen tres dij,ſed vnus deus & tres perſonæ:ita anima intellectus,anima voluntas, anima memoria:non tamen tres animæ in vno corpore,ſed anima vna & tres vires. Atque in his tribus diuinam imaginem gerit mirabiliter in ſua natura noſter homo interior: & ex his quaſi excellentioribus animæ viribus iubemur diligere conditorem,vt inquantum intelligitur diligatur,& inquantum diligitur ſemper in memoria habeatur.Nec ſolum ſufficit de eo intellectus,niſi fiat in amore eius voluntas.Immo nec hæc duo ſufficiunt, niſi memoria addatur,quo ſemper in mente intelligentis & diligentis maneat deus:vt ſicut,nullum poteſt eſſe momentum quo homo non fruatur dei bonitate & miſericordia, ita nullum ſit momentum quo præſentem nó habeat eum in memoria. Et ideo iuſte videtur mihi dictum,noſtrum interiorem hominem eſſe imag

Matt. 22.

Imago dei in homine.

imaginem dei. Nunc vero de ſimilitudine aliqua dicamus. Nam ſicut deus creator qui hominē ad imaginem ſuam creauit eſt charitas, bonus & iuſtus, patiens & mitis, mundus & miſericors, & cætera ſanctarum virtutum inſignia quæ de eo leguntur: ita homo creatus eſt vt charitatem haberet, vt bonus eſſet & iuſtus, patiens atque mitis, mūdus & miſericors. Quas virtutes, quanto quis plus in ſeipſo habet, tanto propior eſt deo, & maiorem ſui creatoris gerit ſimilitudinē. Si vero, quod abſit, aliquis per deuia viciorum & diuerticula malorū ab hac nobiliſſima ſui conditoris ſimilitudine degener aberrat, tunc fiet de eo quod ſcriptum eſt, Homo cum in honore eſſet non intellexit: & cætera. Quis maior honor potuit eſſe homini quàm quòd ad ſimilitudinem ſui conditoris conderetur, & eiſdem virtutum veſtimentis ornaretur † quibus & conditor, de quo legitur, Dominus regnauit, decorem indutus eſt, id eſt, omniū virtutum ſplendore & totius bonitatis decore ornatus eſt? Vel quod maius homini poteſt eſſe dedecus aut infœlicior miſeria, quàm vt hac ſimilitudinis gloria ſui conditoris amiſſa, ad informem & irrationabilem brutorum iumentorū ſimilitudinem dilabatur? Quapropter quiſque diligentius attendat primæ conditionis ſuæ excellentiam, & venerandam ſanctæ trinitatis in ſeipſo imaginem agnoſcat, honoréinque diuinæ ſimilitudinis ad quā creatus eſt nobilitate morum, exercitatione virtutum, & dignitate meritorum habere contendat: vt quando apparebit qualis ſit, tunc ſimilis ei appareat qui mirabiliter eum ad ſimilitudinem ſuam in primo homine condidit mirabiliúſque in ſecundo, id eſt, in ſeipſo reformauit.

1. Ioan. 4. *Pſal. 48.* *† ornamētu veſtire tur* *Pſal. 92.*

Magna conuenientia eſt inter deum & hominis animam. Deus nanque vita eſt, ſpiritus eſt, ſapientia eſt & amor. Vita etiā anima eſt, ſpiritus eſt, in quo ſpiritu ſapientia eſt & amor. Vita deus eſt, vita & anima eſt, ſimilis, & diſpar. Similis quòd vita, quòd ſeipſa viuens, quòd non tantum viuens, ſed etiam viuificans, ſicut & ille hæc omnia eſt. Diſpar, quoniam ille creator eſt, & iſta creatura. Niſi enim iſta ab illo creata eſſet, non eſſet: & niſi ab illo viuificata, non viueret. Viuit anima naturali vita, etiam ſi ſpiritali vita nō viuat. Sed talis vita mors eſt potius quàm vita. Quoniam mors peccatorum peſſima. Anima quidem quæ ſecundum carnem viuit, viuens mortua eſt, & ideo bonum erat illi non viuere, quàm ſic viuere. Vita anima eſt, viuens quidem, ſed non aliunde quàm ſeipſa, & ob

Cōparatio animæ cū deo. Cap. XXXVI. *Pſal. 33.*

hoc non tam viuens quàm vita eſt. Inde eſt, quòd infuſa corpori viuificat illud, vt ſit corpus de vitæ præſentia, non vita, ſed viuens. Creata eſt anima à deo, vita à vita, ſimplex à ſimplici, immortalis ab immortali, vt nō ſit longe à creatore ſuo, cui appropiare videtur ſimplicitate eſſentiæ & perpetuitate vitæ. Licet enim ſpiritaliter non viuat, immortaliter tamen neceſſe eſt vt viuat. Creata eſt anima magna à magno, recta à recto: eo magna quo capax eſt æternorum: eo recta, quo appetens ſupernorum: eo beata quo deo vnita. Anima nanque quā dei pietas reſpicit, humilitas ſubiicit, pœnitentia reducit, iuſticia deducit, obedientia conducit, perſeuerantia perducit, deuotio introducit puritas iungit, charitas vnit. Habet autem anima in ſe amorem quo ſemper poteſt ſtare cum deo, aut redire, ſi mota cum ſuis affectibus, imo defectibus ab eo fuerit. Solus eſt amor ex omnibus animæ affectibus atque ſenſibus, in quo poteſt anima, & ſi non ex æquo ſuo reſpondere authori, vel de ſimili mutuam reſpondere vicem: & ſi minus amat, quoniam minor eſt, tamen ſi ex tota ſe diligat, nihil deeſt vbi totum eſt. Renuncians ergo cunctis affectionibus aliis, tota incumbat ſoli amori, effundens ſe totam in amorem illius cui reſpondere habet in redhibendo† amore. Amat ſiquidem deus vt ametur, & cum amat, non aliud vult quàm amari, ſciens ipſos amore beatos qui ſe amauerint. Per amorem venit ad homines, factus eſt homo, & deliciæ illius eſſe cum filiis hominum. Noſtræ vero deliciæ erunt cum ad eum veniemus & videbimus eum ſicuti eſt, atque ſimiles ei erimus. Tunc erit manifeſta viſio, plena cognitio, vera dilectio firma coniunctio, ſocietas indiuidua, ſimilitudo perfecta, & vita beata, in æternum & vltra in perpetuas æternitates. Sicut enim corpus in reſurrectione ſua vitam & ſenſum recipiet, ſic anima in reſurrectione ſua vitam & ſenſum recipiet, id eſt cognitionem & amorem dei. Quod autem cognitio ſit vita, ipſa veritas affirmat dicens: Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te verum deum & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Amor etiam ſenſus eſt. Nam ſicut exterior homo circa iſta temporalia quinquepertito ſenſu afficitur, id eſt viſu, auditu, guſtu & cæteris, Sic interior homo in beata vita circa quinque ineffabilia dei ineffabili amore afficietur. Cū enim deum ſuum amabit, quandam lucem, quandam vocem, quendam odorem, quendam cibum, & quendam amplexum interiorem amabit. Ibi enim fulget quod non capit locus. Ibi ſonat

† reddendo. *Prouer. 8.* *1. Ioan. 3.* *Ioan. 17.*

ſonat quod non rapit tempus. Ibi olet quod non ſpargit ventus †. Ibi ſapit quod non minuit edacitas, Ibi hæret quod non diuellit ſatietas. Ibi ſiquidem videtur deus ſine intermiſſione, cognoſcitur ſine errore, amatur ſine offenſione, laudatur ſine fatigatione. *† flatus*

Nobilis creatura eſt anima. Ciuitas nanque dei eſt, de qua tam glorioſa dicta ſunt. quo ad imaginem & ſimilitudinem dei facta eſt Hæc ciuitas Hieruſalē merito appellanda eſt quia ad fruendum viſione illius ſummæ pacis quæ fecit vtraque vnum creata eſt Mens eius paradiſus eſt in qua cum cœleſtia meditatur, quaſi in paradiſo voluptatis delectatur. Domus etiam ſummi patrisfamiliâs eſt anima per vnitatem morum: ſponſa Chriſti per dilectionem templum ſpiritus ſancti, per ſanctificationem ciuitas regis æterni, per pacem & concordiā ciuium. Et quia nulla eſt ciuitas abſque populo, diſpoſuit in ea conditor noſter populum triplicis gradus, id eſt ſapientes ad conſulendum milites ad propugnandū, artifices ad miniſtrandum. Ciues huius ciuitatis, ſunt naturales & ingeniti animæ vigores tāquam indigenæ, quorum diſtincti ſunt gradus. quia alij ſuperiores, alij inferiores, alij medij. Superiores quidem ſunt intellectuales ſenſus, medij rationales, infimi animales. Quorum differentia hæc eſt, Animalis ſiue ſenſualis, appetit ſenſibilia ſiue viſibilia. Rationalis diſcernit & diſcretionis oculo aſpernatur ea. Intellectualis pertrahit ad diuina. Intellectuales igitur ſenſus ſunt tanquam animæ conſiliarij dicentes ei, Deum time & mandata eius obſerua. Propter hoc enim eſt omnis homo. Rationales ſunt tanquam milites qui hoſtes cōcupiſcentiarum impugnant per arma iuſticiæ. Animales ſeu ſenſuales ſunt tanquam ruſtici & artifices, qui corporalibus rudimentis inſiſtunt, & corpori neceſſaria miniſtrant. Hanc triplicem vim animæ id eſt ſenſualem, rationalem & intellectualem, Philoſophi partes vocant non integrales, ſed virtuales: [quia potentiæ eius ſunt.] Senſualitas ea vis animæ eſt qua corpus vegetat, & per corporis ſenſus iſta exteriora ſentit & diſcernit. Omnes enim ſenſus tam exteriores quam interiores ad animam referuntur, vtpote ab illa procedentes vt enim ſentiant, omnes ab anima habent. Ratio vis eſt animæ ſupra corporalia, & infra ſpiritalia collocata: ſecernit enim vera à falſis, quod eſt Logicæ: virtutes à vicijs, quod eſt Ethicæ: & per experimenta rerum inueſtigat naturas, quod eſt Phyſicæ: In

Præſtantia animæ. Cap. XXXVII

Triplex gradus populi.

Eccle. 12.

τρεῖς δυνάμεις τῆς ψυχῆς. ſecundum Platonem & medicos.

his vero tribus,tota Philoſophia conſiſtit, Totam igitur Philoſophiam ratio comprehendit.Intellectus ſiue intelligentia, ea vis animæ eſt qua de diuinis, quantum homini poſſibile eſt,cognoſcitur.Ad cœleſtia arcana penetranda ratio per ſe nõ ſufficit,niſi à deo adiuta fuerit. Tunc finis eius, ſi bene viget, cum ad noticiam ſecretorum quæ diu inueſtigando quæſiuit: peruenerit,intellectus ſeu intelligentia nuncupatur. Boëtius tamen dicit intelligentiam ſolius dei eſſe admodum paucorum hominum,ſed horum alterum pro altero ponitur ſæpe. Memoria etiam conſors & cooperatrix eſt rationis, quoniam ſine ea ratio nec ad incognita procedere,nec cognitorum ſciẽtiam retinere poteſt.Memoria eſt vis animæ accepta retinens, præterita repetens,elapſa recolligens. Humanus appetitus inter ſumma & ima poſitus, cum plerunque in vtraque diuiſus ſibimetipſi ſit contrarius,in quancumque partem totus tranſierit,nomen eius merito ſortitur. Si carnis voluptatibus paſcitur,carnalis ſiue animalis nominatur.Si ſpiritalibus deſideriis delectatur,ſpiritalis nuncupatur. Appetitus ſiquidem naturalis eſt vis in animante mouendis auide ſenſibus attributa.

Memoria quid ſit.

Definitio Viriũ animæ. C.XXXVIII

Quoniam de viribus animæ mentionem ſæpe feci, definire eas debeo,quatenus quæ de anima dicta vel dicenda ſunt,euidentius intelligi poſſint.Senſualitas, ſenſus, imaginatio tam corporis quàm animæ ſunt,vel dici poſſunt. Senſualitas corporis,eſt quædam vis ignea,Sẽſualitas ſiue animalitas animæ, eſt inferior vis eius,quæ ſecum trahens ſenſualitatem carnis, velut famulam & obedientem, ſenſus & imaginationes facit, eáſque in arca memoriæ reponit. In ſenſu inſtrumentum eſt ſenſualitas & origo imaginationis. Ipſa nanque vis ignea quæ extrinſecus formata ſenſus dicitur, eadem forma vſque ad intimum traducta,imaginatio vocatur. Senſus itaque parit imaginationem, imaginatio cogitationem, cogitatio meditationem, meditatio acuit ingenium,ingenium [facit] rationem: ratio conducit ad intellectum, intellectus ad intelligentiam: intelligentia per contemplationem ipſam veritatem admiratur, & per charitatem in ea delectatur. Senſus,eſt paſſio animæ in corpore ex qualitatibus extra accidentibus. Imaginatio, eſt vis animæ quæ figuram corporearum rerum abſente corpore ſine exteriori ſenſu dignoſcit. Cogitatio, eſt circa quælibet animi occupatio. Conſideratio, eſt intenta cogitatio.Meditatio,eſt frequens cogitatio modum & cauſam & rationem

Senſualitas corporis & animæ.

Senſus cũ cæteris Viribus deſcriptio.

tionem vniuſcuiuſque rei inueſtigans. Ingenium eſt quædam vis naturaliter animis inſita per ſe valens. Ratio, eſt quædam vis animæ quæ omnia diſcernit & iudicat, ſed maxime cum inhiat ſpiritalibus, & imaginem dei in ſe cõſeruat. Intellectus, eſt rerum in ſe vere exiſtentium perceptio. Intelligentia eſt de ſolis rerum principiis, id eſt de deo, hyle & ideis, & de incorporeis ſubſtantiis pura & certa cognitio. Contemplatio eſt perſpicuæ veritatis iocunda admiratio. Charitas, eſt concordia mentium & ſocietas electorum, vita beatarum animarum & angelorum, quia nec animæ nec angeli niſi per charitatem viuunt.

Anima facta ad imaginẽ & ſimilitudinẽ dei *Caput. XXXIX.*

Anima rationalis, & intellectualis facta eſt ad imaginem & ſimilitudinem dei, vt factorem ſuum pro imagine cognoſcat, & pro ſimilitudine diligat. Ex imagine nanque dei habet rationem, & ex ſimilitudine charitatem. Charitas vero in ſe ipſa repræſentat trinitatem: hanc ratio ſentit & peccata requirit: hanc charitas inuenit & videndo beata quieſcit, hanc in præſenti fides ſequitur, ſpes in cœlum vſque comitatur, charitas perenniter amplexatur. Mens itaque ſpiritalis ſeu intelligẽtia rationalis primo creatorem ſuum aſpiciat, deinde creaturam ipſius videat, & mediante arbitrij libertate ad eum qui condidit omnia ſe & cætera referat. Sic in homine trinitas appareat quam charitas manifeſtat, vt charitatem ſemper homo exhibeat, ſemperque conſpiciat is quem trinitatis imago perornat, Sic homo eius ſeruabit ſimilitudinem, cuius in ſe naturaliter portat imaginem. Appareat ergo imago dei in intelligẽtia rationali, in mente ſpiritali, in honore liberi arbitrij. Appareat ſimilitudo dei in moribus pro natura, in operibus pro iuſticia, in virtutibus pro gratia: vt moribus natura perornetur, vt iuſticia operibus comprobetur, vt gratia virtutibus compleatur, & ſic ſemper domino præſentetur. Anima totum corpus hominis tota pariter animat. Eſt quidem inſpirata à deo homini vita, non de præiacenti materia, ſed de nihilo facta ab eo. *Gene. 1.* De cæteris animantibus ſcriptura dicit, Producant aquæ & cætera. producat terra animam viuentem. Animam vero non *Gene. 2.* aqua, non terra produxit ſed deus inſpirauit: non tamen viuam vel viuentem, ſed ſpiraculum vitæ rationale ex dei imagine, factum ex dei ſimilitudine. *Anima à deo recedens.* Anima non eſt pars dei: probat hoc mutabilitas quam incurrit. Deus enim immutabilis eſt: hæc ſæpe mutata pro culpa, quãdoq; mutata pro pœna *Cap. XL.*

& damnata ſit miſera. Nihil ei tamen nocere poteſt niſi à deo recedat. Recedit autem quando peccat: proinde torquetur miſera a deo refuga. Ab vno diiuncta ſpargitur ad multa, & profuſa intemperantia fit morbida, fit moleſta. Eapropter ſenſus corporei turbata memoria turbati hebetes fiunt, marcidi, & ſtupidi. Inde caro patitur, languores oriuntur, & mors violenta peruagatur. Homo quidem a deo auerſus peccando peruerſus, quia à deo diſſentit, diſſidet & ſibi, portatque in ſeipſo pœnam de ſeipſo. Anima non formatur ex materia informi, ſed in ſua creatione formam accepit, qua facta eſt ad imaginem & ſimilitudinē dei. A quo ſi auertitur, remanet informis, quia deo diſſimilis: nec ideo tamen efficitur irrationalis, quia geſtat imaginem dei vnde poteſt reformari. Sic nec etiam ſi tota cōcluditur peccato, & licet pro inſipientia iumēto comparetur, ideo fit quaſi anima pecoris vel alterius corporis. Ipſum enim corpus & nunc & in fine ſemper eſt habitura cum quo facta eſt vna perſona: ſed nec ideo fit corpus etiam ſi penitus habitetur. Non enim diſtrahitur partibus nec loco concluditur. Non eſt maior in maioribus nec eſt minor in minoribus ſui corporis partibus vitæ idoneis. Spiritus nanque eſt anima rationalis quantumlibet obruta malis, & vbicunque eſt tota eſt. Non traducitur a patre in filium, ne vnquam ſit † anima amborum. Sicut, inquit dominus, anima patris, ſic anima filij mea eſt. Nec pars animæ patris in filium dum generat ſe transfundit. Partiri nanque ſeu diuidi augeri vel minui pro ſubſtantia ſua ſpiritus neſcit. Non enim poteſt eſſe maior, ſed melior. Si enim particulariter transfunderetur, corporeus eſſe probaretur. Quod ſi vt delirant aliqui ſemen animæ ex ſemine carnis haberet generando transfundi, multa quidem inhoneſta & impoſſibilia poſſent exinde exclamari, quæ de ſpiritu rationali nec dici debent nec opinari. Indecens enim eſt obſcœna retexere, & male fuſa carnis ſemina denudare.

Ezech. 18
† nec ſunt ſit.

Quod anima de nihilo fit. Ca. XLI.
Gene. 1.
Ioan. 5.

Dicimus autem rationales animas pro eſſentia fieri quotidie de nihilo nouas, ſed pro ſimili natura ex inſtitutione diuina, non vtique nouas. Quales enim in exordio deus die ſexto maſculo & fœminæ dedit, tales quotidie inſpirat ſingulis, noua de nihilo creatione non noua inſtitutione. Pater inquit, meus vſque modo operatur, & ego operor. Operatur vſque modo pater & filius, operatione liquidem noua, ſed inſtitutione non noua, pro illa agens, cum iſta quieſcens. Res vero cor

ro corporeæ poſt primam ſui creationem nouæ nullæ creantur, ſed ſimul in exordio conditæ temporali formatione propagantur, Animæ autem non ſimul eſſentialiter factæ ſunt, ſed pro natura conſimul, qua ad imaginem & ſimilitudinem dei fiunt, & ſimul factæ reputantur, & non ſimul editæ iudicantur, Non ſimul editæ pro eſſentia, ſed ſimul factæ pro compari forma ad imaginem & ſimilitudinem dei prærogata. Caro de carne generando traducitur, ſed ſpiritus de ſpiritu minime propagatur. Certum tenemus, quia caro contracta de carne per legem concupiſcentiæ, quàm cito viuificatur originalis culpæ vinculo premitur, eiúſque affectionibus anima quæ carnem viuificat, aggrauatur. Sub hoc peccati vinculo demerguntur paruuli, qui ſine remedio baptiſmi moriuntur. Habent enim originale peccatum, non per animam, ſed per carnem vtique contractum animæq; refuſum. Carni nãque ita vnitur anima, vt cum carne ſit vna perſona. Fit enim authore deo caro & anima vnũ indiuiduũ, vnus homo, vnde ſalua naturæ vtriuſq; proprietate adiicitur carni quod animæ eſt, & animæ quod carnis eſt, pro vnitate perſonæ, non pro diuerſitate naturæ. Quod igitur ibidem ſingulis eſt propriũ, cõmune fit amborum: proprium pro natura, commune pro perſona. Exinde fit anima originali culpæ obnoxia, quam caro contrahit, & animæ refundit, cum qua vnita eſt in perſona, licet diuiſa ſit in natura. Eapropter neceſſe eſt paruulum dum viuit Chriſti ſacramento renouari, ne obſit eius animæ ſocietas carnis peccati, qua grauatur etiam corpore exuta, niſi dum in corpore viuit ſalutari fuerit remedio expiata. Currant igitur adulti, currant pro ſeipſis, impendant etiam paruulis ſacramẽtum fidei, ſuſcipiant Chriſti fidem cum ſacramentis, vt paruulos in Chriſto renouatos fideles eccleſiæ tueatur, & adultos cũ ſacramẽtis opera fidei comitentur, His etiã renouatis per gratiam, tandem complebitur in reſurrectione generali, vt caro ipſa reſurgat in gloria animæ ſuæ reſtituta, viua, & æterna, fœlix & beata. Si quæratur quare deus dat animas illis quos abſque remedio ſalutari mori cõtingit. Reſpondemus, quòd diuina inſtitutio qua res & rerum naturæ conduntur, nec peccato tollitur, nec violentia præpeditur. Inde eſt quod lex corporalis copulæ nec etiã in nothis iure ſuo priuatur. Generãt adulteri, fornicatores, prophani: naturalis tamen inſtitutio nec in talibus deperit. Natura nãque prout deus inſtituit, quod ſuum eſt

Baptiſmus.

De puerĩs non baptizatis. Cap. XLII.

Natura quid ſit. operatur. Natura ſiquidem eſt quædam vis & potentia diuinitus rebus creandis inſita, quæ vnicuique rei omne ſuum tribuit, qua bona quiſquis male vtitur. malus eſſe iudicatur, Iuſte enim puniuntur, qui licitis abutuntur. Iuſte vero puniuntur qui rapere inconceſſa conantur. Sic ſatanas cœlum: ſic protoplaſtus perdidit paradiſum. Abutuntur licitis, qui bona dei maculant vſibus inconceſſis. Maculant bona dei, ſicut ij qui calore libidinis exercent opera copulæ carnalis. Ex his filij generantur, quorũ corpora ſeruiente creatori creatura formantur, *Spiraculum vitæ.* & deo inſpirante ſpiraculũ vitæ animantur. Spiraculum autẽ vitæ, humanã animam intellige, quã non producit terra vel aqua, ſed deus inſpirat: quo ſenſus corporei animantur, vnde *Gene.2.* homo factus in animã viuentem memoratur. In his & in aliis omnipotens agit prout inſtituit, quum nullius adiuuant bona, nec impediunt mala. Bonos quidem prouehit ſua gratia: malos terret ſua iuſticia. Nos equidem ſerui dum domini bonis abutimur, rei & miſeri pariter inuenimur. Ipſe equidem ſerui dominus qui ſeruorum ſuorum malis bene vtitur, ſanctus & omnipotens adoratur. Ipſe corpori terreno de peccati traduce propagato, pro inſtitutione ſua inſpirat animam bene vtens inolita præuaricatione noſtra quæ ſi eſſet naturalis, creatori poterat imputari. Sed creator præparat omni tempore ſacramenta, & obedientiæ pia proponit edicta. vt contra peccata ſacramenta in remedium ſint, & temporalium obſeruatio mandatorum æternorum afferat præmia donorum. Vnde ſi aliqui ſub peccato geniti paruuli obeunt abſque remedio ſalutari, pertimeſce iuſtitiam dei, qui nihil debet alicui, ſed damnat in ſingulis malum quod non fecit in eis. Si autem paruulos renouat ſacramentis, admirare miſericordiam dei. Ipſi enim ſicut neſciunt culpam cum qua ex carne naſcuntur, ſic neſciunt gratiam qua per Chriſtum renouantur. Non excuſat paruulos à culpa, quia eam non norunt, nec excludit gratiam ab eis quia eam neſciunt. Quæris in eis culpam, inuenis ex carne traductam: quæris in eis gratiam, inuenis à deo collatam. Illa debite damnatur, hæc indebite prærogatur. Illa iudicium prædicat, hæc miſericordiam repræſentat. In vtroque deus a-*Pſal 100.* gnoſcitur, cui miſericordia & iudicium perpetua laude cantatur. Sed ab his intuendis mens noſtra, mens infirma, quia peccatis obruta, citius ad ſeipſam redeat ſibique remedium quærat, vt qui in Adam ceciderit, in Chriſto reſurgat.

Plu

Plures veteres de natura animæ dixiſſe inueniuntur ſed ni- *Anima*
hil ita vt non aliquid reſtare videatur. Ego autem ex eorum di- *quid ſit.*
ctis quanto diligentius potui breue iſtud & certum colligere, *Caput.*
atque in vnum ſtudui redigere, quod memoriæ commẽdetur. *XLIII.*
Hebes nanque eſt memoria hominis & breuitate gaudet, & ſi
in multa diuiditur fit minor in ſingulis. Ex corpore & anima
conſtat homo: & quicquid oculis corporeis videtur, propter
corpus factum eſt, corpus propter animam, anima autem pro-
pter deum. Vita corporis anima eſt, vita animæ deus eſt. Im-
mortalis eſt anima quia carne caret; nec habet quò cadat vt
reſurrectione egeat poſt ruinam, niſi peccato ceciderit: & ideo
in morte vita noſtra non perit, ſed corpus deſtituit: dum diſce-
dens anima vim ſuam non perdit, ſed quod viuificauerat hoc
dimittit, & quantum in ſe eſt mortem alterius facit, quam ipſa
non recipit. Facit, inquam, non viuificando quod deſerit, non *Mors ho-*
amittendo quod viuit. Itaque mors hominis nihil eſt aliud *minis*
quàm carnis occaſus, à qua cum vis potentiæ viuificantis ab- *quid ſit.*
ſceſſerit, in terrã de qua ſumpta eſt redit, amiſſis ſenſibus quos
per ſeipſam non habuit. Anima nõ aliter quàm ſol lucem diei,
vitam tribuit carni cum venerit, mortem efficit cum recedit,
Mors tamen non conſumit coniuncta ſed diuidit, dum origi-
ni ſuæ vtrunq; reddit. Et ne quis putet animam corporis mor-
te conſumi, audiat quid dominus in Euangelio dicat, Nolite, *Matt. 19.*
inquit, eos timere qui occidunt corpus, animam autem occi-
dere non poſſunt. Fatigatur corpus cogitationibus mentis: af-
ficitur in corpore mens doloribus corporis.

Corpus ex quatuor elementis conſtat. Anima nec elemen- *De corpo-*
tum eſt, nec ex elementis, ſed de nihilo eſt facta, & ſoli creato- *re & ani-*
ri ſuo cognita. Ex his ergo omnibus quæ in ſe, hoc eſt in cor- *ma. Cap.*
pore ſuo viſibilia videt, nihil ſe eſſe vel poſſe eſſe videt. Secer- *XLIIII.*
nat ergo & diuidat ſe per ſe ab eo toto quod videt in ſe viſibi-
le: & inuiſibilem ſe eſſe omnino videt in eo quòd videt ſe, &
tamen videri ſe non poſſe videt. Deinde eleuet ſe ſuper ſe, &
in eo quod primum & principale ſpeculum eſt ſpeculandi
dei, illiúſque imagini ac ſimilitudini proximum & cognatum,
magis factum inuiſibilem deum inſpiciat. Hoc autem eſt ipſa
ratio & mens, ratione vtens: quæ ad primam ſimilitudinem
dei facta eſt, vt per ſe inuenire poſſit eum à quo facta eſt, & in
eius amore atque contemplatione dulciter requieſcere. Ea
nanque perfectius ſuum factorem manifeſtant, quæ illius ſi-

à corporibus diſcedentes deſerit: quoniam non tollitur paſſio, etiam cum tollitur cauſa paſſionis, niſi ab eiuſmodi ſeculentia ſe in hac vita mundare ſtuduerint. Nos ergo qui in medio bonorum & malorum poſiti ſumus, conſiderare ſæpe debemus, & gaudium illorum & iſtorum ſupplicium, atque noſtram miſeriam. Rationalis ſiquidem eſt anima noſtra, vt ſciat diſcernere inter bonum & malum. Eſt etiam concupiſcibilis atque iraſcibilis, vt poſſit amare bonum & odire malum. De concupiſcibilitate naſcitur amor, de amore & deſiderium & gaudium. Amor eſt delectatio† cordis alicuius ad aliquid propter aliquid per deſiderium currens atque per gaudium requieſcens: per deſiderium in appetendo, & per gaudium in perfruendo: nec aliunde bonum eſt, ſi bonum eſt cor humanum: niſi quod bene amat quod bonum eſt. Nec aliunde malum eſt ſi malum eſt, niſi quod male amat quod bonum eſt. Omne enim quod eſt, bonum eſt: ſed in eo quod male amatur, tantum vicium eſt. De iraſcibilitate naſcitur odium, Ira enim generat odium: & de odio dolor & timor, Cum enim contra peccata noſtra iraſcimur & ea odire incipimus, dolemus quia peccauimus & pœnas pro peccatis timemus. *Amor quid.* *† dilatatio.*

Sic creator omnium deus inter cætera & ſuper cætera quæ creauit rationalem dignatus eſt amplius illuſtrare naturam, quam & ſua ſimilitudine fecit inſignem, & ſuæ beatitudinis voluit eſſe participem. Cuius tamē rationalis creaturæ licet ſimilis videatur origo, facta eſt diuerſa cognitio†: dum pars eius eſt in æterna fœlicitate firmata: pars rudentibus inferni detracta & in tartarū tradita in iudiciū cruciāda ſeruatur. Pars etiā tertia terrenis vnita corporibus locum mediū ſortita cognoſcitur: & prius quidem eidem media ſummis vicinior in deliciis erat poſita paradiſi, nunc iam propinquior infimis. pro reatu inobediētiæ humiliata eſt in loco afflictionis. Summus igitur omnium horum locus plenam habet læticiam, infimus ſolam triſticiam. Ibi enim plena fœlicitas: illic ſola & ſumma miſeria eſt. In medio ſanè ſumma ſperanda, ſed nihilominus infima ſunt timenda: & ideo nobis iam amplior timoris cauſa quam ſpei, quo viciniores eiſdem infimis, deiecti in ipſa degimus vmbra mortis. Quia tamen & illius beatitudinis, & illius nihilominus damnationis æternæ humanam deus animam pro ſuorum qualitate meritorum participem fieri poſſe cognouit, naturales affectus ei quatuor indidit: vt haberet vnde bo *Creatura rationalis diuerſa ratio. Cap. XLVI.* *† conditio.* *2. Pet. 2.*

de bona illa poſſet optare,& in eis quandoque lætari: & rurſum vnde mala illa metuere,vel in eis etiam dolore perpetuo contriſtari. In eo enim ſanè grauior eſt moderna côditio,quod non modo exhibet triſtitiam & modernam moleſtiam, ſed & timor habet pœnã.& ſpes ipſa quæ differtur affligit animam. Piiſſimus enim pater & terribilis iudex,qui vera illa & perpetua gaudia filiis, dolores æque perpetuos reis in fine parauit,nonnulla tamen etiam nos in præſenti experimenta capere voluit gaudij vel doloris,vnde illa non modo certius credi, ſed affectuoſius quoque optari valeant & timeri. Cæterum nec præſentia gaudia in illorum comparatione ſunt gaudia, nec triſtitia præſens in illius comparatione eſt triſtitia. Nec deſipiet ſi quis interim omnem operam dare maluerit, quemadmodum illa potius valeat concupiſcere gaudia, illos formidare dolores, quàm huius vitæ vitare moleſtias, captare læticiam. Veruntamen inuenire eſt etiam in præſenti vnde vtiliter gaudeat quis, vel ſalubriter contriſtetur. Si lætetur de beneficiis ſuis gratias deo agens & in deuotione eius exultet,& propria ſeu etiam proximorum delicta deploret. Vnde etiam diuina diſpoſitione media inter eoſdem affectus conſtituta eſt ratio in corde hominis,per quam nimirum diſcernere & diiudicare poſſit vnde gaudeat ſeu doleat, imò etiam quid cupiat vel quid timeat. Sanè qui triplicem vim animæ eſſe docuerunt,rationalem illam,iraſcibilem,& concupiſcibilem aſſerentes,affectus quidem diuerſos,ſed quadam ſibi cognatione iunctos,ſub iraſcibili metum & triſtitiam, ſub concupiſcibili deſiderium & læticiam comprehendiſſe videtur. Interim ergo inter affectus varios humana fluctuans anima, neceſſe eſt vt certam demum vel in ſummis vel in imis accipiens ſtationem, in ſolo deinceps vel gaudio vel dolore perſiſtat Deus eſt in ſummo,mundus in imo. Deus in eodem ſtatu æternitatis ſuæ ſemper conſiſtit. Mundus curſu mutabilitatis ſuæ ſemper inſtabilis fluit.

Prou.13. (margin note beside "timor habet pœnã")

De humano animo. Caput XLVII.

Humanus animus quaſi in medio collocatus quadã conditionis ſuæ excellentia,huic mutabilitate quæ deorſum eſt ſupereminet,& ad illam quæ eſt apud deum veram immutabilitatem necdum pertingit. Si vero in iis quæ deorſum tranſeunt ſe per cupiditatem immerſerit, ſtatim per infinitas diſtractiones rapietur,& à ſemetipſo quodam modo diuiſus diſſipabitur. Si vero ab hac infinita diſtractione quæ deorſum eſt ſe erexerit

xerit, & hæc infima deſerens, atque paulatim in vnum ſe colligens ſecum eſſe didicerit, tanto amplius in vnum colligetur, quanto magis cogitatione & deſiderio ſurſum eleuabitur: donec tandem omnino immutabilis ſit, & ad illam veram & vnicam quæ eſt apud deum immutabilitatem perueniat, vbi perpetuò ſine omni mutabilitatis viciſſitudine requieſcat.

Credimus animas nec eſſe ab initio cum angelis, nec ſimul creatas: ſicut Origenes fingit. Nec per coitum cum corporibus ſeminantur: ſicut Luciferiani & Cyrillus, & aliqui Latinorum præſumptores affirmant. Sed dicimus earum creationem ſolum omnium creatorem noſſe, & corpus tantum per coniugij copulationem ſeminari: dei vero iudicio coagulari in vulua matris, & compingi atque formari: ac formato iam corpore, animam creari & infundi vt viuat homo in vtero ex anima cõſtans & corpore, & egrediatur ex vtero viuus plenus humana ſubſtantia. Nec duas animas eſſe credimus in vno homine, ſicut multi ſcribunt, vnam animalem qua animetur corpus, & immixta ſit ſanguini, & alteram ſpiritalem quæ rationem miniſtret Sed dicimus vnam eandémque animam eſſe in homine, quæ & corpus ſua ſocietate viuificet, & ſemetipſam ſua ratione diſponat, habens in ſe libertatem arbitrij, vt in ſuæ ſubſtantiæ eligat cogitatione quod vult. Libertati ſiquidem arbitrij ſui commiſſus eſt homo: poſtquam vero deceptione ſerpentis per Euam cecidit, naturæ bonum perdidit, pariter & vigorem arbitrij: non tamen electionem, ne non eſſet ſuum, quod emendaret peccatum. Manet itaque ad quærendam ſalutem arbitrij libertas, id eſt rationis voluntas: ſed admonente prius deo & inſpirante ad ſalutem. Vt ergo acquieſcamus ſalutari inſpirationi, noſtræ poteſtatis eſt: vt adipiſcamur quod adipiſci deſideramus, diuini eſt muneris. Vt non labamur adepto ſalutis munere, noſtræ ſolicitudinis eſt & cœleſtis adiutorij: vt labamur, poteſtatis noſtræ eſt & ignauiæ. Solum hominem credimus habere animam ſubſtantiuam, quæ exuto corpore viuit & ſenſus ſuos atque ingenia viuaciter tenet. Neque cum corpore moritur, vt Arabs * aſſerit: neque poſtmodum interit, ſicut Zenon dixit, quia ſubſtantialiter viuit. Animalium vero animæ nõ ſunt ſubſtantiuæ, ſed cum carne ipſa carnis viuacitate naſcuntur, & cum carnis morte finiuntur: & ideo nec ratione reguntur, ſicut Plato & Alexander putant ſed ad omnia incitamenta naturæ ducuntur. Anima humana non cum

carn

Animarũ origo. Cap. XLVIII.

Gene. 3.

Arbitriũ. Electio.

**al. Ara.*

carne moritur,quia non cum carne, ſicut diximus ſuperius, ſeminatur:ſed formato in vtero matris corpore, dei iudicio creatur & infunditur,vt viuat homo intus in vtero,& ſic procedat natiuitate in mundum. Anima à creatore principium habens,ex quo eſt,perfecta eſt in genere ſuo:vnde ex quo eſt,ſciret omnia quæ ab homine ſciri poſſunt, niſi grauitas carnis eſſet. Quod per primum hominem,qui ante corruptionem humanitatis ex quo fuit perfecte habuit ſcientiam, probari poteſt. Sed modo corrupta humanitate,ex quo coniungitur corruptioni corrumpitur. Nec proprietates ſuas poteſt exercere, donec vſu & experientia & alicuius doctrina incitata incipit diſcernere. Veluti ſi quis cum ſubtili acie oculorum in tenebroſa detrudatur,videre tamen non poteſt ibi niſi prius aſſue-
Aeneid. 6. ſcat tenebris,vel lumen accendatur. Vnde Virgilius,

Quantum non noxia corpora tardant,

Et licet aliæ ſint actiones corporis,& aliæ actiones animæ: tamen corporis[actiones] vicia vel virtutes poſſunt eſſe animæ. Cum enim ad hoc ſit [anima] data,vt illicitos carnis motus corrigat,ignorantia illius contingunt vel negligentia. Sicut cum diſcipulus vel ſeruus negligentia doctoris vel domini peccat,magiſter vel dominus extra culpam non eſt. Sic anima malis contingentibus non eſt extra culpam,cum iſta debeat imperare,& illa obedire.

Homo ex carne & anima. C. XLIX. Duabus ſubſtantiis tantum conſtat homo: anima & carne. Anima cum ratione ſua & carne cum ſenſibus ſuis. Quos tamẽ ſenſus abſque ſocietate animæ non mouet caro, anima vero & ſine carne rationale ſuum tenet. Notandum tamen quod iidem ipſi ſenſus qui in exteriori homine deſcribuntur, ſimili modo ſecundum modum ſuum in interiori eſſe manifeſtantur,quia ſpitales res non corporalibus ſenſibus, ſed ſpiritali-
Deut. 32. bus rimandæ ſunt. Vnde diuina ſcriptura † in Deutoronomio
† Vox. ait. Videte quòd ego ſum deus,& non eſt alius præter me. Et
Apoc. 2. in Apocalypſi, Qui habet aures audiendi audiat quid ſpiri-
Pſal. 33. tus dicat Eccleſiis. Et in Pſalmo, Guſtate & videte quoniam
1. Cor. 2. ſuauis eſt dominus. Et Apoſtolus, Chriſti bonus odor ſumus, & in iis qui pereunt, & in iis qui ſalui fiunt. Et in Euangelio dominus mulierem fide ſe tetigiſſe magis quàm corpore
Luca. 8. oſtendit dicens. Tetigit me aliquis: Nam & ego ſenſi virtutem de me exiiſſe. Sic ergo cum omni cautela obſeruandum eſt quid ad corporis ſenſus, & quid ad animæ pertineat dignitatem

tè: ne forte confuſus ordo & irrationabilis æſtimatio alicui repugnare videatur veritati. Non eſt tertius in hominis ſubſtantia ſpiritus, vt Didymus contendit ſed ſpiritus ipſa eſt anima: *Didymus.* & pro ſpiritali natura vel pro eo quod ſpiret in corpore ſpiritus appellatur. Anima vero ex eo vocatur, quòd ad viuendum vel viuificandum animet corpus. Tertium vero qui ab Apoſtolo cum anima & corpore inducitur ſpiritum gratiam ſancti *1. Theſſ. 5.* ſpiritus intelligimus: quam orat Apoſtolus vt integra perſeueret in nobis ne noſtro vicio aut minuatur, aut fugetur à nobis: quia ſpiritus ſanctus effugiet fictum & auferet ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu. Iugi ergo meditatione animum noſtrum exerceamus, & conſideremus miſerias & neceſſitates noſtras, labores & dolores. Lugentes enim in hanc vitam intrauimus, cum labore viuimus, cum dolore & timore exituri ſumus. Cogitemus ergo quàm breuis vita noſtra ſit, quàm via lubrica, quam mors certa, & hora mortis incerta. Cogitemus quamuis amaritudinibus admixtum ſit, ſi quid dulce ac iucundum in via eius vitæ, occurſu ſuo nobis alludit: quàm fallax & ſuſpectum, quàm inſtabile & tranſitorium eſt quicquid huius mundi amor parturit, quicquid ſpecies, aut temporalis pulchritudo promittit. Conſideremus etiam quæ ſit patriæ cœleſtis pulchritudo, ſuauitas atque dulcedo. Attendamus & perpendamus vnde cecidimus, & vbi iacemus: quid perdidimus. & quid inuenimus: vt ex vtroque intelligamus quantum nobis in hoc exilio lugendum ſit. Hinc enim Salomon ait, Qui apponit ſcientiam, apponit dolorem. Quia *Ecclеſ. 1.* & quanto magis homo ſua mala intelligit, tanto amplius ſuſpirat & gemit. Meditatio ſiquidem parit ſcientiam, ſcientia *Quid ſit* compunctionem. compunctio deuotionem, deuotio perficit *meditatio.* orationem. Meditatio, eſt frequens cogitatio, curioſa & ſagax *Caput L.* obſcura inueſtigare, & occulta ad notitiam trahere. Scientia *Scientia.* eſt, quando homo ad noticiam ſui aſsidua meditatione illuminatur. Compunctio eſt, quando ex conſideratione malorum *Cōpunctio.* ſuorum cor interno dolore tangitur. Deuotio, eſt pius & *Deuotio.* humilis affectus in deum, humilis ex conſcientia infirmitatis propriæ, pius ex conſideratione diuinæ clementiæ. Oratio, eſt mentis deuotio, id eſt, conuerſio in deum per *Oratio.* pium & humilem affectum. Affectus, eſt ſpontanea quædam *Affectus.* ac dulcis ipſius animi ad deum inclinatio. Nihil enim ita deum inclinat ad pietatem & miſericordiam, quemadmodum

purus

purus mentis affectus. Scientiam cœleſtium & terreſtrium rerum laudare atque amare ſolent homines, ſed multo meliores ſunt qui huic ſcientiæ præponunt noſcere ſemetipſos. Laudabilior ſiquidem animus eſt, cui nota eſt miſeria ſua, quàm qui ea non aſpecta, vias ſyderum & naturas rerum ſcrutatur. Qui vero iam in deum euigilauit animus ſpiritus ſancti calore excitatus, atque in eius amore coram ſe viluit, ad eúmque intrare volens nec valens, eóque ſibi lucente attendit in ſe, & inuenit ſe, † ſuámque ægritudinem illius mundiciæ comparari †non poſſe cognoſcit, dulce flere habet, eúmque precari vt ſui miſereatur, totámque eius miſeriam exuat. Hunc itaque egentem & dolentem ſcientia non inflat, quia charitas ædificat. Propoſuit enim ſcientiam ſcire †, id eſt, ſcire ſeipſum & infirmitatem ſuam, magis quàm ſcire vires herbarum, & naturas animalium: & hanc apponendo ſcientiã, appoſuit dolorem, id eſt, defectum peregrinationis ſuæ ex deſiderio patrię ſuæ, & viſionis dei. [quẽ cernere eſt finis: cui eſt gloria in ſecula ſeculorũ Amen. †] Dolet, qui tenetur exilio, quia differtur à regno. Dolet, dum recordatur quæ & quanta mala fecit, & quàm intolerabiles pœnas pro illis paſſurus ſit. Cum nulla ſcientia melior ſit illa qua cognoſcit homo ſeipſum, diſcutiamus cogitationes, locutiones, atque opera noſtra. Quid enim prodeſt nobis, ſi rerum omnium naturas ſubtiliter inueſtigemus, efficaciter comprehendamus, & noſmetipſos non intelligamus? Examinemus ergo quæ fecimus nos, ſi ſecũdum quod debuimus, ea fecerimus: conſideremus ea quæ facturi ſumus, ſi ſint ſecundum deum: Valde ſiquidem eſt neceſſaria nobis circunſpectio examinationis, quatenus per experientiam eorum quę fecimus, ad ea quæ agenda ſunt tutiores reddamur. Sæpe nanque opus quod bona intentione inchoari credimus, tanto citius in deceptionis laqueum nos præcipitat, quanto de intentionis noſtrę principio ſecuri finem actionis non obſeruamus: & imprudentes quaſi via plana ad foueam currimus, quia videmus quid facimus, ſed quid finem noſtrum ſequi debeat, nõ attendimus. Ita enim ambiguus eſt animi affectus, vt niſi ex fine operis qualitatem intentionis eius diſcernere non valeamus. Præterea neceſſe eſt, vt per ſingulos dies vitam noſtram ad iudicium vocemus: & quid egimus per noctem & diem examinemus: & quanto ad bona facienda ſolito alacriores: & quanto ad mala vincenda ſolito conſtantiores: ſiue aliquo opere no

†al. exinaniuit ſe.
† contemperari.
† Propoſuit enim ſcientiam ſcientiæ.
†His verbis finiebant hic vetera exẽplaria.
Cognitio ſui. Cap. LI.

re noſtro inſidiis inimici ſupplantati ſimus, qualiter demum per iudicium tranſactæ deceptionis futuram illius fraudem cauere valeamus: quatenus nec ſuperueniens tentatio nos improuiſos ad malum opus deiiciat, nec indiſcretos in opere bono præſens negligentia fallat. Quiſquis ſcilicet cor ſuum in huiuſmodi ſtudio exercet, audiat quid quidam ſapiens dicat, Scito teipſum: ſcito vnde veniſti, aut quò vadis: quo modo viuis, quantū proficis vel deficis: quàm longe es à deo, vel quàm prope, non interuallis locorum, ſed ſimilitudine vel diſſimilitudine morum: Scito quo modo homo es, cuius cóceptio culpa, naſci miſeria, viuere pœna, mori neceſſe. Certum eſt, quia morieris, ſed incertum quo modo vel quando vel vbi: quoniã mors vbique te expectat, & tu ſi ſapiens fueris, vbique eam expectabis. Attende ergo ſolicite quid agas, vel quid agere debeas. Si quod faciendum eſt facias. Si bono operi malum aliquod non admiſceas. Si bonum quod agis, quanta oportet deuotione adimpleas. Si alterius, vt tuum bonū diligas. Si tuum, vt alterius malum reprehendas. Si ſic declinas a malo vt facias bonum, Sunt enim quidam tantum attendétes mala quæ non faciunt, iſtos puſillanimitas à bono opere reuocat, ne malum ſurripiat. Sunt aliqui attendentes tantum bona quæ faciunt: illi ſic ſibi à bono opere complacent & blandiuntur, vt de prauitatis admixtione minime terreantur. Sunt alij ſapientes vt faciant mala, bona autem facere neſciunt: iſti peſſimi omnium lætãtur cum male fecerint, & exultant in rebus peſſimis. Sunt alij quærentes deum per exteriora, deſerentes interiora ſua, quibus deus interior eſt.

γνῶθι σεαυτόν.

Prouer. 2.

Redeamus ergo ad nos, vt poſſimus aſcendere ad nos. Tres ſiquidem aſcenſus ſunt, In primo, aſcendimus ab iſtis exterioribus & inferioribus ad nos. In ſecundo, aſcendimus ad cor altum: quanto nanque amplius proficiſcimur †, tanto amplius aſcendimus. Qui enim non aſcendit, deſcendit: & qui nō proficit, deficit. In tertio aſcenſu, aſcendimus ad deum. Primus aſcenſus fit conſideratione mundi & contemptu. Conſiderando nanque quàm caduca & tranſitoria ſint iſta terrena, contemnimus ea & redimus ad nos. Secundus aſcenſus fit cognitione & contemptu noſtri. Cū enim cognoſcimus quàm proni ſimus ad malum, & quàm inualidi ad bonum, contemnimus & aſcendimus ſupra nos. Tertius aſcenſus fit cognitione & amore dei. Iſte tertius aſcenſus fit mentis dilatatione, & métis

Tres gradus ad cognitionem ſui.

Cap. LII.

† proficimus.

Mentis dilatio. ſubleuatione, & mentis alienatione. Mentis dilatatio eſt, cum ſub vno mentis aſpectu, plura conſpicimus, vel de dei ſapientia, vel de eius potentia, vel de cuncta bonitate. Intueri debemus quàm potenter deus cuncta creauit de nihilo, quàm ſapienter gubernat, quàm benignè cuncta diſpenſat. Totum iſtum mundum ſic ornatum fecit propter corpora, corpora propter animas, animas propter ſe. Et ideo diligenter cuſtodire debemus animas noſtras, quatenus eas mundas & ſanctas deo reddere valeamus, à quo tanta bona accepimus pro eis.

Mẽtis ſubleuatio. Mentis ſubleuatio eſt, cum de viſibilibus ſubleuamur ad inuiſibilia. Quando nanque conſideramus humanam dignitatem, admiramur dignationem dei, qui tam mirabiliter rationalem ſpiritum ad imaginem & ſimilitudinem ſuam creauit. *Mentis alienatio.* Mentis alienatio eſt, quando mens ſuper ſe rapitur. De hoc mentis exceſſu, homo doceri non poteſt, quia nihil ibi habet ſui, De mentis autem dilatatione & ſubleuatione inſtrui poteſt, quia ibi aliquid habet ſui. Inſtruitur autem aliquando humana induſtria, aliquando diuina reuelatione ſeu inſpiratione. Nonnunquam vero in ſpeculo cordis ſui, id eſt in rationali mente ſeipſum & deum inſpicit. Ita nanque conditum eſt cor hominis, vt in eo quaſi in templo dominus inhabitaret, & tanquam in quodam ſpeculo ſuo reluceret: vt qui in ſe videri non poterat, in ſua imagine viſibilis appareret, Magna prorſus dignitas hominis eſt, portare imaginem dei, & illius in ſe iugiter vultum aſpicere, atque eum ſemper per contemplationem præſentem habere. Sed poſtquam delectationem noſtram in terram peccando ſparſimus, peccati puluis ſuperiectus eſt cordi noſtro: & ideo ab illo internæ cõtemplationis ſpeculo corruentes in has miſeras præſentis vitæ tenebras labimur, vbi deo digne miniſtrare non valemus, quia ſorde iniquitatis, caligine ignorantiæ obuoluti, quid agendum vel vitandum nobis ſit, ex magna parte iam non videmus. Tergamus ergo ſpeculum noſtrum ab amore vanitatis, & ab amore iniquitatis, id eſt, à puluere & à ſorde; vt in eo inſpicere valeamus & nos, & creatorem noſtrum, quem peccando poſt tergum noſtrum poſuimus. Auerſi ſiquidem à deo ſumus, peccata noſtra ſeparant nos ab eo. Et ideo cum Propheta dicamus, Conuerte nos deus ſalutaris noſter. *Pſal. 84.* Si mulieres ſpeculum ſuum in quo facies inſpiciunt, cum amiſerint, diligenter quærant, & curioſe tergant à puluere & à ſorde: multo amplius ſpeculum interioris

terioris hominis debemus & inuenire & tergere & inſpicere: vt in eo totam turpitudinem noſtram valeamus deprehendere, & ita per cognitionem noſtram ad cognitionem dei peruenire.

Duo nobis neceſſaria ſunt vt nos cognoſcamus, videlicet quales ſimus ad malum, & quales ad bonum. Proni ſumus ad malum, & ſi miſericordia dei non teneret nos, in omne vicium poſſemus cadere, nec inde ſurgere, niſi miſericordia dei ſubſequeretur quæ nos ſubleuaret. Hoc bene cognoſcebat Propheta cum dicebat, Domine, miſericordia tua ante oculos meos, quæ me cuſtodiat: & miſericordia tua ſubſequatur me, quæ me erigat. Inualidi ſumus ad bonum, nec ſine dei gratia bonum facere, vel in aliquo bono perſeuerare poſſumus. Iſtud etiam Apoſtolus ſciebat, cum dicebat, Gratia dei ſum id quod ſum: & quia gratia eius in me vacua non fuit, gratia eius in me manet. Hanc geminam cognitionem ſui habuit Abraham cum diceret, Loquar ad dominum meum cum ſim puluis & cinis. Reuera puluis eſt homo: Sicut enim puluis ex qua cunque parte venti impellitur, & in aliam aream deiicitur, & ibi remanet: ſic homo in omne viciū cadere poteſt, nec adiiciet vt reſurgat, niſi miſericordia dei ei ſubueniat. Cinis etiam eſt homo, quia ſicut cinis nec profert germen ex ſe, nec ſuſceptum ſemen germinat, ſic homo nec bonum facere, nec in aliquo bono perſeuerare ſine gratia dei poteſt. Idcirco maximas grates deo referre debemus, quia & multa bona nobis conceſſit, & multa mala quæ fecimus, nobis condonauit, & à multis malis ſeruauit, quæ facere potuimus, ſicut alia multa quæ fecimus. Quicquid enim mali non fecimus, eo miſerante non fecimus. Nam ſi ipſe permiſiſſet, ea vtique feciſſemus, aut opere aut voluntate. Et ideo neſcio vtrum eum amplius diligere debeamus pro his quæ nobis dimiſit, an pro his à quibus nos immunes ſeruauit: licet enim ea non fecimus, nos quaſi feciſſe, & eum quaſi dimiſiſſe exiſtimare debemus, quandoquidem ea vel voluntate vtique feciſſemus, ſi ipſe permiſiſſet. Quiſquis in veritate ſe ita cognoſcit, humilis eſt coram deo & hominibus: diligit deum propter deum, & omnes homines propter deum: & ſi perfectam charitatem habet, nullum iudicat, nullum accuſat, nullum condemnat: non ſeruat iram, nō mouet rixas, non ſeminat diſcordias: non fouet nocentes, non perſequitur innocentes: nō odit, arguen

Cognitio ſui neceſſaria.
Ca. LIII.
Pſal. 25.
Pſal. 22.
1. Cor. 15.
Gene. 18.
Homo quare cinis.

arguentes ſe:non facit furtum, non falſum teſtimonium, non
Roma.13. periurium:nulli detrahit,nulli nocet,nullum odit,ſed omnes diligit.Scriptum eſt,Nemini quicquam debeatis,niſi vt inuicẽ diligatis.Sic enim deo familiaris eſt charitas,vt in eo habitare
1.Ioan.4. nolit,in quo charitas non fuerit. Qui ergo charitatem habet, deum habet,quia deus charitas eſt.Et qui vnum hominem habet odio, deum perdit, & bonum quod facit. Quapropter vnuſquiſque prouideat, ne propter vnius hominis odium, deum perdat,& omne bonum.

De inſtauranda in nobis imagine dei. Ca.LIIII. Nunc reuertamur ad ſpeculum noſtrum,& videamus quo modo per cognitionem noſtri poſſimus aſcendere ad cognitionem ipſius dei. Duplex eſt natura hominis, Vna interior, quæ eſt ipſe homo,quoniã mens vniuſcuiuſque eſt ipſe. Altera exterior,id eſt corpus.Ex duplici natura compactus eſt homo,& ideo vt totus beatificaretur,duo illi bona deus à principio præparauit:vnum viſibile,alterum inuiſibile:vnum corporale,alterum incorporale:vt in vno ſenſus carnis ad iucunditatem foueretur:in altero ſenſus mentis ad fœlicitatem repleretur. Idcirco duplici ſenſu rationalis anima inſtructa eſt,vt viſibilia caperet per ſenſum carnis,inuiſibilia per ſenſum mentis quatenus & viſibilia inuiſibilia ad cognitionem & dilectionem creatoris illam excitarent. Omnium nanque humanarum actionum ad hunc finem currere debet intentio,vt vel diuinæ imaginis in nobis ſimilitudo inſtauretur, vel huius vitæ neceſſitati conſulatur. Quæ vero in nobis diuinam ſimilitudinem reparant,duo ſunt id eſt,ſpeculatio veritatis,& exercitium virtutum,quia in hoc homo ſimilis eſt deo,quòd ſapiẽs & iuſtus eſt. Ea ſiquidem perfectius authorem ſuum manifeſtant,quæ illius ſimilitudini vicinius appropinquãt. Hoc autem eſt mens rationalis,quæ excellenter & proprie ad ſimilitudinem illius facta eſt.Et tunc citius creatorem ſuum quem non videt, agnoſcit, cum ſeipſam ad illius ſimilitudinem factam intelligit. In hoc ergo primum trinitatis veſtigium inuentum eſt,cum agnoſcere cœpit ipſa quod erat ſupra ſe. Vidit enim quòd ex ſeipſa naſcitur ſapientia quæ in ipſa eſt,& diligit ipſa ſuam ſapientiam: & procedit amor ex ipſa & ſapientia ſua,quæ amat ipſam genitam de ſe,& in ſe manentem non diuidit à ſe:& apparent tria quædam in vno, mens,& ſapientia,& amor, Et eſt ſapientia de mente: de mente & ſapientia procedit amor,& ſurgit trinitas,& non recedit vnitas: & ſunt

Quis finis debeat eſſe noſtrarum actionum.

ſimul

ſimul trinitas & vnitas, hæc ſic in nobis. Verum longe melius ratio ſuadet in deo. Deus nanque cum ſit origo omnis ſapientiæ, & ſemper ſapientiam habuit & ſemper eam dilexit, & quia ſemper dilexit, ſemper amorem habuit. Sapientiam quam habet, ipſe genuit, & ſemper cum illo fuit, quia genita ſe à gignente non diuidit: ſemper gignitur, quia æterna, ſemper genita eſt, quia perfecta, nec cum gignitur inchoans, nec cum genita eſt ceſſans. Qui genuit, pater eſt: qui genitus eſt, filius eſt: & qui ab vtroque procedit, ſpiritus ſanctus eſt. Pater à nullo eſt filius à ſolo patre eſt, ſpiritus ſanctus ſimul à patre & à filio eſt: & hæc tria vnum in deo eſſe ſubſtantialiter oportet fateamur. Sed quia ille qui genitus eſt, non poteſt eſſe ille à quo genitus eſt, neque qui à gignente & genito procedit, poteſt eſſe ille & qui eſt gignens, & qui eſt genitus: inexpugnabili ratione veritatis cognoſcere cogimur in deitate perſonarum trinitatem, & ſubſtantiæ vnitatem, & maieſtatis æqualitaté. Pater ergo & filius & amor patris & filij vnus deus ſunt, & vno amore ſe diligunt, quia vnum ſunt: nec aliud eſt quod quiſque amat in altero quàm quod quiſque amat in ſemetipſo. Nec aliud eſt quod quiſque eſt quàm quod alter eſt, & ideo eſt neceſſe, vt quiſque amet ſeipſum, & adinuicem quiſque alium. Hanc charitatem & hanc trinitatem, deus pater nobis manifeſtauit, cum propter nimiam charitatem ſuam qua nos dilexit miſit filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati, vt nos ſaluaret. Miſit etiam ſpiritum ſanctum, quo nos adoptaret in filios. Filium dedit in precium redemptionis ſpiritum ſanctum in priuilegium amoris, ſe denique ſeruat hæreditatem adoptatis. *Ephe 2.* *Roma. 8.* *Acto. 2.*

Pater, & filius, & ſpiritus ſanctus nomina ſunt pietatis, nomina dulcedinis nomina ſuauitatis & amoris. Quid enim dulcius patre, & tanto patre tam dulciſſimo atque miſericordiſſimo? Quid ſuauius Ieſu Chriſto? Saluator noſter totus eſt vnctus, totus eſt pius, totus eſt dulcis atque ſuauis. Quid amabilius & quid ſuauius, & quid ſanctius ſpiritu ſancto? Amor patris & filij ipſe eſt, per quem omnes ſunt ſancti quicunque ſunt ſancti. Conſiderate ergo quanta ſit illa gloria, quàm ineffabilis lætitia cum ad deum patrem veniemus, & ille ponet nos in ſuo regno tanquam filios & hæredes, Ieſus Chriſtus tanquam fratres & cohæredes, ſpiritus ſanctus vnum nos ſpiritum eſſe faciet cum illis: Ipſe ſiquidem eſt indiſſolubile vinculum trinita- *Pater, filius, ſpiritus ſanctus.* *Cap. LV.*

tis & amoris. Tunc introibimus in potentias domini, & videbimus ciuitatem illam de qua tam glorioſa dicta ſunt. Vita ſiquidem illius ciuitatis eſt quieta, pax tranquilla, fœlicitas perpetua, pulchritudo admirabilis, ſpecies laudabilis, iucunditas concupiſcibilis, gloria deſiderabilis, gaudium perenne, feſtiuitas continua, cantica dulciſſima. Ibi ſunt quæ corda omnium in quandam ineffabilem dulcedinem atque iucunditatem conuertunt. Sunt ibi gaudia æterna, quæ ſuauitatem infundunt, & corruptionem non inducunt. Semper reficiunt & nunquam deficiunt, paſcunt & perſeuerant integra, ad fruendum ſe exhibent & permanent incorrupta. Dulcedo illius ciuitatis infundit ſe ad ſuauitatem, ſpecies ad iucunditatem, viſio ad delectationem. Omnis pulchritudo ibi eſt, vbi ſumma pulchritudo eſt. Quanta nanque pulchritudo ibi eſt, vbi rerum omnium ſpecies ſine defectu vigent, ſine tranſitu permanent, ſine corruptione conſiſtunt, ſine mutatabilitate æterna ſunt. Si tam pulchrum eſt quod vere pulchrum non eſt, quid eſt quod pulchrum eſt? O ciuitas ſancta, ciuitas ſpecioſa, quicquid in te eſt, totum pulchrum eſt, ſuaue eſt, iucundum eſt, vnum bonum eſt, & omne bonum in ipſo eſt. Quicquid enim nominare boni poſſum, totum ibi eſt: quia omnia bona in vno ſunt, & omnia vnum ſunt. Huius tãti boni amor & deſideriũ cum me aliquando tangit vehementer, atque ſuauiter afficit, & neſcio quò quodam modo à memetipſo abſtrahit, Subito enim innouor & totus immutor, rapior affectu, trahor deſiderio, & bene mihi eſſe incipit vltra quàm dicere ſufficiam. Exhilaratur conſcientia, in obliuionem venit omnis præteritorum dolorum memoria, exultat ànimus, clareſcit intellectus, accenditur affectus, cor illuminatur, deſideria iocundantur. Iamque alibi, neſcio vbi, me eſſe video: video nanq; ſed quaſi adhuc de lõge, choros angelorum & archangelorum pſallentium & laudantiũ deum, Vnum eſt enim vbi omnium opus, contemplari mirabilia dei, eũmque laudare in operibus ſuis. Omnes contemplantur, omnes lætantur, omnes delectantur in deo: cuius aſpectus pius, facies decora eloquium dulce: delectabilis ad vi dendum, ſuauis ad habendum, dulcis ad fruendum. Semper libet illum aſpicere, ſemper habere, ſemper illo frui & in illo delectari. Ipſe per ſe placet, & propter ſe ſufficit ad meritum, ſufficit ad præmium. Nec aliquid eſt quod extra illum quæ ratur,

ratur, quia totum in illo inuenitur quod deſideratur, & in illo totum amatur. Vnum nanque bonum eſt, & omne bonum in illo eſt. Hoc bonum ſoli boni habent & vident: amant & laudant laude perpetua.

Cum conſidero qualis animæ natura ſit quæ carnem viuificare poteſt, ſed ſemetipſam ſtringere in bonis cogitationibus ſicut deſiderat non poteſt, inuenio quendam intellectualem ſpiritum per creatoris potentiam viuentem, & corpus quod ſuſtinet viuificantem, ſed tamen vanitati ſubditum, mutabilitati ſubiectum, quem ſæpe lætitia extollit, timor afficit, iniquitas mortificat, iuſticia viuificat. Vita ſiquidem animæ deus eſt, mors animæ peccatum. Anima nanque quæ peccauerit ipſa morietur: quæ autem iudicium fecerit & iuſticiam, viuet & non morietur. Ita immortalis eſt anima vt mori poſſit: ita mortalis, vt mori non poſſit. Immortalitate mortalis eſt, & mortalitate immortalis eſt. Quapropter miſeris mors eſt ſine morte, finis ſine fine, defectus ſine defectu: quia & mors ſemper viuet, & finis ſemper incipiet, & defectus deficere neſciet. Mors perimet & non extinguet: dolor cruciabit, & pauorem non fugabit: flamma comburet, ſed tenebras non diſcutiet. Erit enim in igne obſcuritas, in obſcuritate pauor, in combuſtione dolor. Ita reprobi ignibus inferni traditi, in ſuppliciis dolorem ſentient, & in doloris anguſtia pauore ferientur, & ſemper tolerabunt & ſemper timebunt: quia ſine fine ſemper cruciati viuent ſine ſpe veniæ & miſericordiæ, quod eſt miſeria ſuper miſeriam. Si enim poſt tot milia annorum quot capillos habuerunt omnes quicunque fuerunt & erunt, pœnas ſuas finiri ſperarent, multo leuius eas ſuſtinerent. Sed quia ſpem non habent nec habebunt, deſperatione deficient & ad tormenta non ſufficient. De his per Eſaiam ſcriptum eſt, Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, quia nec ipſi conſumentur. Vermis conſcientiam corrodet, ignis carnem comburet: quanuis qui authori ſuo corde & corpore deliquerunt, corde ſimul & corpore puniantur, cum anima à beata vita ſaparata erit, & corpus æternis ſuppliciis ſubiacebit. Ibi erit metus & mœror, luctus & dolor. Tunc vere nihil lugere erit niſi flere, quia pœnitere tunc nulli poterit valere. Ibi erit tortor cædens, vermis corrodens, ignis conſumens. Peccata detegentur, rei punientur, & hoc totum perenne. Quiſquis enim ad tormenta

Spiritus intellectualis. *Ca. LVI.*

Anima vita & mors.

Ezech. 18

Impiorũ afflictio.

Eſaia. 66

ibit, iam non amplius exibit. Dolor combuſtionis eos foris cruciabit, pœna cæcitatis intus obſcurabit. Videbunt autem illa teterrima monſtra dæmoniorum, & laruales facies eorum. Videbunt etiam tormenta inferni, & in tormentis ſequaces ſuos quos inordinato amore contra dei præcepta amauerunt, quatenus illorum interitus eos in augmento damnationis ſuę affligant. Deum autem non videbunt, quod eſt omnium miſeriarum miſerius. Quis enim dicere poteſt, quanta pœna erit non videre creatorem & plaſinatorem omnium rerum, redéptorem & ſaluatorem fidelium, regem cœli & terræ & dominum vniuerſitatis, per quem ſumus, viuimus & ſapimus? Ideo neceſſe eſt vt nos vndique circunſpiciamus & vbiq; cuſtodiamus, ne aut praua egamus, aut, recta quæ præcepta ſunt nó agamus, vt bonis actibus expletis, cogitationibus non intumeſcamus. Multi nanque ex virtutibus in infernum per elationé corruerunt. Bona deſiderabiliter appetamus, mala ſolerter caueamus, ne ſub ſpecie bonorũ ea faciamus, quoniam plerunq; vicia ſe eſſe virtutes mentiuntur. Quiſquis ergo meminit illicita ſe commiſiſſe, ſtudeat à licitis abſtinere: & qui prohibita cômiſit, ſibimet abſcidat conceſſa. Qui vero adhuc peccatũ ſuum plangit, perpetrare vicia timeat: & reprehendat ſe in minimis, qui meminit ſe deliquiſſe in maximis. Quanta licet nanque virtute mens polleat, quãta licet grauitate vigeat, carnales tamen puerile quiddam exterius extrepunt, & niſi iuuenili quodam feruore infrænentur, ad fluxa quæque & leuia mentem eneruem trahunt: vbi ſi longa côſuetudine obſeruata fuerit, cum exurgere voluerit, non poterit mole malæ conſuetudinis preſſa. Quiſquis ergo ſtat, videat ne cadat: & ſi ceciderit, velociter reſurgat, cordis compunctione, oris côfeſſione & operis ſanctificatione. Sit humilior intra propriam conſcientiam, ſit feruentior atque promptior ad agendum pœnitentiam, ſit cautior ad cuſtodiam. Qui enim ſolo beatitudinis ſupernæ deſiderio temporalia iſta contemnit, & nihil huius mundi diligit, ſolámque æternam patriam appetit, magna mentis tranquillitate fouetur, in qua tanto deum purius cernit homo, cũ ſe ſolo ſolũ inuenit. Nihil enim deo præſentius, & nihil eo ſecretius. A turba ergo terrenorum deſideriorũ ſeceſſum mentis petamus, & inde à ſecreto cordis illicitarum cogitationum tumultus expellentes, intentione ſupernæ patriæ in amore intimæ quietis anhelemus, & in alta dei con-

De amplectendis bonis, & fugiẽdis malis.

tem

templatione nos ſubleuemus. Contemplemur qui ſint ipſi angelorum chori, quæ ipſa ſocietas beatorum ſpirituum, quæ maieſtas viſionis dei, & quo modo deus æternæ viſionis ſuæ dulcedine ſanctos ſuos reficiet. Nemo enim in hac vita digne penſare poteſt quanta ſit illa fœlicitas, deum facie ad faciem videre, quanta ſuauitas illud melos angelicum audire, quanta iucunditas omnium ſanctorum ſocietatem habere. Tantum enim vnuſquiſque gaudebit de beatitudine alterius, quãtum de ſuo gaudio ineffabili: & quot ſocios habebit, tot gaudia habebit. In illa gloria nihil libentius intueor, nihil delectabilius ad contemplandum inuenio, quàm intimi amoris affectum, quo vnuſquiſque tantum amabit alterum, quantum ſeipſum: & deum plus quam ſe, & omnes alios ſecum: & deus plus illos, quàm illi ſemetipſos, & hoc gaudio perpetuo. Nihil enim ibi extraneum videbimus, nihil incompetens amabimus, nihil quod aures noſtras offendat audiemus. Omnia nanquè ſunt ibi conſona, omnia læta, & omnia pacifica. Vnde conſona ſecura ſunt omnia cœlica iura. Ibi eſt omnis fœlicitas, omnis ſuauitas, omnis iucunditas, & omnis amœnitas, omnis pulchritudo, & omnis dulcedo. Quicquid expedit, & quicquid delectat ibi eſt, omnes videlicet diuitiæ, & deliciæ omnis requies, & omne ſolatium. Ibi eſt iugis tranquillitas, amœna ſerenitas, æterna iucunda & decora laudatio, & plena omnium bonorum cognitio. Quid ibi enim deeſſe poteſt, vbi deus eſt, cui nihil deeſt? Quotquot ibi ſunt, dij ſunt: nec neceſſe eſt vt alter dicat alteri, Cognoſce dominum, omnes enim cognoſcunt eum, & vident: omnes laudant & amant. Cognoſcunt ſine errore, vident ſine fine, laudant ſine fatigatione, amant ſine faſtidio. Semper vident, & ſemper videre deſiderant, tam deſiderabilis eſt ad videndum. Semper amant, & ſemper amare deſiderant, tam dulcis eſt ad amandum. Et quanto amplius amant, tanto magis amare volunt, tam delectabilis eſt ad fruendum. In hac delectatione requieſcunt pleni deo, pleni omni benedictione & ſanctificatione: adhærentes ſemper beatitudini, ſunt beati: contemplantes ſemper æternitatem, ſunt æterni: iuncti vero lumini, facti ſunt lux: aſpicientes ſemper incommutabilitatem, mutati ſunt in incommutabilitatem. Tanto libentius quanto dulcius illum aſpiciunt, cuius aſpectus pius, facies decora, eloquium dulce. O beata viſio videre regem angelorum in decore ſuo, videre

Æternæ fœlicitas.

ſanctum ſanctorum, per quem omnes ſunt ſancti. Illum videre ſumma fœlicitas eſt, ſumma iucunditas, vita æterna, & vita beata.

Gratulatur piis deo fruentibus. *Ca.LVIII* Gaudete & exultate iuſti, quia videtis quem amaſtis, habetis quem deſideraſtis diu, tenetis quem nunquam amittere timetis. Propterea cantate & exultate ei, quoniam ipſe eſt dominus deus veſter glorioſus & ſpecioſus. Ipſe eſt ſalus & vita, honor & gloria, pax & omnia bona. Quāta pax ibi eſt, vbi nulli veſtrum quicquā repugnat, vel ab alio, vel à ſeipſo, ſed ipſe dominus regit vos, & nihil vobis deerit. Ipſe diſpoſuit vobis regnū vt edatis & bibatis ſuper menſam ſuā in regno ſuo. Guſtate ergo & videte, quoniā ſuauis eſt dominus. Suauis eſt ad videndum, ſuauis eſt ad guſtandum. Nec dici poteſt quantā habeat in guſtu voluptatem, quantam in ſapore iucunditatem, quantam in odore ſuauitatem. Tantæ ſuauitatis magnitudinē vos qui experti eſtis, nobis qui nunquā tale quid guſtauimus, intimare non poteſtis. Tanquam ſi quis mellis dulcedinem ei qui nunquā dulce guſtauerit, verbis indicare velit: profecto nec ille ſaporis illius ſuauitatē, quam nunquam ore percepit, auribus capiet: nec ille dulcedinē quā guſtus voluptate cognouit, verbis poterit indicare.

Luce. 22. *Pſal.33.*

Deplorat miſerias ſuas. *Ca. LIX.* Væ mihi miſero, qui nunquam ſentio quod ſentitis, nec ibi ſum vbi vos eſtis: in loco refrigerij lucis & pacis vos eſtis, vbi eſſe veſtrum non habebit mortem, noſſe veſtrum non habebit errorem, amare veſtrum non habebit offenſionem, gaudium veſtrum non habebit mœrorē. Ego vero in regione vmbræ mortis neſcio finem meum, neſcio ſi dignus ſim amore vel odio, neſcio quādo de corpore egrediar. Egrediar, ſed neſcio quando, & fortaſſis dies iſte ſupremus eſt: propterea tremens & pauens quotidie mortem expecto, quæ vbique mihi minatur; diabolum ſuſpectum habeo, qui vbique mihi inſidiatur: timeo & paueſco vltimam diſcuſſionem & iram diſtricti iudicis, ne pro peccatis meis mittat me in gehennam ignis. Et ſicut indicare non poteſtis mihi gaudium & lætitiam veſtram de viſione dei: ſic ego ſufficienter non poſſum vobis exponere neceſſitates & infirmitates quas patior, iniquitates & peccata quæ feci, culpas & infinitas negligentias quas egi, & quotidie indeſinenter ago corde, ore, opere. & ferè omnibus modis, quibus humana fragilitas deum offendere poteſt. Vos igitur qui meruiſtis cōſortes fieri ſupernorum ciuium, & perfrui æternæ claritatis gloria

Eccle.9

Inuocatio ſanctorū.

orate pro me ad dominum, vt educat me de iſto carcere in quo teneor captiuus & ligatus. Mens enim cæca & vaga eſt, qualitate earum rerum quas reſpicit, variatur, & iuxta quod aſpicit cogitatio illius ſenſúſque mutatur. Cúmque ſtare in ſemetipſa nititur, à ſemetipſa aliquo modo etiam neſciendo deriuatur, & ab vnaquaque re cui intendit, faſtidio impellente remouetur. Dum enim inhianter cogitanda appetit, & repente cogitata faſtidit, docetur quod aliunde pendet, ibíque poſita non requieſcit. Ad deum quippe ſolum ſuſpenſa eſt, à quo formata eſt. Sed quia omne quod infra appetit, minus eſt, iure ei non ſufficit quicquid deus non eſt. Hinc eſt quòd huc illuc diſpergitur, & per infinita diſtrahitur, quærens requiem vbi non eſt, delectationis videlicet amœna, quærit quo pauſet. Sed quia vnum deum, quem ſufficienter habere poterat, dereliquit, nunc per multa ducitur: vt quia qualitate rerum ſatiari non poteſt, ſaltem varietate ſatietur: Propterea neceſſe eſt vt mentem noſtram per diuerſa ſparſam colligamus, & in vno æternitatis deſiderio componamus. In contemplatione nanque creatoris hoc adepturi ſumus ſemper, vt vna mentis ſtabilitate perfruamur, hoc eſt cum labore nunc conantes imitemur, quod poſt in munere gaudentes accipiemus. *Cupido varietatis vnde naſcatur.*

Annos itaque noſtros terrenis ſubducere curis ſtudeamus ſubducere ærumnis, vt in ciuitate domini virtutum liceat hora vna vel dimidia, cogitatione & auiditate verſari: Conſideremus & quantum poſſumus æſtimemus, qualis ſit illa gloria quanta lætitia, quæ ſolennitas, quæ veneratio, quod tripudium ciuium ſupernorum, qui aſſidue dominatori laudem perferunt, honorem deferunt, deuotionem offerunt, depromunt canticum nouum, canticum lætitiæ, inæſtimabili quodam clamore: quia feruentiſſimo amore, ineffabili cantu, mirabili affectu, cœleſti iubilatione, ſpiritali modulatione. Ipſe ſiquidem eſt eorum verus cibus, plena ſatietas, æterna manſio, ſumma beatitudo æternæ lætitiæ, ſalus æterna, indeficiens virtus & vita immortalis. Sepius hæc meditor, illuc aſcendere nitor. Suſpiro, frendo: precibus, votis ibi tendo: Atque modo miro quæ ſint ibi quantáque gyro. Mens hæret Chriſto, cor delectatur in iſto. Illuc verſatur, gaudet, ſtupet, & veneratur. Iam tanto dulcius, quanto ſæpius: auiditate quidem multa, ſed ſatietate nulla, tam rara eſt hora, & breuis mora. O ſi vnquam in pace in idipſum dormiam & requieſc *Vt mentē erecitemus ad cœleſtia. Cap. LX.* *Pſal. 23.*

purus mentis affectus. Scientiam cœleſtium & terreſtrium rerum laudare atque amare ſolent homines, ſed multo meliores ſunt qui huic ſcientiæ præponunt noſcere ſemetipſos. Laudabilior ſiquidem animus eſt, cui nota eſt miſeria ſua, quàm qui ea non aſpecta, vias ſyderum & naturas rerum ſcrutatur. Qui vero iam in deum euigilauit animus ſpiritus ſancti calore excitatus, atque in eius amore coram ſe viluit, ad eúmque intrare volens nec valens, eóque ſibi lucente attendit in ſe, & inuenit ſe, † ſuamque ægritudinem illius mundiciæ comparari † non poſſe cognoſcit, dulce flere habet, cúmque precari vt ſui miſereatur, totámque eius miſeriam exuat. Hunc itaque egentem & dolentem ſcientia non inflat, quia charitas ædificat. Propoſuit enim ſcientiam ſcire †, id eſt, ſcire ſeipſum & infirmitatem ſuam, magis quàm ſcire vires herbarum, & naturas animalium: & hanc apponendo ſcientiã, appoſuit dolorem, id eſt, defectum peregrinationis ſuæ ex deſiderio patriç ſuæ, & viſionis dei. [quẽ cernere eſt finis: cui eſt gloria in ſecula ſeculorũ Amen. †] Dolet, qui tenetur exilio, quia differtur à regno. Dolet, dum recordatur quæ & quanta mala fecit, & quàm intolerabiles pœnas pro illis paſſurus ſit. Cum nulla ſcientia melior ſit illa qua cognoſcit homo ſeipſum, diſcutiamus cogitationes, locutiones, atque opera noſtra. Quid enim prodeſt nobis, ſi rerum omnium naturas ſubtiliter inueſtigemus, efficaciter comprehendamus, & noſmetipſos non intelligamus? Examinemus ergo quæ fecimus nos, ſi ſecũdum quod debuimus, ea fecerimus: conſideremus ea quæ facturi ſumus, ſi ſint ſecundum deum: Valde ſiquidem eſt neceſſaria nobis circunſpectio examinationis, quatenus per experientiam eorum quç fecimus, ad ea quæ agenda ſunt tutiores reddamur. Sæpe nanque opus quod bona intentione inchoari credimus, tanto citius in deceptionis laqueum nos præcipitat, quanto de intentionis noſtrç principio ſecuri finem actionis non obſeruamus: & imprudentes quaſi via plana ad foueam currimus, quia videmus quid facimus, ſed quid finem noſtrum ſequi debeat, nõ attendimus. Ita enim ambiguus eſt animi affectus, vt niſi ex fine operis qualitatem intentionis eius diſcernere non valeamus. Præterea neceſſe eſt, vt per ſingulos dies vitam noſtram ad iudicium vocemus: & quid egimus per noctem & diem examinemus: & quanto ad bona facienda ſolito alacriores: & quanto ad mala vincenda ſolito conſtantiores: ſiue aliquo ope

re no

†al. exinaniuit ſe.

† contemperari.

† Propoſuit enim ſcientiam ſcientia.

†His verbis finiebant hic vetera exẽplaria.

Cognitio ſui. Cap. LI.

re noſtro inſidiis inimici ſupplantati ſimus, qualiter demum per iudicium tranſactæ deceptionis futuram illius fraudem cauere valeamus: quatenus nec ſuperueniens tentatio nos improuiſos ad malum opus deiiciat, nec indiſcretos in opere bono præſens negligentia fallat. Quiſquis ſcilicet cor ſuum in huiuſmodi ſtudio exercet, audiat quid quidam ſapiens dicat, Scito teipſum: ſcito vnde veniſti, aut quò vadis: quo modo viuis, quantū proficis vel deficis: quàm longe es à deo, vel quàm prope, non interuallis locorum, ſed ſimilitudine vel diſſimilitudine morum: Scito quo modo homo es, cuius cóceptio culpa, naſci miſeria, viuere pœna, mori neceſſe. Certum eſt, quia morieris, ſed incertum quo modo vel quando vel vbi: quoniā mors vbique te expectat, & tu ſi ſapiens fueris, vbique eam expectabis. Attende ergo ſolicite quid agas, vel quid agere debeas. Si quod faciendum eſt facias. Si bono operi malum aliquod non admiſceas. Si bonum quod agis, quanta oportet deuotione adimpleas. Si alterius, vt tuum bonū diligas. Si tuum, vt alterius malum reprehendas. Si ſic declinas a malò vt facias bonum, Sunt enim quidam tantum attendétes mala quæ non faciunt, iſtos puſillanimitas à bono opere reuocat, ne malum ſurripiat. Sunt aliqui attendentes tantum bona quæ faciunt: illi ſic ſibi à bono opere complacent & blandiuntur, vt de prauitatis admixtione minime terreantur, Sunt alij ſapientes vt faciant mala, bona autem facere neſciunt: iſti peſſimi omnium lætātur cum male fecerint, & exultant in rebus peſſimis. Sunt alij quærentes deum per exteriora, deſerentes interiora ſua, quibus deus interior eſt. *γνῶθι σεαυτόν.* *Proue. 2.*

Redeamus ergo ad nos, vt poſſimus aſcendere ad nos. Tres ſiquidem aſcenſus ſunt, In primo, aſcendimus ab iſtis exterióribus & inferioribus ad nos. In ſecundo, aſcendimus ad cor altum: quanto nanque ampiius proficiſcimur†, tanto amplius aſcendimus. Qui enim non aſcendit, deſcendit: & qui nó proficit deficit. In tertio aſcenſu, aſcendimus ad deum. Primus aſcenſus fit conſideratione mundi & contemptu. Conſiderando nanque quàm caduca & tranſitoria ſint iſta terrena, contemnimus ea & redimus ad nos. Secundus aſcenſus fit cognitione & contemptu noſtri. Cū enim cognoſcimus quàm proni ſimus ad malum, & quàm inualidi ad bonum, contemnimus & aſcendimus ſupra nos. Tertius aſcenſus fit cognitione & amore dei. Iſte tertius aſcenſus fit mentis dilatatione, & mētis *Tres gradus ad cognitionem ſui.* *Cap. LII.* *† proficimus.*

Mentis dilatio. ſubleuatione, & mentis alienatione. Mentis dilatatio eſt, cum ſub vno mentis aſpectu, plura conſpicimus, vel de dei ſapientia, vel de eius potentia, vel de cuncta bonitate. Intueri debemus quàm potenter deus cuncta creauit de nihilo, quàm ſapienter gubernat, quàm benignè cuncta diſpenſat. Totum iſtum mundum ſic ornatum fecit propter corpora, corpora propter animas, animas propter ſe. Et ideo diligenter cuſtodire debemus animas noſtras, quatenus eas mundas & ſanctas deo reddere valeamus, à quo tanta bona accepimus pro eis. *Mētis ſubleuatio.* Mentis ſubleuatio eſt, cum de viſibilibus ſubleuamur ad inuiſibilia. Quando nanque conſideramus humanam dignitatem, admiramur dignationem dei, qui tam mirabiliter rationalem *Mentis alienatio.* ſpiritum ad imaginem & ſimilitudinem ſuam creauit. Mentis alienatio eſt, quando mens ſuper ſe rapitur. De hoc mentis exceſſu, homo doceri non poteſt, quia nihil ibi habet ſui. De mentis autem dilatatione & ſubleuatione inſtrui poteſt, quia ibi aliquid habet ſui. Inſtruitur autem aliquando humana induſtria, aliquando diuina reuelatione ſeu inſpiratione. Nonnunquam vero in ſpeculo cordis ſui, id eſt in rationali mente ſeipſum & deum inſpicit. Ita nanque conditum eſt cor hominis, vt in eo quaſi in templo dominus inhabitaret, & tanquam in quodam ſpeculo ſuo reluceret: vt qui in ſe videri non poterat, in ſua imagine viſibilis appareret, Magna prorſus dignitas hominis eſt, portare imaginem dei, & illius in ſe iugiter vultum aſpicere, atque eum ſemper per contemplationem præſentem habere. Sed poſtquam delectationem noſtram in terram peccando ſparſimus, peccati puluis ſuperiectus eſt cordi noſtro: & ideo ab illo internæ cōtemplationis ſpeculo corruentes in has miſeras præſentis vitæ tenebras labimur, vbi deo digne miniſtrare non valemus, quia ſorde iniquitatis, caligine ignorantiæ obuoluti, quid agendum vel vitandum nobis ſit, ex magna parte iam non videmus. Tergamus ergo ſpeculum noſtrum ab amore vanitatis, & ab amore iniquitatis, id eſt, à puluere & à ſorde; vt in eo inſpicere valeamus & nos, & creatorem noſtrum, quem peccando poſt tergum noſtrum poſuimus. Auerſi ſiquidem à deo ſumus, peccata noſtra ſepa- *Pſal. 84.* rant nos ab eo. Et ideo cum Propheta dicamus, Conuerte nos deus ſalutaris noſter. Si mulieres ſpeculum ſuum in quo facies inſpiciunt, cum amiſerint, diligenter quærant, & curioſe tergant à puluere & à ſorde: multo amplius ſpeculum in-

terioris hominis debemus & inuenire & tergere & inſpicere: vt in eo totam turpitudinem noſtram valeamus deprehendere, & ita per cognitionem noſtram ad cognitionem dei peruenire.

Duo nobis neceſſaria ſunt vt nos cognoſcamus, videlicet quales ſimus ad malum,& quales ad bonum. Proni ſumus ad malum, & ſi miſericordia dei non teneret nos, in omne vicium poſſemus cadere,nec inde ſurgere, niſi miſericordia dei ſubſequeretur quæ nos ſubleuaret. Hoc bene cognoſcebat Propheta cum dicebat, Domine,miſericordia tua ante oculos meos,quæ me cuſtodiat: & miſericordia tua ſubſequatur me, quæ me erigat. Inualidi ſumus ad bonum, nec ſine dei gratia bonum facere, vel in aliquo bono perſeuerare poſſumus. Iſtud etiam Apoſtolus ſciebat,cum dicebat, Gratia dei ſum,id quod ſum:& quia gratia eius in me vacua non fuit, gratia eius in me manet. Hanc geminam cognitionem ſui habuit Abraham cum diceret, Loquar ad dominum meum cum ſim puluis & cinis. Reuera puluis eſt homo: Sicut enim puluis ex qua cunque parte venti impellitur,& in aliam aream deiicitur, & ibi remanet:ſic homo in omne viciū cadere poteſt,nec adiiciet vt reſurgat, niſi miſericordia dei ei ſubueniat. Cinis etiam eſt homo, quia ſicut cinis nec profert germen ex ſe, nec ſuſceptum ſemen germinat, ſic homo nec bonum facere, nec in aliquo bono perſeuerare ſine gratia dei poteſt. Idcirco maximas grates deo referre debemus, quia & multa bona nobis conceſſit, & multa mala quæ fecimus, nobis condonauit, & à multis malis ſeruauit, quæ facere potuimus, ſicut alia multa quæ fecimus. Quicquid enim mali non fecimus, eo miſerante non fecimus. Nam ſi ipſe permiſiſſet, ea vtique feciſſemus, aut opere aut voluntate. Et ideo neſcio verum eum amplius diligere debeamus pro his quæ nobis dimiſit, an pro his à quibus nos immunes ſeruauit: licet enim ea non fecimus, nos quaſi feciſſe,& eum quaſi dimiſiſſe exiſtimare debemus,quandoquidem ea vel voluntate vtique feciſſemus,ſi ipſe permiſiſſet. Quiſquis in veritate ſe ita cognoſcit, humilis eſt coram deo & hominibus: diligit deum propter deum, & omnes homines propter deum: & ſi perfectam charitatem habet,nullum iudicat,nullum accuſat, nullum condemnat:non ſeruat iram,nō mouet rixas,non ſeminat diſcordias:non fouet nocentes,non perſequitur innocentes: nō odit, arguen

Cognitio ſui neceſſaria.
Ca. LIII.
Pſal. 25.
Pſal. 22.
1. Cor. 15.
Gene. 18.
Homo quare cinis.

arguentes ſe:non facit furtum, non falſum teſtimonium, non
Roma.13. periurium:nulli detrahit,nulli nocet,nullum odit,ſed omnes
diligit.Scriptum eſt,Nemini quicquam debeatis,niſi vt inuicẽ
diligatis.Sic enim deo familiaris eſt charitas, vt in eo habitare
1.Ioan.4. nolit,in quo charitas non fuerit. Qui ergo charitatem habet,
deum habet,quia deus charitas eſt.Et qui vnum hominem ha
bet odio, deum perdit, & bonum quod facit. Quapropter
vnuſquiſque prouideat, ne propter vnius hominis odium,
deum perdat,& omne bonum.

Nunc reuertamur ad ſpeculum noſtrum,& videamus quo
De inſtau modo per cognitionem noſtri poſſimus aſcendere ad cogni-
randa in tionem ipſius dei. Duplex eſt natura hominis, Vna interior,
nobis ima quæ eſt ipſe homo,quoniã mens vniuſcuiuſque eſt ipſe. Alte-
gine dei. ra exterior,id eſt corpus.Ex duplici natura compactus eſt ho-
Ca.LIIII. mo,& ideo vt totus beatificaretur,duo illi bona deus à princi-
pio præparauit:vnum viſibile,alterum inuiſibile:vnum corpo
rale,alterum incorporale:vt in vno ſenſus carnis ad iucundi-
tatem foueretur:in altero ſenſus mentis ad fœlicitatem reple-
retur. Idcirco duplici ſenſu rationalis anima inſtructa eſt,vt
viſibilia caperet per ſenſum carnis,inuiſibilia per ſenſum men
tis quatenus & viſibilia inuiſibilia ad cognitionem & dilectio
Quis fi- nem creatoris illam excitarent. Omnium nanque humana-
nis debeat rum actionum ad hunc finem currere debet intentio,vt vel di
eſſe noſtra uinæ imaginis in nobis ſimilitudo inſtauretur, vel huius vitæ
actionis. neceſſitati conſulatur. Quæ vero in nobis diuinam ſimilitu-
dinem reparant,duo ſunt id eſt,ſpeculatio veritatis,& exerci-
tium virtutum,quia in hoc homo ſimilis eſt deo,quòd ſapiẽs
& iuſtus eſt. Ea ſiquidem perfectius authorem ſuum manife-
ſtant,quæ illius ſimilitudini vicinius appropinquãt. Hoc au-
tem eſt mens rationalis,quæ excellenter & proprie ad ſimili-
tudinem illius facta eſt.Et tunc citius creatorem ſuum quem
non videt, agnoſcit, cum ſeipſam ad illius ſimilitudinem fa-
ctam intelligit. In hoc ergo primum trinitatis veſtigium in-
uentum eſt,cum agnoſcere cœpit ipſa quod erat ſupra ſe. Vi-
dit enim quòd ex ſeipſa naſcitur ſapientia quæ in ipſa eſt,& di
ligit ipſa ſuam ſapientiam: & procedit amor ex ipſa & ſapien-
tia ſua,quæ amat ipſam genitam de ſe,& in ſe manentem non
diuidit à ſe:& apparent tria quædam in vno, mens,& ſapien-
tia.& amor, Et eſt ſapientia de mente: de mente & ſapientia
procedit amor,& ſurgit trinitas,& non recedit vnitas: & ſunt
ſimul

ſimul trinitas & vnitas, hæc ſic in nobis. Verum longe melius ratio ſuadet in deo. Deus nanque cum ſit origo omnis ſapientiæ, & ſemper ſapientiam habuit & ſemper eam dilexit, & quia ſemper dilexit, ſemper amorem habuit. Sapientiam quam habet, ipſe genuit, & ſemper cum illo fuit, quia genita ſe à gignente non diuidit: ſemper gignitur, quia æterna, ſemper genita eſt, quia perfecta, nec cum gignitur inchoans, nec cum genita eſt ceſſans. Qui genuit, pater eſt: qui genitus eſt, filius eſt: & qui ab vtroque procedit, ſpiritus ſanctus eſt. Pater à nullo eſt filius à ſolo patre eſt, ſpiritus ſanctus ſimul à patre & à filio eſt: & hæc tria vnum in deo eſſe ſubſtantialiter oportet fateamur. Sed quia ille qui genitus eſt, non poteſt eſſe ille à quo genitus eſt, neque qui à gignente & genito procedit, poteſt eſſe ille & qui eſt gignens, & qui eſt genitus: inexpugnabili ratione veritatis cognoſcere cogimur in deitate perſonarum trinitatem, & ſubſtantiæ vnitatem, & maieſtatis æqualitaté. Pater ergo & filius & amor patris & filij vnus deus ſunt, & vno amore ſe diligunt, quia vnum ſunt: nec aliud eſt quod quiſque amat in altero quàm quod quiſque amat in ſemetipſo. Nec aliud eſt quod quiſque eſt quàm quod alter eſt, & ideo eſt neceſſe, vt quiſque amet ſeipſum, & adinuicem quiſque alium. Hanc charitatem & hanc trinitatem, deus pater nobis manifeſtauit, cum propter nimiam charitatem ſuam qua nos dilexit miſit filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati, vt nos ſaluaret. Miſit etiam ſpiritum ſanctum, quo nos adoptaret in filios. Filium dedit in precium redemptionis ſpiritum ſanctum in priuilegium amoris, ſe denique ſeruat hæreditatem adoptatis. *Ephe 2. Roma. 8. Acto. 2.*

Pater, & filius, & ſpiritus ſanctus nomina ſunt pietatis, nomina dulcedinis nomina ſuauitatis & amoris. Quid enim dulcius patre, & tanto patre tam dulciſſimo atque miſericordiſſimo? Quid ſuauius Ieſu Chriſto? Saluator noſter totus eſt vnctus, totus eſt pius, totus eſt dulcis atque ſuauis. Quid amabilius & quid ſuauius, & quid ſanctius ſpiritu ſancto? Amor patris & filij ipſe eſt, per quem omnes ſunt ſancti quicunque ſunt ſancti. Conſiderate ergo quanta ſit illa gloria, quàm ineffabilis lætitia cum ad deum patrem veniemus, & ille ponet nos in ſuo regno tanquam filios & hæredes, Ieſus Chriſtus tanquam fratres & cohæredes, ſpiritus ſanctus vnum nos ſpiritum eſſe faciet cum illis: Ipſe ſiquidem eſt indiſſolubile vinculum trinita- *Pater, filius, ſpiritus ſanctus. Cap. LV.*

tis & amoris. Tunc introibimus in potentias domini, & videbimus ciuitatem illam de qua tam glorioſa dicta ſunt. Vita ſiquidem illius ciuitatis eſt quieta, pax tranquilla, fœlicitas perpetua, pulchritudo admirabilis, ſpecies laudabilis, iucunditas concupiſcibilis, gloria deſiderabilis, gaudium perenne, feſtiuitas continua, cantica dulciſſima. Ibi ſunt quæ corda omnium in quandam ineffabilem dulcedinem atque iucunditatem conuertunt. Sunt ibi gaudia æterna, quæ ſuauitatem infundunt, & corruptionem non inducunt. Semper reficiunt & nunquam deficiunt, paſcunt & perſeuerant integra, ad fruendum ſe exhibent & permanent incorrupta. Dulcedo illius ciuitatis infundit ſe ad ſuauitatem, ſpecies ad iucunditatem, viſio ad delectationem. Omnis pulchritudo ibi eſt, vbi ſumma pulchritudo eſt. Quanta nanque pulchritudo ibi eſt, vbi rerum omnium ſpecies ſine defectu vigent, ſine tranſitu permanent, ſine corruptione conſiſtunt, ſine mutatabilitate æterna ſunt. Si tam pulchrum eſt quod vere pulchrum non eſt, quid eſt quod pulchrum eſt? O ciuitas ſancta, ciuitas ſpecioſa, quicquid in te eſt, totum pulchrum eſt, ſuaue eſt, iucundum eſt, vnum bonum eſt, & omne bonum in ipſo eſt. Quicquid enim nominare boni poſſum, totum ibi eſt: quia omnia bona in vno ſunt, & omnia vnum ſunt. Huius tāti boni amor & deſideriū cum me aliquando tangit vehementer, atque ſuauiter afficit, & neſcio quò quodam modo à memetipſo abſtrahit, Subito enim innouor & totus immutor, rapior affectu, trahor deſiderio, & bene mihi eſſe incipit vltra quàm dicere ſufficiam. Exhilaratur conſcientia, in obliuionem venit omnis præteritorum dolorum memoria, exultat animus, clareſcit intellectus, accenditur affectus, cor illuminatur, deſideria iocundantur. Iamque alibi, neſcio vbi, me eſſe video: video nanq;, ſed quaſi adhuc de lōge, choros angelorum & archangelorum pſallentium & laudantiū deum, Vnum eſt enim vbi omnium opus, contemplari mirabilia dei, eūmque laudare in operibus ſuis. Omnes contemplantur, omnes lætantur, omnes delectantur in deo: cuius aſpectus pius, facies decora eloquium dulce: delectabilis ad videndum, ſuauis ad habendum, dulcis ad fruendum. Semper libet illum aſpicere, ſemper habere, ſemper illo frui & in illo delectari. Ipſe per ſe placet, & propter ſe ſufficit ad meritum, ſufficit ad præmium. Nec aliquid eſt quod extra illum quæratur,

ratur, quia totum in illo inuenitur quod deſideratur, & in illo totum amatur. Vnum nanque bonum eſt, & omne bonum in illo eſt. Hoc bonum ſoli boni habent & vident: amant & laudant laude perpetua.

Cum conſidero qualis animæ natura ſit quæ carnem viuificare poteſt, ſed ſemetipſam ſtringere in bonis cogitationibus ſicut deſiderat non poteſt, inuenio quendam intellectualem ſpiritum per creatoris potentiam viuentem, & corpus quod ſuſtinet viuificantem, ſed tamen vanitati ſubditum, mutabilitati ſubiectum, quem ſæpe lætitia extollit, timor afficit, iniquitas mortificat, iuſticia viuificat. Vita ſiquidem animæ deus eſt, mors animæ peccatum. Anima nanque quæ peccauerit ipſa morietur: quæ autem iudicium fecerit & iuſticiam, viuet & non morietur. Ita immortalis eſt anima vt mori poſſit: ita mortalis, vt mori non poſſit. Immortalitate mortalis eſt, & mortalitate immortalis eſt. Quapropter miſeris mors eſt ſine morte, finis ſine fine, defectus ſine defectu: quia & mors ſemper viuet, & finis ſemper incipiet, & defectus deficere neſciet. Mors perimet & non extinguet: dolor cruciabit, & pauorem non fugabit: flamma comburet, ſed tenebras non diſcutiet. Erit enim in igne obſcuritas, in obſcuritate pauor, in combuſtione dolor. Ita reprobi ignibus inferni traditi, in ſuppliciis dolorem ſentient, & in doloris anguſtia pauore ferientur, & ſemper tolerabunt & ſemper timebunt: quia ſine fine ſemper cruciati viuent ſine ſpe veniæ & miſericordiæ, quod eſt miſeria ſuper miſeriam. Si enim poſt tot milia annorum quot capillos habuerunt omnes quicunque fuerunt & erunt, pœnas ſuas finiri ſperarent, multo leuius eas ſuſtinerent. Sed quia ſpem non habent nec habebunt, deſperatione deficient & ad tormenta non ſufficient. De his per Eſaiam ſcriptum eſt, Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, quia nec ipſi conſumentur. Vermis conſcientiam corrodet, ignis carnem comburet: quanuis qui authori ſuo corde & corpore deliquerunt, corde ſimul & corpore puniantur, cum anima à beata vita ſaparata erit, & corpus æternis ſuppliciis ſubiacebit. Ibi erit metus & mœror, luctus & dolor. Tunc vere nihil lugere erit niſi flere, quia pœnitere tunc nulli poterit valere. Ibi erit tortor cædens, vermis corrodens, ignis conſumens. Peccata detegentur, rei punientur, & hoc totum perenne. Quiſquis enim ad tormenta

Spiritus intellectualis. Cap. LVI.

Animæ vita & mors.

Ezech. 18

Impiorum afflictio.

Eſaia. 66

ibit, iam non amplius exibit. Dolor combuſtionis eos foris cruciabit,pœna cæcitatis intus obſcurabit. Videbunt autem illa teterrima monſtra dæmoniorum,& laruales facies eorum. Videbunt etiam tormenta inferni, & in tormentis ſequaces ſuos quos inordinato amore contra dei præcepta amauerunt, quatenus illorum interitus eos in augmento damnationis ſuę affligant.Deum autem non videbunt,quod eſt omnium miſeriarum miſerius.Quis enim dicere poteſt, quanta pœna erit non videre creatorem & plaſmatorem omnium rerum, redēptorem & ſaluatorem fidelium,regem cœli & terræ & dominum vniuerſitatis,per quem ſumus,viuimus & ſapimus? Ideo co neceſſe eſt vt nos vndique circunſpiciamus & vbiq; cuſtodiamus,ne aut praua egamus,aut,recta quæ præcepta ſunt nō agamus,vt bonis actibus expletis,cogitationibus non intumeſcamus.Multi nanque ex virtutibus in infernum per elationē corruerunt. Bona deſiderabiliter appetamus,mala ſolerter caueamus, ne ſub ſpecie bonorū ea faciamus, quoniam plerunq; vicia ſe eſſe virtutes mentiuntur.Quiſquis ergo meminit illicita ſe commiſiſſe,ſtudeat à licitis abſtinere: & qui prohibita cōmiſit,ſibimet abſcidat conceſſa. Qui vero adhuc peccatū ſuum plangit,perpetrare vicia timeat: & reprehendat ſe in minimis,qui meminit ſe deliquiſſe in maximis. Quanta licet nanque virtute mens polleat,quāta licet grauitate vigeat, carnales tamen puerile quiddam exterius extrepunt, & niſi iuuenili quodam feruore infrænentur, ad fluxa quæque & leuia mentem eneruem trahunt:vbi ſi longa cōſuetudine obſeruata fuerit,cum exurgere voluerit,non poterit mole malæ conſuetudinis preſſa. Quiſquis ergo ſtat,videat ne cadat: & ſi ceciderit,velociter reſurgat,cordis compunctione, oris cōfeſſione & operis ſanctificatione. Sit humilior intra propriam conſcientiam,ſit feruentior atque promptior ad agendum pœnitentiam,ſit cautior ad cuſtodiam.Qui enim ſolo beatitudinis ſupernæ deſiderio temporalia iſta contemnit,& nihil huius mundi diligit,ſolamque æternam patriam appetit, magna mentis tranquillitate fouetur,in qua tanto deum purius cernit homo,cū ſe ſolo ſolū inuenit,Nihil enim deo præſentius, & nihil eo ſecretius. A turba ergo terrenorum deſideriorū ſeceſſum mentis petamus, & inde à ſecreto cordis illicitarum cogitationum tumultus expellentes, intentione ſupernæ patriæ in amore intimæ quietis anhelemus, & in alta dei contem

De amplectendis bonis,& fugiēdis malis.

templatione nos ſubleuemus. Contemplemur qui ſint ipſi angelorum chori, quæ ipſa ſocietas beatorum ſpirituum, quæ maieſtas viſionis dei, & quo modo deus æternæ viſionis ſuæ dulcedine ſanctos ſuos reficiet. Nemo enim in hac vita digne penſare poteſt quanta ſit illa fœlicitas, deum facie ad faciem videre, quanta ſuauitas illud melos angelicum audire, quanta iucunditas omnium ſanctorum ſocietatem habere. Tantum enim vnuſquiſque gaudebit de beatitudine alterius, quãtum de ſuo gaudio ineffabili: & quot ſocios habebit, tot gaudia habebit. In illa gloria nihil libentius intueor, nihil delectabilius ad contemplandum inuenio, quàm intimi amoris affectum, quo vnuſquiſque tantum amabit alterum, quantum ſeipſum: & deum plus quam ſe, & omnes alios ſecum: & deus plus illos, quàm illi ſemetipſos, & hoc gaudio perpetuo. Nihil enim ibi extraneum videbimus, nihil incompetens amabimus, nihil quod aures noſtras offendat audiemus. Omnia nanquẽ ſunt ibi conſona, omnia læta, & omnia pacifica. Vnde conſona ſecura ſunt omnia cœlica iura. Ibi eſt omnis fœlicitas omnis ſuauitas, omnis iucunditas, & omnis amœnitas, omnis pulchritudo, & omnis dulcedo. Quicquid expedit, & quicquid delectat ibi eſt, omnes videlicet diuitiæ, & deliciæ omnis requies, & omne ſolatium. Ibi eſt iugis tranquillitas, amœna ſerenitas, æterna iucunda & decora laudatio, & plena omnium bonorum cognitio. Quid ibi enim deeſſe poteſt, vbi deus eſt, cui nihil deeſt? Quotquot ibi ſunt, dij ſunt: nec neceſſe eſt vt alter dicat alteri, Cognoſce dominum, omnes enim cognoſcunt eum, & vident: omnes laudant & amant. Cognoſcunt ſine errore, vident ſine fine, laudant ſine fatigatione, amant ſine faſtidio. Semper vident, & ſemper videre deſiderant, tam deſiderabilis eſt ad videndum. Semper amant, & ſemper amare deſiderant, tam dulcis eſt ad amandum. Et quanto amplius amant, tanto magis amare volunt, tam delectabilis eſt ad fruendum. In hac delectatione requieſcunt pleni deo, pleni omni benedictione & ſanctificatione: adhærentes ſemper beatitudini, ſunt beati: contemplantes ſemper æternitatem, ſunt æterni: iuncti vero lumini, facti ſunt lux: aſpicientes ſemper incommutabilitatem, mutati ſunt in incommutabilitatem. Tanto libentius quanto dulcius illum aſpiciunt, cuius aſpectus pius, facies decora, eloquium dulce. O beata viſio videre regem angelorum in decore ſuo, videre

P iernæ fœlicitas.

orate pro me ad dominum, vt educat me de iſto carcere in quo teneor captiuus & ligatus. Mens enim cæca & vaga eſt, qualitate earum rerum quas reſpicit, variatur, & iuxta quod aſpicit cogitatio illius ſenſúſque mutatur. Cúmque ſtare in ſemetipſa nititur, à ſemetipſa aliquo modo etiam neſciendo deriuatur, & ab vnaquaque re cui intendit, faſtidio impellente remouetur. Dum enim inhianter cogitanda appetit, & repente cogitata faſtidit, docetur quod aliude pendet, ibíque poſita non requieſcit. Ad deum quippe ſolum ſuſpenſa eſt à quo formata eſt. Sed quia omne quod infra appetit, minus eſt, iure ei non ſufficit quicquid deus non eſt. Hinc eſt quòd huc illuc diſpergitur, & per infinita diſtrahitur, quærens requiem vbi non eſt, delectationis videlicet amœna, quærit quo pauſet. Sed quia vnum deum, quem ſufficienter habere poterat, dereliquit, nunc per multa ducitur: vt quia qualitate rerum ſatiari non poteſt, ſaltem varietate ſatietur: Propterea neceſſe eſt vt mentem noſtram per diuerſa ſparſam colligamus, & in vno æternitatis deſiderio componamus. In contemplatione nanque creatoris hoc adepturi ſumus ſemper, vt vna mentis ſtabilitate perfruamur, hoc eſt cum labore nunc conantes imitemur, quod poſt in munere gaudentes accipiemus. *Cupido varietatis vnde naſcatur.*

Annos itaque noſtros terrenis ſubducere curis ſtudeamus ſubducere ærumnis, vt in ciuitate domini virtutum liceat hora vna vel dimidia, cogitatione & auiditate verſari: Conſideremus & quantum poſſumus æſtimemus, qualis ſit illa gloria quanta lætitia, quæ ſolennitas, quæ veneratio, quod tripudium ciuium ſupernorum, qui aſſidue dominatori laudem perferunt, honorem deferunt, deuotionem offerunt, depromunt canticum nouum, canticum lætitiæ, inæſtimabili quodam clamore: quia feruentiſſimo amore, ineffabili cantu, mirabili affectu, cœleſti iubilatione, ſpiritali modulatione. Ipſe ſiquidem eſt eorum verus cibus, plena ſatietas, æterna manſio, ſumma beatitudo æternæ lætitiæ, ſalus æterna, indeficiens virtus & vita immortalis. Sepius hæc meditor, illuc aſcendere nitor. Suſpiro, frendo: precibus, votis ibi tendo: Atque modo miro quæ ſint ibi quantáque gyro. Mens hæret Chriſto, cor delectatur in iſto. Illuc verſatur, gaudet, ſtupet, & veneratur. Iam tanto dulcius, quanto ſæpius: auiditate quidem multa, ſed ſatietate nulla, tam rara eſt hora, & breuis mora. O ſi vnquam in pace in idipſum dormiam & requieſc *Vt mentē excitemus ad cœleſtia. Cap. LX.* *Pſal. 23.*

quieſcam,vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vi-
1.Petri. 1. tæ meæ.Si vnquam videre potero illum tam deſiderabilem,in
quem angeli perſpicere deſiderant,vt poſſum dicere, Ecce quē
Pſal.41. concupiui video,quem optaui iam teneo. Quando veniam &
apparebo ante faciem domini,ad videndum eum in bonitate
electorum ſuorum,ad lætantum in lætitia gentis ſuæ, vt lau-
detur cum hæreditate ſua? Quando videbo ciuitatem illam,
Tobia.13. de qua dictum eſt,Plateæ tuæ Hieruſalem ſternentur auro mū-
do,& in te cantabitur canticum lætitiæ, & per omnes vicos
tuos ab vniuerſis dicetur halleluia.O ciuitas ſancta,ciuitas ſpe
cioſa,de longinquo te ſaluto,ad te clamo, te requiro. Deſide-
ro enim videre te,& requieſcere in te: ſed non ſinor carne re-
tentus. O ciuitas deſiderabilis, muri tui lapis vnus, cuſtos
tuus ipſe deus, ciues tui ſemper læti: ſemper enim gratulan-
tur in viſione dei.Nō eſt in te corruptela,nec defectus, nec ſe-
nectus,nec ira:ſed pax perennis,gloria ſolennis,lætitia ſempi-
terna,ſolennitas continua. Vere tantum gaudium & exulta-
tio,flos & decus iuuētutis & perfectæ ſalutis.Nō eſt in te heri
nec heſternum,ſed eſt idem hodiernum. Heri ſiquidem ve-
ſtrum cras, & pridem ſempiternum & idem. Tibi ſalus, tibi
Pſal.86. vita, tibi pax eſt infinita,tibi deus omnia. Glorioſa dicta ſunt
de te ciuitas dei. Sicut enim lætantium omnium habitatio eſt
in te,Nullus in te timor,triſtitia nulla deſiderium omne tran
ſit in gaudium,dum præſto eſt quicquid optatur, & quicquid
deſideratur abundat.Omnes ciues tui ſuperfluentem menſu-
ram gaudiorum accipient, vt palam omnes in commune gau
deant, gaudeant in immenſum: lætabuntur omnes in vnum,
cum habitauerint fratres in vnum,cum occurrerint omnes in
vnum,denique omnes fient vnum, ſicut orare dignatus eſt
Ioan.17. pro familia ſua,qui pro reuerentia ſua dignus eſt obtinere, Si-
cut tu pater in me,& ego in te,& ipſi in nobis vnum ſint. Læ-
tabitur itaque vniuerſitas illius ciuitatis,lætabitur vnitas, læ-
tabitur ciuitas, cuius participatio in idipſum.Lætabitur ſpon-
ſa in oſculis & amplexibus ſponſi,lætabitur & exultabit gra-
tulabunda,& laudans eum in ſecula ſeculorum.Sic & gaude-
bit ſponſus ſuper ſponſam, & lætabitur dominus in omni-
bus operibus ſuis,videns ea quæ fecit & quidem valde bona.
Lætabitur & pater, & per vnigenitum multos adoptionis fi-
lios obtinebit. Lætabitur etiam filius, vt primogenitus in
multis fratribus,quos in communionem paternæ hæredita-
tis

tis dignanter aſciuerit. Nec minus in illis ſpiritui ſancto, per quem adoptati fuerint, complacebit. Nouis etiam gaudiis & ineffabilibus votis ab illis quoque vicinis poteſtatibus angelorum, ſummo paſtori & ſumme bono gratulantibus, ſuper inuenta & mirabiliter reportata centeſima oue canetur. In his paterna gloria, in his voluntas ſpiritus, exultat in his filios, cœlum repletur gaudiis. Quod vero ipſi redempti fuerint à domino quàm deuote confitebuntur & dicent, Quàm bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius. Lætitia ſiquidem ſempiterna erit in eis, & exultationes dei in gutture corũ in æternum, & in ſeculum ſeculi in perpetuas æternitates. Beati omnes qui habitant in domo tua domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Cum videbimus te in te, & nos in te, & in nobis viſione continua & fœlicitate perpetua. *Luca. 15.* *Pſal. 83.* *Pſal. 35.*

Anima in eſſentia eſt ſimplex, in officiis eſt multiplex. Habet enim ſeptem actionis gradus, quibus vires ſuas atque potentiam oſtendit: Primus eſt viuificatio, Secundus ſenſus, Tertius ars, Quartus correctio, Quintus tranquillitas ſeu puritas, Sextus contemplatio, Septimus quies. In primo gradu ſiue actu anima præſentia ſua corpus viuificat, colligit in vnũ, atque in vno tenet. In ſecundo per ſenſus ad iſta exteriora diſponẽdo ſe extendit. In tertio diuerſas artes comprehendit. In quarto, ex quo bonitas incipit, atque omnis vera laudatio, ſe inquinatam mundat atque ad puritatem præparat. Inde, cum iam fuerit ab omni labe mundata maculiſque diluta, puritatem tenet. Aliud eſt enim puritatem efficere, aliud tenere. Tũc vero ingenti quadam & incredibili fiducia pergit in deum, id eſt, in ipſam contemplationem veritatis, & ille eſt gradus ſextus. Iam vero in illa viſione ſeu contemplatione, quæ eſt ſeptimus gradus, qui eſt quies vel potius quædam manſio, manet anima, gaudet & lætatur & delectatur. Aliud eſt enim mentis oculum in id quod videndum eſt dirigere, ailud eſt infixum tenere. Primum gradum communem habemus cum arbuſtis, ſecundum cum beſtiis, tertium cum doctis & indoctis. In hoc tertio gradu deus animam innectit, id eſt, ducere incipit, purgat in quarto, confirmat in quinto, introducit in ſexto, paſcit in ſeptimo. In contemplanda autem veritate quæ ſit voluptas *Septem actionis gradus in anima. Ca. LXI.*

luptas, quæ ſolénitas ſine fine viſionis dei, quæ lætitia ſine defectu amoris, ardor non crucians, ſed delectans, quantū deſiderium viſionis cum ſatietate, & quanta ſatietas cum deſiderio, qui fructus veri & ſummi boni, quæ ſerenitas, quæ amœnitas, quæ iucunditas, quid ego dicam, dixerunt magnæ quædam & ſanctæ animæ, quas iſta vidiſſe ac videre credimus, Nos vero ſi curſum vitæ quem nobis deus propoſuit, quem tenendum ſuſcepimus, conſtantiſſimè tenuerimus, per dei gratiam ad illud verum & ſummum bonum perueniemus. Implendis ergo mandatis dei religioſiſſime atque conſtantiſſime ac vigilantiſſime operam demus: quoniam non eſt alia fuga de tantis malis ad tantum bonum. Religio ſiquidem vera eſt, qua ſe anima reconciliatione deo religat, à quo ſe velut peccato abruperat.

Septem actus animæ.

Vis animæ noſtræ ſeptem ſibi vendicat actus:
Viuificat, ſentit, varias amplectitur artes.
Corrigit exceſſus, virtutibus inſtat, in ipſam
Dirigit intuitum deitatem, gaudet in illa:
Seminibus quoque primus ineſt, animalia bruta
Participant alium: duo noſtræ proprietatis,
Tres ſunt & ſuperum: ſuperi tamen anteferuntur.
Ex actu primo vegetantur corpora, creſcunt,
Prouehit inde vigor, nexus complexio, motus.
Et ſtatus & ſpecies, & conuenientia quædam.
Ex alio tangit, videt, audit, guſtat, odorat:
Odit, amat, petit apta ſibi, contraria vitat,
Soluitur in ſomnos, in ſomnia mente vagatur:
Præteriti meminit, venturis inſtat, agitque
Plurima quæ ſenſu non & ratione geruntur.
Tertius ingenuas variáſque perambulat artes:
Quódque vel ingenium vel diſciplina miniſtrat.
Colligit, & vario profectu mentibus hæret.
Quartus ab illicitis reuocat, mentiſque reatus.
Abiurare docet, & tunc agnoſcere ſeſe
Incipit, inque nouum diſcit tranſire decorem.
Diſcimus ex quinto naturæ lege teneri:
Res inconceſſas virtutis amore cauere:
Conceſſis aliquot etiam ſine teſte carere.
Sextus in aſpectum ſolis luciſque ſupernæ

Penè

Penè parem ſuperis animam rapit immaculatam.
Septimus aſtringit ſtabilíque ſubarrat amore,
Collateratque deo, quam dotem iam ſpeculatur.
Qui thalami, quis cultus eam, quæ feſta ſerenent;
Quis dicat, mea ſponſa veni, dixere beatæ
Maioréſque animæ: nec eis tamen aut ea virtus,
Aut ea lingua fuit, quibus hæc aperire liceret:
Excedit ſenſus meritúmque recondita merces.

Ecce audiſti anima mea quid ſis & quid poſſis: modo audi qualis ſis, & qualis eſſe debeas. Onerata es peccatis, ir:e tica viciis, capta illecebris, exilio, captiua, corpore carcerata, hæres luto, infixa limo, effixa membris, confixa curis, diſtenta negociis, contracta timoribus, afflicta doloribus, erroribus vaga, ſuſpicationibus inquieta, ſolicitudinibus anxia, aduena in terra inimicorũ, coinquinata cum mortuis, deputata cum iis qui in inferno ſunt. Si ſic damnata & deſperata vis reſpirare in ſpem veniæ & miſericordiæ, & cum rege angelorum ducere ſuaue iugum amoris, oportet te eſſe pudicam, verecundam, veridicam, pauidam, circunſpectam, nihil penitus admitten tem quod euacuet gloriam conſcientiæ tuæ. In nullo tibi conſcientia ſit quo erubeſcas præſentiam veritatis, quo cogaris auertere faciem tuam à lumine dei: & vt hic decor diuinos oblectet aſpectus, prodeat foras, & diffundat ſe per membra & ſenſus corporis, quatenus inde reluceat omnis actio, ſermo, aſpectus, inceſſus, riſus. Si tamen riſus mixtus grauitate, & plenus honeſti motus. Actus & vſus totius corporis cum apparuerit, ſit actus purus, modeſtus, totius expers inſolentiæ & laſciuiæ, leuitatis & ignauiæ. Sit ſermo rarior, vultus hilarior aſpectus verecundior, inceſſus modeſtior: talis animæ pulchritudo & mentis ingenuitas. Sic ſolicita eſt bona coſcientia famæ integritatem ſeruare, vt iuxta Apoſtolum, prouideat bona, non tantum coram deo, ſed etiam coram hominibus. Talis vtique decor relictis omnibus votis inhæret deo, viuit deo, nihil amat præter deum, & quod amandum eſt præter deum. Solicite ſtudet prouidere dominum in conſpectu ſuo ſemper, cui ſentiat ad correptionem, quo illuminetur ad cognitionem: cui vtatur ad virtutem, quo reformetur ad ſapientiam: cui conformetur ad decorem, quo fruatur ad iucunditatem. Beata anima cui datum eſt

Alloquitur & excitat animam ſuã. *Ca. LXII.*

2. Cor. 8.

eſt deſuper vt bonū velit & nouerit & poſſit, quatenus & voluntas aſſit, nec facultas deſit. Væ mihi miſero, qui iſta ſeruo in memoria, & ſcribo in charta, nec habeo in vita: non quòd talis ſim, qui iſta ſcripſi, ſed quod talis eſſe vellem, & talem nō eſſe non pudet.

Docet animam ſuā. C.LXIII. Audiſti anima mea qualem te eſſe oporteat. Fuge ergo paululum occupationes tuas, & abſcondere modicū à tumultuoſis cogitationibus tuis, intra cubiculū mentis tuæ, & exclude omnia præter deum, & qui adiuuent te ad quærendum eum: quem cū inueneris, requieſce aliquātulū in eo. Dic ergo anima mea deo, dic, Quis es domine, & quem te intelligā? Certe tu ſolus es quod es, & tu es qui es: id es quo nihil maius cogitari poteſt, nec melius, nec iucundius. Vita es, ſapientia, lux es, veritas, bonitas, æternitas, ſummum bonum: tu tibi omnia ſufficiens, nullo indigens, quo omnia indigent vt ſint, & vt bene ſint. Inueniſti anima mea quod quærebas: quærebas enim deum, & inueniſti eum eſſe quoddam ſummum omnium, quo nihil maius cogitari poteſt: & hoc eſſe vitam, ſapientiam, lucem, veritatem, bonitatem, æternitatem, beatitudinem, & beatam æternitatem, & omne verum bonum: hoc bonum es tu deus, deus pater. Hoc bonum eſt verbum tuum, id eſt filius tuus. Sic es tu ſimplex, vt de te nō poſſit aliud naſci quàm quod tu es: hocipſum eſt amor vnus & communis tibi & filio tuo, id eſt ſpiritus ſanctus ab vtroque procedēs. Non enim à ſumma ſimplicitate procedere poteſt aliud quàm quod eſt à quo procedit. Gratias tibi ago domine deus meus, qui hanc gratiam mihi dediſti, vt te poſſem quærere, & inuenire. In mente ſiquidem mea, quam ad imaginem & ſimilitudinem tuam bonitate tua creaſti, triā inuenio, id eſt memoriam, intelligentiam, & amorem, quibus tui poſſim reminiſci, te intelligere & amare. In memoria nanque mea manes ex quo cognoui te: & in ea te reperio, cum reminiſcor tui, & delector in te. Mane ergo in ea piiſſime deus, vt ibi poſſim te inuenire, & requieſcere etiam in te. Hæc enim eſt mea gloria, hæ ſunt deliciæ meæ, hæc eſt lætitia cordis mei, cum poſſum vacare tibi & videre quid ſis. Tu es enim ſumma eſſentia, ſumma vita, ſumma ſapientia, ſumma ſalus, ſumma lux, ſumma veritas, ſumma bonitas, ſumma æternitas, ſumma magnitudo, ſumma pulchritudo, ſumma beatitudo, ſumma immortalitas, ſumma immutabilitas, ſumma vnitas, ſummum bonum, in quo eſt omne bonum:

Memoria, intelligentia, amor.

num. Excita nunc anima mea, & erige totum intellectum, & cogita quantum potes, quale & quantum ſit dei bonum. Si enim ſingula bona delectabilia ſunt, cogita intente quam delectabile ſit illud bonum, quod continet iucunditatem omniũ bonorum, & non qualem in rebus creati ſumus experti, ſed tanto differentem, quanto differt creator à creatura. Si enim bona eſt vita creata, quàm bona eſt vita creatrix: ſi ita iucunda eſt ſalus facta, quàm iucunda eſt ſalus quæ fecit omnem ſalutem. Si amabilis eſt ſapientia in cognitione rerum conditarum, quàm amabilis eſt ſapiẽtia, quæ omnia creauit ex nihilo. Denique ſi multæ & magnæ delectationes ſunt in rebus delectabilibus, qualis & quanta delectatio eſt in illo qui fecit ipſa delectabilia. O qui hoc bono fruetur, quid erit, & quid illi nõ erit? Certe quicquid volet erit, & quicquid nolet non erit. Ibi quippe erunt bona corporis & animæ, qualia oculus non vidit, nec auris audiuit, nec cor hominis cogitauit. Cur ergo, per multa vagaris homuncio, quærendo bona animæ tuæ & corporis tui? Ama vnum bonum, in quo ſunt omnia bona, & ſufficit. Deſidera ſimplex bonum, quod eſt omne bonum, & ſatis eſt. Quid enim amas caro mea? Quid deſideras anima mea? Ibi eſt quicquid amatis, ibi eſt quicquid deſideratis. Si delectat pulchritudo, Fulgebunt iuſti ſicut ſol. Si velocitas aut fortitudo, aut libertas corporis, cui nihil obſiſtere poſſit, Erunt ſimiles angelis dei: quia ſeminatur corpus animale, & ſurget corpus ſpiritale: poteſtate vtique non natura. Si delectat longa & ſalubris vita, ibi eſt ſana æternitas, & æterna ſanitas, quia in perpetuum viuent & ſalus iuſtorum à domino. Si ſatietas, ſatiabuntur cum apparuerit gloria domini. Si ebrietas, inebriabuntur ab vbertate domus dei. Si melodia, ibi angelorum chori concinunt ſine fine deo. Si quælibet munda voluptas, torrente voluptatis deitatis ſuæ potabit eos dominus. Si ſapientia, omnes erunt docibiles dei: quo modo ipſa ſapientia oſtendit eis ſeipſam. Si amicicia, diligent deum pluſquam ſeipſos & inuicem tanquam ſeipſos: & deus illos pluſquam illi ſeipſos, quia illi illum & ſe & inuicem per illum, & ille illos per ſeipſum. Si concordia, cibus illis erit vna voluntas: quia illis nõ erit niſi ſola voluntas dei. Si poteſtas, introibunt in potentias domini, & omnipotentes erunt ſuæ voluntatis, vt deus ſuæ. Nam ſicut poterit deus quod volet per ſeipſum, ita poterunt

Cõfirmat animam. Caput. LXIIII.

Eſa. 64. 1. Cor. 2.

Matt. 13. Matt. 22. 1. Cor. 15.

Pſal. 16. Pſal. 35.

Eſa. 54.

Ioan. 6.

illi quod volent per illum. Quia ſicut illi non aliud volent quàm quod ille, ita quicquid illi volent, ille volet: & quod ille volet, non poterit non eſſe. Si honor & diuitiæ, deus ſuos ſeruos bonos & fideles ſuper multa conſtituet, imo filij dei & dij vocabuntur & erunt: & vbi erit filius eius, ibi erunt & illi, hæredes quidem dei, cohæredes autem Chriſti. Si vera ſecuritas, certe ita certi erunt, nunquam iſta vel potius iſtud bonum ſibi defuturum, ſicut certi erunt nec ſe ſua ſponte illud amiſſuros, nec dilectorem deum illud dilectoribus ſuis inuitis ablaturũ. Gaudium vero quale aut quantum, vbi tale ac tãtum bonum inuenitur? Cor humanum, cor indigens, cor inexpertum, eruptum, imo abrutum ærumnis, quantum gauderes ſi his omnibus abundares? Interroga intima tua, ſi capere poſſunt gaudiũ ſuum de tanta beatitudine ſua. Sed certe ſi quis alius, quem omnino ſicut teipſum diligeres, eandem beatitudinem haberet, duplicaretur gaudium tuum: quia nõ minus gauderes pro eo, quàm pro teipſo. Si vero duo vel tres vel multo plures haberent idipſum, tantundem pro ſingulis, quantum pro teipſo gauderes, ſi ſingulos ſicut teipſum amares. Ergo in illa perfecta charitate innumerabilium beatorum angelorum & hominum, vbi nullus minus diliget alium quàm ſeipſum, erit gaudium innumerabile. Si ergo cor hominis de tanto ſuo bono vix capiet gaudium ſuum, quo modo capax erit tot & tantorum gaudiorum in illa perfecta fœlicitate? vbi ſicut vnuſquiſque plus amabit ſine comparatione deum, quàm ſeipſum, & omnes alios ſecum: ita magis gaudebit abſque æſtimatione de dei fœlicitate, quàm de ſua & omniũ aliorum ſecum. Sic deũ diligent toto corde, tota mente, tota anima, vt totum cor non ſufficiat dilectioni: & ſic gaudebunt toto corde, vt totum cor non ſufficiat plenitudini gaudij: tantum eſt gaudium. Deus infinitæ miſericordiæ, fons totius bonitatis & pietatis, fac nos participes tanti gaudij. Tu es enim gaudium plenum, beatitudo ſumma: tu es id quo nihil melius deſiderari poteſt, nihil beatius vel vtilius poſſideri.

Roma. 8.

Quibus modis deo fruemur. Ca. LXV.

In illa æterna beatitudine & perfecta deo tripliciter fruemur, videntes eum in omnibus creaturis, & habentes eum in nobiſipſis: & quod his omnibus ineffabiliter iucundius erit atque beatius, ipſam quoque cognoſcentes in ſemetipſa trinitatem, & glorioſam illam ſine vllo ænigmate mundo cordis oculo contẽplantes. In hoc enim

enim eſt vita æterna & perfecta, vt cognoſcamus patrẽ & filiũ cum ſancto ſpiritu, & videamus deum ſicuti eſt, id eſt non eo modo ſicuti ineſt nobis aut creaturis, ſed ſicut eſt in ſemet-ipſo. Verũ quàm magna eſt beatitudo illa, & quàm abſcondita ab oculis noſtris. Oculus non vidit, auris non audiuit, & in cor hominis non aſcendit, quãta charitas, quãta ſuauitas, quanta iucũditas maneat nos in illa cognitione. Pax dei eſt in illa quæ exuperat omnẽ ſenſum & intellectũ, & quãto magis omnem ſermonẽ noſtrum. Quod ergo nulli donatũ eſt experiri, nullus conetur effari. Menſuram, ait dominus bonã, dabit in ſinus veſtros, confertam in interiore homine, coagitatam in exteriore, ſuperfluẽtem in deo ipſo. Ibi cumulus fœlicitatis eſt, ibi ſupereminens gloria, ibi ſuperfluens beatitudo. Nam quo modo videndus ſit in creaturis, quo modo in nobis habendus poſſumus vel ex parte coniicere, in ipſis nimirum quos accepimus iam primitiis ſpiritus. Cognitio autem in deo ipſo illa adhuc nobis incognita eſt, mirabilis facta eſt, confortata eſt, vt non poſſimus ad eam. At vero quemadmodum in creaturis videndus ſit, aliquatenus poſſumus intelligere, nimirũ cũ & modo videatur in ipſis. Vnde & Apoſtolo Paulo teſte, Per ea quæ facta ſunt, dei inuiſibilia cõſpiciuntur. Vnde quantũcunq; proficiat quis intelligẽdo cõſpicere, quàm potẽtiſſime, quàm benigniſſime, quàm prudẽtiſſime, maieſtas æterna omnia fecerit, cuncta regat, ordinet vniuerſa, prorſus modicũ eſt ab eo, quod comprehẽdat. Veniet autẽ quãdo iam viſione & cõtẽplatione atque gaudio ineffabili conſequemur agnum quocũque ierit, & in omnibus conſequemur creaturis, vt in omnibus gaudeamus: ſanẽ in omnibus, ſed non aliunde quàm de ipſo, ſicut & ipſe alij non fruitur, ſed ſeipſo. Iam vero & in nobis quemadmodum habendus ſit in parte poſſumus cogitare. Conſtat enim animarum eſſe triplicem naturam. Vnde & ſapientes mundi huius, animam humanam rationalem, concupiſcibilem, & iraſcibilem eſſe tradiderunt: quam triplicem vim animæ, ipſa quoque natura & quotidiana experimenta nos docent. Porrò quemadmodum circa rationale noſtrũ & ſcientia & ignorantia conſtant, tanquam habitus & priuatio: ſic & circa concupiſcibile, deſiderium & contemptus, & circa id quod dicitur iraſcibile, lætitia pariter & ira verſantur. Implebit ergo dominus rationale noſtrum luce ſapientiæ, ita vt penitus nobis nihil deſit in vlla ſcientia. Implebit concupiſci-

Ioan. 17. *1. Ioan. 3.* *1. Cor. 2.* *Philip. 4.* *Luce 6.* *Rom. 1.*

τὸ λογιστικόν, τὸ ἐπιθυμητικόν, τὸ θυμικόν.

bile noſtrum fonte iuſticiæ, vt omnino deſideremus eam & ea penitus repleamur. Sicut ſcriptum eſt: Beati qui eſuriunt & ſi-
Matth. 5. tiunt iuſticiam, quoniam ipſi ſaturabuntur. Nulla enim alia res implere poteſt deſiderium animæ, nulla alia præter iuſticiam beatificare poteſt animam. Cum ergo repleuerit deus concupiſcibile noſtrum iuſticia, quæcunque reſpuere debet anima, reſpuet: & quicquid debet concupiſcere, concupiſcet: & ex omnibus his magis appetet quod magis fuerit appetēdum. Merito denique concupiſcibili noſtro iuſticiam attribuimus, ex quo nimirum iuſti aut iniuſti reputamur. Iam vero quod dicitur in nobis iraſcibile, cum repleuerit illud deus, profectò erit in nobis tranquillitas, & in ſummam læticiam atque iucunditatem replebimur pace diuina. Et vide ſi non in his tribus perfecta ſanè quantum ad animam ſpectat beatitudo conſiſtit: quando ſcientia iam non inflabit propter iuſticiam, iam non contriſtabit propter læticiam: vt ceſſet iam Prouer-
Eccleſ. 1. bium illud, Qui apponit ſcientiam, apponit dolorem. Quando iuſticia nec indiſcreta erit propter ſcientiam, nec onerosa propter læticiam. Quando læticia nec ſuſpecta erit propter ſcientiam, nec impura propter iuſticiam. Sed in his omnibus nihil homo noſter exterior accepit. Ipſi ergo, vt inhabitet gloria etiam in terra noſtra, & iuxta alium Pro-
Eſaia. 71. phetam, repleatur maieſtate domini omnis terra, quatuor ſunt quærenda, quem conſtat ex quatuor elementis compactum eſſe. Nec mireris quòd pluribus videtur indigere, cui nunc indigentiæ locus eſt. Vnde Propheta in Pſalmo: Sitiuit
Pſal. 41. in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea. Habebit ergo terra noſtra immortalitatem, ne iam timeat denuo ſe in puluerem redigendam, Reſurgens enim corpus noſtrum, iam non moritur, mors illi vltra iam non dominabitur. Sed prodiderit ſi forte contingat viuere cum miſeriis & ærumnis paſſibilitatis huius, qua nimirum inceſſanter incorruptibile hoc
Nomine corpus affligitur: etſi non ſemel, vtique ſemper moritur. Ha-
paſſionū a bebit certe omnimodo à deo impaſſibilitatem. Ab humori-
nimi mor bus enim inordinatis cauſas aiunt procedere paſſionum. Sed
bos ſignifi- iam deſiderat corpus noſtrum leuitatem ſecundum eam nimi-
cat ſicuti rum quam habet ex aëre portionem, ne ipſo onere ſit mole-
Græci πά- ſtum. Tanta itaque futura eſt credenda corporum leuitas &
θη vicio- agilitas bonorum, vt poſſint ſi velimus abſque omni mora ſeu
ſum affe- difficultate ipſam quoque cogitationum noſtrarum ſequi ad omnia

omnia velocitatē. Quid vltra deeſt ad perfectā corporis beati- *Illum di-*
tudinē? Sola vtique pulchritudo, hanc perfectiſſimam habitu- *cunt.*
ri, non immerito poſſumus attribuere ei parti, quam habe- *Philip. 3.*
mus ab igne. Saluatorem enim expectamus, vt ait Apoſtolus,
qui reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum deni
que corpori claritatis ſuæ exhibens quod pollicitus eſt: quo- *Matt. 13.*
niam fulgebūt iuſti ſicut ſol in regno patris eorum. Sicut ergo
replebit animas noſtras deus, cum fuerit in eis perfecta ſcien-
tia, perfecta iuſticia, perfecta lætitia: ſic replebitur maieſtate
eius omnis terra noſtra, cum fuerit corpus immortale, impaſ-
ſibile, agile, configuratum denique corpori claritatis ſuæ: &
tūc veraciter dici poterit quod quidam poeta dixit, O térque
quatérque beati. Nemo digne penſare valet quanta erit illa læ
ticia, quanta gloria, quando deum videbimus vbique præſen-
tem, & vniuerſa gubernantem. Ita erit nobis notus atque con-
ſpicuus, vt videatur ſpiritu à ſingulis nobis, videatur ab altero *1. Cor. 15.*
in altero, videatur in ſeipſo, videatur in cœlo nouo, & in terra
noua, atque in omni quæ nunc fuerit creatura. Ab omni malo
liberati, & omni bono perfecte impleti, vacabimus, & videbi-
mus quia ipſe eſt deus, quo pleni erimus, quando erit omnia
in omnibus. Ipſe nimirum erit finis deſideriorum noſtrorum,
quem ſine fine videbimus, ſine faſtidio amabimus, ſine fatiga-
tione laudabimus. Sed & ad hæc quis idoneus? Sine dubio qui
fidelis inuenietur ſuper pauca quæ accepit militiæ ſuæ tempo
re, id eſt ſuper ſenſus, ſuper actus, & ſuper appetitus ſuos, quos
ſuſcepit regendos, vt in his probetur quàm fidelis ſit domino
ſuo, Sciat ergo ſeruus Chriſti vas ſuum poſſidere in ſanctifica-
tione & honore: & glorificet & portet deum in corpore ſuo: *1. Theſ. 4.*
ſectetur pacem. Amen. *1. Cor. 6.*

De Spiritu & Anima Libri
FINIS.

AD LECTOREM.

Hoc opus Vix erā aſſcripturus Auguſtino, niſi Poſidonius, ſiue Vt quidā malunt, Poſidius, in Vita nominatim illi tribuiſſet, & præfatio non abhorret ab eius ſtylo. Verſatus eſt in ſimili negocio Cyprianus, & apud Græcos nonnulli, ſed maiore ingenio curáque. Cæterum infimis etiam inſeruire gaudet chriſtiana charitas.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, IN LIBRVM CVI TITVLVS SPECVLVM

PRAEFATIO.

QVis ignorat ſcripturis ſanctis, id eſt legitimis, propheticis, Euangelicis, & Apoſtolicis, authoritate canonica præditis, quædam ſic eſſe poſita, vt tantum ſcirētur & crederentur: vt eſt quod in principio fecit deus cœlum & terrā: & quod in principio erat verbum: & quæcunque
Gene. 1.
facta diuina vel humana tantummodo cognoſcenda narrantur. Quædam vero ſic eſſe iuſſa, vt obſeruarentur & fierent, vel prohibita ne fierent, vt eſt, Honora patrem & matrem: &, Non mœchaberis. Horum autem quæ iubendo & vetando ſcripta ſunt, alia ſunt ſacramentorum velata myſteriis, quæ multa veteris teſtamenti populo illi facienda mandata ſunt: neque à populo Chriſtiano nunc fiunt, ſed tantummodo intelligenda requiruntur atque tractantur. Sicuti eſt ſabbatum ad viſibilem vacationem, ſicut azyma in pane ſine fermento. Paſcha in ouis occiſione: ſicut tot genera ſacrificiorū ciborūmque vitandorū, & neomeniæ, & annuæ ſolēnitates, quas obſeruāt nunc vſq; Iudæi: & illæ iuſtificationes, quæ non ad opera iuſticiæ proprie pertinent, ſed aliquid ſignificare intelligūtur. Quis enim Chriſtianus ſe primo anno cogitur ſeruū reddere libertati: Et ſi diſcedere ille noluerit, eius auriculā ſubula pertundere ad poſtem: & cætera huiuſmodi? Alia vero etiā nunc faciēda ſunt, ſi faciēda præcepta ſunt: nec faciēda, ſi prohibita, Qualia ſunt illa quæ dixi, Honora patrē & matrē: & Non mœchaberis. De his igitur quæ ita ſunt poſita in literis ſacris, vel iubendo, vel vetando, vel ſinendo, vt etiam nunc, id eſt, tempore

Ioan. 1. *Exod. 20.* *Exod. 20.*

pere noui teſtamenti ad vitam piam exercendam moréſque petineant, hoc opus quod in manus ſumpſi, cōponere aggreſſus ſum, vt quantū me deus adiuuat omnia talia de canonicis libris colligam, atque vt facile inſpici poſſint, in vnum tanquā ſpeculum congerā. Oportuit enim ſic ea poni ab authoribus noſtris quéadmodū poſita ſunt, vt præcepta narrationibus vel diſputationibus proprius figurata, & figuratis proprie miſcerentur: dum rerum geſtarū ordo ſeruatur, aut reſpondetur aduerſis: aut qui docendi ſunt, inſtruuntur: aut occultorū inuentione quo .ā modo renouātur hi qui prompta & aperta faſtidiūt. Nos auté in hoc opere nec infidelé vel adducimus, vel ædificamus ad fidé, nec exercemus quibuſdam ſalubribus difficultatibus ingeniū intentionémq; diſcentiū: ſed eum qui iam credens obedire deo voluerit, vt hic ſe inſpiciat, admonemus: quantúmq; in bonis moribus, operibúſq; profecerit, & quantū ſibi deſit, attendat. Sic enim poteſt & de his quæ habet gratias agere, & de his quæ nō habet vt habeat, ſatis agere: ac propter illa ſeruanda cúram precéſque fidelis pietatis adhibere. In his autem omnibus quæ inſpiciēda ponere inſtitui, quæcūque inter ſe videbūtur eſſe cōtraria, poſtea propoſitis quæſtionibus exponēda atque ſoluenda ſunt. Sanè ſupplicia malefactorum, & premia recte factorum, quanuis nonnulla commemoranda exiſtimauerim, tamen in nouo teſtamento diſſimilia veteribus eſſe quis neſciat? Ab ipſa igitur lege quæ data eſt per Moyſem diuinorum præceptorum, quæ a nos commemoraturos eſſe promiſimus, aggrediamur exordium.

EX LIBRO EXODI, DE MANDATIS LEGIS.

NOn facies tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ in terra deorſum, nec eorum quæ ſunt in aquis ſub terra: non adorabis ea neque coles. Item non aſſumes nomen domini dei tui in vanum: nec enim habebit inſontem dominus eum qui aſſumpſerit nomen domini dei ſui fruſtra. Et paulo poſt, Honora patrem tuum & matrem, vt ſis longæuus ſuper terram quam dominus deus tuus dabit tibi, Non occides, non mœcha- *Exod. 20.*

beris, non furtum facies, non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium, non concupiſces domum proximi tui, nec deſiderabis vxorem eius: non ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſinum, nec omnia quæ illius ſunt. Item poſt decalogum aliis in locis hæc in eodem libro

Ibidem. reperiuntur præcepta viuendi. Non facietis deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis. Et aliquanto poſt, Qui percuſ-

Exod.21. ſerit hominem volens occidere, morte moriatur: Qui autem non eſt inſidiatus ſed deus illum tradidit in manus eius, conſtituam ſibi locum quò fugere debeat. Si quis de induſtria occiderit proximum ſuum per inſidias, ab altari meo auelles eum vt moriatur. Qui percuſſerit patrem ſuum & matrem, morte moriatur. Qui furatus fuerit hominem & vendiderit eum conuictus noxæ, morte moriatur. Qui maledixerit patri ſuo aut matri, morte moriatur. Si rixati fuerint viri, & percuſſerit alter proximum ſuum lapide vel pugno, & ille mortuus non fuerit, ſed iacuerit in lectulo ſuo, ſi ſurrexerit & ambulauerit foris ſuper baculum ſuum, innocens erit qui percuſſit. ita tamen vt operas eius & impenſas in medicos reſtituat. Qui percuſſerit ſeruum ſuum, vel ancillã virga, & mortuus fuerit in manibus eius, criminis reus erit: Sin autem vno die ſuperuixerit vel duobus, non ſubiacebit pœnæ: quia pecunia illius eſt. Si rixati fuerint viri, & percuſſerit quis mulierem prægnantem, & abortiuum quidem fecerit, ſed ipſa vixerit, ſubiacebit damno quantum expetierit maritus mulieris, & arbitri iudicarint: Sin autem mors eius fuerit ſubſecuta, reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, aduſtionem pro aduſtione, vulnus pro vulnere, liuorem pro liuore. Si percuſſerit quiſpiam oculum ſerui ſui, aut ancillæ, & luſcos eos fecerit, dimittet liberos pro oculo quem eruit. Dentem quoque ſi excuſſerit ſeruo, aut ancillæ ſuæ, ſimiliter dimittet eos liberos. Si bos cornu petierit virum aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruetur, & non comedentur carnes eius, dominúſque bouis innocens erit. Quòd ſi bos cornupeta fuerit ab heri & nudiuſtertius, & conteſtati ſunt dominum eius, nec recluſit eum, occideritq; virum ac mulierem: & bos lapidibus obruetur, & dominum illius occident. Quòd ſi preciũ ei fuerit impoſitum, dabit pro anima ſua quicquid fuerit poſtulatus. Filium quoque & filiam ſi cornu percuſſerit, ſimili ſenten

ſententiæ ſubiacebit. Si ſeruum ancillamque inuaſerit, triginta ſiclos argenti dabit domino, bos vero lapidibus obruetur. Si quis aperuerit ciſternam, & foderit, & non operuerit eam, cecideritque bos aut aſinus in eam, dominus ciſternæ reddet precium iumentorum: quod autem mortuum eſt, ipſius erit. Si bos alienus bouem alterius vulnerauerit, & ille mortuus fuerit, vendent bouem viuum, & diuident precium: cadauer autem mortui inter ſe diſpertient. Sin autem ſciebat quod bos cornupeta eſſet ab heri & nudiuſtertius, & non cuſtodiuit eum dominus ſuus, reddet bouem pro boue, & cadauer integrum accipiet. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinque boues pro vno boue reſtituet, & quatuor oues pro vna oue. Si effringẽs fur domum, ſiue ſuffodiens fuerit inuentus, & accepto vulnere mortuus fuerit, percuſſor non erit reus ſanguinis. Quòd ſi orto ſole hoc fecerit, homicidium perpetrauit, & ipſe morietur: Si non habuerit quod pro furto reddat, venundabitur. Si autem inuentum fuerit apud eum quod furatus eſt viuens, ſiue bos, ſiue aſinus, ſiue ouis duplum reſtituet. Si læſerit quiſpiam agrum vel vineam, & dimiſerit iumentum ſuum vt depaſcatur aliena quicquid optimum habuerit in agro ſuo, vel in vinea, pro damni æſtimatione reſtituet. Si egreſſus ignis inuenerit ſpicas, & comprehenderit aceruos frugum, ſiue ſtantes ſegetes in agris, reddet damnum qui ignem ſuccenderit. Si quis commendauerit amico pecuniam, aut vas in cuſtodiã, & ab eo qui ſuſceperat, furto ablata fuerint, ſi inuenietur fur, duplũ reddet. Si latet, dominus domus applicabitur ad deos, & iurabit quod non extenderit manum in rem proximi ſui ad perpetrandam fraudem, tam in boue quàm in aſino, & oue ac veſtimento, & quicquid damnum inferre poteſt, Et ad deos vtriuſque cauſa perueniet. Et ſi illi iudicauerint, duplum reſtituet proximo ſuo. Si quis commendauerit proximo ſuo aſinum, bouem & ouem, & omne iumentum ad cuſtodiam, & mortuum fuerit, aut debilitatum, vel captum à beſtiis, nullusq; hoc viderit, iuſiurandum erit in medio, quod non extenderit manum ad rem proximi ſui, ſuſcipietq; dominus iuramẽtum, & ille reddere non cogetur, Quòd ſi furto ſublatum fuerit, reſtituet damnum domino. Si comeſtum a beſtia fuerit, deferet ad eum quod occiſum eſt, & non reſtituet. Qui à proxi-

Exod. 22.

mo ſuo quicquam horum mutuum poſtulauerit, & debilitatum aut mortuum fuerit domino non præſente, reddere compelletur. Quòd ſi impræſentiarum fuit dominus nó reſtituet, maxime ſi conductum venerat pro mercede operis ſui. Si quis ſeduxerit virginem, necdum deſponſatam, & dormierit cum ea, dotabit eam, & habebit eam vxorem. Si pater virginis dare noluerit, reddat pecuniam iuxta modum dotis, quam virgines accipere conſueuerunt. Maleficos non patieris viuere. Qui coierit cum iuméto, morte moriatur. Qui immolat diis, occidetur, præter domino ſoli. Aduenam non contriſtabis, neque affliges eum: aduenæ enim fuiſtis in terra Aegypti. Viduæ & pupillo non nocebitis, Si læſeritis eos, vociferabuntur ad me, & ego exaudiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percutiámque vos gladio, & erunt vxores veſtræ viduæ, & filij veſtri pupilli. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non vrgebis eum quaſi exactor, nec vſuris opprimes, Si pignus à proximo tuo acceperis veſtimentum, ante ſolis occaſum redde ei: ipſum enim eſt ſolum quo operitur indumentum carnis eius, nec habet aliud in quo dormiat. Si clamauerit ad me, exaudiam eum, quia miſericors ſum. Diis non detrahes, & principi populi tui non maledices. Decimas tuas & primitias non tardabis offerre. Primogenitum filiorum tuorum dabis mihi. Et paulo poſt,

Exod. 23. Non ſuſcipies vocem mendacij, nec iunges manum tuam, vt pro impio dicas falſum teſtimonium. Non ſequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquieſces ſententiæ, vt à vero deo deuies. Pauperis quoque non miſereberis in iudicio. Si occurreris boui inimici tui, aut aſino erranti, reduc ad eum. Si videris aſinum odientis te iacere ſub onere, non pertranſibis, ſed ſubleuabis cum eo. Non declinabis in iudicio pauperis. Mendaciũ fugies. Inſontem & iniuſtum nó occides, quia auerſor impium. Ne accipias munera, quæ excæcant etiam prudentes, & ſubuertunt verba iuſtorum. Peregrino moleſtus non eris: ſcitis enim aduenarum animas, quia & ipſi peregrini fuiſtis in terra Aegypti. Et poſt quædam interpoſita cum de alienigenis loqueretur. Non adorabis deos eorum, neq; coles eos. Non facies opera eorum, ſed deſtrues eos & cótringes ſtatuas eorũ, ſeruietiſq; domino deo veſtro. Et poſt multa in eodé libro de diis gentium. Sed aras eorũ deſtrue, confringe ſtatuas, lucóſq; ſuccide. Noli adorare deum

Ibidem.

Exod. 34.

re deum alienum. Dominus Zelotes nomen eius, deus eſt æmulator. Ne ineas pactum cum hominibus illarum regionũ ne cum fornicati fuerint cum diis ſuis, & odorauerint ſimulacra eorum, vocet te quiſpiam vt comedas de immolatis. Ne vxorem de filiabus eorum accipias filiis tuis, ne poſtquam ipſæ fuerint fornicatæ, fornicari faciant & filios tuos in deos ſuos. Deos conflatiles non facies tibi. Et paulo poſt, Primitias frugum terræ tuæ offeres in domo domini dei tui. Hæc de libro legis qui Exodus nominatur colligenda exiſtimaui. Nunc eodem modo inſpiciamus in ſequenti Leuitico. *Ibidem.*

OMnis homo, inquit, ad proximam ſanguinis ſui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius. Ego dominus. Turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuæ non diſcooperies. Mater tua eſt, non reuelabis turpitudinem eius. Turpitudinem vxoris patris tui non diſcooperies, turpitudo enim patris tui eſt. Turpitudinem ſororis tuæ ex patre, ſiue ex matre, quæ domi vel foris genita eſt, non reuelabis. Turpitudinem filiæ filij tui vel neptis ex filia, non reuelabis quia turpitudo tua eſt. Turpitudinem filiæ vxoris patris tui quam peperit patri tuo, & eſt ſoror tua, non reuelabis. Turpitudinem ſororis patris tui, non diſcooperies, quia caro eſt patris tui. Turpitudinem ſororis matris tuæ non reuelabis, eo quòd caro ſit matris tuæ. Turpitudinem patris tui non reuelabis, nec accedas ad vxorem eius quæ tibi affinitate coniungitur. Turpitudinem nurus tuæ non reuelabis, quia vxor filij tui eſt, nec diſcooperies ignominiam eius. Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis, quia turpitudo fratris tui eſt. Turpitudinem vxoris tuæ & filiæ eius non reuelabis. Filiam filij eius, & filiam filiæ illius non ſumes vt reueles ignominiam eius, quia caro illius ſunt, & talis coitus, inceſtus eſt. Sororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius adhuc illa viuente. Ad mulierem quæ patitur menſtrua, non accedas, nec reuelabis fœditatem eius. Cum vxore proximi tui non coibis, nec ſeminis commixtione maculaberis. De ſemine tuo non dabis vt conſecretur idolo Moloch, nec pollues nomen dei tui. Ego dominus. Cum maſculo non commiſceberis coitu fœmineo, quia abominatio eſt. Cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo. Mulier non ſuccumbet iumento, nec

Ex leuitico præcepta Simendi. *Leuit. 18.*

nec miſcebitur ei quia ſcelus eſt. Ne polluamini in omnibus his. Et poſt aliquantum, Vnuſquiſque matrem & patrem ſuũ timeat. Et poſt vnum verſum, Nolite conuerti ad idola, nec deos conflatiles faciatis vobis, Ego dominus deus veſter. Et poſt paululum. Nec remanentes, inquit, ſpicas colliges, neque in vinea tua racemos & grana decidentia congregabis ſed pauperibus & peregrinis carpenda dimittes. Ego dominus deus veſter. Non facietis furtum. Non mentiemini. Nec decipiat vnuſquiſque proximum ſuum. Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomen dei tui. Ego ſum dominus. Nec facias calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. Non morabitur opus mercenarij apud te vſque in mane. Non maledices ſurdo, nec coram cæco pones offendiculum, ſed timebis dominum deum, quia ego ſum dominus. Non facies quod iniquum eſt, nec iniuſte iudicabis, Nec conſideres perſonam pauperis nec honores vultum potentis. Iuſte iudica proximo tuo. Non eris criminator & ſuſurro in populis. Non ſtabis contra ſanguinem proximi tui, Ego dominus. Ne oderis fratrem tuum in corde tuo, ſed publice argue eum, ne habeas ſuper illum peccatum. Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Diliges amicum tuum ſicut teipſum. Ego ſum dominus. Leges meas cuſtodite. Et paulo poſt, Non comedetis carnem cum ſanguine. Non augurabimini, nec obſeruabitis ſomnia, neque in rotundum attondebitis comam, nec radatis barbam. Et ſuper mortuo non incidetis carnem veſtram, neque figuras aliquas & ſtigmata facietis vobis. Ego dominus. Ne proſtituas filiam tuam, ne contaminetur terra, & impleatur piaculo. Et poſt vnum verſum, Ego dominus. Ne declinetis ad magos, nec ab hariolis aliquid ſciſcitamini, vt polluamini per eos, Ego dominus deus veſter. Coram cano capite conſurge, & honora perſonam ſenis, & time deum tuum, Ego ſum dominus, Si habitauerit aduena in terra veſtra & moratus fuerit inter vos, ne exprobretis ei, ſed ſit inter vos quaſi indigena, & diligetis eum quaſi voſmetipſos: fuiſtis enim & vos aduenæ in terra Aegypti. Ego dominus deus veſter. Nolite facere aliquid iniquum in iudicio, in regula, in pondere, in menſura. Statera iuſta & æqua ſint pondera: iuſtus modius, æquúſque ſextarius. Ego dominus deus veſter, qui eduxi vos de terra Aegypti, cuſtodite omnia præcepta mea, & vniuerſa iudicia, & facite ea. Ego dominus. Locutúſque eſt dominus ad Moyſem, dicens,

Leuit. 19. *Ibidem.* *Ibidem.*

Hæc loqueris filiis Iſraël: Homo de filiis Iſraël, & de aduenis, qui habitant in Iſraël, ſi quis dederit de ſemine ſuo idolo Moloch, morte moriatur, populus terræ lapidabit eum, & ego ponam faciem meam contra illum, ſuccidamque eum de medio populi ſui, eo quod de ſemine ſuo dederit Moloch, & contaminauerit ſanctuarium meum, & polluerit nomen ſanctum meum. Quod ſi negligens populus terræ, & quaſi paruipendens imperium meum, dimiſerit hominem qui dedit de ſemine ſuo Moloch, nec voluerit eum occidere, ponam faciem meã ſuper hominem illum, & cognationem eius, ſuccidámque & ipſum & omnes qui conſenſerunt ei, vt fornicarentur cum Moloch de medio populi ſui. Anima quæ declinauerit ad magos & hariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi ſui. Sanctificamini, & eſtote ſancti, quia ego ſanctus ſum dominus deus veſter. Cuſtodite præcepta mea, & facite ea, Ego dominus qui ſanctifico vos. Qui maledixerit patri ſuo aut matri, morte moriatur. Patri matrique qui maledixerit, ſanguis eius ſit ſuper eum. Si mœchatus fuerit vir cum vxore alterius, & adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi ſui, morte moriantur & mœchus & adultera. Qui dormierit cum nouerca ſua, & reuelauerit ignominiam patris ſui, morte moriantur ambo: ſanguis eorum ſit ſuper eos. Si quis dormierit cum nuru ſua, vterque moriatur, quia ſcelus operati ſunt: ſanguis eorum ſit ſuper eos. Qui dormierit cum maſcolo coitu fœmineo, vterque operatus eſt nefas, morte moriantur: ſanguis eorum ſit ſuper eos. Qui ſupra vxorem filiam duxerit matrem eius, ſcelus operatus eſt, viuus ardebit cum eis nec permanebit tantum nefas in medio veſtri. Qui cum iumento & pecore coierit, morte moriatur, pecus quoque occidite. Mulier quæ ſuccubuerit cuilibet iumento, ſimul interficietur cum eo: ſanguis eorum ſit ſuper eos. Qui acceperit ſororem ſuam, filiam patris ſui, vel filiam matris ſuæ, & viderit turpitudinem eius, illáque conſpexerit fratris ignominiam, nefariam rem operati ſunt, occidentur in conſpectu populi, eo quod turpitudinem ſuam mutuo reuelauerint, & portabunt iniquitatem ſuam. Qui coierit cum muliere in fluxu menſtruo, & reuelauerit turpitudinem eius, ipſáque aperuerit fontem ſanguinis ſui, interficientur ambo de medio populi ſui. Turpitudinem materteræ & amitæ tuæ non diſcooperies. Qui hoc fecerit, igno

Leuit. 20.

ignominiam carnis ſuæ nudabit, portabunt ambo iniquitatem ſuam. Qui coierit cum vxore patrui vel auunculi ſui, & reuelauerit ignominiam cognationis ſuæ, portabunt ambo peccatum ſuum, abſque liberis morientur. Qui duxerit vxorem fratris ſui, rem facit illicitam: turpitudinem fratris ſui reuelauit, abſque filiis erunt. Et in alio loco, Vir ſiue mulier, in quibus pythonicus vel diuinationis fuerit ſpiritus, morte moriantur, lapidibus obruent eos: ſanguis eorum ſit ſuper illos. Itémque in alio loco, cum de ſummo ſacerdote loqueretur, Virginem, inquit, ducet vxorem, viduam & repudiatam, & ſordidam atque meretricem non accipiet, ſed puellam de populo ſuo, ne commiſceat ſtirpem generis ſui, vulgo gentis ſuæ, quia ego dominus qui ſanctifico eũ. Et poſt multa, Homo qui maledixerit deo ſuo, portabit peccatum ſuum: Et qui blaſphemauerit nomen domini, morte moriatur: lapidibus opprimet eum omnis multitudo, ſiue ille ciuis, ſiue peregrinus fuerit. Qui blaſphemauerit nomen domini, morte moriatur. Qui percuſſerit & occiderit hominem, morte moriatur. Qui percuſſerit animal, reddet vicarium, id eſt, animam pro anima. Qui irrogauerit maculam cuilibet ciuium ſuorum, ſicut fecit, ſiat ei: fracturam pro fractura, oculum pro oculo, dentem pro dente reſtituet: Qualem inflixerit maculam, talem ſuſtinere cogetur. Qui percuſſerit iumentum, reddet aliud. Qui percuſſerit hominem, punietur. Aequum iudicium ſit inter vos, ſiue peregrinus, ſiue ciuis peccauerit, quia ego ſum dominus deus veſter. Et poſt aliquantum, Non facietis vobis idolum & ſculptile, nec titulos erigetis, nec in ſignum lapidem ponetis in terra veſtra vt adoretis eum. Ego enim ſum dominus deus veſter. Hæc de Leuitico. Nunc de libro cuius nomen eſt numeri, quæ viſa ſunt commemoranda ponemus.

Leuit. 20. *Leuit. 21.* *Leuit. 24.* *Leuit. 26.*

Ex libro Numerorũ de ſucceſſione hæreditaria. Num. 27. Num. 35.

HOmo cum mortuus fuerit abſque filio, ad filiam eius tranſibit hæreditas: Si filiam non habuerit, habebit ſucceſſores fratres ſuos. Quod ſi fratres non habuerit, dabitis hæreditatem fratribus patris eius. Sin autem nec patruos habuerit, dabitur hæreditas iis qui ei proximi ſunt: erítque hoc filiis Iſraël ſanctum lege perpetua, ſicut præcepit dominus Moyſi. Et poſt multa, Ad vnius teſtimonium nullus condemnabitur. Non accipietis precium ab eo qui reus eſt ſanguinis. Hæc de Numeris Deuteronomium deinceps conſiderabimus.

Nulla

NVlla erit diſtantia perſonarum. Ita paruum audietis vt *Deut.1.*
magnum, nec accipietis cuiuſquam perſonam, quia dei *Ex Deute-*
iudicium eſt. Et plurimis interpoſitis, vbi decalogum repetit, *ronomio.*
Cuſtodite igitur ſolicite animas veſtras. Non vidiſtis aliquam *de vno ſo-*
ſimilitudinem in die qua locutus eſt dominus vobis in Oreb *lo deo colē-*
de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis ſculptam ſimili- *do fugen-*
tudinem, aut imaginem maſculi vel fœminæ, ſimilitudinem *diſq; ido-*
omnium iumentorum quæ ſunt ſuper terram, ſiue piſcium *lis, & de*
qui ſub terra morantur in aquis: ne forte oculis eleuatis ad cœ- *iudiciis.*
lum videas ſolem & lunam, & omnia aſtra cœli, & errore de- *Deut.4.*
ceptus adores & colas quæ creauit dominus deus tuus in mi-
niſteriū cunctis gentibus, quæ ſub cœlo ſunt. Et paulo poſt,
Caue, inquit, ne quando obliuiſcaris pacti domini dei tui, *Ibidem.*
quod pepigit tecum, & facias tibi ſculptam ſimilitudinem eo-
rum quæ fieri dominus prohibuit: Quia dominus deus tuus
ignis conſumens eſt, deus æmulator. Et alio loco, Non habetis *Deut.5.*
deos alienos in conſpectu meo. Non facies tibi ſculptibile, nec *Exod.20.*
ſimilitudinem omnium quæ in cœlo ſunt deſuper, & quæ in
terra deorſum. & quæ verſantur in aquis ſub terra: Non ado-
rabis ea, neque coles. Ego enim ſum dominus deus tuus, deus
æmulator reddens iniquitatem patrum in filios in tertiam &
quartam generationem, iis qui oderunt me & faciens mi-
ſericordiam in multa milia diligentibus me. & cuſtodientibus
præcepta mea. Non vſurpabis nomen domini dei tui fruſtra,
quia non erit impunitus qui ſuper re vana nomen eius aſſum-
pſerit. Et poſt paululum, Honora, inquit, patrem tuum & ma- *Exod.20.*
trem, ſicut præcepit tibi dominus deus tuus, vt longo viuas
tempore & bene ſit tibi in terra quam dominus deus tuus da-
turus eſt tibi. Non occides, neque mœchaberis, furtúmque
non facies. nec loqueris contra proximum tuum falſum teſti-
monium. Non concupiſces vxorem proximi tui, non domum,
non agrum, non ſeruum, non ancillam, non bouem, non aſi-
num, & vniuerſa quæ illius ſunt. Et alibi in eodem libro. Dili- *Deut.6.*
ges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima
tua. & ex tota fortitudine tua. Et paulo poſt, Cum comederis *Ibidem.*
& ſaturatus fueris, caue diligenter ne obliuiſcaris domini,
qui eduxit te de terra Aegypti de domo ſeruitutis. Domi-
num deum tuum timebis & ipſi ſoli ſerues, ac per nomen
illius iurabis. Non ibitis poſt deos alienos cunctarum gen-

tium

tium quæ in circuitu veſtro ſunt, quoniam deus æmulator, dominus deus tuus in medio tui, ne quando iraſcatur furor domini dei tui contra te, & auferat te de ſuperficie terræ. Non
Deut.7. tentabis dominum deum tuum. Item paulo poſt cum de alienigenis loquitur, Neque ſociabis cum eis coniugia: Filiam tuam non dabis filio eius, nec accipies filiam illius filio tuo: quia ſeducit filium tuum ne ſequatur me, & vt magis ſeruiat diis alienis, iraſcetúrque furor domini, & delebit te cito. Quin potius hæc facietis eis: Aras eorum ſubuertite, confringite ſtatuas, lucóſque ſuccidite, & ſculptilia comburite. Et poſt aliquantulum, Sculptilia eorum igne combures, Non concupiſces argentum & aurum de quibus facta ſunt, neque aſſumes
Ibidem. ex eis tibi quicquam, ne offendas: propterea, quia abominatio eſt domini dei tui. Nec inferas quippiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, ſicut & illud eſt. Quaſi ſpurciciam deteſtaberis, & velut inquinamentum, ac ſordes abominatio-
Deut.8. ni habebis, quia anathema eſt Et alio in loco, Obſerua & caue ne quando obliuiſcaris domini dei tui, & negligas mandata eius, atque iudicia & ceremonias quas ego præcipio tibi hodie: ne poſtquam comederis & ſatiatus fueris, domos pulchras ædificaueris & habitaueris in eis, habueríſque armenta & ouium greges, argenti & auri cunctarúmque rerum copiam, eleuetur cor tuum, & non reminiſcaris domini dei
Ibidem. tui: Et poſt paucos verſus, Ad extremum, inquit, miſertus eſt tui, ne diceres in corde tuo, Fortitudo mea & robur manus meæ hæc mihi omnia præſtiterunt, ſed recorderis domini dei tui, quòd ipſe tibi vires præbuerit. Et poſt aliquan-
Deut.11. tum, Vt ipſi comedatis ac ſaturemini: Cauete ne forte decipiatur cor veſtrum, & recedatis à domino deo, ſeruiatíſque diis alienis & adoretis eos, iratúſque dominus claudat cœlum. Et
Deut.12. poſt aliquantum, Subuertite omnia loca in quibus coluerunt gentes quas poſſeſſuri eſtis deos ſuos, ſuper montes excelſos & colles, & ſuper omne lignum frondoſum. Diſcipate aras eorum & confrigite ſtatuas: lucos igne comburite, & idola comminuite: diſperdite nomina eorum de locis illis. Et quibuſdam
Ibidem. interpoſitis, dum de alienigenis loqueretur, Caue ne imiteris eas poſtquam te fuerint introeunte ſubuerſæ, & requiras ceremonias earum, dicens, Sicut coluerunt gentes iſtæ deos ſuos, ita & ego colam: Non facies ſimiliter domino deo tuo. Omnes abominationes, quas auerſatur dominus, fecerunt

diis

diis ſuis, offerentes filios & filias & comburentes igni. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito domino, nec addas quicquã, nec minuas. Si ſurrexerit in medio tui prophetes, aut qui ſomnium vidiſſe ſe dicat, & prædixerit ſignum atque portentum, & venerit quod locutus eſt, & dixerit tibi, Eamus & ſequamur deos alienos quos ignoras, & ſeruiamus eis, non audies verba prophetæ illius, aut ſomniatoris: quia tentat vos dominus deus veſter, vt palam fiat, vtrum diligatis eum, an non in toto corde & in tota anima veſtra. Dominum deum veſtrum ſequimini, & ipſum timete: mandata illius cuſtodite, & audite vocem eius: ipſi ſeruietis, & ipſi adhærebitis. Propheta autem ille aut fictor ſomniorum interficietur, quia locutus eſt vt vos auerteret à domino deo veſtro, qui eduxit vos de terra Aegypti, & redemit de domo ſeruitutis: vt errare te faceret de via, quam tibi præceperat dominus deus tuus, & auferes malum de medio tui. Si tibi voluerit perſuadere frater tuus, filius matris tuæ, aut filius tuus, vel filia ſiue vxor quæ eſt in ſinu tuo, aut amicus quẽ diligis vt animam tuam, clam dicens, Eamus & ſequamur deos alienos, quos tu ignoras & patres tui, cunctarum in circuitu gentium, quæ iuxta vel procul ſunt ab initio vſque ad fines terræ, non acquieſcas ei, neque audias, neque parcat ei oculus tuus vt miſerearis & occultes eum, ſed ſtatim interficies. Sit prius manus tua ſuper eum, & poſt te omnis populus mittat manum, lapidibus obrutus necabitur qui te voluit abſtrahere à domino deo tuo. Et poſt paulululum, Non vos incidetis nec facietis caluicium ſuper mortuo, quoniam populus ſanctus es domino deo tuo. Et alio loco, Si vnus, inquit, de fratribus tuis, qui moratur intra portas ciuitatis tuæ, in terra quam dominus deus tuus daturus eſt tibi, ad paupertatem venerit, non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum, ſed aperies eam pauperi, & dabis mutuum quo eum indigere perſpexeris. Caue ne forte ſubrepat tibi impia cogitatio, & dicas in corde tuo, Appropinquat ſeptimus annus remiſſionis, & auertas oculos á paupere fratre tuo, nolens ei quod poſtulat mutuum commodare, ne clamet contra te ad dominum, & fiat tibi in peccatum, ſed dabis ei: Nec ages quippiam callide in eius neceſſitatibus ſubleuandis, vt benedicat tibi dominus deus tuus in omni tempore, & in cunctis ad quæ manum miſeris. Non deerunt pauperes in terra habi-

Deut. 13.

Deut. 14.

Deut. 15.

tationis tuæ, idcirco ego præcipio tibi vt aperias manum fra-
Deut.16. tri tuo egeno & pauperi qui tecum verſatur in terra. Et poſt
aliquantum, Iudices & magiſtros conſtitues in omnibus por-
tis tuis, quas dominus deus tuus dederit tibi, per ſingulas tri-
bus tuas, vt iudicent populo iuſto iudicio, nec in alteram par-
tem declinent. Non accipias perſonam, nec munera: quia mu
nera excæcant oculos ſapientium, & mutant verba iuſtorum.
Iuſte quod iuſtum eſt perſequeris, vt viuas & poſſideas terram
Ibidem. quam dominus deus tuus dederit tibi. Et poſt pauca, Non fa-
Deut.17. cies tibi atque conſtituas ſtatuam, quæ odit dominus deus
tuus. Item poſt pauca, Cum reperti fuerint apud te intra
vnam portarum tuarum quas dominus deus tuus dabit tibi,
vir aut mulier qui faciant malum in conſpectu domini dei
tui, & tranſgrediantur pactum illius, vt vadant & ſeruiant diis
alienis, & adorent eos, ſolem & lunam & omnem militiam
cœli quæ non præcepit: & hoc tibi fuerit nunciatum, audiénſ-
que inquiſieris diligenter, & verum eſſe repereris, & abomi-
natio facta eſt in Iſraël: educes virum ac mulierem qui rem
ſceleratiſſimam perpetrauerunt, ad portas ciuitatis tuæ, & la-
pidibus obruentur. In ore duorum aut trium teſtium peribit
qui interficietur: Nemo occidatur vno contra ſe dicente teſti-
monium. Manus teſtium prima interficiat eum, & manus reli-
qui populi extrema mittatur, vt auferas malum de medio tui.
Deut.17. Item poſt aliquantum, Qui autem ſuperbierit nolens obedi-
re ſacerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat domino deo
tuo, & decreto iudicis, moriatur homo ille: & auferes malum
de Iſraël, cunctúſque populus audiens timebit, vt nullus de-
inceps intumeſcat ſuperbia. Et poſt quædam interpoſita, cum
Deut.18. de alienigenis admoneret, Caue, inquit, ne imitari velis abo-
minationes illarum gentium: nec inueniatur in te qui luſtret
filium ſuum aut filiam ducens per ignem, aut qui hariolos
ſciſcitetur, & obſeruet ſomnia atque auguria: nec ſit malefi-
cus, nec incantator, neque pythones conſulas nec diuinos, &
quæras à mortuis veritatem: Omnia enim hæc abominabi-
Deut.19. tur dominus. Et poſt aliquantum, Non ſtabit teſtis vnus con-
tra aliquem, quicquid illud peccati & facinoris fuerit, ſed in
ore duorum aut trium teſtium ſtabit omne verbum. Si ſtete-
rit teſtis mendax contra hominem, accuſans eum præuarica-
tionis, ſtabunt ambo quorum cauſa eſt ante dominum in con-

ſpectu

ſpectu ſacerdotum & iudicũ,qui fuerint in diebus illis, Cúmque diligentiſſime perſcrutantes inuenerint falſum teſtem dixiſſe contra fratrem ſuum mendacium, reddent ei ſicut fratri ſuo reddere cogitauit: & auferes malum de medio tui, vt audientes cæteri timorem habeant,& nequaquam talia audeant facere. Non miſereberis eius, ſed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges. Et alibi in eodem libro, Si genuerit homo filium contumacem & proteruum, qui non audiat patris ac matris imperium, & coërcitus obedire contempſerit: apprehendent eum, & deducent ad ſeniores ciuitatis illius & ad portam iudicij, dicéntque ad eos, Filius noſter iſte proteruus & contumax eſt, monita noſtra audire contempſit, comeſſationibus vacat & luxuriæ atque conuiuiis: lapidibus eum obruat populus ciuitatis, & morietur, vt auferatis malum de medio veſtri, & vniuerſus Iſraël audiens pertimeſcat. Et poſt pauca, Non videbis bouem fratris tui, aut ouem errantem & prætéribis, ſed reduces fratri tuo: etiam ſi non eſt propinquus tuus frater, nec noſti eum, duces in domum tuam & erunt apud te quandiu quærat ea frater tuus & recipiat. Similiter facies de aſino & veſtimento, & de omni re fratris tui quæ perierit. Si inueneris ea, ne negligas quaſi aliena. Si videris aſinum fratris tui aut bouem cecidiſſe in via, non deſpicias, ſed ſubleuabis cum eo. Non induetur mulier veſte virili, nec vir vtetur veſte fœminea: Abominabilis enim apud dominũ eſt qui facit hoc. Item poſt pauca, Cum ædificaueris domum nouam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur ſanguis in domo tua, & ſis reus labente alio & in præceps ruente. Item paulo poſt. Si duxerit vir vxorem & poſtea eam odio habuerit, quæſieritque occaſiones quibus dimittat eam, obiiciens ei nomen peſſimum, & dixerit, Vxorem hanc accepi, & ingreſſus ad eam non inueni virginem: tollent eam pater & mater eius, & ferent ſecum ſigna virginitatis eius ad ſeniores vrbis qui in porta ſunt: & dicat pater, Filiam meam dedi huic vxorem, quam quia odit imponit ei nomen peſſimum, vt dicat, Non inueni filiam tuam virginem: Et ecce hæc ſunt ſigna virginitatis filiæ meæ: Expandant veſtimentum coram ſenioribus ciuitatis: apprehendéntque ſenes vrbis illius virum & verberabunt illum, condemnantes inſuper centum

Deut. 21.

Deut. 22.

Ibidem.

ſiclis argenti, quos dabit patri puellæ, quoniam diffamauit nomen peſſimum ſuper virginem Iſraël.habebítque eam vxorem,& non poterit dimittere omni tempore vitæ ſuæ. Quòd ſi verum eſt quod obiicit, & non eſt in puella inuenta virginitas, eiicient eam extra fores domus patris ſui, & lapidibus obruent viri ciuitatis eius, & morietur, quoniam fecit nefas in Iſraël,vt fornicaretur in domo patris ſui, & auferes malum de medio tui.Si dormierit vir cum vxore alterius,vterque moriatur,id eſt,adulter & adultera,& auferes malum de Iſraël.Si puellam virginem deſponderit vir, & inuenerit eam aliquis in ciuitate,& concubuerit cum illa, educes vtrunque ad portam ciuitatis illius, & lapidibus obruentur:puella, quia non clamauit cum eſſet in ciuitate: vir, quia humiliauit vxorem proximi ſui,& auferes malum de medio tui. Sin autẽ in agro repererit vir puellã quæ deſponſata eſt,& apprehendens concubuerit cum illa, ipſe morietur ſolus: puella nihil patietur, nec eſt rea mortis: quoniam ſicut latro conſurgit contra fratrem ſuum, & occidit animam eius: ita & puella perpeſſa eſt, ſola erat in agro, clamauit & nullus affuit qui liberaret eam. Si inuenerit vir puellam virginem quæ non habet ſponſum, & apprehendens concubuerit cum ea, & res ad iudicium venerit, dabit qui dormiuit cum ea patri puellæ centum ſiclos argenti, & habebit eam vxorem, quia humiliauit eam, non poterit dimittere cunctis diebus vitæ ſuæ.Non accipiet homo vxorem patris ſui, nec reuelabit operimentum eius. Et poſt

Deut. 23. paululum,Non erit meretrix de filiabus Iſraël, neque ſcortator de filiis Iſraël. Et poſt paululum, Non fœnerabis fratri *Ibidem.* tuo ad vſuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam *Ibidem.* rem,ſed alio Et poſt paucos,verſus, Cum voueris votum domino deo tuo non tardabis reddere,quia requiret illud dominus deus tuus,& ſi moratus fueris,reputabit tibi in peccatum. Si nolueris polliceri.abſque peccato eris. Quod autem ſemel egreſſum eſt de labiis tuis obſeruabis, & facies ſicut promiſiſti domino deo tuo, & propria voluntate & ore tuo locutus *Deut. 24.* es.Et paulo poſt,Non accipies loco pignoris inferiorem & ſuperiorem molam, quia animam ſuam appoſuit tibi. Si deprehenſus fuerit homo ſolicitans fratrem ſuum de filiis Iſraël, & vendito eo accipiet precium, interficietur, & auferes malum *Ibidem,* de medio tui.Et poſt paucos verſus, Cum repetes, inquit,de proximo

proximo tuo rem aliquam quam debet tibi, non ingredieris domum eius vt pignus auferas,ſed ſtabis foris,& ille tibi proferet quod habuerit. Sinautem pauper eſt, non pernoctabit apud te pignus,ſed ſtatim reddes ei ante ſolis occaſum,vt dormiens in veſtimento ſuo benedicat tibi, & habeas iuſticiam coram domino deo tuo. Non negabis mercedem indigentis & pauperis fratris tui,ſiue aduenæ qui tecum moratur in terra,& intra portas tuas eſt:ſed eadem die reddes ei precium laboris ſui ante ſolis occaſum:quia pauper eſt,& ex eo ſuſtentat animam ſuam:ne clamet coram te ad dominum, & reputetur tibi in peccatum. Non occidentur patres pro filiis, nec filij pro patribus, ſed vnuſquiſque pro ſuo peccato morietur. Et *Ibidem.* poſt pauciſſimos verſus, Quando meſſueris ſegetem in agro tuo,& oblitus manipulum reliqueris, non reuerteris vt tollas illum: ſed aduenam & pupillum & viduam auferre patieris: vt benedicat tibi dominus deus tuus in omni opere manuum tuarum. Si fruges colliges oliuarum, quicquid remanſerit in arboribus, non reuerteris vt colligas, ſed relinque aduenæ, pupillo, ac vidue. Si vindemiaueris vineam tuam, non colliges remanentes racemos, ſed cedent in vſus aduenæ, pupillo,ac viduæ.Memento quòd & tu ſeruieris in Aegypto, & *Deut.25.* idcirco præcipiam tibi vt facias hanc rem. Si fuerit cauſa inter aliquos, & interpellauerint iudices, quem iuſtum eſſe perſpexerint, illi iuſtitiæ palmam dabunt, quem impium, condemnabunt impietatis. Sin autem qui peccauit, dignum viderint plagis,proſternent & coram ſe facient verberari. Pro menſura peccati erit & plagarum modus,ita duntaxat,vt quadragenarium numerum non excedant, ne fœde laceratus ante oculos tuos obeat frater tuus. Et poſt paululum, Si *Ibidem.* habuerint inter ſe iurgium viri, & vnus contra alterum rixari cœperint, voléńſque vxor alterius arguere virum ſuum de manu fortioris, miſerit manum & apprehenderit verenda eius,abſcides manum illius,nec flecteris ſuper eam vlla miſericordia. Non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius & minus, nec erit in domo tua modius maior & minor. Pondus habebis iuſtum & verum, & modius æqualis & verus erit tibi.Et poſt pleraque. Maledictus homo qui facit ſculptile *Deut.27.* & conflatile abominationem domini, opus manuum artificum,ponítque illud in abſcondito: & reſpondebit omnis populus,

pulus, & dicet, Amen. Maledictus qui non honorat patrem ſuum & matrem:& dicet omnis populum, Amen. Maledictus qui transfert terminos proximi ſui: & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui errare facit cæcum in itinere: & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui peruertet iudicium aduenæ, pupillo, & viduæ:& dicet omnis populus, Amen. Maledictus omnis qui dormit cum vxore patris ſui, & reuelat operimentum lectuli eius:& dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui dormit cum omni iumento: & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui dormit cum ſorore ſua, filia patris ſui, vel matris ſuæ: & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui dormit cum ſocru ſua: & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui clam percuſſerit proximum ſuum: & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui accipit munera, vt percutiat animam ſanguinis innocentis: & dicet omnis populus, Amen. Huc vſque de libris Moyſi quæ viſa ſunt ponenda, poſuimus. In his verò quæ ſequuntur & appellantur, Ieſu Naue, Iudicum, Regnorum, Paralipomenon, rerum geſtarum potius hiſtoria legitur quàm præcepta viuendi. Hæc tamen pauciſſima de libro Ieſu Naue prætereunda in hoc opere non putaui.

Ioſue 22. Ex Ioſue de Vno deo adorando. REuertimini & ite in tabernacula veſtra, & in terram poſſeſſionis quam tradidit vobis Moyſes famulus domini trans Iordanem, ita duntaxat vt cuſtodiatis attente, & opere compleatis mandatum & legem quam præcepit vobis Moyſes ſeruus domini, vt diligatis dominum deum veſtrum, & ambuletis in omnibus viis eius, & obſeruetis mandata illius, adhæreatiſque ei ac ſeruiatis ei in omni corde & anima veſtra. *Ioſue.23.* Et in alio loco, Ne poſtquam intraueritis, inquit, ad gentes, quæ inter vos futuræ ſunt, iuretis in nomine deorum earum, & ſeruiatis eis, & adoretis illos, ſed adhæreatis domino deo veſtro, quod feciſtis vſque in diem hanc.

De libro autem pſalmorum multa ponenda ſunt, quamuis eadem ſæpe repetantur, ſed habebo modum quantum potero, ne hoc opus quod memoria maxime tenendum eſt in nimiam longitudinem pergat.

Ex pſalmis quo modo viuendum.

De Pſalmo 1.

BEatus vir qui non abiit in concilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra deriſorum non ſedit;

dit:Sed in lege domini voluntas eius,& in lege eius meditabitur die ac nocte.

De pſalmo 2. Nunc ergo reges intelligite, erudimini iudices terræ. Seruite domino in timore,& exultate ei cum tremore. Adorate pure,ne forte iraſcatur & pereatis de via. Cum exarſerit poſt paululū furor eius, beati omnes qui ſperant in eum De pſalmo 4 Filij viri vſquequo inclyti mei ignominioſe diligitis vanitatem, quærentes mendacium? Et paulo poſt, Iraſcimini & nolite peccare, loquimini cordibus veſtris ſuper cubilia veſtra,& tacete. Sacrificate ſacrificium iuſticiæ, & confidite in domino.

De pſalmo 5. Quoniam non eſt deus vo[illegible] iniquitatem, nec habitabit iuxta te malignus, non ſtab[illegible] qui in conſpectu oculorum tuorum. Odiſti omnes operantes iniquitatem,perdes loquentes mendacium. Virum ſanguinum & doloſum abominabitur dominus. De pſalmo 14. Domine quis peregrinabitur in tentorio tuo,& quis habitabit in monte ſancto tuo? Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſticiam,loquitúrque veritatem in corde ſuo. Qui non eſt facilis in lingua ſua,neque fecit amico ſuo malum, & opprobrium non ſuſtinuit ſuper vicino ſuo. Deſpicit oculus eius improbos,timentes autem dominum glorificat. Iurat vt ſe affligat & non mutat,pecuniam ſuam non dedit ad vſuram, & munera aduerſus innoxium non accepit. Qui facit hæc, non mouebitur in æternum. De pſalmo 23. Quis aſcendet in montem domini,aut quis ſtabit in loco ſancto eius? Innocens manibus & mundo corde,qui nō exaltauit fruſtra animam ſuam, & non iurauit doloſe: Accipiet benedictionem à domino, & iuſticiam à deo ſalutari ſuo. De pſalmo 26. Lux mea dominus & ſalutare meum, quem timebo? Dominus fortitudo vitæ meæ,quem formidabo? Et poſt tertius verſus, Si ſteterint aduerſum me caſtra, non timebit cor meum. Si ſurrexerit contra me bellum, in hoc ego confidam. Vnum petij à domino,& hoc requiram: Vt habitem in domo domini, omnibus diebus vitæ meæ: Vt videam pulchritudinem domini,& attendam templum eius. Et alio loco, Tibi dixit cor meum,quæſiui vultum eius,faciem tuam domine requiram. Et poſtea, Expecta dominum,cō fortare,& roboretur cor tuū, & ſuſtine dominum. De pſalmo 27. Ne tradas me cum impiis,& cum operantibus iniquitatem: Qui loquuntur pacem

cum amicis ſuis, & eſt malum in corde eorum. De pſalmo 30 Confortamini & roboretur cor veſtrum, omne qui expectatis dominũ. De pſalmo 31. Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intelligentia In chamo & fræno maxillas eorum conſtringe, quia non approximant ad te. Multi dolores impij, confidentem autem in domino miſericordia circundabit. Lætamini in domino, & exultate iuſti, & gaudete omnes recti corde. De pſalmo 32. Laudate iuſti dominũ, rectos decet laudatio. Et alio loco, Beata gens cuius dominus deus eius, populus quem elegit dominus in hæreditatem ſibi.

De pſalmo [illegible]enedicam dominum in omni tẽpore ſemper laus eius [illegible] meo. In domino laudabitur anima mea, audiant mites [illegible]tentur. Magnificate dominum mecum, & exaltemus nomen eius pariter. Et poſt paucos verſus. Guſtate & videte, quia bonus dominus, beatus vir qui ſperat in eo. Timete dominum ſancti eius, quoniam non eſt inopia timentibus eum. Diuites indiguerunt & eſurierunt, quærentes autem dominum non deerit omne bonũ. Venite filij audite me, timorem domini docebo vos. Quis eſt vir qui velit vitam, diligens videre dies bonos? Cuſtodi linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum Recede à malo, & fac bonum, quære pacem & perſequere eam. Et pòſt, quartus verſus, Iuxta eſt dominus contritis corde, & confractos ſpiritu ſaluabit.

De pſalmo 36. Noli contendere cum malignis, neque æmuleris facientes iniquitatem. Quoniam ſicut herba velociter conterentur, & ſicut olus viride areſcẽt. Spera in domino & fac bonum, peregrinare in terra & paſcere fide. Delectare in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Volue ſuper dominum vitam tuam, & confide in eo, & ipſe faciet. Et educet ſicut lumen iuſtitiam tuam, & iudicium tuum ſicut meridiem: tace domino, & expecta eum. Noli contendere aduerſus eum, qui proficit in via ſua, aduerſus virum, qui facit quæ cogitat: Dimitte iram, & relinque furorem, noli contendere vt male facias: Quoniam qui male faciunt, interibunt. expectantes autem dominum ipſi hæreditabunt terram. Adhuc enim modicum, & non erit impius, & cogitabis de loco eius & non ſubſiſtet. Mites autem hæreditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis. Et paulo poſt, Melius eſt parum iuſto, ſuper diuitias impiorum multas. Quia brachia impiorum confringentur, ſubleuat autem iuſtos dominus. Et poſt aliquantum,

tum Recede à malo & fac bonum. Et alibi, Expecta dominum & cuſtodi viam eius, & exaltabit te vt poſſideas terrā. Et alibi, Cuſtodi ſimplicitatem & vide rectum, quia erit ad extremum viro pax. De pſalmo 39. Beatus vir qui poſuit in deum confidentiam ſuam, & non eſt auerſus ad ſuperbias pompáſque mendacij. De pſalmo 43. In domino gaudebimus tota die, & in nomine tuo in æternum confitebimur. Et paulo poſt, Omnia hæc venerunt ſuper nos, & non ſumus obliti tui, nec mentiti fuimus in pacto tuo. Non eſt conuerſum retro cor noſtrum, nec declinauerūt greſſus noſtri á ſemita tua: Quoniam deiecisti nos in loco draconum, & operuiſti nos vmbra mortis. Si obliti ſumus nominis dei noſtri, & expandimus manus noſtras ad deum alienum: Nunquid non deus inueſtigabit iſtud? ipſe enim nouit cogitationes cordis. Quoniam propter te mortificati ſumus tota die, reputati ſumus vt grex occiſionis. De pſalmo 46. Canite deo, canite, canite regi noſtro, canite: Quia rex vniuerſæ terræ deus, canite erudite.

De pſalmo 49. Immola deo laudem, & redde altiſſimo vota tua. Et inuoca me in die tribulationis, liberabo te, & glorificabis me. Impio autem dixit deus, quid tibi eſt cum narratione præceptorum meorum vt ſumas pactum meum in ore tuo? Qui odiſti diſciplinam, & proieciſti verba mea poſt te. Si videbas furem, conſentiebas ei, & cum adulteris erat pars tua. Os tuum dimiſiſti ad maliciam, & lingua tua concinnauit dolum. Sedens aduerſus fratrem tuum loquebaris, & aduerſum filium matris tuæ fabricaueras opprobrium. Hæc feciſti & tacui, exiſtimaſti futurum me ſimilem tui. Arguam te, & proponam ante oculos tuos. Intelligite hoc qui obliuiſcimini deum, ne forte capiam & non ſit qui liberet. Qui immolat confeſſionem, glorificat me, & qui ordinate ambulat, oſtendam ei ſalutare dei. De pſalmo 59. Ab iniquitate mea & à peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego cognoui & peccatum meum contra me eſt ſemper. Et alibi, Sacrificium deo ſpiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum deus non deſpicies. De pſalmo 51. Quid gloriaris in malicia potens? miſericordia domini tota die eſt. Inſidias cogitauit lingua tua, quaſi nouacula acuta faciens dolum. Dilexiſti malum magis quàm bonum, mendacium magis quàm loqui iuſticiam. Dilexiſti omnia verba ad deuorandum, lingua doloſa. Sed deus deſtruet te in ſempiternum, terrebit te,

& euellet te de tabernaculo, & eradicabit te de terra viuentium. Videbunt iuſti & timebunt, & ſuper eum ridebunt: ecce vir qui non poſuit deum fortitudinem ſuam: Sed ſperauit in multitudine diuitiarum ſuarum, confortatus eſt in inſidiis ſuis. Ego autem ſicut oliua virens in domo dei, ſperaui in miſericordia dei in ſeculum ſempiternum. Confitebor tibi domine in ſeculum, quoniam feciſti, & expectabo nomen tuum, quoniam bonum in conſpectu ſanctorum tuorum.

De pſalmo 61. Sperate in eo omni tempore populi, effundite coram illo corda veſtra, deus ſpes noſtra eſt: Veruntamen vanitas filij Adam, mēdacium filij viri, in ſtateris doloſis fraudulenter agunt ſimul. Nolite confidere in calumnia, & in rapina ne fruſtremini. Diuitiæ ſi fluxerint ne apponatis cor.

De pſalmo 63. Lętabitur iuſtus in domino, & ſperabit in eo.

De pſalmo 68. Quia propter te portaui opprobrium, operuit confuſio faciem meam. Alienus factus ſum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ: Quia zelus domus tuæ comedit me, & opprobrium exprobrantium tibi cecidit ſuper me. Et fleui in ieiunio animam meam, & factus ſum illis in parabolam. Contra me loquebantur qui ſedebant in porta, & cantabant bibentes vinum. Et aliquanto poſt, Laudabo nomen dei in cantico, & magnificabo eum in confeſſione. Et placebit deo ſuper vitulum nouellum, cornua efferentem & vngulas. Videntes manſueti lætabuntur, qui quæritis dominum, viuet anima veſtra: Quoniam exaudiuit pauperes dominus. De pſalmo 72. Quia ecce qui elongant ſe à te, peribunt, perdidiſti omnem fornicantem à te. Mihi autē appropinquare deo bonum eſt: poſui in domino deo ſpem meam vt narrem omnes annunciationes tuas. De pſalmo 75. Vouete & & reddite domino deo veſtro: omnes qui in circuitu eius ſunt, offerent dona terribili, auferenti ſpiritum ducum, terribili regibus terræ. De pſalmo 77. Auſculta populus meus legem meam, inclinate aurem veſtram ad verba oris mei. Aperiam in parabolis os meum, loquar ænigmata antiqua. Et alio loco, Et narrabunt filiis ſuis, vt ponant in deo ſpem ſuam, & non obliuiſcantur cogitationē eius & mandata eius cuſtodiant. De pſalmo 80. Laudate dominum fortitudinem noſtrā, iubilate deo Iacob. Et alio loco, Iſrael ſi audieris me, non ſit in te deus alienus, & non adores deum peregrinum. Ego ſum dominus deus veſter. De pſalmo 81. Vſque-

quo

quo iudicatis iniquitatem,& facies impiorum ſuſcipitis? Iudicate pauperi & pupillo,egeno & inopi iuſtificate. De pſalmo 83. Beati qui habitant in domo tua, adhuc laudabunt te. Beatus homo cuius fortitudo eſt in te, ſemitæ in corde eius tranſeuntes in valle fletus. Fontem ponent eam benedictione quoque amicietur doctus. Ibunt de fortitudine in fortitudinem, apparebunt apud deum in Sion. Et paulo poſt, Quoniam melior eſt dies in atriis tuis ſuper milia. Elegi abiectus eſſe in domo dei, magis quàm habitare in tabernaculis impietatis.

De pſalmo 91. Bonum eſt confiteri domino, & pſallere nomini tuo altiſſime. De pſal. 93. Intelligite ſtulti in populo, & inſipientes aliquando diſcite. Et paulo poſt, Beatus vir quẽ erudieris domine, & de lege tua docueris eũ. Vt quieſcat diebus afflictionis, donec fodiatur impio interitus. De pſalmo 94. Venite adoremus & curuemur, flectamus genua ante faciem domini factoris noſtri. Et poſt ſex verſus, Hodie ſi vocẽ eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra: Sicut in contradictione, ſicut in die tentationis in deſerto. De pſalmo 95. Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Cantate domino, benedicite nomini eius annunciate de die in diem ſalutare eius. Narrate in gentibus gloriam eius, vniuerſis populis mirabilia eius. Et poſt tres verſus, Afferte domino familiæ populorum, afferte domino gloriam & fortitudinem, afferte domino gloriam nomini eius. Leuate munera & introite in atria eius adorate dominum in decore ſanctuarij. De pſalmo 96. Qui diligitis dominum, odite malum. Et poſt ſecundus verſus, Lætamini iuſti in domino, & confitemini memoriæ ſanctæ eius. De pſalmo 97. Iubilate domino omnis terra, vociferamini & laudate & canite.

De pſalmo 98. Exaltate dominum deum noſtrum, & adorate ſcabellum pedum eius, quia ſanctum eſt.

De pſalmo 99. Iubilate domino omnis terra, ſeruite domino in læticia. Ingredimini coram illo in laude. Scitote quoniam dominus ipſe eſt deus, ipſe fecit nos, & non ipſi nos. Et poſt vnum verſum, Ingredimini portas eius in gratiarum actione, atria eius in laude confitemini ei.

De pſalmo 100. Deambulando in ſimplicitate cordis mei in medio domus tuæ, non ponebam coram oculis meis verba Belial. Facientem declinationes odiui, nec adhæſit mihi cor prauum. Recedentem à me malũ neſciebam, loquentẽ in

abſcon

abſcondito contra proximum ſuum, hunc interficiebam. Superbum oculis & altum corde, cum hoc eſſe non potero. Oculi mei ad fideles terræ, vt habitent mecum, ambulans in via ſimpliciter hic miniſtrabat mihi. Non habitabit in medio domus meæ faciens malum, loquens mendacium non placuit in conſpectu oculorum meorum. Mane perdam omnes impios terræ, vt interficiam de ciuitate domini vniuerſos qui operantur iniquitatem. De pſalmo 102. Miſericordia autem domini ab æterno & vſque in æternum ſuper timentes eum. Et iuſticia eius ſuper filios filiorum, iis qui cuſtodiunt pactum eius. Et recordabuntur præceptorum eius ad faciendum ea.

De pſalmo 104. Confitemini domino & inuocate nomen eius, notas facite populis cogitationes eius. Canite ei & pſallite illi, loquimini in vniuerſis mirabilibus eius. Exultate in nomine ſancto eius, lætetur cor quærentium dominum. Quærite dominũ & virtutem eius, quærite faciem eius iugiter Recordamini mirabilium eius quæ fecit, ſignorum & iudiciorum oris eius. De pſalmo 107. Paratum cor meum deus, cantabo & pſallam. Sed & gloria mea conſurge pſalterium & cithara, conſurgam mane. Confitebor tibi in populis domine, cantabo te in nationibus. De pſalmo 110. Confitebor tibi domine in toto corde meo, in conſilio iuſtorum & congregatione. Et in alio loco, Principium ſapientiæ timor domini. Doctrina bona cunctis qui faciunt eam, laus eius perſeuerãs iugiter.

Prouer. 1. & 9.

De pſalmo 111 Beatus vir qui timet dominum, in mandatis eius volet nimis: Et poſt quartus verſus, Bonus vir clemens & fœnerans, diſpenſabit verba ſua in iudicio, quia in æternum non commouebitur. In memoria ſempiterna erit iuſtus, ab auditu malo non timebit. Paratum cor eius confidens in domino, firmum cor eius, non timebit donec aſpiciat in hoſtibus ſuis. Diſperſit dedit pauperibus, iuſticia eius permanet in æternum, cornu eius exaltabitur in gloria. Impius videbit & iraſcetur, dentibus frendet & tabeſcet deſiderium impiorum peribit. De pſalmo 112. Laudate ſerui dominum, laudate nomen domini. Sit nomen domini benedictum à modo & vſque in æternum. Ab ortu ſolis vſque ad occaſum eius, laudabile nomen domini. De pſalmo 113. Idola gentium argentum & aurum, opus manuum hominum. Os habent & non loquentur, oculos habent & non videbunt: aures habent & nõ audient, & cætera. Et paulo poſt, Similis illis fiant qui faciunt

ea,

ea, omnes qui confidunt in eis. Iſraël confidit in domino auxiliator & protector eorum eſt. Domus Aaron confidit in domino, auxiliator & protector eorum eſt. Timẽtes autem dominum confidunt in domino, auxiliator & protector eorum eſt.

De pſalmo 115. Credidi propter quod locutus ſum, ego afflictus ſum nimis. Et poſt aliquantum, Quid reddam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem ſalutaris accipiam, & nomen domini inuocabo. Glorioſa in conſpectu domini, mors ſanctorum eius. Et poſt tertius verſus, Tibi immolabo hoſtiam laudis, & in nomine domini inuocabo. Vota mea domino reddam in conſpectu omnis populi eius, in atriis domus domini in medio tui Hieruſalem. De pſalmo 116. Laudate dominum omnes gentes, laudate eum vniuerſi populi.

De pſalmo 117. Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia eius, Dicat nunc Iſraël, quoniam in æternum miſericordia eius. Dicat nunc domus Aaron, quoniam in æternum miſericordia eius. Dicant qui timent dominum, quoniam in æternum miſericordia eius. Cum tribularer inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudinem dominus. Et poſt duos verſus, Melius eſt ſperare in domino, quàm ſperare in homine. Melius eſt ſperare in domino, quàm ſperare in principibus. Et poſt quintus verſus, Fortitudo mea & laus mea dominus, & factus eſt mihi in ſalutem. Vox laudis & ſalutis in tabernaculis iuſtorum.

De pſalmo 118. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini. Beati qui cuſtodiunt teſtimonia eius, in toto corde exquirunt eum. Et alio loco, Et ambulabo in ſpacioſo, quia præcepta tua quæſiui. Et loquar in teſtimoniis tuis coram regibus & non confundar. Et delectabor in mandatis tuis quæ dilexi. Et leuabo manus meas ad mandata tua quæ dilexi, & loquar in præceptis tuis. Et poſt quatuor verſus, A lege tua non declinaui. Recordatus ſum iudiciorum tuorum à ſeculo domine, & conſolatus ſum. Horror obtinuit me ab impiis, qui dereliquerunt legem tuam. Carmina erant mihi pręcepta tua in domo peregrinationis meæ. Recordatus ſum in nocte nominis tui domine, & cuſtodiui legem tuam. Hoc factus eſt mihi, quia præcepta tua cuſtodiui. Pars mea dominus, dixi, vt cuſtodiam verbum tuum. Deprecatus ſum vultum tuũ in toto corde, miſerere mei ſecũdum eloquium tuum. Recogitaui

taui vias meas, & conuerti pedes meos ad teſtimonia tua. Feſtinaui, non neglexi cuſtodire mandata tua. Funes impiorum implicauerunt me, legem tuam non ſum oblitus. Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi, ſuper iudicia iuſtificationis tuæ. Particeps ego ſum omnium timentium te, & cuſtodientium mandata tua. Et poſt paucos verſus, Ego autem in toto corde, ſeruabam præcepta tua. Incraſſatum eſt velut adeps cor meum, & ego in lege tua meditabar. Bonum mihi quia afflictus ſum, vt diſcerem præcepta tua. Melior mihi eſt lex oris tui, ſuper milia auri & argenti. Et poſt paucos verſus. Quia lex tua meditatio mea eſt. Et poſt paululum, Ego autem loquar in præceptis tuis. Et poſt paululum, Præcepta tua non ſum oblitus. Et poſt ſecundus verſus, Foderũt mihi ſuperbi foueas quæ non erant iuxta legem tuam. Et poſt ſecundus verſus, Paulominus conſumpſerunt me in terra, ego autem non dimiſi præcepta tua. Et poſt quintus verſus, Niſi quòd lex tua delectatio mea, forte periſſem in preſſura mea. In ſempiternum nó obliuiſcar præceptorum tuorum, quia per ipſa viuificaſti me. Tuus ego ſum, ſalua me, quoniam præcepta tua quæſiui. Me expectauerunt impij vt perderent me, teſtimonium tuum conſiderabo. Omni conſummationi vidi finem, latum mandatum tuum nimis. Quàm dilexi legem tuam, tota die meditatio mea. Et paulo poſt, Ab omni ſemita mala prohibui pedes meos, vt cuſtodiam verba tua. A iudiciis tuis non receſſi, quia tu illuminaſti me. Quàm dulce gutturi meo eloquium tuum, ſuper mel ori meo. Præcepta tua conſiderabã, propterea odiui omnem ſemitam mendacij. Lucerna pedi meo verbum tuum, & lux ſemitæ meæ. Et poſt quartus verſus, Anima mea in manu mea ſemper, & legis tuæ non ſum oblitus. Poſuerunt impij laqueum mihi, & à præceptis tuis non aberraui. Hæreditas mea teſtimonia tua in ſempiternum, quia gaudium cordis mei ſunt. Inclinaui cor meum vt facerem iuſtificationes tuas propter æternam retributionem. Tumultuoſos odiui, & legem tuam dilexi. Protectio mea & ſcutum meum tu es, verbum tuum expectaui. Recedite à me maligni, & cuſtodiam mandata dei mei. Et pòſt quartus verſus, Quaſi ſcoriam computaſti omnes impios terræ, propterea dilexi teſtimonia tua. Horripilauit à timore tuo caro mea, & iudicia tua timui. Feci iudicium, & iuſticiam, ne derelinquas me iis qui calumniantur

tur me. Et poſt paucos verſus, Propterea dilexi mandata tua ſuper aurum & topazium. Propterea in vniuerſa præcepta tua direxi, omnem ſemitam mendacij odio habui. Mirabilia teſtimonia tua, idcirco cuſtodiuit ea anima mea. Et poſt ſecundus verſus, Os meum aperui & reſpiraui, quia mandata tua deſiderabam. Et alio loco, Conſumpſit me zelus meus, quia obliti ſunt verborum tuorum hoſtes mei. Probatus ſermo tuus nimis, & ſeruus tuus dilexit illum. Paruulus ego ſum & contemptibilis, ſed præcepta tua non ſum oblitus. Et poſt tertius verſus, Mandata tua voluntas mea. Et paulo poſt, Vide afflictionem meam, & eripe me, quia legis tuæ non ſum oblitus. Et poſt quartus verſus, Multi qui perſequuntur me & affligũt me à teſtimoniis tuis non declinaui. Vidi præuaricantes tuos & mœrebam, quia verbum tuum non cuſtodierunt. Vide quoniam præcepta tua dilexi domine, iuxta miſericordiam tuam viuifica me. Et poſt tertius verſus, Gaudens ego ſum in eloquio tuo, ſicut qui inuenit ſpolia multa. Mendacium odio habui & deteſtatus ſum, legem autem tuam dilexi. Septies in die laudaui te ſuper iudiciis iuſticiæ tuæ. Pax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis ſcandalum. Expectabam ſalutare tuum domine, & mandata tua feci. Cuſtodiuit anima mea teſtimonia tua, & dilexit ea nimis. Cuſtodiui præcepta tua & teſtimonia tua, quia omnes viæ meæ in conſpectu tuo. Et poſt quintus verſus, Sit manus tua auxiliatrix mea, quia præcepta tua elegi. Deſideraui ſalutare tuum domine, & lex tua meditatio mea eſt. Et poſt ſecundus verſus, Erraui quaſi ouis perdita, quære ſeruum, quia mandatorum tuorum non ſum oblitus.

De pſalmo 119. Ego pacifica loquebar, & illi debellabant ea. De pſalmo 121. Rogate pacem Hieruſalem, ſit bene iis qui diligunt eam. Et poſt ſecundus verſus, Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem tibi. Propter domum domini dei noſtri, quæram bona tibi. De pſalmo 122. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis, Ecce ſicut oculi ſeruorum ad manus dominorum ſuorum. Sicut oculi ancillæ ad manum dominæ ſuæ, ſic oculi noſtri ad dominum deum noſtrum donec miſereatur noſtri. De pſalmo 124. Qui confidunt in domino quaſi mons Sion, immobilis in æternum inhabitabilis Hieruſalem. De pſalmo 127. Beati omnes qui timent dominum, qui ambulant in viis eius.

De pſalmo. 129. Suſtinui dominum, ſuſtinuit anima mea, &

verb

verbum eius expectaui. De pſalmo 130. Domine non eſt exaltatum cor meum,neque elati ſunt oculi mei & non ambu laui in magnis & in mirabilibus ſuper me. Si non propoſui & ſilere feci animam meam, ſicut ablactatus ad matrem ſuam, ita ablactata ad me anima mea:expecta Iſrael dominum à mo do & vſque in æternum. De pſalmo 132. Ecce quàm bonũ eſt & quàm decorum habitare fratres in vnum. De pſalmo 133. Ecce benedicite dominum omnes ſerui domini: Qui ſta tis in domo domini,in atriis domus dei noſtri. In noctibus le uate manus veſtras in ſancta,& benedicite domino.

De pſalmo 134.Laudate nomen domini, laudate ſerui dominum: Qui ſtatis in domo domini, in atriis domus dei noſtri.Laudate dominum,quoniam bonus dominus,cantate nomini eius,quoniam decens.Et poſt pauca, Idola gentium argentum & aurum, opera manuum hominum: Os habent & non loquentur,oculos habent & non videbunt, &c. Et paulo poſt.Similes illis fiant qui faciunt ea,& omnes qui confidunt in eis.Domus Iſrael benedicite dominum,domus Aaron benedicite dominum,timentes dominum benedicite domino.

De pſalmo 135.Confitemini domino quoniã bonus, quoniam in æternum miſericordia eius. Confitemini deo deorũ, quoniã in æternũ miſericordia eius.Confitemini domino dominorum,quoniam in æternum miſericordia eius. Et in fine pſalmi.Confitemini deo cœli quoniam in æternum miſericor dia eius. De pſalmo 136.Si oblitus fuero tui Hieruſalem,in obliuione ſit dextera mea.Adhęreat lingua mea gutturi meo, ſi non recordatus fuero tui Hieruſalem. Si non præpoſuero Hieruſalem in principio lætitiæ meæ. De pſal.138.Nonne odientes te domine odiui, & contra aduerſarios tuos diſtabui?Perfecto odio oderam illos,inimici facti ſunt mihi.

De pſalmo 139,Ne des domine deſideria impiis, ſcelera eius ne effundantur & eleuentur.Et poſt tertius verſus.Vir lin guoſus non dirigetur in terra. De pſal.140.Corripiet me iuſtus in miſericordia & arguet me,oleum amaritudinis nõ impinguet caput meum.Et poſt quartus verſus, Quoniam ad te domine oculi mei,in te ſperaui,ne euacues animam meam.

De pſalmo 141.Voce mea ad dominum clamaui, voce mea ad dominum deprecatus ſum Effundam in conſpectu eius elo quium meum,tribulationem meam corã illo annunciabo. Et poſt quartus verſus, Clamaui ad te domine, dixi tu es ſpes

mea

mea, pars mea in terra viuentium. De pſalmo 142. Meditabar in omnia opera tua, facta manuum tuarum loquebar. Expandi manus meas ad te, anima mea quaſi terra ſitiens ad te. Et pòſt tertius verſus, Fac me audire mane miſericordiam tuã, quoniam in te confido. Notam fac mihi viam in qua ambulo, quoniam ad te leuaui animam meam, Libera me de inimicis domine, à te protectus ſum. De pſalmo 143. Libera me & erue me de manu filiorum alienorum: quorum os locutum eſt vanitatem, & dextera eorum dextera mendacij: vt ſint filij mei quaſi plantatio creſcens in adoleſcentia ſua. Filiæ noſtræ quaſi anguli ornati ad ſimilitudinem templi. Promptuaria noſtra plena, & ſupereffundẽtia ex hoc in illud. Pecora noſtra in milibus, & innumerabilia in compitis noſtris, tauri noſtri pingues. Non eſt interruptio, & non eſt egreſſus, & non eſt vlulatus in plateis noſtris. Beatus populus cuius talia ſunt, beatus populus cuius dominus deus eius.

De pſalmo 144. Exaltabo te domine deus meus, rex meus, & benedicam nomini tuo in æternum & vltra. In omni die benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in ſempiternum iugiter. Et poſt, ſecũdus verſus, Generatio ad generationem laudauerunt opera tua, & fortitudines tuas annunciabunt. Decorem gloriæ magnitudinis tuæ, & verba mirabilium tuorum loquar. Et fortitudinem horribiliũ tuorum loquentur, & magnitudines tuas narrabo. Memoriam multæ bonitatis tuæ loquentur, & iuſticias tua laudabunt. Et pòſt tertius verſus, Et ſancti tui benedicunt tibi. Gloriam regni tui dicent, & fortitudines tuas loquentur. Vt oſtendant filiis hominum fortitudines eius, & gloriam decoris regni eius. Et paulo poſt, Iuxta eſt dominus omnibus qui inuocant eum in veritate, Placitum enim timentium ſe faciet, & clamorem eorum audiet & ſaluabit eos. Cuſtodit dominus omnes diligentes ſe, & vniuerſos impios conteret, Laudẽ domini loquetur os meum, & benedicit omnis caro nomini ſancto eius in æternum & iugiter.

De pſalmo 145. Lauda anima mea dominũ, laudabo deum in vita mea, pſallam deo meo quandiu ſum. Nolite confidere in principibus, in filio hominis, cui non eſt ſalus. Et pòſt ſecũdus verſus, Beatus cuius deus Iacob auxiliator eius, ſpes eius in domino deo ſuo. De pſalmo 146. Laudate dominũ quoniam bonus eſt, canticum deo noſtro, quoniam decorum eſt, pulchra laudatio. Et poſt paucos verſus, Suſcipiens manſuetos

dominus,humilians impios vſque ad terram. Cantate domino in confeſſione,cantate domino noſtro.Et pòſt quartus verſus,Non eſt in fortitudine equi voluntas eius, neque in tibiis viri placebitur ei.Placebitur domino in iis qui timent eum,& expectant miſericordiam eius.

De pſalmo 148.Reges terræ & omnes populi, principes & vniuerſi iudices terræ,Iuuenes & virgines, ſenes cum pueris laudent nomen domini. De pſalmo 149. Cantate domino canticum nouum,laus eius in congregatione ſanctorum. Lætetur Iſraël in factore ſuo, filij Sion exultent in rege ſuo. Et pòſt tertius verſus, Exultauit manſuetos in Ieſu, exultabunt ſancti in gloria,laudabunt in cubilibus ſuis, exultationes dei in gutture eorum. De pſalmo 150.Laudate dominũ in ſanctis eius, laudate eum in fortitudine potentiæ eius. Laudate eum in fortitudinibus eius, laudate eum iuxta multitudinem magnificentiæ ſuæ.Et in fine pſalmi.Omne quod ſpirat laudet dominum. Hæc de libro Pſalmorum collegimus,in quibus quiſque vitam ſi proficere affectat,inſpiciat: vbi lectorem admonemus,vt ea quæ de pſalmis poſui,tanquam vnum pſalmũ contextim legat,tacitis verbis meis quæ ad hoc interpoſui, vt ſi voluerit,inſpiciat vbi ſit ſcriptum quod poſui, id eſt, quoto vel in quo loco eiuſdem pſalmi.His enim prætermiſſis qui lectione continuata inſpexerit ſola verba pſalmorum,multo iucundius,& ob hoc vtilius ex diuinis afficietur eloquiis.

Nunc de libris Salomonis quæ videbuntur huic operi neceſſaria,colligemus:Ac primum de Prouerbiis,qui liber ſi bene intelligatur, ad mores pios informandos pene totus valebit:Sed ea quæ obſcura ſunt,prætermitto, habeant ea quibus exerceantur lectores dilectoréſque ſpiritalium literarum:Nos in hoc opere ſtatuimus illa ponere quæ ad agendam vitam facile intellectu referantur. Quanuis multis videri poſſim apertiſſima prætermiſiſſe, nonnulláque hinc potius clauſa ſunt vnde putatur eſſe perſpicua. Quid enim tam clarum videtur, & quid tam inepte fit, ſi ad proprietatem velis accipere, quod

Prouer.5. ibi ſcriptum eſt, Ab aqua aliena abſtine te, & de fonte alieno ne biberis?Aut quid valet ad mores corrigendos, niſi illic In-

Proue.10. tellectus altior requiratur,quod dictum eſt, Paupertas virum humiliat,manus autem fortium locupletat? Cum & non eſſe pauperem,& eſſe manibus fortem,non ſit in bonorum hominum poteſtate,ſed & multis prouenerit peſſimis, & hoc prouerbium

uerbium male intellectũ,poſſit prouocare pauperes fortes, vt rapinis ſe exiſtiment debere diteſcere. Quis nõ autem rideat ſi proprie poſitũ putauerit quod ibi legitur: Nõ enim naſcuntur filij malignis? Omnia ergo talia relinquemus, & ea quibꝰ ſuadetur aliquid aliquanto diutius,cum id quod ſuadetur atque præcipitur non ſit obſcurum, & id potius ſit ponẽdum in hoc ſpeculo vbi ſe illi inſpiciant, quibus iam perſuaſum eſt,bene ac laudabiliter viuere, ſed vt hoc faciant quæ ſibi optanda atque obſeruanda ſunt,quærant. Hæc itaque de Prouerbiis Salomonis ponenda credimus.

Timor domini principium ſcientiæ. Sapientiam atque doctrinam ſtulti deſpiciunt. Audi fili mi diſciplinam patris tui,& ne dimittas legẽ matris tuæ. Et poſt vndecim verſus,cũ de homicidis loqueretur, Ipſi,inquit, contra ſanguinẽ ſuum inſidiantur, & moliuntur fraudes cõtra animas ſuas. Sic ſemitæ omnis auari animas poſſidẽtium rapiunt. Itẽ poſt tres verſus, Vſquequo paruuli diligitis infantiam, & ſtulti ea quæ ſibi ſunt noxia cupiũt, & imprudentes odiũt ſcientiã? Et poſt octo verſus, Tũc inuocabunt me,& non exaudiã, mane conſurgẽt, & non inuenient me,eo quòd exoſam habuerint diſciplinam, & timorem domini nõ ſuſceperint, nec acquieuerint conſilio meo,& detraxerint vniuerſæ correptioni meæ. Comedẽt igitur fructus viæ ſuæ,ſuiſque cõſiliis ſaturabuntur. Auerſio paruulorũ interficiet eos, & proſperitas ſtultorum perdet illos. Qui autẽ me audierit,abſque terrore requieſcet,& abundãtia perfruetur,malorũ timore ſublato. Et poſt tres verſus, Si enim ſapientiam inuocaueris, & inclinaueris cor tuum prudentiæ: ſi quæſieris eam quaſi pecuniã,& ſicut theſauros effoderis illã: tũc intelliges timorẽ domini & ſcientiã dei inuenies: quia dominus dat ſapiẽtiã,& ex ore eius ſcientia & prudentia. Cuſtodiet rectorum ſalutem,& proteget gradientes ſimpliciter,ſeruans ſemitas iuſticiæ,& vias ſanctorũ cuſtodiens. Tunc intelliges iuſticiam & iudiciũ & æquitatem, & omnem ſemitã bonam. Si intrauerit ſapiẽtia cor tuum, & ſcientia animæ tuæ placuerit,cõſilium cuſtodiet te,& prudentia ſeruabit te, vt eruaris de via mala & ab homine qui peruerſa loquitur. Qui derelinquunt iter rectũ,& ambulant per vias tenebroſas: Qui lætantur cũ malefecerint,& exultant in rebus peſſimis. Quorum viæ peruerſæ,& infames greſſus eorũ. Vt eruaris à muliere aliena,& ab extranea quæ mollit ſermones ſuos, & relinquit ducẽ

Prouer. 1. Ex Prouerbiis, ad filium. Salomon de obſeruandis patris preceptis, quæque ſint ea. Ibidem. Prouer. 1. Prouer. 2.

Prouer.3. pubertatis ſuæ & pacti dei ſui oblita eſt. Et poſt octo verſus, Miſericordia & veritas non te deſerant: Circunda eas gutturi tuo,& deſcribe in tabulis cordis tui,& inuenies gratiam & diſciplinam bonam coram deo & hominibus. Habe fiduciam in domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. In omnibus viis tuis cogita illum,& ipſe diriget greſſus tuos. Ne ſis ſapiens apud temetipſum. Time dominum, & recede à malo.
Ibidem. Et poſt vnum verſum, Honora dominum de tua ſubſtantia,
Ibidem. & de primitiis omnium frugum tuarum. Et poſt duos verſus, Diſciplinam domini fili mi ne abiicias, ne deficias cum ab eo corriperis. Quem enim diligit dominus, corripit,& quaſi pater in filio complacet ſibi. Beatus homo qui inuenit ſapiētiam, & qui affluit prudentia. Melior eſt acquiſitio eius negociatione argenti, & auro primo fructus eius: Precioſior eſt cunctis opibus,& omnia quæ deſiderantur, huic non valent comparari. Et poſt ſex verſus, Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis, Cuſtodi legem atque conſilium. Et poſt ſex verſus, Noli prohi
Prouer.3. bere benefacere eum qui poteſt: ſi vales & ipſe benefac. Ne dicas amico tuo, vade & reuertere,& cras dabo tibi, cum ſtatim poſſis dare. Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam. Ne contendas aduerſus hominē fruſtra. Et poſt ſeptem verſus, Illuſores ipſe deducet, & manſuetis dabit gra-
Prouer.4. tiam. Et poſt vigintiquatuor verſus, Omni cuſtodia ſerua cor tuum, quia ab ipſo vita procedit. Remoue à te os prauū, & detrahentia labia ſint procul à te. Oculi tui recte videant,& palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos. Dirige ſemitam pedibus tuis, & omnes viæ tuæ ſtabilientur. Ne declines in dexteram
Prouer.5. aut in ſiniſtram. Auerte pedem tuum à malo. Vias enim quæ à dextris ſunt nouit dominus, peruerſæ vero ſunt quæ à ſiniſtris ſunt. Ipſe autem rectos facit curſus tuos, itinera autē tua in pace producet. Fili mi attende ſapientiam meam, & prudentiæ meæ inclina aurem tuam, vt cuſtodias cogitationes, & diſciplinam labia tua cōſeruent. Fauus enim ſtillans labia meretricis,& nitidius oleo guttur eius, Nouiſſima autē illius amara quaſi abſinthium,& acuta quaſi gladius biceps. Pedes eius deſcendunt in mortem, & ad inferos greſſus illius penetrant. Et poſt plures verſus, Non concupiſcat pulchritudinem eius
Prouer.6. cor tuum, ne capiaris nutibus illius. Precium enim ſcorti, vix vnius eſt panis, mulier autem viri precioſam animam capit. Nunquid abſcondere poteſt homo ignem in ſinu ſuo, vt veſtimenta

menta

menta illius non ardeant, aut ambulare ſuper prunas, vt non comburantur plantæ eius? Sic qui ingreditur ad mulierem proximi ſui, non erit mundus cum tetigerit eam. Non grandis eſt culpa cum quis furatus fuerit, Furatur enim vt eſurientē impleat animam: Deprehenſus quoque reddet ſeptuplum, & omnem ſubſtantiā domus ſuæ tradet. Qui autem adulter eſt, propter cordis inopiam perdet animam ſuam. Et pòſt quartus verſus Fili mi cuſtodi ſermones meos, & præcepta mea recon- *Prouer. 7.* de tibi. Serua mandata mea & viue, & legem meam quaſi pupillam oculi tui. Et poſt aliquot verſus, Intelligite paruuli aſtu- tiam, & inſipientes animaduertite. Et poſt, ſecundus verſus, *Prouer. 8.* Veritatem meditabitur guttur meum, & labia mea non atteſtantur impium. Et poſt, tertius verſus. Accipite diſciplinam meam & non pecuniam, doctrinam magis quàm aurum diligite. Melior eſt enim ſapientia cunctis precioſiſſimis, & omne deſiderabile ei non poteſt comparari. Et poſt, ſecundus ver- *Ibidem.* ſus. Timor domini odit malum, arrogantiam & ſuperbiam & viam prauam & os bilingue deteſtatur. Et poſt, quartus verſus. Ego diligentes me diligo, & qui mane vigilant ad me, inuenient me. Mecum ſunt diuitiæ & gloria, opes ſuperbæ & iuſticia. Melior eſt fructus meus auro & precioſo lapide, & genimina mea argento electo. In viis iuſticiæ ambulo, in medio ſemitarum iudicij, vt ditem diligentes me, & theſauros *Ibidem.* eorum repleam. Et poſt aliquos verſus, Beatus homo qui audit me, qui vigilat ad fores meas quotidie, & obſeruat ad poſtes oſtij mei. Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet ſalutem à domino: Qui autem in me peccauerit, lædit animam *Prouer. 9.* ſuam. Omnes qui me oderunt, diligunt mortem. Et poſt nouem verſus, Relinquite infantiam & viuite, & ambulate per vias prudentiæ. Qui erudit deriſorem, ipſe ſibi facit iniuriam: & qui arguit impium, generat maculam ſibi. Noli arguere deriſorem, ne oderit te: Argue ſapientem, & diliget te. Da ſapiēti, & addete ei ſapientia. Doce iuſtum, & feſtinabit accipere. Principium ſapientiæ timor domini, & ſcientia ſanctorum, prudentia. Et poſt decem & octo verſus, Non proderunt the- *Prou. 10.* ſauri iniquitatis, iuſticia vero liberabit à morte. Et poſt, quartus verſus. Qui congregat in meſſe, filius ſapiens eſt: qui autē ſtertit æſtate, filius confuſionis. Et poſt, tertius verſus, Sapiens corde præcepta ſuſcipiet, ſtultus cæditur labiis. Qui ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter: Qui autem deprauat vias

ſuas manifeſtus erit. Qui annuit oculo, dabit dolorem. Stultus labiis verberabitur. Vena vitæ, os iuſti: & os impiorum operiet iniquitatem. Odium ſuſcitat rixas, & vniuerſa delicta operit charitas. In labio ſapientis inuenietur ſapientia, & virga in dorſo eius qui indiget corde. Sapientes abſcondunt ſapientiam, os autem ſtulti confuſioni proximum eſt. Et poſt, tertius verſus, Via vitæ cuſtodienti diſciplinam qui autem increpationes relinquit, errat. Abſcondunt odium labia mendacia. Qui profert contumeliam, inſipiens eſt. In multiloquio mendacium non deerit: qui autem moderatur labia ſua prudentiſſimus eſt. Argentum electum lingua iuſti, cor impiorum pro nihilo. Labia iuſti erudiũt plurimos, qui autem indocti ſunt, in cordis egeſtate morientur. Benedictio domini diuites facit, nec ſociabitur eis afflictio. Quaſi per riſum ſtultus operatur ſcelus, ſapientia autem eſt viro prudentia. Quod timet impius, veniet ſuper eum, deſiderium ſuum iuſtis dabitur. Et poſt ſecundus verſus, Sicut acetum dentibus, & fumus oculis: ſic piger iis qui miſerunt eũ. Timor domini apponet dies, & anni impiorum breuiabuntur. Expectatio iuſtorum, lætitia: ſpes autem impiorum peribit. Fortitudo ſimplicis via domini, & pauor iis qui operantur malum. Iuſtus in æternum non commouebitur, impij autem non habitabũt in terra. Os iuſti parturiet ſapientiam, lingua prauorum peribit. Labia iuſti cõſiderant placita, & os impiorum peruerſa. Statera doloſa, abominatio apud deum, & pondus æquum, voluntas eius. Vbi fuerit ſuperbia, ibi erit & contumelia: vbi autem humilitas, ibi & ſapientia. Simplicitas iuſtorum diriget eos, & ſupplantatio peruerſorum perdet illos. Non proderũt diuitiæ in die vltionis, iuſticia autem liberabit à morte. Iuſticia ſimplicis diriget viam eius, & in impietate ſua corruet impius. Iuſticia rectorum liberabit eos, & in inſidiis ſuis capientur iniqui. Mortuo homine impio, nulla erit vltra ſpes, & expectatio ſolicitorum peribit. Et poſt quinque verſus, Qui deſpicit amicum ſuum, indigens corde eſt, vir autem prudens tacebit. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis eſt animi, celat commiſſum. Vbi non eſt gubernator, populus corruet, Salus autem vbi multa conſilia. Affligetur malo qui fidem facit pro extraneo: qui autem cauet laqueos, ſecurus erit. Et poſt duos verſus, Benefacit animæ ſuæ vir miſericors, qui autem crudelis eſt & propinquus, abiicit. Et poſt tres verſus,

Ibidem. *Ibidem.* *Prou. 11.* *Ibidem.* *Ibidem.*

Abo

Abominabile domino prauum cor, & voluntas eius in iis qui ſimpliciter ambulant. Manus in manu, non erit innocens malus, ſemen autem iuſtorum ſaluabitur. Et poſt duos verſus, Deſiderium iuſtorum omne bonum eſt, præſtolatio impiorum furor. Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt: Alij rapiunt non ſua, & ſemper in egeſtate ſunt. Anima quæ benedicit, impugnabitur: & qui inebriat, ipſe quoque inebriabitur. Qui abſcondit frumenta, maledictus in populis: benedictio autem ſuper caput vendentium. Bene conſurget diluculo, qui quærit bona: qui autem inueſtigator malorum eſt, opprimetur ab eis. Qui confidit in diuitiis ſuis, hic corruet, iuſti autem quaſi virens folium germinabunt. Et poſt tres verſus, Si iuſtus in terra recipit, quanto magis impius & peccator? *Prou. 11.*
Qui diligit diſciplinam, diligit ſcientiam: qui autem odit increpationes, inſipiens eſt. Qui bonus eſt, hauriet à domino gratiam: qui autem confidit cogitationibus ſuis, impie agit. Non roborabitur homo ex impietate, & radix iuſtorum non commouebitur. Et poſt aliquos verſus, Deſiderium impij, munimentum eſt peſſimorum, radix autẽ iuſtorum proficiet. Propter peccata labiorum, ruina proximat malo, effugiet autem iuſtus de anguſtia. De fructu oris ſui vnuſquiſque replebitur bonis, & iuxta opera manuum ſuarum retribuetur ei. Via ſtulti, recta in oculis eius, qui autem ſapiens eſt audit conſilia. Et poſt tres verſus, Eſt qui promittit, & quaſi gladio pungitur conſcientiæ, lingua autem ſapientium ſanitas eſt. Labium veritatis firmum erit in perpetuum, qui autem teſtis eſt repentinus, cõcinnat linguam mendacem. Dolus in corde cogitantiũ mala, qui autẽ ineunt pacis conſilia, ſequetur eos gaudium. Non contriſtabit iuſtum quicquid ei acciderit, impij autem replebuntur malo. Abominatio domini, labia mendacia: qui autem fideliter agunt, placent ei. Homo verſutus celat ſcientiã: & cor inſipientium prouocabit ſtultitiam. Et poſt duos verſus, Mœror in corde viri humiliabit illud, & ſermone bono lætificabitur. Qui negligit damnum propter amicum, iuſtus eſt: iter autem impiorum decipiet eos. Non inueniet fraudulentus lucrum, & ſubſtantia hominis erit auri precium. Et in ſemita iuſticiæ vita: iter autem deuium ducit ad mortem. Filius ſapiens, doctrina patris: qui autem illuſor eſt, non audit cum arguetur. De fructu oris ſui homo ſaturabitur bonis anima autẽ præuaricatorum iniqua. Qui cuſtodit os ſuum, cuſtodit ani- *Prou. 13.*

Prou. 12. *Ibidem.*

mam ſuam:qui autem inconſideratus eſt ad loquendum, ſentiet mala. Vult & non vult piger: anima autem operantium impinguabitur. Verbum mendax iuſtus deteſtabitur, impius autem confundit & confundetur. Iuſticia cuſtodit innocentis viam, impietas vero peccata ſupplantat. Eſt quaſi diues, cum nihil habeat, & eſt quaſi pauper cum in multis diuitiis ſit. Redemptio animæ viri, diuitiæ ſuæ: qui autem pauper eſt, increpationem non ſuſtinet. Lux iuſtorum lætificat, lucerna impiorum extinguetur. Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt, qui autem agunt cuncta conſilio, reguntur ſapientia. Subſtantia feſtinata minuetur, quæ autem paulatim colligitur, manu multiplicabitur. Spes quæ differtur, affligit animam: lignum vitæ deſiderium veniens. Qui detrahit alicui rei, ipſe ſe in futurum obligat: qui autem timet præceptum, in pace verſabitur. Lex ſapienti fons vitæ, vt declinet à ruina mortis. Doctrina bona dabit gratiam: in itinere contemptorum vorago. Et poſt ali-

Ibidem. quot verſus, Qui parcit virgæ ſuæ, odit filium ſuum: qui autē diligit illum, inſtāter erudit. Iuſtus comedit & replet animam ſuam, venter autem impiorum inſatiabilis. Et poſt duos ver-

Prou. 14. ſus, Ambulans recto itinere & timens deum, deſpicietur ab eo qui infami graditur via. In ore ſtulti virga ſuperbiæ, labia ſapientium cuſtodiunt eos. Et poſt ſecundus verſus, Teſtis fidelis non mentietur: profert mendacium teſtis doloſus. Quærit deriſor ſapientiam & non inuenit: doctrina ſapientium facilis. Vade contra virum ſtultum, & neſcito labia imprudentiæ. Sapientia callidi eſt intelligere viam ſuam, & imprudentia ſtultorum errās. Stultus illudet peccatum: inter iuſtos morabitur gratia. Cor quod nouit amaritudinem animæ ſuæ, in gaudio eius non miſcebitur extraneus. Domus impiorum delebitur, tabernacula vero iuſtorum germinabunt. Eſt via quæ videtur homini iuſta, nouiſſima autem eius deducunt ad mor-

Ibidem. tem. Riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudij luctus occupat. Et poſt tres verſus, Sapiens timet & declinat malum, ſtultus autem tranſilit & confidit. Impatiens operabitur ſtultitiā,

Ibidem. & vir verſutus odioſus eſt. Et poſt quartus verſus. Qui deſpicit proximum ſuum, peccat: qui autem miſeretur pauperis, beatus erit. Errant qui operantur malum: miſericordia & veritas præparāt bona. In omni opere erit abundantia, vbi autē verba ſunt plurima, frequenter egeſtas. Et poſt tres verſus, In timore domini fiducia fortitudinis, & filiis eius erit ſpes. Ti-

mor

mor domini fons vitæ, vt declinet à ruina mortis. Et poſt duos verſus, Qui patiens eſt, multa gubernatur prudentia: qui autem impatiens eſt, exaltat ſtulticiam ſuam. Vita carnium ſanitas cordis. putredo oſſium inuidia. Qui calumniatur egentem, exprobrat factori eius: honorat autem eum qui miſeretur pauperis. Et poſt aliquos verſus, Reſponſio mollis frangit iram: ſermo durus ſuſcitat furorem. Lingua ſapientium ornat ſcientiam, os fatuorum ebullit ſtulticiam. Et poſt aliquot verſus, Non amat peſtilens eum qui ſe corripit, nec ad ſapientes graditur. Et poſt quartum verſum, Melius eſt parum cum timore domini, quàm theſauri magni & inſatiabiles. Melius eſt vocari ad olera cum charitate, quàm ad vitulum ſaginatum cum odio. Vir iracundus prouocat rixas: qui patiens eſt mitigat ſuſcitatas. Iter pigrorum quaſi ſepes ſpinarum, via iuſtorum abſque offendiculo. Filius ſapiens lætificat patrem, & ſtultus homo deſpicit matrem ſuam. Et poſt duos verſus, Diſſipantur cogitationes vbi non eſt conſilium, Vbi vero plures ſunt conſiliarij, confirmantur. Lætatur homo in ſententia oris ſui, & ſermo opportunus eſt optimus. Semita vitæ ſuper eruditum, vt declinet de inferno nouiſſimo. Et poſt tres verſus, Conturbat domum ſuam qui ſectatur auariciam: qui autem odit munera, viuet. Mens iuſti meditabitur obedientiam, os impiorum redundat malis. Longe eſt dominus ab impiis, & orationes iuſtorum exaudiet. Lux oculorum lætificat animam, fama bona impinguat oſſa. Auris quæ audit increpationes vitæ: in medio ſapientium commorabitur. Qui abiicit diſciplinam, deſpicit animam ſuam: qui autem acquieſcit increpationibus, poſſeſſor eſt cordis. Timor domini, diſciplina ſapientiæ: & gloriam præcedit humilitas. Hominis eſt animum præparare, & dei gubernare linguam. Omnes vitæ hominum patent oculis eius, ſpirituum ponderator eſt dominus. Reuela domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ. Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt dominus, impium quoque ad diem malum. Abominatio domini omnis arrogans, etiam ſi manu ad manum fuerit, non erit innocens, Miſericordia & veritate redimetur iniquitas, & in timore domini declinatur à malo. Cumplacuerint domino viæ hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem. Melius eſt parum cum iuſticia, quàm multi fructus cum iniquitate. Cor hominis diſponit viam ſuã, ſed domini eſt dirigere greſſus eius,

Prou. 15. *Ibidem.* *Ibidem.* *Prou. 16.*

Diuinatio in labiis regis, in iudicio non errabit os eius. Pondus & ſtatera iudicia domini ſunt, & opera eius omnes lapides ſeculi. Abominabiles regi qui agunt impie quoniam iuſticia firmatur ſolium. Voluntas regum labia, iuſta, qui recta loquitur dirigetur. Indignatio regis nuncij mortis, & vir ſapiens placabit eam. In hilaritate vultus regis, vita & clemétia eius. Quaſi imber ſerotinus, poſſide ſapientiam, quia auro melior eſt: & acquire prudentiam, quia precioſior eſt argento. Semita iuſtorum declinat mala, cuſtos animæ ſuæ ſeruat viam ſuam. Contritionem præcedit ſuperbia, & ante ruinam exaltatur ſpiritus. Melius eſt humiliari cum mitibus, quàm diuidere ſpolia cum ſuperbis. Eruditus in verbo reperiet bona: & qui in domino ſperat, beatus eſt. Qui ſapiens corde eſt, appellabitur prudens, & qui dulcis eloquio, maiora percipiet. Et poſt aliquot verſus, Melior eſt patiens viro forti, & qui dominatur animæ ſuæ, expugnatore vrbium. Sortes mittuntur in ſinum, ſed à domino temperantur. Melior eſt buccella ſicca cum gaudio, quàm domus plena victimis cum iurgio. Seruus ſapiens dominabitur filiis ſtultis, & inter fratres hæreditatem diuidet. Sicut igne probatur argentum & aurum caminó, ita corda probat dominus. Malus obedit linguæ iniquæ, & fallax obtemperat labiis mendacibus. Qui deſpicit pauperem, exprobrat factori eius: & qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus. Corona ſenum filij filiorũ, & gloria filiorum patres ſui. Non decent ſtultum verba compoſita, nec principem labium mentiens. Gemma gratiſſima expectatio præſtolantis, quocunq; ſe verterit prudenter intelliget. Qui celat delictum, quærit amicicias: qui altero ſermone repetit, ſeparat fœderatos. Plus proficit correptio apud prudentem, quàm centũ plagæ apud ſtultũ. Semper iurgia quærit malus, angelus autẽ crudelis mittetur contra eum. Expedit magis vrſæ occurrere raptis fœtibus, quàm fatuo confidenti ſibi in ſtulticia ſua. Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo eius. Qui dimittit aquam, caput eſt iurgiorũ: & antequã patiatur contumeliam, iudicium deſerit. Et qui iuſtificat impiũ, & qui condemnat iuſtum, abominabilis eſt vterq; apud deũ. Et poſt aliquot verſus, Munera de ſinu impius accipit, vt peruertat ſemitas iudicij. In facie prudentis lucet ſapientia, oculi ſtultorum in finibus terræ. Et poſt tres verſus, Qui moderatur ſermones ſuos, doctus & prudens eſt, & precioſi ſpiritus vir erudi

Prou. 16. *Prou. 17.* *Ibidem.*

eruditus. Et poſt duos verſus, Occaſiones quærit qui vult rece- *Prouer.18.*
dere ab amico, omni tempore erit exprobrabilis. Et poſt qua-
tuor verſus, Accipere perſonam impij non eſt bonum, vt de-
clines à veritate iudicij. Et poſt quatuor verſus, Qui mollis & *Ibidem.*
diſſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt ſua opera diſſipantis. Tur-
ris fortiſſima nomen domini, ad ipſam currit iuſtus & exalta-
bitur. Et poſt duos verſus, Antequam conteratur exaltatur cor
hominis, & antequam glorificetur humiliatur. Et poſt quinq;
verſus. Iuſtus eſt prior accuſator ſui, venit amicus eius & inue- *Ibidem.*
ſtigabit eum. Contradictiones comprimit ſors, & inter poten-
tes quoque diiudicat. Frater qui adiuuatur à fratre, quaſi ciui-
tas firma, & iudicia quaſi vectes vrbium. Et poſt duos verſus,
Mors & vita in manu linguæ: Qui diligunt eã, comedent fru- *Ibidem.*
ctus eius. Qui inuenit mulierẽ bonã, inuenit bonum: & hau-
riet iocunditatem à domino. Qui expellit mulierem bonam,
expellit bonum, qui autem tenet adulteram, ſtultus eſt & inſi-
piens. Cum obſecrationibus loquitur pauper, & diues effabi-
tur rigide. Vir amicabilis ad ſocietatem, magis amicus erit
quàm frater. Melior eſt pauper qui ambulat in ſimplicitate *Prouer.19.*
ſua, quàm torquens labia inſipiens. Vbi non eſt ſcientia ani-
mæ non eſt bonum, & qui feſtinus eſt pedibus, offendit. Stul-
ticia hominis ſupplantat greſſus eius, & contra deum feruet
animo ſuo. Diuitiæ addunt amicos plurimos, à paupere autem
& ij quos habuit ſeparantur. Teſtis falſus non erit impunitus,
& qui mendacia loquitur, non effugiet. Multi colunt perſonã
potentis, & amici ſunt dona tribuentis. Fratres hominis pau-
peris oderunt eum, inſuper & amici procul receſſerunt ab eo.
Qui tantum verba ſectatur, nihil habebit, qui autem poſſeſſor
eſt mentis, diligit animam ſuam. Et poſt nouem verſus, Pigre- *Ibidem.*
do immittit ſoporem, & anima diſſoluta eſuriet. Qui cuſtodit
mandatum, cuſtodit animam ſuam, qui autem negligit vias
ſuas, mortificabitur. Fœneratur domino qui miſeretur paupe-
ris, & viciſſitudinem ſuam reddet ei. Erudi filium tuum ne de-
ſperes. Et poſt ſex verſus, Homo indigens miſericors eſt, &
melior pauper quàm vir mendax. Timor domini ad vitam, &
in plenitudine commorabitur abſque viſitatione peſſimi. Et
poſt duos verſus, Peſtilente flagellato ſtultus ſapientior erit:
ſin autem corripueris ſapientem, intelliget diſciplinam. Qui
affligit patrem & fugit matrem, ignominioſus eſt & infœ-
lix. Non ceſſes fili audire doctrinam, nec ignores ſermones
ſcien

ſcientiæ. Teſtis iniquus deridet iudicium,& os impiorum deuorat iniquitatem.Parata ſunt deriſoribus iudicia, & mallei
Prou.20. percutientes ſtultorum corporibus.Luxurioſa res vinum,&
Ibidem. tumultuoſa ebrietas. Quicunque in his delectatur,non erit ſapiens.Et poſt aliquos verſus, Pondus & pondus, menſura & menſura vtrunque abominabile eſt apud deum.Ex ſtudiis ſuis intelligitur puer,ſi munda & ſi recta ſint opera eius. Et poſt duos verſus, Noli diligere ſomnum ne te egeſtas opprimat. Aperi oculos tuos & ſaturare panibus.Et poſt decimumſeptimum
Ibidem. verſum, Abominatio eſt apud deum pondus & pon-
Prou.21. dus,ſtatera doloſa nō eſt bona. Et poſt vigintiquinque verſus, Qui obturat aurem ſuam ad clamorem pauperis,& ipſe clamabit & non exaudietur.Munus abſconditum extinguit iras, & donum in ſinu indignationem maximam. Gaudium iuſto eſt facere iudicium,& pauor operantibus iniquitatem.Vir qui errauerit à via doctrinæ,in cœtu gigantium reputabitur. Et
Ibidem. poſt nouem verſus, Qui cuſtodit os ſuum & linguam,cuſtodit ab anguſtiis animam ſuam.Superbus & arrogans vocatur indoctus,qui in ira operatur ſuperbiam .Deſideria occidunt pigrū, noluerunt enim quicquam manus eius operari: Tota die concupiſcit & deſiderat,qui autem iuſtus eſt tribuet,& non ceſſabit.Hoſtiæ impiorum abominabiles, quia offeruntur ex ſcelere. Teſtis mendax peribit,vir bene dicens,loquitur victoriam.
Prou. 22. Et poſt quatuor verſus,Melius eſt nomen bonum,quam diui-
Ibidem. tiæ multæ,Et poſt aliquos verſus, Qui pronus eſt ad miſericordiam benedicetur:de panibus enim ſuis dedit pauperi. Eiice deriſorem, & exibit cum eo iurgium,ceſſabúntque cauſæ & contumeliæ.Et poſt quatuor verſus,Dicit piger, leo foris, in medio platearum occidendus eſt.Et poſt tres verſus, Qui calumniatur pauperem vt augeat diuitias ſuas,dabit ipſe ditiori
Ibidem. & egebit.Et poſt aliquos verſus,Non facies violentiam pauperi,quia pauper eſt,neque conteras egenum in porta, quia dominus iudicabit cauſam eius, & configet eos qui confixerunt animam eius. Noli eſſe amicus homini iracundo, neq; ambules cum viro furioſo:ne forte diſcas ſemitas eius, & ſumas ſcandalum animæ tuæ.Noli eſſe cum iis qui defigunt ma
Prou. 23. nus ſuas, & qui vades ſe offerunt pro debitis. Et poſt aliquantum,noli ſubtrahere à puero diſciplinam: ſi enim percuſſeris
Ibidem. eum virga,non morietur.Tu virga percuties eum,& animam eius de inferno liberabis.Et poſt aliquos verſus, Noli eſſe in conui

conuiuiis potatorum, nec in comeſſationibus eorum qui carnes ad veſcendum cõferunt. Et poſt aliquos verſus, Ne intuearis vinum quando flaueſcit, cum ſplenduerit in vitro color eius, ingreditur blande, ſed in nouiſſimo mordebit vt coluber, & ſicut regulus venena diffundet. Et poſt aliquos verſus, Ne æmuleris, inquit, viros malos, nec deſideres eſſe cum eis, quia rapinas meditatur mens eorũ. & fraudes labia eorum loquuntur. Item poſt aliquos verſus, Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes. Si dixeris vires non ſuppetunt, qui inſpector eſt cordis ipſe intelligit: & ſeruatorem animæ tuæ nihil fallit reddétque homini iuxta opera ſua. Item poſt aliquos verſus, Cum ceciderit inimicus tuus ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum: ne forte videat dominus & diſpliceat ei, & auferat ab eo iram ſuam. Nec cõtendas cũ peſſimis, nec æmuleris impios. Et poſt duos verſus, Time dominum fili mi & regem. & cũ detractoribus non cõmiſcearis: Quoniam repente conſurget perditio eorum & ruinam vtriuſque quis nouit? Hæc quoque ſapientibus, Cognoſcere perſonam in iudicio non eſt bonum. Qui dicit impio, iuſtus es, maledicent ei populi, & deteſtabuntur eũ tribus. Qui arguunt laudabuntur, & ſuper ipſos veniet benedictio. Labia deoſculabitur, qui recta verba reſpondet. Et poſt duos verſus, Ne ſis teſtis fruſtra contra proximũ tuum, nec lactes quenquam labiis tuis. Nec dicas, quo modo fecit mihi ſic faciam ei, reddam vnicuique ſecundum opus ſuum. Per agrum hominis pigri tranſiui, & per vineam viri ſtulti, Et ecce totum repleuerant vrticæ, operuerant ſuperficiem eius ſpinæ, & maceria lapidum deſtructa erat, Quod cũ vidiſſem, poſui in corde meo, & exemplo didici diſciplinam. Et poſt aliquos verſus, Quæ viderũt oculi tui, ne proferas in iurgio cito, ne poſtea emendare non poſſis cum dehoneſtaueris amicum tuum: Cauſam tuã tracta cũ amico tuo, & ſecretum extraneo non reueles, ne forte inſultet tibi cum audierit & exprobrare non ceſſet. Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore ſuo. Inauris aurea & margarita fulgens, qui arguit ſapientem, & aurem obedientem Et poſt aliquos verſus, Acetum in nitro eſt qui cantat carmina cordi peſſimo, Si eſurierit inimicus tuus, ciba illũ: & ſi ſitierit, da ei aquã bibere: Prunam enim congregabis ſuper caput eius, & dominus reddet tibi. Et poſt decem verſus, Sicut vrbs patens & abſque murorum

amb

Ibidem. *Prou. 24.* *Ibidem.* *Ibidem.* *Ibidem.* *Prou. 25.* *Ibidem.*

ambitu:ſic vir qui non poteſt loquendo cohibere ſpiritum
Prou. 26. ſuum.Et poſt duos verſus,Sicut auis ad alta tranſuolans, & paſ ſer quolibet vadẽs:ſic maledictum fruſtra prolatum in quempiam ſuperueniet:Flagellum equo,& chamus aſino, & virga dorſo imprudentium.Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtulticiam ſuam,ne efficiaris ei ſimilis.Reſponde ſtulto iuxta ſtulticiam
Ibidem. ſuam,ne ſibi ſapiens eſſe videatur. Et poſt decem verſus,Sicut canis qui reuertitur ad vomitum ſuum,ſic imprudens qui iterat ſtulticiam ſuam. Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri, magis illo ſpem habebit ſtultus.Dicet piger,leo eſt in via, & leæna in itineribus.Sicut oſtium vertitur in cardine ſuo, ita piger in lectulo ſuo.Abſcondit piger manus ſub aſcella ſua,& laborat ſi ad os ſuum eas conuerterit.Sapientior ſibi piger videtur ſeptem viris loquentibus ſententias.Sicut qui apprehen dit auribus canem, ſic qui tranſit & impatiens commiſcetur rixæ alterius.Sicut noxius eſt qui mittit lanceas & ſagittas in mortem,ſic vir qui fraudulenter nocet amico ſuo,& cum fuerit deprehenſus,dicit,ludens feci.Cum defecerint ligna, extinguitur ignis:& ſuſurrone ſubtracto,iurgia conquieſcunt. Sicut carbones ad prunas,& ligna ad ignem,ſic homo iracundus ſuſcitat rixas.Verba ſuſurratoris quaſi ſimplicia, & ipſa perue-
Ibidem. niunt ad intima ventris. Et poſt tres verſus, Labiis ſuis intelligitur inimicus,cum in corde tractauerit dolos.Quando ſubmiſerit vocem ſuam,ne credideris ei,quoniam ſeptem nequiciæ ſunt in corde illius. Qui operit odium fraudulenter,reuelabitur malicia eius in concilio. Qui fodit foueam, incidet in eam:& qui voluit lapidem reuertitur ad eum. Lingua fallax non amat veritatem,& os lubricum operatur ruinas. Ne glorieris in craſtinum, ignorans quid ſuperuentura pariet dies. Laudet te alienus, & non os tuum: extraneus: & non labia
Prou. 27. tua.Et poſt quatuor verſus. Melior eſt manifeſta correptio, quàm amor abſconditus. Meliora ſunt vulnera diligentis quàm fraudulenta odientis oſcula.Et poſt tres verſus, Ami-
Ibidem. cum tuum,& amicum patris tui ne dimiſeris.Et poſt aliquos verſus,Infernus& perditio non replentur:ſimiliter & oculi ho
Ibidem. minum inſatiabiles. Quo modo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum, ſic,probatur homo in ore laudantis.Si contuderis ſtultum in pila,quaſi ptiſanas feriente deſuper pilo, non auferetur ab eo ſtultitia eius. Et poſt aliquos
Prou. 28. verſus,Vir pauper calumnians pauperes, ſimilis imbri vehementi

menſæ in quo paratur fames. Qui derelinquunt legem, laudant impium: qui cuſtodiunt: ſuccenduntur contra eum. Viri mali non cogitant iudicium, qui autem requirunt dominum, animaduertunt omnia. Melior eſt pauper ambulans in ſimplicitate ſua, quàm diues in prauis itineribus. Et poſt duos verſus, Qui coaceruat diuitias vſuris & fœnore liberali in pauperes congregat eas. Qui declinat aurem ſuam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Qui decipit iuſtos in via mala, & in interitu ſuo corruet, & ſimplices poſſidebunt bona eius. Et poſt quatuor verſus, Qui abſcondit ſcelera ſua non dirigetur: qui autem confeſſus fuerit & reliquerit ea miſericordiam conſequetur. Beatus homo qui ſemper eſt pauidus: qui vero mentis eſt duræ, corruet in malum. Item poſt aliquos verſus, Vir fidelis multum laudabitur, qui autem feſtinat ditari, non erit innocens. Qui cognoſcit in iudicio faciem non facit bene: iſte & pro buccella panis deſerit veritatem. Vir qui feſtinat ditari & aliis inuidet, ignorat quòd egeſtas ſuperueniet ei. Qui corripit hominem gratiam poſtea inueniet apud eum, magis quam ille qui per linguæ blandimenta decipit. Qui ſubtrahit aliquid à patre ſuo & a matre, & dicit, hoc non eſt peccatum, particeps homicidæ eſt. Qui ſe iactat & dilatat, iurgia concitat: qui autem ſperat in domino, ſanabitur. Qui confidit in corde ſuo, ſtultus eſt: qui autem graditur ſapienter, ipſe ſaluabitur. Qui dat pauperi, non indigebit: qui deſpicit deprecantem, ſuſtinebit penuriam. Et poſt aliquos verſus. Homo qui blandis fictiſque ſermonibus loquitur amico ſuo, rete expandit greſſibus eius. Et poſt aliquos verſus, Seruus verbis non poteſt erudiri, quia quod dicit intelligit, & reſpondere contemnit. Vidiſti hominem velocem ad loquendum, ſtultitia magis ſperanda eſt, quàm illius correptio. Et poſt quatuor verſus, Superbum ſequitur humilitas, & humilem ſuſcipiet gloria. Qui cum fure partitur, odit animam ſuam, adiurantem audit & non iudicat. Qui timet hominem, cito corruet: qui autem ſperat in domino, ſubleuabitur. Multi requirunt faciem principis, & à domino iudicium egreditur ſingulorum. Abominantur iuſti virum impium, & abominantur impij eos qui in recta ſunt via. Et poſt aliquos verſus, Duo rogaui te ne deneges mihi antequam moriar, Vanitatem & verba mendacia longe fac à me, Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo neceſſaria, ne forte ſaturatus illiciar

Ibidem.

Ibidem.

Prou. 29.

Ibidem.

Ibidem.

Prou. 30.

liciar ad negandum,& dicam, Quis eſt dominus? & egeſtate compulſus furer,& peierem nomen dei mei. Ne accuſes ſerui ad dominum ſuum, ne forte maledicat tibi & corrues. Et
Prou.31. poſt aliquantum, Aperi os tuum,decerne quod iuſtum eſt,& iudica inopem & pauperem. Satis ſint iſta de parabolis. Deinde librum alium Salomonis qui vocatur Eccleſiaſtes intuentes,ſimiliter ea,quæ in illo inueneritmus huic operi apta, monſtremus.

Eccleſi.1. *Ex Eccleſiaſte Quãtum ſapiẽtia cæteris rebus præſtet, & quædã viuendi præcepta.*

ET vidi quia tantum præcederet ſapientia ſtulticiam,quantum differt lux à tenebris. Sapientis oculi in capite eius, ſtultus autem in tenebris ambulat. Et poſt aliquantum. Cuſtodi pedem tuum ingrediens domum dei, Multo enim melior eſt obedientia quàm ſtultorum victimæ, qui neſciunt quid faciunt mali. Ne temere quid loquaris, neque cor tuum ſit velox ad proferendum ſermonem coram deo. Deus enim in cœlo,& tu ſuper terram, idcirco ſint pauci ſermones tui. Multas curas ſequuntur ſomnia, & in multis ſermonibus inuenitur ſtulticia. Si quid vouiſti deo,ne moreris reddere: di-
Eccleſi.4. ſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio. Sed quodcun-
Eccleſi.5. que voueris redde. Multoque melius eſt non vouere, quàm poſt votum promiſſa non reddere. Ne dederis os tuum vt peccare facias carnem tuam, Neque dicas coram angelo, non eſt prouidentia,ne forte iratus deus ſuper ſermone tuo diſſipet cuncta opera manuum tuarum. Vbi multa ſunt ſomnia,plurimæ vanitates & ſermones innumeri. Tu vero deum time. Et
Ibidem. poſt ſex verſus, Auarus non impletur pecunia,& qui amat di-
Eccle.7. uitias,fructus non capiet ex eis. Et poſt aliquantum, Melius eſt ire ad domũ luctus,quàm ad domũ conuiuij. In illa enim finis cunctorum admonetur hominum,& viuens cogitat quid futurum ſit. Melior eſt ira riſu.quia per triſticiam vultus corrigitur animus delinquentis. Cor ſapientium vbi triſticia eſt, & cor ſtultorum vbi lætitia. Melius eſt à ſapiente corripi, quã ſtultorum adulatione decipi:quia ſicut ſonitus ſpinarum ardentium ſub olla, ſic riſus ſtulti. Et poſt quatuor verſus, Melior eſt patiens arrogante. Ne velox ſis ad iraſcendum, quia ira in ſinu ſtulti requieſcit. Ne dicas, quid putas cauſæ eſt quòd priora tempora meliora fuere quàm nunc ſunt: Stulta
Eccleſ. 8. eſt enim huiuſcemodi interrogatio. Et poſt tres verſus, Hoc autem plus habet eruditio & ſapientia, quòd vitam tribuunt poſſeſſori ſuo. Et aliquanto poſt, Ego os regis obſeruo, & præce-

pta iuramenti dei. Ne feſtines recedere à facie eius, neque permaneas in opere malo. Et paulopoſt, Ex eo quòd peccator, inquit, centies facit malum, & per patientiam ſuſtentatur, ego cognoui quòd erit bonum timentibus deum, qui verentur faciem eius. Non ſit bonum impio, nec prolongentur dies eius, ſed quaſi vmbra tranſeant qui non timent faciem dei. Et poſt aliquantum, Dicebam ego meliorem eſſe ſapientiam fortitudine. Et poſt quatuor verſus, Melior eſt ſapientia quàm arma bellica: & qui in vno peccauerit, multa bona perdet. Et poſt duos verſus, Precioſior eſt ſapientia & gloria parua, ad tempus ſtulticia. Et poſt aliquos verſus, Qui fodit foueam, incidet in eam: & qui diſſipat ſepem, mordebit eum coluber. Qui transfert lapides, affligetur in eis: & qui ſcindit ligna, vulnerabitur ab eis. Si retuſum fuerit ferrum, & hoc non vt prius, ſed hebetatum fuerit, multo labore exacuetur, & poſt induſtriam ſequetur ſapientia. Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit. Verba oris ſapientis gratia, & labia inſipientis præcipitabunt eum. Et paulo poſt, Lætare ergo iuuenis in adoleſcentia tua, & in bono ſit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum, & ſcito quòd pro omnibus his adducet te deus in iudicium. Aufer iram à corde tuo, & amoue maliciam à carne tua. Adoleſcentia enim & voluptas vana ſunt. Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ. Et poſt aliquos verſus, Deum time, & mandata eius obſerua.

Ibidem. *Eccleſi 9.* *Eccleſi 10.* *Ibidem.* *Eccleſi.11.* *Eccleſi.12.* *Ibidem.*

Reſtat ille liber Salomonis cuius inſcriptio eſt Canticum canticorum. Sed de illo in hoc opus quid transferre poſſumus, cum totus amores ſanctos Chriſti & Eccleſiæ figurata locutione commendet, & prophetica pronunciet altitudine: niſi quòd in eo quanuis ſit ad intelligendum difficilimus, poſſumus tamen facile aduertere, quantum ſit diuina illa & diuinitus inſpirata charitas appetenda, quantique pendenda: quandoquidem non ibi ſemel dicitur, ſed alio atque alio loco iterum ac tertio repetitur. Adiuro vos filiæ Hieruſalem per capreas ceruóſque camporum, ne ſuſcitetis neque euigilare faciatis dilectam donec ipſa velit. Adiuro vos filiæ Hieruſalem in virtutibus & viribus agri, ſi leuaueritis charitatem quoadvſque velit. Eccleſia quippe, in qua vtique ſumus, his verbis

Ex cãticis Allegoricus Chriſti & Eccleſiæ amor. *Canti.2.*

exhortatur filias ſuas, hoc eſt, ſeipſam in plurimis conſtitutá. Ipſa eſt ager dei fructuoſiſſimus, cuius virtutes & vires magnæ ſunt, ad quas amando Chriſtum martyres peruenerunt. Nam quouſque vult ille dilectæ ſuæ in hac interim vita charitatem leuari, niſi quouſque ipſe docuit verbo, & ſuo eſt hor-

Ioan.15. tatus exemplo, dicens, Maiorem hac charitatem nemo habet, quàm vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis: & quod dixit, efficiẽs, Vnde ne ad ipſum ſolum hoc pertinere videretur,

1.Ioan.3. ait Ioannes in epiſtola ſua, Sicut Chriſtus pro nobis animam ſuam poſuit, ſic & nos debemus animas pro fratribus ponere.

Canti.2. Hoc ergo eſt quoaduſque velit. Legitur etiam in eodem cantico, Ordinate in me charitatem. Chriſtus quoque ipſe ibi dicit,

Canti.6. Pulchra es amica mea, ſuauis & decora ſicut Hieruſalem. Et

Canti.7. alibi, Quàm pulchra es & quàm decora chariſſima in delicijs.

Canti.8. Et alio loco, Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuum, quia fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio. Et poſt vnũ verſum, Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatẽ, nec flumina obruent illam. Si dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam.

Iob 24. *Ex Iob. De charitate & patientia.* QVi nouerunt eũ, ignorant dies illius. Alij terminos tranſtulerunt, diripuerunt greges & rapuerunt eos. Aſinum pupillorum abegerunt & abſtulerunt pro pignore bouem viduæ. Et poſt quinque verſus Agrum non ſuum demetunt, & vineam eius quem vi oppreſſerunt vindemiant. Nudos dimit-

Iob 24. tũt homines, indumenta tollentes, quibus nõ eſt operimentũ in frigore. Et poſt duos verſus, Vim fecerunt deprædãtes pupillos, & vulgum pauperem ſpoliauerunt Nudis & incedentibus abſque veſtitu & eſurientibus tulerũt ſpicas. Et poſt duos verſus, De ciuitatibus fecerunt viros gemere, & anima vulneratorum clamauit, & deus inultum abire non patitur. Ipſi fuerunt rebelles lumini, Neſcierunt vias eius, nec reuerſi ſunt per

Ibidem. ſemitas illius. Et poſt aliquos verſus, Conteratur quaſi lignũ infructuoſum, pauit enim ſterilem, & quæ non parit, & viduæ bene nõ fecit. Detraxit fortem in fortitudine ſua. Et poſt

Iob 29. aliquantum, Auris audiens beatificabit me, & oculus videns teſtimonium reddebat mihi, quòd liberaſſem pauperem vociferantem, & pupillũ cui non eſſet adiutor. Benedictio perituri

ſuper

ſuper me veniebat,& cor viduæ conſolatus ſum. Iuſticia indutus ſum, & veſtiui me ſicut veſtimento & diademate iudicio meo. Oculus fui cæco, & pes claudo. Pater eram pauperum, & cauſam quam neſciebam, diligenter inueſtigabam. Conterebã malas iniqui & de dentibus illius auferebam prædam. Et aliquanto poſt, Si ambulaui in vanitate, & feſtinauit in dolo pes meus, Appendat me in ſtatera iuſta,& ſciat deus ſimplicitatem meam. Si declinauit greſſus meus de via: & ſi ſecutus eſt oculus meus cor meum, & in manibus meis adhæſit macula. Et poſt duos verſus, Si deceptum eſt cor meum ſuper mulierem, & ſi ad oſtium amici mei inſidiatus ſum. Et poſt duos verſus, Hoc enim nefas eſt & iniquitas maxima. Ignis eſt vſq; ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina. Si contempſi iudicium ſubire cum ſeruo meo & ancilla mea, cum diſceptarent aduerſum me Et poſt quatuor verſus Si negaui quod volebant pauperibus, & oculos viduæ expectare feci. Si comedi buccellam meam ſolus, & nõ comedit pupillus ex ea. Quia ab infantia mea creuit mecum miſeratio, & de vtero matris meæ egreſſa eſt mecum. Si deſpexi pereuntem, eo quòd non habuerit veſtimentum, & abſque operimento pauperem. Si non benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefactus eſt. Si leuaui ſuper pupillum manũ meam, etiam cum viderem me ſuperiorem in portis. Et poſt quinque verſus, Si putaui aurum robur meum, & obrizo dixi, fiducia mea. Si lætatus ſum ſuper multas diuitias meas, & quia plurima reperit manus mea. Et poſt ſex verſus, Si gauiſus ſum ad ruinam eius qui me oderat, & exultaui quòd inueniſſet eum malum. Et poſt quatuor verſus Foris non manſit peregrinus, oſtium meum viatori patuit. Si abſcondi quaſi homo peccatum meũ, & celaui in ſinu meo iniquitatẽ meam. Si expaui ad multitudinem nimiam, & deſpectio propinquorum terruit me, & non magis tacui, nec egreſſus ſum oſtium. Quis mihi tribuat auditorem, vt deſiderium meum omnipotens audiat, & librum ſcribat ipſe qui iudicat, vt in humero meo portem illum, & circundem quaſi coronam mihi? Per ſingulos gradus meos pronunciabo illum, & quaſi principi offeram eum. Si aduerſum me terra mea clamat, & cum ipſa ſulci eius deflent. Si fructus eius comedi abſque pecunia, & animam agricolarũ afflixi. Nunc iam de libris Prophetarum quæ ſunt huic operi neceſſaria colligamus, Ac primũ de his Prophetis qui propter

Iob. 31. *Ibidem.* *Ibidem.*

breuitatem voluminum ſuorum minores vocãtur: Ergo apud
Oſee 4. Oſee Prophetam iſtam comperimus.

Ex Oſee. Quo modo terra innumeris inquinata peccatis.

AVdite verbum domini filij Iſraël, quia iudicium domino cum habitatoribus terræ. Non eſt enim veritas & nõ miſericordia, & non ſcientia dei in terra. Maledictum & mendacium & homicidium, & furtum & adulterium inundauerunt, & ſanguis ſanguinem tetigit. Et poſt aliquos verſus. Quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi. Et paulopoſt, Quoniam dominum reliquerunt in non cuſtodiendo. Fornicatio, & vinum & ebrietas aufert cor. Et poſt aliquos verſus, Quoniam ipſi cum meretricibus verſabantur, & cum effœminatis ſacrificabant. Et populus non intelligens vapulabit. Si fornicaris tu Iſraël, non delinquat ſaltem Iuda: Et nolite ingredi in Galgala, & ne aſcẽdatis in Bethaue, neque iuraueritis, viuit dominus. Et poſt aliquos verſus, Non dabũt cogitationes ſuas vt reuertantur ad dominum deum ſuum, quia ſpiritus fornicationis in medio eorum & dominum non cognouerunt. Et poſt aliquos verſus, Iudicia tua quaſi lux egredientur, quia miſericordiam volui & non ſacrificium, & ſcientiam dei plus quàm holocauſta. Et poſt aliquantum, Seminate vobis in iuſticia, & metite in ore miſericordiæ. Innouate vobis noua le. Tempus autem requirendi dominum, cum venerit qui docuit vos iuſticiam. Et poſt aliquos verſus, Et tu ad dominum deum conuerteris. Miſericordiam & iudicium cuſtodi, & ſpera in domino deo ſemper. Et poſt aliquos verſus, Ego autem dominus deus tuus eduxi te de terra Aegypti, & dominum abſque me neſcies, & ſaluator non eſt præter me. Et poſt aliquos verſus, Conuertere Iſraël ad dominũ deuum tuum, quoniam corruiſti in iniquitate tua. Tollite vobiſcum verba & conuertimini ad dominum. Dicite ei, Omnem iniquitatem aufer, & accipe bonum, & reddemus vitulos labiorum noſtrorum.

Oſee 4. Ibidem. Oſee 5. Oſee 6. Oſee 10. Oſee 12. Oſee 13. Oſee 14.

Ioelis 1. Ex Ioele. Adhortationes ad pœnitẽtiã

EXpergiſcimini ebrij, & flete & vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine, quoniam periit ab ore veſtro. Gens enim aſcendit ſuper terram meam fortis & innumerabilis. Et poſt aliquantum. Nunc ergo dicit dominus, Conuertimini ad me in toto corde veſtro, in ieiunio & fletu, & in planctu, & ſcinſtite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra, & conuertimini

Ioelis 2.

mini ad dominũ deum veſtrũ, quia benignus & miſericors eſt.

HAec dicit dominus, Super tribus ſceleribus Iuda, & ſuper quatuor non conuertam eum, eo quòd abiecerint legem domini, & mandata eius non cuſtodierint, Deceperunt enim eos idola ſua, poſt quæ abierunt patres eorum. Et poſt duos verſus, Hæc dicit dominus, Super tribus ſceleribus Iſraël, & ſuper quatuor non conuertam eum, pro eo quòd vendiderint argento iuſtum, & pauperem pro calciamentis. Qui conterunt ſuper puluerem terræ capita pauperum, & viam humilium declinant. Et filius ac pater eius ierunt ad puellam, vt violarent nomen ſanctum meum. Et poſt vnum verſum, Et vinum, inquit, damnatorum bibebant in domo dei ſui. Et poſt aliquantum, Quærite dominum & viuetis. Et poſt tres verſus, Quærite dominum & viuite. Et poſt octo verſus, Odio habuerunt in porta corripientem, & loquentem perfecte abominati ſunt. Idcirco pro eo quòd diripiebatis pauperem, & prædam electam tollebatis ab eo. Et poſt tres verſus, Quia cognoui multa ſcelera veſtra, & fortia peccata veſtra. Hoſtes iuſti, accipientes munus, & pauperes in porta deprimentes. Et poſt duos verſus, Quærite bonum & non malum vt viuatis, & erit dominus deus exercituũ vobiſcum ſicut dixiſtis. Odite malum, & diligite bonum, & conſtituite in porta iudicium, ſi forte miſereatur dominus exercituum reliquiis Ioſeph. Et poſt aliquos verſus, Qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris, Qui comeditis agnum de grege, & vitulum de medio armenti, qui canitis ad vocem pſalterij. Sicut Dauid putauerunt ſe habere vaſa cantici, bibentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti, & nihil patiebantur ſuper contritionem Ioſeph. Et poſt aliquantum, Audite hoc qui conteritis pauperem, & deficere facitis egenos terræ, dicentes, Quando tranſibit meſſis, & venundabimus merces, & ſabbatum, & aperiemus frumentum: vt minuamus menſuram & augeamus ſiclum, & ſupponamus ſtateras doloſas, vt poſſideamus in argento egenos & pauperes pro calciamentis, & quiſquilias frumenti vendamus

Amos 2. Ex libro Amos. In pauperum oppreſſores & ſcortatores & luxuriosos. *Amos 5.* *Ibidem.* *Ibidem.* *Amos 6.* *Amos 8.*

VAe qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus veſtris. In luce matutina faciunt illud, quoniam contra

Mich. 2. Ex Michea He-

minũ improbitas notatur. tra deum manus eorum: Et concupierunt agros, & violenter tulerunt, & domos rapuerunt,& calumniabantur virum & domum eius,virum & hæreditatem eius.Et poſt aliquantum, Audite hæc principes domus Iacob, & iudices domus Iſraël, *Mich.2.* qui abominamini iudicium & omnia recte peruertitis. Qui ædificatis Sion in ſanguinibus,& Hieruſalē in iniquitate. Principes eius in muneribus iudicabant, & ſacerdotes eius in mercede docebant. Et Prophetæ eius in pecunia diuinabant, & ſuper dominum requieſcebant dicentes, Nunquid non deus *Mich.6.* in medio noſtrum? Non venient ſuper nos mala. Et poſt aliquantum,Indicabo tibi quid ſit bonum,& quid dominus quęrat à te. Vtique facere iudicium, & diligere miſericordiam,& ſolicitum ambulare cum deo tuo. Et poſt tres verſus, Adhuc ignis in domo impij, theſauri iniquitatis, & menſura mi- *Mich.7.* nor iræ plena. Nunquid iuſtificabo ſtateram impiam, & ſacculi pondera doloſa? In quibus diuites eius repleti ſunt iniquitate, & habitantes in ea loquebantur mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore eorum. Et poſt duodecim verſus, Væ mihi quia factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. Non eſt botrus ad comedendum, præcoquas ficus deſiderauit anima mea. Periit ſanctus de terra, & rectus in hominibus non eſt. Omnes in ſanguine inſidiantur. Vir fratrem ſuum venatur ad mortem, malum manuum ſuarum dicunt bonum. Princeps poſtulat, & iudex in reddendo eſt, & magnus locutus eſt deſiderium animæ ſuæ.

Abac.1. Ex Abacuc contra idololatras. CONtra me factum eſt iudicium,& contradictio potentior. Propter hoc lacerata eſt lex, & non peruenit vſque ad finem iudicium, quia impius præualet aduerſus iuſtum, propterea egreditur iudicium peruerſum.Et paulopoſt, Iuſtus autem in fide ſua viuet. Et quo modo vinum potentem decipit, ſic erit vir ſuperbus, & non decorabitur. Et poſt aliquantum, *Abac.2. Ibidem.* Quid prodeſt ſculptile,quia illud ſculpſit fictor ſuus, conflatile & imaginem falſam,quia ſperauit in figmento fictor eius vt faceret ſimulachra multa. Væ qui dicit ligno, expergiſcere: ſurge,lapidi tacenti. Nunquid ipſe docere poterit? Ecce iſte coopertus eſt auro & argento,& omnis ſpiritus non eſt in viſceribus eius. Dominus autem in templo ſancto ſuo,ſileat à facie eius omnis terra.

Diſper

DIſperdam, inquit, de loco hoc reliquias Baal, & nomina æditurorum cum ſacerdotibus, & eos qui, adorant ſuper tecta militiam cœli, & adorant & iurant in domino, & iurant in Melchon, & qui auertuntur de poſt tergum domini, & qui non quæſierunt dominum, nec inueſtigauerunt eum. Silete à facie domini, quia iuxta eſt dies domini. Et poſt aliquot verſus, Et erit in tempore illo, ſcrutabor Hieruſalem lucernis, & viſitabo ſuper viros defixos in fecibus ſuis, qui dicunt in cordibus ſuis, Non faciet bene dominus, & non faciet male. Et poſt aliquot verſus, Conuenite, congregamini gens non amabilis, priuſquam pariat iuſsio quaſi puluerem tranſeuntē, diem, ante quam veniat ſuper vos dies furoris domini. Quærite dominū omnes manſueti terræ, qui iudicium eius eſtis operati. Quærite iuſtum, quærite manſuetum: ſi quo modo abſcondamini in die furoris domini. Et poſt aliquantum, Et derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum, & ſperabunt in nomine domini reliquiæ Iſraël. Non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, & non inuenietur in ore eorum lingua doloſa.

Sopho. 1. *Ex Sophonia.* *Minatur peccatoribus diem iudicij, ut reſipiſcāt.* *Sopho. 1.* *Sopho. 2.* *Sopho. 3.*

ET dixit ad me. Hæc eſt maledictio quæ egreditur ſuper faciem omnis terræ, quia omnis fur ſicut ibi ſcriptum eſt, iudicabitur, & omnis iurans, ex hoc ſimiliter iudicabitur. Educam illud, dicit dominus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad domum iurantis in nomine meo mendaciter, & commorabitur in medio domus eius, & cōſumet eum, & ligna eius & lapides eius. Et poſt aliquantum, Et factum eſt verbum domini ad Zachariam dicens, Hæc ait dominus exercituū dicens, Iudicium verum iudicate, & miſericordiam, & miſerationes facite vnuſquiſque cum fratre ſuo: & viduam & pupillum, & aduenam, & pauperem nolite calumniari & malum vir fratri ſuo non cogitet in corde ſuo. Item poſt aliquantum, Loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo. Veritatem & iudicium pacis iudicate in portis veſtris, & vnuſquiſque malum contra amicum ſuum ne cogitetis in cordibus veſtris, & iuramentum mendax ne diligatis. Omnia enim hæc ſunt quæ odi, dicit dominus.

Zacha. 5. *Ex Zacharia.* *Ad iuſtitiam vocātur peccatores.* *Zacha. 7.* *Zacha. 8.*

FIlius honorat patrem, & ſeruus dominū ſuū. Si ergo pater ego ſum, vbi eſt honor meus? Et ſi dominus ego ſum, vbi

Mala. 1.

Ex Malachia, De deo vno colendo, & amando proximo. eſt timor meus, dicit dominus exercituum? Et paulo poſt, Ego dedi vos contemptibiles & humiles omnibus populis. Sicut non ſeruaſtis vias meas, & accepiſtis faciem in lege. Nunquid non pater vnus omnium noſtrum? Nunquid non deus vnus creauit nos? Quare ergo deſpicit vnuſquiſque fratrem ſuum, violans pactum patrum noſtrorum? Trangreſſus eſt Iudas & abominatio facta eſt in Iſraël, & in Hieruſalem, quia contaminauit Iudas ſanctificationem domini quam dilexit, & habuit filiam dei alieni. Diſperdet dominus virum qui fecerit hoc, magiſtrum & diſcipulum de tabernaculis Iacob, & offerentem munus domino exercituum. Et hoc rurſum feciſtis, Operiebatis lachrymis altare domini fletu & mugitu: ita vt vltra non reſpiciam ad ſacrificium, nec accipiam placabile quid de manu veſtra, & dixiſtis, Quam ob cauſam? quia dominus teſtificatus eſt inter te & vxorem pubertatis tuæ, quam tu deſpexiſti. Et hæc particeps tua vxor fœderis tui. Nónne vnus fecit, & reſiduum ſpiritus eius es? Et quid vnuſquiſque quærit, niſi ſemen dei? Cuſtodite ergo ſpiritum veſtrum, & vxoré adoleſcentiæ tuæ noli deſpicere. Cum odio habueris eam, dimitte dicit dominus deus Iſraël. Operiet autem iniquitas veſtimentum eius, dicit dominus exercituum. Cuſtodite ſpiritum veſtrum, & nolite deſpicere. Laborare feciſtis dominum in ſermonibus veſtris, & dixiſtis, In quo eum fecimus laborare? In eo cum diceretis, Omnis qui facit malum, bonus eſt in conſpectu domini, & tales ei placent, Aut certe vbi eſt dies iudicij? Et poſt aliquot verſus, Et accedam ad vos, inquit, in iudicio, & ero teſtis velox maleficis & adulteris & periuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij, & humiliant viduas & pupillos. & opprimunt peregrinum, nec timuerunt me, dicit dominus exercituum. Ego enim ſum dominus, & non mutor, & vos filij Iacob non eſtis conſumpti, A diebus enim patrum veſtrorum receſſiſtis à legitimis meis, & non cuſtodiſtis. Reuertimini ad me, & reuertar ad vos, dicit dominus exercituum. Et poſt aliquos verſus, Inualuerunt ſuper me verba veſtra, dicit dominus: Et dixiſtis, Quid locuti ſumus? Dixiſtis, Vanus eſt qui ſeruit deo. Et quod emolumentum, quia cuſtodiuimus præcepta eius, & quia ambulauimus triſtes corã domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes. Siquidem ædificati ſunt facientes iniquitatem, & tentauerunt deum, & ſalui facti ſunt. Tunc locuti ſunt timentes deum

Malac. 2. *Mala. 3.* *Ibidem.*

vnu

vnuſquiſque cum proximo ſuo. Et attendit dominus & audiuit, & ſcriptus eſt liber monumenti coram eo, timentibus dominum, & cogitantibus nomen eius. Et erit mihi, ait dominus exercituum, in die qua ego facio in peculium, & parcam eis ſicut parcit vir filio ſuo ſeruienti ſibi. Et conuertimini, & videbitis quid ſit inter iuſtum & impium, & inter ſeruientem deo, & non ſeruientem ei. Ecce enim dies veniet ſuccenſa quaſi caminus, & erunt omnes ſuperbi, & omnes facientes iniquitatem ſtipula: Et inflammabit eos dies veniens, dicit dominus exercituum, quæ non relinquet eis radicem & germen. Orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſticiæ, & ſanitas in pennis eius: & egrediemini & ſalietis ſicut vituli de armento, & calcabitis impios cum fuerint cinis ſub planta pedum veſtrorum, in die qua ego facio dicit dominus exercituum. *Mala.4.*

LAuamini, mundi eſtote, auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. Quieſcite peruerſe agere, diſcite benefacere, quærite iudicium, ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite viduã, & venite & arguite me dicit dominus. Et poſt aliquos verſus, Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam, vinum tuum mixtum aqua. Principes tui ſocij furum, Omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones, pupillo non iudicant, & cauſa viduæ non ingreditur ad eos. Et paulo poſt, Domus Iacob venite ambulemus in lumine domini. Proiecisti eñ populum domum Iacob, quia repleti ſunt vt olim, & augures habuerunt vt Philiſtiim, & pueris alienis adhæſerunt. Et poſt tres verſus, Repleta eſt terra eius idolis, opus manuum ſuarum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum. Et poſt paucos verſus, Quia dies domini exercituum ſuper omnem ſuperbũ & excelſum & ſuper omnem arrogantem, & humiliabitur. Et paulopoſt, Populum meum exactores ſui ſpoliauerunt, & mulieres dominatæ ſunt eis. Popule meus, qui beatum te dicunt, ipſi te decipiunt, & viam greſſuum tuorum diſſipant. Et poſt aliquos verſus, Vos enim depaſti eſtis vineã meam, rapina pauperis in domo veſtra. Quare atteritis populũ meum, & facies pauperum commolitis, dicit dominus exercituũ? Et dixit dominus, Pro eo quód eleuatæ ſunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo, & nutibus oculorum ibant & plaudebant ambulabant & in pedibus ſuis compoſito gradu incedebant.

Eſa.1. Ex Eſaia Comminatur & increpat impios. Eſaia.1. Eſaie.2. Ibidem. Eſaia.3. Ibidem.

Eſa.5. bant. Et paulo poſt, Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum ad agrum copulatis vſque ad extremum loci vt auferatis proximo. Symmachus & Theodotion, donec deficiat, vel nō ſit locus, tranſtulerunt. Nunquid habitabitis vos ſoli in medio terræ? In auribus meis ſunt hæc, dicit dominus exercituū, Et poſt tres verſus. Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatem ſectandam, & potandum vſque ad verſperā, vt vino æſtuetis. Cithara & lyra, & tympanum, & tibia, & vinum in conuiuiis veſtris, & opus domini non reſpicitis, nec opera manuum eius conſideratis. Et poſt aliquot verſus, Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponētes tenebras lucem, & lucem tenebras: ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum. Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmet ipſis prudētes. Væ qui potentes eſtis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miſcēdū ebrietatem, Qui iuſtificatis impiū pro muneribus, & iuſticiam iuſti aufertis ab eo. Et aliquanto poſt, Væ qui condunt leges iniquas, & ſcripſerunt vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent cauſæ humilium populi mei, vt eſſent viduæ præda eorum, & pupillos diriperent. Et poſt paululum, Requieſcet ſuper eum ſpiritus domini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis, & repleuit eum ſpiritus timoris domini. Non ſecundum viſionem oculorum iudicabit, neque ſecundum auditum aurium arguet, Sed iudicabit in iudicio pauperes, & arguet in æquitate pro manſuetis terræ, Et percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium: Et erit iuſticia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius. Et poſt aliquot verſus, Ecce deus ſaluator meus, fiducialiter agā & non timebo. Quia fortitudo mea & laus mea dominus deus, & factus eſt mihi in ſalutem. Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris: & dicetis in illa die, Confitemini domino, & inuocate nomen eius, Notas facite in populis adinuētiones eius, memētote quoniam excelſum eſt nomen eius. Cantate domino, quoniā magnifice fecit, annūciate hoc in vniuerſa terra. Exulta & lauda habitatio Siō, quia magnus in medio tui ſanctus Iſraël: Et poſt aliquos verſus, Et quieſcere faciā ſuperbiā infideliū, & arrogātiā fortiū humiliabo. Itē poſt aliquantū, Dicit dominus deus Iſraël, In die illa inclinabitur homo ad factorem ſuum, & oculi eius ad ſanctū Iſraël reſpiciēt & non inclinabitur ab altaria, quæ fecerunt ma

Marginal notes: *Ibidem.* (beside "uiuiis veſtris"); *Eſa.10* (beside "muneribus"); *Eſa.11.* (beside "poſt paululum"); *Eſa.12* (beside "ctorium renum"); *Eſa.13.* (beside "quia magnus"); *Eſa.17.* (beside "ſus, Et quieſcere").

manus eius, & quæ operati ſunt digiti eius, Non reſpiciet lucos & delubra. Et poſt aliquantum Vocabit, inquit, dominus deus exercituum in die illa ad fletũ & ad planctum, & ad caluitium & ad cingulum ſacci, Et ecce gaudium & lætitia occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes & bibere vinum. Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Et reuelata eſt in auribus meis vox domini exercituum. Si dimittetur iniquitas hæc vobis donec moriamini, dicit dominus deus exercituum Item poſt aliquantum. Aperite portas & ingredietur gens iuſta cuſtodiens veritatem. Vetus error abiit, ſeruabis pacem, quia in te ſperauimus. Sperantes in domino in ſeculis æternis in domino deo forti in perpetuum Et poſt ſex verſus, In ſemita iudiciorum tuorum domine ſuſtinuimus te, nomen tuum & memoriale tuum in deſiderio animæ. Anima mea deſiderauit te in nocte: ſed & ſpiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te, Cum feceris iudicia tua in terra, iuſticiam diſcent habitatores terræ. Miſereamur impio, & nõ diſcet facere iuſticiam. In terra ſanctorum iniqua geſſit, & non videbit gloriam dei. Et poſt aliquantum, Defecit qui præualebat, conſummatus eſt illuſor, & ſuccisi ſunt omnes qui vigilabant ſuper iniquitatem, qui peccare faciebant homines in verbo. Et poſt decem verſus, Væ filij deſertores dicit dominus, vt faceretis conſilium & non ex me, & ordiremini, & non per ſpiritum meum, vt adderetur peccatum ſuper peccatum. Et paulopoſt, Hæc dicit dominus deus ſanctus Iſraël. Si reuertamini & quieſcatis ſalui eritis, In ſilentio & in ſpe erit fortitudo veſtra, & noluiſtis. Et poſt viginti verſus, Contaminabis laminas ſculptilium argenti tui, & veſtimentum conflatilis auri tui, & diſperges ea ſicut immundiciam menſtruatæ. Et poſt aliquantum, Conuertimini ſicut in profundum receſſeratis filij Iſraël, In die enim illa abiiciet vir idola argenti ſui, & idola auri ſui quæ fecerunt vobis manus veſtræ in peccatum. Item poſt aliquantum, Et erit fides in temporibus tuis, diuitiæ ſalutis ſapientia & ſcientia, timor domini ipſe theſaurus eius. Et paulopoſt, Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante? Quis habitauit ex vobis cum ardoribus ſempiternis? Qui ambulat in iuſticiis, & loquitur veritatẽ: qui proiicit auaritiam & calumniam, & excutit manus ſuas ab omni munere. Qui obturat aures ſuas ne audiat ſanguinẽ, & claudit oculos ſuos ne videat omne malũ Iſte

Eſa. 22.
Eſa. 26.
Ibidem.
Eſa. 29.
Eſa. 30.
Ibidem.
Ibidem.
Eſa. 31.
Eſa. 33.
Ibidem.

in excelſis habitabit, munimenta ſaxorum ſublimitas eius, Panis ei datus eſt, & aquæ eius fideles ſunt. Et poſt aliquantum,
Eſa.44. Memento horum Iacob & Iſraël, quoniam ſeruus meus es tu, Formaui te, ſeruus meus es tu Iſraël, non obliuiſcaris mei. Deleui vt nubem iniquitates tuas, & quaſi nebulam peccata tua. Reuertere ad me, quoniam redemi te. Item poſt aliquan-
Eſa.46. tum, Mementote iſtud & confundamini, redite præuaricatores ad cor. Recordamini prioris ſeculi, quoniam ego deus, & non eſt vltra deus, nec eſt ſimilis mei. Et aliquanto poſt, Quis
Eſa.50. ambulauit in tenebris & non eſt lumen ei? Speret in nomine domini, & innitatur ſuper deum ſuum. Item poſt aliquantum,
Eſa.51. Audite me qui ſcitis iuſtum, populus, lex mea in corde eorũ: Nolite timere opprobria hominum, & blaſphemias eorum ne timeatis. Sicut enim veſtimentum, ſic comedet eos vermis: & & ſicut lanam ſic deuorabit eos tinea. Salus autem mea in ſempiternum erit, & iuſticia mea in generationes generationum.
Eſa.55. Et poſt aliquantum, Quærite dominum dum inueniri poteſt innocate eum dum prope eſt. Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & reuertatur ad dominum, & miſerebitur eius, & ad deum noſtrum: quoniam multus eſt ad
Eſa.56. ignoſcendum. Et poſt viginti verſus, Hæc dicit dominus, Cuſtodite iudicium, & facite iuſtitiam, quia iuxta eſt ſalus mea vt veniat, & iuſticia mea vt reueletur. Beatus vir qui facit hoc, & filius hominis qui apprehendit iſtud, Cuſtodiens ſabbatum ne polluat illud, cuſtodiens manus ſuas ne faciat omne malum. Et poſt non multum, Qui conſolamini in diis ſubter omne lignum frondoſum, immolantes paruulos in torrentibus ſubter imminentes petras. In partibus torrentis pars tua,
Eſa.58. Hæc eſt ſors tua. Et ipſis obtuliſti libamen, obtuliſti ſacrificiũ: Nunquid ſuper his non indignabor? Item poſt aliquantum, Me etenim de die in diem quærunt, & ſcire vias meas volunt, quaſi gens quæ iuſticiam fecerit, & quæ iudicium dei ſui non dereliquerit, Rogant me iudicia iuſticiæ, appropinquare deo volunt. Quare ieiunauimus & non aſpexiſti: humiliauimus animas noſtras, & neſciſti? Ecce in die ieiunij veſtri inuenietur voluntas veſtra, & omnes debitores veſtros repetitis. Ecce ad lites & cõtentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Nolite ieiunare ſicut vſque ad hanc diem, vt audiatur in excelſo clamor veſter. Nunquid tale eſt ieiunium quod elegi, per diẽ affligere hominem animam ſuam? nunquid cõtorquere quaſi

circ

circulum caput ſuum, & ſaccum & cinerem ſternere? Nunquid iſtud vocabis ieiunium & diem acceptabilem domino? Nonne hoc eſt magis ieiunium quod elegi? Diſſolue colligationes impietatis, ſolue faſciculos deprimentes, Dimitte eos qui confracti ſunt liberos & omne onus dirumpe. Frange eſurienti panem tuũ, & egenos vagóſque induc in domum tuam, Cum videris nudum, veſti eum, & carnem tuam ne deſpexeris. *Ibidem.* Et poſt quartus verſus, Si abſtuleris de medio tui catenam, & deſieris digitum extendere & loqui quod non prodeſt, Cum effuderis eſurienti animam tuam, & animam afflictam repleueris, Orietur in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt ſicut meridies, & requiem tibi dabit dominus deus ſemper. Et poſt multa. Populus qui ad iracundiam prouocat me, ante faciem *Eſa.65.* meam ſemper: qui immolant in ortis, & ſacrificant ſuper lateres: qui habitant in ſepulchris, & in delubris idolorũ dormiũt. Et poſt ſecundus verſus, Qui dicunt, recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es. Iſti fumus erunt in furore meo, ignis ardẽs tota die. Ecce ſcriptũ eſt coram me, Non tacebo, ſed reddã & retribuam in ſinus eorũ iniquitates veſtras, & iniquitates patrum veſtrorum ſimul, dicit dominus. Qui ſacrificauerunt ſuper montes & ſuper colles, exprobrauerunt mihi & remetiar opus eorum primũ in ſinu eorum. Et poſt aliquos verſus, Et vos, inquit, qui dereliquiſtis dominũ, qui obliti eſtis *Ibidem.* montem ſanctum meum, qui ponitis fortunæ menſam, & libatis ſuper eam: numerabo vos in gladio, & omnes in cæde corruetis, pro eo quòd vocaui vos, & non reſpõdiſtis, locutus ſum & non attendiſtis: & faciebatis malum in oculis meis, & quæ nolui elegiſtis. Et paulopoſt, Hæc dicit dominus, Cœlũ ſedes *Eſa.66.* mea & terra ſcabellum pedum meorum. Quæ eſt iſta domus quã ædificabitis mihi, & quis iſte locus quietis meæ? Omnia hæc manus mea fecit, & facta ſunt vniuerſa iſta dicit dominus. Ad quem autem reſpiciam, niſi ad pauperculum & contritum *Ibidem.* ſpiritu, & trementem ſermones meos? Et poſt ſextus verſus. Ego illuſiones eorum eligam, & quæ timebant adducàm eis: quia vocaui & non erat qui reſponderet, locutus ſum, & non audierunt, fecerúntque malum in oculis meis, & quæ nolui elegerunt. Audite legem domini qui tremitis ad verbum eius Dixerunt, fratres veſtri odientes vos & abiicientes propter nomen meum, Glorificetur dominus, & videbimus in lætitia veſtra, ipſi autem confundentur.

Audite

Ex Hieremia. AVdite verbum domini domus Iacob & omnes cognationes domus Iſraël. Hæc dicit dominus, Quid inuenerunt patres veſtri in me iniquitatis, quia elongauerunt à me, & ambulauerunt poſt vanitatem, & vani facti ſunt? Et poſt aliquot verſus, Hæreditatem meam poſuiſtis in abominationem: Sacerdotes non dixerunt, vbi eſt dominus? Et tenentes legem neſcierunt me, & paſtores præuaricati ſunt in me, Et Prophetæ prophetauerunt in Baal, & idola ſecuti ſunt. Et paulopoſt, Nunquid obliuiſcetur virgo ornamenti ſui, aut ſponſa faſciæ pectoralis ſuæ? Populus vero meus oblitus eſt mei diebus innumeris. Quid niteris bonam oſtendere viam tuam ad quærendam dilectionem, quæ inſuper & malitias tuas docuiſti vias tuas: & in aliis tuis inuentus eſt ſanguis animarum pauperum & innocentum? Non in foſſis inueni eos, ſed in omnibus quæ ſupra memoraui. Et dixiſti, Abſque peccato & innocens ego ſum, & propterea auertatur furor tuus à me. Ecce ego iudicio contendam tecum, eo quòd dixeris, non peccaui. Quam vilis es facta nimis iterans vias tuas, & ab Aegypto confunderis, ſicut confuſa es ab Aſſur: Nam & ab iſta egredieris, & manus tuę erunt ſuper caput tuum, quoniam obtriuit dominus confidentiam tuam. Et paulopoſt, Conuertimini filij reuertẽtes, dicit dominus, quia ego vir veſter. Item paulopoſt, Si conuerteris Iſraël, conuertere ait dominus, ad me conuertere. Si abſtuleris offendicula tua à facie mea, non commoueberis: Et iurabis, viuit dominus, in veritate & in iudicio, & in iuſticia, & benedicent eum gentes, ipſúmque laudabunt. Et paulopoſt, Stultus populus meus me non cognouit. Filij inſipientes ſunt, & vecordes. Sapientes ſunt, vt faciant mala: bene autem facere neſcierunt. Et poſt aliquot verſus, Circumite vias Hieruſalem, & aſpicite & conſiderate, & quærite in plateis eius, an inueniatis virum facientẽ iudicium, & quærentem fidem, & propicius ero ei. Quod ſi etiam viuit dominus, dixerint, & hoc falſo iurabunt: Domine, oculi tui reſpiciunt fidem. Percuſſiſti eos, & non doluerunt: attriuiſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam: Indurauerunt facies ſuas ſuper petram, & noluerunt reuerti. Ego autem dixi, Forſitan pauperes ſunt & ſtulti ignorantes viam domini & iudiciũ dei ſui: Ibo igitur ad optimates, & loquar eis, Ipſi enim cognorunt viam domini & iudicium dei ſui. Et ecce magis hi ſimul confregerunt iugum, ruperunt vincula. Et poſt aliquot verſus

Adhortatur peccatores ad pœnitẽtiã, taxãturq; falſi propheta.

Hiere. 2.

Ibidem.

Hiere. 3.

Hiere. 4.

Ibidem.

Hiere. 5.

verſus, Filij tui dereliquerunt me, & iurant in iis qui non ſunt dij Saturaui eos, & mœchati ſunt, & in domo meretricis luxu riabantur. Equi amatores, & admiſſarij facti ſunt, vnuſquiſque ad vxorem proximi ſui hinniebat. Nunquid ſuper his non viſitabo, dicit dominus: & in gente tali non vlciſcetur manus mea? Et poſt aliquot verſus, Quid poſui arenam terminum mari, præceptum ſempiternum quod non præteribit: & commouebuntur & non poterunt, & intumeſcent fluctus eius, & non tranſibũt illud. Populo autem huic factum eſt cor incredulum, & exaſperans. Receſſerunt & abierunt, & non dixerũt in corde ſuo, Metuamus dominum deum noſtrum. Et poſt paucos verſus, Inuenti ſunt, inquit, in populo meo impij, inſidiantes quaſi aucupes, laqueos ponentes. & pedicas ad capiendos viros Sicut decipula plena auibus, ſic domus eorũm plenæ dolo. Ideo magnificati ſunt & dilatati, incraſſati ſunt & impinguati: & præterierunt ſermones meos peſſimè. Cauſam pupilli non dixerunt, & iudicium pauperũ non iudicauerunt. Nunquid ſuper his nõ viſitabo, dicit dominus, aut ſuper gentẽ huiuſcemodi non vlciſcetur anima mea? Stupor & mirabilia facta ſunt in terra. Prophetæ prophetabant mendaciũ, & ſacerdotes applaudebant manibus ſuis, & populus meus dilexit talia. Quid igitur fiet in nouiſſimo eius? Et poſt aliquot verſus, Cui loquar & quẽ cõteſtabor vt audiat? Ecce incircunciſæ aures eorũ, & audire nõ poſſunt. Ecce verbũ domini factũ eſt illis in opprobriũ, & non ſuſcipiunt illud. Et paulopoſt, Audite verbũ domini omnis Iuda, qui ingredimini per portas has, vt adoretis dominũ, Hæc dicit dominus exercituũ deus Iſraël, Bonas facite vias veſtras & ſtudia veſtra, & habitabo vobiſcum in loco iſto. Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes, Templum domini, templum domini, templum domini eſt. Quoniam ſi benedixeritis vias veſtras & ſtudia veſtra, ſi feceritis iudicium inter virum & proximum eius, aduenæ & pupillo & viduæ non feceritis calumniam, nec ſanguinem innocentem effuderitis in loco hoc, & poſt deos alienos nõ ambulaueritis in malum vobiſmetipſis, habitabo vobiſcum in loco iſto, in terra quam dedi patribus veſtris à ſeculo vſque in ſeculum. Ece vos confiditis vobis in ſermonibus mendacij, qui non proderunt vobis furari, occidere, adulterare, iurare mendaciter, libare Baalim, & ire poſt deos alienos quos ignoratis: Et veniſtis & ſteuſtis coram me in domo hac, in qua inuocatũ eſt nomen

Ibidem.

Ibidem.

Hiere. 5.

Hiere. 6.

Hiere. 7.

nomen meum & dixiſtis, Liberati ſumus, eo quòd fecerimus omnes abominationes iſtas. Ergo ſpelunca latronum facta eſt domus iſta, in qua inuocatum eſt nomen meum in oculis veſtris? Ego ego ſum, ego vidi, dicit dominus. Ite ad locum meũ in Silo, vbi habitauit nomen meum à principio, & videte quæ fecerim ei propter maliciam populi mei Iſraël. Et nunc quia feciſtis omnia opera hæc, dicit dominus, & locutus ſum ad vos, mane conſurgens & loquens, & non audiſtis, & vocaui, & non reſpondiſtis: faciam domui huic, in qua inuocatum eſt nomen meum, & in qua vos habetis fiduciam, & locum quem dedi patribus veſtris, ſicut feci Silo: & proiiciam vos à facie mea, ſicut proieci omnes fratres veſtros vniuerſum ſemen Effraim. Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec aſſumas pro eis laudem & orationem, & non obſiſtas mihi, quia non exaudiam te. Nónne vides quid iſti faciant in ciuitatibus Iuda, & in plateis Hieruſalem? Filij colligunt ligna, & patres ſuccendunt ignem, & mulieres conſpergunt adipem, vt faciant placentas reginæ cœli. & libent diis alienis, & me ad iracundiam prouocent. Nunquid me ad iracundiã prouocant, dicit dominus? Nonne ſemetipſos in cõfuſione vultus ſui? Et paulopoſt,

Hiere. 8. Nunquid qui cadit, non reſurget: & qui auerſus eſt, non reuertetur? Quare ergo auerſus eſt populus iſte in Hieruſalẽ auerſione contentioſa? Apprehenderunt mendacium, & noluerũt reuerti. Attẽdi & auſcultaui, nemo quod bonũ eſt loquitur. Nullus eſt qui agat pœnitentiam ſuper peccato ſuo, dicens,

Ibidem. Quid feci? Et poſt paucos verſus. Quo modo dicitis, ſapientes non ſumus, & lex domini nobiſcum eſt. Vere mẽdacium operatus eſt ſtylus mendax ſcribarum. Confuſi ſunt ſapientes, perterriti & capti ſunt. Verbum enim domini proiecerunt, & ſa-

Hiere. 9. pientia nulla eſt in eis. Et paulopoſt, Quis dabit me in ſolitudine diuerſorũ viatorũ, & derelinquam populũ meũ, & recedã ab eis: quia omnes adulteri ſunt & cœtus præuaricatorum, & extenderunt linguam ſuam quaſi arcum mendacij, & non veritatis? Confortati ſunt in terra, quia de malo ad malum egreſſi ſunt, & me non cognouerunt dicit dominus. Vnuſquiſque ſe à ꝓximo ſuo cuſtodiat, & in omni fratre ſuo nõ habeat fiduciã: quia omnis frater ſupplantans ſupplantabit, & omnis amicus fraudulenter incedit, & vir fratrem ſuum deridebit, & veritatem non loquentur. Docuerunt enim linguam ſuam loqui mendacium, vt inique agerent laborauerunt. Habitatio tua in

medio

medio doli, In dolo renuerunt ſcire me, dicit dominus Propterea Hæc dicit dominus exercituum. Ecce ego conflabo & probabo eos, Quid enim aliud faciam a facie filiæ populi mei? Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta eſt in ore ſuo: pacem cũ amico ſuo loquitur, & occulte ponit inſidias. Nunquid ſuper his non viſitabo dicit dominus: aut in gente tali non vlciſcetur anima mea? Et paulopoſt, Hæc dicit dominus, Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & non glorietur fortis in fortitudine ſua, & non glorietur diues in diuitiis ſuis: ſed in hoc glorietur qui gloriatur, ſcire & noſſe me, quia ego ſum dominus, qui facio miſericordiã & iudiciũ & iuſticiã in terra. Hæc enim placet mihi ait domin⁹. Et poſt aliquot verſus Hæc dicit dominus, Iuxta vias gentiũ nolite diſcere, & à ſignis cœli nolite metuere quæ timent gentes, quia leges populorum vanæ ſunt. Quia lignum de ſaltu præcidit opus manus artificis in aſcia. Argento & auro decorauit illud, clauis & malleis compegit vt non diſſoluatur. In ſimilitudinem plaſmæ fabricata ſunt, & non loquentur: portata tollentur, quia incedere non valent. Nolite ergo timere ea, quia nec male poſſunt facere, nec bene. Non eſt ſimilis tui domine, magnus es tu, & magnum nomen tuum in fortitudine. Quis non timebit te ô rex gentium? Tuum eſt enim decus, & inter cunctos ſapientes gentium, & in vniuerſis regnis eorum nullus eſt ſimilis tui. Pariter inſipientes & fatui probabuntur. Doctrina vanitatis eorum lignum eſt. Argentum inuolutum de Tharſis affertur, & aurum topazion opus artificis & manus ærarij. Hyacinthus & purpura indumentum eorum, opus artificum vniuerſa hæc. Dominus autem deus verus eſt, ipſe deus viuens, & rex ſempiternus. Ab indignatione eius commouebitur terra, & non ſuſtinebunt gentes comminationem eius. Sic ergo dicetis eis, Dij, qui cœlos & terram non fecerunt, pereant de terra, & de his quæ ſub cœlo ſunt. Et aliquanto poſt Hæc dicit dominus, Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum, & à domino recedet cor eius. Erit enim quaſi myricæ in deſerto, & non videbit cum venerit bonum, ſed habitabit in ſiccitate in deſerto in terra ſalſuginis & inhabitabili. Benedictus vir qui confidit in domino, & erit dominus fiducia eius, Et erit quaſi lignum quod tranſplãtatur ſuper aquas, quod ad humorem mittat radices ſuas, & non timebit cum venerit æſtas: & erit folium eius viride in tempore ſiccitatis.

Ibidem. *Hiere. 10.* *Hiere. 17.*

Non erit ſolicitum nec aliquando deſinet facere fructum. Et
Hiere.22. aliquanto poſt, Hæc dicit dominus, Facite iudicium & iuſtitiam, & liberate vi oppreſſum de manu calumniatoris. Et aduenam, & pupillum, & viduam nolite contriſtare, neque opprimatis inique: Et ſanguinem innocentem ne effundatis in
Hiere.23. loco iſto Et paulopoſt, Væ paſtoribus qui diſpergunt & dilacerant gregem paſcuæ meæ, dicit dominus Ideo hæc dicit dominus deus Iſraël ad paſtores qui paſcunt populum meum, Vos diſperſiſtis gregem meum, & eieciſtis eos, & non viſitaſtis, Ecce ego viſitabo ſuper vos maliciam ſtudiorum veſtrorũ ait dominus. Item paulopoſt, Hæc dicit dominus exercituũ, Nolite audire verba Prophetarum qui prophetant vobis & decipiunt vos, Viſionem cordis ſui loquuntur, non de ore domini, Dicunt his qui blaſphemãt me, Locutus eſt dominus, Pax erit vobis: & omni qui ambulat in prauitate cordis ſui dixerunt:
Hiere.23. Non veniet ſuper vos malum. Quis enim affuit in conſilio domini? Et poſt aliquos verſus, Non mittebam Prophetas & ipſi currebant, non loquebar ad eos, & ipſi prophetabant. Si ſtetiſſent in conſilio meo & nota feciſſent verba mea populo meo. auertiſſem vtique eos à via ſua mala, & à peſsimis cogitationi-
Ibidem. bus ſuis. Et poſt paucos verſus, Audiui quæ dixerunt Prophetæ, prophetantes in nomine meo mendacium atque dicentes, Somniaui, ſomniaui: Vſque quò iſtud eſt in corde Prophetarum vaticinantium mendacium, & prophetantium ſeductiones cordis ſui, qui volunt facere vt obliuiſcatur populus meus nominis mei propter ſomnia cordis ſui, quæ narrat vnuſquiſque ad proximum ſuum, ſicut obliti ſunt patres eorum nominis mei propter Baal? Propheta qui habet ſomnium, narret ſomnium: & qui habet ſermonem meum, narret ſermonem meum vere. Quid paleis ad triticum, dicit dominus? Nunquid non verba mea ſunt quaſi ignis, dicit dominus, & quaſi malleus conterens petram? Propterea ecce ego ad Prophetas, ait dominus, qui furantur verba mea vnuſquiſq; à proximo ſuo, Ecce ego ad Prophetas, ait dominus, Qui aſſumunt linguas ſuas, & aiunt, dicit dominus: & ecce ego ad ſomniantes Prophetas mendacium, ait dominus, Qui narrauerunt ea & ſeduxerunt populum meum in mendacio ſuo, & in miraculis ſuis, cum ego non miſiſſem eos, nec mandaſſem eis, qui nihil pro-
Hiere. 25 fuerunt populo huic, dicit dominus. Et paulopoſt, Et miſit dominus ad vos omnes ſeruos ſuos Prophetas conſurgens diluculo

culo mittẽſque, & non audiſtis neq; inclinaſtis aures veſtras vt audiretis, cum diceret, Reuertimini vnuſquiſque à via ſua mala, & à peſſimis cogitationibus veſtris: & habitabitis in terra quam dedit dominus vobis & patribus veſtris à ſeculo & vſque in ſeculum: Et nolite ire poſt deos alienos, vt ſeruiatis adoretiſque eos, neque me ad iracundiam prouocetis in operibus manuum veſtrarum, & nõ affligam vos: Et non audiſtis me, dicit dominus. Et aliquãto poſt. Maledictus qui facit opus domini fraudulenter. Item poſt aliquantum, Bonus eſt dominus ſperantibus in eum, animæ quærenti illum. Bonum eſt præſtolari cum ſilentio ſalutare domini. Bonum eſt viro cum portauerit iugum ab adoleſcentia ſua. Sedebit ſolitarius & tacebit, quia leuauit ſe ſuper ſe. Ponet in puluere os ſuum, ſi forte ſit ſpes. Dabit percutienti ſe maxillã, ſaturabitur opprobriis, quia non repellit in ſempiternum dominus. *Hiere. 48.* *Thren. 3.*

CVM autẽ pertranſiſſent ſeptem dies factũ eſt verbũ domini ad me dicens, Fili hominis ſpeculatorẽ dedi te domui Iſraël, & audies de ore meo verbũ, & annunciabis eis ex me. Si me dicente ad impium, Morte morieris, non annunciaueris ei, neque locutus fueris vt auertatur à via ſua impia & viuat, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem tu annunciaueris impio, & ille non fuerit conuerſus ab impietate ſua, & à via ſua impia, ipſe quidem in iniquitate ſua morietur, tu autẽ animam tuam liberaſti. Sed & ſi conuerſus iuſtus à iuſticia ſua fecerit iniquitatem, ponam offendiculum coram eo, ipſe morietur, quia nõ annunciaſti ei, In peccato ſuo morietur, & non erunt in memoria iuſticiæ eius quas fecit, ſanguinem vero eius de manu tua requirã. Si autem annunciaueris iuſto, vt nõ peccet iuſtus, & ille non peccauerit, viuens viuet, quia annunciaſti ei, & animam tuam liberaſti. Et poſt aliquantum, Et dixit dominus ad eum, Tranſi per mediam ciuitatem in medio Hieruſalem, & ſigna Tau ſuper frontẽ virorum gementium & dolentiũ ſuper cunctis abominationibus quæ fiunt in medio eius. Et illis dixit audiẽte me, Ttranſite per mediã ciuitatem ſequentes eũ, & percutite. Non parcat oculus veſter, neque miſereamini, Senem adoleſcentulum, & virginẽ & paruulum, & mulierem interficite vſque ad internecionem. Omnẽ autẽ ſuper quem videritis Tau, ne occidatis, & à ſanctuario meo incipite. Et ali- *Ex Ezechiele.* *Ezech. 3.* *Ezech. 9.*

quanto poſt, Pro eo quòd mœrere feciſtis cor iuſti menda[illegible]
Ezech. 13 ter, quem ego non contriſtaui, & confortaſtis manus impij [illegible]
non reuerteretur à via ſua mala & viueret. Item poſt aliq[illegible]
Ezech. 16 tum, Et hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis tuæ, Superbia [illegible]
turitas panis, & abundantia, & ocium ipſius, & filiarum [illegible]
& manum egeno & pauperi non porrigebant, & ele[illegible]
& fecerunt abominationes coram me, & abſtuli e[illegible]s ſicut [illegible]
Ezech. 18 diſti. Et poſt paululum, Vir ſi fuerit iuſtus, & fecerit iudicium
& iuſticiam, in montibus non comederit, & oculos non [illegible]
uerit ad idola domus Iſraël, & vxorem proximi ſui non vio[illegible]la
uerit, & ad mulierem menſtruatam non acceſſerit: & hom[illegible]
nem non contriſtauerit, pignus debitori reddiderit, per [illegible]
nihil rapuerit, panem ſuum eſurienti dederit, & nudum ope-
ruerit veſtimento, ad vſuram non commodauerit, & amplius
non acceperit, ab iniquitate auerterit manum ſuam, iu[illegible]
verum fecerit inter virum & virum, in præceptis meis a[illegible]
lauerit, & iudicia mea cuſtodierit vt faciat veritatem, H[illegible]
ſtus eſt, vita viuet, ait dominus deus. Quòd ſi gen[illegible]
latronem effundentem ſanguinem, & fecerit vnum de [illegible]
hæc quidem omnia non facientem, ſed in montibus c[illegible]
tem, & vxorem proximi ſui polluentem, egenum & [illegible]
rem contriſtantem, rapientem rapinas, pign[illegible]
rem, & ad idola leuantem oculos ſuos, abominationes [illegible]
tem, ad vſuram dantem & amplius accipientem: nun[illegible]
uet? Non viuet. Cum vniuerſa deteſtanda hæc fece[illegible]
morietur; ſanguis eius in ipſo erit. Quod ſi genu[illegible]
qui videns omnia peccata patris ſui quæ fecit, timu[illegible]
fecerit ſimile eis: ſuper montes non comederit, & oc[illegible]
non leuauerit ad idola domus Iſraël, & vxore proxi[illegible]
violauerit, & virũ non cõtriſtauerit, pignus nõ retinu[illegible]
pinã non rapuerit, panẽ ſuum eſurienti dederit, & [illegible]
uerit veſtimento, à pauperis iniuria auerterit manum [illegible]
vſurã & ſuperabundantiã nõ acceperit, iudicia mea fe[illegible]
in præceptis meis ambulauerit, hic nõ morietur in iniquitate
patris ſui, ſed vita viuet. Pater eius quia calumniatus eſt & [illegible]
fecit fratri, & malũ operatus eſt in medio populi ſui, ecce [illegible]
tuus eſt in iniquitate ſua. Et dicis, Quare non portabit filius
iniquitate patris? Videlicet quia filius iudiciũ & iuſticiã operatus eſt, Omnia præcepta mea cuſtodiuit & fecit illa, vita viuet.
Anima quæ peccauerit, ipſa morietur: Filius non portabit ini-

quita

quitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij. Iuſticia iuſti ſuper eum erit, & impietas impij erit ſuper eum. Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis quæ operatus eſt & cuſtodierit vniuerſa præcepta mea, & fecerit iudicium & iuſticiam, vita viuet & non morietur. Omnium iniquitatum eius quas operatus eſt non recordabor. In iuſticia ſua quam operatus eſt viuet. Nunquid voluntatis meæ eſt mors impij dicit dominus deus, & non vt conuertatur à vijs ſuis & viuat? Si autem auerterit ſe iuſtus à iuſticia ſua, & fecerit iniquitatem ſecundum omnes abominationes quas operari ſolet impius, nunquid viuet? Omnes iuſticiæ eius quas fecit non recordabũtur. In præuaricatione qua præuaricatus eſt, & in peccato ſuo quod peccauit, in ipſis morietur. Et dixiſtis, Non eſt æqua via domini. Audite ergo domus Iſrael. Nunquid via mea non æqua, & non magis viæ veſtræ prauæ ſunt? Cũ enim auerterit ſe iuſtus à iuſticia ſua, & fecerit iniquitatem, morietur in eis. In iniuſticia quam operatus eſt morietur. Et cum auerterit ſe impius ab impietate ſua quam operatus eſt, & fecerit iudicium & iuſticiam, ipſe animam ſuam viuificabit. Conſiderauit enim & auertit ſe ab omnibus iniquitatibus ſuis quas operatus eſt, vita viuet, & non morietur. Et dicunt filij Iſrael, Nõ eſt æqua via domini. Nunquid viæ meæ non ſunt æquæ domus Iſraël, & non magis viæ veſtræ prauæ? Idcirco vnumquemque iuxta vias ſuas iudicabo domus Iſrael, ait dominus deus. Cõuertimini & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus veſtris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. Proijcite a vobis omnes præuaricationes veſtras in quibus præuaricati eſtis, & facite vobis cor nouum & ſpiritũ nouum. Et quare moriemini domus Iſraël? Quia nolo mortem morientis dicit dominus *Ezech. 22.* deus: Reuertimini & viuite. Et aliquanto poſt, Ecce principes Iſraël ſinguli in brachio ſuo fuerunt in te ad effundendũ ſanguinem. Patrem & matrem contumelijs affecerunt in te, aduenam calumniati ſunt in medio tui, pupillam & viduam contriſtauerunt apud te. Sanctuaria mea ſpreuiſtis, & ſabbata mea polluiſtis. Viri detractores fuerunt in te ad effundendum ſanguinẽ. Et ſuper montes comederunt in te, Scelus operati ſunt in medio tui. Verecundiora patris diſcooperuerunt in te, immundiciam menſtruatæ humiliauerunt in te, Et vnuſquiſque in vxorẽ proximi ſui operatus eſt abominationẽ, & ſocer nurum ſuã polluit nefaria. Frater ſororẽ ſuam filiã patris ſui op-

 preſſit

preſſit in te. Munera acceperunt apud te ad effundendum ſanguinem, vſuram & ſuperabundantiã accepiſti, & auare proximos tuos calũniabaris, meiq; oblita es, ait dominus deus. Et

Ibidem. poſt paululum, Et factum eſt verbũ domini ad me dicens, Fili hominis dic ei, Tu es terra immunda & non compluta in die furoris. Coniuratio Prophetarum in medio eius. Sicut leo rugiens capiénſq; prædam, animam deuorauerunt, opes & precium acceperunt, viduas eius multiplicauerunt in medio illius. Sacerdotes eius contempſerunt legẽ meã, & polluerunt ſanctuaria mea. Inter ſanctum & prophanũ nõ habuerunt diſtantiam, & inter pollutum & immundum non intellexerunt.

Ibidem. Et poſt duos verſus, Principes eius in medio illius quaſi lupi rapientes prædam, ad effundendum ſanguinem, & ad perdendas animas & auare ſectanda lucra, Prophetæ autem eius liniebant eos abſque temperamento, videntes vana, & diuinantes mendacium dicentes, Hæc dicit dominus deus, cum dominus non ſit locutus. Populi terræ calumniabantur calumniam, & rapiebant violenter, egenum & pauperem affligebant, & aduenam opprimebant calumnia abſque iudicio. Et quæſiui de eis virum, qui interponerent ſepem, & ſtaret oppoſitus contra me pro terra ne diſperderẽ eam, & non inueni, Et effudi ſuper eos indignationem meam, & in igne iræ meæ conſumpſi eos. Viam eorum in caput eorum reddidi, ait dominus deus. Et ali-

Ezech. 33 quanto poſt, Et factum eſt verbum domini ad me dicens, Fili hominis loquere ad filios populi tui & dices ad eos, Terra cum induxero ſuper eam gladium, & tulerit populus terræ virum vnum de nouiſſimis ſuis, & conſtituerit eum ſuper ſe ſpeculatorem: & ille viderit gladium venientem ſuper terram, & cecinerit buccina, & annunciauerit populo: audiens autem quiſquis ille eſt ſonitum buccinæ, & non ſe obſeruauerit, veneritque gladius & tulerit eum, ſanguis ipſius ſuper caput eius erit. Sonitum buccinæ audiuit, & non ſe obſeruauit, ſanguis eius in ipſo erit. Si autem cuſtodierit, animam ſuam ſaluabit. Quod ſi ſpeculator viderit gladium venientem, & nõ inſonuerit buccina, & populus nõ ſe cuſtodierit, veneritque gladius & tulerit de eis animam: ille quidem in iniquitate ſua captus eſt, ſanguinem autem eius de manu ſpeculatoris requiram. Et tu fili hominis ſpeculatorem dedi te domui Iſraël. Audiens ergo ex ore meo ſermonem, annunciabis eis ex me. Si me dicente ad impium, Impie, morte morieris: non fueris locutus vt ſe cu-

ſtodiat

ſtodiat impius à via ſua, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem annunciâte te ad impiũ vt à vitiis ſuis conuertatur, & non fuerit cõuerſus a via ſua, ipſe in iniquitate ſua morietur, porrò tu animam tuam liberaſti. Tu ergo fili hominis, dic ad domum Iſraël, Sic locuti eſtis dicentes, Iniquitates noſtræ & peccata noſtra ſuper nos ſunt, & in ipſis nos tabeſcimus quo modo ergo viuere poterimus? Dic ad eos, Viuo ego dicit dominus deus, Nolo mortẽ impij, ſed vt reuertatur impius à via ſua mala & viuat. Conuertimini à viis veſtris peſſimis, Et quare moriemini domus Iſrael? Tu itaque fili hominis, dic ad filios populi tui, Iuſticia iuſti nõ liberabit eum in qua cunq; die peccauerit: & impietas impij non nocebit eũ in quacunq; die cõuerſus fuerit ab impietate ſua. Et iuſtus nõ poterit viuere in iuſticia ſua, in quacunque die peccauerit: etiam ſi dixero iuſto, quod vita viuat, & cõfiſus in iuſticia ſua fecerit iniquitatem: omnes iuſticiæ eius obliuioni tradentur, & in iniquitate ſua quã operatus eſt, in ipſa morietur. Si autem dixero impio, Morte morieris, & egerit pœnitentiam à peccato ſuo, feceritque iudicium & iuſticiã, pignus reſtituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vitæ ambulauerit nec fecerit quicquã iniuſtum, vita viuet & non morietur. Omnia peccata eius quæ peccauit non imputabuntur ei. Iudicium & iuſticiam fecit, vita viuet. Et dixerunt filij populi tui, Non eſt æqui põderis via domini, & ipſorum via iniuſta eſt. Cum enim receſſerit iuſtus a iuſticia ſua, feceritque iniquitates, morietur in eis. Et cum receſſerit impius ab impietate ſua, feceritque iudicium & iuſticiam, viuet in eis. Et dicitis, Non eſt æqua via domini: vnumquenque iuxta vias ſuas iudicabo de vobis domus Iſraël Et poſt aliquot verſus, Et tu fili hominis, filij populi tui qui loquuntur de te iuxta muros & in oſtiis domorum, & dicunt vnus ad alterum, vir ad proximum ſuum dicẽtes Venite & audiamus qui ſit ſermo egrediens à domino, Et veniũt ad te quaſi ingrediatur populus, & ſedent cora te populus meus & audiunt ſermones tuos, & nõ faciunt eos quia in canticum oris ſui vertunt illos Et auariciam ſuam ſequitur cor eorum, & es eis quaſi carmen muſicum quod ſuaui dulciq; ſono canitur. Et audiunt verba tua & nõ faciũt ea: & cum venerit quod prædicatum eſt, ecce enim venit, tunc ſcient quod Prophetes fuerit inter eos. Et factum eſt verbum domini ad me dicens, Fili ho *Ibidem.* *Ezech. 34*

li hominis, Propheta de paſtoribus Iſraël, propheta & dices paſtoribus Hæc dicit dominus deus, Væ paſtoribus Iſraël, qui paſcebant ſemetipſos. Nónne greges paſcuntur à paſtoribus? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod craſſum erat occidebatis, gregem autem meum non paſcebatis. Quod infirmum fuit non conſolidaſtis, & quod ægrotum, non ſanaſtis. Quod fractum eſt non alligaſtis, & quod abiectum eſt non reduxiſtis, quod perierat non quæſiſtis, ſed cum auſteritate imperabatis eis & cum potentia. Et diſperſæ ſunt oues meæ eo quòd non eſſet paſtor. Et factæ ſunt in deuoratione omnium beſtiarum agri, & diſperſæ ſunt: & errauerunt greges mei in cunctis montibus & in vniuerſo colle excelſo: & ſuper omnem faciem terræ diſperſi ſunt greges mei, Et non erat qui requireret, Non erat inquam, qui requireret, Propterea paſtores audite verbum domini, Viuo ergo dicit dominus deus, quia pro eo quòd facti ſunt greges mei in rapinam, & oues meæ in deuoratione omnium beſtiarum agri, eo quòd non eſſet paſtor, Neque enim quæſierunt paſtores gregem meum ſed paſcebant paſtores ſemetipſos, & greges meos non paſcebânt. Propterea paſtores audite verbum domini. Hęc dicit dominus deus, Ecce ego ipſe ſuper paſtores, requiram gregem meum de manu eorum, & ceſſare eos faciã vt vltra nõ paſcant gregẽ, nec paſcant amplius paſtores ſemetipſos. Et liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit eis vltra in eſcã. Et poſt aliquantum, Vos autem greges mei, hæc dicit dominus deus, Ecce ego iudico inter pecus & pecus, arietũ & hircorum, Nónne ſatis vobis erat paſcua bona depaſci? Inſuper & reliquias paſcuarum veſtrarũ conculcatis pedibus veſtris, & cum puriſſimam aquam biberetis, reliquã pedibus veſtris turbatis: & oues meæ his quæ conculcata pedibus veſtris fuerãt, paſcebãtur: & quæ pedes veſtri turbauerant. hæc bibebant. Propterea hęc dicit dominus deus ad eos, Ecce ego ipſe iudico inter pecus pingue, & macilentũ pro eo quòd lateribus & humeris impingebatis, & cornibus veſtris ventilabatis omnia infirma pecora donec diſpergerentur foras. Et poſt aliquantum, Hæc dicit dominus deus, Sufficiat vobis principes Iſraël. iniquitatem & rapinas intermittite, & iudiciũ & iuſticiam facite, & ſeparate confinia veſtra à populo meo dicit dominus deus. Statera iuſta, & Ephi iuſtum erit vobis, & beatus iuſtus. Iſta de libris poſuimus, quos & Iudæi canonicos habent, in quibus eorũ inuenimus quæ huic

Ezech. 34

Ezech. 45

operi

operi conuenerint. Sed non ſunt omittendi & hi quos quidẽ ante ſaluatoris aduentum conſtat eſſe conſcriptos, ſed eos nõ receptos a Iudæis, recepit tamen eiuſdem ſaluatoris eccleſia, In his ſunt duo qui Salomonis à pluribus appellãtur, propter quandam ſicut exiſtimo, eloquij ſimilitudinem: Nam Salomonis non eſſe, nihil dubitant quique doctiores. Nec tamen eius qui ſapientiæ dicitur, quis nam ſit author apparet. Illum vero alterum, quem vocamus Eccleſiaſticum, quòd Ieſus quidam ſcripſerit, qui cognominatur Sirach, conſtat inter eos qui eundem librum totum legerunt. De libro ergo ſapientiæ iſta huic operi congruere viſa ſunt.

Diligite iuſticiam qui iudicatis terram, Sentite de domino in bonitate, & in ſimplicitate cordis quærite illũ. Quoniam inuenitur ab his qui non tentant illũ, Apparet autẽ eis qui fidem habent in illũ. Peruerſæ enim cogitationes ſeparant à deo, Probata autẽ virtus corripit inſipientes. Quoniã in maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Sãctus enim ſpiritus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu, & corripietur à ſuperueniẽte iniquitate. Benignus eſt enim ſpiritus ſapientiæ, & non liberabit maledictum a labiis ſuis: quoniã renum illius teſtis eſt deus, et cordis eius ſcrutator eſt verus et linguæ illius auditor. Quoniam ſpiritus domini repleuit orbem terrarum, et hic qui continet omnia ſcientiam habet vocis. Propter hoc qui loquitur iniqua, non poteſt latere, ſed nec præteriet illum corripiens iudicium. In cogitationibus enim impij interrogatio erit, ſermonum autem illius auditio ad dominum veniet, ad correptionem iniquitatũ illius. Quoniam auris cœli audit omnia, et tumultus murmurationum non abſcondetur. Cuſtodite ergo vos à murmuratione quæ nihil prodeſt, et à detractione parcite linguæ, Quoniam reſponſum obſcurum inuacuum non ibit. Os autem quod mentitur, occidit animã. Et paulopoſt, Qui confidunt in illũ, intelligent veritatẽ et fideles in dilectione acquieſcẽt illi, quia donum et pax eſt electis illius. Impij autẽ ſecundum quæ cogitauerunt, correptionem habebũt. qui neglexerunt iuſticiam, et à domino receſſerunt. Sapientiam enim et diſciplinam qui abijcit, infœlix eſt. Et poſt ſex verſus, Quoniã infœlix ſterilis, et incoinquinata, quæ neſciuit thorum in delicto, Habebit fructum in

Ex libro ſapientia. Sapien. 1.

Ibidem.

Sapien. 5.

Ibidem.

reſpectione animarum, Et ſpado qui non operatus eſt per manus ſuas iniquitaté, nec cogitauit aduerſus dominũ nequiſſima. Et poſt aliquantũ, Audite ergo reges & intelligite, diſcite

Sapi.6. iudices finiũ terræ iuſticiã. Præbete aures vos qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationũ. Quoniã data eſt à domino poteſtas vobis, & virtus ab altiſſimo qui interrogabit opera veſtra, & in cogitationibus ſcrutabitur. Quoniã cũ eſſetis miniſtri regni ipſius, nõ recte iudicaſtis, neq; cuſtodiſtis legẽ iuſticiæ, neq; ſecundũ voluntaté dei ambulaſtis, Horrende & cito apparebit vobis, quoniã iudiciũ duriſſimum in his qui præſunt fiet. Exiguo enim cõcedetur miſericordia, potentes autem potenter tormenta patientur. Non enim ſubtrahit perſonam cuiuſquã dominus, nec reuerebitur magnitudinem cuiuſquam. Quoniam puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter illi cura eſt pro omnibus. Fortioribus auté fortior inſtat cruciatus. Ad vos auté mali reges ſunt hi ſermones mei, vt diſcatis ſapientiã, & nõ excidatis. Qui enim cuſtodierint iuſticiã, iuſte iuſtificabũtur: & qui didicerint iſta, inuenient quid reſpõdeant. Concupiſcite ergo ſermones meos, diligite illos, & habebitis diſciplinã. Clara eſt enim & quæ nũquam marceſcat ſapientia, & facile videtur ab his qui diligũt eam, & inuenitur ab his qui quærunt illam. Præoccupat qui ſe concupiſcunt, vt illis ſe priorẽ oſtẽdat. Qui de luce vigilauerit ad illã, non laborabit, aſſidenté enim illã inueniet foribus ſuis. Cogitare enim de illa ſenſus eſt cõſummatus. Et qui vigilauerit propter illa cito erit ſecurus. Quoniã dignos ſe ipſa circumit quærens, & in viis oſtẽdet ſe illis hilariter, & in omni prouidentia occurrit illis. Initiũ enim illius veriſſima eſt diſciplinæ concupiſcentia. Cura ergo diſciplinæ dilectio eſt: & dilectio cuſtodia legũ illius eſt, Cuſtoditio auté legũ cõfirmatio incorruptionis eſt, incorruptio auté facit eſſe proximũ deo. Concupiſcentia itaque ſapientiæ deducit ad regnum perpetuum. Si ergo delectamini ſedibus & ſtemmatibus reges populi, diligite ſapientiã vt

Sapi.8. in perpetuum regnetis. Et paulopoſt. Et ſi iuſticiam quis diligit labores huius magnas habent virtutes. Sobrietatem enim & ſapientiã docet & iuſticiam & virtutem, quibus vtilius nihil in vita hominibus. Nunc iam de libro qui Eccleſiaſticus dicitur ponenda ſunt quæ vidẽtur, De quo hic etiã ea dicta deputet, quæ de Prouerbiorum libro ſum prælocutus, quamuis in iſto Eccleſiaſtico plura reppererim huic operi neceſſaria.

Timor

Timor domini ſcientiæ religioſitas. Religioſitas cuſtodiet & iuſtificabit cor iucunditatem atque gaudium dabit. Timenti dominum bene erit, & in diebus conſummationis illius benedicetur. Plenitudo ſapientiæ eſt timere deum,& plenitudo à fructibus illius. Et poſt duos verſus, Corona ſapientiæ timor domini. Et poſt quatuor verſus, Radix ſapientiæ eſt timere deum, Rami enim illius longæui. In theſauris ſapientiæ intellectus eſt, & ſcientia & religioſitas, Execratio autem peccatoribus ſapientia. Timor dei expellit peccatum, Nam qui ſine timore eſt, non poteſt iuſtificari. Iracundia enim animoſitatis illius, ſubuerſio illius eſt. Sapiens vſque in tempus ſuſtinebit patiens, & poſtea redditio iucunditatis. Bonus ſenſus vſque in tempus abſcondit verba illius, & labia multorum enarrabunt ſenſum illius. Concupiſcens ſapientiam, ſerua iuſticiam:& deus præbebit illam tibi. Sapientia enim & diſciplina timori domini & quod beneplacitum eſt illi, fides & manſuetudo,& adimplebit theſauros tuos. Non ſis incredibilis timor domini,& ne acceſſeris ad illum duplici corde. Ne fueris hypocrita in conſpectu hominum, & non ſcandalizeris labiis tuis. Attende in illis, ne forte cadas, & adducas animæ tuæ cõfuſionem:& reuelet deus abſcondita tua, & in medio ſynagogæ elidat te, Quoniam acceſſiſti maligne ad dominum, & cor tuum plenum eſt dolo & fallacia. Fili accedens ad ſeruitutem dei, ſta in timore & iuſticia,& præpara animam tuam ad tentationem,& deprime cor tuum & ſuſtine. Declina aurem tuam, & excipe verba intellectus,& ne feſtines in tempore obductionis. Suſtine ſuſtentationem dei, coniungere deo & ſuſtine, vt creſcat in nouiſſimo vita tua. Omne quod tibi applicitum fuerit accipe,& in dolore ſuſtine,& in humilitate tua patientiam habe. Quoniam in igne probatur aurum & argentum, homines vero receptibiles in camino humiliationis. Crede deo, & recuperabit te,& dirige viam tuam & ſpera in illum. Serua timorem illius, & in illo veteraſce. Metuentes dominum ſuſtinete miſeridiam eius,& non deflectatis ab illo, ne cadatis. Qui timetis dominum, credite illi,& non euacuabitur merces veſtra. Qui timetis dominum, ſperate in illum,& in oblectatione veniet vobis miſericordia. Qui timetis deum, diligite illum, & illuminabuntur corda veſtra. Reſpicite filij nationes hominum, & ſcitote quis ſperauit in domino, & confuſus eſt, permanſit in mandatis eius,& derelictus eſt,& quis illum inuocauit

Ex Eccleſiaſtico. Eccleſ. 1.

Eccleſ. 2.

uocauit, & deſpexit illum? Quoniã pius & miſericors eſt deus & remittet in tempore tribulationis peccata omnibus exquirentibus ſe in veritate. Væ duplici corde & labiis ſceleſtis & manibus malefacientibus, & peccatori terram ingredienti duabus viis. Væ diſſolutis corde, qui non credunt deo, ideo non proteguntur ab eo. Væ his qui perdiderunt ſuſtinentiam, qui dereliquerunt vias rectas, & diuerterunt in vias prauas. Et quid facietis cum inſpicere cœperit deus? Qui timent dominum, nõ erunt incredibiles verbo illius: & qui diligunt illum, conſeruabunt viam illius. Qui timent dominũ, inquirent quę beneplacita ſunt illi, & qui diligunt eum, replebuntur lege ipſius. Qui timent dominum præparabunt corda ſua, & in cõſpectu illius ſanctificabunt animas ſuas. Qui timent dominũ, cuſtodiunt mandata illius, & patientiam habebunt vſque ad inſpectionem illius, dicentes, Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in dei manus, & non in manus hominum. Secundum enim magnitudinem illius, ſic & miſericordia ipſius cum

Eccleſ. 3. ipſo. Filij ſapientiæ Eccleſia iuſtorum, & nati illorum obedientia & dilectio. Iudicium patris audite filij dilecti, & ſic facite vt ſalui ſitis. Et poſt duos verſus, Qui diligit deum exorabit pro peccatis ſuis, & continebit ſe ab illis, In oratione dierum exaudietur. Et ſicut qui theſaurizat, ita & qui honorificat matrem ſuam. Qui honorificat patrem, iucundabitur in filiis. Qui honorat patrem ſuum, vita viuet longiore, & qui obaudit patri, refrigerabit matrem. Qui timet deum, honorat parentes: & quaſi dominis ſeruiet his qui ſe genuerunt, in opere & ſermone & omni patiẽtia. Honora patrẽ tuum. vt ſuperueniat

Ibidem. tibi benedictio à domino. Et poſt tres verſus, Ne glorieris in contumelia patris tui. Et poſt tres verſus, Fili, ſuſcipe ſenectam patris tui, & ne contriſtes eum in vita illius. Et ſi defecerit ſenſu, veniam da, & ne ſpernas eum in tua virtute. Et poſt quatuor verſus, Quam malæ famæ eſt qui derelinquit patrem, &

Ibidem. eſt maledictus à deo qui exaſperat matrem. Fili, in manſuetudine opera tua perfice, & ſuper hominum gloriam diligeris. Quanto magnus es humilia te in omnibus, & coram deo inuenies gratiam Quoniam magna potentia dei ſolius, & ab humilibus honoratur. Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſerutatus fueris. Sed quę pręcepit tibi deus, illa cogita ſemper. Et in pluribus operibus eius ne fueris curioſus, non enim eſt tibi neceſſarium ea quæ abſcondita ſunt videre oculis tuis. Et poſt

poſt tres verſus, Multos enim implanauit ſuſpicio eorum, & in vanitate detinuit ſenſus illorum. Cor durum male habebit in nouiſſimo & qui amat periculum in illo peribit. Cor ingrediens duas vias non habebit ſucceſſus, & prauicordius in illis ſcandalizabitur. Cor nequam grauabitur in doloribus, & peccator adiiciet ad peccandum. Et poſt duos verſus, Cor ſapiens intelligitur in ſapientia, & auris bona audiet cum omni concupiſcentia ſapientiam. Sapiens cor & intelligibile abſtinebit ſe à peccatis, & in operibus iuſticiæ ſuceſſus habebit. Ignem ardentem extinguet aqua, & eleemoſyna reſiſtet peccatis, & deus proſpector eius, qui reddit gratiam. Meminit in poſterum, & in tempore caſus tui inueniet firmamentum. Fili eleemoſynā pauperis ne fraudes, & oculos tuos ne tranſuertas a paupere. Animam eſurientem ne deſpexeris, & non exaſperes pauperem inopia ſua. Cor inopis ne afflixeris, & ne protrahas datum anguſtianti. Rogationem cum tribulatione ne abiicias, & non auertas faciem tuam ab egeno. Ab inope non auferas oculos tuos propter iram, & non relinquas quærentibus tibi retro maledicere. Maledicentis enim tibi in amaritudine animæ exaudietur deprecatio illius. Exaudiet autem eum qui fecit illum. Cōgregationi pauperum affabilem te facito & preſbytero humilia animam tuam, & magnato humilia caput tuū. Declina pauperi ſine triſticia aurem tuam, & redde debitum tuum, & reſponde illi pacifica in manſuetudine. Libera eum qui iniuriā patitur de manu ſuperbi, & non acidè feras in anima tua. In iudicando eſto miſericors pupillis vt pater, & pro viro matri illorum, & eris velut filius altiſſimi obaudiēs, & miſerebitur tui magis quàm mater. Sapientia filiis ſuis vitam inſpirauit, & ſuſcipit inquirentes ſe, & præibit in via iuſticiæ. Et qui illam diligit, diligit vitam, & qui vigilauerint ad illam, complectentur placorem eius. Qui tenuerint illam vitam hæreditabūt, & quò introibit benedicet deus. Qui ſeruiunt ei, obſequentes erunt ſancto, & eos qui diligunt illā, diligit deus. Qui audit illā, iudicat gentes, & qui intuetur illam permanebit cōfidens. Si crediderit ei, hæreditabit illā, & erunt in confirmatione creaturæ illorum Quoniam in tentatione ambulat cum eo, & in primis elegit eum. Timorem & metum & probátionē inducet ſuper illum, & cruciabit illum in tribulatione doctrinæ ſuæ, donec tentet illum in cogitationibus illius, & credat animæ illius. Et firmabit illum, & iter abducet directum ad illum

Eccleſ. 4.

illum, & denudabit abſcondita ſua illi, & theſaurizat ſuper illum ſcientiam & intellectum iuſticiæ. Si autem oberrauerit, derelinquet illum, & tradet eum, in manus inimici ſui. Fili conſerua tempus, & deuita à malo. Pro anima tua non confundaris dicere verum. Eſt enim confuſio adducens peccatum, & eſt confuſio adducens gloriam & gratiam. Ne accipias faciem aduerſus faciē tuam, nec aduerſus animam tuā mendaciū, Ne reuerearis proximum tuum in caſu ſuo nec retineas verbum in tempus ſalutis. Non abſcondas ſapientiam tuam in decore eius In lingua enim agnoſcitur ſapientia & ſenſus, & ſententia & doctrina in verbis veritatis, & firmamentum in operibus iuſticiæ. Non contradicas veritati vllo modo, & de mendacio ineruditionis tuæ confundere, Non confundaris cōfiteri peccata tua, & ne ſubiicias te homini pro peccato. Noli reſiſtere contra faciem potentis, nec coneris contra ictum fulminis. In iuſticia agonizare pro anima tua, & vſque ad mortē certa pro iuſticia, & deus expugnabit pro te inimicos tuos. Noli citatus eſſe in lingua tua, & inutilis & remiſſus in operibus tuis. Noli eſſe ſicut leo in domo tua, euertens domeſticos tuos, & opprimēs ſubiectos tibi. Non ſit porrecta manus tua ad accipiendū,

Eccleſ. 5. & ad dandū collecta. Noli attendere ad poſſeſſiones iniquas, & ne dixeris, Eſt mihi ſufficiens vita. Nihil enim proderit in tēpore vindictæ & obductionis. Non ſequaris concupiſcentiam cordis, & ne dixeris. Quo modo potui, aut quis me ſubiiciet propter facta mea? Deus enim vindicans vindicabit. Et ne dixeris, Peccaui, & quid accedit mihi triſte? Altiſſimus enim eſt patiens redditor. De propiciatu peccatorum noli eſſe ſine metu. Neque adiicias peccatū ſuper peccatum, & ne dicas, Miſeratio dei magna eſt. Multitudinis peccatorum meorum miſerebitur. Miſericordia enim & ira ab illo cito proximat & in peccatores illius reſpicit ira. Non tardes conuerti ad dominum, & ne differas de die in diem. Subito enim venit ira illius, & in tēpore vindictæ diſperdet te Noli anxius eſſe in diuitiis iniuſtis, nihil enim proderunt tibi in die obductionis & vindictæ. Non ventiles te in omni vento, & non eas in omni via. Sic enim peccator probatur duplici lingua. Eſto firmus in via dei & in veritate ſenſus tui & ſcientia, & proſequatur te verbum pacis & iuſticiæ. Eſto manſuetus ad audiendum verbum dei, vt intelligas, & cum ſapientia feras reſponſum verum. Si eſt tibi intellectus, reſponde proximo; ſin autem, ſit manus ſuper os

tuum

tuum,ne capiaris !verbo indiſciplinato & confundaris.Honor & gloria in ſermone ſenſati,lingua vero imprudentis ſubuerſio eſt ipſius. Non appelleris ſuſurro in vita tua, & in lingua tua ne capiaris & confundaris Super furem enim eſt confuſio & pœnitentia,& denotatio peſſima ſuper bilinguem. Suſurratori autem odium & inimicia & contumelia. Iuſtifica puſillū & magnum ſimiliter. Noli fieri pro amico inimicus proximo. *Eccleſ.6.* improperiū & contumeliam malus hæreditabit, & omnis peccator inuidus & bilinguis, Non te extollas in cogitatione animæ tuæ velut taurus, ne forte elidatur virtus tua per ſtulticiā. Et poſt ſeptem verſus, Multi pacifici ſint tibi, & conſiliarij ſint tibi vnus de mille. Si poſſides amicum, in tentatione poſſide eum & non facile credas illi temetipſum. Eſt enim amicus ſecundum tempus ſuum,& nō permanebit in die tribulationis. Et eſt amicus qui egreditur ad inimiciciam, & eſt amicus qui odium & rixam & conuicia denudabit. Eſt autem amicus ſocius menſæ non permanebit in die neceſſitatis. Aminus ſi permāſerit fixus erit tibi quaſi coæqualis, & in domeſticis tuis fiducialiter aget. Si humiliauerit ſe cōtra te,& à facie tua abſcōderit ſe, vnanimem habebis amiciciam bonā. Ab inimicis tuis ſeparare,& ab amicis tuis attende. Amicus fidelis protectio fortis: qui autem inuenit illum, inuenit theſaurum. Amico fideli nulla eſt cōparatio, & non eſt digna comparatio auri & argenti contra bonitatem fidei illius. Amicus fidelis, medicamētum vitæ & immortalitatis: Et qui metuunt dominum, inueniunt illum. Qui timet deum æque habebit amiciam bonam quoniam ſecundum illum erit amicus illius. Fili à iuuentute tua excipe doctrinam.& vſque ad canos inuenies ſapientiam. Quaſi is qui arat & ſeminat accede ad illam, & ſuſtine bonos fructus illius. Et in opere enim illius exiguo laborabis, & cito edes de generationibus illius. Quàm aſpera eſt nimium ſapiētia indoctis hominibus, & nō permanebit in illa excors. Quaſi lapidis virtus probatio erit in illis.& non demorabuntur proiicere illam. Et poſt duos verſus, Quibus autem agnita eſt, per *Ibidem.* manent vſque ad conſpectum dei audi fili & accipe conſilium intellectus,& ne abiicias cōſilium meum. Iniice pedem tuum in compedes illius.& in torquem eius collum tuum. Subiice humerum tuum & porta illam,& non acidieris vinculis eius. In omni animo tuo accede ad illam, & in omni virtute tua ſerua vias eius. Inueſtiga illam & manifeſtabitur tibi,& continens

nens factus ne dereliqueris eam, In nouiſſimis enim inuenies
requiem in ea, & conuertetur tibi in oblectationem, Et erunt
Ibidem. tibi compedes in protectionem fortitudinis & baſes virtutis,
& torques illius in ſtolam gloriæ. Et poſt quatuor verſus, Fili
ſi attenderis mihi, diſces eam: & ſi accommodaueris animum
tuam, ſapiens eris: Et ſi inclinaueris aurem tuam, excipies do-
ctrinam: & ſi dilexeris audire, ſapiens eris. In multitudine
presbyterorum prudentium ſta, & ſapientiæ illorum ex cor-
de coniungere, vt omnem narrationem dei poſſis audire, &
prouerbia laudis ne effugiant te. Et ſi videris ſenſatum, euigi-
la ad illum, & gradus oſtiorum illius exterat pes tuus. Cogita-
tum habe in præceptis dei, & in mandatis illius maxime aſſi-
Eccleſi. 7. duus ſta: & ipſe dabit cor tibi, & concupiſcentia ſapientiæ da-
bitur tibi. Nolite facere mala, & non te apprehendent. Diſce-
de ab iniquo, & deficient mala abs te. Non ſemines mala in
ſulcis iniuſticiæ, & nõ metes ea in ſeptuplum. Noli quærere ab
homine ducatũ, neque à rege cathedram honoris. Nõ te iuſti-
fices ante deum, quoniam agnitor cordis ipſe eſt. Et penes re-
gem noli velle videri ſapiẽs Noli quærere fieri iudex niſi ſi va-
les virtutẽ irrumpere iniquitatis: ne forte extremiſcas faciem
potentis, & ponas ſcãdalũ in agilitate tua. Nõ pecces in mul-
titudinẽ ciuitatis, ne immittas in populum, neque alliges du-
plicia peccata: nec enim in vno eris immunis. Noli eſſe puſil-
lanimis in anima tua, Exorare, & facere elemoſynam non de-
ſpicias. Ne dicas, In multitudine munerum meorum reſpiciet
dominus, & offerente me deo altiſſimo ſuſcipiet munera mea.
Non irrideas hominem in amaritudine animæ Eſt enim qui
humiliat & exaltat deus. Noli amare mendacium aduerſus fra
trem tuum, neque in amicum ſimiliter facias. Noli velle men-
tiri omne mendacium, aſſiduitas enim illius non eſt bona,
Noli verboſus eſſe in multitudine presbyterorum. Et poſt ali-
quos verſus, Non lædas ſeruum operantem in veritate, neque
mercenarium dantem animam ſuam. Seruus ſenſitus dilectus
quaſi anima tua, non defraudes illum libertate neque inopem
relinquas illum, Et poſt duos verſus, Filij tibi ſunt erudi illos,
pecora tibi ſunt, attende illis. Filiæ tibi ſunt, ſerua corpus illa-
Ibidem. rum: non oſtendas hilarem faciem tuam ad illas. Trade filiam,
& grande opus feceris, & homini ſenſato da illam. Mulier ſi
eſt tibi ſecundum animam tuam, non proiicias illam, & odi-
bili non credas te in toto corde. Honora patrem tuum, & ge-
mitus

mitus matris tuæ ne obliuiſcaris. Memento enim, quoniam niſi per illos natus non fuiſſes, & retribue illis quo modo illi tibi. In tota anima tua time deum, & ſacerdotes illius ſanctifica. In omni virtute dilige deum qui te fecit, & miniſtros eius non derelinquas. Honora deum ex tota anima tua, & honorifica ſacerdotes. Et poſt ſex verſus, Et pauperi porrige manum tuam, vt perficiatur benedictio tua: gratia datur in conſpectu omnis viuentis, & à mortuo non prohibeas gratiam. Non deſis plorantibus in conſolatione, & cum lugentibus ambula. Non te pigeat viſitare infirmum, ex his enim in dilectione firmaberis. In omnibus operibus tuis memorare nouiſſima, & in æternum non peccabis. Non litiges cum homine potente, ne forte incidas in manus illius. Non contendas cum homine locuplete, ne forte contra te conſiſtat litem tibi, multos enim perdidit aurum, & vſque cor regum extendit & conuertit. Nõ litiges cum homine linguoſo, & non ſtrues in ignem illius ligna. Et poſt duos verſus, Ne deſpicias hominem auertentem ſe à peccato, neque improperes ei, Memento, quoniam omnes ſumus in correptione. Ne ſpernas hominem in ſua ſenecta, etenim ex nobis ſeneſcunt. Ne deſpicias narrationem presbyterorum ſapientium, & in prouerbiis illorum conuerſare: Ab ipſis enim diſces doctrinã intellectus, & ſeruire magnatis ſine querela. Non te prætereat narratio ſeniorum, & ipſi enim didicerunt à patribus ſuis: Quoniam ab ipſis diſces intellectũ, & in tempore neceſſitatis reſponſum. Et poſt aliquos verſus, Cum fatuis ne conſilium habeas: non enim poterunt diligere, niſi quæ ipſis placent. Coram extraneo ne facias cõſilium. neſcis enim quid pariet. Et poſt duos verſus, Non zeles mulierem ſinus tui. Et poſt ſeptem verſus, Virginem ne concupiſcas, ne forte ſcandalizeris in decore eius. Non des fornicariis animam tuam in vllo, ne perdas te & hæreditatem tuam. Et poſt duos verſus, Auerte faciem tuam à muliere compta, & non circumſpicias ſpeciem alienam. Et poſt aliquos verſus, Ne derelinquas amicum antiquum, nouus enim nõ erit ſimilis illi. Vinum nouum, amicus nouus: vetereſcat, & cum ſuauitate bibes illud. Non zeles gloriam & opes peccatoris: non enim ſcis quæ futura ſit ipſius ſubuerſio. Non placeat tibi iniuria iuſtorum. Et poſt duos verſus, Longe abeſto ab homine poteſtatem habente occidendi, & non ſuſpicaberis timorem mortis. Et ſi acceſſeris ad illum, noli aliquid committere, ne forte auferat

Eccleſi. 8.

Ibidem.

Ibidem.

Eccleſi 9.

Ibidem.

Ibidem.

vitam tuam. Et poſt quatuor verſus, Et cum ſapientibus & prudentibus tracta. Viri iuſti ſint tibi conuiuæ, & in timore dei
Eccle. 10. ſit gloria tibi. Et poſt aliquos verſus, Semen hominum honorabitur hoc quod timet deum: ſemen autem hoc exhonorabitur hominum, quod præterit mandata domini. In medio fratrum illorum rector in honore, & qui timēt dominum, erunt in oculis illius. Gloria diuitum, honoratorum, & pauperum, timor dei eſt. Non deſpicere hominem iuſtum pauperem, & non magnificare virum peccatorem diuitem. Magnus eſt iudex, & potens eſt in honore, & non eſt maior illo qui timet deum. Seruo ſenſato liberi ſeruient, vir prudens & diſciplina-
Ibidem. tus non murmurabit correptus. Et poſt quinque verſus, Fili in manſuetudine ſerua animam tuam, & da illi honorē ſecun
Eccleſi. 11. dum meritū ſuum. Et poſt ſex verſus, Sapiētia humiliati exaltat caput ipſius, & in medio magnatorū concedere illum faciet. Non laudet virum in ſpecie ſua, neque ſpernas hominē in viſu ſuo. Breuis in volatilibus eſt apis, & initium dulcoris habet fructus illius. In veſtitu ne glorieris vnquā, nec in die honoris tui extollaris. Et poſt ſex verſus, Priuſquā interroges, nō vituperes quenquā, & in medio ſeniorū ne adiicias loqui. De re ea quæ te non moleſtat, nec certaueris: & in iudicio peccatorū ne conſiſtas. Fili ne in multis ſint actus tui: & ſi diues fueris, non erit immunis à delicto. Si enim ſecutus fueris, nō apprehēdes: & nō effugies ſi præcurreris. Et poſt aliquos verſus,
Ibidem. Ne manſeris in omnibus peccatorū. Fide autē in deo, & mane in loco tuo. Et poſt aliquot verſus, Ante mortē ne laudes hominem quemquam. Et poſt vnum verſum, Non omnem hominem indūcas in domū tuam: multæ enim inſidiæ doloſi ſunt. Sicut enim eructant præcordia infantium, & ſicut perdix inducitur in foueam, & vt caprea in laqueum, ſic & cor ſuperborum: Et ſicut proſpector vidēs caſum proximi ſui. Bona enim in mala conuertens inſidiatur, & in electis imponit maculam.
Eccleſi. 11. Ab ſcintilla vna augetur ignis, & ab vno doloſo augetur ſanguis. Homo vero peccator ſanguini inſidiatur. Attende tibi à peſtifero, fabricat enim mala, ne forte inducat ſuper te ſubſannationem in perpetuū. Admitte ad te alienigenā, & ſubuertet te in torpore, & alienabit te à tuis propriis. Si benefeceris, ſcito cui benefeceris, & erit gratia in bonis tuis multa. Benefac iuſto, & inuenies retributionē magnam: & ſi nō ab ipſo, certe à deo. Non eſt eis bene qui aſſidui ſunt in malis, & eleemoſy-

ras nō danti, Quoniam & altiſſimus odio habet peccatores, & miſertus eſt pœnitētibus. Da miſericordi, & ne ſuſceperis peccatorem. Benefac humili, & ne dederis impio. Prohibe panes illi dare, ne in ipſis potentior te ſit: nam duplicia mala inuenies in omnibus bonis, quoniā & altiſſimus odio habet peccatores, & impiis reddet vindictam. Et poſt quatuor verſus, Nō credas inimico tuo in æternum, Sicut enim æramentum æruginat nequicia illius. Et ſi humiliatus vadat curuus, abiice animum tuum, & cuſtodi te ab illo. Nō ſtatuas illum penes te, ne ſedeat ad dexteram tuam, ne cōuerſus ſtet in loco tuo: ne forte cōuerſus in locum tuum, inquirat cathedram tuam, & in nouiſſimo agnoſcas verba mea, & in ſermonibus meis ſtimuleris. Quis miſerebitur incantatori à ſerpente percuſſo, & omnibus qui appropiant beſtiis? Sic & qui comitatur cum viro iniquo, & obuolutus eſt in peccatis eius, Vna hora tecum permanebit. Si autem declinaueris, nō ſupportabit. In labiis ſuis indulcat inimicus, & in corde ſuo inſidiatur, vt ſubuertat te in foueam. In oculis ſuis lachrymatur inimicus, & ſi inuenerit tempus, non ſatiabitur ſanguine. Si incurrerint mala tibi, inuenies eum illic priorē, & quaſi adiuuans ſuffodiet plantas tuas. Caput ſuum mouebit, & plaudebit manu: & multa ſuſurrans commutabit vultum ſuum. Et poſt aliquos verſus, Bona eſt ſubſtantia, cui nō eſt peccatū in conſcientia: & nequiſſima pau- *Eccleſi.13.* pertas in ore impij. Et poſt tres verſus, Beatus vir qui non eſt lapſus verbo ex ore ſuo, & nō eſt ſtimulatus in triſticia delicti. *Eccleſ.14.* Fœlix qui non habuit animi ſui triſticiam, & nō excidit ab ſpe ſua. Viro cupido & tenaci ſine ratione eſt ſubſtātia, & homini liuido ad quid aurū? Et poſt aliquos verſus, Fili ſi habes, benefac tecū, & deo dignas oblationes offer. Memor eſto, quoniam *Ibidem.* mors non tardat, & teſtamentum inferorum, quia demonſtratum eſt tibi: Teſtamentum enim huius mundi morte morietur. Ante mortē benefac amico tuo, & ſecūdum vires tuas exporrigens da pauperi. Et poſt aliquos verſus, Beatus vir qui in *Ibidem.* ſapiētia morabitur, & qui in iuſticia ſua meditabitur, & in ſenſu ſuo cogitabit circūſpectionē dei. Qui excogitat vias ſuas in corde ſuo, & in abſconditis illius intelligens. Et poſt aliquos verſus, Homines ſtulti non apprehendent illā; & homines ſenſati obuiabunt illi. Homines ſtulti non videbunt illam, longe *Eccleſ.25.* enim abeſt à ſuperbia & dolo. Viri mendaces non erunt memores illius, & viri veraces inuenientur in illa, & ſucceſſum

habebunt vſque ad inſpectionem dei. Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoribus,quoniam à deo profecta eſt ſapientia.Sapientiæ enim dei aſtabit laus:& in ore fideli abundabit, & dominator eam illi dabit.Non dixeris,per deum abeſt,quæ odit enim ne feceris.Non dicas,ille me implanauit: non enim neceſſarij ſunt illi homines impij. Omne execramentum erroris odit deus, & non erit amabile timentibus illum. Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui. Adiecit mandata & præcepta ſua.Si volueris,mandata conſeruabunt te, & in perpetuum fidem placitam facere. Appoſuit tibi aquam & ignem, ad quod voles porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors,bonum & malum,quod placuerit ei dabitur illi,quoniam multa ſapientia dei:& fortis in potentia, videns omnes ſine intermiſſione. Oculi dei ad timentes eum, & ipſe cognoſcit omnem operam hominis. Nemini

Eccleſi.16. mandauit impie agere,& nemini dedit ſpacium peccandi,Non enim concupiſcit multitudinem filiorum infidelium & inutilium.Et ne iocunderis iu filiis impiis, ſi multiplicentur: non oblecteris ſuper ipſos,ſi non eſt timor dei cum illis. Non credas vitæ illorum.& ne reſpexeris in labores illorum. Melior eſt enim vnus timẽs deum quàm mille filij impij,& vtile mo-

Ibidem. ri ſine filiis,quã relinquere filios impios. Et poſt aliquos verſus,Nõ dicas,A deo abſcondar,& ex ſummo quis mei memo-

Eccleſi.17. rabitur? Et paulo poſt, Non ſunt abſconſa teſtamenta per iniquitatem illorum, & omnes iniquitates eorum in conſpectu dei.Eleemoſyna viri quaſi ſignaculum cum ipſo, & gratiã hominis quaſi pupillam conſeruabit: & poſtea reſurget & retribuet illis vnicuique in capite illorum,& conuertet in interiores partes terræ. Pœnitentibus autem dedit viam iuſticiæ, & confirmabit deficientes ſuſtinere,& deſtinauit illis ſortem veritatis.Conuertere ad deum,& relinque peccata tua, precare ante faciẽ,& minue offendiculũ. Reuertere ad deum & auer-

Ibidem. tere ab iniuſticia tua, & nimis odito execrationẽ. Et poſt aliquot verſus,Quàm magna miſericordia dei, & propiciatio illius cõuertentibus ad ſe. Nec enim omnia poſſunt eſſe in ho-

Eccleſi.18. minibus,quoniã nõ eſt immortalis filius hominis. Et poſt aliquot verſus,Miſerator excipiens doctrinã miſerationis,& qui feſtinat in iudiciis eius. Fili in bonis nõ des querelam, & in omni dato non des triſticiã verbi mali. Nónne ardorem refrigerabit ros: Sic & verbũ melius quàm datũ.Nónne ecce verbũ

ſupra

ſupra datum bonum? Sed vtraque cum homine iuſtificato. Stultus acriter improperabit, & datus indiſciplinati tabeſcere facit oculos. Ante iudicium para iuſtitiam tibi, & antequam loquaris diſce. Et ante languorem adhibe medicinam, & ante iudicium interroga teipſum, & in conſpectu dei inuenies propiciationem. Ante languorem humilia te, & in tempore infirmitatis oſtende conuerſationem tuam. Non impediaris orare ſemper, & non verearis vſque ad mortem iuſtificari, quoniam merces dei manet in æternum. Ante orationem præpara animam tuam, & noli eſſe quaſi homo qui tentat deum. Et poſt ſex verſus, Homo ſapiens, in omnibus metuet, & in diebus delictorum attendit ab inertia. Et poſt quinque verſus, Poſt concupiſcentias tuas non eas, & à voluptate tua auertere. Si præſtes animæ tuæ coucupiſcentiam eius, faciet te in gaudium inimicis. Ne oblecteris in turbis, nec in modicis delecteris. Et poſt aliquos verſus, Et qui ſpernit modica, paulatim decidet. Vinum & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes, & arguunt ſenſatos. Et poſt aliquot verſus, Qui credit cito leuis corde eſt, & minorabitur: & qui delinquit in animam ſuam, inſuper habebitur. Et poſt duos verſus, Et qui odit loquacitatem, extinguit maliciã. Et poſt aliquos verſus, Audiſti verbum aduerſus proximum, cõmoriatur in te, fidens quoniã non te dirumpet, A facie verbi parturit fatuus, tanquam gemitus partus infantis. Sagitta infixa femori carnis, ſic verbum in ore ſtulti. Corripe amicũ, ne forte non intellexerit, & dicat, non feci: aut ſi fecit, ne iterum addat facere. Corripe proximum, ne forte dixerit: & ſi dixerit, ne forte iteret. Corripe amicum: ſæpe enim fit commiſſio, & non omni verbo credas. Eſt qui labitur in lingua ſua, ſed nõ ex animo, Quis eſt enim qui non deliquerit in lingua ſua? Corripe proximum antequam commineris, & da locum timori altiſſimi, quia omnis ſapiẽtia timor dei, & in illa timere deum. Et poſt quinque verſus, Melior eſt homo qui deficit ſapientia, & deficiens ſenſu in timore, quàm qui abundat ſenſu, & tranſgreditur legẽ altiſſimi. Et poſt aliquos verſus, Quàm bonũ eſt arguere quàm iraſci. Et poſt aliquos verſus, Et qui poteſtatẽ ſibi aſſumit iniuſte, odietur. Et poſt octo verſus, Sapiẽs in verbis ſeipſum amabilẽ facit. Et poſt aliquos verſus, Lapſus falſæ linguæ quaſi qui de pauimẽto cadens, ſic caſus malorũ feſtinãter veniet. Homo acharis quaſi fabula vana, in ore diſciplinatorũ aſſidua erit. Ex ore fatui reprobabitur

Ibidem. *Eccleſi.19.* *Ibidem.* *Ibidem.* *Eccleſ.20.* *Ibidem.* *Ibidem.*

parabola: non enim illam dicit in tempore ſuo. Et poſt duos verſus, Eſt qui perdet animam ſuam præ confuſione, & ab imprudenti perſona perdet eam, perſonæ autem acceptione perdet ſe. Eſt qui præ confuſione promittit amico, & lucratus eſt eum inimicum gratis. Opprobrium nequam in homine mendacium, & in ore indiſciplinatorum aſſidue erit. Potior fur, quàm aſſiduitas viri mendacis: perditionem autem ambo hæreditabunt. Mores hominum mendacium ſine honore, & confuſio illius cum ipſo ſine intermiſſione. Sapiens in verbis producit ſeipſum. Et poſt quatuor verſus, Xenia & dona excæcat oculos iudicum, & quaſi mutus in ore auertit correptiones eorum. Sapientia abſconſa, & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas in vtriſque? Melior eſt in hominibus qui abſcondit inſipientiam ſuam, quam qui abſcondit ſapientiam ſuam. Fili peccaſti, ne adiicias iterum, ſed & de præteritis deprecare, vt tibi remittantur. Quaſi à facie colubri fuge peccata, & ſi acceſſeris ad illa, ſuſcipient te. Dentes leonis, dentes eius, interficientes animas hominum: quaſi romphæa bis acuta omnis iniquitas, plagæ illius non eſt ſanitas. Et poſt quatuor verſus. Qui odit correptionem, veſtigium eſt peccatoris: & qui timet deum, conuertetur ad cor ſuum. Et poſt quinque verſus, Via peccantium complantata lapidibus, & in finem illorum inferi & tenebræ & pœna. Qui cuſtodit iuſticiam, cōtinebit ſenſum eius. Conſummatio timoris dei, ſapientia & ſenſus. Et poſt aliquos verſus, Verbum ſapiens quodcunq; audierit ſcius, laudabit, & ad ſe adiiciet. Audiet luxurioſus, & diſplicebit illi, & proiiciet illud poſt dorſum ſuum. Narratio fatui quaſi ſarcina in via: nam in labiis ſenſati inuenietur gratia. Os prudentis quæritur in eccleſia, & verba illius cogitabunt in cordibus ſuis. Et poſt duos verſus, Compedes in pedibus ſtulto doctrina, & quaſi vincula manuum ſupra manum dexteram. Fatuus in riſu exaltat vocem ſuam, vir autem ſapiens vix tacite ridebit. Ornamentum aureum prudenti doctrina, & quaſi brachiale in brachio dextro. Et poſt aliquos verſus, In ore fatuorum cor illorum, & in corde ſapientiū os illorum. Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipſe animam ſuam. Suſurro coinquinabit animā ſuam, & in omnibus odietur: & qui manſerit, odioſus erit: tacitus & ſenſatꝰ honorabitur. In lapide luteo lapidatus eſt piger, & omnes loquentur ſuper aſpernationē illius. Et poſt quatuor verſus: Filia prudens hæreditas viro ſuo: nā quæ

Ibidem.
Eccle. 21.
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem.
Eccle. 22.

confun

confundit, in contumeliam fit genitoris. Patrem & virum cõfundit quæ audax eſt, & ab impiis non minorabitur, ab vtriſque autẽ inhonorabitur. Muſica in luctu, importuna narratio. Flagella & doctrina, in omni tempore ſapiẽtia. Qui docet fatuũ, quaſi qui conglutinat teſtam. Qui narrat verbũ non attendenti, quaſi qui excitat dormientẽ de graui ſomno. Cum dormiẽte loquitur, qui narrat ſtulto ſapientiam: & in fine narrationis dicit, quis eſt hic? Super mortuũ plora, deficit enim lux ei: & ſuper fatuum plora, deficit enim ei ſenſus. Modicum plora ſuper mortuũ, quoniã requieuit: Nequiſſimi enim nequiſſima vita ſuper mortẽ fatui. Luctus mortui ſeptẽ diebus, fatui autem & impij omnes dies vitæ illorum. Et poſt aliquos verſus, Mittens lapidem in volatilia, deiiciet illa: Sic & qui cõuiciatur amico, diſſoluet amiciciam. Ad amicum & ſi produxeris gladium, non deſperes: eſt enim regreſſus ad amicum. Si aperuit os triſte, non timeas: eſt enim concordatio, excepto conuicio, & improperio, & ſuperbia, & myſterij reuelatione, & plaga doloſa. In his omnibus effugiet amicus. Et poſt decem verſus, Quis dabit ori meo cuſtodiam, & ſuper labia mea ſignaculum certum, vt non cadam ab ipſis, & lingua mea perdat me. Domine pater & dominator vitæ meæ non relinquas me, & ne ſinas me cadere in illis. Quis ſuperponit in cogitatu meo flagella, & in corde meo doctrinam ſapiẽtiæ, vt ignorantibus eorum non parcat mihi, & non appareant delicta illorum: ne adincreſcant ignorantiæ meæ, & multiplicentur delicta mea, & peccata mea abundent, & incidam in conſpectu aduerſariorum, & gaudeat inimicus meus. Domine pater & deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu illorum. Extollentiã oculorum meorũ ne dederis mihi, & omne deſiderium prauum auerte à me. Aufer à me veneris cõcupiſcentias, & cõcubitus concupiſcentiæ ne apprehendant me, & animæ irreuerenti & infrunitæ ne tradas me. Doctrinam oris audite filij, & qui cuſtodierit illam, non operiet labiis ſuis, nec ſcãdalizabitur operibus nequiſſimis. In vanitate ſua apprehẽditur peccator, & ſuperbus & maledictus ſcãdalizabitur in illis. Iurationi non aſſueſcat os tuum, multus enim caſus in illa. Nominatio vero dei nõ ſit in ore tuo aſſidua, & nominibus ſanctorum nõ admiſcearis, quoniam non eris immunis ab eis. Sicut enim ſeruus interrogatus aſſidue, à liuore non minuitur, ſic omnis iurans & nominans in toto à peccato non purgabitur. Vir mul

Ibidem.

Eccle. 23.

cum iurans implebitur iniquitate,& non diſcedet à domo illius plaga. Et ſi fruſtrauerit fratrem delictum illius ſuper ipſum erit:& ſi diſſimulauerit, delinquit dupliciter. Et ſi inuacuum iurauerit, non iuſtificabitur: replebitur enim retributione domus illius. Et poſt quatuor verſus, Indiſciplinationi non aſſueſcat os tuum, eſt enim in illa verbum peccati. Memento patris & matris tuæ, in medio enim magnatorum conſiliis: ne forte obliuiſcatur te deus in conſpectu illorum, & aſſiduitate tua infatuatus improperium patiaris, & maluiſſes non naſci, & diem natiuitatis tuæ maledicas. Homo aſſuetus in verbis improperij in omnibus diebus ſuis non erudietur. Duo genera abundant in peccatis, & tertium adducit iram & perditionem. Anima calida quaſi ignis ardens non extinguetur donec aliquid glutiat: & homo nequam in ore carnis ſuæ nõ deſinet, donec incendat ignem. Et poſt duos verſus, Omnis homo qui trãſgreditur lectũ ſuum, contemnens in animã ſuam, & dicens, Quis me videt? Tenebræ circundant me, & parietes coopetiũt me, & nemo circumſpicit me quem verear: delictorum meorum non memorabitur altiſſimus, & non intelliget, quoniam non videt oculus illius, Quoniam expellet à ſe timorem dei huiuſmodi hominis timor, & oculi hominum timentes illum: & non cognouit, quoniam oculi domini plus multo lucidiores ſuper ſolem, circumſpicientes omnes vias hominum & profundum abyſſi, & hominum corda intuentes in abſconditas partes. Et paulopoſt, Quæ in iuuentute tua non congregaſti, quo modo inuenies in ſenectute tua? Quàm ſpecioſum caniciei iudicium, & presbyteris cognoſcere conſiliũ. Quàm ſpecioſã veteranis ſapientia, & glorioſis intellectus & conſilium. Corona ſenum multa peritia, & gloria illorum timor dei. Et poſt decem verſus, Timor dei ſuper omnia ſe ſuper poſuit. Beatus cui donatum eſt habere timorem dei, Qui timet illum, cui aſſimilabitur? Et poſt aliquos verſus, Ne reſpicias mulieris ſpeciem, & non concupiſcas mulierẽ in ſpecie. Et poſt aliquos verſus, Mulier ebrioſã ira magna, & contumelia & turpitudo illius non contegetur. Fornicatio mulieris in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnoſcetur. In filia non aduertente ſe firmã cuſtodiam, ne inuenta occaſione abutatur ſe. Ab omni irreuerentiã oculorum caue, & ne mireris ſi te neglexerit. Et poſt quatuor verſus, Gratia mulieris ſedulæ delectabit virum ſuũ, & oſſa illius impinguabit. Diſciplina illius

Ibidem. *Ibidem.* *Eccle. 25.* *Ibidem.* *Ibidem.* *Eccle. 26.* *Ibidem.*

lius datum dei eſt. Mulier ſenſata & tacita non eſt immutatio eruditæ animæ. Gratia ſuper gratiam, mulier ſancta & pudo rata. Omnis autem ponderatio nō eſt digna continētis animæ. Et poſt duodecim verſus, Et qui tranſgreditur à iuſticia ad pec catum, deus parauit eum ad rōphæam. Et poſt quatuor verſus, Et qui quærit locupletari, auertit oculum ſuum. Et poſt tres verſus, Contereturdelictum, ſi non in timore domini tenue ris te inſtanter, cito ſubuertetur domus tua, Sicut in pertuſu ra cribri remanebit puluis, ſic aporia hominis in cogitatu il lius. Vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tētatio tribu lationis. Sicut ruſticatio de ligno oſtendit fructum illius, ſic verbū ex cogitatu hominis cordis. Ante ſermonē non collaudes virum: hæc enim tentatio eſt hominū. Si ſequeris iuſticiā, apprehendes illam, & indues quaſi pudorem honoris, & habitabis cum ea, & proteget te in ſempiternum, & in die agnitionis inuenies firmamentū. Volatilia ad ſibi ſimilia conueniunt, & veritas ad eos qui operantur illam reuertetur. Leo venatióni inſidiatur ſemper, ſic peccata operantibus iniquitatem. Homo ſanctus in ſapientia manet ſicut ſol. nam ſtultus ſicut luna immutatur. In medio inſenſatorum ſerua verbum tempori: in medio autem cogitantium aſſiduus eſto. Narratio peccantium odioſa, & riſus eorum in delictis peccati. Loquela multum iurans horripilationem capiti ſtatuet, & in reuerentia ipſius obturatio aurium. Effuſio ſanguinis in rixa ſuperborum, & maledictio illorum auditus grauis. Qui denudat arcana amici, perdit fidem, & non inueniet amicum ad animum ſuum. Dilige proximū, & cōiungere fide cum illo: Quod ſi nudaueris abſcō dita illius, non perſequeris eum. Sicut enim homo qui perdit amicū ſuum, ſic qui perdit amiciciā proximi ſui. Et ſicut qui di mittit auē de manu ſua, ſic reliquiſti proximum tuum, & nō eum capies. Non illum ſequeris, quoniam longe abeſt. Effugit enim quaſi caprea de laqueo, quoniam vulnerata eſt anima eius, & vltra eum non poteris colligare. Maledicti eſt concordatio: denudare autem amici myſteria, deſperatio eſt animæ infœlicis. Annuens oculis fabricat iniqua, & nemo eum abiiciet In conſpectu oculorum tuorum indulcabit os ſuum, & ſuper ſermiones tuos admirabitur: Nouiſſima autem peruertet os ſuum, & in verbis tuis dabit ſcandalum. Multa audiui, & non coæquaui ei, & dominus audiet illum. Et poſt duos verſus, Qui foueam fodit, decidet in illam: & qui ſtatuit lapidem pro-

Ibidem.

Eccleſi. 27

ximo, offendet in eo:& qui laqueum alio parat, peribit in illo. Facienti nequiſſimũ conſiliũ ſuper illum deuoluetur, & non agnoſcet vnde adueniet illi. Illuſio & improperiũ ſuperborũ, & vindicta ſicut leo inſidiabitur illi. Laqueo peribunt qui oble ctantur caſu iuſtorũ. Et poſt tres verſus, Qui vindicari vult à deo, inueniet vindictã, & peccata illius ſeruãs ſeruabit. Relin que proximo tuo nocẽti te, & tunc deprecanti tibi peccata ſol uentur. Homo homini ſeruat irã, & à deo quærit medelã, In hominẽ ſimilẽ ſibi nõ habet miſericordiã. & de peccatis ſuis deprecatur. Ipſe dũ caro ſit, ſeruat iram, & propiciationem petit à deo. Quis exorabit pro delictis illius? Memẽto nouiſſimorũ, & deſine inimicari, Tabitudo enim & mors imminet in mãdatis dei. Memorare timorẽ dei, & non iraſcaris proximo. Memorare teſtamẽti altiſſimi, & deſpice ignorantiã. Abſtine te à lite, & minues peccata. Homo enim iracundus incendit litẽ, & vir peccator turbabit amicos, & in medio pacẽ habẽtiũ immittit inimiciciã, Et poſt quatuor verſus, Certamẽ feſtinatũ incẽdit ignẽ, & lis feſtinans effundit ſanguinẽ, & lingua teſtificans adducit mortẽ. Si ſufflaueris, quaſi ignis exardebit: & ſi expueris ſuper illã, extinguetur. Vtraq; ex ore proficiſcuntur. Suſurro & bilinguis maledictus: multos enim turbauit pacẽ habentes. Lingua tertia multos cõmouit, & diſperſit illos à gente in gentẽ. Ciuitates muratas diuitũ deſtruxit, & domos magnatorũ effodit. Virtutes populorũ concidit, & gentes fortes diſſoluit. Lingua tertia mulieres viratas eiecit, & priuauit illas de laboribus ſuis. Qui reſpicit illam, non habebit requiẽ, nec habebit amicum in quo requieſcat. Et poſt aliquos verſus, Verbis tuis facito ſtaterã, & frænos ori tuo rectos: & attende ne forte labaris in lingua, & cadas in conſpectu inimicorum inſidiantiũ tibi, & ſit caſus tuus inſanabilis in mortẽ. Qui facit miſericordiã, fœneratur proximo & qui præualet manu, mãdata ſeruat. Fœnerare proximo tibi in tempore neceſſitatis illius : & iterũ redde proximo in tempore ſuo. Cõfirma verbum, & fideliter age cum illo: & in omni tempore inuenies quod tibi neceſſarium eſt. Multi quaſi inuentionẽ æſtimauerunt fœnus, & præſtiterunt moleſtiã iis qui ſe adiuuerũt. Et poſt aliquos verſus, Veruntamẽ ſuper humilẽ animo fortior eſto, & pro elemoſyna non trahas illum. Propter mandata aſſume pauperem, & propter inopiam illius ne dimittas eum vacuum. Perde pecuniam tuam propter fratrem & amicum, & non abſcondas illam

Eccle. 28. *Ibidem.* *Ibidem.* *Eccle. 29.* *Ibidem.*

Iam ſub lapide in perditionem. Pone theſaurum tuũ in præce ptis altiſſimi, & proderit tibi magis quàm aurum. Conclude eleemoſynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo. Super ſcutum potentis, & ſuper lanceam aduerſus inimicum tuũ pugnabit. Vir bonus fidem facit proximo ſuo, & qui perdiderit, confuſionem derelinquet ſibi. Gratiam fideiuſſoris ne obliuiſcaris, dedit enim pro te animam ſuam. Repromiſſorem fugit peccator & immundus. Bona repromiſſoris ſibi adſcribit peccator, & ingratus ſenſu derelinquit liberantem ſe. Vir repromittit de proximo ſuo, & cum perdiderit reuerentiam, derelinquetur ab eo. Repromiſſio nequiſſima multos perdidit diligentes, & commouit illos quaſi fluctus maris. Viros potentes gyrans migrare fecit & vagati ſunt in gentibus alienis. Peccator tranſgrediens mandata domini, incidet in promiſſionem nequam. Et poſt vnum verſum, Recu pera proximum ſecundum virtutem tuam, & intende tibi ne incidas. Et poſt aliquos verſus, Qui diligit filium ſuum aſſiduat illi flagella, vt lætetur in nouiſſimo ſuo. Qui docet filiũ ſuum, laudabitur in illo. Et poſt decem verſus, Equus indomitus euadet durus, & filius remiſſus euadit præceps. Lacta filium, & pauentem te faciet. Lude cum illo, & contriſtabit te. Non corrideas illi, ne doleas in nouiſſimo, & obſtupeſcant dentes tui. Non des illi poteſtatem in iuuentute, & ne deſpicias cogitatus illius. Curua ceruicem eius in iuuentute, & tunde latera eius dum infans eſt: ne forte induret & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ. Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudine illius confundaris. Melior eſt pau per ſanus & fortis viribus, quàm diues imbecillis & flagellatus malicia. Salus animæ in ſanctitate iuſticiæ, & melior omni auro & argento: & corpus validum, quàm cenſus immẽſus. Non eſt cenſus ſuper cenſum ſalutis corporis: & non eſt oblectatio ſuper cordis gaudium. Melior eſt mors quàm vita amara, & requies æterna quàm languor perſeuerans. Bona abſcõdita in ore clauſo, quaſi appoſitiones epularum circũpoſitæ ſepulchro. Et poſt quinq; verſus, Triſtitiam nõ des animę tuę, & non affligas temetipſum in conſilio tuo. Iucunditas cordis hæc eſt vita hominis, & theſaurus ſine defectione ſanctitatis, & exultatio viri eſt longæuitas. Miſerere animæ tuæ placens deo, & contine: & congrega cor tuum in ſanctitate eius, & triſticiam longe expelle à te. Multos enim occidit triſticia, & nõ eſt

Eccle. 30.

Ibidem.

Ibidem.

eſt vtilitas in illa. Zelus & iracundia minuent dies, & ante tem pus ſenectā adducit cogitatus. Et poſt aliquos verſus, Qui au-
Eccle. 31. rum diligit non iuſtificabitur: & qui inſequitur conſumptionē replebitur ex ea. Multi dati ſunt in auri caſus, & facta eſt in ſpe cie illius perditio illorum. Lignum offenſionis eſt aurum ſacri ficantium: væ illis qui ſectantur illud, & omnis imprudens deperiet in illo. Beatus diues, qui inuentus eſt ſine macula: & qui poſt aurum non abiit, nec ſperauit in pecunia & theſauris. Quis eſt hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vi ta ſua. Quis probatus eſt in illo, & perfectus eſt, & erit illi glo ria æterna? Qui potuit tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus, & facere mala, & non fecit. Ideo ſtabilita ſunt bona illius in deo & eleemoſynas illius enarrabit Eccleſia ſanctorum. Et poſt ali quos verſus, Vtere quaſi homo frugi iis quæ tibi apponuntur,
Ibidem. vt non cum manducas multum, odio habearis. Ceſſa prior diſciplinæ cauſa, & noli nimius eſſe, ne forte offendas. Et ſi in medio multorum ſediſti, prior illis non extendas manum tuam, nec prior poſcas bibere. Quàm ſufficiens eſt homini eru dito vinum exiguum. Et poſt aliquos verſus, Diligentes in vi-
Ibidem. no noli prouocare, multos enim exterminauit vinum. Et poſt
Eccle. 32. aliquos verſus, Loquere maior natu, decet enim te: primum verbum diligenti ſcientiam, & non impedias Muſicam. Vbi au ditus non eſt, non effundas ſermonem: & importune noli ex-
Ibidem. tolli in ſapientia tua. Et poſt quinque verſus, Adoleſcens loquere in tua cauſa, vix cum neceſſe fuerit: Si bis interrogatus fueris, habeat caput reſponſum tuum. In multis eſto quaſi inſcius, & audi tacens ſimul & quærens. In medio magnatorum loqui non præſumas: & vbi ſunt ſenes, non multum loquaris. Ante grandinem præibit coruſcatio, & ante verecundiam præibi gratia & pro reuerentia accedit tibi bona gratia. Præcurre autem prior in domum tuam, & illic aduocare, & illic lude, & age conceptiones tuas, & non in delictis & verbo ſuperbo. Et ſuper his omnibus benedicito deum, qui fecit te, & inebriauit te in omnibus bonis ſuis. Qui timet deum, excipiet doctrinam eius: & qui vigilauerint ad illum, inuenient benedictionem. Qui quærit legem, replebitur ab ea: & qui inſidioſe agit, ſcandalizabitur in ea. Qui timent dominum, inuenient iudicium iuſtum, & iuſticiam quaſi lumen accendent. Peccator homo deuitabit correptionem, & ſecūdum voluntatem ſuam inue-
Eccleſ. 32. niet comparationem. Vir conſilij non diſperdet intelligen-
tiam

tiam. Et poſt quatuor verſus, Fili, ſine conſilio nihil facias: Et poſt factum non pœnitebis. Et poſt paucos verſus, Qui credit deo attendet mandatis, & qui confidunt in illo, non minorabuntur. Timenti dominum, non occurrunt mala, ſed in tentatione deus illum conſeruabit, & liberabit à malis. Sapiens non odit mandata & iuſticias: & non illidetur quaſi nauis in procella. Homo ſenſatus credit legi dei, & lex illi fidelis. Qui interrogationem manifeſtat, parabit verbum. Et poſt paululum, Vana ſpes & mendacium viro inſenſato: & ſomnia extollunt imprudentes. Et quaſi qui apprehendit vmbram, & ſequitur ventum: ſic & qui attendit ad viſa mendacia. Secundũ hoc viſio ſomniorum, ante faciem hominis ſimilitudo hominis. Ab immundo quid mundabitur, & à mendace quid verum dicetur? Diuinatio erroris & auguria mendacia, & ſomnia male facientium vanitas eſt. Et ſicut parturientis cor tuum phantaſias patitur, niſi ab altiſſimo fuerit emiſſa viſitatio. Ne dederis illis cor tuum. Multos enim errare fecerunt ſomnia, & exciderunt ſperantes in illis. Sine mendacio conſummabitur verbum, & ſapientia in ore fidelis contemplabitur. Et poſt quinque verſus, Multa vidi enarrando, & plurimas verborum conſuetudines, Aliquotiens vſque ad mortem periclitatus ſum horum cauſa, & liberatus ſum gratia dei. Spiritus timentium deum quæritur, & in reſpectu illius benedicentur. Spes enim illorum in ſaluantem illos, & oculi dei in diligentes ſe. Qui timet dominum nihil trepidabit: & non pauebit, quoniam ipſe eſt ſpes eius. Timentis dominum beata eſt anima. Ad quem reſpicit, & quis eſt fortitudo eius? Oculi domini ſuper timentes eum: protector potentiæ, firmamentum virtutis, tegimen ardoris, & vmbraculum meridianum, deprecatio offenſionis, & adiutorium caſus, exaltans animam, & illuminans oculos, dans ſanitatem & vitam & benedictionem. Immolantis ex iniquo oblatio eſt maculata, & non ſunt beneplacitæ ſub ſannationes iniuſtorum. Dominus ſolus ſuſtinentibus ſe in via veritatis & iuſtitiæ. Dona iniquorum non probat altiſſimus, nec reſpicit in oblationibus iniquorum, nec in multitudine ſacrificiorum eorum propiciabitur peccatis. Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia pauperum, quaſi qui victimat filium in conſpectu patris ſui. Panis indigentium, vita pauperis eſt qui defraudat illum, homo ſanguinum eſt. Qui aufert in ſudore panem quaſi qui occidit proximum ſuum: qui effudit ſanguinem

Eccleſ. 33.

Eccleſ 34.

Ibidem.

nem,& qui fraudem facit mercenario,fratres ſunt. Vnus ædificans, & alter deſtruens, quid prodeſt illis niſi labor? Vnus orans,& alter maledicens,cuius vocem exaudiet deus? Qui baptizatur à mortuo,& iterum tangit illum,quid proficiet lauatio illius?Sic homo qui ieiunat in peccatis ſuis, & iterum eadem faciens, quid proficit humiliando ſe? Orationem eius

Eccle. 35. quis exaudiet?Qui conſeruat legem, multiplicat orationem: ſacrificiũ ſalutare eſt attendere mandatis,& diſcedere ab omni iniquitate, & propiciationem litare ſacrificiis ſuper iniuſticias:& deprecatio pro peccatis recede ab iniuſticia. Et poſt

Ibidem. paucos verſus,Non apparebis in conſpectu dei vacuus. Hæc omnia propter mandata domini fiunt. Oblatio iuſti impinguat altare,& odor ſuauitatis eſt in conſpectu altiſſimi. Sacrificium iuſti acceptum eſt,& memoriam eius non obliuiſcetur dominus.Bono animo gloriam redde deo,& non minuas primitias manuum tuarum.In omni dato hilarem fac vultum tuum,& in exultatione ſanctifica decimas tuas. Da altiſſimo ſecundum datum eius,& in bono oculo adinuentionem facito manuum tuarum:quoniam dominus retribuens eſt, & ſepties reddet tantum tibi.Noli offerre munera praua: nõ enim ſuſcipiet illa.Noli reſpicere ſacrificium iniuſtum,quoniam dominus vindex eſt,& non eſt apud illum gloria perſonæ. Non accipiet dominus perſonam in pauperem, & præcationem læſi exaudiet.Non deſpiciet preces pupilli, nec viduæ ſi effundit loquelam gemitus.Nónne lachryma ad maxillam deſcendit,& exclamatio à maxilla aſcendit propter illud quod deſcẽ

Ibidem. dit ſuper illam? Et poſt quatuor verſus,Oratio humiliantis ſe,

Eccle. 37. nubes penetrabit.Et poſt aliquantum, Cũ viro ſancto aſſiduus eſto quencunque cognoueris obſeruantem timorem dei, cu-

Ibidem. ius anima eſt ſecundũ animam tuam. Et poſt quinque verſus, Et in his omnibus deprecare altiſſimum,vt dirigat in veritate viam tuam,Et poſt aliquot verſus,Fili, in vita tenta animam

Ibidem. tuam,& ſi fuerit nequam,non des illi poteſtatem. Non enim omnibus omnia expediunt,& non omni animæ omne genus placet,Noli auidus eſſe in omni epulatione.& non te effundas ſuper omnem eſcam.Et poſt quatuor verſus,Honora medicũ,

Eccle. 38. propter neceſſitatem etenim illum creauit altiſſimus. A deo eſt medela,& à rege accipiet donationem. Diſciplina medici exaltabit caput ipſius, & in cõſpectu magnatorum collaudabitur altiſſimus,Altiſſimus creauit de terra medicinam, & vir

prud

Prudens non abhorrebit illam. Nónne à ligno indulcata eſt aqua amara? Ad agnitionem hominum virtus illius, Et dedit homini ſententiam altiſſimus, honorari in mirabilibus ſuis, in his curans mitigabit dolorem ipſorum. Et poſt quatuor verſus, Fili, in tua infirmitate non deſperes, ſed ora dominum & ipſe curabit te. Auerte à delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuũ. Et poſt vnum verſum, Et impingua oblationem, & da locum medico. Etenim illum dominus creauit, & non diſcedat à te, quoniam opera eius ſunt neceſſaria. Eſt enim quando in manus illorum incurras, ipſi vero dominum deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum & ſanitatem propter conuerſationem illorum. Et poſt vnum verſum, Fili, in mortuum produc lachrymas, & quaſi dira paſſus incipe plorare. Et ſecundum iudicium contege corpus illius, & non deſpicias ſepulturam illius. Propter delaturam amare fer luctum illius vna die, & conſolare propter triſticiam: & fac luctum ſecundum meritum eius vno die vel duobus propter detractionem. A triſticia enim feſtinat mors & cooperiet virtutem, & triſticia cordis flectet ceruicẽ. Et poſt vnum verſum, Non dederis in triſticiam cor tuum. Et poſt nouem verſus. Sapientiam ſcribe in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu ſapientiam percipiet. Et paulo poſt, In voce dicito, Obaudite me diuini fructus aquarum, & quaſi roſa plantata ſuper riuum fructificate, Quaſi libanus odorem ſuauitatis habete, Florete flores quaſi lilium, date odorem, & frondete in gratiam & collaudate canticum, & benedicite dominum in operibus ſuis. Date magnificentiam nomini eius, & confitemini illi in voce labiorum veſtrorum. In canticis labiorum & citharis, & ſic dicetis in cõfeſsione, Opera domini vniuerſa bona valde. In verbo eius ſtetit aqua ſicut cõgeries, & in ſermone oris eius ſicut exceptoria aquarũ: quoniã in præcepto ipſius placor fit, & nõ eſt minoratio in ſalute illius. Opera omnis carnis corã illo, & nõ eſt quicquã abſconditum ab oculis eius. A ſeculo & vſque in ſeculum reſpiciet, & nihil eſt mirabile in cõſpectu eius. Nõ eſt dicere, quid eſt hoc, aut quid eſt illud: omnia enim in tẽpore ſuo quærentur. Et paulo poſt, Gratia ſicut paradiſus in benedictionibus & miſericordia in ſeculo permanet. Et poſt duodecim verſus, Fratres in adiutorium in tempore tribulationis, & ſuper eos miſericordia liberabit. Et poſt paululum, Sapientia enim abſcondita, & theſaurus occultus, quæ vtilitas in

Ibidem.

Ibidem.

Eccleſ. 39.

Eccle. 40.

Ibidem.

Eccleſ. 41.

veriſ

vtriſque? Melior eſt homo qui abſcondit ſtulticiam ſuam quã
Eccle. 43. qui abſcondit ſapientiam ſuam. Et aliquanto poſt, Benedicen-
Eccleſ. 51. tes dominum exaltate illum quantum poteſtis, maior eſt omni laude, Exaltantes eum replemini virtute. Et poſt multa, Appropiate ad me indocti, & congregamini in domum diſciplinæ. Quid adhuc retardatis, & quid adhuc dicetis in his? Animæ veſtræ ſitiunt vehementer. Aperui os meum & locutus ſum, Comparate vobis ſine argento ſapientiam, & collum veſtrum ſubiicite iugo, & ſuſcipiet anima veſtra diſciplinam. In proximo enim eſt inuenire eam. Videte oculis veſtris, quoniã modice laboraui, & inueni mihi multam requiem. Aſſumite diſciplinam in multo numero argenti, & copioſum aurum poſſidete in ea. Lætetur anima veſtra in miſericordia eius, & non confundemini in laude ipſius. Operamini opus veſtrum ante tempus, & dabit vobis mercedem veſtram in tempore ſuo.

Ex libro Tobiæ iſta ponenda credidimus.

Tob. 4. Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitę eius. Memor enim eſſe debes, quæ & quanta pericula paſſa ſit propter te in vtero ſuo. Et poſt duos verſus, Omnibus autẽ diebus vitæ tuæ deũ in mente habe, & caue ne aliquãdo pecca to cõſentias, & prætermittas præcepta dei tui. Ex ſubſtãtia tua fac eleemoſynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere. Ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies domini. Quo modo potueris, ita eſto miſericors. Si multũ tibi fuerit, abundanter tribue: ſi exiguum fuerit, etiam exiguum libenter impertire ſtude. Præmium enim tibi bonum theſaurizas in die neceſſitatis: quoniam eleemoſyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patitur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram ſummo deo eleemoſyna omnibus qui faciunt eam. Attende tibi fili ab omni fornicatione, & præter vxorem tuam nunquam patiaris crimen ſcire. Superbiam autem nunquam in tuo ſenſu, aut in tuo verbo dominari permittas. In ipſa enim initium ſumpſit omnis perditio. Quicunque aliquid tibi operatus fuerit ſtatim mercedem ei reſtitue, & merces mercenarij apud te omnino non maneat. Quod ab alio odis fieri tibi, vide ne alteri tu aliquando facias. Panem tuum cum eſurientibus egenis comede, & de veſtimentis tuis nudos tege. Et

poſt

poſt duos verſus, Conſilium ſemper à ſapiēte perquire. Omni *Ibidem.*
tempore benedic deum, & pete ab eo vt vias tuas dirigat, & omnia cōſilia tua in ipſo permaneant. Et poſt ſeptem verſus, Noli timere fili mi, pauperem quidē vitam gerimus, ſed multa bona habebimus, ſi timuerimus deum, & receſſerimus ab omni peccato, & fecerimus bene. Et poſt multa, tunc Raphaël
dixit eis occulte, Benedicite deum cœli, & coram omnibus vi- *Tob. 12.*
uentibus confitemini illi, quoniam fecit vobiſcum miſericordiam ſuam. Etenim ſacramētum regis abſcondere bonum eſt, opera autem dei reuelare & confiteri honorificum eſt. Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna, magis quàm theſauros auri condere: quoniam eleemoſyna à morte liberat, & ipſa eſt
quæ purgat peccata, & facit inuenire vitam æternam. Qui au- *Tob. 14.*
tem faciunt peccatum & iniquitatem, hoſtes ſunt animæ ſuæ. Et paulopoſt, Audite ergo me filij patrem veſtrum, Seruite domino in veritate, & inquirite vt faciatis quæ ſunt placita illi. Et filiis veſtris mandate, vt faciant iuſticias & eleemoſynas vt ſint memores dei, & benedicant eum in omni tempore, in veritate & in tota virtute ſua. Iam nunc quoniam non omnes libri canonici veteriſque teſtamenti huic operi noſtro neceſſaria dederunt: neque ij qui dederunt, ex omnibus ſuis locis conueniebant vt darent, ſed ex eis tantum, vbi apertiora morum bonorum præcepta comperimus: ſiue vbi vtilia iubentur: ſiue vbi contraria prohibentur: ad ſacras literas Euangelicas & Apoſtolicas tranſeamus. Caput in canone teſtamenti noui notiſſima & præclariſſima quatuor Euangelia tenuerunt, in quorum primo, quod ſecūdum Matthæum eſt, ea quæ nobis ſunt ad hoc opus quod ſuſcepimus congrua, videamus.

VIdens autem dominus turbas, aſcendit in montem. Et cū *Ex Euā-*
ſediſſet, acceſſerunt ad eum diſcipuli eius. Et aperiens os *gelio ſecū-*
ſuum docebat eos dicens. Beati pauperes ſpiritu, quoniā ipſo- *dum*
rum eſt regnum cœlorum. Beati mites, quoniam ipſi poſſide- *Matthæū,*
bunt terram. Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. *cap. 5.*
Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſticiam, quoniam ipſi ſaturabuntur. Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Beati mundo corde, quoniam ipſi deum videbunt. Beati pacifici, quoniam filij dei vocabuntur. Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſticiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. Beati eſtis cum maledixerint vobis homi-

nes,& perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduerſum vos mentientes propter me, Gaudete & exultate, quoniã merces veſtra copioſa eſt in cœlis Sic enim perſecuti ſunt Prophetas, qui fuerunt ante vos. Vos eſtis ſal terræ, Quòd ſi ſal euanuerit, in quo ſalietur? Ad nihilum valet vltra, niſi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus, Vos eſtis lux mundi. Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita. Neque accẽdunt lucernam, & ponunt eam ſub modio, ſed ſuper candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant veſtra bona opera, & glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Nolite putare, quoniam veni ſoluere legem, aut Prophetas, Non veni ſoluere, ſed adimplere. Amẽ dico vobis, donec tranſeat cœlum & terra, iota vnũ, aut vnus apex nõ præteribit à lege donec omnia fiant. Qui ergo ſoluerit vnũ de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum: qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Dico autem vobis, quoniam niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorũ. Audiſtis quia dictum eſt antiquis, Nõ occides: Qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, quia omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri ſuo Racha, reus erit concilio. Qui autẽ dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ante altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduerſum te, relinque ibi munus tuum ante altare & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum. Eſto conſentiens aduerſario tuo cito dum es in via cum eo, ne forte tradat te aduerſarius iudici, & iudex tradat te miniſtro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, nõ exies inde donec reddas nouiſſimum quadrantem. Audiſtis quia dictum eſt antiquis, Non mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Quòd ſi oculus tuus dexter ſcandalizet te, erue eum, & proiice eum abs te. Expedit enim tibi vt vnum pereat membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et ſi dextera manus tua ſcandalizat te, abſcide eam & proiice abs te: Expedit enim tibi vt vnum pereat membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum eat in gehennam. Dictum eſt autem, Quicunque

Exod. 20. *Deute. 5.* *Exod. 20.* *Deut. 24.*

dimi

dimiſerit vxorem ſuam det illi libellum repudij. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiſerit vxorem ſuam, excepta fornicationis cauſa, facit eam mœchari: & qui dimiſſam duxerit, adulterat. Iterum audiſtis quia dictum eſt antiquis, Nō peierabis. Reddes autem domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis, Nō iurare omnino, neque per cœlum, quia thronus dei eſt: neque per terram, quia ſcabellum pedum eius eſt, neque per Hieroſolymam, quia ciuitas eſt magni regis. Neque per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autē ſermo veſter eſt, eſt: non, non: quod autem his abundantius eſt, à malo eſt. Audiſtis, quia dictum eſt, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico vobis, nō reſiſtere malo, ſed ſi quis te percuſſerit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium Et quicūque te angariauerit ire mille paſſus, vade cum illo alia duo. Qui petit à te, da ei: & volentē mutuare à te, ne auertaris. Audiſtis quia dictū eſt antiquis, Diliges proximum tuum, & odies inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos veſtros, benefacite iis qui vos oderunt, & orate pro perſequētibus & calumniantibus vos, vt ſitis filij patris veſtri, qui in cœlis eſt: qui ſolem ſuum oriri facit ſuper malos & bonos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedē habebitis? Nónne & publicani hoc faciunt? Et ſi ſalutaueritis fratres veſtros tantū, quid amplius facitis? Nónne & Ethnici hoc faciūt? Eſtote ergo vos perfecti, ſicut & pater veſter cœleſtis perfectus eſt. Attendite ne iuſticiam veſtram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Alioquin mercedem non habebitis apud patrem veſtrum qui in cœlis eſt. Cum ergo facis eleemoſynam, noli tuba canere ante te, ſicut hypocritæ faciunt in ſynagogis & in vicis, vt honorificētur ab hominibus. Amē dico vobis, receperunt mercedē ſuam. Te autem faciente eleemoſynam, neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua, vt ſit eleemoſyna tua in abſconſo, & pater tuus qui videt in abſconſo reddet tibi. Et cum oratis non eritis ſicut hypocritæ, qui amant in ſynagogis & in angulis platearum ſtantes orare, vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio ora patrem tuū in abſcōſo: & pater tuus qui videt in abſconſo, reddet tibi.

Leuit. 19. *Exod. 21.* *Deut. 19.* *Leuit. 19.* *Deut. 23.* *Matt. 6.*

Orantes autem nolite multum loqui, ſicut Ethnici: putant enim quia in multiloquio ſuo exaudiantur. Nolite ergo aſſimilari eis:ſcit enim pater veſter quid opus ſit vobis antequam petatis eum, Sic ergo orabitis, Pater noſter qui es in cœlis. Sanctificetur nomen tuum. Adueniat regnum tuum, Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra. Panem noſtrum ſuperſubſtantialem * da nobis hodie. Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Et ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo. Si enim dimiſeritis hominibus peccata eorũ, dimittet & vobis pater veſter cœleſtis delicta veſtra. Si autem non dimiſeritis hominibus, nec pater veſter dimittet vobis peccata veſtra. Cum autem ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. Exterminant enim facies ſuas vt appareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis, perceperunt mercedem ſuam. Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & laua faciem tuam, ne videaris hominibus ieiunans, ſed patri tuo qui eſt in abſconſo:& pater tuus qui videt in abſconſo reddet tibi: Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt & furantur. Theſaurizate autem vobis theſauros in cœlo, vbi neque ærugo neque tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt nec furantur. Vbi enim eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuum. Lucerna corporis tui eſt oculus. Si fuerit oculus tuus ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit: Si autem oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit. Si ergo lumen quod in te eſt tenebræ ſunt, ipſæ tenebræ quantæ erunt? Nemo poteſt duobus dominis ſeruire, aut enim vnũ odio habebit, & alterũ diliget: aut vnum ſuſtinebit, & alterum cótemnet. Non poteſtis deo ſeruire & mãmonæ. Ideo dico vobis ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ quid mãducetis, neq; corpori veſtro quid induamini. Nónne anima plus eſt quàm eſca, & corpus plus quàm veſtimentũ? Reſpicite volatilia cœli, quoniam non ſerunt, neque metunt, neq; cógregãt in horrea, & pater veſter cœleſtis paſcit illa. Nónne vos magis pluris eſtis illis? Quis autem veſtrũ cogitãns poteſt adiicere ad ſtaturã ſuam cubitum vnum? Et de veſtimentis quid ſoliciti eſtis? Conſiderate lilia agri quo modo creſcunt, non laborant, neque nent. Dico autẽ vobis quoniam nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt ſicut vnum ex iſtis, Si autem fœnum agri quod hodie eſt, & cras in clibanum mittitur, deus ſic veſtit, quãto magis vos minimæ

* al. quotidianum.

nimæ fidei?Nolite ergo ſoliciti eſſe dicentes,quid manducabimus,aut quid bibemus,aut quo operiemur?Hæc enim omnia gentes inquirunt:ſcit enim pater veſter quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnum dei & iuſticiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.Nolite ergo ſoliciti eſſe in craſtinum, Craſtinus enim dies ſolicitus eſt ſibiipſi, Sufficit diei malicia ſua.Nolite iudicare,vt non iudicemini. In quo enim iudicio iudicaueritis,iudicabimini: & in qua menſura menſi fueritis,remetietur vobis.Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui,& trabem in oculo tuo non vides? Aut quo modo dicis fratri tuo,ſine eiiciam feſtucam de oculo tuo, & ecce trabes eſt in oculo tuo? Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo,& tūc videbis eiicere feſtucam de oculo fratris tui. Nolite ſanctum dare canibus, neque miſeritis margaritas veſtras ante porcos,ne forte conculcent eas pedibus ſuis, & conuerſi dirumpant vos.Petite & dabitur vobis,quærite & inuenietis,pulſate & aperietur vobis. Omnis qui petit accipit, & qui quærit inuenit,& pulſanti aperietur.Aut quis ex vobis homo,quem ſi petierit filius ſuus panem,nunquid lapidem porriget ei?Aut ſi piſcem petit,nunquid ſerpentem dabit ei?Si ergo vos cum ſitis mali,noſtis bona data dare filiis veſtris,quanto magis pater veſter qui in cœlis eſt, dabit bona petētibus ſe. Omnia ergo quæcūque vultis vt faciāt vobis homines, & vos facite eis.Hæc eſt enim,lex & prophetæ.Intrate per anguſtam portam,quia lata porta & ſpacioſa via quæ ducit ad perditionem,& multi ſunt qui intrant per eam, Quàm anguſta porta & arcta via quæ ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inueniunt eam.Attendite à falſis Prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium,intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoſcetis eos. Nunquid colligūt de ſpinis vuas, aut de tribulis ficus?Sic omnis arbor bona fructus bonos facit mala autē arbor,fructus malos facit.Nō poteſt arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere. Omnis arbor quæ nō facit fructū bonum,excidetur & in ignē mittetur.Igitur ex fructibus eorū cognoſcetis eos. Nō omnis qui dicit mihi,domine domine,intrabit in regnum cœlorum, ſed qui facit voluntatem patris mei qui in cœlis eſt.ipſe intrabit in regnum cœlorum.Multi dicent mihi in illa die, Domine,domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in tuo nomine dæmonia eiecimus,& in tuo nomine virtutes multas

Matth. 7.

fecimus? Et tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos: Diſcedite à me qui operamini iniquitatem. Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, aſſimilabitur viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram, & deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit: Fundata enim erat ſupra petram. Et omnis qui audit verba mea hæc. & non facit ea, ſimilis erit viro ſtulto, qui ædificauit domum ſuam ſupra arenam, & deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina eius magna.

Matt 10. Et paulo poſt, Gratis accepiſtis, gratis date. Nolite poſſidere aurum neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris: Nō peram in via, neque duas tunicas, neque calciamenta, neque virgam: Dignus eſt enim operarius cibo ſuo. In quamcunque ciuitatem aut caſtellum intraueritis, interrogate quis in ea dignus ſit, & ibi manete donec exeatis. Intrantes autem in domum, ſalutate eam dicentes, Pax huic domui. Et ſiquidem fuerit domus illa digna, veniet pax veſtra ſuper illam: Si autem non fuerit digna, pax veſtra ad vos reuertetur. Et quicunque non receperit vos neque audierit ſermones veſtros, exeuntes foras de domo, vel de ciuitate, excutite puluerem de pedibus veſtris: Amen dico vobis, tolerabilius illud terræ Sodomorum & Gomorræorum in die iudicij, quàm illi ciuitati. Ecce ego mitto vos, ſicut oues in medio luporum. Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Cauete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, & in ſynagogis ſuis flagellabunt vos, & ad præſides & reges ducemini propter me in teſtimonium illis & gentibus. Cum autem tradent vos, nolite cogitare quo modo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filiū, & inſurgent filij in parentes, & morte eos afficient: Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Qui autem perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit. Cum autē perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam. Amen dico vobis, non cōſummabitis ciuitates Iſraël, donec veniat filius hominis. Nō eſt diſcipulus ſuper magiſtrū, nec ſeruus ſuper dominum ſuū: Sufficit diſcipulo, vt ſit ſicut magiſter eius, & ſeruo ſicut dominus eius. Si patremfamiliâs Beelzebub vocauerunt

quanto

quanto magis domeſticos eius. Ne ergo timueritis eos. Nil enim opertum eſt quod nõ reuelabitur, & occultũ quod non ſciatur. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta. Et nolite timere eos qui occidũt corpus, animam autem non poſſunt occidere, ſed potius eum timete, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam, Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & vnus ex illis nõ cadet ſuper terram ſine patre veſtro? Veſtri autem & capilli capitis omnes numerati ſunt. Nolite ergo timere, multis paſſeribus meliores eſtis vos. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui eſt in cœlis. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in cœlis eſt. Nolite arbitrari quia venerim pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere, ſed gladium, Veni enim ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam, & nurum aduerſus ſocrum ſuam, & inimici hominis domeſtici eius. Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non eſt me dignus. Et qui amat filium aut filiã ſuper me, nõ eſt me dignus. Et qui nõ accipit crucem ſuam & ſequitur me, nõ eſt me dignus. Qui inuenit animã ſuam, perdet illam. Et qui perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam. Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eũ qui me miſit. Qui recipit Prophetã in nomine Prophetæ, mercedẽ Prophetæ accipiet: Et qui recipit iuſtũ in nomine iuſti, mercedẽ iuſti accipiet. Et quicũq; potum dederit vni ex minimis iſtis, calicem aquæ frigidæ tantum in nomine diſcipuli, Amen dico vobis, non perdet mercedem ſuã. Et paulo poſt, Cui autem ſimilem æſtimabo generationem iſtam? Similis eſt pueris ſedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus dicunt, Cecinimus vobis & nõ ſaltaſtis, lamentauimus, & non planxiſtis. Venit enim Ioannes neque manducans, neque bibens: & dicunt, dæmoniũ habet. Venit filius hominis manducãs, & bibẽs, & dicunt, Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorũ & peccatorum amicus. Et iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis. Et poſt paululum, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiẽ animabus veſtris. Iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue. Item poſt paululũ, Si autem ſcitetis, quid eſt, Miſericordiam volo, & non ſacri-

Matt.11. *Ibidem.* *Matt.9.* *Oſea.6.*

ſtium, nunquam condemnaſſetis innocentes. Et poſt pau u-
Matt.12. lum, Qui non eſt mecum, contra me eſt: & qui non congregat
mecum, ſpargit. Ideo dico vobis, omne peccatum & blaſphe-
mia remittetur hominibus, ſpiritus autẽ blaſphemia nõ remit
tetur. Et quicunque dixerit verbũ contra filiũ hominis, remit-
tetur ei: Qui autem dixerit contra ſpiritum ſanctũ, nõ remit-
tetur ei, neque in hoc ſeculo, neq; in futuro. Aut facite arbo-
rem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborẽ malam,
& fructum eius malum. Si quidẽ ex fructu arbor cognoſcitur.
Progenies viperarũ, quo modo poteſtis bona loqui cum ſitis
mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo
de bono theſauro cordis ſui profert bona, & malus homo de
malo theſauro profert mala. Dico autẽ vobis, quoniam omne
verbum ocioſum quod locuti fuerint homines, reddent ratio
nem de eo in die iudicij. Ex verbis enim tuis iuſtificaberis, &
ex verbis tuis condẽnaberis. Et poſt aliquantum, Audite & in-
Matt.15. telligite. Non quod intrat in os, coinquinat hominẽ, ſed quod
procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. Et paulopoſt, reſpõ
dens autem Petrus, dixit ei, Ediſſere nobis parabolam iſtam:
At ille dixit, Adhuc & vos ſine intellectu eſtis? Non intelligi-
tis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in ſeceſ-
ſum emittitur? Quæ autem procedũt de ore, de corde exeunt,
& ea coinquinãt hominem? De corde enim exeũt cogitationes
malæ, homicidia, adulteria, fornicationes furta, falſa teſtimo-
nia, blaſphemiæ. Hæc ſunt quæ coinquinant hominem: Non
lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem.
Matt.16. Item poſt aliquantum, Tunc dixit Ieſus diſcipulis ſuis: Si quis
vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucẽ ſuam,
& ſequatur me. Qui enim voluerit animam ſuã ſaluam face-
re, perdet eam. Qui autem perdiderit animam ſuam propter
me, inueniet eam. Quid enim prodeſt homini, ſi mũdum vni-
uerſum lucretur, animæ vero ſuæ detrimentum patiatur? Aut
quam dabit homo commutationem pro anima ſua? Filius e-
nim hominis vẽturus eſt in gloria patris ſui cum angelis ſuis,
Matt.18. & tunc reddet vnicuique ſecundum opera eius. Item aliquan-
to poſt, Amen dico vobis, niſi conuerſi fueritis, & efficiamini
ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Quicunque
ergo humiliauerit ſe ſicut paruulus iſte, hic eſt maior in regno
cœlorum: Et qui ſuſceperit vnum paruulum talem in nomine
meo, me ſuſcipit. Qui autem ſcandalizauerit vnum de puſillis
iſtis

iſtis qui in me credunt, expedit ei vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Væ mundo à ſcandalis, neceſſe eſt enim vt veniant ſcandala: Veruntamen væ homini illi per quem ſcandalum venit. Si autem manus tua vel pes tuus ſcandalizet te, abſcide eum & proiice abs te: Bonum eſt tibi ad vitam ingredi debilem, quàm duas manus, vel duos pedes habentem, mitti in ignem æternum. Et ſi oculus tuus ſcandalizet te, erue eum & proiice abs te: bonum eſt tibi cum vno oculo in vitam intrare, quàm duos oculos habentẽ mitti in gehennam ignis. Videte ne contemnatis vnum *Ibidem.*
ex his puſillis. Dico autem vobis, quia angeli eorum in cœlis ſemper vident faciem patris mei qui in cœlis eſt. Venit enim filius hominis ſaluare quod perierat. Et paulo poſt, Si autẽ peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum: Si te audierit, lucratus es fratrem tuum: Si autem te nõ audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, vt in ore duorũ teſtium vel trium ſtet omne verbum. Quòd ſi non audierit eos, dic Eccleſiæ: ſi autem & Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Amen dico vobis, quæcunq; alligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunque ſolueritis ſuper terram, erũt ſoluta & in cœlo. Iterum dico vobis, quia ſi duo ex vobis conſenſerint ſuper terram, de omni re quãcũque petierint, fiet illis à patre meo qui in cœlis eſt. Vbi enim ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum, dixit, Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? Vſque ſepties? Dicit illi Ieſus: Non dico tibi vſq; ſepties, ſed vſq; ſeptuagies ſepties. Ideo aſſimilatum eſt regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum ſeruis ſuis. Et cum cœpiſſet rationem ponere, oblatus eſt ei vnus qui debebat decẽ milia talenta, Cum autem non haberet vnde redderet, iuſſit eum dominus venundari, & vxorem eius & filios, & omnia quæ habebat, & reddi. Procidens autem ſeruus ille orabat eum dicẽs, Patientiam habe in me domine, & omnia reddam tibi. Miſertus autem dominus ſerui illius, dimiſit eum, & debitum dimiſit ei. Egreſſus autem ſeruus ille, inuenit vnum de conſeruis ſuis, qui debebat ei centum denarios, & tenens ſuffocabat eũ, dicens, Redde quod debes. Et procidens conſeruus eius, rogabat eum, dicens, Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Ille autem noluit, ſed abiit & miſit eum in carcerem, do-

nec redderet debitum. Videntes autem conſerui eius quæ fiebant, contriſtati ſunt valde: Et venerunt, & narrauerunt domino ſuo omnia quæ facta fuerant: Tunc vocauit illum dominus ſuus, & ait illi, Serue nequã, omne debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me: Nónne ergo oportuit & te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum? Et iratus dominus eius, tradidit eũ tortoribus, quoadúſque redderet vniuerſum debitũ. Sic & pater meus cœleſtis faciet vobis, ſi nõ remiſeritis vnuſquiſ-

Matt.19. que fratri ſuo de cordibus veſtris. Et paulo poſt, Et acceſſerunt

Gene.1. ad em Phariſæi, tentantes eum, & dicentes, Si licet homini dimittere vxorem ſuam quacunque ex cauſa? Qui reſpondens, ait eis, Non legiſtis, quia qui fecit hominem ab initio, maſculũ

Gene.2. & fœminam fecit eos: Et dixit, Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Itaq; iam nõ ſunt duo, ſed vna caro. Quod ergo deus cõiunxit, homo non ſeparet. Dicunt illi, Quid ergo Moyſes man

Deut.24. dauit dare libellum repudij & dimittere? Ait illis, Quoniam Moyſes ad duriciam cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores veſtras, Ab initio autem non fuit: ſic. Dico autem vobis, quia quicunq; dimiſerit vxorẽ ſuã, niſi ob fornicationẽ, & aliã duxerit, mœchatur: & qui dimiſſam duxerit, mœchatur. Dicunt illi diſcipuli eius, Si ita eſt cauſa hominis cũ vxore, non expedit nubere: Qui dixit, Non omnes capiunt verbũ iſtud, ſed quibus datum eſt. Sunt enim eunuchi qui de matris vtero ſic nati ſunt: Et ſunt eunuchi, qui facti ſunt ab hominibus: Et ſunt eunuchi, qui ſeipſos eunuchizauerũt propter regnum cœlorum. Qui poteſt capere, capiat. Tunc oblati ſunt ei paruuli, vt manus eis imponeret & oraret. Diſcipuli autẽ increpabant eos. Ieſus vero ait eis, Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me venire: Talium eſt enim regnum cœlorũ. Et cum impoſuiſſet eis manus, abiit inde. Et ecce vnus accedens ait illi: Magiſter bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? Qui dixit ei, Quid me interrogas de bono? Vnus eſt bonus deus, Si

Exod.20. autem vis ingredi ad vitam, ſerua mandata. Dicit ei, Quæ? Ieſus autem dixit, Non homicidium facies, non adulterabis, nõ facies furtum, nõ falſum teſtimonium dices, Honora patrem tuum & matrem: Et diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dicit illi adoleſcẽs, Omnia hæc cuſtodiui: Quid adhuc mihi deeſt? Ait illi Ieſus: Si vis perfectus eſſe, vade, vẽde quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurũ in cœlo, & veni ſequere me.

Cum

Cum autem audiſſet verbũ adoleſcens,abiit triſtis:Erat enim habens multas poſſeſſiones.Ieſus autem dixit diſcipulis ſuis: Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum cœlorum Et iterum dico vobis,Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quam diuitem intrare in regnum cœlorum.Auditis autem his,diſcipuli mirabantur valde, dicentes. Quis ergo poterit ſaluus eſſe?Aſpiciens autem Ieſus, dixit illis,Apud homines hoc impoſſibile eſt:apud deum autem omnia poſſibilia ſunt.Tunc reſpondens Petrus,dixit ei, Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te,Quid ergo erit nobis? Ieſus autem dixit illis, Amen dico vobis, quód vos qui ſecuti eſtis me,in regeneratione cum ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ,ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim,iudicantes duodecim tribus Iſraël.Et omnis qui reliquerit domum, vel fratres,aut ſorores,aut patrem aut matrem, aut vxorem, aut filios,aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet,& vitam æternam poſſidebit. Multi autem erunt primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi.Et paulo poſt, Sicut filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, & dare animam ſuam redemptionem pro multis.Et aliquanto poſt, Reddite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari,& quæ ſunt dei deo. Et alibi, Diliges dominum deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua & in tota mente tua.Hoc eſt maximum & primum mandatum.Secũdum autem ſimile eſt huic, Diliges proximũ tuum ſicut teipſum.In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & prophetæ.Et poſt paucos verſus, Tũc Ieſus locutus eſt ad turbas & ad diſcipulos ſuos,dicens Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi,Omnia ergo quæcunque dixerint vobis ſeruate & facite,ſecundum opera vero eorum nolite facere:Dicunt enim & nõ faciunt.Alligant autẽ onera grauia & importabilia,& imponunt in humeros hominũ, digito autem ſuo nolunt ea mouere.Omnia vero opera ſua faciunt, vt videantur ab hominibus.Dilatant enim phylacteria ſua, & magnificant fimbrias.Amant autem primos recubitus in cœnis,& primas cathedras in ſynagogis, & ſalutationes in foro, & vocari ab hominib⁹, Rabbi,Vos autẽ nolite vocari,Rabbi: Vnus eſt enim magiſter veſter:Omnes autem vos fratres eſtis. Et patrem nolite vobis vocare ſuper terram: Vnus eſt enim pater veſter qui in cœlis eſt.Nec vocemini magiſtri, quia magiſter veſter vnus eſt Chriſtus.Qui maior eſt veſtrum,erit mini

Matt. 20.

Matt. 22.

Deuter. 6.

Leuit. 19.

Matt. 23.

ſter

ſter veſter. Qui autem ſe exaltat humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur. Et paulo poſt, Væ vobis Scribæ & Phariſæi

Ibidem. hypocritæ, qui decimatis mentam & anethum & cyminum & relinquitis quæ grauiora ſunt legis, iudicium & miſericordiã & fidem: Hæc oportuit facere, & illa non omittere. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui mũdatis quod deforis eſt calicis & paropſidis, intus autem pleni ſunt rapina, & omni immũdicia. Phariſææ cæce, munda prius quod intus eſt calicis & paropſidis, vt fiat & id quod deforis eſt mũdũ. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis, quæ à foris apparent hominibus ſpecioſa intus vero plena ſunt oſſibus mortuorum, & omni ſpurcicia. Sic & vos à foris quidem apparetis hominibus iuſti intus autem pleni eſtis hypocriſi & iniquitate. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui ædificatis ſepulchra Prophetarum, & ornatis monumenta iuſtorum, & dicitis, Si fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non eſſemus ſocij eorum in ſanguine Prophetarum. Itaque teſtimonium eſtis vobiſmetipſis, quia filij eſtis eorum qui Prophetas occiderunt: Et vos implete menſuram patrum veſtrorum, Serpentes, genimina viperarum, quo modo fugietis à iudicio gehennæ? Ideo dico vobis, Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & ſapientes, & ſcribas: & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in ſynagogis veſtris, & perſequemini de ciuitate in ciuitatem, vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terram, à ſanguine Abel iuſti, vſque ad ſanguinem Zachariæ Prophetæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare: Amen dico vobis, venient

Matt. 24. hæc omnia ſuper generationem iſtam. Et paulo poſt, Et quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum: Qui autem perſeuerauerit vſque in finem hic ſaluus erit. Et poſt aliquantum, Eſtote parati, quia neſcitis qua hora filius homi-

Ibidem. nis venturus eſt. Quis putas eſt fidelis ſeruus & prudens, quẽ conſtituit dominus ſuus ſupra familiã ſuam, vt det illis cibum in tempore. Beatus ille ſeruus quem cum venerit dominus eius inuenerit ſic facientem: Amen dico vobis, quoniam ſuper omnia bona ſua conſtituet eum. Si autem dixerit malus ſeruus ille in corde ſuo: Moram facit dominus meus venire, & cœperit percutere conſeruos ſuos, manducet autem & bibat cũ ebriis: veniet dominus ſerui illius in die qua non ſperat, & hora qua ignor

ignorat, & diuidet eum, partémque eius ponet cum hypocritis: illic erit fletus & ſtridor dentium. Et poſt paulum, Vigilate itaque, quia neſcitis diem neque horam. Item poſt paululum, Cum autem venerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes angeli cum eo: tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos ab inuicem, ſicut paſtor ſegregat oues ab hædis: Et ſtatuet oues quidem à dextris, hædos autem à ſiniſtris. Tunc dicet rex iis qui à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi: Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare: Sitiui, & dediſtis mihi bibere: Hoſpes eram, & collegiſtis me: Nudus & cooperuiſtis me: Infirmus, & viſitaſtis me: In carcere eram, & veniſtis ad me. Tunc reſpondebunt ei iuſti, dicentes, Domine, quando te vidimus eſurientem & pauimus te: ſitiẽtem, & dedimus tibi potum? Quãdo autem te vidimus hoſpitẽ, & collegimus te? aut nudum, & cooperuimus? Aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, & venimus ad te? Et reſpondens rex, dicet illis: Amen dico vobis, quandiu feciſtis vni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. Tunc dicet & iis qui a ſiniſtris erunt, Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius: Eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare: Sitiui, & non dediſtis mihi potum: Hoſpes fui, & nõ collegiſtis me: Nudus eram, & non cooperuiſtis me: Infirmus & in carcere, & nõ viſitaſtis me. Tunc reſpondebunt & ipſi, dicentes, Domine quando te vidimus eſurientem & ſitientem, & hoſpitem, aut nudum, aut infirmum, vel in carcere: & non miniſtrauimus tibi? Tunc reſpondebit illis, dicens, Amen dico vobis, quandiu non feciſtis vni de minoribus his, nec mihi feciſtis. Et ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam. Et poſt aliquantum, Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem.

Matt.25. *Ibidem.* *Matt.26.*

ADuocans iterum turbam, dicebat illis, Audite me omnes & intelligite: Nihil eſt extra hominem introiens in eum, quod poſſit eum coinquinare, ſed que de homine procedunt, illa ſunt quæ cõmunicant hominem. Si quis habet aures audiendi audiat. Et cum introiſſet in domum à turba, interrogabãt eum diſcipuli eius parabolam: Et ait illis, Sic & vos imprudẽtes eſtis? Non intelligitis quia omne extrinſecus introiẽs in

Ex Euangelio ſecũdum Marcum. ca.7.

in hominē,non poteſt eum communicare.quia non intrat in cor eius,ſed in ventrē,& in ſeceſſum exit,purgās omnes eſcas? Dicebat autem,quoniam quæ de homine exeunt,illa communicant hominem.Ab intus enim de corde hominum exeūt cogitationes malæ:procedūt adulteria,fornicationes,homicidia, furta,auariciç,nequiciç,dolus,impudicicia,oculus malus,blaſphemiæ,ſuperbia,ſtulticia.Omnia hæc mala ab intus procedunt,& communicant hominem.Et alio loco conuocata turba cum diſcipulis ſuis,dixit eis,Si quis vult poſt me ſequi, deneget ſeipſum,& tollat crucem ſuā & ſequatur me. Qui enim voluerit animam ſuam ſaluam facere, perdet eam: Qui autem perdiderit animam ſuam propter me & Euangelium,ſaluam eam faciet.Quid enim proderit homini ſi lucretur mundum totum,& detrimentum faciat animæ ſuæ? Aut quā dabit homo commutationem pro anima ſua?Qui enim me confuſus fuerit & mea verba in generatione iſta adultera & peccatrice,& filius hominis confundet eum in gloria patris ſui cum angelis ſuis. Et alibi.Et accipiēs puerum ſtatuit eum in medio eorū.Quem cum cōplexus eſſet,ait illis: Quiſquis vnum ex huiuſmodi pueris receperit in nomine meo,me recipit:Et quicunque me ſuſceperit,non me ſuſcipit,ſed eum qui me miſit. Et paulo poſt,Quiſquis enim potum dederit vobis calicem aquæ frigidæ in nomine meo,quia Chriſti eſtis:amen dico vobis non perdet mercedem ſuam. Et quiſquis ſcandalizauerit vnum ex his puſillis credētibus in me bonū eſt ei magis, ſi circundaretur mola aſinaria collo eius & in mare mitteretur. Et poſt paululum,Habete in vobis ſalem, & pacem habete inter vos.Et paulo poſt,Et accedētes Phariſæi interrogabant eum:Si licet viro vxorem dimittere,tentantes eū. At ille reſpondens, dixit eis, Quid vobis præcepit Moyſes? Qui dixerunt, Moyſes permiſit libellum repudij ſcribere & dimittere.Quibus reſpōdens Ieſus,ait,Ad duricia cordis veſtri ſcripſit vobis preceptū iſtud.Ab initio autem creaturæ,maſculū & fœminā fecit eos deus.Propter hoc relinquet homo patrē ſuum & matrem, & adherebit vxori ſuę & erunt duo in carne vna,Itaq; iam non ſunt duo,ſed vna caro. Quod ergo deus coniunxit homo non ſeparet.Et in domo iterum diſcipuli eius de eodem interrogauerunt eū:Et dicit illis,Quicunq; dimiſerit vxorē ſuam,& aliā duxerit,adulterium committit ſuper eam:& ſi vxor dimiſerit virum ſuum & alij nupſerit,mœchatur.Et poſt quatuor verſus

Marci. 8. *Marci. 9.* *Marci. 9.* *Ibidem.* *Marci. 10.* *Deut. 24.* *Gene. 1.*

ſus, Sinite paruulos venire ad me, & ne prohibueritis eos: Talium eſt enim regnum cœlorum. Amen dico vobis, quiſquis non receperit regnum dei velut paruulus, non intrabit in illud. Et complexans eos & imponens manus ſuper illos benedicebat eos, Et cum egreſſus eſſet in via, præcurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum, Magiſter bone, quid faciã vt vitam æternam percipiam? Ieſus autem dixit ei, Quid me dicis bonum? Nemo bonus niſi vnus deus. Præcepta noſti, Ne adulteres: Ne occidas, Ne fureris: Ne falſum teſtimonium dixeris: Ne fraudem feceris Honora patrem tuum & matrem. At ille reſpondens, ait illi, Magiſter, hæc omnia ſeruaui à iuuentute mea. Ieſus autẽ intuitus eum, dilexit eum, & dixit illi. Vnũ tibi deeſt: Vade, quæcunque habes, vende, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni ſequere me. Qui contriſtatus in verbo, abiit mœrens Erat enim habens multas poſſeſſiones. Et circunſpiciens Ieſus, ait diſcipulis ſuis. Quàm difficile qui pecunias habent, in regnum dei introibunt. Diſcipuli autẽ obſtupeſcebant in verbis eius. At Ieſus rurſus reſpondens, ait illis, Filioli, quàm difficile eſt confidẽtes in pecuniis in regnum dei introire. Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum dei. Qui magis admirabantur, dicentes ad ſeipſos. Et quis poteſt ſaluus fieri? Et iutuẽs illos Ieſus ait, Apud homines impoſſibile eſt, ſed non apud deum. Omnia enim poſſibilia ſunt apud deum. Et cœpit Petrus ei dicere, Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te. Reſpondens Ieſus, ait, Amen dico vobis: Nemo eſt qui reliquerit domum aut fratres, aut ſorores, aut matrem, aut patrem, aut filios, aut agros propter me & propter Euangelium, qui non accipiat centies tantum nunc in tempore hoc domus & fratres, & ſorores, & matres, & filios, & agros cum perſecutionibus, & in ſeculo futuro vitam æternam. Multi autem erunt primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi. Et paulo poſt, Scitis quia ij qui videntur principari gentibus, dominantur eis, & principes eorum poteſtatem habent ipſorum. Non ita eſt autem in vobis, ſed quicunque voluerit fieri maior, erit veſter miniſter: Et quicunque voluerit in vobis primus eſſe, erit omnium ſeruus: Nam & filius hominis non venit vt miniſtraretur ei, ſed vt miniſtraret, & daret animam ſuam redemptionem pro multis & aliquanto poſt, Et reſpondens Ieſus, ait eis, Habete fidem dei. Amen dico vobis: Quicunque dixerit huic monti

Marc. 10. *Exod. 20.* *Marc. 10.* *Marci. 11.*

monti tollere & mittere in mare: & non hæſitauerit in corde ſuo,ſed crediderit, quia quodcunque dixerit fiat:fiet ei. Propterea dico vobis: Omnia quæcunque orãtes petitis, credite quia accipietis,& venient vobis.Et cum ſtabitis ad orandum, dimittite ſi quid habetis aduerſus aliquem, vt & pater veſter qui in cœlis eſt dimittat vobis peccata veſtra. Quòd ſi vos nó dimiſeritis,nec pater veſter qui in cœlis eſt,dimittet vobis peccata veſtra.Item poſt aliquantum, Reſpondens autem Ieſus,

Marc. 12. dixit illis,Reddite igitur quæ ſunt Cæſaris Cæſari,& quæ ſunt

Ibidem. dei deo.Et alio loco, Et acceſſit vnus de ſcribis, qui audierat illos conquerẽtes,& videns quia bene illis reſponderit, interrogauit eum,quod eſſet primũ omnium mandatum.Ieſus autem reſpondit ei,Quia primum omnium mandatum eſt,Audi Iſraël,dominus,deus tuus deus vnus eſt.Et,Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo,& ex tota anima tua, & ex tota mente tua,& ex tota virtute tua:Hoc eſt primũ mãdatũ,Secundum autẽ ſimile eſt illi,Diliges proximũ tuũ tanquã teipſum. Maius horum aliud mandatum non eſt.Et ait illi ſcriba, Bene magiſter in veritate dixiſti.quia vnus eſt,& non eſt alius præter eũ.Et vt diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu,& ex tota anima,& ex tota fortitudine & diligere proximũ tanquã ſeipſum maius eſt omnibus holocauſtomatibus & ſacrificiis. Ieſus autem videns quòd ſapienter reſpondiſſet,dixit illi:Non es longe à regno dei.Et nemo iam audebat eum interrogare.

Ibidem. Et paulo poſt,Cauete à Scribis qui volunt in ſtolis ambulare, & ſalutari in foro,& in primis cathedris ſedere in ſynagogis, & primos diſcubitus in cœnis. Qui deuorant domos viduarum ſub obtentu prolixæ orationis,hi accipiunt prolixius iudicium.Et ſedens Ieſus contra gazophylacium,aſpiciebat quomodo turba iactaret in gazophylacium,& multi diuites iactabant plurima.Cum veniſſet autem vna vidua pauper, miſit duo minuta,quod eſt quadrans.Et conuocans diſcipulos, ait illis,Amen dico vobis,quoniam vidua hæc pauper plus omnibus miſit qui miſerunt in gazophylacium. Omnes enim ex eo quod abundabat illis miſerunt: hæc vero de penuria ſua omnia quæ habuit miſit,totum victum ſuum. Et paulo poſt,

Marc. 13. Et cum duxerint vos tradentes,nolite præcogitare quid loquamini,ſed quod datum fuerit vobis in illa hora, id loquamini. Non enim eſtis vos loquentes,ſed ſpiritus ſanctus.Et poſt paululum,Et eritis odio omnibus propter nomen meum.Qui autem

té ſuſtinuerit in finem,hic ſaluus erit.Et alio in loco. Videte, vigilate orantes, neſcitis enim quādo tempus ſit.Sicut homo qui peregre profectus reliquit domum ſuam, & dedit ſeruis ſuis poteſtatem cuiuſque operis, & ianitori præcepit vt vigilet.Vigilate ergo: Neſcitis enim quando dominus domus veniet ſero,an media nocte,an gallicantu,an mane. Ne cum venerit repente, inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico,omnibus dico,vigilate. *Ibidem.*

GLoria in altiſſimis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.Et aliquanto poſt, Et interrogabant eum turbæ dicentes, Quid ergo faciemus?Reſpondens autem dicebat illis,Qui habet duas tunicas,det nō habenti, & qui habet eſcas,ſimiliter faciat.Venerunt autem & Publicani vt baptizarentur,& dixerunt ad illum:Magiſter, quid faciemus? At ille dixit ad eos,Nihil amplius quàm quod cōſtitutum eſt vobis, faciatis.Interrogabant autem eum & milites,dicentes, Quid faciemus & nos?Et ait illis,Neminē concutiatis,neque calumniam faciatis,& contenti eſtote ſtipendiis veſtris. Et poſt aliquantum,Beati pauperes,quia veſtrum eſt regnum dei. Beati qui nūc eſuritis, quia ſaturabimini,Beati qui nunc fletis,quia ridebitis.Beati eritis cū vos oderint homines, & cū ſeparauerint vos, & exprobrauerint & eiecerint nomen veſtrum tanquam malum propter filium hominis. Gaudete in illa die & exultate,ecce enim merces veſtra multa eſt in cœlo.Secūdum enim hæc faciebant Prophetis patres eorum.Veruntamen væ vobis diuitibus qui habetis conſolationem veſtram. Væ vobis qui ſaturati eſtis,quia eſurietis.Væ vobis qui ridetis nūc, quia lugebitis & flebitis.Væ,cùm benedixerint vobis omnes homines,ſecundum hæc faciebant Prophetis patres eorū.Sed vobis dico qui auditis: Diligite inimicos veſtros, benefacite iis qui vos oderūt.Benedicite maledicētibus vobis.Orate pro calumniantibus vos.Et qui te percuſſerit in maxillam, præbe illi & alteram. Et ab eo qui auferet tibi veſtimentum,etiam tunicā noli prohibere. Omni autem petenti te,tribue: & qui aufert quæ tua ſunt,ne repetas. Et prout vultis vt faciant vobis homines,facite illis ſimiliter. Et ſi diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis eſt gratia?Nam & peccatores diligentes ſe diligūt. Et ſi benefeceritis iis qui vobis benefaciunt,quæ vobis eſt gratia?Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et ſi mutuum dederitis

Lucæ.2. Ex Euangelio ſecūdum Lucam. Luca 3. Luca.6.

ritis iis à quibus ſperatis recipere, quæ gratia eſt vobis? Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia. Veruntamen diligite inimicos veſtros: benefacite, & mutuum date, nihil inde ſperantes; & erit merces veſtra multa, & eritis filij altiſſimi, quia ipſe benignus eſt ſuper ingratos & malos. Eſtote ergo miſericordes, ſicut & pater veſter miſericors eſt. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini. Dimittite, & dimittemini. Date, & dabitur vobis. Menſuram bonam, & confertam, & coagitatam, & ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum. Eadem quippe menſura qua menſi fueritis, remetietur vobis. Dicebat autem illis & ſimilitudinem. Nunquid poteſt cæcus cæcum ducere? Nónne ambo in foueam cadunt? Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum. Perfectus autem omnis erit, ſi ſit ſicut magiſter eius. Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui, trabem autē quæ in oculo tuo eſt non conſideras? Aut quo modo potes dicere fratri tuo, frater, ſine eiiciā feſtucam de oculo tuo: ipſe in oculo tuo trabem nō vides? Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc perſpicies vt educas feſtucam de oculo fratris tui. Non eſt enim arbor bona quæ facit fructus malos, neque arbor mala faciens fructum bonum. Vnaquæque arbor
Ibidem. de fructu ſuo cognoſcitur. Neque enim de ſpinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant vuas. Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bonum: & malus homo de malo theſauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Quid autem vocatis me domine domine, & non facitis quæ dico? Omnis qui venit ad me, & audit ſermones meos, & facit eos, oſtendam vobis cui ſimilis ſit: Similis eſt homini ædificanti domum qui fodit in altum, & poſuit fundamētum ſupra petram. Inundatione autem facta, illiſum eſt flumen domui illi, & non potuit eam mouere, fundata enim erat ſuper petram. Qui autem audit & non facit, ſimilis eſt homini ædificanti domum ſuam ſupra terram ſine fundamento: in quam
Luca. 4. illiſus eſt fluuius, & continuo cecidit, & facta eſt ruina domus illius magna. Et poſt aliquantum, Cui ergo ſimiles dicam homines generationis huius, & cui ſimiles ſunt? Pueris ſedentibus in foro & loquentibus adinuicem, & dicentibus: Cantauimus vobis tibiis, & non ſaltaſtis: lamentauimus, & non ploraſtis. Venit enim Ioannes baptiſta, neque manducans panem, neque bibens vinum: & dicitis, dæmonium habet. Venit filius hominis

hominis manducans & bibens,& dicitis, Ecce homo deuorator & bibens vinum,amicus publicanorum & peccatorum.Et iuſtificata eſt ſapientia ab omnibus filiis ſuis. Item poſt aliquantum,Eſt autẽ hæc parabola:Semen eſt verbum dei. Qui autem ſecus viam ſunt, ij ſunt qui audiunt:deinde venit diabolus,& tollit verbũ de corde eorum,ne credentes ſalui fiant. *Luca.8.* Nam qui ſupra petram, qui cum audierint cum gaudio ſuſcipiunt verbum:& hi radices non habent, quia ad tempus credunt,& in tempore tentationis recedunt.Quod autem in ſpinis cecidit:ij ſunt qui audierunt, & à ſolicitudinibus & diuitiis & voluptatibus vitæ euntes ſuffocantur, & non referunt fructum. Quod autem in bonam terram:ij ſunt qui corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia. Nemo autem lucernam accendens, operit eam vaſe,aut ſubtus lectum ponit:ſed ſupra candelabrum ponit,vt intrantes videant lumen. Non enim eſt occultum quod non manifeſtetur, nec abſconditum quod non cognoſcatur & in palam veniat. Videte ergo quo modo audiſtis: Qui enim habet dabitur illi,& quicunque non habet, etiam quod putat ſe habere,auferetur ab illo.Et poſt aliquantum, conuocatis autem duodecim Apoſtolis dedit illis virtutem & poteſtatem ſuper omnia dæmonia, & vt languores curarent. Et miſit illos prædicare regnum dei, & ſanare infirmos. Et ait ad illos,Nihil tuleritis in via,neque virgam,neque peram,neque panem neque pecuniam,neque duas tunicas habeatis:Et in quancunque domũ intraueritis,ibi manete,& inde ne exeatis. Et quicunque non receperit vos,exeuntes de ciuitate illa,etiam puluerem pedum veſtrorum excutite in teſtimonium ſuper illos. *Luca.9.* Item poſt aliquantum,Dicebat autem ad omnes, Si quis vult poſt me venire,abneget ſemetipſum,& tollat crucẽ ſuã quotidie,& ſequatur me.Qui enim voluerit animam ſuam ſaluam facere,perdet illã: Nam qui perdiderit animam ſuam propter me,ſaluam faciet illam. Quid enim proficit homo ſi lucretur vniuerſum mundum,ſe autem ipſum perdat,& detrimentum ſui fiat?Nam qui me erubuerit & meos ſermones, hunc filius hominis erubeſcet cum venerit in maieſtate ſua, & patris, & ſanctorum angelorum.Et alio loco. Intrauit autem cogitatio in eos,quis eorum maior eſſet. At Ieſus videns cogitationes cordis illorum,apprehendens puerum ſtatuit eum ſecus ſe,& ait illis,Quicunq; ſuſceperit puerũ iſtum in nomine meo, me *Ibidem.* *Ibidem.*

recipit. Et quicunque me receperit, recipit eum qui me miſit. Nam qui minor eſt inter omnes vos, hic maior eſt. Et poſt aliquantum, Ait autem ad alterum, Sequere me. Ille autẽ dixit, Domine permitte mihi primum ire ſepelire patrem meum:

Luca.9. Dixitque ei Ieſus, Sine vt mortui ſepeliant mortuos ſuos: Tu autem vade, annuncia regnum dei. Et ait alter, Sequar te domine, ſed primum permitte mihi renũciare iis qui domi ſunt, Ait ad illum Ieſus, Nemo mittens manum ſuam in aratrum &

Luca.10. aſpiciẽs retro, aptus eſt regno dei. Et poſt paululum, Ecce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos. Nolite portare ſacculum, neque perã, neque calciamenta, & neminẽ per viam ſalutaueritis. In quancunque domum intraueritis, primũ dicite, Pax huic domui. Et ſi ibi fuerit filius pacis, requieſcet ſuper illum pax veſtra. Sin autẽ, ad vos reuertetur. In eadem autem domo manete edentes & bibẽtes quæ apud illos ſunt: Dignus enim eſt operarius mercede ſua. Nolite tranſire de domo in domũ. Et in quamcunque ciuitatem intraueritis & ſuſceperint vos, manducate quæcunque apponuntur vobis, & curate infirmos qui in illa ſunt, & dicite illis, Appropinquabit in vos regnum dei, In quamcunque ciuitatem intraueritis, & non receperint vos exeuntes in plateas eius, dicite, Etiã puluerẽ qui adhæſit nobis de ciuitate veſtra, extergimus in vos. Tamẽ hoc ſcitote, quia appropinquabit regnum dei. Dico vobis, quia Sodomis in die illa remiſſius erit, quàm illi ciuitati. Et poſt paululum,

Luca.10. Verũtamẽ in hoc nolite gaudere, quia ſpiritus vobis ſubiiciũtur: Gaudete autẽ, quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis.

Ibidem. Et poſt paululum, Ecce quidã legiſperitus ſurrexit, tentans illum, & dicens, Magiſter quid faciendo vitam æternam poſſidebo? At ille dixit ad eũ, In lege quid ſcriptum eſt? Quo modo legis? Ille reſpondens, dixit, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus

Ibidem. tuis, & ex omni mente tua, & proximũ ſicut teipſum. Et paulo poſt, Quis horũ trium videtur tibi proximus fuiſſe illi qui incidit in latrones? At ille dixit, Qui fecit miſericordiã in illũ.

Ibidem. Et ait illi Ieſus, Vade, & tu fac ſimiliter. Et poſt paululum, Martha, Martha, ſolicita es & turbaris erga plurima. Porrò vnum eſt neceſſarium: Maria optimam partem elegit, quæ nõ

Luca.11. auferetur ab ea. Item poſt paululũ, Cum oratis, inquit, dicite, Pater, ſanctificetur nomen tuum: Adueniat regnũ tuum: Panẽ noſtrum quotidianũ da nobis hodie, & dimitte nobis peccata noſtra,

noſtra, ſiquidem & ipſi dimittimus omni debenti nobis, & ne nos inducas in tentationē. Et ait ad illos, Quis veſtrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi, Amice, commoda mihi tres panes, quoniā amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum. Et ille deintus reſpondens, dicat Noli mihi moleſtus eſſe, iam oſtiū clauſum eſt, & pueri mei mecum ſunt in cubili, non poſſum ſurgere & dare tibi: Et ille ſi perſeuerauerit pulſans, Dico vobis, & ſi non dabit illi ſurgens, eo quod amicus eius ſit, propter improbitatem tamē eius ſurget, & dabit illi quotquot habet neceſſarios. Et ego vobis dico, Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit: & pulſanti aperietur. Quis autē ex vobis patrem petit panē, nunquid lapidē dabit illi? Aut piſcem, nunquid pro piſce ſerpentem dabit illi? Aut ſi petierit ouum, nunquid porriget ſcorpionem? Si ergo cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, quanto magis pater veſter de cœlo dabit ſpiritum bonum petentibus ſe. Et paulo poſt, Factum eſt autem cum hæc diceret: Extollens vocem quædam mulier de turba, dixit illi, Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti. At ille dixit, Imò beati qui audiunt verbum dei, & cuſtodiūt illud. Et paulo poſt. Et cum loqueretur, rogauit illum quidā Phariſæus, vt pranderet apud ſe: Et ingreſſus recubuit, Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere, quare non baptizatus eſſet ante prandium. Et ait dominus ad illum: Nūc vos Phariſæi quod deforis eſt calicis & catini, mūdatis, quod autē intus eſt veſtrū, plenū rapina & iniquitate. Stulti, nónne qui fecit quod deforis eſt, etiā quod intus eſt fecit? Veruntamen quod ſupereſt, date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis. Sed væ vobis Phariſæi qui decimatis mentam & rutam, & omne olus, & præteritis iudicium & charitatē dei. Hæc autē oportuit facere, & illa non omittere. Væ vobis Phariſæi, quia diligitis primas cathedras in ſynagogis, & ſalutationes in foro: Væ vobis, qui eſtis vt monumēta quæ non parēt, & homines ambulantes ſupra neſciunt. Reſpondens autem quidam ex legiſperitis ait illi, Magiſter, hæc dicens, etiam nobis contumeliam facis? At ille ait, Etiam vobis legiſperitis væ, quia oneratis homines oneribus quæ portare non poſſunt, & ipſi vno digito veſtro non tangitis ſarcinas. Et alio in loco, Attendite à fermento Phariſæorum, quod eſt hypocriſis. Et

Ibidem. *Ibidem.* *Luca. 12.*

ſtium, nunquam condemnaſſetis innocentes. Et poſt paulum,
Matt.12. Qui non eſt mecum, contra me eſt: & qui non congregat mecum, ſpargit. Ideo dico vobis, omne peccatum & blaſphemia remittetur hominibus, ſpiritus autẽ blaſphemia nõ remittetur. Et quicunque dixerit verbũ contra filiũ hominis, remittetur ei: Qui autem dixerit contra ſpiritum ſanctũ, nõ remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neq; in futuro. Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborẽ malam, & fructum eius malum. Si quidẽ ex fructu arbor cognoſcitur. Progenies viperarũ, quo modo poteſtis bona loqui cum ſitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bona, & malus homo de malo theſauro profert mala. Dico autẽ vobis, quoniam omne verbum ocioſum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Ex verbis enim tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condẽnaberis. Et poſt aliquantum, Audite & in-
Matt.15. telligite. Non quod intrat in os, coinquinat hominẽ, ſed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. Et paulopoſt, reſpõdens autem Petrus, dixit ei, Ediſſere nobis parabolam iſtam: At ille dixit, Adhuc & vos ſine intellectu eſtis? Non intelligitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur? Quæ autem procedũt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinãt hominem? De corde enim exeũt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes furta, falſa teſtimonia, blaſphemiæ. Hæc ſunt quæ coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem.
Matt.16. Item poſt aliquantum, Tunc dixit Ieſus diſcipulis ſuis: Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucẽ ſuam, & ſequatur me. Qui enim voluerit animam ſuã ſaluam facere, perdet eam, Qui autem perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam. Quid enim prodeſt homini, ſi mũdum vniuerſum lucretur, animæ vero ſuæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua? Filius enim hominis vẽturus eſt in gloria patris ſui cum angelis ſuis,
Matt.18. & tunc reddet vnicuique ſecundum opera eius. Item aliquanto poſt, Amen dico vobis, niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cœlorum. Quicunque ergo humiliauerit ſe ſicut paruulus iſte, hic eſt maior in regno cœlorum: Et qui ſuſceperit vnum paruulum talem in nomine meo, me ſuſcipit. Qui autem ſcandalizauerit vnum de puſillis

iſtis qui in me credunt, expedit ei vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris. Væ mundo á ſcandalis, neceſſe eſt enim vt veniant ſcandala: Veruntamen væ homini illi per quem ſcandalum venit. Si autem manus tua vel pes tuus ſcandalizet te, abſcide eum & proiice abs te: Bonum eſt tibi ad vitam ingredi debilem, quàm duas manus, vel duos pedes habentem, mitti in ignem æternum. Et ſi oculus tuus ſcandalizet te, erue eum & proiice abs te: bonum eſt tibi cum vno oculo in vitam intrare, quàm duos oculos habenté mitti in gehennam ignis. Videte ne contemnatis vnum *Ibidem.* ex his puſillis. Dico autem vobis, quia angeli eorum in cœlis ſemper vident faciem patris mei qui in cœlis eſt. Venit enim filius hominis ſaluare quod perierat. Et paulo poſt, Si auté peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum: Si te audierit, lucratus es fratrem tuum: Si autem te nó audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, vt in ore duorũ teſtium vel trium ſtet omne verbum. Quòd ſi non audierit eos, dic Eccleſiæ: ſi autem & Eccleſiam non audierit, ſit tibi ſicut ethnicus & publicanus. Amen dico vobis, quæcunq; alligaueritis ſuper terram, erunt ligata & in cœlo, & quæcunque ſolueritis ſuper terram, erũt ſoluta & in cœlo. Iterum dico vobis, quia ſi duo ex vobis conſenſerint ſuper terram, de omni re quãcũque petierint, fiet illis à patre meo qui in cœlis eſt. Vbi enim ſunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum, dixit, Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? Vſque ſepties? Dicit illi Ieſus: Non dico tibi vſq; ſepties, ſed vſq; ſeptuagies ſepties. Ideo aſſimilatum eſt regnum cœlorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum ſeruis ſuis. Et cum cœpiſſet rationem ponere, oblatus eſt ei vnus qui debebat decé milia talenta, Cum autem non haberet vnde redderet, iuſſit eum dominus venundari, & vxorem eius & filios, & omnia quæ habebat, & reddi. Procidens autem ſeruus ille orabat eum dicés, Patientiam habe in me domine, & omnia reddam tibi. Miſertus autem dominus ſerui illius, dimiſit eum, & debitum dimiſit ei. Egreſſus autem ſeruus ille, inuenit vnum de conſeruis ſuis, qui debebat ei centum denarios, & tenens ſuffocabat eũ, dicens, Redde quod debes. Et procidens conſeruus eius, rogabat eum, dicens, Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Ille autem noluit, ſed abiit & miſit eum in carcerem, do-

nec redderet debitum. Videntes autem conſerui eius quæ fiebant, contriſtati ſunt valde: Et venerunt, & narrauerunt domino ſuo omnia quæ facta fuerant: Tunc vocauit illum dominus ſuus, & ait illi, Serue nequã, omne debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me: Nónne ergo oportuit & te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum? Et iratus dominus eius, tradit eũ tortoribus, quoadúſque redderet vniuerſum debitũ. Sic & pater meus cœleſtis faciet vobis, ſi nõ remiſeritis vnuſquiſ-
Matt. 19. que fratri ſuo de cordibus veſtris. Et paulo poſt, Et acceſſerunt
Gene. 1. ad eum Phariſæi, tentantes eum, & dicentes, Si licet homini dimittere vxorem ſuam quacunque ex cauſa? Qui reſpondens, ait eis, Non legiſtis, quia qui fecit hominem ab initio, maſculũ
Gene. 2. & fœminam fecit eos: Et dixit, Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Itaq; iam nõ ſunt duo, ſed vna caro. Quod ergo deus cõiunxit, homo non ſeparet. Dicunt illi, Quid ergo Moyſes man-
Deut. 24. dauit dare libellum repudij & dimittere? Ait illis, Quoniam Moyſes ad duriciam cordis veſtri permiſit vobis dimittere vxores veſtras, Ab initio autem non fuit: ſic Dico autem vobis, quia quicunq; dimiſerit vxorẽ ſuã, niſi ob fornicationẽ, & aliã duxerit, mœchatur: & qui dimiſſam duxerit, mœchatur. Dicunt illi diſcipuli eius, Si ita eſt cauſa hominis cũ vxore, non expedit nubere: Qui dixit, Non omnes capiunt verbũ illud, ſed quibus datum eſt. Sunt enim eunuchi qui de matris vtero ſic nati ſunt: Et ſunt eunuchi, qui facti ſunt ab hominibus: Et ſunt eunuchi, qui ſeipſos eunuchizauerũt propter regnum cœlorum. Qui poteſt capere, capiat. Tunc oblati ſunt ei paruuli, vt manus eis imponeret & oraret. Diſcipuli autẽ increpabant eos. Ieſus vero ait eis, Sinite paruulos, & nolite eos prohibere ad me venire: Talium eſt enim regnum cœlorũ. Et cum impoſuiſſet eis manus, abiit inde. Et ecce vnus accedens ait illi: Magiſter bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? Qui dixit ei, Quid me interrogas de bono? Vnus eſt bonus deus, Si
Exod. 20. autem vis ingredi ad vitam, ſerua mandata. Dicit ei, Quæ? Ieſus autem dixit, Non homicidium facies, non adulterabis, nõ facies furtum, nõ falſum teſtimonium dices, Honora patrem tuum & matrem: Et diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dicit illi adoleſcẽs, Omnia hæc cuſtodiui: Quid adhuc mihi deeſt? Ait illi Ieſus: Si vis perfectus eſſe, vade, vẽde quæ habes, & da pauperibus, & habebis theſaurũ in cœlo, & veni ſequere me.

Cum

Cum autem audiſſet verbũ adoleſcens,abiit triſtis:Erat enim
habens multas poſſeſſiones.Ieſus autem dixit diſcipulis ſuis:
Amen dico vobis, quia diues difficile intrabit in regnum cœ-
lorum.Et iterum dico vobis,Facilius eſt camelum per fora-
men acus tranſire, quam diuitem intrare in regnum cœlo-
rum.Auditis autem his,diſcipuli mirabantur valde, dicentes,
Quis ergo poterit ſaluus eſſe?Aſpiciens autem Ieſus, dixit il-
lis,Apud homines hoc impoſſibile eſt:apud deum autem om-
nia poſſibilia ſunt. Tunc reſpondens Petrus,dixit ei, Ecce nos
reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te,Quid ergo erit nobis?
Ieſus autem dixit illis, Amen dico vobis, quód vos qui ſecuti
eſtis me,in regeneratione cum ſederit filius hominis in ſede
maieſtatis ſuæ,ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim,iudican-
tes duodecim tribus Iſraël.Et omnis qui reliquerit domum,
vel fratres,aut ſorores,aut patrem aut matrem, aut vxorem,
aut filios,aut agros propter nomen meum, centuplum acci-
piet,& vitam æternam poſſidebit. Multi autem erunt primi
nouiſſimi, & nouiſſimi primi.Et paulo poſt, Sicut filius ho- *Matt. 20.*
minis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare, & dare animam
ſuam redemptionem pro multis.Et aliquanto poſt, Reddite *Matt. 22.*
ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari,& quæ ſunt dei deo. Et alibi,
Diliges dominum deum tuum in toto corde tuo, & in tota
anima tua & in tota mente tua.Hoc eſt maximum & primum *Deuter. 6.*
mandatum.Secũdum autem ſimile eſt huic, Diliges proximũ *Leuit. 19.*
tuum ſicut teipſum.In his duobus mandatis vniuerſa lex pen-
det & prophetæ.Et poſt paucos verſus, Tũc Ieſus locutus eſt *Matt. 23.*
ad turbas & ad diſcipulos ſuos,dicens Super cathedram Moy-
ſi ſederunt Scribæ & Phariſæi,Omnia ergo quæcunque dixe-
rint vobis ſeruate & facite,ſecundum opera vero eorum noli-
te facere:Dicunt enim & nõ faciunt.Alligant autẽ onera gra-
uia & importabilia,& imponunt in humeros hominũ, digito
autem ſuo nolunt ea mouere.Omnia vero opera ſua faciunt,
vt videantur ab hominibus.Dilatant enim phylacteria ſua, &
magnificant fimbrias.Amant autem primos recubitus in cœ-
nis,& primas cathedras in ſynagogis, & ſalutationes in foro,
& vocari ab hominibꝰ, Rabbi,Vos autẽ nolite vocari,Rabbi:
Vnus eſt enim magiſter veſter:Omnes autem vos fratres eſtis.
Et patrem nolite vobis vocare ſuper terram: Vnus eſt enim pa-
ter veſter qui in cœlis eſt.Nec vocemini magiſtri, quia magi-
ſter veſter vnus eſt Chriſtus.Qui maior eſt veſtrum,erit mini

ſter veſter. Qui autem ſe exaltat humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur. Et paulo poſt, Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui decimatis mentam & anethum & cyminum & relinquitis quæ grauiora ſunt legis, iudicium & miſericordiã & fidem: Hæc oportuit facere, & illa non omittere. Duces cæci, excolantes culicem, camelum autem glutientes. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui mũdatis quod deforis eſt calicis & paropſidis, intus autem pleni ſunt rapina, & omni immũdicia. Phariſæe cæce, munda prius quod intus eſt calicis & paropſidis, vt fiat & id quod deforis eſt mũdũ. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui ſimiles eſtis ſepulchris dealbatis, quæ à foris apparent hominibus ſpecioſa intus vero plena ſunt oſſibus mortuorum, & omni ſpurcicia. Sic & vos à foris quidem apparetis hominibus iuſti intus autem pleni eſtis hypocriſi & iniquitate. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui ædificatis ſepulchra Prophetarum, & ornatis monumenta iuſtorum, & dicitis, Si fuiſſemus in diebus patrum noſtrorum, non eſſemus ſocij eorum in ſanguine Prophetarum. Itaque teſtimonium eſtis vobiſmetipſis, quia filij eſtis eorum qui Prophetas occiderunt: Et vos implete menſuram patrum veſtrorum, Serpentes, genimina viperarum, quo modo fugietis à iudicio gehennæ? Ideo dico vobis, Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & ſapientes, & ſcribas: & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in ſynagogis veſtris, & perſequemini de ciuitate in ciuitatem, vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terram, à ſanguine Abel iuſti, vſque ad ſanguinem Zachariæ Prophetæ filij Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare: Amen dico vobis, venient hæc omnia ſuper generationem iſtam. Et paulo poſt, Et quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum: Qui autem perſeuerauerit vſque in finem. hic ſaluus erit. Et poſt aliquantum, Eſtote parati, quia neſcitis qua hora filius hominis venturus eſt. Quis, putas eſt fidelis ſeruus & prudens, quẽ conſtituit dominus ſuus ſupra familiã ſuam, vt det illis cibum in tempore. Beatus ille ſeruus quem cum venerit dominus eius inuenerit ſic facientem: Amen dico vobis, quoniam ſuper omnia bona ſua conſtituet eum. Si autem dixerit malus ſeruus ille in corde ſuo: Moram facit dominus meus venire, & cœperit percutere conſeruos ſuos, manducet autem & bibat cũ ebriis: veniet dominus ſerui illius in die qua non ſperat, & hora qua ignor

Ibidem. *Matt. 24.* *Ibidem.*

ignorat, & diuidet eum, partémque eius ponet cum hypocritis: illic erit fletus & ſtridor dentium. Et poſt paulum, Vigilate itaque, quia neſcitis diem neque horam. Item poſt paululum, Cum autem venerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes angeli cum eo: tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ, & congregabuntur ante eum omnes gentes, & ſeparabit eos ab inuicem, ſicut paſtor ſegregat oues ab hædis: Et ſtatuet oues quidem à dextris, hædos autem à ſiniſtris. Tunc dicet rex iis qui à dextris eius erunt: Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum à conſtitutione mundi: Eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare: Sitiui, & dediſtis mihi bibere: Hoſpes eram, & collegiſtis me: Nudus & cooperuiſtis me: Infirmus, & viſitaſtis me: In carcere eram, & veniſtis ad me. Tunc reſpondebunt ei iuſti, dicentes, Domine, quando te vidimus eſurientem & pauimus te: ſitiētem, & dedimus tibi potum? Quādo autem te vidimus hoſpitē, & collegimus te? aut nudum, & cooperuimus? Aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, & venimus ad te? Et reſpondens rex, dicet illis: Amen dico vobis, quandiu feciſtis vni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. Tunc dicet & iis qui a ſiniſtris erunt, Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius: Eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare: Sitiui, & non dediſtis mihi potum: Hoſpes fui, & nō collegiſtis me: Nudus eram, & non cooperuiſtis me: Infirmus & in carcere, & nō viſitaſtis me. Tunc reſpondebunt & ipſi, dicentes, Domine quando te vidimus eſurientem & ſitientem, & hoſpitem, aut nudum, aut infirmum, vel in carcere: & non miniſtrauimus tibi? Tunc reſpondebit illis, dicens, Amen dico vobis, quandiu non feciſtis vni de minoribus his, nec mihi feciſtis. Et ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam. Et poſt aliquantum, Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem.

Matt. 25. *Ibidem.* *Matt. 26.*

ADuocans iterum turbam, dicebat illis, Audite me omnes & intelligite: Nihil eſt extra hominem introiens in eum, quod poſſit eum coinquinare, ſed que de homine procedunt, illa ſunt quæ cōmunicant hominem. Si quis habet aures audiendi audiat. Et cum introiſſet in domum à turba, interrogabāt eum diſcipuli eius parabolam: Et ait illis, Sic & vos imprudētes eſtis? Non intelligitis quia omne extrinſecus introiēs

Ex Euangelio ſecūdum Marcum. ca. 7.

in hominē,non poteſt eum communicare.quia non intrat in cor eius,ſed in ventrē,& in ſeceſſum exit,purgās omnes eſcas? Dicebat autem,quoniam quæ de homine exeunt,illa communicant hominem.Ab intus enim de corde hominum exeūt cogitationes malæ:procedūt adulteria,fornicationes,homicidia, furta,auariciȩ,nequiciȩ,dolus,impudicicia,oculus malus,blaſphemiæ,ſuperbia,ſtulticia.Omnia hæc mala ab intus procedunt,& communicant hominem.Et alio loco conuocata turba cum diſcipulis ſuis,dixit eis,Si quis vult poſt me ſequi, deneget ſeipſum,& tollat crucem ſuā & ſequatur me. Qui enim voluerit animam ſuam ſaluam facere, perdet eam: Qui autem perdiderit animam ſuam propter me & Euangelium,ſaluam eam faciet.Quid enim proderit homini ſi lucretur mundum totum,& detrimentum faciat animæ ſuæ? Aut qua dabit homo commutationem pro anima ſua?Qui enim me confuſus fuerit & mea verba in generatione iſta adultera & peccatrice,& filius hominis confundet eum in gloria patris ſui cum angelis ſuis.Et alibi.Et accipiēs puerum ſtatuit eum in medio eorū.Quem cum cōplexus eſſet,ait illis: Quiſquis vnum ex huiuſmodi pueris receperit in nomine meo,me recipit:Et quicunque me ſuſceperit,non me ſuſcipit,ſed eum qui me miſit. Et paulo poſt,Quiſquis enim potum dederit vobis calicem aquæ frigidæ in nomine meo,quia Chriſti eſtis:amen dico vobis non perdet mercedem ſuam. Et quiſquis ſcandalizauerit vnum ex his puſillis credētibus in me,bonū eſt ei magis, ſi circundaretur mola aſinaria collo eius & in mare mitteretur. Et poſt paululum,Habete in vobis ſalȩm, & pacem habete inter vos.Et paulo poſt,Et accedētes Phariſæi interrogabant eum:Si licet viro vxorem dimittere,tentantes eū. At ille reſpondens, dixit eis,Quid vobis præcepit Moyſes? Qui dixerunt, Moyſes permiſit libellum repudij ſcribere & dimittere.Quibus reſpōdens Ieſus,ait,Ad duriciā cordis veſtri ſcripſit vobis preceptū iſtud.Ab initio autem creaturæ,maſculū & fœminā fecit eos deus.Propter hoc relinquet homo patrē ſuum & matrem, & adhærebit vxori ſuæ & erunt duo in carne vna.Itaq; iam non ſunt duo,ſed vna caro.Quod ergo deus coniunxit homo non ſeparet.Et in domo iterum diſcipuli eius de eodem interrogauerunt eū:Et dicit illis,Quicunq; dimiſerit vxorē ſuam,& aliā duxerit,adulterium committit ſuper eam:& ſi vxor dimiſerit virum ſuum & alij nupſerit,mœchatur.Et poſt quatuor verſus

Marci. 8. *Marci. 9.* *Marci. 9.* *Ibidem.* *Marci. 10.* *Deut. 24.* *Gene. 1.*

ſus, Sinite paruulos venire ad me, & ne prohibueritis eos: Talium eſt enim regnum cœlorum. Amen dico vobis, quiſquis *Marc. 10.*
non receperit regnum dei velut paruulus, non intrabit in illud. Et complexans eos & imponens manus ſuper illos benedicebat eos, Et cum egreſſus eſſet in via, præcurrens quidam genu flexo ante eum, rogabat eum, Magiſter bone, quid faciã vt vitam æternam percipiam? Ieſus autem dixit ei, Quid me dicis bonum? Nemo bonus niſi vnus deus. Præcepta noſti, Ne *Exod. 20.*
adulteres: Ne occidas, Ne fureris: Ne falſum teſtimonium dixeris: Ne fraudem feceris Honora patrem tuum & matrem. At ille reſpondens, ait illi, Magiſter, hæc omnia ſeruaui à iuuentute mea. Ieſus autẽ intuitus eum, dilexit eum, & dixit illi. Vnũ tibi deeſt: Vade, quæcunque habes, vende, & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni ſequere me. Qui contriſtatus in verbo, abiit mœrens Erat enim habens multas poſſeſſiones. Et circunſpiciens Ieſus, ait diſcipulis ſuis. Quàm difficile qui pecunias habent, in regnum dei introibunt. Diſcipuli autẽ obſtupeſcebant in verbis eius. At Ieſus rurſus reſpondens, ait illis. Filioli, quàm difficile eſt confidẽtes in pecuniis in regnum dei introire. Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum dei. Qui magis admirabantur, dicentes ad ſeipſos: Et quis poteſt ſaluus fieri? Et iutuẽs illos Ieſus ait, Apud homines impoſſibile eſt, ſed non apud deum. Omnia enim poſſibilia ſunt apud deum. Et cœpit Petrus ei dicere, Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te. Reſpondens Ieſus, ait, Amen dico vobis: Nemo eſt qui reliquerit domum aut fratres, aut ſorores, aut matrem, aut patrem, aut filios, aut agros propter me & propter Euangelium, qui non accipiat centies tantum nunc in tempore hoc domus & fratres, & ſorores, & matres, & filios, & agros cum perſecutionibus, & in ſeculo futuro vitam æternam. Multi autem erunt primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi. Et paulo poſt, Scitis quia ij qui videntur principari gentibus, dominantur eis, & *Marc. 10.*
principes eorum poteſtatem habent ipſorum. Non ita eſt autem in vobis, ſed quicunque voluerit fieri maior, erit veſter miniſter: Et quicunque voluerit in vobis primus eſſe, erit omnium ſeruus: Nam & filius hominis non venit vt miniſtraretur ei, ſed vt miniſtraret, & daret animam ſuam redemptionem pro multis & aliquanto poſt, Et reſpondens Ieſus, ait eis, Habete fidem dei. Amen dico vobis: Quicunque dixerit huic *Marci. 11.*
monti

monti tollere & mittere in mare: & non hæſitauerit in corde ſuo, ſed crediderit, quia quodcunque dixerit fiat: fiet ei. Propterea dico vobis: Omnia quæcunque orãtes petitis, credite quia accipietis, & venient vobis. Et cum ſtabitis ad orandum, dimittite ſi quid habetis aduerſus aliquem, vt & pater veſter qui in cœlis eſt dimittat vobis peccata veſtra. Quòd ſi vos nõ dimiſeritis, nec pater veſter qui in cœlis eſt, dimittet vobis peccata veſtra. Item poſt aliquantum, Reſpondens autem Ieſus,

Marc. 12. dixit illis, Reddite igitur quæ ſunt Cæſaris Cęſari, & quæ ſunt

Ibidem. dei deo. Et alio loco, Et acceſſit vnus de ſcribis, qui audierat illos conquerẽtes, & videns quia bene illis reſponderit, interrogauit eum, quod eſſet primũ omnium mandatum. Ieſus autem reſpondit ei, Quia primum omnium mandatum eſt, Audi Iſraël, dominus, deus tuus deus vnus eſt. Et, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & ex tota virtute tua: Hoc eſt primũ mãdatũ, Secundum autẽ ſimile eſt illi, Diliges proximũ tuũ tanquã teipſum. Maius horum aliud mandatum non eſt. Et ait illi ſcriba, Bene magiſter in veritate dixiſti. quia vnus eſt, & non eſt alius præter eũ. Et vt diligatur ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine & diligere proximũ tanquã ſeipſum maius eſt omnibus holocauſtomatibus & ſacrificiis. Ieſus autem videns quòd ſapienter reſpondiſſet, dixit illi: Non es longe à regno dei. Et nemo iam audebat eum interrogare.

Ibidem. Et paulo poſt, Cauete à Scribis qui volunt in ſtolis ambulare, & ſalutari in foro, & in primis cathedris ſedere in ſynagogis, & primos diſcubitus in cœnis. Qui deuorant domos viduarum ſub obtentu prolixæ orationis, hi accipiunt prolixius iudicium. Et ſedens Ieſus contra gazophylacium, aſpiciebat quo modo turba iactaret in gazophylacium, & multi diuites iactabant plurima. Cum veniſſet autem vna vidua pauper, miſit duo minuta, quod eſt quadrans. Et conuocans diſcipulos, ait illis, Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus miſit qui miſerunt in gazophylacium. Omnes enim ex eo quod abundabat illis miſerunt: hæc vero de penuria ſua omnia quæ habuit miſit, totum victum ſuum. Et paulo poſt,

Marc. 13. Et cum duxerint vos tradentes, nolite pręcogitare quid loquamini, ſed quod datum fuerit vobis in illa hora, id loquamini. Non enim eſtis vos loquentes, ſed ſpiritus ſanctus. Et poſt paululum, Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autem

tē ſuſtinuerit in finem, hic ſaluus erit. Et alio in loco. Videte, vigilate orantes, neſcitis enim quãdo tempus ſit. Sicut homo qui peregre profectus reliquit domum ſuam, & dedit ſeruis ſuis poteſtatem cuiuſque operis, & ianitori præcepit vt vigilet. Vigilate ergo: Neſcitis enim quando dominus domus veniet ſero, an media nocte, an gallicantu, an mane. Ne cum venerit repente, inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate. *Ibidem.*

GLoria in altiſſimis deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et aliquanto poſt, Et interrogabant eum turbæ dicentes, Quid ergo faciemus? Reſpondens autem, dicebat illis, Qui habet duas tunicas, det nõ habenti, & qui habet eſcas, ſimiliter faciat. Venerunt autem & Publicani vt baptizarentur, & dixerunt ad illum: Magiſter, quid faciemus? At ille dixit ad eos, Nihil amplius quàm quod cõſtitutum eſt vobis, faciatis. Interrogabant autem eum & milites, dicentes, Quid faciemus & nos? Et ait illis, Nemìnē concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti eſtote ſtipendiis veſtris. Et poſt aliquantum, Beati pauperes, quia veſtrum eſt regnum dei. Beati qui nũc eſuritis, quia ſaturabimini, Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Beati eritis cũ vos oderint homines, & cũ ſeparauerint vos, & exprobrauerint & eiecerint nomen veſtrum tanquam malum propter filium hominis. Gaudete in illa die & exultate, ecce enim merces veſtra multa eſt in cœlo. Secũdum enim hæc faciebant Prophetis patres eorum. Veruntamen væ vobis diuitibus qui habetis conſolationem veſtram. Væ vobis qui ſaturati eſtis, quia eſurietis. Væ vobis qui ridetis nũc, quia lugebitis & flebitis. Væ, cùm benedixerint vobis omnes homines, ſecundum hæc faciebant Prophetis patres eorũ. Sed vobis dico qui auditis: Diligite inimicos veſtros, benefacite iis qui vos oderũt. Benedicite maledicẽtibus vobis. Orate pro calumniantibus vos. Et qui te percuſſerit in maxillam, præbe illi & alteram. Et ab eo qui auferet tibi veſtimentum, etiam tunicã noli prohibere. Omni autem petenti te, tribue: & qui aufert quæ tua ſunt, ne repetas. Et prout vultis vt faciant vobis homines, facite illis ſimiliter. Et ſi diligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis eſt gratia? Nam & peccatores diligentes ſe diligũt. Et ſi benefeceritis iis qui vobis benefaciunt, quæ vobis eſt gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et ſi mutuum dederitis

Lucæ. 2. *Ex Euangelio ſecũdum Lucam.* *Lucæ 3.* *Lucæ. 6.*

ritis iis à quibus ſperatis recipere, quæ gratia eſt vobis? Nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia. Veruntamen diligite inimicos veſtros: benefacite, & mutuum date, nihil inde ſperantes; & erit merces veſtra multa, & eritis filij altiſſimi, quia ipſe benignus eſt ſuper ingratos & malos. Eſtote ergo miſericordes, ſicut & pater veſter miſericors eſt. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Nolite condemnare, & non condemnabimini. Dimittite, & dimittemini. Date, & dabitur vobis. Menſuram bonam, & confertam, & coagitatam, & ſupereffluentem dabunt in ſinum veſtrum. Eadem quippe menſura qua menſi fueritis, remetietur vobis. Dicebat autem illis & ſimilitudinem. Nunquid poteſt cæcus cæcum ducere? Nónne ambo in foueam cadunt? Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum. Perfectus autem omnis erit, ſi ſit ſicut magiſter eius. Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui, trabem autē quæ in oculo tuo eſt non conſideras? Aut quo modo potes dicere fratri tuo, frater, ſine eiiciā feſtucam de oculo tuo: ipſe in oculo tuo trabem nō vides? Hypocrita, eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc perſpicies vt educas feſtucam de oculo fratris tui. Non eſt enim arbor bona quæ facit fructus malos, neque arbor mala faciens fructum bonum. Vnaquæque arbor

Ibidem. de fructu ſuo cognoſcitur. Neque enim de ſpinis colligunt ficus, neque de rubo vindemiant vuas. Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bonum: & malus homo de malo theſauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur. Quid autem vocatis me domine domine, & non facitis quæ dico? Omnis qui venit ad me, & audit ſermones meos, & facit eos, oſtendam vobis cui ſimilis ſit: Similis eſt homini ædificanti domum qui fodit in altum, & poſuit fundamētum ſupra petram. Inundatione autem facta, illiſum eſt flumen domui illi, & non potuit eam mouere, fundata enim erat ſuper petram. Qui autem audit & non facit, ſimilis eſt homini ædificanti domum ſuam ſupra terram ſine fundamento: in quam

Luca. 4. illiſus eſt fluuius, & continuo cecidit, & facta eſt ruina domus illius magna. Et poſt aliquantum, Cui ergo ſimiles dicam homines generationis huius, & cui ſimiles ſunt? Pueris ſedentibus in foro & loquentibus adinuicem, & dicentibus: Cantauimus vobis tibiis, & non ſaltaſtis: lamentauimus, & non ploraſtis. Venit enim Ioannes baptiſta, neque manducans panem, neque bibens vinum: & dicitis, dæmonium habet. Venit filius hominis

hominis manducans & bibens,& dicitis, Ecce homo deuorator & bibens vinum,amicus publicanorum & peccatorum.Et iuſtificata eſt ſapientia ab omnibus filiis ſuis. Item poſt aliquantum,Eſt autē hæc parabola:Semen eſt verbum dei. Qui autem ſecus viam ſunt, ij ſunt qui audiunt:deinde venit diabolus,& tollit verbū de corde eorum,ne credentes ſalui fiant. Nam qui ſupra petram, qui cum audierint cum gaudio ſuſcipiunt verbum:& hi radices non habent, quia ad tempus credunt,& in tempore tentationis recedunt.Quod autem in ſpinis cecidit:ij ſunt qui audierunt, & à ſolicitudinibus & diuitiis & voluptatibus vitæ euntes ſuffocantur, & non referunt fructum. Quod autem in bonam terram:ij ſunt qui corde bono & optimo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in patientia. Nemo autem lucernam accendens, operit eam vaſe,aut ſubtus lectum ponit:ſed ſupra candelabrum ponit,vt intrantes videant lumen. Non enim eſt occultum quod non manifeſtetur, nec abſconditum quod non cognoſcatur & in palam veniat.Videte ergo quo modo audiſtis: Qui enim habet dabitur illi,& quicunque non habet, etiam quod putat ſe habere,auferetur ab illo.Et poſt aliquantum, conuocatis autem duodecim Apoſtolis dedit illis virtutem & poteſtatem ſuper omnia dæmonia, & vt languores curarent, Et miſit illos prædicare regnum dei, & ſanare infirmos. Et ait ad illos,Nihil tuleritis in via,neque virgam,neque peram,neque panem neque pecuniam,neque duas tunicas habeatis:Et in quancunque domū intraueritis,ibi manete,& inde ne exeatis. Et quicunque non receperit vos,exeuntes de ciuitate illa,etiam puluerem pedum veſtrorum excutite in teſtimonium ſuper illos. Item poſt aliquantum,Dicebat autem ad omnes, Si quis vult poſt me venire,abneget ſemetipſum,& tollat crucē ſuā quotidie,& ſequatur me.Qui enim voluerit animam ſuam ſaluam facere,perdet illā: Nam qui perdiderit animam ſuam propter me,ſaluam faciet illam. Quid enim proficit homo ſi lucretur vniuerſum mundum,ſe autem ipſum perdat,& detrimentum ſui fiat?Nam qui me erubuerit & meos ſermones, hunc filius hominis erubeſcet cum venerit in maieſtate ſua, & patris, & ſanctorum angelorum.Et alio loco. Intrauit autem cogitatio in eos,quis eorum maior eſſet. At Ieſus videns cogitationes cordis illorum,apprehendens puerum ſtatuit eum ſecus ſe,& ait illis,Quicunq; ſuſceperit puerū iſtum in nomine meo, me

Luca.8. *Luca.9.* *Ibidem.* *Ibidem.*

noſtra, ſiquidem & ipſi dimittimus omni debenti nobis, & ne nos inducas in tentationē Et ait ad illos, Quis veſtrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi, Amice, commoda mihi tres panes, quoniā amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum. Et ille deintus reſpondens, dicat Noli mihi moleſtus eſſe, iam oſtiū clauſum eſt, & pueri mei mecum ſunt in cubili, non poſſum ſurgere & dare tibi: Et ille ſi perſeuerauerit pulſans, Dico vobis, & ſi non dabit illi ſurgens, eo quod amicus eius ſit, propter improbitatem tamē eius ſurget, & dabit illi quotquot habet neceſſarios. Et ego vobis dico, Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit inuenit: & pulſanti aperietur. Quis autē ex vobis patrem petit panē, nunquid lapidē dabit illi? Aut piſcem, nunquid pro piſce ſerpentem dabit illi? Aut ſi petierit ouum, nunquid porriget ſcorpionem? Si ergo cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris. quanto magis pater veſter de cœlo dabit ſpiritum bonum petentibus ſe. Et paulo poſt, Factum eſt autem cum hæc diceret: Extollens vocem quædam mulier de turba, dixit illi, Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti. At ille dixit, Imò beati qui audiunt verbum dei, & cuſtodiūt illud. Et paulo poſt, Et cum loqueretur, rogauit illum quidā Phariſæus, vt pranderet apud ſe: Et ingreſſus recubuit, Phariſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere, quare non baptizatus eſſet ante prandium. Et ait dominus ad illum, Nūc vos Phariſæi quod deforis eſt calicis & catini, mūdatis, quod autē intus eſt veſtrū, plenū rapina & iniquitate. Stulti, nónne qui fecit quod deforis eſt, etiā quod intus eſt fecit? Veruntamen quod ſupereſt, date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis. Sed væ vobis Phariſæi qui decimatis mentam & rutam, & omne olus, & præteritis iudicium & charitatē dei. Hæc autē oportuit facere, & illa non omittere. Væ vobis Phariſæi, quia diligitis primas cathedras in ſynagogis, & ſalutationes in foro: Væ vobis, qui eſtis vt monumēta quæ non parēt, & homines ambulantes ſupra neſciunt. Reſpondent autem quidam ex legiſperitis ait illi, Magiſter, hæc dicens, etiam nobis contumeliam facis? At ille ait, Etiam vobis legiſperitis væ, quia oneratis homines oneribus quæ portare non poſſunt, & ipſi vno digito veſtro non tangitis ſarcinas. Et alio in loco, Attendite à fermento Phariſæorum, quod eſt hypocriſis. Et paulo

Ibidem.

Ibidem.

Luca. 12.

paulo poſt,Dico autem vobis amicis meis, ne terreamini ab iis qui occidunt corpus & poſt hæc non habent amplius quid faciant.Oſtendam autem vobis quem timeatis. Timete eum qui poſtquam occiderit,habet poteſtatem mittere in gehenniam.Ita dico vobis,hunc timete.Nónne quinque paſſeres veneunt dipondio,& vnus ex illis non eſt in obliuione coram deo?Sed & capilli capitis veſtri omnes numerati ſunt. Nolite ergo timere,multis paſſeribus pluris eſtis. Dico autem vobis, Omnis quicunque confeſſus fuerit me coram hominibus,& filius hominis confitebitur in illo coram angelis dei: Qui autem negauerit me coram hominibus, denegabitur coram angelis dei. Et omnis qui dicit verbum in filiũ hominis, remittetur ei:Ei autem qui in ſpiritum ſanctum blaſphemauerit, non remittetur. Cum autem inducent vos in ſynagogas,& ad magiſtratus, & poteſtates, nolite ſoliciti eſſe qualiter aut quid reſpondeatis. aut quid dicatis: Spiritus enim ſanctus docebit vos in ipſa hora quæ oporteat dicere. Ait autem ei quidam de turba, Magiſter, dic fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem.At ille dixit ei,Homo, quis me conſtituit iudicem aut diuiſorem ſupra vos?Dixitque ad illos, Videte & cauete ab omni auaricia, quia non in abundantia cuiuſquam vita eius eſt ex iis quæ poſſidet.Dixit autem ſimilitudinem ad illos, dicens, Hominis cuiuſdam diuitis vberes fructus ager attulit,& cogitabat intra ſe,dicens,Quid faciam,quòd non habeo quò congregem fructus meos? Et dixit, Hoc faciam, deſtruam horrea mea,& maiora faciam, & illuc congregabo omnia quæ nata ſunt mihi,& bona mea, & dicam animæ meæ, Anima habes multa bona poſita in annos plurimos, requieſce,comede,bibe,epulare. Dixit autem illi deus, Stulte, hac nocte animam tuam repetuut à te, quæ autem paraſti cuius erunt?Sic eſt omnis qui ſibi theſaurizat,& non eſt in deum diues.Dixitque ad diſcipulos ſuos,Ideo dico vobis,Nolite ſoliciti eſſe animæ,quid manducetis, neque corpori, quid veſtiamini. Anima plus eſt quàm eſca,& corpus quàm veſtimẽtum. Conſiderate coruos,quia non ſeminant, neque metunt, quibus non eſt cellarium, neque horreum, & deus paſcit illos: Quanto magis vos pluris eſtis?Quis autem veſtrum cogitãdo poteſt adiicere ad ſtaturam ſuam cubitum vnum? Si ergo neque quod minimum eſt poteſtis,quid de cæteris ſoliciti eſtis? Conſiderate lilia agri quo modo creſcunt, non laborant, neque

quę nent: Dico autem vobis, quòd nec Salomon in omni gloria ſua veſtiebatur ſicut vnum ex illis, Si autem fœnum agri quod hodie in agro eſt, & cras in clibanum mittitur, deus ſic veſtit: quanto magis vos puſillæ fidei. Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis, & nolite in ſublime tolli. Hæc omnia gentes mundi inquirunt: Pater autem veſter ſcit quoniam his indigetis. Veruntamen quærite regnum dei, & hæc omnia adiicietur vobis. Nolite timere puſillus grex, quia complacuit patri veſtro dare vobis regnum. Vendite quæ poſſidetis & date eleemoſynam: Facite vobis ſacculos qui non veteraſcunt, theſaurum non deficientem in cœlis, quò fur non appropiat, neque tinea corrumpit. Vbi enim theſaurus veſter, ibi & cor veſtrum erit. Et poſt paululum, Et vos eſtote parati, *Luca.12.* quia qua hora non putatis filius hominis veniet. Ait autem ei Petrus, Domine ad nos dicis hāc parabolam, an & ad omnes? Dixit autem dominus, Quis putas eſt fidelis diſpēſator & prudens, quem conſtituit dominus ſupra familiam ſuam, vt det illis in tempore tritici menſuram? Beatus ille ſeruus quem cū venerit dominus, inuenerit ita facientem. Vere dico vobis, ſupra omnia quæ poſſidet conſtituet illum. Quòd ſi dixerit ſeruus ille in corde ſuo: Moram facit dominus meus venire, & cœperit percutere pueros, & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari: veniet dominus ſerui illius in die qua non ſperat, & hora qua neſcit, & diuidet eum, partémque eius cum infidelibus ponet. Ille autem ſeruus qui cognouit voluntatem domini ſui, & non præparauit, & non fecit ſecundū voluntatem eius, vapulabit multis. Qui autē non cognouit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Omni autem cui multum datum eſt, multum quæretur ab eo: & cui commendauerunt multum, plus repetēt ab eo. Item paulo poſt, Hypocritæ faciem terræ & cœli noſtis probare, hoc autē tempus quo modo nō probatis? *Ibidem.* Quid autē & à vobiſipſis non iudicatis quod iuſtum eſt? Et ali quanto poſt, Contendite intrare per anguſtam portam, quia *Luca.13.* multi dico vobis quærent intrare, & non poterunt. Et alio loco, Dicebat autē & ad inuitatos parabolam, intendens quo mo *Luca.14.* do primos accubitus eligerent, dicēs ad illos, Cū inuitatus fueris ad nuptias, non diſcumbas in primo loco, ne forte honoratior te ſit inuitatus ab eo, & veniens is qui te & illum vocauit, dicat tibi, Da huic locum: & tunc incipias cum rubore nouiſſimum locū tenere. Sed cum vocatus fueris, vade recumbe in

nouiſſimo loco, vt cum venerit qui te inuitauit, dicat tibi: Amice aſcende ſuperius: Tunc erit tibi gloria coram ſimul diſcumbentibus: Quia omnis qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur. Dicebat autem & ei qui ſe inuitauerat, Cum facis prādium vel cœnam, noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos diuites, ne forte & ipſi te reinuitent, & fiat tibi retributio. Sed cum facis conuiuium, voca pauperes, debiles, claudos, cæcos, & beatus eris, quia non habent retribuere tibi: retribuetur enim tibi in retributione *iuſtorũ. Et paulo poſt, Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios, & fratres, & ſorores, adhuc autem & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et qui non baiulat crucem ſuam, & venit poſt me, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, non prius ſedens computat ſumptus qui neceſſarij ſunt, ſi habeat ad perficiendum, ne poſteaquam poſuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui vident incipiant illudere ei dicentes, quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit conſummare? Aut quis rex iturus committere bellum aduerſus alium regem, non ſedens prius cogitat, ſi poſſit cum decem milibus occurrere ei, qui cum viginti milibus venit ad ſe? Alioquin adhuc illo longe agente, legationem mittens rogat ea quæ pacis ſunt. Sic ergo omnis ex vobis qui non renunciat omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et poſt aliquantum, Et ego vobis dico, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Qui fidelis eſt in minimo, & in maiori fidelis eſt: & qui in modico iniquus eſt, & in maiori iniquus eſt. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuiſtis, quod veſtrum eſt quis dabit vobis? Nemo ſeruus poteſt duobus dominis ſeruire: Aut enim vnũ odiet. & alterum diliget: aut vni adhærebit, & alterum contemnet. Non poteſtis deo ſeruire & mammonæ. Audiebant autem hæc omnia Phariſæi, qui erant auari, & deridebant illum. Et ait illis, Vos eſtis qui iuſtificatis vos coram hominibus, deus autem nouit corda veſtra: Quia quod hominibus altum eſt, abominatio eſt ante deum. Et poſt paucos verſus, Omnis qui dimittit vxorem ſuam, & ducit alteram, mœchatur. Et poſt paululum, Impoſſibile eſt vt non veniant ſcandala: Væ autem illi per quem veniunt. Vtilius eſt illi ſi lapis molaris

*al. reſurrectione.

Ibidem.

Luc. 16.

Ibidem.

Luca. 17.

imponatur circa collum eius. & proiiciatur in mare, quàm vt ſcandalizet vnum de puſillis iſtis. Attendite vobis, Si peccauerit frater tuus, increpa illum. & ſi pœnitentiam egerit, dimitte illi. Et ſi ſepties in die peccauerit in te, & ſi ſepties in die cōuerſus fuerit ad te, dicēs, Pœnitet me. dimitte illi. Et alio loco, *Luc.18.*
Dixit autem ad quoſdā qui in ſe confidebant, tanquam iuſti, & aſpernabantur cæteros, parabolam iſtam. Duo homines aſcenderūt in templum vt orarent: vnus Phariſæus, & alter Publicanus: Phariſæus autem ſtans, hæc apud ſe orabat, Deus, gratias ago tibi, quia non ſum ſicut cæteri homines, raptores, iniuſti, adulteri: veluti etiam hic Publicanus: Ieiuno bis in ſabbato, decimas do omniū quæ poſſideo. Et Publicanus à longe ſtans nolebat nec oculos ad cœlum leuare, ſed percutiebat pectus ſuū, dicens, Deus, propicius eſto mihi peccatori. Dico vobis, deſcendit hic iuſtificatus in domum ſuam ab illo: Quia omnis qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur. Afferebant autem ad illum & infantes, vt eos tangeret, Quod cum viderent diſcipuli, increpabant illos: Ieſus autem conuocans illos, dixit: Sinite paruulos venire ad me, & nolite eos vetare, talium eſt enim regnū dei. Amen dico vobis, quicūq; nō acceperit regnum dei ſicut puer, nō intrabit in illud. Et interrogauit eum quidam princeps, dicens, Magiſter bone, quid faciens vitam æternam poſſidebo? Dixit autem Ieſus, Quid me dicis bonum? Nemo bonus niſi ſolus deus. Mandata noſti? *Exod.20.*
Non occides. non mœchaberis, non furtum facies, non falſum teſtimonium dices: honora patrem tuum & matrē. Qui ait, Hæc omnia ſeruaui à iuuentute mea. Quo audito, Ieſus ait ei, Adhuc tibi vnum deeſt: Omnia quæcunque habes, vende & da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlo, & veni ſequere me. His ille auditis, contriſtatus eſt, quia diues erat valde. Videns autem illum Ieſus triſtem factum, dixit, Quàm difficile qui pecunias habent in regnum dei intrabunt. Facilius eſt enim camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in regnum dei. Et dixerunt, qui audiebant. Et quis poteſt ſaluus fieri? Ait illis, Quæ impoſſibilia ſunt apud homines poſſibilia ſunt apud deum. Ait ei Petrus, Ecce nos dimiſimus omnia, & ſecuti ſumus te. Qui dixit eis, Amen dico vobis, Nemo eſt qui relinquit domum, aut parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios propter regnum dei, & non recipiat multo plura in hoc tempore, & in ſeculo venturo vitam æternam. Et *Luc.19.*

alibi, Stans autem Zachæus dixit ad dominum, Ecce dimi-
Lucæ. 19. dium bonorum meorum domine do pauperibus, & ſi quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum. Ait Ieſus ad eum. Quia hodie ſalus domui huic facta eſt, eo quòd & ipſe filius eſt Abrahæ. Venit enim filius hominis quærere & ſaluum fa-
Lucæ. 20. cere quod perierat. Et poſt aliquantum, Reddite ergo quæ
Ibidem. ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt dei deo. Et alio loco, Audiente autem omni populo, dixit diſcipulis ſuis, Attendite à Scribis, qui ambulare volũt in ſtolis, & amant ſalutationes in foro, & primas cathedras in ſynagogis, & primos diſcubitus in conuiuijs: qui deuorant domos viduarum, ſimulantes longam orationem, hi accipient damnationem maiorem. Reſpi-
Lucæ. 21. ciens autem vidit eos qui mittebant munera in gazophylacium diuites. Vidit autem & quandam viduam pauperculam mittentem æra minuta duo: Et dixit, Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper plus quam omnes miſit: Nam & omnes hi ex abundanti ſibi miſerunt in munera dei: hæc autem ex eo quod deeſt illi, omnem victum ſuum quem habuit, miſit. Item alio loco, Ponite ergo in cordibus veſtris, non præmeditari quemadmodum reſpondeatis: Ego enim dabo vobis os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere & contradicere omnes aduerſarij veſtri. Trademini autem à parentibus & fratribus, & cognatis, & amicis, & morte afficient ex vobis. Et eritis odio omnibus propter nomen meum: Et capillus de capite veſtro
Ibidem. non peribit. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Et poſt aliquantum, Attendite autem vobis, ne forte grauentur corda veſtra à crapula & ebrietate, & curis huius vitæ, & ſuperueniat in vos repentina dies illa. Tanquam enim laqueus ſuperueniet in omnes qui ſedent ſuper faciem omnis terræ. Vigilate itaque omni tempore orantes, vt digni habeamini fu-
Lucæ. 22. gere omnia iſta quæ futura ſunt, & ſtare ante filium hominis. Item poſt aliquantum, Facta eſt autem contentio inter eos, quis eorum videretur eſſe maior. Dixit autem eis Reges gentium dominantur eorum, & qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici vocantur: Vos autem non ſic: Sed qui maior eſt inter vos, fiat ſicut minor, & qui præceſſor eſt, ſicut miniſtrator. Nam quis maior eſt, qui recumbit, an qui miniſtrat? Nónne
Ibidem. qui recumbit? Ego autem in medio veſtrum ſum ſicut qui miniſtrat. Et alio in loco, Orate ne intretis in tentationem.

Quo

QVo modo poteſtis vos credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ a ſolo deo eſt non quæritis? Et poſt aliquantum, Dixit autem Ieſus, Nec ego te condemnabo: Vade & amplius iam noli peccare. Et paulo poſt, Si vos manſeritis in ſermone meo, vere diſcipuli mei eritis, & cognoſcetis veritatem & veritas liberabit vos. Et poſt paululum, Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Et alibi, Amen amen dico vobis, ſi quis ſermoné meũ ſeruauerit, non videbit mortem in æternum. Et poſt aliquantum, Qui amat animam ſuam, perdet eam. Et qui odit animã ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam. Si quis mihi miniſtrat, me ſequatur: & vbi ſum ego, illic & miniſter meus erit. Si quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum pater meus. Et alio loco, Dilexerunt enim gloriam hominum magis quàm gloriam dei. Et alibi, Vos vocatis me magiſter & domine, & bene dicitis, ſum etenim: ſi ergo ego laui pedes veſtros dominus & magiſter, & vos debetis alter alterius lauare pedes: exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Et paulo poſt, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. In hoc cognoſcent omnes quia mei diſcipuli eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem. Et paulo poſt, Si diligitis me, mandata mea ſeruate. Et poſt paululum, Qui habet mandata mea & ſeruat ea, ille eſt qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum. Et poſt tres verſus, Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus: Qui non diligit me, ſermones meos non ſeruat. Et paulo poſt, Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes non poteſt facere fructum à ſemetipſo, niſi manſerit in vite: ſic nec vos, niſi in me manſeritis. Ego ſum vitis, vos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum, Quia ſine me nihil poteſtis facere. Si quis in me non manſerit, mittetur foras ſicut palmes, & areſcet, Et colligent eum, & in ignem mittent & ardet. Si manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint, quodcunque volueritis petetis, & fiet vobis. In hoc clarificatus eſt pater meus, vt fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei diſcipuli. Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos, manete in dilectione mea. Si præcepta mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea: ſicut

Ioan. 5. Ex Euangelio ſecundum Ioannem. Ioan. 8. Ibidem. Ibidem. Ioan. 12. Ibidem. Ioan. 13. Ibidem. Ioan. 14. Ibidem. Ioan. 15.

ſicut & ego patris mei præcepta ſeruaui, & maneo in eius dile ctione. Hæc locutus ſum vobis, vt gaudium meum in vobis ſit & gaudium veſtrum impleatur. Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem. ſicut dilexi vos. Maiorem hac dilectionem nemo habet quàm vt animam ſuam quis ponat pro amicis ſuis. Et paulo poſt, Hæc mando vobis vt diligatis inuicem.

Hæc de quatuor Euangeliis in hoc opere ponenda exiſtimaui: vbi intelligi poteſt, tres Euangeliſtas, Matthæum ſcilicet & Marcum & Lucam ideo nobis plura dediſſe præcepta viuendi, quia eam maxime ſecuti ſunt partem quæ actiua dicitur. Quia vero Ioannes contemplatiuam magis tenuit, ideo cum eius Euangelium ſupereminear cæteris. multo pauciora tamen in eo morum præcepta comperimus. Hinc iam de illo libro cui titulum dederunt, Actus Apoſtolorum, commemorabimus, quæ inuenimus omnino pauciſſima. Eo quippe rerum geſtarum continetur hiſtoria, quibus ædificatur fides magiſque ibi exempla quàm præcepta conſcripta ſunt.

Ex libro Actuum Apoſtolorum. *Acto. 15.* IAcobus ergo loquens, Propter quod inquit, ego iudico non inquietari eos qui ex gentibus conuertuntur ad dominum ſed ſcribere ad eos vt abſtineant ſe à contaminationibus ſimulachrorum, & fornicatione, & ſuffocatis, & ſanguine. Et paulo poſt, *Ibidem.* Viſum eſt enim ſpiritui ſancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quàm hæc neceſſaria, vt abſtineatis vos ab immolatis ſimulacrorum, & ſanguine ſuffocato, & fornicatione. à quibus cuſtodientes vos, bene agetis, Valete. Et poſt multa, cum Paulus Apoſtolus præpoſitis Eccleſiæ quos con*Acto. 20.* gregauerat, loqueretur. Attendite, inquit, vobis & vniuerſo gregi, in quo vos ſpiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam dei, quàm acquiſiuit ſangine ſuo. Et paulo poſt idem ad eoſdem, Argentum & aurum, aut veſtem nullius concupiui, ipſi ſcitis quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & iis qui mecum ſunt, miniſtrauerunt manus iſtæ, Omnia oſtendi vobis, quoniam ſic laborantes oportet ſuſcipere infirmos, ac me*Ibidem.* miniſſe verbum domini Ieſu, quoniam ipſe dixit, Beatius eſt magis dare quàm accipere. Et alio loco, cum Iacobus & qui *Acto. 21.* cum eo erant Paulo Apoſtolo loquerentur, dixerunt ei, Vides frater, quot milia ſunt in Iudæis qui crediderunt, & omnes æmulatores ſunt legis. Audierunt autem de te: quia diſceſſionem doceas à Moyſe eorum qui per gentes ſunt Iudeorum-

rum, dicens, non debere eos circuncidere filios ſuos, neque ſecundum conſuetudinem ingredi. Quid ergo eſt? Vtique oportet conuenire multitudinem, audient enim te ſuperueniſſe. Hoc ergo fac quod tibi dicimus, Sunt nobis viri quatuor votum habentes ſuper ſe. His aſſumptis ſanctifica te cum illis, & impende in illis vt radant capita, & ſcient omnes quia quæ de te audierunt, falſa ſunt, ſed ambulas & ipſe cuſtodiens legem. De iis autem qui crediderunt ex gentibus, nos ſcripſimus iudicantes, vt abſtineant ſe ab idolis, immolato, & ſanguine, & ſuffocato, & fornicatione. Hæc de libro Actuum Apoſtolorum, noſtro huic operi congruentia, quæ hic poneremus ſatis eſſe comperimus. Vbi videmus Apoſtolos eis qui ex gentibus crediderunt, nulla voluiſſe onera veteris legis imponere, quantum attinet ad corporalis abſtinentiam voluptatis niſi vt obſeruarent ab his tribus, id eſt, ab eis quæ idolis immolarentur, & à ſanguine, & à fornicatione. Vnde nonnulli putant tria tantum crimina eſſe mortifera, idololatriam, & homicidium, & fornicationem: vbi vtique & adulterium, & omnis præter vxorem concubitus intelligitur, Quaſi non ſint mortifera crimina quæcunque alia ſunt præter hæc tria, quæ à regno dei ſeparant. Aut inaniter & fallaciter dictum ſit, Neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque malefici, neque rapaces, regnū dei poſſidebunt. Sed oportet nos repreſſa diſputatione noſtra, ad Epiſtolas Apoſtolicas iam venire, & videre etiam in ipſis quid huic operi conuenienter aptetur. *1. Cor. 6.*

NOn enim erubeſco Euangelium, Virtus enim dei eſt in ſalutem omni credenti, Iudæo primum & Græco: Iuſticia enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem, ſicut ſcriptum eſt, Iuſtus autem ex fide viuit. Reuelatur enim ira dei de cœlo ſuper omnem impietatem, & iniuſticiam hominum, eorum qui veritatem in iniuſticia detinent: quia quod notum eſt dei, manifeſtum eſt in illis: Deus enim illis manifeſtauit. Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur: ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas: vt ſint inexcuſabiles, quia cum cognouiſſent deum, non ſicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in ſimilitudinem imag

Roman 1. Ex Epiſtola ad Romanos. Aba. n. 2. Roma. 11.

imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. Propter quod tradidit illos deus in deſideria cordis eorum, in immundiciam, vt contumeliis afficiant corpora ſua in ſemetipſis. Qui commutauerunt veritatem dei in mendacium, & coluerunt & ſeruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui eſt benedictus in ſecula. Amen. Propterea tradidit illos deus in paſſiones ignominiæ, Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vſum in eum vſum qui eſt contra naturam. Similiter autem & maſculi relicto naturali vſu fœminæ, exarſerunt in deſideriis ſuis in inuicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes, & mercedem quam oportuit erroris ſui in ſemetipſis recipientes. Et ſicut non probauerunt deum habere in noticia, tradidit eos deus in reprobum ſenſum, vt faciant quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate, malicia fornicatione, auaricia, nequicia: plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate: ſuſurrones, detractores, deo odibiles contumelioſos, ſuperbos, elatos, inuentores malorũ, parentibus nõ obedientes, inſipientes, incompoſitos, ſine affectione, abſque fœdere, ſine miſericordia. Qui cùm iuſticiam dei cognouiſſent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte, non ſolum qui ea faciunt, ſed & qui cõſentiunt facientibus. Propter quod

Roma.2. inexcuſabilis es ô homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterum, teipſum cõdemnas: eadem enim agis qui iudicas. Scimus enim, quoniam iudiciũ dei eſt ſecundum veritatem, in eos qui talia agunt. Exiſtimas autem hoc ô homo qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quòd tu effugies iudicium dei? An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas dei ad pœnitentiam te adducit: Secũdum duriciam autem tuam, & impœnitens cor theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti iudicij dei, qui reddet vnicuique ſecundum opera eius. His quidẽ qui ſecundum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem quærentibus vitam æternam. His autem qui ex contentione, & qui non acquieſcunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio, & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci. Gloria autem & honor & pax omni operanti bonũ,

Ibidem. Iudæo primum & Græco. Et poſt paululum, Non enim auditores legis iuſti ſunt apud deum, ſed factores legis iuſtificabuntur.

tur. Item paulo poſt, Qui ergo alium doces, teipſum non doces. Qui prædicas non furandum, furaris. Qui dicis non mœchandum, mœcharis. Qui abominaris idola, ſacrilegium facis. Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis deum inhonoras, nomen enim dei per vos blaſphematur inter gentes, ſicut ſcriptum eſt. Et aliquanto poſt, Iuſtificati igitur ex fide pacem habeamus ad deum per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem & acceſſum habemus fidē in gratia iſta in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum dei. Non ſolū autem, ſed & gloriamur in tribulationibus, ſcientes quia tribulatio patientiam operatur: patientia autem probationem, probatio vero ſpem, ſpes autem non confundit, Quia charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Et alio loco, Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentiis eius. Sed neque exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato, ſed exhibete vos deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra veſtra arma iuſticiæ deo. Et poſt paululum, Humanum dico propter infirmitatem carnis veſtræ, Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immundiciæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſticiæ in ſanctificatione. Et alio loco. Ergo fratres debitores ſumus non carni, vt ſecundū carnem viuamus, Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem ſpiritu facta carnis mortificatis, viuetis. Quicunque enim ſpiritu dei aguntur, hi filij ſunt dei. Et poſt paululum, Hæredes quidem dei, cohæredes autem Chriſti, ſi tamen compatiemur, vt & conglorificemur. Et poſt paululum, Si autem quod non videmus, ſperamus, per patientiam expectamus. Et poſt paucos verſus, Scimus autem, quoniam diligētibus deum omnia cooperātur in bonum. Et paulo poſt, Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti, tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculū, an gladius? Sicut ſcriptum eſt, Quia propter te mortificamur tota die, æſtimati ſumus vt oues occiſionis. Sed in his omnibus ſuperamus, propter eū qui dilexit nos. Certus ſum enim, quia neq; mors, neque vita, neq; angeli, neq; principatus, neq; inſtātia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, neq; profundū, neq; creatura alia poterit nos ſeparare à charitate dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro, Et alio loco, Corde enim creditur ad iuſticiā, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. Dicit enim ſcriptura. Omnis

Ibidem. *Roma. 5.* *Roma. 6.* *Ibidem.* *Roma. 8.* *Ibidem.* *Ibidem.* *Pſal. 43.* *Roma. 10.*

Omnis qui credit in illum,non cōfundetur. Non enim eſt di-
Eſaia.28. ſtinctio Iudæi & Græci,Nam idem dominus omniū, diues in
Iohel.2. omnes qui inuocant illū. Omnis enim quicūque inuocauerit
nomen domini,ſaluus erit.Et alio loco,Tu autē fide ſtas, Noli
Rom.11. altū ſapere,ſed time.Si enim deus naturalibus ramis non pe-
percit,ne forte nec tibi parcat.Vide ergo bonitatem & ſeueri-
tatem dei. In eos quidē qui ceciderūt ſeueritatem,in te autem
Rom.12. bonitatem .ſi permanſeris in bonitate.Et paulo poſt, Obſecro
itaque vos fratres per miſericordiam dei,vt exhibeatis corpo-
ra veſtra hoſtiam viuentem,ſanctam,deo placentem, rationa-
bile obſequiū veſtrum. Et nolite conformari huic ſeculo,ſed
reformamini in nouitate ſpiritus veſtri, vt probetis quæ ſit
voluntas dei bona & placens & perfecta.Dico enim per gratiam
quæ data eſt mihi,omnibus qui ſunt inter vos,non plus ſape-
re quam oportet ſapere,ſed ſapere ad ſobrietatem , vnicuique
ſicut deus diuiſit menſuram fidei. Sicut enim in vno corpo-
re multa membra habemus,omnia autem membra non eun-
dem actum habent : ita multi vnum corpus ſumus in Chri-
ſto,ſinguli autem alter alterius membra.Habentes autem do-
nationes ſecundum gratiam quæ data eſt nobis differentes,
ſiue prophetiam ſecundum rationem fidei , ſiue miniſterium
in miniſtrando,ſiue qui docet in doctrina, Qui exhortatur in
exhortando,qui tribuit in ſimplicitate,qui præeſt in ſollicitu-
dine, qui miſeretur in hilaritate , Dilectio ſine ſimulatione,
odientes malum , adhærentes bono , charitatem fraternitatis
inuicem diligentes,honore inuicem præuenientes, ſolicitudi-
ne non pigri,ſpiritu feruentes,domino ſeruientes, ſpe gauden-
tes,in tribulatione patientes,orationi inſtantes,neceſſitatibus
ſanctorum communicantes, hoſpitalitatem ſectantes. Benedi-
cite perſequentibus vos,benedicite,& nolite maledicere. Gau-
dere cum gaudentibus,flere cum flentibus. Idipſum inuicem
ſentientes.Non alta ſapientes , ſed humilibus conſentientes.
Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos,nulli malum pro ma-
lo reddentes Prouidentes bona,non tantum coram deo , ſed
etiam coram omnibus hominibus.Si fieri poteſt, quod ex vo-
bis eſt,cum omnibus hominibus pacem habentes , non voſ-
metipſos defendentes chariſſimi,ſed date locum iræ.Scriptum
Deut.32. eſt enim,Mihi vindictam & ego retribuam dicit dominus. Sed
ſi eſurierit inimicus tuus,ciba illum:ſi ſitit,potum da illi : hoc
Prou.25 enim faciens carbones ignis congeres ſuper caput eius . Noli
vinci

vinci à malo ſed vince in bono malum. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit,: Non eſt enim poteſtas niſi à deo, Quæ autem ſunt à deo, ordinata ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt. Nam principes non ſunt timori boni operis, ſed mali, Vis autem non timere poteſtatem, bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Si autem malefeceris, time, non enim ſine cauſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt, vindex in ira ei qui male agit. Ideoque neceſſitate ſubiecti eſtote, non ſolum propter iram, ſed & propter conſcientiam. Ideo enim & tributa præſtatis. Miniſtri enim dei ſunt in hoc ipſum ſeruiétes. Reddite omnibus debita: cui tributum, tributū: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis. Qui enim diligit proximū, legem impleuit. Nam, Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falſum teſtimonium dices, Non concupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis eſt dilectio. Et hoc ſcientes tépus, quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere. Nunc enim propior eſt noſtra ſalus, quā cum credidimus. Nox præceſſit, dies autem appropinquauit, Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, ſicut in die honeſte ambulemus: non in comeſſationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudiciciis, non in contentione & æmulatione: ſed induimini dominum Ieſum Chriſtum, Et carnis curam ne feceritis in deſideriis. Infirmum autem in fidem aſſumite, non in diſceptationibus cogitationū. Alius enim credit manducare omnia, Qui autē infirmus eſt, olera manducet. Is qui manducat, non manducantem non ſpernat: & qui non manducat, manducantem non iudicet. Deus enim illum aſſumpſit. Tu quis es qui iudices alienum ſeruum? Suo domino ſtat, aut cadit. Stabit autem. Poteſt enim deus ſtatuere illum, Nam alius iudicat diem inter diem, alius iudicat omnem diem. Vnuſquiſque in ſuo ſenſu abundet, Qui ſapit diem, domino ſapit: & qui manducat, domino manducat: gratias enim agit deo. Et qui non manducat, domino non manducat, & gratias agit deo. Nemo enim noſtum ſibi viuit, & nemo ſibi moritur. Siue enim viuimus domino viuimus: ſiue morimur, domino morimur. Siue ergo

Rom 13. *Exod. 20.* *Luca. 10.* *Rom. 14.*

viuimus, ſiue morimur, domini ſumus, In hoc enim Chriſtus & mortuus eſt & reſurrexit, vt & mortuorum & viuorum dominetur. Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare
Eſa 45. ſpernis fratrem tuum? Omnes enim ſtabimus ante tribunal dei. Scriptum eſt enim, Viuo ego, dicit dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur deo. Itaque vnuſquiſque noſtrum pro ſe rationem reddet deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus. Sed hoc magis iudicate, ne ponatis offendiculum fratribus vel ſcandalum. Scio, & confido in domino Ieſu, quia nihil commune per ipſum, niſi ei qui exiſtimat quid commune eſſe, illi commune eſt. Si enim propter cibum frater tuus contriſtatur, iam non ſecundum charitatē ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Chriſtus mortuus eſt. Non ergo blaſphemetur bonum noſtrum. Non eſt regnum dei eſca & potus, ſed iuſticia & pax & gaudium in ſpiritu ſancto. Qui enim in hoc ſeruit Chriſto, placet deo, & probatus eſt hominibus. Itaque quæ pacis ſunt, ſectemur: & quæ ædificationis ſunt, in inuicem cuſtodiamus. Noli propter eſcam deſtruere opus dei, Omnia quidem munda ſunt, ſed malum eſt homini qui per offendiculum manducat. Bonum eſt non manducare carnem, & non bibere vinum: neque in quo frater tuus offenditur, aut ſcandalizatur, aut infirmatur. Tu fidem quam habes penes temetipſum, habe corā deo. Beatus qui non iudicat ſemetipſum in eo quod probat. Qui autem diſcernit, ſi manducauerit, damnatus eſt, quia nō ex fide. Om-
Roma. 15. ne autem quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere. Vnuſquiſque noſtrum proximo ſuo placeat in bonum ad ædificationem. Etenim Chriſtus non ſibi placuit, ſed ſicut ſcriptum eſt, Improperia improperantium tibi ceciderunt
Pſal. 68. ſuper me. Quæcunque autem ſcripta ſunt, ad noſtrā doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus. Deus autem patientiæ & ſolatij det vobis idipſum ſapere in alterutrum ſecūdum Ieſum Chriſtum, vt vnanimes vno ore honorificetis deum & patrem domini noſtri Ieſu Chriſti. Propter quod ſuſcipite inuicē, ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorē dei. Et aliquanto poſt, Pro-
Roma. 1. bauerunt enim Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes ſanctorum qui ſunt in Hieruſalem, Placuit enim eis & debitores ſunt eorum. Nam ſi ſpiritalium eorum

parti

participes facti ſunt gentiles, debent & in carnalibus miniſtra re eis. Et poſt paucos verſus, Obſecro igitur vos fratres per do minum noſtrum Ieſum Chriſtum, & per charitatem ſpiritus, vt adiuuetis me in orationibus pro me ad deũ. Et paulo poſt, Rogo autem vos fratres, vt obſeruetis eos qui diſſenſiones & offendicula præter doctrinam quam vos didiciſtis, faciunt: & declinate ab eis, Huiuſmodi enim Chriſto domino noſtro nõ ſeruiunt, ſed ſuo ventri, & per dulces ſermones & benedictio- nes ſeducunt corda innocentium. Veſtra enim obedientia in omnem locum diuulgata eſt. Gaudeo igitur in vobis, ſed volo vos ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo. *Rom. 15.* *Rom. 16.*

Ex epiſtola prima ad Corinthios.

OBſecro autem vos fratres per nomen domini Ieſu Chri- ſti, vt idipſum dicatis omnes, & nõ ſint in vobis ſchiſma- ta. Sitis autem perfecti in eodem ſenſu & in eadem ſententia. Significatum eſt enim mihi de vobis fratres mei, ab his qui ſunt Chloes, quia contentiones inter vos ſunt. Hoc autem dico, quòd vnuſquiſque veſtrum dicit, Ego quidem ſum Pau- li, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Chriſti. Diuiſus eſt Chriſtus? Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vo- bis, an in nomine Pauli baptizati eſtis? Et poſt paululum, Ex ipſo autem vos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt ſapientia nobis à deo & iuſticia, & ſanctificatio, & redemptio, vt que- madmodum ſcriptum eſt, Qui gloriatur, in domino glo- rietur. Et alio loco, Cum enim ſit inter vos zelus & conten- tio, nónne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? Cum enim quis dicit, Ego quidem ſum Pauli: alius autem, Ego Apollo: nónne homines eſtis? Et poſt paululum, Ne- ſcitis, quia templum dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vo- bis? Si quis autem templum dei violauerit, diſperdet illum deus. Templum enim dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Nemo ſeipſum ſeducat. Si quis videtur inter vos ſapiens eſſe in hoc ſeculo, ſtultus fiat vt ſit ſapiens. Sapientia enim huius mun- di ſtulticia eſt apud deum. Et poſt paucos verſus, Itaque noli- te ante tempus iudicare, quoadusque veniat dominus, qui il- luminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à deo. Hæc autem fratres transfiguraui in me & Appollo propter vos, vt in nobis diſca- tis, ne ſupra quàm ſcriptum eſt, vnus aduerſus alterum infle- tur pro alio. Quis enim te diſcernit? Quid autem habes quod *1. Cor. 1.* *Ibidem.* *Hiere. 9.* *2. Cor. 3.* *Ibidem.* *1. Cor. 4.*

non accepiſti?Si auté accepiſti,quid glorіaris quaſi non acce-
Ibidem, peris? Et poſt paululum, Vſq; in hanc horam & eſurimus &
ſitimus,& nudi ſumus, & colaphis cædimur, & inſtabiles ſu-
mus,& laboramus operãtibus manibus noſtris,Maledicimur,
& benedicimus.Perſecutioné patimur,& ſuſtinemus.Blaſphe-
mamur,& obſecramus.Tanquã purgaméta huius mundi facti
ſumus omnium peripſema vſque adhuc. Non vt confundam
vos hæc ſcribo, ſed vt filios meos chariſſimos moneo. Item
1.Cor.5. poſt paululum,Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis
fornicatio qualis nec inter gentes,ita vt vxorem patris aliquis
habeat:& vos inflati eſtis,& nõ magis luctum habuiſtis,vt tol-
latur de medio veſtrum qui hoc opus fecit. Ego quidé abſens
corpore, præſens autem ſpiritu,iam iudicaui vt præſens,eum
qui ſic operatus eſt,in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti con-
gregatis vobis & meo ſpiritu, cũ virtute domini Ieſu tradere
huiuſmodi in interitum carnis,vt ſpiritus ſaluus ſit in die do-
mini noſtri Ieſu Chriſti.Non eſt bona gloriatio veſtra,Neſci-
tis quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit? Ex-
purgate vetus fermentum,vt ſitis noua conſperſio, ſicut eſtis
azymi.Etenim Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, Itaq;
epulemur non in fermento veteri,neque in fermento maliciæ
& nequiciæ,ſed in azymis ſinceritatis & veritatis. Scripſi vo-
bis in Epiſtola, ne commiſceamini fornicariis. Non vtique
fornicariis huius mundi,aut auaris, aut rapacibus, aut idolis
ſeruientibus, alioquin debueratis de hoc mundo exiſſe. Nũc
autem ſcripſi vobis,non commiſceri, ſi is qui frater nomina-
tur,eſt fornicator,aut auarus,aut idolis ſeruiens, aut maledi-
cus,aut ebrioſus,aut rapax,cum eiuſmodi nec cibum ſumere.
Quid enim mihi de iis qui foris ſunt iudicare? Nónne de iis
qui intus ſunt,vos iudicatis?Nam eos qui foris ſunt, deus iu-
1.Cor.6. dicabit.Auferte malum ex vobiſipſis, Audet aliquis veſtrum
habens negocium aduerſus alterum iudicari apud iniquos, &
non apud ſanctos?An neſcitis quoniam ſancti de hoc mundo
iudicabunt? Et ſi in vobis iudicabitur mundus, indigni eſtis
qui de minimis iudicetis?Neſcitis quoniam angelos iudicabi-
mus,quanto magis ſecularia? Secularia igitur iudicia ſi habue-
ritis,contemptibiles qui ſunt in Eccleſia, illos conſtituite ad
iudicandum.Ad verecundiam veſtram dico, Sic non eſt inter
vos ſapiens quiſquam qui poſſit iudicare inter fratrem ſuum:
ſed frater cum fratre iudicio contendit,& hoc apud infideles.
Iam

Iam quidem omnino delictum eſt in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini: ſed vos iniuriam facitis & fraudatis, & hoc fratribus? An neſcitis, quia iniqui regnum dei nõ poſſidebunt? Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum cõcubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum dei poſſidebunt. Et poſt paululum, Neſcitis quoniam corpora veſtra membra Chriſti ſunt? *Ibidem.* Tollens ergo membra Chriſti, faciam membra meretricis? Abſit. An neſcitis quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur? Erunt enim, inquit, duo in carne vna. Qui autem adhæret domino, vnus ſpiritus eſt. Fugite fornicationẽ. Omne *Gene. 1.* peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus eſt, qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat. An neſcitis, quoniam membra veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti qui in vobis eſt, quem habetis à deo, & non eſtis veſtri? Empti enim eſtis precio magno glorificate & portate dominum in corpore veſtro. De quibus autẽ ſcripſiſtis mihi, Bonum eſt homini mulierem nõ tangere Propter fornicationem autem vnuſquiſque ſuam *1. Cor. 7.* vxorem habeat, & vnaquæque ſuum virum habeat. Vxori vir debitum reddat, ſimiliter autem & vxor viro. Mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir. Similiter autem & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier. Nolite fraudare inuicem, niſi forte ex conſenſu ad tempus, vt vacetis orationi, & iterum reuertamini in idipſum, ne tentet vos ſatanas propter incontinentiam veſtram. Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperium. Volo autem omnes homines eſſe ſicut meipſum: ſed vnuſquiſque proprium habet donum ex deo, alius quidem ſic, alius vero ſic. Dico autem non nuptis & viduis, bonum eſt illis ſi ſic maneant ſicut & ego. Quod ſi non ſe continent, nubant. Melius eſt enim nubere quàm vri. His autem qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio, non ego, ſed dominus, Vxorem a viro non diſcedere. Quod ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari. Et vir vxorem non dimittat. Nam cæteris ergo dico nõ dominus, Si quis frater vxorem habet infidelẽ, & hæc conſentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et ſi qua mulier habet virum infidelem, & hic conſentit habitare cum illa, non dimittat virum. Sanctificatus eſt enim vir infidelis in muliere

fideli: & ſanctificata eſt mulier infidelis per virum fidelem. Alioquin filij veſtri immundi eſſent, nunc autem ſancti ſunt. Quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat. Nō eſt enim ſeruituti ſubiectus frater aut ſoror in eiuſmodi: In pace autem vocauit nos deus. Vnde enim ſcis mulier ſi virum ſaluum facies? Aut vnde ſcis vir ſi mulierem ſaluam facies? Niſi vnicuique ſicut diuiſit dominus. Vnumquenque ſicut vocauit deus ita ambulet. Sicut in omnibus Eccleſiis doceo. Circunciſus aliquis vocatus eſt, non adducat præputium. In præputio aliquis vocatus eſt, non circuncidatur. Circunciſio nihil eſt, & præputium nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorum dei. Vnuſquiſque in qua vocatione vocatus eſt, in ea permaneat. Seruus vocatus es, non ſit tibi curæ. Sed & ſi potes liber fieri, magis vtere. Qui enim in domino vocatus eſt ſeruus, libertus eſt domini: Similiter qui liber vocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti. Precio empti eſtis nolite fieri ſerui hominū. Vnuſquiſque in quo vocatus eſt frater, in hoc permaneat apud deum. De virginibus autem præceptum domini non habeo, Conſilium autem do, tanquam miſericordiam conſecutus à domino, vt ſim fidelis. Exiſtimo ergo hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſſitatem, quoniam bonum eſt homini ſic eſſe. Alligatus es vxori, noli quærere ſolutionem: Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem, non peccaſti, & ſi nupſerit virgo, non peccauit: Tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi. Ego autem vobis parco. Hoc itaque dico fratres, Tempus breue eſt: reliquum eſt, vt & qui habent vxores, tanquam non habentes ſint: & qui flent, tanquam nō flentes: & qui gaudent, tanquam non gaudentes: & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. Præterit enim figura huius mundi. Volo autē vos ſine ſolicitudine eſſe. Qui ſine vxore eſt ſolicitus eſt quæ domini ſunt, quo modo placeat deo. Qui autem cum vxore eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt huius mundi, quo modo placeat vxori, & diuiſus eſt. Et mulier innupta & virgo, cogitat quæ domini ſunt, vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu. Quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quo modo placeat viro. Porrò hoc ad vtilitatem veſtram dico: non vt laqueū vobis iniiciam, ſed ad id quod honeſtum eſt, & quod facultatem præbeat ſine impedimento dominū obſecrandi. Si quis autem turpem ſe videri exiſtimat ſuper virginem ſuam, quod ſit ſuperadulta, & ita oportet fieri, quod vult, faciat: non peccat,

ſi nu-

ſi nubat. Nam qui ſtatuit in corde ſuo firmus, non habens neceſſitatē: poteſtatem autem habet ſuæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde ſuo ſeruare virginē ſuam, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginē ſuā bene facit: & qui non iungit, melius facit. Mulier alligata eſt legi quāto tempore vir eius viuit. Quod ſi dormierit vir eius, liberata eſt. Cui vult, nubat tantū in domino. Beatior autem erit, ſi ſic permanſerit ſecundum meum conſilium. Puto autem quod & ego ſpiritum dei habeam. De iis autem quæ idolis ſacrificantur, ſcimus quia omnem ſcientiā habemus. Scientia inflat, charitas vero ædificat. Si quis ſe exiſtimat ſcire aliquid, nondum cognouit quemadmodum oporteat eum ſcire. Si quis autē diligit deum, hic cognitus eſt ab eo. De eſcis autē quæ idolis immolantur, ſcimus quia nihil eſt idolum in mundo. Et poſt paululum, Sed non in omnibus eſt ſcientia. Quidā autem conſcientia vſque nunc idoli, quaſi idolothytum manducant, & conſcientia ipſorum cum ſit infirma polluitur. Eſca autem nos non cōmendat deo. Neque enim ſi non manducauerimus deficiemus, neque ſi manducauerimus, abundabimus. Videte autē ne forte hæc licētia veſtra, offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit eū qui habet ſcientiam in idolo recumbentem, nónne conſcientia eius cum ſit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus in tua ſcientia frater, propter quem Chriſtus mortuus eſt. Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conſcientiam eorum infirmam, in Chriſtum peccatis. Quapropter ſi eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meū ſcādalizem. Et poſt pauca, Nunquid non habemus poteſtatem manducandi & bibendi? Nunquid non habemus poteſtatem, ſororem mulierem circunducendi, ſicut & cæteri Apoſtoli, & fratres domini & Cephas? Aut ſolus ego & Barnabas non habemus poteſtatem hoc operandi? Quis militat ſuis ſtipendiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregē, & de lacte gregis non manducat? Nunquid ſecundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum eſt enim in lege Moyſi, Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura eſt deo? An propter nos hoc vtique dicit? Nam propter nos vtique ſcripta ſunt; quoniam debet in ſpe qui arat arare: & qui triturat, in ſpe fructus percipiendi. Si nos vobis ſpiritalia ſeminauimus; magnum eſt ſi carnalia veſtra metamus?

1. Cor. 8. *Ibidem.* *1. Cor. 9.* *Deut. 25.*

mus?Si alij poteſtatis veſtræ participes ſunt,non potius nos? Sed non vſi ſumus hac poteſtate. Sed omnia ſuſtinemus, ne quod offendiculum demus Euangelio Chriſti. Neſcitis quoniam qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt, edunt? Et qui altario deſeruiunt,cum altario participantur. Ita & dominus ordinauit iis qui Euangelium annunciant,de Euangelio viuere,Ego autem nullo horum vſus ſum.Non ſcripſi autem hæc,vt ita fiant in me.Bonum eſt enim mihi magis mori,quam vt gloriam meam quis euacuet.Nam & ſi euangelizauero non eſt mihi gloria, Neceſſitas enim mihi incumbit. Væ enim mihi eſt,ſi non euangelizauero. Si enim volens hoc ago,mercedem habeo.Si autem inuitus,diſpenſatio mihi credita eſt.Quæ eſt ergo merces mea,vt Euangelium prædicans ſine ſumptu ponam Euangelium Chriſti,vt non abutar poteſtate mea in Euangelio? Nam cum liber ſim, ex omnibus omnium me ſeruum feci, vt plures lucrifacerem. Et factus ſum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer, Iis qui ſub lege ſunt,quaſi ſub lege eſſem, cum ipſe non eſſem ſub lege, ſed ſub gratia, vt eos qui ſub lege erant lucrifacerem. Iis qui ſine lege erant, tanquam ſine lege eſſem, cum ſine lege dei non eſſem,ſed in lege eſſem Chriſti, vt lucrifacerem eos qui ſine lege erant.Factus infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem.Omnibus omnia factus ſum, vt omnes lucrifacerem. Omnia autem facio propter Euangelium,vt particeps eius efficiar.Neſcitis quòd hi qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt,ſed vnus accipit brauium?Sic currite vt comprehendatis. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet: & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant,nos autem incorruptam.Ego igitur ſic curro, non quaſi in incertum, Sic pugno,non quaſi aërem verberans, ſed caſtigo corpus meum,& in ſeruitutem redigo,ne forte cum aliis prædicauerim,ipſe reprobus efficiar.Nolo enim vos ignorare fratres, quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt. Et

1.*Cor.*10. poſt paucos verſus,Sed non in pluribus eorum beneplacitum eſt deo.Nam proſtrati ſunt in deſerto.Hæc autem in figura facta ſunt noſtri,vt non ſimus concupiſcentes malorum, ſicut & illi concupierunt.Neque idololatræ efficiamini, ſicut quidam ex ipſis, quemadmodum ſcriptum eſt, Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere. Neque fornice-

*Exod.*32. mur ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt, & ceciderunt vna die

dic viginti tria milia. Neque tentemus Chriſtum, ſicut qui- *Nume. 25*
dam eorum tentauerunt, & à ſerpentibus perierunt. Neque *Nume. 21.*
murmurauerimus, ſicut quidam eorum murmurauerunt, & *Iudith. 8.*
perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura contingebant illis: ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos fines ſeculorum deuenerunt. Itaque qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat. Tentatio vos non apprehendat niſi humana. Fidelis itaque deus eſt, qui non patitur vos tentari ſupra id quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione etiam prouentum, vt poſſitis ſuſtinere. Propter quod chariſſimi mi-
hi, fugite ab idolorum cultura. Et paulo poſt, Sed quæ immo- *1. Cor. 10.*
lant gentes, dæmoniis immolant, & non deo. Nolo autem vos ſocios fieri dæmoniorum. Non poteſtis calicem domini bibere & calicem dæmoniorum. Non poteſtis menſæ domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorũ. An æmulamur dominum? Nunquid fortiores illo ſumus? Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, ſed non omnia ædificant. Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quod alterius. Omne
quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes pro- *Ibidem.*
pter conſcientiam. Et paulo poſt, Si quis autem dixerit, hoc immolatum eſt idolis, nolite manducare propter illum qui indicauit, & propter conſcientiam. Conſcientiam autem dico non tuam, ſed alterius. Vt quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conſcientia? Si ego cum gratia participo, quid blaſphemor pro eo quod gratias ago? Siue ergo manducatis ſiue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam dei facite. Sine offenſione eſtote Iudæis & Gentibus, & Eccleſiæ dei: ſicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile eſt, ſed quod multis vt ſalui fiant. Imitatores mei eſtote, ſicut &
ego Chriſti. Et poſt paululum, Omnis vir orans aut prophe- *1. Cor. 11.*
tans velato capite, deturpat caput ſuum. Omnis autẽ mulier
orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput ſuũ. *Ibidem.*
Et poſt aliquantum, Hoc autem præcipio non laudans quod non in melius, ſed in deterius conuenitis. Primum quidem cõuenientibus vobis in Eccleſiam audio ſciſſuras eſſe, & ex parte credo. Nã oportet & hæreſes eſſe, vt, & qui probati ſunt, manifeſti fiant in vobis. Conuenientibus ergo vobis in vnũ, iam non eſt dominicam cœnam manducare. Vnuſquiſque enim ſuam cœnam præſumit ad manducandum, Et alius quidẽ

eſurit,alius autem ebrius eſt. Nunquid domos non habetis ad manducandū & bibendum? Aut Eccleſiam dei cōtemnitis, &
Ibidem. confunditis eos qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos,in hoc non laudo. Et poſt aliquos verſus, Itaque quicunque manducauerit panē vel biberit calicem domini indignè, reus erit corporis & ſanguinis domini. Probet autē ſeipſum homo,& ſic de pane illo edat & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indigne,iudiciū ſibi manducat & bibit,non diiudicans corpus domini. Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles,& dormiunt multi. Quod ſi noſmetipſos diiudicaremus, non vtiq; iudicaremur. Dum iudicaremur autem, a domino corripimur,vt nō cū hoc mūdo damnemur. Itaq; fratres mei, cum conuenitis ad manducandū,inuicē expectate. Si quis eſurit,domi manducet,vt non in iudiciū conueniatis. Cætera au-
1.Cor.12. tem cum venero diſponam. Et alio loco, Sed deus temperauit corpus,ei cui deerat abundantiorē tribuendo honorē, vt non ſchiſma in corpore, ſed in idipſum pro in inuicē ſolicita ſint membra. Et ſi quid patitur vnum membrū,compatiuntur omnia mēbra. Siue gloriatur vnū mēmbrū, congaudent omnia membra. Vos autē eſtis corpus Chriſti & membra de membro. Et quoſdam quidē poſuit deus in Eccleſia, primum Apoſtolos,ſecūdo Prophetas,tertio doctores,deinde virtutes,exinde gratias curationum,gubernationes,opitulationes, genera linguarum,interpretationes ſermonum. Nunquid omnes Apoſtoli? nunquid omnes Prophetæ? nunquid omnes doctores? nunquid omnes virtutes? nunquid omnes gratiam habent curationū? nūquid omnes linguis loquuntur? nūquid omnes in-
1.Cor.13. terpretantur? Aemulamini autem chariſmata meliora, & adhuc excellentiorem vobis viam demonſtro. Si linguis hominum loquar,& angelorum,charitatem autem non habeam, factus ſum velut æramentum ſonans,aut cymbalum tinniens. Et ſi habuero prophetiam,& nouerim myſteria omnia & omnē ſcientiam:& ſi habuero omnem fidem,ita vt montes tranſferam,charitatem autē nō habuero,nihil ſum. Et ſi diſtribuero in cibos pauperū omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt. Charitas patiens eſt,benigna eſt, Charitas non æmulatur,non agit perperam,non inflatur, non eſt ambitioſa,non quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum,non gaudet ſuper iniquitatem, congaudet autem veritati.

tati. Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet: Charitas nunquam excidit. Et poſt aliquos verſus, Nunc autem manet fides, ſpes, charitas, tria hæc. Maior autem his eſt charitas. Sectamini autem charitatem. Et paulo poſt, Quoniam æmulatores eſtis ſpirituum ad ædificationem Eccleſiæ, quærite vt abundetis. Item poſt paululum, Fratres nolite pueri effici ſenſibus, ſed malicia paruuli eſtote ſenſibus autem perfecti eſtote. Et alio loco, Quid ergo eſt fratres? Cum conuenitis vnuſquiſque veſtrum pſalmum habet, doctrinam habet, Apocalypſim habet, linguam habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant. Et poſt aliquos verſus, Mulieres in Eccleſiis taceant: non enim permittitur illis loqui, ſed ſubditas eſſe, ſicut & lex dicit. Si quid autem volunt diſcere, domi viros ſuos interrogent. Turpe eſt enim mulieri loqui in Eccleſia. An à vobis verbum dei proceſſit, aut in vos ſolos euenit? Et poſt paululum, Nolite ſeduci. Corrumpunt mores bonos, colloquia mala. Euigilate iuſti, & nolite peccare. Ignorantiam enim dei quidam habent, Ad reuerentiam vobis loquor. Et poſt paululum, Itaque fratres mei dilecti, eſtote ſtabiles & immobiles, abundantes in opere domini ſemper, ſcientes quòd labor veſter non eſt inanis in domino. De collectis autem quæ fiunt in ſanctos, ſicut ordinaui in Eccleſiis Galatiæ, ita & vos facite per vnam ſabbati. Vnuſquiſque veſtrum apud ſe ponat recondens quod ei bene placuerit, vt non cum venero tunc collectæ fiant. Cum autem præſens fuero, quos probaueritis per epiſtolas, hos mittam perferre gratiam veſtram in Hieruſalem. Quod ſi dignum fuerit vt & ego eam, mecum ibunt. Veniam autem ad vos cum Macedoniam pertranſiero. Nam Macedoniam pertranſibo. Apud vos autem forſitan remanebo, vel etiam hyemabo vt vos me deducatis quocunque iero. Nolo enim vos modo in tranſitu videre. Spero enim me aliquantum temporis manere apud vos, ſi dominus permiſerit: Permanebo autem Epheſi vſque ad Pentecoſten. Oſtium enim mihi apertum eſt magnum & euidens, & aduerſarij multi. Si autem venerit Timotheus, videte vt ſine timore ſit apud vos. & poſt paululum, Vigilate ſtate in fide, viriliter agite & confortamini, Omnia veſtra in charitate fiant.

Ibidem. *1. Cor. 14.* *Ibidem.* *1. Cor. 15.* *Ibidem.* *1. Cor. 16.* *1. Cor. 16.*

NAm gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quòd in ſimplicitate & ſynceritate dei, & non in

Ex epiſtola ad Corinthios ſecunda.

2. *Cor.* 1. in ſapientia carnali,ſed in gratia dei conuerſati ſumus in mun-
2.*Cor.*2. do.Et poſt paululum,Si quis autem contriſtauit me, non me contriſtauit:ſed ex parte,vt non onerem omnes vos. Sufficit illi,qui eiuſmodi eſt,obiurgatio hæc quæ fit à pluribus: ita vt ea contra magis donetis & conſolemini,ne forte abundantiore triſticia abſorbeatur,qui eiuſmodi eſt. Propter quod obſecro vos vt confirmetis in illo charitatem.Ideo enim ſcripſi,vt cognoſcam experimentum veſtrum,an in omnibus obedientes ſitis.Cui autem aliquid donaſtis,& ego.Nam & ego quod donaui,ſi quid donaui,propter vos in perſona Chriſti,vt non circunueniamur à ſatana.Non enim ignoramus cogitationes
2.*Cor.*4. eius.Et alio loco,Ideo habentes hanc adminiſtrationem iuxta quod miſericordiam conſecuti ſumus,non deficimus, ſed abdicamus occulta dedecoris,Non ambulantes in aſtutia, neque adulterantes verbum dei,ſed in manifeſtatione veritatis
Ibidem. commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum coram deo. Et poſt paucos verſus, Non enim noſmetipſos prædicamus,ſed Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, nos autem ſeruos per Ieſum. Et paulo poſt, Habemus autem theſaurum iſtum in vaſis fictilibus, vt ſublimitas ſit virtutis dei,& non ex nobis.In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur: aporiamur,ſed non deſtituimur: perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur: deiicimur, ſed non perimus: ſemper mortificationem Ieſu in corpore noſtro circunferentes, vt & vita Ieſu in corporibus noſtris manifeſtetur: Semper enim nos qui viuimus, in mortem tradimur propter Ieſum, vt & vita Ieſu manifeſtetur in carne noſtra mortali.Ergo mors in nobis operatur, vita autẽ in vobis. Habentes autem eundẽ ſpiritum fidei,ſicut ſcriptum eſt,Cre-
Pſal. 115. didi propter quod locutus ſum,& nos credimus propter quod & loquimur.Et poſt ſex verſus, Propter quod non deſitimus.
2.*Cor.*4. Sed licet is qui foris eſt homo noſter corrumpatur, tamen is qui intus eſt renouatur de die in diem.Id enim quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur.Quæ enim videntur temporalia ſunt, quæ au-
2.*Cor.*6. tem non videntur æterna ſunt.Et poſt paululum, Adiuuantes
*Eſa.*49. autem adhortamur, ne inuacuum gratiam dei recipiatis. Ait enim,Tempore accepto exaudiui te,& in die ſalutis adiuui te.

Ecce

Ecce nunc tempus acceptile, ecce nunc dies ſalutis: nemini dantes vllam offenſionem, vt non vituperetur miniſterium noſtrum: ſed in omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut dei miniſtros: in multa pati.ntia, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, in caſtitate, in ſcientia, in longanimitate, in ſuauitate, in ſpiritu ſancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute dei: per arma iuſticiæ, à dextris & ſiniſtris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam, vt ſeductores & veraces, ſicut qui ignoti & cogniti: quaſi morientes, & ecce viuimus: vt caſtigati & non mortificati: quaſi triſtes. ſemper autem gaudentes: ſicut egentes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habentes & omnia poſſidentes. Et poſt paucos verſus, Dilatamini & vos, Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iuſticiæ cum iniquitate: aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem conſenſus templo dei cum idolis? Vos enim eſtis templum dei viui, ſicut dicit dominus, Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum deus, & ipſi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio eorum, & ſeparamini dicit dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit dominus omnibus. Has igitur habentes promiſſiones chariſſimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore dei. Et poſt paululum, Quoniam & ſi contriſtaui vos in Epiſtola, non me pœnitet, & ſi pœniteret, videns, quòd Epiſtola illa & ſi ad horam vos contriſtauit, nunc gaudeo non quia contriſtati eſtis, ſed quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam, Contriſtati enim eſtis ſecundum deum, vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ enim ſecundum deum triſticia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur. Seculi autem triſticia mortem operatur. Etenim hoc ipſum ſecundum deum contriſtari vos, quantam in vobis operatur ſolicitudinem? Et poſt paucos verſus, Notam autem vobis facimus fratres gratiam dei quæ data eſt in Eccleſiis Macedoniæ, quòd in multo experimento tribulationis abundantia gaudij ipſorum, & altiſſima paupertas eorũ abundauit in diuitias

2.Cor.6. *Leuit.26.* *2.Cor.7.* *Ibidem.* *2.Cor.8.*

tias ſimplicitatis eorum: Quia ſecundum virtutem,teſtimoniũ illis reddo,& ſupra virtutem voluntarij fuerunt, cum multa exortatione obſecrantes nos gratiam & communicationem miniſterij quod fit in ſanctos: Et non ſicut ſperauimus, ſed ſemetipſos dederunt primum domino,deinde nobis per voluntatem dei:ita vt rogaremus Titum,vt quemadmodum cœpit, ita & perficiat in vobis etiam gratiam iſtam. Sed ſicut in omnibus abundatis fide,& ſermone,& ſcientia, & omni ſolicitudine,inſuper & charitate veſtra in nos,vt & in hac gratia abundetis,non quaſi imperans dico,ſed per aliorum ſolicitudinem etiam veſtræ charitatis ingenuum bonum comprobans. Scitis enim gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt,cum eſſet diues,vt inopia illius vos diuites eſſetis. Et conſilium in hoc do. Hoc enim vobis vtile eſt,qui non ſolum facere,ſed & velle cœpiſtis ab anno priori. Nunc vero & facto perficite, vt quemadmodũ promptus eſt animus voluntatis,ita ſit & perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta eſt,ſecundum id quod habet acceptá eſt,non ſecundum id quod non habet. Non enim vt alijs ſit remiſſio, vobis autem tribulatio,ſed ex æqualitate in præſenti tempore veſtra abundantia illorum inopiam ſupleat,vt & illorum abundantia veſtræ inopiæ ſit ſupplementum,vt fiat æqualitas ſicut ſcriptum eſt, Qui multum, non abundauit: & qui modicum,non minorauit. Gratias autem deo qui dedit eandem ſolicitudinem pro vobis in corde Titi, quoniam exhortationem quidem ſuſcepit,ſed cum ſolicitior eſſet,ſua voluntate profectus eſt ad vos. Miſimus autem cum illo fratrem, cuius laus eſt in Euangelio per omnes Eccleſias. Non ſolum autem, ſed & ordinatus ab Eccleſiis comes peregrinationis noſtræ,in hac gratia:quæ miniſtratur à nobis ad domini gloriam & deſtinatã voluntatẽ noſtram. Deuitantes hoc,ne quis nos vituperet in hac plenitudine,quæ miniſtratur à nobis in domini gloriam. Prouidemus enim bona non ſolum coram deo, ſed etiam coram omnibus hominibus. Et poſt aliquos
2.Cor.9. verſus, Nam de miniſterio quod fit in ſanctos ex abundanti eſt mihi ſcribere vobis. ſcio enim promptum animum veſtrum pro quo de vobis glorior apud Macedones, quoniam Achaia parata eſt ab anno præterito, & veſtra æmulatio prouocauit plurimos. Miſi autem fratres vt ne quod gloriamur de vobis, euac

euacuetur in hac parte: vt quemadmodum dixi parati ſitis, ne cum venerint mecum Macedones, & inuenerint vos imparatos, erubeſcamus nos, vt non dicam vos in hac ſubſtantia. Neceſſarium ergo exiſtimaui rogare fratres vt præueniant ad vos, & præparent repromiſſam benedictionem hanc paratam eſſe: ſic quaſi benedictionem, non quaſi auaritiam. Hoc autem dico, Qui parce ſeminat parce & metet: & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet: vnuſquiſque enim prout deſtinauit corde ſuo non ex triſticia, aut ex neceſſitate. Hilarem enim datorem diligit deus. Potens eſt autem deus omnem gratiam abundare facere in vobis, vt in omnibus ſemper omnem ſufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, ſicut ſcriptum eſt, Diſperſit dedit pauperibus, iuſticia eius manet in ſeculum ſeculi. Qui autem adminiſtrat ſemen ſeminanti, & panem ad manducandum præſtabit, & multiplicabit ſemen veſtrum, & augebit incrementa frugum iuſticiæ veſtræ: vt in omnibus locupletati abundetis in omnem ſimplicitatem quæ operatur per vos gratiarum actionem deo: quoniam miniſterium huius officij, non ſolum ſupplet ea quæ deſunt ſanctis, ſed etiam abundat per multas gratiarum actiones in domino per probationem miniſterij huius: glorificantes deum in obedientia confeſſionis veſtræ, & ſimplicitate communicationis in illos & in omnes: & ipſorum conſecratione pro vobis deſiderantium vos propter eminentem gratiam dei in vobis. Gratias ago deo ſuper inenarrabili dono eius. Et alio loco, Qui autem glorjatur, in domino glorietur. Non enim qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt, ſed quem deus commendat. Et poſt aliquantulum. Miniſtri Chriſti ſunt & ego, Vt minus ſapiens dico, plus ego: In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter: à Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi. Ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum, ter naufragium feci: nocte & die in profundo maris fui: in itineribus ſæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in ſolitudine, periculis in mari, periculis in falſis fratribus: in labore & ærumna, in vigilijs multis, in frigore & nuditate, in fame & ſiti, in ieiunijs multis, Præter illa quæ extrinſecus ſunt inſtantia mea quotidiana, ſolicitudo omnium Eccleſiarum.

Eccle. 35.

Pſal. 111.

1. Cor. 16.

2. Cor. 10.

Quis

Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur & ego non vror? Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor. Et poſt paululum, Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Chriſti. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in cõtumelus, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtiis multis pro Chriſto: Cum enim infirmor, tunc potens ſum. Et poſt aliquos verſus, Ecce tertio paratus ſum venire ad vos & non ero grauis vobis, Non enim quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos: Nec enim debent filij parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis. Ego autem libẽtiſſime impendam, & ſuperimpendar ipſe pro animabus veſtris, licet plus vos diligens minus diligar. Et poſt aliquos verſus, Timeo enim ne forte cum venero, non quales volo inueniam vos, & ego inueniar à vobis qualem non vultis, Ne forte contentiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, detractiones, ſuſurrationes, inflationes, ſeditiones ſint inter vos, ne iterum cum venero humiliet me deus apud vos, & lugeam multos ex iis qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immundicia & impudicicia quam geſſerunt. Et alio loco, Oramus autem deum vt nihil mali faciatis, non vt nos probati pareamus, ſed vt vos quod iuſtum eſt faciatis. Et poſt ſex verſus, De cætero fratres gaudete, perficimini, exhortamini, idipſum ſapite, pacem habete, & deus dilectionis & pacis erit vobiſcum.

2. Cor. 12. *Ibidem.* *2. Cor. 13.* *Ibidem.*

SI adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem. Et poſt aliquantum, Nam in Chriſto Ieſu, neque circunciſio aliquid valet, neque præpucium, ſed fides quæ per dilectionem operatur. Et alio loco, Vos autẽ in libertate vocati eſtis fratres: tantum ne libertatem in occaſionem carnis detis, ſed per charitatem ſpiritus ſeruire inuicem. Omnis enim lex in vno ſermone impletur, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Quod ſi inuicem mordetis & comeditis, videte ne abinuicem conſumamini. Dico autem in Chriſto, Spiritu ambulate & deſideria carnis non perficietis. Caro enim concupiſcit aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem. Hæc enim ſibinuicem aduerſantur, vt non quæcunque vultis illa faciatis. Quòd ſi ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege. Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immund

Ex epiſtola ad Galatas. *Gala. 1.* *Galat. 5.* *Ibidem.*

mundicia, luxuria, idolorum ſeruitus, veneficia, immiciciæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia. Quæ prædico vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non poſſidebunt. Fructus autem ſpiritus eſt, charitas, gaudium, pax, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, modeſtia, continentia. Aduerſus huiuſmodi non eſt lex. Qui autem Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cum viciis & concupiſcentiis. Si ſpiritu viuimus, ſpiritu & ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. Fratres, & ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpiritales eſtis huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, conſiderans teipſum, ne & tu tenteris. Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti. Nam ſi quis exiſtimat ſe aliquid eſſe cum nihil ſit, ipſe ſe ſeducit. Opus autem ſuum probet vnuſquiſque, & ſic in ſemetipſo tantum habebit gloriam, & non in altero. Vnuſquiſque enim onus ſuum portabit. Communicet autem is qui catechizatur verbum ei qui catechizat in omnibus bonis. Nolite errare, deus non irridetur. Quæ enim ſeminauerit homo, hæc & metet, quoniam qui ſeminat in carne ſua, de carne & metet corruptionem. Qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu & metet vitam æternam. Bonum autem facientes non deficiamus, tempore enim ſuo metemus non deficientes. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domeſticos fidei. *Gala. 6.*

Obſecro itaque vos fratres ego vinctus in domino, vt digne ambuletis vocatione qua vocati eſtis, cum omni humilitate & manſuetudine, cum patientia ſupportantes inuicem in charitate, ſoliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. *Ex epiſtola ad Epheſios cap. 4.*

Et alio loco, Hoc itaque dico & teſtificor in domino, vt iam non ambuletis ſicut & gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui tenebris obſcuratum habentes intellectum, alienati à vita dei per ignorãtiam, quæ eſt in illis propter cæcitatem cordis ipſorum, qui deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudiciciæ in operationem immundiciæ omnis & auariciæ. Vos autem non ita didiciſtis Chriſtum, Si tamen illum audiſtis, & in ipſo docti eſtis, ſicut eſt veritas in Ieſu. Deponite vos ſecundum pri- *Ibidem.*

ſtinam conuerſationem veterem hominem qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris. Renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem qui ſecundum deum creatus eſt in iuſticia & ſanctitate veritatis. Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem vnuſquiſque cum proximo ſuo, quoniam ſumus inuicem membra. Iraſcimini & nolite peccare. Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram. Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus ſuis quod bonum eſt: vt habeat vnde tribuat neceſſitatem patienti. Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, ſed ſi quis bonus ad ædificationem opportunitatis vt det gratiam audientibus. Et nolite contriſtare ſpiritum ſanctum dei in quo ſignati eſtis in die redemptionis. Omnis amaritudo & ira, & indignatio, & clamor, & blaſphemia tollatur à vobis cum omni malicia. Eſtote autem inuicem benigni, miſericordes, donantes inuicẽ ſicut & deus in Chriſto donauit vobis. Eſtote ergo imitatores dei ſicut filij chariſſimi, & ambulate in dilectione, ſicut
Ephe. 5. & Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam deo in odorem ſuauitatis. Fornicatio autem & omnis immundicia, aut auaricia nec nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos, aut turpitudo, aut ſtultiloquium, aut ſcurrilitas quæ ad rem non pertinet, ſed magis gratiarũ actio. Hoc enim ſcitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod eſt idolorum ſeruitus, non habet hæreditatem in regno Chriſti & dei. Nemo vos ſeducat inanibus verbis, Propter hæc enim venit ira dei in filios diffidentiæ. Nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino, vt filij lucis ambulate. Fructus enim lucis eſt in omni bonitate & iuſticia & veritate, probantes quid ſit beneplacitum deo. Et nolite communicare operibus infructuoſis tenebrarum, magis autem redarguite. Quæ enim in occulto fiunt ab ipſis, turpe eſt & dicere. Omnia autem quæ arguuntur à lumine, manifeſtantur. Omne enim quod manifeſtatur, lumen eſt. Propter quod dicit, Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus. Videte itaque fratres, quo modo caute ambuletis, non quaſi inſipientes, ſed vt ſapientes, redimentes tempus, quoniã dies mali ſunt. Propterea nolite fieri imprudẽtes, ſed

intelligentes quæ ſit voluntas dei. Et nolite inebriari vino in quo eſt luxuria: ſed implemini ſpiritu ſancto, loquentes vobiſmetipſis in pſalmis & hymnis & canticis ſpiritalibus, cantantes & pſallentes in cordibus veſtris, domino gratias agentes ſemper pro omnibus in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, deo & patri, ſubiecti inuicem in timore Chriſti. Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint, ſicut domino: quoniam vir caput eſt mulieris, ſicut Chriſtus caput eſt Eccleſiæ, ipſe ſaluator corporis eius. Sed ſicut Eccleſia ſubiecta eſt Chriſto, ita & mulieres viris ſuis in omnibus. Viri diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſeipſum tradidit pro ea vt illam ſanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo: vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam, non habentem maculā aut rugam, aut aliquid eiuſmodi: ſed vt ſit ſancta & immaculata. Ita & viri debent diligere vxores ſuas, vt corpora ſua. Qui ſuam vxorem diligit, ſeipſum diligit. Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit: ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus Eccleſiam, quia membra ſumus corporis eius de carne eius & de oſſibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ. & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum eſt. Ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia. Veruntamen & vos ſinguli vnuſquiſque vxorē ſuam ſicut ſeipſum diligat, vxor autem timeat virum. Filij obedite parentibus veſtris in domino. Hoc enim iuſtum eſt, Honora patrem tuum & matrem, quod eſt primum mandatū in promiſſione, vt bene ſit tibi, & ſis longæuus ſuper terram. Et patres nolite ad iracundiam prouocare filios veſtros, ſed educate eos in diſciplina & correptione domini. Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut Chriſto: non ad oculum ſeruientes quaſi hominibus placentes, ſed vt ſerui Chriſti facientes voluntatem dei, ex animo, cum bona voluntate ſeruientes vt domino, & non hominibus: ſcientes quoniam vnuſquiſque quodcunque fecerit bonum hoc recipiet à domino, ſiue ſeruus, ſiue liber. Et vos domini eadem facite illis remittentes minas, ſcientes quia & illorum & veſter dominus eſt in cœlis, & perſonarum acceptio non eſt apud eum. De cætero fratres confortamini in domino, & in potentia virtutis eius. Induite vos armaturam dei vt poſſis ſtare aduerſus inſidias diaboli: quia nō eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus princi-

Gene. 2.

Ephe. 6.

Exod. 20.

pes & poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarũ harum, contra ſpiritalia nequiciæ in cœleſtibus. Propterea accipite armaturam dei vt poſſitis reſiſtere in die mala, & in omnibus perfecti ſtare. State ergo ſuccincti lumbos veſtros in veritate, & induite loricam iuſticiæ, & calciati pedes in præparatione Euangelij pacis, In omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere: & galeam ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus quod eſt verbum dei: per omnem orationem & obſecrationem, orantes omni tempore in ſpiritu, & in ipſo vigilantes in omni inſtantia & obſecratione pro omnibus ſanctis, & pro me: vt detur mihi ſermo in apertione oris mei cum fiducia notũ facere myſterium Euangelij, propterquod legatione fungor in catena iſta, ita vt in ipſo audeam prout oportet me loqui.

Ex epiſtola ad Philippenſes. Philip. 1. QVia in nullo confundar, ſed in omni fiducia ſicut ſemper & nunc magnificabitur Chriſtus in corpore meo, ſiue per vitam, ſiue per mortem: Mihi enim viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum. Quòd ſi viuere in carne hic mihi fructus operis eſt: & quid eligam, ignoro. Coarctor enim è duobus, deſideriũ habens diſſolui & cum Chriſto eſſe multo magis melius: permanere autẽ in carne neceſſarium eſt propter vos. Et poſt ſex verſus, Tantum digne Euangelio Chriſti conuerſamini, vt ſiue cum venero & videro vos, ſiue abſens audiam de vobis, quia

Ibidem. ſtatis in vno ſpiritu vnanimes, collaborantes fidei Euangelij: & in nullo terreamini ab aduerſariis, quæ eſt illis cauſa perditionis, vobis autem ſalutis, & hoc à deo. Quia vobis donatum eſt pro Chriſto, non ſolum vt in eum credatis, ſed vt etiã pro illo patiamini: idem certamen habentes, quale & vidiſtis in me, & nunc audiſtis de me. Si qua ergo conſolatio in Chriſto, ſi quod ſolatium charitatis, ſi qua ſocietas ſpiritus, ſi qua

Philip. 2. viſcera & miſerationes, implete gaudium meum vt idem ſapiatis, eandem charitatem habentes, vnanimes idipſum ſapientes, Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, ſed in humilitate ſuperiores ſibiinuicem arbitrantes: non quæ ſua ſunt ſinguli conſiderantes, ſed ea quæ aliorum. Hoc enim ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu, Qui cum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, in ſimilitudinẽ homi

hominum factus,& habitu inuentus vt homo: humiliauit ſemetipſum,factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen ſuper omne nomen:vt in nomine Ieſu omne genu flectatur cœleſtium,terreſtrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei patris. Itaque chariſſimi mei,ſicut ſemper obediſtis, non vt in præſentia mei tantum,ſed multo magis nunc in abſentia mea cum metu & tremore veſtram ſalutem operamini. Deus eſt enim qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate. Omnia autem facite ſine murmurationibus & hæſitationibus vt ſitis ſine querela,& ſimplices filij dei,ſine reprehenſione in medio nationis prauæ & peruerſæ:inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes ad gloriam mihi in diem Chriſti, quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboraui. Sed & ſi immolor ſupra ſacrificiū & miniſterium fidei veſtræ, gaudeo & congratulor omnibus vobis. Idipſum autem & vos gaudete & congratulamini mihi. Spero autem in domino Ieſu Timotheum cito mittere ad vos,vt & ego bono animo ſim cognoſcens quæ circa vos ſunt. Neminem enim habeo tam vnanimem qui ſyncera affectione pro vobis ſolicitus ſit, Omnes enim ſua quærunt, non quæ ſunt Ieſu Chriſti. Experimentum autem eius cognoſcite,quoniam ſicut patri filius mecum ſeruiuit in Euangelio. Hunc igitur ſpero me mittere,mox vt videro quæ circa me ſunt. Confido autem in domino, quoniam & ipſe veniam ad vos cito. Neceſſarium autem exiſtimaui Epaphroditum fratrem & cooperatorem & commilitonem meum,veſtrum autem Apoſtolum & miniſtrum neceſſitatis meæ,mittere ad vos: quoniā quidem omnes vos deſiderabat,& mœſtus erat propter quod audiſtis illum infirmatum: Nam & infirmatus eſt vſque ad mortem,ſed deus miſertus eſt eius:non ſolum autem eius. verumetiam & mei,ne triſticiam ſuper triſticiam haberem. Feſtinantius ergo miſi illum,vt viſo eo iterum gaudeatis,& ego ſine triſticia ſim. Excipite itaque illum cum omni gaudio in domino, & eiuſmodi cum honore habetote: quoniam propter opus Chriſti vſque ad mortem acceſſit, tradens animā ſuam, vt impleret quod vobis deerat circa meum obſequium. Et paulopoſt, Fratres ego me non arbitror apprehendiſſe: vnum autem, quæ quidem retro ſunt obliuiſcens, ad ea vero quæ *Philip.3.*

ſunt priora extendens me ad deſtinatum perſequor, ad brauium ſupernæ vocationis dei in Chriſto Ieſu. Quicunque ergo perfecti hoc ſentiamus, & ſi quid aliter ſapitis, & hoc vobis deus reuelauit, veruntamen ad id quod peruenimus vt idem ſapiamus & in eadem permaneamus regula: Imitatores mei eſtote fratres & obſeruate eos qui ita ambulant ſicut habetis formam noſtram: Multi enim ambulant quos ſæpe dicebam vobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Chriſti, quorum finis interitus: quorum deus venter, & gloria in confuſione ipſorum, qui terrena ſapiunt: Noſtra autem conuerſatio in cœlis eſt. Et poſt aliquos verſus, Gaudete in domino ſemper, iterum dico gaudete. Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus. Dominus enim prope eſt, Nihil ſoliciti ſitis: ſed in omni oratione & obſecratione cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcant apud deum. Et pax dei quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat corda veſtra. & intelligentias veſtras in Chriſto Ieſu. De cætero fratres chariſſimi, quæcunque ſunt vera, quæcunque pudica, quæcunque iuſta, quæcunque ſancta, quæcũque amabilia, quæcunq; bonæ famæ: ſi qua virtus, ſi qua laus, hæc cogitate, quæ & didiciſtis, & accepiſtis & audiſtis, & vidiſtis in me, hæc agite: & deus pacis erit vobiſcum. Gauiſus ſum autem in domino vehementer, quoniam tandem aliquando refloruiſtis pro me ſentire, ſicut & ſentiebatis. Occupati autem eratis, non quaſi propter penuriam dico: Ego enim didici, in quibus ſum ſufficiens eſſe. Scio & humiliari, ſcio & abundare. Vbique & in omnibus inſtitutus ſum, & ſatiari, & abundare, & penuriam pati: Omnia poſſum in eo qui me confortat. Veruntamen bene feciſtis communicantes tribulationi meæ. Scitis autem & vos Philippenſes, quòd in principio Euangelij quando profectus ſum à Macedonia, nulla mihi Eccleſia communicauit in ratione dati & accepti, niſi vos ſoli, quia & in Theſſalonicam & ſemel & bis in vſum mihi miſiſtis, Non, quia quæro datum, ſed requiro fructum abundantem in ratione veſtra. Habeo autem omnia, & abundo. Repletus ſum accepiſtis ab Epaphrodito quæ miſiſtis odorem ſuauitatis, hoſtiam acceptabilem placentem deo.

Philip. 4.

Ex epiſtola prima ad Theſſalonicenſes. 1. Theſſ. 2.

IPſi ſcitis fratres introitum noſtrum ad vos, quia non inanis fuit: ſed ante paſſi multa & contumeliis affecti, ſicut ſcitis Philippis: fiduciam habuimus in deo noſtro loqui ad vos Euan-

Euangelium dei in multa ſolicitudine. Exhortatio enim noſtra non de errore, neque de immundicia, neque in dolo: ſed ſicut probati ſumus a deo, vt crederetur nobis Euangelium, ita loquimur, non quaſi hominibus placentes, ſed deo, qui probat corda noſtra. Neque enim aliquando fuimus in ſermone adulationis, ſicut ſcitis: neque in occaſione auariciæ, deus teſtis eſt: neque quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab aliis, cum poſſemus vobis oneri eſſe vt Chriſti Apoſtoli. Sed facti ſumus paruuli in medio veſtrum, tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos: ita deſiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non ſolum Euangelium dei, ſed etiam animas noſtras, quoniã chariſſimi nobis facti eſtis. Memores enim facti eſtis fratres laboris noſtri & fatigationis: nocte & die laborantes, ne quem veſtrum grauaremus, prædicauimus in vobis Euangelium dei. Vos teſtes eſtis & deus, quàm ſancte & iuſte, & ſine querela vobis qui credidiſtis affuimus: ſicut ſcitis qualiter vnumquenque veſtrum, tanquam pater filios ſuos, deprecantes vos & conſolantes, teſtificati ſumus vt ambularetis digne deo, qui vocauit vos in ſuum regnum & gloriam. Ideo & nos gratias agimus deo ſine intermiſſione, quoniam cum accepiſſetis à nobis verbum auditus dei, accepiſtis illud non vt verbum hominum, ſed ſicut eſt vere verbum dei, qui operatur in vobis qui crediḋiſtis. Vos enim imitatores facti eſtis fratres Eccleſiarum dei quæ ſunt in Iudæa in Chriſto Ieſu, quia eadem paſſi eſtis & vos à contribulibus veſtris, ſicut & ipſi à Iudæis. Et alio loco, De cætero ergo fratres rogamus vos, & obſecramus in domino Ieſu, vt quemadmodum accepiſtis à nobis quo modo vos oporteat ambulare & placere deo, ſic & ambuletis vt abundetis magis. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per dominum Ieſum. Hæc eſt enim voluntas dei, ſanctificatio veſtra, vt abſtineatis vos à fornicatione: vt ſciat vnuſquiſque veſtrum ſuum vas poſſidere in ſanctificatione & honore: non in paſſione deſiderij ſicut & gentes quæ ignorant deum. Et ne quis ſupergrediatur neque circunueniat in negocio fratrem ſuum: quoniam vindex eſt deus de his omnibus ſicut prædiximus vobis & teſtificati ſumus. Non enim vocauit nos deus in immundiciam, ſed in ſanctificationem: Itaque qui hæc ſpernit, non hominem ſpernit, ſed deum, qui etiam dedit ſpiritum ſuum ſanctum in vobis. De charitate autem fraternitatis non

1. Theſſ. 4.

tis non neceſſe habuimus ſcribere vobis, Ipſi enim vos à deo didiciſtis vt diligatis inuicem. Etenim facitis illud in omnes fratres in vniuerſa Macedonia. Rogamus autem vos fratres, vt abundetis magis & operam detis vt quieti ſitis:& vt veſtrum negocium agatis, & operemini manibus veſtris ſicut præcipimus vobis, vt honeſte ambuletis ad eos qui foris ſunt, & nullius aliquid deſideretis. Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus, vt non contriſtemini ſicut & cæteri qui

1.Theſſ.5. ſpem non habent. Et poſt aliquos verſus, Igitur non dormiamus ſicut & cæteri, ſed vigilemus & ſobrij ſimus. Qui enim dormiunt, nocte dormiunt:& qui ebrij ſunt, nocte ebrij ſunt. Nos autem qui diei ſumus, ſobrij ſimus: induti loricam fidei & charitatis & galeam ſpem ſalutis: quoniam non poſuit nos deus in iram, ſed in acquiſitionem ſalutis, per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum: qui mortuus eſt pro nobis, vt ſiue vigilemus, ſiue dormiamus, ſimul cum illo viuamus. Propter quod conſolamini inuicem, & ædificate alterutrum ſicut & facitis. Rogamus autem vos fratres, vt noueritis eos qui laborant inter vos, & præſunt vobis in domino, & monent vos, vt habeatis illos abundantius in charitate. Propter opus illorum pacem habete cum eis. Rogamus autem vos fratres, corripite inquietos, conſolamini puſillanimes, ſuſcipite infirmos, patientes eſtote ad omnes. Videte, ne quis malum pro malo alicui reddat, ſed ſemper quod bonum eſt ſectamini in inuicem, & in omnes. Semper gaudete, ſine intermiſſione orate, in omnibus gratias agite. Hæc enim voluntas dei eſt in Chriſto Ieſu in omnibus vobis. Spiritum nolite extinguere: prophetias nolite ſpernere. Omnia autem probate, quod bonum eſt tenete. Ab omni ſpecie mala abſtinete vos.

Ex epiſtola ſecũda ad Theſſalonicenſes 2.Theſſ.3.

GRatias agere debemus deo ſemper pro vobis fratres, ita vt dignum eſt: quoniam ſupercreſcit fides veſtra, & abundat charitas vniuſcuiuſque veſtrum in inuicem, ita vt noſipſi in vobis gloriemur in Eccleſiis dei pro patientia veſtra & fide in omnibus perſecutionibus veſtris & tribulationibus, quas ſuſtinetis in exemplum iuſti iudicij dei, vt digni habeamini regno dei, pro quo & patimini, Si tamen iuſtum eſt apud deum retribuere tribulationem iis qui vos tribulant, & vobis qui tribulamini requiem nobiſcum, in reuelatione domini Ieſu

ni Ieſu de cœlo cum angelis virtutis eius in flamma ignis, dantis vindictam iis qui non nouerunt deum, & qui non obediunt Euangelio domini noſtri Ieſu Chriſti: Qui pœnas dabunt interitus æternas à facie domini, & à gloria virtutis eius, cum venerit glorificari in ſanctis ſuis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt, quia creditum eſt teſtimonium noſtrum ſuper vos in die illo. In quo etiam oramus ſemper pro vobis, vt dignetur vocatione vos ſua deus noſter, & impleat omnem voluntatem bonitatis ſuæ, & opus fidei in virtute: vt clarificetur nomen domini noſtri Ieſu Chriſti in vobis, & vos in illo, ſecundum gratiam dei noſtri, & domini Ieſu Chriſti. Et alio loco, Denunciamus autem vobis fratres in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, vt ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, & non ſecundum traditionem quam acceperunt à nobis. Ipſi enim ſcitis quemadmodum oporteat imitari nos, Quoniam non inquieti fuimus inter vos, neque gratis panem manducauimus ab aliquo: ſed in labore & fatigatione nocte ac die operantes, ne quem veſtrum grauaremus: Non quaſi non habuerimus poteſtatem, ſed vt noſmetipſos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nam & cum eſſemus apud vos, hoc denunciabamus vobis, quoniam ſi quis non vult operari, nec manducet. Audiuimus enim inter vos quoſdam ambulare inquiete, nihil operantes, ſed curioſe agẽtes. His autem qui eiuſmodi ſunt, denunciamus & obſecramus in domino Ieſu Chriſto, vt cum ſilentio operantes ſuum panem manducent. Vos autem fratres nolite deficere benefacientes. Quòd ſi quis non obedierit verbo noſtro, per Epiſtolam hunc notate, & non commiſceamini cum illo, vt confundatur. Et nolite quaſi inimicum exiſtimare, ſed corripite vt fratrem. *2. Theſſ. 3*

IGitur ſi conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera dei ſedens. Quæ ſurſum ſunt, ſapite, non quæ ſuper terram. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cũ Chriſto in deo. Cum autem Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria. Mortificate ergo mẽbra veſtra quæ ſunt ſuper terrã: fornicationem, immundiciam, libidinem, concupiſcentiam malam, & auariciã, quæ eſt idolorũ ſeruitus: propter quæ venit ira dei *Ex epiſtola ad Coloſſenſes. Coloſſ. 3.*

ſuper filios incredulitatis, in quibus & vos ambulaſtis aliquando cum viueretis in illis, Nunc autem deponite & vos omnia: iram. indignationem, maliciam, blaſphemiam: turpē ſermonem de ore veſtro ne emiſeritis. Nolite mentiri inuicē, expoliantes vos veterem hominem cum actibus eius, & induentes nouū, eum qui renouatur in agnitionem dei ſecundum imaginem eius qui creauit eū. Vbi nō eſt Gentilis & Iudæus, circuncißio & præputium, Barbarus & Scytha, ſeruus & liber: ſed omnia & in omnibus Chriſtus, Induite ergo vos ſicut electi dei, ſancti & dilecti, viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiā, ſupportantes inuicē, & donantes vobiſipſis, ſi quis aduerſus aliquem habet querelam: ſicut & dominus donauit vobis, ita & vos facite. Super omnia autē hæc charitatē habete, quod eſt vinculum perfectionis: & pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, in qua & vocati eſtis in vno corpore, & grati eſtote. Verbum Chriſti habitet in vobis abundanter, in omni ſapientia docentes & commonentes voſmetipſos in pſalmis, hymnis & canticis ſpiritalibus, in gratia cantantes in cordibus veſtris deo. Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, gratias agentes deo & patri per ipſum Mulieres ſubditæ eſtote viris, ſicut oportet in domino. Viri diligite vxores veſtras, & nolite amari eſſe ad illas. Filij obedite parentibus per omnia, hoc enim placitum eſt in domino. Patres, nolite ad indignationem prouocare filios veſtros, vt non puſillo animo fiant. Serui obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum ſeruientes, quaſi hominibus placentes, ſed in ſimplicitate cordis timentes dominum. Quodcunque facitis, ex animo operamini ſicut domino, & non hominibus, ſciētes quod a domino accipietis retributionem hæreditatis. Domino Chriſto ſeruite: Qui enim facit iniuriam, recipiet id quod inique geſſit

Coloſſ. 4. Et nō eſt perſonarum acceptio apud deum. Domini quod iuſtum eſt & æquum, ſeruis præſtate, ſcientes quoniā & vos dominū habetis in cœlo. Orationi inſtate, vigilantes in ea cum gratiarum actione, orantes ſimul & pro nobis, vt deus aperiat nobis oſtium ſermonis ad loquendum myſterium Chriſti, Propter quod etiam vinctus ſum, vt manifeſtem illud ita vt oportet me loqui. In ſapiētia ambulate ad eos qui foris ſunt, tēpus redimētes. Sermo veſter ſemper in gratia ſale conditus ſit, vt ſciatis quo modo oporteat vos vnicuique reſpondere.

Finis

FInis autem præcepti eſt charitas de corde puro & conſcientia bona, & fide non ficta. A quibus quidam aberrantes, conuerſi ſunt in vaniloquium, volentes eſſe legis doctores, non intelligentes, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Scimus autem quoniam bona eſt lex, ſi quis ea legitime vtatur, Scientes hoc, quia iuſto lex non eſt poſita, ſed iniuſtis & non ſubditis, impiis, & peccatoribus, ſceleratis & contaminatis, parricidis & matricidis, homicidis, fornicariis, maſculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, periuris, Et ſi quid aliud ſanæ doctrinæ aduerſatur, quæ eſt ſecundum Euangelium gloriæ beati dei, quod creditum eſt mihi. Et poſt paululum, Obſecro igitur primum omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus qui in ſublimitate ſunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & caſtitate. Item poſt paululum, Volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras manus ſine ira & diſceptatione. Similiter & mulieres in habitu ornato cum verecundia & ſobrietate, ornantes ſe non intortis crinibus, aut auro aut margaritis vel veſte precioſa, ſed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona. Mulier in ſilentio diſcat cum omni ſubiectione: Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, ſed eſſe in ſilentio. Et poſt aliquot verſus, Oportet ergo Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, vnius vxoris virũ, ſobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hoſpitalem, doctorem: non vinolentum, non percuſſorem, ſed modeſtum: non litigioſum, non cupidum, ſed ſuæ domui bene præpoſitum: filios habentem ſubditos cum omni caſtitate. Si quis autem domui ſuæ præeſſe neſcit, quo modo Eccleſiæ dei diligentiam habebit? Non Neophytũ, ne in ſuperbia elatus in iudicium incidat diaboli. Oportet autem & illum teſtimonium habere bonum ab iis qui foris ſunt, vt non in opprobriũ incidat & laqueum diaboli: Diaconos ſimiliter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum ſectantes, habentes myſterium fidei in conſcientia pura. Et hi autem probentur primum, & ſic miniſtrent, nullum crimen habentes, Mulieres ſimiliter pudicas, non detrahentes ſobrias, fideles in omnibus. Diaconi ſint vnius vxoris viri, qui filiis ſuis bene præſint & ſuis domibus. Qui enim bene miniſtrauerint, gradum bonum ſibi acquirunt, & multam

Ex epiſtol. prima ad Timoth.

1. Timo. 1.

1. Tim. 2.

Ibidem.

1. Tim. 3.

1.Tim. 4. fiduciam in fide quæ eſt in Chriſto Ieſu. Et poſt aliquos verſus, Spiritus autem manifeſte dicit, quia in nouiſſimis temporibus diſcedent quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocriſi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium ſuam conſcientiam, prohibentium nubere, abſtinere à cibis, quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem. Quia omnis creatura dei bona, & nihil abiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum dei & orationem. Hæc præponens fratribus bonus eris miniſter Chriſti Ieſu, nutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ, quam aſſecutus es. Ineptas autem & aniles fabulas deuita. Exerce teipſum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum vtilis eſt, Pietas autem ad omnia vtilis eſt, promiſſionem habens vitæ quæ nunc eſt futuræ. Fidelis ſermo & omni acceptione dignus. In hoc enim laboramus & maledicimur, quia ſperamus in deum viuum. qui eſt ſaluator omnium hominum, maxime fidelium. Præcipe hæc, & doce, Nemo adoleſcentiam tuam contemnat. Sed exemplum eſto fidelium, in verbo, in conuerſatione, in charitate, in fide, in caſtitate. Dum venio attende lectioni, exhortationi & doctrinæ. Noli negligere gratiam quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam cum impoſitione manuum presbyterij. Hæc meditare,

1.Tim. 5. in his eſto, vt profectus tuus manifeſtus ſit omnibus. Attende tibi, & doctrinæ inſta in illis: Hoc enim faciens, & teipſum ſaluum facies, & eos qui te audiunt. Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem: iuuenes, vt fratres: anus, vt matres: iuuenculas vt ſorores in omni caſtitate. Viduas honora, quæ vere viduæ ſunt: Si qua autem vidua filios aut nepotes habet diſcant primum domum ſuam regere, & mutuam vicem reddere parentibus. Hoc enim acceptum eſt coram deo. Quæ autem vere vidua eſt & deſolata, ſperat in deum, & inſtat obſecrationibus & orationibus nocte & die, Nam quæ in deliciis eſt, viuens mortua eſt. Et hoc præcipe vt irreprehenſibiles ſint, Si quis autem ſuorum, & maxime domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior. Vidua eligatur non minus ſexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis teſtimonium habens: ſi filios educauit, ſi hoſpitio recepit, ſi ſanctorum pedes lauit, ſi tribulationem patientibus ſubminiſtrauit, ſi omne opus bonum ſubſecuta eſt. Adoleſcentiores

tiores

tiores autem viduas deuita. Cum enim luxuriatæ fuerint,in Chriſto nubere volunt habentes damnationem quia primã fidem irritam fecerunt. Simul autem & ocioſæ diſcunt circumire domos non ſolum ocioſæ, ſed & verboſæ, loquentes quæ non oporteat. Volo autem iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias eſſe, nullam occaſionem dare aduerſario maledicti gratia. Iam enim quædam conuerſæ ſunt retro poſt Satanam. Si qui fidelis habet viduas ſubminiſtret illis vt non grauetur Eccleſia, vt iis quæ vere viduæ ſunt ſufficiat. Qui bene præſunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maxime qui laborant in verbo & doctrina: Dicit enim ſcriptura, Non infrænabis os boui trituranti: & dignus eſt operarius mercede ſua. Aduerſum presbyterum accuſationem noli recipere, niſi ſub duobus & tribus teſtibus. Peccantes autem corãm omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant. Teſtor coram deo & Chriſto Ieſu & electis angelis, vt hæc cuſtodias ſine præiudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. Manus cito nemini impoſueris, neque communicaueris peccatis alienis. Teipſum caſtum cuſtodi. Noli adhuc aquam bibere, ſed vino modico vtere propter ſtomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates. Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt præcedentia ad iudicium, quoſdam autem & ſubſequuntur, Similiter & facta bona manifeſta ſunt, & quæ aliter ſe habent, abſcondi non poſſunt. Quicunque ſunt ſub iugo ſerui, dominos ſuos omni honore dignos habeant, ne nomen domini & doctrina blaſphemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres ſunt, ſed magis ſeruiant, quia fideles ſunt & dilecti, quia beneficij participes ſunt. Hæc doce & exhortare. Si quis aliter docet & nõ acquieſcit ſanis ſermonibus domini noſtri Ieſu Chriſti, & ei quæ ſecundum pietatẽ eſt doctrinæ, ſuperbus, nihil ſciens, ſed languens circa quæſtiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, blaſphemiæ, ſuſpiciones malæ, conflictationes hominũ mente corruptorum, & qui priuati ſunt veritate, exiſtimantium quæſtum eſſe pietatẽ. Eſt autem quæſtus magnus, pietas cum ſufficientia. Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium, quia nec auferre quid poſſumus, Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſimus. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationes, & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia & nociua, quæ

Deut. 25.

1. Tim. 6.

quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas,quàm quidam appetentes errauerunt à fide,& inſeruerunt ſe doloribus multis. Tu autem ô homo dei hæc fuge:ſectare vero iuſticiam, pietatem, fidem,charitatem,patientiam manſuetudinem. Certa bonum certamen fidei,apprehende vitam æternam in qua vocatus es, & confeſſus bonam confeſſionem coram multis teſtibus. Præcipio tibi coram deo qui viuificat omnia,& Chriſto Ieſu qui teſtimoniem reddidit ſub Pontio Pilato bonam confeſſionem vt ſerues mandatum ſine macula irreprehenſibile vſque in aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti. Et poſt paucos verſus,

Ibidem. Diuitibus huius ſeculi præcipe,non ſuperbe ſapere, neque ſperare in incerto diuitiarum,ſed in deo qui præſtat nobis omnia abunde ad fruendum: bene agere, diuites fieri in operibus bonis,facile tribuere,communicare,theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam.O Timothee depoſitum cuſtodi, deuitans profanas vocum nouitates & appoſitiones falſi nominis ſcientiæ, quam quidam promittentes circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen.

Ex epiſt.ſecunda ad Timoth. 2.Tim.1. NOn enim dedit nobis deus ſpiritum timoris,ſed virtutis & dilectionis & ſobrietatis.Noli itaque erubeſcere teſtimonium domini noſtri,neque me vinctum eius, ſed collaborara Euangelio ſecundum virtutem dei:Et poſt paucos verſus,

Ibidem. Formam habe ſanorum verborum quæ à me audiſti in fide & dilectione in Chriſto Ieſu Bonum depoſitum cuſtodi per ſpi-

2.Tim.2. ritum ſanctum qui habitat in nobis. Et paulo poſt,Tu ergo fili mi confortare in gratia quæ eſt in Chriſto Ieſu, & quæ audiſti à me per multos teſtes hæc commenda fidelibus hominibus qui idonei erunt & alios docere.Labora ſicut bonus miles Chriſti Ieſu.Nemo militans deo,implicat ſe negociis ſecularibus,vt ei placeat cui ſe probauit.Nam & qui certat in agone, non coronatur niſi legitime certauerit. Laborantem agricolam oportet primũ de fructibus accipere.Intellige quæ dico, Dabit enim tibi dominus intellectũ in omnibus. Memor eſto dominum Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis ex ſemine Dauid,ſecundum Euangeliũ meũ,in quo laboro vſque ad vincula quaſi male operans,ſed verbũ dei nõ eſt alligatum. Ideo omnia ſuſtineo propter electos,vt & ipſi ſalutẽ conſequantur

quæ

quæ eſt in Chriſto Ieſu cũ gloria cœleſti. Fidelis ſermo, Nã ſi commortui ſumus, & conuiuemus: ſi ſuſtinebimus, & conregnabimus. Si negabimus, & ille negabit nos: ſi non credimus, ille fidelis permanet, negare ſeipſum non poteſt. Hæc commone teſtificans coram deo, Noli verbis cõtendere, in nihil vtile, niſi ad ſubuerſionem audientium. Solicite autem cura teipſum probabilem exhibere deo operarium incõfuſibilem, rectè tractantem verbum veritatis. Profana autem & vaniloquia deuita, Multũ proficient ad impietatem, & ſermo eorum vt cãcer ſerpit. Et poſt ſex verſus, Cognouit dominus qui ſunt eius, & diſcedãt ab iniquitate omnes qui inuocant nomen domini. In magna autem domo non ſolum ſunt vaſa aurea, & argentea, ſed & lignea & fictilia & quædam quidem in honorem, quędã autem in contumeliam. Si quis ergo mũdauerit ſe ab iſtis. erit vas in honorem ſanctificatum, & vtile domino ad omne opus bonum paratum. Iuuenilia autem deſideria fuge: ſectare vero iuſticiam, fidem, charitatem, pacem cum iis qui inuocant dominum de corde puro. Stultas autem & ſine diſciplina quæſtiones deuita, ſciens quod generant lites. Seruum autem domini non oportet litigare, ſed manſuetum eſſe ad omnes, docibilem, patientem, cũ modeſtia corripientem eos qui reſiſtunt: nequando det illis deus pœnitentiam ad cognoſcendam veritatẽ, & reſipiſcant à diaboli laqueis à quo captiui tenentur ad ipſius volũtatem. Hoc autem ſcito, quod in nouiſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa, & erunt homines ſeipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi, parentibus non obediẽtes, ingrati, ſceleſti, ſine affectione, ſine pace, criminatores, incontinentes, immites, ſine benignitate, proditores, proterui, tumidi, voluptatum amatores magis quàm dei, habẽtes ſpeciem quidem pietatis, virtutem autẽ eius abnegantes. Et hos deuita. Ex iis enim ſunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis deſideriis, ſemper diſcentes, & nunquam ad ſcientiã veritatis peruenientes. Et poſt octo verſus. Tu autem aſſecutus es meam doctrinã, inſtitutum, propoſitum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, perſecutiones, paſſiones, qualia mihi facta ſunt Antiochiæ, Iconio, Liſtris, quales perſecutiones ſuſtinui, & ex omnibus me eripuit dominus. Et omnes qui volunt pie viuere in Chriſto Ieſu perſecutionem patientur. Mali autem homines & ſeductores proficient in peius: errantes, &

2. Tim. 3.

Ibidem.

tes,& in errorem mittentes. Tu vero permane in iis quæ didiciſti,& credita ſunt tibi,ſciens à quo didiceris. Et quoniam ab infantia ſacras literas noſti, quæ te poſſunt inſtruere ad ſalutem,per fidem quæ eſt in Chriſto Ieſu. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata,eſt vtilis ad docendum,ad arguendum,ad corrigendum, ad erudiendum in iuſticia, vt perfectus ſit homo dei ad omne opus bonum inſtructus. Teſtificor coram deo & Chriſto Ieſu, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos,& per aduentum ipſius & regnum eius, Prædica verbum,inſta opportune,importune:argue,obſecra, increpa in omni patientia & doctrina. Erit enim tempus, cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt,ſed ad ſua deſideria coaceruabunt ſibi magiſtros,prurientes auribus,& à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Tu vero vigila,in omnibus labora,opus fac Euangeliſtæ,miniſterium tuum imple. Ego enim iam delibor,& tempus meæ reſolutionis inſtat. Bonum certamen certaui,curſum conſummaui,fidem ſeruaui, In reliquo repoſita eſt mihi iuſticiæ corona,quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex, Non ſolum autem mihi, ſed & iis qui diligunt aduentum eius.

2.Tim. 4.

Ex epiſtola ad Titum. c.1.

HVius rei gratia reliqui te Crete,vt ea quæ deſunt,corrigas,& conſtituas per ciuitates presbyteros, ſicut & ego tibi diſpoſui,Si quis ſine crimine eſt,vnius vxoris vir, filios habens fideles,non in accuſatione luxuriæ, aut non ſubditos. Oportet enim Epiſcopum ſine crimine eſſe,ſicut dei diſpenſatorem:non ſuperbum,non iracundum,non vinolentum, non percuſſorem,non turpis lucri cupidum:ſed hoſpitalem, benignum, ſobrium,iuſtum, ſanctum, continentem, amplectentem eum qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem,vt potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt redarguere. Et poſt aliquos verſus, Quam ob cauſam increpa illos dure,vt ſani ſint in fide,non intendentes Iudaicis fabulis & mendaciis hominum auerſantium ſe à veritate. Omnia munda mundis,coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum,ſed inquinatæ ſunt & mens eorum & conſcientia. Confitentur ſe noſſe deum,factis autem negant:cum ſint abominati & incredibiles,& ad omne opus bonum reprobi. Tu autem loquere quæ decet ſanam doctrinam,Senes,vt ſobrij ſint. pudici, prudentes,ſani in fide, in dilectione, in patientia.

Ad Tit.1.

Ad Tit.2.

Anus

Anus ſimiliter in habitu ſanƈto:non criminatrices, non vino multo ſeruientes,bene docentes,vt prudentiam doceant. Adoleſcentulas vt viros ſuos ament,filios diligant, prudentes, caſtas,domus curam habentes,benignas, ſubditas ſuis viris, vt non blaſphemetur verbum dei. Iuuenes ſimiliter hortare vt ſobrij ſint. In omnibus teipſum præbe exemplum bonorum operum in doƈtrina, in integritate, in grauitate, Verbum ſanum,irreprehenſibile: vt is qui ex aduerſo eſt, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. Seruos dominis ſuis ſubditos eſſe,in omnibus placentes,non contradicentes, non fraudantes,ſed in omnibus fidem bonam oſtendentes, vt doƈtrinam Saluatoris noſtri dei ornent in omnibus. Apparuit enim gratia dei Saluatoris omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem & ſecularia deſideria, ſobrie & iuſte & pie viuamus in hoc ſeculo, expeƈtantes beatam ſpem & aduentum gloriæ magni dei & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui dedit ſemetipſum pro nobis vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem,ſeƈtatorem bonorum operum. Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio. Nemo te contemnat. Admone illos, principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, diƈto obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe, neminem blaſphemare, non litigioſos eſſe,ſed modeſtos, omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines. Et poſt paucos verſus, Fidelis ſermo eſt, Et de his volo te confirmare, vt curent bonis operibus præeſſe qui credunt deo. Hæc ſunt bona & vtilia hominibus. Stultas autem quæſtiones & genealogias, & contentiones, & pugnas legis deuita. Sunt enim inutiles & vanæ. Hæreticum hominem poſt vnam & ſecundam correptionem deuita, ſciens quia ſubuerſus eſt qui eiuſmodi eſt, & delinquit proprio iudicio, condemnatus.

Ad Tit. 2.

Ibidem.

GAudium enim magnum habui & conſolationem in charitate tua, quia viſcera ſanƈtorum requieuerunt per te frater. Et paulo poſt, Quem ego volueram mecum detinere, vt pro te mihi miniſtret in vinculis Euangelij. Sine conſilio autẽ tuo nihil volui facere, vti ne velut ex neceſſitate bonum tuum eſſet, ſed voluntarium.

Ex epiſtola ad Philemonem.

VIdete fratres ne forte ſit in aliquo veſtrũ cor malũ incredulitatis diſcedẽdi à deo viuo: ſed adhortamini voſmet- ipſos

Ex epiſtola ad Hebræos Hebr. 3.

ipſos per ſingulos dies, donec hodie cognominatur, vt non
Pſal. 94. obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim Chri
ſti effecti ſumus, ſi tamen initium ſubſtantiæ eius vſque ad fi-
Hebr. 4. nem firmum retineamus, dum dicitur, Hodie ſi vocem eius
audieritis, nolite obdurare corda veſtra, quemadmodum in
exacerbatione. Et poſt paucos verſus, Timeamus ergo, ne for-
te relicta pollicitatione introeundi in requiem eius, exiſtime-
tur aliquis ex vobis deeſſe. Etenim & nobis nunciatum eſt
Ibidem. quemadmodum & illis: ſed non profuit illis ſermo auditus
non admixtus fidei ex iis quæ audierunt. Et alio loco, Haben
Hebr. 6. tes ergo pontificem magnum qui penetrauit cœlos, Ieſum fi-
lium dei teneamus cõfeſſionem. Et poſt tres verſus, Adeamus
ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt miſericordiam
conſequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.
Et paulo poſt, Non enim iniuſtus deus vt obliuiſcatur operis
veſtri & dilectionis quam oſtendiſtis in nomine ipſius, qui mi-
niſtraſtis ſanctis & miniſtratis. Cupimus autem vnumquen-
que veſtrum eandem oſtentare ſolicitudinem ad expletionem
fidei vſque in finem: vt non ſegnes efficiamini, verum imita-
tores eorum qui fide & patientia hæreditabunt promiſſiones.
Ibidem. Et poſt ſeptem verſus, Homines enim per maiorem ſui iurant,
& omnis controuerſiæ eorum finis ad confirmationem eorũ
Hebr. 10. eſt iuramentum. Et poſt aliquantum, Teneamus ſpei noſtræ
confeſſionem indeclinabilem, Fidelis enim eſt qui repromi-
ſit, vt conſideremus inuicem in prouocationem charitatis &
bonorum operum: nõ deſerentes collectionem noſtram, ſicut
eſt conſuetudinis quibuſdam: ſed conſolantes, & tanto magis,
quãto videritis appropinquãtem diem. Voluntarie enim pec-
cantibus nobis, poſt acceptam noticiam veritatis, iam non re-
linquitur hoſtia pro peccatis. Terribilis nanque eſt quædã ex
pectatio iudicij, & ignis æmulatio, quæ conſumptura eſt ad-
uerſarios. Irritam quis faciens legem Moyſi, ſine vlla miſera-
Deut. 17. tione duobus vel tribus moritur teſtibus, quanto magis pu-
tatis deteriora mereri ſupplicia, qui filium dei conculcauerit,
& ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſanctifica-
tus eſt, & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit? Scimus enim
qui dixit, Mihi vindictam & ego reddam. Et iterum, Quia iu-
Deut. 32. dicabit dominus populum ſuum. Horrendum eſt incidere in
manus dei viuentis. Rememoramini autem priſtinos dies, in
quibus

quibus illuminati magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionum, Et in altero quidem opprobriis & tribulationibus ſpectaculum facti:in altero autem ſocij taliter conuerſantium effecti. Nam & vinctis compaſſi eſtis, & rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis, cognoſcentes vos habere meliorem & manentem ſubſtantiam. Nolite itaque amittere confidentiam veſtram, quæ magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis neceſſaria eſt, vt voluntatem dei facientes reportetis promiſſionem. Adhuc enim modicum aliquantulumque qui venturus eſt veniet & non tardabit: iuſtus autem meus ex fide viuit. Quòd ſi ſubtraxerit ſe, non placebit animæ meæ. *Abac. 2.* Et aliquanto poſt. Ideoque & nos tantam habentes impoſitam nubem teſtium, deponentes omne pondus, & circunſtans nos peccatum, per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in authorem fidei, & conſummatorem Ieſum: qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contempta, atque in dextera ſedis dei ſedet. *Hebr. 12.* Recogitate enim eum qui talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſum ſemetipſum contradictionem, vt ne fatigemini animis veſtris deficientes: Nondum enim vſque ad ſanguinem reſtitiſtis aduerſum peccatum repugnantes, & obliti eſtis conſolationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur dicens, Fili mi, noli negligere diſciplinam domini, neque fatigeris dum ab eo argueris, Quem enim diligit dominus, caſtigat: flagellat autem omnem filium quem recipit. *Prouer. 3.* In diſciplina perſeuerare, Tanquam filiis vobis offert deus, Quis enim filius quem non corripit pater? Quòd ſi extra diſciplinam eſtis, cuius participes facti ſunt omnes, ergo adulteri & non filij eſtis. Deinde patres quidem carnis noſtræ, habuimus eruditores, & verebamur. Non multo magis obtemperabimus patri ſpirituum, & viuemus? Et illi quidem in tempore paucorum dierum ſecundum voluntatem ſuam erudiebant nos, Hic autem ad id quod vtile eſt, in recipiendo ſanctificationem eius. Omnis autem diſciplina in præſenti quidem videtur non eſſe gaudij, ſed mœroris: poſtea autem fructum pacatiſſimum exercitatis per eam reddet iuſticiæ. Propter quod remiſſas manus & ſoluta genua erigite, greſſus rectos facite pedibus veſtris, vt non claudicans quis erret, magis autem ſanetur. Pacem ſequimini cũ omnibus, & ſanctimoniam, ſine qua

nemo videbit deum, Contemplantes ne quis deſit gratiæ dei, ne qua radix amaritudinis ſurſum germinans impediat, & per illam inquinentur multi. Ne quis fornicator, aut profanus, vt
Gene. 25. Eſaü qui propter vnam eſcam vendidit primitiua ſua. Et alio
Hebr. 13. loco, Charitas fraternitatis maneat in vobis, & hoſpitalitatem nolite obliuiſci. Per hanc enim placuerunt quidam angelis hoſpitio receptis. Mementote vinctorum, tanquam ſimul vincti, & laborantium, tanquam & ipſi in carcere manentes. Honorabile connubium in omnibus, & torus immaculatus. Fornicatores enim & adulteros iudicabit deus. Sint mores ſine
Ioſue. 1. auaricia contenti præſentibus, Ipſe enim dixit, Non te deſe-
Pſal 117. ram neque derelinquam, ita vt confidenter dicamus, Dominus mihi adiutor eſt. non timebo quid faciat mihi homo. Mementote præpoſitorum veſtrorum, qui vobis locuti ſunt verbum dei. Quorum intuentes exitum conuerſationis imitamini fidem. Ieſus Chriſtus heri & hodie ipſe & in ſecula. Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. Optimum eſt enim gratia ſtabilire cor, non eſcis quæ non profuerunt ambulantibus in eis. Habemus altare de quo edere non habent poteſtatem
Num. 19. qui tabernaculo deſeruiunt. Quorum enim animalium infertur ſanguis pro peccato in ſancta per pontificem, horum corpora cremantur extra caſtra. Propter quod & Ieſus vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. Exeamus igitur ad eum extra caſtra, improperium eius por-
Mich. 2. tantes. Non enim habemus hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus, Per ipſum ergo offeramus hoſtiā laudis ſemper deo, id eſt, fructum labiorum, confitentium nomini eius. Beneficentiæ autem & communionis, nolite obliuiſci, Talibus enim hoſtiis promeretur deus. Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis. Ipſi enim peruigilant, quaſi rationē pro animabus veſtris reddituri, vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes. Hoc enim non expedit vobis. Orate pro nobis. Confidimus autem, quia bonam conſcientiam habemus in omnibus bene volentes conuerſari.

Ex epiſtola Petri prima MOdicum nunc ſi oportet contriſtari in variis tentationibus, vt probatio veſtræ fidei, multo precioſior ſit auro, quod per ignem probatur. Et alio loco, Propter quod ſuc-
1. Pet. 1. cincti lumbos mentis veſtræ ſobrij, perfecti ſperate in eam
Ibidem. quæ offertur vobis gratiam in reuelatione Ieſu Chriſti quaſi

filij obe

filij obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ veſtræ deſideriis, ſed ſecundum eum qui vocauit vos ſanctum, vt & ipſi in omni conuerſatione ſancti ſitis, quoniam ſcriptũ eſt, Sancti eritis, quoniam ego ſanctus ſum. Et ſi patrem inuocatis eum, qui ſine acceptione perſonarum iudicat ſecundum vniuſcuiuſque opus; in timore incolatus veſtri tempore conuerſamini. Et poſt aliquos verſus. Animas veſtras caſtificantes in obedientiam charitatis, in fraternitatis amore, ſimplici ex corde inuicem diligite attentius renati. Et poſt paucos verſus, Deponentes igitur omnem maliciam, & omnem dolum, & ſimulationem, & inuidias, & omnes detractiones, ſicut modò geniti infantes rationabiles ſine dolo lac concupiſcite. Et poſt paululum, Chariſſimi obſecro vos tanquam aduenas & peregrinos abſtinere vos à carnalibus deſideriis, quæ militant aduerſus animam, Côuerſationem veſtram inter gentes habentes bonam, vt in eo quod detractant de vobis tãquam de malefactoribus; ex bonis operibus vos conſiderantes glorificent dominum noſtrum in die viſitationis. Subiecti eſtote omni humanæ ordinationi propter deũ, ſiue regi quaſi præcellẽti, ſiue ducibus tanquam ab eo miſſis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum, Quia ſic eſt voluntas dei, vt benefacientes obmuteſcere faciatis imprudentium hominum ignorantiam: quaſi liberi, & non quaſi velamen habentes maliciæ libertatem, ſed ſicut ſerui dei. Omnes honorate, fraternitatem diligite: deum timete, regem autem honorificate. Serui ſubditi eſtote cum omni timore dominis veſtris, non tantum bonis & modeſtis, ſed etiã diſcolis. Hæc eſt enim gratia ſi propter conſcientiam dei ſuſtinet quis triſticias patiens iniuſte. Quæ enim gratia eſt, ſi peccantes & colaphizati ſuffertis? Sed ſi bene facientes patimini & patienter ſuſtinetis, hæc eſt gratia apud deum. In hoc enim vocati eſtis, quia & Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt ſequamini veſtigia eius. Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius. Qui cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur. Tradebat autem iudicanti ſe iniuſte, Qui peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum, vt peccatis mortui, iuſticiæ viuamus, cuius liuore ſanati eſtis. Eratis enim ſicut oues errantes, ſed conuerſi eſtis nũc ad paſtorem & epiſcopum animarum veſtrarum. Et alio loco, Similiter & mulieres ſubditæ ſint viris ſuis, vt & ſi qui non

Leuit. 19. 1. Pet. 1. 1. Pet. 2. Ibidem. 1. Pet. 3.

credunt verbo, per mulierum conuerſationem ſine verbo lucrifiant, conſiderantes in timore caſtam conuerſationem veſtram. Quarum ſit non extrinſecus capillaturā, aut circundatio auri, aut indumenti veſtimentorum cultus, ſed qui abſconditus eſt cordis homo in incorruptibilitate quieti ac modeſti ſpiritus, qui eſt in conſpectu dei locuples. Sic enim aliquando & ſanctæ mulieres ſperantes in deo ornabant ſe ſub-

Gene. 18. iectæ propriis viris. Sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans. Cuius eſtis filiæ benefacientes & non pertimentes vllam perturbationem. Viri ſimiliter cohabitantes ſecundum ſcientiā, quaſi infirmiori vaſculo muliebri impartientes honorem, tanquam & cohæredibus gratiæ vitæ, vt non impediantur orationes veſtræ. In fide autem omnes vnanimes, cópatientes, fraternitatis amatores, miſericordes, modeſti, hnmiles, Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, ſed econtrario benedicentes: quia in hoc vocati eſtis, vt benedictionem hæreditate poſſideatis. Qui enim vult vitam diligere & videre dies bonos, coërceat linguam ſuam à

Pſal. 33. malo, & labia eius ne loquantur dolum. Declinet autem à malo & faciat bonum, inquirat pacem, & ſequatur eam. Quia oculi domini ſuper iuſtos, & aures ejus in preces. Vultus autem domini ſuper facientes male. Et quis eſt, qui vobis noceat ſi boni æmulatores fueritis? Sed & ſi quid patimini propter iuſticiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, vt non conturbemini. Dominum autem Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris, parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationem de eā quæ in vobis eſt ſpe, ſed cum modeſtia & more conſcientiā habentes bonam, vt in eo quod detrahunt vobis, confundantur, qui calumniantur veſtram bonam in Chriſto conuerſationem. Melius eſt enim benefacientes ſi ve-

1. Pet. 4. lit dei voluntas pati, quam malefacientes. Et poſt aliquos verſus. Chriſto igitur paſſo in carne, & vos eadem cogitatione armamini: quia qui paſſus eſt in carne deſiit à peccatis, vt iam non hominum deſideriis, ſed voluntati dei quod reliquum eſt in carne viuat tēporis. Sufficit enim præteritū tempus ad voluntatē gentium conſummandā, qui ambulauerunt in luxuriis, deſideriis, vinolētiis, comeſſationibus, potationibus, ebrie

Ibidem. tatibus & illicitis idolorū cultibus. Et poſt aliquos verſus, Eſtote itaq; prudentes, & vigilate in orationibus. Ante omnia mutuam in vobiſmetipſis charitatem continuam habentes, quia

chari

charitas operit multitudinem peccatorum. Hoſpitales inuicem ſine murmuratione. Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam in alterutrum illam miniſtrantes, ſicut boni diſpēſatores multiformis gratiæ dei. Si quis loquitur, quaſi ſermones dei, Si quis miniſtrat, tanquam ex virtute quam adminiſtrat deus: vt in omnibus honorificetur deus per Ieſum Chriſtum dominum, cui eſt gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Chariſſimi nolite peregrinari in feruore qui ad tentationem vobis ſit nolite pauere quaſi aliquid noui vobis contingat: ſed communicantes Chriſti paſſionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Si exprobramini in nomine Chriſti, beati eritis: quoniam quod eſt honoris, gloriæ, & virtutis dei, & qui eſt eius ſpiritus, ſuper vos requieſcet. Nemo auté veſtrum patiatur quaſi homicida aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: Si autem vt Chriſtianus, non erubeſcat: glorificet autem deum in iſto nomine: quoniam tépus eſt vt incipiat iudicium de domo dei Si autem primum à vobis, quis finis eorum qui non credunt dei Euangelio? Et ſi iuſtus vix ſaluabitur, impius & peccator vbi parebunt? Itaque & ij qui patiuntur ſecundum voluntatem dei, fideli creatori commendant animas ſuas in benefactis. Seniores ergo qui in vobis ſunt, obſecro conſenior & teſtis Chriſti paſſionum, qui & eius quæ in futuro reuelanda eſt gloriæ communicator, Paſcite qui in vobis eſt gregem dei, prouidentes non coacte, ſed ſpontanee ſecundum deum. Neque turpis lucri gratia, ſed voluntarie: neque vt dominantes in cleris, ſed formæ facti gregis ex animo, Et cum apparuerit princeps paſtorum, percipietis immarceſcibilem gloriæ coronam. Similiter adoleſcentes, ſubditi, eſtote ſenioribus. Omnes enim inuicem humilitatem inſinuate, quia deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur ſub potenti manu dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis, Omnem ſolicitudinem veſtram proiicientes in eum, quoniam ipſi cura eſt de vobis. Sobrij eſtote, vigilate: quia aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret. Cui reſiſtite fortes in fide, ſcientes eandem paſſionem ei quæ in mundo eſt veſtræ fraternitati fieri. Deus autem omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternam ſuam gloriam in Chriſto Ieſu modicum paſſos, ipſe perficiet, confirmabit ſolidabitque. Ipſi gloria & imperium in ſecula ſeculorum, Amen. *1. Pet. 5.*

Ex epiſto la ſecun da eiuſdē 2.Pet.1. PEr quem maxima nobis & precioſa promiſſa donauit, vt per hæc efficiamini diuinæ conſortes naturæ, fugientes eius quæ in mundo eſt concupiſcentiæ corruptionem. Vos autem curam omnem ſubinferentes, miniſtrate, in fide veſtra virtutem. in virtute autem ſcientiam, in ſcientia autem abſtinentiam: in abſtinentia autem patientiam: in patientia autem pietatem: in pietate autem fraternitatis amorem, in amore autem fraternitatis charitatem. Hæc enim ſi vobiſcum aſſint & ſuperent: non vacuos, nec ſine fructu vos conſtituent in domini noſtri Ieſu Chriſti cognitione. Cui enim non præſto ſunt hæc cæcus eſt & manu tentans, obliuionem accipiens purgationis veterum ſuorū delictorum. Quapropter fratres magis ſatagite, vt per bona opera certam veſtram vocationem & electionem faciatis, Hæc enim facientes non peccabitis aliquando. Et poſt paululum, Sicut & in vobis erunt magiſtri mendaces, qui introducent ſectas perditionis, & eum qui emit eos deum negabunt, ſuperducentes ſibi celerē perditionem. Et multi ſequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blaſphemabitur, & in auaricia fictis verbis de vobis negociabuntur. Quibus iudicium iam olim non ceſſat, & perditio eorum non dormitat. Et alio loco, Nouit dominus pios de tentatione eripere, iniquos vero in die iudicij reſeruare cruciandos. Magis autem eos qui poſt carnem in concupiſcentia immundiciæ ambulant, dominationémque contemnunt: audaces, ſibi placentes: ſectas non metuunt introducere, blaſphemantes, Vbi angeli fortitudine & virtute cum ſint maiores, non portant aduerſus ſe execrabile iudicium. Hi vero velut irrationabilia pecora naturaliter in captionem & perniciem in iis quæ ignorant blaſphemantes, in corruptione ſua peribunt, percipientes mercedem iniuſticiæ. Voluptatem exiſtimantes dici delicias coinquinationis & maculæ, deliciis affluentes, in conuiuiis ſuis luxuriantes vobiſcum, oculos habentes plenos adulterij & inceſſabilis delicti, pellicientes animas inſtabiles, cor exercitatum in auaricia habentes, maledictionis filij derelinquentes rectam viam errauerunt. Et poſt paucos verſus, Superbiam enim vanitatis loquentes, pelliciunt in deſideriis carnis luxuriæ, eos qui paululum effugiunt: qui in errore conuerſantur, libertatem illis promittentes, cum ipſi ſerui ſint corruptionis. A quo enim quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt.

(margin notes: *2.Pet.2.* beside "ces, qui introducent…"; *Ibidem.* beside "non dormitat…"; *Ibidem.* beside "perbiam enim…")

eſt. Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione domini noſtri ſaluatoris Ieſu Chriſti, his rurſus implicati, ſuperantur: facta ſunt eis poſteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoſcere viam iuſticiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti ab eo quod illis traditum eſt ſancto mandato. Contigit enim illis illud veri prouerbij, Canis reuerſus ad vomitum ſuum: & ſus lota in volutabro luti. Et poſt aliquantum, Cum hæc omnia diſſoluenda ſint, quales oportet eſſe vos in ſanctis cõuerſationibus & pietatibus expectantes & properantes in aduentum diei dei. Et paulo poſt, Chariſſimi, expectantes ſatagite immaculati & inuiolati inueniri in pace, & domini noſtri longanimitatem ſalutem arbitramini. Et alio loco, Vos igitur fratres præſcientes cuſtodite ne inſipientium errore traducti, excidatis à propria firmitate. Creſcite vero in gratia & in cognitione domini noſtri & ſaluatoris Ieſu Chriſti. Ipſi gloria & nunc & in die æternitatis, Amen. *Prou. 26.* *2. Pet. 3.* *Ibidem.*

OMne gaudium exiſtimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis, ſcientes quòd probatio fidei veſtræ patientiam operatur, Patientia autem opus perfectum habet, vt ſitis perfecti & integri in nullo deficientes. Si quis autẽ veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat, & dabitur ei. Poſtulet autem in fide nihil hæſitans: qui enim hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui à vento mouetur & circunfertur. Non enim æſtimet homo ille quòd accipiat aliquid à domino. Vir duplex animo inconſtans in omnibus viis ſuis. Glorietur autem frater humilis in exaltatione ſua, diues autem in humilitate ſua: quoniam ſicut flos fœni tranſiet. Exortus eſt enim ſol cum ardore, & areſecit fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius deperiit: Ita & diues in itineribus ſuis marceſcit. Beatus vir qui ſuffert tentationem: quia cum probatus fuerit, accipiet vitam quam repromiſit deus diligentibus ſe. Et poſt paululum. Nolite itaque errare fratres dilectiſſimi. Omne datum optimum, & omne donum perfectum, deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum. Et poſt paucos verſus, Scitis fratres mei dilectiſſimi, Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iraſcendũ. Ira enim iuſti- *Ex epiſtola Iaco. cap. 1.* *Iaco. 1.*

ciam dei non operatur. Propter quod abiicientes omnem
immundiciam & abundantiam maliciæ, in manſuetudine ſu-
ſcipite inſitum verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras.
Eſtote autem factores verbi, & non auditores tantum, fallen-
tes voſmetipſos: quia ſi quis auditor eſt verbi & non factor,
hic comparabitur viro conſideranti vultum natiuitatis ſuæ
in ſpeculo: conſiderauit enim ſe & abiit, & ſtatim oblitus eſt
qualis fuerit. Qui autē perſpexerit in lege perfectę libertatis, &
permanſerit, nō auditor obliuioſus factus, ſed factor operis,
hic beatus in facto ſuo erit. Si quis autē putat ſe religioſum eſ-
ſe, non refrænans linguam ſuam, ſed ſeducens cor ſuum, huius
vana eſt religio. Religio munda & immaculata apud deum &
patrem hæc eſt, viſitare pupillos & viduas in tribulatione eo-
rum, & immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo. Fratres mei
Iaco.2. nolite in perſonarum acceptione habere fidem domini no-
ſtri Ieſu Chriſti gloriæ. Et poſt aliquos verſus, Audite fra-
tres mei dilectiſſimi, Nonne deus elegit pauperes in hoc mun-
do, diuites in fide & hæredes regni quod repromiſit deus dili-
gentibus ſe? Vos autē exhonoraſtis pauperem. Nónne diuites
per potentiam opprimunt vos, & ipſi trahunt vos ad iudicia?
Nónne ipſi blaſphemant bonum nomē, quod inuocatum eſt
ſuper vos? Si tamen legem perficitis regalem ſecundum ſcri-
Leuit.19. pturas, Diliges proximum tuum ſicut teipſum, benefacitis. Si
autē perſonas accipitis, peccatum operamini, redarguti a lege
Iaco.2. quaſi tranſgreſſores. Et poſt paucos verſus, Iudicium enim ſi-
ne miſericordia illi quī non facit miſericordiam, Superexaltat
Iaco.3. autem miſericordia iudicio Et poſt aliquantum, Nolite plu-
res magiſtri fieri fratres mei, ſcientes quoniam maius iudi-
cium ſumitis. In multis enim offendimus omnes. Si quis in
verbo non offendit, hic perfectus eſt vir. Poteſt enim fræno
Ibidem. circunducere totum corpus. Et alio loco, Linguam autem nul-
lus hominum domare poteſt, Inquietum malum, plena vene-
no mortifero. In ipſa benedicimus deum & patrem, & in ipſa
maledicimus homines, qui ad ſimilitudinē dei facti ſunt. Ex
ipſo ore procedit benedictio & maledictio, Non oportet fra-
Ibidem. tres mei hæc ita fieri. Et poſt paucos verſus, Quis ſapiens & di-
ſciplinatus inter vos oſtendat ex bona conuerſatione opus
ſuam in manſuetudine ſapientiæ. Quòd ſi zelum amarum
habetis, & contentiones ſunt in cordibus veſtris, nolite glo-
riari & mendaces eſſe aduerſus veritatem. Non eſt enim

ista

iſta ſapientia deſurſum deſcendens, ſed terrena, animalis, diabolica. Vbi enim zelus & contentio, ibi inconſtantia & omne opus prauum. Quæ autem de ſurſum eſt ſapientia, primum quidem pudica eſt, deinde pacifica, modeſta, ſuadibilis, bonis conſentiens, plena miſericordiæ & fructibus bonis, diiudicans ſine ſimulatione. Fructus autem iuſticiæ in pace ſeminatur, facientibus pacem. Vnde bella & lites in vobis? *Iaco.4.*
Nónne ex concupiſcentiis veſtris, quæ militant in membris veſtris? Item poſt paucos verſus, Petitis & non accipitis, eo quòd male petatis, vt in concupiſcentiis veſtris inſumatis. Adulteri, neſcitis quia amicicia huius mundi inimica eſt dei? Quicunque ergo voluerit amicus eſſe huius ſeculi, inimicus *Ibidem.*
dei conſtituitur. Et paulo poſt, Propter quod dicit, Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Subditi ergo *Prouer.3.*
eſtote deo, reſiſtite autem diabolo, & fugiet à vobis: Appropinquate autem deo, & appropinquabit vobis. Emundate manus peccatores, & purificate corda duplices animo. Miſeri eſtote & lugete & plorate. Riſus veſter vertetur in luctum, & gaudium in mœrorem. Humiliamini in conſpectu domini, & exaltabit vos. Nolite detrahere alterutrum fratres. Et poſt paucos verſus, Vnus eſt legiſdator & iudex, qui poteſt perdere & liberare. Tu autem quis es qui iudicas proximum? *Iaco 4.*
ecce nunc qui dicitis, hodie aut craſtino ibimus in ciuitatem illam, & faciemus ibi quidem annum, & mercabimur, & lucrum faciemus, qui ignoratis quid erit in craſtinum. Quæ eſt enim vita veſtra? Vapor eſt ad modicum parens, deinceps exterminabitur. Pro eo vt dicatis, Si dominus voluerit, & ſi vixerimus, faciemus hoc aut illud. Nunc autem exultatis in ſuperbiis veſtris. Omnis exultatio talis maligna eſt. Scienti igitur bonum facere, & non facienti, peccatum eſt illi. Age nunc diuites, plorate vlulantes in miſeriis quæ aduenient vobis. Diuitiæ veſtræ putrefactæ ſunt, & veſtimenta veſtra à ti- *Iaco.5.*
neis comeſta ſunt. Aurum & argentum veſtrum æruginauit, & ærugo eorum in teſtimonium vobis erit, & manducabit carnes veſtras ſicut ignis. Theſaurizaſtis in nouiſſimis diebus. Ecce merces operariorum qui meſſuerunt regiones veſtras, qui fraudati ſunt à vobis, clamant: & clamor ipſorum in aures domini Sabaoth introiit. Epulati eſtis ſuper terram, & in luxuriis enutriſtis corda veſtra. In die occiſionis adduxiſtis, occidiſtis iuſtum, & non reſtitit vobis. Patientes igitur eſtote

eſtote fratres vſque ad aduentum domini. Et paulo poſt, Pa-
Ibidem. tientes eſtote, & vos confirmate corda veſtra, quoniam a
tus domini appropinquabit Nolite ingemiſcere fratres in
terutrum, & non iudicabimini. Et alio loco Ante omnia fra-
tres mei, nolite iurare, neq; per cœlum, neque per terra
aliud quodcũque iuramentum. Sit autem ſermo veſter,
Matt. 5. non non, vt non ſub iudicio decidatis. Triſtatur aliquis
ſtrum, oret æquo animo & pſallat: infirmatur quis in vo
inducat presbyteros Eccleſiæ, & orent ſuper eum, vnge
eum oleo in nomine domini, Et oratio fidei ſaluabit
& alleuabit eum dominus: & ſi in peccatis ſit, remittentur
Confitemini ergo alterutrum peccata veſtra, & orate pro
uicem vt ſalueminì: Multum enim valet deprecatio iuſti
Iaco 5. dua. Et poſt aliquos verſus, Fratres mei, ſi quis ex vobis
uerit à veritate, & conuerterit quis eum ſcire debet, qu
qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſal
animam eius à morte, & operit multitudinem peccatorum.

Ex prima epiſt. Ioānn. cap. 1. SI dixerimus quoniam ſocietatem habemus cum eo, &
tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem nō fac
ſi autem in luce ambulamus, ſicut & ipſe in luce eſt, ſo
tem habemus ad inuicem, & ſanguis Ieſu Chriſti fili
emundat nos ab omni peccato. Si dixerimus quoniam pec-
tũ non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis
eſt. Si confiteamur peccata noſtra. fidelis & iuſtus eſt vt
tat nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniq
Si dixerimus quoniam non peccauimus mendacem f
1. Ioan. 2. eum, & verbum eius nō eſt in nobis. Filioli mei hæc ſcrib
bis vt non peccetis: ſed etſi quis peccauerit, aduocatum ha-
mus apud patrem, Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt p
ciatio pro peccatis noſtris: non pro noſtris autem tantum
etiam pro totius mundi. Et in hoc ſimus quoniam cogno-
mus eum, ſi mandata eius obſeruemus. Qui dicit ſe
eum, & mandata eius non cuſtodit, mendax eſt. & in hoc
tas non eſt. Qui autem ſeruat verbum eius vere, in hoc c
tas dei perfecta eſt. In hoc ſcimus quoniam in ipſo ſumu
in eo maneamus. Qui dicit ſe in illo manere, debet ſicut
Ibidem. ambulauit & ipſe ambulare. Et poſt aliquos verſus, Qui
ſe in luce eſſe, & fratrem ſuum odit. in tenebris eſt vſque
huc. Qui diligit fratrem ſuum in lumine manet, & ſcandal

in e

in eo non eſt. Qui autem odit fratrem ſuum in tenebris eſt, & in tenebris ambulat, & neſcit quo eat: quoniam tenebræ obcæcauerunt oculos eius. Et paulo poſt, Nolite diligere mundum neque ea quæ in mundo ſunt: quoniam omne quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ: quæ non eſt ex patre ſed ex mundo eſt, & mundus tranſit & concupiſcentia eius. Qui autem facit voluntatem dei, manet in æternum, ſicut & deus manet in æternum. Et alio loco. Omne mendacium non ex veritate eſt. Et poſt paululum, Chariſſimi nunc filij dei ſumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Et omnis qui habet hanc ſpem in eo ſanctificat ſe, ſicut & ille ſanctus eſt. Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit. Et peccatum eſt iniquitas. Et ſcitis quoniam ille apparuit, vt peccata tolleret, & peccatum in eo non eſt. Omnis qui in eo manet, non peccat: & omnis qui peccat, non videt eum, nec cognouit eum. Filioli, nemo vos ſeducat, Qui facit iuſtitiam, iuſtus eſt, ſicut & ille iuſtus eſt. Qui facit peccatum, ex diabolo eſt: quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit filius dei, vt diſſoluat opera diaboli. Omnis qui natus eſt ex deo, peccatum non facit, quoniam ſemen ipſius in eo manet: & non poteſt peccare, quoniam ex deo natus eſt. In hoc manifeſtati ſunt filij dei, & filij diaboli. Omnis qui non eſt iuſtus, non eſt de deo, & qui non diligit fratrem ſuum. Quoniam hæc eſt annunciatio quam audiſtis ab initio, vt diligatis alterutrum. Et poſt paucos verſus, Nolite mirari fratres, ſi odit vos mundus. nos ſcimus quoniam translati ſumus de morte in vitam, quoniam diligimus fratres: Quoniam qui non diligit, manet in morte. Omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt. Et ſcitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in ſe manentem. In hoc cognouimus charitatem, quoniam ille pro nobis animam ſuam poſuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere. Qui habuerit ſubſtantiam mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſitatem habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quo modo charitas dei manet in eo? Filioli mei, non diligamus verbo nec lingua, ſed opere & veritate. In hoc cognoſcimus quoniam ex veritate ſumus, & in conſpectu eius ſuadebimus corda noſtra: quoniam ſi reprehenderit nos cor noſtrum, maior eſt deus corde noſtro, & nouit omnia. Chariſſimi

1. Ioan. 2.
1. Ioan. 3.
Ibidem.

riſſimi, ſi cor non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mandata eius cuſtodimus, & ea quæ placita ſunt coram eo, facimus. Et hoc eſt mandatum eius, vt credamus in nomine filij eius Ieſu Chriſti, & diligamus alterutrum, ſicut dedit mandatum nobis. Et qui ſeruat mandata eius, in illo manet, & ipſe in eo. Et in hoc ſcimus quoniam manet in nobis, de ſpiritu quem nobis dedit. Chariſſimi nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex deo ſint: quoniam multi pſeudoprophetæ exierunt in mundum, In hoc cognoſcitur ſpiritus dei. Omnis ſpiritus qui confitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe, ex deo eſt, & omnis ſpiritus qui ſoluit Ieſum, ex deo non eſt, & hic eſt antichriſtus, de quo audiſtis, quoniam veniet. Nunc iam in mundo eſt. Vos ex deo eſtis filioli, & viciſtis eos, quoniam maior eſt qui in vobis eſt, quàm qui in mundo. Ipſi de mundo ſunt, ideo de mundo loquuntur, & mũdus eos audit. Nos ex deo ſumus, Qui nouit deum, audit nos: qui non eſt ex deo, nõ audit nos. In hoc cognoſcimus ſpiritũ veritatis & ſpiritũ erroris. Chariſſimi, diligamus inuicem quoniã charitas ex deo eſt, Et omnis qui diligit, ex deo natus eſt, cognoſcit & deũ: Qui nõ diligit, nõ nouit deũ, quoniã deus charitas eſt. Et paulo poſt, Chariſſimi, ſi deus dilexit nos, & nos debemus alterutrum diligere. Deum nemo vidit vnquam. Si diligamus inuicem, deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta eſt. Item paulo poſt, Quiſquis confeſſus fuerit, quoniam Ieſus eſt filius dei, deus in eo manet, & ipſe in deo. Et nos cognouimus, & credidimus charitati quam habet deus in nobis. Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo. In hoc perfecta eſt charitas dei nobiſcum, vt fiduciam habeamus in die iudicij: quoniam ſicut ille eſt, & nos ſumus in hoc mundo. Timor non eſt in charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem: quoniam timor pœnam habet. Qui autem non timet, eſt perfectus in charitate. Nos ergo diligamus deum, quoniam prior deus dilexit nos. Si quis dixerit, quoniam diligo deum, & fratrem ſuum oderit, mendax eſt. Qui enim non diligit fratrem ſuum quem videt, deum quem non videt quo modo poteſt diligere? Et hoc mandatum habemus ab eo, qui diligit deum, diligat fratrem ſuum. Omnis qui credit quoniam Ieſus eſt Chriſtus, ex deo natus eſt: & omnis qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui natus

1. Ioan. 4. *Ibidem.* *1. Ioan. 5.*

eſt ex eo. In hoc cognoſcimus quoniam diligimus natos dei, cum deum diligamus, & mandata eius faciamus. Hæc eſt enim charitas, vt mandata eius cuſtodiamus, & mandata eius grauia non ſunt. Quoniã omne quod natum eſt ex deo vincit mundum. Et poſt paululum, Hæc eſt fiducia quam habemus ad deum, quia quodcunque petierimus ſecundum voluntatem eius, audit nos, & ſcimus quoniam audit nos. Et poſt tres verſus, Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem petat, & dabit ei vitam peccantibus non ad mortem. Eſt peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget quis. Omnis iniquitas peccatum eſt, & eſt peccatum non ad mortem. Scimus quoniam omnis qui natus eſt ex deo, non peccat, ſed generatio dei conſeruat eum, & malignus non tangit eum. Et alio loco, Filioli, cuſtodite vos à ſimulacris. *1.Ioan.5.* *Ibidem.*

NOn tanquam mandatum nouum ſcribens tibi, ſed quod habuimus ab initio, vt diligamus alterutrum: Et hæc eſt charitas, vt ambulemus ſecundum mandata eius. Hoc mandatum eſt, vt quemadmodum audiſtis ab initio, in eo ambuletis. Et poſt paucos verſus, Omnis qui recedit, & non permanet in doctrina Chriſti, deum non habet: qui permanet in doctrina, hic & filium & patrem habet. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi, aue, communicat operibus eius malignis. *Ex epiſtola eiuſdem ſecunda.*

CHariſſime fideliter facis quicquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos, qui teſtimonium reddiderunt charitati tuæ in conſpectu Eccleſiæ, quos benefacies deducens digne deo, Pro nomine enim eius profecti ſunt, nihil accipientes à gẽtibus. Nos ergo debemus ſuſcipere huiuſmodi, vt cooperatores ſimus veritatis. Et poſt paululum, Chariſſime noli imitari malum, ſed quod bonum eſt. Qui bene facit, ex deo eſt: qui male facit, non videt deum. *Ex epiſtola eiuſdem tertia.*

SVbintroierunt enim quidam homines, qui olim præſcripti ſunt in hoc iudicium impij, domini noſtri gratiam trãſferentes in luxuriã, & ſolũ dominatorem & dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum negantes, Et paulo poſt, Hi ſunt in epulis *Ex epiſtola Iudæ Apoſtoli.*

ſuis

ſuis maculæ conuiuantes, ſine timore ſemetipſos paſcentes. Et alio loco, Hi ſunt murmurantes, queruloſi, ſecundum deſideria ſua ambulantes: & os eorum loquitur blaſphemiam, mirantes perſonas quæſtus cauſa. Vos autem chariſſimi, memores eſtote verborum quæ prædicta ſunt ab Apoſtolis domini noſtri Ieſu Chriſti, qui dicebant vobis, quoniam in nouiſſimo tempore venient illuſores, ſecundum deſideria ſua ambulantes in impietate. Hi ſunt qui ſegregant ſemetipſos animales, ſpiritum non habentes. Vos autem chariſſimi, ſuperædificantes voſmetipſos ſanctiſſimæ noſtræ fidei, in ſpiritu ſancto orantes. ipſos vos in dilectione dei ſeruate, expectantes miſericordiam domini noſtri Ieſu Chriſti in vitam eternam. Et hos quidem arguite iudicatos, illos vero ſaluate de igne rapientes. Aliis autem miſeremini in timore, odientes & eam quæ carnalis eſt maculatam tunicam.

Ex libro cuius nomen eſt Apocalypſis Ioannis.

SI homines imò quia homines intelliguntur moneri cum angeli monentur, in omnibus eiſdem præceptis dicimus falſos fratres per patientiam ſuſtinendos propter nomen dei, & per pœnitentiam ad prima opera bona redeundum, & vſque ad mortem perſecutiones pro fide tolerandas, & in charitate ſeruiendum. Circa autem finem libri, cum de ſancta ciuitate loqueretur, Non intrabit, inquit, in eam aliquid coinquinatum, & faciens abominationem & mendacium. Et ait, Beati qui lauãt ſtolas ſuas in ſanguine agni, vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ, & portis intrent ciuitatem. Foris canes & venefici, & impudici & homicidæ & idolis ſeruientes: & omnis qui amat & facit mendacium. Ego Ieſus miſi angelum meum teſtificari vobis.

cap. 21. *cap. 22.*

FINIS.

QVAEST

QVAESTIVNCVLAE DE TRINITATE, DECERPTAE EX LIBRIS DE TRINITATE.

Interrogatio.

QVO MODO deus vere ſit vnitas & vere trinitas. Reſponſio, Vnitas in ſubſtantia, trinitas in perſonis. Interrogatio, Quid ſit proprium vniuſcuiuſque perſonæ in ſancta trinitate. Reſponſio, Proprium eſt patris quòd ſolus eſt pater, & quod ab alio non eſt niſi à ſe. Proprium eſt filij, quòd a patre genitus eſt ſolus à ſolo, coæternus & conſubſtantialis genitori. Proprium eſt ſpiritus ſancti quod nec ingenitus neç genitus eſt, ſed à patre & filio æqualiter procedēs. Interrogatio, Quare ſpiritus ſanctus non debet ingenitus vel genitus dici. Reſponſio, Quia ſi ingenitus diceretur ſicut pater, duo patres: ſi genitus, duo filii æſtimari poſſent in ſancta trinitate. Interrogatio, Vtrum ſolus pater, aut ſolus filius, aut ſolus ſpiritus ſanctus per ſe plenus deus & perfectus dici debeat. Reſponſio, Vtiq; pater per ſe eſt plenus deus, ſimiliter & filius plenus deus, & ſpiritus ſanctus plenus deus creditur. Interrogatio, Si vnaquæq; perſona per ſe plenus deus dici poteſt, quare nō tres deos dicimus patrē & filium & ſpiritum ſanctum? Reſponſio, Quia vna ſubſtantia eſt pater & filius & ſpiritus ſanctus, & non tres ſubſtantiæ. Proinde vnitas ſubſtantiæ tres deos prohibet dicere vel credere. Interrogatio, Dum tres perſonas dicimus, patrem & filium & ſpiritum ſanctum, quare non tres deos, nec tres omnipoten-

tes, nec tres bonos, nec tres magnos dicere fas eſt? Reſponſio, Quia deus & omnipotens & magnus & bonus & æternus ſubſtantialia nomina ſunt, & ad ſe dicuntur: ideo non licet ea plurali numero dicere, ſed ſingulari: & omne nomē quod ſubſtantiam dei vel eſſentiā ſignificat, ſemper ſingulari numero proferendum eſt. Pater autem & filius & ſpiritus ſanctus relatiua ſunt nomina, & ideo tres perſonæ rectè dicũtur. Interrogatio, Quo modo relatiua? Reſponſio, Secundum dialecticam, relatiua nomina ſunt, quæ ad aliud aliquid referuntur, ſicut dominus ad ſeruum, & ſeruus ad dominũ: pater ad filiũ, filius ad patrē. Prorſus cũ dico patrē, filiũ ſignifico', quia nō eſt pater, niſi filius ſit cui ſit pater: Itē non eſt filius, niſi pater cui ſit filius. Interrogatio, Vtrũ ſpiritus ſanctus relatiue vel ſubſtãtialiter dicatur. Reſpõſio. Vtrq; relatiue, quia ſpiritus alicuius ſpirit⁹ eſt: ſed nō ſicut in patre & filio relatiõis regula tenetur in eo. Interrogatio, Quare æqualem non habet relationis regulam ſpiritus ſanctus, ſicut pater & filius? Reſponſio, Quia circumferri poteſt patris & filij nomen adinuicem: vt ſi dicamus pater filij pater, & filius patris filius: non ita duplicem relationis circunuerſionē in nomine ſancti ſpiritus inueniri poteſt. Interrogatio, Qua neceſſitate accidit, vt ita nō circũferri poſſit ſpiritus ſancti relatio? Reſponſio, Quia recte dicere poſſumus ſpiritum ſanctum patris & filij ſpiritum, ſed conuerſo ordine non poſſumus dicere patrem ſpiritus ſancti: ſicut dicimus patrem filij, ne duo filij in ſancta trinitate æſtimarentur. Itē non poſſumus dicere, filiũ ſpiritus ſancti, ſicut dicimus filium patris, ne duo patres in ſancta trinitate intelligantur. Dicimus itaque ſpiritum ſanctũ patris & filij, ſine reciprocatione conuerſionis nominum relatiuorum. Interrogatio, Vtrũ inſeparabilia ſint opera ſanctæ trinitatis. Reſponſio, Vtiq; quicquid operatur trinitas ſancta, inſeparabiliter hæc eadem operatur, quia vna eſt trinitatis operatio, ſicut vna eſt ſubſtantia, eſſentia, & voluntas. Interrogatio, Vtrum ſancta trinitas in perſonis ſeparabilis ſiue inſeparabilis dicenda eſt, dum alius eſt pater, alius filius, alius ſpiritus ſanctus? Reſponſio, Vere alius eſt quàm pater filius in perſona, ſicut filius alius eſt in perſona quàm pater, & ſpiritus ſanctus alius eſt in perſona quam pater & filius: non tamen aliud ille vel ille in natura, vel in deitate, aut in eſſentia. Nec enim patrem potes dicere, niſi filium intelligas: nec ſpiritum ſanctum, niſi intelligas cuius ſpiritus ſit.

Quocir

Quocirca omnimodo inſeparabilis eſt ſancta trinitas, ſicut in operibus, ſic etiam in perſonis dicenda. Interrogatio. Si ad ſolam patris perſonam pertineat quod dicitur, Qui facit mirabilia magna ſolus. Et Apoſtolus, Qui ſolus habet immortalitatem. Reſponſio, Nullatenus ad ſolam patris perſonam pertinet, dum dicitur ſolus deus, ſiue in nouo ſiue in veteri teſtamento, & quod deus ſolus ſiue hoc ſiue illud habeat vel faciat ſed ad totã trinitatem ſanctã, quæ eſt vnus deus omnipotens, omnia faciẽs quæ in cœlo & in terra. Interrogatio, Quo modo beatus Ioannes Euãgeliſta dicit, Deum nemo vidit vnquã. Et ipſe dominus in alio loco, Beati mundo corde, quoniã ipſi deum videbunt. Et Apoſtolus inuiſibilẽ deum dicit. Reſponſio, Videri enim poteſt deus, id eſt intelligi ſecundũ ſuæ donũ gratiæ, ſiue ab angelis, ſiue ab animabus ſanctorum. Plenam vero diuinitatis naturã, nec angelus quilibet, nec ſanctorum aliquis perfecte intelligere poterit. Ideo incomprehenſibilis dicitur deus. Interrogatio, Quòd ſanctis ſummum promittitur præmium æterna dei viſio, an æqualiter videbunt vel intelligẽt? Reſpõſio, Nullatenus æqualiter omnes vel angeli vel animæ ſanctorum deum, vel nunc vident, vel poſt reſurrectionem videbunt: ſed ſecundũ donatoris diſpenſationẽ & meritorum qualitatem. Vnuſquiſque tamen ſufficientem in eius viſione ſuis meritis habebit beatitudinẽ, nec plus quæret quàm habebit, nec ſe minus habere quàm volet dolebit. Interrogatio An aliquid diſtet in deo, eſſe, viuere, intelligere, poſſe. Reſponſio, Nullatenus aliud eſt in deo, eſſe, aliud viuere, vel intelligere, vel aliud poſſe: quia deus eoipſo quo eſt, viuit: & eo quo viuit, intelligit: & eo quo intelligit, poteſt, & eo quo poteſt, eſt: quia ſimplex deitatis natura vnũ habet eſſe, viuere, intelligere, & omnia poteſt. Sed nõ ita eſt in nobis, dum aliud eſt in natura noſtra viuere, aliud intelligere, aliud poſſe In deo vero hæc omnia vnũ atque idẽ ſunt. Interrogatio, Vtrũ de filio ſicut dicitur, Lumen de lumine, deus de deo, poteſt dici omnipotens de omnipotente, bonus de bono, magnus de magno, & cætera talia? Reſponſio, Regulariter vtique tenere debemus, quòd omnia naturæ nomina æqualiter de filio dici poſſunt ſicut de patre: id eſt ſicut dicitur deus de deo, lumen de lumine: ita dicendum eſt, omnipotens de omnipotente, bonus de bono, magnus de magno, ſed non ita in relatiuis. Interrogatio, Sed quo modo in relatiuis nominibus dicendum eſt? Reſponſio, Non

Pſal. 71.
1. Timo. 6.
Ioan. 1.
Matth. 5.
1. Timo. 1.

poſſumus dicere verbum de verbo, quia relatiuum nomen eſt verbũ, quod ſolus eſt filius, ſicut dicimus deum de deo, quod non eſt ſolus filius: nec imaginem de imagine, quia ſolus eſt filius imago. ſicut dicimus lumen de lumine, quod non eſt ſolus filius, quia ſubſtantiale nomen eſt lumen. Interrogatio, Nunquid aliud lumen eſt pater, & aliud filius? Reſponſio. Nequaquam aliud, ſed vnum lumen eſt pater & filius, ſicut vna ſubſtantia: Ideo recte dicitur lumen de lumine, ſicut deus de

1. Cor. 1. deo, Sicut enim vnus eſt deus pater & filius, ita vnum lumẽ. Interrogatio. Legimus Apoſtolo dicente, Chriſtum dei eſſe virtutem & dei ſapientiam: Nunquid pater non habet in ſe ſapientiam, vel virtutem, niſi in filio, quem Apoſtolus ſapientiã dei & virtutem nominauit? Reſponſio, plurimi ita Arrianam deſtruunt impietatem, dicentes impium eſſe credere vnquam deum patrẽ eſſe ſine ſua ſapientia, aut ſine ſua virtute. Sed melius eſt intelligere patrem eſſe ſapientiam & virtutem, imò & ſpiritum ſanctum ſapientiam & virtutem: non tamen tres virtutes, nec tres ſapientias: quia ſapientia ſubſtantiale nomẽ eſt, ſicut virtus, Nec aliud eſt in deo eſſe, aliud ſapere, aliud poſſe: ſed vnum eſt deo eſſe, ſapere, poſſe. Interrogatio, Vtrum ad ſolam ſancti ſpiritus perſonam pertineat charitas, dum Apo-

1. Ioan. 4. ſtolus dicit, Deus charitas eſt, qui dilectio patris & filij eſſe legitur. Reſponſio, Nullatenus ita ſpiritus ſanctus charitas intelligitur, quaſi non ſit pater & filius charitas. Sicut ſpiritus ſanctus eſt charitas, ita & pater eſt charitas, & filius eſt charitas: non tamen tres charitates, ſed vna charitas. Sed quia ſpiritus ſanctus donum dei proprie dicitur, & nullum dei donum charitate maius eſt, imo ſine eo nullum donum ad perpetuã hominem deducere poterit beatitudinem, proinde ſpiritus ſanctus proprie dicitur charitas. Interrogatio, Nunquid impij

Ioan. 1. dona dei habent? Reſponſio. Habẽt vtique per eum, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: In eo

Acto. 17. enim ſumus, mouemur, & viuimus. Bona ſunt enim dona dei eis qui bene vtuntur illis. Ideo charitas ſingulare eſt in ſanctis donum, in qua filij dei diſcernuntur à filiis impietatis. Interrogatio, Quare ſi deus totus vbique eſt, in cœlo dicitur magis habitare quàm in terra? Reſponſio, Quia maior eſt cognitio in ſanctis angelis animabúſque ſanctorum diuinitatis, cum ſint apud deum in cœlis, quàm in terris: Sicut enim in hoc mortali corpore quidam magis intelligunt diuinam ſubſtantiam, qui-

dam

dam minus, ita & in cœlo magis dicitur deus eſſe quàm in terra, quia plenius eiuſdem ſubſtantia intelligitur ab inhabitatoribus cœli quàm terræ incolis. Interrogatio, Si vna ſubſtantia eſt pater & filius & ſpiritus ſanctus, quare ſolus filius incarnatus dicitur? Reſponſio, Quia alia eſt perſona filij, alia patris, alia ſpiritus ſancti. Et ſola quidem perſona filij incarnata eſt, operante tamen eandem incarnationem tota ſancta trinitate, cuius opera ſunt inſeparabilia. Interrogatio, Dum in ſymbolo catholico cantari ſolet dei filium de ſpiritu ſancto & Maria virgine incarnatum: quare non dicitur filius ſpiritus ſancti, ſicut dicitur beatæ virginis? Reſponſio, Non vtique ſic de illo ſicut de illa natus eſt filius dei. De illa ſiquidem, id eſt, ſancta virgine natus eſt filius dei ſicut de matre; non de illo, id eſt, ſpiritu ſancto ſicut de patre, ne duo patres dicerentur in ſancta trinitate. Interrogatio, Si vna natura eſt patris & filij, & filius incarnatus plenus eſt deus & perfectus, quo modo non pariter incarnatus eſt? Reſponſio, Filius plenus eſt deus & perfectus qui ſolus incarnatus eſt, & homo factus eſt. Nam ignis vna ſubſtantia eſt, ſed aliud in igne facit calor, aliud lux, Lux illuminat, calor calefacit, vna tamen ignis natura vtrunque facit & calorem & lucem. Interrogatio, Vtrum diuinitas cum carne concepta & nata & paſſa eſt, & cætera quæ humanitatis propria eſſe noſcuntur? Reſponſio, Vtique diuinitas ſuæ carnis conceptione concepta eſt, & natiuitate nata, ſenſitque participatione humani affectus mortē quam ſponte ſuſceperat, nō naturæ ſuæ potentiā perdens per quā cuncta viuificat. Et ipſe author qui ſponte natus eſt, ſponte paſſus eſt. Et idem opus, quia vtrunque vnus: licet nō alio cogente, ſolus tamen ipſe perpetrauit, ſalua diuinitatis impaſſibitate. Interrogatio, Ex qua natura dicit, Poteſtatem habeo ponendi animā meam? Reſponſio, Omniū quæ in Chriſto ſunt operū authoritas, ex diuinitate eſt: tamē carni conuenit dicere, Poteſtatem habeo ponendi animā meā, non diuinitati. Diuinitas enim non dimiſit animā poſtquā aſſumpſit eā in vtero virginis, caro dimiſit dū emiſit ſpiritū in cruce Chriſtus. Interrogatio, Quo modo cōuenit quod in Geneſi legitur Requieuit deus die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis: & in Euāgelio, Pater meus vſq; modo operatur, & ego operor? Reſponſio, Requieuit à nouarē conditione creaturarū, non à conditarū gubernatione. Et ideo deus tūc creator in ſex dierū creatione putādus eſt, nūc vero guber-

Ioan. 10.

Gene. 2.
Ioan. 5.

nator in totius mundi naturis. Interrogatio, Quot creaturas rationales condidit deus? Reſponſio, Duas, angelicam & humanam, & cœlum angelis, & terram hominibus habitationem. Interrogatio, Quare angeli cum peccatum ſilentio in Geneſi abſconditum eſt, & hominis, patefactum eſt? Reſponſio, Quia angelicum vulnus deus non prædeſtinauit curare, hominis vero ſanare prædeſtinauit. Interrogatio, Cur ſummi angeli peccatum inſanabile fuit, & hominis ſanabile? Reſponſio, Quia angelus ſui ſceleris inuentor fuit, homo vero alterius fraude ſeductus. Item quanto ſublimior angelus in gloria, tanto maior in ruina, Homo vero quanto fragilior in natura, tanto facilior ad veniam. Interrogatio, Cur homo ſuæ poteſtatis creatus author eſt? Reſponſio, Vt ipſe ſibi author eſſet ad vitam, ſiue ad mortem. Si vero neceſſitati eſſet ſubiectus, tunc nec boni operis haberet gloriam, nec mali pœnam, ſed eſſet quaſi vnus ex pecoribus.

INTERROGATIO DE BENEDICTIONIBVS FILIORVM

IACOB. STVDIOSVS ALIQVIS deſumpſit hoc ex libro quæſtionum Hieronymi in Geneſim, omiſſis aut immutatis aliquot verbis, quo modo ſolet Beda.

QVID intelligendum eſt de Benedictionibus, quibus Iacob Patriarcha benedixit filios ſuos: an hiſtorice vel allegorice intelligendæ ſint, dum dicit, Congregamini filij Iacob, vt annunciem vobis quæ vētura ſunt in nouiſſimis diebus: & ſi videtur ex his verbis magis allegoriam ſonare quàm hiſtoriam? Reſponſio, Vtrunque vero, & hiſtoriam & allegoriam. Hiſtoriam de diuiſione terræ promiſſionis, quæ diuiſiones diuidēdæ erant nepotibus eorū. Et allegoriā de Chriſto & de Eccleſia in nouiſſimis temporibus futura. Sed prius hiſtoriæ fundamenta ponenda ſunt, vt aptius allegoriæ culmen priori ſtructuræ ſuperponatur. Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, principiū doloris mei: prior in donis, maior imperio, Effuſus es ſicut aqua, non creſcas: quia aſcendiſti cubile patris tui, & maculaſti ſtratum eius. Eſt autem ſenſus hic, Tu es primogenitus meus, maior in liberis, & debebas, iuxta ordinem natiuitatis tuæ hæreditatem quæ primogenitis iure debebatur, ſacerdotium accipere & regnū. Hoc quippe in portando honore & præualido robore demōſtratur: Verum quia peccaſti, & quaſi aqua quolibet vaſculo non tenetur, voluptatis effuſus es impetu: idcirco præcipio tibi vt vltra non pecces, ſiſq; in fratrum numero, pœnas peccati luens, quod primogeniti ordinem perdidiſti. Principiū autem dolo- *Gen. 49.*

aaa 4 ris eſt

riſ eſt omnis primogenitus,quia pro eo commouientur viſcera parentũ.Simeon & Leui fratres vaſa iniquitatis bellantia: in conſilium eorũ non veniat anima mea, & in cœtu illorum non ſit gloria mea:quia in furore ſuo occiderunt virum, & in voluntate ſua ſuffoderunt murum. Maledictus furor eorum, quia pertinax:& indignatio eorũ,quia dura.Diuidã eos in Iacob & diſpergã illos in Iſraël.Significat autem non ſui conſilij fuiſſe,quod Sichẽ & Emor interfecerunt fœderatos,& contra fas in pacis & amiciciarũ tẽpore ſanguinem fuderunt innocentem,& quaſi quodam furore ſic crudelitate raptati muros hoſpitæ vrbis euerterunt.Vnde dicit, Maledictus furor eorũ, quia pertinax:& relinquã & diſpergam illos in Iſraël.Leui enim hæreditatẽ propriã nõ accepit, ſed in omnib⁹ ſceptris paucas vrbes ad inhabitandũ habuit.De Simeon vero in libro Ieſu ſcriptum eſt, quod & ipſe propriũ funiculum nõ acceperit, ſed de tribu Iuda quiddam acceperit.Iuda te laudabũt fratres tui manus tuæ in ceruicibus inimicorũ tuorum,adorabunt te filij patris tui.Catulus leonis Iuda,ad prædã fili mi aſcendiſti, requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna. Quis ſuſcitabit eum?Quia Iudas cõfeſſio ſiue laus interpretatur, recte ſcribitur de Iuda, Confitebuntur tibi fratres, vel laudabunt te.Et licet de Chriſto grande myſterium ſit,ſed tamen ſecundum literam ſignificat quod per Dauid ſtirpẽ generarentur reges, & quòd adorarent eum omnes tribus.Non enim ait filij matris tuæ,ſed filij patris tui.Et quod ſequitur, Ad prædã fili mi aſcẽdiſti, oſtendit eum captiuos populos eſſe ducturum, & iuxta intelligentiam ſacratiorem aſcendiſſe in altũ, & captiuam duxiſſe captiuitatẽ.Siue quod melius puto,captiuitas paſſionem, aſcenſus reſurrectionem ſignificat. Alligans ad vineam pullũ ſuum & ad vitẽ aſinã ſuam. Quòd videlicet pullum aſinæ, cui ſuperſedit Ieſus,hoc eſt gentiliũ populum,vineæ Apoſtolorũ, qui ex Iudæis ſunt copulauerit:& ad vitem,ſiue, vt in Hebreo habetur, Soreth,id eſt electam vitem alligauerit aſinam cui ſuperſedit Eccleſia ex nationibus cõgregata. Quod autem dicit, Fili mi,cõuerſionem ad Chriſtum de ipſo Iuda facit, eo quòd Chriſtus ſit vniuerſa facturus.Quod autem dicitur, Non auferetur ſceptrum de Iuda,& dux de femoribus eius,donec veniat ille qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium : ſignificat quòd non deficerent principes de tribu Iuda vſque ad tempus quo natus eſt Chriſtus, qui miſſus à patre expectatio eſt gen

Gene. 33.

Pſal. 67.

eſt gentium. Zabulon in littore maris habitabit, & in ſtatione nauium, pertingens vſque ad Sidonem. Iſachar aſinus fortis accubans inter terminos, vidit requiem quod eſſet bona, & terram quod optima: & ſuppoſuit humerum ſuum ad portandū, factúſq; eſt tributis ſeruiens. Quia ſupra Zabuló dixerat, quod maris magni littora eſſet poſſeſſurus, Sidoniam quoque & reliquas Phœnices vrbes contingeret, nunc ad mediterraneam prouinciam redit, & Iſachar, qui iuxta Neptalim pulcherrimam in Galilæa regionem poſſeſſurus eſt, benedictione ſua habitationem facit. Aſinum autem oſſeum vel fortem vocat. & humerum dicit ſuppoſuiſſe ad portandum: quia in labore terræ & vehentis ad mare, quæ in finibus ſuis naſcebantur, plurimum laboraret, regibus quoque tributa comportans. Aiunt Hebræi per metaphoram ſignificari, quod ſcripturas ſanctas de die ac nocte meditans, ſtudium ſuum dederit ad laborandum: & idcirco ei omnes ſeruiunt quaſi magiſtro dona portantes. Dan iudicabit populum ſuum, ſicut & alia tribus in Iſrael: Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor eius retro: ſalutare tuum expectabo domine. Sampſon iudex Iſrael de tribu Dan fuit. Hoc ergo dicit, nunc videns in ſpiritu comam nutrire Sampſonem Nazaræum cæſiſque hoſtibus triumphare, quod in ſimilitudinem colubri reguliq́ue obſidēs vias nullum per terrā Iſrael tranſire permittat, Sed etiā ſi quis temerarius, virtute ſua quaſi velocitate equi confiſus, eā voluerit prædonis more populare, nō effugere valebit. Totū autē per metaphorā ſerpētis & equitis loquitur. Videns ergo tam fortem Nazaræum, quod ipſe propter meretricem mortuus eſt, & moriens noſtros occidit inimicos putaui ô deus ipſum eſſe Chriſtum filiū tuum: verum quia mortuus eſt & non reſurrexit, & rurſum ductus eſt Iſrael in captiuitatem, alius mihi ſaluator mundi, & mei generis præſtolandus eſt, vt veniat cui repoſitum eſt vt ipſe eſſet expectatio gentium. Gad accinctus præliabitur ante eum, & ipſe accingetur retrorſum. Significat, quod Gad Ruben & dimidia tribus Manaſſe ad filios quos trans Iordanem in poſſeſſionem dimiſerat. poſt quatuordecim annos reuertens. prælium aduerſum eos gentium vicinarum grande repererit, & victis hoſtibus fortiter dimicauerit. Lege Ieſum Naue & Paralipomenon. Neptalim, ceruus emiſſus dans eloquia pulchritudinis, ſiue Neptalim ager irriguus. Vtrumque ſignificat Hebræum

verbum aiala. Significat autem, quòd aquæ calidæ in ipſa naſcantur tribu, ſiue quod ſuper lacum Geneſar fluéto Iordanis eſſet irriguus. Hebræi autem volunt propter Tyberiadē, quæ legis videbatur habere noticiā, agrū irriguum eloquia pulchritudinis prophetari. Ceruus autem emiſſus temporaneas fruges & velocitatē terræ vberioris oſtendit, Sed melius ſi ad doctrinā ſaluatoris cūcta referamus, quod ibi vel maxime docuerit ſaluator, vt in euāgelio quoq; ſcriptum eſt. Filius meus Ioſeph accreſcens, filius meus accreſcēs & decorus aſpectu, filiæ decurrerūt ſuper murū: ſed exaſperauerunt eū, & iurgati ſunt, inuiderúntq; illi habentes iacula. Sedit in forti arcus eius, & diſſoluta ſunt vincula brachiorū & manuū eius per manū potentis Iacob. Inde paſtor egreſſus eſt lapis Iſrael. O fili Ioſeph qui tam pulcher es, vt te tota de muris & turribus ac feneſtris puellarū Aegypti turba proſpectet, inuiderunt tibi, & ad iracundiā te prouocauerunt fratres tui, habentes liuoris ſagittas & zeli iaculis vulnerati. Verum arcum tuū & arma pugnandi poſuiſti in deo, qui fortis eſt pugnator: & vincula tua quibus te fratres ligauerunt ab ipſo ſoluta ſunt & dirupta, vt ex tuo ſemine tribus naſcatur Ephraim fortis & ſtabilis, & inſtar lapidis durioris inuicta, imperās quoque decem tribubus Iſrael. Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam & veſpere diuidet ſpolia. Quia de Apoſtolo Paulo quæ dicta ſunt maniſeſtiſſima ſit prophetia, omnibus patet, quod in adoleſcentia perſecutus ſit Eccleſiā, in ſenectute prædicator Euangelij fuerit. Hebræi autē ita dixerūt, Altare in quo immolabantur hoſtiæ, & victimarum ſanguis ad baſim illius fundebatur, in parte tribus Beniamin fuit, Hoc, inquiunt, ſignificat, quod ſacerdotes immolant mane hoſtias, ad veſperum diuidunt ea quæ ſibi ex lege collata ſunt, lupū ſanguinarium, lupum voracem ſuper altaris interpretatione ponentes, & ſpoliorū diuiſorem ſuper ſacerdotibus, qui ſeruientes altari viuunt de altari. Hæc autem hiſtorice. Spiritaliter autem in Ruben prioris populi Iudæorū oſtēdit eſſe perſonā, cui a domino dicitur, Iſrael pri-

Exod. 4. mogenitus meus. Etenim iuxta quod primogenito debebatur, ipſius erat accipere ſacerdotium & regnum. Additur, tu virtus mea: Vtique quòd ex ipſo populo fundamentum fidei, ex ipſo virtus dei, quæ eſt Chriſtus, aduenit. Quo modo autem ipſe ſit principiū dolorū, niſi dū patri deo ſemper irrogauerit iniuriam: dum conuertit ad eum dorſum & non faciem. Iſte

prior

prior in donis,quia primum ipſis credita ſunt eloquia dei & legiſlatio & teſtamentum ſiue promiſſio. Ille maior imperio, Vtiq; pro magnitudine virium,quia copioſius cæteris in hoc ſeculo propter idem negauit.Effuſus eſt autem ſicut aqua,peccando in Chriſto,quæ vaſculo non tenetur voluptatis , effuſus eſt impetu,& idcirco addidit,vltra non creſcas. Quapropter ipſe poſtquam in vniuerſo orbe diſperſus eſt,valde imminutus eſt.Sed quare talia meruit,ita ſubiecit:quia aſcendiſti cubile patris tui.Primogenitæ autem plebis audaciam prædicat, Quæ aſcendit cubile patris ſui,& maculauit ſtratū eius,quādo corpus dominicum,in quo plenitudo diuinitatis requieſcebat raptū in cruce ſuſpendit,& ferro cōmaculauit.Simeon & Leui fratres,vaſa iniquitatis bellantia.Per Simeō & Leui Scribæ & Phariſæi & ſacerdotes Iudaici populi intelliguntur. De Simeone enim ſcribæ erāt Iudæorū, & de tribu Leui principes ſacerdotū,qui conſiliū fecerunt vt Ieſum dolo tenerent & occiderent.De quo cōſilio dicit,In conſiliū eorū ne veniat anima mea Horrebat enim tāta ſcelera quę nouiſſimis tēporibus facturi erāt Iudæi,Quia in furore ſuo occiderunt virū,id eſt, Chriſtū,de quo dicitur:Ecce vir oriēs nomē eius.Et alibi, Fœmina circundabit virū Suffoderunt murū,id eſt,illum ſpiritalem fortiſſimū murū qui cuſtodit Iſraël,lancea confoderunt. Maledictus furor eorū,quia pertinax:vtiq; quādo furore accēſi & ira,obtulerunt Chriſtū Pontio Pilato,dicentes,Crucifige crucifige.Et indignatio eorū,quia dura:dum Barrabā latronē peterent,& principem vitæ crucifigendum poſtularent. Diuidam eos in Iacob,& diſpergam illos in Iſraël: Quia nonnulli ex ipſis crediderunt,quidā in infidelitate permanſerunt. Dicuntur enim diuiſi ij qui ab eis ſeparantur, & veniunt ad fidem,Diſperſi autem,quorum patria templóque ſubuerſo per orbem terræ incredulorum genus ſpargitur. Iuda te laudabunt fratres tui. Per hunc Iudam verus confeſſor exprimitur Chriſtus, qui ex eius tribu ſecundum carnem eſt genitus. Ipſum laudabūt fratres ſui:Apoſtoli ſcilicet & omnes cohæredes eius,qui per adoptionem patris filij dei effecti ſunt, & Chriſti fratres per gratiā,quorum ipſe eſt dominus per naturam.Manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum.Eiſdem enim manibus atque eodem crucis trophæo & ſuos texit, & inimicos & aduerſarias poteſtates curuauit.Iuxta quod & pater promittit ei dicēs:Sede ad dexteram mea, donec ponam inimic

Matt.26. *Zacha.6.* *Hiere.31.* *Ioan.19.* *Pſal.109.*

inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Adorabunt te filij
Roma.11. patris tui: Quando multi ex filiis Iabob adorant eum, per e-
lectionem gratiæ ſalui facti. Catulus leonis Iuda, Quando
Eſaia.9. naſcendo factus eſt paruulus, ſicut ſcriptum eſt, Paruulus na-
tus eſt nobis. Ad prædam fili mi aſcendiſti: id eſt aſcendens in
crucem, captiuos populos redemiſti: & quos ille contrarius
inuaſerat, tu moriens eripuiſti. Denique rediens ab inferis,
aſcendiſti in altum & captiuam duxiſti captiuitatem. Requieſ-
Pſal.76. cés accubuiſti vt leo. Manifeſtiſſime Chriſtus in paſſione accu
Ioan.19. buit, quando inclinato capite tradidit ſpiritum: & quando in
ſepulchro poſitus fuit, velut quodam corporis ſomno quie-
uit. Sed quare vt leo, & velut catulus leonis? In ſomno enim
ſuo leo fuit, quando non neceſſitate, ſed poteſtate hoc ipſum
compleuit, ſicut ipſe dicit, Nemo tollit à me animam meam,
Ioan.10. ſed ego pono eam. Quod vero addit, & vt catulus leonis: inde
enim mortuus vnde natus. Bene ergo Chriſtus vt leo requie-
uit, qui non ſolum mortis acerbitatem non timuit, ſed & in
ipſa morte mortis imperium vicit. Quod autem dicit, Quis
ſuſcitabit eum? Quia nullus niſi ipſe, iuxta quod dicit, Sol-
Ioan.2. uite templum hoc, & in triduo ſuſcitabo illud. Non deficiet
dux de Iuda, & reliqua. Hoc manifeſtiſſime ad Iudam refer-
tur. Diu enim fuit ex ſemine illius intemerata apud Iudæos
ſucceſſio regni, donec Chriſtus naſceretur, ſicut ſupra dixi.
Alligans ad vineam pullum ſuum. Pullus ſuus populus eſt ex
gentibus, cui adhuc nunquam fuerat legis onus impoſitum.
Hunc copulauit ad vineam, ad Apoſtolos ſcilicet qui ex Iu-
Eſaia.5. dæis ſunt. Nam vinea domini Sabaoth domus Iſraël eſt. Et
Ioan.15. ad vitem aſinam ſuam: ipſe dicit, Ego ſum vitis vera. Ad hanc
ergo vitem alligat aſinam ſuam, ſynagogam tardigradam ſci-
licet, & graui legis pondere depreſſam. Lauit in vino ſtolam
ſuam: ſiue carnem ſuam in ſanguine paſſionis, ſiue ſanctam
Eccleſiam illo vino, quod pro multis effundetur in remiſſio-
nem peccatorum. Et in ſanguine vuæ pallium ſuum. Pallium
gentes ſunt quas corpori ſuo iunxit, ſicut ſcribitur. Pulchrio-
res oculi eius vino. Oculi Chriſti Apoſtoli ſunt & Euangeli-
Matt.26. ſtæ, qui lumen ſcientiæ Eccleſiæ præſtant: quorum præcepta
Gene.49. auſteritatem vini priſcæ legis ſuperant, quia longe leuiora
ſunt. Et dentes eius lacte candidiores. Dentes præceptores
ſunt ſancti, qui præcidunt ab erroribus homines, & eos quaſi
comedendo in Chriſti corpus tranſmittunt. Candidiores au-
tem

tem effecti ſunt doctores Eccleſiæ lacte veteris legis. Zabulon habitabit in littore maris, & in ſtatione nauium. Zabulon interpretatur habitaculum fortitudinis, & Eccleſiam ſignificat. Hæc in littore maris habitat & ſtatione nauium, cum credentibus refugium & periclitantibus demonſtrat fidei portum. Hæc contra omnes turbines ſeculi inconcuſſa firmitate ſolide expectat naufragium Iudeorum & hæreticorum procellas, qui circunferuntur omni vento doctrinæ, quorum etſi tunditur fluctibus, non tamen frangitur. Pertendit autem vſque ad Sidonem, hoc eſt, vſque ad gentes. Legitur etiam in Euangelio inde aſſumptos eſſe Apoſtolos aliquos, & ipſis locis dominum ſæpe docuiſſe, ſicut ſcriptum eſt, Terra Zabulon, & terra Neptalim, populus qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam. Sidon interpretatur venator, vel venatrix. Venatores qui ſunt niſi Apoſtoli? Quia vt ſupra diximus, ex illis locis aſſumpti ſunt. de quibus dicitur, Mittam venatores multos, & venabunt vos. Iſachar aſinus fortis. Iſachar qui interpretatur merces, refertur ad populum gentium, quem dominus ſanguinis ſui precio mercatus eſt. Hic Iſachar aſinus fortis ſcribitur, quia prius populus gentilis quaſi brutum & luxurioſum animal nullaque ratione ſubſtitit, ſed poſtmodum iugum diſciplinæ Euangelicæ libenter portauit. Hic accubans inter terminos, vidit requiem quòd eſſet bona, & terram quod optima. Inter terminos autem cubare, eſt præſtolato mūdi fine requieſcere, nihilque de iis quæ nunc verſantur in medio quærere, ſed vltima deſiderare. Et fortis aſinus requiem & terram optimam videt. cum ſimplex gentilitas ſe ad robur boni operis erigit, & ad æternæ vitæ patriam tendit. Vnde etiam apponit humerum ſuum ad portandum, quia cum ad promiſſam requiem peruenire deſiderat, cuncta mandatorum onera libenter portat. Vnde factus eſt tributis ſeruiens hoc eſt, Chriſto regi ſuæ fidei dona & operum bonorum offerens munera. Dan iudicabit populum ſuum ſicut aliæ tribus in Iſraël. Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita, & reliqua. Dicunt quidam Antichriſtū per hæc prædici & de iſta tribu futurum, pro eo quòd hoc loco Dan, & coluber aſſeritur & mordens, & quod inter tribus Iſraël, primus Dan ad Aquilonem caſtrametatus eſt, illum ſignificans qui ſe in lateribus Aquilonis ſedere dicit, & de quo figuraliter dicit Propheta, A Dan auditus eſt fremitus equorum. Qui non ſolū coluber, ſed etiam ceraſtes vocatur κέρατα enim

Matth. 4. *Eſa. 9.* *Hiere. 16.* *Eſaia. 14.* *Hiere. 8.*

enim Græce cornua dicuntur.Serpens ergo ille cornutus eſſe perhibetur,Per quem digne Antichriſtus aſſeritur, quia contra vitam fidelium cum morſu peſtiferæ prædicationis armabitur etiam cornibus poteſtatis. Quis autē neſciat ſemitam anguſtiorem eſſe quam viam?Fit ergo Dan coluber in via, quia in præſentis vitæ latitudine eos ambulare prouocat, quibus quaſi parcendo blanditur:ſed in via mordet, quia eos quibus libertatem tribuit,erroris ſui veneno conſumit. Fit ceraſtes in ſemita:quia quos fideles reperit & ſeſe ad præcepti cœleſtis itinera conſtringentes,non ſolum nequicia callidæ perſuaſionis impetit,ſed etiam terrore poteſtatis premit, & in perſecutionis languore,poſt beneficia fictæ dulcedinis, exercet cornua poteſtatis.Equus iſte cuius vngulas ceraſtes mordere dicitur hunc mundum inſinuat,qui per elationem ſuam in curſu labentium temporum ſpumat. Et quia Antichriſtus extrema mundi huius apprehendere nititur,ceraſtes iſte equi vngulas mordere perhibetur.Vngulas quippe equi mordere,eſt extrema ſeculi feriendo contingere, vt cadat aſcenſor eius retro. Plebs infidelis Iudæo, erroris ſui laqueis capta, pro Chriſto Antichriſtum expectat.Bene Iacob eodem loco repente in electorum vocem conuerſus eſt dicens,Salutare tuum expectabo domine:id eſt, non ſicut infideles Antichriſtum,ſed eum qui in redemptionem noſtram venturus eſt, verum credo fideliter Chriſtum, Amen.

SENT

SENTENTIAE ALIQVOT VELVT APHORISMI EX OMNIBVS AVGVSTINI ET ALIORVM LIBRIS

decerptæ per ſtudioſum aliquem.

INNOCENTIA eſt vera quę nec ſibi nec alteri nocet, Quoniã qui diligit iniquitatem odit animam ſuam, & nemo non prius in ſe quam in alterum peccat. *Innocētia.* *Pſal. 10.*

II. Sic diligendi ſunt homines, vt eorũ nõ diligãtur errores: quia aliud eſt amare quod facti ſunt, aliud odiſſe quod faciũt. *Dilectio.*

III. Vera æternitas & vera immutabilitas non eſt niſi in deitate trinitatis: cui quod eſt eſſe perpetuũ eſt: quia natura initio carẽs, incremento nõ indigens, ſicut nullum finẽ, ita nullam recipit mutabilitatẽ. Creaturę autẽ illę quibus deus ęternitatẽ dedit vel daturus eſt, nõ penitus omnis finis alienæ ſunt, quia non ſunt extra cõmutationẽ, dum finis illis eſt & temporalis inſtitutio, & localis mutatio, & ipſa in augmentum ſui mutatio facta. *Aeternitas.*

IIII. Patientia dei magna eſt qua parcit contẽptus, parcit etiã negatus: & magis vult vitam peccatoris quã, mortẽ. Eruditio eſt pœnitudinis, & oblatio correctionis nec vlla Chriſti opera à miſericordia vacant, quoniã homini & indulgentia cõſulit & flagello. *Patiētia.* *Ezec. 18.*

V. Diuina bonitas ideo maxime iraſcitur in hoc ſeculo, ne iraſcatur in futuro, & miſericorditer temporalẽ adhibet ſeueritatẽ, ne ęternã iuſte inferat vltionem. *Vltio dei.*

VI. Vera confeſſio eſt benedicentis, cum idem ſonus eſt & oris & cordis. Bene autẽ loqui & male viuere, nihil aliud eſt, quã ſe ſua voce damnare. *Confeſſio laudis.*

VII. Dilectio dei & proximi propria & ſpecialis virtus eſt piorũ atq; ſanctorum, cũ cęterę virtutes & bonis & malis eſſe poſſint cõmunes. *Charitas.*

VIII.

Doctrina apoſtolica. VIII. Doctrina apoſtolica tam ſalubris atque vitalis eſt, vt pro capacitate vtentium neminem ſui relinquat exortem: quia ſiue paruuli, ſiue magni, ſiue infirmi, ſiue fortes habent in ea vnde alantur, vnde ſatientur.

De quærē do deo. IX. Deum quærens gaudium quærit: Sic ergo quærat vt non in ſe, ſed in domino gaudeat. Accedendo enim ad deum illuminatur ignorantia, & corroboratur infirmitas, data ſibi & intelligentia qua videat, & charitate qua ferueat,

Faſtidiū ſpiritale. X. Sicut corpori noxium eſt eſcam corporeā non poſſe percipere, ita animæ periculoſum eſt ſpiritales delicias faſtidire.

Non eſſe.b XI. Nonnunquam multi ſunt qui ad non eſſe tendunt. Quid enim tam eſt obnoxium paucitati, quàm quod eſt debitum perditioni?

Clemētia. XII. Non concupiſcit deus pœnam reorum, tanquam ſaturari deſiderans vltione: ſed quod iuſtum eſt cum tranquillitate decernit, & recta voluntate diſponit, vt etiam mali non ſint inordinati.

Intellectus. XIII. Bonum intellectum habet, qui quod faciendum eſt, recte intelligit & facit. Alioquin talis eſt ſine opere intelligentia, qualis ſine timore ſapientia, cum ſcriptum ſit, Initium

Eccle.1. ſapientiæ timor domini.

Requies. XIIII. Habet & in hac vita requiem ſuam anima, quæ de morte infidelitatis exempta eſt, & non ab operibus iuſticiæ, ſed ab iniquitatis ſe abſtinet actione, vt viuens deo & mortua mundo in humilitatis & manſuetudinis placita tranquillitate requieſcat.

Votum. XV. Quiſquis bene cogitat quæ voueat deo, & quæ vouendo perſoluat, ſeipſum voueat & reddat. Hoc exigitur, hoc de-

Luce.20. betur. Imago Cæſaris reddatur Cæſari: imago dei reddatur deo. Sed ſicut videndum eſt quid offeras, & cui offeras, ita etiā conſiderandum eſt, vbi offeras: quia veri ſacrificij extra catholicam Eccleſiam locus non eſt.

Gratia et iuſticia. XVI. Duæ ſunt retributiones iuſticiæ, cum aut bona pro bonis, aut mala pro malis redduntur. Tertia eſt retributio gratiæ cum per regenerationem remittuntur mala, & retribuuntur bona, atq; ita manifeſtantur, quia vniuerſæ viæ domini mi-

Pſal.24. ſericordia & veritas. Illam autem retributionem impiorum, qua pro bonis mala reſtituuntur, deus neſcit: qui non retribue-

Ciuis hoſpes ret bona pro malis, niſi eſſet cui retribueret bona pro bonis.

XVII. Omnis qui ad ſupernam pertinet ciuitatem, peregrinus

grinus eſt mundi & dum temporaliter viuitur vita in patria viuit
aliena, vbi inter multa illecebroſa, & multa fallacia deum noſ-
ſe & amare paucorum eſt: quibus fit præceptum domini luci-
dum illuminans oculos, vt nec in dei, nec in proximi charita- *Pſal. 18.*
te fallantur.

XVIII. Nemo eſt cuius animam corruptibile corpus &
inhabitatio terrena non aggrauet, Sed nitendum eſt, vt carnis *Caro.*
cupiditates ſpiritus vigore ſuperentur: & interior homo qui *Sapien. 9.*
ſemper ſibi ſentit reſiſti, ſemper de diuino auxilio expectet
adiuuari.

XIX. Anguſta eſt via quæ ducit ad vitam, & tamen per
ipſam niſi dilatato corde non curritur: quia iter virtutum quo *Anguſta*
gradiuntur pauperes Chriſti, amplum eſt fidelium ſpei, etſi ar- *via.*
ctum ſit infidelium vanitati. *Matth. 7.*

XX. Hoc affectu & deſiderio colendus eſt deus, vt ſui cul-
tus ipſe ſit merces. Nam qui deum ideo colit, vt aliud magis *Præmium*
quam ipſum promereatur, non deum colit, ſed illud quod aſ-
ſequi concupiſcit.

XXI. De occultis cordis alieni temere iudicare, peccatum
eſt: & cum cuius nõ videntur niſi bona opera, iniquum eſt ex *Iudicia.*
ſuſpicione reprehendere, cum eorum quæ hominis ſunt inco-
gnita ſolus deus iudex ſit: quia iuſtus eſt & inſpector verus.

XXII. Diuini eſt muneris, cum & recta cogitamus, & pe-
des noſtros à falſitate atque iniuſticia continemus: quoties *De adiu-*
enim bona agimus, deus in nobis atque nobiſcum vt opere- *torio dei.*
mur operatur.

XXIII Iuſto iudicio dei datur plerunque peccatoribus
poteſtas, qua ſanctos ipſius perſequantur, vt qui ſpiritu dei *Afflictio.*
iuuantur & aguntur, fiant per laborum exercicia clariores.

XXIIII. Non eſt vera ſcientia boni, niſi ad hoc compre
hendatur vt agatur. Inutiliter autem meditatur legem dei, qui *Scientia.*
laborat vt memoria teneat quod actione non implet.

XXV. Qui legem dei diligit probat ſe in hominibus ini-
quis id quod contra legem eſt odiſſe, non homines. *Legis a-*

XXVI. Mandata dei niſi quieta mens ſcrutari non poteſt, *mor.*
vt ergo religioſum exerceatur ſtudium, abigenda ſunt iurgia *Legis ſcru*
malignorum. *tatio.*

XXVII. Nemo tam eruditus, nemo tam doctus eſt qui ſu-
perna illuſtratione non egeat. Non enim vlla ita diuinorum *Profectus*
bonorum augmenta ſufficiunt, vt non ſemper ſuperſit quod

poſſumus dicere verbum de verbo, quia relatiuum nomen eſt verbũ, quod ſolus eſt filius, ſicut dicimus deum de deo, quod non eſt ſolus filius: nec imaginem de imagine, quia ſolus eſt filius imago. ſicut dicimus lumen de lumine, quod non eſt ſolus filius, quia ſubſtantiale nomen eſt lumen. Interrogatio, Nunquid aliud lumen eſt pater, & aliud filius? Reſponſio Nequaquam aliud, ſed vnum lumen eſt pater & filius, ſicut vna ſubſtantia: Ideo recte dicitur lumen de lumine, ſicut deus de deo, Sicut enim vnus eſt deus pater & filius, ita vnum lumẽ.

1.Cor. 1. Interrogatio. Legimus Apoſtolo dicente, Chriſtum dei eſſe virtutem & dei ſapientiam: Nunquid pater non habet in ſe ſapientiam, vel virtutem, niſi in filio, quem Apoſtolus ſapientiã dei & virtutem nominauit? Reſponſio, plurimi ita Arrianam deſtruunt impietatem, dicentes impium eſſe credere vnquam deum patrẽ eſſe ſine ſua ſapientia, aut ſine ſua virtute. Sed melius eſt intelligere patrem eſſe ſapientiam & virtutem, imò & ſpiritum ſanctum ſapientiam & virtutem: non tamen tres virtutes, nec tres ſapientias: quia ſapientia ſubſtantiale nomẽ eſt, ſicut virtus, Nec aliud eſt in deo eſſe, aliud ſapere, aliud poſſe: ſed vnum eſt deo eſſe, ſapere, poſſe. Interrogatio, Vtrum ad ſolam ſancti ſpiritus perſonam pertineat charitas, dum Apo-

1.Ioan. 4. ſtolus dicit, Deus charitas eſt, qui dilectio patris & filij eſſe legitur. Reſponſio, Nullatenus ita ſpiritus ſanctus charitas intelligitur, quaſi non ſit pater & filius charitas. Sicut ſpiritus ſanctus eſt charitas, ita & pater eſt charitas, & filius eſt charitas: non tamen tres charitates, ſed vna charitas. Sed quia ſpiritus ſanctus donum dei proprie dicitur, & nullum dei donum charitate maius eſt, imo ſine eo nullum donum ad perpetuã hominem deducere poterit beatitudinem, proinde ſpiritus ſanctus proprie dicitur charitas. Interrogatio, Nunquid impij

Ioan. 1. dona dei habent? Reſponſio. Habẽt vtique per eum, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: In eo

Acto. 17. enim ſumus, mouemur, & viuimus. Bona ſunt enim dona dei eis qui bene vtuntur illis. Ideo charitas ſingulare eſt in ſanctis donum, in qua filij dei diſcernuntur à filiis impietatis. Interrogatio, Quare ſi deus totus vbique eſt, in cœlo dicitur magis habitare quàm in terra? Reſponſio, Quia maior eſt cognitio in ſanctis angelis animabúſque ſanctorum diuinitatis, cum ſint apud deum in cœlis, quàm in terris: Sicut enim in hoc mortali corpore quidam magis intelligunt diuinam ſubſtantiam, quidam

dam minus ita & in cœlo magis dicitur deus eſſe quàm in terra, quia plenius eiuſdem ſubſtantia intelligitur ab inhabitatoribus cœli quàm terræ incolis. Interrogatio, Si vna ſubſtantia eſt pater & filius & ſpiritus ſanctus, quare ſolus filius incarnatus dicitur? Reſponſio, Quia alia eſt perſona filij, alia patris, alia ſpiritus ſancti. Et ſola quidem perſona filij incarnata eſt, operante tamen eandem incarnationem tota ſancta trinitate, cuius opera ſunt inſeparabilia. Interrogatio, Dum in ſymbolo catholico cantari ſolet dei filium de ſpiritu ſancto & Maria virgine incarnatum: quare non dicitur filius ſpiritus ſancti, ſicut dicitur beatæ virginis? Reſponſio, Non vtique ſic de illo ſicut de illa natus eſt filius dei. De illa ſiquidem, id eſt, ſancta virgine natus eſt filius dei ſicut de matre, non de illo, id eſt, ſpiritu ſancto ſicut de patre, ne duo patres dicerentur in ſancta trinitate. Interrogatio, Si vna natura eſt patris & filij, & filius incarnatus plenus eſt deus & perfectus, quo modo non pariter incarnatus eſt? Reſponſio, Filius plenus eſt deus & perfectus qui ſolus incarnatus eſt, & homo factus eſt. Nam ignis vna ſubſtantia eſt, ſed aliud in igne facit calor, aliud lux, Lux illuminat, calor calefacit, vna tamen ignis natura vtrunque facit & calorem & lucem. Interrogatio, Vtrum diuinitas cum carne concepta & nata & paſſa eſt, & cætera quæ humanitatis propria eſſe noſcuntur? Reſponſio, Vtique diuinitas ſuæ carnis conceptione concepta eſt, & natiuitate nata, ſenſitque participatione humani affectus mortē quam ſponte ſuſceperat, nō naturæ ſuæ potentiā perdens per quā cuncta viuificat. Et ipſe author qui ſponte natus eſt, ſponte paſſus eſt. Et idem opus, quia vtrunque vnus: licet nō alio cogente, ſolus tamen ipſe perpetitur, ſalua diuinitatis impaſſibitate. Interrogatio, Ex qua natura dicit, Poteſtatem habeo ponendi animā meam? Reſponſio, Omniū quæ in Chriſto ſunt operū authoritas, ex diuinitate eſt: tamē carni conuenit dicere, Poteſtatem habeo ponendi animā meā, non diuinitati. Diuinitas enim non dimiſit animā poſtquā aſſumpſit eā in vtero virginis, caro dimiſit dū emiſit ſpiritū in cruce Chriſtus. Interrogatio, Quo modo cōuenit quod in Geneſi legitur Requieuit deus die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis: & in Euāgelio, Pater meus vſq; modo operatur, & ego operor? Reſponſio, Requieuit à nouarē conditione creaturarū, non à conditarū gubernatione. Et ideo deus tūc creator in ſex dierū creatione putādus eſt, nūc vero guber-

Ioan. 10.
Gene. 2.
Ioan. 5.

nator in totius mundi naturis. Interrogatio, Quot creaturas rationales condidit deus? Reſponſio, Duas, angelicam & humanam, & cœlum angelis, & terram hominibus habitationem. Interrogatio, Quare angeli cum peccatum ſilentio in Geneſi abſconditum eſt, & hominis, patefactum eſt? Reſponſio, Quia angelicum vulnus deus non prædeſtinauit curare, hominis vero ſanare prædeſtinauit. Interrogatio, Cur ſummi angeli peccatum inſanabile fuit, & hominis ſanabile? Reſponſio, Quia angelus ſui ſceleris inuentor fuit, homo vero alterius fraude ſeductus. Item quanto ſublimior angelus in gloria, tanto maior in ruina, Homo vero quanto fragilior in natura, tanto facilior ad veniam. Interrogatio, Cur homo ſuæ poteſtatis creatus author eſt? Reſponſio, Vt ipſe ſibi author eſſet ad vitam, ſiue ad mortem. Si vero neceſſitati eſſet ſubiectus, tunc nec boni operis haberet gloriam, nec mali pœnam, ſed eſſet quaſi vnus ex pecoribus.

INTER

INTERROGATIO DE BENEDICTIONIBVS FILIORVM IACOB. STVDIOSVS ALIQVIS

deſumpſit hoc ex libro quæſtionum Hieronymi in Geneſim, omiſſis aut immutatis aliquot verbis, quo modo ſolet Beda.

QVID intelligendum eſt de Benedictionibus, quibus Iacob Patriarcha benedixit filios ſuos: an hiſtorice vel allegorice intelligendæ ſint, dum dicit, Congregamini filij Iacob, vt annunciem vobis quæ vẽtura ſunt in nouiſſimis diebus: & ſi videtur ex his verbis magis allegoriam ſonare quàm hiſtoriam? Reſponſio, Vtrunque vero, & hiſtoriam & allegoriam. Hiſtoriam de diuiſione terræ promiſſionis, quæ diuiſiones diuidẽdæ erant nepotibus eorũ. Et allegoriã de Chriſto & de Eccleſia in nouiſſimis temporibus futura. Sed prius hiſtoriæ fundamenta ponenda ſunt, vt aptius allegoriæ culmen priori ſtructuræ ſuperponatur. Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, principiũ doloris mei: prior in donis, maior imperio, Effuſus es ſicut aqua, non creſcas: quia aſcendiſti cubile patris tui, & maculaſti ſtratum eius. Eſt autem ſenſus hic, Tu es primogenitus meus, maior in liberis, & debebas, iuxta ordinem natiuitatis tuæ hæreditatem quæ primogenitis iure debebatur, ſacerdotium accipere & regnũ. Hoc quippe in portando honore & prævalido robore demõſtratur: Verum quia peccaſti, & quaſi aqua quolibet vaſculo non tenetur, voluptatis effuſus es impetu: idcirco præcipio tibi vt vltra non pecces, ſisq; in fratrum numero, pœnas peccati luens, quod primogeniti ordinem perdidiſti. Principiũ autem dolo-

Gen. 49.

ris eſt omnis primogenitus, quia pro eo commouentur viſcera parentũ. Simeon & Leui fratres vaſa iniquitatis bellantia: in conſilium eorũ non veniat anima mea, & in cœtu illorum non ſit gloria mea: quia in furore ſuo occiderunt virum, & in
Gene. 33. voluntate ſua ſuffoderunt murum. Maledictus furor eorum, quia pertinax: & indignatio eorũ, quia dura. Diuidã eos in Iacob & diſpergã illos in Iſraël. Significat autem non ſui conſilij fuiſſe, quod Sichẽ & Emor interfecerunt fœderatos, & contra fas in pacis & amiciciarũ tẽpore ſanguinem fuderunt innocentem, & quaſi quodam furore ſic crudelitate raptati muros hoſpitæ vrbis euerterunt. Vnde dicit, Maledictus furor eorũ, quia pertinax: & relinquã & diſpergam illos in Iſraël. Leui enim hæreditatẽ propriã nõ accepit, ſed in omnib⁹ ſceptris paucas vrbes ad inhabitandũ habuit. De Simeon vero in libro Ieſu ſcriptum eſt, quod & ipſe propriũ funiculum nõ acceperit, ſed de tribu Iuda quiddam acceperit. Iuda te laudabũt fratres tui manus tuæ in ceruicibus inimicorũ tuorum, adorabunt te filij patris tui. Catulus leonis Iuda, ad prædã fili mi aſcendiſti, requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna. Quis ſuſcitabit eum? Quia Iudas cõfeſſio ſiue laus interpretatur, recte ſcribitur de Iuda, Confitebuntur tibi fratres, vel laudabunt te. Et licet de Chriſto grande myſterium ſit, ſed tamen ſecundum literam ſignificat quod per Dauid ſtirpẽ generarentur reges, & quòd adorarent eum omnes tribus. Non enim ait filij matris tuæ, ſed filij patris tui. Et quod ſequitur, Ad prædã fili mi aſcẽdiſti, oſtendit eum captiuos populos eſſe ducturum, & iuxta
Pſal. 67. intelligentiam ſacratiorem aſcendiſſe in altũ, & captiuam duxiſſe captiuitatẽ. Siue quod melius puto, captiuitas paſſionem, aſcenſus reſurrectionem ſignificat. Alligans ad vineam pullũ ſuum & ad vitẽ aſinã ſuam. Quòd videlicet pullum aſinæ, cui ſuperſedit Ieſus, hoc eſt gentiliũ populum, vineæ Apoſtolorũ, qui ex Iudæis ſunt copulauerit: & ad vitem, ſiue, vt in Hebręo habetur, Soreth, id eſt electam vitem alligauerit aſinam cui ſuperſedit Eccleſia ex nationibus cõgregata. Quod autem dicit, Fili mi, cõuerſionem ad Chriſtum de ipſo Iuda facit, eo quòd Chriſtus ſit vniuerſa facturus. Quod autem dicitur, Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femoribus eius, donec veniat ille qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium: ſignificat quòd non deficerent principes de tribu Iuda vſque ad tempus quo natus eſt Chriſtus, qui miſſus à patre expectatio

eſt gen

eſt gentium. Zabulon in littore maris habitabit, & in ſtatione nauium, pertingens vſque ad Sidonem. Iſachar aſinus fortis accubans inter terminos, vidit requiem quod eſſet bona, & terram quod optima: & ſuppoſuit humerum ſuum ad portandũ, factuſq; eſt tributis ſeruiens. Quia ſupra Zabuló dixerat, quod maris magni littora eſſet poſſeſſurus, Sidoniam quoque & reliquas Phœnices vrbes contingeret, nunc ad mediterraneam prouinciam redit, & Iſachar, qui iuxta Nepalim pulcherrimam in Galilæa regionem poſſeſſurus eſt, benedictione ſua habitationem facit. Aſinum autem oſſeum vel fortem vocat. & humerum dicit ſuppoſuiſſe ad portandum: quia in labore terræ & vehentis ad mare, quæ in finibus ſuis naſcebantur, plurimum laboraret, regibus quoque tributa comportans. Aiunt Hebræi per metaphoram ſignificari, quod ſcripturas ſanctas de die ac nocte meditans, ſtudium ſuum dederit ad laborandum: & idcirco ei omnes ſeruiunt quaſi magiſtro dona portantes. Dan iudicabit populum ſuum, ſicut & alia tribus in Iſrael: Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor eius retro: ſalutare tuum expectabo domine. Sampſon iudex Iſrael de tribu Dan fuit. Hoc ergo dicit, nunc videns in ſpiritu comam nutrire Sampſonem Nazaræum cæſiſque hoſtibus triumphare, quod in ſimilitudinem colubri reguliique obſidés vias nullum per terrã Iſrael tranſire permittat, Sed etiã ſi quis temerarius, virtute ſua quaſi velocitate equi confiſus, eã voluerit prædonis more populare, nó effugere valebit. Totũ auté per metaphorã ſerpétis & equitis loquitur. Videns ergo tam fortem Nazaræum, quod ipſe propter meretricem mortuus eſt, & moriens noſtros occidit inimicos putaui ô deus ipſum eſſe Chriſtum filiũ tuum: verum quia mortuus eſt & non reſurrexit, & rurſum ductus eſt Iſrael in captiuitatem, alius mihi ſaluator mundi, & mei generis præſtolandus eſt, vt veniat cui repoſitum eſt vt ipſe eſſet expectatio gentium. Gad accinctus præliabitur ante eum, & ipſe accingetur retrorſum. Significat, quod Gad Ruben & dimidia tribus Manaſſe ad filios quos trans Iordanem in poſſeſſionem dimiſerat. poſt quatuordecim annos reuertens. prælium aduerſum eos gentium vicinarum grande repererit, & victis hoſtibus fortiter dimicauerit. Lege Ieſum Naue & Paralipomenon. Neptalim, ceruus emiſſus dans eloquia pulchritudinis, ſiue Neptalim ager irriguus. Vtrumque ſignificat Hebræum

verbum aiala. Significat autem, quòd aquæ calidæ in ipſa naſcantur tribu, ſiue quod ſuper lacum Geneſar fluĕto Iordanis eſſet irriguus. Hebræi autem volunt propter Tyberiadē, quæ legis videbatur habere noticiā, agrū irriguum eloquia pulchritudinis prophetari. Ceruus autem emiſſus temporaneas fruges & velocitatē terræ vberioris oſtendit, Sed melius ſi ad doctrinā ſaluatoris cūcta referamus, quod ibi vel maxime docuerit ſaluator, vt in euāgelio quoq; ſcriptum eſt. Filius meus Ioſeph accreſcens, filius meus accreſcēs & decorus aſpectu, filiæ decurrerūt ſuper murū: ſed exaſperauerunt eū, & iurgati ſunt, inuiderúntq; illi habentes iacula. Sedit in forti arcus eius, & diſſoluta ſunt vincula brachiorū & manuū eius per manū potentis Iacob. Inde paſtor egreſſus eſt lapis Iſrael. O fili Ioſeph qui tam pulcher es, vt te tota de muris & turribus ac feneſtris puellarū Aegypti turba proſpectet, inuiderunt tibi, & ad iracundiā te prouocauerunt fratres tui, habentes liuoris ſagittas & zeli iaculis vulnerati. Verum arcum tuū & arma pugnandi poſuiſti in deo, qui fortis eſt pugnator: & vincula tua quibus te fratres ligauerunt ab ipſo ſoluta ſunt & dirupta, vt ex tuo ſemine tribus naſcatur Ephraim fortis & ſtabilis, & inſtar lapidis durioris inuicta, imperās quoque decem tribubus Iſrael. Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam & veſpere diuidet ſpolia. Quia de Apoſtolo Paulo quæ dicta ſunt maniſeſtiſſima ſit prophetia, omnibus patet, quod in adoleſcentia perſecutus ſit Eccleſiā, in ſenectute prædicator Euangelij fuerit. Hebræi autē ita dixerūt, Altare in quo immolabantur hoſtiæ, & victimarum ſanguis ad baſim illius fundebatur, in parte tribus Beniamin fuit, Hoc, inquiunt, ſignificat, quod ſacerdotes immolant mane hoſtias, ad veſperum diuidunt ea quæ ſibi ex lege collata ſunt, lupū ſanguinarium, lupum voracem ſuper altaris interpretatione ponentes, & ſpoliorū diuiſorem ſuper ſacerdotibus, qui ſeruientes altari viuunt de altari. Hæc autem hiſtorice. Spiritaliter autem in Ruben prioris populi Iudæorū oſtēdit eſſe perſonā, cui a domino dicitur, Iſrael primogenitus meus. Etenim iuxta quod primogenito debebatur, ipſius erat accipere ſacerdotium & regnum. Additur, tu virtus mea: Vtique quòd ex ipſo populo fundamentum fidei, ex ipſo virtus dei, quæ eſt Chriſtus, aduenit. Quo modo autem ipſe ſit principiū dolorū, niſi dū patri deo ſemper irrogauerit iniuriam: dum conuertit ad eum dorſum & non faciem. Iſte

Exod. 4.

prior

prior in donis,quia primum ipſis credita ſunt eloquia dei & legiſlatio & teſtamentum ſiue promiſſio. Ille maior imperio, Vtiq; pro magnitudine virium,quia copioſius cæteris in hoc ſeculo propter idem negauit. Effuſus eſt autem ſicut aqua,peccando in Chriſto,quæ vaſculo non tenetur voluptatis , effuſus eſt impetu & idcirco addidit,vltra non creſcas. Quapropter ipſe poſtquam in vniuerſo orbe diſperſus eſt,valde imminutus eſt.Sed quare talia meruit,ita ſubiecit:quia aſcendiſti cubile patris tui.Primogenitæ autem plebis audaciam prædicat, Quæ aſcendit cubile patris ſui,& maculauit ſtratũ eius,quãdo corpus dominicum,in quo plenitudo diuinitatis requieſcebat raptũ in cruce ſuſpendit,& ferro cõmaculauit.Simeon & Leui fratres,vaſa iniquitatis bellantia.Per Simeõ & Leui Scribæ & Phariſæi & ſacerdotes Iudaici populi intelliguntur. De Simeone enim ſcribæ erãt Iudæorũ, & de tribu Leui principes ſacerdotũ,qui conſiliũ fecerunt vt Ieſum dolo tenerent & occiderent.De quo cõſilio dicit,In conſiliũ eorũ ne veniat anima mea Horrebat enim tãta ſcelera quę nouiſſimis tẽporibus facturi erãt Iudæi,Quia in furore ſuo occiderunt virũ,id eſt, Chriſtũ,de quo dicitur:Ecce vir oriẽs nomẽ eius.Et alibi, Fœmina circundabit virũ Suffoderunt murũ,id eſt,illum ſpiritalem fortiſſimũ murũ qui cuſtodit Iſraël,lancea confoderunt. Maledictus furor eorũ,quia pertinax:vtiq; quãdo furore accẽſi & ira,obtulerunt Chriſtũ Pontio Pilato,dicentes,Crucifige crucifige.Et indignatio eorũ,quia dura:dum Barrabã latronẽ peterent,& principem vitæ crucifigendum poſtularent. Diuidam eos in Iacob,& diſpergam illos in Iſraël : Quia nonnulli ex ipſis crediderunt,quidã in infidelitate permanſerunt. Dicuntur enim diuiſi ij qui ab eis ſeparantur, & veniunt ad fidem,Diſperſi autem,quorum patria templóque ſubuerſo per orbem terræ incredulorum genus ſpargitur. Iuda te laudabunt fratres tui. Per hunc Iudam verus confeſſor exprimitur Chriſtus, qui ex eius tribu ſecundum carnem eſt genitus. Ipſum laudabũt fratres ſui: Apoſtoli ſcilicet & omnes cohæredes eius,qui per adoptionem patris filij dei effecti ſunt, & Chriſti fratres per gratiã,quorum ipſe eſt dominus per naturam. Manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum. Eiſdem enim manibus atque eodem crucis trophæo & ſuos texit, & inimicos & aduerſarias poteſtates curuauit. Iuxta quod & pater promittit ei dicẽs:Sede ad dexteram mea, donec ponam inimic

Matt.26. *Zacha.6.* *Hiere.31.* *Ioan.19.* *Pſal.109.*

inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Adorabunt te filij
Roma.11. patris tui: Quando multi ex filiis Iabob adorant eum, per electionem gratiæ ſalui facti. Catulus leonis Iuda, Quando
Eſaia.9. naſcendo factus eſt paruulus, ſicut ſcriptum eſt, Paruulus natus eſt nobis. Ad prædam fili mi aſcendiſti: id eſt aſcendens in crucem, captiuos populos redemiſti: & quos ille contrarius inuaſerat, tu moriens eripuiſti. Denique rediens ab inferis, aſcendiſti in altum, captiuam duxiſti captiuitatem. Requieſ-
Pſal.76. cés accubuiſti vt leo. Manifeſtiſſime Chriſtus in paſſione accu-
Ioan.19. buit, quando inclinato capite tradidit ſpiritum: & quando in ſepulchro poſitus fuit, velut quodam corporis ſomno quieuit. Sed quare vt leo, & velut catulus leonis? In ſomno enim ſuo leo fuit, quando non neceſſitate, ſed poteſtate hoc ipſum compleuit, ſicut ipſe dicit, Nemo tollit à me animam meam,
Ioan.10. ſed ego pono eam. Quod vero addit, & vt catulus leonis: inde enim mortuus vnde natus. Bene ergo Chriſtus vt leo requieuit, qui non ſolum mortis acerbitatem non timuit, ſed & in ipſa morte mortis imperium vicit. Quod autem dicit, Quis ſuſcitabit eum? Quia nullus niſi ipſe, iuxta quod dicit, Sol-
Ioan.2. uite templum hoc, & in triduo ſuſcitabo illud. Non deficiet dux de Iuda, & reliqua. Hoc manifeſtiſſime ad Iudam refertur. Diu enim fuit ex ſemine illius intemerata apud Iudæos ſucceſſio regni, donec Chriſtus naſceretur, ſicut ſupra dixi. Alligans ad vineam pullum ſuum. Pullus ſuus populus eſt ex gentibus, cui adhuc nunquam fuerat legis onus impoſitum. Hunc copulauit ad vineam, ad Apoſtolos ſcilicet qui ex Iu-
Eſaia.5. dæis ſunt. Nam vinea domini Sabaoth domus Iſraël eſt. Et
Ioan.15. ad vitem aſinam ſuam: ipſe dicit, Ego ſum vitis vera. Ad hanc ergo vitem alligat aſinam ſuam, ſynagogam tardigradam ſcilicet, & graui legis pondere depreſſam. Lauit in vino ſtolam ſuam: ſiue carnem ſuam in ſanguine paſſionis, ſiue ſanctam Eccleſiam illo vino, quod pro multis effunderur in remiſſionem peccatorum. Et in ſanguine vuæ pallium ſuum. Pallium gentes ſunt quas corpori ſuo iunxit, ſicut ſcribitur. Pulchriores oculi eius vino. Oculi Chriſti Apoſtoli ſunt & Euangeli-
Matt.26. ſtæ, qui lumen ſcientiæ Eccleſiæ præſtant: quorum præcepta
Gene.49. auſteritatem vini priſcæ legis ſuperant, quia longe leuiora ſunt. Et dentes eius lacte candidiores. Dentes præceptores ſunt ſancti, qui præcidunt ab erroribus homines, & eos quaſi comedendo in Chriſti corpus tranſmittunt. Candidiores au-

tem

tem effecti ſunt doctores Eccleſiæ lacte veteris legis. Zabulon habitabit in littore maris, & in ſtatione nauium. Zabulon interpretatur habitaculum fortitudinis, & Eccleſiam ſignificat, Hæc in littore maris habitat & ſtatione nauium, cum credentibus refugium & periclitantibus demonſtrat fidei portum. Hæc contra omnes turbines ſeculi inconcuſſa firmitate ſolide expectat naufragium Iudeorum & hereticorum procellas, qui circunferuntur omni vento doctrinæ, quorum etſi tunditur fluctibus, non tamen frangitur. Pertendit autem vſque ad Sidonem, hoc eſt, vſque ad gentes. Legitur etiam in Euangelio inde aſſumptos eſſe Apoſtolos aliquos, & ipſis locis dominum *Matth.4.* ſæpe docuiſſe, ſicut ſcriptum eſt, Terra Zabulon, & terra Ne- *Eſa.9.* ptalim, populus qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnam. Sidon interpretatur venator, vel venatrix. Venatores qui ſunt niſi Apoſtoli? Quia vt ſupra diximus, ex illis locis aſſumpti ſunt, de quibus dicitur, Mittam venatores multos, & venabunt *Hiere.16.* vos. Iſachar aſinus fortis. Iſachar qui interpretatur merces, refertur ad populum gentium, quem dominus ſanguinis ſui precio mercatus eſt. Hic Iſachar aſinus fortis ſcribitur, quia prius populus gentilis quaſi brutum & luxurioſum animal nullaque ratione ſubſtitit, ſed poſtmodum iugum diſciplinæ Euangelice libenter portauit. Hic accubans inter terminos, vidit requiem quòd eſſet bona, & terram quod optima. Inter terminos autem cubare, eſt præſtolato mũdi fine requieſcere, nihilque de iis quæ nunc verſantur in medio quærere, ſed vltima deſiderare. Et fortis aſinus requiem & terram optimam videt, cum ſimplex gentilitas ſe ad robur boni operis erigit, & ad æternæ vitæ patriam tendit. Vnde etiam apponit humerum ſuum ad portandum, quia cum ad promiſſam requiem peruenire deſiderat, cuncta mandatorum onera libenter portat. Vnde factus eſt tributis ſeruiens hoc eſt, Chriſto regi ſuæ fidei dona & operum bonorum offerens munera. Dan iudicabit populum ſuum ſicut aliæ tribus in Iſraël. Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita, & reliqua. Dicunt quidam Antichriſtũ per hæc prædici & de iſta tribu futurum, pro eo quòd hoc loco Dan, & coluber aſſeritur & mordens, & quod inter tribus Iſraël, primus Dan ad Aquilonem caſtrametatus eſt, illum ſi- *Eſaia.14.* gnificans qui ſe in lateribus Aquilonis ſedere dicit, & de quo *Hiere.8.* figuraliter dicit Propheta, A Dan auditus eſt fremitus equorum. Qui non ſolũ coluber, ſed etiam ceraſtes vocatur Κέρατα enim

enim Græce cornua dicuntur. Serpens ergo ille cornutus eſſe perhibetur, Per quem digne Antichriſtus aſſeritur, quia contra vitam fidelium cum morſu peſtiferæ prædicationis armabitur etiam cornibus poteſtatis. Quis autẽ neſciat ſemitam anguſtiorem eſſe quam viam? Fit ergo Dan coluber in via, quia in præſentis vitæ latitudine eos ambulare prouocat, quibus quaſi parcendo blanditur: ſed in via mordet, quia eos quibus libertatem tribuit, erroris ſui veneno conſumit. Fit ceraſtes in ſemita: quia quos fideles reperit & ſeſe ad præcepti cœleſtis itinera conſtringentes, non ſolum nequicia callidæ perſuaſionis impetit, ſed etiam terrore poteſtatis premit, & in perſecutionis languore, poſt beneficia fictæ dulcedinis, exercet cornua poteſtatis. Equus iſte cuius vngulas ceraſtes mordere dicitur hunc mundum inſinuat, qui per elationem ſuam in curſu labentium temporum ſpumat. Et quia Antichriſtus extrema mundi huius apprehendere nititur, ceraſtes iſte equi vngulas mordere perhibetur. Vngulas quippe equi mordere, eſt extrema ſeculi feriendo contingere, vt cadat aſcenſor eius retro. Plebs infidelis Iudæo, erroris ſui laqueis capta, pro Chriſto Antichriſtum expectat. Bene Iacob eodem loco repente in electorum vocem conuerſus eſt dicens, Salutare tuum expectabo domine: id eſt, non ſicut infideles Antichriſtum, ſed eum qui in redemptionem noſtram venturus eſt, verum credo fideliter Chriſtum, Amen.

SENT

SENTENTIAE ALIQVOT VELVT APHORISMI EX OMNIBVS AVGVSTINI ET ALIORVM LIBRIS

deceptæ per ſtudioſum aliquem.

INNOCENTIA eſt vera quę nec ſibi nec alteri nocet, Quoniá qui diligit iniquitatem odit animam ſuam, & nemo non prius in ſe quam in alterum peccat. *Innocētia. Pſal. 10.*

I I. Sic diligendi ſunt homines, vt eorũ nõ diligãtur errores: quia aliud eſt amare quod facti ſunt, aliud odiſſe quod faciũt. *Dil. Elio.*

I I I. Vera æternitas & vera immutabilitas non eſt niſi in deitate trinitatis: cui quod eſt eſſe perpetuũ eſt: quia natura initio carẽs, incremento nõ indigens, ſicut nullum finẽ, ita nullam recipit mutabilitatẽ. Creaturę autẽ illę quibus deus ęternitatẽ dedit vel daturus eſt, nõ penitus omnis finis alienæ ſunt, quia non ſunt extra cõmutationẽ, dum finis illis eſt & temporalis inſtitutio, & localis mutatio, & ipſa in augmentum ſui mutatio facta. *Aeternitas.* I I I I. Patientia dei magna eſt qua parcit contẽptus, parcit etiã negatus: & magis vult vitam peccatoris quã, mortẽ. Eruditio eſt pœnitudinis, & oblatio correctionis nec vlla Chriſti opera à miſericordia vacant, quomã homini & indulgentia cõſulit & flagello. *Patiētia. Ezec. 18.* V. Diuina bonitas ideo maxime iraſcitur in hoc ſeculo, ne iraſcatur in futuro, & miſericorditer temporalẽ adhibet ſeueritatẽ, ne ęternã iuſte inferat vltionem. *Vltio dei.* V I. Vera confeſſio eſt benedicentis, cum idem ſonus eſt & oris & cordis. Bene autẽ loqui & male viuere, nihil aliud eſt, quã ſe ſua voce damnare. *Confeſſio laudis.* V I I. Dilectio dei & proximi propria & ſpecialis virtus eſt piorũ atq; ſanctorum, cũ cęterę virtutes & bonis & malis eſſe poſſint cõmunes. *Charitas.*

VIII.

Doctrina apoſtolica VIII. Doctrina apoſtolica tam ſalubris atque vitalis eſt, vt pro capacitate vtentium neminem ſui relinquat exortem: quia ſiue paruuli, ſiue magni, ſiue infirmi, ſiue fortes habent in ea vnde alantur, vnde ſatientur.

De quærẽdo deo. IX. Deum quærens gaudium quærit: Sic ergo quærat vt non in ſe, ſed in domino gaudeat. Accedendo enim ad deum illuminatur ignorantia, & corroboratur infirmitas, data ſibi & intelligentia qua videat, & charitate qua ferueat.

Faſtidiũ ſpiritale. X. Sicut corpori noxium eſt eſcam corporeã non poſſe percipere, ita animæ periculoſum eſt ſpiritales delicias faſtidire.

Non eſſe.b XI. Nonnunquam multi ſunt qui ad non eſſe tendunt. Quid enim tam eſt obnoxium paucitati, quàm quod eſt debitum perditioni?

Clemẽtia. XII. Non concupiſcit deus pœnam reorum, tanquam ſaturari deſiderans vltione: ſed quod iuſtum eſt cum tranquillitate decernit, & recta voluntate diſponit, vt etiam mali non ſint inordinati.

Intellectus. XIII. Bonum intellectum habet, qui quod faciendum eſt, recte intelligit & facit. Alioquin talis eſt ſine opere intelligentia, qualis ſine timore ſapientia, cum ſcriptum ſit, Initium ſapientiæ timor domini. *Eccle.1.*

Requies. XIIII. Habet & in hac vita requiem ſuam anima, quæ de morte infidelitatis exempta eſt, & non ab operibus iuſticiæ, ſed ab iniquitatis ſe abſtinet actione, vt viuens deo & mortua mundo in humilitatis & manſuetudinis placita tranquillitate requieſcat.

Votum. XV. Quiſquis bene cogitat quæ voueat deo, & quæ vouendo perſoluat, ſeipſum voueat & reddat. Hoc exigitur, hoc debetur. *Luca. 20.* Imago Cæſaris reddatur Cæſari: imago dei reddatur deo. Sed ſicut videndum eſt quid offeras, & cui offeras, ita etiã conſiderandum eſt, vbi offeras: quia veri ſacrificij extra catholicam Eccleſiam locus non eſt.

Gratia et iuſticia. XVI. Duæ ſunt retributiones iuſticiæ, cum aut bona pro bonis, aut mala pro malis redduntur. Tertia eſt retributio gratiæ cum per regenerationem remittuntur mala, & retribuuntur bona, atq; ita manifeſtantur, quia vniuerſæ viæ domini miſericordia & veritas. *Pſal.24.* Illam autem retributionem impiorum, qua pro bonis mala reſtituuntur, deus neſcit: qui non retribueret bona pro malis, niſi eſſet cui retribueret bona pro bonis.

Ciuis hoſpes XVII. Omnis qui ad ſupernam pertinet ciuitatem, peregrinus

grinus eſt mundi & dum temporali vtitur vita in patria viuit aliena, vbi inter multa illecebroſa, & multa fallacia deum noſſe & amare paucorum eſt: quibus fit præceptum domini lucidum illuminans oculos, vt nec in dei, nec in proximi charitate fallantur. *Pſal.18.*

XVIII. Nemo eſt cuius animam corruptibile corpus & inhabitatio terrena non aggrauet, Sed nitendum eſt, vt carnis cupiditates ſpiritus vigore ſuperentur: & interior homo qui ſemper ſibi ſentit reſiſti, ſemper de diuino auxilio expectet adiuuari. *Caro. Sapien.9.*

XIX. Anguſta eſt via quæ ducit ad vitam, & tamen per ipſam niſi dilatato corde non curritur: quia iter virtutum quo gradiuntur pauperes Chriſti, amplum eſt fidelium ſpei, etſi arctum ſit infidelium vanitati. *Anguſta Gia. Matth.7.*

XX. Hoc affectu & deſiderio colendus eſt deus, vt ſui cultus ipſe ſit merces. Nam qui deum ideo colit, vt aliud magis quam ipſum promereatur, non deum colit, ſed illud quod aſſequi concupiſcit. *Præmium*

XXI. De occultis cordis alieni temere iudicare, peccatum eſt. & eum cuius nō videntur niſi bona opera, iniquum eſt ex ſuſpicione reprehendere. cum eorum quæ hominis ſunt incognita ſolus deus iudex ſit: quia iuſtus eſt & inſpector verus. *Iudicia.*

XXII. Diuini eſt muneris, cum & recta cogitamus, & pedes noſtros à falſitate atque iniuſticia continemus: quoties enim bona agimus, deus in nobis atque nobiſcum vt operemur operatur. *De adiutorio dei.*

XXIII Iuſto iudicio dei datur plerunque peccatoribus poteſtas, qua ſanctos ipſius perſequantur, vt qui ſpiritu dei iuuantur & aguntur, fiant per laborum exercicia clariores. *Afflictio.*

XXIIII. Non eſt vera ſcientia boni, niſi ad hoc comprehendatur vt agatur. Inutiliter autem meditatur legem dei, qui laborat vt memoria teneat quod actione non implet. *Scientia.*

XXV. Qui legem dei diligit probat ſe in hominibus iniquis id quod contra legem eſt odiſſe, non homines. *Legu amor.*

XXVI. Mandata dei niſi quieta mens ſcrutari non poteſt, vt ergo religioſum exerceatur ſtudium, abigenda ſunt iurgia malignorum. *Legu ſcru tatio.*

XXVII. Nemo tam eruditus, nemo tam doctus eſt qui ſuperna illuſtratione non egeat. Non enim vlla ita diuinorum bonorum augmenta ſufficiunt, vt non ſemper ſuperſit quod *Profectus*

grinus eſt mundi & dum temporali viuitur vita, in patria viuit aliena, vbi inter multa illecebroſa, & multa fallacia deum noſſe & amare paucorum eſt: quibus ſit præceptum domini lucidum, illuminans oculos, vt nec in dei, nec in proximi charitate fallantur. *Pſal. 18.*

XVIII. Nemo eſt cuius animam corruptibile corpus & inhabitatio terrena non aggrauet, Sed nitendum eſt, vt carnis cupiditates ſpiritus vigore ſuperentur: & interior homo qui ſemper ſibi ſentit reſiſti, ſemper de diuino auxilio expectet adiuuari. *Caro. Sapien. 9.*

XIX. Anguſta eſt via quæ ducit ad vitam, & tamen per ipſam niſi dilatato corde non curritur: quia iter virtutum quo gradiuntur pauperes Chriſti, amplum eſt fidelium ſpei, etſi arctum ſit infidelium vanitati. *Anguſta via. Matth. 7.*

XX. Hoc affectu & deſiderio colendus eſt deus, vt ſui cultus ipſe ſit merces. Nam qui deum ideo colit, vt aliud magis quam ipſum promereatur, non deum colit, ſed illud quod aſſequi concupiſcit. *Præmium*

XXI. De occultis cordis alieni temere iudicare, peccatum eſt. & eum cuius nõ videntur niſi bona opera, iniquum eſt ex ſuſpicione reprehendere cum eorum quæ hominis ſunt incognita ſolus deus iudex ſit: quia iuſtus eſt & inſpector verus. *Iudicia.*

XXII. Diuini eſt muneris, cum & recta cogitamus, & pedes noſtros à falſitate atque iniuſticia continemus: quoties enim bona agimus, deus in nobis atque nobiſcum vt operemur operatur. *De adiutorio dei.*

XXIII. Iuſto iudicio dei datur plerunque peccatoribus poteſtas, qua ſanctos ipſius perſequantur, vt qui ſpiritu dei iuuantur & aguntur, fiant per laborum exercicia clariores. *Afflictio.*

XXIIII. Non eſt vera ſcientia boni, niſi ad hoc comprehendatur vt agatur. Inutiliter autem meditatur legem dei, qui laborat vt memoria teneat quod actione non implet. *Scientia.*

XXV. Qui legem dei diligit probat ſe in hominibus iniquis id quod contra legem eſt odiſſe, non homines. *Legis amor.*

XXVI. Mandata dei niſi quieta mens ſcrutari non poteſt, vt ergo religioſum exerceatur ſtudium, abigenda ſunt iurgia malignorum. *Legis ſcrutatio.*

XXVII. Nemo tam eruditus, nemo tam doctus eſt qui ſuperna illuſtratione non egeat. Non enim vlla ita diuinorum bonorum augmenta ſufficiunt, vt non ſemper ſuperſit quod *Profectus*

poſſumus dicere verbum de verbo, quia relatiuum nomen eſt verbũ, quod ſolus eſt filius, ſicut dicimus deum de deo, quod non eſt ſolus filius: nec imaginem de imagine, quia ſolus eſt filius imago. ſicut dicimus lumen de lumine, quod non eſt ſolus filius, quia ſubſtantiale nomen eſt lumen. Interrogatio, Nunquid aliud lumen eſt pater, & aliud filius? Reſponſio. Nequaquam aliud, ſed vnum lumen eſt pater & filius, ſicut vna ſubſtantia: Ideo recte dicitur lumen de lumine, ſicut deus de
1. Cor. 1. deo, Sicut enim vnus eſt deus pater & filius, ita vnum lumẽ. Interrogatio. Legimus Apoſtolo dicente, Chriſtum dei eſſe virtutem & dei ſapientiam: Nunquid pater non habet in ſe ſapientiam, vel virtutem, niſi in filio, quem Apoſtolus ſapientiã dei & virtutem nominauit? Reſponſio, plurimi ita Arrianam deſtruunt impietatem, dicentes impium eſſe credere vnquam deum patrẽ eſſe ſine ſua ſapientia, aut ſine ſua virtute. Sed melius eſt intelligere patrem eſſe ſapientiam & virtutem, imò & ſpiritum ſanctum ſapientiam & virtutem: non tamen tres virtutes, nec tres ſapientias: quia ſapientia ſubſtantiale nomẽ eſt, ſicut virtus, Nec aliud eſt in deo eſſe, aliud ſapere, aliud poſſe: ſed vnum eſt deo eſſe, ſapere, poſſe. Interrogatio, Vtrum ad ſolam ſancti ſpiritus perſonam pertineat charitas, dum Apo-
1. Ioan. 4. ſtolus dicit, Deus charitas eſt, qui dilectio patris & filij eſſe legitur. Reſponſio, Nullatenus ita ſpiritus ſanctus charitas intelligitur, quaſi non ſit pater & filius charitas. Sicut ſpiritus ſanctus eſt charitas, ita & pater eſt charitas, & filius eſt charitas: non tamen tres charitates, ſed vna charitas. Sed quia ſpiritus ſanctus donum dei proprie dicitur, & nullum dei donum charitate maius eſt, imo ſine eo nullum donum ad perpetuã hominem deducere poterit beatitudinem, proinde ſpiritus ſanctus proprie dicitur charitas. Interrogatio, Nunquid impij
Ioan. 1. dona dei habent? Reſponſio. Habẽt vtique per eum, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: In eo
Acto. 17. enim ſumus, mouemur, & viuimus. Bona ſunt enim dona dei eis qui bene vtuntur illis. Ideo charitas ſingulare eſt in ſanctis donum, in qua filij dei diſcernuntur à filiis impietatis. Interrogatio, Quare ſi deus totus vbique eſt, in cœlo dicitur magis habitare quàm in terra? Reſponſio, Quia maior eſt cognitio in ſanctis angelis animabúſque ſanctorum diuinitatis, cum ſint apud deum in cœlis, quàm in terris: Sicut enim in hoc mortali corpore quidam magis intelligunt diuinam ſubſtantiam, quidam

dam minus,ita & in cœlo magis dicitur deus eſſe quàm in terra,quia plenius eiuſdem ſubſtantia intelligitur ab inhabitatoribus cœli quàm terræ incolis.Interrogatio, Si vna ſubſtantia eſt pater & filius & ſpiritus ſanctus,quare ſolus filius incarnatus dicitur?Reſponſio, Quia alia eſt perſona filij, alia patris, alia ſpiritus ſancti. Et ſola quidem perſona filij incarnata eſt, operante tamen eandem incarnationem tota ſancta trinitate, cuius opera ſunt inſeparabilia. Interrogatio, Dum in ſymbolo catholico cantari ſolet dei filium de ſpiritu ſancto & Maria virgine incarnatum: quare non dicitur filius ſpiritus ſancti, ſicut dicitur beatæ virginis? Reſponſio,Non vtique ſic de illo ſicut de illa natus eſt filius dei. De illa ſiquidem, id eſt,ſancta virgine natus eſt filius dei ſicut de matre, non de illo, id eſt, ſpiritu ſancto ſicut de patre, ne duo patres dicerentur in ſancta trinitate. Interrogatio, Si vna natura eſt patris & filij, & filius incarnatus plenus eſt deus & perfectus, quo modo non pariter incarnatus eſt? Reſponſio, Filius plenus eſt deus & perfectus qui ſolus incarnatus eſt, & homo factus eſt. Nam ignis vna ſubſtantia eſt,ſed aliud in igne facit calor,aliud lux, Lux illuminat, calor calefacit, vna tamen ignis natura vtrunque facit & calorem & lucem. Interrogatio, Vtrum diuinitas cum carne concepta & nata & paſſa eſt, & cætera quæ humanitatis propria eſſe noſcũtur?Reſponſio,Vtique diuinitas ſuæ carnis conceptione concepta eſt, & natiuitate nata, ſenſitque participatione humani affectus mortẽ quam ſponte ſuſceperat,nõ naturæ ſuæ potentiã perdens per quã cũcta viuificat. Et ipſe author qui ſponte natus eſt,ſponte paſſus eſt. Et idem opus,quia vtrunque vnus: licet nõ alio cogente,ſolus tamen ipſe perpetitur,ſalua diuinitatis impaſſibitate.Interrogatio. Ex qua natura dicit,Poteſtatem habeo ponendi animã meam?Reſponſio,Omniũ quæ in Chriſto ſunt operũ authoritas, ex diuinitate eſt:tamẽ carni conuenit dicere,Poteſtatem habeo ponendi animã meã,non diuinitati. Diuinitas enim non dimiſit animã poſtquã aſſumpſit eã in vtero virginis,caro dimiſit dũ emiſit ſpiritũ in cruce Chriſtus.Interrogatio, Quo modo cõuenit quod in Geneſi legitur Requieuit deus die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis:& in Euãgelio, Pater meus vſq; modo operatur,& ego operor?Reſponſio, Requieuit à nouarẽ conditione creaturarũ,non à conditarũ gubernatione. Et ideo deus tũc creator in ſex dierũ creatione putãdus eſt,nũc vero guber-

Ioan. 10.

Gene. 2.
Ioan. 5.

nator in totius mundi naturis. Interrogatio, Quot creaturas rationales condidit deus? Reſponſio, Duas, angelicam & humanam, & cœlum angelis, & terram hominibus habitationem. Interrogatio, Quare angeli cum peccatum ſilentio in Geneſi abſconditum eſt, & hominis, patefactum eſt? Reſponſio, Quia angelicum vulnus deus non prædeſtinauit curare, hominis vero ſanare prædeſtinauit. Interrogatio, Cur ſummi angeli peccatum inſanabile fuit, & hominis ſanabile? Reſponſio, Quia angelus ſui ſceleris inuentor fuit, homo vero alterius fraude ſeductus. Item quanto ſublimior angelus in gloria, tanto maior in ruina, Homo vero quanto fragilior in natura, tanto facilior ad veniam. Interrogatio. Cur homo ſuæ poteſtatis creatus author eſt? Reſponſio, Vt ipſe ſibi author eſſet ad vitam, ſiue ad mortem. Si vero neceſſitati eſſet ſubiectus, tunc nec boni operis haberet gloriam, nec mali pœnam, ſed eſſet quaſi vnus ex pecoribus.

INTER

INTERROGATIO DE BENEDICTIONIBVS FILIORVM IACOB. STVDIOSVS ALIQVIS

deſumpſit hoc ex libro quæſtionum Hieronymi in Geneſim, omiſſis aut immutatis aliquot verbis, quo modo ſolet Beda.

QVID intelligendum eſt de Benedictionibus, quibus Iacob Patriarcha benedixit filios ſuos: an hiſtorice vel allegorice intelligendæ ſint, dum dicit, Congregamini filij Iacob, vt annunciem vobis quæ vētura ſunt in nouiſſimis diebus: & ſi videtur ex his verbis magis allegoriam ſonare quàm hiſtoriam? Reſponſio, Vtrunque vero, & hiſtoriam & allegoriam. Hiſtoriam de diuiſione terræ promiſſionis, quæ diuiſiones diuidēdæ erant nepotibus eorū. Et allegoriā de Chriſto & de Eccleſia in nouiſſimis temporibus futura. Sed prius hiſtoriæ fundamenta ponenda ſunt, vt aptius allegoriæ culmen priori ſtructuræ ſuperponatur. Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, principiū doloris mei: prior in donis, maior imperio, Effuſus es ſicut aqua, non creſcas: quia aſcendiſti cubile patris tui, & maculaſti ſtratum eius. Eſt autem ſenſus hic, Tu es primogenitus meus, maior in liberis, & debebas, iuxta ordinem natiuitatis tuæ hæreditatem quæ primogenitis iure debebatur, ſacerdotium accipere & regnū. Hoc quippe in portando honore & prævalido robore demōſtratur: Verum quia peccaſti, & quaſi aqua quolibet vaſculo non tenetur, voluptatis effuſus es impetu: idcirco præcipio tibi vt vltra non pecces, ſiſq; in fratrum numero, pœnas peccati luens, quod primogeniti ordinem perdidiſti. Principiū autem dolo- *Gen. 49.*

ris eſt omnis primogenitus, quia pro eo commouentur viſce-
ra parentũ. Simeon & Leui fratres vaſa iniquitatis bellantia:
in conſilium eorũ non veniat anima mea, & in cœtu illorum
non ſit gloria mea: quia in furore ſuo occiderunt virum, & in
voluntate ſua ſuffoderunt murum. Maledictus furor eorum,
Gene. 33. quia pertinax: & indignatio eorũ, quia dura. Diuidã eos in Ia-
cob & diſpergã illos in Iſraël. Significat autem non ſui conſi-
lij fuiſſe, quod Sichẽ & Emor interfecerunt fœderatos, & con-
tra fas in pacis & amicitiarũ tẽpore ſanguinem fuderunt inno-
centem, & quaſi quodam furore ſic crudelitate raptati muros
hoſpitæ vrbis euerterunt. Vnde dicit, Maledictus furor eorũ,
quia pertinax: & relinquã & diſpergam illos in Iſraël. Leui e-
nim hæreditatẽ propriã nõ accepit, ſed in omnib9 ſceptris pau
cas vrbes ad inhabitandũ habuit. De Simeon vero in libro Ie-
ſu ſcriptum eſt, quod & ipſe propriũ funiculum nõ acceperit,
ſed de tribu Iuda quiddam acceperit. Iuda te laudabũt fratres
tui manus tuæ in ceruicibus inimicorũ tuorum, adorabunt te
filij patris tui. Catulus leonis Iuda, ad prædã fili mi aſcendiſti,
requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna. Quis ſuſcitabit
eum? Quia Iudas cõfeſſio ſiue laus interpretatur, recte ſcribi-
tur de Iuda, Confitebuntur tibi fratres, vel laudabunt te. Et li-
cet de Chriſto grande myſterium ſit, ſed tamen ſecundum li-
teram ſignificat quod per Dauid ſtirpẽ generarentur reges, &
quòd adorarent eum omnes tribus. Non enim ait filij matris
tuæ, ſed filij patris tui. Et quod ſequitur, Ad prædã fili mi aſcẽ-
diſti, oſtendit eum captiuos populos eſſe ducturum, & iuxta
Pſal. 67. intelligentiam ſacratiorem aſcendiſſe in altũ, & captiuam du
xiſſe captiuitatẽ. Siue quod melius puto, captiuitas paſſionem,
aſcenſus reſurrectionem ſignificat. Alligans ad vineam pullũ
ſuum & ad vitẽ aſinã ſuam. Quòd videlicet pullum aſinæ, cui
ſuperſedit Ieſus, hoc eſt gentiliũ populum, vineæ Apoſtolorũ,
qui ex Iudæis ſunt copulauerit: & ad vitem, ſiue, vt in Hebreo
habetur, Soreth, id eſt electam vitem alligauerit aſinam cui ſu
perſedit Eccleſia ex nationibus cõgregata. Quod autem dicit,
Fili mi, cõuerſionem ad Chriſtum de ipſo Iuda facit, eo quòd
Chriſtus ſit vniuerſa facturus. Quod autem dicitur, Non au-
feretur ſceptrum de Iuda, & dux de femoribus eius, donec ve-
niat ille qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium: ſi-
gnificat quòd non deficerent principes de tribu Iuda vſque ad
tempus quo natus eſt Chriſtus, qui miſſus à patre expectatio
eſt gen

eſt gentium. Zabulon in littore maris habitabit, & in ſtatione nauium, pertingens vſque ad Sidonem. Iſſachar aſinus fortis accubans inter terminos, vidit requiem quod eſſet bona, & terram quod optima: & ſuppoſuit humerum ſuum ad portandũ, factuſq; eſt tributis ſeruiens. Quia ſupra Zabulõ dixerat, quod maris magni littora eſſet poſſeſſurus, Sidoniam quoque & reliquas Phœnices vrbes contingeret, nunc ad mediterraneam prouinciam redit, & Iſſachar, qui iuxta Neptalim pulcherrimam in Galilæa regionem poſſeſſurus eſt, benedictione ſua habitationem facit. Aſinum autem oſſeum vel fortem vocat. & humerum dicit ſuppoſuiſſe ad portandum: quia in labore terræ & vehentis ad mare, quæ in finibus ſuis naſcebantur, plurimum laboraret, regibus quoque tributa comportans. Aiunt Hebræi per metaphoram ſignificari, quod ſcripturas ſanctas de die ac nocte meditans, ſtudium ſuum dederit ad laborandum: & idcirco ei omnes ſeruiunt quaſi magiſtro dona portantes. Dan iudicabit populum ſuum, ſicut & alia tribus in Iſrael: Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita mordens vngulas equi, vt cadat aſcenſor eius retro: ſalutare tuum expectabo domine. Sampſon iudex Iſrael de tribu Dan fuit. Hoc ergo dicit, nunc videns in ſpiritu comam nutrire Sampſonem Nazaræum cæſiſque hoſtibus triumphare, quod in ſimilitudinem colubri reguliq; obſidẽs vias nullum per terrã Iſrael tranſire permittat, Sed etiã ſi quis temerarius, virtute ſua quaſi velocitate equi confiſus, eã voluerit prædonis more populare, nõ effugere valebit. Totũ autẽ per metaphorã ſerpẽtis & equitis loquitur. Videns ergo tam fortem Nazaræum, quod ipſe propter meretricem mortuus eſt, & moriens noſtros occidit inimicos putaui ô deus ipſum eſſe Chriſtum filiũ tuum: verum quia mortuus eſt & non reſurrexit, & rurſum ductus eſt Iſrael in captiuitatem, alius mihi ſaluator mundi, & mei generis præſtolandus eſt, vt veniat cui repoſitum eſt vt ipſe eſſet expectatio gentium. Gad accinctus præliabitur ante eum, & ipſe accingetur retrorſum. Significat, quod Gad Ruben & dimidia tribus Manaſſe ad filios quos trans Iordanem in poſſeſſionem dimiſerat, poſt quatuordecim annos reuertens, prælium aduerſum eos gentium vicinarum grande repererit, & victis hoſtibus fortiter dimicauerit. Lege Ieſum Naue & Paralipomenon. Neptalim, ceruus emiſſus dans eloquia pulchritudinis, ſiue Neptalim ager irriguus. Vtrumque ſignificat Hebræum

verbum aiala. Significat autem, quòd aquæ calidæ in ipſa naſcantur tribu, ſiue quod ſuper lacum Geneſar fluěto Iordanis eſſet irriguus. Hebræi autem volunt propter Tyberiadē, quæ legis videbatur habere noticiā, agrū irriguum eloquia pulchritudinis prophetari. Ceruus autem emiſſus temporaneas fruges & velocitatē terræ vberioris oſtendit, Sed melius ſi ad doctrinā ſaluatoris cūcta referamus, quod ibi vel maxime docuerit ſaluator, vt in euāgelio quoq; ſcriptum eſt. Filius meus Ioſeph accreſcens, filius meus accreſcēs & decorus aſpectu, filiæ decurrerūt ſuper murū. ſed exaſperauerunt eū, & iurgati ſunt, inuideruntq; illi habentes iacula. Sedit in forti arcus eius, & diſſoluta ſunt vincula brachiorū & manuū eius per manū potentis Iacob. Inde paſtor egreſſus eſt lapis Iſrael. O fili Ioſeph qui tam pulcher es, vt te tota de muris & turribus ac feneſtris puellarū Aegypti turba proſpectet, inuiderunt tibi, & ad iracundia te prouocauerunt fratres tui, habentes liuoris ſagittas & zeli iaculis vulnerati. Verum arcum tuū & arma pugnandi poſuiſti in deo, qui fortis eſt pugnator: & vincula tua quibus te fratres ligauerunt ab ipſo ſoluta ſunt & dirupta, vt ex tuo ſemine tribus naſcatur Ephraim fortis & ſtabilis, & inſtar lapidis durioris inuicta, imperās quoque decem tribubus Iſrael. Beniamin lupus rapax. mane comedet prædam & veſpere diuidet ſpolia. Quia de Apoſtolo Paulo quæ dicta ſunt manifeſtiſſima ſit prophetia, omnibus patet, quod in adoleſcentia perſecutus ſit Eccleſiā, in ſenectute prædicator Euangelij fuerit. Hebræi autē ita dixerūt. Altare in quo immolabantur hoſtiæ, & victimarum ſanguis ad baſim illius fundebatur, in parte tribus Beniamin fuit, Hoc, inquiunt, ſignificat, quod ſacerdotes immolant mane hoſtias, ad veſperum diuidunt ea quæ ſibi ex lege collata ſunt. lupū ſanguinarium, lupum voracem ſuper altaris interpretatione ponentes, & ſpoliorū diuiſorem ſuper ſacerdotibus, qui ſeruientes altari viuunt de altari. Hæc autem hiſtorice. Spiritaliter autem in Ruben prioris populi Iudæorū oſtēdit eſſe perſonā, cui a domino dicitur, Iſrael primogenitus meus. Etenim iuxta quod primogenito debebatur, ipſius erat accipere ſacerdotium & regnum. Additur, tu virtus mea: Vtique quòd ex ipſo populo fundamentum fidei, ex ipſo virtus dei, quæ eſt Chriſtus, aduenit. Quo modo autem ipſe ſit principiū dolorū, niſi dū patri deo ſemper irrogauerit iniuriam: dum conuertit ad eum dorſum & non faciem. Iſte

Exod. 4.

prior

prior in donis, quia primum ipſis credita ſunt eloquia dei & legiſlatio & teſtamentum ſiue promiſſio. Ille maior imperio, Vtiq; pro magnitudine virium, quia copioſius cæteris in hoc ſeculo propter idem negauit. Effuſus eſt autem ſicut aqua, peccando in Chriſto, quæ vaſculo non tenetur voluptatis, effuſus eſt impetu, & idcirco addidit, vltra non creſcas. Quapropter ipſe poſtquam in vniuerſo orbe diſperſus eſt, valde imminutus eſt. Sed quare talia meruit, ita ſubiecit: quia aſcendiſti cubile patris tui. Primogenitæ autem plebis audaciam prædicat, Quæ aſcendit cubile patris ſui, & maculauit ſtratū eius, quādo corpus dominicum, in quo plenitudo diuinitatis requieſcebat raptū in cruce ſuſpendit, & ferro cōmaculauit. Simeon & Leui fratres, vaſa iniquitatis bellantia. Per Simeō & Leui Scribæ & Phariſæi & ſacerdotes Iudaici populi intelliguntur. De Simeone enim ſcribæ erāt Iudæorū, & de tribu Leui principes ſacerdotū, qui conſiliū fecerunt vt Ieſum dolo tenerent & occiderent. De quo cōſilio dicit, In conſiliū eorū ne veniat anima mea Horrebat enim tāta ſcelera quę nouiſſimis tēporibus facturi erāt Iudæi, Quia in furore ſuo occiderunt virū, id eſt, Chriſtū, de quo dicitur: Ecce vir oriēs nomē eius. Et alibi, Fœmina circundabit virū Suffoderunt murū, id eſt, illum ſpiritalem fortiſſimū murū qui cuſtodit Iſraël, lancea confoderunt. Maledictus furor eorū, quia pertinax: vtiq; quādo furore accēſi & ira, obtulerunt Chriſtū Pontio Pilato, dicentes, Crucifige crucifige. Et indignatio eorū, quia dura: dum Barrabā latronē peterent, & principem vitæ crucifigendum poſtularent. Diuidam eos in Iacob, & diſpergam illos in Iſraël: Quia nonnulli ex ipſis crediderunt, quidā in infidelitate permanſerunt. Dicuntur enim diuiſi ij qui ab eis ſeparantur, & veniunt ad fidem, Diſperſi autem, quorum patria templóque ſubuerſo per orbem terræ incredulorum genus ſpargitur. Iuda te laudabunt fratres tui. Per hunc Iudam verus confeſſor exprimitur Chriſtus, qui ex eius tribu ſecundum carnem eſt genitus. Ipſum laudabūt fratres ſui: Apoſtoli ſcilicet & omnes cohæredes eius, qui per adoptionem patris filij dei effecti ſunt, & Chriſti fratres per gratiā, quorum ipſe eſt dominus per naturam. Manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum. Eiſdem enim manibus atque eodem crucis trophæo & ſuos texit, & inimicos & aduerſarias poteſtates curuauit. Iuxta quod & pater promittit ei dicēs: Sede ad dexteram mea, donec ponam inimic

Matt.26. *Zacha.6.* *Hiere.31.* *Ioan.19.* *Pſal.109.*

inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Adorabunt te filij
Roma.11. patris tui: Quando multi ex filiis Iabob adorant eum, per electionem gratiæ ſalui facti. Catulus leonis Iuda, Quando
Eſaia.9. naſcendo factus eſt paruulus, ſicut ſcriptum eſt, Paruulus natus eſt nobis. Ad prædam fili mi aſcendiſti: id eſt aſcendens in crucem, captiuos populos redemiſti: & quos ille contrarius inuaſerat, tu moriens eripuiſti. Denique rediens ab inferis, aſcendiſti in altum, captiuam duxiſti captiuitatem. Requieſ-
Pſal.76. cẽs accubuiſti vt leo. Manifeſtiſſime Chriſtus in paſſione accu
Ioan.19. buit, quando inclinato capite tradidit ſpiritum: & quando in ſepulchro poſitus fuit, velut quodam corporis ſomno quieuit. Sed quare vt leo, & velut catulus leonis? In ſomno enim ſuo leo fuit, quando non neceſſitate, ſed poteſtate hoc ipſum compleuit, ſicut ipſe dicit, Nemo tollit à me animam meam,
Ioan.10. ſed ego pono eam. Quod vero addit, & vt catulus leonis: inde enim mortuus vnde natus. Bene ergo Chriſtus vt leo requieuit, qui non ſolum mortis acerbitatem non timuit, ſed & in ipſa morte mortis imperium vicit. Quod autem dicit, Quis ſuſcitabit eum? Quia nullus niſi ipſe, iuxta quod dicit, Sol-
Ioan.2. uite templum hoc, & in triduo ſuſcitabo illud. Non deficiet dux de Iuda, & reliqua. Hoc manifeſtiſſime ad Iudam refertur. Diu enim fuit ex ſemine illius intemerata apud Iudæos ſucceſſio regni, donec Chriſtus naſceretur, ſicut ſupra dixi. Alligans ad vineam pullum ſuum. Pullus ſuus populus eſt ex gentibus, cui adhuc nunquam fuerat legis onus impoſitum. Hunc copulauit ad vineam, ad Apoſtolos ſcilicet qui ex Iu-
Eſaia.5. dæis ſunt. Nam vinea domini Sabaoth domus Iſraël eſt. Et
Ioan.15. ad vitem aſinam ſuam: ipſe dicit, Ego ſum vitis vera. Ad hanc ergo vitem alligat aſinam ſuam, ſynagogam tardigradam ſcilicet, & graui legis pondere depreſſam. Lauit in vino ſtolam ſuam: ſiue carnem ſuam in ſanguine paſſionis, ſiue ſanctam Eccleſiam illo vino, quod pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. Et in ſanguine vuæ pallium ſuum. Pallium gentes ſunt quas corpori ſuo iunxit, ſicut ſcribitur. Pulchriores oculi eius vino. Oculi Chriſti Apoſtoli ſunt & Euangeli-
Matt.26. ſtæ, qui lumen ſcientiæ Eccleſiæ præſtant: quorum præcepta
Gene.49. auſteritatem vini priſcæ legis ſuperant, quia longe leuiora ſunt. Et dentes eius lacte candidiores. Dentes præceptores ſunt ſancti, qui præcidunt ab erroribus homines, & eos quaſi comedendo in Chriſti corpus tranſmittunt. Candidiores autem

tem effecti ſunt doctores Eccleſiæ lacte veteris legis. Zabulon habitabit in littore maris,& in ſtatione nauium. Zabulon interpretatur habitaculum fortitudinis, & Eccleſiam ſignificat, Hæc in littore maris habitat & ſtatione nauium, cum credentibus refugium & periclitantibus demonſtrat fidei portum. Hæc contra omnes turbines ſeculi inconcuſſa firmitate ſolide expectat naufragium Iudeorum & hæreticorum procellas,qui circunferuntur omni vento doctrinæ, quorum etſi tunditur fluctibus, non tamen frangitur. Pertendit autem vſque ad Sidonem, hoc eſt, vſque ad gentes. Legitur etiam in Euangelio inde aſſumptos eſſe Apoſtolos aliquos,& ipſis locis dominum ſæpe docuiſſe, ſicut ſcriptum eſt,Terra Zabulon, & terra Neptalim,populus qui ſedebat in tenebris,vidit lucem magnam. Sidon interpretatur venator,vel venatrix. Venatores qui ſunt niſi Apoſtoli? Quia vt ſupra diximus, ex illis locis aſſumpti ſunt,de quibus dicitur,Mittam venatores multos,&venabunt vos. Iſachar aſinus fortis. Iſachar qui interpretatur merces, refertur ad populum gentium, quem dominus ſanguinis ſui precio mercatus eſt. Hic Iſachar aſinus fortis ſcribitur, quia prius populus gentilis quaſi brutum & luxurioſum animal nullaqua ratione ſubſtitit,ſed poſtmodum iugum diſciplinæ Euangelice libenter portauit.Hic accubans inter terminos,vidit requiem quòd eſſet bona,& terram quod optima.Inter terminos autem cubare,eſt præſtolato mūdi fine requieſcere,nihilque de iis quæ nunc verſantur in medio quærere, ſed vltima deſiderare.Et fortis aſinus requiem & terram optimam videt.cum ſimplex gentilitas ſe ad robur boni operis erigit, & ad æternæ vitæ patriam tendit.Vnde etiam apponit humerum ſuum ad portandum,quia cum ad promiſſam requiem peruenire deſiderat,cuncta mandatorum onera libenter portat.Vnde factus eſt tributis ſeruiens hoc eſt,Chriſto regi ſuæ fidei dona & operum bonorum offerens munera.Dan iudicabit populum ſuum ſicut aliæ tribus in Iſraël.Fiat Dan coluber in via, ceraſtes in ſemita,& reliqua.Dicunt quidam Antichriſtū per hæc prædici & de iſta tribu futurum, pro eo quòd hoc loco Dan,& coluber aſſeritur & mordens,& quod inter tribus Iſraël, primus Dan ad Aquilonem caſtrametatus eſt, illum ſignificans qui ſe in lateribus Aquilonis ſedere dicit, & de quo figuraliter dicit Propheta, A Dan auditus eſt fremitus equorum.Qui non ſolū coluber,ſed etiam ceraſtes vocatur κέρατα enim

Matth.4.
Eſa.9.
Hiere.16.
Eſaia.14.
Hiere.8.

enim Græce cornua dicuntur. Serpens ergo ille cornutus eſſe perhibetur, Per quem digne Antichriſtus aſſeritur, quia contra vitam fidelium cum morſu peſtiferæ prædicationis armabitur etiam cornibus poteſtatis. Quis autē neſciat ſemitam anguſtiorem eſſe quam viam? Fit ergo Dan coluber in via, quia in præſentis vitæ latitudine eos ambulare prouocat, quibus quaſi parcendo blanditur: ſed in via mordet, quia eos quibus libertatem tribuit, erroris ſui veneno conſumit. Fit ceraſtes in ſemita: quia quos fideles reperit & ſeſe ad præcepti cœleſtis itinera conſtringentes, non ſolum nequicia callidæ perſuaſionis impetit, ſed etiam terrore poteſtatis premit, & in perſecutionis languore, poſt beneficia fictæ dulcedinis, exercet cornua poteſtatis. Equus iſte cuius vngulas ceraſtes mordere dicitur hunc mundum inſinuat, qui per elationem ſuam in curſu labentium temporum ſpumat. Et quia Antichriſtus extrema mundi huius apprehendere nititur, ceraſtes iſte equi vngulas mordere perhibetur. Vngulas quippe equi mordere, eſt extrema ſeculi feriendo contingere, vt cadat aſcenſor eius retro. Plebs infidelis Iudæo, erroris ſui laqueis capta, pro Chriſto Antichriſtum expectat. Bene Iacob eodem loco repente in electorum vocem conuerſus eſt dicens, Salutare tuum expectabo domine: id eſt, non ſicut infideles Antichriſtum, ſed eum qui in redemptionem noſtram venturus eſt, verum credo fideliter Chriſtum, Amen.

SENT

SENTENTIAE ALIQVOT VELVT APHORISMI EX OMNIBVS AVGVSTINI ET ALIORVM LIBRIS

decerptæ per ſtudioſum aliquem.

INNOCENTIA eſt vera quę nec ſibi nec alteri nocet, Quoniã qui diligit iniquitatem odit animam ſuam, & nemo non prius in ſe quam in alterum peccat. *Innocẽtia. Pſal. 10.*

II. Sic diligendi ſunt homines, vt eorũ nõ diligãtur errores: quia aliud eſt amare quod facti ſunt, aliud odiſſe quod faciũt. *Dilectio.*

III. Vera æternitas & vera immutabilitas non eſt niſi in deitate trinitatis: cui quod eſt eſſe perpetuũ eſt: quia natura initio carẽs, incremento nõ indigens, ſicut nullum finẽ, ita nullam recipit mutabilitatẽ. Creaturę autẽ illę quibus deus ęternitatẽ dedit vel daturus eſt, nõ penitus omnis finis alienæ ſunt, quia non ſunt extra cõmutationẽ, dum finis illis eſt & temporalis inſtitutio, & localis mutatio, & ipſa in augmentum ſui mutatio facta. *Aeternitas.*

IIII. Patientia dei magna eſt qua parcit contẽptus, parcit etiã negatus: & magis vult vitam peccatoris quã, mortẽ. Eruditio eſt pœnitudinis, & oblatio correctionis nec vlla Chriſti opera à miſericordia vacant, quoniã homini & indulgentia cõſulit & flagello. *Patiẽtia. Ezec. 18.*

V. Diuina bonitas ideo maxime iraſcitur in hoc ſeculo, ne iraſcatur in futuro, & miſericorditer temporalẽ adhibet ſeueritatẽ, ne ęternã iuſte inferat vltionem. *Vltio dei.*

VI. Vera confeſſio eſt benedicentis, cum idem ſonus eſt & oris & cordis. Bene autẽ loqui & male viuere, nihil aliud eſt, quã ſe ſua voce damnare. *Confeſſio laudis.*

VII. Dilectio dei & proximi propria & ſpecialis virtus eſt piorũ atq; ſanctorum, cũ cęterę virtutes & bonis & malis eſſe poſſint cõmunes. *Charitas.*

VIII.

grinus eſt mundi & dum temporali vtitur vita in patria viuit aliena, vbi inter multa illecebroſa, & multa fallacia deum noſſe & amare paucorum eſt: quibus fit præceptum domini lucidum, illuminans oculos, vt nec in dei, nec in proximi charitate fallantur. *Pſal. 18.*

XVIII. Nemo eſt cuius animam corruptibile corpus & inhabitatio terrena non aggrauet, Sed nitendum eſt, vt carnis cupiditates ſpiritus vigore ſuperentur: & interior homo qui ſemper ſibi ſenſit reſiſti, ſemper de diuino auxilio expectet adiuuari. *Caro. Sapien. 9.*

XIX. Anguſta eſt via quæ ducit ad vitam, & tamen per ipſam niſi dilatato corde non curritur: quia iter virtutum quo gradiuntur pauperes Chriſti, amplum eſt fidelium ſpei, etſi arctum ſit infidelium vanitati. *Anguſta via. Matth. 7.*

XX. Hoc affectu & deſiderio colendus eſt deus, vt ſui cultus ipſe ſit merces. Nam qui deum ideo colit, vt aliud magis quam ipſum promereatur, non deum colit, ſed illud quod aſſequi concupiſcit. *Premium*

XXI. De occultis cordis alieni temere iudicare, peccatum eſt. & eum cuius nõ videntur niſi bona opera, iniquum eſt ex ſuſpicione reprehendere cum eorum quæ hominis ſunt incognita ſolus deus iudex ſit: quia iuſtus eſt & inſpector verus. *Iudicia.*

XXII. Diuini eſt muneris, cum & recta cogitamus, & pedes noſtros à falſitate atque iniuſticia continemus: quoties enim bona agimus, deus in nobis atque nobiſcum vt operemur operatur. *De adiutorio dei.*

XXIII. Iuſto iudicio dei datur plerunque peccatoribus poteſtas, qua ſanctos ipſius perſequantur, vt qui ſpiritu dei iuuantur & aguntur, fiant per laborum exercicia clariores. *Afflictio.*

XXIIII. Non eſt vera ſcientia boni, niſi ad hoc comprehendatur vt agatur. Inutiliter autem meditatur legem dei, qui laborat vt memoria teneat quod actione non implet. *Scientia.*

XXV. Qui legem dei diligit probat ſe in hominibus iniquis id quod contra legem eſt odiſſe, non homines. *Legis amor.*

XXVI. Mandata dei niſi quieta mens ſcrutari non poteſt, vt ergo religioſum exerceatur ſtudium, abigenda ſunt iurgia malignorum. *Legis ſcrutatio.*

XXVII. Nemo tam eruditus, nemo tam doctus eſt qui ſuperna illuſtratione non egeat. Non enim vlla ita diuinorum bonorum augmenta ſufficiunt, vt non ſemper ſuperſit quod *Profectus*

mens rationalis & intelligendum deſideret & gerendum.

Miſericordia & veritas XXVIII. Si omnes homines ſimul cõſideremus, quorũ alij miſericordia ſalui fiunt, alij veritate damnantur, vniuerſæ viæ domini, id eſt miſericordia & veritas ſuo fine diſtinctæ ſunt. Si autem ſolos ſanctos intueamur, non diſcernuntur hæ viæ domini: Indiuidua enim ibi eſt & à miſericordia veritas, & à veritate miſericordia. quia beatitudo ſanctorum & de munere gratiæ eſt, & retributione iuſticiæ. *Pſal. 24.*

Pax. XXIX. Chriſtianæ perfectionis eſt, pacificum eſſe etiam cum pacis inimicis, ſpe correctionis, non conſenſu malignitatis: vt ſi nec exemplum nec cohortationem diſcretionum ſequantur cauſas tamẽ non habeant quibus odiſſe nos debeãt.

Tentatio. XXX. Cuſtodit nos dominus ab omni malo, non vt nihil patiamur aduerſi, ſed vt ipſis aduerſitatibus anima non lædatur. Cum enim tentatio adeſt, fit quidam in id quod nos impugnat introitus. Et ſicut bono fine, id eſt, ſine vulnere animæ tẽtatio cõſummatur, ita ad æternam requiem de profundo temporalis laboris exitur.

Gratia. XXXI. Ad cœleſtis Hieruſalem non aſcendunt conſortiũ niſi qui toto corde profitentur, non proprij operis, ſed diuini eſſe muneris quòd aſcendunt.

Pij contẽpti. XXXII. Omnes qui in Chriſto pie volunt viuere, neceſſe eſt vt ab impiis & diſſimilibus patiantur opprobria, & deſpiciantur tanquam ſtulti & inſani, qui præſentia bona perdunt, & inuiſibilia ſibi profutura promittunt. Sed hæc deſpectio & irriſio in impios retorquebitur, cum & abundantia eorum in egeſtatem, & ſuperbia tranſierit in confuſionem. *2. Timo. 3.*

Patiẽtia. XXXIII. Tota fidelium ſalus, tota patientiæ fortitudo ad eum qui in ſanctis ſuis mirabilis eſt, referenda eſt: quia niſi in illis dominus eſſet, furori impiorum fragilitas ſuccumberet humana.

Prepoſiti praferẽdi. XXXIIII. Ita à plebibus principes, & à ſeruis domini ferendi ſunt, vt ſub exercitatione tolerantiæ ſuſtineantur temporalia & ſperentur æterna. Auget enim merita virtutis, qui propoſitum non violat religionis.

Lex dei. XXXV. Recti corde de præceptis dei & conſtitutionibus non queruntur, quia iuſtum eſt omnia æquanimiter accipi, que iudicaturus voluerit tolerari.

Domus dei. XXXVI. Omnis ſancti ædificij ſtatus, ſicut deo operante proficit

proficit, ita deo cuſtodiente conſiſtit: Quoniam tunc vtilis præpoſitorum cuſtodia eſt, cum ſpiritus dei populo ſuo præſidet, & non ſolum greges, ſed etiam ipſos dignatur cuſtodire paſtores.

XXXVII. Aeternæ ciuitatis æterna ſunt gaudia & ſtatiũ dierum perpetuitas infinita, nec variabitur, nec labetur quia incommutabili pace potietur, quorum erit omnium bonum, etiam quæ fiunt ſingulorum. *Aeterna gaudia.*

XXXVIII. Lex Chriſti, perfectio eſt charitatis, qua deus proximusque diligitur, & per quam dicitur conditori legis: Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Bene autem expectat promiſſionem dei qui mandata eius exequitur, nec fruſtra ſperat parcendũ peccatis ſuis, qui ignoſcit alienis. *Lex charitatis. Matth. 6.*

XXXIX. Nihil deus iubet quod ſibi proſit, ſed illi cui iubet: Ideo verus eſt dominus qui ſeruo non indiget, & quo ſeruus indiget. *Iuſſa dei.*

XL. Id quod in tempore nouum eſt, non eſt nouum apud deum qui condidit tẽpora, & ſine tempore habet omnia quæ ſuis quibuſque temporibus pro eorum varietate diſtribuit. *Praſcientia dei.*

XLI. Mutabilium omnium diſpoſitionem immutabilis ratio continet, vbi ſine tempore ſimul ſunt quæ in temporibus non ſimul fiunt, quia tempora non ſimul currunt. *Prouidentia.*

XLII. Nihil infœlicius eſt fœlicitate peccantiũ, qua pœnalis nutritur impunitas, & mala voluntas velut hoſtis interior roboratur. *Impunitas.*

XLIII. Legis litera quæ docet non eſſe peccandum, ſi ſpiritus viuificans deſit, occidit. Scire enim peccatum potius facit quàm cauere, & ideo magis augeri quam minui, quia malæ concupiſcentiæ etiam præuaricatio legis accedit. *Legis litera.*

XLIIII. Lex data eſt vt gratia quæreretur, gratia data eſt vt lex impleretur. Neque enim ſuo vicio non implebatur, ſed vicio prudentiæ carnis, quod vicium per legem demonſtrandum, per gratiam ſanandum fuit. *Lex & gratia.*

XLV. Hoc promittit deus quod ipſe facit: non ipſe promittit & alius facit, quod iam non eſt promittere, ſed prædicere. Ideo non ex operibus, ſed ex veritate vocante: ne ipſorum ſit, non dei, & merces non imputetur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum, atque ita gratia iam non ſit gratia. *Promiſſa dei.*

Culpæ ve-niales. XLVI. Sicut non impediunt ab æterna vita iuſtum quædam peccata venialia, ſine quibus hæc vita non ducitur: ſic ad ſalutem æternam nihil proſunt aliqua bona opera impio, ſine quibus difficillime vita cuiuſlibet peſſimi hominis inuenitur.

Punitio di-uina. *Roma.9.* XLVII Cum voluntas mala poteſtatem accipit efficiendi quod cupit, ex iudicio eius venit, apud quem nō eſt iniquitas. Punit enim etiam iſto modo, nec ideo iniuſte, quia occulte. Cæterū iniquus puniri ſe ignorat, niſi cum manifeſto ſupplicio ſenſerit nolens, quanti mali ſit quod perpetrauit volens.

Superbia. XLVIII. Omnia vicia in malefactis tantum valent, ſola ſuperbia etiam in recte factis cauenda eſt.

Proſpera, aduerſa. XLIX. Intereſt plurimum qualis ſit vſus, vel earum rerum quæ proſperæ, vel earum quæ aduerſæ dicuntur. Nam bonus nec bonis temporalibus extollitur, nec malis frangitur: Malus autem ideo huiuſmodi infœlicitate premitur, quia fœlicitate corrumpitur.

Mors pio-rum. L. Mala mors putanda non eſt quam bona vita præceſſerit. Non enim facit malam mortem niſi quod ſequitur mortem: Non enim curandum eſt multum neceſſario morituris quid accidat vt moriantur, ſed moriendo quò ire cogantur.

Vera caſti-tas. LI. Ita non amittitur corporis ſanctitas manēte animi ſanctitate etiam oppreſſo corpore: ſicut amittitur corporis ſanctitas, violata animi puritate etiam corpore intacto.

Mortem non conſci-ſcendam. LII. Maior animus merito dicendus eſt, qui vitam ærumnoſam magis eligit ferre quàm fugere, & humanum iudicium, maxime quod eſt vulgare, quod plerunque caligine erroris inuoluitur, præ conſcientiæ luce ac puritate contemnere.

Vera liber-tas. LIII. Iuſtis quicquid malorum aliquis dominus irrogat, non pœna eſt criminis, ſed examen virtutis. Nam etiam bonus ſi ſeruiat, liber eſt: malus autē & ſi regnet, ſeruus eſt, nec vnius hominis, ſed quod grauiūs eſt, tot dominorum quot viciorū.

Vota. LIIII. Nemo quicquam domino recte voueret, niſi ab ipſo acciperet quod voueret.

Eſſentia deitatis. LV. Omnis ſubſtantia quæ deus nō eſt, creatura eſt, & quæ creatura non eſt, deus eſt: Nulla ergo differentia eſt in deitate trinitatis, quoniam quod deo minus eſt, deus non eſt.

Gratia. LVI. Tales nos amat deus, quales futuri ſumus ipſius dono, non quales noſtro merito.

LVII

L V I I. Ordo temporum in æterna dei ſapientia ſine tem pore eſt, nec aliqua ſunt apud eum noua, qui fecit quæ futura ſunt. *Aeternitas.*

L V I I I. Voluntas dei eſt prima & ſumma cauſa omnium corporalium ſpiritaliúmque motionum: Nihil enim fit viſibiliter & ſenſibiliter quod non de inuiſibili & intelligibili ſummi Imperatoris aula, aut iubeatur, aut permittatur, ſecundum ineffabilem iuſticiam præmiorum, atque pœnarum, gratiarũ & retributionum, in iſta totius creaturæ ampliſſima quadam vniuerſaque republica. *Prima cauſa.*

L I X. Diabolus ſuperbus, hominem ſuperbientem perduxit ad mortem: Chriſtus humilis hominem obedientem reduxit ad vitam: quia ſicut ille elatus cecidit & deiecit conſentientem: ſic iſte humiliatus ſurrexit & erexit credentem. *Lapſus hominis.*

L X. In rebus ſpiritalibus cũ minor maiori adhæret, ſicut creatori creatura, illa fit maior quam erat, non ille: & hoc eſt maius eſſe quod eſt melius eſſe: quia adhærens creatura creatori, non mole auctior, ſed virtute fit maior. *Incrementa.*

L X I. Excedit ſupereminentia deitatis non ſolum vſitati eloquij noſtri, ſed etiam intelligentiæ facultaté. Verius enim cogitatur deus quam dicitur, & verius eſt quàm cogitatur. Nõ parua auté noticiæ pars eſt, ſi antequam ſcire poſſumus quid ſit deus, poſſimus ſcire quid non ſit. *Deus incogitabilis.*

L X I I. Omnes beati habent quod volunt, quamuis non omnes qui habent quod volunt, continue beati ſunt. Continuo autem ſunt miſeri, qui vel non habent quod volunt, vel id habent quod non recte volunt. Propior eſt ergo beatitudini voluntas recta etiam non adepta quod cupit, quàm praua etiam ſi quod cupit obtinuit. *Beatitudo.*

L X I I I. Magna miſeria eſt hominis, cum illo non eſſe, ſine quo non poteſt eſſe. In quo eſt enim, ſine dubio ſine illo nõ eſt: & tamen ſi eius non meminit, eúmque non intelligit neque diligit, cum eo non eſt. *Eſſe cum deo.*

L X I I I I. Diuinitas verbi æqualis patri, facta eſt particeps mortalitatis noſtræ, non de ſuo, ſed de noſtro: vt & nos efficeremur participes deitatis eius, non de noſtro, ſed de ipſius. *Incarnatio.*

L X V. Perfectum odium eſt quod nec iuſticia nec ſcientia caret, id eſt, vt nec propter vicia homines oderis, nec propter vicia homines diligas. Recte ergo in malis odimus maliciam & dili- *Odiũ perfectum.*

& diligimus creaturam, vt nec propter vicium creatura damnetur, nec propter naturam vicium diligatur.

Mēdaciū. LXVI. Difficilima & laborioſa ſunt figmenta mendacij. Qui autem verum vult dicere non laborat: quietiores enim ſunt boni quàm mali, & abſolutiora ſunt verba veracium, quàm commenta fallacium.

Arcana ſcriptura. LXVII. Bonæ ſunt in ſcripturis ſanctis myſteriorum profunditates, quæ ob hoc teguntur ne vileſcant: ob hoc quærūtur, vt exerceant: ob hoc autem aperiuntur, vt paſcant.

Sudor Chriſti. LXVIII. Orans cum ſudore ſanguineo dominus Ieſus Chriſtus, ſignificabat de toto corpore, quod eſt Eccleſia, emanaturas martyrum paſſiones.

Sacramētum. LXIX. Sacramentum pietatis in iudicium ſibi ſumit indignus. Bene enim eſſe non poteſt male accipienti quod bonum eſt.

Laus dei. LXX. Qui laudat deum in miraculis beneficiorum, laudet & in terroribus vltionum. Nam & blanditur & minatur. Si non blandiretur, nulla eſſet exhortatio. Si non minaretur, nulla eſſet correctio.

Mature reſipiſcendum. LXXI. Remedia conuerſionis ad deum, nullis cunctationibus ſunt differenda, ne tempus correctionis pereat tarditate. Qui enim pœnitenti promiſit indulgentiam diſſimulanti diem craſtinum non ſpopondit.

Reſipiſcētia. LXXII. Rectus eſt, & bene inuocat deū, qui in omnibus malis quæ patitur ſe accuſat, non deum, & in bonis quæ facit non ſe laudat, ſed deum. Sicut enim repellit deus peccata ſua defendentem, ſic recipit confitentem.

Creatura LXXIII. Mirabilis eſt fabrica mundi, ſed mirabilior fabricator. Et male occupatur creatis quia à creatore diſcedit: cui ſi inhæſerit, inferiora calcabit, ne quod dilexerit contra naturam, conuertatur in pœnam.

Ordo. LXXIIII. Anima rationalis ſuperioribus inferiora præponens, non poteſt regere quod regebat, quia regi noluit à quo regebatur.

Pœna peccati. LXXV. Corpus carnis noſtræ ornamentum nobis fuit: peccauimus: & compedes inde accepimus, vt vinculis mortalitatis omnis humanarum actionum curſus præpediretur.

Pſalmicū opere. LXXVI. Recte in dei laudem pſallit, cuius opera cum voce concordant. Nam finito carmine, vox tacet. In bonis autem actibus vita permanens nunquam reticet eius gloriam

quem

quem in ſe gaudet operari.

LXXVII. Omnia quæ timentur, rationabiliter declinã- tur: Deus ſic timendus eſt, vt ab ipſo ad ipſum confugiatur. *Timor dei*

LXXVIII. Sicut præpoſtera ſecuritas in periculũ impellit, ita ordinata ſolicitudo ſecuritatem parit. *Securitas*

LXXIX. Virginitas carnis, corpus intactum: virginitas animæ, fides incorrupta. *Virginitas.*

LXXX. Multa nos in facultatibus noſtris ſuperflua habere probabimur, ſi neceſſaria ſola retineamus. Nam vana quærentibus nihil ſufficit: & alienorum quodam modo retentor eſt, qui profutura pauperibus inutiliter habet. *Auaritia.*

LXXXI. Quo modo aures noſtræ ad voces noſtras, ſic aures dei ad cogitationes noſtras. Non autem poteſt fieri, vt in mala opera exeant cogitationes bonæ, quoniam hoc actione promitur quod corde concipitur. *Vox mentis.*

LXXXII. Sicut veteris hominis vetus canticum ad temporalia, ſic noui hominis nouum canticum pertinet ad æterna: & ita vnuſquiſq; cantat vt viuit. Nouum autem canticum carmen eſt fidei, quæ per dilectionem operatur. *De cantico nouo. Gala. 5.*

LXXXIII. Vera fidelium humilitas eſt, in nullo ſuperbire, in nullo murmurare: nec ingratum eſſe, nec querulum: ſed in omnibus dei iudiciis gratias deo agere, deúmque laudare, cuius omnia opera, aut iuſta ſunt, aut benigna. *De vera humilitate.*

LXXXIIII. Nimis miſer eſt qui non ſperat in deo, & de ſe ſibi ſecũda promittit, cũ ex eo ipſo quòd non quærat dei auxilium, ab omni ſpe veræ ſalutis exciderit. *Deſperatio.*

LXXXV. In magna egeſtate ſunt qui de iniquitate diuites iuſticiæ opes & ſapiẽtiæ nõ habent: qui autẽ domino ſeruiunt, ea bona acquirunt, quæ perire non poſſunt. *De diuitiis.*

LXXXVI. Non ſufficit abſtinere à malo, niſi fiat quod bonum eſt: & parum eſt neminem nocere, niſi ſtudeas multis prodeſſe. *Beneficentia.*

LXXXVII. Peccator qui peccat, non ideo à domino nõ videtur, quia male agentis pœna differtur, grauius autem in eum deſæuitur, cui etiam ipſa correctio denegatur. *Impunitas.*

LXXXVIII. Nõ acceditur ad altitudinẽ dei, niſi per humilitatẽ, cui propinquat ſubditus, longe ab eo recedit elatus. *Humilitas.*

LXXXIX. Sicut peccatoribus diuitibus nihil proſunt exequiæ ſumptuoſæ, ita nihil nocent aut viles, aut nullæ ſanctorum pauperum ſepulturæ. *De ſepultura.*

De gaudio recto X C. Non poteſt quiſquam fraudari delectationibus ſuis, cui Chriſtus eſt gaudium. Aeterna enim exultatio eſt qui bono lætatur æterno.

Quid homine deo iungat. X C I. Deo qui vbique eſt, non locis ſed actionibus, aut longinqui, aut proximi ſumus: quia ſicut nos ſeparat diſſimilitudo ita nos illi coniungit imitatio.

De bono prælio. X C I I. Humanæ ægritudinis eſt, in carne mortali delectationem habere peccandi: ſed diſcipulus amatórque virtutum, non pacem huic concupiſcentiæ tribuere, ſed bellum debet indicere.

De ſpe fidelium. X C I I I Non terreat Chriſtiane, quod credita differuntur, licet in abſcondito ſit promiſſio, in ſpe tamen perſeueret oratio. Exerce operibus, creſce virtutibus. Dum fidei conſtantia probatur gloria retributionis augetur.

Malicia breuis. X C I I I I. Omne tempus malorum puſillum eſt. Quid enim tam exiguum eſt, quàm quod in hoc tendit, vt non ſit?

Charitas inexhauſta. X C V. Creſcit ſemper facultatis charitas, dum vſu maior, & largitate fit ditior.

De defectu malorum. X C V I. Malorum impietatem perire neceſſe eſt, aut proprio iudicio, aut ſentẽtia dei: Nulla enim iniquitas permanet, cui finem aut correctio, aut damnatio facit.

Pij nō deſeruntur. X C V I I. Adhærens deo & ſemper eius faciens voluntaté, nunquam à ſuo habitatore deſeritur: & ſi quædam dura atque aduerſa patiatur, non relinquitur, ſed probatur.

Iuſticia. X C V I I I. Tota iuſticiæ ratio eſt, vt declinentur mala & fiant bona: cuius obſeruantiæ inter quaſlibet aduerſitates forma ſeruanda eſt quia hoc ſolum nunquam amittitur, quod operi pietatis impenditur.

Mali tolerandi. X C I X. Tolerentur præſentia mala donec veniat beatitudo promiſſa. Suſtineãtur à fidelibus infideles, & inter horrorũ frumenta zizaniorum auulſio differatur: quãtumlibet ſæuiant impij, melior eſt etiam in hoc tempore cauſa iuſtorum, qui quanto acrius impetuntur, tanto glorioſius coronantur.

Precatio. C. Clamor ad deum eſt intentio cordis & flagrantia dilectionis, quia ſemper petitur quod ſemper optatur. Hoc autem deo abſconditum non eſt, quoniam ad ipſum redit quod ab ipſo proceſſit.

Satisfactio. C I. Bona eſt peccati confeſſio, ſi & curatio conſequatur. Nam quid prodeſt detegere plagam & non adhibere medicinam.

C I I. In

C I I. In hac vita, quæ tota tentatio eſt, etiam in ſublimiſſimis ſanctis non apprehenditur illa perfectio, cui non ſuperſit aſcenſio. *Perfectio.*

C I I I. Cum præſentis vitæ curſus agitur, etiā ſi valde proficiat cuius exercitio homo corrumpitur exterior, & interior renouatur, neceſſe eſt tamen vt dum conditioni ſubiacet mortis, labores toleret vetuſtatis. *Vetus homo.*

C I I I I. Imago quidem dei eſt homo, & qui per iuſticiæ ambulat vias, ad ſimilitudinem ſui tendit authoris, & tamen dum in hac vita degit, conturbationes vanitatis incurrit. *Imago dei.*

C V. Prima diuini muneris gratia eſt, vt erudiat nos ad noſtræ humilitatis cōfeſſionem, & agnoſcere faciat, quòd ſi quid boni faciamus, per illum poſſumus. *Eruditio diuina.*

C V I. Omnis infidelium vita peccatum eſt, & nihil eſt bonum ſine ſummo bono: vbi enim deeſt agnitio æternæ & incommutabilis veritatis, falſa virtus eſt, etiam in optimis moribus. *Fides.*

C V I I. Sicut enim fundamentum corporeæ fabricæ in imo eſt, ita fundamentum fabricæ ſpiritalis in ſummo eſt, Terrena ædificatio à terra incipit, cœleſtis extructio à ſuperno creſcit exordio. *De fundamento ſpiritali.*

C V I I I. Tunc dicitur deus meminiſſe, quando facit: tunc obliuiſci, quando non facit: Nam neque obliuio cadit in deum, quia nullo modo mutatur: neque recordatio, quia nihil obliuiſcitur. *Obliuio dei.*

C I X. Hi vident mirabilia dei, quibus proſunt: Nam quod non intelligitur, vel vnde non proficitur, non videtur. *Miracula*

C X. Non auferat veritas miſericordiam, nec miſericordia impediat veritatem. Si enim pro miſericordia vindicabis contra veritatem, aut quaſi rigida veritate oblitus fueris miſericordiam, non ambulabis in via domini, in qua miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi. *Miſericordia & veritas. Pſal. 84.*

C X I. Tentatio Chriſti, eruditio Chriſtiani eſt: Imitatores enim magiſtri debent eſſe diſcipuli, non in faciendis miraculis, quæ nemo exigit, ſed in cuſtodienda humilitate, atque patientia, ad quæ nos dominus inuitauit ſuo exemplo. *Imitatio Chriſti.*

C X I I. Quo modo radix omnium malorum cupiditas eſt, ſic radix omnium bonorum charitas eſt. *Auaritia 1. Timo. 6.*

C X I I I. Chriſtiano recte gaudendi cauſa non præſens ſecu- *De gaudio Chriſtiani.*

ſeculum eſt, ſed futurum. Et ita eſt vtendum temporalibus ne obſint æternis, vt in via qua peregrini ambulant, hoc placeat quod ducit ad patriam.

De ſabbato. CXIIII. Male celebrat ſabbatum. qui ab operibus bonis vacat. Ocium autem ab iniquitate debet eſſe perpetuum, quia bona conſcientia non inquietum, ſed tranquillum facit animum.

Hilaritas in bono. CXV. Cum bonum operaris, hilaris operare. Nam ſi quid boni triſtis feceris, fit de te magis quàm facis.

Malorum conuictus CXVI. Si in mores malorum non tranſeant boni etiam inter cohabitantes magna diuiſio eſt. Non ergo homines qui meliorum exemplo corrigi queunt, ſed hominum eſt fugienda iniquitas.

Timor. CXVII. Eam deus innocentiam probat, qua homo non metu pœnæ fit innocens, ſed amore iuſtitiæ: Nam qui timore non peccat, quanuis non noceat cui vult nocere, tamen plurimum nocet: & abſtinens ab iniquo opere, ſola tamen reus eſt voluntate.

Phariſaiſmus. CXVIII. Melior eſt in malis factis humilis confeſſio, quam in bonis ſuperba gloriatio.

Correctio. CXIX. De malicia mali flagellatur bonus, & de ſeruo emendatur filius.

In malis bonorum. CXX. Sicut ſtellas cœli non extinguit nox: ſic mentes fidelium adhærentes firmamento ſanctæ ſcripturæ non obſcurat mundana iniquitas.

De propria facultate. CXXI. Ad peccandum homo abundat propria facultate, ad agendum autem bonum non ſufficit niſi ab illo iuſtificetur, qui ſolus iuſtus eſt.

Mali cruciant bonos. CXXII. Magnus bonorum labor eſt mores tolerare cõtrarios, quibus qui non offenditur, parum proficit, Tantum enim torquet iuſtum alieni peccati iniquitas, quantum à ſua recedit.

Acceſſus ad deum. CXXIII. Non locorum interuallis acceditur ad deum vel receditur ab eo, ſed ſimilitudo facit proximum, diſſimilitudo longinquum: & nimia miſeria eſt ab eo bono longe eſſe quod vbique eſt.

De vera libertate. CXXIIII. Libera ſemper eſt ſeruitus apud deum, cui nõ neceſſitas ſeruit: ſed charitas.

De tolerãtia. CXXV. Qui ideo neminé vult pati hominũ, quia vt arbitratur

tratur multum proficit per hoc ipſum quod alios non tolerat, oſtendit quod potius non proficit.

CXXVI. Totum bonum quod habemus, ab artifice noſtro habemus. Sed ſi hoc in nobis eſt, quod ipſi fecimus, inde damnabimur: ſi autem hoc quod deus fecit, inde coronabimur. *De artifice ſummo.*

CXXVII. Verbum dei per quod facta ſunt omnia, tempus præordinauit quo ſuſciperet carnem, non tempori ceſſit quo verteretur in carnem: Homo quippe deo acceſſit, non deus à ſe receſſit. *De Verbo dei. Ioan. 1.*

CXXVIII. Intellectui fides viam aperit, infidelitas claudit. *De fide.*

CXXIX. Quo primum vicio ſuperatur homo, hoc vltimum vincit. Cum enim omnia peccata ſuperauerit, manet periculum, ne ſibi mens nihil conſcia in ſe potius quam in domino glorietur. *Gloria vana.*

CXXX. Finis curarum perfectio deſideriorum eſt, & in id quiſque tendit ac nititur, vt ad illud perueniat quo delectatur. Sapiẽtis ergo eſt hoc appetere quod bonum facit, non id amare quod decipit. *De perfectione.*

CXXXI. Sicut duo ſunt officia medicinæ, vnum quo ſanatur infirmitas, aliud quo cuſtoditur ſanitas: Ita duo dona ſunt gratiæ: vnum quod aufert carnis cupiditatem: aliud quod facit animæ perſeuerare virtutem. *De duobus donis gratiæ.*

CXXXII. Non poterit hominis labor finiri, niſi hoc diligat, quod ei non poſſit auferri. *De laboris fine.*

CXXXIII. Impoſſibile eſt vt iniquitas prius lædat hominem iuſtum in quem tendit, quàm cor iniuſtum vnde procedit. *De iniquitatis læſione.*

CXXXIIII. Viſibile miraculum ad illuminationem vocat: Inuiſibile autem eum qui vocatus venit, illuminat. Omnia mirabilia dei narrat qui credens viſibilibus ad intelligendum inuiſibilia tranſitum facit. *Miracula inuiſibilia.*

CXXXV. Meliores ſunt qui diabolum perſequentem fugiunt, quam qui præeuntem ſequuntur, quia vtilius eſt eum hoſtem habere quàm participem. *Diaboli fuga.*

CXXXVI. Omnes prauæ cupiditates ſunt portæ inferi, per quas in mortem itur: cuius dominatum ſubit, qui adeptum ſe ad perfruendum lætatur quod periturum concupiuit. *Cupiditas.*

CXXXVII.

De adulatione. CXXXVII. Adulantum linguæ alligant animas in peccatis: Delectat enim ea facere in quibus non ſolum non metuitur reprehenſor, ſed etiam laudator auditur.

De male cõſcio animo. CXXXVIII. Animus male ſibi conſcius dum videtur ſibi nullam pœnam pati, credit quia non iudicet deus, cum abuti patientia dei & non intelligere parcentis benignitatem, iam ſit magna damnatio.

Quòd prior ſit natura quàm vitium. CXXXIX. In creatura quæ arbitrio ſuo peccat, prior eſt natura quàm vicium: Quod ita contra naturam eſt, vt non poſſit niſi nocere naturæ: quod ita non eſſet vicium à deo recedere, niſi naturæ cuiuſlibet vicium eſſet, cui potius competeret eſſe cum deo.

Decus vniuerſi. CXL. Nullum deus vel angelorum vel hominum crearet quem malum futurum eſſe præſciſſet: niſi pariter noſſet quibus eos vſibus bonorum commendaret, atque in ordinem ſeculorum, quaſi pulcherrimum carmen, etiam ex quibuſdam pulcherrimis antithetis honeſtaret.

De cõditione creatura. Gene. 1. CXLI. Tria quædam maxime nobis ſcienda de conditione creaturæ oportuit intimari Quis eam fecerit, per quid fecerit quare fecerit. Dixit deus, inquit. Fiat lux, & facta eſt lux: & vidit deus lucem quod bona eſſet. Nec author exellentior eſt deo, nec ars efficacior eſt dei verbo, nec cauſa melior eſt, quàm vt bonum creetur à bono.

De bono & malo amore. CXLII. Eſt amor quo amatur & quod amandum non eſt: & iſtum amorem odit in ſe qui illum diligit, quo amat quod amandum eſt. Poſſunt enim ambo in vno homine eſſe, & hoc bonum eſt homini, vt illo proficiente, quo bene viuimus, iſte deficiat quo male viuimus, donec ad ferfectum ſanetur & in bonum commutetur omne quod viuimus.

De bono creaturæ. CXLIII. Creaturæ rationalis vel intellectualis bonum, quo beata ſit, non niſi deus eſt, quod ei non ex ſeipſa eſt, quia ex nihilo creata eſt. Hoc enim adepto fit beata, quo amiſſo miſera.

De vicio natura. CXLIIII. Vicium eſſe in ſummo poteſt, bono nec niſi in aliquo bono. Sola ergo bona alicubi eſſe poſſunt, ſola autẽ mala nuſquam. Et illæ quæ ex malæ voluntatis vicio viciatæ ſunt, inquantum vicioſæ ſunt, malæ ſunt: inquantum autem veræ ſunt, bonæ ſunt.

Quid credi debeat. CXLV. Non eſt fas aliter credere affici deum cum vacat, aliter

aliter cum operatur, quia nec effici dicendus eſt, tanquam in eius natura fiat aliquid quod ante non fuit. Patitur quippe qui afficicitur, & mutabile eſt omne quod patitur. Non ergo in deo, aut pigra vacatio, aut laborioſa cogitetur induſtria: quæ nouit & quieſcens agere, & agens quieſcere: & quod in operibus prius quidem eſt aut poſterius, non ad facientem, ſed ad facta referendum eſt. Aeterna enim eſt & incommutabilis voluntas eius, nec conſilio alternante variatur, in qua ſimul eſt quicquid in rebus creandis vel ordinandis, aut præceſſerit, aut ſequitur.

CXLVI. Nullius quanuis minimæ naturæ, niſi deum creatorem dici, aut credi licet ab aliquo. Quod ſi angeli miſſi vel permiſſi adhibeant operationem ſuam rebus quæ gignuntur in mundo, tamen non ſunt creatores animalium, ſicut nec agricolæ frugum vel arborum. *Deus ſolus creator.*

CXLVII. De prima corporis morte dici poteſt, quod bonis bona ſit, malis mala: Secunda vero ſine dubio ſicut nullorum bonorum eſt, ita nulli bona. *Mors qualis.*

CXLVIII. Mors etiam piorum peccati pœna eſt. Sed ideo ipſis dicitur bona, quia illa bene vtuntur, quibus finis eſt ad mala temporalia & tranſitus ad vitam æternam. Sicut enim iniuſticia male vtitur, non tantum malis, verumetiam bonis: ita etiam iuſticia non tantum bonis, verumetiam malis bene vtitur. *De morte piorum.*

CXLIX. Qui etiam non percepto regenerationis lauacro pro Chriſti confeſſione moriuntur, tantum eis valet ad abolenda peccata, quantum ſi ablucrentur fonte baptiſmatis. *Baptiſma ſanguinis.*

CL. Cum homo ſecundum ſe viuit non ſecundum deum, ſimilis eſt diabolo: quia nec angelo ſecundum angelum, ſed ſecundum deum viuendum fuit vt ſtaret in veritate, & veritatem de illius non de ſuo mendacium loqueretur, Vnde non fruſtra dicitur, omne peccatum eſſe mendatium. quia non peccatur niſi ea voluntate quæ contraria eſt veritati id eſt, deo. *Mendacium.*

CLI. Diuerſitas humanæ affectionis ex diuerſitate voluntatis eſt, quæ ſi praua eſt, peruerſis erit moribus inquieta Si autem recta, non ſolum non culpabilis affectio hominis erit, ſed etiam laudabilis. *Affectus.*

CLII. Arbitrium voluntatis tunc eſt vere liberum, cum viciis peccatiſque non ſeruit. Tale datum eſt à deo, quod amiſſum niſi à quo potuit dari, non poteſt reddi. Vnde veritas dicit, *Liberũ arbitrium. Ioan. 8.*

cit. Si vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis.

Diffidentia ſui. CLIII. Bonum eſt ſurſum habere cor, non tamen ad ſeipſum, quod eſt ſuperbiæ, ſed ad deum, quod eſt obedientiæ. Plus autem appetendo minus eſt: quia qui de ſe ſibi ſufficere confidit, ab eo qui vere ei ſufficit, deficit.

De vita beata. CLIIII. Beata vita ſi non amatur, non habetur. Porrò ſi amatur, non ideo habetur: neceſſe eſt, vt cæteris rebus excellentius diligatur, quoniam propter hoc amandum eſt, quicquid aliud eſt amandum. Quia vero beatus eſſe non poteſt, niſi qui eam vt dignum eſt, amet: conſequens eſt vt eam æternam velit, quæ tunc vere beata erit quando terminum non habebit.

Mali naſcimur. CLV. Non omnes quidem mali in hoc proficiunt vt ſint boni: nemo tamen eſt, niſi ex malo bonus.

De ciuibus terrenis. CLVI. Ciues terrenæ ciuitatis parit peccato viciata natura, qui ſunt vaſa iræ. Ciues ergo cœleſtis patriæ parit à peccato naturam liberans gratia, qui ſunt vaſa miſericordiæ.

De ira dei. CLVII. Ira dei non perturbatio eſt eius, ſed iudicium quo irrogatur pœna peccato. Cognitio vero ipſius & recogitatio mundanarum rerum, eſt incommutabilis ratio. Neque enim ſicut hominem, ita deum cuiuſquam facti ſui pœnitet, cuius de omnibus omnino rebus tam fixa eſt ſententia, quam certa præſentia eſt.

1. Reg. 15.

De perſequentibus Eccleſiam. CLVIII. Inimici Eccleſiæ quolibet modo errore cenſentur vel malicia deprauentur, ſi accipiant corporaliter poteſtatem affligendi, exercent eius patientiam: Si tantummodo male ſentiendo aduerſantur, exercent eius ſapientiam: Et vt etiam inimici diligantur, exercent eius beneuolentiam, quia deus iis qui eum diligunt omnia cooperatur in bonum.

Roma. 8.

De fine boni & mali. CLIX. Finis boni eſt, non quo conſumitur vt non ſit, ſed quo perficiatur vt plenum ſit. Et finis mali eſt, non quo eſſe deſinat, ſed quouſque nocendo perducat. Vnde vnum eſt ſummũ, aliud autẽ ſummũ malum. Illud propter quod appetẽda ſunt bona cætera, ipſum autem propter ſeipſum: hoc propter quod declinãda ſunt mala cętera, ipſum autẽ propter ſeipſum.

De natura. CLX. Eſt natura in qua nullum malum eſt, vel etiam nullum malum poteſt eſſe. Eſſe autem natura in qua nullum bonum ſit, non poteſt.

De animi equitate. CLXI. Melior eſt animi æquitas quàm corporis ſanitas, & conuenientius iuſtus dolet in ſupplicio, quam lætatus eſt

in

in delicto:

CLXII. In præcepto charitatis tria inuenit homo quæ di- ligat: deum, & ſe, & proximum. Et quia ille in ſui dilectione non errat qui deum diligit, conſequens eſt vt proximo ad di- ligendum deum conſulat, quem iubetur diligere ſicut ſe- ipſum. *De præce-pto chari-tatis.*

CLXIII. Pax domeſtica, eſt ordinata cohabitantium im- perandi obediendique concordia. Imperant enim qui conſu- lunt: ſicut vir vxori, parentes filiis, domini ſeruis. Obediunt au- tem quibus conſulitur, ſicut mulieres maritis, filij parenti- bus, ſerui dominis. Sed in domino iuſti viuentes ex fide, & ab illa adhuc ciuitate peregrinantes, etiam qui imperant ſer- uiunt eis, quibus videntur imperare: quia non dominandi cu- piditate imperant, ſed officio conſulendi, nec principandi ſu- perbia, ſed prouidendi beneficio. *Dominatus Chriſtiani.*

CLXIIII. Nomen & conditionem ſeruitutis culpa ge- nuit, non natura: & prima huius ſubiectionis cauſa eſt pecca- tum, quia ſicut ſcriptum eſt, Omnis qui facit peccatum, ſer- uus eſt peccati. Vnde melior eſt eius ſtatus, qui famulatur ho- mini, quam qui ſuæ ſeruit cupiditati. *De conditione ſeruitutis.* *Ioan. 8.*

CLXV. Veri patresfamilias ſubditis ſuis tanquam filiis ad colendum & promerendum deum conſulunt, deſideran- tes venire ad cœleſtem domum, vbi imperandi neceſſa- rium non ſit officium: quo donec veniatur magis de- bent patres qui dominantur quàm ſerui tolerare qui ſer- uiunt. *De prælatis.*

CLXVI. Locus ſuperior, ſine quo regi populus non po- teſt etiam ſi ita ſit tenendus atque adminiſtrandus vt decet, ta- men indecenter appetitur: vnde ocium ſanctum quærat, quæ- rat directionem veritatis, negotium iuſtum ſuſcipiat neceſſitas dilectionis. *De regimine populi.*

CLXVII. Sicut non eſt à carne, ſed ſupra carnem quod eam facit viuere ſic non eſt ab anima, ſed ſupra animam quod eam facit viuere beate: quia vt vita carnis anima eſt, ita beata vita hominis deus eſt. *De vita animæ.*

CLXVIII. Iuſticia noſtra quanuis vera ſit propter ve- rum boni finem ad quem refertur, non tamen tanta eſt in hac vita vt potius per remiſſionem peccatorum conſtet quam per fidem virtutum. *Iuſticia imperfecta.*

CLXIX. Quandiu vicijs repugnatur, plena nõ eſt pax: qa illa *De plena pace.*

illa quæ reſiſtunt periculo, debellantur prælio: & illa quæ victa ſunt, nondum ſecura triumphantur ocio, ſed adhuc ſolicito premuntur imperio.

Mors prima & ſecunda. CLXX. Prima mors animam nolentem tollit à corpore, ſecunda animam nolentem tenet in corpore, ab vtraque morte id habetur, vt quod non vult anima de ſuo corpore patiatur.

Occulta dei. CLXXI. Incognitis cauſis operum domini nonnihil nouimus, cum ſcimus non ſine ratione omnipotentem facere, verum infirmus humanus animus rationem non poteſt reddere.

De negligentiis. CLXXII. Fruſtra homo poſt hoc corpus hic promittit ſibi quod in hoc corpore comparare neglexerit. Nemo inuitus bonum facit, etiam ſi bonũ eſt quod facit: quia nihil prodeſt ſpiritus timoris, vbi non eſt ſpiritus charitatis.

De humana ſocietate. CLXXIII. Sicut in poteſtatibus ſocietatis humanæ maior poteſtas minori ad obediendum præponitur, ita deus omnibus.

De diligẽdo deo. CLXXIIII. Beatus qui diligit deum & amicũ in deo, & inimicũ propter deum. Solus enim nullũ charum amittit, cui omnes in illo chari ſunt, qui nunquã ante dimittit te, niſi dimittatur.

Bonũ incorruptibile. CLXXV. Manifeſtum eſt, quoniam bona ſunt quæ corrumpuntur, quæ neque ſi bona non eſſent, corrumpi poſſent: quia & ſi ſumma bona eſſent, incorruptibilia eſſent: ſi autem nulla bona eſſent, quod in eis corrumperetur non eſſet.

De incommutabili deo. CLXXVI. Cum deus incommutabiliter bonus, omnes fecerit creaturas bonas, nec vlla omnino niſi ab ipſo ſit creata natura, nulla eſt ſubſtantia mali: quia quod authorem deum non habet, non eſt aliud quàm deſiderium vel actio inordinatæ voluntatis.

Iuſticia iniquis odioſa. CLXXVII. Sicut palato non ſano pœna eſt cibus, qui ſano ſuauis eſt: & oculis ægris odioſa lux, quã incolumis gaudet obtuitus: ita diſplicet iniquis iuſticia dei, cui ſi ſubiicerentur, non conturbarentur.

De ægritudine animi. CLXXVIII. Aegritudo animi rationalis eſt, cum bonis inferioribus delectatus, ſuperiora non appetit, & ex parte non amittit. Ideoque in duas diuiditur voluntates: cúmque vna eſt, tota non eſt: & hoc adeſt vni quod deeſt alteri.

CLXXIX. Homini religioſo parum eſſe debet inimicitias aliorum non excitare, vel augere male loquendo, niſi etiã eas extinguere ſtudeat bene loquendo. *Pacis ſtudium.*

CLXXX. Beata vita eſt gaudium de veritate. quod deus eſt: ſed multis veritas odioſa eſt, quam audire volunt docentem: & nolentes falli, volunt mendacia ſua veritatem videri: Quibus iuſte retribuitur, vt ipſi veritatem non lateant, ipſos autem lateat veritas. *Veritas odioſa.*

CLXXXI. Nemo quod tolerat amat, etſi tolerare amat: quia aliud eſt fortis patientia, aliud ſecura fœlicitas. Non eiuſdem eſt temporalis labor pugnæ, & beatitudo victoriæ. *De forti patientia.*

CLXXXII. Ideo plerũque in ſermone copioſa eſt egeſtas humanæ intelligentiæ: quia plus loquitur inquiſitio quam inuentio, & longior eſt petitio quam impetratio. *Ignorãtia loquax.*

CLXXXIII. Vera æternitas dei eſt, qui ſolus habet immortalitatem: quoniam ex nulla ſpecie motúve mutatur, nec temporalis eſt voluntatis. Non enim immortalis eſt voluntas, quæ alia & alia eſt. *De æternitate.*

CLXXXIIII. Non eſt deſperandum de malis, ſed pro ipſis vt boni fiant ſtudioſius ſupplicandum, quia numerus ſanctorum ſemper de numero impiorum auctus eſt. *Non deſperandi peccatores.*

CLXXXV. Quærens à deo pacem, ſit ſibi ipſe pacatus, ne aliud in profeſſione oris, aliud ſit in cordis arcano. Nihil enim prodeſt hoc eſſe in corde quod verum eſt, ſi hoc dicitur voce quod falſum eſt: quia veritas & credenda eſt & loquenda. *Pax à deo quæratur*

CLXXXVI. Non quæratur homo, quando in his quæ iuſte habet, patitur aliquas aduerſitates: per amaritudinẽ enim inferiorum docetur amare meliora, ne viator tendens ad patriam, ſtabulum pro domo diligat. *Afflictio piorum.*

CLXXXVII. Bene currit ad remiſſionem peccatorum, qui diſplicet ſibi. Apud enim iuſtum iudicem & miſericordẽ, qui ſe accuſat, excuſat. *Pœnitentia.*

CLXXXVIII. In trãquillitate pacis cõprehẽdẽda eſt doctrina ſapientiæ, quæ inter tribulationum turbines difficulter agnoſcitur. Nec facile inueniuntur in aduerſitate præſidia, quæ non fuerint in pace quæſita. *Præmunitio aduerſus procellas.*

CLXXXIX. Ad altare dei inuiſibile, quò nõ accedit iniuſtus, ille peruenit qui ad hoc præſens iuſtificatus accedit. Inueniet enim illic vitã ſuam, qui hic diſcreuerit cauſam ſuam. *Euchariſtia.*

De lege. CXC. Finis legis Chriſtus eſt, in quo lex iuſticiæ non conſumitur, ſed impletur. Omnis enim perfectio eſt in ipſo, vltra quem non eſt quò ſe ſpes fidei & charitatis extendat.

De malæ cõſcientia. CXCI. Nullæ pœnæ grauiores ſunt quàm malæ cõſcientiæ in qua cum non habetur deus, conſolatio non inuenitur: & ideo inuocandus eſt liberator, vt quem tribulatio exercuit ad confeſſionem, confeſſio perducat ad veniam.

Nullũ peccatũ irremiſſibile. CXCII. Quid grauius peccato ægri, quàm interfectio medici? Sed cum in baptiſmo hoc dimittitur, quid non dimittitur?

Ruminatio. CXCIII. Auditor verbi ſimilis debet eſſe animalibus, quæ ob hoc quod ruminant munda eſſe dicuntur: & non pigeat cogitare de iis quæ in aluo cordis accepit: & cum audit, ſit ſimilis edenti: cum vero audita in memoriam reuocat, fit ſimilis ruminanti.

Anima rectrix. CXCIIII. Rationalis anima eſt domina corporis ſui, quæ interiori non bene imperabit, niſi ſuperiori ſe deo tota charitatis ſubiectione ſeruierit.

De miſericordia dei CXCV. Sicut terra de cœlo expectat pluuiam & lucem, ſic homo ex deo debet expectare miſericordiam & veritatem.

De bonis Eccleſiæ filiis. CXCVI. Gaudendum eſt bonis Eccleſiæ filiis, quia in diſcretione eorum non fallitur diuina iuſticia. Sed non temere cõgregatos diuidant, quia ipſorum eſt velle colligere deum vel ſeparare.

Rebus ſuperior. CXCVII. Dominus eſt rerum quas habet, qui nulla cupiditate illuditur. Nam qui amore terrenorum obſtringitur, non poſſidet, ſed poſſidetur.

Eccleſia in paucis. Roma. 8. CXCVIII. Hæreditas in qua Chriſti cohæredes ſumus non minuitur multitudine filiorum, nec fit anguſtior numeroſitate cohæredũ. Sed tanta eſt multis, quanta eſt paucis: tanta ſingulis quanta omnibus.

De fœlicitate. CXCIX. Nunquam ſecura eſſe debet fœlicitas, quia periculoſiora ſunt animo ſecura quã corpori aduerſa: prius enim corrumpunt proſpera, vt inueniant aduerſa quem frangant.

Pœnitẽtia CC. Prima ſalus eſt declinare peccatum: ſecunda non deſperare de venia. Nam ipſe ſe in æternum perimit, qui apud miſericordem iudicem ad pœnitentiæ remedia non recurrit.

Boni quãincertum. CCI. Boni latent, quia bonũ ipſorum in occulto eſt, vel viſibi

viſibile eſt, nec corporale eſt quod diligunt, & tam merita eorum ſunt in abſcondito conſtituta quam præmia.

CCII. Nullus bonorum inimicum habet, niſi malum, qui ideo eſſe permittitur, vt aut corrigatur, aut per ipſum bonus exerceatur. Orandum eſt ergo pro inimicis, vt aut obtineatur eorum conuerſio, aut in nobis inueniatur diuinæ bonitatis imitatio. *Inimicis bene precãdum. Matth. 5.*

CCIII. Vigor fidei Chriſtianæ tribus temporibus initiatur, veſpere, mane & meridie. Veſpere enim dominus in cruce, mane in reſurrectione, meridie in aſcenſione. Vnum ad patientiam occiſi, aliud ad vitam reſuſcitati, tertium pertinet ad gloriam maieſtatis in patris dextera conſidentis. *Fidei gradus.*

CCIIII. Ad hoc excoquuntur homines tribulationibus, vt vaſa electionis euacuentur nequitia, & impleantur gratia. *Afflictio.*

CCV. Poteſt homo inuitus amittere temporalia bona, nunquam vero niſi volens perdit æterna. *Bona ſolida.*

CCVI. Finis fidelium Chriſtus eſt, ad quem cum peruenerit currentis intentio, non habet quod poſſit amplius inuenire, ſed habet in quo debeat permanere. *De fine fidelium. Rom. 10.*

CCVII. Melior eſt triſticia iniqua patientis, quàm lætitia iniqua facientis. *De triſticia.*

CCVIII. Reuocandus eſt animus ad recordandũ cum quadam delectatione de præteritis, ne ſurrepente concupiſcẽtia redeamus corde in Aegyptum. *Peccatorũ recordatio*

CCIX. Bonum eſt a veritate vinci. Ad correptionem ſuperet veritas nolentem. Nam & inuitum ipſa ſuperabit. *De Veritate.*

CCX. Peccata ſiue parua ſiue magna impunita eſſe non poſſunt, quia aut homine pœnitente, aut in iudicio deo iudicante plectuntur. Ceſſat autem vindicta diuina, ſi conuerſio præcurrat humana. Amat enim deus confitentibus parcere, & eos qui ſemetipſos iudicant, non iudicare. *Venia.*

CCXI. Nullus miſer de qualicunque miſeria liberatur, niſi qui dei miſericordia præuenitur. *Miſer quis.*

CCXII. Fideliter ſupplicans deo pro neceſſitatibus huius vitæ, miſericorditer non auditur. Quid enim infirmo vtile ſit, magis nouit medicus quàm ægrotus. Si enim id poſtulat quod deus præcepit & promittit, fiet omnino quod poſcit, quia accipiet charitas quod parat veritas. *Afflictio neceſſaria*

Profectus bonorum. C C X I I I. Profectus fidelium ſine tentatione nõ euenit, nec ſibi quiſquam innoteſcit: niſi probationis examine. Nec coronabitur, niſi qui vicerit nec vincet, niſi qui certauerit: nec certabit, niſi inimicum habens & tentationi reſiſtens.

Prophetia C C X I I I I. Stultus eſt qui non credit denunciationibus Prophetarum in paucis quæ reſtant, cum videat tam multa completa quæ tunc non erant, quando prædicebantur implenda.

Idola C C X V. Sic ſunt qui colunt idola, quo modo qui in ſomnis vident vana. Si autem euigilet anima ipſorum, intelligit a quo facta ſit, & non colit quod ipſa fecit.

Corpora defunctorum. C C X V I. Omnia corporis noſtri quæ diſcreta vel putrefacta vel concremata in quaſdam diſſoluuntur fauillas, deo perire non poſſunt. In illa enim elementa mundi eunt, vnde ſumpta ſunt, illa manu quæ donat omnia.

De ſiti bona. C C X V I I. Qui deficiunt, tota ſua debent ſitire ſubſtantia, id eſt, anima & carne: quia etiam deus dat panem ſuum, id eſt, verbũ veritatis: & carni neceſſaria deus præbet, quia vtraque ipſe paſcit qui vtraque fecit.

Meditatio. C C X V I I I. Qui ocioſus & quietus non cogitat deum, inter actus multos & laborioſa negocia de illo quo modo poterit cogitare? Meditetur ergo quæ dei ſunt fidelis cum vacat & bene operandi ſubſtantiam, ne in actione deficiat.

Hypocriſis C C X I X. Simulata innocentia, non eſt innocentia. Simulata æquitas, non eſt æquitas, ſed duplicatur peccatum in quo & iniquitas & ſimulatio eſt.

Lux. C C X X. Anima recedens à luce iuſticiæ, quanto magis quærit, quod inueniat contra iuſticiam, tanto plus repellitur à lumine veritatis, & in tenebroſa demergitur.

Ciuitates duæ. C C X X I. Duas in toto mundo ciuitates, faciunt duo amores. Hieruſalem faciat amor dei. Babyloniam facit amor ſeculi. Interroget ergo ſe quiſque, & inueniet vnde ſit ciuis.

Præcepta ſuauia. C C X X I I. Omne præceptum dei leue eſt amanti. Nec ob aliud intelligitur dictũ, Onus meum leue eſt: niſi quia per *Matth.11.* ſpiritum ſanctum diffunditur charitas in cordibus noſtris, vt *Roma. 5.* diligendo liberaliter faciamus, quia quod quis timendo facit, ſeruiliter facit. Nec eſt animus rectus quando mallet ſi fieri poſſet, id quod rectum eſt non iuberi.

De charitate. C C X X I I I. Plenitudo legis eſt charitas, quia per charitatem lex impletur, non per timorem, intantum enim fiunt manda

mandata iuſticiæ, inquantum adiuuat ſpiritus gratiæ.

CCXXIIII. Non ſunt bona opera niſi quæ per fidem & dilectionem fiunt, quia alterum ſine altero nullius virtutis fructum parit. *Roma. 13. Fides operum fons.*

CCXXV. Ab eo quod formauit deus, mutatus eſt Adã, ſed in peius propter iniquitatem ſuam. Ab eo quod operata eſt iniquitas, mutantur fideles, ſed in melius per gratiam dei. Illa ergo mutatio fuit præuaricatoris primi, hæc mutatio eſt dexteræ excelſi. *Ada lapſus & reparatio. Pſal. 76.*

CCXXVI. In præſenti vita & deliciæ temporales dulces ſunt, & temporales tribulationes amaræ ſunt. Sed quis non bibat tribulationis poculum, metuens ignem gehennarum? Et quis non contemnat dulcedinem ſeculi, inhians bonis vitæ æternæ? *Præmia diuerſa.*

CCXXVII. In trinitate diuina tanta eſt ſubſtantiæ vnitas, vt æqualitatem teneat, pluralitatem non recipiat. *De trinitate.*

CCXXVIII. Omnia per verbum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Cum itaque vniuerſæ naturæ per verbũ dei factæ ſunt, iniquitas per ipſum facta nõ eſt, quia iniquitas nulla ſubſtantia eſt, & peccatum non eſt natura, ſed vicium naturæ id appetens quod non eſt ordinis ſui. *Peccatum nihil. Ioan. 1.*

CCXXIX. Sublatum eſt diabolo iniquitate ſua victo, nõ quod non habuit proprium, ſed quod rapuerat alienum. Auferendo enim Chriſtus de magna domo eius quæ perierant, non furtum fecit, ſed furtum recepit. *Tyrannis ſatana.*

CCXXX. Tunc hominem concludit profunditatis iniquitas, quando non ſolum immerſus peccatis iacet, ſed etiam volens ea defendere perdit confeſſionem & aditum confeſſionis. *Peruerſitas.*

CCXXXI. Quando deus permittit aut facit vt aliqua tribulatione vexemur, tunc miſericors eſt: quia excitans fidem & differens in opere, non auxilium negat, ſed deſiderium mouet. *Afflictio.*

CCXXXII. Diuitis Chriſtiani, ſi veri Chriſtiani ſunt, prorſus pauperes ſunt, & in comparatione cœleſtium bonorũ quæ ſperant, omne aurum ſuum arenam deputant, quia ibi quiſque habet diuitias ſuas, vbi delectationem. *Paupertas priorũ.*

CCXXXIII. Fides Abrahæ, ſemen eſt Abrahæ. Proinde qui pertinent ad credulitatis ſimilitudinem, ipſi pertinent ad hæredum promiſſionem. *Fides Abraha.*

Perſeuerantia. CCXXXIIII. Nemo fidelium quanuis multum profecerit dicat, ſufficit mihi. Qui enim hoc dixerit, remanſit & hæſit in via ante finem, qui non perſeuerauerit vſque in finé.

Cõuerſio. CCXXXV. Nullus in deo locus eſt, nec eſt quo fugiatur ab ipſo, niſi ad ipſum. Qui vult euadere offenſum, confugiat ad placatum.

Vita animæ. CCXXXVI. Duæ vitæ ſunt. vna corporis, altera animæ. Sicut vita corporis, anima: ita vita animæ, deus. Et quo modo ſi anima deſerat, moritur corpus: ſic anima moritur, ſi deſerat Chriſtus.

CCXXXVII. A quo habet homo vt ſit, apud illum habet, vt ei bene ſit.

Obedientia. CCXXXVIII. Perfecte deus euidentérque monſtrauit quantum ſit bonum obedientiæ, cum hominem in paradiſo poſitum ab ea re prohibuit quæ non erat mala. Sola ibi obedientia potuit tenere palmam, ſola incidit in pœnam.

Correptio CCXXXIX. Interdum deus per malos erudit bonos, & per temporalem potentiam damnandorum exercet diſciplinam liberandorum.

Confeſſio. CCXL. Apud miſericordiam dei plurimum valet confeſſio pœnitentis, qua facit peccator confitendo propitium, quem negando non facit neſcium.

Scientia. CCXLI. Humilium virtus eſt de ſcientia non gloriari, quia communis eſt omnibus ſicut lucis, ita participatio veritatis.

Ratio. CCXLII. Non caret regia poteſtate, qui corpori ſuo nouerit rationabiliter imperare. Vere enim dominator eſt terræ, qui carnem ſuam regit legibus diſciplinæ.

Pœna & iuſtitia. CCXLIII. Quantum ad opera attinet quæ forinſecus aguntur, & qui timet pœnam, & qui facit iuſticiam, non faciunt contra mandatum: & ideo quidem pares ſunt manu, ſed diſpares corde: ſimiles actione: diſſimiles voluntate.

Quid diligatur. CCXLIIII. Hoc ab homine colitur quod diligit. Vnde quia deus omnibus rebus maior & melior inuenitur, plus omnibus diligendus eſt vt colatur.

CCXLV. Rectum cor cum deo eſt, quando propter deũ quæritur deus.

Beneuolẽtia. CCXLVI. De beneuolentia eſt, non de malicia, cum lætatur iuſtus in impios proceſſiſſe vindictam: quia non ei exitium peccatoris placet, quem voluit corrigi, ſed iuſticia dei

qua

qua ſcit multos poſſe conuerti.

C C X L V I I Non vincit in bono malum, qui in ſuperficie bonus eſt, & in alto malus: & opere parcens, corde ſæuiēs, manet mitis, voluntate crudelis. *Simulatio.*

C C X L V I I I. Ad omne opus bonum amor ducit & timor dei. Ad omne peccatum amor ducit & timor mundi. Vt apprehendatur bonum & declinetur malum, diſcernendum eſt quid diligi debeat & quid timeri. *Opus amoris & timoris.*

C C X L I X. Nulla infœlicitas frangit, quem nulla fœlicitas corrumpit. *Fœlicitas.*

C C L. Diues qui talis eſt vt contemnat in ſe quicquid illud eſt vnde inſtari ſuperbia ſolet, pauper eſt dei. *Diues.*

C C L I. Aſcenſionum ad deum gradus, ſunt pietatis affectus. Iter tuum, eſt tua voluntas: amando accedis, negligendo recedis: conſtitutus in terra, deo iungeris, quia quæ deo chara ſunt diligis. *Aſcenſus ad deum.*

C C L I I. Deus cum male aliquid poſcitur, dando iraſcitur, non dando miſeretur. *Preces.*

C C L I I I. Incredibile eſt nō mentiri hominem ne capiatur, qui mentitur vt capiat. *Mendacium.*

C C L I I I I. Quamuis omnis qui mentitur velit celare quod verum eſt, non tamen omnis qui vult celare verum, mentitur: Plerunque enim non fallendo vera occultamus, ſed tacendo. Non enim mentitus eſt, qui ait, Multa habeo vobis dicere. ſed non poteſtis portare modo. *Ioan. 16.*

C C L V. In primo homine patuit, quod hominis arbitriū valeret ad mortem. In ſecundo autem, quòd dei adiutorium valeret ad vitam. Primus enim homo, non niſi homo: ſecundus vero homo, deus & homo. Peccatum ergo factum eſt relicto deo, iuſticia non fit ſine deo. *Arbitriū.*

C C L V I. Legis litera quæ docet non eſſe peccandum, ſi ſpiritus viuificator deſit, occidit: Scire enim peccatum potius facit quam cauere, & ideo magis augeri quam minui, quia malæ concupiſcentiæ & præuaricatio legis accedit. *Lex & peccatum*

C C L V I I. Mandatum dei ſi timore potius pœnæ quam amore iuſticiæ fit ſeruiliter, non liberaliter fit: & ideo non fit: Non enim eius fructus bonus eſt qui non de charitate procedit. *Mādatū.*

C C L V I I I. Lex dei ſecundum naturam eſt: & cū homines quæ legis ſunt faciunt, naturaliter faciunt ſuperato vicio *Lex. Roma. 2.*

quòd nec præſidium legis abſtulerat. Cum itaque per gratiam lex dei in cordibus ſcribitur, quæ legis ſunt naturaliter fiunt:non quia per naturam præuenta ſit gratia, ſed quia per gratiam reparata eſt natura.

Glori ãn-dũ in deo. 1. Cor. 4. Galat. 2. Pſal. 67. CCLIX. Nemo ex eo quod videtur habere, glorietur quaſi non acceperit & ideo putet ſe accepiſſe, quia litera extrinſecus, vel vt legeretur apparuit, vel vt audiretur inſonuit: Nam ſi per legem iuſticia, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Aſcendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Inde habet quæcunque habet. Quiſquis autem inde ſe habere negat, aut non habet, aut id quod habet auferetur ab eo.

Inobedientia. CCLX. Homo factus erat immortalis, deus eſſe voluit: nô perdidit quod homo erat, ſed perdidit quod immortalis erat, & de inobedientiæ ſuperbia contracta eſt pœna naturæ.

Fides. CCLXI. Laus fidei eſt non viſa credere, præmium erit creditorum adeptione gaudere.

Contemplatio. CCLXII. Sicut lac non tranſit niſi per carnem, vt paruulum paſcat qui panem edere non poteſt: ſic niſi ſapientia dei quæ panis eſt angelorum, ad homines dignaretur venire per carnem, nemo ad verbi diuinitatem contemplandam poſſet accedere. Quia ergo lux à tenebris non poterat comprehendi, ipſa lux mortalitatem ſubiit tenebrarum, & per ſimilitudinê carnis peccati, participationem dedit luminis veri.

Bona fama. CCLXIII. Odor bonus fama bona eſt, quam quiſque bonæ vitæ operibus haurit: dum Chriſti veſtigia ſequitur, pedes quodam modo eius precioſi vnguenti odore perfundit.

Cupiditas CCLXIIII. Non eſt in carendo difficultas, niſi cum eſt in habendo cupiditas, & ideo id ſolum recte diligitur quod nunquam bene amittitur.

Eloquentia inſipientis. CCLXV. Qui affluit inſipienti eloquentia, tanto magis cauendus eſt, quanto magis ab eo in iis quæ audire inutile eſt, delectatur auditor, & eum quem ornate dicere audiuit, & vere dicere exiſtimat.

Ingeniũ. CCLXVI. Bonorum ingeniorum clara eſt indoles, in verbis differentium verum amare, non verba. Quid enim prodeſt clauis aurea, ſi aperire quod volumus non poteſt? Aut quid obeſt lignea, ſi hoc poteſt, quando nihil quærimus, niſi patere quod clauſum eſt?

CCLXVII.

CCLXVII. Omnis peccator inquantum peccator, non eſt diligendus, & omnis homo inquantum homo diligendus eſt propter deum, deus vero propter ſeipſum, à quo omnes habent qui eum diligunt, & quod ſunt, & quod eum diligunt. *Peccator.*

CCLXVIII. Dominus ait, Ego ſum via veritas & vita: Hoc eſt, per me venitur, ad me peruenitur, in me manetur. Cum enim ad ipſum peruenitur, etiam ad patrẽ peruenitur, quia per æqualem ille cui æqualis eſt cognoſcitur, vinciente atque glutinãte nos ſpiritu ſancto, vt in ſummo atque incommutabili bono ſine fine maneamus. *Incommutabile bonum.* *Ioan. 14.*

CCLXIX. Multos autem inuenimus qui fallere velint, qui autem falli, neminem. Cum vero hoc ſciens faciat alius, alius neſciens patiatur, ſatis apparet in vna eadémque re, illum qui fallitur eo qui mentitur eſſe meliorem, quandoquidem pati melius eſt iniquitatem, quàm facere. *Fallacia.*

CCLXX. Inter temporalia atque æterna hoc intereſt quod temporalia plus diligantur antequam habeantur, vileſcunt autem cum aduenerint: Non enim ſatiat animum, niſi incorruptibilis gaudij vera & certa æternitas: Aeternum vero ardentius diligitur adeptum, quam deſideratum. Nemo enim plus de illo æſtimat quàm ſe habet, ne fiat vilius quod paratum eſt amplius. Sed tanta ibi eſt excellentia, vt multo plus ſit adeptura charitas, quàm fides credidit vel & ſpes deſiderauit. *Aeterna bona & temporalia.*

CCLXXI. Qui in ſcripturis ſanctis non inueniunt charitatem quam quærunt, fame laborant: qui autem non quærunt quod in promptu habent, faſtidij languore marceſcunt: & par vtrorunque periculum eſt, dum ſapientiæ cibum, & illis obcæcatio, & his inedia ſubtrahit. *Fames ſpiritalis.*

CCLXXII. Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad ſuperuenturam gloriam quæ reuelabitur in nobis: Sæuiat & fremat mundus, increpet linguis, coruſcet armis, quicquid fecerit, quantulum erit ad illud quod accepturi ſumus? Appendo quod patior contra id quod ſpero: hoc quidẽ ſentio, illud ſpero: & tamẽ incomparabiliter maius eſt quod ſperatur quàm quod aufertur. Quicquid eſt quod cõtra Chriſti nomen ſæuit, ſi poteſt vinci, tolerabile eſt: ſi non poteſt, proficit præmio citius conſequendo: & fidelis ſine temporalis mali tranſit in perceptionem æterni boni. *Tolerantia.* *Roma. 8*

Charit.11. CCLXXIII. Cum in duobus præceptis charitatis tota lex pendeat & Prophetæ, quanto maius eſt Euangelium,
Matt.22. quo lex non ſoluitur, ſed adimpletur, & de quo dominus dicit, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem: Charitas enim innouat homines, & ſicut malignitas veteres, ita dilectio nouos facit.
Ioan.13.

Flagella dei. CCLXXIIII. Quando corripit deus genus humanū, & flagellis piæ caſtigationis exagitat, exercet ante iudicium diſciplinam, & plerunque diligit quem flagellat, nolens inuenire quem damnet. Flagellat autē iuſtos ſimul & iniuſtos quia nemo qui poſſit gloriari mundum ſe habere cor, aut mundum ſe eſſe à peccato. Ita de gratia miſericordiæ eius veniunt etiam coronæ iuſtorum.
Prou.20.

Paſſiones. CCLXXV. Labor piorum exercitatio eſt, non damnatio. Nec enim conturbari debemus, cum aliquis ſanctus grauia & indigna perpetitur, ſi obliti non ſumus quæ pertulerit iuſtus iuſtorum, ſanctúſque ſanctorum, cuius paſſio omnes ſuperat paſſiones, quia cum authore vniuerſitatis nulla cuiuſquam eſt comparatio creaturæ.

Originale peccatum CCLXXVI. Miſeria generis humani, cuius nullum hominum ab exortu vſque ad obitum videmus alienum, non pertineret ad iuſtum omnipotentis iudicium, ſi non eſſet originale peccatum.

Prouidentia dei. CCLXXVII. Creatoris omnipotentis omnipotentia eſt cauſa ſubſiſtendi omni creaturæ: quæ virtus ſi ab eis quæ condidit regendis aliquando ceſſaret, ſimul omnium rerum ſpecies & natura concideret. Proinde quod dominus ait, Pater meus vſque nunc operatur: quandam continuationem operis eius qua ſimul omnia continet atque adminiſtrat oſtendit. In quo etiam opere ſapientia eius perſeuerat, de qua dicitur, Pertingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Idem etiam Apoſtolus ſentit, cum Athenienſibus prædicans ait, In quo viuimus, mouemur & ſumus, Quia ſi opus ſuū rebus creatis ſubtraheret, nec viuere, nec moueri, nec eſſe poſſemus. Et ideo ſic deus intelligendus eſt requieuiſſe ab omnibus operibus ſuis, vt iam nullam nouam conderet creaturam, non vt conditas continere & gubernare ceſſaret.
Ioan.5.
Sapien.8.
Act.17.

Sabbatū. CCLXXVIII. Obſeruatione ſabbati, quæ vacatione vnius diei figurabatur ablata, perpetuum ſabbatum obſeruat qui

qui ſpe futuræ quietis ſanctis operibus intentus, nec in ipſis actibus ſuis, quaſi de propriis, & de iis quæ non acceperit, gloriatur, & illum in ſe operari cognoſcit qui ſimul operatur & operando quietus eſt.

CCLXXIX. Requies dei recte intelligentibus ea eſt, *Requies* quæ nullius indiget bono, Et ideo certa requies nobis in deo *dei.* eſt, quia beatificamur bono quod ipſe eſt, non ipſe eo quod *Gene.1.* nos ſumus. Nam & nos aliquid bonum ab ipſo ſumus, qui fecit omnia bona valde, in quibus fecit & nos. Porrò alia res bona præter ipſum nulla eſt quam ipſe non fecit, ac per hoc nullo bono alieno eget, qui bono quod fecit non eget.

CCLXXX. Facta creatura, motibus cœperunt currere *Temporũ* tempora. Vnde ante creaturam fruſtra tempora requiruntur, *initium.* quaſi poſſint inueniri ante ipſa tempora. Motus enim ſi nullus eſſet vel ſpiritalis vel corporalis creaturæ, quo per præſens præteritis futura ſuccederent, tempus nullum omnino eſſet. Moueri autem creatura non vtique poſſet ſi non eſſet: potius ergo tempus a creatura quam creatura cœpit ex tempore, *Roma.11.* vtrunque autem ex deo. Ex ipſo enim & per ipſum & in ipſo ſunt omnia.

CCLXXXI. Cum ſaluator dicat vnum paſſerem non *Omnia* cadere in terram ſine voluntate dei: & quòd fœnum agri quod *dei arbi-* poſt paululum mittendum eſt in clibanum, ipſe tamen for- *trio regi.* met ac veſtiat, ſic confirmat non ſolum iſtam partem mundi *Matth.10.* rebus deputatam, verumetiam viliſſimas abiectiſſimaſque *Matth.6.* particulas diuina prouidentia regi, ne fortuitis perturbari motibus ea quorum cauſas comprehendere non poſſumus æſtimemus.

CCLXXXII. Anima rationalis in ea debet regi, quæ *Anima ra-* ſpiritalium natura maxime excellunt, & quæ ſurſum ſunt ſa- *tionalis.* piat, non quæ ſuper terram.

CCLXXXIII. Naturarum conditor deus nihil in mi- *Miracu-* raculis contra naturam facit, nec quod nouum eſt conſuetudi- *la.* ni, repugnans eſt rationi. Nobis ergo videntur contra naturam inſolita, quibus aliter naturæ curſus innotuit: non autem deo cum hoc eſt natura quod fecerit.

CCLXXXIIII. Omne corpus in omne corpus poſ- *Corporum* ſe mutari credibile eſt: quodlibet autem corpus in animam ra- *mutatio.* tionalem poſſe conuerti, credere abſurdũ eſt. Quoniã deus ſic eſt

eſt omnipotens vt nunquam ſuæ rationis inſtituta conuellat.

Meritum CCLXXXV. Sicut aër ex præſenti lumine non factus eſt lucidus, ſed fit: quia ſi factus eſſet, non autem fieret, etiam abſente lumine lucidus permaneret: Sic homo præſente deo illuminatur, abſente autem tenebratur, à quo non locorum interuallis, ſed voluntatis auerſione diſceditur.

Obedientia. CCLXXXVI. Magna eſt vtilitas hominis, iubenti deo, etiam incognita ratione iuſſionis, ſeruire: Iubendo enim deus vtile facit quicquid iubere voluerit: de quo metuendum non eſt, ne non profutura præcipiat: nec fieri poteſt, vt voluntas propria non grandi ruinæ pondere ſuper hominem cadat, ſi eam voluntati ſuperiori extollendo præponat.

Excellentia humanæ naturæ. CCLXXXVII. Quàm excellens bonum natura humana ſit, hoc maxime apparet, quòd datum ipſi ſit vt poſſit ſummi & incommutabilis boni adhærere naturæ. Quòd ſi noluerit, bono ſe priuat, & hoc ei malum eſt. Vnde per iuſticiam dei, etiam cruciatus conſequetur. Quid enim tam iniquum quàm vt deſertori boni bene ſit? Aliquando amiſſi ſuperioris boni non ſentitur malum, dum habet quod eſt amatum inferius bonũ. Sed diuina iuſticia eſt, vt qui voluntate amiſit quod amare debuit, amittat cum dolore quod amauit & naturarum creator vbique laudetur. Adhuc enim bonum eſt quod dolet amiſſum bonum: Nam niſi aliquid bonum remanſiſſet in natura, nullius amiſſi boni dolor eſſet in pœna.

Poteſtas nocendi. Roma. 13. CCLXXXVIII. Nocendi cupiditas poteſt eſſe à ſuo cuique animo praua. Non eſt autem poteſtas niſi à deo, & hæc abdita altáque eius iuſticia quoniam non eſt iniquitas apud deum.

Deus ſummũ bonũ. CCLXXXIX. Quantum & quale bonum ſit deus, etiã ex hoc euidenter oſtenditur, quòd nulli à deo recedenti bene eſt: quia & qui gaudent in mortiferis voluptatibus, ſine doloris timore eſſe non poſſunt. Et qui omnino malum deſertionis ſuæ maiore ſuperbiæ tumore non ſentiunt, aliis qui hoc diſcernere nouerunt quanta ſit miſeria apparet: vt ſi nolint recipere medicinam, talia deuitandi valeant ad exemplum quæ poſſunt habere.

Nulla creatura mala. * CCXC. Sicut vera ratio docet, meliorem eſſe creaturam quam prorſus nihil delectat illicitum: ita eadem ratio docet etiam illam bonam eſſe, quæ in poteſtate habet illicitam delectationem ita cohibere, vt non ſolum de cæteris licitis re-

ctéque

&éque fact s, verumetiam de ipſius prauæ delectationis coërcitione lætetur.

CCXCI. Magna opera domini, exquiſita in omnes volun tates eius Præuidet bonos futuros, & creat: præuidet malos futuros & creat: ſeipſum ad fruendum præbet bonis, multa bonorum ſuorum largiens, etiam malis miſericorditer ignoſcés. iuſte vlciſcens: nihil metuens de cuiuſquam malicia, nihil indigens de cuiuſquam iuſticia: nihil ſibi conſulens de operibus bonorum, conſulens autem bonis de pœnis malorum. *Opera dei. Pſal. 110.*

CCXCII. Cum ſuperbia ſit amor excellentiæ propriæ, inuidentia vero ſit odium fœlicitatis alienæ, quod vnde naſcatur in promptu eſt. Amando enim quiſque excellentiam ſuam, vel paribus inuidet quod ei coæquentur, vel inferioribus ne ſibi coæquentur, vel ſuperioribus quòd eis non coæquetur. Superbiendo ergo quiſque inuidus, non inuidendo ſuperbus eſt. *Superbia & inuidia. Coloſſ. 2.*

CCXCIII. Plenitudo diuinitatis dicta eſt in Chriſto corporaliter habitare, non quia diuinitas corpus eſt, ſed quia ſacramenta veteris teſtamenti appellantur vmbræ futuri. Propter vmbrarum comparationẽ corporaliter dicta eſt in Chriſto plenitudo diuinitatis habitare, quod in illo impleantur omnia quæ in illis vmbris figurata ſunt, ac ſic quodam modo vmbrarum præcedentium ipſe ſit corpus, hoc eſt figurarum & ſignificationum illarum ipſe ſit veritas. *Plenitudo diuinitatis in Chriſto. Hebræ. 10.*

CCXCIIII. Actio in hac vita pia eſt, deum colere & eius gratia contra vicia interna pugnare: eiſque vſque ad illicita inſtigantibus cogitationibus non cedere: & vbi ceditur indulgentiam, atque vt non cedatur adiutorium dei affectu religioſæ pietatis expoſcere. In paradiſo ſi nemo peccaſſet, non eſſet actio pietatis expugnare vicia: quia fœlicitatis eſſet manſio vicia non habere. *Pugna contra vicia.*

CCXCV. Fortitudinem gentilium mundana cupiditas, fortitudinem autem Chriſtianorum dei charitas facit: quæ diffuſa eſt in cordibus noſtris, per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis, non per voluntatis arbitrium quod eſt à nobis. *Fortitudo. Roma. 5.*

CCXCVI. Non poteſt eſſe vllum malum, niſi in aliquo bono: quia non poteſt eſſe niſi in aliqua natura. Omnis autem natura inquantum natura bona eſt. *Vicium nõ niſi in bono.*

CCXCVII. Debetur merces bonis operibus ſi fiant, ſed *Gratia.*

ſed gratia quæ non debetur præcedit vt fiant.

Circunciſio & baptiſmus. CCXCVIII. Circuncíſio carnis lege præcepta eſt, quia non poſſet melius per Chriſtum ſignificari regenerationis authorem tolli originale peccatum. Cum præpucio quippe omnis homo naſcitur, quemadmodum cum originali peccato. Et die octauo lex circuncidi carnem præcepit, quia Chriſtus die dominico reſurrexit qui poſt ſeptimum ſabbati octauus eſt Et circunciſus præpuciatum gignit, traiiciens in illum quo ipſe iam caruit: ſicut baptizatus in filium quem genuerat carne, reatum traiicit originis quo ipſe iam liber eſt.

Gene.17.g

Ada duo. CCXCIX. Primus homo Adam ſic olim defunctus eſt, vt tamen poſt illum ſecundus homo ſit Chriſtus, cum tot millia hominum inter illũm & hunc orta ſint: & ideo manifeſtum eſt pertinere ad illum omné qui ex illa ſucceſſione propagatus naſcitur, ſicut ad iſtum pertinet omnis qui gratiæ largitate in illo renaſcitur. Vnde ſit vt totum genus humanum quodam modo ſint homines, primus & ſecundus.

Iudicia dei. CCC. Nullo modo iudicia dei comparanda ſunt iudiciis hominum, quia non dubitandum eſt eſſe iuſtum etiam quando facit quod hominibus videtur iniuſtum.

Natiuitas iuſtorum. CCCI. Iuſtus ex deo, non ex hominibus naſcitur, quoniam renaſcendo, non naſcendo ſit iuſtus. Vnde etiam renati filij dei vocantur.

Naturæ humanæ æqualitas. CCCII. Natura humana etſi mala eſt, quia viciata eſt, non tamen malum eſt, quia natura eſt: ſine quo bonó nullum poteſt eſſe vicium, quamuis ſine vicio poſſit eſſe vel nunquam viciata vel ſanata natura.

Mors peccatorum. CCCIII. Iuſtum dei iudiciũ eſt, vt peccato ſuo quiſque pereat, cum deus peccatum non faciat, ſicut mortem non fecit: & tamen quem dignum morte ſenſit occidit. Vnde legitur, Mors & vita à deo eſt. Quæ duo inter ſe contraria profecto videt quiſquis ab operibus diuinis iudicia diuina diſcernit: quia aliud eſt creando non inſtituiſſe mortalem, aliud iudicando plectere peccatorem.

Sapien. 1. Eccleſ.11.

Pœna peccati. CCCIIII. Deus quidem mundum fecit & corpora prorſus omnia. Sed vt corpus corruptibile aggrauet animam, & caro concupiſcat aduerſus ſpiritum, non eſt præcedens natura hominis inſtituti, ſed conſequens pœna peccati.

Sapien.9. Galat.5.

Inſtitutio. CCCV. Quantiſlibet viciis turpetur natura quæcunque inſtitut

inſtitutio eius ſemper eſt bona, Nam ſicut inſtitutio corporis bona eſt, etiam quando naſcitur morbidus, & inſtitutio animi bona eſt, & quando naſcitur fatuus ſic inſtitutio ipſius hominis bona eſt quādo naſcitur originalis peccati obnoxius.

CCCVI. Sicut quidam parentes aggrauant originale peccatum, ita quidam releuant: ſed nullus tollit, niſi ille de quo dictum eſt, Ecce agnus dei ecce qui tollit peccata mundi: cui nullum bonum hominis impoſſibile, nullum malum inſanabile.

Abolitio peccati. *Ioan. 1.*

CCCVII. Non ad merita hominum, ſed ad miſericordiam pertinet, cum ex illa maſſa primi hominis cui mors merito debetur, quiſque liberatur, Non eſt enim iniquitas apud deum, quia in remittente non eſt exigendum quod debet iniuſtus. Et ibi gratuita eſt indulgentia, vbi iuſta poſſet eſſe vindicta. Natura humana & ſi in illa integritate in qua condita eſt maneret, nullo modo ſeipſam creatore ſuo non adiuuante ſeruaret. Vnde cum ſine dei gratia ſalutem non poſſet ſeruare quam accepit quo modo ſine dei gratia poteſt recuperare quod perdidit?

Gratia. *Roma. 9.*

CCCVIII. Inexcuſabilis eſt omnis peccator, vel originis reatu, vel additamento propriæ voluntatis, ſiue qui nouit, ſiue qui ignorat: ſiue qui indicat, ſiue qui non indicat: quia & ipſa ignorantia in eis qui intelligere noluerunt, ſine dubitatione peccatum eſt: in eis autem qui non potuerunt, pœna peccati. Ergo in vtriſque non eſt excuſatio, ſed iuſta damnatio.

Peccator inexcuſabilis.

CCCIX. Plus enim proculdubio eſt agi quàm regi: qui enim regitur, aliquid agit, & ideo regitur, vt recte agat. Qui autem agitur, agere ipſe aliquid vix intelligitur. Et tantum præſtat voluntatibus noſtris gratia Saluatoris, vt non dubitet Apoſtolus dicere, Quotquot ſpiritu dei aguntur, hi filij dei ſunt. Nec aliquid in nobis libera voluntas melius agere poteſt, quàm vt illi ſe commendet qui male agere non poteſt.

Qui ſpiritu dei aguntur. *Roma. 8*

CCCX. Liberari à corpore mortis huius omni ſanato languore concupiſcentiæ carnis, eſt non ad pœnam corpus recipere, ſed ad gloriam.

Reſurrectio. *Roma. 7.*

CCCXI. Multa bona facit deus in homine quæ nō facit

Auxilium dei.

homo

homo: nulla vero facit homo quæ deus non facit vt faciat homo.

Vera iuſti cia. Abacuc.2 CCCXII. Iuſticia ſecundum quam iuſtus ex fide viuit, quoniam per ſpiritum gratiæ homini ex deo vera iuſticia eſt: quæ licet non immerito in aliquibus iuſtis pro huius vitæ capacitate perfecta dicatur, parua tamen eſt ad illam magnam *Philip. 3.* quam capit æqualitas angelorum: quam Paulus quia nondum habebat, propter illam quæ iam inerat. perfectum: & propter iſtam quæ adhuc deerat, imperfectum ſe eſſe dicebat. Sed planè minor iuſticia iſta facit meritum, maior illa facit præmiũ. Vnde qui iſtam non ſequitur, illam non aſſequetur.

Mors Chriſti. CCCXIII. De vno ſolo mediatore dei & hominum homine Chriſto Ieſu fides catholica nouit, quod pro nobis mortem, id eſt, peccati pœnam ſine peccato ſubire dignatus eſt. Sicut enim ſolus ideo factus eſt hominis filius qui habuit ſine meritis pœnam, ſic nos per illum ſine bonis meritis gratiam. Quia ſicut nobis non debebatur aliquid boni, ita nec illi aliquid mali. Commendãs ergo dilectionẽ ſuã in eos quibus daturus erat indebitã vitã, pati pro eis indebitam mortẽ voluit.

Natura & gratia Galat. 2. CCCXIIII. Sicut eis qui volentes in lege iuſtificari, à gratia exciderunt, veriſſime dicit Apoſtolus, Si ex lege iuſticia eſt, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt: ſic eis qui gratiam commendant præcepit fides Chriſti fidem autem Chriſti putant eſſe naturam veriſſime dicitur, Super naturam iuſticia eſt, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Iam hoc enim lex erat & non iuſtificabat: iam hoc erat & natura, & non iuſtificabat. Ideo Chriſtus non gratis mortuus eſt, vt & lex per illũ impleretur *Matt. 5.* qui dixit. Non veni ſoluere legem, ſed adimplere: & natura per Adam perdita, per illum repararetur qui dixit, veniſſe ſe quærere & ſaluare quod perierat.

Luce. 19.

Miſericordia & iudicium. CCCXV. Poſſe habere fidem ſicut poſſe habere charitatem, non eſt naturæ hominum. Habere autem fidem, ſicut habere charitatem, gratiæ eſt fidelium. Sed cum voluntas credendi aliis præparetur, aliis non præparetur à domino, diſcernendum eſt quid veniat de miſericordia eius, quid de iudicio. *Pſal. 24.* Vniuerſæ enim viæ domini miſericordia & veritas. Inueſtigabiles autem ſunt viæ ipſius. Inueſtigabilis igitur & miſericordia quæ gratis liberat, & veritas qua iuſte iudicat.

De auxiliando. CCCXVI. Nemo exigit quicquam ad id in quo ipſe eſt, niſi in aliquantulum ad id in quo eſt deſcendat.

CCCXVII.

CCCXVII. Quas vires nocendi habeat humanæ gloriæ amor, nó ſentit niſi qui ei bellum indixerit: quia ſi cuiquã facile eſt laudem non cupere dum negatur, difficile eſt ea non delectari cum offertur. *Mundi gloria.*

CCCXVIII. Omnes mundi opes contemnit, qui non ſolum quantum potuit, ſed etiam quantum voluit habere cõtemnit. In quo cauendum eſt, ne ſurrepat elatio, Vtilius enim terrena opulentia humiliter retinetur, quàm ſuperbe relinquitur. *Contemptus opũ.*

CCCXIX. Nulli iraſcenti videtur ira ſua iniuſta. Vnde ab omni indignatione cito redeundum eſt ad manſuetudinis lenitatem. Nam pertinax motus facile in eius odium tranſit, cui non celeriter ignoſcitur. *Ira.*

CCCXX. Qui dedit legem, ipſe dedit & gratiam: ſed legem per ſeruum miſit, cum gratia ipſe deſcendit: vt quia lex oſtendit peccata, non tollit, volentes ſuis viribus legẽ exequi nec valentes, cogantur ad gratiam: quæ & impoſſibilitatis morbum, & inobedientiæ auferat reatum. *Gratia.*

CCCXXI. Verum ſabbatum Chriſtianus obſeruat abſtinens ſe ab omni opere ſeruili, id eſt, a peccato, quoniam qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. *Sabbatũ.*

CCCXXII. Nemo habet de ſuo, niſi peccatum & mendacium. Si quid autem homo habet veritatis atque iuſticiæ, ab illo fonte eſt quẽ debemus ſitire in hac eremo, vt ex eo quaſi quibuſdam guttis irrorati, non deficiamus in via. *Ioan. 8. Hominũ propria.*

CCCXXIII. Quod pater cum Chriſto facit, Chriſtus facit: & quod Chriſtus cum patre facit, pater facit: nec ſeorſum facit nec ſeorſum aliquid agit inſeparabilis charitas, ſicut ipſe dominus dicit Ego & pater vnum ſumus. *Opera Chriſti cum patre.*

CCCXXIIII. Regenerationis gratiam ita etiam hi nõ minuunt qui eius dona non ſeruant, ſicut lucis nitorem loca immunda nõ polluunt. Qui ergo gaudes baptiſmi perceptione, viue in noui hominis ſanctitate: & tenens fidem quæ per dilectionem operatur, habe bonum quod nondum habes, vt proſit tibi bonum quod habes. *Ioan. 10. Baptiſmus. Galat. 5.*

CCCXXV. Sic eſt veritas Chriſtus, vt totum verum accipiatur in Chriſto: verum verbũ dei, deus æqualis patri: vera anima, vera caro: verus homo, verus deus: vera natiuitas, vera paſſio: vera mors, vera reſurrectio. Si aliquid horũ dixeris fal- *Veritas.*

ſum, intrat putredo: de veneno ſerpentis naſcuntur vermes mendaciorum, & nihil integrum remanebit: quia vbi fuerit falſi alicuius corruptio, ibi veritatis integritas non erit.

Charitas. CCCXXVI. Tanta eſt charitas, quæ ſi deſit, fruſtra habentur cætera. ſi adſit, habentur omnia.

Chriſtus reliquit patrē & matrem. Philip. 2. CCCXXVII. Reliquit Chriſtus patrem, quia cum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualē deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens. Hoc eſt enim, reliquit patrem, non quia deſeruit & receſſit à patre, ſed quia non in ea forma apparuit hominibus in qua æqualis eſt patri. Reliquit autem matrem, relinquendo ſynagogā Iudæorum, de qua ſecundum carnem natus eſt, inhærendo Eccleſiæ, quam ex omnibus gentibus congregauit.

Ada duo. Gene. 2. Ioan. 19. Roma. 5. 1. Cor. 15. CCCXXVIII. Dormit Adam vt fiat Eua, moritur Chriſtus vt fiat Eccleſia. Dormiente Adam fit Eua de latere, Mortuo Chriſto lancea perforatur latus, vt fluperefſluat ſacramenta quibus formetur Eccleſia. Vnde Apoſtolus, ipſum Adā dicit formam futuri, Quia ſicut in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes viuificabuntur.

Incarnatio Verbi. CCCXXIX. Deus homo factus eſt, quid facturus eſt homo propter quem deus factus eſt homo?

Duplex natiuitas. CCCXXX. Vna eſt natiuitas de terra, alia de cœlo eſt: vna eſt de carne, alia de ſpiritu: vna eſt de æternitate, alia de mortalitate: vna eſt de maſculo & fœmina, alia eſt de deo & Eccleſia. Et ipſæ duæ ſingulares ſunt. Quo modo ergo vterus non poteſt repeti, ita nec baptiſmus.

Diuerſitas bonorum. CCCXXXI. In viſibilia attendas, nec panis eſt deus, nec aqua eſt deus, nec lux iſta eſt deus, nec veſtis eſt deus, nec domus iſta eſt deus. Omnia enim hæc viſibilia ſunt & ſingula ſunt. Quod enim eſt panis, nō hoc eſt aqua: & quod eſt veſtis, non hoc eſt domus: & quod ſunt iſta, non hoc eſt deus: viſibilia enim ſunt. Deus autem totum tibi eſt quod recte deſideras, & omnium bonorum varietas vno fonte perfunditur. Quoniam cum ſua tribuit, ſeipſum ſub diuerſis munerum ſuorum nominibus impertit.

Intellectus. CCCXXXII. Anima carnalia appetens, fœminæ comparatur non habenti rectorem virum, qui eſt intellectus, cuius eam oportet ſapientia gubernare: non quaſi aliud ſit quā

anima, ſed quia obruitur quidā occultus ſit animæ. Sicut enim exteriores oculi quiddam ſunt carnis, ita mens quiddam eſt animi quod in eo ſecundum participationem diuinæ rationis excellit. Et tunc omnibus motibus eius bene præſidet, cū ſuperna luce radiatur, vt ſit in ea lumen verum, quod illuminet omnem hominem venientem in hunc mundum. *Ioan. 1.*

CCCXXXIII. Quid ſupplicaturus deo locum aptum & ſanctum requiris? Interiora tua munda, & omni inde mala cupiditate repulſa præpara tibi in cordis tui pace ſecretum. Volens in templo orare, in te ora, & ita age ſemper, vt dei templum ſis. Ibi enim deus exaudit, vbi habitat. *Locus orationis.*

CCC. XXXIIII. Senſus corporis corporalia nunciat cordi: Et non omniū facultas eadē, quia nō inde videtur vnde auditur: nec vnde ſapor inde & odor capitur. Nec hi miniſtri ſine tactu ad leuia & grauia, calida & frigida, humida & ſicca diſcernenda ſufficiunt. In corde verò animus ſuo tantum ſenſu diiudicat, & omnes varietates vno motu attingit, & quicquid diſcretionis inter bona & mala iuſta & iniuſta rationabiliter inuenit, vnus eſt intentionis affectus. *Homo interior.*

CCCXXXV. Dei filius dicitur vitam habere in ſemetipſo, ſicut habet pater non participando adeptus, ſed naſcendo. Vitam enim genuit pater vita, nec differt in aliquo eſſentia gignentis & geniti, cum ſic ex patre ſit filius, vt conſempiterna non vna quidem perſona, ſed vna ſit deitas. Quanuis nunquam recedat a filio pater, ad iudicandos tamē viuos & mortuos non ipſe dicitur, ſed filius affuturus, quia ibi nec patris nec filij deitas, ſed illa forma videbitur filij quam ſibi per ſacramentum incarnationis vniuit. Ipſa ergo erit iudex, quæ coram iudice ſtetit. Ipſa iudicabit, quæ iudicata eſt, vt videant impij eius gloriam, in cuius manſuetudinem fremuerunt. Talis ergo apparebit iudex, qualis videri poſſit, & ab eis quos coronaturus, & ab eis quos damnaturus eſt. Pater autem non apparebit, quia forma ſerui non eſt indutus, ſed filio qui etiam homo factus eſt, dedit iudicij poteſtatem. *Vita filij dei.*

CCCXXXVI. Suam voluntatem homines faciunt, non dei, quando id agunt quod deo diſplicet. Quando autem ita faciunt, vt volunt, vt diuinæ ſeruiant voluntati, quanuis volentes agunt, illius tamen voluntas eſt à quo & præparatur & iubetur quod volunt. *Voluntas dei.*

Doctrina patris. *Ioan.* 1. *Gene.* 1. CCCXXXVII. Si illum docet pater qui audit verbum eius, quære quid ſit Chriſtus, & inuenies verbũ eius. In principio erat verbum: non autem in principio deus fecit verbum, ſicut in principio deus fecit cœlum & terram. Verbum enim dei deus eſt, non creatura: nec factũ inter omnia, ſed per quod facta ſunt omnia. Vt ergo ad talis verbi doctrinam homo in carne conſtitutus poſſit accedere, verbum caro factum eſt, & *Ioan.* 1. habitauit in nobis.

Corpus Chriſti. CCCXXXVIII. Caro Chriſti vita fidelium eſt. ſi corpus ipſius eſſe non negligant. Fiant ergo corpus Chriſti ſi volunt viuere de ſpiritu Chriſti, de quo non viuit, niſi corpus Chriſti.

Cõmunio. CCCXXXIX. Eſcam vitæ accipit & poculum vitæ bibit qui in Chriſto manet, & cuius Chriſtus habitator eſt. Nã qui diſcordat à Chriſto nec panem eius manducat, nec ſanguinẽ bibit, etiam ſi tantæ rei ſacramentum ad iudiciũ ſuæ præſumptionis quotidie indifferenter accipiat.

Malorum fœlicitas. CCCXL. Velut mundana ſapientia, vt nunquam permitteret eos deus qui mali ſunt eſſe fœlices, quod vtique non ſinet: ſed ideo mali cum habent quod volunt fœlices putãtur, quia quid ſit fœlicitas ignorant.

Mutatio cordis. CCCXLI. Aliud eſt migrare corpore, aliud corde. Migrat corpore qui motu corporis mutat lócum. Migrat corde qui motu cordis mutat affectum. Si aliud amabas, non es niſi vbi eras.

Chriſma. CCCXLII. Chriſti nomen à chriſmate eſt id eſt, ab vnctione. Quia ideo omnis Chriſtianus ſanctificatur, vt intelligat ſe non ſolum ſacerdotalis & regiæ dignitatis eſſe conſortem, ſed etiam contra diabolum fieri luctatorem.

Lumen. CCCXLIII. Sequamur Chriſtum lumen verum, nec ambulemus in tenebris. Tenebræ autẽ metuendæ ſunt, morum, non oculorum: & ſi oculorum, non exteriorum, vnde diſcernitur non album & nigrum, ſed iuſtum & iniuſtum.

Incarnatio Verbi. CCCXLIIII. Catholica fides dominum Ieſum Chriſtum & verum deum & verum hominem credit & prædicat. Vtrunque enim ſcriptum eſt, & vtrũque verum eſt. Qui deum tantummodo aſſerit eſſe Chriſtum, & potentiam negat qua creatus eſt & medicinam qua ſanatus eſt. Qui hominem tantummodo aſſerit Chriſtum, potentiam negat qua creatus

creatus eſt. Vtrunque ergo anima fidelis ac recta ſuſcipe: eſt deus Chriſtus, eſt & homo Chriſtus: æqualis deo Chriſtus, æqualis patri, vnum cum patre: æqualis homo Chriſtus virginis filius, trahens de homine mortalitatem, non autem iniquitatem.

CCCXLV. Miſſus dominus Chriſtus à patre, non receſſit a patre. Miſſio eius incarnatio fuit, & inuiſibili deitate hæc fuit, in hunc mundum venire quod appareret. Quod ſi cito caperetur, non opus erat, vt crederetur. Credendo ergo capitur, quod niſi credatur nunquam intelligitur. *Miſſio Verbi.*

CCCXLVI. Vt recte credatur pater & filius, & ipſe filius audiendus eſt dicens, Ego & pater vnum ſumus. Duobus enim verbis duæ ſimul hæreſes detruncantur. Nam per id quod ait vnum, Arrium perculit: per illud quod ait, ſumus, Sabellium ſtrauit: quia nec ſumus, de vno, nec vnum, diceret de diuerſo. *Pater & filius. Ioan. 10.*

CCCXLVII. Vtrunque nouerimus eſſe in Chriſto, & vnum quo æqualis patri eſt, & vnum quo illo maior eſt pater. Illud verbum eſt, illud caro eſt: illud deus eſt, illud homo eſt. Sed vnus eſt Chriſtus deus & homo. *Deus & homo.*

CCCXLVIII. Multorum hominum multæ ſunt ſine dubio animæ. & multa ſunt corda: ſed vbi per dilectionem fidémque adhæreant deo, vna anima, & vnum cor fiunt. Si ergo charitas dei quæ diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis, tantam vnitatem multarum animarum & multorum cordium facit: quanto magis certius in patre & filio & ſpiritu ſancto æterna & incómutabilis vnitas manet, vt indifferens trinitas, vnus deus & vnum lumé & vnũ principium. *Vnitas dilectionis. Roma. 5.*

CCCXIX. Non ſic docuit pater filium quaſi indoctum genuerit, & ſcientiam contulerit neſcienti: ſed intemporalis doctrinæ eſt intemporalis eſſentia: hoc eſt à patre doceri, quod eſt à patre generari: quia ſimplicitas naturæ eſt, eſſe & noſſe: ſed non eſt aliud atque aliud, ſed idipſum. *Doctrina patris.*

CCCL. Fides ſemper præuenit viſioné. Credimus enim vt cognoſcamus, nó cognoſcimus, vt credamus. Fides ergo eſt quod non vides credere, veritas quod credidiſti videre. *Fides & Veritas.*

CCCLI. Bonus odor Chriſti eſt prædicatio veritatis, quo odore vitam capit, qui Euangelio bonis operibus ſeruit & cógruit. Mortem autem incurrit, omnis qui ab iis quæ bene lo- *Odor Chriſti.*

quitur, vita diſſentit: quæ conditio & auditores conſtringit, cũ recta prædicatio ab his per incredulitatẽ, auditur in mortem, ab aliis per fidem ſuſcipitur in ſalutem.

Fides. CCCLII. Fides Chriſti, eſt credere in eum qui iuſtificat impium: credere in mediatorem, ſine quo nullus reconciliatur deo, credere in Saluatorem qui venit quærere & ſaluare quod perierat, credere in eum qui dixit, Sine me nihil poteſtis facere. Sed hanc fidem non apprehendit, qui ignorans dei iuſtitiam, qua iuſtificatur impius, ſuam vult conſtituere, qua conuincitur ſuperbus.

Charitas. CCCLIII. Charitatem habens, quæ ex puro corde, & conſcientia bona, & fide non ficta, diligit deum, & proximum ſicut ſeipſum. Amator enim dei amator eſt ſui: & qui non diligit deum, non diligit proximum, quia non diligit ſeipſum. Pro hac autem dilectione patienter etiam mundi odia ſunt toleranda: neceſſe eſt enim vt nos oderit, quos videt odiſſe quod diligit.

Mundus duplex. CCCLIIII. Duo hominum genera ſub vno nomine nuncupantur mundi. Sicut enim dicitur mundus in impiis, ſic dicitur mundus in ſanctis. Vnde cum totus in ſemetipſo & in amore & in odio diſcordet, nos eum & odiſſe iubemur & *1. Ioan. 2.* amare: cum dicitur nobis, Nolite diligere mundum: & cum di*Matth. 5.* citur, Diligite inimicos veſtos: vt quorum execramur iniqui*Gloria.* tatem, optemus ſalutem.

CCCLV. Ad vitandam tentationem vanæ gloriæ, melior eſt diſcentis quàm docentis ſtatus. Tutius enim auditur veritas quam prædicatur. Quoniam cum doctrina recipitur, humilitas cuſtoditur. Cum autem diſputatio placet, vix eſt vt differentem non pulſet quantulacunque iactantia.

Laus dei. CCCLVI. Periculoſum eſt homini ſibi placere, cui cauẽdum eſt ſuperbire. Deus autem quantuncunque ſe laudet, nõ ſe extollit excelſus, nec ſe vult ſua maieſtate videri maiorem. Sed cum homini loquitur potentiam ſuam, non hoc agit vt glorioſior ipſe, ſed vt ille melior fiat & doctior. Nobis enim prodeſt authorem noſtrum cognoſcere, & ei qui eſt ſuper omnia ſubiacere: ne de re quam non poſſumus comprehendere quid eſt poſſumus ſentire quod non eſt.

Remiſſio peccatorũ. CCCLVII. Chriſtiana obſeruantia ad perfectæ pietatis profectum per mutuam maxime peruenit indulgentiã peccatorum, dante nobis domino ſuæ bonitatis exemplũ. Nam ſi ille

ille in quo nullum omnino fuit peccatum interpellat pro peccatis noſtris, quanto magis nos inuicem pro proprijs orare debemus. Amplectenda quippe eſt homini qui non omni poteſt carere peccato, tam benigna conditio, vt dimittendo peccata aliena diluat ſua.

CCCLVIII. Iuſtorum deſideriorum ſocietati tunc nihil deerit, quando deus omnia in illis omnibus erit. Ad quã beatitudinem hi perueniunt qui huic ſeculo ante ſeparationem animæ à carne moriuntur, nec in eis inueniuntur cupiditatibus quas ſola ſuperat dilectio dei: vt id patiatur iniquitas quod elegit. & eo bono fruatur iuſticia quod amauit. *Aeterna vita.* *1.Cor. 15.*

CCCLIX. Qui ſic confitetur dominum Ieſum Chriſtũ, vt eundem hominem neget verum, habentem ſcilicet vniuerſam ſibi noſtræ carnis & animæ naturam, non eſt pro illo mortuus Chriſtus, quia ſecundum hominem mortuus eſt Chriſtus. Non reconciliatur per mediatorem deo, Vnus eſt enim deus, & vnus mediator dei & hominum homo Chriſtus Ieſus. Nec iuſtificatur per ipſum: quia ſicut per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita per obedientiam vnius hominis iuſti conſtituentur multi. Non reſurget in reſurrectione vitæ, quia per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum, ſicut enim in Adam omnes moriuntur ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. Nullus ſe beati Petri defendat exemplo, qui ſe multis lachrymis accuſauit & lauit, vt principem ſuum eccleſia, non negationis, ſed pœnitentiæ imitatione ſequeretur. *[illegible]* *1 Timo.2.* *Rom.5.* *1. Cor.15.* *Matt.26.*

CCCLX. In quibuſdam æternis poteſt eſſe aliqua diſtantia. Ipſa namque æternitas abſque diuerſitate menſuræ eſt. Multæ quippe manſiones in vna vita varias meritorum ſignificant dignitates. Sed vt deus omnia in omnibus erit fiet etiam in diſpari claritate per gaudium, vt quod habent ſinguli, commune ſit omnibus, Quoniam per connexionem dilectionis, a gloria capitis, nulla aliena erit pars corporis. *Aeternitas.*

CCCLXI. Fides eorum qui deum viſuri ſunt, quod non videt credit. nam ſi videt, non eſt fides, credenti pollicetur meritum, videnti redditur præmium. *Fides.*

CCCLXII. Male vſurus eo quod vult accipere, deo potius miſerante non accipit. Proinde ſi hoc ab eo petitur, vnde homo exauditus lædatur, magis metuendum eſt ne quod poſſet deus dare vt propicius, det iratus. *Preces.*

Dilectio. *Ioan.14.* CCCLXIII. Qui diligit me inquit dominus, diligetu à patre meo. & ego diligam eum,& manifeſtabo illi meipſum. Quid eſt enim, diligam, tanquam tunc dilecturus ſit & nun non diligat? Abſit. Quo modo enim nos pater ſine filio, aut filius ſine patre diligit? Quo modo inſeparabiliter operantur ſeparabiliter diligunt? Sed ad hoc diligam eum, ad hoc quod ſequitur, Et manifeſtabo ei meipſum. Diligam & manifeſtabo id eſt, ad hoc diligam vt manifeſtem. Nunc enim ad hoc dilexit vt credamus & mandatum eius teneamus. Tunc ad hoc diliget, vt videamus, & ipſam viſionem mercedem fidei capiamus. Quia & nos nunc diligimus credēdo quod videbimus tunc autem diligemus videndo quod credidimus.

Palmi. & Vitis. *Eccle.7.* CCCLXIIII. Ita ſunt palmites in vite, vt viti nihil conferant, ſed inde accipiant vnde viuant. Sic quippe vitis eſt in palmitibus vt vitale alimentum ſubminiſtret eis, non ſumat ab eis. Ac per hoc & manētem in ſe habere Chriſtum, & manere in Chriſto, diſcipulis vtrunque prodeſt, non Chriſto. Nam præciſo palmite poteſt de viua radice alius pullulare: qui autem præciſus eſt, ſine radice viuere non poteſt.

Humana iuſticia. *Eccle.7.* CCCLXV. Diuinitus dictum eſt, Noli eſſe iuſtus multum: quoniam non eſt iuſticia ſapientis, ſed ſuperbia præſumentis. Qui ergo ſic fit nimis iuſtus, ipſo nimio fit iniuſtus. Quis eſt autem qui ſe facit iuſtum, niſi qui dicit ſe non habere peccatum?

Simplicitas. CCCLXVI. Nullius etiam incorporeæ creaturæ vere ſimplex ſubſtantia eſt, cui non eſt eſſe quod noſſe, poteſt enim eſſe, nec noſſe: at illa diuina ſubſtantia non poteſt, quia id ipſum eſt quod habet. Ac per hoc ſic non habet ſcientiam, vt aliud ſit illi ſcientia qua ſcit, aliud eſſentia qua eſt, ſed vtrunque vnum: quanuis non vtrunque dicendum ſit quod veriſſime ſimplex & vnum eſt. Habet enim vitā pater in ſemetipſo, *Ioan.5.* nec aliud eſt ipſe quam vita quæ in illo eſt: & dedit filio habere vitam in ſemetipſo, hoc eſt, genuit filium, qui & ipſe vita eſt. Sic itaque debemus accipere quod de ſpiritu ſancto dictum eſt, Non enim loquetur à ſemetipſo, ſed quæcunque au- *Ioan.16.* diet loquetur: vt intelligamus non eum eſſe à ſemetipſo. Pater quippe ſolus de alio non eſt, Nam & filius de patre natus eſt. & ſpiritus ſanctus de patre procedit. Pater autem nec natus eſt de alio, nec procedit. Nec ideo ſanè aliqua diſparilitas

in ſumma

in ſumma illa trinitate cogitationi occurrat humanæ, quia & filius ei de quo natus eſt, & ſpiritus ſanctus ei de quo procedit æqualis eſt.

CCCLXVII. Quamuis natura incommutabilis non accipiat, fuit & erit, ſed tantum eſt: ipſe enim veraciter eſt, quia aliter quam eſt eſſe non poteſt: tamen propter mutabilitatem temporum in quibus verſatur noſtra mortalitas, non mendaciter dicimus: & fuit, & eſt & erit: fuit in præterito: eſt in præſentibus, erit in futuris. Fuit quippe quia nunquam defuit: erit quia nunquam deerit: eſt, quia ſemper eſt. Neque enim velut qui iam non ſit: cum præteritis occidit aut cum præſentibus tanquam non maneat labitur, aut cum futuris tanquam non fuerit orietur. Proinde cum ſecundum temporum volumina locutio humana variatur, qui per nulla deeſſe potuit, aut poteſt, aut poterit tempora, vere dicuntur de illo cuiuſlibet temporis verba. Semper itaque audit ſpiritus ſanctus quia ſemper ſcit, & ſcire & audire hoc illi eſt, quod ſemper eſſe: ſemper vero illi eſt eſſe de patre procedere. Nemo autē poteſt dicere quod non ſit vita ſpiritus ſanctus cum vita pater, vita ſit filius. Ac per hoc ſicut pater cū habeat vitā in ſemetipſo, dedit & filio vitam habere in ſemetipſo: ſic ſpiritui ſancto dedit, vitam procedere de illo, ſicut & procedit de ipſo. *De tempo ralitate deitatis.* *Ioan. 5.*

CCCLXVIII. Prorſus donum dei eſt, diligere deum. Ipſe vt diligeretur donum dedit, qui non dilectus dilexit. diſplicentes amati ſumus vt fieret in nobis vnde placeremus. Diffudit enim charitatem in cordibus noſtris ſpiritus patris & filij quem cum patre amamus & filio. *Dilectio erga deū.* *Roma. 5.*

CCCLXIX. Pax Chriſti finem temporis non habet & ipſa eſt omnis intentionis actioniſque perfectio. Propter hanc ſacramentis eius imbuimur: propter hanc mirabilibus eius operibus & ſermonibus erudimur: propter hanc ſpiritus ſancti pignus accepimus: propter hanc in eum credimus & ſperamus, & amore ipſius quantum donat accendimur: propter hanc denique omnem tribulationem fortiter toleramus, vt in ea fœliciter ſine tribulatione regnemus. Vera enim pax vnitatem facit quoniam qui adhæret deo vnus ſpiritus eſt. *Pax Chriſti.* *1. Cor. 6.*

CCCLXX. Omne tempus ab illo eſt diſpoſitum qui tempori ſubditus nō eſt, Quoniam quæ futura erant per ſin- *Tempora.*

gula tempora, in dei ſapientia habent efficaces cauſas, in qua nulla ſunt tempora. Non ergo creditur hora paſſionis domini fato vrgente veniſſe, ſed deo potius ordinante. Non enim cauſa neceſſitatis Chriſto intulit crucem, nec ſydera coëgerunt mori ſyderum cõditorem: qui intemporalis cum patre, ſic tempus quo carne moreretur, quemadmodum & quo de matre naſceretur elegit.

Vnitas trinitatis *Ioan. 17.* CCCLXXI. In eo autem quod dicitur, Hæc eſt autem vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum, Ordo verborum eſt, vt cognoſcant te ſolum verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum cognoſcant ſolum deum verum. Conſequenter enim intelligitur & ſpiritus ſanctus, quia ſpiritus eſt patris & filij, tanquam charitas ſubſtantialis & conſubſtantialis amborum: quoniam non duo dij, pater & filius: nec tres dij pater & filius & ſpiritus ſanctus ſed ipſa trinitas vnus ſolus verus deus. Nec idem pater qui filius, nec idem filius qui pater, nec idem ſpiritus ſanctus qui pater aut filius: quoniam tres ſunt, pater & filius & ſpiritus ſanctus, ſed ipſa trinitas in his deus vnus.

Quid dederit pater filio. CCCLXXII. Quicquid deus pater deo filio dedit, gignendo dedit: Ita enim dedit filio pater ſine quibus filius eſſe non poſſit, ſicut ei dedit vt eſſet. Nam quo modo verbo verba daret aliqua in quo ineffabiliter dixit omnia?

Cuſtodia dei. CCCLXXIII. Cuſtodiam dei circa nos non tanquam carnaliter debemus accipere, velut viciſſim nos ſeruent pater & filius, amborum in nobis ſeruandi alternãte cuſtodia, quaſi alius alio diſcedente ſuccedat, Simul enim cuſtodiunt pater & filius & ſpiritus ſanctus, qui eſt vnus verus deus. Sed

Ioan. 1. ſcriptura nos non leuat, niſi deſcendat ad nos, Sicut verbum caro factum deſcendit vt nos releuaret, non cecidit vt iaceret. Si deſcendentem cognouimus, cum leuante ſurgamus & intelligamus cum ita loquitur perſonas eam diſtinguere, non ſeparare naturas.

Gratia. CCCLXXIIII. Si naturam cogitemus in qua creati ſumus, cum omnes veritas creauerit, quis non eſt ex veritate? Sed non omnes ſunt quibus vt audiant veritatem & credant, ex ipſa veritate præſtatur. Nullus proculdubio præcedentibus meritis ſaluatur, ne gratia non ſit gratia. Si enim dixiſſet, omnis qui audit vocem meam, ex veritate

eſt: ideo

eſt: ideo dictus ex veritate putaretur, quia obtemperat veritati. Non autem hoc ait, ſed omnis inquit, qui eſt ex veritate, audit vocem meam, Ac per hoc non ideo eſt ex veritate, quia audit eius vocem, ſed ideo audit, quia ex veritate eſt, id eſt, quia illi hoc donum collatum eſt: quod quidem non eſt aliud, quàm donante Chriſto credit in Chriſtum. *Ioan 18.*

CCCLXXV. Quiſquis ſeipſum, non deum amat, non ſe amat. Et quiſquis deum, non ſeipſum amat, ipſe ſe amat. Qui enim non poteſt viuere de ſe, moritur vtique amando ſe. Cum ergo ille diligitur de quo viuitur, non ſe diligendo magis diligit, qui propterea ſe non diligit vt eum de quo viuit diligat. *Amor erga deum.*

CCCLXXVI. Quicquid illud eſt quod oportet patrem agere ad filium, non fit niſi per eundem filium ad ipſum: ſcilicet quòd filius hominis eſt, & factus inter omnia per ipſum: quia filius dei eſt, & per illum fiunt à patre omnia. *Patris opera, quæ filij.*

CCCLXXVII. Non eſt mirum dicere Apoſtolum, etiam in futuro ſeculo patri filium ſubiectum futurum, vbi ait, Tunc & ipſe ſubiectus erit ei qui illi ſubiecit omnia. Quandoquidem in filio forma humana manſura eſt, qua ſemper maior eſt pater. Quamuis non defuerunt, qui illam tunc filij ſubiectionem ipſius humanæ formæ in diuinam ſubſtantiam commutandam intelligendam putarunt, tanquam hoc cuique rei ſubiiciatur quod in eam vertitur & mutatur. Sed intelligi poteſt ideo magis dixiſſe Apoſtolum, etiam tunc patri filium fuiſſe futurum ſubiectum, ne quis in eo putaret ſpiritum & corpus humanum conuerſione aliqua conſumendum: vt ſit deus omnia, non tantum in illius forma hominis, ſed in omnibus, quando capitis gloria vniuerſum corpus implebit. *Subiectio filij.* *1. Cor. 15.* *Ioan. 14.*

CCCLXXVIII. Quantacunque bona quamuis magna, quāuis minima niſi ex deo eſſe nō poſſunt. Quid enim maius in creaturis quàm vita intelligens: aut quid minus eſſe poteſt quā corpus? Quæ quātumlibet deficiant & in id tendāt vt nō ſint: tamen aliquid formæ illius remanet vt quolibet modo ſint. Quicquid autē formæ cuiuſpiā rei deficientis remanet, ex illa forma eſt quæ neſcit deficere, motúſque ipſos rerū deficientium vel proficientium, excedere numerorum ſuorū leges *Ordo in creaturis.*

leges non ſinit. Quicquid ergo laudabile aduertitur in rerũ natura, ſiue exigua, ſiue ampla, quod laude dignum iudicetur, ad excellentiam & ineffabilem laudem referendum eſt conditoris.

Praſcientia dei. CCCLXXIX. Neminem deus ad peccandum cogit, præuidet tamen eos qui propria voluntate peccabunt. Cur ergo non vindicet iuſtus, quæ fieri non cogit præſcius? Sicut enim nemo memoria ſua cogit facta eſſe quæ prætereunt, ſic deus præſcientia ſua non cogit facienda quæ futura ſunt. Et ſicut homo quædam quæ facit meminit, nec tamen omnia quæ meminit facit: ita deus omnia quorum ipſe author eſt, præſcit, nec tamen omnium quæ præſcit ipſe author eſt, Quorum autem non eſt author malus iuſtus eſt vltor.

Cognitio creatura inuiſibilis. CCCLXXX. Humana anima naturaliter diuinis, ex quibus pendet, connexa rationibus, cum dicit melius fieri hoc quàm illud, ſi verum dicit, & det quod dicit, illis ſupernis rationibus videt. Credat ergo deum feciſſe quod recto intellectu ab eo faciendum fuiſſe cognoſcit, etiam ſi hoc in rebus factis non videt: qui etiam ſi cœlum oculis videre non poſſet, & tamen ratione vera tale aliquid faciendum fuiſſe collegerit, credere debuit factum fuiſſe, quanuis id oculis non viderit. Non enim cogitatione cerneret factum fuiſſe, niſi his rationibus in quibus facta ſunt omnia. Quod autem ibi non eſt, nec poteſt vera cogitatione videre quod non eſt.

Remedia peccati. Ioan. 1. CCCLXXXI. Quid tam dignũ miſericordia quàm miſer eſt, & quid tam indignum miſericordia quàm ſuperbus miſer? Ex quo factũ eſt vt illud dei verbum per quod facta ſunt omnia, & quo fruitur omnis angelica beatitudo, vſque ad miſeriam noſtram porrigat clementiam ſuam. Et verbum caro factum eſt, vt habitaret in nobis: ſic enim poſſe panem angelorum homo manducare nondum angelis adæquatus, ſi panis iſte angelorum hominibus dignaretur æquari. Nec ſic deſcendit ad nos, vt illos deſereret, ſed ſimul integer illis, integer nobis: Illos intrinſecus paſcens per id quod deus eſt, nos forinſecus admonens per id quod nos ſumus: & idoneos fecit per fidem, quos per ſpeciem paſcat æqualiter.

Vicium. CCCLXXXII. Dubium non eſt, contra naturam eſſe omne vicium & eius rei cuius eſt vicium. Quapropter quoniã in quacunque re non vituperatur niſi vicium, ideo vicium eſt quia contra naturam eſt. Nullius rei recte vituperatur vicium

niſi

niſi cuius natura laudatur. Non enim in vicio diſplicet, niſi quod corrumpit quod in natura placet.

CCCLXXXIII. Omne peccatum animæ eſt. Duo ſunt pœnalia, ignorantia & difficultas. Ex ignorantia deprauat error, ex difficultate cruciatus affligit. Sed approbare falſa pro veris vt erret inuitus, & reſiſtendo repugnationi carnalis vinculi non poſſe ab illicitis operi temperare, non eſt natura inſtituti hominis, ſed pœna damnati. *Pœna peccati.*

CCCLXXXIIII. Vt ars medicinæ cum eadem maneat, neque vllo modo ipſa mutetur, mutat tamen præcepta languentibus, quia mutabilis eſt noſtra valetudo, Ita diuina prouidentia cum ſit ipſa omnino incommutabilis, mutabili tamen creaturæ varie ſubuenit, & pro diuerſitate morborum aliis alia iubet, aut vetat, vt à vicio vnde mors incipit, & ab ipſa morte ad naturam ſuam & eſſentiam ea quæ deficiunt, id eſt, ad nihilum tendunt, reducat & firmet. *Varia remedia.*

CCCLXXXV. Primum animæ rationalis vicium eſt, voluntas ea faciendi quæ vetat ſumma & intima veritas. Ita homo de paradiſo in hoc ſeculum depulſus eſt, id eſt, ab æternis ad temporalia, à copioſis ad egena, à firmitate ad infirma. Non ergo à bono ſubſtantiali ad malum ſubſtantiale, quia nulla ſubſtantia malum eſt: ſed à bono æterno ad bonum temporale, à bono ſpiritali ad bonum carnale, à bono intelligibili ad bonum ſenſibile, à bono ſummo ad bonum infimum. Eſt igitur quoddam bonum, quod ſi diligit anima, peccat: quia infra illam ordinatum eſt: quare ipſum peccatum malum eſt, non ea ſubſtantia quæ peccando diligitur. *Præuaricatio.*

CCCLXXXVI. Lex omnium artium cum ſit omnino incommutabilis, Mens vero humana, cui talem legem videre conceſſum eſt mutabilitatem pati poſſit erroris, ſatis apparet ſupra mentem noſtram eſſe legem, quæ veritas dicitur. Nec iam illud ambigendum eſt, incommutabilem naturam, quæ ſupra animam rationalem ſit, deum eſſe, & ibi eſſe primam vitam & primam eſſentiam, vbi eſt prima ſapientia. Nam hæc eſt illa incommutabilis veritas, quæ lex omnium artium ſectè dicitur, & ars omnipotentis artificis. Itaque cum ſe anima ſentiat, nec corporum ſpeciem motúmque iudicare ſecundum ſeipſam, ſimul oportet cognoſcat, præſtare ſuam naturam ei naturæ de qua iudicat: præſtare autem ſibi eam naturam ſecundum quam iudicat, & de qua nullo modo iudicare poteſt. *Veritas.*

CCCL

Quomodo diſcatur. CCCLXXXVII. Ad diſcendum neceſſario dupliciter ducimur, authoritate atque ratione. Tempore authoritas, re autem ratio prior eſt. Aliud eſt enim quod in agendo anteponitur, aliud quod pluris in appetendo æſtimatur. Quia ergo & principium ſapientiæ timor domini, & per humilitatem ad ſublimia gradus eſt, incedat humana ignorantia per fidem, vt mereatur fides videre quod credit.

CCCLXXXVIII. Diuitijs floribus & maiorum nobilitate te iactas & exultas de patria & pulchritudine corporis, & honoribus qui tibi ab hominibus deferuntur: reſpice teipſum quia mortalis es, & quia terra es, & in terram ibis. *Gene.I.* Circumſpice eos qui ante te ſimilibus ſplendoribus fulſere, Vbi ſunt quos ambiebant ciuium potentatus? Vbi inſuperabiles imperatores? Vbi qui conuentus diſponebant & feſta? Vbi equorum ſplendidi inuectores? Vbi exercituum duces? Vbi ſatrapæ tyrannici? Nunc omnia puluis, nunc omnia fauillæ, nunc in paucis verſibus eorum vitæ memoria eſt. Reſpice ſepulchra, & vide, quis ſeruus, quis dominus, quis pauper, quis diues. Diſcerne ſi potes vinctum à rege, fortem à debili, pulchrum à deformi. Memor ſis itaque ne extollaris aliquando, Memor autem eris ſi teipſum reſpexeris.

Tomi tertij operum diui Auguſtini Finis.

A-3-4